FRATRIS

HECTORIS

PINTI LVSITANI HIERONYMIANI,

SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTORIS, ET IN ACADEMIA Conimbricenſi S. Scripturæ Profeſſoris,

OPERVM OMNIVM QVÆ AD HVNC vſque diem in lucem peruenerunt,

TOMVS SECVNDVS.



LVTETIÆ PARISIORVM,
Apud Michaelem Sonnium, via Iacobæa,
ſub ſcuto Baſilienſi.

M. DC. XVII.
CVM PRIVILEGIO.

POTENTISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI SEBASTIANO,

LVSITANIÆ, ET ALGARBIORVM REGI CITRA ET VLTRA MARE, AFRICO, ÆTHIOPICO, ARABICO, PERSICO, INDICO, AC DOMINO Guinææ, Frater Hector Pintus ſalutem & æternam fœlicitatem.

NON me fugiebat, Rex inuictiſſime, cum hæc mea in diuinum vatem Ezechielem commentaria componere, meaſque cogitationes literis mandare decreuiſſem, eſſe hunc meum laborem in hominum reprehenſionem incurſurum. Inurent enim mihi notam nimiæ audaciæ, quòd nullis eruditionis ornamentis excultus profundiſſimum prophetam explanare contenderim, eáque aggreſſus ſim, ad quæ non auſi ſint accedere viri ſapientes, qui præſtantibus ingenijs præditi Chriſtianam philoſophiam literis illuſtrarunt. Sed cùm nihil mihi ſit antiquius, nihil magis in optatis, quàm fructum aliquem edere ſtudiorum meorum, ad id exiſtimaui eſſe mihi potiùs reſpiciendum, quàm ad eorum iudicium, qui nihil approbandum cenſent, niſi quod fuerit omnino perfectum, omnibúſque numeris abſolutum. Ego enim in ea ſum ſententia pulchrum eſſe ſumma eos experiri, qui res magnas & magnoperè expetendas concupiſcunt. Quod ſi non poſſint aſcendere ad faſtigium, honeſtum eſſe in medijs ſaltem conſiſtere. Nam apud Græcos non ſolùm Athanaſio omni ſapientia & ſanctitate præſtanti locus eſt, aut Magno Baſilio, aut eloquenti Chryſoſtomo, ſed multis alijs: quorum nonnulli etſi tantum nominis claritatem non ſunt conſecuti, non tamen fuerunt ſua laude priuati. Nec apud Latinos in diuinis literis explanandis præclarum Auguſtinum deterruit à ſcribendo eruditiſſimi illius Hieronymi amplitudo, qui omnes omnium rerum ad Chriſtianam pietatem pertinentium fontes animo ac memoria continebat. nec ipſe Auguſtinus excellenti ingenio & exquiſita doctrina cæterorum ſtudia reſtinxit. Quare non eſt, cur me vituperent, nec cur his, qui modo incumbunt in ſtudia literarum, debilitetur animus, & langueſcat induſtria. Sed non rectè ago, ſereniſſime rex, qui in opere tuæ celſitudini dedicato aliorum timeo iudicium. Fuit hic propheta munere ſacerdos, ſanguine clarus, ſapientia inſignis, ſanctitate admirabilis, diuina charitate incenſus. Vaticinatus eſt in Babylonica captiuitate, in quā fuerat cū Ioachin Rege Iudæorum coniectus. Dat operam hoc libro, vt mortales excitet ad virtutem, vt cōtēptis falſis mundi voluptatibus & diuitijs ad

Ps. 35. Iere. 2. *Deum aſpirent, & ad venam aquarum vitæ, ad perennem fontem remedij potiùs confugiant, quàm mundi riuulos conſectentur. Eſt enim Deus fons ille, de quo ait diuinus pſaltes: Apud te eſt fons vitæ. Qui de apud Ierem. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. Docet hunc Deum ad ſignificandam immenſam bonitatē, & ſapientiam ſuam, cœlum & terram, & omnia, quæ ampliſſimo cœli ambitu continentur, condidiſſe, hominemque rationis participem creaſſe. Cùm cæteras animantes abieciſſet ad paſtum, ſolùm hominem erexit, & ad cœli, quaſi ad patriæ conſpectū, excitauit. At cùm homines, ſe errorum tenebris operuiſſent, atque varijs ſcelerum maculis conta-*

minaſſent, non paſſus eſt Deus eos diutius in caligine illa verſari: aperuit eorum oculos ali-
quando, mittens è cœli faſtigio Filium ſuum vnigenitum, qui errantibus ac vagis hominibus
viam conſequendæ immortalitatis aperiret. Locutus eſt illis in Filio, per quem, vt verbu
vtar diui Pauli, fecit & ſecula, qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, nos
ſanguine ſuo redemit, & ſuis vulneribus vulnera noſtra ſanauit, ſe pro nobis in crucis ara ho-
ſtiam deuouens ac conſtituens. Hoc eſt ſalutare illud, quod patriarchæ & prophetæ expectabant
eſſe mundo ſalutem allaturum. Hic eſt ille, de quo egregius patriarcha Iacob extremo afflatu,
tremulis ac morientibus vocibus, cùm iam præcordijs mortem conceptam contineret, dixit: Salu-
tare tuum expectabo Domine. Hoc ſalutare Chriſtum Deum noſtrum optabat diuinus ac regius
vates, cùm ad Deum patrem has voces emitteret: Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam,
& ſalutare tuum da nobis. Illud animo ac brachijs complectens iuſtus Simeon cecinit: Nunc
dimittis ſeruum tuum, Domine, ſecundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei ſalu-
tare tuum. Hunc Deum ait Ezechiel iuſtum eſſe & miſericordem, peccatores ad ſe con-
ue.ſ.s piè recipientem, eiſque flagitia condonantem. Et poſtea de Gentium vocatione, de redi-
tu ad vitam, & de vltimo iudicio vaticinatur. Eſt eius præcipuum inſtitutum prædicere myſte-
ria redemptionis humanæ per Chriſtum: & eccleſiam, quæ erat ab ipſo conſtituenda, ſub
imagine templi & ciuitatis deſcribere. Inde transfert ſermonem ad ciuitatem ſempiternam: &
admirabilem cœleſtis beatitudinis amplitudinem, & celebritatem, vt nos diſpulſa caligine,
amore tantæ pulchritudinis incendamur, & ſtudio adipiſcendæ æternitatis inflammemur.
Similit. *Vt enim generoſus falco in manu aucupis videns ardeam auem ſublimè volantem, ſtatim*
expandit alas, cupiens frangere vincula, quibus habet pedes ligatos, vt poſſit volare ad prædam:
ſed habens caput corio coopertum nec mouetur nec intuetur illam: ſic homo, cuius natura cæteris
animantibus antecellit, cogitans ſupera ac cœleſtia, mētiſque oculis aſpiciens æternam beatitudinem,
eius deſiderio incenditur, & ſtimulis eius conſequendæ incitatur: at ſi fuerit tenebris, &
corio deſiderij rerum caducarum coopertus, nec mouebitur deſiderio cœleſtis fœlicitatis, nec eam con-
Pſal. 41. *templabitur. Eius amore raptus nobiliſſimus ille falco, & illuſtriſſimus rex Dauid concinebat:*
Philipp. 1. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Et di-*
tius Paulus optans è corporū vinculis euolare, aiebat: Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum.
Et paulò pòſt: Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et quoniam hæc omnia erant in
Euangelio explicanda, vaticinatur de ipſo Euangelio, comparans illud cum fluuio dimanante ab
Ioan. 10. *oſtio ſanctuarij, hoc eſt à Chriſto porta cœli, qui de ſe ait: Ego ſum oſtium, ſi quis per me introierit,*
ſaluabitur. Hic fluuius noſtra hac, & patrum noſtrorum memoria fluxit ex tua hac Luſitania vſ-
que ad Gangem & Indum magnos fluuios odoriferos ditiſſimæ Indiæ campos alluentes: rigauit
Braſilium, Æthiopiam, Arabiam, Perſiam, opulentam Indiam, & regiones inſulas Orientis in-
cognitas antea & inauditas, ad quas nunquam appulerant Romanorum, nec Magni Alexandri
exercitus. Ad eas oras, rex ſereniſſime, tui Luſitani tulerunt crucis vexillum, in illis veram Chriſti
fidem nuntiarunt, eúmque habentes propitium Gentes propè infinitas vano & impio idolorum
cultui deditas ad veram religionem pietatis pleniſſimam conuerterunt. Maiores enim tui Ema-
nuel & Ioannes, reges Chriſtianiſſimi & inuictiſſimi regiones illas à Luſitania immenſo ſpatio
remotiſſimas quæſierunt, & ſubiugarunt, in ipſis ſanctiſſimum nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti
celebrantes fama, eiuſque cultui templa dedicata conſtruentes. Non enim ſolùm Luſitaniæ reges
regnum hoc habuerunt ſemper ſubiectum ſanctæ ſedi Apoſtolicæ Romanæ, ſed magna alia regna
illi ſubiecerunt. Noſtri enim homines exiguo exercitu innumerabiles Agarenorum & Indorum
Gentes locis infinitas, armis munitas, omni copiarum genere abundantes & reges potentiſſimos,
& Turcicos exercitus fortiſſimos cum multis militaribus ſignis captiuos duxerunt. Sed non erant
hæ victoriæ abſque noſtrorum ſanguinis effuſione: multi namque ex illis præclaris editis facinori-
bus eximiam & honeſtam vitam glorioſa morte fortiter pugnantes obſignarunt. Illis aiebant mor-
tem eſſe terribilem, quorum cum vita nomen extinguitur, non iis, qui pro Chriſto moriuntur, quo-
rum

rum laus emori non poteſt. Et quoniam regnum, hoc eſt veluti fons quidam, vnde ad alias regiones longè diſtantes fidei puritas dimanat, voluit illud Deus in fide conſeruare. Nullus in eo eſt Lutheranus, nulla factio, nulla ſecta, nulla hæreſis, ſed ſummus omnium in fide catholica conſenſus. Cui igitur eram dedicaturus Prophetam, qui vaticinatus eſt de euangelio per diſtantes terrarum oras nuntiando, niſi regi Chriſtianiſſimo, qui hoc implet vaticinium, qui ab occidente vſque ad extremas orientis regiones mittit concionatores ad ſanctum Chriſti euangelium longè latéque propagandum? Tu autem, ſereniſſime Rex, ſuſtines non paruam expectationem imitandi & vincēdi admirabilem illam regum, à quibus genus ducis, virtutis præſtātiam, Alfonſi illius præſertim primi Luſitaniæ regis, qui Chriſti fide munitus, animi fortitudine ſeptus, ampliſſimis virtutum ornamentis decoratus, iuſtis legibus, & incredibilibus victorijs de hoſtibus reportatis, regnum illuſtrauit, & ad amplitudinem perduxit. Is cùm quadam die paruo exercitu eſſet cum maximis hoſtium Chriſtiani nominis exercitibus congreſſurus, vidit in cælo Chriſti ſpeciem admirabili ſplendore circumlucentem: illóque aſpectu roboratus, quinque potentes Agarenorum reges vna die deuicit, & innumerabiles eorum copias ſuperauit. Huius, & aliorum maiorum tuorum præclara facinora, inſignem pietatem, religionem, iuſtitiam, & in virtute conſtantiam ſperamus te, non ſolùm imitaturum eſſe, ſed etiam ſuperaturum. Admiranda enim iam in te in tam tenera ætate contuemur, Nos pro celſitudine tua vota facimus, & preces ad Deum fundimus. Viue tu felix, viue, vt patria viuat: & noſtra hæc commentaria ſingulari tua benignitate & clementia ſuſcipe. Progrediar enim vltrà, ſi mihi fuerit exploratum, non tibi mea ſcripta iniucunda contingere. Vale.

AD SACRARVM LITERARVM STVDIOSOS, FRATER RODERICVS HIESPENSIS MONACHVS D. HIERONYMI:

DE PROPHETICÆ DOCTRINÆ NIMIA OBSCVRITATE, MAGNA NECESSITATE ET *fructu, atque horum Commentariorum laudibus.*

Eſa 29. Ignoratio prophetarū pœna ingratitudinis. Prophetæ oculi.

INter cætera ſupplicia, quibus Deus Opt. Max. aduerſus populi Iſraelitici ingratitudinem & impietatem, animaduertere voluit, illud erat grauius, & quod impiis hominibus magis nocere poſſet, quod per Eſaiam prophetam acriter illis comminatur capite vigeſimonono. Miſcuit vobis dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos veſtros; prophetas & principes veſtros, qui vident viſiones, operiet: & erit vobis, viſio omnium, quaſi verba libri ſignati. Et ſiquidem inſenſi Dei, & ob peccatorum ſcelera maxime irati ſignum (vt frequenter diuinis literis proditum eſt) prophetas auferre, & quòd populus doctore careat. Quo quidem ſupplicio non deberent homines leuiùs affligi & condolere, quàm ſi corporeis oculis priuarentur. Sunt etenim prophetæ quaſi quidam noſtri oculi, quibus inter denſiſſimas ſeculi huius tenebras poſſumus diſpicere, quemadmodum ipſe ſol iuſtiſſima nomēclatura, mundi oculus compellatur, per quem videt omnia tellus. Hos igitur lucidiſſimos oculos claudet dominus, & quoniam Hebræa vox עצם Atſem, condenſationem ſeu confirmationem ſignificat, idem eſt ac ſi diceret, conſolidabit ſeu comprimet, & immobiles reddet, & veluti congelatos, ad videndum prorſus inutiles. Prophetæ inquam, in quibus repoſuerat dominus diuinæ ſuæ ſapientiæ theſauros, non maiori vſui & vtilitati erunt vobis quā eſſe ſolent hominibus oculi excæcati aut ophthalmia cooperti, & quoniam non vulgaris erit cæcitas, alia ſimilitudine & longa verborum ſerie, ſignificare perſiſtit Eſaias, quammaximam prophetarum & legis Dei in populo Iſrael futuram ignorationem, dum libro ſignato viſionem prophetarum aptiſſimè comparat: quaſi diceret, Omnium prophetarū vaticinia & viſiones, tanta erunt vobis caligine obſcuræ, & ab intelligentia veſtra reconditæ, vt nihil earum percipiatis: erunt nempe vobis tanquam verba libri obſignati & occluſi, quem cùm dederint iis qui ſententiam legis Dei profitentur, Scribis videlicet & Phariſæis, Rabbinis & aliis legis doctoribus, exigentes ab eis interpretationem, reſpondebunt. Non poſſumus, ſignatus eſt enim liber. Si verò dederint vulgari cuidam & indocto, duplex ſibi impedimentum ingenuè cauſabitur, hoc eſt, præter libri obſignationem ſe neſcire literas. Hanc verò excæcationem, & tam altam legis diuinæ ignorantiam, ob ſua ſcelera atque peccata populum Iſrael eſſe commeritum, planè oſtendit Eſaias, dum ait, Deum miſcere ſpiritum ſoporis, vt profundè dormientes à viſione longè abſint, claudere oculos & prophetas: vt intelligamus (quod ex diuinis literis affirmare ſolent theologi) vnum peccatum eſſe cauſam alterius, & peccatorem ex vno ſcelere, in alia grauiora incidere, idque iuſto Deo iudicio; non quòd Deus ſit cauſa peccati (abſit impietas) ſed dicitur Deus immittere ſpiritum erroris, & ſpiritum vertiginis, ſpiritum ſoporis, excæcare, ſeducere, vt explicat Diuus Auguſtinus, primo non illuminando, neque diſcutiendo tenebras, deinde non auferendo occaſiones, quibus mens peccatoris magis ac magis in-

Deum miſcere ſpiritum ſoporis quomodo intelligatur Aug lib contra Iul cap 3. & de gratia, & li arb c. 20. & 21. Cognitio legis & prophetarum quibus exhortamur ad opera ſummum bonū. Socrates. Prophetarū munus.

duratur

duratur & excæcatur iuſto Dei iudicio, ſua tamen malitia exigente: alia tranſlatio huius loci clariſſimè confirmat, his quidem verbis: Facite vos ipſos tardos, & obſtupeſcite, oblinite vobis ipſis oculos.

Cùm ergo extremum ſupplicium impiæ gentis ſceleribus vindicandis ignoratio eſſet prophetarum, facile nobis erit intelligere contraria conſequentia, ſummum bonum populo Dei eſſe repoſitum in legis & prophetarum cognitione: vt quod Socrates frequenter dicere ſolitus erat, nempe ſcientiam vnicum eſſe bonum, contrà vnicum malum ignorantiam, id nos diuina inſtitutione informati, ad legis Dei & prophetarum ſcientiã vel ignorantiam referamus. Et quoniam prophetarũ munus & inſtitutum aliud non eſt quàm legem Dei populo enarrare, expendere, & ad illius obſeruantiã homines exhortari, coercere à peccatis, ſpẽ erigere, & ad amorem Dei & patriæ cœleſtis accendere, ſummũ vnicumque bonum in prophetis intelligendis à Deo nos percipere, vnuſquiſq; procul dubio fatebitur. Fuerunt nãque prophetæ illius temporis in eccleſia Dei ad rudem populum edocendum miſſi concionatores: quemadmodum orto per euangelium ſole, Chriſtus redemptor noſter ad cunctas orbis plagas in lucem gentium, & in ſalutem, vſque ad extremum terræ apoſtolos & doctores deſtinauit. Quo fit, vt Chriſtianorum omnium mores, doctrina prophetarum ſint componendi. Addiſcet enim per ſuos maiores populus ex prophetis, quid amare, quid fugere teneatur, & quem affectum ad conciones gerere, & quid ex concionatoribus debeat expectare. Et rurſus ipſi verbi Dei enuntiatores addiſcere poterunt, quam doctrinam dum populo prædicãt, debeant afferre, & quid potiſſimum prophetarum exemplorum veterum, ſcilicet concionatorum, in hoc concionandi munere, coram mentis oculis debeant obuerſare. Neque verò ſatis ſibi eſſe ducebant prophetæ, quòd à Deo omnium Creatore ad ſuum populum edocendũ prædicatores deſtinarentur, niſi etiam prædicationis materiam, & quid eſſent potiſſimũ enuntiaturi, diuinus ſpiritus illis præſcriberet ac cõſignaret. Interrogabat Dominum Eſaias: Domine quid clamabo? & oraculo diuino edoctus clamare incipit. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri, verbum autem Domini manet in æternum. Et iterum. Clama, ne ceſſes, annuntia populo meo ſcelera eorũ & domui Iacob peccata eorum. Quod quidem ſanctiſſimus vates diligentiſſimè executus eſt. Onus (inquit) Babylonis, Onus deſerti maris. Væ Ariel ciuitas quam expugnauit Dauid. Væ filij deſertores. Quibus verbis præcipuum prophetæ ſtudium erat, ad ſuæ naturæ miſeram conditionem, & rerum humanarum fragilitatem agnoſcendam populum excitare, vt Dei gloriam & honorem exquireret & cœleſtis patriæ deſiderio afficeretur. Deinde vt ſcelera ſua homines agnoſcentes, humiliter ſeſe deiicerent: & morum correctione, emendationéque vitæ, ad ſanctiorem aſpirantes per pœnitentiam illius timore ex acerbiſſimis pœnis & calamitatibus propoſitis exterriti, Deum ſibi inſenſum poſſent placare. Quam prædicationis formam atque doctrinam in primis amplexari debere concionatores ſancta ſynodus Tridentina ſtudioſiſſimè exhortatur. Id ipſum mirum in modum Paulus egregius diuini verbi prædicator docet, dum epiſcopum Timotheum, futurum concionatorem perfectiſſime inſtituit his verbis. Omnis doctrina diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. Quaſi omnis diuinarum litterarum ad populum explicatio neceſſariò, triplici fructu & vſu contineatur. Aut enim docendus eſt populus fidem, & legem Dei, exprobrata infidelium impietate, & ſi res poſtulet, adductis in confirmationem fidei argumentis, aut corripiendi ſunt ob deprauatos mores iniqui: aut demum tribulatione aliqua deiecti & afflicti, conſolatione leuandi ſunt, atque vt ad vitam ſpiritualem & perfectiorem Chriſti Ieſu amore accenſi, excitatis virtutibus prauis affectionibus mortificatis contendant, & aſſurgant ſunt commonefaciendi. Ac ſi tandem maximo cùm fructu & vtilitate, ſuo munere concionandi functi erunt, tunc eſſe oſtendit in hæc verba. Hæc dicit Dominus, redemptor tuus ſanctus Iſrael, ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia, gubernans te in via, in qua ambulas.

Quid præſtent prophetæ populo & prædicatoribus.

Iſai.40. 58.& 3.21. 29.30.

Seſſio.5 c.2. 2.Lateran ſub Leo.10. ſeſſ.11. Clemens epiſt 1. 2.Timot 3. Tria in concione præſtanda.

Eſai 8.

Sed proh dolor! quot habet Eccleſia Dei prædicatores inutilia docentes, & eos ſæpenumero, quos imperitum hominum vulgus maximè miratur, & audita concione in cœlum vſque ſolet efferre: cùm tamen poſt multas hebdomadas illorum prædicationibus audiendis inſumptas, nihilo redeant meliores. Exiſtimant illi doctores & magiſtri, totum euulgandi euangelij prouinciam, in ſublimitate ſermonis, & in perſuabilibus humanæ ſapientiæ verbis, eſſe repoſitã, quod autem ſpiritus diuinus expoſtulat, vitæ ſcilicet emẽdationem, iuſtitiam, charitatem poſtremo ducunt loco. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte adulterantes verbum Dei, cœtum præuaricatorum, qui extenderunt linguã ſuam quaſi arcũ mendacij & non veritatis. Qui obſtrepero verborũ ambitu: dant ſine mente ſonũ: qui ne peccatores ſceleribus inquinatos, ſermone ad horam con-

Abuſus eorum qui concionandi munere funguntur.

1.Cor 2. 2.Mat.9 a.

triſtent ad pœnitentiam,illorum vitia corripiendo(quos tamen contriſtaſſe in epiſtola gaudebat Paulus,)illis cupiunt morem gerere taciturnitate quadam præpoſtera, quæ ſibi ipſis in malum cedet,ac perditionem,cum ſanguis illorum de manu ſua requiretur.Illis inquam applaudere eligunt,cum ſint populus ad iracundiam prouocans,&filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei,qui dicunt videntibus:nolite videre:& aſpicientibus,nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt:loquimini nobis placentia: Illorum præcepto obedientes non vident illis quæ recta ſunt,verba futilia quæ demulceant aures,effundunt,quod nimirum rerum exitus probat:nam ex horum concionibus, nullus ad pœnitentiam,ad lachrymas, ad ſeculi cõtemptum,ad reſarcienda proximo illata damna commouetur.Sed quemadmodum in machinis, aut tormento bellico experiri licet,ſi ſulphureo puluere inſarcias,glande ſiue globo nõ adiecto,quamuis apponas ignem, neminem percuties tuo iactu, nihil habebis præter fulguris micantis quandam ſpeciem,tonitruum & fumum:ſic proculdubio iſti concionatores,verbis ſolo modo loquacibus, acclamationibus præter tempus & rem datis, plus nimio contenti, corda hominum ad pœnitentiam ſuorum peccatorum non concutiunt. Quapropter illorũ ora obſtruenda eſſent nihil præter inanem loquacitatem reſonantia, ſicut olim facundiſſimum Vlyſſem feciſſe legimus,aduerſus Therſiteo linguacem, quem cohibuit dicens.

Θερσῖτ' ἀκριτόμυθε, λιγύς περ ἐὼν ἀγορητής, ἴσχεο: Ideſt.

Therſite inelegans,vocalis quanquam concionator,deſine.

Nuſquam his concionatoribus in animo eſt apud ſemetipſos opiniones verè euangelicas & apoſtolicas antequam ſuggeſtum conſcendant concipere,& affectus eoſdem, vere intra ſe excitare.quos in eos qui audiunt,cupiunt excitatos, quemadmodum ethnicus poëta faciendum eſſe decreuit.Si vis me flere,dolendum eſt primùm ipſi tibi, tunc tua me infortunia lædent.Male ſi mandata loqueris,aut dormitabo,aut ridebo. Quod cùm minimè fiat, nihil amplius qui audiunt commoditatis excipiunt,quam ſi ad latiſſimas epulas & opiparam menſam conuocati,condimenta ſolùm, ad gulam irritandam quamplurima inuenirent appoſita,cum nuſquam phaſides aues,perdices aut alios ſolidos cibos afferat conuiuator.Accidit quòd ſi quando exhortatione ſua populari ad pœnitentiam& contritionẽ commouerint audientes,cum primum à ſuggeſto deſcendunt, ſcurriliter & prophanè cõuerſantur facetijs & nugis,(quas in ore clericorum D.Bernardus vocat blaſphemias)leuiter profluentes: quibus iacta ad virtutem ſemina conuellunt, ludicra fuiſſe non ſeria,quæ ab illis dicta fuerant, hac debacchandi licentia ſignificantes: cùm interim ipſi vrbanos ſe Dei concionatores, & curiales eſſe quammaximè glorientur.Cõtra hos ἀνεξελέγκτους locutuleios, aut potius gloſſogaſtoras, euanidóſque verborũ conuiuatores, acriter inuehitur beatus pater Hieronymus, tum aliis locis,tum præſertim in epiſtola ad Nepotianum de vita clericorum.Verba voluere & celeritate dicendi,apud imperitum vulgus admirationem ſui facere, indoctorum hominum eſt,at trita frons interpretatur ſæpe quod neſcit, & cum aliis perſuaſerit, ſibi quoque vſurpat ſcientiam.Nihil tam facile,quàm vilem plebeculam& indoctam concionem,linguæ volubilitate decipere,quæ quod minus intelligit plus miratur.Et iterũ ait.Docente te in Eccleſia non clamor populi,ſed gemitus ſuſcitetur, lachrymæ auditorum laudes tuæ ſint;ſermo presbyteri ſcripturarũ lectione conditus ſit.Nolo te declamatorem eſſe & rabulam,garrulúmque ſine ratione,ſed myſteriorum peritum,& ſacramentorum Dei tui eruditiſſimum. Hactenus Hieronymus.Veruntamen ad noſtros prophetas iam redeat oratio, quę calore dicendi,imò dolore animi, quò non putaram,peruagata eſt.

Nihil igitur iis qui verbum Dei enuntiandi munere cenſentur,nihil iis qui ipſum verbum Dei audiendi deſiderio capiuntur,commodius exponi poteſt quàm ſermo prophetarum,ob rationes illas quas ſuperius cõmemorauimus.Attamen ſermo propheticus (eſto non eſſent populo grauia peccata,quæ obligationem libri mererentur) valde obſcurus eſt & impeditus,námque tenebroſa aqua in nubibus aëris,vt quidam non incongruè explicat,difficilis & recondita doctrina in prophetis. Et vt prætercam quamplures alias huius obſcuritatis cauſas,veluti de vna re & perſona in aliam atque aliam facilem tranſitum, figuratas locutiones, geſta etiam prophetarum externa, quibus verborum loco vtebantur frequenter illud difficilem reddit prophetam ad intelligendum,quòd populi vitia atque prauos mores carperent prophetæ breui ſermonis ambitu,vt pote tanquã notiſſima illis ad quos loquebantur, nobis tamen non ita, ex quo fit, vt laconiſmo illo,remoremur ab intelligentia. Ad hæc admiſcent interdum prophetæ nomina barbara illarum prouinciarum,vbi res agebantur,vt docet Hieronymus in cõmentarijs ſuper Abdiã,atq; illa qualia qualia ſint,oportet bene noſſe. Deinde phraſes erant apud Hebræos & vulgati quidã dicẽdi mores,atq;prouerbia,quę à cõmuni vſu

homioum

hominum huius tempeſtatis longè poſita ſunt, vt erat illud prouerbium in terra Iſrael in longum differentur dies, & peribit omnis viſio. Et illud. Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcũt Et verba ingrati populi aduerſus concionantes prophetas, quæ refert Eſaias, Manda, remanda, manda, remanda, expecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi, & id genus innumera. Siquidem ea ſolet recenſeri obſcuritatis cauſa in Ariſtotele (vt à viris doctis obſeruatum eſt) dum exempla refert illis, qui loquebantur perita & communi vſu poſita: cæteris verò non ſimiliter, cùm ad matheſeos, & aliarum artium ſpeculationem, ex quibus exempla ſumuntur, non conſeneſcant, quemadmodum illius ætatis viri, quoniam ſacram Theologiam & alias facultates, aut ſaltem aliud melius non habentes, ſtudio philoſophiæ accenſi, facere compulſi ſunt. Accedit etiam quòd plures ex ſanctis doctoribus, quorum ſcripta & commentaria ſacram paginam nobis illuſtriorem reddunt: vel propter rei ſummam difficultatem, vel quòd in enarrandis aliis ſacrorum bibliorum voluminibus occuparentur, ad explicandos prophetas minimè applicuerunt. Qui verè rem hanc cõſtanti animo aggreſſi ſunt, dum aduerſus hæreticos in explicatione prophetarum, longiſſimè diſputant, quamuis maximam lucem prophetis intelligendis, eos inferre conſpiciamus: plurima tamen diducenda & explicanda, poſteritati reliquerunt, ex quibus Theologorum eruditioni, & Chriſtianorum doctrinæ maximę fient acceſſiones. Dum tamen antiquis patribus omnia referamus accepta, qui fontes nobis aperuerunt allegoriarum, & de rebus obſcuriſſimis loquendi initium dederunt. Inuenire enim non niſi ſapientis, explicare autem cuiuſque, vt inquit Ariſtoteles. Quamobrem qui animum ſuum ac ſuas lucubrationes, ad enarrandos prophetas vltro deuouerit, magno beneficio, Rempub. Chriſtianorum proſequitur. Quo facto ſimul nomen & famam eum magna gloria mittet ad poſteros, eo quòd rem aggrediatur, tum magnis ſudoribus ſibi cõſtantem, tum pernéceſſariam, & quæ hominibus magnum emolumentum ſit allatura.

3 Ratio. Ezec 12. 18. Hi. 31. Iſa. 28. Quid Ariſtotelem reddat obſcurum. 4. Ratio.

Verum enim vero cum prophetis omnibus innata ſit obſcuritas, propheta omnium eſt obſcuriſſimus, vel Hieronymo locupletiſſimo ac fideliſſimo teſte, qui idipſum frequenter in commẽtarijs ſuper eundem prophetam aſſeuerat ac reformidat tantus vir & Eccleſiæ lumen. Primùm in præfatione commentariorum ſic ait: Aggrediar Ezechiel prophetam, cuius difficultatem Hebræorum probat traditio, nam niſi quis apud eos ætatem ſacerdotalis miniſterij, id eſt, triceſimũ annum impleuerit, nec principium Geneſeos, nec canticum canticorum, nec huius voluminis exordium & finem legere permittitur, vt ad perfectam ſcientiam & myſticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat. Idipſum colligere licet ex Origene in proœmio homiliæ quartæ ſuper cantica. Item cap. 44 ſuper Ezechiel ipſe Hieronymus impeditiſſimum obſcuriſſimumque aſſerit prophetam, & quoniam verba ſunt plena ſalibus & eruditione, referre placet. Dum eſſem Romæ puer & liberalibus diſciplinis erudirer, ſolebam cum cæteris eiuſdem ætatis & propoſiti, diebus dominicis ſepulchra apoſtolorũ & martyrum circuire crebróque cryptas ingredi, quæ terrarum profunda defoſſę, ex vtraque parte ingredientium per parietes habeant corpora ſepulrorum, & ita obſcura ſunt omnia, vt propemodum illud propheticum compleatur: Deſcendant in infernum viuentes, & rarò deſuper lumen admiſſum horrorem temperet tenebrarum, & vt non tam feneſtram quàm foramẽ demiſſi luminis putes, rurſúmque pedetentim acceditur, & cęca nocte circumdatis illud Virgilianum proponitur.

Horror vbique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.

Hoc mihi dictum ſit, vt lector prudens intelligat, quam habeam ſententiam in explanationem templi Dei Ezechiel, de quo ſcriptum eſt: Nubes & caligo ſub pedibus eius. Et rurſum Tenebræ latibulum eius. Vnde & Moyſes nubem ingreſſus eſt & caliginem, vt poſſet Domini myſteria contemplari, quæ populus longè poſitus & deorſum manens videre non poterat. Hæc Hieronymus. Et iterum in proœmio libri 14. locum prophetæ Ezechielis Oceanum ſcripturarũ appellat & myſteriorum Dei labyrinthum, illuſtris poetæ carminibus adductis,

Hic labor ille domus & inextricabilis error.

Et alibi.

Vt quondam Creta fertur Labyrinthus in alta,
Parietibus textum cæcis iter, ancipitémque
Mille viis habuiſſe dolum, quà ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & irremeabilis error.

Antiquis doctorib. gratulandũ. 5. Ratio ca. 7. Ezechielis prophetæ obſcuritas. Hieronymus in proœmio comment. ſuper Ezechiel. Origenes. Hierony. pulcherrimũ. Pſal. 54. Pſal. 96. Pſal. 17. Ezechiel oceano & Labyrintho comparatur. Virgilius Æneid. 6.

Satis igitur nobis conſtare poteſt, quantis ſit difficultatibus obuolutus Ezechielis prophetæ liber, ſupereſt modò, vt cum difficultate vtilitatem penſemus, quæ quidem minor nullatenus eſt. Etenim propheta alius non reperitur, cui toties inuiſibilis Deus ſe viſibi-

Ezechieli pluris ſe reuelauit Deus.
Eccl. 49.
Ezec. filius hominis.
Ezec. exemplum fortitudinis ad corripienda peccata.

lem exhibuerit, vt in ſalutem hominum ipſum edoceret. Vnde per Eccleſiaſticum, quin potius per ipſum diuinum ſpiritum, maximè ob hanc rem commendatur Ezechiel, qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi in curru Cherubin, nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, benefacere illis qui oſtenderunt vias rectas. Hæc ibi. Sæpius etiam filius hominis appellatur Ezechiel, vt figuram eſſe intelligamus eius, qui dicit: filius hominis non habet vbi caput ſuum reclinet: & filij hominis Chriſti doctrinam enuntiare in ſalutem: & ad tantas viſiones fuiſſe euocatum, vt oportuerit eum, ne magnitudine reuelationum ſuperbiret, recordatione humanitatis humiliari.

Cap. 13 & 20.
Cap. 23. 29. 38.
Ezech 3.
Ezec. præcipua capita religionis tractat.
Cap. 44.

Inſuper Ezechiel exemplum conſtituitur eximiæ cuiuſdam fortitudinis ad exprobranda vitia, quapropter [illegible] robur domini rectè appellatur, conuocátque & adſciſcit illum Deus quaſi propugnatorem & vindicem ſuę gloriæ, contra vniuerſos terræ peccatores, vt eos conſtantiſſime coarguat. Et tu, fili hominis, pone faciem tuam, contra filias populi tui. Fili hominis obfirma faciem tuam ſuper Themam & Daron & Nageb. Fili hominis pone faciẽ tuam ad Hieruſalem Fili hominis obfirma faciem tuam contra Pharaonem regem Ægypti. Super Gog. Magog. Mirabilis ſanè Daniel qui ad presbyterum mittitur delinquentem, Eſaias ad principes, verùm Ezechiel non ſolùm ad principes, ſed ad vniuerſam ſimul mittitur corripiendam ciuitatem, quin ad vniuerſum orbem, erat ſiquidem in eo magna fides & grandis audacia, duriſſima facies contra duritiem peccatorum, cui ideo dicitur. Vt adamantem, & vt ſilicem dedi faciem tuam. Et præter communem illam vtilitatem quam in omnibus prophetis eſſe paulò antè aſſeuerauimus, Ezechiel propheta exhibet nobis, vbere ſentẽtiarum copia

Præcipui actus epiſcoporum.
Abuſus paſtorales officij in Ezechiele.

præcipua capita religionis & Doctrinæ Chriſtianę: vt ſunt illa, quod ſit munus epiſcoporũ & prælatorum omniũ erga ſubditos, ſubditorum erga prælatos. Qui ſint præcipui actus paſtorum, quibus potiſſimum officium ſuum adimplere, debent exiſtimari. Requirere videlicet oues, viſitare, cõgregare, inducere in terrã ſuam, paſcere in montibus Iſraël, in paſcuis vberrimis, quæ omnia exhiberi minimè poſſunt à paſtoribus, dum longè abſunt à grege. Requirere quod perierat, abiectũ reducere, confractũ alligare, infirmum conſolidare, nihil ſibi antiquius eſſe debere, quàm incolumitatem gregis ſibi crediti. Non contra paſcere ſemetipſos, ponere nomina ſua in terris ſuis, maioricatus erigere, domos ac familiã augere & amplificare, quaſi ſacerdotium Chriſti nihil aliud, quàm quæſtum ac tyrannidem eſſe putent, ita vt impunè imò impiiſſimè quidam ex iuriſperitis dicere auſus fuerit, tum demum epiſcopum optime ſuo munere functum, ſi nouerit lites diſcindere atque diſſoluere. & vt ſuo vtar verbo (*ſi ſupiere ſubſtanciar vn proceſſo*) Qua profectò blaſphemia maior excogitari non potuit. Sed iſthæc miſſa faciamus.

Cap 14.
Cap. 40.

Item illud vndique terrarum Deum habere iuſtos aliquos, quorũ precatu & honore, cunctos alios clementer ſuſtineat, & quorum interceſſione ad miſericordiam peccatorum flecti velit, vt patet c. 14. Relinquetur in ea ſaluatio. Præterea etiam in ædificatione templi diuina quadam ſignificatione, perfectio vitæ ſpiritualis explicatur, illiúſque incrementa, & quamplura alia id genus ſunt, quæ longum eſſet recenſere. Horum omnium fructum exhibent nobis prophetarum enarratores, aperientes quæ difficilia (vt diximus) ad intelligendum erant.

Authoris commendatio.
Æneid. 6.

Inter quos noſtra hac tempeſtate principem locum tenet reuerendus pater Hector Pintus, patria Luſitanus, qui cùm olim exhibuiſſet nobis prophetam euãgelicum Eſaiam, luciſſimè iam Euangelicè & Apoſtolicè extra ſynagogam concionantem: nunc demum prophetã Ezechielem in denſiſſimis tenebris obſcuritatis deliteſcentem (quod oſtendimus) eloquentiſſimum facit concionatorem, ac profert in lucem: Et quem ſcripturarum oceanum & myſteriorum Dei labyrinthum appellat D. Hieronymus, ingreditur fœliciter Hieronymiani inſtituti profeſſor Hector Pintus, imò Theſeus (abſit inuidia dicto) qui Dei miſericordia & auxilio fretus, ipſe dolos tecti ambagéſque reſoluit, cæca regens filo eruditionis veſtigia: quem ſequentes ad portum explanationũ prophetæ Ezechielis peruenire poterimus. Cùm verò in enarratione Eſaiæ omnes partes optimi interpretis & narratoris tanta cum laude & doctorum omnium conſenſu impleuerit, profectò in hoc opere commentariorum in Ezechielem, non ſolùm meritam laudem & honorem ſuſtinuit, ac expectationi ſatisfecit, verum etiam ſuperauit, vt ſeipſum viciſſe, vti Origenem quondam dicere poſſe videamur. Sermo eſt terſus & planus, frequens diuinæ paginæ teſtimoniis, eloquentia perſpicuus & illuſtris, eruditione admirabilis, qualis apud ſanctiſſimos patres, religionis Chriſtianæ heroas, Hieronymum, Cyprianum, Chryſoſtomum, Lactantium, qui eloquentia vt ſanctitate floruerunt, vbique conſpicitur. Gratiſſimum profectò eſt videre ſacras literas, tam purè tam eleganter tractatas, ne immurmurare perſiſtant barbariſſimi & infantiſſimi homines, qui quoniam ipſi nihil præter balbutire norunt, theologiam niſi in cœno & barbariſmo poſſe conſidere aiunt. Quaſi hi quos recenſuimus ſancti patres, theologi non fuerint, quòd fuerint eloquentia clari: Sed iſti

Authoris eloquentia & eruditio.
In doctorum exiſtimatio, de theologia.
In epiſtola ad Nepot. & epiſtola ad Marcellã

pei ſimilet

perſimiles ſunt ijs,qui ſummam rerum ignorantiam ſanctitatem eſſe dicunt:quos acriter reprehendit,ac contumelia dignos iudicar Hieronymus. Nec ſum adeo (inquit)hebetis cordis & tam craſſæ ruſticitatis(quam illi ſolam pro ſanctitate habent)piſcatorum ſe diſcipulos aſſetentes;quaſi idcirco ſancti ſint,ſi nihil ſcieriot,&c.

Habetis ergo,Lectores integerrimi,commentaria inEzechielem ab eodem authore à quo in Eſaiam commeotaria olim tam hilari vultu excepiſtis , ſed hoc loco author aſſurgit in cothurnos,& elegantiſſimè omoia perſequitur,fuſiúſque omnia tractat : quod ſanè in Eſaiæ lucubrationibus deſiderabatur,nam cùm gratiſſimæ eſſent,loogiores velleot theologi. Rurſus grauiorum authorum agmina vtriúſque literaturæ & diuinæ & humanæ , ſuo tempore & loco,non ad veoditationē & oſteotationem(quod fieri ſolet) ſed magna cum oeceſſitate & fructu afferuntur,Rabbinos & Hebræos illorúmque linguam & phraſes,in catholicæ fidei ſubſidium teſtimooiúmque peritiſſimè facit ancillari. Quamplures etiam loci ſacrarum literarum perdifficiles , necnon philoſophorum , ad reconditiorem ſapientiam & doctrinam ſpectantes,magoa dexteritate explicantur,ita vt μεμψίμοιροι , ideſt queruli,& quibus nunquam ſit ſatis nihil habeant quod ſugillare poſſint. Neque tamen in mentem meam vnquam illa iocidu exiſtimatio,dicturos eſſe aliquos me deHectore hæc magnificè prædicare,eo quòd ad eandem familiam & religionem Diui Hierooymi (etſi in alio regno)pertineat: iniqua eſt hæc & indigna ſapientibus cogitatio. Porrò horum omnium (præterea quod in his operibus latiſſimè patent,ita vt mendacij poſſem facilè ioſimulari & reprehendi,ſi affectu noo veritate aſſererem)affatim experimentum ſumpſi per plures menſes,quibus apud nos diuerſatus eſt optimus pater in noſtro monaſterio,dum cudendi hæc commeotaria facultatem & priuilegium ſibi fieri expoſtulabat. Vbi ſimul integritatis ſuæ, religionis, pietatis,ac eximiæ prudeotiæ, prout ſacerdotem monachum,theologúmque decent,exemplo ac conuerſatione plurimùm recreati ſumus. Ecce igitur vobis(candidi lectores) prophetas reconditiſſimos, & magna caligine cæcos,præcipuè Ezechielem,ſamiliari quadam & gratiſſima dicendi forma loquentes, quos,vt deinceps ab eodem authore plura ac fortè maiora poſſitis expectare,hilaribus animis excipite,fruimini,ac valete. Ex noſtro cœnobio Diui Hieronymi apud Madritum,quarto idus Nouembris , anno M. D. L V I I.

APPROBATIO FRATRIS ANTONII DE SANCTO DOMINICO VIRI DOCTISSIMI,

VLYSIPONENSI COLLEGIO ORDINIS *Prædicatornm primarij, Sacræ Theologiæ profeſſoris.*

PERLEGI totum hoc opus mandante Reuerendo Patre Magiſtro Frarre Franciſco Foreyro, cui à Sereniſſimo Cardinale cura hæc commiſſa eſt: digniſſimúmque exiſtimo, quod prælo mandetur: non ſolùm enim nihil conriner, quod ſanæ ac orthodoxæ fidei aduerſum ſit: ſed quod plurimùm poſſit iuuare ſacræ ſcripruræ ſtudioſos, & illos qui ad populum conciones habent: eſt enim plenum admirabili eruditione & Chriſtiana pietate.

Frater Antonius de Sancto Dominico.

FVit hic liber examinatus & approbatus ab illuſtri viro domino Georgio de Almeida ordinario Vlisbonenſi digniſſimo, & ab admodum Reuerendo Patre, Fratre Franciſco Foreyro Inquiſitore & librorum Cenſore integerrimo, & ex eorum facultate & decreto typis man- datus.

Dominus Georgius de Almeyda.

Frater Franciſcus Foreyro.

EGo Frater Hieronymus à Pauia Prior Monaſterij Bethlehemitici, & Prouincialis Ordinis diui Hieronymi regni Portugalliæ, do facultatē, vt hic liber Fratris Hectoris Pinti fratris noſtri ordinis mandetur typis, quòd ſit verè doctus, pius, & vtilis. Datum in noſtro Monaſterio Bethlehem die 18. Iunij, anno à virginis partu 1567.

Frater Hieronymus à Pauia, Prior & Prouincialis.

HI SVNT

HI SVNT AVTHORES QVI IN HIS COMMENTARIIS IN EZECHIELEM CITANTVR.

A.

AVguſtinus.
Ambroſius.
Athanaſius.
Ægeſippus.
Anacletus.
Antouius.
Arnobius.
Albertus Magnus.
Alexander de Ales.
Albertus Pighius.
Alphonſus à Caſtro.
Antonius Sabellicus.
Andreas Fuluius.
Ariſtoteles.
Aquila.
Ælianus.
Alcinous.
Aſconius Prædianus.
Ariſtobolus.
Alexander Aphrodiſeus.
Apuleius.
Aulus-Gellius.
Apollonius Thianæus.
Alcæus.
Athenæus.
Æſchilus.
Archilocus.

B.

Baſilius Magnus.
Bernardus.
Beda.
Boetius.
Beroius Chaldæus.
Beſſarion.
Baptiſta Fulgoſus.
Budæus.
Blondus Fluuius.

C.

Clemens Alexandrinus.
Cyprianus.
Cyrillus.
Caſſiodorus.
Callimachus.
Chryſologus.
Clarius Brixianus.
Cœlius Rodiginus.
Chalcidius.
Cnnitus.
Cicero.

D.

Dionyſius Areopagita.
Dydimus.
Durandus.
Didacus à Payua.
Diogenes Laertius.
Diocles Cariſthus.
Dioſcorides.
Dion Chryſoſtomus.
Diodorus Siculus.
Demoſthenes.
Democritus.
Diogenianus.
Dionyſius Halicarnaſſeus

E.

Euſebius Cæſarienſis.
Euſebius Emiſſenus.
Epiphanius.
Ephrem.
Euariſthus.
Eleutherius.
Eucherius.
Euthymius.
Euripides.
Epimenides.
Epictetus.
Eutropius.

F.

Felix.
Ficinus.
Franciſcus Forerius.
Fabius Pictor.

G.

Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Niſſenus.
Gregorius Papa.
Gratianus.
Gennadius.
Gaudentius Merula.
Gabriel Biel.
Gaſpar Caſſalius.
Galenus.

H.

Hieronymus.
Hilarius.
Heſychius Hieroſolym.
Hugo Cardinalis.
Hugo de ſancto Victore.
Hieronymus Oſorius.
Hieronymus ab Oleaſtro
Hermippus.
Homerus.
Herodotus.
Hamonius.
Herodianus.
Horatius.
Hechatæus.
Hippocrates.
Hermolaus Barbarus.
Hiſtoria tripartita.

I.

Irenæus.
Ignatius.
Iuſtinus martyr.
Ioannes Chryſoſtomus.
Innocentius tertius.
Iulius primus.
Ioannes Damaſcenus.
Iunilius.
Iſidorus.
Ioannes Roffenſis.
Ioannes Eckius.
Ioannes Caſſianus.
Ioannes Annius Viterbienſis.
Ioannes Soarius.
Ioannes Arboreus.
Ioſephus Flauius.
Ioannes Monachus.
Ioannes Sepulueda.
Iamblicus.
Iuſtinus Hiſtoricus.
Iulius Solinus.
Iuuenalis.
Ionathas Chaldæus.

L.

Leo Papa.
Lactantius Firmianus.
Leonardus Aretinus.
Lyſias.

M.

Melchiades.
Marcellus.
Martinus Ledeſmius.
Martinus Cantapetrenſis.
Maximus Epiſcopus.
Marcus Varro.
Macrobius Aurelius.
Marſilius Leſbius.
Manethon Ægyptius.
Metaſtheues Perſa.

N.

Nicolaus Damaſcenus.
Nicolaus Lyranus.
Nicephorus.
Numenius Pytagoricus.

O.

Origenes Adamantinus.
Ouidius.

Orpheus.
Onchelus Chaldæus.

P.

Paulus Oroſius.
Paulus Burgenſis.
Primaſius Vticenſis.
Petrus Lombardus.
Photius.
Proſper.
Politianus.
Plato.
Plinius, Pierius.
Plutarchus.
Proclus Platonicus.
Pyndarus.
Perſius.
Pſeuſippus.
Philo Platonicus.
Pſellus.
Picus Mirandolanus.
Ptolemæus.
Phaorinus.
Philoponus.
Petrarcha.
Pomponius Mela.
Palmerinos Florentinus.
Petrus Apianus.
Porphyrius.

Q.

Quintius.
Quintilianus.
Quintus Curtius.

R.

Rupertus abbas.
Richardus de ſancto Victore.
Reuelinus.
Raphael Volaterranus.
R. Dauid Cimhi.
R. Eliezer.
R. Dauid.
R. Ioſeph.
R. Moſes Hadarſan.
R. Simeon.
R. Barachias.
R. Ionach.
R. Achilas.
R. Ionathas.
R. Moſes Ægyptius.
R. Salomon.
R. Abraham Peruſol.
R. Samoel.

S.

Septuaginta Interpretes.
Sanctus Pagninus.
Sixtus primos.
Symmachos.
Syrianos.
Seuerianus.
Strabus.
Strabo.
Stobæus.
Seneca.
Straton.
Simplicius.
Sextus Aurelius.
Suidas.
Silius Italicus.
Sophonius.
Salluſtius.
Seruius.
Stephanus Coſmograph.
Suetonius Tranquillus.

T.

Theodoretus.
Theophilus Alexandrin.
Tertullianus.
Thomas Aquinas.
Thelesphorus.
Thomas Caietanus.
Theodorus Antiochenus.
Theophilactus.
Triſmegiſtus.
Titus Liuius.
Theodorus Metoclides.
Theophraſtus.
Triphon.
Theocritus.
Theodotio.

V.

Victorinus.
Victor.
Vincentius.
Vegetius.
Virgilius.
Valerius Maximus.
Valerius Italicos.

X.

Xenophon.

Z.

Zepherinus.
Zenodotus.
Zeglerius.

Præter hos Authores citantur multæ ſententiæ horum Philoſophorum qui ſequuntur.

Antiſthenes.
Anaxagoras.
Archidamus.
Alcamenes.
Anacharſis.
Æſchilus.
Arceſilas.
Antimachus.
Bias Prienenſis.
Chilo Lacedemonius.
Crates Thebanus.
Diogenes Cynicus.
Demas orator.
Empedocles.
Epicharmus.
Herillus.
Heraclitus.
Heehatheus.
Lyſander.
Menedemus Philoſoph.
Pythagoras.
Parmenides.
Periander.
Pherecidas Syrus.
Pittacus.
Pontius Sannites.
Secundos.
Simonides.
Socrates.
Solon Salaminius.
Timon.
Temiſtocles.

INDEX

INDEX
AVTHORITATVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVÆ AB AVTHORE IN HIS AD EZECHIELEM COMMENTARIIS DECLARATÆ ſunt. In quo a. primam columnam, b. verò ſecundam ſignat.

Geneſis.

1. *IN principio creauit Deus cœlum & terram.* 83.b.84.b
Terra erat inanis & vacua. 4.b
Producant aquæ reptile animæ viuentis. 4.b
Fecit Deus firmamentum. 23.a
Vidit Deus cuncta quæ fecerat. 25.a
Septimo die requieuit Deus ab opere, quod patrarat. 162.b 163.a
Fiat firmamentum in medio aquarum. 65.b
Fiat lux, & facta eſt lux. 113.b
Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. 24.a.159.b
Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. 211.a
Factum eſt veſpere & mane dies vnus. 228.a
Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. 4.b.293.a
2. *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris.* 90.a
Tulit Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſo. 186.b.& 224.a.
Plantauerat autem Dominus Deus paradiſum voluptatis à principio. 203.a.b
Nomen fluuij tertij Tigris, ipſe vadit contra Aſſyrios. 204.b
Fluuius egrediebatur de loco voluptatis. 314.b
3. *Adam in paradiſo conſtitutus peccauit.* 7.a
Collocauit Deus ante paradiſũ voluptatis Cherubim. 155.a
Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt. 222.a
Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. 305.a.307.a. 376.a
Quocunque die comederis, morte morieris. 338.b
In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. 363.a
Inimicitias ponam inter te & mulierem. 314.a
Eritis ſicut dij ſcientes bonum & malum. 390.a
4. *Reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius.* 110.a.236.a
Egreſſus Cain à facie Domini. 48.a
Si malè egeris, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit. 67.a
Adam verò cognouit vxorem ſuam. 157.b
Iſte cœpit inuocare nomen Domini. 154.b
Nonne ſi bene egeris, recipies. 208.b
Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear. 260.b
Omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur. 305.a
6. *Adducam aquas diluuij ſuper terram.* 5.a
Videntes filij Dei filias hominum, quod eſſent pulchræ. 119.b
Bitumine linies extrinſecus & intrinſecus. 357.b
Omnis caro corruperat viam ſuam. 170.b.276.a
7. *Te vidi iuſtum coram me in generatione hac.* 6.a.
9. *Ponam arcum meum in ſignum fœderis.* 8.a.b

Arcum meum ponam in nubibus cœli. 8.a.255.b
Dilatet Deus Iaphet. 138.b
Ipſe cœpit potens eſſe in terra. 255.b 10.
Deſcendit autem Dominus, vt videret ciuitatem. 199.b 11.
Egredere de terra, & de cognatione tua. 338.a 12.
Erat Abraham diues valde. 20.b 13.
Dabo terram hanc ſemini tuo in ſempiternum. 137.b
Da mihi animas, & ſupellectilem tibi capito. 148.a 14.
Leuo manum meam ad Dominum Deum. 218.a
Filius domus meæ. 95.a 15.
Ego merces tua magna nimis. 337.b
Si forte ſaltem ex ea ſuſcipiam filios. 95.a 16.
Cùmque inueniſſet eam angelus Domini. 240.a
Deſcendam, & videbo. 199.b
Ego Dominus omnipotens, ambula coram me. 96.a 17.
Conuerſa eſt in ſtatuam ſalis. 342.b 19.
Viſitauit Dominus Saram. 78.a.82.a 21.
Agar errabat in ſolitudine. 144.b
Abijt Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorum. 213.a
Vidit Sarah Iſmaelem ludentem cum Iſaac. 146.a
Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes. 177.b.238.a 22.
Poſsidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum. 207.b
Habitauit autem Ephron in medio filiorum Heth. 271.b 23.
Terra quam poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet. 370.b
Princeps Dei es apud nos: 236.a
Tenuit plantam fratris ſui Eſau. 160.a 25.
Sume arma tua. 83.a 27.
Det tibi Deus de rore cœli, & de pinguedine terræ. 219.a
Vidit Iacob ſcalam. 214.b 28.
Profectus ergo Iacob venit in terram Orient. 204.a 29.
Ecce Rachel veniebat cum ouibus patris ſui. 4.a
Scrutatus eſt omnem ſupellectilem meam. 102.b 31.
Noluitque Iacob confiteri ſocero ſuo, quod fugeret. 165.a
Furatus eſt cor Laban Syri. 215.b
Hic eſt titulus monumenti Rachel. 214.b 35.
Non vocaberis vltra Iacob. 58.a
Miſerunt eum in ciſternam veterem. 56.a 37.
Nudauerunt eum tunica talari. 383.b
Quare diuiſa eſt propter te maceria. 107.b 38.
In ipſa effuſione infantium vnus protulit manum. 376.a
Ioſeph habitauit inter Aegyptios. 6.a 39.
Confiteor peccatum meum. 234.a 41.
Neſciebant enim quod intelligeret Ioſeph. 101.b 42.
Etiam ſanguis eius exquiritur. 45.a
Non videbitis faciem meam, niſi fratrem veſtrum adduxeritis. 18.b 43.

45. Non ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph. 62.a
46. Omnes animæ domus Iacob quæ ingreſſæ ſunt in Ægy- 59.a
ptum. 41.b
48. Do tibi partem vnam extra fratres tuos. 87.a
49. Vaſa iniquitatis bellantia. 130.b.172.b.178.a
Non auferetur ſceptrum de Iuda. 177.b
Ipſe erit expectatio gentium.
Congregamini vt annuntiem, quæ ventura ſunt vobis.
205.a 209.b
Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael. 219.a
Aſſer pinguis panis eius. 27.b.302.a
Fiat Dan coluber in via. 362.a.b
Prior in donis, maior in imperio. 193.a
50. Poſt mortem meam Deus viſitabit vos.

Exodus.

157.b
Capue 1. Surrexit in terra rex nouus in Ægypto. 13.b.126.a
3. Solue calceamentum de pedibus tuis. 296.a
Locus in quo ſtas, terra ſancta eſt. 8.b
Apparuit ei Deus in flamma ignis de medio rubi.
65.a.132.b.200.a
Ego ſum, qui ſum. 73.b. 87.a
Rubus ardebat, ſed non comburebatur.
359.a 132.a
Ego ſum Deus Abraham. 57.b.172.b
4. Filius meus primogenitus Iſrael. 241.a
5. Quis eſt Dominus? neſcio Dominum. 47.a.328.a
Operibus luti & palearum.
7. Educam exercitum, & populum meum filios Iſrael.
344.b
8. Abominationes Ægyptiorum immolabimus. 161.b.
327.a
10. Indurauit Deus cor Pharaonis. 99.a.117.b
11. A primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius. 72.a.
79.a.80.a
12. Habebitiſque hunc diem in monumentum cultui ſempi- 214.a
terno.
Menſis hic vobis principium menſium primus erit. 2.b
Erit agnus abſque macula maſculus anniculus. 80.a.373.a
13. Armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Ægypti. 354.a
Erit quaſi ſignum in manu tua. 41.a
14. Nec vnus quidem ſuperfuit ex eis. 5.a
15. Deſcenderunt in profundum quaſi lapis. 99.a
Abyſſi operuerunt eos. 211.b
Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ.
296.a.356.b
Cantemus Domino, glorioſe enim magnificatus eſt in nobis.
301.a 331.a
Vbi erant palmæ. 324.a
17. Manus habebat ad Deum leuatas. 236.b
18. Eruit me de gladio Pharaonis. 350.a
19. Et nubes denſiſſima operuit tabernaculum. 88.a
Veniam ad te in caligine nubis.
Sacerdotes qui accedunt ad Dominum ſanctificentur.
324.a
20. Ego ſum Dominus Deus tuus fortis. 74.b
Non habebis Deos alienos coram me. 116.b
Viſitans iniquitatem patrum in filios. 150.b
25. Fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum
eſt. 90.a.98.a.354.a
Duo cherubim ſuper propitiatorium. 163.a
Ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas.
362.a
Et faciam mihi ſanctuarium. 59.b
26. Cortinæ ſibi iungentur mutuo. 155.b
28. Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatem.
395.a
30. Et deprecabitur Aaron ſuper cornu altaris ſemel per an-
num in ſanguine. 357.b

Cuſtodiant filij Iſrael ſabbatum. 214.a 31.
Quieſcat domine ira tua, & eſto placabilis. 107.b 32.
Dimitte me, vt iraſcatur furor meus. 107.b.185.a
Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt lude-
re. 133.b
Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de
libro, quem ſcripſiſti. 83.a.107.b.108.b
Non videbit me homo & viuet. 26.a 33.
Non poteris videre faciem meam. 27.a
Si tu non ipſe præcedas, non educas nos de loco iſto.
106.b
Ego ipſe eijciam ante faciem tuam Amorrhæum. 370.a
Dominator Domine miſerator & clemens. 150.a
Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas 34.
amicitias. 6.a
Poſuit Deus ex vtraque parte propitiatorium. 390.b 37.

Leuiticus.

Immolabitque vitulum coram Domino. 372.a Capue 1.
Doctrina & veritas. 395.a 8.
Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in 9.
pondere & menſura. 317.b.369.b
Immundum ne comederitis. 11.b 11.
Sanctificabis annum quinquageſimum. 380.a 15.
Omne opus non facietis in eo. 240.a 16.
Cuſtodite leges meas ac iudicia, quæ faciens homo viuet in 18.
eis. 262.a
Iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego. 130.a
Statera iuſta, & æqua ſint pondera. 17.a 19.
Non eris criminator nec ſuſurro in populo. 142.b
Nolite conuerti ad idola. 287.b
Ad omnem mortuum non ingredietur omnino. 21.
355.a
Euaginabo poſt vos gladium. 59.b 26.

Numeri.

Conſtitues eos ſuper tabernacula. 387.a Capue
Nunquid manus Domini inualida eſt? 27.a 11.
Qui viſitas peccata patrum in filios. 82.a 14.
Non intrabitis terram, ſuper quam leuaui manum meam.
164.a
Murmurauerunt contra Moyſem, & contra Aaron.
268.a
Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. 350.a
Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis homi- 17.
num. 265.a
Recedite à tabernaculis hominum impiorum. 6.a. 18.
In terra eorum nihil poſſidebitis. 364.a 19.
Excubate in cuſtodia ſanctuarij. 368.a
Vas non habẽs operculum nec ligaturam deſuper immun-
dum erit. 340.b 20.
Quare nos de Ægypto eduxiſtis in locum hunc peſſimum. 21.
386.a
Extulit Moyſes ſerpentem æneum. 131.b.313.b 24.
Orietur ſtella ex Iacob. 173.b 19.
In holocauſtum ſempiternum. 214.a 31.
Colligeris ad populum tuum. 230.a 33.
Profectique de Elim caſtrametati ſunt ad mare. 386.a

Deuteronomium.

Sediſtis in Cades Barne. 72.b Capue
Vrbes ſunt magnæ & ad cœlum, vſque munitæ. 243.a
Date ex vobis viros ſapientes & gnaros. 216.a
265.a.
Deus tuus ignis conſumens eſt. 37.b.354.a
Non in ſolo pane viuit homo. 102.a 4.
Erunt verba mea in corde tuo. 41.a 6.
Dominum Deum tuum adorabis. 83.b

Diliges

Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo. 190.a
Dominum Deum tuum timebis. 319.b
Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. 342.a
10. *Deus perſonam non recipit.* 271.b
Circuncidite præputium cordis veſtri. 222.b.246.b
11. *Venient ſuper eum trieres & Romani.* 220.a
15. *Non obdurabis cor tuum.* 48.a
16. *Non poteris immolare phaſe in qualibet vrbium tuarum.* 334.b
Non accipies perſonam nec munera. 317.b
17. *Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris.* 364.b
21. *Si mulierem pulchram poſt bellum victis hoſtibus.* 222.b
22. *Deferent ſigna virginitatis ad ſeniores vrbis, qui in porta ſunt.* 207.b
Non indueris veſtimento, quod ex lana linoque confectum eſt. 170.a
Glorificantes me glorificabo. 58.b
23. *Non alligabis os bouis triturantis.* 90.b
Non habebis in ſacculo diuerſa pondera. 391.a.210.a
25. *Pro menſura peccati erit plagarum modus.* 84.b
28. *Erit vita tua pendens ante te.* 146.b
30. *Elige vitam, & tu viuas.* 190.a
31. *Scio enim cogitationes eius.* 157.b
Irritum faciat fœdus, quod pepigi cum eo. 309.a
32. *Apparuit Dominus de monte Pharan.* 27.a
Concreſcat in pluuia doctrina mea. 44.a.170.a.271.b
Ego occidam, & ego viuere faciam. 66.b
Mea eſt vltio, & ego retribuam. 205.a.220.b
Fel draconum vinum eorum. 231.a
33. *Inundationes maris, quaſi lac ſugent.* 57.a
De pomis fructuum ſolis ac lunæ, de vertice antiquorum montium. 204.a
Habitabit Iſrael confidenter ſolus, oculus Iacob in terra frumenti & vini. 270.a
De benedictione Domini terra eius de pomis cœli. 370.a

Ioſue.

Caput 2. *Non remanſit in nobis ſpiritus.* 308.a
4. *Duodecim quoque lapides quos de Iordanis alueo ſumpſerant, poſuit Ioſue in Galgalis.* 350.b
6. *Septem ſacerdotes ſeptem buccinis clangebant ante muros Iericho.* 259.a.335.b
24. *Timete Deum, & ſeruite ei corde perfecto.* 319.b

Iudices.

Caput 4. *Siſara princeps exercitus Iabin.* 326.a
5. *Clypeus & haſta apparuerunt.* 294.b
Cor meum dilexit principes Iſrael. 131.a
7. *Madian autem, & Amalech, & omnes Orientales populi fuſi iacebant.* 3.a
9. *Ierunt ligna, & vnxerunt ſuper ſe regem.* 60.a
12. *Poſui animam meam in manu mea.* 40.b

I. Regum.

1. *Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim.* 252.a
2. *Deus ſcientiarum Dominus eſt, ipſi præparantur cogitationes.* 225.a
Sterilis peperit plurimos. 305.b
3. *Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis.* 268.b
6. *Panis defecit in ciſtarcis noſtris.* 219.b
9. *Filius vnius anni erat Saul.* 95.a
Saul quærens aſinas pergit ad videntem. 265.a
10. *Sedebis iuxta lapidem, cui nomen eſt Ezel.* 219.b
Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput Saulis. 362.b
13. *Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſtim.* 214.b
Saul duos annos regnauit. 2.a
15. *Lugebat Samuel Saulem.* 215.a
16. *Non iuxta intuitum hominum ego iudico.* 94.a
Sanctificamini, & venite mecum. 390.b
Paſcebam patris mei gregem. 266.a.b 17.
Non concidat cor cuiuſquam in eo. 308.a
Miſit David manum ſuam in peram. 102.a
Et ambulabat ingrediens, & prophetabat. 6.a.b 19.
Poſuit animam ſuam in manu ſua. 40.a
Subſiſterant enim ducenti, qui laſſi tranſire non poterant. 350.a 20.
Filius mortis. 95.a
Fuerunt vaſa puerorum ſancta. 78.b 21.
Non faciam hanc rem Domino meo Chriſto Domini. 226.a 24.
Erit mihi David ſeruus ſempiternus. 214.a 26.

II. Regum.

Ibi abiectus eſt clypeus fortium. 194.b Caput 1.
Diuiſit Dominus inimicos meos coram me. 107.a.154.b 3.
Nonne quæram ſanguinem eius de manu veſtra? 44.b 4.
Quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris. 56.a 6.
Inuenit ſeruus tuus cor ſuum. 48.a 7.
Suſcitabo ſemen tuum poſt te. 97.b.144.a 311.b 8.
Banaias autem filius Ioiadæ erat ſuper Ceretim & Pheletim. 206.b
Percuſſit Moab, & menſus eſt eos funiculo. 254.b
Faciebat David iudicium & iuſtitiam omni populo. 362.a 7.
Quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen Domini. 282.a 11.
Obtulerunt ei ſtratoria & tapetia. 254.b 17.
Auertiſti faciem tuam à me, factus ſum conturbatus. 263.b
Leuauit manum ſuam contra regem. 264.a 20.

III. Regum.

Quia portaſti arcam Domini. 264.a Caput 2.
Fecit in templo feneſtras obliquas. 359.a 6.
Sit cor noſtrum perfectum cum Domino Deo noſtro. 274.a 8.
Audi Domine hymnum & orationem, quam ſeruus tuus orat. 334.b
Ambulemus in decretis eius. 96.a
Quia non obediens fuiſti ori Domini. 57.a 13.
Altare hæc dicit Dominus. 96.b
Ambulauit in via patris ſui. 275.a 15.
Vſquequo claudicatis in duas partes? 283.b 18.

IIII. Regum.

Egreſſi latrunculi quidam de Syria captiuam duxerunt puellam. 267.a Caput 5.
Et vltra non venerunt latrunculi Syriæ. 58.a 6.
Vidit Dominus afflictionem afflictionis Iſrael. 57.a 14.
Ambulauit in via regum Iſrael. 96.a 16.
Noluerunt ſeruire Domino Deo ſuo. 230.a 17.
Fecerunt ſibi ſtatuas. 214.b
Vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum. 380.b 18.
Ipſe diſſipauit excelſa, contriuit ſtatuas. 214.b
Venit Angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum. 79.a 19.
Melchon abominatio filiorum Ammon. 261.b 23.
Subleuabit Euilmerodach rex Babilonis caput Ioachin. 264.a 25.

I. Paralipomenon.

Et omnia Muſicorum inſtrumenta. 102.a Caput 16.
Paſces populum meum Iſrael. 361.a 21.
Peregrini ſumus coram te Domine. 67.b 29.

II. Paralipomenon.

Congregati ſunt ad eum viri vaniſſimi. 58.a Caput 13.
Vos ergo confortamini, & non diſſoluantur manus veſtræ. 69.a 15.

Tomus ſecundus.

17. Ambulauit in viis Dauid patris ſui. 272.a
28. Luſtrauit filios ſuos in igne. 167.a
34. Abſtulit Ioſias cunctas abominationes. 71.a.161.b

Eſdræ primus.

Caput 2. Voluerunt omnia illa ſcribere. 118.a
10. Separamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. 6.a

Secundus Eſdræ, qui dicitur Neemias.

Caput 9. In tribulationis tempore clamauerunt ad te Domine. 70.b

Tobias.

Caput 1. Per captiuitatem deuenit iuiu vxore ſua & filio in ciuitatem Niniuem. 6.a
3. Cum iratus fueris, miſericordiam facies. 8.b.115.b
Hoc habet pro certo omnis qui colit te, quod vita eius. 267.a
4. Superbiam unquam in tuo ſenſu aut in tuo verbo. 116.b
12. Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna. 253.b
13. Confitemini Domino filij Iſraelis. 63.a

Iudith.

Caput 4. Scitote quoniam exaudiet Dominus preces veſtras, ſi manentes permanſeritis in ieiuniis. 253.b
6. Humilium & manſuetorum Domine ſemper tibi placuit deprecatio. 334.a

Heſter.

Caput 6. Iuſsitque ſibi afferri hiſtorias & annales. 234.b
7. Aman ſuſpenſus eſt patibulo, quod parauerat Mardochæo. 172.a
13. Cum plurimis gentibus imperarem, & vniuerſum orbem, &c. 156.a

Iob.

Caput 1. Dominus dedit, Dominus abſtulit. 290.b
Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. 277.a
Habitauitque in terra Hus. 6.a
5. Per diem incurrent tenebras. 36.b
Homo naſcitur ad laborem. 135.a.376.b
6. Paruulum occidit inuidia. 159.a.202.a.244.b
Fratres mei præterierunt me ſicut torrens. 73.a
Si quid forte ignoraui, inſtruite me. 373.a
Sicut dies mercenarij dies eius. 271.b
7. Militia eſt vita hominis ſuper terram. 49.b.123.b.231.b
Dies mei velocius tranſierunt. 176.a
Ecce nunc in puluere dormiam. 254.b
9. Qui facit Arcturum & Orionem. 175.b
10. Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum. 357.a
Memento Domine, quod ſicut lutum feceris me. 221.b
12. Interroga iumenta, & docebunt te. 350.a
Qui mutat cor principum, & decepit eos. 117.b
13. Et vidit oculus meus, & audiuit auris mea. 2.a
Manum tuam longè fac à me. 176.b
Homo fugit velut vmbra. 184.a
14. Homo natus de muliere breui viuens tempore. 28.a.221.b
Cunctis diebus quibus nunc milito expecto, donec veniat immutatio mea. 324.b
Donec optata veniat ſicut mercenarij dies eius. 21.a
Homo quaſi flos egreditur & conteritur. 28.a
Balteum regnum diſſoluit. 62.a
15. Abſtulit quaſi ventus deſiderium meum. 377.b
Quid te eleuat cor tuum? 220.a
16. In nihilum redacti ſunt omnes artus mei. 279.a
Terra ne operias ſanguinem meum. 185.b
17. Cogitationes meæ diſsipatæ ſunt. 347.a
Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus. 190.a
19. Pereo, & quaſi auulſæ arbori abſtulit ſpem meam. 292.a
Credo quod redemptor meus viuit. 290.b
Auris audiens beatificat me. 236.a
Manus Domini tetigit me. 73.a.171.a
20. Deuorabit eum ignis, qui non ſuccenditur. 73.a
Gaudium hypocritæ ad inſtar puncti. 107.a
Nec vltra intuebitur eum locus ſuus. 308.b
21. Ducunt in bonis dies ſuos & in puncto ad infernum deſcendunt. 144.a
23. Inſpiratio Omnipotentis dat intelligentiam. 2.a
24. Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium. 246.a
Super illos ſtillabat eloquium meum. 170.a
30. Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum. 6.a
Per ſingulos gradus meos pronuntiabo illum. 321.a
34. Deus regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. 265.a
36. Quis poterit ſcrutari vias Domini? 82.a
37. Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus. 175.b
40. Virtus illius in vmbilico ventris eius. 124.b
41. Portas vultus eius quis aperiet? 340.a
Filius arcus. 95.a
Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. 199.b

Pſalmi.

Pſalm. 1. Beatus qui non abiit in conſilio impiorum. 6.a.38.b
Et in lege Domini voluntas eius. 38.b.96.a
Et in cathedra peſtilentiæ non ſedet. 72.b.223.a
Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum. 111.b
Non reſurgent impij in iudicio. 147.b
Et in via peccatorum non ſtetit. 281.a
2. Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo. 11.a.83.b
Apprehendite diſciplinam. 46.a.53.b
Prædicans præceptum eius. 130.b
Aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius. 226.a
Et nunc reges intelligite. 216.a.261.b
Tunc loquetur ad eos in ira ſua. 270.a
Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. 377.b.383.a
Tanquam vas figuli confringes eos. 395.b
3. Exaudiuit me de monte ſancto ſuo. 227.b
4. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. 110.a.164.a.309.a
5. Quoniam ad te orabo Domine mane, exaudies vocẽ meam. 377.a
Pro ea, quæ hæreditatem conſequitur. 382.a
6. Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum. 169.a
7. Confitebor tibi in vaſis pſalmi. 79.a
Arcum ſuum tetendit, & parauit illum. ibid.
Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrauit. 171.b
Exurge Domine in ira tua, & exaltare. 172.a
Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit. 172.a.302.a
Pſalmus Dauid, quem cantauit Domino. 373.a
8. Domine dominus noſter quàm admirabile eſt nomẽ tuum. 168.b.272.b
Quoniam videbo cælos tuos opera digitorũ tuorum. 342.a
Quid eſt homo, quod memor es eius. 11.a.12.a
Minuiſti eum paulominus ab angelis. 83.b
9. Iudicabit orbem terrarum in æquitate. 336.b
Cognoſcetur Dominus iudicia faciens. 206.a
Oculi eius in pauperem reſpiciunt. 72.b
Inclinabit ſe & cadet, cum dominatus fuerit. 82.a.b
Parauit in iudicio thronum ſuum. 96.b
Laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ. 109.a
Patientia pauperum non peribit in finem. 167.b

Increpaſti

Increpaſti gentes, & perijt impius. 213.b.
Contere brachium peccatoris & maligni. 239.a
Perijt memoria eorum cum ſonitu. 238.a
Iuſtus vt palma florebit. 245.b
Laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ. 105.b
Non eſt Deus in conſpectu eius, inquinatæ ſunt viæ illius omni tempore. 304.a
10. Oculi Domini in pauperem reſpiciunt. 110.a
Pluet ſuper peccatores laqueos. 191.a
Quoniam quæ tu feciſti deſtruxerunt. 194.b
Ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra. 305.b
Cogitauerunt conſilia, quæ non potuerunt ſtabilire. 309.b
Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit. 326.b
11. Nunc exurgam, dicit Dominus. 308.a
Argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum. 305.b
Eloquia Domini eloquia caſta. 179.a
In circuitu impij ambulant. 116.a
12. Vſquequo auertis faciem tuam à me. 110.a
Nequando dicat inimicus meus, præualui aduerſus eum. 180.a
13. Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus. 237.a
Nonne cognoſcent omnes qui operantur iniquitatem. 58.a
14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. 224.b
Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ. 370.b
15. Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper. 49.a
Non ſedi cum concilio vanitatis. 72.b
Etenim hæreditas mea præclara eſt mihi. 382.a
Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum. 61.a
16. Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. 2.a.16.a
Cogitauerunt aduerſus ſanctos ſuos. 58.a
Igne me examinaſti, ſicut examinatur argentum. 73.a.b.158.b
Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras. 160.a
Eripe animam meam ab impio. 171.a
Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prædam. 249.a
Satiabor, cum apparuerit gloria tua. 357.b
17. Quoniam tu populum humilem ſaluum facies. 179.b.199.b
In te eripiar à tentatione, & in Deo meo tranſgrediar murum. 3.b
Inclinauit cœlos, & deſcendit. 88.a
Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi. 40.a
Vt lutum platearum delebo eos. 65.b
Eripies me de contradictionibus populi. 81.a
Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris. 126.b
Miſit de ſummo, & accepit me. 194.a
Reges Arabum & Saba dona adducent. 189.a
Tenebroſa aqua in nubibus aeris. 242.b
Commota eſt & contremuit terra. 60.a.301.b.
Iuſtitiæ Domini rectæ. 357.a
18. Cœli enarrant gloriam Dei. 23.a
In omnem terram exiuit ſonus eorum. 12.b.13.b.313.b
Exultauit vt gigas ad currendam viam. 20.b.358.b
Iudicia Domini vera. 37.a
Ab alienis parce ſeruo tuo. 194.a
19. Delicta quis intelligit. 344.a.373.a
Tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. 389.a
Mittat tibi auxilium de ſancto. 227.b.296.a
Memor ſit omnis ſacrificij tui. 234.a
20. Poſuiſti Domine ſuper caput eius coronam de lapide pretioſo. 49.b
Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis. 73.a
21. Salua me ab ore leonis. 249.a
2. Dominus regit me, nihil mihi deerit. 265.a.269.a
Super aquam refectionis educauit me. 250.a.283.a
Paraſti in conſpectu meo menſam. 337.b
Vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum. 276.b.
In loco paſcuæ ibi me collocauit. 270.a
Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. 230.b
Impinguaſti in oleo caput meum. 125.b
Non timebo mala, quoniam tu mecum es. 33.b
Domini eſt terra & plenitudo eius. 59.a 23.
Attollite portas principes veſtras. 220.b
Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in monte ſancto eius. 224.b
Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo. 282.b 24.
Vias tuas Domine demonſtra mihi. 327.a
Firmamentum eſt Dominus timentibus eum. 35.a.319.b
Non ſedi cum concilio vanitatis. 6.a
Ne perdas cum impijs Deus animam meam. 85.b 25.
Proba me Deus, & tenta me. 183.a
Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo. 265.a 26.
Dum appropiant ſuper me nocentes. 58.a.280.a
Credo videre bona Domini in terra viuentium. 4.a.48.a
Abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum. 72.b
Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo. 3.b.33.b
Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus ſuis. 105.b 27.
Deus meus ne ſileas à me, nequando taceas à me. 212.a
Da illis ſecundum opera eorum. 336.b
Vox Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit. 348.b
Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia. 23.a.88.b
Vox Domini confringentis cedros. 241.b
Deus meus pone illos vt rotam. 112.a
Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum. 138.b 29.
Ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. 58.b 115.a.151.b
Eſto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij. 7.a 30.
Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum. 260.b
Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. 164.b 31.
Conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina. 145.a
Verbo Domini cœli firmati ſunt. 29.a 32.
Ipſe dixit, & facta ſunt. 244.b
Pſalmus Dauid, cùm mutaret vultum. 370.a 33.
Diuites eguerunt, & eſurierunt. 249.a
Iuxta eſt Dominus iis, qui tribulato ſunt corde. 115.b.145.b.267.a
Vultus autem Domini ſuper facientes mala. 110.a.
Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi. 63.a
Humiliabam in ieiunio animam meam. 253.b
Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. 118.a 35.
Apud te eſt fons vitæ. 10.b.132.b
Noli æmulari in malignantibus. 74.a 36.
Subditus eſto Domino, & ora eum. 334.a
Spera in Domino, & fac bonitatem. 268.b
Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſuper cedros Libani. 28.b.145.a
Reuela Domino viam tuam. 116.a
Cùm ceciderit non collidetur. 45.a
Gladium euaginauerunt peccatores, 277.a
Qui retribuunt mala pro bonis. 34.a 37.
Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum. 67.a.182.b.260.a
Dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum. 104.b
Concaluit cor meum intra me. 16.b
Vniuerſa vanitas omnis homo viuens. 56.b.199.a

38. *Ne ſileas, quoniam aduena ſum ego apud te.* 67.b
In meditatione mea exardeſces ignis. 375.a
39. *In capite libri ſcriptum eſt de me.* 35.b.83.a
Eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. 300.b
Cor meum dereliquit me. 48.a.165.a
Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo. 144.a
Exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ. 29.a
Beatus vir, cuius eſt nomen Domini ſpes eius. 247.b
Sacrificium & oblationem noluiſti. 371.b
Holocauſtomata pro peccato non tibi placuerunt. 350.a
41. *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarum.* 48.b
Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. 64.a
Abyſſus abyſſum inuocat. 43.a
Quando veniam, & apparebo ante faciem tuam. 325.b
Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam. 345.a
43. *In te inimicos noſtros ventilabimus cornu.* 249.b
44. *Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos.* 273.b
Omnis gloria eius filiæ regis ab intus. 125.b
Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. 284.b.299.a
Virga directionis, virga regni tui. 4.b
Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis. 259.b
Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſimè. 238.a
Myrrha & gutta & caſia à veſtimentis tuis. 218.b
Obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. 124.b
Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. 125.a
45. *Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna.* 348.b
Non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. 215.b
Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. 283.b
Venite & videte opera Domini, quæ fecit prodigia ſuper terram. 305.b.349.a
46. *Omnes gentes plaudite manibus.* 174.b
Aſcendit Deus in iubilatione. 11.b
Quoniam dij fortes terræ vehementer eleuati ſunt. 194.b
47. *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.* 21.b
48. *Hæc via illorum ſcandalum ipſis.* 21.a
Homo cùm in honore eſſet non intellexit. 33.b.118.a
Relinquent alienis diuitias ſuas. 184.b
Cùm interierit, non ſumet omnia. 204.a
Sicut oues in inferno poſiti ſunt. 246.a
Etenim Dominus dabit benignitatem. 280.a
Frater non redimet, redimet homo. 357.b
89. *Deus deorum Dominus locutus eſt.* 192.b
Inuoca me in die tribulationis, & eruam te. 346.b
Ex Sion ſpecies decoris eius. 188.b
Si videbas furem, currebas cum eo. 26.b
Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam. 70.a
50. *Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ.* 45.a. 85.a.125.a
Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. 43.a.169.a
Peccatum meum contra me eſt ſemper. 66.a
Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. 30.b. 98.b.283.b
Redde mihi lætitiam ſalutaris tui. 348.a
Spiritu principali confirma me. 377.b
51. *Propterea Deus deſtruet te in finem, euellet te, & emigrabit te.* 212.b
Ego ſicut oliua fructifera in domo Dei. 98.b
Quaſi nouacula acuta feciſti dolum. 59.a
52. *Superceccidit ignis, & non viderunt ſolem.* 110.b
Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis. 265.a
53. *Voluntariè ſacrificabo tibi.* 376.a
54. *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ.* 14.a.375.a
Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. 64.a
Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. 280.b.209.a
Iniquitas & labor in medio eius. 197.a
Iacta ſuper Dominum curam tuam. 272.b
Cor meum conturbatum eſt in me. 33.a
In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. 55. 136.b
Paratum cor meum Deus, paratum cor meum. 165.a 56.
Filij hominum, dentes eorum arma & ſagittæ. 255.b
Lingua eorum gladius acutus. 340.b
In vmbra alarum tuarum ſperabo. 14.a
Lauabit manus ſuas in ſanguine peccatoris. 340.a 57.
Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis ſicut aſpidis ſurdæ. 328.a
Lætabitur iuſtus, cum viderit vindictam. 52.a.119.a 59.
Moab olla ſpei meæ. 94.a
In Deo faciemus virtutem. 394.a
Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. 275.b 61.
Veruntamen vani filij hominum. 31.a.370.a
Deus Deus meus ad te de luce vigilo. 377.a 62.
In nomine tuo leuabo manus meas. 279.a
Introibunt in inferiora terræ. 245.b
Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam. 212.a
Exacuerunt vt gladium linguas ſuas. 340.b 63.
Te decet hymnus Deus in Sion. 159.b 64.
Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate. 360.a
Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. 279.b
Probaſti nos Deus, igne nos examinaſti. 158.b 65.
Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo. 113.b
Tranſiuimus per ignem & aquam. 8.a.703.b
De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum. 59.b 66.
Lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate. 171.b
Aſcendiſti in altum, accepiſti captiuitatem. 11.b 67.
Æthiopia præueniet manus eius Deo. 21.a
Mirabilis Deus in ſanctis ſuis. 59.b
Sicut fluit cera à facie ignis, ſic pereant peccatores à facie Dei. 110.a
Similiter eos qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris. 199.a
Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus. 272.a
Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ. 328.a
Saluum me fac Deus. 194.a 68.
Intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. 8.a
Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum. 54.b
Ne auertas faciem tuam à puero tuo. 200.a
Deleantur de libro viuentium. 83.a
Opprobrium expectauit animam meam. 253.b
Non me demergat tempeſtas aquæ. 286.a
Diſſipa gentes, quæ bella volunt. 280.a 69.
Quantas oſtendiſti mihi Domine tribulationes multas & malas. 70. 211.b.212.a
Introibimus in potentias Domini. 340.a
Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis. 71. 177.b.216.a
Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis. 4.a 177.a
Deſcendet ſicut pluuia in vellus. 170.a
Et dominabitur à mari vſque ad mare. 178.a
Benedictum nomen maieſtatis eius in æternum. 350.a
Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo. 41. 72.
Tranſierunt in affectum cordis. 61.a
Quia zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorum videns. 74.a
Velut ſomnium ſurgentium Domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges. 48.b.76.b
Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te. 117.a
Deiecisti eos, dum alleuarentur. 222.b.239.b.
Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram. 273.b

Mihi

Mihi adhærere Deo bonum eſt. 280.b
[illegible]. Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi. 59.a.230.b
Tu confregiſti capita draconis. 223.b
Tu ſiccaſti fluuios Ethan. 237.b
Tu confirmaſti in virtute tua mare. 5.a
Deus autem noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem. 55.b
Leua manus tuas in ſuperbias eorum. 340.a
74. Liquefacta eſt terra, & omnes qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius. 327.b
Calix in manu Domini vini meri plenus miſta. 191.a
Dixi iniquis nolite inique agere. 36.b
75. Notus in Iudæa Deus, & in Iſraël magnum nomen eius. 45.b.203.b
Terra tremuit, & quieuit. 60.a
Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. 277.a
Et factus eſt in pace locus eius. 350.b
76. Vox tonitrui tui in rota. 39.a
Et dixi: nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelſi. 176.a
77. Eiecit à facie eorum gentes. 380.a
Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos. 390.a
Spiritus vadens & non rediens. 30.a.289.a
In ſculptilibus ſuis ad æmulationem eum prouocauerunt. 74.b
78. Nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius. 270.b
Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris. 278.b
79. Viſita vineam iſtam. 349.a
Vineam de Ægypto tranſtuliſti. 125.a
Qui ſedes ſuper Cherubim. 80.a
Deus virtutum conuerte nos. 82.a.309.a
80. Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis. 129.a
Buccinate in neomenia tuba. 370.a
Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum. 217.b. 129.a
Dilata os tuum & implebo illud. 37.a
81. Neſcierunt nec intellexerunt. 76.b.394.b
82. Cogitauerunt aduerſus ſanctos ſuos. 80.a
Deus meus pone illos vt rotam. 101.a.116.a
Imple facies eorum ignominia 187.a
Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ. 58.a
83. Ibunt de virtute in virtutem. 134.b
Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te. 321.a
Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit. 95.b
84. Benedixiſti Domine Terram tuam. 278.b.353.a
Auertiſti captiuitatem Iacob. 304.a
Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. 269.a
Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. 4.a.46.b
86. Fundamenta eius in montibus ſanctis. 2.b.312.b
Homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam altiſſimus. 11.a
Memor ero Raab & Babylonis ſcientium me. 393.a
Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. 281.a.153.a
Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. 92.a.208.a
87. Mane oratio mea præueniet te. 354.a
Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua & iuſtitia tua in terra obliuionis. 212.b
Pauper ſum ego & in laboribus à iuuentute mea. 52.b
88. Exardeſcet ſicut ignis ira tua. 8.a
Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo. 24.a
Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine. 58.b
Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint. 66.b.78.a
Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam. 85.b
Viſitabo in virga iniquitates eorum. 131.a.298.b
Prophanaſti in terra ſanctuarium eius. 185.a
Quis eſt homo, qui viuet & non videbit mortem. 136.a
89. Si autem in potentatibus octoginta anni. 199.a
Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. 214.a

Cùm ipſo ſum in tribulatione. 5.b 90.
Scuto circundabit te veritas eius. 50.a.145.a
Liberauit me de laqueo venantium & à verbo aſpero. 135.b 136.a
Quàm magnificata ſunt opera tua Domine. 25.a 91.
Dominus regnauit decorem indutus eſt. 83.b 92.
Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem ſuam. 10.b 93.
Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis. 272.a 94.
Hodie ſi vocem eius audieritis. 99.a
Quadraginta annis proximus fui generationi huic. 65.a 163.b
Quibus iuraui in ira mea. 201.a
Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum à facie Domini. 95. 382.a
Cantate Domino canticum nouum. 129.a.283.b
Dominus regnauit, exultet terra, lætentur inſulæ multæ. 96. 305.a
Montes ſicut cera fluxerunt à facie Domini. 263.b
Qui diligitis Dominum odite malum. 274.b
Ignis ante ipſum præcedet. 305.a
Notum fecit Dominus ſalutare ſuum. 45.b 97.
Flumina plaudent manibus, ſimul montes exultabunt. 265.b
Viſita vineam iſtam. 193.b
Dominus regnauit, iraſcantur populi. 332.b 98.
Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens, &c. 115.a
Introite portas eius in confeſſione. 324.b 99
Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrauit. 100. 156.a
Vt ſolueret filios interemptorum. 95.a 101.
Reſpexit in orationem humilium. 334.a
Potum meum cum fletu miſcebam. 215.b
Dies mei ſicut vmbra declinauerunt. 199.a
Benedic anima mea Dominum. 158.b
Homo ſicut fœnum, Dies eius ſicut vmbra. 28.a 102.
Recordatus eſt quoniam puluis ſumus. 300.b
In omni loco dominationis eius benedic anima mea Dominum. 103. 308.b
Qui facit angelos ſuos ſpiritus. 121.a.225.a
Et panis cor hominis confirmet. 53.a
Omne firmamentum panis contriuit. 53.a 104.
Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me. 105.b
Nolite tangere Chriſtos meos. 340.a
Quem conſtituit Dominus Dominum domus ſuæ. 290.b
Immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis. 192.a 105.
Quis loquetur potentias Domini. 339.a 106.
Eripuit eos de interitionibus eorum. 157.a
Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. 183.b 108.
Genua mea infirmata ſunt à ieiunio. 253.b
De torrente in via bibet. 388.a 109.
Ex vtero ante luciferum genui te. 359.a
Tu es ſacerdos in æternum. 11.b.76.b
Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis. 110. 307.a
Initium ſapientiæ timor Domini. 318.b
Memoriam fecit mirabilium ſuorum. 295.b
Magna opera Domini exquiſita in omnes voluntates eius. 338.a
Diſperſit dedit pauperibus. 56.b.149.a 111.
Iucundus homo qui miſeretur & commodat. 99.b.136.b
Gloria & diuitiæ in domo eius. 208.a
In memoria æterna erit iuſtus. 239.b.
Diſponit ſermones ſuos in iudicio. 367.b
Qui habitare facit ſterilem in domo. 146.a 112.
A facie Domini mota eſt terra. 60.a 103.
Oculos habent & non videbunt. 314.b
Conuertit petram in ſtagna aquarum. 48.a.132.a

114. *Conuertere anima mea in requiem tuam.* 94.a
Pericula inferni inuenerunt me. 3.b
115. *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.* 95.a 572.b
Calicem ſalutaris accipiam. 191.b
Omnis homo mendax. 33.a.37.b
Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi. 272.a
117. *Circundederunt me ſicut apes.* 33.b
Lapidem quem reprobauerunt ædificantes. 209.b.210.a
Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea. 242.b.254.a
Hæc porta Domini intrabunt per eam. 327.a
118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* 96.a.262.a
Adhæſit pauimento anima mea. 10.a.32.b.247.a
Os meum aperui, & attraxi ſpiritum. 34.a
Declaratio ſermonum tuorum illuminat. 34.b
Lucerna pedibus meis verbum tuum. 38.a
Anima mea in manibus meis ſemper. 40.b
In corde meo abſcondi eloquia tua. 41.a
Portio mea Domine dixi cuſtodire legem tuam. 41.q
A mandatis tuis intellexi. 43.b.346.a
Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. 43.a.64.a
Reuela oculos meos. 86.b
Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum. 106.a
Auerte oculos meos ne videant vanitatem. 172.a
Lex Domini immaculata conuertens animas. 165.b
Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas. 255.a.337.a
Funes peccatorum circumplexi ſunt me. 252.b
Leuaui manus meas ad mandata tua. 279.a
Non enim qui operantur iniquitatem in viis eius ambulauerunt. 371.a
Spreuiſti omnes diſcedentes à iudiciis tuis. 373.a
Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuum. 305.a
Tunc non confundar cùm perſpexero in omnibus mandatis tuis. 322.b
Exitus aquarum deduxerunt oculi mei. 81.b
Principium verborum tuorum veritas. 314.a
Latum mandatum tuum nimis. 338.b
Quia mandatis tuis credidi. 364.a
Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. 128.a
120. *Leuaui oculos meos in montes.* 262.b
121. *Stantes erant pedes noſtri.* .b 342.a
Et abundantia in turribus tuis. 138.b
Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas. 313.a
122. *Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis.* 227.b
123. *Cùm iraſceretur furor eorum nimis.* 194.a
Torrentem pertranſiuit anima noſtra. 368.a
Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. 14.a
124. *Dominus in circuitu populi ſui.* 145.a
125. *Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metent.* 325.b
Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam. 88.b
126. *Non confundetur, cum loquetur inimicis ſuis in porta.* 207.b
129. *Apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio.* 132.b
Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius. 52.b
131. *Sacerdotes tui induantur iuſtitiam.* 362.a
Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi. 168.b.283.a
Hæc requies mea in ſæculum ſæculi. 225.a
Surge Deus, iudica terram. 19.a

Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum. 144.a
Super flumina Babylonis, illic ſedimus, & fleuimus. 4.b. 268.a 136.
In conſpectu angelorum pſallam tibi. 83.b 137.
Excelſus Dominus, & humilia reſpicit. 124.a
Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam. 240.a 138.
Intellexiſti cogitationes meas de longè. 268.a
Super inimicos tuos tabeſcebam. 286.b
Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me. 10.a
Vir linguoſus non dirigetur in terra. 340.b 139.
Pone Domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circunſtantiæ labiis meis. 341.a 140.
Et non communicabo cum electis eorum. 354.b
Periit fuga à me, & nõ eſt qui requirat animã meam. 71.a 141.
In me turbatum eſt cor meum. 279.b 142.
Homo vanitati ſimilis factus eſt. 211.a 143.
Qui docet manus meas ad prælium. 73.a
Et miſerationes eius ſuper omnia opera eius. 8.b 144.
Regnum tuum regnum omnium ſæculorum. 97.a
Ædificans Hieruſalem Dominus diſperſiones Iſrael congregabit. 97.a.294.a 146.
Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. 56.a.326.a 147.
Præceptum poſuit, & non præteribit. 60.b 148.
Et filiæ Sion exultent in rege ſuo. 146.a 149.
Eleuauit manum ſuam ſuper eos. 104.b 150.

Prouerbia.

Initium ſapientiæ timor Domini. 161.a Caput
Proſperitas ſtultorum perdet eos. 138.b
Auerſio paruulorum interficiet eos. 85.b
Vocaui, & renuiſtis. 269.a.338.a
Lignum vitæ eſt iis, qui apprehenderint eam. 122.a.144.b 285.b 3.
Ipſe deludet illuſores. 117.a
Via impiorum tenebroſa. 66.a 4.
Remoue a te os prauum. 180.b.383.b
Iniquitates ſuæ capiunt impium. 3.a 5.
In amore eius delectare iugiter. 373.a
Liga eam in corde tuo iugiter. 41.a 6.
Sex ſunt, quæ odit Deus. 89.a
Vita verò via & correptio, & caſtigatio. 258.a
Leo rugiens, & vrſus eſuriens princeps impius. 157.a.b 7.
Fili honora dominum, & valebis. 361.a
Neſcit, quod ad vincula ſtultus trahatur. 205.a
Ludens in orbem terrarum. 9.b 8.
Qui in me peccauerit, lædet animam ſuam. 178.b
Ego diligentes me diligo. 190.a
Deliciæ meæ eum filiis hominum. 296.a
Sapientia poſuit menſam. 337.b 10.
In multiloquio non deerit peccatum. 317.a
Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem. 335.a
Statera doloſa abominatio eſt apud Deum. 369.b
Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis. 358.b
Argentum electum lingua iuſti. 183.a
Verba impiorum inſidiantur ſanguini. 157.a
Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum putreſcet. 171.b.179.a
Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana. 142.b 11.
Fructus iuſti lignum vitæ. 285.b
Verte impios, & non erunt. 173.b 12.
Qui parcit virgæ odit filium ſuum. 68.b 13.
Aſtutus omnia agit cum conſilio. 251.b
Redemptio animi viri diuitiæ ſuæ. 314.a
Qui miſeretur pauperis beatus erit. 335.b 14.
Putredo oſſium eſt inuidia. 202.a
Errant qui operantur malum. 244.b
Extrema gaudii luctus occupat. 111.a.235.b

5. Per miſericordiam & fidem purgantur peccata. 32.a
Mens iuſti meditabitur obedientiam. 280.b
Melius eſt parum cũ timore Domini, quam theſauri. 184.b
Impius cum in profundum venit peccatorum, contemnet. 307.b
16. Reuela Domino opera tua. 38.b.116.a
In hilaritate vultus regis vita. 256.b.261.a
17. Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus. 110.b. 201.a
18. Iuſtus prior eſt accuſator ſui. 158.a
Mors & vita in manibus linguæ. 73.a.340.b
19. Fœneratur Domino qui miſeretur pauperis. 71.a.135.b
Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit. 203.a.384.a
20. Pondus & pondus, menſura & menſura vtrumque abominabile eſt apud Deum. 25.b.369.b
Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. 57.a
Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem. 116.a.161.a
21. Non eſt prudentia, non eſt ſapientia, non eſt conſilium contra Dominum. 240.b
Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis. 135.b
23. Præbe mihi, fili mi, cor tuum. 33.b.236.a
Ne comedas cum homine inuido. 243.b
24. Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas. 201.a
Et maceria lapidum deſtructa eſt. 347.a
Septies in die cadit iuſtus. 305.a
25. Qui ſcrutator eſt maieſtatis, obruetur à gloria. 35.a. 375.b
27. Cor iniqui inquirit mala. 371.a
28. Iuſtus quaſi leo confidens. 33.b
Regnantibus impiis ruina hominum. 257.a
29. Homo qui blandis fictiſque verbis loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus ſuis. 205.a
Qui cuſtodit legem, beatus eſt. 156.b
Rex iuſtus eriget terram. ibidem
30. Leo fortiſſimus beſtiarum. 249.a
31. Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo. 226.b

Eccleſiaſtes.

1. Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. 28.b.222.b
Ecce vniuerſa vanitas & afflictio ſpiritus. 268.b
Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus. 293.b
2. Riſum reputaui errorem. 222.b
3. Omnia pergunt ad vnum locum, de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur. 320.a
7. Melius eſt à ſapiente corripi, quàm ſtultorum laude decipi. 269.b
10. Cor ſapientis in dextera eius. 165.a
Sapientis oculi in capite eius. 16.a.101.b
12. Deum time, & mandata eius ſerua, hoc eſt enim omnis homo. 259.a

Cantica.

1. Oſculetur me oſculo oris ſui. 46.a
Meliora ſunt vbera tua vino. 130.a
Oleum effuſum nomen tuum. 56.a
Trahe me poſt te. 91.b.289.a
2. Capite nobis vulpes paruulas. 206.a
Ego flos campi, & lilium conuallium. 144.a
Sub vmbra illius, quem deſideraueram, ſedi. 192.b
Oſtende mihi faciẽ tuã, ſonet vox tua in auribus meis. 309.a
3. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum quaſi virgula fumi. 359.a
Introducam illum in domum matris meæ. 275.b
En lectulum Salomonis, ſexaginta fortes ambiunt illud. 231.a
Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani. 327.b
4. Turris Dauid ex qua mille clypei pendent. 208.a
Impetu currunt de Libano. 290.a
Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. 313.a
5. Anima mea liquefacta eſt. 56.a
Quo abiit dilectus tuus. 140.a
Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum. 49.a.80.b 8.
Fortis vt mors dilectio. 50.b
Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. 294.a

Sapientia.

Hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis. 9.b Caput 1.
Sentite de Domino in bonitate. 114.a
Deus mortem non fecit. 251.b
Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. 156.b.261.a
Spes impij lanugo. 328.a
Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. 328.b 2.
In maleuolam animam non introibit ſapientia. 346.a
Tranſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis. 30.a
Excæcauit eos malitia eorum. 76.b.114.a
Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt. 3.b 3.
Iudicabunt nationes, dominabuntur populis. 306.b
Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. 360.a
Inuidia diaboli intrauit mors in orbem terrarum. 243.b 4.
Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius. 260.a
Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra. 28.a.48.b.140.a 5.
Nos inſenſati vitam illorum æſtimabimus inſaniam. 36.b. 256.b
Sol intelligentiæ, non eſt ortus eis. 205.a
Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis. 200.a
Stabunt iuſti in magna conſtantia. 170.a
Laſſati ſumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles. 197.a
Pugnabit cum eo orbis terrarum contra inſenſatos. 254.a 6.
Si delectamini ſceptris & regnis, ò reges populi, diligite ſapientiam. 216.a
Nec cum inuidia tabeſcente iter habebo. 243.b 7.
Speculum ſine macula. 222.a 9.
Mitte Domine ſapientiam de cælis. 12.a
Deprimit terrena inhabitatio ſenſum. 221.a
Deſcenditque cùm illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum. 3.b 10. 13.
Vani ſunt homines, in quibus non ſubeſt ſcientia. 9.b
Ingrati ſpes tanquam hyemalis glacies. 158.a 16.
Homo per malitiam occidit animam ſuam. 36.a.173.a
Iniqui vinculis tenebrarum, & longa noctis compediti. 3.a 17.

Eccleſiaſticus.

Aqua ſapientiæ ſalutaris potauit eos. 180.a Caput 1.
Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis. 37.a.217.a
Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei. 169.b 190.b 2.
Væ duplici corde. 182.a
Reſpicite, & ſcitote, quia nullus ſperauit in Domino, & derelictus eſt. 260.b
Cor ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus. 165.a
Cor durum male habebit. 99.a 3.
Aqua extinguit ignem, & eleemoſyna reſiſtit peccato. 235.b
Quanto maior es, humilia te in omnibus. 340.b
Stultus complicat manus ſuas. 73.a 4.
Noli anxius eſſe in diuitiis. 69.b.18.a.b 5.
Ne adiicias peccatum ſuper peccatum. 361.a
Cogitatum tuum habe in præceptis Dei. 358.b 6.
Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te. 188.a 7.
Ne deſis plorantibus in conſolatione. 201.b
Vindicta carnis impij ignis & vermis. 307.b
Vidi impios ſepultos. 182.a.290.b 8.
Multos perdidit aurum & argentum. 70.b.275.b
Initium omnis peccati eſt ſuperbia. 324.b 10.
Quid ſuperbis terra & cinis. 215.a
Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia. 299.b. 354.b
Qualis rector eſt ciuitatis, talis & habitantes in ea. 275.b 185.a

10. Rex inſipiens perdet populum. 217.a
11. Non cognoſcetur in bonis amicus. 62.a
13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. 6.b.100.b.156.a
14. Rigabo hortum plantationis. 325.b
15. In medio Eccleſiæ aperuit os eius. 38.b
A qua ſapientiæ ſalutaris potabit illum. 125.a.b
Deus ab initio conſtituit hominem, & poſuit in manu conſilij ſui. 152.b
16. Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum. 286.b.336.b
20. Sapientia abſcondita & theſaurus inuiſus quæ vtilitas in vtriſque. 258.a
22. Fidem poſside cum amico in paupertate eius. 143.b
24. Mortuum lamenteris, quod ſit luce priuatus. 223.b
Et ſic in Sion firmata ſum. 160.b
Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas. 243.a
Et radicaui in populo honorificato. 122.a
29. Vir bonus fidem faciet cum proximo ſuo. 140.b
31. Beatus vir, qui poſt aurum non abijt. 184.a
32. Rectorem te poſuerunt, noli extolli. 259.a
33. Multam malitiam docuit otioſitas. 56.b.135.a
Væ qui prædaris, nonne ipſe prædaberis. 30.a
34. Hoc ſecundum hoc viſio ſomniorum. 28.b
36. Glorifica manum, & brachium dextrum. 301.b
37. Non obliuiſcaris amici tui in animo tuo. 130.b
40. Subſtantia impiorum ſicut fluuius ſiccabuntur. 140.a
42. Tempeſtas aquilonis & congregatio ſpiritus. 7.b
43. Vas admirabile opus excelſi. 353.b
51. Liberaſti me Domine ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ. ibid.

Eſaias.

Caput 1. Audite cæli, auribus percipe terra. 60.b.118.a
Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. 128.a 172.b.263.a
Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis, vindicabor de inimicis meis. 59.a
Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen. 63.a
Conuertam manum meam ad te. 73.a
Quid facietis in die viſitationis. 82.a
Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum. 129.b
Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. 136.b.149.b
Neomeniam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram. 169.a
Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis. 181.b
Væ populo graui iniquitate, ſemini nequam. 192.a. 209.a
Excoquam ad purum ſcoriam tuam. 183.b
Laborani ſuſtinens. 196.a
Si me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. 231.a.263.b
Vulnus, & liuor, & plaga tumens non eſt curata. 249.a
A planta pedis vſque ad caput non eſt in eo ſanitas. 267.b
Auferte malum cogitationum veſtrarum. 195.a
Calendas veſtras & ſolemnitates veſtras odiuit anima mea. 236.b.365.b
Cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis. 279.a
Blaſphemauerunt ſanctum Iſrael. 305.a
2. Et non leuabit gens contra gentem gladium. 58.a
Super omne quod viſu pulchrum eſt. 76.b
Docebit nos vias ſuas. 128.b
De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem. 189.a.280.b
Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini. 144.b.200.b
Et conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces. 173.a.305.b
Dies Domini ſuper omnes cedros Libani. 242.a
Exaltabitur Dominus ſolus in illa die. 106.a
Humiliabitur altitudo virorum. 251.a
Popule meus qui te beatum dicunt, ipſi te ſeducunt. 105.b 3.
Dabo pueros principes eorum. 265.a
Exaltabitur Dominus exercituum in iudicio. 206.a
In die illa erit germen Domini in magnificentia. 272.b 311.b 4.
Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem. 105.b.250.a 5.
Væ qui opus Dei non reſpicitis. 9.b
Nobiles interierunt fame. 53.a
Iratus eſt furore Dominus in populum ſuum. 122.a
Vinea Domini exercituum domus Iſrael eſt. 120.a
Mutauerunt ius. 130.b
Plantauit vineam electam. 181.b
Nubibus mandabo ne pluant ſuper eos imbrem. 170.a
Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. 222.a.226.a
Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. 361.a
Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus. 44.b
Audite audientes, & nolite intelligere. 101.b 6.
Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri. 350.a
Excæca cor populi huius. 309.a
Væ mihi, quia tacui. 160.a
Et vocabitur nomen eius Emanuel. 356.b 7.
In manu fortis erudiuit me. 73.a 8.
Congregamini populi, & vincimini. 69.a
Voca nomen eius accelera. 13.a
Erit vobis in ſanctificationem. 87.a.96.b
Erit extenſio alarum eius implens latitudinem terræ tuæ ô Emanuel. 139.b
Dominus adducet ſuper eos aquas fluminis. 194.a
Alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim. 276.b 9.
Principatus eius ſuper humerum eius. 35.b
Princeps pacis. 58.b
Multiplicabitur eius imperium. 97.a
Succedentur in denſitate ſaltus. 178.a
Peribit ſapientia à ſapientibus. 138.a
Super ſolium Dauid ſedebit. 270.b
Iugum oneris eius & virgam humeri eius. 271.a
Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. 349.a
Declinauit ad terram, & eſuriet. 285.b
Si fuerit populus tuus Iſrael quaſi arena maris. 63.a 10.
Væ qui condunt leges iniquas. 130.b
Congregabit filios Iſrael. 97.a.294.a 11.
Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius. 144.a
Vitulus & leo & ouis ſimul morabuntur. 249.a.179.b
Et volabunt in humeris Philiſthiim. 252.a
Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium. 293.b. 302.b
Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. 126.a. 283.a 12.
Onus Babylonis. 103.a.200.b 13.
Dominus exercituum præcepit militiæ belli. 357.a
Cælum turbabo, & mouebitur terra. 301.a
Stellæ cæli & ſplendor earum non expandent lumen. 250.b
Vlulæ in ædibus eius. 157.b
Erit Babylon illa glorioſa in regnis. 164.b
Contriuit Dominus baculum impiorum. 65.a.69.a 14.
Perdam Babylonis nomen. 179.a
Abietes quoque lætati ſunt ſuper te. 243.a

Aſcendam ſuper altitudinem nubium. 199.b
Veruntamen ad infernum detraheris ad profundum laci. 212.a
Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua. 222.b
Ero ſimilis altiſſimo. 224.a
Et tu vulneratus es, ſicut & nos. 246.a
Auferetur gloria Moab. 204.b
Sic erunt filiæ Moab in tranſcenſu Arnon. 208.b
Auferetur lætitia & exultatio de Carmelo. 210.a
Super hoc plorabo in fletu Iazer. 215.a
17. *In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ.* 244.a
18. *In vaſis papyri ſuper aquas.* 102.a
19. *Onus Ægypti.* 227.a
Ciuitas ſolis vocabitur vna. 238.b
Super nubem leuem. 217.a
21. *Pone ſpeculatorem, & quæcunque viderit, annunciet.* 180.a
Auferetur gloria Cedar. 204.b
Repleti ſunt lumbi mei dolore. 217.b
Surgite principes, arripite clypeum. 225.b
Filius areæ meæ. 95.a
22. *Vocabit Dominus Deus exercituum, in illa die ad fletum.* 252.a
Erit quaſi pater habitantium in Hieruſalem. 257.a
Recedite, amare flebo. 236.a
Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius. 354.b
Quaſi pilam mittet te Deus in terram latam. 101.a
Vlulate naues maris. 21.b.118.a
De terra Cetim reuelatum eſt eis. 218.b
24. *Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi.* 344.a
25. *Et faciet Dominus exercituum in monte hoc conuiuium.* 337.b
26. *Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale.* 208.a
Cerrus, cum audirem. 27.b.211.a
Cum feceris iudicia tua in terra, iuſtitiam diſcent. 237.a
Voco ab oriente iuſtum. 313.a
Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent. 290.b
A facie tua concepimus, & parturiuimus. 20.b
27. *In die illa viſitabit Dominus in gladio ſuo duro leuiathan.* 228.b
Et occidet cetum, qui in mari eſt. 231.a
In die illa occidet Dominus cetum. 249.b
28. *Erit Dominus exercituum corona gloriæ.* 67.a
Ponam iudicium in pondere. 317.b
Quam docebit Dominus ſcientiam. 344.a
Vexatio dat intellectum auditui. 115.a
Ecce ego mitto in fundamentis Sion lapidem. 109.b
29. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè eſt à me.* 304.a
Peribit ſapientia à ſapientibus. 71.b
30. *Loquimini nobis placentia.* 105.a
In ſilentio & ſpe erit fortitudo tua. 315.a
Lux ſolis erit ſimpliciter ſicut lux ſeptem dierum. 305.a
31. *Væ qui deſcendunt in Ægyptum.* 230.b
32. *Beati qui ſeminatis ſuper aquas multas.* 158.a
Erit opus iuſtitiæ pax. 170.b
33. *Reſpice Sion ſolennitatem ciuitatis noſtræ.* 168.b.283.a
Tabernaculum quod nequaquam transferri poteſt. 300.a
Domine miſerere noſtri, te enim expectauimus. 260.b
Dominus iudex noſter, Dominus legiſer noſter. 144.b
Dominus rex noſter ipſe ſaluabit nos. 11.b
34. *Inebriatus eſt in cœlo gladius meus.* 263.b
Erit cubile draconum. 203.a
Orientur in diebus eius ſpinæ & vrtica. 236.b
35. *Deus ipſe veniet, ſaluabit nos.* 11.a

Confortate manus diſſolutas. 69.a
Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo. 246.a
Conuertentur, & venient in Sion cum laude, lætitia ſempiterna ſuper caput eorum. 317.b
Ecce confidis ſuper baculum arundineum. 230.b 36.
Ponam circulum in naribus tuis. 229.a.298.b 37.
Omnes ſitientes venite ad aquas. 44.a 40.
Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini. 66.a
Super montem excelſum aſcende tu qui Euangelizas Sion. 43.b
Reuelabitur gloria Domini. 42.a.348.a
Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri. 28.a.170.b.204.a
Rectas facite ſemitas Dei noſtri. 13.a
Sicut paſtor gregem ſuum paſcet. 267.b
Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet. 270.b
Taceant ad me inſulæ. 307.b 41.
Firmaui terram. 65.a 42.
Vt educeres de concluſione vinctum. 77.a
Gloriam meam alteri non dabo. 220.b
Calamum caſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. 269.a
Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum. 271.b
Sicut vir prœliator ſuſcitabo zelum. 190.b
Legem eius inſulæ expectabunt. 308.a
Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas. 12.a.30.a 43.
Ecce ego facio noua. 126.a
Ponam in deſerto aquam. 381.b
Effundam aquam ſuper ſitiente. ibidem. 44.
Qui dico Cyro, paſtor meus es. 156.a
Delens vt nubem iniquitates tuas, & quaſi nebulam peccata tua. 52.b
Verè tu es Deus abſconditus. 41.a.378.b 45.
Ego glorioſos terræ humiliabo. 204.b
Dorſa regum vertam. 203.b
Mihi curuabitur omne genu. 145.a.238.a
Ego Dominus, & non eſt alius amplius. 154.a
Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra. 351.b
Faciens pacem, & creans malum. 117.b
Hæc dicit Dominus Deus Chriſto meo Cyro. 281.b
Ipſe ædificauit ciuitatem meam. 311.b
Conſilium meum ſtabit, & voluntas mea fiet. 197.b. 46.
308.a
Memento te iſtud, & fundamini. 295.b
Præuaricatores redite ad cor. 10.a 48.b
Sede in puluere virgo filia Babylon. 221.a 47.
Sta cum multitudine maleficiorum tuorum. 197.a
Propter me ego faciam, vt non blaſphemer. 282.b 48.
Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis. 6.a
Dedi te in lucem gentium. 45.b.145.a.177.b.238.a 49.
Dixit Sion, reliquit me Dominus. 59.a
Reges videbunt, & conſurgent principes. 238.a
Magnum tibi eſt, vt voceris puer meus. 90.b
In vacuum laboraui. 196.a
Speret in nomine Domini & innitatur ſuper Deum ſuum. 50.
230.b
Lex à me exibit, & iudicium meum. 128.b 51.
Attendite ad petram, vnde exciſi eſtis. 187.a
Nunquid tu Domine percuſſiſti ſuperbum. 228.b.249.b
Quam pulchri ſuper montes pedes annunciantium, & 52.
prædicantium pacem. 13.b.295.a
Parabit Dominus brachium ſuum in oculis omnium gentium. 287.a
Ablatus eſt populus meus gratis. 282.a
Mundamini, qui fertis vaſa Domini. 324.a.362.a
Induere veſtimentis gloriæ tuæ Hieruſalem ciuitas ſancti. 125.a

53. *Quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt.* 287.a
Oblatus eſt, quia ipſe voluit. 90.b.355.b
Verè dolores noſtros ipſe tulit, & languores noſtros ipſe portauit. 131.b.169.b
Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt. 122.a
Abciſſus de terra viuentium. 212.a
Scientem infirmitatem. 157.b
Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longæuum. 266.b
Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet. 80.a
Vidimus eum, & non erat aſpectus. 81.b
Generationem eius quis enarrabit. 83.b
Præcedet vos Dominus, & congregabit vos. 106.b
Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. 371.a
Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra. 391.a
54. *In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te.* 309.a
Lauda ſterilis, quæ non paris. 146.a
Ad punctum in modico dereliqui te. 151.b
Omnes ſitientes venite ad aquas. 228.b
55. *Montes & colles cantabunt coram vobis laudem.* 274.b
Ecce teſtem populis meis dedi te. 177.b
Erit Dominus nominatus in ſignum æternum. 81.a
Venite, emite abſque argento. 141.a
Inclinate aurem veſtram, & venite ad me. 281.a
Canes muti non valentes latrare. 21.a
56. *Mare mare feruens quod quieſcere non poteſt.* 33.a
57. *Viri miſericordiæ colliguntur.* 230.b
Creans fructum labiorum pacem. 98.a
Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam. 123.b.
58. 257.b
Frange eſurienti panem tuum. 248.b
Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum.
59. 109.a
Et apoſtatus eſt, quia non eſt qui occurrat. 290.b
Peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis. 136.a.
309.a
Et veniet Sion redemptor. 309.b
Ambulabunt gentes in lumine tuo. 177.b.238.a
60. *Qui ſunt hi, qui vt nubes volant.* 183.b
Leua in circuitu oculos tuos, & vide. 177.b
Eris corona gloriæ in manu Domini. 391.a
62. *Vbi eſt qui eduxit eos de mari cum paſtoribus ſuis.* 156.a
63. *A facie tua montes defluent.* 263.b
64. *Non eſt Domine qui inuocet nomen tuum.* 207.b
Abſcondiſti faciem tuam à nobis, & alliſiſti nos. 309.a
Tota die expandi manus meas ad populum non credentem.
65. 63.a
Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis. 275.b
Ecce ego creo cælos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora. 38.a.129.a
Lupus & agnus paſcentur ſimul. 176.a
Cælum ſedes mea eſt. 42.a.240.b.385.a
66. *Eccce Dominus in igne veniet.* 87.a
Sicut cæli noui & terra noua. 165.a
Vermis eorum non morietur. 246.a

Ieremias.

Caput 1. *Ne timeas à facie eorum, quia tecum ego ſum.* 3.b
Virgam vigilantem ego video. 44.a
Vt euellas, & deſtruas, & diſperdas. 269.b
Ab aquilone pandetur omne malum. 324.b
Ollam ſuccenſam ego video. 7.b
2. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ.* 10.b
Deſperauimus, poſt cogitationes noſtras ibimus. 260.b
Elongauerunt ſe à me patres veſtri. 190.a
Tranſite ad inſulas Cetim. 218.b
Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam. 228.b
Vide vias tuas in conualle. 286.a
Introducam vos in Sion, & dabo vobis paſtores ſecundum cor meum. 216.a 3.
Iuſtificabit animam ſuam auerſatrix Iſrael. 188.a
Dabo vobis paſtores iuxta cor meum. 268.b
Tu fornicata es cum amatoribus multis. 127.a.150.b
Malum ego adduco ab Aquilone. 8.a 4.
Laua à malitia cor tuum. 165.a
Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas. 223.a
Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxiæ. 222.b
Indurauerunt facies ſuas ſuper petram. 31.b.151.b 5.
Negauerunt Dominum, & dixerunt. 63.a
Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta. 229.b 6.
Ambulantes fraudulenter vt æs & ferrum. 131.b
Ambulate in via bona. 272.a
Peccatum Iudæ ſcriptum eſt ſtylo ferreo. 32.a 7.
Ne obſiſtas mihi. 107.b
Quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Hieruſalem. 210.a
Vt faciant placentas reginæ cæli. 240.a
Vox clamoris filiæ populi mei. 50.a 8.
Ego ſum Dominus qui facio miſericordiam. 8.b 9.
Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum. 43.a.51.a.64.a
Aſcendit mors per feneſtras noſtras. 162.a.325.b
Extenderunt linguam ſuam arcum mendacij. 340.a
Ipſe eſt rex viuens, & rex ſempiternus. 214.a 10.
Corripe me Domine, veruntamen in iudicio & non in furore. 347.b
Mittamus lignum in panem eius. 122.a 11.
Ego quaſi agnus manſuetus. 80.a
Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt. 207.b 14.
Ignis ſuccenſus eſt à furore meo. 87.b.158.b 15.
Infirmata eſt quæ peperit ſeptem. 305.a
Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me. 185.b
Non eſt anima mea ad populum iſtum. 187.b
Sume calicem vini furoris huius. 191.a
Laboraui rogans, & diſperdam eos. 196.a
Seruietis dijs alienis die ac nocte. 70.a 16.
Ecce ego mitto piſcatores multos. 345.b.381.b
Ad te gentes venient ab extremis terræ. 277.b.238.a
Maledictus homo, qui confidit in homine. 130.b 17.
Recedentes à te Domine, in terra ſcribentur. 108.b
Non peribit lex à ſacerdote. 71.b 18.
Surge, deſcende in domum figuli. 30.a
Ecce venient dies, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnem. 19. 213.a
Et miſit eum in neruum, quod erat in porta Beniamin. 20. 4.a
Succendam ignem in ſaltum eius. 170.a 21.
Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annulus in manu dextera mea. 22. 225.b
Omnes paſtores tuos paſcet ventus. 156.a
Nolite flere mortuum, nec lugeatis. 62.b
Non mittebam eos, & ipſi currebant. 30.b 2
Afferam ſuper eos mala, annum viſitationis. 81.b
Cælum & terram ego impleo. 42.a
Væ paſtoribus qui diſpergunt, & dilacerant gregem. 266.a
Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex. 128.b.139.a.270.a 15.
Ponam eos in ſtuporem, & in ſibilum, & in ſolitudines ſempiternas. 212.a 16.
Noli ſubtrahere verbum, ſi forte audiant. 33.a
Seruiet Domino Deo ſuo, & Dauid regi ſuo, quem ſuſcitabo eis. 30. 294.a
Creauit Dominus nouum ſuper terram. 313.a 31. 10

In charitate perpetua dilexi te. 190.a
Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum. 4.a
Feriam domui Iſrael & domui Iuda teſtamentum nouum. 128.a
Propitiabor iniquitati eorum. 52.b
31. *Congregabo eos de vniuerſis terris.* 97.a
Verterunt ad me terga, & non facies. 192.a
48. *Ablata eſt lætitia & exultatio de Carmelo.* 68.b
Quaſi aquila volabit. 139.a
Maledictus qui prohibet gladium ſuum à ſanguine. 258.b
Omne caput caluitium, & omnis barba raſa erit. 198.b
Cor meum ad Moab quaſi tibia reſonabit. 217.a
49. *Poſt hæc reuerti faciam fugientes & captiuos.* 205.a
Extendet alas ſuas ad Moab. 139.a
Periit conſilium à filiis. 71.b
50. *Recedite de medio Babylonis, & de medio Chaldæorum egredimini.* 6.a

Threni.

[Ca]put 1. *Viderunt eam hoſtes & deriſerunt ſabbatha eius.* 359.b
Hoſtes eius quieti ſunt. 138.b
Facta quaſi vidua domina gentium. 157.b
1. *Peccatum peccauit Hieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt.* 101.a
Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta. 109.b
Defecerunt præ lachrymis oculi mei. 325.b
Plauſerunt ſuper te manibus tranſeuntes per viam. 162.a
Cogitauit Dominus diſsipare murum filiæ Sion. 208.b
Mouerunt capita ſua ſuper filias Hieruſalem. 208.b
Proiecit de cœlo in terram inclytam Iſrael. 226.a
3. *Inundauerunt aquæ ſuper caput meum.* 194.a.251.b
Oculus meus deprædatus eſt animam meam in cunctis filiabus vrbis meæ. 230.a
Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum. 334.b
Nos iniquè egimus, & ad iracundiam te prouocauimus. 47.b 334.b
Miſit in renes meos filias pharetræ ſuæ. 99.a
4. *Saphiro pulchriores.* 25.a
Paruuli petierunt panem, & non fuit qui frangeret eis. 58.b
Manus mulierum miſericordium coxerunt filios. 58.a
Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis. 139.a
Ad te quoque perueniet calix. 191.a
Facies ſacerdotum non erubuerunt. 164.a
5. *Propter montem Sion, qui diſperiit.* 279.a
Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. 30.a.289.a

Baruc.

Caput 2. *Statuam illis teſtamentum alterum ſempiternum.* 128.b
3. *Hic eſt Deus noſter, & non exiſtimabitur alius aduerſus eum.* 358.a
4. *In ira Dei ad iracundiam prouocaſtis dominum.* 100.b

Daniel.

2. *Abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus.* 352.b
3. *Vidit Nabuchodonoſor ſomnium, & conterritus eſt ſpiritus eius.* 340.a
Lapis qui percuſſit ſtatuam. 352.b
Ecce ego video quatuor viros ſolutos ambulantes in medio ignis. 5.b
Regnum eius, regnum ſempiternum. 97.a
4. *Peccata tua eleemoſynis redime.* 30.a
Poteſtas eius poteſtas ſempiterna. 214.a
7. *Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt.* 40.a
Cor eius datum eſt ei. 48.a
8. *Sine manu conteretur.* 302.b
9. *Propter temetipſum inclina Deus aurem tuam.* 334.a
Vir deſideriorum es. 188.a
10. *Vir deſideriorum intellige.* 29.a
12. *Nec vnguento vnctus ſum.* 213.a
Stabit in terra inclyta. 164.b
Qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt. 111.a
Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti. 129.a.314.a
Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. 129.a.242.a
Flens reſpexit ad cœlum Suſanna. 6.a 13.

Oſeas.

Obliuione obliuiſcar eorum. 175.a Caput 1.
Congregabuntur filij Iſrael, & filij Iuda pariter. 97.a
Ducam eam in ſolitudinem & loquar ad cor eius. 48.b 2.
Dicam non populo meo, populus meus es. 45.b
In tribulatione ſua manè conſurgent ad me. 115.b
Sponſabo te mihi in fidem. 127.b
Miſerebor eius, qui fuit abſque miſericordia. 146.a
Ceſſare faciam omne gaudium eius. 163.a
Vadam & reuertar ad virum meum priorem. 168.a
Argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal. 70.b.128.a
Poſt hæc reuertentur filij Iſrael. 271.a 3.
Populus meus in ligno ſuo interrogauit. 122.a 4.
Non viſitabo ſuper filias veſtras cum fuerint fornicatæ. 131.a
Maledictum & mendacium & homicidium & furtum & adulterium. 154.b
Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. 194.b
Gloriam eorum in ignominiam commutabo. 104.b
Quoniam tu ſcientiam repuliſti, repellam & ego te. 216.a. 266.a
Comedent & non ſaturabuntur. 285.b
Peccata populi mei comedent. 366.b
Victimas declinaſtis in profundum. 16.a 5.
Clangite buccina in Gabaa, tuba in Rama. 269.a
Miſericordiam volo, & non ſacrificium. 129.b 6.
Aurum ſuum & argentum ſuum fecerunt idola. 70.b 8.
Quaſi aquila ſuper domum Domini. 139.a
In gutture tuo ſit tuba. 240.a
Ipſi regnauerunt, & non ex me. 265.a
In aranearum telis erit vitulus Samariæ. 307.a
Propter malitiam & inuentionem eorum de domo mea eijciam eos. 192.a 9.
Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. 106.a 10.
Loquuntur verba viſionis inutilis. 178.a
Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis. 244.a
Ex Ægypto vocaui filium meum. 57.b.172.b 11.
Cœpit gladius de ciuitatibus eius. 88.b
In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis. 168.a 270.b
Viſitatio Domini ſuper Iacob. 66.a 12.
In manibus prophetarum aſsimilatus ſum. 105.a
Chanaam in manu eius ſtatera doloſa. 140.b
Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis. 214.b
Perditio tua Iſrael tantummodo in me auxilium tuum. 30.a.83.a 13.
Conſolatio ablata eſt ab oculis meis. 51.a
Saturati ſunt, & eleuauerunt cor ſuum. 133.b
Florebit ſicut lilium. 112.b 14.

Ioel.

Dies nubis, caliginis & tenebrarum. 8.a.25.b Caput 2.
Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes miniſtri Domini. 77.a.266.a
Conuertimini ad me in toto corde veſtro. 99.a.169.a
Venit dies Domini, quia propè eſt dies tenebrarum. 235.a.
Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. 309.b
Conſurgant, & aſcendant gentes in vallem Ioſaphat. 290.b 3.
Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac. 381.a

Amos.

Caput 1. Super tribus ſceleribus Damaſci, & ſuper quatuor non conuertam eum. 77.b.201.b.303.b

Mittam ignem in domum Azahel. 158.b

2. Peribit fuga à veloce. 80.a

3. Viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras. 51.a

Leo rugiet, quis non timebit. 122.a

5. Odio habuerunt corripientem in porta. 63.a.314.a

Portaſtis tabernaculum Moloch. 80.b

Leue ſuper vos planctum domus Iſrael. 96.b

Si obtuleritis holocauſtomata, munera veſtra nō ſuſcipiam. 129 b

Odi & proieci feſtiuitates veſtras. 163.a

7. Ecce Dominus ſtans ſuper murum litum, & trulla cementarij in manu eius. 3.b

In Bethel non adiicias vltra vt prophetes, quia ſanctificatio regis eſt. 227.b

8. Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum. 198.b

Emittam famem in terram, & non famem panis. 285.b

Abdias.

Caput 1. Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum. 139.a.145.b

Perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Eſau. 274.a

Ionas.

Caput 1. Surge & vade in Niniuem ciuitatem grandem. 19.a

Miſerunt vaſa quæ erant in naui. 176.b

Michæas.

Caput 1. Deſcendit malum à Domino. 114.b

Super hoc plangam & vlulabo quia deſperata eſt plaga eius. 291.a

2. Aſcendent enim pandens iter ante eos. 11.b

3. Si quis non dederit in ore ipſorum quippiam. 227.b

Oſſa eorum confregerunt. 95.b

4. Regnauit Dominus ſuper eos in monte Sion. 97.b.168.b

5. Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores. 156.a.168.a

Perire faciam ſculptilia tua. 238.a

Ex te enim exiet dux qui regat populum meum Iſrael. 50.b 346.a

6. Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacculi pondera doloſa. 210.a

7. Deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris. 5.a

Iram Domini portabo, quia peccaui ei. 192.a

Nahum.

Caput 1. Liber viſionis Nahum. 178.a

Indignatio eius effuſa eſt tanquam ignis. 8.a

2. Non audietur vltra vox nuntiorum ſuorum. 140.a

Reddidit Dominus ſuperbiam Iacob ſicut ſuperbiam Iſrael. 176.a

3. Intra lutum, & calca ſubigens. 48.b

Comedet te ignis. 159.a

Omnis qui viderit te, reſiliet à te. 211.a

Habacuc.

Caput 2. Iuſtus ex fide viuit. 7.a

Cogitaſti confuſionem domui tuæ, concidiſti populos multos. 260.a.390.a

3. Oratio Habacuc pro ignorantiis. 373.b

Cum iratus fueris miſericordiæ recordaberis. 8.b.58.b

Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ. 199.a

Altitudo manus ſuas leuauit. 251.a

Aſpexit & diſſoluit gentes & contriti ſunt montes ſeculi. 263.b

Ibi abſcondita eſt fortitudo eius. 281.b

Et cornua in manibus eius. 354.b

Sophonias.

Et corpora eorum ſicut ſordes. 116.b Caput 1.

In igne enim zeli deuorabitur omnis terra. 190.b

Extendet manum ſuam ſuper aquilonem. 108.a 2.

Væ qui habitatis funiculum maris gens perditorū. 206.a.b 3.

Noli timere Sion, non diſſoluantur manus tuæ. 69.b

Lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalē. 208.b.294.a

Effundam indignationem meam. 278.b

Aggæus.

Factum eſt verbum Domini in manu Aggæi. 81.a Caput 1.

Seminaſtis multum & intuliſtis parum. 38.b

Interroga ſacerdotes legem. 190.b 2.

Quis in vobis eſt relictus, qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima. 281.a

Zacharias.

Ego ero eis murus, ignis in circuitu. 208.a Caput 1.

Ecce vir, & in manu eius funiculus menſorum. 313.b

Ecce ego adducam ſeruum meum orientem. 98.a 3.

Oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum. 375.a

Ecce candelabrum aureū totum & lampas eius ſuper caput ipſius. 233.a 4.

Ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ. 182.b.117.a 5.

Ecce vir, oriens nomen eius. 93.a.311.a 6.

Hæc eſt amphora egrediens, & dixit. 102.a

Qui egrediuntur in terram aquilonis requieſcere fecerunt ſpiritum meum. 149. 211.290.

Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem. 208.b 9.

Viſitauit Dominus exercituum gregem ſuum. 82.a.193.a 267.b 10.

Sibilabo eis, & congregabo illos quoniā redemi eos. 269.a

O paſtor & idolum. 101.b 11.

Aperi Libane portas tuas. 140.a

Succiſſus eſt ſaltus munitus. 170.a

Vnam vocaui decorem, alteram vocaui funiculum. 176.a

Vlula abies, quia cecidit cedrus. 243.a

Ego ſuſcitabo paſtorem qui derelictum non cuſtodit. 265.a

Effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & precum. 285.b 12.

In die illa erit fons patens domui Dauid. 5.a.10.b.183.a 13.

Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. 117.b. 146.b

Et conſeretur manus eius ſuper manum proximi. 95.b 14.

Erit Dominus rex ſuper vniuerſam terram. 294.a

Malachias.

Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. 117.a Caput 1.

Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus. 295.b

In omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. 394.a

Pactum vitæ & pacis fuit cum eo. 98.a 2.

Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam. 190.b.266.a

Ego Dominus, & non mutor. 42.a.58.b.121.b.125.a 3.

Et purgauit filios Leui. 84.a

Ipſe enim quaſi ignis conflans. 116.a

Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ. 158.b. 233.b 4.

Ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini. 309.b

1. Machabæorum.

Refulſit ſol in clipeos aureos. 145.a Caput

Stola ſancta induit ſe Ionathas. 88.a

2. Machabæorum.

Quæ gens non hæreditauit regnum eius. 278.b Caput

Liber

Matthæus.

1. Liber generationis Ieſu Chriſti. 11.b.38.a
Ioſias autem genuit Iechoniam. 6.a
Vocabis nomen eius Ieſum. 12.a
Ecce virgo concipiet, & pariet filium. 350.a
Ecce Magi ab oriente venerunt. 80.a
Turbatus eſt rex Herodes, & tota Hieroſolyma cum illo. 172.a
Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum. 294.b
Ex te enim exiet dux, qui regat populũ meum Iſrael. 346.a
Et tu Bethleẽ terra Iuda nequaquã minima es. 99.b.100.a
Cœli aperti ſunt ſuper eum. 5.b
Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. 79.a
Pœnitentiam agite. 153.b.169.a
Ventilabrum in manu Domini. 232.a
4. Venite poſt me faciam vos fieri piſcatores hominum. 44.a.
230.a.345.b
Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit ab ore Dei. 12.a
Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. 86.b
Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant. 133.b
Quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ieiunauit. 122.a
Vidit duos fratres, Simonem, qui vocabatur Petrus, &
5. Andream fratrem eius. 345.b
Beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiam. 4.a.167.b
Beati eſtis, cùm maledixerint vobis homines. 33.a
Beati pacifici. 65.b.89.b
Beati pauperes ſpiritu. 70.b.129.b.134.b
Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. 89.b.108.b
Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. 122.a.135.b.148.b
Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. 237.b
Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. 323.b
Vos eſtis ſal terræ. 50.b.123.a
Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. 345.b
Vos eſtis lux mundi. 50.b.129.a
Non accendunt lucernam, & ponunt eam ſub modio. 238.a
Sic luceat lux veſtra, vt videant opera bona veſtra. 282.b
Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. 392.b
Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. 388.b
Qui dixerit fratri ſuo Racha. 56.a
Si quis te percuſſerit in vna maxilla, præbe ei alteram. 205.b
Diligite inimicos veſtros. 274.b
Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. 385.b
6. Attendite, ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. 152.a.357.a
Conſiderate volatilia cœli. 10.a
Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum. 10.a.371.a
Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. 16.a.182.a
Quærite primum regnum Dei, & iuſtitiam eius. 56.b
Non poteſtis Deo ſeruire & mammonæ. 70.b
Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum. 134.a
Si oculus tuus fuerit ſimplex, totũ corpus lucidũ erit. 101.b
Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra. 70.b.135.a
Et ne nos inducas in tentationem. 117.b.146.b
Te autem faciente eleemoſynam neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. 243.a
Sanctificetur nomen tuum. 282.b
Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. 350.a
Nemo poteſt duobus Dominis ſeruire. 275.b
Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium. 6.b.107.a.182.a
Quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini. 72.a
Aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram. 108.b
Nolite ſanctum dare canibus, nec margaritas proiiciatis ante porcos. 114.a.344.a
Omnis arbor quæ non facit fructum bonũ excidetur. 122.b
In qua menſura menſi fueritis, eadem remetietur vobis. 135.b
Omnis qui audierit verba mea hæc & fecerit ea aſſimilabitur viro ſapienti. 293.b
Lata porta & ſpacioſa eſt, quæ ducit ad perditionem. 127.a
306.b
Intrate per anguſtam portam. 169.b
Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. 48.a 8.
Factaque eſt tranquillitas magna. 57.a
Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos. 107.a.135.a
Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris. 94.b 9.
Cùm tranſiret Ieſus vidit hominem ſedentem in telonio 125.a
Et ſurgens ſecutus eſt eum. 2.a
Timete eum qui poteſt corpus & animam perdere in gehennam. 319.b 10.
Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. 4.b
Qui perſeuerauerit vſque ad finem, hic ſaluus erit. 14.b.
108.b
Ecce ego mitto vos ſicut oues inter lupos. 33.b
Non veni pacem mittere, ſed gladium. 87.b
Qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus. 270.a
Nolite portare virgam. 230.b
Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. 112.a
Cùm audiſſet Ioannes in vinculis opera Chriſti. 4.a 11.
Confiteor tibi pater Domine cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. 34.b
Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. 82.b.
122.a.133.a.145.a
Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me. 87.a
Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. 227.b
Si erit filius hominis in corde terræ. 165.a.215.b 12.
Omne regnum in ſeipſo diuiſum deſolabitur. 89.b
Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. 340.b
In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet, & prophetæ. 322.a
Simile eſt regnum cœlorum ſagenæ miſſæ in mare. 19.a 13.
Inuenta autem vna margarita, abiit. 41.a
Venit inimicus, & ſuperſeminauit zizania. 133.b
Aliud cecidit inter ſpinas. 238.b
Simile eſt regnum cœlorũ theſauro abſcõdito in agro. 281.b
Egreſſus inde Ieſus ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. 211.a 15.
Cor eorum longè eſt à me. 49.b
De corde enim exeunt malæ cogitationes. 94.b.283.b
Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum. 21.a 16.
Quem dicunt homines eſſe filium hominis. 27.b
Caro & ſanguis non reuelauit tibi. 45.a
Filius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis. 152.a.188.a
Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. 97.b
Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi. 248.a
Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. 207.b.277.b.
Quodcunque ligaueritis ſuper terram, erit ligatum in cœlis. 369.a
Tibi dabo claues regni cœlorum. 377.a
Et transfiguratus eſt ante eos. 95.a 17.
Ecce apparuerunt illis Moyſes & Elias cum eo loquentes. 355.b
Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli. 129.a 18.
Quoties peccauerit in me frater meus, & dimittam ei? vſque

ſepties. 305.b
Non ſolum ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. ibidem
Serue nequam omne debitum dimiſi tibi. 367.a
Quicunque ſe humiliauerit ſicut paruulus hic. 343.a
19. *Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te.* 7.b.20.b. 184.b
Niſi efficiamini ſicut paruulus iſte. 36.b
Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum. 135.a.243.a
Omnis qui reliquerit aliud propter me, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. 148.b
Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. 162.a.b.262.a
In regeneratione cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim. 306.b
20. *Ite vos in vineam meam.* 10.a
Quid ſtatis hic tota die ocioſi. 56.b.135.b
Simile eſt regnum cœlorum homini regi. 122.b
Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum. 191.a
Scitis quia principes gentium dominantur illis. 264.a
Dic vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram, alter ad ſiniſtram tuam. 270.a
Voca operarios, redde illis mercedem ſuam. 135.b. 288.a
Multi enim ſunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. 346.a
21. *Ecce rex tuus venit tibi manſuetus.* 54.a
Auferetur à vobis regnum Dei. 128.a
Eiecit de templo ementes & vendentes. 338.a
22. *Amice quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem.* 91.b.381.a
Verax es, & viam Dei in veritate doces. 154.b
Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari. 182.a.291.a
Dicite inuitatis: ecce prandium meum paraui. 338.a
Villam emi. 338.a
Diliges proximum tuum ſicut te ipſum. 190.a
In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. 338.b
23. *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alis, & noluiſti.* 63.a. 127.b
Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. 75.a.350.b
Ieruſalem Ieruſalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui miſſi ſunt ad te. 85.a.195.a
Qui maior eſt veſtrûm erit miniſter veſter. 261.a
Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ. 323.b
24. *Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum.* 309.a
Erit enim tunc tribulatio magna. 57.b.58.a.300.b
25. *Vigilate, quia neſcitis diem nec horam.* 19.b
Vocauit ſeruos ſuos, tradidit illis bona ſua. 70.a
Quod vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis. 136.a
Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua. 87.a
26. *Hoc eſt corpus meum.* 53.b
Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti. 129.a
Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues. 146.b
Et ingreſſus intrò ſedebat cum miniſtris, vt videret finem. 6.b
27. *Habebat autem tunc vinctum inſignem.* 180.b
Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 136.b
Et abiens laqueo ſe ſuſpendit. 7.a
Monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, quæ dormierant, ſurrexerunt. 212.b.254.a
28. *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* 145.a. 178.a.361.a
Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. 80.a.253.b.348.a

Marcus.

Vox clamantis in deſerto. 10.b Caput
Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. 169.a
Vidit Leui Alphæi ſedentem ad telonium. 2.a
Sic eſt regnum Dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in terram, & dormiat. 321.a 4.
Miſereor ſuper turbam hanc. 8.b 8.
Quidam ex eis ex longè venerunt. 48.a
Bonum eſt tibi debilem intrare in vitam æternam. 246.a 9.
Hoc genus dæmoniorum, in nullo poteſt exire niſi in oratione & & ieiunio. 255.a
Omnis victima ſale ſalietur. 408.
Cùm videritis abominationem deſolationis. 70.a 13.
Simon dormis. 258.b 14.
Exprobrauit incredulitatem & duritiam cordis. 32.a 16.
Aſſumptus eſt in cœlum. 95.a
Valde mane vna ſabbatorum veniunt ad monumentum. 230.a
Prædicate Euangelium omni creaturæ. 333.a

Lucas.

Miſſus eſt Gabriel angelus ad Mariam. 39.b.116.a Cap. 1.
Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri. 8.b
Vox clamantis in deſerto. 64.a
Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. 25.b
Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. 58.b.86.a
Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. 78.a
Suſcepit Iſrael puerum ſuum. 78.b
Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius. 78.b.86.a
Ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis. 89.a
Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius. 97.b
Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui. 131.a
Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. 145.a
Fuit in diebus Herodis regis Iudææ ſacerdos quidam. 209.a
Erexit cornu ſalutis nobis. 234.b
Vocabis nomen eius Ieſum. 270.b
Regnabit in domo Iacob in æternum. 294.a
Viſitauit nos oriens ex alto. 93.a
Non erat ei locus in diuerſorio. 25.a 2.
Homo iuſtus & timoratus. 42.a
Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum. 80.b.87.a
Nunc dimittis ſeruum tuum Domine. 177.b
Tuam ipſius animam pertranſibit gladius. 231.a
Gloria in excelſis Deo. 42.a.273.b
Par turturum, aut duos pullos columbarum. 328.a
Fili quid feciſti nobis ſic? 353.a
Facite fructus dignos pœnitentiæ. 251.b 3.
Vidit publicanum nomine Leui ſedentem ad telonium. 2.a 5.
Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. 169.a
Elegit Ieſus duodecim, quos apoſtolos nominauit. 345.a 6.
Pedes eius lachrymis abluit. 55.b.169.b 7.
Cùm appropinquaret portæ ciuitatis, ecce defunctus efferebatur. 344.a
Aliud ſemen cecidit ſuper terram. 93.a 8.
Qui habet aures audiendi audiat. 101.b
Aliud ſemen cecidit ſecus viam. 304.b
Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. 14.b 9.

10. *Angelus cecidit de cœlo.* 7.a
Miſericordia motus acceſſit ad eum. 8.b
Porro vnum eſt neceſſarium. 65.a
Nolite portare ſacculum nec peram. 70.b
Deſignauit Dominus alios ſeptuaginta duos. 80.a
Gaudete, quoniam nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. 83.a.108.b
Nolite portare calceamenta. 126.a
Hoc fac, & viues. 162.a
Homo quidam deſcendebat à Ieruſalem in Iericho. 8.b 247.b
Mitto vos ſicut agnos inter lupos. 231.b
Qui vos audit, me audit. 40.a
Meſſis quidem multa, operarij autem pauci. 368.a
Dignus eſt operarius mercede ſua. 391.a
11. *Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt omnia quæ poſſidet.* 299.b
Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. 38.a.
Omne regnum in ſeipſo diuiſum deſolabitur. 89.b.364.b 41.a
Petite, & dabitur vobis. 334.b
12. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur.* 87.b.121.a
Nolite timere puſillus grex. 33.a.319.b
Attendite à fermento phariſæorum. 107.a
Facite vobis ſacculos, qui non veteraſcunt. 135.b
Seruus qui cognouerit voluntatem Domini, & non fecerit, vapulabit multis. 1:6 b.163.b
Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. 126.a.352.b
13. *Ieruſalem Ieruſalem, quæ occidis prophetas.* 61.a
14. *Qui ſe exaltat humiliabitur, qui ſe humiliat exaltabitur.* 62.b.82.a.133.a
Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. 318.a.360.a
15. *Vidit illum pater ipſius, & miſericordia motus eſt.* 8.b
Gaudium erit in cœlo ſuper vno peccatore. 169.b.261.b
Omnia bona ſua diſſipauerat. 264.b
Ouem perditam quæſiuit. 294.b
Adducite vitulum ſaginatum, & occidite. 362.a
16. *Redde rationem villicationis tuæ.* 36.a
Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. 148.a
Mortus eſt diues, & ſepultus eſt in infernum. 306.b
17. *Regnum Dei intra vos eſt.* 279.b
18. *Solus Deus bonus eſt.* 132.b
Non eſt voluntas patris, vt pereat vnus ex his puſillis. 161.a
19. *Negotiamini dum venio.* 35.b.376.a
Videns ciuitatem fleuit ſuper illam. 36.b.64.b. 102.b
Eo quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ? 78.b
Domus mea, domus orationis vocabitur. 334.b
Quicunque voluerit inter vos maior eſſe, ſit veſter miniſter. 343.a
21. *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras.* 168.a
Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum. 250.b
Reſpicite & leuate capita veſtra, quia appropinquat redemptio veſtra. 380.a
22. *Ecce Satanas expetiuit vt cribraret vos.* 278.a
23. *Hodie mecum eris in paradiſo.* 333.a
24. *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via.* 18.b
Quid turbati eſtis, & cogitationes veſtræ aſcendunt, &c. 95.b.299.a
Vna autem ſabbati valde diluculo. 228.a.371.b.
Interpretatur ipſis omnia, quæ de ipſo erant ſcripta. 35.a. 233.b
Sic oportuit pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis. 261.b 273.a

Ioannes.

In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. 10.b.26.b.339.a Caput 1.
Ille erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. 20.a.233.b
De plenitudine eius nos omnes accepimus. 23.a
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. 30.a.80.a. 122.a
Securis ad radicem arboris poſita eſt. 34.b
Vox clamantis in deſerto. 66.a
Verbum caro factum eſt. 113.b
Quotquot autem eum receperunt dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. 187.a.240.a
Mundus eum non cognouit. 228.b
Lex per Moſem data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. 27.a.233.b
Tu es filius Dei, tu es rex Iſrael. 294.a
Omnia per ipſum facta ſunt. 315.b
Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto. 5.a. 378.b 3.
Nemo aſcendit ad cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo. 11.b
Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. 24.b.35.b
Non miſit Deus filium ſuum, vt iudicet mundum. 25.b. 87.a
Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. 146.b.313.b
Spiritus vbi vult ſpirat. 289.b
Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. 126.a.128.b.283.a 4.
Non quæro voluntatem meam. 23.b 5.
Erat Hieroſolymis probatica piſcina. 18.a
Scrutamini ſcripturas. 35.b.233.b
Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis. 77.b
Pater non iudicat quenquam. 178.b
Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me. 302.b
Venit hora, & nunc eſt, quando omnes qui ſunt in monumentis, audient vocem filij Dei. 290.b
Procedent qui bona fecerũt in reſurrectionem vitæ. 369.a
Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. 41.a.378.b 6.
Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum. 33.b
Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in eo. 53.b
Operamini cibum, qui non perit. 141.a
Qui manducat me, viuet propter me. 368.a
Nemo venit ad me, niſi pater meus traxerit eum. 274.a
Caro mea verè eſt cibus. 336.a.361.b
Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. 144.b 7.
Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. 121.b.297.a
Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. 3.a 8.
Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. 20.b.106.b
Ego & pater vnum ſumus. 17.b
Qui eſt ex Deo, verba Dei audit. 38.a
Vos ex patre diabolo eſtis. 124.a
Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. 124.b
Abraham exultauit, vt videret diem meum, vidit, & gauiſus eſt. 194.b
Ego ſum lux mundi. 87.a.129.b
Ille homicida erat ab initio. 204.a
Bene dicimus nos, quia Samaritanus es, & dæmonium habes. 134.a

Seruus non manet in domo in æternum. 365.b
20.a
9. Vade, & laua in natatoria Siloe. 294.b
10. Fiet vnum ouile, & vnus paſtor. 22.b.265.a
Ego ſum paſtor bonus. 4.a
Et non rapiet eas quiſquam de manu mea. 91.b.127.a
Ego ſum oſtium.
Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant. 85.b.87.a
Bonus paſtor ponit animam ſuam pro ouibus ſuis. 22.b. 265.a
11. Ego ſum reſurrectio & vita. 92.a.106.a
Cum eſſet pontifex anni illius prophetauit. 2.b
Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit? 114.a
Lazare exi foras. 291.b
12. Qui amat animam ſuam, perdet eam. 64.a
Nunc iudicium eſt mundi. 87.a
Princeps huius mundi eijcietur foras. 230.a
Niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit. 285.b
13. Ante diem feſtũ paſchæ ſciens Ieſus quia venit hora eius. 372.b
Niſi te lauero, non habebis partem mecum. 13.b
Cum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. 91.a
Cœpit lauare pedes eorum. 13.b
Mandatum nouum do vobis. 283.b
Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. 345.a
14. Ego ſum via, veritas, & vita. 21.b.39.127.a.262.a
Sermonem quem audiſtis, non eſt meus. 23.b
Pater maior me eſt. 17.b
Nemo venit ad patrem niſi per me. 30.a
Non turbetur cor veſtrum. 33.a.319.b
Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum. 41.a
Surgite eamus hinc. 75.a.99.a
Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. 89.a.98.a. 292.a
In domo patris mei manſiones multæ ſunt. 306.a
Non vos relinquam orphanos. 394.b
Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. 394.a
15. Vos teſtimonium perhibitis de me, quia ab initio mecum eſtis. 2.a
Qui manet in me, & ego in eo. 10.a.122.b
Vos non eſtis de hoc mundo. 228.b
Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem. 275.a
Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint. 334.b
16. Non nouerunt patrem nec me. 54.a
Triſtitia veſtra conuertetur in gaudium. 115.b.237.a
Expedit vobis, vt ego vadam. 91.a
17. Ego te glorificaui ſuper terram. 85.b
Opus conſummaui, quod dediſti mihi. 14.b
18. Erat autem cum eis Petrus. 6.b
Regnum meum non eſt de hoc mundo. 52.b
Calicem quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? 191.a
19. Conſummatum eſt. 331.b
Vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit ſanguis & aqua. 87.b
20. Stetit Ieſus in medio diſcipulorum, & dixit eis, pax vobis. 4.a.101.a
Dominus meus, & Deus meus. 23.b
Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittentur eis. 36.a.339.b
21. Hic eſt qui ſupra pectus Domini in cœna recubuit. 24.a
Paſce oues meas. 44.a.265.a
Petre amas me? 278.a

Acta Apoſtolorum.

Videntibus illis eleuatus eſt. 91.b Capu
Nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. 74.a
Et apparuerunt ſuper illos diſpertitæ linguæ tanquã ignis. 8.b.17.a.
Dum complerentur dies Pentecoſtes. 348.b 2.
Factus eſt de repente ſonus de cœlo tanquam venientis ſpiritus vehementis. 41.b
Iudæi quoque & proſelyti Cretes & Arabes. 254.b
Pœnitemini, & conuertimini. 169.a 3.
Video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei. 7. 6.a
Dura ceruice, & incircuncisi cordibus. 222.b
Saule, Saule quid me perſequeris? 174.b 9.
Dedit illis Saul filium Cis virum de tribu Beniamin annis quadraginta. 13. 2.a
In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. 90.a.345.a 17.

Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Romanos.

Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. C[a] 9.o
Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. 10.a
Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum. 70.a.117.b
Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. 214.a
Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & quadrupedum. 75.b.221.a
Repleti omni iniquitate, malitia, fornicatione. 303.b
Secundum duritiem tuam, & impœnitens cor tuum. 48.a 2.
Deus reddet vnicuique ſecundum opera ſua. 152.a.318.a
Non vosmetipſos defendentes. 205.a
Non eſt apud Deum acceptio perſonarum. 284.b
Qui alium doces, teipſum non doces. 304.a
Propoſuit eum Deus propitiatorem per fidem. 25.b.98.a 3.
332.a
Ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro. 162.a.170.b
Per legem cognitio peccati. 162.b
Traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. 4. 165.a
Gloriamur in tribulationibus. 4.a.257.o 5.
Iuſtificati ex fide pacem habeamus. 145.b
Charitas Dei diffuſa in cordibus noſtris. 284.a
Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. 353.a
An neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum. 6. 74.b
In nouitate vitæ ambulemus. 96.a.154.b
Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis. 173.a. 255.b
Stipendia peccati mors. 153.b.248.b
Liberati à peccato ſerui facti eſtis iuſtitiæ. 267.b
Concupiſcentiam neſciebam, niſi mihi lex diceret: non concupiſces. 7. 162.b
Lex quidem ſancta. 165.a
Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. 290.b
Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. 2.a.93.a.326.a 8.
Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti. 41.a.73.b.145.a
Sapientia carnis inimica eſt Deo. 73.a.226.b
Miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. 79.b
Non ſecundum carnem ambulemus. 96.a
Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 290.a

Prudentia carnis mors eſt. 20.a.217.a
Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. 253.a
Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu. 267.b
Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro. 387.b
Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis tradidit illum. 366.b
Et de peccato damnauit peccatum. 350.b
Omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc. 331.b
9. Optabam ipſe ego anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis. 81.b.107.b
Quem vult Deus indurat. 290.a
Non enim omnes qui ex circumciſione ſunt Iſraelitæ. 270.a
10. Sic in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ. 63.a
Finis legis Chriſtus eſt. 80.b.122.a
Quomodo credent ei, quem non audierunt? 316.b
Noli altum ſapere, ſed time. 86.b
11. Non ex operibus, alioquin gratia iam non gratia. 288.a.b
Cæcitas ex parte contigit in Iſrael. 309.a
12. Sicut in vno corpore multa membra habemus. 295.b
Obſecro vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem. 326.a.356.a
Rationabile ſit obſequium veſtrum. 356.b
Nolite conformari huic ſeculo. 321.b
Curam carnis ne feceritis in deſideriis. 326.a
13. Reddite omnibus debita. 288.a.379.b
Induimini Dominum Ieſum Chriſtum. 91.b.125.a
14. Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. 143.a
Mihi flectetur omne genu. 145.a
15. Debemus firmiores imbecilitates infirmiorum ſuſtinere. 64.a
16. Deus autem pacis conterat Satanam. 314.a

Epiſtola prima ad Corinthios.

Caput 1. Chriſtus factus eſt nobis ſapientia, iuſtitia & ſanctificatio. 11.a
Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus. 230.a
Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiam. 318.b
2. Sapientiam loquimur inter perfectos. 92.b.344.b
Spiritus omnia ſcrutatur etiam profunda Dei. 290.a
3. Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi. 92.b
Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti. 65.a
Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. 217.a
Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, niſi quod poſitum eſt. 295.a.313.a
Vt ſapiens architectus fundamentum poſui. 313.b
4. Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate? 68.b
Laboremus operantes manibus noſtris. 186.b
Quid habes, quod non accepiſti? 125.a.133.a
Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Dei. 339.b
5. Si is qui frater nominatur, eſt fornicator aut auarus. 6.b
Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. 361.a
Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. 188.a
6. Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt. 10.a.22.b
Glorificate & portate Deum in corpore veſtro. 21.b
Empti enim eſtis pretio magno. 65.a.223.a
Qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. 245.b
In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros. 134.a.253.b
7. Præterit figura huius mundi. 28.a.349.b
Circunciſio nihil eſt & præputium nihil eſt. 162.b
8. Scientia inflat, charitas ædificat. 161.a
9. Sic pugno non quaſi aerem verberans. 12.a.123.b
Væ mihi, ſi non euangelizauero. 46.b
Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo. 253.a.326.a
Diſpenſatio mihi credita eſt. 341.b
Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? 391.a
Omnibus omnia factus ſum. 92.b
Sic currite, vt comprehendatis. 14.b.262.a
Omnes mare tranſierunt, & omnes ſub Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari. 5.a
Si nos vtique iudicaremus, non vtique à Domino iudicaremur. 144.a 10.
Petra autem erat Chriſtus. 108.b.127.a
Qui ſtat, videat ne cadat. 32.b.247.b
Vide Iſraelem ſecundum carnem. 270.a
Vnus panis & vnum corpus multi ſumus. 296.b
Quicunque manducauerit, & biberit calicem Domini indigne. 361.a
Alijs per ſpiritum datur prophetia. 2.a 12.
Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate. 26.a
Charitas non quærit quæ ſua ſunt. 42.a
Charitas non inflatur, non eſt ambitioſa. 50.b
Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam. 288.a
Corrumpunt bonos mores colloquia praua. 6.b 15.
Ego ſum minimus Apoſtolorum. 35.a
Primus homo de terra terrenus. 273.a
Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. 39.b.27.a
Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. 307.b
Alia charitas ſolis, alia charitas lunæ. 318.a
Sicut portauimus imaginem terreni, portemus imaginem cæleſtis. 321.b
Salutate in oſculo ſancto. 4.b 16.
Non dormiamus ſicut cæteri. 19.b

Epiſtola ſecunda ad Corinthios.

Qui vnxit nos Deus eſt, & qui ſignauit nos. 80.b Caput 1.
Sicut ſocij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationum. 115.b.253.a
Hæc eſt gloria noſtra teſtimonium conſcientiæ noſtræ. 323.a
Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. 8.b.32.b.58.b.151.a.168.a
Epiſtola noſtra vos eſtis. 98.a 3.
Litera occidit, ſpiritus viuificat. 228.b
Vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas. 65.a.291.b
Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis. 277.a
Reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur. 20.a.20.a
Licet is qui foris eſt, noſter homo corrumpatur. 253.a 4.
Semper mortificationem Domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore noſtro circunferentes. 375.b
Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere. 277.a
Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino. 67.b 5.
Eum qui non nouerat peccatum pro nobis, peccatum fecit. 79.b.366.b
In hoc tabernaculo ingemiſcimus. 81.a
Nolite iugum ducere cum infidelibus. 6.b 6.
Per arma iuſtitiæ à dextris, & à ſiniſtris. 50.a
Vos eſtis templum Dei viui. 59.b
Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. 147.b.308.a
Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui cum diues eſſet, &c. 25.a.52.b 8.
Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt. 49.b.123.b.348.b 10.

Satanas transfigurat ſe in angelum lucis. 150.a
Inſtantia mea quotidiana, & ſolicitudo omnium eccleſiarum. 180.b
In captiuitatem redigẽtes intellectum in obſequium Chriſti. 364.a
11. *Transfigurat ſe in angelum lucis ſatanas.* 107.a
12. *Placeo mihi in infirmitatibus meis.* 267.a
Quis infirmatur, & ego non infirmor? 50.b

Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Galatas.

Caput 1. *Continuò non acquieui carni & ſanguini.* 45.a
Si adhuc hominibus placerẽ Chriſti ſeruus non eſſem. 258.a
2. *Qui videbantur columna eſſe, mihi dextras dederũt.* 21.a
Nec aliquando fuimus in ſermone adulationis. 105.b
Ex operibus legis non iuſtificatur omnis homo. 162.a
3. *Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum manifeſtum eſt.* 262.a
Non dicit in ſeminibus quaſi in multis, ſed quaſi in vno. 281.b
Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. 353.a.383.a
Lex pædagogus noſter fuit. 388.b
4. *Timeo vos, ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis.* 197.a
Miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege. 223.a
Non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ. 291.b
Miſit Deus Spiritum filij ſui in corda veſtra. 360.b
5. *In Chriſto Ieſu nec circuncíſio aliquid valet, nec præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur.* 13.b.143.a
Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. 188.a
Non efficiamini inanis gloriæ cupidi. 159.a
Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. 223.a
Spiritu ambulate. 262.b
Vos in libertatem vocati eſtis fratres. 267.b
Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt. 12.b.326.b
6. *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti.* 4.a
Ego ſtigmata Domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo porto. 80.b.131.b
Alter alterius onera portate. 149.a
Dum tempus habemus, operemur bonum. 324.b
Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto. 365.b

Ad Epheſios.

Caput 1. *Benedictus Deus, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti.* 278.b
2. *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum.* 58.a.87.b.293.a
Vos eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei fundati ſupra fundamentum. 295.a
Vos qui aliquando eratis longè, facti eſtis propè. 310.a
3. *Iam non eſtis hoſpites & aduenæ.* 373.b
4. *Nolite contriſtare Spiritum ſanctum Dei, in quo ſignati eſtis.* 80.a
Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. 154.a
Deponite vos ſecundum priſtinam conuerſationem hominem veterem. 21.a.223.a
Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma. 391.b
5. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* 92.b.228.b
Creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus. 19.a.296.b
6. *Gladius acutus verbum Dei.* 22.a.41.a
Induite vos armaturam Dei. 49.a.123.b.304.b
Rectores tenebrarum harum. 228.b

Ad Philippenſes.

Caput 1. *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* 29.b.332.a
2. *Omnia facite ſine murmurationibus & hæſitationibus.* 6.a
Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. 12.b.42.a.73.b
In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. ibidem.
Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem. 73.b.85.b.145.a
Conuerſatio noſtra in cælis eſt. 12.b.14.b.67.b.74.a 3.
Quæ quidem retro ſunt, obliuiſcens. 14.a.286.a.342.b
Dominus prope eſt, nihil ſolliciti ſitis. 227.a 4.
Quorum nomina ſunt in libro vitæ. 247.b

Ad Coloſſenſes.

In Chriſto Ieſu ego laboro. 12.b Caput 1.
Pacificans per ſanguinem crucis eius. 97.b
Nemo vos iudicet in cibo aut potu. 163.a.375.a 2.
Quæ ſurſum ſunt, quærite. 16.a.267.b 3.
Vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. 58.a
Mortificate auaritiam, quæ eſt idolorum ſeruitus. 70.a
Expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis. 154.a.273.b.363.b
Induite vos ſicut electi Dei. 167.b
Super omnia autem charitatem habete. 333.a

Ad Theſſalonicenſes prima.

Non contriſtemini de dormientibus, ſicut cæteri qui ſpem non habent. 223.b Caput 4.
Dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet. 306.a 5.

Ad Theſſalonicenſes ſecunda.

Tunc reuelabitur ille iniquus, quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. 302.b Caput 2.
Filius perditionis. ibid.
Si quis non vult operari, non manducet. 368.a 3.

Ad Timotheum prima.

Finis præcepti eſt charitas. 311.a Caput 1.
Vult omnes homines ſaluos fieri. 151.b.154.b.197.b.260.b 2.
Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe. 180.a.266.a 3.
Domus Dei columna & firmamentum veritatis. 270.a
Vt ſcias quomodo te oporteat in domo Dei conuerſari. 277.b.311.a
Argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. 45.a.107.a 4.
Peccantes coram omnibus argue. 256.a 5.
Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habentur. 391.a
Radix omnium malorum eſt cupiditas. 78.a 6.
Qui diuites fieri volunt in hoc mundo, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli. 134.b.136.a
Habentes alimenta, & quibus tegamur, iis contenti ſimus. 184.b.364.a

Ad Timotheum ſecunda.

Vt reſipiſcant à diaboli laqueis. 3.a Caput 2.
Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. 30.a
Si ſuſtinebimus, & conregnabimus. 253.a
Qui piè volunt viuere in Chriſto, perſecutionem patientur. 4.a.191.b 3.
Multi ſpeciem pietatis habentes virtutem eius abnegantes. 6.b
Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum. 37.b.258.a
Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac euangeliſtæ. 12.b.135.a 4.
In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. 288.a.323.b
Prædica verbum, inſta opportunè. 45.a.180.a
Erit tẽpus, cũ ſanam doctrinam non ſuſtinebunt. 264.b.309.a

Epiſtola ad Titum.

Cretenſes ſemper mendaces. 106.a Caput 1.
Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. 8.b

Epiſtola ad Hebræos.

Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius. 17.b.257.b.314.b Caput 1.

Omnes

Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus. 240.a
2. Vt per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium. 360.b
4. Non habemus pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris. 49.b
Feſtinemus ingredi in illam requiem. 108.b.124.a
Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius. 24.a.33.a
5. Cum lacrymis & clamore valido. 81.b.325.b
7. Lex nihil ad perfectum adduxit. 162.b
9. Vbi eſt enim teſtamentum, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. 129.a
Per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum, &c. ſed per proprium ſanguinem, &c 330.a
Omnia penè in lege ſecundum ſanguinem mundabantur. 7.a
10. Lex vmbram habet futurorum bonorum. 119.b.63.b
Teneamus ſpei noſtræ confeſsionem indeclinabilem. 250.b
Acceſsiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis. 366.a
11. Alij vero ludibria & verbera experti. 3.b.196.b
Alongè eas aſpicientes & ſalutantes. 108.b
Sine fide impoſsibile eſt placere Deo. 143.a.162.b.318.b
Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium. 330.a
Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti. 67.b.387.b
12. Quem diligit Dominus caſtigat. 4.a.18.a.66.b
Curramus ad propoſitum nobis certamē. 21.a. 49.a.167.b
Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite. 13.a.69.b
In diſciplina perſeuerate. 14.b
13. Non habemus hic ciuitatem manentem. 286.b

Iacobi Apoſtoli Epiſtola.

1. Peccatum cum conſummatum fuerit, generat mortem. 2.a. 147.b 153.b
Eſtote factores verbi, non auditores tantum. 13.b 41.b
Beatus vir qui ſuffert tentationem. 49.b
Deus intentator malorum eſt. 117.b
Accipiet coronam vitæ. 190.a
Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. 340.b
Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſurſum eſt. 38.b.384 b
2. Fides ſine operibus mortua eſt. 20.6.286.a
Iudicium ſine miſericordia ei, qui non fecerit miſericordiam. 72.a.121.a
3. Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. 105.b
4. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiā. 145.a. 199.b
Amicitia huius mundi inimica eſt Deo. 190.a

Epiſtola prima Petri Apoſtoli.

1. Non corruptibilibus auro & argento redempti eſtis. 11.a. 65.a.113.a
Vt probatio fidei veſtræ multo pretioſior ſit auro. 158 b
2. Conuerſi eſtis nunc ad paſtorem animarū veſtrarum. 271.a
Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter dominum. 291.b
4. Tempus eſt vt incipiat iudicium à domo Dei. 84.a
Charitas operit multitudinē peccatorū. 91.b.117.b.381.b
5. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autē dat gratiā. 7.b.158.a
Sobrij eſtote, & vigilate. 19.b.49.a
Tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. 116.a 266.b
Humiliamini ſub potente manu Dei. 145.b
Omnem ſolicitudinē veſtram proijcientes in Deum. 127.a

Epiſtola ſecunda Petri.

2. A quo quis ſuperatus eſt, huius ſeruus eſt. 74.b

Epiſtola prima Ioannis Apoſtoli.

1. Sanguis Chriſti filij Dei emundat nos. 355.b
Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. 25.b.91.b.98.a 2.
Mundus tranſit, & concupiſcentia eius. 56.b
Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt. 28 a. 190.a
Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo. 87.b
Qui non diligit manet in morte. 89.a.233.a 3.
Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. 27 4.b
Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet. 10.a 4.
Miſit Deus filium ſuum propitiatorem. 24.b.98.a
Qui non diligit fratrem ſuum, quem videt. 135.b
Perfecta charitas foras mittit timorem. 319.a
Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo 333.a
Mundus totus poſitus eſt in maligno. 103.b 3.
Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo. 192.b

Epiſtola tertia Ioannis Apoſtoli.

Cooperatores ſumus veritatis. 39.b Caput 1.

Apocalypſis beati Ioannis Apoſtoli.

Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. 13.b.30.a.372.b. Caput 1.
Ego ſum alpha & omega. 80.b
Vidi in medio ſeptem candelabrorum ſimilem filio hominis. 83.b
Tanquam vas figuli confringentur. 396.a 2.
Eſto fidelis vſque ad mortem. 143.d
Memor eſto, vnde excideris, & age pœnitentiam. 169.b 3.
Nomen habes quòd viuas, & mortuus es. 2.a
Collirio vnge oculos tuos. 28.b
Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. 89.b.126.a.182.a
Ego quos amo, arguo & caſtigo. 167.b
Ecce ſto oſtium, & pulſo. 152.b 4.
Poſt hæc vidi, & ecce oſtium apertum in cœlo. 5.b 5.
Vicit leo de tribu Iuda. 11.b
Qui aperit & nemo claudit. 35.b
Ecce in medio throni & quatuor animalium. 378.a
Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati. 80.a 7.
Hi ſunt qui venerunt de tribulatione magna. 115.b
Audiui vocem vnius aquilæ volātis per mediū cœli. 139.a 8.
Væ, væ, væ habitantibus in terra. 67.b.
Septem angeli qui habebant ſeptem tubas. 296.b
Et iris in capite eius. 8 425.b.
Mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona duodecim ſtellarum. 125.a 10. 12.
Hi empti ſunt ex hominibus. 65.a
Beati mortui qui in Domino moriuntur. 95.b.135.b 14.
Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt. 140.b 17.
Fugite populus meus de medio Babylonis. 123 b 18.
Quantum glorificauit ſe, & in delicijs fuit. 246.b
Qui non eſt ſcriptus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ignis. 83.a 20.
Ego ſitienti dabo de fonte aquas vitæ gratis. 126.a.141.a. 144 b 21.
Erunt in ſtagno ardente ignis. 148.a
Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. 296.a.350.b
Qui loquebatur mecum, habebat menſuram arundineam. 316.b
Ciuitas in quadro poſita eſt. 320.a 21.
Et habebat ciuitas hæc murum magnum & altum. 320.a
Vidi ciuitatem ſanctam Ieruſalem nouam. 296.a.392.b
Adeo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. 392.b
Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis ſanctorum. 396.a
Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. 46.a 22.
Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. 288.b
Qui audit, dicat veni. 358.b

FINIS.

ELENCHVS IN EVANGELIA:

QVÆ DOMINICIS DIEBVS ET IN FESTIVITATIBVS SANCTORVM IN ECCLESIA DEI

per anni circulum decantari ſolent, ex commentariis Fratris Hectoris Pinti Hieronymiani in Ezechielem Prophetam, excerptus & ſtudioſè digeſtus.

Dominica Prima Aduentus.

DE duplici Chriſti Aduentu, ſcilicet, in carne & ad iudicium diſſerit in pagin. 99. col. 1. in med. columnæ, in verbo, Effunde. Videtur extrema dies iudicii appropinquare, iuxta illud quod ſaluator ait in euangelio, Cum venerit filius hominis, putáſne quòd inueniet fidem in terra? pag. 162. col. 1. in med. Nunquid de Antichriſti ortu, moribus, perſecutione, & ſepultura. pag. 339. col. 1. in fin. Et quia præcipuus. Vſque in finem capitis, & in toto capitulo ſequenti, ſcilicet, 39. de ſignis præcedentibus diem iudicij. pag. 386. colum. 2. in prin. Solet diuina. De iuſto iudice Chriſto qui vnicuique retribuet iuxta exigentiam meritorum. pag. 360. col. 1. in med. Vult ſignificare. De pœna damnatorum, & tremenda illa die. pag. 8. colu. 2. in med. Et ignis inuoluens. quomodo autem tunc aperientur libri iuxta illud Danielis cap. 7. Libri aperti ſunt, & antiquus dierum ſedit. pag. 40. col. 2. in med. In quadam pag. lege colum. ſequen. vſque ad contex. vide etiam de hoc vltimo iudicio. pa. 94. col. 2. in prin. Iniquitas domus. & pag. 123. col. 1. in prin. In die Domini. & pag. 280. col. 2. ſub med. & conſolata. Denique & pa. 431. col. 2. ante med. Hoc erit. Non proderunt tunc ſanctorum ſuffragia, ſed vnicuique opitulabitur ſua conſcientia. lege de hac re. pag. 134. col. 2. in med. Vel ſi gladium. quomodo iuſti lætabuntur cùm viderint vindictam impiorum pag. 195. col. 1. in med. Pro eo.

Dominica Secunda Aduentus, Cum audiſſet Ioannes in vinculis, &c.

DVo hîc obſeruanda ſunt, primum quod Ioannes erat in vinculis, ſecundum quod in carcere audiuit Chriſti opera. De primo perpende quod licet Ioannes eſſet in vinculis coniectus, liber erat, Herodes verò vinculis peccatorum aſtrictus. Ioannes non timebat Herodem, Herodes autem (vt Marcus ait cap. 6.) timebat Ioannem. pa. 3. colu. 1. propè med. Cum eſſem. lege totam col. ſequentem. & pa. 3 col. 2. circa finem. Credo tamen. ¶ Odit mundus veritatem pa. 132. col. 2. in prin. & Propheta. & pag. 268. col. 2. circa prin. Niſi Ionas. & pag. 294. col. 1. in fin. Væ concionatori. & pag. 428. co. 2. iuxta fin. In toto hoc. ¶ Non ideo dimittenda eſt veritas aut occultanda. pag. 122. col. 1. in fine. Non aſcendiſtis. ¶ Secundò à quibus audiuit Ioannes opera Chriſti? A diſcipulis dicentibus: Rabbi qui erat tecum trans Iordanem cui tu teſtimonium perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum. Ioan. 3. Hoc (vt Beda annotat.) liuore inuidiæ narrauerunt Ioanni. Diſcipuli Ioannis ſimul cum Pharisæis, inuidia inſtimulante, opera Chriſti calumniabantur, vt Lucas teſtatur. Lucæ 5. de inuidia. vide pa. 180. col. 2. in fin. Appellat. & pag. 229. co. 1. poſt. med. Imprimis contra Ammonitas. & pag. 230. col. 1. in prin. & ſuper terram. lege totum fol. & pagin. 278. col. 2. in fin. Æmulata. & pag. 286. col. 1. ante med. Vt cantharides. ¶ Aduerte ſuper illud quod Chriſtus reſpondit. Cæci vident, claudi ambulant, &c. Quid in his poterant diſcipuli Ioannis cognoſcere Ieſum eſſe Chriſtum: Ex operibus enim cognoſcitur homo, vnde ſaluator Iudæis diſceptantibus de eo dixit. Opera quæ ego facio teſtimonium perhibent de me. Io. 10. de neceſſitate tamen bonorum operum, vt Paul. aſſerit Timo. 1. vide pa. 61. col. 2. ſub med. Quemadmodum. & pag. 84. col. 1. poſt med. Aduerte. Obſerua autem quod hoc miraculum quotidie operatur Chriſtus ſpiritualiter, illuminando cæcos peccatores. Cæci erant illi, non viſu corporeo, ſed ſpirituali, de quibus ſaluator ait. Sinite illos quia cæci ſunt, & duces cæcorum. Matt. 12. hos cæcos ſæpe illuminat Chriſtus. pagi. 86. col. 2. prope prin. dicunt enim. ¶ In eo autem quod ait de Ioanne ſcilicet, arundinem vento agitatam, laudat Chriſtus Ioannis conſtantiam. De qua vide pag. 5. column. 2. in fine. Eſt enim. & pagina. 136. column. 1. in princ. Deus meus pone. & pagin. 333. column. 2 in prin. Pollicetur. & pag. 363. col. 2. ſub med. Nam corpus.

Dominica tertia aduentus. Miſerunt Iudæi ad Ioannem.

INterrogauerunt Ioannem, Tu quis es? Hoc etiam vnicuique noſtrum poteſt interrogari de cognitione ſui ipſius, pag. 16. col. 2. poſt med. Hæc eſt magna. lege duas columnas ſequentes. Vide etiam de eadem re. pag. 182. col. 1. in prin. Quaſi vinea. ¶ Reſpondit Ioannes, Non ſum ego Chriſtus, quia mundi gloriam contempſit. Ioannes magnam gloriam conſecutus eſt, cùm fuerit à Chriſto mirifice laudatus. Qui quærit mundi gloriam, ipſam non inuenit. Qui verò contemnit, adipiſcitur illam. De hac re late diſſerit, pag 69. col. 2. in prin. Vrbes deſertæ. ¶ Parate viam Domini. pag. 75. col. 1. in fin. Et iudicabo. & pag. 108. col. 1. in fine. Tacite vos. ¶ Medius veſtrum ſtetit quẽ vos neſcitis. Sic præſul & quicunque eſt in dignitate conſtitutus, in medio ſuorum debet eſſe, omnibus conſulens, & æqualitatem ſeruando. pag. 4. col. 2. prope me. Illud eſt præterea, & pag. 420. colu. 1. in med. Statera. & pag. 63. colum. 1. ante med. In medio Gentium. & pagin. 15 col. 1 in pri. Ezechiel enim. Habeat in manu menſuras pa. 357. col. 1. prope med. Apparet Chriſtus. & pag. 360. col. 1. in med. vult ſignificare.

Dominica Quarta aduentus. Anno quintodecimo imperij, &c.

IOãnes omni virtute & eruditione excultus, anno ætatis trigeſimo, exiit vt verbum Dei prædicet. Hac ætate Ioſeph ſtetit coram Pharaone, & Regni gubernacula tenuit, ſimiliter Dauid regnare cœpit, & Ezechiel accepit munus prophetandi. At nunc impuberes & illiterati, &c. pagin. 194. colum. 2. ſub med. Imprimis autem. Præ. non propria authoritate ſe ingerit, ſed mittitur à Deo. Factum eſt enim verbum Domini ſuper Ioannem. pag. 34. col. 2. in medio. Mitto ego te. Denique in deſerto ſacris orationibus & meditationibus inſiſtens, prius didicit quæ poſteà alios docuit. pag. 38. col. 1 in fin. Et comede. ¶ Prædicans baptiſmum pœnitentiæ. Prædicabat Ioannes dicens. Genimina viperarum, quis, &c. Quomodo impij & homines nepharij ſimilentur viperis, ſcorpionibus, & aliis feris & portentis vide pag. 310. col. 2. in fine. Vos autem. & pag. 343. col. 2. in med. poteris per piſces. & pag. 179. colu. 2. prope fin. Talis eſt. De pœnitentia autem, per quam deturpata peccatoris imago reformatur, vide pagi. 71. col. 2. poſt med. & diſplicebunt. & pag. 111. col. 2. in med. & ſpiritum & pag. 173. col. 1. poſt princip. Omnium iniquitatum. & 191. col. 2. ante med. Diſplicebitis. & pag. 198. col 1. in me. Et egerit. ¶ Vox clamantis in deſerto. Hebraiſmus eſt, ac ſi diceret, vox clamans, ſicut & alibi ſcriptura, virga æquitatis, hoc eſt virga æqua. Vas electionis, id eſt, vas electum. Filius perditionis, id eſt, filius perditus. Præ. Ioannes ipſe totus erat vox, veſtis, cibus, lectulus, facies, & quicquid erat in Ioanne clamabat. Pœnitentiam agite. Non ſic multi, de quibus pag 183. colum. 2. poſt princ. Huiuſmodi. ¶ Parate viam Domini. De hoc iam diximus in dominica præcedenti, quæ eſt tertia Aduentus Omnis mons & collis humiliabitur. Homines intelligit per montes & colles. pag. 306. col. 1. ante medium. Appellari. & pag. 346. col. 2. in prin. Aſcendere.

Vigilia Natiuitatis.

PAriet quidem filium, vel ſub themate, orietur ſol iuſtitiæ vobis timentibus nomen ſuum. Mala. 4. lege pa. 106. col. 2. in prin. Ad portam. Nihil aliud reperi.

In Natiuitate Domini noſtri Ieſu Chriſti.

DE hac Chriſti redemptoris noſtri ſacratiſſima Natiuitate agitur. pag. 25. col. 2. ſub. principio. Chryſoſtomus, & etiam pag. 95. col. 2. in principio. Et ecce vir. quomodo autem natus ſit Chriſtus in tempore pacis. pag. 64. col. 2. in fin. Et Eſaias & pa. 401. col. 1. ante me. Et aſpectus. Sed nunc de Euangeliis pauca diſſeramus.

¶ Exiit edictum à Cæſare Auguſto quia ſuperbus & auarus erat, Octauianus hoc mandatum promulgari & obſeruari in toto orbe præcepit. De principibus & eorum legibus, vide pag. 109. col. 1. prope med. Principes eius. & pag. 409. col. 1. ante med. De regibus. Obſerua quod Dauid hoc peccatum fecerat cum populum numerare iuſſit, vt habetur 2 Re. 24. propter quod grauiter fuit punitus à Deo. Cæſar verò nihil mali paſſus eſt. Cur? Nempe quia vt ſcriptura ait, Deus quos diligit corrigit, & flagellat omnem filium quem recipit. Ethnicum illum Auguſtum reliquit impunitum in hac vita, vt in gehennam luat pœnas vſque in ſempiternum, flagellat verò Dauidem, ne poſteà inueniat quod puniat in eo, vnde in cap. 6. ſecundi lib. Machabæorum ſunt hæc verba literis mandata. Et enim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt indicium: Non enim ſicut in aliis nationibus. Dominus patienter expectat, vt eas, cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat, &c. Lege Origenem homil. 14. in Leuiticum ſuper illud Leuit 24. *Homo qui maledixerit Deo ſuo, portabit peccatum ſuum*, poſt medium homiliæ. & vide hic pagin. 88. colu. 1. iuxta finem. Ne ſuccenſeas, & pag. 149. col. 1. poſt prin. Et requieſcet. & pa. 304. colu 2. in prin. Et ſi enim. ¶ Sequitur in contex. Hæc deſcriptio prima facta eſt à Præſide Syriæ Cirino. Sequitur populus exempla maiorum, ſicut Cirinus Cæſarem. pag. 166. col 1. in fine. Et qui in, & pag. 200. col 2. poſt med. Qualis. & pag. 252. colu. 1. in prin. Quales enim. & pag. 104. col. 2. prope med. Cum eleuatis.

¶ Sequitur, Gloria in excelſis Deo. Non eſt quærenda mundi gloria, ſed Dei. pa. 232. col. 1. ſub. med. Scelerati. Duo ſibi retinuit Deus, ſcilicet, Gloriam & vltionem. De primo ait. gloriam meam alteri non dabo. Eſai. 42. De ſecundo ait. Mihi vindictam, & ego retribuam. Deut. 32. & ad Rom. 12. Sic feciſſe Ioab commemorat ſcriptura 2. Reg. 12. cùm obſideret vrbem Rabbath, noluit eam ſubuertere donec veniret Dauid, ne nomine ſuo aſcriberetur victoria. Caue ne & tu qui ſtipendiis Dei militas aſcribas victoriam nomini tuo. Eſto fidelis ſicut Ioab, & dã gloriam Deo, vide de his pag. 252. col. 1. in fin. Et dixiſti.

¶ Sequitur. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. De bono pacis & de malo diſcordiæ. pagina 110. col. 2. poſt med. Multitudinis credentium & pagin. 143. col. 2. ante fin. Et calciaui te. & pagin. 335. col. 2. in fin. Percutiam. & pagin. 507. colum. 2. poſt medium. Eodem modo. Paſtores venerunt feſtinantes. Expende quòd iſti paſtores non ſegniter quæſierunt Chriſtum, ſed feruenter & deuore. Sic beata Virgo cum feſtinatione aſcendit montana, ſic Zachæus feſtinans deſcendit vt Chriſtum exciperet, ſic Abraham feſtinauit ad Sarram, & eucurrit ad armentum, Sarra accelerans commiſcuit tria ſata farinæ, puer verò feſtinauit & coxit vitulum,

vitulum, vt peregrinos hoſpitio exciperent. Geneſ. 18. lege pag. 18. col. 2. poſt princ. Vbi erat impetus. & pag. 329. column. 2. ante med. erant autem. Nos verò oſſa arida ſumus & ſicca abſque humore deuotionis & feruoris, vt illa oſſa Ezechielis de quibus loquitor hic in pag. 329. In principio erat verbum. pag. 6. colum. 2. ad fin. Acſi diceret, Mundus per ipſum factus eſt. Viri ſapientes tres mundos eſſe dixerunt, pag. 76. col. . in med. Et introduxit.

Dominica infra octa. Natiuitatis, Erat Ioſeph & Maria, &c.

CONtriſtabatur virgo, eò quòd dixerat ei Simeon, tuã ipſius animam doloris gladius pertranſibit, ſed exultat eò quòd Anna Domino confitetur. pag. 109. col. 2. in med. Fratres tui. Adde illud Pſalmi 88. Viſitabo in verberibus iniquitatẽ eorum. ſubdit ſtatim, Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo. Solet enim Deus læta triſtibus miſcere & conſolari illos quos calamitatibus caſtigauerat. Sic Adæ poſtquam dixit, In ſudore vultus tui veſceris pane tuo, adiecit, Donec reuertaris in terram, &c. Et cùm eiiceret parentes nuſtros ex pa-
B radiſo, fecit eis tunicas quibus à frigore & æſtu ſe protegerent. Tuam ipſius animam doloris gladius pertranſibit. Vide pag. 264. colum. 1. poſt prin. Ecce ego in ſignum cui contradicetur. Pag. 92. col. 1. poſt prin. Ipſe eſt. pag. 99. colum. 1. circa finem. Id prædixerat.

In Circumciſione Domini noſtri Ieſu Chriſti.

POtuit Chriſtus dicere in ſua circunciſione illud Pſalmi, Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Hoc eſt ſine cauſa pœnam peccato debitam ſuſtineo, quia careo culpa, quæ eſt peccati ſubſtantia. Intrauerunt vſque ad animam meam aquæ, id eſt, dolores, vt hic explanatur in pag. 199. colum. 2. in prin. & adduxero, lege etiam totam pag. ſequ. ¶ De circunciſione ſpirituali noſtra. pag. 254. col. 2. poſt med. Incircunciſos, lege pag. ſequentem.

In vigilia Epiphaniæ.

POteſt vna authoritas ſcripturæ duos & etiam plures habere ſenſus literales. Sic hæc authori-
C tas Oſeæ 11. Ex Ægypto vocaui filium meum. Intelligitur de populo Iſraelitico, vt narratur, pag. 197. col. 1. ante me. Qui moues. Sed euangeliſta in Euangelio huius vigiliæ ad literam dicit intelligendam de Chriſto ſaluatore nuſtro ac vero Meſſia.

Epiphania Domini.

PRo introductione ſermonis Epiphaniæ, qualiter ſe Chriſtus oſtenderit Magis, vide pag. 338. col. 1. ante fin. Ideo Deus. ¶ De hac verò ſanctiſſima feſtiuitate lege. pag. 28. colum. 1. circa prin. Vnde illud. & pag. 201. colum. 2. poſt med. Ecce gentes. & pag. 364. colum. 1. in principio. Hoc intuens. ¶ In euangelium vbi ait Matth. Ecce Magi ab Oriente venerunt: Intellige à parte Orientali. Hæc eſt Meſopotamia, vbi Iacob olim peregrinatus fuerat, vt Abulenſis latè probat in hunc locum Matthæi. De his vide pag. 234. colum. 2. in med. Et erexit, vocantur autem Magi, licèt reges eſſent, quia viri ſapientes erant. pag. 245. col. 1. poſt med. Sapientes tui, lege duo folia ſequentia. Debent enim Reges, principes, & prælati ſapientia eſſe exculti. ¶ Super illud

quod omnis Hieroſolyma turbata eſt cum Herode. D
Vide quomodo populus ſequitur principum mores, ſicut oues paſtorem: Sicut oues Iacob pepererunt maculoſa & varia diuerſo colore reſperſa, quia ante oculos poſuerat virgas albas, & virides, ſic ſubditi opera concipiunt bona ſiue mala, iuxta exempla paſtorum. Gen. 30. Vnde Claudianus. Regis ad imperium facilè componitur orbis: Mobile mutatur vna cum principe vulgus. Lege de hac re pag. 166. col. 1. in fine. Et qui in. & 100. col. 1. circa med. Qualis. & pag. 335. col. 1. ante medium. Hunc regem. ¶ Et tu Bethleem terra Iudah, nequaquam minima es, &c. Exponitur hæc authoritas Michææ. pag. 113. col. 2. circa fin. aliquando.

Octaua Epiphaniæ.

DE excellentia baptiſmi pag. 7. colum. 1. in prin. Quid eſt homo. ¶ Super illud: Cœli aperti ſunt, Nota quid ſit cœlos aperiri. pag. 5. col. 2. ſub med. Non diuiſione corporea.

Dominica infra octa. Epiphaniæ. De puero Ieſu perdito.

E

PErditur Chriſtus in die Paſchę aſcendens Hieroſolymis ſecundum conſuetudinem diei feſti. Non perdidit beata virgo filium cum fugit in Ægyptum à facie Herodis, & perdidit illum in ſolennitate feſti. Non perditur Chriſtus in tribulatione, in qua ſæpe ſolet inueniri, perditur tamen in proſperitate, & mundi lætitia. Dauid multis calamitatibus agitatos Deum habuit protectorem, & vir ſanctus & Deo gratus fuit. E contra Salomon pace, diuitiis, delitiis, & mondi fœlicitate ſuffultus, grauiſſimi doctores aſſerunt, reprobatum à Deo, & æternæ damnationi obnuxium. Alexander etiam Magnus, princeps omni virtute excultus, poſtquam totius Orientis obtinuit principatum, & tot gentes ſuo imperio ſubiugauit, elatus rebus ſecundis, crudelis, flagitioſus, & impius fuit, multiſque ſceleribus maculatus. De Alexandro lege, pag. 241. colu. 2. poſt med. Talis fuit Alexander. Cauendum ergo eſt à mundi huius fœlicitate. ¶ Super illud quod Ieſus inuentus eſt in medio doctorum. Vide quæ litteris mandauimus in dominica tertia aduentus in illis verbis. Medius veſtrum ſtetit quem vos neſcitis. ¶ Super illud quod virgo dixit, Pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Appellatur Ioſeph in ſcriptura Pa- F
ter Chriſti, non quod Pater ſuus eſſet, ſed quia exiſtimabatur. Sic dicitur quod ſtellæ de cœlo cadent, & Ieremias vocat Ananiam Prophetam, cum non eſſet Propheta, ſed quia populus credebat illum Prophetam. Ierem. 28. Multa ſimilia paſſim offendes in ſacris literis, lege pagin. 122. columm. 1. poſt med. Vaticinare.

Dominica Prima poſt octauam Epipha. Nuptiæ factæ ſunt in Cana, &c.

BEata virgo cum vinum in nuptiis deficeret, cucurrit ad Chriſtum, vt neceſſitati ſubueniret. Non ſic impius Ochoſias qui in ſua infirmitate Belzebu quæſiuit. Similiter Saul Pythoniſſam conſuluit. 4. Reg. 1. & 1. Regum 27. Iudas etiam Pœnitentia ductus, abiit ad Phariſæos. Dauid autem non homines nec mundum inuocauit, ſed Deum, dicens, Ad Dominum cum tribularer clamaui. Ionas

A etiam è ventre Ceti dixit, Clamaui de tribulatione mea ad Dominum, & exaudiuit me Ioan. 2. De hac re vide, pag. 36 column. 1. poſt prin. Tam miſericors, & pag. 81 colum. 1. ante medium. quærent viſionem. Et pag 6. colum. 1. prope finem: Tres viros, & pag. 131. colum. 1. in fine. Et ſcietis, & pag. 231. colum. 1. poſt med. & ſcietis, & pag. 270. colum. 2. in med. & ſcient, quia, &c.

Dominica Secunda poſt octauam Epiphaniæ, Deſcendente Ieſu de monte, &c.

DEſcendente Ieſu de monte, leproſus venit ad Chriſtum, alioquin non venturus ſtat ſententia. Nemo venit ad me, niſi Pater meus traxerit eum. Ioan. 6. vnde egregius Pſaltes: Niſi Dominus adiuuiſſet me, paulominus habitaſſet anima mea in inferno inferiori. Vide pag. 328. col. 1. iuxta med. Et merito, Super illud quod ait Euangeliſta, quod tetigit Ieſus leproſum. Vide de Chriſti tactu, pag. 23. col. 2. ante finem. Et licet. Oſtende te ſacerdoti. Miſit Chriſtus leproſum ad ſacerdotem, vt ſacerdotes honoraret. pag. 419 col. 1. ante med. Illud eſt hoc loco. Secundo miſit illum ad ſacerdotem ne obliuiſceretur accepto beneficio, ſed poſt corporis incolumitatem gratias redderet Deo, offerens munus. pag. 426. colum. 2. in fin. Non reuertetur.

Dominica Tertia poſt octa. Epiphaniæ, de nanicula, & naufragio.

APoſtoli in tribulatione poſiti, Chriſtum inuocant. De hoc vide quæ in ſuperioribus diſſeruimus in dominica 1. poſt octauam Epiphaniæ. Illi qui miraculum viderunt, dixerunt. Qualis eſt hic quia venti & mare obediunt ei? De inſenſibilium creaturarum obedientia, vide pag. 68. col. 2. ante me. quærens alius propheta.

Dominica Quarta poſt octa. Epiphaniæ, de Zizanys.

SImile eſt regnum cœlorum, &c. vt Gregor. ait in Homilia, idcirco Regnum cœlorum terrenis rebus ſimile eſſe dicitur, vt per ea quæ animus nouit, ſurgat ad incognita quæ non nouit. Sicut itinerantes in æſtate ſolent ex paruo aquæ riuulo fontem petere, aſcendentes collem, & inuento ſitim extinguere, ita ex cognitione creaturarum aſcendere habes ad creatorem vbi anima ſatiatur, & inuenit omnium rerum affluentiam. Specialia ſeu ocularia non deſeruiunt, vt homo ſeipſum velut in ſpeculo videat, ſed vt alias res contempletur. Pari modo creaturæ factæ non ſunt vt homo in ipſis ſeipſum intueatur aut glorietur, ſed vt Deum aſpiciat creatorem, & eum diligat. Quomodo autem à cognitione creaturarum ad creatorem veniendum eſt, pag. 9. column. 2. prope prin. Et de medio eius quaſi ſpecies, lege quattuor columnas ſequentes & vſque ad contextum, & pag. 25. column. 2. ante finem. Quanquam enim. & pag. 258. colum. 2. ſub med. Nam naturalis. & pag. 366. col. 2. in fin. & fecit fontes, & pag. 389. colum. 1. in prin. Talis. Superſeminauit inimicus zizania. Quomodo pij homines inter impios viuant, pag. 6. colum. 2. poſt prin. Indicat locum. Dixit paterfamilias, Sinite illa vſque ad meſſem. Cur impios ſinat Deus viuere inter pios, pag. 304. columu. 2. poſt prin. Solet etiam.

Dominica in Septuageſima.

SImile eſt regnum cælorum, &c. Iam de hac ſimili- D
tudine diximus in Dominica immediate præterita. Exiit paterfamilias primo manè, & hora tertia, ſexta, nona, & vndecima. Sæpe nos vocat Deus & expectat patienter, & ſuſtinet peccatores. De hoc vide pag. 223. column. 2. in prin. Multo labore. Nos vero indurati peccatis vocem contemnimus. De hac cordis duritie & obſtinatione, vide pag. 54. col. 2. poſt prin. Tu ô peccator. quid hic ſtatis tota die ocioſi? Vide de ocioſitate, pag. 67. colu. 1. in prin. Medusa illa, & pag. 153. in 2. col. 2. Otium ipſius. & pag. 1[illegible] col. 2. ante med. Otium enim. pag. 212. col. 1. poſt los ſolum. & pag. 427. col. 2. ante med. Optimi ſunt. Voca operarios, & redde illis mercedem. De merito operationum noſtrarum diſſerit pag. 328. col. 1. ante finem. Vt annulus, lege quatuor col. ſequentes, & vſque ad contextum. Cum ſero eſſet Expende qui Agricolæ vſque ad ſolis occaſum in vinea Domini laborauerunt. Non ſatis eſt vt bonum opus incipias niſi perfeceris illud, & ad finem vſque perſeueraueris. Perſeuerantia virtus eſt, quæ tantum coronam meretur, & cui præmium datur. pag. 367. colum. in fin. Et ante, & pag. 369. column. 2. poſt prin. [illegible] dexteram. E

Dominica in Sexageſima.

DE auditu verbi Dei. pag. 42. colum. 2. in med. Quodcunque, & pagina 295. column. 2. in fin. Et cecinerit, pag. 329. col. 2. in med. Oſſa arida. Contra eos qui ex curioſitate audiunt verbum Dei. pag. 302. col. 2. ante fin. Et ex eis. Qui habet aures audiendi audiat. Sunt qui aures habent ad videndum & oculos ad audiendum, quia ita aſſentiunt mala quæ audiunt & credunt verbis mendacij, ac ſi oculis mala illa vidiſſent. Mortem vero quam vident in cadaueribus eorum, qui iam obierunt credere nolunt, ac ſi non eſſent morituri: Habent enim ſe in his quæ vident, ac ſi ea audiſſent à non fide dignis, pag. 115. col. 2. in med. Qui oculos habent. Vide etiam, pag. 116. col. 1. in med. ante fin. & aures, & pag. 358. col. 1. ante med. Vide pag. 410. col. 1. in prin. Ideo Chriſtus. Vt videntes non videant, coniunctio, vt non dicit hic cauſam, ſed conſecutionem effectus. Vnde Paul. Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Rom. 5. Nunquid Deus dedit legem vt homines grauius peccarent? Abſit, lex non eſt cauſa peccati, ſed hominis peruerſa voluntas, quæ præuaricator fit legis. Sic Da- F
uid in Pſal. Malum coram te feci vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. De hac itaque coniunctione lege pag. 216. column. 1. in princ. Audite, & pag. 131. colum. 1. in princ. Vt capiatur. & pag. 206. colum. 1. in princ. Vt veniat. & pag. 26 column. 1. in med. Poteſt. & pag. 351. column. 2. in prin. huius cæcitatis, &c. Semen cecidit ſupra petram. De duritie & obſtinatione peccatoris, cuius cor durum per petram ſignificatur, vide pag. 35. columna 1. ante poſt princ. Appellat eos, & pag. 54 column. 2. fin. Tu ô peccator, & pag. 161. column. 1. in princ. Auferam. & pagin. 111. column. 2. in fine. Beatus vir. & pagin. 324. column. 1. ante med. & auferam. Vbi dicit cum de ſpinis loquitur, Hi ſunt qui à ſolicitudinibus huius ſeculi, &c. pagin. 270. columna. 1. in med. Cur igitur. In fine in eo quod ait de terra bona loquens. Hi verbum retinent & fructum afferunt. lege pagina 43. column. 2. poſt med. Venter tuus. & pagin. 45. colum. 1. poſt med. Omnes ſermones. In duobus iſtis locis agitur quomodo ſit audiendum verbum Dei, & cuſtodiendum illud.

Domini-

Dominica in quinquagesima. Ecce ascendimus Hierosolymam.

VBi Christus ait conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per Prophetas. Vide pag. 409. col. 1. ſub med. Et ecce. & pag. 422. colum. 1. ante medium. Viroſus hic. & pag. 440. colum. 2. in princ. Ita enim habet. Filius hominis tradetur. Perpende Christi humilitatem, qui cum ſit filius Dei naturalis appellat ſe filium Adam. pag. 68. column. 1. in fin. Ex quo. Secundò dicit ſe filium hominis, quia quatenus homo erat mortalis & paſſibilis mortem ſubiit & paſſus eſt, pag. 83. colum. 1. in fine. Et ecce [illegible]udo. Flagellabitur, conſpuetur, & crucifi[illegible]. De Christi redemptoris noſtri paſſione. Vide p[illegible] col. 2. ante fin. Vir quoque. Obſerua autem [illegible]pè Christus loquitur de ſua paſſione, vt eam [illegible] memoriæ commendaret. Vult enim ſaluator [illegible] memores ſimus tanti beneficij. Nam ſi Dauid & A[illegible]uerus rex, memorabiles res geſtas literis mandabant ad perpetuam rei memoriam, quantò magis, &c. pag. 91. colum. 1. iuxta finem. Et ſigna Thau. & pag. 167. col. 1. ante med. In monte. & pag. 267. col.
B [illegible] in medium. Porrò Ioſaphat. De eius etiam ſanguine & paſſione, vide. pa. 404. col. 2. ante med. Et aſſumens. & ibidem poſt medium. & combures. & pag. 422. colum. 2. in med. & tollet ſacerdos. De miraculo cæci quem Christus illuminauit in eo quod ait Euangeliſta quod cæcus clamabat ad Ieſum, diſce exemplo huius cæci Deum in tribulatione inuocare, & ad Christum clamare, qui eſt vera ſalus & vita. pag. 6. colum. 1. poſt med. Tres viros. Ideo namque Deus nos afficit calamitatibus, & flagellat vt quæramus eum in anguſtia, pag. 36. col. 1. poſt princ. Tam miſericors. Qui præibant increpabant eum vt taceret. Cæcus Christum inuocabat, ſed mundus impedit, ſicut olim populus terræ impediebat populum Iudæ in ædificando. Neemiæ ſiue 2. Eſd. 3. Sic etiam Michol deridebat Dauidem ſaltantem coram arca Domini atque pſallentem. 2. Reg. 6. Lege de hac re. pag 56. colum. 1. in med. Sic velim. Dicit Christus cæco, quid vis vt faciam tibi? Hoc quærit non ignorans, ſed vt cæcus propriam agnoſcat miſeriam, eamque confiteatur, pag. 168. column. 2. ante finem. [illegible] ob cauſam. Fides tua te ſaluum fecit. pag. 361. colum. 2. in prin. poſſumus. Videns ſequebatur eum. De Christi ſequela, vide pag. 93. col. 1. ante med. Si [illegible] Christus.

Feria Quarta cinerum, Cum ieiunatis, &c.

DE miſeria hominis & breuitate vitæ huius, ſub themate, Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris lege, pag. 31. col. 2. poſt med, Omnis. Et pag. 69 colum. 2. poſt med. Nos etiam, & pag. 92. colum. 2. in med. Poteris, & pag. 159. col. 2. ante med. Plena plumis, & pag. 228. column. 1. prope. med. Si autem in potentatibus, & pag. 243. col. 1. in princ. Mors immatura, & pa. 249. colu. 1. poſt med. Superiacient, & pag. 253. col. 2. ante med. Cum ſis homo, & pag. 263. col. 2. in med. Et diſpergam, & pa. 449. col. 2. in princ. Mors nos. In euangelium huius feriæ, Cum ieiunatis. Vide de laudibus ieiunij [illegible] de inſtitutione quadrageſimæ, pag. 151. colum. 1. [illegible]me. Saturitas panis. Lege duas paginas & vltra vſque ad contextum. Vide etiam de pœnitentia, & [con]feſſione ſacramentali, & ieiunio, pag. 222. colu. 1. in prin. Cuius rubigo, & pag. 188. colu. 1. in princ. Iudicum duriſſimum. Agitur hic de ieiunio & abſtinentia, lege quatuor paginas ſequentes, pag. 371. column. 1. fin. Cato. Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. De malo hypocriſis, vide pag. 17. colum. 2. in fine. Quemadmodum, & pag. 121. column. 2. poſt me. Quaſi vulpes, & pag. 27. col. 1. circa med. Omnes iſti, & pag. 345. col. 2. in fine. Vt in pharmacopulæ, & pag. 510. col. 2. circa med. Poteris, & pag. 367. col. 1. poſt med. Aſpicis. Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, ſed patri tuo, &c. Quomodo in omni actione noſtra gloria Dei quærenda eſt, fugiendámque eſſe hominum gloriam, & laudem, vide pag. 232. colum. 1. poſt med. Scelerati. Theſaurizate vobis theſauros in cœlo. De eleemoſynarum largitione, perſpicuum eſt quod loquatur Christus de hac re lege, pag 63. col. 2. ante med. Æs frigidum. 153. colum. 2. poſt med. Et manum egeno, & pag. 169. col. 1. in fin. Sunt qui. D

Feria Sexta poſt cineres, Diligite inimicos veſtros.

DIligendi ſunt inimici, quia manus Dei ſunt & inſtrumenta eius, quibus præparat nos ad vitam. Sic Aſſur (vt Eſaias ait) erat virga furoris Dei, E
qua populum ſuum Iſraeliticum puniebat. Pædagogi enim noſtri ſunt, qui curam vitæ noſtræ gerunt, & ſalutem operantur, vide pag. 195. colum. 2. prope medium. Eiciam. Et pag. 315. column. 1. ante finem. Hoc odium.

Dominica Prima in Quadrageſima. Ductus eſt Ieſus in deſerto.

DE ieiunio Christi quadragenario, vide pag. 377. colum. 1. in medio. Et menſus eſt. De bono ieiunij, vide quæ litteris mandauimus in feria 4. cinerum, in verbo: Cum ieiunatis. Tentabatur à Diabolo. De tentationibus, vide pag. 56. col. 1. ante fin. Et licet Diabolus. Lege totum folium ſequentem. Et etiam vide de hac re, pag. 127. colum. 2. in fin. Quibus blanditiis, & pag. 445. col. 2. prope med. Illud eſt hoc. Super illud quod Christus reſpondens Diabolo, dixit. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo. Intellige ſicut intelligendum eſt in omni re. Ibi verbum ſumitur pro re; eſt frequens modus loquendi ſcripturæ. Vnde 2. Regum. 1. legitur Dauidem interrogaſſe Amalechitam venientem de prælio. F
Quod eſt verbum quod factum eſt: Et Eſaiæ 39. de Ezechia, qui theſauros domus ſuæ nuntiis regis Babylonis oſtenderat, habetur, quod non fuit verbum, quod non oſtenderet eis Ezechias in domo ſua. Vſitatus præterea modus ſcripturæ eſt dicere. Nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum Regum Iſrael? Ait igitur. Non eſt Dei potentia coarctata vt non poſſit hominem ſuſtentare, niſi in ſolo pane. Filios Iſrael manna cibauit in deſerto, & poterat eos alere in quacunque alia re, vide pagin. 112. columu. 2. ante finem. Omnia verba. Duxit diabolus Christum in pinnaculum templi, leg. pagina 94. columna 1. ante med. A ſanctuario. Obſerua autem quod diabolus non duxit Christum ad ſanctuarium, nec ad templi interiora, nec ad exteriora, pagina 390. column. 1. ante medium. Reſpiciens ad viam, & pag. 398. col. 1. in medio. Et introduxit. Mos ſatanæ eſt ad carnis delitias, honores, faſtus, diuitias homines allicere & inuitare, non vero ad interiora peccati & ſeculi vanitatem, hoc eſt ad conſcientiæ remorſum, fœditatem peccati & gehennæ timorem, quæ interius

A latent, ſicut anguis in herba, ſub tegumento delitiarum. Vnde Dominus interiora victimæ ei offerri mandabit. Leuit. 1. Moſes Chriſti ſeruus minabat gregem ad interiora deſerti. Exod. 3. Mina, ſenſus tuus & cogitationes ad interiora peccati. Angelus Raphael dixit Tobiæ. Exentera piſcem, & tolle cor eius & fel, & repone tibi, ſunt enim hæc neceſſaria ad medicamenta. Tob. 6. Situ exentera peccata & quidquid mundus habet, vt intueatis eorum amaritudinem. Bona enim hæc ſunt vt viſum recipias. Sed de his alias.

Dixit illi diabolus. Mitte te deorſum, ſcriptum eſt enim. Angelis ſuis mandauit, &c. Vide omnium hæreticorum magiſtrum & patrem, qui ſcripturæ vtitur teſtimonio, ſed deprauate, more hæreticorum ad ſuas hæreſes confirmandas, pag. 306. col. 2. circa fin. Et ſi hæretici. Duxit illum in montem excelſum, & oſtendit ei omnia regna mundi. Lucas ait capitul. 4. quod hæc oſtendit in momento temporis, vt diſcas hoc omnia terrena momentanea eſſe & tranſitoria. De his late diſſeruimus in libello noſtro de ſeculi vanitate, & inferius nonnihil annotabimus in feſto S. Andreæ Apoſtoli, in illis verbis, At illi relictis retibus ſequuti ſunt eum.

B

Feria quarta poſt Primam Dominicam quadrageſimæ. Magiſter volumus à te ſignum videre.

ISti ſcribæ & phariſæi vt Chriſtum tentarent ex curioſitate potius quàm ex neceſſitate ſigna è cœlo petebant, pag. 130. col. 1. ante med. Interrogant. Sed noluit Chriſtus coram incredulis ſigna facere. Lege totum hoc fol. Sic erit filius hominis in corde terræ. Quid ſit cor terræ explanatur, pag. 245. col. 1. poſt med. In corde. Regina Saba ſiue Auſtri. De hac vide, pag. 144. col. 2. poſt prin. Et egreſſum eſt. Qui fecerit voluntatem Patris mei, pag. 365. col. 1. poſt princ. Debemus.

Feria quinta poſt Prim. Dominic. quadrageſimæ. De diuite epulone & Lazaro mendico.

ERat quidam diues qui induebatur purpura & byſſo, &c. Sæpe Deus ſolet dare impiis in hac vita diuitias, honores, & cætera huiuſmodi, æterna verò nunquam largitur niſi piis & iuſtis hominibus. Abraham filiis concubinarum largitus eſt munera, ſed ſolus Iſaac ſucceſſit in domo paterna, & poſſedit
C hæreditatem, pag. 428. ante med. col. 2. Sin autem. Perpulchrè hoc rationatur in hac hiſtoria diuitis & Lazari. Obſerua autem quod diuitiarum affluentia ſolet ſæpe homines auertere à Deo, pagin. 67. col. 1. in fine. Quia ſuperaſtis, & pagin. 161. col. 1. ante finem. In terra bona. Item de fœlicitate impiorum & calamitate iuſtorum, vide pag. 88. col. 1. ante finem. Ne ſuccenſeas, & pag. 128. col. 1. prope med. Quid eſt enim crudelius. Nemo illi dabat. De auaritia lege, pag. 209. col. 1. poſt med. Et auare. Mortuus eſt diues. In morte vniuſcuiuſque oſtenditur qualis fuerit in vita, pag. 159. column. 2. poſt med. Arbores, & pag. 254. col. 1. apud fin. Et morieris, & pag. 280. col. 2. poſt med. Et conſolata, & pag. 282. col. 1. circa med. Ditiſſimus, & pag. 357. col. 1. in princ. Feris ambus.

Feria Sexta poſt Primam Domini. Quadra. De piſcina Bethſaida.

INterrogauit Ieſus paraliticum iacentem in lectulo, vis ſanus fieri? Expende quod huic non ſolum corporis incolumitatem præſtitit ſaluator, ſed D etiam peccatorum remiſſionem. Ad gratiam enim peccator letaliter vulneratus ſurgere nequit ſine Dei auxilio ſpeciali, ideoque diſcimus Deum concedere huic peccatori, non propriam ſalutem petenti, pag. 34. col. 2. in princ. Et ſtatuit. Tolle lectum tuum pag. 76. column. 1. ante med. Vias tuas. Noli amplius peccare. Solet Deus impiorum vires calamitatibus conterere, vt flagitiis finem imponant, pagina 237. column. 1. ante med. Brachium Pharaonis.

Sabbato poſt Primam Domini. Quadrageſi. De filio prodigo.

HIc iam ditatus à patre, quia diues erat, congregatis omnibus, receſſum parauit à domo, ad quam poſtea tribulatio & paupertas eum reuerti coegerunt, pagin. 67. column. 1. in fine. Quia ſuperaſtis. De receſſu autem & auerſione ab incommutabili bono, pag. 135. col. 2. poſt medium. Id eſt quidquid. Conſumpſit ſubſtantiam luxurioſe viuendo. De luxuria quæ bona temporalia & ſpiritualia conſumit, vide pagina 89. column. 1. ante med. Fortaſſe per mulieres, & pagin. 136. colum. 2. ante med. Sed E ſit mihi. Cœpit egere. De fame ſpirituali. pag. 472. column. 2. poſt med. Acſi dicat. Adhæſit vni ciuium. Hoc eſt vitio cui vnuſquiſque ſpecialiter adhæret. pagina 86. colum. 1. poſt princ. Eam enim. Ad ſe reuerſus dixit. In tribulatione poſitus ad ſeipſum reuertitur, & ait: Quanti mercenarij, &c. Cognoſce Deum cùm iuſtitiam fuit expertus, pag. 76. col. 1. ante fin. Et ſcietis, & pagina 216. col. 2. apud medium. Et requieſcere. Surgam & ibo ad patrem meum, &c. Pauper eſt mundus, & ideo ad Deum neceſſario veniendum eſt, pag. 236. col. 2. ante fin. Conuerſa eſt, pag. 394. col. 2. iuxta fi. Vult enim. Occurrit pater. Sine auxilio Dei ſpeciali nemo poteſt à peccato reſurgere, poteſt tamen ſe ad gloriam præparare, alioquin fruſtra diceret Ioannes, Parate viam Domini, pag. 34. col. 1. in princ. Et ſtatuit.

Dominica ſecunda in Quadrageſi. De Chriſti transfiguratione.

DE hac ſaluatoris glorioſa transfiguratione, vide pag. 100. col. 1. ante finem. Et nubes. Ceciderunt apoſtoli in facies ſuas, pag. 31. col. 1. in med. Et F vidi & cecidi. Petrus dixit. Bonum eſt nos hic eſſe. Faciamus hic tria tabernacula. Hoc ait euangeliſta quod dixit, neſciens quid diceret, nimirum quia cùm hoſpes erat & peregrinus ſuper terram, perpetuam voluit in ea facere manſionem, & habere in hoc mundo ciuitatem manentem. Primus qui ciuitatem ædificauit in terris fuit Cain, qui exul factus eſt à ſuperna ciuitate. Gen. 4. lege pag. 76. column. 2. in prin. qui habitas & pagin. 637. colum. 1. ante fin. Sunt quidem. Tibi vnum, Moſi vnum, & Heliæ vnum. Perpende quomodo fælicitas mundi ſit animi inimica. Pincerna Pharaonis ſuccedentibus proſperis, oblitus eſt interpretis ſui. Ideo dixit illi Ioſeph: Memento mei dum bene tibi fuerit. Ne in proſperitate obliuiſceretur dixit, vt memor ſui eſſet dum bene contigiſſet ei in domo Pharaonis, at ille oblitus fuit Ioſeph, ſicut nunc Petrus obliuiſcitur Andreæ fratris, qui illum ad Chriſti cognitionem vocauerat. Ioann. 1. Lege de his, pag. 113. column. 2. in prin. Filius vnius anni,

Domi-

A

Dominica Secunda in Quadrageſima. De Cananæa.

SEceſſit Chriſtus in partes Tyri & Sydonis. De his vrbibus, pag. 236. column. 1. in prin. Et factum eſt, & pag. 238. col 2. poſt med. Cum autem, &c. Chriſtum autem in ſua tribulatione quæſiuit. De hoc ... diximus in ſuperioribus, dominica prima poſt octauam Epiphaniæ. Obſerua quod hæc mulier perſeuerauit petens, Ideoque ad vota exaudiri meruit. De perſeuerantia, vide pag. 167. col. 2. in fine. Et ante ... mes, & pag. 369. col. 2. poſt princ. Per dexteram. O mulier magna eſt fides tua, pag. 361. col. 2. in prin. P... mus.

F... quarta poſt dominicam Secundam Quadrageſima, ... aſcendimus Hieroſolymam.

I... is verbis. Ecce aſcendimus Hieroſolymam, & ... lius hominis tradetur, &c. vide quæ ſuprà no... mus in Dominica quinquageſimæ ſub eiſdem ...s. Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſunt? pag 216. col. 2. ante finem. Bibere calicem. ... tis quod principes gentium, &c. De humilitate

D prælatorum, pag. 295. col. 2. medio. Exiſtimo tamen.

Feria Sexta poſt Secundam Dominicam Quadrageſimæ. Homo quidam plantauit vineam.

PArabolicè dixit Chriſtus veritatem & arguit ſacerdotum templi & phariſæorum ſcelera, ſicut olim feciſſe Natham ſcriptura commemorat, cùm Regi Dauidi parabolam ouis expoſuit. Sic obiurgat Chriſtus hos legis doctores, pag. 429. col. 2. ante med. Iſte eſt locus. Expende etiam quod in germano huius contextus literali ſenſu, per hominem hunc, Deum intelligit, qui miſit filium ſuum ad agricolas, hoc eſt ad ſacerdotes templi. Cor autem patet æternus appellatus ſit homo, vide pag. 24. col. 2. in prin. Similitudo quaſi. Plantauit hic homo vineam. De hac vinea, vide pag. 137. col. 2. circa med. quid fiet, & pag. 180. colum. 1. poſt prin. Mater tua. Miſit ſeruos ſuos ad agricolas illos. Sæpe ſæpius vocabat Deus illos impios & induratos ſacerdotes & phariſæos, vt fructum vineæ darent, malitia enim hominum (vt Chryſoſtomus annotat in opere imperfecto Matthæi) cum Dei bonitate certabat, pagin. 54.

G colum. 2. ante med. To ô peccator. Præ Quomodo Deus vocat, patienter expectat, & ſuſtinet peccatores, pagin. 213. column. 2. in prin. Multo labore. Verebuntur filium meum, ſciebat quod illum eſſent interfecturi: nihilominus tamen non deſinit beneficia præſtare ingratis, & mittere filium dilectum pag. 37. colum. 1. in prin. Si forte. Habebimus hæreditatem, dixerunt illi agricolæ. Mala quæ timebant, apprehenderunt impios, & in laqueo quem abſconderunt comprehenſus eſt pes eorum, incidit enim peccator in foueam quam fecit. Decreuerunt iſti filium interficere, vt hæreditate fruerentur, ſed longè aliter euenit, quia hac de cauſa hæreditatem perdiderunt, quod paſſim impiis contingit pagin. 196. column. 2. poſt prin. Sunt enim. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus eſt in caput anguli, pag. 334. column. 1. ante med. Sed per hanc. Auferetur à vobis regnum Dei pagina 51. column. 1. in med. Poteris hoc, & pagina 62. colum. in fine. At ego, & pagina 69. colum. 2. ante med. Prudenciam, & pagina 70. column. 2. ante fin. Cum ..., & pagin. 165. column. 2. prope medium. Poteſt hoc referri.

D

Dominica Tertia in Quadrageſima, Erat Ieſus eiiciens dæmonium.

ADuerte quod non dixit quod eiecit dæmonium, ſed quod erat eiiciens, quia paulatim illud eiiciebat, pagina 262. column. 2. in medio. Præſules. Et illud erat mutum. Hoc ſpiritualiter agit nobiſcum diabolus ne peccata noſtra ſacerdotibus confiteamur. De hac ſacramentali confeſſione, lege pagina 325. columna 1. circa finem. Adhuc veſtigia. Quidam autem ex eis dixerunt de detractoribus & murmuratoribus pagin. 300. columna 1. in fin. Viri detractores & pagin. 206. column. 1. ante finem. Viti detractores & pagin. 435. column. 1. ante med. Nulla aliorum. In Belzebu. Principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Belzebu. i. Deus muſcarum, ſic deriſoriè appellabatur à Iudæis, dictus eſt Bel, ſiue Baal, vel Baalior à rege Belo qui condidit Niniuem, pag. 85. colum. 1. in medio. Idolum. Videns Ieſus cogitationis eorum. Quomodo Deus cogitationes hominum intueatur, pagina 371. column. 1. ante finem. Auferte malum, & pag. 285. colum. 2. in princ. Non exiſtimabat, & pagina 311. colum. 2. in fin. Hoc eſt de cœlo intellexiſti. Omne regnum in ſeipſum diuiſum deſolabitur de pace & concordia & de malo diſcordiæ pagina 74. col. 2. poſt med. Qui tranquillitatem, & pag. 101. colum. 1. ante med. Et ſpectus, & pagin. 110. col. 2. poſt med. Multitudinis. Et vide de hac re in die natalis Ieſu Chriſti in fine primi euangelij. Omnia ſpolia in quibus fortis armatus confidebat abſtulit Chriſtus, qui fortior illo erat per ſpolia intellige idola, quæ Chriſtus perdidit, extincta enim eſt idolatria poſt Chriſti aduentum, pag. 271. colum. 2. poſt prin. Diſperdam. Inuenit eam vacantem. De otio ſirata quæ mater eſt vitiorum (vt Bernardus ait) & nouerca virtutum per quam peccator ſicut canis reuertitur ad vomitum, pag. 67. col. 1. in prin. Meduſa illa. Vide in dominica ſeptuageſimæ ſuper illud. quid hic ſtatis tota die otioſi? Erunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Peior eſt ſtatus peccatoris recidiuantis, quam primi quia ſurgit quædam macula ingratitudinis. De malitia verò peccati lege, pag. 138. col. 1. in med. Ponam faciem. B

Feria quarta poſt Tertiam Dominicam Quadrageſimæ. Quare diſcipuli tui non lauantur.

SCribæ qui erant legis doctores cum phariſæis acceſſerunt ad Chriſtum calumniantes ſcientiam quam Deus dederat vt meliores fierent, in ſuperbiam & arrogantiæ tumorem conuerterunt. Sic nunc multi donis Dei abutuntur, pag. 78. col. 2. poſt med. Et ornamentum. Populus hic labiis me honorat. pagin. 346. col. 1. poſt princ. Et quamuis. Cor autem eorum longè eſt à me, pag. 54. col. 2. ante finem. Quidam. Cæci ſunt & duces cæcorum. Certum eſt quod Chriſtus non loquebatur hic de cæcitate corporali, ſed de ſpirituali cæcitate mentis de qua vide, pag. 86. col. 2. poſt prin. Dicunt enim, & pag. 117. col. 2. ante finem. Eodem modo. De corde exeunt quæ coinquinant hominem, pag. 106. colum. 2. poſt med. Cor hominis. F

Feria Sexta poſt tertiam Dominicam Quadrageſimæ. De muliere Samaritana.

MVlier da mihi bibere. Sine Dei auxilio non poteſt homo ſurgere à peccato: Ideo Chriſtus prius loquitur huic mulieri Samaritanæ, pagina 34.

A col.1.in prin. Et ſtatuit. & pa.318. col. 1. in med. Et merito. Qgi biberit ex aqua hac, ſitiet iterum, Hæc terrena nequaquam animę ſitim extinguere poſſunt. pag.398.col.2.in princ. Mundi omnia.

¶ Qui biberit exaqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum pag.322.colu.1.ante fine.& effundam.

Sabbatho poſt Tertiam Domi. Quadrageſima. De muliere adultera.

HAnc mulierem liberam Chriſtus abire permiſit, dicens ei. Neque ego te condẽnabo. Abſoluit Chriſtus adulteram quam mundus damnauerat. Multi etiam & nunc mundi iudicio damnantur, qui Dei iudicio abſoluuntur. Expende quantum inter ſe diſtent iudicia Dei & hominum, pag. 223. col. 2. poſt med. Multi.

Dominica Quarta in Quadrageſima, de quinque panibus & duobus, &c.

SEquebatur Ieſũ multitudo magna. De hac Chriſti ſequela, vide pag.10.in fine. col. 1. Vt electrum paleas, & pa.104. col.2.ante med. Cum eleuatis. & pag.121.col.1.in prin. Qui ſequuntur. quapropter alloquitur ſpõſio Ieſu dicens ei. Trahe me poſt te curremus in odorem vnguentorum tuorum. Lege diuũ
B Bernardum ſermone 25.ſuper cantica. ¶ Cum ſubleuaſſet oculos Ieſus. Quid ſit oculos leuare. vide pagin.17.col.2.in medio. Quæ ſurſum, & p.299.col.2.in prin. Leuare oculos.

Feria Quarta poſt quartam Dominicam Quadrageſima de cæco nato.

PRæteriens Ieſus vidit hominem cæcum à natiuitate. Peccator ſuis proprijs viribus à peccato ſurgere nequit, niſi piiſſimus dominus ei auxilietur, atque reſpiciat eum oculis ſuæ miſericordiæ. pag. 54. col.1.in prin. Et ſtatuit. Lege etiam de hoc Chriſti iuſſu pa.125.col.1.in me.accipitur.& pag.129.col.2.ante fi. Solent enim.& pa.142.colum.2.poſt med. Tranſiens autem. ¶ Magiſter, quis peccauit, hic aut parentes eius vt cæcus naſceretur? An filij puniantur pro peccatis parentum, vel econtra, egregie & doctè diſputatur. pag.171.col.1.poſt med. Filius non portabit. Lege duas columnas ſequentes, & vſque ad contex. ¶ Sed vt manifeſtẽtur opera Dei in illo. pag.243.colu. 1 circa medium. Aſpicis. Si de ſpirituali cæcitate voluerís diſſerere. Lege quæ de hac re in feria quarta
C Dominicæ tertiæ literis mandauimus.

Feria Sexta poſt Quartam Dominicam Quadrageſimæ. De ſuſcitatione Lazari.

ECce quẽ amas infirmatur. Teſtimonio ſcripturæ receptum eſt quod Deus quos diligit corrigit, & flagellat omnem filium quem recipit. Ecce Lazarus dilectus à Chriſto infirmatur pag.19. col.2. ſub medio. De igne. ¶ Lazarus amicus noſter dormit. De amicitia diſſerit pulchris ſimilitudinibus. pag.73. col. 2.ante med. Et quoniam. Cum impiis non poteſt diu permanere amicitia, quæ non eſt (iuxta Ciceronis ſententiam) niſi inter bonos pa. 214.col.2. in medio. Et ſaturata eſt. ¶ Lachrymatus eſt Ieſus. Quomodo mortui ſunt plorandi, vide pag.225.col.1.prope med. Et tamen præcipit. Et 225.col.2. poſt med. Corona. Et etiam in ſequenti columna & pag.255. col. 1. in fine. Leua planctum. Quatriduanus eſt, iam fœtet. Quatriduanum Lazarum & iam fœtentem Chriſtus ſuſcitauit à mortuis, flens, orans, & cœlum reſpiciens, D & tot ceremonijs: quia peccator praua conſuetudine peccãdi induratus difficillime ſurgit ad vitam. De hac impia conſuetudine peccandi vide pag.87.col 2. apud medium. Adhuc conuerſus, & pa.87.col.2. poſt med. Poteſt hic. Et pag. 151.col. 1. in prin. Beatus vir. ¶ Voce magna dixit Ieſus. Lazare exi foras, & ſtatim ſurrexit. Mirabilis virtus vocis Chriſti quam mortui audierunt & ſtatim ſurrexerunt ei obtemperantes. De hac voce ait regius propheta: Vox Domini in virtute. Vox domini in magnificentia, vox Domini concutientis deſertum, Pſalmus 28. vide pag. 100.co.2. ante med. Quaſi vox Inferna tremuerunt & abyſſus dedit mortuos ſuos. Tu verò illum nõ audis, nec ſurgis à mortali peccato. Mirum valde eſt quod viui vocem Chriſti contemnant, quam mortui audiunt, &c. ¶ Surrexit qui erat mortuus. De ſuſcitatione Lazari, vide pag.355.col.1.poſt pri. Ecce ego.

Dominica in paſſione. Quis ex vobis arguet me?

QVomodo Iudæi volebant Deum arguere & in eius iuſtitiam inuehebãtur vide pagin.168.col. 1.in princ. volebant enim.

¶ Si veritatem dico vobis, &c. poſtquam de vitæ ſanctimonia egerat, nunc diſceptat apud incredulos de veritate doctrinæ. Prælatus.n. prædicator, & ſacer- E dotes virtute & ſcientia debent eſſe exculti, quæ dub tangit hic Chriſtus optimus paſtor & ductor. Aduerte autem quod primò de virtute & vitæ probitate diſputat, & poſtremò de veritate & doctrina. Inſinuat vt primo & principaliter præſul curam agat de vitæ correctione, & morum compoſitione, & deinde de integritate doctrinæ. lege pagin. 48. columu. 2. poſt prin. Speculatorem: lege totum folium ſequens vſque ad contextum. & pag. 176. colum. 2.in prin. Duplex eſt. ¶ Quare non creditis mihi. Ego tibi reſpondebo Domine Ieſu nempe quia dicis veritatem. Odit mundus veritatem quam tu prædicas. Dic illis placentia, vt olim ſubſannando impingebat illis Eſaias, & libenter audieris. Vide pa.132.col. 2. ante me. Et prop.& pa.184.co.1.prope me. Si iudicas eos. Vide etiam quæ ſupra ſcripſimus in dominica. 2. Aduentus in illis verbis. Cum audiſſet Ioannes in vinculis, &c. ¶ Propterea vos non audiſtis: Chriſtus ab impijs non auditur, cum tantus ac talis eſſet concionator, nos verò volumus ab omnibus audiri attentè pa.44.col 2.ante finem. Volumus. ¶ Ego non quæro gloriam meam. Nullus mortalium in hoc mundo F tantam gloriam adeptus eſt ſicut Chriſtus, quippe qui in toto orbe adoratus eſt vt Deus, quod nulli hominum aliquando contingit. Hanc gloriam conſequutus eſt non quærens illam, ſed contemnens. Vide Paulus ad Hebræor. 2. Videmus Ieſum propter paſſionem mortis, gloria & honore coronatum. Non igitur propter gloriam miraculorum tantum honorem obtinuit, ſed propter crucis ignominiam. Vide de hac re pa.69.co.2.in fine vrbes de terræ. Ero vobis ſimilis mendax. In pſalmo habetur, Omnis homo mendax. Explanatur locus iſte pſalm. pagin.36. col.2. prope finem: Sed dicet. ¶ Abraham vidit diem meũ, quomodo Abraham Chriſtum viderit, lege pagin. 289.col.2.ante medium. Vel per bona. ¶ Tulerunt lapides vt iacerent in eũ. Indurati Iudęi qui corda lapidea habebãt, ad lapides concurrerũt. pagin.54.col. 2.ante medium. Tu ô peccator. & pa.55.co.1.poſt medium col.1.in prin. Appellat eos. ¶ Ieſus autem abſcondit ſe & exiuit de templo. Fugienda eſt impiorũ ſocietas, ſicut Chriſtus fecit. pa.6.col.2.poſt medium. Oportet enim.& pa.114.co.2.ante fi. Inter nefarios

& pag.

A & pag. 177. col. 1. in fine. Beatus vir. & pag. 214. co[illegible]m. 1. poſt medium. Quemadmodum & pag. 329. [illegible]lum. [illegible] in prio. Licebat illi. & pag. 415. colum. 1. poſt medium, & ad mortuum. Ioſaphat rex pius à [illegible]pheta Iehu obiurgatur, eo quod amicus erat Ahab impi[illegible] Ægis. 2. Par. 19. Saul. inter ſuos ioſa[illegible]tebat, & [illegible] prophetas prophetabat in Ramata cum [S]amuele. V[i]de quid vtilitatis afferat bonorum ſocie[tas] quantúmque noceat impiorum familiaritas. [O]portet enim ad beatam vitam conſequendam co[n]fugere familiaritatem qui nos poſſunt à recto Dei [illegible] & honeſta viuendi ratione ſeparare. Sed de [illegible].

[Epi]ſtolam huius dominicæ lege ſi placet, pagin. [illegible]4. col. [illegible]. in prin. Et filij terræ.

[F]eria quarta poſt dominicam in paſſione. Facta ſunt encænia Ieroſolymis.

OVes meæ vocem meam audiuit, pag. 396. co[lu]m. 2. iuxta med. Hæc Dei vox. [Ou]es meæ ſequuntur me. pag. 104. col. 2. ante me[diu]m. Cum eleuatis. Nemo poteſt eas rapere de manu mea. pag. 164. column. 2. in medio. Et habita-
B [ba]t. Tulerunt lapides, vide in præcedenti do[mini]ca.

[F]eria ſexta poſt Dominicam in Paſſione, Collegerunt pontifices concilium.

DE Concilio hoc pagin. 107. col. 1. in princ. Hi duo. Quomodo impij conueniunt inter ſe, vt alius perniciem machinetur. pag. 374. col. 1. in prin. Ambulantes. Sic filij Iacob conuenerunt aduerſus Ioſeph & Architophel cum Abſalone contra Dauid. Vnus ex eis Caiphas nomine. Cur Caiphas nominatur pag. 106. col. 2. poſt med. Et Pheltiam.

Multa ſigna facit. Ex ſignis Chriſti deteriores fiebant quotidie. Sic multi, quia miſericors eſt Deus & præſtabilis ſuper malitiam, indies augent peccata peccatis. pag. 410. col. 2. 1. in medio Nolite.

Venient Romani. Mala quæ ſcelerati putant non ventura apprehendunt eos: quod ſepe improbis contingit. pag. 196. col. 2. in prin. Sunt enim. Expedit vnus homo moriatur. pag. 255. col. 1. in medio So[illegible]. Prophetauit Cayphas, non tamen fuit prophe[ta, q]uia de ratione prophetiæ eſt vt intelligat pro[phet]a quæ vaticinatur, vt Hieronymus ſuper 1. capit. [illegible] teſtatur aduerſus Montanum. Sic nec Nabu[chod]onoſor fuit propheta, licèt viderit arborem illam ingentem & ſtatuam magnam, ſed potius Daniel qui interpretatus eſt viſionem, & prædixit futura quæ ventura erant in Regno Chaldæorum pagin. 2. column. 1. in fine. Ipſique videntes. Vt filios Iſrael diſperſos congregaret in vnum. pag. 109. colum. 2. in medio. Sed quis. Lege totum folium ſequen. & pag. 306. col. 1. in fine. Quod perierat. & pag. 334. colum. 2. in fine. Et faciam.

Dominica in ramis Palmarum, Ecce rex tuus venit tibi.

ITe in caſtellum quod contra vos eſt. Contra accipitur hic pro coram vel è regione. pagin. 75. colu. 1. poſt prin. Et ponam contra te. Sic in Pſalmo habetur. Peccatum meum contra me eſt ſemper. i. coram me. Sic legit Auguſt. vide etiam pagin. 424. col. [illegible] poſt princip. Hoc deprompſit. Exulta filia Sion. Quomodo Hieruſalem filia appellatur. pagin. 137. col. [illegible]. ante med. Quæ verba. Ecce rex tuus venit tibi. De vero Meſſia cuius regnum non temporale ſed ſpirituale erat lege pa. 59. colum. 1. in fine. Terre- D
ni homines. Déque Chriſti regno. pag. 163. colom. 2. in prin. Et ſumam. Et pag. 334. colu. 1. in fine. Et faciam. Oſanna filio Dauid pagin. 191. col. 1. ante finē. Poſſumus. Aduerte quod Chriſtus hodie magno honore exceptus eſt Hieroſolymis, & poſt quinque dies crucifigitur, & eadem die, ait Marcus c. 11. quod circumſpectis omnibus reuerſus eſt in Bethaniam, quia nullus ad cœnam vocauit. Perpende mundi mutabilitatem, & vide de hoc pa. 127. col. 1 in prin. Non igitur. & pa. 281. col. 2. ante me. Ipſe eſt Pharao. Obſeruandum quoque eſt quod Chriſtus fleuit in hac proceſſione, pa. 116. col. 2. ante med. Et ita id.

Sermo Mandati.

ANte diem feſtum Paſchæ. pagin. 423. colu. 1. in in prin. In primo menſe. & De lotione pedum. lege. pa. 14. col. 2. poſt med. Qui lotus eſt. Et adde, Tobias pedes ſuos lauit in flumine Tigris, ſic appellato propter agilitatem aquæ currentis à Tigri animali velociſſimo, ſic tu affectus tuos laua ſicut Tobias, perpendens quàm citò ſicut aquæ Tigris prætereunt hæc omnia terrena. Fluunt enim velut aquæ quæ nunquam reuertuntur, talis eſt vita hominum & E
quidquid mundus habet. Quędam mulier ſapiens dixit. Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur, &c. 2. Reg. 14. De hac etiam lotione pedum, vide pagin. 389. column. 2. apud med. Pedes ſunt affectiones. Quemadmodum ego feci, ita vos faciatis, videte modum vt ſicut ego hoc opus feci, ita faciatis. De modo, diſcretione, & prudentia in rebus agendis. pag. 401. colum. 1. in fine. Eſt enim. Sic feciſſe Abraham ſcriptura commemorat cùm filium protulit in holocauſtū. De nocte ſurrexit, ne Sarra ſe ſcitaretur cauſam receſſus, & pueros reliquit & ſolus cum filio montem aſcendit, ne ſerui impedirent ſacrificium. Omnia prudenter egit vir Deo gratus.

In paſſione Domini noſtri Ieſu Chriſti.

POſui faciem meam vt petram duriſſimam. pag. 45. col. 1. ante med. Vt adamantem. Reſpexit Ieſus Petrum. Quid ſit reſpicere, quidve abſcondere faciem. pag. 351. col. 1. ante med. Et abſconderim. vide etiam de Chriſti paſſione quæ ſuprà annotauimus in Dominica quinquageſimæ in princip. Vbi agitur de eius memoria. Et etiam pag. 440. colum. 1. prope med. De torrente. F

In die ſancto Paſcha Dominica reſurrectionis.

PRæcedet vos in Galilæam. pagin. 51. colu. 2. poſt prin. A verbo hoc.

Feria ſecunda Paſchæ.

HVmiles Ieſus ibat cum diſcipulis euntibus in Emaus: terribilis tamen fuit & potens cuſtodibus ſepulchri, qui armati & loricati erant. pag. 139. colum. 1. prope med. Videa igitur. Sed nos ſperabamus. Perpende iſtorum diffidentiam: quia cum manè eſſet ipſa die reſurrectionis, iam non credebant illum ſurrexiſſe, nec ſurrecturum. pagin. 331. col. 2. poſt med. Ipſi dicunt. Spem ergo & fiduciam noſtram in Deo ponamus.

Feria tertia.

QVid turbati eſtis & cogitationes aſcenderunt in corda veſtra? pagin. 123. column. 2. ante med.

A Quæ aſcendunt. Turbant mentem cogitationes quæ aſcendunt, non illæ quæ deſcendunt de cœlo, quæ pacis & quietis ſunt cauſa.

Domin. in Albis ſiue in octa. Paſcha. Stetit Ieſus in medio diſcipulorum ſuorum.

PRinceps, rex, præſul, & iudex debet eſſe in medio æqualitatem ſeruando. pag. 4. colu. 2. ante med. Illud præterea. De hac re lege quæ ſupra diſſeruimus in Dominica tertia aduentus, vbi dicit, Ioannes medius veſtrum ſtetit, quem vos, &c. Pax vobis. De pace & concordia. pag. 101. col. 1. ante med. Et aſpectus. & pag. 110. column. 2. poſt med. Multitudinis. De bono pacis vide in Chriſti natiuitate cum de pace agitur. ¶ Quorum remiſeritis peccata, &c. vide pag. 430. colum. 1. in princ. Fuiſſe autem.

Dominica Secunda poſt Paſcha. Ego ſum paſtor bonus.

DE bonitate prælatorum, & eorum munere, pag. 26. col. 1 in prin. Auriga eſt. & pag. 48. col. 2. ante med. Speculatorem. In fine columnæ. Adde.
B Ideo de bonitate paſtoris diſſerens prius dixit: Ego ſum paſtor bonus, quia animam meam do pro ouibus meis: & deinde de ſcientia prælatorum ſubdidit. Ego ſum paſtor bonus & cognoſco oues meas. Oportet vt prælatus ſit ſcientia & bonitate præditus, ſed primò principaliter vt virtuti innitatur. Lege totum folium ſequens, & vſque ad conceatum. & pag. 178. col. 2. poſt prin. Omnes paſtores. & pagin. 205. col. 2. ante med. Hoc eſt ſpeculatoris. & pagin. 211, colum. 1. ante med. Fortaſſe. & pag. 212. culum. 1. prope medium. Sacerdotes. & pagin. 292. column. 1. in prin. Speculatorem. & pag. 293. colum. 2. in fin. Cum ego. De prælatorum prudentia pag. 301. columna prima in fine. Solent enim. De officio eorum & de malis paſtoribus. pagin. 302. colum. 2. ante. med. Væ paſtoribus. Lege totum capit. 24. vſque in finem & etiam. pag. 343. colu. 2. poſt medium. Superbi. & pag. 374. col. 1. poſt medium. Si dormiatis inter medios cleros. Hæc authoritas pſalmi explanatur de prælatis. Vide etiam. pagin. 384. column. 1, ante med. Debet etiam De reſidentia prælatorum, vide pag. 418. col. 1. ante med. Et in ipſo. ¶ De mercenario verò & malo prælato, ait Dominus, quod vidit lupum venientem, fugit: De cuius pœna vide pagi. 296. colum. 2. ante
C medium. Sanguinem. ¶ Oues meæ vocem meam audiunt. pag 395. col. 2. ſub medio. Hæc Dei vox. ¶ Oues meæ ſequuntur. med. pagin. 104. colum. 2. ante medium. Cùm eleuatis. Sequuntur ſubditi exempla prælatorum. pagin. 166. colum. 1. in fine. Et qui in. Vide ſuprà in natiuitate Domini, in primo euangelio in verbo: Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cirino. ¶ Fiet vnum ouile & vnus paſtor. pag. 335. col. 2. in medio, & paſtor.

Dominica Tertia poſt Paſcha. Modicum & non videbitis.

SEpties inuenitur hoc in euangelio quod dicitur modicum. De hoc numero ſeptenario vide. pag. 47. colu. 2. in fine. Ex his. Lege duas colum. ſequent. ¶ Plorabitis & flebitis vos. De tribulationibus iuſtorum. vide. pag. 189. column. 2. in med. Hinc diſces. Vide de perſecutionibus iuſtorum infra in feſto omnium ſanctorum, in illis verbis, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Expende etiam quomodo Chriſtus tanquam fidus amicus prædicit mala ventura. Minus enim iacula feriunt quæ præuidentur. pagin. 239. column. 1. poſt medium. Solent enim. ¶ Mundus gaudebit, vos verò contriſtabimini. D
Cauſa eſt ſynagoga in Chriſti paſſione, ſed luit pœnas, cùm ſub Tito, & Veſpaſiano multa mala paſſa ſit. Sic Titus in Hieroſolymæ excidio efferebatur lætitia: ſed permiſit Deus vt in eiſdem calamitatibus verſaretur. Non enim debemus in aliorum aduerſitate lætari. pagina 229. column. 1. ante finem. Admonitas. & pagin. 237. column. 1. poſt med. Ecce ego. Et in ſequentibus. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. pagin. 271. column. 1. poſt. prin. At enim Chriſtus.

Domin. Quarta poſt Paſcha, Vado ad eum qui miſit me

EXpedit vobis vt ego vadam. Abſentia Chriſti corporalis, animos eorum ad cæleſtia eleuabat. pag. 447. cul. 1. in fine. Nos igitur. ¶ Multa habeo vobis dicere quæ non poteſtis portare modò, pag. 392. colum. 1. in princ, Vult hoc.

Dominica Quinta poſt paſcha, Si quid petieritis patrem.

QVomodo petendum in nomine Chriſti. vide pag. 321. col. 2. ante finem. Et peperci. & pag. E
380. colum. 2. poſt med. Accipitur hic. ¶ Relinquo mundum. De mundi contemptu, vide infra in feſto ſancti Andreæ in verbis illis, Relictis retibus ſecuti ſunt Dominum.

In die Aſcenſionis Domini. Recumbentibus undecim diſcip. &c.

EXprobauit Chriſtus duritiem cordis diſcipulorum. De qua duritie vide pag. 35. col. 1. poſt med. Appellat eos. & pag. 54. colu. 2. ante med. Tu ô peccator. & pag. 111. col. 2. in fine. Auferam. & pag. 115. col. 1. in prin. Beatus vir. vide in dominica ſexageſimæ in illis verbis, Semen cecidit ſuprà petram. ¶ Ite & prædicate euangelium omni creaturæ, vide quomodo ſancti prædicatores mittuntur à Deo. pag. 34. col. 2. in medio, Mitto ego. & pag. 591. col. 1. in medio. Sanctificabor. De hac autem prædicatione Apoſtolorum per totum orbem vide. pag. 155. col. 2. ante med. Intuere. Expende etiam quomodo Apoſtolos quorum duritiem exprobrauerat, nunc conſolatur, inſtituens eos totius orbis prædicatores, & tribuens poteſtatem ad miracula facienda. De doctrina autem prędicatoris vide. pag. 107. col. 2. in med Et ſuſcitabo. F
& pa. 357. col. 1. ante fin. Apparet autem. & pag. 396. col. 2. in med. Hæc Dei vox. & pa. 397. col. 1 poſt me. Homines. & pa. 431. col. 1. poſt med. Hic fluuius. Et eadem. pa. co. 2. poſt me. Quarto lib. Regum. & pa. 446. col. 1. in medio. Qui futurum erat. Qui crediderit & baptizatus fuerit. De baptiſmo Chriſti pag. col. 1. in prop. me. quid eſt homo. & pag. 434. co. 1. in pri. Quare, per fluuium. ¶ Aſſumptus eſt in cœlum. De Chriſti redemptoris noſtri gloria, aſcenſione. pag. 503. col. 2. ante medium. Vado parare. & duas colu. ſequentes & pag. 219. colu. 2. in fine. Ex Sion.

Dominica infra octauam Aſcenſionis, Cum venerit Paracletus.

ABſque Synagogis facient vos, de perſecutionibus ſanctorũ, vide pa. 31. col. 2. ante med. [illegible] hominis, vide infra in die omnium ſanctorum in verbis, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Perpende etiam horum ſtultitiam, iuſtos eiiciebant, & Chriſti diſcipuli exulabant à terra q[illegible]
iu

rum meritis & ſuffragiis ſuſtentabantur. Quid acci- diſſet Ægypti regno niſi haberet ſecum iuſtum Ioſeph, qui fami & neceſſitati venturæ prouideret? Quid de populo Iſrael cum vitulum adorauit, niſi ope & rationibus Moſi adiuuaretur? Vtiliſſimi ergo ſunt iuſti quorum ſuffragiis & meritis viuunt impij. Antequam Sodoma excidium pateretur, iuſſit angelus vt foras exiret iuſtus Loth: & dixit ei. Non potero facere quicquam donec egrediaris illuc. Gen 19. Egreſſus foras vir iuſtus ſubuertit Dominus ciuitates illas. At iuſti Iudæi impiiſſimi ſanctos Christi Apoſtolos abſque ſynagogis faciebant. pag. 202. colum. ante finem. Quæſiui. Expende etiam quomodo Chriſtus mala ventura prædicit tanquam fidus amicus. Non ſic mundus. pagin. 259. col. 1. poſt med. ... enim.

In die ſancto Pentecoſt.

SErmonem quem audiſtis non eſt meus, vide pa. ... colum. 1. ante med. Sermonem. ¶ De ſpiritu ſancto quomodo venit in linguis igneis. pagin. 330. ... in me. Sed per hanc. Et de eodem ſpiritu ſancto ... 2. 337. col. 2. in prin. A quatuor ventis. ¶. Cum ... multitudo, pag. 446. colum. 1. poſt med. Ecce.

Feria ſecunda.

SIc Deus dilexit mundum, pa. 25. col. 1. poſt med. Sic Deus dilexit, & pagin. 26. col. 1. circa finem. Non miſit Deus.

Feria Tertia Paſcha.

EGo ſum oſtium pagin. 104. colum. 1. in fine. Nec eſt.

De Sancta Trinitate.

EVangelium ſecundum conſuetudinem Romanæ Eccleſiæ. Cum venerit paracletus. De hoc ... ſuprà non nihil annotauimus in dominica infra octauam Aſcenſionis. Euangelium ſecundum alias ...ſias, de Nicodemo qui venit ad Ieſum noctu, de ... Deo dante, inferiùs diſſeremus in in... ne ſanctæ crucis. De myſterio autem ſanctiſſimæ Trinitatis, & indiuiduæ vnitatis, vide pa. 219. col. ... ante med. Nec mirandum.

In feſto corporis Christi.

DE venerabili Euchariſtiæ ſacramento, lege pag. 60. colum. 2. in fin. Et non ſolum, & pagin. ... col. 1. poſt me. Poteris, & pagin. 396. colum. 1. ante ... Non eo, & 430. colum. 2. in fine. Ego exiſtimo, lege duas col. ſequentes vſque ad contex. & pag. 446. co. 1. poſt med. Ad Eccleſiæ.

Dominica Secunda poſt Pentecoſt. Homo quidam fecit cœnam magnam.

DE hac cœna quam Chriſtus parauit hominibus vide pag. 369. col. 1. in prin. Hæc menſa. Expoſitam hæc parabola in hoc loco, lege duas colum. ſequentes, vide etiam pa. 409. colum. 2. in prin. Sed ...iam. ¶ Nolebant inuitati venire ad cœnam. pag. 224. col. 2. ante me. Mundare. ¶ Villam emi. Diuitiarum affluentia contemptum Dei parit. pag. 67. col. 1. in fine. Quia ſuperaſti.

Dominica tertia poſt Pentecoſt. Appropinquantes ad Ieſum peccatores.

QVemadmodum Chriſtus vocat, expectat & ſuſtinet peccatores vide pag. 223. col. 2. in pr. Multo labore. De hac maxima & infinita Dei miſericordia vide pa. 9. col. 1. in medio. Poteris per ſplendorem & pagin. 26. col. 1. in fin. Non miſit Deus, & pag. 36. col. 1. ante finem. Quis deſperabit, & pagin. 291. co. 2. in medio Hæc erat. ¶ Murmurabant Scribæ & Phariſæi. De murmuratoribus & detractoribus, pag. 206. col. 1. ante fio. Viri detractores, & pagin. 211. colum. 1. poſt med. Viri detractores. ¶ Gaudium fit ſuper vno peccatore pœnitentiam agente: De pœnitentia, vide p. 71. colum. 2. poſt med. Et diſplicebunt, & pag. 111. col. 2. in med. Et ſpiritum. Vide ſupra in dominica quarta aduentus.

Dominica Quarta poſt Pentecoſt. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra.

IVſtitia ſcribarum & Phariſæorum erat imponere onera incomportabilia in aliorum humeris, digito autem ſuo nolebant ea leuare, pagin. 305. colum. 2. circa prin. Et vltra. Præterea ſcribæ & Phariſæi cæremoniis tantùm inſiſtebant, intus verò vacui erant & alieni à virtute. De his cæremoniis, & de falſa eorum ſanctimonia, pag. 436. co. 1. ante med. Et erunt. Lege vſque ad contextum. ¶ Quid iraſcitur fratri ſuo. pag. 223. col. 1. in princ. Non voſmetipſos. Duo ſunt quæ Deus ſibi retinet, vltio, ſcilicet & gloria, & pa. 198. 1. in prin. Et dixiſti. Vide etiam de ira, pagin. 287 col. 1. poſt princ. Cum volare. ¶ Qui dixerit fratri ſuo Raca. De hac interiectione leg. pag. 66. col. 2. prope medium, Euaginabo.

Dominica Quinta poſt Pentecoſt. Cum turba irruerunt.

DE feruore quo irruebant turbæ vt audirent verbum Dei, vide pag. 18. col. 2 ante med. Vbi erat. de auditu verbi Dei, vide in dominica ſexageſimæ ¶ Per totam noctem laborantes, nihil cepimus, pag. 224. colum. 1. ante med. Laſſari. Inaniter laborat & inutiliter qui Chriſtum ſecum non habet. ¶ Ex hoc erit homines capiens. pag. 261. columm. 2. prope finem. Aſpicis hoc loco.

Dominica Sexta poſt Pentecoſtem. Miſereor ſuper turbam.

DE miſericordia Dei, & quomodo nobis vti decet Dei miſericordia, pag. 65. col. 2. ante med. Et non miſerebor. De hac etiam miſericordia, pag. 9. col. 1. in med. Poteris per ſplendorem, & pag. 36. colum. 1. ante finem. Quis deſperabit? Et pagin 143. colum. 1. in fine. Oleum enim. Et pagin. 172. col. 2. in med. Nunquid voluntatis? & pagin. 296. colum. 1. poſt med. Quare nemo. ¶ Quidam ex eis de longè venerunt pag. 54. colum 2. poſt med. Quidam.

Dominica Septima poſt Pentecoſt. Attendite à falſis Prophetis qui, &c.

DE hypocriſi. Vide in feria quarta cinerum in verbo, Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. De his & de hæreticis, qui veniunt in veſtimentis ouium cum ſint lupi, vide pag. 306. colum. 2. in fine. Et ſi hæretici. ¶ Arbor bona bonos fructus facit, pagin. 53. col. 1. poſt med. Iuxta Platonicorum, & pagin. 90. col. 1. poſt med. Securis, & pag. 140. col. 1. ante med. Solent diuinæ, & pagin. 161. col. 1. in princ. Et radices,

& pag. 435. col. 1. in fine. Non defluet. & pagin.436. col.1.ante med. Et erunt fructus.

Dominica octaua post Pentecost. Homo quidam habebat villicum.

VOcauit eum ad ſe. Quamuis villicus eſſet diffamatus apud Dominum ſuum, nihilominus tamen prius voluit vocare eum, vt redderet pro ſe rationem. Sic Deus vocauit Adam poſt peccatum, ſimiliter de Sodoma dixit. Clamor Sodomorum venit ad me, deſcendam & videbo an ita ſit. Geneſ.19. At nos homines inconſultos damnamus, quemadmodum de Dauide commemorat ſcriptura, qui dedit Sibæ, & quidem iniuſtè poſſeſſiones Miphiboſeth, eo abſente & inaudito 2. Regum. 19. vide pag. 218. col. 1. in fine. Veni & faciam? Quid faciam? Hæc dixit villicus ille. Non ait quid dicam: ſed quid faciam. Intellexit vir ſapiens, quod non ſola fide nec verbis acquiritur regnum Dei, ſed bonis actibus. pa. 228.col.1.in fine. Quemadmodum. & pag.84.colum.1. ſub medio. Aduerte Spiritus. Facite vobis amicos de Mammona &c. De eleemoſyna. pag. 153.colum.2. poſt med. Et manum egeno. & pag. 169. column. 1. in fine. Sunt qui. De auaritia.pagin. 209. col.1. poſt medium. Et auare.

Dominica nona poſt Pentecoſt. Videns Ieſus ciuitatem fleuit.

DE hoc Chriſti ſaluatoris fletu & de bono lachrimarum. pa. 54. co. 1. poſt prin. Cum Iudæi. Iuſti populi peccata plorant, & dolent in peccatorum miſerijs. pag. 58. colum.1.ante med. Et portabis. Lege etiam de hoc fletu. pa.59. col.2.in fine. Eam prę uidens. & de vtilitate lachrymarum pa 71. co. 1. poſt med. Et dic heu. Flebat Dauid Abſalonem morti æternæ adiudicatum dicens, Abſalon fili mi, fili mi, fili mi Abſalon, quantò magis hoc fecit Chriſtus qui lõgè miſericordior eſt Dauide flẽs ſcelera Hieroſolymitanorum.pag.92.co.2.in fine. Super frontes. & pa. 116.col. 2.ante me Et ita id. & pa.186.col.1.in fin. Et tu fili. & pa.244 .colu.2.ante finem. Tu ergo. Nos vero ploremus peccata noſtra, quandoquidem Chriſtus ſic fleuit aliena. pa 370. col. 1.poſt medium. Qui ſedeo. ¶ Si cognouiſſes & tu in hac die Apoſiopeſis eſt. ſicut illud, Ego ne illum, qui illum, quæ me, quæ non. Lege de hac figura pa.168 co.1.poſt med. Si erit vobis. ¶ Veniet dies in te, & circumdabunt te inimici tui, &c. De excidio Hieroſolymitanorum vide pag. 65.co.2.ante fi. Et complebo. & pa.69.col.2.ante med. & dejiciam. & pa.70.colu.2.iuxta fin. Cum Iudæi & pagin. 112.col. 2.in prin. & aſcendit. & pag.139. col. 1. in princ. Et qui in ſua. & pa.197.col.2.ante med. Ipſi fabricati ſunt. ¶ Eò quòd non cognoueris. Cognoſcamus nos. pagi.168.col.2. in fine. Eam ob cauſam. Tempus viſitationis tuæ. viſitare quid ſit in ſcriptura, pag.89.col.2.ante med. Quid facietis. ¶ Eiecit vendentes & ementes de templo. De zelo Dei. pag. 216. col. prima.in fine. Et ponam.

Dominica decima poſt Pent. Duo homines aſcendebant:

DE vana gloria & ſtultitia phariſæi gloriantis. pagin. 17. col. 2. iuxta med. Caput noſtrum. & pag.195. colu. 2. in fine. Et occidam ¶ Deus propitius eſto mihi peccatori. Publicanus vulnera ſua. hoc eſt peccata oſtendebat. pag.52.col.1.in prin. Sed reuolue. Ex peccatis publicani elicit Deus humilitatem. pag.341.colu.2.poſt med. Verum Deus. ¶ Qui ſe exaltat humiliabitur. Boetius ſummis (inquit) negatum eſt ſtare diu. Tolluntur in altum, vt lapſu grauiori cadant. Sic exaltati ſunt Aman, Antiochus, Golias, Olophernes, Sennacherib, Alexander, Cyrus, & alij, lege pagi.96.col.1. in princ. Hoc eſt. & pa.165. col.1. circa med. Contra verò. & pag. 315. colum.2. poſt med. Eo quod. & pag. 216.col.2.ante med. Superbiam imperij. & pagin.261. col. 1. circa prin. Eo quod. & pag.176.col.1. poſt med. Ecce Aſſur. & pag. 279.col.2.in medio. Intuere obſecro. & pa.398. co.1 ante medium. Et leuauit.

Dominica Vndecima poſt Pentecoſt. Venit inter medios fines Decapolos.

ADduxerunt in hoc Itinere ad Chriſtum hominem & mutum. In tribulatione & neceſſitate noſtra inuocandus eſt Deus, ad ipſumque fugiamus. pag.6.col.1.poſt med. Tres viros. vide ſupra in Dominica prima poſt octa. Epiphaniæ. Segregauit eum à turbis. ¶ Sic Oſeæ 2 Ducam eam in ſolitudinem & loquar ad cor eius. De ſolitudine & quomodo turba fugienda.p.286.col.2.ante me. Stellæ de cœlo.

Dominica duodecima poſt Pentecoſt. Beati oculi qui vident quæ, &c.

BEati oculi, &c. Intuebantur Chriſtum oculus fidei quę erat beatitudo in ſpecie. In patria autem erit perfecta beatitudo in re. pagin.50.col.2. in fine. Non ait Ezechiel. ¶ Acceſſit quidam legis doctor tentans eum. Scientiam quam Deus dedit vt ei ſeruirent, turpiter peruertunt impij doctores. pagin.78.col.2. poſt med. Et ornamentum. ¶ Quid faciendo vitam æternam poſſidebo? Quid faciendo ait, quia bonis actibus peruenitur ad viam, & poſſidetur beatitudo. De neceſſitate bonorum operum.pag. col.1.poſt med. Et quoniam virtutis. In hoc euangelio principaliter agitur de operibus: ſicut cùm dicit: hoc fac & viues, & cum ait: vade & tu fac ſimiliter, & hoc docet parabola in qua opera charitatis [illegible] Samaritani commendantur. Corruit etiam fides ſi non fulcitur bonis operibus. Vnde Paulus Timot. Habentes bonam conſcientiam quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt.1.Tim.1. Vide de hac re.pagin.79.col.1.in medio. Quemadmodum & pag.84. col. 1.in in med. Aduerte. Præterea de libero arbitrio & neceſſitate bonorum operum di[illegible] putat aduerſus impios Lutheranos.pagin.173.col.2. prope med. Quid ad hæc. & pagin.185. colu. 1. poſt princ. Quæ faciens. ¶ In lege quid ſcriptum eſt quomodo legis? pagin. 43.col.1.poſt princ. Fili hominis, & pagi.188.colu.1.in prine. Dedi eis, & pagin. 29[illegible] col.2. poſt princ. In mandatis. ¶ Diliges dominum Deum tuum, &c. Nihil volitum quin præcognitum. Ideoque Deus non diligitur niſi prius cognoſcatur. De meditatione & contemplatione.pagi.15.co.1. in fine. Opus eſt homini. & pag.425.col.1.poſt me. Poſteris per. De dilectione vero Dei & proximi, leg 18.co.2.ante med. Aſpectus eorum. & pa.101.co.1 poſt me. Per lapidem. & pa.210.col.1.in me. Populi. & pag 115.co.1.in med. Vide quid. ¶ Homo quidam deſcendebat à Hieruſalem in Hierico.p. 79. co.1.circa me. Sedechias. ¶ Tranſijt ſacerdos, et leuita. De ſacerdotum bonitate & moribus.p.92.co.2.poſt prin. Poteris. & p.94.co.1.ante me. A ſanctuario meo. et pa. 368.co.1.iuxta me. Hoc autẽ. Et p.412.co.1. circa prin. Fuit autem. & pag.413. col.1. ante med. Per ca[illegible] De auaritia vero ſacerdotum diſſerit.pag.4[illegible]. col.2. poſt princ. Non erit.

D. [illegible]

Dominica decimatertia poſt Pent. De decem leproſis.

CLamauerunt illi leproſi dicentes: Ieſu præceptor miſerere mei. Deus in omni tribulatione eſt inuocandus. Pſal. Adiutor in tribulationibus, quæ inuenerunt nos nimis. Vide Dominicã primam poſt octauam Epiphaniæ. ¶ Miſit illos ad ſacerdotes primò vt ſacerdotes honorarent. vide pa. 419. co. 1. circa fin. Illud eſt hoc loco. Secundò mittit ad ſacerdotes, ne obliuiſcerentur accepti beneficii. Vult enim Deus vt gratias ei referamus. p. 426. co. 2. in fin. Non reuertetur. ¶ Nõne decem mundati ſunt? ſed nouem vbi ſunt? De ingratitudine. p. 149. co. 2. poſt prin. Eo quod non fuerit. Et de Iudæorum ingratitudine. 180. col. 1. ante fin. Poteris.

Dominica decimaquarta poſt Pentecoſt. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire.

QVomodo non poſſit duobus dominis contraria præcipientibus ſeruire, vide pa. 314 col. 1. prope me. At viri. & pa. 323. co. 1. ante me. Et ab vniuerſis. & pa. 332. co. 2. in prin. Ecce ego. ¶ Non poteſtis deo ſeruire & mammonæ. pa. 79. col. 1. in fin. Vbi vides. & pa. 88. col. 1. in prin. Non ſolum. De auaritia agitur. pa. 209. col. 1. poſt me. Et auare.

Dominica decimaquinta poſt Pentecoſt. Ibat Ieſus in ciuitatem Naim.

MIſericordia motus. De Dei miſericordia vide in Dominica ſexta poſt Pente. in illis verbis. Miſereor ſuper turbam. ¶ Tetigit loculum. De hoc Chriſti tactu. pa. 21. col. 2. in fin. Et licet. Noli flere. Quomodo mortui ſint plorandi. pa. 225. co. 1. prope med. Et tamen, lege duas col. ſeq. & pa. 255. colum. 1. in fin. Leua planctum. ¶ Cœpit loqui, vt inſinuaret veram huius adoleſcentis reſurrectionem. Sic loquela tua manifeſtum te faciet, an viuus vel mortuus ſis, ſicut ancilla oſtiaria dixit Petro: Galilæus es, nam loquela tua, &c. lege pag. 387. col. 2. in fine. Vnde Iob, Portas.

Dominica decimaſex. poſt. Pentecoſt. Intrauit Sabbato manducare.

INterrogat Chriſtus Phariſæos, qui illum obſeruabant, an liceret Sabbato curare. De feſtorũ obſeruatione & ſanctificatione. pa. 185. co. 2. poſt me. Inſuper & ſabbata. & pa. 414. co. 2. prope fin. Non erant. ¶ Qui ſe exaltat humiliabitur. De hac re vide. ſupra in Dominica decima poſt Pentecoſt.

Dominica decimaſep. poſt Pentec. Diliges dominum, &c. Dixit dominus domino.

ACceſſit doctor tentans de iſtis doctoribus & de dilectione Dei de qua tractat hoc euangel. vide quę in ſuperioribus mãdauimus litteris in Dominic. 2. poſt Pente. Præ. Hic tentator interrogauit dicens, Quod eſt mandatum magnum in lege? Chryſoſtomus, de magno mandato quærit, qui minimum non obſeruat. Gradatim eſt aſcendendum ad magnum mandatum, & ad vitæ perfectionem vnde ſcala Iacob gradus habebat ad cœlum vſque aſcendentes: nemo enim repente fit ſummus. pag. 364. col. 1. poſt med. Non eſt ſileotio.

Dominica decimaoctaua poſt Pentecoſt. Aſcendens in nauiculam, &c.

QVis eſt hic qui loquitur blaſphemias? pag. 322. co. 2. ante med. Et polluerunt. ¶ Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam, lege de hoc pag. 76. col. 1. ante med.

Dominica decimanona poſt Pentecoſten. Simile eſt regnum cœlorum homini, &c.

QVomodo regnum cœlorum his rebus terrenis ſimile etiam dicatur. pa. 25. co. 1. ante fin. Quamquam enim. Vide de hac Dominica 4. poſt octa. Epiphaniæ. ¶ Nolebant venire. p. 224. col. 2. ante me. Mundare te. ¶ Rex iratus eſt. pa. 139. co. 1. prope me. 1. Vides igitur. ¶ Quomodo hic intraſti non habens veſtem nuptialem? hoc eſt non habẽs charitatem. De qua vide pa. 365. colum. 1. iuxta me. Frons hæc, ſed de hac virtute infra lege quæ habent in communi Apoſtolorum in illis verbis. Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos.

Dominica vigeſima poſt Pent. Erat quidam Regulus, &c.

VEnit Regulus ad Chriſtum in ſua tribulatione alias non venturus. Hoc enim eſt in cauſa cur Deus ſæpe calamitatibus ferit. pa. 36. col. 1. poſt prin. Tam miſericors. Expende etiam quomodo in ſua anguſtia non quæſiuit diuinos, nec Pythones, ſed Chriſtum. De his iam ſatis diximus in Dominic. 1. poſt octauam Epiphaniæ. ¶ Credidit homo. Et ibat. non ſatis eſt credere, ſed ambulare in via mandatorum Dei. pag. 15. col. 1. iuxta med. Et quoniam.

Dominica vigeſima prima poſt Pentecoſt. Simile eſt regnum cœlorum homini Regi qui voluit, &c.

CVr Regnum cœlorum his rebus terrenis ſimile eſſe dicatur, vide Dominic. 4. poſt octauam Epiphaniæ. Agitur in hac parabola de dimittendis iniuriis: quia Petrus interrogauerat. Quoties dimittam. Cum ait Chriſtus vſq; ſeptuagies ſepties. Numerus determinatus ſumitur pro indeterminato. pagi. 347. col. 2. in medio. Quod autem. ¶ Rex debitum dimiſit ei. De clementia Regum & principũ. pa. 178. col. 1. poſt medium. Fuit hic. & pag. 179. col. 1. iuxta med. Qui incedebat. & pa. 179. col. 2. in pri. A voce. & pa. 619. col. 1. in fin. Et ita manet. ¶ Egreſſus ſeruus ille. pa. 274. co. 2. poſt me. Sed videndum. Iratus eſt Dominus eius: Non cadunt in Deo eiuſmodi paſſiones, ſed talis ſe exhibet hominibus quales ipſi ſunt apud Deum. pa. 139. co. 1. ante me. Vides igitur. ¶ Sic faciet pater meus. Non dicitur pater veſter, ſed pater meus. quia Deus non eſt pater eorum qui propriæ iniuriæ vindictam ſumere volunt.

Dominica vigeſima ſecunda poſt Pentecoſten. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.

ABeuntes Phariſæi receſſerunt à Deo & abierũt. Vide quæ habes in Sabbato poſt dominicam 1. quadrageſimæ, in hiſtoria de filio prodigo: vbi dicitur. Congregatis omnibus peregre profectus eſt. Magiſter ſcimus quia verax es, &c. Adulantes hæc dixerunt vt ore blandirentur, & cauda, vt ſcorpiones vulnerarent pa. 37. col. 2. poſt med. Cum ſcorpionib. & pa. 37. co. 2. in fi. Vt hirundines. & pa 110. colum. 1. poſt prin. Neque diuinatio. & pa. 124. colum. 1. ante me. Et ipſe ædificabat, & pa. 125. co. 2. poſt me. Propter pugillum. & pag. 126. colum. 1. poſt med. Videte errorem. & 210. col. 1. ante me. Prophetæ. ¶ Non reſpicis perſonam hominum. De iuſtitia quam debent principes & magiſtratus vnicuique obſeruare, ſine acceptione perſonarum. pa. 96. col. 1. ante med. Cicoois. ¶ Quid

me tentatis hypocritæ? De hypocriſi, vide feriam 4. cinerum, in verbo, Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. ¶ Cuius eſt imago hæc? Ne depingas in corde tuo mundi imaginem & eius gloriam. pa. 55. colum. 1. poſt me. Deſcribe in eo. & p. 435. col. 2. circa fin. Sed nec ideo. ¶ Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari pag. 170. columm. 1. ante med. Ad vſuram. De vtroque brachio eccleſiaſtico & ſeculari loquutus eſt Chriſtus, cum dicit. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. pag. 372. column. prima ante fin. & columnæ. & pag. 429. co. 1. prope me. Debentur.

Dominica vigeſimatertia poſt Pentecoſt. De Emorrhoiſſa & puella defuncta.

TIbicines & qui erant ante ianuam deridebant Chriſtum. Ingrediebatur Chriſtus domum Iairi, vt filiam eius ſuſcitaret, & patres conſolaretur, & mundus irridet. Sic Michol irridebat Dauidem ſaltantem coram arca, & deſpexit eum in corde ſuo 2. Reg. 6. pari modo populus terræ impediebat populo Iudæ in ædificando. Neemiæ 3. lege p. 80. colum. 1. in med. Sic velim. ¶ Apprehendit Chriſtus manum puellæ mortuæ. pa. 53. col. 2. in fine. Et licet.

Dominica vigeſimaquarta poſt Pentecoſt. Cum videritis abominationem deſol. &c.

IN prima parte huius euangelij loquitur Chriſtus de excidio Hieroſolymitano, quia diſcipuli interrogauerunt quando hæc erunt? quod ſignum aduentus tui? Ad vtrámque quæſtionem Chriſtus reſpondet. De diſſolutione templi & Hieruſalem agitur in prima parte, de qua vide quæ literis mandauimus in Dominica nona poſt Pente. in illis verbis. Venient dies in te. Hoc egregiè diſſerit, & doctiſſimè probat Abulenſis ſuper 23. cap. Matth. Si per abominationem intelligis idolum (iuxta Diui Hieronymi ſententiam) lege pa. 184. columna ſecunda prope med. Vnuſquiſque.

INCIPIT PROPRIVM Sanctorum.

In feſto ſancti Andreæ, Apoſtoli. Ambulans Ieſus iuxta mare, &c.

SVPER illud quod ait euangeliſta, quod erant Apoſtoli piſcatores. lege pag. 261. col. 2. prope finem. Aſpicis hoc. ¶ Faciam vos fieri piſcatores hominum. pag. 397. col. 1. poſt med. Edebant enim. ¶ Relictis retibus. Omnia ſancti diſcipuli Chriſti reliquerunt, & contempſerunt propter Chriſtum. De contemptu huius mundi. vide pa. 53. colum. 1. in fi. Vide quam, & pag. 118. co. 1. ante med. Quot mundi. & pa. 126. colum. prima in prin. Hoc contemnunt. & pag. 141. colum. 1. poſt med. Poteris per Chanaan. & pagin. 202. colum. 2. in medio. Vide Dei. & pag. 209. col. 2. in prin. Quemadmodum. Præterea. Mundus inconſtans, & mobilis eſt, atque ideo contemnendus. p. 227. co. 1. in prin. Tu autẽ permanebis. & pag. 341. colum. 1. in fine. Vt diripias. & pag. 397. colum. ſecunda, poſt med. Præterea quid, & pag. 447. col. 1. in fin. Auertantur, & pag. 449. col. 2. in med. Felices illi. Statim ſequuti ſunt Dominum. Non protrahunt moras, ſed illico obedientes voci Chriſti, ſequuti ſunt eum. De prompta obedientia vide pa. 20. colum. 1. in med. quemadmodum rotæ, & pagina 51. columna prima circa princ. Cum ambularent. De ſequela autem apoſtolorum & diſcipulorum Chriſti. pagina 20. columna ſecunda in finem. Vt electrum. & pagina 104. columna ſecunda ante medium. Cum eleuatis. Vnde ſponſa in Canticis dilectum alloquitur dicens. Trahe me poſt te. Curremus in, &c. Cant. 1. vide Bernardum, ſermone 21. ſuper Cantica.

In Conceptione Virginis Mariæ. Beatus venter qui te portauit.

BEati qui audiunt verbum Dei. De erroribus philoſophorum, qui beatitudinem deſcripſerunt. pagina 59. columna ſeconda ante medium. Pythagoras. Chriſtus vnico verbo deſtruit horum figmenta, dicens. Beati qui audiunt, &c. Quomodo autẽ ſit audiendum verbum Dei, & cuſtodiendum, iam de his ſupra diſſeruimus in Dominica ſexageſimæ. ¶ De laudibus virginis Mariæ. pag. 104. colum. 2. circa fin. O virgo benedicta. De huius autem genitricis Dei immaculata, & puriſſima conceptione. vide pa. 373. col. 2. poſt prin. Pro capite. Caput principium eſt, quod confregit Beatiſſima virgo, cùm peccatum originale non contraxit. Iacuit Dagon in terra coram arca Dei ſine capite & manibus: quia coram Virgine Beatiſſima victum iacet peccatum originale & actuale. 1. Reg. 5. Multa alia de immaculata conceptione Virginis diſſerit. pag. 401. colum. 1. iuxta med. Poteris per. Lege totum folium vſque ad contex.

De S. Stephano prothomartyr. Ecce ego mitto ad vos prophetas.

HIeruſalem, Hieruſalem quæ occidis prophetas. pa. 69. colum. 1. poſt med. Poteris per hos & pag. 76. col. 2. in prin. Finis venit. & pa. 85. colum. 1. in fine. vt procul recedam. & pag. 95. colum. 1. in prin. In illis. & pag 109. columm. 1. in med. Fratres tui. & pagin. 133. col. 2. circa fin. Eſt autem. & pag. 315. colum. 2. in med. Montes Iſrael. ¶ Volui congregare & noluiſti. pag. 224. co. 2. ante med. Mundare te. ¶ Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. pag. 65. colum. 2. ante fin. Et complebo. & pa. 69. colum. 2. ante med. Et deiiciam & pa. 70. col. 2. poſt me. Cum Iudæi. & pag. 101. col. 1. poſt prin. Et aſcendit. & pa. 184. colum. 2. poſt prin. Quæ eſt. ¶ Ecce video cœlos apertos. Quid ſit cœlos aperiri. pa. 5. co. 2. poſt me. Non diuiſione.

De ſancto Ioanne Apoſtolo & Euangeliſta. Dixit Ieſus Petro, ſequere me.

COepit Ieſus ambulare, & dixit Petro, ſequere me. In quo inſinuabat Petrum illum ſequendum, aliquando in cruce & paſſione, in illo ſigno exteriori prænuntiabat eius martyrium. pag. 51. col. 2. in prin. Interea. & pa. 53 colum. 1. prope med. Sume tibi. & pa. 333. colum. 2. in fine. Sume tibi. ¶ Mundus non poſſit capere libros, Hyperbole eſt: de qua vide pa. 277. col. 1. poſt med. Cedri non. ¶ De laude ſancti Ioannis plura notatu digniſſima habes pa. 27. col. 1. ante med. Qui hoc referunt.

De ſancto Sebaſtiano martyre. Stetit Ieſus in loco campeſtri.

SEquebatur Chriſtum multitudo magna à Tyro, Sidone, &c. De hac ſequela iam diximus in die

S. An-

A S. Andreæ. Sequebantur autem propter duo. Primũ, vt audirent verbum Dei, de quo habes in Domi. ſexageſimæ. Secundo ſequebantur vt ſanarentur à languoribus ſuis. Hæc duo Chriſtus faciebat. pag. 306. col. 1. in princ. Quod infirmum. me beatitudinibus, vide infrà in feſto omnium ſanctorum.

In conuerſione S. Pauli. Paulus adhuc ſpirans.

DE conuerſione S. Pauli. lege pag. 103. col. 2. poſt med. Sed aquila. Super illud autem quod Chriſtus dixit Ananiæ, Vas electionis eſt mihi. lege pag. 103. col. 2. poſt med. Hic accipiter.

In purificatione Virginis Mariæ, poſtquam impleti ſunt dies, &c.

OBtulerunt Ieſum in templo parentes eius. pag. ..3. col. 1. in fin. Boniſque, lege vſque ad con... De hac Chriſti præſentatione, vide etiã quem... dum cæremonias legis cuſtodierunt Chriſtus ... ater eius. De his cæremoniis. pag. 410. col. 1. ante ... Perfectio eſt. Et de his cæremoniis quas magni... ... ſcribæ & Phariſæi, lege pag. 436 col. 1. ante
B med. Et erunt. De offerta autem quia obtulerunt ... co par turturum, &c. pag. 420. col. 2. in fin. Et hę ... nos etiam offeramus noſmetipſos mundos & ... ante Dominum. pa. 370. col. 1. poſt med. ... e Deo. De Simeone ſene & iuſto ait Euangeliſta quod erat expectans conſolationem Iſrael. pag. 47. c..um. 1. poſt me. Manus Domini. Accepit Simeon Chriſtum in vlnas. Chriſtum etiam porta tu in manibus, quia non ſatis eſt illum cognoſcere per fidem, niſi etiam fidei iungatur actio. pag. 15. colum. prima iuxta med. Et quoniam virtutis, & pag. 275. column. 1. apud med. Vnde Simeon. Nunc dimittis. Cecinit Simeon optans à morte corporis huius exire, pag. 33. column. 2. in prin. Hoc exiſtimo, & pag. 378. colum. 1. ante med. Eam ob cauſam. Lumen & reuelationem gentium. pag. 277. colum. 1. poſt princ. Poteris.

In Annunciatione Virginis Mariæ. Miſſus eſt angelus Gabriel.

MEnſe ſexto miſſus eſt angelus Gabriel. Menſe ſexto à Ioannis conceptione, ipſe eſt menſis Martius, in quo creatus eſt mundus. pag. 3. colom. 1.
C ante med. Et quoniam. In ciuitatem Galilææ: Vnde dicatur Galilæa, & cur in hanc prouinciam mittitur angelus. vide pag. 52. col. 1. poſt prin. A verbo hoc. Ad Virginem deſponſatam viro. De puritate & virginitate Deiparæ virginis. pag. 407. col. 2. ante me. Ac ſi dicat. Expende quod ſicut malus angelus Euam decepit, & inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum, ita & nunc bonus angelus ſalutem noſtrã operatur, & ad mulierem mittitur, vt inde ſalus oriatur, à qua mors ſumpſit exordium, pag. 399. col. 1. in med. Et ſi ſint. Cogitabat Virgo qualis eſſet iſta ſalutatio. Et prudenter quidem, quia prius cogita antequam loquaris. pag. 14. colum. 2. ante medium. Planta pedis. Regnabit in domo Iacob in æternum: hȳ (æternum) quomodo in ſcripturis ſacris accipiatur. Non enim ſemper inſinuat tempus ſempiternum, quod nunquam finietur, & ne virgo exiſtimaret Regnum Chriſti aliquando defuturum, ſubdit angelus. Et regni eius non erit finis. 556. colum. 2. in medio. Et ſi decimo. & pag. 245. col. 1. prope fin. Habebitis. De Regno Chriſti æterno, pag 335. colum. 2. poſt med. Et Dauid. Et etiam lege quæ in ſuperioribus literis mandauimus in Epiphania Domini & in dominica in Ramis. Et ecce ancilla Domini, ſtatim C verbum Dei naturam aſſumpſit humanam, & ſecum vniuit hypoſtatica vnione, propter quod appellauit illum Eſaias Emanuel, hoc eſt, nobiſcum Deus, pag. 396. colum. 2. poſt prin. Ecce ego.

De ſanctis Philippo & Iacobo. Non turbetur cor veſtrum.

DE hac cordis turbatione, pag. 37. col. 1. poſt me. Vt aqua quieta. Nemo venit ad patrem niſi per me. pa. 358. col. 1. poſt prin. Stabat autem. Ego ſum via, veritas, & vita. pa. 151. colu. 1. poſt med. Ego ſum Deus & pag. 147. colu. 1. in fine. Protecta. & pa. 170. col. 2. ante med. Vita viuet.

In Inuentione ſanctæ Crucis. Venit Nicodemus ad Ieſum.

OPortet naſci denuo, dixit Chriſtus Nicodemo, loquens de baptiſmo per quem homo regeneratur in adoptionem filiorum Dei pa. 5. col. 1. prope med. Quid eſt homo, & pa. 434. col. 1. in princ. Quare per fluuium. Spiritus vbi vult ſpirat. Quomodo hoc intelligendum ſit de aere, & etiam de Spiritu ſancto. lege pa. 330. column. 1. circa finem. Spiritus E inquit. In laudem Crucis Chriſti, & de eius excellentia, & virtute, pa. 164. col. 1. apud med. Hæc arbor. & pa. 167. col. 1. ante med. In monte. Obſerua autem quomodo ille qui in ligno vincebat, victus eſt in ligno. pa. 588. colum. 1. in med. quatenus euertit. Sic Aman ſuſpenſus eſt in cruce, quam parauerat Mardocheo. Quomodo autem Crux Chriſti ſit baculus, cuius ope labores mundi dulces fiunt. pag. 521. col. 1. prope finem, & alio in Pſalmo & pa. 311. col. 1. in med. Et multiplicabo, & pa. 403. colum. 2. in prin. Nonne aſpicis. Lege vſque ad contextum.

In Natiuitate ſancti Ioannis Baptiſtæ. Eliſabeth impletum eſt tempus, &c.

CVm peperit filium Eliſabeth, vicini & cognati eius non inuidebant, ſed congratulabantur ei: De inuidia. vide Domi. 2. Aduentus in verbo. Cum audiſſet Ioannes in vinc. &c. Et enim manus Domini erat cum illo, pa. 26. co. 2. poſt med. Facta eſt ſuper, & pa. 83. col. 1. ante med. Et cecidit. Viſitauit & fecit redemptionem. Viſitare in ſcriptura quid, pag 89. col. 2. ante med. quid facieris, pag. 95. col. 2. poſt med. Appropinquauerunt: & pag. 220. col 1. apud medium. Viſitans. F Illuminare his qui in tenebris. Ioannes, vt Chriſtus fatetur, erat lucerna ardens, & lucens, media inter Chriſtum verum ſolem iuſtitiæ & mundum in tenebris ſedentes & in vmbra mortis. Excæcaretur enim mundus ſi ex tenebris repente ſolem videret, idcoque lucerna prius indigebat, vt illuminaretur. Hoc fuit Ioannis officium, diſponere viſum, & præparare corda, vt mundus Chriſtum videret. pag. 220. col. 1. poſt med. Viſitans.

De ſancto Petro Apoſtolo. Venit Ieſus in partes Cæſareæ.

QVem dicunt homines eſſe filium hominis? Perpende Chriſti humilitatem, qui cum ſit filius Dei naturalis, non dedignatur filium Adam peccatoris appellari pa. 58. col. 1. ante finem. Ex quo. Præ. Homines dicit, ſcilicet, ratione vtentes, non impii phariſæi, & ſcribæ. pag. 134. column. 1. poſt princ. Interficiam. Tu es Chriſtus filius Dei viui. Dei viui dixit ad differentiam Deorum mortuorum gentium. pagina 135. column. 2. in medio. Viuo ego. Obſerua autem quod Petrus Chriſtum confeſſus eſt inter

A Apoſtolos, quem poſtea negauit in atrio Cayphæ inter impios. Conuerſus poſtea ad Chriſtum foras exiit & fleuit amare. Admonet locus iſte impiorum ſocietatem ſummopere fugiendam eſſe, vide quæ de hac re habes ſupra in Dominica in paſſione in verbo, Ieſus autem abſcondit ſe & exiuit de templo. Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, pag. 316. col. 2. in princ. Id vaticinatus, & pa. 336. colu. 1. in med. Et fundabo eos. Lege vſque ad annotationes ex Hebræo in fin. capitis. De eccleſia & eius ſacramentis, pag. 338. col. 1. poſt medium. Ego exiſtimo, & pag. 354 col. 1. iuxta med. Et ciuitas hæc. In tota hac pag. & in ſequentibus agitur de ædificatione eccleſiæ, & pag. 377. col. 1. poſt med. Hieroſolymæ. De poteſtate Papæ, pa. 413. col. 1. in fine. Cum inter, & pag. 444. col. 1. poſt med. Per hanc. Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam, pa. 236. col. 2. in prin. Poteris De eccleſiæ firmitate, pa. 363. col. 1. poſt med Nam corpus. Tibi dabo claues Regni cęlorum, pag. 386. col. 2. poſt med. Hic eſt theſaurus, lege vſque in finem capitis, vbi tractatur de indulgentiis. Quodconque ligaueris ſuper terram, pag. 430. col. 1. in prin. Fuiſſe.

B *In Viſitatione Virginis Mariæ. Exurgens Maria abijt.*

ASCendit Beata Virgo in montana cum feſtinatione, pag. 14. col. 1. in fine. Vidi filium Dei. Adde, ſic Ioannem Baptiſtam, ſtatim vt factus eſt homo gratia repleuit. Opus bonum feruenter & eum feſtinatione operata eſt Beatiſſima virgo. Nos imbecilles ſumus ad bonum. Vide in Natiuitate Chriſti ſuper illud: Paſtores venerunt feſtinantes, & beata quæ credidiſti. Eliſabeth, triplicem babuit ſpiritum propheticę, nempe de præterito, cum dixit, Beata quæ credidiſti. De præſenti cum ait: Vnde mihi: vt veniat mater Domini mei ad me? De futuro autem cum dicit, Perficientur quæ dicta ſunt tibi à Domino. De his tribus generibus prophetandi vide Gregor. Homil. 1. in Ezechialem propbetam: & hic in iſtis commentariis, in pag. 220. col. 2. in fine. Diuini vates.

De ſancta Maria Magdalena Rogabat Ieſum quidam Phariſæus.

VT cognouit quod Ieſus recumberet in domum Phariſæi, venit ad Chriſtum. Chriſtus vocabat interius quam ſuſcipiebat exterius, pag. 34. colu. 1. in
C princ. Et ſtatuit me. Sine auxilio Dei nō poteſt peccator ſurgere à peccato. Obſerua autē quod Deū in ſua neceſſitate quæſiuit, ſed de hoc iam diximus in Dominica prima poſt octauam Epiphaniæ. Cœpit rigare pedes. De vtilitate lachrymarum, pag. 72. col. 1. poſt med. & dic heu. Capillis capitis ſui tergebat, pag. 63. col. 2. poſt princ. Explicans.

De ſancto Iacobo Apoſtolo. Acceſſit ad Ieſum mater.

QVomodo accedendum ſit ad eum, vide pag. 379. col. 1. in fine. Oportet magnam. Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? pag. 216. col. 2. ante finem. Bibere calicem.

In Aſſumptione Virginis Mariæ. Intrauit Ieſus in quoddā.

VNum eſt neceſſarium, lege de hac re, pag. 73. co. 1. poſt medium. Porro vnum.

In Decollatione ſancti Ioannis Baptiſtæ.

IMpius Herodes tyrannus, & adulter gratulatur & exultat: At Ioannes vir ſanctiſſimus iniuriam patitur. Quomodo iuſti in hoc mundo damnentur, & de proſperitate impiorum, vide pag. 127. col. 1. in med. D
Ne ſuccenſeas. Ioannes arguebat Herodem. Veritas dicenda eſt principibus & magnatibus, pag. 155. col. 1. in fine. Non aſcendiſtis, ante medium. Odit mundus veritatem, pag. 132. col. 2. ante med. Et propheta, & pag. 268. col. 1. ante medium. Niſi Ionas.

In Natiuitate ſacratiſſimæ Virginis Mariæ.

LIber generationis Ieſu Chriſti. pag. 12. col. 2. in fine. Hæc iam ampla, lege quomodo Chriſtus ſit Deus, & homo, vide etiam pag. 43. col. 1. in fine. Omnia ſunt, & pag. 163. col. 2. ante finem. eſſe Chriſtum.

Salmon genuit Booz de Raab, contra eos qui de generis nobilitate inaniter gloriantur, vide quomodo Chriſtus ex Raab Cananea, & ex Ruth Moabitide quę ab impijs idololatris genitę fuerant, traxit originem. At nihil parentum obſcuritas obfuit Dauidi, nec Chriſto, neque Sacratiſſimæ eius matri, lege pa. 141. col. 2. poſt med. Pater tuus Amorræus, & pagin. 513. column. 2. ante med. Oſtendit illis Deus. pag. 295. column. 1. poſt princip. Præſtat quidem. Obſerua autem quod non ponitur primogenitus in genealogia ſaluatoris, quia Iſrael qui erat primogenitus, E
dicitur Exod. 4. erat abijciendus, lege pag. 599. col. 1. ante me. Viues in gladio.

De ſancto Math. Apoſtolo & Euangeliſta. Vidit I[e]ſ[us] hominem ſedentem, &c.

VIdit Ieſus hominem ſedentem In theloneo. De hoc vide fer. quarta poſt quar. Dom. quadrageſimæ in verbo, Prætetiens Ieſus vidit hominem cæcum. Sequere me. Prius vocat Ieſus Matth. pag. 34. col. 1. in princ. Et ſtatuit. Surgens ſequutus eſt eum. De Chriſti ſequela, vide in feſto S. Andreæ, in fine, & de vanitate ſeculi, & mundi contemptu in eodem loco. Miſericordiam volo, pag. 26. col. 1 circa fin. Non miſit. Surgens ſequutus. Ponderaly ſurgens, pag. 32. col. 2. in fine. Sta ſuper. Peccatores ad pœnitentiam. vide dominicam 4. Aduentus, prædicans baptiſmum pœnitentiæ.

In exaltatione ſanctæ Crucis.

DE crucis exaltatione, pagin. 164. colum 2 in fin. Ego Dominus. Super euangelium, vbi ait, nunc princeps huius mundi eiicietur foras, pag. 261. col 1 F
in fine Per hunc draconem, & pag. 357. colum. 1. poſt med. Apparet autem.

De S. Michaele, & de Angelis.

DE caſu diaboli & de angelis, pag. 256. colu 1. ante med. loquitur ad literalem, lege hanc pagin & totum folium ſequens. Niſi quis humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, pagin. 390. column. 2. ante med. Nam in eccleſia.

De ſancto Franciſco. Confiteor tibi Pater Domine cæli.

ABſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus. Quomodo Deus dicatur aliquid abſcondere & excæcare & indurare, & cætera huiuſmodi quæ paſſim offendes in ſcriptura ſacra, lege pag. 116. colum. 1. in prin. Audite audientes, & pag. 98. col. 2. ante me. Quo enim. Et pag. 133. col. 1 prope med. Nec obſtat, & pag. 188. col. 2. in prin Pollui eos, & pag 267. colu. 1 circa me. Pōt ēt. & pa. 381. col. 2. in prin Huius excitatis. Porro ſapientes & prudentes huius mundi ſunt, qui apud ſemetipſos ſunt ſapientes. quomodo autem ſapientia huius mundi ſit ſtultitia apud Deum. pag. 41. col. 2. poſt med. quæ maior, & pa. 254. col 1 ante

me. in

A me. In ſaplentia, & pa. 394. col. 1. in me. Oportet eoim. Et reuelaſti ea paruulis, hoc eſt, humilibus, pag. 39. col. 1. poſt prin. Confiteor. Lege totam pag. 40. Venite ad me omnes qui laboratis, &c. pag. 376. col. 2. in pr. Quomodo, lege vſque ad contex. Iugum meum ſuaue eſt pa. 309. col. 2. ante med. Cum contriuero.

In feſto omnium Sanctorum. Videns Ieſus turbas, &c.

Videns turbas aſcendit Chriſtus in montem, vnde Eſaias. Super montem aſcende qui euangeliza Sion & ad populum. Venite aſcendamus ad mõtem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias ſuas, &c. vide pag. 146. col. 2. prope me. Illa enim Lege duo folia ſequentia & pag. 163. col. 2. in pr. famam. Aperiens os ſuum, docebat eos, pa. 432. co. poſt me. Hic fluuius. Beati, de beatitudinibus & earum pluralitate in genere pag. 372. col. 1. poſt me. Octo Vide etiam de beatitudine opiniones Philoſophorum. pag. 29 col. 2. prope me. Pythagoras. Omnia hæc philoſophorum deliraméta deſtruit Chriſtus damnat dicens. Beati pauperes, &c. acſi diceret, tantum abeſt vt beatitudo in his bonis quæ mundus miratur ſit collocanda, vt in eorum prorſus abiectione ſit poſita. Sed de ſingulis beatitudinibus ſigillatim non diſcutiamus Beati pauperes ſpiritu quoniam, &c. de contemptu diuitiarum, & bono paupertatis, vide in pag. 79. colu. 2. in fin. Diuitiarum. Beati mites: quoniam, &c. de hac terra viuentium quam mites poſſidebunt, pa. 123. col. 2. poſt me. Nec in terram, & pa. 340. co. 2. ante me. Porrò cum, & pa. 380. col. poſt me Vel ideo. Beati qui lugent quoniam, &c. Vide de lachrymis pag. 370. col. 1. ante fin. Qui ſe Deo. Beati miſericordes quoniam, &c. pa. 153. col. 2. poſt me Et manum egeno, & pa. 169. colu. 2. poſt me Panem ſuum & pag. 284. col. 2. in me. Beati mundo corde quoniam, &c. vide pa. 323. co. 1. in me. Et dabo. Beati pacifici quoniam, &c. p. 74 co. 2. in me. Vbi accedernur, & p. 101. col. 1. poſt prin. & aſpectus. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam quoniam, &c. pa. 4. col. 1. poſt prin. Permittit aliquando, & pa. 19. co. 2. 10 me. de igne, pa. 31. col. 2. ante med. Fili hominis, & pa. 50. col. circa med. Solet Deus, & p. 65 col. 1. poſt me. Qui meum & pa. 135. col. 2. ante me. Et cognoſcetis & pa. 162. col. 1. poſt med. & ſi & pag 141. col 1. ante me. Nam pro. & pa. 180 col. 2. circa me Ignis comedit, & pa. 189. co 2. in med. Hinc diſces
C & pa. 193. co. 1. poſt med. omne lignum, & pa. 217. col. 2. poſt prin. Hic eſt calix, & pag. 285 colu. 2. poſt med. Potens, & pag. 374 col. 2. ante med. Si dormiatis inter medios cleros. Hæc authoritas explanatur de perſecutionibus iuſtorum. Obſerua autem quod non omnes qui patiũtur perſecutionem beatos eſſe ait Chriſtus, ſed illos tantum qui propter iuſtitiam perſecutionem patiuntur. Omnia propter Chriſtum agenda ſunt & ipſum corã oculis habeamus, tam in proſperis quam in aduerſis, pag. 54. colum. 1. poſt prin. Quis ea, lege vſque ad contextum, & p. 91. col. 2. ante finem. Hoc lignum. Beati eritis cum maledixerint vobis homines, pag 38. col. 1. ante med. Impius poterit.

COMMVNE SANCT.
De Apoſtolis.

De ſanctis Apoſtolis & Chriſti diſcipulis vide pag. 226. col. 2. in medio. Et adducam. De numer. Apoſtolorum duodeno, pag 392. col. 2. ante med. Hæ duodecim. Lege duas pag. ſequentes vſque ad contex. In Euangelium de communi Apoſtolorum, quod incipit. A
Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, & in illud: Hæc mando vobis, &c. De dilectione. vide pag. 101. co. 2. poſt med. per lapidem, & pag. 210. col 1. in medio. Populi, & pag. 314. col. 1. circa pri Omnes, & pag. 323. col. 2. & iterum in priu. & pa. 365. col. 2 in med. Frons hæc, & p. 366. col. 2 prope me. Et margioem, & pag. 389. col. 2. poſt pt. Porta hac, & pag. 402 col. 2. prope me. Nam cum. Ignis in altari meo, dicit Dominus, ſemper ardebit pag. 402. col. 2. Nam cum. Vos autem dixi amicos & vos amici mei eſtis. De amicitia vide pag. 73. col. 2. ante med. & quoniam. Amicitia eſſe non poteſt niſi inter bonos, quare inter iniquos diu durate non poteſt. pa. 214. col. 2. in med. Et ſaturata. Qui perſeuerauerit vſque in fin. hic ſaluus erit. De perſeuerantia, pa. 367. col. 2. in fine. Et ante frontes, & pag. 369. co. 2. ante me. Per dexteram. In Euangel. Ecce ego mitto vos ſicut oues, &c. Ego, emphaſim haber. Ego qui vires vobis præſto, & qui auxilium do, ſum qui mitto vos, pagin. 3. col. 2. poſt med. In te eripiat Præ. Non ſe ingerunt ipſi, ſed a Deo mittuntur pag. 34 col. 2. in med. Mitto ergo. Item qui Deum timet & ſecum habet, nihil aliud timere debet, pag. 37. co. 2. poſt pt. quid timet, & pag. E
37. col. 2. poſt med. Illud eſt. Ideo Mathatias filijs ſuis dicebat. A verbis hominis peccatoris ne timueritis, quia gloria eius ſicut ſtercus. 1. Mach. 2. De munere prædicatorum pag. 105. col. 2. ante med. Quaſi viſio & pa. 397. col. 1. poſt med. Homines. Nolite portare virgam, neque calciamenta Matt. 10. Hoc eſt, vt hic author interpretatur. Ne concupiſcatis mundi fauorem pa. 273. co. 2. prope me. Pro eo. Et ſuper illud quod Apoſtolis ait: Manducate quæ apponentur vobis. Lege pa. 443. col. 1. ante med. Hinc deſumpta.

In feſto ſanctorum Euangeliſtarum.

De excellentia & dignitate Euangeliſtarum, pa. 11. colum. 2. in fin. Exiſtimat. Euangelium. Miſit illos binos ante faciem ſuam. Binos mittit (vt D. Gregorius ait in Homilia) propter mutuam charitatem, pag. 20. colu. 2. ante medium. Currus erat, & pag. 23. col. 1. in fine. pennæ eorum. Operarii autem pauci, pa. 343. co. 2. poſt med. Superbi. Nomina veſtra, &c. pa. 123. col. 2. ante med. Voluerunt, & pag. F
288. col. 2. ante med. Nomina veſtra.

In communi vnius Martyris.

Qvi vult venire poſt me. Voluntarium obſequium. Obſequium à nobis exigit Deus. Ideo dixit. Qui vult. Neminem cogit. Manet enim vnicuique ſua propria voluntas, vnde Dauid. Voluntarie ſacrificabo tibi Domine pag. 430. col. 1. poſt med. Et poterat. Abneget ſemetipſum. De hac abnegatione, pag. 403. col. 2. ante med. diximus. Et ſequatur me. pag. 22. col. 2. ante med. Qui ſequitur me, & pa. 93. colum. 1. ante me. Si Chriſtus. De hac Chriſti ſequela, vide Domin. quar. in quadrageſ. ſuper illud: Sequebatur illum multitudo magna. Qui odit animam ſuam. Quid hic intelligat per animam vide pagina 296. columm. 1. in med. Veneritque. Qui odit patrem aut matrem, pagina 99. column. 2. in fin. Non veni, & pagina 269. column. 1. in fine. Et corruent.

Tempore paſchali.

PRo ſanctis martyribus in tempore paſchali ſuper illud quod Chriſtus ait. Manete in me. vide pag. 102. col. 1. poſt prin. Deus vocat totas.

In commune plurimorum martyrum.

IN euangelium: Cum audieritis prælia & ſeditiones nolite terreri, de tribulationibus ſanctorum, vide quæ litteris mandauimus in ſuperioribus in feſto omnium ſanctorum, ſuper illud: Beati qui perſecutionem patiuntur. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras, pa. 346. col. 2. poſt med. & percutiam. In aliud euangelium quod incipit. Cauete à fermento Phariſæorum quod eſt hypocriſis, de hypocriſi vide feriam quartam cinerum in illud: Cum ieiunatis nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Nihil opertum quod non reueletur. Volunt hypocritæ ſua crimina celare. Sed Deus illa manifeſtabit: Per ea quæ quis peccat punietur, pag. 223. colu. 1. in prin. Dedi ſanguinem. Ne terreamini ab his, qui vos perſequuntur, pag. 37. col. 2. ante fin. Illud, & pag. 125. col. 2. in me-
B dio. Cum animas. Animam non poſſunt occidere, de immortalitate animæ egregiè & latè diſputat pag. 126. col. 1. in med. Vt interficerent. Lege totum folium ſequens. Eum timete, qui poſtquam occiderit habet poteſtatem, pag. 361. colu. 1. ante fin. Poteris. Capilli capitis veſtri. Nonne quinque paſſeres. De Dei prouidentia, pa. 233. col. 2. in fine. Cum dedero. Curam agit Deus ſuorum. Sicut de Iacob, Ioſeph, Helia, & Dauid, pag. 143. colu. 2. in prin. Filius meus Ioſeph. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini, pag. 256. column. 2. in med. Anounciabis eis. Gaudete quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis, pag. 96. col. 2. in fine. Atramentarium. Non veni pacem mittere, ſed gladium pag. 99. col. 2. in fine. Non veni.

De Confeſſoribus.

SImile eſt regnum cœlorum. Quomodo Regnum Dei his rebus terrenis aſſimiletur, vide Dominic. quartam poſt octauam. Epiphaniæ Vigilate. Quomodo vigilandum nobis eſt omni tempore pag. 21. col. 1. poſt prin. Nihil eſt. Lege tres col. ſequentes. Nolite timere puſillus grex. Venite quæ poſſidetis, facite ſacculos, pag. 153. colum. 2. poſt me. & manum
C egeno. Nemo accendit lucernam. pag. 294. col. 2. in fine. Non accendunt lucernam. Si oculus tuus ſimplex fuerit, pagin. 406. col. 2. in prin. Non prohibet Deus. De intentione boni operis. Fidelis ſeruus & prudens. De prudentia prælatorum, pag. 301. col. 1. in fine. Solent enim & pag. 205. colu. 2. propè me. Hoc eſt præſulis. In euangelium vbi narratur parabola de decem mnis, vbi impij illi dixerunt. Nolumus hunc regnare ſuper nos, lege pa. 224. col. 2. ante med. Mundare te.

In parabola de quinque talentis, & mnis. Vbi dicitur quod ſeruus nequam abſcondit talentum, vel mnam, vide pa. 265. col. 1. ante med. eorum enim, & pag. 400. col. 2. in medio. Finis mortalis.

In Euan. Ecce nos reliquimus omnia.

DE Mundi contemptu vide in feſto Sancti Andreæ, ſuper illud Relictis retibus: Obſerua autem quod non dicit Petrus quod reliquerunt aliqua, ſed omnia: quia propter Chriſtum omnia ſunt relinquenda, quod quia minime fecerunt Ananias & Saphira infeliciter obierunt. Act. 5. Ideo Dauid: Ad omnia mandata dirigebar. Omnem viam iniquam D odio habui. In mari rubro omnes Ægyptij perierunt. Exod. 14. quia Saul non interfecit omnes Amalechitas ſicut mandatum acceperat à Domino, punitus fuit & eiectus à regno. 1. Reg. 12. Iacobus etiam ait. Qui in vno deliquerit factus eſt omnium reus. De ſanctis parentibus Ioannis Baptiſtæ ait Lucas, quod erant iuſti ante Deum: quod probat dicens. Incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini Luc. 1. Euangelicus etiam ille negociator, inuento theſauro & inuēta margarita abiit & vēdidit omnia. Lege de his, pa. 15. col. 2. prope fin. Poteris hoc, & pag. 22. col. 1. in prin. Cum ambularent. Omnis qui reliquerit fratrem, &c. propter me. Propter Chriſtum hæc terrena ſunt contemnenda, alioquin nihil nobis proderit mundi contemptus. plurimi námque Philoſophorum contempſerunt vitam, delicias, & opes, &c. pag. 55. col. 2. poſt prin. Quis ea, & pag. 91. colu 2. poſt med. Hoc ſignum.

In Euangel. Vos eſtis ſal terræ.

SIcut ſale conditur cibus, & præſeruat ſal carnes à corruptione, putrefactione, ſic ſacerdotes & doctores, & prælati bonis exemplis & probatis mori- E bus populum debent inſtruere, ne in vitiorum corruptionem labatur. pa. 412. col. 1. poſt med. Veſtibus. Præterea de prælatis & prædicatoribus, pag. 29. col 1. in prin. Auriga eſt, & pa. 48. col. 2. ante med. Speculatorem, in finem paginæ. Ideo in hoc euangelio prius dixit. Vos eſtis ſal terræ, & deinde. Vos eſtis lux mundi. Oportet vt ſacerdos ſit virtute & ſcientia prædirus, ſed primò & principaliter, vt virtutibus innitatur. Lege totum folium ſequens & vſque ad contextum. De officio & munere doctorum & prædicatorum pag. 105. colu. 2. ante med. Quaſi viſio, & pag. 141. col. 1. in princ. Annuncia, & pag. 185. colu. 2. ante med. Huioſmodi, & pag. 205. colum. 2. ante medium. Hoc eſt ſpeculatoris, vide ſupra dominica. 2. poſt Paſcha. Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montem poſita. Dignitas prælaturæ oſtendit qualis ſit vnuſquiſque pa. 359. col. 1. ante fin. Sunt enim. Quid vero ſit iſte mons inſinuatur, pa. 401. colu. 1. poſt prin. Iſta eſt. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere, pag. 440. col. 2. ante med. Ita enim.

In communi ſanctarum Virginum.

SImile eſt regnum cœlorum decem virginibus. F Quomodo ſpiritualia & cœleſtia ſimilentur iſtis rebus terrenis, vide Domi. quartam poſt octauam Epiphaniæ. Quinque erant fatuæ, & quinque prudentes. Multa ſunt in cauſa, cur Dominus ſinit impios viuere inter pios, pag. 6. col. 2. in prin. In terra Chaldæorum, & pa. 304. col. 2. poſt. prin. Solet etiam, & pa. 378. col. 1. poſt. med. Quam ob cauſam. Vigilate itaque. Quomodo vigilandum pag. colum. 1. prope prin. Nihil eſt, lege tres columnas ſequentes.

In communi Viduarum.

SImile regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro: Cur regnum cœlorum his rebus externis ſimile eſſe dicatur, vide in Dominicam quartam poſt octa. Epiphaniæ. Sagenæ miſſæ in mari. Et ex omni genere, impios ſinit Deus viuere inter pios, vide hic in communi virgi. Quinque erant fatuæ & quinque, &c. Vendidit omnia, & emit agrum ſiue margaritam. De mundi contemptu lege in feſto ſancti Andreæ in verbo Relictis retibus. Quomodo autem non ſatis ſit vendere aliqua, ſed omnia, ita vt nihil ſibi retineat verus Chriſti ſeruus & fidelis mundi contemptor vide quæ ſcripſimus in euangelium. Ecce nos reliquimus omnia, ſuper ly, omnia.

In Dedicatione Eccleſiæ.

DE dedicatione Eccleſiæ.pa.319. colum.2.in prin. Ante Babylonicam. & pa.381.colum.1.prope finem. Erit nomen. Lege vſque ad contextum, & pag. 400.co 1.poſt med.Dent operam.quantum verò malum ſit in templum peccare. p.86. col. 1. in fin. Et Iezonias. ¶ Super euangelium. Vidit Ieſus Zachæum. 125. col. 1. in med. Accipitur, & pa.142 co.2.poſt me. Tranſiens. Prius Chriſtus venit ad peccatorem & reſpicit illum, quàm peccator veniat ad Chriſtum. pag.318. col. 1. in medio.Et merito. ¶ Zachæus feſtinans deſcendit. De feruore quo Deo eſt ſeruiendum. vide in die natalis Chriſti ſuper illud. Paſtores venerunt feſtinantes. Murmurabant quod ad hominem peccatorem diuertiſſet. De murmuratoribus, detra. pag.206. col 1. ante fin. Viri detractores, & pag.211. col.1.poſt med. Viri.

Pro mortuis ſeu in funere defunctorum.

EGo ſum reſurrectio & vita. pagin.150. col. 1. poſt med. Non eſt Deus. & pa. 168. col. 1. in fin. Ecce omnis. Et pag.170.colum.2.ante med. Vita viuet. & p. 285.col.2.ante med. Si hi pro. Et pag.331.colum. 1. circa med. Et vixerunt. Omnis qui viuit & credit in me. pag. 330. colum.2. in fine. Et ingreſſus eſt. Deſcendi de cœlo non vt faciam voluntatem meam. Ioan. 6. vide pag.24 col.1.ante med. Sermonem. quomodo mortui ſunt plorandi, pa 225.colum.1.prope me. Et tamen præcepit Leg.3.co.ſequen.& pag 255 colom.1. in fine. Leua planctum. De hominis miſeria:& breuitate huius vitæ, lege quæ ſcripta ſunt in feriam quartam cinerum ſuper illud, Memento homo quia cinis es, &c.

In Letanis ſiue rogationibus & petitionibus.

DE petitionibus in illud orationis dominicæ. Sanctificetur nomen tuum. Exponitur locus iſte pa.322.colum.1.ante med. Et ſanctificabo. Et pag. 380. col. 2. poſt med. Accipitur hic. Pro pluuia petenda, aut tempore famis, vel peſtis. pa. 66. co. 2. prope med. Quando miſero. Percutit Deus terram ſterilitate propter peccata populi ſicut tempore Acab, & Iezabelis. multis etiam alijs calamitatibus ferit. pag. 75. col. 2. ante med. Eodem modo. In euangelium vbi ait. Quis veſtrum habebit amicum? Expende quod in ſingulari numero dixit amicum, & non amicos, & etiam dixit quis, vt inſinuet quàm rarus ſit, qui vnicum habeat fidelem amicum. pag. 73. col. 2. ante med. Et quoniam. Si perſeuerauerit pulſans. De perſeuerantia vide pa. 367. col. 2. in fine. Et ante frontes. & pag. 369. col. 2. poſt princ. Per dexteram. Quid poſſit oratio iuſti aſſidua pa.122.col.2.poſt princ. Se debeat opponere.

Elenchus in Euangeliorum enarrationibus optatum hic ſortitur exitum.

FRATRIS HECTORIS PINTI

LVSITANI HIERONYMIANI, SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTORIS, ET IN ACADEMIA, CONIMBRICENSI SANCTÆ Scripturæ profeſſoris in Ezech. Prophetam Commentarij.

ARGVMENTVM.

Explicat diuinus vates, quo tempore atque loco ea viderit, quæ huic capiti mandauit. 2 nomē ſuum, genus, & munus oſtendit. Deſcribit nimius verbis explicatu difficillimis admirabilem viſionem ſibi oſtenſam quatuor animaliū, rotarum viuentium, throni Dei, & eius imaginis ſuper throno: vt inſinuet mittentis ſe authoritatem, ſuamque confirmet vaticinationem. 4 Aperit etiam quibuſdam ſententiarum luminibus vtramque in Chriſto Deo noſtro naturam diuinam & humanam, eius regnum, ſacerdotium, mortem acerbiſſimam, reditum ad vitam, & aſcenſum in cœlum: qui cùm eſſet totius vniuerſi moderator & rector formam ſerui ſuſcepit, noſtram induens mortalitatem, vt immortalitatis ſuæ nos participes efficeret, quo eo in cœleſti beatitudine æuo ſempiterno frueremur. Prædicit iuſtorum charitatem, perpetuámque in recta viuendi ratione conſtantiam. Sed ita temperat hæc omnia, ne tunc rudis populus Deum eſſe corporeum exiſtimaret. eámque ob cauſam ea verborum tegumentis operuit quæ erant poſteà oſtendenda, & in euangelio apertè reuelanda.

CAPVT I.

ET [a] factum eſt in triceſimo anno, [b] in quarto, in quinta menſis, [c] cùm eſſem in medio captiuorum [d] iuxta fluuium Chobar, [e] aperti cœli, & [f] vidi viſiones Dei: in quinta menſis, ipſe eſt annus quintus tranſmigrationis [g] regis Ioachim. [h] Factum eſt verbum Domini ad Ezechielem [i] filium Buzi [k] Sacerdotem [l] in terra Chaldæorum ſecus flumen Chobar: [m] & facta [n] eſt ſuper eum ibi manus Domini.

EXPLANATIO.

[a] *ET factum eſt in triceſimo anno.*) Obtinente Iudææ regnum iuſto illo Ioſia, qui ſingulari ſapientia ſanctiſque inſtitutionibus patriam illuſtrauit, & ad ſummam amplitudinem perduxit, Inuẽtus eſt in templo Domini liber legis ab Helchia pōtifice maximo, vt Regum libro quarto diuinæ literæ memoriæ prodiderũt. Nam impius Manaſſes, qui antea regno præfuerat, vero Dei cultu neglecto, gẽtium idola, earúmque vanitates & ſuperſtitiones coluit, & cùm eſſet cœleſti oblectatione deſtitutus, & ſcelere atque maleficio paſceretur, viros iuſtos ſapientia & pietate præſtantes eius impietati acquieſcere, atque ſubſcribere nolentes, interfecit, & diuinam legem delere, penitúſque extinguere curauit. Quod intuens, vt aiunt, vir quidam virtutum præſidio ſeptus, amore pietatis & religionis incenſus librum diuinæ legis inuito impio rege, in quodam templi loco tuto & apto abſcondit: qui poſteà fuit tempore Ioſiæ inuentus, qui Dei cultum, quem eius maiores per ſummum ſcelus violauerant, inſtaurauit, populúmque ſuum in vera religione mirabiliter inſtruxit. Poſt legem inuentam vixit Ioſias tredecim annos, cui ſucceſſit Ioachaz filius eius, qui tres menſes duntaxat præfuit regno, poſtquem regnauit Ioachim vndecim annos, cui ſucceſſit Ioachin, cognomine Ieconias, qui cum tribus menſibus principatum tenuiſſet, fuit de dignitatis gradu deiectus, & captiuus ductus in Chaldęam cum noſtro Ezechiele, aliiſque multis, qui obſidioni reſiſtere non valentes, ſe Babylonijs facilè tradiderunt, Pro Iechonia fuit Sedechias in regia dignitate conſtitutus, & vndecimo anno ſui imperij fuit captus à Babyloniis, & oculis priuatus, vt talis eſſet eius facies, quale fuerat eius ſceptrum: tota Hieroſolyma fuit funditus euerſa. Et hæc appellatur vltima captiuitas, cum ea quæ fuit ſub Iechonia potiùs tranſmigratio appelletur. Omnes hi reges dempto Ioſia fuerunt impij ſcelerúmque maculis notati: quocirca ſuam dignitatem labefactarunt, patriámque ſuam penitus deleuerunt. Cum autem Ezechiel eſſet iuxta fluuium quendam Babylonis nomine Chobar, inter captiuos Hebræos, anno quinto ſuæ captiuitatis, quam ipſe regis Ioachin tranſmigrationem vocat, vidit ea, quæ huic primo capiti mandauit, vt diuinarum vaticinationum veritas innoteſceret, eſſétque perpetuis monimentis conſignata. Eam ob cauſam aſſerit fuiſſe hoc anno triceſimo nempe à libro legis reperto. Si enim ab eo tempore ad annum vſque quintum tranſmigrationis Iechoniæ annos numeraueris, inuenies triginta: tot enim inter legis inuentionem & hanc diuini noſtri vatis viſionem abſque dubio interfluxerunt. Lege quartum Regum, & ſecundum Paralipomenon, ſi hæc volueris copioſius perſpicere. Et ne me exiſtimes hoc ſomniare, vide Chaldæam paraphraſin, cuius ad literam hæc ſunt verba, *Factum eſt triceſimo anno ab eo tempore, quo liber legis repertus eſt ab Helchia ſummo pontifice, anno decimo octauo Ioſiæ.* Illud eſt hoc loco aduertendum non numeraſſe Ezechielem tempus niſi ab inuenta lege, vt oſtenderet, non debere propriè tempus appellari ætatem illam, in qua diuina lex erat ob hominum ſcelera penè extincta, & de medio ſublata. Eam ob cauſam li-

4. Reg. 24 & 25.

4. Reg. 2. Pari.

1.Reg.13 bro primo Regum ſcriptum legimus Saulem duos an-
Actu.13. nos regnaſſe, cùm aſſerat in Actis diuus Paulus eum
ad quadrageſimum ſui regni annum vitam perduxiſ-
ſe. Nam cùm ſolùs duobus primis annis iuſtitiam &
religionem coluerit, tempore illo tantum modò dici-
tur regnaſſe, quo diuinam legem ſeruauit, non autem
illo, quo ea contempta ratio nihil valebat, iuſtitia ia-
cebat, mos patrios occiderat. Imò nec tunc viuebat,
ſed mortuus meritò poterat appellari, *peccatum* enim,
Iac.1. *cùm conſummatum fuerit*, vt verbis vtar diui Iacobi A-
Rom.6. poſtoli, *generat mortem*. Id intuens animo diuus Paulus
Apoc.3. in epiſtola ad Romanos aiebat: *Si ſecundum carnem vi-
xeritis, moriemini*: & diuus Ioânes in Apocalypſi: *nomen
habes, quòd viuas, & mortuus es*. Diſcipulis ſuis dixit
Ioan.15. Chriſtus Deus noſter: *Vos teſtimonium perhibebitis de me,
quia ab initio mecum eſtis*. Ac ſi diceret: Eam ob cauſam
integrum erit & incorruptum teſtimonium veſtrum,
quo & facta & miracula mea teſtificabimini, quia ea
oculis aſpexiſtis, & tanquam vobis perſpecta & explo-
rata narrabitis, cum à principio vitæ veſtræ mecum
Matth.9. familiariter ſitis. Sed dices: Quid? Nónne Matthæus
Mar.2. publicanus ætatem longiùs prouexerat, cum relicto
Luc.5. telónio ſecutus eſt Chriſtum? Nónne erat iam vitæ
progreſſus? Non quidam: tunc enim cœpit viuere,
cùm ſe cœpit à flagitiorum contagio ſeparare. Im-
piorum quæ dicitur vita, mors eſt: illi vixiſſe vere di-
cuntur, qui à ſcelerum vinculis euolauerunt, ſéque ad
Chriſtum conuerterunt, cuius amore mirabiliter fla-
grarunt. Id de latrone ſancto dicendum puto. Etſi e-
Luc.23. nim ſunt, qui aſſerant eum vltima vitæ hora fuiſſe ſa-
lutem animæ conſecutum, ego tamen arbitror, eum
prima vitæ ſuæ hora animam ſuam expiaſſe, cùm ſe ad
fontem miſericordiæ conuertit, cùm inſignes malefi-
ciorum maculas animo conceptas acerbiſſimo con-
tritionis fletu deleuit, & totam ſpem ſuam, totam co-
gitationem, totam denique mentem in Chriſto vulne-
ribus traiecto fixit, atque locauit. Horam illam vitæ,
quam alij vltimam appellant, exiſtimo ego eſſe pri-
mam appellandam. Non enim antea vixerat, cui cupi-
ditatis ſtimulis concitatus, alios illibatis diuitiis ſpo-
liabat. Imò nec talis ætas tempus dici merebatur: nam
cum tempus ſit numerus, ſiue menſura motus cœli
per prius & poſterius, vt aſſerit Ariſtoteles libro quar-
to Phyſicorum, & alij philoſophi multis in locis teſtã-
tur, qui fieri poteſt, vt cœli motionem attentè nume-
rent, qui ſuarum motionum nec numerum habent,
nec menſuram, nec ordinem: cùm neque vitam diri-
gant ad rationis menſuram, neque officiorum mo-
menta perpendant? Præterea quomodo cœlum rectè
menſurabunt, qui eo contempto ſolùm terram in-
Pſal.16. tuẽtur: & vt verbis vtar regij ac diuini vatis, *oculos ſuos
ſtatuerunt declinare in terram*? Hac ratione ductus Eze-
chiel tempus ab inuenta lege numerat dicens: *Et fa-
ctum eſt in triceſimo anno*. Sed cur incipit à particula, *&*,
copulatiua, quæ niſi aliquid præcedat, locum non ha-
bet? Exiſtimo, ideo hoc feciſſe, quia voluit ſignificare,
quæ litteris mandabat priùs mentis oculis vidiſſe: eſt
enim prophetia intellectus acie perſpecta, & diuini-
tus inſpirata: quam ob cauſam eam diuini vates viſio-
nem appellant, ipſique videntes appellantur, vt in no-
ſtris in Eſaiam commentariis in primi capitis expla-
natione oſtendimus. In prima epiſtola ad Corinthios
1.Cor.12. ait in hunc modum diuus Paulus: *Alÿs per ſpiritum da-
tur prophetia*. Et de ea interpretantur nonnulli id, quod
Iob.32. anteà dixerat Iob. *Inſpiratio omnipotentis dat intelligen-
tiam*. Et alibi: *Et vidit oculus meus, & audiuit auris mea, &
Iob.13. intellexi ſingula*. Ideo quod prædixit, ait intellexiſſe, vt
verè vaticinium eſſe oſtendat: non eſt enim prophe-
Gen.41. tia id, quod minimè intelligitur. Nec enim Pharaonis
per ſomnium viſio ventura prenuntians debet pro-
priè prophetia appellari, quoniam id quod viderat in-
tellectu non percipiebat: nec Caiphas, quamuis pro- Ioan.
phetauit, *cùm eſſet pontifex anni illius*, vt ait diuus Ioan-
nes propriè propheta fuit, quoniam verborum quæ
protulit verus intellectus ipſum fugiebat. Et quo-
niam diuinus noſter vates ea, quæ litteris mandauit,
viderat in ſpiritu, & comprehenderat intellectu, in-
cipit à particula copulante, continuans ea quæ ſcri-
bit, ad intimam reuelationem, & ea quæ foris protu-
lit iis, quæ intus áſpexerat, connectens, aut certè pro-
lepſis eſt figura in ſacris litteris non infrequens: cùm
ea, quæ ſequi debent, anteponuntur, vt primo capite
Ionæ: *Et factum eſt verbum Domini ad Ionam*, & pſal- Ioan.
mo octogeſimo ſexto: *Fundamenta eius in montibus ſan-* Pſal.86
*ctis, diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula
Iacob.*

b *In quarto, in quinta menſis.*) Hebraiſmos eſt, ac ſi di-
cat: quinta die menſis Iulij, qui eſt quartus in ordine
menſium. Ita Ionathas Chaldæus hunc locum expla-
nat. Sunt qui per hunc quartum menſem intelligant
Ianuarium, aſſerentes Orientis nationem ſolitam
fuiſſe incipere annum ab Octobri poſt torcularia, &
frugum collectionem. Et quamuis opinio hæc ſit ma-
iorum virorum authoritate munita, ego tamen exi-
ſtimo priorem eſſe tenendam, non ſolùm ob Ionathæ
interpretationem, ſed ob diuinarum litterarum au-
thoritatem. Nam Exodi capite duodecimo loquens Exod.
Moyſes de menſe Martio, quo Hebræi egreſſi ſunt ex
Ægypto, inducit Deum in hunc modum loquentem:
Menſis hic vobis principium menſium primus erit in menſibus Moſes
anni. Sed tunc oritur quæſtio: quî fieri poteſt, vt Iulius
appelletur menſis quartus à Martio, ſi eſt quintus in
ordine. Huic dubitationi facilè reſpondebis, ſi menſiũ
rationem iuxta Hebræorum conſuetudinem perpen-
deris. Illi námque menſes per lunas numerant: ex quo
effectum eſt, vt apud eos menſis appelletur chodes,
quæ dictio innouationem ſignificat, quòd eo luna in-
nouetur, quo etiam nomine prima dies lunæ appella-
tur. Annus apud Hebræos ſemper incipit à nouilunio
propinquiore æquinoctio vernali. Quãdo autem no-
uilunium præcedit æquinoctium, reſpondet primus
menſis noſtro Martio, quãdo autem ſequitur, reſpon-
det Aprili. Sed plerunque primus mẽſis capit partem
Martij, partem verò Aprilis: quocirca mẽſis quartus,
aliquando reſpondet noſtro Iunio, aliquãdo Iulio, ali-
quando vtrique. Eſt igitur perſpicuum eos in errore
verſari, qui aſſerunt Octobrem, aut, vt alii dicunt,
Septẽbrem eſſe anni principium, niſi dicant hoc fuiſſe
ante Hebræorum egreſſum ex Ægypto. In qua ſenten-
tia fuerunt Rabbi Dauid, & Elizer, exiſtimantes fuiſſe
mundum in vno & duobus iis menſibus creatum. At
antiqui Romani annum à Martio incipiebant: auto-
res ſunt Marcus Varro, & Macrobius, & alii. Et Sira-
bus aſſerit fuiſſe Mundum à Deo menſe Martio con-
ſtitutum, & ſolem in ſuo principio primũ arietis gra-
dum tenuiſſe: qua in ſentẽtia fuerunt diuus Hierony-
mus trium linguarum clariſſimus interpres, vitæque
ſanctimonia probatiſſimus, immortalis Ambroſius,
magnus Baſilius, glorioſus & inuictus Athanaſius, qui
fontes veræ philoſophiæ aperuerunt, totúmque ter-
rarum orbem ſplendore ſapientiæ illuſtrarunt: illud
enim in illis lumen mirabiliter eluxit, quod nulla po-
ſteritas extinguet, quod nulla vnquam obſcurabit ob-
liuio. Quare eorum ſententiam arbitror eſſe tenen-
dam & amplexandam, & ex conſequenti dicendum
hunc quartum menſem, de quo hîc loquitur diuinus
vates, eſſe eum, qui ab Hebræis appellatur Tammuz,
noſtro Iunio, aut Iulio, aut vtrique ſimul plerumque
reſpondens. Et quoniam menſe Martio fuit mundus
à Deo conſtitutus, pulchrum erat, vt eodem menſe eſ-
ſet ab eodem reparatus. Ideo menſe Martio in ſacra-
to virginis vtero naturam humanam aſſumpſit, ſibi-
que

quę copulauit: & eodem menſe acerbiſſimam mortem tulit, ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam deuouens atque conſtituens, vt hominibus errantibus ac vagis viam conſequendæ immortalitatis aperiret, eorúmque ſcelera ſuo ſanguine expiaret. Diuus Athanaſius libro de varijs quæſtionibus ſacræ ſcripturæ ad Antiochū aſſerit fuiſſe Adamū creatū die viceſimoquinto Martij, quo ſacratiſſimæ virginis Mariæ annūtiationē celebramus. Nomina mēſiū apud Iudæos iuxta Eucherij ſententiā lib. ſecundo inſtructionum ad Salonium capite ſeptimo hæc ſunt: Niſan, Iar. ſiue Iiar, Siuā, Thammuz, Ab, Tiſri, Mareſon, Elul, Caſle, Tebeth, Sabath, Adar. Niſan reſpondet Martio, deinde alij recto ordine noſtris etiam menſibus reſpondent.

[Cùm eſſem in medio captiuorum.] Non ais: cùm eſſem captiuus, ſed *in medio captiuorum*, vt inſinuet ſe eſſe conſcientię iudicio liberum, quamuis eſſet Nabuchodonoſoris iudicio captiuus. At diuino conſilio effectum fuit, vt in Chaldæam adduceretur, quo ſuis conſiliis, & vaticiniis Hebræos conſolaretur & inſtrueret, & ad diuinam miſericordiam implorandam excitaret. Duplex eſt captiuitas, altera animæ altera corporis: ſed ea propriùs captiuitas appellatur, quæ animā ligat, quando homo in ſcelerū vinculis retinetur. De ea ait in Prouerbiis Salomon: *Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur.* Et in libro Sapientiæ, quem Irænæus, Ægeſippus, Lactantius, & omnis denique antiquorum chorus Salomoni tribuerunt, ſunt hæc verba literis mādata: *Iniqui vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis, fugitiui perpetuæ prouidentiæ iacuerunt.* Vbi vides hominem maleficiis coinquinatum, eſſe in vincula coniectum. Impius, & ſi regnet, ſeruus tamen eſt, non vnius hominis, ſed quod peius eſt, tot dominorum, quot ſunt vitia, quibus obtemperat. Quid prodeſt homines ſibi ſubiicere, ſi ſeipſum ſceleribus ſubiicit? Hæc intuens Ezechiel, de impio loquens. *Ille quidem*, inquit, *in iniquitate ſua captus eſt*. Id voluit ſignificare diuina ſcriptura dicens in libro Geneſis: Ægyptios omnes captiuos fuiſſe, & in Pharaonis ſeruitutem redactos. Vnde Chriſtus Deus noſter apud Ioannem, *Qui facit*, inquit, *peccatum, ſeruus eſt peccati*: & diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timotheum: *Vt reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem.* Erant Hebræi in Chaldæa vtraque captiuitate detenti. Si enim à captiuitate animæ eſſent liberi, non eſſent illuc adducti, & vinculis mandati. Si animæ hoſtes, hoc eſt mundum, carnem & dæmonem viciſſent, de hoſtibus corporis victoriam reportarent. Sed quoniam ſe animæ hoſtibus ſponte tradebant, & Deo relicto à vitijs ſuperari facilè patiebantur, fuerunt ignominioſe victi, & capti, & ideo meritò vocati infelices, quoniam ſe ſcelerum miniſtros præbentes, Dei hominúmque iura violarunt, & patriam ſuam funditus euerterunt. Contrà verò Abrahamus, quoniam cùm in calamitates incideret, ad Deum tanquam ad arcem tutiſſimam confugiebat, à quo certiſſimam opem expectandam putabat, vernaculis ſuis potentes quatuor reges ſimul vicit eorumq; exercitum percuſſit, & fugauit. Trecenti milites Gedeonis Madianitarum, Amalechitarum, & Orientalium gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, armis munitas, omni copiarum genere affluētes ſuperarunt, quoniam afflictionum aquis procubuerunt genua non curuauerunt, ſed erecto atque conſtāti animo rerum humanarum tolerātia munito in virtute permanſerunt, hydrias ſuorum corporum pœnitentia frangentes, ignem diuini amoris in cordium lampadibus oſtendentes, & tubas ardentium precationum ad cœlum eleuantes. Quid dicam de Dauide illuſtriſſimo rege, qui ab impio Saule afflictus, multis inuidiæ telis expoſitus: infinitis calamitatibus oppreſſus, capite & opibus vndiq; oppugnatus, nulli ærumnarum oneri ſuccumbebat: ſed diuino præſidio munitus canebat: *Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exurgat aduerſus me prælium, in hoc ego ſperabo.* Vide quēadmodum nullus inimicorū impetus extimeſcebat. ſed omnem fiduciam ſuā in Deo cōſtituebat, mundique præſidia & adiumenta abſq; Deo inania exiſtere, & pro nihilo ducēda putabat. (Pſal. 26.) Cùm diaboli tētationibus oppugnaretur, aiebat: *Pericula inferni inuenerunt me*, ſeu, vt poteſt verti ex Hebræo: *Munitiones inferni apprehenderunt me.* Tētationes vocat arma, & machinas, pilas ſulphuris iaculātes, cæteraſq; belli munitiones: Sed propriā imbecillitatē perſpiciens, canebat: (Pſal. 114.) *Nomen domini inuocaui: O domine libera animam meam, miſericors dominus & iuſtus.* Et in alio in Pſalmo: *In te eripiar à tentatione, & in Deo meo tranſgrediar murum.* (Pſal 17.) Acſi diceret: Auxilio tuo domine liberabor ab hoſtibus, delēs eorū copias: eorūque vrbes munitiſſimas expugnabo. Qui de animæ inimicis triūphat, de corporis inimicis etiā triūphauit. Ieremiæ dixit Deus: *Ne timeas à facie eorū quia tecum ego ſum, vt eruā te.* Et paulò pòſt: *Bellabunt aduerſum te, & non præualebūt, quia ego tecū ſum, ait dominus, vt liberem te.* (Ierem 1.) Attende quid dicā: Nō poteſt vinci ab homine, qui vitia ſua vicerit. Non enim quis vincitur, niſi cùm ei ab aduerſario id, quod ſummè amat, eripitur, qui ergo id ſolū ſummoè amat, quod amāri eripi nō poteſt, ille abſque dubio inuictus eſt, & ſpiritu aliter liber, & ideo verè liber. Credo tamen multos viros iuſtos & pietate præſtātes ſpiritualiter liberos eſſe, corporaliter captiuos, & in hominū impiorum carcerē cōiectos. Ioſeph omni ſapiētia & charitate præſtāti fuit in Ægypti vinculis retētus, vt in libro Geneſis litteræ diuinæ memoriæ prodiderunt. De quo dicitur in libro Sapiētiæ: *Deſcenditque cum illo in foueā, & in vinculis non dereliquit illum.* (Gene 39.) Ieremias fuit vinculis traditus in Iudæa: (Sap 10.) Ezechiel ductus eſt captiuus in Chaldęā; (Iere. 38.) Ioannes Baptiſta, quo inter natos mulierum nullus dicitur ſurrexiſſe iuſtior, nullus charitate feruētior, null' ſanctitate præſtātior, fuit ab impio Herode in vincula coniectus. Et infiniti alij de quibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos. *Alij verò ludibria & verbera experti, inſuper & vincula & carceres lapidati ſunt, ſecti ſunt: tentati ſunt, in occaſione gladij mortui ſunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* (Matt 11. Hebræ. 11) Permittit aliquando Deus, vt ſui incidāt in ærūnas & doloribus premātur, vt eorum patientia & cōſtantia ſit alijs perſpecta & explorata, & alijs de cauſis, quas non opus eſſe exiſtimo connumerare. (Similitudo) Vt enim ſolers artifex margaritarius facilè patitur Indicum adamātem percuti, & grauibus ictibus contundi, quoniā ſcit malleum potiùs & incudē eſſe vulnus accepturū, quā adamas cōteratur, ſic ſapiētiſſimus ille artifex Deus viros virtutum ſplēdore fulgētes charitatis præſidio munitos & firmitudine atque cōſtātia ſeptos in varias calamitates patitur incidere, quoniā videt eos, quāuis grauibus dolorum moleſtiarumq; ictibus feriātur eſſe tamē in charitate permanſuros. (Amos 7) Vbi Amos propheta habet iuxta vulgatā editionē: *Ecce dominus ſtās ſuper murum litum, & in manu eius trulla cæmentarij*: habēt ſeptuaginta: *Ecce dominus ſtans ſuper murum adamantinum, & in manu eius adamas.* Vbi diuus Hieronymus per adamantem in manu Dei virum iuſtum, præſertim Apoſtolos interpretatur: nam vt in libro Sapientiæ ſcriptum legimus, *iuſtorum animæ in manu Dei ſunt.* Et Chriſtus Deus noſter apud Ioānē de ſuis loquēs ait: (Sapien. 3. Ioan. 10.) *Non rapiet eos quiſquā de manu mea.* Eſſe autē viros iuſtos ſimiles adamanti oſtēdit Deus, dicens Ezechieli: (Ezech. 3.) *Vt adamātem, & ſilicem dedi faciē tuā, ne timeas eos*, vel vt poteſt verti ex Hebræo: *Vt adamātem duriorē ſilice reddidi fron-*

rem tuam, quam ob rem ne metuas eos. Intueris igitur viros charitate inſignes firmos adamantes eſſe, & in Chriſti manu contineri: & ideo Deum permittere eos variis calamitatibus agitari, vt eorum amplitudinem illuſtret, cum nihil magis conducat ad eximiæ virtutis gloriam magnificentius illuſtrandam, quàm calamitas ipſa. *Similitudo* Vt ille qui filium habet integra valetudine pollentem, & ſeruum ægritudine laborantem, durius & ſeuerius tractat filium quàm ſeruum, nõ quòd magis diligat ſeruum, ſed quòd velit eum incolumitati reſtituere, quem ſcit graui morbo laborare, filium autem quem amore incredibili proſequitur, reprehendit, vexat, & exulcerat: ſic Deus interdum filios, quos diligit, affligit, permittens eos in gemitu & labore verſari, ſceleratis autem indulget, vt proſpera media, mundi opes, & externas commoditates conſequãtur, quo ab animi ægritudine liberentur. Hoc intelligens *Ier 31.* Ieremias, has voces emiſit: *Caſtigaſti me Domine, & eruditus ſum.* *Hebr 12.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: *Rom 5* *Gala 6.* *Quem diligit Dominus caſtigat flagellat autem omnem filiũ, quem recipit.* Eam ob cauſam ad Romanos ſcribens: *Gloriamur*, inquit, *in tribulationibus*: & ad Galatas: *Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Vbi per crucem Chriſti afflictiones intelligit, in quibus ipſe Apoſtolus propter Chriſtum verſabatur: nam omnes, vt ipſe in epiſtola ſecunda ad Timotheum ait, *Qui* *2 Tim. 3* *piè volunt viuere in Chriſto Ieſu perſecutionem patientur.* Vbi vides perſecutionem non eſſe infelicitatem, imò Chriſtus eos beatos vocat: qui perſecutionem patiuntur *Matt. 5.* propter virtutem. Quare non eſt mirum Ezechielem noſtrum, prophetam illuſtrem, & ampliſſimis virtutum ornamentis decoratum fuiſſe ab hoſtibus captum, & in Chaldæam abductum. Cæterùm illud eſt certiſſimum Hebræorum populum fuiſſe ob eorum ſcelera illuc aſportatum, quoniam Hieroſolymæ habitans verum Deum reliquerat, & fraudes teterrimas conceperat. Tu autem, qui Chriſtiano nomine gloriaris, etiamſi Hieroſolymæ in animi quiete, in viſione pacis commoreris, caue ne te flagitiis contamines, Deumque contemnas, nam duceris captiuus in Babyloniam, quæ eſt mundi confuſio, & Nabuchodonoſori, hoc eſt, diabolo traditus teipſum perdes: erit dignitas tua ablata, ſplendor extinctus, & in dedecore & ignominia verſaberis. At ſi pœnitentia ductus, ad Dominum fueris conuerſus, à regione Babyloniæ Hieroſolymam reuerteris, non dominabitur tibi Nabuchodonoſor, ſed Ieſus filius Ioſedech, veniet Eſdras, & reducet in patriam tuam, in gloriam cœleſtem, in terram promiſſam, ad quam ardenter aſpirabat diuinus *Pſal 26.* ille atque regius vates, ita canens: *Credo videre bona domini in terra viuentium.* Illud eſt præterea hoc loco aduertendum, non dixiſſe Ezechielem ſe eſſe cum captiuis: ſed in medio captiuorum: omnis enim præſul, & quicunque eſt in dignitate conſtitutus in medio ſuorum eſſe debet, omnibus conſulens, æqualitatem ſeruans populum ad ſummam pacem perducens. Fieri nequaquàm poteſt, vt pax exiſtat, vbi inæqualitas regnat. Chriſtus Deus noſter ſuis apparens ſtetit *Ioan. 20.* in medio eorum, & dixit: *Pax vobis.* Qui in medio *Pſal. 84.* eſt omnibus prouidens, iuſtitiam, quæ in æqualitate *Pſal. 71* conſiſtit, amplectens, hic ſubditos ſuos in pace conſeruabit. *Iuſtitia & pax*, inquit propheta, *oſculatæ ſunt.* Et iterum: *Orietur in diebus eius iuſtitia, abundantia pacis.* Aſpicis igitur neceſſariam eſſe iuſtitiam ad pacem conſeruandam. Imò ad hoc fuerunt rerum publicarum gubernatores conſtituti, vt ſeditionibus & diſcordiis ſedatis, poſſint homines vitam ad tranquillitatem, & quietem traducere. Hoc non ſolùm *Caduceus quid* Chriſtiani, ſed etiam gentium philoſophi intellexerunt. Ex quo effectum eſt, vt Mercurium, per quem principem ſignificabant caduceum manu tene[…] pingerent: eſt quidem caduceus virga quædam [ſer]pentibus ſe inuicem oſculantibus circundata, & ſuprà aliis ornata, atque extremo corona quadã redimita. Per virgam intelligitur recta iuſtitia, de qua dicebat diuinus quidam vates: *Virga directionis, virga re[gni] tui.* *Pſal. 44* Per ſerpentem ſignificatur prudentia, iuxta illam Dei noſtri doctrinam: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes.* *Mat* Per oſculum ſerpentium pax, de qua diuinus Pau[lus]: *Salutate*, inquit, *In oſculo ſancto.* Ideo princeps iuſti[tiam] colit, & exercet, & prudentia munitur, vt reſpub[lica] *2 Cor 13* in pace & ſecuritate vitam degat. Qui autem ita rempublicam rexerit, alas habebit ad volandum in [cœ]lum, vbi æternam gloriæ coronam conſequetur. [Si] hoc principes & præſules, & quicunque rempubl[icam] gubernandam ſuſcipiunt, voluerint men[tis] oc[ulis] perſpicere & ad veritatem rationem reuocare, erunt in medio conſtituti, omnibus æqualiter conſulentes, noſtrumque Ezechielem imitantes: non enim d[ixit] cum eſſem cum captiuis, ſed *In medio captiuorum.* [...] penè lapſus ſum ad materiæ longitudinem, & pr[...] infinitatem, & currente rota, inſtar figuli dum v[...]ũ facere cogitabam, amphoram manus meæ finxerunt. Qui autem voluerit copioſè caducei rationem videre, legat Macrobium in Cœnis, Polybium libro quarto, Plinium libro 29. Cœlium Rhodiginum libro [...] decimo antiquarum lectionum, Pierium Valeria[n]um in ſuis Hieroglyphicis.

d *Iuxta fluuium Chobar.*] Exiſtimant nonnulli eſſe [E]uphratem: alij contendunt eſſe proprium nomen cuiuſdam fluuij Babylonis: abundat enim flu[m]inibu[s re]gio illa iuxta id, quod dicitur in pſalmo, *Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur Sion.* Poterat etiam verti: *Iuxta fluuium magnum*: [...] nim ſignificat Chobar. Lege diuinas literas, & i[...] nies magna myſteria iuxta aquas oſtendi. In Geneſis, prima quæ viuerent, de aqua egreſſa ſu[nt; di]xit enim Deus: *Producant aquæ reptile animæ viuentis, & volatile ſuper terram.* *Gen. 1* Et paulò poſt: *Producat terra animam viuentem.* Vbi vides prima viuentia fuiſſe de aquis egreſſa, quoniam futurum erat, vt aquis [ba]ptiſmi regeneraremur. Id volens ſignificare Moyſes ai[t]: *Terra erat inanis & vacua, & tenebræ erant ſuper [faci]em abyſſi, & ſpiritus Dei ferebatur ſuper aquas.* *Gen.* Rudis ille mundus rutilante Sole, nec ſplendente Luna, nec micantibus aſtris incompoſitam materiam abyſſi magnitudine opprimebat. At ſpiritus Dei inſtar aurigæ ſuper aquas ferebatur, & naſcentem mundum in baptiſm[o ...] niſi terra vacua & inanis, & chaos opertum abyſſo, tenebrarumque caligine. Hunc Dei ſpiritum appellat Heſiodus amorem, & illam incompoſitam materiam Chaos, quam Moyſes Hebraicè tohu & bohu appellauit, pro quo noſter interpres vertit *inanis & vacua*, & ſeptuaginta: *inuiſibilis & incompoſita.* Hinc effectum eſſe exiſtimo, vt Empedocles duo principia conſtitueret litem & amicitiam, & Anaxagoras confuſionem & mentem, & Stoici hylem & Deum. Id quod Moyſes appellauit ſpiritum Dei, appellat Heſiodus amorem, Empedocles amicitiam, Anaxagoras mentem, Stoici Deum. Moles autem indigeſta, terra inanis & vacua dicitur ab Heſiodo Chaos, ab Empedocle lis, ab Anaxagora confuſio, ab Stoicis h[yle]. Et licet Theodoretus, & alij nonnulli exiſtiment [ſpi]ritum Dei aërem intelligi, ego tamen Hieronymum ſecutus, Auguſtinum, Baſilium, Ambroſium, Cyrillum, Iunilium, Eucherium, & cœtum magnorum virorum & virtute & eruditione præſtantium in ea ſemper ſententia fui: vt crederem voluiſſe Moyſem hoc loco per ſpiritum Domini ipſum ſpiritũ ſanctum ſignificare, vt ſtatim in mundi conſtitutione ſanctiſſimæ Trinitatis myſterium eluceſceret. Nec mirum ſi

Chri-

Chriſtiani Deum appellent ſpiritum, cùm de eo dicat Gentilis poëta.

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Et quoniam Deus erat hominem per baptiſmum regeneraturus, ideo in mundi principio ferebatur ſuper aquas. Plantatur paradiſus in Eden, & quidam fons in quatuor flumina diuiditur. Cõtaminatur mundus, ſcelerúmque maculis conficitur, & abſque aquarũ diluuio non purgatur. Quod baptiſmi ſacramentum, vt ait diuus Petrus, adumbrabat. In egreſſu de Ægypto ſtatim apparent aquæ, in quibus obruuntur Ægyptii, & liberantur Hebræi: quoniam in baptiſmi ſacramento peccata moriuntur, & delentur, & gratia atque virtutes conferuntur. Hoc intuens diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinth. ait: *Omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari.* Id innuebat regius vates ita canens: *Tu confirmaſti in virtute tua mare, contribulaſti capita draconum in aquis: tu confregiſti capita draconis.* Caput draconis eſt peccatum originale, quod cum aliis peccatis in baptiſmo deletur: cuius typo fuit Pharao cum Ægyptiis omnibus ſuffocatus. Rebeca inuenitur ad puteum. Rachel haurit aquas iuxta puteum à Iacob pacis oſculo ſalutatur. De aqua baptiſmi prædixit Deus in hunc modum per Ezechielem noſtrum: *Effundam ſuper vos aquã mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* Et per Zachariam: *In die illa erit fons patens domui Dauid: & habitantibus Hieruſalem in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.* Quod mentis oculis aſpiciens Michæas propheta, Deique miſericordiam in baptiſmo cõtemplans, aiebat: *Deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra.* De vtero matris naſcitur homo, & de baptiſmi aqua renaſcitur. Nicodemo dixit Chriſtus: *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei.* Volens Nicodemum in rebus fidei inſtruere, incipit à baptiſmo tanquam à ſacramentorum oſtio & principio. Et quia ab aquis incœperat, in aquis vitam finiuit: latus enim eius percutitur lancea, & baptiſmi atque martyrii pariter myſteria funduntur. Dies me deficeret, ſi vellem omnes baptiſmi laudes recenſere.] Volens itaque Deus diuino noſtro vati Ezechieli oſtendere eccleſiæ conſtitutionem, iuſtorumque fidem & admirabilem in recta viuendi ratione firmitudinem, collocauit illum iuxta fluuium Chobar, vt per aquas illas ſacramentum baptiſmi ſignificaret, quo ſcelera delentur, & animæ ampliſſimis gratiæ ornamentis decorantur.

e *Aperti ſunt cœli.*] Non diuiſione corporea, ſed apparentia, & fide credentis. Nã nõ ſolũ cœlos apertos nõ videmus, ſed nec ipſos cœlos aſpicimus. Ob eã cauſam lætabatur diuinus atque regius vates, quòd poſt mortẽ viſurus eſſet cœlos, vbi varia ſpectacula eſſet habiturus: ſic enim canebat: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti.* Ac ſi diceret: Ea, quæ in hac vita fluxa & mortali non video: Ita hunc locũ Gregorius Nazianzenus in libris de theologia explanat. Nã cũ in gratia è corporũ vinculis euolauerimus, ſtatim, aut facta purgatione, gaudio perfuſi in pulcherrimã & ſplẽdidiſſimam diuini numinis domum euolabimus: & tunc globos æthereos, ſublimia manuum diuinarum monimenta, pulcherrima illa atque fulgentiſſima aſtra fixa, ſtelláſque vagas & errantes, & ſplendidiſſimum ſolem, qui in earũ medio quartum cœlum obtinet, velut princeps & moderator luminum reliquorum, tanta magnitudine, vt omnia ſuo ſplendore luſtret & compleat, ſumma voluptate exultantes intuebimur. Quandiu enim in corpore verſamur, à clara ac perfecta cognitione non ſolum creatoris, ſed etiam creaturarum longiſſimè diſtamus, earum veluti vmbras & imagines intuemur. At Ezechieli noſtro aperti ſunt cœli eo modo, quo D. Ioanni in Apocalypſi dicenti. *Poſt hæc vidi: & ecce oſtium apertum in cœlo:* ſignificat Apoſtolos loco illo apparere ſibi in viſione imaginaria ianuam in cœlo patefactam, vt ſummi Dei maieſtas ſub ſpecie rerũ corporearum ſibi oſtenderetur, ad innuendum ſibi deſuper ea reuelari, quæ literis mandabat. Iuxta hunc modum ait Ezechiel apertos ſibi fuiſſe cœlos, & vidiſſe viſiones Dei. Ac ſi diceret: Reuelata ſunt mihi deſuper hæc cœleſtia ac diuina myſteria, quæ volo monimentis conſignare. Et diuus Stephanus non timens Chriſto vitam cum morte commutare, vt tali morte immortalitatem cõſequeretur, cum raperetur ad ſupplicium, oculis in cœlum erectis aiebat *Video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei.* Eodem modo in Chriſti baptiſmo cœli leguntur aperti. Illud eſt hoc loco aduertendum viros iuſtos duntaxat apertos cœlos aſpexiſſe. Dum in hac vita ſumus, poſſumus diuina gratia cœlum nobis aperire, ſi veram dignitatem in virtute collocantes, omnem noſtram curam & cogitationem ad comparandas animi diuitias conuerterimus. At ſi Deo relicto fuerimus flagitiis coopertó, & falſa voluptatis ſpecie decepti in ſceleribus volutati, cœlum ipſum nobis claudemus. Quid erit in die iudicii, quando iuſti gaudio cumulati cœlos viderint apertos? impii autem cœlos ſibi clauſos, inferos autẽ apertos conſpexerint? Quos luctus percipient? quo dolore conficientur? quibus ærumnis cruciabuntur? Tunc iuſtè damnati, & à cœtu ſanctorum ſecluſi, in tenebras obſcuras, æternáſque miſerias relegabũtur: quoniam dum hîc vitam degerent, ſcelerum furiis exagitati ſe à Deo ſeparabunt, & quocunque eos cupiditatum æſtus pellebat eò infelices præcipites ruebãt.

Apoc. 4.

Act. 7

Matt. 3.

f *Et vidi viſiones Dei.*] Hoc eſt, vidi Deũ, quẽadmodum ipſe mihi ſe voluit oſtendere: Vel vidi viſiones à Deo mihi reuelatas. Ac ſi dicat: Non hominũ ſomnia narro, ſed Dei veritates, viſiones ſcribo non humanas, ſed diuinas. Fortaſſe ideo has viſiones dicit eſſe Dei, vt eas magnas eſſe & admirabiles ſignificet: ſolet enim Hebraiſmus, ea quæ magna ſunt, Dei appellare: nam omnia eius opera ingẽtia ſunt, noſtra autẽ parua. Hinc montes Dei, cedri Dei, ciuitas Dei, cæteræque huiuſmodi locutiones in diuinis literis frequẽtes. Aduerte. Erat Ezechiel in Chaldæa, pulſus patria in regionẽ illã idolorũ cultricẽ, vbi mœſtus in communibus miſeriis præcipuo quodam mœrore angebatur: ſed quia ad diuinũ numẽ tanquã ad arcẽ tutiſſimã confugiebat, voluit eũ Deus his viſionibus mirabiliter reficere, ſolet enim eos qui ad illũ aſpirant, in medio calamitatũ recreare. Tres viros in Babylonis fornacẽ ab impio rege miſſos quod eius ſtatuã colere noluiſſent, conſolatus eſt Deus, eripiẽs eos à flãmis ipſos Babylonios cõburentibus. Cũ autẽ tres eſſent in mediũ ignis cõiecti, & vinculis aſtricti, dixit Nabuchodonoſor: *Ecce ego video quatuor viros ſolutos, ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilis filio Dei.* Soſanna etiã cum eſſet morti addicta, & horã neci deſtinatã videret, non habens ad humanum præſidium recurſum, flens reſpexit ad cœlũ inſtar auis, quæ in terra ab aucupibus & canibus circũcincta nullum habet refugium, niſi volet in altũ, ſéque ferat in ſublime. Et fuit à Deo refecta, & mirabiliter liberata. Ipſe enim Deus ait per os Dauidis: *Cum ipſo ſum in tribulatione eripiam eum, glorificabo eum.* Non poteſt calamitas impedire, quò minùs viri pietate & charitate præſtantes ſuaui voluptate interdum potiantur, eámque alant in diuina miſericordia contemplanda & imploranda.

Dan. 3.

Dan. 13.

Pſal. 90.

g *Regis Ioachim.*] Appellatur à diuo Matthæo Iechonias, erat enim binomius. Matt. 1.

h *Factum eſt verbum domini ad Ezechielem.*] Per ver-

bum domini prophetia intelligitur, & diuina reuelatio, quæ & viſio, & verbum eò appellatur, quòd diuini vates ea, quæ ventura prædicunt, interioribus oculis videant, & mentis auribus audiant.

i *Filium Buzi.*] Explicat genus ſuum. Buzi ſonat contemptum, Ezechiel roboratum à Deo. Illum, quē mundus contēnit, Deus corroborat, & fauore proſequitur.

k *Sacerdotem.*] Explicat, quo munere fungebatur.

l *In terra Chaldæorum iuxta flumium Chobar.*] Indicat locum viſionis. Illud eſt hoc loco aduertendum poſſe homines pios magniſque laudibus decoratos habitare inter nefarios ex omnium ſcelerum colluuione cōpoſitos. Cùm homines eſſent flagitiis contaminati,
Geneſ. 7 *omniſque caro*, vt verbis vtar diuinæ ſcripturæ, *corrupiſſet viam ſuam*, dixit dominus Noë: *Te vidi iuſtum coram me in generatione hac.* Aſpicis inter impios virum pium habitaſſe. Iuſtus Iob in terra Hus inter iniuſtos com-
Iob 2. morabatur, de quibus ipſe ait: *Frater fui draconum: &*
Iob 30. *ſocius ſtruthionum.* Ioſeph inter Ægyptios, Tobias in-
Gene 39 ter Niniuitas, & noſter Ezechiel inter Chaldæos in
Tob. 1. medio Iudæorum, qui Deum reliquerant: & patriæ ſuæ ſplendorem maculauerant. Quam ob cauſam illi
Ezech. 2. dicebat Deus: *Increduli & ſubuerſores tecum ſunt, & cum ſcorpionibus habitas.* Et multi alij viri virtutibus inſignes inter flagitioſos habitarunt, ſeque integros ſeruauerunt: cum enim vitæ curſum conficiebant, qui non in vitiorum humanorum, ſed in quadam diuinæ bonitatis imitatione conſiſtebat, non auaritiæ ſtimulis obtemperabant, ſed eas diuitias quærebant, quæ animum amplificant & diuitem faciunt, ex quibus ſciebant poſſe verum decus redundare. Hoc intel-
Phili. 2. ligens diuus Paulus dicebat Philippenſibus: *Omnia facite ſine murmurationibus & hæſitationibus, vt ſitis ſine querela, & ſimplices filij Dei, ſine reprehenſione in medio nationis prauæ & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo.* Sed quamuis hoc ita ſe habeat, præſtat tamen habitare inter iuſtos. Oportet enim ad beatā vitam conſequēdam, eorum fugere familiaritatē, qui nos poſſunt à recto Dei cultu, & honeſta viuendi ratione ſeparare. In libro Exodi loquens Deus cum populo Iſraelitico
Exo 34. præcipiebat illi vt ſe abſtraheret à Philiſtinorum familiaritate, dicens: *Caue ne vnquā cū habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ ſint tibi in ruinam.* In libro Nu-
Num 16. merorū aiebat Moyſes: *Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorū.* Eā ob cauſam prohibebat Deus im-
Leu 11. mundorū animalium eſū, vt refert Euſebius Pāphilus libro de præparatione euāgelica octauo, mūdorū autē cōcedebat, vt homines à maleficiis deterreret, & ad virtutes hortaretur. Si munda animalia tāgenda non erāt, qui fieri poteſt, vt ſceleratos homines, quorū vitia ſunt omnibus perſpecta & explorata, nobiſcū coniunctos conſuetudine, & vetuſtate amicitiæ abſque igno-
Pſal 1. minia teneamus? Hoc intuens pſalmographus, *Beatus vir*, inquit, *qui non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Quibus verbis indicat impiorum hominum conſilia eſſe magnopere declinanda, eorumq; deprauatos mores ad æternos cruciatus ducentes, quos viam peccatorū vocat, atque eorum congreſſus eſſe penitus fugiēdos. Verbū, ſedere, conſuetudinem & familiaritatem ſignificat: in qua ſignificatione vtitur alio in loco idem
Pſal 25. pſalmographus, dicens: *Non ſedi cum concilio vanitatis & cum iniqua gerentibus non introibo: odiui Eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo.* Et Eſaias, *Egredimini*, in-
Eſa. 48. quit, *de Babylone, fugite à Caldæis.* Ieremias item. *Rece-*
Ierem 50. *dite de medio Babylonis, & de terra Caldæorum egredimini.*
2. Eſdr 10 Eſdras in oratione, quam habuit apud Iudæos. *Separamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis.* Lictores
1. Req. 9. Saulis quærentes Dauidem, cùm ad diuinos vates accederent, vaticinari cœperunt. Venit impius Saul, & ipſe vaticinatus eſt. Vide quam pernicioſum ſit impiorum vti familiaritate, & quam vtile inter bonos verſari. Id quodammodo intelligens Antiſthenes aiebat, abſurdum eſſe nō repurgare à lolio triticum, hoc eſt, non remouere à republica homines vitijs implicatos, ne ſceleratorum ſocietate viri boni coinquinarentur. Ita locum illum interpretatur Plutarchus, aſſerens non minus detrimenti afferre bonis homines iniquos, quàm lolium tritico. Diuus ille Petrus Apoſtolus, qui admirabili erga Chriſtum charitate [illegible] bat, tunc cœpit fugere, cùm atrium Caiphæ ingr[illegible] ſceleratorum hominum ſe impleuit colloquiis, [illegible] Ma.
que negauit, quem paulò antea Dei viuen[illegible] filium [illegible] feſſus fuerat. Sed cùm illum Chriſtus re[illegible]pexit, ipſ[illegible] oculos coniecit in Chriſtum, pœnitentia ductu[illegible] uit amarè, & maculam lachrymis deleui[illegible]. V[illegible] luna ea parte clara & conſpicua eſt, qua ſolem intuetur, ea verò obſcura & inanis, qua dine[illegible] à ſol[illegible] ille [illegible] piciens in Chriſtum ſolem iuſtitiæ ſuit illuſtratus [illegible] verò ab illo auerſus ſe cum impiis coniunxit, fuit [illegible] tu obfuſcatus, & tenebris circumfuſus. *Corrumpunt* [illegible] *rum* (vt verbis vtar Paulinis) *bonos mores, colloquia* [illegible] *na*: & vt eſt Eccleſiaſtica libro mandatum, *Qui tetig*[illegible] *picem inquinabitur ab ea.* Quare eos familiaritate [illegible] iunctos teneamus, quos intellexerimus non [illegible] à ſcelere & flagitio ſe abducere, ſed etiam animi [illegible] rationem caſtam inuiolatamque conſeruare: ab eorum autem cōſuetudine refugiamus, qui maleficiorū maculis notati, ſceleribus paſcūtur. Vt enim Hypanis fl[illegible] uius aquarū puritate & dulcedine celebratus, poſtquā fontis Exāpei amaras & turbulētas aquas in [illegible] recipit, & inficitur, & inutilis redditur: ſic multi magno & [illegible] cellēti ingenio viri, qui puris ac dulcibus virtutum [illegible] quis fluebāt, cū ſe poſteà in hominū improborū familiaritatem immerſiſſent, fuerunt morum amaritudine & impuritate infecti, & fraudes inexpiabiles committentes, vitiis teterrimis ſe totos contamina[illegible] quemadmodum in pomorum reconditorio corruptis nonnullis, illud quod illis adhæſerit, etiā vitiab[illegible]ur, ita in hominum ſocietate qui nefarios conſuetudine habuerint implicatos, animi præſtantiā turpi dedecore plerumque maculabunt, quamuis antea [illegible] eſſent egregia quadā gloria cumulati. Id intelligēs diuus Paulus, ad Corinthios ſcribebat: *Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras?* Et Chriſtus Deus noſter, *Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. Multi enim ſunt*, vt verbis vtar Apoſtoli, *ſpeciem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes*: horum & ſceleratorum omniū familiaritatem fugere debemus, [illegible] nominentur. Ideo aiebat ad Corinthios diuus Paulus: *Si is, qui frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicens, aut ebrioſus, aut rapax, cum* [illegible] *modi nec cibum ſumere.* Hæc ille. Præuidebat enim facilem eſſe tranſitum à virtutibus ad vitia, niſi ipſæ virtutes eſſent cōſiliis, exēplis, & cōſuetudinibus bonorum virorum confirmatæ. Proditū eſt memoriæ à viris doctiſſimis ſtatuas Dædali, cū eſſent magno artificio [illegible] fectæ, & eximia pulchritudine decoratæ, niſi tamē ar[illegible] ctiſſimis vinculis conſtringerētur, ſolitas eſſe dila[illegible] & facilè perfugere. Meminit huius hiſtoriæ in Menone, & in Hippia maiore Plato vir admirabilis, nō ſolū [illegible] telligēdi, ſed etiā dicēdi grauiſſimus author, vt [illegible] tis diſcipulum poſſis agnoſcere. Et Ariſtoteles [illegible] bro politicorū primo, & primo de Anima capite [illegible] [illegible] lēs opinionē Democriti Philippum comicū [illegible] iſtarū ſtatuarū ſeipſas mouentium mētionē facit. Eo[illegible] modo mores optimi virtutū ornamētis illuſtrati, n[illegible] fuerint virorū ſapientia & charitate præſtātiū cōſilijs & familiaritatibus roborati, facilè fluent, & fugiēt, &

penitus

penitus amittentur. Vincet voluptas rationem, & appetitus re[illegible] obedientiæ modum tranſibit, & erit di[illegible] ſ[illegible] lata, & ſplēdor extinctus. Aſpicis igitur, quã [illegible] bonorum virorum amicitia & cõſuetudine [illegible], ab iniquorũ verò familiaritate abduci. [illegible]amob[illegible] hominès impios à nobis reiiciamus [illegible] ſermonibus ſuis impuris, moribúſque deprauatis [illegible] maculam nomini noſtro inurant, iuſtorum au[illegible] [illegible] & conſociatione magnopere delecte[illegible]. Illud tamen velim exiſtimes, me non ita putam [illegible] bonorum [illegible] etatem c[illegible]cedere, quin ſciam multos [illegible] ſanctos [illegible]ecidiſſe. Iudas in Apoſtolorum [illegible] Chriſti [illegible] doctrina outritus, ſeipſum teterrimis [illegible] deformauit, & laqueo ſuſpendit, fuit que ad ima [illegible] præcipitatus. Angelus cecidit de cœlo, & A[illegible] [illegible] peccauit. Solus Deus eſt firmus ac [illegible] locus, & domus refugii, vbi ſecuri poteri[illegible] [illegible]itare. Ideo canebat regius pſaltes: *Eſto mihi in protectorem, & in domum refugij, vt ſaluum me fa[illegible]* [illegible] paulò poſt de iuſtis loquens: *Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominũ.* Quibus verbis explicat, quàm tuti ſint, qui ad diuinũ numē tãquã ad arcē munitiſſimã confugiũt, totóſq; ſeſe diuinæ miſericordiæ cõmittũt. Tales erãt Apoſtoli qui aiebant, *Ecce nos reliquimus omnia: & ſecuti ſumus te.* Talis noſter Ezechiel, qui cùm eſſet in terra Chaldæorum inter homines ſceleribus coopertos, & [illegible] obſtinatos, tamen ad Deum aſpirabat, & confugiebat, & in terra corpore exiſtens, in cœlo animo commorabatur. Matt. 19.

n *Et facta eſt ſuper eum ibi manus Domini*, Id eſt, dedit ei Deus ſpiritum prophetiæ. Ita hunc locum Ionathas Chaldæus interpretatur. Eſt igitur huius inſcriptionis ſenſus. trigeſimo anno ab inuenta lege, quinta die menſis Iulij, anno quinto primæ captiuitatis Babylonicæ, cùm ego Ezechiel ſacerdos filius Buzi eſſem in Chaldæa inter Hebræos captiuos iuxta fluuium Chobar, accepi à Deo ſpiritũ vaticinãdi, vidiq; mẽtis oculis, & interioribus auribus audiui ea quę iis literis mãdo, vt vigeant memoria omniũ ſeculorũ, ſintq; ab ipſa perpetuitãte cõfirmata. Sed de inſcriptione hactenus.

Annotationes ex Hebræo in CAPVT I.

[illegible] *eſt ſuper eum ibi manus Domini. Pro manu Do[illegible] Hebræo* [illegible] *iadh iehouah: pro quo ſeptua[illegible] verterunt* [illegible] *hoc eſt manus Domini: quos ſecu[illegible] [illegible] & rectè quidem, nam dictio iadh, [illegible] Hebræis manum ſignificat, quemadmodum χεὶρ apud [illegible] capite 11 Numerorum, vbi communis verſio habet:* Nunquid manus Domini inualida eſt? *Pro manu, eſt dictio hæc iadh. Similiter capite 29. primi Paralipomenon.* [illegible] cuncti filii regis Dauidis dederunt manũ, & ſubiecti ſunt Salomoni regi. *Vbi dare manum, idem eſt, quod [illegible] ſubmittere. Significat etiam hic Hebraiſmus pa[illegible] [illegible] confirmare, vt 4. Regum 10.* Da mihi manũ tuam: [illegible] *manum ſuam. Hoc eodem tropo vtitur di[illegible] [illegible] in epiſtola ad Galatas, dicens.* Qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis. *Nec apud Hebræos ſolùm, ſed etiam apud Latinos mos [illegible] manus mutuò dare in ſignum fœderis ſeruandi, [illegible] mutuo ſeſe amore amplectereatur, dextras inuicem [illegible] [illegible] que manuum coniunctio animorum coniũctionis apertiſſimum ſignum. Vnde Marcus Tullius in ſecunda Philippica dextram appellat teſtem fidei ſeu fœderis. Hanc excellentem conſuetudinem intuemur in eccleſia catholica obſeruari, vt quos animorum puritas, & caſta dilectio & ſpontaneus conſenſus perpetuo matrimonij vinculo coniungere decernit, hi dextras inuicem dent coram ſacerdote, perpetuã ſtabilis matrimonij ſocietatem & dignitatem corroborãtes. Præterea dare manus apud Hebræos ſignificat aliquando auxiliũ poſtulare, in quam ſignificationem accipitur à Ieremia aiente in quinta lamentatione.* Ægypto dedimus manum. *Acſi dicat: Ereximus manum noſtram Ægyptijs, vt nos iacentes & debilitatos ſubleuarent, atque occidentibus opē ferrent. Cùm autem dare alicui manum ſit ab eo opem implorare, extendere deorſum ad aliquem manum, erit illi opitulari, & labenti ac inclinato præſidium ferre. Manus etiam apud Hebræos ſignificant conſilium, quam ob cauſam locus ille ſecundi Regum:* Nunquid manus Ioab tecum eſt? *poteras verti:* Numquid conſilio Ioab agis hæc omnia? *Vel:* Nonne te Ioab in omnibus his conſilio inſtruxit? *Significat præterea poteſtatem & præceptum, vt Num. 33.* Egreſſi ſunt de Ægypto per turmas ſuas in manu Moyſi & Aaron, *hoc eſt ſub Moyſi & Aaronis poteſtate, illis obtemperantes: vel eorum iuſſu & præcepto. Tandem ſignificat vaticinationem: ex quo effectum eſt, vt factam eſſe ſuper aliquem manum Dei ſignificet eum eſſe dono prophetiæ erectum & roboratum: Hoc intelligens Ionathas Caldæus vertit hunc Ezechielis locum.* Manſit ſuper eum ſpiritus prophetiæ. *Et Pagninus.* Erat ſuper eum ibi prophetia Domini. *Sunt qui aſſerant eam ob cauſam accipi manum pro vaticinatione, quia manus ſignificat poteſtatem, vaticinatio autem funditur à Deo cum fortitudine & potentia. Eodem idiomate vtitur etiam Ezechiel capit. 3. & 8. & 37.* Thre. 5. 2. Re. 14. Num. 33. Infr. 3. 8. 37.

B [a] Et vidi: & [b] ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, & [c] nubes magna, & [d] ignis inuol[illegible] [e] ſplendor in circuitu eius: & [f] de medio eius quaſi ſpecies electri, id eſt de medio [illegible], & [g] in medio eius [h] ſimilitudo quatuor animalium, & hic aſpectus eorum, [i] ſimilitudo hominis in eis. Et quatuor facies vni, & [k] quatuor pennæ vni. [l] Et pedes eorum pedes recti, & [m] planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli, & [n] ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis. [o] Et manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus, [p] & facies & pennas per qua-

C tuor partes habebant. [q] Iunctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum. [r] Non reuertebantur cum incederent, [s] ſed vnum quodque ante faciem ſuam gradiebatur. [t] Similitudo autem vultus eorum, facies hominis, & facies leonis à dextris ipſorum quatuor, facies autem bouis à ſiniſtris ipſorum quatuor, & [z] facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. [u] Et facies eorum, [x] & pennæ eorum extentæ deſuper, duæ pennæ ſingulorum iungebantur: [y] & duæ tegebant corpora eorum, & vnumquodque eorum coram facie ſuã ambulabat, [z] vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur; nec reuertebantur, cùm ambularent. Et ſimilitudo anima-

D lium, & [aa] aſpectus eorum, quaſi carbonum ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum.

a *Et vidi.*) Viſione quã Imaginaria, & intellectuali.

b *Ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone.*) Hoc eſt, ecce ventus rapidus & tempeſtuoſus flabat à Babylonia, quæ ſita eſt ad Aquilonem reſpectu Hieroſolymę. Aquilo ventus eſt violentus, ſiccus & frigidus, ſic dictus à rapidiſſimo aquilæ volatu. In Eccleſiaſtico ſcriptum legimus: *Tempeſtas Aquilonis & congregatio ſpiritus.* Et paulò poſt: *Frigidus ventus Aquilo flauit, & gelauit cryſtallus ab aqua.* Accipitur ſæpe in ſacris literis pro Babylonia, vt apud Ieremiam: *Ollam ſucceſam ego video,* Ierem. 1.

& faciem eius à facie Aquilonis. Et dixit Dominus ad me: Ab Aquilone pandetur omne malum ſuper omnes habitatores terræ. Per ollam ſuccenſam afflictionem ſignificat: vel, vt Ionathas ait, regem Babylonis inſtar ollæ propter calorem in bullas reſolutæ. Erat enim crudelitate incenſus, & ſtudio Hebræos euertẽdi inflammatus. Et alibi adducit ip[illegible] Propheta Deum in hunc modum lo-
Iere. 4. quẽtem. *Malum ego adduco ab Aquilone.* Quẽadmodum per ollã igne ſuccenſam venientem ab Aquilone apud Ieremiam, ærumnarum vis intelligitur, qua Babylonij Hebræos lacerabãt, ita per ventũ, turbinẽ & procellã flantẽ à Babylonia apud noſtrũ Ezechielẽ calamitas ſignificatur, qua Hebræi premebãtur, quãdo in eos Babylonij irruebãt, eóſq; ad excidiũ & vaſtitatẽ vocabãt.
c *Et nubes magna.*] Aquarum nomine in literis diuinis
Pſal. 68. calamitas aliquãdo ſignificatur, iuxta id, quod dicitur Pſalmo: *Intrauerunt aquæ vſque ad animam meam:* Nubes
Ioel 2. plenæ aquis ſunt pericula minantia tẽpeſtates & dolores. Vnde Ioel Propheta tempus periculi & timoris vocat diẽ nubis, turbinis, caliginis, & tenebrarũ. Vult hoc loco Ezechiel, pericula, quæ Iudæis imminebant, nomine magnæ nubis ſignificare. Tu verò ſi tibi impendentia pericula conſpexeris, ad Deum cõfuge, ipſe
Gen. 9. enim ait in libro Geneſis ſe arcum ſuum in nubibus in ſignum fœderis poſiturũ. In nubibus noſtrarum moleſtiarum oſtendit Deus arcum cœleſtem, & irim ſuæ miſericordię & propitiationis. Hic eſt arcus, quem di-
Apoc. 10. uus Ioannes in Apocalypſi in capite Chriſti ſe aſpexiſſe teſtatur. Volebat enim ſignificare Chriſtum crucifixum noſtrum eſſe propitiatorem. Forraſſe ideo voluit Deus myſteria ſua caliginoſa nube oſtendere, vt ſignificaret latere in viſione hac arcanum aduẽtus Chriſti: quã etiam ob cauſam Deus legẽ ſuã dedit in caligine.
Exo. 19. d *Et ignis inuoluens.*] Innuit vidiſſe fulmina ignifera & micantia. Omnia hæc ſunt plena timoris, & minarum: quibus Deus voluit ſuperbos Iudæos terrere.
Similitudo Quemadmodum clara fulmina liquant aurum, argentum, & æs, non combuſtis ſacculis in quibus hæc recõduntur, ferrum in capſula cerea cõterunt, ne confuſo quidem ſigno ceræ, vt ait Plinius libro ſecundo naturalis hiſtoriæ, dura deniq; frangunt, mollia intacta relinquunt, ſic, vltio diuina impios homines, duros, & obſtinatos euertit, ſummiſq; calamitatibus interdum vlcerat, & infringit, pios autem, ſupplices, & abiectos conſeruat, eíſque animi tranquillitatem & ſecuritatẽ
Iacob 4. impertit. Eſt enim diuinis literis conteſtatum, Deũ ſuperbis reſiſtere, humilibus verò gratiam tribuere. Et
1. Petr 5. vt fulmina pinnacula, & faſtigia in acumen tendentia,
Altera ſimilitudo. pyramides in flammæ formam deſinentes, & alias atque natura munitas rupes petunt, & deiiciunt, ſic acerbiſſimæ ærumnæ iuſto Dei iudicio excitatæ eos feriunt & frangunt, qui inanẽ mundi gloriam, incertas opes, & in caſu ſitas adepti, in excelſa dignitate cõſtituti, alios cõtẽnunt, & ſeipſos vane ferunt in ſublime. Huiuſmodi erãt Iudæi qui cũ de potẽtibus regibus diuino auxilio victoriã reportarẽt, terrãque promiſſam obtinerẽt, immemores horũ Dei beneficiorũ ſe ſuperbia extulerũt, Dei fauorẽ contempſerunt eiúſque legẽ per ſummum ſcelus violarunt. Eã ob cauſam eis Deus fulgura ignifera minitatur, quibus illis prædicit Hieroſolymæ incendium tẽpore Sedechiæ, eiúſque miſerabile excidiũ. Septuaginta pro igne inuoluente habẽt ignẽ fulgurantẽ. *Poterat* verti: *Ignis inflammatus*, aut, *ignis ſe reciprocans*. Accipi ignem pro calamitate & Dei
Pſal. 65. indignatione indicat his verbis pſalmographus: *Tranſiuimus per ignem & aquam.* Et alibi. *Exardeſcet ſicut ignis*
Pſal. 88. *ira tua.* Et Nahum Propheta capite primo: *Indignatio e-*
Nahu. 1 *ius*, nimirum Dei, *effuſa eſt tanquã ignis*. Vbi Aquila pro, *effuſa eſt*, vertit *cõflata eſt*, vt oſtẽderet creſcere diuinam indignationẽ creſcentibus flagitiis noſtris: nos enim vitia vitiis cumulãtes Dei iram in nos conflamus, quę tempore ſuo inſtar ignis erumpentis terr[illegible] inſundatur. Quando ſe Deus oſtendit Moyſi [illegible] rubo Exod. ardente cuius ſtipitem & excelſa ramorum cacu[illegible] ignis occupabat, voluit [illegible] ſigni[illegible]are fore v[illegible] le, qui ardebat, ſ[illegible] rubum non comburebat, Æ[illegible] ptios horrendis calamitatibus vaſtaret, I[illegible] tem mirabiliter eriperet. Id exiſtimo ſignif[illegible]aſſe Deũ igne illo cœlitus delapſo, qui die Pentecoſtes ſ[illegible] Apoſtolos linguarum ignitarũ effigie mirabiliter deſcendit. Etſi enim linguarum arden[illegible] ſim[illegible] ximiam Apoſtolis donat dicendi libertatem & [illegible] ſignificaret, non poſſum tamen cogitare, qu[illegible] le certiſſimam diuini numinis operam & præſen[illegible] diſcipulos corroborantem innueret, & totam [illegible] vrbem Hieroſolymam eſſe miſe[illegible]bili incendi[illegible] cidio delendam ob eius incredulitatem, & imp[illegible] nora, quibus ſe in dies polluebat, ſignificaret.
e *Et ſplendor in circuitu eius.*] Reſpondet tacitæ o[illegible]ectioni. Poterat aliquis dicere: Si nubes erat denſa, & tenebris circunfuſa, qui fieri poterat, vt ea quæ [illegible] erant aſpicere valeret? Reſpondet Propheta, ideo [illegible] perſpecta fuiſſe, quæ in nube erant, quoniam era[illegible] nubes in circuitu illuſtrata. Vult indicare, fuiſ[illegible] aperta Dei iudicia. Igitur per ventum & proc[illegible] aquilonarem, & nubem denſam & fulgura in[illegible] tur ærũnæ, quibus diuinus vates videbat eſſ[illegible] [illegible]æos à Babyloniis afficiendos, atque incendium te[illegible], & totius vrbis vaſtatio, per ſplendorem autem c[illegible] ara diuini iudicij reuelatio facta Ezechieli. Po[illegible] per ſplendorem in nube lucentem Dei miſericordiam in eius ira micantẽ intelligere: nam in medio præconi[illegible] rum ſuæ iuſtitiæ non obliuiſcitur ſuę miſeri[illegible]cordiæ. [illegible] intelligens diuinus pſaltes concinebat: *Miſerationes eius ſuper omnia opera eius*, vel, vt poteſt verti ex Hebræo: *Miſericordia eius in omnibus operibus eius.* Vbi aperte indicat nullum eſſe Dei opus, etiam in quo ſe ir[illegible] moſtendat, in quo non vtatur miſericordia. Hoc ſente[illegible] Habacuc aiebat. *Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis.* Et Tobias: *Cùm iratus fueris, miſericordiam facies.* Ie- Habac. 3 remias inducit Deum in hunc modum loquentẽ: *Ego ſum Dominus, qui facio miſericordiam & iudicium, & in* Tob. 3 *terra.* Ideo non eſt quòd fugias à Deo irato, niſi ad ipſum Deum miſericordem: eſt enim, vt ait [illegible]uus Pau- Iere. lus, *pater miſericordiarum & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra.* [illegible]on eum vocat 2. patrem miſericordiæ, ſed *miſericordiarum*, nec Deum alicuius, ſed *totius conſolationis*, vt eius pietatis immenſitatem ſignificet. Hic eſt cœleſtis ille Samaritanus, qui, vt refert diuus Lucas, miſericordia motus acceſſit ad eum, qui deſcenderat à Ieruſalem in Ieri[illegible]ho, & in- Luc. cidens in latrones fuerat ab illis vulneratus & ſpo[illegible]latus, cuius vulnera ille curauit. Samaritanu[illegible] idem eſt quod cuſtos, de quo ait pſalmographus: *Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.* Ille ge- Pſal. neris humani vulnera ſuis vulneribus curauit in quod hoſtes animæ irruerant, illud virtutum ornamentis ſpoliantes, & grauiſſimis vulneribus ſaucium relinquentes. Hic eſt pater, qui mi[illegible]cordia motus, filium prodigum recepit. Hic eſt, qui ait *Mi[illegible]ereor[illegible] per turbam hanc.* De quo ait Zacharias: *Per viſcera miſericordiæ D[illegible] noſtri, in quibus viſitauit nos oriens ex alto. Qui non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos*, vt ait Apoſtolus in epiſt[illegible] Luc. 1. Mat. ad Titum, *ſed ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos* [illegible] Hic denique eſt, qui in medio iræ oſtendit miſericordiam: quemadmodum hoc loco apud Ezechielem, [illegible] Tit. 3. indicans cædes & calamitates, quas erat Hebræis illaturus, aperit etiam pietatem ſuam, nubis ſplendorem orbiculatim oſtendens: proſequitur enim amore creaturam ſuam, eámque monitis & ſignis ad cognitionem ſui, rectámque viuendi rationem reuocare contendit.

f Et

¶ *Et de medio eius quaſi ſpecies electri.*) Exibat de medio ignis color quidam aureus repreſentans electrum: Eſt autem electrum genus quoddam bituminis profluens ex ſaxis, primò liquidum, poſteà verò maris frigiditate condenſatum, quod à Luſitanis appellatur *alambre.* Deus cùm ſit vbique eſt tamen incomprehenſibilis, incircumſcriptibilis, & infinitus. Vnde dicebat Empedocles Philoſophus: Deus eſt ſphæra incomprehenſibilis, cuius centrum eſt vbique, circunferentia nuſquam. Et alter Philoſophus nomine Secundus, Deum vocat celſitudinem inconceptibilem, inquiſitiunem incogitabilem. Nihilominus tamen ex rebus ab eo creatis eius bonitatē cognoſcimus. Id voluit hoc loco diuinus vates ſignificare: nam per electri ſpeciem & aureum colorem Dei bonitas intelligitur: quæ cùm ex ſe ſit inuiſibilis, ex viſibilium tamen contemplatione videtur, iuxta id, quod eſt à diuo Paulo literis conſignatum: *Inuiſibilia ipſius à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur.* Rom. 1 Ac ſi diceret: Dei bonitas, & ſapientia, & ſimilia, intellecta ex ipſius eſſectis à mundi creatione conſpjciuntur. Ex rerum enim creatarum conſideratione, ad creatoris cognitionem tanquam à riuis ad fontem peruenire poterimus. Hinc effectum eſt, vt quidam eorum, qui quondam ſapientes vocabantur, ſeculum hoc ſpeculum inuiſibilium, quidam earum librum, alij verò aliumque appellarent. Nam Triſmegiſtus in tertio Pimandri æ has voces emiſit: Tota mundi conſpiratio & rerum pulcherrimus ordo, contemplandi Deum ſuggerit materiam, eſt enim natura velut liber vnus diuinitate plenus, ſpeculumque diuinorum. Id oſtendit grauiter & ſapienter diuus Athanaſius in oratione, quam habuit aduerſus idola. Magnus Baſilius homilia vndecima in Examerum diuini opificij hæc verba ſcripta reliquit: Vniuerſa hæc mundi moles perinde eſt ac liber literis exaratus palàm conteſtans atque prædicans Dei gloriam, illiúſque auguſtiſſimam maieſtatem arcanam alioquin & inuiſibilem tibi intellectuali creaturæ copioſè annuntians. Diuus Auguſtinus in explanatione Pſalmi 34. Duo, inquit, ſunt, quæ in Dei cognitionem adducunt, ſcriptura ſcilicet, & creatura. Et in explanatione Pſalm. 26. Ipſæ ſpecies creaturarum voces ſunt quædam creatorem laudantium. Cùm beatus Antonius eremita à cœtu hominum frequentiaque tanquam in portum ſe in ſolitudinem recepiſſet, interrogatus à quodam viro docto, qui fieri poterat, vt in eremo ſine libris vitam degeret, reſpondit, vt refert in hiſtoria eccleſiaſtica Nicephorus, librum ſuum mundum eſſe & rerum creatarum naturam, vbi quando erat opus Dei oracula legebat: ibi enim Dei ſapientiam, potentiam, & virtutem admirabatur. Terra odorati floribus cooperta, pulchritudo opacarum atque feracium plantarum, metalla, flumina, fontes ſcaturientes, & pecorum varietas, &, vt de cœlo loquamur, ſol nitens ſubter mediam ferè regionem, luna quæ in infimo cœlo radiis ſolis incenſa conuertitur, cæteráque aſtra tam fixa quàm vagantia, quæ circulos ſuos conficiunt celeritate & conſtantia mirabili, omnia hæc quid aliud ſunt quam diuinæ ſapientiæ, & potentiæ, & bonitatis ſpeculum nitens, & liber quidam literis aureis exaratus? Qui intuens cœleſtem ambitum & aſtrorum curſus, diuerſos illos quidem, ſed in diuerſitate illa ordinem ſuum æqualiter ſeruantes, non ſecum ratiocinetur eſſe ſapientiſſimum & potentiſſimum earum rerum conditorem & gubernatorem? Quis item aſpiciens quatuor elementa inter ſe contraria eſſe ita coaptata, vt harmoniam quandam conficiant, calida, frigida, ſicca, & humida, non ſtatim cogitet, & animo percipiat ſummam harum rerum creatoris & moderationis vim & poteſtatem? Non enim pugnantia ex ipſa natura in vnum coaleſcerent, niſi Deus, cui hæc obtemperant, infinita facultate & ſapientia præſtaret. Eos, qui Dei inuiſibilia nolunt ex viſibilibus agnoſcere vocat diuina ſcriptura in libro Sapientiæ vanos, vbi ad literam hæc ſunt verba. *Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei, & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui eſt.* Sap. 13. Et paulò pòſt: *A magnitudine ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit creator horum videri.* Et alio in loco eiuſdem libri ſunt hæc verba literis mandata, Sap. 1. *Hoc, quod continet omnia, ſcientiam habet vocis.* Ac ſi diceret: Mundus continens vniuerſa ſcit ſuo modo Deum laudibus extollere: omnes enim creaturæ, ad diuini numinis cognitionem ducunt, & de eius laudibus haudquaquam conticeſcunt. Vnde Eſaias Eſa. 5. in illos inuehitur, qui creaturarum conſiderationem contemnunt, ita dicens: *Væ qui opus Dei non reſpicitis, nec opera manuum eius conſideratis.* Eam ob cauſam rerum naturam Deus admirabiliter conſtituit, huiuſque vniuerſitatis machinam pulchrè conſtruxit, vt qui ſuapte natura erat inuiſibilis, poſſet ex operibus cognoſci. Sæpe quidem ex operibus cognoſcuntur artifices, etiam ſi oculis minimè perſpiciantur. Id referunt de Phidia inſigni ſtatuario, quem imagines ſuæ ex commenſione, ſymmetria, & partium inter ſe proportione etiam abſentem, & vultu incognitum repræſentabant. Ita quoque, ſed multò excellentius abſque vlla comparatione ex mundi conſtitutione, ordine, pulchritudine, & conſonantia eſt eius opiſex & conditor intelligendus, tametſi intuitum noſtrum ſubterfugiat, nec poſſit corporis oculis ſpectari. Quid eſt mundus niſi congruens vndecunque diſpoſitio, & concentus inuiſibilia Dei oſtendens. Id quod nos habemus in Prouerbiis dictum à ſapientia in mundi conſtitutione: *Ludens in orbe terrarum*, Prou. 8. poteſt verti ex Hebræo, *Delicians in vniuerſi conſonantia.* Eſt enim mundi machina muſica quædam & admirabilis conſonantia Deum ipſum ſuo modo prædicans & laudans. Id quod apertè cecinit Orpheus, aſſeruit Pythagoras, docuit Plato, & qui eum ſecuti ſunt, Iamblicus, Calcidius, Sirianus, & Proclus. Quemadmodum ſi è longinquo citharam audias ex multis variiſque neruis compoſitam acutis, grauibus, & circunflexis, qui omnes pariter conſonent, & diſtinctos interuallis ſonos ſuos, melóſque conficiant, intelligis planè vnum illic eſſe peritum pulſatorem, qui fidium voces ex arte muſicæ ad harmoniæ concentum miſceat, & æquabiliter temperet, tametſi illum minimè intuearis: ſic ex concordia, & conſona mundi vbique diſpoſitione, vbi nec inferiora contra ſuperiora, neque infima aduerſus ſublimia eriguntur & inſurgunt, ſed omnia vnum ordinem admirabilem ſeruant: confeſtim ad vnum Deum animo recurris, omnia hæc ſua virtute mouentem, diuinæque ſapientiæ ſplendore illuſtrantem. Ille quidem rerum vniuerſitatem, vt lyram tenens, copulat cœleſtia cum aëreis, aërea cum terrenis, vniuerſa cum ſingulis coaptans & coagmentans: & ita mundi concentum, ordinem, & harmoniam congruenter abſoluit. ipſe eſt, qui omnia mouet, cùm ipſe quidem immobilis perſeueret. Eius nutu cœlum micantibus aſtris refulget, & circulorum ſuorum ordinem conſeruat, ingens Oceanus terribilibus fluctibus criſpatur & intumeſcit, ſed intra legitimos fines motus ſuos coërcet & continet: terra variis ſtipibus comata frondeſcit, diffunditque herbeſcentem viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſenſim adoleſcit, & omnia tandem elementa inter ſe diſtantia cohærent, diuinámque virtutem ſuo modo oſtendunt. Tota mundi machina eſt veluti ciuitas quædam ſui regis magnitudinem, & excellentiam de-

Simile. clarans. Vt enim viſa ciuitate ex multis variíſque ho-
minibus conſtante, magnatibus & plebeis, opibus af-
fluentibus, & inopia laborantibus, adoleſcentia flo-
ridis & ſenectute decrepitis, vbi omnes tametſi inter
ſe diuerſi, in magna concordia degant rectáque diſci-
plina contineantur ſtatim iudicas eſſe eius principem
iuſtum, potentem & ſapientia præſtantem, quanquam
illum non videas. ſic conſiderata mundi mole, eiúſque
rerum inter ſe diſtantium concordia & ſerie, totiuſq;
vniuerſitatis coaptitudine, fieri non poteſt, quin ali-
quo modo concipias animo eſſe ſummum quendam
harum rerum creatorem & conſeruatorem. Nec ſo-
lùm ex cognitione magni mundi, ſed etiam parui, hoc
eſt hominis, qui à philoſophis microcoſmos, id eſt,
paruus mundus appellatur, in admirabilem Dei ſcien-
tiam peruenimus. Vnde Dauid Deum alloquens ca-
Pſal. 138. nebat. *Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me.* Ac ſi diceret:
Ex cognitione mei aſcendi Domine in admirabilem
ſcientiam tui. Ideo Deus non ſolùm nos mittit ad a-
liarum creaturarum conſiderationem, vt quando ait:
Matt. 6. *Conſiderate volatilia cœli, & lilia agri*, ſed ad cõſideratio-
Luc. 12. nem noſtri, cùm dicit: *Præuaricatores redite ad cor, & cùm*
Eſa 46. *nos ad vineam*, hoc eſt ad nos ipſos ire iubet, vt à cogni-
Mat. 20. tione noſtræ fragilitatis ad cognitionem Dei virtutis
aſcendamus. Hanc Dei virtutem ſignificat hoc loco
ſcriptura per hanc ſpeciem electri aureo colore ful-
gentis. Eſt etiam altera ratio, cur Dei bonitas electro
Simile. comparetur. Vt electrum paleas ad ſe attrahit à terra,
ſecúmque vnit, & amplectitur, ſic Dei virtus nos ad ſe
allicit à rebus terrenis, níſque ſecum retinet & adu-
nat. Quid eſſemus abſque diuinæ bonitatis fauore
Pſal. 118. niſi paleæ in terra iacentes? *Adhæſit pauimento anima
mea.* dicebat quidam acſi diceret: Palea eram adhæ-
rens pulueri, humi eram proſtratus, ſcelere oppreſſus:
at tu Domine me attraxiſti ad te, & vt pretioſum ſuc-
cinum erexiſti, & ad te ipſum eleuaſti. Fit enim diui-
no auxilio, vt à terra eleuemur & ad cœlum erigamur,
Denique adhærentes ſimus in ipſum transformati.
1. Cor. 6. Vnde D. Paulus, *Qui adhæret*, inquit, *Deo, vnus Spiritus
eſt*. Et rurſus: *Nos verò reuelata facie gloriam Domini ſpecu-*
2. Cor. 3. *lantes, in eandem imaginem transformamur, à claritate in
claritatem, tanquam à Domini ſpiritu.* Et diuus Ioannes:
1 Ioan 4. *Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet,*
Ioan. 15. *& Deus in eo.* Id quod ſeruator noſter apud eundem
Ioannem prædixerat: *Qui manet in me, & ego in eo.* A-
mor vim habet vnitiuam, &, vt ait Dionyſius, trans-
fert amantem in amatum. Et Auguſtinus ait animam
magis eſſe, vbi amat, quàm vbi animat: aſſeruit enim
Mat. 6. veritas ipſa ibi eſſe noſtrum cor, vbi eſt theſaurus no-
ſter: ac ſi diceret animam noſtram rei illi adhærere,
quam ſingulari amore proſequitur, in eámque trans-
formari. Quam ob cauſam Dei virtus eſt meritò cum
ſuccino comparata.

g *Et in medio eius.*] Subauditur, ignis: nam in me-
dio nubis ſplendore illuſtratæ erat ignis inuolutus,
ſeſe reciprocans, in orbem ipſius nubis reſplendens,
ex quo exibat quaſi ſpecies electri, & in medio hu-
ius ignis erat animalium ſimilitudo. Quidam codi-
ces habent. *Et in medio eorum*: alij: *Et in medio earum.*
Correctiores tamen habent: *In medio eius*, nimirum
ignis.

h *Similitudo quatuor animalium.*] Non erant reuera
quatuor animalia, ſed res vna habens quatuor anima-
Infr. 10. lium ſimilitudinem. Capite decimo, vbi hæc viſio ite-
rum narratur, ait propheta hæc animalia eſſe cheru-
bim, vt intelligamus hoc eſſe quippiam cœleſte & di-
uinum, terminos noſtri intellectus excedens. Quid
autem ſint cherubim, indicat his verbis, Flauius Ioſe-
phus capite 8. libri tertij Antiquitatum. Super teg-
men arcæ fœderis erant figuræ binæ duæ, quas He-
bræi cherubim appellant: ſunt enim animalia volati-
lem habentia figuram, quæ à nullo hominum eſt in-
ſpecta: Hæc dixit Moyſes ſe in Dei ſede figurata con-
ſpexiſſe. At R. Cimbi in libro Radicum ait cherubim
habuiſſe puerorum figuras, idémque eſſe cherubim,
ac quaſi pueros. Et hanc ait fuiſſe Hebræorum vete-
rum ſententiam. Dionyſius Areopagita in libro de
cœleſti hierarchia nouem ordines angelorum enume-
rat in tres hierarchias, ſupremam, mediam, & infimã
diſtributorum ſuprema continet ſeraphin, cherubim,
& thronos: media dominationes, principatus, & po-
teſtates: infima virtutes, archãgelos, & qui angeli pro-
prio vocabulo, quod eſt alioquin omnibus commune,
nominantur. Et capite ſeptimo einſdem libri ait, che-
rubim multitudinem aut infuſionem ſcientiæ ſigni-
care: ex ipſo enim ſapientiæ fonte exhauriunt, & ſci-
tiæ fluenta refundunt. Itaque quod capite decimo E-
zechiel vocat Cherubim, ait hic eſſe quatuor anima-
lium ſimilitudinem, quorum vnumquodque habebat
etiam ſimilitudinem quatuor animalium. Similitudo
vultus eorum erat facies hominis, facies leonis, facies
bouis, facies aquilæ. Eſt hæc viſio tot difficultatibus
implicata, vt Hebræus ab eius explanatione deterrue-
rit. Inter Latinos ſcriptores fuerunt, qui per hæc qua-
tuor animalia quatuor intelligerent elementa, ex qui-
bus conſtant omnia iſta, quatuor enim ſunt nota illa
principiorum genera, è quibus magni philoſophi om-
nia oriri teſtantur. Quidam aiunt eſſe quatuor mundi
plagas Orientem, Occidentẽ, Meridiẽ & Septentrio-
nem. Alij per hæc quatuor animalia quatuor illas vir-
tutes intelligũt, quas theologi cardinales vocãt, qua-
rum prima in perſpicientia veri ſolertiáque verſatur,
quam prudentiam appellarunt: ſecunda in tribuendo
cuique ſuum hominúmque ſocietate conſeruanda,
quæ dicitur iuſtitia: tertia in animi celſitate fortiter
pro æquitate pugnantis, cui nomen fortitudinis tri-
buerunt, quæ eſt in iraſcibili: quarta in modeſtia, ani-
míque perturbationũ ſedatione, & voluptatũ repreſ-
ſione, in qua eſt vitæ ornatus, rerũ modus, quæ tempe-
rantia vocantur quæ eſt in cõcupiſcibilis. Diuus Hie-
ronymus, qui lectione aſſidua, & meditatione diutur-
na pectus ſuũ Chriſti fecerat bibliothecã, qui non ſo-
lùm cũ Latinis Græca coniunxit, vt par eſſet in vtriuſ-
que orationis facultate, ſed etiam Hebraicarũ litera-
rum arcana penetrauit, exiſtimat hęc quatuor anima-
lia quatuor eſſe euangeliſtas cuius ſententiam diuus
ille Gregorius admirabili ſapientia præditus, omni-
buſq; virtutũ ornamentis excultus, nõ ſolũ amplecti-
tur, ſed etiam multis verbis amplificat. Per hominem
intelligunt Matthęũ à Chriſti humanitate incipientẽ: Mat. 1.
per leonẽ Marcũ, in quo vox leonis in eremo rugiẽtis Mar. 1.
auditur: *Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini*: per
vitulum Lucam à Zacharias ſacerdote ſumentem ini- Luc. 1
tium: per aquilam Ioannem, qui altiſſimè volãs de di-
uinitate mirabiliter diſſerit, *In principio*, inquiens, *erat* Ioan. 1.
verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.
Hæc eſt eorum ſententia, quæ fuit ad omnibus ferè
recepta & meritò quidem: eſt enim vera, & ſublimis
& tam ſanctis atque ſapientibus viris digna. Eam ego
amplector, vt potè à magiſtris doctiſſimis aſſertam,
qui præſtantibus ingenijs in vita humana ſtudijs diui-
na coluerunt. Quatuor euangeliſtæ ſunt hæc qua-
tuor cœleſtia animalia. Sunt etiam quatuor flumina Gen. 2.
de paradiſo voluptatis egredientia, vniuerſum or-
bem terrarum irrigantia, hæc egrediuntur ab vno fon-
te, hoc eſt, à Chriſto, de quo dicitur in Pſalmo: *Apud te
eſt fons vitæ*: qui ait per Ieremiam: *Me dereliquerunt fon-* Pſal. 3
tem aquæ viuæ, De quo ait Zacharias: *In die illa erit fons* Ierem. 2.
patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem in ablutio- Zac. 1
nem peccatoris & menſtruatæ. Ex hoc fonte manatũt qua-
tuor illa flumina de quibus ait diuinus vates: *Eleuaue-* Pſal. 92.
runt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem ſuã. Sunt
etiam

etiam quatuor elementa mundum ſuſtentantia, quorum ſupremum eſt diuus Ioannes, qui ob ſapientiæ altitudinem diuinique amoris feruorem, quo mirabiliter flagrauit, meritò cum altiſſimo igne comparatur. Præterea fuit quatuor illæ literæ nominis Dei ineffabilis tetragrammató, quia ipſi quatuor, nomen Dei mundo notum fecerunt euangelia ſcribentes, & ſanctiſſimi nominis cognitionem per omnes terrarum oras propagantes. Nihilominus tamen poteſt locus hic aliam admittere interpretationem, quam ego pro viribus explanare contendam. Nam etſi tantam ingenij præſtantiam conſequi non poſſum, voluntate tamen & auiditate proximè accedendi abſque dubio incendor. Ego exiſtimo, hunc, quem vidit Ezechiel, ſimilitudinem quatuor animalium habentem, Chriſtum eſſe ſeruatorem noſtrum, verum Deum, & verum hominem, quem diuinus noſter vates vidit eſſe venturũ, vt homines à vera Babylonis captiuitate, hoc eſt, à peccato liberaret, & ad veram dignitatem reſtitueret. Poſtquam propheta præmiſit ventum turbinis flantem ab Aquilone, nubemque magnam, & ignem inflammatum, per quæ omnia Babylonicam captiuitatem, omneſque calamitatum anguſtias illatas à Babylonijs ſignificauit, ait ſe vidiſſe Chriſtum venturum, vt homines ab iis ærumnis eriperet. Quis non videt Babylonicam illam Hebræorum captiuitatem ſub Nabuchodonoſore, flagitiorum colluuionem & peccatorum ſeruitutem ſub dæmone in mundi confuſione ſignificare, à qua nos Chriſtus ſaluator noſter eripuit? Eam ob cauſam eum redemptorem appellamus. De illo loquens in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus ait: *In quo habemus redemptionem per ſanguinem eius.* Et in prima ad Corinthios: *Chriſtus factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.* Et diuus Petrus in
Co. 1
1. Pet.
prima ſua canonica: *Non corruptibilibus auro vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti & incontaminati.* Nec ſolùm nos à peccati captiuitate redemit, ſed etiam ab igne & nube, hoc eſt, à mundi afflictionibus liberat, ſi ad illum toto animo confugimus. Sed iam oſtendendum eſſe arbitror, qua ratione Chriſtus per hæc animalia ſignificetur. Capite
[…] 10
decimo, vbi Ezechiel hanc repetit viſionem, ait. *Et eleuata ſunt cherubim, ipſum eſt animal, quod videram iuxta fluuium Chobar.* Et paulò pòſt: *Ipſum eſt animal quod vidi ſubter Deum Iſrael iuxta fluuium Chobar.* Vbi apertè indicat hæc quatuor animalia eſſe vnum animal. Id quod etiam hoc primo capite innuit, dicens: *Quatuor facies vni.* Habet Chriſtus faciem hominis, quia verus eſt homo. Id cecinerat diuinus pſaltes de terra Iudææ dicens: *Homo natus eſt in*
Pſal. 86
ea, & ipſe fundauit eam altiſſimus. Natus eſt in Iudæa filius Dei, factus homo, vt homines filios Dei efficeret: ideo è cœlo deſcendit in terram, vt ho-
Gen. 28
mines è terra in cœlum perduceret. Id ſignificabat ſcala illa, quam in ſomnis aſpexit Iacob, cœlum & terram attingentem, quia futurum erat, vt per Chriſti incarnationem per ſcalam ſignificatam terrena
Mat. 8
cum cœleſtibus coniungerentur. Et quia Chriſtus
Mar. 2
eſt verus homo, ideo ſe toties apud euangeliſtas fi-
Luc. 5
Pſal. 8
lium hominis vocat. De illo loquens Dauid aiebat: *Quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quia viſitas eum? Minuiſti eum paulò minus ab angelis, gloria & honore coronaſti eum.* Quem locum diuus Paulus in e-
Heb. 2
piſtola ad Hebræos de Chriſto interpretatur: *Fieri non poterat, vt Deus pro nobis pateretur, niſi carnem induiſſet.* Habet faciem leonis, quia eſt verus rex, mundi victor: eſt enim leo animalium rex, fortis, &
Pſalm. 2
inuictus. Ait namque Chriſtus in pſalmo: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius.* Quod eſt intelligendum quatenus ille homo eſt, ſic enim pater tradidit illi regnum: nam quatenus Deus regnum ſemper obtinuit. Et alio in pſalmo ait Pſal. 3
regius vates: *Deus autem rex noſter ante ſecula operatus* Eſai. 73
eſt ſalutem in medio terræ. Et Eſaias: *Dominus rex noſter ipſe ſaluabit nos.* Et Ioannes in Apocalypſi: *Vicit leo de tribu Iuda.* Habet faciem vituli, quia vitulus pro peccato offerebatur, & mactabatur, vt eſt in primo Apoc. 5
capite Leuitici literis conſignatum. Et quia vitulus ille Chriſtum adumbrabat, qui pro nobis ſpontè mortuus eſt, & ait Eſaias, *Oblatus eſt, quia ipſe voluit*, in- Leuit. 1
terpretantur nonnulli id, quod ipſe Dei filius ait in Eſaiæ. 53
pſalmo: *In capite libri ſcriptum eſt de me vt facerem voluntatem tuam.* De principio Leuitici. Per librum ſacrificiorum intelligunt Leuiticum, & per eius caput Pſal. 30
eius principium, vbi agitur de vitulo, hoc eſt de Chriſto, qui erat pro mundi peccato immolandus. Intelligi autem verba illa pſalmographi de Chriſto teſtatur Apoſtolus Paulus in epiſtola ad Hebræos. Hic vi- Heb. 10
tulus non ſolùm fuit ſacrificium, ſed etiam ſacerdos ſe ipſum in crucis ara immolans, vt nos patri recon- Gen. 14
ciliaret, & ſcelera noſtra ſuo ſanguine deleret. Hic eſt verus ille ſacerdos, qui panem & vinum, hoc eſt ſuum corpus & ſanguinem obtulit: iuxta id, quod eſt Pſal. 109
ſcriptum in Pſalmo: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech.* Quem locum ad Hebræos ſcri- Heb. 7
bens diuus Paulus, de Chriſto interpretatur. Quemadmodum Melchiſedech non ſolùm regno, ſed e- Gen. 14
tiam ſacerdotio fungebatur, ſic Dominus Ieſus non ſolùm rex eſt, ſed etiam pontifex. Ille enim hominibus verum Dei cultum aperuit, eoſque docuit religionem pietatis pleniſſimam, & per vniuerſas terrarum oras longè latéque diffudit, eorum ſcelera ſacrificio deleuit ſanguiniſque ſui precioſiſſimi effuſione expiauit. Habet faciem aquilæ altiſſimè volantis, ſéque in ſublimè ferentis, quia virtute ſua ad cœlos aſcendit. Id mentis oculis præuidens cecinit diuinus Pſal. 46
pſaltes: *Aſcendit Deus in iubilatione, & Dominus in voce tubæ:* vt declararet, cœlitum gaudium, triumphum ſuo imperatori gratulantium, ſummiſque laudibus proſequentium. Et in alio Pſalmo, *Aſcendiſti in altum, cepiſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus.* Quæ ver- Pſal. 67
ba Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios exponit de admirabili Chriſti aſcenſione. Et Michæas: *Aſcendet e-* Epheſ. 4
nim, inquit, *pandens iter ante eos.* Id viderunt propriis o- Mich. 2
culis Chriſti diſcipuli, vt refert diuus Lucas in actis Apoſtolorum. Et quia nemo per ſe, ſuáque virtute Act. 1
poteſt aſcēdere in cœlum, præter Deum, iuxta id, quod ipſe ait apud Ioannem: *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cælo*, & per aquilam Chriſti in cœlum Ioan. 3
aſcenſus ſuapte virtute indicatur, dicimus per aquilam eius diuinitatem ſignificari. Aſpicis igitur hoc animal Chriſtum eſſe, & per ſimilitudinem quatuor animalium indicari eum eſſe verum hominem, & verum regem, & verum ſacerdotem, & verum Deum. Habebat vnumquodque animal quatuor facies, quia hic homo eſt etiam rex, ſacerdos, & Deus. Hic rex eſt homo, ſacerdos, & Deus. Hic ſacerdos, eſt homo, rex & Deus. Hic Deus eſt homo, rex, & ſacerdos. Mirabilis quippe viſio, ſed mirabilior eius adimpletio. Intelligi viſionem hanc de Deo indicat Ezechiel in fine capitis, dicens: *Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini.* Quæ verba ſunt in nonnullis codicibus in principio ſecundi capitis cōſignata. Hæc tam ampla Chriſti myſteria comprehendit paucis verbis diuus Matthæus Matt. 1
ſtatim in principio, & veluti frontiſpicio ſui ſacrati euangelij, ita dicens: *Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham*, in eo quod illum filium vocauit Dauidis & Abrahami eius humanitatem explicuit, & hæc eſt facies hominis, quam vidit Ezechiel. Chri- Exo. 29
ſtus idem eſt, quod vnctus, vngebatur autem rex, & Exo. 30
ſacerdos, vt eſt in veteri teſtamento multis locis aſſer-

1. Reg 10 tum, & perpetuis monimentis conſignatum. Aſſerēs
1 Reg 15 igitur Matthæus redemptorem noſtrum eſſe Chriſtū
4 Reg 11 apertè innuit eum eſſe regem & ſacerdotem. Et hæ
ſunt facies leonis & vituli Ezechieli in ſpiritu oſten-
ſæ. In eo autem quòd eum vocat Ieſum, oſtendit eum
eſſe Deum: Ieſus enim idem eſt quod ſaluator. Ideo
Mat. 1 dixit Angelus Ioſepho: *Vocabis nomen eius Ieſum, ipſe
enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.* Salua-
re à peccatis nemo poteſt, niſi Deus. Vnde apud Eſa-
iam, volens homini ſuam oſtendere diuinitatem: *E-*
Eſa. 43 *go ſum,* inquit, *ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas.* Et
Eſa. 35 idem propheta homines alloquens ait: *Deus ipſe ve-
niet, & ſaluabit vos.* Et hæc eſt facies aquilæ ab Eze-
chiele perſpectæ Chriſtum ad cœlum ſuapte virtute
aſcendentem ſignificantis. Intuere animo quàm pau-
cis verbis noſter euangeliſta magna illa, & illuſtria
myſteria contineat, quæ fuerunt ab Ezechiele longa
& difficili oratione ſignificata. Hæc eſt meo iudicio
vera & germana huius loci explanatio. Sed quia Mat-
thæus tractat præcipuè de Chriſti humanitate, Mar-
cus de eius regno. Lucas de eius ſacerdotio, & Ioan-
nes de eius diuinitate, ideo hæc viſio meritò fuit illis
à viris & ſapientia & ſanctimonia præſtantibus ap-
plicata. Poteris per faciem hominis incarnationem
Chriſti intelligere, per faciem vituli paſſionem, per
faciem leonis reſurrectionem, per faciem aquilæ aſ-
cenſionem. Quæ omnia Dauid his verbis comple-
Pſal 8 xus eſt: *Quid eſt homo quòd memor es eius, aut filius homi-
nis, quia viſitas eum? Minuiſti eum paulo minus ab angelis,
gloria & honore coronaſti eum, & conſtituiſti eum ſuper ope-
ra manuum tuarum.* In verbis, *homo, & filius hominis,* oſtē-
ditur incarnatio: in verbis, *minuiſti eum,* paſſio: in ver-
bis, *gloria & honore,* reſurrectio: in verbis, *conſtituiſti
eum ſuper opera manuum tuarum,* aſcenſio. Poteris etiam
per faciem hominis Chriſti manſuetudinem & miſe-
ricordiam intelligere, per faciem bouis, eius labores:
per faciem leonis, eius iuſtitiam: per faciem aquilæ,
eius ſapientiam. Nos verò qui Chriſtiano nomine
gloriamur, nitamur has quatuor facies imitari, & di-
uinæ bonitatis effigiem in noſtris moribus & factis
adumbrare, omnéſque noſtras actiones ad Deum ip-
ſum referre. Simus homines in ratione, humanitate,
& manſuetudine: leones in fortitudine, iuſtitia, & re-
rum aduerſarum tolerātia: boues in laboribus, in gu-
bernatorum obſequio, & in vtilitate communi quæ-
renda: aquilæ in diuinarum rerum contemplatione,
in veritatis perſpicientia, & in actionum, in quibus
virtus conſiſtit, celeritate. Ille verè poteſt homo ap-
pellari, qui eo munere fungitur, cuius colendi efficiē-
dique cauſa illum Deus ſui ſanctiſſimi numinis ſimi-
lem creauit, naturámque rationis participem illi im-
pertiuit. Quemadmodum eſt ignis proprium flammā
ſurſum emittere, & terræ in ima ſede, cùm ſit mundi
centrum, conglobari: ſic eſt in natura hominis inſitū
Deum colere, eiúſque præcepta cuſtodire. Id intelli-
Ecc vlt. gens Salomon in fine eius libri, qui inſcribitur Eccle-
ſiaſtes, hæc verba ſcripta reliquit: *Deum time & man-
data eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo.* Ille poteſt me-
ritò nomen leonis vſurpare, qui ſeipſum vincit, ap-
petitum coercet, & aduerſus animi hoſtes fortiter
pugnat. Eſt enim fortitudo claua illa Herculi tributa,
quam vetuſtas pro idea poſuit virtutis, qua ipſe mon-
ſtra domuit, hoc eſt, tentationes vicit, & de vitiis triū-
phauit. Debet Chriſtianus fortitudine muniri, eáque
ſecum gloriari. Ethan idem eſt quod fortitudo, & hæc
Num. 33 fuit tertia manſio filiorum Iſraelis ab Ægypto egre-
dientium: magna eſt enim fortitudo Ægyptum hoc
eſt mundum relinquere, & cum tentationibus pu-
1. Cor. 9 gnare. Intuere diuum Paulum fortiter prælíantem
& has voces emittentem: *Sic pugno non quaſi aerem ver-
berans, ſed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo.*

Et rurſus: *Bonum certamen certaui, fidem ſeruaui, curſum* 2. Tim. 4
conſummaui. Ille dicetur bos, qui in Deo ſeruiendo, &
in communem vtilitatem comparando omnem ſuam
curam & cogitationem fixerit, & locauerit. *In Chri-* Coloſ.
ſto Ieſu, inquit Apoſtolus, *ego laboro, certando ſecundum* 1. Tim. 4
operationem eius. Et rurſus: *In omnibus labora: opus fac euā-
geliſtæ.* Et ille præterea qui ſeipſum Deo offert in ho- Gala. 5
locauſtum. *Qui enim Chriſti ſunt,* vt ait Apoſtolus, *car-
nem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis.* De-
nique ille appellabitur aquila, qui in corpore huma-
no vitam cœleſtem fuerit imitatus, qui ad eum aſpi-
rauerit, & in eius contemplatione inſiſtens, fuerit
animo in cœlum ſublatus & mundi dignitates, & vo-
luptates, & opes contempſerit, ad quas plerique mor-
tales auiditate inflammati rapiuntur. Vide aquilam
illam ſe in ſublime conferentem, & clamantem. *Con-
uerſatio noſtra in cœlis eſt.* Id cecinerat diuinus vates, & Philip. 3
illuſtriſſimus rex Dauid: *Stantes erant pedes noſtri in a-
triis tuis Ieruſalem.* Hæc Hieroſolima, vbi Dauidis pe-
des, hoc eſt animi affectus erant, eſt ciuitas illa cœle-
ſtis, vbi ſancti nullo dolore affecti, nulla deformitate Pſal. 121
maculati, ſed mirabilibus ac fulgentibus ornamen-
tis muniti gloria cœleſti cumulantur. Omnes igitur
homines qui ſeſe ſtudent præſtare cæteris animanti-
bus, ſumma ope niti decet, vt horum quatuor anima-
lium, quæ hîc vidit Ezechiel hominis, leonis, bouis, &
aquilæ ſignificationem in ſuos mores transferre co-
nentur. Quod ſi fecerint, poterunt gloriari nomine
Chriſtiano: & tunc ſi illud ſibi aſſumpſerint, videbū-
tur id ſuo iure quodammodo vendicare.

i *Et ſimilitudo hominis in eis.*] Id eſt, hæc quatuor ani-
malia ſimul iuncta formam humanam habere videbā-
tur: erat enim res vna, hoc eſt vnus Chriſtus, qui vt
verbis vtar Apoſtoli, *cum in forma Dei eſſet, non rapinam
arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit,
formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus* Philip. 2
& habitu inuentus vt homo. Volens Ezechiel ſignifica-
re fore, vt qui ſine tempore erat, in tempore naturā
aſſumeret: humanam hominis ſimilitudinem in eo
conſpexiſſe teſtatur.

k *Et quatuor pennæ vni.*] Vnum quippiam erat qua-
tuor habēs facies, & ita erat vnum, vt quatuor eſſent,
quorum ſingula quatuor alas habebant. Nomine ala-
rum, quibus aſcenditur ad alta, virtutes ſignificantur.
Eſt igitur ſenſus: Siue Chriſtum conſideres vt homi-
nem, ſiue vt regem, ſiue vt pontificem, ſiue vt Deum,
ſemper eum alis, hoc eſt virtutibus plenum inuenies.
Vel per alas eius verba intelliguntur, quæ ideo dicū-
tur quatuor, quia per quatuor mundi partes Ortum,
& Occaſum, Septentrionem & Auſtrum fuerunt dif-
fuſa, & per vniuerſas terrarū nationes longe latéque
propagata. Id mentis oculis multò anteà intuens Da-
uid, has protulit voces: *In omnem terram exiuit ſonus eo-* Pſal. 18.
rum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quem locum
diuus Paulus in epiſtola ad Romanos de ſono euan- Rom. 10
gelii, & concionibus virorum Apoſtolicorum inter-
pretatur. Nec eſt mirum habere vnumquodque ani-
mal quatuor alas, cùm etiam habeat quatuor facies,
ſitque quatuor animalium ſimilitudo. Numerus qua-
ternarius perfectus eſt, & parium numerorum pri-
mus: nam binarius imperfectus eſt, quòd careat medio: om-
nis enim numerus perfectus principium habet, &
medium, & finem. Præterea numerus binarius re-
fert materiam & formam, vt ait Pſellus in libello
de Arithmetica, nullámque cum Deo habet ſimilitu-
dinem. Eam ob cauſam inter numeros pares quater-
narius eſt, qui primum obtinet locum. Habet etiam
quadratum in architectura principatum cùm omnes
ſapientes architecti illi ſemper primas ſine contro-
uerſia tribuerint. Cùm autem Chriſtus venerit ad ec-
cleſiæ ædificium conſtruendum, tam ſumptuoſum, vt
ſan-

ſanguinem pro eo fuderit in pretium redemptionis humanæ, tantáque firmitudine roboratum, vt ipſe dixerit apud Matthæum, ne portas quidem inferi ad illum euertendum vim vllam habituras, æquum erat, vt ſimilitudinem haberet quatuor animalium, & eſſent quatuor facies, & quatuor alæ, omniáque illa quadraturam referrent, cui primæ in ædificiis tribuuntur. Cùm enim videret Deus falſorum Deorum cultus per orbem terræ inoaluiſſe, hominéſque relicta veritate ad colenda figmenta dæmonum fallaciis deceptos per tenebras inextricabiles vagari, eccleſiam conſtituit, ad quam reduceret gentes ab impia ſuperſtitione ad caſtiſſimum ſui numinis cultum, pleniſſimámque ſanctitatis religionem. Ideò voluit quadrati ſimilitudinem repræſentare. Diuus Ioannes in Apocalypſi narrat vidiſſe quatuor animalia: quam ob cauſam exiſtimarunt nonnulli hanc Ezechielis viſionem vnam eſſe cum illa, & eandem. Ego verò exiſtimo multùm inter eas diſtare: nam Ioannis animalia plena ſunt oculis antè & retrò, hîc autem in Ezechielis animalibus nulla fit mentio oculorum: illic vnumquodque animal habet ſex alas, hîc quatuor: illic quodlibet animal vnam duntaxat faciem habet, hîc quatuor: illic denique per quatuor animalia quatuor euangeliſtæ propriè ſignificantur, hîc per vnum animal quatuor animalium referens ſimilitudinem Chriſtus propriè intelligitur.

l *Et pedes eorum pedes recti.*] A parte totum intellige: figura eſt ſynecdoche. Vult ſignificare crura recta eſſe, promptáque ad pergendum quoquo verſus: erant enim æquabiliter deſinentia abſque genibus & poplitibus, apta ad currendum, ad quamcunque partem. Senſus eſt. Vidi filium Dei venientem in mũdum, cum magna eum celeritate à dæmonis tyrannide erepturum, totúmque orbem terrarum in magnis errorum tenebris iacentem breui tempore illuſtraturum. Cùm volumus innuere eſſe aliquem velocem, & promptum ad currendum, dicimus eum pedes agiles habere: ita volens propheta oſtẽdere fore, vt Chriſtus eſſet mundo opem celeriter laturus, dixit eum rectos pedes habuiſſe. Cùm primum Chriſtus natus eſt ſtatim cœpit mundo perdito ſalutem afferre, vocans paſtores Hebræos, & Magos Orientis, vt eos ad vitam perduceret beatam & immortalem. Hoc mentis oculis præuiderat Eſaias, cùm illi pater cœleſtis de filio ſuo loquens, quem erat in mundum miſſurus, dixit, *Voca nomen eius: accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari.* Hæc ſpolia erant homines, quos Chriſtus de diaboli immaniſſimi hoſtis tyrannide velociter eripuit. Nos verò Chriſtum imitemur, & afflictis celeriter ſubueniamus. Quid enim tam proprium Chriſtianorum, quid tam magnificum, quid tam regium quam opem ferre ſupplicibus, moleſtia leuare miſeros, occidẽtique reipublicæ opitulari? Habeamus igitur pedes rectos, & iuxta Eſaiæ ſententiam, *rectas facite ſemitas Dei noſtri.* Audiamus diuum Paulum in epiſtola ad Hebræos dicentem: *Soluta genua erigite, & rectos greſſus facite pedibus veſtris.*

m *Planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli.*] Pes bouis maturè incedit, & eſt diuiſus & fortis. Huiuſmodi debent eſſe pedes noſtri. Non ita feſtinemos, vt conſiderationem & deliberationem contemnamus, ſed iuxta id, quod iam tritum eſt vetuſtate prouerbium, feſtinemus lentè. Habenda eſt etiam diuiſio & diſcretio in electione, & firmitudo in opere, vt ratio retineat appetitus, ne modum tranſeuntes, & conſilium abiicientes, animum perturbent, eiuſque conſtantiam è ſua ſede & ſtatu deiiciant.

n *Et ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis.*] Hoc eſt Chriſti pedes erant fulgentes inſtar chalibis politiſſimi, & puri atque ſcintillantes. Pedes Apoſtolorum appellat Eſaias pulchros, dicens: *Quàm pulchri ſuper montes pedes annunciantis & prædicantis pacem.* (Eſaiæ 52) Quem locum in epiſtola ad Romanos diuus Paulus de concionatoribus euangelicis exponit. (Rom. 10) At puros & ſcintillantes nõ appellat: ſolum Chriſti pedibus hoc tribuitur. Imò de Apoſtolis ait Chriſtus apud Ioannem: *Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet, ſed eſt mundus totus.* (Ioan. 13) Et Petro dixit: *Niſi te lauero, non habebis partem mecum. Ipſe enim,* vt verbis eiuſdem diui Ioannis in Apocalypſi vtamur, *lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Et qui lauacrum hoc renuerit, æternam gloriam minimè conſequetur. (Apoc. 1) Pedes noſtri affectus noſtri ſunt, quos lauare, & de quibus calciamenta ex mortuorum animalium coriis confecta, hoc eſt, mortiferas labes ſoluere debemos: iuxta id, quod in Exodo, dominus in flamma ignis de medio rubi Moyſi præcipiebat, dicens. (Exo. 3) *Ne appropies huc: ſolue calciamenta de pedibus tuis.* Iuſtus erat Moyſes, & tamen coria pecorum mortuorum è pedibus proiicere iubebatur. Amore Chriſti flagrabant Apoſtoli, propter quem omnia reliquerant, & nihilominus pedes non ita puros habebant qui tunc lotione indigerent. Multos eſſe fateor, qui nunc in corporibus humanis vitam cœleſtem quodammodo imitantur, atque diuinæ bonitatis effigiem in vita ſua repræſentare videntur, non tamen ſunt tam inſigni inſtitia præditi, quin labantur aliquando: tanta eſt enim vis natiuæ labis & corruptelæ, vt non poſſimus toto vitæ tempore culpa ſaltem veniali vacare. *Si dixerimus:* inquit diuus Ioannes, *nos peccatum non habere, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* (1. Ioan. 1) Deus eſt ille, qui eſt ipſa ſanctitas, cuius pedes vidit Ezechiel inſtar æris politiſſimi ſulgentes, ſummóque ſplendore micantes. Illud eſt hoc loco aduertendum, hos pedes non ligni eſſe, nec lapidis, ſed æris: eſt enim æs ſonorum metallum. Vnde ſerpens ille, quem Moyſes extulit in deſerto, Chriſtum in cruce pendentem adumbrans fuit æneus, quia futurum erat, vt crucis prædicatio per vniuerſum orbem ſonaret, iuxta id quod cecinerat regius vates: *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* (Pſal. 18) Nos etiam ſtudeamus pedes æneos, hoc eſt affectiones ſonantes habere, ex quibus exeant ardentes ſcintillæ, vt deſideria noſtra ſonent verbo, & ardeant amore diuino, fundántque animi noſtri pias atque frequentes ad dominum preces, flagréntque ſancta rerum cœleſtium cupiditate.

o *Manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus.* Senſus eſt. Ad partem animalium ad Orientem ſitam erant quatuor manus humanæ, ad eam, quæ erat ad Occidentem ſimiliter quatuor, totidem ad partem Auſtralem, totidem verò ad Septentrionalem. Itaque ſub qualibet ala erat manus vna. Cùm autem alæ eſſent ſedecim, totidem erant & manus. Habebant partes hæ reſpectum ad mundi ſitum, non ad facies animalium. Per alas virtutum habitus intellige, eſt ènim virtus habitus animi iudicio ſuſceptus, in mediocritate conſiſtens, ex qua oritur vera illa gloria, quæ radices agit atque etiam propagatur. (Virtus quid.) Et quoniam virtutis laus omnis in actione conſiſtit, per manus opera intellige, ſine quibus fides,: vt ait diuus Iacobus, mortua eſt. Fides enim, quæ valet apud Deum ea eſt, vt ait diuus Paulus, *quæ per charitatem operatur.* Vnde ait diuus Iacobus: *Eſtote factores verbi, & non auditores tantùm, fallentes voſmetipſos.* Vt enim qui incidit in fluuiũ, ſi nec brachia mouet, nec manus, nec crura, ſtatim (Iaco. 2) (Gal. 5)

Loco ſimile. obruitur, & mortuus in profundum decidit: ſin autem natat, eripitur, ſic qui in ſola fide nixus virtutis actiones reliquerit, in profundiſſimum barathri gurgitem mergetur: qui autem manus pedéſque agitauerit, illiſque remotum loco vſus fuerit: & fidei coniunxerit opera charitatis, hic incolumis exibit in terram, & portum æternæ ſecuritatis obtinebit. Poteris per alas contemplationem intelligere, qua anima fertur in ſublime, quando ſeipſam reuocat à corporis ſenſibus, & cogitationem à conſuetudine abducit. Opus eſt homini conſuetudo recedendi à ſenſibus exterioribus, & animam in ſeipſo colligendi, vt ſeipſum cognoſcat, & ad rerum diuinarum contemplationem Pſal. 54 perueniat. Hanc optabat regius vates, cùm has voces proferebat. *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* Et meritò quidem, nam omnium actionum, quæ à virtute dimanant, nulla eſt præſtantior contemplatione, nulla ſuauior, nulla diuturnior, & permanentior. Vt excuſorium ferramentum feriens ſilicem excudit ſcintillas, ſic pia rerum diuinarum meditatio elicit ex duro corde ignem diuini a- Simile. moris. Id ſentiens diuinus pſaltes concinebat: *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſ-* Pſal. 38. *cet ignis.* Anima quæ fuerit virtutibus prædita rerúmque diuinarum contemplatione munita alas habebit celerrimas, meritóque vocabitur auis petens alta, ſe à terræ laqueis eripiens. Huiuſmodi erat Pſal. 123 Dauidis anima dicentis: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.* Nos quibus volandi data eſt facultas, feramur in Deum, & poſteriora ob- Philip. 3 liuiſcentes, ad priora nos ipſos extendentes, atque ad cœleſtia aſpirantes, ad palmam ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu tendamus. Fugiamus procul à falſis mundi voluptatibus, à peſtiferi ſeculi æſtibus: ne quod docti homines fictis hiſtoriis memoriæ prodiderunt nimio ſolis calore cera reſoluta Icareos volatus penna relabente deſtituat. Nam qui prudenter volant, ad tutum prouehuntur, qui verò iuuenilem leuitatem ſequentes illicitis cupiditatibus obnoxiam, ſe per mundi æſtus efferunt, pereunt abſque dubio, & refluentibus pennis meritorumque compage reſoluta, perniciem ſibi pariunt, & in profundum ignominiosè relabuntur. Auis illa cœleſtis Chriſtus Deus noſter ita ad cœlum volauit, vt nos vmbra protegat alarum ſuarum. In illam omnem ſpem noſtram conferre debemus, aientes cum Dauide: *In vmbra alarum tuarum ſperabo, donec tranſeat iniquitas.* Non enim ſolùm eius brachia, Pſal. 56 manus cruci affixæ fuerunt inſtar volantium alarum extenſæ, ſed eius etiam opera velut cœleſtis vmbra mundi feruentis incendia temperarunt. Et quoniam ipſe vtramque nos vitam docuit, & eam, quæ in contemplatione, & eam quæ in actione conſiſtit, ideo manus illi, & pennæ tribuuntur. Et quia vita contemplationi dedita vitæ negotioſæ antecellit, eam ob cauſam pennæ locum obtinent ſuperiorem, ſub quibus manus hominis collocantur. Hæ manus erant horum animalium, de quibus hic agitur, ſed appellantur manus hominum, quia habebant cum manibus humanis ſimilitudinem: habere autem hæc animalia manus, indicat poſteà Ezechiel capite decimo.

p *Et facies & pennas per quatuor partes habebant.*] Vnu- Infr. 10. quodque animal habebat quatuor facies, vnam ante, alteram retrò, tertiam dextrorſum, quartam ſiniſtrorſum: & eodem modo tot alas. Explicat diuinus vates quomodo & facies & alæ eſſent ſitæ & quo ordine collocatæ.

q *Iunctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum.* In Chriſto omnia, quæ diximus, nempe eſſe Deum & hominem, regem & ſacerdotem, erant cohærentia & coniuncta. Poteris hoc de virtutibus interpretari, quę omnes ſibi mutuò cohærent.

r *Non reuertebantur, cùm incederent.*] Non reſpiciebant retrò, ſed ibant perpetuo greſſu, quò cœperant. Chriſtus enim nunquam amiſit conſtantiam. Apud Ioannem cum patre loquens. *Opus*, inquit, *conſummaui, quod dediſti mihi, vt faciam.* Tu verò ne de gradu Ioan. firmitudinis deiiciaris, elige potiùs à loco dimoueri, quàm à virtute, & vitam potiùs amittere, quàm conſtantiam. Eſt enim conſtantia animi firmitudo in propoſito perſeuerans, in hoc à perſeuerantia differens, quòd conſtantia ſit in propoſito, perſeuerantia in opere, quam philoſophi appellant in ratione benè conſiderata ſtabilem & perpetuam permanſionem: ſed pro eodem ſæpenumero accipiuntur. Vide quemadmodum diuus Paulus nos ad conſtantiam adhortetur. Ad Epheſios ſcribens, *Ne ſimus*, inquit, *paruuli* Ephe. 4 *fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ.* Ad Corinthios: *Vnuſquiſque, ſicut vocauit Deus, ita ambulet.* 1 Co. 7 Rurſus: *Sic currite, vt comprehendatis.* Ad Timotheum: *Bonum certamen certaui, fidem ſeruaui, curſum conſummaui.* Ad Hebræos. *In diſciplina perſeuerate.* Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæum: *Qui perſeuerauerit*, inquit, *vſque ad finem, hic ſaluus erit.* Volens Deus eripere Lot à Sodomorum interitu & incendio, præcepit illi, vt ab impia ciuitate diſcederet, & non reſpiceret poſt tergum, ſed in montem aſcenderet. Gen. 19 Sed reſpiciens eius vxor retrorſum, verſa eſt in ſtatuam ſalis. Hic mons eſt perfecta virtus omnibus numeris abſoluta, quæ altitudine ſua nubes tranſcendit, & cœlum attingit: efficit enim, vt homo in terra corpore conſtitutus ſit in cœlo animo collocatus. Id ſentiebat diuus Paulus, cum ad Philippenſes ſcribens conuerſationem ſuam in cœlis eſſe teſtatur. Hunc excelſum virtutis montem vult Deus, vt Phil. 3 relicto mundo ante oculos proponamus, ad eum aſcendamus, & in eius aſcenſu conſtanter perſeueremus: At ſi retrò reſpexerimus mundi vanitates & impietates iterum cupientes, erimus omnibus virtutum ornamentis ſpoliati, & in ſalis ſtatuam conuerſi. Hæc ſtatua permanſit ad eccleſiæ vſque tempora: & Flauius Ioſephus libro primo Antiquitatum aſſerit ſe illam vidiſſe. Sed cùm Deus ſtatueret, vt hæc ſtatua vigeret memoria tot ſeculorum eámque poſteritas intueretur, quæres fortaſſe: cur eam non ex duro marmore, aut ſilice, aut ex aliqua alia dura & firma materia, ſed ex ſale eſſe voluerit? Reſponſio eſt in promptu. Voluit Deus vt conſcientias noſtras ſale illo condiremus eiúſque ſtatuæ cauſam memoria repetentes, cuncta deteſtaremur flagitia, vt ita conſtantia muniti nullo modo reſpiceremus retrò, ſed ad montis faſtigium & ſummitatem feſtinaremus. Inter cauſas quibus Hebræi animi præſtantiam turpi dedecore macularunt, hæc vna extitit, quòd cùm ex Ægypto egreſſi eſſent ſe in promiſſam terram per deſertum corporis pedibus conferebant, animi autem affectus ad Ægyptum reuertebantur: panem cœleſtem, quo eos Deus ſatiabat, contemnebant, ollas autem Ægyptias vehementer optabant. *Nemo*, vt ait apud Lucam ipſa veritas, *mittens manum ad aratrum, & aſpiciens retrò, aptus eſt regno Dei.* Hoc volens Exo. 16 Deus ſignificare apud noſtrum Ezechielem, præcepit ne homines templum ingreſſi, eo oſtio exirent, quo introierant, ſed vltrò tenderent, ne terga verterent, Luc. 9 Déumque relinquere viderentur. *Iuſti ibunt de virtute in virtutem*, vt ait regius ac diuinus vates, *& videbitur Deus Deorum in Sion.* Et diuus Paulus: *Quæ qui-* Pſal. 83 *dem*

dem retrò ſunt obliuiſcens, ad ea verò, quæ ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. At ſentienda eſt inconſtantia noſtra, omnique lachrymarum copia deploranda. Vt enim delicata aurificis ſtatera paruo quodam pondere mouetur, vt quolibet grano ſupra poſito deorſum tendat, ſic nos quacunque re ſiue proſpera ſiue aduerſa perturbamur, & fundum petimus, & mutamus propoſitum, modò lætitia efferimur, modò dolore comprimimur: quos nunc toto ore laudamus, ſtatim de cœlo deiicimus & maledictis laceſſimus: quos modò amore proſequimur, illico ad exitium & vaſtitatem vocamus: nunc virtutem amplectimur, in eáque veram amplitudinem collocamus, ſed confeſtim eam obiicimus, & contemnimus: obtemperat voluntas effrænato appetitui, corruit conſtantia, & verus ſplendor extinguitur. Quemadmodũ chamæleon ad ſpeciem rerum, quibus admouetur, mutat colorem, ſic nos quacũque tentatione obiecta mutamus virtutis propoſitum, & quæcunque nefariæ cogitationes nos mouent, & quò volunt, impellunt, vt ita in ſcelere & ignominia volutemur. Et quemadmodum chamæleon colorem album non recipit, cùm cæteros recipiat, ſic nos ad omnia facilè & frequenter præterquam ad animi candorem mutamur. At qui iuſtitiam coluerit, fueritque conſtantia roboratus, etſi violentis rerum aduerſarum ictibus concutiatur, tamen nec frangetur, nec vllis ſceleratorum oppugnationibus debilitabitur. Cùm enim ſit magnitudine conſilij, tolerantia rerum humanarum, contemptione inanis gloriæ, firmitudine denique & conſtantia, vt mœnibus ſeptus, quamuis oppugnetur, non tamen expugnabitur, nec retrò reuertetur, ſed ſequetur ſancta animalia, de quibus hîc ait noſter Ezechiel: *Non reuertebantur, dum incederent.*

(Phil. 3) (Similitudo) (Similitudo)

b *Sed vnumquodque ante faciem ſuam gradiebatur.* Hoc eſt, anteriora petebant, & directè procedebant. Vnũquodque animal quocunque ibat, habebat ante ſe vultum vnum abſque corporis ſui conuerſione, habebat námque quatuor vultus verſus quatuor partes appoſitas. Id volens propheta explicare, adiecit paulò poſt: *Vnumquodque eorum coram facie ſua ambulabat.* Poteris hoc ita intelligere, vt gradi ante faciem ſuam, & coram facie ſua ambulare, ſit ſeipſum cognoſcere. Hæc eſt magna ſapientia, & ſublimis philoſophia cognoſcere ſeipſum, eſſéque ſibimet præſentem. Impij non ſolùm ſe non intelligunt, ſed à ſeipſis abſunt, & immenſo ferè diſtant interuallo. Id intelligens Eſaias aiebat: *Redite præuaricatores ad cor.* Redeamus igitur ad nos ipſos, ponamus nos ante nos, & coram facie noſtra gradiamur. Videamus, & opera noſtra & nos, & de nobis, ac ſi eſſemus alij, ſententiam feramus. Hoc apophtegma, Cognoſce teipſum, ait Plato fuiſſe quondam in foribus templi Delphici inſcriptum, veluti dignum, quod Deo tribueretur. Sed eſt magnopere aduertendum, ne noſtri cognitionem eripiat à nobis philautia, quæ ſolet mentis oculos occludere, intellectum tenebris cooperire. Quæ nunc ita viget, vt exiſtimem de temporibus hiſce noſtris dixiſſe diuum Paulum: *Inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes.* Multi námque ſe non coram ſe habent, ſed retrò, quò fit vt ſua nec aſpicientes, nec curantes, aliena tantùm inquirant, & cùm aliorum ſcelera acutiſſimè cernant, in ſuis prorſus cæcutiant: erga alios ſunt lynces, erga ſeipſos talpæ. Conſignatum eſt literis dixiſſe quendam philoſophum ſingulos mortales binas habere manticas, ſiue peras viatorias, alteram ante pectus, alteram à tergo propendentem, ſed in priorem aliena vitia conijcere, in poſteriorem ſua. Vnde ortum eſt tritum illud vetuſtate prouerbium. Mantica à tergo. Ad quod alludens Perſius ait:

(Eſa. 46) (2. Tim. 3)

Vt nemo in ſeſe tentat deſcendere, nemo:
Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo.

Vnde diuus Hieronymus: Illa, inquit, eſt vera inter amicos reprehenſio, ſi noſtra opera non videntes, aliorum iuxta Perſium manticam conſideramus. In quodam pſalmo loquens Deus cum impio aliorum crimina execrante, ſuáque non vidente, *Arguam te,* inquit, *& ſtatuam contra faciem tuam.* Ac ſi diceret: Ego tecum diſceptabo, tua ſcelera tibi oſtendam, & ponam te coram te, vt teipſum planè aſpicias. Non ſe cognoſcit, qui quod in ſe laudat, aut diſſimulat, in aliis execratur, eóſque ſuo nomine flagitioſos appellat. Hic contra Dei legem duobus vtitur ponderibus, altero ſibi, altero aliis, dicente Deo in Leuitico: *Statera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquuſque ſextarius.* Et Salomon prouerbiis: *Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrunque abominabile eſt apud Deum.* Vnde hæc ponderum varietas niſi ex ignoratione noſtri? Vt in ſemine cauſa eſt arborum & ſtirpium, ſic flagitiorum noſtrorum cauſa eſt ignoratio noſtri. In Creta proditum eſt memoriæ, fuiſſe labyrinthum quendam à Dædalo factum, tot viarum ambagibus inflexum, tot curſibus & recurſibus inextricabilem, tot difficultatibus impeditum, vt nemo in illum ingreſſus poſſet ad primum oſtium reuerti: quo efficiebatur, vt omnes illuc introeuntes perirent. Theſeum autem accepto fili glomere labyrinthum penetraſſe, & incolumem regreſſum eſſe ope fili, quod manu tenebat, interfectóque Minotauro victorem rediiſſe. Hæc poetæ, qui omnia ſibi licere arbitrabantur. Ego exiſtimo hoc labyrintho ſignificari mundum, & filo hoc cognitionem ſui: quid enim mundi negotiis implicatius? quid ſuperbiæ, auaritiæ, libidinis, & vanitatis laqueis inenodabilius? Ingreſſi mortales falſas & inexplicabiles huius ſeculi vias, irretiti eius fraudibus, negotiis, blanditiis, & voluptatibus, exitum ignorant huius labyrinthi, & exiſtimantes irremeabiles eſſe errores, in quibus verſantur, pereunt in mundo, tetras maculas ſibi ipſis inurentes, & Chriſtianæ dignitatis amplitudinem labefactantes. At qui ſecum aſportat filium cognitionis ſui ipſius, exit è ſeculo, & de occiſo effrænato appetitu victoriam admirabilem reportat, quoniam ſeipſum cognoſcens, & fragilitatem ſuam animo perſpiciens non ſe extollit, & inſolentem reddit, non vanitatibus fidit, non ſe vitiis contaminat, non in falſa gloria ſpem ponit rerum ſuarum, quin potius dat operam, vt ipſa virtus eum trahat ad verum decus. Eam ob cauſam inſtitutum ſuũ ad certam honeſtatis regulam dirigit, & officiorum omnium momenta perpendit. Qui huiuſmodi vitæ curſum conficiunt, cum glomere lini, hoc eſt, cum ſui cognitione inueniunt exitum, qui autem ſine eo procedunt, perniciem ſibi machinantur. Agnoſcamus igitur nos ipſos, & expulſis erroribus, atque cupiditatum ardore reſtincto mundum contemnamus, & ad cœlum aſpiremus. Non in præmiis humanis, ſed in Deo noſtro totam ſpei noſtræ anchoram figamus, ad eum tendamus, & iuxta id quod ait Ezechiel, *ante faciem noſtram ambulemus.*

(Pſal. 4) (Leui 16) (Prou 10) (Similitudo)

c *Similitudo autem vultus eorum.*] Id eſt, quatuor animalia habebant ſedecim facies, vnumquodque quatuor, nimirum in fronte faciem hominis, ad dexteram faciem Leonis, ad ſiniſtram Vituli, à tergo Aquilæ, cæteris eminentiorem. Nam cum Chriſtus videretur, id quod ſe priùs hominibus obiiciebat, erat eius humanitas, quam ob cauſam erat facies hominis in fronte. Erat facies Vituli ad ſiniſtram, quia ob eius mortem per vitulum ſignificatam multi fuerunt preſſi dolore: facies verò Leonis ad dextram, quia ob eius reditum ad vitam per

Loonem intellectum multi fuerunt gaodio affecti: per
dexteram enim proſperitatem intelligimus, qoeád-
modum per ſiniſtram aduerſitatem. At facies Aquilæ
à tergo erat, ſed altior & ſublimior, quia in Chriſto di-
uinitas in facie Aqoilæ oſtenſa, erat in homanitate
abſcondita. ſed molto excelſior & illuſtrior, quam ob
cauſam inter alias facies eminebat.

v *Et facies eorum.*] Hîc debet eſſe punctum. Senſos
eſt. Ita quemadmodum dixi, erant facies diſpoſitæ &
collocatæ. & de iis hactenus.

x *Et pennæ eorum extentæ deſuper.*] Hoc eſt tendebãt in
cœlum. Intoere quales debeant eſſe virtutes noſtræ,
nimirum ad cœlum directæ, noo ad terram. *Quæ ſur-*
Coloſ. 3 *ſum ſunt, quærite.* ait Apoſtolus, *non quæ ſuper terram.*
Mar. 7 Hoc docebat Chriſtus, quando oculos ad cœlum le-
Ioan. 6. uabat, quod non ſine caoſa Euangeliſtæ commemo-
rant. Oculus noſter eſt intentio noſtra, quæ debet in
Deum conferri. Id ſignificauit Salomon dicens: *Sa-*
Eccl. 2 *pientis oculi in capite eius. Caput noſtrum Chriſtus eſt*, vt ait
Coloſ. 1 Apoſtolos, in qoem debent conijci oculi noſtri. De
Pſal. 16. iniquis ait Pſalmographus. *Oculos ſuos ſtatuerunt decli-*
Oſe. 5 *nare in terram* Et Oſeas: *Victimas declinaſtis in profun-*
dum. qui humana laude, inaníque gloria ductus in
virtutum actiones incumbit, eas amittit. Nulla eſt ti-
nea, quæ ita veſtem terat, ac inanis gloria virtutem.
Sacrificante Abrahamo ait diuina ſcriptura deſcen-
Gen. 15 diſſe volucres ſuper cadauera, eúmque illas abegiſſe.
Quid aliud eſt Abrahamum volucres abigere, quàm
debere virum iuſtum laudes rerum geſtarum fugere,
hominúmque rumuſculos declinare? Chriſtus debet
eſſe finis, quò mentem & propoſitum dirigamus: ille
Can. 8 enim ait in Canticis: *Pone me vt ſignaculum ſuper cor*
tuum. Ac ſi diceret: Conſtitue me ſcopum in corde
tuo, quò omnia tela tuarom cogitationum, verbo-
rum, & operum dirigantur. At qui ſermonis hominum
inanem celebritatem conſequi deſiderant, & in po-
puli temeritate vitiorum plerunque laudatrice gloriã
conſtitount, hi non propter Chriſtum, ſed propter
inanem gloriam virtutibus vtuntur, ſeu vt verius lo-
quar ſcelera ſua nefaria, & teterrimas fraodes fron-
Similitudo te honeſtatis occultant, fictæque ſanctimoniæ ſpecie
tegunt. Vt organorom pulſatores, niſi eis ventoſos
folles quis leuet nullum penitus ſonitum efficient, ſic
Similitudo vani homines, niſi laudibus efferantur, in virtutis a-
ctionem nullo modo incumbent. Quemadmodom
naotæ qui ventorum curſu feruntur, exiſtentes in
portu non ſoluunt abſque venti proſperitate ad vo-
luntatem flantis, & ſæpe longi temporis interuallo
expectant ventum, alias non nauigaturi, ſic hypocri-
tæ populi plauſum quærount, hominúmque rumuſcu-
los, & inanem fauorem aucupantur, alioquin nol-
li bono ſtudio operam daturi. Hi non rectè facta, ſed
rectè factorom præmia ſequuntur, Deúmqoe mini-
mè intuentur. Hos nollo modo imitari debemos,
Matt. 6. dicente Chriſto apud Matthæum: *Nolite fieri ſicut hy-*
pocritæ triſtes, exterminant enim facies ſuas, vt appareant
hominibus ieiunantes: amen dico vobis, quia receperunt
Pſal. 15. *mercedem ſuam.* At regios vates aiebat: *Prouidebam Do-*
minum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi
ne commouear. Acſi diceret. Deus mihi ſemper ante
oculos obuerſatur: nihil cogito, aut loquor, aut effi-
cio, quin illud ad eum dirigam, illúmque adeſſe cogi-
tem. Et meritò quidem, oam ille mihi animi fortitu-
dinem, & conſtantiam tribuit, ne vlli ærumnarum
oneri ſuccumbam. In epiſtola prima ad Corinthios
1. Cor. 16 ait diuus Paulus: *Siue manducatis, ſiue bibetis, ſiue quid*
aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Vt nemus
Simili. vmbriferum, prima fronte amœoum tanta oblecta-
tione paſcit oculos virentium plantarum varietate
& denſitate, vt videatur voloptatis cauſa compara-
tum, cùm intus ſit plenum ſerpentibus venenoſis, lu-
pis rapacibus, aliíſque feris nociuis & immanibus, ſic
hypocrita, cùm foris ſanctus appareat, omnibúſ-
que virtutum ornamentis excultus oblectat oculos
videotiom: at intus latet ſoperbia, auaritia, inui-
dia, cæteráque ſcelera indomitarum ferarum mo-
re in cordis ſyloa paſſim vagantia. Hypocriſis iux-
ta Chryſologi deſcriptionem eſt ſubtile malum, ſe- *Hypocri-ſis quid.*
cretum virus, venenum lateos, virtutum fucus, ti-
nea ſanctitatis. Et vt ego exiſtimo illi ſunt teterrimi
iudicandi, qui cùm maximè fallont, tum id agont, vt
virtute præditi eſſe videantur. Illud tamen velim ti-
bi perſuadeas me inanem gloriam vituperare, non
eam quę ſolida eſt, & virtutum conſectatrix, quæ al-
tis radicibus innititur, quæ eſt honeſtatis præmium, &
virtutis ſplendor. Hæc gloria eſt inanis gloriæ con-
temptrix, ambitionis expultrix, non popularem au-
ram affectat, non ambit præfecturas, ſed Dei gloria
delectatur, ad qoam abſque dubio refertur. Qoi vi-
ris magnanimis, ſapientia atque virtute illuſtribus,
qui ſe ad literarum ſtudia excolenda, vel ad rempu-
blicam pace aot bello adminiſtrandam contulêre, hic
veram ſolidámque gloriam prohibere qoi voluerit,
is mihi videbitur nautis præcipere, vt oneratam *Simili.*
nauim vi remorum duntaxat impellant, & in ma-
ri nauigent abſque velis & ventis. Præceptum qui-
dem aſperum & difficile. Poſſumus igitur ve-
ram gloriam ad Dei gloriam relatam appetere, ad
qoem pennas & alas noſtras extendere & dirigere
debemus.

y *Et duæ tegebant corpora eorum*] Volabant, & corpo-
ra cooperiebant. Da operam vt voles virtutibus, ſed
teipſum tegas, ne opera tua oſtentes. Laudabilio-
ra ſunt, qoæ abſqoe venditatione, & ſine populo te-
ſte fiont: nullom theatrum conſcientia maius eſt.
Vera gloria in virtute conſiſtens radices agit. atque
etiam propagatur: ficta omnia inſtar floſculorum
decidunt, nec ſimulatum quicquam poteſt diu per-
manere. Qui pro rebus à ſe bene geſtis, & benefi-
ciorum collatione inanes appetit laudes, non ſe Deo
offert, ſed ſua. Cain de fructibus terræ Deo munera
offerebat, & Abel de primogenitis pecorum ſuorum.
At reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius, ad Cain
autem, & ad munera eius non reſpexit. Cur hoc? niſi
qoia Cain malè diuidebat, dabat enim Deo aliquid
ſoum, ſibi autem ſeipſum. Abel contrà priùs ſeipſum
Deo offerebat, poſteà ſua: coram muneribus ibat in
patina cor ſuoin Deo oblatum, non illud ſibi reſer-
uabat, ſed in holocaoſtum ſeipſum totum penitus
Deo offerebat. Ideo non ait ſcriptura, reſpexiſ-
ſe Dominum ad monera Abel, & ad Abel, ſed
reſpexiſſe ad Abel, & poſteà ad munera eius, prius
enim reſpicit animum, quam opus, priùs oos, quàm
noſtra.

z *Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur.*] Impetu
ſpiritus ducuntur ioſti, impetu autem carnis ſcelerati.
Impetus ſpiritus animum excitat ad virtutes, impetus
carnis ad vitia. Si Dei es, ſpiritum ſequeris, ſi diaboli
carnem. Conſidera quo impeto ducaris, & intelliges,
cuius ſis ſeruus. Si Deo ſeruieris, fuerísque eius amore
inflammatus, gloriam cõſeqoeris æternam, ſin autem
te vitiis contaminaueris falſiſque voluptatibus dede-
deris, erit tibi iter ſeeluſum à concilio cœlitum, & in
tenebras æternas relegaberis.

aa *Aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium.*] Flam-
mam diuini amoris ſignificat. Hic eſt ignis ille, in quo
fuit immolatus agnus diuinus, qui morte ſua nos im-
mortalitatis fecit eſſe participes. In ara enim crucis fi-
ta in Caluarię monte ſe pro nobis holocauſtum cõſti-
tuit, vt nos patri reconciliaret. Ex monte illo, qui erat *Mat. 21*
ſpelunca latronum, fecit locum orationis, cũ illi, qui *Luc. 19*
eum ad interitum vocauerant, ex loco orationis ſpe-
lun-

Iudæi fecissent ſacrificium. At ille vſque adeò homines dilexit, tanto erga illos amore flagrauit, vt nō dubitaret etiam pro iis, qui incenſi odio eum occidere conabantur, crucem ſubire, & acerbiſſima ſupplicia tolerare, vt hominum genus è tenebris inextricabilibus ad veritatis ſplendorem adduceret, viamq; oſtenderet ad gloriã immortalem conſequendã. Intuere tantam vim amoris, & erga eum, qui te ita dilexit, diuina quadam charitate ita inflãmare, vt ſit aſpectus tuus quaſi carbonum ardentium. Hic eſt ignis rubi, qui ardebat, & non cōburebatur. Hic eſt ignis, in quo Deus præcipiebat ſpicas ſibi oblatas torreri: vult enim opera bona abſque fuco, ab ariſtis inanis gloriæ perpurgata, & virtutum grana ſolida & pura. Nō vult opera frigida, & ariſtis humanarũ laudum circundata, ſed amoris diuini igne ſuccēſa, & ad ipſum diuinum numen tendentia. Hic eſt ignis, quem Deus in altari ſemper ardere præcipiebat, vt in ara cordis noſtri omnia noſtra deſideria, omnēque volũtatē igne charitatis immolaremus. Diuinus hic amor currus eſt igneus, quo aſcēdimus in cælum, qui nos etiam illuc aſportabit. Et quoniã Chriſti Euangelium lex eſt amoris ait diuina Scriptura in libro Deuteronomij apparuiſſe eum de monte Pharan legē igneã dextra tenentē. Pharan idem eſt quod frugiferum, quo ſignificatur Dei Eccleſia in terris, mirabiles fructus producens. Et quoniam dextram, id quod magni facimus & amore proſequimur, intelligimus, dicitur Deus tenere Euangeliũ dextra, & nō ſiniſtra. Vnde filius, quem Iacob ex chariſſima Rachele genuit in ſenectute, fuit ab eo appellatus Beniamin, hoc eſt filius dextræ, quaſi filius dilectus. Et quoniã lex erat ignea, eam ob cauſam apparuerunt Chriſti diſcipulis diſpartitæ linguæ tanquam ignis, & repleti ſunt Spiritu ſancto. Cùm enim eſſent legem amoris annunciaturi, oportebat eſſe amore repletos, & linguis cœleſtibus munitos: vt charitatis igne flagrarent, & veritatem intrepide proferrent. De hoc diuinæ charitatis igne ait Chriſtus apud Lucam: *Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur?* Hæc terra cor noſtrum eſt, terram amans & in terram conuerſum. Et quemadmodum frigidum hoc & infimum elementum in media eſt mundi ſede conlocatum, ſic cor humanum eſt in medio corporis cōſtitutum. Hoc cor vult Deus vt diuina concipiat, quæ illud amore incendant, & ſtudio immortalitatis inflamment. Illud eſt hoc loco aduertendum comparari aſpectus animalium prunis ardentibus, & lampadibus illuminantibus, quia in nobis priùs debet eſſe, ardere, & poſteà illuminare: debemus ardere charitate, & illuminare moribus & exemplo. De hoc ardore loquebantur duo illi diſcipuli euntes in caſtellum Emmaus, vbi Chriſtus euanuit ex oculis eorum: *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas?* Oportebat eos priùs ardere, & poſteà illuminare. De Ioanne Baptiſta ait Chriſtus apud Ioannem: *Ille erat lucerna ardens & lucens.* Sed quoniam hæc animalia vnum eſſe animal diximus, per quod Chriſtum intelligimus, poſſumus per ignem & lampadarum ſplendorem eius diuinitatem explanare: ait enim diuus Paulus in Epiſtola ad Hebræos Deum noſtrum ignem eſſe conſumentem: & in Deuteronomio alloquens Moyſes Iſraeliticum populum aiebat: *Deus tuus ignis conſumens eſt.* Ad Hebræos de Chriſti diuinitate ſcribens ait Apoſtolus, eum eſſe ſplendorem gloriæ, & figuram ſubſtantiæ eius: vbi per gloriam intelligit patrē veluti ſolem, per ſplendorē filiũ coæternum patri, vt explicet eſſe *Deũ de Deo, lumen de lumine.* Vt ſol nunquã fuit abſque ſplendore, & cum ſplendor procedat à ſole, eſt tamē ſimul cum eo, ſic pater nunquã fuit ſine filio, & cùm filius procedat à patre, eſt ſimul cum patre: in Trinitate enim nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt, & coæquales. Non me fugit poſſe etiã hoc animalium ſplēdore ſignificari ſapientiam, quam omnes Chriſtum ſequentes diligere tenentur: monet enim Salomō, vt diligamus lumen ſapientiæ. Et Daniel, *Qui docti,* inquit, *fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti.* Illud eſt hoc loco aduertendum, viros iuſtos, qui ſe ad Chriſti Ieſu imitationem contulere, prunas eſſe ignis ardentis, & lampades radiantes. Quo fit, vt quemadmodum qui ignē attingit, incendatur, ſic qui viris ſapientia & charitate præſtantibus, familiariter vtitur, Dei exardeſcat amore, & æternitatis incendatur ſtudio. Et quemadmodũ prunæ lucem proximè emittunt, lãpades verò ſplendorem longiùs fundunt, ſic qui & virtute & ſapientia ſunt præditi, & charitate inflammati, non ſolùm propinquos, ſed etiam longè diſtantes illuſtrant doctrina, & vitæ ſanctimonia, ne errorum caligine circunfundantur & in cæcatum tenebrarum obſcuritate verſentur. Quo nihil poteſt eſſe glorioſius, nihil excogitari præſtantius. Huiuſmodi fuerũt Hieronymus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, & alij qui mundum illuſtrarunt, quorum ſapientiæ & virtutis monimenta ad immortalitatem, & religionem, & memoriam æternã celebrantur.

Ioan. 5
Hebr. 12.
Deut. 4
Hebr. 1.
Simile.
Sap. 6
Simile.
Simile.

ANNOTATIO.

Et de medio eius quaſi ſpecies electri. *Pro electro eſt in Hebræo: חשמל* *hachaxmal: pro quo ſeptuaginta verterunt, ἤλεκτρον quæ dictio abſque dubio ſuccinum ſignificat. Priſci exiſtimarunt electrum ſiue ſuccinum ſuccum eſſe ex arboribus profluentem, naſcique in inſulis Exoticis, vt Plinius refert. At exploratum eſt memoria noſtra, nihil aliud eſſe quã quoddam bituminis genus ex ſaxis dimanans, primò liquidũ, poſteà verò ob maris frigiditatem in duritiem conuerſum: ex quo fiunt globuli, quibus ſolemus preculas numerare. Eſt aureo colore decoratum, & nonnullis ægritudinibus vtile remediũ. Naſcitur in inſula maris Germanici non procul à littore Pruteno: ex cuius inſulæ ſcopulis in maris aquas delabitur, ex quibus à quærentibus colligitur. Eſt etiam quoddam metalli genus electrum appellatum, quod ex auri & argenti commiſtione conficitur. Pagninus in Theſauro linguæ ſanctæ ait dictionem hanc chaxmal eſſe nomen angeli, vel coloris ſimilis igni: at hic in textu vertit: Color electri, ſequens & ſeptuaginta, & vulgatam editionem. Paraphraſtes Chaldæus reliquit idem vocabulum chaxmal fortaſſe, quia propriam eius ſignificationem animo percipere non potuit.*

a Et facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. *Dictio,* deſuper, *nec eſt in Hebraico codice, nec in Græco apud ſeptuaginta. In editione vulgata inuenitur, ſed in multis codicibus notata obelo, quaſi vacans, aut addita aliunde. Poteſt accipi pro vltimo loco, vt ſit ſenſus: Primo loco erat facies hominis, ſecundo leonis, tertio bouis, vltimo autem aquila. Vel ob eã cauſam ponitur hic particula,* deſuper, *coniũcta aquilæ, quia cùm tres primæ facies denotent humanitatem, regnum & ſacerdotium, facies verò aquilæ diuinitatem, illi tantùm conuenit dictio hæc, quoniam diuinitas in infinitum ſuperat humanitatem. Secundùm humanitatem ait Chriſtus:* Pater maior me eſt: *ſecundùm diuinitatem:* Ego & pater vnum ſumus. *In verbo,* ſumus, *ſignificanti perſonarum diſtinctionem, in verbo,* vnum, *ſubſtantiæ vnitatem. Qui hoc referunt ad diuum Ioannem euangeliſtam, poſſunt dicere: dictionem hanc,* deſuper, *illi meritò conuenire, quoniam altiùs cæteris de Chriſti diuinitate locutus eſt: incipientem enim euangelium, & quæ viderat, mandare litteris, vt eſſent perpetuò*

Ioan. 14
Ioan. 8.

monimentis conſignata, cum diuinus ſpiritus procul à terra arripuit, & erexit, atque in altum ab omnium penè conſpectu abſtraxit. Ideò ait Ezechiel eum eſſe ſuper alia quatuor animalia conſtitutum. Sed oritur quæſtio, qui fieri poteſt, vt Ioannes ſit ſuper quatuor euangeliſtas, ſi ille eſt vnus ex ipſis quatuor? Si diceret ſcriptura eſſe aquilam ſuper tria animalia, nulla eſſet dubitatio: ſed cum dicat eſſe ſuper quatuor, magnam ingerit difficultatem. At aliò ſpectare ſi voles, & intellectus oculos ad veritatem erigere, videbis abſque dubio diuinum Ioannem non ſolum ſuper alios eſſe, ſed ſuper ſeipſum, non enim alios tantùm, ſed ſeipſum etiam ſuperauit: ea enim vidit, ea animo percepit, ea ſcripſit, quæ omnes humani ingenij terminos excedunt. Quam ob cauſam ſe ſuper ſeipſum altiùs erexit: & iuxta id, quod ait in Lamentis Ieremias, leuauit ſe ſuper ſe. Et ſi quatuor euangeliſtæ ſint quatuor elementa ſpiritualia
Thre. 3. *mundum ſuſtentantia, diuus tamen Ioannes velut ignis ſurſum tendens altiorem obtinet locum. Hic eſt aquila cæleſtis obtinens inter omnes aues principatum, quæ nec ictu fulminis læditur, nec ſolis radium metuit, ſed eius fulgorem poteſt ſecura inconniuentibus oculis aſpicere. Hic eſt, qui ſuper pectus domini in cœna recubuit, cui reuelata ſunt arcana cæleſtia, qui de ipſo ſacro dominici pectoris fonte euangelij fluenta potauit. Hic eſt, quem Chriſtus ſummè diligebat, de quo dicitur in euangelio, Vidit Petrus diſcipulum illum, quem diligebat Ieſus. Explicans Chryſoſtomus locum illum euangelij: in finem dilexit eos: ita ait: Chriſtus nihil reliquit eorum, quæ illum, qui valde amat, oportet facere. Ac ſi diceret: Proſecutus eſt Chriſtus diſcipulos ſuos ſumma charitate: acreſcit amor, vſque ad finem, vſque ad terminos amoris, dilexit eos. At cùm piùs Ioannem diligeret quàm cæteros, videtur concludi Chriſti amorem erga illum finem tranſiſſe, noſtrumque intellectum ſuperaſſe. Iure igitur per aquilam ſignificatur, quæ erat ſuper ipſorum quatuor, quoniam rapiebatur in cœlum, in corpore humano vitam imitans angelicam, & ambroſia cæleſtis altiſſimarum viſionum animum ad æternitatem alens, in admirabilem ſplendorem myſteriorum cæleſtium aquilinos oculos, mentiſque aciem perpurgatam intendebat.*

---

[a]Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium, ſplendor ignis & de [b]igne fulgur egrediens. [c]Et animalia ibant, & reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Cumque aſpicerem animalia, [d]apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia, habens quatuor facies. Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris: & vna ſimilitudo ipſarum quatuor & aſpectus earum & opera [f]quaſi ſit rota in medio rotæ. Per quatuor partes earum euntes [g]ibant, & non reuertebantur, cum ambularent. [h]Statura quoque erat rotis, & altitudo & horribilis aſpectus: & [i]totum corpus oculis plenum in circuitu ipſarum quatuor. [k]Cúmque ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea: & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabãtur ſimul & rotæ. Quocumque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu, & rotæ pariter eleuabantur, ſequentes eum. [l]Spiritus enim vitæ erat in rotis. Cum euntibus ibant, & cum ſtantibus ſtabant, & cum eleuatis à terra pariter eleuabantur & rotæ ſequẽtes ea, quia ſpiritus vitæ erat in rotis.

a *Hæc erat viſio diſcurrens.*] Hoc eſt, & viſione ſplendentis ignis atque fulguris ex igne egredientis, quæ inter animalia diſcurrebant, hæc habui, quæ dicerem.
b *De igne fulgur egrediens.*] Significat ingentẽ Chriſti claritatem, & miraculorum ſplendorem. Vel ſic: Ex igne amoris egrediebatur fulgur calamitatis. Ideo Chriſt' ſuos affligit, quia eos amore proſequitur. Hac ratione doctus aiebat in Epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: *Quem diligit dominus caſtigat: flagellat autem omnem*
Hebr. 12. *filium, quem recipit,* Vt fulgur ferit terram, ſed cœ-
Similitudo lum illuſtrat, ſic afflictio propter Deum placatè & moderatè tolerata corpus debilitat, & dolore frangit, mentem autem purificat, & clariorem reddit. Quem-
Ioan. 5 admodum in probatica piſcina per aquæ motionem & tribulationem operabatur Deus ſanitatem, ita, per moleſtiarum exagitationem efficit tranquillitatem, per paupertatem diuitias, per mortem vitam, per dolorem gaudium. Hæc eſt cauſa, cur permittit Deus, vt viri iuſti incidant ſæpe in calamitates, & in communibus miſeriis præcipuo quodam angantur dolore: fulgent enim iuſtorũ dignitas & amplitudo calamitatib' ipſis, & ſceleratorum hominum iniuria illuſtrantur.
c *Et animalia ibant, & reuertebantur.*] Anteà dixerat: Nec reuertebantur, cùm ambularent: nunc ait: *Et reuertebantur*, Hæc, quæ inter ſe prima fronte repugnare videntur, magnoperè cohærent: nã priùs ſignificatur, vt diximus in opere incepto firma conſtantia, hic autem poſt opus finitum obedientia. Igitur euntia non reuertebantur, donec munus ſuum perficerẽt, & functionem ſuam accuratè & perfectè exercerent: at abſoluto opere reuertebantur ad aliam functionem obeundam parata. Reuerſio inſtar fulguris coruſcantis indicat curſus diligentiam & velocitatem. Vel ſic: *Reuertebantur*, quia ad quamlibet partem ambulabant, *& non reuertebantur*, quia vultus non conuertebãt: cùm enim vnũquodque animal quatuor facies haberet, abſque earum conuerſione mouebatur.

d *Apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia habens quatuor facies.*]Hoc eſt, vidi quatuor rotas: nam vnumquodque animal habebat ſub ſe rotam vnam. [illegible] quatuor rotas indicat illud, quod paulò pòſt ſequitur. *Et vna ſimilitudo ipſarum quatuor.* Id quod capite vndecimo, vbi hęc eadem viſio iterum narratur, apertè oſtenditur. Sed hæ rotæ ita erant quatuor, vt eſſent vna, quia vna erat earum ſimilitudo, & ita erat vna, vt quatuor eſſe viderentur: id quod de animalibus anteà diximus. Inter Chriſtianos etiam tanta debet eſſe cõcordia, tanta animorum coniunctio, vt vnum habeãt animum, vnam & eandem voluntatem: iuxta id, quod de eccleſia primitiua ait in actis Apoſtolorum diuus Lucas: *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.* Hæ rotæ erant in loco minùs ſublimi: nec enim erant infra terram, nec accedebant ad animalium altitudinem. Per has rotas Chriſtum ſequentes viri iuſti ſignificantur: & ideo quatuor ſunt, quia in quatuor mundi partibus iuſti reperiuntur: cùm vera Dei cognitio ſit per vniuerſum terrarum orbem longè latéque propagata. Quemadmodum rotæ, facile currunt, ita iuſti ad quamcũque virtutis actionem oblatam facilè mouentur. Et vt rota vna tantùm particula terram attingit, cæteris autem ab ea eleuatur, vir iuſtitia & pietate præſtante ſolùm corpore habitat in terra, cùm & affectu, & deſiderio feratur in ſublimè, & in cœlo cogitatione commoretur. Vt enim in noctis ſerenitate tranſeuntes iuxta profundum fluuium vident in quieto pelago globoſæ lunæ & coruſcantium ſtellarum pulchras imagines, illa autem aſtra, etſi illic eſſe videantur, ſunt tamen in cœlis collocata, ſic viri ſapientia præſtantes, vitamque ad virtutis libellam dirigentes, licet in huius vitæ fluuio mortis mare tendente exiſtere videantur, ipſi tamen ſpiritu & mente in cœlo ſunt fixi atque locati & vitam cæleſtem imitantes ea con[illegible] flagitioſis eximia & præclara videntur, ad quæ

quæ

quæ [illegible] a uiditate inflammati rapiuntur.

e *Fa[illegible] rotarum, & opus earum quaſi viſio maris & vaa ſimilitudo.*] Senſus eſt. Hæ rotæ, quod attinet ad colorem & opus earum, repræſentabāt mare, quòd ve[illegible] attinet ad modum & diſpoſitionem, ita erant ſimi[illegible] vt viderentur eſſe vna & eadem. Harū rotarum nomi[illegible] verò Chriſtiani ſignificantur: & ideo vna eſt rota, quia vna eſt catholica eccleſia ex cunctis fideli[illegible] nū pulcherrimū corpus à Spiritu ſancto coag[illegible] tata, cuius corporis caput eſt Chriſtus Ieſus, qui [illegible] credentes ad vitam perducet beatam & immor[illegible]. In hac Romana & vniuerſali eccleſia nō ſolùm [illegible] unt, ſed et à mali: eſt enim ſimilis ſagenæ miſſæ [illegible] re, ex omni genere piſcium congreganti. Sed [illegible] in hac vita non eſt gratia niſi in hac Chriſti ec[illegible] meritò ſancta dicitur, & rotæ Chriſtū ſequenti [illegible] paratur. Eam ob cauſam ait propheta eā ſimilem [illegible] mari, quia in eo fuit Pharao cum ſuis obrutus & [illegible] us: Iſraelitæ autē mirabiliter erepti: in baptiſ[illegible] m peccata delentur, & gratia atque virtutes [illegible] intur. Erat in tēplo Salomonis mare quoddam [illegible] & æneum, vbi abluebantur, qui erant ad ſacra[illegible] turi: ita in eccleſia eſt lauacrum, vbi pec[illegible] torum ſordes & labes abluuntur, vt cœlum ingre[illegible] antur. Fortaſſe huic mari æneo in colore & opere [illegible] rat diuinus vates rotam, quam viderat. Vel ec[illegible] mari Oceano ſimilem dicit, ob eius magnitu[illegible] [illegible] propagationem.

[illegible] *ſi ſit rota in medio rotæ.*) quatuor erant rotæ, ſed implicatæ, vt ſphæram quaſi conſtituerēt. Erat cur[illegible] us quatuor rotarū ita diſpoſitarū, vt rota vna ſecaret alteram ad angulos circulares, & alia aliā eodē modo: quēadmodū cùm quatuor circuli ita ſunt incerti vt ſe[illegible] inte[illegible] ent ad angulos rectos ſphærales. Hæc animalia vocantur capite decimo cherubim: vnde in li[illegible] b[illegible] cleſ[illegible] ſtici ſunt hæc verba literis mandata. *Ezechie qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit ei in curru cherubim. Currus erat, & rota in modum crucis per medium rotæ, & ita implicatæ erant rotæ, vt vnius rotæ ſimilitudinē indicarent.* Significat mutuam charitatem, quæ debet eſſe inter Chriſtianos, qui ita debent eſſe ſpiritualibus vinculis coniuncti, vt crucem potiùs quam voluptatem ſ[illegible] quantur. Fuerunt nonnulli, qui per hunc currū rotarum ipſum cœlum intelligendum putarent, quòd rota ſiue ſphæra ab ipſis appelletur. Vt autē hoc pro[illegible] arent, Platonē citarunt ſuæ explanationis teſtem, qui cœlum appellauit volucrem currum. Per animalia autem intellexerunt ſigna cœleſtia in Zodiaco conſtituta, quæ ſunt aries, taurus, & cætera. quorum nomina mathematici finxerunt. At opinionē hanc irridet diuus Ambroſius in libro de Abraham patriarcha, & meritò quidem, quoniam non in veritate theologica, ſed in opinione philoſophica nititur. Nos per currum hunc vnumquemque virum iuſtitia & pietate inſignē iuxta diuinarum litterarum morem interpretamur: nam libro quarto Regum Elias currus appellatur, ſimiliter & Eliſæus. In Pſalmo etiam per currum Dei multiplicem quidam electos Dei interpretantur.

g *Ibant & non reuertebantur.*) Oſtendit iuſtorum conſtantiam.

h *Statura quoque erat rotis.*) Id eſt, habebant rotæ hæ magnitudinem. Poteris per ſtaturam terga intelligere, id enim ſignificat dictio Hebraica. Senſus eſt: Hæ rotæ tam ingentia habebant terga, tantámque altitudinem, vt horribiles aſpicientibus apparerent. Viri [illegible] que verè Chriſtiani, qui veram dignitatem collo[illegible] cant in virtute, eáque, muniti nullo modo expugnan[illegible], illis metum incutiunt, qui animam flagitiis deformantes, peſtilentibus voluptatibus ducuntur. Poteris per rotarum terga intelligere in laboribus patientiam, rerúmque aduerſarum tolerantiam: per altitudinem verò honorem, & veram nobilitatem in virtute conſiſtentem.

i *Et totum corpus oculis plenum.*) Rotarum corpus erat totum oculorum multitudine ornatum. Si corpus fuerit plenum oculis, ſeruiet animō, ſin autem cæcum fuerit, animum à virtute detorquebit, & veluti effrenatus equus præcipitabit. Trimegiſtus in ſeptimo Pymandræ hæc verba literis mandauit: Oportet veſtem, quam circunfers, exuere, indumentum inſcitiæ, prauitatis fundamentum, corruptionis vinculum, velamen opacum, viuam mortem, ſenſitiuum cadauer, ſepulchrum circumuectibile, domeſticum furem, qui dum blanditur, odit, dum odit, inuidet. Huiuſcemodi eſt, quo circūtegeris vmbraculum inimicum. Hæc ille de cæco corpore, animo oculis priuato: quod ſi oculis redundat, inſtrumentum eſt, quo homo ſeruit numini ſanctiſſimo. Nihil eſt in corpore pretioſius, oculis nihil præſtantius: quam ob cauſam locum obtinent altiſſimum, ex quo plurima conſpicientes, veluti diligentes ſpeculatores ſuo munere funguntur. Eſſe rotas oculis circunquaque repletas, indicat debere nos prouidos eſſe & cautos propter varias hoſtium animæ inſidias, & non ſolùm præterita in memoriam reuocare, & præſentia conſpicere, ſed in poſterum quàm longiſſimè prouidere. Debemus itaque ſummo ſtudio vigilare, ne in errore verſemur, & diligenter circunſpicere, ne in carnis, mundi, & dæmonis inſidias, incidamus. *Sobrij eſtote*, inquit in epiſtola prima diuus Petrus, *& vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens, quem deuoret.* Diuus Paulus in prima ad Corinthios: *Non dormiamus ſicut cæteri, ſed vigilemus.* Et apud Mattheum Chriſtus Deus noſter: *Vigilate, quia neſcitis diem, nec horam.* Chriſtianum hominem comparat in Apologetico Gregorius Nazianzenus funambulo. Vt illum qui per diſtrictos in excelſos funes incedit, oportet diligenter videre, & celeriter animo circunſpicere, ne huc vel illuc declinet, interibit enim, ſi vel aliquantulum, quamuis exiguum deuiauerit: ſic nos oportet oculatos eſſe, & accuratè aſpicere, vbi pedes figamus, ne in profundum præcipitemur: ſi enim pedes affectionum cum deliberato conſenſu in mortifero peccato poſuerimus illud perpetrantes, ſtatim à gratia excidemus, & in culpæ barathrum præcipites ruemus, & ita ob noſtram cæcitatem in promptu erit noſtrum exitium. Quare danda opera eſt, ne oculos amittamus: amittemus autem eos ſi nos falſis voluptatibus tradiderimus. Hoc fuit in Samſone adumbratum: non enim Palæſthini illius admirabilis viri oculos eruerunt, niſi poſtquam in Dalilæ ſinu obdormiuit: ſic non te [illegible] inimici obcæcabunt, niſi fueris voluptate delinitus. Quid volui allegoricè ſignificare diuina ſcriptura aſſerens Nabuchodonoſorem oculos Sedechiæ eruiſſe, eumque captiuum adduxiſſe in Chaldæam, niſi dæmonem eos obcæcare, & in mundi confuſionem captiuos adducere, qui ſeſe voluptatibus dedūt & in hominum ſocietate violanda fraudes inexpiabiles concipiunt? Nam dominante libidine nullus eſt temperantiæ locus, nec in cupiditatis regno virtus poteſt conſiſtere. Vbi autem virtus deeſt, ibi non adeſt prudentia, vbi prudentia non eſt, ibi non eſt viſus, ſed miſera mentis obcæcatio, vbi mentis obcæcatio, ibi certus interitus, & exitium luctuoſum. Id intelligens diabolus conatur priuare nos oculis, quod ſignificauit diuina ſcriptura ſub nomine Naas, qui voluit oculos extrahere habitatoribus Iabes. Naas ſonat ſerpentem, qui nobis oculos intellectus tenebris obruere contendit. Tanto nos odio proſequitur diabolus ſerpens antiquus, vt victuri inſidietur, quò poſſit eam ſtatim in principio interficere. Quam ob causā multis oculis, multiſque vigiliis opus eſt, vt eius

1. Petr. 5.
1. Cor. 16
Mat. 25.
Simile.
Iudic. 16.
Iere. 39.
1 Reg. 11.

inſidias declinemus. Pharao in partu volebat filios
Exod. 1. Iſraëlis occidere, ne Dei populus propagaretur: dia-
bolus vult bona opera ſtatim interficere, ne creſcant,
& dilatentur. Hic eſt draco ſeptem capitum, qui, vt
Apoc. 12. ait in Apocalypſi diuus Ioannes, ſtetit ante mulie-
rem, quæ erat paritura, vt cùm peperiſſet, filium eius
deuoraret. At natus puer, fuit à Deo liberatus. Hæc
mulier, eſt anima Deo deuota, quæ cùm bona cogitat,
& facienda proponit, concipere dicitur, cùm verò
fructum cogitationis bonæ in lucem edidit, atque in
virtutis actionem incubuit, tunc peperit. Id intelli-
Eſa. 26. gens Eſaias, *A facie tua*, inquit, *concepimus, & parturi-
uimus, & peperimus ſpiritum ſalutis.* Sed adeſt dæmon
ſeptem capitum, ad ſeptem mortifera inuitans flagi-
tia, qui deſiderat fructum virtutis interficere. At ſi
anima eſt oculis circunſepta, & dæmonis inſidias ca-
uere curat, eripitur honeſtatis fructus & gratus eſt
Deo: ſin autem ſe à dæmone patitur obcæcari, non
ſolùm eius fructus, ſed ipſa etiam amittitur. Eam ob
cauſam ſtudet diabolus noſtræ mentis oculos tene-
bris circunſundere. Sed Chriſtus Deus noſter, vera
Ioan. 1. illa lux, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc
mundum*, volens cæco à natiuitate mederi, eius ocu-
los liniuit luto, & ad fontem Siloë miſit lauandum.
Ioan 9. Vult Deus, vt ante oculos lutum ſcelerum noſtro-
rum habeamus, vt flagitiorum noſtrorum maculas
cognoſcentes, accedamus ad ſacramentum confeſ-
Eſaiæ. 8. ſionis, ad fontem Siloë, cuius aquæ, vt ait Eſaias,
currunt cum ſilentio, vt ibi abſolutionem, lumenque
gratiæ recipiamus. Væ illis, quorum intellectus eſt
caligine coopertus, de quibus ait Apoſtolus in epi-
Rom 1. ſtola ad Romanos, *obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.* Et
Eph. 4. ad Epheſios: *Tenebris obſcuratum habentes intellectum.*
Meritò antiqui illi, qui apud gentes ſapientes habe-
bantur, fictis fabulis ſcriptum reliquerunt, Gerio-
nem Hiſpanorum regem tricorporem fuiſſe, & ſex
oculis ornatum, & Ianum vetuſtiſſimum Italiæ re-
gem geminam faciem prætuliſſe, & oculis ante, & re-
trò præterita & futura conſideraſſe. Hoc enim abſ-
que dubio ad prudentiam & ſolertiam, & vigilantiam
referunt, quemadmodum etiam Argum paſtorem
totum oculis ſcatere fabulabantur. Et iuxta Miner-
uam draconem acutiſſimi viſus pingebant, ſignifican-
tes opus eſſe ſumma ſolicitudine vigilare, ne ſapien-
tiam per Mineruam ſignificatam amitteremus. Per
Mineruam autem non carnis prudentiam, quam di-
uus Paulus mortem vocat, ſed ſapientiam cum ho-
neſtate coniunctam intelligebant, quam ob cauſam
Rom. 8 aſſerebant eam eſſe virginem, & ex cerebro Iouis
prognatam, ad innuendum non eſſe veram ſapien-
tiam carnis inuentum, ſed ex inexhauſto diuinæ ſa-
pientiæ fonte depromptam. Nos habemus Ezechie-
lem diuinum vatem, cuius animum diuinus ſpiritus
afflauit, qui rotas ait vidiſſe oculis plenas, vt nos ad
perſpicientiam, & vigilantiam, & diuinarum huma-
narumque rerum contemplationem excitaret: Eo-
Apoc 4. dem modo diuus Ioannes in Apocalypſi ait quatuor
vidiſſe animalia oculis plena ante & retrò, & paulo
pòſt aſſerit eſſe intus oculata: non enim exteriora ſo-
lum, ſed interiora etiam ſunt nobis perſpicienda &
exploranda. Et vbi hæc omnia prouiderimus, iam
mentis acie perpurgata, oculos ad cœlum eleuemus,
& diuina myſteria ſole fulgentiora intuentes, at-
que animum ad æternitatem alentes, in ipſius Dei
1. Cor 3. contemplationem rapiamur, & reuelata facie glo-
riam Domini ſpeculantes in eandem imaginem à
claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu
transformemur.

K *Cum ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ
iuxta ea.*) Rotæ viri iuſti ſunt qui diuinum animal, hoc
eſt, Chriſtum ſequuntur. Eleuantur à terra humana
contemnentes, & animum à cogitatione rerum fra-
gilium & inanium abducentes, atque ad cœtum men-
tium beatarum aſpirantes. Chriſtum ſequuntur, vt eo
in æterna beatitudine fruantur. Vide quemadmodum
Apoſtoli Chriſtum ſecuti fuerint. *Ecce nos*, ait quidam
ex illis loco omnium, *reliquimus omnia, & ſecuti ſumus* Matt.
te. Cùm Chriſtus curreret, *exultauit enim vt gigas ad cur-* Pſal.
rendam viam, neceſſe erat, vt currerent & diſcipuli. at
non poterant ita expeditè currere, niſi eſſent exone-
rari: eam ob cauſam omnia pro eo reliquerũt, ne diui-
tiarum põdere grauarentur. In Geneſi, vbi communis
editio habet: *Erat Abraham diues valde*, habet verſio Gen. 1
Græca Βαρὺς σφόδρα, id eſt, grauis vehementer. Ponde-
re Ægypti grauabatur: licet enim diuitiæ leues v[...]
tur: tamẽ quia Ægyptiæ ſunt, viris ſanctis graues ſ[...]
Omnia igitur reliquerunt, vt nudi nudum ſequeren-
tur. Multi tunc ſequerentur etiam Chriſtum, niſi de-
tinerentur proprio amore ſui, eſſetque eorum nauis
remora philautiæ impedita. Refert Plinius libro nono
& trigeſimo ſecundo. & Ælianus libro duodecimo, &
magni alij authores eſſe quendam *piſciculum* cruſtis
tectum nomine remoram, qui etiam ſi ruant venti, &
ſæuiãt procellæ, remoratur magnum nauigium, quod
nullæ anchoræ, nulla vincula efficere potuerunt. [...]
igitur remora naui expaſſis velis nauiganti cu[...]
impedit, ſic philautia nos detinet & retardat, ne [...]
quamur Chriſtum nos ducentem ad portum æt[...]
ſecuritatis. Hoc plorabat iis flebilibus vocibus [...]
*Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, filiis ſceleratis [...]
minis nequam, dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt
ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum.* volens Ab[...]
impius illuſtriſſimi Dauidis filius Hieroſolymam ex-
pugnare, & optimum patrem expoliare regno, bellu[m]
illi parauit. Et ait ſancta ſcriptura omnes toto corde
ſecutos fuiſſe Abſolonem. Abſolon filius ſcelera[tus]
eſt noſter deprauatus appetitus; in nobis genitus [...]
vult regnare, & longiùs euagari, nullóque modo a [...]
tione retineri. qui relinquens obedientiam, bellum
aduerſus Hieroſolymam, hoc eſt aduerſus animã con-
ſtituit, & in certamen deſcendit. Et ferè omnes con-
tempto vero rege, hoc eſt, deo relicto, Abſolonem ſe-
quimur, omnibúſque virtutum ornamentis nudati, in
maxima ignominia verſamur, & clauſis oculis imus
ad mortem. Nonnulli apertè relinquunt Chriſtum, a-
lij malitiam diſſimulantes virtutẽ fingunt, & quò ma-
gis Chriſtũ ſequi vidẽtur, eò maiore fuga ab illo alie-
nantur. Vt ſtruthiocamelus ingens auis pẽnas habet,
ſed non volat, nec fertur in ſublime, ſic multi pennis
cæremoniarum ad cœlum extolli videntur, illi autem
à terra non eleuantur. Non damno cæremonias, quas
ſemper bonas, pulchras, & vtiles duxi, ſed eſſe apud
multos virtute deſtitutas, hoc quidem eſt quod doleo.
Miluus ales rapaciſſimus aſcendit in altum & volitans
expandit alas. ſed in illa altitudine conſtitutus, oculos
habet fixos in terra, videns an poſſit pullum gallina-
ceum, aut aliquid ſimile vnguibus arripere: aſcendit
quidem, ſed non aſpicit cœlum, ſed terram. Ita non-
nullos videbis ſanctimoniam fingentes, qui etſi con-
templatione rerum altiſſimarum à terra tolli exiſti-
mentur, nihil tamen niſi terram aſpiciunt, vt poſſi[nt]
gloriam humanã, aut reditus, aut dignitates, aut prin-
cipum fauorem acquirere, & mundi opibus abunda-
re. Hi à Deo fugiunt, & terga vertũt, quam ob ca[uſam]
à vero ſole deſtituti, quem videbantur quærere, in [...]
carum tenebrarum caligine verſantur. At qu[i ...]
ſequuntur animum à terra longiſſimè efferunt, [...] ad
cœlũ aſpirãt, quam ob cauſam ſunt diuinæ gratiæ [...]
dore illuſtrati: ipſe enim Dominus ait apud Ioan.: [Qui]
ſequitur me nõ ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. [...]
deo rotæ Chriſtũ ſequẽtes, erant oculorum lumin[ibus]
ornatæ. Sed eum non ſequimur, niſi nos ipſos [re]liq[uerimus]
[...]

ſimus: ait namque ipſa veritas apud Matthæum: *Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Toties nos abnegamus, inquit diuus Hieronymus, quoties priora vitia calcantes deſinimus eſſe quod fuimus, & incipimus eſſe, quod non eramus: & iuxta id, quod ait Apoſtolus, *deponentes nos ſecundum priſtinam conuerſationem veterem hominem, qui corrumpitur ſecundum deſideria carnis, renouamur ſpiritu mentis noſtræ.* At nos Deo contempto, propriæ noſtræ voluntatis impetum ducem conſtituimus. Quò imus? quò tendimus? quem ſequimur? quid facimus? cur perniciem, quam nobis ipſis machinamur, non conſideramus? Cótemnamus terram, aſpiremus ad cœlum, ſequamur Chriſtum Deum noſtrum, & iuxta Apoſtoli doctriná, in epiſtola ad Hebræos, *Deponentes omne pondus, & circunſtans nos peccatum, per patientiam, curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorē fidei,*
16 *& conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem confuſione contempta.* Et iuxta Ezechielis noſtri viſionem, veluti rotæ cœleſtes Chriſtum imitemur.

Spiritus enim vitæ erat in rotis.] Id eſt mouebantur ſpiritu vitæ, quem habebant. Non ait trahi rotas ab impulſu extrinſeco animalis, ſed habere vitam & voluntatem, & moueri ab ſpiritu intrinſeco viuificante. Iuſti viuunt, & Deo adiuuante voluntariè operantur: ſunt autem rotis ſimiles, quia inſtar currus Chriſtum vehũt: ait enim diuus Paulus in prima ad Corinthios: *Glorificate & portate Deum in corpore veſtro.* Poteris per ſpiritum vitæ ſpiritum Chriſti intelligere, qui ait; *Ego ſum via, veritas, & vita:* vt ſit ſenſus. Rotæ ſequebantur Deum, quia eius ſpiritu ducebantur. Et quoniam hæ rotæ erant viuentes, ait diuus Ambroſius libro tertio virginibus, rotam in medio rotæ eſſe veluti vitam in medio vitæ, quòd ſanctorum ſibi vita non diſſonet, ſed qualis fuerit ſuperioris ætatis, talis ſit & ſequentis. Vel quòd in hac vita corporis vitæ voluatur vſus æternæ. Hæc ille. Tũc ſpiritus vitæ eſt in rota, cùm eſt vita in medio vitæ, & vt paulò antea dixit, cùm eſt rota in medio rotæ, tunc eſt vita in vita cum eſt gratia in anima, vt enim anima ipſi corpori vitam tribuit, ita gratia animæ. Quòd vitam corpori tribuit, eſt anima, quod animæ vitam tribuit, eſt gratia: quam ob cauſam ait diuus Auguſtinus gratiam eſſe animam animæ, quod eſt eſſe rotam in medio rotæ, ſeu eſſe ſpiritum vitæ in rota.

1. Cor. 5.
Ioan. 14.

ANNOTATIO.

1 Et animalia ibant: & reuertebantur. *Pro ibant eſt in Hebræo* רצוא *ratſo, à verbo* רצא *ratſah, quod ſignificat ire, currere, velle, complacere, & perficere. Vnde illud pſalmi:* Si videbas furem, currebas cum eo, *poteſt verti:* Si videbas latronem, volebas eſſe cum illo, *vel* complacebat tibi, *ſeu eo oblectabaris. Et illud:* Hæc via illorum, ſcandalum ipſis, & poſteà in ore ſuo complacebunt, *poteſt ita transferri.* Hoc eſt illorum inſtitutum, obliuio eſt ipſis: & poſteri eorum iuxta os ſuum, current. *Ac ſi dicat: Impij pecudibus inſipientibus comparantur. Huiuſmodi eſt eorum modus viuendi, quia obliuiſcantur finis. Et non ſolùm illi obſunt, quòd corrumpuntur, ſed quòd alios corrumpunt, non ſolùm peccato nocent, ſed etiam exemplo, nam poſteri eorum iuxta eorum ſermones current, viam flagitiorum, quæ eorum maiores cucurrerant, eligentes. Vel ſic: Nam eorum filij & nepotes, ſcelera, quæ parentes dictauerint, perficient. Illud etiam Iob:* Donec optata veniat ſicut mercenarij dies eius, *ita poteſt Latinè reddi.* Donec perficiant ſicut mercenarius diem ſuum. *Sunt qui dicant dictionem hanc ratſi, qua hîc vtitur Ezechiel, eſſe à verbo ruts, quod ſignificat currere, & præuenire. Vnde illud Pſalmi:* Æthiopia præueniet manus eius Deo, *poterat verti in hunc modũ:* Æthiopes current ad expandēdas manus ſuas ad Deum: *Solent enim, qui preces fundunt, manus ad cœlum erigere. Volebat ſignificare diuinus vates fore, vt tempore Meſſiæ etiam Æthiopes agreſtes & inculti currerent ad eccleſiam, Chriſtum adoraturi. Id quod eueniſſe apertiſſimè cognoſcimus. Ita hunc locum explanat Ionathas Caldæus, At R. Dauid doctus inter Hebræos ita locum hunc interpretatur:* Congregatio Æthiopiæ currere faciet manus ſuas cum muneribus Deo offerendis. *Ac ſi dicat: Tanta erit Æthiopum lætitia myſterium humanæ redemptionis agnoſcentium, tam prompta voluntate ſe Deo deuouebunt, vt ad illum non ſolùm pedibus currant, ſed manibus, quibus munera Deo oblaturi aſportabunt. Sed licet nonnulli exiſtiment, verbum hoc, quo hoc loco vtitur Ezechiel eſſe ruts, doctiores tamen aſſerunt eſſe verbum ratſah, vt antea diximus. Et quoniam verbum hoc, vt oſtendimus, perficere ſignificat, poteſt locus hic Ezechielis ita conuerti:* Et animalia perficiebant, & reuertebantur. *Ac ſi dicat: Ibant animalia conſtanter, nec reuertebantur niſi impleto opere: cùm autem munus ſuum perficerent redibant ad functionem aliam obeundam. Conſidera meam hanc verſionem, fortaſſe non tibi diſplicebit.*

2 Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris. *Pro mari, eſt in Hebræo* תרשיש *tarſis, pro quo ſeptuaginta habent liquoris tharſis. Sed hinc oritur quæſtio, quid ſit tharſis. Pagninus in theſauro ait eſſe lapidem pretioſum, cuius color declinat ad colorem hyacinthi. Capite 28. Exodi, vbi agitur de quatuor ordinibus lapidum pretioſorum, quibus erat ornandum rationale, in quarto ordine eſt hæc eadem dictio pro qua loco illo ſeptuaginta verterunt* χρυσόλιθος, *& noſter interpres chryſolithus. Eſt autem chryſolitus, gemma aureo nitore tranſlucens, dicta à chryſos Græcè, quæ dictio aurum ſignificat, & lithos, lapis, quaſi lapis aureus. R. Dauid in commentariis explicans hunc Ezechielis locum, ait etiam dictionem tharſis gemmam quandam ſignificare. Aquila etiam capite decimo Danielis pro tharſis chryſolitum vertit, quem ibi ſecutus eſt noſter interpres. Significat præterea ciuitatem quãdam, ex qua afferebantur Salomoni dentes elephantorum pauí, aurum, argentum, & aliæ diuitiæ, vt tertio Regum, & ſecundo paralipomenon literæ diuinæ conteſtantur. Hanc ciuitatem, vbi claſſes parabatur, ait Ioſephus eſſe Tharſum Ciliciæ metropolim, quem nonnulli ſequuntur. alij exiſtimant eam eſſe, quæ hodie appellatur Suez, ſita in littore maris Rubri, vbi claſſis Turcica etiam præparatur. Ophir autem, vnde hæc deducebantur ad illam ciuitatem, aiunt eſſe Sophalam, etiamſi nonnulli Malacham eſſe contendant. Quæ duæ inſignes ac celebres ciuitates fuerunt à Luſitanis fortiter expugnatæ, & hodie ab inuicto Luſitanorum rege poſsidentur Diuus Hieronymus in libro de locis Hebraicis ait Carthaginem etiam appellatam fuiſſe Tharſim. Et capite 23. Eſaiæ, vbi nos habemus:* Vlulate naues maris, *pro mari eſt in Hebraico* Tharſis, *pro quo ſeptuaginta verterunt* Carthaginem. *Capite quoque 18. Ezechielis, vbi communis editio habet,* Negociatores Tharſis, *habent ſeptuaginta:* mercatores Chartaginenſes. *Sed & Hieronymus & docti inter Hebræos exiſtimant dictionem hanc Tharſis ſæpenumero ſignificare quemadmodum illic apud Eſaiam, & hic apud Ezechielem, & multis aliis in locis. Et ita intelligunt nonnulli id, quod ſcriptum legimus in Pſalmo:* in ſpiritu vehemente conteres naues Tharſis. *Ac ſi dicat: impetu procellæ poteris tu omnia maris nauigia obruere, & diſſipare. Et capite ſecundo Eſaiæ, vbi communis verſio habet:* Et ſuper omnes naues Tharſis, *habent ſeptuaginta:* Et ſuper omne nauigium maris. *Cùm igitur vocabulum hoc æquiuocum ſit, in eam ſignificationem ſumitur, quæ propius literæ conuenire videtur. Ex quo effectum eſt, vt pro viſione Tharſis Ezechielis loco Latinus interpres viſionem maris interpretaretur. Sed capite decimo, vbi hæc*

Exod. 28.
10 Dan. 10.
3. Re. 10.
2. Para. 9.
Eſai 23.
Sup. 35.
Pſal 47.
Eſai. 2.

eadem viſio reperitur, eſt ita: Species autem rotarum erant quaſi viſio lapidis chryſolithi, *vbi pro chryſolitho eſt in Hebraico hæc eadem dictio* Tharſis. *Quamobrem rectiſſimè poterat verti hic locus:* Et aſpectus rotarum & opus earum quaſi viſio chryſolithi: *Nihilominus tamen non eſt improbanda communis verſio, quæ pro chryſolito habet mare, cùm eadem dictio vtrumque ſignificet: & mare ſolis radiis repercuſſum colorem chryſolithi repræſentet. Vnde ſi profundè intuearis, idem eſt colorem habere chryſolithi, & maris fulgentibus ſolis radiis percuſſi, cum illud reuerberatus fulgor ſplendidum quodammodo reddit, quemadmodum hoc loco accipitur.*

3 Et totum corpus oculis plenum. *In Hebraico eſt:* וגבהם מלאת עינים *vegaboham meleoth ihſenaim. Prima dictio eſt gab, quæ ſignificat excelſum, dorſum, altitudinem, corpus. Quæ ferè omnia à prima ſignificatione deducuntur. Ideo poterat verti. Et dorſa earum plena oculis. Et ita habent ſeptuaginta:* καὶ οἱ νῶτοι. *hoc eſt & dorſa ſiue terga. Per rotas populum fidelium intelligimus, per eius dorſa, & partes ex-*
4. Re. 2. *celſas, & eminentes principes & præſules, qui ſuper ſe pondera portare debent. Id intelligens Eliſæus Eliam vocabat currum Iſraelis, & aurigam eius. Auriga eſt, qui ducit, & viam oſtendit, currus verò, qui ſupra ſe pondera ſuſcipit, illa efficiens, quæ aliis præcipit facienda. Debet Chriſtianus princeps & præſul aperire quid ſit de ſanctiſſimo numine ſentiendum: quæ ſit vera ſanctimonia, quæ pura & pia religio, quid in vita ſequendum, quid fugiendum, iuxta eccleſiæ catholicæ documenta, ne ſubditi in errorum tenebris verſentur, ſed ad virtutem excitentur, & ad labores pro Chriſto, ſubeundos moneantur. Hoc quidem eſt aurigæ officium, & præſulis Chriſtiani munus. Sed non ſat eſſe putandum eſt, quòd errantibus viam indicarit, & recta ſuaſerit, niſi ipſe portauerit pondera, quæ aliis portanda monuerit, & hoc quidem eſt, currum eſſe pondera ſuſtinentem. Inuenies præſulem, qui currus vocari poteſt, ſed non auriga, alium qui nomine aurigæ gaudet, ſed currus appellari non valet: alium, qui nec currus nec aurigæ nomen meretur, alium, qui vtroque dignus eſt. Hæc eſt dorſum populi, oculis plenum, omnibus conſulens, omnia circunſpiciens, ſemper immortalitatis amore flagrans, cuius laudes dignæ ſunt: quæ celebrentur omnium penè gentium literis, & linguis, de quibus nulla vnquam ætas conticeſcat. Talis eſt, qui Dei ſcientiam habet, & iuxta illam operatur. Hoc animo*
Sap. 9. *Salomon aiebat:* Mitte Domine ſapientiam de cælis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit, & mecum laboret. *Non ſat eſſe exiſtimabat alios excitare ad laborem, niſi ipſe etiam laboraret. Non ſolùm habebat in optatis, vt ſapientia cum eo eſſet, ſed vt cum eo laboraret. Hebræorum magnates in murorum inſtauratione vna manu*
Nehe. 4. *faciebant opus, altera tenebant gladium, vt in libro Nehemiæ ſcriptum legimus.* Gladius acutus, *vt ait in epiſtola ad Ephe-*
Ephe. 6. *ſios diuus Paulus,* eſt verbum Dei. *Hic eſt gladius, quem de ore Chriſti procedentem vidit in Apocalypſi diuus Ioannes.*
Apoc. 1. & 19. *Quid eſt principem altera manu tenere gladium, altera in opus incumbere, niſi debere eum, qui inter alios obtinet principatum, non ſolùm docere, ſed id, quod docet efficere? Hic eſt verè præſul: qui & verbo & opere omnibus conſulit, qui omnia prouidet, tanquam ex aliqua ſpecula futura proſpiciens. Hunc appellat Deus per Ezechielem ſpeculatorem, qui cum ſit in loco eminentiore conſtitutus, debet eſſe ſolicitudine affectus, & in illam curam & cogitationem ſemper incumbere, quæ illi ſummam affecat dignitatem. Hoc ſuo modo complectens animo Latinus poeta, voléńſque Æneam ſuum laudibus efferre, ait illum ſemper ſecum habuiſſe Achatem comitem indiuulſum. Dicitur autem Achates à verbo Græco achos, quod curam ſignificat, innuens debere principem in perpetua cura verſari, & dorſum eſſe, quod populi onera ſuſtineat. Si hæc cura & ſolicitudo ſeculi principibus conuenit, quantò magis paſtori eccleſiaſtico, qui debet animam ſuam ponere pro ouibus ſuis, illúmque imitari qui ait:* Ego ſum paſtor bonus, qui pro ouium ſalute ſanguinem ſuum fundere non dubitauit. Ioan. 10.

4 Spiritus enim vitæ erat in rotis. *In Hebræo pro ſpiritu vitæ eſt* רוח החיה *ruach hachaiah. Hoc eſt ſpiritus animalis, ſeu, vt vertit noſter interpres:* Spiritus vitæ, *chaiah enim viuere ſignificat: vnde dictio hæc, qua hic vtitur Ezechiel, & animal ſignificat, & vitam. Pro animali eſt in Pſal.* 67. Animalia tua habitabunt in ea: *pro vita in Pſal. 142* Humiliauit in terra vitam meam. *Sunt qui aſſerant hoc in loco Ezechielis accipi pro animali. Et tunc eſt ſenſus.* Spiritus huius animalis, *hoc eſt Chriſti, erat in fidelibus nomine rotarum ſignificatis. Vnde colliges hoc animal vnum [illegible], quod Chriſtum ſignificare ſupra oſtendimus. Huic interpretationi fauet Pagninus vertens:* Voluntas animalis erat in rotis. *Non dicit animalium, ſed animalis, Chriſti myſteria repræſentantis. Beatus ille, qui propria voluntate annulata, in corde ſuo Dei inferat voluntatem, & ad tantam perueniat perfectionem vt non ſolùm ab omni ſcelere ſe abducat, ſed etiam animi cogitationem inuiolatam conſeruet, & ita Deum amplectatur, ita illi adhæreat, ita eius amore inflammetur, ita mentem ipſam cum eo connectat & coniungat, vt ſit vnus ſpiritus cum eo iuxta id, quod ait Apoſtolus:* Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt: *nihilque aliud velit, nihil aliud amet, [illegible] quod Deus vult, & quod amat. Hæc eſt Chriſtiana philoſophia, hæc eſt beatitudo, quæ poteſt in hac vita comparari, quã gentium philoſophi ignorauerunt. Etſi enim ſe ad inquirendæ veritatis ſtudium contulere, & in quo vera felicitas conſiſteret intelligere concupiere, tamen non id aſſecuti ſunt quoniam [illegible] diuino auxilio, ſed proprio ingenio freti arcana diuina ſe poſſe adipiſci exiſtimabant. Pythagoras cenſebat eſſe veram beatitudinẽ in perfecta numerorum ſciẽtia conſtitutam, Anaxagoras in ſpeculatione vitæ, Herillus in ſcientia, Antiſthenes in alacritate, Hecatæus in ſufficientia, Timo in tranquillitate, Simonides in ſanitate, & pulchritudine, & diuitiarũ abundantia, Epicurus in voluptate, & alij aliis in rebus quas magnas eſſe, & magnopere expetendas arbitrabantur. At illa conſiſtit in ſanctiſſimi numinis imitatione, in abnegatione propriæ voluntatis, & in vera charitate. Ille eam conſequitur, Chriſti amore incenſus loco propriæ voluntatis diuinam voluntatem conſtituit. Hic eſt ſublimis illa rota, à Deo non diſcedens, Chriſti voluntate ducta, de qua ait Ezechiel. Voluntas animalis erat in rotis.*

---

[a] Et ſimilitudo ſuper capita animalium firmamenti, quaſi aſpectus cryſtalli horribilis, & extenti ſuper capita eorum deſuper. Sub firmamento autem [b] pennæ eorum rectæ alterius ad alterum. Vnumquodque duabus alis velabat corpus ſuum & alterum ſimiliter velabatur. Et [c] audiebam ſonum alarum quaſi ſonum aquarum multarum, [d] quaſi ſonum ſublimis Dei, cum ambularent, quaſi ſonus erat multitudinis vt ſonus caſtrorum. [e] Cumque ſtarent demittebantur pennæ eorum. Nam cum fieret vox ſuper firmamentum, quod erat ſuper caput eorum ſtabant, & ſummittebant alas ſuas. Et ſuper firmamentum, quod erat imminens capiti eorum, quaſi [g] aſpectus lapidis ſaphiri ſimilitudo throni: & ſuper ſimilitudinem throni [h] ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper. [i] Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum à lumbis eius, & deſuper [k] & à lumbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu: velut aſpectus arcus, cùm fuerit in nube in die pluuiæ. Hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum.

a *Et ſimilitudo.*] Hoc eſt ſuper capita animalium erat quædam ſimilitudo cœli ſtellati, cuius color erat veluti aſpectus cryſtalli admirabilis, & eximij ſplendoris. Firmamentum eſt cœlum octauum micantibus aſtris diſtinctum, ſub quo ſunt ſeptem orbes cœleſtes ſeptem aſtra errantia continentes. Cryſtallus eſt gemma candida, tranſparens, & perlucida ex aqua cōfecta, & vehementi gelu contracta. Per cryſtallum voluit Deus ſignificare omnia in cœlo eſſe pura & ſplendida, atque eſſe cognitionem Dei perſpicacem, cui nihil eſt occultum, nihil abſconditum. Per hanc firmamenti ſimilitudinem ſignificat gratiæ plenitudinem in Chriſto, *de cuius plenitudine*, vt ait diuus Ioannes, *nos omnes accepimus.* Iuan 1. Cæterùm in literis diuinis nomine firmamenti non ſolùm octauum cœlum, ſed cœlum, omnes octo globos cœleſtes comprehendens ſignificatur. Cùm enim in Geneſi ſcriptum legimus: *Fecitque Deus firmamentum: &c.* Gen. 1. per firmamentum, totum corpus cœleſte multis orbibus conſtans intelligitur. Quod cœlum vt ait Theodoretus, quia ex fluxa aquarum natura conſtitit, & quæ priùs liquabilis eſſet natura, effecta eſt ſolidiſſima, eam ob cauſam appellatum eſt firmamentum. Pſal 18. De eo ait diuus vates: *Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.*

b *Pennæ eorum rectæ alterius ad alterum.*] Directæ erant eorum alæ, ſibique mutuò cohærebant, & altera alteri correſpondebat. Pennas rectas habebimus, ſi mutuam inter nos habuerimus charitatē. Pennæ noſtræ, inquit diuus Gregorius, iam rectæ non ſunt, ſi ad vtilitatem noſtram ſolummodò reflectūtur: ſed tunc rectæ ſunt, cùm ad vtilitatē proximi referimus, quòd habemus. Duę alæ, quibus ſumus volaturi, ſunt intellectus & affectus, Similitudo quemadmodum auis non vna duntaxat ala volat, ſed duabus, ſic non nobis ſat eſt bene intelligere, ſed opus eſt diuino amore inflammari. Seraphim etiá, quos vidit Eſaias, duabus alis volabant. Iſaia 6. Sed quærendum videtur, quomodo horum animalium alæ extentæ ſint, & erectæ, cùm dicat ſtatim Ezechiel vnūquodque eorum corpus ſuum alis ſuis velaſſe? Huic obiectioni facillimè reſpondebis dicens: vnumquodque animal quatuor alas habere, quarum duabus corpus tegit, cum alias duas erectas ſurſum habeat ad rectitudinem & charitatem oſtendendam. Sed cur ſe occultant hæc animalia? Nimirum vt nos doceant, vt in alios beneficia conferētes, & in virtutum actiones incumbentes, inanem gloriam vitemus.

c *Audiebam ſonum alarum.*) Nimirum quando volatu mouebantur. Tegebant ſe, ſed virtutes ſonabāt. Contemne gloriam, ait Chryſoſtomus, & eris glorioſus. Eſai. 38, 4. Re. 28. Ideo Ezechias theſauros amiſit, quia eos Babyloniis oſtendit. Si virtutes oſtētaueris, eas abſque dubio perdes, ſi populi oſtentationem quæſieris, recepiſti mercedem tuam. Poteris per hunc ſonum ſublimem euangelicam intelligere prædicationem, ſuauem ob bona promiſſa, terribilem ob comminationes.

d *Quaſi ſonum ſublimis Dei.*) Id eſt, quaſi ſonum magnum, nam Hebraiſmus, quæ magna ſunt, Dei ſolet appellare, vt alibi oſtendimus. Vel erat ſonus, qualis Pſal. 28. Deo conueniebat, iuxta illud Pſalmographi: *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia.* Per ſublimem Deum intelligit Chriſtum, vt ſit ſenſus: Virtutes & miracula magnū ſonum emittebāt, erant enim Chriſti per hoc animal ſignificati. Vel ſic: Voces Chriſti per Apoſtolos prolatæ magnopere ſonabant. Fuerat enim a Dauide prædictū: *in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Similitudo e *Cùmque ſtarent, demittebantur pennæ eorum.*) Alæ, quæ ſurſum erant erectæ ad volandum dimittebantur, Ioan 10. quando à volatu ceſſabant. Aliquando enim Chriſtus intermittebat conciones, & miracula, & opera viſibilia. Chriſtus eſt verus Deus, oportebat enim, vt pontifex ille cœleſtis, qui nos erat expiaturus, Deus eſſet: in cuius figuram pontifiex veteris legis laminam ferebat in fronte, in qua erat ſcriptum Dei nomen. Sed quoniam Deus quatenus Deus mori non poterat, aſſumpſit humanam naturam, vt quatenus homo moreretur, & quatenus Deus crimina noſtra deleret, & pro nobis ſatisfaceret. Et licet eius corpus carneum eſſet, & humanum, tamen quia erat diuinitati vnitum, effectus habebat diuinitatis. Magnes rapit ad ſe ferrum, deinde ferro illi à ſe rapto ita vim ſuam impertit, vt illud attrahat ad ſe alterum ferrum, & ſuſpenſum teneat: atque vt prius ferrum, lapidi, ſic alterum illi priori cohæret. quod diuus Auguſtinus libro viceſimo primo de Ciuitate Dei aſſerit propriis oculis vidiſſe. Vt igitur ferrum magneti vnitum habet magnetis effectum, ita Chriſti corpus à diuinitate aſſumptum, habebat effectus diuinitatis. Similitudo Vnde ægrotatione laborantibus diuinitus medebatur, & mortuos ad vitam reuocabat. Tangens incredulus Thomas Chriſti latus fuit fide repletus, exclamans ſtatim: *Dominus meus & Deus meus.* Ioan. 20. Ioannes Damaſcenus vtitur hac ſimilitudine. Vt ferrum ignitum calefacit, & vrit vt ignis, ſic Chriſti humanitas à verbo aſſumpta habebat diuinitatis effectus, Similitudo & miracula ingentia paſſim edebat, quibus diuinam ſuam potentiam declarabat. Et tunc alas erectas habere dicebatur, cùm verò ceſſabat à miraculis, alas demittebat.

f *Cùm fieret vox ſuper firmamentum.*) Cum Deus pater ſedens in throno loqueretur, intermittebant animalia ſonitum alarum, vt audiretur Dei vox. Vel ſic. Cum Deus pater vellet, vt animalia ſonarent, ſonabant, cùm autem vellet vt tacerent, tacebant. Ad eius nutum ſtabant & volabant animalia. Vox patris erat vox filij, vnáque erat vtriuſque voluntas, vna ſubſtantia, vna diuinitas, æqualis gloria, coæterna maieſtas. Ideo aiebat Chriſtus. *Sermonem quem audiſtis, non eſt meus, ſed eius qui miſit me, patris.* Ioan. 14. Erat quidem filij, ſed ita, vt eſſet patris, quaſi diceret: Sermo meus non ex authoritate humana, ſed diuina vim habet. Eodem modo alibi dicebat: *Doctrina mea non eſt mea.* Hoc eſt à meipſo non loquor, aut ex proprio corde, ſed ex voluntate patris. Ioan. 7. Et alibi: *Non quæro voluntatem meam, ſed eius, qui miſit me.* Ioan. 5. Et rurſum: *Deſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius, qui miſit me.* Ioan. 6. Quibus verbis Chriſtus naturam ſuam diuinam non oſtendit imbecillem, ipſe enim eſt, per quem omnia facta ſunt, ſed diuinam ſuam voluntatem eſſe cum patris voluntate vnam & eandem. Nam, vt verbis vtar Cyrilli in quintum caput Ioannis, Ioan. 5. quoniam ex patris ſubſtantia filius eſt, ac omnes genitoris perfectiones naturaliter poſſidens, vna cum ipſo identitate naturæ continetur. Ideo ſuorum operum virtutem Ioan 5. irreprehenſibiliter ac verè patri attribuit, non quia ipſe minus poſſit hoc faciens, ſed quia vni deitatis actioni vniuerſa ſunt accommodanda. Diuus Auguſtinus verba illa explanans: *Non quæro voluntatem meam, ſed eius qui miſit me,* Tim. 4. ita ait: Sanctiſſimæ Trinitatis vna eſt voluntas, vna poteſtas, vna maieſtas. Ideo tamen ait filius: *Non veni facere voluntatem meam, ſed eius, qui miſit me,* quia Chriſtus non eſt de ſe, ſed de patre ſuo eſt, æqualis eſt patri, ſed tamen hic de illo, non ille de iſto. Quòd autem habuit vt homo appareret, de creatura aſſumpſit, quam ipſe formauit.

g *Quaſi aſpectus ſaphiri ſimilitudo throni.*) Id eſt, erat ſolij ſimilitudo inſtar lapidis ſaphiri. Eſt autem ſaphirus ſplēdida gemma, de qua ait Plinius filius libro tri-

geſimo ſeptimo, capite nono. Diuus Hieronymus explicans locum illum Threnorum, *Saphiro pulchriores*, ait eſſe ſaphirum aerij coloris, cuius ſententiam hîc ſequitur diuus Gregorius. *Pſal. 88.* Vult Deus ſignificare ſui throni puritatem, pulchritudinem & ſplendorem. De hoc throno dictum eſt in Pſalmo: *Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo.* Soli comparatur, vt eius perpetuitas & claritas ſignificetur. De illo ait in epiſtola ad Hebræos Apoſtolus. *Hebr. 4.* *Adeamus cum fiducia ad Thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus auxilio opportuno.*

h *Similitudo quaſi aſpectus hominis.*] Erat ſuper thronum ſimilitudo Dei inſtar hominis, cùm homo factus ſit ad Dei imaginem & ſimilitudinem, æquum erat, vt appareret eius ſimilitudo quaſi aſpectus hominis. *Gen. 1.* Non ſolùm ſecundum animam eſt hæc imago & ſimilitudo, ſed etiam in corpore habet homo quandam proprietatem hoc ipſum indicantem, eſt enim erecta ſtatura in cælum aſpiciens. Cùm cæteros animantes natura abiecißet ad paſtum, ſolum hominem erexit, & ad cœlum tanquam ad propriæ patriæ conſpectum excitauit. Nec terra pulchra & admirabili plantarum, & fluuiorum varietate ornata, ima ſede ſemper hærens, in quam feruntur omnia nutu ſuo pondera, nec Luna, quæ in infimo cœlo radiis ſolis incenſa conuertitur, nec ſol quartum obtinens globum æthereum, princeps & moderator luminum reliquorum, nec cætera aſtra micantia radiis, nec orbes ipſi cœleſtes admirabili conuerſione & celeritate concitati, ſed ſolus homo tanquam creatura illis nobilior fuit ad Dei imaginem & ſimilitudinem procreatus. Etſi enim Dei imago ſit etiam in angelis ſecundum id quo primo conſideratur ratio imaginis, quod eſt intellectualis natura, non tamen in eo quo ad id, in quo altero modo conſideratur: nam non eſt angelus de angelo, vt Deus de Deo: id quod conuenit homini. Præterea hominis anima eſt tota in toto eius corpore, & tota in qualibet eius parte, quemadmodum Deus ſe habet ad mundum: id quod ſpiritibus cœleſtibus, & ab omni concretione mortali ſegregatis conuenire non poteſt. Cùm igitur Deus hominem excelſum creauiſſet, eique vim memoriæ, intellectus, & voluntatis impertiſſet, illumque in hoc medio mundi globo tanquam Dominum collocaſſet, voluit in eius ſimilitudine apparere. Sunt etiam, qui dicant Deum ſumpſiſſe hominis figuram, quando hominem creauit, idque voluiſſe ſignificare ſcripturam, cùm ſit fuiſſe hominem ad Dei imaginem & ſimilitudinem creatum. Diuus Athanaſius in quæſtionibus veteris teſtamenti ait in hunc modum: Præuidens Deus vnigeniti ſui incarnationem, & humanæ naturæ aſſumptionem, cùm ſic illum, qui verus erat Deus, fore verum hominem præcognoſceret, atque vnam eándemque *Geneſ. 1.* ſibi adorationem offerendam intelligeret, ipſi vnigenito filio dixit: *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Non cum angelis, nec cum aliis creaturis, ſed cum filio ſuo ſermonem hunc arbitror contuliſſe. Hanc ſententiam iiſdem ferè verbis ſequitur Theodoretus. Hic Deus, quem hîc vidit Ezechiel ſedentem in throno, eſt cœleſtis pater: hoc diuinum animal eſt filius, æqualis patri ſecundùm diuinitatem, minor patre ſecundùm humanitatem. Spiritus ille, de quo ait diuinus noſter vates: Quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu & rotæ pariter eleuabantur, eſt Spiritus ſanctus à patre filioque procedens. Aſpiciens igitur tres perſonas ſanctiſſimæ Trinitatis coæternas ſibi coæquales fuiſſe ab Ezechiele mentis oculis perſpectas, & intellexiſſe, non tres deos eſſe, ſed vnum, ait enim in principio ſe Dei viſiones vidiſſe: & in principio ſecundi capitis, *Hæc*, inquit, *viſio ſimilitudinis gloriæ Domini*, vbi pro Domino eſt in Hebraico iehouah nomen tetragrammaton quod ſoli Deo conuenire perſpicuum eſt. Quibus in locis vnum Deum nominat, cum tres eſſe perſonas afferat, vt diuinæ eſſentiæ vnitatem, & perſonarũ diſtinctionem, & ſanctiſſimæ denique Trinitatis myſterium ſignificet. Quæ omnia in libris veteris legis, & apud diuinos vates multis in locis continentur. Sed ideo Deus legem dedit in caligine, vt eſt in libro Exodi literis mandatum, quia in ea *Exod. 19.* obſcure diuina myſteria continebantur: quæ etſi non omnibus erant explicitè nota, illis tamen perſpecta erant, qui Deo adhærentes, eiúſque arcana contemplantes, ſe totos diuinæ voluntati committebant, quibus denique Deus ea reuelare volebat. Sed Iudæi ideo Trinitatis myſterium in libris ſuis contentum, diuiníſque monimentis teſtatum non credunt, quia ſunt & malitia & perfidia obſtinati. Eam ob cauſam in ſancto euangelio progenies & genimina viperarum appellantur. *Matth. 3. 23. Luc. 3.* Nam vt viperæ matris ſuæ ventrem lacerant, & exedunt, vt egrediantur, ſic Iudæi matrẽ ſuam antiquam legem lacerant, & prophetarum, ac doctorum ſuorum intellectum & verba tanquam ventrem & viſcera corrumpunt, vt à fide egrediantur, & in perfidia confirmentur. Imò ipſos prophetas ſapientia & charitate præſtantes, diuina oracula proferentes ad excidium crudeliſſimum vocarunt.

i *Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum.*) Totam hanc orationem ita vertes: Et vidi veluti figuram electri, in medio cuius figuræ videbatur ſplendor tanquam ignis ipſam in orbem ambientis. Per electrum diximus ſuprà Dei bonitatem ſignificari, per ignem autem eius amorem. Voluit Deus ſignificare diuino vati, ſe charitate incenſum miſſurum eſſe in mundum filium ſuum, vt aſperrimam diaboli tyrannidem euerteret, quo iuſti viri, cùm ex corporum vinculis euolaſſent, non iam in latebras inferorum deſcenderent, ſed gaudio perfuſi in ſedem illam cœleſtem, & ſplendidiſſimam domum peruolarent. Quid fuit hoc, niſi diuini ignis, ſummæque charitatis & bonitatis effectus: *Sic Deus dilexit mundum*, vt verbis vtar diui *Ioan. 3.* Ioannis, *vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Vides non ex operibus & meritis noſtris, ſed ex Dei voluntate prouenisse, vt ipſe Dei filius humanitatem aſſumpſiſſet, quo mortalitate noſtra indutus, ſuam nobis impertiret immortalitatem. *In hoc*, inquit diuus Ioannes, *apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium* *1. Ioan. 4.* *ſuum vnigenitum miſit Deus in mundum, vt viuamus per eum.* In hoc eſt charitas, non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Et diuus Paulus in epiſtola ad Titum: *Apparuit benignitas &* *Tit. 3.* *humanitas ſaluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundùm ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit.* Habens vir quidam ampullam ſeu phialam plenam aqua odorifera & pretioſa, ſingulis amicis ſuis petentibus impertit ex illa parum quippiam, ſed volens magna vti liberalitate, ſingularemque amorem ſuum erga aliquem oſtendere, totum ipſum vas infundit, totámque illi aquam tribuit. Sic Deus contulit in Abrahamum alióſque amicos ſuos beneficia ex cælo, at nobis dedit filium ſuum, infudit cœlum ipſum, & omnia bona nobis donauit: &, vt ait regius Pſaltes: *inclinauit cœlos, & deſcendit.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: *Qui pro nobis omnibus tradidit filium ſuum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?* Filius Dei inquit Chryſoſtomus, factus eſt filius hominis, vt filios hominis, faceret filios Dei. Elegit autem paupertatem vt nos ad diuinas opes quærendas & conſequendas excitaret. Scitis,

1. *tis enim gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt vos illius inopia diuites eſſetis.* Tanta fuit eius inopia, vt eum natum virgo mater in præſepio reclinaret, vt ait diuus Lucas, *quia non erat ei locus in diuerſorio.* Non erant illic peripetaſmata picturata, & verſicolori textura ſpectabilia, non pretioſa tapetia, non aulæa nobilia, quibus in ſplendido apparatu magnatum parietes obtenduntur, quia non erat in præſepio, qui hæc aſpiceret, nam oculi immaculatæ virginis Mariæ, & Ioſeph iuſti erãt in puerum Ieſum coniecti: non erat illic qui aliud præter Ieſum vellet intueri. Cũ princeps aliquis vrbẽ quãdam primò ingreditur, ſi eſt veſtibus admirabilibus ex ſerico & auro confectis indutus, non ad ſe, ſed ad pretioſa indumenta: quibus admirabilitatem facit, oculos hominum rapit. Volens autem Dei filius, vt ad eum oculos conuerteremus, non ad v[illegible] nec ad mundi opes, & magnificos apparatus, nudus ingreſſus eſt in mundum, naſcẽs in loco humili [illegible] abiecto, poſitus inter paleas præſepij, vbi infan[illegible] frigore tabeſcens vagiebat, qui erat cœli & terræ conditor & moderator. Quid fuit hoc niſi magna vis amoris & diuinæ bonitatis admirabilis effectus? O charitatẽ immenſam, ô ſingularẽ Dei noſtri miſericordiam, ô ſummam ineffabilis pietatis abundantia! Id volẽs Ezechiel ſignificare, ait ſe in Dei throno electri ſpeciẽ vidiſſe, & in medio eius ignis ſplẽdorẽ.

2 *Et à lumbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis.* Senſus eſt, vidi Deum quaſi in hominis ſimilitudine, & ab aſpectu lumborum ſurſum tendentem vidi ſpeciem electri, & ſpeciem ignis, qui ignis erat intrinſecus in medio electri, quam ob cauſam nullum foris emittebat ſplendorem: totus ſplendor erat intus. Hoc erat in parte ſuperiore à lumbis vſque ad ſummum. At in parte inferiore nimirum à lumbis vſque deorſum ſplẽdebat ignis foris, & micabat in orbem. Vult ſignificare Dei bonitatem, ſapientiam, & charitatem, vt in ipſo ſunt, eſſe res nobis inuiſibiles, & incomprehẽſibiles, ſed per ſuos effectus eſſe nobis vtcũque cognitas & exploratas. Quanquam enim animi noſtri, quandiu in corporibus verſantur, longè abſunt à clara diuini numinis cognitione, quod eorũ acies ſit caligine quadã circunfuſa, Deus autem ſit infinitus & immenſus, poſſunt tamen & ex creatarum rerum cõſideratione ad ipſius creatoris cognitionem deuenire: conſiderantes enim elementorum proprietates, & qualitates, mirabili quadam diſcordia inter ſe conſentientium, globos æthereos diuinarum manuũ monimẽta, candorem Solis & Lunæ, aſtra vaga, & fixa, cæteráſque creaturas in ſuo genere mirabiles, hominum vtilitatibus ſeruientes eum, qui eas produxit, animo intuemur, & incredibili quadam voluptate admiramur. Creaturæ quatenus creaturæ, omnes ſunt bonæ, à Deo enim nihil malum: nihilominus tamẽ mala multa res creatas ſæpenumero ſequuntur, inſtar rubiginis æra ſequentis. Sed quemadmodũ ferramentorum opifex non induxit rubiginem, nec vituperatur, quòd eius opera contrahãt ex humore nimio ferruginem, ſic Deus opifex cœleſtis non inducit peccatum, nec poteſt reprehendi, ſi eius creaturæ ſe maculam ſcelerumque rubigine contaminent: ipſe

Gen. 1. enim eas bonas conſtituit. *Vidit Deus cuncta, quæ fecerat,* inquit diuina ſcriptura, *& erant valde bona.* Libro quarto decimo de ciuitate Dei ait ita diuus Auguſtinus: Bona ſine malis eſſe poſſunt, mala autem ſine bonis eſſe non poſſunt: quia naturæ in quibus ſunt mala, in quantùm naturæ ſunt, vtique bonæ ſunt. Sunt enim à Deo, ad cuius cognitionem nos ducunt.

Psal. 91. Id intelligens diuinus pſaltes concinebat: *Quàm magnificata ſunt opera tua Domine, nimis profunda factæ ſunt cogitationes tuæ.* Vt inſipiens non cognoſcit, & ſtultus

non intelligit hæc. Et quamuis Deus per ſuos effectus nobis bonitatem, charitatem & ſapientiam ſuam oſtẽdat, nulla tamen in re magis hoc elucet, quã in generis humani redemptione, quãdo omnium rerum Dominus & effector Deus noſtræ ſalutis cauſa formã ſerui ſuſcepit, & poſt ſummos labores & acerbiſſimos cruciatus ſe pro nobis in ara crucis hoſtiam conſtituit, vitamque profudit, vt deuicta morte cõſequeremur vitã, pateretque nobis aditus ad concilium angelorũ, & ad ſedes mẽtium beatarũ ſempiternas. Philip. 2. Cũ igitur Deus per effectus ſuos, & maximè per ſuum in mundũ aduentũ admirabilẽ, & mortem acerbiſſimã nobis charitatẽ ſuam erga nos aliaque inuiſibilia oſtẽderet, quæ licet immenſa ſint, & incomprehenſibilia, nobis tamen ex effectibus apparent, voluit ſe oſtendere diuino noſtro vati in parte ſuperiore plenũ igne nõ apparẽte foris, & in parte inferiore ex ſuis admirabilibus operibus apparente. Qua de re ea poteris videre, quæ copioſè ſuprà annotauimus, verba illa explanantes: *Et de medio eius quaſi ſpecies electri.*

1 *Velut aſpectum arcus, cùm fuerit in nube.* Hic arcus eſt iris, quæ apparet in aëre tempore pluuiæ, cùm ſolis radius cauæ nubi immiſſus, repulſa acie in ſolem refringitur: & propter inæqualitatem nubis exprimit eximiam illam arcus varietatem. Hic arcus cęleſtis eſt ſignum miſericordiæ, nam finito diluuio dixit Deus Noë, *Arcum meum ponam in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram.* Gen. 9. Itaque iris in circuitu throni, in quo erat pater, qui erat miſſurus filium, ſignificat diuinam miſericordiam. Non enim erat venturus Dei filius in mundum, vt rigorem iuſtitiæ exerceret, ſed vt benignitate & clementia vteretur. Ioan. 3. Ideo ait diuus Ioannes: *Non miſit Deus filium in mundum vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum.* Erat autem hic arcus ſplendidus in circuitu ad oſtendendum eſſe diuinam miſericordiam per vniuerſum orbem terrarum nuntiandam. Id quod ita effectum fuiſſe apertiſſimè cognoſcimus. Chriſti nãmque diſcipuli, & alij viri Apoſtolici eius ſanctiſſimum nomen ſummamque erga nos charitatem per cunctas nationes fama celebrarunt, omnes gentium oras peragrantes, & Chriſtianam religionem veritatis pleniſſimam docentes. Hunc arcum vidit etiam diuus Ioannes, vt ipſe in Apocalypſi teſtatur, vbi Apoc. 14. poſtquam dixit vidiſſe Deum in throno ſedentem, ſubdidit. *Et iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſioni ſmaragdinæ.* Smaragdus eſt in ſignis gemma eximiæ viriditatis. Eam ob cauſam eſt iris ſimilis ſmaragdo, quia diuina miſericordia vetuſtatem noſtram in nouitatẽ & pulchritudinem æternæ viriditatis reformabit. Et quemadmodum iris eſt diuerſorum colorum varietate ornata: ſic diuinę miſericordię multa ſunt dona & varia munera. Hũc arcum vidit etiã diuus Ioãnes in Chriſti capite nube humanitatis amicti, vt eũ propitiatorem eſſe oſtenderet. Apoc. 10. *Propoſuit enim Deus*, ait Rom. 3. Paulus Apoſtolus, *propitiatorem per fidem in ſanguine* 1. Ioan. 2. *ipſius.* Et diuus Ioannes in ſua prima epiſtola: *Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris.* Et quoniam Deus viros virtute præditos, & pietate conſpicuos permittit aliquando in ærumnas incidere, eóſque magnis calamitatũ anguſtiis exercet, & per varios caſus plerumque ad vitam ducit beatam & immortalem, monet eos, ne in moleſtiis & tẽpeſtatibus cadant animo, ſed in diuina miſericordia totã ſpẽ collocent & cõſtituãt, ſintque perpetua in recta viuendi ratione conſtantia muniti: ipſe enim Deus eos nõ derelinquet, quin potiùs in medio nubis, in medio afflictionis arcum ſuę propitiationis oſtendet, & calamitatibus oppreſſos ſua miſericordia ſubleuabit. Per nubẽ ſignificatur afflictio: eã ob cauſã appellat Ezechiel tempus calamitatis Infr. 10. diem nubis, & Ioel, *Prope eſt*, inquit, *dies tenebra-* Ioel 2.

rum & caliginis, dies nubis & turbinis. Et quemadmodum iris apparet in nube, ſic diuina miſericordia in calamitate. Eis Deus in maioribus procellis, impendentibus periculis ſuccurrit, qui ad eũ vera cum fiducia confugiunt, ab eo certiſſimã opem expectantes. Id volens ſignificare diuinus noſter vates ait vidiſſe iuxta Deum aſpectum arcus, quemadmodum eſt in nube in die pluuiæ.

ANNOTATIO.

1 Quaſi ſonum ſublimis Dei.] *Septuaginta habent* Quaſi vocem omnipotentis, cùm ambularent, ipſa vox verbi, &c. *Vbi pro voce Dei, vocem verbi, verterunt, innuentes hoc verbum Deum eſſe. Triſmegiſtus vetuſtiſſimus author in quarto Pymandra ait vniuerſum mundum fuiſſe verbo conſtitutum. Et Plato in libro quem legibus ſuis additum Epimenidem inſcripſit, vbi Ficinus ait eius latere theſaurum, verbum appellat mundi opificem: legerat enim apud Moyſem dixiſſe Deum, & omnia facta fuiſſe. Si dixit, ergo per verbum. Adeo enim verſatus fuit Plato in lege veteri, vt dicat Numenius Pythagoricus eſſe Platonem alterum ferè Moyſem Atticè diſſerentem. Iuſtinus martyr & philoſophus aſſerit, omnia quæ Plato bene & ſapienter dixit fuiſſe à Dei lege deſumpta: Id quod Euſebius & Ambroſius conteſtantur. Eam ob cauſam non eſt mirum fuiſſe mundi conditorem à Platone verbum appellatum, quem hoc loco ſeptuaginta interpretes verbum vocarunt in libro ſapientiæ, in oratione ſapientis ſunt hæc verba literis mandata:* Qui feciſti omnia verbo tuo. *Hoc verbum filius Dei eſt, de quo ait pſalmographus:* Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. *Vbi per cœlorum virtutem, eorum [illegible] gitur ornatus, nimirum aſtrorum ſplendor & pulchritudo, quibus cœli vndique diſtincti & ornati iucundum mortalibus ſpectaculum præbent. Hoc eſt verbum, de [illegible] ait diuus Ioannes in ſuo euangelij principio.* In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & De[illegible] erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. [illegible] *epiſtola Didymi Brachmanorum principis ad [illegible] Alexandrum, quam refert in prima parte hiſtoriali [illegible] ninus, ſunt hæc verba literis mandata. Verbum D[illegible] hoc mundum creauit, hoc regit, ac alit omnia, hoc [illegible] ex hoc ſpiritum trahimus.*

ARGVMENTVM.

1 Oſtendit diuus vates vſum admirabilis viſionis, quam ſuperiori capiti mandauit. 2 Mittitur à Deo ad Hebræos in Chaldæa ob eorum perfidiam & pertinaciam detentos, vt eos reprehendat, inſtruat, & ad virtutẽ cohortetur: ne velint Dei nomẽ maculare, ſed dent operam, vt ſint omnia eorum ſtudia ad illud magnificè illuſtrandum deſtinata. 3 Præcipit ei Deus, ne impios timeat quanquam eum vulnerent maledictis, in illumque irruant & impetum faciant, ſed erecto & inuicto animo ſuo munere fungatur. Nihil eſt enim homini tutius: nihil ex omni parte munitius, nihil ad animæ ſecuritatem conſequendam & conſeruandam præſtantius, quam eſſe armis diuinis indutum cœleſtique præſidio ſeptum.

CAPVT II.

HÆc [a] viſio ſimilitudinis gloriæ domini. [b] Et vidi, & cecidi in faciem meam. [c] Et audiui vocem loquentis, & dixit ad me, [d] Fili hominis [e] ſta ſupra pedes tuos, & [f] loquar tecum. [g] Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquã locutus eſt mihi. [h] & ſtatuit me ſupra pedes meos. Et audiui loquentem ad me, & dicentem. Fili hominis [i] mitto ego te ad filios Iſrael, [k] ad gentes apoſtatrices, quæ receſſerunt à me, [l] patres eorum præuaricati ſunt pactum meum vſque ad diem hanc.

EXPLANATIO.

a *Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ domini.*] Hæc verba ſunt in nonnullis codicibus in fine capitis ſuperioris, ſimiliter in verſione ſeptuaginta interpretum, & Pagnini, & nõnullorum aliorum. Eſtque eorum ſenſus: Huiuſmodi eſt viſio ſimilitudinis gloriæ Dei quæ mihi apparuit, quemadmodum dictum eſt, & de illa hactenus. Pro domino eſt in Hebraico יהוה nomen Dei ineffabile, quod ſoli Deo conuenire non ſolùm catholici doctores, ſed etiam Hebræorum Rabini teſtantur. Non ait Ezechiel vidiſſe Deum in ſua eſſentia, ſed eius gloriæ ſimilitudinem: nam Dei viſionem in ſua natura habere in corpore mortali nequaquam poſſumus: ſtat enim firma Dei ſententia: *Non videbit*
Exod. 33 *me homo, & viuet.* Ac ſi dicat: Nemo in vita mortali me vnquam videbit. In patria Deum videbimus in ſua eſſentia, non autem in via. *Videmus nunc,* ait Apoſtolus, *per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum.* Et diuus Ioannes in prima epiſtola ſua de viſione in gloria cœleſti loquens, *Scimus,* inquit, *quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.* Si intellectus noſter eſſentiam Dei videret nunquam ſummam beatitudinem conſequeretur. Eſt igitur fatendum beatos in gloria Dei eſſentiam intueri, in hac autem vita fragili & caduca id fieri non poſſe. Etſi enim ſit diuinis literis conſignatum Moyſem & alios viros ſanctitate & diuinæ vaticinationis ſpiritu præſtantes Deum vidiſſe, illud eſt intelligendum fuiſſe imaginaria quadam viſione factum, aut ſub alia ſpecie, qua Deus volebat illis oſtendere. Si enim ipſam Dei ſubſtantiam puram aſpexiſſent, nulla ex parte eam differentem intuerentur, quippe quæ ſimplex eſt & pura, non compoſita, non deſcriptibilis: non iacet, non ſtat, non ambulat. Cùm autem illi Deum diuerſis figuris viderint, apertè oſtenditur, non eum in ſua eſſentia

eſſentia & propria ſpecie vidiſſe. Differens diuus Ioannes de differentia legis & gratiæ, eam ob cauſam præſtantiorem ait eſſe gratiam, quòd eam Chriſtus attulerit, qui cùm Deus ſit, Deum ſemper intuetur: legem autem attulerit Moyſes, qui Deum non videat ſicut nec alius quiſquam, ait enim: *Deum nemo vidit vnquam.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Timothæum, *Deus*, inquit, *lucem inhabitat inacceſſibilem, quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt.* Et in epiſtola ad Hebræos: *Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus*, &c. Quibus verbis vult oſtendere eſſe euangeliom lege vetere præſtantius, deberéque diligentius obſeruari: quoniam lex Moyſi data eſt per angelos, euangelium autem per Chriſtum angelorum dominum: Si Deus locutus eſt Moyſi, illique in ſua eſſentia apparuit, aut fuit in rubo, aut poſteà cùm illi legem daret in monte Sinai, nec fuit in tubo, oſtendit diuus Stephanus in oratione, quam habuit apud Iudæos, ita inquiens: *Apparuit Moyſi in deſerto montis Sina Angelus in igne flamma rubi.* Non fuiſſe autem poſteà in monte oſtendit idem Stephanus eodem loco, vbi differens de legiſlatione ait: *Hic eſt Moyſes, qui fuit in eccleſia in ſolitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum patribus noſtris, qui accepit verba vitæ dare nobis*, Hæc ille. Aſpicis igitur nec in rubo, nec in monte, & ex conſequente nuſquam fuiſſe Deum viſom à Moyſe in propria eſſentia, ſed in angeli ſpecie. Id confirmatur verbis illis, quæ illis dixit Deus, nimirum: *Non poteris videre faciem meam.* Motus his locis & aliis nonnullis aſſerit Athanaſius aduerſus Arrianos Deum non fuiſſe ab antiquis patribos viſum niſi in aſſumptione creaturæ, ſecundùm diuinitatem verò eſſe penitus inoiſibilem. In hac ſententia eſt Tertullianos in opere aduerſos Praxeam, Chryſoſtomus in primum caput Ioannis. & homilia quarta de incomptehenſibili Dei natura, Gregorius libro 17. Moralium, Damaſcenus libro primo ſuæ theologiæ, Ambroſius multis in locis, præſertim libro de incatnatione domini & in primom caput Lucæ ttactans de angeli apparitione Zachariæ. Non tamen me fugit diuum Auguſtinum in libro de videodo Deum, & duodecimo ſuper Geneſim exiſtimare Moyſem & diuum Paulum vidiſſe Deum in eſſentia: tantam enim gratiam ait fuiſſe eos conſecutos, vt etiam in hac vita vſque ad diuinæ ſubſtantiæ viſionem eleoarentur. Hanc eius ſententiam ſequuntur nonnulli, illius autoritate commoti, quotum vnus eſt diuus Thomas Aquioas prima parte, & latius ſecunda ſecundæ, vbi de raptu diui Pauli diſſeruit, qui cum ſit admirabili doctrina præcellens, & eximia ſanctitate inſignis, viros etiam grauiſſimos & doctiſſimos ſua authoritate frangit & conuincit, vt ſuæ ſententiæ acquieſcant. Quibos ſi obiicias loca diuinarom literarum à me citata, & ſanctorum doctorum ſententiam literis conſignatam aſſerentium Deum à nullo fuiſſe vnquam in hac vita in ſua eſſentia conſpectum, reſpondent cum diuo Thoma, hoc eſſe intelligendum de viſione per modum formæ immanentis, nam ſic nemo Deum in propria ſpecie vnquam vidit: at per modum paſſionis tranſeuntis eum vidit Moyſes, & Paolus in ſua propria eſſentia. Id quod & authoritatibus & rationibus confirmant. Vtra harum ſententiarum vera ſit, alij viderint, ego ingenuè fateor ignorare, quæ autem veriſimilima, magna quæſtio eſt. Duæ ſunt opiniones validiſſimis rationibos roboratæ, prima tamen magis meo quadrat intellectui. Vnum hoc aſſero, noſtrum Ezechielem non Dei eſſentiam aſſerere ſe vidiſſe, ſed eius gloriæ ſimilitudinem.

b *Et vidi, & cecidi in faciem meam.* Hoc eſt, poſtquam vidi hanc Dei gloriæ ſimilitudinem, cecidi pronus in terram ſuper faciem meam, tanto ſplendore perterritus tantaque maieſtate ſtupefactus. Eodem modo Abraham conſiderata fragilitate ſua viſo domino cecidit pronos in faciem. (*Gen.17.*) Et Eſaias, *Corrui*, inquit, *cùm audirem, conturbatus ſum, cum viderem.* Et Daniel: *Vidi viſionem grandem hanc, & non remanſit in me fortitudo.* (*Eſa 21.*) Et paulò poſt: *Domine mi, in viſione tua diſſoluta ſunt compages meæ, & nihil in me remanſit virium.* (*Daniel. 10.*) Si diuini vates tanto ſplendore & amplitudine obtuuotur viſa Dei ſimilitudine, quanta erit Dei in ſua eſſentia maieſtatis? Illud eſt hoc loco aduertendum non cecidiſſe hos ſanctos retrorſum, ſed in facies ſoas: impios verò retrò cecidiſſe: quoniam qui ante faciem ruont, vident ſoueam, & facilè ſurgunt, qui autem retrorſum, haudquaquam. Vode ait ſcriptura: *Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro.* Per Dan iuxta Hieronymi ſententiam in libro de quæſtionibus Hebraicis, & Euſebium Emeſeoum, intelligitur Sanſon, qui fuit de tribu Dan. (*Gen.4.*) Hic vicit Philiſtæos, eorum equos enervauit, & aſcenſores eorum retrorſum deiecit, qui Chriſtum adumbrauit, qui impios Iudæos à pertinacia ſua deſiſtere nolentes in terram retrorſum proſtrauit. Heli quì ſceleratos filios ſuos, non vt decebat, caſtigabat, eóſque effrænatos, ſibique præſidentes tanquam in gyrum rationis & doctrinæ non ducebat, cecidit retrò, & fractis ceruicibus animam efflauit. (*1.Reg.4.*) Qui Chriſtum Deum noſtrum comprehendere & ligare volebant, auditis his Chriſti verbis: *Ego ſum, abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram.* (*Ioan.18.*) Vna Chriſti vox lenis & dulcis terribilem cohortem armis munitam percuſſit, perterruit, & proſtrauit. Eſt enim hoc loco conſideranda Dei bonitas, qoi eum, qui ob animi humilitatem ceciderat, erexit, inclinato opem tulit, eumque mirabiliter ad cœleſtia myſteria intelligeoda ſubleuauit.

c *Et audiui vocem loquentis.* Deus erat, qui illi loquebatur. ſed cùm ob tantam maieſtatem, & tam eximium ſplendorem eſſet ferè attonitus, non omnino intellexit, qoi eſſet, qui loqoeretur. Eam ob cauſam non ait audiſſe Deum loquentem, ſed vocem cuiuſdam loquentis. Cùm autem ad ſe reuerteretur, percipit animo Deum eſſe, qui illi loquebatur.

d *Fili hominis:* Filius hominis conſoetudine Hebrææ linguæ ſignificat verum hominem obnoxium calamitatibus & doloribus. Eam ob cauſam ſe Chriſtus filium hominis ſæpenumero appellabat, oſtendens ſe cùm eſſet Deus infirmitates noſtras ſuſcepiſſe, vt mentibus noſtris ægritudine vitiorum laborantibus mederetur. (*Matt.16.*) Hinc voces illę. *Quem dicunt homines eſſe filium hominis? Filius hominis non habet vbi caput ſuum reclinet:* (*Matth.8.* *Ioan.13.*) & cętera huiuſmodi, quę paſſim in euangeliis reperiuntur. (*Eſai.53.*) Iſaias eom vocat virum dolorum, & paulò pòſt ait. *Verè languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit.* Cùm igitur filius hominis accipiatur pro re abiecta, voluit Deus tali nomine Ezechielem appellare, vt eum de fragilitate ſua conſiderenda admoneret, ne ob illam diuinam viſionem ſibi oſtenſam nimio gaudio efferretur. Tali fauore proſequitur Deus amicos ſuos, vt non inflentur, quin potius ſeipſos abiiciant, & imbecillitatem ſuam cognoſcant. Contrà verò principes terræ eos, quos diligunt, fauore ſuo ſępenumero ſuperbos vſque adeò efficiunt, vt eos etiam atque etiam ad maximos errores adducant. Vidẽtes enim in ſe principũ oculos cõiectos, omnes deſpiciunt, ſuæque fragilitatis obliti,

ſummiſque ſuperbiæ ſtimulis concitati, omnia iota diuina atque humana peruerſũt. Reuelãs igitur Deus Ezechieli arcana ſua eum vocauit hominẽ, ne elatione afficeretur. Quid eſt enim fragilius homine? quid
Iob 14. imbecillius? quid calamitoſius? *Homo*, inquit Iob, *quaſi flos egreditur & conteritur: & fugit velut vmbra, & nũquam in eodem ſtatu permanet.* Et regius vates: *Homo ſi-*
Pſal. 102. *cut fœnum dies eius, tanquam flos agri ſic efflorebit. Quoniam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſubſiſtet & non co-*
Eſai. 40. *gnoſcet amplius locum ſuum.* Et Eſaias. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.* Qui modo vigebat, & admirabili pulchritudine ornatus oculos vidẽtium oblectabat, dicto citiùs tabeſcit, & inſtar floris vento rapti decidit, & ad interitum vocatur. Nullum vitæ tẽpus eſt aut metu liberum, aut calamitatibus vacuũ, aut mœroribus ſolutum. Vitam ingredientes ſtatim
Iob. 14. nos tradimus lamẽtis, & in ſignum futurarum ærumnarum exordiũ ducimus à ploratu. *Homo*, inquit Iob, *natus de muliere, breui viuens tempore repletur multis mi-*
Ion. 4. *ſeriis.* Cum Ionas ſub vmbra hederæ, quæ celerrimè creuerat, requieſceret, eſſetque gaudio perfuſus, venit vermis, & percuſſit hederam & exaruit. Quam ob cauſam fuit Ionas tot curis confectus, tot doloribus implicatus, vt exitum vitæ optaret. Quæ eſt hedera hæc viriditate florens, citò pullulaſcẽs, & ſtatim euaneſcens, niſi vitæ iucunditas, & cætera illa, quæ magnopere deſideramus, in quibus voluptatem conſtituimus? Quæ adepta ſtatim amittuntur. Venit vermis mortis aut mœroris, & omnia conſumit. Quot homines vidimus, qui diuitias, honores, & dignitates expectãtes, ad quas auiditate inflammati rapiebantur, eas fuerũt conſecuti, ſed in medio ſuæ lætitiæ omnia illa momento temporis euanuerunt, & ipſi ad ſummam mundi gloriam floreſcentes illico calamitatibus preſſi, & in dedecore verſati, aut ſtatim conſumpti ſunt, aut vitam ſibi acerbam eſſe putarunt. O falſam mortalium ſpem, ô variam volucrẽmque mundi commutationem, ô cæcam noſtram cupiditatem, ô præpoſteram gratulationem, quam citò vitam noſtram, mundi opes, & honores ex fallaci voluptate ad verum luctũ cecidere intuemur! Omnia hęc inſtar imaginis conſu-
Sap. 5. muntur, & pereunt, &, vt Pindari vtar verbis, cum vmbræ ſomnio comparantur. In libro Sapientiæ ſunt hæc verba literis mandata: *Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius percurrens, & tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam, cuius cum præterierit, non eſt veſtigium inuenire, nec ſemitam carinæ*
1 Ioan. 2. *illius in fluctibus.* Hoc intuens diuus Ioannes in prima ſua canonica. *Nolite*, inquit, *diligere mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt.* Et paulò poſt, *Tranſit mundus, & concupiſcentia eius.* Et diuus Paulus in prima ad Corinthios, *Præterit figura huius mundi.* Non ſubſtantiam
1. Cor 7. dicit, ſed figuram huius mundi præterire. Si mundus tranſit, ſi id, quod ſubſtantiam eſſe exiſtimamus, figura eſt, cur vitam noſtram, ſpem, opes, & voluptates cogitamus permanſuras? *Quid eſt*, inquit diuus Iaco-
Iacob. 4. bus, *vita veſtra? Vapor ad modicum parens.* Aſpice cui rei tam fragili vitam noſtram compararit. In ſapientiæ
Sap. 2. libro ſcriptum eſt: *Tranſibit vita noſtra tanquam veſti-*
Simile. *gium nubis, & ſicut nebula diſſoluetur.* Videbis aliquando in aëre nubem hominis magni figuram habentem: quæ mox expanditur, & turres excelſas repræſentat: ſed ſtatim vento rapta diſſoluitur, & euaneſcit. Huiuſmodi eſt ſpes noſtra in mundo collocata. Ponit nobis mundus in imaginationis conceptu futuros nos eſſe magnos homines, & nomen ac celebritatem conſecuturos: promittit nobis montes aureos, & turres gloriæ & dignitatũ, ſed omnia hæc ſunt arces in aere fabricatæ, & caſtella ex vento compoſita, in vanitate fundata, quæ celerrimè diſſipantur. Ea plerosque mortales falſis promiſſionibus oblectarunt,

ſed ſpem ſuarum cogitationum ſæpenumerò fefellerunt. Vnde eccleſiaſticus. *Hoc* inquit, *ſecundum hoc viſio ſomniorum.* Ac ſi diceret: Diuitiæ appellantur, quæ reuera non ſunt diuitiæ, ſed diuitiarum imagines, & alia huiuſmodi, quæ non ſunt res ſolidæ & perpetuæ, vt mundus exiſtimat, ſed earum rerum vmbræ, & figuræ, & ſimulacra omnia denique quæ non ſunt hoc, ſed id quod videtur hoc, ſunt abſque dubio res quædam viſæ in ſomniis, fallaces & inanes. Ideo exclamat Salomon: *Vanitas vanitatum & omnia vanitas.* Et pater eius in Pſalmo. *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.* Oculi non videntes at videntes ſpeculum ſeipſos intuentur: nos non conſideramus fragilitatem noſtram, ſed ſi ſpeculum memoriæ mortis, & cognitionis noſtri coram oculis poſuerimus, illud aſpiciẽtes nos ipſos in illo aſpiciemus. Hoc ſpeculum nobis tribuit ſancta mater eccleſia feria quarta cinerum, vt illud manu tenentes, & ante mentis oculos conſtituentes, nos puluerem cineremque eſſe cognoſcamus. Memento homo, inquit illa, quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ac ſi dicat: Cognoſce teipſum, ne decipiaris, conſpice te in hoc ſpeculo veritatis. Vide quid ſis, & quid futurus es, redige in memoriam te eſſe hominem & ex conſequente puluerem & cinerem. O excellentem memoriam, ô veritatem amplexandam, ô ſpeculum admirabile, & nunquam è manibus deponẽdum. Priuſquam eſſes homo, inquit Auguſtinus, terra eras. & priuſquã terra eſſes, nihil eras. Aſpice tuam progeniem, tuam nobilitatem, & generis ſplendorem & amplitudinẽ. Quid igitur ſuperbia terra & cinis? Philippus Lacedæmoniorum rex cùm in palęſtra proſtratus ſurgeret, videretque in puluere corporis veſtigiũ: papę: inquit, vt minimam terrę partem natura ſortiti orbem appetimus vniuerſum? Author eſt Plutarchus in Apophtegmatum libro. Apelles, cui fuit pingendi palma reſeruata, pinxit Alexandrum Magnum fulmen manu tenentem, vt ait Plinius libro 35 vt oſtenderet eſſe eius gloriam per totum orbem terrarum volitaturã, ſeculique principes & magnates territuram, ſed inſtar fulminis ſubiti eſſe celeriter labefactandam, & penitus conſumãdam. Ariſtoteles apud Stobæum ita hominem definit; Homo eſt imbecillitatis exẽplum, temporis ſpolium, fortunę luſus, inconſtantię imago. Et Herodotus, Homo inquit nihil omnino aliud eſt, quàm calamitas ipſa. Interrogatus à quodam rege quidam philoſophus quid eſſet homo, reſpondit, vt refert in tertia parte theologali diuus Antoninus. Homo eſt mancipium mortis, hoſpes loci, viator trãſiẽs. Interrogatus rurſus quomodo ſe haberet, reſpondit, vt lucerna ad ventum, quę cito extinguitur, vt ſcintilla in mari, quæ citò ab vndis abſorbetur, vt ſpuma gracilis, quæ citò à procella diſpergitur, vt lanugo, quæ ſubitò à vento rapitur. Diuus Auguſtinus de verbis domini. Homo, inquit, vitreo vaſe fragilior eſt. Cùm homo ſit fragilis, debilis, caducus, morbis variis oppreſſus, & incommodis propè infinitis agitatus, oportet imbecillitatem ſuam conſiderare, ſeque hominem eſſe intelligere. At nos quocumque fauore efferimur, atque in rebus proſperis, & ad voluptatem, fluentibus noſtri confeſtim obliuiſcimur & ignorantes noſtra, alia etiam ignoramus. Quis fieri poteſt, vt alia cognoſcat, qui ſui ipſius non habet cognitionem? Hanc noſtri cognitionem appellat Deus collyrium, dicens in Apocalypſi Ioannis: *Collyrio inunge oculos tuos, vt videas.* Eſt autem collyrium medicamentum aduerſus oculorum lippitudinem. Qui ſuam miſeriam intelligit viſum, quem per ſuperbiam amiſerat, recuperat. N[illegible] ſolum fideles, ſed etiam Gentes fide deſtitutæ hoc animo

nimo percipiunt. Ait Proclus Platonicus in libro ſuo de Anima, principium dialogorum Platonis, eiuſque philoſophiæ præcipuum inſtitutũ eſſe naturæ noſtræ cognitionem. Et rectè quidem, nam hæc eſt prauitatis cauſa ignoratio ſui. Eam ob cauſam Deus Ezechielẽ, cui arcana ſua oſtendebat, non filium viri, ſed filium hominis vocat, filium Adæ, filium terræ, vt ſe eſſe intelligeret fragilem, fluxum, & calamitatibus ac mœroribus obnoxium. Ideo ait. *Fili hominis, &c.*

e *Sta ſuper pedes tuos.* Id eſt, ſurge. Sic Ieremiæ dixit Deus: *Surge, deſcende in domum figuli, & ibi audies verba mea.* Et Ionæ: *Surge, vade in Niniuem ciuitatem magnam, & prædica.* Hoc in loco ſurgere & ſtare ſuper pedes, non ſolùm ad corpus, ſed ad mẽtem arbitror pertinere. Acſi dicat Deus: Erige Ezechiel nõ ſolùm corpus ad ambulãdum, ſed animam ad cœleſtia myſteria [illegible]gendum Vigila, expergiſcere, circunſpice, ne iaceas in ſilentio & ocio: nam qui alios eſt excitaturus, [illegible] debet ipſe dormire. His tribus, nimirum Ezechieli, [I]eremiæ, & Ionæ demandauit Deus curam concionandi, & omnibus illis iuſſit, vt irent, & alios quærerent. Qui ſunt concionaturi, non ſolùm debent ſurgere, ſed à ſe exire, & propriam relinquere voluptatem, & proximos adducere ad Chriſtum. Id voluit ſignificare diuina ſcriptura, cùm prodidit memoriæ dixiſſe [I]oſephum fratribus ſuis: *Non videbitis faciem meam, niſi fratrem veſtrum minimum adduxeritis vobiſcum.*
[Ge]n. 43. Debent igitur concionatores à peccato ſurgere, & alios erigere. Qui fieri poteſt, vt iacentes alios erigant, & in tenebris verſati alios illuminent? Moyſes locuturus cum Deo in monte Sinai ſtetit cum eo, dixerat námque illi Deus: *Stabis mecum, ſuper verticem montis.*
14. Qui iacet, nõ benè percipit animo diuinos ſermones. Iacenti Danieli dixit Deus: *Vir deſideriorum intellige*
[Da]n. 10. *verba, quæ ego loquor ad te, & ſta in gradu tuo.* Et regius pſaltes, *Eduxit me,* inquit, *de lacu miſeriæ, & de luto fæ-*
[Psal]. 39. *cis, & ſtatuit ſupra petram pedes meos, & direxit greſſus meos: & immiſit in os meum canticum nouum.* Intuere diuini vatis gradationem: primò ait ſuiſſe eductum & erectum à profunda peccati voragine, poſteà ſtetiſſe, deinde ambulaſſe, & tandem Deum noua illum carmina docuiſſe, quibus alios ad virtutem excitaret: illique nouam ſuppeditaſſe materiam diuinæ prouidẽtiæ & miſericordiæ celebrandæ. *State,* inquit diuus Paulus, *ſuccincti lumbos veſtros in veritate.* Eidem Paulo iacenti, & paulò ante minarum & cædis in diſcipulos domini aſpiranti ait ipſe dominus; *Surge, & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere:*
Arbor inuerſa. Iuxta Platonicorum ſententiam duplex eſt arbor, altera rationis particeps, altera ſenſus expers. Senſus expers eſt planta notæ ſignificationis, arbor rationis compos, quam appellãt inuerſam, homo eſt qui radices habet erectas ad cœlum, vnde illi venit alimentum. Quò fit, vt hominem definientes dicant eſſe arborem inuerſam. Vt enim planta radices agit propagatas per terram, vnde illi venit nutrimentum, ſic homo, quoniam epulis cœleſtibus paſcitur, & diuina gratia nutritur, radices, hoc eſt, caput, mentem, cogitationem eleuat ad cœlum, habens ramos, hoc eſt, pedes in terra collocatos. Huiuſmodi ſunt, qui contemnũt humana, & aſpirãt ad diuina. At homines impii, qui ſcelere & maleficio paſcũtur, arbores ſunt inſenſibiles, cœleſtia non contemplantes, ſed radices omnes in profundum terræ mittentes. Hi non ſunt ſuper pedes ſuos, ſed ſub pedibus, quoniam radices habent in terra defixas, ramos autem in aëre pendentes. Habent igitur ſe ſub ſe, & cor pedibus conculcant, & tandem præcipites in æternũ exitium rapiũtur. At viri iuſti ſtant ſuper pedes ſuos, quia cùm ter-
11. ram pedibus terant, animum habent in ſublimi, cogitationem ab omni ſcelere abducentes, mentem à corporis ſenſibus abſtrahentes, & Deum animo contemplantes. Hoc exiſtimo eſſe ſuper pedes ſtare: quẽadmodum hi faciunt, qui patriam cœleſtem, & beatas illas ſedes, ſanctorum domicilia deſiderant longè eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes ſe
eſſe peregrinos & hoſpites ſuper terram. Vt enim Similitudo.
auicula in cauea concluſa, quamuis pretioſa ſit cauea, ſiue ex cedro, ſiue ex ebore, ſiue ex auro confecta, exire tamen cupit, & ad patriam, ad locum ſuum euolare contendit, & præ deſiderio egrediendi roſtellum foras extra rete caueæ emittit, ſic anima viri pij diuino amore incenſi incluſa in corporis cauea, & ſi omnibus ad vitam humanam neceſſariis circunfluat, patriam tamen ſuam, hoc eſt cœlum ardẽter appetit, & opus illuc eundi ſuſpiriis & deſideriis flebili gemitu ſociatis inflammatur, vt finito hoc exilio, in ſempiterno illo animarum beatarum domicilio requieſcat, vbi Deo fruatur, & vitam beatiſſimam degat. Omnis Chriſtianus & ſi opibus abundet, & tecta habeat magnifica, ebore & auro fulgentia, ad cœlum tamen
aſpirare debet, & ad patriam deſiderio atque animo Philip. 1.
euolare, dicens cum Paulo: *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Qui autem huiuſmodi eſt, ſtat ſuper pedes ſuos. Sed quia pedes in literis diuinis pro affectionibus ſæpe accipiuntur, fortaſſe ſtare ſuper pedes erit affectus qui hominem huc atque illuc rapiunt, cõculcare. Vult Deus, ne affectibus ducamur, quin potiùs in eos dominemur. Si eos liberos dimittim⁹, lõgiùs euagantur: & tanquam exultantes ſiue cupiendo, ſiue fugiendo finem tranſeunt, & modum, à quibus non modo animi perturbantur, ſed etiam corpora. Prætereà nihil eſt, quod magis intellectum tenebris circunfundat, quàm hæc, de qua loquimur, affectio deprauata. Ex quo efficitur vt ſi duo homines erga quendam tertium affecti ſunt, vnus amore, alter odio, nunquam eius res geſtas verè & purè narrent, nec de illis iuſtam ſententiam ferant. Vt enim eandem rem diuerſa ſpe-
cula variè præſentant, pro diuerſitate formarum eo- Similitudo.
rum, ſic idem factum homines diuerſi variè interpretãtur pro varia animorum affectione. Quod huic amplum & illuſtre, illi videtur vile & abiectum. Quod vnus laudat, alter vituperat. Quod hic aſſerit nõ poſſe eſſe maius, nec glorioſius, nec accommodatius hominum memoriæ ſempiternæ, alter paruum, tetrum, & obliuione perpetua delendum cenſet. Hos affectus pedibus ſignificatos, animum perturbantes, & è ſua ſede & ſtatu deiicientes præcipit Deus, vt conculcemus: quod nihil aliud eſt, quàm ſtare ſuper pedes, vt appetitus obtẽperet rationi, & homo mentis oculos reuocet ad veritatem, detque operam, vt ipſa virtus eum tradat ad veram dignitatem.

f *Et loquar tecum.* Volens Deus loqui cum Ezechie- 1. Reg. 3.
le, priùs eum excitat, vt ſtet ſuper pedes ſuos. Ita Samuelem in templo domini dormientem vocauit Deus, & erexit, & ſic eum docuit.

g *Et ingreſſus eſt in me ſpiritus.* Hoc eſt, vbi Deus mihi locutus eſt, ipſe introiuit in me per ſplendorem ſapientiæ, & gratiæ accretionem. Poteris per ſpiritum vires animi & corporis intelligere, vt ſit ſenſus: Cum primùm me Deus allocutus eſt, recepi animum, & recuperaui vires: manſi & animo & corpore robuſtus, & diuino præſidio munitus.

h *Et ſtatuit me ſupra pedes meos.* Id eſt, erexit me, dedit mihi ſpiritum ſubſiſtendi; non ſurgerem, niſi ipſe me eleuaret, & ſuper pedes meipſum conſtitueret. Poteſt quis flagitium capitale admittere, in ſcelere volutari, & in caligine iacere: at reſurgere à peccato ad gratiam, ex ſuis viribus non poteſt. Ea poſſumus cogitare & moliri, quæ ſint imbuta

maleficio, inquinata vitio, ſcelere maculata & infecta: at peccatum euertere, à crimine ſolui, è vinculis emitti, & gratiam obtinere, nemo poteſt abſque fa-
Oſe. 13 uore diuino. Fieri non poteſt, vt impius abſque Dei gratia veram iuſtificationem conſequatur. Stat enim
Cant 1 Dei ſententia ab Oſea diuino vate literis mandata: *Perditio tua Iſrael, ex te tantum modo, in me auxilium tuum.*
Pſal. 77 Vnde ſponſa ſponſum Chriſtum alloquens, *Trahe*, in-
Thren 5 quit, *me poſt te* Et pſalmographus: *Spiritus vadens & non*
1 Cor 15 *rediens*. Et Ieremias: *Conuerte nos domine ad te, & conuer-*
Ioan. 14. *temur*. Et Paulus: *Gratia Dei ſum id quod ſum.* Et Chriſtus Deus noſter *Nemo venit ad patrem niſi per me.* At homines ſceleribus capitalibus maculati poſſunt ſe ad gratiam præparare virtutis actionibus, quę animum diſponant ad Dei iuſtitiam recipiendam. Ideo dicebat Samuel: *præparate corda veſtra domino, &*
1 Reg 7 *ſeruite ei ſoli, & eruet vos.* Nam ſi actus noſtri nullo
2 Cor 7 modo eſſent cauſa ablutionis & ſanctificationis noſtræ, quorſum diceret Paulus: *Mundemus nos ab omni*
1 Ioan. 3 *inquinamento carnis & ſpiritus perficientes ſanctificationem in timore Dei.* Et Ioannes: *Omnis, qui habet hanc ſpem,*
Dan 4 *ſanctificat ſe.* Et Daniel: *Peccata tua eleemoſynis redime.* Et Salomon in Prouerbus: *Per miſericordiam & fi-*
Prou 15 *dem purgantur peccata*: Et iterum: *Miſericordia & ve-*
Prou 16. *ritate redimitur iniquitas.* Et quorſum alia multa eiuſmodi diuinis literis conſignata? Eſt igitur certum, & de fide tenendum opera bona noſtra in capitali peccato effecta: & ſi ex condigno gratiam non mereantur, nos tamen ad gratiam præparare, Deumque ex miſericordia ſua nobis crimina omnia condonare, & in gratia conſtituere. Verùm & ſi ille pro omnibus mortuus eſt, non omnes tamen mortis eius beneficium recipiunt, ſed ij dumtaxat, quibus meritum paſſionis eius communicatur: vt eſt in ſancto concilio Tridentino ſeſſione ſexta de iuſtificatione decretum. Nam quemadmodum homines niſi ex ſemine Adæ propagati naſcerentur, nõ naſcerẽtur iniuſti, ita niſi in Chriſto renaſcerẽtur, nunquam iuſtificarentur. Iuſtificatio autem eſt peccatorum remiſſio, & ſanctificatio, & renouatio interioris hominis per voluntariã ſuſceptionẽ gratiæ & donorũ. Vnde homo ex iniuſto fit iuſtus, & ex inimico fit amicus, vt ſit hæres ſecundùm ſpem vitæ æternæ, & itato iuſtificatione cũ remiſſione peccatorum accipit charitatem. Nec audiẽdus eſt impius Lutherus procella patriæ, turbo ac tẽpeſtas pacis, aſſerens omnes homines quamuis pietate inſignes, & iuſtitia præſtatores, & erga Deum admirabili charitate ardentes eſſe mortiferis criminibꝰ implicatos, & funeſtis ſceleribus imbutos. Vult ille Chriſti gratiam labefactare, eius gloriã obſcurare, & omnem denique eius doctrinã funditus euertere. Si Chriſtus maculas noſtras non deleret, ſi nos à criminibus non mundaret, ſi mundi peccata non tolleret,
Ioan 1 falſum eſſet Ioannis teſtimonium dicẽtis: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Ego ſum*, inquit Deus
Eſai 43. apud Eſaiã, *ego ſum, qui deleo iniquitates tuas.* Et apud
Ezech 36 Ezechielem: *effundam ſuper vos aquam mundam, &*
Zach. 13 *mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris.* Zacharias etiam perennem illum fontem prædixit, & laudibus mirificis extulit, qui erat in tempore huma-
Apoc 1 næ redemptionis aperiendus ad omnium ſcelerum maculas abluendas. De quo ait in Apocalypſi diuus Ioannes: *Dilexit nos Chriſtus, lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Qua igitur fronte ô cæci hæretici audetis aſſerere Chriſtum Deum noſtrum peccata non delere: nec iis, quos gratia proſequitur, & amicitia comprehendit? Vnum ex duobus fateri cogimini, aut Chriſtũ iis, quos in amicitiam recipit, peccata delere non poſſe, aut non velle. Si non poteſt, non eſt omnipotens, & ex conſequente nec Deus: ſi poteſt, & non vult non eſt clemens nec iuſtus, qui eis, qui ad ipſum confugiunt, illíque totos ſe dedunt, non vult peccata remittere. Aut igitur eum poteſtate & diuinitate priuatis, aut clemẽtia & iuſtitia. Vtrúmque impium eſt, immane, ſceleratum, & execrandum. O cæca hominũ pectora, ô mentes cimmeriis, vt aiũt, tenebris tetriores! Tu es ô Chriſte Ieſu verus Deus, qui eorũ, qui ad te confugiunt, ſcelera funditus euertis, & flagitia noſtra radicitus extrahis, & penitus excindis, qui ſacramenta gratiam conferentia conſtituiſti, inter quæ eſt confeſſio pœnitentię ſacramentum, per quod te excitante, lapſi tanquam per ſecundam poſt naufragium tabulam amiſſam gratiam recuperant. Tu es ille, qui nos ſubleuas à peccato, & ſuper pedes noſtros erigis & ſtatuis.

1 *Mitto ego te ad filios Iſrael.* Concionaturus mittitur à Deo, & priuſquam mittatur, gratia impletur. Eodẽ Eſa 6
modo Eſaias ad munus concionatoris obeundũ priùs Rom 10
mundatur, & ita à Deo mittitur. Audiant hoc euangelici concionatores. *Quo modo prædicabunt*, inquit Apoſtolus, *niſi mittantur?* Ex quo colliges ad miniſterium verbi neminẽ niſi miſſum accedere debere. Cùm enim actus concionandi authoritatem muneris ſupponat, oportet verbi Dei concionatorem vel à Deo mitti, vel ab eius authoritatem gerente. Nec debet concionari ſciens eſſe mortiferis labibus conquinatum, ſed priùs animum expiare, & ſic ad concionem accedere. Rex Dauid priuſquam diceret in pſalmo: *Docebo iniquos vias tuas*, has voces emiſit: *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis: Ne proiicias me à facie tua, & ſpi-* Pſal. 50.
ritum ſanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me. Vbi aſpicis eum ter Dei ſpiritum poſtulaſſe, priuſquam aliis viam æternæ ſalutis conſequendæ demõſtraret. Abſque gratia & Dei miſſione concionandi munus renuebat. Qui hoc non curant, à Deo per Ie- Ierem. 23
remiam his verbis reprehenduntur. *Non mittebam eos, & ipſi currebant, non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant.* Eſt quidem concionatoribus neceſſaria puritas mentis, & illa ſpiritus ſancti vis, per quam animus ſplendore gratiæ illuminatus, & charitatis ardore incenſus, & fortitudine ac conſtantia munitus populum imbuat doctrina ſancta, erecto animo vitia reprehendat, ad virtutem adhortetur & auditores mittat ad ipſum ſapientię vberrimum fontẽ, cuius hauſtu ac potu conceptã viſceribus ſitim ſedent, flammamque humanarum rerum reſtinguant.

2 *Ad gentes Apoſtatrices.* Hebræos in Chaldæa detentos vocat gentes apoſtatrices, quoniam à fide receſſerãt, & Dei iura violauerãt. Relicto diuino cultu idola coluerunt: cum in Iudæa habitarẽt, & poſteà in Chaldæa etiam gentium ſuperſtitionibus adhæſerũt, ſéque immanitatibus contaminarunt. Ad huiuſmodi homines impios & immanes mittit Deus diuinum ſuum vatem, quemadmodũ Chriſtus diſcipulos ſuos inter barbaros, crudeles & incultos, quibus aiebat: *Ecce ego mitto vos ſicut agnos in medio luporum.*

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. II.

1 Filij hominis. *In Hebraico eſt*: בן אדם *ben Adam: hoc eſt filius Adami. Adam idem eſt quod homo: & licet ſit commune nomen, eo tamen vocatus eſt primus noſter parens. Cum enim rebus aliis nomina imponeret, ſibi tamẽ imponere recuſauit. Nam ad nomina rebus conuenientia imponenda oportet earum naturas intelligere: in antẽ Adam in ſtatu innocentia* Gen 2

innocentiæ haberet earum rerum cognitionem, quæ naturaliter poterant cognoſci, facilè ſuis nomina illis imponere: ſibi autem nomen proprium non ſumpſit, quia non auſus eſt dicere, habere ſui ipſius cognitionem. Vnde intelliges, quàm ſublimis philoſophia ſit ſeipſum cognoſcere. Quemadmodum homo dicitur ab humo: ita Adam ab adamah, quæ dictio idem eſt quod humus ſiue terra. Ea vtitur diuina ſcriptura capite viceſimoprimo Deuteronomij, ptu qua noſter interpres terram vertit dicens: Quando inuentum fuerit in terra: *ex quo effectum eſt, vt apud Hebræos filius hominis accipiatur pro homine abiecto & obſcuro, quem Latini vocant filium terræ. Contrà verò virum clarum & nobilem, & in hominum celebritate verſatum appellant Hebræi filium viri: appellatur autem vir* איש, *vt primo Regum capite 26.* Nunquid non tu vir es? *Ac ſi dicat: Nonne tu clarus es, & illuſtris? Et capite 15. Exodi, quod nos habemus:* Dominus vir quaſi pugnator, *poteſt verti ex Hebræo:* Dominus vir belli: *hoc eſt magnus & ſtrenuus in bello: In Pſalmo, vbi communis editio habet:* Quique terrigenæ, & filij hominum, *habet verſio Complutenſis ex Hebræo deſumpta* Tam filij Adam, quàm filij viri: *hoc eſt, tam abiecti homines, & obſcuro loco nati, quàm nobiles, & celebritate generis illuſtres. Verba etiam illa pſalmographi:* Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris: *poſſunt in hunc modum transferri: Tam homines ignobiles, & infimo loco orti, quàm magnates, & nobiles generis laude celebrati ſunt vani & mendaces, quandiu non ſunt diuini ſpiritus afflatu perfuſi. Eam ob cauſam Deus Ezechielem vocat filium hominis, vt ſuam fragilitatem agnoſcens, non ſe ob Dei familiaritatem & fauorem extollat, & inſolentem efficiat. Qua in re monentur principes, vt quos diuitiis aut honoribus cumulauerunt, ita eos gratia & fauore proſequantur, vt eos tamen coerceant, ne illos ſinant efferri ſuperbia, & alios contemnere, atque humanæ ſocietatis iura violare.*

2 Ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi: & ſtatuit me ſupra pedes meos. *Septuaginta habent.* Venit ad me ſpiritus, & aſſumpſit me, & eleuauit me, & ſtatuit me ſuper pedes meos. *Aduerte: Deiecerat Deus Ezechielem, cum filium hominis appellans, ſed ita eum deiecit, vt eleuaret. Contrà verò mundus eleuat, vt deiiciat. Deus inſignes pietate viros per varios plerumque caſus, magnaſque calamitatum procellas ad vitam ducit beatam & immortalem, eos à faſtigio & amplitudine gloriæ mundi ad imam vſque abiectionem deiiciens, vt eos inde ad æternam gloriam extollat. At mundus homines vitiis contaminatos effert in ſublime, vt illos inde ad æternas pœnas, quæ eorum ſcelera ſequuntur, præcipitet. Qui ſapiens eſt rebus mundi ſecundis non fidit, non timet, non turgeſcit, ſed ſemper eius animus ſuperbia vacat. Quemadmodum volens, vt parua ignis flamma eleuetur, & in altum feratur, eam flabelli impetu, & veloci ventilatione deprimis, ſic* Simile. *Deus nos deprimit, vt extollat, & eiicit deorſum, vt erigat ad excelſum. Contrà vt luctator eum, qui ſecum in palæſtra* Simile. *contendit ampleƈtens, fert in ſublime, vt eum inde proſternat in terram, ſic mundus ideo nos extollit, vt præcipitet, vt ex vertice falſæ & fluxæ gloriæ ruamus ad profundum veræ & perpetuæ ignominiæ. Id intelligens diuus martyr Cyprianus in epiſtola ad Donatum has verba ſcripta reliquit: Arridet, vt ſæuiat, blanditur, vt fallat, illicit, vt occidat, extollit, vt deprimat: Fœnore quodam nocendi quàm fuerit amplior ſumma dignitatis & honorum, tam maior exigitur & vſura pœnarum. Vna igitur placida & fida tranquillitas, vna ſolida & firma, & perpetua ſecuritas, ſi quis ab iis inquietantis ſeculi turbinibus extractus, ſalutaris portus ſtatione fundatur, ad cœlum oculos tollit à terris, & ad domini munus admiſſus, ac Deo ſuo mente iam proximus, quicquid apud cæteros in rebus humanis ſublime ac magnum videtur, intra ſuam conſcientiam iacere gloriatur. Hæc ille.*

3 Patres eorum præuaricati ſunt pactum meum. *In Hebræo eſt:* Ipſi & patres eorum præuaricati ſunt. *Ita eſt in verſione Pagnini, & ita habent ſeptuaginta. Et etiam hæc particula,* ipſi, *in nonnullis bibliis correctis ad marginem adiecta.*

Et [a] filij dura facie, & indomabili corde ſunt, ad quos ego mitto te: [b] & dices ad eos. Hæc dicit dominus Deus: [c] ſi fortè vel ipſi audiant, [d] & ſi fortè quieſcant, quoniam [e] domus exaſperans eſt: [f] & ſcient, quia propheta fuerit in medio eorũ. Tu ergo fili hominis, [g] ne timeas eos, nec ſermones eorum metuas, [h] quoniam [i] increduli & ſubuerſores ſunt tecum: & [k] cum ſcorpionibus habitas. Verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exaſperans eſt. Loqueris ergo verba mea ad eos, ſi forte audiant, & quieſcant, quoniam irritatores ſunt. Tu autẽ fili hominis, audi quæcumque loquor ad te: & noli eſſe exaſperans, ſicut domus exaſperatrix eſt. [k] Aperi os tuum, [l] & comede quæcumque ego do tibi. Et vidi: & ecce manus miſſa ad me, in qua erat [m] inuolutus liber: & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris: [n] & ſcriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.

a *Et filij dura facie, & indomabili corde ſunt.* Ad maiorem eorum perfidiam eos vocat Deus filios ſeipſum optimum patrẽ relinquẽtes, & ad iram prouocantes. Eodem modo Eſaias eos filios ſceleratos, & ſemen nequam vocauit, ad impia eorum ſcelera apertiùs oſtendenda. Vel filij his locis vocantur, non ad Deum relati, ſed ad impios eorum maiores qui in exitu ex Aegypto vitulum coluerunt pro Deo, & poſteà gentium idola ſæpenumero adorarũt. Appellat eos Deus duros facie, quia abſque rubore adhibebant flagitiis effrænatã contumaciam, à ſuperbia & perfidia inductam, non ab animi fortitudine & conſtantia. Cor etiam habebant indomitum. Quare ait Deus: *Et indomabili corde ſunt.* Nullo modo volebant ad Deum conuerti quin potiùs diuturnitate peccandi modeſtiã amiſerant & flagitiorum conſuetudine callum iã obduxerant conſcientiæ, & corda habebant dura & efferata, & ad omnia ſcelera propenſa. Tales ſunt hodie multi ex Chriſtianis duri & obſtinati, quibus id rectè accommodatur, quod ait Zacharias propheta: *Cor ſuũ poſuerunt vt adamantem.* De iis ait Eccleſiaſticus: *Cor durum male habebit in nouiſſimo.* Aiunt magni Authores nihil eſſe in rerum vniuerſitate durius adamante, Eccle. 3 præſertim Indico, qui inter omnes principatũ tenet in firmitudine, duritie, & pretio. At ego exiſtimo multò durius eſſe cor hominis: nam adamas ſanguine hirci moleſcit, & domatur: cor autem hominis depraua- Diſſimilitudo. ti, ſcelerũ obſtinatione induratum nec ſanguine hirci molleſcit & ſedatur, nec ſanguine illius agni immaculati, qui ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam conſtituit, & ſanguinem profudit, vt animos noſtros perturbationum callo efferatos mitigaret, viamque muniret ad vitam immortalem conſequendam. Hoc intuens diuus Bernardus exclamat: O duri & indurati filij Adam, quos non emollit tanta vis amoris. Per Eſaiam ait ita Deus: *Sciui, quia durus es tu: & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea.* Eſa. 48 Et per Ieremiam: *Indurauerunt facies ſuas ſupra petrã, & noluerunt reuerti.* Iere. 5 Vtinam hoc de Iudæis tantùm diceretur, & nullis Chriſtianis cõueniret. Sed ita ſũt multi ſceleribus imbuti,

libidinibus dediti, perturbationũ multitudine obruti, caligine circumfuſi, & contumacia indurati, vt veluti penitus indomiti, & ferè inſanabiles, ſint lachrymarum abundantia deplorandi. Illis accõmodari poteſt, id quod dixerat Ieremias: *Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo in vngue adamantino ſuper latitudinem cordis eorum.* (Iere. 7.) O infelices illos, ô deplorandos, ô miſeros, ſi ſe intelligunt, miſeriores ſi ſe intelligere nolunt, quorum peccata ſunt literis indelebilibus in duriſſimo eorum corde conſcripta: Narrat Plinius libro ſecundo (Similitudo.) eſſe fluuium quendam Lucaniæ nomine Silarum tã admirabilis naturæ vt virgulta & folia in illum immerſa lapideſcãt. Huius naturæ eſt etiã fons in Germania, in quẽ quicquid proiicitur, dureſcit in lapidẽ. Id quod Albertus Magnus aſſerit ſe experiẽtia comprobaſſe. Nos ſumus folia vento rapta in Silarum cõiecta, & flagitiorum conſuetudine in lapides cõuerſa atque ſcelerum duritie obſtinata. Cecidimus in fontẽ Germaniæ, vbi indurati ſumus. Hãc mortalium duritiem & immanitatem videntes ij, qui à gentibus idolorum cultricibus docti habebantur, dixerunt hominũ genus diluuio abſumptum, fuiſſe ex ſaxis à Deucalione Pyrrhãque proiectis inſtauratum. Nõ quòd ita fuiſſe crederent, ſed quòd eos reprehẽderent, qui corde duro, ingenióque agreſti immanitatẽ colũt, & duritie gloriantur. Eos etiã ex ſaxis natos prouerbialiter vocamus. Si Chriſtus reprehendit diſcipulos ſuos, & vt ait diuus Marcus *exprobrauit duritiẽ cordis eorum*, cùm (Marc. 16) reſpectu noſtri eſſent cera molliores, quid faciet noſtræ duritiei? Quibus ſuppliciis noſtram obſtinationẽ caſtigabit? Quas pœnas illi noſtrorum facinorũ dabimus, qui vt equi effrenati, ferocitate exultantes impetu volũtario ad omnia flagitia abſque vllo cœleſtis numinis metu incitamur? Sed vide diuinam miſericordiam. Dicebat eſſe Iudæos impios & obſtinatos, de quorum duritie loquitur diuina ſcriptura Exodi trigeſimo ſecundo, Deuteronomij trigeſimo primo, (Exo. 32. Deut. 31. Act. 7.) Actorum Apoſtolicorum ſeptimo, & multis aliis in locis. Plenæ ſunt diuinæ literæ querelis aduerſus Iudæos, plena diuinorum vatum oracula, plenum denique vtrũque teſtamentũ. Et tamen ad eos mittit Deus Ezechielem prophetam ſuum, vt eos ad virtutem cohortetur. Vult eos eripere, ne pereant, & in ima barathra in æternũ præcipitentur. O ſingularem pietatem, ô immenſam bonitatem, ô prædicandam clementiam, ô infinitam Dei noſtri miſericordiam! Quid eſt hoc bone Deus? Quò attigit tua benignitas? Quis non admirabitur tuæ manſuetudinis immenſitatem? Fateris eſſe Iudæos dura facie & indomabili corde, vtpotè qui te derelicto, gentiũ idola coluerint, & fraudes ex ſe inexpiabiles concipientes nulla pœnitentia moueantur, & nihilominus eorum ſalutem quæris, illóſque ad pœnitentiam inuitas. Præclarè dixit Eſaias te eum eſſe, qui calamum caſſatum non conteris, (Eſai. 42.) & linum fumigans non extinguis. Tam miſericors eſt Deus, vt in medio præconum ſuæ iuſtitiæ, non obliuiſcatur ſuæ miſericordiæ, nóſque puniat, non vt per- (Matt. 12. Simile.) dat, ſed vt ſeruet & eripiat: Sartor recidit, & ſarcit, efficit, & deſtruit & omnia hæc vt veſtẽ efficiat. Scindit in hac parte vt connectat in illa, integrũ pannũ lacerat, ſed vt coniungat, & ex eo pulchrum conficiat indumentum. Ita ſe habet Deus erga nos: cùm nos calamitatibus lacerat non eſt cauſa lacerandi, ſed cõiungendi: diuidit, vt congreget, ſecat vt ſarciat: recidit mundi voluptates, vt in animo noſtro cœli gaudia connectat: euertit diuitias caducas, vt nos diuitiarum æternarum participes efficiat: ſecat nos, vt religet, & vinciat, ac vt ex nobis vtilem veſtem patientiæ & tolerantiæ abſoluat. Id intelligens Eſaias ait: (Eſa. 28.) *Vt faciat opus ſuum, alienum opus eius, vt operetur opus ſuum, peregrinum eſt opus eius ab eo.* Opus Dei proprium appellat miſereri, opus verò alienum ab eo ærumnis premere, & affligere. Sed angit nos calamitatibus, vt ad ſe conuertat, & in nos beneficia miſericorditer conferat. Id aſſerit his verbis Ieremias in lamentationibus ſuis: *Quia ſi abiecit, & miſerebitur ſecundùm multitudinem miſericordiarum ſuarum: non enim humiliauit ex corde ſuo, & abiecit filios hominum.* (Thre.) Et diuus Paulus: *Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra.* (2. Cor. 1.) Quibus verbis oſtendit, non eſſe conſolationem, quæ à Deo non eſt. Nulla eſt verior miſeria, quàm falſa lætitia. Ideo ait diuinus pſaltes: *Renuit conſolari anima mea.* (Pſal.) Et ſubdit ſtatim, *Memor fui Dei, & delectatus ſum.* Vide quàm facile & promptum remedium ad veram oblectationem inueniendam. Quid promptius memoria? Quid paratius? *Memor*, inquit, *fui Dei, & delectatus ſum.* Omnem dolorem Dei recordatione leuabat: & repudians inanem ſeculi voluptatem ad memoriam Dei confugiebat tanquam ad ſingulare moleſtiarum remedium. O quàm facile remedij genus, quanta medicinæ velocitas! Si tam dulcis eſt memoria, quid erit præſentia? quid erit frui eo, qui eſt pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis? Quis deſperabit de diuina miſericordia, cùm Deum habeat, qui eſt pater, & pater miſericordiarum? Qui latronem in cruce ob flagitia propria pendentẽ ſaluum fecit, qui Magdalenam è mundi vanitatibus (Luc. 23. Luc. 7.) eripuit & tãta gratia impleuit, vt in terra corpore conſtituta, vitã cœleſtẽ imitaretur, qui publicanos liberauit, (Mat. 9. Luc.) qui peccatoribus facinoroſis, ſcelerumq; maculis notatiſſimis gratiã tribuit, qui neminẽ eum pœnitẽti corde inuocãtem contemnit, qui denique, vt verbis vtar Apoſtoli, *Vult omnes homines ſaluos fieri*, quomodo (1. Tim.) nos derelinquet, ſi ad illum confugerimus, omnem noſtrã ſpem & fiduciam in eum conferentes? Qui fieri poteſt, vt qui pro omnibus mortuus eſt, nos, pro quibus ſanguinem fudit penitus abiiciat, ſi ad illum fuerimus toto animo conuerſi? Scala illa, quã vidit Iacob altera parte terrã, altera cœlũ tangẽtẽ, quid eſt niſi via cœli: (Gen. 28.) & gradus eius quid ſunt, niſi virtutes, quibus tenditur ad vitam immortalem? Per eã vidit patriarcha quoſdam aſcendentes, quoſdam verò deſcẽdentes. *Qui ſe exiſtimat ſtare*, inquit Apoſtolus, *videat, ne cadat.* (1. Cor.) Quemadmodum fieri poteſt, vt qui ſunt in virtutum faſtigio collocati, decidant, & præcipitẽtur, ſic fieri poteſt, vt qui ſunt ſcelere contaminati, & in imo vitiorũ conſtituti, qui cœlo contempto terrã tãtummodo amplexantur, reſipiſcant, in ſe cõuerſi pœnitentiã agant, & per ſcalæ gradus ad cœlum tendãt, vt in cœleſtibus ſedibus ſint tandẽ collocati. Adhærebat terræ rex Dauid, cùm in crimen adulterij & homicidij incidiſſet, & dicebat: *Adhæſit pauimento anima mea.* (Pſal. 118.) & alibi. *De profundis clamaui ad te Domine.* (Pſal. 129.) & ſcimus eum diuino adiutum fauore ſcalam aſcendiſſe, (Gen.) & cœlum penetraſſe. Non eſt igitur, cur de diuina pietate deſperemus. Cùm Iſmael è domo patris egreſſus, cum Agara mater ſua erraret in ſolitudine, & præ ſiti animã ferè efflaret, extulit ploratum, qui fuit à Domino exauditus. Iacebat ille ſub quadam arbore, vbi eum Agara poſuerat, ne eum morientẽ oculis aſpiceret. Sed oſtendit illis Deus fontem aquæ, cuius potu ſitim ſedarũt, & ſeipſos refecerũt. Nos qui è domo patris egreſſi ſumus, qui Deum optimum patrem reliquimus, & in mundi ſolitudine erramus in peccatorum ſylua impediti, in vitiorum deſerto inuio & inaquoſo verſati, ne velimus peccatis noſtris adhibere deſperationẽ: ſed labes noſtras deteſtantes, & vim lachrymarum fundentes accedamus ad arborẽ crucis, ad Chriſtũ crucifixũ, ad arborẽ vitæ, vbi fontẽ miſericordiæ pleniſſimũ inueniemus, cuius ſalutari potu lethalem ſitim, qua aridi animi noſtri laborãt, ex-

Simile.

tinguemus vt ardore inutiliũ cupiditatum ſedato, in tranquillitate viuamus. Adeamus igitur cũ fiducia, vt ait diuus Paulus, *ad thronum gratiæ eius*, vt miſericordiã conſequamur. Qui enim dura Hebræos in Babylonica captiuitate detentos non deſeruit, qui ad illos miſit diuinum ſuum vatem, ad gentes apoſtatrices & feritate barbaras, ad homines dura facie & indomabili corde, multò minùs nos, quorum ſcelera ſuo ſanguine expiauit, derelinquet.

b *Et dices ad eos: hæc dicit Dominus Deus.* Hæc erat diuinorũ vatũ præfatio. Sẽſus eſt, ego te prophetam cõſtituo: ita ad Hebræos, & incipe loqui illis more aliorũ prophetarũ. Dices enim te nõ qua ratione homo es ad eos verba facere, ſed quatenus diuinus es vates: imò Deũ eſſe, qui per te loquitur, qui nec fallere poteſt, nec falli. At omnis homo mẽdax, vt ait regius vates. Sed dicet aliquis fortaſſe: Si omnis homo eſt mendax, cũ Dauid homo eſſet, videtur cõcludi eũ eſſe mẽdacem. Si mẽdax, ergo ei non eſt adhibenda fides, ſi ei fides adhibenda non eſt, non eſt hoc illi credendum, mirum omnem hominem eſſe mẽdacem: ille enim eſt, qui ait: *Omnis homo mendax.* At non hoc dixit quatenus homo, ſed quatenus Dei propheta, cuius ore Deus loquebatur. Ita enim ait: *Ego dixi in exceſſu meo: omnis homo mendax.* Hoc dixit in exceſſu, cùm eſſet ſpiritu prophetiæ agitatus.

Si fortè vel ipſi audiant. Dictio hæc, fortè, non denotat in Deo ignorantiam, ſed in nobis liberum arbitrium. Sic Deus Ieremiæ: *Noli ſubtrahere verbum, ſi forte audiant, & conuertantur.* Et apud Matthæum. *Forte filium meum verebuntur.*

d *Et ſi fortè quieſcant.* Hoc eſt, ſi fortaſſe nolint te audire. Acſi dicat Deus: Loquẽtis eis, ſiue te audiãt ſiue nõ. Et ſi Deus certo ſciat, multos eſſe, qui ei non ſunt obtẽperaturi, eos tamẽ vocat, ne poſteà dicãt nõ fuiſſe monitos ab eo: & vt nos doceat debere nos cõferre beneficia etiã in eos, qui ingrati videntur. Vt Sol non deſinit micare radiis etiã ſi nubes velit eius lucẽ obſcurare, ſic nos nõ debemus à beneficiis deſiſtere, erga eos qui noſtrorũ benefactorũ ſplendorẽ maculare voluerũt. Vt enim nux & oliuæ notiſſimæ plantæ, etſi virgis cædãtur, vbertimos tamẽ fructus producũt, ſic nos etiã ob præclaras virtutis actiones obiurgati, maledictis læſi, & ingratitudine laceſſiti, eas relinquere nolim⁹, quin potiùs in illas toto pectore incubamus. Eſt quidẽ mortaliũ labes, quædam & macula virtuti inuidere, velléque ipſum florẽ dignitatis labefactare. Poſſunt etiã verba hæc ita explanari, *vt ſi fortè quieſcant*, ſit idem, ac ſi fortè à vitiis deſiſtant: impij enim quamdiu impij non quieſcunt, ſed vt ait Eſaias, *ſunt quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt.* Nam perturbationibus commoti, fremunt inſtar Euripi, & cupiditatum motibus magnoperè concitantur. Viri autẽ pietate & charitate viuũt, & animi ſecuritate & quiete, quæ illis afferũt cũ cõſtantiã, tum etiã dignitatem.

57.

e *Dominus exaſperans eſt.* Id eſt, rebelles ſunt, méque prouocant ad iram.

f *Et ſcient, quia Propheta fuerit in medio eorum.* Hoc eſt, tunc intelligent Deum miſiſſe Prophetã, qui eos ſalutis admoneret. Et ita ſeruabuntur, qui inter eos pietatem coluerint, impij verò Deum accuſare non poterunt.

g *Ne timeas eos.* Ne taceas ob eorum metum, annũtia illis intrepidè ſcelera ſua. Huiuſmodi debet eſſe Euangelicus cõcionator. Et ſi maledictis vulneretur, permanet tamen in veritate nuntianda, & ita beatitudinẽ illã obtinebit, de qua Chriſtus apud Matthæum: *Beati eſtis, cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos mentientes propter me.* Diſcipulis ſuis dicebat Chriſtus: *Nolite timere puſillus grex.* Et alibi, *Non turbetur cor veſtrum, nec formidet.* Vt aqua quieta & tranquilla oſtendit nobis eam intuentibus imaginem noſtram inſtar ſpeculi: ſed mota & perturbata nequaquam, ſic cor noſtrũ ſi placidum eſt & ſedatum, repræſentat nobis figuram noſtram, vt nos ipſos agnoſcamus, id quod fieri non poteſt, ſi eſt cõcitatione agitatum, & metu perterritum. Eam ob cauſam oportet, vt cor noſtrum nõ perturbetur, nec formidet. Vt ſera penſilis, cum turbata eſt, non poteſt claue aperiri, quia non illi accurrit artificium ob intemperiem ſuam, ſic cor noſtrum, cùm eſt perturbatione concitatum, nulla vult exhortationis claue reſerari, quia non obtemperat rationi apperitus: quo fit, vt cor impii ob artificii temperiem non aperiatur Deo per Salomonem clamanti: *Præbe fili mi cor tuum mihi, aperiatur autem dæmoni claue adulterina abutenti. Cor meum*, dicebat quidam, *conturbatum eſt in me.* Et alibi: *Dormiui conturbatus.* Sed qui ſuam conturbationem dolebat, Deo volebat aperiri: ille verſatur in magno periculo, cuius cor perturbatione & formidine motum Deo clauditur, nolens veritatem nuntiare, & munere concionandi intemperanter abutens. Quid timet, qui ſecum Deum habet adiutorem? *Dominus protector vitæ meæ*, aiebat rex Dauid, *à quo trepidabo?* Et alibi, *Non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Et Salomon in Prouerbiis: *Iuſtus quaſi Leo confidens abſque terrore erit.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Quid poteſt eſſe tutius nobis, quàm arma diuina induere, & animum habere Chriſti gratia roboratum? Quid fortius? quid munitius? quid inexpugnabilius? Si altè ſpectare voles, & ad veritatem mentis oculos reuocare: videbis apertè, nihil poſſe eſſe vel ad vitæ ſuauitatem iucundius, vel ad vtilitatem accommodatius, vel ad animi pulchritudinem elegantius, vel denique ad fortitudinem & firmitatem obtinendam & conſeruandam præſtantius. His armis indutos mittebat Chriſtus diſcipulos ſuos, dicens illis: *Ecce ego mitto vos ſicut oues in medio luporum.* Acſi diceret: Mitto vos oues inter lupos, vt lupos in oues conuertatis. Oues eſtis, quarum lana alii induentur, quarum lacte, & caſeis veſcentur. Vos manſuetudine veſtra eorum iram vincetis: veſtra tolerantia eorum excandeſcentiam, veſtra humilitate eorum ſuperbiam, veſtra manſuetudine eorum duritiem, veſtra virtute eorum iniquitatem ſuperabitis. Et tandem his armis de illis mirabiliter triumphabitis: ideo ne timeatis eos.

Matt. Luc. 12. Ioan. 14. Similitudo. Prou. 23. Pſal. 54. Pſal. 56. Pſal. 26. Pſal. 22. Prou. 28. Rom. 8. Matt. 10. Luc. 10.

h *Quoniam increduli & ſubuerſores ſunt tecum.* Hoc prædixit Deus Prophetæ, ne eum moleſtiæ imparatum inuenirent. Illis enim calamitas eſt grauis, quibus eſt repentina.

i *Cum ſcorpionibus habitas.* Scorpio animal eſt venenoſum, quod placidè incedit, ſed vulnerat cauda: non ferit facie, ſed parte poſteriore. Talis eſt ille qui etſi blandus videatur, occidere tamen deſiderat, intus Nero, foris Cato. Vt apis ore portat florem, ſed retrò aculeo ferit, ſic nõnulli blandè & ſuauiter loquuntur, vt eos verbis demulceãt, quibus ob malitiam perniciẽ machinãtur. De illis aiebat Regius vates: *Circumdederunt me ſicut Apes, & exarſerunt ſicut ignis in ſpinis.* Illud eſt hoc loco aduertẽdum comparari impios homines cum brutis & feris: nã hic vocantur Scorpiones: apud Eſaiam hericii, apud Matthæum, & apud Ioannem Lupi, apud Lucam Vulpes, apud Matthæum & Lucam progenies Viperarum. Vnde Pſalmographus, *Homo*, inquit, *cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Cæterum Scorpiones poſſunt hic accipi pro herbis quibuſdam: eſt enim Scorpio ſiue Scorpius herba quædã ſemen habens inſtar Scorpionis, de qua Plin. lib. 22. Et quoniam hæ herbæ ſpinas habent, quibus calcan-

Simile. Pſal. 117. Eſai. 34. Mat. 10. Ioan. 10. Luc. 13. Matt. 3. Luc. 3. Pſal. 49.

res feriunt, ideò cum illis Iudæi merito comparantur. Pagninus vertit: *Et cum tribulis habitas*: eſt enim tribulus herba duris ſpinis plena. Vnde ſtimuli ferrei, & virgæ, quibus ſolebant quondam nocentes homines flagellari, tribuli vocantur, & Scorpiones. Ita intelligitur id, quod eſt libro 3. Regum mandatum: *Pater*
3. Re. 12. *meus cæcidit vos flagellis, ego autem cædam vos Scorpionibus*. Illud eſt magnoperè aduertendum, dicere Deum Ezechieli, ne timeat Hebræos, ad quos eum mittebat, quoniam ſubuerſores ſunt, & Scorpiones, & contumaces. Ac ſi diceret: Si virtute ornati eſſent, ſi eſſent fide muniti, & charitate roborati, eſſent abſque dubio timendi: at cùm ſint omnium ſcelerum maculis notati, cùm eos lex diuina nihil valeat, iudicia taceant, vera religio occiderit, noli eos timere. Plus poteſt vnus virtute munitus, quàm multi virtute nudati. Eliſæus obſeſſus à Syris dixit puero ſuo innumerabiles hoſtium copias aſpicienti, & metu laboranti, *Noli timere, plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis*. Et vidit puer exercitum angelorum Eliſæo opem
4. Re 18. ferentium. Et fuerunt Syri cæcitate percuſſi, & Regi Iſraëlis traditi in Samaria. Volebat impius Saul piũ interficere Dauidem, & ait diuina ſcriptura in hunc modum libro primo Regum. *Timuit Saul Dauidem, eò quod eſſet Dominus cum eo*. Rex erat Saul magnis diuitiis affluens, multiſque militum copiis ſtipatus, & tamen pauperem Dauidem, exulẽ, & derelictum, quòd eſſet virtute prædictus metuebat. Magnas vires virtus habet: non enim aſpicis quã debiles ſint impij aduerſus iuſtum, & quã formidabilis ſit iuſtus aduerſus impios? Sed dices: impius poterit detrahere de me, & notã ignominiæ mihi inurere, & mei nominis claritatẽ & amplitudinem ſuis maledictis deformare: cur igitur eũ nõ timebo? Quid ais? Nonne intelligis magnificum eſſe ab impiis reprehẽdi? Eorum de te detractio eſt vitæ tuæ approbatio. Tunc oſtendes eſſe te iuſtitia inſignẽ, ſi illis diſpliceas, qui Deo nõ placẽt. Hoc intel-
Pſal. 37. ligẽs Dauid aiebat: *Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem*. Antiſthenes inſignis Philoſophus, cùm aliquando ab improbis & ſceleratis efferretur laudib⁹, dixit, vt refert Diogenes Laertius, O me miſerum, metuo ne in crimẽ aliquod inciderim. Et alibi dicenti cuidam, multi te laudant, Quid, inquit, mali feci: Sentiebat illuſtris Philoſophus opinionẽ impiorũ hominũ ſolere eſſe laudatricem vitiorum, & virtutum obiurgatricẽ. Hoc intuebatur animo Seneca, modeſtia clarus, & philoſophia admirandus, cùm diceret argumentum eſſe recti malis diſplicere. Et pater Latinæ eloquentiæ Cicero, ea, inquit, eſt profectò iucũda laus, quę ab his proficiſcitur, qui & ipſi in laude vixerũt. Cùm igitur facinoroſi & ſceleribus contaminati, nihil valeãt apud Deum, non ita ſunt metuendi, vt ob eorum timorem Dei veritatem celemus, nos qui cõcionandi munus ſuſcepimus, quin potius opus eſt, vt munere noſtro bene, liberè & intrepidè fungamur.

k *Aperi os tuum*. Hoc eſt, diſpone te ad intelligendum, & ego in te ſcientiam infundam. Quæ dixeris mea erunt: erit os tuum diuinis verbis abundans. Sic in Pſalmo: *Dilata os tuum, & implebo illud*. Et alibi dicebat Dauid: *Os meum aperui, & attraxi ſpiritum*. He-
Pſal. 8.
Pſal. 118. braiſmus eſt, quo oſtendit diuinus Vates animum ſuũ præ deſiderio cœleſtis ſapientiæ anhelantem fuiſſe à Deo ſpiritu prophetiæ illuſtratum.

l *Et comede quæcunque ego do tibi*. Ad hoc erat aperturus os ſuũ, vt ea comederet, quæ Deus erat illi daturus. Volebat Deus, vt Ezechiel, quæ dicturus erat, priùs comederet. Debet enim concionator ea quę dicit, non ſolùm primoribus labiis attingere, ſed comedere, & intus guſtare, & diligẽter perpendere, & memoria repetere. Si ille animi morbo, & ſenſus ſtupore ſuauitatẽ euãgelicæ doctrinæ nõ ſentit, nec eorũ quę prædicat, guſtũ habet, qui fieri poteſt, vt alij recte & ardẽter, vt oportet ad comedẽdũ perſuadeat? Colliges hinc diuinam doctrinã eſſe ſpiritu alimentũ & eſcam. Nullus cibus eſt ſuauior ſapiẽtia cœleſtis, nullæ epulæ dulciores. Hęc eſt ambroſia diuina animũ alẽs ad ęternitatẽ, qua incredibilis percipitur voluptas. Hac illuſtrat⁹ anim⁹ oculos ad cœlũ tollit, Deũ intuetur, & cœleſtia myſteria aſtris fulgentiora contemplatur.

m *Inuolutus liber*. Hoc eſt, papyrus quędã circomplicata, ex vtraque pagina ſcripta. Erat veluti libellus memorialis circũuolutus, habẽs vtrãq; partẽ literis exaratã: in quo cõtinebãtur ſcelera, quæ Iudæi admittebant, & pœnæ, quas erãt pro illis daturi. Itaque erat prophetia calamitatũ, quib⁹ Iudęi propter eorũ maleficia erãt miſerè opprimẽdi, erat ibi Hieroſolymę euerſio, tẽpli cõbuſtio, Hebręorũ captiuitas, & eorũ incredibiles ærumnæ: quæ omnia Ezechiel erat illis nunciaturus. Ideo fortaſſe libellus erat circũuolutus, quia prophetiam rerum futurarũ cõtinebat: ſunt enim futura contingẽtia hominibus occulta. Solus Deus ea cognoſcit, & ij, quibus ille ea voluerit reuelare. Poteſt per hũc librũ ſacrã ſcripturã intelligere, quę inuoluta eſt, & obſcura multis in locis explicatu diffic[illegible]. Sed expãdit eã Deus corã Propheta: quia etſi ſit circumplicata, eam tamen illis aperit Deus, quibus vult ſuorum myſteriorum ſciẽtiam communicare, hoc eſt viris piis, animi ſubmiſſione inſignibus, & virtute pręcellentibus. Diuina ſapiẽtia homines ſuperbos & improbos non vult in ſua ſacraria admittere. Quo fit, vt qui animi impuritate & elatione infecti, & flagitiis cõtaminati ad diuinã ſcripturam explanandam arrogãter & audacter accedũt, in hæreſes ſæpe incidant, & in erroribus peſtilẽtibus verſentur. Lutherus ait diuinas literas facillimas eſſe, & apertiſſimas, & eam ob cauſam non indigere magiſtro, ideo contemnendum eſſe diuum Hieronymum, diuum Auguſtinum, & alios ſanctos, diuinarũ literarũ interpretes. Vt autem hoc probet, affert locum illũ Pſalmographi: *Declaratio ſermonũ tuorum illuminat*, dicens, in Hebraico pro declaratione eſſe oſtiũ ſiue portam: vt ſit ſenſus. Diuina ſcriptura in oſtio in introitu ſtatim cùm in eã ingredi cœperis, mentem illoſtrat. Hæc eſt eius probatio. Et non videt cæcus, & ſuperbus homo id, quod in eodem pſalmo ſtatim ſequitur: *Et intellectum dat paruulis*. Vult enim diuinus ac regius vates ſignificare diuinam legem etiam in principio mentes illuminare eorum, qui ad eã humiliter accedũt, paruuli enim pro humilibus accipiuntur. Horum intellectum illuſtrant diuinæ literæ, non ſuperborum, non arrogantium, nõ antiquos patres, & ſanctos doctores cõtemnentium. Oſtium diuinæ ſcripturæ illuminat, qui per illud ingrediũtur. ingrediũtur autem per illud paruuli, ſubmiſſi, & humiles, qui ſe ſubiiciũt, & inclinãt, nõ autẽ elati, inſolentes, arrogãtes: hi enim cùm ſe nolint ad oſtij introitum inclinare, retrorſum cadũt. Prætereà nõ ſequitur: Non ſolum qui ſanctę ſcripturę intima arcana penetrant, ſed etiam qui vel eius oſtiũ ingrediuntur, lumine quodã illoſtrãtur, ergo tota ſcriptura eſt facilis & perſpicua. Vnde hęc conſecutio? Et quamuis ſequeretur hoc, nõ tamẽ tibi intellectũ daret ô Luthere, qui inaudita arrogantia omnes contemnis, & ac ſi diuina oracula funderes, te ſolum audiendum pręedicas. Audi diuinum pſaltẽ ita canẽtẽ. *Declaratio ſermonũ tuorũ illuminat, & intellectum dat paruulis*. De iis ait Chriſtus Deus noſter apud Matthæũ *Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis*, Horum ait eſſe regnum cœlorum. Niſi enim conuerſi humiliemur & efficiamur vt paruuli, non intrabimus in regnum cœlorum

Aiunt

Aiunt perſpectiui hominem in profundo & obſcuro antro, ſiue in imo altiſſimi putei abſque aqua cõſtitutum etiam in luce meridiana videre ſtellas in cœlo, quas fieri non poterat, vt videret, ſi eſſet ſuper antrũ ſiue puteũ collocatus. Sic qui ſe ob animi ſubmiſſionem abiicit, & ad id humilitatis deſcendit, vt in profundo ſpecu cognitionis ſui ipſius ſedeat, aſpiciet meridie alta myſteria in cœlo ſacræ paginæ inſtar micãtium ſyderũ fulgentia, quæ nequaquam intueretur, ſi eſſe faſtu & ſupercilio inſignis, & ſuperbia ac inſolentia clarus. In prouerbiis ait ita Salomon: *Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit contumelia, vbi autem eſt humilitas, ibi & ſapientia.* Vnde ait Chryſoſtomus: Inter ſapientes ſapientior eſt, qui humilior eſt: Didimum philoſophum legimus hæc verba Alexandro Magno dixiſſe: Paratus eſt Deus ad dandum tibi ſapientiam, ſed non habes, vbi eam recipias, cum ſis ſuperbia refertus. Quẽadmodum arboris ramus, quò eſt plenior, eò eſt grauior, quantò plures & vberiores fructus producit, tãto profundiùs ſe abiicit, ſic qui ſapientior eſt, humilior eſt, quò quiſque magis eſt ſapientiæ fructibus onuſtus, eò magis ſe deorſum ſubmittit & inclinat. At ſuperbus inſtar inanis rami ſe erigit in ſublime, non animæ vtilitatem quærens, ſed vanitatem. Quam ob cauſam ad diuinam accedens ſcripturã interitum ſibi ipſi machinatur: ea enim eſt mons ille, quò ſi quis Eccl. 13 accedat in figura hominis vitam belluæ gerẽs, lapidibus obruitur, vnde veram ſapiẽtiam poterat obtinere, ſi ad literas ſanctas cum humilitate, & reuerentia, & diligenti animi præparatione accederet, inde exitiũ rettũ refert, quoniam eas vult ingenio tumẽte penetrare. De huiuſmodi hominibus ait Salomon in Prouerbiis: *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria.* Quemadmodum ſi quis vellet in ſplẽdidã ſolis Sphæram fixè aſpicere, obcæcaretur, quia fragilis oculorũ acies non poteſt per ſe tantum ſplendorem ſuſtinere, ſic qui ſuo fretus ingenio tentauerit in admirabilem diuinorum arcanorũ claritatem mentis oculos coniicere, obruetur tanto ſplẽdore, & obcæcata mẽtis acie id, quod volebat, nequaquã cõſequetur, quoniã ſũmi Dei myſteria nõ poſſunt hominum ingenio ſuperbia elato comprehendi, alioquin nihil inter Deum hominẽmque diſtaret, ſi arcana illius maieſtatis æternæ literis diuinis cõſignata cogitatio aſſequeretur humana. Id ſignificabant ea, quæ in ſanctis ſanctorum erant quẽdã tecta & velata. Fidens fortaſſe Paulus ingenio ſuo volebat, priuſquã Chriſti fidẽ reciperet, eius myſteria penetrare, ſed ea nõ percipiens, in magno errore verſabatur, cùm incenſus odio Chriſtianos affligeret, eóſq́, quos ne voce quidẽ vulnerare deberet, ferro trucidare cupiebat. At circũfulſit eum lux de cœlo, qui cadẽs in terrã nihil videbat, etiam apertis oculis. Qua in re fuit eius diſpoſitio ſignificata. Sed posteà cùm ſe abiiceret, cũ animi humilitatẽ amplecteretur & depoſita omnino animi elatione accederet ad Ananiam, viſum recepit. Et in hac humilitate conſtitutus aiebat: *Ego ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei.* In Pſalmo, vbi communis editio iuxta tranſlationem ſeptuaginta habet: *Firmamentum eſt Dominus timentibus eum*, pro firmamento eſt in Hebraico ſod, quæ dictio arcanũ ſignificat. Qua ratione ductus vertit diuus Hieronymus in hunc modum locum illum, *Secretum domini timentibus eum.* Quibus verbis promittit Deus, ſe hominibus pietate & humilitate conſpicuis ſecreta & arcana aperturum, quæ ſanctæ ſcripturæ monimẽtis continentur. Hoc eſt magnum Dei beneficium in homines manſuetos, ſeque ſubmiſſè gerẽtes collatum, quo nihil excellentius, nihil ſalutarius, nihil iucundius excogitari poteſt. Ad huiuſmodi homines reſpicit Deus, dicẽs apud Eſaiã: *Ad quẽ reſpiciam niſi ad pauperculum, & contritum corde, & trementem ſermones meos?* Esai. 66. Vbi ſeptuaginta habent: *Super quem intuear niſi ſuper humilem & quietum, & trementem ſermones meos?* Vnde Beatiſſima virgo: *Reſpexit*, inquit, *humilitatẽ ancillæ ſuæ.* Cùm autem tu ô Luthere & humilitatẽ Luc. 1. & Dei timorem deſpicias, & damnes, qui fieri poteſt, vt tibi diuina ſcriptura intellectum illuſtret? Tibi, tibique ſimilibus implicata eſt, & liber inuolutus, quem Deus ſuis expandit. Ait enim diuus Lucas Luc. 24. Chriſtum diſcipulis ſuis ſcripturas aperuiſſe. Ille eſt, Apoc. 5. qui iuxta diui Ioannis ſententiam habet clauẽ Dauidis, qui aperit, & nemo claudit, qui eſt dignus, qui aperiat librũ, quem Eſaias aſſignatũ vocat, & Ezechiel Esai. 29. librum inuolutum. De quo Chriſtus apud Ioannem: Ioan 5. *Scrutamini*, inquit, *ſcripturas, quia illæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me.* Quibus verbis innuit, nõ ſat eſſe earum ſuperficiem intueri, & ſenſum hiſtoricũ ab aperto orationis argumẽto non recedentẽ intelligere, ſed opus eſſe earũ etiam interiores ſentẽtias, & ſublimes intellectus, atque altas & profundas diuinarum rerum cognitiones mentis acie perpurgata diligenter perſpicere, ſummáque cura inueſtigare. Eam ob cauſam ait Ezechiel eſſe librum hunc ſcriptũ intus & foris, quia vtrunque habet ſenſum, & literalem & ſpiritualem, quem veteres in tres ſenſus diuiſerunt, allegoricum, tropologicum, & anagogicum. Lege totum vetus teſtamentum, ibique illud de Chriſto loquens inuenies. Chriſtus eſt fructus virginis, quem Deus promiſit eſſe dæmonis caput cõtriturum. Ipſe eſt verus Melchiſedech rex & ſacerdos, qui panem obtulit, Genes. 3. & vinum: idem ipſe hoſtia qui & ſacerdos. Ipſe eſt verus Iſaac, qui holocauſto deſtinat⁹ ligna ſuper hume- Gen. 14. rum portauit, baiulans crucem ad Caluariæ montẽ, de qua dixit Eſaias: *Principatus eius ſuper humerum eius.* Gen. 22. Ipſe eſt verus Ioſeph, à fratribus venũdatus, & poſtea Esai. 9. mundi ſaluator appellatus. Ipſe eſt verus Samſon ob Gene. 39. amorem Dalilæ, hoc eſt ob eccleſię dilectionem iniu- Gen. 41. Iudi. 16. riis affectus, qui facta magna inimicorũ ſtrage occubuit. Ipſe eſt verus Dauid ſuperans Goliam ligno & 1. Re. 17. quinque lapidibus, qui ligno crucis & quinque vulneribus mũdum ſuperauit. Ipſe eſt Deus, fortis, pater Esai. 9. futuri ſeculi, princeps pacis apud Eſaiam. Ipſe germẽ Iere 23. iuſtitiæ apud Ieremiã. Ipſe eſt paſtor vnus & princeps & 34. apud Ezechielem. Ipſe eſt *lapis abſciſſus, qui factus eſt* Eze 34. Dan. 2. *mons magnus, & impleuit vniuerſam terram*, apud Daniele. Zach 9. Ipſe eſt rex Sionis, iuſtus, & ſaluator apud Zachariã. Mich. 5. Ipſe eſt dominator Iſrael apud Michæam. Ipſe eſt Agg. 2. deſideratus cunctis gentibus, qui ſtante ſecundo tẽplo venturus erat in mundum, & in templo illo Hieroſolymæ prędicaturus, apud Aggęum. Ipſe eſt doctor iuſtitiæ apud Ioelem, & ſol iuſtitiæ apud Malachiam. Dies me deficeret, ſi vellem locos omnes diuinarum Ioel 2. Mala. 4. literarum recenſere, qui de Chriſto Deo noſtro loquuntur. Illud vnum aſſero totam veteris teſtamenti ſummã illius myſteria ſpirare. Id voluit diuinus pſaltes innuere, cùm ipſum Chriſtum in hunc modum lo- Psal. 39. quentem inducit: *In capite libri ſcriptum eſt de me.* Ac ſi diceret: Tota legis & diuinorum oraculorum ſumma de me loquitur: in veteri teſtamento ſunt mea myſteria literis ac perpetuis monimẽtis cõteſtata. Poſſum⁹ per hũc librũ ſcriptũ intus & foris conſcientiã intelligere hominis maleficiis imbuti ex vtraq; parte cõſcriptã. Eſt enim veluti codex accepti & expẽſi. In qua dã pagina ſunt ſcripta, quę nobis Deus impertiuit nimirũ anima, corpus, memoria, intellectus, volũtas, ſẽſus, pulchritudo, ingeniũ, ſcientia, opes, & dignitates, & omnia deniq; talẽta, quæ nobis ad negotiãdũ tradidit: nã alijs dedit quinque, alijs duo, alijs vnum, vt ipſe Luc 19. apud Matthæũ apertiſſimè teſtatur. Et apud Lucam, Mat. 25. *Negotiamini*, inquit, *dum venio.* Ex altera parte reſeri- Luc. 19. m⁹ in codicẽ peccata, errores, affect⁹, facinora, ſcelera

& ſexcenta maleficia, quæ omnia in confeſſionis ſacramento remittuntur, & de libro conſcientiæ delētur, ne pro illis pœnis æternis cruciemur. Conſtituit Deus in eccleſia ſua diuinos quoſdam quæſtores, ad quos cum rationibus librorum conſcientię confugeremus, illiſque errata oſtenderemus, vt ipſi nos à peccatis omnibus abſoluerent. Illis enim dixit Deus:
Ioan. 20. *Accipite ſpiritum ſanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt.* Sed ſi hos diuinos quæſtores, hoc eſt ſacerdotes reliquerimus, & pœnitentiæ ſacramentum contempſerimus, ad æterna ſupplicia damnabimur iuxta mortifera crimina in noſtræ conſcientiæ libris exarata. Hi ſunt li-
Dan. 7. bri de quibus ait Daniel: *Iudicium ſedit: & libri aperti ſunt.* Acſi diceret: Vidi mentis oculis Chriſtum mundum iudicaturum, corā quo libri conſcientiarum, in quibus ſcripta ſunt acta noſtra, patebunt. Et diuus Ioānes in Apocalypſi, *Vidi*, inquit, *mortuos magnos &*
Apo. 20. *puſillos ſtantes in conſpectu throni: & libri aperti ſunt. Et alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ: & iudicati ſunt mortui ex iis, quæ ſcripta erant in libris ſecundum opera ipſorum.* In his libris non ſolùm actiones, & verba, ſed etiam cogitationes, ſcribuntur. Et teſte diuo Paulo, *teſtimonium reddet illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem*
Roma. 2. cogitationū accuſantium, aut etiam defendentium in die, cùm iudicabit Deus occulta hominum. Legamus hunc librum conſcientiæ noſtræ plenum peccatis, videamus crimina noſtra, vt ea lachrymis deleamus, & ab illis in ſacramento confeſſionis abſoluamur. Si hoc facere neglexerimus, quid faciemus, cùm libri aperti fuerint, cùm vnicuique noſtrum cœleſtis
Luc. 16. ille iudex iuſtus & ſeuerus dixerit: *Redde rationem villicationis tuæ*? Quid illic reſpondebunt ſuperbi? quid auari? quid illi, qui turpibus voluptatibus ducuntur? quid illi qui virorum inſignium pietate ſplendorem extinguere voluerunt? quid illi, qui homines innocentes ad excidium & interitum vocarunt? quid illi, qui bellum intulerunt quieſcentibus, vt eorum veteres illibatáſque diuitias in profundiſſimam vanitatum ſuarum voraginem profunderēt? Quid denique illic reſpondebunt ſcelerati, qui Deo contempto huius ſeculi amore flagrarunt? Demus igitur operam vt liber conſcientiæ noſtrę in diuino conſpectu bonorū operum plenus appareat: hoc enim erit glorioſum, & illuſtre & ampliſſimis laudibus decorandum. Et vbi librum conſcientiæ perpolierimus, ad intelligenda myſteria diuinæ ſcripturæ accedamus, & librum il-
Matt. 1. lum, de quo ait Matthæus: *Liber generationis Ieſu Chriſti*, legamus, in quo, quid nos oporteat facere ad vitā æternam conſequendam, inueniemus.

n *Et ſcripta erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.* Diximus in hunc librum inuolutum intelligi prophetiam calamitatū quibus Iudæi erant ob ſua impia facinora conficiendi. Æquum enim erat, vt in ærumnas inciderent, luctus perciperent, ſummis doloribus angerētur, qui Deo contempto ſe vitiis cōtaminauerant, quibus obcęcati veluti domeſticis flagitiis ſe inquinauerant, & in lege diuina violanda fraudes impias conceperant. Ideò liber ille ſcriptus erat intus & foris, quia in vna pagina erant ſcripta eorum ſcelera, in altera eorū ſupplicia. Eam ob cauſam ſcriptæ erāt in eo lamentationes, elegię & planctus, quia declarabāt, quibus pœnis eſſent miſeri illi homines cruciandi. Hunc exiſtimo eſſe germanum huius loci intellectum. Sin autem per hūc librum ſacram intellexeris ſcripturam, poteris per lamenta, & lugubria carmina, & miſerabiles gemitus, exponere comminationes cruciatuū, quibus damnati in inferno iuſtè torquentur: quorū cruciatuū memoria & cōminatione nos vult diuina ſcriptura terrēre, & à vitiis abſtrahere. Sin autem per hūc librum interpretari volueris peccatoris conſcientiam, non eſt dubium, quin ſit plena cauſis lamentationū, & materia continui ploratus & gemitus. Huic interpretationi fauet verſio ſeptuaginta interpretum, quæ habet: *In eo ſcripta erant, quæ ante, & quæ retrò*, hoc eſt, ea, quæ palàm facimus, & ea, quæ occultè cōmittimus. Poteris per hunc librum cōcionem intelligere, quam Ezechiel erat apud Hebræos habiturus. Ideo in fine erant lacrymæ & lamēta. Debēt enim concionatores ſermones ſuos ploratu, querelis, ſuſpiriis, & commiſerationibus concludere. Ita conciones ſuas terminauit Ieremias: ita diuinus concionator Chriſtus ſeruator noſter intuēs ſe concionibus ſuis non conuertiſſe Hieroſolymam, videns ciui- Luc. 19.
tatem fleuit ſuper illam. Deplorauit Dauid infelicem occaſū filij ſui Abſalonis, qui fuerat ignominiosè in- 2. Reg. 18.
terfectus, dicēs: *Fili mi Abſalon, Abſalon fili mi, quis mihi daret, vt ego morerer pro te?* Deplorauit cœleſtis Dauid filium ſuum populum Iudaicum, dicens: *Si cognouiſſes & tu.* Et pro eo, qui erat & animam & corpus Luc. 19.
amiſſurus, vim lachrymarum profudit. Moyſes ſuffocauit precib⁹ ſuis inimicos populi Dei in aquis maris rubri, Chriſt⁹ voluit peccata noſtra ſuffocare in aquis Heb. 5.
lachrymarum ſuarum. Ideò non ſolùm ſuper ciuitatem, ſed in cruce pendēs pro peccatis noſtris cum lachrymis & clamore valido è vita migrauit.

ANNOTATIO.

l Quoniam increduli & ſubuerſores tecum ſunt.) Pro incredulis *eſt in Hebræo* סרבים *ſaranim, pro quo Pagninus vertit* rebelles. *Septuaginta totam hanc orationem ita verterunt.* Quia inſanient, & cōgregabūtur contra te in circuitu. *Pro incredulis, habent illi* παρεκστήσονται, *hoc eſt, inſanient à verbo* παρεξίστημι *quod eſt inſanire. Intellexerunt ſapientes viri incredulos omnes, & impios furere, & inſanos eſſe. Quæ maior poteſt eſſe inſania, quam velle profluxis voluptatibus gaudia amittere æterna, & cœlum pro inferno commutare? Contra verò quæ maior poteſt eſſe ſapientia, quam imperare cupiditatibus, refrænare libidines, contemnere voluptates, tenere iracundiam, coercere auaritiā, cæteras animi labes repellere, & tandem gloriam immortalem comparare? Cum autem hæc impij non curent, inſani quidem ſunt. Quemadmodum furioſi & dementes ſibi*
Simile. *ipſis manus iniiciunt, ſic impij & ſcelerati vulnera ſibi infligunt inſanabilia. Ideò ait Eccleſiaſticus:* Quaſi romphęa
Eccl. 21. bis acuta omnis iniquitas, plagę illius non eſt ſanitas. *Imo ſeipſos interficiunt, nam vt eſt in libro Sapientiæ litteris*
Sap. 16. *mandatum*, homo per malitiam occidit animā ſuā. *Quæ poteſt eſſe maior inſania quam ruere in interitum* Iob 5.
voluntarium? Volens Iob impiorum oſtendere ignorantiam, eſſéque omnes illos etiam in rebus apertis ſapientia deſtitutos ait: Per diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte ſic palpabunt in meridie. *Cum timor Dei vt ait* Pſal. 110.
Dauid in pſalmo, & filius eius in Prouerbijs, ſit ſapientiæ Prou. 1.
principium, homines autem ſceleribus imbuti ſint à timore diuino alienati, apertè concluditur eos non ſolum ſapientia carere, ſed ne eius quidem habere principium. Verba illa pſalmographi: Dixi iniquis nolite iniquè agere, *verti* Pſal. 74.
poſſunt ex Hebræo: Dixi dementibus, nolite inſanire, *vel, vt ea tranſtulit Pagninus:* Dixi inſanis, ne inſaniatis. *Idem verbum & improbum ſignificat & inſanum, quoniam omnes improbi inſani ſunt. Eos in inferno cruciatos in-* Sapien. 5.
ducit liber Sapientiæ in hunc modum loquentes: Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam. *Et paulò poſt:* Pugnabit cum illo orbis terrarum cōtra inſenſatos. *Vbi aſpicis apertiſſimè impios omnes inſenſatos appellari. Id innuens diuus Paulus in epiſtola ad Romanos ait:* Roma. 1.
Euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum

eſt

eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. *Vnde rectè ait Auguſtinus peccata, eſſe animarum tenebras: & Chryſoſtomus omnem malitiam appellat cæcam: & Gregorius mentem malignitate captam cæteris eſſe ſtultiorē aſſeuerauter affirmat. Lactantius Firmianus, Omnis, inquit, ſapientia hominis in hoc vno eſt, vt Deum cognoſcat, & colat. Socrates idem inquit eſſe ſapiētiam & virtutem, intelligens eſſe veram ſapientiam cum virtute copulatā. Et quoniā videbat mortales flagitiis contaminatos, aſſeruit nullā eſſe inter illos ſapientiam. Eā ob cauſam fortaſſe veteres Socratici Mineruam, quam Deam ſcientiæ fingebant virginem eſſe dixerunt, vt veram ſcientiam à nullo homine eſſe cognitam ſignificarent. Nam Gentes illæ ob infidelitatis cæcitatem veritatem non aſſequebantur. Nam cum veram ſapientiā nemo poſſit obtinere, niſi fuerit diuino lumine illuſtratus, illud autem abſque fide nemo adipiſcatur, aperitè oſtenditur, nullum eorum qui ſunt à fide alieni eſſe verum ſapientem, quin potius ſtultum eſſe, dēſiſque tenebris circunfuſum.* Fons ſapientię, Eccle.1 *inquit eccleſiaſticus*, verbum Dei in excelſis. *Cùm autem Gentes abſque fide neſcierint verbum Dei, quis non videt eas ex fonte ſapientiæ non bibiſſe? Eſt igitur perſpicuum ſeptē illos, quos Græcia iactat ſe habuiſſe ſapientes nomen hoc iniuſto titulo poſſediſſe. Alcinous in libro de doctrina Platonis ait philoſophiam eſſe ſolutionem animæ à corpore, & conuerſionē quādam ad ea, quæ vera ſunt, atque diuina. Vbi vides philoſophiam potiùs eſſe in virtutis ſitam, quàm in cognitione, & ſapientes omnes, qui vera ſapientia ſunt præditi, eſſe ad Deū conuerſos, improbos autem omnes amentes eſſe atque in caligine tenebriſque verſatos. Id quodammodo intelligens Pſeuſippus Platonicus in libro definitionum, Philoſophia eſt, inquit, deſiderium ſapientiæ, contemplatio veritatis: vt virtus eſt cura animæ iuxta rectam rationem. Et Philo Platonicus in libro de vita contemplatiua philoſophiam ait auocare hominem à rebus caducis ad cœleſtes, ita vt præ deſiderio immortalis beatæque vitæ quaſi iam hac mortali vita defunctus humana relinquat. Illud eſt prætereà annotandum pro ſubuerſoribus eſſe in Hebraico:* וסלונים *veſallonim, quæ dictio ſpinam etiam ſignificat, vt apud eundem Ezechielem 28.* Ezech.28 Et non erit vltra domui Iſrael ſpina dolorem inferens. *Sunt enim improbi ſpinæ, quibus viri boni punguntur. Ideò vertit Pagninus:* Et ſpinæ tecum ſunt.

ARGVMENTVM CAP. III.

Dixit in fine capitis ſuperioris fuiſſe ad ſe librum diuinitus miſſum & coram ſe apertum: Nunc oſtendit fuiſſe intelligentia illius veluti admirabilibus dapibus refectum & recreatum: & accepta à ſanctiſſimo numine animi magnitudine & conſtantia, atque tolerantia rerum humanarum, miſſum fuiſſe ad Hebræos in Babylonica captiuitate detentos: & poſteà à cœtu hominū frequentiáque tanquam in portum ſe in ſolitudinem recepiſſe, vbi Deum audiuit ſibi loquentem, & futura nuntiantem.

CAPVT III.

ET[a] dixit ad me: Fili hominis, [b] quodcunque inueneris comede, comede volumen iſtud, & vadens loquere ad filios Iſrael. [c] Et aperui os meum, & cibauit me volumine illo, & dixit ad me. Fili hominis [d], vēter tuus comedet, & viſcera tua complebūtur volumine iſto, quod ego do tibi. [e] Et comedi illud, & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce. Et dixit ad me, Fili hominis [f] vade ad domum Iſrael, [g] & loqueris verba mea ad eos.

EXPLANATIO.

a *Et dixit ad me.*] Subauditur Deus, qui illi librum porrigebat.

b *Quodcunq; inueneris comede, comede volumen iſtud.* Hoc eſt, intellige omnia, quæ ſunt in libro hoc cōſcripta. Vnus erat liber, & tamen ait: *Quodcunq; inueneris, comede*: quia multa erāt in eo literis cōteſtata. Da, inquit, operā, vt ea animo percipias, & memoriæ mandes, atq; illis mētem veluti cibis ſuauiſſimis paſcas, & oblectes. Nullum eſt alimentum dulcius verbo Dei. Id intelligens diuinus pſaltes canebat: *Quàm dulcia faucibus meis* Pſal.118 *eloquia tua ſuper mel ori meo?* Et alibi, *Iudicia Domini vera* Pſal.18 *iuſtificata in ſemetipſa: deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſū multum, & dulciora ſuper mel & fauum.* Hic eſt fauus, qui ex ore leonis mortui exiuit, de quo dicitur in lib. Iudicum: *Examen apum in ore leonis erat ac fauus mel-* Iudic.14 *lis.* Et paulò poſt: *De forti egreſſa eſt dulcedo*: Leo fortis Apoc.5 Chriſtus eſt, de quo ait in Apocalypſi diuus Ioannes: *Vicit leo de tribu Iuda*: morte enim ſua mortē ſuperauit. De huius diuini leonis ore verba cœleſtia fauis dulciora prodierūt. Nulla eſt eſca ſuauior illis, nulla dulcior ambroſia. Verba Dei recreāt animus, inanes ſolicitudines pellūt, cupiditates ſedāt, detrahūt noxios timores, mētes alūt ad æternitatem, & vitę trāquillitatē largiūtur. Nulla poſſeſſio, nulla vis auri & argēti, nulla marmorea tecta ebore & auro fulgentia, nullæ ſyluarū amœnitates, nullæ ſupellectiliū deliciæ, nullæ epularū delectationes ſunt cū voluptatibus diuinorū verborū vllo modo cōferēdæ. At hoc nō intelligunt homines impii, qui ſcelere & maleficio paſcuntur, & impuris mūdi voluptatibus oblectātur. Nā vt ſenſus ob ægrotationē aliquam deprauatus, & corruptus dulcem fauum iudicat amarū, ſic animus peſtiferis opinionibus corruptus ſuauia Dei verba cōtēnit, & inſuauia exiſtimat. Vt ſues roſas proiiciunt, & lutum quęrunt, perdi- Similitudo ces & bellaria reſpuunt, & grādibus agreſtibus atque immunditiis auidiſſimè paſcūtur: ſic amētes hominea verborum Dei guſtum nō habent, & ad mūdi opes incertas & in caſu ſitas aſpirant, eiúſque falſis voluptatibus, & peſtilentibus illecebris deliniūtur. Diuinus noſter vates paſcitur verbo Dei, & ſub figura libri comeſti reficitur ſpiritu diuino, & dono prophetiæ, & poſteà ex Dei iuſſu proficiſcitor ad filios Iſrael. Debet enim cōcionator verba Dei priùs intelligere, & guſtare, & animo repetere, quàm ea referat, & auditoribus guſtāda proponat. Illud eſt hoc loco aduertēdū: nō dixiſſe Deum: Fili hominis comede aliquid ex hoc libro, ſed *quodcunque inueneris, comede*: nihil eſt diuinis literis mādatum, quod nō ſit animis noſtris vtiliſſimū. *Quæ-* Rom.15 *cunque ſcripta ſunt*, inquit Apoſtolus, *ad noſtram doctrinā ſcripta ſunt.* Et alibi: *Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata v-* 2.Timo.3 *tilis eſt ad docendum.* In libris humanis poſſunt errores inueniri, etiam ſi eorum authores ſint ſciētia exculti, & admirabili quadā doctrina præclari. Vt enim in agro fertili inter medicinales herbas oriuntur etiā aliquæ venenoſæ, ſic hominum ingenia inter ſalutaria monita producunt interdum humanos errores. Gentium philoſophi etſi contemptis omnibus & publicis & priuatis actionibus ſe ad inquirendæ veritatis ſtudiū cōtulerūt, inanes tamē cogitationes ſuas, & innumeras penè vanitates literis mandarunt. *Omnis enim homo*, vt ait pſalmographus, *mendax* eſt. Quid dicam de Pſal.115 inutilibus poëtarum figmentis? Mira canunt, ſed non

credenda poëtæ. Si aliquid boni afferunt aliquando,
illud mille conſpergunt mendaciis. At ſacra ſcriptu-
ra tota eſt vera, tota legenda, tota inquirenda, tota
Simile. deuoranda. Vt qui eruunt metalla, ne minima quidem
fruſtula contemnunt, verùm ſi venam aliquam au-
ream inueniunt, meatus omnes accuratè circunſpi-
ciunt, & terram ſimul eruunt cum auro, & diligenter
obſeruant, ſic nos in ſacra ſcriptura agere debemus.
Nihil prætereamus, ne vnum quidem verbum diui-
narum literarum contemnamus, imò multò auidiùs
& diligentiùs huic theſauro inquirendo operam de-
mus, & totum eruere conemur: non enim eſt ibi terra
auro commiſta: totum eſt aurum puriſſimum omni-
Pſal. 118. bus gradibus probatiſſimum: imò, vt ait regius vates,
ſuper millia auri & argenti. In diuina ſcriptura, quo-
niam eius author Deus eſt, qui nec falli, nec fallere
poteſt, quicquid ſcribitur, eſt veritas, quicquid doce-
tur, virtus, quicquid promittitur poſt mortem eſt im-
mortalitas, & felicitas æterna. Verbũ Dei illuminat,
& in viam dirigit cœlorum, ait enim diuinus pſaltes:
Lucerna pedibus meis verbum tuum. Quam ob cauſam
Pſal. 118 Dei amatores illud audire percupiũt. Vnde ait Chri-
ſtus Deus noſter: *Qui ex Deo eſt, verba Dei audit*. Et a-
Ioan. 8 pud Lucam: *Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt*
Luc. 11 *illud*. O admirabiles reliquias, tam pretioſas, & in
mundo tam parui æſtimatas: Si magnifacimus veſtes
ſanctorum, ſi vel fruſtula indumenti eorum veneta-
mur, & meritò quidem, quia eorum corpora tetige-
runt, quantò pluris æſtimare debemus Chriſti verba,
quæ ab eius corde per eius os ſanctiſſimum dimana-
runt, eiúſque lingua & labia tetigerunt? Omnia ſunt
diuina, ſanctitatis plena myſteria cœleſtia ſpirantia.
Moyſes incepit librum ſuum à generatione creatura-
rum: diuus verò Matthæus à generatione creatoris, di-
cens: *Liber generationis Ieſu Chriſti*. Et licèt tota ſacra
Gen. 1 ſcriptura vnus dicatur liber, eſt tamen in particulares
Mat. 1 libros diſtincta, inter quos illi ſunt excellentiores, qui
nouo teſtamento continentur, quorum primus eſt e-
uangelium Matthæi, quod ipſe appellauit *librum gene-
rationis Ieſu Chriſti*: Hoc eſt chronicum Chriſti, hoc eſt
eius teſtamentum, Quis filius non legit patris ſui te-
ſtamentum. Quis eſt qui audire nolit vltimam patris
voluntatem? Hoc nouum teſtamentum eſt diuinæ ſa-
pientiæ, & cœleſtium diuitiarum theſaurus inexhau-
Gen. 1 ſtus. In Geneſi ſcriptum eſt creaſſe Deum cœlum, ſtel-
las, & alias creaturas, in Euangelio autem conſtituiſ-
ſe alteram nouam lucem, nimirum eccleſiam, alios
nouos cœlos, nimirũ Apoſtolos, alios ſacerdotes, alios
põtifices, aliã legẽ, aliam vitã. Quod intuens Eſaias in-
Eſa. 57 ducit Chriſtũ in hunc modũ loquẽtem: *Ecce ego creo cœ-
los nouos, & terram nouã*. In mundi creatione dedit Deus
hominibus eſſe naturale, in mundi redemptione eſſe
ſupernaturale, ibi eſſe naturæ humanæ, hic eſſe gra-
tiæ, quæ eſt participatio naturę diuinæ. Sed vtrumque
teſtamentum vnus liber eſt, vna ſacra ſcriptura, vnũ
diuinorum arcanorum reconditorium, vnus cœleſtis
cibus ex admirabilibus dapibus confectus. Ideo præ-
cepit Deus Ezechieli, vt quicquid inueniret, comede-
ret, totúmque librum deuoraret. Id quod Deus diuo
etiam Ioanni præcepit, vt ipſe in Apocalypſi teſtatur.
Apoc. 10 c *Aperui os meum*.] Hoc eſt, animum appuli ad diui-
nam ſcripturam intelligendam, méque ad librum de-
notandum præparaui. Non ait, aperuit, ſed, aperui, ad
arbitrij libertatem oſtendendam. Dicitur tamen Deus
aperire os noſtrum, quia eſt prima cauſa, omnes tam
naturales, quàm voluntarias cauſas abſque dubio mo-
uens: & ab eo tanquam à fonte bonum omne proce-
dit: quam ob cauſam ait diuus Iacobus Apoſtolus,
Omne datum optimum, & omne donum perfectum deſur- Iac. 1
ſum eſſe deſcendens à patre luminum. Ideo ait pſalmogra- Pſal. 5
phus: *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit
laudem tuam*: & Eccleſiaſticus: *In medio eccleſiæ aperuit* Eccle.
os eius, & impleuit illum ſpiritu ſapientiæ & intellectus.
d *Venter tuus comedet, & viſcera tua implebuntur volu-
mine iſto*.) Id eſt, accipe, & ſerua verba mea, & donum
prophetiæ. Non ſolùm hæc ore comedes, ſed etiam in
ſtomacho retinebis, non ſolum verba mea intelliges,
ſed ea ſcrutaberis, in animo verſabis, & in ſtomacho Simile.
intellectus coquenda & dirigenda ſeruabis. Quemad-
modum nihil prodeſt plantam inſerere, ſi priuſquam
fructum ferat turbine aut procella euellatur, ſic parũ
nobis vtilitatis afferet verbum Dei auditum, & in a-
nimo inſertum & plantatum, ſi priuſquam fructum
producat, fuerit tentationis vento conuulſum. *Bea-
tus vir*, inquit regius vates, *cuius voluntas eſt in lege do-* Pſal. 1
mini, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Non ait eum
eſſe felicem, qui Dei verbum legerit, aut audierit, ſed
qui illud in animo verſauerit, & in ſtomacho intelle-
ctus concoxerit, illique ſtudioſè obtemperauerit, in
eiúſque meditatione dies ac noctes conſumpſerit.
Eam ob cauſam ait Deus: *Venter tuus comedet*: pro quo
Ionathas habet, *Anima tua ſaturabitur*. Et adiecit ſta-
tim: *Et viſcera tua complebuntur volumine iſto*: nam multi
comedunt verbum Dei, ſed vacui manent: multi illud
ſumunt, quorum viſcera, hoc eſt interiora animi non
replentur, quia illius ſtatim obliuiſcuntur, aut illud nõ
ad vtilitatem, ſed ad curioſitatem quærunt. nec ea
obſeruant, quę obſeruanda animo percipiunt. Id obii-
ciebat Deus ingratis Iudæis per Aggæum prophetã Agg. 1
dicens: *Seminaſtis multum, & intuliſtis parum, comediſtis,
& non eſtis ſaturati*. Illi multùm comedunt, ſed mini-
mè reficiuntur, qui multa legunt, & audiunt, ſed male
viuunt, ſe vſque adeò vitiis contaminantes, vt cum
eorum vita mirabiliter pugnet ſtudium.
e *Et comedi illud*.] Hoc eſt, videbar mihi imagina- Mat. 5
ria viſione me ipſum librum comedere.
f *Vade ad domum Iſrael*.] Priùs comedit librum, & po-
ſtea iuſſus eſt alios docere. Priùs ſe debet alimẽto ſpi-
rituali reficere, qui alios reficiendos gerit. Qui fece-
rit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlo-
rum. Sed dices: Si Ezechiel erat in medio captiuorum
Hebræorum vt fuit capite primo oſtenſum, quomo-
do nunc iubetur ad eos ire? Huius quæſtionis facilis
eſt reſponſio: nam licet eſſet in Chaldæa cum capti-
uis Hebræis, ab illis tamen ſe abducebat, quia ſcele-
ratorum offendebatur aſpectu, & quietem ſolitariam
diligebat, vt ſe poſſet tranquilliùs dedere contempla-
tioni, & ad Deum ſuum pias preces liberiùs profun-
dere.
g *Et loqueris verba mea*.] Non tua. Qui enim non Dei
verba, ſed ſua proferebant, iis verbis à Ieremia repre- Iere. 23
henduntur. *Nolite audire verba prophetarum, qui prophetãt
vobis, & decipiunt vos, viſionem cordis ſui loquuntur, non
de ore domini*.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. III.

1 Comede volumen iſtud.) *Septuaginta interpretes
pro volumine habent κεφαλίδα, quæ dictio caput ſignificat,
Prou. 16, & partem diuiſam, aut locum ſeparatum libri quem vulgus
capitulum vocat. In Hebraico verò eſt* מגלה *megillah, quæ
dictio propriè ſignificat librum reuolutum, deriuatur enim à
verbo galal, quod inter alias ſignificat reuoluere. Vnde Pro-
uerbiorum illud*: Reuela domino opera tua, *poteſt etiam
verti*: Reuolue ad Deum opera tua. *Ac ſi diceret: Opera
tua duas*

tua duas habent facies, alteram ſimulatæ virtutis, alteram veræ iniquitatis, quarum primam hominibus oſtendis, vt in luce & oculis hominum iuſtus videaris, ſecundam verò tegis, vt flagitia tua honeſtatis tegumento coopertas, & exiſtimas homines in te probitatis & virtutis ſplendorem intueri. Sed reuolue Deo actiones tuas, & earum faciem flagitiorum maculis contaminatam ante eius oculos pone, cum vehementer orans & obſecrans, velit labes tuas teterrimas delere & expiare. Vt enim mendicus membra ſana tegit, ea autem oſtendit, quæ ſunt ſaucia, & tabe confecta, & vulnere labefactata, vt eleemoſynam obtineat, ſic peccator non eſt virtutis actiones Deo oſtenſurus, ſed vlcera animæ, & membra ægritudine vitiorum extabeſcentia, vt miſericordiam conſequatur. A verbo hoc galal deſcendit nomen galgal, quod cælum ſignificat, quod ſemper reuoluatur, & in orbem moueatur, ſæculoſque ſuos admirabili ordine conficiat. Significat etiam ſphæram, quia volubilis eſt, & rotam eadem ratione. Eam ob cauſam illud pſalmi: Vox tonitrui tui in rota, poteſt etiam verti. Vox tonitrui tui in cœlo. Quidam vertunt: Vox tonitrui tui in ſphæra, per ſphæram cælum intelligentes, quemadmodum ibi per rotam cælum etiam ſignificari nonnulli arbitrantur. Alij per rotam currum Pharaonis intelligunt in mari rubro ſubmerſum. Alij de Apoſtolorum concionibus per orbem terrarum veluti in rota & circum diſcurrentium locum illum explanant. Ego exiſtimo, Dauidem celebrare illic miraculum ſubuerſionis Ægyptiorum in mari rubro, quando coeuntibus aquis, quæ filiis Iſraelitis tranſeuntibus locum dederunt, impij fuerunt obruti, cælo intonante fragoribus nubium, erumpentibus fulminibus. Et quoniam ſolet diuina ſcriptura aërem appellare cœlum, dixit, auditam fuiſſe vocem & clamorem tonitrui in cælo, hoc eſt in aëre. Cùm enim anteà dixiſſet: Vocem dederunt nubes, etenim ſagittæ tuæ tranſeunt, intelligens per ſagittas nimbos & grandines vehementes, ſubdit ſtatim: vox tonitrui tui in rota: vt non ſolum mare fluctibus agitatum, ſed etiam aërem ſignificaret procellis & tonitruis concuſſum. Narrat igitur diuinus vates facta Dei mirabilia, ſuæque miſericordiæ & potentiæ clariſſima monimenta, digna quæ ad æternam poſteri temporis memoriam tabulis publicis mandarentur. A verbo hoc galal deriuatur Galilæa, ad quam miſſus eſt Gabriel Angelus à Deo, vt virginem conſolaretur, eique nunciaret Dei matrem eſſe futuram. In Galilæa etiam voluit poſt reditum ad vitam ſuis diſcipulis apparere, vt euangelica narrat hiſtoria. Vis, vt ad te Deus cæleſtem mittat oblectationem? vis, vt tibi ſpiritualiter appareat, vis eum mentis oculis intueri placabilem, benignum ſuauiſſimum, amabiliſſimum, da operam, vt habites in Galilæa. Galilæa reuolutionem ſignificat: reuolue conſcientiam, conſidera teipſum, verſa in animo vitam tuam, muta actiones tuas, tranſi à vitiis ad virtutes, à dedecore flagitij ad amplitudinem honeſtatis, & eris Galilææ cultor, & Deum animo contemplaberis, ad illum aſpirabis & rapieris, & tales ac tantas voluptates percipies quales & quantas nullus mundi cultor non dicam percipere, ſed ne cogitare quidem vnquam potuit.

Pſa 76 | Exo.14 | Luc.1 | Mat.28

a Et aperui os meum. Septuaginta habent. Et aperuit os meum, nimirum Deus. Oſtendunt bona quæ agimus, à Deo eſſe. Ipſe enim, vt verbis vtar diui Pauli in epiſtola prima ad Corinthios, operatur omnia in omnibus. Et in epiſtola ad Philippenſes operari ait in nobis velle, & perficere. Non ſumus nos, ſoli, qui rectè & præclarè operamur, ſed nos cum gratia diuina. Ideo ait Apoſtolus. Non ego, ſed gratia Dei mecum. Sumus igitur Dei cooperatores: & liberum arbitrium cooperatur gratiæ: & ita Deus in nobis bona opera operatur, vt nos etiam ea operemur. Hoc intuens diuus Ioannes in vltima epiſtola ſua ait: Cooperatores ſumus veritatis: hoc eſt Dei, qui de ſeipſo ait: Ego ſum veritas.

1.Cor.12 | Philip.2 | 1 Co 15. | Ioan 3 | Ioan.14

ᵃ Non enim ad populum profundi ſermonis, & ignotæ linguæ, tu mitteris ᵇ ad domum Iſrael,
nec ad populos multos profundi ſermonis & ignotæ linguæ, quorum non poſſis audire ſer-
10 mones. Et ſi ad illos mittereris, ipſi audirent te. Domus autem Iſrael ᶜ nolunt audire te, quia
nolunt audire me. Omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde. Ecce ᵈ dedi
faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum, ᵉ vt
adamantem, & ᶠ vt ſilicem dedi faciem tuam. Ne timeas eos, nec metuas à facie eorum, quia
domus exaſperans eſt. Et dixit ad me: Fili hominis, ᵍ omnes ſermones meos, quos ego loquor
ad te, aſſume in corde tuo, & auribus tuis audi, & vade, ingredere ad tranſmigrationem ʰ ad
filios populi mei, & loqueris ad eos, & dices. Hæc dicit Dominus Deus, ſi forte audiant, &
quieſcant. ⁱ Et aſſumpſit me ſpiritus, ᵏ & audiui poſt me vocem commotionis magnæ, bene-
dicta gloria domini de loco ſuo, & vocem alarum animalium ᵃ percutientium alteram ad al-
teram, & vocem rotarum ſequentium animalia, & vocem cõmotionis magnæ. Spiritus quo-
que leuauit me, & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione ſpiritus mei. ˡ Manus enim
domini erat mecum confortans me. ᵐ Et veni ad tranſmigrationem ⁿ ad aceruum nouarum
15 frugum, ad eos, qui habitabant iuxta fluuium Chobar: & ſedi, vbi illi ſedebant, & ᵒ manſi
ibi ı ſeptem diebus mœrens in medio eorum. Cùm autem pertranſiſſent ſeptem dies, factum
eſt verbum domini ad me dicens. Fili hominis ᵖ ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies
de ore meo verbum, & ᑫ annunciabis ex me. Si dicente me ad impium ʳ morte morieris, ˢ non
annuntiaueris ei, nec locutus fueris, vt auertatur à via ſua impia, & viuat, ipſe impius in ini-
quitate ſua morietur, ᵗ ſanguinem autem eius de manu tua requiram. ᵘ Si autem tu annun-
tiaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab impietate ſua, & à via ſua impia, ipſe quidem in
impietate ſua morietur: tu autem animam tuam liberaſti. Sed & ſi conuerſus iuſtus à iuſtitia
ſua fuerit, & fecerit iniquitatem, ˣ ponam offendiculum coram eo, ipſe morietur, quia non
annuntiaſti ei, in peccato ſuo morietur, & non erunt in memoria iuſtitiæ eius, quas fecit: ſan-
guinem verò eius de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaueris iuſto, vt non peccet iu-
ſtus, & ille non peccauerit, ʸ viuens viuet, quia annuntiaſti ei, & tu animam tuam liberaſti.
ᶻ Et facta eſt ſuper me manus domini, & dixit ad me: ᵃᵃ Surgens egredere in campum, & ibi
loquar tecum. Et ſurgẽs egreſſus ſum in campum: & ecce ibi gloria domini ſtabat, quaſi glo-
ria, quam vidi iuxta fluuium Chobar. ᵇᵇ Et cecidi in faciem meam. Et ingreſſus eſt in me

ſpiritus,& ſtatuit me ſuper pedes meos,& locutus eſt mihi, & dixit ad me, [cc] Ingredere, & includere in medio domus tuæ. Et tu fili hominis, ecce data ſunt ſuper te vincula, & ligabunt te in eis, & non egredieris in medio eorum. Et linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans, quia domus exaſperans eſt. Cum autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, & dices ad eos: Hæc dicit dominus Deus. [dd] Qui audit, audiat, & qui quieſcit, quieſcat, quia domus exaſperans eſt.

a *Non enim ad populum profundi ſermonis.*] Non te mitto, inquit Deus, ad viros eloquentes, non proficiſceris ad Græcos, qui ſemper incredibili dicendi ſtudio flagrauerunt, ſed ad Hebræos, qui nulla vnquam fuere illuſtri laude eloquentiæ celebrati.

b *Ad domum Iſrael.*] Non te mitto ad ignotos, ſed ad fratres tuos, ad familiares tuos, ad filios Iſraelis, quos ſemper implicatos conſuetudine habuiſti.

c *Nolunt audire te, quia nolunt audire me.* Qui euangelicas conciones contemnunt, & audire nolunt, Deum non audiunt, nec illi parere deſiderant. His verbis cõſolatur Deus Ezechielem, acſi diceret: Ne mireris eſſe homines, qui te non audiant, cùm nec me velint audire. Samuelem ſimiliter à Iudæis è principatu eie-
1 Reg. 8 ctum volens Deus mœrore leuare, ita allocutus eſt.
Luc. 10 *Non te abiecerunt ſed me: ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt diis alienis, ſic faciunt & tibi.* Et apud Lucam diſcipulis ſuis ait: *Qui vos audit, me audit, qui vos ſpernit, me*
Rom. 2 *ſpernit.* Intuere & mentis oculis aſpice infinitam Dei pietatem: & vt verbis vtar diui Pauli, *diuitias bonitatis eius, & patientiæ & longanimitatis conſidera.* Negligebatur à Iudæis enim audire nolentibus, & tamen eos expectabat, & ad pœnitentiam adducebat. Dicebat Ezechieli: *Nolunt te audire, quia nec me audire volunt,* & tamen eum ad illos mittebat. O ſummam Dei benignitatem, & immenſam miſericordiam! Contrà verò cogita, & memoria repete inſolentiam noſtram. Volumus vt omnes attentiſſimis animis, ſummáque cum benignitate nos audiant: ſin autem nos contemni ſentimus ſtatim excandeſcimus, munus concionandi relinquimus, ſtomachamur, mœrore laceramur, & conficimur, virus acerbitatis in alios euomentes, eóſque
Simile ad iracundiam prouocãtes. Quemadmodum qui proceram cupreſſum ſterilem & funeſtam arborem ſecare contendit, vt aliæ plantæ fructiferæ creſcant, quæ ob eius noxiam vmbram comprimuntur, non deſperat, tametſi eam nec primo ictu, nec ſecundo excidat, ſed ſeorſim percutit ſecuri, donec eam proiiciat in terram, ſic concionator etſi nullam ſuæ concionis vtilitatem videat, non tamen adhibere debet in conſilio ſuarum cogitationum deſperationem: concionetur iterum atque iterum, vt ſecuri diuini verbi inſtrumẽto illo vitia ſecandi arborem infructuoſam deprauatæ conſuetudinis excidat, quo poſſint nouæ virtutum
Ezech. 14 plantæ pullulare. Non eſt hoc loco ſilentio prætereunda Iudæorum durities, & obſtinatio, Deum, qui
Exo. 20. eos à Pharaone mirabiliter eripuerat, qui eis legem ſuam tradiderat, qui eos ad ſummam dignitatem euexerat, audire nolebant: & Niniuitæ in quos hæc bene-
Ion. 3. ficia non contulerat, eius prophetam Ionam recepe-
Pſal. 17 runt, illi aures præbuerunt, eiuſque dictis obtemperarunt. De gentibus in communi ait per Dauidẽ Deus: *Populus, quem non cognoui, ſeruiuit mihi, auditu auris obediuit mihi.* Et de Iudæis ſubdit ſtatim: *Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis.* Ideo ſubdit hoc loco Deus: *Omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde.* Eodem modo capite ſecundo, *Filij eorum dura facie & indomabili corde.*

d *Dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum.*] Hoc eſt, dedi tibi magnam fortitudinem & firmitudinem. Maior eſt conſtantia tua in bono, quàm eorum pertinatia in malo. De ſeipſo aiebat Eſaias: *Poſui faciem meam vt petram duriſſimam.*

e *Vt adamantem.*] Adamas eſt pretioſiſſimus lapis, cuius duritia inenarrabilis eſt. Sunt autem adamantum quatuor genera, nempe Indicus, Arabicus, Macedonicus, & Cyprius. Sed inter omnes Indicus tenet principatum, eſt enim indomabilis & duriſſimus victor ignis nunquam incaleſcens. Hic diſſidet cum magnete lapide, tantáque illi vis eſt, vt iuxta magnetem poſitus ferrum ab eo abſtrahi non ſinat, aut abſtractum ad ſe rapiat. Eodem modo vir ſapientia & iuſtitia inſignis, firmus eſt & conſtans victor ignis calamitatum, nulla flammarum dolorum vi ita incaleſcens, vt comburatur, & conſtantiam amittat. Tantúmque eſt illi cum mundo diſſidium, Simile vt in mundo collocatus non patiatur ab eo homines abduci & attrahi, ſin autem mundus inſtar magnetis eos ad ſe rapiat, dat operam, vt conſiliis, monitis, vita, & exemplo eos ad ſe adducat & trahat ad verum decus. Et quemadmodum adamas venena facit irrita, & lymphationes, vanoſque metus abigit & expellit, ſic ille oſtendit hominibus vitiorum venena, vt ea deteſtentur: hortans illos vt inanes timores, vanáſque ſolicitudines depellant, & animi quietem & ſecuritatem ſtudeant adipiſci. Hæc quæ de adamantibus diximus, ſunt ex Plinio deprompta libro 37. cap. 4. quem ſequitur Gaudentius Merula libro 4. ſuorum memorabilium. Has ob qualitates & admirabilem fortitudinem comparat Deus Ezechielem cum adamante, quo nihil eſt firmius, nihil Pſal. diuturnius, & permanentius. Aſpice, quàm admirabilis & firmus adamas erat regius ille vates, qui nullis dolorum, nullis calamitatũ ictibus frangebatur, quin potiùs periculis expoſitus, ad flammam & ferrum vocatus, & in ſummorum capitis diſcrimen acceſſitus aiebat: *Anima mea in manibus meis ſemper, & legem tuam non ſum oblitus.* Accipi animam pro vita eſt in literis diuinis frequentiſſimum. Afferre animam in manibus iuxta morem Hebrææ linguæ eſt vitam omnibus periculis expoſitam habere: quod enim manu portamus, facilè amittimus. Hinc illud in libro Iudicum: *Poſui animam meam in manu mea.* Quibus verbis explicat Iephte ſe fuiſſe in ſummo vitæ periculo Iud. conſtitutum: nam locũ illum ita vertit Ionathas Chaldæus: *Id periculo fuit anima mea.* Eodem modo Iob calamitatum fluctibus iactatus, & periculis vndique cinctus aiebat: *Quare lacero carnes meas dentibus meis, & porto animam meam in manibus meis?* Fundens Ionathas fi- 1. Reg. lius Saulis preces ad patrem pro Dauide aiebat: *Poſuit animam ſuam in manu ſua.* Acſi diceret: Propter te ſe mortis periculo expoſuit, & in dimicationes terribiles obiecit. Hoc Hebraiſmo vtitur etiam diuina ſcriptura libro primo Regum capite viceſimo octauo. Eſt igitur ſenſus carminis Dauidis: Sum periculis expoſitus, & calamitatibus ſeptus, & tamen legem tuam ô domine non ſum oblitus. Semper tibi parebo, ſemper te amo- 1. Reg. re complectar, legem etiamſi verſer in gemitu & luctu, tuam à memoria mea nulla vnquam delebit obliuio, & in magno vitæ diſcrimine. Quæ memoria, quæ vis ingenij, quæ magnitudo obſeruantiæ tuis in me beneficiis reſpõdere poterit? Quare nihil eſt, nec erit, quod me à voluntate tua poſſit vnquam auertere. Id de

ſe, ſibi

ſe, ſibique ſimilibus aſſerebat diuinus ille Paulus dicens in epiſtola ad Romanos: *Quis nos ſeparabit à charitate Christi? tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius? Certus ſum, quòd nec mors, nec vita, nec vlla creatura nos poterit ſeparare à charitate Dei.* Vide diuini Apoſtoli exaggerationem, orationis ornatum, & vehementem charitatis ardorem, & intuere cœleſtis adamantis firmitudinem. Appellatur figura hæc à rhetoribus auxeſis Græcè, quam Latini augmentum vocant. Eligit potiùs Apoſtolus charitatem per omnes labores & calamitates tranſeuntem, quàm omnia mundi bona abſque charitate. Húc feruentem amorem igne ærumnarum probatum appellat Deus in Apocalypſi Ioannis aurum ignitum: quo ille munitur, qui adamas meritò appellatur. quomodo autem vir iuſtus appelletur adamas in manu Dei, oſtendimus primo capite, verba illa explanantes. *Cum eſſem in medio captiuorum.*

f *Et vt ſilicem.*] Tota hæc oratio ita verti poteſt: Sicut adamantem ſilice duriorem reddidi frontem tuã, ... eo eos non timebis.

g *Omnes ſermones meos, quos ego loquor ad te, aſſume in corde tuo.*] Non ſat eſt ſermones Dei audire, ſed opus eſt illos in corde cuſtodire, & iuxta illos operari. Colliges hinc cor noſtrum librum eſſe, de quo capite ſecundo diſſeruimus, verba illa explanantes: *liber inuolutus.* In Deuteronomio ait Deus per Moyſem: *Erunt verba mea in corde tuo, narrabis ea filiis tuis: erúntque quaſi ſignum in manu tua.* Per manus opera intelligimus: eam ob cauſam per doctrinam Dei veluti gemmam in manu voluit Deus ſignificare debere nos actiones noſtras iuxta legem ſuam dirigere, ab eáque nullo modo diſcrepare. Id innuit Chriſtus, quando apud Matthæum euangelicam doctrinam cum margarita & lapide pretioſo, qui in manu geſtatur, comparauit. Præterea ponere aliquid vt ſignum in manu, eſt illud memoriæ mandare: cùm enim quis vult recordari alicuius rei, ligat pro ſigno filium in manu. Ita illud Exodi intelligitur: *Erit quaſi ſignum in manu tua, & quaſi monimentum ante oculos tuos.* Debet igitur verbum Dei eſſe in manibus noſtris, vt illius nunquam obliuiſcamur. Sed non erit in manu, niſi ſit priùs in corde. Ideo priuſquam Deus dicat: *Erunt verba mea in manu tua,* ait: *Erunt in corde tuo.* Qui voluerit non incidere in peccata, ſermonem Dei in corde aſſumat. Id voluit iis verbis diuinus vates oſtendere: *In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* Tanto amore diuina verba proſequebatur, vt ea veluti pretioſiſſimum theſaurum, & excellentiſſima monilia in intima animi arcula recondita ſeruaret. Et Salomon in Prouerbiis de diuina doctrina loquens. *Liga,* inquit, *eam in corde tuo iugiter, & circunda gutturi tuo: cum ambulaueris, gradiatur tecum.* Quemadmodum in arca teſtamenti erat diuina lex, & manna, vt litteræ diuinæ multis in locis memoriæ prodiderunt, ſic in anima, vbi verbum Dei cuſtoditur, eſt etiam Chriſtus per gratiam, manna illud abſconditum & diuinum, de quo dixit Eſaias: *Verè tu es Deus abſconditus.* Et idem Chriſtus apud Ioannem: *Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi.* In anima hoc diuino cibo refecta eſt lex Dei ſcripta, non atramento, vt verbis vtar diui Pauli, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Eos, qui legem Dei in animo habent expreſſam, ait diuus Paulus, oſtendere opus legis ſcriptum in cordibus ſuis. Hi Deo parent, eúmque amore amplectuntur. Vnde ait apud Ioannem ipſa veritas: *Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit.* Et apud Lucam: *Beati, qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.* Nam vt ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: *non auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.* Et Iacobus Apoſtolus in canonica ſua: *Eſtote factores verbi, non auditores tantum, fallentes voſmetipſos.* Vt ille, qui vult in hoſtes irruere, & impetum facere, aut ſe ab illis protegere, indiget gladio, quo manu apprehenſo eos percutiat, vt poſſit de illis victoriam reportare, ſic qui voluerit, de mũdo, carne, & dæmone triumphare, hoſtibus animæ acerrimis, debet in manibus, hoc eſt in operibus verbum Dei geſtare: Eſt enim verbum Dei gladius diuinus, de quo ait diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios. *Aſſumite gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei.* Et diuus Ioannes in Apocalypſi ait de *Chriſti ore gladium proceſſiſſe.* Cùm Iacobus patriarcha ad exitum vitæ vocaretur, dixit Ioſepho filio ſuo: *Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio & arcu meo.* At nullibi in diuinis literis ſcriptũ legimus Iacobum intuliſſe bellum Amorrhæo, nec cum eo pugnaſſe. Quis eſt igitur gladius hic diſtrictus, quem aduerſus illum vibrauit, & quo illum percuſſit, niſi verbum Dei? Amorrhæus, qui ſonat rebellem, diabolus eſt, qui aduerſus creatorem rebellauit. Hunc vicit Iacobus patriarcha inſignis non modò domi clarus, ſed foris etiam admirandus, qui moriens extrema verba ad laudem & memoriam diuinorũ verborum reſeruabat, & interruptis ac morientibus vocibus, quæ ventura erant tempore Meſſiæ, diuinius prædicebat. Arma illa fortia, quibus dæmonem ſuperauit non ferrea erant, ſed ſpiritualia, hoc eſt, diuina verba in eius anima ſculpta, & manibus, id eſt, operibus vibrata. His armis munitus vicit hoſtem, de quo liberauit animam ſuam quam moriens filio ſuo Ioſepho ſingulari quodam modo commẽdabat. His armis debemus indui, & hoc exiſtimare nobile & illuſtre. Hæc debet eſſe noſtra voluptas & gloria diuinam legem ſeruare: Id animo percipiens diuinus pſaltes cõcinebat: *Portio mea domine, dixi, cuſtodire legem tuam.* Ac ſi diceret, Dixi, & mecum ſtatui, meas opes eſſe legem tuam cuſtodire, ac totam meam hæreditatem, totum patrimonium, omnes denique diuitias meas in legis tuæ obſeruatione conſiſtere. Nihil mihi magis eſt in optatis, quàm verba tua cuſtodire, & animo ſeruare, non eos ſequens, qui religionis ſimulatione ea ore iactant, cùm ab illorum amore animum habeant abhorrentem. Eam ob cauſam præcepit hoc loco Deus Ezechieli noſtro, vt omnes ſermones ſuos aſſumeret in corde ſuo.

h *Ad filios populi tui.*] Non mei. Eodem modo dixerat Moyſi: *Vade: populus tuus peccauit, quem eduxiſti ex Ægypto.*

i *Et aſſumpſit me ſpiritus.*) Id eſt, raptus ſum in ſpiritu.

k *Audiui poſt me vocem commotionis magnæ.*) Voluit Deus magna hac vocis commotione promiſſionẽ ſuá confirmare: promiſerat enim Ezechieli daturum illi magnam animi fortitudinem & conſtantiam. Eodem modo volẽs Deus Apoſtolos ſuos implere gratia, cóſque admirabili animi fortitudine, & inexpugnabili conſtantia munire, quemadmodum illis promiſerat, illud voce commotionis magnę ſignificauit. *Factum eſt,* inquit in actis diuus Lucas, *repentè de cælo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant ſedentes.* Explicans autem Ezechiel, quæ eſſet hæc vox, ait: *Benedicta gloria domini de loco ſuo.* Ac ſi dicat: Hoc audiui, nimirum: Benedicta gloria domini de loco ſuo. Hæc erat vox, quæ ſonabat. Et quoniam primo capite explicuimus, per hanc animalium viſionem Chriſtum ſignificari, qui erat in mundum venturus, ideo illa apparẽte, vox auditur magnæ commotionis, ſignificans admirabilem eſſe Chriſti aduentum, magnámque habere vim & poteſtatem. Ideo ait hæc vox: *Benedicta gloria domini de loco ſuo.* Ac ſi dicat: Hic eſt filius Dei vnigenitus, hic eſt gloria patris, hic eſt benedict⁹, qui veniet in nomine domini de cę-

lo, qui deſcendet de loco ſancto ſuo. *Filius ſapiens*, in-
Prou. 10. quit Salomon, *lætificat patrem*. Quare non eſt mirum,
Eſa. 40 filium vocari gloriam patris. Eſaias enim eum glo-
riam domini appellat, nam cùm prædixiſſet, eum aſ-
ſumpta humanitate ſe mundo viſibilem præbitu-
rum, has voces emiſit, *Reuelabitur gloria domini, & vi-
debit omnis caro pariter, quòd os domini locutum eſt*. Et Ma-
Mala. 1 lachias, *Ecce*, inquit, *dominus egredietur de loco ſuo, & deſ-
cendet*: Locus autem eius, ex quo deſcendet, cœlum
eſt, vbi eſt eius ſedes, iuxta id, quod ipſe ait per Eſa-
Eſa. 66 iam: *Cœlum ſedes mea eſt*. Et iuxta diui Ioannis ſenten-
Ioan. 1. tiam, locus Chriſti *ſinus eſt patris*, quem locum diuus
1. Tim. 6 Paulus in epiſtola prima ad Timotheum *lucem inacceſ-
ſibilem* appellat. At filij Dei deſcenſus non eſt intelli-
gendus ſecundum motum localem, nam Deus vt
Mala. 3 Deus eſt, non mutatur, qui ait per Malachiam: *Ego do-
Iere. 23 minus, & non mutor*. Et per Ieremiam: *Cœlum & terram
Philip. 2 ego impleo*. Sed dicitur deſcendere, quia *ſeipſum exina-
niuit, formam ſerui accipiens*, cùm eſſet Deus. Non igi-
tur cœlum deſeruit, ſed humanam naturam aſſumpſit
in vnitatem perſonæ. Poteris per hanc vocem dicen-
tem: *Benedicta gloria domini de loco ſuo*, canticum illud
intelligere à diuo Luca relatum angelorum beatorum
laudantium Deum in eius ortu, & dicentium: *Gloria in
altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*.
Luc. 2 Fortaſſe per hanc vocem ſtrepitus magni voluit Deus
excidium Hieroſolymæ Ezechieli ſignificare: dicebat
enim hæc vox: *Benedicta gloria domini de loco ſuo*, ſubau-
ditur, mox diſceſſura eſt. Ac ſi diceret propheta: Audi-
ui magnam vocem dicentem diſceſſuram eſſe gloriam
domini è templo Hieroſolymæ. Appellabatur tem-
plum locus domini, quia ibi erat propitiatorium, vbi
Deus preces audiebat, & reſponſa dabat. Et hæc vide-
tur huius loci germana explanatio, ſequitur enim. *Spi-
ritus quoque leuauit & aſſumpſit me, & abij amarus in in-
dignatione ſpiritus mei*. Cur obſecro abiit amarus, cur
dolore angebatur, cùm anteà gaudio perfunderetur,
quando dulci cibo libri paſcebatur, niſi quia ex illa
voce intellexit, & animo percepit, eſſe Hieroſolymam
euertendam, & templum domini igne flagraturum.
Intuebatur mentis oculis debitas eſſe & iuſtas pœnas
illas, quas Iudæi ob eorum ſcelera erant perſoluturi.
Et licèt ſpiritus eius promptus eſſet, atque à diuina
voluntate non diſcreparet, erat tamen caro infirma:
& eam ob cauſam acie mentis aſpiciens diuinus vates
conſanguineorum ſuorum excidium, templi incen-
dium, & Hieroſolymæ dulcis patriæ ſuæ vaſtitatem,
conficiebatur curis in communi calamitate erat ſoli-
citus, & præcipuo quodam dolore angebatur. Id
autem, quod ait, fuiſſe ſe à ſpiritu leuatum, & aſſum-
ptum, non liquet. fuerit ne in corpore, an in ſpiritu
extra corpus. Habacuc prophetam ſcimus fuiſſe ab
angelo apprehenſum, & in corpore è Iudæa in Chal-
Dan. 13 dæam aſportatum, vt Danielem in lacum leonum cõ-
iectum cibo reficeret. Et ita fieri potuit, vt Exechie-
lem etiam in corpore duceret Dei angelus, quò vel-
let. Sed probabilius eſt, fuiſſe non corpore leuatum,
ſed ſpiritu.

l *Manus domini erat mecum confortans me*.] Hoc eſt, di-
uina conſolatio me reficiebat, & recreabat. Aduer-
te: Eos Deus conſolatur, qui alienas calamitates, vt
proprias ſentiunt, eorumque dolore angũtur, & cõ-
munem vtilitatem optant. De Simeone ſcriptum le-
Luc. 2. gimus apud Lucam: *Homo iſte iuſtus & timoratus, expe-
ctans conſolationem Iſrael*. Bene quidem iuſtus dicitur,
quia non propriam, ſed populi conſolationem requi-
rebat. *Charitas*, vt ait Apoſtolus, *non quærit, quæ ſua
1. Cor. 13 ſunt*. Et ſubdit ſtatim Euangeliſta: *Et Spiritus ſanctus e-
rat in eo*: quaſi oſtendens in illis Spiritum ſanctum ha-
bitare, qui bonorum virorum oblectationem quærũt,
commune commodum deſiderant, & alienis miſeriis
cruciantur. Huiuſmodi erat Simon, quem Deus præ-
ſentia ſua conſolatus eſt: huiuſmodi etiam erat Eze-
chiel, cui afflicto ob aliorum afflictiones diuina con-
ſolatio occurrebat.

m *Et veni ad tranſmigrationem*.] Id eſt, ad Hebræos,
qui Hieroſolyma migrauerant Babylonem. Fuerat
priùs cum eis, ſed poſteà abſceſſerat, & nunc ad eos ex
iuſſu Dei reuertebatur.

n *Ad aceruum nouarum frugum*.] Ad locum quen-
dam ſic appellatum. Vel ipſum populum Iudaicum
aceruum vocat nouarum frugum, quia ex illo erat fu-
turi populi ſeminarium. Fortaſſe erant Hebræi iuxta
areas, vbi triturabatur frumentum & in aceruum cõ-
ferebatur.

o *Et manſi ibi ſeptem dies mœrens*.] Videns propheta
Iudæorũ ſcelera, & animi cõtumaciã & duritiem mœ-
rore cõſumebatur, & nõ poterat lachrymas contine-
re. Intuebatur eum, quos luctus eſſent ob id percep-
turi, & quibus calamitatibus opprimẽdi. Sed nõ va-
cat myſterio deploraſſe Ezechielẽ ſeptem diebus He-
bræorũ ærũnas. Septẽ etiã diebus ſederunt cum Iobo Iob. 2
ei⁹ amici, qui cum eum calamitatibus affectum vide-
rent, exclamantes plorauerunt: vt diuina ſcriptura te-
ſtatur in libro Iobi. In Geneſi quoque ſcriptum legi- Gen. 50
mus, Iacobũ patriarcham in Ægypto è vita exceſſiſſe,
& fuiſſe extra Ægyptum ſepultum, fuiſſéque viros
multos eius funus comitatos, de quibus ita ait ſcriptu-
ra: *Venerunt ad aream Atad: quæ ſita eſt trans Iordanem, v-
bi celebrantes exequias planctu magno atque vehementi, im-
pleuerunt ſeptem dies: Et vocatum eſt nomen loci illius plan-
ctus Aegypti*. Mirandum videtur, ſemper in mœrore
& planctu ſeptem dies conſumi. Primus omnium Numerus de
numerus eſt ternarius. Vnitas enim non eſt nume- numero
rus, ſed numerorum procreatrix & fons: binarius ve- bipartito.
rò non eſt propriè numerus, quia medium non habet,
cùm aſſerat Ariſtoteles libro primo de cœlo capite
primo, omnes numeros tribus eſſe rebus definitos,
principio, medio, & fine. Et quoniam omnia, quæ con-
ſtant materia & forma, ſunt fluxa & mortalia, nume-
rus autem binarius materiam referat & formam: di-
xit Pſellus in libro ſuo de Arithmetica, eum nullã cum
Deo habere ſimilitudinem, eámque ob cauſam verè
numerum non eſſe. Sed altera ratio eſt, nimirum quia
diuidit ab vnitate. Hanc cauſam affert diuus Hiero-
nymus libro primo aduerſus Iouinianum, quare cùm
ſcriptura in primo, & tertio, & quarto, & quinto die,
explens operibus ſingulorum dixerit: *Vidit Deus, quia
bonum eſt*, in ſecundo die hoc omnino ſubtraxit. Hanc
etiam rationem refert Iunilius epiſcopus Africanus in
commentariis in Geneſim. Primus igitur numerus eſt
ternarius, principium habens, medium, & finem, my-
ſteriorum pleniſſimus: ſed impar eſt. At numerorum
parium primus eſt quaternarius, per quem Pythago-
ras iurabat, & qui eius ſectam ſequebantur, vt refert
Macrobius Aurelius in expoſitione in Somnium Sci-
pionis, quoniam per quatuor eius vnitates quatuor
litteras nominis Dei tetragrammaton intelligebant.
Ait enim Hermippus philoſophus Pythagoram è le-
ge Moyſaica plurima in ſuam philoſophiam transtu-
liſſe. Id quod eleganter refert Picus Mirandulanus
primo ſuo prologo in Geneſim: Illa fortiſſimo
vinculo colligantur: quibus interiecta medietas
præſtat vinculi firmitudinem, cùm verò medietas
geminatur quæ extima ſunt, indiſſolubiliter vin-
ciuntur. Ternarius vnam habet medietatem qua-
ternarius duas, quibus Deus elementa deuinxit,
vt eſt in Timæo Platonis literis conſignatum. Ter-
ra & ignis elementa inter ſe repugnantia duobus
mediis, nimirum aqua & & aëre, colligantur. Ex his
duobus primis numeris ternario & quaternario
componitur ſeptenarius, quem numerum Cicero
in

in ſexto libro de repoblica ait eſſe ferè nodum om-
niom rerum. Et Macrobius adeò eſſe plenum & per-
fectum, vt nullus alius numerus ſit tam varia maieſta-
te fœcundus. Septimo die requieuit Deus ab omni o-
pere, quod patrauerat. Iubileus ſeptem hebdomadis
conſtabat. Et ſeptem ſunt dona ſpiritus ſancti de qui-
bus Eſaias capite diſſerit vndecimo de quibus loqui-
tur diuos Ioannes in Apocalypſi, cum ait vidiſſe a-
gnum ſtanteio tanquam occiſum habentem cornua
ſeptem, & oculos ſeptem. Et ſubdit ſtatim: *Qui ſunt ſe-
ptem ſpiritus Dei.* Et hi ſunt ſeptem oculi ſuper vnum
lapidem, de quibus loquitur Zacharias. Lege diuinas
ſcripturas, & inuenies numerum ſeptenarium eſſe Spi-
ritui ſancto familiarem. Præterea ſeptem ſunt vagan-
tia aſtra: & Oceanus in ſuo incremento numerum ſe-
ptenarium obſeruat: io fabrica concepti corporis in
vtero matris. Hippocrates in libro de natura pueri, &
Straton Peripateticus, & Diocles Cariſtius magnam
habere numerum ſeptenarium aſſeruerunt. Et
quolibet ſeptenario hominis complexio mutatur. Et
eodem omnis ætas numero ſeptenario tranſigitur,
ſeptem enim ſunt dies hebdomadæ, quibus tempus
curſum ſuum conficit celeritate mirabili. Eam ob cau-
ſam per numerum ſeptenarium tota vita, eiúſque per-
petuitas intelligitur, rerúmque omnium conſumma-
tio ſignificatur. vnde Latinus Poëta mathematicæ diſ-
ciplinæ oon expers conſummatè & ſemper beatos
exprimere volens, ait: *O terque quatérque beati.* Nos ita-
que Ezechielem noſtrum imitaotes ob noſtram in-
temperantiam, omniúmque ſceleratorum in omni vi-
tiorum genere effrenatam immanitatem ſeptem die-
bus, hoc eſt toto vitæ ſpatio mœrentes vim lachry-
marum profuodamus. Septem dies, hoc eſt, ſemper
cum Iobo in tolerantia & virtute ſedeamus, vitæ mi-
2. ſeriam contemplantes, & mortem Iacobi perpetuò
extra Ægyptum deploremus. Mori in Ægypto, eſt cri-
men mortiferum admittere, ſed mandare cadauer tu-
Gen 50. mulo Ægypti, eſt in peccatis permanere, in ſceleribus
volutari, & in vitiis tandem ſepeliri. Sceleſtum eſt
mori in Ægypto, ſed multò ſceleſtios, multò peſtilen-
tius, & immanius in Ægypto humari. Egrediamur
igitur ab Ægypto, à mundi tenebris, à ſuperbia, ab
auaritia, & à cæteris flagitiis nomine Ægypti ſigni-
ficatis, & mortem Ægypti, lethale crimen in mun-
do perpetratum extra mundum deploremus, illúd-
que ſeptem diebus, hoc eſt, tota vita luctibus & la-
mentis proſequamur. Exitus aquarum deducant cum
8. Dauide ocoli noſtri: & cum Ieremia dicamus: *Quis
9. dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacryma-
rum?* Vtinam caput noſtrum eſſet in perennem aqua-
rum abundantiam conuerſum, quæ per ocolos tan-
quam per canales iogiter manarent, vt poſſet vita
noſtra planctus Ægypti meritò vocari. Tetras ſce-
10. lerum maculas acerbiſſimo fletu deleamus, & mœ-
rore cor debilitemus; quooiam animos fractus, ac
propter flagitij conſcientiam dolore deiectus, eſt ſa-
crificium Deo gratiſſimum: & vt ait regius vates: *ſa-
crificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & hu-
miliatum Deus non deſpiciet.* Non eſt hoc loco præte-
reunda ratio, cur in euaogelio, quod tertia domini-
ca poſt paſcha canit eccleſia, verbum hoc modicum,
Ioan 16. ſepties inueniatur. Nam cùm tota vita & quicquid
videmus in ea, numero ſeptenario ſignificetur, me-
ritò modicum ſepties nominatur, vt intelligamus
parua eſſe omnia, quæ in terra videmus, magna ao-
tem ea, quæ io cœlo ſperamus. Ieremias terram ait
nihil eſſe: & mathematici eam mundi centrum ac
Iere 4. puoctum appellant. Si punctum indiuiſible eſt, ſi
quantitatem non habet, licet ad quantitatem referā-
tur, qui fieri poteſt, vt magna ſint, quæ in re tam par-
ua cootinentur? Quare modicum eſt, quicquid in ter-
ra eſt, animus autem qui ea, qoæ mortales magna io-
dicant, ad quæ auaritia exagitati aſpirant, parua ducit
& pro nihilo putat, ſe ad cœleſtia extollit, hic ma-
gnus eſt, dignúſqoe, qui magnis laudibus celebre-
tur.

p *Speculatorem dedi te domus Iſrael.*] Idem illi dixit Infra. 33.
cap. 33. Speculatorem eum conſtituit, & ſcientiam illi
tribuit, ſed priùs eum mittit ad aceruum oouarũ fru-
gum, hoc eſt ad virtutes, & ad rerum præclarè geſta-
rum fructus. In legis veteris victimis ſacerdos ſibi a-
nimalis pectus, & dextrum brachium ſumebat, vt in
pectore ſcientiam & bonam cogitationẽ, in brachijs
verò opera ſignificaret. Sed quoniã nõ opera impia &
ſiniſtra, ſed recta & dextra debẽt eſſe in ſacerdote cum
ſciẽtia copulata, ideo oon brachiũ ſiniſtrũ aſſumebat,
ſed dextrum: vt quòd piè & ſapieoter mente cõcepe-
rat, exemplo vitæ probaret. Eratque brachium illud
ſeparatum, ad innoendom debere in ſacerdote tan-
tum eſſe virtutis faſtigium, vt ſint eius opera à cunctis
hominibus ſeparata, eorúmq; operibus multò excel-
lentiora. Eã ob caoſam in veſte ſacerdotali ſuperho- Exo. 28.
merale copulabatur rationali, ne quid eſſet laxum aut Leui. 8.
diſſolutum, ſed hæc duo ſibi inuicem cohærerent, ra-
tio enim indiget operibus, qoemadmodum opera ra-
tione, vt quod ratione percipitur, opere perficiatur.
Superhumerale in humeris poſitum opera bona ſi-
gnificabat, rationale verò in pectore rationẽ & ſcien-
tiam, quam ob caoſam erãt in illo hæ literæ: Doctrina
& veritas. Sed priùs erat ſuper humerale, quã rationa- Leui. 8.
le: nam priùs debemus facere, quã docere, ne doctri-
næ authoritas impiis actibus euertatur. Imò priùs eſt
bene operari, qoam bene intelligere, iuxta id quod ait
pſalmographus: *A mandatis tuis intellexi.* Aſpicis igitur Pſal. 118.
debere ſacerdotem ſcientiam habere, & in virtutum
actione toto pectore incumbere. Specula locus eſt e-
minens & excelſus, vnde fiunt excubiæ ad videndos
hoſtes, & quot ſint, & veniantne, an maneaot? Qui au-
tem ex ſpecula proſpectant, ſpeculatores dicuntur.
Horum munus eſt acriter vigilare, ſuiſque referre, ad-
uentare inimicos, & alia huiuſmodi. Et quoniam pręs-
ſules & eccleſiaſtici paſtores debent ſubditos mone-
re, & in ouium ſalutem curas & cogitationes confer-
re, & diligeoter vigilare, meritò ſpeculatores appel-
lantur. Cùm autem ſpeculatores ſint in excelſo loco
collocati, debeot etiã eſſe præſules non in imo pecca-
torũ, ſed io vertice virtutũ, vt ſint in excelſitate veræ
dignitatis conſtitoti. Vnde ait Eſaias: *Super montem ex-
celſum aſcende, tu qui euangelizas Sion.* Et diuus Grego- Eſa. 40.
rius. Quiſquis, ioquit, populi ſpeculator ponitur, in
ſublimi debet ſtare per vitam, vt poſſit prodeſſe per
prooidentiam Non tradidit Deos primatũ Petro, niſi Ioan. 21.
poſtquã mare & retia reliquit. Vis eſſe perfectus anti-
ſtes, mare mundi relinque, & retia ſuarum fraudum,
quibus irretitus teneris. Quid eſt mundo ſimilius quã
mare? Vt enim illod fluit, & refluit, & omnes eius flu- Simile.
ctus in terram tandem dilabuntur, ſic mundus non
quieſcit, hos extollit, illos deprimit, ſed omnes eius va-
nitates in ſepulchro terminantur. Si mare eſt pericu-
lis expoſitum, quid periculoſius mundo? Si mare eſt
procellis agitatum, quas tẽpeſtates ſubeoot, qui mun-
do ſeruiunt? Quibus odij, inuidiæ, laborum nimbis ia-
ctantur: Concitat eos ſuperbiæ, cupiditatis, libidinis,
& doloris procella, &, vt verbis vtar poëtæ, *Velum ad-
uerſa ferit, fluctúſque ad ſydera tollit.* Si mare eſt ama-
rum, quid amarius muodo, quid inſuauius, qoid aſpe-
rius? Mœrore conficit, calamitatibus opprimit, ſum-
mis cruciatibos torqoet. Et quemadmodum mare o- Similitudo
ſtrea, & conchylia, & torpedines, & algas proiicit in
littus extra aquam, ſed oon multò pòſt iterum hæc
omnia ſorbet, & proiicit io profundũ, ſic mundus nos
modò expellit modò recipit: & quando in littore tran-

qoillo arbitramur eſſe, & otium reqoleſcendi, atque animum ad præclara ſtudia referendi, nobis cóceſſum eſſe exiſtimamus, tum nos deceptos aſpicimus, & reeum diſcriminibus pleromque magniſque calamitatom anguſtus concitatos: quoniam ſpé noſtrarom cogitationum varij caſus, falſæqoe mundi promiſſiones fefellerunt. qui igitur præſulum munere rectè fungi deſiderant, mare fugiant, retia relinquãt, & Chriſtum ſequantor. Priùs Deus dixit Petro. *Veni poſt me*, quam

Matth. 4. Ioan. 21.

paſce oues meas. Extraxit eum à mari, vocauit illum, & ſic eum antiſtitem, & Apoſtolorum principem conſtituit, & in ſummo eccleſiæ principatu collocauit. Cùm magna eſſet frumenti penuria, & homines ob pluuiæ defectum incredibili fame laborarent, extraxit Elias ſuis precationibus nubeculam ex mari, veſtigium hominis repræſentãtem, quæ operuit cælum, & in aquã reſoluta mundum impleuit, & tanta viguit pluuia, vt

3. Reg. 18.

fames ceſſaret. Elias Chriſtum Deum noſtrum adumbrauit, non ſolùm rebus, ſed etiam nomine. Elias Hebraicè idem eſt Latinè quod Deus Dominus. quis eſt hic verus Deus, & verus homo, omnium Dominus, niſi Chriſtus ſeruator noſter? Ipſe eſt verus & diuinus Elias, qui ex mari Galilææ Petrum eduxit, nubeculam illam hominis figurã repræſentãtem, & animal quoddam rationis particeps pro ſe ferentem. Non magnus aliquis homo erat, ſed vilis, abiectus, piſcator, rudis, indoctus, vt potiùs quaſi veſtigium hominis, quã homo appareret. Hunc Deus ex mari ſeuocauit, vt mundum aridum pluuia adimpleret, & homines fame verbi Dei reficeret, & aquam cœleſtis doctrinæ per orbem terrarum funderet, & per oras longè latéque di-

Deut. 32. Eccle. 15. Eſa. 40. Infr. 47.

ſtantes propagaret. Aquæ nomine doctrina ſignificatur. Ideo Moyſes, *Concreſcat*, inquit, *in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum*. Eccleſiaſticus: *Aqua ſapientiæ ſalutaris potauit illum*. Eſaias: *Omnes ſitientes venite ad aquas*. Hæc eſt aqua quam Ezechiel vidit de templi ſacrario egredientem, & terram irrigantem. Hanc nubeculam, hunc abiectum piſcatorẽ abduxit Chriſtus à mari, vt eum præſulem, & concionatorem, & ſpeculatorem ſemper vigilantem conſtitueret. Ex omnibus animalibus curuas vngues habentibus ſolus leo

Animal ſolare.

videt, cùm primùm editur in lucem. Vnde effectum eſt, vt à Plutarcho animal ſolare appellaretur. Dormiẽs habet oculos apertos & claros: quam ob cauſam fuerunt multi, qui exiſtimarunt leones nũquam dormire, vt refert Manethon Ægyptius in libro, quem Herodoto dicauit: quanquam me non fugiat, Ariſtotelem aſſerere omnia animalia dormire. Hac ratione ducti veteres ſapientes per leonem præſulem & cuſtodem ſignificabant. Vnde inoleuit trita illa vetuſtate conſuetudo, vt refert Pierius Valerianus, vt in portis ædium ſacrarũ leonum ſimulacra ſtatuerent. Cuius conſuetudinis Gaudentius Merula etiam meminit libro tertio ſuorum memorabilium. Paſtorẽ illum egre-

Geneſ 31.

gium Iacobum patriarcham debẽt eccleſiaſtici paſtores imitari de ſeipſo aientem: *Die noctuque æſtu vrgebar & gelu: fugiebátque ſomnus ab oculis meis*. Sed & morta-

3. Reg. 7

lium ſapiẽtiſſimus Salomon in baſibus, per quas præſules ſignificantur, leones iuſſit ſculpere, vt eorum in-

Iere. 1.

nueret vigilãtiam. Et Ieremias, *Virgam*, inquit, *vigilantem ego video*. Acſi diceret: Deum aſpiciu præſulis munus repræſentantem. Eſt enim verus præſul virga recta, æqualiter iuſtitiam exercens, atque ſemper vigilans. Nõ me latet, pro vigilante poſſe verti ex Hebræo conſtantem, aut perſeuerãtem, vt referatur ad iuſtitiã, quæ eſt cõſtans & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuendi: hoc eſt, animi habitus, quo munita voluntas habet in tribuẽdo vnicuique ſuum perpetuam conſtantiam. Verbum enim Xachad, quod eſt in Hebræo, & vigilare ſignificat, & perſeuerare. Et noſter interpres primã ſignificationem elegit, & meritò quidem, cùm ſit præſulis proprium vigilare. Negligentes & impij antiſtites ſemper dormiũt, ſunt nuntij & curſores claudi, præcones muti, ſpeculatores cæci, dediti ſomno & ventri, ſeipſos reficientes, & dignitatis præſtantiam turpi dedecore maculantes. Nec ſolùm de Eccleſiaſticis præſulibus, ſed etiam de ſeculi principibus id intelligendum puto. Non enim exiſtimare debent, ſat eſſe, rempublicam gubernandam tradere prætoribus, iudicibus, conſiliarijs, ſenatoribus, illique tanquam miniſtris totam iuſtitiam, regnique põdus committere, ſi ipſi principes totos ſeſe delicijs dedunt. Oportet eos vigilare, & onus humeris etiam ſuis imponere, ne iuſtitia pereat, & regnum euertatur. qui apud Gentes ſapientum nomine gloriabantur, philoſophiam ſuam fictis hiſtorijs tegentes memoriæ prodiderunt Æetem regem vellus aureum habuiſſe, quod draconi multorum oculorum ſeruandum præbuit. At Iaſon pulueribus à Medea aſſumptis draconem ſopiuit, & obcæcauit, atque ita vellus illud aureum ſummi pretij arripuit. Quid eſt draco multorum oculorum, niſi ſenatus & relatio, vbi multi viri docti ſunt congregati, quibus rex vellus aureum pretioſum, hoc eſt regni iuſtitiam ſeruandam tradit? Sed quemadmodum non proficit Æetæ vellus illud, in quo eius vita cum recta regni gubernatione conſiſtebat, draconi peruigili ſeruandum committere, cùm omnes illius oculi pulueribus clauderentur, ſi nec regi & principi iuſtitiam cuſtodiendam & exercendam tradere ſenatoribus iuſtitiæ miniſtris, ſi eorum oculi muneribus ſopiuntur & obcæcantur. Pulueres Iaſonis magno incantamenti artificio confecti quid aliud ſunt quam largitiones, quibus litem intendẽtes iudices corrumpunt, & veluti philtris irretiunt, & incantationibus ligant? Hæc ſunt munera, quæ oculos claudunt eorum, qui aut ſententiam ferunt, aut ad principem referunt. Et ita ſurripitur iuſtitia, & veritas venditur auro. Eam ob cauſam ait in libris Exodi Deus: *Non accipies munera, quæ excæcant etiam prudentes*. Et Eſaias in catalogum ſcelerum gubernatorum retulit accipere

Exod. 23. Eſa. 1 Eſa.

munera. Et iterum, *Væ*, inquit, *qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam aufertis ab eo*. Tu, quem Deus principem aut antiſtitem conſtituit, quem in eminente ſpecula collocauit, vigila, ſpeculare, vide cui iuſtitiæ officia committas, curre vt nuntius, & in concionibus tuis vocem tuam animo erecto, & virtutibus exaggerato extolle. Eos ſpeculatores imitare, qui ſemper vigilarunt, animos à corporum contagio ſeuocarunt, atque totus ſeſe ad Chriſti imitationem contulerunt.

q *Et nuntiabis ex me*.) Hoc eſt, meo nomine.

e *Morte morieris*) Nõ ſolùm tẽporali, ſed etiã æterna.

s *Non annuntiaueris ei*.) Explicatur pœna paſtoris ſcelera populi illi non annuntiantis.

t *Sanguinem autem eius de manu tua requiram*. Id eſt, tibi imputabitur eius pernicies. Tu mihi mortis illius pœnas dabis. Hoc Hebraiſmo vtitur etiam capite 33. *Infr. 3.* Requirere ſanguinem in diuinis literis, eſt cædem alicuius vlciſci, vt apud pſalmographum: *Quoniam requirens ſanguinem eorum recordatus eſt*. *Pſal. 9.* Acſi diceret: Iuſtus Deus noſter non eſt oblitus ſuorum, qui in gemitu & luctu verſantur, quin potius acerrimè vltus eſt iniurias & cædes, quas illi ſcelerati homines intulerant. Libro ſecundo Regum ſunt hæc verba literis mandata: *Nonne quæram ſanguinem eius de manu veſtra?* *2. Reg.* Acſi dicat: Vos abſque dubio occidam. Eſſe reum ſanguinis ſignificat luere pœnas pro eius morte, qui fuerit occiſus, vt conſtat ex capite 22. Exodi, & 19. Deuteronomij. *Exo. 2 Deut.* At ſanguinem ipſius eſſe in capite eius, eſt eum ſibi cauſam mortis eſſe, ſibi ipſi interitum moliri, vt patet ex capite ſecundo Ioſue. Sanguis in literis *Ioſue 2.* diuinis accipitur aliquando pro morte & calamitate,

vt

vt Geneſis capite 42. Etiam ſanguis eius exquiritur, aliquando pro vita, vt primo Paralipomenon vndecimo: *Abſit, vt in conſpectu Dei mei hoc faciam, & ſanguinem iſtorum virorum bibam*, aliquando pro peccatis, vt in Pſalmo: *Libera me de ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ:* aliquando pro operibus carnis, vt apud Matthæum; *caro & ſanguis non reuelauit tibi.* Etiamſi caro & ſanguis pro quolibet homine poſſint aſſumi, vt ſit ſenſus: Nullus hominum, ſed pater meus reuelauit tibi. Eodem modo intelligi poteſt id quod ait Apoſtolos in Epiſtola ad Galatas: *continuò non acquieui carni & ſanguini, nec veni Hieroſolymam.* Hoc eſt, acceptum à Chriſto euangelium, cum nullo hominum tunc contuli, ſed abij in Arabiam, vt Euangelium nunciarem. Ex hoc loco Ezechielis accipitur ſanguis pro animæ damnatione, licet etiam pro corporis cæde & pernicie poſſit intelligi. Intuere præſulis periculum, ſi ta-[illegible], & ſubditos in crimina incidere paſſus fuerit, ſubditi exitium ſibi ipſis machinantur, ſed horum de-[illegible]orum ipſe præſul rationem Deo reddet, & pœnas ſoluet. Vnde Eſaias: *Væ mihi, quia tacui.* Et Apoſto-[illegible]. *Væ mihi ſi non euangelizauero.* Eſaiæ dicebat Deus: *Annuntia populo meo ſcelera eorum.* Et Paulus Timotheo epiſcopo, & diſcipulo ſuo: *Prædica verbum, inſta opportunè, importunè argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Præſulum verba non debent eſſe blandientia, ſed, vt ait Salomon, *ſtimuli ſunt, & quaſi claui in altum defixi.*

Si autem tu annuntiaueris.] Si tu diſertè monueris impiū, vt ſe abſtrahat à vitiis, & virtutē amplectatur.

x *Ponam offendiculum coram eo.*] Senſus eſt. Non eum ſtatim occidam, non illico eum in tenebras æternas relegabo, ſed expectabo eum, vt ſe ad meliorem frugem recipiat: ponam offendiculum coram eo, ne per viam illam iniquitatis incedat. Sed quæres, quomodo ponat Deus hoc offendiculum illi, qui cùm iuſtus eſſet, incidit in crimen lethale. Exiſtimo hoc offendiculum acerbam eſſe quandam calamitatem, qua Deus virum iuſtum errare incipientem opprimit, vt conuertatur. Hoc offendiculo conuertit Dauidem dicentem: *Conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina.* Spinam vocat calamitatem eum pungentem & torquētem. Ita intelligitur id, quod Deus ait per Oſeam prophetam: *Sepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria: & ſemitas ſuas non inueniet.* Aſpicis per offendiculum intelligi ſpinam, per ſpinam verò calamitatem. Huic expoſitioni fauet verſio Theodotionis, qui hoc loco Ezechielis pro offendiculo tormentum ſeu cruciatum vertit. Solet Deus homines virtute ac pietate præcellentes, ſi aliquando crimen aliquod admittant, calamitatibus exercere, & expiare, & per magnas ærumnarum anguſtias à peccato auertere, & ad vitam perducere immortalem. Videntes enim ſe doloribus vrgeri, conuertuntur ad Deum, ad quem contriti ardenter aſpirant. Vnde ait regius vates de iuſto loquēs: *Cùm ceciderit, non collidetur, quia Dominus ſupponit manum ſuam.* Acſi dicat: Vir pius contaminare animum flagitio poteſt, Deumque aliquando grauiter offendere, ſed Deo fauente citò reſipiſcet, & pœnitentiam aget: atſi de peccatis deſiſtere noluerit, in æternum peribit. Poteſt Deus hominem à iuſtitia diſcedentem, cùm ſcelus admittit, ſtatim occidere, & in æternum barathrum præcipitare: ſed tanta eſt eius miſericordia, vt ſoleat eum ad pœnitentiam expectare, vt eum ad priſtinam gratiam reſtituat. Pſal.36.

y *Viuens viuet.*) Hebraiſmus eſt, acſi diceret. Vitam deget. Vel ſic: Viuens per gratiam viuet per gloriam.

z *Et facta eſt ſuper me manus Domini.*) Id eſt, accepi ſpiritū prophetādi. De hoc Hebraiſmo diſſeruimus 1. cap.

aa *Surgens egredere in campum.*) Vt ſcilicet ſolitudini deditus poſſis expeditus diuinas percipere reuelationes. Ita per Oſeam ait Deus: *Ducam eam in ſolitudinem & loquar ad cor eius.* Oſea. 2. Vita ſolitaria, quæ agitur in receſſu, & procul ab hominum frequentia eſt diuinæ philoſophiæ conuenientior & accomodatior, quam ea quæ in foro & hominum cœtu & celebritate verſatur. Deſpicit enim mundi vanitates, & ea quæ eximia & præclara pleriſque mortalibus videntur, ſtabili ratione contemnit, ad diuina verò ardenter aſpirat. De eorum ſolitudine loquor qui ſe à ſeculi tumultibus ſegregarunt, totóſque ſeſe diuinarum rerum contemplationi dediderunt. Poteris hoc de euangelica doctrina gētibus nuntianda intelligere. Poſtquam Deus præcepit Ezechieli, vt Iudæis loqueretur, viſa eorum contumacia, & perfidia eum, iubet ingredi in campi latitudinem diuinam doctrinam propagaturū. Quod in Ezechiele fuit adumbratum, ſcimus fuiſſe tempore apoſtolorum adimpletum. Vnde voces illæ Pauli & Barnabæ ad Iudæos relatæ à Luca in actis Apoſtolorum: *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, ſed quoniā repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes.* Act.13. Et de Hebræis loquens in Epiſtola ad Romanos ait: *illorum delicto ſalus eſt gentibus:* Acſi diceret: Pertinacia & obſtinatio Iudæorum occaſio fuerunt ſalutis Gentilium, quoniam Iudæis Euangelium reiiciētibus aſſumpti ſunt illi. Rom.11. Ideo dicebat Deus per Eſaiam: *Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ.* Eſai. 49. Quæ verba diuus Paulus in actis ſibi, aliiſque Apoſtolis dicta eſſe teſtatur. Act.13. Et per Oſeā: *Dicam non populo meo: populus meus es tu: & ipſe dicet, Deus meus es tu.* Oſea. 2. quem locum diuus Paulus in epiſtola ad Romanos de gentium vocatione interpretatur. Rom 9. Anteà celebris erat in Iudæa Deus, & inter filios Iſraelis illuſtris erat eius fama & amplitudo, &, vt verbis vtar pſalmographi, *notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius.* Pſal.75. At adueniente Chriſto, & per Apoſtolos ſuos fidem ſuam per vniuerſas terrarum oras propagante impletum eſt id, quod diuinus Pſaltes cecinerat: *Notum fecit Dominus ſalutare ſuum, in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam.* Pſal. 97. Et quod hic ſignificauit Deus præcipiens Ezechieli, vt ſe à Iudæis concionem ſuam pro nihilo ducentibus ſeduceret, & ad campum, hoc eſt ad gentium latitudinem ſe conferret.

bb *Et cecidit in faciem meam.*) Omnia hæc explanata ſunt primo capite.

cc *Ingredere & includere in medio domus tuæ.*) Senſus eſt: Nunc nō loqueris, omnia tempus habent: tempus tacendi, & tempus loquendi. Eccle 3. Sed ingredere domum tuā, & poſteà tibi nūtiabo, quid ſis locuturus, & quando. Intereà includere, & domicilio tuo veluti obſeſſus detineberis, vt hoc ſigno exteriore ſignifices eſſe Hieroſolymam, à Babyloniis obſidendam, & Iudęos intus includendos. Solebant diuini vates ſignis interdū exterioribus ventura nuntiare, vt Eſaias, qui nuditate ſua ſignificauit Ægyptiorum & Æthiopum nuditatem Eſai.20. & calamitatem. Et Ieremias olla igne ſuccenſa Hieroſolymæ euerſionē, & templi Dei incendiū & excidium. Iere.1. Volēs autem Deus hoc apertius oſtendere, ait: *Data ſunt ſuper te vincula, &c.* Acſi diceret: Tui famuli, & quibus familiariter vteris & funibus ligabunt, & in vincula coniiciēt, vt hoc facto oſtendas eſſe Iudæos non ſolum obſidendos, ſed etiā captiuos vinculis mācipandos: Itaque his ſignis de Iudæorum ærumnis vaticinaberis qui ſub Sedechia habitant Hieroſolymæ, vbi non ceſſant diuinam legem per ſummum ſcelus violare. Fortaſſe eum ligabat Deus ne ſe ad Iudæos conferret, non enim tunc poſtulabat tempus, vt apud illos haberet orationem, qui non erant ei aures præbituri, cùm eſſent exagitati ſcelerum furiis, ſummiſque cupiditatis ſtimulis concitati.

dd *Qui audit audiat, & qui quieſcit, quieſcat.*) Senſus eſt: Audiant, qui voluerint, qui autem audire recuſa-

ocrint, non audiant. Eodem modo in Apocalypſi: *Qui* Apoc. 22. *in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc, & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc.* Verba ſunt dolorem præſe ferentia. Vos aiebat noſter vates, qui adeſtis corporibus, adeſtote animis, erigite mentes, auréſque veſtras, & me dicentem attẽdite. Vos autem, qui animum à ſcelerum contagio non ſeuocatis, qui terras flagitiorum maculas delere non vultis, qui me audire contemnitis, me, quando ita vobis placuit, non audiatis. At vnum ſic habetote eſſe in inferno æternas pœnas impiis reſeruatas. His verbis, quibus bonus Ezechiel videtur nefarios Iudęos à ſermonibus ſuis repellere, vult eos ad ipſos trahere, & ad audiendam veritatem adducere.

1 Ad filios populi mei. *In Hebraico eſt*: Ad filios populi tui. *Et ita habent ſeptuaginta interpretes, & ita vertit Pagninus, & multi alij, Et ita habet verſio Complutenſis, quam dicunt eſſe propriam diui Hieronymi: & verſio cui ſolent adijci commentaria. Et eodem modo habent ad marginem nonnulli codices correcti. Quare loco* mei, *ſcribendum eſt*, tui. *Fuit enim librariorum incuria, vt pro tui mei ſcriberent.*

2 Percutientium alteram ad alteram. Pro percutientium, *eſt in Heb. as* מַשִּׁיקוֹת *maxxicoth, à verbo* נשק *naxac, quod ſignificat oſculari, vt Canticorum primo*: Oſcu- Cant. 1. letur me oſculo oris ſui. *Vnde illud Pſalmi*: Apprehen- Pſal. 2. dite diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus: *Poteſt etiam verti*: Oſculamini filium, ne quando iraſcatur. *Dixerat antea in eodem Pſalmo cœleſtis pater filium alloquens*: Filius meus es tu: *nunc diuinus vates nos hortatur, vt eundem Dei filium vnigenitum colamus, illi ſeruiamus, & obtemperemus. Oſculum enim manuum more Palæſtinorum ſignum erat ſubiectionis quemadmodum apud nos, qui principum manibus oſculandis ſolemus noſtram erga eos pietatem & obſeruantiam teſtificari. Eas manus ſummè oſculaturi, quæ pro nobis clauis perforatæ, cruci fuerunt affixæ, ſaucia, & vulneribus affectæ: quæ diuinũ illum vatẽ Zachariam tenuerunt quaſi ſtupidum & admirantem & has voces emittentem*: Quę ſunt plagæ iſtę in medio manuum tuarum? *Eum Deum, qui ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam conſtituit, debemus ſumma pietate venerari, illi nos in ſeruitutem libenter dicare, qui nos poteſt ad vitam perducere immortalem. Cum igitur verbum hoc naxac oſculari ſignificet, erit horum verborum ſenſus: Audiui ſonum alarum, quæ perinde ſe cõtingebant ac ſi ſe ipſas oſcularentur. Diximus in explanatione nomine alarum virtutes ſignificari: quam ob cauſam non eſt mirum ſe inuicem oſculari, cùm dicat propheta*: iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, *Hæ enim virtutes beneficio Chriſti coniunctæ ſunt. ipſe enim* Pſal. 14. *nos iuſtos reddidit ex iniuſtis, & patri reconciliauit: atque ita iuſtitia & pax inter ſe cohærere, ſeque mutuò oſculari dicuntur.*

3 Et manſi ibi ſeptem diebus mœrens *Septuaginta habent*: Et ſedi ibi ſeptem diebus conuerſans, *Pro mœrente verterunt conuerſantem: Theodotio admirantem, quem ſequitur Pagninus. In Hebraico eſt* מַשְׁמִים *maxmim, à verbo xamam, quod ſignificat diſperdere, mœreri, obſtupeſcere, tacere præ admiratione: quæ omnia huic loco poterunt conuenire. Aquila habet.* Manſi ibi quieſcens, & ſeorſum poſitus. *Ac ſi eſſet corpore in medio captiuorum, ſed animo ab illis ſeparatus. Tales eſſe debent, qui inter nefarios homines degunt: ab eorum colloquio familiaritate debent ſe abducere, ne ſermonibus impuris, moribuſque deprauatis viri pietate præſtantes teterrimam maculam ſuo nomini inurant. Sed cum apud eos corpore ſint, animo tamen in cœlo commorentur,* Pſal. 121. *dicentes cum Dauide*: Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Ieruſalem, *Et cum diuo Paulo*: Conuerſio noſtra in cœlis.

ARGVMENTVM.

1 Sub deſcriptione & figura ciuitatis obſeſſæ in latere, ſignificatur Hieroſolymæ obſidio & vaſtatio. 2 Prædicit Ezechiel obſidendos & opprimendos eſſe Iudæos à Babylonijs, & Hieroſolymam expugnandam, & funditus euertendam.

CAPVT IIII.

E[a] T tu fili hominis, [b] ſume tibi laterem, & [c] pones eum coram te, [d] & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem. Et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & [e] ædificabis munitiones, & [f] comportabis aggerem, & [g] dabis contra eam caſtra, & [h] pones arietes in gyro. [i] Et tu ſume tibi ſartaginem ferream inter te & inter ciuitatem, & [k] obfirmabis faciem tuam ad eam: & erit in obſidionem, & circundabis eam. [l] Signum eſt domui Iſrael.

EXPLANATIO.

a *Et tu fili hominis.*] Hactenus præcepit Deus diuino vati, vt animo erecto & intrepido peccata populi redargueret: nunc eum docet, quid acturus ſit. Et ne extolleretur videns ſe eſſe vocatum à Deo, vocatur filius hominis, hoc eſt fragilis & abiectus. De quo Hebraiſmo capite ſecundo diſſeruimus, & in explanatione, & annotationibus ex Hebræo.

b *Sume tibi laterem.*] Solebant diuini vates, vt iam explicuimus, non ſolùm verbis, ſed etiam factis & picturis ventura oſtẽdere, & futura nuntiare. Eam ob cauſam præcipit hoc loco Deus Ezechieli, vt ſumat laterem quendam, in quo pingat atque deliniet veluti in mappa mundi ciuitatem Hieroſolymam à Babyloniis obſeſſam & oppugnatam. vt tali pictura aut graphide ſignificaret, quemadmodum Babylonij erant Hieroſolymam obſeſſuri, & oppugnaturi.

c *Pones eum coram te.*) Nimirum, vt expeditiùs & meliùs delineare, & effigiare poſſis, quæ tibi deſcribenda præcipio, illorum more, qui accuratè aliquid depingere conantur.

d *Et deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem.*) Conſidera Dei bonitatem & miſericordiam, qui rebus viſibilibus oſtendit Iudæis velle patriam ſuam euertere vt metu perterriti reſipiſcãt, ſcelera relinquant, & animos excipiant pœnitentia, vt non pereant. Hic habent geometrę locũ ad ſuæ artis dignitatẽ laudibus efferendi. Solent illi in lateribus lineas ſuas ducere, & figuras depingere: id quod Deus hoc in loco præcipit Ezechieli faciendum. Hoc videbis clariùs & copioſiùs apud eũdẽ prophetam capite quadrageſimo cum ſequẽtibus, vbi agit de figura & menſura templi, & ciuitatis futuræ. Infr. 40. In libro Ioſue ſcriptum legimus, miſſos fuiſſe exploratores, qui terram deſcriberent. Et apud Zacha- Ioſue 18. riam prophetam capite ſecundo multa etiam de men- Zach. 2.

ſuris

ſuris tractantur: quæ omnia ad geometriam pertinent: eſt enim illa, ars quædam terram aliudue quippiam dimetiendi & delineandi. Sed conſidera qua in re præcipiebat Deus, vt magna illa & opulenta ciuitas deſcriberetur, in paruo luto, in quodam latere. Vide quàm fragile fundamentum. Opes, & magiſtratus, regna, & imperia, & omnia denique, quæ magna mortalibus & præclara videntur, parua ſunt & fragilia, ſita & delineata iu puluere, & paruo quodam luto, in exiguo & vili latere. Si tota terra à mathematicis punctũ appellatur, quid erit paruum terræ fructum & modicum lutum? Seneca ait: Punctum, & adhuc puncto minus eſt id, quod colimus. Plinius libro ſecundo cap. 68. non aliud eſſe, inquit, terram vniuerſam, quàm punctum. Eſt enim in medio mundi ſita, ad vniuerſi cœli complexum puncti inſtar obtinens, quod philoſophi centrum vocant. Sed quemadmodum admirabilem illam Babylonis turrem in paruo numiſmate depictã reſpectu parui tugurij iuxta illam coloribus repræſentati, incredibilis magnitudinis eſſe exiſtimamus, quia arcis illius Babylonicæ ſimilitudinem animo cõcipimus, illa autem pictura adeò eſt exigua, vt numulo quodã comprehendatur, ſic ea, quæ in mundo ingẽtia & ſublimia nobis vidẽtur, adeò parua ſunt, vt in terra, in puncto, in latere quodam luteo cõtineantur. Apparent autem magna, qui ea cum minimis cõferimus, & quia eorum magnitudinis imaginarium conceptum apprehendimus, ea magna exiſtimantes. Quî fieri poteſt, vt magna ſint, quę punctum capit? quomodo non minimum erit, quod cum puncto comparatur? Imò Boetius libro ſecundo de philoſophica conſolatione terram ait eſſe punctum puncti. Hæc eſt ſedes diuitiarum, pro hac dimicant mortales, hîc tumultuãtur, hãc maximam & ampliſſimam & latiſſimã inſipientes homines exiſtimant, pro qua ſummis infinitæ cupiditatis ſtimulis concitati cœlum amittere non dubitãt. Cùm igitur tota terra tam exigua ſit, ne mirandum ducas, vrbem Hieroſolymam io paruo quodam latere fuiſſe ab Ezechiele ex Dei iuſſu depictam. Lateres cõficiuntur ex luto, & aqua diſſoluuntur: & ædificia ex illis conſtructa lateritia vocantur. Talia erant, quæ ab Hebræis in Ægypto ex Pharaonis decreto fiebant. Qui mundi cultores ſunt, qui Pharaoni, hoc eſt diabolo parent, non ædificia conficiunt ex lapide & calce, non opera firma ædificant, perpetuitatem promittentia: ſed fragilia & inconſtantia, ex paleis & luto. Ex hac materia erat later hic, de quo hoc loco ait Deus: *Sume tibi laterem, & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem.*

e *Et ædificabis munitiones.*] Pinges etiam io latere turres ligneas, & propugnacula, quæ Babylonij extruent ad oppugnandam Hieroſolymam. Munitiones ſunt præparationes bellicæ, quibus duces caſtra ſua muniunt aduerſus hoſtes, ſiue propugnaculis ligneis, aut terriplenis, ſiue foſſa, ſiue vallo, ſiue tormentis ignitos globos iaculantibus, ſiue quibuſcunque aliis machinis & armis.

f *Et cõportabis aggerẽ.*) Aggeres ſunt coacervationes terræ & lapidum, quibus valla foſſæq; implentur.

g *Dabis contra eam caſtra.*) Hoc eſt, depinges exercitus Chaldæos ciuitatem oppugnantes.

h *Et pones arietes in gyro.*] Arietes ſunt machinæ quædam bellicæ, habentes capita duriſſima, ferro tecta, quibus muri ſubruuntur, & lapidum iuncturæ diſſoluũtur. Sic appellati, quod inſtar animalium huius nominis retrocedant, vt poſſint vehementiùs capitibus ferire.

i *Sume tibi ſartaginem ferream.*] Sartago eſt patella illa in qua cibi friguntur, per quam hoc loco Iudæorum fiducia ſignificatur, ſimilis ſartagini ferreæ, & denigratæ. Ferrea erat, quia ex cordis duritie procedebat; denigrata, quia ex malitia eos ipſos inquinante oriebatur. Eſt igitur ſenſus: Non ſolùm deſcribes militum copias ciuitatem oppugnantes, ſed etiam Iudæorum fiduciam euertentes. Tu autem pones faciem tuam contra hanc fiduciam ſeu potiùs contumaciam, quæ erit veluti murus inter te & ciuitatem diuidens te à cæteris Hebræis: non enim illorum perfidiæ & pertinaciæ aſſentiris, quin potius ab illis es diuiſus, & animo ſeparatus. Et hæc illorum pertinax fiducia erit obſeſſa & euerſa, & funditus corruet. Poteris per hãc ſartaginem inter prophetam & ciuitatem poſitã, iram Dei intelligere vrbem Hieroſolymam euertere decernentis. Cùm Iudæi ſe vitiis contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dediſſent quibus obcæcati iura diuina & humana violarent, & dolos teterrimos conciperent, decreuit Deus conſtanter euerſurum eſſe eorum ciuitatem, & eos in miſeram captiuitatem adducturum. Eam ob cauſam præcipit Ezechieli, vt inter ſe & ciuitatem deſcribat murum ferreum, ne eius precationes obtineant, vrbis ſalutem, quoniam inter eum & vrbẽ opponebatur iuſta Dei ira, quæ inſtar muri ferrei effectum precum ipſius prohibebat. Tũc Dei ira eſt inflexibilis, cùm peccator eſt obſtinatus & indomabilis. Orant quidem Deum viri iuſti vt afflictis peccata cõdonet, eoſque à calamitatibus eripiat, ſed ad Deum eorũ piæ precationes non dicuntur accedere, vt effectũ obtineant, quia afflicti illi nolunt ſcelera dimittere, ſeque ad Dominum conuertere. Tunc oſtendit nobis Deus iram ſuam, cùm preces iuſtorum non audit. Ita poteſt intelligi illud pſalmographi: *Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno. Verumtamẽ in diluuio aquarũ multarum ad eum non approximabunt.* Acſi diceret: Pij homines veniam erratis poſtulabunt tempore precationibus apto, ne peccatores pœnas luant debitas & iuſtas. *At in diluuio aquarum multarum*, hoc eſt, in maximis ærumnis, vigente ſæuiſſima calamitatum procella, *non approximabunt*, non appropinquabunt Deo iuſtorum preces, quoniam impij, pro quibus orant, eum ipſum offendere non deſiſtunt. Ideo aiebat Eſaias, *iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum.* Ponit Deus rupem altiſſimam inter ſe & peccatores aut nubem denſiſſimam preces detinentem. Id iotelligens Ieremias aiebat in Lamentationibus. *Nos iniquè egimus & ad iracundiam prouocauimus, idcirco inexorabilis es: Operuiſti in furore, & percuſſiſti nos: occidiſti, nec pepercisti. Oppoſuiſti nubem ne tranſeat oratio.* Id quod Ieremias appellat nubem preces impedientem, & Eſaias rupem, appellat Ezechiel ſartaginem ferream, & murum inter Deum & peccatores obſtinatos.

Psal. 31.

Eſai 59.

Thren. 3.

x *Et obſirmabis faciem tuam ad eam*: Nimirum ciuitatem. Quaſi dicat Deus: Dirige faciem tuam aduerſus Hieroſolymam vultu irato & truculento, Connumeratur Ezechiel cum hoſtibus Hebræorum nõ quod hoſtis eſſet, ſed quòd eos argueret, illiſque futurã perniciem, & vaſtitatem nontiaret: veritas enim odium parit, Iudæorum reges diuinos illos vates veritatem ſibi proferentes, quos ne voce quidem lædere deberent, ad excidium crudeliſſimum vocabant. Poteris hoc ita intelligere vt obfirmaretur Ezechielis facies ad ſartaginem ferream, contra quam deſcriberetur obſidio. Et ita per ſartaginem intelligitur Iudæorum pertinacia, & vana fiducia vt anteà explicuimus.

3. Reg. 18

Nehe 2.

Mat. 9.

Luc. 13.

l *Signum eſt domui Iſrael.*) Hoc eſt, Id erit certa ſignificatio obſidionis & euerſionis Iudæorum.

Hic eſt planus huius loci ſenſus, ab aperto literæ argumento non diſcedens, quem theologi literalẽ vocãt, qui primas inter omnes ſenſus abſq; controuerſia tribuunt. Sed ſi verba hæc ad mores traducamus, ad eámque interpretandi rationem aperiamus aditum, quam moralẽ appellamus, intelligemus, Deũ hic cum quocũq; peccatore loqui, velleq; bis verbis noſtros turbulentos motus componere, & animos noſtros ad æternę

Explicatio moralis.

gloriæ deſiderium excitare. Ita enim ait: Tu ô peccator, qui ob flagitia tua nō Dei filius nominari meretis, ſed filius hominis, ſume tibi laterem, ſume cor tuū durum, & pone illud iuxta te, nam lōgè à te diſtat, deſcribes in eo ciuitatē Hieroſolymā cœleſtē: In primis oſtēdit Deus peccatoris cor durum eſſe, terram recoctā, & laterem in lapidem ferè conuerſum. Ideo aiebat in (Deu. 15.) Deuteronomio: *Non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum.* (Pſa. 94.) Et per os Dauidis: *Nolite obdurare corda veſtra.* (Eſai. 46.) Et per Eſaiam: *Audite me duro corde.* Hi neſcientes quid agant æternam ſibi perniciem moliuntur. Ideo ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: (Rom. 2.) *Secundum duritiam tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij.* Deinde oſtendit Deus cor impij peccatoris longe ab illo abeſſe. Vnde Dauid (Pſal. 39.) dicebat: *Cor meum dereliquit me.* Et in libro ſecundo (2. Reg. 7.) Regum cum Deo loquens aiebat: *Inuenit ſeruus tuus cor ſuum.* Si illud inuenit, ergo antea non habuerat. Et Ie- (Iere. 5.) remias: *Audi populè ſtulte qui non habes cor.* Et Daniel (Dan. 7.) de tyrāno quodam quem rationis expertem vocat, loquens, ait: *Cor eius datum eſt ei*: Vnde diuus Gregorius, Cor, inquit, noſtrum non habemus, cùm grauiter delinquimus. Et alibi: Nihil nobis vicinius eſt corde, & tamē ſæpe euagatur. Nihil longius à nobis quàm nos. Mali inquit Seneca, vbiq; ſunt præterquā ſecum. Et cū longe à ſeipſis diſtēt, à Deo etiā longe recedūt. Ideo per (Eſa. 33.) Eſaiam Deus, *Audite me, qui longè eſtis.* Et Paulus in (Ephe. 2.) epiſtola ad Epheſios. *Qui eratis longè, facti eſtis propè.* Hinc effectum eſt, vt ſceleratorum habitatio dicatur (Iere. 8.) terra longinqua. Id intelligens Ieremias aiebat: *Vox* (Luc. 15.) *clamoris filiæ populi mei de terra longinqua.* Et filius prodigus diſcedens à domo patris ſui ſe in terram contulit (Mar. 8.) longinquam. Apud Marcum volens Chriſtus turbas paſcere ait: *Quidam ex eis de longè venerunt.* Id interpretans Beda ait: Qui poſt magna peccata veniunt, de longinquo veniunt. Et regio illa longinqua terra mortuorum appellatur, cum iuſtorum regio terra ſit viuorum, vt in pſalmo: *Placebo domino in regione viuorum.* (Pſal. 114.) (Pſal. 26.) Et *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Terram viuentium appellat Iudæam, quod in ſola ea Deus verè coleretur. Aberat tunc Dauid à patria ſua, Hieroſolyma, à templo Dei, & exul metu Saulis ſolitudines peragrabat. Sed ingraueſcente rerum aduerſarum mole, nulli oneri ſuccumbebat, quin potius diuinæ miſericordiæ nitens ſperabat fore, vt Hieroſolymam introiret, ſacrificiis Deo ſolemnibus intereſſet, & Dei ſolennitates in templo celebraret. Hæc erant bona, quæ credebat ſe eſſe viſurum in terra viuentium Nō tamen me fugit poſſe per terram viuentium cœleſtem illam regionem ſignificari, vbi beati ſempiterno gaudio perfuſi, Deū ipſum intuentur. Illi enim, qui è corporum vinculis euolarūt: & illic Deo fruētes requieſcunt, verè viuunt, noſtra namq; quæ dicitur vita, mors eſt. Verumtamen prior ſenſus videtur germanior, & literę accōmodatior. Cum igitur regio iuſtorū appelletur terra viuentium, conſequens eſt, vt impiorum regio terra mortuorum vocetur, de quibus ait Chri- (Matth. 8.) ſtus apud Matthæū: *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.* In hac regione cum filio prodigo, qui ſubſtantiam ſuā diſſipauerat, ſunt impij paſcentes ſues, hoc eſt, apetitibus ſuis immundis nihil omnino denegantes. quò eos pertraxit effrenatum falſæ libertatis deſiderium. (Geneſ. 3.) Ad hanc regionem fugiunt à Deo peccatores. Adam admiſſo ſcelere fugit & abſcondit ſe à facie domini (Geneſ. 4.) poſt eſum funeſtarum epularum, ad quas eum Eua infeliciter inuitauerat. Cain percuſſo fratre egreſſus eſt à facie domini, & profugus, vel, vt poteſt verti ex Hebræo, fluctuans & inſtabilis habitauit in terra, &c. (Ionæ. 1.) Ionas fugit à facie domini. Et, vt ait Salomon in (Prou. 28.) prouerbiis, *fugit impius nemine perſequente.* Quanquam peccatores in hac mortuorum regione conſtituti, deditì voluptatibus, & in omni vitiorum genere verſati, Deum ore nominant: aliquando tamen eorum animus ab eo longiſſimè diſtat: de quibus ait idem Deus (Eſa.) per Eſaiam prophetam: *Cor eorum longè eſt à me.* Sed quid mirum abeſſe cor impiorum à Deo, cum ille ab ipſis impiis longiſſimè abſit: Vnde ait per Eſaiam Deus, *Redite præuaricatores ad cor.* Eam ob cauſam oportet illud quærere, & tenere, ne iterum fugam arripiat. Id voluit propheta Nahum innuere ita dicens: (Nahū) *Intra in lutum, & calca ſubigens, tene laterem.* Ac ſi diceret. Intra in cor tuum, conculca illud, protere & comprime eius ſuperbiam, illudque tene & apprehende, ne aut fugiat, & in maximis verſetur erroribus. Ideo præcipit hoc loco Deus peccatori, vt cor ſuum lateri duriſſimo ſimile ſumat, iuxta ſeipſum ponat, & illud non ſinat longiùs euagari: innuens longè diſtare à ſeipſo. Et ſubdit ſtatim: *Et deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem.* Ac ſi dicat: Deſcribe in eo gaudia immortalia, & patriam cœleſtem. Ne in corde tuo ſculpas aut depingas mundi gloriam inanem illam & fluxam, quæ inſtar floſculi decidit, & perit: illud remanet, quod virtute & rectè factis fueris conſecutus. Ne in animo tuo veluti in topographia & mappa mūdi Babylonem deſcribas ciuitatem confuſionis, quin potius imaginem mundi ex eo dele, quæ velut [illegible] fluit & præterit. Id intelligens regius vates cum domino ſermonem conferens canebat: (Pſal. 72.) *Velut ſomnium ſurgentium domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.* Ac ſi diceret. Euaneſcet vana mortalium felicitas, quam in fluxis mundi rebus conſtituunt, tanquam ſomnium hominis expergiſcentis, quod cùm eſſet inane, eum tamen dormientem falsò delectabat. Tu domine in ciuitate tua, in gloria ſempiterna imaginem mundi, quam inſipientes homines in corde ſuo depingebant, ad nihilum eſſe redactam oſtendes. Imaginem appellat mundi vanitatem, opes, dignitates, generis ſplēdorē, & nominis amplitudinem quibus reb^9 vani mortales inflātur: quas inaniter ſculptas in animo intuentur, cum nihil aliud ſint quā vmbræ quædam, & imagines fallaces, de quibus dicitur (Sap.) in libro Sapientiæ: *Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra.* Deleamus igitur ex animo Babylonem, & deſcribamus in eo ciuitatē Hieroſolymam, viſionem pacis, gloriam cœleſtem, ſedes beatarū mentium immortales, cāntica illa dulcia Sionis patriam promiſſionis, beatitudinem æternam, cuius volūptatem & ſplendorē nulla eſt tāta dicendi aut ſcribendi vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare poſſit. Quis ea recenſe- (1. Cor.) re pro dignitate poterit, quæ vt verbis vtar diui Pauli, *oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt.* Ad ea rapiamur, & diuino amore inflāmati aſpiremus: ea cogitemus, ea in animo verſemus, ea deſideremus, & in corde deſcripta ante oculos mētis dies atq; noctes ponamus. Dicamus cum diuino ac regio (Pſal. 41.) vate: *Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aquarū, ita deſiderat anima mea ad te Deus.* Quēadmodum gnomon (Simile.) nauigatorius, quē vulgus acū nauticā appellat, ſemper polum arcticum intuetur, ad illumq; quomodocūq; eū conſtituas ſēper conuertitur, quod certè eſt mirabile in hoc inſtrumento, & in verſoria hac, qua nautæ curſum ventorū cognoſcunt, ſic omnis homo ſemper ad Chriſtū debet mentis oculos & affectus dirigere. Ille eſt noſter polus arcticus aſtrum illud Boreale fixum & cōſtās, quo gubernari debemus. Ille eſt ſpes & fiducia noſtra, & omnis noſtra firmitudo, quam ſumus perpetuò aſpecturi. Et quemadmodum gnomon nauigatorius ſiue ſit in arcula aurea incluſus, ſiue argentea, ſiue lignea, ſemper borealem reſpicit ſtellam, nunquam naturam ſuam amittens, ſic Chriſtianus ſiue diuitiis affluat, ſiue inopia laboret, ſiue inſtitutum vitæ mediocre obtineat, ſemper debet Chriſtum in-

tueri

rueri, & ab hoc ſancto mentis affectu nunquam deſi-
ſtere, ipſe enim ait in Canticis. *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum.* Quaſi dicat: Conſtitue me ſcopum in animo tuo, quo ſemper omnes tuarum cogitationum, verborum & actionum ſagittæ dirigantur. Dele mundi ſcopum, & me colloca vt finem, ad quem tendant propoſita tua: in quo omnes tuæ curæ figantur, & collocentur. Vide quàm admirabilis gnomon, quam præcellens veriòtia erat illuſtriſſimus rex ille Dauid, cùm diceret: *Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi, ne commouear.* Attẽde quemadmodum in Deum ſemper reſpiciebat. Conſidera cœleſtem illam nauigandi acum diuinum Paulum a- *...tem: Curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem: recogitate eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeipſum contradictionem.* Reſpiciebat, ſemper diuinus Apoſtolus in Chriſtum Deũ noſtrum, & de illius ſententia omnia vitæ conſilia ca... omnem viuendi rationem ad illius voluntatem dirigebat: in eo omnes curas & cogitationes firmiter collocabat. Nos igitur leuemus oculos ad Chriſtum, &, vt verbis vtar diui Auguſtini, intueamur caput noſtrum. Et vt flumina omnia tendunt in mare, quoniam exeunt ab illo, & vt ait Salomon in Eccleſiaſte, *ad loca, vnde exeunt flumina reuertuntur:* ſic nos ad eum tẽdamus, quoniam ab eo prodiuimus, & creati ...us: eum intueamur, eius gloriam contemplemur: ſanctorum beatitudinem, cœtum aſpiciamus, cœleſtem amorem concipiamus, qui animos noſtros incendat, & ſtudio immortalitatis ac ſupernæ Hieroſo-
124. lymæ totos inflammet. Dicamus cum propheta. *Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi:* vel, vt poteſt conuerti ex Hebræo: *quia Dominus reddidit te tibi.* Acſi diceret: Cùm tu ô anima mea corpori ſeruires, non erat mirum eius quæſiſſe voluptates: at modò quoniam tua es, quoniam Dominus reddidit tibi, non alienam, ſed propriam quære voluptatem, quære requiem tuam, non corporis, non carnis, non mundi, quære Deum, oblectare illo, ad eum confuge, in eo conquieſce, in eius amore & ſuauitate omnes moleſtias depone. Cogita æternam beatitudinem, eamque in te ipſo imprime, & ſculpe. Hæc eſt ſpiritualis requies, hæc eſt oblectatio tua. Conuertere igitur ad eam, quoniã Dei beneficio reddita eſt tibi. Nos deſcribamus hanc ciuitatem cœleſtem in corde noſtro, iuxta id, quod hic ait Deus: *Et deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem.*

Et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones. Sed ne exiſtimes poſſe te ad ciuitatem æternam peruenire abſque labore, depinges hoſtes, deſcribes dæmones te obſidione cingentes, tibi bellum inferentes, & interitum crudeliſſimum machinantes. Nuntiabis animæ terribiles pugnas eſſe aduerſus eam paratas. Id intelligens Apoſtolus aiebat in epiſtola ad
Ephe. 6. Epheſios: *Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli: quia non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates,*
1.Pet. 5. *aduerſus mundi rectores tenebrarum harum.* Et diuus Petrus in ſua prima canonica: *Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.* Sic velim tibi perſuadeas te eſſe tentationibus oppugnandum, cùm primùm ad cœlum aſpiraueris, Deoque ſeruire contenderis. Vnde ait
Eccl. 2. Eccleſiaſticus: *Fili accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia, & in timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Chriſtus Deus noſter ſtatim poſt baptiſmum ductus
Matt. 4 eſt in deſertum à ſpiritu, vbi eum diabolus tentare voluit. Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei, vt dicebãt Chriſti Apoſtoli, quem-
Act. 14. admodum refert in Actis diuus Lucas. Nunquam

tam durè fuerunt à Pharaone filij Iſraelis oppreſſi, quàm cum Ægyptum relinquere conarentur. Eodem Exod. 5.
modo nunc nos dæmon fortiùs tentat, cùm mundi dolos, vanitates, voluptates, & flagitia fugere decernimus. Cùm Chriſtus eiiceret quoddam dæmonium ab homine ab eo poſſeſſo, exiit ab eo exclamans, & multùm diſcerpens eum: vt euangelica narrat hiſtoria. Mar. 9.
Cùm homo ille vellet à dæmone ſeparari, tunc ab eo grauiùs premebatur. Et licet diabolus nos interdum non tentet, ne illi vnquam fidamus, tametſi videamur in tranquillitate vitam degere. Hoc intuens animo diuus Hieronymus ita ad Heliodorum ſcribebat: Erras frater, erras, ſi putas vnquam Chriſtianum perſecutionem non pati: Tunc maximè oppugnaris, ſi te oppugnari neſcis. Tranquillitas hæc tempeſtas eſt.
Hæc ſanctus ille Iob, *Militia*, inquit, *eſt vita hominis ſuper terram.* Vnde Paulus Apoſtolus, *Arma*, inquit, *militia noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum.* His armis moniti ſuperemus dæmonum tentationes, & victoriæ coronam adipiſcimur. Iob 7. 2.Cor.10.
Ita enim ait Iacobus Apoſtolus: *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Hæc eſt corona illa, de qua dixerat diuinus vates: Iaco.1.
Poſuiſti Domine ſuper caput eius coronam de lapide pretioſo. Psal. 20. 2.Tim.4.
Eam vocat Paulus coronam vitæ, & Petrus immarceſcibilem coronam gloriæ. Diuus martyr Cyprianus ita ait: Semel vincit, qui ſtatim patitur, at qui manens ſemper in pœnis & tentationibus congreditur cum dolore, nec vincitur, quotidie coronatur. Hæc ille. 1.Pet.5.
Quoties dæmonis, aut mundi, aut carnis tentationes vincimus, toties à Deo corona victoriæ exornamur. Et quantò quis iuſtior, tantò grauiùs aliquando tentatur. Vt fragilis paries facilè ruit, & quacunque machina euertitur, ſed fortiſſimus murus, ſeu arx munitiſſima & firmiſſima fortiter reſiſtit, opus eſt hoſtibus machinas bellicas adhibere, & mœnia illa validiſſimis tormentis, ſaxa, tela, globos ferreos, & plumbeos iaculantibus torquere, & fortiter concutere: Sic diabolus homines fragiles, parumque in virtute conſtantes quacunque tentatione euertit, ſed ad ſuperandos viros iuſtitia & charitate munitos, & firmitudine ac conſtantia ſeptos, variis vtitur artificiis, & fortiſſimis tentationibus. quem non tentabit, ſi Chriſtum verum Deum tentare conſtituit? Vnde Paulus Apoſtolus in epiſtola ait ad Hebræos: *Non habemus pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſque peccato.* Ne exiſtimes eos eſſe à Deo derelictos, qui tentatione exercentur. Pater duos habens filios, alterum virtutis ſtudioſum, viribus corporis robuſtum, & animi fortitudine pręſtantem, alterum deprauatum ingenio, deditum deliciis, imbecillum, & parui animi. Primum mittit ad bellum, & periculis exponit, vt ſe laboribus exerceat, alteri indulget, ſecundas res facilè concedit, domi illum habet deliciis matris ſuę delinitum. Sed ad extremum qui fortiter pugnauit, pręmium magnum obtinuit, qui verò voluptatibus ducebatur, vacuus remanſit. Sic pater noſter cœleſtis homines fortes & conſtantes per varios caſus interdum, & per acerbas calamitatum & tentationum anguſtias ducit, & prælijs aduerſus animę inimicos exercet, eoſque per magnos labores in virtute roborat, atque confirmat: hominibus autem fragilibus ab honeſtate abhorrentibus, fundamenta naturę violantibus res proſperas permittit, & ad voluntatem fluentes. Sed ad extremum, qui fortiter pugnarunt, æternam gloriam conſequuntur, qui verò ſe illecebris, turpique otio dediderunt, & vtilitatem ab honeſtate ſepararunt, ſunt ignominioſe conſumpti, & in æternas miſerias relegati. Vide deliciarum detrimentum, & ęrumnarum vtilitatem. Vt frumentum in cellario, niſi pala & ventilabro verſetur & mouea- Simile. Matt.4. Hebr. 4. Simile. Simile.

tur, gurgulione abſumitur: & veſtis in repoſitorio & apodyterio niſi concociatur, & exerceatur, à tinea corroditur, ſic homo, niſi fuerit tentationibus agitatus & calamitatibus concuſſus, facilè corrumpetur, & labefactabitur. At iis rebus probatus redditur firmior, & fortiter pugnans coronam gloriæ adipiſcetur. (2. Tim. 2. 1 Cor. 10.) *Non coronabitur*, inquit diuus Paulus, *niſi qui legitimè certauerit.* Et alibi: *Fidelis eſt Deus, qui nõ patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.* Sed opus eſt vt nos diuinis armis muniamus: nam hoſtes nos variè oppugnãt, & fortiter tentant: conficiunt aduerſus nos excelſas turres vanitatis, vt inde nos expugnent. Et comportãt aggeres, ducunt aduerſus nos terræ diuitias, vt earum cupiditate & affluentia foſſas impleant, & euangelicã auferant paupertatem, vt ſic nos poſſint facile expugnare. Aggeres enim, vt diximus, ſunt terræ coaceruationes, quibus foſſæ adimplentur. Poteris etiam per aggeres terras cogitationes intelligere terram intuẽtes, cœlum autem minimè contemplantes, quę veluti montes terrę cordis foueas adimplent. Et quoniam diabolus nos vndique cingit & circundat, ait Deus. *Et pones arietes in gyro.* Acſi diceret: Nuntia animę eſſe à dęmone oppugnandam machinis ſuperbiæ, aggeribus auaritiæ, & cęteris flagitiis, eſſeque obſeſſam, & ex omni parte circundatam. Et quia ſeculi milites in ſiniſtro tantùm latere clypeum portant, & nos vndique oppugnamur, & oportet tegere vtrumque latus, ideo ſcuto diuino indigemus nos vndique circundante (Pſal. 90.) Scutum hoc Chriſtus eſt, veritas ipſa, filius vnigenitus æterni patris, de quo ait diuinus vates: *Scuto circundabit te veritas eius.* Ipſe nobis dat arma, quibus à dextris & à ſiniſtris protegamur: de quibus ait Apoſtolus (2. Cor. 6.) in epiſtola prima ad Corinthios: *Per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris.* Poterat quidem Deus terram (Joſu. 11.) promiſſionis tradere abſque armis filiis Iſraelis, ſed voluit, vt eam armis acquirerent, & gentes immanitate barbaras, & copiis abundantes debellarent, permittens vt ſemper aliquę huiuſmodi gentes in terra illa manerent, aduerſus quas Hebręi ſtrenuè dimicarent. Eodẽ modo vult Deus, vt diuinis armis pugnantes vincamus tẽtationes, & in hoc bello ſpirituali nos ipſos exercentes, de animę hoſtibus, dęmone, mundo, & carne victoriam admirabilem reportemus. Hęc ſunt ampla, hęc immortalia, hæc digna, quæ fama celebrentur, monimentis annalium mandentur, & nulla vnquam obliuione deleantur. Et quoniam Ezechiel erat hæc nuntiaturus, præcipit illi Deus, vt ſumat ſibi ſartaginem ferream, quæ ſit illi inſtar muri, quo ſeptus & munitus expugnari non poſſit. Hæc ſartago erat ferrea & firma, & in ea cibi non ſibi, ſed aliis frigebantur, dum ipſa flamma ignis flagraret. Quid eſt hoc, niſi charitas fortitudine pollens, de qua ſcriptum eſt in Canticis: (Cant. 8.) *Fortis vt mors dilectio.* Hęc amoris flammis incenſa omnibus prodeſſe cupit, aliiſque præparans cibos ipſa comburitur. Vnde Apoſtolus, *Quis*, inquit, *infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non vror?* (2. Cor. 11.) Quemadmodum lucerna, vt aliis prębeat lumen, ipſa vritur, & conſumitur, & ſal vt cibis condimentum & ſaporem pręſtet, & ipſe confringitur, & liqueſcit, ſic verè Chriſtianus, pręſertim qui eſt in dignitate conſtitutus, vt in alios conferat beneficium, aut poſſit aliis prodeſſe, debet ſeipſum comburere, & confringere, & laborem quemcunque ſubire. Sunt enim Chriſtiani, præcipuè pręſules & ſpeculatores, cuiuſmodi erat Ezechiel, lux mundi, & ſal terræ: & debent magnopere colere charitatem. Charitas autem teſte Apoſtolo, nõ inflatur, nõ eſt ambitioſa, nõ quærit quæ ſua ſunt. Ideo poſtquam Deus dixit: *Et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones, &c.* (Mat. 5.) Subdit. *Et tu ſume tibi ſartaginem ferream.* Sed de his hactenus.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. IIII.

1 Et pones arietes in gyro. *Pro arietibus eſt in Hebraico* כרים *carim. Nomen* כר *ſignificat agnum, arietem, principem, ſeu ducem. Vnde illud* Eſaiæ: (Eſai. 16.) Emitte agnum Domine dominatorem terræ. *Poterat etiam verti*: Emitte ducem Domine dominatorem terrę. *Hic enim erat dux ille, de quo prædixerat Michæas ad Bethlehem dirigens ſermonem.* (Micha. 5.) Ex te enim exibit dux, qui regat populum meum Iſrael. *Ideo R. Dauid hunc Ezechielis locum ita vertit*: Et pones duces in circuitu. *Vt oſtenderet eſſe Hieroſolymam à ducibus Chaldæorum obſidendam.*

[a] Et tu dormies ſuper latus tuum ſiniſtrum, & pones iniquitates domus Iſrael ſuper eo, numero dierum quibus dormies ſuper illud: & aſſumes iniquitates eorum. [b] Et ego dedi tibi (Num. 14.) annos iniquitatis eorum numero dierum tercentos & nonaginta dies, & [c] portabis iniquitatem domus Iſrael. Et cùm compleueris hæc, dormies ſuper latus tuum dextrum ſecundò, & aſſumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus, diem pro anno, diem, inquam, pro anno dedi tibi. [d] Et ad obſidionem Ieruſalem conuertes faciem tuam, [e] & brachium tuum erit extentum, [f] & prophetabis aduerſus eam. (Reg. 5. 42.) Ecce [g] circundedit te vinculis, & non te conuertes à latere tuo in latus aliud, donec compleas dies [h] obſidionis tuæ. [i] Et ſume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, [k] & viciam, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum, quibus dormies ſuper latus tuum, tercentis & nonaginta diebus comedes illud.

a *Et tu dormies*] Hieroſolymæ obſidio per Babylonios durauit annum vnũ, & ſexaginta quinque dies, excepto tempore, quo Babylonij fuerunt occupationibus diſtracti ob Ægyptiorum exercitum. Nam aduentantibus Ægyptiis ad opem Iudæis ferendam iuerunt Babylonij obuiam illis omiſſa Hieroſolyma, vt (Iere. 39.) licet videre apud Ieremiam capite trigeſimo nono. Volens autem Deus nuntiare Iudæis per prophetam ſuum numerum dierum, quibus erat Hieroſolyma obſidenda, ait prophetæ, vt dormiat ſuper latus ſiniſtrum trecentos & nonaginta dies, & ſuper dextrum quadraginta, qui ſimul iuncti efficiũt numerum quadringentorũ & triginta dierum. Samaria dedita fuit idololatriæ annis tercentis & nonaginta, & Hieroſolyma quadraginta, vt diuus Hieronymus probat ex diuina ſcriptura, qui ſimul iuncti efficiunt annos quadringentos & triginta. Si autem pro annis ſumas dies quemadmodum ait Deus, inuenies annũ vnũ, & duos mẽſes, & quinque dies. Et tot diebus fuit Hieroſolyma obſeſſa à Babyloniis. Conſidera Dei iudicia. Tot

diebus

diebus fuerunt Iudæi graui obſidione oppreſſi, quot annis idolis ſeruierant. Hoc vaticinatus fuit Ezechiel non ſolùm verbis, ſed etiam factis, dormiens ſuper latus ſiniſtrum trecentos & nonaginta dies, & ſuper dextrum quadraginta. Per latus ſiniſtrum intelligitur Samaria, quæ tempore Ieroboam vitulos aureos colere incœpit, quę ideo dicitur ſiniſtra, quia debilior & fragilior erat, & prius fuit capta ab Aſſyriis, quã Hieroſolyma à Babyloniis, vt conſtat ex quarto Regum, & ſecundo Paralipomenon. Hieroſolyma verò vt fortior, dextra appellatur. Samaria & decem tribus, & Iſrael & domus Iſrael idem ſunt: quemadmodũ Hieroſolyma, & Iuda, & duæ tribus, nam Beniamin Iudæ hærebat, pro eodem accipiuntur. Hic autem ſomnus nõ fuit realis tot integros dies, qui enim fieri poterat, vt Ezechiel ſuper vnum latus trecentos & nonaginta dies continuò dormiret, & ſomno ſolutus ſuper aliud latus quadraginta? Sed fuit hoc factum in viſione quadam intellectuali & prophetica. videbatur enim illi tot dies dormire. Et viſionem hanc mandabat literis, vt eſſet omnibus cognitum & perſpectum, quot dies eſſet Hieroſolyma obſidenda.

b *Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum.*) Hoc eſt, verti annos ſcelerum Iudæorũ in dies, quibus tu dormies, & ipſi obſidione opprimentur, in eáque variis calamitatibus cruciabuntur. Et ſi decem tribus eſſent iam adductæ in Aſſyriam, tamen multi ex illis erant Hieroſolymæ, ad quam metu hoſtium confugerant.

c *Et portabis iniquitatem domus Iſrael.*) Id eſt, tot dies dormies, quot dies Iudæi obſidebuntur, & quot annos idolorum cultui adhæſerunt. Et quia Ezechiel dolebat, & grauiter ferebat Hebræorum ſcelera, & pœnas, quas pro illis luebant, atque pro illis ad dominum preces & lachrymas fundere nõ ceſſabat, dicitur portare iniquitatem eorum. Officium erat ſacerdotum & prophetarum in lege populi flagitia deplorare, eiúſque pœnas portare, & pro eo quodam modo ſoluere: vt ex libris Leuitici, & Numerorum conſtare videtur. Vnde Ieremias: *Quis dabit*, inquit, *capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei:* Et Oſeas: *Conſolatio ablata eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidet.* Et Apoſtolus in Actis: *Per triennium nocte & die non ceſſaui cum lachrymis monens vnumquemque veſtrum.* Sed dices Si propheta ſceleribus & ærumnis Hebræorum affligebatur, cur tanto temporis ſpatio dormiebat, & requieſcebat? Quia viri iuſti etſi ex vna parte & ſuis & aliorum calamitatibus premantur & dolore iaceteniur, tamen ex altera parte afficiuntur gaudio, quod aſpiciant gloriam Dei illuſtrari, & peccatores à maleficio deterreri, dum qui peccarunt, & pœnas ſuorum erratorum perſoluunt iuxta id quod ait Pſalmographus: *Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.* Imò inter calamitates ſuas etiam minimè meritas voluptate afficiuntur, nihil propter Deum aſperum, nihil durum, nihil intolerandum putant. Illis id accõmodatur, quòd ait in Deuteronomio diuina ſcriptura: *Inundationes maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum.* Inundationes maris ſunt mundi moleſtiæ, & afflictiones acerbæ & amaræ, quas viri pietate & charitate præſtantes veluti ſuaue lac ſugunt, inuenientes in illis dulces oblectationes. Et cùm ipſi ſint arena fluctibus maris concuſſa, mundi calamitatibus agitata, in medio ſui, in intimo corde inueniunt theſauros abſconditos, diuinas conſolationes, quibus ſuauiſſimè etiam in ærumnis oblectantur. Vnde in Actis ait diuus Lucas: *Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.* Et diuus Hieronymus in epiſtola ad Aſſellam, Gratias, inquit, ago Deo meo, quòd dignus ſim quem mundus oderit. Et in epiſtola ad Furiam, vbi oſtendit quemadmodum eum ſcelerati maledictis laceſſerent, ait, Addant, ſi volunt, Samaritanum, vt Domini mei titulum recognoſcam.

d *Et ad obſidionem Ieruſalem conuerte faciem tuam.*) Id eſt, intuere vultu irato & truculento Hieroſolymam ciuitatem illam, quam in latere obſeſſam depinxeris. Solebant diuini vates, cùm ciuitatis alicuius euerſionem prædicerent, aduerſus eam faciem vertere.

e *Brachium tuum erit extentum.*) Vt ſignifices alacritatem, & extremam huius obſidionis executionem. Hebraiſmus eſt deſumptus à luctatoribus, aut à gerentibus aliquid fortiter & ſtrenuè, qui ſolent brachium nudare, & extendere.

f *Et prophetabis aduerſus eam.*) Nuntiabis, & ſermone, & actione eſſe Hieroſolymam non ſolùm obſidendam, ſed penitus vaſtandam.

g *Circundedi te vinculis.*) Id fuit in viſione imaginaria.

h *Obſidionis tuæ.*) Id eſt, de qua vaticinaris.

i *Et tu ſume tibi frumentum & hordeum.*) Significat imminere Hieroſolymę maximam famem, qua obſeſſi ve in quarto libro Regum proditum eſt memoriæ, laborarunt. Tanta enim fuit, vt obſeſſi ex diuerſis leguminibus nempe frumento, hordeo, fabis, lentibus, milio, & viciis panes paucos conficerent, quibus non ad ſaturitatem vterentur, ſed modicè & vnciatim.

ſ *Et viciam. In Hebræico eſt in plurali.* כסמים *cuſſemim. Eſt quoddam leguminis genus dictum zea, ſiue ſpelta, vt ait R. Dauid. Speltæ autem duo ſunt genera authore Dioſcoride lib. 2. cap. 80. alterum ſimplex, alterum duplicis grani. Symmachus & Aquila in prima editione habent zeas. Sunt qui exiſtimẽt eſſe legumẽ illud, quod Luſitanè appellatur cruilha. Septuaginta habent:* ὄλυραν *pro quo verſio Complutenſis deſumpta ex Græco habet ſiliginem. Et Theodorus ſiliginem etiam vocat: tametſi alij auenam interpretentur. Vtcunque ſit, genus eſt vilis leguminis, ex quo cum alijs præcipiebat Deus Ezechieli, vt panem vilem & cibarium conficeret.*

[a] Cibus autem tuus, quo veſceris, erit in pondere viginti ſtateres in die, à tempore vſque ad tempus comedes illud. Et aquam in menſura bibes, [b] ſextam partem hin: à tempore vſque ad tempus bibes illud. Et quaſi ſubcinericium hordeaceum comedes illud: & ſtercore, quod egreditur de homine, [c] operies illud in oculis eorum. Et dixit Dominus: Sic comedent filij Iſrael panem ſuum pollutum inter gẽtes, ad quas eiiciam eos. Et dixit, [d] a, a, a, domine Deus, ecce anima mea non eſt polluta, & [e] morticinum, & laceratum à beſtiis non comedi ab infantia mea vſque nunc, & non eſt ingreſſa in os meum omnis caro immũda. Et dixit ad me, Ecce dedi tibi fimum boum pro ſtercoribus humanis: & facies panem tuum in eo. Et dixit ad me: Fili hominis, [f] ecce ego [ſ] conteram baculum panis in Ieruſalem: & comedent panem illum in pondere, & in ſolicitudine, & aquam in menſura, & anguſtia bibent: vt deficientibus pane & aqua [g] corruat vnuſquiſque ad fratrem ſuum, & [h] contabeſcat in iniquitatibus ſuis.

a *Cibus autem tuus.*] Vult ſignificare magnam famem tempore obſidionis, quoniam Iudæis obſeſſis præſcribebatur vilis nutrimenti pondus, & certa menſura. Nemo in toto die comedere poterat niſi viginti panis ſtateres: viginti autem ſtateres continent decem vncias iuxta diui Hieronymi ſententiam. Itaque in toto die naturali nemo edere poterat pluſquam panem vnum decem vnciarum, quò magis anima traheretur, quàm ſuſtentaretur. Sunt qui aſſerant viginti ſtateres quinque ſolùm vncias cōtinere: nam ſtater idem eſt quod ſiclus, ſiclus autem continet quartam partem vnciæ, viginti autem quartæ vnciarum quinque vncias efficiunt. Ioſephus ait apud Hebræos ſiclum quatuor dracmas continere, Budæus exiſtimat ſtaterem eſſe numum valentem quatuordecim ſolidos. Et ita variant authores. Vtcūque ſit, hæc parua menſura & modico pondere intoleranda fames prædicitur.

b *Sextam partem hin.*) Hin erat genus menſuræ Hebrææ duos ſextarios Italicos continentis, quos paruus vrceus capiebat. Non ſolùm in illa obſidione Hebræi fame magna, ſed incredibili etiam ſiti laborarunt.

c *Operies illud.*) Hoc eſt, coques illud: & ita eſt in Hebraico. In nonnullis regionibus ob lignorum defectum concoquitur panis ſtercore boum deſiccato. Et ita fieri poſſet de humano ſtercore, ſed eſſet nimis horrendum & abominabile. Volens Deus ſignificare eſſe Iudæos in alienis prouinciis panē horridum immundumque manducaturos, præcipit Ezechieli, vt in humani fimi deſiccati igne concoquat panem: A qua re abhorrens diuinus vates Deum obſecrat, ne illi hoc præcipiat, quod quidem impetrauit.

Iere. 5. d *A a a.*) Totum hoc locum habet interiectionis admirantis, qua vſus eſt Ieremias cùm Deo loquens capite primo.

e *Morticinum.*) Hoc eſt, quod abſque ſanguinis effuſione vitam amittit. Præceperat Deus Hebræis ne morticinum, & laceratum à beſtia comederent: vt in

Exod. 22. Exodo, & Leuitico diuina ſcriptura commemorat. At

Leui. 7. Leui. 22. exiſtimabat propheta multò grauius ſibi eſſe, & deteſtabilius pane ſic abominabili veſci.

f *Ecce ego conteram baculum panis in Ieruſalem.*) Panem vocat baculum, quòd eo homines ſuſtententur.

g *Corruat vnuſquiſque.*) Non valens ſe præ fame ſuſtentare: ſed ob admiſſa ſcelera luctu cōfectus, & inopia debilitatus, ſuccumbet ægritudini, & cadens animo & corpore, excedet è vita. Hæc de Babylonica captiuitate interpretati ſumus, hunc eſſe germanum ac hiſtoricū ſenſum exiſtimantes. At Iudęi tēpore Titi & Veſpaſiani vidētes Hieroſolymā funditus euerſam aſſeruerunt hos quadringētos & triginta dies accepto anno pro die duraturum eſſe captiuitatem & ignominiam ſuam: illis autem peractis venturum eſſe Meſſiā ſuū, qui eos à poteſtate gentiū & Chriſtianorū liberaret, mūdi opibus & dignitatibus cumularet, & in priſtinam libertatē & legis cæremonias reſtitueret. Sed quā vana & falſa fuerit hæc eorū interpretatio, nemo eſt, qui non videat, cū hodie poſt mille & quingentos ferè annos ab illa captiuitate nec tēplum habeāt, nec cęremonias, nec ſacrificia, nec ſacerdotē, nec regē, nec ciuitatē, ſintque exules, abiecti, calamitoſi, ab omnibus nationibus contēpti, & in dedecore, & ignominia verſati. Nihilominus tamen tāta adhuc cæcitate laborant, tā craſſa caligine eorum intellectus obfundūtur, vt Meſſiā expectent terrenū illū quidē, qui in eos bona terrę cōferat, vt poſſint corporis voluptatibus perfundi, humaniſque opibus redundare. Terreni homines terrenū cupiunt Meſſiam. At verus Meſſias in eorum legem promiſſus Chriſtus Deus noſter non terrę ſed cœli diuitias attulit, quæ ſunt veræ diuitię, animos amplificantes, eoſque virtutibus, diuina gratia & donis cœleſtibus adimplentes quibus gloriam ſempiternam conſequantur. Zacharias propheta de Meſſia loquens ait: *Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe pauper, & aſcendens ſuper aſinam, &c.* Id quod impletū eſt, cùm Dominus Ieſus introiuit Hieroſolymam ſedens ſuper aſellam, ſternentibus hominibus veſtimēta ſua in via, & arborum ramos cædentibus, quibus viā tegebant: vt euangelica narrat hiſtoria. Cùm rex aliquis ſeculi vrbē celebrem cum regia pompa ingreditur, & magnifice excipitur, fertur ſub pretioſo peripetaſmate, aut elato pallio ex ſerico & auro confecto ad aeris intemperiem coitandam, & ſummum apparatum oſtendendum: Et ita ſub hoc nobili tegumento virgis eleuato incedit princeps, terram videns, non autem cœlū: nec mirum, cùm rex ſit terrę non cœli. At Chriſto Deo noſtro, qui rex eſt cœleſtis, qui de ipſo ait: *Regnum meum non eſt de hoc mundo*, non cœlum operiebant pallio aut peripetaſmate, ſed terrā veſtibus & ramis. Et vt verus Meſſias paupertatem diligendam oſtenderet, non equum ſedens introiuit, ſed iuxta Zacharię prophetiam ſuper aſinam, & ſuper pullū filium aſinæ. In eius perſona dixerat David: *Infirmata eſt in paupertate virtus mea.* Et rurſum. *Pauper ego ſum, & in laboribus à iuuentute mea.* Vbi igitur ſunt apparatus regij? vbi magnificentia munerum terræ? vbi phaleratí equi? vbi magnificæ pompæ? vbi militum copiæ? vbi temporalis terræ ornamenta? Si Meſſias venturus eſſet mundi diuitias daturus, diceret Zacharias: Ecce rex tuus veniet tibi potēs, diues, equo aut curru triumphali vectus, & ſatellitum turba comitatus. At intelligens Meſſiam fore ſpiritualem, & cœleſtem regem, & mundi opes contempturum, eum pauperem & ſaluatorem appellauit, omnēſque eius apparatus deſcripſit. Eodem modo regius vates eum inopem fore prædicit, ſed mundi ſcelera deleturum eſſe apertiſſimè oſtendit. Ita enim ait: *Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.* Dicens, *ex omnibus iniquitatibus*, declarauit fore Chriſtum animorum redemptorē: iniquitates enim vincula ſunt quibus impij in dæmonis captiuitate detinentur. Hoc docuit idem Meſſias per Ieremiam ita loquens: *Propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius.* Et per Eſaiam: *Deleui vt nubem peccata tua, & quaſi nubeculam iniquitates tuas.* Hic eſt Meſſias in Iudæorum lege promiſſus, non terrenus, non mundi diuitiis affluens, ſed diuinus, & diuinas tribuens opes, paupertatem verò in hoc ſeculo & verbis & factis docens. Hoc intelligens diuus Paulus has voces emiſit. *Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt vos illius inopia diuites eſſetis.* Eum Meſſiam expectabant antiqui patres, eius aduentum cupiebant fideles, de eo vaticinabantur diuini vates, cuius ſanguine erant mundi maculæ abluendæ, & iniquitates expiandæ, qui etiam infinitam hominum multitudinem è tenebris erepturus, & fidei atque gratiæ lumine illuſtraturus. Sed quoniam in eum credere Iudæi noluerunt, fuerunt à Romanis obſeſſi, & victi, & in miſeram ſeruitutem redacti. Et de hac obſidione & euerſione poteſt totum hoc caput explanari: Eam præuidēs Dominus lachrymis proſecutus eſt, quando, vt refert diuus Lucas, videns ciuitatem fleuit ſuper illam, dicens: *Si cognouiſſes & tu, &c.* Per primos trecentos & nonaginta dies ſuper latus ſiniſtrum intelligitur tempus obſidionis, per quadraginta verò, quibus quadraginta anni ſignificantur, intelligitur tempus, quod inter mortem Chriſti, & Hieroſolymæ per Titum Veſpaſianum filium Veſpaſiani euerſionem interfluxerunt. In ea obſidione tanta fuit fames, teſte Ioſepho libro 7. de bello Iudaico, vt nec cingulis, nec calciamentis abſtinuerint, & coria ſcutis detracta manducauerint.

runt. Et, quod dictu quidem horrendum, auditu autẽ incredibile videtur, quædam mulier Eleazari filia proprium filium ſuum fame coacta occidit, & comedit. Viæ vrbis plenę erant mulieribus exanimatis, & infantibus ac ſenibus mortuis, & adoleſcentibus palpitantibus. Quidam præ fame penitus excedebant è vita, alij veluti mortuorum vmbrę inter defunctorũ cadauera verſabantur, & vbi eos mors occupabat, ibi cadebant. Captiuorum qui toto bello cõprehẽſi ſunt nonaginta & ſeptem millium inuentus eſt numerus, mortuorum vero vndecies centum millia. Cùm enim paſcha eſſet Iudæorum, & ex multis oppidis multi ad feſtum congregarentur, fuerunt ſubito bello circunfu[ſi], & in ciuitatem veluti in carcerem coniecti. Hæc [...] Flauius Ioſephus natione Hebræus, teſtis oculatus literis mandauit, vt eſſent perpetuis monimen[tis ...]gnata. Euſebius in libro de temporibus bre[...] egregie ſuper hoc philoſophatur. Oportuit, [...]e, iiſdem diebus paſchæ eos in vrbe includi [...] ipſorum cædem, quibus ſaluatorem cruci af[fixe]runt. Aequum fuit, & iuſto Dei iudicio effectum, vt illi eo tempore interirẽt, quo immaculatum illum & cœleſtem agnum ad interitum falſis criminibus vocarunt, & vulneribus confectum crudeliter occiderunt. Perſpicuum eſt enim fuiſſe Christum die paſchę [Iud]æorum occiſum. Et quoniã perfidi Iudæi nec cœ[leste]m patrem, nec eius filium vnigenitum venerati ſunt, imò nec cognouerũt, quia cognoſcere noluerunt ob malitię ſuę obcęcationem, dicente Chriſto [di]ſcipulis ſuis: *Hoc facient vobis, quia non nouerunt patrem, nec me:* ideo de illis Veſpaſianus pater & Titus filius triumpharunt: vt Paulus Oroſius libro 7. ſuarũ hiſtoriarum grauiter & ſapiẽter annotauit. Eius enim ad literam hęc ſunt verba: Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus, inter cẽtum & viginti triumphos, qui à condita vrbe vſque ad id tempus acti erãt, hoc ſpectaculum fuit, patrem & filium vno triumphali curru vectos, glorioſiſſimam ab his, qui patrem & filium offenderunt, victoriam reportaſſe. Hęc ille. Nos autem, qui totum hoc caput de Hieroſolymæ per Titũ & Veſpaſianũ obſidione & euerſione etiam interpretamur, Deum vehementer obſecramus, vt nos à mundo, dæmone, & carne vndique obſeſſos eripiat, atque de iis hoſtibus triumphantes, cœleſtique ſplendore fulgentes, ad vitam immortalem perducat.

Conteram baculum panis. *Septuaginta pro baculo panis habent* στήριγμα ἄρτου, *pro quo Latinus interpres vertit, firmamentum panis. Symmachus & Theodotio, & Aquila in ſecunda verſione habent* Στήριγμα *quod idem ferè eſt. In Hebræco eſt* מטה *matth, quæ dictio virgam ſignificat, vt Numer. 16.* Accipe ab eis virgas ſingulas. *Et Ezech. 7.* Floruit virga, germinauit ſuperbia. *Sed quoniam dictio hæc ſignificat etiam declinationem & iniuſtitiam, poterat illud verti:* Floruit declinatio ſiue iniuria. *ait R. Ionah qui hunc locum interpretatur. Et videtur pulchra eius expoſitio, nam ſequitur:* & germinabit ſuperbia. *Significat etiam robur, firmamentum, & ſuſtentaculum, vt in pſalmo:* Omne firmamentum panis contriuit. *Acſi diceret: Fecit Deus vt deeſſet frumentum, quod eſt firmamentum humani corporis, vt omnes fame laborarent. Vtinam hæc panis egeſtas non opprimat etiam Chriſtianos. Panis hic verbum Dei eſt, de quo poteſt illud pſalmographi explicari:* Et panis cor hominis confirmat: *Et id propter quod lamentabatur Ieremias.* Paruuli petierunt panem, & non fuit, qui frangeret eis. *Acſi diceret: Infirmi & inſipientes, qui non valent intellectu comedere fortes & excelſas diuinarum literarum ſententias, & arcana atque alta myſteria, petierunt à viris doctis, vt panem verbi Dei ſibi frangerent, & communicarent, ſacram illis ſcripturam explanantes, & non erat, qui hoc facere vellet. Multi hodie poſſet hoc accommodari qui cum alios docere deberent, dediti ventri & ſomno, vitam ſilentio, turpique otio tranſeant, & debitos labores contemnentes, indebitis voluptatibus ducuntur. Eam ob cauſam multis in locis deeſt panis hic, ob cuius penuriam debilitati multi in interitum cuerunt: &, vt ait Eſaias,* nobiles interierunt fame, & multitudo ſiti exaruit. *Et non ſolùm multi panem euangelicæ doctrinæ non guſtant, cum ſe euangelicos appellent, ſed etiam ſanctiſſimum euchariſtiæ ſacramentum, panem illum diuinum, panem viuum, qui de cœlo deſcendit, penitus negarunt, & fidem catholicam relinquentes Oecolampadij, & Caluini, & caeterorũ huiuſmodi peſtium hæreticorũ Capharnaitarum perfidiæ adhæſerunt. Aiunt enim cũ Capharnaitis:* Quomodo poteſt hic nobis carnẽ ſuã dare ad manducandũ. *Nos verò captiuemus intellectum in obſequiũ Chriſti, qui dixit:* Hoc eſt corpus meum. *Et* panis, quẽ ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. *Hæc Chriſtus, hæc ipſa veritas. Non poteſt mentiri veritas.* Verbũ domini manet in æternum. *Vide quid dicat Ioannes Damaſcenus: Non eſt figura panis & vini, corporis & ſanguinis Chriſti. Abſit hoc. Sed eſt ipſum corpus domini deificatum, ipſo domino dicente:* Hoc eſt corpus meum: *non figura corporis, ſed corpus; non figura ſanguinis, ſed ſanguis. Hæc ille. Idem Cyprianus martyr indicat in ſermone de cœna domini dicens: Panem angelorum ſub ſacramento manducamus in terris, eundem ſine ſacramento manifeſtiùs edemus in cœlis. Explicans Auguſtinus illã pſalmi inſcriptionem:* Pſalmus Dauid cum immutaret vultũ corã Abimelech & dimiſit eum, & abiit, *ac locum illũ ex libris Regum iuxta editionem ſeptuaginta interpretum pertractãs.* Ferebatur in manibus ſuis: *Hoc vero fratres, inquit, quomodo poßit fieri in homine, quis intelligeret? Quis enim portatur in manib⁹ ſuis? Manibus aliorũ portari poteſt homo, ſuis manibus nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipſo Dauide ſecũdũ literam, non inuenimus: in Chriſto autem inuenimus. Ferebatur enim Chriſtus in manibus ſuis, quãdo cõmẽdãs ipſum corpus ſuum aiebat:* Hoc eſt corpus meum: *ferebat enim illud corpus in manibus ſuis: ſeipſum, atque ferebat Chriſtus in manibus ſuis. Hæc Auguſtinus. In pſalmo ſeptuageſimoprimo, qui de Chriſti tempore non ſolùm iuxta Chriſtianorum, ſed etiam iuxta Hebræorum ſententiam explanatur, ſunt hæc verba literis mandata: Erit firmamentum in terra in ſummis montium. Vbi diuus Hieronymus pro firmamento vertit memorabile triticum. Et Reuchlinus ait vocabulum hoc Hebraicum ſignificare placentulam frumenti. Et R. Kimhi ait eſſe maſſam frumenti. In Hebræo eſt* פסת בר *piſſath bar, hoc eſt particula ſeu placenta frumenti, dictio enim bar frumentum ſignificat abſque controuerſia. Significat enim filium, & puritatem. Vnde id quod eſt in Pſalmo:* Apprehendite diſciplinam, *verti poteſt:* Apprehendite ſiue oſculamini filium, *ſiue* puritatem. *Acſi dicat: Amplectimini, & ſummè diligite Meßiam, qui eſt filius Dei, & ipſa puritas. Poteſt etiam verti:* Seruite frumento, *hoc eſt Chriſto, qui eſt panis vitæ. Vnde verba illa:* Erit firmamentum in terra in ſummis montium, *poſſunt rectè verti ex Hebræo:* Erit placenta tritici in terra in capitibus montium. *Targhum habet.* Erit panis confortans in terra. *Paulus epiſcopus Burgenſis citat quandam paraphraſim Chaldaicam, quæ ita habet:* Erit placenta tritici in capitibus ſacerdotum. *Quæ interpretatio eſt abſque dubio admirabilis: eſt enim ſanctiſſimi ſacramenti altaris diuina vaticinatio, in quo ſub ſpecie placentulæ tritici, ſub ſpecie panis, & maſſæ triticeæ coctæ præſens nobis adeſt Chriſtus, verus Deus, & verus homo. Rectè quidem iuxta Hieronymi verſionem memorabile triticum hoc ſacramentum appellatur, cum ſit panis viuus, & diuinum manna de quo ait Chriſtus:* Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam. *Et verè ait Targhum eſſe panem confortãtem, cum de illo dicat diuus Paulus:* Omnia poſſum in eo, qui me confortat. *Et verè ait*

Marginal notes: Ezech. (?) — Pſal. 104 — Pſal. 103. — Thren. 4. — Eſaia 5. — Ioan. 6. — Ioan 6 — 1. Cor 11. — Mat. 26. — Ioan. 6. — Eſa 40. — Pſa. 33. — 1. Reg. 21. — Pſal 71. — Pſalm. 2. — Ioan 6. — Phili. 4.

paraphraſtes Chaldæus, eſſe hanc diuinam placentulam in capitibus ſacerdotum quoniam ſuper eorum capita hoſtia conſecrata eleuatur, vt populo in miſſæ ſacrificio oſtendatur adoranda. Et R. Achilas transfert locum illum pſalmographi in hunc modum. Erit panis ſubſtantialis in terra in capitibus montium. *Et R. Ionathas,* Erit ſacrificium panis in terra in capite montium. *Quæ omnia diuinæ eucharistiæ ſacramento accommodantur. Hic eſt panis diuinus, hic eſt cibus cœleſtis, hoc eſt pignus æternæ noſtræ beatitudinis, & ſummæ felicitatis. Cùm Deus ſit ſummè bonus, & eam ob cauſam ſummè communicatiuus, & ſui diffuſiuus, decebat ſe nobis ſummè communicare. Quæ maior poterat eſſe communicatio, quàm poſt diſceſſum ſuum, poſt aſcenſum in cœlum manere nobiſcum in ſancto eucharistiæ ſacramento? Non paſſus eſt eius amor, vt à nobis corporaliter diſcederet, quin nobiſcum ſacramentaliter maneret, vt eum videremus ſub accidentibus, ſub ſpeciebus panis & vini, vt eum coleremus, & manducaremus, vt in ipſo maneremus, & ipſe in nobis. Ipſe enim ait:* Qui manducat meam carnem & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo: *Hunc diuinum cibum, hunc panem cœleſtem reiecerunt noſtri temporis hæretici, ſiliquis porcorum ſeipſos paſcentes, doliſque damnandam ſuam peſtilentem ſectam ſuſtentantes. Chriſti charitatem immenſam negarunt, eiúſque infinitæ pietatis ſplendorem maculare voluerunt. O rem indignam, ô ſcelus deteſtandum! Nihil vnquam ſol vidit indignius. Quid dicam? Quò me vertam? Quæ res vnquam geſta eſt maior, quàm Chriſtum nobis ſeipſum relinquere in ſacramento? Quò vltrà poterat amor accedere? Quid diuinius, quid glorioſius, quid accommodatius hominum memoriæ ſempiternæ?* Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator dominus, eſcam dedit timentibus ſe. *Et tamen hanc eſcam, hoc magnificentiſſimum beneficium, hoc ampliſſimum munus irrident Caluiniſtæ, & Buceriſtæ, & Oecolampadiſtæ tenebris circunfuſi, & in caligine obſcuriſſima verſati. Quemadmodum Nabuzardam princeps militiæ Nabuchodonoſoris Hieroſolymam euertit, & templi vaſa profanauit, ſic noſtri temporis hæreſiarchæ principes militiæ diaboli eccleſiam Chriſti conantur euertere, & ſacra templi vaſa, hoc eſt ſancta Eccleſiæ ſacramenta non à Salomone, ſed à Chriſto conſtituta penitus delere, aut ſaltem maculare. Nabuzardan ſonat ſermonem alienæ domus, ſeu alienum iudicium. Tales ſunt hæretici, quorum ſermo non eſt Ieſu Chriſti domini noſtri, ſed alieni domini, hoc eſt diaboli, quem Chriſtus principem mundi appellauit. Hunc ſequuntur perditi homines rectorem tenebrarum & dominum impiorum, quam ob cauſam non eſt mirum eorum iudicium alienum eſſe à veritate, ab eccleſia, & à Chriſto. Te precor clementiſſime Deus, vt eorum animos [illegible] re veritatis illuſtres, ne tot homines ad imaginem tuam creati ex errorum tenebris, in quibus verſantur, ad [illegible] æternam præcipitentur. Aperi eorum oculos, incende [illegible] tuo eorum voluntates ne in flammas inextinguibiles [illegible] rathri proiiciantur. Proiicientur enim niſi in eccleſia manserint, & ad fidem ſanctæ Eccleſiæ Romanæ perduxeris. Quoniam ipſum panem diuinum reliquerunt, & baculum panis, de quo hic loquitur Ezechiel, repudiarunt*

2 Et contabeſcent in iniquitatibus ſuis. *Pro iniquitatibus eſt in Hebræo,* עונם *auonam. quæ dictio [illegible] tem ſignificat, & pœnam. Vnde illud pſalmographi:* Appone iniquitatem ſuper iniquitatem eorum, *vertit [illegible]* Appone pœnam ſuper iniquitatẽ eorum. *Ac ſi diceret: Puni eos domine iuxta eorum flagitia. Quare poterat locus hic Ezechielis ita transferri:* Et contabeſcent in ſupplicijs ſuis.

Ioan. 6. — Pſal. 118. — 4. Reg. 25. — Ioan. 12. & 14.

ARGVMENTVM CAP. V.

Cum Hebræi diuina monita contemnerent, eſſétque eorum ratio obſcura flagitiis, & voluntas conſtricta ſceleribus, animus à mente diuina penitus alienatus, voluit Deus eos vlciſci, vt tantorum maleficiorum pœnas luerent. At tanta eſt eius miſericordia, vt prius illis peſtem & ferrum, & flammam minaretur, quò ſe ad illum conuerterent, eiuſque miſericordiam implorarent. 1 Eam ob cauſam præcepit Ezechieli in quo tunc diuinum quoddam & fidei vaticinationis lumen elucebat, & [illegible] flammæ oſtendebatur, vt illis Hieroſolymæ euerſionem prædiceret, & ſub pilorum ænigmate eorum interitum, & [illegible] nunciaret.

CAPVT V.

Et tu fili hominis ſume tibi gladium acutum, radentem pilos: & aſſumes eum, [b] & duces per caput tuum, & per barbam tuam, & aſſumes tibi [c] ſtateram ponderis, & diuides eos. Tertiam partem [d] igne combures [e] in medio ciuitatis iuxta completionem dierum obſidionis. Et aſſumes tertiam partem, & concides [f] gladio in circuitu eius, tertiam verò aliam diſperges in ventũ, & [f] gladium nudabis poſt eos: [g] Et ſumes inde paruum numerum, & ligabis eos in ſummitate pallij tui. Et ex eis rurſum tolles, & proiicies eos in medio ignis, & combures igne, & ex eis egredietur ignis in omnem domum Iſrael. [h] Hæc dicit dominus Deus. Iſta eſt Hieruſalem, [i] in medio gentium poſui eam, & in circuitu eius terras. [a] Et contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quàm gentes, & præcepta mea vltra quàm terræ, quæ in circuitu eius ſunt. Iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt. Idcirco hæc dicit dominus Deus. [k] Quia ſuperaſtis gentes, quæ in circuitu veſtro ſunt, & in præceptis meis non ambulaſtis & iudicia mea non feciſtis, & [l] iuxta iudicia gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt non eſtis operati, ideò hæc dicit dominus Deus.

EXPLANATIO.

a *Et tu Fili hominis.* Totum hoc caput continet ænigma quoddã pilorũ, quo vaſtatio Hieroſolymæ ſignificatur. Gladius acutus ſiue raſorius, hoc eſt nouacula, eſt Dei voluntas & decretum: caput vrbis Hieroſolyma, pili verò eius habitatores. Hi fuerant in tres partes diſtributi: pars vna obiit fame & peſte in obſidione, cum Chaldæi Hieroſolymam cingentes, eam vndique oppugnarent: altera gladio hoſtium: tertia verò fuit per orbem terrarum diſperſa, quæ dederat ſe fugæ ob Chaldæorum metum. Mortui fame & peſte intelliguntur per capillos igne combuſtos, occiſi ferro ſignificantur per capillos conciſos gladio, qui verò ſe in fugam contulerunt, per capillos in ventum diſperſos oſtenduntur. Eſt autẽ ænigma figura, cùm per occultam rerum ſimilitudinem obſcura ſententia ſignificatur, vt infra capite 39. *Dic omnia volucri, & vniuerſis auibus, cunctiſque beſtiis agri, &c.* Et primo capite Ioãnis: *Ecce ſecuris ad radicem arboris poſita eſt:* Cur autem

Ezechiel

Ezechiel appelletur filius hominis oſtendimus ſecundo capite.

b *Et duces per caput tuum.* Hoc eſt dabis operam, vt tonſoris manu per caput tuum ducatur.

c *Stateram ponderis* Hoc eſt, iuſtam & æquam, aptam ad ea pondetāda, quæ non populari quadam trutina, ſed aurifici ſtatera examinantur.

d *In medio ciuitatis.* Niſi pium in qua habitas, non intelligit Hieroſolymam, quia Ezechiel erat tunc temporis in Chaldæa: ſed vrbem quādam, quam tempore illo incolebat. Vel intelligit vrbem illam, quam ex Dei iuſſu deſcripſerat in latere, vt capite præcedente explicuimus, per quam Hieroſolyma ſignificabatur.

e *Igne combures.* Famis ac peſtis afflictionem comparat cū ardore ignis: inedia enim reddit homines nigros & ſqualidos, & peſtis eos febre comborit.

f *Et gladium nudabis poſt eos.* Hoc eſt ſignificabis eſſe [illegible] ferro eripiendam. Multi ex Hebræis Ba[illegible] fugientes ſe in Ægyptum contulerunt. Sed [Na]buchodonoſor Babyloniorum rex intrauit Aegyptū, vbi eos partim occidit, partim in vincula cōiecit, & captiuos in Chaldæam inde abduxit. Lege quartū Regum, & Ieremiam hæc omnia narrantem.

g *Et ſumes inde paruum numerum.* Ex illa tertia parte pilorum quos in ventum diſperges ſume exiguum numerum, quos in ora veſtis tuæ ligabis & ex [hi]s conijcies aliquos in ignem, vbi incendio flagrent ex quibus egredietur ignis Iudæorum poſteritatem comburens. Senſus eſt: Ex magna Iudæorum multitudine, qui ex Aegypto & Iudæa fuerint in Chaldæam abducti, pauci Hieroſolymam reuertentur, veluti in pallio reſeruati. Et ex iis nōnulli calamitatibus & ærumnis prementur, ob quas aliqui ſe gentium regibus tradent eos ad Hieroſolymæ vaſtitatem excitātes. Totum hoc impletum fuiſſe diuina narrat hiſtoria. Nā fuiſſe Iudæos in Iudæam ex Chaldæa reuerſos, & in ædificanda & inſtauranda Hieroſolyma labores incredibiles ſubiiſſe, & in libris Eſdræ literis mandatum. Præterea deſeruiſſe nonnullos ex Iudæis patriā, & Antiocho tyranno aliiſque regibus adhæſiſſe, qui reges à perfidis, & fugitiuis Iudæis concitati Iſraelis populum ad excidiū & vaſtitatem vocabant, & odio incenſi, ſuperbiāque inflati eum penitus delere conabātur, eſt in Machabæorum librū monimentis conſignatum. Poſteà verò tanta fuit inter Iudæorum magnates Hircanum & Alexādrum diſſenſio, tanto odio mutuò ardebant, vt occaſionem Pompeio præberent Iudæam expugnandi. Quæ omnia ſunt a Ioſepho in libris & de Antiquitate, & de Bello Iudaico apertis monimentis teſtata. Ex illis ergo egreſſus eſt calamitatum ignis in omnem Iſraelem. At ego exiſtimo dixiſſe hoc prophetam propter Phariſæos, qui ex illis Hebræis deſcendentes de Christo occidendo cogitarunt, & in eius cædem acriter vigilauerunt. Tanta fuit eorum cæcitas, tantæ fraudes, tot flagitia, vt ei, quem ne voce quidē offendere deberēt, interitum machinarentur. Homines ad omnia ſcelera paratiſſimi Chriſtū ſeruatorē, quē colere deberent vt patrē, venerari vt Dominū, extimeſcere vt iudicē, ſequi vt ducem, ſitire vt fontē bonorū omnium, eū contempſerunt, ſummis cruciatibus affecerunt, & falſis criminibus in odium & cædē crudeliſſimā vocarunt. Quam ob cauſam Deus eos à perfidia & obſtinatione recedere nolentes ærumnis terribilibus oppreſſit, ciuitatē Hieroſolymam funditus deleuit, & eius agros penitus vaſtauit. In tantam ignis flāmam fuerunt Iudæi coniecti, in tot ærumnis verſati, vt tā dura tormēta, tam aſperā captiuitatem, tam inſuetam ignominiā, tam inauditos cruciatus ferre nullatenus valerēt. Hi igitur Phariſæi ſunt illi, ex quibus egreſſus eſt calamitatis incendiū, quo populus Iudaicus miſerè flagrauit.

h *Hæc dicit dominus Deus.* Reddit cauſam iræ Dei in populum Iudaicum.

i *In medio gentium poſui eam.* Erat enim Iudæa gentibus idolorū cultricibus circundata. Vel dicitur Hieroſolyma eſſe in medio gētium, hoc eſt in medio terræ: nam eſt in quarto climate terræ habitabilis, in ſeptem climata diuiſæ. Et his idem propheta eam capite 38. vmbilicum terræ appellauit. Et pſalmographus: *Deus autem rex noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem in medio terræ.* Acſi diceret: Dei filius vnigenitus à cœli faſtigio ad terram deſcendens humanam induit formam, & in Iudæa natus eſt, ibi docuit, ibi fuit vulneribus affectus, ibi fuit mortuus, & ſepultus, & redditus ad vitā, ibi denique operatus eſt ea humanæ redēptionis myſteria, quibus homines, qui in caligine verſātur, diuino lumine luſtraret, & à morte ad vitā perduceret. Et quoniam hæc omnium ſalus, hæc redēptio fuit in Iudæa, quæ eſt in medio mundi ſita: tanquam in theatro peracta ſpectantibus mortalibus, ait diuinus vates eam à Deo fuiſſe in terræ medio effectā. Terra Iudææ à parte orientis cingitur Aſia, ab occidente Europa, & mari Mediterraneo, à meridie Africa, à Septētrione Scythia, Armenia, & cunctis Pōti nationibus. Et ita manet in medio terræ collata. Qui enim pro mundo paſſus eſt, pulchrum fuit, vt in medio mūdi pateretur. *Sic Deus dilexit mundum,* ait diuus Ioānes, *vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam.* Et quoniam Deus eſt veluti centrum, à quo deducuntur lineæ pulchritudinis circuli, decebat vt in medio ſphæræ terrenæ genus humanum redimeret.

Infr. 38. *Pſal 73.* *Ioan 3.*

k *Quia ſuperaſtis gentes.* Subaudi flagitiis & ſceleribus. Quaſi dicat: quia multò eſtis peiores gentibus idolorum cultricibus, & legem meam contempſiſtis. Vel ſic, Quia cùm ope mea de gentibus immanitate barbaris, numero infinitis, fortitudine pollentibus, bellicarum munitionum copia abundantibus victoriam reportaretis. tāta eſtis ingratitudine cōtaminati, tanto ſcelere conſtricti, vt me ipſum contemneretis, & præcepta atque iudicia me repudiaretis.

l *Iuxta iudicia gentium.* Hoc eſt, infideliores eſtis ipſis infidelibus: nam gentes idolorum ſuperſtitionibus deditæ deos ſuos venerantur, & amplectuntur, vos autem deſpexiſtis, & pro nihilo putaſtis, & commentitiorū deorum vanitatem coluiſtis, vos ipſos perfidia maculantes, & in recto Dei cultu, puraque religione perſeuerare nolentes. Vel ſic. Non eam viuendi rationē tenetis, quam etiam gentes lumine naturali illuſtratæ iudicant eſſe tenendā: ipſæ enim monent ad vitā felicē pertinere: iuſtitiā colere, eorū autē conſuetudinē declinare, qui non ſolum ſe maculis cōtaminār, ſed alios cōtaminare, & ab honeſta viuēdi ratione, conātur abducere. Vos autē neutrū horū efficitis. Quā multò eſtis illis deteſtabiliores. Hūc eſſe exiſtimo germanū huius loci intellectū. Poteris etiam per capillos ſuperuacanea intelligere. Explicās diuus Auguſtinus pſalmum 51. ait capillis intelligi rerū ſuperfluitates, & quia ſine ſenſu præciduntur, ideò qui animo Deo adhærēt, ita habēt hæc terrena tanquam capillos. Hæc ille, Qui pauperū miſerētur, illiſque ſubueniunt, mulierē illā euāgelicā imitātur, quæ Chriſto pedes lachrymis abluit, & capillis terſit. Pedes Chriſti pauperes ſunt, quos tunc capillis tergis, cùm quæ habes ſuperflua in eorū eleemoſynis cōſumis. Æs frigidum & gelatū in vaſe minoris foraminibus & fiſtulis pleno eſt integrū: in vna tantū reſidēs parte, ſin autē eſt igne liquefactū, omnia implet foramina: ſic diuitiarū copia frigore auaritiæ gelata, eſt in arcula nemini vtilis, at ſi diuini amoris igne liqueſcit & funditus fluit ad omnes inopū partes, & indigentibus ſubueniens implet omnia paupertatum foramina. Eodem modo cor humanum

Luc. 7. *Pedes Chriſti.* *Similitudo.*

abſque amore diuino frigidum & gelatum eſt: diuino autem amore incenſum liqueſcit & funditur, omnibuſque inopibus deſiderat ſubuenire. Vnde ait in Cant. 5. Canticis ſponſa: *Anima mea liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt.* Et Pſalmographus: *Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens.* Et rurſum: *Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ.* Et quia Pſal. 21. 147. homines nefarij, ſceleruumque vinculis aſtricti cum viris iuſtis & pietate præſtantibus lites intendunt, eóque affligūt, & ſpoliāt & varijs calamitatibus conturbare nituntur, non illis pietatem eripiunt, non animi fortitudinem, non virtutem, non conſtantiam, nō denique ea, quæ ſunt verè bona, & immortalem pariunt memoriam, ſuntque ad conſequendam æternam beatitudinem neceſſaria, ſed opes & magiſtratus quæ omnia poſſunt ſuperflua vocari, quæ gentiū philoſophi ludibria Fortunæ appellarūt, cum vita etiā hæc, vt ait Aurelius Auguſtinus, aliā vitā cogitantibus ſit cū ſuperfluis cōnumeranda, ideò impij cū nouaculis raſorijs capillos ſuperfluos reſecantibus cōparantur. Vnde aduerſus Doegū hominē ſcelerum maculis Pſal. 51. notatū ait propheta: *quaſi nouacula acuta feciſti dolum.* Qui in alios excitat procellas, ſeipſum in anima, alios autem non niſi in corpore lædit, imò ſeipſum tantum lædit. Id intuens quidā philoſophus, qui Græcorum philoſophiam literis Latinis illuſtrauit, aduerſus flagitioſum hominē aiebat. Iactā & immiſſam à te nefariam in me iniuriā ſemper duxi, perueniſſe ad me nūquam putaui. Hoc ideò dixit, quia ſceleratus ille ſolū illi capillos, hoc eſt ſuperuacanea eripuerat. Si ab offenſo petenda eſt venia, à ſeipſo eam petat, qui alium lædere exiſtimauit, nam ſeipſum læſit, ſibi abſque dubio intulit detrimentum. Sed ah miſer, quos inter ſcopulos fragilē cimbam agis, qui alijs detrimentum molitis? Significant etiam capilli inanes cogitationes. Vt Num. 8. enim anima gignit cogitationes, ita caput capillos. Ideo ait Eucherius fuiſſe iuſſum à Deo librū Numerorū, vt Leuitæ pilos omnes ſuos abraderent. Et diuus Gregorius in moralibus, Caput, inquit, tondere eſt cogitationes ſuperfluas à mente reſecare. Iacto igitur hoc fundamēto, dicim⁹ per hos pilos, quos nobis hoc loco Deus nomine Ezechielis præcipit, vt ex capite præcidamus & ponderemus, ſuperuacanea omnia tā in opibus quam in cogitationibus ſignificari. Ea debemus abradere, & ponderare in iuſta ſtatera, & quā ſuperflua nobis ſint, quam incerta, quam fluxa mentis oculis intueri. Hæc autem animo percipientes ea debemus gladio & igne conſumere, & maculas obliuias contractas lachrymis & pœnitentia delere, ea vero in pauperes diſtribuere, vt iuſtitiam perpetuo manentem conſequamur. Ita enim ait diuinus ac regius vates: *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſ[æculum] ſeculi.* In libro 2. Regum eſt literis conſignatum Ab[ſa]lonem mulo ex prælio fugientē fuiſſe in quercu per capillos ſuſpēſum. Capilli erāt eius deliciæ, & illi[...] tē eidē obtulerūt. Mulus cui inſederat, pertran[ſiit], ille manſit ſuſpenſus: contra quem Ioas dux exer[citus] equum concitauit, & in eius corde tres haſtas [infixit]. Quid per Abſalonis capillos niſi inania & [...] intelliguntur, quæ vanis mortalibus perniciem [...]. Futilis res eſt homo, & imago quædam vana & ad[um]brata, & vt ait propheta: *Vniuerſa vanitas omnis homo viuens.* Pſal. Igitur homo eſt inanis, & mulus mund[i] [glo]ria: tranſit gloria & remanet id quod eſt inan[e] [mu]lus tranſit illo in aëre manente. Et, vt ait diu[us Ioan]nes. *Mundus tranſit, & concupiſcentia eius.* Quæ[re]ſer homo ille gloriā inanem, ſed aufugit glori[a] [re]manſit inane. Ioas, hoc eſt mundus, tribus ha[ſtis] eius cor traiecit: nāquicquid eſt in mundo iuxta diui[Ioan]nis ſententiā, *cōcupiſcentia carnis eſt, & cōcupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ.* Sed conſidera Dei iudi[cium]. [Ama]bat Abſalō terrā acquirere cœlo cōtēpto, & per[ſum]mū ſcelus regnū terrenū cōparare: at nō ſol[um] cœl[um] [a]miſit, ſed terrā, quia in aëre mortuus eſt, capillis ſu[ſpen]ſus, nec cœlū attingēs nec terrā. Permittit aliquando Deus, vt qui cœlo ſpreto ſolū ad terrā aſpirāt, neutrū cōſequātur. Ideò ait Deus: *Quærite primò regnum [Dei, &]* Matt. 6. *iuſtitiam eius, & omnia alia adijcientur vobis.* Nos igitur capillos præcidētes, & ſuperuacanea reſecantes [mun]di vanitates contemnamus, & ad cœleſtia aſpiremus.

ANNOTATIONES

ex Hebræo in Cap. V.

1 Et gladiom nudabo poſt eos. *In nonnullis codicibus eſt.* Et gladium nudabis poſt eos. *At in margine codicum correctiorum eſt,* nudabo. *Et ita eſt in Hebraico, & in Græco, & ita habet verſio Complutenſis, & Pagnini, & Brixiani. Gladium nudare poſt aliquem Hebraiſmus iſt in literis diuinis non inſequens: nam in hoc capite bis eo vtitur Ezechiel: ait enim paulo poſt:* Et gladium euaginabo poſt eos: *vbi pro nudare & euaginare vnum & idē verbum eſt* Leu. 26. *in Hebraico. & in Leuitico cap.* 26. Euaginabo poſt vos gladium. *Significatur hoc idiomate indignatio alicuius iræ aduerſus aliquem, quem affligit minitans illi cædem. In Hebraico eſt* וחרב אריק *vecheren arik. gladium nudabo. Verbum eſt* ריק *rarac quod ſignificat euacuare & euaginare, euaginato enim gladio euacuatur vagina. Gene-* Gen. 37. *ſis illud capitis* 37. Miſeruntque eum in ciſternam veterem, *poteſt etiam verti:* Miſeruntque eum in ciſternā vacuam. *Ab hoc enim verbo deriuatur nomen ree, & in plurali recim, quod ſignificat vacuum. Et quia ſtulti vacui ſunt intellectu, accipitur pro ſtultis. Vnde illud ſecun-* 2. Reg. 6. *di Regum:* Quaſi ſi nudetur vnus de ſcurris, *poterat transferri:* Quaſi ſi nudetur aliquis ſtultus: *Et 2. Para-* 2. Par. 13. *lipomenon:* Congregati ſunt ad eum viri vaniſſimi: *pro vaniſſimi eſt in Hebraico hoc nomen recim. Inde eſt raca,* Matt. 5. *quod ſignificat vilem hominem, futilem, & vacuum, vt* Cant. 1. *apud Matthæum:* Qui dixerit fratri ſuo raca, reus erit concilio. *Significat etiam verbum hoc effundere, vt Canticorum primo:* Oleum effuſum nomen tuum. *Vbi nomen accipitur pro fama & claritate. Et quemadmodum effuſo vnguento euacuatur vas, in quo recondatum erat: ſic propagata nominis amplitudine à virtute dimanant, oſtenditur animus, in quo virtus continetur, cuius ſplendor & odor eſt fama ipſa diffuſa. Vbi vides bonam famam cum vnguento odorifero, cum diffunditur, comparari. Ea eſt vnguenti excellentis natura, vt cum eſt in vaſe occluſum, parum, aut nihil redoleat, ſed effuſum ſuauiſſimum odorem procul emittat, & tota domus fragantia repleatur. Sic fama quò longius extenditur & propagatur, eo ſuauiorem mittit odorem. Creſcit enim in dies, & vt ait Latinus poeta:* Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo. *Hic eſt Pegaſus, equus ille alatus quem veteres poetæ & inſignes philoſophi ex ſanguine Meduſæ quam Perſeus interemit, natum eſſe fictis hiſtorijs memoriæ prodiderunt: Meduſa illa mortalibus pernicioſa turpe otium eſt, quod diuus Bernardus ſentinam appellat omnium malorum: & recte quidem, nam vt ait Eccleſiaſticus;* multam malitiam docuit otioſitas. *Et ingenioſus poeta.* Otia ſi tollas, periere cupidinis arcus. *Cum rex Dauid deberet ad bellum* 2. Reg. *procedere, domi otioſus remanſit: & in illo otio [adulteri]um & homicidium commiſit. Vnde quam pernicioſum ſit otioſum eſſe. Vnde ait Dominus* Quid ſtatis hic tota Matt. *die otioſi? Equus alatus fama eſt, & nominis celebritas & amplitudo, quæ ex morte peſtilentis otij, ex cæde illius [...] tiſtandi monſtri nomine Meduſa ſignificati ab[...] dubio naſcitur. Interfice otium, & orietur fama. Ideo aiebat [...]*

rapide

ripides laborem eſſe patrem famæ, & Heſiodus virtutem per labores incidere aſſerebat. Hæc eſt fama illa virtus ſque ſplendor & claritas, de qua ait in prouerbiis Salomon, Melius eſt nomen bonum, quàm diuitię multę. *Et Auguſtinus de Doctrina Chriſtiana: ſic doctor bonam eligat vitam, vt etiam bonam non negligat famam. Et Caſſiodorus epiſtola 24. Laborem quippe non refugit, qui virtutis gloriam concupiſcit. Occidere igitur turpe otium, & nominis celebritatem conſequeris, quæ inſtar effuſi odoriferi vnguenti odorem longius emittat. Quemadmodum vt globus ferreus extendatur, vt ex eo magna fiat lamina, aut bractea, oportet mitti in ignem, atque inde malleo contundi, ſic vt fama propagetur longiùs, neceſſe eſt, vt igne laboris conflatur & moleſtiarum ictibus tundatur. Et ita nomen cum oleo effuſo meritò conferetur. Poterat etiam Canticorum illud transferri.* Inſtar vnguenti euacuati fama tua: *eſt enim illud effuſum à verbo [...], quod euaginare, & nudare, & euacuare ſignificat. [...] eſt hoc loco Ezechiel, dicens:* Et gladium nudabo [...] eos

Et contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quàm gentes. *Pro, & contempſit, eſt in Hebræo* ותמר *vatamar, à verbo* מרה *marach, quod ſignificat rebellare, ſiue non [...] 3. Reg. 13.* Quia non obedientes fuiſtis ori Domini. *Pro quo Targum habet.* Quia rebellaſti. *Eam ob [...] potuit locus hic Ezechielis conuerti:* Rebellauit, non obediuit iudiciis meis. *Significat etiam verbum [...] vnde illud 4. Reg.* Vidit Dominus afflictionem afflictionis Iſrael amaram nimis, *vertunt nonnulli* viderat Dominus afflictionem Iſraelis mutabilem valde *[...] eſt, quæ in dies in peius mutabatur, & grauior e[...]. Eam ob cauſam Pagninus & alij nonnulli ita hunc [...] locum vertunt:* Commutauit iudicia mea in impietates, pluſquam gentes. *Symmachus habet:* Commutauit iudicia mea in impietates, *quas didicit à gentibus. Ac ſi diceret Deus: Populus Iſraeliticus leges meas ſanctiſſimas pro vaniſſimis gentium ritibus commutauit, quos ritus non à me didicit, ſed ab idolorum cultoribus. Pro cœleſtibus terrena, pro futuris præſentia, pro æternis caduca, pro ſummis exigua, pro diuinis humana, pro vero Dei cultu dæmonum venerationem, atque denique pro bonis mala complexus eſt. Quare incidet in calamitates, & tantorum ſcelerum pœnas debitas perſoluet.*

3 Quia ſuperaſtis gentes, quę in circuitu veſtro ſunt. *Pro* ſuperaſtis, *eſt in Hebræo* המנכם *humanecem, à verbo* המן *haman, quod ſignificat ſuperare, & multiplicare. Poterat hoc ita verti:* Quia multiplicaui vos præ gentibus, quæ in circuitu veſtro ſunt, *ideo in præceptis meis non ambulaſtis. Vt ſit ſenſus. Quia vos auxi & propagaui familias veſtras, vobiſque diuitiarum affluentiam largitus ſum, contra me calcitraſtis, & effrænati atque præfidentes omnia præcepta mea contempſiſtis. Iuxta id, quod eſt in Deuteronomo literis mandatum.* Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem ſuum, & receſſit à Deo ſalutari ſuo. Deut. 32. *Septuaginta ita totam hanc orationem verterunt. ἀνθ' ὧν τὸ ἀφορμὴ ὑμῶν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλῳ ὑμῶν. Hoc eſt pro eo quod occaſio veſtra ex gentibus quæ in circuitu veſtro ſunt. Ac ſi dicat Deus. Quoniam occaſionem ad impietates perpetrandas ſumpſiſtis ex gentibus, & flagitia multa admiſiſtis, ideo mihi pœnas dabitis grauiſſimas. Symmachus habet:* Quia multitudo veſtra fuit ex gentibus, quæ in circuitu veſtro ſunt. *Et ita etiam habet Pagninus Vt ſit ſenſus: Ideo pœnas lueris, quia ad id impietatum veniſtis, vt non mereamini appellari populus ex fideli Iſraele deſcedens, ſed multitudo ex gentibus idolorum cultricibus procedens. Eundem ſenſum poteſt habere verſio Aquilæ ita hunc locum transferentis.* Propterea quod numerati eſtis inter gentes, quæ vos in orbem cingunt, & circundant. *Et licet hæ interpretationes verbis differant, omnes tamen ſi aduertis, in ſententia cohærent.*

---

[a] Ecce ego ad te, & [b] ipſe ego faciam in medio tui iudicia, [c] in oculis gentium, [d] & faciam in te, quod non feci, [e] & quibus ſimilia vltrà non faciam propter omnes abominationes tuas. [f] Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres ſuos. Et faciam in te iudicia, & ventilabo vniuerſas reliquias tuas in omnem ventum. [g] Idcirco viuo ego, dicit Dominus Deus, Niſi pro eo, quòd ſanctum meum violaſti in omnibus offenſionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis, [h] ego quoque confringam & non parcet oculus meus [i] & non miſerebor. [k] Tertia pars tui peſte morietur, & fame conſumetur in medio tui, & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam verò partem tui in omnem vẽtum diſpergam, & gladium euaginabo poſt eos. [l] Et complebo furorem meum, & [m] requieſcere faciam indignationem meam in eis, & [n] conſolabor. Et ſcient quia ego Dominus locutus ſum in zelo meo cùm impleuero omnem indignationem meam in eis. Et dabo in te deſertum, & in opprobrium gentibus, quæ in circuitu tuo ſunt, in conſpectu omnis prætereuntis. Et eris opprobrium & blaſphemia, exemplum, & ſtupor in gentibus, quæ in circuitu tuo ſunt, cùm fecero in te iudicia in furore, & in indignatione, & in increpationibus iræ, quæ ego Dominus locutus ſum, [o] quando miſero ſagittas famis peſſimas, quæ erunt mortiferæ & quas mittam vt diſperdam vos. Et famem congregabo ſuper vos: & conteram in vobis baculum panis. Et immittam in vos famem, & [q] beſtias peſſimas vſque ad internecionem. Et peſtilentia & ſanguis vaſtabunt per te: & gladium inducam ſuper te. Ego Dominus locutus ſum.

a *Ecce ego ad te.*) Subaudi veniam iratus.

b *Et ipſe ego faciam in medio tui iudicia.*) Id eſt, ſumam de te pœnas, debitas illas quidem & iuſtas. Dicens iudicia, oſtendit ſentẽtiam fore iuxta veritatem, & iram non excedere pœnarum menſuram.

c *In oculis gentium.*) Id eſt. vidẽtibus cunctis gẽtibus.

d *Et [...]iam in te quod non feci.*) Hoc eſt, maiores vltiones de te ſumam quam vſque huc ſumpſerim de nationibus aliis. Maiores mihi pœnas dabis, quàm gentes infideles. Sed nunquid non exterminauit Deus Chananæos? Nonne ſubmerſit Ægyptios? Verum eſt: ſed maior vltio eſt eiicere filium è domo paterna, quã aduenam, atqui populus Iſraeliticus erat filius, alij autem aduenæ. Ita enim in Exodo aiebat Deus. *Filius meus primogenitus Iſrael.* Et per Oſeam: *Ex Ægypto vocaui filium meum.* Et per Eſaiam: *Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* Exod. 4. Oſe 11. Eſa. 1.

e *Et quibus ſimilia vltrà non faciam.*) Sed nonne tempore Titi & Veſpaſiani aſperioribus calamitatibus oppreſſi fuerunt? Fuerunt quidem, ſed flagella illa nõ fuerunt ſimilia, ſed maiora: hoc autem loco non dicit Deus. Nõ faciam vobis vltrà maiora, ſed *ſimilia.* Poteris etiã reſpondere pœnã hanc quam hîc Deus minatur Iudæis, de illa intelligi, quam ipſi in obſidione & captiuitate per Titum iure luerunt. De ea ait Chriſtus apud Matthæum: Erit enim tunc tribulatio magna Mat. 24.

qualis non fuit ab initio mundi. Aut certè intelligitur hoc de vtraque, nimirum de Babylonica, & de Romana. Sed ſi de ſola Babylonica intelligere volueris, nulla erit etiam contradictio, nam particula, vltrà, in diuinis literis non ſemper deſignat à parte poſt perpetuitatem, ſed interdum inſignem aliquam temporis durationem. Libro quarto Regum ſcriptum inuenies: (4. Reg. 6) *Et vltrà non venerunt latrunculi Syriæ in terram Iſrael.* Et tamen poſteà venerunt, vt ex eodem capite apertiſſimè conſtat. (Gen. 35) Et in Geneſi eſt literis mandatum apparuiſſe Deum Iacobo de Meſopotamia reuerſo: eique dixiſſe: *Non vocaberis vltrà Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum.* Et tamen ſcimus eum poſteà Iacobum fuiſſe appellatum. Et Eſaias loquens de pace, quę viguit in aduentu Meſ(Eſai. 2.)ſiæ tempore Octauiani Auguſti, cùm, Chriſtus Deus noſter à ſummo cœli vertice in terram deſcendit, ait: *Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercitabuntur* (Eſai. 2.) *vltrà ad prælium.* Quod ita effectum eſt, nam aliquo tempore tanta viguit pax, vt oſtium templi Iani Romæ clauderetur iuſſu Auguſti, quod non niſi ſumma (Similitudo) pace fiebat. Nam quemadmodum aduentante aquila auium regina cæteræ aues alas ſubmittunt, & in pace quieſcunt, pugnare non audentes, ſic adueniente è cælo aquila illa diuina, Chriſto Deo noſtro, rege regum, & Domino dominantium, reges terræ quieuerunt, quoniam ille apparebat, qui eſt vera pax de quo ait Apoſtolus *Ipſe eſt pax noſtr, qui fecit vtraque vnum.* (Ephe 2. Eſai 9.) Quem Eſaias principem pacis appellat qui à cœli veniens faſtigio terras luſtrauit, mortalium animos turbulentis mentibus concitatos ſedauit, & pacem illis ſpiritus mirabiliter tribuit. Fuiſſe autem templum Iani clauſum ab Auguſto Octauiano aſſerit Suetonius Tranquillus in eius vita, quod ab vrbe condita nunquam niſi ſemel, aut bis clauſum fuiſſe aſſeuerat. Fuit autem templum illud à Numa Pompilio conditum, vt apertum, in armis eſſe ciuitatem, clauſum verò vigere pacem oſtenderet, vt ait in libro 2. inſtauratæ Romæ Blondus Flauius. Aſpicis igitur, particulam, *vltra*, non perpetuitatem ſemper, ſed durationem quandam temporis aliquando ſignificare.

f *Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij, &c.*) Tãta fuit fames in obſidione Hieroſolymæ per Chal(Thren. 4.)dæos, vt patres filios comederent, filij autem patres. Hinc ait Ieremias in Threnis, *Manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos, facti ſunt cibus eorum.* Et iterum: *Melius fuit occiſis gladio quàm interfectis fame.* Vide quartum Regum de Babyloniorũ obſidione. Sin autẽ hoc de obſidione per Romanos duce Tito intelligere volueris, vide Ioſephum libro 7. de bello Iudaico. Poteris tamen hoc ita intelligere, vt dicantur patres comedere filios, & econuerſo, quando vtrique vtriuſque cibum ſurripiebant. Qui meum mihi victum eripit, ita vt ego fame conſumar, me dicitur occidere: Ita di(Pſal. 13.)citur in Pſalmo: *Nũne cognoſcent omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis?* Illi dicuntur populum deuorare, qui eum afficiunt calamitatibus, et eripiunt cibum, & ſubſtantiam eius inexplebili deuorantium cupiditate. Ita intelligitur illud (Pſal. 26.) Pſalmi, *Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas.* Et illud, *de abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum.* Abſconditos, appellat viros iuſtos: nam in Pſal(Pſal. 16.)mo, vbi nos habemus: *Cogitauerũt aduerſus ſanctos tuos,* habet litera Hebræa: *Cogitauerunt, ſeu conſultauerunt aduerſus abſconditos tuos.* Et in alio. *Abſcondes eos in abſcon(Pſal. 30. Coloſ. 3.)dito faciei tuæ.* Vnde diuus Paulus, *Et, vita,* inquit, *veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo.* Igitur horum verborum: *De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum:* hic eſt ſenſus: Homines nefarij, qui libidinum facibus inflammantur: qui ſe hominum cruore ſatiant, qui alijs victum eripiunt, qui rapina & maleficio paſcuntur, viros pios & iuſtos deuorant, eos ſpoliantes, eorumque diuitias in cupiditatum ſuarum gurgitem profundentes. Aſpicis igitur, comedere aliquem eſſe eius bona diripere, ſibique vendicare. Illud eſt hoc loco aduertendum Deum decora & honeſta ſibi tribuere, nõ autem ea, quæ ſe digna non ſunt. Ideo non ait: Ego faciã, vt patres comedant filios, & filij patres. Sed illis hoc tribuit, dicens: *Patres comedent filios, &c.* Quod autem decorum eſt, diuinaque maieſtate non indignum, ſe ipſum facere dicit. Sequitur enim: *Et faciam in te iudicia, & ventilabo vniuerſas reliquias tuas.* Id in maledictis in deuteronomio ſcriptis licet videre: vbi ita ait Deus: (Deut. 6) *Glorificantes me glorificabo: qui autem me deſpiciunt, ad nihilum deducentur.* Quibus verbis oſtendit eum illis fauere, eoſque ad claritatem & amplitudinem adducere, qui Deum laudibus efferunt, qui verò eum contemnunt, à ſeipſis euerti, & ad nihilum deduci.

g *Idcirco viuo ego.*] Quaſi dicat: quoniam ô popule Iudaice me grauiter offendiſti, téque ſcelerum maculis contaminaſti, ideò quemadmodum verum eſt me viuere, ſic verum eſt, quod dico, nimirum è te me pœnas grauiſſimas tuorum ſcelerum daturum.

h *Ego quoque confringam.*) Hoc eſt tuam gloriam [illegible]bo: admirabilem tuæ antiquæ dignitatis ſplendorem extinguam. Inimicis tuis te tradam, & ciuitatem tuam funditus euertam.

i *Et non miſerebor.*) Hoc eſt, non deſinam te aff[illegible]ere, hoc autem faciam, vt conuertaris, & ad me confugias. At hoc, non miſereri, quid eſt niſi miſereri. Ideo [illegible]bat diuinus Pſaltes: *Ira in indignatione eius, & [illegible] voluntates eius.* Et Habacuh. *Cũ iratus fueris miſ[illegible] recordaberis.* Vnde Apoſtolus, *Pater,* inquit, *mi[illegible]rum, & Deus totius conſolationis.* Et beatiſſima Dei genitrix apud Lucam, *Et miſericordia eius à progenie in [illegible] genies timentibus eum.* Sed quamuis Dei miſericordia infinita, eſt tamen fatendum eſſe etiam infinitam [iu]ſtitiam eius, ne cùm miſericordiæ nitimur, iuſtitiam contemnamus. (Similitudo) Qui ob aciem oculorum obtuſam [non] bene reſpiciunt, vtuntur ſpecillis, vt res illis maiores appareant. Sũt autem ſpecilla vitrei illi orbiculi, quos vt clariùs cernamus, oculis admouemus. At tranſeuntes pontem ligneum arctum, ponentes in naſo ſpecilla, exiſtimant latiorem eſſe pontem, & figentes pedes in aëre cadunt in profundum gurgitem, vbi miſerè obruuntur. Dei miſericordia pons eſt, ſine quo ab hac vita fluxa, ad eam, quæ eſt æterna tranſire non poſſumus. Sed ſi ſpecillis noſtræ ſuperbiæ, & iactationis, & vanæ fiduciæ vſi fuerimus, tantum diuinæ miſericordiæ tribuemus, vt nihil diuinæ iuſtitiæ relinquamus. Et ita ſcelera ſceleribus addentes, & pedes in aërem conferentes ruemus ignominioſe, & in barathrum æternæ damnationis miſerè præcipitabimur. Debemus igitur in diuina miſericordia niti, ſed ita vt in diuinam etiam iuſtitiam intueamur.

k *Tertia pars tui.*) Ediſſerit Deus ænigma pilorum.

l *Et complebo furorem meum.*) Quid eſt hoc Domine Deus? Nonne tu es ille, qui populum Iſraeliticum ab alijs nationibus tuebaris? qui eorum ſalutem tutiſſima (Pſal. [illegible]) cuſtodia regebas? *Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine ſicut iuraſti Dauid in veritate tua?* (Mal. [illegible]) Cur te Domine mutaſti? Nonne tu es ille, qui dixiſti per Malachiam prophetam tuum: *Ego Dominus, & non mutor.* Es quidem, & abſque dubio immutabilis es. Tu enim qui hoc aſſeris, es veritas ipſa: & veritas mentiri non poteſt. Nos ſumus qui mutamur, & vento velociores ſumus. (Similitudo) Dicitur Deus nobis eſſe aliqãndo mutatus, quia ipſi nos mutamus. Quemadmodum columna modò tibi eſt dextra, modò ſiniſtra, quia tu ſitum mutaſti, cũ illa ſit immobilis & ſemper vna, ſic Deus modò eſt tibi benignus, modò iratus quia tu à virtute te ad vitium contuliſti, cum ille ſit ſemper idem immutabilis & ſempiternus. Si in virtutũ actiones toto pectore incumberis,

bueris, habebis diuinam columnā totum vniuerſum ſuſtentantem tibi dextram & propitiam, ſi verò virtutum nũ ... ſure niſeris, téque flagitiis contaminaueris, eam habebis ſiniſtram & iratā. Aſpicis igitur nos eſſe mutabiles, Deum verò immutabilem. Imò ſolus Deus immutabilis eſt, quæ autem fecit, quia ex nihilo ſunt, mutabilia ſunt Et quãquam formæ inuariabiles ſunt, quòd nõ poſſint eſſe ſubiectum varietatis, ſubiicútur tamẽ varietati, quaten⁹ ſecũdũ eas ſubiectũ variatur.

m *Et quieſcere faciam indignationem meam in eis.*) Id eſt, permanebit in illis indignatio mea, donec iuſtas pœnas perſoluant. Loquitur Deus more humano, vt eum intelligamus.

n *Et conſolabor.*) Id eſt, vlciſcar eorum flagitia, loquitur eorum more, qui dum vltionem de hoſtibus ſumunt, oblectantur. Hoc Hebraiſmo vtitur Eſaias inducens Deum in hunc modum loquentem: *Heu Conſolabor ſuper his hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.*

o *Quando miſero ſagittas famis peſſimas.*] Hoc eſt, cum fame incredibili laboraueritis, cùm ego meſſes delevero. Hæ ſagittæ famis ſunt grandines, locuſtæ, erucę, rubigines, & cæteræ plagæ, quibus fruges læduntur. Quemadmodum herus, cum ei famuli voluntatem gerunt, præcipit vetulæ cuidam rei familiaris diſpenſatrici vt eis alimenta omnia neceſſaria largiatur: ſin autem eum offendunt, & infideliter agunt, præcipit vt illis alimenta adimantur: ſic Deus, cuius eſt quicquid eſt, de quo ait diuinus Pſaltes: *Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuerſi qui habitant in eo*, ſi illi obtemperamus, eúmque ſumma, vt par eſt, colimus veneratione præcipit terræ eius antiquæ diſpenſatrici, vt nobis alimentorum tribuat abundantiam: ſin autem eum contemnimus, & aduerſus illum admittere flagitia non dubitamus, præcipit terræ, vt nobis neget alimenta, non producat fruges, nos affligat acerbiſſimè, quo ad nos conuerſi ad ipſum confugiamus ſcelera noſtra confitentes & dolentes, eiúſque miſericordiam implorantes. Cùm aliquid volumus antiquum eſſe affirmare, dicimus eſſe vetuſtius terra: eſt enim terra antiqua illa villica, quæ Domino diſponente nobis neceſſaria miniſtrat.

p *Et conteram in vobis baculum panis.*) De hoc Hebraiſmo diſſeruimus capite præcedente, & in explanatione, & in annotationibus ex Hæbræo.

q *Et beſtias peſſimas.*) Quæ ſolent ſequi terræ depopulationem. Vel per beſtias gentes intelligit immanes & barbaras, ab omni veri Dei cultu abhorrentes. Ita intelligi poteſt pſalmographi illud: *Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi.* Beſtias appellat infideles homines, & propter ignorantiam, & propter immanitatem. Vnde paraphraſis Chaldaica in hunc modum verſum illum vertit. Ne tradas populis ſimilibus animalibus ſylueſtribus animas eruditas in lege tua: Accipitur anima pro homine, vt Geneſis cap. 46. *Omnes animæ domus Iacob, quæ ingreſſæ ſunt in Ægyptũ, fuere ſeptuaginta.* Et multis aliis in locis. Nec eſt mirũ diuinas ſcripturas docere homines immanes & inſipiẽtes: & intemperantiæ ſtimulis agitatos, vocari feras & bruta, cùm etiam gentiũ philoſophi illud etiã tradant. Reddẽs Socrates cauſam quare Circe, cùm Vlyſſis ſocios in bruta animalia mutaſſet, ipſum Vlyſſem mutare nõ potuerit, ait ideò hoc fuiſſe, quia illi erant incontinẽtes & intemperantes, ille verò continentia & temperantia præditus. Ita hoc refert Michael Volaterranus. Et quoniam Prometheus fuit ſcientia excultus, eámque homines ſuæ ætatis docuit, à quibus abſtulit imperitiam & feritatem, finxerunt veteres poetæ eum homines creaſſe, innuẽtes eos antea non homines eſſe, ſed feras, & belluas immanes. Ita figmentum hoc interpretatur Euſebius in libro de temporibus.

r *Ego Dominus locutus ſum.*) Acſi dicat: Ne dubites, nam ego Dominus, qui fallere nõ poſſum, hæc aſſero. Sciebat Deus ad id cõtumaciæ, & perfidiæ veniſſe Iudæos, vt nulla eos conſilia à flagitiis abducerent, nulla monita eos ab incœpto vitiorũ curſu retardarẽt, eamque ob cauſam eſſe eos ſuorum ſcelerum pœnas daturos.

ſ Sanctum meum violaſti. *Pagninus habet* Sanctuarium meum violaſti. *Sumitur pro templo, vt in pſalmo:* Pſal. 59.
Mittat tibi auxilium de ſancto, & de Sion tueatur te, *Acſi dicat, Reſpiciat Deus, quibus flictibus iacteris, in quibus periculis verſeris, quibus calamitatibus premaris: & e ſanctiſſimo tẽplo ſuo, vbi eſt arca fœderis, ad te mittat auxiliũ, & de Sione vbi eſt domus arcæ tibi ferat opẽ, vitãque tuã tutiſſima cuſtodia tueatur. Poſſumus per ſanctum ſiue ſanctuarium intelligere cœlum, iuxta quòd paulò poſt ſubditur in eodẽ pſalmo* Exaudiet illum de cœlo ſancto ſuo. *Videtur ſignificare diuinus vates, ſe per ſanctum, è quo Deus erat regem auditurus, illique opem laturus intelligere diuini numinis domicilium ſempiternum, de quo ipſe Deus ait per Eſaiam:* Cœlum ſedes mea eſt. *At ſignificare nomẽ hoc miedax, quo hic vtitur Ezechiel, templum, indicat eidem cap. 48. vbi ita ſcriptum eſt:* Et erit ſanctuarium in medio eius. *Et Exo. 25.* Et facient mihi ſanctuarium. *Illud autem, quod habetur in pſalmo.* Mirabilis Deus in ſanctis ſuis, *vertũt quidam.* Terribilis Deus in ſanctuariis ſuis: *Et per ſanctuaria templum Dei, aut tabernaculum Moyſi intelligunt in tres partes diſtributum, in porticum, templum externum, & oraculum ſeu adytum. Nos per ſanctuaria viros ſanctitate præſtantes intelligimus, in quibus Deus inhabitat per gratiam: de quibus ait Apoſtolus.* Neſcitis, quia templum Dei eſtis, & ſpiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. *Et iterum.* Vos eſtis templum Dei viui. *Cùm igitur nomine templorum ſiue ſanctuariorum ædes ſacræ, & viri fideles ſignificentur, perſpicuum manet & exploratum id quod hic Deus ait per Ezechielem:* Sanctum, *ſiue* ſanctuarium, *ſiue* templum meum violaſti, *duos habere ſenſus: Vnus eſt: Ideo te ò popule Iudaice calamitatibus opprimam, quia templum ſanctum meum Hieroſolymæ, cultui meo dedicatum, vbi ego preces audiebam, & reſponſa dabam, violaſti, in eoque gentium idola coluiſti. Alter eſt: Eam ob cauſam te ò Hebræorum popule ad peſtem, famem, excidium, & vaſtitatem vocabo, quia cùm eſſes fidelis, fidem abiecisti, me dereliquiſti, & animum à corporis contagio non ſeuocaſti. Vnuſquiſque veſtrum mentem ſuam, in qua eſt vera nobilitatis ſedes ac domicilium flagitiis deformauit, Dei templum, hoc eſt, ſeipſum criminum maculis polluit, & maleficiorum vinculis aſtrinxit.*

Geneſ. 46. Pſal. 66. Infr. 48. Exo. 25. Pſal. 67. 1. Cor. 3. 2. Cor. 6.

ARGVMENTVM.

Deſcripta ſuperioribus capitibus dura Hieroſolymæ obſidione, & vaſtitate quam diuinus vates fore mentis oculis aſpexerat, nunc prædicit totius Iudææ euerſionem eſſéque populum ob idolorum cultum grauiter puniendum, qui veri Dei religione contempta, ad falſos & commentitios gentium Deos confugerat. 2 Vaticinatur tamen fore, vt nonnulli ex Iudæis conuertantur, & à Babylonica captiuitate liberentur.

CAPVT VI.

ᵃ ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis ᵇ pone faciem tuam ad montes Iſrael, & propheta bis, ad eos: & dices. ᶜ Montes Iſrael audite verbum Domini Dei. ¹ Hæc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupibus, & vallibus.

Ecce ego inducam ſuper vos gladium & [d] diſperdam excelſa veſtra, & demoliar aras veſtras, [e] & confringentur ſimulacra veſtra. [f] Et deiiciam interfectos veſtros ante idola veſtra. Et dabo cadauera filiorum Iſrael ante faciem ſimulacrorum veſtrorum, [g] & diſpergam oſſa veſtra circa aras veſtras in omnibus habitationibus veſtris. [h] Vrbes deſertæ erunt, & excelſa demolientur, & diſſipabuntur, & interibunt aræ veſtræ, & confringentur, & ceſſabunt idola veſtra, & conterentur delubra veſtra, [i] & delebuntur opera veſtra, & cadet interfectus in medio veſtri, & ſcietis, quia ego ſum Dominus.

EXPLANATIO.

a *Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens.*] Hebraiſmus eſt in diuinis literis frequens, acſi dicat: Locutus eſt mihi Dominus.

b *Pone faciem tuam ad montes Iſrael.*] Hoc eſt intuere eos vultu irato, & firmo, eſtóque fortis & conſtans. Soliti erant diuini vates, cùm aduerſus locum aliquem mala ventura prædicerent, faciem ad illum dirigere truculentam. Vaticinatur Ezechiel aduerſus montes & colles, rupes & valles, quia his in locis erát aræ idolorum collocatæ, quibus vero Deo relicto Iudæi immolabant. Cùm deberét ſanctiſſimum Dei nomen, qui eos à Pharaone mirabiliter eripuerat, & in terra promiſſionis collocarat, per cunctas nationes fama celebrare, & purum Dei cultum non ſolùm in Iudæa, ſed in aliis etiam terrarum oris propagare, ipſi tamen ſummis infinitæ cupiditatis ſtimulis conciati, turpiúmque criminum facibus incenſi, caſtiſſimam Dei religionem contempſerunt, nullum locum relinquentes, in quo idolis aras non erigerent, & dæmonibus immolarent. Aduerſus hæc loca dirigit Ezechiel vaticinium ſuum, dicens eſſe ſuper ea Babyloniorum gladium venturum, qui ea vaſtet, aras idolorum euertat, & eorum cultorum ante ipſas aras vitam eripiat.

Exo 14. Ios 12. & 13.

c *Montes Iſrael audite verbum Domini.*) Quid ais diuine vates? Confer ſermonem tuum cum hominibus, non autem cum montibus. Cur inſenſibilia alloqueris, Iudæos autem ſenſus participes relinquis? At altè ſpectare ſi velimus, videbimus, apertè Ezechielem ob Iudæorum duritiem, & perfidiam, & contumaciam, iratum ad res inſenſibiles ſe merito contuliſſe, vt homines multò illis inſenſibiliores eſſe ſignificaret. Quærens alius propheta à mari quid eſſet, quod in exitu Iſraelitarũ ex Ægypto fugiſſet, & à Iordane, cur fuiſſet retrorſum conuerſus, inducit has creaturas in hũc modum reſpondentes: *A facie Domini mota eſt terra, à facie Dei Iacob. Qui conuertit petram in ſtagna aquarum, & rupes in fontes aquarum.* Acſi dicerent. Quid mirum ſi nos Deo pareamus, cum terra multò nobis craſſior eſt aurem præbuerit, & mirabiliter obtemperauerit. Nec ſolùm terra, ſed etiam duriſſimæ rupes fuerint ex eius iuſſu in fontes aquarum cõuerſæ? Figura eſt proſopopœia, cùm mutis rebus ſermonem damus. Eſt enim proſopopœia perſonę fictio, vt apud Eſaiam: *Dixit Sion: Reliquit me Dominus.* Et in libro Iudicum: *Ierunt ligna, & vnxerunt ſuper ſe regem.* Et alio in Pſalmo ſignificare volens regius vates terræ obedientiam Deo. *Commota eſt*, inquit, *& contremuit terra, & fundamenta montium conturbata ſunt, & commota ſunt, quoniam iratus eſt eis.* Et in alio: *Terra tremuit & quieuit, cùm exurgeret in iudicium Deus.* Quid quæris? Cum Chriſtus ſe in crucis ara hoſtiam pro nobis conſtitueret, & ſanguinem profunderet, atque vulneribus confoſſus expiraret, ſol obſcuratus eſt, quaſi creatoris cædem indigniſſimam proſequeretur luctu, & petræ ſciſſæ ſunt, quaſi frangerentur mœrore: Iudæi autem læntia efferebantur, eorúmque corda lapidibus duriora nulla contritione frangebantur. Res inſenſibiles videbantur suo modo ſentire, ſenſus autem compotes non ſentiebant. Imperante Domino ventis ſæuientibus, & mari exagitato procella, factáque tranquillitate magna, dicebant homines: *Qualis eſt hic, quia mare & venti obediunt ei?* Idem quærunt modò multi à nobis, quis ſit hic, quem colimus. Quis eſt? Eſt filius Dei vnigenitus, ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius. Eſt verus Deus & verus homo. Eſt ille, qui natus eſt ex virgine inter paleas, & reclinatus in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio: qui pro nobis alapis percuſſus eſt, & flagellis ſauciatus, qui tormenta crudeliſſima, & cruciatus acerbiſſimos noſtræ ſalutis cauſa toleranter pertulit, qui, *tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt, quaſi agnus coram tondente ſe obmutuit*, qui vniuerſi hominum generis flagitia ſuo ſanguine luit, qui tot acerbitates & dolores pro nobis perpeſſus eſt, quot nemo vnquam poterit verbis vllis explicare. Qui in ſepulchro mortuus iacuit, vbi ab illis fuit ſepultus, qui cum eo gaudia ſua ſepelierunt. O admirabile ſpectaculum! Quis viderat vnquam vitam in ſepulchro iacentem? O admirandum ſepulchrum arca fœderis diuina, in qua fuit abſconditus panis cœleſtis! Cùm quondam arca Domini capta à Philiſtæis ad templum Dagonis deferretur, cecidit in terram Dagonis ſimulacrum. Quæ eſt anima in qua non ruat ſimulachrum falſæ lætitiæ, & vanitatis idolum, quod peccator fabricatur in illa, ſi huius ſancti ſepulchri in eam memoria ingrediatur? Quis non ſtatim contemnet impias mundi voluptates, videns Deum ſuum pro ſeipſo mortuum & ſepultum? Hic igitur eſt, quem adoramus, cui mare & venti obediunt, cui elementa ſeruiunt, cuius vocem res inſenſibiles ſuo modo audiunt, cuius pulchritudinem aſtra cœleſtia admirantur. In Pſalmo, vbi propheta res etiam inanimatas ad diuinas laudes concinendas & prædicandas hortatur, innuens, eas Dei voluntati parere, ait: *Præceptum poſuit, & non præteribit.* Inſenſibilia & inanimata præceptum ſibi à Deo poſitum cuſtodiunt: ſolus homo eſt, qui illud renuit cuſtodire. Solus homo eſt, qui Dei audire non vult, qui eius præceptis, & diuinis monitis non acquieſcit, littore ſurdior, lapide durior, terra craſſior. Hoc intuens Eſaias dolore affectus, diuinoque amore inflammatus, quaſi neſciens quò ſe verteret, & apud quem haberet orationem, aiebat: *Audite cœli, auribus percipe terra, quia Dominus locutus eſt.* Et noſter Ezechiel: *Montes Iſrael audite verbum Domini.* Dolor animi, ſpiritualis libertas, prompta virtus, excelſus animi magnitudo diuinos vates hortabantur, vt relictis hominibus aliquando cœlum, & terram, & montes Iſraelis, & res denique ſenſu audiendi carentes alloquerentur. Et ſi Ezechiel eſſet in Chaldæa, & cum Hebræis in captiuitate detentis ſermones conferret, cõuertebat ſe tamen interdum ad res abſentes, vtens ea figura, quæ Græcè ἀποστροφὴ Latinè conuerſio appellatur, cũ ſermonem à præſenti ad abſentem transferimus. Poteris per hos mõtes, & colles, rupes & valles, homines in his locis habitantes intelligere: vt figura metonymia, cum continens pro eo, quod continetur, vſurpamus: vt apud Eſaiam: *Vlulate habitatores* ... hoc eſt,

Pſal 113. Pſal 48. Iud 9. Pſa. 17. Pſal. 75. Mat 24. Mat 8. Heb 1. Luc 2. Eſa 53. Eſa 1. Eſa 23.

hoc eſt, qui in nauibus per mare curſum conficitis. Et
13 apud Lucam: *Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas*, hoc eſt, ô Iudæi Hieroſolymæ habitatores, qui cædem diuinis vatibus infertis. Fortaſſe per montes intelligit Ezechiel magnates, illuſtrique loco natos, per colles ciues, & homines ordinis equeſtris, per rupes milites, per valles homines obſcuros & plebeios. Omnibus enim opus eſt verbum Dei audire tam nobilitate aliqua inſignibus, quàm infimo loco natis: vt ſit metaphora, quam Cicero translationem vocat. Poteris nomine montium & collium mundi ſapientes intelligere, nomine verò rupium & vallium inſipientes. Et ſi omnes has expoſitiones recipiat hic locus, tamen eam arbitror eſſe literæ accommodatiorem: quæ fuit primo loco explanata.

d *Et diſperdam excelſa veſtra.*] Loca, vbi idola erant collocata.

e *Et confringentur ſimulachra veſtra.*] Id eſt, idola veſtra. Vtinam Deus idola noſtra confringat. Id, quod relicto Deo colimus, & in quo felicitatem conſtituimus, idolum noſtrum eſt. In Pſalmo, vbi nos habemus,
13 *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſteà accelerauerunt*, pro infirmitatibus poteris vertere ex Hebræo *idola*: flagitia enim idola ſunt & ægritudines. Ambitio, libido, nimia pecuniæ cupiditas, ſuperbia, & cætera eiuſmodi ſcelera eorum ſunt idola, qui in illis ſummum bonum collocarunt, & ægritudines, quas philoſophi appellant animi contractiones aduerſante ratione, in quas qui incidunt, grauiter ægrotant & non facilè curantur. Id, quod communis editio habet in pſalmo: *Transierunt in affectum cordis*, poteſt verti ex
72 Hebræo: *tranſierunt picturas cordis*. Verbum enim maſchioth eſt in Hebraico, cogitationes ſignificat & picturas, ſiue imagines, ſiue idola. Senſus eſt: Habebant vani homines in corde imagines diuitiarum & voluptatum, & hæc erant eorum idola & ſimulachra. Sed tot, tantæque fuerunt eorum proſperitates vt etiam ſupra ſpem omnia illis feliciter euenerint, bona enim mundi quæ illis obueniunt, ſuperant picturas & imagines illas, quas in corde habebant ſculptas: itaque tranſierunt vltrà, & ſuperarunt cordis picturas & imagines, ex quibus eſt illa, de qua dicitur in eodem pſalmo: *Imaginem eorum ad nihilum rediges.* Et licet hoc ſignificet ſimulachrum & idolum, Ezechiel tamen hoc loco accipit ſimulachra pro falſorum Deorum ſtatuis & imaginibus.

f *Et deiiciam interfectos veſtros ante idola veſtra.*] Occidentur Hebræi, falſorum Deorum cultores, & eorum cadauera ego proſternam coram altaribus idolorum. Erunt oſſa eorum inſepulta, & carnes in ventribus auium & ferarū ſepultæ. Itaq; qui me relicto in idolis ſpē poſuerint miserè peribunt, & veluti arbores ſteriles
17 excidētur, & in ignem æternum præcipitabuntur. Hos comparat Ieremias cū myrica in loco arido & inculto nata. Eſt enim myrica virgultū abiectū & ſylueſtre, quod nec fructu nec vmbra affert vtilitatē, nec amœnitatis ſpecie iucūditatē, nec radice medicinā, aut remedium aliquod ſalutare, ad nullum vſum reſeruatum, niſi ad ſecandum, & incendio conſumendum.

g *Et diſperdam oſſa veſtra circa aras veſtras.*] Hoc ideo ait, quia tunc qui volebant loca aliqua polluere, cadauera ibi, aut oſſa quæcunque mortuorum ponebant.
4 Reg. 23. Ideo rex ille Ioſias, in quo diuinus fidei ſplendor priſcis illis temporibus mirabiliter eluxit, ſtatuas idolorum confregit eorumque aras impleuit oſſibus mortuorum. Nos etiam demus operam, vt peccata, quæ ſunt idola noſtra conteramus, & in anima, quæ eſt ara idolorum ponamus mortuorum oſſa, hoc eſt mortis memoriam, vt mortem cogitantes, & iterum atque iterum animo repetentes, viuamus in tranquillitate, ſedata omnium cupiditatum perturbatione. Vt enim apes, cùm inter ſe contendunt, & motu aliquo vehementi concitantur, iactu pulueris componuntur, ita Similitudo
nos, cùm exagitamur turbulentis perturbationibus, memoria pulueris, in quem ſumus conuertendi, & mortis recordatione placamus, appetituſque longiùs euagantes, & obedientiam rationi debitam abiicientes retinemus, & comprimimus.

h *Vrbes deſertæ erunt, & excelſa demolientur.*] Vrbes veſtræ erunt à Babylonijs euerſæ, & in ſolitudinem redactæ, & loca eminentia, vbi dæmonibus immolans cōfringētur & deſolabūtur. Aſpice iuſta Dei iudicia: Flagrabant Iudæi diuitiarum cupiditate, & mūdi gloria, in vanitate conſtituta, quas ob cauſas Deum verum reliquerunt, & gentium idola adorarunt. At corā ipſa idola, & dæmonum ſimulacra amiſerunt diuitias, & nominis amplitudinem. Cōtra verò qui propter Deū diuitias & nominis claritatē deſpiciūt, eas ipſas res, quas amittere, vt Deum non amitterent, non dubitabant, multò præſtantiores abſque dubio cōſequuntur.
Moyſes Pharaonis fauorem, Ægyptique opes & faſtū Exo. 2
contempſit, & poſteà fuit ipſo Pharaone illuſtrior & Hebr. 11
potentior, nam Pharaoni parebāt homines. Moyſi ve- Exod. 7
rò homines, maria, flumina, rupes, & aliæ creaturæ. Exod. 14
Qui mundi gloriam ardenter quærit, ipſam non inue- Exo. 17
nit, qui verò eam contemnit, ipſam adipiſcitur, gloriā enim contemnere eſt illam obtinere. Hac ratione doctus aiebat diuus Chryſoſtomus: Contemne diuitias, & eris diues, contēne gloriam, & eris glorioſus. Cùm olim pictor quidā inſignis equū pinxiſſet, velletque illi iuxta os ſpumā depingere, nūquā potuit. Quocirca Simile.
ſpōgiam, in qua tergebat penicilla, quam manu tenebar, iratus in picturam proiecit, vt refert Plutarchus, vt illā lineret, & macularet, & penitus euerteret. Sed multò aliter euenit, nā ſpongiæ variis imbutæ coloribus contacto ſpumā, quā ſolers artis magiſter nequiuerat efficere, caſu expreſſit. Vbi exiſtimauit picturā diſſipare eā perfecit. Sic ſi magno ingenij artificio mūdi gloriā comparare volueris, id efficere non poteris: nam inanem illā gloriā appetere, & inquirere ignominia eſt: ſin autem huiuſmodi gloriam ſpreueris inanem, & in temeritate multitudinis conſtitutā, in eamque proieceris contemptionis ſpongiam, verā profectò gloriam conſequeris: illa enim falſæ gloriæ abie-
ctio eſt veræ gloriæ cōſecutio. Vt arbor, quæ eſt altio- Simile.
ribus defixa radicibus, excelſius fertur in ſublime, ſic homo, quò profundiùs per humilitatem abiicitur, eò
magis aſcendit, & ſurſum per virtutem eleuatur. Et Simile.
quemadmodum arbor in vertice montis ſita ventorū turbine concutitur, & facile conuellitur, ſic homo, quantò in maiori dignitate eſt conſtitutus, tantò maiori periculo eſt obnoxius. Vnde ait ingenioſus poeta: *Summa petit liuor, perflant altiſſima venti: Summa petunt dextra fulmina miſſa Iouis.* Hæc eſt vna ex cauſis, ob quas in euāgelio homo cum arbore comparatur. Cùm igitur arbores ſimus, oportet, vt fragilitatis noſtræ cō-
ſideratione radices profundæ humilitatis lōgiùs mit- Mat. 7
tamus, & in valle cognitionis noſtræ miſeriæ, in ſtatu Marc.
humili, ſed virtutibus florente conſiti ſimus, vt nulla Luc 3. & 6
nos procella conuellat, nulla vanitas diſperdat, nulla ambitio conturbet, nulla auaritia contorqueat, nullū denique tēpus nos poſſit ab humilitate & animi abiectione, & mūdi contemptu, & ab honeſtatis laudibus ornamētis abducere. Tantò ædificium erit firmius & validius, quantò eius fundamētum fuerit profundius iactum: cùm autē philoſophiæ Chriſtianæ fundamentum ſit humilitas, quantò ea fuerit profundior, tantò religionis ædificium erit ſecurius & permanentius. At cùm Hebræi non eſſent in humilitate, ſed in vanitate & auaritia fundati, cùm vrbes celebres, & magnificas aulas habere cuperent, non ob Dei honorem, ſed ob ſuam cupiditatem & iactationem, &

ſuperbiam,eamque ob cauſam excelſa conſtituerent, vbi commentitiorum Deorum ſimulachra colerent, omnia pariter amiſerunt,nam eorum vrbes fuerũt ab hoſtibus penitus deletæ,& eorum excelſa deiecta, & ſolo æquata:& qui ſe in altitudinem ſuperbiæ efferebant,in profunditatem ignominiæ ceciderunt. Manet enim firma domini ſententia: *Qui ſe exaltat, humiliabitur,& qui ſe humiliat,exaltabitur.* Luc. 14

1 *Et delebuntur opera veſtra.*] Id eſt ſtatuæ idolorum, quas manibus veſtris artificioſè conficitis.

ANNOTATIONES ex Hebræo in Cap. VI.

1 Hæc dicit dominus Deus montibus, & collibus, rupibus & vallibus. *Pro rupibus, eſt in Hebræo* אפיקים *la aphicim à verbo* אפק *quod ſignificat vim ſibi facere, vt Geneſ. 45.* Non ſe poterat vltra cohibere Ioſeph. *Acſi diceret: Non poterat vltra ſibi vim facere Ioſeph: adeò enim amor vicerat ſimulationem, vt non poſſet lachrymas continere, cùm ſe fratribus cognoſcendum præberet. Nam, vt ait in libro de contritione cordis diuus Cyprianus, is amantium mos eſt, vt amorem ſuum ſilentio tegere nequeant. A verbo hoc deriuatur* אפיק *aphic, quod ſignificat vim ſortem: ex quo effectum eſt, vt ſignificaret rupem, quemadmodum hoc loco. Significat etiam regem, quod fortitudine polleat & poteſtate, vt apud Iob,* Baltheum regum diſſoluit. *Hoc eſt, Deus poteſtatem fortium & principum aliquando confringit. Et quoniam aqua tempore nimborum & procellarum defluit cum impetu & vi, accipitur pro torrente, vt apud Iob:* Fratres mei præterierunt me ſicut torrens, qui rapim tranſit in conuallibus, *ſeu, vt poteſt verti ex Hebræo,* amici mei fefellerunt me, inſtar torrentis, qui raptim decurrit in conuallibus. *Vt enim torrens hyeme impetu magno fertur, ſcatens vehementi aquarum abundantia, cum aqua neceſſaria non eſt, ſed æſtate areſcit, cùm aqua deſideratur, ad quem viatores ſitibundi accurrentes ſpe potius falluntur: ſic fictus amicus multa tibi promittit tempore proſperitatis, cum tibi omnia ad voluntatem fluunt: at ſaeuiente aduerſitate penitus areſcit: & tu ſi ad illum in afflictione tua confugias, ei is ſpe potius deceptus. Vt enim vmbra cum ſequitur: qui ſolis radiis illuſtratur, ſin autem ſol lateat, preſſus nubibus, ſtatim aufugit vmbra, & penitus euaneſcit, ſic fictus amicus eum comitatur, qui opum, aut gratiæ principum ſplendore illuſtratus, & nominis celebritatem conſequitur: ſin autem in calamitates inciderit, & fuerit deiectus, & nobilitatis ornamentis ſpoliatus, eum confeſtim deſerit, & pro nihilo putat. At verus amicus ſemper eſt idem. Vnde Salomon in prouerbiis,* Omni tempore diligit, qui amicus eſt, & frater in anguſtiis comprobatur. *Et Eccleſiaſticus:* Non cognoſcetur in bonis amicus, & nõ abſcondetur in malis inimicus. *Et diuus Auguſtinus libr. 83. Quæſtionum: Nihil ſic probat amicum quemadmodum oneris ſupportatio. Et Iſidorus lib. 3. de ſummo bono: In proſperitate incerto eſt amicitia, nec vtrum perſona, an felicitas diligatur. Et Boetius lib. 3. de Conſolatione: Quem felicitas amicum facit, infortunium facit inimicum. Vnde etiam Ariſtoteles libro 7. Moralium Eudemiorum, tempus indicare quis ſit, qui vero amore proſequatur. Et Periander, vt refert Diogenes Laertius: Aurum igne probamus, amicum autem in aduerſitatibus diſcernimus. Et Ouidius libro 1. de triſtibus elegia octaua:* Donec eris felix, multos numerabis amicos, Tempora ſi fuerint nubila, nullus erit. *Vt hirundines verno tempore adſunt, ſed aduenientè frigore recedunt, ita adulatores amicorum perſonam induentes tranquillo vitæ tempore, in ſtatu florente, in rebus proſperis, & ad voluntatem decurrentibus præſto ſunt: ſed ſi hyemem calamitatis viderint, omnes euolabunt. Ideo eos Iob cum torrentibus comparauit: vbi pro torrentibus vſus eſt hoc nomine aphic. Cum autem nomen hoc & rupem ſignificet & torrentem, poteſt hic locus Ezechielis variè verti. Ex quo effectum eſt, vt & Latinus interpres & ſeptuaginta tranſtulerunt rupes, Paganinus verò & alij nonnulli torrentes: Poterit per torrentes quemadmodum per rupes viros intelligere fortitudine præſtantes, & ſibi ipſis vim inferentes. Et ita etſi variant diuinæ editiones, conſentiunt tamen ſententia.*

Gen. 45 · Iob. 14 · Iob 6 · Simile. · Simile. · Prou. 17 · Eccl. 11

ᵃ Et relinquam in vobis eos qui fugerint gladium in gentibus,cùm diſperſero vos in terris. Et recordabuntur mei liberati veſtri in gentibus, ad quas captiui ducti ſunt, ᵇ quia ¹ contriui cor eorum fornicans,& recedens à me,& oculos eorum fornicantes poſt idola ſua. ᶜ Et ² diſplicebunt ſibimet ſuper malis quæ fecerant in vniuerſis abominationibus illis,& ſcient,quia ego dominus non fruſtrà locutus ſum,ᵈ vt facerem eis malum hoc. Hæc dicit dominus Deus: ᵉ percute ³ manum tuam,& allide pedem tuum, ᶠ & dic. Heu ad omnes abominationes malorum domus Iſrael,quia gladio,fame,& peſte ruituri ſunt. ᵍ Qui lõgè eſt peſte morietur,qui autem propè gladio corruet:& ʰ qui relictus fuerit,& obſeſſus,fame morietur. ⁱ Et complebo indignationem meam in eis. ᵏ Et ſcietis,quia ego dominus, ˡ cum fuerint interfecti veſtri in medio idolorum veſtrorum,in circuitu ararum veſtrarum:in omni colle excelſo,& in cunctis ſummitatibus montium, ᵐ & ſubtus omne lignum nemoroſum,& ſubtus vniuerſam quercũ frondoſam,locum, ⁴ vbi accenderunt thura redolentia vniuerſis idolis ſuis. ⁿ Et extendam manum meam ſuper eos,& faciam terram eorum deſolatam,& deſtitutam ᵒ à deſerto Deblatah in omnibus habitationibus eorum. Et ſcietis,quia ego dominus.

a *Et relinquam in vobis.*] Hoc eſt,non omnes interficiemini,ſed ex vobis relinquam nonnullos, qui gladium euadant Babyloniorum. Hi ducentur captiui,& inter gentes & nationes barbaras vitam degẽt: & ibi ad me confugient,nullũque erit tẽpos, quo apud eos meorũ erga populũ Iſraelis beneficiorũ memoria moriatur. Hoc ideo,ait Deus, quia ſciebat fore, vt in illa Babylonica captiuitate nonnulli viri detinerentur, qui fide, gratia, & ſpiritu vaticinandi eſſent illuſtres, qui diuini numinis memoriã,iuſtitiã, miſericordiã,& immenſa beneficia colerent beneuolẽtia ſempiterna. Quod ita euenit: nam aliqui non ſolum dum viuerẽt, fuerunt diuino amore incẽſi,& immortalitatis ſtudio inflammati,ſed etiam poſt mortem monimenta diuinorum beneficiorum reliquerunt. Hi vidẽtes Dei populum ob eius impia ſcelera captiuum,& ad maximas calamitatũ anguſtias traductũ,& ſæuiente ærumnarum procella iactatũ nihilq; aliud intuentẽ iuſi grauia pericula mortẽ horribilẽ minitãtia,eum ad diuinã miſericordiã implorãdã excitabãt,ſeque Deo totos tradebant. Hi fuerunt Ezechiel, Daniel, Aggæus, Zorobabel, Ieſus filius Ioſedech, Eſdras, Nehemia,& alij nõnulli,qui ad Deũ confugientes tanquam ad portum tutiſſimum,omnẽ ſuæ ſpei anchoram in illo fixerunt atque locarunt. Nõnulli etiam ex perfidis Iudæis, qui ſe flagitiorum tetris maculis contaminauerant, Deique

que reliquerāt, fuerunt in captiuitate cōuerſi, & Deum inter gentes idolorum cultrices laudibus extulerunt. Cęterùm hæc omnia erāt figuræ futurorum bonorū. Cùm Iudæi eſſent vinculis auaritiæ conſtricti, & Hieroſolymæ exiſtentes colerent Babylonem, hoc eſt mūdi confuſionem diligerent, omnique vitiorum genere ſe polluerent, & coinquinarent, venit Chriſtus Deus noſter à cœli faſtigio, ad terram deſcendens, vt mentes hominum, quæ in tenebris verſabantur, diuino lumine luſtraret à Babylonica ſeruitute ad ſpiritualē libertatem, & ad cœleſtis Hieroſolymæ amplitudinē reuocaret, & à morte æterna ad vitā immortalem tādem perduceret. At eum Iudæi ſcelerum maculis non... contempſerunt, & ad cædem crudeliſſimam innocentiſſimum agnum vocarūt. Quare vtraque morte temporali & æterna eos deuorante fuerunt miſere conſumpti, & in pœnas æternas præcipitati. Fuerunt tamen ex illo populo ad Chriſtum conuerſi Apoſtoli & cæteri illi, qui fidem ſuſceperunt. Hi ſunt, de quibus prædixerat iis verbis Eſaias: *Niſi dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrhæ ſimiles eſſemus.* Ita hunc locū diuus Paulus in epiſtola ad Romanos explanat Paucos illos, qui ex magna illa Iudæorum multitudine Chriſti fidē amplexati ſunt, appellat Eſaias ſemen, volens agricolas imitari, qui cùm meſſium ſterilitatē cōquerūtur, aiunt, ſolum ſemē ſuperfuiſſe. Hos appellat etiā reliquias idem propheta, dicens: *Si fuerit populus tuus Iſrael quaſi arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: *Sic in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt.* Appellans Eſaias reliquias Iſraelis eos, qui Chriſto adhæſerunt, indicauit nō eſſe Iudæorum populum in Chriſtum crediturum, ſed tantùm paucos ex eo. Id alio loco apertiùs explicans inducit eundē Chriſtum ita loquentē: *Tota die expandi manus meas ad populū non credentem, ſed contra dicentē mihi.* Ieremias, *Negauerunt*, inquit, *dominum, & dixerūt: non eſt ipſe.* Et Amos. *Odio habuerunt corripientem, & perfectè loquentem abominati ſunt.* Vnde Dominus Ieſus dirigēs ad Hieroſolymam ſermonem ſuum aiebat: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Quibus verbis incredibilem Iudæorum ingratitudinem & impietatem oſtendit, & eorum excidium prædicit. Inſipientes & iniqui pueri irridebant Eliſæum in montem aſcendentē, ſed venerunt duo vrſi, qui illos lacerauerunt. Iudæi amētes & impij Chriſtum ad montem Caluariæ aſcendentē illudebant, ſed venerunt duo crudeles vrſi Veſpaſianus & Titus, qui eos ad ferrom & flammā vocarunt, & immaniter occiderunt. Ex quibus qui viui relicti ſunt, fuerunt in miſeram ſeruitutem redacti: quorum poſteà nonnulli Chriſti fidem receperunt Cum igitur ex tanta Iudæorum multitudine pauci eſſent putam Chriſti religionem accepturi, ait hoc loco Deus per Ezechielem ſe eſſe nōnullos relicturum, qui eius memores eſſent, qui eius amore incenſi euangelium mūdo nuntiarēt, & infideles ab impia & impura ſuperſtitione traducerent ad puriſſimū diuini numinis cultū, pleniſſimamque ſanctitatis religionē. Ideo ait: *Et relinquam in vobis*, &c. *Relinquam* ait, vt ad verbum alludat Eſaiæ, qui eos, quos dominus reliquit, reliquias appellat, quas cōuertēdas prædixit. Sunt qui totum hoc intelligēdum dicāt de Babylonica illa captiuitate ſub Nabuchodonoſore, in qua aiunt fuiſſe noonullos, qui Dei memores fuerunt, quos Deus liberauit à gladio Babyloniorum, vt per eos Dei notitia eſſet gentibus perſpecta. Ita enim dixerat Tobias: *Confitemini domino filij Iſrael, & in conſpectu gentium, laudate eum, quoniam ideo diſperſit vos inter gentes, quæ ignorant eum, vt enarretis mirabilia eius, & faciatis eas ſcire, quia non eſt alius Deus omnipotens præter eum.* Hoc impletum eſt in Daniele, cuius doctrina Nabuchodonoſor, & multi alij ad quandam Dei cognitionē peruenerint. Similiter in Heſter, & Mardochæo, qui multos ad veri Dei fidem cōuerterunt, & in alus nonnullis, qui inter gētes diuini numinis ſanctitatem & iuſtitiam prædicauerunt. Hoc aiunt illi, & rectè quidē: ſed in eo, quòd illud ad myſterium redemptionis noſtræ per Chriſtum nullatenus referendum dicunt grauiter errant, & literarum diuinarum ſtudio indoctè abutuntur. Homines terreni non ſe extollunt è terra, & alis altæ cognitionis deſtituti, humi repunt, ad rerum ſublimium ſapientiā haudquaquam volātes. Quis non videt omnia illa vmbras fuiſſe veritatis futuræ, & vt verbis vtar Apoſtoli, *omnia hæc illis in figura contigiſſe*? Nam vt ait idem Apoſtolus. *Lex vmbram habet futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum.* Hoc eſt, vmbram habet veri ſacrificij, & redemptionis per Chriſtum, non autem viuam rerum imaginem & expreſſam veritatem. Ita Chryſoſtomus hunc locum explanat. Poſſumus tamen per imaginem rerum, imaginem gaudiorum cœleſtium in gloria æterna intelligere. Et ad hanc explanationem accedit Gregorius Nazianzenus. Vt ſit ſenſus: Lex vetus vmbra tantùm erat, & obſcura quidem myſteriorum Chriſti, & rerum in nouo teſtamento ſcriptarum: at ipſum nouum teſtamētū, ipſa lex, & vita euāgelica imago eſt cœleſtiū bonorū, quæ nobis in vita hac repræſentantur, ad quæ ſancti accedunt, ex hac vita decedentes: Cùm igitur teſte Apoſtolo ea, quæ Hebræis cōtingebant, figuræ eſſent earum veritatū quas in lege gratiæ conſpicimus, quis eſt, qui non animo percipiat fuiſſe Babylonicā captiuitatē, à qua Iudæi fuerūt liberati per Cyrū, figuram captiuitatis peccati, à qua genus humanum fuit ereptum per Chriſtū. & eos qui ex Hebræis Deum inter gētes nuntiabant, imaginem Apoſtolorum geſſiſſe, qui per orbem terrarum Chriſti fidem prædicauerunt, niſi fuerit Iudæorum opinionibus addictus, & à ſanctorum doctrina deſtitutus.

Eſai 1. — Rom 9. — Amos 5. — Mat. 23. — 4. Reg. 2. — Tob 13. — Heſtr. 9. & 10. — 1. Cor 10. — Hebr. 10

b *Quia contriui cor eorum.*] Id eſt, quia eis contritionē dedi, dura eorum corda confringens. Cor fornicans appellat, quod vero Dei cultu relicto cum idolis coniungitur, ea colens, & amore complectens. Oculos ſimiliter fornicantes vocat, qui idola reſpiciebant, in ea aciē intēdētes, atque erga ea amorē ſignificātes. Sumi fornicationem in literis diuinis pro idololatria, nemo eſt in ipſis vel mediocriter verſatus qui neſciat.

c *Et diſplicebunt ſibimet ſuper malis, &c.*] Explicat quid ſit id, quod dixerat. *Quia contriui cor eorum.* De ratione contritionis eſt diſplicentia. Siue enim accipias contritionem prout eſt virtutis actus noncupatus pœnitentia, ſiue prout eſt pars ſacramenti pœnitentiæ habens ad alias partes relationem, ſemper eſt dolor voluntariè aſſumptus pro peccatis. Eſt autem duplex contritionis dolor, vnus intellectualis, qui eſt diſplicentia voluntatis, alter verò ſenſualis, qui producitur à primo. Sed horum dolorum, ſolus primus eſt de contritionis eſſentia. Vt enim voluntatis complacentia requiritur, & ſufficit ad peccatū, ſic voluntatis diſplicentia requiritur, & ſufficit ad cōtritionem. Nā vnumquodque, vt ait Chryſoſtomus, per quaſcunque cauſas naſcitur, per eaſdem diſſoluitur. Et oportet vt peccatum ſummè diſpliceat, quò amor propri⁹ in Dei amorem conuertatur. Si in ſuccēſam fornacem ligna arida. & ſarmenta incendio apta conieceris: reſplendebit pura ignis flāma, ſin autē conieceris ligna viridia, & iuncos paluſtres, ardebunt quidem, ſed tota fornax erit fumo repleta, & denigrata ob caliginem è fumi dēſitate productā. Sic cor noſtrū fornax eſt ſemper ardens, ſi illud cogitationibus amoris diuini nutriueris, ſplendebit flamma charitatis: ſi autem illud cogitationibus amoris tui foueris, totum fumabit, Simile.

Rom. 1 eritque cæca obſcuritate circunfuſum. *Euanuerunt in cogitationibus ſuis*, inquit diuus Paulus, *& obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.* Fons & origo omnium malorum, & centrum, vnde lineæ flagitiorum omnium dimanant, eſt amor inordinatus ſui. In libro quartodecimo de ciuitate Dei ait Auguſtinus in hunc ſui amorem prius Adamum incidiſſe, quàm pomũ prohibitum comederet. Hi duo amores, vt ait Auguſtinus, duas ciuitates cõdiderunt, amor Dei Hieroſolymã, amor ſui Babylonẽ. Hic amor proprius eſt ille, de quo ait Chri-
Ioan. 12 ſtus apud Ioannem: *Qui amat animam ſuam, perdet eam.*
2. Tim. 3 Et diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timotheum. *Erunt in nouiſſimis temporibus homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi.* Et ad Romanos: *Debemus firmiores im-*
Rom. 15 *becillitates infirmiorum ſuſtinere, & non nobis placere.* Et
2. Pet. 2 diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda eos, qui ſui amore ducuntur, iniquos appellat, audaces, ſibi placentes. Nulla eſt verior miſeria, quàm ſuã nõ cognoſcere miſeriã. Contrà verò pœnitentes ſibi diſplicent, dignóſq; ſe eſſe grauiſſimis cruciatibus arbitrantur. Sed quò imperfectiores ſe eſſe exiſtimant, eò propiùs ad perfectionẽ accedunt, hæc namque eſt magna perfectio ſuæ imperfectionis cognitio. Hi torquẽtur dolore ob admiſſa peccata, & repudiato nimio illo & inordinato ſui ipſius amore, ardenti Dei amore incenduntur. De his ait hoc loco Deus per Ezechielem: *Et diſplicebũt ſibimet ſuper malis, quæ fecerant, &c.*

d *Vt facerem eis malum hoc.*) Loquitur de malo pœnæ, non autem de malo culpæ. Ideo pro malo quidam calamitatem vertunt.

e *Percute manu tua, & allide pedem tuum.*) Qui ſunt irati & admirati, ſolent brachia mouere, & manibus aërem aut femur percutere, & pede terram complodere. His ſignis volebat Deus, vt Ezechiel oſtenderet Hebræis, quanta eſſet aduerſus eos ira cõmotus, & quã grauia ſupplicia eſſet Deus de illis ſumpturus. Vt hoc viſo & cõſiderato, ſcelerũ quorũ tã graues pœnas eſſẽt daturi grauitatẽ & magnitudinẽ intelligerẽt. Prædicit igitur diuinus vates obſtinatorũ excidiũ & vaſtitatẽ.

f *Et dic, Heu, ad omnes abominationes domus Iſrael.*) Hoc eſt, duces ſuſpiria, & verſaberis in gemitu & lamentis & luctum percipies ob Iudæorũ ſcelera, propter quæ ſunt grauiter puniendi, & vita priuandi. Si pro morte corporis aliorũ ploraturi ſumus, quid eſt pro morte animæ faciendum? Si amicorum exilium lachrymis proſequimur, quòd non ſint ad tempus patriam viſuri, quid ſumus pro illis facturi, qui ſunt à cœleſti patria ad æternum exilium damnati? *Nolite flere mortuum,*
Iere. 22 inquit Ieremias, *nec lugeatis ſuper eum fletu: plangite eum, qui egreditur, quia non reuertetur vltrà: nec videbit terram natiuitatis ſuæ.* Aeſi dicat. Ne proſequamini lachrymis
Iob. 10 funera vulgi, ſed æternum regis veſtri exilium in Babyloniam. Infernus eſt Babylonia, hoc eſt, confuſio, vbi nullus ordo, ſed ſempiternus horror inhabitat. Illi patria expulſi in æternum exilium mittuntur, qui à cœtu ſanctorum ſeparati in pœnas æternas relegantur. Deploremus igitur ſcelera nõ ſolum noſtra, ſed aliena: dicamus cum Dauide: *Exitus aquarum deduxerunt*
Pſal. 118 *oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam domine.* Et cum
Iere. 9 Ieremia. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei:* Fleamus ergo, & inſignes ſcelerum maculas acerbiſſimo luctu deleamus. Diuus Ambroſius de obitu Valẽ-
Pſal. 41 tini, Paſcunt, inquit, frequenter lachrymæ, & mentem alleuant fletus. Id dixerat anteà regius vates: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte.* Et diuus Hieronymus in Eſaiã: Oratio Deũ lenit, ſed lachryma cogit: hæc
Similitudo vngit, illa pungit. Diuus Ioannes Chryſoſtomus in Matthæum hac vtitur ſimilitudine. Vt poſt vehementes imbres aër purus efficitur, ſic & poſt lachrymarum
Luc. 15 pluuias ſequitur mẽtis ſerenitas, & tranquillitas. Fletꝰ eſt lauachrum ſcelerum, & refectio animarum. Tota maris aqua nõ extinguit vel à prunã purgatorij, & lachrymæ eius prunas & flammas extinguunt. Lachrymis obtinuit Magdalena criminum remiſſionẽ, & fratris mortui reditum ad vitã. Et Chriſtus videns ciuitatem fleuit ſuper eã. quare nos videntes animæ noſtræ ciuitatẽ: ſceleribus inquinatã, de qua dixit regius vates: *Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate: die ac nocte circundabit eam ſuper muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniuſtitia:* fleamus ſuper illã, & dicentes, *Heu, ad omnes abominationes*, vim lachrymarum fundamus.

g *Qui longè eſt.*] Id eſt, qui longè ab hoſtibus abfuerit

h *Et qui relictus fuerit.*] Subaudi, à peſte & gladio

i *Et complebo indignationem meam in eis.* Hoc eſt, eos puniam, donec vltus fuero iniurias meas. Non d[illegible] eos opprimere, donec dent mihi pœnas omnium maleficiorum ſuorum.

k *Et ſcietis, quia ego dominus.*] Subaudi, per effectum iuſtitiæ meæ. Aeſi dicat: Cùm de vobis ſumpſero pœnas iuſtas illas quidem, veſtriſque flagitiis debitas, t[illegible] vobis erit perſpectum & cognitum, me eſſe Deum omnipotentem, & iuſtum, & omnia gubernantem.

l *Cùm fuerint interfecti veſtri.*] Id eſt, cùm [illegible] multos ex vobis occiſos inter idola veſtra, circa [illegible] altaria.

m *Et ſubtus vniuerſam quercum frondoſam.*] I[illegible] eſt [illegible] omni quercu condenſa: Solebant idolorum [illegible], ſub arboribus condẽſis & amœnis altaria ſimula[illegible] idolorum conſtituere. Ceterùm pro quercu habet paraphraſis Chaldaica vlmum.

n *Et extendam manum meam ſuper eos.*] Extendere manum ſuper aliquem, eſt illum caſtigare: Hebraiſmus eſt in literis diuinis frequentiſſimus, de quo in noſtris in Eſaiam commentariis copioſè diſſeruimus.

o *A deſerto Deblatha.*] Deſertum hoc teſte diuo Hieronymo eſt in terra Emath, vbi Nabuchodonoſ[illegible] ſit, cùm eius exercitus oppugnaret Hieroſolymã [illegible] locus eſt terminus Iudææ ex vna parte. Eſt igitur [illegible] ſus eſſe Deum vaſtaturum totam Iudæam per [illegible] dæos à principio vſque ad finem, à termino ad te[illegible] num. At libro 4. Regum appellatur hic locus R[illegible] 4. Re. [illegible]
tha, etiam ſi in Græco ſit Deblatha. Et Ieremias, *Com-* Iere. [illegible]
prehenderunt, inquit, *Sedechiam in campo ſolitudinis Ierichontina, & captum abduxerunt ad Nabuchodonoſor regem Babylonis in Reblatha, quæ eſt in terra Emath.* Fortaſſe [illegible] idem nomen, ſed nunc Reblatha appellatum [illegible] nunc Deblatha ob librariorum imperitiam, nam apud Hebræos magna eſt inter has duas literas, d. & r. ſimilitudo. In Hebraico enim aliquando eſt רבלתה aliquando רבלחה. Significat autem Reblatha multitudinem, ſeu multa. Sedechias Hieroſolymam relinquens, fugiens à templo Dei Reblatha, fuit ibi à Nabuchodonoſore oculis priuatus. Qui enim viſionem pacis, & animi quietem, & ſecuritatem contemnit, & vnitatẽ relinquens, multis ſe implicat rebus, & variis atque inextricabilibus mundi negotiis ſe inuoluit, obcæcatus à dæmone, & vitiis, atque perturbationibus obcæcatus, corruptelarum illecebris irretitus, atque peſtilẽtibus opinionibus inductus, illud vnum relinquit, quod eſt ſupremum ens ſuper omnia entia, de quo eſt
apud Lucam ſcriptum: Porrò vnum eſt neceſſarium. Luc. 10
De eo ait ita Triſmegiſtus in Pymandro. 4. Deum monas eſt vnitas illa, quæ eſt principium omnem numerum continens, à nullo contenta. Et Pſellus: Vnitas numerus cùm non ſit, numerorum tamen procreatrix eſt, fons, radix, & cauſa multitudinis omnis: expreſſaque Dei imago, qui cũ rerũ naturalium nulla ſit, eſt tamẽ rerũ naturaliũ effector. Parmenides Pythagoreus, cũ aſſerit vnũ eſſe id, quod eſt: Deũ intellexit, [illegible] redimus Simplicio. Soli Deo veri ã enti[illegible] appellatione cõcedebat, quoniã per ſe eſt, omniaq; alia per [illegible]

nos

nos legimus in Exodo. Ego ſum, qui ſum: eſt in Græco, ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. Hoc eſt, ego ſum ens. ab illa igitur vnitate, ab illo ente & vno, quod eſt neceſſarium, quod per ſe eſt, quod Deus eſt, nullo modo diſcedamus, ne in Reblatah in multitudine, in diſtractione, varia mũdi negotia & turbulenta diſſidia ſtatum animarum noſtrarum conuellant, & lumen intellectuum extinguant: vt mentis oculis priuati, in æterna caligine verſemur. Quin potiùs voluptates mundi obliuiſcentes, & Hieroſolymæ habitantes, ad illum qui eſt verè vnus, animum tollamus, ad eum mentis aciem intendamus, in eo ſpem omnium noſtrarum cogitationum collocemus.

Quoniam contriui cor eorum fornicans. Pro contriui eſt in Hebræo נשברתי nixbbarthi. Verbum eſt שבר quod ſignificat conterere, vt apud Eſaiam. Contriuit dominus baculum impiorum. R. Dauid hoc Ezechielis loco ait verbum hoc eſſe paſſiuum, quam ob cauſam illum ita vertit: Contritus ſum, quod illorum cor fornicans ſit. Et Pagninus: Contritus me propter cor eorum fornicans. Loquitur Deus more humano, oſtendens ſe eſſe ob Iudæorum ſcelera affectum mœrore. Nihilominus tamen communis verſio recta eſt, & iure defendi poteſt. Significat etiam verbum hoc emere, vt Gene. 41. Omnes prouinciæ veniebãt in Ægyptum, vt emerent eſcas. Eam ob cauſam poteſt hoc locum ita verti, & rectè meo quidem iudicio: Quoniam emi eorum cor à me recedens, ſimiliter eorum oculos à me diſtractos, & auerſos. Vt ſit ſenſus: Eorum cor, quod ſe dæmonibus tradiderat, eorumque oculos, qui vanitatibus ſeruiebant, ego emi: eorum animos & oculos meos feci, cum antea eſſent mundi, dæmonis, & carnis. Homines ex impiis cupiditatibus veluti conflati, ſceleribus imbuti, nefariis illecebris voluptatibuſque deliniti nihil habent ſuum, nec cor, nec oculos, nec manus, nec pedes, cùm omnia hæc vanitatibus & impietatibus tradiderint, & animæ hoſtibus mancipauerint. At veri iuſti omnia hæc habent, imò omnia eorum ſunt, dicente Apoſtolo: Omnia veſtra ſunt, vos autẽ Chriſti. Ideo ſui ſunt, quia Chriſti ſunt. Hæc eſt ſpiritualis libertas, de qua ait Apoſtolus: Vbi ſpiritus domini, ibi libertas. Qua libertate: vt alibi ait idem Apoſtolus, Chriſtus nos liberauit. Ille nos emit, vt ſui eſſemus, vt illi ſeruiẽtes regnaremus: ſeruire enim Deo regnare eſt: Ideo ait diuus Paulus: Empti enim eſtis pretio magno. Et diuus Ioannes in Apocalypſi de iuſtis loquens. Hi, inquit, empti ſunt ex hominibus, primitiæ Deo & agno. Et diuus Petrus in epiſtola ſua prima: Non corruptibilibus auro & argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti & incontaminati. Cum igitur hic Ezechielis locus de illis intelligatur, vt in explanatione oſtendimus, qui ſe ad Chriſti fidem conuerterunt, illos autem Chriſtus emerit, perſpicuum eſt poſſe locum hunc, ita vt diximus verti, cum verbum hoc emere ſignificet, & qui loquitur, Chriſtus ſit.

2 Et diſplicebunt ſibimet propter mala, quæ fecerunt. Pro diſplicebunt eſt in Hebraico ונקטו venacottu, à verbo קט cut, quod ſignificat ſuccidere, vt ſit ſenſus: Succidentur à facie ſua, hoc eſt pudore afficientur. Significat etiã verbum hoc litigare & contendere: Qua ratione ductus R. Menachem vertit: Et litigabunt vnuſquiſque ſecum ob admiſſa ſcelera. Vnde pſalmi illud: Quadraginta annis proximus fui generationi huic, transferri poteſt: Quadraginta annis contendi & litigaui cum hoc Iudæorum populo in deſerto. Ita habet Thargum. Et in hanc ſententiam vertit ex Hebræo diuus Hieronymus, dicens: Quadraginta annis diſplicuit mihi generatio illa. Ex hac verbi æquiuocatione orta eſt verſionum varietas: nam ſeptuaginta habent: Et plangent ante faciem ſuam. Pagninus. Et ſuccidentur à facie eorum. Alij: Et ſecum pugnabunt. Quæ omnia cum verſione communi coincidere videntur: quæ habet: Et diſplicebunt ſibimet.

3 Percute manum tuam, & allide pedem tuum. In margine librorum correctiorum eſt: Percute manu tua, & allide pede tuo, Pagninus vertit: Percute femur manu tua, & extende lutum pede tuo. Pro allidere eſt in Hebraico verbum רקע racagh quod ſignificat firmare & extendere, vt apud Eſaiam 42. Firmans terram. Vel, vt alij vertunt, extendens terram. Et quoniam cum ferrum extenditur, percutitur, ideo verbum hoc ſignificat percutere & allidere: & quoniam qui percutit pede lutum illud extendit, vertit Pagninus: Et extende lutum pede tuo. Thargum habet, Conculca terram ſub pede tuo. Vnde illud pſalmographi: Vt lutum platearum delebo eos: poterat verti: Vt lutum platearum conculcabo eos, vel percutiã eos, vel extendam eos. Et quoniam cælum eſt extenſum & expanſum, ideo racagh cælum ſignificat, vt Gene. 1. Fiat firmamentum in medio aquarum.

4 Vbi accenderunt thura redolentia. Septuaginta habẽt: Vbi dederunt illic ὀσμὴν εὐωδίας, hoc eſt odorem ſuauitatis. Quidam vertunt ex Hebræo: Vbi obtulerunt odorem quietis. Odorem quietis appellat propheta gratum & ſuauem: nihil eſt enim quiete & tranquillitate iucundius, nihil gratius, nihil præſtantius. Hanc animi quietem appellabat Democritus ſummam huius ſeculi felicitatem. Diuus Auguſtinus de ea loquens ait: In rebus creatis nihil gratioſius ſolet audiri, nihil delectabilius concupiſci, nihil vtilius poſſideri. Qui tranquillitatem hanc obtinent, beatitudinem illam conſequuntur, de qua ait Chriſtus Deus noſter: Beati pacifici, quoniam ipſi filij Dei vocabuntur. Si Dei vocantur filij, qui pacis ſunt amantiſſimi, erunt proculdubio à contrario ſenſu diaboli filij, qui animi fluctibus & perturbationibus concitati nullam habent quietem, nullam tranquillitatem: ſed pacem confundunt, & conuellunt. Imo ipſi confunduntur, & conuelluntur, & pereunt: omne enim quod eſt, tandiu eſt, quamdiu vnum eſt, ens enim & vnum conuertuntur. Cùm autem homines inquieti diſſidia & contentiones quærentes, & non ſolum cum aliis, ſed etiam ſecum pugnantes, ſe diſtrahant, & diſſoluant, & in varias partes fundant, & ſeparent: perſpicuum eſt eos vnitatem non habere, nec vnum eſſe, & ex conſequenti non eſſe. Si nulla eſt domus tam ſtabilis, nulla ciuitas tam firma, quæ ſi concordia caruerit, non odiis ac diſſidiis funditus euertatur, qui fieri poteſt, vt homo diuiſus, contentioſus, ex contrariis diuerſiſque inter ſe pugnantibus naturæ ſtudiis, & diſcordiis quaſi conflatus poſſit ita exiſtere, vt vnum quippiam appelletur? & non potius ædificium euerſum & ruptum dicatur? Id intuens Plato in libris de republica aſſeueranter affirmat nihil eſſe ciuitati pernicioſius diuiſione, nihil vtilius pace. Pacem amantes Deum pacis authorem amant, & non modo cum hominibus, & ſecum pacem habent, ſed cum virtutibus & probis moribus, cum bellum perpetuum inferant vitiis & impietatibus. Et ita eam animi quietem & ſecuritatem poſſident, vnde vera dignitas efflorſcit.

ARGVMENTVM CAP. VI.

Capite ſuperiore deſcripſerat bella à Chaldeis aduerſus Hieroſolymam penitus euertendam. Nunc prædicit finem totius Iudææ ciuitatum, huiuſque excidii & vaſtitatis cauſam deſignat.

CAPVT VII.

ET [a] factus eſt ſermo domini ad me dicens: Et tu fili hominis, Hæc dicit dominus Deus terræ Iſrael, [b] Finis venit, venit finis ſuper quatuor plagas terræ. Nunc finis ſuper te: & immittam furorem meum in te: [c] & iudicabo te iuxta vias tuas, [d] & ponam contra te omnes abominationes tuas. Et non parcet oculus meus ſuper te, [e] & non miſerebor, ſed [f] vias tuas ponam ſuper te. [g] & abominationes tuæ in medio tui erunt: & ſcietis, quia ego dominus. Hæc dicit dominus Deus. [h] Afflictio vna afflictio ecce venit, [i] finis venit, venit finis, [k] euigilauit aduerſum te: ecce venit. [l] Venit [l] cõtritio ſuper te, [m] qui habitas in terra: venit tempus, prope eſt dies occiſionis, [n] & non gloriæ montium. Nunc de propinquo effundam iram meam ſuper te, & complebo furorem meum in te, & iudicabo te ſecundum vias tuas, & imponam tibi omnia ſcelera tua. Et non parcet oculus meus, nec miſerebor, ſed vias tuas imponam tibi, & abominationes tuæ in medio tui erũt: [o] & ſcietis, quia ego ſum dominus percutiens.

EXPLANATIO.

a *Et factus eſt ſermo domini ad me.*) Explicatum eſt hoc idioma capite præcedente. Id autem, quod ſequitur: Et tu fili hominis, capite ſecundo.

b *Finis venit.*] Hoc eſt, iam interitus imminet, & vaſtitas totius regionis Iſraelitarũ ſuper omnes quatuor partes Iudææ: nam tota vaſtabitur ab oriente ad occidentem, ab aquilone ad meridiem. Hoc vaticinium fuit litteris mandatum anno quinto principatus Sedechiæ ab Ezechiele in Babylonica captiuitate detento, & impletum fuit anno vndecimo eiuſdem Sede-
4 Reg 25. chiæ, quãdo ipſe fuit captus, & tota terra Iudææ euerſa, & penitus vaſtata. Itaque inter vaticinium hoc & eius effectum ſex tantùm anni interfluxerunt. Ideo ait imminere Dei vltionem ne Iudæi, qui Hieroſolymæ erant, hanc coerſionem tempore nepotum ſuorũ poſt longam poſteritatem futuram eſſe exiſtimarent.

c *Et iudicabo te iuxta vias tuas.*] Hoc eſt, non iniuſtè, ſed meritò punieris: Pœnas tuis ſceleribus debitas mihi dabis. Viæ peccatorum ſunt turpes & flagitioſæ viuendi rationes, quæ ad inferorum tenebras & cruciatus æternos ducunt. Ideo nõ hic ait Deus: Animaduertam in te iuxta vias meas, ſed *iuxta vias tuas.* Ita a-
Oſe 12. pud Oſeam: *Viſitatio domini ſuper Iacob iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei.* Iudæorum flagitia, & vitioſam vitæ inſtitutionem appellat vias & adinuentiones eorum. *Beatus vir,* inquit pſalmographus, *qui non abijt in conſilio impiorum, & in via peccatorum non*
Pſal 1 *ſtetit.* Et Salomon in prouerbiis: *Via impiorum tenebro-*
Prou. 4 *ſa.* Vnde de Ioanne Baptiſta prædictum fuerat: *Vox*
Eſa. 40 *clamantis in deſerto, parate viam domini, rectas facite ſemi-*
Ioan 1
Luc. 3 *tas eius:* Non ait: Parate viam veſtram, ſed *viam domini.*

d *Et ponam contra te abominationes tuas.*] Hoc eſt, ponam coram te ſcelera tua, vt ea mẽtis oculis aſpicias.
Pſal. 50 Particula *cõtra*, accipitur ſæpe pro è regione, vt in pſalmo: *Et peccatum meum contra me eſt ſemper.* Hoc eſt peccatum meum aſſiduè video, ſemper coram me habeo, dies ac noctes mihi ante oculos verſatur. Et Eccleſ. 6.
Eccle 6 *Si humiliauerit ſe contra te.* Et Mat. 27. *Sedentes contra ſe-*
Matt 27 *pulchrum.* Nec ſolùm hoc eſt in literis diuinis, ſed etiam humanis, vt apud Virgilium. *Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni, Carthago, Italiam contra.* Hoc eſt è regione Italiæ. Ait igitur Deus ſe eſſe poſiturum è regione Iudæorum, ſiue coram ipſis eorum impia faci-
Pſal 49 nora. Ita in Pſalmo: *Arguam te, & ſtatuam contra faciem tuam.* Acſi diceret. Oſtendam tibi flagitia tua, & ſtatuã te coram te, vt ea valeas aſpicere. Poteris etiã hæc Ezechielis verba ita intelligere. Ponã aduerſum te hoſtes, qui te oppugnent, & ad excidium vocent. Hi autem hoſtes ſunt flagitia tua, quæ tibi perniciẽ machinabuntur. Eodem modo calamitates in quibus reſpublica Chriſtiana verſatur, ob crudelia bella, quæ Turci & Sarraceni nobis inferunt, peccatis noſtris fouentur. Scelera noſtra aduerſus nos pugnant, & ob noſtra delicta expetit à nobis pœnas Deus noſter. Ceſſent flagitia noſtra, & prælia, clades, & ſtrages ceſſabunt. Vt Simile.
ignis pyræ magnæ ſedabitur, & tandem extinguetur, ſi ligna ſubtraxeris: ſic Chriſtianorum afflictio minuetur, ſi eorum peccata ceſſauerint. Peccata noſtra ligna ſunt, quibus infidelium pyra aduerſus nos fouetur, & in dies inflammatur. Hæc peccata noſtra ſunt hoſtes noſtri, quos Deus ſtatuit ante oculos noſtros, vt eos intuentes deteſtemur, & ad ipſum dominum toto corde conuertamur.

e *Et non miſerebor.*] Vt pius ac ſolers chirurgus volens Simile.
tabida ęgroti vulnera incidere, putridaſque carnes reſecare, aut cauterio adurere, non miſeretur infirmi, vt eius magis miſereatur, cùm morbũ ſectione vel vſtione curare velit, ſic Deus cœleſtis ille medicus, & diuinus chirurgus percutit, vt ſanet, ſecat, & vrit, vt curet: ferit quem diligit, & vt illi medeatur, caſtigat, vt ait Apoſtolus, *omnem filium, quem recipit.* In libro Deute- Heb 12
ronomij ait Deus. *Ego occidam, & ego viuere faciam: percutiam, & ego ſanabo.* Et per Amos prophetam loquẽs Deu 32 Amos 3.
cum Iſraelitis, *Tantummodo,* inquit, *vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, ideo viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras.* Hoc eſt, vlciſcar, & puniam omnia flagitia veſtra. Viſitare enim aliquãdo punire eſt iuxta illud pſalmi. *Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea* Pſal 88
non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo, nec nocebo in veritate mea. Vel, vt poteſt verti ex Hebræo: *nec fallam illi veritatem meam,* Acſi dicat: Si ſe ſcelerũ maculis cõtaminauerit, animaduertã in illũ, at miſerebor eius, & promiſſis ſtabo: dedi enim fidem, me eſſe illius miſerturũ. Vbi vides Dei flagelli miſericordiã eſſe. Quãtò filij Iſraelis in Ægypto acer- Exo 1
bioribus calamitatibus premebantur, tãtò magis creſcebant. Nec enim ſolùm ſceleratos homines, ſed iuſtos interdum Deus calamitatibus exercet, vt virtutẽ ſuã oſtendãt. Si volueris vim & ſapiẽtiam gubernatoris nauis intelligere, attende ſæuiẽtem pelagi furorẽ. Vt enim in mari fluctibus ingentibus exagitato oſten- Simile.
ditur nauicularij prudentia & animi fortitudo, ſic vir pietate & religione inſignis in medijs ærumnarum tempeſtatibus, cùm in mille diſcriminum vrgeatur procellis, tum ſuam patientiam, & animi altitudinem, & firmam in virtute conſtantiam declarat. Dauid ęrum- 2 Reg 16
nis afflictus, fugiens à facie Abſalonis iactas in ſe ipsũ cõtumelias à ſeruo ſuo æquo animo tulit, æterna nobis tolerantiæ monimenta relinquens: at obtenta victoria, inani quadam gloria elatus populum iuſſit recenſere, qua in re Deum offendit, quapropter fuit populus grauiter punitus. Aſpicis igitur calamitatis 2 Reg 24

vtilitatem, & tum Deum miſereri noſtri etiam cùm nobiſcum nulla vti miſericordia videatur. Vide, quæ capite quinto explicuimus, hæc eadem verba ibi ſita explanantes. *Et non miſerebor, &c.*

f *Vias tuas ponam ſuper te.* Quoniam leuia reputas peccata tua, ego ea ponam ſuper te, vt eorum ſentias pondus & grauitatem. Id fecerat Deus Dauidi dicenti. *Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me.* Vide quemadmodum ſceleris admiſſi pondere grauabatur. At videre licet multos hac noſtra ætate ex omnium ferè flagitiorum colluuione natos, omniúmque turpium facinorum maculis onuſtos, qui ita ſecuri viuunt, ita geſtiunt, ita animi lætitia efferuntur, acſi Deum nunquam offenderint. Tãta mentis cęcitate laborant miſeri, vt grauiſſima ſcelerum pondera, fœdiſſimas animę labes non videant, nec quantum diſtent à puritate & præſtantia Chriſtianæ religionis conſiderent. Poteris etiam peccatum pro peccati pœna intelligere, iuxta id quod eſt 4. Geneſis capite mandatum: *Si male egeris, ſtatim in foribus peccatũ tuum aderit.* Acſi Deus diceret Caino: Si ſcelus admiſeris, ſtatim aderit punitio & pœna peccati: ſi te flagitio pollueris, pœnam illius iuſtam perſolues. Horum igitur Dei verborũ, quę ſunt hîc ab Ezechiele literis mandata, hic eſt ſenſus: Ponã ſuper te ò popule Iudaice pœnas quas lues pro tuis impiis ſceleribus. Accipi vias pro moribus ſuprà oſtendimus.

g *Abominationes tuæ in medio tui erunt.* Hoc eſt, affligam te pro meritis, & pœnam maleficiis tuis debitam perſolues.

h *Afflictio vna, afflictio ecce venit.* Calamitas ſingularis, qualis anteà non fuit, te opprimet & iam quidem propè eſt. Vel crebritatem calamitatum ſe contingẽtium vnam calamitatem appellat. Vt enim quotidianas febres adeò crebras vt finita vna altera confeſtim incipiat, ita vt ſe inuicem attingant, vnam febrẽ continuam dicimus, ſic ærumnarum multitudinẽ, & frequentes procellarum perturbationes mœrore quotidiano lacerantes vnã miſeriam appellamus. Huic expoſitioni fauet paraphraſis Chaldaica ita habẽs: *Multa mala tibi aduenient:* Vnde alij vertunt: *Calamitas calamitatẽ excipit.* Voluit Deus ſignificare eſſe Iudæos omni miſeriarum genere conficiendos, nihilque eſſe tam miſerum, tam aſperum, tam metuendum, quod illi non eſſent perpeſſuri.

i *Finis venit.* Profert ſæpe eadem verba, eam replicans ſententiam, vt populum ſceleratum vrgeat ad pœnitẽtiam, eúmque veluti ab obliuionis ſomno dormientem excitet, & à ſceleribus reuocet, & abducat. Solent enim qui dolore premuntur verba, quibus calamitatem ſuam oſtendũt, ſæpe numero repetere. Battologia eſt, ſed neceſſaria verborum redundantia.

k *Euigilabit aduerſum te.* Id eſt, excitabitur aduerſum te finis tuus, acſi hucuſque dormiret.

l *Venit contritio ſuper te.* Hoc eſt, calamitas te confringens, atque miſerè comprimens iam imminet, iam tibi ferrum & flammam minitatur: iam ſecuris ad radicem poſita eſt.

m *Qui habitas in terra.* Nimirum Iſraelis. Vel ſic. E- uerteris omnino tu, qui non cœlum colis, ſed terram, qui in terra, quæ eſt exilium, tanquã in propria & perpetua patria mundi diuitias quæris, ſtimulis cupiditatis concitatus, & ad gloriam aſpiras fluxam & inanem, atque terris ignominiæ maculis deformatã. Huiuſmodi hominibus minitatur æternam damnationẽ aquila volans, dicens apud ſublimem aquilam volantem: *Væ, væ, væ habitantibus in terra.* (Apoc. 8.) At viri pietate præcellentes, ſtudióque immortalitatis flagrantes in terra vt hoſpites & peregrini vitam degunt tãquam in diuerſorio, non tanquam in domicilio, vtpote qui mortem expectent, & ita viuant, acſi eſſent propediem è vita exceſſuri. Id intelligens Dauid has voces emiſit: vt literæ diuinæ in libro 1. Paralipomenon memoriæ prodiderunt: *Peregrini ſumus coram te Domine, & aduenæ ſicut omnes patres noſtri. Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora.* (1. Para. 29.) Hanc ſententiam reperit in pſalmo dicens: *Ne ſileas quoniam aduena ſum ego apud te, & peregrinus ſicut omnes patrẽs mei.* (Pſal. 38.) De quibus ita ait in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: *Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpicientes & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram.* (Heb 11.) Et in epiſtola 2. ad Corinthios ait idem Apoſtolus. *Dum ſumus in corpore, peregrinamur à domino.* (2. Cor. 5.) Reliquum eſt vt ad Deum aſpiremus, & dicamus cum diuo Paulo: Conuerſatio noſtra in cœlis eſt, (Phili. 3.) ne terræ habitatores dicamur.

n *Et non gloriæ montium.* Hoc eſt venit tempus, quando ô Iudæa in montibus tuis nulla erit lætitia, nulla gloria. qui in montibus fuerint, percipient luctus, & in gemitu & lamentis verſabuntur. Hoc ideo dicit, quia ſolebant Hebræi in montibus ludos exercere, & in honorem idolorum dies feſtos celebrare.

o *Et ſcietis quia ego ſum dominus percutiens.* Hoc eſt, tũc me eſſe Deum cognoſcetis cum iuſtitiã meam fueritis experti. (Nu. 21.) Ita Hebræi à ſerpentibus ignitis lacerati (2. Para. 33.) Deum cognouerunt, & diuinã miſericordiã implorarunt. Et impius Manaſſes in vincula Babyloniorũ cõiectus, atq; calamitatibus vndique cinctus, ad dominũ confugit, ſcelera ſua cognouit, & ardentes preces mittens in cœlum fuit à domino exauditus. Vnde ſcriptũ eſt in libro Nehemiæ: *In tribulationis tempore clamauerunt ad te domine, & tu de cœlo exaudiſti eos.* (Neh. 9. Simile.) Vt enim vua ad vinum proferendum ad torcular defertur, vt prælo cõprimatur, ita homo ad calamitatẽ ducitur, vt mœrore preſſus, & in ęrumnis verſatus, virtutis liquorem producat, ſitq; ad veterem dignitatẽ reuocatus. Calamitas plerumque temerarias cupiditates coercet, animũ ad Deum extollit, & in vera pietate corroborat, atque cõfirmat. Cõtra rerũ proſperitas & voluptas, & diuitiarũ affluẽtia, & mundi honores & dignitates virtutũ ſæpenumero vires illidunt, & alas ligãt, ne poſſit anima ad cœlum euolare. In virentibus enim & amœnis arboribus eſt aliquãdo mollis viſcus, quo incautę aues capiuntur. Hinc fit, vt viri ſapiẽtes calamitatibus glorientur. In epiſtola ad Romanos ait Apoſtolus. *Gloriamur in tribulationibus:* (Rom 5.) & in prima ad Theſſalonicenſes: (1 The. 1.) *Vos imitatores noſtri facti eſtis, & domini, accipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio ſpiritus ſancti.*

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. VII.

1 Venit contritio ſuper te. *Pro contritione eſt in Hebræo* צפירה *tſephirah, a verbo* צפר*, quod ſignificat ſurgere, & gyrare. Hic tſephirah coronam ſignificat, quod in altũ ſurgat, & caput cingat, & circũ voluat. Eſa. 28.* Erit dominus exercituũ corona glorię, & ſertũ exultationis. *Pro ſerto eſt in Hebræo hæc noſtra dictio tſephirah: ſertũ autem idẽ eſt, quod corona. Eã ob cauſam poterat hic Ezechielis locus ita verti,* Venit corona ſuper te. *Hoc eſt, Nabuchodonoſor Babyloniorum rex, corona regia redimitus: venit contra te regnum Chaldæa. Huic expoſitioni fauet paraphraſis Chaldaica ita habens:* Reuelatum eſt aduerſus te regnum. *In diuinis literis poteſtas appellatur regnum, ſceptrum, virga, baculus, & clauis. Poteſt accipi corona pro obſidione: ſignificat enim corona hominum circumſtantium conuentum, vt apud Ciceronem pro Milone:* Non enim corona veſter conſeſſus cinctus eſt, *vt ſolebat. Erit igitur ſenſus: Tota erit ô Hieroſolyma obſeſſa in orbem, & veluti corona quadam circundata: cinget te vndique Babylonicus exercitus. Paguinus habet:* Venit ſententia tibi: *& ita, nonnulli ex Hebræorum commentarijs vertendum dicunt: vt ſit ſenſus: Venit ſuper te ſententia Dei, & non tardabit. Erit breui oppugnata, & iuſto Dei iudicio euerſa. Septuaginta pro contritione habent* πλοκὴ *pro quo Latinus*

interpres vertit complicationem, & recte quidem, vt ſit ſenſus: Venit tibi omnium malorũ nexus & complicatio. Sed quoniam vocabulum hoc Græcum auulſionem etiã ſignificat, poterat ex Græco etiam conuerti: Venit ſuper te auulſio: *Acſi diceret: Eris delica, & radicitus auulſa. Textus, cui diuus Hieronymus adiecit commentaria, habet.* Venit contractio ſuper te. *Et in nonnullis codicibus correctæ editionis communis pro contritione eſt ad marginem contractio. Eſt autem contractio quidam doloris affectus, vt apud Marcum Tullium Tuſculana quarta: Eodem in vitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore contractio: At verſio communis Complutenſis habet cum communi antiqua contritione, & rectiſſimè abſque dubio: eſt enim hoc loco contritio afflictio magna, & intoleranda calamitatis anguſtia. Si diligenter perpendas, videbis omnes has verſiones à me recitatas cum noſtra communi concidere: ea enim eſt aliis præſtantior, & tutior. Quare illa eſt ſemper tenenda, & colenda, & meritò amplexanda.*

a Et non gloriæ montium.) *In Hebraico eſt* ולא הד הרים *velo hed harim. Difficultas eſt in dictione hed, quæ celeuſma ſignificat, hoc eſt, clamorem nautarum, & calcantium vuas, aut aliorum, cum vno aliquid iubente omnes vniformiter reſpondent. Et tunc erit ſenſus. Propè eſt dies euerſionis Hieroſolymæ, vbi erit ſummus clamor, non vt celeuſma montiũ: non erit ſimilis clamori calcantium vuas in montibus Hieroſolymæ vineas implentis, ſed multò maior & horribilior. Vel ſic: In montibus non erit celeuſma, non erit cãtus lætitiæ, ſed triſtis & querebũdus, qui terrã & aerẽ implebit, & omnia occupabit.*

Eodem modo Ieremias Moabitarum exidium prædicens aiebat: Ablata eſt lætitia & exultatio de Carmelo, & terra Moab: & vinum de torcularibus ſuſtuli. nequaquam calcator vuæ ſolitum celeuſma cantabit. *De clamore Eſebon vſque Eleale & Iaſa dederunt vocem ſuam. Et quoniam cantus ille celeuſma vocatus, lætitiam & gloriam deſignabat, capitur etiam pro gloria. Vnde noſter interpres vertit: Et non gloriæ montium. Et ita habet etiã tranſlatio Theodotionis, quem ſequitur R. Ionah doctus inter Hebræos. Quorum verborum ſenſum in explanatione oſtendimus. Pagninus habet:* Et non echo montium, *vt ſit ſenſus:* *Inſtat verus clamor, non autem fictus, qualis eſt, qui editur repercuſſu concaui loci, quando clamante aliquo inter montes reparabiles aſſonat vocis reciprocatio. Id volens Brixianus apertiùs ſignificare, vertit:* Et non voces montium.

a Ecce dies, ecce venit: b egreſſa eſt contritio, c floruit virga, germinauit ſuperbia. d Iniquitas
ſurrexit in virga impietatis: e non ex eis, & non ex populo, f nec ex ſonitu eorum, & non erit
D requies in eis. g Venit tẽpus, appropinquauit dies: h qui emit, non lætetur, & qui vendit non
lugeat, quia ira ſuper omnem populum eius: quia qui vendit, i ad id quod vendidit, non reuertetur, & adhuc in viuentibus vita eorum. k Viſio enim ad omnem multitudinẽ eius non
regredietur, l & vir iniquitate animæ ſuæ non confortabitur: m Canite tuba, præparentur
omnes: & non eſt, qui vadat ad prælium. Ira enim mea ſuper vniuerſum populum eius. Gladius n foris, & peſtis, & fames intrinſecus: qui in agro eſt gladio morietur, & qui in ciuitate
E peſtilentia & fame deuorabuntur. Et ſaluabuntur, qui fugerint ex eis, & erunt in montibus
Eſa. 15. quaſi columbæ conuallium: o omnes trepidi, vnuſquiſque in iniquitate ſua. p Omnes manus
Iere. 48. diſſoluentur, & omnia genua fluent aquis. Et accingent ſe ciliciis, & operiet eos formido, &
Pro. 2c. in omni facie confuſio, q & in vniuerſis capitibus eorum caluitium. r Argentum eorum fo-
Soph. 1. Eccleſ. 5. ras proiicietur, & aurum eorum in ſterquilinium erit. Argentum eorum & aurum eorum
F non valebit liberare eos in die furoris domini. s Animam ſuam non ſaturabunt, & ventres
eorum non implebuntur, t quia ſcãdalum iniquitatis eorum factum eſt. u Et ornamentum
monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt, & imagines abominationum ſuarum, & ſimulacrorum fuerunt ex eo. Propter hoc dedi eis illud in immunditiam, & dabo illud in manus
alienorum ad diripiendum, & impiis terræ in prædam, & contaminabunt illud. Et auertam
faciem meam ab eis, & x violabunt z arcanum meum, y & introibunt in illud emiſſarij, & cõtaminabunt illud. z Fac concluſionem, quoniam terra plena eſt iudicio ſanguinum, & ciuitas plena iniquitate. Et adducam peſſimos de gentibus, & poſſidebunt domus eorum. Et
quieſcere faciam ſuperbiam potentium, & poſſidebunt ſanctuaria eorum. a Anguſtia ſuperueniente requirent pacem, & non erit. Conturbatio ſuper conturbationem veniet, & audi-
G tus ſuper auditum, & quærent viſionem de propheta, & lex peribit à ſacerdote, & conſilium
à ſenioribus. Rex lugebit, & principes induentur mœrore, & manus populi terræ cõturbabũtur. Secũdũ viã eorũ faciã eis, ſecũdũ iudiciũ eorũ iudicabo eos. Et ſciẽt, quia ego dominus.

a *Ecce dies.*] Hoc eſt, inſtat tẽpus finis & interitus tui.

b *Egreſſa eſt contritio.*) Hoc eſt calamitas. Eadem eſt ſententia aliis verbis repetita.

c *Floruit virga.*) Hoc eſt, creuit, grãdiſq; facta eſt virga, qua te ſũt flagellaturos. Minitatur Deus populo Iudaico acerbã calamitatẽ, & durũ ſupplicium. Vel accipitur virga pro ſceptro, vt ſit ſẽſus: Regnum Nabuchodonoſoris eſt florẽs, pollet authoritate, & potẽtia, & ab ipſo ſuperaberis, & euerteris. Creuit & germinauit eius ſuperbia, ideo aduerſus te bella parabit, & tu eius poteſtati non poteris reſiſtere. Nabuchodonoſor cùm virgam ſuã florentem vidit, elatus eſt ſuperbia, & omnia iura diuina & humana peruertit propter eum, quem ſibi ipſe acquiſiuit, principatum.

d *Iniquitas ſurrexit in virga impietatis.*] Hoc eſt iniuſtitia Nabuchodonoſoris apparebit in flagello impio, quo Iudæos verberabit. Præteritum pro futuro. Capitur itaque virga pro fuſte, quo dominus ſeruos flagellat. Pro *iniquitate* vertunt quidam violentiam qua Nabuchodonoſor homines opprimebat. Poteſt totũ hoc ad Iudæos referri vt ſit ſenſus. Iniquitas Iudæorum ſurrexit in virgam impiam Nabuchodonoſoris. Acſi dicat: Hebræorum flagitia in cauſa fuerunt: vt contra eos immanis tyrannus impiè ſæuiret. Eorum iniuſtitia durum aduerſus eos Babyloniorum flagellum excitauit. Solet diuina ſcriptura virgam pro flagello vſurpare, vt in prouerbiis: *Qui parcit virgæ, odit filium ſuum,* Pro. 13. Et rurſum: *Noli ſubtrahere à puero diſciplinam, ſi enim* Pro. 23. *percuſſeris eum virga, non morietur, tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis.* Vnde Paulus in pri- 1. Cor. 4. ma ad Corinthios: *Quid vultis, in virga veniam ad vos, an in charitate, & ſpiritu manſuetudinis?* Poterit etiam accipi virga pro ſceptro regio, vt ſit ſenſus: Magna creuit iniquitas in Babyloniorum regno, nam eius tyrannus Nabochodonoſor populum Iſraeliticum immaniſſimè oppreſſit, quam ob cauſam poſteà regnum

illud

illud fuit a Medis & Perſis captum, & Babylon eius metropolis funditus euerſa. Id intuẽs Eſaias, has voces emiſit: *Contriuit Dominus baculũ impiorum, virgã dominãtiũ cædentẽ populos in indignatione, plaga inſanabili, ſubijcientem in furore gentes.* Tyrannidem Nabuchodonoſoris appellat baculum impiorum, & virgam dominantium qua impius rex populos crudeliter flagellabat & percutiebat, inferens illis vulnera incurabilia.

e *Non ex eis, & non ex populo.*] Id eſt, nullus ex Iudæis, ſiue generis claritate inſignis, ſiue obſcurus & infimo loco natus calamitatem poterit declinare. Pro populo vertunt nonnulli opulentia: idem enim vocabulum, & multitudinem hominum, & multitudinẽ diuitiarum ſignificat. Et ita erit ſenſus: Non ſolùm ipſi peribunt, ſed nec ex eorum diuitiis aliquid remanebit.

f *Nec ex ſonitu eorum.*) Hoc eſt, non remanebit ſonus eorũ, ita exterminabũtur, vt nemo ibi remaneat, quod eorum meminerit. Exaggerat Iudæorũ cladẽ, & euerſionem vrbis, & totius terræ vaſtitatem. Quidã vertunt: *Non erit ex eis qui relinquetur, qui poſsit a miſera captiuitate euadere.* Hoc ideo ait, quia cum ex eis quidã in Ægyptũ fugiſſent, fuerunt ibi capti à Babylonijs & incredibilibus tormentis affecti, quemadmodum fuerat illis à Ieremia prædictum. Vnde ſequitur: *Et non erit requies in eis.* Hoc eſt, nullam in Ægypto quietẽ habebunt, nulla afficientur lætitia. quidam vertunt: *Non erit luctus propter eos*, vt ſit ſenſus: Non ſolùm Babylonii non prementur dolore ob Iudæorum ærumnas, ſed etiam in eas inſultantes lætitia efferentur.

Venit tempus.) Subaudi calamitatum veſtrarum.

Qui emit, nõ lætetur, & qui vendit, non lugeat.) Emptor non lætetur vanè, quã breui eſt rẽ emptã amiſſurus: vẽditor autẽ nõ defleat, nã breui erat penitus ſpoliãdus.

i *Ad id quod vendidit, non reuertetur, & adhuc in viuẽtibus vita eorũ.* Hoc eſt, quod poſſeſſionem aliquã vendiderunt, nunquã ad illã redibunt, etiã ſi tunc viui ſupereſſent. Alludit ad annum iubilei, in quo vnuſquiſque reducebatur ad poſſeſſiones, quas alienauerat, vt eſt in libro Leuitici literis mandatũ. Cum autẽ iubileus eſſet quinquageſimo anno, & Iudæi eſſent in Babylonica captiuitate ſeptuaginta annos detinendi, non poterant: etiamſi tunc eſſent ſuperſtites, vti legis priuilegio. Præterea quomodo poterant ad ædificia reduci, ſi omnia erant penitus euertenda?

x *Viſio enim ad omnem multitudinem eius non regredietur.*) Hoc eſt, vaticiniũ hoc de euertenda Iſraelis multitudine non reuertetur vacuum: nã omnia hæc abſq; dubio euenient. Vel ſic: Viſio hæc prophetica ſuper omnem opulẽtiam, hoc eſt, prædicens perdendas eſſe Iudæorum diuitias, nõ erit inanis: nõ erunt dũtaxat verba, ſed res ſequẽtur. Vel ſic: Oraculum hoc dirigitur ad Hebræorum cœtũ, ſed non regredietur à via ſua nefaria: præcipit De⁹ populo Iſraelitico ne in flagitiorũ via procedat, ſed regrediatur, & reſipiſcat, & pœnitẽtiã agat, ſed non regredietur, nec ab obſtinatione ſua deſiſtet, quin potius impia eius contumacia longiùs propagabitur.

l *Et vir in iniquitate vitæ ſuæ non confortabitur.* Nulli ex fœderatis Iudæis proderit malitia ſua, vt eum poſſit à Babylonijs eripere: nemo iniquitatem ſuam gaudio efferet.

m *Canite tuba, præparẽtur omnes: & nõ eſt qui vadat ad prælium.* Iocus eſt cũ amaritudine: & irriſio cũ inſultatione. Iubet Iudæos cõgregari ad dimicationẽ, & vanos eorũ conat⁹ irridet. Eodẽ modo Eſaias: *Cõgregamini populi, & vincimini.* Appellatur à Rhetorib⁹ figura hęc ſarcaſmus.

n *Foris.* Id eſt, extra ciuitatẽ, intrinſecus, id eſt in vrbe.

o *Omnes trepidi.* Pauci illi quod confugerint ad montes erunt ibi inſtar trepidantium columbarum, quæ metu aucupum à conuallibus ad excelſa loca conuolauere. Poteſt verti: *Omnes gementes*, vt ſit ſenſus: Erunt veluti columbæ gemitum habentes pro cantu.

p *Omnes manus diſſoluentur.*] Trement, flacceſcẽt, nullo modo pugnare valentes. Et omnia genua erunt nimio ſudore in aquas reſoluta ob incredibilem metum. Sunt qui Hebraiſmum hunc ita explanãdum aſſerũt. Tanto timore afficientur Iudæi, vt manus eis tremore concutiantur, & veſicæ vrinã continere non valeant, quo efficietur, vt crura madeſcant. Diſſoluere manus eſt cadere animo, & præ timore & ſocordia nihil efficere: vt libro ſecundo Paralipomenon: *Vos ergo confortamini, & non diſſoluãtur manus veſtræ.* Et apud Sophoniã. 2. Para. 15
Noli timere Sion, non diſſoluantur manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis. Et apud Eſaiam: *Confortate manus* Soph. 3.
diſſolutas, & genua debilia roborate. Et diuus Paul⁹ in epiſt. Eſai. 35.
ad Hebræos: *Remiſſas manus & ſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite pedibus veſtris.* Acſi dicat: Eſtote animo Heb. 12.
forti & conſtante. Dixerat paulò anteà Apoſtolus, vt ad propoſitum curreren certamen, quod athletarum eſt & pugilum, qui validis manibus ad luctandum, & fortibus pedibus indigent ad currendum, nũc eandem ſeruans metaphoram, remiſſas animi manus, & ſolutos pedes, hoc eſt opera & affectus iubet erigere, & in cœlum leuare, vt propoſitum æternæ gloriæ præmium conſequantur.

q *Et in omnibus capitibus erit caluitium.*] Hoc erat tunc Eſai. 3.
mœroris ſignum, vt videre licet apud Eſaiam 3. & Iere- Iere. 48.
miam 48. & Michæam 1. Mich.

r *Argentum eorũ.* Volentes fugere abiicient à ſe aurum & argentum, vt poſſint ſe expeditiùs in fugam confer- Prouerb.
re. *Non proderunt diuitiæ in die vltionis*, vt ait Salomon, 11.
iuſtitia autem liberabit à morte. Et Eccleſiaſticus: *Non pro-* Eccle. 5
derunt tibi diuitiæ in die vltionis & vindictæ.

s *Animã ſuam non ſaturabunt.*) Hoc eſt voluntatem ſuã nequaquam adimplebunt.

t *Quia ſcãdalum iniquitatis eorum factũ eſt.*] Hoc eſt, quia ceciderũt ob iniquitatẽ ſuam. Acſi diceret: Talibus ob flagitia ſua calamitatibus prementur, & caſtigabũtur.

v *Et ornamentum monilium ſuorum.*] Sẽſus eſt Ideo Hebræi aurum ſuum amittent, quia eo intẽperanter abuſi ſunt, nam ex eo ſuperuacanea monilia, & inania ornamenta ex collo pendentia ad iactationem & oſtentationem confecerunt: & quod capitalius eſt, & deteſtabilius, ex auro, inquit Deus, quod ego illis dederam, vt ſibi conſulerent, illudq; pauperibus largirentur, & ita mihi honorificè ſeruirent, fabricati ſunt idola, quæ me derelicto coluerunt. Dederat Dominus diuitias Hebræis, vt in eorum honeſtum ornamentum redundarent, illi autem in ſuperbiam, gloriamq; inanẽ, & quod peius eſt in commentitiorum deorum ſimulacra eas turpiter conuerterunt. Ea, quibus animas lucrari poterant, in dæmonum ſtatuas conſumpſerunt, quo priſtinam ſuam dignitatem turpi dedecore macularunt. Hoc faciunt nunc hæretici, qui eloquentiam, & ſanctarum ſcripturarum lectionem, quæ hominibus data ſunt, vt in eorum cederent ornamentum & vtilitatem, ſumunt ad materiam ſuperbiæ & iactantiæ, & perfidię & aliorum maleficiorum, atque ex illis conflant varia idolorum monſtra, & dæmonum ſimulacra. Deprauãt literas diuinas, & ex illis hæreſum peſtilentiũ, peruerſorumque dogmatum portentoſas imagines fabricantur. Itaque iiſdẽ rebus numen ſãctiſſimum offendunt, quibus illud poterant laudibus efferre, & Chriſtianam religionem puritatis pleniſſimam illuſtrare. Tales fuerunt Lutherus, Buccerus, Munſterus, Zuinglius, Caluinus, & cæteri huiuſmodi Epicurei, nouique milites Veneris, qui virginitatem, & pudicitiam, & continentiam irrident, ieiunia & abſtinentiam pro nihilo putant, & id, quod etiam infideles in religione noſtra Chriſtiana miris laudibus extollebant, & admirabantur, ipſi volunt penitus conuellere, & ſe ab Eccleſia ſancta catholica ſeparantes, caſtitatem, quam publicè ſolenni voto Deo ſanctè promiſerant, impudicè repu-

diarunt, & ſub titulo matrimonii ſe turpi voluptati, &
perpetuo meretricio & ſacrilegio tradiderunt. Quę-
Simile. admodum ignis lignorum ſtrue accenditur, ſic libidi-
nis flamma gulæ vitio concitatur. Et non erubeſcunt
Iſa. 3. miſeri, ſed, vt verbis vtar Eſaiæ, *Peccatum ſuum ſicut So-
doma prædicauerunt, nec abſconderunt.* Ex amiſſione abſti-
nentiæ adducti ſunt in continentiæ amiſſionem. His
autem virtutibus ſpretis & repudiatis, fuit etiam ſpre-
Rom. 1. ta & repudiata fides, &, vt ait in epiſtola ad Romanos
Apoſtolus, *tradidit illos Deus in reprobum ſenſum.* Nam cę-
ci & amentes ſunt poteſtati libidinum traditi, vt qui
honeſtatis pulchritudinem diligere noluerunt, in ſor-
dibus, & vitiorum luto volutentur, & in perfidia, &
hæreſum contumacia permaneant. Quemadmodum
ex nimia ſtomachi repletione & ciborum redondātia
oritur obſtructio illa, quam medici opilationē vocāt,
ex qua producitur continuus capitis dolor, & phrene-
ſis ad inſaniam producens, ſic ex deprauata vitæ cupi-
ditate, & morum corruptela, & gula & voracitate ori-
tur effrænata libido, ex qua producitur phrenetica illa
hæreticorum inſania, & in rebus fidei intellectus de-
prauatio. Qui conſcientiam contēnunt, ad fidei cōtē-
ptum ſæpenumero perducuntur. Id intelligens diuus
1. Tim. 1. Paulus ita in epiſtola prima ad Timotheum ait: *Habēs
fidem, & bonam conſcientiā, quam quidam repellentes circa fi-
dem naufragauerunt.* Sunt etiam multi, qui etſi non reli-
querint fidē, relinquunt tamen charitatem. Hi sūt di-
uites illi, qui opes ſuas vanè conſumunt, ex quibus va-
nitatis ſuæ gloriæq; inanis idolā cōficiunt, quæ intueā-
tur & colant quibus Deus hoc loco perniciē minatur.
Hi ornamētum monilium ſuorum & opes ſuas poſue-
runt in ſuperbiam ex illis idola conflantes, atq; vanita-
tes ſuas colentes, pauonibus vaniores qui caudæ pen-
nas gemmantes in rotam expandentes vario illo colo-
rum fulgore, & oculorū pulchritudine gloriātur. Qui
aurum colit, in eoq; ſummam cōſtituit felicitatē, idoli
Eccleſ. 31. cultor appellatur. Vnde Eccleſiaſticus: *Lignum offenſionis
eſt aurum ſacrificantium, væ illis, qui ſectantur illud.* Vbi vides
eos idolo ſacrificare, qui auaritia & auri cupiditate du-
Coloſſ. 3. cuntur. Id intelligens Apoſtolus aiebat: *Mortificate aua-
Ephe. 5. ritiā, quæ eſt ſimulacrorum ſeruitus.* Et hanc ſententiam in
alia epiſtola iterum refert. Auaros, inquit Auguſtinus,
antequam lucretur pecuniā, ſeipſum perdit, priuſquā
aliquid capiat, capitur. Et Chryſoſtomus: Auaritia, in-
quit, eſt crudelis tyrannus: Diuitiæ ſunt idola, quibus
illud accōmodari poteſt, quod dixit Deus per Ieremiā:
Iere. 16. *Seruietis diis alienis die ac nocte, qui nō dabunt vobis requiē.*
Volentes antiqui philoſophi carminibus auaritiam
deſcribere, finxerunt Tantalum apud inferos in medio
aquarum ſiti cruciari, ſignificantes eſſe auaritiā bara-
thrum quoddā, vbi cupidi amore diuitiarum flagrātes,
eas ardēter appetunt, quibus abundant, & quò magis
illis affluunt, eò vehementiore cupiditate torquentur.
etſi auarus ſit auro onuſtus, & diuitiarū plenior naue
illa, quæ veniebat ad Salomonē ex Ophir, nunquā ta-
3. Reg. 9. men ſatiabitur. Quò amplius theſaurus diuitiis auge-
2. Par. 8. tur, eò magis populi opes extenuantur, & exhauriun-
tur. Imperator Traianus theſaurum diuitum cum liene
Simile. cōparabat, authore Sexto Aurelio in vita Iuliani. Vt e-
nim creſcente liene reliqui artus tabeſcunt, ſic creſcē-
te ſiſco tyrāni debilitantur diuitiæ ſubditorum, cū eas
illis diripiat, vt ſe locupletem faciat. Et quemadmodū
creſcente liene, decreſcunt alia mēbra, ſic creſcente a-
uaritia deficiunt penitus virtutes, areſcit benignitas,
liberalitas, charitas, veritas, iuſtitia, & cæteræ huiuſ-
modi excellentes qualitates. Nec ſolùm auari, ſed etiā
prodigi ob diuitiarum abundantiam incidunt ſæpe-
numero in flagitia, quibus ſibi ipſi perniciē machinan-
Matt. 25. tur. Dat Deus diuitias hominibus, dat illis ingenium,
induſtriam, ſcientiam, & multa alia nomine talentorū
ſignificata, vt illi ſeruiant, vt ſāctiſſimo numini bono-

rum omnium largitori miniſterium ſumma cum ve-
neratione exhibeant, & vt verbis vtar euangelicis, vo-
cauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua: ipſi autē ea
appetitui tradūt deprauato, vt ipſe ad libitū ea turpi-
ter conſumat. Cōſidera Euāgelij verba *Tradidit illis bo-
na ſua. Diuitiæ, quas habes Dei ſunt, & bona alia ſimiliter* Pſal.
*Quid habes, quod non accepiſti? Domini eſt terra, & plenitudo
eius, orbis terrarum, & vniuerſi, qui habitant in eo.* Tu ſeruus
es diſpenſator, & villicus. Quæ habes, Dei ſunt, bona
ſua ſunt, quæ tradidit tibi, vt illi ſeruires, & æternam
gloriam lucrareris: Tu autem Dei bona ab eo tradita
tibi, in obſequium carnis, dæmonis, & mundi, contra
ipſius Domini voluntatem erogas & conſumis. O pro-
ditionem nefariam, ô ingratitudinē deplorandā! Quot
ſunt qui diuitiis & bonis, ac dotibus naturalibus, & ta-
lentis à Deo acceptis exitium ſibi neſcientes moliun-
tur? Ideo dicebat Eccleſiaſticus: *Multos perdidit aurū &* Eccle.
argentum. Et Chryſoſtomus. Nouerca virtutum proſpe-
ritas beatulis ſuis applaudit, vt noceat, & infelici ſuc-
ceſſu ſic irretita felices obſequitur, vt in fine perniciem
operetur. Fluuij quāuis dulciſſimi, cùm tamen mare in- Simili-
grediuntur, ſunt amariſſimi: dum curſum conficiunt, tudo.
poterūnt ſuauitatē præſtare, at in fine amareſcunt. Sic
mundi opes & proſperitates & ſi in vitæ curſu
poſſeſſores ſuos oblectent, in fine tamē dū mare mor-
tis attingunt, quò omnia flumina tandem ingrediun-
tur, triſtes, amaræ, & intolerabiles videntur. Sciunt e-
nim diuites opes & ſecundas res ſuas fuiſſe illis fla-
tiorum cauſam. Beatus Auguſtinus ſermone quodam
Diuitiarum, inquit, morbus ſuperbia eſt. Et de ver-
domini: Aurum eſt materia laborum, periculum poſſi-
dentium, eneruatio virtutum. Et Chryſoſtomus homi-
lia ſeptima de pœnitētia, Opes inquit, ſunt ſchola ma-
litiæ. Doctor ille cœleſtis, Chriſtus Deus noſter ita ait, Matt. 5.
Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.
Et iterum: *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra.* Et Matt. 6.
rurſus. *Non poteſtis Deo ſeruire & Mamonæ.* Et rurſum
Nolite portare ſacculum, nec peram. Verùm opes, vt ait in Luc. 10.
Lucam diuus Ambroſius, vt impedimento ſunt impro-
bis, ita adiumenta virtutum ſunt bonis. Nam viri iuſti
poſſident diuitias, & non poſſidentur ab illis, diuitiæ
illis ſeruiunt, non illi diuitiis. Et, vt ait diuus Gregorius,
omnia poſſumus relinquere etiam retinendo. Vt aurū Simile.
probatur lapide, ita homo auro: & vt ait apud Laertiū
Chilo Lacedæmonius, aurum noſtri dat apertum do-
cumētum. Ait Plutarcus in Apophthegmatum opere
dixiſſe eundem Chilonem, id quod lydius lapis eſt au-
ro, eſſe aurum homini: lapis index affrictu prodit quale
ſit aurum, ipſum autem aurum prodit qualis ſit homo:
iuxta illud: Magiſtratus virum oſtendit. Nullus lydius
eſt ita probans gradus virtutum aut vitiorum, ac au-
rum, & diuitiarum abundantia. Hebræi propenſi ad
Ægyptiorum ſuperſtitiones ſtatim ex Ægypto egreſſi, Exo.
ex auro monilibus vitulum conflarunt in deſerto, quē
pro Deo venerati ſunt, & in terra promiſſionis ſæpe in
fabricandis idolis aurum conſumpſerunt: Vnde orta
eſt illa Dei per Oſeam aduerſus illos querela, *Argentū* Oſe.
multiplicaui & aurum, quæ fecerunt Baal. Acſi diceret: De-
di Hebræis magnam auri & argenti copiam, quam in
conflatione idoli Baal perfide conſumpſere. Et iterum Oſe. 8.
apud eundem prophetam, *Aurum ſuum & argentum
ſuum fecerunt idola ſibi.* At viri pietate & religione præ-
ſtantes in fabricandis templis diuino cultui dedicatis,
in pauperibus alendis, in captiuis redimēdis, & in aliis
huiuſmodi operibus piis & ſanctis diuitias ſuas ex-
pendunt. Nobiles Iſraelitarum à Babilonica captiui-
tate redeuntes opes ſuas ad templum domini ædificā-
dum obtulerunt. Et Tobias alebat eſurientes, & nudis
veſtimenta præbebat. Et Magi Orientales apertis the-
ſauris ſuis obtulerunt domino aurum, thus, & mirrham. Matt. 2.
Amedeus Sabaudius nepos ex parte patris Amedei
ducis

ducis Sabaudiæ & ex parte matris Ianis Cypri regis ex Anna filia nepos, à quibuſdam oratoribus, qui cum eo ſermones conferebant, interrogatus haberet ne canes venaticos, oſtendit eis mendicorum multitudinem ſimul diſcumbentium, vt refert libro tertio geographiæ Raphael Volaterranus. Atque hi ſunt, inquit canes mei quos alo quotidie: quibus cœleſtem gloriam me ſpero venaturum. Magnifica verò vox, & Chriſtiano principe digna: Eleemoſyna, inquit Auguſtinus, emundat peccata, & ipſa interpellat pro nobis ad dominum. Et vt ait Hieronymus, pars ſacrilegij eſt rem pauperum nõ dare pauperibus: Id, quod inter pauperes diſtribuis, non amittis, nam vt ait in prouerbiis Salomon, Pro. 19 *fæneratur domino, qui miſeretur pauperis.* Nos qui paupertatẽ Mat. 8 & monaſticam religionem profeſſi ſumus, eum ſequamur qui ait, *Vulpes foueas habẽt, & volucres cœli nidos, filius autem virginis non habet, vbi caput ſuum reclinet.* Qui virtute præditi ſunt, ſoli ſunt diuites. Eas igitur opes quęramus, quas nec caſus poſſit eripere, nec inuidia labefactare, nec vetuſtas vlla conſumere. Mundi opes pro nihilo putemus, & ita veras opes comparabimus. Nã, vt ait Chryſoſtomos, Si vis eſſe diues, contẽne diuitias. Et Seneca. Breuiſſima, inquit ad diuitias per contẽptũ diuitiarũ via eſt. Quid poteſt eſſe dimiſſius, quid abiectius, quàm amare diuitias? Contrà verò quid magnificentius, quid illuſtrius, quàm eas contemnere, ſi non habeas inter pauperes diſtribuere, eaſq; propter Chriſtum ad beneficentiam & liberalitatem conferre? Hæc ſunt magna & immortalia, digna profectò, quæ vigeãt memoria omnium ſæculorũ, quæ ipſa poſteritas ſemper intueatur. Si Hebræi diuitias ſuas ſanctè & prudẽter diſtribuiſſent, non eſſent ob illas grauiter puniti. At fuerunt à Babyloniis obſeſſi, & ad extremum capti, cæſi, & in ſeruitutem acerbiſſimam adducti, quia, vt hîc ait Deus per ſuum diuinum vatem, *ornamentum monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt, & imagines abominationum & idolorum fecerunt ex auro.* Idola appellat imagines abominationum, eſt enim in diuinis literis vſitatum idolum abominationem appellari: vt 4. Regum 4. Reg. 23. *Melchom abominationem filiorum Ammon.* Erat enim Melchom idolum Ammonitarum. Et ſecundo Paralipomenon: *Abſtulit Ioſias cunctas abominationes de vniuerſis regionibus filiorum Iſrael.* Hoc eſt omnes ſtatuas idolorũ: Mat. 8. Mar. 13. Mat. 24. Vnde illud apud Euangeliſtas: *Cum videritis abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele propheta, ſtantem in loco ſancto*, vbi per abominationem intelligunt nonnulli ſtatuam Adriani in Dei templo collocatam: quam infideles adorabant.

x *Et violabunt arcanum meum.*] Babylonij Hieroſolymam expugnantes violabunt locum templi abſconditum & ſecretum, hoc eſt ſancta ſanctorum, quò nullus laicus ingreditur.

y *Et intrabunt in illud emiſſarij.*] Hoc eſt ſagittarij ſanctum ſanctorum ingredientur, & contaminabunt. Vel emiſſarij, hoc eſt explorantes, qui ante exercitum mittuntur ad explorandum, vel ad laceſſendum ad prælium. Emiſſarij etiam dicuntur calumniatores ab amicis ſubornati. Aſconius Pædianus ait eos eſſe, qui emittuntur, vt res furto opportunas explorent. Vnde Pagninus pro emiſſariis vertit *diruentes.* Itaque ſunt homines conſcientia ſcelerum profligati, abſque pudore, Tren. 1. latrocinia exercentes. Hi templum Dei violarunt: Deplorauit hoc Ieremias dicens in prima lamentatione: *Vidit Ieruſalem gentes ingreſſas ſanctuarium ſuum, de quibus præceperas ne intrarent in eccleſiam tuam.* Id dolorem augebat acerbiſſimum prophetæ ſancto, videre templum ſanctum cõtaminari, & in eo ab infidelibus Deo vero iniurias inferri, & contumelias intolerandas conflari: Nihil enim vir pius magis expetebat, nihil erat illi magis in optatis quam eſſe omnibus perſuaſum de bonitate, & potentia, & iuſtitia Dei. Sed ingraueſcente rerum aduerſarum mole debilitabatur diuinus vates, & videns iniurias in Deum iactas ab iis, qui eius numen irridebant, percipiebat luctus, remque indigniſſimam lamentabatur.

z *Fac concluſionem.*) Hoc eſt, annuntia ſummam calamitatum imminentium. Conclude, & in quadam ſumma, in epitome quadam prædic Iudæis omnia mala, quæ perpeſſuri ſunt. Poteris per concluſionem cathenam intelligere, vt ſit ſenſus: Fac cathenam quandam, quam oſtendes Iudæis, vt hoc ſigno intelligant ſe eſſe in vincula coniiciendos. Accipitur concluſio pro cathena ſeu carcere, & concluſus pro coniecto in vincula: vt apud Eſaiam: *Vt educeres de concluſione, vinctum*, Eſai. 42. Et primo Machabæorum: *Concluſi ſunt ab eo in turribus.* 1. Mac 5. Et prima epiſtola Petri: *Hi, qui in carcere concluſi.* 1. Pet. 3. Et aliis in locis, Hanc interpretationem ſequuntur Pagninus & B. Vatablus, qui verterunt: *Fac cathenam.*

Iudicio ſanguinum.) Id eſt, iudicio mortis. Aequum eſt, vt Iudęi, qui ſanctorum vatum ſanguinem fuderunt, ſanguinem ſuum fundant, & crudeliter occidãtur. 4 Reg. 21 4 Reg. 18 Mat. 23. Eſt enim literis mandatum fuiſſe Iudæam plenam ſanguine prophetarum, præſertim regnante Manaſſe.

Superbiam potentium.] Hoc eſt, Sedechiæ, & magnatum Hieroſolymæ.

Et poſſidebunt ſanctuaria eorum.] Id eſt, & Chaldæi poſſidebunt templum Hieroſolymæ. Vtitur plurali, quia templum erat in tres partes diuiſum, atrium, tẽplum, & ſancta ſanctorum.

Auditus ſuper auditum.) Crebri rumores ſpargentur de aduentu Chaldæorum. Omnia erunt plena rumoribus, clamoribus, & calamitatibus.

Quærent viſionem de propheta, & lex peribit à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus. In ſummo periculo conſtituti confugient ad diuinos vates, quos ſæpe contempſerunt, vt ab eis quærant vaticinia: ſed omnia inuenient aduerſus ſe. Iere 39. Lege caput 39. Ieremiæ, vbi hoc apertè videbis, Confugiebant etiam Iudæi ad ſacerdotes & ſeniores, at ſacerdotes erant immemores legis, & ſeniores conſilio deſtituti. Itaque nullam miſeri Iudæi Inueniebant conſolationem. Opprimebantur, & dolori nequaquam reſiſtere valebant. Neſciebant quò ſe verterent, vbi conquieſcerent, quem implorarent: neminem habebant, cuius in ſermone & conſilio curas ſuas, doloreſque deponerent: nam nec in prophetis, neç in ſacerdotibus, nec in ſenibus oblectationem aliquam inueniebant. Ea illos ſolatia deficiebant, quæ cæteris, quorum ſibi exempla proponebant, non defuerunt. Vide quàm periculoſum ſit, quàm malum, quàm calamitoſum Deum relinquere, & in hominibus duntaxat fiduciam locare. Si hi vero corde confugerent ad Deum, ſi ad illum extollerent animum, & intenderent mentis aciem, ſi ſpem ſuam haberent in eius clementia defixam, ille eos non deſtitueret, nec fineret in tot calamitatibus abſque patientia verſari. Illud eſt hoc loco aduertendum, pro inſigni malo, & certo vaſtitatis argumento poni hîc ab Ezechiele eſſe ſacerdotes legis oblitos, & ſenes abſque conſilio. At hodie multi ſunt ſacerdotes non ſolùm legis obliti, ſed penitus ignorantes: & multi ſenes, iuuenilibus leuitatibus dediti, & perditorum adoleſcentium viis implicati. O rem indignam auditu, ſed dignam ploratu. *Peribit*, inquit, *lex à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus.* Iere. 18. Hebraiſmus eſt, quo vtitur etiam Ieremias capite 18. Iere. 49. dicens. *Non peribit lex à ſacerdote, nec conſilium à ſapiente, nec ſermo à propheta.* Et capite 49. *Periit conſilium à filiis, inutilis facta eſt ſapientia eorum.* Eſaias capite 29. Eſa. 29. *Peribit ſapientia à ſapientibus.* Amos 2. Amos 2. *Peribit fuga à veloce.* Pſal. 141. Et Pſalmographus: *Periit fuga à me, & non eſt, qui requirat animam meam.* Acſi diceret: Præcluſum eſt mihi refugium, non habeo quò confugiam, nec eſt, qui ſtudeat

eripere vitam meam. Itaque petere aliquid ab homine, idiomate linguæ Hebrææ eſt, eſſe hominem re illa deſtitutum. Tunc petere dicitur lex à ſacerdote, cùm ſacerdos caret legis ſcientia, & conſilium à ſenioribus, cùm qui ſunt ætate progreſſi, & maturitate ſenectutis prouecti, qui alios conſilio inſtruere deberent, ſunt ab omni prudentia & conſilio alienati. Apex ſenectutis eſt conſilium: & quemadmodum vani, & amentes ſenes, conſilio deſtituti, contemnuntur: ita magnifiunt, & admiratione quadam afficiuntur, qui anteire ceteros conſilio & ſapientia putantur.

Rex lugebit.) Intelligit Sedechiam.

Secundum viam eorum.) Id eſt, iuxta id, quòd eorum ſcelera merentur. Hunc Hebraiſmum explanauimus in principio capitis.

Similitudo. *Secundum iudicium iudicabo eos.*) Ita Chriſtus apud
Matth 7. Matthæum: *Quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini.* Et Ia-
Iacob 2. cobus Apoſtolus: *Iudicium ſine miſericordia ei, qui non fecerit miſericordiam.* Non quòd ibi nulla ſit Dei miſericordia, ſed quòd in tali iudicio euidentiùs reluceat iuſtitia, quam miſericordia.

Violabunt arcanum meum. *Septuaginta habent,* viſitationem meam: *hoc eſt ſancta ſanctorum, vbi Deus ſuos viſitabat, ibi eos exaudiens, illiſque reſpondens. Pagninus transfert:* Violabunt adytum meum. *In Hebraico eſt* צפוני *tſephuni, à verbo tſaphar, quod ſignificat abſcondere. Vt ſit ſenſus: Violabunt locum meum abſconditum. In pſalmo, vbi nos ha-*
Pſal 26. *bemus,* Cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos, *eſt in Hebraico,* aduerſus abſcōditos tuos, *eſt enim ibi dictio tſephuneca, ab hoc verbo tſaphar. Et rectè profectò ſeptuaginta interpretes ſanctos verterūt. Sancti enim dicuntur viri iuſti quos Deus abſcondit, & cuſtodit, vt ſub eius alis delitescant, & protegantur. Vnde alio in pſalmo aiebat regius pſaltes:* Abſcōdit me in tabernaculo ſuo in die malorū, protexit me in abſcondito tabernaculi ſui. *Et illud eiuſdem dictum vetus:* Oculi eius in pauperem reſpiciunt: *poteſt etiam transferri.* Oculi eius in paupere abſconduntur. *Eſt enim idem verbum in Hebraeo: Oculi Dei accipiuntur pro gratia & diuino fauore. Et tunc eſt ſenſus: Facit Deus humili ſeipſum obtutenti & pro nihilo putanti: at hoc fauoris genus abſconditum eſt hominibus exteriora tantùm intuentibus. Imò aliquando viri pij à Deo negligi & derelinqui exiſtimantur, cum eos Deus maxima beneuolentia proſequatur. Sed homines ſtulti, veraque pietatis expertes eos ſolum putant protegi à Deo, quos vident nominis celebritatem conſequi, atque opibus, mundique honoribus abundare.*

a Anguſtia veniente. *Aquila habet.* Calamitas adeſt. *Septuaginta:* Propitiatio venit. *Moleſtias & ærumnas vocat propitiationem. Miſeretur Deus eorum, quos premit calamitatibus, illiſque ſe oſtendit propitium. Contrà verò aduerſus eos ſe maximè oſtendit iratum, quibus non iraſcitur. Ideo per hunc eundem prophetam volens oſtendere eſſe ſe aduerſus Hieroſolymam magnopere iratum, ait:* Auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar amplius, *Aſpice eſſi... vtilitatem: Vt equi ferocitate exultantes ſolent frœnis durius domari, ita effrenatæ cupiditates & indomitæ appetitus ac frœno calamitatis cohibentur, & tanquam in gyrum ratione contrahuntur.*

ARGVMENTVM CAP. VIII.

1 Deſcribit quemadmodum ſibi apparuerit Dei ſimilitudo eiúmque ſpiritu adduxerit Hieroſolymā, vbi Iudæorū flagitia conſpexit, qui numine ſanctiſſimo contempto & relicto, vana gentium idola colebant, atque in ſcelere & ignominia verſabantur.

CAPVT VIII.

ET [a] factum eſt in anno ſexto, in ſexto menſe, in quinto menſis. [b] Ego ſedebam in domo mea, [c] & ſenes Iuda ſedebant coram me. [d] Et cecidit ſuper me ibi manus domini Dei. [e] Et vidi, & [f] ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis: ab aſpectu lumborum eius & deorſum ignis, & à lumbis eius & ſurſum quaſi aſpectus ſplendoris, [g] vt viſio electri. [h] Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei: & eleuauit me ſpi-
Dan. 13. ritus inter cœlum & terram. [i] Et adduxit me in Ieruſalem, in viſione Dei [k] iuxta oſtium interius, quod reſpiciebat ad Aquilonem, [l] vbi erat ſtatutum idolum zeli ad prouocandam æmulationem. [l] Et ecce ibi gloria Dei Iſrael, [m] ſecundum viſionem quam videram in campo.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt.*] Dixerat ſuperioribus capitibus propheta euertendam eſſe Hieroſolymam ob eius ſcelera, nunc explicat particularem quandam huius euerſionis cauſam, quæ erat idolorum cultus. Oſtendens autem quo tempore ea viderit quæ huic capiti mandauit, ait fuiſſe anno ſexto, nimirum à tranſmigratione Ioacim regis Iuda, menſe ſexto, qui erat Auguſtus, vt primo capite explicuimus: & die quinta menſis: Ex quo perſpicuum eſt fuiſſe hanc viſionem anno integro
Sup. 1. cum duobus menſibus poſt eam, quæ fuit primo capiti mandata: nam illa fuit anno quinto tranſmigrationis, menſe quarto, quinta die menſis, vt ibi licet videre: hæc autem anno ſexto, menſe ſexto, die quinta menſis.

b *Sedebam in domo mea.*] Sedere accipitur aliquando pro principatum tenere, vt in Exodo: *A primogenito*
Exo. 11. *Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam.* Hoc eſt, à primogenito regis, qui inter alios erat præcipuus, & maiorem dignitatem & potentiam obtinebat. Aliquando idem eſt quod verſari, & familiariter vti, vt in pſalmo: *Non ſe-* Pſal. 25.
di cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo: odiui eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo. Et ita intelligi poteſt id quod dicitur primo pſalmo: *Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Acſi diceret: Et hominum peſtilentium conſuetudinem declinauit. At hoc loco Ezechielis ſedere idem eſt, quod manere, & immorari, quemadmodum in Deuteronomio: *Sediſtis* Deut. 1.
in Cades Barne multo tempore.

c *Et ſenes Iuda ſedebant coram me.*) Venerant enim, vt cum eo conferrent ſermones, cúmque de ſtatu Hieroſolymæ interrogarent. Vel fortaſſe vt illi pararent inſidias. Ezechiel fugiebat hominum frequentiam & conſuetudinem, ſéque in ſolitudinem recipiebat: at nefarij homines eum ibi quærebant, vt illi, qui eis veritatem nuntiabat, perniciem molirentur.

d *Et cecidit ſuper me ibi manus domini.*] Manus domini accipitur pro diuina cōſolatione & Dei auxilio, vt apud hunc eundem prophetam capite tertio: *Manus domini ſuper*
erat me

erat mecum confortans me: & apud Eſaiam: *In manu fortis erudiuit me.* Aliquando pro opere, vt in pſalmo: *Qui docet manus meas ad prælium.* Et in Eccleſiaſte: *Stultus complicat manus ſuas, & comedit carnes ſuas.* Manus complicare eſt illas ad opera non extendere, ſed turpi otio ſe tradere, carnes autem ſuas comedere eſt carnis operibus oblectari, & carnis prudentiam ſequi, quam diuus Paulus mortē appellat, quod aduerſus Deum, qui vita eſt, feratur: nam ſubdit ſtatim: *Sapientia carnis inimica eſt Deo*, vel, vt poteſt etiam verti ex Græco *inimicitia eſt aduerſum Deum.* Qui non vult operam dare virtuti, manus hoc eſt, opera claudit, & contrahit, & carnibus ſuis paſcitur & oblectatur. Vbi vides manum capi pro opere. Ita capite primo Haggæi prophetæ: *Factum eſt verbum domini in manu Haggæi prophetæ*: Hoc eſt, locutus eſt dominus Haggæo, qui talia geſſit opera, vt illum Deus alloqueretur. Aliquando pro officio, vt in prouerbiis: *Mors & vita in manibus linguæ.* Aliquādo pro poteſtate, vt apud Ioſue: *Et nunc ecce nos in manu tua.* Aliquando pro flagello & percuſſione, vt apud Eſaiam: *Conuertam manum meam ad te.* Et in pſalmo: *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextra tua inueniat eos, qui te oderunt.* Et Iob: *Manus domini tetigit me.* Aliquando pro ſpiritu prophetiæ, vt apud hunc eundem Ezechielem: *Fuit ſuper me manus domini.* Et hoc in loco: *Et cecidit ſuper me ibi manus domini.* Hoc eſt fui diuino lumine illuſtratus, & raptus & ſplendore interiore ſpiritus prophetici repletus. Eam ob cauſam Pagninus pro manu domini vertit ſpiritum prophetiæ: Qua de re ea poteris videre, quæ in prima annotatione primi capitis literis mādauimus, hunc Hebraiſmum explicantes.

e *Et vidi.*] Nimirū viſione imaginaria & intellectuali.

f *Et ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis.*] Hoc eſt apparuit mihi ignea quædam hominis ſimilitudo, quæ ſplendebat inſtar ignis ardentis à parte inferiore: ſed à lumbis ad partem ſuperiorem fulgebat inſtar electri. Hæc hominis ſimilitudo ſignificabat Deum fore hominem. Inferior pars ſignificabat humanitatem, ſuperior diuinitatem per electrum ſignificatam à ſeipſo habens ſplendorem. Sunt in Chriſto duæ naturæ, diuina & humana: & quia vnio verbi incarnati facta eſt in perſona, non autem in natura, credimus & cōfitemur filium Dei vnigenitum nō eſſe in duas perſonas diuiſum, ſed vnum & eundem eſſe dominū noſtrum Ieſum Chriſtum, in quo duas naturas cognoſcimus, vnam autem perſonā, vnā hypoſtaſim, vnum ſuppoſitū. Id, quod ait diuus Cyrillus diuinā naturam eſſe incarnatam, & diuus Gregorius Nazianzenus humanā naturam eſſe deificatam, ita intelligitur, vt ait diuus Ioannes Damaſcenus, vt natura diuina dicatur incarnata, quia eſt vnita carni perſonaliter, non quòd ſit in naturā carnis conuerſa. Similiter & caro dicitur deificata non per conuerſionem, ſed per vnionem ad verbum ſaluis ſuis proprietatibus naturalibus, vt intelligatur caro deificata, quòd facta ſit Dei verbi caro, non quòd facta ſit Deus. Cùm igitur in Chriſto ſint duæ naturæ nempe diuina & humana ſecundū humanā paſſus, & mortuus eſt, non autē ſecundū diuinam: Deus enim quatenus Deus immortalis eſt, & impaſſibilis. Eam ob cauſam erat hæc ſimilitudo in parte inferiore igne ſuccenſa, hoc eſt, in humanitate tormētis affecta. quēadmodum ſuperiore parte diuinitas intelligitur, ſic inferiore humanitas ſignificatur. Ignis autē dolor eſt & cruciatus, vt apud Iob: *Deuorauit eum ignis, qui nō ſuccenditur*: ſeu, vt poteſt verti ex Hebræo: *Deuorauit eum ignis nullis follibus excitatus.* Acſi dicat: Ignis à quo combureretur, non erit fornacis fabri ferrarij, qui follibus ventilatur, ſed fornacis moleſtiarum & dolorum, opprimetur enim calamitatibus incredibilibus, Et in pſalmo: *Igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas.* Erat tunc Dauid, ab impio Saule acerbiſſimè vexatus, & maximis calamitatibus preſſus. Et vt aurum igne exploratur, ita ille igne doloris probatus fuit ærumnarum facibus inſenſus. Et rursū: *Tranſiuimus per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigerium.* Etſi Chriſtus in inferiore parte, hoc eſt quaten' homo, eſſet vulneratus, & acerbiſſimis cruciatibus affectus, nō tamē in ſuperiore, hoc eſt, quatenus Deus, quia ſic nec mori vnquā potuit nec pati. Carbunculus gēma eſt igniti carbonis ſimilitudinem referens eximio ſplēdore refulgēs, quæ, vt Plinius aſſerit ignē non ſentit. Si gemmam hanc anulo plumbeo incluſam & vnitam in ignem conijcias, videbis plumbum liqueſieri, & conſumi, eam autem integram manere: ignis enim in plumbum agit, in carbunculum autem agere non poteſt: Ita Chriſtus Deus noſter in igne tormentorum cōſtitutus paſſus & mortuus eſt vt homo, nō vt Deus: ignis afflictionum & cruciatuū egit in plumbum humanitatis, gemma verò diuinitatis integra permanſit: Eā ob cauſam rectè dicimus fuiſſe Chriſtum mortuum in infirmitate noſtra. ſemper autem viuentem in virtute ſua. Vt culpas noſtras ſuo ſanguine expiaret, *exinaniuit ſemetipſum*, vt verbis vtar diui Pauli, *formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Humiliauit ſemetipſum, *factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis.* At diuinitatis ſplendor eclypſim non patitur, fuit enim ſemper Chriſtus æqualis patri ſecundum diuinitatem. Aduerte Non ait hic prophetam fuiſſe Chriſtum igne combuſtum, ſed igne inflammatum. Ille enim dicitur igne calamitatum comburi, qui patientiam amittit: at qui iniurias & cruciatus patienter tulerit, qui rerum aduerſarum molem, & acerbas ærumnarum anguſtias æquo animo ſuſtinuerit, qui fuerit animi magnitudine munitus, rerumque humanarum tolerantia ſeptus, ardere dicitur, non autem comburi. Id ſignificabat rubus ille, in quo Deus erat, qui ardebat ſed non comburebatur: vir enim iuſtus, & ab omni contagio impietatis ſeuocatus, cuius anima eſt Dei ſedes atque domicilium, rubus eſt, in quo Deus eſt, quoniam flammis rerum aduerſarum expoſitus & infinitis calamitatibus preſſus, ardet quidem, ſed non conſumitur incendio, cùm nullæ eum poſſint calamitates de gradu dignitatis eijcere, nec à virtute abducere, nec ab incepto honeſtatis curſu retardare. Diuinus ille Paulus in medio flammarum conſtitutus aiebat: *Maledicimur, & benedicimus, perſecutiones patimur, & ſuſtinemus, blaſphemamur, & obſecramus*: Et alibi: *Quis nos poterit ſeparare à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? &c.* Acſi dicat: Nihil horum. Nullus eſt ignis, qui nos poſſit incendio comburere. Hæc eſt ratio cur Dominus apparuit igne incenſus, ſed nō cōbuſtus Fortaſſe eam ob cauſam apparuit Deus in figura ignis, vt ſuam agilitatem & puritatem oſtenderet: voluit enim ſuam celeritatem, hoc eſt vim omnia penetrantem, & cuncta cœlo, terraque perluſtrantem ſignificare.

Psal.16

Psal 65

Similitudo

Philip 2

Exo 3

1. Cor 4

Rom 8

g *Et viſio electri.*] Hoc fuit primo capite explicatum, & in explanatione, & in annotatione.

h *Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei.*] Hoc eſt, ignea illa hominis ſimilitudo porrexit ſimilitudinem quandam manus, qua me apprehendit per intortos & calamiſtratos crines, & eleuat' ab ſpiritu per aerem aſſumptus ſum in templum Hieroſolymæ. non corpore, ſed ſpiritu: fuit enim viſio hæc imaginaria. Nomine manus opera ſignificantur, vt paulò antè oſtendimus. Aduerte. Spiritus diuinus eum eleuauit, quem manus apprehendebat: imò manus eum etiam eleuabat. Bona opera ſunt, quæ nos apprehendunt, & rapiunt in cœlum, viamque muniunt ad gloriam immortalem conſequendam. Eoa

Deus effert in ſublime, qui virtute prædici ſunt, quod in honeſtatis opera incumbentes, animos ſuos à corporis contagio abducentes, & cogitationes à populi temeritate ſeuocantes ſe totos ad Chriſti imitationem contulerunt. Da operam, vt virtus te apprehendat, & trahat ad veram dignitatem: manus enim, hoc eſt, bona opera in gratia facta, decorata ſanguine Chriſti, ex quibus Chriſtiana nobilitas redundat, & effloreſcit, te ad cœleſtem patriam, ad mentium beatarum ſedes eleuabunt. Sequere Chriſtum, adhære illi, eum amplectere, & amore proſequere ſingulari, & eris etiam viuus à terra eleuatus, & in cœlo mente & cogitatione conſtitutus. Et dices cum Apoſtolo: *Conuerſatio noſtra in cælis eſt.* Itaque in terra exiſtens, non eris terræ
Philip.3 habitator, ſed cœli, cuius omnia tibi contéplāti præclara & mirabilia videbuntur. Et tunc ſi ad terrā oculos retuleris quibuſdam redimitam & circundatam cingulis, parua tibi videbitur, & inſtar puncti reſpectu cœli: & intelliges planè eſſe humana omnia contemnenda, cœleſtia autem ſemper ſpectanda. Et mentis acie contemplaberis ſedes illas æternas admirabili ſplendore fulgentes, vbi ſancti requieſcunt, ad quas illi aſcendunt, qui ſunt operibus præclaris inſignes, in humilitate fundati, charitate conſpicui, diuinarum rerum contemplatione præſtantes, qui effigiem quandam diuinæ bonitatis in ſuis moribus & factis adumbrant & præſtantibus ingeniis in vita humana diuina ſtudia ſectantur. Hos ſuſcipit virtutum nubes, & eleuat in cœlum. Cùm Chriſtus Deus noſter aſcendit in cœlum, eleuatus eſt, &, vt ait diuus Lucas in Actis A-
Act.1 poſtolorum, *nubes ſuſcepit eum ab oculis diſcipulorum.* Vbique creatura ſuo creatori præſtat obſequiū: aſtra eum indicant naſcentem, obnubunt patientem, recipiunt nubes ad cœlum abeuntem: Aſcendit Chriſtus non alieno adminiculo, ſed propria virtute, nam, vt ait in homilia quadam diuus Gregorius, redemptor noſter non curru, non angelis ſubleuatus legitur, quia qui fecerat omnia, ſuper omnia virtute ſua ferebatur. Et quamuis virtute ſua eleuatus eſt, nubes tamen eum ſuſcepit, quam aiunt fuiſſe lucidam, ab eximio ſplendore diuinæ maieſtatis quaſi procedentem. Nos faciamus ſplendentes nubes quæ nos erigant in cœlum, quæ exeant à nobis, à corde procedentes. Sunt nubes bonorum operum, precationū, ieiuniorum, eleemoſynarū, & omniū denique virtutum. Hæ nubes ſunt man*, quæ nos apprehendent, & in cælum aſportabunt.

i *In viſione Dei.*] Hoc eſt, non corpore, ſed ſpiritu in viſione, quam mihi Deus reuelauit: hæc enim Deo illuſtrante mentis oculis aſpexi. Fortaſſe viſionem hanc Dei eſſe dicit, vt eam magnā eſſe oſtendat: ſolet enim diuina ſcriptura quæ magna ſunt, Dei appellare.

k *Iuxta oſtium interius.*] Nimirum templi Salomonis. Habebat enim templum illud tria atria. Primum erat immundorum, habens tria oſtia vnum ad Orientem, alterum ad Meridiem, tertium ad Aquilonem. Secundum atrium erat mundorum, habens ſimiliter alia tria oſtia. Tertium erat ſacerdotum habens vnum tātùm ingreſſum, nimirum ad orientē. Loquitur nunc Ezechiel de tēplo Salomonis, non autem de templo illo, de quo agit capite quadrageſimo vſque ad finem libri. In primo atrio prope ianuam aquilonarem erat altare quoddam, vbi erat ſtatua Baal, de qua hic loquitur propheta dicens, eſſe ibi ſtatutum idolum zeli. Appellatur autē idolum zeli, quia Iudæi ob eius cultum iram Dei contra ſe prouocabant. Eam ob cauſam ſubditur ſtatim: *Ad prouocandam æmulationem*, hoc eſt indi- Exo.20
gnationem Dei aduerſus eos. Eſt enim Deus zelotes: Exo.34
ita enim ait in Exodo: *Ego ſum dominus Deus tuus, fortis,* Deu.2
zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, &c. Et iterum, *dominus zelotes nomē eius, Deus æmulator.* Et in Deuteronomio: *Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus ſuis.* Vbi Thargum habet: Ps.
Et iraſci fecerunt me propter idola ſua. Pro vanitatibus interpretatur idola. Ita in Pſalmo: *In ſculptilibus ſuis ad* 3 Reg.
æmulationem eum prouocauerunt. Seruiſſe autē Hebræos 18.
Baal gentium idolo, illudque pro Deo coluiſſe, aſſe- 4 Reg.
rit diuina ſcriptura multis in locis. 10.
Iere.32
l *Et ecce ibi gloria Dei Iſrael.*] Subaudi apparuit mihi. Oſe.2
Gloria Dei patris eſt Chriſtus, qui in templo apparuit, ibi docuit, & miracula fecit.

m *Secundum viſionem, quàm videram in campo.*] De qua capite primo & tertio diſſeruimus.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. VIII.

s Vbi erat ſtatutum idolum zeli ad prouocandum æmulationem. *In Hebræo eſt:* Vbi erat ſedes idoli
Pſal.36 הַקִּנְאָה הַמַּקְנֶה *hacenach hamacbne, hoc eſt, zeli zelare facientis. Pro quo paraphraſis Chaldaica habet:* Vbi erat idolum zeli iraſci facientis, *hoc eſt Deum ad iracundiam prouocantis. Verbum eſt* קנא *cana, quod ſignificat zelare, æmulari, inuidere, iraſci. Vnde in Pſalmo:* Noli æmulari in malignantibus, nec zelaueris facientes iniquitatem. *Vel vt poteſt verti ex Hebræo:* Ne ſuccenſeas ob improbos, nec inuideas impiorū proſperitati. *Sequitur enim:* quoniā tanquā fœnū velociter areſcēt. *Ac ſi dicat: Ne grauiter monearis ob ſecundas impiorum res, eorumque ſucceſſus ad voluntatē fluentes, quoniā nullam habent firmitudinem, nullam perpetuitatem: quin potiùs fluxæ ſunt eorum proſperitates, & inſtar floſculorum euaneſcent. Et alio in pſalmo:* Quia zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum vidēs. *Vel, vt poteſt etiam ex Hebræo transferri:* Quia vrebat me ira &
Pſal.72 æmulatio propter ſtultos cùm impiorum proſperitatem viderē, *Ac ſi dicat: Fuit animus meus vehementer commotus, cùm aſpicerem inſanos opibus & dignitatibus florere, & adeò conturbatus, vt parum abfuerit, quin de recta ſententia abducerer, & impiorum infelicitati inuiderem. Vbi aduerte, pro iniquos eſſe in Hebræo* ſtultos: *omnis enim im-*
Ephe.4 *probus eſt ignorans. Vnde Apoſtolus optata mala & impia in epiſtola ad Epheſios deſideria erroris appellat. Sed quid mirum, cùm infideles hoc etiam intellexerint? Ariſtoteles enim peruerti iudicium iniquitate ait, omnemque iniquum ſtultum eſſe: & Cicero in oratione in Piſonem ita inquit: Sua quemque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate & mente deturbat. Cæterùm hunc Ezechielis locum ſeptuaginta in hunc modum verterunt:* Vbi erat ſtatua poſſidentis. *Voluerunt innuere hoc idolum eſſe Baal, idem enim eſt Baal, quod poſſidens, ſiue habens, authore diuo Hieronymo libro de nominibus Hebraicis. Sed attende: eum colebant, eius ſtatuam adorabant, qui eos poſſidebat: ſunt enim mancipia diaboli, cùm ei ſeruiant, & obtemperent. Vnde diuus*
Paulus in epiſtola ad Romanos, An neſcitis, *inquit*, quoniam cui exhibetis vos ſeruos, ad obediendum, ſerui eſtis eius, cui obediſtis? *Et diuus Petrus in epiſto-* Rom.6
la ſua ſecunda. A quo quis ſuperatus eſt, huius ſeruus 2.Pet.2
eſt. *Et Chriſtus Deus noſter apud Ioannem:* Qui facit Ioan.8
peccatum, ſeruus eſt peccati. *Diuus Auguſtinus inquit: Bonus homo ſi ſeruiat alicui domino temporali, liber eſt: malus homo ſi regnet, ſeruus eſt, non vnius hominis, ſed quod peius eſt, tot dominorum, quot vitiorum. Brachmanes, vt narrat hiſtoria tranſmarina, & refert Sanctus Antoninus quarta parte theologali, verba hæc ad Alexandrum Magnum ſcripſerunt: Tu hoſtes exteriores expellas, vt interiores nutrias, tu homines tuæ ſeruituti ſubiicis, & tuis tuis appetitibus ſeruis. Magna profectò, ſed laudabi-*

lis & philoſophica audacia. Seruus præditus virtute, corpore tantùm captiuus eſt, rex autem vitijs deditus, captiuus eſt animo. Ex quo colliges multò maiorem eſſe principis ſeruitutem, quàm ſerui: quantò enim anima præſtantior eſt corpore, tantò eius ſeruitus eſt deteſtabilior, & deterior. Loquẽs Seneca de viris iuſtis, qui erant in vincula coniecti, Errant, inquit, qui exiſtimant ſeruitutem in totum hominem deſcendere, pars melior excepta eſt: corpora dicimus obnoxia, mens ſui iuris eſt. Contrà verò domini impij verè ſunt ſerui, qui peccato eos poſſidenti ſeruiunt.

ᵃ Et dixit ad me: Fili hominis leua oculos tuos ad viam Aquilonis. Et leuaui oculos meos ad viam Aquilonis. Et ecce ab Aquilone ᵇ portæ altaris idolum zeli in ipſo introitu. Et dixit ad me: Fili hominis putas ne, vides tu quid iſti faciunt: abominationes magnas, quas domus Iſrael facit hic, ᵈ vt procul recedam à ſanctuario meo? Et adhuc conuerſus videbis abominationes maiores: Et introduxit me ad oſtium atrij, & vidi. Et ecce foramen vnum in pariete. Et dixit ad me, ᵉ fili hominis fode parietem, & cum fodiſſem parietem, ᶠ apparuit oſtiũ vnũ. Et dixit ad me: ingredere, & vide abominationes peſſimas, quas iſti faciunt hic. ᵍ Et ingreſſus vidi. Et ecce omnis ſimilitudo reptilium & animaliũ abominatio, & vniuerſa idola domus Iſrael depicta erãt in pariete in circuitu per totum. ʰ Et ſeptuaginta viri de ſenioribus domus Iſrael, ⁱ & Iezonias filius Saphan ſtabat in medio eorũ ſtãtium ante picturas, ᵏ & vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua, & vapor nebulæ de thure conſurgebat: Et dixit ad me. Certè vides fili hominis, quæ ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris, ⁱ vnuſquiſque in abſcõdito cubilis ſui. ˡ Dicunt enim, non videt dominus nos ᵐ dereliquit dominus terram.

a *Et dixit ad me.*] Oſtendit Deus Ezechieli Iudæorum abominationes.

b *Portæ altaris.*] In atrio immundorum extruxerant Iudæi altare Baal in porta ſeptentrionali, quæ eam ob cauſam porta altaris dicebatur.

c *Idolum zeli.*] Hoc eſt, Baal. In diuinis literis idolum appellatur fornicatio, mendacium, vanitas, abominatio, Baal. Eſt igitur Baal nomen vniuerſale idolorum, etiam ſi aliquando accipiatur pro idolo quodam ſingulari. Narrat diuus Hieronymus in cõmentarijs in Oſeã Ninum filium Beli in Aſia regnaſſe, & Niniuem vrbem Aſſyriæ cõdidiſſe, fuiſſeque tantã nominis celebritatẽ conſecutum, vt patrẽ ſuum Belum referret in Deũ. Ad id demẽtiæ perductus eſt, vt vellet filius Dei appellari. Hanc ciuitatẽ Niniuem appellat Ptolomæus Ninum in Aſſyriæ deſcriptione, de qua vrbe loquitur Plinius lib. 6. Strabo in principio libri 2. Et quoniam hic Belus ab ſtultis gentibus pro Deo colebatur, & ab Hebræis appellabatur Bel, ſeu Baal, ideo quodcũq; idolum nomen hoc ſortitum eſt. Hæc fuerat anteà Beroſi ſentẽtia, qui hunc Ninum dixit regnum Babylonicum propagaſſe, & tẽplum Belo patri ereſiſſe, vnde dimanauit idololatriæ principium. Nec ſolùm Ninus ſtatuã patri ſuo Belo ereſit, ſed etiam eius vxor Semiramis vaſtas ſtatuas & magnitudine mirandas ereſit, vt refert libro 4. Diodorus Siculus.

d *Vt procul recedam à ſanctuario meo.*] Per ſubtractionem gratiæ & fauoris: nam per eſſentiam, præſentiã, & potentiam vbique eſt Deus. Ita Chriſtus Deus noſter apud Ioannem Apoſtolis loquẽs, ait, *Surgite eamus hinc.* Ioan. 14 acſi diceret: Recedamus ab ingrata Hieroſolyma, à terrena ciuitate ab vrbe ſanguinum, ad conſtruendam eccleſiam, ad ædificandam ciuitatem ſpiritualẽ, & cõgregationem fidelium. Exeamus à templo hoc materiali Hieroſolymæ ad verum Dei templum conſtruẽdum, in quo colatur Deus in ſpiritu & veritate. Egreſſus eſt igitur Chriſtus ex Iudæorum templo, exiuit lux mundi, & cæco populo tenebras reliquit & noctẽ perpetuam. Et fuit impletum id, quod ipſe dixerat Iudæis: *Relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Matt. 23

e *Fili hominis fode parietem.*] Intus erant animalia depicta, quæ illa parte introeuntibus erant propter parietem, qui ſe oculis offerebat, abſcondita. Præcipit igitur Deus prophetæ, vt perforet parietem, quò poſſit imagines idolorum intueri. Per parietem quæ intra domum fiebant occultantem, intelligitur hypocriſis prauas cordis intentiones abſcondens. Perfoditur autem paries, cùm hypocrita laceſſitur iniurijs, & calamitatibus vrgetur, & malleo moleſtiarum percutitur: nam ſtatim oſtium aperitur, & apparent maledicta, ira excandeſcentia, impatientia, intemperantia, & aliæ huiuſmodi abominationes. Quemadmodũ paries totus foris dealbatus non cognoſcitur, ſitne ex lapidibus, an ex luto conſtructus, niſi malleo concutiatur, ſic homo bonis exterioribus, & pulchris cæremonijs foris ornatus non facilè iudicatur, ſit necne tolerãtia, charitate, cæteriſque virtutibus munitus, niſi fuerit malleo contumeliarum ærumnarum, & tentationum contuſus. Vnde diuus Paulus cuidam, qui ſcelera nefaria volebat virtutis tegumẽto cooperire, dixit: *Percutiet te Deus paries dealbate.* Monetæ, quibus emitur cœlum, longè diuerſæ ſunt ab ijs, quibus emitur terra. Intentio ſancta eſt aurum illarum, inſignia autem ſunt exteriora opera, veluti orare Deum, eleemoſynas facere, frequentare templa, & cætera huiuſmodi. Hypocritę cudunt monetas, ſed adulterinas, ſculpunt inſignia ſcutorum aureorum in orichalco deaurato, effigiãt inſignia bonorum operũ in orichalco deprauati propoſiti, & intentionis corruptæ. Nullus eſt hypocrita, qui non ſit monetarius falſus: paries eſt dealbatus, tegens multa flagitia calce virtutum: perfora parietem, & apparebit reptilium ſimilitudo. Diuus Gregorius lib. 26. Moralium, explicans hunc locum, ait ita: Parietem fodere, & aſperis correptionibus duritiam cordis aperire. Et tunc apparet oſtium, quia cùm cordis duritia aſperis correptionibus aperitur, quaſi quædam ianua oſtẽditur, ex qua omnia in eo qui corripitur, cogitationum interiora videantur. Hæc ille.

Simile.

Act. 23

Simile.

f *Apparuit oſtium vnum.*] Hoc eſt, ex foramine factum eſt oſtium quoddam.

g *Et ingreſſus vidi, & ecce omnis ſimilitudo reptilium.*] Hæc abominatio ideò erat priore deteſtabilior, quia erat in loco interiore & ſacratiore templi: nam ſtatua Baal erat in atrio primo, hæc autem idola in ſecundo, nimirum in atrio mundorum, vbi erant ſenes imaginibus reptilium in pariete depictis ſacrificantes. Ad id amentiæ & cæcitatis deuenerant Hebræi, vt omnia gentiũ idola colerẽt, &, vt ait Eſaias, *talpas & veſpertiliones adorarent.* Quid erant cæci homines niſi cæca animalia culturi? Per Amos prophetam ait illis in hunc modum Deus. *Portaſtis tabernaculum Moloch, & imaginem idolorum veſtrorum, ſydus Dei veſtri Rempham, figuras, quas feciſtis vobis, adorare eas.* Et in libro Sapientiæ oſtendit Deus magnam hominum in idolorum cultura cæcitatem. Vnde in epiſtola ad Romanos ita ait Apoſtolus: *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & ſerpentum.* Acſi in cordis no-

Eſai. 2

Amos. 5

Sap. 13. & 14 & 15

Rom. 1

ſtri domicilium fuerimus ingreſſi, eaſdem abominationes mētis oculis aſpiciemus. Penetremus conſciētias noſtras, & in cubilibus earum imagines idolorū propè infinitas intuebimur. Ea enim, quæ Deo contempto colimus, in quibus felicitatem conſtituimus, idola ſunt, quibus ſacrificamus. Quidam vanitatem colunt, quidam aurum, quidam voluptatem, quidam omnia hæc, & alia innumera. Qui viris bonis detrahunt, eorumque famam lacerare contēdunt, inueniēt canes latrantes, & mordentes. Qui ſe corporis illecebris dediderūt, earumque ſe quaſi miniſtros præbuerunt, atque Dei, hominumque iura violarūt, inueniēt ſues iacentes in volutabro. Qui lauitate & iactatione ducuntur, & rumuſculos aucupantur, inueniēt pauones oblectantes ſeipſos pennarum in orbem conſtitutarum pulchritudine, & chamæleontes ſeipſos aëre paſcentes. Qui crudelitate gloriantur, inuenient leones: qui pecuniæ ſunt cupidi, & auaritiæ ſerui, inuenient rubetas, & talpas in terra defoſſas, nō audentes ſe terra ſatiare: loquaces inuenient ranas, inuidi viperas, raptores lupos: & ita de cæteris. Vide hominū miſerias & ærumnas. [illegible] Qui deberent non ſolùm ſe ab omni flagitio abducere, ſed etiam omnem animi cogitationem integram caſtamque ſeruare, ſe vitiis coinquinant, & contaminant, & turbulentis ac cōcitatis animi permotionibus agitātur, & violēto quodā œſtro impetu vitiorum rapiuntur, & nunquā ſatiantur. Vt mare quamuis in ſe incurrentium fluminum multitudinem excipiat, nunquam tamen redūdat, ſic flagitioſi homines nunquam vitiis ſatiantur, ſed quorundam ſcelerum ſtimulis ad alia deteſtabiliora excitantur: ita vt abyſſus abyſſum inuocet, quoniam vanis falſorum Pſal. 41 bonorum ſimulacris deluſi, vera & ſolida bona contemnunt, & pro nihilo ducūt. ſceleribus autem & maleficiis ſe paſcunt, licèt ſe illis præ deſiderio ſatiare nō poſſint. Hi ſi penetralia cordis ſui intrauerint, omnem ſimilitudinem reptilium intuebuntur.

h *Et ſeptuaginta viri.*] Hi fuerunt conſtituti ad legem Dei docendum: & ipſi aduerſus eam gentium idola colebant. Si hoc faciebant ſenes, quid facerent iuuenes: ſi in id impietates incidebant, qui incumbebāt in ſtudium diuinarum literarum, quid exiſtimas illos facturos fuiſſe, qui legem ignorabāt? Moyſes ex conſor-Exo. 34 tio ſermonis Dei fuit in facie mirabiliter illuſtratus, & nunc etiam lumine admirabili illuſtrantur, qui Dei verba, eiuſq; legē ſtudio intelligendi, beneq; operandi legunt, & in eius meditatione dies atque noctes cōſumunt: vt animo percipiant Dei voluntatē, ad illam obſeruādā, & quas pœnas flagitioſi luant, quæ præmia viri iuſti conſequantur. Sed hoc debet eſſe in monte cum Moyſe, in virtutū altitudine, non in perfidiæ vitiorumque vallis profunditate. Hi ſenes Dei legem legebant, ſed quia erant in ima terra, in ſcelerum valle conſtituti, nullam inde vtilitatem reportabant.

i *Et Iezonias.*] Hic eos excitabat ad ſimulacrorum cultum, eratq; princeps impiorum. Ideo appellatur filius Saphan. Saphan enim iudicium ſonat & dānationem. Non ſolùm peccabat, ſed aliis ad peccandum perſuadebat. Currus erat dæmonis quo multi vehebantur in infernum. Vide cæcorum hominum impietatē: in tēplo Dei non Deum, ſed dæmones colebant. O cæcitatem deplorandam!

k *Et vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua.*] Nimirum ad ſacrificandum picturis quas colebant.

l *Dicunt enim: non videt Dominus nos.*] Ad id amentiæ & cæcitatis perducti ſunt Iudæi illi, vt diuinam negarent prouidentiā. Audierant quidem, Deum cœlum & terram, & reliqua omnia, quæ ampliſſimo cœli complexu coercentur, creauiſſe, omnia aſpicere & gubernare, & non ſolùm hominum actus, ſed etiam eorum cogitationes intelligere: & tamen tantis ſe vitiis contaminauerant, in tam tetra flagitia inciderant, tā obſcuris ſcelerum tenebris intellectum operuerant, vt quæ de eo à diuinis vatibus, aliiſque viris virtute inſignibus, ſapientia conſpicuis, & ſanctimonia præſtātibus audierant, & in ſcriptura diuina legerant, non curarent, quin potius ea penitus ex animo delerent. Verſabantur in erroribus intolerabilibus. &, vt eſt in Sap. 2 libro ſapientiæ literis mandatum, *excæcauit eos malitia eorum.* Et, vt verbis vtar diui Pauli: *obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.* Inde eueuit, vt vitæ ratio & ordo per- Rom. 1 uerteretur, eſſentque illi omnia plena confuſione. Id quidem eſt, quod ait regius vates: *Neſcierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamēta terræ.* Pſal. 81 Gentes abſque fide, lumine naturali illuſtratæ aſſeruerunt Deum omnia videre. Ideò hieroglyphici volentes ſignificare Deum, pingebant ſceptrū rectum & erectum, cum oculo ſupra omnia circumſpiciente: innuētes, vt ait diuus Cyrillus libro aduerſus Iulianum nono, Deum eſſe iuſtum & rectum, & omnia videntem, illiuſque nutu & poteſtate mundum gubernari. Per baculum rectum intelligebant regiam dignitatem, & rectam iuſtitiam, nulloque modo poſſe diuinam naturam labefactari: per oculum verò diuinā prouidentiam. Imò Deus appellatur Græcè θεὸς à verbo θεάομαι quod eſt videre, & ſpectare, quaſi omnia perſpiciens: quò fit, vt thea ſignificet viſionē: Homines à veri Dei cultu alienati hoc ſciebant, Iudæi verò diuinæ legis lacte nutriti illud ignorabant. Aſpice Iudæorum cæcitatem. Colebant idola vana & inſenſibilia, & exiſtimabant hos falſos & commentitios deos omnia videre, Deum autem verum, mundi cōditorem nō videre. Quę poterat maior inſania excogitari? Hæc fuit falſa & impia ſtultorum illorum opinio, quos in hunc modum Iob inducit loquentes: *Deus noſtra non* Iob 22 *conſiderat, & circa cardines cœli perambulat.* Hi aiebant a- Pſal. 72 pud pſalmographum: *Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo?* Homines nefarij, & errorum tenebris circūfuſi, videntes viros iuſtos, & pietate Chriſtiana præcellentes variis agitari caſibus, aliquando, & in acerbis calamitatum anguſtiis verſari, & magnis cruciatibus interdum torqueri, contrà verò homines impuros, omniúmque ſcelerum maculis coinquinatos opibus circumfluere, dignitatibus extolli, rebus denique ſecundis abundare, negant etiam nunc prouidentiam diuinam: non intelligentes miſeri homines eſſe aliam vitam, vbi iuſti diuinis bonis cumulantur, impij autē torquentur, eſſeque ſempiternas pœnas illas, quæ eorū ſcelera ſequuntur.

m *Dereliquit dominus terrā.*] Hoc eſt, nō curat mortalia.

1 Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui.] *Poteſt verti ex Hebræo:* Vnuſquiſque in depictis cubilibus ſuis. *Pagnin⁹ vertit:* Vnuſquiſque in cubiculis picturę ſuæ *quod in idem recidit. In Hebræo eſt: In abſcondito maſcitho, à verbo ſacah, quod ſignificat depingere. Vnde Eſaiæ illud capite 2.* Super omne, quod viſu pulchrum eſt, *poteſt* Eſai. 2 *etiam verti,* Super imagines, ſeu picturas deſiderij. *Vel vt habet Targhum:* Super aulas pulchritudinis, *hoc eſt, ſuper palatia pulchra, imaginibus depicta. Fortaſſe imagines deſiderij ſunt ſimulacra vana, quæ in corde noſtro collocata tanquam idola colimus. De quibus dicitur in Pſalmo:* Velut ſomnium ſurgentium domine, in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges. *Ac ſi diceret: Similis eſt impiorum proſperitas ſomnio expergiſcentis inani & fallaci: Et tu domine in ciuitate tua oſtendes eſſe contemptibiles, & ad nihilum redactas vanas illas imagines, quas ipſi habent in corde fixas, quas colunt, & venerantur, cùm nihil aliud ſint quàm vmbra, & nuga, & inania ſimulacra: Cum autem cubile excellentibus ornatum imaginibus & ſupellectilibus ſit clauſum & abſconditum rectè noſter interpres tranſtulit:* Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui. Pſal. 72

2 Plangen-

Et dixit ad me. [a] Adhuc conuerſus videbis abominationes maiores, quas iſti faciunt. Et introduxit me per oſtium portæ domus domini, quæ reſpiciebat ad Aquilonē. [b] Et ecce ibi mulieres ſedebant [1] plangentes Adonidem. Et dixit ad me. Certe vidiſti fili hominis. Adhuc cōuerſus videbis abominationes maiores his. Et introduxit me in atrium domus domini interius. Et ecce in oſtio tēpli domini [c] inter veſtibulum & altare quaſi vigintiquinque viri [d] dorſa habentes cōtra templum domini, & facies ad Orientem, & adorabant [e] ad ortū ſolis. Et dixit ad me: Certè vidiſti fili hominis. Nunquid leue eſt hoc domui Iuda, vt facerēt abominationes iſtas, quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate conuerſi ſunt ad irritandum me? Ecce [f] applicant ramum ad nares ſuas. Ergo & ego faciam in furore, [g] non parcet oculus meus, nec miſerebor, & cùm clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos.

a *Adhuc conuerſus videbis abominationes maiores.*] Maiores dicuntur præcedētibus, quia erant in porta atrij ſacerdotum, quæ appellabatur porta domus domini: & quò interiùs ſtabant, eò maiores vocabantur. Vel ideò maiores dicuntur, quia in præcedente abominatione homines ſtabant, hic autem mulieres ſedebant: per ſeſſionem autem cōſuetudo intelligitur. Illud autem eſt abſque dubio perſpicuum in malis peiorem eſſe habitum, quam actum. Magnum malum etiam in paruis eſt conſuetudo. Cùm Plato, vt narrat in eius vita Laertius, quendam increparet, ille autem parua ea eſſe aſſereret, quæ admittebat, dixit Plato: Non eſt res parua conſuetudo. Vt enim qui febre laborat lenta illa quidē, ſed ethica & aſſidua, ſi fortè ob aliquam intemperantiam incidit in febrem quandam acutam & perurgentem, facilè eam expellit, & quacunque medicina curatur, manente tamen ſemper ethica febre: ſic actus quidā vitioſus citò curatur, conſuetudo autem peccandi difficillimè. Poteris per ſeſſionē hanc turpe otiū intelligere, fontem libidinis, & fomentum multorū malorū. Huic expoſitioni fauet id, quod ſequitur.

b *Et ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Adonidem.*] Adonis, vt aiunt fuit filius Cinyræ Cypriorum regis, quem ob eximiam pulcbritudinem Venus fuit incredibili amore proſecuta. Et cùm eū haberet in delitiis, fuit ille ab apro percuſſus, & interfectus, quā ob cauſam illa ſe dedit lachrymis & lamentis. Hanc fabulam tangit Theocritus, & Ouidius, & multi alij. Tāta autem fuit Hebrææ gentis ſtultitia; vt mulieres huius Adonidis Amaſij Veneris ſtatuam in templo cōſtitutam colerent, eiuſque interitum in Veneris honorem lachrymis proſequerētur. Macrobius exiſtimauit Adonidem eſſe Solem: at ferè omnes eum Veneris amicū eſſe fatentur. R. Salomon ait idolum hoc fuiſſe concauum: & quia artificio quodā videbatur plorare, ideò à mulieribus plorantibus colebatur. R. Moyſes Ægyptius ait fuiſſe quendam maximum idolorum cultorē, qui cùm eſſet interfectus, triſte ſui deſiderium reliquit. Et quoniam gentes à fide alienatæ exiſtimabant idola cædem eius deploraſſe, ideo eum plorantes venerabantur. Sed quoniam Ezechiel ait non eum homines, ſed mulieres ſedētes deploraſſe, credibilius eſt loqui de Adonide Veneris amaſio.

c *Inter veſtibulum & altare.*] De quo ait Ioel: Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes. Ioel. 2

d *Dorſa habentes contra templum domini.*] Ideo hæc abominatio erat aliis peſtilentior, quia erat in loco tēpli interiore: & quia qui eam perpetrabant, Deū penitus cōtēnebāt. In Deuteronomio prohibuerat Deus, ne Hebræi in Dei cultu gentes imitarentur, quæ deos ſuos colentes ſe conuertebant ad Orientem. At hi Iudæi terga vertebant ad altare, & ad ſolis ortum reſpicientes idola colebant. Id plorabat Eſaias, dicens: *Dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum.* Quatuor idololatriæ genera numerat hoc loco diuinus vates: primum fuit ſtatua Baal in introitu primi atrij templi: ſecundū, cultus picturarum in pariete in atrio ſecundo: tertium, ſeſſus mulierum colentium Adonidem in atrio tertio: quartum, vultuum conuerſio ad Orientem aduerſus Dei altare in ipſo templo, in loco ſacratiore & interiore. Prima abominatio eſt in deſiderio flagitij adhuc re ipſa non commiſſi, ideò erat idolum in introitu, quoniā turpis cogitatio initium eſt ſceleris: ſecunda eſt perpetratio delicti, tertia eſt peccandi conſuetudo. quarta eſt defenſio ſcelerum cum Dei cōtēptu & obſtinatione. Hęc vltima eſt abominatio maxima, & vltimus ferè gradus excidij. Tria genera flagitiorum cōdonabit tibi Deus, ſi ad illum pœnitens cōfugeris: ſi quartum quoniā ad Deum nō cōfugies, nequaquam, quoniā eſt impœnitētia delicti complacētia, & obſtinatio: quandiu enim tibi in ſcelere placueris, Deumque neglexeris, qui fieri poteſt, vt remiſſionē cōſequaris? Eā ob cauſam ait Deus per Amos prophetā: *Super tribus ſceleribus Damaſci: & ſuper quatuor non conuertam eum.* Ac ſi dicat: Prima tria ſcelera tibi remittā, quartum autem minimè. Auguſtinus ait: Qui creauit te ſine te, non ſaluabit te ſine te. Poteſt hic locus Amos prophetæ ita exponi, vt per tria & quatuor flagitia ſeptē intelligat, & per ſeptem infinita, numerus enim ſeptenarius apud Hebræos rerum multitudinē ſignificat, vt ſit ſenſus: Si ſemel aut bis in flagitia incidiſſet, pepercißem illi: at quia peccādi nullū facit finē luet mihi pœnas omnium delictorum. Si fueris ad dominum cōuerſus, & cōfugeris ad ſacramentalem confeſſionem, ſanctumque hoc pœnitentiæ ſacramentum fueris amplexatus, conſequeris abſque dubio remiſſionem: ſin autem peccandi finem nullum feceris, nunquam gratiam conſequeris: & decedens in finali impœnitentia, eris in æternos cruciatus præcipitatus.

Amos. 1

Septenarius quid apud Hebræos ſignificet.

e *Ad ortum ſolis.*] Solē cùm oriretur, colebāt, verum autem iuſtitiæ ſolē pro nihilo putabant. Phariſæi ideo contemnebant ſolē iuſtitiæ, & ſplendorē gloriæ, quia nominis ſplendorem, & falſam mundi gloriā & celebritatem cupiebant. Ambiebant opes, honores, magiſtratus, & vanitates, veram autem amplitudinem, quæ in virtute, diuiniq; numinis imitatione cōſiſtit, aſpernabātur: Ideò illis dicebat Chriſtus apud Ioannem: *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis?* Vbi vides huiuſmodi gloriæ mundi, potentiæ & opum auiditatē afferre ſecum perniciē. Non ſolùm non ſatiat, & ſitim extinguit, ſed nocet, & ſecum detrimentum ducit, & mortē. Vt enim quæ non ſunt apta noſtrę naturæ, nullamque cum ea habēt proportionē, veluti ignis & ſulphur, & cætera huiuſmodi manducata, non modò vtilitatem non afferunt, ſed lædunt, & necant, ſic falſæ mundi diuitiæ nimis optatæ, honorum pompa, & vana oſtentatio, & reliqua illa, ad quæ multi decepti aſpirant nimia flagrantes cupiditate, non ſolùm animā non alunt ad æternitatē. nec eius impia deſideria mitigant, & ſedāt, ſed etiam excidium illi ſempiternum machinātur. Cibus illi conueniens virtus eſt, cuius eſt propriū. Deum ſummè diligere, illū optare, illi adhærere, nihil extimeſcere, vt ob timorē relinquatur virtus, omnia humana propter Chriſtum contemne.

Ioan. 5

Similitudo

re, nihil quod homini accidere poſſit, intolerandum putare. Poſſunt quidem diuitiæ & honores poſſideri abſque peccato, ſed ſitiens earum rerum cupiditas, & ambitio, quam diuus Paulus radicem omnium malo-
1. Tim. 6 rum vocat, abſque peccato poſſideri non poteſt.

f *Applicant ramum ad nares ſuas.*] In idolorum venerationem & obſeruantiam applicabant ramos ſtatuis, & poſteà eos oſculabantur, & olfaciẽdos ad nares adiungebant. Vel ſic: Non ſolùm peccant, ſed peccatis oblectantur: idololatriæ fœtore ſeipſos reficiunt. Qui peccant, & peccaſſe gaudent, dicuntur herbam fœtidam ad nares applicare.

g *Non parcet oculus meus.*] Hæc explanata fuerunt capitibus præcedentibus.

i Plangentes Adonidem.] *In Hebraeo pro Adonide eſt* תמוז *tamuz. Eſt autem tamuz nomen menſis cuiuſdam apud Hebræos. Et quoniam aiebant fuiſſe Adonidem Veneris amaſium occiſum hoc menſe, illi menſi nomen impoſuerunt: & in eodem menſe eius feſtum celebrabant. Sunt qui dicant eſſe brutum quoddam animal: alij principem quendam idololatrarum: alij aliter. At prima interpretatio eſt diui Hieronymi, aliorúmque catholicorum interpretum. Quare eam arbitror tenendam eſſe. Mulieres amatorijs lenocinijs deditæ, & libidinis facibus inflammatæ, mortem Adonidis dolebant: vt obſequio Venerem ſibi haberent propitiam. Fortaſſe per mulieres non ſolùm fœminas intelligit, ſed homines etiam effœminatos, traditos delitijs, totam felicitatem in voluptatibus corporis conſtituentes. Huiuſmodi homines mulieres iure appellantur, qui Salmace dant ſpolia ſine ſudore & ſanguine. Hi ſibiipſis interitum parant, quoniam animæ languenti nullam volunt adhibere medicinam: nec enim volunt corpus domare, nec effrænatos appetitus coercere, ſed voluptatibus deſluentes ad exitium dicuntur. Quemadmodum cum pars vna non eſt remedij capax, remedium illud ad alteram applicamus,* Similitudo *quam ob cauſam laborantes graui capitis dolore ſcindimus venam brachij, quia caput non eſt capax phlebotomiæ, & venæ percuſſionis: ſic vt medeamur animæ, oportet opprimere carnẽ. At Hebræi illi non caſtigabant corpora, quin potius ſe in dies in voluptates ingurgitabant, & Adonidem colebant.*

ARGVMENTVM CAP. IX.

Dixerat Deus in fine ſuperioris capitis eſſe ſe ſupplicium ſumpturum de Hebræis, quoniam in templo ſuo colebant idola, & diuinam negabant prouidentiam, eiſque ferrum & flammam minitatus fuerat 1. Nunc explicat propheta terribilem harum minarum effectum. 2. Deſcribit ciuium Hieroſolymæ cædes & vrbis vaſtitatem, in qua illi ſolùm ſeruantur, qui ſunt thau, hoc eſt vltima Hebraici alphabeti litera conſignati.

CAPVT IX.

ET [a] clamauit in auribus meis voce magna, dicens: [b] Appropinquauerunt [1] viſitationes vrbis, & [c] vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. [d] Et ecce ſex viri veniebant [e] de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad Aquilonem, & vniuſcuiuſque [2] vas interitus in manu eius, [f] vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & [g] attramentarium [3] ſcriptoris ad renes eius. [h] Et ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare æreum. [i] Et gloria [4] domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub, quæ erat ſuper eum ad limen domus, & vocauit virum, qui indutus erat lineis, & attramentarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis: & Ezech. Apo. 7 dixit dominus ad eum: Tranſi per mediam ciuitatem in medio Hieruſalem, & [k] ſigna thau [l] ſuper frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius.

EXPLANATIO.

a *Et clamauit in auribus meis voce magna.*] Hoc eſt, me audiente, clamauit Deus non ſuppreſſa voce, ſed magna, vt me veluti dormientem excitaret, magnámque eſſe viſionem hanc oſtenderet. Hæc Dei verba audiebat Ezechiel auribus interioribus: fiebant nánque hæc omnia repræſentatione quadam imaginaria intus exhibita, exteriorum ſenſuum vſu ſuſpenſo.

b *Appropinquauerunt viſitationes vrbis.*] Id eſt, propinquæ ſunt calamitates Hieroſolymæ. Solet diuina ſcriptura nomine viſitationis cædes, ſtrages, ærũnas, punitiones, & calamitates ſignificare. Ita illud Eſaiæ in-
Eſai 16 telligitur: *Quid facietis in die viſitationis?* Ieremias itidẽ
Iere 6 Hieroſolymæ euerſionem & vaſtitatem ſignificare volens eam appellat ciuitatem viſitationis. Et paulò pòſt: *In tempore, inquit, viſitationis ſuæ corruent.* Et alio in loco: *Afferam ſuper eos mala, annum viſitationis eorum ait dominus.* Acſi diceret, Eos opprimam calamita-
Iere. 23 tibus & lacerabo dolore. Annum viſitationis appellat tempus dolorum & moleſtiarum, quibus erat Iudæos oppreſſurus. Et Dauid ita Deum inducit loquẽ-
Pſal. 88 tem: *Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.* Viſitare in literis diuinis aliquando
Gen. 21 eſt implere promiſſum, vt in Geneſi. *Viſitauit dominus Saram, ſicut promiſerat.* Hoc eſt, ſtetit promiſſis, &
Luc. 1 præſtitit, quod fuerat pollicitus. Ita poteſt illud intelligi Zachariæ, *Benedictus dominus Deus Iſrael, quia viſitauit, & fecit redemptionem plebi ſuæ.* Hoc eſt, quia impleuit promiſſum, redimens populum ſuum, quemadmodum fuerat per diuinos ſuos vates pollicitus. Eodem modo id, quod Chriſtus dixit, cum videret Hieroſolymam & fleret ſuper illam: *eò quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ.* Acſi diceret, In acerbiſſimas in- Luc. 19 cides calamitates, quia non cognoſcis hoc eſſe tempus, quod tibi promiſit Deus, in quo erat filium ſuum miſſurus, vt te à peccatorum vinculis eriperet & à dæmonum tyrannide liberaret. Id intelligens virgo Dei Luc. 1 genitrix canebat: *Suſcepit Iſrael puerum ſuum, recordatus eſt miſericordiæ ſuæ.* Hoc eſt, vt oſtenderet memorem ſe eſſe promiſſionis ſuæ. *Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abraham & ſemini eius in ſecula.* At hoc Ezechielis loco accipitur viſitare pro punire, & ad interitum & vaſtitatem vocare. Poterat hic locus ita verti: *Appropinquauerunt viſitatores vrbis, & ſinguli portabant gladium, quo ciues eius occiſuri.* Erãt enim hi viri ad ſumẽdũ de Iudæis ſuppliciũ deſtinati. Id intelligẽtes ſeptuaginta interpretes verterunt: *Appropinquauit viſitatio vrbis, &c.*

c *Vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua.* vnuſquiſque tenebat manu gladiũ ad interficiendũ populũ. Vas interfectionis periphraſis eſt gladij. Eſt aũt periphraſis figura authore Quinti. in li. 8. cũ quod vno, aut certè paucioribꝰ verbis dici poterat, pluribꝰ explicatur: qua vtitur frequenter diuina ſcriptura. Vas accipitur pro quocũq; inſtrumento, & ſupellectile, & muliebribus monilibus. Sumitur aliquando pro corpore humano, vt 1. 1. Reg. 21 Regum: *Fuerunt,* inquit Dauid, *vaſa puerorum ſancta,* hoc eſt

hoc eſt corpora impolluta, nullo mulierum contagio
contaminata. In hanc ſignificationem accipitur à diuo
Paulo in 1. ad Theſſalonicenſes mente: *Sciat vnuſquiſ-*
1. Thes. 4. *que veſtrum vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & hono-*
re. Et in 2. ad Corinth. *Habemus theſaurum iſtum in va-*
2. Cor. 4. *ſis fictilibus.* Sed & Marcus Tull. in prima Tuſculana
quæſtione, Corpus, inquit, quaſi vas eſt, aut aliquod a-
nimi receptaculum. Accipitur etiam vas pro ſacculo
aut pera, ſiue mantica, vt apud hunc noſtrum Ezechie-
12. lem capite 12. *Fac tibi vaſa transmigrationis*, Eſaias bo-
Esa. 13. ſtes, quibus Deus improbos affligit, & occidit, appel-
lat *vaſa furoris Dei.* D. Paulus in epiſtola ad Romanos,
Rom. 9. homines ſceleratos, ad infernum præſcitos appellat
vaſa iræ, vaſa autem miſericordiæ homines miſericor-
diter ad gloriam prædeſtinatos: Pſalmographus, *Con-*
fitebor, inquit, *tibi in vaſis pſalmi*, hoc eſt, in muſicis in-
Psal. 70. ſtrumentis. Et alibi: *Arcum ſuum tetendit, & parauit il-*
Psal. 7. *lum, & in eo parauit vaſa mortis*, hoc eſt ſagittas ad oc-
cidendum directas, & mortifera tela. Ita hoc loco E-
zechiel vaſa interitus appellat arma offenſiua, nimi-
rum gladios aut ſecures, quibus hi ſex viri erant ad
mortem nefariis Iudæis inferendam inſtructi atque
parati. Pro vaſe interitus ait D. Hieronymus poſuiſſe
ſeptuaginta interpretes ſecurim: ſed tranſlatio Græca,
qua ego vtor, non habet ſecurim, ſed vaſa extermina-
tionis. Fortaſſe fuit librariorum inaduertentia in com-
mentariis D. Hieronymi, qui pro alio tranſlatore ſcri-
pſerunt ſeptuaginta. At quicumque illi fuerunt, qui
ſecurim interpretati ſunt, rectè quidem fecerunt. Se-
curis enim accipitur pro Dei ira, & iuſta eius vltione:
Matth. 3. de qua ait Chriſtus apud Matthæum: *Iam ſecuris ad ra-*
dicem arborum poſita eſt: omnis enim arbor, quæ non facit bo-
num fructum, excidetur, & in ignem mittetur. Non ait iam
ſecat, ſed iam poſita eſt ad arborem, vt ſignificet eſſe in
hac vita tempus eius iræ per pœnitentiam effugiendæ.
Nec ait eſſe ſecurim hanc admotam ad arboris ramos,
vt maneat poſt mortem ſpes vlla pullulandi, ſed ad ra-
dicem, vt funditus euellatur, & in ignem inextinguibi-
lem præcipitetur. Hac ſecuri ſecti & occiſi ſunt impij
illi Hebræi, de quibus hoc loco agit Ezechiel, qui Deo
vero relicto inania gentium idola, earúmque porten-
toſas ſuperſtitiones coluerint, qui in perfidia ſua de-
cedentes, fuerunt vtraque morte puniti, & præcipites
in exitium abſque termino à dæmonibus rapti. Tales
ſunt, qui fraudes inexpiabiles concipiunt, ſéque mor-
tiferis labibus contaminant, quibus in lethalibus pec-
catis à vita migrantibus eſt deuium quoddam iter ſe-
cluſum à concilio cœlitum, & ad damnatorum bara-
thrum, tenebráſque profundas directum, vbi in æter-
num cruciantur.
d *Et ecce ſex viri.*) Miniſtri Dei erant ad impios Iu-
dæos interficiendos. Aiunt nonnulli eſſe Dei Ange-
los, & non eſſe inconueniens eſſe eos Dei vltores, &
impiorum interfectores: nam Dei angelus tranſiens
nocte quadam omnes Ægypti primogenitos occidit.
Et libro quarto Regum ſunt hæc verba literis man-
Exo. 12. data: *Factum eſt in illa nocte, venit angelus domini, & per-*
4. Reg. 19. *cuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia.*
Eſt etiam hæc hiſtoria in libro Eſaiæ, & in aliis locis
Esa. 37. veteris teſtamenti perpetuis conſignata monimentis.
Tob. 1. Fuerunt autem hi viri ſex, quia tot futuri erant Chal-
Matth. 7. dæorum principes, qui erant venturi Hieroſolymam
Iere. 39. oppugnatum, quorum nomina explicat Ieremias ca-
pite trigeſimonono. Et licet ibi plures eſſe videantur,
vnum tamen ſic habeto ſolùm ſex eſſe, ſunt enim ibi
nomina cum cognominibus. Vel ideò fortaſſe fuerũt
ſex, quia ſexto die fabricationis mundi creati ſunt ho-
mines, quorum illi ſcelera puniebant. Vel quia flagi-
tioſi homines mundo ſex diebus conſtituto intempe-
ranter abutebantur. Vel ſex mundi ętates per ſex Dei
miniſtros ſignificantur. Atqui ſignatos eripuit, li-
neis veſtitus, ſeptimus erat, mundi creator & redem-
ptor, humana carne opertus, qui toto ſeptimo die, to-
to ſabbatho requieuit in ſepulchro mortuus pro no-
bis, vt nos à mortis faucibus eriperet, & ad cœleſtem
requiem die ſeptimo ſignificatam, ad æternum ſabba-
tiſmum perduceret, vbi eſſemus ſumma gloria cumu-
lati: quem ſabbatiſmum ait diuus Paulus relinqui po-
pulo Dei, ad quem debemus aſpirare, & ad ingredien- Heb. 4.
dum in illam requiem feſtinare.
e *De via portæ ſuperioris.*) Hæc erat porta ſeptentrio-
nalis atrij mundorum, quæ appellabatur ſuperior re-
ſpectu alterius portæ ſeptentrionalis atrij immundo-
rum. Templum erat in monte ſitum: & hęc tria atria
procedebant ſurſum aduerſus templum: cùm autem
hæc porta eſſet ſuperior, perſpicuum eſt ſecundam eſ-
ſe, aut tertiam, non erat tertia, quia tertium atrium v-
nam duntaxat habebat portam, vt antea oſtendimus,
quæ erat ad Orientem, verſus præcipuam templi por-
tam, erat igitur ſecunda. Tria erant atria in templo Sa-
lomonis: primum immundorum, quod erat inferius,
alterum mundorum, quod erat ſuperius, tertium ſa-
cerdotum, quod erat ſupremum. Hoc vltimum vnum
duntaxat habebat ingreſſum, aliorũ verò vnumquodq;
tres, vnum ad Orientem, alterum ad Meridiem, ter-
tium ad Septentrionem. Deſcribit propheta diligen-
ter hanc portam, vt oſtendat venturos eſſe hoſtes ad
euertendam vrbem, & templum ab Aquilone, hoc eſt,
à Babylonia, quæ erat ad aquilonarem partem reſpe-
ctu Hieroſolymę.
f *Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis.*]
Veſtis linea candorem & puritatem ſignificat. Hic eſt
Chriſtus Deus noſter veſte pontificis indutus: de quo Psal. 109.
illud pſalmi intelligitur: *Tu es ſacerdos in æternum ſecun-* Hebr. 5.
dum ordinem Melchiſedech, vt ait in epiſtola ad Hebræos & 7.
diuus Paulus. Et in eadem epiſtola ſummum legis ſa- Hebr. 9.
cerdorem multis verbis aſſerit imaginem Chriſti geſ-
ſiſſe. Septuaginta pro lineis habent poderem: eſt au-
tem poderis vna ex octo veſtibus pontificis, quæ lati-
nè dicitur talaris. Et diuus Ioannes in Apocalypſi ait Apoc. 5.
vidiſſe filiũ hominis, hoc eſt, Chriſtum, veſtitum po-
dere. Induit enim filius Dei humanitatem noſtram fa-
ctus homo, vt homines filios Dei efficeret. Hæc Chri-
ſti caro veſtis linea ob puritatem appellatur, nam etſi Roma. 8.
erat in ſimilitudinem peccati, erat tamen abſque pec-
cato. *Miſit Deus*, inquit Apoſtolus *filium ſuum, in ſimili-*
tudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in
carne. Hoc eſt, de tota maſſa, quæ manauit ab Adam,
Chriſtus pro corpore ſuo conſtruendo aliquid ſuſce-
pit, ad peccati damnationem. Totam illam maſſam à
primo homine procedentem appellat peccatum, quòd
peccato ſit obnoxia, & quòd peccati virus imbiberit.
Ideo dixit, *in ſimilitudinem carnis peccati.* Vt verè carnem
intelligas, non verè peccatricem, ſed ſimilem pecca-
tricis abſque peccato, ita puram & ſanctam, vt ea in-
dutus, lineis veſtitus dicatur. Diuus Cyrillus li. 5. ad-
uerſus Iulianum, Corpus, inquit, Chriſti non erat pec-
cati corpus, ſed ſimilitudo carnis peccati. Scio tamen
Origenem multò aliter hunc Apoſtoli locũ explanare:
nam per peccatum intelligit hoſtiam pro peccato, vt
ſit ſenſus: Miſit cœleſtis pater in mundum filium ſuũ,
vt humanitatem noſtram aſſumeret: de peccato, hoc
eſt, de Chriſto hoſtia pro peccato damnauit peccatum,
per holocauſtum carnis ſuæ quam obtulit pro mundi
peccato, damnauit illud. Hãc interpretationem ſequi-
tur Auguſtinus libro tertio contra duas epiſtolas Pe-
lagianorum, & Primaſius Vticenſis eius diſcipulus in
commentariis in epiſtolam ad Romanos, & alij. Et re-
ctiſſimè quidem: nam in epiſtola ſecunda ad Corin- 2. Cor. 5.
thios videtur Apoſtolus eandem ſententiam his ver-
bis explicare: *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis*
peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in illo: Euer-

tir igitur Deus peccatum veteris Adæ Chriſto facto vi-
ctima pro peccato in carne, ab Ezechiele ob cando-
rem & ſanctitatem lineo indumento comparata.
g *Et atramentarium ſcriptoris ad renes eius.*] Qui erat ſi-
gnaturus gementes & dolentes litera thau.
h *Ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare æreum.*) Duo
erant altaria, vnum thymiamatis aureum intus, alte-
rum aheneum holocauſtorum ante templum, in atrio
ſacerdotum.
i *Et gloria domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub.*) In tem-
plo Dei erat arca fœderis, & propitiatorium, & duo
Exo 25. cherubim vtrumque latus propitiatorij tegentes, &
35. 37. expanſis alis oraculum celantes, quemadmodum fue-
rat in tabernaculo. Ex illo propitiatorio loquebatur
3.Reg.8. Deus, & reſponſa dabat. Hinc dicitur in Pſalmo: *Qui*
Heb 9 *ſedes ſuper Cherubim.* Sublata eſt gloria Dei à cherub,
Pſal.79. & apparuit in limine domus, vnde vocauit eum, qui
erat veſte linea indutus. Recedens Deus à propitiato-
rio ſignificauit fore, vt ab illo templo recederet: erat
enim eccleſiæ catholicę templum conſtructurus, vbi
Matt 8. ſemper erit. Vnde ipſe ait apud Matthæum: *Ego vo-
biſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſe-
culi.* Poteſt hoc etiam intelligi de viſione illa, quæ ap-
paruit Ezechieli in campo, vbi erat Deus ſuper Che-
rubim.
k *Et ſigna thau ſuper frontes virorum.*) In libro E-
xodi eſt literis conteſtatum tranſiſſe Dominum, &
Exo. 12. omnes primogenitos percuſſiſſe, præter eos, qui erant
Luc 10. ſanguine agni ſignati. Diuus Lucas ait deſignaſſe Do-
minus alios ſeptuaginta duos, eóſque binos ante fa-
Apoc. 7. ciem ſuam concionatum miſiſſe. Diuus Ioannes in
Apocalypſi ait Dei angelum ſeruis Dei in frontibus
ſignum impreſſiſſe, & eos, qui fuerunt vitam æter-
nam adepti, fuiſſe ſigno notatos. *Ex tribu Iuda erant
duodecim mille ſignati, ex tribu Ruben duodecim mille ſigna-
ti*, & ita de cæteris tribubus. Diuus Paulus Ephe-
Ephe 4. ſios illos, qui erant veram religionem amplexati, & in
Chriſtiana dignitate conſtituti, hortari volens, ne ani-
mi præſtantiam turpi dedecore macularent, in hunc
modum alloquebatur: *Nolite contriſtare Spiritum ſan-
ctum Dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis.* Acſi di-
ceret: Ne admittatis ſcelera, quibus Spiritus ſanctus
inſtar hominis moleſtia affecti vos relinquat: reuocate
ad memoriam eſſe vos in illo ſignatos in die baptiſmi.
Et noſter Ezechiel eos tantum ait fuiſſe à morte ſerua-
tos, qui fuerunt litera thau à viro lineis induto conſi-
Exo.12. gnati. Omnia hæc in idem recidunt, & vnam eandem-
Num. 9. que rem meo quidem iudicio ſignificant. Agnus ille,
cuius ſanguine Iſraelitæ ſignabantur, vt vitam conſe-
querentur, abſque macula, & aſſus igne, cuius oſſa non
erant confringẽda, vt literæ diuinæ in libro Exodi me-
moriæ prodiderunt, quid niſi Chriſtum adumbrabant
Hoc voluit ſignificare diuus Ioannes, aquila illa cœle-
ſtis altiſſimorum myſteriorum penetratrix, quãdo nar-
rans non fuiſſe Chriſti crura in cruce fracta, ſubdit:
Ioan 19. *hoc factum fuiſſe, vt adimpleretur ſcriptura dicens: Os non
Eſai.53. comminuetis ex eo.* Hic eſt agnus ille immaculatus, de quo
dixerat Eſaias: *Quaſi agnus corã tõdente ſe obmuteſcet:* Qui
ait per Ieremiam: *Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur
Iere. 11. ad victimam.* De quo aiebat Baptiſta apud euangeliſtã,
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic fuit igne
Ioan. 1. amoris incenſus, & acerbiſſimorum cruciatuum flam-
mis aſſus, immolatus pro nobis in ara crucis, vt ſcelera
noſtra ſuo ſanguine expiaret, nóſque ad veram terram
promiſſionis perduceret. Qui nõ fuerint eius ſangui-
ne inſigniti, qui eius mortis non habuerint memoriam
animis impreſſam, eã credentes, in eaq; remediũ noſtrũ
collocantes, qui eius charactare, quẽ ipſe nobis impri-
mit per baptiſmi ſacramentũ, qui character non eſt ſi-
cut in ſubiecto in animæ eſſentia, ſed in eius potentia,
non fuerint ſignati, vitam æternã nequaquam adipiſ-

centur. Demus igitur operam, vt non ſolùm indelebi- Luc. 10.
li charactare ſacramentali, ſed etiam ſigno gratię ſimus
conſignati, ſi voluerimus, vt ſit Deo gratum obſequiũ
noſtrum. Huiuſmodi erant hi, quos ſeruator noſter
miſit concionaturos, qui ideo erant ſeptuaginta duo,
qui erant veluti ſol mundum illuſtraturi: cùm autẽ ſol
viginti quatuor horis orbem ſuum perficiat, illi autem
fidem Trinitatis prædicarent, debebant eſſe ter vigin- Apoc. 7.
ti quatuor: numera ter viginti quatuor, inuenies ſep-
tuaginta duos. Hos ſignauit dominus fidei ſigno, &
ſpei, & charitatis. Et qui in gratia ſignati migrant è vi-
ta mortali, vitam immortalem conſequuntur. Hoc ſi-
gnum habebant in anima impreſſum omnes illi, quos
vidit in gloria diuus Ioannes pulcherrimis ornamẽtis
magnificentiſſimè munitos. Id abſq; dubio eſt, quod
ait hoc loco Ezechiel, illos ſolùm fuiſſe ſeruatos ad vi-
tam, qui erant litera thau in frontibus inſigniti. Litera
hæc thau eſt vltima Hebraici alphabeti, velut omega
alphabeti Græci. Et quoniam ω eſt finis literarum, ſo-
lent Græci per hanc literam finem ſignificare. Vnde
ait in Apocalypſi Deus noſter, *Ego ſum α, & ω, principiũ* Apoc 1.
& finis. Et quemadmodum apud Græcos hac litera ω
ſignificatur finis, quia eſt finis eorum alphabeti, ita
quoque litera thau, apud Hebræos, quoniam eorum
alphabeti eſt etiam finis. Accedit ad hoc, quòd ipſa li-
tera thau ſignificat finem & conſummationem, vt in
libro de nominibus Hebraicis aſſerit diuus Hierony-
mus: omnes enim literæ Hebraicæ ſuas habent ſigni-
ficationes. Cùm autem Chriſtus ſit finis iuxta locum
quem modò citaui ex Apocalypſi, & iuxta id, quod ait
diuus Paulus in Epiſtola ad Romanos: *Finis legis Chri-* Rom. 10.
ſtus eſt, apertè concluditur eum eſſe, quo debemus eſſe
conſignati. Hoc ipſum ait ille in Canticis Cãticorum: Cant.8.
Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, Acſi dicat: ſige me
in corde tuo tanquam ſcopum, quò tendãt omnis tela
tuarum cogitationum, verborum & operum. Hoc ſi-
gnum eſt illud Lamnaſſeach, quod Dauid præponit vt
titulum multis in pſalmis, pro quo ſeptuaginta verte-
runt in finẽ innuentes fuiſſe pſalmum illum compoſi-
tum & cantatum in honore Chriſti, eiúſque gloriæ de-
dicatum, qui Chriſtus finis eſt ſcopus, & ſignum in
corde noſtro. Si enim cor noſtrum fuerit hoc ſigno
impreſſum, ſi fuerimus Chriſti ſanguine decorati, ſi e-
ius mortis memoria ex animo noſtro non exciderit, ſi
eius charitatem in animo habuerimus ſculptam, ſi hac
imagine, hoc ſigno, hac litera thau, ſi deniq; ipſo Chri-
ſto fuerimus inſigniti, erimus in æterna beatitudine
conſtituti. Qui fieri poteſt, vt vitam conſequamur, niſi Ioan. 14.
eo, qui eſt vera vita, ſimus conſignati? Hæc ſunt inſi-
gnia, quibus gloriabatur diuus Paulus, dicens in epi-
ſtola ad Galatas: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo* Gal. 6.
porto. Hic, qui nos ſignat Chriſtus eſt, ita enim ait Apo-
ſtolus in epiſtola ſecunda ad Corinthios: *Qui vnxit nos,* 2. Cor.1.
*Deus eſt, & qui ſignauit nos & dedit pignus Spiritus in cor-
dibus noſtris.* Signat autem nos non ſolùm charactere
ſacramentali, qui nũquam ex anima deletur, ſed etiam
gratia ſua, quæ deleri poteſt, & amitti per peccatũ: eſt
enim gratia in anima ſicut quædam forma habens eſſe
completũ in ea, character autẽ vt quædã virtus inſtru-
mentalis à Chriſti ſacerdotio deriuata: vt grauiter &
ſapienter aſſerit in tertia parte diuus Thomas, decus
Aquini, & ordinis prædicatorum fulgentiſſima gem-
ma. Signat igitur nos Chriſtus ſua gratia, ſua charita-
te ſeipſo: vt nos eripiat ab æterna morte, & viam no-
bis muniat ad vitam immortalem conſequẽdam. Ipſe
eſt ſignum, quo debemus gloriari, etiamſi videamus
mortales impietatibus imbutos illi repugnare. Hoc e-
nim prædixit apud Lucam iuſtus ille Simeon, cũ puerũ
Ieſum brachiis tenens, in quo ſpẽ omnem ſuã locaue- Luc. 2.
rat, has voces emiſit: *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in re-
ſurrectionem multorũ in Iſrael, & in ſignũ, cui contradicetur.*

Signum

Signum eſt, quo debemus ſignari: ſed cui à mundo contradicitur: ipſe enim amat humilitatem, mundus ſuperbiam, ipſe benignitatem, mundus auaritiam, ipſe honeſtatem, mundus incontinentiam, ipſe charitatem, mundus inuidiam, ipſe pacem, mundus diſcordiam, ipſe denique virtutem, mundus impietatem. Sed peribunt mundi amatores, ipſe verò, cui illi contradicunt, permanebit. Ita enim ait Eſaias: *Erit dominus nominatus in ſignum æternum, quod non auferetur*: Et ſignum ipſum æternum, cui contradicitur, ait in pſalmo cum patre loquens: *Eripies me de contradictionibus*
Psal. 17. *populi, conſtitues me in caput gentium.* Diuus Cyprianus contra Demetrium tractatu primo ſignum hoc ad paſſionem & ſanguinem Chriſti pertinere aſſeueranter affirmat, illumque duntaxat ſaluum ac incolumem reſeruari, qui fuerit Chriſti ſanguine inſignitus. Quod noſtram corroborat expoſitionem. Hæc eſt interpretatio viri lineis induti, & ſigni thau, & ſecurium in manibus ſex virorum, quam exiſtimo eſſe veram & germanam. Nos autem ſtudeamus, vt ſemper ſimus Chriſto, eiuſque gratia ſignati, ipſumque Chriſtum amplectamur, atque tam firmo propoſito teneamus, vt eius amorem nihil à nobis auferat, eiuſque memoriam ex animo noſtro nulla vnquam deleat oblinio. Poteris, per virum lineis ſiue podere veſtitum intelligere ſacerdotem, qui inſtrumentaliter abſoluit: & ſacramenta gratiam conferentia miniſtrat. Qui etſi vita & exemplo candori ſuo non reſpondeat, non tamen eius ſacrificium nocet aliis, ſed illi: valet enim illius ſacrificium ex opere operato, licet non ex opere operantis. Mali bona miniſtrantes ſe tantummodò lædunt. Vt enim fax accenſa ſibi detrimentum infert, aliis autem in tenebris lumen præfert, alios illuſtrat, ſeipſam verò vrit, & vnde aliis exhibet commodum, inde ſibi præbet diſpendium, ſic ſacerdos, qui fuerit vitiis coinquinatus, & lethalibus criminibus aſtrictus, ſibi exitium machinabitur ſacramenta miniſtrans, alios autem illuſtrabit. Et quamuis in ſancto miſſæ ſacrificio, ſi eam in mortifero peccato celebrat, iudicium ſibi manducat & bibit, impetrat tamen à Deo, quo pro offerentibus petit, ſimilis procuratori captiuorum, cui eorum contemplatione pro quibus petit, largè datur eleemoſyna, cùm tamen ipſi pro ſe petenti nihil daretur. Debet tamen ſacerdos eſſe tanta virtute præditus, tanta charitate munitus, vt iudicem alij, quaſi lumen aliquod cæteris extinctis eius ſanctitatem elucere. Poteris præterea per literam thau mortem intelligere: cùm enim thau finis ſit alphabeti, & mors finis ſit vitæ, poteris meritò per eam literam interitum ſignificare. Erit igitur ſenſus, vt moriantur, qui mortem non habent in memoria impreſſam, & viuant, qui cogitant, & memoria ſæpenumero repetunt, ſe eſſe morituros. In mortem incidunt æternam, qui mortis temporalis obliti ita degunt, ita ſe labiis peſtilentibus contaminant: acſi nunquam eſſent è vita exceſſuri. Id vult eccleſia ſignificare, cum feria quarta cinerum nos ſignat cinere & puluere, dicens: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Hic cinis eſt thau Ezechielis, hæc eſt memoria mortis, quæ numquam nobis debet excidere ex mente. In illius diei euan-
Matth. 6. gelio ait Chriſtus, vt caput vngamus, & eccleſia nobis illud cinere vngit, tanquam pretioſo & odorifero vnguento. Sunt qui per literam thau intelligant crucem, aſſerentes literam hanc apud Hebræos crucem eſſe: ſed longè falluntur opinione, nullam enim habet crucis figuram: ita enim ſcribitur ת. Niſi dicat mutatos eſſe literarum characteres apud Hebræos, & manſiſſe apud Samaritanos, nam diuus Hieronymus aſſerit ſua ætate vſos fuiſſe Samaritanos cruce quadam loco huius literæ. Sed iam tempore diui Hieronymi iidem erant characteres apud Hebræos, qui nunc ſunt. Et ſi locus hic omnes has recipiat interpretationes, tamen prima mihi videtur litteræ accommodatior, & diuini vatis inſtituto conuenientior, & ob diuinarum authoritatum conſonantiam præſtantior. Quare eam amplector, exiſtimans non eſſe alias cum illa conferendas.

l *Super frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus.*] Hi ſignantur thau, & ſeruantur ad vitam, qui mundi ſcelera aduerſus Deum admiſſa deplorant, & ob ea mœrore afficiuntur. Væ illis, qui blaſphemias in Deum videntes non ſolum eas prætereunt, ſed quod capitalius eſt, gaudio afficiuntur. Samuel planxit Saulem, & querula voce, 1. Reg. 15. & 16.
qua ſuum ſignificabat dolorem, eius in Deum inobedientiam lamentabatur. David aliorum ſcelera la- Psal. 118.
chrymis proſequebatur, dicens: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam domine.* Iere. 9.
Ieremias perfuſus lachrymis, & totus deditus lamentis aiebat: *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei.* Diuus Paulus afflictionem ſuam ob Iudæorum cæcitatem, & in Deum impietatem & per- Rom. 9.
fidiam iis verbis in epiſtola ad Romanos oſtendit: *Triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo: optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.* 2. Cor. 5.
Et in ſecunda ad Corinthios: *Qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati.* Luc. 19.
Et Chriſtus Deus noſter videns ingratam ciuitatem, & flagitiis coopertam, quæ erat ob ſcelera perfidiamque euertenda, fleuit ſuper illam. Si Chriſtus lachrymas fudit, ſi iniuriis affectus, vulneribus traiectus, ad mortem acerbiſſimam falſis Hebr. 5.
criminibus vocatus, cum clamore valido & lachrymis preces Deo patri pro nobis obtulit, vt ait Apoſtolus, cur nos non plorabimus? Cur delicias, voluptates, & falſam mundi gloriam quærimus? Pudeat membra, quibus caput ſuum exhibetur ingloriũ, ſectari gloriam: pudeat ardenter concupiſcere fallacem & fugacem corporis pulchritudinem, cùm eius Deus fuerit affixus cruci vſque adeò vulneratus, vt non eſſet ei ſpecies nec decor, de quo ait Eſaias: *Vidimus eum, &* Esai. 53.
non erat ei aſpectus, & deſiderauimus eum: deſpectum, & nouiſſimum virorum. Intueamur caput noſtrum ſpinis circundatum, & non optabimus membra fieri delicata. Deploremus mundi flagitia admiſſa aduerſus Deum noſtrum, vt ſuper nos gementes & dolentes ſuper cunctis abominationibus ſit litera thau perpetuo ſculpta. At nos contumelias in Deum iactas, & impia aduerſus ipſum facinora prætermittimus, ſi autem ipſi vel ſolo verbo vulneremur, & in eos, à quibus fuimus iniuria laceſſiti, impetum facimus. O cæcam noſtram vanitatem, ô vanam cæcitatem, ô ſuperbiam intolerandam! Chriſtus Deus noſter iniurias ſuæ humanitati illatas toleranter ferebat, eas autem, quæ diuinitatem directè reſpiciebant, non prætéribat. Hinc effectum eſt, vt primas duas diaboli tentationes à diuo Matthæo relatas æquo animo ferret, & Matt. 4.
dæmoni placatè reſponderet, tertiam vero, in qua diabolus cultum & obſequium diuinitate debitum ſibi arrogare & aſſumere volebat non tulit, quin potiùs tentatori durè reſpondit, dicens: *Vade Satana: ſcriptum* Deut. 6.
eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Lege diuinas literas, & replica annalium memoriam, inquire ſanctorum patrum hiſtorias, & inuenies paſſim viros pietate illuſtres, animi magnitudine præcellentes, & diuina charitate præſtantes, ob aliorum ſcelera, quibus Deus offendebatur, oculos ſuos con- Similitudo.
uertiſſe in viuarum lachrymarum fontes. Vt hydria aut ampulla liquore plena, ſi fuerit ſubitò reuoluta, liquorem fundit, ſic pium cor lachrymarum plenum,

ſi, dolore moueatur ob illatas Deo contumelias, ſtatim veluti à ſummo ad imum reuoluitur, vimque lachrymarum profundit. Ob iniurias in Deum iactas diluuium ex oculis emittunt iuſti, ſuas autem moderatè & placatè tolerandas ducunt. Hæc eſt vera humilitas, hæc eſt Christiana philoſophia ſe deminere & *Similitudo.* abiicere, Deum autem ſummis laudibus efferre, & magnificentiſſimis honoribus pro viribus extollere. Vt qui ſcapham aut cymbam perticis per fluuium ducunt ob flatus proſperi defectum, currunt per eam à prora ad puppim deorſum, vt aſcendant ſurſum: reuertuntur retrò, vt vltrà progrediantur, ſic nos ſi voluerimus aſcendere ſurſum, deſcendamus deorſum per cordis ſubmiſſionem & humilitatem: regrediamur retrò per fragilitatis noſtræ conſiderationem, vt in ſublime progrediamur. Nam, vt ait Chriſtus Deus *Luc 14.* noſter, *Qui ſe exaltat, humiliabitur, qui ſe humiliat, exaltabitur.* Non ait: qui corpus, aut veſtes humiliat, ſed *qui ſe humiliat*, qui cor ſuum, qui ſeipſum abiicit, & demittit. Debet enim humilitas eſſe vera, non ficta, *Similitudo.* more eorum, qui animi fingunt ſubmiſſionem, vt alios fallant, & mundi gloriam aucupentur. Quemadmodum feræ prædam inuaſuræ ſe inclinant, vt fortiore conatu in eam irruant, & inſiliant, ſic ſuperbi & *Pſal. 9* flagitioſi homines vafri & callidi ſe aliquando demittunt, & ſupplices gerunt, vt hac virtutis ſimulatione ſimplices decipiant, ſibi dignitates acquirant, aliis verò excidium machinentur. Id voluit diuinus vates ſignificare, cùm de ſuperbo & impio loquens dixit: *Inclinabit ſe, & cadet, cum dominatus fuerit pauperum*, vel vt poteſt verti ex Hebræo: *Inclinabit ſe, & ſupplex incuruabitur, vt fortius dominetur in pauperes.* Nos nó ita, ſed veram animi ſubmiſſionem amplectamur, eumque imitemur, qui ait. *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Detractiones in vitam noſtram immiſſas, ventos in nos excitatos, iniurias innocentiæ noſtræ conflatas, quibus improbi contendunt bonorum virorum ſplendorem maculare floremque virtutis infringere, dimittamus, & facile illis condonemus, iniuriis verò Deo factis conemur reſiſtere, eáſque lachrymarum crebritate deplorare, vt ſimus inſignes chari ſuſpiria educentes, & nos ipſos dolore lacerantes, ſuper abominationibus aduerſus Deum perpetratis: quò mereamur vitam adipiſci, vbi nullo dolore ſimus affecti, ſed bonorum omnium copia cumulati. Diuus Auguſtinus libro ſecundo contra epiſtolam Parmeniani ita ait: Cum idem morbus plurimos occupauerit, nihil aliud bonis reſtat, quàm dolor & gemitus, vt per illud ſignum, quod Ezechieli ſancto reuelabatur, illæſi euadere ab eorum vaſtatione mereantur. Quæ verba ſunt in ſacros canones relata 23. quæſt. 4. Non poteſt eſſe.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. IX.

1 Appropinquauerunt viſitationes vrbis. *Pro viſitationibus eſt in Hebraico* פקדות *pecudoth, à verbo pacad, quod ſignificat viſitare, vt in pſalmo:* Deus virtu-
Pſal. 79. tum conuertere, reſpice de cœlo, & viſita vineam iſtam, *Significat etiam punire, vt Numer. 14* Qui viſitas
Num. 14 peccata patrum in filios. *Significat quoque recordari. Et*
Zach. 10. *ita vertunt nonnulli illud Zacharia:* Viſitauit dominus exercituum gregem ſuum. *Pro quo Thargum habet:* Recordatus eſt dominus virtutum populi ſui. *Eodem mo-*
Gen. 21. *do interpretatur locum illum Geneſeos,* Viſitauit dominus Saram, *Significat præterea ſcrutari, vt apud Iob:* Quis
Iob. 36. poterit ſcrutari vias domini? *Quaſi dicat, nemo poteſt etiam verti? Quis ſuper eum viſitabit vias eius? Acſi dicat: Quis maior Deo eum corrigere poteſt? Significat demum præficere. Vnde pacas ſignificat præpoſitum & præfe-*
4 Reg. 25. *ctum, vt 4. Reg. 25.* Qui erat præfectus ſuper bellatores viros. Ideo *pecudoth ſignificat vrbium præfecturas, & ipſos præfectos. Eam ob cauſam hic Ezechielis locus poterat transferri.* Appropinquauerunt præfecti ciuitatis. *Ita tranſtulit Pagninus. Pro quo paraphraſis Caldaica habet.* Appropinquauerunt conſtituti ſuper ciuitatem. *Hi impios trucidarunt, pios autem ſuperſtites reliquerunt. Tales debent eſſe iudices, & prætores, & cæteri iuſtitiæ miniſtri: verſatur enim iuſtitia in hominum ſocietate tuenda, tribuendóque ſuum cuique, & denique remuneratione & animaduerſione: quam ob cauſam legiſlatores pręmia proponunt virtutibus, & ſupplicia vitiis. Hac ratione ductus Solon Athenienſium legiſlator rempublicam duabus rebus dixit contineri præmio, & pœna. Hæc eſt legum ſumma. Archidamus interroganti cuidam quinam eſſent Spartanæ ciuitatis præfecti, reſpondit: leges, ac legitimi magiſtratus. Ciconia ſerpentes dilacerat, & animalia venenata ex cauernis extrahit, & interficit, quæ in eo hieroglyphicum eſt iuſtitiæ, quæ in homines ſceleribus imbutos animaduertit, & eos, qui virus flagitiorum ſuorum in alios infundunt, grauiter punit. Habet etiam hæc ales proprietatem hanc, vt parentes ſenectute defectos viciſſim alat, & volandi poteſtate priuatos humeris ſuis geſtet: quæ in eo pietatis ſymbolum gerit. Vide de Ciconia Plinium lib. 10. cap. 23. Iſidorum de natura auium, & libro 12. etymologiarum cap. 7. Criniium lib. 4. cap. 13. Pierium Valerianum in hieroglyphicis. Quibus in locis huius alitis bellum aduerſus ſerpentes & venenata reptilia, & pietatem erga parentes videbis. Eam ob cauſam ſolebant veteres ſapientes ſuper regum ſceptris imaginem ſculpere Ciconiæ, vt refert Suidas, innuentes debere principes, & qui reſpublicas gubernandas ſuſceperunt, iuſtitiam, & miſericordiam colere, improbos punire, & in viros pietate, & virtute præditos beneficia conferre. At nunc multi iudices & rectores, & cæteri iuſtitiæ miniſtri, vt ea adipiſcantur, quæ cupiunt, iuſtitiam omnem peruertunt. Quid refert eſſe regem iuſtitia præſtantem, ſi eius famuli iuſtitiæ adminiſtratores ſunt auari, & iniuſti, & immenſa cupiditatis ſtimulis concitati? Vt ſtatua Nabuchodonoſoris, etſi caput haberet aureum, ruit tamen, & fuit penitus confracta*
Danie. *quia pedes habebat luteos, qui cùm fuerunt lapide tacti, totam machinam euerterunt: ſic iuſtitia cadit ſæpenumero, quia etſi princeps, qui rectè caput appellatur, ſit iuſtus, & ex auro virtutis veluti conflatus, adminiſtratores tamen iuſtitiæ fictiles ſunt, terram & lutum imitantes & muneribus ac largitionibus mouentur, ob quarum cupiditatem vendunt ſententiam, & præcipitant iuſtitiam: & tacti lapide aliquo pretioſo monili aureo, vaſibus auro fulgentibus, cælato auro, & argento, magna pecuniarum copia, aut aliis huiuſmodi muneribus omnia iura diuinaque humana peruertunt. Et quamuis hoc ita ſe habeat, credo tamen multos eſſe iuſtitiæ miniſtros rectos, qui ad certam rationis normam dirigentes, momenta officiorum perpendentes, iuſtitiam vitiorum expultricem nullo iure violantes. Sed ego in illos inuehor duntaxat, qui veri iuris, germánaque iuſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullam tenent, vmbra tantùm vtuntur, quam vtinam ſequerentur: ſunt enim nonnulli non ſolùm à iuſtitia, ſed etiam à iuſtitiæ vmbra alienati. At hi, de quibus loco hoc agit Ezechiel qui appropinquauerunt vt viri præfecti, iuſtitiam ſimul cum miſericordia rectè exercuerunt.*

2 Et vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. *Pro vaſe eſt in Hebraico* כלי *cele, quæ dictio præterea, quæ diximus in explanatione armaturam ſignificat*

vt

Gene. 27 Sume arma tua. Et ca. 39. Vaſa iniquitatis bel-
27. lantia. Ideo poterat verti locus hic: Et vnuſquiſqoc teoe-
bat manu arma ad interficiendum: ſiue interfectionis:
39. pro quo eſt Hebraico משחתו maxchetho, à verbo xachah,
quod ſignificat interficere, diſperdere, delere, & corrumpere.
Idque ait Oſeas, aut potiùs Deus per illum. Perditio tua
Iſrael, tantummodo in me auxilium tuum: poteſt verti
6. ex Hebraico: Perdidit te ô Iſrael, & ſubaudiendum, vitulus:
vt ſit ſenſus, Vitulus, quem coluiſti ô Iſrael, te euertit: ego
ſum, qui tibi poſſum ferre opem, & mittere auxilium, non au-
tem idola tua. Hunc locum ita tranſtulit paraphraſtes Chal-
deus vt dicat dominus: Quando tu ô popule Iſraelitice perde-
bas opera tua, dominabantur tibi gentes, quando verò reuer-
teris ad legis obſeruantiam, ego tibi eram auxilio. Colens
idola vincebaris, colens me ipſum reportabas victoriam. Et
5 vbi ait ſcriptura libro quarto Regum abſtuliſſe Ioſiam idola,
quæ erant ad dexteram partem montis offenſionis, pro offen-
ſione eſt eadem dictio, quæ hoc loco apud Ezechielem. Et pro
offenſione poterat verti, perditio, ſiue interfectio, ſeu neſtru-
Ita enim appellabatur mons Oliueti ob idololatriam, quæ
recebatur. Nam explicare volens Thargum, quis eſſet
mons ille perditionis ſeu offenſionis, montem oliuarum tran-
ſtulit, quia hominibus perniciem moliebatur, eorū animas per-
dens ob idolorum cultum. Ita etiam appellat Ieremias Baby-
lonem, quæ erat hominum contaminatrix, ob idololatriam, &
varia vitiorū genera, quibus ſe homines coinquinabāt. Nam
capite 51. vbi diuinus vates inuehitur in Babylonem vatici-
natus de eius excidio & euerſione, pro eo quod nos h bemus:
Ecce ego ad te mons peſtifer, eſt in Hebraico nomen hoc
maxchith, quam ob cauſam poteſt etiam conuerti. Ecce ego
aduerſus te mons perditionis, ſeu, interfectionis, ſeu,
corruptionis. Quanquam Babylon erat in planicie ſita, teſte
Strabone, libro primo, & Herodoto libro etiam primo, tamen
vocatur mons perditionis ob ſcelerum magnitudinem: quam
13. ob cauſam eam interpres Latinus montem peſtiferum meritò
appellauit. Et Eſaias eam montem vocauit caliginoſum: Et
noſter Ezechiel gladios ſeu ſecures, quibus ſcelerati fuerunt
interfecti, vaſa vocat interfectionis. Et paulò poſt repetens
eandem ſententiam ait: Et vniuſcuiuſque vas interitus in
manu eius, vbi pro interitu non maxchith, vt anteà, ſed
mapatſo poſuit. Eſt enim à verbo mapats, quod ſignificat con-
terere, frangere, diſperdere, allidere, vt in pſalmo, Beatus
136 qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram. Ac ſi
dicat: Beatus ille erit ô ciuitas Babylon qui filios tuos paruu-
los, quin infantes tuos crudeliter occiderit. Prędixit Pſalmo-
graphus calamitatem, quæ poſtea fuerunt Babylonij oppreſſi,
cùm eos Cyrus euertit, & occidit, & in acerbiſſimos crucia-
tus adduxit, eorum filios à ſinibus & pectoribus matrum
auulſos ad duros lapides comminuens, vt ad eos alliſi imma-
niter interficerentur.

3 Attramentarium ſcriptoris ad renes eius. Aquila
eodem ferè modo tranſtulit: ita enim habet. Attramentariū
ſcribæ ad lumbos eius. Symmachus vertit: Tabolas ſcri-
ptoris habet in renibus ſuis. Tabulis quondam pro libro
vtebantur ſcribæ. Hic eſt liber quem habet Chriſtus, in quo
ſunt ſcripti viri ad gloriam prædeſtinati. Eſt enim ex vſu
Exo. 32. ſcripturarum perſpicuum eſſe apud Deum librum quendam
vitæ, de quo aiebat Moyſes: Aut dimitte eis hanc noxam,
68. aut dele me de libro, quem ſcripſiſti. Et pſalmographus,
10. Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcri-
bantur. Et Chriſtus Deus noſter: Gaudete, quod nomina
veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Et de hoc libro intelliguntur
19. nonnulli id, quod Chriſtus ait in pſalmo: In capite libri ſcri-
10 ptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam. Et in
Apocalypſi ait diuus Ioannes: Qoi nō eſt ſcriptus in libro
vitæ miſſus eſt in ſtagnum ignis. Eſt autem hic liber diui-
na præſcientia. Vt in ſpeculo apparent formæ ſenſibiles, ſic in li-
bro relucent veritates intelligibiles. Vnde diuina præſcientia,
in qua relucent omnes veritates, liber vocatur in quo lege-
runt diuini vates, & Chriſti diſcipuli, quorum mentes
Deus diuinæ ſcientiæ ſplendore illuſtrauit, & diuino amore
mirabiliter incendit, vt in corporibus humanis vitam cœle-
ſtem imitantes futura prædicerēt, & in ſuis moribus & actio-
nibus diuinæ bonitatis effigiem quodammodo adumbrarent.
Apparet Chriſtus cum libro, vbi ſuos ſcribebat: ideo iuxta
Symmachi verſionem librum portat, ſiue tabulas ſcriptoris, &
iuxta noſtram editionem attramentarium ad renes. Pro quo
ſeptuaginta interpretes habent: Et zona ſaphiri ſuper lum-
bos eius. Eſt autem ſaphirus lapis pretioſus coloris aerij au-
reis punctis collucens, de quo agit Plinius lib. 37. Et hic lapis
erat in ornamentis principis ſacerdotum, vt in Exodo diuina Exo 28.
litera teſtantur, nimirum in rationali quadrato, in quo erant
duodecim lapides cum nominibus filiorum Iſrael. At zona
ſummi ſacerdotis legalis non erat ſaphirina, ſed erat cincto-
rium quoddam opere plumarij, ſiue baltheus, de quo in Exodo
multa dicuntur. Hic baltheus erat in ſimilitudinem pellis
colubri, quis exuit ſenectutem, polymita arte diſtinctus, vt
aſſerit diuus Hieronymus epiſtola ad Fabiolam de veſte ſa- Exo. 28.
cerdotali. At baltheus hic, quo erat Chriſtus ſuccinctus, ſa- Exo. 29.
phirinus eſt, & longè pretioſiſſimus: vt oſtenderetur multò Exo 39.
eſſe præſtantius Chriſti ſacerdotium legali illo & Aaronico:
nam legis ſacerdos offerebat vitulos, Chriſtus autem obtulit
ſeipſum, nobis corpus ſuum ſacratiſſimum, & ſanguinem
pretioſiſſimum ſub ſpeciebus panis & vini relinquens, & ſe in
crucis ara pro nobis hoſtiam deuouens ac conſtituens.
Fuit enim, vt dicitur in pſalmo, ſacerdos in æternum
ſecundum ordinem Melchiſedech. Significat quip- Pſal. 108:
pe Melchiſedech regem iuſtitiæ, qui rex erat Salem, quę
pacem ſonat, iuſtitia enim & pax oſculatæ ſunt. Et erat Pſal. 84.
ſine patre & matre: quę omnia Chriſto conueniunt. Ipſe
enim eſt rex iuſtitię & pacis, ſine matre ſecundum genera- Hebr. 7.
tionem diuinam æternitatis, de qua dixit Eſaias. Genera- Eſa. 53.
tionem eius quis enarrabit? ſine patre verò ſecundum
temporalem ex immaculata ſemper virgine Maria abſque
virili operatione. Adumbrauit prętereà Melchiſedech
Chriſtum Deum noſtrum, quòd panem obtulit & vinum
in ſignum ſacramenti Euchariſtiæ, quod Chriſtus erat con-
ſtituturus. Ideo non zona opere plumarij contexta præ-
cinctus apparet ſacerdos noſter ſecundum ordinem Melchi-
ſedech, ſed zona ſaphirina pretioſa. Ea illum vidit indu-
tum & præcinctum diuus Ioannes, dicens in Apocalypſi:
Vidi in medio ſeptem candelabrorum ſimilem filio Apoc. 1:
hominis veſtitum podere, & præcinctum mammillas
zona aurea. Significat autem zona aurea dignitatem non ſo-
lum ſacerdotalem, ſed etiam regiam, de qua dixerat regius
vates: Dominus regnauit, decorē indutus eſt, indutus
eſt Dominus fortitudinē, & præcinxit ſe. Et alibi: Ego Pſal. 92:
autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem Pſalm. 2.
ſanctum eius. Aſpicis igitur Chriſtum regem eſſe & ſacer-
dotem, indutum lineis, & ſaphirina zona præcinctum.

4 Et gloria Dei Iſrael. Pro Deo eſt in Hebraico, אלהי
elohei in regimine. Dictio eſt elohim, quæ Deum ſignificat, vt Geneſ. 1.
Geneſis primo: In priocipio creauit Deus cœlum &
terram: Elohim eſt in plurali, & ferè ſemper in eo numero
inuenitur, vt trium perſonarum in diuinis deſignet diſtin-
ctionem. Significat etiam angelos, vt in pſalmo: Minuiſti
eum paulò minus ab Angelis. Pro quo quidam verterunt:
Minuiſti eum paulò minus à Deo. Sed quorſum opus eſt
recedere ab ea tranſlatione, quam ſequitur diuus Paulus Pſalm 8.
Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos, vbi hunc locum de Chriſto Hebr. 2.
interpretatur, qui ratione humanæ naturæ minoratus eſt ab
Angelis, quæ tranſlatio eſt eccleſiæ authoritate confirmata.
Imò Dauid Kimhi inſignis inter Hebræos commentator ſe-
quitur verſionem ſeptuaginta interpretum, quam diuus
Paulus citat, & exponit, & quam eccleſia comprobat & con-
firmat: teſtatur enim hic Rabbinus poſitum eſſe hoc loco elo-
him pro Angelis. Eodem modo in alio Pſalmo: In conſpectu Pſal. 137:
Angelorum pſallam tibi. Prætereà ſignificat iudices: vnde
id, quod eſt in libro Exodi: Quod ſi dixerit ſeruus: Diligo Exo. 21.
dominum meum, & vxorem, ac liberos, non egrediar
liber: offeret eum Dominus diis, poterat verti: Offeret
eum Dominus iudicibus, & ita habet Chaldea paraphra-

ſis: nam pro diis in Hebraico eſt elochim. Eodē modo, id quod eſt capite ſequente: Diis non detrahes, transferri poteſt: Iu-
Exo.21. dices non vulnerabis maledictis. Et rectè quidem in verſione noſtra pro iudicibus poſuit Latinus interpres Deos, quoniam debent iudices iuſtum Deum in terris modo ſuo repræſentare: nā iuſtitia legis veíque finis eſt, lex iudicis opus, iudex imago quædam Dei eſt vniuerſa gubernantis. Hāc au-
Simile. tem imaginem conſequitur iudex non Phidię, & Polycleti induſtria, ſed iuſtitię exercitatione, qua hominum vitę appoſita veluti fabrile leuigatorium, quod rectum eſt, non contingit, quod verò tumens & nodoſum, & ſuperuacaneum eſt recidit. Cùm igitur elohim ſignificet Deum, quid mirum ſi iudicem Dei imaginem quādam repræſentantem ſignificet? Sed cùm in literis diuinis Deus multis nominibus vocetur, illud eſt aduertendum, elohim ſignificare Deum iudicem, vt punit, & flagitioſos vlciſcitur: deriuatur enim à verbo alach, quod maledicere: & execratoriè iurare, & vlciſci ſignificat. Quam ob cauſam hoc loco Ezechiel inducens Deum aduerſus Iudæos iratum, præcipientem viris vaſa interitus manu tenentibus, vt per mediam Hieroſolymam tranſirent, omnéſque interficerent, qui non eſſent litera thau ſignati, eum vocat elohim. Sed dices: Qui fieri poteſt, vt elohim Deum ſignificet iudicem, & vindicem, cùm in mundi conſtitutione Moyſes eum efferat ſub nomine elohim, ita enim ait. In principio creauit elohim cœlum & terram. Ibi enim creationis meminit ſcriptura, non vltionis. Huic obiectioni reſpondendum exiſtimo, idco Moyſem Deum hoc nomine appellaſſe, vt Dei timorem & prouidentiam cum creatione conculcaret: Ac ſi diceret: Res, quas vides, ille produxit, qui non ſolùm rerum, ſed etiam punitionum eſt author: qui poteſt malè geſta punire. Ille qui res omnes creauit, in eos grauiter animaduertet, qui illis fuerint intemperanter abuſi. Ita nodum hunc ſoluit in ſuis commentariis in Geneſim Hieronymus ab Oleaſtro, qui elapſis diebus obiit ſuum diem non ſine multorum dolore. Fuit eius mors luctuoſa ſuis, acerba patriæ, grauis viris doctis cum viderint è vita migrare virum ſapientia, & eruditione, & Chriſtiana pietate præſtantem, & eximium quoddam ordinis prædicatorum ornamentum. Primum Dei nomen eſt El, ſecundum Eloha, & Elohim, tertium Tſabbaoth, quartum Helion, quintum Aſeribie, ſextum Adonai, ſeptimum Ia, octauum Iehouah, nonum Saddai. Habet etiam Deus multa alia nomina, de quibus vide Martinum Cantapetrenſem virum hac noſtra ætate eruditiſſimum libri ſecundi capite ... ndo ſuarum hypothipoſeon, quem librum edidit Salmantica, vbi ſacrorum bibliorum tribus in linguis primarius ... perpetuus interpres.

---

[a] Et illis dixit [b] audiente me: Tranſite per ciuitatem ſequentes eum, & percutite. Non parcat oculus veſter, neque miſereamini. Senem, adoleſcentulum & virginem, paruulum, & mulieres interficite vſque ad internecionem. Omnem autem, ſuper quem videritis Thau, nec occidatis: & [c] à ſanctuario meo incipite. [d] Cœperunt ergo à viris ſenioribus qui erant ante faciem domus. [e] Et dixit ad eos: [f] Contaminate domum, & implete atria interfectis, & [g] egredimini. Et egreſſi ſunt & percutiebant eos qui erant in ciuitate. Et cæde completa [h] remanſi ego, [i] ruiq; ſuper faciem meam, & clamans animo, Heu, heu, heu, domine Deus: ergóne diſperdes omnes reliquias Iſraël, effundens furorem tuum ſuper Hieruſalem? Et dixit ad me: [k] iniquitas domus Iſraël & Iuda magna eſt nimis valde, & [l] repleta eſt terra ſanguinibus, [m] & [l] ciuitas repleta eſt auerſione. Dixerunt enim: [n] Dereliquit dominus terram, & dominus non videt. Igitur & meus non parcet oculus, neque miſerebor. [o] Viam eorum ſuper caput eorum reddam. [p] Et ecce vir, qui erat indutus lineis, qui habebat attramentarium in dorſo ſuo, reſpondit verbum dicens: Feci, ſicut præcepiſti mihi.

a *Et illis dixit.*] Nimirum ſex viris, qui vaſa interitus manibus tenebant.

b *Audiente me.*) Pro quo paulò antè dixit: *In auribus meis.*

c *A ſanctuario meo incipite.*) Hoc eſt, ab iis, qui in templo meo idola colunt. Vel à ſanctuario, hoc eſt, à ſacerdotibus & leuitis. Grauiùs peccat ſacerdos, ſi in crimen aliquod incidit ob exemplum: & muneris obligationem, quam laicus idem ſcelus admittens. Ideo
Matt.4. diabolus voluit Chriſtum in templum ducere, quia eum optabat ex pinnaculo præcipitare: maior enim eſt eorum ruina, qui in templo Dei ſunt, hoc eſt, qui ſacerdotio ſunt aucti, quàm eorum, qui non ſunt ſacris initiati. Hanc Ezechielis ſententiam profert alijs verbis in prima epiſtola ſua beatus Petrus inquiēs:
1 Pet. 4. *Tempus eſt, vt incipiat iudicium à domo Dei.* Diuus Hie-
Malach. 3. ronymus explicans verba illa Malachiæ: *Et purgabit filios Leui:* ita ait: Tempus enim eſt, vt iudicium à domo Dei incipiat. Et alibi ſcribitur: *A ſanctis meis incipite.* In filiis autem Leui omnem ſacerdotalem intelligit dignitatem. Hæc ille. quibus verbis per filios Leui, & per domum Dei, & per ſanctuarium Dei ſacerdotes intelligit, Habentur verba hęc 50. diſt. cap. Et purgauit.

d *Cœperunt ergo à viris ſenioribus.*] Ideo exidium orſi ſunt à ſenioribus, quia illi non ſolùm grauiter Deum offendebant, quòd ipſi corrupti eſſent, ſed etiam quòd alios corrumperent, non tantum modò peccato, ſed etiam exemplo nocentes. Eam ob cauſam Deus pœnas ab illis ob execrabiliora delicta priùs expetiuit quàm ab aliis.

e *Et dixit ad eos.*) Dixit Deus tenentibus manu ſecures.

f *Contaminate domum & implete atriā interfectis.* Id eſt, polluite templum ſanguine idololatrarum, & templi atria implete corporibus, illa mortuorum. Hæc ſunt tria, de quibus diſſeruimus capite ſuperiore.

g *Egredimini.* Nimirum à templo. Vbi in templo interfecerunt ſceleratos idola colentes, præcipit illis Deus, vt regrederentur è templo, & in eos, qui erant in ciuitate irruerent, & impetum facerent. Quod ita effectum eſt.

h *Remanſi ego.*) Fuit enim Ezechiel ſignatus thau, quia hominum ſcelera aſpiciens dolebat, & vehementer angebatur.

i *Ruique ſuper faciem meam.*] Præ animi dolore, tantæque cædis ſtupore. Cur ceciderit ſuper faciem ſuam, non retrorſum, diximus ſuprà, verba illa capitis ſecundi explanantes: *Et cecidit ſuper faciem meam.*

k *Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde.*) Senſus eſt: Ideo Iudæos grauiſſime punio, inquit Deus, quia grauiſſima ſunt eorum flagitia: debent enim pœnę eſſe delictis proportionatæ: Ita enim ait Deus in Deuteron. *Pro menſura peccati erit & plagarum modus.* Et in libro Sapientiæ: *Per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.* Et per Eſaiam. *Ponam iudicium in pōdere & iuſtitiam in menſura.* Vbi vides falſum eſſe Socratis paradoxum, omnia peccata aſſerentis ęqualia eſſe, ſi q-

dem

11. 18. dem eſſet peccare tanquam tranſilire lineas? At perſpicuum eſt, grauius eſſe patrem optimum vita priuare, quàm ſeruum peſſimum. In ſeruo enim occidendo minus peccatur: in patris verò cæde deteſtabilius & capitalius, nam violatur, is, qui procreauit is, qui aluit, is, qui erudiuit, is, qui in dignitate conſtituit, is, qui ad honores & diuitias euexit. Eam ob cauſam pœna maior vni delicto debetur, quàm alteri. Aſſerebant tamē Stoici omnia crimina æqualia eſſe, quia exiſtimabant nullam eſſe vim, quæ homines magis à minoribus improbitatibus arceret, quam ſi putarent, nullum eſſe in delictis diſcrimen.

50. l *Et repleta eſt terra ſanguinibus.*) Sanguines in diuinis literis ſcelera ſignificant, iuxta illud Pſalmi: *Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ.* Hoc eſt, eripe me à peccatis commiſſis, quibus me ſubieci, & da mihi gratiam, ne illis amplius ſubiiciar. Vide hominis improbi miſeriam, qui ſe vltrò ſubiicit peccato. Nihil eſt in mūdo nobilius homine ad Dei imaginem & ſimilitudinem creato, nihil vilius peccato, quoniam non eſt ens ſed priuatio entis. Quæ igitur conuenientia eſt eſſe rem precioſiſſimam rei omnium abiectiſſimæ ſubiectam? Ideo aiebat Dauid: *Libera me de peccatis Deus Deus ſalutis meæ.* Poteris per ſanguines cædem intelligere, quam rex per nefarium ſcelus Vriæ parauit: vt ſit ſenſus: Eripe me Domine de flagitio, in quod impiè fateor incidiſſe, cùm Vriç interitum machinatus ſum: condona mihi huius cædis reatum. Vel ſic: Libera me Domine à pœna ob Vriæ mortem mihi debita. Vnde viri ſanguinum illi vocantur, qui alios vocant ad interitum, & de quibus ait pſalmographus: *Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam.* Homines humano ſanguine cruenti plerumque crudeliter occiduntur. Habere manus ſanguine plenas dicitur de homicidis, iuxta illud Eſaiæ: *Manus veſtra ſanguine plenæ ſunt,* etiam, ſi poſſit illud rectiſſimè de Chriſti ſanguine intelligi, quem perierunt Iudæi dicentes: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Poteſt igitur hic Ezechielis locus ita explanari. *Repleta eſt terra peccatis.* Vel repleta eſt Hieroſolyma cædibus & homicidiis. Vel ſic: Repleta eſt Iudæa hominū immanium interitū innocētibus machinantiū. Paraphraſis Chaldaica per ſanguines intelligit homines dignos morte, quibus Deus etſi pro ſua ſingulari lenitate diuturnam ſæpenumerò concedat impunitatem, aliquando tamen iram ſuam oſtendit ad iudicia exercenda, atque ad vim ſeueritatis ſuæ apertiſſimè declarandam. Exiſtimo tamen per ſanguines hoc loco homicidia ſignificari, quibus plena erat Hieroſolyma. Manaſſes enim ſanguinem innoxium fudit, & vt verbis vtar diuinæ ſcripturæ, *impleta eſt Hieruſalem ſanguine vſque ad os.* Sed quid cito locum vnum? Lege veterem teſtamentum, præſertim libros Regum & Paralipomenon, & inuenies paſſim viros pios & iuſtos fuiſſe ab impiis & flagitioſis per ſummum ſcelus crudeliter trucidatos. Id illis obiiciebat Saluator noſter dicēs apud Matthæum: *Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt.* Et diuus Stephanus, vt refert in Apoſtolorum actis diuus Lucas, in oratione, quā habuit apud Iudæos, ait: *Quem prophetarum non perſecuti ſunt patres veſtri? Et occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iuſti.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: *Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tētati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt.* Vt aquilarū pennæ aliarū auiū pennas ſuo tactu corrūpunt, ſic potentes & magnates Iudæorum crudelitate & impietate ſua debiles & innocentes ad excidium vocábant: & potentia ſua impiè abutebantur. Vt magna flumina, cùm extra alueū diffluunt, & propter impetuoſam aquarum alluuiem & inundationē diffunduntur, vix poſſunt agros implere, & vndis obruere, quin illis noceāt & meſſes euertāt: ſic magnæ diuitiæ, potētiæ, & dignitates cùm creſcūt impetu apud impios, & inundāt, vix reipublicæ campos operiunt, quin eos lædant, debilium opes eradicēt & innocentiū ſanguine foſſas impleant, & ſecū quicquid inuenerint, rapiant. vnde procedunt cædes, clades, ſtrages, & multorum calamitates & detrimenta. Sed illi præcipuè, qui talia inferūt aliis ſibiipſis nocēt, & neſcientes interitum conſlant, quoniam cùm alios vulnerant in corpore, ſuā animā interficiūt, ipſi ruunt in perniciē volūtariam, & ſibi ipſis æternā mortē moliuntur, cùm alios opprimunt iniuriis, innocētes autē qui eas propter Deum tolerāter ferunt, æternam gloriæ coronam adipiſcūtur. Quemadmodum ſi quidam ira commotus, & excandeſcentia perturbatus volens alium occidere, in eum iaceret precioſas gemmas & margaritas, & ingentis pretij monilia, nullum illi inferret detrimentum, qui precioſa illa colligebat, ſibique obſeruat: ita tyranni volentes viros pietate & charitate præſtantes lapidibus obruere, & ferro ac flamma vita priuare, eos calamitatibus & variis martyrij generibus premunt, quibus rebus illi gloriātur, & diteſcunt, & tolerantia muniti, omnes cōtumelias, quas æquo animo propter Deum ferūt, precioſas & inæſtimabiles diuitias eſſe rectè arbitrātur. Huiuſmodi erāt Chriſti martyres, qui cum raperentur ad ſupplicīū, ita læti progrediebantur, acſi ad excellentiſſimum variarum epularum conuiuium ducerentur. Simile.

m *Et ciuitas plena eſt auerſione*) Hoc eſt, defectione à Deo. Qui idola colunt, à Deo deficiunt ſeque amore creaturarū à creatoris amore auertunt: & ita ſe ipſos in anima occidunt. Vnde in prouerbiis ait Salomon: *Auerſio paruulorum interficiet eos.* Paruulos vocat nefarios homines, qui adeò ſtulti ſunt, vt propter res fluxas & fugaces velint amittere æternas & immortales, & Deū, qui vita eſt relinquētes, in mortē irruant æternam. Poteſt tamen locus ille ita conuerti in Latinum ſermonē ex Hebræo. *Otium ignauorum illos occidet*, eſt enim turpe otium infinitorum malorum cauſa. Prouer. 1.

n *Dereliquit Dominus terrā.*) Hoc eſt mortalia nō curat. Hoc dicebāt infideles Iudæi, qui à Deo deſecerāt.

o *Viam eorum ſuper caput eorum reddam.*) Id eſt, dabūt mihi pœnas ſuorum ſcelerum. Omnis eorum iniquitas & impia viuendi ratio in eorum caput redundabit. Iuxta eorum maleficia eos caſtigabo.

p *Et ecce vir, qui erat indutus lineis, &c.*) Hoc eſt, his geſtis dixit Chriſtus Deo patri: Mādatum tuum confeci, & opus abſolui. Qui occiderant alios, nō tale referunt, quia nūciū erat mœroris. Chriſtus ſecurim manu nō tenebat, non enim venit in mūdū, vt occideret, ſed vt vitam tribueret. *Ego veni,* inquit ille apud Ioannem, *vt vitā habeāt, & abundātius habeant.* Et rurſum: Ioan. 10. *Nō veni, vt iudicē mūdum, ſed vt ſaluificem mundum.* Id Ioan. 12. quod hic ait: *Feci ſicut præcepiſti mihi,* ait etiā his verbis apud Ioannem: *Ego te clarificaui ſuper terram: opus conſummaui, quod dediſti mihi, vt faciam. Fuit enim,* vt ait Ioan. 17. Apoſtolus, *obediens vſque ad mortē, mortem autem crucis.* Si Chriſtus non venerat, vt occideret, ſed vt occideretur, vt eius ſanguine nos vngeret & ſignaret, & redimeret, non decebat portāre gladium aut ſecurim, ſed Philip. 2. atramētarium, quo nobis ſuum ſcriberet characterē, nóſque in libro vitę deſcriberet. Ideo eo tempore voluit naſci, quo deſcribebatur vniuerſus orbis, quia ille Luc. 2. veniebat in carne, qui nos in ęternitate deſcriberet. Id docuerunt diuini vates, cùm Meſſiæ aduentum nō in rigore & ſeueritate, ſed in miſericordia & veritate futurum eſſe prædixerunt. Dauid diuino ſpiritu afflatus Dei filium vnigenitum in hūc modum alloquitur. *Miſericordia & veritas præcedēt faciem tuam.* Hanc ſen- Pſal. 88. tentiam cōfirmat Deus pater, dicens in eodē pſalmo: *Veritas mea & miſericordia mea cum ipſo.* Eſaias itē, *præparabitur,* inquit, *in miſericordia ſolium eius.* Vnde Za- Eſa. 16.

Luc. 1. charitas has voces emiſit: *Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius. Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium, qui oderunt nos, ad faciendam* Luc. 1. *miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti.* Et virgo Dei genitrix: *Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.* Cæterùm hoc Ezechielis loco oſtendit Deus iuſtitiam & miſericordiam: iuſtitiam in occiſis, miſericordiam in reſeruatis, iuſtitiam in ſecuribus, miſericordiam in ſigno thau.

t *Ciuitas repleta eſt auerſione.* Pro auerſione eſt in Hebraico מטה muttheh, à verbo נטה natah, quod ſignificat aduertere, declinare, & peruertere. Hac ratione adductus Pagninus tranſtulit: *Ciuitas plena eſt peru. ſo iudicio.*

A R G V M E N T V M.

1 Repetit viſionem, quam primo capiti mandauit, animalium, rotarū viuentium, firmamenti ſuper capita cherubim, & throni ſaphirini ſuper firmamentum. Et in ſignum euerſionis Hieroſolymæ ait ſe vidiſſe virum è medio rotarum & animalium prunas accipientem, quibus erat ciuitas comburenda.

CAPVT X.

ET vidi, [a] & ecce in firmamento, [b] quod erat ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſaphirus, [c] & quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij apparuit ſuper ea. [d] Et dixit [1] ad virum qui indutus erat lineis, & ait. Ingredere in medio rotarum, quæ ſunt [2] ſubtus cherubim, [e] & imple manum tuam prunis ignis, quæ ſunt inter cherubim, & [f] effunde ſuper ciuitatem. [g] Ingreſſuſque eſt in conſpectu meo, cherubim autem ſtabant a dextris domus, cum ingrederetur vir, [h] & nubes impleuit atrium interius. [i] Et eleuata eſt gloria Domini deſuper cherubim ad limen domus, & repleta eſt domus nube. Et atrium repletum eſt ſplendore gloriæ domini, [k] & ſonitus alarum cherubim audiebatur vſque ad atrium exterius, [l] quaſi vox Dei omnipotentis loquentis.

EXPLANATIO.

a *Et vidi, & ecce in firmamento.*) Hæc viſio fuit imaginaria: ſpiritu enim ea vidit, quæ ſequuntur: nimirum thronum ſiue ſolium, quod videbatur conſtare lapide ſaphirino, quemadmodum in fine capitis aſſeuerat, & firmamento ſub throno, & cætera, quæ in huius capitis diſcurſu licet videre. Et licèt primo capite dictum fuerit eſſe firmamentum inſtar aſpectu terribilis cryſtalli, hic autem dicatur firmamentū ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſaphirus: facilè tamen hic nodus ſoluitur: nam hæc verba: *quaſi lapis ſaphirus*, referuntur ad ſolium, non autem ad firmamentum. Quid autem per firmamentum, & ſolium, & ſaphirum, & animalia, & rotas intelligatur, oſtendimus copioſè, niſi me fallit opinio, primo capite.

b *Quod erat ſuper caput cherubim*) Quæ primo capite appellat animalia, vocat hoc loco cherubim: vt oſtendat animalia illa cœleſtia eſſe, & myſteria per illa ſignificata res omnes naturales ſuperare. Sed quare hic, non autem primo capite appellat ea cherubim? Ratio eſt, quia, hic erat propheta diuino ſplēdore ple- Simile. nius illuſtratus: & quantò propiùs ad viſionem accedebat, tantò illi mirabilior videbatur. Quò enim homines magis illuminantur, eò illis Chriſti myſteria ſublimiora videntur. Vt precioſa monilia ex puriſſimo auro confecta, magno artificio ſubtiliter elaborata, quò propiùs acceſſeris ad illa, & attentiùs atque clariùs aſpexeris, poliriora & præſtantiora iudicabis, ita tibi ad arcana diuina propiùs accedenti, eaque ſplendidiore animi puritate, & clariore diuinæ gratiæ luce contemplanti ſublimiora in dies & illuſtriora videbūtur. Opus eſt quidem diuina reuelatione, nam abſ- Pſal. 118. que ea nihil proficies. Id intelligens regius vates canebat: *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.* Nam qui peſtilentibus animi labibus contaminatus, vitiis conſtrictus, & ſceleribus imbutus voluerit proprio fretus ingenio, ſolum viribus ſuis diuina myſteria intueri, & in eorum admirabilem ſplendorem mentis aciem dirigere, & altiſſima arcana percipere, & penetrare, operam perdet & induſtriam, & in erro- Pſal. 119. ribus intolerandis verſabitur. Ideo aiebat Dauid: *A mandatis tuis intellexi.* Acſi diceret: Poſtquam Domine mandata tua ſeruaui, maximarum rerum intelligentiam acquiſiui. At qui voluerit propriis viribus ſuis Simile. ſe altiùs erigere, & efferre, ſeipſum amittet. Vt enim accipiter tūc perditur, cùm fretus alis vult volare excelſius, & extolli in ſublimiùs, ſic vani homines tunc labuntur, cùm volunt ſolo humano ingenio alta Dei myſteria percipere: acſi æternæ illius maieſtatis conſilia & diſpoſitiones propriis ſenſibus, & humanis co- Rom. 11. gitationibus comprehenderentur! Ideo ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: *Noli altum ſapere, ſed time.*

c *Et quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij.*) Senſus eſt: Et ſaphirus ille referebat ſimilitudinem throni ſuper firmamentum imminens cherubim. Ideo ait. *Apparuit ſuper ea:* hoc eſt ſuper firmamentum & cherubim.

d *Et dixit ad virum.*) Nimirum ille, qui ſedebat in throno ſaphirino, per quem Deus pater intelligitur, vt primo capite explicuimus. Alloquitur igitur pater filium ſuum vnigenitum, per virum indutū lineis ſignificatum, vt oſtendimus capite præcedente. Species gloriæ Domini, quæ primo capite apparuit Ezechieli in firmamento ſuper capita animalium, fuit ſuperiore capite tranſlata de cherubim ad templi limen: nunc redit ad firmamentum, non multò poſt inde receſſura. Cum autem eſſet in throno ſuper firmamento, alloquitur virum lineis indutum.

e *Imple manum tuam prunis ignis.*) Nam dictum fuit capite primo: Aſpectus animalium quaſi carbonum ignis ardentium. Et paulò pòſt: Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium: ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens.

f *Effunde ſuper ciuitatem.*) Subaudi, Hieroſolymam. Significauit Deus eſſe Hieroſolymam incēdio vaſtaturam, & ob eius ſcelera penitus delendam. Aduerte. Vir ille lineis indutus, & ſaphirina zona præcinctus, per quem Chriſtus intelligitur, verus ſacerdos, & verus iudex, qui capite præcedenti ſignauit thau electos ſuos, vt erepti à morte vitam immortalem conſequerentur, nunc mādatum accipit à patre perdendæ ciuitatis, quoniam qui primo aduentu venit ad vitam tribuendam, in ſecundo veniet ad iudicandum, & impios ad ignem inextinguibilem damnandum, vbi

æternum

æternum crucientur. De primo aduentu ait ipſe Chri-
Ioan. 3. ſtus apud Ioannem: *Non miſit Deus filium ſuum in mun-
dum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum.*
Ioan. 10. Et iterum. *Ego veni, vt vitam habeant, & abundantiùs
habeant.* Et apud Matthæum: *Diſcite quid eſt miſericor-*
Mat. 9. *diam volo, non ſacrificium.* Id autem, quod ait idē Chri-
ſtus apud Ioannem: *Ego in iudicium veni in mundum.* Et,
Ioan. 12. *Nunc iudicium eſt mundi*, intelligitur non de iudicio
iniquorum, ſed iniquitatum: non de damnatione ſce-
leratorum, ſed ſcelerum. De ſecundo verò aduentu ait
Eſa. 66. Eſaias: *Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadri-
ga eius reddere in indignatione furorem ſuum, & increpatio-
nem ſuam in flamma ignis.* Et pſalmographus: *Parauit in
iudicio thronum ſuum: ipſe iudicabit orbem terræ in æquita-
te, iudicabit populos in iuſtitia.* Et rurſus: *Cognoſcetur Do-
minus iudicia faciens in operibus manuum ſuarum compre-
henſus eſt peccator.* Et diuus Paulus ad Timotheum ſcri-
bens: *Teſtificor coram Deo, & Ieſu Chriſto, qui iudicaturus
eſt viuos & mortuos.* Et ſi primo aduentu venit in hu-
militate, tamen in ſecundo veniet in maieſtate: ipſe e-
Mat. 24. nim ait apud Matthæum, de die vltimi iudicij loquēs:
*Plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis
venientem in nubibus cæli cum virtute multa, & maieſta-
Mat. 25. te.* Et rurſum: *Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua,
& omnes angeli eius cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maie-
ſtatis ſuæ, & congregabuntur ad eum omnes gentes.* Et pau-
lò pòſt: *Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vi-
tam æternam.* Aſpicis igitur non eſſe inconueniens eū-
dem virum lineis indutum & vitam tribuere, & ad
mortem damnare: ſi ad duos eius aduentus volueris
reuocare rationem. Poteris etiam hæc duo de primo
aduentu intelligere: nam Chriſto adhærentes vitam
receperunt, eum autem ſubſannantes impegerunt in
illum: quam ob cauſam fuerunt in æternas pœnas re-
legati. Id prædixerat his verbis Eſaias, loquens de
Eſa. 8. Meſſia: *Erit vobis in ſanctificationem: In lapidem autem
offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael.*
Hoc etiam conteſtatus eſt apud Lucam pius ille ſe-
nex Simeon, cùm amplectens puerum Ieſum, tenens
Luc. 2. eum brachiis, ore, & animo, dixit, *Ecce hic poſitus eſt in
ruinam, & reſurrectionem multorum.* Loquēs diuus Pau-
lus de Iudæis illis, qui Chriſtum recipere noluerunt,
Rom. 11. alludit ad hunc Eſaiæ locum, dicens: *Offenderunt enim
in lapidem offenſionis.* Et Dominus Ieſus apud Matthæū:
Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me. Dicitur autem
Chriſtus petra ſcandali occaſionaliter, vt ita loquitur,
quoniam impij ea mera malitia ſumebant ex ſanctiſ-
Simile. ſimis Chriſti verbis & factis ſpiritualis ruinæ occa-
ſionem. Vt claros ſanoſque oculos habentes à ſolis
ſplendore lumen recipiunt, à quo qui ægrotatione la-
borāt offenduntur, ſic viri pietate præſtantes luce illa
Ioan. 9. diuina, quæ ait: *Ego ſum lux mundi*, illuminabantur, qua
Simile. impij & flagitioſi in maiorem animi cæcitatē & ęgri-
tudinem incurrebant. Cala, & aggates lapis authore
Plinio aqua incenduntur, qua omnia refrigerantur.
Eze. 36. Ita Chriſto Deo noſtro, aqua illa cœleſti, de qua ait
per Ezechielem Deus pater: *Effundam ſuper vos aquam
mundam*, qua pij ſitim rerum humanarum extingue-
bant, & animarum refrigerationem comparabant,
impij Iudæi odio inflammabantur. Ardebant in agnū
innocentem eorum furiæ ipſique ita incenſi, atque
ſtimulis inuidię concitati illum ad excidium crudeliſ-
ſimum vocarunt, eiuſque ſplendorem penitus extin-
guere voluerunt. At hæc pernicies in eorum peccata
redundauit, nā fuit eorum ciuitas euerſa, & igne con-
ſumpta, & ipſi in perpetua ignominia voluta ti, & in
inferno in æternum ſepulti. Intueris igitur poſſe duo
hæc, nimirum vitam & mortem de gratia & obſtina-
tione in primo Chriſti aduentu explanari: vita ſignifi-
cata fuit per ſignum thau, mors autem per ignem, de
quo agitur hoc loco. Poteris nihilominus per hunc

ignem charitatē intelligere: ignis enim, quem Chri-
ſtus miſit in terram, amor eſt, quo hominum corda in-
cendere volebat. Hic eſt ignis ille, de quo ipſe ait apud
Lucam. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt* Luc. 12.
accendatur? Vaticinatus fuit Ezechiel capite præcedē-
te de ſalute electorum, quos Chriſtus ſignauit, nunc
vaticinatur de eorum charitate, qua eos Chriſtus in-
cendit, vt poſſent in obſequio diuino permanere, &
variis mundi, dęmonis, & carnis & tentationibus for-
titer ac firmiter obſiſtere. Vt ola dulci liquore plena, Simile.
ſi vi ignis agitata ferbuerit, muſcas abiget, & longiùs
fugabit, ſin autem friguerit, muſcas recipiet, quæ in il-
lam ſtatim ingrediētur, ſic cor igne charitatis inflam-
matum tentationes ſuperuolantes non admittit, quin
potius propellit, & longiùs amouet: at ſi languidum
& remiſſum frigeſcit, eſt omnibus tentationibus pa-
tulum & apertum, & fit muſcarum & malarum cogi-
tationum recōditorium & domicilium. Præterea per
ignem ira ſignificatur, vt apud Ieremiam: *Ignis ſuccen-* Iere. 15.
ſus eſt in furore meo: Chriſtus autem in corda electo-
rum ignem, hoc eſt iram aduerſus ſcelera mittit, &
vult, vt cōtra illa pugnemus. Ipſe enim ait apud Mat-
thæum: *Non veni pacem mittere, ſed gladium.* Quid eſt Matt. 10.
hoc? Nonne Chriſtus Deus noſter docuit pacem? Do-
cuit quidem. Imò ad hoc venit in mundum, vt pacem
doceret, vt ait Gregorius, cuius verba ſunt ſacris ca-
nonibus mandata 33. Quæſt. 1. capit. Niſi bella. Adeò
diligit Deus pacem, vt eam ob cauſam nec ad Cain,
nec ad eius munera reſpexerit, quia cum fratre nō pa-
cem, ſed zeli diſcordiam habebat. Hanc rationem af-
fert diuus Cyprianus, quæ eſt in ſacros canones relata
diſtin. 90. Nec ad Cain Chriſtus eſt pax noſtra, vt aſſe-
rit in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus, quem in ſe- Ephe. 2.
cunda ad Corinthios Deum pacis appellat. Quō igitur 2. Cor. 13.
fieri poteſt, vt author pacis diſcordiam doceat? At altè
ſpectare ſi voluerimus videbimus apertiſſimè abſque
diſcordia hac euangelicam pacem eſſe non poſſe. Fie-
ri nequaquam poteſt, vt qui pacem habet cum vitiis
concordiam ſeruet cum virtutibus: diſtant enim hæc
maximè, toto differunt diametro, & nullo modo co-
hærent. Qui eſt ſceleribus aſtrictus, mundoque dedi-
tus, oportet, ſi vult cōſequi ſalutem, & adhærere Deo,
vt diuidatur à mundo, & conglutinatam cum flagitiis
concordiam deponens, conciter aduerſus ea diſcor-
diam, mundóque inferat bellum, vt ſit Chriſti amore
inflammatus. Eam ob cauſam ſpiritus in Chriſti bap- Luc. 3.
tiſmo apparuit in ſpecie columbę, & ſuper Apoſtolos Act. 2.
in ſpecie ignis: columba pacem & manſuetudinem ſi-
gnificat, ignis verò diſcordiam & iram. Pax cum Deo
dicit diſcordiam cū mundo. Id intelligens diuus Ioan-
nes Apoſtolus ait in prima ſua epiſtola: *Si quis diligit* 1. Ioan. 2.
*mundum, non eſt charitas patris in eo, quoniam omne, quod
eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia ocu-
lorum & ſuperbia vitæ.* Et diuus Iacobus: *Neſcitis quia* Iacob. 4.
amicitia huius mundi inimica eſt Deo. Quicunque ergo
voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſti-
tuitur. Si hirundines, vt ait Solinus, in domo minante Hirundi-
ruinam non nidificant, imò fugiunt à malè materiatis nes prouidentia.
ædificiis, quanto magis homines debent à mundo re-
cedere, quem ſciunt eſſe caducum, & ruinoſum, & ſi-
biipſis pericula molientem? quid dico fugere? imò de- Ioan. 19.
bent illi bellum fortiter inferre. Hanc exiſtimo eſſe v-
nam ex cauſis, quare ex Chriſti latere ſanguis fluxerit,
& aqua. Aqua gratiam deſignauit, gratia pax eſt & a-
mor, & ſupernaturalis qualitas in animæ eſſentia, à
Deo infuſa, faciēs creaturam gratam creatori: ſanguis
autem bellum dicit & diſcordiam: nam verus Chriſti
ſectator ſumma ope niti decet, vt cum Chriſto pacem
habeat, cum mundo verò diſcordiam: cum Chriſto ſit
amore coniunctus, aſtrictus, & deuinctus, à mundo
verò diuiſus, auulſus, & ſeparatus. Hāc mundi diſcor-

diam, hoc eius diſſidiũ voluit Deus hoc loco nomine
ignis ſignificare, quẽ hic ait Ezechiel à Chriſto in ci-
uitatem immiſſum, hoc eſt in electorũ corda infuſum.
g *Egreſſúſque eſt in conſpectu meo.*) Hoc eſt, me vidente
introiuit in medium rotarum. Hæc fiebant in viſio-
ne imaginaria intellectuali per rerum ſimilitudines
menti Ezechielis repræſentatas: quarum ſignificatio-
nes Deo intus illuminante intelligebat.
g *Et nubes impleuit atrium interius.*) Hæc nubes deſi-
gnabat Dei præſentiã, nam aſcendẽti Moyſi in mon-
Exod. 19 tem Sinai dixit Deus: *Veniam ad te in caligine nubis*: &
cùm nebula impleret templum dixit Salomon: *Domi-*
3. Reg. 8 *nus dixit, vt habitaret in nebula*: vt in tertio Regum, &
2 Par. 6. ſecundo Paralipomenon liquetę diuinæ memoriæ pro-
Matt. 17 diderunt: in euangelio etiã ſcriptum legimus in Chri-
Marc. 9 ſti transfiguratione & aſcenſione nubem apparuiſſe.
Luc. 9
Act. 1. Fortaſſe ideo per nubem Dei præſentia deſignatur, vt
intelligamus nullam mentis aciem eſſe tam acutam &
perſpicacem quæ illum poſſit intueri: nulla enim hu-
mana cogitatione poteſt eius natura comprehendi.
Quî fieri poteſt, vt in carne poſiti, in exilio hoc conſti-
tuti, diuinam intueamur eſſentiam? Id ſignificabant
nubes quæ montem Horebum, & Salomonis templũ
Pſal. 17. Deo aduentante opplenerunt. Ideo ait diuinus Pſal-
tes: *Inclinauit cœlos, & deſcendit, & caligo ſub pedibus e-*
ius. Et paulò pòſt. *Et poſuit tenebras latibulum ſuum, in cir-*
cuitu eius tabernaculum eius. Dei habitatio eſt lux inac-
ceſſibilis, vt aſſerit Apoſtolus: quam ob cauſam per lu- 1 Tim. 6.
cem tabernaculum eius ſignificatur iuxta Theodore-
ti, & Theodori Antiocheni ſententiam. At huic ta-
bernaculo circunfudit Dominus nubem in mun-
dum deſcenſurus, vt oſtenderet non poſſe carnis ocu-
lis eius eſſentiam videri.
i *Et eleuata eſt gloria Domini.*] Significauit Deus ſe eſſe
locum illum relicturum per gratiæ ſubtractionem: &
ex conſequenti venturũ eſſe exeidium illi: nam *niſi Do-* Pſal.
minus cuſtodierit ciuitatẽ, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.
k *Et ſonitus alarũ cherubim.*] Subaudi, quibus volabãt.
l *Quaſi vox Dei omnipotentis loquentis.*) Hoc eſt, quaſi
vox omnipotentis Dei, quando loquebatur in monte Exod. 19.
Sinai. Vel ſic: Erat ſonus alarum, quibus volabãt ani-
malia, tam ingens, vt audiretur non ſolùm in templo,
ſed etiam vſque ad atrium exterius, quod erat immũ-
dorum, & ita reſonabat tanquam ſonus magnificus
atque admirabilis, qualem eſſe decet vocem Dei om-
nipotentis, cum eam emittit: de qua præcinit diuinus
Pſaltes: *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnifice-* Pſal. 28.
tia. Capite primo dixit etiam Ezechiel: *Audiebam ſo-*
num alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum Sup. 1.
ſublimis Dei. Quæ verba ibi à nobis fuerunt explanata.

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XI.

s Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis. *Pro lineis*
eſt in Hebræo בדים *baddim. Nomen eſt* בד *quòd ſignifi-*
cat linum. Septuaginta verterunt: Et dixit ad virum, qui
erat indutus ſtola. *Et paulò pòſt*: Qui indutus erat ſtola
ſancta. *Stolam ſanctam vocant veſtem ſacerdotalem, de qua*
1. Mach. *ſcriptum legimus libro primo Machabæorum*: Stola ſancta
10. induit ſe Ionathas. *Et Eccleſiaſticus loquens de Aarone*
Eccl. 45. *eiúſque veſtibus ſacerdotalibus: ait*, induit eum Dominus
ſtolam gloriæ. *Volunt ſignificare ſeptuaginta hunc virum*
eſſe Chriſtum ſummum ſacerdotem. Significat etiam dictio
hæc baddim fortitudines: ideo poterat verti locus hic: Qui
indutus erat fortitudine vel fortitudinibus. *Significat*
etiam ramos, & filios, quòd ſint veluti rami arboris. Videlicet
quod ait Oſeas: Cœpit gladius in ciuitatibus eius, &
conſumet electos eius, *poterat verti*: Cœpit gladius in Oſe. 11.
vrbibus eius, & interficiet filios eius, vel fortes eius.
Eſt enim ibi idem nomen baddim, quod veſtes lineas, fortitu-
dines, fortes filios, & electos ſignificat.
a Quæ ſunt ſubtus cherubim. *In margine codicum*
correctorum pro cherubim eſt cherub in ſingulari, & ita eſt
in Hebræo. Nihilominus tamen ſeptuaginta habent cheru-
bim in plurali. Sed eadem eſt ſententia, cùm idem ſignifice-
tur per cherub ac per cherubim, vt in explanatione oſtenſum
ſuit.

Cúmque [a] præcepiſſet viro, qui indutus erat lineis, dicens: Sume ignem de medio rota-
rum, quæ ſunt inter cherubim: ingreſſus ille ſtetit iuxta rotam. Et extẽdit cherub manum de
medio cherubim ad ignem qui erat inter cherubim, & ſumpſit, & dedit in manus eius, qui in-
dutus erat lineis, qui accipiens egreſſus eſt. [b] Et apparuit in cherub ſimilitudo manus homi-
nis ſubtus pennas eorũ. Et vidi: [c] & ecce quatuor rotæ iuxta cherubim, [d] rota vna iuxta che-
rub vnum, & rota vna iuxta cherub alterum. Species autem rotarum, erat [e] quaſi viſio [i] lapi-
dis chryſolithi, & aſpectus earum ſimilitudo vna quatuor: [f] quaſi ſit rota in medio rotæ. Cúm-
que ambularent in quatuor partes gradiebantur: & non reuertebantur ambulãtes: ſed ad lo-
cum, ad quem ire declinabat, quæ prima erat, ſequebantur & cæteræ, nec reuertebantur. Et
Sup. 1. omne corpus earum, & colla, & manus, & pennæ, & circuli plena erant oculis in circuitu qua-
tuor rotarum. [g] Et rotas iſtas vocauit volubiles audiente me. Quatuor autem facies habebat
vnum. [h] Facies vna facies cherub, & facies ſecunda facies hominis, & in tertio facies leonis,
[i] & in quarto facies aquilæ: & eleuata ſunt cherubim. Ipſum [k] eſt animal, quod videram iux-
Sup. 1. ta fluuium Chobar. Cúmque ambularent cherubim, ibant pariter & rotæ iuxta ea, & cùm e-
leuarent cherubim alas ſuas vt exaltarentur de terra, non reſidebant rotæ, [l] ſed & ipſæ iuxta
erant. Stantibus illis ſtabant, [m] & cum eleuatis eleuabantur: [n] ſpiritus enim vitæ erat in eis.
Egreſſa eſt gloria Domini à limine templi, & ſtetit ſuper cherubim. Et eleuantia cherubim a-
las ſuas exaltata ſunt à terra coram me: & illis egrediẽtibus rotæ quoque ſubſecutæ ſunt. [o] Et
ſtetit in introitu portæ domus Domini Orientalis, & gloria Dei Iſrael erat ſuper ea. Ipſum eſt
animal, [p] quod vidi ſubter Deum Iſrael iuxta fluuium Chobar: [q] & intellexi, quia cherubim
eſſent. [r] Quatuor per quatuor: vultus vni, & quatuor alæ vni & ſimilitudo manus hominis
ſub alis eorum. [s] Et ſimilitudo vultuum eorum, ipſi vultus, quos videram iuxta fluuiũ Cho-
bar, & [t] intuitus eorum, & impetus ſingulorum ante faciem ſuam ingredi.

Cúmque

a *Cumque præcepiſſet viro.*) Repetitio eſt eius, quod dixerat ſupra: *Ingredere in medium rotarum.* Figura eſt Epimone in ſancta ſcriptura non infrequens.

b *Et apparuit in cherub manus hominis.*) Explicat verſum ſuperiorem: acſi dicat: Ne mireris extendiſſe cherub vnam manum ad ignem, illumque accepiſſe, nam cherubim non tantùm habebant alas, ſed etiam manus, quibus vnus ipſorum ignem ſumpſit, quem porrexit viro albis veſtibus induto. Primo capite vocantur animalia, quæ hîc appellantur cherubim, vt paulò antea diximus. Quid autem per manus ſignificetur, fuit ibi explicatum.

c *Et ecce quatuor rotæ.*) Ex hoc loco colligitur planè rotas animalium primi capitis quatuor eſſe, nō autem duas tantùm, vt nonnulli exiſtimarunt. Sed ita, quatuor erant vt videretur vna, quia vna erat earum ſimilitudo, & ita erat vna, vt quatuor eſſe viderentur. Eam ob cauſam ait hic paulò pòſt Ezechiel: *Et aſpectus earum ſimilitudo vna quatuor*, Acſi diceret. Omnes quatuor habebant vnam & eandem ſimilitudinem, erant enim ſimillimæ, & maximè concordes. Tales debent eſſe fideles per has rotas ſignificari. Quamadmodum

Simile. in horologio certo rotæ temperatę, & debita proportione diſtinctæ circulos ſuos æquabiliter conficiunt, & mota vna aliæ ſimiliter mouentur, & quieſcente quieſcunt, ita vt cùm multæ ſint numero, ſint vna tantum conformatione & conſonantia, ſic in Christiana

Luc 1. republica omnibus debet eſſe eadem voluntas, & tanta concordia & animorum coniunctio virtute conciliata, vt cùm multi ſint corpore, ſint tamen vnus bomo conſenſu, & vnanimitate: Ad hoc venit Chriſtus, vt verbis vtar Zachariæ, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis. Quam ob cauſam monet nos diuus

Ephe 4. Paulus in epiſtola ad Ephesios, *vt ſimus ſolliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.* Et ad Romanos. *Non eſt*, inquit, *regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax.* At nefarij homines diſcordiam ſeminant iuxta id quod

Eſa. 48. *Pro. 6.* eſt apud Eſaiam: *Non eſt pax impiis, dicit Dominus.* Eos autem connumerat Salomon in Prouerbiis in catalogo inimicorum Dei, dicens: *Sex ſunt, quæ odit Deus, & ſeptimum deteſtatur anima eius.* Explicans autem hoc ſeptimum, quod eſt capitalius, inquit, eum, *qui ſeminat inter fratres diſcordiam.* Hi nunquam quieſcunt, quin potius illis turbulenta diſſidia ſtatum animi conuellunt. Nihil eſſe exiſtimo homine diſcordiæ amatore dementius, nihil eo furiis odij concitato deteſtabilius. Ardent eius oculi, toto ex ore crudelitas emicat, portum quietis & ſecuritatis non agnoſcit, ſemper in procelloſo mari verſatur, fluctibus agitatus, ſcelere atque furore incenſus, & in graui periculo conſtitutus. Quid poteſt eſſe diſcordia turbulentius? quid inſuauius? quid execrabilius? Cōtrà verò quid poteſt eſſe pace ſuauius, & ad vitæ dulcedinem iucundius? quid ad vtilitatem accommodatius? quid ad veram animi pulchritudinem elegantius? Hanc nobis Chriſtus in

Ioan 14. teſtamento reliquit, dicens: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Quam ob cauſam hæreditatem Domini non poterit adipiſci, qui noluerit teſtamentum pa-

Simile. cis obſeruare. Quemadmodum humanus ſpiritus nunquam vegetat membra, niſi fuerint coagmentata, ſic ſpiritus ſanctus non viuificat eccleſiæ membra, niſi fuerint pace coniuncta, *qui* enim *non diligit, manet in*

1. Ioan. 3. *morte.* Diuus Auguſtinus de verbis Domini in hunc modum pacem definit: Pax eſt ſerenitas mentis, tranquillitas animi, ſimplicitas cordis, vinculum amoris, conſortium charitatis. Gregorius in paſtorali, Qui ſeruare, inquit, pacem non curat, fructum ſpiritus recuſat. Cyprianus libro primo epiſtolarum. Concordia ſimul iuncta vinci non poteſt. Cicero in Philippicis. Nomen pacis dulce eſt, & res ipſa ſalutaris. Et Silius Italicus libro ſecundo. Pax optima rerum quas homini nouiſſe datum eſt, pax vna triumphis innumeris melior, pax cuſtodire ſalutem, &c. Scilurus Scytha homo prudentia præditus, & pacis ſtudioſus cum vocaretur ad exitum vitæ, porrexit ſingulis filiis ſuis iaculorum faſciculum, vt ea confringerent: cum autem ſinguli recuſaſſent, quod videretur fieri non poſſe: ipſe iacula diuiſit, & ita vnumquodque facilè confregit: filios admonens, vt amicitiam & concordiam conſeruarent: nam ſi eſſent pace animique conſenſu conglutinati & coniuncti, validi, & inuicti permanerent, ſin autem diſſidio & diſcordia ſepararentur eſſent fragiles & imbecilli, & faciles expugnatu, & quilibet eos poſſet facillimo negotio confringere. Magnificum profectò apophthegma, & meritò à Plutarcho inter ſententias relatum. Sed quid cito homines, cùm habeamus Dei doctrinam dicentis,

Beati mites, quoniam ipſi poſsidebunt terram. Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur? Et alibi: *Omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur.* Et diſcipulos ſalutans aiebat: *Pax vobis.* Hanc angelicam pacem, hanc Chriſtianam concordiam voluit Deus hac rotarum ſimilitudine & concentu ſignificare. Oſtendimus enim copiosè capite primo eſſe iuſtos his rotis concordibus ſignificatos. *Matt 5.* *Matt. 12.* *Luc. 11.* *Ioan. 20.*

d *Rota iuxta cherub vnum.*) Videtur periſſologia, hoc eſt ſermonis redundantia: ſed non eſt niſi Hebraiſmus: acſi dicat: Singulæ rotæ erant iuxta ſingulos cherubim, quot illi erant, tot erant illæ.

e *Quaſi viſio lapidis chryſolithi.*) Primo capite dicitur: *Quaſi viſio maris.* In Hebraico eſt vnum & idem vocabulum, quod & mare ſignificat, & lapidem chryſolithum. Qua de re diſſeruimus in explanatione, & fuſe in annotationibus ex Hebræo in primum caput.

Chriſolithus. Chryſolithus eſt gemma aureo colore refulgēs, compoſitum nomen à dictione chryſos, quæ aurum ſignificat, & lithos lapidem: quaſi ſit lapis aureus. Per lapidem firmitudo intelligitur, per aurū charitas, de qua

Apoc. 3. ait Deus in Apocalypſi Ioannis: *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum.* Innuit diuina ſcriptura debere Chriſtianos ſeruare firmam in charitate conſtantiam. Ideo fundamenta ciuitatis, quam vidit in Apocalypſi diuus

Apoc. 21. Ioannes, erāt lapidibus pretioſis ornata, quorum fundamentorum ſeptimus erat, chryſolithus. Videtur enim gemma hæc ſcintillas ardenter emittere, quibus Chriſtiani in eccleſia Chriſti debent ardere, & alios ad amorem Dei & proximi inflammare. Et quoniam gemma hæc purificat intellectum, meritò charitatem deſignat, quæ non ſolùm voluntatem accendit, ſed intellectum illuſtrat, vt enim vinum mentem tenebris cooperit, ita charitas eam ſuo illuminat ſplendore. Poteris per hanc gemmam aurei coloris intelligere ſapientiam, qua ſolùm præditi ſunt fideles: nam de infidelibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Romanos:

Roma. 1. *Euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Et Socrates in Phedro Platonis animi ſapientiam vocat aurum diuinum. Vt nauclerus abſque claritate

Simile. ſiue ſolis ſiue lunæ non poteſt capere portum terræ, ita homo lumine gratiæ deſtitutus non poteſt capere portum gloriæ, & exiſtimans ſe anchoram iacere in locum tutum, eam iacit in ſcopuloſum, vbi nulla ſupereſt ſpes ſalutis.

f *Quaſi ſit rota in medio rotæ.*) Hæc & ſequentia fuerunt primo capite explanata.

g *Et rotas iſtas vocauit volubiles.*) Id eſt, vocauit Deus ipſas volubiles rotas, & clamauit ad illas. Eadem dictio Hebraica & rotas ſignificat, & volubiles. Ideo poterat verti locus hic. *Et rotas has vocauit, dicens: ô rotæ.* Deus vocat rotas, & ipſæ eum ſequuntur. Iuſti à Deo vocati eum audiunt, illi adhærent, eum charitate amplexantur. Id ſignificat, quod paulò pòſt ſequitur

cipere vitam meam. Itaque perire aliquid ab homine, idiomate linguæ Hebrææ eſt, eſſe hominem re illa deſtitutum. Tunc perire dicitur lex à ſacerdote, cùm ſacerdos caret legis ſcientia, & conſilium à ſenioribus, cùm qui ſunt ætate progreſſi, & maturitate ſenectutis prouecti, qui alios conſilio inſtruere deberent, ſunt ab omni prudentia & conſilio alienati. Apex ſenectutis eſt conſilium: & quemadmodum vani, & amentes ſenes, conſilio deſtituti, contemnuntur: ita magnifiunt, & admiratione quadam afficiuntur, qui anteire cæteros conſilio & ſapientia putantur.

Rex lugebit.) Intelligit Sedechiam.

Secundum viam eorum.) Id eſt, iuxta id, quòd eorum ſcelera merentur. Hunc Hebraiſmum explanauimus in principio capitis.

Similitudo. *Secundum iudicium iudicabo eos.*) Ita Chriſtus apud
Matth. 7. Matthæum: *Quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini.* Et Ia-
Iacob. 2. cobus Apoſtolus: *Iudicium ſine miſericordia ei, qui non fecerit miſericordiam.* Non quòd ibi nulla ſit Dei miſericordia, ſed quòd in tali iudicio euidentiùs reluceat iuſtitia, quam miſericordia.

Violabunt arcanum meum. *Septuaginta habent,* viſitationem meam: *hoc eſt ſanctum ſanctorum, vbi Deus ſuos viſitabat, ibi eos exaudiens, illiſque reſpondens. Pagninus tranſfert:* Violabunt adytum meum. *In Hebraico eſt* צפוני *tſephuni, à verbo tſaphar, quod ſignificat abſcondere. Vt ſit ſenſus: Violabũt locum meum abſconditum. In pſalmo, vbi nos ha-*
Pſal. 26. *bemus,* Cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos, *eſt in Hebraico,* aduerſus abſcõditos tuos, *eſt enim ibi dictio tſephunea, ab hoc verbo tſaphar. Et rectè profectò ſeptuaginta interpretes ſanctos verterũt. Sancti enim dicuntur viri iuſti quos* Pſal. 26.
Deus abſcondit, & cuſtodit, vt ſub eius alis delitescant, & protegantur. Vnde alio in pſalmo aiebat regius pſaltes: Abſcõdit me in tabernaculo ſuo in die malorũ, protexit me in abſcondito tabernaculi ſui. *Et illud eiuſdem diuini vatis:* Oculi eius in pauperem reſpiciunt: *poteſt etiam transferri.* Oculi eius in paupere abſconduntur. *Eſt enim idem verbum in Hebræo: Oculi Dei accipiuntur pro gratia & diuino fauore. Et tunc eſt ſenſus: Fauet Deus humili ſeipſum abiicienti & pro nihilo putanti: at hoc fauoris genus abſconditum eſt hominibus exteriora tantùm intuentibus. Imò aliquando viri pij à Deo negligi & derelinqui exiſtimantur, cum eos Deus maximo beneuolentia proſequatur. Sed homines ſtulti, veræque pietatis expertes eos ſolùm putant protegi à Deo, quos vident nominis celebritatem conſequi, atque opibus, mundíque honoribus abundare.*

a Anguſtia veniente. *Aquila habet.* Calamitas adeſt. *Septuaginta:* Propitiatio venit. *Moleſtias & ærumnas vocat propitiationem. Miſeretur Deus eorum, quos premit calamitatibus, illiſque ſe oſtendit propitium. Contrà verò aduerſus eos ſe maximè oſtendit iratum, quibus non iraſcitur. Ideo per hunc eundem prophetam volens oſtendere eſſe ſe aduerſus Hieroſolymam magnopere iratum, ait:* Auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar amplius. *Affice afflictionis vtilitatem: Vt equi ferocitate exultantes ſolent fræni duritia domari, ita effrenatæ cupiditates & indomitæ appetitiones fræno calamitatis cohibentur, & tanquam in gyrum rationis contrahuntur.*

ARGVMENTVM CAP. VIII.

1 Deſcribit quemadmodum ſibi apparuerit Dei ſimilitudo eúmque ſpiritu adduxerit Hieroſolymã, vbi Iudæorũ flagitia conſpexit, qui numine ſanctiſſimo contempto & relicto, vana gentium idola colebant, atque in ſcelere & ignominia verſabantur.

CAPVT VIII.

ET [a] factum eſt in anno ſexto, in ſexto menſe, in quinto menſis. [b] Ego ſedebam in domo mea, [c] & ſenes Iuda ſedebant coram me. [d] Et cecidit ſuper me ibi manus domini Dei. [e] Et vidi, & [f] ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis: ab aſpectu lumborum eius & deorſum ignis, & à lumbis eius & ſurſum quaſi aſpectus ſplendoris, [g] vt viſio electri. [h] Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei: & eleuauit me ſpi-
Dan. 15. ritus inter cœlum & terram. [i] Et adduxit me in Ieruſalem, in viſione Dei [k] iuxta oſtium interius, quod reſpiciebat ad Aquilonem, [l] vbi erat ſtatutum idolum zeli ad prouocandam æmulationem. [l] Et ecce ibi gloria Dei Iſrael, [m] ſecundum viſionem quam videram in campo.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt.*] Dixerat ſuperioribus capitibus propheta euertendam eſſe Hieroſolymam ob eius ſcelera, nunc explicat particularem quandam huius euerſionis cauſam, quæ erat idolorum cultus. Oſtendens autem quo tempore ea viderit quæ huic capiti mandauit, ait fuiſſe anno ſexto, nimirum à tranſmigratione Ioacim regis Iuda, menſe ſexto, qui erat Auguſtus, vt primo capite explicuimus: & die quinta menſis: Ex quo perſpicuum eſt fuiſſe hanc viſionem anno integro
Sup. 1. cum duobus menſibus poſt eam, quæ fuit primo capiti mandata: nam illa fuit anno quinto tranſmigrationis, menſe quarto, quinta die menſis, vt ibi licet videre: hæc autem anno ſexto, menſe ſexto, die quinta menſis.

b *Sedebam in domo mea.*] Sedere accipitur aliquando pro principatum tenere, vt in Exodo: *A primogenito*
Exo. 11. *Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam.* Hoc eſt, à primogenito regis, qui inter alios erat præcipuus, & maiorem dignitatem & potentiam obtinebat. Aliquando idem eſt quod verſari, & familiariter vti, vt in pſalmo: *Non ſe-* Pſal. 25
di cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo: odiui eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo. Et ita intelligi poteſt id quod dicitur primo pſalmo: *Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Acſi diceret: Et hominum peſtilentium conſuetudinem declinauit. At hoc loco Ezechielis ſedere idem eſt, quod manere, & immorari, quemadmodum in Deuteronomio: *Sediſtis* Deut. 1
in Cades Barne multo tempore.

c *Et ſenes Iudæ ſedebant coram me.*) Venerant enim, vt cum eo conferrent ſermones, eúmque de ſtatu Hieroſolymæ interrogarent. Vel fortaſſe vt illi pararent inſidias. Ezechiel fugiebat hominum frequentiam & conſuetudinem, ſéque in ſolitudinem recipiebat: at nefarij homines eum ibi quærebant, vt illi, qui eis veritatem nunciabat, perniciem molirentur.

d *Et cecidit ſuper me ibi manus domini.*] Man⁹ domini accipitur pro diuina cõſolatione & Dei auxilio, vt apud hunc eundem prophetam capite tertio: *Manus domini* Sup. 3
erat me-

erat mecum confortans me: & apud Eſaiam: *In manu fortis erudiuit me.* Aliquando pro opere, vt in pſalmo: *Qui docet manus meas ad prælium.* Et in Eccleſiaſte: *Stultus complicat manus ſuas, & comedit carnes ſuas.* Manus complicare eſt illas ad opera non extendere, ſed turpi ocio ſe tradere, carnes autem ſuas comedere eſt carnis operibus oblectari, & carnis prudentiam ſequi, quam diuus Paulus mortẽ appellat, quod aduerſus Deum, qui vita eſt, feratur: nam ſubdit ſtatim: *Sapientia carnis inimica eſt Deo*, vel, vt poteſt etiam verti ex Græco *inimicitia eſt aduerſum Deum.* Qui non vult operam dare virtuti, manus hoc eſt, opera claudit, & contrahit, & carnibus ſuis paſcitur & oblectatur. Vbi vides manum capi pro opere. Ita capite primo Haggæi prophetæ: *Factum eſt verbum domini in manu Haggæi prophetæ*: Hoc eſt, locutus eſt dominus Haggæo, qui talia geſſit opera, vt illum Deus alloqueretur. Aliquando pro officio, vt in prouerbiis: *Mors & vita in manibus linguæ.* Aliquãdo pro poteſtate, vt apud Ioſue: *Et nunc ecce nos in manu tua.* Aliquando pro flagello & percuſſione, vt apud Eſaiam: *Conuertam manum meam ad te.* Et in pſalmo: *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inueniat eos, qui te oderunt.* Et Iob: *Manus domini tetigit me.* Aliquando pro ſpiritu prophetiæ, vt apud hunc eundem Ezechielem: *Fuit ſuper me manus domini.* Et hoc in loco: *Et cecidit ſuper me ibi manus domini.* Hoc eſt ſui diuino lumine illuſtratus, & raptus, & ſplendore interiore ſpiritus prophetici repletus. Eam ob cauſam Pagninus pro manu domini vertit ſpiritum prophetiæ: Qua de re ea poteris videre, quæ in prima annotatione primi capitis literis mãdauimus, hunc Hebraiſmum explicantes.

e *Et vidi.*] Nimirũ viſione imaginaria & intellectuali.

f *Et ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis.*] Hoc eſt apparuit mihi ignea quædam hominis ſimilitudo, quæ ſplendebat inſtar ignis ardentis à parte inferiore: ſed à lũbis ad partem ſuperiorem fulgebat inſtar electri. Hæc hominis ſimilitudo ſignificabat Deum fore hominem. Inferior pars ſignificabat humanitatem, ſuperior diuinitatem per electrum ſignificatam à ſeipſo habens ſplendorem. Sunt in Chriſto duæ naturæ, diuina & humana: & quia vnio verbi incarnati facta eſt in perſona, non autem in natura, credimus & cõfitemur filium Dei vnigenitum nõ eſſe in duas perſonas diuiſum, ſed vnum & eundem eſſe dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, in quo duas naturas cognoſcimus, vnam autem perſonã, vnã hypoſtaſim, vnum ſuppoſitũ. Id, quod ait diuus Cyrillus diuinã naturam eſſe incarnatam, & diuus Gregorius Nazianzenus humanã naturam eſſe deificatam, ita intelligitur, vt ait diuus Ioannes Damaſcenus, vt natura diuina dicatur incarnata, quia eſt vnita carni perſonaliter, non quòd ſit in naturã carnis conuerſa. Similiter & caro dicitur deificata non per conuerſionem, ſed per vnionem ad verbum ſaluis ſuis proprietatibus naturalibus, vt intelligatur caro deificata, quòd facta ſit Dei verbi caro, non quòd facta ſit Deus. Cùm igitur in Chriſto ſint duæ naturæ nempe diuina & humana ſecundũ humanã paſſus, & mortuus eſt, non autẽ ſecundũ diuinam: Deus enim quatenus Deus immortalis eſt, & impaſſibilis. Eam ob cauſam erat hæc ſimilitudo in parte inferiore igne ſuccenſa, hoc eſt, in humanitate tormẽtis affecta. quẽadmodum ſuperiore parte diuinitas intelligitur, ſic inferiore humanitas ſignificatur. Ignis autẽ dolor eſt & cruciatus, vt apud Iob: *Deuorauit eum ignis, qui nõ ſuccenditur*: ſeu, vt poteſt verti ex Hebræo: *Deuorauit eum ignis nullis follibus excitatus.* Acſi dicat: Ignis à quo comburetur, non erit fornacis fabri ferrarij, qui follibus ventilatur ſed fornacis moleſtiarum & dolorum, opprimetur enim calamitatibus incredibilibus, Et in pſalmo: *Igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas.* Erat tunc Dauid, ab impio Saule acerbiſſimè vexatus, & maximis calamitatibus preſſus. Et vt aurum igne exploratur, ita ille igne doloris probatus fuit ærumnarum facibus incenſus. Et rursũ: *Tranſiuimus per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigerium.* Etſi Chriſtus in inferiore parte, hoc eſt quaten' homo, eſſet vulneratus, & acerbiſſimis cruciatibus affectus, nõ tamẽ in ſuperiore, hoc eſt, quatenus Deus, quia ſic nec mori vnquã potuit nec pati. Carbunculus gẽma eſt igniti carbonis ſimilitudinem referens eximio ſplẽdore refulgẽs, quæ, vt Plinius aſſerit ignẽ non ſentit. Si gemmam hanc anulo plumbeo incluſam & vnitam in ignem coniicias, videbis plumbum liquefieri, & conſumi, eam autem integram manere: ignis enim in plumbum agit, in carbunculum autem agere non poteſt: Ita Chriſtus Deus noſter in igne tormentorum cõſtitutus paſſus & mortuus eſt vt homo, nõ vt Deus: ignis afflictionum & cruciatuũ egit in plumbum humanitatis, gemma verò diuinitatis integra permanſit: Eã ob cauſam rectè dicimus fuiſſe Chriſtum mortuum in infirmitate noſtra, ſemper autem viuentem in virtute ſua. Vt culpas noſtras ſuo ſanguine expiaret, *exinaniuit ſemetipſum*, vt verbis vtar diui Pauli, *formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Humiliauit ſemetipſum, *factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis.* At diuinitatis ſplendor eclypſim non patitur, fuit enim ſemper Chriſtus æqualis patri ſecundum diuinitatem. Aduerte Non ait hic prophetam fuiſſe Chriſtum igne combuſtum, ſed igne inflammatum. Ille enim dicitur igne calamitatum comburi, qui patientiam amittit: at qui iniurias & cruciatus patienter tulerit, qui rerum aduerſarum molem, & acerbas ærumnarum anguſtias æquo animo ſuſtinuerit, qui fuerit animi magnitudine munitus, rerumque humanarum tolerantia ſeptus, ardere dicitur, non autem comburi. Id ſignificabat rubus ille, in quo Deus erat, qui ardebat ſed non comburebatur: vir enim iuſtus, & ab omni contagio impietatis ſeuocatus, cuius anima eſt Dei ſedes atque domicilium, rubus eſt, in quo Deus eſt, quoniam flammis rerum aduerſarum expoſitus & infinitis calamitatibus preſſus, ardet quidem, ſed non conſumitur incendio, cùm nullæ eum poſſint calamitates de gradu dignitatis eiicere, nec à virtute abducere, nec ab incepto honeſtatis curſu retardare. Diuinus ille Paulus in medio flammarum conſtitutus aiebat: *Maledicimur, & benedicimus, perſecutiones patimur, & ſuſtinemus, blaſphemamur, & obſecramus.* Et alibi: *Quis nos poterit ſeparare à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? &c.* Acſi dicat: Nihil horum. Nullus eſt ignis, qui nos poſſit incendio comburere. Hæc eſt ratio cur Dominus apparuit igne incenſus, ſed nõ cõbuſtus. Fortaſſe eam ob cauſam apparuit Deus in figura ignis, vt ſuam agilitatem & puritatem oſtenderet: voluit enim ſuam celeritatem, hoc eſt vim omnia penetrantem, & cuncta cœlo, terraque perluſtrantem ſignificare.

Pſal. 16

Pſal. 65

Similitudo

Philip. 2

Exo. 3

1 Cor. 4

Rom. 8

g *Et viſio electri.*] Hoc fuit primo capite explicatum, & in explanatione, & in annotatione.

h *Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei.*] Hoc eſt, ignea illa hominis ſimilitudo porrexit ſimilitudinem quandam manus, qua me apprehendit per intortos & calamiſtratos crines, & eleuat' ab ſpiritu per aerem aſſumptus ſum in templum Hieroſolymæ, non corpore, ſed ſpiritu: fuit enim viſio hæc imaginaria. Nomine manus opera ſignificantur, vt paolò antè oſtendimus. Aduerte. Spiritus diuinus eum eleuauit, quem manus apprehendebat: imò manus eum etiam eleuabat. Bona opera ſunt, quæ nos apprehendunt, & rapiunt in cœlum, viamque muniunt ad gloriam immortalem conſequendam. Eoa

Deus efferr in ſublime, qui virtute præditi ſunt, quod in honeſtatis opera incumbentes, animos ſuos à corporis contagio abducentes, & cogitationes à populi temeritate ſeuocantes ſe totos ad Chriſti imitationem contulerunt. Da operam, vt virtus te apprehendat, & trahat ad veram dignitatem: manus enim, hoc eſt, bona opera in gratia facta, decorata ſanguine Chriſti, ex quibus Chriſtiana nobilitas redundat, & effloreſcit, te ad cœleſtem patriam, ad mentium beatarum ſedes eleuabunt. Sequere Chriſtum, adhære illi, eum amplectere, & amore proſequere ſingulari, & eris etiam viuus à terra eleuatus, & in cœlo mente & cogitatione conſtitutus. Et dices cum Apoſtolo: *Conuerſatio no-*
Philip.3 *ſtra in cœlis eſt.* Itaque in terra exiſtens, non eris terræ habitator, ſed cœli, cuius omnia tibi contēplāti præclara & mirabilia videbuntur. Et tunc ſi ad terrā oculos retuleris quibuſdam redimitam & circundatam cingulis, parua tibi videbitur, & inſtar puncti reſpectu cœli: & intelliges planè eſſe humana omnia contemnenda, cœleſtia autem ſemper ſpectanda. Et mentis acie contemplaberis ſedes illas æternas admirabili ſplendore fulgentes, vbi ſancti requieſcunt, ad quas illi aſcendunt, qui ſunt operibus præclaris inſignes, in humilitate fundati, charitate conſpicui, diuinarum rerum contemplatione præſtantes, qui effigiem quandam diuinæ bonitatis in ſuis moribus & factis adumbrant & præſtantibus ingeniis in vita humana diuina ſtudia ſectantur. Hos ſuſcipit virtutum nubes, & eleuat in cœlum. Cùm Chriſtus Deus noſter aſcendit in cœlum, eleuatus eſt, &, vt ait diuus Lucas in Actis A-
Act.1 poſtolorum, *nubes ſuſcepit eum ab oculis diſcipulorum.* Vbique creatura ſuo creatori præſtat obſequiū: aſtra eum indicant naſcentem, obnubunt patientem, recipiunt nubes ad cœlum abeuntem: Aſcendit Chriſtus non alieno adminiculo, ſed propria virtute, nam, vt ait in homilia quadam diuus Gregorius, redemptor noſter non curru, non angelis ſubleuatus legitur, quia qui fecerat omnia, ſuper omnia virtute ſua ferebatur. Et quamuis virtute ſua eleuatus eſt, nubes tamen eum ſuſcepit, quam aiunt fuiſſe lucidam, ab eximio ſplendore diuinæ maieſtatis quaſi procedentem. Nos faciamus ſplendentes nubes quæ nos erigant in cœlum, quæ exeant à nobis, à corde procedentes. Sint nubes bonorum operum, precationū, ieiuniorum, eleemoſynarū, & omniū denique virtutum. Hæ nubes ſunt manus, quæ nos apprehendent, & in cælum aſportabunt.

i *In viſione Dei.*] Hoc eſt, non corpore, ſed ſpiritu in viſione, quam mihi Deus reuelauit: hæc enim Deo illuſtrante mentis oculis aſpexi. Fortaſſe viſionem hanc Dei eſſe dicit, vt eam magnā eſſe oſtendat: ſolet enim diuina ſcriptura quæ magna ſunt, Dei appellare.

k *Iuxta oſtium interius.*] Nimirum templi Salomonis. Habebat enim templum illud tria atria. Primum erat immundorum, habens tria oſtia vnum ad Orientem, alterum ad Meridiem, tertium ad Aquilonem. Secundum atrium erat mundorum, habens ſimiliter alia tria oſtia. Tertium erat ſacerdotum habens vnum tantùm ingreſſum, nimirum ad orientē. Loquitur nunc Ezechiel de tēplo Salomonis, non autem de templo illo, de quo agit capite quadrageſimo vſque ad finem libri. In primo atrio prope ianuam aquilonarem erat altare quoddam, vbi erat ſtatua Baal, de qua hic loquitur propheta dicens, eſſe ibi ſtatutum idolum zeli. Appellatur autē idolum zeli, quia Iudæi ob eius cultum iram Dei contra ſe prouocabant. Eam ob cauſam ſub- Eze.20
ditur ſtatim: *Ad prouocandam æmulationem,* hoc eſt indignationem Dei aduerſus eos. Eſt enim Deus zelotes: Exo.34
ita enim ait in Exodo: *Ego ſum dominus Deus tuus, fortis,* Deu.5
zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, &c. Et iterum, *dominus zelotes nomē eius, Deus æmulator.* Et in Deuteronomio: *Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus,*
& irritauerunt in vanitatibus ſuis. Vbi Thargum habet: Psal.
Et iraſci fecerunt me propter idola ſua. Pro vanitatibus in- 3 Reg.16
terpretatur idola. Ita in Pſalmo: *In ſculptilibus ſuis ad* 3 Reg.
æmulationem eum prouocauerunt. Seruiſſe autē Hebræos 18
Baal gentium idolo, illudque pro Deo coluiſſe, aſſe- 4 Reg.10.
rit diuina ſcriptura multis in locis. Iere.11
l *Et ecce ibi gloria Dei Iſrael.*] Subaudi apparuit mihi. Oſe.2
Gloria Dei patris eſt Chriſtus, qui in templo apparuit, ibi docuit, & miracula fecit.

m *Secundum viſionem, quam videram in campo.*] De qua capite primo & tertio diſſeruimus.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. VIII.

1 Vbi erat ſtatutum idolum zeli ad prouocandum æmulationem. *In Hebræo eſt*: Vbi erat ſedes idoli
Psal.36 הַמַּקְנֶה הַקִּנְאָה *hacinaeh hamacneh, hoc eſt, zeli zelare facientis. Pro quo paraphraſis Chaldaica habet*: Vbi erat idolum zeli iraſci facientis, *hoc eſt Deum ad iracundiam prouocantis. Verbum eſt* קנא *cana, quod ſignificat zelare, æmulari, inuidere, iraſci. Vnde in Pſalmo:* Noli æmulari in malignantibus, nec zelaueris facientes iniquitatem. *Vel vt poteſt verti ex Hebræo:* Ne ſuccenſeas ob improbos, nec inuideas impiorū proſperitati. *Sequitur enim:* quoniā tanquā fœnū velociter areſcēt. *Ac ſi dicat: Ne grauiter movearis ob ſecundas impiorum res, eorumque ſucceſſus ad voluntatē fluentes, quoniā nullam habent firmitudinem, nullam perpetuitatem: quin potiùs fluxæ ſunt eorum proſperitates, & inſtar floſculorum euaneſcunt. Et alio in pſalmo:* Quia zelaui ſuper iniquos pacem peccatorum vidēs. *Vel, vt poteſt etiam ex Hebræo transferri:* Quia vrebat me ira &
Psal.72 æmulatio propter ſtultos cùm impiorum proſperitatem viderē, *Ac ſi dicat: Fuit animus meus vehementer commotus, cùm aſpicerem inſanos opibus & dignitatibus florere, & adeò conturbatus, vt parum abfuerit, quin de rectà ſententia abducerer, & impiorum infelicitati inuiderem. Vbi aduerte, pro iniquis eſſe in Hebræo* ſtultos: *omnis enim im-*
Ephe.4 *probus eſt ignorans. Vnde Apoſtolus optata mala & impia in epiſtola ad Epheſios deſideria erroris appellat. Sed quid mirum, cùm infideles hoc etiam intellexerint? Ariſtoteles enim peruerti iudicium iniquitate ait, omnemque iniquum ſtultum eſſe: & Cicero in oratione in Piſonem ita inquit: Sua quenque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate & mente deturbat. Cæterùm hunc Ezechielis locum ſeptuaginta in hunc modum verterunt*: Vbi erat ſtatua poſſidentis. *Voluerunt innuere hoc idolum eſſe Baal, idem enim eſt Baal, quod poſſidens, ſiue habens, authore diuo Hieronymo libro de nominibus Hebraicis. Sed attende: eum colebant, eius ſtatuam adorabant, qui eos poſſidebat: ſunt enim impii mancipia diaboli, cùm ei ſeruiant, & obtemperent. Vnde diuus* Rom.6
Paulus in epiſtola ad Romanos, An neſcitis, *inquit*, quoniam cui exhibetis vos ſeruos, ad obediendum, ſerui eſtis eius, cui obediſtis? *Et diuus Petrus in episto-* 2.Pet.2
la ſua ſecunda. A quo quis ſuperatus eſt, huius ſeruus eſt. *Et Chriſtus Deus noſter apud Ioannem*: Qui facit Ioan.8
peccatum, ſeruus eſt peccati. *Diuus Auguſtinus ait: Bonus homo ſi ſeruiat alicui domino temporali, liber eſt: malus homo ſi regnet, ſeruus eſt, non vnius hominis ſed quod peius eſt, tot dominorum, quot vitiorum. Brachmanes, vt narrat hiſtoria transmarina, & refert Sanctus Antoninus quarta parte theologali, verba hæc ad Alexandrum Magnum ſcripſerunt: Tu hoſtes exteriores expellis, vt interiores nutrias, en homines tua ſeruitute ſubiicis, & intus tuis appetitibus ſeruus. Magna profectò, ſed laudabilis &*

lis & philoſophica audacia. Seruus præditus virtute, corpore tantùm captiuus eſt, rex autem vitijs deditus, captiuus eſt anima. Ex quo colliges multò maiorem eſſe principis ſeruitutem, quàm ſerui: quantò enim anima præſtantior eſt corpore, tantò eius ſeruitus eſt deteſtabilior, & deterior. Loquēs Seneca de viris iuſtis, qui erant in vincula coniecti, Errant, inquit, qui exiſtimant ſeruitutem in totum hominem deſcendere, pars melior excepta eſt: corpora dicimus obnoxia, mens ſui iuris eſt. Contrà verò domini impij verè ſunt ſerui, quos peccato eos poſsidentes ſeruiunt.

---

[a] Et dixit ad me: Fili hominis leua oculos tuos ad viam Aquilonis. Et leuaui oculos meos ad viam Aquilonis. Et ecce ab Aquilone [b] portæ altaris [c] idolum zeli in ipſo introitu. Et dixit ad me: Fili hominis putas ne, vides tu quid iſti faciunt: abominationes magnas, quas domus Iſrael facit hic, [d] vt procul recedam à ſanctuario meo? Et adhuc conuerſus videbis abominationes maiores: Et introduxit me ad oſtium atrij, & vidi. Et ecce foramen vnum in pariete. Et dixit ad me, [e] fili hominis fode parietem, & cum fodiſſem parietem, [f] apparuit oſtiū vnū. Et dixit ad me: ingredere, & vide abominationes peſſimas, quas iſti faciunt hic. [g] Et ingreſſus vidi. Et ecce omnis ſimilitudo reptilium & animaliū abominatio, & vniuerſa idola domus Iſrael depicta erāt in pariete in circuitu per totum. [h] Et ſeptuaginta viri de ſenioribus domus Iſrael, [i] & Iezonias filius Sapham ſtabat in medio eorū ſtātium ante picturas, [k] & vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua, & vapor nebulæ de thure conſurgebat: Et dixit ad me. Certè vides fili hominis, quæ ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris, [i] vnuſquiſque in abſcōdito cubilis ſui. [l] Dicunt enim, non videt dominus nos [m] dereliquit dominus terram.

a *Et dixit ad me.*] Oſtendit Deus Ezechieli Iudæorum abominationes.

b *Portæ altaris.*] In atrio immundorum extruxerant Iudæi altare Baal in porta ſeptentrionali, quæ eam ob cauſam porta altaris dicebatur.

c *Idolum zeli.*] Hoc eſt, Baal. In diuinis literis idolum appellatur fornicatio, mendacium, vanitas, abominatio, Baal. Eſt igitur Baal nomen vniuerſale idolorum, etiam ſi aliquando accipiatur pro idolo quodam ſingulari. Narrat diuus Hieronymus in cōmentarijs in Oſeā Ninum filium Beli in Aſia regnaſſe, & Niniuem vrbem Aſſyriæ cōdidiſſe, fuiſſéque tantā nominis celebritatē conſecutum, vt patrē ſuum Belum referret in Deū. Ad id demētiæ perductus eſt, vt vellet filius Dei appellari. Hanc ciuitatē Ninioem appellat Ptolomæus Ninum in Aſſyriæ deſcriptione, de qua vrbe loquitur Plinius lib. 6. Strabo in principio libri 2. Et quoniam hic Belus ab ſtultis gentibus pro Deo colebatur, & ab Hebræis appellabatur Bel, ſeu Bal, ideo quodcūq; idolum nomen hoc ſortitum eſt. Hæc fuerat anteà Beroſi ſentētia, qui hunc Ninum dixit regnum Babylonicum propagaſſe, & tēplum Belo patri erexiſſe, vnde dimanauit idololatriæ principium. Nec ſolùm Ninus ſtatuā patri ſuo Belo erexit, ſed etiam eius vxor Semiramis vaſtas ſtatuas & magnitudine mirandas erexit, vt refert libro 4. Diodorus Siculus.

d *Vt procul recedam à ſanctuario meo.*] Per ſubtractio-
Ioan. 14 nem gratiæ & fauoris: nam per eſſentiam, præſentiā, & potentiam vbique eſt Deus. Ita Chriſtus Deus noſter apud Ioannem Apoſtolis loquēs, ait, *Surgite eamus hinc.* acſi diceret: Recedamus ab ingrata Hieroſolyma, à terrena ciuitate ab vrbe ſanguinum, ad conſtruendam eccleſiam, ad ædificandam ciuitatem ſpiritualē, & cōgregationem fidelium. Exeamus à templo hoc materiali Hieroſolymæ ad verum Dei templum conſtruēdum, in quo colatur Deus in ſpiritu & veritate. Egreſſus eſt igitur Chriſtus ex Iudæorum templo, exiuit lux mundi, & cæco populo tenebras reliquit & noctē perpetuam. Et fuit impletum id, quod ipſe dixerat Iu-
Matt. 23 dæis: *Relinquetur vobis domus veſtra deſerta.*

e *Fili hominis fode parietem.*] Intus erant animalia depicta, quæ illa parte introeuntibus erant propter parietem, qui ſe oculis offerebat, abſcondita. Præcipit igitur Deus prophetæ, vt perforet parietem, quò poſſit imagines idolorum intueri. Per parietem quæ intra domum fiebant occultantem, intelligitur hypocriſia prauas cordis intentiones abſcondens. Perfoditur autem paries, cùm hypocrita laceſſitur iniorijs, & calamitatibus vrgetur, & malleo moleſtiarum percutitur: nam ſtatim oſtium aperitur, & apparent maledicta, ira excandeſcentia, impatientia, intemperantia, & aliæ
huiuſmodi abominationes. Quemadmodū paries to- Simile.
tus foris dealbatus non cognoſcitur, ſitne ex lapidibus, an ex luto conſtructus, niſi malleo concutiatur, ſic homo bonis exterioribus, & pulchris cæremonijs foris ornatus non facilè iudicatur, ſit necne tolerātia, charitate, cæteriſque virtutibus munitus, niſi fuerit malleo contumeliarum ærumnarum, & tentationum contuſus. Vnde diuus Paulus cuidam, qui ſcelera nefaria volebat virtutis tegumēto coopcrire, dixit: *Per-
cutiet te Deus paries dealbate.* Monetæ, quibus emitur Act. 23
cœlium, longè diuerſæ ſunt ab iis, quibus emitur ter-
ra. Intentio ſancta eſt aurum illarum, inſignia autem Simile.
ſunt exteriora opera, veluti orare Deum, eleemoſynas facere, frequentare templa, & cætera huiuſmodi. Hypocritę cudunt monetas, ſed adulterinas, ſculpunt inſignia ſcutorum aureorum in orichalco deaurato, effigiāt inſignia bonorum operū in orichalco deprauati propoſiti, & intentionis corruptæ. Nullus eſt hypocrita, qui non ſit monetarius falſus: paries eſt dealbatus, tegens multa flagitia calce virtutum: perfora parietem, & apparebit reptilium ſimilitudo. Diuus Gregorius lib. 26. Moralium, explicans hunc locum, ait ita: Parietem fodere, & aſperis correptionibus duritiam cordis aperire. Et tunc apparet oſtium, quia cùm cordis duritia aſperis correptionibus aperitur, quaſi quædam ianua oſtēditur, ex qua omnia in eo qui corripitur, cogitationum interiora videantur. Hæc ille.

f *Apparuit oſtium vnum.*] Hoc eſt, ex foramine factum eſt oſtium quoddam.

g *Et ingreſſus vidi, & ecce omnis ſimilitudo reptilium.*] Hæc abominatio ideò erat priore deteſtabilior, quia erat in loco interiore & ſacratiore templi: nam ſtatua Baal erat in atrio primo, hæc autem idola in ſecundo, nimirum in atrio mundorum, vbi erant ſenes imaginibus reptilium in pariete depictis ſacrificantes. Ad id amentiæ & cæcitatis deuenerant Hebræi, vt omnia
gentiū idola colerēt, &, vt ait Eſaias, *talpas & veſpertiliones adorarent.* Esai. 2
Quid erant cæci homines niſi cæca a-
nimalia culturi? Per Amos prophetam ait illis in hunc Amos. 5
modum Deus. *Portaſtis tabernaculum Moloch, & imaginem idolorum veſtrorum, ſydus Dei veſtri Rempham, figu-
ras, quas feciſtis vobis, adorare eas.* Et in libro Sapientiæ Sap. 13. & 14 &
oſtendit Deus magnam hominum in idolorum cultu- 15
ra cæcitatem. Vnde in epiſtola ad Romanos ita ait A- Rom. 1
poſtolus: *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & ſerpentium.* Atſi in cordis no-

ſtri domicilium fuerimus ingreſſi, eaſdem abominationes mẽtis oculis aſpiciemus. Penetremus conſciẽtias noſtras, & in cubilibus earum imagines idolorũ propè infinitas intuebimur. Ea enim, quæ Deo contempto colimus, in quibus felicitatem conſtituimus, idola ſunt, quibus ſacrificamus. Quidam vanitatem colunt, quidam aurum, quidam voluptatem, quidam omnia hæc, & alia innumera. Qui viris bonis detrahunt, eorumque famam lacerare contẽdunt, inueniẽt canes latrantes, & mordentes. Qui ſe corporis illecebris dediderũt, earumque ſe quaſi miniſtros præbuerunt, atque Dei, hominumque iura violarũt, inueniẽt ſues iacentes in volutabro. Qui lauitate & iactatione ducuntur, & rumuſculos aucupantur, inueniẽt pauones oblectantes ſeipſos pennarum in orbem conſtitutarum pulchritudine, & chamæleontes ſeipſos aẽre paſcentes. Qui crudelitate gloriantur, inuenient leones: qui pecuniæ ſunt cupidi, & auaritiæ ſerui, inuenient rubetas, & talpas in terra defoſſas, nõ audentes
Similitudo ſe terra ſatiare: loquaces inuenient ranas, inuidi viperas, raptores lupos: & ita de cæteris. Vide hominũ miſerias & ærumnas. Qui deberent non ſolùm ſe ab omni flagitio abducere, ſed etiam omnem animi cogitationem integram caſtamque ſeruare, ſe vitiis coinquinant, & contaminant, & turbulentis ac cõcitatis animi perturbationibus agitãtur, & violẽto quodã œſtro impetu vitiorum rapiuntur, & nunquã ſatiantur. Vt mare quamuis in ſe incurrentium fluminum multitudinem excipiat, nunquam tamen redũdat, ſic flagitioſi homines nunquam vitiis ſatiantur, ſed quoſdam ſcelerum ſtimulis ad alia deteſtabiliora excitantur: ita vt abyſſus abyſſum inuocet, quoniam vanis falſorum
Pſal. 41 bonorum ſimulacris deluſi, vera & ſolida bona contemnunt, & pro nihilo ducũt. ſceleribus autem & maleficiis ſe paſcunt, licèt ſe illis præ deſiderio ſatiare nõ poſſint. Hi ſi penetralia cordis ſui intrauerint, omnem ſimilitudinem reptilium intuebuntur.

h *Et ſeptuaginta viri.*] Hi fuerunt conſtituti ad legem Dei docendum: & ipſi aduerſus eam gentium idola colebant. Si hoc faciebant ſenes, quid facerent iuuenes? ſi in id impietates incidebant, qui incumbebãt in ſtudium diuinarum literarum, quid exiſtimas illos facturos fuiſſe, qui legem ignorabãt? Moyſes ex conſor-
Ex. 34 tio ſermonis Dei fuit in facie mirabiliter illuſtratus, & nunc etiam lumine admirabili illuſtrantur, qui Dei verba, eiusq; legẽ ſtudio intelligendi, beneq; operandi legunt, & in eius meditatione dies atque noctes cõſumunt: vt animo percipiant Dei voluntatẽ, ad illam obſeruãdã, & quas pœnas flagitioſi luant, quæ præmia viri iuſti conſequantur. Sed hoc debet eſſe in monte cum Moyſe, in virtutũ altitudine, non in perfidiæ vitiorumque vallis profunditate. Hi ſenes Dei legem legebant, ſed quia erant in ima terra, in ſcelerum valle conſtituti, nullam inde vtilitatem reportabant.

i *Et Iezonias.*] Hic eos excitabat ad ſimulacrorum cultum, eratq; princeps impiorum. Ideo appellatur filius Saphan. Saphan enim iudicium ſonat & dãnationem. Non ſolùm peccabat, ſed aliis ad peccandum perſuadebat. Currus erat dæmonis quo multi vehebantur in infernum. Vide cæcorum hominum impietatẽ: in tẽplo Dei non Deum, ſed dæmones colebant. O cæcitatem deplorandam!

k *Et vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua.*] Nimirum ad ſacrificandum picturis quas colebant.

l *Dicunt enim: non videt Dominus nos.*] Ad id amentiæ & cæcitatis perducti ſunt Iudæi illi, vt diuinam negarent prouidentiã. Audierant quidem, Deum cœlum & terram, & reliqua omnia, quæ ampliſſimo cœli complexu coercentur, creauiſſe, omnia aſpicere & gubernare, & non ſolùm hominum actus, ſed etiam eorum cogitationes intelligere: & tamen tantis ſe vitiis contaminauerant, in tam tetra flagitia inciderant, tã obſcuris ſcelerum tenebris intellectum operuerant, vt quæ dei eo à diuinis vatibus, aliiſque viris virtute inſignibus, ſapientia conſpicuis, & ſanctimonia præſtãtibus audierant, & in ſcriptura diuina legerant, non curarent, quin potius ea penitus ex animo delerent. Verſabantur in erroribus intolerabilibus, &, vt eſt in Sap. 2
libro ſapientiæ literis mandatum, *excæcauit eos malitia eorum.* Et, vt verbis vtar diui Pauli: *obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.* Inde euenit, vt vitæ ratio & ordo per- Rom. 1
uerteretur, eſſentque illi omnia plena confuſione. Id quidem eſt, quod ait regius vates: *Neſcierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamẽ-* Pſal. 81
ta terræ. Gentes abſque fide, lumine naturali illuſtratæ aſſeruerunt Deum omnia videre. Ideò hieroglyphici volentes ſignificare Deum, pingebant ſceptrũ rectum & erectum, cum oculo ſupra omnia circumſpiciente: innuẽtes, vt ait diuus Cyrillus libro aduerſus Iulianum nono, Deum eſſe iuſtum & rectum, & omnia videntem, illiuſque nutu & poteſtate mundum gubernari. Per baculum rectum intelligebant regiam dignitatem, & rectam iuſtitiam, nulloque modo poſſe diuinam naturam labefactari: per oculum verò diuinã prouidentiam. Imò Deus appellatur Græcè θεὸς è verbo θεάομαι quod eſt videre, & ſpectare, quaſi omnia perſpiciens: quò fit, vt thea ſignificet viſionẽ: Homines à veri Dei cultu alienati hoc ſciebant, Iudæi verò diuinæ legis lacte nutriti illud ignorabant. Aſpice Iudæorum cæcitatem. Colebant idola vana & inſenſibilia, & exiſtimabant hos falſos & commentitios deos omnia videre, Deum autem verum, mundi cõditorem nõ videre. Quę poterat maior inſania excogitari? Hæc fuit falſa & impia ſtultorum illorum opinio, quos in hunc modum Iob inducit loquentes: *Deus noſtra non* Iob. 22
conſiderat, & circa cardines cœli perambulat. Hi aiebant apud pſalmographum: *Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia* Pſal. 72
in excelſo? Homines nefarij, & errorum tenebris circũfuſi, videntes viros iuſtos, & pietate Chriſtiana præcellentes variis agitari caſibus, aliquando, & in acerbis calamitatum anguſtiis verſari, & magnis cruciatibus interdum torqueri, contrà verò homines impuros, omniũmque ſcelerum maculis coinquinatos opibus circumfluere, dignitatibus extolli, rebus denique ſecundis abundare, negant etiam nunc prouidentiam diuinam: non intelligentes miſeri homines eſſe aliam vitam, vbi iuſti diuinis bonis cumulantur, impij autẽ torquentur, eſſeque ſempiternas pœnas illas, quæ eorũ ſcelera ſequuntur.

m *Dereliquit dominus terrã.*] Hoc eſt, nõ curat mortalia.

n Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui.] *Poteſt verti ex Hebræo:* Vnuſquiſque in depictis cubilibus ſuis. *Paguinus verrit:* Vnuſquiſque in cubiculis picturę ſuę *quod in idem recidit. In Hebræo eſt: In abſcondito maſcitho, à verbo ſacab, quod ſignificat depingere. Vnde Eſaia illud capite 2.* Super omne, quod viſu pulchrum eſt, *poteſt* Eſa. 2
etiam verti, Super imagines, ſeu picturas deſiderij. *Vel, vt habet Targhum:* Super aulas pulchritudinis, *hoc eſt, ſuper palatia pulchra, imaginibus depicta. Fortaſſe imagines deſiderij ſunt ſimulacra vana, quæ in corde noſtro collocata tanquam idola colimus. De quibus dicitur in Pſalmo:* Velut ſomnium ſurgentium domine, in ciuitate Pſal. 72
tua imaginem eorum ad nihilum rediges. *Ac ſi diceret: Similis eſt impiorum proſperitas ſomno expergiſcentis vana & fallax: Et tu domine in ciuitate tua oſtendes eſſe contemptibiles, & ad nihilum redactas vanas illas imagines, quas ipſi habent in corde fixas, quas colunt, & venerantur, cùm nihil aliud ſint quàm vmbra, & nugæ, & inania ſimulacra: Cum autem cubile excellentibus ornatum imaginibus & ſupellectilibus ſit clauſum & abſconditum rectè noſter interpres tranſtulit:* Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui.

Et dixit ad me. [a] Adhuc conuerſus videbis abominationes maiores, quas iſti faciunt. Et introduxit me per oſtium portæ domus domini, quæ reſpiciebat ad Aquilonē. [b] Et ecce ibi mulieres ſedebant [1] plangentes Adonidem. Et dixit ad me. Certe vidiſti fili hominis. Adhuc cōuerſus videbis abominationes maiores his. Et introduxit me in atrium domus domini interius. Et ecce in oſtio tēpli domini [c] inter veſtibulum & altare quaſi vigintiquinque viri [d] dorſa habentes cōtra templum domini, & facies ad Orientem, & adorabant [e] ad ortū ſolis. Et dixit ad me: Certè vidiſti fili hominis. Nunquid leue eſt hoc domui Iuda, vt facerēt abominationes iſtas, quas fecerunt hic, quia replentes terram iniquitate conuerſi ſunt ad irritandum me? Ecce [f] applicant ramum ad nares ſuas. Ergo & ego faciam in furore, [g] non parcet oculus meus, nec miſerebor, & cùm clamauerint ad aures meas voce magna, non exaudiam eos.

a *Adhuc conuerſus videbis abominationes maiores.*] Maiores dicuntur præcedētibus, quia erant in porta atrij ſacerdotum, quæ appellabatur porta domus domini: & quò interiùs fiebant, eò maiores vocabantur. Vel ideò maiores dicuntur, quia in præcedente abominatione homines ſtabant, hic autem mulieres ſedebant: per ſeſſionem autem cōſuetudo intelligitur. Illud autem eſt abſque dubio perſpicuum in malis peiorem eſſe habitum, quam actum. Magnum malum etiam in paruis eſt conſuetudo. Cùm Plato, vt narrat in eius vita Laertius, quendam increparet, ille autem parua ea eſſe aſſereret, quæ admittebat, dixit Plato: Non eſt res parua conſuetudo. Vt enim qui febre laborat leui illa quidē, ſed ethica & aſſidua, ſi fortè ob aliquam intemperantiam incidit in febrem quandam acutam & perurgentem, facilè eam expellit, & quacunque medicina curatur, manente tamen ſemper ethica febre: ſic actus quidā vitioſus citò curatur, conſuetudo autem peccandi difficillimè. Poteris per ſeſſionē hanc turpe otiū intelligere, fontem libidinis, & fomentum multorū malorū. Huic expoſitioni fauet id, quod ſequitur. Simile.
b *Et ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Adonidem.*] Adonis, vt aiunt, fuit filius Cinyræ Cypriorum regis, quem ob eximiam pulchritudinem Venus fuit incredibili amore proſecuta. Et cùm eū haberet in deliriis, fuit ille ab apro percuſſus, & interfectus, quā ob cauſam illa ſe dedit lachrymis & lamentis. Hanc fabulam tangit Theocritus, & Ouidius, & multi alij. Tāta autem fuit Hebrææ gentis ſtultitia, vt mulieres huius Adonidis Amaſij Veneris ſtatuam in templo cōſtitutam colerent, eiuſque interitum in Veneris honorem lachrymis proſequerētur. Macrobius exiſtimauit Adonidem eſſe Solem: at ferè omnes eum Veneris amicū eſſe fatentur. R. Salomon ait idolum hoc fuiſſe concauum: & quia artificio quodā videbatur plorare, ideò à mulieribus plorantibus colebatur. R. Moyſes Ægyptius ait fuiſſe quendam maximum idolorum cultorē, qui cùm eſſet interfectus, triſte ſui deſiderium reliquit. Et quoniam gentes à fide alienatæ exiſtimabant idola cædem eius deploraſſe, ideo eum plorantes venerabantur. Sed quoniam Ezechiel ait non eum homines, ſed mulieres ſedētes deploraſſe, credibilius eſt loqui de Adonide Veneris amaſio.
c *Inter veſtibulum & altare.*] De quo ait Ioel: Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes. Ioel. 2
d *Dorſa habentes contra templum domini.*] Ideo hæc abominatio erat aliis peſtilentior, quia erat in loco tēpli interiore: & quia qui eam perpetrabant, Deū penitus cōtēnebāt. In Deuteronomio prohibuerat Deus, Deut. 12 ne Hebræi in Dei cultu gentes imitarentur, quæ deos ſuos colentes ſe conuertebant ad Oriētem. At hi Iudæi terga vertebant ad altare, & ad ſolis ortum reſpicientes idola colebant. Id plorabat Eſaias, dicens: *Dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum.* Eſai. 1 Quatuor idololatriæ genera numerat hoc loco diuinus vates: primum fuit ſtatua Baal in introitu primi atrij templi: ſecundū, cultus picturarum in pariete in atrio ſecundo: tertium, ſeſſus mulierum colentium Adonidem in atrio tertio: quartum, vultuum conuerſio ad Orientem aduerſos Dei altare in ipſo templo, in loco ſacratiore & interiore. Prima abominatio eſt in deſiderio flagitij adhuc re ipſa non commiſſi, ideò erat idolum in introitu, quoniā turpis cogitatio initium eſt ſceleris: ſecunda eſt perpetratio delicti, tertia eſt peccandi conſuetudo, quarta eſt defenſio ſcelerum cum Dei cōtēptu & obſtinatione. Hęc vltima eſt abominatio maxima, & vltimus ferè gradus excidij. Tria genera flagitiorum cōdonabit tibi Deus, ſi ad illum pœnitens cōfugeris: at quartum quoniā ad Deum nō cōfugies, nequaquam, quoniā eſt impœnitētia delicti complacētia, & obſtinatio: quandiu enim tibi in ſcelere placueris, Deumque neglexeris, qui fieri poteſt, vt remiſſionē cōſequaris? Eā ob cauſam ait Deus per Amos prophetā: *Super tribus ſceleribus Damaſci: & ſuper quatuor non conuertam eum.* Amos. 1 Ac ſi dicat: Prima tria ſcelera tibi remittā, quartum autem minimè. Auguſtinus ait: Qui creauit te ſine te, non ſaluabit te ſine te. Poteſt hic locus Amos prophetæ ita exponi, vt per tria & quatuor flagitia ſeptē intelligat, & per ſeptem infinita, numerus enim ſeptenarius apud Hebræos rerum multitudinē ſignificat, vt ſit ſenſus: Si ſemel aut bis in flagitia incidiſſet, peperciſſem illi: at quia peccādi nullū facit finē luet mihi pœnas omnium delictorum. Septenarius quod apud Hebræos ſignificet. Si fueris ad dominum cōuerſus, & cōfugeris ad ſacramentalem confeſſionem, ſanctumque hoc pœnitentiæ ſacramentum fueris amplexatus, conſequeris abſque dubio remiſſionem: ſin autem peccandi finem nullum feceris, nunquam gratiam conſequeris: & decedens in finali impœnitentia, eris in æternos cruciatus præcipitatus.
e *Ad ortum ſolis.*] Solē cùm oriretur, colebāt, verum autem iuſtitiæ ſolē pro nihilo putabant. Phariſæi ideo contemnebant ſolē iuſtitiæ, & ſplendorē gloriæ, quia nominis ſplendorem, & falſam mundi gloriā & celebritatem cupiebant. Ambiebant opes, honores, magiſtratus, & vanitates, veram autem amplitudinem, quæ in virtute, diuiniq; numinis imitatione cōſiſtit, aſpernabātur: Ideò illis dicebat Chriſtus apud Ioannem: *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis?* Ioan. 5 Vbi vides huiuſmodi gloriæ mundi, potentiæ & opum auiditatē afferre ſecum perniciē. Non ſolùm non ſatiat, & ſitim extinguit, ſed nocet, & ſecum detrimentum ducit, & mortē. Vt enim quæ non ſunt apta noſtrę naturæ, nullamque cum ea habēt proportionē, veluti ignis & ſulphur, & cætera huiuſmodi manducata, non modò vtilitatem non afferunt, ſed lædunt, & necant, ſic falſæ mundi diuitiæ nimis optatæ, honorum pompa, & vana oſtentatio, & reliqua illa, ad quæ multi decepti aſpirant nimia flagrantes cupiditate, non ſolùm animā non alunt ad æternitatē, nec eius impia deſideria mitigant, & ſedāt, ſed etiam excidium illi ſempiternum machinātur. Cibus illi conueniens virtus eſt, cuius eſt propriū, Deum ſummè diligere, illū optare, illi adhærere, nihil extimeſcere, vt ob timorē relinquatur virtus, omnia humana propter Chriſtum contemne- Similitudo

te, nihil quod homini accidere poſſit, intolerandum putare. Poſſunt quidem diuitiæ & honores poſſideri abſque peccato, ſed ſitiens earum rerum cupiditas, & ambitio, quam diuus Paulus radicem omnium malo-
1.Tim.6 rum vocat, abſque peccato poſſideri non poteſt.

f *Applicant ramum ad nares ſuas.*] In idolorum venerationem & obſeruantiam applicabant ramos ſtatuis, & poſteà eos oſculabantur, & olfaciẽdos ad nares adiungebant. Vel ſic: Non ſolùm peccant, ſed peccatis oblectantur: idololatriæ fœtore ſeipſos reficiunt. Qui peccant, & peccaſſe gaudent, dicuntur herbam fœtidam ad nares applicare.

g *Non parcet oculus meus.*] Hæc explanata fuerunt capitibus præcedentibus.

i Plangentes Adonidem.] *In Hebræo pro Adonide eſt* תמוז *tammu. Eſt autem tammu nomen menſis cuiuſdam apud Hebræos. Et quoniam aiebant fuiſſe Adonidem Veneris amaſium occiſum hoc menſe, illi menſi nomen impoſuerunt: & in eodem menſe eius feſtum celebrabant. Sunt qui dicant eſſe brutum quoddam animal: alij principem quendam idololatrarum: alij aliter. At prima interpretatio eſt diui Hieronymi, aliorúmque catholicorum interpretum. Quare eam arbitror tenendam eſſe. Mulieres amatorijs lenitatibus deditæ, & libidinis facibus inflammatæ, mortem Adonidis dolebant: vt obſequio Venerem ſibi haberent propitiam. Fortaſſe per mulieres non ſolùm fœminas intelligit, ſed homines etiam effœminatos, traditos delitijs, totam felicitatem in voluptatibus corporis conſtituentes. Huiuſmodi homines mulieres iure appellantur, qui Salmacis dant ſpolia ſine ſudore & ſanguine. Hi ſibiipſis interitum parant, quoniam animæ languenti nullam volunt adhibere medicinam: nec enim volunt corpus domare, nec effrænatos appetitus coercere, ſed voluptatibus defluentes ad exitium ducuntur. Quemadmodum cum pars vna non eſt remedij capax, remedium illud ad alteram applicamus,* Similitudo *quam ob cauſam laborantes graui capitis dolore ſcindimus venam brachij, quia caput non eſt capax phlebotomiæ, & venæ percuſſionis: ſic vt medeamur animæ, oportet opprimere carnẽ. At Hebræi illi non caſtigabant corpora, quin potius ſe indies in voluptates ingurgitabant, & Adonidem colebant.*

ARGVMENTVM CAP. IX.

Dixerat Deus in fine ſuperioris capitis eſſe ſe ſupplicium ſumpturum de Hebræis, quoniam in templo ſuo colebant idola, & diuinam negabant prouidentiam, eiſque ferrum & flammam minitatus fuerat 1. Nunc explicat propheta terribilem harum minarum effectum. 2. Deſcribit ciuium Hieroſolymæ cædes & vrbis vaſtitatem, in qua illi ſolum ſeruantur, qui ſunt thau, hoc eſt vltima Hebraici alphabeti litera conſignati.

CAPVT IX.

ET [a] clamauit in auribus meis voce magna, dicens: [b] Appropinquauerunt [1] viſitationes vrbis, & [c] vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. [d] Et ecce ſex viri veniebant [e] de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad Aquilonem, & vniuſcuiuſque [2] vas interitus in manu eius, [f] vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & [g] attramentarium [3] ſcriptoris ad renes eius. [h] Et ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare æreum. [i] Et gloria [4] domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub, quæ erat ſuper eum ad limen domus, & vocauit virum, qui indutus erat lineis, & attramentarium ſcriptoris habebat in lumbis ſuis: & dixit dominus ad eum: Tranſi per mediam ciuitatem in medio Hieruſalem, & [k] ſigna thau [l] ſuper frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius. Ezec.10 Apoc.7

EXPLANATIO.

a *Et clamauit in auribus meis voce magna.*] Hoc eſt, me audiente, clamauit Deus non ſuppreſſa voce, ſed magna, vt me veluti dormientem excitaret, magnámque eſſe viſionem hanc oſtenderet. Hæc Dei verba audiebat Ezechiel auribus interioribus: fiebant nánque hæc omnia repræſentatione quadam imaginaria intus exhibita, exteriorum ſenſuum vſu ſuſpenſo.

b *Appropinquauerunt viſitationes vrbis.*] Id eſt, propinquæ ſunt calamitates Hieroſolymæ. Solet diuina ſcriptura nomine viſitationis cædes, ſtrages, ærũnas, punitiones, & calamitates ſignificare. Ita illud Eſaiæ in-
Esai.10 telligitur: *Quid facietis in die viſitationis?* Ieremias itidẽ
Iere.6 Hieroſolymæ euerſionem & vaſtitatem ſignificare volens eam appellat ciuitatem viſitationis. Et paulò pòſt: *In tempore,* inquit, *viſitationis ſuæ corruent.* Et alio in loco: *Afferam ſuper eos mala, annum viſitationis eo-*
Iere.23 *rum ait dominus.* Ac ſi diceret, Eos opprimam calamitatibus & lacerabo dolore. Annum viſitationis appellat tempus dolorum & moleſtiarum, quibus erat Iu-
Psal.88 dæos oppreſſurus. Et Dauid ita Deum inducit loquẽtem: *Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.* Viſitare in literis diuinis aliquando
Gen.21 eſt implere promiſſum, vt in Geneſi. *Viſitauit dominus Saram, ſicut promiſerat.* Hoc eſt, ſtetit promiſſis, &
Luc.1 præſtitit, quod fuerat pollicitus. Ita poteſt illud intelligi Zachariæ, *Benedictus dominus Deus Iſrael, quia viſitauit, & fecit redemptionem plebis ſuæ.* Hoc eſt, quia impleuit promiſſum, redimens populum ſuum, quemadmodum fuerat per diuinos ſuos vates pollicitus. Eodem modo id, quod Chriſtus dixit, cum videret Hieroſolymam & fleret ſuper illam: *eò quòd non cognoueris tempus viſitationis tuæ.* Ac ſi diceret, In acerbiſſimas in- Luc.19
cides calamitates, quia non cognoſcis hoc eſſe tempus, quod tibi promiſit Deus, in quo erat filium ſuum miſſurus, vt te à peccatorum vinculis eriperet & à dæmonum tyrannide liberaret. Id intelligens virgo Dei Luc.1
genitrix canebat: *Suſcepit Iſrael puerum ſuum, recordatus eſt miſericordiæ ſuæ.* Hoc eſt, vt oſtenderet memorem ſe eſſe promiſſionis ſuæ. *Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abraham & ſemini eius in ſecula.* At hoc Ezechielis loco accipitur viſitare pro punire, & ad interitum & vaſtitatem vocare. Poterat hic locus ita verti: *Appropinquauerunt viſitatores vrbis, & ſinguli portabant gladium, quo erant ciues eius occiſuri.* Erãt enim hi viri ad ſumẽdũ de Iudæis ſuppliciũ deſtinati. Id intelligẽtes ſeptuaginta interpretes verterunt: *Appropinquauit vltio vrbis,* &c.

c *Vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua.* vnuſquiſque tenebat manu gladiũ ad interficiendũ populũ. Vas interfectionis periphraſis eſt gladij. Eſt aũt periphraſis figura autore Quinti. in li. 8. cũ quod vno, aut certè paucioribus verbis dici poterat, pluribus explicatur: qua vtitur frequenter diuina ſcriptura. Vas accipitur pro quocũq; inſtrumento, & ſupellectile, & mulierũ monilibus. Sumitur aliquando pro corpore humano, vt 1. 1.Reg.21
Regum: *Fuerunt,* inquit Dauid, *vaſa puerorum ſancta,*

hoc eſt

hoc eſt corpori impolluta, nullo mulierum contagio contaminata. In hanc ſignificationem accipitur à diuo Paulo in 1. ad Theſſalonicenſes aiente: *Sciat vnuſquiſque veſtrum vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore.* (1. The. 4.) Et in 2. ad Corinth. *Habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus.* (2. Cor. 4.) Sed & Marcus Tull. in prima Toſculana quæſtione, Corpus, inquit, quaſi vas eſt, aut aliquod animi receptaculum. Accipitur etiam vas pro ſacculo aut pera, ſiue mantica, vt apud hunc noſtrum Ezechielem capite 12. *Fac tibi vaſa tranſmigrationis*, (Eſa. 12.) Eſaias hoſtes, quibus Deus improbos affligit, & occidit, appellat *vaſa furoris Dei.* (Eſa. 13.) D. Paulus in epiſtola ad Romanos, (Rom. 9.) homines ſceleratos, ad infernum præſcitos appellat vaſa iræ, vaſa autem miſericordiæ homines miſericorditer ad gloriam prædeſtinatos: Pſalmographus, *Confitebor*, inquit, *tibi in vaſis pſalmi*, hoc eſt, in muſicis inſtrumentis, Et alibi: *Arcum ſuum tetendit, & parauit illum, & in eo parauit vaſa mortis*, (Pſal. 70. Pſal. 7.) hoc eſt ſagittas ad occidendum directas, & mortifera tela. Ita hoc loco Ezechiel vaſa interitus appellat arma offenſiua, nimirum gladios aut ſecures, quibus hi ſex viri erant ad mortem nefariis Iudæis inferendam inſtructi atque parati. Pro vaſe interitus ait D. Hieronymus poſuiſſe ſeptuaginta interpretes ſecurim: ſed tranſlatio Græca, qua ego vtor, non habet ſecurim, ſed vaſa exterminationis. Fortaſſe fuit librariorum inaduertentia in commentariis D. Hieronymi, qui pro alio tranſlatore ſcripſerunt ſeptuaginta. At quicumque illi fuerunt, qui ſecurim interpretati ſunt, rectè quidem fecerunt. Securis enim accipitur pro Dei ira, & iuſta eius vltione: de qua ait Chriſtus apud Matthæum: (Math. 3.) *Iam ſecuris ad radicem arborum poſita eſt: omnis enim arbor, quæ non facit bonum fructum, excidetur, & in ignem mittetur.* Non ait: iam ſecat, ſed iam poſita eſt ad arborem, vt ſignificet eſſe in hac vita tempus eius iræ per pœnitentiam effugiendæ. Nec ait eſſe ſecurim hanc admotam ad arboris ramos, vt maneat poſt mortem ſpes vlla pullulandi, ſed ad radicem, vt funditus euellatur, & in ignem inextinguibilem præcipitetur. Hac ſecuri ſecti & occiſi ſunt impij illi Hebræi, de quibus hoc loco agit Ezechiel, qui Deo vero relicto inania gentium idola, earúmque portentoſas ſuperſtitiones coluerint, qui in perfidia ſua decedentes, fuerunt vtraque morte puniti, & præcipites in exitium abſque termino à dæmonibus rapti. Tales ſunt, qui fraudes inexpiabiles concipiunt, ſeque mortiferis labibus contaminant, quibus in lethalibus peccatis à vita migrantibus eſt deuium quoddam iter ſeclusum à concilio cœlitum, & ad damnatorum barathrum, tenebráſque profundas directum, vbi in æternum cruciantur.

d *Et ecce ſex viri.*) Miniſtri Dei erant ad impios Iudæos interficiendos. Aiunt nonnulli eſſe Dei Angelos, & non eſſe inconueniens eſſe eos Dei vltores, & impiorum interfectores: nam Dei angelus tranſiens nocte quadam omnes Ægypti primogenitos occidit. Et libro quarto Regum ſunt hæc verba literis mandata: *Factum eſt in illa nocte, venit angelus domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia.* (Exo. 12. 4. Reg. 19.) Eſt etiam hæc hiſtoria in libro Eſaiæ, & in aliis locis veteris teſtamenti perpetuis conſignata monimentis. (Eſa. 37. Tob. 1. Mach. 7.) Fuerunt autem hi viri ſex, quia tot futuri erant Chaldæorum principes, qui erant venturi Hieroſolymam oppugnatum, quorum nomina explicat Ieremias capite trigeſimonono. (Iere. 39.) Et licet ibi plures eſſe videantur, vnum tamen ſic habeto ſolùm ſex eſſe, ſunt enim ibi nomina cum cognominibus. Vel ideò fortaſſe fuerũt ſex, quia ſexto die fabricationis mundi creati ſunt homines, quorum illi ſcelera puniebant. Vel quia flagitioſi homines mundo ſex diebus conſtituto intemperanter abutebantur. Vel ſex mundi ætates per ſex Dei miniſtros ſignificantur. Atqui ſignatos eripuit, linneis veſtitus, ſeptimus erat, mundi creator & redemptor, humana carne opertus, qui toto ſeptimo die, toto ſabbatho requieuit in ſepulchro mortuus pro nobis, vt nos à mortis faucibus eriperet, & ad cœleſtem requiem die ſeptimo ſignificatam, ad æternum ſabbatiſmum perduceret, vbi eſſemus ſumma gloria cumulati: quem ſabbatiſmum ait diuus Paulus relinqui populo Dei, ad quem debemus aſpirare, & ad ingrediendum in illam requiem feſtinare. (Heb. 4.)

e *De via portæ ſuperioris.*) Hæc erat porta ſeptentrionalis atrij mundorum, quæ appellabatur ſuperior reſpectu alterius portæ ſeptentrionalis atrij immundorum. Templum erat in monte ſitum: & hæc tria atria procedebant ſurſum aduerſus templum: cùm autem hæc porta eſſet ſuperior, perſpicuum eſt ſecundam eſſe, aut tertiam, non erat tertia, quia tertium atrium vnam duntaxat habebat portam, vt anteà oſtendimus, quæ erat ad Orientem, verſus præcipuam templi portam, erat igitur ſecunda. Tria erant atria in templo Salomonis: primum immundorum, quod erat inferius, alterum mundorum, quod erat ſuperius, tertium ſacerdotum, quod erat ſupremum. Hoc vltimum vnum duntaxat habebat ingreſſum, aliorũ verò vnumquodq; tres, vnum ad Orientem, alterum ad Meridiem, tertium ad Septentrionem. Deſcribit propheta diligenter hanc portam, vt oſtendat venturos eſſe hoſtes ad euertendam vrbem, & templum ab Aquilone, hoc eſt, à Babylonia, quæ erat ad aquilonarem partem reſpectu Hieroſolymę.

f *Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis.*] Veſtis linea candorem & puritatem ſignificat. Hic eſt Chriſtus Deus noſter veſte pontificis indutus: de quo illud pſalmi intelligitur: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*, vt ait in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus. (Pſal. 109. Hebr. 5. & 7.) Et in eadem epiſtola ſummum legis ſacerdotem multis verbis aſſerit imaginem Chriſti geſſiſſe. (Hebr. 9.) Septuaginta pro lineis habent poderem: eſt autem poderis vna ex octo veſtibus pontificis, quæ latinè dicitur talaris. Et diuus Ioannes in Apocalypſi ait (Apoc. 5.) vidiſſe filiũ hominis, hoc eſt, Chriſtum, veſtitum podere. Induit enim filius Dei humanitatem noſtram factus homo, vt homines filios Dei efficeret. Hæc Chriſti caro veſtis linea ob puritatem appellatur, nam etſi erat in ſimilitudinem peccati, erat tamen abſque peccato. (Roma. 2.) *Miſit Deus*, inquit Apoſtolus *filium ſuum, in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne.* Hoc eſt, de tota maſſa, quæ manauit ab Adam, Chriſtus pro corpore ſuo conſtruendo aliquid ſuſcepit, ad peccati damnationem. Totam illam maſſam à primo homine procedentem appellat peccatum, quòd peccato ſit obnoxia, & quòd peccati virus imbiberit. Ideo dixit, *in ſimilitudinem carnis peccati.* Vt verè carnem intelligas, non verè peccatricem, ſed ſimilem peccatrici abſque peccato, ita puram & ſanctam, vt ea indutus, lineis veſtitus dicatur. Diuus Cyrillus li. 5. aduerſus Iulianum, Corpus, inquit, Chriſti non erat peccati corpus, ſed ſimilitudo carnis peccati. Scio tamen Origenem multò aliter hunc Apoſtoli locũ explanare: nam per peccatum intelligit hoſtiam pro peccato, vt ſit ſenſus: Miſit cœleſtis pater in mundum filium ſuũ, vt humanitatem noſtram aſſumeret: de peccato, hoc eſt, de Chriſto hoſtia pro peccato damnauit peccatum, per holocauſtum carnis ſuæ quam obtulit pro mundi peccato, damnauit illud. Hãc interpretationem ſequitur Auguſtinus libro tertio contra duas epiſtolas Pelagianorum, & Primaſius Vticenſis eius diſcipulus in commentariis in epiſtolam ad Romanos, & alij. Et rectiſſimè quidem: nam in epiſtola ſecunda ad Corinthios videtur Apoſtolus eandem ſententiam his verbis explicare: (2. Cor. 5.) *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in illo:* Ener-

tit igitur Deus peccatum veteris Adæ Chriſtū facto vi-
ctima pro peccato in carne, ab Ezechiele ob cando-
rem & ſanctitatem lineo indumento comparata.
g *Et atramentarium ſcriptoris ad renes eius.*] Qui erat ſi-
gnaturus gementes & dolentes litera thau.
h *Ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare æreum.*) Duo
erant altaria, vnum thymiamatis aureum intus, alte-
rum aheneum holocauſtorum ante templum, in atrio
ſacerdotum.
i *Et gloria domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub.*) In tem-
plo Dei erat arca fœderis, & propitiatorium, & duo
Exo 25. cherubim vtrumque latus propitiatorij tegentes, &
35. 37. expaſſis alis oraculum celantes, quemadmodum fue-
rat in tabernaculo. Ex illo propitiatorio loquebatur
3.Reg.8. Deus, & reſponſa dabat. Hinc dicitur in Pſalmo: *Qui*
Heb. 9. *ſedes ſuper Cherubim.* Sublata eſt gloria Dei à cherub,
Pſal.79. & apparuit in limine domus, vnde vocauit eum, qui
erat veſte linea indutus. Recedens Deus à propitiato-
rio ſignificauit fore, vt ab illo templo recederet: erat
enim eccleſiæ catholicæ templum conſtructurus, vbi
Matt 8. ſemper erit. Vnde ipſe ait apud Matthæum: *Ego vo-*
biſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſe-
culi. Poteſt hoc etiam intelligi de viſione illa, quæ ap-
paruit Ezechieli in campo, vbi erat Deus ſuper Che-
rubim.
k *Et ſigna thau ſuper frontes virorum.*) In libro E-
xodi eſt literis conteſtatum tranſiſſe Dominum, &
Exo. 12. omnes primogenitos percuſſiſſe, præter eos, qui erant
Luc 10. ſanguine agni ſignati. Diuus Lucas ait deſignaſſe Do-
minus alios ſeptuaginta duos, eóſque binos ante fa-
Apoc. 7. ciem ſuam concionatum miſiſſe. Diuus Ioannes in
Apocalypſi ait Dei angelum ſeruis Dei in frontibus
ſignum impreſſiſſe, & eos, qui fuerunt vitam æter-
nam adepti, fuiſſe ſigno notatos. *Ex tribu Iuda erant*
duodecim millia ſignati, ex tribu Ruben duodecim millia ſigna-
ti, & ita de cæteris tribubus. Diuus Paulus Ephe-
Ephe 4. ſios illos, qui erant veram religionem amplexati, & in
Chriſtiana dignitate conſtituti, hortari volens, ne ani-
mi præſtantiam turpi dedecore macularent, in hunc
modum alloquebatur: *Nolite contriſtare Spiritum ſan-*
ctum Dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Acſi di-
ceret: Ne admittatis ſcelera, quibus Spiritus ſanctus
triſtitia hominis moleſtia affecti vos relinquat: reuocate
ad memoriam eſſe vos in illo ſignatos in die baptiſmi.
Et noſter Ezechiel eos tantum ait fuiſſe a morte ſerua-
tos, qui fuerunt litera thau à viro lineis induto conſi-
Exo.12. gnati. Omnia hæc in idem recidunt, & vnam eandem-
Num. 9. que rem meo quidem iudicio ſignificant. Agnus ille,
cuius ſanguine Iſraelitæ ſignabantur, vt vitam conſe-
querentur, abſque macula, & aſſus igne, cuius oſſa non
erant confringēda, vt literæ diuinæ in libro Exodi me-
moriæ prodiderunt, quid niſi Chriſtum adumbrabat?
Hoc voluit ſignificare diuus Ioannes, aquila illa cœle-
ſtis altiſſimorum myſteriorum penetratrix, quādo nar-
rans non fuiſſe Chriſti crura in cruce fracta, ſubdit:
Ioan 19. *hoc factum fuiſſe, vt adimpleretur ſcriptura dicens: Os non*
Eſa. 53. *comminuetis ex eo.* Hic eſt agnus ille immaculatus, de quo
dixerat Eſaias: *Quaſi agnus corā tondente ſe obmuteſcet:* Qui
ait per Ieremiam: *Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur*
Iere 11. *ad victimam.* De quo aiebat Baptiſta apud euangeliſtā,
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic fuit igne
Ioan. 1. amoris incenſus, & acerbiſſimorum cruciatuum flam-
mis aſſus, immolatus pro nobis in ara crucis, vt ſcelera
noſtra ſuo ſanguine expiaret, nóſque ad veram terram
promiſſionis perduceret. Qui nō fuerint eius ſangui-
ne inſigniti, qui eius mortis non habuerint memoriam
animis impreſſam, eā credentes, in eaq; remediū noſtrū
collocantes, qui eius charactere, quē ipſe nobis impri-
mit per baptiſmi ſacramentū, qui character non eſt ſi-
cut in ſubiecto in animæ eſſentia, ſed in eius potentia,
non fuerint ſignati, vitam æternā nequaquam adipiſ-

centur. Demus igitur operam, vt non ſolùm indelebi- Leui. 16.
li charactere ſacramentali, ſed etiam ſigno gratiæ ſimus
conſignati, ſi voluerimus, vt ſit Deo gratum obſequiū
noſtrum. Huiuſmodi erant hi, quos ſeruator noſter
miſit concionaturos, qui ideo erant ſeptuaginta duo,
qui erant veluti ſol mundum illuſtraturi: cùm autē ſol
viginti quatuor horis orbem ſuum perficiat, illi autem
fidem Trinitatis prædicarent, debebant eſſe ter vigin- Apo. 7.
ti quatuor: numera ter viginti quatuor, inuenies ſep-
tuaginta duos. Hos ſignauit dominus fidei ſigno, &
ſpei, & charitatis. Et qui in gratia ſignati migrant è vi-
ta mortali, vitam immortalem conſequuntur. Hoc ſi-
gnum habebant in anima impreſſum omnes illi, quos
vidit in gloria diuus Ioannes pulcherrimis ornamētis
magnificentiſſimè munitos. Id abſq; dubio eſt, quod
ait hoc loco Ezechiel, illos ſolùm fuiſſe ſeruatos ad vi-
tam, qui erant litera thau in frontibus inſigniti. Litera
hæc thau eſt vltima Hebraici alphabeti, velut omega
alphabeti Græci. Et quoniam ω eſt finis literarum, ſo-
lent Græci per hanc literam finem ſignificare. Vnde
ait in Apocalypſi Deus noſter, *Ego ſum α, & ω, principiū* Apoc 1.
& finis. Et quemadmodum apud Græcos hac litera ω
ſignificatus finis, quia eſt finis eorum alphabeti, ita
quoque litera thau, apud Hebræos, quoniam totius
alphabeti eſt etiam finis. Accedit ad hoc, quòd ipſa li-
tera thau ſignificat finem & conſummationem, vt in
libro de nominibus Hebraicis aſſerit diuus Hierony-
mus: omnes enim literæ Hebraicæ ſuas habent ſigni-
ficationes. Cùm autem Chriſtus ſit finis iuxta locum
quem modò citaui ex Apocalypſi, & iuxta id, quod ait
diuus Paulus in Epiſtola ad Romanos: *Finis legis Chri-* Rom. 10.
ſtus eſt, apertè concluditur eum eſſe, quo debemus eſſe
conſignati. Hoc ipſum ait ille in Canticis Cāticorum: Cant.8.
Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, Acſi dicat: fige me
in corde tuo tanquam ſcopum, quò tendāt omnia tela
tuarum cogitationum, verborum & operum. Hoc ſi-
gnum eſt illud Lamnaſſeach, quod Dauid præponit in
titulum multis in pſalmis, pro quo ſeptuaginta verte-
runt in finē innuentes fuiſſe pſalmum illum compoſi-
tum & cantatum in honore Chriſti, eiúſque gloriæ de-
dicatum, qui Chriſtus finis eſt ſcopus, & ſignum in
corde noſtro. Si enim cor noſtrum fuerit hoc ſigno
impreſſum, ſi fuerimus Chriſti ſanguine decorati, ſi e-
ius mortis memoria ex animo noſtro non exciderit, ſi
eius charitatem in animo habuerimus ſculptam, ſi hac
imagine, hoc ſigno, hac litera thau, ſi deniq; ipſo Chri-
ſto fuerimus inſigniti, erimus in æterna beatitudine
conſtituti. Qui fieri poteſt, vt vitam conſequamur, niſi Ioan. 14.
eo, qui eſt vera vita, ſimus conſignati? Hæc ſunt inſi-
gnia, quibus gloriabatur diuus Paulus, dicens in epi-
ſtola ad Galatas: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo* Gal. 6.
porto. Hic, qui nos ſignat Chriſtus eſt, ita enim ait Apo-
ſtolus in epiſtola ſecunda ad Corinthios: *Qui vnxit nos,* 2. Cor.1.
Deus eſt, & qui ſignauit nos & dedit pignus Spiritus in cor-
dibus noſtris. Signat autem nos non ſolùm charactere
ſacramentali, qui nūquam ex anima deletur, ſed etiam
gratia ſua, quæ deleri poteſt, & amitti per peccatū: eſt
enim gratia in anima ſicut quædam forma habens eſſe
completū in ea, character autē vt quædā virtus inſtru-
mentalis à Chriſti ſacerdotio deriuata: vt grauiter &
ſapienter aſſerit in tertia parte diuus Thomas, decus
Aquini, & ordinis prædicatorum fulgentiſſima gem-
ma. Signat igitur nos Chriſtus ſua gratia, ſua charita-
te ſeipſo: vt nos eripiat ab æterna morte, & viam no-
bis muniat ad vitam immortalem conſequēdam. Ipſe
eſt ſignum, quo debemus gloriari, etiamſi videamus
mortales impietatibus imbutos illi repugnare. Hoc e-
nim prædixit apud Lucam iuſtus ille Simeon, cū puerū
Ieſum brachiis tenens, in quo ſpē omnem ſuā locaue- Luc 2.
rat, has voces emiſit: *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in re-*
ſurrectionem multorū in Iſrael, & in ſignū, cui contradicetur.
Signum

Signum eſt, quo debemus ſignari: ſed cui à mundo contradicitur: ipſe enim amat humilitatem, mundus ſuperbiam, ipſe benignitatem, mundus auaritiam, ipſe honeſtatem, mundus incontinentiam, ipſe charitatem, mundus inuidiam, ipſe pacem, mundus diſcordiam, ipſe denique virtutem, mundus impietatem. Sed peribunt mundi amatores, ipſe verò, cui illi contradicunt, permanebit. Ita enim ait Eſaias: *Erit dominus nominatus in ſignum æternum, quod non auferetur*: Et ſignum ipſum æternum, cui contradicitur, ait in pſalmo cum patre loquens: *Eripies me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput gentium.* Diuus Cyprianus contra Demetrium tractatu primo ſignum hoc ad paſſionem & ſanguinem Chriſti pertinere aſſeueranter affirmat, illumque duntaxat ſaluum ac incolumem reſeruari, qui fuerit Chriſti ſanguine inſignitus: Quod noſtram corroborat expoſitionem. Hæc eſt interpretatio viri lineis induti, & ſigni thau, & ſecurium in manibus ſex virorum, quam exiſtimo eſſe veram & germanam. Nos autem ſtudeamus, vt ſemper ſimus Chriſto, eiuſque gratia ſignari, ipſumque Chriſtum amplectamur, atque tam firmo propoſito teneamus, vt eius amorem nihil à nobis auferat, eiuſque memoriam ex animo noſtro nulla vnquam deleat obliuio. Poteris, per virum lineis ſiue podere veſtitum intelligere ſacerdotem, qui inſtrumentaliter abſoluit: & ſacramenta gratiam conferentia miniſtrat. Qui etſi vita & exemplo candori ſui non reſpondeat, non tamen eius ſacrificium nocet alijs, ſed illi: valet enim illius ſacrificium ex opere operato, licet non ex opere operantis. Mali bona miniſtrantes ſe tantummodò lædunt. Vt enim fax accenſa ſibi detrimentum infert, alijs autem in tenebris lumen præfert, alios illuſtrat, ſeipſam verò vrit, & vnde alijs exhibet commodum, inde ſibi præbet diſpendium, ſic ſacerdos, qui fuerit vitiis coinquinatus, & lethalibus criminibus aſtrictus, ſibi exitium machinabitur ſacramenta miniſtrans, alios autem illuſtrabit. Et quamuis in ſancto miſſæ ſacrificio, ſi eam in mortifero peccato celebrat, iudicium ſibi manducat & bibit, impetrat tamen à Deo, quo pro offerentibus petit, ſimilis procuratori captiuorum, cui eorum contemplatione pro quibus petit, largè datur eleemoſyna, cùm tamen ipſi pro ſe petenti nihil daretur. Debet tamen ſacerdos eſſe tanta virtute præditus, tanta charitate munitus, vt iudicem alij, quaſi lumen aliquod cæteris extinctis eius ſanctitatem elucere. Poteris præterea per literam thau mortem intelligere: cùm enim thau finis ſit alphabeti, & mors finis ſit vitæ, poteris meritò per eam literam interitum ſignificare. Erit igitur ſenſus, vt moriantur, qui mortem non habent in memoria impreſſam, & viuant, qui cogitant, & memoria ſæpenumero repetunt, ſe eſſe morituros. In mortem incidunt æternam, qui mortis temporalis obliti ita degunt, ita ſe labiibus peſtilentibus contaminant: ac ſi nunquam eſſent è vita exceſſuri. Id vult eccleſia ſignificare, cum feria quarta cinerum nos ſignat cinere & puluere, dicens: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Hic cinis eſt thau Ezechielis, hæc eſt memoria mortis, quæ numquam nobis debet excidere ex mente. In illius diei euangelio ait Chriſtus, vt caput vngamus, & eccleſia nobis illud cinere vngit, tanquam pretioſo & odorifero vnguento. (Matt. 6.) Sunt qui per literam thau intelligant crucem, aſſerentes literam hanc apud Hebræos crucem eſſe: ſed longè falluntur opinione, nullam enim habet crucis figuram: ita enim ſcribitur ת. Niſi dicat mutatos eſſe literarum characteres apud Hebræos, & manſiſſe apud Samaritanos, nam diuus Hieronymus aſſerit ſua ætate vſos fuiſſe Samaritanos cruce quadam loco huius literæ. Sed iam tempore diui Hieronymi iidem erant characteres apud Hebræos, qui nunc ſunt. Et ſi locus hic omnes has recipiat interpretationes, tamen prima mihi videtur litteræ accommodatior, & diuini vatis inſtituto conuenientior, & ob diuinarum authoritatum conſonantiam præſtantior. Quare eam amplector, exiſtimans non eſſe alias cum illa conferendas.

1 *Super frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus.*] Hi ſignantur thau, & ſeruantur ad vitam, qui mundi ſcelera aduerſus Deum admiſſa deplorant, & ob ea mœrore afficiuntur. Væ illis, qui blaſphemias in Deum videntes non ſolum eas prætereunt, ſed quod capitalius eſt, gaudio afficiuntur. Samuel planxit Saulem, & querula voce, qua ſuum ſignificabat dolorem, eius in Deum inobedientiam lamentabatur. (1. Reg. 15. & 16.) Dauid aliorum ſcelera lachrymis proſequebatur, dicens: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam domine.* (Pſal 118.) (Iere. 9.) Ieremias perfuſus lachrymis, & totus deditus lamentis aiebat: *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei.* Diuus Paulus afflictionem ſuam ob Iudæorum cæcitatem, & in Deum impietatem & perfidiam iis verbis in epiſtola ad Romanos oſtendit: (Rom. 9.) *Triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo: optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.* (2. Cor. 5.) Et in ſecunda ad Corinthios: *Qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati.* (Luc. 19.) Et Chriſtus Deus noſter videns ingratam ciuitatem, & flagitiis coopertam, quæ erat ob ſcelera perfidiamque euertenda, fleuit ſuper illam. Si Chriſtus lachrymas fudit, ſi iniuriis affectus, vulneribus traiectus, ad mortem acerbiſſimam falſis criminibus vocatus, cum clamore valido & lachrymis preces Deo patri pro nobis obtulit, vt ait Apoſtolus, (Hebr. 5.) cur nos non plorabimus? Cur delicias, voluptates, & falſam mundi gloriam quæremus? Pudeat membra, quibus caput ſuum exhibetur inglorium, ſectari gloriam: pudeat ardenter concupiſcere fallacem & fugacem corporis pulchritudinem, cùm eius Deus fuerit affixus cruci vſque adeò vulneratus, vt non eſſet ei ſpecies nec decor. de quo ait Eſaias: *Vidimus eum, & non erat ei aſpectus, & deſiderauimus eum: deſpectum, & nouiſſimum virorum.* (Eſai. 53.) Intueamur caput noſtrum ſpinis circundatum, & non optabimus membra fieri delicata. Deploremus mundi flagitia admiſſa aduerſus Deum noſtrum, vt ſuper nos gementes & dolentes ſuper cunctis abominationibus ſit litera thau perpetuo ſculpta. At nos contumelias in Deum iactas, & impia aduerſus ipſum facinora prætermittimus, ſi autem ipſi vel ſolo verbo vulneremur, & in eos, à quibus fuimus iniuria laceſſiti, impetum facimus. O cæcam noſtram vanitatem, ô vanam cæcitatem, ô ſuperbiam intolerandam! Chriſtus Deus noſter iniurias ſuæ humanitati illatas toleranter ferebat, eas autem, quæ diuinitatem directè reſpiciebant, non præteribat. Hinc effectum eſt, vt primas duas diaboli tentationes à diuo Matthæo relatas æquo animo ferret, & dæmoni placatè reſponderet, (Matt. 4.) tertiam verò, in qua diabolus cultum & obſequium diuinitate debitum ſibi arrogare & aſſumere volebat non tulit, quin potiùs tentatori durè reſpondit, dicens: *Vade Satana: ſcriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies.* (Deut. 6.) Lege diuinas literas, & replica annalium memoriam, inquire ſanctorum patrum hiſtorias, & inuenies paſſim viros pietate illuſtres, animi magnitudine præcellentes, & diuina charitate præſtantes, ob aliorum ſcelera, quibus Deus offendebatur, oculos ſuos conuertiſſe in viuarum lachrymarum fontes. (Similitudo.) Vt hydria aut ampulla liquore plena, ſi fuerit ſubitò reuoluta, liquorem fundit, ſic pium cor lachrymarum plenum,

ſi dolore moueatur ob illatas Deo contumelias, ſtatim veluti à ſummo ad imum reuoluitur, vimque lachrymarum profundit. Ob iniurias in Deum iactas diluuium ex oculis emittunt iuſti, ſuas autem modeſtè & placatè tolerandas ducunt. Hæc eſt vera humilitas, hæc eſt Chriſtiana philoſophia ſe demittere & abiicere, Deum autem ſummis laudibus efferre, & magnificentiſſimis honoribus pro viribus extollere.

Similitudo. Vt qui ſcapham aut cymbam perticis per fluuium ducunt ob flatus proſperi defectum, currunt per eam à prora ad puppim deorſum, vt aſcendant ſurſum: reuertuntur retrò, vt vltrà progrediantur, ſic nos ſi voluerimus aſcendere ſurſum, deſcendamus deorſum per cordis ſubmiſſionem & humilitatem: regrediamur retrò per fragilitatis noſtræ conſiderationem, vt in ſublime progrediamur. Nam, vt ait Chriſtus Deus

Luc. 14. noſter, *Qui ſe exaltat, humiliabitur, qui ſe humiliat, exaltabitur.* Non ait: qui corpus, aut veſtes humiliat, ſed *qui ſe humiliat*, qui cor ſuum, qui ſeipſum abiicit, & demittit. Debet enim humilitas eſſe vera, non ficta,

Similitudo. more eorum, qui animi fingunt ſubmiſſionem, vt alios fallant, & mundi gloriam aucupentur. Quemadmodum feræ prædam inuaſuræ ſe inclinant, vt fortiore conatu in eam irruant, & inſiliant, ſic ſuperbi &

Pſal. 9. flagitioſi homines vafri & callidi ſe aliquando demittunt, & ſupplices gerunt, vt hac virtutis ſimulatione ſimplices decipiant, ſibi dignitates acquirant, aliis verò exidium machinentur. Id voluit diuinus vates ſignificare, cùm de ſuperbo & impio loquens dixit: *Inclinabit ſe, & cadet, cum dominatus fuerit pauperum*, vel vt poteſt verti ex Hebræo: *Inclinabit ſe, & ſupplex inclinabitur, vt fortius dominetur in pauperes.* Nos nō ita, ſed veram animi ſubmiſſionem amplectamur, eumque imitemur, qui ait. *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Detractiones in vitam noſtram immiſſas, ventos in nos excitatos, iniurias innocentiæ noſtræ conflatas, quibus improbi contendunt bonorum virorum ſplendorem maculare floremque virtutis infringere, dimittamus, & facilè illis condonemus, iniuriis verò Deo factis conemur reſiſtere, eáſque lachrymarum crebritate deplorare, vt ſimus inſigniti tbau ſuſpiria educentes, & nos ipſos dolore lacerantes, ſuper abominationibus aduerſus Deum perpetratis quò mereamur vitam adipiſci, vbi nullo dolore ſimus affecti, ſed bonorum omnium copia cumulati. Diuus Auguſtinus libro ſecundo contra epiſtolam Parmeniani ita ait: Cum idem morbus plurimos occupauerit, nihil aliud bonis reſtat, quàm dolor & gemitus, vt per illud ſignum, quod Ezechieli ſancto reuelabatur, illæſi euadere ab eorum vaſtatione mereantur. Quæ verba ſunt in ſacros canones relata 23. quæſt. 4. Non poteſt eſſe.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. IX.

1 Appropinquauerunt viſitationes vrbis. *Pro viſitationibus eſt in Hebræo* פקדות *pecudoth, à verbo pacad, quòd ſignificat viſitare, vt in pſalmo:* Deus virtu-

Pſal. 79. tum conuertere, reſpice de cœlo, & viſita vineam iſtam. *Significat etiam punire, vt Numer. 14.* Qui viſitas

Num. 14 peccata patrum in filios. *Significat quoque recordari. Et ita vertunt nonnulli illud Zachariæ:* Viſitauit dominus

Zach. 10. exercituum gregem ſuum. *Pro quo Thargum habet:* Recordatus eſt dominus virtutum populi ſui. *Eodem modo interpretatur locum illum Geneſeos,* Viſitauit dominus

Gen. 21. Saram. *Significat præterea ſcrutari, vt apud Iob:* Quis

Iob. 36. poterit ſcrutari vias domini? *Quaſi dicat, nemo poteſt etiam verti? Quis ſuper eum viſitabit vias eius? Acſi dicat: Quis maior Deo eum corrigere poteſt? Significat demum præficere. Vnde pacid ſignificat præpoſitum & præfectum, vt 4. Reg. 25.*

4 Reg. 25. Qui erat præfectus ſuper bellatores viros. Ideo *pecudoth ſignificat vrbium præfecturas, & ipſos præfectos. Eaque ob cauſam hic Ezechielis locus poterat transferri.* Appropinquauerunt præfecti ciuitatis. *Ita tranſtulit Pagninus. Pro quo paraphraſis Caldaica habet.* Appropinquauerunt conſtituti ſuper ciuitatem. *Hi impios trucidarunt, pios autem ſuperſtites reliquerunt. Tales debent eſſe iudices, & prætores, & cæteri iuſtitiæ miniſtri verſatur enim iuſtitia in hominum ſocietate tuenda, tribuendóque ſuum cuique, & denique remuneratione & animaduerſione: quam ob cauſam legiſlatores præmia proponunt virtutibus, & ſupplicia vitiis. Hac ratione ductus Solon Athenienſium legiſlator rempublicam duabus rebus dixit contineri præmio, & pœna. Hæc eſt legum ſumma. Archidamus interroganti cuidam quinam eſſent Spartanæ ciuitatis præfecti, reſpondit: leges, ac legitimi magiſtratus. Ciconia ſerpentes dilacerat, & animalia venenata ex cauernis extrahit, & interficit, quæ in re hieroglyphicum eſt iuſtitiæ, quæ in homines ſceleribus imbutos animaduertit, & eos, qui virus flagitiorum ſuorum in alios infundunt, grauiter punit. Habet etiam hæc ales proprietatem illam, vt parentes ſenectute defectos viciſſim alat, & volandi poteſtate priuatos humeris ſuis geſtet: quæ in re pietatis ſymbolum gerit. Vide de Ciconia Plinium lib. 10. cap. 23. Iſidorum de natura auium, & libro 12. etymologiarum cap. 7. Crinitum lib. 4. cap. 12. Pierium Valerianum in hieroglyphicis. Quibus in locis huius alitis bellum aduerſus ſerpentes & venenata reptilia, & pietatem erga parentes videbis. Eam ob cauſam ſolebant veteres ſapientes ſuper regum ſceptris imaginem ſculpere Ciconiæ, vt refert Suidas, innuentes debere principes, & qui reſpublicas gubernandas ſuſceperunt, iuſtitiam, & miſericordiam colere, improbos punire, & in viros pietate, & virtute præditos beneficia conferre. At nunc multi iudices & rectores, & cæteri iuſtitiæ miniſtri, vt ea adipiſcantur, quæ cupiunt, iuſtitiam omnem peruertunt. Quid refert eſſe regem iuſtitia præſtantem, ſi eius famuli iuſtitiæ adminiſtratores ſunt auari, & iniuſti, & immenſa cupiditatis ſtimulis concitati? Vt ſtatua Nabuchodonoſoris, etſi caput haberet aureum, ruit tamen, & fuit penitus confracta, quia pedes habebat luteos, qui cùm fuerunt lapide tacti, totam machinam euerterunt: ſic iuſtitia cadit ſæpenumero, quia etſi princeps, qui rectè caput appellatur, ſit iuſtus, & ex auro virtutis veluti conflatus, adminiſtratores tamen iuſtitiæ fictiles ſunt, terram & lutum amantes, & muneribus ac largitionibus mouentur, ob quarum cupiditatem vendunt ſententiam, & præcipitant iuſtitiam: & ſacti lapide aliquo pretioſo monili aureo, vaſibus auri fulgentibus, cælato auro, & argento, magna pecuniarum copia, aut aliis huiuſmodi muneribus omnia iura diuinaque humana peruertunt. Et quamuis hoc ita ſe habeat, credo tamen multos eſſe iuſtitiæ miniſtros rectos, vitam ad certam rationis normam dirigentes, momenta officiorum perpendentes, iuſtitiam vitiorum expultricem nulla in re violantes. Sed ego in illos inuehor duntaxat, qui veri iuris, germánaque iuſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullam tenent, vmbra tantùm vtuntur, quam vtinam quærerentur: ſunt enim nonnulli non ſolum à iuſtitia ſed etiam à iuſtitiæ vmbra alienati. At hi, de quibus loco hoc agit Ezechiel qui appropinquauerunt vt vrbi præfecti, iuſtitiam ſimul cum miſericordia rectè exercuerunt.*

Dan. 2.

2 Et vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. *Pro vaſe eſt in Hebræo* כלי *cele, quæ dictio præterea, quæ diximus in explanatione armaturam ſignificat*

vt

Gene.27. Sume arma tua. *Et ca. 39.* Vaſa iniquitatis bellantia. *Ideo poterat verti locus hic:* Et vnuſquiſque tenebat manu arma ad interficiendum: *ſiue interfectionis:* Gen. 27. Gen. 59. *pro quo eſt Hebraico* משחתו *maxchetho, à verbo xachab, quod ſignificat interficere, diſperdere, delere, & corrumpere. Id quod ait Oſeas, aut potiùs Deus per illum.* Perditio tua Iſrael, tantummodo in me auxilium tuum: *poteſt verti ex Hebraico:* Perdidit te ô Iſrael, *& ſubauditur, vitulus: vt ſit ſenſus, Vitulus, quem coluiſti ô Iſrael, te euertet: ego ſum, qui tibi poſſum ferre opem, & mittere auxilium, non autem idola tua. Hunc locum ita tranſtulit paraphraſtes Chaldæus: vt dicat dominus: Quando tu o popule Iſraelitice perdebas opera tua, dominabantur tibi gentes, quando verò reuertebaris ad leges obſeruantiam, ego tibi eram auxilio. Colens idola vincebaris, colens meipſum reportabas victoriam. Et* 4 Re 23 *vbi ait ſcriptura libro quarto Regum abſtuliſſe Ioſiam idola, quæ erant ad dexteram partem montis offenſionis, pro offenſione eſt eadem dictio, quæ hoc loco apud Ezechielem. Et pro offenſione poterat verti, perditio, ſiue interfectio, ſeu neſtinatio. Ita enim appellabatur mons Oliueti ob idololatriam, quæ ibi exercebatur. Nam explicare volens Thargum, quis eſſet mons ille perditionis ſeu offenſionis, montem oliuarum tranſtulit, qui hominibus perniciem moliebatur, eorũ animas perdens ob idolorum cultum. Ita etiam appellat Ieremias Babylonem, quæ erat hominum contaminatrix, ob idololatriam, & varia vitiorũ genera, quibus ſe homines coinquinabãt. Nam* Ierem. 51. *capite 21. vbi diuinus vates inuehitur in Babylonem vaticinatus de eius excidio & euerſione, pro eo quod nos habemus:* Ecce ego ad te mons peſtifer, *eſt in Hebraico nomen hoc maxchith, quam ob cauſam poteſt etiam conuerti.* Ecce ego aduerſus te mons perditionis, *ſeu,* interfectionis, *ſeu,* corruptionis. *Quanquam Babylon erat in planicie ſita, teſte Strabone, libro primo, & Herodoto libro etiam primo, tamen vocatur mons perditionis ob ſcelerum magnitudinem: quam* Eſa 13. *ob cauſam eam interpres Latinus montem peſtiferum meritò appellauit. Et Eſaias eam montem vocauit caliginoſum: Et noſter Ezechiel gladios ſeu ſecures, quibus ſcelerati fuerunt interfecti, vaſa vocat interfectionis. Et paulò poſt repetens eandem ſententiam ait:* Et vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius, *vbi pro interitu non maxchith, vt antea, ſed mapatſo poſuit. Eſt enim à verbo mapats, quod ſignificat conterere, frangere, diſperdere, allidere, vt in pſalmo,* Beatus Pſal. 136. qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram. *Ac ſi dicat: Beatus ille erit ô ciuitas Babylon qui filios tuos paruulos, quos infantes tuos crudeliter occiderit. Prędixit Pſalmographus calamitatem, qua poſtea fuerunt Babylonij oppreſſi, cùm eos Cyrus euertit, & occidit, & in acerbiſſimos cruciatus adduxit, eorum filios à finibus & pectoribus matrum auulſos ad duros lapides comminuens, vt ad eos alliſi immaniter interficerentur.*

3 Attramentarium ſcriptoris ad renes eius. *Aquila eodem ferè modo tranſtulit: ita enim habet.* Attramentariũ ſcribæ ad lombos eius. *Symmachus vertit:* Tabulas ſcriptoris habet in renibus ſuis. *Tabulis quondam pro libro vtebantur ſcribæ. Hic eſt liber quem habet Chriſtus, in quo ſunt ſcripti viri ad gloriam prædeſtinati. Eſt enim ex vſu* Exo. 32. *ſcripturarum perſpicuum eſſe apud Deum librum quendam vitæ, de quo aiebat Moyſes:* Aut dimitte eis hanc noxam, Pſal. 68. aut dele me de libro, quem ſcripſiſti. *Et pſalmographus,* Luc. 10 Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. *Et Chriſtus Deus noſter:* Gaudete, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. *Et de hoc libro intelliguntur* Pſal. 39 Apo. 20 *nonnulli id, quod Chriſtus ait in pſalmo:* In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam. *Et in Apocalypſi ait diuus Ioannes:* Qui nõ eſt ſcriptus in libro vitæ miſſus eſt in ſtagnum ignis. *Eſt autem hic liber diuina præſcientia. Vt in ſpeculo apparent formæ ſenſibiles, ſic in libro relucent veritates intelligibiles. Vnde diuina præſcientia, in qua relucent omnes veritates, liber vocatur in quo legerunt diuini vates, & Chriſti diſcipuli, quorum mentes Deus diuinæ ſcientiæ ſplendore illuſtrauit, & diuino amore mirabiliter incendit, vt in corporibus humanis vitam cœleſtem imitantes futura prædicerẽt, & in ſuis moribus & actionibus diuinæ bonitatis effigiem quodammodo adumbrarent. Apparet Chriſtus cum libro, vbi ſuos ſcribebat: ideo iuxta Symmachi verſionem librum portat, ſiue tabulas ſcriptoris, & iuxta noſtram editionem attramentarium ad renes. Pro quo ſeptuaginta interpretes habent:* Et zona ſaphiri ſuper lumbos eius. *Eſt autem ſaphirus lapis pretioſus coloris aerij aureis punctis collucens, de quo agit Plinius lib. 37. Et hic lapis erat in ornamentis principis ſacerdotum, vt in Exodo diuina* Exo 28. *litera teſtatur, in rationali quadrato, in quo erant duodecim lapides cum nominibus filiorum Iſrael. At zona ſummi ſacerdotis legalis non erat ſaphirina, ſed erat cinctorium quoddam opere plumarij, ſiue baltheus, de quo in Exodo multa dicuntur. Hic baltheus erat in ſimilitudinem pellis colubri, quę exuit ſenectutem, polymita arte diſtinctus, vt aſſerit diuus Hieronymus epiſtola ad Fabiolam de veſte ſa-* Exo. 28. *cerdotali. At baltheus hic, quo erat Chriſtus ſuccinctus, ſa-* Exo. 29. *phirinus eſt, & longè pretioſiſſimus: vt oſtenderetur multò* Exo 39. *eſſe præſtantius Chriſti ſacerdotium legali illo & Aaronico: nam legis ſacerdos offerebat vitulos, Chriſtus autem obtulit ſeipſum, nobis corpus ſuum ſacratiſſimum, & ſanguinem pretioſiſſimum ſub ſpeciebus panis & vini relinquens, & ſe in crucis ara pro nobis hoſtiam deuouens ac conſtituens. Fuit enim, vt dicitur in pſalmo,* ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. *Significat quip-* Pſal. 109. *pe Melchiſedech regem iuſtitiæ, qui rex erat Salem, quę pacem ſonat, iuſtitia enim & pax oſculatæ ſunt.* Pſal. 84. *Et erat ſine patre & matre: quę omnia Chriſto conueniunt. Ipſe enim eſt rex iuſtitię & pacis, ſine matre ſecundum genera-* Hebr. 7. *tionem diuinam ęternitatis, de qua dixit Eſaias.* Eſa. 53. Generationem eius quis enarrabit? *ſine patre verò ſecundum temporalem ex immaculata ſemper virgine Maria abſque virili operatione. Adumbrauit prętereà Melchiſedech Chriſtum Deum noſtrum, quòd panem obtulit & vinum in ſignum ſacramenti Euchariſtiæ, quod Chriſtus erat conſtituturus. Ideo non zona opere plumarij contexta præcinctus apparet ſacerdos noſter ſecundum ordinem Melchiſedech, ſed zona ſaphirina pretioſa. Ea illum vidit indutum & præcinctum diuus Ioannes, dicens in Apocalypſi:* Vidi in medio ſeptem candelabrorum ſimilem filio Apoc. 1. hominis veſtitum podere, & præcinctum mammillas zona aurea. *Significat autem zona aurea dignitatem non ſolum ſacerdotalem, ſed etiam regiam, de qua dixerat regius vates:* Dominus regnauit, decorẽ indutus eſt, indutus eſt Dominus fortitudinẽ, & præcinxit ſe. *Et alibi:* Ego Pſal. 92. autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem Pſalm. 2. ſanctum eius. *Aſpicis igitur Chriſtum regem eſſe & ſacerdotem, indutum lineis, & ſaphirina zona præcinctum.*

4 Et gloria Dei Iſrael. *Pro* Deo *eſt in Hebraico,* אלהי *elohe in regimine. Dictio eſt elohim, quæ Deum ſignificat, vt* Geneſ. 1. *Geneſis primo:* In principio creauit Deus cœlum & terram: *Elohim eſt in plurali, & ferè ſemper in eo numero inuenitur, vt trium perſonarum in diuinis deſignet diſtinctionem. Significat etiam angelos, vt in pſalmo:* Minuiſti eum paulò minus ab Angelis. *Pro quo quidam verterunt:* Minuiſti eum paulò minus à Deo. *Sed quorſum opus eſt* Pſalm. 8. *recedere ab ea tranſlatione, quam ſequitur diuus Paulus Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos, vbi hunc locum de Chriſto* Hebr. 2. *interpretatur, qui ratione humanæ naturæ minoratus eſt ab Angelis, quæ tranſlatio eſt eccleſiæ authoritate confirmata. Imò Dauid Kimhi inſignis inter Hebræos commentator ſequitur verſionem ſeptuaginta interpretum, quam diuus Paulus citat, & exponit, & quam eccleſia comprobat & confirmat: teſtatur enim hic Rabbinus poſitum eſſe hoc loco elohim pro Angelis. Eodem modo in alio Pſalmo:* In conſpectu Pſal. 137. Angelorum pſallam tibi. *Prætereà ſignificat iudices: vnde id, quod eſt in libro Exodi:* Quod ſi dixerit ſeruus: Diligo Exo. 21. dominum meum, & vxorem, ac liberos, non egrediar liber: offeret eum Dominus diis, *poterat verti:* Offeret eum Dominus iudicibus, *& ita habet Chaldæa paraphra-*

ſis: nam pro diis in Hebraico eſt elohim. Eodē modo, id quod eſt capite ſequente: Diis non detrahes, *transferri poteſt:* Iu-
Exo. 22. dices non vulnerabis maledictis. *Et rectè quidem in verſione noſtra pro iudicibus poſuit Latinus interpres Deos, quoniam debent iudices iuſtum Deum in terris modo ſuo repræſentare: nā iuſtitia legis vtique finis eſt, lex iudicis opus, iudex imago quædam Dei eſt vniuerſa gubernantis. Hāc autem imaginem conſequitur iudex non Phidiæ, & Polycleti in-*
Simile. *duſtria, ſed iuſtitiæ exercitatione, qua hominum vitæ appoſita veluti fabrile leuigatorium, quod rectum eſt, non contingit, quod verò tumens & nodoſum, & ſupernacaneum eſt recidit. Cùm igitur elohim ſignificet Deum, quid mirum ſi iudicem Dei imaginem quādam repræſentantem ſignificet? Sed cum in literis diuinis Deus multis nominibus vocetur, illud eſt aduertendum, elohim ſignificare Deum iudicem, vt puniat, & flagitioſos vlciſcatur: deriuatur enim à verbo alah, quod maledicere: & execratoriè iurare, & vlciſci ſignificat. Quam ob cauſam hoc loco Ezechiel inducens Deum aduerſus Iudæos iratum, præcipientem viris vaſa interitus manu tenentibus, vt per mediam Hieroſolymam tranſirent, omnéſque interficerent, qui non eſſent litera thau ſignati, eum vocat elohim. Sed dices: Qui fieri poteſt, vt elohim Deum ſignificet iudicem, & vindicem, cùm in mundi conſtitutione Moyſes eum efferat ſub nomine elohim, ita enim ait.* In principio creauit elohim cœlum & terram. *Ibi enim creationis meminit ſcriptura, non vltionis. Huic obiectioni reſpondendum exiſtimo, ideo Moyſem Deum hoc nomine appellaſſe, vt Dei timorem & prouidentiam cum creatione coniunctam: Aſi diceret: Res, quas videtis, ille produxit, qui non ſolùm rerum, ſed etiam punitionum eſt author: qui poteſt malè geſta punire. Ille qui res omnes creauit, in eos grauiter animaduertet, qui illis fuerint intemperanter abuſi. Ita nodum hunc ſoluit in ſuis commentariis in Geneſim Hieronymus ab Oleaſtro, qui elapſis diebus obiit ſuum diem non ſine multorum dolore. Fuit mors luctuoſa ſuis, acerba patriæ, grauis viris doctis cum viderint è vita migrare virum ſapientia, & eruditione & Chriſtiana pietate præſtantem, & eximium quoddam ordinis prædicatorum ornamentum. Primum Dei nomen eſt El, ſecundum Eloha, & Elohim, tertium Tſabbaoth, quartum Helion, quintum Aſerbie, ſextum Adonai, ſeptimum Ia, octauum Iehouah, nonum Saddai. Habet etiam Deus multa alia nomina, de quibus vide Martinum Cantapetrinſem virum hac noſtra ætate eruditiſſimum libri ſecundi capite [illegible] Ando ſuarum hypothypoſeon, quem librum edidit S[illegible]ca, vbi ſacrorum bibliorum tribus in linguis primarius [illegible], ac perpetuus interpres.*

[a] Et illis dixit [b] audiente me: Tranſire per ciuitatem ſequentes eum, & percutite. Non parcat oculus veſter, neque miſereamini. Senem, adoleſcentulum & virginem, paruulum, & mulieres interficite vſque ad internecionem. Omnem autem, ſuper quem videritis Thau, ne occidatis: & [c] à ſanctuario meo incipite. [d] Cœperunt ergo à viris ſenioribus qui erant ante faciem domus. [e] Et dixit ad eos: [f] Contaminate domum, & implete atria interfectis, & [g] egredimini. Et egreſſi ſunt & percutiebant eos qui erant in ciuitate. Et cæde completa [h] remanſi ego, [i] ruiq; ſuper faciem meam, & clamans aiebam, Heu, heu, heu, domine Deus: ergóne diſperdes omnes reliquias Iſraël, effundens furorem tuum ſuper Hieruſalem? Et dixit ad me: [k] Iniquitas domus Iſraël & Iuda magna eſt nimis valde, & [l] repleta eſt terra ſanguinibus, [m] & [l] ciuitas repleta eſt auerſione. Dixerunt enim: [n] Dereliquit dominus terram, & dominus non videt. Igitur & meus non parcet oculus, neque miſerebor. [o] Viam eorum ſuper caput eorum reddam. [p] Et ecce vir, qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in dorſo ſuo, reſpondit verbum dicens: Feci, ſicut præcepiſti mihi.

a *Et illis dixit.*] Nimirum ſex viris, qui vaſa interitus manibus tenebant.

b *Audiente me.*) Pro quo paulò antè dixit: *In auribus meis.*

c *A ſanctuario meo incipite.*) Hoc eſt, ab iis, qui in templo meo idola colunt. Vel à ſanctuario, hoc eſt, à ſacerdotibus & leuitis. Grauiùs peccat ſacerdos, ſi in crimen aliquod incidit ob exemplum: & muneris obligationem, quam laicus idem ſcelus admittens. Ideo
Matt. 4. diabolus voluit Chriſtum in templum ducere, quia eum optabat ex pinnaculo præcipitare: maior enim eſt eorum ruina, qui in templo Dei ſunt, hoc eſt, qui ſacerdotio ſunt aucti, quàm eorum, qui non ſunt ſacris initiati. Hanc Ezechielis ſententiam profert aliis verbis in prima epiſtola ſua beatus Petrus inquiés:
1 Pet. 4. *Tempus eſt, vt incipiat iudicium à domo Dei.* Diuus Hie-
Malach. ronymus explicans verba illa Malachiæ: *Et purgabit fi-*
3. *lios Leui:* ita ait: Tempus enim eſt, vt iudicium à domo Dei incipiat. Et alibi ſcribitur: *A ſanctis meis incipite.* In filiis autem Leui omnem ſacerdotalem intelligit dignitatem. Hæc ille. quibus verbis per filios Leui, & per domum Dei, & per ſanctuarium Dei ſacerdotes intelligit, Habentur verba hęc 50. diſt. cap. Et purgauit.

d *Cœperunt ergo à viris ſenioribus.*] Ideo excidium orſi ſunt à ſenioribus, quia illi non ſolùm grauiter Deum offendebant, quòd ipſi corrupti eſſent, ſed etiam quòd alios corrumperent, non tantum modò peccato, ſed etiam exemplo nocentes. Eam ob cauſam Deus pœnas ab illis ob execrabiliora delicta priùs expetiuit quàm ab aliis.

e *Et dixit ad eos.*) Dixit Deus tenentibus manu ſecures.

f *Contaminate domum & implete atria interfectis.*] Id eſt, polluite templum ſanguine idololatrarum, & templi atria implete corporibus, illa mortuorum. Hæc ſunt tria, de quibus diſſeruimus capite ſuperiore.

g *Egredimini.* Nimirum à templo. Vbi in templo interfecerunt ſceleratos idola colentes, præcipit illis Deus, vt egrederentur è templo, & in eos, qui erant in ciuitate irruerent, & impetum facerent. Quod ita effectum eſt.

h *Remanſi ego.*) Fuit enim Ezechiel ſignatus thau, quia hominum ſcelera aſpiciens dolebat, & vehementer angebatur.

i *Ruique ſuper faciem meam.*] Præ animi dolore, tantæque cædis ſtupore. Cor ceciderit ſuper faciem ſuam, non retrorſum, diximus ſuprà, verba illa capitis ſecundi explanantes: *Et cecidit ſuper faciem meam.*

k *Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde.*] Senſus eſt: Ideo Iudæos grauiſſime punio, inquit Deus, quia grauiſſima ſunt eorum flagitia: debent enim pœnę eſſe delictis proportionatæ: Ita enim ait Deus in Deuteron. *Pro menſura peccati erit & plagarum modus.* Et in libro Sapientiæ: *Per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.* Et per Eſaiam. *Ponam iudicium in pōdere & iuſtitiam in menſura.* Vbi vides falſum eſſe Socratis paradoxum, omnia peccata aſſerentis ęqualia eſſe, ſi qui

dem eſſet peccare tanquam tranſilire lineas. At perſpicuum eſt, grauius eſſe patrem optimum vita priuare, quàm ſeruum peſſimum. In ſeruo enim occidendo minus peccatur: in patris verò cæde deteſtabilius & capitalius, nam violatur, is, qui procreauit is, qui aluit, is, qui erudiuit, is, qui in dignitate conſtituit, is, qui ad honores & diuitias euexit. Eam ob cauſam pœna maior vni delicto debetur, quàm alteri. Aſſerebant tamé Stoici omnia crimina æqualia eſſe, quia exiſtimabant nullam eſſe vim, quæ homines magis à minoribus improbitatibus arceret, quam ſi putarent, nullum eſſe in delictis diſcrimen.

o *Et repleta eſt terra ſanguinibus.*) Sanguines in diuinis literis ſcelera ſignificant, iuxta illud Pſalmi: *Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ.* Hoc eſt, eripe me à peccatis commiſſis, quibus me ſubieci, & da mihi gratiam, ne illis amplius ſubiciar. Vide hominis improbi miſeriam, qui ſe vltrò ſubiicit peccato. Nihil eſt in mũdo nobilius homine ad Dei imaginem & ſimilitudinem creato, nihil vilius peccato, quoniam non eſt ens, ſed priuatio entis. Quæ igitur conuenientia eſt eſſe rem pretioſiſſimam rei omnium abiectiſſimæ ſubiectam? Ideo aiebat Dauid: *Libera me de peccatis Deus Deus ſalutis meæ.* Poteris per ſanguines cædem intelligere, quam rea per nefarium ſcelus Vriæ parauit: vt ſit ſenſus: Eripe me Domine de flagitio, in quod impiè fateor incidiſſe, cùm Vriç interitum machinatus ſum: condona mihi huius cædis reatum. Vel ſic: Libera me Domine à pœna ob Vriæ mortem mihi debita. Vnde viri ſanguinum illi vocantur, qui alios vocant ad interitum, & de quibus ait pſalmographus: *Ne perdas cum impijs Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam.* Homines humano ſanguine cruenti plerumque crudeliter occiduntur. Habere manus ſanguine plenas dicitur de homicidis, iuxta illud Eſaiæ: *Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt,* etiam, ſi poſſit illud rectiſſimè de Chriſti ſanguine intelligi, quem petierunt Iudæi dicentes: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Poteſt igitur hic Ezechielis locus ita explanari. *Repleta eſt terra peccatis.* Vel repleta eſt Hieroſolyma cædibus & homicidiis. Vel ſic: Repleta eſt Iudæa hominũ immanium interitũ innocẽtibus machinantiũ. Paraphraſis Chaldaica per ſanguines intelligit homines dignos morte, quibus Deus etſi pro ſua ſingulari lenitate diuturnam ſæpenumerò concedat impunitatem, aliquando tamen iram ſuam oſtendit ad iudicia exercenda, atque ad vim ſeueritatis ſuæ apertiſſimè declarandam. Exiſtimo tamen per ſanguines hoc loco homicidia ſignificari, quibus plena erat Hieroſolyma. Manaſſes enim ſanguinem innoxium fudit, & vt verbis vtar diuinæ ſcripturæ, *impleta eſt Hieruſalem ſanguine vſque ad os.* Sed quid cito locum vnum? Lege vetus teſtamentum, præſertim libros Regum & Paralipomenon, & inuenies paſſim viros pios & iuſtos fuiſſe ab impiis & flagitioſis per ſummum ſcelus crudeliter trucidatos. Id illis obiiciebat Saluator noſter dicẽs apud Matthæum: *Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt.* Et diuus Stephanus, vt refert in Apoſtolorum actis diuus Lucas, in oratione, quã habuit apud Iudæos, ait: *Quem prophetarum non perſecuti ſunt patres veſtri? Et occiderunt eos, qui prænuntiabant de aduentu iuſti.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: *Lapidati ſunt, ſecti ſunt, tẽtati ſunt, occiſione gladij mortui ſunt.* Vt aquilarũ pennæ aliarũ auiũ pennas ſuo tactu corrũpunt, ſic potentes & magnates Iudæorum crudelitate & impietate ſua debiles & innocentes ad excidium vocabant: & potentia ſua impiè abutebantur. Vt magna flumina, cùm extra alueũ diffluunt, & propter impetuoſam aquarum alluuiem & inundationẽ diffunduntur, vix poſſunt agros implere, & vndis obruere, quin illis noceãt & meſſes euertãt: ſic magnæ diuitiæ, potẽtiæ, & dignitates cùm creſcũt impetu apud impios, & inundãt, vix reipublicæ campos operiunt, quin eos lædant, debilium opes eradicẽt & innocentiũ ſanguine foſſas impleant, & ſecũ quicquid inuenerint, rapiant: vnde procedunt cædes, clades, ſtrages, & multorum calamitates & detrimenta. Sed illi præcipuè, qui talia inferũt aliis ſibi ipſis nocẽt, & neſcientes interitum conflant, quoniam cùm alios vulnerant in corpore, ſuã animã interficiũt, ipſi ruunt in perniciẽ voluntariam, & ſibi ipſis æternã mortẽ moliuntur, cùm alios opprimunt iniuriis, innocẽtes autẽ qui eas propter Deum tolerãt et ferunt, æternam gloriæ coronam adipiſcũtur. Quemadmodum ſi quidam ira commotus, & excandeſcentia perturbatus volens alium occidere, in eum iaceret pretioſas gemmas & margaritas, & ingentis pretij monilia, nullum illi inferret detrimentum, qui pretioſa illa colligebat, ſibique obſeruat: ita tyranni volentes viros pietate & charitate præſtãtes lapidibus obruere, & ferro ac flamma vita priuare, eos calamitatibus & variis martyrij generibus premunt, quibus rebus illi gloriãtur, & ditеſcunt, & tolerantia muniti, omnes cõtumelias, quas æquo animo propter Deum ferũt, pretioſas & inæſtimabiles diuitias eſſe rectè arbitrãtur. Huiuſmodi erãt Chriſti martyres, qui cum raperentur ad ſupplicium, ita læti progrediebantur, acſi ad excellentiſſimum variarum epularum conuiuium ducerentur. Simile.

m *Et ciuitas plena eſt auerſione.*) Hoc eſt, defectione à Deo. Qui idola colunt, à Deo deficiunt ſeque amore creaturarũ à creatoris amore auertunt: & ita ſe ipſos in anima occidunt. Vnde in prouerbiis ait Salomon: *Auerſio paruulorum interficiet eos.* Paruulos vocat nefarios homines, qui adeò ſtulti ſunt, vt propter res fluxas & fugaces velint amittere æternas & immortales, & Deũ, qui vita eſt relinquẽtes, in mortẽ irruant æternam. Poteſt tamen locus ille ita conuerti in Latinum ſermonẽ ex Hebræo. *Otium ignauorum illos occidet*, eſt enim turpe otium infinitorum malorum cauſa. Prouer. 1. Ioan. 4.

n *Dereliquit Dominus terrã.*) Hoc eſt mortalia nõ curat. Hoc dicebãt infideles Iudæi, qui à Deo defecerãt.

o *Viam eorum ſuper caput eorum reddam.*) Id eſt, dabũt mihi pœnas ſuorum ſcelerum. Omnis eorum iniquitas & impia viuendi ratio in eorum caput redundabit. Iuxta eorum maleficia eos caſtigabo.

p *Et ecce vir, qui erat indutus lineis, &c.*) Hoc eſt, his geſtis dixit Chriſtus Deo patri: Mãdatum tuum confeci, & opus abſolui. Qui occiderant alios, nõ tale referunt, quia nũtiũ erat mœroris. Chriſtus ſecurim manu nõ tenebat, non enim venit in mũdũ, vt occideret, ſed vt vitam tribueret. *Ego veni,* inquit ille apud Ioannem, *vt vitã habeãt, & abundãtius habeant.* Et rurſum: Ioan. 10. *Nõ veni, vt iudicẽ mũdum, ſed vt ſaluificem mundum.* Id Ioan. 12. quod hic ait: *Feci ſicut præcepiſti mihi,* ait etiã his verbis apud Ioannem: *Ego te clarificaui ſuper terram: opus conſummaui, quod dediſti mihi, vt faciam. Fuit enim,* vt ait Ioan. 17. Apoſtolus, *obediens vſque ad mortẽ, mortem autem crucis.* Si Chriſtus non venerat, vt occideret, ſed vt occideretur, vt eius ſanguine nos vngeret & ſignaret, & redimeret, non decebat portare gladium aut ſecurim, ſed Philip. 2. attramẽtarium, quo nobis ſuum ſcriberet characterẽ, nóſque in libro vitç deſcriberet. Ideo eo tempore voluit naſci, quo deſcribebatur vniuerſus orbis, quia ille veniebat in carne, qui nos in çternitate deſcriberet. Luc. 2. Id docuerunt diuini vates, cùm Meſſiæ aduentum nõ in rigore & ſeueritate, ſed in miſericordia & veritate futurum eſſe prædixerunt. Dauid diuino ſpiritu afflatus Dei filium vnigenitum in hũc modum alloquitur. *Miſericordia & veritas præcedẽt faciem tuam.* Hanc ſen- Pſal. 88. tentiam cõfirmat Deus pater, dicens in eodẽ pſalmo: *Veritas mea & miſericordia mea cum ipſo.* Eſaias itẽ, *præparabitur,* inquit, *in miſericordia ſolium eius.* Vnde Za- Eſa. 16.

Luc. 1. charitas has voces emiſit: *Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius. Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium, qui oderunt nos, ad faciendam* Luc. 1. *miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti.* Et virgo Dei genitrix: *Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.* Cæterùm hoc Ezechielis loco oſtendit Deus iuſtitiam & miſericordiam: iuſtitiam in occiſis, miſericordiam in reſeruatis, iuſtitiam in ſecutibus, miſericordiam in ſigno than.

r *Ciuitas repleta eſt auerſione.* Pro auerſione eſt in Hebraico מטה mottheh, à verbo נטה natah, quod ſignificat aduertere, declinare, & peruertere. Hac ratione adductus Pagninus tranſtulit: *Ciuitas plena eſt peruerſo iudicio.*

ARGVMENTVM.

1 Repetit viſionem, quam primo capiti mandauit, animalium, rotarũ viuentium, firmamenti ſuper capita cherubim, & throni ſaphirini ſuper firmamentum. Et in ſignum euerſionis Hieroſolymæ ait ſe vidiſſe virum è medio rotarum & animalium prunas accipientem, quibus erat ciuitas comburenda.

CAPVT X.

ET vidi, [a] & ecce in firmamento, [b] quod erat ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſaphirus, [c] & quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij apparuit ſuper ea. [d] Et dixit [1] ad virum qui indutus erat lineis, & ait. Ingredere in medio rotarum, quæ ſunt [2] ſubtus cherubim, [e] & imple manum tuam prunis ignis, quæ ſunt inter cherubim, & [f] effunde ſuper ciuitatem. [g] Ingreſſuſque eſt in conſpectu meo, cherubim autem ſtabant à dextris domus, cum ingrederetur vir, [h] & nubes impleuit atrium interius. [i] Et eleuata eſt gloria domini deſuper cherubim ad limen domus, & repleta eſt domus nube. Et atrium repletum eſt ſplendore gloriæ domini, [k] & ſonitus alarum cherubim audiebatur vſque ad atrium exterius, [l] quaſi vox Dei omnipotentis loquentis.

EXPLANATIO.

a *Et vidi, & ecce in firmamento.*) Hæc viſio fuit imaginaria: ſpiritu enim ea vidit, quæ ſequuntur: nimirum thronum ſiue ſolium, quod videbatur conſtare lapide ſaphirino, quemadmodum in fine capitis aſſeuerat, & firmamento ſub throno, & cætera, quæ in huius capitis diſcurſu licet videre. Et licèt primo capite dictum fuerit eſſe firmamentum inſtar aſpectu terribilis cryſtalli, hic autem dicatur firmamentũ ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſaphirus: facilè tamen hic nodus ſoluitur: nam hæc verba *quaſi lapis ſaphirus*, referuntur ad ſolium, non autem ad firmamentum. Quid autem per firmamentum, & ſolium, & ſaphirum, & animalia, & rotas intelligatur, oſtendimus copioſè, niſi me fallit opinio, primo capite.

b *Quod erat ſuper caput cherubim*) Quæ primo capite appellat animalia, vocat hoc loco cherubim: vt oſtendat animalia illa cœleſtia eſſe, & myſteria per illa ſignificata res omnes naturales ſuperare. Sed quare hic, non autem primo capite appellat ea cherubim? Ratio eſt, quia, hic erat propheta diuino ſplẽdore plenius illuſtratus: & quantò propiùs ad viſionem accedebat, tantò illi mirabilior videbatur. Quò enim homines magis illuminantur, eò illis Chriſti myſteria ſublimiora videntur. (Simile.) Vt pretioſa monilia ea puriſſimo auro confecta, magno artificio ſubtiliter elaborata, quò propiùs acceſſeris ad illa, & attentiùs atque clariùs aſpexeris, poliriora & præſtantiora iudicabis, ita tibi ad arcana diuina propiùs accedenti, eaque ſplendidiore animi puritate, & clariore diuinæ gratiæ luce contemplanti ſublimiora in dies & illuſtriora videbũtur. Opus eſt quidem diuina reuelatione, nam abſque ea nihil proficies. (Pſal. 118.) Id intelligens regius vates canebat: *Reuela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua.* Nam qui peſtilentibus animi labibus contaminatus, vitiis conſtrictus, & ſceleribus imbutus voluerit proprio fretus ingenio, ſolum viribus ſuis diuina myſteria intueri, & in eorum admirabilem ſplendorem mentis aciem dirigere, & altiſſima arcana percipere, & penetrare, operam perdet & induſtriam, & in erroribus intolerandis verſabitur. (Pſal. 119.) Ideo aiebat Dauid: *A mandatis tuis intellexi.* Acſi diceret: Poſtquam Domine mandata tua ſeruaui, maximarum rerum intelligentiam acquiſiui. At qui voluerit propriis viribus ſuis ſe altiùs erigere, & efferre, ſeipſum decipiet. (Simile.) Vt enim accipiter tũc perditur, cùm fretus alis vult volare excelſius, & extolli in ſublimiùs, ſic vani homines tunc labuntur, cùm volunt ſolo humano ingenio alta Dei myſteria percipere: acſi æternæ illius maieſtatis conſilia & diſpoſitiones propriis ſenſibus, & humanis cogitationibus comprehenderentur! (Rom. 12.) Ideo ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: *Noli altum ſapere, ſed time.*

c *Et quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij.*) Senſus eſt: Et ſaphirus ille referebat ſimilitudinem throni ſuper firmamentum imminens cherubim. Ideo ait. *Apparuit ſuper ea:* hoc eſt ſuper firmamentum & cherubim.

d *Et dixit ad virum.*) Nimirum ille, qui ſedebat in throno ſaphirino, per quem Deus pater intelligitur, vt primo capite explicuimus. Alloquitur igitur pater filium ſuum vnigenitum, per virum indutũ lineis ſignificatum, vt oſtendimus capite præcedente. Species gloriæ Domini, quæ primo capite apparuit Ezechieli in firmamento ſuper capita animalium, fuit ſuperiore capite tranſlata de cherubim ad templi limen: nunc redit ad firmamentum, non multò poſt inde receſſura. Cum autem eſſet in throno ſuper firmamento, alloquitur virum lineis indutum.

e *Imple manum tuam prunis ignis.*) Nam dictum fuit capite primo: Aſpectus animalium quaſi carbonum ignis ardentium. Et paulò pòſt: Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium: ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens.

f *Effunde ſuper ciuitatem.*) Subaudi, Hieroſolymam. Significauit Deus eſſe Hieroſolymam incẽdio vaſtaturam, & ob eius ſcelera penitus delendam. Aduerte. Vir ille lineis indutus, & ſaphirina zona præcinctus, per quem Chriſtus intelligitur, verus ſacerdos, & verus iudex, qui capite præcedenti ſignauit thau electos ſuos, vt erepti à morte vitam immortalem conſequerentur, nunc mãdatum accipit à patre perdendæ ciuitatis, quoniam qui primo aduentu venit ad vitam tribuendam, in ſecundo veniet ad iudicandum, & impios ad ignem inextinguibilem damnandum, vbi in æternum

æternum crucientur. De primo aduentu ait ipſe Chriſtus apud Ioannem: Ioan. 3. *Non miſit Deus filium ſuum in mundum, vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum.* Ioan. 10. Et iterum. *Ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant.* Et apud Matthæum: Matt. 9. *Diſcite quid eſt miſericordiam volo, non ſacrificium.* Id autem, quod ait idē Chriſtus apud Ioannem: *Ego in iudicium veni in mundum.* Et, Ioan. 12. *Nunc iudicium eſt mundi*, intelligitur non de iudicio iniquorum, ſed iniquitatum: non de damnatione ſceleratorum, ſed ſcelerum. De ſecundo verò aduentu ait Eſa. 66. Eſaias: *Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadrigæ eius reddere in indignatione furorem ſuum, & increpationem ſuam in flamma ignis.* Et pſalmographus: *Parauit in iudicio thronum ſuum: ipſe iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iuſtitia.* Et rurſus: *Cognoſcetur Dominus iudicia faciens in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.* Et diuus Paulus ad Timotheum ſcribens. *Teſtificor coram Deo, & Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos.* Et ſi primo aduentu venit in humilitate, tamen in ſecundo veniet in maieſtate: ipſe enim ait apud Matthæum, de die vltimi iudicij loquēs: Matt. 24. *Plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa, & maieſtate.* Matt. 25. Et rurſum: *Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli eius cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ad eum omnes gentes.* Et paulò pòſt: *Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam.* Aſpicis igitur non eſſe inconueniens eundem virum lineis indutum & vitam tribuere, & ad mortem damnare: ſi ad duos eius aduentus volueris reuocare rationem. Poteris etiam hæc duo de primo aduentu intelligere: nam Chriſto adhærentes vitam receperunt, eum autem ſubſannantes impegerunt in illum: quam ob cauſam fuerunt in æternas pœnas relegati. Id prædixerat his verbis Eſaias, loquens de Eſa. 8. Meſſia: *Erit vobis in ſanctificationem: In lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael.* Luc. 2. Hoc etiam conteſtatus eſt apud Lucam pius ille ſenex Simeon, cùm amplectens puerum Ieſum, tenens eum brachiis, ore, & animo, dixit, Rom. 9. *Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & reſurrectionem multorum.* Loquēs diuus Paulus de Iudæis illis, qui Chriſtum recipere noluerunt, alludit ad hunc Eſaiæ locum, dicens: Matt. 11. *Offenderunt enim in lapidem offenſionis.* Et Dominus Ieſus apud Matthæū: *Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me.* Dicitur autem Chriſtus petra ſcandali occaſionaliter, vt ita loquitur, quoniam impij ex mera malitia ſumebant ex ſanctiſſimis Chriſti verbis & factis ſpiritualis ruinæ occa- Simile. ſionem. Vt claros ſanoſque oculos habentes à ſolis ſplendore lumen recipiunt, à quo qui ægrotatione laborāt offenduntur, ſic viri pietate præſtantes luce illa Ioan. 9. diuina, quæ ait: *Ego ſum lux mundi*, illuminabantur, qua Simile. impij & flagitioſi in maiorem animi cæcitatē & ægritudinem incurrebant. Calx, & aggates lapis authore Plinio aqua incenduntur, qua omnia refrigerantur. Ezech. 36. Ita Chriſto Deo noſtro, aqua illa cœleſti, de qua ait per Ezechielem Deus pater: *Effundam ſuper vos aquam mundam*, qua pij ſitim rerum humanarum extinguebant, & animarum refrigerationem comparabant, impij Iudæi odio inflammabantur. Ardebant in agnū innocentem eorum furiæ ipſique ita incenſi, atque ſtimulis inuidiæ concitati illum ad excidium crudeliſſimum vocarunt, eiuſque ſplendorem penitus extinguere voluerunt. At hæc pernicies in eorum peccata redundauit, nā fuit eorum ciuitas euerſa, & igne conſumpta, & ipſi in perpetua ignominia volutati, & in inferno in æternum ſepulti. Intueris igitur poſſe duo hæc, nimirum vitam & mortem de gratia & obſtinatione in primo Chriſti aduentu explanari: vita ſignificata fuit per ſignum thau, mors autem per ignem, de quo agitur hoc loco. Poteris nihilominus per hunc ignem charitatē intelligere: ignis enim, quem Chriſtus miſit in terram, amor eſt, quo hominum corda incendere volebat. Hic eſt ignis ille, de quo ipſe ait apud Lucam. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt accendatur?* Luc. 12. Vaticinatus fuit Ezechiel capite præcedēte de ſalute electorum, quos Chriſtus ſignauit, nunc vaticinatur de eorum charitate, qua eos Chriſtus incendit, vt poſſent in obſequio diuino permanere, & variis mundi, dæmonis, & carnis & tentationibus fortiter ac firmiter obſiſtere. Vt ola dulci liquore plena, Simile. ſi vi ignis agitata ferbuerit, muſcas abiget, & longiùs fugabit, ſin autem friguerit, muſcas recipiet, quæ in illam ſtatim ingredientur, ſic cor igne charitatis inflammatum tentationes ſuperuolantes non admittit, quin potius propellit, & longiùs amouet: at ſi languidum & remiſſum frigeſcit, eſt omnibus tentationibus patulum & apertum, & fit muſcarum & malarum cogitationum recōditorium & domicilium. Præterea per ignem ira ſignificatur, vt apud Ieremiam: Iere. 15. *Ignis ſucceuſus eſt in furore meo*: Chriſtus autem in corda electorum ignem, hoc eſt iram aduerſus ſcelera mittit, & volt, vt cōtra illa pugnemus. Ipſe enim ait apud Matthæum: Matt. 10. *Non veni pacem mittere, ſed gladium.* Quid eſt hoc? Nonne Chriſtus Deus noſter docuit pacem? Docuit quidem. Imò ad hoc venit in mundum, vt pacem doceret, vt ait Gregorius, cuius verba ſunt ſacris canonibus mandata 33. Quæſt. 1. capit. Niſi bella. Adeò diligit Deus pacem, vt eam ob cauſam nec ad Cain, nec ad eius munera reſpexerit, quia cum fratre nō pacem, ſed zeli diſcordiam habebat. Hanc rationem affert diuus Cyprianus, quæ eſt in ſacros canones relata diſtin. 90. Nec ad Cain Chriſtus eſt pax noſtra, vt aſſerit in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus, quem in ſecunda ad Corinthios Deum pacis appellat. Qui igitur Ephe. 2. 2. Cor. 13. fieri poteſt, vt author pacis diſcordiam doceat? At altè ſpectare ſi voluerimus videbimus apertiſſimè abſque diſcordia hac euangelicam pacem eſſe non poſſe. Fieri nequaquam poteſt, vt qui pacem habet cum vitiis concordiam ſeruet cum virtutibus: diſtant enim hæc maximè, toto differunt diametro, & nullo modo cohærent. Qui eſt ſceleribus aſtrictus, mundoque deditus, oportet, ſi vult cōſequi ſalutem, & adhærere Deo, vt diuidatur à mundo, & conglutinatam cum flagitiis concordiam deponens, conciret aduerſus ea diſcordiam, mundóque inferat bellum, vt ſit Chriſti amore inflammatus. Eam ob cauſam ſpiritus in Chriſti bap- Luc. 3. tiſmo apparuit in ſpecie columbæ, & ſuper Apoſtolos Act. 2. in ſpecie ignis: columba pacem & manſuetudinem ſignificat. ignis verò diſcordiam & iram. Pax cum Deo dicit diſcordiam cū mundo. Id intelligens diuus Ioannes Apoſtolus ait in prima ſua epiſtola: 1. Ioan. 2. *Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo, quoniam omne, quod eſt in mundo concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum & ſuperbia vitæ.* Et diuus Iacobus: Iacob. 4. *Neſcitis quia amicitia huius mundi inimica eſt Deo.* Quicunque ergo voluerit amicus eſſe ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur. Si hirundines, vt ait Solinus, in domo minante Hirundines prouidentia. ruinam non nidificant, imò fugiunt à malè materiatis ædificiis, quanto magis homines debent à mundo recedere, quem ſciunt eſſe caducum, & ruinoſum, & ſibiipſis pericula molientem? quid dico fugere? imò de- Ioan. 19. bent illi bellum fortiter inferre. Hanc exiſtimo eſſe vnam ex cauſis, quare ex Chriſti latere ſanguis fluxerit, & aqua. Aqua gratiam deſignauit, gratia pax eſt & amor, & ſupernaturalis qualitas in animæ eſſentia, à Deo infuſa, faciēs creaturam gratam creatori: ſanguis autem bellum dicit & diſcordiam: nam verus Chriſti ſectator ſumma ope niti decet, vt cum Chriſto pacem habeat, cum mundo verò diſcordiam: cum Chriſto ſit amore coniunctus, aſtrictus, & deuinctus, à mundo verò diuiſus, auulſus, & ſeparatus. Hác mundi diſcor-

dram, hoc eius diſſidiũ voluit Deus hoc loco nomine ignis ſignificare, quẽ hic ait Ezechiel à Chriſto in ciuitatem immiſſum, hoc eſt in electorũ corda infuſum.

g *Egreſſuſque eſt in conſpectu meo.*) Hoc eſt, me vidente introiuit in medium rotarum. Hæc fiebant in viſione imaginaria intellectuali per rerum ſimilitudines menti Ezechielis repræſentatas: quarum ſignificationes Deo intus illuminante intelligebat.

g *Et nubes impleuit atrium interius.*) Hæc nubes deſignabat Dei præſentiã, nam aſcendẽti Moyſi in mon-
Exod. 19 tem Sinai dixit Deus: *Veniam ad te in caligine nubis*: & cùm nebula impleret templum dixit Salomon: *Domi-*
3. Reg. 8 *nus dixit, vt habitaret in nebula*: vt in tertio Regum, &
2. Par. 6. ſecundo Paralipomenon literę diuinæ memoriæ prodiderunt: in euangelio etiã ſcriptum legimus in Chri-
Matt. 17 Marc. 9 Luc. 9 Act. 1. ſti transfiguratione & aſcenſione nubem apparuiſſe. Fortaſſe ideo per nubem Dei præſentia deſignatur, vt intelligamus nullam mentis aciem eſſe tam acutam & perſpicacem quæ illum poſſit intueri: nulla enim humana cogitatione poteſt eius natura comprehendi. Quî fieri poteſt, vt in carne poſiti, in exilio hoc conſtituti, diuinam intueamur eſſentiam? Id ſignificabant nubes quæ montem Horebum, & Salomonis templũ
Pſal. 17. Deo aduentante impleuerunt. Ideo ait diuinus Pſaltes: *Inclinauit cœlos, & deſcendit, & caligo ſub pedibus eius.* Et paulò pòſt. *Et poſuit tenebras latibulum ſuum, in circuitu eius tabernaculum eius.* Dei habitatio eſt lux inacceſſibilis, vt aſſerit Apoſtolus: quam ob cauſam per lu- 1. Tim. 6.
cem tabernaculum eius ſignificatur iuxta Theodoreti, & Theodori Antiocheni ſententiam. At huic tabernaculo circunfudit Dominus nubem in mundum deſcenſurus, vt oſtenderet non poſſe carnis oculis eius eſſentiam videri.

i *Et eleuata eſt gloria Domini.*] Significauit Deus ſe eſſe locum illum relicturum per gratiæ ſubtractionem: & ex conſequenti venturũ eſſe excidium illi: nam *niſi Do-* Pſal. 126.
minus cuſtodierit ciuitatẽ, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.

k *Et ſonitus alarũ cherubim.*] Subaudi, quibus volabãt.

l *Quaſi vox Dei omnipotentis loquentis.*) Hoc eſt, quaſi vox omnipotentis Dei, quando loquebatur in monte Exod. 19.
Sinai. Vel ſic: Erat ſonus alarum, quibus volabãt animalia, tam ingens, vt audiretur non ſolùm in templo, ſed etiam vſque ad atrium exterius, quod erat immũdorum, & ita reſonabat tanquam ſonus magnificus atque admirabilis, qualem eſſe decet vocem Dei omnipotentis, cum eam emittit: de qua præcinit diuinus Pſaltes: *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificen-* Pſal. 28.
tia. Capite primo dixit etiam Ezechiel: *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum* Sup. 1.
ſublimis Dei. Quæ verba ibi à nobis fuerunt explanata.

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XI.

1 Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis. *Pro lineis eſt in Hebræo* בדים *baddim. Nomen eſt* בד *quod ſignificat linum. Septuaginta verterunt*: Et dixit ad virum, qui erat indutus ſtola. *Et paulò pòſt*: Qui indutus erat ſtola ſancta. *Stolam ſanctam vocant veſtem ſacerdotalem, de qua*
1. Mach. 10. *ſcriptum legimus libro primo Machabæorum*: Stola ſancta induit ſe Ionathas. *Et Eccleſiaſticus loquens de Aarone*
Eccl. 45. *eiúſque veſtibus ſacerdotalibus: ait*, Induit eum Dominus ſtolam gloriæ. *Voluit ſignificare Septuaginta hunc virum eſſe Chriſtum ſummum ſacerdotem. Significat etiam dictio hæc baddim fortitudines: ideo poterat verti locus hic*: Qui indutus erat fortitudine vel fortitudinibus. *Significat etiam ramos, & filios, quòd ſint veluti rami arboris. Fuit id quod ait Oſeas*: Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & conſumet electos eius, *poterat verti*: Cœpit gladius in vrbibus eius, & interficiet filios eius, vel fortes eius. *Eſt enim ibi idem nomen baddim, quod veſtes lineas, fortitudines, fortes filios, & electos ſignificat.*

2 Quæ ſunt ſubtus cherubim. *In margine codicum correctorum pro cherubim eſt cherub in ſingulari, & ita eſt in Hebræo. Nihilominus tamen Septuaginta habent cherubim in plurali. Sed eadem eſt ſententia, cùm idem ſignificetur per cherub ac per cherubim, vt in explanatione oſtenſum fuit.*

Cúmque [a] præcepiſſet viro, qui indutus erat lineis, dicens: Sume ignem de medio rotarum, quæ ſunt inter cherubim: ingreſſus ille ſtetit iuxta rotam. Et extẽdit cherub manum de medio cherubim ad ignem qui erat inter cherubim, & ſumpſit, & dedit in manus eius, qui indutus erat lineis, qui accipiens egreſſus eſt. [b] Et apparuit in cherub ſimilitudo manus hominis ſubtus pennas eorũ. Et vidi: [c] & ecce quatuor rotæ iuxta cherubim, [d] rota vna iuxta cherub vnum, & rota vna iuxta cherub alterum. Species autem rotarum, erat [e] quaſi viſio [f] lapidis chryſolithi, & aſpectus earum ſimilitudo vna quatuor: [f] quaſi ſit rota in medio rotæ. Cúmque ambularent in quatuor partes gradiebantur: & non reuertebantur ambulãtes: ſed ad locum, ad quem ire declinabat, quæ prima erat, ſequebantur & cæteræ, nec reuertebantur. Et
Sup. 1. omne corpus earum, & colla, & manus, & pennæ, & circuli plena erant oculis in circuitu quatuor rotarum. [g] Et rotas iſtas vocauit volubiles audiente me. Quatuor autem facies habebat vnum. [h] Facies vna facies cherub, & facies ſecunda facies hominis, & in tertio facies leonis, [i] & in quarto facies aquilæ: & eleuata ſunt cherubim. Ipſum [k] eſt animal, quod videram iuxta fluuium Chobar. Cúmque ambularent cherubim, ibant pariter & rotæ iuxta ea, & cùm e-
Sup. 1. leuarent cherubim alas ſuas vt exaltarentur de terra, non reſidebant rotæ, [l] ſed & ipſæ iuxta erãnt. Stantibus illis ſtabant, [m] & cum eleuatis eleuabantur: [n] ſpiritus enim vitæ erat in eis. Egreſſa eſt gloria Domini à limine templi, & ſtetit ſuper cherubim. Et eleuantia cherubim alas ſuas exaltata ſunt à terra coram me: & illis egrediẽtibus rotæ quoque ſubſecutæ ſunt. [o] Et ſtetit in introitu portæ domus Domini Orientalis, & gloria Dei Iſrael erat ſuper ea. Ipſum eſt animal, [p] quod vidi ſubter Deum Iſrael iuxta fluuium Chobar: [q] & intellexi, quia cherubim eſſent. [r] Quatuor per quatuor: vultus vni, & quatuor alæ vni & ſimilitudo manus hominis ſub alis eorum. [s] Et ſimilitudo vultuum eorum, ipſi vultus, quos videram iuxta fluuiũ Chobar, & [t] intuitus eorum, & impetus ſingulorum ante faciem ſuam ingredi.

Cumque

a *Cumque præcepiſſet viro.*) Repetitio eſt eius, quod dixerat ſupra: *Ingredere in medium rotarum.* Figura eſt Epimone in ſancta ſcriptura non infrequens.

b *Et apparuit in cherub manus hominis.*) Explicat verſum ſuperiorem: acſi dicat: Ne mireris extendiſſe cherub vnam manum ad ignem, illumque accepiſſe, nam cherubim non tantùm habebant alas, ſed etiam manus, quibus vnus ipſorum ignem ſumpſit, quem porrexit viro albis veſtibus induto. Primo capite vocantur animalia, quæ hic appellantur cherubim, vt paulò antea diximus. Quid autem per manus ſignificetur, fuit ibi explicatum.

c *Et ecce quatuor rotæ.*) Ex hoc loco colligitur planè rotas animalium primi capitis quatuor eſſe, nõ autem duas tantùm, vt nonnulli exiſtimarunt. Sed ita, quatuor erant vt videretur vna, quia vna erat earum ſimilitudo, & ita erat vna, vt quatuor eſſe viderentur. Eam ob cauſam ait hic paulò pòſt Ezechiel: *Et aſpectus earum ſimilitudo vna quatuor,* Acſi diceret. Omnes quatuor habebant vnam & eandem ſimilitudinem, erant enim ſimillimæ, & maximè concordes. Tales debent eſſe fideles per has rotas ſignificati. Quemadmodum in horologio certo rotæ temperatæ, & debita proportione diſtinctæ circulos ſuos æquabiliter conficiunt, & mota vna aliæ ſimiliter mouentur, & quieſcente quieſcunt, ita vt cùm multæ ſint numero, ſint vna tantum conformatione & conſonantia, ſic in Chriſtiana republica omnibus debet eſſe eadem voluntas, & tanta concordia & animorum coniunctio virtute conciliata, vt cùm multi ſint corpore, ſint tamen vnus bonorum conſenſu, & vnanimitate: Ad hoc venit Chriſtus, vt verbis vtar Zachariæ, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis. Quam ob cauſam monet nos diuus

Ephe. 4. Paulus in epiſtola ad Epheſios, *vt ſimus ſolliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.* Et ad Romanos. *Non eſt,* inquit, *regnum Dei eſca & potus, ſed iuſtitia & pax.* At nefarij homines diſcordiam ſeminant iuxta id quod

Eſa. 48. eſt apud Eſaiam: *Non eſt pax impiis, dicit Dominus.* Eos autem connumerat Salomon in Prouerbiis in catalogo inimicorum Dei, dicens: *Sex ſunt, quæ odit Deus, & ſeptimum deteſtatur anima eius.* Explicans autem hoc ſeptimum, quod eſt capitalius, inquit, eum, *qui ſeminat inter fratres diſcordiam.* Hi nunquam quieſcunt, quin potius illis turbulenta diſſidia ſtatum animi conuellunt. Nihil eſſe exiſtimo homine diſcordiæ amatore dementius, nihil eo furiis odij concitato deteſtabilius. Ardent eius oculi, toto ex ore crudelitas emicat, portum quietis & ſecuritatis non agnoſcit, ſemper in procelloſo mari verſatur, fluctibus agitatus, ſcelere atque furore incenſus, & in graui periculo conſtitutus. Quid poteſt eſſe diſcordia turbulentius? quid inſanius? quid execrabilius? Contrà verò quid poteſt eſſe pace ſuauius, & ad vitæ dulcedinem iucundius? quid ad vtilitatem accommodatius? quid ad veram animi pulchritudinem elegantius? Hanc nobis Chriſtus in

Ioan. 14. teſtamento reliquit, dicens: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Quam ob cauſam hæreditatem Domini non poterit adipiſci, qui noluerit teſtamentum pacis obſeruare. Quemadmodum humanus ſpiritus nunquam vegetat membra, niſi fuerint coagmentata, ſic ſpiritus ſanctus non viuificat eccleſiæ membra, niſi fuerint pace coniuncta, *qui enim non diligit, manet in*

1. Ioan. 3. *morte.* Diuus Auguſtinus de verbis Domini in hunc modum pacem definit: Pax eſt ſerenitas mentis, tranquillitas animi, ſimplicitas cordis, vinculum amoris, conſortium charitatis. Gregorius in paſtorali, Qui ſeruare, inquit, pacem non curat, fructum ſpiritus recuſat. Cyprianus libro primo epiſtolarum. Concordia ſimul iuncta vinci non poteſt. Cicero in Philippicis. Nomen pacis dulce eſt, & res ipſa ſalutaris. Et Silius Italicus libro ſecundo. Pax optima rerum quas homini nouiſſe datum eſt, pax vna triumphis innumeris melior, pax cuſtodire ſalutem, &c. Scilurus Scytha homo prudentia præditus, & pacis ſtudioſus cum vocaretur ad exitum vitæ, porrexit ſingulis filiis ſuis iaculorum faſciculum, vt ea confringerent: cum autem ſinguli recuſaſſent, quod videretur fieri non poſſe: ipſe iacula diuiſit, & ita vnumquodque facilè confregit: filios admonens, vt amicitiam & concordiam conſeruarent: nam ſi eſſent pace animique conſenſu conglutinati & coniuncti, validi, & inuicti permanerent, ſin autem diſſidio & diſcordia ſepararentur eſſent fragiles & imbecilli, & faciles expugnatu, & quilibet eos poſſet facillimo negotio confringere. Magnificum profectò apophthegma, & meritò à Plutarcho inter ſententias relatum. Sed quid cito homines, cùm habeamus Dei doctrinam dicentis,

Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Beati pacifici, Matt. 5.
quoniam filij Dei vocabuntur? Et alibi: *Omne regnum in* Matt. 12.
ſe diuiſum deſolabitur. Et diſcipulos ſalutans aiebat: Luc. 11.
Pax vobis. Hanc angelicam pacem, hanc Chriſtianam Ioan. 20.
concordiam voluit Deus hac rotarum ſimilitudine & concentu ſignificare. Oſtendimus enim copioſè capite primo eſſe iuſtos his rotis concurdibus ſignificatos.

d *Rota iuxta cherub vnum.*) Videtur periſſologia, hoc eſt ſermonis redundantia: ſed non eſt niſi Hebraiſmus: acſi dicat: Singulæ rotæ erant iuxta ſingulos cherubim, quot illi erant, tot erant illæ.

e *Quaſi viſio lapidis chryſolithi.*) Primo capite dicitur: *Quaſi viſio maris.* In Hebraico eſt vnum & idem vocabulum, quod & mare ſignificat, & lapidem chryſolithum. Qua de re diſſeruimus in explanatione, & fuſe in annotationibus ex Hebræo in primum caput. Chryſolithus eſt gemma aureo colore refulgẽs, compoſitum nomen à dictione chryſos, quæ aurum ſigni- Chriſolithus.
ficat, & lithos lapidem: quaſi ſit lapis aureus. Per lapidem firmitudo intelligitur, per aurũ charitas, de qua ait Deus in Apocalypſi Ioannis: *Suadeo tibi emere à me* Apoc. 3.
aurum ignitum. Innuit diuina ſcriptura debere Chriſtianos ſeruare firmam in charitate conſtantiam. Ideo fundamenta ciuitatis, quam vidit in Apocalypſi diuus Ioannes, erãt lapidibus pretioſis ornata, quorum fun- Apoc. 21.
damentorum ſeptimus erat, chryſolithus. Videtur enim gemma hæc ſcintillas ardenter emittere, quibus Chriſtiani in eccleſia Chriſti debent ardere, & alios ad amorem Dei & proximi inflammare. Et quoniam gemma hæc purificat intellectum, meritò charitatem deſignat, quæ non ſolùm voluntatem accendit, ſed intellectum illuſtrat, vt enim vitium mentem tenebris cooperit, ita charitas eam ſuo illuminat ſplendore. Poteris per hanc gemmam aurei coloris intelligere ſapientiam, qua ſolùm prædit ſunt fideles: nam de infidelibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Romanos:
Euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſi- Roma. 1.
piens cor eorum, dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et Socrates in Phedro Platonis animi ſapientiam vocat aurum diuinum. Vt nauclerus abſque claritate ſiue ſolis ſiue lunæ non poteſt capere portum terræ, Simile.
ita homo lumine gratiæ deſtitutus non poteſt capere portum gloriæ, & exiſtimans ſe anchoram iacere in locum tutum, eam iacit in ſcopuloſum, vbi nulla ſupereſt ſpes ſalutis.

f *Quaſi ſit rota in medio rotæ.*) Hæc & ſequentia fuerunt primo capite explanata.

g *Et rotas iſtas vocauit volubiles.*) Id eſt, vocauit Deus ipſas volubiles rotas, & clamauit ad illas Eadem dictio Hebraica & rotas ſignificat, & volubiles. Ideo poterat verti locus hic. *Et rotas has vocauit, dicens: ô rotæ.* Deus vocat rotas, & ipſæ eum ſequuntur. Iuſti à Deo vocati eum audiunt, illi adhærent, eum charitate amplexantur. Id ſignificat, quod paulò pòſt ſequitur

nimirum totas ſectas eſſe cherubim. In ſcuto aureo monetali eſt virtute centuſſis argenteus, & obolus cupreus, & nobilius quàm in ſe: nam in ſe centuſſis eſt argentum, & obolus eſt cuprum, in nobiliore autem & pretioſiore moneta nempe ſcuto aureo ſunt aurum. Ita nos ſumus in Deo nobiliore modo, quàm in nobis ipſis, nam in nobis ſumus caro, in Deo autem ſpiritus. *Qui adhæret Deo*, inquit Apoſtolus, *vnus ſpiritus eſt*. Ei autem adhæremus, cùm illum ſummè diligimus. Et præter hoc ſumus etiam in Deo, vt indicat diuus Paulus in Actis Apoſtolorum, dicens: *In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus.* Bifariam verò in Deo ſumus, vno modo quatenus diuina virtute continemur & conſeruamur, altero quatenus ab eo cognoſcimur, & vt in primo exemplari. Et hoc ſecundo modo multo nobiliùs ſumus in Deo, quàm in nobis: nam vt grauiter & ſapienter oſtendit prima parte diuus Thomas, viuere Dei eſt eius intelligere: in Deo autem idem eſt intellectus, & quod intelligitur, & intelligere ex quo efficitur, vt quicquid eſt in Deo, vt intellectum ſit ipſum Dei viuere vel eius vita, cùm autem nos ſimus in Deo vt intellecti, apertè concluditur eſſe nos in ipſo ipſam vitam diuinam, & ex conſequenti eſſe in illo præſtantiùs & illuſtriùs quàm in nobis, cum in illo vt intellectiſſimus vita diuina & immortalis, in nobis autem vitam habeamus humanam & mortalem, quæ potiùs mors eſt, quàm vita, cùm dicat diuina ſcriptura: *Nos nati continuò deſiuimus eſſe.* Cùm autem viuere ſit deſinere eſſe: deſinere autem eſſe ſit mori, planè oſtenditur vitam noſtram mortem eſſe. Ita intelligitur locus ille Geneſis: *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris.* Nam cùm Adam incidit in crimen, quando cum Eua ad lethales dapes inuitauit, ſtatim mortuus eſt, & tota eius vita fuit mors quædam dilatata, quoniam ſtatim manſit obnoxius morti quæ durauit ſimul cum vita, quæ quoniam mortalis erat, mors potiùs quam vita à viris ſapientibus appellatur. Diuus Auguſtinus lib. 13. de ciuitate Dei ita inquit: Homo in morte & in vita ſimul eſt: in vita in qua viuit, donec tota detrahatur: in morte, quia iam moritur dum vita detrahitur. Deum igitur audiamus, illi obtemperemus, eum quæramus, illius amore inflammati ſimus, illi adhæreamus, ſimus cum illo vnus ſpiritus, vt in illo ſimus multò meliùs quàm in nobis, multò illuſtriùs & præſtantiùs.

1. Cor. 6. *Act. 17.* *Sap. 5.* *Geneſ. 2.*

h *Facies vna facies cherub.*) Hoc eſt, prima facies quæ mihi directiùs apparuit, quæ ſe mihi priùs obtulit oculis, fuit facies cherub, ſecunda fuit facies hominis, tertia leonis, quarta aquilę. Primo capite dixit primam faciem fuiſſe hominis, quia illa apparuit tūc eius vultui directior. Sed oritur hinc quæſtio, cur hæc facies dicatur hoc loco facies cherub, cùm capite primo dicatur facies bouis, Cherub eſt in numero ſingulari, cherubim vero plurali more Hebręorum. Huic dubitationi reſpōdet diuus Hieronymus, ideo Ezechielem hoc dixiſſe, quia facies cherub eſt penitus ſimilis faciei vituli, ſeu bouis: imò eſſe eandem & eam ob cauſam nullā eſſe diſſonantiā inter hæc duo loca. At nonnulli aduerſus hanc Hieronymi ſententiā, magnas excitant tragœdias, dicētes hoc eſſe falſum, quod probare contendunt authoritate Flauij Ioſephi aſſerentis faciem cherub eſſe faciem auis nunquam ab hominibus viſæ, cuius ſimilitudinem Deus oſtendit Moyſi in Horebo, vbi vidit exemplar omnium, quæ erant in tabernaculo facienda, iuxta id, quod eſt in Exodo ſcriptum: *Inſpice, & fac ſecundum exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt.* Et non vident homines parum conſideratè loquētes maioris eſſe authoritatis Hieronymum quàm Ioſephum. Præterea multi Iudæorum hoc loco diſcrepant a Ioſepho, nam R. Salomon ait cherub eſſe puerum elegantem, cuius ſententiam ſequitur hic

Exod. 25

Nicolaus Lyranus. Et explicans caput vigeſimum quintum Exodi, ait R. Salomonem & alios doctores dixiſſe cherubim habuiſſe ſimilitudinem puerorum vel iuuenum habentium alas: quem in hoc ſequitur Paulus Burgenſis in additione ſecunda ad poſtillam capitis vigeſimi libri Exodi. Quibus fauet Pagninus, dicens in Theſauro doctores Hebręorum putaſſe cherub idem eſſe quod quaſi puer. Sūt igitur de facie cherub tres opiniones, prima diui Hieronymi, altera Ioſephi, tertia communis omniū fere ſcriptorū, & vnaquæque ſuas pro ſe habet rationes: quam ob cauſam ego nullam earū audeo reprobare. At hoc loco ſequēs opinionem communem exiſtimo imagines cherubim fuiſſe inſtar puerorū alis & pulchritudine præditos, quemadmodum eos videmus multis in locis depictos. Reſpondens autem obiectioni arbitror ideo vidiſſe Ezechielem primo capite faciē bouis ſiue vituli, quia illic vidit Chriſtum qui ſe erat pro nobis in crucis ara oblaturus, vbi ſe ſacrificium deuouit ac conſtituit: vitulus enim pro peccato mactabatur, & victimam deſignabat, vt copioſè primo capite explicuimus. At hic Chriſtum mentis oculis vidit poſt mortem, ideo non vituli faciem intuetur, ſed cherub. Nam vt verbis utar diui Pauli in epiſtola ad Romanos, *Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur.* Diximus enim per illa quatuor animalia, quæ hic dicuntur cherubim, Chriſtum ſignificari. Et meritò apparet facies cherub pueri alati, vt oſtendat diuina ſcriptura Deum non ſeneſcere, ſed eſſe ſempiternum & immortalem. Id intelligentes antiqui philoſophi aiebant Deum eſſe ſphęram abſque principio & fine, cuius centrum eſt vbique, circunferentia nuſquam. Hinc effectum eſt, vt Apollinem, per quem Deum intelligebant, pingerent puerum impuberem perpetuam illi adoleſcentiam aſcribentes, Æſculapium verò eius filium, per quem res naturales à Deo creatas ſignificabant, barbatum & ſenectute deficientem vt ſignificarent Deum eſſe immortalem, entia verò naturalia caduca. Apparuit etiam facies pueri alati: vt ſignificaret Chriſti innocentiam, qui vt innocens agnus ad occiſionem ductus eſt, & vt verbis vtar Eſaiæ, *oblatus eſt, quia ipſe voluit.* Quam ob cauſam ſolet diuina ſcriptura Chriſtum appellare puerum, & in Pſalmo, quem & diuus Ioannes capite ſecundò ſui euangelij, & diuus Paulus in epiſtola ad Romanos de Chriſto loquente interpretantur: in hunc modum ſaluator noſter tormentis vexatus patrem alloquitur: *Ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor, velociter exaudi me.* Et Eſaias inducit patrem ita cum Chriſto loquentem iuxta ſeptuaginta tranſlationem: *Magnum tibi eſt, vt voceris puer meus, vt ſuſcites tribus Iacob.* Et de Chriſto intelligunt Origenes & Victorinus illud Salomonis in Eccleſiaſte: *Melior eſt puer pauper & ſapiens rege ſene & ſtulto.* Per bouem ſignificatur labor & laborās. Vnde id, quod ait Deus in Deuteronomio: *Non alligabis os bouis triturantis.* Diuus Paulus de concionatoribus euangelicis in verbo & doctrina laborantibus in epiſtola prima ad Corinthios & in prima ad Timotheum interpretatur. Id voluit ſignificare Salomon, cum in baſibus templi boues ſculpſit: in præſulibus enim pondus populi ſuſtinentibus debet reſplendere labor. Nec ſolùm literis diuinis, ſed etiam humanis eſt veritas hæc conteſtata. Vnde Ægyptij volentes laborem ſignificare, caput bouis pingebant, vt autor in ſuis hieroglyphicis Pierius Valerianus. Ex quo effectum eſt, vt antiqui Romani bouis caput corollis redimitū facerēt, corymbos & ſerta inde à cornibus ſuſpendentes: cuiuſmodi faſcia molem Æliam, quæ hodie caſtellum ſancti Angeli vocatur, ambibat, vt fruſta, quæ adhuc Romæ integra permanent, oſtendunt. Huiuſmodi faſcia eſt nūc in choro cœnobij Bethlehe-

Deſcriptio cherub. *Rom. 6.* *Eſa.* *Pſal.* *Ioan.* *Rom.* *Eſa. 49* *Eccle. 4.* *Exp. autem comin.* *Deut. 25* *1. Cor. 9.* *1. Tim. 5.* *3. Reg. 7.*

mitici ſuper arcubus molem chori ſuſtentantibus ex parte exteriore, quæ templum reſpicit, vbi iacēt Chriſtianiſſimi & inuictiſſimi Luſitaniæ reges ſepulti, qui monaſterium hoc conſtruxere magnificentiſſimum, & in toto terrarū orbe celeberrimum. Capitibus boū ſignificantur labores, corollis verò, & corymbis fructus ex laboribus dimanantes. Cùm igitur per bouem mors & labor ſignificentur, meritò in prima Ezechielis viſione facies bouis oſtenditur, quando diuinus vates Chriſtum contemplabatur moriturum, & labores acerbiſſimos ſubiturum, nunc autem in ſecunda, quādo eum reſpiciebat poſt reditum ad vitam, non facies apparet laborantis bouis, ſed cherub volantis, & in cœlum aſcendentis. Sed dices: Si quatuor hæc animalia in hoc capite appellantur cherubim, quomodo ait vnum ex illis eſſe Cherub? Vult propheta ſignificare omnia hæc quatuor animalia alata ſimilitudinem quandam habere cum cherubim, & imaginem quandam eorum præ ſe ferre, ſed vnumquodque eorum quatuor facies habere, nempe faciem cherub, & hominis & leonis, & aquilæ. Et quia prima facies vniuſcuiuſque, quæ diuino vati ſe obiiciebat, erat facies cherub, eam ob cauſam omnia illa animalia appellātur cherubim, quia vnumquodque faciem vnam habebat cherub. Et quamuis aliæ facies in aliquo eſſent ſimiles cherubim, multò magis erat facies illa, quam capite primo faciem bouis appellauit, quæ illi propiùs accedenti, & clariùs contemplanti ſublimior apparebat, & cherub faciem repræſentabat. Imò quò magis accedebat, & illuſtrabat, eò excellentiora hæc animalia illi videbantur. Et volens ſignificare cœleſtia eſſe & diuina, vocat ea cherubim, ne aliquis eſſe terrena exiſtimaret.

i *In quarto facies aquilæ.*) Tam in primo capite quam in decimo facies aquilę vltima eſt, quoniam ea, vt primo capite oſtendimus, Chriſti aſcenſio ſignificatur, vltimum myſteriorum, quæ per alata animalia ſignificantur. Sed dicet aliquis fortaſſe: Qui fieri potuit, vt hæc aquila aſcenderet, & filios ſuos, diſcipulos illos, quos tenerè diligebat, de quibus vnus ex illis ait: *Cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos*, Hieroſolymæ relinqueret? Huic obiectioni reſpondet apud Ioannem ipſe Chriſtus, dicens diſcipulis ſuis: *Vado parare vobis locū.* Et paulò pōſt: *Expedit vobis, vt ego vadam: ſi enim non abiero, paracletus non veniet ad vos.* Aquila quandiu pulli non ſunt omnibus ſuis plumis cooperti, nō eos ſinit egredi è nido, & altè volare: ſed poſtquam ſunt pennis omnibus induti & ornati, ipſa eos proiicit è nido, vt ſe ferant in ſublime. Ita Chriſtus Deus noſter aquila diuina habuit in nido diſcipulos ſuos poſt reſurrectionem, donec in die Pentecoſtes eos ſpiritus ſanctus gratia adimpleuit: tunc enim præcepit illis, vt mundum peragrātes per varias terrarum oras euangelium longè lateque propagarent. Et quēadmodum aquila habens filios in nido incluſos, etſi volitet in altum, & aerem penetret excelſum, non tamen abducit oculos ab illis, & illi etiam clamitantes erectis collis eā intuentur: ſic ſeruator noſter aſcendens in cœlum reſpiciebat in diſcipulos, qui ad illum aſpirātes, in eo quoque oculos ſuos figebant, nec eum ab intuitu ſeparabant. Et licet ab eo corpore diuiderentur, animo tamen eum ſequebantur. Sed aquila diuina videns accipitrem contra nidū ſuum venire, vt diſperderet illum, deſcendit aduerſus accipitrē, eumque proiecit in terram, humique proſtrauit. Hic accipiter erat Saulus, qui, vt verbis vtar ſcripturæ, ſpirans minarū & cędis in diſcipulos Domini acceſſit ad principem ſacerdotum, & petiit ab eo epiſtolas in Damaſcū aduerſus Chriſtianos. Sed proiecit eum Dominus Ieſus in terram, eumque eccleſiæ ſuæ, pullis nidi ſui, quos ipſe euertere volebat, dedit in cibum, qui Paulus appellatus, totam Dei eccleſiā doctrina ſua reficit & recreat. Vide quomodo Dominus nido ſuo cōſulebat. Vt Elias aſcēdens curru igneo, reliquit Eliſæo diſcipulo ſuo pallium ſuum quo poſſet Iordanis aquas penetrare, ita Chriſtus curru diuini amoris in cœlum aſcendens, collegio diſcipulorum ſuorum reliquit veſtem, qua poſſent mundi aquas, hoc eſt calamitates & labores ſuperare. Hæc eſt veſtis, de qua ait Eſaias: *Induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem.* Quæ eſt hæc veſtis niſi charitas? Hęc eſt, de qua ait diuus Petrus: *Charitas operit multitudinem peccatorum.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum.* De qua denique ait Chriſtus apud Matthæum: *Amice quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem?* Fuit Chriſti aſcenſio in monte Oliueti, vbi ait diuus Hieronymus in libro de locis Hebraicis vltima Domini veſtigia humo impreſſa tunc demonſtrari. Cùmque terra eadem quotidie à credentibus hauriretur, nihilominus tamē eadē ſancta veſtigia priſtinum ſtatum cōtinuò recipere. Denique cum templum in illo loco, in cuius medio veſtigia erant, rotundo ſchemate, & pulcherrimo opere conderetur, ſummum tamē faſtigiū propter Dominici corporis meatū nullo modo potuit contegi & concamerari, ſed in ſignū tranſitus eius à terra in cœlum manſit ſemper patulum & apertum. Hæc ille. Eo in loco apparuit diſcipulis ſuis Dominus Ieſus, & poſtquam locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris Dei. Et vt ait in Actis diuus Lucas, *videntibus illis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum: & ipſi in cœlum intuebantur.* O ſeparatio, ô deſiderium, ô Chriſte ſancte, ô Deus, ô pater, ô Domine, ô dulcedo & ſuauitas mea, quis mihi daret illic eſſe, vt te aſpicere potuiſſem, & vltimo vale ſalutaſſem? Suſpiro ad te Domine, ſed grauatus non ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate. Vtinam tecum aſcēderem, vtinam mundum relinquerem, vtinam tibi adhærerem, vtinam te ſummè diligerem, vtinam te ſolum deſiderarem, vtinam eſſem beatis flammis tui ſanctiſſimi amoris incenſus, & totus dulciſſima memoria, & admirabili quodam deſiderio tui penitus abſorptus. *Trahe me poſt te, in odorem vnguentorum tuorum curram*, vt poſſim tibi in perpetuum adhærere. Tu es aquila diuina, cuius facies fuit Ezechieli oſtenſa: de qua ipſe ait hoc loco: *Et quarto facies aquilæ, &c.*

Eſai. 51.
1. Pet. 4.
Rom. 13.
Matt. 22.
Mar. 16.
Act. 1.
Cant. 1.

k *Ipſum eſt animal.*) Hinc colliges quatuor illa animalia vnum eſſe animal, quo Chriſtus ſignificatur, vt primo capite copioſè oſtendimus. Nec eſt inconueniens ſignificari Chriſtum, per animal hoc, quod habebat ſimilitudinem quatuor cherubim, & per virum indutum veſte ſacerdotali, quoniam idem Chriſtus ſignificabatur per propitiatorium, quod erat in ſanctis ſanctorum: nam ipſe eſt, ait diuus Ioannes, *propitiatio pro peccatis noſtris.* Et ſignificabatur per oſtium, nam ipſe ait: *Ego ſum oſtium.* Et ſignificabatur per ſummum ſacerdotem, qui per oſtium ingrediebatur ad propitiatorium: vt aſſerit Apoſtolus in epiſtola ad Hebręos. Nam cum in prius tabernaculum ingrederentur quotidie ſacerdotes, vt ſacrificiorum officia conſummarent, in ſecundum tamen hoc eſt, in ſanctum ſanctorum, vbi erat propitiatio, ſolus pōtifex ſemel in anno, & non ſine ſanguine introibat. Quod ſignificabat fore, vt Chriſtus aſſiſtens pontifex futurorum bonorum per amplius & perfectius tabernaculum non manu factum, hoc eſt cœlum, & vera ſancta ſanctorum, per proprium ſanguinem æterna redemptione inuenta ingrederetur. Eodem modo apud diuum Ioannem, vbi Chriſtus loquitur de ouili, & paſtore, ait ſe eſſe oſtium ouilis, & illius paſtorem. Quare non eſt inconueniens hic per duas res ſignificari.

Exod. 25.
Exod. 27.
1 Ioan. 2.
Ioan. 10.
Hebr. 9.
Exod. 30.
Leu. 16.
Ioan. 10.

l *Sed & illæ iuxta erant.* Id eſt, Sed rotæ ipſæ prope cherubim erant.

m *Cum eleuarentur eleuabantur.*) Cùm cherubim eleuarentur, eleuabantur etiam rotæ cum illis. Hoc eſt viri iuſti, & charitate excellentes Chriſtum ſequuntur, & exiſtentes corpore in terra, habent in cœlo animum affixum. Margaritæ lapilli illi candidi & ſplendentes: (Similitudo) qui naſcuntur in mari intra conchas marinas ſunt in hoc admirabiles, quòd cùm in mari naſcantur, & procreentur, nullam tamen habent cum eo ſimilitudinem: mare eſt ceruleum, margaritæ verò candidæ: mare triſte & horribile, illæ lætæ, & aſpectu adeò pulchræ, vt oculos mulceant, & ad ſe alliciant: mare amarum, illæ amabiles abſque vlla amaritudine, quin potius charitate & ſplendore cœleſti quodammodo repræſentant: cuius rei cauſa eſt: quia ex cœlo influentias accipiũt. Huiuſmodi ſunt viri charitate inſignes, & chriſtiana religione præſtantes, qui in mundo nati & educati nullam cum eo habent ſimilitudinem, nullam repręſentationem: animo ſunt ab eo abſtracti, cogitatione diuiſi, verbis differentes, operibus diſcrepantes. Quin potius cœlum ſuo modo referunt, vnde (Apoc. 21.) illis influit gratia. In Apocalypſi narrat diuus Ioannes vidiſſe ciuitatem ſanctam, deſcendentem de cœlo, cuius duodecim portæ erant duodecim margaritæ. Ciuitas hæc eſt eccleſia catholica: duodecim portæ ſunt duodecim apoſtoli, per quos Deo adiuuante gentes ad eccleſiam introibant: quos ideo vocat margaritas, quia cùm fuiſſent in mundi mari procreati & nutriti, non ex mundo, ſed ex cœlo eſſe videbantur. Hæ ſunt portæ illæ Sionis, de quibus ait regius Pſaltes. (Pſal. 86.) *Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.* Chariores enim ſunt Deo portæ eccleſiæ quam fuerit vnquam vniuerſa ſynagoga. Cum autem eos maris laudibus diuus Ioannes extollat, quod eſſent portæ eccleſiæ militantis, quantò maioribus laudibus efferenda eſt virgo illa Dei mater, quæ eſt porta eccleſiæ triumphantis? & non quælibet, ſed *felix cæli porta*: ita enim eius in hymno canit eccleſia. Multò potior margarita cæteris ſanctis, multò pretioſior, multò fulgentior, & præſtantior. Vnde exclamat diuus Hilarius: O virgo benedicta ſuper omnes fœminas, quæ angelos vincis puritate, ſanctos ſuperas pietate! Nos verò virginem hãc ſacratiſſimam quibus laudibus efferemus? quibus ſtudiis proſequemur? qua charitate amplexabimur? Nulla eſt tanta dicendi vis, tãtaq́ue copia, quæ poſſit eius merita non dicam exornare, ſed ne narrare quidem. Si iuſti in hac vita conſtituti rotæ ſunt, quæ Chriſtum ſequuntur, quantò magis rota illa admirabilis Maria ſemper virgo Dei genitrix, quæ in terra collocata in cœlo verſabatur?

n *Spiritus enim vitæ erat in rotis*) Hoc eſt, ſpiritus Chriſti de ſeipſo dicentis: *Ego ſum reſurrectio & vita.* (Ioan. 11.) Alij vertunt: *Voluntas animalis erat in eis.* Sed eadem eſt ſententia, nam per animal hoc cœleſte Chriſtus intelligitur.

o *Et ſtetit in introitu portæ.*) Nimirum cherub. Alij vertunt: *Steterunt*, vt intelligamus cherubim. Et ita habent Septoaginta: *Steterunt in veſtibus.* Itaque cherubim ſteterunt in introitu portæ orientalis, quæ erat in atrio, vbi populus orabat ad occidentem: quam ob cauſam oſtium erat ad orientem. Illud eſt aduertendum hæc animalia modò à diuino noſtro vate appellari quatuor, modò vnum, nunc cherubim in plurali, nunc cherub in ſingulari: qua de re capite primo diſſeruimus, cùm per hoc animal Chriſtum ſignificari oſtendimus.

p *Quod vidi ſubter eum.*) Primo capite dixerat, ſuper thronum ſimilitudinem eſſe quaſi aſpectus hominis, vbi per illum hominẽ nos diximus intelligi Deum patrem quòd hoc loco apertiſſimè oſtenditur: illũ enim, quem illic Ezechiel vocauerat hominem, hic Deum vocat. Diuina ſcriptura ſeipſum interpretatur, locus vnus alterum explanat.

q *Et intellexi, quia cherubim eſſent.*) Primum videbantur illi animalia, ſed propiùs intuens intellexit eſſe cherubim. Fortaſſe in hac viſione priùs vidit vultum illum, quem capite primo appellarat faciem bouis, & hic intellexit eſſe cherub, & exiſtimauit alios vultus eſſe animalium: ideo dixit: *Facies vna facies cherub, & facies ſecunda facies hominis, & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilæ.* Sed cùm poſteà attentiùs & propiùs vidiſſet alios vultus, eſſetque maiori ſplendore illuſtratus, intellexit omnia illa eſſe quatuor cherubim, ſed ita quatuor, vt vnus cherub dici poſſet, & ita vnus, vt quatuor eſſent. Et eam ob cauſam ait: *Et intellexi, quia cherubim eſſent.*

r *Quatuor per quatuor vultus vni.*) In codicibus correctis eſt: *Quatuor vultus vni.* In aliis verba hæc per quatuor, ſcripta ſunt, ſed notata obelo.

ſ *Et ſimilitudo vultuum.*] Hoc eſt, licèt apparentia vultuum videretur mutata, vultus tamen erant iidem, quos videram iuxta fluuium Chobar. Quorum viſionem primo capite narrauit.

t Quaſi viſio lapidis chryſolithi. *Aquila habet eodem modo. Symmachus:* Quaſi viſio lapidis hyacinthi *Hyacinthus cum aere mutatur, nam in ſereno eſt perſpicuus, nubiloſo ſubobſcurus. Tales eſſe debent doctores & concionatores, omnibus auditorum moribus, ætatibus, & qualitatibus ſe attemperantes. Diuus Paulus, qui in epiſtola prima ad Corinthios aiebat:* Sapientiam loquimur inter perfectos, eiſ- (Simile.) (1. Cor. 2.) dem *Corinthiis imperfectis aiebat:* Non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: tanquam (1. Cor. 3.) paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis. *Et iterum.* Omnibus omnia (1. Cor. 9.) factus ſum, vt omnes facerem ſaluos. *Quemadmodum* (Simile.) *non omnibus ægrotantibus vna atque eadem medicina adhibetur, ſed variè pro morborum varietate, ſic non omnibus auditoribus vna atque eadem conuenit doctrina: ſed eorum varietati eſt oratio accommodanda. Vt diligens & peritus* (Simile.) *medicus priuſquam adhibeat ægro medicamen, non ſolùm morbum eius, cui vult mederi, debet inquirere & cognoſcere, ſed mores, conſuetudinem, & corporis naturam, & qualitates: ſic ſapiens & ingenioſus concionator, diſertus, & cordatus præſul daturi ſunt operam, vt ægritudines, mores, & ingenia ſubditorum animo percipiant, vt poſſint medicamina vnicuique apta opportunè adhibere. Sed de Symmachi verſione hactenus. Septuaginta locum hunc ita tranſtulerunt:* ὡς ὅρασις λίθου ἄνθρακος. *Hoc eſt, quaſi viſio lapidis carbunculi. Carbunculus eſt gemma fulgentiſſima inter ardentes gemmas obtinens principatum, ſic dictus, quòd vt ignitus carbo reſplendeat, cuius nec nocte vincitur fulgor: lucet enim in tenebris, adeo vt flammas vibret ad oculos. Per hunc lapidem ſignificatur gloria virtutum: quam ob cauſam Eccle-* (Eccl. 32.) *ſiaſticus eum cum auro copulatum in auro ait cedere ornamentum: auro enim ſapientia ſignificatur, quæ virtutum ſplendore fit illuſtrior & præſtantior. Et quemadmodum* (Simile.) *carbunculus in tenebris ſplendorem non amittit, ita virtute præditus in calamitatum nocte, inter medios calumniatores patientiam oſtendit & tolerantiam, & veluti cæteris luminibus extinctis ipſe micat radiis, cum nihil magis euehat ad eximiæ virtutis gloriam excelſius extollendam, quam calamitas ipſa, qua viri ſapientia inſignes, virtute admirabiles, & vera nobilitate præcellentes iniuſtè aliquando opprimuntur. Meritò igitur ſpecies rotarum erat quaſi viſio carbunculi, ſplendidiſſimæ gemmæ, quoniam his rotis, vt diximus, fideles ſignificantur, qui debent virtutum claritate micare, cum infideles in cæcarum tenebrarum obſcuritate & caligine verſentur. Quam ob cauſam ait Paulus Apoſtolus:* Eratis aliquando tenebræ: nunc autem lux in Domino. (Epheſ. 5) *De hyacintho & carbunculo vide Plinium lib. 37. naturalis hiſtoriæ.*

a Et intuitus eorum, & impetus ſingulorum. *Pierij verti ex Hebræo.* Et aſpectus eorum, & ipſi ſinguli *Hic eſt, n.n*

ſt, non ſolùm eorum aſpectus, ſed eorum ſubſtantia. Pagninus habet, Aſpectus earum, & ipſemet, *vt totum hoc ad faces referatur.*

ARGVMENTVM.

Abſoluit viſionem, quam inceperat capite octauo, eorum, qui Hieroſolymæ remanſerant euerſionem prædicens. Aduerſus eos præſertim vaticinatur, qui ciuitatem gubernantes, eam impiè ſeducebant. Nam Deo vero relicto ſuique prophetæ Ieremiæ vaticinio contempto, clauum vrbis tenere, & gubernacula reipublicæ tractare in maximo curſu, & ſæuiſſima procella poſſe arbitrabantur. Prædicit futuram captiuorum reductionem per Cyrum regem Perſarum & Babyloniorum, admirans redemptionis humanæ myſterium per Chriſtum Deum noſtrum. Eos denique ait liberandos, qui ſunt virtute præditi, & in vera dignitate conſtituti, eos verò euertendus, qui corporis voluptatibus ducuntur & ſceleribus oblectantur.

CAPVT XI.

ET [a] eleuauit me ſpiritus, & introduxit me [b] ad portam domus Domini orientalem quæ reſpicit ad ſolis ortum. Et ecce in introitu portæ vigintiquinque viri. Et vidi in medio eorum [c] Iezoniam filium Azur, [d] & Pheltiam filium Banaiæ, principes populi, Dixitque ad me. Fili hominis, [e] hi ſunt viri, qui cogitant iniquitatem, & tractant conſilium peſſimum in vrbe iſta, dicentes: [f] Nonne [i] dudum ædificatæ ſunt: [g] Hæc eſt lebes, nos autem carnes. Idcirco vaticinare de eis, vaticinare fili hominis. [h] Et irruit in me ſpiritus Domini, & dixit ad me. Loquere. Hæc dicit Dominus. Sic locuti eſtis domus Iſrael, & [i] cogitationes [k] cordis veſtri ego noui: Plurimos occidiſtis in vrbe hac, & impleſtis vias eius interfectis.

EXPLANATIO.

a *Et eleuauit me ſpiritus.*) Nimirum angelicus: Acſi dicat: fui eleuatus à quodam angelo, Vel per ſpiritum intelligit Spiritum ſanctum: vel ſuum proprium ſpiritum: vt ſit ſenſus: Ego non corpore, ſed ſpiritu fui raptus, & cùm eſſem corpore in Chaldæa, fui ſpiritu leuatus Hieroſolymam. Ex quo colliges fuiſſe hanc eleuationem ſpiritualem, & imaginariam, non autem corporalem Sed aduerte. Qui ſpiritu reguntur, eleuãtur ad aſpicienda myſteria diuina, qui verò ducuntur carne, deprimuntur, & in ſemetipſis ſepeliuntur: viui
Rom. 8. enim mortui ſunt. Ideo ait Apoſtolus: *Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini, ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei.* Septuaginta habent: *Aſſumpſit me ſpiritus.* Qui enim propter Deum à mundo eucitur, ab ipſo Deo aſſumitur.

b *Ad portam domus Domini orientalẽ.*] Hoc eſt, ad portam atrij interioris templi Salomonis, quæ reſpicit ad Orientem. Spiritus nos ad oſtium ducit orientale, hoc
Ioan. 10. eſt ad Chriſtum, qui ait apud Ioannem. *Ego ſum oſtium, ſi quis per me introierit, ſaluabitur.* Eſt autem oſtium, o-
Zach. 3. rientale, quia de illo ait Deus pater apud Zachariam
Luc. 1. prophetam: *Ecce enim ego adducam ſeruum meum orientem.* Vnde alius Zacharias apud Lucam dixit: *Viſitauit nos Oriens ex alto, illuminare his, qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent.* Non tamen inficior poſſe verti ex Hebræo locum illum prophetæ: *Ecce ego breui adducturus ſum ſeruum meum nomine germen.* Idem enim vocabulum Hebraicum & Orientem ſignificat, & germen: & eſt perſpicuum multis diuinarum literarum
Eſa. 4. locis appellari Chriſtum germen. Eſaias eum capite
Iere. 33. quarto *germen Domini* vocat, & Ieremias trigeſimo tertio *germen iuſtitiæ.* Quibus locis Chaldæus paraphraſtes vertit Meſſiam: Nihilominus tamen rectiſſimè vertit interpres noſter, quemadmodũ capite ſex-
Zach. 6. to Zachariæ: *Ecce vir, Oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit templum Domino.* Vbi ſeptuaginta quemadmodum etiam capite tertio Orientem interpretantur. Eleuatus igitur Ezechiel ad portam orientalem, vbi diuini ſolis radiis illuſtratus eſt, ea myſteria mentis oculis aſpexit, quæ huius capitis literis mandauit.

c *Iezoniam*) Alij codices habent *Iechoniam.* Hic nõ eſt ille, de quo locutus fuerat capite octauo: nam ille erat filius Saphan, hic autem Azur, niſi fortè pater eius binominus fuerit, dictus Saphan, & Azur, quemadmodum multi alii, quorum multis in locis meminit diuina ſcriptura.

d *Et Pheltiam.*] Hi duo erant præcipui, qui publicè populum à vera fide auertere conabãtur. Eam ob cauſam hîc eorum nomina ponuntur: publici peccatores publicè nominantur: quod de occultis non fit.

e *Hi viri cogitant iniquitatem, & tractant conſilium peſſimum in vrbe iſta.* Pro iniquitate poterat verti ex Hebræo *vanitas.* Idem vocabulum & prauitatem ſignificat, & vanitatem. Hi igitur hortabantur populum ad ſumptuoſa ædificia extruenda, acſi nunquam eſſet ex vrbe migraturus: & conſiliis ſuis vanis & perniciosis homines ſeducebant, & ad ſcelera perpetranda excitabant. Cor hominis eſt veluti prunarium, ſiue thuribulum prunis refertum, paratum ad recipiendum quicquid conieceris in illud. Et quemadmodum ſi in Simile. prunarium coniicias aromaticos paſtillos, tota domus ſuaui replebitur odore & ſuffimento, ſin autem immiſeris ſulphur, tota horribili odore contaminabitur, ſic ſi in cor alicuius ſalutaria conſilia immiſeris, ſi hominem vtilibus iuſtruxeris conſiliis, illique fontem aperueris veritatis, efficies, vt ex eius corde odoris ſuauiſſimi fragrantia producatur: ſin autem illum deprauatis conſiliis contaminaueris, ſi impietates, odia, ſcelera, & cæteras huiuſmodi peſtes in eius conſilium adhibueris, eius cauſa profectò intolerandi fœtoris, egredietur ex illius corde fœtidus fumus, qui non ſolùm ipſius cor, ſed totam domum, totam rempublicam corrumpat. Aſpicis, bona conſilia eſſe odorationis paſtillos, mala aut ſulphurea & fœtida ſuffimenta. Vide conſiliorum differentiam, & attende, à quo illa ſuſcipias. Hi duo homines, de quibus hoc loco agit Ezechiel magnates erant, & docti, & in lectione legis Domini verſati, & nihilominus copiam aliis peſtiferorum conſiliorum faciebant. Vt ex my- Simile. ropolio, ex pharmacopolæ officina, vbi ſalutaria medicamenta, & pretioſa vnguenta venduntur, exit aliquando toxicum & mortiferum venenum, ſic ex hominibus ſcientia excultis peſtiferum interdum egreditur conſilium: Ideo ait Eccleſiaſticus: *Conſiliarius ti-* Eccli. 6. *bi ſit vnus de mille.* Et iterum: *Cum extraneis conſilium* Eccle. 5. *non habeas:* Hoc eſt ab hominibus à virtute alienis non Eccli. 37 capias conſilium. Et rurſum: *A malo conſiliario ſerua animam tuam.* Ille te rectè conſilio inſtruet, qui animam tuam fuerit amore proſecutus, eiuſque ſalutem optauerit. Vnde Gregorius libro 1. Regiſtri, Nullus fide-

lior tibi ad conſilium poteſt eſſe, quam qui non tua, ſed te diligit. Opus eſt conſilio, ſed intuere conſiliarium. Conſiliorum gubernaculum, inquit Cyprianus, eſt lex diuina. Domus, quæ huiuſmodi conſiliis regitur, omnibus eſt inſtructior, & apparatior rebus, quàm ea quæ temerè, & nullo conſilio adminiſtratur.

f *Nonne dudum ædificatæ ſunt domus?*) Vaticinatus fuerat Ieremias euertendos eſſe eos, qui Hieroſolymæ 4.Re. ult. remanſerant, nolentes in Chaldæam migrare cum Iechonia & Ezechiele. Et ita euenit, nam pro Iechonia fuit in regia dignitate conſtitutus Sedechias, qui anno 11. ſui regni fuit captus à Babyloniis. & fuit eius dignitas ablata, & tota Hieroſolyma funditus euerſa. At hoc non credentes Iudæi, qui Hieroſolymæ remanſerant, inſana ædificia ſubſtruebant, impio Iezoniæ, & Pheltiæ conſilio adhærentes, qui Ieremiæ vaticinationẽ ſubſannantes aiebant: *Nonne dudum poſt Ieremiæ oracula ædificatæ ſunt domus?* Ac ſi dicerent. Nullam debemus prophetiæ Ieremiæ fidem adhibere de ciuitate hac delẽda, nam poſtquam ille hoc aſſeruit, non ſolùm ciuitas non fuit euerſa, ſed etiam aucta, quoniam perſpicuum eſt nos ædificia conſtruxiſſe.

g *Hæc eſt lebes, nos autem carnes.*) Hæc ciuitas eſt lebes, ſeu olla, nos autem incluſæ carnes in illa. Et quemadmodum carnes conſeruantur in olla vſque ad earum perfectam decoctionem, ſic Hieroſolyma nos conſeruabit vſque ad extremam ſenectutem. Hoc dicebant Iere.1. illi, qui Dei prophetis fidem nullam adhibebant. Fortaſſe alludebant ad verba Ieremiæ 1. capiti ſuæ prophetiæ mandata, vbi ille Hieroſolymæ afflictionem ſub metaphora ollæ incenſæ à Babylonia prouenientis prædixerat: in qua olla Iudæi igne calamitatum afflicti continerentur. Cùm igitur Ieremias Babylonem vocaret incenſam ollam, quæ Iudæos affligeret, & concoqueret, aiebant illi non ita eſſe, ſed Hieroſolymam eſſe ollam, in qua illi erant ſemper Pſal. 59. conſeruãdi. Ita poteſt intelligi locus ille Dauidis: *Moab olla ſpei meæ*, Hoc eſt, ſpes mea cõſeruabitur in Moab. Ruth 4. Nam ex Moab fuit Ruth, ex qua proceſſit Chriſtus ſe- Matt. 1. cundum carnem, vt non ſolùm ex veteri teſtamento, ſed etiam ex euangelio conſtat.

h *Et irruit in me ſpiritus Domini, & dixit ad me.*) Ex hoc loco cum multis aliis colligit Chryſoſtomus ſanctiſſimæ Trinitatis myſterium tomo tertio, ſermone de Trinitate. Si Deus dixit ergo per ſuum verbum: hoc illi dixit, cùm in eum irruit Domini ſpiritus. Per Deum intelligit patrem, per verbum, filium, per ſpiritum Domini, ſpiritum ſanctum.

1.Re. 16. i *Cogitationes cordis veſtri ego noui.* Vnde 1. Regum ait Deus: *Non iuxta intuitum hominis ego iudico. homo enim videt ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor.* Hinc Iob.42. Iob, *Scio*, inquit, *Domine, quia omnia potes, & nulla te latet* 3.Reg. 8. *cogitatio.* In 3. Regum alloquitur iis verbis Salomon Deum: *Tu noſti ſolus cor omnium filiorum hominum.* Quæ 2.Par.6. verba ſunt etiam 2. Paralipomenon literis conſignata. Vnde diuus Auguſtinus de definitionibus eccleſiaſticorum dogmatum. Internas, inquit, animi cogitationes diabolum non videre certi ſumus. Sed motu eas corporis ab illo, & affectionum iudiciis colligi, experimento didicimus. Secreta autem cordis ſolus Deus nouit, cui dicitur: *Tu ſolus noſti corda filiorum hominum*, Similitu. Hæc ille. Quemadmodum arundinem manu tenentes, eſcáque hamatili in obſcuro & turbulento pelago piſcantes, etſi piſcem non videant in eſcam irruiſſe, intelligunt tamen eſſe illum hamo abſque dubio captum, quòd corticula lineæ piſcatoriæ bolis appenſa, ſubmergatur: ſic dæmones piſcatores ſubtiliſſimi, etſi cogitationes noſtras in profundo cordis noſtri gurgite non aſpiciant, ſignis tamen exterioribus eas ſæpenumero cognoſcunt: motu bolidis, & actione corporis, & verborum modo eas explorant & intelligunt. Exire autem è corde cogitationes malas aſſerit apud Matt. Matthæum Chriſtus Deus noſter. Et Salomon in Pro- Prouer. 6. uerbiis inter mala Deo odibilia numerat cor machinans cogitationes peſſimas. Vnde colligitur non omnes noſtras malas cogitationes forinſecus aduenire, dæmonis inſtinctu excitatas, ſed emergere aliquando ex motu arbitrij humani. At cũ eas diabolus cognoſcit, ſtatim accendere illas ad vitia conatur: intimis viſceribus ſtimulos conturbat, & cõmouet, ortũ inflammat ardorẽ, & faces admouet tẽtationũ. Vt faber fer- Simile. rarius prunas non efficit in officina, ſed follibus ignis exuſcitatoribus eas accendit, ſic diabolus cogitationes malas in animo conceptas follibus tentationum ſufflat, & inflãmat, & incendium cõflare nitens vitiis pabulũ ſubminiſtrat. Cor noſtrũ eſt ferraria officina, cogitationes malæ ſunt prunæ, diabolus ſufflator. Dolendum quidẽ eſt, & acerbe ferẽdum nutriri in anima cogitatus peſtilentes, qui inſtar filiorum viperæ eam miſerè occidant, aut certè polluant & contaminent. Anima noſtra eſt viridis ſmaragdus, gẽma trãſlucida, Similitudo. exigui pretij in regione mortalium, ſed in ſeipſa pretioſa, & immortalis: quam margaritarius ille cœleſtis Deus noſter ſumma ſapiẽtia ſua perpoliuit, & annulo plumbeo corporis noſtri copulauit. Et quemadmodũ peritus margaritarius premitur dolore, aſpiciens pretioſos lapillos ſua induſtria elaboratos, quos ipſe magno ingenio & artificio excoluit, & perpoliuit, in manibus puerorũ, & hominum agreſtium, qui cùm eos nec cognoſcant, nec magnifaciant, illos cõtaminant, ſic Deus cũ videt animas noſtras quas ipſe ad imaginem ſuã creauit, in poteſtate vanorũ & immundorum cogitatuum eas coinquinantiũ & contemnẽtiũ, ægrè fert, & veluti id grauiter ſentiens, exclamat: *Vt quid* Mat.9. *cogitatis mala in cordibus veſtris?* Et hoc loco: *Cogitationes cordis veſtri ego noui.* Et paulò pòſt illis ferrũ minatur dicens: *Gladium metuiſtis, & gladium inducam ſuper vos.* Mal.1. Heli audiens ſcelera, quæ eius filij admittebant, leni- 1.Re.2. ter eos reprehendit, cùm æquum eſſet, vt eos darè caſtigaret. Quam ob cauſam illũ ira allocutus eſt Deus: *Magis honoraſti filios tuos, quam me. Propterea ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui.* Et paulò pòſt narrat diuina ſcriptura filios e- 1.Re.4. ius in prælio corruiſſe, ipſumque Heli cecidiſſe de ſella retrorſum, & fractis ceruicibus animam efflaſſe. Filij noſtri noſtræ cogitationes ſunt, quas debemus grauiter punire, ſi modum tranſeuntes, imperium rationis repudiauerint, Deumque offenderint: alioquin à Deo grauiter puniemur.

k *Plurimos occidiſtis.*) Nimirum iniuſtè, præſertim ſub rege Manaſſe, qui ſe flagitiorum miniſtrum conſtituit, & in vrbe peruertenda dolos peſtilentes concepit: & iura diuina & humana per ſummum ſcelus violauit.

ANNOTATIONES EX
Hebræo in Cap. XI.

f Nonne dudum ædificatæ ſunt domus? *Septuaginta interpretes habent*: Nonne noniter ędificatæ ſunt domos? *Eadem eſt ſententia, quam in explanatione expoſuimus. Pagninus vertit*: Non in propinquo eſt contritio, ędificemus domos. *Brixianus eodem ferè modo*: Non eſt propinqua vaſtatio, ædificemus domos. *In Hebraico, non eſt contritio, nec vaſtatio. Ideo alii transferunt*: Non eſt propè, ędificemus ędes. *Quod in idem recidit. Horum verſionum hic eſt ſenſus: Id quod dixit Ieremias eſſe cito vrbem hanc vaſtatum, non eſt verum:*

eſt verum: nam non eſt propè eius euerſio & vaſtatio: ideo non timeamus quin potiùs conſtruamus ædificia. In Hebraico eſt ita. לא בקרוב בנות בתים *Lo becarob benoth battim. Quæ verba poſſunt ita verti:* Non citò ædificemus filios. *Ac ſi dicerent impij homines: Nihil nos moueat vanum Ieremiæ vaticinium de vrbis euerſione, ſed voluptatibus diu amur, & filios generemus. Dictio benoth eſt à verbo banah, quod ſi-* Gen.16. *gnificat ædificare, & filios ſuſcipere: Capite 16. Geneſis, vbi vulgata editio habet:* Si forte ſaltem ex ea ſuſcipiam filios, *eſt in Hebraico:* Si forraſſe ſaltem ex ea ædificer, *Inde deriuatur ben, quæ dictio filium ſignificat, quod ſit veluti ædificium parentum. Vnde benoni idem eſt, quod filius doloris mei & Beniamin filius dextræ, hoc eſt, filius dilectus: ſolebant enim antiqui nomine dextræ ea ſignificare quæ maxime diligebant.* 35 *Ideo Iacob filium ſuum ſecundum, quem habuit ex Rachele, quam incredibili complectebatur amore, vocauit Beniamin, hoc eſt filium chariſſimum, quòd illum genuiſſet in ſenectute: quam ob cauſam eum admirabili amore proſequebatur. Cùm eum pareret Rachel ſummis oppreſſa doloribus, eum filium doloris ſui appellauit interruptis ac moribundis vocibus, quibus prolatis efflauit animam, & obitus ſui triſte viro ſuo chariſſimo deſiderium reliquit. Pater autem puero nomine mutato, ne cùm illud audiret memoriam illius lachrymabilis mortis renouaret, & graui tam triſtis recordationis dolore, etiam ipſa, quæ iam conſenuiſſe viderentur, recrudeſcerent, impoſuit ei nomen Beniamin, vt amorem ſuum & matris ſe eſſe ſemper conſeruaturum declararet. Significat præterea dictio hæc ben multa alia adiunctis ſubſtantiuis.* Gen. *Geneſ. 15.* Filius domus meæ, *id eſt, vernaculus meus. Iob. 41.* Filius arcus, *Id eſt, ſagitta. Thren. 3.* Miſit in renes meos filias pharetræ ſuæ. *Hoc eſt ſagittis me vulnerauit. Eſa. 21.* Filius areæ meæ. *Id eſt frumentum. Primo Regum 20.* Filius mortis. *Id eſt dignus morte. Illud Pſalmi 101. vbi nos iuxta tranſlationē ſeptuaginta habemus:* Vt ſolueret filios interemptorum, *poteſt verti ex Hebræo.* Vt è vinculis eripiat filios mortis, *hoc eſt homines morti addictos. Primo Regum 9.* Filius vnius anni erat Saul. *Id* 1. Re. 9.

eſt, innocens inſtar infantuli. Quibus verbis vult ſignificare Saulis virtutem, & morum integritatem, priuſquam fuiſſet in regia dignitate conſtitutus. At cùm ad principatum euectus eſt, ſcelera impia perpetrauit. Vbi vides quàm periculoſa ſit magna potentia, & opum abundantia. Exemplum ſit etiam tibi Dauid, qui ſubditus inimico... *& vitam tribuit, rex autem amicum per ſummum ſcelus interfecit.* 1. Re. 14. 1. Re. 26. 2. Re. 11.

2 Et cogitationes cordis veſtri ego noui. *Septuaginta habent:* Cogitationes ſpiritus veſtri ego ſcio. *In Hebraico pro cogitationibus cordis veſtri eſt, Vemaaloth ruacem, Hoc eſt, & aſcenſiones ſpiritus veſtri, Verbum* עלה *alah aſcendere ſignificat, vt Geneſ. 19.* Vidit aſcendentem fauillam de terra. Gen. 19. *Ideo vertit Pagninus:* Quæ aſcendunt in ſpiritu veſtro noui. *Et quoniam cogitationes cordis aſcendunt, meritò vertit interpres noſter cogitationes. De huiuſmodi aſcenſionibus in corde humano ait regius vates.* Pſal. 83. Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit. *Et Chriſtus Deus noſter apud Lucam:* Luc. 24. Qoid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra? *Eodem reſpicit: quod ait in prima epiſtola ad Corinthios diuus Paulus:* 1. Cor. 2. Nec in cor hominis aſcendit: *Hoc idiomate vtitur Eſaias cap. 65. Ieremias 13.* Eſa. 65. Iere. 13. *Ezechiel 38. Aſcendere autem ſuper labium linguæ apud Hebræos eſt in fabulam traduci, quando in aliquē conuiciuntur opprobria. Hebraiſmus eſt quo vtitur Ezechiel cap. 36.* Infr. 38. *Significat etiam verbum hoc alah euaneſcere. In hanc ſignificationem poteſt accipi id quod eſt apud Zachariam:* Infr. 16. Zach. 14. Et conſeretur manus eius ſuper manum proximi ſui, *vt ſit ſenſus: Si quis tempore illo petierit opem ab amico ſuo ad oppugnandam Hieroſolymam, fruſtrà id faciet: nihil vires humanæ aduerſus diuinum conſilium valebunt: nam ſi apprehenderit quiſpiam manū proximi ſui, euaneſcet manus eius in manu opem illi promittentis. Eam ob cauſam poterat etiam locus hic Ezechielis ita transferri.* Ea quæ euaneſcunt in cordibus veſtris, ſunt mihi ſatis perſpecta. Impij *enim vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Romanos,* Euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Rom. 1.

Propterea hæc dicit Dominus Deus Iſrael. [a] Interfecti veſtri, quos poſuiſtis in medio eius, [b] hi ſunt carnes, & hæc eſt lebes, & educam vos de medio eius. [c] Gladium metuiſtis, & gladium inducam ſuper vos, dicit Dominus Deus. Et eiiciam vos de medio eius, daboque vos in manum hoſtium, [d] & faciam in vobis iudicia. Gladio cadetis, [e] in finibus Iſrael iudicabo vos, & ſcietis, quia ego [f] Dominus. hæc non erit vobis in lebetem, & vos non eritis in medio eius in carnes: in finibus Iſrael iudicabo vos, & ſcietis quia ego Dominus. [g] Quia in præceptis meis non ambulaſtis, & iudicia mea non feciſtis, [h] ſed iudicio gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt, eſtis operati. [i] Et factum eſt, cum prophetarem, Pheltias filius Banaiæ mortuus eſt. [k] Et cecidi in faciem meam, clamans voce magna, & dixi, Heu, heu, heu, Domine Deus, [l] conſummationem [l] tu facis reliquiarum Iſrael; Et factum eſt verbum Domini ad me dicens. Fili hominis [m] fratres tui, [n] fratres tui, viri propinqui tui, & omnis domus Iſrael, vniuerſi, [o] quibus dixerunt habitatores Hieruſalem, [p] longè recedite à Domino, nobis data eſt terra in poſſeſſionem, propterea hæc dicit Dominus Deus.

a *Interfecti veſtri.*) Id eſt, ij, quos immaniter interfeciſtis.

b *Hi ſunt carnes, & hæc eſt lebes.*) Dicitis, vos eſſe intra ollam ſecuros & conſeruatos inſtar carnium, ſed longè fallimini opinione: eritis enim ſummis calamitatibus oppreſſi. Contrà verò innocentes, quos crudeliter occidiſtis, hi ſunt carnes ſeruatæ, quoniam in gratia è vita migrauerunt: & Hieroſolyma eſt lebes, vbi ſepulti ſunt: de huiuſmodi decedentibus ait Pſalmographus: *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.* Et diuus Ioannes in Apocalypſi: *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Vel ſic. Hi, quos dolore laceraſtis, & tandem ſæuè occidiſtis, ſunt carnes confractæ, nos concidiſtis tanquam carnes, quas ſolent facere, cum eas volunt in lebetem coniicere, vt coquantur. Eodem modo loquitur Michæas, cùm inuehitur in tyrannos, dicens: *Oſſa eorum confregerunt, & conciderunt ſicut in lebete, & quaſi carnem in medio ollæ.* Mich. 3. Sunt igitur viri innocentes carnes à vobis laceratæ, & Hieroſolyma eſt olla calamitatum, vbi eos compreſſiſtis. Prima tamen expoſitio mihi magis placet, propter id, quod ſequitur: *Educam vos de medio eius.*) Eſt enim ſenſus: Non eſt Hieroſolyma, in qua vſque ad extremam ſenectutem conſeruemini: nam ego vos abſtraham ab illa, & tradā Babyloniis, qui vos in vincula coniiciant, & in Chaldæam captiuos abducant, vbi immenſis calamitatibus occidemini, & trucidemini.

c *Gladium metuiſtis.*] Timuiſtis, ne à Babyloniis occideremini, ideo cōfugiſtis ad Ægyptum: ſed nihil vobis proderit, occidemini namq; gladio Babyloniorū.

d *Faciam in vobis iudicia.*) Id eſt, ſumam de vobis pœnas, debitas illas quidem, & iuſtas.

e *In finibus Iſrael iudicabo vos.*) Hoc eſt, in Reblatha, quæ eſt in terra Emath. Ibi Nabuchodonoſor occidit filios Sedechiæ regis Iudæorum coram eo, ei autem (Iere. 9. 4 Re. vlt.) oculos eruit, cúmque in vincula coniecit, vt licet videre apud Ieremiam capite nono, & quarto libro Regum capite vltimo.

f *Hæc non erit vobis in lebetem.*) Id eſt non remanebitis Hieroſolymæ vſque ad ſenectutem, vt exiſtimatis, ſed in alienam terram captiui ducemini.

g *Quia in præceptis meis non ambulaſtis.*) Hoc eſt, quia (Pſal. 118. 3. Reg. 9. 4 Re. 16) præcepta mea non cuſtodiſtis. Hebraiſmus eſt, in ſacris literis frequens, vt in Pſalmo: *Beati immaculati in via qui ambulant in lege Domini.* Tertio Regum: *Ambulemus in decretis eius.* Quarto Regum: *Ambulauit in via regum Iſrael,* Hoc eſt: ſeruauit rationem viuendi regum Iſrael. Ambulare in conſilio ſceleratorum, eſt eorum (Pſalm. 1.) conſilium ſequi: vt Pſalmo 1. *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum.* Ambulare coram Domino, eſt ita vitam degere, vt facta omnia ad Deum dirigantur, illique ſint grata, vt Gen. 17. (Gen 17.) Dixit Dominus ad Abraham *Ego Dominus omnipotens: ambula coram me*: Hoc eſt, da operam vt inculpate viuas, & ad me tanquam ad ſcopum dirigas, quicquid egeris, dixeris, & cogitaueris. Ambulare aliquando idem eſt quod viuere: Vnde Apoſtolus in epiſtola ad Romanos: (Roma 6. Rom. 8.) *In nouitate vitæ ambulemus.* Et iterum: *Non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum.* Et ad Epheſios: (Ephe. 5.) *Vt filii lucis ambulate.* Non eſt mirum ambulare idem eſſe quod vitam degere, quoniam tota hæc vita, via eſt, & deambulatio quædam ad alteram vitam. Si in præceptis Dei ambulauerimus, finita via in patriam ingrediemur æternam, ſi in operibus carnis, in pœnas ſemper duraturas.

h *Iuxta iudicia gentium.*) Id eſt, iuxta mores & conſtitutiones gentilium.

i *Et factum eſt, cum prophetarem, Pheltias, &c.*) Ezechiel erat corpore in Chaldæa, & raptus ſpiritu vidit ea, quæ fiebant Hieroſolymæ, & quemadmodum hic Pheltias diuino iudicio fuit vita priuatus. Quæ omnia Iudæis in Chaldæa commorantibus narrauit, vt in fine capitis fatetur. Et fuit exploratum & perſpectum eadem die, & hora, qua Ezechiel dixit exceſſiſſe è vita Pheltiam, collatis dictis prophetæ cum dictis nuntiorum, qui à Iudæa in Chaldæam veniebant.

k *Et cecidi in faciam meam.*) Nimirum affectu compatientis, & vt ſupplex Deum orarem ne clades multiplicaretur.

l *Conſummationem tu facis reliquiarum Iſrael.*) Hoc eſt, nunquid Domine omnes qui ſuperſunt ex Iudæis tua vltione, conſumes? Suſpicabatur fortaſſe Ezechiel reliquias Iſraelis, quæ videbantur ſupereſſe, eſſe ad interitum vocandas, & penitus delendas. Nam cùm Pheltias ſonet ſalutem Domini, exiſtimauit fortaſſe videns eum mortuum fore, vt etiam liberati à Domino tunc morerentur.

m *Fratres tui.*) Hucuſque vaticinatus fuit de excidio eorum, qui remanſerant Hieroſolymæ, nunc eorum conſolationem prædicit, qui Ieremiæ obtemperantes ſe Babyloniis tradiderant, & in Chaldæam migrauerãt. Solet Deus læta triſtibus miſcere, vt apud Eſaiam (Eſai.) capite primo: *Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, &c. Deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili, & derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario.* Et paulo poſt: *Lauamini, mundi eſtote. Si fuerint peccata veſtra, vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur: ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comederitis.* Eodem modo Amos capite quinto: (Amos 5.) *Leuo ſuper vos planctum domus Iſrael. Cecidit, & non adiiciet vt reſurgat virgo.* Et paulo poſt: *Hæc dicit Dominus Deus: Quærite me, & viuetis.*

n *Fratres tui*) In nonnullis codicibus non ſunt verba hæc niſi ſemel: at in correctis bis poſita ſunt. Paret eſt figura ſatis frequens in diuinis literis, cùm repetitur idem verbum, vt tertio Regum: *Altare altare hæc dicit Dominus Deus.* Et Chriſtus Deus noſter apud (3. Reg. Matt. 23) Matthæum: *Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas.* Hanc figuram vocant nonnulli epizeuxim.

o *Quibus dixerunt habitatores Hieruſalem.*) Exiſtimantes ſe eſſe fœlices, & poſſeſſuros eſſe quiete Hieroſolymam.

p *Longe recedite à Domino.*) Quaſi indigni eius ciuitate. Reputabant eos eſſe à Deo deiectos, & derelictos, qui ſe tradiderant Babyloniis.

Quia longe feci eos in gentibus & quia diſperſi eos in terris, [a] ero eis in ſanctificationem modicam in terris ad quas venerunt. Propterea loquere, hæc dicit Dominus Deus. Congregabo [b] vos de populis & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis: dabóque vobis humũ Iſrael, & ingredientur illuc. [c] Et auferent omnes offenſiones, [d] cunctáſque abominationes eius de illa. [e] Et dabo eis cor vnum, [f] & ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum. [g] Et auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, vt in præceptis meis ambulent, (Iere. 31. Infr. 36.) & iudicia mea cuſtodiant, faciántque ea, & ſint mihi in populum, & ego ſim eis in Deum. [h] Quorum autem cor poſt offendicula & abominationes ſuas ambulat, horum viam in capite ſuo ponam, dicit Dominus Deus. Et eleuauerunt cherubim alas ſuas, & rotæ cum eis, & gloria Dei Iſrael erat ſuper ea. [i] Et aſcendit gloria Domini de medio ciuitatis, [k] ſtetitque ſuper montem, qui eſt ad Orientem vrbis: [l] & ſpiritus leuauit me, adduxitque in Chaldæam ad tranſmigrationem in viſione, in ſpiritu Dei. Et ſublata eſt à me viſio, quam videram. Et locutus ſum ad tranſmigrationem [m] omnia verba Domini, quæ oſtenderat mihi.

a *Ero eis in ſanctificationem modicam.*) Hoc eſt, dabo eis diuinos vates, qui eos poſſint mœrore aliqua ex parte leuare, & ab idolorum cultu auertere. Et qui ob peccata abducti ſunt à patria, ob pœnitentiam redibunt ad illam. Vel ſic, *Ero eis in ſanctificationem,* ſanctos reddam illos, ſed non omnes: non enim ero eis in ſanctificationem magnam, vt omnes ſancti ſint, ſed in ſanctificationem paruam, vt pauci ſalui fiant. Illos ſaluos faciam quorum ſpem video in me ſitam, qui verã gloriam concupierint, eam autem contempſerint, quæ incerta eſt, & caduca, poſita non in virtute, ſed in populi temeritate. Eſſe autem Chriſtum quibuſdam in ſanctificationem, aliis autem in ruinam, aſſerit Eſaias, (Eſai. 8.) dicens: *Erit vobis in ſanctificationem, in lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael.* Qua de re capite ſuperiore diſſeruimus: verba illa explanantes. *Effunde ſuper ciuitatem.*

b *Congregabo vos de populis.*) Suadet Deus Iudæis, qui in Chaldaica captiuitate detinebantur, vt quamuis in variis calamitatibus verſentur, in eo tamen ſpem omnem ſuam fixam habeant atque locatam. promittit enim illis ſe eſſe eos ad patriam reducturum.

rum. Quod factum fuiſſe tempore Cyri Perſarum regis literæ diuinæ in libro Eſdræ teſtificantur. Nec ſolùm hoc loco, ſed multis alijs Ezechiel, & alij diuini vates de hoc reditu Babylonicæ captiuitatis poſt annos ſeptuaginta vaticinati ſunt. Sed quis non videt per hanc liberationem intelligi redemptionẽ humanã per Chriſtum verum ſaluatorem? Ipſe genus hominũ in vincula dæmonis coniectum, in mundi captiuitate retentum, in carnis operibus tanquã in carcere, vinculis ſcelerum compeditum, ſanguine ſuo liberauit, & ad ſpiritus libertatem, ad verum decus, ad ſummam amplitudinem illuſtriſſimis virtutum ornamentis decoratam perduxit. Seruitus Babylonica erat infidelitas, carcer peccati, & confuſionis, mundi captiuitas vnde nos Chriſtus abſtraxit, & ad veram religionem, ad eccleſiam catholicam, ad veram Hieroſolymam perduxit. Ipſe eſt enim rex ille cœleſtis, qui iuxta diuinorum vatum oracula erat homines diſperſos in vnam eccleſiam congregaturus. Audi Eſaiam dicentem: *Congregabit filios Iſraelis, & diſperſos Iuda colliget à quatuor partibus terræ.* Ieremias de hac congregatione vaticinans inducit Chriſtum ita loquentem: *Congregabo eos de vniuerſis terris, & reducam ad locum iſtum vt habitent confidenter.* Vnde Oſeas, *Congregabuntur,* inquit, *filij Iſrael, & filij Iuda pariter, & ponent ſibi caput vnum:* Et pſalmographus: *Aedificans Hieruſalem dominus diſperſiones Iſraelis congregabit.* Et idem Chriſtus apud Ezechielem: *Aſſumam de medio nationum filios Iſrael, ad quas abierunt: & congregabo eos vndique: & erunt mihi populus.* Et hoc loco: *Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis, daboque vobis humum Iſrael.* In omnibus his locis, & multis alijs promiſerat Deus ſe eſſe congregaturum homines ex omnibus mundi regionibus in vnam Eccleſiam. Erant diſperſi mortales, & per tenebras inextricabiles vagabantur. At non tulit Deus eos diutius errare, ſed venit in mundum, induit humanam formam, & à cœli ſummitate deſcendens terras illuſtrauit, & hominum oculos aperuit, qui veluti Agar & Iſrael errabant in ſolitudine, & aquæ veræ doctrinæ penuria laborabant, & oſtendit illis fontem vitæ, vt errantibus illis ac vagis viam conſequendæ immortalitatis aperiret, eoſque ſiti pereuntes reficeret, & cœlo exules, veriſque bonis prorſus expulſos, ac varijs ſectis diuiſos in vna eccleſia catholica congregaret. Hæc eccleſia in diuinis literis appellatur Hieruſalem: eſt enim eccleſia viſio pacis, id namque ſonat Hieruſalem. Hæc eſt mons Sion, ſpecula illa, ex qua Deum fide cõtemplamur. Hæc eſt domus Iacob, dæmonis ſupplãtatrix, vitiorumque mundi, & carnis expultrix, quæ aduerſus hoſtes animæ lucta contendit, vt veram animæ pacem conſeruet. Hæc eſt templum Salomonis, vbi habitat dominus, viuis lapidibus, hoc eſt fidelibus charitate præſtantibus extructum, qui cum priùs eſſent toto terrarum orbe diſperſi, varia idola & monſtra colentes, fuerunt ſub vno Chriſto congregati in vna eccleſia, vna religione Chriſtiana, vna fide, vno baptiſmo coniuncti. Chriſti ſaluatoris noſtri prædicatio & cognitio ſic omnium gentium ora peragrauit, vt repudiatis ſuperſtitionibus, & dijs falſis ac commentitijs, homines etiam agreſtes & inculti eum huius vniuerſitatis affectorem & moderatorem intelligerent, & pro eius fide & honore ſe morti deuouere non dubitarent. In eccleſia hac regnat Chriſtus, cuius regnum erit ſempiternum. De hoc Chriſti regno in eccleſia cecinit diuinus pſaltes: *Regnum tuum regnum omnium ſæculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem.* Et Eſaias: *Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis. Super ſolium Dauid, & ſuper regnum eius ſedebit, vt confirmet illud, & corroboret à modo, & vſque in ſempiternum.* Daniel: *Regnum eius regnum ſempiternum & poteſtas eius in generatione & generationem,* Michæas: *Regnabit ſuper eos in monte Sion, ex hoc nũc & vſque in æternum.* Id explicuit Deus dicens per Gabrielem angelum Mariæ ſemper virgini: *Dabit illi dominus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. Domus Iacob eſt eccleſia, quæ ſemper durabit,* de qua ait Chriſtus: *portæ inferi non præualebunt aduerſus eam,* in qua ipſe Chriſtus regnabit in æternum. Vnde colligitur, non conuenire Salomoni eam Dei patris promiſſionem, quæ eſt libro ſecundo Regum literis mandata: *Suſcitabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius: ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni eius in ſempiternum.* Cùm thronus Salomonis defecerit, eiuſque regnum eſſe deſierit, qui fieri poteſt, vt regnum, quod à Deo, qui eſt ipſa veritas, aſſeritur ſempiternum, illi poſſit conuenire? Eſt igitur hæc Dei promiſſio ad verum Salomonem, ad Chriſtum regem, pacis amantiſſimum, cuius Salomon vmbram gerebat, referenda. Salomon ex mortuis lapidibus templum inſtruxit, Chriſtus ex viuis animis eccleſiam ædificauit. Dauid ſanguinis fuſor templum ædificare non potuit, ſed Salomon, hoc eſt, pacificus, idem enim ſonat nomen Salomonis, quoniam rex pacificus erat venturus, qui non alieno fuſo ſanguine, ſed proprio erigeret eccleſiam, pacis adeò amãs, vt ne quiſquam periret, ipſe per ſanguinem ſuum nos eriperet à morte, mortem tolerãter ferens, vt nos immortalitate donaret: & vt verbis vtar diui Pauli ad Coloſſenſes, *pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlis ſunt.* Quam ob cauſam ab Eſaia fuit meritò princeps pacis vocatus: qui vt pacem doceret, eccleſiam conſtituit, in qua regnat in æternum: Vnica eſt eccleſia, militans & triumphans, militans finietur quatenus militans, ſed eius ciues in gratia decedentes erunt in triumphãtem tranſlati, quæ nullum vnquam habebit finem, cuius rex Chriſtus eſt, cuius habitatio ſemper eſt duratura, cuius ciues cantica Sionis perpetuò cõcinẽtes, ipſũ regem in æternum laudabunt. Id intelligens diuinus pſaltes præcinebat: *Beati qui habitant in domo tua domine in ſecula ſeculorum laudabunt te.* Sed quoniam ad hanc triumphantem eccleſiam aſcendere nemo poteſt, niſi ſit eccleſiæ militantis membrum, inſtruxit Deus eccleſiam hanc catholicam, quæ eſt apud diuinos vates regnum Dauid, vera Hieroſolyma, mons Sion, domus Iacob, populus Iſraelis. Quicunque enim verã Chriſti Dei noſtri fidem habet, Iſraelita eſt, ſiue genus ducat à gentibus, ſiue ab Hebræis. Ideo voluit per ſe, & per Apoſtolos ſuos ſanctiſſimum nomẽ ſuum per cũctas nationes fama celebrare, & caſtiſſimam, pleniſſimamque pietatis religionem longè lateque propagare, vt aſperrimam diaboli tyrannidem funditus euerteret, & eccleſiam hanc conſtitueret, in qua fideles cõgregaret. Hoc quippe eſt, quod hic ait per Ezechielem: *Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis, daboque vobis humum Iſrael,* hoc eſt Hieroſolymam, qua eccleſia ſignificatur.

c *Et auferent omnes offenſiones.*] Id eſt, omnia ſcelera,

d *Cunctaſque abominationes.*] Hoc eſt, omnia idolorum ſimulacra.

e *Et dabo eis cor vnum.*] Idem ait Deus infrà apud hũc prophetam capite 36. & apud Ieremiam trigeſimo ſecundo. Id impletum fuiſſe in eccleſia primitiua aſſerit diuus Lucas, dicens in Actis Apoſtolorum: *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.* Et non ſolùm tunc, ſed nunc etiam in rebus de fide, & ſemper, fidelium cor fuit, & eſt vnum: vna eſt enim fides omniũ, vnus eccleſiæ in credẽdo conſenſus. Sed hæc Dei verba non tantum de fidei conſenſu, ſed de animorũ congregatione & coniunctione intelligenda vidẽtur, fuit enim ſumma inter Chriſtianos pax & concordia:

Marginal references: 1 Eſd. 1; Agg. 1; Eſa. 11; Iere. 32; Oſe. 1; Pſal. 146; Ezec. 36; Gen. 21; Pſal. 144; Eſa. 9; Mich. 4; Luc. 1; Mat. 16; 2. Reg. 7; Coloſſ. 1; Eſa. 9; Pſal. 83; Iez. 36; Iere. 32; Act. 4; Pſal. 71; Pſal. 75

eius. Huius Chriſtianæ pietatis meminit Aggæus, qui
Agg. 2 cùm diceret: *Veniet deſideratus cunctis gentibus*, adiecit
ex Chriſti perſona: *Implebo domum iſtam gloria, & in
loco iſto dabo pacem.* Nec hoc ſilentio præteriuit Eſaias
Eſa. 57 Chriſtum in hunc modum faciens loquentem: *Creans
fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longe eſt, & qui pro-
pè.* Vnde Malachias: *Pactum vitæ & pacis fuit cum eo, &*
Mala. 2 *lex veritatis in ore eius.* Sed pax hæc ſpiritualis eſt, quæ
nos inter nos coniungit & Deo connectit & conci-
Philip. 4 liat. Denique eſt pax Dei, quæ exuperat omnem ſen-
Eſa. 57 ſum, qua carent homines flagitioſi. Ait enim Eſaias:
Non eſt pax impijs, dicit dominus. Etſi enim impij ſint a-
liquando pace coniuncti, ea tamen pax mundi eſt, &
vitiorum interdum propagatrix. Eam ob cauſam ait
Ioan. 14 Chriſtus: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: non
quomodo mundus dat, ego do vobis.* Mundi pax quærit
propriam vtilitatem, & corporis oblectationem, pax
verò Chriſti conſiſtit in vera animorum concordia in-
ter ſe, & inter ſe & Deum, cuius gloriam quærit. Hãc
pacem, hanc reconciliationem inter Deum & homi-
Coloſſ. 1 nem adduxit Chriſtus Ieſus: quà ob cauſam ait Apo-
ſtolus in epiſtola ad Coloſſenſes eſſe nos per ipſũ re-
Rom. 3 conciliatos; eumque in epiſtola ad Romanos propitia-
torem appellat, dicens: *Propoſuit eum Deus propitiatorem
1. Ioan. 2 per fidem in ſanguine ipſius.* Et diuus Ioannes in prima
1. Ioan. 4. ſua epiſtola: *ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris.* Et ite-
rum: *Miſit Deus filium ſuum propitiationem pro peccatis
Exo. 25. noſtris.* Hoc fuerat in legis veteris tabernaculo adum-
26. 27 bratum, vbi erat arca fœderis, ſuper qua erat propi-
tiatorium ex auro puriſſimo, quod duo cherubim te-
gebant alas expaſſas habentes, ſeque mutuò cõtéplan-
tes. Super propitiatorium erat oraculum, ex quo do-
minus reſponſa dabat, ſeque propitium oſtendebat.
Arca illa eccleſiæ Chriſti gerebat imaginem, quæ erat
tecta propitiatorio, quo Chriſtus figurabatur, eccleſiã
protegens & gubernans. Duo cherubim ſe mutuo re-
ſpicientes ſunt duo teſtamenta inter ſe admirabili cõ-
centu cohærentia nullaque in re diſcrepãtia. Id quod
indicat nomenclatura, cherubim enim idem eſt quod
plenitudo ſcientiæ. Reſpiciunt enim hi cherubim ad
propitiatorium, quia vtrumque teſtamentũ Chriſtum
intuetur, de illo loquitur, eum oſtẽdit, ita vt vetus ſit
veluti vaticinium noui, nouũ verò expoſitio veteris.
Deſuper erat oraculum, vnde Deus loquebatur, oſteo-
dens miſericordiam ſuam, quoniam dominus noſter
Ieſus Chriſtus, propitiator noſter Deum patrem nobis
reddidit propitium & beneuolum, noſque illi recon-
ciliauit, & in concordiam cum illo reduxit. qui ab illo
ob impia ſcelera noſtra eramus diuiſi, & penitus alie-
nati. Hanc pacem conquirere debemus, & amplecti,
eaque ſummoperè oblectari. Si hominum pax à gentium
philoſophis velut numẽ quoddam celebrabatur, qui
fieri poteſt, vt Chriſtianæ philoſophiæ cultores Dei
pacem ſine ſcelere nefario contemnant? In monte Pa-
latino fuit quondam Romæ templum Concordiæ di-
catum, vt ait Blondus libro ſecundo de Roma inſtau-
rata, quod templum ait Suetonius fuiſſe à Tiberio im-
peratore conſtructum: tametſi alij contendant fuiſſe à
Liuia Germanici matre ædificatum. Et prope montem
Palatinum, vbi quõdam via, quæ ſacra dicebatur, erat,
fuit à Veſpaſiano imperatore inſtauratum templum
pacis, cuius ruinæ hodie apparent, facilè oſtendentes
magnificẽtiſſimum ædificij apparatum. Nullum enim
fuit tunc in tota vrbe ædificium ſumptuoſius, nullum
admirabili precioſarum rerum amplitudine præſtan-
tius. De eo ait ita diuus Hieronymus in Ioelis prophe-
tæ commentarijs, Veſpaſianus & Titus Romæ tẽplo
pacis ædificato vaſa templi Hieroſolymitani, & vni-
uerſa donaria in delubro illo conſtituerunt: quæ Græ-
ca & Romana narrat hiſtoria. Si igitur infideles pacẽ
colebant, quantò magis nos eam colere debemus, qui
legem pacis, qui pacis præceptoris euangelium ſerua-
re gloriamur? Cùm Neptunus & Minerua de dignita-
te contenderent, & Neptunus, vt antiqui ſcriptores
literis mandarunt, allegaret ſe eſſe aquæ, rei vtiliſſimæ
inuentorem, Minerua autem pro ſe adduceret, ſe oli-
uam fructiferam plantam inueniſſe, cecidit cauſa Ne-
ptunus, fuitque pro Minerua ſententia lata, quia oli-
ua arbore fructuoſa ſignificabatur pax. quia nihil eſ-
ſe dicebant iucundius, nihil ad ſecuritatem & tran-
quillitatem conſequendam accommodatius. Volue-
runt homines illi qui tunc ſapientes dicebantur, hac
fictione ſignificare eſſe pacem vtiliſſimã, eamque ob
cauſam auidiſſimè quærendam & conſeruãdam. Pro-
clus Platonicus vnum vni eſſe dicebat: ſignificans dã-
dam eſſe operam, vt omnes vnum eſſemus Deo, qui e-
rat vnus. Hæc ſunt eius verba in libro de anima & an-
gelo, per intellectum noſtrũ diuinum attingimus in-
tellectum: ſic & primum vnum, à quo omnibus ineſt
vnio per vnum, per quod ſanè noſtrum vnum diuino
maximè iungimur. Et paulò pòſt: Diuini per vnitatem
efficimur, quando omnem multitudinem fugiẽtes in
ipſam vnitatem noſtram confugimus, vnumque effi-
cimur, & cõformiter agimus. Titus Liuius lib. 10. De-
ca. 3. Melior eſt, inquit, tutior pax, quàm ſperata victo-
ria. Et Saluſtius in Iugurtha: Concordia paruæ res cre-
ſcunt, diſcordia maximæ dilabuntur. Si gentiles tot
laudibus efferunt pacẽ, quid nos agere debemus, qui-
bus Deus noſter illam dedit? Ipſe eſt enim, qui hoc lo-
co ait apud Ezechielem: *Et dabo eis cor vnum.*

f *Et ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum.*] Hoc
petebat regius vates, cùm diceret: *Cor mundum crea in
me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis.* Hęc Pſal. 50
ſpiritus nouitas ſeu renouatio eſt animi puritas, & vis
illa, per quam nihil niſi rectum & ſanctum deſidera-
tur. Acquiritur autem inſtauratio hæc lachrymis &
pœnitentia. Quemadmodum aquila, vt aiunt, renoua-
tur aqua, ita anima lachrymarum abundantia. Vt o- Simile.
liuæ vbi ſunt porticus concuſſæ, & virgultis omnibus
confractis amittunt pulchrã amœnitatẽ, niſi pullula-
uerint, & nouis ſurculis atque ramulis germinauerint,
& denuò fronduerint infructuoſæ manẽt, ſin autẽ ſyl-
ueſcunt, & germina emittũt, ſpẽ tribuunt vberrimos
fructus producendi, ſic homines poſt peccatum, niſi
inſtaurẽtur ſpoliantes veterẽ hominem cum actibus Simile.
ſuis, & induẽtes nouum, ſteriles iudicãtur: ſin autẽ ſpi-
ritu nouo germinauerint, & per pœnitẽtiã floruerint,
fuerintque in Chriſto renouati, pulcherrimos virtutũ
fructus ferent, & vberrimarum baccarum copia exor-
nabuntur. Aſpice oliuam illam poſt peccatum adul-
terij & homicidij per pœnitentiam vireſcentem, la-
tiſſimorumque fructuum pulchritudine abundantem
quomodo dicebat in pſalmo: *Ego ſicut oliua fructifera in* Pſal. 51
domo Dei. Et Eccleſiaſticus virum iuſtum comparat cũ Eccl. 50
oliua pullulante. Hanc pullulationem & inſtaurati-
nem promiſit hoc loco Deus, dicens ſe eſſe fidelibus
ſuis ſpiritum nouum tributurum.

g *Auferam cor lapideum.*] Id eſt, abducam ab illis cor
durum, & dabo illis cor tenerum, vt veloti blanda ce-
ra impreſſionem meæ doctrinæ facilè recipiant. Cordi
lapideo ex diametro opponitur cor carneum, hoc eſt,
pium, docile, & quod diuino amore molleſcat. Id vo-
luit diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Corinthios ſi- 2. Cor. 3
gnificare, dicens: *Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcripta in cordi-
bus noſtris, quæ ſcitur, & legitur ab omnibus hominibus,
manifeſtati, quòd epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis,
ſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei viui, non in tabulis
lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.* Appellat Apo-
ſtolus Corinthios epiſtolam ſuam, quòd eos ſcriptos
haberet indelebiliter in corde, & epiſtolam Chriſti,
quod illi Chriſtum haberent in cordibus ſuis ſcriptũ.
Et ideo ait hanc Chriſti epiſtolam eſſe à ſeipſo ſcriptã
non

Exo 31 non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, vt ſignificaret in-
Exo 34 ter ſe ipſum & Moyſem differentiam: Moyſes enim
Deu.10 tabulas lapideas adornauit, vt in illis lex vetus ſcribe-
retur, Paulus autem Corinthiorum animos parauit nõ
inſtrumento corporeo, ſed ſpiritu Dei viui, quem ipſo
Deo largiente in illis ſculpſerat: non in tabulis lapi-
deis duris, vt quondam lex, ſed in cordibus mollibus,
& ad recipiendam euangelicam doctrinam ab eo pa-
ratis. Sed heu, quot ſunt hodie, qui cor habẽt lapideũ
rupib⁹ multò durius? Horum cor eſt petra illa, de qua
Luc.8 ait Chriſtus: *Aliud ſemen cecidit ſuper petram, & natum
aruit, quia non habebat humorem.* Vide petram illam, de
qua ait diuina ſcriptura: *Induratum eſt cor Pharaonis.*
7 Talis eſt homo impius & obſtinatus, de quo ait Iob:
4 *Cor eius indurabitur quaſi lapis.* Et Deus per Ioelẽ pro-
Ioel.2 phetam: *Conuertimini ad me toto corde veſtro, in ieiunio,
& fletu, & planctu. Scindite corda veſtra, & non veſtimẽ-
ta veſtra.* Acſi dicat: Corda veſtra volo, ſed non indu-
rata: volo corda mollia & contrita. Diuus Bernardus
in libro de conſideratione ita ait: Cor durum eſt, quod
contritione non ſcinditur, precibus non flectitur, mi-
nis non cedit, flagellis obduratur. Vt lapis tendit ad
centrum: ita corde induratus deſcendit ad infernum.
Exod.15 Ita dicitur de obſtinatis Ægyptiis: *Deſcenderunt in pro-
fundum quaſi lapis.* Corpora deſcenderunt in profundũ
3 maris, animæ in profundum infernorum. Ideo ait Ec-
cleſiaſticus: *Cor durum male habebit in nouiſſimo*, At de
Iob 23 ſeipſo ait Iob: *Deus molliuit cor meum.* Et diuina ſcriptu-
Exod.17 ra in libro Exodi, & Numerorum narrat fuiſſe à Moy-
Num.20 ſe petrã percuſſam virga: & fluxiſſe aquarũ abundãtiã.
77 Ad quod alludit his verbis pſalmographus: *Percuſſit
petrã, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerũt.* Vtinam
Deus virga crucis, & memoria paſſionis ſuæ percutiat
cor meum lapideum, conterat duram cordis mei pe-
tram, vt fundant ut lachrymarum flumina, & *conuertat
Pſal. 109 petram in ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum:* D.
Auguſtinus libro de gratia & libero arbitrio ad Va-
lentinum cap.14. ita ait: Liberum hominis arbitrium
94 pulſatur, vbi dicitur: *Hodie ſi vocem eius audieritis, no-
lite obdurare corda veſtra.* Sed niſi poſſet Deus etiam
Cor 3 duritiam cordis auferre, non diceret per prophetam:
Auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Quod
de nouo teſtamento fuiſſe prædictum ſatis Apoſto-
lus oſtendit, vbi ait: *Epiſtola noſtra vos eſtis ſcripta non
atramento: ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed
in tabulis cordis carnalibus.* Quod non ideo dictum pu-
temus, vt carnaliter viuant, qui debent ſpiritualiter
viuere: ſed quia lapis ſine ſenſu eſt, cui cõparatum eſt
cor durum, cui niſi carni ſentiẽti cor intelligẽs debuit
comparari. Hæc ille.

h *Quorum autem cor poſt offendicula.*] Hoc eſt, eos gra-
uiter puniam, qui peccatis, quibus Deus grauiter of-
fenditur, paſcuntur, & idolorum cultum relinquere
nolunt. Ponere eorum viam in capite ſuo, eſt in eos
iuxta ſcelera ſua animaduertere. Senſus eſt: *Eos*, qui
Ieremiæ prophetæ meæque voluntati obedientes ſe
Babyloniis tradiderunt, & fuerunt in Chaldæam trãſ-
lati, conſolabor, & in priſtinam dignitatem reſtituam,
eos autem, qui Hieroſolymæ manſerunt, qui falſis vo-
luptatibus ducuntur, & in ſceleribus verſantur, acer-
biſſimis opprimam calamitatibus. Illi mihi pœnas ſuis
flagitiis debitas perſoluent.

i *Et aſcendit gloria domini de medio ciuitatis,*] Signifi-
cauit ſubtractionem protectionis diuinæ. Id etiam ſi-
Ioan.14 gnificauit Chriſtus dicens apud Ioannem: *Surgite, ea-
Luc.13 mus hinc.* Et apud Lucam. *Relinquetur vobis domus ve-
ſtra deſerta.* Narrat Ioſephus fuiſſe in templo vocem
angelorum auditam dicentium: Abeamus ab his ſedi-
bus. O ingrata ciuitas, quæ illum, qui in te contulit
innumera beneficia, ad crudeliſſimum interitum vo-
caſti! O ciuitas infelix, quam Deus meritò reliquit per
gratiæ, ſuæque protectionis ſubtractionem! O impij
& nefarij Iudæi, qui Meſſiam veſtrum, quem expecta-
bant antiqui patres, cuius aduentum optabãt patriar-
chæ, de quo vaticinati ſunt prophetæ, aſſerentes eſſe
illum humanam formam induturum, eiuſque miſeri-
cordia eſſe mundi maculas abluendas, acerbiſſimis
cruciatibus affectum, ſcelera & inuidia incitati inter-
feciſtis! Qui erunt homines tam barbari, tam agreſtes,
tam inculti, qui veſtram impiam crudelitatem &
perfidiam non deteſtentur, qui Chriſti Dei noſtri im-
menſam pietatem, ſummam miſericordiam non im-
mortalitatis memoria proſequantur? Dereliquit vos,
quia vos eum dereliquiſtis. Ideo *aſcendit gloria domini
de medio ciuitatis.*

k *Stetitque ſuper montem.* Chaldæus paraphraſtes ait
montem hunc eſſe Oliueti. Diſtat ab vrbe vno mi-
liario, vt habetur Actorum Apoſtolicorum primo. Ex
hoc monte aſcendit Chriſtus ad patrem, vt ex eodem Act.1
capite colligitur. Eã ob cauſam exiſtimo voluiſſe hoc
loco Ezechielem aſcenſum Chriſti in cœlum ſignifi-
care.

l *Et ſpiritus leuauit me.*] Erat realiter in Chaldæa, ſed
ſpiritu fuit ductus Hieroſolymam, vbi ea mentis ocu-
lis aſpexit, quæ huic capiti mandauit. His autem ge-
ſtis videbatur ſibi imaginaria viſione à Iudæa in Chal-
dæam reuerti ad Iudæos, quos hic tranſmigrationem
vocat.

m *Omnia verba.*] Id eſt, res omnes. Narrauit Iudæis
omnia, quæ viderat ſpiritu, & eorum ſignificationem.
Accipi autem verbum pro re quacunque præter hũc
locum oſtendit Eſaias capite 39. vbi volens ſignificare Eſai.39
oſtendiſſe Ezechiam regem nunciis Babyloniæ om-
nia, quæ habebat, ait. *Non fuit verbum, quod non oſtende-
ret ei Ezechias in domo ſua.* Et in hanc ſignificationem
ſumitur Deuteronomij capite 8. *Non in ſolo pane vi-* Deut.8
uit homo, ſed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei. Quem
locum citauit Chriſtus apud Matthæum & Lucam,
ſignificans quacunque re, qua Deus voluerit poſſe ho- Matt.4
minem ſuſtentari. Id quod dicitur in Pſalmo: *Iucun-* Luc.4
*dus homo, qui miſeretur, & commodat, diſponit ſermones
ſuos in iudicio*, poteſt verti ex Hebræo. *Iucundus vir* Pſal.111
*qui confert in alios beneficia, & dat mutuò, & diſtribuet res
ſuas rectè iudicio.* Pro ſermonibus ſuis poterit trans-
ferre *verba ſua*, & per *verba ſua* ſubſtantiam, opes &
omnes alias res ſuas intelligere: vt ſit ſenſus eum eſſe
iucundum & beatum virum, qui propenſus eſt ad ho-
mines iuuandos, qui de re ſua familiari inopia laborã-
tibus impartitur, ſed iudicium adhibet in bonorum
ſuorum diſtributione, omniaque rectè, atque pruden-
ter miniſtrat.

1 Ero eis in ſanctificationem modicam. *In Hebræo
eſt.* Ero eis. לְמִקְדָּשׁ מְעַט *Lemiccdas meat. Id eſt, in ſan-
ctificationem paruulam, Pagninus tranſtulit:* In ſanctuariũ
paruum. *In Theſauro verò ait nomen hoc meat ſignificare
paucitatem. Ideo poteſt verti:* Ero eis in ſanctuariũ pau-
citatis, *ſiue* paucorum, *vt ſit ſenſus. Eos paucos in Chaldæa
audiam perinde atque in templo celebri Hieroſolymæ: ero il-
lis paucis loco templi, vbi populi celebritatem audire ſolebã.
Nihilominus tamen communis translatio rectiſſima eſt, cu-
ius ſenſum in explanatione oſtendimus, & ita verterunt ſep-
tuaginta dicentes:* εἰς ἁγίασμα μικρόν.

2 Cõſummationem tu facis reliquiarum Iſrael. *Pagni-
nus eodem modo vertit, ſed cũ interrogatione. Et ita ma-
net altera ſententia: aliud eſt enim rem aſſerere, aliud inter-
rogare. Aliquando enim eadem oratio quæ affirmat, ſi in-
terrogatiuè proferatur, & admiratiuè negat: Verba illa
Michææ:* Et tu Bethlehem Ephrata paruula es in prin-
cipibus Iuda, *lõgè diuerſum ſenſum videtur prima facie ha-
bere apud Matthæũ illa in hunc modum citantem:* Et tu Be-
thlehẽ terra Iuda nequaquam minima es in principi-
bus Iuda, *Apud Michæam aſſerunt Bethlehẽ paruulam eſſe* Mich.5

in principibus Iuda. Apud Matthæum aſſeueranter oſtenditur non eſſe paruulam. At ſi hæc verba legeris apud Michæam interrogatiuè, & admiratiuè, quemadmodum profectò legi debent, videbis nullam eſſe inter prophetam & euangeliſtam diſſonantiam. Ita enim ait Michæas: Et tu Bethlehem Ephrata paruula es in principibus Iuda: *Quaſi dicat, non. Et afficiens negatione conſonat:* Ex te enim egredietur, &c. *Et id quidem eſt, quod ait Matthæus.* Nequaquam minima es. *Nec in eo diſcrepant, quod Michæas ait,* Ephrata. *Matthæus verò,* terra Iuda, *nam vtroque modo appellabatur Bethlehem. Prætereà Ephrata ſignificat fructiferam. Iuda verò confeſſionem: at ex confeſſione producitur vberrimus fructus. Nihil eſt fructuoſius confeſſione, ſiue eam accipias pro laudatione diuina, ſiue pro peccatorum confeſſione. Confiteri de peccatis, eſt nutriare virtutes. Quod eſt ſacramentalis culparum confeſſio, niſi ſanctitatis præconium? Aſpicis igitur nullam eſſe inter hos duos locos diſcrepantiam, quin potiùs vnum eſſe alterius expoſitionem.* Matt. 2

ARGVMENTVM CAP. XII.

Parabola vaſorum tranſmigrationis prædicit diuinus vates modum captiuitatis regis Sedechiæ, eorúmque qui illum ſequebantur, quos ſciebat eſſe Dei immemores, & ſui oblitos, contrà verò in ſcelere vigilantes, & in rebus nefariis diligentes. Studebat hortari Iudæos variis argumentis, vt prophetarum oraculis fidem adhiberent, ſeque repudiatis idolis ad verum Deum conuerterent, in quo ſpem omnem ſuam collocarent.

CAPVT XII.

A ET [a] factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis [b] in medio domus exaſperantis tu habitas, [c] qui oculos habent ad videndum, & non vident, [d] & aures ad audiendum, & non audiunt, [e] quia domus exaſperãs eſt. Tu ergo fili hominis [f] fac tibi [i] vaſa tranſmigrationis, & tranſmigrabis per diem coram eis. Tranſmigrabis autem de loco tuo ad locum alterum in conſpectu eorum, [g] ſi fortè aſpiciant, quia domus exaſperans eſt. Et efferes foras vaſa tua, quaſi vaſa tranſmigrationis [h] per diem in cõſpectu eorum. Tu autem egredieris veſpere coram eis, [i] ſicut egreditur migrans ante oculos eorum. [k] Perfode tibi parietem, & egredieris per eum in conſpectu eorum. [l] In humeris portaberis, [m] in caligine effereris. Faciem tuam velabis, & non videbis terram, quia [n] portentum dedi te
B domui Iſrael. [o] Feci ergo ſicut præceperat mihi dominus.

EXPLANATIO.

a *Et factus eſt ſermo domini ad me.*] Parabola eſt rerum diſſimilium ſimilitudo, quam Cicero collationem vocat, quòd illa res inter ſe conferantur & comparẽtur. Eſt autem duplex, altera verborum, quando quibuſdam dictis alia intelliguntur, altera factorum, quãdo per quædam facta alia ſignificantur, quemadmodum in præſenti. Vtraque eſt diuina ſcriptura frequentiſſima. Non ſolùm Iudæi Hieroſolymæ habitatores, ſed etiam plerique eorum qui erant in Babylonica captiuitate detenti irridebant Ieremiæ conſilium & vaticinationem. Inſtruxerat Ieremias ſuo conſilio Iudęos, vt ſe traderent Babylonis, & vaticinabatur in maiores ærumnas incurſuros eſſe eos, qui Hieroſolymæ manebant, quam qui in Chaldæam tranſmigrabant. Cum autem tranſmigrati ſe captiuos aſpicerent, eos autem, qui in patria remanſerant, liberos, inuehebantur in Ieremiam, aſſerentes falſum eſſe eius vaticinium, eiúſque dignitatem maledictis violantes. Sed poſteà experti ſunt vera eſſe omnia, quæ Ieremias prædixerat. Eam ob cauſam voluit Deus, vt Ezechiel oſtenderet Iudæis fore, vt rex Sedechias, & omnes, qui cum eo erant magnis cruciatibus afficerẽtur, & in Chaldæam ignominioſe ducerentur captiui, qui crudelem cædem euaderent: nam rex erat oculis priuandus à Nabuchodonoſore, & eius filij coram eo trucidandi, & omnes ſimul incredibilibus calamitatibus opprimendi. Ex quo efficiebatur, vt vero infallibiliq; Ieremiæ oraculo fides adhiberetur. Et ita omnia euenerunt, quemadmodum Ezechiel vaticinatus fuit, quæ in hac prophetica parabola continentur.

b *In medio domus exaſperantis tu habitas.*] Hoc eſt, in medio Hebræorum contumacium, Deum ad iracundiam prouocantium. quam ob cauſam ita in eos inuehitur Baruch propheta: *In ira Dei ad iracundiam prouocaſtis dominum: traditi eſtis aduerſariis, exacerbaſtis enim eum, qui fecit vos, Deum æternum,* Aduerte. Non ait, cũ exaſperantibus habitas, ſed *in medio domus exaſperantis*: vt oſtendat diuina ſcriptura tantam eſſe Ezechielis virtutem, vt cæteris luminibus extinctis, ipſe refulgeat, & in medio inquinatorum purus ipſe permaneat. Inter nefarios honeſtatem ſeruare fortis animi magnique ducẽdũ eſt: eorũ autẽ contumelias ita ferre, vt nihil à ſtatu naturæ diſcedas, nihil à dignitate ſapientis, virtutis eſt inſignis, admirabiliſque conſtantiæ. Vt ſpeculum quamuis mundum & ſplẽdidum ſit, contaminato tamen flatu circunſtantium inficitur, ſic vir quamuis honeſtate præditus, virtutúmque ſplendore conſpicuus, impiorum tamen conſuetudine & familiaritate contaminatur. Vnde ait Eccleſiaſticus: *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, & qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam.* Si contigerit, vt planeta aliquin beneuolus & ſalutaris aliis aſtris maleuolis & malè influentibus fuerit coniunctus, malam mittet influentiam: ita vir pius, ſi impios nimia familiaritate comprehẽderit, impius efficietur. Vnuſquiſque denique eorum mores, quibus familiariter vtitur, plerumque imitatur: niſi eam habuerit animi firmitudinem, & virtutis conſtantiam, qua erat munitus Ezechiel, fueritque ea veluti muro fortiſſimo vndique ſeptus. Ezechiel enim cum eſſet Hebræorum concionator, & præſul, quem illis Deus, vt ſuprà vidimus, ſpeculatorem cõſtituerat, meritò in eorum medio habitabat, etiãſi ſæpenumero ſe, vt anteà diximus, in ſolitudinẽ reciperet. Cùm quidam gymnoſophiſta nomine Calanus viſeret quondam Magnum Alexandrum, attulit ſecum, vt narrat Ioannes Monachus, coriũ bo-

Bar. 4
Seneca
Eccl. 13
Seneca
Sup. 3

ius

nis durum admodū, & ſiccum, quod in terrā proiecit:
cùm autem ſuper vnā eius extremitatem pede pone-
ret, erigebatur corium ex altera: & in omnibus extre-
mis partibus ſimiliter eueniebat: cùm autē ſe in medio
illius collocaret, & pedes figeret, conſtitit corium, &
ex omni parte quieuit. Voluit hac re inſignis philoſo-
phus perſuadere Alexandro, vt medium eligeret, ſi
vellet regnum ſuum in trāquillitate ſeruare. Columna
in medio domus ſuſtinet eius pōdus, ſin autē in alterā
partem declinat, ruit totum ædificium. Cor hominis
eſt in medio corporis, ſol in medio aſtrorū errantium,
cētrum in medio ſpheræ, virtus in medio extremorū.
" Ideò Ariſtoteles li. quarto Politicorum, Quātò magis,
" inquit, aliquid accedit ad medium, tantò melius eſt.
" Horatius ita ait: Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq;
fines, quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum. Et
Ouidius ſecundo Metamorphoſeos: Medio tutiſſimus
ibis. Sed quid cito authores humanos, cùm habeamus
ſacros? Diuus Bernardus libro ſecundo de cōſidera-
tione, Medium inquit, tene, ſi non vis perdere modū.
Et diuus Ioannes Chryſoſtomus homilia 12. in Acta
Gen. 2 Apoſtolorum: Mediocritate ſecluſa vbique malum
Ioan. 10 eſt. Arbor vitæ fuit in medio paradiſi. Chriſtus in me-
Luc. 2 dio diſcipulorum, *Stetit* enim, vt ait diuus Ioannes, *in*
Ioan. 20 *medio, & dixit, pax vobis*. Naſcitur in medio animaliū,
Ioan. 19 inuenitur in medio doctorum, ſtat in medio diſcipu-
Ioan. 1 lorum, moritur in medio latronum, *Medius veſtrum*
ſtetit, dicebat diuus Ioannes, *quem vos neſcitis*. Quare
Chriſtum in medio inuenies docentem nos, vt mediū
teneamus. Quemadmodum motis elementis ſola ter-
Sapi. ra quieſcit, quia eſt in medio mundi conſtituta, ſic a-
liis perturbatione cōcitatis, nullāque firmitudine cō-
ſiſtentibus tu firmus & conſtans permanebis, ſi mediū
tenueris, ab eóque non declinaueris. Ex extremis pro-
cedit peccatum, ex peccato inſtabilitas. Audi Ieremiā
Thren. 1 dicentem. *Peccauit Hieruſalem, propterea inſtabilis facta*
Eſa. 22 *eſt*. De hac inſtabilitate dicebat Eſaias: *Quaſi pilam*
Pſal. 82 *mittet te Deus in terram latam & ſpatioſam*. Et Dauid:
Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem
venti. Vis non moueri, non fluctuari, non duci varie-
tate, non agitari inconſtantia? Amplectere medium,
& nullatenus ab eo abſtraharis: & ita ratio coercebit
temeritatem & eliges potius à vita, quàm à virtute di-
moueri: dabiſque operam, vt ipſa virtus te trahat ad
veram dignitatem. Id efficiebat diuinus noſter vates,
qui vt medium doceret eligendum, non in domo He-
bræorum, ſed in medio domus dicitur eſſe conſtitu-
tus. Et quamuis virtus ſit habitus electiuus in medio-
critate conſiſtens, vt ait Ariſtoteles ſecundo Ethico-
rum, eiúſque bonum conſiſtat in adæquatione ad mē-
ſuram rationis & ita in medio, hoc tamen non intel-
ligitur de virtutibus theologicis, ſed de moralibus &
intellectualibus etiam, nam virtus intellectualis ſuam
habet menſuram, & per conformitatem ad ipsā acci-
pitur in ipſa medium. At cùm in omnibus, in quibus
conſiſtit virtus in medio, contingat peccare per exceſ-
ſum, ſicut per defectum, circa Deum autem, qui eſt ob-
iectum virtutis Theologicæ, non contingat peccare
per exceſſum, iuxta id, quod ait Eccleſiaſticus, *Benedi-*
41 *centes Deum exaltate illum, quantum poteſtis, maior enim eſt*
omni laude, perſpicuum eſt virtutem theologicam in
medio non conſiſtere. Fieri non poteſt, vt homo tantū
Deum diligat, quantum ipſe diligi meretur, & tantùm
credat, & ſperet in ipſum, quantùm debet. Ex quo a-
pertè concluditur non poſſe hic exceſſum eſſe, ſed tā-
tò melius eſt harum virtutum bonum, quantò magis
accedit ad ſummum. Ideo aiebat diuus Bernardus, a-
mādi Dei modum eſſe amare eum ſine modo. Quædā
gloſſa de pœnitentia diſt. 2. ca. Charitas eſt aqua, in
verbo, ſunt itáque gradus aſſerit in charitate non ha-
bere locum id quod dicitur de mediocritate virtutū,

quia ei vnū ſolum vitiū opponitur, ſcilicet odium, ſu-
prà diſtinct. 1. Omnis, qui non diligit. Eſſe autē mediū;
ſpectādum oſtendunt multa iura, ca. Cum tu. extra de
teſti. & 45. diſt. Diſciplina. & ca. Sunt nánque. Et ff. de
pœ. reſpiciendum. cum multis aliis. Qua de re ea po-
teris videre, quæ ſuprà annotauimus, verba illa primi
capitis explanantes: *Cùm eſſem in medio captiuorum*: Et Sup. 1
illa: *In terra Chaldæorum iuxta fluuium Chobar*.

c *Qui oculos habent ad videndum, & non vident.*] Et ſi
oculos habent corporis, mentis tamen oculis ſe ipſi
priuarunt: Tales ſunt omnes impij homines & ſcele-
ribus contaminati, qui in rebus fluxis, vanis & tetris
immerſi, intellectum non erigunt ad diuina conſide-
randa. Et licèt hoc omni ſcelerato conueniat, multò
magis ei, qui eſt in inſigni dignitate conſtitutus: in
quem Zacharias propheta in hunc modum inuehitur: Zach. 11
O paſtor, & idolum. Idolum eum vocat, qui oculos ha-
bens non videt, & aures habens non audit. Nam, vt
ait idem propheta eodem capite: *Oculus dexter eius*
tenebreſcens obſcurabitur. Oculus capitur aliquando pro
intentione, vt apud Salomonem in Eccleſiaſte: *Sa-* Eccl. 2
pientis oculi in capite eius: intentio enim ſapientum eſt
in Chriſto capite noſtro: *intentio autem ſtultorum in ter-* Pſal. 16
ra, qui iuxta pſalmographi ſententiam, *Oculos ſuos ſta-*
tuerunt declinare in terram. Vnde apud Matthæum ait Matt. 6
Chriſtus: *Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum*
lucidum erit. Et ita intelligitur id, quod eſt apud Za- Zach. 5
chariam: *Hæc eſt amphora egrediens: & dixit: hæc eſt ocu-*
lus eorum. Amphora eſt menſura, & ſumitur pro in-
tentione impiorum, qui omnia non iuxta Dei iudiciū,
ſed iuxta eorum cupiditatem & appetitum metiun-
tur: ideò ſubdit ſtatim: ſedere impietatem in ampho-
ra illa, vt impiam nefariorum hominum intentionem
ſignificet. Et volens apertè oſtendere amphoram il-
lam eſſe impiorum intentionem, aſſerit eſſe oculum
eorum. Eam ob cauſam poteſt hic locus Ezechielis de
intentione explanari, vt ſit ſenſus: Flagitioſi Iudæi de-
prauatam habent intentionem, ideò habentes oculos
carnis dicuntur cæci, quia qui intentionē habent cor-
ruptam, in tenebris verſantur. Nam iuxta Dei noſtri
ſententiam apud Matthæum: *Si oculus tuus fuerit ne-*
quam, totum corpus tuum tenebroſum erit. Cùm autem Matt. 6
impia eſſet Iudæorum intentio, erāt ipſi tenebris cir-
cunfuſi, & videntes non videbant: dixerat enim Deus
per Eſaiā, *Audite audientes, & nolite intelligere, & videte* Eſa. 6
viſionē, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius. Hoc eſt,
annuntia eſſe ob eius impietates obcæcādū. Nō enim
Deus homines obcæcat, eruēs illis oculos, aut rationē,
ſed nō dādo gratiam, qua illi ſunt indigni, quia nec eā
quærunt, nec petunt, ſed cōtēnūt, & pro nihilo putāt,
& circunfundentes ſe tenebris, à via Dei ſe abducūt,
iuxta id, quod ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus,
Alienati à via Dei per ignorantiam, quæ eſt in illis, propter Ephe. 4
cæcitatem cordis eorum. Cæci in rebus diuinis lynceos
ſæpe oculos habent in rebus humanis. Hi ſignifican-
tur per noctuam, vt ait D. Baſilius, quæ cùm nocte vi-
deat, interdiu tamen cæcutit. Ideò præcipiebat Deus,
ne hanc autem quis in lege comederet, eos enim dete- Leui. 11
ſtatur, qui cum in rebus prophanis ſint periti, in ſpi-
ritualibus ſunt penitus obcæcati. Non tamen me latet
Heſychium Hieroſolymitanum aſſerere per noctuam
eos ſignificari, qui cùm legem veterem ſe intelligere
glorientur, quæ obſcura eſt, euangelicam claritatem
ferre non poſſunt.

d *Et aures ad audiendum, & non audiunt.*] Haben-
tes aures corporis ſunt auribus cordis ob ſua ſcele-
ra priuati. De iis auribus ſpiritualibus aiebat Chri- Luc. 8
ſtus: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Audire enim
hoc loco eſt intelligere. Vnde capite quadrageſimo Gen. 42
ſecundo Geneſis, vbi nos habemus. *Neſciebant enim,*
quod intelligeret Ioſeph, eſt in Hebraico: *Ignorabant*

enim, quod audiret eos Ioſeph. Itaque videre & audire hic apud Ezechielem eſt per ſenſus in animum inducere, & ſibi perſuadere. Hoc autem dicit ob verbi Dei cõtemptum, nec enim Ieremiæ, nec ipſi Ezechieli credebant captiui, quin potiùs in eos inuehebantur, & inter ſe non cohærere aſſerebant. Ioſephus libro decimo capite decimo ita inquit: Ezechiel apud Babylonem eo tempore quo Ieremias apud Hieroſolymam vaſtationem tépli prædicebat: idque vaticinium Hieroſolymam tráſmiſit. Sed his oraculis nõ credebat Sedechias, quia etſi hi duo vates in omnibus conueniſsét, quòd ciuitas caperetur, & Sedechias captiuus adduceretur, in hoc tamen diſcrepare videbantur, quòd Ieremias aſſereret Sedechiam intraturum eſſe Babylonem, Ezechiel autem aſſeuerabat eum non eſſe Babylonem viſurum. Quare cum hic repugnantia dicere eos videret Sedechias, ne illa quidem vera putabat, in quibus conſentiebant. Hæc ille. At poſtea experiméto didicit iniuſtus rex verum eſſe vtrumque vaticinium,
4.Reg.25 nam iuxta Ieremiæ oraculum ingreſſus captiuus Babylonem, & iuxta Ezechielis prophetiam non eam vidit, quia fuit in Reblatha oculis priuatus à Nabuchodonoſore, & intrans ciuitatem eam non vidit.

e *Quia domus exaſperans eſt.*] Id eſt, quia populus eſt rebellis, & Deum prouocans ad iram. Notat Iudæorum pertinaciam, & obſtinationem.

f *Fac tibi vaſa transmigrationis.*] Hoc eſt, inſtrumenta apta viatoribus, qualia ſunt baculus, pera, mãtica viatoria, ſacculi à collo ad ventrem lumboſq; pendentes. Et ſume omnia iis neceſſaria qui aliò ſunt trãſmigraturi. Poſtea explicat huius parabolæ ſenſum.

g *Si fortè aſpiciant.*] Subaudi, quæ facis, vt credant & pœnitentiam agant. Quoniam Iudæi verba prophetæ non curabant, præcipit ei Deus, vt ſacculos viatorios accipiat, & tranſmigret de loco ad locum, & parietem fodiat, vt admirati Iudæi hac rerũ nouitate, eum interrogent, quid hæc ſignificent: & inſtruãtur factis, qui verbis inſtrui nolebant. Videbatur extra propoſitum ſe adviam præparare illum, qui erat in captiuitate detentus, & parietem domus aperire, vt per illũ tráſiret, cum oſtium haberet apertũ. Sed faciebat hoc diuinus vates, vt homines hac admirabili nouitate excitaret ad quætédũ quid hoc eſſet. Cũ volumus homines mouere, vt aduertant, noſq; diligenter attendãt, aliquid agimus inſuetum & portétoſum, quò alij in nos oculos coniiciant & nouitatis cauſam inquirant. Et ita id, quod fieri extra propoſitũ videbatur, eſt optimè propoſitũ: vt eo homines aliàs obliti, ad Dei propoſitum intelligendum animũ intendant. Eodem ferè modo Chriſtus Deus noſter Hieroſolymã proficiſcens cum
Matt.21 admirabili hominum applauſu & lætitia, canentibus
Luc.19 aliis, & viam ramis ſternentibus, in medio triumphi cœpit plorare, & vim lachrymarum profundere, vt Iudæos ad cauſam tãti mœroris in feſto tanti gaudij inquirendã exercitaret. Quò ploratus cauſam intelligẽtes, ſe à peccatis ad virtutes conferrent, & eas opes acquirerẽt, ex quibus intelligerent poſſe illuſtrem laudẽ effloreſcere, verámq; dignitatẽ redundare. Offerebant Deo veſtes caterioriores, & nõ corda interiora, ramos arborũ, nõ autem truncum & radicẽ, tradebant ei verba, non autẽ voluntatẽ. Ideò tã citò fuerunt de ſententia
Ioan.12 deiecti: nam qui eum tunc filiũ Dauidis vocabãt, poſteà eum malefactorem appellarunt, & qui eum tunc miris laudibus extollebant, non multò poſt eum intolerãdis opprobriis affecerunt: & ligna ramorum quibus illi ſternebant viam, eum poſteà percutiebant & vulnerabant. Intuere hominum ſcelera, & mundi varietatem & commutationem.

h *Per diem.*] Id eſt, interdiu, vt planè & perſpicuè videaris ab illis.

i *Sicut egreditur migrans.*] Hoc eſt, mœſtus, & affectus dolore, inſtar eorum, qui in exilium ducuntur.

k *Perfode tibi parietem.*] Subaudi domus tuæ.

l *In humeris portabis.*] Nimirum ſacculos, & ſarcinulas. Alij codices habent: *Portaberis:* vt ſit ſenſus: Tui te famuli in humeris ſuis aſportabunt inſtar hominis defeſſi, magnóque dolore vexati.

m *In caligine efferetur.*] Id eſt, nocte. Interdiu te ad iter præparabis, ſed migrabis adueniente nocte. Vel in caligine, hoc eſt, oculis clauſis, & velato capite: ſequitur enim: *Faciem tuam velabis.*

n *Portentum dedi te domui Iſrael.*] Hoc eſt, ſignum admirabile & ſtupendum captiuitatis & ærumnarum Sedechiæ, & eius ſequacium. Hac ratione volo ſignificare, quid illis accider.

o *Feci ergo.*] Vide prophetæ obedientiam etiam in re, quæ portentoſa & extra propoſitum videbatur.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. XII.

1 Fac tibi vaſa tranſmigrationis. *In Hebræo eſt:* Fac tibi כלי גולה *cele golah. Prima dictio ſignificat vas, in-*
1.Reg.17 *ſtrumentum, & ſupellectilem. Primo Regum capite 17. vbi nos habemus:* Miſit Dauid manum ſuam in peram, *eſt in Hebræo hoc noſtrum vocabulum. Quam ob cauſam quidam vertunt:* Miſit Dauid manum ſuam ad vas. *Primo*
1.Par.16 *Paralipomenon. 16. vbi noſtra tranſlatio habet.* Et omnia muſicorum organa, *habet litera Hebræa:* Et omnia can-
Eſa.18 torum inſtrumenta *illud Eſaiæ:* In vaſis papyri ſuper aquas, *poterat verti:* In nauigiis ex papyro. *Aſſerit Plinius libro 13. ſolitos fuiſſe antiquos conſtruere nauiculas ex papyro. Eſt autem papyrus arbuſcula, in Ægypti paluſtribus naſcens, in cuius foliis olim ſcribere ſolebant: vnde chartas noſtras papyrum vocamus. In Geneſi, vbi editio vulgata habet:* Scrutatus es omnem ſupellectilem meam:
Gen.31 *eſt hoc idem vocabulum: vnde quidam vertunt:* Cõtrectaſti omnia vaſa mea. *Dictio altera eſt golah, quæ & tranſmigrationem ſignificat, & captiuitatem: verbum enim galah migrare ſignificat, & captiuum duci. Ea ob cauſam ſeptuaginta trãſtulerunt:* Fac tibi vaſa, αἰχμαλωσίας *Hoc eſt captiuitatis: vt ſit ſenſus: Sume quæcunque vtenſilia captiuis accommodata.*

Vaſa mea protuli quaſi vaſa tranſmigrantis per diem, & veſpere perfodi mihi parietem manu, & in caligine egreſſus ſum, i & in humeris portatus in conſpectu eorum. Et factus [a] eſt ſermo domini manè ad me, dicens, Fili hominis [b] nunquid non dixerunt ad te domus Iſrael, domus exaſperans: Quid tu facis? [c] Dic ad eos, Hæc dicit dominus Deus, [d] Super ducem onus iſtud, qui eſt in Hieruſalẽ, & ſuper omnẽ domũ Iſrael, quæ eſt in medio eorum. Dic [e]: Ego portentũ veſtrũ. Quomodo feci, ſic fiet illis in tranſmigrationẽ & in captiuitatem ibũt, & dux, qui eſt in medio eorũ, [f] in humeris portabitur, [g] in caligine egredietur. Parietem perfodient, vt educãt eum,

eum, [h] facies eius operietur, vt non videat oculo terram. [i] Et extendam rete meum ſuper eum, & capietur in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem, in terram Chaldeorum, [k] & ipſam non videbit, ibique morietur, & omnes, qui circa eum ſunt. Præſidia eius & agmina eius [l] diſpergam in omnem ventum. Et gladium euaginabo poſt eos. Et ſcient, quia ego dominus, quando diſperſero illos in gentibus, & diſſeminauero eos in terris. Et relinquam ex eis viros paucos à gladio, & fame, & peſtilentia [m] vt enarrẽt omnia ſcelera eorum in gentibus, ad quas ingredientur. [o] Et ſcient, quia ego dominus.

a *Et factus eſt ſermo domini mane.*] Id eſt, & poſtridie locutus eſt mihi dominus.

b *Nunquid non dixerunt ad te.*] Ad hoc illud faciebat vt alius ad interrogandũ, quid illud innueret, excitaret.

c *Dic ad eos: Hæc dicit Dominus.*) Id eſt, explica illis parabolam, doce eos, quid ego velim illis hoc vaticinio ſignificare.

Iere 13. d *Super ducem onus iſtud.*] Vaticinium triſte, nuntians
Iſa. 15 futuram calamitaté, appellatur onus. Sic Eſaias: *Onus Babylonis, onus Moab.* Vbi ſe pruaginta modò oraſin, hoc eſt, viſionem contra Babylonem, modò rhima hoc eſt verbum contra Moab. Heſychius ait tunc propheriã appellari onus, cum dominus graue quippiam comminatur, plenum ponderis & laboris, quemadmodum hoc loco aduerſus regem Sedechiam, & Iudæos eum ſequentes. Eſt igitur ſenſus: Hæc prophetia grauem calamitatem denuntians, eſt aduerſus Sedechiam ducem atque regem Hieroſolymæ, & contra populum Iſraeliticum ibi commorantem.

e *Ego portentum veſtrum.*) Ita illis dices: Ego ſum figura & typus ærumnarum, quibus Iudæi miſerè opprimentur. Iuxta id, quod feci, eueniet illis. Et ita factum fuit. Nam Ezechiel oſtendit ſe mitti in exilium ſumẽs vaſa tranſmigrationis, & proficiſcens mœſtus, & dolore laceratus: ſignificans Sedechiam, eiúſque ſequentes migraturos eſſe ex Iudæa in Chaldæam & in acerbum exilium & duram captiuitatem ducendos. Aperuit parietem, per quem fugeret, oſtendens id Sedechiæ euenturum: qui cùm eſſet miſera Babyloniorum obſidione vndique ſeptus, & incredibilibus calamitatibus exagitatus, fugit noctu ex ciuitate, non valens hoſtium viribus reſiſtere, & perfodit parietem ſui viridarij & horti, vt exiret loco abſcondito, & via
Iere. 39. ſubterranea ne à Babyloniis videretur: vt eſt apud Ie-
4. Reg. 25. remiam cap. 39. quarto Regum capite vltimo. Et tamẽ captus eſt ab illis, & variis iniuriis affectus. Nam in campo ſolitudinis Ierichontinæ fuit ab exercitu Chaldæorum comprehenſus, & ductus ad Regem Babylonis in Reblatha, quæ eſt in terra Emath, vbi Babylonius eius filios coram eo occidit, eúmque oculis priuauit, & compedibus vinxit, atque captiuum in Chaldæã adduxit: & omnes Hebræos partim ferro trucidauit, partim in vincula coniecit. Et fuit aula regis igne combuſta, & tota vrbs direptione commiſſa incendio flagrauit.

f *In humeris portabitur.*) Quia mœſtus & debilitatus nõ poterit ſe ſuſtinere. Id vaticinatus fuit Ezechiel, quando ſe humeris famulorũ fecit aſportari. Ideò id, quod paulò antè ſcriptum eſt in nonnullis codicibus: *In humeris portaberis*, rectius videtur, quàm id, quod alij codices habent: *In humeris portabis.*

g *In caligine egredietur.*) Id eſt, noctu, id quod Ezechiel ſignificauit egrediens noctu.

h *Facies eius operietur, vt nõ videat oculo terrã.*) In ſignũ ſcilicet ignominię. Vel deſignatur excæcatio Sedechię.

i *Extendam rete meum ſuper eum.*) Rete & ſagenam appellat exercitum Chaldæorum. Concedente enim domino fuit Hieroſolyma à Babyloniis expugnata, & penitus deleta. Iudæos illos tanquam piſces in profundo flagitiorum pelago voluit Deus capere ſagena quadã, & in terram Babyloniæ mittere, & pro ſagena vſus eſt exercitu Chaldæorum.

k *Et ipſam non videbit.*) Indicat aperte Sedechiæ excæcationem. Ductus eſt Sedechias Babylonem, in qua erat, & ipſam non intuebatur. Babylonia regio eſt Aſiæ maioris, ſic dicta à Babylone vrbe ampliſſima, olim totius Chaldææ capite, & metropoli, à qua etiam magna Meſopotamia, Aſſyriæque pars fuit Babylonia appellata, vt libro ſexto aſſerit Plinius. Fuiſſe vrbem hanc Babylonem à Semiramide conditam oſtendit Strabo, Iuſtinus, Solinus, & multi alij. Beroſus verò ait Belum ſecundum Aſſyriorum regem fundamenta Babylonis feciſſe, poſteà Semiramidẽ auxiſſe eam, & ex oppido vrbem feciſſe. Primum huius vrbis nomen fuit Babel, hoc eſt confuſio, à confuſione linguarum, quæ in eo accidit loco: vt in libro Geneſeos diuinæ li- Gen. 11.
teræ teſtantur. Huius confuſionis meminit Sibylla iis verbis. Cùm omnes mortales vna lingua vterentur, quidam ex iis altiſſimam turrim ædificarunt, cœlum per eam cupientes ſcandere: Deus verò turbines mittens euertit turrim, & propriam ac diuerſam vnicuique tribuit linguam. Vnde contigit vrbem quoque appellari Babylonem. Hæc refert Ioſephus cap. 9. primi antiquitatum. Itaque vrbs appellatur Babylon, regio verò Babylonia. Ad hanc ciuitatem fuit ductus miſer Sedechias, Iudæorum rex, quam incolens non videbat. Eodem modo populus Iudaicus in Babylonica captiuitate cõſtitutus, ſuam perfidiam, cauſam calamitatis ſuæ non videt, & legem veterem manu tenens non intelligit, quoniam velamen, quo operiebatur Moyſes, vt eius faciem non aſpicerent Hebręi, ma-
ner hodie illis in lectione veteris teſtamenti, & vt ait Exo. 34.
diuus Paulus, *velamen poſitum eſt ſuper cor Iudæorum.* 2. Cor. 3.
Cùm autem conuerſi fuerint ad Chriſtum verum Deum, verum hominem, verum Meſſiam, auferetur velamen. Nunc cæci ſunt, & in Babylonica ſuæ infidelitatis captiuitate detenti, à qua nolunt miſeri homines liberari, nec eum recipere, qui eos liberatum venit. Legem Moyſi ſecum portant, exiſtimantes eam eſſe vitam illis tributuram, & non vident inſipientes homines, inde ſibi ipſis mortem conflari, vnde vitam conſequi arbitrantur. Eadem enim lex æternum illis minatur excidium, qui Chriſtum recipere noluerint.
Quemadmodum Vrias literas Dauidis ſecum portãs, 2. Reg. 11.
quibus rex duci exercitus præcipiebat, vt ipſi Vriæ cædem moliretur, exiſtimans magnum aliquid literis afferre, in illis mortem ſibi portauit: ſic perfidi Iudæi ſecum literas Dei portant, quibus ipſi damnantur, & ad mortem ſempiternam ducuntur. Lex & prophetæ, & omnis denique ſancta ſcriptura, qua Iudæi gloriantur, oſtendunt veniſſe Meſſiam eſſéque Chriſtũ Saluatorẽ noſtrum, quẽ ipſi Iudæi ob eorũ inuidiã, & ſuperbiã, & auaritiã, & alia nefaria ſcelera occiderũt. Id quod fuerat antè à diuinis vatibus prædictũ: qui illis qui Chriſtũ recipere nolunt, æternum interitum minãtur. Illud eſt præterea aduertendũ, & magnopere dolẽdum, multos eſſe hodie non ſolũ ex Iudæis, ſed etiam ex Chriſtianis, qui in medio Babylonis collocati, eam non vident. Ba-
bylon mũdus eſt, qui vt verbis vtar diui Ioãnis, *totus eſt* 1. Ioan. 5.
poſitus in maligno. Quid eſt ſuperbia, auaritia, gula, incõtinẽtia, quid deniq; mundus & congeries malorũ, niſi Babylon, & deteſtanda confuſio? Quot hodie in mũdo verſantur qui illum non agnoſcunt? Quot mundi confuſione circounfuſi, ipſam confuſionem minimẽ intuẽ-

Similitudo. tur? Mundus eſt veluti calculorum ludus, vbi ſunt varia latrunculorum genera. Et quemadmodũ hoc in ludo euenit ſæpe, vt ipſi ludentes veluti oculis capti ob nimiam confuſionem non videant, quomodo latrunculos mouere debeant, vt pro eis ſtet ludus, cùm illi, qui extra ludum ſedent, ipſum foris conſiderantes, id rectè perſpiciãt: ſic qui inextricabilibus mundi negotiis implicantur, & ſceleribus imbuuntur, cæcutiunt mentis acie tenebris cooperta, cùm illi qui animum à mundo ſeparatũt, ſéq; in ſolitariã quietẽ receperunt,
Simile. mundi dolos, labores, calamitates, vanitates, & confuſiones acutè intueantur. Vt aliquid videamus, oportet eſſe aliquod interuallum inter oculos & obiectũ, ſic vt intueamur mundum, neceſſe eſt, eſſe aliquam diſtantiã inter nos & illum. Cùm autẽ homines nefarij flagitiis imbuti ſint, mundus ipſe, qui fieri poteſt, vt
Simile. mundũ perſpiciant, ſi inter eos & illum nullũ eſt interuallum? Quẽadmodũ oculus palpebras ſuas perſpicere non valet, quia nullũ eſt inter eum & illas mediũ interiectũ, ita flagitioſi mundũ non vident, quia nulla diſtantia ab illo ſeparantur. Eam ob cauſam in medio Babylonis eam intueri non valẽt, quia ab illa fugere nullatenus volunt, ſed obcæcati à Nabuchodonoſore, à diabolo, à principe huius mundi, in tenebris verſan-
Pſal. 57. tur. De iis ait regius vates: *Super cecidit ignis, & non viderunt ſolẽ.* Hic ignis eſt amor ſui inordinatus & cor-
Sap. 5 ruptus, qui obfundit tenebras, quibus cooperit intellectum, ſi ſe homo ei totum tradit. Hic autem ſol eſt ille, de quo eſt libro ſapientiæ mandatum. *Sol intelligentiæ non eſt ortus eis.* Eſt igitur illius pſalmi ſenſus:
Simile. Homines ſeipſos nimio amore proſequentes in magnis erroribus verſantur: non enim ſunt ſole ſapiẽtiæ illuſtrati, qui igne amoris proprij incenduntur. Comparatur amor cũ igne, quia vt ignis eſt primũ quatuor
Simile. paſſionum, & quemadmodũ *vehemẽs ignis in ſinu celari non poteſt*, vt verbis vtar Salomonis, ſic nec vehemens
Prouer. 6. amor poteſt abſcondi. Hic eſt ignis, qui oues & pue-
Iob. 1. ros Iob incendio conſumpſit: hoc eſt, qui innocentes cogitationes comburit, & pios affectus concremat, & deuorat. Si iuſto Iob materialis ignis opes reuera abſũpſit, quid mirum ſi peccatori ignis proprij amoris animi diuitias cõburat: Hic proprius amor, hæc blãda philautia eſt Dalila illa, quæ Sãloné, hoc eſt quemlibet parũ cordatum hominẽ tradit Philiſtæis, id eſt, appetitibus & deſideriis, qui eũ penitus oculis mentis priuẽt. Et quoniam ex hoc deprauato amore ſui procedit nimia erga varia mundi negotia ſolicitudo, ait diuina
Iud. 16. ſcriptura fuiſſe Sedechiã obcæcatũ in Reblatha, quæ ſonat multitudinẽ. Qui enim Hieroſolymã, qui pacis viſionẽ, qui ſpiritus vnitatem dereliquerat, ſéq; in Reblatha, in multitudinẽ, in mũdi negotia, in varia flagitia contulerat, quid aliud quã mentis & corporis cæcitatẽ ſperabat? Proclus philoſophus in libro de anima & Angelo has voces literis mandauit. Plato & Pythagoras iubẽt fugere multitudinẽ, vt veritatẽ ſimpliciſſimã conſequamur, non ſolũ multitudinẽ exterioris populi, ſed etiã interioris, quæ magis diſtrahit atq; fallit. Hæc ille: quibus oſtẽdit veterũ philoſophorũ ſententia debere nos non ſolũ hominum frequẽtiam, ſed etiam inutilium cogitationũ multitudinẽ vitare, ſi volumus ſummum bonum adipiſci. Sed ſi relicta Hieroſolyma nos in Reblatha contulerimus, erimus à Nabuchodonoſore captiui, & obcæcati, & in vincula coniecti, & ingreſſi Babylonem eã nequaquam intuebimur. Dæmõ nomine Nabuchodonoſoris intellectus eſt etiam per Regem Ammonitarum, qui vocabatur Naas, rectè ſignificatur. Voluit enim dextros oculos eruere viris Galaaditis. Hoc eſt dæmonis officiũ homines obcæcare, id quod efficit omni ei, qui ſe illi committit. O miſerũ illum qui ſe cæcum intelligens, non deponit
cæcitatẽ, miſeriorem qui non intelligit, & tam tetris *1. Reg. 11.*
flagitiis corruptus eſt: vt ipſam cæcitatẽ colat, & reputet acutiſſimum viſum. *Neſcis*, inquit in Apocalypſi
diuus Ioannes, *quia tu es miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, & nudus?* Dic igitur cum pſalmiſta: *Dereliquit* *Apoc. 3.*
me virtus mea; & lumen oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum. Tu qui Hieroſolyma colis, qui mentis acie *Pſal. 37.*
diligenter perpolita oculos tollis ad cœlum diuinaq; myſteria contẽplaris, caue ne deſcendas in Reblatha, oculis captus Babylonis tradaris: Nã ſi cõtempta vnitate fueris in varias turpéſque cogitationes diſtractus, obtẽperabit voluntas effrænato appetitui correctõ ſtãtia, erit ſplẽdor honeſtatis extinctus, & deniq; in medio Babylonis conſtitutus eã haudquaquã intueberis.

l *Diſpergam in omnem ventum.*) Id eſt in omnes quatuor mundi plagas. Nã fugerunt multi ad diuerſas partes, regémq; Sedechiam reliquerunt: multi quorũ ſe contulere in Ægyptũ, vbi fuere à Babyloniis interfecti, qui Ægyptum expugnarunt. Ideò ait Deus: *Et gladium euaginabo poſt eos.* Noluerunt Iudæi Ieremiæ conſilio ac- *Iere. 43.*
quieſcere, illis ſuadenti, ne confugerent ad Ægyptios, vt ipſe narrat capite quadrageſimo tertio.

m *Vt enarrent omnia ſcelera eorum.*) Vt videntes homines eorum flagitia, prædicent iuſtitiam diuinam in eorum punitione.

n *Et ſcient, quia ego dominus.*) Hoc eſt, meam iuſtitiam & potentiam experimento cognoſcent.

s In humeris portabis. *Septuaginta habent*: Super humerum portaberis. *Et ita habet communis editio Cõplutenſis*: In humeris portaberis. *Codices Latini variant, quidam habent actiuè, quidam paſſiuè. Vtrumque poteſt eſſe: ſed ſenſui prophetæ magis conuenire videtur*, portaberis, *in ſignum*, quòd *Sedechias captiuus in humeris portaretur.*

E Et factum eſt verbum domini ad me dicens: Fili hominis [a] panem tuum in conturbatione comede, ſed & aquam tuam in feſtinatione & mœrore bibe. Et dices ad populum terræ: Hæc dicit dominus Deus ad eos, qui habitant in Ieruſalem in terra Iſrael. [a] Panem ſuum in ſolicitudine comedent, & aquam ſuam in deſolatione bibent: [b] vt deſoletur terra à multitudine
F ſua, propter iniquitatem omnium qui habitant in ea. [c] Et ciuitates quæ nunc habitabantur, deſolatæ erunt, terraque deſerta: & ſcietis quia ego dominus. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: [d] Fili hominis quod eſt prouerbium iſtud in terra Iſrael dicentium. [e] In longum differentur dies, & peribit omnis viſio. Ideo dic ad eos, Hæc dicit dominus Deus: [f] Quieſcere faciam prouerbiũ iſtud, nec vulgò dicetur vltrà in Iſrael. Et loquere ad eos, quod appropin-
G quauerint dies, & ſermo omnis viſionis. [g] Non enim erit vltrà omnis viſio caſſa, nec diuinatio ambigua in medio filiorũ Iſrael, quia ego dominus loquar, & quodcumq; locutus fuero verbum fiet. [h] Non prolongabitur amplius, ſed in diebus veſtris domus exaſperans loquar verbũ & faciam illud, dicit dominus Deus. Et factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis, ecce domus Iſrael dicentium, Viſio quam hic videt in dies multos, & in tempora longa iſte prophetat. Propterea dic ad eos. Hæc dicit dominus Deus. Non prolongabitur vltra omnis ſermo meus. Verbum, quod locutus fuerit complebitur, dicit dominus Deus.

a Panem

a *Panem tuum in conturbatione comede.*) Ponit aliam parabolam, qua ſignificat famis & ſitis calamitatem, qua erant Iudæi Hieroſolymæ habitantes opprimendi. Nã in graui obſidione conſtituti ob inopiã victus incredibili fame & ſiti laborarũt: & ob perpetuã fatigationem & laborem in defenſione ciuitatis, nec tempus, nec facultas illis dabatur comedendi. Hoc ſignificauit Ezechiel comedens in conturbatione & tremore, & bibens feſtinanter. Docebat eos Deus ſchematibus, imaginibus, & portentis, vt non ſolùm auditu, ſed etiã viſu futuram ſuam recognoſcerent calamitatem. Non ſolùm diuinorum vatum dicta, ſed etiam facta oracula erant. Id volens Deus ſignificare ait per Oſeã prophetam. *In manibus prophetarum aſſimilatus ſum.* Hoc eſt, in eorum operibus nomine manuum ſignificatis: Adã dormiens fuit Chriſti imago in cruce dormientis, ex cuius latere fuit Eua, hoc eſt eccleſia formata. Dauid Goliam baculo & quinque lapidibus vincens adombrauit Chriſtũ, qui baculo crucis & quinque vulneribus de dæmone triumphauit. Et Ionas tertio die egrediens de ventre ceti Chriſti reditũ ad vitam futurum oſtendit. Eam ob cauſam paulò antè vocatus fuit Ezechiel portentum. Et apud Zachariam inducit Dei Angelus ita loquẽs magno ſacerdoti: *Audi tu, & amici tui, qui habitant coram te, quia viri portendentes ſunt*: vel vt poteſt transferri ex Hebræo *quia viri portentorum ſunt*: id eſt, viri, qui ſignis & factis ſuis ventura prænuntiãt.

Oſ. 12.

Gen. 2.

1. Reg. 17.

Ionæ 2.

Zach. 3.

b *Vt deſoletur terra à multitudine ſua.* Per multitudinẽ intelligit diuitias & opes vel hominum frequentiam.

c *Et ciuitates quæ nunc habitantur.* Nimirum ab Hebræis in terra Iudeæ.

d *Fili hominis quod eſt prouerbium iſtud?*) Prædictarum calamitatum acceleratio prædicitur. Impij Iudæi aſſerebant nunquam, aut poſt tempora ferè infinita implendas eſſe Ieremiæ & Ezechielis vaticinationes. Et eas irridentes aiebant: *In longum differentur dies, & peribit omnis viſio.* Ac ſi dicerent: In mundi fine euenient, quæ à diuinis vatibus prædicũtur, aut omnino peribit eorũ prophetia, quã ipſi viſionẽ appellant. Traducebãt in prouerbium, & velut in fabulam diuina oracula. Sed multò aliter ac putabant omnia illis euenêre.

e *In longum differuntur dies.*) Hæc longitudo non refertur ad tempus, ſed ad numerum, non vt longi ſint dies ſed multi. Ita in pſalmo: *Domum tuam decet ſanctitudo domine in longitudine dierum.*

Pſal. 92.

f *Quieſcere faciam prouerbium iſtud.*) Id eſt, breui eos calamitatibus opprimam, eorúmque ciuitatem. Et tunc intelligent falſum eſſe eorum prouerbium, veras autem eſſe diuinorum vatum prophetias.

g *Non enim erit vltrà omnis viſio caſſa.*) Non erit prophetia vana, non fruſtrabitur effectu ſuo.

h *Non prolongabitur vltrà.*) Oſtendit oraculum hoc citò effectum ſuum habiturum, iamque imminere Hieroſolymę vaſtitatem.

1 Panem ſuum in ſolitudine comedent.) *Codices Latini correctiores habent.* In ſolicitudine. *Dictio Hebraica ſolicitudinem ſignificat, & trepidationem.*

2 Neq; diuinatio ambigua.) *Pro ambigua eſt in Hebræo* חלק *chalac, à verbo* חלק, *quod ſignificat blandiri, Id, quod nos habemus capite 29. Prouerbiorum.* Homo qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus eius: *poterat ita ad verbum transferri ex Hebræo*: Homo qui blanditur proximo ſuo extendit rete greſſibus eius. *Quaſi dicat: Officium adulatoris eſt dare operam vt blanditiis ſuis homines capiat, & vinctos teneat.* „ *Vnde ait Chryſoſtomus: Quemadmodum oratoris finis eſt dictione perſuadere, & medici medicina ſanare, ita adulatoris finis eſt ſuauiloquio decipere. Et Seneca, Malum, inquit, hominem blandè loquentem agnoſce tuum laqueũ eſſe. Ad hoc verbo chalac iſt id, quod impij dicebant diuinis vatibus apud Eſaiam*: Loquimini nobis placentia. *Ac ſi dicerent*:

Pro. 29.

Eſa. 30.

Delinite nos illecebris, & verbis blandis, audientique grata. Nolumus veritatem audire, quæ nobis aſpera videtur. Significat etiam verbũ hoc diuidere, & ſeparare, quoniam qui blanditur homini, eúmque decipit adulationibus, à ſeipſo ſeparat & diuidit, vt ſeipſum nec videat nec cognoſcat, ipſe à ſeipſo ſeparatus & alienatus qui fieri poteſt, vt ſeipſum cognoſcat? Eam ob cauſam Plato in Phædro adulatorem appellat feram humano generi peſtilentem, ſimilemque eſſe aſſerit impuro dæmoni animos incautos funeſtis epulis fouenti: & ſordibus noxiis coinquinãti. Et in Menexeno eum cum præſtigiatore comparat & venefico. Eſt quidem adulator omni latrone deterior & capitalior quoniam non ſolùm pecuniam, ſed rationis iudicium ſurripit & aufert. Eam ob cauſam prohibebat Deus in lege veteri offerri mel in ſacrificiis, quia per illud dulcis adulatio ſignificatur. Qui enim blandimentis & adulationum dulcedine perfunduntur, myſteriorum Dei dulcedinem non ſentiunt. Quamobrem paſcha comedebatur cum amaritudine, quòd ſit auſtera diſtrictio veritatis. Duo ſunt genera perſecutorum, inquit Auguſtinus, vituperantium & adulantium, ſed plus perſequitur lingua adulatoris, quàm manus perſecutoris. D. Hieronymus, Nihil eſt inquit, quod ita facilè corrumpat mẽtes hominum quam adulatio. Et rurſum: Nos ad patriam feſtinantes mortiferos Syrenarum cantus ſurda aure tranſire debemus. Et rectè quidem, nulla eſt enim muſica auribus dulcior & ſuauior, quàm adulatio, ſed nulla pernicioſior & peſtilentior. Id intelligẽs Dauid aiebat: Corripiet me iuſtus in miſericordia, & increpabit me, oleũ autẽ peccatoris non impinguet caput meum. *Explicans D. Gregorius verba hæc ait: Tũc oleum peccatoris caput alicuius impinguat, cùm demulcet mentem fauor adulantis. Quemadmodum oleum flammam ignis accendit, ſic adulatio erroribus fomentum adminiſtrat. Ne credas adulatori, quoniam ſub amici ſuauiſſimi perſona eſt acerrimus inimicus. Vt ſpeculum quicquid obiicitur, imitatur, & intuentium imagines repræſentat, ſed vice verſa, nam dextrum repræſentat ſiniſtrum, ſiniſtrum verò dextrum, & reſpicientem Orientem verſus refert ad Occidentem, ſic adulator & voce & geſtu te imitatur, ſi rides, cachinnatur, ſi ploras lachrimas fundit, ſi detrahis de aliquo, eundem ille vulnerat maledictis, ſi te laudas, mirificis teipſum laudibus effert. Verſatili ingenio ſuo huc atque illuc ſeipſum torquet & flectit. Cum triſtibus agit ſeuere, cum remiſſis iucunde, cum ſenibus grauiter, cum iuuentute comiter, cum facinoroſis audacter, cum libidinoſis turpiter. Habet denique permulta magna non expreſſa ſigna amicitiæ, ſed adumbrata. Sed omnia verſat, & deludit, & tranſuerſum agit, & retrorſum conuertit. Si Orientem intueris, te repræſentat, ſed ad Occaſum intuentem. Te præſentem laudat, abſentem irridet. Huic tali accommodari poteſt tritum illud vetuſtate prouerbium natum ex apologo Auiani*: Ex eodẽ ore calidũ & frigidũ afflatus: *Refert libro 2. Plinius fontem eſſe in Dodona, qui faces extinctas accendat, accenſas extinguat, ſic adulator bilinguis modò laudibus extollit, modo iniuriis deprimit. Id intelligebat D. ille vates Eſaias, cùm Deũ ita loquentẽ inducebat*: Popule meus qui te beatũ dicunt, ipſi te ſeducunt. *Et iterum.* Væ qui dicitis bonũ malum, & malum bonum. *Et pſalmographus*: Qui loquũtur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. *Et alibi*: Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus benedicetur. *Vel, vt vertit paraphraſtes Chaldæus*, Lætatur impius ſuper concupiſcentia animæ ſuæ, & qui benedicit hominem raptorem, reiicit Deum. *Et Salomon in prouerbiis*: Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula blandientis: *Nam quem coram prædicat, retrò vituperat. Vnde ait D. Paulus*: Nec aliquãdo fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis. *Hanc adulationem & fallaciam reprehẽdis his verbis in epiſtola ſua D. Iacobus Apoſtolus*: Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. Nõ oportet fratres mei ita fieri. Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam: *Hæc Apoſtolus Chriſti in adulationis vituperationẽ, quia audientes ſeducit, eiſque iudicium eripit. Ex quo effectum*

Leuit. 2.

Pſal. 140.

Simile.

Similitudo.

Simile.

Eſai. 5.

Eſa. 5.

Pſal. 27.

Pſal. 9.

Pro. 27.

Gala. 2.

Iac. 3.

eſt vt verbum Hebraicum chalac, blandiri ſeu adulari ſignificet & diuidere, atque dubitare, eſt enim adulator diuiſor, & dubius atque ambiguus, quoniam ſeipſum cum tẽpore mutat, ille autem qui adulationibus delinitur, à ſeipſo eſt diuiſus &
Oſe. 10. *alienatus. Id quod eſt apud Oſ a.* Diuiſum eſt cor eorũ, *poterat verti:* Delinitũ eſt cor eorom: *eſt enim ibi verbũ hoc chalac. Ex hac verbi æquiuocatione fluxit interpretũ varietas in hoc Ezechielis loco: nã cõmunis trãſlator vertit:* Nec diuinatio ambigua. *Pagninus autẽ* Nec diuinatio blãdiens. *Alij* Nec diuinatio blanda. *Poterat verti* Nec vaticiniũ adulatorium. *Septuaginta habent:* οὐκ ἔσονται ἐν συνέσει: *Hoc eſt,* & diuinans quæ ad gratiam: *vt ſit ſenſus: Non erit vltra prophetia aliqua falſa, nec erit propheta, qui ea, quæ ad hominum gratiam aucupandam faciunt, vaticinetur.*

A R G V M E N T V M.

Inuehitur in eos, qui verbis dulcibus ſeducebant populum, tantumque ſibi aſſumebant & arrogabant, vt ſe eſſe diuinos vates falsò & impudenter aſſererent, cùm nullam à Deo haberent viſionem, nullam reuelationem, nullum vaticinium. Quin potius verorum prophetarum oculis nullam eſſe adhibendam fidem affirmabant. Arbitrabantur nihil eſſe præſtantius, quàm poſſe dicendo tenere hominum cœtus, etiam contra diuina præcepta, mentes allicere, voluntates impellere quò vellent, vnde autem vellent deducere. Promittebat ſe opem laturos eſſe ſupplicibus, luctu leuaturos afflictos, & in pace perpetua eſſe homines in ciuitate retenturos. At omnia hæc vana erant, & fallacia, & credentibus ea interitum machinantia, nam totam horum cogitationum ſpem acerbiſſimæ calamitates fefellerunt.

C A P V T XIII.

A E T factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis [a] vaticinare ad prophetas
Iſrael, qui prophetant, [b] & dices prophetantibus de corde ſuo. Audite verbum do-
Ioſe. 14. mini. Hæc dicit dominus Deus. Væ prophetis inſipientibus, [c] qui ſequuntur ſpiri-
tum ſuum, [d] & nihil vident. [e] Quaſi vulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael erant. [f] Nõ
B [g] aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael, [h] vt ſtaretis in prælio [i] in
die domini. [l] Vident vana & diuinant mendacium, dicentes: [x] Ait dominus, cum dominus
non miſerit eos, [l] & perſeuerauerunt confirmare ſermonem. Nunquid non viſionem vanam
vidiſtis, & diuinationem mendacem locuti eſtis: Et dicitis: Ait dominus, cùm ego non ſim
locutus. Propterea hæc dicit dominus Deus.

E X P L A N A T I O.

a *Vaticinare ad prophetas Iſrael.*) Id eſt, argue & obiurga vaticinatione tua falſos prophetas, qui blãdiẽtes Iſraelitis læta illis, & grata nũciãt, cùm a Deo ſpiritũ nõ habeãt vaticinandi. Prophetas falſos appellat prophetas, nõ quòd prophetæ ſint, ſed quòd vulgò prophetæ vocarẽtur: quemadmodũ in variis diuinarũ literarum locis prophetæ Baal. Et diuus Paulus in epiſtola ad Ti-
Tit. 1. tum, Epimenidem Cretẽſem poetã vocat prophetam, dicens: *Dixit quidam ex illis proprius ipſorum propheta: Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.* Non deſunt tamẽ, qui prouerbiũ hoc referant ad Callimachũ Cyreneũ. At verè & propriè prophetæ illi ſunt, de qui-
Pet. 1. bus ait Apoſtolorũ princeps in ſecũda epiſtola ſua: *Nõ voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.*

b *Et dices prophetantibus de corde ſuo.* Explicat de quibus prophetis loquebatur, nimirum de illis, qui nec diuina reuelatione nec inſpiratione, ſed propria cogitatione & voluntate ea vaticinantur, quæ deſiderant, ſuaque ſomnia pro veris oraculis obtrudũt. De quib' ait Deus per Ieremiam: *Nolite audire verba prophetarũ, qui decipiũt*
Iere. 23. *vos, viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore domini.*

c *Qui ſequuntur ſpiritũ ſuũ.* Nõ Dei. De rotis, per quas
Sup. 1. fideles ſignificãtur dixerat, primo capite in hunc modũ Ezechiel: *Cùm ambularent animalia, ambulabant pariter rotæ iuxta ea. Quocumque ibat ſpiritus, rotæ pariter eleuabãtur, ſequentes eum: ſpiritus enim vitæ erat in rotis.* Hæ rotæ ſpiritũ vitæ, volũtatẽque Chriſti ſequebãtur: ideo eleuabãtur à terra, & ferebantur in ſublime: hi autem, in quos inuehitur noſter vates, nõ Dei ſpiritum ſequebãtur, ſed propriũ & fallacẽ: quã ob causã terræ adhære-
Ioan. 11. Pſal. 142 bãt. Felices illi, quorũ Chriſtus dux eſt, qui ſequuntur ſpiritum eius, qui ait: *Ego ſũ reſurrectio & vita. Spiritus tuus domine,* inquit regius vates, *deducet me in terram re-*
Pſal. 118. *ctam.* Et rurſum: *Deduc me domine in ſemitam rectam.* Cupiebat Deũ habere ductorẽ, vt omnes ſuas viuendi rationes ad nutũ diuinæ legi ipſe Deus dirigeret, cumque ab omni ſcelere integrũ, purũmq; cõſeruaret, quo
Exo. 13. poſſet ad cœleſtẽ patriã tandẽ peruenire. Id adumbrabat columna Dei, quæ populum ducebat, vt Ægyptum relinquẽs poſſet ad verã promiſſionis terrã penetrare. Quî enim fieri poteſt, vt abſque Deo duce cœlũ ingrediamur: Eam ob causã alloquẽs Moyſes Deum aiebat:
Exod. 3. *Si non tu ipſe præcedas, ne educas nos de loco iſto.* Et Eſaias
Eſa. 52. iuſtos in hũc modum alloquitur: *præcedet vos dominus, & congregabit vos:* Nos igitur non ſpiritũ noſtrum, ſed
Ioan. 8. Chriſtum ſequamur aientẽ: *Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ.*

d *Et nihil vident.* Id eſt, nihil illis reuelat Deus, quod populo annunciẽt. Dici prophetiã viſionẽ diximus capite primo. Vel *nihil vidẽt*: hoc eſt, tenebris flagitiorũ circũfũdũtur. Quî fieri poteſt, vt ſpiritualiter videant, quod lucẽ diuinã amiſerũt, de qua dicẽtẽ: *Ego ſũ lux mũdi.*

e *Quaſi vulpes in deſerto.* Appellat eos fallaces, omnia mẽdaciis ac fraudibus peruertẽtes. Vt vulpes inſidian-
Simil. tur auibus domeſticis, ſic illi familiares ſuos decipere conabãtur. quidã vertũt: *quaſi vulpes in maceriis.* Latent enim vulpes in vinearum maceriis, vt inſperatò prodeũtes eas vaſtẽt. Eodẽ modo hypocritæ malitiã ſuam ſub virtutis tegumento operiũt, vt cùm vires & tẽpus
Simile. habuerint, incautis aliis inferãt detrimẽtũ. Vipera quãuis peſtilens, dũ tamen frigore torpet, tutè tractatur, nõ quòd deſit venenũ, ſed quod illud nõ poſſit exercere. Sic hypocritis pernicioſis ad impia facinora ſua executioni mãdãda tẽpus deeſt aliquãdo & poteſtas nõ voluntas, quæ indies creſcit. Ideo danda opera eſt, vt ſtatim in principio capiãtur, ne eorũ flagitia in immẽ-
Cant. 2. ſũ augeãtur. Id quippe eſt, quod ait ſpõſus in Canticis: *Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.* Viro ſapienti, vita ſua vinea ſua eſt, plena vitibus virtutum, & botris bonarũ actionum: vinea impij tota ſpinis ſyluescit. Peſſima vulpes hypocrita eſt, & blandus adulator. Dabit autem vir iuſtus operam vt illos Deo caput monitis ſalutaribus, precibus feruentibus, beneficiis præſtantibus, ne ſpirituales vineæ, cultæ, & fructiferæ
Simile. deuaſtentur. Vt pellis vulpis in pretio eſt, caro autem nihil valet, ſic exteriora hypocritæ magni æſtimantur, interiora autẽ nihil pẽdũtur. Volẽs Carbo prudẽs homo Syllã crudelẽ & fallacem vocare, aiebat, vt refert Plutarchus, eũ leonẽ eſſe & vulpem. Et Lyſander ad-

denda-

dendum eſſe vulpinum exuuium, cùm Leonis nihil efficeret, aiebat, per vulpem intelligebat hominem vafrum, & verſipellem, & dolos ſub virtutum tegumento conflantem, & vt vno verbo comprehendam, hypocritã. Vnde fluxit vetus prouerbiũ, *Vulpes annoſa haud* Mat. 8. *capitur laqueo.* Explicãs diuus Cyrillus locũ illũ euãgelij: Luc. 9. *Vulpes foueas habẽt, & volucres cæli nidos, filius autem hominis nõ habet, vbi caput ſuũ reclinet.* Quæ verba Deus dixit cuidã dicẽti velle eũ ſequi, intelligit per vulpem hypocriſim, per auẽ iactantiam. Acſi diceret Chriſtus: Cùm vulpes & volatilia in corde tuo habeãt mãſionẽ, qui fieri poteſt, vt in te Chriſtus requieſcat? non eũ ſequitur hypocrita, nec arrogans. Hypocrita eſt pomum Simile. foris pulchrum, intus verò corruptum, & totum labefactatũ. Arrogãs eſt populus arbor procera quę fertur in ſublime, ſed nullum fructũ producit. Cùm Herodes vellet per ſummum ſcelus Chriſtum occidere, flagitiũ hoc virtutis ſpecie occultaret, dixit Chriſtus illis, qui hoc ad illum referebãt. *Ite & dicite vulpi illi, &c.* Et diſ- Luc. 13. Matt. 7. cipulis ſuis: *Attẽdite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoſcetis eos.* De iis ait Apoſtolus in 2.Tim. 3 epiſtola ſecunda ad Timotheũ: *Speciem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes.* Et in ſecunda ad Corin- 2.Cor. 11 thios. *Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis:* non ergo eſt mirum, ſi miniſtri eius transfigurentur, velut miniſtri iuſtitiæ, quorum finis erit ſecundum opera eorum. Iob 13 Iob, *Spes,* inquit, *hypocritæ peribit: non ei placebit vecordia ſua, & ſicut tela aranearum fiducia eius.* Et rurſum: *Gaudiũ* Iob 20. Pſal. 54. *hypocritæ ad inſtar puncti.* Et pſalmographus: *Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, ipſi autem ſunt iacula.* Eam ob Luc. 12. cauſam ſunt magnoperè euitandi. Vnde aiebat Chri- Pythagoræ ſimbolum. ſtus: *Attendite à fermento phariſæorũ, in quo eſt hypocriſis.* Pythagoras non ob aliam cauſam aiebat, non eſſe ea guſtanda, quibus nigra erat cauda, niſi vt nos doceret eſſe hypocritarũ inſidias declinandas. Et ſi enim candorem & animi puritatem prima facie habere videantur, cauda tamen & finis tetra eſt, & propoſitum deprauatum. Dulces ſunt verbis, ſed ita dediti vitiis, vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio. Infelices homines, furiis deprauatæ conſcientiæ cruciati: induunt perſonam ſanctorum, intus autem alunt alta mente dolos, quibus ipſi torquentor. At magna voluptas eſt æqualem ac parẽ verbis & cæremoniis vitam agere, atque ita viuere, vt omnis oratio moribus conſonet, & exteriora cum interioribus cohæreant. Qui ita vitam degunt, cum ouibus poſſunt comparari, non autem cum vulpibus, quemadmodum hypocritæ, de quibus hîc ait noſter Ezechiel. *Quaſi vulpes in deſertis.*

f *Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael.*] Non increpaſtis populum, noluiſtis eius ſceleribus reſiſtere, quibus Deus offendebatur: nec oppoſuiſtis vos tanquam murum Deo irato, ne populum vaſtaret. loquitur cum falſis prophetis munus verorũ prophetarum non exercentibus, eſt autẽ officiũ viri iuſti, qui à Deo habet ſpiritũ vaticinãdi, eos, qui in errore verſantur, arguere, & pro illis preces fundere Eſa. 58. ad dominum, præſertim ſi eſt eorum præſul, & in dignitate conſtitutus. Eſaiæ dicebat Deus: *Annuntia populo meo ſcelera eorum & domui Iacob peccata eorum.* Et 2.Tim. 4. diuus Paulus Timotheo: *Argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Quòd autem ſe debeat opponere pro muro iræ diuinæ, vt in ſe potiùs recipiat ictus, & ignea machinarum iacula, indicat Moyſes, qui Deo irã Exo. 32. ſuam aduerſus rebellem populum oſtendenti aiebat: *Quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui.* Et paulò pòſt. *Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quẽ ſcripſiſti.* Et diuus Paulus. *Optabam* Rom. 9. *ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis:* Cùm Iu- Nu. 16. dæi ob impia ſcelera ſua incẽdio flagrarẽt in deſerto, & ingratitudinis ſuæ pœnas luerẽt: cucurrit Aaron ad mediam populi multitudinem, qui igne à Deo miſſo conſumebatur, & obtulit thymiama, ſtanſque inter mortuos & viuos precationes ardentes pro populo ad dominum fundebat. Et ita plaga ceſſauit. Poſuit enim Sap. 18. ſe pro muro, & irã Domini detinuit, eũmque lachrymis profuſis placauit. Ad hanc hiſtoriam alludit his verbis liber Sapientiæ. *Properans homo ſine querela deprecatus eſt pro populis, proferẽs ſeruitutis ſuæ ſcutum orationẽ, & per incenſum deprecationem allegans reſtitit iræ, interſectis, & amputauit impetum, & diuiſit illã, quæ ad viuos viam ducebat.* Feruentes preces dominum mouent, & quaſi Exo. 32. ligant. Vnde ille dicebat Moyſi pro populo oranti: *Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos.* Et Ieremiæ: Iere. 7. *Ne obſiſtas mihi.* Hoc intelligens Eſaias triſtes illas & Eſai. 64. queribundas voces emittebat: *Non eſt Dominus, qui inuocet nomen ſuum, qui conſurgat, & teneat te.* Poſſunt etiam hæc Ezechielis verba referri non ad falſos prophetas, ſed ad vrbis præfectos & gubernatores, qui falſa prophetantes non puniebant. Eſtque metaphora ſumpta à re bellica, cùm enim hoſtes partem muri euertunt, oportet, vt ciuitatis cuſtodes ſe ponant in muri rupturis, ſintque loco muri obſeſſis. Et tunc eſt ſenſus, Pſeudoprophetæ irruerunt in murum, impetum fecerunt in vrbem, eius ambitum diruerunt docentes falſa: vos autem, qui ad omnes eorum impetus authoritatem veſtram veluti munitiſſimum murum opponere deberetis, tacuiſtis, illis reſiſtere nolentes. Diuus Gregorius in Paſtorali, ſecunda parte, cap. 4. ita ait: Ex ,, aduerſo quippe aſcendere, eſt pro defenſione gregis ,, voce libera huiuſmodi poteſtatibus contraire: & in ,, die Domini in prælio ſtare, eſt prauis decernantibus ,, ex iuſtitiæ amore reſiſtere. Paſtorem enim recta ti- ,, muiſſe dicere quid eſt aliud, quàm tacendo terga præ- ,, buiſſe? Qui nimirum ſi pro grege ſe obiicit, murum ,, pro domo Iſrael hoſtibus opponit. Hæc ille, quæ ſunt in ſacros canones relata. 43. diſt. capit. 1.

g *Vt ſtaretis in prælio:*] Precibus dimicantes, & Dei iræ obſiſtentes. Vel nõ pugnaſtis cõtra pſeudoprophetas.

h *In die Domini.*] Dies Domini appellatur tempus illud quo ille inimicos ſuos grauiter punit, oſtendens iuſtitiam ſuam. Eam ob cauſam dies vltimi iudicij dies Chriſti à diuo Paulo in epiſtola ad Philippenſes ap- Philip. 2. pellatur: quoniam impii in pœnas æternas relegabuntur. Vocatur etiam in diuinis literis vaſtitas, grando turbo confringens, ventilabrum, aqua diluuii, flagellum inundans, & aliis eiuſmodi nominibus.

i *Vident vana.*] Mutat perſonas more prophetico: nunc alloquebatur eos modò loquitur de illis.

k *Ait Dominus.*] Hic erat modus loquẽdi diuinorũ vatũ quẽ falſi prophetæ ſibi aſſumebant, & arrogabant.

l *Et perſeueranerunt confirmare ſermonem.*] Hoc eſt, permanent in fraudibus ſuis, perſuadentes populo vera eſſe, quæ dicunt.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. XIII.

1 Non aſcendiſtis ex aduerſo.] *In Hebræo eſt non aſcendiſtis,* בפרצות *bapareſoth, à verbo* פרץ *parats, ſiue pharats, quod ſignificat diuidere, & euertere, vt 2. Regum 5.* Di- 2.Reg. 5. uiſit Dominus inimicos meos coram me. *Quod poterat etiam verti.* Diſſipauit *ſeu* euertit Deus inimicos meos coram me. *Cùm Thamar geminos filios in vtero haberet, & in partu prius appareret manus eius, qui vocatus eſt* Gen. 38. *Zara, & tamen Phares prius natus eſſet, dixit illi obſtetrix.* Quare diuiſa eſt propter te maceria? *Acſi diceret: Cur diuiſiſti tibi ſecundas? Cur rupiſti mẽbranã, quæ operiebaris, vt prodires ante fratrẽ tuũ? Membrana illa, qua infantulus in vtero matris coopertus eſt, quam Latinus interpres maceriam appellauit, Hebraicè dicitur pheres, hoc eſt diuiſio ſeu ruptura,*

quòd rupta illa prodire soleat infans. Thargum ita hunc locum vertit: quam magna fortitudo fuit tibi, vt præualeres? *Ideo infans ille vocatus est Phares, hoc est, diuidens, ab hoc verbo pharats. Vnde pharisæi hoc est diuisi, quia erant ab aliis hominibus separati. Ideo poterat verti locus hic Ezechielis.* Nõ aſcendiſtis ex diuiſo. *Sed quoniam qui diuiſi ſunt & diſcordes aduerſi ſunt, ideo meritò Latinus interpres tranſtulit:* Non aſcendiſtis ex aduerſo. *Pagninus vertit:* Non aſcendiſtis in fracturas. *Brixianus:* Non aſcendiſtis per interruptiones. *Poterat verti:* Non aſcendiſtis per diuiſiones. *Et omnes hæ tres verſiones in eandem recidunt ſententiam. Vt dicat Deus: Falſi prophetæ veluti vulpes ruperunt maceriem, vt vineam meam deuaſtarent, vos autem vrbis gubernatores non poſuiſtis, vos in rupturis & diuiſionibus parietis, ne vulpes in vineam introirent: ſed omnia vaſtare permiſiſtis. Septuaginta habent:* οὐκ ἴστησαν ἐν στερεώματι. *Hoc eſt, non ſteterunt in firmamento. Ac ſi diceret: Non fuerunt conſtantes in virtute, non habuerunt ſtabilitatem, nec firmitatem. Huiuſmodi ſunt qui non ædificarunt domum ſuam ſuper petram, de qua ait Apoſtolus:* Petra autem erat Chriſtus: *ſed ſuper arenam, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & cecidit domus illa. At de viro iuſto & conſtante ait dominus apud Matthæum:* Aſſimilatur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram. *Hic poterit canere cum Dauide:* Statuit ſuper petram pedes meos, & direxit greſſus meos. *Proprium autem conſtantiæ eſt ferre ſapienter caſus aduerſos, retinere in rebus ſecundis temperantiam, & in aſperis dignitatem, mortem propter Chriſtum contemnere, eſſe ad omnes dolores paratum, nullam ob cauſam virtute dimoueri, nihil quod homini accidere poſſit intolerandum putare. Qui hac conſtantia munitus migrauerit è vita, gloriam immortalem conſequetur: nam vt ait apud Matthæum Chriſtus Deus noſter.* Qui perſeuerauerit vſque ad finem, hic ſaluus erit.

1 Cor. 10.

Quia locuti [a] eſtis vana, & vidiſtis mendacium, [b] ideo ecce ego ad vos, ait Dominus Deus: [c] & erit manus mea ſuper prophetas, qui vident vana, & diuinant mendacium. In conſilio populi mei non erunt, [d] & in ſcriptura domus Iſrael non ſcribentur, [e] nec in terram Iſrael ingredientur, & ſcietis, quia ego Dominus Deus. Eò quòd deceperint populum meum [f] dicentes, pax, & non eſt pax. [g] Et ipſe ædificabat parietem, illi autem [i] liniebant eum luto abſque paleis. [h] Dic ad eos, qui liniunt abſque temperatura, quòd caſurus ſit. [i] Erit enim imber inundans, & dabo lapides pergrandes deſuper irruentes, & ventum procellæ diſſipantem, ſiquidem ecce cecidit paries. Nunquid non dicetur vobis, vbi eſt litura, quam liniſtis? Propterea hæc dixit Dominus Deus. Et erumpere faciam ſpiritum tempeſtatum in indignatione mea, & imber inundans in furore meo erit, & lapides grandes in ira in conſummationẽ. Et deſtruam parietem, quem liniſtis abſque temperamento, & adæquabo eum terræ, & reuelabitur fundamentũ eius, & cadet, [k] & conſumetur in medio eius, & ſcietis, quia ego ſum Dominus. Et cõplebo indignationem meam [l] in pariete, & in his, qui liniunt eum abſque temperamento, dicámque vobis: Non eſt paries & non ſunt qui liniunt eum. Prophetæ Iſrael qui prophetant ad Ieruſalem & vident ei viſionem pacis, & non eſt pax: ait Dominus Deus.

a *Quia locuti eſtis vana, & vidiſtis mendacium.*) Hoc eſt, quia vos ò pſeudoprophetæ ſeduxiſtis populum, & vaticinati eſtis mendacium.

b *Ideo ecce ego ad vos.* Qui dixiſtis: Dominus loquitur nobis, modò me audietis vobis loquentem, ſed longè diuerſo modo. Id enim quod vobis dico, eſt eſſe vos mihi daturos pœnas flagitiorum veſtrorum. Vel ſic: *Ecce ego ad vos ſubauditur:* venio, vt in vos animaduertam. Apoſiopeſis figura eſt, quam Latini reticentiam vocant: cum intra nos ſupprimimus ea, quę dicturi videmur. Paraphraſis Chaldæa habet. *Miſſurus ſum iram meam aduerſum vos.*

c *Erit manus mea ſuper prophetas, qui vident vana.*) Hoc eſt, grauiter caſtigabo falſos prophetas. Ponere manũ ſuper aliquem Hebraiſmus eſt, quo punitio ſignificatur, vt in pſalmo: *Eleuauit manum ſuam ſuper eos.* Et

Pſal. 150. Sopho. 2.

apud Sophoniam: *Extendet manum ſuam ſuper Aquilonem, & perdet Aſſur.* Qua de re alibi diſſerui. Ideo Pagninus vertit: *Erit percuſſio mea ſuper prophetas.*

x *In concilio populi mei non erunt.*) Id eſt, delebuntur de cœtu populi Iſraelitici. Erũt interſecti, & luent morte ſua pœnas fraudum ſuarũ. Vel, non erũt in cœtu beatorum: erit illis iter ſecluſum à concilio ſanctorum.

d *In ſcriptura domus Iſrael non ſcribentur.*) Quando Iudæi rediere à Babylonica captiuitate, fueréque in priſtinam illam dignitatem reſtituti, quam animo retentam, longo interuallo intermiſſam reuocarũt, ſcripſerunt nomina ſua in catalogo quodam & familias & progenies, vt poſſet vnuſquiſque maiorum ſuorum hereditatem recuperare, vt eſt in libro Eſdræ literis mandatum. Voluerunt etiam omnia illa ſcribere, vt eſſent venturæ poſteritati monumentis illis conſignata. Et quoniam ſciebat Ezechiel falſos illos prophetas eſſe à Babylonis interficiendos, & non eſſe in patriam redituros, ideo ait non eſſe ſcribendos in libro Hebræorum. Vel ſic: Non erunt in libro iuſtorum: de quo aiebat Moyſes: *Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facies, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti.* Hic eſt liber vitæ, de quo ait regius vates: *Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Philippenſes: *Cum Clemente, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro vitæ.* Et Chriſtus Deus noſter diſcipulis ſuis: *Gaudete, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis.* qui Chriſtum ſequuntur, ſcripti ſunt in cœlo, qui abſtrahuntur ab illo in terra. Vnde ait Ieremias cõferẽs cũ Deo ſermones ſuos: *Recedentes à te Domine in terra ſcribentur.*

1. Eſd. 2. Exo. 32. Pſal. 68. Phil. 4. Luc. 10. Ierem. 17.

e *Nec in terram Iſrael ingredientur.*) Nimirum, poſt reditum à Chaldæa. Poteris per terram hanc intelligere cœleſtem patriam, veram promiſſionis terram. De qua ait regius vates. *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Et diuus Paulus: *Feſtinemus ingredi in illam requiem.* Et Chriſtus apud Mathæum. *Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram.* Hæc eſt cœleſtis regio, mentium beatarum domicilium, quam illi incolunt, qui in gratia migrarunt ex hoc mundo, qui tum verè viuunt, cùm è corporum vinculis euolant: noſtra enim, quæ dicitur vita, mors potiùs eſt. Hanc patriam appetebant antiqui patres, ad has cœleſtes manſiones, & æternas illas ſedes ardenter aſpirabant viri iuſti, de quibus ait diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: *A longè eas aſpicientes, & ſalutantes & confitentes peregrinos ſe eſſe & hoſpites ſuper terram. Qui hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſiquidem illius meminiſſent, de qua exierant, habebant vtique tẽpus reuertendi, nunc autem meliorẽ appetunt, id eſt, cœleſtem.* Hæc diuinus Paulus: quibus ſignificat veteres illos patriarchas fide, & charitate præſtãtes ſpẽ habuiſſe poſt huius vitæ calamitates

Pſal. 26. Hebr. Mat. Hebr.

mitates & labores migrandi aliquando in otas illas beatiſſimas vbi dulciſſima concordia, placidiſſima trãquillitas, & iucundiſſima voluptas vigent, vbi numen illud ſanctiſſimum non guttam & ſtillam, ſed admirabilem ſuauitatis abundãtiam, & fluuios æternorum gaudiorum dulciſſimos ſanctis eo fructibus ex vbertimo ſuæ bonitatis ſonte perfundit. Hoc perſpiciens

35 animo diuinus atque regius pſaltes concinebat: *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.*

f *Dicentes: pax, pax, & non eſt pax.*] Dicebant populo falſi prophetæ: *Erit vobis pax: quia non venturi ſunt Babylonij oppugnatum vos.* Et licèt veniant, nihil illis proderit. At multò aliter euenit. Ideo ait propheta: *Et non eſt pax.* Eodem modo apud Ieremiam. *Pax, pax. Et non erat pax.*

Iere 6 g *Et ipſe ædificabat parietem:*] Populus ipſe deceptus promiſſionibus pſeudoprophetarum ædificabat muros & domos, acſi nulla ei ætas eſſet finem allatura. Fidebant Iudæi muro vrbis, loci natura, & hominũ ingenio muniti, Dei autem oracula contẽnebat. Pſeudo prophetæ autem liniebant eum luto abſque paleis, hoc eſt, vanis & blandis verbis populo plaudebant, eum in errore ſuo confirmantes. Hunc locum explicans diuus Gregorius in Moralibus ait. Parietis quippe nomine peccati duritia deſignatur. Ædificare ergo parietem, eſt contra ſe quempiam obſtacula peccati conſtruere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur, vt quod illi peruerſe agentes ædificant, ipſi adulantes quaſi nitidum reddant. Hæc ille. Quæ ſunt in ſacros canones relata 46. diſtinctio. capite. Sunt nonnulli. Significari autem per parietem

Eſa.59 peccatum indicat id, quod ait Eſaias: *Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum.* Acſi dicat: Congeries ſcelerum veſtrorum eſt durus paries vos ſe

Eſa 38 parans à Deo veſtro. Hic eſt paries, ad quem Ezechias faciem ſuam conuertit, vim lachrymarum profundens. Conſiderans enim peccata ſua lachrymas continere non potuit. Hic eſt paries, qui ſuper filios Iob ſimul cecidiſſe, eoſque oppreſſiſſe legitur. Hic eſt pa-

Iob 1 ries, quem Ezechiel perforare iubetur, quem debemus mentis oculis intueri, & cogitatione penetrare, vt cognoſcentes flagitia noſtra, Deum ad iram pro-

Iere 38 uocantia, ea lachrymis & lamentis deleamus. Hunc parietem ædificabant Hebræi non acquieſcentes conſilio Ieremiæ, ſed ſcelera ſceleribus accumulantes. Cùm autem pſeudo prophetæ homines adulatores, & diuitiarum cupidi eos toto ore laudarent, meritò dicuntur hoc loco à propheta parietem luto linire. Lutum eſt deprauatum propoſitum torum terrenum, nequaquam cœlum aſpiciens. Eſt igitur ſenſus: Populus incidebat in grauia flagitia, & eius falſi prophetæ ei blandiebantur, comprobantes eius impia facinora, eiuſque perfidiam laudibus mirificis extollentes. Qui ex luto conſtruunt parietem, ſolent priùs ligna diſponere, & plicare, & poſteà lutum adhibere. Hæc lignorum ordinata congeries appellatur paries hoc loco. Et eſt ſenſus Populus figebat & diſponebat ligna, falſi autem prophetæ adhibebant lutum. Populus peccabat, illi autem peccata confirmabant, aſſerentes veram eſſe doctrinam ſuam, firmam, & ſtabilem. Volens autem Ezechiel oſtendere cameſſe vanam, fragilem, & fluxam, ait eos ædificare luto abſque paleis: tunc enim ſtatum paries lignorum & luti abſque palearum miſtura. Aſpicis hic flagitiorum ædificia terrena eſſe & lutea, atque nullæ perpetuitatis: cuiuſmodi illa erant, quæ Hebræi in Ægypto ſub Exod. 1 & 5.

Pharaone conſtruebant. Poteris per linire parietem luto, intelligere, illum iam effectum luto complanare & incruſtare. Sed eadem manet ſententia. Theophylactus in Lucam ca. 3. Qui inquit, ad gratiam loquuntur, & arguunt peccata populi tantùm in ſuperficie, liniunt peccata populi veluti parietem quendam.

h *Dic ad eos, qui liniunt abſque temperatura.*] Id eſt, qui in ædificando non miſcent luto paleas. Senſus eſt: Dic falſis prophetis, non eſſe eorum ædificium permanſurum. nam breui venient Babylonij, qui eos calamitatibus incredibilibus lacerabunt, crudeliter occident, & totam Hieroſolymam funditus euertent.

i *Erit enim imber.*] Calamitatem, qua erant opprimendi Iudæi ab exercitu Chaldæorum, comparat cũ imbre, & grandine, & vento procelloſo omnia conuellente.

k *Si quidem ecce cecidit paries.*] Quandoquidem caſurus eſt paries, & murus eſt à Babylonus ſeuertendus, quem vos perpetuum ſore affirmatis, nonne irridebimini? Tunc apparebit falſitas inanis veſtræ vaticinationis. Tunc dicatur vobis: Vbi eſt pax, & ſecuritas, quam nobis promittebatis falſi adulatores?

l *Et conſumetur in medio eius.*] Subauditur populus.

m *In pariete, & in iis, qui liniunt eum abſque temperamento.*] Hoc eſt, euertam ædificium, & ædificantes: diruam vrbem, & habitatores. Delebo populum, & magnates: perdam falſam doctrinam, & falſos magiſtros. Oſtendam eſſe pſeudoprophetas totos ex adulationibus & mendaciis conflatos.

I Illi autem liniebant eum luto abſque paleis. *In Hebraico eſt:* Ipſi autem liniebant eum loto תפל *taphel. Dictio hæc ſignificat inſulſum, vt apud Iob 6.* Nunquid poterit comedi inſulſum quod non eſt ſale conditum? *Quaſi dicat: Si homo comedere non poteſt rem inſulſam, & inſipidam, quo fieri poteſt, vt comedãm dolorem, quo premor? In Threnis ait ita Ieremias:* Prophetæ tui vide- Threni 2

runt tibi falſa & ſtulta. *Vbi in Hebraico pro ſtulta eſt dictio hæc taphel. Ideo poterat verti locus ille:* Vates tui vaticinati ſunt tibi falſa & inſulſa. *Poterat igitur locus hic Ezechielis ita verti:* Illi autem liniebant eum luto inſulſo, *hoc eſt abſque firmitudine: pro quo paraphraſis Chaldaica habet*, luto ſine palea, *& verſio communis*, luto abſque paleis. *Septuaginta interpretes explicantes quid per lutum abſque paleis intelligeretur tranſtulerunt:* Et iſti liniunt eum ſtultitia. *Cæterùm verſio, cui diuus Hieronymus adiecit commentaria, non habet liniebant, ſed linebant, & rectè meo quidem iudicio, nam verbum hoc ſignificat complanare & linere. Linire ſignificat vngere, mulcere & tenuiter fricare, linere verò incruſtare & complanare, quod eſt eorum proprium, qui luto parietes cooperiunt.*

Et tu fili hominis, [a] pone faciem tuam contra filias populi tui, quæ prophetant de corde ſuo, & vaticinare ſuper eas, & dic. Hæc dicit Dominus Deus. [b] Væ iis, qui conſuunt puluillos ſub omni cubitu manus, & faciũt ceruicalia [c] ſub capite vniuerſæ ętatis [d] ad capiẽdas animas. Et cùm caperent animas populi mei, [e] viuificabant animas eorum, [f] & violabãt me ad populum meum [g] propter pugillum hordei, & fragmen panis: [h] vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarent animas, quæ non viuunt, mentientes populo meo, credẽti mendaciis. Propter hoc dicit dominus Deus. [i] Ecce ego ad puluillos veſtros, [k] quibus [l] vos capitis animas volantes, & dirumpam eos de brachiis veſtris, & dimittam animas, quas vos capitis

animas ad volandum.[l] Et dirumpam ceruicalia veſtra,& liberabo populum meum de manu veſtra:nec erunt vltrà in manibus veſtris ad prædandum,Et ſcietis,quia ego dominus.[m] Pro eo quòd mœrere feciſtis cor iuſti mendaciter,quem ego non contriſtaui,& confortaſtis manus impij,vt non reuerteretur à via ſua mala,& viueret,[n] propterea vana non videbitis:& diuinatione non diuinabitis amplius:& eruam populum meum de manu veſtra.Et ſcietis quia ego dominus.

a *Pone faciem tuam contra filias populi tui.*] Hoc eſt vaticinare contra falſas prophetiſſas,quæ ſomnia ſua,& meras nugas vaticinantur. Tanta fuit tunc temporis audacia,vt non ſolùm viri,ſed etiam nefariæ fœminæ ſe à Deo ſpiritum prophetandi habere affirmarent. Vel fortaſſe viros ipſos effœminatos mulieres vocat. Ponere faciem contra aliquem apud diuinos vates eſt aduerſus eum venturas calamitates prædicere. Accipitur enim facies pro oculo,oculus pro viſione,viſio pro
Infr. 20 prophetia,vt hoc loco,& cap.20. *Pone faciem tuam con-*
& 21 *tra viam auſtri.*Et.21. *Pone faciem tuam ad Ieruſalem, & ſtilla ad ſanctuaria,& propheta contra humum Iſrael.* Capitur etiam facies pro terrore, ira, & vltione abſque
Pſal. 33 prophetia, vt in Pſalmo: *Vultus autem domini ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* Loquitur more humano, nam homines irati ſolent vultu toruo & truculento inimicos ſuos aſpicere.Et rurſum.
Pſal. 67 *Sicut fluit cera à facie ignis,ſic pereant peccatores à facie Dei.*
Infr. 14 Et apud noſtrum Ezechielem, Deus, *Ponam*, inquit, *faciem meam ſuper hominem illum,& faciam eum in exemplum, & prouerbium, & diſperdam eum de medio populi mei.* Accipitur quoque facies pro fauore, vt in pſal-
Pſal. 12 mo: *Vſquequo auertis faciem tuam à me.* Et iterum: *Oſten-*
Pſal. 79 *de nobis faciem tuam,& ſalui erimus.* In hunc ſenſum interpretantur nonnulli locum illum pſalmographi: *Si-*
Pſal. 4 *gnatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine,dediſti lætitiam in corde meo.* Lumen vultus vocat faciem lucidam & lætam.Et eſt ſenſus: Fauore tuo domine, nos proſecutus es, reſpiciens nos vultu hilari inſtar amantis, dilectum ſuum ſuauiter intuentis. Hinc effectum eſt, vt reſpicere, & oculos figere in aliquem, ſignificet eũ proſequi beneuolentia & fauore.Ita intelligitur Ge-
Gene 4 neſeos illud: *Reſpexit dominus ad Abel,& ad munera eius.* Et Leuitici illud: *Reſpiciam vos, & creſcere vos fa-*
Leu 26 *ciam.* Hoc intelligens regius vates canebat: *Reſpice in me,& miſerere mei.* Et alibi: *Oculi domini in pauperem reſ-*
Pſal. 89 *piciunt.* Acſi diceret: Eum Deus amore complectitur,
Pſal. 10 erga eum benignitatem ſuam oſtendit,qui animi ſubmiſſione ſeipſum abiicit & contemnit, nihil de ſe altum cogitans, nihil magnificum. Ita verba illa Dei a-
Eſa. 66 pud Eſaiam intelliguntur: *Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu?* Vbi ſeptuaginta pro pauperculo tapinon, hoc eſt humilem tranſtulerunt. Nec ſolùm in literis diuinis, ſed etiam in humanis oculi ſignificant fauorem, & beneficentiæ ſignum. Vnde Latinus poeta de ſuo Ioue loquens: ait:

Conſtitit,& Libyæ defixit lumina regnis.

Et licèt reſpicere, figere lumina, ponere faciem, & aliæ huiuſmodi locutiones multas habebant ſignificationes, hoc tamen loco ponere faciem eſt ærumnas venturas vaticinari.

b *Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus.*] Hoc eſt, Væ illis, qui componunt & coniungunt mollia ceruicalia plumis delicatis referta, eaque non ſolùm in lectis ſubiiciunt capitibus dormientium, nec ſolùm in ſellis & ſcamnis, vt mollior ſit ſeſſio, ſed etiam ea ſub cubitis manuum ponunt, vt brachia molliùs, ac blandiùs quieſcant. Tranſlatio,cui diuus Hieronymus adiecit commentaria, habet: *Væ illis, quæ conſuunt puluillos:* vt referatur ad falſas propheriſſas. Sed parum refert, dicatúrne de viris, an de fœminis, dummodò intelligatur eſſe aduerſus adulantes. Illi cõſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & ponunt ceruicalia ſub capite aliorum, qui eos adulationibus,illecebris, ficto amore,& ſermonibus blandis ſeducunt, vt illis quicquid velint,perſuadeant. Hunc locum iis verbis enarrat in Moralibus diuus Gregorius: Quiſquis malè agentibus adulatur,puluillum ſub cubito,vel ceruical ſub capite iacentis ponit,vt qui corripi ex culpa debuerat,in ea fultus laudibus molliter quieſcat.

c *Sub capite vniuerſæ ætatis.*] Volebant enim omnes decipere,cuioſcunque eſſent ætatis,ſiue adoleſcẽtes, ſiue iuuenes,ſiue ſenes.

d *Ad capiendas animas.*] Id eſt, ad decipiendos homines dolis & fallaciis.

e *Viuificabant animas eorum.*] Id eſt,promittebant illis vitam,& perpetuam quietem. Vel ſic. Cùm animas aliorum ſeducebant, tum animas ſuas viuere exiſtimabant. Eorum vita erat aliorum vitam conſumere. Huiuſmodi ſunt modò multi,qui vitam ſibi acerbam ducunt, niſi aliis perniciem machinentur. Virgula candelæ ceteræ tandiu viuit,quãdiu cerã cõſumit, conſumpta verò cera ille confeſtim extinguitur,ſic tota maleficiorum peſtilentiumque hominum vita,tota eorum voluptas in aliorum morte & calamitate conſiſtit. Hæc eſt eorum lætitia aliorum mœror, hæc eorum ſalus aliorum pernicies. De illis ait in Prouerbiis Salomõ: Prou.
Lætantur, cùm male fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Sed væ illis,quoniam interitus, quem aliis moliuntur,in eorum caput redundabit. *Qui ruina lætatur alterius,* inquit Salomon, *non erit impunitus.* Prou 17

f *Et violabant me.*] Hoc eſt, Perſuadebant populo,me illis voluptatibus oblectari.

g *Propter pugillum hordei.*] Hoc eſt, ideo adulatores hominibus blandiuntur,vt ab illis aliquid accipiant. Qui falſis laudibus ducuntur, adulatores ſuos muneribus fouent,illi verò eos ſpoliant & diripiunt. Quẽadmodum ligna ignem nutriunt, ignis autem ea incendio deuorat, ſic adulati ſuſtentant adulatorem, adulator autem eos abſumit. Quando viri illi priſci, qui eruditione habebãtur inſignes, fictis fabulis memoriæ prodiderunt, fuiſſe Actæonem à canibus ſuis, quos alebat, deuoratum,ſignificare voluerunt,vt ait Phauorinus Philoſophus,eum, qui laudum ſuarum illecebris & adulationum blanditiis delinitur, ab illis deuorari & conſumi,quos ipſe ſæpenumero educauit. Et non ſentiunt miſeri adulatores æternas eſſe pœnas, quæ eorum ſcelera ſequuntur. Sed intuere ob quam paruam rem amittunt cœleſtem gloriam, ob pugillum hordei,& fragmentum panis. Quid eſt enim quicquid lucrari poſſunt, niſi paruum quippiam fluxum,& caducum,quod breui conſumitur,et perit, & euaneſcit? Vera virtus eſt illa, quæ nec conſumi poteſt,nec direptioni exponi,nec vi tempeſtatum euelli, nec temporum commutatione labefactari: qua qui præditi ſunt,ſoli verè diuites à ſapientibus appellantur. Hanc contemnunt inſipientes homines, & æternam illam beatitudinem, quam ea poterant adipiſci, pro nihilo ducunt. Commutant & relinquunt cœlum pro terra,animam pro corpore, ſpiritum pro carne, Deum pro mundo, virtutem pro vitio. Nihil eſt illis magis in optatis, quam conſequi mundi diuitias & dignitates, & voluptatibus perfundi, eas inquirunt, illarum ſe miniſtros præbent, atque Dei hominumque iura violant & peruertunt. Et exiſtimantes ſe eſſe magnum aliquid cõſequutos,perdunt ſeipſos, & om-

a

nia pariter amittunt. Conſtruit Architectus magnificum quoddam templum ſumptuoſum, induſtria elaboratum, magnoque artificio ſubſtructum. Et volens vltimam illi manum imponere, faſtigium conſummare, & ſuperbam fornicem claue concludere, ruit totum ædificium, & euertitur tota machina, & artifex incredibili dolore obſtupeſcit. Talis eſt mundi lætitia, quam longo tempore quæſiuiſti: cùm enim exiſtimas te eſſe rebus ſecundis, & ad voluntatem fluentibus abundantem, nihilque tibi deeſſe ad perfectam proſperitatem præter vltimam clauem, ruit & labefactatur omnis illa lætitia, & cadit, atque euertitur totum ædificium falſæ mundi voluptatis. Et, vt ait Salomon in prouerbiis, *Extrema gaudij luctus occupat.* Quam ob rem clamat in Eccleſiaſte idem ſapiens: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Quæ maior vanitas eſſe poteſt, quàm pro pugillo hordei, pro re caduca velle amittere æternam felicitatem? Mundi opes & diuitias appellat Ezechiel pugillum hordei, & bucellam panis. Vide quàm paruis rebus ea comparet diuinus vates, quæ homines ſumma arbitrantur, ad quæ auiditate inflammati rapiuntur. Sed dicunt adulatores ſe non ob diuitias acquirendas, nec ob fauorem aucupandum blanditiis vti, ſed vt amicitiam foueant, & conſeruent. Videte errorem intolerandum. Nulla in amicitiis peſtis maior eſt, quàm adulatio, delet enim veritatem, ſine qua nomen amicitiæ valere non poteſt. Ego in ea ſententia ſum, vt in amicitia comitas adſit, ſed aſſentio procul amoueatur, eſt enim adiutrix vitiorum, expultrix virtutum, illis abſque dubio pernicioſa, qui ea vtuntur, & qui eam recipiunt, eaque delectantur. Eam ob cauſam dicebat quidam ſapiẽs, melius eſſe in coruos, quàm in aſſentatores incidere, quoniam corui mortuos, adulatores verò viuos excedunt. Corui tantùm mortuos impetunt, adulatores etiam viuis inſidiantur. Quare falſum eſt, quod aiunt ſe aſſentationibus vti ad amicitiæ confirmationem, cùm id efficiant ad gratiam eorum aucupandam, quibus blandiuntur, vt ab illis aliquid acquirant.

h *Vt interficerent animas, quæ non moriuntur.*] Id eſt, volebant occidere ſuis adulationibus & falſa doctrina aliorum animas, quæ ſuapte natura immortales ſunt: propriis autem animabus ſuis mortuis per peccatum vitam tribuere: tunc enim viuere exiſtimabant, cùm alios decipiebant. Apertè aſſerit eſſe animas immortales ex natura, ſed mori per peccatum. Anima enim abſque gratia gratum faciente dicitur mortua. Anima dat vitam corpori, gratia autẽ animæ, eſt enim gratia veluti anima animæ. In libro de ſpiritu & anima ait diuus Auguſtinus: Vita animæ Deus eſt, mors animæ
„ peccatum: anima nanque quæ peccauerit ipſa morie-
„ tur: quæ autem iudicium fecerit & iuſtitiam, viuet, & non morietur. Ita immortalis eſt anima, vt mori poſſit, ita mortalis, vt mori non poſſit: immortalis per naturã, mortalis per peccatum. Hæc ille. Animæ immortalitatem aſſeruerunt nõ ſolùm fideles, ſed etiam philoſophi à fide alienati. Nam Pythagoras, vt ait diuus Auguſtinus libro 3. contra Academicos commotus Pherecidæ Syri philoſophi rationibus immortalem eſſe animam credidit. Quod poſteà Socrates apertiſſimè docuit, & Plato multis argumentis confirmauit: quorum nonnulla ſunt à Cicerone noſtro litteris Latinis illuſtrata, & in librum ſextum de Republica, in Senectutem, in primam quæſtionem Tuſculanam grauiter & eleganter relata. Sed minimè mirandum eſt aſſeruiſſe Platonem animæ immortalitatem, cum fuerit vſque adeò in lege Moyſi verſatus, vt dicat Euſebius libro nono de præparatione euangelica bona eius dogmata fuiſſe à lege vetere deſumpta. Quod approbat Ariſtobolus in primo ad Phylometora. Et diuus Ambroſius libro de bono mortis accepiſſe ait Platonem hortos ſuos à Canticis Salomonis. Etſi Plato ſecutus fuerit in phyſicis Heraclitum, in moralibus Socratem, in mathematicis Theodorum Cyreneum, in metaphyſicis Pythagoram, tamen illud eſt perſpicuum, in diuinis nonnulla ex Dei lege deprompſiſſe. Quid autem ſenſerit de animæ immortalitate Ariſtoteles, non eſt omnino perſpicuum: nam Gregorius Niſſenus, Plutarchus, & Alexander Aphrodiſæus contendunt ſenſiſſe Ariſtotelem animam eſſe mortalem: contrà verò diuus Thomas, Theophraſtus Ariſtotelis diſcipulos, Hammonius, Philoponus, Simplicius, Sophonius, Theodorus Metochites, & alij propè infiniti, qui ex Ariſtotelis fontibus hortulos ſuos irrigarunt, aſſeuerantes affirmant credidiſſe Ariſtotelem animæ immortalitatem. Quæ opinio cùm communior eſt, tum etiam credibilior. Demoſthenes cùm fugeret Antipatrum, vt refert Beſſarion pro defenſione Platonis, reſpondit Archiæ pollicenti ſibi vitam verbis blandiſſimis ſi rediret: Abſit, vt viuere turpiter malim, quàm honeſte mori, poſtquam Xenocratem & Platonem audiui de animi immortalitate diſſerentes: Mercurius ille Triſmegiſtus, hoc eſt ter maximus, ita enim eum vocarunt, quòd dicerent eum eſſe maximum regem, maximum ſacerdotem, maximum philoſophum, in primo dialogo Pymandri ex vniuerſis terrenis animãtibus ſolùm hominem ait duplicis eſſe naturę, mortalis propter corpus, immortalis propter animam. Et paulò pòſt de animo iuſti viri diſſerens, ait, eum harmoniæ motione exutum ad cœlum aſcendere, vbi vnà cum cœtu mentium beatarum laudat Deum, quo omnes illic fruuntur. In eadem ſententia erant priſci Romani, qui in funere imperatoris tabernaculum extruebant, à quo aquilam cum igne quodam mittebant ætherem petituram, quæ ab illis animam defuncti ad cœlos vehere credebatur, vt æternitatem beatitudinis conſequeretur. Tradit hoc Herodianus, & refert Blondus libro 2. Romæ triomphantis. Et ſi veteres illi viam immortalitatis ignorabant ob fidei defectum, res tamen ipſa eos non fugiebat. Nam ſi multorum præceptis, multiſque literis ſibi ab ineunte ætate perſuaſiſſent eſſe aliã vitam, vbi iuſtorum animę in æternum quieſcentes ſummis gaudiis redundarent, pro qua obtinenda, etiã omnia pericula pro nihilo putãda, nunquam ſe pro ſalute patriæ in tot ac tantas dimicationes, atque in nefariorum hominum tam terribiles impetus obieciſſent. Eſt enim memoriæ proditum, non ſolùm Romanos duces, ſed vniuerſos etiam exercitus ad non dubiam mortem cucurriſſe. Nec eſt credendum eos hæc pro fama ſolùm feciſſe, motos vana tantum modò nominis celebritate, quæ de nullo vnquam perennis fuit, ſed pro fama ſimul, & animæ immortalitate, quæ nec obruitur hominum interitu, nec obliuione poſteritatis extinguitur. Hinc fluxit opinio Elyſiorum camporum quos canit Vergilius li. 6 Æneidos, quos Homerus in extrema ponit Hiſpania, vbi Zephiri ſpirant, & alij in inſulis Fortunatis. Plato in Phædone in cœlo ſtellato regionẽ eſſe deſcribit admirabili pulchritudine decoratam, eximiiſq; gaudiis effluẽtem, quã ait eſſe mẽtium beatarũ domiciliũ, quæ ex hac vita ſãctè migrarũt. Alij in cauo lunaris globi, vt Seruius refert, vbi purus eſt ęther, nullis tẽpeſtatibus agitatus: quã ob cauſã, Vergilius aeris cãpos appellat. Proclus in libro de anima & angelo apertè inquit iuſtorum animas à corpore ſeparatas in cœlo quieſcere, improborum autem in tartaro: Valerius Maximus capite de miraculis, & de ſomniis multa dicit, quibus approbat animæ immortalitatem. Didymos ille, qui inter Brachmanes obtinuit principatum, in epiſtola quadam ad Alexandrum Magnum ita ait: Nõ ſumus

Elyſii cãpi.

huius mundi incolæ, ſed aduenæ: nec ita in orbẽ terrarum venimus, vt in eo libeat conſiſtere, ſed trãſire, properamus enim ad larem patriam. Seneca philoſophus inſignis in epiſtola quarta & quinta, & in libro de morte immatura, & multis aliis in locis: Macrobius in Somnium Scipionis, Galenus libro de ſpei marte, Apuleius in libro de Deo Socratis, & omnes denique philoſophi ſapientia exculti, & inſigni laude celebrati animæ immortalitatis ſe aſſertores, vindices & patronos exhibuerunt. Et fuit hæc aſſertio omniũ prudentium hominum aſſenſu & authoritate confirmata. Nam cum in omni natione, religione, & ætate conſtet inter omnes homines doctos pariter & indoctos Deum eſſe iuſtiſſimum, apertè concluditur, eum nullum bonum relinquere irremuneratum, nullum malum impunitum. Atqui hoc non eſt in hac vita, eſt igitur in alia. Videmus namq; in hoc mundo magnos viros pietate conſpicuos, virtutibus exaggeratos, ſapientia admirabiles, iniuriis acerbiſſimis affici, incredibilibuſque calamitatibus lacerari: contrà verò homines peſtilentes, ab omni honeſtate relictos, ſummis infinitæ cupiditatis ſtimulis concitatos, rebus proſperis & ad voluntatẽ fluentibus abundare. Oportet igitur eſſe animam immortalem, vt in alia vita ſit plena remuneratio & punitio. Præterea cum non inueniatur corruptio, niſi vbi cõtrarietas inuenitur, in anima autem intellectuali nulla ſit contrarietas, cùm etiã cõtrariorum eadem ſit ſciẽtia, neceſſariò colligitur animam intellectualem eſſe incorruptibilem, & ea conſequente immortalem. Si anima in corpore colligata nõ ad corporis exiguitatem contrahitur, ſed ſæpe corpore in lecto iacente ipſa viribus ſuis excubat, corporiſque tranſgreditur cõditionẽ, cœleſtia ſpectat, & immortalia contẽplatur, qui fieri poteſt, vt eadẽ à corpore abſoluta non habeat excellentiorem immortalitatis cognitionẽ? Si antea corpori colligata ab ipſo veluti ſeiuncta extra illud vitam degebat, quantò magis cùm fuerit à corporis vinculis ſeparata? Nihil omnino mortale poteſt immortalia intelligere, cùm autẽ anima intelligat immortalia, apertè concluditur eam nõ eſſe mortalem. Vt corpus mortale ſuis ſenſibus corruptibilia intuetur, ita anima immortalis æterna cogitat & cõtemplatur. Eam ob causã Socratici philoſophi duas eſſe vias aſſeruerunt animarum è corpore exeũtium. Nam qui ſe humanis vitiis contaminant, & ſe totos flagitiis dedũt, iis deuium quoddam iter eſt ſecluſum à cõcilio beatorum. Qui autẽ ſe integros impollutóſque ſeruant, quibus eſt minima cum corporibus contagio, his ad cœlum, ad ſanctorum domiciliũ facilè patet aditus. Qui enim rectè & honeſtè curriculum viuendi à natura datum conficiunt gloriam ſempiternam conſequuntur. Hæc habui nunc, quæ dicerẽ de animæ immortalitate ex philoſophis deprõpta aduerſus eos, qui diuinas literas contemnunt, & ſola humana philoſophia ducũtur. In ſacra ſcriptura ſunt innumera teſtimonia, quorum tria tantùm citabo. Propheta Daniel his verbis hanc aſſerit veritatem. *Qui*
Dan. 12 *dormiunt in terra puluere, euigilabunt alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant ſemper.* Chriſtus Deus noſter, veritas illa ſempiterna ait ita apud Matthæum.
Matt. 10 *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere.* Quibus verbis aſſerit corpus
Matt. 25 noſtrum mortale eſſe, animam verò immortalem. Et rurſum de impiis & iuſtis ait: *Ibunt hi in ſupplicium æternum iuſti autem in vitam æternam.* Sãctorum doctorũ authoritates adducere ſuperuacaneum eſſe exiſtimo, & laborẽ infinitũ. pleni enim ſunt eorũ libri, plenæ ſunt eorum voces hac veritate: plena eſt præſens conſenſio, & plena antiquorum vetuſtas. Multi ſunt & propè infiniti Chriſtiani doctores, qui veritatem hanc teſtantur, quos idcirco nõ nomino, ne mea oratio, ſi minus de aliquo dixero, ingrata, ſi ſatis de omnibus, infinita eſſe videatur, cum nullus ſit, qui vnquàm de hac veritate dubitauerit. Eam aſſeuerat hoc loco Ezechiel dicens: *Vt interficerent animas, quæ nõ moriuntur.*

i *Ecce ego ad puluillos veſtros.*] Subaudi, miſſurus ſum iram meam. Apoſiopeſis eſt. Ac ſi dicat: Ego perdam omnia inſtrumenta, quibus ſeducitis populum, vos & adulationes ac fraudes veſtras delebo.

x *Quibus vos capitis animas volantes.*] Comparat falſas prophetiſſas retibus aues capientibus, ipſas autẽ animas illis credentes paſſeribus volantibus, qui retibus capiuntur. Vel animas volantes, nimirum à corporibus, vt ſit ſenſus: Perdã aſſentationes & dolos, quibus capitis animas, quæ cum corpore non moriuntur, ſed à corpore ſeparatæ volant ad locum ſuorum meritorum. Vel ſic. Quibus blanditiis capitis animas liberas, quæ poterant volare, ne à vobis caperentur. Quẽad- Iud.
modum aues vt aucupum retia fugiant, in altum volãt, ſic homines vt tentationum vincula declinent, debẽt ad Deum cõfugere, & in ſublime ſe efferre. Et quẽ- Sapien.
admodum volatilia, quæ deſcendunt ad grana aucupum capienda, capiuntur, ſic qui dæmonis, mundi & carnis ſuggeſtionibus acquieſcunt, in eorum vincula incidunt, vbi miſerè occiduntur. Quemadmodum tri- Sapien.
plex eſt vita, nempe naturæ, gratiæ, & gloriæ, ſic triplex eſt mors nimirum naturæ, culpæ, & gehennæ. Volemus igitur animo ad Deum, ne in hoſtium laqueos cõnciamur, &, vt verbis vtar diui Bernardi, ſtudeamus furtiui aliquando noſmetipſos, & à peſſimis cogitationibus ſurripere vel ad horam.

l *Et dirumpam eos.*] Subaudi puluillos.

m *Pro eo quòd mœrere feciſtis cor iuſti mendaciter.*] Hoc eſt, quoniam multis prædixiſtis, quibus cor iuſti affeciſtis dolore, aſſerentes dolos veſtros eſſe diuina vaticinia, cùm ego noluerim premere mœrore viros iuſtos: & quoniã impios lætitia extuliſtis, eum illis proſpera & læta vaticinatemini, ex quo effectum eſt, vt illi non relinquerent flagitia ſua: propterea ego vos perdam, & acerbis calamitatibus afficiã. Et ita populum meum à manu veſtra liberabo. Cùm autẽ mihi dederitis pœnas ſcelerum veſtrorũ, erit mea iuſtitia vobis perſpecta, & me eſſe Deum cognoſcetis. Intuere quàm graui pœna ſunt digni, qui iuſtos mœrore vrgẽt, nefarios autem afficiũt voluptate. Quid eſt enim crudelius, quid ſceleſtius, quid deteſtabilius quàm dare operam, vt viri pij, & virtutibus exaggerati luctum percipiant, & in ærumnis verſentur, flagitioſi autem ex omnium ſcelerum colluuione nati, lætitia geſtiant, & gaudio perfundantur? Illud eſt aduertendum iniquos plerunque proſperitate fieri deteriores, & in vitioſitate confirmari, diuitias enim & potentiã comitatur ſuperbia, ſuperbia exit in tyrannidem, demum migrat in cornua. Ido ait hoc loco Deus: *Confortaſtis manus impij, vt non reuerteretur à via ſua mala & viueret.* Nam confirmati in ſceleribus ſuis præcipitantur, & in ſempiternum exitium rapiuntur.

n *Propterea vana non videbitis.*] Hoc eſt, non prædicetia poſthac vanitates.

t Quibus vos capitis animas volantes. *Pro volãtibus eſt in Hebræo* לפרחות *lephorchoth: quod verti poteſt: ad volandum. Verbum eſt parach, quod ſignificat volare, & florere, & germinare, vt in Numeris:* Inuenit germinaſſe virgam Aaron. *Et apud Oſeam:* Florebit ſicut lilium. *Paraphraſtes Chaldæus vertit:* Quibus vos venamini animas, vt pereant. *Tunc enim animæ pereunt, cùm ſe per vanas & turpes cogitationes diſpergunt, & latè diffundunt illas aſſentientes, & per aerem vanitatis volantes.*

Argumen-

ARGVMENTVM CAP. XIV.

Permittit aliquando Deus vt ſacrorum verborum contemptores à pſeudoprophetis decipiantur. Impij obſtinati luêt ſuorũ ſcelerum iuſtas pœnas, tametſi iuſti pro illis fundãt ad dominũ precationes. Conſolatur Ezechiel eos, qui in Babylonica captiuitate detinentur.

CAPVT XIIII.

A ET [a] venerunt ad me [b] viri ſeniorum Iſrael, & ſederunt coram me. Et factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis, viri iſti [d] poſuerunt [e] immunditias ſuas in cordibus ſuis, & [e] ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra faciem ſuam. [f] Nunquid interrogatus reſpondebo eis? Propter hoc loquere eis, & dices ad eos: Hæc dicit dominus Deus: [g] Homo homo de domo Iſrael, [h] qui poſuerit immunditias ſuas in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam, & venerit ad prophetam, interrogãs per eum me: [i] ego dominus reſpondebo ei in multitudine immũditiarum ſuarum: [k] vt capiatur domus Iſrael in corde ſuo, quo receſſerunt à me in cũctis idolis ſuis. Propterea dic ad domum Iſrael: Hæc dicit dominus Deus: [l] Conuertimini, [a] & recedite ab idolis veſtris, & ab vniuerſis cõtaminationibus veſtris [m] auertite facies veſtras. Quia homo homo de domo Iſrael,
B [n] & de proſelytis quicunque aduena fuerit in Iſrael, ſi alienatus fuerit à me, & poſuerit idola ſua in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam, & venerit ad prophetam, vt interroget per eum me, [o] ego dominus reſpondebo ei per me, [p] & [3] ponam faciem meam ſuper hominem illum, [q] & faciam eum in exemplum & in prouerbium, & diſperdã eum de medio populi mei, [s] & ſcietis quia ego dominus.

EXPLANATIO.

a *Et venerunt ad me.*] Quemadmodum pſeudoprophetæ Hieroſolymæ exiſtentes deciperent eos, qui ibi remanſerant à transmigratione Babylonica, ſuit ſuperiore capite explicatum. Nunc eorum dolus & perfidia oſtenditur, qui erant in Chaldæa, eorum præſertim, qui cæteros ætate anteibant. Narrat enim Ezechiel veniſſe ad eum nonnullos ex ſenibus eum interrogaturos multa grauia fortaſſe, & digna tanto viro: ſed quoniam ea iniquo animo interrogabant, & prophetæ dignitatem deformare cupiebãt, volentes eum capere in ſermone, erant enim idolorum cultores, & ſcelerum maculis notati, ideo eos Deus grauiter per prophetam reprehendit, oſtendens non eſſe illos dignos reſponſione. Qui idolorum ſuperſtitioni adhærebant, dolis & fraudibus conſtabant, & flagitiis delectabantur, nullam habebant veram ſapientiam: erant vera doctrina deſtituti, quia illi eam repellebant: & nec ſcire volebant: nec diuini vatis reſponſionem merebantur.

b *Viri ſeniorum Iſrael.*] Duabus rebus eorum ſcelera exaggerat, & quòd eſſent ſenes, & quòd eſſent Iſraelitæ. Pari grado ſceleſtius eſt & indignius peccatum ſenis, quàm iuuenis: quoniam ſenex rerum experientia & ſapientia præſtat, & debet alios non ſolùm conſilio inſtruere, ſed etiam vita & exemplo. In ſcelus autem in flagitia non ſolùm obeſt, quòd corrumpitur, ſed quòd corrumpit: plúſque aliquãdo exemplo quàm peccato nocet. Ideo ait Eccleſiaſticus: *Tres ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum: pauperem ſuperbum, diuitem mendacem, & ſenem fatuum & luxurioſum.* Quare eſt eius crimen grauius, & nonnunquam periculoſius, quemadmodum apparet in auaritia & cupiditate. Vt incendium periculoſius eſt in veteribus ædificiis, quàm in nouis, ſic flagitium peius nocèt in ſenectute, quàm ætate efflorescente. Primum igitur, quod eorum peccatum aggrauabat, erat ætas, ſecundum genus: erant namque filij Iſraelis, quos Deus lege ſua inſtruxerat, & ad terram promiſſionis adduxerat, & in ſumma amplitudine & dignitate collocauerat. Hoc intelligens Ionas propheta, interrogatus à nautis, quod ſcelus admiſiſſet: *Hebræus,* inquit, *ego ſum, & dominum Deum cœli ego timeo.* Non ſolùm peccatum, ſed peccati circunſtantiam confitetur. Eam ob cauſam ait hoc loco Ezechiel. *Venerunt ad me viri ſeniorum Iſrael.* Sed non ait, omnes ſeniores Iſrael, ne exiſtimemus omnes eos in errore, & deorum commentitiorum ſuperſtitione verſari, ſed indefinite, vt nonnullos intelligamus impios fuiſſe, non omnes.

Eccl. 25

Ionæ 1

c *Et ſederunt coram me.*] Priùs quàm aliquid quærerent à diuino vate, ſederunt, & ſedentes cauſam aduentus ſui ſilentio præterire videbãtur. At Deus, qui eorum calliditatem, malitiam, & iniquas cogitationes intelligebat, eorum propoſitum Ezechieli reuelauit.

d *Poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis.*] Hoc eſt, immundis cogitationibus, deprauatis propoſitis, & turpibus ſceleribus corda ſua macularunt. In animo ſuo firmiter ſtatuerunt eſſe ſe idola culturos.

e *Scandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra faciem ſuã.* Id eſt, iniquitatem ſuam, qua præbent aliis occaſionem peccandi, decreuerunt habere ſemper ante oculos tanquam rem ſibi charam & dilectam. Solẽt enim homines ea, quæ amore proſequuntur ante oculos ponere, vt ex illis capiant voluptatem. Quo fit, vt aſpicere accipiatur aliquando pro oblectari, vt in Pſalmo: *Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo, non exaudiet dominus.* Hoc eſt, ſi ego in animo meo delector iniquitate, non exaudiet Deus preces meas. Ita intelligitur Geneſeos illud: *Dixit Deus, Fiat lux: & facta eſt lux: & vidit Deus lucem.* Et paulò pòſt: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.* Hebraiſmos eſt, quo frequenter vtitur diuina ſcriptura: Vbi videre, idem eſt quod delectari. Vnde non videre, ſeu faciem auertere, eſt iratum ſe oſtendere, vt apud Iob. *Quare faciem tuam abſcondis, & arbitraris me inimicum tuum?* Cæterùm pro ſcandalo habent ſeptuaginta tormentum. Et ita eſt ſenſus: Ante oculos intellectus habent ruinam & tormentum, & ærumnarum anguſtias, in quas inciderãt ob impia facinora ſua, & nihilominus decreuerunt à flagitiis ſuis non recedere. Parati ſunt ad omnia ſupplicia potius ferenda, quàm ſtudeant pietati. Volũt potiùs in calamitatibus verſari, quã vero Deo obedire. O impiã pertinaciã! ô deplorãdum flagitiũ! Poteſt accipi *ſcandalum iniquitatis* pro idolo, vt ſit ſenſus: Corã oculis ſuis collocant idolum ſuum: vt illud ſummè venerẽtur. Id quod eſt flagitiorum cauſa ſcandalum iniquitatis appellatur.

Pſal 65

Gene. 1

Iob 13

f *Nunquid interrogatus reſpondebo eis.*] Hæc interrogatio vim habet negandi: ac ſi diceret Deus. Etſi me interrogent, tamen non reſpondebo eis: ſed cognoſ-

cent eſſe me ſuarum malarum cogitationum perſpectorem. Interrogant enim non voluntate ſciendi nec animo ſe à ſceleribus ſeparandi, ſed curioſitate quadã inutili & vana commoti, & vt me tentent, & videant, poſſintne oracula meorum vatum obiurgare. Quéad-
Simile. modum peritus mercator nõ oſtendit merces ſuas iis, quos intelligit non eſſe eas empturos, qui ad officinã veniunt, vel vt nimis corioſi, vel vt exploratores & proditores non animo emendi, eos autem vocat, quos intelligit velle emere, ita Deus non oſtendit alta myſteria ſua iis, quos ſcit vanè ea & curioſè inquirere, vel animo depravato inueſtigare, vt ea proterant & conculcent: eos verè vocat ad eorum intelligentiam eos inſtruit & docet, quos ſcit eſſe ſibi, aliiſq; profuturos. Hoc videbis plerunque. Vnde Chriſtus Deus noſter
Matt. 7 apud Matthæum. *Nolite*, inquit, *ſanctum dare canibus,*
Lu. 23 *nec proiiciatis margaritas veſtras ante porcos.* Eam ob cauſam ligatus coram impio Herode deſiderante miraculum aliquod ab eo, de quo multa audierat, curioſis oculis aſpicere, tacuit omnino, nolens illi oſtium officinæ ſuorũ myſteriorum & miraculorum reſerare.
Mat. 12 Et Iudæi dicentibus, *Volumus à te ſignum videre*, reſpõdit: *Generatio mala & adultera ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ*: & coram diſcipulis ſuis & aliis viris piis miracula magna edebat. ea ipſa non petentibus. Petebant Iudæi ſigna, & poſteà
Ioan. 11 viſis multis aiebant: *Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit?* Sed aduerte. Non dicunt: Magiſter volumus conuerti miraculis tuis, ſed volumus ea videre. Exploratores erant: & curioſi indagatores, volentes Chriſtum capere vel in verbis, vel in factis: ideo aiunt: *Volumus à te ſignum videre.* Sed inſipientes homines priùs deberent petere à Chriſto oculos, quibus viderent. Quî enim fieri poterat, vt viderent qui viſu care-
Mat. 15 bant? Cæci erant, & duces cæcorum: & vt eſt in libro
Sap. 2. Sapientiæ literis mandatum: *Excæcauit eos malitia eorum.* Erant talpis cæciores, & lebetide inaniores. Vt
Simile. enim pellis illa ſicca, quam ſerpens exuit ad ætatem renouandam, effigiem habet oculorum, & membranam tenuiſſimam, qua oculi anguis præteguntur, oculos tamen verè non habet, ſic impii Iudæi oculos habere videbantur, cùm tamẽ cæci eſſent, & pelles inanes, & in hominum figura homines non eſſent. Chriſti miracula ſpecula erant diuina: cùm autem Iudæi illi cæci eſſent, quomodo illa abſque viſu videre volebant? Et vt dicitur in prouerbio ab Stobæo ex Epicarmo recitato: Quid cæco cum ſpeculo? Si ſpeculum nõ videbant, quomodo ſe poterant in ſpeculo videre? Ait
Matt. 2 Euangeliſta, eos ad dominum acceſſiſſe, vt eius myſte-
Ioan. 9 ria deciperent. Et dicebant: *Hic vnde ſit neſcimus.* Sed quoniam pedibus ad eum ibant, animo autem ab illo longè recedebant, quoniam ſictè, vanè, curioſè, fraudulenter acceſſerunt, fuerũt a Deo grauiter obiurgati: & id quod petebant, non impetrarunt. In libro Sa-
Sap. 1 pientiæ ſunt hæc verba monimentis conſignata: *Sentite de domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis, quærite illum: quoniam inuenitur ab iis, qui non tentant illum, appa-*
Eſai. 28 *ret autem his, qui fidem habent in illum.* Et Eſaias, *Quem*, inquit, *docebit dominus ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus.* Ac ſi dicat: Eos inſtruet Deus altiſſima doctrina ſua, illis arcana cæleſtia reſerabit, qui ſpirituales fuerint, cibique ſolidi capaces. De illis qui ſolùm attingunt rudimenta & incunabula virtutis, ait in epiſtola ad He-
Heb. 5 bræos diuus Paulus: *Facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo.* Nos verò Chriſtum rectè quæramus, dum
Heb. 10 inueniri poteſt, &, vt ait diuus Paulus, accedamus ad eum cum vero corde, in plenitudine fidei. Ingrediũtur multi templum verbum Dei à concionatore audituri: omnes illi præbent aures, ſed non omnes vtilitatem capiunt, quia non omnes rectè animo illuc acceſſerunt. Vt ex multis aurificis officinam introeuntibus hic emit catenam, ille anulum pretioſum, quidam ac-
Simile. cipit monile elaboratum induſtria, & emblemate pictum, alius vas elegans & pulchrum: ſed quidã nigrum tantum carbonẽ ſumit ex pauimento, quẽ manu tractat, & atterit, & nihil aliud vult ex officina, quàm carbonem illum, quo inquinatur, ſic cum multi cãt ad concionem & vnuſquiſque documentum aliquod animæ ſuæ vtile, & conſcientiæ aptum accipiat: non deeſt tamen, qui tetrum aliquid quærit, attendens diligenter vtrum concionator aliquid ſtultè, vel minus ſapienter dicat aut verbis aliquibus barbaris vtatur, vt illud irrideat, cõtemnat, & dãmnet. Et nõ conſiderat miſer homo, cùm vult atterere concionatorem, ſeipſũ contaminare. Eſt quidem concio euangelica officina auarii ditiſſima, excellentibus monilibus pleniſſima, diuinarum literarũ, ſacrorumq; doctorum ſententiis vberrima. Sed oportet ſancto propoſito accedere ad illã, animoque pio, ſciendi & proficiendi percupido. Qui ita ad dominum accedunt ea diſcunt, quæ ad animæ pertinent ſalutem. Eos Deus docet, & inſtruit, & reficit, & amore rerum diuinarum mirabiliter inflammat. Cõtra verò eos dimittit, qui ab eo animo fugientes, eum corpore quærere videntur, pleni dolo, imbuti ſceleribus, contaminati flagitiis, & malitia obſtinati. Tales erãt hi, de quibus hoc loco agit Ezechiel qui cum eum viſerent, vt per eum interrogarent dominũ, ſuámque malitiam ſpecie pietatis occultaſſent, non meruerunt reſponſionem. Quam ob cauſam ait Deus Ezechieli: *Nunquid interrogatus reſpondebo eis?* quaſi dicat: nequaquam.

g *Homo homo de domo Iſrael.*] Id eſt, quilibet homo Iſraelita Exaggerat eorum crimina, quoniam in ea incidiſſent, cùm eſſent non ſolùm homines, ſed homines ex genere Iſraelis, ex populo Dei, vbi erat fides & ratio. ipſi autem nec haberent fidem nec rationem.

h *Qui poſuerit immunditias.*] Explicat vt ſupra.

i *Ego dominus reſpondebo ei in multitudine immunditiarum ſuarum.*] Hoc eſt, reſpondebo ei, prout eius ſcelera merentur. Acſi dicat: Et non reſpondebo: quoniam flagitia ſua non ſunt digna reſponſione mea. Vel ſic: *Reſpondebo ei*, ſed ita obſcurè, acſi non reſpondiſſem. Vel ſic: *Reſpondebo ei*, non ad interrogationem ſuam, ſed ſuam increpans malitiam. Vel ſic, & clarius meo quidem iudicio: Ego ei reſpondebo, etiam ſi venerit plenus multitudine idololatriarum ſuarum. Huic expoſitioni fauet paraphraſtes Chaldæus ita hunc locũ vertens: *Reſpondebo illi, licet veniat ad me reſpectu idolorum cultu.*

k *Vt capiatur domus Iſrael in corde ſuo.*] Hoc eſt, vt decipiatur in cogitationibus ſuis Sed particula, *vt*, non accipitur cauſaliter, ſed conſecutiuè: Deus enim non eſt cauſa mali culpæ. Eſt quidem author mali pœnæ iuxta id, quod eſt apud prophetam Amos: *Si erit malum* Amos 3
in ciuitate, quod dominus non fecerit. Et apud Michæam: Eſai 45
Deſcendit malum à domino in portam Hieruſalem. Author Mich. 1
autem peccati nequaquam. Ipſe enim eſt, de quo ait Eſaias: *Iniquitatem non fecit, nec dolus fuit in ore eius*, quã
ſententiam repetit diuus Petrus prima ſua epiſtola Eſai 53
canonica. Et apud Eſaiam: *Faciens pacem, & creans ma-* 1. Pet 2
lum. Et vt ait liber Sapientiæ, *Deus mortem non fecit, nec* Sap. 1
lætatur in perditione viuorum. Sed cùm Iudæi illi obſtinati in erroribus & flagitiis verſarentur, & Deus illis aut non reſponderet, aut obſcurum reſponſum daret, hinc efficiebatur eos in erroribus ſuis permanere. Poteſt hoc ita explanari. Ita domui Iſrael reſpondebo, vt eam capiam in cogitationibus ſuis, vt videat apertè me eius dolos intelligere. Oſtẽdam nefariis Hebræis nihil eos loqui aut agere, aut cum animo ſuo cogitare, quod ego non intelligam. Et hoc modo particula, *vt*, accipitur cauſaliter.

l *Conuertimini, & recedite ab idolis veſtris.*] Aſpice Dei
clementiam & miſericordiam. Eos, quos ſuæ legis cõ-
temptores videbat, qui eo relicto deos falſos & com-
mentitios colebant, vocat, & hortatur, vt conuertan-
tur. Intueris hîc quàm verum ſit, quod de eo dixerat
Pſal. 29. regius vates: *Ita in indignatione eius, & vita in voluntate
eius.*

m *Auertite facies veſtras.*] Hoc eſt, non ſolùm ſcelera
non admittatis, ſed ne ea quidem videre velitis.

n *Et de proſelytis.*] Proſelytus idem eſt quod aduen-
titius & peregrinus. Proprie autem in literis diuinis
accipitur pro eo, qui ex ethnicis ad Iudaiſmum venie-
bat.

o *Ego Dominus reſpondebo ei per me.*] Reſpondebo ei
operibus, vt eius flagitia merentur. Reſpõſio erit eius
punitio: Vel *reſpondebo ei* propter me, vt reuelem ei ſe-
cretum ſuarum malarum cogitationum.

p *Et ponam faciem meam ſuper hominem illum.*] Hoc eſt,
eum caſtigabo. Dabit mihi pœnas ſuorum ſcelerum.
Metaphora eſt ſumpta à pugnantibus, cùm enim qui-
dam eorum cadit, & alter eum opprimit & percutit,
qui ſuperior eſt dicitur ponere faciem ſuam ſuper vi-
ctum. Quid ſignificet in literis diuinis, explicuimus
copioſè capite præcedente.

q *Faciam eum in exemplum & in prouerbium.*] Hoc eſt,
tam ærumnoſus erit, tot calamitatibus opprimetur, vt
traducatur in maledictionem, ita vt cùm aliquis ini-
mico ſuo dira precatus fuerit, dicat: Deus tibi det æ-
rumnas illius.

r *Et ſcietis, quia ego Dominus.*) Calamitas vehit homi-
Iſa. 28. nem ad cogitationem Dei: ita enim ait Eſaias: *Vexatio
dat intellectum auditui.* Ideo nos caſtigat Dominus, vt
2.Reg. 20. eum cognoſcamus, à vitiis abducamur, & à propria
volũtate noſtra ſeparemur. Obſidẽte Ioab Iſraelitarũ
duce vrbem Abelam, dabat exercitus operam, vt mu-
ros fortiter concuteret: quod ciues obſeſſi ægrè fere-
bant & vehementer ſoliciti in communibus periculis
ſummis doloribus angebantur. Et clamanti nomine
ciuitatis cuidam prudenti mulieri, de oppugnatione
illa conqueſtę reſpondit Ioab ſe vrbẽ ideo oppugnare,
quia intus receperat Sebam filium Bochri magnum
proditorem. Sed ſi eum ex vrbe proiicerent, dabat fidẽ
eſſe eam ſtatim relicturum, & obſidionem ſoluturum.
Ciuitas hæc vnuſquiſque noſtrum eſt, vbi debet ratio
dominari, & ſẽſus obedire. Sed ſi in hac republica ha-
bitat philautia, proprius amor noſtri, traditor ille, cœ-
leſtis regis inimicus, obſidet nos Deus, & opprimit
doloribus, ferit & concutit muros noſtri corporis va-
riis moleſtiis, ægrotationibus, & cruciatibus, & cala-
mitatum machinis nos fortiter oppugnat. Omnia hæc
efficit, vt amorem proprium deiiciamus, nos ad Dei
odium & execrabilia vitia excitantem. Vult Deus, vt
ſimus ab omni impuritatis contagio abſtracti, & beata
diuini ſui amoris flamma incenſi: Non igitur nos affli-
git, vt perdat, ſed vt nos à nobis ipſis eripiat, & ad ſei-
pſum conuertat. Duo amores cõdidere duas ciuitates,
vt ait diuus Auguſtinus, amor dei Hieroſolymã, id eſt,
viſionem pacis, amor proprius, Babylonem, hoc eſt,
confuſionem mundi. Deſiderat Deus eſſe nos Hiero-
ſolymã, non Babylonem. Ideo nos affligit, vt à nobis
amorem noſtrum inordinatum in odium Dei tenden-
Simile. tem euellat, ſuumque inſerat & cõfirmet. Ait Strabo,
& nõnulli alij authores, eſſe genus quoddam lapidis li-
nei, quod in lanæ mollitiem contuſum netur in vſum
intimatum veſtiũ: pannus huius lapidis ſeu lini ſi fortè
inquinatur, mittitur in ignẽ & manens illæſus incen-
dio mundatur. Sic qui ob inordinatum ſui amorem
vitiis polluuntur, igne calamitatum perpurgantur: nõ
eos lædit aduerſarum rerũ flamma, quin potiùs deter-
Num. 31. git. Ita enim dicitur in libro Numerorum: *Omne quod
poteſt tranſire per flammas, igne purgabitur.* Eodem mo-
do multi ærumnarum igne deterguntur. Et manentes
iuſti ideo aliquando affliguntur, ne iterum in vitia la-
bãtur. Vt enim myrrha corpora incorrupta cõſeruat, Simile.
& præſeruat à putredine, vt ait Plinius libro duodeci-
mo, ita calamitas æquo animo tolerata multũ prodeſt
ad animas præſeruandas à ſcelerum corruptione, &
incontaminatè cuſtodiendas. Confugiunt enim affli-
cti ad Deum ſingulare refugium ſuum, diuinam im-
plorantes clemẽtiam, & ad iucundam diuini numinis
cogitationem recurrunt. Quanquam exules ęrumno-
ſos, abiectos, expulſos ab hominum cœtu, & vaſtas atq;
inultas ſolitudines peragrantes ſe videant, non de-
ponunt tamen ea mente memoriam Dei. Verſatur il-
lis ante oculos diuina bonitas & pietas: & eorum cala-
mitas in ſuauiſſima cœleſtium rerum memoria con-
quieſcit. Premuntur, ſed non opprimuntur. in luctu &
mœrore triumphant gaudio: laborant paupertate, &
poſſident omnia: quotidie reſecantur, ſed redondãt &
refloreſcunt: affliguntur, ſed recreãtur. Quo fit, vt erga
clementiſſimum numen admirabilis illis exardeſcat
amoris & obſeruantię magnitudo: intelligunt enim
ideo in ærumnis verſari, vt ad diuinum conſolatorem
tanquam ad arcem tutiſſimam confugiant, & a pec-
catis auertantur. Id intelligens Tobias aiebat. *Cùm* Tob. 3.
*iratus fueris Domine, miſericordiam facies, & in tempore
tribulationis peccata dimittis iis, qui inuocant te.* Iob, *Deus,* Iob. 5.
inquit, *vulnerat, & medetur, percutit, & manus eius ſa-
nabunt.* Regius vates: *Tu es refugium meum in tribulatio-* Pſal. 31
ne, quæ circumdedit. Et iterum: *Iuxta eſt Dominus his,* Pſal. 33.
qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit. Per
Oſeam ait Deus: *In tribulatione ſua manè conſurgent ad* Oſe. 2.
me. Ipſe autem ſolet afflictis diuinam conſolationem
implorantibus opitulari. Ideo ait apud Ioannem: *Tri-* Ioan 16.
ſtitia veſtra conuertetur in gaudium. Et diuus Paulus in
epiſtola ſecunda ad Corinthios: *Sicut ſocij paſſionum* 2.Cor. 1.
eſtis, ſic eritis & conſolationis: Et in Actis apoſtolorum:
per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei: Act. 14.
Et diuus Ioannes in Apocalypſi de ſanctis in cœlo
Deo fruentibus: *Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione
magna.* Vnde diuus Auguſtinus in Ioannem ait: Quòd Apo 7.
te Dominus permiſit pati flagellum corrigentis eſt,
non pœna damnantis. Et diuus Hieronymus in epi-
ſtola ad Heliodorum. Quis non tribulari velit, qui ſe "
non maledici deſideret, vt mereatur laudari Chriſti "
voce, & cœleſti copioſaque mercede munerari? Et, & "
cæteri viri ſapientia & charitate præſtantius in mediis
calamitatibus ſe homines eſſe recordabantur ea lege
natos vt omnibus telis ærumnarũ eſſet obnoxia vita,
nec eſſe recuſandum quòminus ea, qua nati fuiſſent
conditione vitam degerent, euentiſque aliorũ memo-
ria repetendis nihil ſibi noui accidiſſe cognoſcebant.
Leuat enim dolorem communis quaſi legis, & huma-
næ conditionis recordatio. Sed quod præclarius eſt,
cum ſe aſpiciebant propter Chriſtum iniuriis affici, &
calamitatibus vrgeri, tum ſe beatos eſſe arbitraban-
tur. Et non ſolùm viri ſanctitate excellentes, ſed mul-
ti qui ſe flagitiis dediderant, fuerunt afflictione cura-
ti, tanquam cœleſti quadam medicina. O diuinam bo-
nitatem, ô ſummam clementiam, ô infinitam Dei no-
ſtri miſericordiam! Quis non admirabitur benignitatẽ
tuã Deus ſancte, qui ideo nos affligis, vt reficias, ideo
nos premis, vt conſoleris, ideo permittis, vt in varias
calamitates incidamus, vt noſtrã miſeriam cognoſca-
mus, & iuſtitiam ac miſericordiam tuam contemple-
mur. Ita enim hoc loco ait per Ezechielem: *Ego vos tot
ærumnis exagitabo, vt in prouerbium calamitoſorum tra-
ducamini, ita* enim poſtulat iuſtitia mea, & merentur
flagitia veſtra. Sed hoc faciam, non vt vos euertam,
nolo enim mortem peccatoris, ſed vt me cognoſcatis,
quo ad meipſum conuertamini Non igitur nos perde-
re vis, ſed ad gloriam tuam perducere.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. XIV.

1 Poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis. *Pro immunditiis ſuis eſt in Hebræo,* גלוליהם *gillulehem, à galal, quod ſignificat reuoluere, & reuelare, vt pſalmo 36.* (Pſal. 36.) Reuela domino viam tuam. *Vel, vt ex Hebræo tranſtulit diuus Hieronymus.* Volue ſuper dominum viam tuam. *Hoc eſt, committe domino, & commenda illi inſtitutum vitæ tuæ, & omnes tuas deliberationes & actiones, atque proiice ſuper ipſum omnem tuam curam, ſolicitudinem, & ponderis ſubleuationem. Vel, vt tranſtulit Felix:* Circonuolue ſecus dominum viam tuam. *Id eſt, quicquid egeris, dixeris, & cogitaueris, non recidat à domino, & quocunque ambulaueris, ſemper permane cum Deo, ne diſcedas ab ipſo, adhære illi, & ita ſecurus permanebis. Quamdiu enim in ea cum circumuolueris viam tuam, in tuto eris.* (Simile.) *Quemadmodum pulli ſecuri ſunt ab accipitre, quamdiu circumuoluunt circa matrem ſuam ſuam, ab ea autem longius diſcedentes facilè rapiuntur, ſic qui à Deo non diſcedunt, ſed circa ipſum ambulant, ab eo cuſtodiuntur ne à dæmone rapiantur, ſin autem Deum relinquunt, & ab eo ſe longius ſeparant, incidunt in voracem illum accipitrem tartareum, qui* circuit quærens quem deuoret. (1 Pet. 5.) *Eandē ſententiam habent verba illa Salomonis in Prouerbiis:* (Prou. 16.) Reuela domino opera tua. *Eſt enim ibidem verbum galal: Vnde galal ſignificat reuelationem, circulum, rotam, & globulum, quòd ſuper terram voluatur. Ex eodem modo galal, vt in pſalmo:* (Pſal. 82.) Deus meus pone illos vt rotam, *id eſt permitte vt inſtabiles ſint, & agitati inſtar rotæ. Eodem tropo vtitur Eccleſiaſticus ſtultorum inconſtantiam notans:* (Eccle. 33.) Præcordia fatui quaſi rota curri, & quaſi axis verſatilis cogitatus illius. *Permittit enim Deus aliquando impios homines in circuitu inſtar globulorum ambulare, nullamque in deliberatione ſuarum impietatum habere firmitudinem, ne pios homines perdant. Ita intelligitur, id quod ait regius vates:* (Pſal. 11.) In circuitu impii ambulant: ſecundum altitudinem tuam multiplicaſti filios hominum. *Acſi dicat. Inſtabiles ſunt, immanes, & ſcelerati homines, non habent in ſuis deprauatis cōſiliis conſtantiam, quibus de euertendis viris iuſtis cogitabant: nam in domine, quæ tua eſt altitudo, & potentia, & iuſtitia, & bonitas, ſeruas homines, qui cum ſe filios Adam cognoſcant, fragileſque eſſe & caducos, totos ſeſe tua tutelæ committunt. Hebræi tamen aiunt ita poſſe verſum hunc ex Hebræo trāsferri:* In circuitu impii ambulant, cum exaltati fuerint viliſſimi filiorum hominum. *Et ita habet translatio diui Hieronymi ex Hebræo. Et tunc poteſt iſſe ſenſus: impii inſaniunt more corum, qui in orbem longo temporis interuallo voluuntur, eamque ob cauſam afficiuntur inſania, quia vident pios homines à Deo efferri in ſublime, & honore ac fama extolli, quos ipſi vt viliſſimos filiorum hominum contempſerunt. Paraphraſtes Chaldæus habet:* Circum circa impius obambulat ſicut ſanguiſuga, qui ſugit ſanguinem filiorum hominum. *Et tunc ambulare in circuitu eſt circumire & obſidere, vt ſit ſenſus: Impii circumueniunt, & vndique cingunt pios homines, cùm ipſi principatum & tyrannidem obtinuerint, qui inter filios hominum ſunt perditiſſimi. Significat etiam hoc nomen galal excrementum & ſordes, vt apud Sophoniam:* (Sopho. 1.) Et corpora eorum, ſicut ſordes. *Vnde effectum eſt, vt idola appellarentur ſordes & immunditiæ. Qua ratione ductus vertit ita Pagninus hunc Ezechielis locum:* Aſcendere fecerunt idola ſua ſuper cor ſuum. *Et Brixianus.* Poſuerunt idola ſua. *Symmachus & Theodotio idola etiam verterunt. Nec eſt mirum, nam multis in locis diuinarum literarum immunditiæ pro idolis accipiuntur. Ita libro quarto Regum:* (4 Reg. 21.) Manaſſes peccare fecit Iudam in immunditiis ſuis. *Acſi diceret: Manaſſes fuit in cauſa, vt tribus Iuda coleret idola. Libro primo Machabæorum capite 13. ſcriptum* (1 Mac. 13.) *legimus Hebræorum ducem Simonem expugnaſſe ciuitatem Gazam, & idola confregiſſe, eaque ex vrbe eieciſſe. Subdit ſtatim ſcriptura.* Et eiecta ab ea omni immunditia collocauit in ea viros, qui legem facerent. *Aſpicitur hoc loco Ezechielis immunditias accipi poſſe pro idolis. Sed quoniam iniquæ cogitationes peccatorum, quibus ſe homines delectant, in quibus felicitatem conſtituunt, ſunt quædam idola & ſimulachra in altaribus cordium conſtituta, idèo ſeptuaginta interpretes pro immunditiis, pro quibus alii idola poſuerunt, verterunt: τὰ διανοήματα αὐτῶν, hoc eſt, cogitationes ſuas, ſiue imaginationes ſuas.*

2 Conuertimini, & recedite ab idolis veſtris. *Septuaginta habent:* Conuertimini, & recedite ab inuentionibus veſtris. *Idola vocant Iudæorum inuentiones, quoniam quotidie noua idola inueniebant, quæ adorarent. Pagninus vertit:* Conuertimini, & conuerti facite alios ab idolis veſtris.

3 Et ponam faciem meam ſuper hominem illum. *Panim apud Hebræos ſignificat faciem: & quia ira apparet in facie, iram etiam ſignificat. Eam ob cauſam R. Dauid in libro Radicum hunc locum ita vertit:* Et dabo iram meam ſuper hominem illum. *Vnde illud Exodi:* (Exo. 20.) Non habebis Deos alienos in iram meam. *In Hebræo eſt.* Non habebis Deos alienos על־פני al panai, *hoc eſt in faciem meam, vel in iram meam. Et tunc eſt ſenſus: Noli me idolis prouocare & concitare ad iram. Quemadmodum in Deuteronomio:* (Deut. 32.) Prouocauerunt eum in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerunt. *Et paulo pòſt:* Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus ſuis. *Idolum appellatur in diuinis literis abominatio, immunditia, ſordes, vanitas, fornicatio, adulterium, lignum frondoſum, mendacium, truncus ligni, & aliis nominibus quæ frequenter in ſacra ſcriptura reperiūtur.*

Et [a] propheta cum errauerit, & locutus fuerit verbum, [b] ego dominus decepi prophetam illum. [c] Et extendam manum meam ſuper illum, & delebo eum de medio populi mei Iſrael, [d] & portabunt iniquitatem ſuam. Iuxta iniquitatem interrogantis, ſic iniquitas prophetæ erit, [e] non erret vltrà domus Iſrael à me, nec polluatur in vniuerſis præuaricationibus ſuis: [a] ſed ſit mihi in populum, & ego ſim eis in Deum, ait dominus exercituum. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis, [f] terra cum peccauerit mihi, vt præuaricetur præuaricans, extendam manum meam ſuper eam, [g] & conteram virgam panis eius, & immittam in eam famem, [h] & interficiam de ea hominem & iumentum. Et ſi fuerint tres viri iſti in medio eius, [i] Noe, Daniel, & Iob, ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas, ait dominus exercituum. [l] Quod etſi beſtias peſſimas induxero ſuper terram, vt vaſtem eam, & fuerit in via, [m] eo quod non ſit pertranſiens propter beſtias, tres viri iſti ſi fuerint in ea, viuo ego dicit dominus Deus, quia [n] nec filios nec filias liberabunt, ſed ipſi ſoli liberabuntur: terra autem deſolabitur.

Vel ſi gladium induxero ſuper terram illam, & dixero gladio: tranſi per terrã, & interfecero de ea hominẽ & iumentũ, & tres viri iſti fuerint in medio eius, viuo ego, dicit Dominus Deus, non liberabunt filios nec filias, ° ſed ipſi ſoli liberabuntur. Si autẽ & peſtilentiã immiſero ſuper terram illam, & effudero indignationem meam ſuper eam ᵖ in ſanguine, vt auferam ex ea hominem & iumentum, & Noe, Daniel, & Iob fuerint in medio eius, viuo ego, dicit dominus Deus quia filium & filiã non liberabunt, ſed ipſi iuſtitia ſua liberabunt animas ſuas: quoniam hæc dicit dominus Deus. Quòd etſi ᑫ quatuor iudicia mea peſſima, gladiũ, & famẽ, ac beſtias malas, & peſtilentiam immiſero in Hieruſalem, vt interficiam de ea hominem & pecus, ʳ tamen relinquetur in ea ſaluatio educentium filios, & filias. Ecce ipſi ˢ egredientur ad vos, ᵗ & videbitis viam eorum: & adinuentiones eorum: ᵘ & conſolabimini ſuper malo, quod induxit in Hieruſalẽ in omnibus, quæ importaui ſuper eam. Et cõſolabuntur vos, cùm videritis viam eorum, ˣ & cognoſcetis, quod non fruſtrà fecerim omnia, quæ feci in ea, ait dominus Deus.

a *Et propheta cum errauit.*] Intelligitur de falſo propheta nolente rege Achab audire Michæam verum (3. Reg. 22.) prophetam, ſed acquieſcente conſilio & exhortationi pſeudoprophetarum dixit Michæas, ſe vidiſſe dominum ſedentem in ſolio, & ſpiritum quendam erroris ſe obtuliſſe ad decipiendum regem & dixiſſe: *Ero ſpiritus mendax in ore prophetarum regis.* Qui præualuit, falſos vates ſeducens. Permiſit Deus, vt Rex Achab deciperetur per ſuos vates, quoniam impius erat, & nefarius, verorum prophetarum oracula contemnebat. (3. Reg. 22.) Ex quo effectum eſt, vt rex ipſe in prælio occideretur, & ſanguinem eius canes lingerent. Magna Dei ira oſtenditur, cum ipſe permittit, vt aut rex, aut populus non veram doctrinam, ſed falſam amplectatur. In Prouerbiis ait, de Deo ita Salomon: *Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam.* Hoc eſt permittet, vt diuini verbi illuſores illudantur.

b *Ego dominus decepi prophetam illum.*] Nonnulli moti hoc loco ab illis peruerſam intellecto aſſeruerunt Deũ nonnunquam homines decipere, etſi non per ſe, miniſterio tamen vel humano vel Angelico. Ego verò firmiter aſſero Deum non eſſe deceptorem, quin potius eos deceptos eſſe, longeque opinione falli, qui exiſtimant Deum fallere, aut falli. Quòd autem aſſerunt (Gen. 27.) de Iacob quẽ dicunt ex diuina reuelatione patrẽ ſuum Iſaac mẽdacio fefelliſſe, cùm illi diceret ſe eſſe primogenitum ſuũ Eſau, vt ab eo acciperet benedictionem, nihil pro illis facit. Nam etſi Iacob mendacium diceret, non tamen inde ſequeretur Deum eſſe mẽdacem. At nos dicimus Iacob non fuiſſe mentitũ, quin potius eius dicta & facta Gentilium fidẽ adũbraſſe, & futuræ veritatis imaginẽ habuiſſe. Nã diuus Paulus in epiſto- (Rom. 9.) la ad Romanos volens oſtendere exemplo Iſmaelis & Iſaac, Iacob & Eſau fuiſſe præfiguratam abiectionem populi Iudaici, qui maior erat, Gentilici verò, qui minor erat aſſumptionem, ait duo eſſe genera filiorum Abrahæ. *Non enim omnes*, inquit ille, *qui ex circunciſione ſunt Iſrael, ij ſunt Iſraelitæ, nec qui ſemẽ ſunt Abrahæ, omnes filij. Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemẽ. Id eſt, nõ qui filij carnis, hi filij Dei ſunt, ſed qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in* (Gen. 25. Malach. 1.) *ſemine.* Et paulò pòſt. *Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris noſtri, &c.* Acſi diceret. Cùm concepiſſet ex Iſaac, haberetque in vtero Eſau & Iacob, dictũ eſt ei: *quia maior ſeruiet minori*: Quibus verbis Apoſtolus ſemen Abrahæ appellat populum Gentiũ eũque filium ait eſſe Iſaac, & fratrem minorem reſpectu Eſau, qui erat ipſi minori ſeruiturus. Quemadmodũ igitur abſque mendacio Gentiũ populus vera Chriſti fide munitus & Iudæorũ hæreditatem conſecutus dicere poteſt: Ego ſum ſemen Abrahæ ita & Iacob, quoniam ſciebat ſe ius habere ad ſibi debitam primogenituram, in quã (Mal. 1.) fuerat ex diuina voluntate ſubſtitutus, dicente Deo, *Iacob dilexi: Eſau autem odio habui*, verè abſque dubio dixit: *Ego ſum primogenitus tuus Eſau.* Quid? Nonne (Matt. 11.) Chriſtus dixit, Ioannẽ Baptiſtã Eliam eſſe? Quis negat. Non quod eſſet Elias natura, ſed officio. Quare igitur Iacob quẽ Deus legerat, qui ex diuino propoſito erat primogeniturã, patriſque benedictionem conſecutus, non potuit eodem modo ſe eſſe primogenitum abſque mendacio affirmare? Sed quoniam ſunt, qui doctorum authoritate potiùs quàm rationibus moueantur, citabo nonnullos, qui Iacob aiunt non fuiſſe mentitũ. Hi ſunt, Auguſtinus quæſtione 74. ſuper Geneſim. Chryſoſtomus homilia ſexta in epiſtolam ad Coloſſenſes. Ambroſius libro ſecundo de Iacob & vita beata. Gloſſa Græca in caput 27. Geneſis. Et ibi Lyranus Innocẽtius de diuor. c. Gaudemus. Magiſter ſententiarũ li. 3. Gratianus vigeſimaſecũda quæſt. 2. c. Quæritur. Diuus Thomas ſecunda ſecũdæ quæſt. 110. art. 3. Alexãder de Alis 3 parte, quæſt. 139 Gabriel 3. diſtinctio. 38. quæſt. vnica. cum aliis aſſerentibus Iacob non decepiſſe patrem ſuum, quin potius verum dixiſſe. Nec obſtat (Iob 12.) id, quod aduerſarij adducunt ex Iob dicente: *Qui immutat cor principum, & decipit eos, & errare eos facit quaſi* (Eſa. 63.) *ebrios.* Et illud Eſaiæ: *Quare errare nos feciſti Domine de viis tuis?* Et illud Apoſtoli in epiſtola ad Romanos: (Rom. 1.) *Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum.* Et hoc loco per Ezechielem: *Ego Dominus decepi prophetam illum.* Nam omnia hæc loca intelliguntur concedendo & permittendo, non autem efficiendo & operando. Non enim Deus aliquem decipit, ſed iuſto iudicio permittit, vt decipiatur. In epiſtola ſua ait D. Iacobus, (Iac. 1.) *Deus intentator malorum eſt: ipſe autem neminem tentat*, vbi de ea tentatione loquitur, quæ eſt ad peccatum ſolicitatio. Et tamen Chriſto docente Deum oramus, ne nos inducat in tentationem. (Matt. 6.) Hinc verba illa Dei patris literis à Zacharia conſignata: (Zach. 13.) *Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis.* quæ Chriſtus apud euangeliſtas de ſeipſo percutiendo interpretatur. (Matt. 26.) Non percuſſit pater filium ſuum, ſed percuti permiſit. Clemens Alexandrinus libro Strom. 1. explanans Matthæi illud, (Marc. 14.) *In parabolis loquor, &c.* Non Dominus inquit, præbet (Matt. 13.) ignorationem, hoc enim ſentire eſt nefarium, ſed ipsã quæ inerat, prophetice arguit. Sic etiam homines tradit Deus in reprobum ſenſum, & paſſiones ignominiæ, nimirum permiſſiuè. *Dimiſit eos*, inquit pſalmographus. (Pſal. 80.) *ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.* Ita intelliguntur verba illa ſcripturæ: *Indurauit Deus cor Pharaonis.* Et, *quem vult Deus, indurat.* (Exo. 10. Rom. 9.) Hoc eſt iuſto iudicio permittit, vt induretur, auxilium alioquin non debitum ſubtrahendo. Ita patres veteres, ita doctores antiqui, ita viri ſapientia & ſanctimonia præſtantes, ita omnis interpretum chorus, ita omnes recentiores, ita in tota eorum Theologorũ ſchola, qui quæſtiones tractarunt, ita deniq; omnes catholici huiuſmodi locutiones indurationis, cæcitatis, erroris, flagitiorũ, quæ Dei actionẽ ſonare vidẽtur, interpretãtur: ſolùm permiſſionem cognoſcẽtes, Deũ autẽ ſemper iuſtũ & miſericordem eſſe affirmãtes. Eſt ille quidem prima cauſa, quod Gentium philoſophi etiam fatentur, & generali naturalique concurſu cum omnibus cauſis agentibus operatur: at cauſam eſſe mortalẽ erroris aut ſceleris nullo modo admittimus. Quî fieri poteſt, vt à ſole ſempiterno oriatur cæci-

tas à fonte ſapientiæ dimanet error? à centro bonitatis deducatur linea flagitij? ab arbore vitæ fructus mortis producatur? quare id, quod hoc loco ait Deus, ſe prophetam decipere, intelligitur permiſſiuè, exigentibus illud populi peccatis. Tunc Deus dicitur aliquem decipere, cùm illi non dat ſcientiam, & veritatis cognitionem, quia nec ille eam meretur, nec ad Simile. eam adipiſcendam animū diſponit. Quemadmodum aer ſolis ſplendore illuſtratur, ſed occidente ſole manet tenebris coopertus, ſic animus diuina ſapientia claritate ſplendeſcit, ſed cùm eſt à vera illa luce deſtitutus, caligine circunfunditur: & in cæcarum tenebrarū obſcuritate verſatur. Tales erāt falſi prophetæ, de quibus hoc loco loquitur Deus, qui diuini ſolis abſentia, in vmbra terræ collocati, nefarijs ſceleribꝰ imbuti, non ſolùm erant errorum caligine cooperti, ſed » alios etiā eadē caligine cooperiebāt. Cyrillus in Ioan. » ca. 7. ita ait, Longe à veritate aberrant, qui nō erubeſ» cunt Deum ſeductorē appellare, qui meritò audient: *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum: qui putatis tenebras lucem, & lucem tenebras.* Seducebantur igitur falſi prophetæ, quia ſcelerati erant, & ſeducebatur flagitioſus populus, quia veros Dei prophetas contemnebat, falſos verò & impios amplectebatur.

c *Extendam manum meam ſuper eum.*] Hoc eſt, illum puniam. Hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

d *Portabunt iniquitatem ſuam.*) Tam fictè interrogans, quàm falsò reſpondens luent iuſtas ſuorum flagitiorum pœnas.

e *Et non erret vltra domus Iſrael à me.*) Subaudi recedendo & falſis vatibus adhærendo.

f *Terra cùm peccauerit.*) Ponit Deus differentiam inter punitionem terræ Gentiliū, & terræ Iudæorum. Nam ſi vna ex quatuor calamitatibus hic explicatis inferatur alicui ciuitati Gentium, eam penitus euertet, & ad Geneſ. 19. vaſtitatem reducet abſque vlla inſtauratione, vt euenit Sodomæ & Gomorrhæ. Sed etſi omnes hę calamitates premant Hieroſolymam, eamque euertant, aliqui tamen reſeruabuntur ad futuram ciuitatis inſtaurationem. Hoc fuit Ezechielis vaticinium, & ita euenit. nam euerſa Hieroſolyma à Babylonijs fuerunt nonnulli ex Iudæis reſeruati, qui poſteà à Babylonica captiuitate redierunt cum Zorobabele nepote Iecho1. Eſdr. 1. & 2. niæ, & Eſdra & Nehemia, ſub quibus fuit templum erectum, & vrbis mœnia in priſtinam dignitatem reſtituta. Voluit hac vaticinatione Ezechiel reficere & conſolari Hebræos in captiuitatem Babylonicam coniectos, eóſque ex parte aliqua luctu leuare. Eſt autem metonymia ſignata, nam accipitur terra pro terEſa. 1. ræ habitatoribus, & continens pro eo, quod continetur: Eſa. 23. vt apud Eſaiam. *Audite cœli, auribus percipe terra.* Luca. 13. Et iterum *Vlulate naues Tharſis.* Et apud Lucam. *Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas.*

g *Et conteram virgam panis eius.* Hebraiſmus eſt, Hoc Eſa. 3. eſt, auferam ab ea panem: caſtigabo eam fame. Sic 4. apud Eſaiam: *Auferet à Hieruſalem omne robur panis.* Et apud noſtrum Ezechielem: *Conteram baculum panis in Hieruſalem.* Virga panis, robur panis, baculus panis, idem ſunt. Appellatur ita panis, quia eo vires ſuſtentantur.

h *Interficiam de ea hominem & iumentum.* Id eſt, nullum terrenum animal viuum euadet, ſiue ſit rationis particeps, ſiue expers. Poteris per hominem eū intelligere, qui vtitur ratione, per iumentū autē hominem inhumanū, ſceleratū, inſanum, qui in hominis figura vi-Pſal. 48 tam bruti imitatur. Ita enim ait diuinus vates: *Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis* Exo. 19. *inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis:* Quando Deus præcepit, ne iumentum aſcenderet in montem Sinai, quid voluit ſignificare, niſi diuinam ſcripturam eſſe montem excelſum, quò ſi quis accederet gerens in hominis figura vitam belluæ, nolens ſuperbiam, cæteraſque funeſtas animi labes relinquere, mortem ſibi eſſe paratutum, vnde poterat vitam ſibi comparare? Diuus Ioannes Baptiſta impios homines progeniem viperarum vocabat. Chaldæorum ſententia fuit in hominis nefarij corde beſtias habitare: appetitus enim effrænati, qui lōgiùs euagātur, & à ratione minimè retinētur, beſtiæ vocātur. Hinc effluxit illud eorum apophthegma: *Vasi impij in habitant beſtiæ terræ.* Vnde Ægyptij veteres per ceruum ſerpentes ex cauernis eruentem iudicem intelligebant impios homines caſtigantem. Id voluit Pythagoras ſignificare, cum dixit ſceleratos homines migrare in bruta, hoc eſt effici bel-luas ob impios mores. Hinc orta eſt fabula Circes hoFab. Circ. mines in varia animalia transformantis. Vnde Theocritus. Illi, inquit, quos virtus & ſapientia aſperſerint, non poterūt Circæis poculis labefactari. Quando ÆſchylusÆſchy. dixit non eſſe leonē in republica alendum, quid per leonem niſi homines immanes & ſuperbos, & raptores intellexit? Et quoniam ſæpe in republica huiuſmodi homines, & alij belluinis moribus imbuti aluntur, dixit Plato in republica ſua nos habere domi diuerſa genera brutorum, Ariſtoteles in Politicis hominem à lege & iuſtitia ſeparatum eſſe ait peſſimum omnium animalium. Diuus Ioannes Chryſoſtomus in Matthæum de homine improbo loquens, ait: quælibet beſtia vnum habet & proprium malum: homo autem omnia. Quare iumentum hoc loco Ezechielis meritò appellatur, imò iumentum immaniſſimum.

i *Noe, Daniel, & Iob.*) Hos præcipuè nominat, quoniam fuerunt charitate feruentiſſimi, & pro alijs ardentiſſimas ad dominum preces fuderunt. Chryſoſtomus homilia 43. in Geneſim ita ait: *Vide memorum grauitatem, & quales iuſtos in medium adduxerit:* quoniam & illis ſuis temporibus etiam alijs ſalutis cauſa fuerunt.

k *Nec filios ſuos, nec filias liberabunt.* Si in ſceleribus permanere decreuerint.

l *Quod ſi & beſtias peſſimas.*) Quatuor plagis punit Deus terram peccatricem, fame, ſerpentibus, gladio, peſte.

m *Eò quòd non ſit pertranſiens propter beſtias.*) Quod nemo per eam tranſeat ob metum ferarum.

n *Vel ſi gladium induxero ſuper terram illam.* Subaudi, quę in me grauiter peccauerit: Senſus eſt: Si adducero hoſtes, qui gladijs ſuis interficiant huius terræ habitatores me ſuis maleficijs ad iram prouocantes, & ibi fuerint Noe, Daniel, & Iob, viri charitate inſignes, & ſanctimonia clari, non poterunt alijs ſubuenire, etiam ſi filij ſint ſui. Seipſos tantùm liberabunt, alijs autem, ſi à peccatis deſiſtere noluerint, opem nullam ferent, nec ſalutem impetrabunt.

o *Ipſi ſoli liberabuntur.*) Propter iuſtitiam ſuam.

p *In ſanguine.*) Id eſt, in vita, quæ eſt in ſanguine, vt conſtat ex Leuitici capite 17. vt ſit ſenſus: Si oſtendero Leu. 17. iram meam auferens eorum vitam. Vel ſic: Si effudero furorem meum ſuper habitatores illius terrę corrumpendo eorum ſanguinem aere peſtilente: nam corrupto ſanguine, totum corpus corrumpitur.

q *Quatuor iudicia mea peſſima.*) Id eſt, quatuor effectus vltionis meæ. Flagella, quibus homines caſtigat, appellat Deus peſſima reſpectu pœnæ. Ideo calamitates & ſupplicia mala pœnæ appellantur.

r *Tamen relinquetur in ea ſaluatio.*) Vaſtātibus quatuor plagis Hieroſolymā relinquā in ea nōnullos homines ob miſericordiā meā, qui è Iudæa abducāt filios ſuos in Babyloniā, quò venient captiui, vt vos qui hîc eſtis, eorū ſcelera & calamitates videntes intelligatis me eſſe iuſtū, & gaudeatis quòd obtēperaueritis conſilio Ieremiæ, vóſque Babylonijs tradideritis, ne manentes Hieroſolymæ in ſimilibus ærūnis verſaremini. Et tunc cognuſcetis me non fruſtrà, nec in merito, ſed iuſto iu-

ſto iudicio afflixiſſe Hieroſolymam.

s *Egredientur ad vos.* Hoc eſt adducẽtur Babylonem.

t *Et videbitis viam eorum.*] Id eſt, & cognoſcetis eorum flagiria ex affectu calamitatum, quibus ego illos laceraui. Via flagitioſorum hominum eſt vitioſus viuendi modus. Illa enim vita eſt hominibus nefariis & ſceleribus imbutis via non ſolũ ad ærumnas tẽporales, ſed etiã ad obſcuras inferiorũ tenebras, & exitũ æternum. Hæc eſt turpis illa ratio vitæ de qua aiebat diuinus pſaltes, *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit.* Ille dicitur non ſtare in via flagitioſorum: qui etſi incidat in aliquod peccatũ, ſtatim tamen ſurgit, & ad rectum vitæ curſum redit. Nihil eſt huic homini felicius, nihil bonis omnibus affluẽtius, quam non ingredi viam improborum, ſed proximum eſt, in ea diu non conſiſtere, ſed ſummopere ſtudere, vt ad viam iuſtorũ, à qua fuerat digreſſus, quàm celerrime reuertatur. Vnde ait D. Hieronymus: Nomen iuſti non amittit, qui per pœnitẽtiã citò reſurgit. Quemadmodũ in ludo pilæ non ſolũ dicitur bona pila, & aptus globulus luſorius, cum expeditè volat, & fertur altius per aẽrẽ, ſed etiã ſi attingat pauimentum cadens in terram dummodo ſtatim ob terræ reuerberationem ſaliat, ferens ſe in ſublime, & reciprocetur: ſic non ſolùm dicitur iuſtus qui nunquã cecidit in terram peccati, ſed ille etiã, qui etſi aliquando cadat, confeſtim tamen reſurgit. Per actum criminis mortiferi amittit gratiam & iuſtitiã, nomẽ tamen iuſti nõ amittit, ſi celerrime ad gratiã redit. Cæterùm multi ſunt, qui etſi reſurgãt, non tamen ſtatim. Cecidit Dauid, & ob crimina aduerſus dominũ admiſſa in terrã ruit, & nõ reſurgebat donec Nathã vir ſingulari virtute præditus eũ grauiter reprehẽderet, aſſerens Deũ tã turpia ſcelera nequaquam impunita eſſe relicturũ. Et deplo-
118 tãs Dauid maculas ſuorũ ſcelerum, eaſque lachrymarum fluuio delens, aiebat: *Adhæſit pauimento anima mea.* Ac ſi diceret: Cecidit pila mea adhæſit terræ, non pullulabat per pœnitẽtiã, nõ ſe per contritionẽ in altum ferebat. Nec eſt magnopere mirandũ, omne graue naturaliter tẽdit deorſum, nos autẽ terreni ſumus. Vnde
10. Iob aiebat: *Memento Domine, quòd ſicut lutum feceris me,* Sed dices: Ego cadam, ſed ſtatim reſurgam. Ne decipiaris: vnum ſic habeto multos hac fiducia grauia criminina admiſiſſe à quibus non ſurrexerunt, vt ipſi exiſtimabant. Pilæ ſaltus minuuntur, & paulatim decreſcunt, donec pila omnino quieſcit in terra. Sic ſi peccaueris multoties, & toties per pœnitentiam ſurrexeris, amittes ſenſim feruorem virtutis, & poſteà tepidiùs reſurges, donec aſſuetus vitio omnino non reſurgas, ſed in terra iacens, ſcelere delectatus, non ſolùm eris à charitate, & iuſtitia, & Chriſtiana pietate, & pura religione deſtitutus, ſed quod deteſtabilius eſt, & omnis improbitatis caput, eos, qui hæc colunt irridebis, & alio peſtifero exemplo & deprauatis moribus, & peſtilenti doctrina corrumpes. Huiuſmodi fuerunt Hebræi illi, qui Hieroſolymæ manſerunt, præſertim magnates, qui & deprauati erant, & alios deprauabant. Hunc eorum deteſtabilem vitæ curſum appellat hoc loco Ezechiel viam illorum, & ad inuentiones eorum: ſcelera enim, quibus ſe contaminabant non res erant diuinæ, ſed inuentiones huma-
10 næ. Vnde ait Deus per pſalmographum: *Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.* Magnum eſt profectò ſupplicium pati Deum, vt eo relicto cupiditatibus noſtris pereamus, noſtriſque inuẽtis, quibus nobis ipſis perniciẽ molimur, obtemperemus. Contra verò magna Dei miſericordia eſt, cùm punit ſcelera noſtra. quod intuens regius vates
98. canebat. *Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.* Frequens eſt in literis diuinis hominum peccata adinuentiones humanas appellari,
3. vt apud Eſaiam. *Adinuentiones eorum contra Dominum.* Et apud Oſeam. *Propter nequitiam adinuentionum ſuarum.* Et aliis in locis. Oſe. 9.

v *Et conſolabimini ſuper malo quod induxi in Hieruſalem.*] Quoniam videbitis felices vos fuiſſe reſpectu eorum. Vel lætabimini, non eorum ærumnis inſultantes, ſed videntes gloriã Dei illuſtrari: illuſtratur enim impiorum punitione, quoniam multi dum vident improbos dare pœnas ſuorũ ſcelerũ: Dei iuſtitiam celebrant, & à maleficiis deterrentur. Vnde ait pſalmiſta: *Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam: manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.* Pſal. 57.

x *Et cognoſcetis, quòd non fruſtrà fecerim omnia, quæ feci in ea.*] Erit vobis mea iuſtitia perſpecta & explorata: & cognoſcentes meipſum ad me conuertimini, videbitis effectum meæ iuſtitiæ, & potentiæ. Quemadmodum amara potio nõ dicitur inutilis, & ſpes fruſtrata, (Simile.) ſi ſequitur ſanitas, etiã ſi ſumẽti acerbitatem attulerit, ſic nec aſpera calamitas, qua Deus nos exercet, appellatur inanis, & fruſtrà recepta, cùm ſequitur inde animarum ſanitas, vt cùm diuina iuſtitia oſtenditur, multi corriguntur, multi etiam ob patientiam & tolerantiam illuſtrantur. Nihil enim magis conducit ad eximiæ virtutis gloriam nobilitandam, quàm calamitas ipſa æquo animo propter Chriſtum tolerata.

t Sed ſit mihi in populum, & ego ſimilis in Deum.] *Pro Deo eſt in Hebraico* אלהים *elohim, quæ dictio Deum ſignificat, vt in libro Geneſis.* Vidẽtes filij Dei filias hominum quòd eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus, quas elegerant, (Gen. 6.) *Pro filius Dei, eſt in Hebraico filij elohim. Vnde orta fuit difficilis quæſtio qui ſint hi filij Dei, qui pulchras mulieres ardentes amore fuerint proſecuti: qui ita Deum offenderunt, vt diceret:* Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt. (Gen. 6.) *Lactantius Firmianus libro ſecundo de falſa religione capite 15. Exiſtimat fuiſſe Angelos, deceptus opinione aliquorum hominum parum in literis diuinis verſatorum. Hanc opinionem confirmabat Iulianus apoſtata in libro, quem aduerſus Chriſtianos edidit, quam Cyrillus ſapienter refutat libro nono contra eundem Iulianum. Reddens autem huius loci intelligentiam ait tempore Noe homines qui ex ſanguine Enos ſuam ducebant progeniem, dilexiſſe mulieres pulchritudine ornatas, quæ erant ex genere Cain, quas duxerunt, vt totos ſeſe dederint voluptatibus, quarum ſe miniſtros præbuerunt, & quibus ſe contaminauerunt: & ea ob ſcelera & multa alia Deum virorum vlciſcentem immiſiſſe diluuium. Theodoretus hunc enarrans locum ait, Filios Dei quidam Angelos malè intellexerunt, nec enim caro ſunt, nec terminus vitæ eorum definitus eſt. Attentè ergo ſcriptura diuina legi debet, quæ ait, ex Adam Seth, ex Seth Enos natum eſſe, deinde addit iuxta interpretationem Aquilæ:* Tunc cœptum eſt vocari in nomine Domini: *Id eſt, Enos primus ob inſignem pietatem Dei appellatione dignus eſt habitus. Vnde ex illo nati, filij Dei dicti ſunt, Filij etiam Seth dij dicti ſunt, quod virtutẽ colerent, ea ratione, qua principes & iudices dij in pſalmis & Moyſe dicuntur. Qui quidem generi Cain à Deo maledicti nulla ratione ſe immiſcuerunt per multos annos. Longo tamen poſt tempore pulchritudine mulierum ex ſtirpe Cain delectati ſunt, & muſicis inſtrumentis, quæ à Iubal è generatione Cain orta inuenta ſunt: atque ita illis ſe immiſcuerunt. Hæc Theodoretus. Intelligi autem per filios Dei homines & non Angelos, indicat id, quod ſtatim ſequitur.* Et dixit Dominus Deus: Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt. *Prius vocauit eos ſcriptura filios Dei, poſteà homines & carnem. Spiritu Dei facti fuerant filij Dei, ſed cum ſe turpibus inquinaſſent voluptatibus, & humanis vitiis tradidiſſent, homines vocantur nomine naturæ, non gratiæ. Intelligi hoc autem de filiis Seth aſſerit diuus Auguſtinus lib. 15. de ciuitate Dei. Chryſoſtomus in explanatione ſexti capitis Geneſeos. Gennadius, Lyranus, & alij. Aquila pro filius Dei vertit filios Deorum, per deos viros iuſtos intelligens, qui erant ex genere Seth procreati. Cùm enim in genere Cain vigerẽt homicidia, ſtupra, veneficia, & cætera huiuſmodo*

ſcelera, in genere tamen Seth vigebat pietas, honeſtas, religio, & ſumma Dei veneratio. Quare filij Cain filij hominum, filij verò Seth filij Dei vocabantur, & filij iuſtorum. Symmachus tranſtulit : Videntes filij potentum filias hominum. *Vt hic de magnatibus tantùm intelligatur. Sed hæc non videtur germana expoſitio: nã hæc cauſa particularis eſt diluuij, quoad nobiles ſolùm & potentes. at litera ait omnem carnem viam ſuam corrupiſſe: niſi dicamus innuiſſe diuinam ſcripturam non eſſe mirum, eſſe populum deprauatum omniumque hominum cœtus ſceleribus imbutos, cùm principes & magnates eſſent impiis facinoribus implicati, nefariiſque flagitiis irretiti. Corruptis enim principibus, facilè reliqui corrumpuntur: in quos principum impuritas deriuatur. Huic explanationi aſtipulatur paraphraſis Chaldæa, quæ filios principum habet. Sunt igitur huius loci duæ præcipuæ explanationes, vna vt per filios Dei viros iuſtos intelligamus, filios Seth, altera vt per eoſdem principes, & potentes explanemus. Has duas ſententias tangit Pagninus in theſauro in verbo hanah: & in verbo alah ait elohim ſignificare Deum, iudicem, & Angelum. Vnde locus hic Ezechielis poterat ita verti :* Sed ſit mihi in populum, & ego ſim illi vt princeps, *ſiue vt* iudex. *Vt ſit ſenſus: Quemadmodum populus obtemperat ſuo principi, ſic domus Iſrael pareat mihi, & ego eam gubernabo, & tanquam iuſtus & clemens princeps eam protegam, & ad veram amplitudinem perducam. Nam ſi hoc facit rex terræ, qui iuſtitiam colit & pietatem, quantò magis cœleſtis princeps, rex regum, & Dominus dominantium? De hoc nomine elohim, quid ſignificet, & quàm variè accipiatur, di[...]mus ſuprà copioſè, niſi fallit opinio, in annotatione quidam in caput nonum.*

ARGVMENTVM.

In toto hoc opere viſionis Ezechielis prædicitur variis ſimilitudinibus euerſio Hieroſolymæ. Et in hoc capite comparatur hæc ciuitas viti aridæ, & inutili, quæ nihil prodeſt, niſi ad comburendum, ad ſignificandum vrbis incendium. Si Hebræi conſideraſſent, quæ eſſet hominum dignitas & amplitudo, eorum præſertim quos Deus ſignis & miraculis à magnis ac imminentibus periculis eripuit, intelligerent, quàm turpe eſſet relinquere Deum, diſſluere voluptatibus, molliter atque iniuſte viuere, quàmque honeſtum Deum ſummè diligere, continenter ac ſobriè vitam degere, omnium officiatum momenta grauiter perpendere. Sed quoniam hoc nec intellexerunt, nec intelligere voluerunt, ita dediderunt ſe vitiis, conceperunt fraudes teterrimas, & infinitis denique flagitiis ſe contaminarunt. Quam ob cauſam comparantur vitibus aridis, infructuoſis, igne comburendis: quia futurum erat, vt eſſent à Babyloniis victi, & interfecti, & incendio traditi: & qui viui manerent, eſſent afflicti, in vincula coniecti, & ad ignominiam traducti.

CAPVT XV.

A ET[a] factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis [b] quid fiet de ligno vitis [c] ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum? [d] Nunquid tolletur de ea lignum, vt fiat opus, aut fabricabitur de ea paxillus, vt dependeat in eo quodcunque vas? Ecce igni datum eſt in eſcam, [e] vtranque [i] partem eius conſumpſit ignis, & medietas eius redacta in fauillam. Nunquid vtile erit ad opus? Etiam cùm eſſet integrum non erat aptum ad opus, quantò magis cum illud ignis deuorauerit, & combuſſerit, nihil ex
B eo fiet operis? Propterea hæc dicit dominus Deus: [e] Quomodo lignum vitis inter ligna ſyluarum, quod dedi igni ad deuorandum, ſic tradam habitatores Hieruſalem, [f] & ponam faciem meam in eos. [g] De igne egredientur, & ignis conſumet eos. Et ſcietis quia ego dominus cum poſuero faciem meam in eos, & dedero terram inuiam & deſolatam, [h] eòquòd præuaricatores extiterint, dicit dominus Deus.

EXPLANATIO.

Et factus eſt ſermo Domini ad me.) Hoc eſt, locutus eſt mihi Dominus.

b *Quid fiet de ligno vitis?*) Quaſi dicat nihil. Non prodeſt vitis ſterilis, infœcunda & exciſa. Hęc interrogatio vim habet negationis. Appellatam fuiſſe domum Iſraelis vineam domini, eſt omnibus incumbentibus ſtudio diuinarum literarum ſatis perſpectum & cognitum, Eſaias ait: *Vinea domini exercituum domus*
Eſaia 5. Ierem. 2 *Iſrael eſt.* Deus apud Ieremiam cum Hebræorum populo loquens. *Ego,* inquit, *plantaui te vineam electam.*
Pſalm 9. Et pſalmographus cum illo. *Vineam de Ægypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plantaſti eam.* Gentes verò erant veluti ſteriles, & nemora arborum agreſtium nullum religionis fructum producentium. Sed Iudæa, quæ vinea Dei electa appellabatur, quæ ſalutares vuas producere deberet, tulit labruſcas, & conuerſa eſt in vites infructuoſas, quæ cùm non ferrent fructum fuerunt in igné coniectæ, quoniam nulla ex illis proueniebant vtilitas. Aliæ plantæ etſi ſteriles ſint, proſunt tamen ad trabes, ad naues, ad haſtas, ad vaſa, & ad plurima ædificiorum genera: at vitis infructifera ad nihil prodeſt, niſi ad ignem. quemadmodum inter omnes plantas nulla eſt iucundior vite frondoſa & fructuoſa, nulla gratior, nulla vtilior. ita ſi exareſcat, nulla eſt triſtior, nulla deformior, nulla inutilior. Gentes idolorum cultrices etſi ſteriles erant in rebus fidei & religionis, & arbores infructiferæ, erant tamen multarum vtilitatũ vſibus accommodatæ: at Iudæi infructuoſi, qui Deo vero relicto vanis gentium ſuperſtitionibus adhæſerunt, & in republica violanda ſcelera inexpiabilia perpetrauerunt, ad nullum penitus vſum proderunt, niſi ad ignem: ideo fuerunt euerſi à Chaldęis: & poſteà à Romanis, & in vtraque vaſtatione incendio flagrarunt. Hanc eorum vaſtationem per Chaldæos hoc horribile vrbis incendium vaticinatur hoc loco Ezechiel ſub figura vitis, quæ erat ab igne deuoranda.

c *Ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum.*] Hoc eſt, ex omnibus plantis infructuoſis. Eſſe arborem inter ligna ſyluæ more linguæ Hebrææ, eſt eſſe ſterilem, & agreſtem, nullâque lętiſſimorum fructuum vtilitate exornatam.

d *Nunquid tolletur de ea lignum, vt fiat opus?*) Quaſi dicat non. Senſus eſt, Ex omnibus lignis infœcundis nullum eſt inutilius vite infœcunda: nam ex ea non poteſt fieri opus aliquod. Non tolletur ex ea lignum aut materia, nec ad ſtatuas, nec ad ædificia, nec ad vaſa. Ne paxillus quidem fiet ex ea. Paxillus eſt clauus ligneus

ligneus infixus parieti,in quo aliquid ſuſpendatur.
c *Vtranque partem eius conſumpſit ignis & medietas eius, &c.* Vitis arida in ignem coniecta ſtatim tota conſu-
mitur, nam & extremitates & medium & tota deni-
que illa in fauillam redigitur. Hoc totum eſt Iudææ
accommodandum, quę duas extremitates babebat,&
medium: vna extremitas erat ad Samariam,altera ea
illa parte, vbi erant ſita oppida Iudæorum, medium
erat Hieroſolyma. Significat propheta & Hieroſoly-
mam,& totam denique Iudæam eſſe deuaſtandam,&
igne comburendam.
f *Ponam faciem meam in eos.*) Hoc eſt, iratus eos pu-
niam. De hoc Hebraiſmo diſſeruimus capite ſuperio-
re in explanatione, & in annotationibus. Vult Deus
ſignificare euulſurum ſe eſſe populum Iudaicum tan-
quam arborem ſterilem,eamque in ignem miſſurum.
Exciduntur arbores inutiles ne terram fruſtrà occu-
13. pent,vt de ficu infructuoſa apud Lucam. Oſtendit ſi-
militudo hæc animæ detrimentum, quæ eſt excisa à
Deo:nam cùm nullum edat virtutis fructum, ſecatur,
& in ignem æternũ proiicitur variis cruciatibus tor-
quenda. Intuere quid ſecum detrimenti afferat pec-
catum:offendit Deum & homines,& ſecũ affert æter-
na tormenta. Sed tam turpe eſt, vt etſi Deum lateret
& homines, tamen propter eius deformitatem eſſet
vitandum. Debet enim nobis eſſe perſuaſum,ſi crea-
torem & creaturas celare poſſemus,nihil tamen aua-
rè, nihil pernicioſe, nihil impudicè, nihil iniuſtè eſſe
faciendum.Cùm autem peccatum per ſe ſit tetrum &
turpe, & præter hoc offendat Deũ & homines,& pa-
riat mortem ſempiternam, quis non videt vitandum
eſſe & fugiendum,& penitus deteſtandum?
g *De igne egredientur, & ignis conſumet eos.*) Id eſt,ex
vna calamitate incident in aliam: nullus erit dolor,
quo non premantur: nulla ex parte luctu leuabuntur,
nec tam miſerum erit quicquam,quin in eorum cala-
mitoſam vitam cadere videatur. Exibunt nonnulli ex
ciuitate obſeſſa,dabunt ſe fugę vt vrbis tormēta eua-
dant,ſed incident in hoſtes,qui eos capient, & incre-
dibilibus cruciatibus afficiēt.Hoc dicit propter Sede-
chiam regem eiuſque ſectatores, qui fugientes ab vr-
be, fuerunt capti à Babylonijs, & immaniſſimis cru-
ciatibus lacerati Et propter Ioanonem filium Careæ,&
alios, qui poſt vrbis euerſionem ſe in Ægyptum con-
tulerunt,vbi fuerunt à Babylonijs crudeliter trucida-
ti, & templa Ægypti incendio conſumpta. Lege Ie-
Iere. 43. remiam, & quartum Regum, ſi hoc volueris copioſè
4 Reg. 25. intueri. Poteſt etiam hoc ita explanari. De igne cócu-
piſcentiæ carnis exibunt per mortem, & ad ignē cru-
ciatuum æternorum relegabuntur. Ignis præter com-
munem acceptionem ſignificat aliquando carnis con-
Pro. 6. cupiſcentiam, vt in Prouerbiis: *Nunquid poteſt homo
abſcondere ignem in ſinu ſuo?* Aliquando pœnam æter-
Eſa. 66. nam,& ignem inferni,vt apud Eſaiam: *Ignis eorum non
Mat. 25. extinguetur.* Et apud Matthæum: *Diſcedite à me maledi-
cti in ignem æternum.* Accipitur præterea pro charita-
Luc. 12. te vt apud Lucam. *Ignem veni mittere in terram.* Pro
Deu. 4. ipſo Deo vt in Deuteronomio, *Deus noſter ignis conſu-
Iere. 5. mens eſt.* Pro euangelio,vt apud Ieremiam: *Dedi verba
mea in ore tuo in ignem* Pro calamitate, vt apud Mala-
Mal. 3. chiam, *ipſe enim quaſi ignis conflans*, Pro angelis,vt apud
Pſal. 103. pſalmographum, & diuum Paulum: *Qui facit angelos
Heb. 1. ſuos Spiritus, & miniſtros ſuos flammam ignis*, Pro auari-
Mich. 6. tia, vt apud Michæam: *Adhuc ignis in domo impij.* Pro
Pſal. 57. iracũdia vt in Pſalmo: *Supercecidit ignis, & non viderunt
Ephe. 6. ſolem.* Pro tentatione dæmonum,vt apud diuum Pau-
lum: *in omnibus ſumentes ſcutum fidei,in quo poßitis omnia
tela nequißimi ignea extinguere.* Hoc autem loco Eze-
chielis pro calamitate,meo quidem iudicio,accipitur.
Non eſt enim infrequens capi ignem pro dolore &

molestia etiam apud authores humanos, vnde natum
eſt tritum illud Prouerbium: Ignem igni ne addas. Et
illud: Ignis non extinguitur igne, etiam ſi in hoc ſe-
cundo prouerbio ignis poſſit accipi pro ira, vt ſit ſen-
ſus: ira non curatur ira, ſed lenitate, excandeſcentia
vincitur manſuetudine & tolerantia.
h *Eò quòd præuaricatores extiterint.*) Quoniam legem
meam violauerunt, & pro nihilo putarunt. Populus
Iſraeliticus cùm Deo obtemperabat,cùm in illo diui-
num quoddam fidei & religionis lumen mirabiliter
elucebat, fuit magnam nominis celebritatem conſe-
cutus,& in ore hominum cum gloria & dignitate ver-
ſatus. At poſtquam virtuti nuntium remiſit,& diuina
lege penitus repudiata & contempta idolorum Gen-
tium cultui adhæſit, ſeque omni vitiorum genere cō-
taminauit, fuit à Deo acerbiſſimis calamitatibus op-
preſſus, & ab omnibus irriſus, & in fabulam tradu-
ctus. Viderunt infelices illi Iudæi ciuitatem ſuã euer-
ſam,domos ſuas funditus deletas, templum ſuum in-
cēdij flammis cõſumptum,opes ſuas direptioni com-
miſſas,corpora ſua cruciatibus infecta, filios ſuos,pa-
rentes,amicos,& propinquos paſſim interfectos,vias
plenas ſanguine, & in illis montes cadauerum,viduas
deplorantes, & virgines ac matronas ſparſis capillis
aerem lamentis,gemitibus triſtibuſque lachrymis ad-
implentes. Verſabantur in gemitu patriæ ſuæ,& in af-
flictorum miſerrimis querelis. Oculi augebant dolo-
rem,quia ea,quæ cæteri audiunt, intueri cogebantur,
nec auertere ab ærumnis,& cladibus, & incendiis, &
lachrymis cogitationem ſinebant. His miſeris lacera-
ti,in vincula coniecti fuerunt, & in Chaldæam tradu-
cti, exceptis his, qui fugerunt in Ægyptum, vbi fue-
runt gladio Babyloniorum traditi,& immaniſſimè in-
terfecti. Et qui in ſua perfidia & impietate migrarunt
è vita,fuerunt in horribiles tenebras relegati,& in in-
ferno ſepulti, vbi in æternum cruciabuntur. Aſpice
peccati pœnam, & ſcelerum aduerſus Deum admiſ- Exod. 4.
ſorum terribilem effectum. Deus ille qui ſe Iudæis Exod. 14
pium oſtenderat,qui eos per mare rubrum mirabiliter Oſe 11.
euexerat, qui eos filios vocauerat, fueratque ſummo Eſa. 1.
fauore proſecutus, poſteà ſe illis iratum oſtendit, &
furorem ſuum in illis exercuit. Sed dices: Nõne Deus
eſt immutabilis? Eſt quidem: ipſe enim ait per diuinum
ſuum vatem Malachiam: *Ego Dominus, & non mutor.* Mala 3.
Sed cùm Deus dicitur mutare voluntatem, vt quibus
lenis erat, verbi gratia, reddatur iratus, illi potiùs mu-
tantur, quàm ipſe, & eum quodammodo mutatum in
iis,quæ patiuntur inueniunt. Quemadmodum ſol,qui Simile.
ſanis oculis gratus erat, ipſis morbo laborantibus mo-
leſtus efficitur,cùm ipſe apud ſeipſum maneat ſemper
idem, qui fuit, ſic Deus, qui benignis benignus oſten-
debatur, & miſericordibus miſericors, ipſis in flagitia
incidentibus: & immanitatis ęgritudine laborantibus
iratus apparet, cùm ipſe ſit idem Deus immutabilis,
qui antea erat. Vides igitur talem ſe Deum gerere er-
ga homines, quales ſunt ipſi. Id intelligens regius
vatex aiebat: *Retribuet mihi Dominus ſecundum iuſtitiam* Pſal. 17.
*meam, & ſecundum puritatem manuum mearum in conſpe-
ctu oculorum. Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo
peruerteris.* Acſi diceret: Iuſtus es domine, nam bonos
beneficiis afficis, improbos verò dignis pœnis. Et li-
cet alij aliter hunc pſalmum interpretentur, tamen
diuus Athanaſius, & Theodoretus aſſerunt voluiſſe
Dauidem iis verbis ſignificare,qualem quiſque oſten-
derit talem aduerſus eum ſe Deum oſtendere. Quare
in illum, qui iuſtitiam coluerit & pietatem, conferet
Deus magna beneficia, in eum verò, qui iura diuina
& humana peruerterit, ſeuerus ac acerbus exiſtet, ita
vt peruerſus exiſtimet Deum aduerſum ſe peruerſè a-
gere,cum tamē iuſtiſſimè agat. Vt ſpeculum, quicquid Simile.

obiicias, refert, ſi te placidum & benignum illi oſtendis, placidum & benignum ſe tibi oſtendit, ſi verò iratus es, & exagitatus excandeſcentia, vultum ſpeculi ſentis ſimiliter trucem, & furore commotum, cùm tamen ſpeculum ſit vnum atque idem, ſic cùm Deus ſit vnus ſemper idem, immutabilis, & ſempiternus, & vt dicitur in libro Sapientiæ, *Speculum ſine macula*, modò
Sap. 7. comparatur agno manſuetudo, modò leoni terribili.
Eſa. 53. De eo ait Eſaias: *Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt, & tanquam agnus corā tondente ſe obmuteſcet.* Et diuus Ioan-
Ioan. 1. nes Baptiſta: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Et ipſe de ſeipſo: *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis*
Mat. 11. *corde.* Vide eius manſuetudinem. At de illo ait Eſaias:
Eſa. 5. *Iratus eſt furor Domini in populum ſuum.* Et paulò poſt, *Rugitus eius vt leonis.* Et Amos: *Leo rugiet, quis non ti-*
Amos 3. *mebit?* Et diuus Ioannes in Apocalypſi: *Vicit leo de tribu Iuda.* Eſſe Deum miſericordem erga miſericordes
Mat. 5. aſſerit, ipſe dicens: *Beati miſericordes, quoniam miſericordiam conſequentur.* De immanibus autem aſſerit
Iacob. 3. diuus Iacobus: *Iudicium ſine miſericordia illi, qui non facit miſericordiam.* Nonne aſpicis quam variè ſe Deus oſtendat, nimirum miſericordibus miſericordem, cru-
Mat. 25. delibus ſeuerum. Apud Matthæum ait dominus dicturum ſe eſſe bonis in vltimo iudicio: *Venite benedicti patris mei, poſsidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi, eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c.* Impiis verò: *Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius, eſuriui enim & non dediſtis mihi manducare, &c.*
Ioan. 10. Eam ob cauſam Chriſtus Deus noſter ſe in Euangelio cum variis rebus comparauit, aliquando ſe paſto-
Mat. rem vocat, aliquādo agricolam, modo hominem mo-
Luc. dò patrem familias: nunc regem ponētem rationem
Mat. cum ſeruis ſuis, præmio afficientem fideles, damnan-
Luc. tem verò ingratos, nunc regem omnes ad nuptias & prandium inuitantem. Ita enim ipſe ait apud Matthæum: *Simile factum eſt regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo.* Rex hic ideò vocatur homo, vt eius benignitas & miſericordia oſtendatur: ſed paulò poſt dicitur: *Rex autem cùm audiſſet, iratus eſt.* Modò
Mat. 22. vocatur benignus, modò iratus, & quando oſtenditur
Mat. iratus, non dicitur homo rex, vt antea, ſed rex tantum
Mat. modò. Prætereà appellatur Chriſtus in literis diuinis admirabilis, germen iuſtus, decorus, ſpecioſus forma, Ieſus, Meſſias, Saluator, ſalus, ſalutare, petra, lapis angularis, conſiliarius fortis, ſol dilectus, dux, gygas ſpōſus, oriens, princeps pacis, pater futuri ſeculi, dominus, pontifex, medicus, Emanuel, Aquila, mediator, fons aquæ viuæ, fructus terræ, panis vitæ, via, veritas, vita, lux, radix Ieſſe, velox ſpoliator, & aliis nominibus ſe paſſim offert ſtudioſis, qui ſacras Scripturas attentè ſcrutātur. Intueris igitur eūdē eſſe Deū ſemper immutabilem, qui populum Hebræorum ad magnam dignitatem adduxit, & ad ſummam ignominiam abiecit. Idem eſt ille, qui eum in terra promiſsionis collocauit, & qui eum in Babylonicam captiuitatem coniecit: quibus in rebus Deus & miſericordiam ſuam oſtēdit & iuſtitiam, ſemper vnus atque idem. Qua de re ea poteris videre, quæ ſuprà diximus capite quinto, verba illa explanantes: *Et complebo furorem meum.*

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XV.

Vtranque partem eius conſumpſit ignis, & medietas eius redacta eſt in fauillam. *Pro vtraque parte vertit Aquila*, duo nouiſſima eius. *Symmachus* duas ſummitates eius. *Quem ſequitur Pagninus. Alij vertunt*, duas extremitates. *Quod in idem recidit. Vult ſignificare propheta, Iudæam inſtar ligni tres partes habuiſſe, nimirum duo extrema, & vnum medium, quod erat Hieroſolyma: quæ partes omnes inſtar vitis aridæ conſecta in ignem erant ſimul abſumendæ. Septuaginta verò interpretes habent.* Annorum purgationem eius conſumit ignis, & dimittit in finem. *Quorum verborum hic eſt ſenſus: Quemadmodum aurum purgatur igne, ita populus Iſraelis afflictione non breui & parui temporis, ſed longa & annua. Quæ afflictio ideo eos igne repurgat, vt ad finem, hoc eſt, ad Deum mittat, qui eſt finis, ad quem debent dirigi non ſolùm actus noſtri, ſed mentis cogitationes. Ad hunc finem dirigebat regius vates hymnos ſuos, quibus loco tituli præponebat lamnaſceach pro quo Septuaginta tranſtulerunt* εἰς τὸ τέλος *hoc eſt in finem. De eo ait diuus Paulus in epiſtola ad Roma-*
Rom. 10. *nos*: finis legis Chriſtus eſt. *Hebræi illi Deum offendere conabantur. Deus autem eos calamitatibus præmonebat, vt ſcelus ſuum cognoſcentes illud deteſtarentur, ſeque ad dominum conuerterent.*

a Quomodo lignum vitis inter ligna ſyluarum. *Pro ligno eſt in Hebræico:* עץ *ets, quod ſignificat idolum, vt a-*
Oſe 4. *pud Oſeam*: Populus meus in ligno ſuo interrogauit. *Hoc eſt, populus Iſraeliticus ab idolo oracula quæſiuit. Significat crucem, vt apud Ieremiam*: Mittamus lignum in
Iere. 11. panem eius. *Ac ſi dicerent Iudæi: Ponamus crucem in hu-*
Ioan. 6. *meris eius, qui ait ſe eſſe panem vitæ. Accipitur pro incarnata Dei ſapientia, vt in prouerbiis.* Lignum vitæ iis, qui
Prou. 3. apprehenderint eam. *Capitur pro arbore, vt in libro Ge-*
Gen. 2. *neſis*: Lignum vitæ in medio paradiſi. *Et in pſalmo*: Erit
Pſal. 1. tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum. *Hoc eſt, erit vir iuſtus inſtar arboris fæcundæ ſata ad vberrimos fontes, rigatus ſacra doctrina fluminibus, & vberrimos virtutum fructus producens. Solent diuinæ literæ homines cum arboribus comparare, vt apud Ezechielem*: Ego Dominus humiliaui lignum ſublime, &
Ezech. 17. extuli lignum humile. *Et hoc loco, vbi per ligna & Iudæos intelligit, & gentiles. Et apud Matthæū* Omnis arbor,
Mat. quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. *Quemadmodum ſurculus arboris fructiferæ, inſi-*
Seneca *tus in trunco & ſtipite arboris agreſtis eam trahit ad naturam ſuam, vt iam alia folia, & alios fructus ferat, ſic Chriſti doctrina inſita in anima noſtra ſterili, eam mutat, & ad ſeipſam traducit & conuertit, vt iam alia verborum folia, alios virtutum fructus producamus. Sed neceſſe eſt vt ramos peccatorum noſtrorum amputemus, quò in nobis Chriſtus inſeratur: & ita lætiſſimos fructus feremus. Arbor bona quatenus bona non poteſt malos fructus ferre, nec mala quatenus talis bonos. Nemo ſimul & turpibus voluptatibus oblectatur, & cæleſtibus gaudiis perfunditur: nemo ſimul eſt & rerum diuinarum contemplationi deditus, & carnis prudentiæ in-*
Ioan. 15. *tentus, non ſimul miſcentur vera vanis, æterna caducis, ſpiritualia corporalibus. ſumma imis, vt pariter ſapias, quæ ſurſum ſunt, & quæ ſuper terram, vt pariter feras fructum bonum & malum, vt pariter ſis ſterilis, & fœcundus. Si mundum diligis infructuoſus es, ſi Deum, fructuoſus: ipſe enim ait*: Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. *Qui autem virtutis fructum non tulerit, dabitur, vt hoc loco ait Ezechiel, igni ad deuorandum, vt non ſolùm igne calamitatum in hac vita, ſed igne æternorum cruciatuum in altera torqueatur.*

Argumen-

ARGVMENTVM.

Enarraturus diuinus vates Iudæorum flagitia primum Dei erga eos beneficia commemorat. Inuehitur in eorum ingratitudinem, perfidiam, & impiam ſuperſtitionem, qui Deo vero contempto, qui ſe eos ſumma contulerat beneficia, falſos ac commentitios Gentium deos coluerunt. Minitatur eis ferrum & flammam, vaticinans de iuſtis pœnis, quas erant daturi ſuorum ſcelerum, quæ indicat eſſe iam grauia, vt eorum comparatione impia barbarorum infidelium facinora iuſtificentur. At in ſine capitis aperit myſterium inſtaurationis humanæ per Chriſtum Deum noſtrum, qui à cœli faſtigio delapſus, ad terram deſcendens, humanam induit formam, vt hominum animos, qui in caligine verſabantur, diuino lumine luſtraret.

CAPVT XVI.

A ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens. Fili hominis, [a] notas fac Ieruſalem abominationes ſuas, & dices. Hæc dicit Dominus Deus Ieruſalem. [b] Radix tua, & generatio tua de terra Chanaam: [c] pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Et quando nata es, in die ortus tui [d] non eſt præciſus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis. [e] Non pepercit ſuper te oculus, vt faceret tibi vnum de his, miſertus tui: ſed [e] proiecta es ſuper faciem terræ [f] in abiectione animæ tuæ in die, qua nata es. [g] Tranſiens autem per te [h] vidi te conculcatam in ſanguine tuo, & dixi tibi, cùm eſſes in ſanguine tuo, [i] viue. Dixi, inquam, tibi in ſanguine tuo, viue. [k] Multiplicatam quaſi germen agri dedi te, & multiplicata es, & grandis effecta, & [l] ingreſſa es, & peruteniſti ad mũdum muliebrem. Vbera tua intumuerunt, & pilus tuus germinauit, [m] & eras nuda, & confuſionis plena. Et tranſiui per te, & vidi te, & ecce tempus [n] tuum tempus amantium. [o] Et [a] ex-
B pandi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuam. [p] Et iuraui tibi, ingreſſus ſum pactum tecum, ait Dominus Deus, & facta es mihi. [q] Et laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te: [r] & vnxi te oleo, & [s] veſtiui te diſcoloribus, [t] & calceiaui te hyacintho, & [u] cinxi te byſſo, [x] & indui te ſubtilibus, & ornaui te ornamento. [y] Et dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. [aa] Et ornata es auro & argento, & [bb] veſtita es byſſo & polymito, & multis coloribus: [cc] Similam, & mel & oleum comediſti, & decora facta es vehementer nimis. [dd] Et profeciſti in regnum, [ee] & egreſſum eſt nomen tuum in gentes propter ſpeciem tuam, quia perfecta eras in decore meo quem poſueram ſuper te dicit Dominus Deus. Et habens fiduciam in pulchritudine tuo [ff] fornicata es in nomine tuo, & [gg] expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeunti: [hh] vt eius fieres. Et ſumens de veſtimentis tuis [ii] feciſti tibi excel-
C ſa hinc inde conſuta, & fornicata es ſuper eis ſicut non eſt factum, nec futurum eſt.

EXPLANATIO.

a *Notas fac Ieruſalem abominationes ſuas.*) Hoc eſt, explica populo Iſraelitico, eique in memoriam reuoca (*Eſai. 58.*) flagitia ſua. Eodem modo dicebat Deus Eſaiæ: *Annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum.* Per populum ſuum, & per domum Iacob apud Eſaiam, & per Ieruſalem hîc apud Ezechielem idem intelligit. Vbi aſpicis munus eſſe concionatorum clamare, & populi ſcelera reprehendere. Ideò Chriſtus (*Mat.*) eos comparat cum ſale dicens: *Vos eſtis ſal terræ:* Et Salomon in Eccleſiaſte. (*Eccl. 12.*) *Verba ſapientium ſicut ſtimuli.* Quemadmodum in omni ſacrificio ponebatur ſal, vt eſt Leuitici literis conſignatum, (*Leuit. 2.*) in omni concione debet eſſe aliqua reprehenſio cum debita proportione. Id intelligens Chryſologus aiebat: Omnium ciborum ſal eſt ſalubre condimentum, niſi deſit menſura: alioquin ſi ſine modo eſt, & ipſe perit, & quod ſallierit, perdidit: amarat enim nimietas, quod condiret menſura. Sed ſal non erit, qui ea reprehenderit vitia, quibus (*Simile.*) ipſe eſt imbutus & inquinatus. Sal conficitur ex aqua maris, ſed quãdiu eſt in mari, nõ eſt ſal. Oportet egredi è mari, & penetrare terram, vt in foſſis marinis exiſtens, radiis ſolis ſuperuenientibus, & flatu aeria ſpirante, aqua illa condenſetur, & in ſalem conuertatur. Mundus hic mare eſt: quandiu in mundo verſamur, tumidis ſuę ſuperbię fluctibus tradin, æſtibus ſuę mutabilitatis accedentibus & recedentibus exagitati, amariſſimis ſuorum ſcelerum vndis ſubmerſi, ſal adhuc non ſumus. Egreſſuri ſumus è mundo, & terram, hoc eſt, nos ipſos penetraturi, noſtram imbecillitatem & miſeriam conſiderantes, & ita interueniẽte radio ſolis iuſtitiæ, & ſpirante diuina gratia, eximia fauore ſplendoris diuini illuſtrati, & in ſalem admirabilem conuerſi. Et tũc in aliorum ſcelera inuehemur, moderatè tamen, vt par eſt, ſed exclamãtes, & aduerſus crimina præſertim aperta vocem extollentes. Ita enim ait per Ioelem prophetam Deus: *Canite tuba in Sion, vlulate in monte ſancto meo, conturbentur omnes habitatores terræ.* (*Ioel. 2.*) Et per Eſaiam: *Clama, ne ceſſes: quaſi tuba exalta vocem tuam.* (*Eſai. 58.*) Hoc vult diuina ſcriptura ſignificare cùm aſſerit præcepiſſe Deum Moyſi, (*Num. 10.*) vt faceret duas tubas argenteas ductiles, quibus cõuocaret multitudinem, cùm eſſent caſtra mouenda. Incitabatur enim populus illarum ſonitu ad bellum, & ad feſtos etiam dies celebrandos, quibus Deo ſacrificia offerebantur. Eodem modo concionator vocare debet peccatores ad amouenda caſtra ſua à mundo, languentem labẽtemque populum ab errore deducere, & ad decus excitare, dicens cum Eſaia. *Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum.* (*Eſai. 55.*) Et cum Ioanne in Apocalypſi: *Fugite populus meus de medio Babylonis, ne participes ſitis delictorum eius.* (*Apoc. 18.*) Acſi diceret. Amouete & ſeparate vos à rebus mundi caducis & vanis, relinquite eius flagitia, & caſtra veſtra per ſanctam cogitationem, piumque animi affectum in cœlo collocate. Debet enim euangelicus concionator auditores aduerſus animæ hoſtes præparare, & exemplo ſuo incitare. Ita diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios. *Induite vos,* inquit, *armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli, quoniam non eſt nobis colluctatio aduerſus mundi carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum harum.* (*Ephe. 6.*) Et in Epiſtola ad Romanos, *Induamur arma lucis.* (*Rom. 13.*) Et in prima ad Corinthios: *Ego ſic pugno, non quaſi aerem verberans.* (*1. Cor. 9.*) Et in ſecunda: *Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum.* (*2. Cor. 10.*) Et in prima ad Timothæum: *Hoc præceptum commendo tibi, vt milites in illis bonam militiam.* (*1. Tim. 1.*) Eſt enim, vt verbis vtar Iob, *vita hominis militia ſuper terram.* (*Iob. 7.*)

Debet itaque prudens concionator auditores ad pugnam inuitare, & eorū etiam animos deſiderio cœleſtis patriæ incendere exēplo Chriſti, & ſanctorum, qui bona illius miris laudibus extulerunt, de quibus ait
1. Cor. 2. Paulus in prima ad Corinthios: *Oculus nō vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt ea, quæ præparauit Deus, iis, qui diligunt illū.* Et in epiſtola ad Hebræos:
Hebr. 4. *Feſtinemus ingredi in illam requiem.* In primis tamē dabit operā concionator verbi Dei, vt vitia vituperet, & ex animis auditorum quantū potuerit, radicitus euellat.
Simile. quemadmodum prudens agricola priùs carduos, ſentes, & venenoſas atque ſylueſcentes herbas ex agris extrahit, & radicitus euellit, & poſteà illis ſemina mādat, ſic ſapiens doctor priùs vitia extirpare debet, & animus colere atque ex illis pro viribus ſcelera radicitus extrahere, vt illos præparet ad ſatus accipiendos eaque ſeminet, quæ adulta, fructus vberrimos ferant. Et licèt virtus improbis hominibus videatur horrida & amara, cum ipſa ſit pulchra & ſuauis, nihil tamē eſt tam aſperum & difficile, quod dicendo nō fiat lene & facile, nihil tam obſcurū & incultum, quod non ſplendeſcat oratione, & tāquam excolatur. Si hoc ita ſe habet in rebus incredibilibus, quātò magis in rebus certiſſimis, ipſius ſempiternæ veritatis teſtimonio comprobatis? Excitent igitur concionatores populum ad virtutes, & notas ei faciant abominationes ſuas, quēadmodum hoc locu Deus Ezechieli illius tēporis concionatori faciendum præcepit. Accipitur hîc Hieroſolyma pro habitatoribus eius metonymicos, vt apud
Mat. 23. Matthæum: *Ieruſalem Ieruſalem, quæ occidis prophetas.*

b *Radix tua & generatio tua de terra Chanaan.*] Id eſt,
Gen. 12. 17. 21. 25 33. origo tua & patria tua eſt terra Chanaan: ex qua velut è radice prodiuiſti. Nā in regione illa habitauit Abraham, ibi natus eſt filius eius Iſaac, & nepos eius Iacob pater duodecim patriarcharum.

c *Pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa.*) Hoc eſt, tanta eſt iniquitas tua, vt videaris genita ex parētibus infidelibus, omniumque ſcelerum colluuione cōtaminatis. Amorrhæi & Cethæi fuerunt immanitate Barbari, à veri Dei cultu penitus alienati, & incredibilibus flagitiis polluti. Harum nationum vocat Deus filiam ſynagogam Iudæorum, nō quòd ita eſſet per na-
Matt. 3. turam, ſed per imitationem. Eodem modo Phariſæos appellat Chriſtus genimina viperarum. Et gloriātibus illis ſe patrem habere Abrahā dixit: *Vos ex patre diabolo*
Ioan. 8. *eſtis.* Eum locum explicans Cyrillus, ait: Conſuetudinis eſt ſacræ ſcripturæ ex imitatione vel ſimilitudine filios appellare, vt hîc. Qui enim Iudæi imitati fuerāt iniquitates Amorrhæorum, & Cethæorū, inde parentes eos habuiſſe dicuntur, de quibus per ſcelerum propaginē naſcerentur, & cum quibus pro ſimili ſcelere damnarentur. Hæc ille. Vides igitur quemadmodum Dominus Iudæorum gloriam inanem illam & inutilem confregit, qui ſe vanè iactabāt ab Abrahamo omni ſapiē-
Simile. tia & virtute præſtanti genus ſuum ducere. Quid prodeſt riuulo fluere ex puro & ſalutari fonte, ſi ipſe eſt ſpurcitia plenus, corruptus, & omni ex parte contaminatus? Eodem modo quid prodeſt filio nobilitas patris, & ſtēma maiorū, ſi ipſe eſt vitiis omnibus imbutus, & veneno flagitiorum infectus? Qui non eſt ob facta ſua cognitus, qui ex operibus ſuis nulla eſt laude celebratus, quam claritatem & nominis amplitudinē putat adipiſci, ſi aliorum res geſtas, & præclaras virtu-
Simile. tes ſibi iactabundus arroget? Quemadmodum Æſopicus graculus pulchris aliarum auium plumis indutus, pulchritudinem ſibi vanè aſſumebat, ſed exutus māſit irriſus, & propria nigredine affectus, cùm quælibet auium ſuam ab eo pennam ſuſtuliſſet, ſic qui maiorum ſuorum rebus præclarè geſtis gloriantur, aliorum bonis ſeſe venditant, & nobilitatem alienā ſibi vſurpant, cùm nullæ ſint propria virtute muniti, exuūt ignominioſè in foro aliena indumenta. Et, vt verbis vtar Horatij, moueat cornicula riſum furtiuis nudata coloribus. Illuſtrius eſt propriis virtutibus & rebus geſtis florere, quam maiorum opinione niti. Ex terra fertili producitur aliquādo cicuta venenoſa, & ex terra ſterili naſcitur pretioſū aurū. Qui maioribus ſuis boneſtate propria prælucent, vt ſi priùs noti nō fuerint, ab illis accipiant initium memoriæ ſuæ, ſunt magnis laudibus efferendi contrà verò qui vita turpi et acta magnas ſuis obfundunt tenebras, vt etiam ſi nobilitate floruerint, veniant in obliuionem, ſunt acriter vituperandi. *Si filij Abrahæ eſtis*, dicebat Chriſtus Iudæis ſtirpe ſua gloriantibus, *opera Abrahæ facite.* Erant qui-
dē illi natura filij Abrahæ, ſed imitatione filij Amor- Ioan. 8.
thæi & Cethæi. Amorrhæi & Cethæi terram illā Chanaan quōdam coluerant, & Iudęi eorum impietatem
imitari voluerunt. Poteris per Chanaan mundum in- Iob. 14. Sap. 4.
telligere, Chanaan enim idem eſt quod commutatio,
& mundus nūquam in eodem ſtatu permanet. Amor- Ioan. 12. 14.
thæus, qui amarum ſonat, diabolus eſt, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarū: qui imitatione pater dicitur impiorum. Huius domus eſt mundus, cuius ille princeps appellatur. Hæc eſt domus illa, de qua di-
citur in Pſalmo: *Obliuiſcere populum tuum, & domum pa-* Pſal. 44.
tris tui. Acſi dicat ſponſus ſponſæ ſuæ, hoc eſt Chriſtus animę ſibi deuotæ: Trāsfunde in me omnem amorem tuum, omniaque illa deleat obliuio, quæ anteà vano proſequebaris affectu. Obliuiſcere populum impiorū, excidat tibi ex animo memoria mundi, qui eſt domus Amorrhæi, quondam patris tui. Cethęa, quę ſonat cōfractam, affectio eſt corrupta, quæ hominem conſtringit, & intra ſeipſum variis appetitibus conſcindit, ex qua perturbationes propè infinitæ dimanāt. Vt enim
ex luna, vt ex philoſophorum ſententia cōſtare vide- Simi.
mus, procedūt maris æſtus, & perpetui fluctus, & procellæ, ſic ex deprauata affectione prodeunt animi cōmotiones, contentiones impiæ cupiditatis, & turbidi inquietudinum fluctus. Hanc Cethæam improbi homines ſequuntur, quam ob cauſam eius filij vocātur.

d *Non eſt præciſus vmbilicus tuus.*) Solent obſtetrices præſcindere vmbilicum infantulis naſcentibus, eorū corpuſcula repurgare à ſanguine & ſordibus aqua tepida, vt facile eorum membra componantur: & coetem ſale ſolidare, & pannis inuoluere. Comparans autem Deus ſynagogam cum infantula nuper nata ait omnia hæc ei defuiſſe, ſed ipſum eam vt infantulam expoſitam & eiectam, iacentem in terra ſuo ſanguine inuolutam, & pedibus conculcatam eripuiſſe, & nutriuiſſe, & in magna dignitate collocaſſe. Iacebat populus Iudaicus in Ægypto abiectus & contemptus, & Deus eum inde mirabiliter eripuit, & ſanctis legibus, atque inſignibus victoriis de infidelibus reportatis, aliiſque immortalibus beneficiis illuſtrauit, & ad ſummam amplitudinem perduxit. Cęterùm negatione exciſionis vmbilici ſignificat propheta populū illum non fuiſſe penitus ab idolorum cultu ſeparatū, nam ſtatim poſt trāſitum maris rubri coluit vitulum, impiis Gentium ſuperſtitionibus ſæpenumero adhæſit. Dicens non fuiſſe ſynagogam lotam aqua, ſignificat eius duritiem quę inſignes flagitiorum maculas & ſordes animo conceptas lacrymarū abundantia non
delebat. Dicens non fuiſſe ſale conditam, innuit fuiſſe Exod. 32.
multoties ſalutari ſapientiæ deſtitutam, quia ipſa eam repellebat. Etſi enim aliqui eſſent ex Iudæis ſapientia & charitate præſtantes, frequens tamen populus ſępenumerò in errores incidebat. Dicens non fuiſſe indutam pannis, indicat fuiſſe ſępe virtutum indumentis nudatam. Poteris per negationem præciſionis vmbilici Iudęorū incontinentiam intelligere iux-
ta id, quod de fœmina dicitur in libro Iob. *Virtus illius in* Iob 40.
umbilico ventris eius. Per lotionem aquæ baptiſmum,

mum, quem Iudęi recipere noluerũt. Per veſtem charitatem, de qua ait Eſaias: (Eſai. 52.) *Induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem.* (Rom 13.) Et diuus Paulus: *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum* (Apoc. 12.) Et diuus Ioannes in Apocalypſi: *Mulier amicta Sole, & Luna ſub pedibus eius.* Hic ſol Chriſtus eſt, ſol iuſtitiæ, Deus noſter.

e *Non pepercit ſuper te oculus.*) Offenſo à te Deo non inueniebatur, qui te oculo pietatis aſpiceret, vt in te aliquod ex iis beneficiis conferret.

f *In abiectione animæ tuæ.*] Id eſt, in contemptu vitæ tuæ. Ac ſi dicat: Eras penitus ſprata.

g *Tranſiens autem.*) Loquitur ſcriptura de Deo more hominis tranſeuntis, qui videns infantulam eiectam & expoſitam in via miſeretur eius, cùm tamen Deus non moueatur de loco ad locum: ipſe enim ait: *Ego* (Malach. 3.) *Dominus & non mutor.* Fortaſſe alludit hoc loco Deus ad verba illa Exodi: (Exod. 12.) *tranſibit enim Dominus percutiens Ægyptios: cumque viderit ſanguinem in ſuperliminari, & in vtroque poſte, tranſcendet oſtium domus.* Sed aduerte. Si Deus tot beneficia confert tranſiens, quid faciet ſedens? (Matt. 9.) Vide quid dicat euangelium: *Cùm tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in telonio, Matthæum nomine, & ait illi: Sequere me.* Tranſibat, & hominem oculis miſericordiæ ſuæ aſpiciens, eum vocauit.

h *Vidi te.*] Subaudi oculis pietatis.

i *Viue.*] Nõ ſolùm loquitur de vita naturæ, ſed etiam gratiæ.

k *Multiplicatam.*) Id eſt, auctam prole, opibus, & dignitatibus.

l *Ingreſſa es, & peruenisti ad mundum muliebrem.*) Id eſt, acceſſiſti ad ætatem, qua ſolent puellæ nubiles ornari. Mundus muliebris eſt ornatus fœminarũ, veluti ſpeculum, inaures, annuli, armillæ, gemmæ, monilia. Senſus eſt: fuiſti infantula eiecta, & pauperrima, ſed meo beneficio creuiſti, & perueniſti ad annos pubertatis, quando iam puellæ maturæ viro ſolent ornamentis muliebribus muniri. Et facta es nobilis, & verſata es in omnium ore cum gloria & dignitate: & duxi te in ſponſam. Et tu me relicto, à quo innumera acceperas beneficia, multa commiſiſti adulteria, adhærens idolorum cultui. Quot enim Deos coluiſti, tot adulteria perpetraſti. Hac metaphora explicat Deus ſuam erga ſynagogam pietatem, eiúſque erga eum ingratitudinem. Symmachus habet: *Perueniſti ad ornamentũ mulierum.* Pagninus: *Ingreſſa es ad ornamentum ornamentorum.*

m *Et eras nuda.*) Hoc ideo ait, vt intelligant Iudæi à Deo fuiſſe omnino bona, quæ habuerunt. Nudi erant, (1. Cor. 7.) ſed Deus eos induit virtutibus, & bonis ſpiritus, & corporis. *Quid habes* inquit Paulus, *quod non accepiſti?*

n *Tempus tuum tempus amantium.* Quando puellæ ſolent amatoriis leuitatibus deliniri. Veneras ad ætatem nuptiis aptam.

o *Expandi amictum meum ſuper te.*] Hoc eſt, te nudam texi pallio meo.

p *Et iuraui tibi.*) Id eſt, iuraui meipſum eſſe te ducturum: & inij tecum fœdus.

q *Et laui te.*) Eras ô ſynagoga contaminata ſanguine, hoc eſt, contaminata peccatis, & ego te ablui ab illis. Capi ſanguinem pro peccato indicat Dauid, dicens: (Psal. 50.) *Libera me de ſanguinibus Deus, Deus ſalutis meæ.* Ita appellat cædis & adulterij ſcelera deteſtabilia, quæ cõmiſerat, cùm ſtuprũ Berſabeæ, eiuſque viro mortẽ intulit. Aqua hæc, qua Deus lauit ſynagogam, eſt infuſio Spiritus ſancti. Ita enim ait Chriſtus apud Ioannẽ: (Ioan. 7.) *Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent.* Interpretãs autem euangeliſta, quid per hãc aquã ſignificaretur, ait: *Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* (Eccle. 15.) Vel, *laui te aqua,* hoc eſt, ſcientia legis, dans tibi ſacram ſcripturam. Accipi autem aquam pro legis ſapiẽtia indicat Eccleſiaſticus, dicens: *Aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum.* Vel, *laui te aqua,* id eſt, afflictione, in quam ſignificationẽ accipitur à Pſalmographo dicente: *Intrauerũt aquæ vſque ad animam meam.* Et iterum: *Libera me aquis multis.* (Pſal. 58.) (Pſal. 143.)

r *Vnxi te oleo.*) Subaudi gratiæ meæ. Oleum lætitiæ eſt diuina gratia, vt in pſalmo. *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis.* Quem locum diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos de Chriſto interpretatur: (Pſa. 44.) (Hebr. 1.) qui ſecundum humanitatem habet participes, quorum ipſe caput eſt, quibus gratiam impertit, quam præ omnibus habet opulentiſſimam. At ſecundum diuinitatem tales participes non habet cùm Deus ſit, & Deus vnus ſolus ſit. Et ſi in diuinis tres ſunt perſonæ, tamen vna eſt eſſentia, vna diuinitas, vna ſubſtantia. Vel ſic, Cùm eſſes in Ægypto inter barbaros & immanes homines nutrita, etas etiam immanitate affecta, à qua ego te abduxi, vngens te oleo pietatis & miſericordiæ, vt eſſes mitis & lenis, eſſérque humanitas tua omnibus perſpecta & explorata. Oleum enim pro miſericordia ſæpe accipitur: ſuperfertur nanque cæteris liquoribus, atque ſupernatat: ita miſericordia ſupereminet Dei operibus, & plus cæteris in homine eluceſcit. Ita intelligitur locus ille Pſalmiſtæ. *Et miſerationes ſuper omnia opera eius.* Ideò dicebat idem propheta: (Pſal 144.) *Impinguaſti in oleo caput meum.* (Pſal. 22.) Vbi Didymus ait accipi caput pro mente. Et tunc eſt ſenſus. Tu Domine animam meam oleo miſericordiæ pinguem feciſti. Quẽadmodum oleum lucem nutrit, & faciem exhilarat, (Simile.) ſic miſericordia lumen animi fouet, & alios reficit, & lætificat. Eam ob cauſam præcipiebat Deus, vt altare holocauſti, & omnia vaſa oleo conſecrarentur: vult enim, vt omnia opera noſtra miſericordia condiantur. Reddens Chriſtus cauſam apud Matthæum, cur iuſti (Exod 40.) cæleſtem gloriam conſequantur, opera miſericordiæ (Mat 25.) connumerat. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare, (3. Reg 6.) quando ait feciſſe Salomonem in ingreſſu oraculi duo oſtia de lignis oliuarum. Oraculum illud, & ſanctum ſanctorum figura erat cœleſtis patriæ, vt aſſerit in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus. (Hebr. 9.) Portæ autem, quibus ad illam ingrediuntur, opera miſericordiæ ſunt in charitate conflata: quæ ideò oliuarum dicuntur, quia per oleum & oliuam miſericordia ſignificatur. Quo oleo Deus hoc loco ait ſynagogam olim vnxiſſe, Quidã ita hunc locũ interpretantur. *Laui te aqua in baptiſmo, & mundaui te à ſanguine peccatorum, & vnxi te oleo chriſmatis.* Tunc ornata fuiſti auro gratię, & argento præclaræ famæ, & virtutum ornamentis ac monilibus decorata: quibus gloriam conſequereris æternã. Hæc ſunt beneficia, quæ Chriſtus Deus noſter contulit in Hebræos, quæ nonnulli ex illis acceperunt, etiã ſi pleriquæ ea contempſerunt, & pro nihilo putarunt.

s *Veſtiui te diſcoloribus.*) Id eſt, veſtibus acu pictis. Ac ſi diceret: Ego te indui variis virtutum ornamentis. De eccleſia dicitur in Pſalmo: *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus: in fimbriis aureis, circum amicta varietate:* vbi (Pſal 44.) per aurũ & pretioſas ac varias veſtes, præclarę, multę, ac variæ virtutes ſignificantur. Vel per hos varios pãnorũ colores intellige cortinas tabernaculi, quę erant pluribus coloribus ornatæ, & per partem totum tabernaculum, vt ſit ſynecdoche figura veluti quando ait ſcriptura diuina: *Erant omnes animæ eorum, qui egreſſi ſunt de femore Iacob, ſeptuaginta,* (Exod. 1.) vbi capitur anima pro homine, pars pro toto homine, Et aliquãdo caro pro toto homine, vt, *Verbum caro factum eſt.* (Ioan. 1.) Vult Deus ſignificare dediſſe ſynagogæ poſt cultum vituli conflatilis tabernaculum fœderis & reconciliationis. (Exo. 40.)

t *Et calciaui te hyacintho.*] Id eſt, dedi tibi calceamenta ex hyacintho pretioſo. Quaſi dicat: Calciaui te pace. De iis calceis ait diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios: *Et calciati pedes in præparatione euangelij pacis.* Qui habet pacem calciatus eſt: ſed pax hæc debet eſſe Dei, non mundi: pax cum virtute, non cum vitio. Ideò non

ait:Calciaui te coriis animalium mortuorum.nam talia calceaments pacem mundi, & amorem rerum caducarum ſignificant, ſed hyacintho pretioſo cœlum quodammodo referente. De calceamentis mortuorum animalium dicebat Deus: (Exod. 3.) *Solue calceamentum de pedibus tuis.* Hoc eſt,ſolue mortiferas cogitationes ab affectibus tuis, aufer à deſideriis tuis,ab anima tua labes mortuorum pecorum,crimina mortem animę inferentia. Per pedes, quibus corpus mouetur, intelliguntur affectus, quibus anima ambulat, & mouetur. Eam ob cauſam dicebat Chriſtus diſcipulis ſuis: *Nolite portare calceamenta.* Non enim hoc ſolùm de pedibus corporis intelligitur, ſed etiam de animæ affectibus. (Luc. 10.) Prohibebat Deus illis animalium mortuorum, non autem hyacinthi calceamenta. Vel accipitur hìc calceamentum hyacinthi pro toto ornamento ſacerdotis:erat námque hyacinthus in veſte ſacerdotali, vt patet ex libro Exodi. (Exod. 28.) Et tunc eſt ſenſus: Dedi tibi veſtes ſacerdotales,& ſacerdotes,qui pro populo funderent ad me preces. Hyacinthus eſt gemma colorem habens amethyſto non abſimilem, hoc eſt, rubeum. Capitur etiam pro flore quodam, quem appellát violam purpurei, ſeu ſubobſcuri coloris. Philo Platonicus ait per hyacinthum ſignificari cœlum, ſeu cœleſtia. Ideò poteſt eſſe ſenſus, vt dicat Deus, In pedibus tuis,in affectibus animæ tuæ poſui cœleſtia,quæ cogitares,ad quæ aſpirares, quorum amore incenderetis. Fortaſſe per calceamina hyacinthina intelligit calceos colore hyacinthino affectos. Sunt tamen nónulli qui per hyacinthum hoc loco nec gemmam intelligant,nec florem,nec colorem,ſed corium taxi:eſt autem taxus animal quoddam ſylueſtre,infeſtum alueariibus,cuius pellem aiunt eſſe ad calceos accommodatiſſimam: quod à Luſitanis appellatur *texugo*.

u *Cinxi te byſſo.*] Hoc eſt, præcinxi renes tuos zona byſſina. Quaſi dicat, dedi tibi caſtitatem. Iuxta illud: (Luc. 12.) *Sint lumbi veſtri præcincti.*

x *Indui te ſubtilibus*) Dedi tibi acutiſſimum intellectum: Quidam per byſſum & ſubtilia intelligunt veſtes pontificis, quæ erant ex byſſo ſubtiliter confectæ: (Exod. 28.) vt patet ex libro Exodi.

y *Dedit armillas in manibus tuis.*] Per armillas in manibus intelliguntur bona opera. Seruus Abrahæ in- (Gen. 24.) ueniens Rebeccam ad fontem, aquam haurientem, eámque tribuentem hominibus & camelis, dedit ei armillas brachiorum & inaures. Et hæc fuit ſponſa Iſaac filij domini ſui. Miſſus eſt Gabriel angelus à Deo (Luc. 1.) patre ad quærendam ſponſam filij ſui Iſaac,& inuenit eam largientem aquas,hoc eſt gratiam impetrantem, eámque inter homines & camelos hoc eſt inter iuſtos & peccatores diuidétem.Inuenit prope fontem diuinæ bonitatis diſpenſatricem gratiæ, per aquam illam ſignificatam de qua dixerat Eſaias: (Eſa. 12.) *Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris*, de qua dicebat Chriſtus: (Ioan 4.) *Aqua, quam ego dabo, fiet ei fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Et in Apocalypſi: *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.* Hæc virgo ſacratiſſima fuit ſpóſa & mater (Apoc. 21.) Chriſti, veri illius Iſaac, qui humeris ſuis lignum, quo erat immolandus. Hæc eſt gratiæ impetratrix, cui debemus offerre brachialia & inaures: hoc eſt,opera & preces.

(Gen. 22.) z *Et torquem circa collum tuum.*) Per torquem circa collum ſignificatur abſtinentia, per monile ſuper os ſileorium, per circulos aurium preces, & auditus verbi Dei, per coronam decoram in capite victoria aduerſus vitia,& præmium virtutis. Sed omnia hæc amiſit ſynagoga ob ſuorum ſcelerum magnitudinem: vt (Eſa. 3.) eſt apud Eſaiam capite tertio.

aa *Et ornata es auro & argento.*) Id eſt, charitate & eloquentia. Eſt enim charitas aurum illud, de quo ait (Apoc 3.) (3. Reg. 2.) Deus apud Ioannem in Apocalypſi: *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, probatum, vt locuples fias.* Eloquentia autem eſt nummus ille argenteus Deo oblatus, de quo (Num. 10.) loquebatur Deus libro 1. Regum: & tuba argentea ductilis, de qua agitur libro Numerorum decimo.

bb *Veſtita es byſſo & polymito.*] Pro quo antè dixerat. *Cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus.* Veſtis polymita eſt variis coloribus affecta. Dicitur polymita, id eſt multis liciis contexta. Tali veſte indutus erat Ioſeph, vt in Geneſi proditum eſt memoriæ. (Gen. 37.)

cc *Similam & mel.*) Simila eſt flos farinæ triticeæ. Hoc eſt, dedi tibi rerum omnium abundantiam, non ſolùm earum, quæ pertinent ad veſtium ornaméntum, ſed earum quæ pertinent ad victum, & delicatas epulas. Omnia tibi in terra promiſſionis affluenter ſuppeditaui.

dd *Et profeciſti in regnum.*) Fuiſti in regnum conſtituta habens reges ditiſſimos & potẽtiſſimos, Dauidem, Salomonem, & alios.

ee *Et egreſſum eſt nomen tuum in gentibus.*] Id eſt, fama tua per omnes orbis oras vagabatur. In omni hominum cœtu celebrabatur. In omnibus regionibus verſabatur nominis tui gloria & amplitudo. Nulla erat natio, quæ non admiraretur pulchritudinem tuã, quæ de tuis rebus cóniceſceret Regina Saba venit è regno (3. Reg. 10.) ſuo Hieroſolymam viſum celſitudinem & ſapientiam Salomonis, vt eſt literis diuinis conteſtatum. Et de populo Iſraelitico dixit diuina ſapientia. *Et radicaui in* (Eccle. 24.) *populo honorificato & in parte Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine ſanctorum detentio mea.* Tanti æſtimabatur Salomonis ſapientia, vt eius epiſtolę ad regem Tyri ſcriptę ſeruarentur à Tyriis etiam tempore Flauij Ioſephi, vt ipſe aſſerit libro primo aduerſus Apionem Grammaticum.

ff *Fornicata es in nomine tuo.*) Coluiſti varia idola, expoſita es omnibus idololatrię generibus, & hoc vinoſitate tua, ex nomine tuo, non autem ex nomine meo: tu ita voluiſti, non autem ego. Vel *ex nomine tuo*, id eſt propter famam tuam, qua gloriabaris. Fiducia tuæ pulchritudinis & celebritatis te extulit, & vt me relinqueres atque commentitios Gentium deos adorares, excitauit. Aſpice, quam periculoſa ſit pulchritudo, & vana nominis celebritas, ac falſa mundi gloria. Loquor de corporis pulchritudine, qua multi efferuntur, ſed vanitate capti, ruunt præcipites in exitium ſempiternum. In Prouerbiis ait Salomon: *Fallax gra-* (Prou. 31.) *tia, & vana eſt pulchritudo.* Diuus Auguſtinus ita ait: Pulchritudo bonum Dei donum noſtro abuſu fit malum. Ouidius primo Faſtorum.

Faſtus ineſt pulchris, ſequitur ſuperbia formam.
Et alibi. Lis eſt cum fórma magna pudicitiæ.

Iuxta Socratis ſententiam, pulchritudo eſt modici temporis tyrannis. Et iuxta Theophraſtum eſt tacita deceptio. Euripides in Helena, pulchritudo, inquit, res infelix eſt. Petrarcha lib. primo de remediis vtriuſque fortunæ, corpoream pulchritudinem appellat velum oculis, laqueum pedibus, viſcum alis, vt non facilè vera diſcernat, nec virtutem ſequatur, nec in altum poſſit animo volare. Et paulò pòſt eam ait eſſe hoſtem domeſticum raptorem quietis, materiam laboris, tormẽtum libidinis. Diuus Hieronymus amorẽ corporeę pulchritudinis ait eſſe obliuionem rationis. Proclus Platonicus lib. de anima, Animę, inquit, quę ab peruerſam educationẽ à ſuperno munere deciduot, in ſimulacra pulchra incidentes propter veræ pulchritudinis ignorantiã corporeas formas admirãtur & decipiuntur. Et Satyricus ait: Rara adeò eſt cõcordia formæ atque pudicitiæ. Hęc corporea pulchritudo, & hic exterior ornatus pepererũt Hebręis vanitatẽ & ſuperbiã, quibus tumidi & elati à Deo ſuo defecerũt, & nemini fama & nominis celebritate à vulgi opinione pendente, falſique honoris ſpecie decepti, ſe penitus deformarunt,

formatuor, atque omnibus veræ nobilitatis ornamẽtis deſtituti, in ſummam ignominiam inciderunt.

gg *Expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeunti.*) Fornicatio in diuinis literis accipitur ſæpe pro receſſione à Deo, & idolorum cultu, vt apud Ieremiam: *Tu fornicata es cũ amatoribus multis.* Et paulò pòſt, *Nunquid vidiſti, quid fecerit auerſatrix Iſrael? Abiit ſibimet ſuper omnem montem excelſum, & ſub omni ligno frondoſo, & fornicata eſt ibi.* Hoc ideo ait, quia in montibus excelſis & ſub lignis frondoſis erant ſtatuæ idolorum collocatæ. Et pſalmographus: *Perdidiſti omnes, qui fornicãtur abs te,* Igitur exponere fornicationem ſuam omni tranſeunti, eſt omnes falſos Deos admittere, omnia idola colere, nullam impiam ſuperſtitionem repudiare. Hoc fecerunt Iudæi, cum Deus illis cultum idolorum frequenter prohibuiſſet: vt Exod. 20. Leuit. 19. Deuteronomij 4. Eſai. 40. Iere. 2. & aliis in locis, quos numerarem, niſi innumerabiles eſſent. Fides efficit inter Deũ & animam matrimonium, vt apud Oſeam: *Sponſabo te mihi in fide.* Sed charitas illud cõſummat, iuxta id, quod ait diuus Paulus: *Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt.* Fides enim, qua gloriam æternam adipiſcimur, ea eſt, quę ve ait idem Apoſtolus, *per charitatem operatur.* Fides eſt caſtitas mentis, & auerſio à fide adulterium.

Iere. 2. Pſal. 72. Exod. 20. Leuit. 19. Deut. 4. Eſai. 40. Ierem. 2. Oſe. 2. 1. Cor. 6. Gala. 5.

hh *Vt eius fieres.*) Id eſt, vt idolo illi ſeruires. Quidam vertunt: *Cui erat deſiderium tuum.*) Acſi diceret: Planè proſtituiſti te omnibus idolis, quantum deſiderio flagrabas.

n *Feciſti tibi excelſa hinc inde conſuta.*) Id eſt, lectoa & cubilia, ſiue lupanaria ex multis pannis confecta. Septuaginta habent: *Feciſti tibi idola conſuta.* Poteſt verti: *Feciſti tibi altaria pannis variorum colorum ornata.*

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XVI.

1 Proiecta es ſuper faciem terræ. *Septuaginta habent* ſuper faciem campi: *Vt ſit ſenſus: Proiecta es in viam latã & ſpatioſam, de qua ait ſaluator noſter apud Matthæum:* Lata porta & ſpatioſa via eſt, quę ducit ad perditionẽ, *via, quæ ducit ad vitam, arcta eſt & anguſta, quæ Chriſtus eſt, qui de ſe ait:* Ego ſum via, veritas & vita. *Ipſe eſt oſtiũ, qui de ſe ait:* Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ingredietur, & egredietur, & paſcua inueniet. *At via ducens ad æternam mortem latus eſt campus, in quo Cain occidit Abel, vbi hominibus impiis ſecundæ res ſæpenumerò conceduntur, iuſtis autem & pietate præſtantibus denegantur. Hic admittuntur homicidæ, & impij inſurgunt in viros pios, eiſque premunt, maledictis lacerant, & factis affligunt. Eſt enim huius ſeculi labes contemnere virtutem, vel honeſtatis florem infringere: & veræ dignitatis ſplendorem & pulchritudinem maculare. Sed quemadmodũ hermaceus marinus vt aiunt, & refert Baſilius homilia 7 in Hexameron, cùm perturbationem ventorum præſentit, præſcius futuræ procellæ petram ſubit, ſuper qua tanquam ſuper anchora ſeipſum firmat & figit, ne fluctibus trahatur & agitetur: ſic vir iuſtus in mundi mari conſtitutus, præſcius calamitatum & dolorum, quibus viri iuſti premuntur ab iniuſtis, quibus ipſe poteſt angi & vrgeri, ad petram illam confugiat, de qua ait Apoſtolus,* Petra autem erat Chriſtus, *eique adhærens liberabitur à mundi tempeſtatibus, & quamuis à moleſtiarum & tentationum fluctibus concutiatur, firmus tamen, & conſtans in virtute permanebit.*

Matt. 7. Ioan. 14. Ioan. 10. Geneſ. 4. Homi. 7. 1. Cor. 10.

2 Tempus tuum tempus amatorum. *In Hebræo eſt:* Tempus tuum tempus דודים *dodilim, à ſingulari* דוד *dodh, quod ſignificat amorẽ, & vber. Vnde id, quod habet in Cãticis editio vulgata:* Meliora ſunt vbera tua vino, *verti poteſt:* Meliores ſunt amores tui vino, *ſiue,* amores tui vinum bonitate ſuperant. *Significat etiã amantem, & dilectum, vt in Cãticis:* Quò abijt dilectus tuus, ſiue amãs te? *Hanc ſignificationẽ ſecutus eſt cõmunis interpres. Paguinus & Caſtilianus habent.* Tempus amorum. *Symmachus* tempus dilectionis. *Aquila in prima editione* tempus vberum, *in ſecunda* tempus nuptiarum. *Septuaginta* tempus diuertentium, *hoc eſt ab itinere declinantium. Tunc enim puellæ ſolent à via innocẽtiæ deflectere, & ad nuptias, ſeu amatorias lenitates aſpirare. Vides igitur ea, quæ inter ſe diſtare videbantur, in vnum eundemque ſenſum conſpirare.*

Canti. 5. Cant. 1.

3 Expandi amictum meũ ſuper te. *Septuaginta habent,* Expandi alas meas ſuper te, *iuxta illud:* Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodũ gallina congregat pullos ſuos ſub alis, & noluiſti? *Per amictum ſiue pallium intelligitur charitas: quæ eſt veſtis nuptialis: de qua ait diuus Petrus:* Charitas operit multitudinẽ peccatorũ.

Matt 22. Luca 13. Matt 23. 1. Pet 4.

Et [a] tuliſti vaſa decoris tui de auro meo & argento meo, quæ dedi tibi: [b] & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis. Et ſumpſiſti veſtimenta tua multicoloria, & operuiſti illas, [c] oleum meum, & thymiama meum poſuiſti coram eis, & panem meum quem dedi tibi, ſimilam, & oleum, & mel, quibus enutriui te, poſuiſti in conſpectu eorum in odorem ſuauitatis. Et factum eſt ait Dominus Deus, & tuliſti filios tuos & filias tuas quas generaſti mihi, [d] & immolaſti eis ad deuorandum. Nunquid parua eſt fornicatio tua: [e] Immolaſti filios meos, & dediſti illos conſecrans eis. Et poſt omnes abominationes tuas & fornicationes non es recordata dierum [f] adoleſcentiæ tuæ, quando eras nuda & confuſione plena, conculcata in ſanguine tuo. [g] Et accidit poſt omnem malitiam tuam, væ, væ tibi ait Dominus Deus. Et ædificaſti tibi lupanar, & feciſti tibi proſtibulum in [h] cunctis plateis. Ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis tuæ, & abominabilem feciſti decorem tuũ. Et diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti, & multiplicaſti omnes fornicationes tuas. Et [i] fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarum carnium, & multiplicaſti fornicationem tuam ad irritandum me. Ecce ego [k] extendam manum meam ſuper te, [l] & [l] auferam iuſtificationem tuam. [m] Et dabo te in animas odientium te filiarum Palæſtinarum: quæ erubeſcunt in via tua ſcelerata. Et fornicata es in filiis Aſſyriorum, [n] eò quòd necdum fueris expleta. Et poſtquam fornicata es, nec ſic ſatiata es. [o] In quo mundo cor tuum ait Dominus Deus, cum facias omnia hæc opera mulieris meretricis & procacis.

a *Et tuliſti vaſa decoris tui.*) Hoc eſt vaſa ſacra cultui diuino dedicata. Vel inaures, armillas, catenulas, & alia pulchra monilia, quibus ornabaris.

b *Et feciſti tibi imagines maſculinas.*) Permanet in metaphora meretricis, quæ cum viris alienis copulatur. Senſus eſt: Ex auro & argento, & monilibus,

Oſe. 2. quę tibi impertiui, conflaſti idola, quæ me relicto adorares. Eodem modo per Oſeã prophetã dicebat Deus: *Argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt Baal.* Sunt qui exiſtiment has imagines maſculinas fuiſſe idola Priapi, quæ multis in locis colebantur. Vnde libro
3. Reg. 15 Regum tertio ſcriptum legimus Aſam regem amouiſſe matrem ſuam, ne eſſet in ſacris Priapi princeps. Hanc imaginem turpis idoli, & alias huiuſmodi faciebant Iudæi ex diuitiis, quos illis dominus ſuppeditabat. Tales ſunt illi, qui opes ſuas vanè ac turpiter conſumunt, & quod ad Dei gloriam, ſuámque ſalutem domino concedente obtinuerant, in Dei vituperium, ſuámque perniciem conuertunt. Qua de re ea poteris videre quæ ſuprà fusè diximus, verba illa ſeptimi ca-
Exod. 25 pitis explanantes: *& Ornamentum monilium ſuorum.*
Exod. 37. c *Oleum meum, & thymiama meum poſuiſti corã eis.* Ob-
Exod. 30.
Leui. 16. tuliſti idolis ea, quæ mihi offerre debebas. In templo Dei offerebatur oleum ad nutriendum ignem lampadarum, & thymiama in altare incẽſi ad odorem emittendum. Et hæc offerebant Iudæi Gentium idolis.

d *Et immolaſti eos ad deuorandum.*) Hoc eſt, immolaſti idolis filios tuos, vt igne deuorarentur, & incendio combuſti è vita migrarent. Vide Iudæorum ſtultitiã, qui filios proprios morti tradebant, vt placerent ido-
Pſal. 105. lis. Id dixerat his verbis regius vates: *Immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis, effuderunt ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerant ſculptilibus Chanaan.* Et quamuis in honorem multorum idolorum filios trucidarent, hoc præſertim faciebant in honorem Moloch, in cuius conſpectu eos comburebant. Aiunt ſtatuam Moloch fuiſſe æreã, in cuius cõcauitate accendebatur ignis, qui exibat per eius foramina: & ponebatur puer in manibus ſtatuæ, vbi cremabatur. Et ne parentes pueri lamenta eius audirent, percutiebant ſacerdotes tympana, quã ob cauſam locus ille appellabatur Tophet, hoc eſt tympanũ. O inſaniã deteſtabilẽ, ô crudelitatẽ inauditã, ô ingratitudinem erga Deũ omni lachrymarũ affluẽtia deplorãdã!

Eſai. 1. e *Immolaſti filios meos.*) De quibus apud Eſaiam ait: *Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me.* Septuaginta habent: *Filios tuos.*

f *Adoleſcentiæ tuæ.*) Quando eras in Ægypto plena opprobriis.

g *Et accidit poſt omnem malitiam tuam, væ, væ tibi.*) Hoc eſt, primum verſata es in magna miſeria, poſtea fuiſti conſtituta in magna gloria: nũc autem accidit, vt propter malitiam tuam in priſtinam incideres ignominiã. Vel ſic: Duplex vę, duplex pœna tibi accidit propter ſcelera tua, nimirum temporalis & ęterna, Vel altera ab Aſſyriis, altera à Chaldæis.

h *In cunctis plateis.*) Exaggerat Iudæorum idololatriã.

i *Fornicata es cum filiis Ægypti.*] Id eſt, nullum fuit idolum, quod non coleres. Hoc ait, quia nulla erat natio, quæ plura idola haberet, quàm Aegyptus.

k *Extendam manum meam ſuper te.*) Hoc eſt, te caſtigabo.

l *Et auferam iuſtificationem tuam.*) Hoc eſt, auferam à te legem tuam: Accipi iuſtificationem pro diuina lege
Pſal. 104. eſt in literis diuinis admodum frequens: vt in pſalmo: *Dedit eis regiones Gentium, & labores populorum poſſe-*
Pſal. 118. *derunt, vt cuſtodiant iuſtificationem eius.* Et rurſum: *Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ.* Acſi diceret, Cantiones meæ erant leges tuæ. Appellat Deus legem ſuam Iudæorum legem, quia illis data fuerat: ſed quo-
Mat. 21. niam ea intemperanter abuſi ſunt, abſtulit eam Deus ab illis. Ita dixerat illis Chriſtus Deus noſter: *Auſe-*
Gene. 9. *retur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* In libro Geneſis ſunt hęc verba literis mandata: *Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem.* Ex Iapheth deſcendunt Gentiles, ex Sem Iudæi. Et quoniam Gentilitas multò maior futura erat, quàm populus Iudaicus, voluit Deus, vt per Iapheth ſignificaretur, ſignificat enim Iapheth latitudinem. His igitur verbis: *Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sẽ,* innuebat ſcriptura fore, vt reiecto Iſraele, maneret ſcriptura & vera Dei cognitio in Gentibus, & à Chriſtianis vindicaretur. Ita hunc locum explanat Eucherius. Iudæi nunc non habent Dei legem, habent quidẽ literam legis, ſed legem nequaquam. Nos verò, qui ex Gentilitate deſcendimus, legem veterem habemus, intelligentes eã ceſſaſſe eius ceremonias, & ſacrificia & iudicia: habemus enim teſtamentum nouum, quod quidem eſt ſpiritus literę teſtamenti veteris. Iudæi habent ſolùm literam, quæ, vt ait diuus Paulus oc-
cidit, nos habemus ſpiritum, qui viuificat. Lex vetus 2. Cor. 3.
erat figura & veluti vaticinium nouæ, noua autẽ ſpiritus & explanatio veteris. Vetus erat antiquanda, &
antiquata eſt, noua verò ferenda & lata eſt. Miſera Iu- Gen. 16.
dæorum ſynagoga eſt Agar errans in ſolitudinẽ, vbi ei deeſt aqua gratię, & ſapientiæ ſalutaris, eiecta à domo Dei, à patria ſua, ſine ſacerdotio, ſine ſacrificio, ſine rege, ſine templo, mundum peragrans abſque via, quæ
Chriſtus eſt, dicens de ſeipſo: *Ego ſum via.* Sed non ſo- Ioan. 14.
lùm Gentilibus, ſed etiam Iudæis ad veram Chriſti fidem conuerſis dedit Deus nouum teſtamentum. Itaque omnes fideles ſiue ex Gẽtibus, ſiue ex Iudæis, hoc eſt, omnes verè Chriſtiani, qui meritò Iſraelitæ ſecundùm ſpiritum, & domus Iſrael & Iuda appellantur, legem gratiæ habent à Deo, quam ipſe illis per diuinos
ſuos vates promiſerat. Ieremias ea, quæ ſequuntur, li- Iere. 31.
teris mandauit. *Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & feriam domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum nouum, non, iuxta pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum quod feriam cum domo Iſrael, Poſt dies illos dicit Dominus, dabo legem meam in viſceribus eorum, ſcribam eam: & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum.* Hoc vaticinium
confirmauit Deus per prophetam Baruc dicens, *Sta-* Baru. 2.
tuam illis teſtamentum alterum ſempiternum, vt ſim illis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Vide quàm apertè promiſerit Deus nouum teſtamentum. Et ne exiſtimaret aliquis eſſe teſtamentum illud, quod Deus dederat Iudæis in monte Sinai, quando eos eripuit ab Ægypto, ait ſtatim: *Non iuxta pactum quod pepigi cum patribus veſtris, quando eorum manum apprehendi: vt educerem eos de terra Ægypti.* Illa enim lex data fuit in mõte Sinai, lex autem noua erat ferenda in monte Sion.
Ita enim prædixerat eximius ille vates Eſaias, omni Eſai. 2.
ſapientia & nobilitate præſtanti, cum de Chriſti aduentu, eiúſque cœleſti doctrina ita vaticinaretur: *Docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in ſemitis eius, quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem.* Nonne vides teſtimonium luce meridiana ſplendidius? Illud confirmat Deus rurſus per eundem prophetam, di-
cens, *Lex à me exibit, & iudicium meum in luce populorum* Eſai. 51.
requieſcet. Planè conſtat non loqui Deum de lege veteri, quoniam iam lata erat, ſed de noua: quæ erat ferenda. Quod confeſtim explicare volens ait. *Et iudicium meum in luce populorum requieſcet.* Satis eſt enim perſpectum & cognitum legem Moyſi in vno tãtùm populo requieuiſſe, ab eóque ſolùm quo ad ceremonias, & iudicia, & ſacrificia fuiſſe receptam. At Chriſti euangelium fuit per omnes mundi oras longè latéque propagatum, & in hominum cordibus ſcriptum, & Chriſti ſacramenta mundo nuntiata. Hæc ſunt noua illa, de quibus aiebat Deus per eundem Eſaiam: *Ecce ego facio noua, & nunc orientur: vtique cognoſcetis ea. Ponam in deſerto viam, & in inuio flumina, & glorificabit me beſtia agri, dracones, & ſtruthiones.* Quid per has feras niſi gentes barbarę & incultę ſignificantur, quæ euange-

euangelium receperunt, & Deum laudibus efferentes
feritatem in manſuetudinem mutarunt? Acſi diceret
Deus: Non ſolùm homines virtute morali præditi, &
ſcientia exculti, ſed etiam agreſtes & indomiti legem
meam nouam recipient: & illi, quos nec ferrum, nec
ignis, nec vlla humana potentia potuit frāgere & du-
mare, qui veluti induruiti adamantes nulla armorum
vi valebant miteſcere, & manſueſcere, & fuerunt ſan-
guine agni immaculati Chriſti Dei noſtri domiti &
mites, & fuit eorum barbaries compreſſa & durities
fracta. Et quoniam noua lex nouum populum conſti-
tuit, nouos mores, noua ſacramenta, nouas cærimo-
65. nias, dixit Deus per Eſaiam: *Ecce ego creo cœlos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora.* Noui cœli,
& noua aſtra mundum illuſtrantia ſunt Apoſtoli, de
12. quibus ait Daniel: *Qui docti fuerint, fulgebunt, quaſi ſplē-
dor firmamenti, & qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi
5. ſtellę in perpetuas ęternitates.* Quibus aiebat Chriſtus: *Vos
eſtis lux mundi.* Hi ſunt Chriſti diſcipuli, & ſancti do-
ctores, & catholici viri ſapientia inſignes, & religione
præſtantes. Terra noua nouus populus eſt, qui exuto
vetere homine nouum induit, vt ſeruiat Deo non in
vetuſtate literæ, ſed in nouitate ſpiritus: Hinc freqoē-
tes voces illæ apud pſalmographum: *Cantate Domino
canticum nouum.* Quid eſt cantare Domino canticum
nouum, niſi gratias illi agere, quod per nouum Ada-
mum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum inſtaura-
uit & reparauit nos qui per peccatum veteris Adami
perieramus? Accepto enim euangelio depoſuimus ſe-
cundum priſtinam conuerſationem hominem vete-
rem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, &
renouamur ſpiritu mentis, induentes nouum homi-
nem qui ſecūdum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſan-
24. ctitate veritatis. Et volens Deus ſignificare fore, vt ve-
tus teſtamentum ceſſaret, nouum autem æternum eſ-
ſet, voluit vt vetus ſāguine animalis mortui cōfirma-
retur, nouum autem ſanguine ſuo dum viueret, & cū
26. diſcipulis ſuis cœnaret. Dixit enim Chriſtus in vltima
illa cœna: *Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti.* Acſi
5. diceret. Hic eſt meus ſanguis confirmatiuus nouæ &
ęternæ legis. Id vaticinatus fuerat olim Zacharias has
voces emittens, & cum Chriſto, quem ſpiritu prophe-
tico venturum aſpiciebat, conferens: *Tu in ſanguine te-
ſtamenti emiſiſti vinctos.* Quam ob cauſam diuus Pau-
13. lus in epiſtola ad Hebræos legem nouam appellat te-
ſtamentum æternum. Nec caret myſterio, Deum, &
diuinum ſuum vatem, & ſanctum eius Apoſtolum
meminiſſe illis in locis teſtamenti potiuſquàm legis:
nam cùm audimus teſtamentum nouum, abiicimus
vetus: hæc eſt enim teſtamentorum lex vt nouum de-
9. roget antiquum: & morte confirmetur. Vbi enim te-
ſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris:
teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt, alio-
quin nondum valet, dum viuit, qui teſtatus eſt. Ideo
Chriſtus noui teſtamenti mediator eſt, vt morte in-
tercedente in redemptionem, earum præuaricationū,
quæ erant ſub priore teſtamento remiſſionem acci-
24. piant, qui vocati ſunt ad æternam hæreditatem. Ideo
vetus teſtamentum confirmatum fuit morte vituli
Chriſtum adumbrantis. Sed cùm res illæ veteres vm-
bræ eſſent & figuræ futurorum bonorum, opus erat,
vt ceſſarent adueniente veritate. At nouum & æter-
10 num teſtamentum fuit ipſius Chriſti Dei noſtri mor-
te confirmatum. Ideo ait diuus Paulus in epiſtola ad
Hebræos: *Nunc autem Ieſus melius ſortitus eſt miniſte-
rium, quantò melioris teſtamenti mediator eſt.* Et rurſus in-
tercedente Chriſti morte ait acceptam eſſe remiſſio-
nem veterum delictorum & omnium, qui vocati ſunt,
vt participes fiant æternæ hæreditatis. Meminit autē
æternæ hæreditatis, vt oſtendat in lege vetere ſolùm
quò ad literam bona terræ fluxa & fragilia promiſſa
eſſe, vt ex quarto & ſeptimo capite Deuteronomij, Deut. 4.7.
& aliis ex locis conſtat apertiſſimè, & in euangelio, in
nouo teſtamento eſſe à Chriſto Deo noſtro bona cœ-
leſtia & æterna clariſſimè promiſſa: vt patet ex capite
quinto Matthæi, vbi Chriſtus ait: *Beati pauperes ſpiritu,* Mat. 5.
quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Et rurſus: *Gaudete
& exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis.* Aſ-
picis igitur ceſſaſſe iam, & finita eſſe legis veteris ſa-
crificia, eſſeque penitus abrogata. Id quod ipſamet lex
multis in locis palàm non ſolùm confitetur, ſed etiam
profitetur. Eſaias facit Deum in hunc modum loquē- Eſai. 1.
tem: *Quò mihi multitudinem victimarum veſtrarum? Ple-
nus ſum. holocauſtum arietum, & ſanguinem hircorum no-
lui.* Nonne intueris noluiſſe Deum ſanguinem bruto-
rum? Sanguis Chriſti erat ille, quo ipſe erat reconci-
liandus & æternum teſtamentum ſtabiliendum. Per Amos. 5.
Amos diuinum vatem ait Deus. *Si obtuleritis holocau-
ſtomata, & munera veſtra, non ſuſcipiam.* Similiter per Ie-
remiam. *Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta, & vi-* Ierem. 6.
ctimæ veſtræ non placent mihi. Et per Oſeam: *Miſericor-* Oſe 6.
diā volui & non ſacrificium. Nō reſpuebat Deus miſeri-
cordiam, non pietatem, non opera charitatis, nec aie-
bat eſſe hæc abroganda: ſed legis veteris ſacrificia, quę
erant vmbræ noui teſtamenti, quæ adueniente Chriſto
erant finienda, quemadmodum finiuntur vmbræ no-
ctis adueniente ſole, & poſt diuulgatum euangelium
futura erant execrabilia & peſtilentia. Quemadmo-
dum apparente luce diſparet caligo, ſic apparente
Chriſto, & diuulgato euangelio ceſſauit lex vetus. Ip-
ſe enim Chriſtus de ſe ait: *Ego ſum lux mundi:* Et de le- Ioan 8.
ge vetere ait Apoſtolus. *Lex vmbram habet futurorum* Hebr 10.
bonorum. Ceſſauerunt itaque legis antiquę hoſtiæ, quia
venit hoſtia illa cuius aliæ figuræ erant: venit Chri-
ſtus verus Meſſias, qui ſanguine ſuo mundi ſcelera
deleuit, ſeque in ara crucis pro nobis ſacrificium con-
ſtituit, vt cœleſtem patrem placaret, nobiſque viam a-
periret ad gloriam immortalem conſequendam: at
obſtinati Iudæi eum contempſerunt & qui eos libe-
ratum venerat falſis criminibus ad mortem crudeliſ-
ſimam vocarunt. Quare fuit illis ciuitas ſua euerſa,
direptioni commiſſa, atque incendio tradita, & tem-
plum funditus deletum, ad quod Aggæus propheta Aggæ. 2.
prædixerat venturum eſſe Meſſiam, ſi Meſſias ventu-
rus erat ad templum illud, quemadmodum Deus per
diuinum ſuum vatem promiſit, & templum eſt peni-
tus deletum, apertè conſtat veniſſe Meſſiam ad illud,
cùm extaret. Et tamen tanta eſt Iudæorum cæcitas
tanta contumacia, tanta obſtinatio, vt adhuc Meſſiam
venturum expectent, & legem Moyſi mordicus reti-
neant. Vident ſe ob perfidiam ſuam & impiam perti-
naciam per terrarum orbem diſperſus, vitam degē-
tes ignominioſam & abiectam abſque proprio rege,
abſque ciuitate, abſque ſacerdotio, abſque ſacrificio,
abſque propheta, abſque cærimoniis, abſque legis in-
tellectu, quia meſſiam ſuum non receperunt, nec re-
cipere volūt, & adhuc cæci & flagitioſi homines Meſ-
ſiam expectant. Eſt illis ablata nominis amplitudo, ex-
tinctus ſplendor, deleta omnino antiqua gloria. So-
lùm illi, qui ex eis fuerunt Chriſtum amplexati, in ho-
nore & hominum celebritate verſantur. Cæteri qui in
perfidia permanent, ſunt miſeri, calamitoſi, abiecti,
ſceleribus infinitis imbuti. Nulla eſt apud eos veritas,
nulla iuſtitia, nulla fidelitas, nulla animi fortitudo,
nulla denique virtus. Legem Moyſi habent in mem-
branis ſcriptam, ſed ipſam penitus ignorant. Cùm e-
go Romæ ordinis noſtri negotia gererem ex iuſſu
primarii & aliorum patrum diſputaui ſępe cum Iu-
dæis, eoſque lege ſua conuici: ſed nullus erat eorum,
qui vellet ad fidem conuerti. In vno tantum inueni ſi-
gna quędam deſiderandę ſalutis, qui à me petiit, vt
locum quendam euangelij illi explicarem, & oſtendit

velle mecum communicare, ſed ob aliorum Iudæorũ metum non audere. Omnium aliorum admirabar impudentiam, ignorantiam, & cæcitatem: nam aut penitus nihil aut ferè nihil ex vetere ſua lege intelligebant. Et conuicti à me authoritatibus ſuorum prophetarum ita manebant obſtinati vt anteà. Tanta eſt eorum pertinacia, vt quidam ex illis mihi diceret: Etſi luce meridiana clariùs mihi oſtendas Chriſtum eſſe Meſſiam, tamen nõ credam. Deplorabam eorum miſeriam, dolebam eorum infelicitatem: & illi meipſum irridebant, & conuiciis, atque maledictis aliquando vulnerabant. Gloriantur cæci homines ſe legem Dei habere, cùm reuera legem non habeant, ſed ſolùm legis literam, quoniam lex fuit ab illis ob eorum ſcelera ablata. Quod illis hoc loco Deus per Ezechielem prędixerat. *Et auferam iuſtificationem tuam.* Vbi ſeptuaginta pro *iuſtificationem*, habent, *legitima tua*, hoc eſt legem tuam. Quod noſtram corroborat ſententiam. Accipi
Leui. 18. autem legitima pro lege, conſtat multis ex locis diuinarum literarum. Leui. 18. *Iuxta morem regionis Chanaã, ad quam ego introducturus ſum vos, non agetis, nec in legitimis eorum ambuletis.* Et paulò pòſt: *Cuſtodite legitima*
4. Re. 17. *mea.* Et 4. Reg. 17. *Noluerunt ſeruire Domino Deo ſuo, & abiecerunt legitima eius.* Lex in diuinis literis appellatur iuſtificatio, legitimum teſtimonium, iudicium, mandatum, vita, ſtatutum, & aliis nominibus paſſim reperta.

m *Et dabo te in animas odientium te filiarum Palæſtinarum.*) Id eſt, permittam, vt hoſtes tui in ſuam poteſtatem redigant. Filiæ Palæſtinæ ſunt oppida regionis il-
Eſai. 16. lius, quemadmodum apud Eſaiam, filiæ Moab. Et li-
Iudic. 1. bro Iudicum, vbi nos habemus. *Manaſſes quoque non deleuit Bethſan, & Chanath cum viculis ſuis*, eſt in Hebraico, *cum filiabus ſuis.*

n *Eò quòd nec dum fueris explanata.* Hoc eſt, ideo Aſſyriorum idola coluiſti, quia nondum eras cultu aliorum idolorum ſaturata. Vide caput ſextumdecimum quarti Regum. 4. Re.

o *In quo mũdabo cor tuum?*) Intuere Dei miſericordiã. Ita apud Oſeam: *Quid faciam tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda?* Et apud Eſaiam: *Super quo percutiã vos vltra?*

s Auferam iuſtificationem tuam. *Pagninus habet:* Diminuam ſtatutum cibi tibi. *Brixianus*, Diminuam ſtatutum cibum tibi. *Quidam vertunt*, Auferam à te demenſum. *Eſt autem demenſum menſura, qua ſeruis dantur frumenti ſingulis menſibus. Alij exiſtimant vertendum eſſe*: Auferam à te annonam. *Quæ omnia in idem recidunt. Ego exiſtimo multò rectiorem eſſe verſionem communem, cum qua aliæ nullo modo ſunt conferendæ. Nam pro iuſtificatione tua, eſt in Hebraico* ppn *chucec, à verbo* ppn *chacar, quod ſignificat ſtatuere, iubere, & leges condere, vt apud Eſaiam*: Væ qui condunt leges iniquas. *Illud libri Iudicum*: Cor meum diligit principes Iſrael, *poteſt vertere-* Eſai. 10.
Iudic. 5. *ctiſſimè*: Cor meum diligit legiſlatores Iſraelis. *Sed quoniam principes leges ferunt, eam ob cauſam vertit interpres noſter, & meritò quidem*, principes. *Et Geneſis ca. 49.* Non auferetur ſceptrum de tribu Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittendus eſt, *pro duce eſt in Hebraico eadem dictio. Quam ob cauſam poteſt verti*: Non au- Gen.
feretur ſceptrum, & legiſlator *ſiue* princeps, qui condat leges, &c. *Ab hoc verbo chacac deriuatur nomen, quo vtitur hoc loco Ezechiel, quod nomen abſque dubio legem ſignificat, & ſtatutum, & ius, & præceptum. Eſaiæ 5.* Eſai. 5.
Mutuarunt ius. *Pſalmo 2.* Prædicans præceptum eius. Pſal. 2.
Quibus in locis eſt idem nomen, pro quo editio vulgata habet iuſtificationem, hoc eſt, legem quæ vt in explanatione oſtendimus, iuſtificatio in diuinis literis appellatur. Huic verſioni fauet tranſlatio ſeptuaginta, ita habens Et auferam *vaupa ow* hoc *eſt iura tua, vel legitima tua ſiue leges tuas. Quemadmodum autem Deus abſtulerit à Iudæorum ſynagoga legem ſuam, oſtendimus in explanatione.*

Quia [a] fabricaſti lupanar tuum in capite omnis viæ, & excelſum tuum feciſti in omni platea. Nec facta es quaſi meretrix [b] faſtidio augens pretium, ſed quaſi mulier adultera, quæ ſuper virum ſuum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes, tu autem dediſti mercedẽ cunctis amatoribus tuis, & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicãdum tecum: factumque eſt in te contra conſuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, [c] & poſt te non erit fornicatio. In eo enim quod dediſti mercedes, & mercedes non accepiſti, factum eſt in te contrarium. Propterea meretrix audi verbum Domini: Hæc dicit Dominus Deus: Quia [c] effuſum eſt æs tuum, & reuelata eſt ignominia tua in fornicationibus tuis ſuper amatores tuos, & ſuper idola abominationum tuarum in ſanguine filiorum tuorum, quos dediſti eis: [d] ecce ego congregabo omnes amatores tuos, quibus commiſta es, & omnes, quos dilexiſti cum vniuerſis, quos oderas. Et congregabo eos ſuper te vndique, & nudabo ignominiam tuam coram eis. Et videbũt omnem turpitudinem tuam, & iudicabo te iudicio adulterarum, & effundentium ſanguinem, [e] & dabo te in ſanguinem furoris & zeli, & dabo te in manus eorum. Et deſtruent lupanar tuum, & demolientur proſtibulum tuum, & denudabunt te veſtimentis tuis, & auferent [f] vaſa decoris tui. Et derelinquent te nudam, plenámque ignominia, [g] & adducent ſuper te multitudinem. Et lapidabunt te lapidibus: & trucidabunt te gladiis ſuis: & comburent domos tuas igne, [h] & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum. Et deſines fornicari, & mercedes vltrà non dabis. [i] Et requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te: & quieſcam, nec iraſcar amplius, [k] eo quod non fueris recordata dierum adoleſcentiæ, & prouocaſti me in omnibus his. Quapropter & ego [l] vias tuas in capite tuo dedi, ait Dominus Deus, & non feci iuxta ſcelera tua in omnibus abominationibus tuis.

a *Quia fabricaſti lupanar tuum in capite omnis viæ.*] Id eſt, quia ædificaſti fornicem tuum ad initia omnium viarum, quaſi dicat: Ideo te meretricem impudentem voco, quia vias Gentium quærebas, vt earum idololatrias exerceres. Non contenta fuiſti idolis vnius nationis, ſed multarum nationum ſimulacra deſideraſti, & omnia illa relicto vero Deo coluiſti.

b *Faſtidio augens pretium.*) Meretrix pretium reſpuit niſi fuerit magnum, tu verò contrà amatoribus tuis pretium pollicebaris. Alia ſcorta munera ab hominibus oblata ſolent contemnere, vt ſe haudquaquam digna, quò maiora ab illis accipiant, tu contrà facere ſoles, munera enim amaſius, quibus munera largiaris, vt cum illis exerceas adulteria. Oſtendit ardentiſſimum Iudæorum deſiderium colendi impios Gentium ritus, & commentitios Deos.

c Et

c *Et poſt te non erit fornicatio.*) Subauditur talis, quæ cũ hac tua poſſit cõparari. Tanta eſt idololatria tua, vt aliæ reſpectu huius nõ debeant idololatriæ appellari.

d *Ecce ego congregabo.*) Minatur ei pœnam.

e *Dabo te in ſanguinem furoris & zeli.*) Hoc eſt, ego te interficiam, quemadmodum facere ſolent viri zelotypi, furore pleni, cum vxores ſuas in adulterio comprehenſas inueniunt. Significat Deus euerſurum ſe eſſe Iudæam ob eius idololatriam & impia ſcelera.

f *Vaſa decoris tui.*) Hoc eſt, vaſa tua pulchra, vt ſunt monilia, & ornamenta pretioſa.

g *Adducent ſuper te multitudinem.*) Hoc eſt, magnum exercitum, qui te oppugnet, & expugnet.

h *Et facient in te iudicia.*) Hoc eſt, afficient te acerbiſſimis calamitatibus in conſpectu aliarum ciuitatum.

i *Et requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te.*) Hoc eſt non te amplius caſtigabo, ſed auertar à te. Recedet à te zelotypia mea, & ſingularis illa dilectio, qua te vt ſponſam proſequebar. Non te amplius eo amore complectar, quo ſolitus eram: nec iraſcar tibi, vt anteà faciebam. Magna Dei ira eſt nõ eam oſtendere: tunc enim nobis maximè iratus eſt cùm nobis non iraſcitur. Luc. Vt medicus amaris potionibus & medicamentis eum curat, quem intelligit curabilem eſſe, eum verò, de cuius ſanitate deſperat, naturæ relinquit, nullam illi adhibens medicinam, ſic Deus dilectos ſuos amaris potionibus exercet, in quos vult conferre ſanitatem, illis medetur, ducens eos plerumque per magnas calamitatum anguſtias ad vitam immortalem, eos verò, quos videt incurabiles & obſtinatos, in manibus ſuorum deſideriorum relinquit tãquam æternæ nocti propinquos. Ex quo efficitur, vt hi ſæpenumero affluant mundi opibus & voluptatibus. Magnum profectò eſt & dolendum ſupplicium quando nos Deus ſupplicio non coercet: quando nos ob ſcelera noſtra repudiat, quando in nos ſolita caſtigatione paterna non animaduertit. Loquitur Deus more hominis vxorem ſuam adulteram repudiantis, & iam non curantis Ita ſe Deus habet ad impios dum illos liberè & impunè peccare permittit, quaſi ad ſe non pertineant, vt poſteà acerbiſſimis cruciatibus in æternum torqueantur. Eam ob cauſam ait in Pſalmo:

Pſal. 80. *Dimiſit eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.* Et apud Oſeam:

Oſe. 4. *Non viſitabo ſuper filias veſtras, cùm fuerint adulteratæ.* Cõtrà verò de electis

Pſal. 88. per pſalmographũ: *Viſitabo in virga iniquitates eorum,*

Apoc. 3. *& in verberibus peccata eorum.* Et in Apocalypſi. *Ego quos*

Hebr. 12. *amo arguo, & caſtigo.* Vnde ait in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: *Quem diligit Dominus, caſtigat, flagellat autem omnem filium quem recipit.* Et paulò pòſt: *Quod ſi extra diſciplinam eſtis, ergo adulteri, & non filij eſtis.* Nullo ferè maiore ſupplicio hîc afficit Deus illos qui eum contemnunt, quam ſi in eos non animaduertat, ſed ſinat eos ſuis obtemperare cupiditatibus, & qua eos vehat appetitus, libenter euagari, & voluptatibus blãdiſſimis deliniri. Nam iis rebus, quibus vitam ſibi adipiſci putant, peſtem, & perniciem ſibi ipſis æternam machinantur, idque tum maximè, cum ſibi præclarè conſulere videntur. Si affligi propter Deum in hac vita erat expetendum tẽpore veteris teſtamenti, quantò magis noui, poſtquam Deus ipſe fuit propter nos iniuriis & calamitatibus affectus, & vt ait Eſaias: *Dolores noſtros tulit, & languores noſtros ipſe portauit?* Eſai. 53. Quemadmodum cenſetur illuſtre & glorioſum portare militem ſecum inſignia & ſtemmata ſui ducis, ſic ad veram Chriſtiani amplitudinem & claritatem conducit Simile. affici moleſtiis & calamitatibus. Hęc enim ſunt Chriſti arma & inſignia. Galat. 6. Vnde diuinus ille Paulus qui propter Chriſtum erat moleſtiis cinctus, & tempeſtatibus vndique exagitatus, aiebat: *Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.*

k *Eò quòd non fueris recordata dierum adoleſcentiæ tuæ.*) Hoc eſt beneficiorum, quæ in te contuli in Aegypto, vnde te mirabiliter eduxi. Reprehendit Iudæorum ingratitudinem. Nihil eſt tam inhumanum, tã inciuitum, tam immane, quam obliuiſci beneficiorum acceptorum. Cùm gratia referri non poteſt, quanta debetur, habenda tamen eſt, quàm maxima haberi poteſt. In libro Eccleſiaſtici ait ita diuina ſcriptura: Eccl. 37. *Non obliuiſcaris amici tui in animo tuo, & non immemor ſit illius in operibus tuis.* Iuxta Heſiodi ſentẽtiam debemus imitari terram fertilem, quæ plus multò affert, quàm accepit. Si hominis erga hominem execrabilis eſt ingratitudo, quid erit erga Deum?

l *Vias tuas in capite tuo dedi.*] Hoc eſt, pœna tuis ſceleribus debita te punivi: flagitia tua in caput tuum redundarunt. Sed adhuc multò maiora ſupplicia merebaris. Id quidem eſt, quod ſtatim ait: *Et non feci iuxta ſcelera tua.* Acſi dicat: Non te caſtigaui eo rigore quo ſcelera tua puniri merebãtur. Ex Hebræo poterat hoc ita verti. *Et non feciſti cogitationem in omnibus abominationibus tuis,* vt ſit ſenſus: Exercui te calamitatibus vt te corrigeres, ſed tu ne cogitaſti quidem de reſipiſcendo: nullum iniſti conſilium, nullam deliberationem de relinquendis vitiis. Nulla tormenta, nulla ærumnarum tela tuum verſabant in deliberando animum, ſed obſtinata in peccandi propoſito manebas. Noluiſti tuum peſſimum relinquere conſilium, cum optimus ſit portus pereunti mutatio conſilij.

* Quia effuſum eſt æs tuum. *In Hebræo pro ære tuo eſt* נחשתך *nechuxt tec. Significat hoc nomen ſerpentem, vt* Num. 21. Fecit Moyſes ſerpentem æneum. Num. 21. *Significat etiam turpitudinem: quam ob cauſam Thargum vertit in hunc modum locum hunc.* Diſcooperta eſt turpitudo tua. *Acſi diceret, Reuelata ſunt ô Iudæa ſcelera tua, & ſunt maleficia tua perſpecta & explorata. Hunc ſenſum explicans Pagninus vertit:* Effuſa eſt turpitudo tua. *Brixianus.* Effuſa eſt impuritas tua. Eſai 48. *Significat præterea dictio hæc æs. Vnde Eſaias.* Ierem. 6. 48. Frons tua ærea. *Et Ierem.* 6. Ambulantes fraudulenter vt æs, & ferrum. *Acſi diceret: Quemadmodum calybs & ferrum copulantur & miſcentur, vt fiat gladius ad occidendum, ſic hi omnes tam magnates, quàm obſcuro loco nati aduerſus te conſpirarunt, vt te occiderent. Et quoniam æs accipitur pro pecunia, poterat verti hic locus Ezechielis:* Quoniam effuſa eſt pecunia tua. *Obiecerat enim illi Deus tantam eſſe eius libidinem, vt opes ſuas amatoribus ſuis largiretur, & ſubſtantiam ſuam tam profuſione diſtribueret. Hunc eſſe exiſtimo germanum huius loci ſenſum, quem communis editio per æris effuſionem voluit explicare.*

Ecce [a] omnis qui dicit vulgò prouerbium, in te aſſumet illud, dicens: Sicut mater, ita & filia eius. Filia matri tuæ es tu, quæ proiecit virum ſuum & filios ſuos: & ſoror ſororum tuarum es tu, quæ proiecerunt viros ſuos, & filios ſuos. Mater veſtra Cethæa, & pater veſter Amor-

F rhæus, & ſoror tua maior Samaria ipſa [b] & filiæ eius, quæ habitant ad ſiniſtram tuam. Soror autem tua minor te, quæ habitat à dextris tuis. Sodoma, & filiæ eius. Sed nec in viis earum ambulaſti, nec ſecundum ſcelera earum feciſti. Pauxillum minus pene ſceleratiora feciſti illis omnibus viis tuis. [c] Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma ſoror tua ipſa, & filiæ eius, ſicut feciſti tu, & filiæ tuæ. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ [d] ſu-

G perbia, [e] ſaturitas panis, [f] & abundantia, [g] & otium ipſius, & filiarum eius, [h] & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et eleuatæ ſunt, & fecerunt abominationes coram me, & abſtuli eas, [i] ſicut vidiſti. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit, ſed viciſti eas ſceleribus tuis, [k] & iuſtificaſti ſorores tuas in omnibus abominationibus tuis, quas operata es. Ergo [l] & tu porta confuſionem tuam, [m] quæ viciſti ſorores tuas peccatis tuis, ſceleratius agens ab eis, [n] iuſtificatæ ſunt enim à te. Ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam, quæ iuſtificaſti ſorores tuas. [o] Et conuertam reſtituens eas conuerſione Sodomorum cum filiabus ſuis, & conuerſione Samariæ & filiarum eius, & conuertam reuerſionem tuam in medio earũ, [p] vt portes ignominiam tuam, & confundaris in omnibus, quæ feciſti, [q] conſolans eas. Et ſoror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem ſuam, & tu & filiæ tuæ reuertimini ad antiquitatem veſtram. [r] Non fuit autem Sodoma, ſoror tua audita in ore tuo in die ſuperbiæ tuæ antequam reuelaretur malitia tua, [s] ſicut in hoc tẽpore in opprobrium filiarum Syriæ, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæſtinarum quæ ambiunt te per gyrum. [t] Scelus tuum & ignominiam tuam tu portaſti, ait Dominus Deus: Quia hæc dicit Dominus Deus. [u] Et faciam tibi ſicut deſpexiſti iuramentum, vt irritum faceres pactum: & recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ, [x] & ſuſcitabo tibi pactum ſempiternum. Et recordaberis viarum tuarum, & confunderis, [y] cum receperis ſorores tuas [z] te maiores cum minoribus tuis: [aa] & dabo eas tibi in filias, [bb] ſed non ex pacto tuo. Et [cc] ſuſcitabo ego pactum meum tecum. & ſcies, quia ego dominus, vt recorderis, & confundaris [dd] & non ſit tibi vltra aperire os præ confuſione tua, [ee] cùm placatus tibi fuero in omnibus, quæ feciſti: ait Dominus Deus.

a *Ecce omnis qui dicit vulgo prouerbium.*) Id eſt, omnes qui prouerbiis delectantur, tibi prouerbium hoc accommodabunt: Qualis eſt mater, talis eſt filia. Mater tua eſt Cethæa, eſt terra Chanaam, quæ verum nõ coluit Deum. Natio illa Chanaam idola colebat, quam ob cauſam fuit à terra ſua eiecta, ita tu ô ſynagoga, quoniam verum Deum reliquiſti, & Deos commentitios veneraris, teque omnibus idolorum ſordibus contaminas, eiicieris è Iudæa, & in dedecore atque ignominia verſaberis. Imitata es patrem tuum Amorrhæum, & matrem tuam Cetheam, & inſuper duas ſorores tuas Samariam & Sodomam, deteſtabilibus ſceleribus contaminatas. Quæ etſi abſolutè impiæ fuerunt, tui tamen comparatione iuſtificantur: vincis enim omnem impietatem. Appellat Samariam maiorem ſororem Hieroſolymæ, quia maior populus erat decem tribuum in Samaria habitantium, quàm Iudæ & Beniamin, quę duæ tribus in Iudæa cõmorabãtur: populus autem Sodomę minor erat vtroque. Prouerbium hoc qualis eſt mater, talis eſt filia, etiam hodie vulgò profertur: cui ſimile eſt illud: Qui naſcitur ex gallina, ſcalpit.

b *Et filiæ eius.*) Hoc eſt, oppida ei ſubiecta. Diximus enim paulò antè per filias oppida intelligi. Solebant Iudęi per matres ſignificare vrbes metropoles & pręcipuas, per filias verò oppida illis parentia.

c *Viuo ego, dixit Dominus Deus.*) Modus eſt iurandi aut aſſerendi Deo in vetere teſtamento non infrequens, quemadmodum in nouo, *amen amen dico vobis*. Significabat Deus verbis illis ſe viuum eſſe, & nihil præter illum viuere. Sed dicet aliquis: Quid, nónne homines viuunt? Sed quid loquar de hominibus viuis, cum multi etiam ex mortuis viuere dicantur? Illi enim, qui dum hîc vitam degerent, præditi erant virtute, & charitate muniti, poſt mortem abſque dubio
Mar. 12. viuunt. Id aſſerit apud Marcum Chriſtus Deus noſter,
Exod. 3. qui Sadducæis aiebat: *Non legiſtis in libro Moyſi ſuper rubum, quomodo dixerit illi Deus, inquiens: Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Non eſt Deus mortuo-*
Pſal. 114. *rum, ſed viuorum.* Et in Pſalmo ait Dauid: *Placebo domino in regione viuorum.* Si ex hominibus quidam viuunt, quidam mortui ſunt, qui fieri poteſt, vt ſolus Deus viuere dicatur? Huic obiectioni facilè reſpondebis, ſi dixeris homines inter ſe comparatos partim viuos eſſe, partim mortuos: at ſi cum Deo comparentur, viuere haud quaquam dicuntur: ſolus enim Deus propriè & abſolutè viuit. Eodem modo multa inter ſe comparata dicuntur eſſe, cum tamen dicat Deus: *Ego*
ſum, qui ſum: & multa ſimiliter dicuntur bona, cùm ta- Exod. 3
men dicat Deus: *Solus Deus bonus eſt*. Nam id verum
eſt per ſe, & per naturam ſuam: per participationem Luc. 18.
verò dicitur homo bonus, arbor bona, ſeruus bonus, & cætera huiuſmodi. Quemadmodum Deus eſt ipſum ens, ipſa bonitas, ſic eſt ipſa vita, & fons, vnde rebus aliis vita dimanat. Id voluit ſignificare regius pſal-
tes, ita canens. *Apud te eſt fons vitæ*. Ac ſi diceret. Tu es Pſal. 35.
domine fons vitæ, quemadmodum alibi dicit, *Apud Dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio*. He-
braiſmus eſt, quo ſignificauit Deum eſſe fontem vitæ Pſal. 129.
ipſam miſericordiam & redemptionem. Eſſe autem Deum fontem vitæ & primum bonum, non ſolùm fideles, ſed etiam Gentes à fide alienatæ dixerunt: nam Triſmegiſtus in ſeptimo dialogo has voces literis mandauit: Reſpicite iam ô mortales, & reſipiſcite, & ad fontem vitæ recurrite. Et Alcinous in libro de doctrina Platonis, Noſtrum bonum, inquit, ſi quis Platonis libros accuratè & conſideratè legerit, in ipſa primi boni contemplatione poſuiſſe reperiet: quod quidem primum bonum & Deum, & primam mentem vocare licet. Hæc ille. Aſpicis igitur Gentium philoſophos aſſeruiſſe Deum eſſe primam vitam, & primam bonitatem.

d *Superbia.*) Narrans cauſas ob quas Sodoma in turpia ſcelera inciderit, incipit à ſuperbia: nam vt ait Ec-
cleſiaſticus, *initium omnis peccati eſt ſuperbia*. Hæc eſt in Eccl. 10.
ſphæra vitæ humanæ centrum illud, vnde exeunt lineæ ad circunferentiam iniquitatis. Superbus nullam habet iuſtitiam, nullam æquitatem, nullam ſecum admittit virtutẽ: omnes deſpicit, ſuper omnes vult ſeip-
ſum collocare. Vt in area extollitur palea ſuper gra- Simile.
num, non quòd ſit dignior, ſed quòd ſit leuior, & cùm ſit vilior, altiorem tamen obtinet locum, ſic in hac vita ſuperbus fertur ſuper humilem, non ob meritum & veram virtutem, ſed ob vanitatem, & falſam de ſe opinionem: & cùm ſit parui momenti ſe aliis anteponit, à quibus virtute, ſapientia, & nobilitate ſuperatur. Humilis verò ſe abiicit, non quod ſit minoris pretij, ſed quòd ſit maioris ponderis. Granum cùm ſit pretioſus, quærit ſubmiſſum locum, humilis cùm ſit Deo gratior, gaudet inferiore gradu: ſuperbus autem ſuper omnia ſe extollit. Ex quo efficitur, vt iora omnia diuina & humana peruertat, propter eum, quem ſibi fingit deberi principatum. Tobias ille inſtus, qui omnes ſuæ ætatis & charitate & ſapientia præibat,

præibat, his verbis filio ſuo animi ſubmiſſionem perſuadere volebat. Superbiam nunquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas. Eccleſiaſticus, *Humilia*, inquit, *valde ſpiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij ignis & vermis.* Et rurſum: *Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia. Quid habes*, inquit Apoſtolus, *quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis?* Et Chriſtus Deus noſter. *Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur.* Vnde ait Auguſtinus: Vitanda nobis eſt ſuperbia, quæ & angelos voluit decipere, quantò magis homines diſſipare. Ambroſius, Superbia, inquit, ex angelis dæmonia fecit. Et Iſidorus: Superbia ſicut origo eſt omnium criminum, ita & ruina cunctarum virtutum. Volebant duo homines ingredi in magnificam quandam aulam per poſtem depreſſum, quorum quidam ſe deprimens & inclinans tranſiuit, & alter verò erectus magno impetu conans introire, læſo capite cecidit retro. Hæc magnifica aula eſt domus cœleſtis, ſanctorũ habitatio, cuius via arcta eſt, vt ait Chriſtus Deus noſter, cuius oſtium vſque adeò depreſſum eſt & conſtrictum, vt cum foramine acus illud Deus compararit. Qui ſe humiliat & abiicit, intrat in diuini regis ampliſſimas ædes: at qui ſuperbia tumidus, & inſolentia elatus ſe ipſum abiicere non vult, non valens ingredi oſtiolum, cadit in terram, ſuperbia eius eum retro eiiciente. Vnde ait Auguſtinus: Excelſa eſt patria: humilis eſt via. Id voluit ſignificare magiſter ille humilitatis, cùm de ſe ait: *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde*: cùm aduocans paruulum, eumque collocans in medio diſcipulorum, dixit illis: *Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorũ.* Superbia, vt ait Auguſtinus quartodecimo de Ciuitate Dei, eſt peruerſæ celſitudinis appetitus: & differt ab inani gloria, vt poſt diuum Thomam ſecunda ſecundæ ait Antoninus ſecundo tomo ſummæ theologalis, quòd ſuperbiæ materia eſt propria excellentia, inanis autem gloria eſt ipſius excellentiæ manifeſtatio. Et hæc eſt peſtilens quædam animæ ægritudo. Sed vt vanum eſt, inanes aucupari rumores, & vmbras gloriæ ſectari, ſic agreſtis hominis eſt, & ſibi ac reipublicæ crudelis iuſtam gloriam illã, quæ eſt ſplendor virtutis, qua alij ad virtutem excitãtur, contemnere & maculare, honeſtum vitæ bene actæ fructum confringere, bonamque famam ſuam, à qua aliæ dependent, deformare. Sed ita conſulendum eſt famæ, vt inanis gloria vitetur, & ſuperbia penitus deiiciatur. Efficit autem ſuperbia, vt homo ſit à Deo, & à ſeipſo, & à proximo diuiſus, & in varia vitia diſperſus & diſtractus. Id ſignificauit ſacratiſſima illa Dei genitrix, cùm in admirabili cantico ſuo has voces emiſit: *Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui.* Nos vitemus ſuperbiam, & omnem animi inſolentiam & elationem, ne animi præſtantiam turpi dedecore maculemus, & gloriam æternam penitus amittamus.

e *Saturitas panis.*] Quatuor vitia tribuuntur Sodomæ, nimirum ſuperbia in appetitu propriæ excellentiæ, & inani de propriis viribus præſumptione: gula in vſu alimentorum, quam hoc loco propheta appellat panis ſaturitatem, nam panis nomine omnis cibus ſignificatur: diuitiarum affluentia in deliciis & vanitatibus diſtributarum, quam appellat abundantiam: & vacationem à bonis operibus, quam appellat otium. Ex quibus ſecutum eſt vitium illud turpiſſimum ineffabile, quod Sodomitæ teſtante ſcriptura admittebãt, Nam tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, *in deſideria cordis eorum*, vt verbis vtar Apoſtoli, *in immunditiam, vt contumeliis afficerent corpora ſua in ſemetipſis.* Poſt ſuperbiam numerat ſtatim gulam, qua diabolus tentauit Euam, cum eam ad prohibitas & mortiferas epulas excitauit. Eſt quidem gula multorum vitiorum mater. De Hebræis vitulum aureum colentibus ait ſcriptura. *Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere*, vbi ludere capitur pro adorare idolum. Ita interpretantur etiam nonnulli Geneſis illud: *Vidit Sara Iſmaelem ludentem cum Iſaac*, hoc eſt adorãtem idolum illudque Iſaac oſtendentem, vt illud veneraretur. In libro Deuteronomij loquens Deus de Hebræis, ait, *Cùm comederint, & ſaturati, craſſique fuerint, auertentur ad Deos alienos.* Et per Oſeam: *Saturati ſunt, & eleuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei.* Vnde ait Chriſtus apud Lucam: *Væ vobis, qui ſaturati eſtis, quia eſurietis.* Gula eſt lignorum ſtrues, quibus inflammatur libido. Eam ob cauſam ait in epiſtola ad Furiam diuus Hieronymus: Non Ethnæ ignes, non Vulcania tellus, non Veſuuius & Olympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, & dapibus inflammatæ. Colens rex Babylonis Belum idolum, quod viuum eſſe, & comedere exiſtimabat, cùm eius ſacerdotes omnia, quæ idolo apponerentur, comederent, & regem deciperent, iuſſit eſcas poni in altari idoli. Sed Daniel accipiens cinerem cribrauit per totum templum coram rege, qui oſtio clauſo & ſignato abiuit. Sacerdotes autem ingreſſi ſunt nocte, & omnia comederunt. Surrexit autem rex primo diluculo, & Daniel cum illo, & aperiens oſtium, reſpiciens ad altare carnium & epularum exclamauit: Magnus es Bele, exiſtimauit enim idolum ſuum omnia deuoraſſe. At Daniel ſubridẽs orauit regem: vt videret pauimentum, & pedum veſtigia in cinere expreſſa. Cùm verò rex aſpiceret ad cinerem pauimenti, ſtatim ei fuerunt ſacerdotum fraudes perſpectæ & exploratæ. Dum locum carnium, & eſcarum intueretur, deceptus eſt, cùm verò cinerem contemplatus eſſet, intellexit veritatem. Si ad eſcas, ad gulam, ad ebrietatem reſpexerimus, ſi in his rebus voluptatem conſtituerimus, erimus abſque dubio decepti, & idolum colemus, & in erroribus intolerandis verſabimur. At ſi cinerem, ſi puluerem, in quem ſumus conuertendi, animo contemplati fuerimus, reuocabimus ad veritatis rationem, & abſtinentiæ ſtudentes, noſtramque frigiditatẽ contemplantes, dabimus operam, vt carnem animo ſubiiciamus, eumque nullis flagitiis deformemus. Ieiunium eſt cos vbi anima acuitur, & perpolitur. Quẽadmodum auceps in eſcario tendit rete ad aues capiendas, ſic dæmon, vt Euam caperet, in gula ei tetendit tentationem: & in ea volebat etiam Chriſtum irretire, cùm illi dixit. *Si filius Dei es, dic vt lapides hi panes fiant.* Dæmon qui Euam decepit, qui filium Dei etiam decipere conabatur, qui multos ad gulam incitauit, his noſtris temporibus perſuaſit Luthero, eiuſque ſectatoribus, vt ieiunia ab Apoſtolis inſtituta, & ab ipſis vſque ad noſtra tempora ſemper ab eccleſia catholica approbata & obſeruata, contemnerent & eiicerent, & eorum loco colerent voracitatem, intemperantiam, & gulam. Diuus Hieronymus in epiſtola ad Lætam de inſtitutione filiæ, & lib. 2. aduerſus Iouinianum, & in Eſaiam cap. 68 miris laudibus extollit ieiunium quadrageſimale, & aſſerit eſſe ab Apoſtolis conſtitutum. Ieiunauit Chriſtus quadraginta diebus & quadraginta noctibus: & eam ob cauſam Apoſtoli quadrageſimale ieiunium inſtituerunt. Dixit enim idem Dominus: *Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Vnde Hieronymus ad Marcellam aduerſus Montanum ait: Nos quadrageſimam ſecundum traditionem Apoſtolorum ieiunamus. Id quod vniuerſa tenet eccleſia, & ſemper tenuit, quod nec eſt in ſacra ſcriptura conſtitutum, nec conciliis, nec decretis ſummorum pontificum, rectè ab Apoſtolis traditum eſſe creditur. Cùm enim conſuetudinem videamus in tota eccleſia obſeruatam, cuius origo eſt adeò

antiqua, vt nullum demus concilium, ante quod iam non eſſet, nullum decretum patrum, quod ipſa non præcedat, nullum doctorem eccleſiaſticum, ad quem poſſit referri, cum ante ipſum fuerit, & ad Apoſtolorum vſque tempora retrò trahatur, eſt abſque dubio ab ipſis Apoſtolis profecta. Huiuſmodi eſt conſuetudo ieiunandi, quæ fuit ab Apoſtolis conſtituta. Huius mentionem facit Auguſtinus ad Caſulanum epiſtola 56. & ad Ianuarium epiſtola 118. & 149. Ambroſius ſermo. 25. & 38. Chryſoſtomus ad populum Antiochenum homilia 3. & 16 Baſilius in concione de ieiunio, & in ea, quam habuit in ebrioſos. Origenes homilia decima in Leuiticum. Irenæus apud Euſebium cap. 24. libri quinti Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, & lib. 1. cap. 1. ſuorum operum. Theleſphorus Papa vicinus temporibus Apoſtolorum in epiſtola ad vniuerſos. Ignatius epiſtola quarta ad Philippenſes. Theophilus Alexandrinus libro Paſchali primo & tertio. Epiphanius hæreſi 80. Leo papa in concione de Pentec. quæ incipit, Pleniſſimè. Sozomenus hiſtoriæ tripartitæ capite 10. Maximus epiſcopus, & multi alij, quos longum eſſet recenſere. Habemus etiam canonem Apoſtolorum 68. probatum etiam à Trulla ſynodo, canone 9. & 20. In concilio Niceno cap. 5 expreſſa fit mẽtio ieiunij quadragesimæ, tanquam rei in eccleſia conſuetiſſimæ. Et refertur caput illud 18. diſt. cap. Habeatur. Concilium etiam Agatenſe, Aurelienſe, & Laodicenſe ieiunij meminerunt, illudque laudibus extulerunt. Nullus eſt catholicus doctor, ſiue recens ſiue antiquus, qui ieiunij mentionem faciens, illud non laudet, qui non dicat ſanctam eſſe Dei legem de ieiunio. Solùm hæretici illud damnant & irrident, quibus nihil eſt magis in optatis, quàm ſe in epulas ingurgitare, & Epicureum dogma contra Chriſti doctrinam ſequi, & Gentium cæcarum Bacchanalia reſtituere. In euangelio

Matt. 9 aiebat Chriſtus Deus noſter. *Venient dies, cùm auferetur*

Luc. 5 *ab eis ſponſus, & tunc ieiunabunt.* Illud opere imple-

Act. 13 uerunt Apoſtoli: nam vt ait in Actis diuus Lucas: *mi-*

Act. 14 *niſtrantibus illis Domino, & ieiunantibus, dixit illis Spiritus ſanctus: Segregate mihi, &c.* Et rurſus: *Cùm conſtituiſſent illis ſuper ſingulas eccleſias presbyteros, & oraſſent cum ieiunationibus, commendauerunt eos Domino.* In epiſtola prima ad Corinthios ait ita diuus Paulus: *In omnibus*

2. Cor. 6 *exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis.* Ipſemet Chriſtus Deus

Matt. 6 noſter ita ait: *Tu cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris ab hominibus ieiunans, ſed patri tuo, qui eſt in abſcondito. & pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.* Si pater cœleſtis reddit mercedem ieiunanti, ergo ieiunium meritorium eſt. Chriſtus ait ieiunium eſſe bonum & meritorium, diuus Paulus ait, *vt exhibeamus nos Dei miniſtros in ieiuniis*, Apoſtoli ieiunauerunt, & legem de ieiunio obſeruando tulerunt, concilia hoc aſſerunt, omnes ſancti patres hoc affirmant, tota eccleſia catholica hoc præcipit & ſeruat. Lutherani illud execrantur. Cui credemus, Chriſto an Luthero? Apoſtolis, an hæreticis? Eccleſiæ Chriſti, an ſynagogæ diaboli? Chriſtum ſequentibus: an Epicurum imitantibus? Miror abſque dubio hæreticorum noſtri temporis cæcitatem, impudentiam, & intemperantiam, qui vt ſe totos tradant comeſſationibus & ebrietatibus, conantur auferre ab eccleſia, id, quod in ea non ſolùm catholici, ſed etiam ethnici admirantur, & ſummis laudibus extollunt. Ieiunium enim & ciborum abſtinentiam etiam Gentes à fide alienatæ laudarunt. Liuius libro 35. ita ait: Prodigiorum cauſa libros Sibyllinos ex ſenatus conſulto decemuiri cùm adiiſſent, renuntiarunt ieiunium inſtituendum Cereri eſſe. Et Ouidius in Faſtis ait Numam Pompilium, quando orationem habuit pro fru-

Probatur ieiunium contra Lutheranos.

gibus, carnium eſu abſtinuiſſe. Seneca epiſtola 61. Ventri, inquit obedientes brutorum animalium loco numeremus, non hominum. Eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos, in qua ſcriptum eſt his ferè verbis: Nullo modo placuit bis in die ſaturum fieri. Niniuitæ in calamitatibus conſtituti, ad ieiunium cõfugerunt, quo Dei iram aduerſus ſeipſos placarunt. Contrà verò gula cauſa fuit excidij Sodomorum, vt aſſerit hoc loco Ezechiel.

f *Et abundantia*] Subaudi diuitiarum. Quàm periculoſa ſit mundi opum affluentia, aſſerit Chriſtus Deus noſter, dicens: *Væ vobis diuitibus, qui habetis hîc conſolationem veſtram.* Et diuus Paulus: *Qui diuites volunt fieri in hoc mundo, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli.* Capite 39. aſſerit Ieremias omnes Hebræos, qui opibus abundabant, ductos fuiſſe à Nabuchodonoſore captiuos Babylonem, ſolùm autem pauperes Hieroſolymæ manſiſſe. Hieroſolyma idem eſt quod viſio pacis, Babylon idem quod confuſio. Illi ſunt in mundi confuſionem, in ſcelerum vincula à dæmone coniecti, qui Deo contempto amore diuitiarum ducuntur, illi verò Hieroſolymam colunt, in viſione tranquilla, & ſolitaria quiete vitam degunt, qui propter Deũ paupertatem amplexantur. Ea quę ſunt ad finem aliquem directa, debent habere cum illo aliquam ſimilitudinẽ & proportionem: cùm autem nos ſimus ad æternam beatitudinem tanquam ad vltimum finem directi, in quo quieſcit deſiderium noſtrum, oportet habere ad illam beatitudinem aliquam proportionem. Eſt autem hæc proportio ſeruare octo beatitudines à Chriſto in euangelio explicatas, quarum prima eſt paupertas ſpiritus. Et in fine harum beatitudinum eſt æterna beatitudo: illa eſt vltima & fruitiua, hæ autem ſunt diſpoſitiuæ & præparatiuæ. Per has ambulauerunt ſancti, qui fuerunt æternam felicitatẽ conſecuti. *Ibunt*, inquit diuinus pſaltes, *de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Si rex quidam domum haberet clauſam, plenam auro & gemmis, & monilibus precioſis, quæ omnia promitteret ei, qui eam aperiret: & duas tibi claues porrigeret, vnam auream ex ſericula pendentem ex filis ſericis & aureis confectam, ſed quæ domum illam non aperiret: alteram verò ferream ferrugine labefactatam, ligatam vili funiculo, ſed quæ domũ aperiret, vt vtramuis eligeres, nonne melius & vtilius eſſet ferream accipere, quàm auream? Quis dubitat? Aurea precioſior eſt: ſed quid refert, cùm ſit ad aperiendũ inutilior? Paſcit oculos, ſed non conducit ad aperiendos, & conſequendos theſauros: ferrea verò abiectior eſt, ſed præſtantior. Hic res Deus eſt, hæc eſt cæleſtis illa habitatio, vbi ſunt theſauri inexhauſti, gaudia æterna, & bona inenarrabilia, quæ nõ poſſunt pro dignitate explicari: quæ, vt verbis vtar Apoſtoli, *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit dominus diligentibus ſe.* Hæc omnia promittit Deus illis, qui illuc ingreſſi fuerint. Clauis aurea eſt diuitiarum abundantia, cum auaritia coniuncta, quæ domum illam cœleſtem, bonis pleniſſimam non aperit, quin potius obſcurum mundi domicilium ſceleribus repletum frequenter patefacit: Clauis ferrea & vilis eſt paupertas ſpiritus, quæ aperit regnum cœlorum: ait enim Chriſtus: *Beati pauperes Spiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.* Eam ob cauſam nos clauem auream, & mundi opes, quæ vtiles pleriſque, & præclaræ videntur, propter Chriſtum contemnamus, & pro nihilo putemus: paupertatem verò, & ea, quæ abiecta & acerba videntur, quæ multa & varia in hominum vita verſantur, placatè & moderatè feramus, & pio animo amplectamur. Quæramus eas opes, quæ animum amplificant, ex quibus vera dignitas redundat. De diuitibus delinitis delicijs dicitur

Luc. 6 · 1. Tim. 6 · Ierem. 39 · Matt. 5 · Pſal. 83 · Simile. · 1. Cor. 2 · Matt. 5

dicitur in libro Iob: *Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad infernum deſcendunt.* Et Dauid. *Relinquent* (inquit) *alienis diuitias ſuas: & ſepulchra eorum domus illorum in æternum.* Et Salomon in Prouerbris: *Non proderunt diuitiæ in die vltionis: iuſtitia autem liberabit à morte.* Et in libro Sapientiæ. *Quid profuit nobis ſuperbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, & ſicut nuncius præcurrens.* Ideo ait diu° Paulus in epiſtola ad Timothæum prima: 1.Tim.6 *Diuitibus huius ſæculi præcipe non ſublimè ſapere, nec ſperare in incerto diuitiarum.* Et Chriſtus Deus noſter Apud Matthæū: Matt.6 *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra.* Et rurſum: Mat.19. *Facilius eſt camelum per foramen acus introire, quàm diuitem intrare in regnum cælorum.* Camelus eſt reſtis ex filis contorta. Et quemadmodum huiuſmodi funis etſi per foramen acus introire non poſſit, ſi tamen in fila diuiditur, ingreditur, ſingulis ingredientibus, ſic diues etſi cum diuitiis ligatus in regnum cœlorum introire non poſſit, ſi tamen diuitiarum ſuarum fila diſtribuit, hoc in pauperem, illud in viduam hoc in ægrotum, illud in pupillum, hoc in peregrinum, illud in coniectum in carcerem. Si ſubuenit miſero, ſi opitulatur inopi, ſi denique opes ſuas ob Chriſti amorem inter egenos diſtribuit, eaſque piè & rectè diſpenſat, regnum cælorum penetrabit. At ſi fuerit auaritia ductus, in infernum relegabitur, vbi in tormentis viuēs in æternum morietur. Immò in hac vita iam mortuus eſt, & ſui ipſius ſepolchrum. Chryſoſtomus ait auari animum ſepulchrum eſſe. Iosue 6 Præcepit Ioſue ne aliquis ex Ierico quicquam acciperet, & cum Acham regulam quandam aureā caperet, fuit tute interfect°, Iosue 7 Imò propter eius auaritiam & cupiditatem amiſit Io- Iosue 10 ſue victoriam Ioſue qui potuit ſolem ſiſtere, ne procederet, auaritiam hominum nō potuit ſiſtere, ne ſerperet, ad vocem eius ſtetit ſol, auaritia Achā non ſtetit. Simile. Stante ſole confecit Ioſue triumphum, auaritia procedente amiſit victoriam. Licet Chriſtianis diuitias poſſidere, ſed nō ob earum auaritiā poſſideri. Muſca accedens ad patinam mellis, ſi ſe totam nō immitit in illud, ſed ore tantum attingit & prælibat, atque neceſſarium ſumit, tutò abſcedit, & aliò aduolat, ſin autem ſe totam ingurgitat in mel, inuiſcatur in eo, & non valens volare, perit omnino. Sic homo ſi ex diuitiis eas tantū ſumit, quibus indiget, vt poſſit ſeipſum honeſtè ſuſtentare, poteſt eripi, & volare ad cœlum, ſin autem cupiditatis & auaritiæ ſtimulis agitatus ſe totū in diuitias immergit, colligatur illis, & inuiſcatis animi alis perniciem ſibi machinatur. Plutarchus ait cōtēptum diuitiarum eſſe philoſophiæ inſtrumētum. Et Seneca breuiſſimam ad diuitias viam eſſe per diuitiarum cōtemptionem. Si Gentium philoſophi paupertatem magnis laudibus efferunt, quid acturi ſunt Chriſtiani quorum dux, quorum magiſter, quorum Deus paupertatem dilexit & docuit, naſcens inter paleas, & nudus in cruce moriēs? Priuſquam Chriſtus appareret in carne, poterat inopia mortalibus acerba & ignominioſa videri: at poſtquam toti° vniuerſi impe- Mat 8. rator & rector induit paupertatem, & de ſe dixit: *Vul-* Luc.9 *pes foueas habent, & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet,* quis non videt eſſe paupertatem decoram, & honoratam, & Chriſtianæ nobilitatis clariſſimum ſignum?

Simile. g *Otium ipſius.*] Quemadmodum fax immota torpet, & paulatim extinguitur, mota autem & agitata reſtituit flammam, ſic vita otioſa extinguit ſenſim virtutem, ſed labore excitata eam accendit. Ideo dicitur in Iob 5 libro Iob: *Homo naſcitur ad laborem.* Et Eccleſiaſticus, Eccl.33 *Multam*, inquit, *malitiam docuit otioſitas.* Eam ob cauſam ait diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timo- 2.Tim.4 theum: *Tu verò vigila, in omnibus labora.* Et in prima ad 1.Cor.3 Corinthios: *Vnuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.* Aiunt Iureſconſulti hæredita- Rom.8 tem acquiri cum ſuo onere, cùm autem verè Chriſtiani ſint hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti, vt ait Apoſtolus, oportet vt hanc ſublimem hæreditatē cum onere & labore conſequantur. Si nos dederimus ſomno & otio, erimus à dæmone decepti, nam cùm dormirent homines, vt verbis vtar euangelij, *venit inimicus,* Mat.13 *& ſuperſeminauit zizania.* Vnde Chriſtus otiū damnat dicens: *Quid ſtatis hic tota die otioſi?* Et paulò pòſt: *Vo-* Mat.20. *ca operarios ad mercedem.* Non otioſi ad mercedem vocantur, ſed qui laborauerunt à labore ad requiem, à paupertate ad diuitias, à calamitatibus ad voluptates ſempiternas. Itaque *beati mortui*, vt inquit in Apoca- Apoc 14 lypſi diuus Ioannes, *qui in domino moriuntur: amodò enim iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à laboribus ſuis.* Cùm Tob.2 dormiret Tobias, cecidit ſuper eius oculos immunditia ex nido hirundinum, quæ illum obcæcauit; ita dormientibus nobis ſomno otij & ignauiæ, ex nido cordis exeunt cogitationes nefariæ, & peſtilentes, quæ obcæcant intellectum.

h *Et manū egeno & pauperi non porrigebant.*] Vidua E- 4 Reg.4 liſæi quandiu ex vaſe ſuo oleum infudit in vaſa vacua, ſenſit creſcere oleum, cùm verò non infudit, ſtetit oleum, & fuit retentum, vt amplius non creſceret. Si vaſa vacua, hoc eſt pauperes oleo eleemoſynarum impleueris, augebuntur tibi diuitiæ ſin autem ſiſtere eleemoſynam volueris, ceſſabit diuitiarum affluentia. Ait enim dominus apud Lucam. *Date, & dabitur vobis.* Luc 6 Et apud Mathæum: *Omnis qui reliquerit aliquid propter* Mat.19 *me, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.* Nonnulli huius temporis Chriſtiani non relinquunt opes pauperibus niſi in morte, quando illæ eos relinquunt. Sunt veluti pecora, quæ non manducantur niſi mor- Simile. tua & cocta. Non poteſt ex illis pauper quicquam comedere, niſi eos concoquat prius mors. Dum viuunt, nullam tribuunt pauperibus eleemoſynam, ſed in teſtamento legata quædam relinquunt poſt mortem. At quantò tutius eſſet in vita manu pauperi porrigere? Non damno legata inopibus poſt mortem tribuenda, ſed illis eleemoſynas in vita antepono. Conſidera homo vnde nomen ſumpſeris, ab humo vtique, quæ nihil eripit cuiquam, ſed multa largitur omnibus, & varios in vſum omnium animantium fructus producit, & miniſtrat. Vide quemadmodum Deus arguat hoc loco illarum gentium auaritiam, & magnam erga pauperes immanitatem. In Prouerbiis ait Salomon: *Qui* Prou.14 *miſeretur pauperis, beatus erit.* O quanta beatitudo pro paruis magna recipere! pro fluxis æterna! pro morituris ſemper viuentia, & dominum denique habere debitorem! Et iterum idem Salomon: *Fœneratur Domino,* Prou.19 *qui miſeretur pauperis.* Et rurſus: *Qui obturat aurem ſuam* Prou.21 *ad clamorem pauperis, ipſe clamabit, & non exaudietur.* Et Eccl.3 Eccleſiaſticus: *Aqua extinguit ignem, & eleemoſyna reſi-* Ephe.5 *ſtit peccato.* Diuus Paulus auaritiam appellat idolo- Coloſſ.3 rum ſeruitutem, & auarum ait non habere hæreditatē 1.Ioan.4 in regno Dei. *Qui non diligit fratrem ſuum, quem videt,* inquit diuus Ioannes, *Deum, quem non videt, quomodo* Luc.12 *poteſt diligere?* Ideo ait dominus apud Lucam: *Facite* Mat 7. *vobis ſacculos, qui non veteraſcunt, theſaurum non deficiētem in cælis.* Et apud Matthæum. *In qua menſura menſi fueritis, remetietur vobis.* Et, *Beati miſericordes, quoniam* Mat.5. *ipſi miſericordiam conſequentur.* Anima auro auarè retento non ſolū nō liberatur, ſed perit. Væ illis, qui cupiditatis & auaritiæ ſtimulis commoti, non modò indigentibus non ſubueniunt, ſed eos ſpoliāt, quoniam in dæmonum laqueis capti detinentur, vt in æternas pœnas proiiciantur. Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum: & nudi atq; eſurientes ante fores pauperes Chriſti moriuntur. Longè aliter faciebat miſericors ille Dauid qui aiebat. *Libera-* Pſal.90. *uit me à laqueo venantiū, & à verbo aſpero.* Sed videamus

quiſnam ſit hic venator, à cuius laqueo anima Deo deuota ſe ereptam eſſe lætatur. Explicet nobis hoc diuus
1. Tim. 6 Paulus Apoſtolus domini ſanctiſſimus. *Qui volunt,* inquit ille, *diuites fieri in hoc ſeculo, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli.* Heu quàm paucos inuenimus, qui ab hoc laqueo liberari velint, & ab hoc venatore ſe eſſe ereptos exultent. Quàm multi ſunt, qui ſibi videntur parum irretiti, qui ſe in dies in hoc dæmonia laqueo inuoluere & intricare contendunt, quibus nihil eſt magis cordi, quàm eſſe ſe in fallaciũ diuitiarum vincola perpetuò cõiectos! Quid habent hi miſeri? quid conſequuntur? quid poſſident? ſi ſeipſos non poſſident? Habent velum oculis, viſcum alis, laqueum pedibus. Illos ego felices voco, qui reliquerunt omnia, & ſequuti ſunt Chriſtum, qui gaudio affecti, gratiaſque Deo agentes concinunt cum Dauide:
Pſal. 90 ſimile. *Ipſe liberauit nos de laqueo venantium.* Diuidebat quoddam flumen duo regna quod ob nimiam latitudinem pontem non habebat, & ob impetum fluctuum atque ingentes aquarum moles vi procellarum concitatas cymbam non admittebat. Itaque nullus erat per illud tranſitus: tranſibat illud, ſed nemo illò trãſibat. Volebant homines regnum ditiſſimum vltra illud penetrare, ſed tranſire minimè valebant. Venit quidam rex diuitiis affluens, & illic pulchrum ſumptuoſumque pontem ſuis expenſis fabricatus eſt, per quem omnes tranſirent, dummodò nummum aliquem ſuis famulis ſoluerent, quos illic poſuit ad pecuniam recipiẽdam: Hæc duo regna ſunt cœlum & terra, regnum æternũ, & regnum caducum, hic mundus & alter. Ante aduẽtum Chriſti nullus erat tranſitus, nulla via à terra ad cœlum. Fluuius diuidẽs erat peccatum, iuxta id, quod
Eſai. 59 ait Eſaias: *Peccata veſtra diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum.* Eam ob cauſam nemo in cœlum introibat.
Pſal. 88 *Quis eſt homo, qui viuet* (inquit regius vates) *& non videbit mortem, & eruet animam ſuam de manu inferi?* Quaſi dicat, nullus. Venit filius Dei immenſus ille Deus de Deo, mundi conditor & conſeruator, vt homines è tenebris inexplicabilibus ad veritatis ſplendorẽ adduceret, tranſitumque pararet, viamque muniret ad gloriam æternam, ad regnum immortale: & conſtituit firmum & magnificum pontem, qui iter præberet omnibus à terra ad cœlum tranſire cupiẽtibus. Sed nõ ſine magnis ſuis ſumptibus & laboribus: nam propter eius ſtructionem, & tanti operis fabricam fuit alapis percuſſus, & cruciatibus affectus. Illi enim, quibus pontem fabricabatur, eius capillos indignè auulſerũt, eius corpus diris flagellis ceciderũt, & manſuetiſſimũ illum, ac innocentiſſimum agnum iactis in illum infinitis contumeliis immaniter vulnerarunt. Ardebant in illum deteſtanda Iudæorum odia, qui diabolico furore incenſi, & impiis inuidiæ ſtimulis concitati eum, quem ſummè venerari deberent, in crucis patibulo tormentis terribilibus affectum, totum vulneribus ſauciatum ſuſpenderunt: vbi ſanguine ſuo ſacratiſſimo fuſo migrauit è vita, vt nobis viam muniret ad vitam immortalem conſequendam. Mortuus eſt, vt nos eius morte immortalitatem obtineremus. Aſpicis igitur, quemadmodum pro ponte illo conſtruendo & ædificando fuerit eius ſanguis effuſus & vita ſublata. Huius põtis fundamẽtũ eſt bonitas diuina, eius arcus & fornices ſunt ex charitate, eius roſtra verſus fluctus exporrecta ſunt ex firmitudine, & tota moles ædificij appellatur pons miſericordiæ. Qui noluerint aliquid dare huic Domino, pontis conditori, nullum habebunt aditum per illum. Famuli pecuniam acci-
Matt. 25 pientes ſunt pauperes, de quibus ait idem Dominus: *Quod vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis,* oportet ta-
Pſal. 111 men eleemoſynas cum iudicio diſtribuere, iuxta id, quod ait Pſalmographus: *Iucundus homo qui miſeretur, & commodat, diſponit ſermones ſuos in iudicio.* Per ſermones intelliguntur res, verbum enim Hebraicum rem ſignificat, & opes & verbum. Eſt igitur ſenſus: Vir ille bonus eſt, qui miſericordiam colit, qui beneficus eſt, & liberalis, & de ſubſtantia ſua, de rebus ſuis familiaribus impartitur egenis, ſed iudicium in diſtribuendo adhibet, omniaque ſapienter, & ordine recto miniſtrat. At qui nihil habent quod poſſint pauperibus tribuere, habeant ſaltem bonum deſiderium. Nam, vt ait diuus Auguſtinus, Coronat Deus intus bonitatem, vbi non inuenit facultatem. Si non habes pecuniam, nec victum, nec tegumentum, nec quicquam aliud, quo poſſis pauperi ſubuenire, da gemitum, da deſiderium, da ſuſpirium, da cor, da teipſum. Cùm Dauid à patria ſua, domoque paterna longiùs abeſſet, & fugiens à facie impij Saulis exul, & abſtrusa nemora deſerta & inculta peragraret, ſeque ad Palæſtinos cõferret, emittens ad dominum has voces, canebat: *In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi.* Acſi Pſal. 55
diceret: Etſi ingratus tyrannus à me mea abſtulit, nunquam tamen à me poterit auferre meipſum, nec ab animo meo deſideria ſeruiendi tibi: nunquam intermittam te venerari, laudes tuæ dies ac noctes mihi in animo & in ore verſabuntur: & deſideria tui à corde meo non recedent. In me enim Deus ſancte, ſunt vota tua deſideria ſeruiendi tibi, téque laudibus extollendi, quæ reddam tibi. Quanquam omnia mihi deſint, hæc tamen me nunquam deficient. Nos igitur ponte hoc tranſire volentes, eleemoſynas pauperibus tribuamus, & cùm opes defuerint, bona ſaltem voluntas non deſit: quia ædificium hoc eſt, pons miſericordiæ, per quod nulli niſi miſericordes tranſeunt ad regnum cœlorum; ne de nobis id, quod hoc loco Deus gentibus illis impiis obijcit, dicatur. *Manum egeni & pauperi non porrigebant.*

i *Sicut vidiſti.*] Cùm tamen te eius exemplo non caſtigaueris. Quidam legendum putant: *Sicut vidi,* vt ſit ſenſus: Vt ea ſcelera vidi, volui ciuitates illas euertere. Sunt qui legant: *Sicut decreui.* Et tunc eſt ſenſus: Vrbes illas deleui, quemadmodum ſtatui.

k *Iuſtificaſti ſorores tuas.*] Id eſt, oſtendiſti te eſſe multò illis flagitioſiorẽ. Tot ſcelera commiſiſti, vt Samaria & Sodoma tametſi impiiſſimæ, comparatione tamen tui iuſtæ videantur. Ideo ait dominus. *Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm ciuitati illi.* Fuit Iudæa iniuſtior, quàm Sodoma, quoniam habens maiorem Dei cognitionem, fraudes teterrimas concepit, & impia ſcelera commiſit: & vt ait dominus: *Ille ſeruus, qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non ſe præparauit: & non fecit ſecundum voluntatem eius, plagis vapulabit multis.* Sed quod deteſtabilius & capitalius eſt, dominũ Deum ſuum interfecit, & ſanguinem eius petiuit, dicens: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Id quod ei obijcit Deus per Eſaiam, *Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Effudit ingrata Hieroſolyma Chriſti ſanguinem, eúmq; ad interitum crudeliſſimum vocauit.

Matt. 10 · Luc. 12 · Matt. 27 · Eſai. 1

l *Ergo & tu porta confuſionem tuam.*] Id eſt, Quia tot ſceleribus te implicaſti, tolera ignominiam tuam.

m *Quæ viciſti ſorores tuas peccatis tuis.*] Hoc eſt, quæ fuiſti ſceleratior quàm Samaria. Quidam legunt: *Quæ iuſtificaſti ſorores tuas,* vt ſit ſenſus: Eſt tibi ignominia tua placatè ferenda, quoniam tu es ea, quæ iuſtificaſti Sodomam & Samariam fuiſſe meritò ob flagitia ſua vaſtatas.

n *Iuſtificatæ ſunt enim à te.*] Id eſt, ſi tecum conferantur, iuſtæ videbuntur.

o *Et conuertam reſtituens eas.*] Promittit Deus ſe conuerſurum eſſe Gentiles & Iudæos per Chriſtum quod fecit: nam eccleſia catholica eſt fidelium congregatio, tam ex Gentibus, quam ex Iudæis, qui Chriſti fidem receperunt. Intuere magnam Dei miſericordiam.

Narrauit

Narrauit & Gentium & Iudæorum ſcelera, & cum videretur ſequi: Ego eos mittã in infernum, vbi æternis cruciatibus torqueantur, ipſe tamen ita concludit. Ego eos conuertam ad veram fidem, & in priſtinam reſtituam dignitatem. Quis non admirabitur tam admirabilem Dei noſtri clementiam? Vna concione diui Act.2 Petri tria millia Iudæorum crediderunt. Et non ſolùm ea Iudæa & Samaria, ſed ex omnibus mundi regionibus multi receperunt fidem, & fuit hoc Ezechielis oraculum tempore Chriſti & Apoſtolorum apertiſſimè completum. Sed ad literæ explanationem veniamus. *Conuertam*, inquit Deus, & reſtituam cõuerſionem Sodomæ cum oppidis ſuis, & conuerſionem Samariæ ſimiliter cum ſuis oppidis. Conuertam regiones Sodomorum & Samaritanorum, & te etiam ô Iudæa, quæ ſita es in medio harum duarum regionũ, conuertã. Et cùm fueris cõuerſa, feres ignominiam tuã, erubeſcẽs, & dolens, & pœnitentiã agens, quòd Meſſiam tuum interfeceris, & ſcelera impia commiſeris. Et conſolaberis Samariam & Sodomam, & totã gentilitatem, quia ea te eaibunt Apoſtoli, qui Chriſti nomẽ per omnes nationes fama celebrabunt, & euãgelium, hoc eſt, bonũ nuntium prædicabunt: ex quo efficietur, vt fidelium mẽtes ſint gaudio affectæ & diaboli tyrãnis è medio tollatur. Sed dices: Qui fieri potuit, vt Iudæa & Samaria ad antiquam dignitatem reuerterentur? Quæ fuit hæc dignitas antiqua? Reſpondeo in regionibus illis habitaſſe quondã Abraham, Iſaac, & Iacob, & poſteà Ioſue, Dauidem, Ioſiam, Eſaiam, & multos alios viros fideles, in quibus diuina quædã charitatis flamma priſcis illis temporibus mirabiliter eluxit. Fides, quã illi habuerunt de Chriſto eadem eſt cum ea, quã nos habemus, niſi quòd illi expectabãt Chriſtum venturũ, nos autem credimus eum veniſſe. Habuerũt igitur illi veram fidem, ſpem, & charitatem, virtutum aliarum obedientiã: quibus in rebus vera dignitas conſiſtit. Ad hanc dignitatem reſtituta eſt Iudæa & Samaria, cùm multi ex Iudæis & Samaritanis receperunt Chriſti fidem, & fuerunt virtutibus prædici, & charitate inflã-
Ioan.4. mati. Fuiſſe Samaritanos ad fidem conuerſos, indicat diuus Ioannes capite quarto, & copioſiùs diuus Lucas
Act.8 capite octauo Actorum. Nam Apoſtoli cœperũt prædicare verbum Dei in Iudæa & Samaria, & in regionibus propinquioribus, quæ ſunt Moabitarum, & Ammonitarum. Et quoniam Moab & Ammon fuerunt filij Loth, eiúſque filiarum, quæ natæ fuerunt Sodomæ,
Gen.19 vt eſt libro Geneſis mandatum: ideo per Sodomam intelliguntur Moabitæ & Ammonitæ, qui ad veram fidem, quã habuerat quondam iuſtus Loth eorum pater, redierunt. Poteris per Samaritanos & Sodomæos intelligere peccatores indefinitè: nam Iudæi quemcunque hominem nefarium vocabãt Samaritanum. Vn-
Ioan.8 de effectum eſt, vt cùm eorũ odia in dies in Chriſtum Deum noſtrũ arderent, eum Samaritanũ appellarent. Et Eſaias capite primo impios Iudæorum magnates vocat principes Sodomorum, & plebeios ſceleratos populum Gomorrhæ. Eſt igitur ſenſus: Veniẽt dies ô Iudæa, quibus non ſolùm tu, ſed Gentes etiam ſceleribus infinitis imbutæ fidem recipient, & iuſtitiam atque pietatem colent.

p *Vt portes ignominiam tuam.*] Particula, *vt*, accipitur cõſecutiuè. Acſi dicat: Hinc efficietur, vt portes ignominiam tuam, & ſcelera tua cognoſcas.

q *Conſolans eas.*) Nam Apoſtoli eos, qui conuertebãtur, reficiebant. Vel loquitur de aliis nationibus more humano, acſi dicat: Priuſquam conuertaris, ego te premam: & aliæ nationes gaudebunt videntes te dare pœnas ſcelerum tuorum: nam vt ait quidam: Solatium eſt miſeris ſocios habere pœnarum.

r *Non fuit autem Sodoma.*] Cùm tibi omnia eſſent proſpera, & ad voluntatem fluentia, cum pompis delectareris, eſſéſque ſceleribus coinquinata, oblita eras Sodomæ, eam contemnebas & pro nihilo putabas. Moabitas & Ammonitas, qui à Loth Sodomæ habitatores procedunt, aſpernabaris. At tunc eos nominas & times, quoniam fuerunt mundo cognita & perſpecta flagitia tua, pro quibus es à me afflicta, calamitatibus lacerata, & in miſeriis conſtituta. Proſperitate inſaniebat, aduerſitate verò iudicium limauit, & aciem intellectus perpoliuit. Ideo aiebat Eſaias: *Sola vexatio intellectum dabit auditui.* Gen.13 Gen.19 Eſa.28

s *Sicut hoc tempore in opprobrium filiarũ Syriæ.*] Hoc eſt, omnes te contemnent, quemadmodum faciũt nũc oppida Syriæ, & oppida Palæſtinæ, quæ te cingunt per gyrũ. Hoc ideo ait, quia Iudæa ſita eſt in medio Palæſtinæ. Id quod noſtra editio habet: *Quæ te ambiunt per gyrũ*, poteſt verti ex Hebræo: *Quę te diripiũt vndequaque.*

t *Scelus tuum, & ignominiam tuam tu portaſti.*] Hoc eſt, perſoluiſti pœnas flagitiorum tuorum. Fuiſti afflicta à Paleſtinis ratione maleficiorum tuorum.

u *Et faciam tibi ſicut deſpexiſti iuramentum.*] Animaduertam in te grauiter, & ſeuerè te puniam, vt ſcelera tua merẽtur: quoniam fregiſti pactum, quod mecum Exod.4. inieras, & fidem, quam mihi dederas violaſti. Quando Deus populum Iſraeliticum ex Ægypto liberauit, eique legem dedit in monte Sinai, dixit populus: *Omnia, quæ locutus eſt Dominus faciemus, & erimus obedientes*: vt in libro Exodi literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Sed poſteà ſe à Deo ſepararunt, legémque ſuam penitus contempſerunt. Vbi hoc dixit Deus, quo iuſtitiam ſuam oſtendebat, voluit etiam miſericordiam ſuam oſtendere: quam ob cauſam dixit ſtatim: *Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ.* Hoc eſt, implebo id, quod tibi promiſi, quando te ex Ægypto reduxi, nimirum miſſurum ad te Meſſiam. Nam capite 18. Deuteronomij promiſit cœleſtis pater ore Moy- Deu.18 ſis miſſurum ſe eſſe Chriſtum, qui ſecundum humanitatem ſumpturus eſſet carnem ex genere Abrahæ. Sed quoniam ſolent Iudæi vti ſæpenumero futuris indicatiui pro ſubiunctiuis, poteſt totus hic locus ita explanari, vt dicat Deus: *Ego tecum agerem*, quemadmodum tu mecum egiſti ô ſynagoga, quæ iuramentum, & fœdus mecum initum violaſti, niſi aliud poſtularet meæ miſericordiæ magnitudo. Sed ego ad te mittam filium meum, quemadmodum tibi promiſi, qui te in errorum, & ſcelerum caligine verſatam illuſtret, & ad æternam gloriam adipiſcendam iter oſtẽdat. Ibit lux ad cæcos, vita ad mortuos, via ad veraces, veritas ad falſitate deceptos, ſalus ad ægros, redemptio ad captiuos, iuſtitia ad iniuſtos, fortitudo ad fragiles, fons aquæ viuæ ad aridos, princeps pacis ad diſcordes, panis vitę ad laborantes fame: Deus ad peccatores.

x *Et ſuſcitabo tibi pactum ſempiternum.*] Hoc eſt, dabo tibi nouum teſtamentum, cui nulla ætas eſt finem allatura. Vetus ceſſauit quoad cæremonias, & iudicia, & ſacrificia, quia æternum non erat, ſed ad tempus, nimirum vſque ad Meſſiam. Etſi decimo Gen.17 ſeptimo capite Geneſis, & 12. Exodi, & 20. Leuiti- Exo 12 ci videatur dicere diuina ſcriptura cæremonias, & Leu 20 ſacrificia, & victimas Iudæorum æternas fore, non tamen hoc ait: longo tempore duraturas dixit, non autem ſemper. Dictio adolam Hebraïca, quæ æternum ſignificat aliquando etiam ſignificat longi temporis durationem, non autem perpetuitatem & in- Gen.13 finitatem. Deus enim qui fallere non poteſt, dixit & 16. Abrahamo: vt eſt in libro Geneſis literis conſignatum capit. 13. & 16. *Dabo terram hanc ſemini tuo in ſempiternum.* Sed quis non videt ſempiternum illic non tempus abſque fine ſignificare; cùm ſit omnibus

perſpectum ſemen Abrahami terram illam promiſſionis amiſiſſe, & nec eam poſſidere, nec multis tertò ſæculis in ea habitaſſe. Quemadmodum Deus dixit æternam fore terræ promiſſionis poſſeſſionem, ita dixit æternam fore circuncifionem & Iudæorum ſacrificia: Præterea ſacrificia illa etſi non maneant iuxta literæ corticem, manent tamen iuxta ſpiritum, quoniam pro circuncifione carnis, habet eccleſia circunciſionem ſpiritus, & baptiſmum. pro agno paſchali habet Chriſtum in ſancto Eucharıſtiæ ſacramento, pro terra promiſſionis regnum cœlorum. Quam ob cauſam pacta illa veteris teſtamenti poſſunt appellari æterna, quia licèt iuxta vmbram & literam deleta ſint, manent tamen iuxta virtutem & ſpiritum, & ideo excellentiore modo, quo ſemper durabunt: nam nulla erit poſteri-

2. Cor. 4 tas quæ afferat illis finem, quin potius vigebunt memoria omnium ſæculorum: quia veteris illius teſtamenti ſpiritus eſt ipſum nouum teſtamentum: legem enim veterem appellat Apoſtolus literam occidentem, nouum appellat hoc loco Deus per Ezechielem *pactum ſempiternum.* Vbi ſeptuaginta pro pacto ſempiterno

Exod. 12 habent *teſtamentum ſempiternum.* Quod noſtram ſententiam confirmat. Et quoniam teſtamentum morte teſtatoris confirmatur, mortuus eſt Chriſtus, vt eius morte, noſtra morerentur peccata, & nos à tenebris ad lucem tráſferremur. Id adumbratum fuit in agno paſchali in exitu Iſraelis ab Ægypto immolato. Mortuus eſt agnus vt morerentur primogenita Ægypti, & liberarentur Hebræi, mortuus eſt Chriſtus, vt mundi ſcelera morerentur, & Chriſtiani à tyrannide Pharaonis, à poteſtate dæmonis, ab Ægypti caligine, à mundi tenebris ad patriam promiſſionis, ad libertatem ſempiternam, ad lucem cœleſtem, ad gloriam immortalē deducerentur.

y *Cùm receperis ſorores tuas.*] Subaudi Sodomam & Samariam. Has ſuſcepit Apoſtolorum congregatio, cùm ſe ad Chriſti fidem conuerterunt.

Eſai. 2 z *Fe maiores cum minoribus tuis.*] Nam ex regionibus, quæ conuertebantur, quædam erant maiores Iudæa, quædam minores.

aa *Et dabo eas tibi in filias.*] Nationes, quæ fuerint ad fidem conuerſæ, tuæ filiæ erunt. Hoc ideo ait, quia eccleſia incœpit in Iudæa, &, vt prædixit Eſaias: De Siō exiuit lex, & verbum domini de Hieruſalem. Omnes autem, qui Apoſtolis adhærebant, erant filij eccleſiæ à Chriſto & Apoſtolis inchoatæ. Fuit igitur Hieroſolyma, vt mater, aliæ verò regiones, vt filiæ.

bb *Sed non ex pacto tuo.*] Id eſt, non ex merito tuo, quoniam pactum mecum initum violaſti, ſed ex miſericordia mea. qui ſalutem tuam deſidero, Septuaginta habent: *Et non ex teſtamento tuo.* Hoc eſt, non ex virtute veteris teſtamenti, ſed noui: non virtute antiquæ legis, ſed per meritum Chriſti. Vt ſit ſenſus: Introibis in regnum cœlorum non ob victimas legis Moyſi, ſed ob fidem Chriſti, quæ per charitatem operatur: nam oſtium paradiſi non aperietur ſanguine taurorum & arietum, ſed ſanguine Ieſu Chriſti. Veniet tempus, quando ſacrificia legis veteris ceſſabunt, & Meſſias erit verum ſacrificium, qui morte ſua vitá tibi tribuet immortalem:

cc *Et ſuſcitabo ego pactum meum tecum.*] Id eſt, dabo tibi nouum teſtamentum. Vel dabo tibi Meſſiam, quēadmodum tibi promiſi.

dd *Et non ſit tibi vltrà aperire os.*] Id eſt, videns beneficia mea in te collata, tuámque aduerſus me ingratitudinem, nihil habebis, quo me poſſis obiurgare, & te defendere.

ee *Cùm placatus tibi fuero.*] Per carnis aſſumptionem filij mei, per eius ſanguinem, & per opera tua bona eius ſanguine decorata.

t Et abundantia & otium ipſius. *Pro abundantia, eſt in Hebræo* שלות *ſaluat, à verbo* שלה *ſalath, quod ſignificat abundare, vt Thren. 1.* inimici eius locupletati ſunt, *hoc eſt, diuitiis ſunt abundantes & proſperi. Significat etiam quieſcere atque in pace & tranquillitate vitam degere. Ideo, poterat verti locus ille Threnorum:* Hoſtes eius quieti ſunt. *vel, vt vertit R. Selomoh,* in pace habitauerunt. *Vt ſit ſenſus: Hoc accedit ad miſeriam Iſraelitici populi, quod cùm ille bello ſit preſſus & aff[illegible], inimici eius in tranquillitate vitam agunt. Nomen Xalauah pacem, quietem, & tranquillitatem ſignificat: & etiam abundantiam, & diuitiarum affluentiam. Vnde illud pſalmographi:* Ego dixi in abundantia mea: non mouebor in æternum: *Cùm eſſem in tranquillitate mea, dixi in animo meo non eſſe me dimouendum in æternum. Quibus verbis ſeipſum obiurgat Dauid, qui cùm videret regnum ſuum confirmatum, & vitam ageret quietam, exiſtimabat fieri non poſſe, vt à pace illa & quiete dimoueretur. At poſteà cùm Deus ab eo fauorem ſubtraheret, & faciem auerteret, vidit ſeipſum commotum & perturbatum: & tunc intellexit debere viros prudentes ita ſe gerere in rebus proſperis, vt aduerſas viciſſim expectarent. Nam poſtquam regnum obtinuit, cùm omnia ei ex animi ſententia euenirent, incidit in grauia ſcelera, & fuit iam acerbis calamitatibus verſatus, vt non ſolùm extranei, ſed etiam filius eius aduerſus illum bella pararet. Ideo ſequitur.* Auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus. *Nonnulli ex Græcis interpretibus exiſtimarunt vt ait Euthymius, hæc regis Ezechiæ perſona dici. Sed eadem manet ſententia. Diuus Auguſtinus arbitratur hoc dictum eſſe ſub Adami perſona qui cùm in paradiſo tranquillitate bonorúmque copia afflueret, putauit ſore: vt nulla vis eum poſſet de illo florenti rerum ſtatu dimouere, ſed cùm Deus auerteret paulisper oculos ſuos, illico incredibilis facta fuit rerum commutatio. Nam pomum prohibitum comedit: & fuit ab illa felicitate deiectus. Illud etiam pſalmographi:* Et abundantia in turribus tuo, *poterat verti.* Et quies in ædibus tuis, *Et illud Prouerbiorum:* Proſperitas ſtultorum perdet eos, *conuerti poterat:* Pax *ſiue* quies inſanorum euertet illos. *Otium enim eſt ſceleratis cauſa magnorum flagitiorum. Septuaginta verterunt hunc Ezechielis locum:* Et in abundantiis affluebat ipſa deliciis: *Pagninus:* Et abundantia otij fuit ei. *Poteſt verti:* Quies otioſa fuit illi. *At editio communis non hæc connectit, ſed ſeparat, vt præter alias, has duas cauſas aſsignet euerſionis illius gentis, nimirum opum abundantiam & turpe otium: quod Seneca appellat ſepulchrum hominis viui. De quo ait ingenioſus poeta:*

Threni (beside "tam degere … Threnorum")
Pſal. 29 (beside "bor in æternum")
2. Reg. (beside "bus proſperis")
Gen. 2, Gen. 3 (beside "dici … bitratur")
Pſal. 121, Prou. 1 (beside "tu dimouere … illico")

Otia ſi tollas, periere Cupidinis arcus:
Extinctaque iacent, & ſine luce faces.

Et diuus Auguſtinus libro primo de Ciuitate Dei, Otio, (inquit) periit Roma, deleta Carthagine. Et Chryſoſtomus in Geneſim: Otium omnem malitiam docet. Cùm interrogaretur Cleomenes, vt narrat Plutarchus, cur Lacedæmonij cùm Argiuos ſæpe vincerent, eos non delerent. Noluimus, inquit, vt habeamus, qui iuuenes noſtros exerceant. Parabant ſæpe Argiui bellum aduerſus Lacedæmonios, & erat bellum illud veluti cos, vbi iuuenes Lacedæmonij acuebantur: & perpoliebantur, ne turpi otio diffluentes fortitudinem amitterent, ſeque vitiis coinquinarent.

Argumen-

ARGVMENTVM.

Sub Parabola aquilarum, arboris, & vineæ hoc capite contenta, narratur tranſmigratio regis Iechoniæ, & aſſumptio Sedechiæ in regnum. Hic Ægyptiorum amicitia & auxilio fretus defecit à Nabuchodonoſore, eique fidem frangens rebellauit. Quare fuit ab eo oppugnatus & captus, & in Chaldæam cum cæteris Hebræis cũ magno dedecore adductus. Hanc Sedechiæ captiuitatem & miſeriam, & Hieroſolymæ euerſionem prædicit nunc Ezechiel ad oſtendẽdam diuinam iuſtitiam: ſed in fine capitis Hebræos ſpe futuræ libertatis erigit & conſolatur, ad oſtendendam diuinam miſericordiam. Eſt eius inſtitutum, Iudæorum vitia reprehendere, eóſque ad virtutem excitare, ne ſe in tot vitiis ingurgitarent. Et per captiuitatem Babylonicam oſtendit peccati ſeruitutem, & per reductionem ab ea inſtaurationem per Chriſtum, quem venturum eſſe mentis oculis intuebatur.

CAPVT XVII.

ET [a] factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis, propone ænigma, & narra parabolam [b] ad domum Iſrael, & dices. Hæc dicit dominus Deus. [c] Aquila grandis [d] magnarũ alarum, [e] longo membrorum ductu, [f] plena plumis, & varietate [g] venit ad Libanum [h] & [i] tulit medullã cedri. Summitatẽ frondiũ eius euulſit, [i] & tranſportauit eam in terrã Chanaan, [k] in vrbe negotiatorũ poſuit illã. [k] Et tulit de ſemine terræ, & poſuit illud in terra pro ſemine, [l] vt firmaret radicem ſuper aquas multas: [m] in ſuperficie poſuit illud. Cùmque germinaſſet, [n] creuit in vineam latiorem, humili ſtatura [o] reſpicientibus ramis eius ad eam, [p] & radices eius ſub illa erant. Facta eſt ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emiſit propagines. [q] Et facta eſt altera aquila grandis, magnis alis, multiſque plumis, [r] & ecce vinea iſta [s] quaſi mittens radices ſuas ad eam, palmites ſuos extendit ad illam, [t] vt irrigaret eam de areolis germinis ſui. Quæ [u] in terra bona ſuper aquas multas plantata eſt, vt faciat frondes, & portet fructum, vt ſit in vineam grandem. [x] Dic, Hæc dicit dominus Deus: [y] Ergóne proſperabitur? [a] nonne radices eius euellet, & fructus eius diſtringet, & ſiccabit omnes palmites germinis eius, & areſcet, & non in brachio grandi neque in populo multo vt euelleret eam radicitus? Ecce plantata eſt: ergone proſperabitur?

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt verbum domini ad me.*) Hoc eſt, dixit mihi dominus, vt proponerem ænigma filiis Iſraelis, illúdque eis explicarem. Eſt autem ænigma obſcura allegoria, quæ non facilè intelligitur, niſi à proponente explicetur. Huiuſmodi eſt illud Samſonis in libro Iudicum: *de comedente exiuit cibus, & de forti egreſſa eſt*
Iudi. 24. *dulcedo.* Quibus verbis ſignificabat ſe abſtuliſſe mel de ore leonis, quem occiderat. Nam cùm poſt aliquos dies à cæde leonis eius cadauer inuiſeret, inuenit in eius ore apum examẽ, & mellis fauum, quem ſumpſit, & comedit. Huiuſmodi ænigmata appellabant veteres ſcrupos authore Gellio libro duodecimo cap. 6. Quæ ænigmata cùm ſint in literis diuinis frequentia,
Sap. 8. ſunt tamẽ apud noſtrum Ezechielem frequentiſſima, vt capite 5. de gladio radente pilos, & hoc loco de duabus aquilis, & omnibus ferè capitibus.

b *Ad domum Iſrael.*) Hoc eſt, contra populum Iſraeliticum Hieroſolymæ commorantem. Vel narra parabolam hanc Iſraelitis, qui tecum ſunt in Babylonica captiuitate. Vel accipitur domus Iſrael pro omnibus Hebræis in communi.

c *Aquila grandis.*) Hoc eſt, Nabuchodonoſor rex Babylonis, qui ideo per magnam aquilam intelligitur, quia quemadmodũ ea habet inter aues principatum, ſic ille inter homines. Aquilæ nomine aliquando intelligitur diuinæ aſcẽſionis volatus, & ſublimis intelligentia, vt primo capite explicuimus, cùm de quatuor
Sup. 1. animalium ſignificatione diſſereremus. Aliquando congregatio concionatorum fidelium, vt in Apocaly-
Apoc. 8. pſi. *Vidi, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per mediũ cæli, dicentis voce magna: væ, væ, væ habitantibus in terra.* Aliquando diabolus, pater ſuperbiæ, vt apud Abdiã:
Abd. 1. *Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidũ tuũ, inde detraham te, dicit dominus.* Aliquando res velocitate prędita, vt apud Ieremiam: *Velociores fuerunt per-*
Thre. 4. *ſecutores noſtri aquilis cæli.* Aliquãdo rex aliquis magnus & potens, vt apud Ieremiã de Aſſyriorum rege ita aiẽ-
Iere. 48. tem: *Quaſi aquila volabit, & extendet alas ſuas ad Moab.* Et de Nabuchodonoſore ait Oſeas: *Quaſi aquila ſuper*
Oſe. 8. *domum domini.* Et Ezechiel hoc loco. *Aquila grãdis, &c.*

d *Magnarum alarum.*) Id eſt, magnos habẽs exercitus, qui alarum nomine ſignificantur, vt apud Eſaiam: *Erit* Eſai. 8.
extenſio alarum eius implens latitudinem terræ, &c. Et apud Ieremiam. *Extendet alas ſuas ad Moab.* Apud Latinos Iere. 49.
etiam ala dicta eſt equitum turma, quòd pedites tegat alarum vice. Et in acie ala dextra locatus, & ſiniſtra, inſtar alarum auium.

e *Longo membrorum ductu.*) Rex dicitur caput, ſubditi membra. Vult ſignificare populorum multitudinem, quæ erat Nabuchodonoſori ſubiecta.

f *Plena plumis & varietate.*) Erat hic rex ditiſſimus & potentiſſimus. Per pennas pictas, varietate colorum decoratas ſignificat mundi opes, potẽtiam, & proſperarum rerum abundantiã: Conſidera obſecro altè rem hanc, illámque tecum perpende, & memoria repete. Mundi gloria cum leuibus plumis, quæ vento circunferentur, hoc loco comparatur: Quemadmodum plumæ aures ferunt in ſublime, ſic mundi diuitię & dignitates ſolent homines extollere & in vanitatis aerem eleuare. Quemadmodum accipitres pennis freti volẽ- Simila.
tes altiùs aſcendere, & nubes penetrare, ob nimis excelſum volatum amittuntur, ſic qui proſperitatis plumis innixi elatione eriguntur, quò altius aſcendunt, eò infeliciùs præcipitantur. Hæ ſunt plumæ vanitatis, quas Deus in Leuitico præcipiebat euellere, & in lo- Leui. 1.
cum cinerum proiicere. Locus cineris eſt memoria mortis, vbi ea, quæ mortales iudicant eximia, ad quæ cupiditate incẽſi rapiuntur, reuoluere debemus, cõſiderantes quàm breui omnia illa euaneſcant, & conſumantur, & nos cum illis in cinerem conuertamur. Arbores in ſylua cognoſcuntur, quædam ob truncorum differentiam, quædam ob frondium, aut florũ, aut fructuum proprietatem. Hoc quippè eſt, dum viuunt: ſed Similitudo.
traditæ igni, & in cinerẽ cõuerſæ cognoſci nequeunt. Qui fieri poteſt, vt miſtis cineribus proceram pinum, aut excelſam populum ab humili myrto, & paruo frutice poſſis vnquam diſcernere? Sic homines dũ in mũdi degunt ſylua, cognoſcuntur, quidam ob malorum ſtipitem, quidam ob verborum folia, hic in flore pulchritudinis, ille in honeſtatis fructu, nonnulli in cortice ruſticitatis, alij verò in lenitate manſuetudinis. Sed cùm mors eos redigit in cinerem, & omnia miſ-

cet & confundit, quis poterit ex cineribus, ex terra, ex puluere illos cognoſcere? Miſtis cineribus quid intereſt inter excelſum principem, & infimum colonum? In horum cinerum memoriã proiicere debemus pulchras mundi plomas, ne inflati opinionibus temperãtiam amittamus, & in erroribus intolerãdis verſemur. Eſt enim perſpicuum dominante inani gloria temperantiæ locum non eſſe, nec in vanitatis regno virtutem poſſe conſiſtere. Falco, & niſus, & aliæ aues ex accipitrum genere dum viuunt, magni æſtimantur: nutriuntur magnis deliciis, & in manibus geruntur magnatũ: ſed cùm moriuntur, proiiciuntur in ſterquilinium. Contrà verò perdices dum viuunt, affliguntur ab omnibus quilibet agricola in eas irruit, & impetũ facit ſed mortuę afferuntur ad principis menſam, eique honorificè offeruntur. Ita multi qui in hac vita illuſtres & præclari cenſentur, rebúſque vtuntur ſecundis, illis ad voluntatem ſtantibus, migrantes è vita mittuntur in inferni ſterquilinium, in æternum cruciandi: alij autem qui in vita variis torquẽtur calamitatibus, & ob præclaras virtutis actiones in hominum ſceleratorum odia incurrunt, & à mundo contemnũtur, cùm excedunt è vita, ad menſam afferuntur principis cœlorum, vbi requieſcunt, in gloria illa ęterna ſummo honore, ſummiſque gaudiis abondantes. Horum vitam cenſet mundus eſſe ornamentis omnibus ſpuliandam, cùm eam deberet perpetuis monimentis ornare. Contrà verò eos celebrat ſæpenumerò, pleniſque laudibus extollit, atque nominis amplitudine, claritatéque illuſtrat, qui ſe in impia ingurgitant ſcelera, qui ſunt non ſolùm ab honeſtate, ſed etiam ab honeſtatis veſtigio relicti. Hi ſunt variis plumis honorum mundi inaniter ornati, quas breui amittũt: & ea, quæ ſunt diu, ac multo labore quæſita, vna eripit hora,
Eccl. 40. & ipſi ad ęternas pœnas relegantur. Ideo ait Eccleſiaſticus: *Subſtantiæ iniuſtorum ſicut flumius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt.* Et pſalmo-
Pſal. 43. gra, his: *Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut vmbra prætereunt.* Moritur homo, & cum eo eius falſa gloria & proſperitas. Sed necdum viueret vitam in tranquillitate traducebat: ſed acerbis ſæpe moleſtiis
Simile. implicatus, in timore & dolore verſabatur. Quemadmodum fumus excelſa petit, ſic calamitas eos potiſſimum inuadit, qui ſunt in altiore gradu conſtituti. Quo fit, vt eos inde ſæpenumerò in puncto temporis ignominioſè præcipitet. O inanem mundi famam comparatam hominum temeritate vitiorum plerúmque laudatrice! O impiorum gloriam fluxam, & terris dedecoris maculis deformatam! Vbi eſt hic Nabuchodonoſor, quẽ diuinus noſter vates cum aquila magna, variiſque plumis decorata comparat hoc loco? Vbi eſt eius potentia, & diuitiarum abundantia? Euanuerunt omnia illa, & vt eſt in libro Sapientiæ literis mandatũ:
Sap. 5. *Tranſierunt ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens.* Reſtat igitur, vt mundi gloriam inanem illam & fallacem contemnamus, ſiquidem aſpicimus, eam hoc loco cum leoibus pennis comparari.

g *Venit ad Libanum.*] Hoc eſt, ad templum Salomonis, ſic vocatum propter eminentiam & excelſitatem: vel quia erat ex lignis Libani conſtructum, vt patet ex
3. Reg. 5. tertio Regum. Et per templũ intellige Hieroſolymã.
2. Par. 2. Figura eſt ſynecdoche, vbi ponitur pars pro toto. Eodem modo Zacharias: *Aperi Libane portas tuas.* Vbi pa-
Zach. 11. raphraſtes Chaldæus pro Libano vertit templum: Vel intelligitur hoc loco Hieroſolyma nomine Libani. Vt enim mons ille erat arborum denſitate plenus, ita Hieroſolyma hominum ac ſtatuum varietate referta. Fortaſſe per Libanum intelligitur tota terra promiſſionis, in qua ſitus erat mons Libanus.

h *Tulit medullam cedri.*] Aſportauit ſecum, quicquid erat pretioſum vel ſtatum nobilium: nam cum inter arbores ædificiis aptas cedrus teneat principatum, ſitque procera & odorifera, meritò eius nomine magnatum ſtatus ſignificatur. Vel per medullam cedri intelligitur rex Iechonias, per ſummitates verò frondium nobiles præclaris orti natalibus. Senſus eſt: Venit Nabuchodonoſor Hieroſolymam, eam expugnauit, & ſecum in Chaldæam regem Iechoniam, & optimates ferè omnes adduxit. Cedrus eſt ciuitas eius, medulla eſt rex, ſummitates ramorum ſunt magnates, trunci ſunt plebeij. Quemadmodum ex arboris medulla progreditur vis qua rami refloreſcunt, & fructus producunt, ſic ex Principe debet exire virtus, qua populus commotus & excitatus vberrimis bonorum operum fructibus exornetur.

i *Et tranſportauit eum in terra Chanaan.*] Hoc eſt, in Chaldæam Chanaam ſignificat negotiationẽ, & quoniam Chaldæi, præſertim Babylonij erant magni mercatores & negotiatores, appellatur eius terra mercatura & negotiatio. Eſt igitur hoc loco Chanaã nomen appellatiuum, nõ autem proprium: nam propriè terra promiſſionis appellabatur terra Chanaan, vbi quondã Chananæi habitauerunt, ex qua fuerant per Hebræos eiecti. Id volens propheta indicare ſubdit: *In vrbe negotiatorum poſuit illam.* Brixianus pro terra Chanaan habet terram negotiatorum: quod noſtræ fauet ſenten-
tiæ. Ita poteſt intelligi illud Oſeæ: *Chanaan, in manu eius* Oſee 12.
ſtatera doloſa. Solent enim nefarij mercatores fallacibus ſtateris ponderare. Igitur ad terram mercatorum adduxit Nabuchodonoſor Iechoniam, & alios Iudæos, qui eum ſecuti ſunt, vt patet ex 4. Regum.
k *Et tulit de ſemine terræ.*] Loquitur nunc de Sedechia, 4. Reg. 24
quem Nabuchodonoſor regem Iudææ pro Iechonia conſtituit. Hic Sedechias erat de ſemine terrę, hoc eſt
vnus ex iis, qui in terra illa Iudææ nati ſunt. Appella- 4. Reg. 24
batur antea Nathanias, erat patruus regis Iechoniæ, de ſtirpe regum Iuda. Hunc poſuit Babylonius in terra pro ſemine Iechoniæ. Præfecit illum terræ Iudææ, vt maneret ſemen ſtirpis regiæ. Vel poſuit illum in terra pro ſemine, vt creſceret. Ac ſi dicat: Mandauit illum terræ, vt ſemen, quod naſceretur, vt viriditas herbeſcens, nixa fibris ſtirpis ſenſim adoleſceret, lętóſque fructus produceret. Quidam vertunt: *Poſuit illum in terra ſeminis*, hoc eſt fertili, & fœcunda: quibus fauet tranſlatio ſeptuaginta habens: *Dedit illud in campo ſeminabili.*

l *Vt firmaret radicem ſuper aquas multas.*) Hoc eſt, vt ſatus eſſet prope flumina, & perennes fontes totam terram irrigantes: Quaſi diceret, vt regnaret in terra frugifera & opulenta ſemper virente, nullos æſtus reformidante. Vel ſic: Vt regnaret ſuper populos multos: nam nomine aquarum populi ſignificantur iuxta
illud Apocalypſis: *Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt.* Apoc. 17.
m *In ſuperficie poſuit illud.*) Non eum alta regni radice firmauit. Præfecit enim Iudææ, ſed ita ei vires fregit, vt ſupplex maneret, ne in magna potentia conſtitutus rebellaret.

n *Creuit in vineam latiorem humili ſtatura.*) Regnum Iudææ fuerat quondam excelſa cedrus: at fuit regnum hoc euerſum tempore Iechoniæ: & loco cedri floruit abiecta vitis. Nam tempore Sedechię nulla fuit ibi celebritas, nulla amplitudo. Creuit quidem vitis, & fuit latè propagata, ſed humili ſtatura, non creuit in altum, non ſe tulit in ſublime: quin potiùs parebat Babylonius. Denique non erat alta cedrus, ſed depreſſa vitis. At quandiu obediuit Nabuchodonoſori, tulit fructus, ſed cum ab ea defecit, & fidem frangens confugit ad Ægyptios, exaruit: & non ſolùm rex, ſed populus fuit ad interitum & vaſtitatem vocatus.

o *Reſpicientibus ramis eius ad eam.*] Vitis erat regnum, palmites erant magnates, qui non eleuabantur, quo-

niam

nıam reſpiciebant ad aquilam, hoc eſt, ad regem Babylonis, cui obtemperabant.

p *Et radices eius ſub illa erant.*) Hoc eſt, firmitudo regni Sedechiæ erat ſub aquila, pendebat à Nabuchodonoſore. Apo. 21. Vel ſic: Et rex Sedechias impius erat. Homo iuſtus eſt arbor inuerſa, iaciens radices ad cœlum, vnde ad illum venit alimentum, & aqua gratiæ cœleſtis. Hæc eſt aqua, de qua ait Deus in Apocalypſi: 55. *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.* Hæc eſt animi eſca, de qua ait Eſaias: *Venite & emite abſque argento, & abſque vlla commutatione vinum & lac.* Hoc alimentum deſurſum venit à patre luminum: nam vt ait diuus Ioannes Baptiſta apud diuum Ioannem euangeliſtam, Ioh. 1. *non poteſt homo accipere quicquam, niſi fuerit ei* Ioan. 3. *datum de cœlo.* Alimentum animæ eſt illud: de quo ait dominus: *Operamini cibum, qui non perit, ſed qui perma-* 6. *net in vitam æternam, quem filius hominis dat vobis.* Hoc alimento, his dapibus cœleſtibus reficitur vir iuſtus: at impius radices iacit in terram, qui cœlo contempto ad terram tantummodo aſpirat, & terram comedit: ſiquidem rebus terrenis paſcitur & delectatur. Nam cùm diabolus terram comedat cunctis diebus vitæ ſuæ, vt eſt literis diuinis libri Geneſis mandatum, quid Gen. 3. mirum ſi ſeruos iiſdem paſcat alimentis, quibus ipſe paſcitur? Itaque qui iuſtitiam colit & pietatem, radices habet ſuper ſe, qui verò ſcelere & maleficio paſcitur, ſub ſe. Volens igitur diuinus vates flagitia Sedechiæ ſignificare, ait eius radices ſub ipſo eſſe.

q *Et facta eſt altera aquila grandis.*) Hic erat rex Ægypti, qui aquila etiam dicitur ob magnam potentiam, & diuitiarum abundantiam. Cùm autem ille eſſet hoſtis Babyloniorum, confugit ad illum Sedechias, totum ſe ad eius fidem & amicitiam conferens: & fœdus cum Nabuchodonoſore initũ, & iureiurando confirmatum violauit, qua in re ius diuinũ humanúmque peruertit.

r *Et ecce vinea iſta.*] Hoc eſt, rex Sedechias. Poteſt verti, *vitis hæc.*

s *Quaſi mittens radices ſuas ad eam.*) Adhæſit regi Ægypti, qui aquila dicitur, ſed cum prima nullo modo comparanda. Ad eum miſit legatos Sedechias petens ab eo auxilium aduerſus Babylonios.

t *Vt irrigaret eam areolis germinis ſui.*] Hoc eſt, vt rex Ægypti hanc vitem, nempe Sedechiam tueretur contra Nabuchodonoſorem. Videtur alludere ad Nilum, qui irrigat Ægyptum immiſſus in agros per ſulcos.

v *In terra bona.*) Hoc eſt, in terra promiſſionis fertili & ferace, manante lacte & melle. Poterat Sedechias regnum dilatare, opibus affluere, fructus vbertimos ferre, & quietè atque honorificè viuere: ſed non illud ſcelera eius merebantur. Deut. 6 Nu. 14. Eccle. 46 Ipſe perturbationes quærebat, & concitatis animi permotionibus agitabatur. Torquebatur effrænata cupiditate, & inani ſolicitudine: modò lætitia temerè exultabat, modò dolore animum dimittebat. Huiuſmodi ſunt inſipientes homines, qui cùm ſint ipſa vanitas neſciunt puſillum illud temporis, quod ipſis datum eſt, placatè atque leniter traducere. Adeò deſipiunt, in his rerum imaginibus & vmbris ita ambulant, tumultuantur, belligerantur, & ſtudio fluxas mundi opes occupandi ſe conturbant, quaſi eximia bona ſint & immortalia. Id volens explicare regius vates canebat: *In imagine pertranſit homo, ſed & fruſtrà conturbatur: Theſaurizat, & ignorat, cui congregabit ea.* Pſal. 38. Eodem modo rex Sedechias cùm poſſet quietè viuere, ſeipſum & totum regnum perturbauit. Permiſit Deus ob eius aliorúmque Iudæorum flagitia, vt à Babyloniis deficerent, eiſque fidem violarent: vt expugnarentur, & miſeri ac calamitoſi adducerentur in Chaldæam, vbi eſſent in acerbiſſimis calamitatibus verſati.

x *Dic.*) Verbum eſt Dei præcipientis Ezechieli, vt ea Iudæis dicat, quæ ſtatim ſequuntur.

y *Ergò ne proſperabitur?*) Subauditur vinea hæc. Quaſi dicat: non. Habent huiuſmodi interrogationes vim negationum.

a *Nonne radices eius euellet?*) Quaſi dicat euellet quidem. Senſus eſt: Prima aquila nimirum Nabuchodonoſor delebit Sedechiam, euellet radices eius, hoc eſt, maiores eius euertet, & fructus eius diſtringet, hoc eſt, filios eius occidet, & omnes eius palmites, hoc eſt, omnes eius conſanguineos & famulos labefactabit. Et hoc non in brachio grandi, hoc eſt, non cum magno exercitu, nec cum magna potentia. Lege 4. Regũ & 2. Paralipomen. & Ieremiam, & videbis fuiſſe omnia hæc adimpleta. 4. Reg. 25. 2 Para. Vult.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. XVII.

1 Plua Plumi. *Septuaginta habent.* πλήρης ὀνύχων. *Plena unguium. Acſi dicerent. Hæc aquila erat rapaciſſima. Nabuchodonoſoris tyrannidem ſignificat, qui alienas diuitias rapiebat, & extranea regna vaſtabat. Huiuſmodi ſunt, qui bellum inferunt quieſcentibus, vt eorum veteres illibatáſque opes in profundum ſuorum appetituum gurgitem profundant.* Leu. 11. Deut. 14. *Hæc per aquilam, & haliætum, & cæteras alites curuiungues in literis diuinis ſignificantur, cum Deus earum vſum prohibeat in Leuitico, & Deuteronomio. Heſychius his alitibus eos intelligendos exiſtimat, qui cùm ſubtilia perſcrutari videantur, parant aliis inſidias inexplebili auaritia æſtuantes. Pythagoræ præceptum fuit non eſſe animalia curuarum vnguium nutrienda. Volebat enim ſignificare eſſe rapacitatem ex ciuitate penitus alienandam. Ita Thyphon, & poſt eum Valerianus ſymbolum hoc interpretantur.*

2 Et tulit medullam cedri.) *Pro medulla in Hebræo* תמרת *& tſamaret. R. Dauid in libro radicum, & R. Selomoh in commentariis aiunt eſſe ramum altiorem omnibus in arbore. Vnde Pagninus vertit.* Et tulit ſummitatem cedri: *Et Brixianus:* Et tulit ſupremum faſtigium cedri. *Septuaginta:* Et tulit electa cedri. *Rex eſt medulla, & ramus altior & eminentior, qui non ſolùm dignitate, ſed virtute & ſapientia debet alios ſuperare. Et qui in ſublimiore loco eſt conſtitutus debet eſſe in excelſiore virtutis gradu collocatus, vt non ſolùm vitam dirigat ad rationis normam, ſed etiam ſubditis ad id faciendum exemplum præbeat. Etenim, qui reipublicæ præfuturus ſit duo tenenda ſunt, vnum, virtutem colere, alterum, totum corpus reipublicæ curare, & ad eius vtilitatem munus ſuum referre. Ad quod maximè conduxit mores habere incorruptos, vt eos populus imitetur. Vt enim qualis erat color virgarum Iacob, talis erat color pecorum, quæ naſcebantur ex ouibus in aſpectu virgarum concipientibus, vt literæ diuinæ memoriæ prodiderunt,* Gen. 30. Simile. *ſic quales ſunt regis ac præſulis actiones, tales ſolent ſubditi cogitationes concipere. Iacob eſt princeps, virgæ ſunt eius opera, oues ſubditi, concipiens cogitationes. Vnde ait Eccleſiaſticus:* Qualis rector eſt ciuitatis, tales & habitantes in ea. Eccl. 10. *Quare deberent principes leges, quas condunt obſeruare, vt exemplo ſuo excitarent ſubditos ad earum obſeruationem. Interrogatus Alcamenes cur à Meſſeniis oblata munera recuſaſſet, quoniam ſi recepiſſem, inquit, tum legibus pacem habere non poteram. Magnifica verò vox, & tanto principe digna, quæ declarat eſſe legum authoritatem magno cuiuſque lucro anteponendam.*

3 In vrbe negotiatorum poſuit illam.) *Pro vrbe negotiatorum habent ſeptuaginta* ciuitatem muratam. *Hoc eſt Babylonem, cuius murus fuit a veteribus inter mundi miracula connumeratus. Eam Iulius Solinus hoc modo deſcribit: Chaldaa gentis caput Babylon eſt, à Semiramide condita, ita nobilis, vt propter eam & Aſſyrij & Meſopotamia in Babyloniæ nomen tranſierint. Vrbs eſt ſexaginta millia paſſuum circuitu patens, muris circundata, quorum altitudo ducentos pedes detinet, latitudo quinquaginta: in ſingulos pedes ternis digitis vltra quàm menſura noſtra altioribus. Hæc ille. Strabo lib. 16. ita eam deſcribit: Babylon in campo iacet muri ambitum habet 385. ſtadiorum, eius craßitudinem pedum 32. altitudinem inter turres cubitorum quinquagenum, turrium ipſarum ſexagenum, viam ſuper mœnibus tam latam, vt quadriga occurrentes facilè pertranſire poßint. Vnde & hoc ex ſeptem ſpectaculis orbis vnum dicitur. Hæc Strabo. Cùm igitur vrbs illa fuiſſet muris celeberrima, rerùmque geſtarum gloria florentiſſima, nomine vrbis mutata per antonomaſiam intelligitur. Verùm pro* in vrbe negotiatorum eſt *in Hebræo: in vrbe* רכלים *Rochim à verbo* רכל *racal, quod ſignificat negotiari, & vendere: vt apud Ezechielem 27.* Cartaginēſes negotiatores tui. *Id, quod eſt in canticis:* Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmentarij, *poterat verti ex Hebræo:* quæ eſt hæc quæ aſcendit per deſertum quaſi colomna fumi odorati ex aromatibus mirrhæ, & thuris, & omnis pulueris mercatoris. *Nam pro pigmentario eſt in Hebræo, rocel, quod propriè ſignificat mercatorem & negotiatorem. Per quem ille hoc loco intelligitur, qui ſpecies vendit aromaticas, quæ contuſæ in pulueres rediguntur. Significat locus ille efficere religionem Chriſti, vt homines bona verè Chriſtianorum opera videntes admirentur, & glorificent patrem, qui in cælis eſt. Per myrrham intelligitur continentia, per thus ſuauitas orationis, per pulueres aromaticos omnes virtutes. Et quemadmodum hæc aromata in igne maximè effundunt odorem, ſic vir iuſtus in igne calamitatis poſitus maximè virtutem oſtēdit, & fragrantiam patientiæ redolet. Sed quamuis in Hebræo ſit:* Et vniuerſi pulueris mercatoris, *rectè tamen interpres Latinus tranſtulit:* Et vniuerſi pulueris pigmētarij, *vt explicaret qualis eſſet hic puluis. Ab hoc verbo racal deriuatur nomen racil, quod ſignificat mercatorem, & detractorem, quod ſoleant mercatores de aliorum mercibus detrahere, vt ſuas cum aliorum vendant iactura. Pro hoc nomine, vertit interpres Latinus criminatorem & ſuſurronem capit. 19. Leuitici, dicens:* Non eris criminator, nec ſuſurro in populo. *Pro quo vertunt nonnulli:* Non incedas mercator in popolo tuo. *Nec inepte: ſolent enim mercatores technis & dolis homines circumuenire, & mendacijs ac periurijs lucrum ſuum augere. Id quod eſt in Prouerbiis:* Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana, *transferunt nonnulli:* Ambulat vt mercator, qui arcanum reuelat, *& per mercatorem intelligunt delatorem & ſuſurronem, & hominem veluti ex dolis conflatum.*

Infr. 27. Cant. 3. Simile. Leui. 19. Pro. 11.

Nonne [a] cùm tetigerit eum ventus vrens, ſiccabitur, & in areis germinis ſui areſcet? Et factum eſt verbum domini ad me, dicens: [b] Dic ad domum exaſperantem: Neſcitis quid iſta ſignificent? Dic. [c] Ecce venit rex Babylonis in Ieruſalem [d] & aſſumet regem, & principes eius, & adducet eos ad ſemetipſum in Babylonem. [e] Et tollet de ſemine regni, ferientque cum eo fœdus, & ab eo accipiet iuſiurandum, ſed & fortes terræ tollet, vt ſit regnum humile, & non eleuetur, ſed cuſtodiat pactum eius, & ſeruet illud. Qui recedens ab eo miſit nuntios ad Ægyptum, [f] vt daret ſibi equos, & populum multum. [g] Nunquid proſperabitur vel conſequetur ſalutem, qui facit hæc? Et qui diſſoluit pactum, [h] nunquid effugiet? Viuo ego, dicit dominus Deus, quoniam [i] in loco regis, qui conſtituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, & ſoluit pactum quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. [k] Et non in exercitu grandi, nec in populo multo faciet contra eum Pharao prælium, [l] in iactu aggeris, & in extructione vallorum, [m] vt interficiat animas multas. Spreuerat enim iuramentum, vt ſolueret fœdus, [n] & ecce dedit manum ſuam, & cùm omnia hæc fecerit, non effugiet.

Propterea hæc dicit dominus Deus, Viuo ego, quoniam [o] iuramentum, quod ſpreuit, & fœdus, quod præuaricatus eſt: [p] ponam in caput eius. Et expendam ſuper eum rete meum, & comprehendetur in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in præuaricatione, qua deſpexit me. Et omnes profugi eius cum vniuerſo agmine ſuo gladio cadent, reſidui autem [q] in omnē ventum diſpergentur. Et ſcietis, quia ego dominus locutus ſum. Hæc dicit dominus Deus: [r] Et ſumam ego de medulla cedri ſublimis, & ponam de vertice ramorum eius: [s] tenerum diſtringam, [u] & plantabo ſuper montem excelſum, & eminentem. In monte ſublimi Iſrael plantabo illud, & erumpet in germen, & faciet fructum, [x] & erit in cedrum magnam, [y] & habitabunt ſub ea omnes volucres, & vniuerſum volatile ſub vmbra frondium eius nidificabit. Et ſcient omnia ligna regionis, quia [z] ego dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile, & [aa] ſiccaui lignum viride, [bb] & frondere feci lignum aridum. Ego dominus locutus ſum, & feci.

F Sup. 12. D Infr. 31. A

a *Nonne cùm tetigerit eam ventus vrens.* Hoc eſt, exercitum Chaldæorum.
b *Dic ad domum exaſperantem.*) Hoc eſt, ad populum Iudaicum rebellem, & me ad iram prouocantem.
c *Ecce venit rex Babylonis.*) Parabolæ explicatio.
d *Et aſſumet regem.*) Futura pro præteritis quemadmodum aliquando præterita pro futuris ponuntur more prophetarum. Senſus eſt: Venit Nabuchodonoſor Hieroſolymam, & tulit eius regem Iechoniam, & magnates, & diuites: & tranſtulit eos in terram ſuam.
e *Et tollet de ſemine regni.*) Id eſt, eleuauit Sedechiam, eúmque conſtituit regem, qui eſt ex progenie regia: & pepigit cum eo fœdus, vt ſcilicet ipſe Sedechias regnaret, tributum ei ſolueret ſingulis annis. Quod iuramento confirmauit.
f *Vt daret ſibi equos, & populum multum.* Hoc eſt, equites, & magnam peditum multitudinem aduerſus Babylonios.
g *Nunquid proſperabitur?*) Quaſi dicat, Qui violauit fœdus iuramento confirmatum non meretur proſperitatem. Fides eſt proximo ſeruanda: nam Ioſue Gabaonitis

Eccl. 29. baonitis promiſſam ſeruauit fidem, dicens: *Iurauimus eis in nomine Dñi Iſrael, & idcirco non poſſumus eos contingere.* Et Eccleſiaſticus, *Vir*, inquit, *bonus fidem facit cum proximo ſuo.* Et hoc loco oſtendit Ezechiel ſeruandam eſſe fidem etiam inter hoſtes, & non conſiderandum cui, ſed per quem iuraueris. Multò fidelior ille inuenitur, qui tibi propter nomen Dei tui credidit, & deceptus eſt, quam tu, qui violato iureiurando hoſti tuo, imò iam amico tuo inſidias paraueris. Hominis eſt ſceleratiſſimi amicitiam ſoluere iuramento confirmatam, eumque fallere, qui leſus non eſſet, niſi credidiſſet. Diuus Ambroſius libro ſecundo officiorum. „Fides, inquit eſt etiã perfidis præſtãda. Et diuus Au„guſtinus ad Bonifaciũ: Fides quãdo promittitur etiam „hoſti ſeruẽda eſt. Et eſt hoc in ſacros canones relatum 23. Quæſtio. 1. ca. Noli exiſtimare. Sed intelligendũ eſt, ſi hoſtis nobis fidẽ ſeruet, alioquin non, vt patet multis ex locis à gloſſa ibi in verbo, hoſti, citatis. Nec mirandum eſt fidem à fidelibus cum hoſtibus ſeruari, cum etiam eam illis conſeruauerint infideles. Primo bello Punico Marcus Regulus Romanus captus à Pœnis, cùm eſſet Romam miſſus ad captiuos commutandos, iuraſſetque ſe rediturũ, rediit quidẽ non commutatis captiuis. Etſi ab iis, qui eũ vnicè diligebãt, retineretur; maluit tamen redire, quam fidem hoſtibus datam fallere. Reuerſus eſt Carthaginẽ ad exquiſita ſupplicia, ad hoſtes crudeliſſimos, à quibus fuit incredibilibus cruciatibus affectus. At nemo illum eam ob cauſam ærumnoſum, nemo infelicẽ vnquã putauit: non enim magnitudo animi eius torquebatur ab hoſtibus, non grauitas, non virtus, non conſtantia. Amiſit opes, & magiſtratus, & ea, quæ deceptis mortalibus eximia, & Plinius. præclara videntur, virtutem autem non amiſit. Quemadmodum fulmen quicquid inuenit in terra, ferit, præter laurum, vt ait Plinius libro 2. cap. 55. ſic magna calamitas omnia poteſt auferre & euertere præter firmã virtutem. Eſt enim conſtans virtus pulchra laurus, ſemper virens, nullo igne è nubibus erumpente, 1. Cor. 15. nullo impetu tormẽtorum & ærumnarum exuſta, aut labefactata. Ad hanc firmam virtutem nos hortatur Apoſtolus, dicens in epiſtola prima ad Corinthios: *Fratres mei dilecti ſtabiles eſtote, & immobiles, abundantes in omni opere domini ſemper, quo omnia fugiendæ turpitudinis, adipiſcendæque honeſtatis cauſa faciunt, in amore Chriſti fundati, non ſolùm mœroris faces, ſed mundi fulmina contemnunt.* Si Gentium duces, & philoſophi malebant vitam potiùs, quàm fidem hominibus datam amittere, cùm nullis perfectis virtutibus moralibus eſſent prædití ob theologalium defectum, vbi ſunt Chriſtiani fide Chriſti decorati, qui fidem frangunt, cùm multo magis debeant eam hominibus datam cõſeruare, darẽque operam, ne gradu conſtantia dimoueantur, atque ne quicquam excellentiæ atque præſtantia Chriſtianæ religionis veritate pleniſſimæ indignũ cõmittant? Si autem mũdi ictibus nos vulneratos ſenſerimus, & calamitatibus vndiq; preſſos, non frangamur, nec animo cadamus, ſed ſit præſtò regina ratio, quæ ita animum corroboret atque confirmet, vt mori potiùs velimus, quàm fidem iuramento aſſertam violare. Fides aliquando accipitur pro ſponſione, vt 1. Tim. 5. apud diuum Paulũ prima ad Timotheum: *Primã fidem irritam fecerunt.* Aliquando pro conſcientia, vt in epi- Rom. 14 ſtola ad Romanos: *Omne, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Aliquãdo pro fide theologali, de qua ait Apoſtolus Hebr. 11. in epiſtola ad Hebræos: *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo.* Quę aliquando eſt informis, aliquando formata. 1. Cor. 13. De informi ait Apoſtolus in prima ad Corinthios. *Et ſi habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, &c.* De formata ait in epiſto- Gala. 5. la ad Galatas: *In Chriſto Ieſu nec circumciſio aliquid valet, nec præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur.* De ea ait in epiſtola ad Romanos: *Iuſtificati ex fide pacem habemus ad Deum.* Rom. 5. Nonnunquam fides idem eſt quod fidelitas, vt in Apocalypſi: *Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Apoc. 2. De hac fide ait Eccleſiaſticus: *Fidem poſſide cum amico in paupertate illius.* Eccl. 22. Hoc modo accepta fides eſt dictorum conuentorúmque conſtãtia & veritas. Ita eam Marcus Tullius definit, libro primo Officiorum, vbi ait eam quia fiat, quod dictum eſt appellatam fidem. De illa modò diſſerimus aſſerimúſque eſſe non ſolùm amicis, ſed inimicis etiam ſeruandã: Hanc veteres Romani tanti faciebant, vt eam tanquam nomen aliquod ſanctiſſimum colerent, eiuſque imaginem in capitolio prope Iouem, quem inter vanitatem ſuorum Deorum venerabantur, collocarẽt. Huius virtutis propriũ eſſe dicebant, nihil extimeſcere, omnia humana deſpicere, nihil quod homini accidere poſſet, intolerandum putare. Hanc fidem iureiurando confirmatam fregit Sedechias deficiens à Nabuchodonoſore: quam ob cauſam permiſit Deus, vt eſſet incredibilibus ærumnis laceratus, & non ſolùm ſe, ſed totum ſuum regnum penitus euerteret, quod fidem nec Deo, nec hominibus ſeruabat.

h *Nunquid effugiet?*] Subaudi pœnam. Quaſi dicat: 4. Reg. vlt. non. Vel loquitur de fuga, cui ſe mandare volebat Sedechias, quando fuit à Babyloniis captus, vt libro quarto Regum licet videre.

i *In loco regis.*] Hoc eſt, in terra Nabuchodonoſoris.

k *Et non exercitu grandi.*] Hoc eſt, Pharao rex Ægypti, qui promiſerat Sedechiæ ſe eſſe paraturum contrà Nabuchodonoſorem exercitum magnum, cúmque ſe paraturum: non ſtabit promiſſis, nam paruum exercitum aduerſus eum mittet: & nec iaciet aggerem nec extruet vallorum foſſas, vt multos Babylonios interficiat. Miſit quidem rex Ægypti aliquos, qui Sedechiæ Iere. 34. opem ferrent, vt conſtat ex cap. 37. Ieremiæ, ſed metu perterriti reuerſi ſunt in Ægyptum.

l *In iactu aggeris.*] Hoc eſt, iaciens aggerem. Eſt autem agger coaceruatio terrę & lapidum ad muros vrbis oppugnandos.

m *Vt interficiat animas multas.*) Hoc eſt multos homines: Capitur pars pro toto metonymicõs, vt multis in locis diuinarum literarum.

n *Et ecce dedit manum ſuam.*] Nimirum regi Ægypti. Ac ſi dicat: Sedechias ſe tradidit Pharaoni. Dare enim alicui manum eſt ſe ei committere. Vel confirmauit iuramentum, quod fecerat Pharaoni: ſolebant veteres tactu manus fœdera confirmare. Nunc etiam eodem modo apud nõnullos fit, qui pactum corroborare volentes, manus mutuò porrigunt more antiquorum. Vnde aiebat Pythagoras non eſſe vnicuique dexteram porrigendam. Acſi diceret non eſſe quempiam in fœdus amicitiæ temerè recipiendum. Citat hoc ſymbolum amicitiæ. Nunc ſolent Chriſtiani tangere manu euangeliorum librum cùm rem aliquam magni momenti volunt iureiurando confirmare.

o *Iuramentum quod ſpreuit.*) In Hebraico eſt *iuramentum meum, quod violauit.* Hoc eſt, iuramentum meo nomine initum, ictum inuocato nomine meo.

p *Ponam in caput eius.*) Hoc eſt, luet pœnas tanti flagitij, quoniam iuramentum meum violauit. Ponere in caput alicuius flagitium, eſt illum prout eius ſcelus meretur, caſtigare. Hebraiſmus eſt in diuinis literis frequens.

q *Expandam ſuper eum rete meum.*) Hoc eſt, exercitum Chaldæorum. Hoc tropo vſus eſt capite 12. & 32.

r *In omnem ventum diſpergentur.*) Hoc eſt, per omnes mundi partes: venti enim vndique perflant.

s *Et ſumam ego de medulla cedri ſublimis.*) Id eſt, ſumam Meſſiam, qui ſecundum carnem erit ex ſemine

Dauidis, & conſtituam eum regem in eccleſia catholica: & hic erit arbor magna & cedrus excelſa, & mundi ſalus. Verba ſunt Dei patris, quibus promiſit miſſurum ſe eſſe ex cœlis filium ſuum vnigenitum, qui miſeros mortales è Babylonica captiuitate, è diaboli tyrannide, è tenebris obſcuriſſimis ad ſpiritus libertatem, ad purum Dei cultum, ad beatiſſimam regni ſui claritatem, traduceret. Ipſe autem Chriſtus ſe ad hoc excellentiſſimum munus exequendum veniſſe, verbis, factis, & miraculis oſtendebat: & veram eſſe hanc Dei patris promiſſionem teſtificabatur. Id

Pſal. 39. prædixerat idem Chriſtus dicens ore Dauidis: *Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo: veritatem tuam, & ſalutare tuum dixi.* Faciens ea, quæ pater per diuinos vates ſuos prædixerat, illum in perſoluendis promiſſis verum eſſe demonſtrabat. Hunc conſtituit pater regem ſecundum humanitatem, nam ſecundum diuinitatem æqualis eſt patri, & regnum ſemper obtinuit. Eſt autem rex ſuper eccleſiam per montem Sionis ſigni-

Pſal. 2. ficatam, iuxta id, quod ipſe ait in pſalmo: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius,*

Ioan. 18. *prædicans præceptum eius.* *Ad hoc enim veni in mundum, vt teſtimonium perhiberem veritati*, vt eſt apud Ioannem, *& quicunque ex veritate eſt, audit vocem eius.* Diuus Hieronymus transfert. *Annuntiabo præceptum Dei*, nam dictio, el, Hebraicè ſignificat Deum: ſcripta cum duobus punctis, cum tribus verò ſignificat eum. Et paraphraſis Chaldaica habet: *Recitabo Dei pactum.* Inducit igitur Pſalmographus Chriſtum Dei legem & pactum, & decretum narrantem & prædicantem, & ſeipſum verum eſſe regem promiſſum docentem. Sed quoniam per medullam cedri rex Iudææ intelligitur, ſunt, qui dicant hoc loco hunc, quem Deus dixit ſumpturum eſſe de ſemine regis, eſſe Zorobabelem, qui erat ex regia progenie, qui reduxit Iudæos à Chaldæa in Iudæam tempore regis Cyri: cum quibus non contendam, dummodo fateantur fuiſſe hac in re Zorobabelem Chriſti figuram & prophetam ad humani generis redemptionem per Chriſtum reſpexiſſe, cuius imago fuit reductio illa ex Babylonica captiuitate. Nam Chriſtus erat omnium prophetarum ſcopus, quem non ſolùm Hebræorum liberatores, vt Ioſue, filius Nun, Gedeon, Ioſue filius Ioſedech, Zorobabel, & alij, ſed etiam legis Moſaicæ inſtituta & ſacrificia adumbrabant. Hic eſt rex ille ex ſemine Dauidis ſecundum humanitatem de ſtirpe regia, de medulla cedri ſublimis, de quo hic loquitur diuinus noſter vates. Eſſe autem Chriſtum

Rom. 1. ex progenie Dauidis ſecundum carnem aſſerit in epiſtola ad Romanos diuus Paulus, & diuus Mattheus initio ſui Euangelij. Id promiſerat Deus, & fuit ora-

Pſal. 131. culis diuinorum vatum proditum. In pſalmo ſcriptum legimus: *Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non fruſtrabitur eum: De fructu ventris tui ponam ſuper*

4. Reg. 6. *ſedem tuam.* Huc pertinet Dei promiſſio facta Dauidi iis verbis, ſecundo libro Regum explicata: *Suſcitabo ſemen tuum poſt te, & firmabo regnum eius: & ſtabiliam thronum regni eius in ſempiternum.* Quis non videt vaticinationem hanc non eſſe ad fluxum Salomonis regnum, ſed ad æternum Chriſti regnum referendam qui futurus erat ex ſemine Dauidis, & in æternum

Eſa. 11. regnaturus? Id vaticinatus fuit Eſaias, dicens: *Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini.* Hæc virga eſt virgo Dei genitrix, hic Ieſſe, à quo virgo hæc proceſſit, eſt pater Dauidis: hic flos ex virgine natus, eſt

Cant. 2. Pſal. 73. Chriſtus verus Deus, & verus homo, qui de ſe ait in Canticis: *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Flos eſt non horti, hoc eſt non particularis, ſed campi, flos communis, ſaluator omnium. Hic eſt rex ille, de quo

Pſal. 149. prædixerat pſalmographus: *Rex noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem in medio terræ.* Et rurſus, *Lætetur Iſrael in eo, qui fecit eum, & filiæ Sion exultent in rege ſuo.* Et Eſaias: *Dominus Iudex noſter, dominus legifer noſter, dominus rex noſter, ipſe ſaluabit nos.* Hic eſt rex de medulla cedri, qui homines à Nabochodonoſore, à diaboli poteſtate eripuit, & Hieroſolymam, hoc eſt, ad eccleſiam duxit bonis excellentibus refertam, ad verum ac pium Dei cultum, ad Chriſtianam religionem, ad conſcientiæ tranquillitatem, vt eos inde ad cœleſtem patriam, ad æternas manſiones, ad eccleſiam triumphantem tandem perduceret, vbi eſt eorum bonorum affluentia, quam nec aſpectu oculorum comprehendimus, nec auribus percipimus, nec vlla animi cogitatione complectimur. Eſa.

t *Tenerum diſtringam.*] Hoc eſt, de regia ſtirpe decerpam ramum tenerum: tollam Zorobabelem nepotem regis Iechoniæ, & plantabo illum in monte Sionis. Conſtituam Chriſtum filium meum regem eccleſiæ catholicæ. Tenerum vocat Chriſtum propter eius pietatem & miſericordiam.

u *Et plantabo ſuper montem excelſum.*] Hoc eſt, ſuper eccleſiam nomine Sionis intellectam. Hæc eſt mons ille, de quo ait Eſaias: *Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus domini in vertice montium, & eleuabitur* Eſai. 2.
ſuper omnes colles. Poteris per hunc montem excelſum, in quo plantata fuit hæc arbor ſublimis, montem Caluariæ intelligere, vbi fuit arbor vitæ plantata. Hæc Gen. 2.
arbor eſt crux illa ſacratiſſima in monte Caluariæ erecta, refugium noſtrum & diuinæ victoriæ clariſſimum monimentum. Cùm puer Iſmael exul à domo patris in vaſta & inculta erraret ſolitudine, & ſiti maxima cruciaretur, abiectus eſt ab Agara matre ſua ſubter Gen. 21.
arborem quandam, vbi pias voces lachrymis ſociatas ad cœlum emittens, fuit à domino exauditus, qui ei fontem oſtendit, quo fuit mirabiliter refectus & recreatus. Tales ſunt peccatores, qui patrem æternum Deum relinquentes, diuino fauore indigni ſyluas vitiorum peragrantes, laborant ſiti diuinæ conſolationis, & nulla cœleſtis gratiæ aqua recreantur. De Pſal. 106.
iis ait diuinus vates. *Errauerunt in ſolitudine, in inaquoſo.* Sed nemo adhibeat peccatis ſuis de diuina pietate deſperationem. Eleuet oculos ad Chriſtum crucifixum, fundat ad ipſum vim lachrymarum, confugiat ad arborem veræ crucis, & ibi inueniet vberrimum diuinæ conſolationis fontem. Videbit Deum ſuum cruci affixum, eum aquis gratiæ inuitantem, & dicentem. *Omnes ſitientes venite ad aquas.* Et iterum: Eſai. 55.
Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Et rurſus: *Ego ſitienti* Ioan. 7.
dabo fontem aquæ vitæ gratis. Chriſti latus fons eſt mirabilis, vnde exiuit ſanguis & aqua. Curramus ad crucem hanc in monte Caluariæ ſitam, amplectamur Apo. 21.
eam, in qua fructus æternæ redemptionis pependit. Ioan. 19.
Huius arboris folia ſunt verba de eius laudibus prolata, quibus illud accommodari poteſt, quod ait Ezechiel: *Folia eius ad medicinam*, & diuus Ioannes in Apoca- Eze. 47.
lypſi: *Folia eius ad ſanitatem gentium.* Flores eius ſunt Apo. 22.
charitas, humilitas, patientia, obedientia, paupertas ſpiritus, & aliæ virtutes, quas, ſi eas in ſummo gradu, in altiſſima perfectione videre deſideras, in cruce Chriſti omnibus numeris abſolutas abſque dubio reperies. Fructus eius eſt ipſemet Chriſtus filius Dei, pomum pulchrum, è cœlis dimiſſum, de quo ipſemet ait: *Qui manducat me, viuet propter me.* Et in Ioan. 6.
Leuitico ſcriptum legimus: *Sumetis vobis fructus ar-* Le. 23.
boris pulcherrimæ. Eſt igitur crux ſancta arbor nobiliſſima, omnium in omnibus pulcherrima, in foliis, in floribus, in fructu. Hæc nobis repræſentat Chriſtum crucifixum, qui eſt ipſa arbor vitæ, & ſapientia patris, Prou.
de qua ait in Prouerbiis Salomon: *Lignum vitæ eſt iis, qui apprehenderint eam.* De qua ait hoc loco cœleſtis pater: *Et plantabo ſuper montem excelſum & eminentem.*

Et erit

a *Et erit in cedrum magnam.*] Erit Chriſtus ſublimis & glorioſus. Vnde poſt eius reditum ad vitam ait: *Data mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Et diuus Paulus, propter quod (inquit) *Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen.* Vnde apud Danielem appellatur, lapis præciſus de monte, hoc eſt, de virgine Maria virtutum altitudine præſtante, ſine manibus, hoc eſt ſine opere humano, qui creuit in montem excelſum omnem terram adimplentem. Et Eſaias inducit patrem ita cum filio loquentem: *Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea, vſque ad vltimum terræ.*

y *Et habitabunt ſub ea omnes volucres.*] Sub Chriſto habitabunt fideles, qui quoniam alis fidei & charitatis altiùs volant, meritò volucres appellantur. Vide autẽ illam cœleſtem aientem: *Conuerſatio noſtra in cœlis eſt.* Conſidera ſublimem eius à terra ad cœlum volatum. Hæ ſunt aues, quas Abraham non diuiſit, cùm animalia cætera diuiſiſſet, vaccam, capram, & arietem. Impij his animalibus intellecti ſunt à ſeipſis, & à Deo diuiſi & ſeparati: at viri iuſti de ſe aiunt: *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti?* Qui fieri poteſt, vt à Deo ſint ſeparati, qui quicquid efficiunt, ad eius gloriam dirigunt, ſemperque ipſum Deum mentis oculis intuentur? Quemadmodum in medio ſphæræ eſt centrum, à quo omnes lineæ deductæ tendunt ad circunferentiam, ſic vir iuſtus charitate & pietate præſtans habet Deum pro circunferentia. Quicquid cogitat, loquitur, & agit, tendit ad Chriſtum, qui eos circundat, nam vt dicitur in pſalmo: *Dominus in circuitu populi ſui.* Et iterum: *circundabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno.* Et rurſum: *Sperantem autem in domino miſericordia circundabit.* Eſt enim Chriſtus diuina circunferentia cingens viros iuſtos, & eſt arbor cœleſtis vmbra ſua protegens & circundans omnes, qui ad ipſum confugiunt. Ideò ſubditur ſtatim: *Vniuerſum volatile ſub vmbra frondium eius nidificabit.* Hæc eſt vmbra illa, de qua dicebat regius vates: *Sub vmbra alarum tuarum ſperabo.* Sub qua protecti viri iuſti commorantur, iuxta illud eiuſdem prophetæ: *Qui habitat in adiutorio altiſſimi, in protectione Dei cœli commorabitur.*

z *Ego dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignũ humile.*] Hoc eſt. Ego iuſtus Deus depreſſi Sedechiam, qui ſe extulerat, & extuli Zorobabelem, qui ſe humiliauerat. Abieci diabolum ſuperbum, & extollã Chriſtum humilem. Ipſe Chriſtus de ſe ipſo ait: *Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* De illo ait in epiſtola ad Philippenſes diuus Paulus: *Semetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens.* Et paulò pòſt: *Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autẽ crucis.* Sed vide quid ſequatur. *Propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. Et omnis lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris.* Id prædixerat idem Dei filius iis verbis apud Eſaiam: *Mihi curuabitur omne genu, & iurabit omnis lingua.* Vel, vt alij vertunt, *Et iurabit omnis lingua duntaxat per dominum.* Quæ verba diuus Paulus Chriſti eſſe indicat in epiſtola ad Romanos, ſed ea ita transfert. *Mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo:* Vel vt verti poteſt, *confitebitur me eſſe Deum.* Intuere animo quemadmodum cœleſtis pater eum extulerit, qui ſe abiecerat & exinaniuerat. Contrà verò diabolum è cœlo in profũdum barathrum deiecit, quia ſe extulerat. Hoc intelligens virgo Dei genitrix canebat: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles.* Et idem Deus. *Omnis qui ſe exaltat humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur.* Et D. Iacobus in epiſtola ſua: *Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.* Et paulò pòſt: *Humiliamini in conſpectu domini, & exaltabit vos.* Et D. Petrus in prima ſua canonica. *Humiliamini ſub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis.* Et Abdias: *Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera poſueris nidum tuum, inde detraham te, dicit dominus.* Et pſalmographus: *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatũ ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.* Superbi enim & elati etſi florere, rebúſque ſecundis vti videantur, infœlices tamen ſunt, quoniam miſeros exitus conſequuntur, & ex illo illuſtri rerum ſtatu ſæpenumero cadunt, & quod peius eſt, in pœnas æternas præcipitantur. Quemadmodum hyeme frigore vigente, & æſtate nimio calore omnia inflammante rarò cadunt ingentia fulmina, vt ait Plinius lib. 2. ſed vere & autumno, quando aer eſt ſerenus & tranquillus, tunc maximè adurunt & feriunt, ſic maximæ calamitates & acerbiſſimæ ærumnæ proſperitati inſidiantur: non eos quærunt, qui frigore & æſtu in humili ſtatu laborant, ſed illos repentino vulnerant impetu, eos deiiciunt, & incendio comburunt, qui in tranquillo proſperitatis vere & autumno, ſuperbia extolluntur, & inani mundi gloria inſoleſcunt & in ſublime vanitatis eleuantur. Nihil eſſe exiſtimo in vita ſecurius, nihil vtilius, nihil præſtantius, nihil ad virtutem magnificẽtiſſimè illuſtrandam accommodatius, nihil denique tranquillitate aliiſque bonis affluentius, quam vera humilitas, & Chriſtiana animi ſubmiſſio. Hæc eſt goſſipium, in quo conſeruatur virtutum muſcus præſtantiſſimum ſpirans odorem. In arte arithmetica eſt quædam notula appellata ſiphra, deriuata, vt mea fert opinio, à verbo Hebraico ſaphar, quod ſignificat numerare, vnde ſiphara Hebraicè numerum ſignificat. Hæc notula nihil valet, ſed facit valere: coniuncta enim cum notula valente decem, efficit, vt valeat centum: auget valorem, cum illum non habeat. Sic animi ſubmiſſio, & ſuipſius abiectio, cùm ea ſe in hac vita apud homines nihil valeat, præſtat tamen valorem. *Iuxta eſt Dominus,* ait pſalmographus, *iis, qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit:* Et iterum: *Excelſus dominus, & humilia reſpicit, & alta à longè cognoſcit.* Ac ſi diceret: Altiſſimus Deus humiles diligit, & eos qui ſe ſubmiſſe gerunt, effert in ſublime, elatos verò & ſuperbos mundi honores & dignitates ſibi aſſumentes & arrogantes à longè, vident, quaſi res deteſtabiles, nolẽs eos è propinquo vt ſibi charos intueri: quippè qui indigni ſint, qui ab eo vt amici cognoſcantur. Animi demiſſio eſt vas, vbi virtutes reconduntur, vt ait D. Bernardus, humilitas cordis receptaculum eſt gratiæ. Chryſoſtomus, Humilitas, inquit, eſt ſacrificium maximum. Et iterum, Humilitas eſt ſublimioris philoſophiæ mater. Humiles, vt ait D. Gregorius, dum ſe deiiciunt, ad Dei ſimilitudinem aſcẽdunt. Superbi contrà dum ſe extollunt, diabolum imitãtur. At eos deiicit Deus & humiles extollit, quemadmodum hoc loco ait per Ezechielem.

aa *Siccaui lignum viride.*] Hoc eſt regem Sedechiam.

bb *Frondeſcere feci lignum aridum.*] Hoc eſt, Iechoniã, qui etiam Ioachin appellabatur. Hoc ideò ait, quia Nabuchodonoſor ſoluit illum à carcere, & honorificè tractauit, Sedechiam verò infinitis calamitatibus affecit. Poteſt hoc referri ad populum Iudaicum quem Deus lignum viride appellat, quia in eo fuit fides & vera religio: & ad populum Gentilicium, qui eam ob cauſam lignum aridum dicitur, quia erat à fide & religione penitus alienatus. At lignum vireſcens, arbor illa fructifera, nobilis illa quondam Iudæorum ſynagoga aruit omnino, & nullum fert veræ virtutis fructum, arbor autẽ Gentilicia, quæ fuerat arida, ſterilis, & infœcunda, eſt lætiſſimorum fructuũ copia exornata: in ea viget Chriſti fides, Spes, Charitas, Iuſtitia, Sapientia, verus Dei cultus, & cæteræ virtutes, quibus

Abdi. 1

Pſal. 36

Simile

Simile

Simile

Pſal. 33

Pſal. 137

Simile

4 Reg. vlt.

eccleſia repleta, aquis gratiæ ſpirit[9] ſancti rigata ſemper virebit, nulloſque æſtus reformidabit. Hoc prædixerat his verbis Eſaias, [Eſai. 54] *Lauda ſterilis*, ſiue vt alij vertũt, *Lætare ſterilis, quæ non paris, decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas, quoniam multi filij deſertæ, magis quàm eius, quæ habebat virum*, Gentilitatem appellat ſterilem, quæ nullos habuerat prophetas, nullos fideles, nullã charitatem: ſed fidem Chriſti recipiens moltò plures fructus edidit, quàm Iudæorum ſynagoga. Alludit diuinus vates ad Saram ſterilem, ex qua productus eſt [Gen. 21] populus infinitate innumerabilis à Deo aſſumptus, cum filius Agaræ fuerit eiectus. Eam ob cauſam D. [Gala. 4] Paulus locum hunc in Epiſtola ad Galatas ſub nomine Saræ de eccleſia, ſub nomine verò Agaræ de Synagoga interpretatur. De eccleſia dixerat Eſaias: [Eſai. 35] *Lætabitur deſerta & inuia, exultabit ſolitudo*. De ſynagoga verò Ieremias: [Iere. 15] *Infirmata eſt, quæ peperit ſeptem, defecit anima eius, occidit ei ſol, cùm adhuc eſſet dies*. Vbi per ſeptem multi intelliguntur more Hebræorum. De hac quondam ſterili hoc oraculum literis mandauit regius vates: [Pſal. 112] *Qui habitare facit ſterilem in domo matrem filiorum lætantem*. Ac ſi diceret: Deus eſt ille, qui miſericordia ſua efficiet, vt Gentilitas, quæ ſterilitate laborat, habitet in domo Dei, in eccleſia catholica, & facta fœcunda infinitate filiorum oblectetur. Hæc catholica eccleſia coaceruata eſt ex gentilibus, & ex Iudæis, quas ſacra ſcriptura ſemen & reliquias appellat, quoniam licet multi ex Gentibus, pauci tamen ex Hebræis fidem receperunt. [Eſai. 1] [Eſai. 10] Cæteri Iudæi infideles ſunt abiecti & reprobati, & eorum ſynagoga euanuit, & exarſit a Deo penitus alienata & gentilitas ab eo aſſumpta. [Ro. 9] [Oſe. 2] De ea ait Deus per Oſeam: *Miſerebor eius, quæ fuit abſque miſericordia: & dicam non populus meus es tu: & ipſe dicet: Deus meus es tu*. Quem locum D. Paulus in epiſtola ad Romanos, & D. Petrus in prima ſua canonica de eccleſia ex Gentibus congregata interpretantur. Eſt igitur Gentilitas arbor antea ſterilis & arida, cui Deus hoc loco prædixit ſe eſſe frondes præbiturum, vt admirabiles virtutum fructus produceret, [Rom. 9] ex quibus vera dignitas effloreſceret & redundaret. Hanc exiſtimo eſſe huius loci intelligentiam. Qui verò totum hoc ad reditum ex Babylonica captiuitate [1. Pet. 2] referendum putant, quando Hebræi ſub Zorobabele duce ad patriam, ex qua fuerant magna iactati procella expulſi ſe retulerunt, nullámque volunt de Chriſto nec à propheta, nec à ſeipſis fieri mentionem, in errore intolerabili meo quidem iudicio [...] enim nonnullos, qui cùm nomine Chriſtiano glorientur, vſque adeò ſeſe opinionibus Iudæorum addixerunt, & quaſi conſecrarunt, vt nihil doctum, nihil literale eſſe dicãt, niſi quod ex turbolentis eorum riuulis hauriatur, cùm nihil Hebræis ſit magis in optatis, quàm literam peruertere, & verum ſenſum delere, & ſanctam noſtram religionem labefactare.

8 In monte ſublimi Iſrael plantabo illud. *Septuaginta habent*. Et ſuſpendam illum in monte ſublimi Iſrael. *Hoc eſt, permittam, vt in cruce ſuſpendatur in monte Caluariæ. Loquebatur cæleſtis pater de filio ſuo Meſsia venturo, & dixit ſe illum ſuſpenſurum in crucis patibulo. Multa dicuntur concedendo, non iubendo, vt apud Zachariam*. Percute paſtorem, & diſpergentur oues. *Verba ſunt Dei patris quibus ait ſe permittere, vt populus Iudaicus Chriſtum interficeret. Quæ verba D. Matthæus per futurum verti prima perſona, dicens*: Scriptum eſt enim. Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues gregis. *Ita intelligitur illud quod* [Mat.] *eſt in oratione dominica*. Et ne nos inducas in tentationem. *Hoc eſt, ne permittas, vt inducamur in tentationem* [Mat.] *Eodem modo pater dicitur filium in manus [...] diſſe, & illum in cruce ſuſpendiſſe. Ait Damaſcenus [...]* 4. *14. mortem eſſe diuina ſcriptura permiſsionem [...] eius vocare. Quemadmodum hoc loco ait pater [...] ſuum in crucis arbore ſuſpenſurum in ea pependit [...] Deus noſter, de quo fuerat in libro Deuteronomij [...] monimentis conſignatum*: Erit vita tua pendens ante te. *Acſi diceret: Chriſtus qui eſt vita pro te moriens, erit coram te crucis affixus. Ipſe de ſe ait*: Ego ſum reſurrectio & vita. *Cuius figura fuit ſerpens æneus, quem Moyſes erexit in deſerto, de quo ait Chriſtus apud Ioannem*. Sicut Moyſes [Ioan. 3] exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipſum, nó pereat, ſed habeat vitam æternam. *Fuerunt in cruce duo ligna, vnum erectum, alterum tranſuerſum, ſed ambo coniuncta. Natura angelica lignum rectum eſt, natura vero humana tranſuerſum. Quam re voluit nobis Deus ſignificare per Chriſti mortem & crucis myſterium homines eſſe ſimiles angelis effectos, in eo quòd in cælo vtrique Deo in æternum fruentur. Fuit hæc crux, vt ait Origenes, virga illa Moyſi, quæ vicit Ægyptum, mare aperuit, & de Pharaone triumphauit, Hæc fuit in monte Caluariæ fixa, in qua pependit redemptor noſter. Quam ob cauſam ait hic Ezechiel iuxta ſeptuaginta tranſlationem*. Et ſuſpẽdam illum in monte ſublimi Iſrael.

ARGVMENTVM CAP. XVIII.

Inducit diuinus vates Deum loquentem, & errorem quendam in quo Iudæi verſabantur, execrantem: non enim agnoſcebant culpam ſuam, quod eſt totius improbitatis caput & metropolis, quin potius aiebant ſe non ob ſua, ſed ob maiorum ſuorum flagitia calamitatibus premi, & alienorum ſcelerum pœnas iniuſtè dare. 3 Explicat illi Deus ab vnoquoque eſſe pœnam proprij peccati perſoluendam. 2 Promittit ſalutem impio, ſi reliquerit impietatem, & ad diuinum numen confugerit, iuſto verò exitium, ſi contempta iuſtitia, inexpiabiles fraudes conceperit, ſique impiorum facinorum maculis contaminauerit. 3 Tandem hortatur peccatores ad pœnitentiam, ne præcipites in æternum exitium rapiantur.

CAPVT XVIII.

A ET factus eſt ſermo domini ad me dicens, [a] Quid eſt, quòd inter vos parabolam vertitis in prouerbium in terra Iſrael, dicentes: Patres comederunt vuam acerbam, & [Iere. 31] dentes filiorum obſtupeſcunt. Viuo ego dicit dominus Deus [b] ſi erit vobis vltrà parabola hæc in prouerbium in Iſrael. [c] Ecce omnes animæ meæ ſunt, vt anima patris, ita & anima filij mea eſt. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Et vir ſi fuerit iuſtus [d] & [Eſa. 58] [Mat. 25] fecerit iudicium & iuſtitiam, [e] in montibus non comederit, [f] & oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſrael, & vxorem proximi ſui non violauerit, & ad mulierem menſtruatam non acceſſerit, [f] & hominem non contriſtauerit, [g] pignus debitori reddiderit, per B vim nihil rapuerit, [h] panem ſuum eſurienti dederit, & nudum operuerit veſtimento, [i] ad vſuram non accommodauerit, & ampliùs non acceperit, ab iniquitate auerterit

[..]uerterit manum ſuam, [k] & iudiciũ [l] verum fecerit inter virum,&virum,&in præceptis meis
Iſai. 33 ambulauerit, [l] &iudicia mea cuſtodierit, vt faciat veritatẽ,hic iuſtus eſt, [m] vita viuet,ait do-
minus Deus. [l] Quòd ſi genuerit filium latronem effundentem ſanguinẽ, [n] & fecerit vnum de
iſtis,& hæc quidem omnia non facientem,ſed in montibus comedentem,& vxorem proximi
B ſui polluentem,egenum & pauperem contriſtantem [n] rapientem rapinas,pignus non redden-
tem, [o] & ad idola leuantem oculos ſuos, [p] abominationem facientem,ad vſuram dantem,am-
pliùs accipientem,nunquid viuet? Non viuet: [q] Cùm vniuerſa hæc deteſtanda fecerit morte
morietur, [r] ſanguis eius in ipſo erit. [s] Quòd ſi genuerit filium , qui vidẽs omnia peccata patris
ſui quæ fecit,timuerit,& nõ fecerit ſimile eis, [t] ſuper montes nõ comederit,&oculos ſuos non
C leuauerit ad idola domus Iſrael,& vxorem proximi ſui non violauerit, & virum non cõtriſta-
uerit,pignus non retinuerit,&rapinam non rapuerit,panem ſuum eſurienti dederit,&nudum
operuerit veſtimento,à pauperis iniuria auerterit manum ſuam,vſuram,&ſuperabundantiam
non acceperit,& iudicia mea fecerit,& in præceptis meis ambulauerit,hic non morietur in i-
niquitate patris ſui,ſed vita viuet. Pater eius quia calumniatus eſt, [u] & vim fecit fratri,& ma-
lum operatus eſt in medio populi ſui, [x] ecce mortuus eſt in iniquitate ſua. [z] Et dicetis:Quare
D non portabit filius iniquitatem patris? Videlicèt quia filius iudicium & iuſtitiã operatus eſt:
omnia præcepta mea cuſtodiuit,&fecit illa,viuet vita. [z] Anima quæ peccauerit , ipſa morie-
tur. [aa] Filius non portabit iniquitatem patris,& pater non portabit iniquitatem filij : iuſtitia
iuſti ſuper eum erit,impietas impij erit ſuper eum. Si autem impius [bb] egerit pœnitẽtiã ab om-
nibus peccatis ſuis,quæ operatus eſt,& cuſtodierit omnia præcepta mea,& fecerit iudiciũ &
iuſtitiam,vita viuet,& non moritur: [cc] omnium iniquitatum eius,quas operatus eſt , non re-
cordabor,& in iuſtitia ſua,quam operatus eſt,viuet. [dd] Nunquid voluntatis meæ eſt mors im-
pij,dicit dominus Deus,& non vt conuertatur à viis ſuis,& viuat?
E

a *Quid eſt quòd inter vos parabolam vertitis in prouerbium?*]Parabola eſt ſermo obſcurus,aliud verbis proferens, aliud ſenſu explicans , rerúmque genere diſſimilium comparatio. Prouerbium eſt ſententia in omnium ore verſans rebus temporibóſque accommodata. Oratio hæc *: Patres comederunt vuam acerbam , & dentes filiorum obſtupeſcunt* , parabola eſt qua ſignificatur filios ſcelerum maiorum ſuorum pœnas luere. Hanc parabolam ferebant in ore Iudæi vſque eò frequenter, vt eam in prouerbium conuerterent. Volebant enim Deum arguere: & in eius iuſtitiam inuehebantur aſſerentes ſe eſſe iniuſtè punitos , cum nullas conſcientiæ labes haberent in animo,nulla vulnera, nulla flagitia:ſed propter patrum ſuorum ſcelera immeritò vexari. Si illi iuſti fuiſſent,culpas ſuas agnoſcerent : *ſepties enim in die cadit iuſtus*, vt ait Salomon in Prouerbiis. Et in eodem libro ait: *Iuſtus prior eſt accuſator ſui.* Inter alias cauſas , cur Deus ficum non ferentem fructum ariditate percuſſit, hanc aſſignat diu[us] Athanaſius:quòd Adam poſt tranſgreſſionem acceperit folia ficus,quibus nuditatem ſuam obtexit. Cùm autem Chriſtus deſtrueret tranſgreſſionis peccatum,illúdque deleret , & in cruce configeret , areſecit operculum peccati, hoc eſt folia ficus , quibus Adam tegebatur poſt peccatum. Tegebat Adam tranſgreſſionem ſuam,&Iudæi ſimiliter ſcelera ſua,&ea ad maiores ſuos referebant. Tanta erant mentis obſcuritate cooperti,tot errorum tenebris circũfuſi,vt minimè viderent impietates ſuas , ſed eas reiicerent in maiores ſuos Deóque iniuſtitiæ tribuerẽt,quòd eos in tot ærumnis verſari permitteret. Ideò hoc iam trito prouerbiò vtebantur , *Patres comederunt vuam acerbam , &c.* Hoc eſt,illi commiſerunt ſcelera Deum ad iram prouocantia,pro quibus nos filij luimus pœnas. Hęc verba ita vertit paraphraſtes Chaldæus. *Patres peccauerunt,& filij vapulant.* Reprehendit igitur eos Deus, quia parabolam hanc vertebant in prouerbium , illis oſtendens non eſſe eos punitos ob maiorum ſuorum ſcelera,ſed ob propria:nam à fide defecerant, & vana Gentium idola coluerant,& nullam veri iuſtis germanæque iuſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem tenebant,ſed ſe in diea teterrimis vitiorum maculis coinquinabant. Quam ob cauſam eos hortabatur ,ne deinceps tam falſo prouerbio vterentur,ſed ſcirẽt nec filium puniri pro iniquitate patris , nec patrem pro iniquitate filij,ſed vnumquemque pœnam ſui peccati ſuſtinere.

Prou. 24 · Prou. 18 · Matt. 21. · Marc. 11 · Gen. 3

b *Si erit vobis vltrà parabola hæc in prouerbium.*] Apoſiopeſis eſt,figura à Latinis reticentia appellata, cum intra nos ea ſupprimimus , quæ dicturi videbamur, Eſt igitur ſenſus: Si deinceps hoc vtemini prouerbio, ego in vos grauiter animaduertam. Sed quoniam particula,ſi, apud Hebræos habet ſæpe vim negationis, poteſt hîc accipi pro non,acſi dicat:Non erit vobis vltrà hæc parabola frequens in ore , quoniam ego eius falſitatem oſtendam. Per Ieremiam ſimiliter ait Ierem. 31 Deus : *In diebus illis non dicetur vltrà: Patres comederunt vuam acerbam , & dentes filiorum obſtupuerunt: ſed vnuſquiſque in iniquitate ſua morietur. Omnis homo qui comederit vuam acerbam , obſtupeſcent dentes eius.*

c *Ecce omnes animæ meæ ſunt.*] Subaudi per creationem:non enim ſunt ex traduce,ſed creãdo infunduntur,& infundendo creantur. Senſus eſt : Etſi patres generent filios , animas tamen eorum non generant, ego enim eas creo. Eam ob cauſam nec pater torquebitur pro filio,nec filius pro patre.ſed *anima, quæ peccauerit,ipſa morietur* morte peccati in via , & morte æterna in gehenna , niſi per pœnitentiam ſurrexerit. Peccatum mors eſt, & peccatis imbuti mortui dicuntur. In libro Sapientiæ ait diuina ſcriptura : *Homo occidit per malitiam animam ſuam* . Et diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios:*Cum eſſemus mortui peccatis,conuiuificauit nos Chriſtus.* Hoc eſt: cùm per peccata nos pariter vobiſcum,qui idolorum cultores eratis , mortui eſſemus, tribuit nobis vitam cœleſtis pater per Chriſtum ſaluatorem noſtrũ.Et diuus Iacobus in epiſtola ſua : *Peccatum cùm conſummatum fuerit generat mortem.* Æternus etiam in inferno cruciatus mors eſt: & qui in perpetuas illas tenebras ſecluſi à cœtu & concilio iuſtorum relegantur , mortui dicuntur. Eam ob cauſam ait pſalmographus: *Non reſurgunt impij in iudicio.* Reuocabuntur quidem conuerſi mortales ad vitam , cùm venerit Ieſus Chriſtus ad iudicium vltimum exercendum : ait enim Apoſtolus : *Omnes quidem reſurgemus,ſed non omnes immutabimur.* Sed pſal-

Epheſ. 2 · Iac. 1 · Pſal. 1 · 1 Cor. 15

mographus non loquitur de corporum reſurrectione ad vitam æternam, quæ eſt vera vita. Cùm autem reſurgere ſit ad vitam redire, vita autem damnatorum mors potiùs æterna ſit, quàm vita, verè aſſeritur, eos non reſurrecturos eſſe, quia non reſurgent ad mortẽ æternam. Scio tamen verbum Hebraicum non ſolùm reſurgere, ſignificare, ſed conſiſtere, & cauſam in iudicio obtinere, cuius contrarium eſt cauſa cadere, & litem amittere. Quam ob cauſam poterit eſſe ſenſus illius verſus. Ideò non conſiſtent impij in iudicio Dei,
Apoc. 20 ſed cauſa cadentes, æterno ſupplicio adiudicabuntur. De iis ait ita D. Ioannes in Apocalypſi: *Erunt in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* Aſpicis igitur præter mortem naturalem duas eſſe mortes, vnam animæ per mortiferum peccatum in hoc mundo, alteram æternam in inferno. De vtraque loquitur hoc loco Deus, cùm ait: *Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur.* Sed quoniam in diuinis literis frequen-
Gen. 14 ter anima accipitur pro homine, vt Gen. 14. Dixit rex Sodom Abrahæ: *Da mihi animas, & ſupellectilem tu capito*, vbi ſeptuaginta habent τὰν ἄνδρας, id eſt, viros. Et multis alijs in locis diuinæ ſcripturæ, ideò forſitã hoc loco anima pro homine accipitur. Et tunc erit ſenſus: *Quicunque homo flagitium dignum morte commiſerit, morte corporis multabitur*: & in peccato illo lethali excedens è vita, erit in interitum ſempiternum præcipitatus.

d *Et fecerit iudicium & iuſtitiam.*] Hoc eſt, iuſtè vixerit. Hebraiſmus eſt in literis diuinis non infrequens Facere iudicium & iuſtitiam eſt id efficere, quod decet virum ſapientia & iuſtitia præditum. Poteſt hoc loco accipi iudicium & iuſtitia pro gradu pœnitentiæ ad ſalutem, cùm homo ſeipſum accuſat apud Deum, & cognoſcens delicta ſua, aduerſus ſeipſum ſententiam
1. Cor. 11 fert. Eam ob cauſam ait Apoſtolus: *Si noſmetipſos iudicaremus, non vtique à domino diiudicaremur.* Cùm noſmetipſos accuſamus & damnamus, abſoluimur à Deo, ſi eius bonitati fidentes, ad tutum diuinæ miſericordiæ portum confugimus. Audi Dauidem ſcelus ſuum
Psal. 50 cognoſcentem, & clamantem: *Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper.* Hoc eſt aſſiduò mihi ante oculos mentis verſatur. Viciſſitudo fuit, inquit Chriſoſtomus, Deus dedit Dauid miſericordiam, Dauid dedit Deo confeſſionem: Ac ſi diceret:
" Scio domine non futurum eſſe impunitum flagitium
" meum, noui eius iuſtitiam, cuius imploro miſericor-
" diam. Sed ideo à te domine peto, ne ſcelus meum punias, quia ego illud punio: ideo precor vt ignoſcas, quia ego cognoſco: & quia te offendi, vim lachrymarum profundo.

e *In montibus non comederit.*] Id eſt, non fuerit idolorum cultor. Solebant, qui commentitios Deos venerabãtur, in montibus eorum ſtatuas collocare, ibique cibos illis oblatos comedere. Ad id dementiæ & impietatis venerunt Iudæi, vt vanos Gentium Deos colerẽt, eóſque idola domus Iſraelis appellarent. Volens autem propheta explicare quid eſſet, in montibus nõ comedere, ſubdit: *Et oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſrael*, ea ſcilicet adorando.

f *Et hominem non contriſtauerit.*] Hoc eſt, non læſerit, eum vulnerando, aut maledictis & cõuicijs laceſſendo. Oportet, vt neminem triſtitia afficiamus, niſi ob vtilitatem aut ſuam, aut aliorum, ita ratione exigente. Eam ob cauſam ait in epiſtola ſecunda ad Corinthios
2. Cor. 7 diuus Paulus: *Etſi contriſtaui vos in epiſtola, non me pœnitet Gaudeo enim, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam*: Et paulò pòſt: *Quæ ſecundum Deum triſtitia eſt pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur.* De
Eccl. 7 hac triſtitia ait Salomon: *Cor ſapientium vbi triſtitia, cor ſtultorum vbi lætitia.*

g *Pignus debitori reddiderit.*] Hoc ob eos fortaſſe dicit, qui, cùm pro mutuata pecunia pignus maioris pretij recipiant, illud poſteà negant. Vel vt hortetur diuites ad reddenda pignora, etiam ſi illis pecunia non reddatur, non cuicunque debitori, ſed inopia laborãti, quemadmodum in Exodo eſt literis cõſignatum. In- Exo.
cidunt aliquando tempora, cùm quæ maximè videtur viro virtute prædito conuenire, commutantur, fiuntque contra. Nam depoſitum furioſo reddere, aut pignus debitori ditiſſimo omnia ſua in turpium voluptatum gurgitem profundenti, contra officium erit.

h *Panem ſuum eſurienti, nudum operuit veſtimento.*] Cõ- Mat. 5
mẽdat opera miſericordiæ. Et enim *beati miſericordes,* Esa. 58
quoniam miſericordiam conſequẽtur. Per Eſaiam ait Deus: *Frange eſurienti panem tuum*, & hic dicit, vt panẽ tuum diſtribuas inter eſurientes, ſi volueris viuere. Quomodo vis, vt Deus te audiat, ſi tu eum non putas audiendum? Quo corde audes ab eo petere regnum, cui non vis buccellam panis porrigere? Quomodo tibi dabit veſtem gloriæ immortalem, qui eius pauperi nudo, frigore tabeſcenti vnam ex veſtibus ſuperuacaneis corruptibilem dare recuſas? Quid ad hoc reſpondebunt vani homines, qui diuitias ſuas in res inanes profundunt, & magnificis apparatibus inaniter delectãtur? Canes & accipitres alunt, pauperes & inopes nec in extrema inopia curant: induunt parietes pretioſis aulæis: & Chriſti pauperes nuditate deficiunt: cooperiunt lapides, qui nihil ſentiunt, & carnes proximorum nuditatem ſuam ſentientium cooperire nolunt. In phaleris conſumunt aurum, in collo ferunt torques, & in auribus inaures pendentes, & pretioſa monilia, quibus poſſent captiuos redimere, viduas indigentes alere, virgines pupillas dotare, & miſeris in opibus ſubuenire. Sunt, qui conferant aliquando in
aliquos opes ſuas illis, non indigentes, non charitate & miſericordia, ſed vanitate & inani gloria ducti, & repentino quodam quaſi vento impetu animi concitati. Sunt ſimiles fluminibus aquas ſuas in mare mittentibus, terras autem ſitientes minimè rigantibus. At dominus ait, vt pauperi opitulentur, & nudum veſte cooperiant. Quid ad hoc reſpondere poterunt auari, qui opes ſuas reconditas colunt, & veluti idola venerantur? Hi aurum tantùm reſpiciunt, fratrem nõ aſpiciunt. Audiunt pauperis lamẽta, ſed nec eius lachrymæ eos ad miſericordiam mouent, nec eius ſuſpirijs eorum corda molleſcunt. Aurum cupiunt, ad illud aſpirant, illud eſt eis dormientibus in ſomnium, & vigilantibus deſiderium. Libentiùs vident aurum, quam ſolem, illudque ſplẽdidius, & micantius omnibus aſtris iudicant & aſſerunt. Quæcumque intuentur, in aurum verti ardentiſſimè cupiunt. Permanat morbus hic in venas, & inhæret in viſcerib. & inueteratus non euellitur, ſed mores in dies corrũpit. Nihil eſt tam ſanctũ, quod inſatiabilis diuitiarum cupiditas non cõtendat violare, nihil tam munitum, quod non oppugnet. Vnde Latinus poeta:

Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

O inſatiabilem auaritiam, ô impiam cupiditatem, ô amentiam deplorandam! Non intelligunt cæci homines nihil magis conducere ad opes conſe- Mat. 19
quendas, quam eas inter pauperes diſtribuere. Ait
enim ipſa veritas: Omnis, *qui aliquid reliquerit propter* Prov. 11
nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Et Salomon in Prouerbiis: *Alij diuidunt propria,* Heb. 13
& ditiores fiunt, alij rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos. *Sint mores ſine auaritia, contenti præſentibus: ipſe enim dixit. Non te deſeram, nec derelinquam.* Quemadmodum frumentum in horreo reconditum nõ augetur,

imò

imò ſæpe à curculione corroditur, & abſumitur, in
terram autem proiectum vberrimum fert fructum,&
proucienti maximum lucrum parit,ſic pecunia in ar-
cula recondita ſæpenumero direptioni committitur,
aut quocunque alio modo cõſumitur:in pauperes au-
tem collata,fructum cẽtuplum producit, & ſummam
in poſterum producit vtilitatem. Vt putei & lacus a-
Simile. quarum viuentium ſordibus obturati,& inquinati, ſi
exhauſti fuerint, fluent vberiore & pulchriore aqua,
dimiſſi verò & quieti corrumpuntur,& putent, ſic o-
pes diſtributæ,&in egenos translatæ creſcunt,&opes
edunt copioſas & ſalutares: nam accipiẽtes reficiunt,
dantium autem animos alunt ad æternitatem, recon-
ditæ verò & quieſcentes ſunt penitus inutiles. Vide
quid dicat regius vates: *Beatus qui intelligit ſuper egenum*
Pſal. 40 *& pauperem, in die mala liberabit eum dominus.* Miſeri-
cordiam appellat ad beatam vitam certiſſimum adi-
tum, & diem malam vocat tempus aſperum & cala-
mitoſum, quo Deus viros non deſerit, miſericordia
Pſal. 111 præſtantes. Et rurſus: *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia*
eius manet in ſeculum ſeculi. Audi Chriſtum Deum no-
Luc. 6 ſtrum ita apud Lucam dicentem: *Facite vobis amicos de*
mammona iniquitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in
æterna tabernacula, Acſi dicat: Diſtribuite inter paupe-
res diuitias veſtras, vt cum migraueritis è vita, reci-
piamini ob eleemoſynas veſtras in gloria ſempiterna.
Et laudauit dominus villicum iniquitatis, quòd pru-
denter feciſſet, nam aliena pecunia comparauit ſibi
amicos, qui eum reciperent. Sed dices: Si villicus ini-
Simile. quus erat, ſi iniquè fecit, cur fuit à domino laudatus?
Audi obſecro. Vt in crudeli homicidio elegãter depi-
cto artem pictoris miris laudibus efferrem, mortẽ ve-
rò ipſam deteſtarer, ſic dominus induſtriã villici lau-
dat, rem verò ipſam vituperat: iniquum enim erat do-
mini ſubſtantiam ſibi traditam perdere, ſed induſtria
fuit amicos, qui eum reciperent, eique poſtea conſule-
rent, acquirere. Eodem modo qui pauperibus diuitias
largiuntur, prudentes ſunt, quoniam comparant ami-
cos, quorum precibus in æterna gloria recipiantur. Et
licet pauperes pro illis non fundant preces, ipſæ ta-
men eleemoſynæ pro illis dominum deprecantur. Et
non ſunt villici iniquitatis, ſed miſericordiæ, nec vil-
licum iniquitatis in eo imitantur, quòd ſubſtantiam
à domino ſubripiebat, ſed in eo, quòd diuitiis amicos,
qui in eum conferrent beneficia, comparabat: Qua de
re ea poteris videre, quæ ſuprà annotauimus, capit. 16.
verba illa explanantes: *& manum egeno & pauperi non*
porrigebant.

i *Ad vſuram non commodauerit.*] Aſpicis in vniuer-
ſum vſuram prohiberi. Nec obſtat conceſſiſſe Moy-
Deu. 23. ſem Hebræis commodare extraneis ad vſuram: nam
& 24. illud permiſſum ob eorum imperfectionem, quemad-
modum vxores repudiare. Quærentibus enim illis à
Matt. 19 Chriſto, cur Moyſes mandarit dare libellum repudij:
Deu. 24 & vxores dimittere, reſpondit ipſe: Moyſes *ad duri-*
tiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras.
Idem exiſtimo de vſura dicendum. In deſcriptione
Pſal. 14 viri iuſti ait diuinus pſaltes: *Qui pecuniam ſuam non*
Simile *dedit ad vſuram.* Quemadmodum manus formatæ
fuerunt, vt ſe mutuò iuuarent, ſimiliter, & pedes, quo-
niam membra ſunt corporis vnius, ſic nobis inuicem
ſubuenire debemus, cùm eccleſia ſit corpus quod-
dam, cuius nos membra ſumus, vt ait Apoſtolus. Imò
1. Cor. 12 non ſolùm Chriſtiani, ſed omnes homines proximi
Ephe. 5 ſunt, & huius vniuerſitatis membra. Et quemad-
modum naturæ repugnaret pedes ſe mutuò impedi-
Gala. 6 re, ita rationi aduerſatur, homines ſeipſos inuicem
lædere, & alterum alteri in neceſſitate non opitula-
ri. *Alter alterius onera portate*, inquit Apoſtolus, &
ſic adimplebitis legem Chriſti. Non longè aberat ab
huius exhortationis intelligentia Chryſippus in-
ſignis Philoſophus, cùm aiebat, homines ad homi-
nes iuuandos fuiſſe editos in lucem. Natura ipſa
vi rationis hominem conciliat homini, ingeneratque
amorem quendam inter ipſos. Et quamuis qui pecu-
niam accipit vſurariam exiſtimet magnum in ſe eſſe
beneficium collatum, poſtea tamen detrimentum Simile.
ſentit. Vt percuſſus ab aſpide, vt aiunt, voluptate de-
linitus ſomnum capit, & in illa ſoporis ſuauitate quieſ-
cit, donec vult animam exhalare, quoniam venenum
latens per omnia membra diſcurrit, ſic qui accipit ſub
vſura, pecunia oblectatur, ſed vſuræ venenum per om-
nes eius facultates diſcurrit, illúmque totum in debi-
tum conuertit: & qui antea liber erat, poſteà in alie-
nis ſummis verſatur. Ideò ait dominus: *Mutuum date,*
nihil inde ſperantes: & erit merces veſtra multa, & eritis
filij altiſſimi. Vide quid dicat Ambroſius libro de bo-
no mortis, & habetur 14. quæſt. 4. capitulo, Siquis. Si- Luc. 16
quis vſuram accipit, rapinam facit, vita non viuet. Al-
ludit ad verba noſtri Ezechielis in hoc capite. Et Chry-
ſoſtomus in Matthæum. Nihil vſuris turpius, nihil
crudelius: alienas hic negotiatur miſerias, & lucrum
ſuum alterius detrimentum facit. Similis eſt ei, qui a-
liquem manu ſuſcipiens, eum extollit, vt in naufra-
gium impellat.

k *Iudicium verum fecerit inter virum & virum.*] Hoc
pertinet ad iudices, & arbitros, qui debẽt iuſtam fer-
re ſcientiam.

l *Et iudicia mea cuſtodierit.*] Hoc eſt, leges meas ſerua-
uerit. Colligit in ſumma id, quod diſtribuerat in par-
tes, & quod in vniuerſum quicunque tenetur facere,
vt poſſit iure vir iuſtus appellari.

m *Vita viuet.*] Hoc eſt, non morietur pro delicto pa-
tris, ſed vitam deget non ſolùm corpoream, ſed ſpiri-
tualem, hic per gratiam, poſtea per gloriã. Impij ve-
rò nullam vitam habent ſpiritualem, imò nec corpo-
ream, cùm citò diſcedant è vita, & immatura ac acer-
ba morte corripiantur. Ita enim ait pſalmographus: Pſal. 14
Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Et
quamuis aliquando vſque ad ſenectutem perueniant,
tamen, parum viuunt, quoniam nihil efficiunt, quod
eos vixiſſe teſtetur. Et ita ſemper eſt vera diuini vatis
ſententia. At viri ſapientia & charitate præſtantes,
quibus nihil eſt iucundius virtute, nihil antiquius,
diu viuunt, etiam ſi in adoleſcentia eos à vita migra-
re cõtingat. Nam puritas animæ, & integritas mo-
rum tempus maturum mortis affert. Eam ob cauſam
non eſt dicendus parum vixiſſe qui iuſtitiam coluit &
pietatem, quoniam vinculis corporis ſolutus, ad æter-
nam patriam volauit, & in ea virtutis ſtudia hic in-
cubuit, quæ ei eam famam pepererunt, quæ breuita-
tem vitæ memoria poſteritatis conſolatur, quæ efficit,
vt abſens adſit, & mortuus viuat.

n *Rapientem rapinas.*] Hebraiſmus eſt, hoc eſt, aliena
rapientem.

o *Ad idola leuantem oculos ſuos.*] Id eſt, idola vene-
rantem.

p *Abominationem facientem.*] Antea dixerat: Ad mu-
lierem menſtruatam, accedere.

q *Cum vniuerſa hæc deteſtanda fecerit.*] Id eſt, vnum a-
liquod ex iis. Capitur dictio vniuerſa, diſtributiuè, nõ
collectiuè.

r *Sanguis eius in ipſo erit.*] Id eſt, luet pœnas ſuo-
rum ſcelerum: illi imputabitur eius pernicies, quia
grauiter peccauit. Ita aiebant Iudæi: *Sanguis eius ſu-* Mat. 27
per nos, & ſuper filios noſtros. Acſi dicerent: Si cul-
pa eſt occidere Chriſtum, volumus, vt nos cum fi-
liis noſtris huius culpæ pœnam perſoluamus. Hic eſt
ſanguis, de quo illis dixerat Deus per Eſaiam:
Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Quemadmodum Eſai 1
eſſe ſanguinem alicuius in illos, eſt ipſum ſui ſcele-
ris pœnas dare, & pro delicto ſuo puniri, ſic re-

quirere ſanguinem vnius de manu alterius, eſt ipſum luere pœnas pro eius morte, cuius ipſe cauſa fuit. Ita ait Deus apud noſtrum Ezechielem capitulo tertio: Cap. 3 *Sanguinem autem eius de manu tua requiram.* Vbi de ſanguinis ſignificationibus latè diſſeruimus.

ſ *Quod ſi genuerit filium.*] Hoc eſt, ſi impius genuerit filium, qui pietatem colat & iuſtitiam, qui ſcelera patris perpendens ea deteſtetur, non punietur pro peccatis patris ſui, quem noluit imitari.

t *Super montes non comederit.*] Subaudi in honorem idololorum. Hæc fuerunt paulò antè explicata.

v *Et vim fecit fratri.*] Id eſt, per vim rem proximi rapuerit.

x *Ecce mortuus eſt in iniquitate ſua.*] Id eſt ratione flagitij ſui, & non alieni.

y *Et dicitis.*] Id eſt, ſin autem dixeritis.

z *Anima quæ peccauerit.*] Ionathas Chaldæus habet: *Homo qui peccauerit.*

aa *Filius non portabit iniquitatem patris.*] Id eſt, vnuſquiſque iuxta opera ſua præmio afficietur, aut pœna: nec filius punietur pro delicto patris, in quo non conſenſit, & cuius particeps non fuit: & eodem modo nec Deu 24 pater iuſtus pro flagitio filij iniuſti. Hæc ſententia eſt etiam à Moyſe literis mandata ca. 24. Deuteronomij, 4 Re 14 & refertur lib. 4. Regum cap. 14. & 2. Paralipomenon 2 Pa 25 cap. 25. Sed dices: Quid eſt hoc? Nónne Deus loquens populo Iſraelitico ait in lib. Exodi: *Ego ſum dominus Deus tuus, fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me?* Ait quidem. Et rurſum in eodem libro ait Moy- Exo 20 Ex 34 ſes: *Dominator domine, miſericors, clemens, patiens, & multæ miſericordiæ, & verax, qui reddis iniquitatem patrum filijs, ac nepotibus in tertiam ac quartam progeniem.* Iere- Ierem 32 mias etiam, *Domine deus*, inquit, *qui facis miſericordiam in millibus, & reddis iniquitatem patrum in ſinum filiorum eorum poſt eos fortiſſimè.* Præterea li. 2. Regum ſcriptum 2. Reg 24 legimus fuiſſe pro peccato Dauidis eius populum per- Gen. 14 cuſſum. Et in Geneſi, mortuos fuiſſe infantes propter peccata Sodomorum. Cùm igitur ex iis locis, aliiſque huiuſmodi colligamus apertè filios pro patrū ſceleribus, aliósque pro aliis puniri, qui fieri poteſt, vt verum ſit id, quod hic ait Ezechiel, aut Deus per illum Quomodo vnus pro alterius peccato puniatur. neminem pro peccato alterius puniri? Quomodo poſſunt hæc cohærere? Quoniam in hanc incidimus quæſtionem, opus eſt, vt eam abſoluamus. Pœna conſideratur dupliciter, primo modo vt eſt pœna, ſecundo modo ſub ratione medicinæ peccati. Pœna primo modo ſumpta non debetur niſi peccato, quoniam per pœnam reparatur æqualitas iuſtitiæ: & hac pœna non punitur niſi peccator. Et de ea agit hoc loco Ezechiel, dicens, nec filium puniri pro peccato patris, nec patrem pro peccato filij. Pœna autem ſecundo modo ſumpta prout eſt medicina, irrogatur aliquibus abſque propria culpa, ſed non abſque cauſa. Huiuſmodi pœna nō ſolùm cōſeruat virtutem, ſed præſeruat à vitio, illamque æquo animo ferentibus mirabiliter prodeſt. Et de illa intelliguntur authoritates, quib' oſtendebatur, alios aliquando pro aliorum peccatis puniri. Sed ita affliguntur, vt pro peccatis aliorum nō amittant bona ſpiritualia & æterna, ſed corporalia & temporalia tantum. Et quoniam filii & ſerui ſecundum corpus ſunt res & poſſeſſio patrum & dominorum, puniuntur aliquando pro eorum peccatis: & ita ipſi patres & domini puniuntur in illis pœna, vt eſt pœna, ipſi autem filii & ſerui vt eſt medicina, ne ſimilibus ſceleribus contaminentur. Et ita huiuſmodi pœna cedit in bonum patientium: aliquando enim calamitate ſe ad meliorem frugem recipiunt, aliquando è vita migrant, ne incidant in ſcelera. Vnde 3. Re. 24 illi, qui propter Dauidis peccatum occiſi ſunt, ſi iuſti erant, fuerunt erepti à mundi laboribus, & ærumnis, & à flagitiis: in quæ incidere poterant, præſeruati. Similiter innocentibus Sodomæ vtilis fuit mors, ne viuentes ſe vitiis parentum coinquinarent. Gen. 14 Itaque concedimus alios aliquando pro aliorum peccatis puniri, ſed non in ſpiritualibus, & æternis, niſi ipſi conſentiant aliorum flagitiis, illorúmque ſe participes efficiant. Tunc enim punit Deus patres in filiis & nepotibus vſque ad tertiam & quartam generationem, & ita intelliguntur authoritates citatæ, quando filij parentum vitia imitantur. Ideo aiebat Chriſtus Iudæis. *Implete menſuram patrum veſtrorum.* Id in- Mat. 23 Exod. 20 nuunt verba Dei dicentis in Exodo: *Viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me.* Vbi verba hæc, *qui oderunt me*, referuntur ad filios, qui patrum ſcelera imitantes Deum odio habuerunt. Quanquam me non fugit poſſe etiam ad patres ipſos referri. Sed quare filij innocentes puniuntur propter patrum ſcelera in corpore, non autem in anima? Ratio eſt in promptu: quia filii ſunt res patrum, quo ad corpora, quæ genuerunt, non autem quo ad animas, quas Deus creauit. Anima enim, vt ſuprà diximus, non eſt ex traduce, nec à patre generatur, ſed à Deo creatur & infunditur. Ideo ait hoc loco Deus: *Anima quæ peccauerit, ipſa morietur.* Et dixerat paulò antè. *Ecce omnes animæ meæ ſunt.* Dicimus igitur poſſe filios puniri pro patrum peccatis, corporaliter, & temporaliter, prout ipſa pœna medicina eſt, non autem ſpiritualiter & æternaliter, quia anima Dei eſt, non autem patris. Hinc effectum eſt, vt iura humana præcipiant animaduerti in filios eorum, qui crimen læſæ maieſtatis commiſerunt, & in filios hæreticorum etiam innocentes. Sed hi ſolùm multantur pœna pecuniæ & infamiæ, non autem mortis nec flagelli. Qua de re vide Alphonſum à Caſtro virum eruditiſſimum libro ſecundo de iuſta hæreticorum punitione capite vndecimo, & Ioannem Arboreum omni ſapientia excultum libro ſexto ſuæ Theoſophiæ capite nono.

bb *Egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis.*] Non dicit ab aliquibus, ſed ab *omnibus peccatis*, contritio nanque integra eſſe debet: nō enim dimittitur vnum mortale ſine alio.

cc *Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, ampliùs non recordabor.*] Id eſt non eum puniam æternaliter. Punietur quidem in hac vita, & in altera etiam in purgatorio, niſi tanta hic fuerit contritio, tantus peccati dolor, vt pro eo ſatisfaciat in hac vita, ita vt non ſolùm culpa, ſed etiam tota ei remittatur pœna. Perſpicuum eſt cōtritionem delere peccatum quo ad culpam, tantúmque eſſe poſſe, vt illud etiam deleat quo ad pœnam. Sed conſidera obſecro immēſam Dei miſericordiam: connumerauit impij flagitia: & videbatur inde ſequi ſe eſſe illum abſque vlla remiſſione in æterna ſupplicia relegaturum. At tanta eſt eius pietas, vt dicat ſe eſſe omnia cōdonaturum, ſi egerit pœnitentiam, & diuina præcepta cuſtodierit, *Omnium*, inquit, *iniquitatum, in quas incidit, ampliùs non recordabor.* O Eſai. 55 admirabilem clementiam, ô infinitā Dei noſtri benignitatem. Ideo aiebat Eſaias: *Derelinquat impius viam ſuā, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad dominum, & miſerebitur eius: & ad Deum noſtrum quoniam multus eſt ad ignoſcendum.* Vel vt poteſt verti ex Hebræo: *quoniam multiplicat ad ignoſcendum.* Acſi dicat, Non ſolùm ſemel ignoſcit, ſed ſæpiſſimè: Eodem modo Iere- Iere. 3 mias inducit Deum cum Iudæorum ſynagoga in hunc modum loquentem: *Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me.* Et iterum cùm dixiſſet ſe eſſe eradicaturum & deleturum impios, adiecit: *Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod locutus ſum ad-* Iere. 18 *uerſus eam, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaueram, vt facerem ei.* Intuere ſummam Dei

clemen-

Cor. 1. clementiam Ideo eum vocat Apoſtolus *patrem miſericordiarum, & Deum totus conſolationis.* Cùm Saul Dauidi peroieiē machinaretur, eúmque ad interitum crudeliſſimum vocaret, congregauit aduerſus eum exercitum magnum, vt illum caperet in deſerto. At ipſe Dauid clam nocto ingreſſus eſt tentorium Saulis, quē actior quàm ſolebat, ſomnus complexus erat. Cùm autem eum Dauid occidere poſſet, dimiſit illum intactum, & abiit ferens ſecum eius ſcyphum & haſtam. Et recedens inde clamauit voce magna, narrans quæ fecerat. Id audiens Saul iam ſomno ſolutus, tractus animo has voces emiſit: *Peccaui, nequaquā vltrà te ledā, quoniam cùm me poſſes vno ictu interficere, vitam meam ſeruaſti.* Id quod fecit pius ille Dauid, fuit primo Re. 16. Regum libro mandatum, illiſque conſignatū monimentis, quorum memoriā nulla obruet vetuſtas, nulla vnquam delebit obliuio. Dauid ille Chriſtū adumbrauit pietate pleniſſimō. Saul autem impium peccatorē aduerſus Deum exercitum impiorū cogitatuum & operum congregantē. Tunc peccator aduerſus Deum parat exercitū, cùm impias deliberationes addit impiis deliberationibus: & flagitia adiicit flagitiis: in ipſa enim deliberatione facinus ineſt etiam ſi ad id non peruenerit, dummodo voluntas plenè conſentiat. Qui itaque in hæc impia ſcelera, iterum, ac iterum incidit: omnibusque virtutum ornamentis nudatus in ſumma ignominia verſatur: copias inſtruit aduerſus Deum, illique inferre bellum conatur. Sed Chriſtus illū euertere, & perdere, vnoque ictu & corpus & animam occidere valens, & in tenebras æternas emittere, illum expectat, & vocat ad pœnitentiam: *non enim vult mortē peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat.* Aufert tamen ab illo ſcyphum, quo oblectabatur: hoc eſt, voluptatea corporeas, vires & ſanitatem corporis, & illecebras ac delicias: aufert etiam ab eo aliquando haſtam, hoc eſt potentiam, & opes, quibus rebus peccator corroborat impietatem ſuam, qua pugnet aduerſus ipſum Deum, affligit illum, & permittit, vt magnos percipiat luctus, & in variis calamitatibus verſetur, quò cognoſcat ſcelera ſua, & Dei miſericordiam, qui cùm ipſum poſſet perdere, ſeruauit, & ad diuinam pietatē, ad portum miſericordiæ, ad arcem tutiſſimam diuinæ protectionis contritus confugiat. Ipſe enim Deus eum benignus recipiet, qui ait hoc loco: *Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, amplius non recordabor. In ſua iuſtitia quam operatus eſt, viuet.*

dd *Nunquid voluntatis mea eſt mors impiis?*) Quaſi dicat: Non, confirmat Deus id, quod dixerat, ſuam erga Inf. 33. peccatoris miſericordiam oſtendeos. Hæc eadem ſententia eſt infrà literis conſignata cap. 33. Quid hîc vides, quod non indicet Dei miſericordiam, quod non clamet & prædicet eius pietatem? Non ſolùm dixit ſe eſſe peccatorum ſcelera obliturum, ſed etiam cauſam reddidit, dicens ſe mortem non velle peccatoris, ſed eius conuerſionē & vitam. Si hoc intelligas de morte culpæ, perſpicuum eſt, Deum eam non cupere: ſin autem de pœna culpæ, vult eam diuina ita exigente iuſtitia, ſed non directè, nec per ſe, ſed iniquitate noſtra ſuppoſita. Ideo ſcriptum eſt in libro Sapientiæ: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuentium.* Sap 1. Quæ verba ſunt etiam libro Tobiæ mandata. Intueris Deū Tob. 3. nullius hominis excidiū per ſe directè velle. Imò vult, vt verbis vtar diui Pauli, *omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* 1. Tim 2. Quæ ſunt de voluntate antecedente intelligenda, non autem de conſequente: quemadmodum multa alia quæ in diuinis literis inueniuntur. Voluntas Dei conſequens ſemper impletur, antecedens autem non ſemper. Id quod grauiter & ſapienter docet diuus Thomas prima parte quæſt. 19. articulo ſexto. Vides enim hoc loco apud Ezechielem velle Deum vitam impiorum, quæ per conuerſionem ad ipſum, veramque contritionē acquiritur: quod non ſemper adimpletur ob impiorum ſcelera & obſtinationem, qui ad Deum nolunt conuerti. Premit eos calamitatibus aliquando cœleſtis pater, nō vt eos perdat, ſed vt illos à flagitiis abducat: *ſed illi indurauerunt facies ſuas ſupra petram,* vt ait Ieremias, *& noluerunt reuerti.* Iere. 5. Hic oſtenditur verum eſſe id, quod de Deo cecinit diuinus pſaltes: *Ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.* Pſal. 29. Ita iuxta Euthymij ſententiam caſtigatio eſt, quæ eſt in excandeſcentia Dei: ſed licet vt iuſtus puniat, tamen vt miſericors vitam tribuere deſiderat. Duo efficit, nimirum punire & miſereri: vnum non eſt ex eius electione, ſed propter noſtra delicta, alterū eſt ex eius natura & voluntate. Ex quo efficitur vt eius caſtigatio ſit breuis, miſericordia autem, qua nos proſequitur, duret omnino. Id oſtendit verſus hic, ſi eum voluerimus profundius ſcrutari. Nam pro ira eſt in Hebraico regagh, quod nomen ſignificat momentum ſiue inſtans, hoc eſt breuiſſimum tempus. quare poteſt in hunc modum verti ex Hebræo: *Quoniam ad punctum temporis eſt indignatio eius, & vita in voluntate eius:* ſeu vt habet tranſlatio Complutenſis: *Et vita in repropitiatione eius:* Poteſt etiam transferri: *Et vita in amore eius.* Vt ſit ſenſus: Et ſi in nos Deus grauiter aliquando animaduertat, momentanea tamen eſt hæc eius excandeſcentia: at amor, quo nos amplectitur, quo ſuæ erga nos charitatis fontem aperit, quo vult animam nobis tribuere immortalem, ſemper durat: Id voluit ipſe apud Eſaiam ſignificare, Eſai. 54. dicens: *Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te.*

F ee Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes quas operari ſolet impius, nunquid viuet? ff Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. In præuaricatione qua præuaricatus eſt, & in peccato ſuo, quo peccauit, in Inf. 33. d. ipſis morietur. Et dixiſti: Non eſt æqua via domini Audite ergo domus Iſrael. Nunquid via mea non eſt æqua & non magis viæ veſtræ prauæ ſunt? Cùm enim auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua & fecerit iniquitatem, morietur in eis: in iuſtitia, quā operatus eſt, morietur. Et cùm auer-
G terit ſe impius ab impietate ſua quam operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſtitiam gg ipſe animam ſuam viuificabit. hh Conſiderans enim & auertēs ſe ab omnibus iniquitatibus ſuis, quas Mat. 3. a operatus eſt, vita viuet, & non morietur. ii Et dicūt filij Iſrael. Non eſt æqua via domini. Nunquid viæ meæ non ſunt æquæ domus Iſrael, & non magis viæ veſtræ prauæ? kk Idcirco vnumquemque iuxta vias ſuas iudicabo domus Iſrael, ait dominus Deus. ll Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas: Proiicite à vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus præuaricati eſtis, Inf 33. c mm & facite vobis cor nouum & ſpiritum nouum. nn Et quare moriemini domus Iſrael? Quia nolo mortem morientis, dicit dominus Deus. Reuertimini, & viuite.

ee *Si autem auerterit ſe.*) Iuſto ſe à via recta auertenti mors prædicitur.

ff *Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur.* Subaudi ad conſequendam beatitudinem immortalẽ. Senſus eſt: Si iuſtus peccatum lethale cõmiſerit: cuius pœnitẽtiam non egerit, in æternum peribit, iam enim deſinit eſſe iuſtus: & ob virtutes illas, in quas anteà incubuerat, vitam æternam non obtinebit. Bona opera in gratia facta gloriam æternam merentur, ſed per crimen mortiferũ mortificantur: ita enim loquuntur ſcholaſtici: verum per pœnitentiam & conuerſionem ad Chriſtum reuiuiſcunt. Quod non conuenit operibus mortuis: nam hæc fieri non poteſt, vt fiant, viua per pœnitẽtiam. Opera mortua ſunt, quę fiunt in crimine lethali, opera autem mortificata, quæ in gratia fiunt, ſed per mortiferum flagitium mortificantur. Illud eſt aduertendum iuſtitias accipi hoc loco pro virtutum actionibus, vt apud Matthæum: *Attendite, ne*
Matt. 6. *iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis.* Et apud diuum Paulum in epiſtola ad Hebræos:
Hebr. 11. *Operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones.* Et multis aliis in locis. Vbi vides homines iuſtitiam facere, & iuſtitiam operari. Et hoc loco ait Ezechiel: *Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur.* Et paulò antè dixit: *In iuſtitia ſua quam operatus eſt viuet.* Vbi ſunt, qui aſſerunt hominem nihil facere, ſed omnia à Deo neceſſariò venire: Quid ad hæc loca reſpondebit Lutherus, qui liberum tollit arbitrium, & homines facit ſtipites: habentes ſe merè paſſiuè, & nihil penitus efficientes; Quid ad hoc reſpondere poterit Melanthon, qui in annotatione in epiſtolam ad Romanos aſſerit Iudam in traditione ſua nihil feciſſe, ſed Deum illam fuiſſe operatum: & æquè proprium eſſe Dei opus proditionem Iudæ, & vocationem Pauli? Latinus ille quidem, impius tamen, vt Lutheri diſcipulũ poſſis agnoſcere. Quid ex hæreticæ impietatis ſchola exire poterat niſi hæreticum & impium? Quid deteſtabilius quàm omnia flagitia, omnem malitiam ad fontem bonitatis referre, & impuritates ipſas puriſſimo Deo tribuere? Deus ait iuſtos facere iuſtitias, hæretici negant: Deus ait impios operari impietates, ipſi aiunt impios nihil efficere, ſed ſolum Deum eſſe omnium impietatũ authorem & effectorem. O impietatem deteſtandã! quis non videt eſſe hæc eorũ verba in Satanæ officina conflata? Quis non intelligit, pectora vnde illa exierint, eſſe à dæmone inimico Chriſti occupata? Nihil, inquiunt hæretici, eſt in noſtra poteſtate, nihil facimus omnino, ſed omnia fataliter eueniunt. Si hoc Lutheri dogma eſſet verum, nec iuſti præmio afficerentur, nec impij pœna: & ita iniuſtus eſſet Deus, qui toto hoc capite aſſeuerat ſe punire impios pro ſceleribus ſuis, iuſtos autem pro virtutibus ſuis præmio afficere: ſceleratos homines pœnas luere ſuorum flagitiorum non ſolùm hîc ad tempus, ſed etiam in inferno abſque fine, virtute autem præditos & charitate præſtantes non ſolùm in hac vita habere gratiam, ſed etiam in altera æternam beatitudinem, & tandẽ vnumquemque iuxta opera ſua iudicari. Cur hoc, niſi quia cum hominum poteſtate, quibus Deus dedit liberum arbitrium, ſit eligere bonum aut malum, vitam, & mortem, illi qui virtuti ſtudent, & vitam ad normã honeſtatis dirigũt: & ad Deum ipſum confugiunt, digni ſunt præmio: qui autem ſe vitiis dedunt, & Deo relicto fraudes terras concipiunt, & iura diuina atque humana peruertunt,
Rom. 2. digni ſunt pœna? Ait enim diuus Paulus in epiſtola ad
Matt. 16. Romanos: *Deus reddet vnicuique ſecundum opera ſua.* Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæum, *Filius*, inquit, *hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum Angelis ſuis, & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius.* Quid poteſt apertius dici? Sunt igitur opera, quæ facimus, noſtra, & nos ea operamur, & in manu noſtra eſt illa operari ob arbitrij libertatem. Fatemur Deum eſſe primam cauſam omnium rerum, nihilque ſine ipſo fieri poſſe, & ad omnem effectum naturalem generaliter influere, & ad bonas hominum operationes concurrere ſpeciali quodam influxu, & ab eo eſſe omnem ſalutarem inſpirationem. At noſtræ poteſtatis eſt illi acquieſcere. Aſſerimus quippe Dei tractum per gratiam præuenientem & cooperantem, ſed acquieſcere tractioni hoc eſt in arbitrij libertate: quod bonas Dei inſpirationes acceptat, & concurrit actiuè ad merita, atque gratiæ cooperatur. Vnde D. Ioannes in Apocalypſi inducit Deum in hunc mo- Apo. 3.
dum loquentem: *Ecce ſto ad oſtium & pulſo: ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum eo, & ipſe mecum.* Nonne intueris Deum corda noſtra pulſare, ſed non neceſſariò cogere, quin potius electiones ipſas in nobis eſſe, ſuppoſito tamen diuino auxilio? Sunt innumera ſacrarum litterarum teſtimonia non ancipitia, non dubia, non obſcura, ſed aperta, perſpicua, & luce meridiana clariora, quæ liberam eſſe humanæ voluntatis facultatem conteſtantur, quorum pauca ſolummodo citabo. In Eccleſiaſtico ſunt hæc verba litteris conſi- Eccl. 15.
gnata: *Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui: adiecit mandata & præcepta. Si volueris mandata conſeruare, conſeruabunt te: & in perpetuum fidem placitam ſeruare. Appoſuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum quod placuerit ei, dabitur illi.* Hæc ibi. In Deuteronomio alloquitur Deus po- Deut. 30.
pulum his verbis: *Conſidera quòd hodie poſuerim in conſpectu tuo vitam & bonum: Et è contrario mortem & malum, vt diligas dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & cuſtodias mandata illius & ceremonias atque iudicia, & viuas, ac multiplicet te, benedicátque tibi in terra, ad quam ingredieris poſſidendam. Sin autem auerſum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque deceptus adoraueris Deos alienos, & ſeruieris eis: prædico tibi, quod pereas, & paruo tempore moreris in terra, ad quam Iordane tranſmiſſo ingredieris poſſidendam. Teſtes inuoco hodie cœlum & terram, quod propoſuerim vobis vitam & mortem benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas, & ſemen tuum.* Hæc Dei verba eſſent prorſus ſuperuacanea & ridicula, ſi nullum eſſet in homine liberum arbitrium. Imò omnia præcepta & conſilia, quibus plena eſt diuina ſcriptura, eſſent inutilia, & ſtultè tradita, & mera figmenta. Si nulla eſſet in poteſtate noſtra electio, quo-
modo diceret Ieremias: *Et eligent magis mortem quam* Iere. 8.
vitam omnes qui reſidui fuerint de hac cognatione peſſima? quô fieri poſſet, vt verum eſſet id, quod ait diui- 2. Re. 24
na ſcriptura libro ſecundo Regum fuiſſe datam Dauidi optionem vnam ex tribus plagis eligendi? At quis non videt optionem ſine libero arbitrio eſſe non poſſe? In libro Sapientiæ ſcriptum legi- Sap. 16.
mus. *Ad quod quiſque volebat conuertebatur.* Iere- Iere. 3.
mias ait: *Ecce locuta es, & feciſti mala, & potuiſti.* EtChriſtus Deus noſter apud Matthæum alloquens Matt. 23.
Hieroſolymam, *Quoties*, inquit, *volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?* Nonne videtis Lutherani volente Deo hominem non velle per liberum arbitrium? In epi-
ſtola ad Philemonem ait ita diuus Paulus: *Sine conſi-* Philem.
lio tuo nihil volui facere, vti ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed voluntarium. At Lutherus omnia neceſſariò fieri profitetur. Profectò tam apertè, tam dilucidè, tam ſimpliciter omnia hæc loca, quæ citaui, oſtendunt arbitrij libertatem, vt ſi ego vellem teſtimonia ex induſtria confingere, nulla apertiora excogitare valerem. Sed Martinus Lutherus voluit euertere non ſolùm ſanctorum doctorum libros, & ſalutarem

rem eccleſiæ catholicæ doctrinam, & ipſam diuinam ſcripturam, ſed etiam legem naturæ. Id namque quod eſt ſine controuerſia verum, omnium prudentium & eruditorum hominum authoritate probatum, quod homines docti & indocti pariter affirmant, eſt abſque dubio iudicandum legem eſſe naturæ. Atqui nihil eſt maiore conſenſu omnium mortalium aſſertum, quàm eſſe in hominibus liberam arbitrij volũtatem, eamque ob cauſam legibus ac ſtatutis indigere, quæ eos excitét præmio atque pœna ad impietatem fugiendam, & virtutem amplexandam. Sunt enim leges vitiorum emẽdatrices, commendatricéſque virtutum: ab eis enim viuendi doctrina ducitur. Docent domitas habere cupiditates, effrænatos coërcere appetitus, tueri noſtra, animum ab alienis & manus abſtinere. Nulla natio eſt tam inculta, nulla gens iam barbara & fera, quæ etiam ſi ignoret qualis debeat eſſe lex, non tamen intelligat vtilem eſſe & hominum ſocietatis conſeruationi accommodatam. Hoc illos docet lex illa, quæ eſt iuſtorum iniuſtorúmque diſtinctio ad illam antiquiſſimam & rerum omnium principem expreſſa naturam, ad quam leges hominum diriguntur: quæ ideo ſupplicio improbos afficiunt, bonos autem tuentur, quia cùm in hominum poteſtate ſit bona eligere, mala autem declinare cum auxilio diuino, flagitioſi pœnam, iuſti autem præmium merentur. Flagitioſi enim legem violarunt, iuſti autem eam cuſtodierunt. Et Salomon ait in prouerbiis. *Qui cuſtodit legem, beatus eſt.* Quod nullo modo eſſet tolerandum, ſi omnia fataliter & neceſſariò euenissent. Sed nemo eſt, cui non ſit perſpectum & exploratum eſſe multa cõtingentia vt Ariſtoteles in libro de interpretatione, capite de futuris contingentibus, & omni doctrina ſua apertiſſimis rationibus oſtendit, Pythagoræ, Socratis, Platonis, cæterorúmque nobilium philoſophorum authoritatem ſecutus. Quare aſſerere nulla eſſe cõtingentia, nullum liberum arbitrium, ſed omnia neceſſariò, & fatali neceſſitate venire, eſt non ſolùm theologiam, ſed etiam philoſophiam de medio tollere, & iura omnia naturalia, diuina, & humana conculcare. Sed dices: Nónne Lutherani hoc vident? Vident quidem, ſed aſſerunt & tuentur contrarium, ne quis eorum vitia reprehẽdat, cùm dicant nõ eſſe in eorum poteſtate illa euitare, ſed omnia fato ineuitabili euenire. Vt autem pro ſe authores aliquos citent, confugiunt ad poëtas, quorum nonnulli videntur omnia fato tribuere, quoniam, vt ipſi dicunt, fatum nominant aliquando. O cæcitatem inauditam, ô amentiã deplorandam! O homines talpis obſcuriores, denſiſſimis tenebris circunfuſos, qui humana philoſophia ſubſannata, sãctorũ patrũ eruditione contempta, eccleſiæ catholicę doctrina relicta, omnium doctorum virorum cõſenſu repudiato, diuinorũ vatũ oraculis ſpretis, ſanctorum Chriſti Apoſtolorum, martyrũ, & confeſſorũ documentis pro nihilo habitis, vtroque Dei teſtamẽto veteri & nouo reiecto, Chriſti præceptis & conſiliis repulſis, poëtas amplectuntur, eorum ſapientiam laudibus efferunt, eámque diuinæ ſapientiæ anteponunt. Sed quoniam ad fatum confirmandum recurrunt ad poëtas, volo illis ex ipſorum poëtarum libris oſtendere falſa eſſe & commentitia ea, quæ de fato & ineuitabili neceſſitate dicunt. Homerus Græcorum poetarum facilè princeps, qui non ſolùm ſuæ ætatis homines, ſed etiam antiquitatis memoriam artificio poetico, & philoſophico ſuperauit, libro primo Odiſſeæ Iouem, quem ſummum eſſe Deũ cæcæ Gentes exiſtimabant, inducit in hunc modum loquentem, *Quã temerè incuſans mortales numina, nóſque*

Authores faciunt, ſi quid ſenſere malorum:

Cùm præter fatum his pariat mens ſtulta dolores.

Vergilius etiam, qui Latinæ poëſis fontes aperuit, eáque Latio ſermone illuſtrauit qui maieſtate verborum & grauitate ſententiarum alios poëtas mea ſententia facilè vicit, totam de fato ſententiam libro quarto Aeneidos hoc vno verſiculo de Didonis interitu locutus comprehendit.

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Non poterát apertioribus verbis fari neceſſitatem tollere hi duo, qui inter poëtas obtinent principatũ. Clariſſimè aſſerunt nullam eſſe fatalem neceſſitatem. Sed non me fugit eſſe hunc meum laborem in varias hominum reprehenſiones incurſurum, quòd in tam craſſo hoc Lutheri errore refutando tempus conſumpſerim: cùm iam multi ex ipſius Lutheri familia hac in re defecerint à magiſtro, eiuſque ſuperbam infamiam damnarint. Reliquum eſt, vt intelligamus nos eſſe operum noſtrorum authores, & arbitrium noſtrum liberum eſſe, & gratiæ cooperari, & bona opera facta in charitate meritoria eſſe vitæ æternæ, pro quibus reponitur iuſtis in cœlo iuſta corona iuxta id, quod ait diuus Paulus, poſtquam benefacta ſua connumerauit: *In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex:* Non ait, Quam dabit mihi, ſed *quam reddet mihi*, reddere enim, eſt dare alicui id, quod meretur ille, eique debetur: debetur autem iuſto vita æterna ex iuſtitia fundata in diuina miſericordia. At ſi iuſtus ſcelus inciderit mortiferum, amittit gratiam, & vt hoc loco ait Deus Ezechielis ore, *omnium iuſtitiarum eius, quas fecerat, non erit recordatio.* Timo. 4.

gg *Animam ſuam viuificabit.*) quæ anteà erat mortua quod ad vitam gratiæ per peccatum: peccatum enim cùm conſummatum fuerit generat mortẽ, vt ait diuus Iacobus. Senſus eſt: Qui anteà mortuus erat per peccatum reſurget per pœnitẽtiã. Ait enim diuus Paulus: *Serui eſtis eius, cui obeditis, ſiue peccati ad mortem, ſiue obeditionis ad iuſtitiam.* Et Paulò pòſt: *Stipendia peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Hoc eſt, ſicut merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito iuſtitiæ tanquam ſtipendium vita æterna, vnde etiam multis diuinatũ literarum locis merces appellatur: Sed quia hæc iuſtitia noſtra, omniúmque noſtrarum virtutum congeries ſine diuina gratia inefficax eſt, cum diuina autem gratia meritoria eſt ęternæ beatitudinis, ideo ait diuus Paulus vitam æternam dari ob gratiam Dei. Noluit Apoſtolus vt merita ipſa quibus datur vita æterna, noſtris viribus adſcriberemus, cum gratiæ Dei nitantur. Sed mortem appellat ſtipendium peccati, à qua liberamur per pœnitentiam reſurgendo ad vitam gratiæ, in qua gratia exiſtente bona opera efficimus, quibus æternam conſequimur felicitatem. Iacob. I. Rom. 6. Matt. 5. 20. Mat. 9. Luc 6.

hh *Conſiderans enim.*) Nimirum ſe iuſtum Deũ, piúmque patrem offendiſſe: & conſiderans quis fuerit, & quis debuerit eſſe, & verſans in animo Dei erga ſe pietatem, ſuámque in Deum ingratitudinem. Si hæc, inquit, cogitauerit, & memoria ſæpenumero repetierit, ſeque à vitiis ſuis abduxerit, vitã abſq; dubio habebit.

ii *Et dicunt filij Iſrael.*] Verti potẽſt: Sin autem dixerit filij Iſraelis.

kk *Idcirco.*] Quia vię meæ iuſtæ ſunt.

ll *Conuertimini.*] Subauditur: ad me Sequitur: *Et agite pœnitentiam.* Hortatur peccatores ad pœnitentiam. Eodem modo Ioannes Baptiſta: *Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum.* Et rurſus: *Facite fructus dignos pœnitentia.* Matt. 3. Luc 6.

mm *Facite vos cor nouum, & ſpiritum nouum.*) Hoc eſt, cor & ſpiritum per pœnitentiam & bona opera cum Dei gratia renouate. Hoc ait, non quòd homo per ſe, ex ſuis viribus tantummodo id facere queat: quoniam gratiæ infuſio à ſolo Deo eſt: ſed quòd ſe homo ad gratiam diſponere poſſit per liberum arbitrium, & attritionem cum Dei auxilio. Et facienti quod in

ſe eſt, Deus non denegat gratiã. Quid ad hæc Dei verba dicent Lutherani? Deus ait: faciamus vobis cor nouum: illi aiunt, nos nihil facere poſſe. Si nihil poſſumus efficere, cur nobis Deus præcipit, vt hoc faciamus? Deus nobis non præcepit impoſſibilia, alioquin iniuſtus eſſet & impius: id nobis præcepit, quod eſt in mano noſtra conſtitutum: atqui præcipit, vt hoc faciamus, vt operemur, ergo poſſumus facere & operari. Falſum eſt igitur, quod aiunt Lutherani nos nihil omnino efficere, nihil penitus operari poſſe. Illud eſt hoc loco aduertendum ſpiritum, & cor noſtrum gratia in-
Ephe. 4 nouari. Ideo ait Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: *Renouamini ſpiritu mentis veſtræ: & induite nouum hominem.*
Coloſ. 3. Et ad Coloſſenſes: *Expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem Dei.* Et ad Romanos: *In nouitate vitæ ambulamus.* Rom. 6
Sed quoniam hæc innouatio fieri non poteſt abſque Deo, aiebat regius vates: *Cor mundum crea in me Deus,* Pſal.
& Spiritum rectum innoua in viſceribus meis.

Et quare moriemini domus Iſrael?] Senſus eſt: Cur ô Iudæi datis operam, vt moriamini? Ea enim committitis, quæ vobis perniciem machinantur. Si fueritis in tartari tenebras relegati, & æterno interitu puniri, vos eſtis in cauſa: ego enim *nolo mortem peccatoris, ſed potius vt conuertatur & viuat.* Exitium veſtrum non prouenit à parte mei, qui ſum clementia pleniſſimus, ſed à parte veſtri, qui eſtis ſcelerum maculis notatiſſimi. Ego volo omnes homines ſaluos fieri, vos veram 1.Tim.
animi ſalutem repudiatis.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. XVIII.

1 Oculos ſuos non leuauerint ad idola domus Iſrael.) *Pro idolis eſt in Hebraico* גלולי *gillule, à verbo galal, quod ſignificat voluere, vt Prouerb. 26.* Qui voluit lapidem, reuertetur ad eum. *Vnde galal ſignificat reuolutionem, vel reuolutam rem. Hinc effectum eſt, vt immunditia à ſe voluendo hoc nomine appelletur. Eam ob cauſam Hebræi, qui erant inſtructi fide per contemptum Gentium idola gillulim, hoc eſt ſordes & immunditias appellabãt. Quare meritò communis interpres hoc in loco pro gillulim tranſtulit idola: quem ſequitur Pagninus & alij. At ſeptuaginta interpretes pro idolis tranſtulerunt ἐνθυμήματα, hoc eſt cogitatus, ſeu animi conceptus: Impia enim animi commentationes, & turpes illæ cogitationes, quibus homines relicto Deo oblectantur, in quibus felicitatem conſtituunt, idola ſunt & ſimulacra, quæ more colunt gentium, quæ infinitos ferè deos ſummè venerebantur. Ait Heſiodus, & refert Blondus libro primo Romæ triumphantis triginta deorum millia fuiſſe in terris ab hominibus culta. Vtinam nunc non tot nefaria commenta, tot impia cogitationes, tot ſcelera, tot vanitates colerentur. Vnus eſt*
Eſa. 43. *Deus, quem adorare debemus: ipſe enim ait:* Ego Dominus, & non eſt alius amplius: extra me non eſt Deus. *Et fi-*
Deut. 6. *delis eius amicus:* Dominus Deus noſter, Deus vnus eſt. *Eſt autem Deus immenſus, quam ob cauſam non poteſt ab homine verbis enarrari, aut ſenſibus æſtimari, aut intellectu comprehendi. Plato in libris legum ait non eſſe quærendum quid omnino ſit Deus, cùm nec animi oculis videri poſſit, nec ſermone explicari. Libro primo de natura Deorum ait Marcus Tullius quæſiſſe tyrannum quendam à Simonide quis eſſet Deus, Simonidem verò deliberandi ſibi vnum diem poſtulaſſe. Cùm idem ex eo poſtridie quæreret, biduum petiit. Cùm ſæpius duplicaret numerum dierum, requiſiuit tyrannus cur ita faceret: tum ipſe reſpondit. Quia quantò diutiùs conſidero, tanto mihi res videtur obſcurior. Alij dicunt admiratum tyrannum, quòd philoſophus in dies tempus duplicaret, dixiſſe, Hoc eſt quippiam infinitum, & reſpondiſſe philoſophum:*
„ *Idipſum eſt Deus. Diuus Hieronymus ita ait. Deum cùm*
„ *audis, ſubſtantiam intellige ſine initio, ſine fine, ſimplicem,*
„ *ſine vlla admiſtione inuiſibilem, incorpoream, ineſtimabilem,*
„ *Diuus Auguſtinus, Deus, inquit, eſt in ſeipſo ſicut alpha &*
„ *omega, in mundo ſicut rector & author, in Angelis ſicut ſa-*
„ *por & decor, in eccleſia ſicut paterfamilias in domo, in anima*
„ *ſicut ſponſus in thalamo, in iuſtis ſicut adiutor & protector,*
„ *in reprobis ſicut pauor & horror. Et quamuis Deus ſit incomprehenſibilis, nulla tamen natio tam barbara eſt & inculta, quæ neſciat Deum eſſe. Quid enim poteſt eſſe tam perſpicuum, cùm cœlum ſuſpicimus, cœleſtiáque intuemur, quàm eſſe numen vnum immenſum, à quo hæc regantur? Et tamen tanta fuit Iudæorum cæcitas, vt hunc Deum negarent, & ad vana Gentium idola confugerent.*

2 Et iudicium verum fecerit.] *Quidam vertunt:* Et iudicium ac veritatem fecerit. *Facere veritatem tropus eſt Hebraicus ſignificans candide & bono animo operari, quemadmodum ambulare in veritate. Apud Eſaiam, & libro quarto Regum aiebat rex Ezechias:* Obſecro domine, memento quomodo ambulauerim coram te in veritate. Eſa. 38. 4.Reg. 20
Ita hoc noſtro capite dicitur paulò poſt: Et iudicia mea cuſtodierit, vt faciat veritatem: *Vbi ſeptuaginta habent:* Et leges meas cuſtodierit, vt faciat eas. *Quibus in locis veritas potius eſt ad voluntatem, quàm ad intellectum referenda. Duplex eſt veritas, vna in verbis, altera in factis. Veritas in verbis eſt adæquatio verborum ad rem, veritas in factis eſt adæquatio operum ad verba. De hac ſecunda veritate, quando id quod docetur, efficitur, intelligitur hic locus. Vult enim Deus vt vita noſtra reſpondeat doctrinæ, Qui alios ſalutari inſtruit doctrina cum ſeipſum ita vitiis contaminet, vt cum eius vita aperte pugnet oratio, eſt ſimilis farinario, quo decutitur farina, quod pollinem, & ſimilam extra emittit, & furfures ſibi retinet, aliis florem, & medullam triticeæ farinæ porrigit, ſibi autem aſſumat furfurea purgamenta. Eam ob cauſam præcipiebat Deus, vt in rationali ſacerdotis eſſent hæc verba ſcripta:* Doctrina & veritas. *Ille enim verus eſt doctor, qui id efficit quod docet. Hoc quidem eſt in veritate docere. Id innuere volebant phariſæorum diſcipuli, cum adulantes Chriſto, vt eum caperent in ſermone, dicebant ei:* Scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces. *Vbi prima veritas ad verba, ſecunda ad vitam refertur.* Mat. 22.

3 Quòd ſi genuerit filium latronum.) *Pro latrone eſt in Hebraico* פריץ *parits, à verbo parats ſiue pharats, quod ſignificat diuidere: vnde deriuatur phariſæus hoc eſt diuiſor. vt ſecũdo Regum quinto:* Diuiſit dominus inimicos meos coram me, ſicut diuiduntur aquæ. *Significat etiam inundare, vt apud Oſeam quarto capite.* Maledictum, & mendacium, & homicidium, & furtum & adulterium inundauerunt. *Ac ſi dicat: Capitalia flagitia cumulatim creſcunt: & inſtar diluuij omnia adimplent: fuit quondam mundus aquis obrutus inundantibus, at nunc eſt vitiorum diluuio ſubmerſus. Poterat etiam ita verti locus ille:* Dant homines operam maledicto, mendacio, homicidio, furto, adulterio & diuiduut, *vel vt vertit paraphraſtes Chaldæus,* rumpunt, *nimirum ſepem & cuſtodiam diuinorum præceptorum, ſcelera multiplicantes. Ita hunc locum R. Dauid in commentariis interpretatur. Significat etiam verbum hoc euertere & vaſtare, vt apud Danielem capite vndecimo.* Filij quoque præuaricatorum, populi tui extollentur. *Illud pſalmi,* Ego cuſtodiui vias duras, *poteſt etiam verti:* Ego cuſtodiui vias latronũ, *ſeu præuaricatorum: eſt etiam ibi hoc nomen parits. Ac ſi diceret regius vates: Non ſolum dedi operam, vt ipſa virtus me traheret ad verum decus, ſed etiam intuens, quemadmodum ſe mortales ſceleribus inquinarent,* 2.Reg.5 Oſe. 4. Ezech. 3. Dan. 11. Pſal. 16.

[illegible]quinarent, [illegible] tenebar deſiderio olſ[illegible] ſuauitatis [illegible] tua[illegible] & neſario [illegible] minum vias cuſtodirem, ne [illegible] cas ambularent. Eo à maleſi[illegible] deterrebam, & ad præcepta tua domine colendi & [illegible] ſeruanda excitabam. Eſt igitur Geneſis 3. Collocauit Deus ante paradiſum voluptatis cherubim, & flammeum gladium, atque verſatilem, ad cuſtodiendam viam ligni vitæ. Hoc eſt, ad prohibendum, ne quis via illa ad arborem vitæ tendente ambularet. Aſpicis [illegible] nomen hoc paritis æquiuocum eſſe, ex cuius æquiuoca[illegible] eſt [illegible] loco interpretum varietas. Nam editio vulgata habet: Quod ſi genuerit filium latronem, Septuaginta habent filium peſtilentem. Symmachus tranſgreſſorem. Alii graſſatorem. Poteris etiam vertere diuidentem: hoc eſt diſcordiam ſeminantem. Verbum enim pharats [illegible] & vt diximus diuidere ſignificat & ſeparare.

4 Et fecerit vnú de iſtis.) Pro vno, [illegible] in Hebræo אח [illegible], quæ dictio fratrem ſignificat, vt in pſalmo 48. Frater non redimet, redimet homo: Vt ſit ſenſus: Si in die iudicii frater [illegible] non redimet, quis fieri poteſt, vt ibi homo [illegible] poſſit liberare? Ideo nonnulli hunc Ezechielis locũ vertunt: Et fecerit fratrẽ, vnũ aliquid intelligitur: vnaquæque enim res reſpectu [illegible] frater appellatur, aut ſoror. Vnde in Exodo c. 26. vbi nos habemus: Cortinæ ſibi iungentur mutuò, eſt in Hebræo. Vnaquæque cũ ſorore ſua iungetur. Ionathas Chaldæus habet. Et fecerit fratri aliquid ex iſtis. Pſal. 48. Exod. 26.

ARGVMENTVM.

Arguit impietatem domus regiæ ſub duplici metaphora, altera leænæ, altera vineæ, Oſtendit filios iuſti Ioſiæ fuiſſe ſcelerum maculis notatos, & immanitatibus inſignes: quam ob cauſam ait eos meritò fuiſſe in vincula coniectos, & ex alto regiæ dignitatis gradu præcipitatos. Nam Ioachas fuit captus à Pharaone Nechao, ab eóque ductus in Aegyptum, pro quo fuit eius frater Ioachim vocatus anteà Eliachim in regia dignitate conſtitutus, qui à Babylonis oppugnatus ſe tradidit illis, manens tamen in regno: ſed cùm poſteà rebellaſſet, incidit in acerbiores ærumnas. Nam Chaldæi eius hoſtes irruerunt in eum, omnibus diuitiarum ornamentis illum ſpoliauerunt, & grauibus calamitatibus ſaucium deformauerunt. Et ita ex luctuoſa vita ignominioſè migrauit. Huic ſucceſſit Iechonias filius eius vocatus Ioachim, qui oppugnatus è Nabuchodonoſore, eique reſiſtere non valens ſe tradidit illi, fuitque in Chaldæam aſportatus pro quo fuit regno præpoſitus Sedechias vocatus anteà Matthathias, qui cum fœdus Babylonis violaret fuit captus ab illis, & priuatus oculis, & in Chaldæam adductus, & in acerbiſſima calamitate verſatus. Et in hunc modum fuit regibus Iudæ dignitas ablata, & claritas extincta, & omnia denique regiæ amplitudinis ornamenta ceciderunt. Quæ omnia ſunt libro quarto Regum ſcripta, & ad diuinam iuſtitiam oſtendendam perpetuis monimentis conſignata. Horum principum calamitates deplorat hoc capite Ezechiel, eorúmque infelicitatem à flagitiis productam lamentatur.

CAPVT XIX.

ET tu [a] aſſume planctum ſuper principes Iſrael, & dices: [b] Quare mater tua leæna inter leones cubauit? in medio leunculorum enutriuit catulos ſuos: [c] Et eduxit vnum de leunculis ſuis, [d] leo factus eſt: [e] & didicit capere prædam, hominémque comedere: [f] Et audierunt de eo Gentes, & non [g] abſque vulneribus ſuis ceperunt eum, & adduxerunt eum in catenis in terram Ægypti. [h] Quæ cùm vidiſſet, [i] quoniam infirmata eſt, & periit expectatio eius, tulit vnum de leunculis ſuis, leonem conſtituit eum. [k] Qui incedebat inter leones, & factus eſt leo, & didicit prædam capere & homines deuorare. [m] Didicit viduas facere, & ciuitates eorum in deſertum adducere: & deſolata eſt terra, & plenitudo eius [n] à voce rugitus illius. Et conuenerunt aduerſus eum Gentes vndique de prouinciis, [o] & expanderunt ſuper eum rete ſuum, in vulneribus earum captus eſt. [p] Et miſerunt eum in caueam, in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, [q] miſerúntque eum in carcerem, [r] ne audiretur vox eius vltrà ſuper montes Iſrael.

EXPLANATIO.

a *Et tu aſſume planctum.*] Verba ſunt Dei ad Ezechielem, quorum hic eſt ſenſus: Deplora captiuitatem & infelicitatem Ioachaz, & Ioachim, & omnium denique principum Iſraelis, qui cùm eſſent à Ioſia progeniti rege illuſtriſſimo ſingulari ſapientia & iuſtitia exculto, ſe vitiis contaminarunt, & patris decus & ſplendorem extinxerunt. Oſtende lamentis eſſe te ob eorum calamitates mœrore confectum.

b *Quare mater tua leæna?*] Iudæorum ſynagogam leænam vocat, quia viguerat fortitudine, floruerat regia dignitate, & alias hominum ſocietates fide ſuperauerat. De ea dixit ſapientia: *In Sion firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Hieruſalem poteſtas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in parte Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine ſanctorum detentio mea.* Eam ob cauſam appellatur leæna: quia principem & magnates nutrierat fortitudine præſtantes, qui inſtar leonum abſque metu non ſolùm Gentium regibus reſtiterant, ſed etiam de illis inſignes victorias reportauerunt. Vocatur etiam leæna, quòd in medio leonum ſecura conſiſteret. Poteris per hanc matrem leænam intelligere Hieroſolymam, vel domum regiam ob aſſignatas rationes. Fortaſſe domum regiam vocat leænam ob crudelitatem & rapacitatem. Et tunc erit ſenſus. Quare regia progenies inter leones accubuit? Hoc eſt, quare hominum crudelium conſilio acquieuit? Cur homines indomitos & truculentos, & immanitate barbaros, & ferocia exultantes cum leonibus crudelibus comparatos in conſilium adhibuit, & eorum impietatem piæ atque rectæ iuſtorum virorum ſententiæ antepoſuit: In medio horum leonũ crudelitate ferociũ enutriuit catulos ſuos, hoc eſt principes ſuos filios Ioſiæ, qui ad crudelitatem declinarunt, ſéque ſceleribus teterrimis inquinauerunt: Enutriti inter homines crudeles quid niſi crudelitatem ſequerentur? Vnde ſcriptum legimus in libro Iob: *Conſilium impiorum longè ſit à me:* Et in pſalmo: *Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum:* Initium actionum noſtrarum eſt conſiliũ, & danda opera eſt, ne iniquis conſiliariis adhæreamus. Adam impium Heuæ cõſilium ſecutus, Heua autem ſerpentis fallacis conſilio acquieſcens, ſibi parauerunt interitum, & poſteritatem ſuam in miſerias magnas adduxerunt. Primus impii conſilii author fuit diabolus, qui non deſinit de noſtra pernicie cogitare: & quod per ſe non poteſt, per ſuos miniſtros facit. quare eſt eorum familiaritas omnino euitanda, & ſapientiũ cõſuetudo amplectẽda. In prouerbus ait Salomon: *Qui cum ſapientibus*

Eccle. 24. Iob 21. Pſalm. 1. Prou. 13.

Simile. *graditur, ſapiens erit: amicus ſtultorum ſimilis efficitur.* Et Eccleſiaſticus: *Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea:* Eccl. 13 *& qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam.* Et diuus Pſal. 100 *Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Quemadmodum chamæleon modo niger eſt, modo viridis, modò pallidus, modò cæruleus, ſumit enim colorem rei, quam è proximo intuetur, & cuiuſcunque rei obiectæ colorem refert, & repræſentat, ſic princeps eorum plerumque ingenium & mores imitatur, quorum vtitur conſilio & fa- 1. Cor. 5. miliaritate. Id intelligens illuſtriſſimus ille rex Dauid in pſalmo, vbi optimi principis officia deſcribit, eiuſque virtutis expreſſam effigiem proponit, has voces emiſit: *Ambulat in via immaculata, hic mihi miniſtrabit. Non habitabit in medio domus meæ qui facit ſuperbiam: qui loquitur iniqua non direxit in conſpectu oculorum meorum.* Acſi diceret: Diligenter perquiram, quinam ſint, qui in hac terra, in hoc loco meo regno fidem colant & iuſtitiam, eorúmque inſtruar conſilio, & vtar familiaritate. At ſuperborum & nefariorum conſuetudinem repudiabo, penitus reiiciam. Non conuiciam oculos meos niſi in viros fide inſignes, virtute præditos, ſapientia excultos, vt eis familiariter vtar, eorúmque conſilio acquieſcam.

c *Et eduxit vnum de leunculis ſuis.*) Hoc eſt, extulit Ioachaz filium Ioſiæ, eúmque regem conſtituit: qui ſubditorum opes rapiebat, & in profundum appetitũ ſuorum gurgitem profundebat, ſeque eorum ſanguine ſatiabat. Vnde eius vitæ meritò notam immanitatis & rapacitatis inurebant.

d *Leo factus eſt.*) Id eſt, rex impius. Quidã ex Hebraico vertunt: *Leunculus*, quòd eius regnum debile fuerit.

e *Et didicit rapere prædam.*] Arguit regis Ioachaz auaritiam & rapacitatem. Et volens etiam eius crudelitatem repræhendere, ſubdit: *Hominémque comedere.* Tropus eſt, quo vtuntur Hebræi volentes hominem crudeliſſimum ſignificare. Fuit hic Ioachaz regno expulſus, & infinitis ærumnis oppreſſus: & non ſolùm Simile. ſe, ſed regnum ſuum euertit. Cùm in corpore humano cor non impertit membris ſpiritus vitales, ſed arteriæ occluduntur, & ſanguis venas relinquit, ſignum eſt mortis: aut homo ille exceſſit è vita, aut breui excedet. Ita cùm rex non præbet ſubditis ſuis in fluxũ murorum ſuorum ſemitæ atque fiſtulæ, quibus ſolent fluere eleemoſynæ, obſtruuntur, & charitatis opus pauperes derelinquit, argumẽtum eſt interitus regni, regiſque exinij aperiiſſimum ſignum. At principis clementia & charitate in ſubditos efflorеſcit regnum, & Prou. 20. in ipſum principem tranquillitas & ſecuritas redondant. Vnde ait Salomon: *Miſericordia & veritas cuſto-* Prou. 25. *diunt regem, & roboratur clementia thronus eius.* Et rur- Eſt. 13. ſum: *Aufer impietatem de vultu regis: & firmabitur iuſtitia thronus eius.* In libro Eſter ait in hunc modum Artaxerxes. *Cùm plurimis gentibus imperaſſem, & vniuerſum orbem meæ ditioni ſubiugaſſem, volui nequaquam abuti potentia magnitudine, ſed clementia & lenitate gubernare ſubiectos.* Diuus Hieronymus ita ait: ſicut miſericordia hominem ſurſum eleuat ad Deum, ita deorſum crudelitas in infernum deiicit. Si in priuato crudelitas eſt deteſtanda, quantò magis in principe, qui debet eſſe ſubditorum paſtor? Loquens Ieremias de Iere. 22 Iudææ regibus, dirigénſque ad Iudæam ipſam ſermonem ſuum, ait: *Omnes paſtores tuos paſcet ventus.* Hoc eſt, vani ſunt, & res inanes futiléſque moliuntur. Cùm veluti paſtores deberent paſcere ſubditos, ipſi tanquam chamæleontes aëre paſcuntur. Et per Eſa. 44. Eſaiam loquens Deus de Cyro Perſarum rege, ait: *Qui* Eſa. 63. *dico Cyro: paſtor meus es.* Et iterum: *Vbi eſt, qui eduxit eos de mari cum paſtorib. ſuis?* Paſtores appellat Moyſen, & Aaronem, & alios Iudæorum principes & magna- Mich. 5. tes. De Aſſyriorum rege ait ita Michæas: *Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores.* Ponitur num[illegible] infinito. Voluit ſignificare ſuſcitandos eſſe adu[illegible] Aſſyriam principes Perſarum & Medorum. Vbi per paſtores intelliguntur. Diuus Gregorius, Summus, inquit, locus bene regitur, cùm is, qui præeſt, vitiis potiùs quàm fratribus dominatur. Nomine Ægypti intelligitur mundus cum omnibus vitiis: quam ob cauſam ait Origenes, voluiſſe diuinam ſcripturam ſigni- Gen. ficare, quando dixit in libro Geneſis fuiſſe Ioſephum toti Ægypto dominatum, victoriam eum de vitiis omnibus reportaſſe, falſas domuiſſe voluptates, & omne impietatẽ viciſſe. Id ait etiã Philo voluiſſe diuinas literas oſtendere, cùm aſſerunt Iacob tenuiſſe manu plan- Gen. tas fratris ſui Eſau: planta enim pedis, quæ terrã attingit, ſymbolum eſt vitiorum, quæ vir fortitudine & ſapientia præſtans debet coercere, ne ipſa dominentur in eum, ſed ipſe potiùs in illa. Debet qui gubernat ratione gubernari, & cùm ſit aliorum paſtor, clementiã ac pietatem in primis amplecti. Et hoc non ſolùm fideles, ſed ethnici etiam conteſtantur. Homerus regem Agamemnonem paſtorem vocat. Ariſtoteles octauo Ethicorum ait regem ſe debere ad ſubditos habere, quemadmodũ ſe habet paſtor ad oues. Ageſilaus apud Plutarchum. Ille (inquit) rex tutus eſt, qui ubi[illegible] imperat, vt filiis pater. Intueris igitur principes [illegible] lùm paſtores eſſe debere, ſed patres pios & clementes Seneca libro de Clementia ait. Si dii placabiles & qui delicta potentium non ſtatim fulminibus ſequuntur, quantò æquius eſt hominem hominibus præpoſitum miti animo exercere imperium? Et in epiſtola ad Neronem: Inexpugnabile monimentum eſt amor ciuiũ. Quid pulchrius, quam viuere optantibus cunctis? In nummis imperatoris Antonij Pij ſculptum erat fulmẽ ſedens in throno. Volebat clemens princeps, nomine & re pius oſtendere ſe fulmen habere, hoc eſt, poteſtatem alios feriendi, ſed non ea vti: nam ſedebat in tranquillitate & quiete fulmen illud. Quemadmodum Simile. inter omnes apes ſola ea, quę regit, aculeum nõ habet, aut certè non eo vtitur, ſic inter omnes homines nulli magis cõuenit clemẽtia, quàm principi. Quare oportet dare operam, vt hilaritatem & clementiam populo oſtendant. Ideo ait Salomon. *In hilaritate vultus eius* Prou. 16 *vita, & clementia eius quaſi imber ſerotinus.* Refrænet princeps animi impetum, cohibeat iracundiam, deteſtetur crudelitatem, cæteras animi labes repellat: tum incipiat aliis imperare, cùm immanitati, furori, & decori parere deſierit. Cùm exigente iuſtitia aliquos interfecerit, fundat prius lachrymas ex oculis propriis quàm ſanguinem ex corporibus alienis. Sed ita pietatem colat, vt iuſtitiam non derelinquat: Ita enim ait Deus in libro Sapientiæ: *Diligite iuſtitiam qui iudicatis* Sapien. 1. *terram:* Et per Salomonẽ: *Rex iuſtus erigit terram.* Prou. 29. Si clementiam & iuſtitiam coluiſſent principes Hebræorũ, regnum ſuum non euerterent: at ſtuduerunt diripere hominibus imbecillis vitam & opes, ſuorúmque maiorũ gloriam, & nominis cœlebritatem, amplitudinem hominum memoria funditus delere. Dæmones acerrimos humani generis inimicos venerati ſunt, illóſque homini ſanctiſſimo prætulerunt. Inter omnes qui hũc infœlicem vitæ curſum confecerant, vnus eminebat Ioachas, de quo ait hoc loco Exechiel: *Didicit capere prædam hominémque comedere.*

f *Et audierunt de eo gentes.*) Id eſt, fuit rumor crudelitatis eius per orbem diſſipatus: percrebuit eius cupiditatis & auaritiæ fama.

g *Non abſque vulneribus ſuis ceperunt eum.*] Expugnauerunt Ægyptij eius ciuitatem, eúmque captũ in vincula coniecerũt, ſed nõ abſque ſanguine ſuo: fuerunt enim nonnulli eorum vulneribus traiecti. Reportarunt quidẽ de rege Ioachaz victoriam, ſed cruentam.

h *Quæ cùm vidiſſet.*] Subauditur leæna: per quam, vt

diximus,

diximus, Iudæorum ſynagoga, aut Hieroſolyma aut domus regia ſignificatur.

i *Quoniam infirmata eſt, & periit expectatio eius.*) Hoc eſt, cùm vidit euaneſcere ſpem ſuam, eſſeque regem ſuum abductum à Iudæa in Ægyptum abſque ſpe redeundi, tulit vnum de leunculis ſuis, hoc eſt Ioachim fratrem Ioachaz, eumque in regia dignitate conſti- 4.Reg.23. tuit: Etſi enim eum Pharao regno præfecit, fuit tamen de Hieroſolymæ conſenſu.

k *Qui incedebat inter leones.*] Id eſt, qui hominum crudelium conſilium ſequebatur, & fratris impietatem ſecutus impiorum familiaritate vſus eſt. Vt leo alia animalia dilacerat, ſic rex impius & ſuperbus ſubditos Prou. 10. ait Salomon in Prouerbiis: *Verba impiorum inſidiantur* Prou. 28. *ſanguini.* Et rurſus: *Regnantibus impiis ruinæ hominum.* Nec ſolùm alij, ſed ſibiipſis perniciem machinantur: euaneſcit eorum poteſtas & amplitudo, perit eorum vita, & ipſi ad inferoum relegantur: *Vidi impium ſuper-* Pſal. 36. *exaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius. Expandit enim ramos potentiæ ſuæ, ſed citò areſcit & euaneſcit.* Vbi noſtra editio habet: *Et tranſiui*, eſt in Hebraico, *& tranſiuit*, ſiue *præteriit & fluxit*, vt referatur ad impium. Et ita per tertiam perſonā vertit paraphraſtes Chaldæus. Et ita legit Dauid Kimhi. Et Chryſoſtomus in capite 3. epiſtolæ Pauli ad Coloſſenſes homilia nona, vbi hunc locum citat, legit ϗ παρῆλθε, Hoc eſt, præteriit. Dmus tamen Hieronymus, & Felix, & alij vertunt per primam perſonam cum noſtra editione. Sed eadem manet ſententia, infelicem impij interitum explanans. Huiuſmodi fuit huius regis finis, qui leo dicebatur, & inter leones habitabat, hoc eſt inter magnates ſuos & conſiliarios immanitatibus inſignes. Vel ideo dicitur inter leones inceſſiſſe, quia duos reges immanitate barbaros Babylonium & Ægyptum amicitia comprehendebat, & obſequio tuebatur. Hic 4.Reg.23. fuit etiam teterrimus, deditus vitiis, præſertim auaritiæ & crudelitati, & diuini numinis contemptor.

l *Et didicit prædam capere.*) Idem dixerat de rege Ioachaz.

m *Didicit viduas facere.*) Viros earum interficiendo ob eius immanitatem & auaritiam.

n *A voce rugitus illius.*) Hoc eſt, exterrita eius comminationibus, & ferocibus verbis. Indicat crudelitatem & impietatem regis Ioachim, comparans illum Prou. 7. cum leone rugiente. Eodem modo Salomon, *Leo rugiens, & vrſus eſuriens princeps impius ſuper populum pauperem.* In nummis Traiani imperatoris ſculptum erat leonis caput cum claua quadam deſuper, ad deſignandum imperatorem eſſe leonem, ſed debere obtemperare doctrinæ & rationi, quæ per clauam, qua Hercules monſtra domabat, intelligitur. Nihil enim aliud volebant ſignificare veteres ſcriptores, cùm aiebant robuſtum Herculem claua quadam monſtra ſuperare, quàm debere potentiam eſſe cum ſapientia coniunctam, & corporis vires animi rationi obedire, vt vitia per monſtra ſignificata vincerentur. Erat igitur Ioachim leo, ſed qui clauæ rationis minimè pareret.

o *Expanderunt ſuper eum rete ſuum.*] Hoc eſt, exercitum qui illum obſederunt, expugnarunt.

p *Et miſerunt eum in caueam.*) Hoc eſt, in carcerem, vbi eum compedibus ligauerunt, & ita ligatum eum Chaldæi adduxerūt ad Nabuchodonoſorem: ſed mutato in via conſilio eum reduxerunt Hieroſolymam, ante cuius muros eum interfecerunt, quemadmo- Iere.22. dum prædixerat Ieremias. Quidam exiſtimant hunc fuiſſe Iechoniam vocatum Ioachin filium Ioachim, a- 4.Reg.vlt. lij Sedechiam, quem aſſerit diuina ſcriptura fuiſſe in vincula coniectum, & ignominioſe in Chaldæam trāſlatum. Nam Iechonias tradidit ſe Babyloniis, à quibus non fuit ita immaniter tractatus. At quoniam Ezechiel deplorat hoc capite calamitoſum filiorum Ioſiæ occaſum, quorum vnus fuit captus ab Ægyptiis, alter à Babyloniis, videtur rationi accommodatius, & literæ textus cōgruentius, vt hoc intelligatur de Ioachin fratre Ioachaz, qui fuit à Babyloniis coram conſiliariis ſuis ignominioſe interfectus: cuius cadauer fuit extra portas Hieroſolymæ proiectum. Et quamuis hic dicat Ezechiel fuiſſe illum ad regem Babylonis adductum, non intelligit eum ibi manſiſſe. Iuit enim, ſed ex via ligatus reuerſus eſt Hieroſolymam, in qua ex Nabuchodonoſoris decreto fuit publicè occiſus.

q *Miſeruntque eum in carcerem.*) Ionathas Chaldæus vertit: *Poſuerunt ei torquem ferreum, & compedes.* Alij transferunt: *Introduxerunt eum in munitiones*, hoc eſt, in caſtellum quoddam munitum, vbi ligatus cuſtodiretur.

r *Ne audiatur vox eius vltra ſuper montes Iſrael.*] Id eſt, vt deſtituatur regno. Permanet in metaphora leonis cuius rugitus in montibus auditur, donec interficiatur.

ANNOTATIONES EX
Hebræo in Cap. XIV.

1 Non abſque vulneribus ceperunt eum. *Pagninus habet:* Reti eorum captus eſt. *Vt permaneat in metaphora ſumpta à venatoribus, feras retibus capientibus. Eundem ſenſum refert Bruxianus vertens:* Et retibus ſuis ceperunt. *Alij transferunt.* Comprehenſus eſt in fouea earum. *Eodem modo paulò poſt:* In vulneribus earum caput eſt. *Quibus in locis ſeptuaginta habent* ἐν τῇ διαφθορᾷ, *Hoc eſt, in corruptione. Quod cum vulgata editione conuenire videtur. Et rectè quidem, nā in Hebraico eſt* בשחתם *bexachtā: à verbo xachath, quod ſignificat corrūpere: vt Geneſis* 6. Gen. 6. Corrupta eſt autem terra coram Deo. *Vnde xachath corruptionem ſignificat, & vulnus, Significat etiam hoc nomen foueam. Vnde id quod eſt in Pſalmo:* Pſal. 106. Et eripuit eos de interitionibus eorum, *poterat verti:* Et eruit eos de foueis eorum, *ſeu de ſepulchris eorum, ſeu de retibus eorum. Illud etiam Iobi:* Iob. 33. Eruens animam eius à corruptione, *vertunt nonnulli:* Prohibens animam eius à fouea. *Quare omnes verſiones citatas rectas eſſe exiſtimo, cùm idem nomen omnes has ſignificationes amplectatur, eaſque litera recipiat ſine vllo incommodo ſententiæ.*

2 Dicit viduas facere. *Diximus in explanatione Ioachim immanitate & auaritia commotum multos viros occidiſſe. Et quoniam eam ob cauſam eorum vxores viduæ manebant, Ait Ezechiel eum didiciſſe viduas facere. In Hebraico eſt* וידע אלמנותיו *vaiedhagh almenothau. Prima dictio eſt* ידע *iadhag, verbum actiuum, quod ſignificat ſcire, cognoſcere, conterere, acceſſum ad mulierem habere. Exod.* 1. Exod. 1. Surrexit in terra rex nouus in Ægyptum, qui non cognoſcebat Ioſeph. *Deuteronomij* 31. Deu. 31. Scio enim cogitationes eius. *Geneſ.* 4. Gen. 4. Adā verò cognouit vxorem ſuam Heuam. *Id quod eſt apud Eſaiam.* Eſai. 53. Scientem infirmitatem, *poterat verti.* Contritum ſeu confractum infirmitate. *Altera dictio eſt almenothau à ſingulari almanah, quæ ſignificat viduam, vt Threno* 1. Thre. 1. Facta eſt quaſi vidua domina gentium. *Significat etiam domum, vt apud Eſaiam:* Eſai. 13. Vlulæ in ædibus eius, *vel vt quidam vertunt:* in magnificis domibus. *Iacto hoc fundamento poteſt rectè locus hic Ezechielis ita conuerti:* Cognouit viduas eorum. *Vt ſit ſenſus: Non ſolùm viros occidebat, ſed cum eorum vxoribus habebat congreſſum. Ita hunc locum interpretatur R. Ioſeph:*

quem ſequitur Pagninus ita transferens: Et cognouit viduas eius. *Vel ſic:* Et confregit ſiua diruit ædes eorum: *Acſi dicas: Non ſolùm homines ad excidium vocabat, ſed magnificas eorum domos funditus euertebat. Ita hunc locum interpretatur paraphraſtes Chaldæus: quem ſequitur R. Ionah. R. At Dauid in libro radicum contendit nomen hoc almanah hoc loco viduam ſignificare: ſed per viduas intelligi ciuitates deſolatas, quemadmodum Ieremias prima ſua lamentatione euerſam à Babylonius Hieroſolymam deplorans, ait:* Facta eſt quaſi vidua domina gentium. (Thren. 1.) *Nam vt ciuitas florens, hominum illuſtrium cœtu referta, diuitiis rerúmque neceſſariarum copia affluens comparatur cum muliere nupta, ita ea quæ expugnata fuit & diruptionis commiſſa, & funditus euerſa, vidua meritò appellatur. Poteſt verti locus hic:* Contriuit viduas eorum, *viros ſcilicet illarum interficiendo. Et hunc ſenſum ſecutus eſt communis interpres. Septuaginta non tam verba, quàm ſenſum hoc loco curantes, tranſtulerunt.* Et paſcebatur audacia ſua. *Acſi diceret propheta: Nullum erat impium facinus, quod non admitteres: non ſolùm in viros nobiles irruebat, & impetum faciebat, ſed hoc impia audacia oblectabatur.*

Mater [a] tua [r] quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aqua plantata eſt: Fructus eius & frondes eius creuerunt ex aquis multis, [b] & factæ ſunt ei virgæ ſolidæ in ſceptra dominãtium [c] & exaltata eſt ſtatura eius inter frondes. [d] Et vidit altitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum. Et euulſa eſt ira in terrámque proiecta, [e] & ventus vrens ſiccauit fructum eius: marcuerunt, & arefactæ virgę roboris eius. [f] Ignis comedit eam. Et nunc tranſplantata eſt in deſertum in terra inuia & ſitienti. [h] Et egreſſus eſt de virga ramorum eius, qui fructum eius comedit, [i] & non fuit in ea virga fortis, ſceptrum dominantium. [a] Planctus eſt, & erit in planctum.

a *Mater tua quaſi vinea.*) Hæc eſt altera metaphora: in prima comparabatur ſynagoga leænę, in hac vineę. Senſus eſt. Hieroſolyma plantata eſt in terra huberi & fœcunda inſtat vineæ fructiferæ, eratque florens & fertilis in ſanguine tuo, hoc eſt, in regia progenie. Plantatam eſſe ſuper aquam, ſignificat eſſe in terra irrigua & fœcunda, vt ſupra oſtendimus cap. 17. vbi dixerat Ezechiel: *vt firmaret radicem eius ſuper aquas mul-* (Sup 17.)
tas. Eodem modo Eſaias, *Beati*, inquit, *qui ſeminatis ſuper* (Eſai. 32.) *omnes aquas.* Per ſanguinem intelligitur genus regium, vel ſanguinis Iudæorum, hoc eſt Abraham, Iſaac, & Iacob, à quibus Iudæi geniti fuerunt. Et quoniam his tribus patriarchis Deus promiſit terram Chanaã ſuis poſteris poſſidendam, ideo ait: Mater ſua ſynagoga velut admirabilis vinea fuit in terra optima conſita ob ſanguinem tuum, hoc eſt, ob merita maiorum tuorum virorum illuſtrium, fide & charitate pręſtantium: quibus tu ô Iudæa vitiis tuis tenebras obſudiſti.

b *Factæ ſunt ei virgæ ſolidæ in ſceptra dominantium.*) Hoc eſt, habuit multos viros fortitudine inſignes de genere regio.

c *Et exaltata eſt ſtatura eius inter frondes.*) Hoc eſt, vinea, hæc ſe extulit ſuperbia: Quidam vertunt: *ſuper ramum medium: qui altiorem locum tenet in arbore.* Sed eadem manet ſententia.

d *Et vidit altitudinem ſuam.*] Id eſt, animo elato reſpexit indignitatem ſuam. Quare euolſa eſt magno impetu & furore à Babyloniis ita diuina iuſtitia permittente. *Deus enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gra-*
(1. Pet. 5.) *tiam:* vt & diuus Petrus, & diuus Iacobus literis conſi-
(Iaco. 4.) gnarunt. Conuerſa eſt vitis illa nobilis in labruſcam: extulit ſe aduerſus Deum ſuum, nullum charitatis & humilitatis fructum producebat: ideo eam Deus per Babylonios euulſit: & poſtea per Romanos: igitur ſub metaphora vineæ euulſæ oſtenditur calamitas ſynagogæ, quæ culpa ſua fuit penitus euerſa.

e *Ventus vrens ſiccauit eam.*) Id eſt, exercitus Ægyptiorum, Aſſyriorum, Babyloniorum, & poſteà Romanorum. Quidam vertendum putant: *Ventus orientalis areſecit eam*, & tunc non poteſt intelligi de Ægyptiis, quoniam ſunt ad auſtrum reſpectu Iudææ, nec de Romanis, quoniam ſunt ad occidentem, ſed de Babyloniis, qui etſi ſint ad aquilonem, vergunt tamen ad orientem. Poteris per ventum vrẽtem, Iudæorum aduerſus Deum ingratitudinem intelligere, quæ illis perniciem machinata eſt, vt ait diuus Bernardus, ingratitudo eſt ventus vrens, ſiccans fontes pietatis & gratiæ fluen-
(Bernard.) ta. Cùm omne graue tendat deorſum, nubes tamen aqua plenæ & grauidæ aſcendunt ſurſum, quoniam ſol eas effert à terra in ſublime, & attrahit virtute ſua: quæ in aere eleuata conglobantur, & condenſantur: & ſolis, cuius auxilio & attractione fuerunt eleuatæ ſurſum, claritatem abſcondunt. At ipſis inuitis & diſſipatis ſol tenebrarum victor micat ſuis radiis. Ita Hebræi cùm iacerent in ſilentio apud Ægyptios, terræque adhærerent, fuerunt à ſole iuſtitiæ eleuati, & in inſigni dignitate cõſtituti, ſed poſteà ipſius Dei, cuius beneficio fuerant nominis claritatem adepti, ſplendorem extinguere voluerunt. At cùm eſſent terris nubibus ſimiles, fuerunt diſſipati, & euanuerunt, Chriſti autem gloria eluxit, eiuſque nominis ſplendor Iudæis inuitis totum terrarum orbem illuſtrauit. Impios & ingratos appellat diuus Petrus in epiſtola ſua (2. Pet. 2.)
ſecunda, nebulas turbinibus exagitatas. Chriſtus autem eſt ſol ille ſummus & ſempiternus, de quo ait cœleſtis pater per prophetam Malachiam: *Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ.* (Mala. 4.) Hic eſt, qui mundum illuminat inuitis Iudæis, qui tenebris circunfuſi, ſunt per vniuerſas mundi nationes diſperſi. Ita enim eſt libro ſapientiæ mandatum: (Sap. 16.) *Ingrati ſpes tanquam hybernalis glacies tabeſcet, & diſperibit tanquam aqua ſupervacanea.* Id intelligens diuinus Pſaltes canebat. *Benedic anima mea Domino, & noli obliuiſci omnes retributiones eius.* (Pſal.) Sed Iudæi immemores beneficiorum Dei, qui eos ad magnum extulerat honorem, eum impiè contempſerunt. (Eſai. 1.) Ipſe enim ait per Eſaiam: *Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me:* Quare fuerunt meritò oppreſſi, & vineæ euulſæ & aridæ comparati, quam ventus vrens ſiccauit.

f *Ignis comedit eam.*) Ignis deuorauit & combuſſit Hieroſolymam. Nonne ignis intelligitur calamitas, (Pſal.) vt in Pſalmo: *Igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas.* De quo igne ait Apoſtolorum princeps: (1. Pet. 1.) *Vt probatio veſtræ fidei multò pretioſior auro quod per ignem probatur, inueniatur in laudem, & gloriam & honorem, in reuelatione Ieſu Chriſti.* Et iterum regius vates: (Pſal. 65.) *Probaſti nos Deus, igne nos examinaſti ſicut examinatur argentum.* Et paulò poſt: *tranſiuimus per ignem & aquam.* Vbi ait diuus Hilarius, per hæc duo contrariarum qualitatum elementa omne ſuppliciorum genus quibus in hoc mundo viri iuſti premuntur ſignificari. Quemadmodum aurum igne exploratur, ſic Deus viros iuſtos aliquando rebus aduerſis comburi permittit, atque ærumnarum facibus incendi. Hic eſt ignis, de quo aiebat Deus per Ieremiam: *Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ſuper vos ardebit.* (Iere. 15.) Et per Amos: *Mittam ignem in domum* (Amos 1.)

Azahel.

Nahū 3. *Azabel.* Et per Nahum: *Comedet te ignis.* Et hîc per Ezechielem: *Ignis comedit eam.* Vel per ignem intelligitur ira Babyloniorum. Vel ignis quo templum Salomonis flagrauit, & tota ferè ciuitas fuit combuſta. Poteris nomine ignis inuidiam intelligere, quę animum comburit. Appellat enim Chryſoſtomus inuidiam ignem inextinguibilem. Et Iſidorus, Inuidia, inquit, cuncta bona deuorat ardore peſtifero. Inuidia pectus vrit, mentem affligit. Eſt quidem inuidia meo iudicio inferni quædam imago, quę torquet abſque vlla vtilitate

Simile. & voluptate. Quemadmodum tinea non naſcitur in cedro arbore nobili, odorifera, & perpetuò virente, cuius ligna cariem non ſentiunt, ſic inuidia non gignitur in corde hominis ſapientis, & virtute præſtantis, ſed in animo hominis ſcelerati, qui aliorum bonis mœrore afficitur, triſtior iis, qui in Trophonij antrum deſcendebāt, Zoilum inuidentia ſuperās, illis maxime inuidens, quos ſe relicto videt euolare. Viri iuſti, virtute vndique ſepti, & animi fortitudine muniti hoſtes ſuos vincere poſſunt, at eorum inuidiam non poſſunt, eſt enim penitus indomita. Ea eſt ignis corda abſumens incendio perpetuo, quo ardebant Iudæi, quoniam flamma ex alienis rebus ſecundis exorta flagrabant, quam ob cauſam ſibi ipſis excidium parauerunt. Hoc enim morbo interficiuntur multi, qui quoniam ab aliis ſe ſuperari arbitrantur, paruuli iure dicuntur:

Iob. 5. Hoc ſignificant verba illa Iob dicentis: *paruulum occi-*

Prou. 15. *dit inuidia.* Vnde Salomon in Prouerbiis: *Ne comedas cum homine inuido, & ne deſideres cibos eius.* Et D. Paulus

Gal. 5. in epiſtola ad Galatas: *Non efficiamini inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.* Diuus Hieronymus in epiſtola ad Demetriadem. Oro te, inquit, quid ei delectationis præſtat inuidia? Quem ſecretis quibuſdam conſcientiæ angulis liuor ipſe diſcerpat, & alienam felicitatem eius tormentum facit. Hæc ille. Nefarius homo oblectatur ſuo malo, ſed inuidus torquetur alieno bono. Ait Quintus Curtius libro Octauo de geſtis Alexandri dixiſſe Alexandrum inuidos homines nihil aliud eſſe, quàm ſui ipſorum tormenta. Proſper in via regia inuidentiam cum igne etiam comparat, dicens: Inuidia cuncta virtutum culmina concremat, cuncta bona peſtiferè deuorat. Hic eſt ignis, qui Iudæos deuorauit, quo eorum ſynagoga fuit combuſta, quemadmodum ait hoc loco Ezechiel: *Ignis comedit eam.*

g *Et nunc tranſplantata eſt in deſertum, in terra inuia & ſitiente.*] Hoc eſt, in acerbiſſima calamitate, in terra Chaldæorum.

h *Et egreſſus eſt ignis de virga ramorum eius.*) Hęc virga fuit Sedechias, de quo exiit ignis, qui filios eius filij interfecit, vt eſt libro quarto Regum memoriæ proditum. Vel ſic: De virga ramorum huius vineæ, hoc eſt

4. Reg. 25. de genere regio egreſſus eſt Iſmael filius Nathaniæ, qui Godoliam, quem Nabuchodonoſor præfecerat

Iere. 41. Iudęis, occidit, & fructum eius comedit, hoc eſt, filios

4 Regum. 25. eius interfecit, & omnes, qui cum eo erant, dolo percuſſit. Quæ omnia Ieremias literis mandauit.

i *Et non fuit in ea.*) Nimirum vinea: Senſus eſt: Et deinceps non fuit in Iudæa vir aliquis animi fortitudine præſtans, qui eam gubernaret: nam interfecto Godo-

Iere. 43. lia fugerunt Iudæi in Ægyptum, nolentes Ieremiæ conſilio acquieſcere: vbi fuerunt à Babyloniis capti, & propè infinitis calamitatibus affecti.

k *Planctus eſt, & erit in planctum.*] Hoc eſt, plena ſunt hæc mea verba lachrymis & lamentis. Nam quis eſt, qui audiens iuſti Ioſiæ regis illuſtriſſimi & optimi filios tot percepiſſe luctus, in tam acerbas & varias calamitates incidiſſe, in tot ærumnarum anguſtiis fuiſſe verſatos, & tā crudeliter & ignominioſe interfectos, qui poſſit lacrimas continere? *Conuertantur igitur oculi noſtri in fontes, & corda noſtra vim lachrimarum profundant.* Hic eſt horum verborum ſenſus, quæ ego exiſtimo non fuiſſe à diuino vate abſque lachrymis & ſuſpiriis literis conſignata.

1 Quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquā plantata. *In explanatione per ſanguinem expoſuimus maiores, à quibus ſynagoga originem ſuam ſumebat. Septuaginta habent:* Quaſi vinea *ὡς ἄνθος ῥόας hoc eſt, quaſi flos maligranati. Vt ſit ſenſus: Fuit hæc vinea pulchra, ſimiliſque floribus purpureis maligranati. Tantus erat eius ſplendor, tanta pulchritudo, vt poſſet cum floribus pulcherrimis comparari. In Hebræo eſt:* Quaſi vinea ברמך *bedhamac. Dictio eſt deriuata à verbo damah, quod ſignificat ſimilem eſſe, ſilere, & excidere, ſeu interficere. Illud Pſalmi:* Similis factus ſum pelicano ſoli- Pſal. 101

tudinis, *poterat etiam verti:* Silui inſtar pelicani ſolitarij. *Et illud:* Homo cùm in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis fa-

ctus eſt illis, *poteſt verti:* Comparatus eſt brutis inſi- Pſal. 48.

pientibus, quæ exciduntur, *ſiue* interficiuntur. *Vt ſit ſenſus: Homo ad imaginem Dei factus, & ab eo in excelſa dignitate conſtitutus, qui niſi in crimen incideret, eſſet immortalis, abiecit ſeipſum per peccatum, & cùm Deo parere, & cœleſtia expectare deberet, pomum prohibitum comedit, quo mortem ſibi parauit, & manſit mortalis, ſimilis animalibus brutis, quæ intereunt. Etſi enim anima immortalis eſt, corpus tamen perit & corrumpitur. Sunt quidem homines ex terra, non vt incolæ & habitatores, ſed quaſi ſpectatores & contemplatores rerum ſuperarum, quarum conſiderationem nullis aliis animantibus conuenire intelligimus. Sed qui nolunt intueri hominis dignitatem & excellentiam, ſed diffluunt belluinis voluptatibus, ſeque in vitia ingurgitāt, cùm belluis meritò comparantur. Et quoniam animalia excisa, & interfecta ſanguinem fundunt, accipitur hoc nomen noſtrum pro ſanguine. Et hanc ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres. Et quoniam ſanguis auget fortitudinem & pulchritudinem, poteſt eſſe ſenſus: Mater tua Hieroſolyma quaſi vinea fœcunda in viuore, & fortitudine, & elegantia tua, in terra feraci & irrigua plantata tulit olim vberrimos fructus. Sed quoniam nomen hoc ſignificat etiam ſimilitudinem, vt Geneſ. 1.*

Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem Gene. 1.

noſtram: *vertit Pagninus:* Tanquam fructificans vitis in ſimilitudinem tui. *Id eſt, vt te ſimilem ſibi gigneret. Acſi diceret diuinus vates: Maiores tui ô popule Iudaice, Abraham, Iſaac, & Iacob & nonnulli viri alij virtute præcellentes concupierunt te ſimilem ſibi efficere, ſed deſiderium illud & ſpem ſuarum cogitationum fraudes tuæ teterrimæ fefellerunt. Poteſt etiam verti.* Mater tua quaſi vinea in ſilentio tuo ſuper aquam ſata. Hoc eſt, *in quiete & tranquillitate tua fructus lætiſſimos quondam producebat. Ab hoc verbo deriuatur nomen dumiah, quod ſignificat ſilentium, & decorum, ſiue decentiam. Hac ratione ductus diuus Hieronymus locum illum Pſalmographi:* Te decet hymnus Deus in

Sion, *tranſtulit ex Hebræo:* Tibi ſilentium laus Deus in Pſal. 64.

Sion. *Vt ſit ſenſus: Tacet laus, nā tā excelſa & illuſtria ſunt opera tua Domine Deus, vt nemo te poſſit pro dignitate laudibus efferre. Quæ memoria, quæ vis ingenij, quæ magnitudo obſeruantiæ tuis erga homines beneficiis reſpondere poteſt? Quę erit tam eximia orationis copia & facultas, quæ tam admirabilis dicendi amplitudo, quæ poſſit laudes tuas non dico ornare dicendo, ſed ne ſtrictim quidem attingere numerando? R. Dauid Kimhi transfert:* Tibi expectatio hymni Deus in Sion. *Hoc eſt, te expectat laus Deus in mōte Sione. Exiſtimat enim diuinum ſaltem induxiſſe hic Hebræos in Babylonica captiuitate detentos, in hunc modum loquentes, acſi dicerent:* Non poſſumus te Domine in hoc exilio dignis laudibus celebrare: at cùm nos ad patriā noſtram cuius deſiderio tenemur, reuocaueris, tunc te magnificis laudibus efferemus in mōte illo Sione, in templo ſancto tuo, quod ad hoc delegiſti & conſecraſti. Ibi te expectat hymnus, ibi tibi crebras laudes concinemus. His conſonant verba illa: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Si oblitus fuero tui Ieruſalem, obliuioni detur dextera mea. *Nullo loco pre-*

terquam Hieroſolymæ fas erat tunc ædificare templum, aut facere ſacrificium. Sed locus ille eccleſiam Chriſti ſignificabat, extra quam nec eſt fides, nec charitas, nec perfecta virtus, nec vera religio, nec honeſtas omnibus numeris abſoluta. Poterat quidem verſus hic ita rectiſſime trãſferri: Te manet hymnus Deus in Sion: *Hoc eſt, in eccleſia militante, ſed multò tranquillius & ſuauius in eccleſia triumphante. Ideo ſequitur:* Beatus quem elegiſti, & aſſumpſiſti: habitabit in atriis tuis. *Quaſi dicat: Felix eſt ille quem tu Domine ſelegiſti ex innumerabili mortalium multitudine, & tibi filium adoptaſti, & ad gloriã cœleſtẽ produxiſti, ad atria tua ſempiterna, vbi gloria cumulatus habitabit, téque in æternũ fruetur.*

ARGVMENTVM.

Obiicit Deus Hebræis in Babylonicam captiuitatem coniectis eorum ingratitudinem qui cùm memoriam diuinorum beneficiorum deberent colere obſeruantia ſempiterna, vt etiam poſt mortem tantæ pietatis monimenta in propagata relinquerent, obliti ſunt Dei, eóque contempto, falſos & commentitios Gentium Deos coluerunt. Quam ob cauſam ait Deus non eſſe ſe illis ad votum reſponſa daturum. At ob miſericordiam ſuam promiſit illis à captiuitate Babylonica liberationẽ, miſſurúmque filium ſuũ vnigenitũ, qui mortaliũ animos miſera ſeruitute oppreſſos ſuo ſanguine redimeret, & in Chriſtiana dignitate cõſtitueret.

CAPVT XX.

ET [a]factum eſt in anno ſeptimo, in decima menſis, [b]venerunt viri de ſenioribus Iſrael,
A vt interrogarent Dominum, & ſederunt coram me. Et factus eſt ſermo Domini ad
me, dicens: Fili hominis, loquere ſenioribus Iſrael: & dices ad eos: Hæc dicit Domi-
nus Deus: Nunquid ad interrogandum me vos veniſtis? [c] Viuo ego, [d] quia non reſ-
pondebo vobis, ait Dominus Deus. [e]Si iudicas eos, ſi iudicas fili hominis? Abominationes pa-
trum eorum oſtende eis. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: [f]In die, [g]qua elegi Iſrael,
[g] & leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob, [h] & apparui eis in terra Ægypti, & leuaui
manum meam pro eis dicens: Ego Dominus Deus veſter. In die illa leuaui manum meam
pro eis, vt educerem eos de terra Ægypti, [i] in terram, quam prouideram eis, fluentem lacte &
melle, [i]quæ eſt [j] egregia inter omnes terras. Et dixit ad eos: [k] Vnuſquiſque offenſiones ocu-
B lorum ſuorum abiiciat, & in idolis Ægypti nolite pollui: ego Dominus Deus veſter. Et irrita-
uerunt me, noluerúntque me audire. Vnuſquiſque abominationes oculorum ſuorum non
Exod. 18. a proiecit, nec idola Ægypti reliquerunt. [l] Et dixi, vt effunderem indignationem meam ſuper
Rom. 10. a eos, & implerem iram meam in eis, in medio terræ Ægypti. Et feci propter nomen meum,
Ezech. 36. b Exo. 31. c [4] vt non violaretur coram Gentibus, in quarum medio erant, [m] & inter quas apparui eis, vt
Deu. 5. b. educerem eos de terra Ægypti. Eieci ergo eos de terra Ægypti, & eduxi eos deſertum, [n]&
dedi eis præcepta mea, & iudicia mea oſtendi eis, [o] quæ faciens homo viuet in eis. [p]Inſuper
& ſabbata mea dedi eis, vt eſſet ſignum inter me & eos, & ſcirent, quia ego Dominus ſanctifi-
C cans eos. [q] Et irritauerunt me domus Iſrael in deſerto, in præceptis meis non ambulauerunt,
& iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis, [r] & ſabbata mea violauerunt ve-
hementer. [s]Dixi ergo, vt effunderem furorem meum ſuper eos in deſerto, & cõſumerem eos.
Ezech. 16 f. Et feci propter nomen meum [t] ne violaretur coram Gentibus. De quibus eieci eos in con-
ſpectu earum.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt in anno ſeptimo.*) Senſus eſt: euenit id, quod ſum hoc capite narraturus anno ſeptimo à trãſmigratione Iechoniæ, quinto menſe, qui vocatur ab Hebræis Ab, decima die menſis. Iuxta numerum & computationem annorum apud Hebræos cõtigit hoc anno à mundi creatione 3343, ſed iuxta computationem Euſebij Cæſarienſis in libro de temporibus, contigit anno à mundi conſtitutione, 4067. Ait enim fuiſſe captiuitatem ſiue tranſmigrationem Iechoniæ anno mundi 4600. hoc autem euenit anno ſeptimo à tranſmigratione, regnante Romæ Tarquinio Priſco, olympiade 45.

b *Venerunt viri de ſenioribus Iſrael.*) Id eſt, acceſſerunt ad me quidam ex magnatibus Iudæorum, qui cæteros ætate & authoritate anteibant, & in Chaldæa populum ſuum captiuum quodammodo gubernabant, vt
1 Reg. 9. per me Deum interrogarent. Solebant Hebræi à Deo
3 Reg. 20. 3 Reg. 7. per prophetas ea quærere, de quibus dubitabant. Saul
Iſai. 9. quærens aſinas pergit ad videntem, ita enim prophetam appellabant. Ægrotante filio Ieroboam, mittitur vxor eius in Silo ad Abiam prophetam. Dauid etiam cùm diuinus eſſet vates Nathan diuinum quoque vatem interrogat, eſſetne templum Domino erecturus. Cùm Gabaonitæ filiis Iſraelis fraudulenter loquerentur, ait diuina ſcriptura eos deceptos fuiſſe, & os Domini non interrogaſſe, vbi per os Domini intelligitur diuinus vates, per quem Deus loqui ſolebat, quem interrogare deberent. Cùm igitur mos eſſet Hebræorũ à Deo per diuinos ſuos vates ea quærere, quæ verſabant in deliberando eorum animos, afferebãtque ancipitem curam cogitandi, venerunt quidam ex ſenioribus interrogatum Deum per prophetam Ezechielem nonnulla, de quibus dubitabãt. Sed quoniam iniquo animo veniebant, non Dei gloria ducti, ſed iniquitate ſua commoti, non meruerunt accipere reſpõſionem. Volebant hi quidem diuinam habere ſcientiam, nolebant iuxta illam operari. Huiuſmodi ſunt multi, qui ſunt ſcientia illuſtrati, ſed factis ſuis obſcuri: intelligunt temperandum eſſe ab omni maleficio, eſſeq́ue mentem ipſam ab omni nefario contagio puram integramq́ue ſeruandam, ſed ſceleribus nihilominus paſcuntur, & omni vitiorum genere contaminantur. Vt ſol menſe Decembri etſi eos illuminet, qui Noruegiam regionem ſeptentrionalem incolunt, non tamen illos calefacit, ſic ſcientia multos, quos inſtruit quid ſit faciendum, non continuò ad faciẽdum

accendit.

accendit: eos attingit ad ſciendum, non ad operandum. Quemadmodum non ille dicitur diues qui multas intelligit diuitias, ſed qui poſſidet eas, ſic non ille iuſtus eſt, qui ſcit de virtute diſſerere, eiuſque definitionem cognoſcit, ſed qui illa præditus, eam colit
1.Cor.8. & exercet. *Scientia*, vt ait Apoſtolus, *inflat, charitas verò ædificat.* Quod intelligitur de ſcientia, quæ eſt abſque charitate. Omnes trahimur & ducimur ad ſcientiæ & cognitionis cupiditatem: ſed danda opera eſt, vt ſcientia ſit cum virtute copulata. Qui alios docet quid ſit faciendum, ipſe verò in rectè facta illa, ad quæ alios hortatur, non incumbit, qui aliis ſuadet vitia ſua videre, vt ea declinent, ipſe autem ſeipſum non cognoſcit, ſimilis eſt claro ac perſpicuo ſpeculo, quod aliis maculas ſuas oſtendit, ipſum autem ſeip-
Simile. ſum non videt. Vt enim ſpeculum imagines obiectas illud intuentibus repræſentat, vt ſe præclare poſſint colere & ornare, cùm illud ſeipſum minimè perſpiciat, ſic eloquens, ſed deditus vitiis concionator, verum virtutum cultum & ornatum auditores docet, cùm ſeipſum non doceat, nec curet. In huiuſmodi magiſtros inuehitur his verbis in epiſtola ad Roma-
Rom 2. nos diuus Paulus: *Qui alium doces, teipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis.* Marcus Tullius in Verrem has voces emiſit. Non modò accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur. Et in Salluſtium. Omni vitio debet carere, qui in alterum paratus eſt dicere. Eos qui recta dicerent, nec facerent comparabat Diogenes apud Laertium cum cithara, quæ cùm ſuauem concentū efficiat, quò alios oblectet, ipſa ta-
Simile. men ſeipſam nec audit nec ſentit. Imò plerumque etſi delectet, parum tamen aut nihil prodeſt. Nam vt ait in Moralibus diuus Gregorius: loquendi authoritas perditur, quando vox operibus non iuuatur. Et iterum. Tunc eſt ſermo viuus & efficax, cum eſt prædicantis pura ſanctitas, & virtus perfecta. Si ſcientia eſt cum virtute coniuncta, admirabiles habet effectus, & hæc eſt ſcientia, quam ſummopere oportet comparare. Nam velle ſcire, tantum vt ſcias, curioſitas eſt, velle ſcire, vt ſciaris, vanitas eſt, velle ſcire vt opes, aut honores acquiras, turpis quæſtus eſt, velle autem ſcire, vt ardentius diuino amore inflammeris, & alios excites ad eiuſdem amoris flammam, virtus eſt. Sed quoniam hi ſeniores Hebræorum, de quibus hoc loco agit Ezechiel, Dei ſcientiam habere volebant, ſed quod illa docet repudiabant: non enim ad eam virtute, nec prudentia, nec charitate incita-
Pſa.110. bantur, ſed curioſitate, & propoſito iniquo abſque timore Domini, ideo eam non comparabant, nam vt
Prou.1. ait diuinus ac regius vates: *Initium ſapientiæ timor Domini.* Id quod poſteà filius eius in Prouerbiis prædixit.

c *Viuo ego.*) Ita ſolebat Deus loqui apud diuinos vates, cùm volebat rem aliquam confirmare.

d *Quia non reſpondebo vobis.* Subauditur ad votum veſtrum. Vel, nullum vobis dabo reſponſum ob ingratitudinem veſtram: video enim propoſitum veſtrum iniquitate plenum. Septuaginta habent: *Si reſpondero vobis.* Vt ſit oratio imperfecta, oſtendens Dei iram. Eſt enim apoſiopeſis figura, quam alij reticentiam appellant, cùm intra nos ob iram ſuperuenientem ea ſupprimimus, quæ dicturi videbamur.

e *Si iudicas eos, iudicas, fili hominis, abominationes patrum eorum oſtende eis.*) Hoc eſt, ſiquidem ô fili hominis, Hebræos iudicas iudicio diſcretionis, oſtēde eis quomodo viuere debeant. Cùm ego te eorum ſpeculatorem conſtituerim, ne illis blandiaris, ſed erecto animo annuntia eis ſcelera maiorum ſuorum, quos ipſi imitantur: vt eorum ſupplicia metuant, quorum flagi-

tia ſequuntur. Itaque particula, *ſi*, hoc loco accipitur Pſal.53.
pro ſiquidem, vel quia, vt apud Eſaiam: *Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longæuum.* Acſi diceret: Siquidem Chriſtus, poſiturus eſt vitam ſuam, ſe in crucis ara pro mūdi ſceleribus hoſtiā conſtituens, videbit Chriſtianorum multitudinem ſanguine ſuo genitorum, & veram religionem longè lateque propagatam. Apud authores Latinos etiam ſi pro ſiquidem ſæpe inuenitur, vt apud Vergilium Georgicorum primo:

Veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta.

Poterunt hæc Dei verba ita verti ex Hebræo. *Cur iudicas eos? Cur iudicas fili hominis?* Et tunc erit ſenſus. Ne iudices eos penitus periiſſe, quin potius da operam, vt eos reuoces ad pœnitentiam, reduces illis in memoriam flagitia parentum, quibus ipſi ſunt etiam irretiti, Septuaginta habent: *Si vlteus eos fuero vltione fili hominis.* Et tunc eſt ſenſus: Si ego in eos grauiter animaduertero ô fili hominis, oſtende tu eis cauſam: vt ſciant me eſſe iuſtum, eos autem meritò ſuorum ſcelerum pœnas perſoluere.

f *In die qua elegi Iſrael.*) Id eſt quando elegi Iſraelitas in populum meum, miſique ad eos Moyſen, qui eos e- Exo.3.
duceret ex Ægypto.

g *Et leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob.*) Hoc eſt, cùm propter Hebræos percuſſi Ægyptios. Manum leuare, eſt vehementer percutere: quoniam qui flagellat, quantò plus erigit manum, tantò grauiùs ferit. Ideo videns ſe Dauid à Deo grauiter percuſſum aiebat: *Die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua.* Eſt etiam
manum leuare promittere, vt in libro Numerorum, Pſal.31.
Non intrabitis, inquit, *Deus, terram, ſuper quam leuaui manum meam.* Sunt qui dicant leuare manum eſſe oſtendere vires & potentiam ad aliquem protegendum, & geſtibus ac ſignis animum ad id promptum ſignificare. Quæ omnia huic loco conueniunt. Nam Deus in exitu Iſraelitarum ex Ægypto promiſit eis terram Chanaam, & in eorum protectione potentiam ſuam oſtendit. Num.4.

h *Et aparui eis in terra Ægypti.*) Septuaginta habent: *Et cognitus ſum illis in terra Ægypti.*

i *Quæ eſt egregia inter omnes terras.*) Fuit terra promiſſionis quondam fertiliſſima, ideo appellabatur fluens lacte & melle: hoc eſt, bonis omnibus abundans. Diuus Hieronymus aſſerit nunquam totam terram promiſſionis poſſeſſam fuiſſe ab Hebræis, quoniam ipſi ob eorum flagitia eam non meruerunt: quin potius ſemper in ea habitaſſe Gentes barbaras & incultas, quas Iudæi ex illa nunquam eiecerunt. Sed etſi terra illa eſſet amœna & fœcunda, exiſtimo tamen ideo eam inter omnes terras egregiam appellari, quia futurum erat, vt in illa Chriſtus ſecundum carnem naſceretur. Sed poſtquam ipſe in ea fuit occiſus, facta eſt ſterilis, & infructifera & eſt vaſtata, & inutilis. Id vaticinatus fuerat Eſaias dicens: *Deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili, & derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, & ſicut ciuitas, quæ vaſtatur.* Eſai.1.

k *Vnuſquiſque offenſiones oculorum ſuorum abiiciat.*) Hoc eſt idola repudiet. Quod ſtatim explicat, dicens: *Et in idolis Ægypti nolite pollui.* Pro offenſionibus vertunt nonnulli *abominationes*: ita enim ſolent idola in
diuinis literis appellari. vt Exod 8. *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro:* Et quarto Exod 8.
Regum vigeſimotertio. *Melchon abominatio filiorum* 4.Reg.23.
Ammon. Et ſecundo Paralipomenon.34. *Abſtulit Ioſias* 2.Pa.34.
cunctas abominationes. Hoc eſt, omnia idola. Poteris per oculorum offenſiones ea intelligere, quibus homines ad turpia deſideria excitantur. Qui ſunt ex Aegypto, ex mundi ſeruitute, ex Pharaonis, hoc eſt dæmonis

poteſtate egreſſi, qui mundi voluptates & vanitates reliquerunt dent operam, vt ea penitus abiiciant quibus oculi offenduntur. Dicant cum Dauide: *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem, in via tua viuifica me.* Ea relinquat, quibus mundi amatores oblectantur, ne, vt verbis vtar Ieremiæ, *aſcendat mors per feneſtras eorum.* *Ierem. 9.*

l *Et dixi, vt effunderem indignationem meam.*) Dixi mecum, & ſtatui, me eſſe in illos grauiter animaduerſurum. *Exod. 1.* Et ita factum fuit: nam eos per Pharaonem caſtigauit, qui eorum filios interficiebat, eóſque operibus *Exod. 5.* luti & palearum vexabat. Aſſerunt nonnulli voluiſſe Deum multos ex Hebræis poſt viſionem ſignorum in plagis Ægypti interficere, quoniam Moyſi parere nolebant. Et hoc voluiſſe huc locu Ezechielem ſignifica- *Exo 14.* re. Nam quartodecimo capite Exodi ſcriptum legimus, eos etiam viſis Dei miraculis verbis Moyſi repugnaſſe. Erant in Ægypto multi ex Hebræis, qui idola colebant, ſéque ritibus Aegyptijs contaminabant etiam ſi ibi eſſent multi fide inſignes, & charitate præſtantes. Sed noluit Deus cædem illam iniquis inferre, ne dicerent Aegyptij eum non poſſe populum ſuum eripere, & incolumem reducere. Ideo ſubdit: *Et feci propter nomen meum, vt non violaretur coram Gentibus.* Acſi diceret: Sed benignè eos tractaui: & mirabiliter eripui, ne numen meum blaſphemaretur inter Gentes, quin potius eſſet in omnibus terrarum oris illu- *Exod 4.* ſtri laude celebratum. Ea ſigna & mirabilia edidi in Aegypto, & tranſitu maris rubri, quæ nulla eſſet obſcuratura obliuio, de quibus nulla vnquam ætas conticeſceret.

m *Inter quas apparui eis.*) Innotui illis per ſigna diuinitatem meam oſtendentia.

n *Et dedi eis præcepta mea, & iudicia mea oſtendi eis.*) Per præcepta huc locu moralia, & cæremonialia intelliguntur, per iudicia verò iudicialia.

o *Quæ faciens homo viuet in eis.*) Hoc eſt, legem illis tuli, quæ mortem minaretur eam violantibus, vitam autem polliceretur eam cuſtodientibus. Ideo hoc ait, quia iudicialia legis Moyſi multa flagitia morte multabant, eos autem qui legem ſeruabant, viuere ſinebant. At Ionathas Chaldæus hoc intelligit de vita æterna: & rectè quidem meo iudicio, ſi hoc de illis intelligas, qui fidem venturi Chriſti habebant, & propter Deum legem ipſam ſeruabant: nam apud Mat- *Matt 19* thæum ait Chriſtus Deus noſter: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Vbi abſque dubio de vita loquitur æterna: nam præceſſerat hæc quæſtio adoleſcentis: *Magiſter bone, quid faciendo vitam æternam poſſidebo?* Et apud Lucam cum legiſperitus Dei præcepta recita- *Luc 10.* ret, reſpondit Chriſtus: *Hoc fac, & viues.* Ante aduentum Chriſti nemo in regnum cœlorum intrabat: erat enim clauſum: at Chriſti ſanguis illud aperuit: quam ob cauſam eum diuus Hieronymus vocat clauem paradiſi. Qui tamen Dei legem obſeruabãt, in fide Chriſti venturi ſaluabantur, & migrantes in gratia deſcendebãt ad limbum, aut ad purgatorium, vbi Chriſtum expectabant, qui eos ad æternam vitam perduceret.

Gal 4. 5. Sed dices: Ergo opera legis veteris iuſtificabant. Minime, ait enim Apoſtolus in epiſtola ad Galatas: *Ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro.* Et paulò pòſt: *Si enim per legem iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt.* Et *Gala 3.* rurſus: *Si data eſſet lex, quæ poſſet viuificare, verè ex lege* *Rom 3.* *eſſet iuſtitia.* Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus. Et in epiſtola ad Romanos: *Ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro coram illo:* Vbi appellatione carnis homines intelligit ſecundum vires naturæ auxilio diuini ſpiritus deſtitutos, qui etſi toto pectore & naturæ conatu contendant opera legis efficere nequeunt abſque fide præuia, diuinique numinis auxilio veram obtinere iuſtitiam: per opera verò legis exiſtimo intelligere diuum Paulum non ſolùm cæremonialia, ſed etiam moralia, ipſumque decalogum, cuius opera per ſe non iuſtificabant. Nam explicans de qua lege loqueretur, ſubdit: *Per legem enim cognitio peccati.* Atqui illud eſt planè perſpicuum, legem per quam nobis innoteſcit peccatum eſſe decalogum, quæ eſt norma quædam morum, ad quam debemus vitam dirigere. De qua ait capite ſeptimo eiuſdem epiſtolæ: *Concupiſ-* *Rom 7.* *centiam neſciebam, niſi mihi lex diceret: Non concupiſces.* Quod quidem eſt in decalogo literis mandatum. Vnde diuus Auguſtinus aſſeuerantèr affirmat, non ſo- *Ep 2. Doc.* lùm literam cæremoniarum, ſed opera decalogi per ſe occidere: quòd peccatum oſtenderent, vnde noſter excitatur appetitus, per ſe autem remedium non præſtarent. Nulla eſt lex, cuius operibus nos ex viribus naturæ noſtræ iuſtificemur niſi præuia fide, & diuino auxilio adiuti. Qui autem diuina gratia fuerit iuſtitiam conſecutus, Deoque, qui eſt æterna iuſtitia reconciliatus, poterit verè implere legem, & opera illa in gratia facta vitam æternam merentur. Hæc ſunt o- *Mat. 19.* pera, de quibus aiebat Chriſtus: *Si vis ad vitam ingre-* *Rom 2.* *di, ſerua mandata.* Et diuus Paulus: *Non auditores legis iuſti ſunt apud Deum: ſed factores legis iuſtificabuntur.* Et ite- *1. Cor.* rum: *Circumciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum Dei.* Sed ſi hæc legis opera ſint abſque *Hebr. 11.* fide, nullo modo iuſtificant apud Deum: *ſine fide enim* *Hebr. 7.* *impoſſibile eſt placere Deo.* Ideo ait Apoſtolus, *ex operibus legis non iuſtificari omnem carnem.* Et alibi, *Lex*, inquit, *nihil ad perfectum adduxit.* Quemadmodum laniſta ſcio- *Sena.* machiæ ludo præfectus docet percutere inimicos, eorúmque ictus declinare, ſed nec præbet animum nec vires, ſic lex vetus docebat quemadmodum homines eſſent cum animi hoſtibus, nempe mundo, dæmone, & carne pugnaturi, ac nec gratiam cõferebat, nec vitam æternam. *Per legem*, inquit Apoſtolus, *cogni-* *Rom 3.* *tio peccati, ſed iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti. Iuſtificamur enim gratis per gratiam Dei, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu.* Hoc eſt certum, à Chriſti paſſione, quæ eſt cauſa humanæ iuſtificationis, deriuari virtutem iuſtificatiuam ad ſacramenta nouæ legis, non autem ad veteris legis ſacramenta. Iuſtificabantur tamen per fidem paſſionis Chriſti antiqui patres, ſicut & nos. Erant enim ſacramenta illa vetera quædam illius fidei proteſtationes, quatenus acerbos Chriſti cruciatus, eiuſque mortem innocentiſſimam ſignificabant: erantque ſolùm ſignum fidei iuſtificantis. Id intuens Apoſtolus ait in epiſtola ad Romanos, *Abraham rece-* *Rom 4.* *piſſe ſignum circumciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei.* Conferebatur quidem in circumciſione gratia, quatenus erat ſignum paſſionis Chriſti futuræ, ſed non ex opere operato: Vnde rectè dicimus opera legis veteris ex propria vi ſua gratiam non contuliſſe. Nihilominus tamen legem illam obſeruanti, ſi faciebat, quod in ſe erat, Deus vitam gratiæ largiebatur. At lex ipſa per ſe eius præcepta coram hominibus cuſtodientibus vitam tantummodò corporis pollicebatur. His rationibus adductus exiſtimo Ezechielem hoc loco de vtraque vita & corporis & animæ locutum fuiſſe, cùm dixit. *Quæ faciens homo, viuet in eis.*

p *Inſuper & ſabbata mea dedi eis.*) Præcepi illis, vt ſabbata ſanctificarent, & laboribus ſeruilibus abſtinerent quò poſſent totos ſeſe mihi dedere, & myſteria mea in animo verſare: eſſetque ſignum inter me & eos, hoc eſt mutui amoris ſignificatio eorum erga me, quod mihi adhærerent, oſtenderetque cæteris populis eſſe meæ legis cultores: meique erga eos, quòd illos voluerim requieſcere, & vitam æternam adipiſci. Præcepit etiam Deus, vt ſabbatum obſeruaretur, in quo ipſe requieuerat in mundi creatione poſt opera ſex dierum, vt eſſet omnibus perſpectum & cognitum

non

non fuiſſe mundum ſempiternum abſque principio, ſed ab eo creatum. Creauit Deus mundum, & die ſeptimo requieuit: ideo dies illa obſeruabatur. At contaminatis hominibus, & mutum curruptela deprauatis mortalibus, fecit Deus alterum quodammodo mundum, & cùm multis diebus laboraret, & pro nobis mortem crudeliſſimam pateretur, requieuit die dominica, reſurgens à mortuis, vt nos à morte liberaret: & vt verbis vtar diui Pauli: *traditus eſt propter delicta* Rom. 4. *noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.* Eam Geneſ 1. ob cauſam decreuit eccleſia, vt pro ſabbato dies dominica obſeruaretur. Nam quemadmodum in lege vetere ideo dies ſeptima obſeruabatur, quia in ea requieuit Deus ab omni opere, quod patrarat, ſic in lege noua obſeruatur dies octauus, quia in eo Chriſtus quieuit patratis humanæ redemptionis operibus. Sed dices: Si ſabbati obſeruantia eſt diuinum præceptum morale, quî fieri potuit, vt mutaretur? Nam etſi cæremonialia ablata fuerint moralia tamen auferri non poterant. Huic obiectioni facilè reſpondetur: In ſabbati ſanctificatione erat quippiam morale, quippiam verò cæremoniale: morale eſt obſeruari diem vnum in hebdomada, & hoc non abſtulit eccleſia: eſſe autem hunc diem, vel illum, hoc erat cæremoniale: & hoc meritò mutauit, quia mutare poterat, imò mutare debebat ob reſurrectionis myſterium. Et nonnulli pſalmi inſcribuntur: *Pro octaua:* per quam diuus Hieronymus diem reſurrectionis intelligit. Et ipſa lex vetus innuebat Iudæorum ſabbata eſſe abroganda, ſolúmque vſque ad Chriſtum duratura. Oſe. 2. Oſeas diuinus vates Deum in hunc modum inducit loquentem: *Ceſſare faciam omne gaudium eius, ſolennitatem eius, neomeniam eius, ſabbatum eius, omnia feſta tempora eius.* Vide quàm apertè ipſorum Iudæorum propheta, cuius ore ipſi Deum loqui teſtabantur, eorum ſabbata & feſtiuitates abro- Amos. 5. gandas eſſe prædixerit. Per Amos prophetam ait hoc modo Deus. *Odi, & proieci feſtiuitates veſtras, & non capiam odorem cœtuum veſtrorum.* Non ſolùm dixi eſſe Iu- Eſa. 1. dæorum ſolennitates ceſſaturas, ſed etiam ſibi moleſtas eſſe eodem modo per Eſaiam. *Neomeniam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri. Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta.* Non quòd tunc feſta impia eſſent, ſed quòd Iudæi eſſent impij. Erant illa quidem Pſal. 18. lege durante bona, ſed adueniente euangelio ceſſatu- Pſal. 95. ra. Et intuens idem propheta mentis oculis venturum eſſe Chriſtum, qui alterum quodammodo mundum conſtitueret, qui nouos cœlos, hoc eſt nouos Apoſtolos, qui enarrarent gloriam Dei efficeret, & nouum populum, qui cantaret Domino canticum nouum, illi- Pſal. 97. que nõ vmbris & figuris, ſed ſpiritu & veritate ſeruiret, has voces emiſit: *Sicut cæli noui, & terra noua, ſtabit* Pſal. 60. *ſemen veſtrum coram me: & erit menſis ex menſe, & ſabbatum ex ſabbato, & veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea.* Nonne intueris, quam apertè prædixerit eſſe noua feſta inſtituenda in lege gratiæ, nouóſque dies diuino cultui dedicandos? Erant feſta illa vetera vmbræ quædam futurorum, quæ erant adueniẽte ſole diſceſſura. Eam ob cauſam ait diuus Paulus in epiſtola ad Colo. 2. Coloſſenſes: *Nemo vos iudicet in cibo, aut potu aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quæ ſunt vmbra futurorum.* Vult ſignificare Apoſtolus feſta legis Moſaicæ eiuſque cæremonias & ſacrificia iam ceſſaſſe quoniam adumbrauerant venturum Chriſtum, qui iam venerat. Et quoniam vmbra erant, Chriſtus autem erat eorum ſubſtantia & veritas, & ipſe Meſſias, quem illa omnia figurabant, oportebat adueniente ſole aſcendere vmbram, & adueniente veritate abſcedere Exo. 12. figuram Agnus paſchalis immolatus ſignificat Chri- Ioan. 19 ſtum pro nobis in crucis ara immolandum: arca fœderis eccleſiam: duo cherubim ſuper ea duo teſta- Exo. 25. menta: propiciatorium Chriſtum, qui nos erat patri reconciliaturus. Iſaac faſcem lignorum humeris impoſitum ferens, quibus erat immolandus adumbra- Gen. 22. uerat Chriſtum, qui erat crucem humeris baiulaturus, in qua ſe hoſtiam pro mundi peccato conſtitueret, vt ſanguine ſuo animas noſtras expiaret, & ſcelerum noſtrorum pœnas perſolueret. Serpens æneus, quem Moyſes extulit in deſerto, in quem ſauciati o- Mat. 27. Ioan. 18. culos coniiciebant, vt à vulneribus curarentur, Chriſtum crucifixum deſignabat, in quem ſuſpicimus, vt à peccati vulneribus ſanemur, nam in eius cruce eſt re- Nu. 21. medium animæ noſtræ. Ionas qui tertia die egreſſus Ioan. 3. eſt de ventre ceti imaginem geſſerat reditus Chriſti Ion. 3. ad vitam. Manna ſanctum Euchariſtiæ ſacramentum Mat. 12. Exo. 16. figurauit. Elias aſcendens in cœlum, Chriſti aſcenſum Num. 11. glorioſum præoſtenderat, de quo præcinerat regius Ioan. 6. vates: *Aſcendit Deus in iubilatione, & Dominus in voce* 4. Re. 2. *tubæ.* Et Michæas: *Aſcendet pandens iter ante eos.* Neo- Pſal. 46. Mich. 2. meniæ, quæ erant feſta innouationis lunę, imaginem gerebãt eius innouationis, quæ erat in animis faciẽda tempore gratiæ, quando Deus erat in ſpiritu & veritate colendus. Sabbatum Chriſti requiem in die reſurrectionis adumbrabat. Omnia denique Iudæorum Deut. 5. feſta in lege conſtituta fuerunt noſtrorum feſtorum Exo. 20. vmbræ & figuræ. Sed dices. Nonne in lege vetere tenebantur Iudęi ſabbatum obſeruare? Tenebantur quidem, vt patet ex lege: nam Deus elegit populum illum, in quo ſe oſtenderet mundo, & cui legem ſuam traderet, ex quo filius ſuus vnigenitus carnem ſumeret, & in quo de illo nato teſtimonia extarent: quemadmodum oſtẽdit Apoſtolus in epiſtola ad Romanos. Rom. 5. & 9. *Et conſtituens Deus hanc politiam & corporale regnum vſque ad Chriſti aduentum, volenſque Hebræos ab aliis populis diſcernere & ſeparare, tribuit illis certos ritus & cæremonias, & dies feſtos, & alia, quæ voluit, vt durante lege illa vſque ad Meſſiæ aduentum ſeruarentur ab illis, eſſentque ſigna fœderis inter Deum & illos.* Sed in aduẽtu Chriſti alter a lex ferretur, quæ prædicaretur in omnibus terrarum oris, & repudiata ſynagoga, atque eccleſia conſtituta, omnia veteris legis ſacrificia, ceremonię, & iudicialia ceſſarent, & ſabbatum quod erat datum in ſignum, in diem dominicam mutaretur. Irenæus lib. 4. cap. 30. hunc Ezechielis locum enarrãs ita ait: In ſigno data ſunt hæc, non autem ſine argumento & otioſè, tanquam quæ à ſapiente artifice datẽtur. Sabbata autem perſeuerãtiam totius diei erga Deum deſeruitionis edocebãt. *Aeſtimati enim ſumus,* ait Apoſtolus Paulus, *tota die vt oues occiſionis, ſcilicet & conſecrati, & mini-* Rom. 4. *ſtrantes omni tempore fidei noſtræ, & perſeuerantes ei, & ab-* Pſa. 43. *ſtinentes ab omni auaritia.* Et paulò pòſt. *Manifeſtatur autem & tanquã de ea, quæ facta ſunt, requietio Dei.* Hęc ille.

q *Et irritauerunt me.*] Id eſt, prouocauerunt me ad iram. Nonnulli vertunt: *Rebellauerũt in me domus Iſrael in deſerto.* Nam ibi vitulum conflauerunt, & adorauerunt: innumera fecerunt, quibus Dei legem violarunt. Exo. 32. Vnde aiebat Deus ore pſalmiſtæ: *Quadraginta annis* Pſa. 94. *proximus fui*, vel vt poteſt verti ex Hebræo, *offenſus fui generationi huic*, vel *cum tædio pertuli generationem hanc, & dixi: Semper hi errant corde.*

r *Et ſabbata mea violauerunt vehementer.*) Nam ſtatim ea fregerunt, vt patet ex libro Exodi ca. 16. & poſteà Exo. 16. ſæpiſſime.

s *Dixi ergo, vt effunderem furorem meum ſuper eos.*) Dixi, & mecum ſtatui me eſſe eos grauiter puniturum. Eodem tropo vſus fuit paulò antè. *Dixi: vt effunderem indignationem meam.*

t *Ne violaretur coram Gentibus.* Id eſt, ne nomen meum malè audiret apud Gentes, quibus ſpectantibus Iſraelitas eripuit ab earum poteſtate.

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XX.

In die qua elegi Iſrael,& leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob. *Quid ſit manum leuare diximus in explanatione. Septuaginta habent:* Ea qua die elegi domum Iſrael,& notus factus ſum ſemini domus Iacob. *Non verbum ad verbum tranſtulerunt, ſed ſenſum verbis alijs expreſſerunt. Tunc enim Deus notus factus eſt ſemini domus Iacob, cùm de illo manum ſuper Aegyptios leuauit: eos plagis percutiendo, & mirabilia perpetrando. Leuare enim manum contra aliquem eſt illum perdere, iuxta id, quod dicebat Ioab,* [2. R. 20] *cùm quæreret Sebam filium Bochri ad occidendum illum:* Leuauit manum ſuam contra regem Dauid, *In Hebraico pro leuare eſt verbum* נשא *naſa, quod ſignificat leuare, ſiue extollere, vt 4. Reg. cap. 25.* [4. Re. 25.] Subleuauit Euilmerodach rex Babylonis caput Ioachin regis Iuda. *Hoc eſt, cum proſecutus eſt fauore: honorauit illum, & euexit ad amplitudinem. Id quod nos habemus in Threnis:* [Thren. 4.] Facies ſacerdotum non erubuerunt, *verti poteſt:* Facies ſacerdotum non leuauerunt, *eſt enim ibi verbum hoc naſa. Leuare caput, vel faciem alicuius Hebræorum more, eſt illum honorare. Significat etiam verbum hoc ferre, vt apud Eſaiā:* [Eſa. 53.] verè languores noſtros ipſe tulit. *Significat etiam parcere, & remittere, vt in Pſalmo:* [Pſal. 31.] Beati quorū remiſſæ ſunt iniquitates. *Et quia qui alicui parcit, offenſionis eius obliuiſcitur, accipitur pro obliuiſci, vt Geneſis 50.* [Gene. 50.] Obſecro, vt obliuiſcaris ſceleris fratrum tuorum. *Quod poterat verti:* Condona quæſo fratribus tuis iniquitatem eorum, *Hoc eſt, parce illis. Vbi nos habemus apud Oſeam 1.* [Oſe. 1.] Non addam vltrà miſereri domus Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum, *pro obliuiſcar, eſt in Hebraico hoc noſtrum verbum. Ideo poterat verti locus ille:* Non miſerebor vltrà domus Iſraelis, quin potius in vniuerſum tollam eos. *Hoc eſt, auferam eos à facie mea. Significauit his verbis diuinus vates nunquam regnum decem tribuum inſtaurandum: nam Iſraelitæ illi, qui fuerunt in Aſſyriam ducti, nunquam poſteà redierunt, aut certè paucißimi. At Thargum ita vertit locum illum.* Si conuerſi fuerint, remittendo remittam eis. *Quaſi dicat Deus. Ipſi ob eorum impietates & nefaria ſcelera captiui ducti fuerunt ab Aſſyriis: ſed tanta eſt miſericordia mea, vt illis parcam, eis flagitia condonem, ſi egerint pœnitentiam. Poteſt etiam verti locus ille.* Sed eleuando eleuabo ſuper eos, *ſubaudi inimicum. Et ita interpretatur R. Dauid in commentariis. Vt ſit ſenſus. Auferam miſericordiam meam antiquam à decem tribubus, & eleuabo ſuper eos regem Aſſyrium, qui eos incredibilibus calamitatibus premat. Illud etiam pſalmographi:* [Pſal. 4.] Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine: *poteſt verti ex Hebraico:* Eleuatum eſt ſuper nos, vel eleua ſuper nos lumē vultus tui domine. *Lumen vultus Dei, quo illuminamur, fides eſt: quæ eleuata eſt vt vexillum erectum, ſub quo debemus militare. Si enim ſignum hoc charitate ornatum ſecuti fuerimus, non deſtituemur neceſſario ad militiam commeatu, ſed diuino præſidio adiuti, de animæ hoſtibus admirabiles victorias reportabimus. Deriuatur enim verbum hoc naſa à nomine nes, quod ſignificat vexillum militare. Ideo Septuaginta tranſtulerunt:* Signatum eſt ſuper nos, &c. *ad ſignum ſiue vexillum alludentes. Significat denique verbum hoc portare,* [3. Reg. 2.] *vt 3. Regum ſecundo:* Quia portaſti arcam Domini. *Ex omnibus his ſignificationibus elegit noſter interpres eam, quæ eſt propterea huic loco, dicens:* Et eleuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob. *Nihilominus tamen poterat ita verti locus hic:* Et peperci manui meæ pro familia domus Iacob. *Quaſi dicat Deus: Cùm decreuiſſem non eſſe Hebræos caſtigaturum, vt eorum peccata poſtulabant. Vel ſic:* Et portaui in manu mea ſtirpem domus Iacob. *Hoc eſt, cùm elegi Iſraelitas in populum meum, eóſque vt paruulos inſtar nutricis in manibus meis portaui, educens eos mirabiliter ex Aegypto, & in terram promiſsionis adducens.*

2 In terram quam prouideram eis. *Septuaginta habent:* In terram, quam præparaui eis. *Pro prouideram eſt in Hebraico* תרתי *tarti. Verbū eſt tur, quod ſignificat explorare: vt* [Nu. 14.] *Num. 14.* Exploraſtis terram. *Ideo poterat verti locus hic:* In terram quam exploraueram eis. *Vel* diſpoſueram eis. *Ab hoc verbo deriuatur* תורה *thorah, quæ dictio diſpoſitionem ſignificat. Vnde lex appellatur thorah, quod ſit verborum Dei diſpoſitio & forma: vel per quam Dei voluntas ſit nobis explorata & perſpecta. Sunt tamen, qui dicant thorah deriuari à verbo* ירה *iarah, quod ſignificat docere, quod nos doceat viam rectam.*

3 Quæ eſt egregia inter omnes terras. *Pro egregia eſt in Hebraico* צבי *tſebi, à verbo* צבה *tſabah, quod ſignificat tumeſcere: vnde tſebi ſignificat gloriā, pulchritudinē, deſiderium, amorem. Eſai. 13.* [Eſai. 13.] Erit Babylon illa glorioſa in regnis. *Vel vt poteſt verti ex Hebræo.* Gloria regnorum. *Ideo poterat hic Ezechielis locus transferri.* Quæ eſt gloria omnium terrarum. *Illud etiam Danielis.* [Dan. 11.] Stabit in terra inclyta, *vertunt nonnulli:* Stabit in terra deſiderij, *hoc eſt deſiderabili. Hinc effectum eſt, vt id quod hic ait Ezechiel, variè ab interpretibus verteretur. Nam Septuaginta habent:* κηρίον ἐστὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν: *Hoc eſt, fauus eſt vltrà omnem terram. Quaſi dicat, terra eſt dulcis & fertilis. Aquila in prima editione pro egregia ſiue ſano vertit* firmamentū. *Theodotio* fortitudinem. *Symmachus* religionem: *quod in ea eſſet templum, & vigeret fides, & diuinus cultus. Paguinus habet:* Deſiderabilia eſt omnibus terris. *Quæ omnes in ornamentū cedūt terræ promiſſionis, & in idē ferè coincidūt.*

4 Vt nō violaretur. *In Hebraico eſt:* לבלתי החל *lebilti chechel. Verbum eſt chalal, quod ſignificat occidere, violare, incipere. Illud pſalmi:* [Pſal. 67.] Et dixi: Nunc cœpi hæc mutatio dexteræ excelſi, *poteſt verti:* Et dixi nunc occiſus ſum: ſed memini annorum dexteræ excelſi. *Vt ſit ſenſus: Tam acerbis ærūnis premebar, vt cogitationibus de ſalute mea deſperationem penè adhiberem. Dixi enim apud me: Perij. Sed in tot calamitatum anguſtiis hæc mihi occurrebat cōſolatio, memoria antiqua Dei pietatis, nā diuinæ miſericordiæ, & antiqua Dei clemētia recordatione ſuſtētabar. Confugiebā ad memoriā annorū antiquorum: intuebar mentis oculis diuinæ pietatis clariſſima monumēta, cum dextera excelſi eos, qui ad ipſum confugerāt, ex terribilibus procellis eripuerat, & ad vitæ tranquillitatē reuocauerat. Significare verbū hoc occidere indicat Ieremiæ locus capite 14.* [Iere. 14.] Ecce occiſi gladio. *Significare verò incipere oſtēdit locus Deuteronomij ca. 3.* [Deut. 3.] Tu cœpiſti oſtendere ſeruo tuo magnitudinem tuam. *Et Geneſ. 4.* [Gen. 4.] Iſte cœpit inuocare nomen Domini. *Nimirū Enos. Tūc enim inſtauratus eſt Dei cultus, cœpitque Deꝰ paſſim coli, & inuocari, Caietanus explicans locum illum ait: fuiſſe quidē Deum inuocatum ab Abele & Caino, cùm illi munera offerrent: ſed* [Geneſ. 4.] *non fuiſſe inuocatum Iehouah, nomē Dei quatuor literarum, voluiſſe autem Moyſem initium vocationis in hoc nomine explicare. Tribuebant enim Hebræi huius nominis inuocationi admirabiles virtutes. Sed quoniā verbum hoc non ſolū ſignificat incipere, ſed violare: & contaminare, ideo R. Dauid in libro radicū exponit:* Tunc violatū, *aut* prophanatū eſt nomē Domini. *Nam tempore Enos coluerunt homines idola, illis nomen Domini tribuentes. Euſebius Emiſſenus legit:* Hic ſperauit inuocare nomen Domini, *hoc eſt dici Deus. Non quòd eum Deum eſſe exiſtimarent, qui illum nomine Dei vocabant, ſed ob eximias eius virtutes nomen elohim illi tribuebant. Vnde effectum eſt, vt qui ex eo deſcenderent, filij Dei vocarentur, vt ex capite 6. Geneſis colligi re videtur. Qua de re in annotatione quadam ad caput 14. ſuprà diſſeruimus. Chaldaica paraphraſis habet.* Tunc cœperunt hominum filij orare in nomine Domini.

Ego igitur [a] leuaui manum meam ſuper eos in deſerto, ne inducerem eos in terram quam
C dedi eis, fluentem lacte & melle præcipuam terrarum omnium, quia iudicia mea proiecerũt,
& in præceptis meis non ambulauerunt, & ſabbata mea violauerunt. [b] Poſt idola enim cor
eorum gradiebatur. Et pepercit oculus meus ſuper eos, [c] vt nòn interficerem eos, nec cõſum-
pſi eos in deſerto. Dixi autem ad filios eorum in ſolitudine, [d] in præceptis patrum veſtrorum
nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec in idolis eorum polluamini. Ego Domi-
nus Deus veſter. Et exacerbauerunt me filij, & in præceptis meis non ambulauerunt, & iudi-
cia mea non cuſtodierunt vt facerent ea, quæ cùm fecerit homo, viuet in eis: & ſabbata mea
violauerunt. Et comminatus ſum, vt effunderem furorem meum ſuper eos, & implerem iram
meam in eis in deſerto: [e] Auerti autem manum meam, & feci propter nomen meum, vt non
violaretur coram Gentibus, de quibus eieci eos in oculis earum. [f] Iterum leuaui manum meã
in eos in ſolitudine, vt diſpergerem illos in nationes & ventilarem in terras, eò quòd iudicia
mea non feciſſent, & præcepta mea probaſſent, & ſabbata mea violaſſent, [g] & poſt idola pa-
D trum ſuorum fuiſſent oculi eorum. Ego & [h] ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia, [i] in
quibus non viuent, [k] & pollui eos in muneribus ſuis, cum offerrent [l] omne, quod aperit vul-
uam, propter delicta ſua, & ſcient, quia ego Dominus. Quamobrem loquere ad domum Iſrael
fili hominis, & dices ad eos. Hæc dicit Dominus Deus: Adhuc & in hoc blaſphemauerunt
me patres veſtri, eùm ſpreuiſſent me contemnentes, & induxiſſem eos in terram, [m] ſuper
quam leuaui manum meam, vt darem eis.

a *Leuaui manum meam ſuper eos in deſerto.*) Hoc eſt, grauiter eos puniui: Et ſi non omnes eos interfeci, tamen varius calamitatibus laceraui. Poſtulabat iuſtitia, vt eos occiderem in deſerto, ne terram promiſſionis ingrederentur, ſed præualuit miſericordia mea. Leuare manum hoc loco, eſt caſtigare & ferire. Vel eſt promittere: ſolemus enim, cùm aliquid promittimus, erigere manum. Vel eſt mortem alicui vel vulnera minitari. Et tunc eſt ſenſus: Minitatus ſum Hebræis ferrum & flammam, & varias ærumnas, niſi relicto idolorũ cultu & repudiatis ſceleribus ſuis ad meipſũ ſcõuerterentur. Hoc tropo vſus eſt Ezechiel paolò ante.

b *Poſt idola enim cor eorum gradiebatur.*) Id eſt, idola colebant. Ire cor gradi poſt aliquam rem, eſt illam deſiderare, colere, & diligere. Cor enim accipitur pro
Iere. 4. anima, vt apud Ieremiam: *Laua à malitia cor tuum.* Ali-
Gen. 31. quando pro opinione. In Geneſi cap. 31. Vbi nos habemus. *Noluitque Iacob confiteri ſocero ſuo, quòd fugeret, habet litera* Hebraica: *Iacob verò furatus eſt cor Laban Syri, quod non indicaret ei quòd fugeret.* Opinabatur Labam eſſe Iacob cum pecudibus ſuis, & ipſe fugerat. Accipitur aliquãdo pro iudicio & intellectu, vt apud pſal-
Pſal. 39. mographum: *Cor meum dereliquit me,* & apud diuum
Rom. 1. Paulum. *Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.* Et quoniam intellectus deberet eſſe cũ virtute copolatus, & ſcien-
Eccl. 10. tia cum bonis operibus coniuncta, ait Eccleſiaſtes: *Cor ſapientis in dextera eius, & cor ſtulti in ſiniſtra illius.* Quaſi dicat: Qui verè ſapiens eſt, habet ſcientiam cordis ſignificatione deſignatam in manu, hoc eſt in opere, & non in manu ſiniſtra, ſed in dextra, non in operibus iniquis, ſed præclaris: inſipiens verò econtrariò. Ali-
Ieſ. 27. quando ſumitur pro medio, vt apud Ezechielem. *O Tyre tu dixiſti: Perfecti decoris ego ſum, & in corde maris ſita.* Id eſt, in medio maris. Ita intelligitur illud pſal-
Pſal. 4. mographi: *Non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris* Et illud ſaluatoris noſtri: *Sic*
Mat. 12. *erit filius hominis in corde terræ tribus diebus.* Hoc eſt, in foſſa, & ſepulchro in medio terræ. Accipitur aliquan-
Pſal. 56. do cor pro voluntate, vt pſalmo 56. *Paratum cor meum*
Eccleſ. 3. *Deus.* Et apud Eccleſiaſticum: *Cor ingrediens duas vias*
Ieron. *non habebit ſucceſſus.* Hoc eſt voluntas propenſa ad vitis, eaque amplectens, ſed virtutem ſignans, & regens ſcelera honeſtatis ſpecie, ambulans coram Deo per viam flagitiorum, & coram hominibus per viam virtutum, infelicem habebit ſucceſſum. Itaque ita cor poſt virtutem eſt eam diligere, & in eius actiones incumbere, contrà verò tunc cor dicitur ire poſt vitia, cùm ad illa voluntas eſt propenſa, eáque cupis, & amplectitur, & ipſis oblectatur, Eodem, modo accipitur hoc loco gradi cor poſt idola.

c *Vt non interficerem eos.*) Nimirum filios cum patribus. Occideram patres, ſed filios reliqui ſuperſtites, quibus dixi, ne parentum ſcelera ſequerentur. Sed nec filij me audire voluerunt.

d *In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere.*) Seruate præcepta mea, patribus autem veſtris vobis vt à me deficeretis ſuadentibus, atque ad impia facinora vos ipſos excitantibus nolite parere. Ne eorum imitemini flagitia, quorum vidiſtis tormenta. Docet hic locus ſatis apertè non teneri filios potentibus obedire in illicitis; imò debere impia eorum præcepta repudiare. In Prouerbiis ait Salomon: *Mens iuſti meditabitur obedientiam.* Sed hoc intelligitur, niſi id, quod præcipitur, Dei legi repugnet.

e *Auerti autem manum meam.*) Deſtiti à punitione. Nolui eos penitus delere, cum poſſem.

f *Iterũ leuaui manũ meã.*) Interpretare, vt paulò antè.

g *Poſt idola patrum ſuorum fuiſſent oculi eorum.*) Id eſt, obſeruarent parentum ſuorum idola: eorumque ſimulacra venerarentur.

h *Dedi eis præcepta non bona.*) Si eis Dei præcepta bona non ſunt, quomodo ait diuus Paulus in epiſtola ad Romanos. *Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, &* Rom. 7.
iuſtum, & bonum Et Dauid, *Lex Domini immaculata, conuertens animas.* Huic obiectioni reſpondent nonnulli, Pſa. 118.
ideo legis veteris mandata mala dici, quod bona reſpectu meliorum quaſi bona non ſint. Bona ſunt illa, ſed reſpectu legis gratiæ non bona appellantur: Nam ſicut grauius delinquenti Iudææ, quàm Sodoma & Samaria, dicitur apud noſtrum Ezechielem: *Iuſtificaſti* Sup. 16.
ſorores tuas in omnibus abominationibus tuis, ita excellentioribus noui teſtamenti præceptis ſobſequentibus præcepta bona quę rudi populo data ſunt, non bona eſſe dicuntur. Vel ſic, Etſi bona eſſent veteris legis Rom. 7.
præcepta, Iudæis tamen qui ea violabant, bona non erant, quoniã grauiùs puniebantur. Cùm enim per legẽ peccata intelligerent, per legẽ enim cognitio peccati, & per eam eis Deus præciperet, vt iuſtitiam colerent & charitatem, ipſi autem ſe vitiis polluerunt, grauiùs peccabant, iis qui legem non habebant. Vnde dicitur apud Lucam: *Seruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non ſe præparauit, & non fecit ſecundum vo-* Luc 12.
luntatem eius, vapulabit multis. Poteris hoc intelligere de præceptis cæremonialibus, quæ ideo dicuntur non bona, quia gratiam non conferebant, nec erant duratura niſi ad tempus. Hanc explanationem tangit

diuus Hieronymus, & Dionyſius. Eam tenet diuus Thomas in prima ſecundæ, & Dominicus Soto in cõmentariis in epiſtolam Pauli ad Romanos, explicans locum illum capitis ſeptimi. *Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum:* intelligi autem locum hunc Ezechielis non de moralibus præceptis, ſed de cæremonialibus, indicat id, quod ſubditur ſtatim: *Et iudicia, in quibus non viuent.* Vnde colligitur, loqui prophetam de cæremonialibus, & iudicialibus, quæ erant ceſſatura, non autem de moralibus, quæ nunquam erant delenda. Vel ſic: *Quoniam præcepta mea,* inquit, Deus, *ſeruare noluerunt, permiſi, vt eſſent ſubiecti Gentibus idolorum cultricibus, quæ illis præcepta non bona, leges aſperas, & tributa intoleranda imponerent.* Hinc effectum eſt ex eorum flagitiis, vt impiis Gentium ritibus obtemperarent, & primogenita ſua dæmonibus offerent. Id quod illis diuinus Pſaltes obiiciebat Pſal. 105. Id accidit Græcis, qui cùm eſſent Chriſtiani, ſed Chriſti legem peruerterent, ſeque vitiis contaminarent, fuerunt à Turcis infidelibus capti, qui eos oppriment tributis illiſque leges acerbiſſimas ferunt. Nam filius primogenitus Chriſtiani traditur Turcis, & nutritus ab illis fit Chriſtianorum acerrimus hoſtis.

Pſ. 105

i *In quibus non viuent.*) Nam iudicialia ob multa flagitia mortem inferri iubebant. Vel loquitur de vita gratiæ & gloriæ, eo modo quo paulò antè diximus. Poterit hoc ita explanari. Permiſi, vt Iudæi ob impietatem ſuam Gentium iudiciis ſubiicerentur, in quibus nullam inuenirent tranquillitatem, nullam quietem, nullam vitam.

k *Pollui eos in muneribus ſuis.*] Hoc eſt, permiſi, vt pollueientur in muneribus oblatis idolis, quæ mihi offerri deberent. Cùm Deus alicui gratiam non tribuit, ſed eum in manu relinquit deſideriorum ſuorum, dicitur illum indurare, aut ſceleribus polluere: nõ quod illum aut induret, aut polluat, ſed quòd illi gratiam nõ impertiat, quã nec ille meretur, nec efficaciter petit. Ita intelligitur id, quod eſt diuinis literis mandatum: *Indurauit Deus cor Pharaonis.* Vel ita: *Pollui eos.* Hoc eſt, oſtendi eſſe pollutos in oblationibus ſuis. Offerebant enim filios ſuos primogenitos dæmoniis more Gentium agreſtium & incultarum, quæ eos, quos ardentiore amore proſequebantur, in honorem ſuorum idolorum & vanorum ſimulacrorum comburebant.

Exod. 7. & 14.

l *Omne quod aperit vuluam.*) Hoc eſt, omne primogenitum.

m *Super quam leuaui manum meam vt darem eis.*] Hoc eſt, quam promiſeram me eſſe illis daturum. De hoc Hebraiſmo diſſeruimus paulò antè.

t Poſt idola enim eorum gradiebatur. *Septuaginta habent:* Poſt cogitationes cordium ſuorum ambulabant. *Impias cogitationes, quibus homines oblectantur, idola vocauerunt.*

Viderunt [a] omnem collem excelſum, & omne lignum nemoroſum, & immolauerunt ibi victimas ſuas, [b] & dederunt ibi irritationem oblationis ſuæ, [c] & poſuerunt ibi odorem ſuauitatis ſuæ, & libabunt libationes ſuas: Et dixi ad eos: [d] Quid eſt excelſum, ad quod vos ingredimini? Et vocatum eſt nomen eius excelſum vſque ad hanc diem. Propterea dic ad domum Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus, Certè in via patrum veſtrorum vos polluimini, [e] & poſt offendicula eorum vos fornicamini. Et in oblatione donorum veſtrorum [f] cum traducitis filios veſtros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis veſtris vſque hodie, [g] & ego reſpondebo vobis domus Iſrael? Viuo ego dicit Dominus Deus, quia non reſpondebo vobis, nec cogitatio mentis veſtræ fiet, dicentium: Erimus ſicut Gentes, & ſicut cognationes terræ, vt colamus ligna & lapides. Viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, & in furore effuſo [h] regnabo ſuper vos. [i] Et educam vos de populis, & congregabo vos de terris, in quibus diſperſi eſtis In manu valida, & in brachio extento, & in furore effuſo regnabo ſuper vus, [l] adducam vos in deſertum populorum: [m] & [t] iudicabor vobiſcum ibi facie ad
F faciem. Sicut iudiciũ cõtendi aduerſus patres veſtros in deſerto terræ Ægypti, iudicabo vos dicit Dominus. Et ſubiiciam vos ſceptro meo, [n] & inducam vos in vinculis fœderis. Et eligam de vobis tranſgreſſores & impios, & [o] de terra incolatus eorum educam eos, & terram Iſrael non egredientur: & ſcietis quia ego Dominus. Et vos domus Iſrael hæc dicit Dominus Deus: [p] Singuli poſt idola veſtra ambulate, & ſeruite eis. [q] Quòd ſi & in hoc nõ audientis me, & nomen ſanctum meum polluetitis vltrà in muneribus veſtris, & in idolis veſtris in monte ſancto meo, in monte excelſo Iſrael, ait Dominus Deus, ibi ſeruiet mihi omnis domus Iſrael, omnes inquam, in terra, in qua placebunt mihi. Et ibi quæram primitias veſtras, & initium decimarum veſtrarum in omnibus ſanctificationibus veſtris. [r] In odorem ſuauitatis ſuſcipiã vos, cum eduxero vos de populis, & congregauero vos de terris, in quas diſperſi eſtis, [s] & ſanctificabor in vobis in oculis nationum. Et ſcietis quia ego Dominus, cum induxero vos ad terram Iſrael in terram, [t] pro qua leuaui manum meam, vt darem eam patribus veſtris. Et recordabimini ibi [u] viarum veſtrarum & omnium ſcelerum veſtrorum, quibus polluti eſtis in eis, & [z] diſplicebitis vobis in conſpectu veſtro in omnibus malitiis veſtris, quas feciſtis, & ſcietis quia ego Dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum, & non ſecundum vias veſtras malas, nec ſecundum ſcelera veſtra peſſima domus Iſrael, ait Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis? pone faciem tuam contra viam Auſtri, [z] & ſtilla ad Aphricum, [aa] & propheta ad ſaltum agri meridiani, & dices ſaltui meridiano: Audi verbum Domini: Hæc dicit Dominus. Ecce ego ſuccendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum. Non extinguetur flamma ſuccenſionis: [dd] & cõburetur in ea omnis facies ab Auſtro vſque ad Aquilonem: [ee] & videbit vniuerſa caro, quia ego Dominus ſuccendi eam, nec extinguetur. Et dixi A, a, a, domine Deus, ipſi dicunt de me: [ff] Nunquid non per parabolas loquitur iſte? Iſa. 44

Vide-

a *Viderunt omnem collem excelſum.*) Id eſt, loca ſublimia, & arboribus conſita, ad exercẽdam idololatriam apta elegerunt. Quaſi dicat Deus: Tãta fuit Hebræorum ingratitudo, vt cùm ego eos intromitterem in promiſſionis terram, ſtatim me contemnerent, & loca quærerent, vbi idola collocarent.

b *Et dederunt ibi irritationem oblationis ſuæ.*) Id eſt, obtulerunt ibi idolis ſacrificia, quibus me ad iram irritauerunt.

c *Poſuerunt ibi odorem ſuauitatis ſuæ.*) Hoc eſt, thura & thimiamata, & alias odoriferas confectiones dæmonis obtulerunt.

d *Quid eſt excelſum, ad quod vos ingredimini?*) Præceperat Deus Hebræis, vt in templo ei ſacrificarent: illi autem Gentium ſuperſtitioni adhærentes, altaria cõſtituebant idolis extra templum in locis excelſis. Soliti enim erant idolorum cultores in locis eminentibus aras erigere, vbi ſimulachra collocabant. Poſteà effecit vſus, vt omnis locus etiam ſi infimus eſſet, vbi dæmonibus ſacrificia offerebantur, excelſus vocaretur. Nec ſolùm loca ſacrificiorum, ſed ipſa etiam dæmoniorum ſacrificia excelſa vocabantur. Eſt igitur ſenſus. quid facitis? Quid eſt excelſum, quò conuenitis? Nónne hic eſt locus idolorum, quæ ego vobis prohi-

Deu 33. buit? In libro Deuteronomij allocutus eſt Deus in hũc modum Hebræos: *Quando tranſieritis Iordanem intrantes terram Chanaam, diſperdite cunctos habitatores terræ illius, confringite titulos, & ſtatuas comminuite, atque omnia excelſa vaſtate.* Illi autem ea contra hoc Dei præcep-

3.Re.12. tum in dies erigebant. De Ieroboam, qui fecit vitulos

1.Re.15. aureos, ait ſcriptura: *Fecit phana in excelſis.* De his excel-

& 22. ſis fit mentio libro Regum tertio capite 15. & 22. & 4.

4.Re.15. Reg. 12. & multis in locis diuinarum literarum.

e *Et poſt offendicula eorum vos fornicamini.*) Id eſt, poſt eorum idololatriam vos etiam idola colitis. Accipi fornicationem pro idolorum cultu eſt in diuinis literis frequentiſſimum. Pro offendiculis vertunt quidam abominationes, alij idola.

f *Cùm traducitis filios veſtros per ignem.*] Solebant bar-

4.Re.17. bari & impij homines filios ſuos igne comburere, vt

4.Re.21. idola ſua placarent. Ita aſſerit diuina ſcriptura lib. 4. Reg. cap. 17. Vnde impius Manaſſes impiarum Gentium morem ſecutus, filium ſuum per ignem tradu-

2.Pa.28. xit, vt conſtat ex eodem libro. Et de Achaz ait ita ſancta ſcriptura libro ſecundo Paralipomenon: *Luſtrauit filios ſuos in igne iuxta ritum Gentium.* Nonnulli filios penitus comburebant, quidam verò eos per ignem tantummodo tranſmittebant, exiſtimantes omnia flagitia igne illo purgari, Chaldæi exiſtimabant ignem materialem Deum eſſe, ideo illum ſummè venerabantur, & pro Deo colebant: quamobrem per illum currentes tranſibant, vt manerent ab omnibus animi labibus perpurgati: Vnde Heraclitus & Empedocles ignem intelligibilem Deum eſſe ſtatuerunt. Poterit igitur locus hic vtroque modo explanari, quando penitus incendio flagrabant & de tranſmiſſione per ignem, vt luſtrarentur, & mundarentur. Vide deplorandam hominum ſuperſtitionem & cæcitatem.

g *Et ego reſpondebo vobis domus Iſrael?*) Quaſi dicat: non. Venerãt magnates Hebræorum ad Ezechielem, vt per illum Deum interrogarent, quibus Deus oſtendit non eſſe eos dignos reſponſione ſua, quoniam Gẽtium idola colebant. Intuere Iudæorum pertinaciam. Fuerunt eiecti è patria ſua, quòd fuiſſẽt idolorum cultores, & in Babylonica captiuitate ob idololatriam conſtituti, idola etiam colebant. Meritò de illis aiebat Ieremias: *Indurauerunt facies ſuas ſuper petram & noluerunt reuerti.*

h *Regnabo ſuper vos.*) Promittit Deus Iudæis reditum è captiuitate Babylonica ob miſericordiam ſuam, cùm ipſi illum ad iram prouocarent. Verum eſt enim id, quod dixit Ioannes propheta: *Scio enim quia tu Deus clemens, & miſericors es, patiens, & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper malitiam.* Ait igitur Deus: Non vos penitus derelinquam, ſed eripiam vos, etiam ſi de hoc non cogitetis. Multi ex Iudæis illis in captiuitate detentis quærebant à Deo reſponſa per Ezechielem, vt Deus illis ad votum reſponderet illiſque mundi opes & voluptates promitteret, eum colerent, eiúſque fidem proteſtarentur: Sin autem aliter reſponderet, ſe ſtatim ab eo penitus alienarent, & deficerent, atque omnes Gentiũ ritus & ſuperſtitiones omnino amplecterẽtur. At Deus nec illis ad votum reſpondet, nec permittit vt penitus extinguantur. Vide Iudæorum aduerſus Deum impietatem, & Dei erga eos miſericordiam. Ioan. 4.

i *Educam vos de populis*) Nimirum Babyloniis, inter quos captiui detinemini. Nõ ſinam vos eſſe in perpetua captiuitate. Permiſi, vt vos Babylonij expugnarẽt, & in vincula conijcerent, non vt vos omnino perderent, ſed vt pœnitentiam agentes ad meipſum cõuerteremini. Hinc diſces, quã ſalutaris ſit calamitas illis, qui eam toleranter ferunt. Prodeſt quidem nõ ſolùm illis qui vitijs cõtaminantur, ſed illis etiam, qui virtutibus muniuntur. Pater qui filio, quẽ ſingulari proſe- Simile.

quitur amore thoracem ſericum dedit ſub tunica induendum, permittit, vt prædatus aliquibus in locis exterius indumentum, vt interius ſericum foris appa-

reat. Ita pater ille miſericordiarum, & Deus totius cõ- 2.Cor.1.

ſolationis eum, quem diligit, vulnerari ab impijs permittit aliquando, & calamitatibus feriri, vt ſericus ille patientiæ thorax, quo eum intus induerat, foris oſtendatur. Eam ob cauſam ait in epiſtola ad Hebræos

diuus Paulus: *Quem diligit Dominus caſtigat, flagellat au-* Hebr.12.

tem omnem filium, quem recipit. Et in Apocalypſi diui

Ioannis ait ipſe Deus: *Ego quos amo arguo & caſtigo.* Et Apoc 3.

apud Matthæum: *Beati qui perſecutionem patiuntur pro-* Matth. 5.

pter iuſtitiam. Beata patientia, quæ, vt verbis vtar diui

Pauli, *probationem operatur, probatio ſpem, ſpes autem non* Rom. 5.

confundit. Induite vos, inquit idem Apoſtolus in epiſto-

la ad Coloſſenſes, *ſicut electi Dei patientiam.* Et ad He- Coloſ. 3.

bræos: *Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certa-* Hebr. 12.

men, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem Ieſum qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem confuſione contempta. Oportet enim nos in calamitatibus conſtitutos ad Dominum cõfugere, eumque precari, vt ope ſua tanquam ſplendidiſſimi ſolis fulgore diſſipet noctẽ ærũnarum noſtrarum, ne creſcentibus malorum tenebris arctiſſimo peccatorũ ſomno cõſopiamur, nec obdormiamus in morte, ne dicat inimicus noſter: præualui aduerſus eos. Si enim Deum fuerimus toto corde am-

plexati, erimus abſque dubio tutiſſimi. Et ſi flagitioſi Pſal.12.

homines, impietate barbari, & immanitate feri pios homines affligant ſeſe efferant inſolenter, quod potentia ad perniciem virorum iuſtorum tolerãtia in ſignum abutantur, tamen, boni præualebũt & ad gloriã

æternã perducentur. Nam vt ait regius vates, *patientia* Pſalm. 9.

pauperum non peribit in finem: Etſi enim ad tempus ſinat eos Deus afflictionibus angi ad virtutis perfectionẽ, & maiorem vitæ futuræ gloriam: tempore tamen illis oportuno eos ex omnibus moleſtiarum ictibus ac procellis eripit, & conſortes efficit regni ſui in gloria ſempiterna. Id volens ſignificare in eodem Pſalmo diuinus vates, ſubdit paulò pòſt: *Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor.* Impij autẽ, qui Dei cultores calamitatibus premunt, pœnas luent ſuæ immanitatis debitas, & ad cæcas inferorum tenebras tandem detrudentur. Nec ſolùm poſt mortem, ſed in hac etiam vita exercet Deus aliquando in impios iudiciũ ſuum, illos coercendo & flagellando, vt intelligant ſe eſſe

mortales & caducos, & calamitatibus obnoxios, reſque mundi proſperas & florentes nullam habere firmitudinem, nullam perpetuitatem: eſſeque illos infelices, qui in illis ſpem ſuam locant & figũt, illos autem felices qui per varios caſus plerumque, & magnas calamitatum anguſtias patientia induti: rerũmque humanarum tolerantia muniti ad vitam immortalem perducuntur. Qui poſſident animas ſuas, conſequen-
Luc. 21. tur immortalitatem, atqui qui ſunt patientia induti, eas poſſident, dicente Chriſto: *In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras*, illi igitur immortalitatem adipiſ-
Iac. 5. centur. Hoc intelligens diuus Iacobus Apoſtolus ait in epiſtola ſua: *Patientes eſtote & vos, & confirmate corda veſtra.* Et diuus Gregorius: Nos ſine ferro & flamma martyres eſſe poſſumus ſi patientiam in animo verè cuſtodierimus. Poſtquam Deus minatus eſt Hebræis ærumnas & tempeſtates, vt flagitia ſua intelligerent, & lachrymis delerent, excitat eos ad patientiam, ne calamitatibus adhibeăt deſperationem, ſed eas æquo animo ferant, nam illis promittit ſe eſſe eos ab illa captiuitate erepturum, in quam illos coniecerat, non vt perderet, ſed vt ad ſui cognitionem adduceret. Nos autem qui Chriſtiano nomine gloriamur, eo animo eſſe oportet, quem veritas & ratio præſcribit, vt nihil præter culpam & peccatum homini accidere poſſe arbitremur, quod ſit horribile aut pertimeſcẽdum: omnia alia humana placatè & moderatè feramus. Cùm nos abiectos, afflictos, calamitatum fluctibus vehementer agitatos viderimus, euenta ſanctorum memoria repetamus, nihilque nobis noui accidiſſe cogitemus. Adſit nobis princeps fortitudo, quæ nobis animum eriget, & aduerſa obtuet memoria virorum illuſtrium, qui varus fuerunt ærumnarum procellis cõcuſſi: leuat enim moleſtiam communis quaſi legis, & humanæ conditionis recordatio. Sed nullum eſt ſalutarius remedium, nulla promptior & efficacior me-
Pſal. 90. dicina, quàm confugere ad Chriſtum Deum noſtrum, tanquam ad arcem tutiſſimam qui ait: *Clamauit ad me,*
2. Cor. 1. *& exaudiam eum, cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Ipſe eſt *pater miſericordiarũ*, vt verbis vtar Apoſtoli, & *Deus totius conſolationis qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra.*

Oſe. 2. k *In furore effuſo.*) Hoc eſt, effundens furorem cogam vos flagellis ad obſequium meum. Id intelligẽs Oſeas propheta inducit Iudæorum populum hoc modo loquentem. *Vadam, & reuertar ad virum meum priorem, quia bene mihi erat tunc magis quàm nunc.* Loquitur ſynagoga more adulteræ ſe ad virum conuertentis, quæ cum Gentium diis fuerat fornicata.

l *Adducam vos in deſertum populorum.*] Hoc eſt, reducam vos à Chaldæa in Iudæam per deſertum, quod eſt inter Babylonios & Hieroſolymitanos.

m *Et iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem.*] Id eſt, diſceptabo vobiſcum ſignis apertiſſimis, arguens vos remotis arbitris, & oſtendens me non vos ex odio afflixiſſe, ſed ex amore, vt vos ad pietatem & religionem reducerem.

n *Inducam vos in vinculis fœderis.*] Vt ſcilicet his vinculis ligati, ab amore meo non recedatis. Vincula fœderis ſunt amoris ligamina, quibus Deus nos vult vincire, & in ſuauiſſimum diuini amoris carcerem
Oſe. 11. conjicere, in iiſque dulciſſimis vinculis retinere. De iis ait ipſe per Oſeam: *In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis.* Hoc eſt, ligaminibus blandis, quibus non tauri & leones, ſed homines trahuntur, clementer & ſuauiter te traham ad meipſum.

o *De terra incolatus.*) Id eſt, Babylonica.

p *Singuli poſt idola veſtra ambulate.*) Id eſt, colat vnuſquiſque idola ſua, illiſque ſeruiat. Ironia.

q *Quod ſi & in hoc non audieritis me.*) Si in Chaldæa me non colueritis, faciam, vt in terra promiſſionis me colat omnis Iſrael. Per montem ſanctum intelligit Sionem: per quem mons ſpiritualis, hoc eſt eccleſia catholica ſignificatur. Eſt igitur ſenſus. Quoniam mihi ô Iudæi parere non vultis, quin potiùs nomen meũ violare contenditis, efficiam, vt colar à Gentibus in eccleſia mea, vbi tota domus Iſrael, hoc eſt, omnis fidelium concio me adorabit. Perſpicuum eſt diuinas literas intuentibus per mõtem Sionem eſſe eccleſiam intellectam. Ita illud Michææ intelligitur. *Regnabit ſuper eos in monte ſancto ſuo, ex hoc nunc & vſque in ſecu-* Mich. 4.
lum: Et Eſaiæ illud. *Reſpice Sion ſolemnitatem ciuitatis no-* Eſa. 33.
ſtræ: oculi tui videbunt Ieruſalem habitationem opulentam. Et illud pſalmographi: *Elegit Dominus Sion, elegit eam in* Pſa. 131.
habitationem ſibi.

r *In odorem ſuauitatis ſuſcipiam vos.*) Id eſt, ero vobis propitius. Proſequar vos amore & fauore.

s *Sanctificabor in vobis in oculis nationum.*) Hoc eſt, ſanctum me dicent Gentes, cum meo ſanguine mundum à peccati captiuitate liberauero: erit nomen meum per cunctas orbis terrarum oras laude celebratum, eiúſque cognitio ita omnes vniuerſitatis fines peragrabit, vt repudiatis falſis & commentitiis diis non ſolùm homines docti & politici, ſed agreſtes & inculti me cœli ac terræ effectorem & moderatorem, mundique redemptorem eſſe non modò fateantur, ſed profiteantur. Id præuiderat regius vates ita canens: *Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt no-* Pſal. 8.
men tuum in vniuerſa terra: quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum & vltorem. *Infantes* appellat homines ſimplices & rudes quales fuerunt Apoſtoli, per quos Deus ſalutarem potentiam ſuam mundo oſtendit, cùm per illos nomen ſuum anteà ſolùm in Iudęa notum per cunctas nationes fama celebrauit. Hi ſunt cœli gloriam Dei enar- Pſal. 18.
rantes, de quibus ait idem propheta. *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Quem locum diuus Paulus in epiſtola ad Romanos Rom. 10.
de Chriſti Apoſtolis interpretatur. Poſſumus & veriſſimè per infantes & lactentes eos intelligere, quos diuinus ac regius vates præuidit in ſpiritu in ciuitate, & templo Hieroſolymæ clamantes in introitu Chri-
ſti, & dicentes: *Hoſanna filio Dauid.* Narrat enim Mat- Matt. 21.
thæus indignatos fuiſſe principes ſacerdotum, & ſcribas, quod infantes Chriſtum mirificis laudibus extollerent. Chriſtum autem illis dixiſſe: *Nunquam legiſtis, quia ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem?* Sed illud eſt loco illo aduertendum in primo verſiculo, vbi nos habemus, *Domine*, eſſe in Hebraico Iehouah, nomen Dei tetragrammaton, ſoli Deo tributum, vbi autem habemus: *Dominus noſter*, eſſe in Hebraico adhon, quod homini tribuitur. Quibus verbis voluit diuinus pſaltes Chriſti diuinitatem & humanitatem ſignificare. Ideo primo loco eum appellat Deum, ſecundo autem Dominum noſtrum, quia ſecundum humanitatem noſter eſt, ex carne noſtra humana, quam ſibi copulauit. Et licèt ratione potentiæ ſuæ, quæ immenſa eſt, & infinita, Dominus ſit omnium, tamẽ quia naturam noſtram aſſumpſit, peculiari quadam ratione Dominus noſter appellatur, & ſanctus in oculis omnium nationum dicitur.

t *Pro qua leuaui manum meam,*) Hoc eſt, quam patribus veſtris promiſi.

u *Viarum veſtrarum.*) Hoc eſt, veſtrorum morum. Ionathas Chaldæus vertit: *Operum veſtrorum.* Via peccatoris appellatur modus ille viuendi vitioſus viam muniens ad æternos cruciatus. De ea ait pſalmogra- Pſal. 1.
phus: *Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit.*

x *Diſplicebitis vobis.*] Recordabimini ſcelerum veſtrorum, eorũmque pœnitebit vos, habebitis dolorem, &

rem,& diſplicentiam ob peccata veſtra:agetis flagitiorum veſtrorum pœnitentiam. Vbique Deus pœnitentiam commendat. [*Iere.18*] Apud Ieremiam: *Si pœnitentiam egerit gens illa à malo, quod locutus ſum aduerſus eam, agam & ego pœnitentiam ſuper malo, quod cogitaui, vt facerem ei.* [*Eze.18*] Et per Ezechielem: *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſtitiam, vita viuet, & non morietur: omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, nõ recordabor.* [*Mat.3*] Cœpit Ioannes Baptiſta prædicare, & fuit eius thema: *Pœnitentiam agite.* Eodem modo cœpit Chriſtus dicens, *Pœnitemini, & credite Euangelio.* Et rurſus: *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.* [*Mar.1*] Et in Actis Apoſtolorum refert Lucas dixiſſe diuum Petrum: *Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra.* [*Luc.5*] [*Act.3*] [*2.Cor.7*] In epiſtola ſecunda ad Corinthios ait diuus Paulus: *Nunc gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam, quæ enim ſecundum Deum eſt triſtitia pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur.* Quid ad hanc nubem authoritatum reſpondebunt hæretici noſtri temporis, qui pœnitentiam negant? Aiunt enim nihil aliud eſſe pœnitentiam: quàm colere virtutem, nihilque habere cum lachrymis, diſplicentia, dolore, & triſtitia. [*2.Cor.7*] Si pœnitentia nihil habet cũ triſtitia, quorſum ait Apoſtolus: *Gaudeo quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam, quæ enim ſecundum Deũ eſt triſtitia, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur?* Nõnne hîc cõfunditur hæreticorum inſania? Aiunt bonũ eſſe peccatoris cõuerſioné ad Deum, ſed nec lachrymas requiri, nec dolorem, nec diſplicentiam criminum. [*Ioel.2*] Quorſum igitur ait Deus per diuinum ſuum vatem Ioelé: *Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & fletu, & planctu; & ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra?* [*Pſal.50*] [*Pſal.6*] Quorſum caneret regius vates: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non deſpicies?* Et pœnitentiam ſuam explicans ait: *Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meũ, lachrymis meis ſtratum meũ rigabo.* Nõnne intueris quàm acerbum animi dolorem & cruciatum ſignificet, quo ob Dei legem violatam, & turpitudinem ſceleris admiſſi torquebatur? Verſabatur in perpetuo luctu, & noctẽ inter flebiles gemitus & amara ſuſpiria conſumebat, lectulumque ſuum perpetuo lachrymarum fluuio lauabat. Glorioſus martyr Cyprianus ſermone quinto de lapſis ita ait: Agite pœnitentiam plenam doloris, acclamantis animi probate mœſtitiam. Vir hic, qui fuit omni præditus honeſtate & ſanctimonia, qui pectus ſuum fecerat armarium diuinarum literarum, qui fuit omnibus virtutum, bonorúmque artiũ ornamentis excultus, qui fuit pro Chriſti fide interfectus, & animo firmo & recto, oculiſque in cœlum eleuatis emiſit animam, quæ angelis ſociata diuinas laudes vndique concinẽtibus in cœlum glorioſe euolauit, aſſerit pœnitentiam plenam doloris eſſe debere, cum aliis ſanctis, cum diuo Paulo, cum Chriſto, cum omni ſacra ſcriptura: Lutherus negat, homo libidinũ ſeruus, ſeditioſus, impius, inſatiabili voracitati & ebrietati deditus, qui ob nimiam ſtomachi repletionem noctu mortuus eſt, morte ſubita correptus, cum nocte illa recta corporis valetudine cœnaſſet, & cubitum iret. Vtri credemus ſancto Chriſti martyri, an impio hæretico? ei qui pro Chriſti fide mortem ſubiuit, an illi, qui à Chriſti fide defecit, & apoſtatauit? Ephrem ille, quem diuus Hieronymus in catalogo de viris illuſtribus aſſerit tantam nominis celebritatem fuiſſe conſecutum, vt eius ſcripta publicè in eccleſiis recitarentur, duos libros, & ſermonem vnum ſcripſit de pœnitentia, vbi peccatores ad lachrymas & dolorem mirum in modum hortatur. Gregorius Nazianzenus in ſermone de ſanctis luminibus pœnitentiam vocat baptiſmum lachrymarum, & Ioannes Damaſcenus libro 4. ſuæ Theologiæ baptiſmum laborioſum. Ioannes Chryſoſtomus homilia 22. ad populum Antiochenum. Si magnus, inquit, eſt lapſus tuus, maior ſit torrens tuarum lachrymarum. Euſebius Emiſſenus homilia 5. Multo opus eſt fletu, multo gemitu: multo dolore cordis ad ſanãdos ipſius cordis dolores. Tota inſiſtendum eſt ſpiritus contritione, vt vetuſta mala tanquam ſagittæ de conſcientia euellantur. Dies me deficeret, ſi vellem antiquorum patrum authoritates, quibus peccatores magnopere hortantur ad pœnitentiam recenſere. Quid quæris? Ipſa naturæ lex nos docet ſcelerum pœnitere. Etſi enim pœnitentia, vt eſt nouæ legis ſacramentum, fuit à Chriſto inſtituta, non à lege naturæ præcepta, tamen vt eſt virtus, aut virtutis actus, res eſt, ad quam tenemur lege naturæ. Et ethnici ſecum anguntur dolore, ob memoriam ſuorum flagitiorum, ducti ipſa lege naturæ. Ouidius de Ponto ita ait.

Pœnitet ô ſi quid miſerorum creditur vlli,
Pœnitet, & facto torqueor ipſe meo.
Cumque ſit exilium, magis eſt mihi pœna dolori.
Eſtq; pati pœnã, quàm meruiſſe minus. Et Iuuenalis:
Euaſiſſe putas quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit.

Hinc orta eſt apud Gentium poëtas furiarum opinio: de quibus Virgilius tertio Æneidos:
a *Et ſceleris furiis agitatus Oreſtes.*] Nihil aliud furiarum nomine ab illis ſignificatur, quàm animus ſibi malè conſcius, & quibuſdam quaſi ſtimulis conſcientiæ ſcelerum exagitatus. Vnde Marcus Tullius in oratione pro Roſcio Amerino, Sua, inquit, quemque fraus, & ſuus terror maximè vexat: ſuumque quenque ſcelus exagitat. Macrobius ex Paulino aſſerit morem eſſe apud Gentes, vt qui ſacra facturus eſſet ſe in primis reum eſſe fateretur, acſi aſſereret ſe ſuorũ maleficiorum pœnitere. Refert hoc Blondus libro primo Romæ triumphantis. Quid plura? Natura ipſa nos docet impiorum facinorum pœnitentiam. Et volunt voluptarij homines defendere debere peccatoré nullam agere pœnitentiam, nullam crucem tollere, quin potiùs deliciis affluere. Huiuſmodi eſt Lutherus, & eius ſectatorum multitudo, qui ſe vocant euangelicos, cùm nihil illis ſit magis in optatis, quàm euangelium de medio tollere, & ſectam Epicuri inſtaurare. Si nemo debet crucem ſuam baiulare, quomodo ait Chriſtus, *Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me?* [*Matt.10*] [*Matt.16*] [*Luc.9*] Quomodo laudat euangelium lachrymas Magdalenæ, [*Luc.7*] quibus rigauit pedes Ieſu: & fletum Petri, qui egreſſus foras fleuit amarè? [*Mat.26.*] Quomodo ait Eccleſiaſticus: [*Ecc.2*] *Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus Dei?* [*Luc.15*] Quomodo ait Chriſtus: *Gaudium erit in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia?* Si tota vita eſt in deliciis & voluptatibus cõſumenda, [*Matt 7*] quorſum ait ipſa veritas: *Intrate per anguſtam portam, quia lata porta & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt, qui intrant per eam?* Quorſum ait diuus Ioannes in Apocalypſi: [*Apoc.2*] *Memor eſto, vnde excideris, & age pœnitentiam?* [*Matt 3*] Quorſum Euãgeliſtæ pœnitentiam laudant, eiuſque præconia extollunt? Quorſum Chriſtus nos ad pœnitẽtiã exhortatur? Hoc docet ſanctum Chriſti euangelium, ſecta autem Lutheri contrarium affirmat. Et audent Lutherani ſe euãgelicos appellare, cùm ex diametro euangelio repugnent. Niſi ſe eò Euangelicos vocent, quòd euangelium euertere, & penitus delere contendant, quemadmodum vocatus eſt Scipio Aphricanus, qui Aphricam euertit, & Numantius qui Numantiam celebrem Hiſpaniæ vrbem debellauit. Vt enim quondam Romanorum duces cognomina ab vrbibus quas expugnabant & vaſtabant, ſumebant, ſic Lu-

therani ab euangelio, quod oppugnant, & euertere
conantur, cognomen ſibi aſſumpſerunt, & arrogarunt.
Appellant ſe eccleſiæ reformatores, inſtauratores pu-
ritatis, & fidelium magiſtros, cùm nihil magis cordi,
quàm eccleſiam deformare, mores corruptiſſimos in-
troducere, & Chriſti fidem penitus euertere. Negant
pœnitentiam, quam tota eccleſia catholica à princi-
pio Apoſtolorum vſque ad noſtram ætatem ſemper
prædicauit, & magnificis laudibus extulit, quam ipſe
cœleſtis doctor Chriſtus Deus noſter docuit, & ad
quam omnes viri ſapientia & ſanctitate præſtantes
eos, qui in crimina inciderunt, ſemper excitarunt.
Nos verò pœnitētiam amplectamur, & vt hic ait Deus
per Ezechielem, *de peccatis noſtris nobis ipſis diſpliceamus*. Vel, vt poteſt verti ex Hebræo, *nos ipſos intra nos
dolore ſin cidamus & conteramus*.

y *Pone faciem tuam contra viam Auſtri.*] Hoc eſt, reſpi-
ce in Iudæam, conijce oculos in Hieroſolymam, quæ
reſpectu Babylonis ſita eſt ad meridiem: & vaticinare
intrepide aduerſus eam.

z *Et ſtilla ad Aphricum.*] Hoc eſt, loquere aduerſus
plagam meridionalem. Stillare ſiue pluere idem eſt
quod doctrinam proferre: & pluuia idem eſt quod do-
Deut. 32 ctrina. Vt in Deuteronomio: *Cōcreſcat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum: quaſi imber ſuper herbā,
& quaſi ſtillæ ſuper gramina.* Eodem modo in libro Iob:
Iob 29 *Super illos ſtillabat eloquium meum.* Vnde apud Eſaiam ait
Eſai. 5 Deus: *Nubibus mandabo, ne pluant ſuper eum imbrem.* Hoc
Matt. 7 eſt viris apoſtolicis prohibebo, ne velint dare ſanctum
canibus, & ſublimem doctrinam veluti pretioſas mar-
garitas ne mittant ante porcos. Vnde regius pſaltes
Pſal. 71 de diuina ſapientia loquens canebat: *Deſcēdet ſicut pluuia in vellus, & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terram.* Ac-
ſi diceret: Similis erit pluuiæ roranti, irriganti terram
ſitientem, & in mortales beneficia conferenti.

aa *Et propheta ad ſaltum agri meridiani.*] Hoc eſt, vatici-
nare aduerſus Hieroſolymam. Ponere faciem contra
viam Auſtri, ſtillare ad Aphricum, & prophetare ad ſal-
tum meridianum idem eſt, etiam ſi diuerſis verbis
proferatur. Appellatur Hieroſolyma ſaltus agri meri-
diani, quia erat ad meridiem reſpectu Babylonis, vbi
erat Ezechiel, cùm hæc literis mandabat. Volens Iere-
Ierem. 1 mias ſignificare excidium euenturum Hieroſolymæ à
Babylonia, dixit vidiſſe ollam ſuccenſam à facie Aqui-
lonis, Babyloniam ſignificans reſpectu Hieroſolymæ:
eſt enim Aquilo, ventus flans à ſeptentrione. Appel-
latur Hieroſolyma ſaltus, quia quemadmodum in ne-
more & ſaltu feræ vagantur, ita in ea feri & immanes
homines habitabant. Et vt in ſaltu varia ſunt plantarū
genera, quædam ſunt fructiferæ, quædam ſteriles, &
inutiles, ita Hieroſolymæ diuerſi homines, quidam iu-
ſti, quidam impij morabantur. Ideo ſolebant diuini
Pſal. 9 vates eam cum ſaltu & ſylua comparare. Eſaias: *Succē-
Ierem. 21 dentur in denſitate ſaltus.* Ieremias: *Succendam ignem in
Zach. 11 ſaltu eius, & deuorabit omnia in circuitu eius.* Zacharias:
Succiſus eſt ſaltus munitus. Fortaſſe per ſaltum intelligi-
tur mons Libanus, & per Libanum templum Salomo-
nis, quòd eſſet ex lignis Libani constructum. Vt cum-
que ſit vaticinatio eſt aduerſus Hieroſolymā, qua di-
uinus vates eam incendio flagraturam eſſe prædicit: id
quod antea Ieremias vaticinatus fuerat.

bb *Omne lignum viride & omne lignum aridum.*] Hoc Ier.
eſt, tam nobiles, quàm plebeios. Acſi dicat. Erit tota
ciuitas incendio tradita, & conſumpta. Poteris per li-
gnum viride bonos intelligere, per aridum verò im-
probos. Sed cur Deus occidit iuſtos cum iniuſtis? Ni-
mirum ne iuſti in flagitia cadāt, & fiant iniuſti iniuſto-
rum facta imitātes: quemadmodum libro Sapiētiæ eſt
literis mandatum, ita dicentis: *Placens Deo factus eſt dilectus, & viuens inter peccatores tranſlatus eſt: raptus eſt, ne
malitia mutaret intellectum eius: aut ne fictio deciperet animam illius.* Cùm impij viros iuſtos interficiunt, non il-
lis auferunt quietem, ſed laborem, iuxta illud eiuſdem Sap. 4
libri Sapientiæ: *Stabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt, & qui abſtulerunt labores illorum.* Exeunt enim viri pij & iuſti ex calamitatibus, & Sap. 5
euolāt in æternam beatitudinem, vbi magnis gaudijs
cumulati in ſuauiſſima pulcherrimi numinis viſione
conquieſcunt. Ideo aliquando iuſti ſimul cum iniuſtis
moriuntur. Aut ideo eos Deus aufert ex vita, ne immi-
nentibus calamitatibus, & ſummis ærumnis opprimā-
tur. Hi enim caſus ſequuntur interdum, vt non erep-
ta viris charitate præſtantibus à Deo vita, ſed dona-
ta mors eſſe videatur. Non enim corporeis oculis in-
tuentur cædes ſuorum crudeliſſimas, & ignominias a-
cerbiſſimas, & in omni genere deformatam eam ciui-
tatem, in qua ipſi florentiſſima multùm alijs dignita-
te, nominiſque amplitudine præſtarent. Chriſtus Deus
noſter apud Lucam ſe comparat cum ligno viridi. Iu-
dæos autem cum arido: ita enim inquit: *Si in viridi li-* Luc. 23
gno hæc faciunt, in arido quid fiet? Acſi diceret: Si me in-
nocentem ita affligunt, quas pœnas dabūt Iudæi ſuo-
rum flagitiorum, apti ad incendium.

cc *Non extinguetur flamma ſuccenſionis.*] Alij legunt: *ſucceſſionis*, vt ſit ſenſus: Flamma ſuccedens flammæ non
extinguetur. Acſi dicat Deus: Ego te crebris calami-
tatibus caſtigabo.

dd *Et comburetur in ea omnis facies ab Auſtro vſque ad
Aquilonem.*] Hoc eſt, tota vrbs comburetur ab extremo
ad extremum.

ee *Et videbit vniuerſa caro.*] Id eſt, omnis homo. Solet Gen. 6
enim diuina ſcriptura per omnem carnē omnes intel- Pſal. 64
ligere. Ita intelligitur illud Geneſis. *Omnis caro corruperat viam ſuam.* Et illud pſalmographi: *Ad te omnis caro* Eſai. 40
veniet. Et illud Eſaiæ: *Omnis caro fœnum.* Et illud Lucæ: Luc. 3
Et videbit omnis caro ſalutare Dei. Et illud Apoſtoli: *Ex* Rom. 3
operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. Gal. 2

ff *Nunquid non per parabolas loquitur iſte?*] Dolet Eze-
chiel, quòd eū Iudæi nō intelligerent. Imò nec eū intel-
ligere vellent: dicebāt enim eū vti metaphoris obſcu-
ris. Eam ob cauſam verbis apertis prædicit illis ſequē-
te capite Hieroſolymæ vaſtitatem & euerſionem.

1 Iudicabor vobiſcum. *Thargum habet.* Vlciſcar de vo-
bis. *Et paulò poſt, vbi nos habemus:* iudicio contendi ad-
uerſus patres veſtros, *habet Thargum:* Vltionem ſumpſi
de patribus veſtris.

ARGVMENTVM CAP. XXI.

Vaticinatur de clade & excidio Hieroſolymæ, & in communibus calamitatibus præcipuo quodam dolore conficitur. Videbat enim improbos Babylonios opibus & potentia florentes eſſe templum illud euerſuros ob Iudæorum ſcelera, in quo ſolebant diuinæ laudes celebrari. Prædicit lamentabilem regis Sedechiæ occaſum, & Ammonitarum euerſionem.

CAPVT XXI.

A ET factus eſt ſermo domini ad me dicens. [a] Fili hominis pone faciem tuam ad Hieru-
ſalem, & ſtilla ad ſanctuaria, & propheta contra humum Iſrael, & dices terræ Iſrael.
Hæc dicit dominus Deus. [b] Ecce ego ad te, [c] & eijciam gladium meū de vagina ſua,
[d] & occidam in te iuſtum & impium. [e] Pro eo autem quòd occidi in te iuſtum im-
pium,

B pium, idcirco egredietur gladius meus de vagina ſua ad omnem carnẽ ab Auſtro vſque ad A-
quilonem, vt ſciat omnis caro, quia dominus eduxi gladium meum de vagina ſua [f] irreuoca-
bilem. [g] Et tu fili hominis ingemiſce in contritione lumborum, & in amaritudinibus inge-
miſce coram eis. Cumque dixerint ad te. Quare tu gemis? dices: [h] Pro auditu, quia venit, [i] &
tabeſcet omne cor, & diſſoluentur vniuerſæ manus, & infirmabitur omnis ſpiritus, [k] & per cũ-
cta genua fluent aquæ. [l] Ecce venit, & fiet, ait dominus Deus. Et factus eſt ſermo domini ad
me, dicens: Fili hominis propheta, & dices. Hæc dicit dominus Deus, Loquere. Gladius gla-
dius exacutus eſt, & limatus. Vt cædat victimas: exacutus eſt, vt ſplẽdeat: [m] limatus eſt. [n] Qui
moues [o] ſceptrum filij mei, & ſuccidiſti omne lignum. Et dedi eum ad leuigandum, vt tenea-
tur manu. Iſte exacutus eſt gladius, & iſte limatus eſt, vt ſit in manu interficiente: [p] Clama, &
vlula fili hominis, quia hic factus eſt, in populo meo, hic in cunctis ducibus Iſrael, [q] qui fuge-
C rant, gladio traditi ſunt cum populo meo. Idcirco [r] plaude ſuper fœmur, [s] quia probatus eſt,
& hoc cùm ſceptrum ſubuerterit, & non erit, dicit dominus Deus. Tu ergo fili hominis pro-
pheta, [t] & percute manu ad manũ, [v] & duplicetur gladius, ac triplicetur gladius interfectorũ.

EXPLANATIO.

a *Fili hominis pone faciem tuam ad Hieruſalem.*] In fine capitis ſuperioris queſtus fuerat Ezechiel de Iudæorum hebetudine, quòd eius vaticinia non intelligerent: dicebant enim velle ſe audire ſententias apertas, non autem parabolas obſcuras, quas non poterant animo percipere. Eam ob cauſam explicat nũc clarius, quæ dixerat obſcurè. Pro eo quod dixerat: *Pone faciem tuam contra viam Auſtri*, ait nunc: *Pone faciem tuam ad Hieruſalem.* Eſt enim Hieroſolyma ad Auſtrum ſiue meridiem reſpectu Babylonis, vbi tum erat Ezechiel, cùm hæc literis mandabat. Pro eo quod dixerat: *Stilla ad Aphricam*, ait nunc, *Stilla ad ſanctuaria*, hoc eſt, ad templum Hieroſolymæ. Pro eo quod dixerat: *Propheta ad ſaltum agri meridiani*, ait nunc: *Propheta contra humum Iſrael.* Acſi dicat Deus: Ne dicant Iudæi eſſe oracula tua intellectu difficillima & percipi animo non poſſe, prædic illis apertè eorum miſerabilem interitum, & acerbas calamitates. Quid ſit ſtillare, diximus capite præcedente. Templum Salomonis appellat ſanctuaria numero multitudinis, quòd eſſet in tres partes diuiſum, in atrium, domum, & ſancta ſanctorum, vt conſtat ex 3. Regum cap. 6. Vel ideo de templi euerſione loquens illud pluraliter nominauit, vt ſignificaret eſſe bis euertendum, priùs per Babylonios, poſteà per Romanos. Septuaginta habent: *Vaticinare fili hominis, & obfirma faciem tuam contra Hieruſalem, & aſpice ad ſancta eorum.* (3. Reg. 6)

b *Ecce ego ad te.*] Hoc eſt, contra te.

c *Eiiciam gladium meum de vagina ſua.*] Hoc eſt, educam exercitum Babyloniorum de Chaldæa, qui te interficiat. Acſi dicat: Chaldæi me volente te ô Hieroſolyma ad excidium & vaſtitatem vocabunt. Exercitus ſceleratorum eſt gladius, quo Deus occidit populum ſuum, quando deficit ab eo, ſeque ſceleribus contaminat. Hunc gladium appellauerat capite ſuperiore flammam, quæ erat ſaltum, hoc eſt Hieroſolymã combuſtura. Apud Eſaiam Sennacheribus Aſſyriorũ rex, qui Samariam euertit virga furoris Dei appellatur. Et id, quod ait pſalmographus: *Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ*, vertit diuus Hieronymus ex Hebræo: *Salua animam meam ab impio*, qui eſt gladius tuus, à viris manus tuæ. Vel vt alij vertũt, *à viris, qui ſunt manus tuæ.* Intuemur enim ſæpenumero Deum loco armorum vti hominibus flagitioſis ad improborum facinora caſtiganda, & iuſtorum virtutem exercendam. Et non ſolùm impios homines appellat gladium Dei, ſed manum. illis enim vtitur Deus ad maleficia impiorum punienda, & ad piorum tolerantiam declarandam: Nec ſolùm qui alios calamitate premit & lacerat, ſed etiam ipſa calamitas manus Dei appellatur. Ideo ait Iob: *Manus domini tetigit me.* Et iterum: *Manum tuam longè fac à me.* Et Eſaias: (Eſai. 12; Pſal. 16) *Iratus eſt furor domini in populo ſuo, & extendit manum ſuam ſuper eum.* Poteris per gladium Dei eius iram intelligere, iuxta illud pſalmographi: *Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrauit, arcum ſuum tetendit, & parauit illum?* Quibus verbis immanem Saulem per ſommã ignominiam prædicit interiturum, & diuinæ vltionis pœnã ſubiturum, niſi eũ ſcelerum ſuorum pœniteret. (Pſal. 7)

d *Et occidam in te iuſtum & impium.*] Pro quo dixerat capite ſuperiore: *Comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum.* Cur autem Deus iuſtos pariter cum iniuſtis puniat aliquando, ibi oſtendimus. Poteris etiam per iuſtum eum intelligere, qui cùm ſit ſceleribus imbutus, ſibimet iuſtus videtur, nomenque iuſti ſibi inſolenter arrogat. Hoc intelligentes ſeptuaginta pro iuſto & impio verterunt, *iniquum & iniuſtum.* Vt lanx libræ quantò leuior eſt, tantò ampliùs ſurſum aſcendit, ſic quantò homo vanior eſt, & inutilior, & iniuſtior, tantò ſublimiùs ſe extollit, & cùm ſit impius, iuſtitiam ſibi iactabundus aſſumit, & iuſti nomen impudẽter vſurpat. Contra verò quemadmodũ bilancis pars plenior & grauior ſe deprimit deorſum, ſic vir virtute clarus, & honeſtate inſignis, ſe abiicit & inclinat: & quantò eſt apud alios virtutibus onuſtior, tantò apud ſeipſum iudicatur imperfectior. (Simile) Hæc eſt enim magna perfectio ſuæ imperfectionis cognitio. Sed etſi ſe dimittat, illum tamen Deus erigit, efficiens, vt eius fama perpetuò videatur. Nam vt ait pſalmographus. *In memoria æterna erit iuſtus.* Et Salomon in Prouerbiis: *Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorum putreſcet.* Eos Deus effert, qui ob animi ſubmiſſionem ſe deprimunt, eos deiicit, ac deprimit, qui ſe elatione vana efferunt in ſublime. Huc pertinet reſponſio Chilonis Lacedæmonij, qui interrogatus quid ageret Iupiter, Excelſa, inquit, deprimit, depreſſa extollit. (Pſal. 111; Pro. 10)

e *Pro eo autem quod occidi in te.*] Senſus eſt: Quoniam te ô Hieroſolyma occidi, ideo occiſurus ſum omnes gentes ab Auſtro ad Aquilonem, hoc eſt, à te vſque ad Chaldæam. Nam hæ gentes fuerunt ærumnis tuis delectatæ: quam ob cauſam eas opprimam ærumnis: & procella, quam tibi optabant, in eorum caput redundabit. Gaudent quidem viri iuſti, immortaléſque gratias agunt numini ſanctiſſimo, cùm vident flagitioſos homines puniri, ſuorumque maleficiorum iuſtas pœnas perſoluere, iuxta id, quod ait regius vates: *Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.* Abluere manus in ſanguine peccatoris, eſt ingenti affici lætitia. Et alio in pſalmo: *Lætentur, & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.* Poſtulat enim æquitas, vt nefarij pœnis afficiantur. At non licet illorum calamitatibus inſultare, nec in eos iacere contumelias (Pſal. 57; Pſal. 66)

nam vt ait Salomon in prouerbio : *Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus:* imò dolendum eſt, & acerbè fetendum illos in tam acerbas ærumnas incidiſſe, & tam graui pœna fuiſſe multatos. Sed debemus affici voluptate aſpicientes immanes homines, ſcelerumque maculis notatos dignas ſuis flagitiis pœnas luere, non aliam ob cauſam, niſi quia iuſta punitione Dei gloria illuſtratur, & hominum ſocietas ſecuritate & quiete conſeruatur, & tam virtute præditi, quàm labibus contaminati repetita iuſtitiæ memoria, à maleficiis deterrentur. Nihil enim ferè eſt, quod magis hominum animos excitet ad diuinam religionem colendam, & ad ſanctiſſimum numen laudibus celebrandum, quàm diuinæ iuſtitiæ in homines ſceleratos executio. Tunc Deum ſummis efferunt præconijs, cùm ille inſigni aliquo ſupplicio flagitia impiorum coercere, & diuinæ vltionis illuſtria documēta conſtituit. Eam ob cauſam petebat à Deo Dauid: vt in im-
Pſal. 7 pios animaduerteret, dicens : *Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum tuorum. Et exurge domine Deus in præcepto, quod mandaſti, & ſynagoga populorum circumdabit te.* Acſi diceret. Declara domine vim ſeueritatis tuæ, opprime impios calamitate : fac vt pœnas luant ſuorum ſcelerum, quemadmodum gubernatoribus vrbium faciendum præcepiſti: nam ſi vltionem iuſtitiæ tuæ in nefarios oſtenderis, congregatio populorum te ſummis laudibus efferet, & hymnis perpetuis celebrabit. Sed illud eſt hoc loco aduertendum. Si Deus eos grauiter punit, qui aliorum calamitatibus inſultant, etiam ſi earum non ſint authores & conflatores, quantò grauius in illos animaduerteret, qui viros iuſtos affligunt, oppugnant, & ad captiis periculum vocāt? Sunt enim, qui tum maximè lætantur, cùm maiora detrimenta viris virtute præditis, & ſapientia præſtantibus inferunt, & cùm illis deſint vires, conſiliis ſuis ad aliorum interitum vtuntur, & impiis exhortationibus viris claris & honeſtate perſpicuis per-
Eſther. 7 niciem machinantur. Aman, vt in libro Eſther proditum eſt memoriæ, ſuſpēſus eſt in patibulo, quod Mar-
Sim ile. dochæo virtutis ornamentis exculto parauerat. Et quemadmodum Perillus Atheninenſis faber, qui vt Phalaridi tyranno gratus eſſet, taurum illi æneum donauit, vbi incluſi homines nouo tormento cruciarentur, ſuo petiit inuento, vt ait Plinius libr. 34. & refert Sabellicus libr. 10. exemplorum: nam iuſſu impij tyrāni machina illa incluſus, quam fabrefecerat, vt immaniſſimi Phalaridis aures delectaret humanis lamentis & cruciatibus, ipſe primus pœnam illam expertus eſt, & tam elaboratum opus ſui ipſius imbuit ſupplicio: ſic immane conſilium, in authorum caput aliquando re-
Pſal 7 dundat. Et vt ait diuinus pſaltes: *Lacum aperuit: & effodit eū, & incidit in foueam, quam fecit. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet.*

f *Irreuocabilem.*]Id eſt, qui à nullo hominum poſſit impediri.

g *Et tu fili hominis ingemiſce in contritione lumborum.*] Verba ſunt Dei ad Ezechielem, quorum hic eſt ſenſus. Tu intuens animo eorum corpora confracta & conciſa educ de intimo pectore tuo gemitus & lamenta: & eorum crudeliſſimum exitium deplora. Itaque per lūborum contritionem intelligitur cadauerum confractio, & corporum ſauciatorum in partes diuiſio. Vel contritio lumborum ipſius Ezechielis, vt ſit ſenſus: Ingemiſce magno dolore per lumborum tuorum cōfractionem deſignato. Erat tunc Ezechiel in Chaldæa, & iubetur coram Iudæis ingemiſcere, & futurum interitum Hebræorum Hieroſolymæ habitantium lamētari, qui de hoc non cogitabant, quin potiùs lætitia geſtiebant. Fuit hoc ita effectum fortaſſe, vt ipſi Iudæi
Luc. 19 ab eo quærerent, quam ob cauſam lachrymas illas profunderat, vt cognita pernicie ſua ob admiſſa flagitia, ad Deum tanquam ad arcem munitiſſimam cōfugerent. Eodem modo Chriſtus Deus noſter in medio triumphi concinentibus aliis, eiuſque aduentum mirificis laudibus celebrantibus, videns ciuitatem illam ingratam, quæ illum erat occiſura, ſciens eſſe eam ob immane illud flagitium penitus euertendam, vim lachrymarum profudit, vt Iudæi eius pietatem videntes, lachrymarum cauſam interrogarent, & ſceleribus ſuis nuntium remitterent.

h *Pro auditu.*]Hoc eſt pro rumore aduentantis exer- Sup. 7
citus Babylonici: vt ſuprà capite ſeptimo : *Conturbatio ſuper conturbationem: veniet auditus ſuper auditum.* Vnde ſeptuaginta pro auditu nuntium verterunt. Vel accipitur auditus pro prophetia, quā diuini vates audiunt ea Deo: ex quo efficitur, vt ſermo, & verbum domini appelletur : quemadmodum in principio huius capitis: *Et factus eſt ſermo domini ad me.* Prophetia in diuinis literis appellatur viſio, verbum, ſermo, auditus, onus, oraculum, vaticinatio.

i *Et tabeſcet omne cor.*]Hoc eſt, & animo cadent Iudæi videntes Babyloniorum exercitum: Manus præ nimio metu palpitabunt tremore, & arma tenere non poterunt: & fortitudo in ſtuporem cōuertetur. Metus procedit ex corde : cùm autem ſanguis ſit carnis amicus, & ſuccurrat membris deliquium patientibus, ſubuenit cordi metu deficienti, & ita alias corporis partes derelinquit: quo fit, vt ſanguine deſtitutæ pallidæ maneant & trementes.

k *Per cuncta genua fluent aquæ.*]Solet enim ob nimium timorem veſica diſſolui ita vt vrina per genua fluat. Sup 7
Vel ita. Omnia genua trement inſtar aquarū agitatarum. Hoc tropo vſus eſt etiam ſuprà cap. 7.

l *Ecce venit.* Nimirum quod dico.

m *Et limatus.*]Hoc eſt, terſus & expolitus, vt ſplendore ſuo terreat hoſtes.

n *Qui mones ſceptrum filij mei.*] Alloquitur Deus Nabuchodonoſorem, dicens : tu qui conturbas regnum populi Iſraelitici, es gladius acutus, vt interficias omne lignum, tam viride quàm aridum. Non parces plebeiis, nec nobilibus. ſed totam Hieroſolymam euertes, & incredibilem ei cladem inferes ciuium ſuorū. Sceptrum filij ſui appellat Deus regnum populi Iſraelitici. Vbi aſpicis populum Iſraelis vocari à Deo filium
ſuum. Eodem modo in Exodo ſcriptum legimus: *Hæc* Exo 4
dicit dominus, Filius meus primogenitus Iſrael. Et per O- Eſa 1
ſeam: *Ex Ægypto vocaui filium meum.* Et per Eſaiā: *Filios enutriui & exaltaui.* Conturbabat autem rex Babylonis ſceptrum ſiue regnum Iudaicum, bellum illi inferendo: & ſceptrum à Iudæa in Chaldæam tranſmutando. In Chaldæa enim non fuit ſceptrum ablatum de tribu Iuda, ibi per gubernatores quoſdam eiuſdem tribus regebantur Hebræi. Non fuit ſceptrum ablatum niſi
tempore Meſſiæ, iuxta id quod prædixerat Iacob: *Non* Gen 49
auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fæmore eius ; donec veniat, qui mittendus eſt. Pro quo paraphraſtes Chaldæus habet: *Donec veniat Meſſias.* Quem locum copioſè explicuimus in noſtris commentariis in Eſaiam in annotatione ex Hebraico in caput vltimum: vbi Iudæorum & Catholicorum explanationes latè recenſuimus. Etſi in Sedechia regnum Hebræorum finem habuit quatenus ad vnctionem & ſucceſſionem illam antiquam, ſemper tamen vſque ad Chriſti aduentum fuit in Iuda quidam principatus, & ſceptrum atque dominum. Poteris hæc verba ad Ezechielem referre: vt ille Nabuchodonoſorem alloquatur. Tu qui amouiſti ſceptrum Iechoniæ regis omnes Iudæos, qui Hieroſolymæ manſerunt, interficies. Vocat Iechoniam filium ſuum, quod eius præcepto potuiſſet, tradens ſe Chaldæis. Solent namque magiſtri eos, quos docent filios vocare. Quidam per ſceptrum intelligunt tribum, & per filium Dei Chriſtum Deum noſtrum, ac ſi

dicat

Matt. 1 Luc. 3 Heb. 7 dicat Deus: Tu ô rex Babylonis ducis iu Chaldæã tribum Iuda, quę eſt tribus filij mei, ex qua ille ſumpturus eſt carnem: eſt enim perſpicuum Chriſtum ſecundum carnẽ eſſe de tribu Iuda, vt ait diuus Matthæus primo capite ſui euangelij, & diuus Lucas capite 3. in catalogo maiorũ eius, & diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos.

o *Dedi eum ad leuigandum.*] Ne põdere premat manũ, ſed cõmodiùs teneatur. Vel ad cõplanãdum & præpoliẽdum, vt meliùs occidat. Vt Nabuchodonoſor & eius milites aptiùs eo vtantur ad cladem Iudæorum.

p *Clama & vlula fili hominis, quia hic factus eſt in populo meo.*] Hoc eſt, imminentes ærumnas ô Ezechiel lamentatione teſtare, non tãtùm quia interficiendi ſunt Iudæi, ſed pręcipuè quia gladius, quo ſunt interficiẽdi, ab ipſis cõflatus eſt. Ipſi fabricati ſunt arma, quibus ſunt crudeliter occidẽdi. Quæ ſunt arma hæc, niſi ſcelera, quæ commiſerunt? Qui flagitia perpetrant, quid aliud efficiunt quàm arma, quibus ſibi perniciem machinantur? (1. Reg. 17) Quemadmodum Goliat Philiſtæus fuit ſuo proprio gladio iugulatus, eiuſque caput proprio ferro præciſum in vrbẽ fuit allatum, ſic nefarij homines ſuis maleficiis animas ſuas occidunt, iuxta id quod eſt in libro Sapientiæ literis mãdatum: (Sap. 16) *Homo per malitiam occidit animam ſuam.* Et nõ ſolùm perditi homines animæ perniciẽ machinãtur, ſed etiã ſępenumero corpori. Quãdo infideles homines vrbes noſtras expugnãt, & de nobis victoriã reportant, nos illis arma porrigimus, flagitiis enim noſtris oppugnãt, & vincunt. Nec ſolùm actiones impiæ nefariorum hominum, ſed etiã eorum ſenſus & mẽbra arma ſunt quibus ſeipſos traiiciunt, & crudeliter vulnerãt, & occidunt. Id intelligẽs (Rom. 6) diuus Paulus ait in epiſtola ad Romanos: *Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo.* Acſi dicat: Nolite membris veſtris intemperãter abuti, nolite ex illis arma conflare flagitij ad peccati executionẽ, cùm ea vobis Deus tribuerit, vt ſint arma virtutum, quibus aduerſus animæ hoſtes pugnetis, ſed illi ſeruite tãquã à morte culpæ ad vitã gratiæ ſuſcitati, exhibentes mẽbra veſtra arma iuſtitiæ, actiones per illa virtutum exercẽtes. Homo vitiis imbutus, & à virtute ſeparatus vtitur mẽbris ſuis tanquã gladiis & haſtis, quibus animã ſuam trãsfigit, ſin autẽ vitia deteſtatur, & ad Chriſtum confugit, gladios in vomeres cõuertit, quibus ſui ipſius agrum euãgelica colit doctrina, & haſtas in falces, quibus vberrimas virtutum fruges metit. Et hoc eſt, quod in Chriſti aduentu (Eſai. 2) Eſaias fore prædixerat, cum has voces emiſit. *Et conflabunt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces.* Vt enim ager quãuis fertilis, ſine cultura tamẽ fructuoſus eſſe nõ poteſt, ſic ſine Chriſtiana doctrina animus. Id autẽ quod eſt vomer apud iuſtum, eſt gladius apud impium. Sed aduerte, nõ ait Deus: Quia hic factus eſt in populo Iudaico, ſed *in populo meo*: acſi dicat: non haberes tantam plorandi cauſam, ſi gladius hic cõflatus eſſet in populo extraneo, at cùm ſit in populo meo cõflatus, æquiſſimum eſt lachrymarum copiam profundas, & perniciem hanc lamentis proſequaris.

q *Qui fugerãt, gladio traditi ſunt.*] Eos intelligit, qui relicta Hieroſolyma ſe fugæ mandarunt, & cõtempto Ieremiæ conſilio in Ægyptum contulerunt: vbi fuerunt à Babyloniis interfecti. Non deſunt, qui hoc intelligant de nonnullis, qui ex oppidis immunitis Hieroſolymam confugerunt tanquam ad tutum aſylum in aduentu Babyloniorum, vbi fuerunt cum ciuibus gladio hoſtium immaniter occiſi.

r *Plaude ſuper fæmur.*] Hoc eſt, oſtende ſignum doloris, pulſans manu fœmur more hominum, qui ingenti cruciatu torquentur. Hoc Hebraiſmo vtitur Ieremias cap. 31.

s *Quia probatus eſt.*] Nimirum à me gladius Babylonicus. Caſtigabat Deus Hieroſolymam per Babylonios: ideo ait eſſe ſibi gratam Iudæorum cædem. Sed quoniam Babylonij diuinæ iuſtitiæ miniſtri iniquo animo iram ſuam in populum Iudaicum exercebãt, fuerunt à Deo grauiter puniti, & celebris eorum ciuitas a Medis & Perſis funditus euerſa. Ideo ait Ezechiel: *Et hoc cum ſceptrum ſubuerterit, & non erit.* Acſi dicat: Potẽtia Babyloniorum eſt mihi grata, quaten⁹ euertit ſceptrum Iudæorum, eos affligendo, & in vincula cõiiciẽdo, & morte multando: ſed non erit: nam finietur hæc Babyloniorum potentia, peribit eorum gladius, delebitur eorum metropolis, & ampliùs non erit. Babylon enim ciuitas illa florentiſſima inter ſeptem orbis ſpectacula numerata, fuit à Medis & Perſis funditus euerſa, quemadmodum prædixerat Eſaias, & alij diuini vates: (Eſai. 13 & 14) & Babyloniorum regnum fuit labefactatum, & penitus cõuulsum: Nã Babylõ Ægypti, de qua loquitur Strabo lib. 17. fuit Babyloniis quibuſdã cõdita, qui finibus patriæ expulſi ſedẽ ibi delegerunt, & nomine Babylonis euerſæ eã appellarunt, quæ hodie Cayro vocatur. Sed hæc eſt in Ægypto, illa autẽ antiqua, in qua Iudæi captiui detinebãtur, erat in Chaldæa in Euphratẽ fluuium ſita, de qua ait hoc loco Ezechiel: *Et non erit.* Babylonis Ægyptiæ meminit Stephanus & Ptolemæ⁹, & poſt eos Cælius libr. quinto lectionum antiquarum. Poteſt hoc referri ad populum Iſraeliticum: & tũc erit ſẽſus: Hic populus probatus eſt calamitatibus, quẽadmodum aurum igne perſpicitur, (Si. 2) ſic ego illũ rebus aduerſis explorabo, & tũc maximè cùm ſceptrum ſuum labefactatum fuerit mortuo rege Sedechia. Nã etſi illis maneat ſceptrum & quidã principatus in tribu Iuda, nõ tamẽ illis manebit regia illa dignitas, & ſacra vnctio, quæ ante Babylonicã captiuitatẽ in Iudæa florueerat. Premetur igitur calamitate ſceleratus populus, & nõ erit, hoc eſt, & ita nõ erit impius. Ita intelligitur Prouerbiorum illud: (Prou. 12) *Verte impios, & non erunt.* Hoc eſt, conuerte domine impios, & nõ erunt ampliùs impij, ſed iuſti. Nõ erũt quales fuerint, ſed quales eſſe debẽt: peribunt nõ quo ad ſubſtãtiam, ſed quoad flagitia nõ amittẽdo vitã, ſed impietatẽ. Eodem modo regius vates Chriſtũ vẽturum alloquẽs ac ſi eũ iã veniſſe mẽtis oculis perſpiceret, canebat: (Pſal. 9) *Increpaſti gentes, & periit impius: nomen eorum deleſti in æternum, & in ſeculum ſeculi.* Id prædixerat in libro Numerorum iis verbis Balaam. *Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael, & percutiet duces Maob, vaſtabitque omnes filios Seth.* Acſi diceret: Veniet Chriſtus, & percutiet dæmones, & peribũt peccatores. (Numer. 24.) Per duces ſiue principes Maob diabolos intelligit, quos diuus Paulus principes appellat, & poteſtates, harũque tenebrarum rectores. Hos percuſſit Ieſus Chriſtus verus Deus: de illis glorioſè triũphans. (Ephes. 6) Per filios Seth homines ſignificãtur impuri, & flagitiis cõtaminati, quos cùm Chriſtus ad ſe cõuerteret, deleuit, nõ ab illis ſalutẽ auferendo, ſed peccatum. Intelligi autẽ hunc locũ de Chriſto apertè indicat paraphraſis Chaldaica, ita habẽs. *Conſurget rex de domo Iacob, & vngetur Chriſtus de domo Iſraelis, & occidet principes Maob, & dominabitur ſuper omnes filios hominum.* Vbi vides vaſtationem illã & interitum filiorum Seth eſſe flagitiorum cædẽ nõ perſonarum: eſſeque ſeruitutem Deo debitã, quæ eſt vera ſpiritus libertas, magnaq; claritas & amplitudo: ſeruire enim Deo regnare eſt. Quare verba hæc: *Et non erit*, ad populum Iſraeliticum referũtur, quẽ Deus calamitatib⁹ exercuit, vt nõ eſſet impius, ſed periret, nõ quo ad vitã, ſed quo ad perfidiã, & cõtaminaciã, & idolorum cultũ. Nã poſtquam è Babylonica ſeruitute reuerſus eſt in Iudæam, nõ coluit idola: imò templum Dei inſtaurauit, vbi eum veneraretur.

t *Percute manu ad manum.*] Id eſt, manuũ percuſſione

ingentem oſtende dolorem & calamitatem.

v *Et duplicetur gladius atque triplicetur.*] Hoc eſt annunria magnam fore cladem interficiendorum. Fortaſſe ideo dixit triplicandum Babyloniorum gladium, quia Babylonij per Hierololymam expugnarunt, & ſtragem Iudæis intulerunt, nimirum ſub rege Ioacim, & ſob rege Iechonia, & ſub rege Sedechia, vt literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. 4 Reg. 24 & 25

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. XXI.

1 Qui mouts' ſceptrum filij mei, ſuccidiſti omne lignum. *Quid his verbis propheta ſignificare voluerit, oſtendimus in explanatione. Septuaginta habẽt:* Iogula, contemne, repelle omne lignum. *Vt alloquatur Deus gladium Babylonis, quo velit Iudæorum ſcelera punire, quòd nec diuini numinis amore, nec metu voluerint ſe à maleficiis continere. Pagninus totam hanc orationem ita vertit:* Quomodo gaudebimus de hoc gladio tribum filiorum Iſrael abiciente, & omne lignum? *Acſi diceret propheta. Qui fieri poteſt ô magne Deus, vt gaudeam, cùm in filios meos repre-bauerit, excidendo eos, acſi eſſent ligna? Sũt qui hoc ita explanent:* Præcipis mihi *domine vt annunciem populo Iudæorũ paratum eſſe gladium, qui eos terreat, & interficiat: quo nũtio ego acerbo dolore conficior, cum videam eſſe in manu Babyloniorum ferrum ad occidendum non ſolùm ſceptrum filij mei, hoc eſt tribum Iuda, ſed ligna, hoc eſt, multos ex aliis tribubus. Appellat propheta tribum Iuda ſceptrum filij ſui, quod ſolẽt magiſtri diſcipulos appellare filios. Certè in Hebræo hec oratio eſt ſatis obſcura, breuis, & conciſa, veluti prolata animo dolore vlcerato.*

Hic [a] eſt gladius [s] occiſionis magnæ, qui obſtupeſcere eos facit corde tabeſcere, & multi-
D plicat ruinas. [b] In omnibus portis eorum dedi conturbationem gladij acuti & limati ad fulgendum, [c] amicti ad cædem. [d] Exacuere, [s] vade ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram, quocunque faciei tuæ eſt appetitus. [e] Quin & ego plaudam manu ad manum, & implebo indignationem meam. Ego dominus locutus ſum, [f] Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Et tu fili hominis [g] pone tibi duas vias, vt veniat gladius regis Babilonis, de terra vna egredientur ambo. [h] Et manu capiet coniecturam, [i] in capite viæ ciuitatis coniiciet, Viã ponens, [k] vt veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammõ, & ad Iudam in Hieruſalem munitiſſimam. Stetit rex Baby-
E lonis biuio in capite duarum viarum, diuinationem quærens, [l] commiſcens [s] ſagittas. Interrogauit idola, ea conſulit. Ad dexteram eius facta eſt diuinatio ſuper Hieruſalem: [m] vt ponat arietes, [n] vt aperiat os in cædẽ eleuet vocem in vlulatu, vt ponat arietes contra portas, vt cõportet aggerem, vt ædificet munitiones. [o] Eritque quaſi conſulens fruſtrà oraculum in oculis eorum, & ſabbatorum otium imitans [p], Ipſe autem recordabitur iniquitatis ad capiendum. Idcirco, hæc dicit Dominus Deus: [q] Pro eo quod recordati eſtis iniquitatis veſtræ, & reuela-
F ſtis præuaricationes veſtras, & apparuerunt peccata veſtra, omnibus cogitationibus veſtris: pro eo, in quam, quod recordati eſtis, manu capiemini.

a *Hic eſt gladius occiſionis magnæ*] Id eſt, quod occidẽdi ſunt principes & magnates Iudæorum.

b *In omnibus portis eorum dedi conturbationem gladij.*] Nulla erat porta, in qua nõ iacerent occiſi aliqui Ionathas Chaldæus habet: in omnibus portis eorũ erãt cædes gladij. Quod noſtrã explicat interpretationem.

c *Amicti ad cædem.*] Hoc eſt præparati ad occidendũ. Ille gladius dicitur amictus ad cædem, qui eſt capulo inſertus.

d *Exacuere.*] Verba ſunt Dei ad Babyloniorum gladium: acſi diceret: Tu ô gladie eſto ſemper acutus ad occidendos Iudæos qui me ſuis flagitiis offenderunt interfice ad dexteram, ſiue ad ſiniſtram, quemadmodum volueris.

e *Quin & ego plaudam manu ad manum.*] Tu ô Babyloniorum exercitus ingredere audacter, quò volueris, nam me habebis fautorem contra populum Iudaicũ, à quo ſum grauiter offenſus. Plaudere *manu ad manum* hoc loco, eſt ſignis exterioribus alicui fauere, & congratulari, & ſignum lætitiæ oſtendere. Vnde verbum, plaudite, in fine comœdiarum dicebatur. Non deſont tamen, qui dicant plaudere *manu ad manum*, hoc loco idem eſſe quod manum ad manum percutere, qua locutione vſus eſt paulò antè propheta volens manuum
Sup. 10 percuſſione acerbum dolorem ſignificare. Et tunc eſt ſenſus: Tu ô Ezechiel, inquit Deus, deplora populi Iſraelitici vaſtitatem & excidium, oſtẽde te eſſe dolore compreſſum, & ego etiam tecum dolorem oſtendam, & perniciem Iudæorum lugebo. Dicitur autem Deus plorare, & præ dolore ingemiſcere: quando viros charitate præſtantes ſibique amore vnitos plorare, & ingemiſcere permittit. Id quod illi patiuntur, ipſe etiam dicitur pati. Eodem modo Saolo Chriſtianos tormẽtis perſequenti dixit Chriſtus Deus noſter: *Saule, Saule quid me perſequeris?* At prior expoſitio videtur aptior, Act. 9 & literæ congruentior, & tropo loquendique modo diuinæ ſcripturæ accommodatior. Eſt enim perſpicuũ plaudere manu, ſibi manibus lætitiam, & plauſum & riſum ſignificare: vt in pſalmo: *Omnes Gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis.* Et in alio: *Flu-* Pſal. 46 *mina plaudent manu, ſimul montes exultabunt à conſpectu* Pſal. 97 *Domini, quoniam venit iudicare terram.* Quibus in locis regius ac diuinus vates, non ſolùm omnes nationes ſed fluuios, & montes, & res alias ſenſu carentes hortatur ad plauſum & lætitiam ob Chriſti in mundũ aduentum, ob victoriã eius de dæmone reportatã, & ob veri Dei cultum toto terrarum orbe diffuſum. Eodem modo Eſaias eccleſiæ gaudium ob idolorum ſuperſti- Eſai. 55 tionem euulſam, & puram Chriſti religionem per cũctas mundi oras propagatam his verbis prædixit: *Montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu.* Vbi per montes, & colles, & ligna poteris Chriſtianos diuerſi generis intelligere, qui manuum plauſu erant in Chriſti aduentu gaudium oſtenſuri. Volens Ieremias ſummam Threnꝰ populi Iſraelitici calamitatem in euerſione Hieroſolymæ ſignificare ait: *Plauſerunt ſuper te manibus tranſeuntes per viam, ſibilauerunt, & mouerunt capita ſua.* Acſi diceret: Cæteræ nationes, quæ fuerunt ærumnis exagitatæ, habuerunt quò cõfugerunt, vbi conquieſcerent

cerent, & randem inueniebaot aliqoem, in cuius ſermone & ſuauitate partem curarum ſuarum deponere potuiſſent: at Hebræi nullum habuerunt conſolatoré. Nam gentes, quæ præteribant, tllos irridebant, geſtientes lætitia de eorum calamitatibus, & manuum plauſu gaudium ſignificantes. Quibus ex locis, & aliis, quos breuitatis cauſa relioquo, intelliges plane, plaudere manu ad manom, hoc loco actionem ſignificare lætitia exultantis.

f *Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis.*) Repetit euerſionem Hieroſolymæ ſub rege Sedechia, de qua modò vaticinatus fuerat. Ad cuius intellectum ſciendum eſt regem Babylonis exiuiſſe ex vrbe cum exercitu ſuo, & ſtetiſſe io quodam biuio. Via qua fuerat egeeſſus, in duas ſe diuidebat, quarum altera ducebat in Iodæam, altera verò in Ammonitarum regionem. Et quoniam Chaldæi dediti erant ſuperſtitionibus, iecit ſortes, per quam iret. Decreuerat quidem Iudæos euertere, & Ammonitas ſucceſſiuè & volebat videre, vtra via eſſet ſibi priùs eliganda pro victoria futura, an ea, quæ Hieroſolymam tendebat, an quæ in Ammonitas. Et quia cecidit ſors & diuinatio ſuper viam ducentem io Iudæam, ideo priùs Nabuchodooofor aduerſus eam exercitom direxit. Sed priuſquam hoc eueniſſet, fuit ab Ezechiele prædictum, & literis mandatum.

g *Ponet tibi duas vias.*] Exeuntes ab eodem loco.

h *Et manu capiet coniecturam.*] Nimirum quia illarum deberet iee.

i *In capite viæ cimicatis conieciet.*) Explicatio eſt ſuperioris. Senſus eſt: Ponet ſe in principio viarum, vbi illæ propè Babylonem coeunt: ibique coniectura cooſequetur, viram ſit electurus.

k *Vt veniat gladius.*) Id eſt, vtrum veniat priùs exercitos Babylonicus Rabbatb, an Hieroſolymam. Rabbatb eſt metropholis Ammonitatum. Exiſtimant nonnulli eam eſſe quæ poſteà fuit Philadelphia appellata.

l *Commiſcens ſagittas.*] Miſcuit in pharethra ſagittas, quorum vna habeat nomẽ Hieroſolymæ, altera Rabbath, & iodifferenter erat vna extrahenda: ſi extraheretur ea, quæ habebat nomen Hieroſolymę, erat priùs exercitus ad vrbem illam ducendus, ſin autem ea, in qua erat Rabbath ſimiliter erat Rabbath priùs oppugnanda. Sunt qui dicant, ſagittas fuiſſe in aërem coniectas vt aſpicerent, in quam partem caderent, vtrum verſus Hieroſolymam, an verſus Rabbath & cecidiſſe verſus Hieroſolymam. Præter hoc erant apud Gentes duo geoera diuinandi, alterum ex idolorum reſponſis, aliud ex extorum inſpectione. Intuentes eoim harioli viſcera animalis immolati futura prædicebant, ſed ſæpeoumero fallebantur & fallebant. Harum ſuperſtitionum nullam reliquit Nabucbodonoſor. Ideo ait Ezechiel: *Interrogauit idola, exta conſuluit.* Omnia hęc tris diuinandi genera io hoc conueoeruot, vt exercitus viã Hieroſolymæ, quæ erat ad dexterã, ſequeretur. Et ita factũ eſt ſuadentibus hoc ipſum hariolis & Ma-
Leui. 20. gis. Hi harioli & haruſpices erant in longe prohibiti
Deu. 18. Leuitic. 20. & Deuteron. 18. & apud Ieremiam 27.
Iere. 27. Imò morte multabantur Leuitico 20. 1. Reg. 28.
Leui. 20.
1. Reg. 28.

m *Et ponat arietes.*) Decreuerunt, vt rex arietibus moros Hieroſolymæ coocuteret. Eſt aotem aries machina bellica, qua ædificia concutiuntur.

n *Vt aperiat os in cæde.*) Id eſt, vt milites ad cædem Iudæorum bortetor. Vel vt voce furibunda hoſtes terreat. Quod ſtatim explicat, dicens: *Vt eleuet vocem in vlulatu.*

o *Eritque quaſi conſulens fruſtrà oraculum in oculis eorum.*) Hoc eſt, Iudæi muris vrbis ſuæ fidentes contemnent Nabuchodonoſorem, dicentes eum fruſtrà ſuas diuinationes cooſoluiſſe: nec plus effectu-rum eſſe quàm qui maximè quieſcit, & io ſummo eſt otio. Et id quidem eſt, quod ait: *Et ſabbatorum otium imitans.* Erat enim in ſabbato magna quies. Vel ſic: Hæc diuioatio videbitur Iudæis ridicula, & ipſe rex ſortes mittens videbitur illis ludere, & per iocum & otium ſabbatorum illa facere. Exod. 16. & 20. Deut. 5. Iere. 7.

p *Ipſe autem recordabitur iniquitates ad capiendum.*] Id eſt, ipſe Nabucbodonoſor memor violatæ fidei à Sedechia decernet ſe eſſe Hieroſolymam expugnaturum: Sedechias fregit fœdus inter ſeipſum & Nabuchodonoſorem iureiurando confirmatum. Quam ob cauſam ſperabat Babyloonius ſe eſſe de illo triomphaturum, quoniam Deus oon erat ei laturus opem, qui iura diuina & humana peruertiſſet. Hinc apud Ieremiam princeps militiæ regis Babylonis dixiſſe legitur ipſi Ieremiæ: *Dominus Deus tuus locutus eſt malum hoc ſuper locum iſtum: & adduxit, & fecit dominus, ſicut locutus eſt, quia peccaſtis domino, & non audiſtis vocem eius.* 4. Reg. 24. Sup. 16. 17. Iere. 40.

q *Pro eo quòd recordati eſtis iniquitatis veſtræ.*) Hoc eſt, quooiam ioiquitate veſtra gloriamini. Vel ſic: Quooiam ea ſcelera admiſiſtis, quibus perpetuam iniquitatis memoriam relinquetis, & in poſteritatem propagabitis.

r Hic eſt gladius occiſionis magnæ, qui obſtupeſcere eos facit. *Pro, qui obſtupeſcere eos facit, eſt in Hebraico:* חתר תרח לחם *hached beret lebem. Prima dictio deriuatur à nomine chedher, quod ſignificat conclaue & cubiculum, ſiue locum interiorem & abſconditum: vt, in Canticis:* Introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum geoitricis meæ. Cant. 3. *Iob capite nono de Deo loquens, ait:* Qui fecit arcturum, & oriona, & byadas, & interiora Auſtri. Iob. 9. *Per arcturum intelligit conſtellationem vrſæ maioris circa polum arcticum, per oriona alteram in cancro, ſiue vt aliis placet, in tauro & geminis, per byadas aliam in fronte tauri ſeptem ſtellarum: per interiora auſtri intelligit ſidera circa polum antarcticum, quod etiam polum meridianum, & auſtri ſeu auſtrale appellatur. Et quoniam nec polum antarcticum, nec aſtra ei proxima à nobis videntur, qui ſumus in oppoſito hemiſphærio, quemadmodum etiam erat Iob, eam ob cauſam rectè interiora ſiue abſcondita auſtri appellantur. Imo ipſe auſter ſiue meridies Hebraice dicitur chedher, hoc eſt abſconditus, ſiue occultus. Id quod eſt apud Iob:* Ab interioribus egredietur tempeſtas: & ab arcturo frigus, *poterat verti:* Ab Auſtro egredietur procella, & ab Aquilone frigus. *Pro interioribus eſt in Hebraico hoc nomen chedher, ſolet enim Auſter in meridie procellas excitare: & quia polus antarcticus qui meridianus ſiue auſtralis eſt nobis occultus, appellatur cheder. Qua ratione doctus Pagninus vertit locum illum:* A meridie veniet turbo. Iob. 37. *Ad hoc nomine chedher venit verbum chadhar, quod ſignificat penetrare & latere, ſiue occultum & abſconditum eſſe, & terrere, ſeu obſtupefacere. Solent enim ea, quæ ſunt in locis obſcuris, timorem iniicere. Ex hac verbi æquiuocatione fluxit interpretum in hoc Ezechielis loco varietas. Quidam vertunt:* Hic eſt gladius cędis magnæ penetrans eos. *Alij:* Hic eſt gladius occiſionis magnę qui verſabitur in cubilibus illis. *Hoc eſt, qui Iudæos latitantes occidet. Alij:* qui hactenus delituit in cubilibus. *Hoc eſt, hic eſt gladius Iudæis occidendis incognitus. Pagninus:* Qui percutit eos in cubiculis. *Brixianus:* Penetrans ad interiora eorum. *Acſi diceret: Hic eſt gladius, qui Hebræorum viſcera traiciet. R. Dauid in libro radicum:* Qui inſidiatur io cubiculis. *In cõmentariis vero exponit:* Hic eſt gladius magnæ ſtragis, qui percutiet Iudæos in penetralibus domorum ipſorum. *Thargum habet:* qui terret, vel obſtupefacit eos. *Diximus enim verbum hoc & terrere, & facere obſtupeſcere ſignificare. Hanc ſignificationem ſecutus eſt interpres vulgatæ editionis: & rectè quidem: expliuit enim latine*

verbi proprietatem apertè & diſtinctè, & ſecutus eſt paraphraſim Chaldaicam, & ſeptuaginta interpretes, qui ita verterent ἀς ἐκςἥσοις αὐτοὺς. Hoc eſt, & obſtupeſcere facies eos. Quare eſt communis verſio hoc loco amplexanda, & ſimpliciter & abſolute omnibus alijs anteponenda.

2 Exacuere, in Hebraico eſt: התאחדי *hithachadi, Hoc eſt, vnicum fac te ipſum. Nomen echad ſignificat vnum,*
Gen. 22. *vt in Geneſi:* Offeres eum in holocauſtum ſuper vnum
Zac. 11. Eſai. 65. montium: *Et apud Zachariam:* Vnam vocaui decorem, alteram vocaui funiculum. *Id quod eſt apud Eſaiam:* Lupus & agnus paſcentur ſimol, *eſt in Hebraico:* Lupus & agnus paſcentur vt vnus, *Hinc verbum eſt hithpahal, quod ſignificat vnicum. Vnde Pagninus vertit:* Solus eſto in aliquo loco. *Septuaginta tamen vertunt:* Exacuere. *Quos ſecutus eſt noſter interpres: & rectiſſimè abſque dubio: nam quandiu gladius intra thecam eſt, ſimul cum vagina, cùm autem eſt à vagina eductus & exacutus, vnicus dicitur, & interficiendum paratus. Id explicare volens noſter interpres, ſtudens & claritati & breuitati, dixit:* Exacuere, vade ad dexteram ſiue ad ſiniſtram.

3 Commiſcent ſagittas.) *In Hebraico eſt,* קלקל בחצים *colcal ba hitſim, à verbo calal, quod ſignificat leuem & ve-*
Iob. 7. *locem eſſe, vt apud Iob:* Dies mei velociùs tranſierunt, quàm à texente tela ſucciditur. *vel vt poteſt verti ex Hebraeo,* Dies mihi fuerunt velociores radio textoris. *Eſt quidem radius textoris inſtrumentum, quo ſubtegmen ſtamini inſeritur: appellabitur Luſitanè* lancadeira. *Et Ionas,* Miſerunt, *inquit,* vaſa, quæ erant in naui, vt al- Ione 1.
leuiaretur. *Hoc eſt, vt nauis maneret leuior & velocior, & ad nauigandum aptior. Ita apud Eſaiam:* Alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim. *Hoc factum fuit,* Eſa. 9.
quando Phalaſar abduxit duas tribus Zabulon & Nephtalim à Samaria in Aſſyriam. Comparat Eſaias Samariam naui mercibus onuſta, quæ cùm ob nimium pondus naufragium minetur, alleuiatur coniectis mercibus in mare. Aſſyria eſt mare, quò fuerunt filij Zabulonis & Nephtalim ob nimium peccatorum eorum pondus coniecti, vt terra Samariæ velox eſſet, & ad nauigandum apta, eiúſque habitatores poſſent tranquilla mente conſiſtere. Significat etiam verbum hoc tergere, & polire, & candidum reddere, vt apud Ezechielem 1. quaſi aſpectus æris candentis. *Vel vt poteſt etiam verti:* Quaſi aſpectus chalybis politi, *ſiue ter-* Eze. 1.
ſi, ſiue candidi. *Alij,* vt perpolias ſagittas. *Solebant enim veteres illi idolorum cultores ferrum ſagittarum perpolire, & ſplendidum reddere, vt in eo harioli & diuinatores viderent futura, quemadmodum in ſpeculo dæmonis artificio faciebant. Significat præterea verbum hoc proijcere, & miſcere res aliquas ad proijciendum. Quam ob cauſam R. Ioſeph hunc locum ita tranſtulit:* Iecit ſagittas, ac volare fecit in aëre, vt videret, in quam partem caderent: *Thargum quoque vertit:* Iecit ſagittas. *Et noſter interpres:* Commiſcens ſagittas, *nimirum ad eas in aerem proijciendum.*

Tu [a] autem prophane, impie dux Iſrael, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita. Hæc dicit Dominus Deus. [b] Aufer cidarim, tolle coronam. [c] Nonne hæc eſt, quæ humilem ſubleuauit, & ſublimem humiliauit? [d] Iniquitatem, [a] iniquitatem, iniquitatem ponam eam. [e] Et hoc non factum eſt, donec veneret, cuius eſt iudicium: & tradam ei. Et tu fili hominis propheta, & dic: Hæc dicit Dominus Deus [f] ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum, & dices. [g] Mucro, mucro euagina te ad occidendum: lima te, vt interficias, & fulgeas: [h] cùm tibi viderentur vana, & diuinarentur mendacia, [i] vt dareris ſuper colla vulneratorum & impiorum, quorum veniet dies in tempore iniquitatis præfinita. [k] Reuertere ad vaginam tuam, in loco, in quo creatus es. In terra natiuitatis tuæ iudicabo te, & effundam ſuper te indignationem meam. [l] In igne furoris mei ſufflabo in te, [m] dabóque te in manus hominum inſipentium, & fabricantium interitum. [n] Igni eris cibus: [o] ſanguis tuus erit in medio terræ, obliuioni traderis, quia ego dominus locutus ſum.

a *Tu autem prophane.*) Fœdifragum Sedechiam alloquitur, eiuſque deiectionem prænuntiat, cuius pernicies imminebat, & tempus excidij eius præfinitum aduentabat.

b *Aufer cidarim, tolle coronam.*) Prædicit expoliandum eſſe Sedechiam regem eius diademate. Poteſt verti, *auferam cidarim, &c.* Ac ſi dicat Deus: Ego te priuabo regno & principatu. Sunt qui dicant Sedechiam non ſolùm regno præfuiſſe, ſed etiam ſacerdotium vſur-
Exod. 28. paſſe: eámque ob cauſam prædixiſſe Ezechielem eſſe ab illo cidarim, & coronam auferendam, nam cidaris pertinebat ad pontificem, corona vero ad regem. In
Leuit. 8 Exodo, vbi agitur de ornatu ſacerdotis, præcipiebat Deus, vt cidaris fieret Aaroni. Et in Leuitico ſcriptum legimus texiſſe Moyſem caput pontificis cidari, ſuper quam verſus frontem poſuit laminam auream conſecratam. Erat autem cidaris mitra, qua ſacerdotis caput erat redimitum, & circumuolutum. Accipitur tamen aliquando pro capitis tegumento, quo reges præſertim Perſarum peculiariter vtebantur. Quintus Curtius libro tertio ſuæ hiſtoriæ cidarim regum capitis inſigne vocauit.

c *Nonne hæc eſt, quæ humilem ſubleuauit?*) Senſus eſt: Hæc eſt corona regum Iuda, hæc eſt Sedechiæ poteſtas, quæ nihil effecit iuſte, nam eos, quos deberet abijcere, extulit, eos autem, quos deberet extollere, abiecit. Accipitur hoc loco humilis pro homine infimo, virtute deſtituto, ſublimis autē pro viro animi celſitudine excellenti, & virtute ac ſapientia præſtanti. Ideo Sedechias fuit regno priuatus, & patriæ finibus expulſus, quia iuſtitiam non ſeruauit. Eſt quidem iuſtitia habitus animi communi vtilitate ſeruata, ſuam cuique tribuens aut pœnam aut dignitatem. De illa ait Deus in libro Sapientiæ: *Diligite iuſtitiam, qui* Sap. 1.
iudicatis terram. Nam ſi rectores iuſtitiam contemnunt, labefactatur omnis ſtatus reipublicæ, quoniam, vt ait Eccleſiaſticus: *Qualis eſt rector ciuitatis, tales ha-* Eccl. 10.
bitantes in ea. Quemadmodum mare præſertim medi-
terraneum aërem imitatur, vt ſi aër eſt tranquillus, vi- Simile.
get maris tranquillitas, ſi procelloſus, eſt etiam mare procellis exagitatum, ſic populus regem plerumque ſequitur: ſi princeps eſt iuſtus, colunt ſubditi iuſtitiam, ſi verò eſt ſceleribus coopertus, ipſi ſcelera amplectuntur. Merito igitur fuit à variis ſapientibus obſeruatum, literis & memoriæ proditum eſſe populum principis vmbram. Quam ob cauſam rex teterrimus ſcelerúmque maculis notatiſſimus plus aliquādo exēplo nocet, quàm peccato, quod permulti eius imitatores exiſtant. Videmus enim, quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo

ſecutam

ſecutam. Non enim ſolùm virtutes aut viria cõcipiunt ipſi principes, ſed ea quæ concipiunt, in ipſam ciuitatem infundunt. *Simile.* Vt riuulus fontis ſequitur naturam, ſic populus principis ingenium. Turbato fonte turbatur riuulus, & turbato rege turbatur populus. Id *Matt. 2.* intellexit Matthæus, cum dixit: *Turbatus eſt rex Herodes, & tota Hieroſolyma* cum illo regnante regnabit impietas, leges nihil valebant: iudicia iacebant, mos patrius occiderat: nulla vigebat tranqoillitas, nulla pax, quæ eſt finis humanæ gubernationis: ad hoc enim gubernator eligitur, vt in pace viuatur. Id intelligens *Pſal. 32.* Eſaias ait. *Erit opus iuſtitiæ pax.* Et regius vates: *Iuſti-* *Pſal. 84.* *tia & pax oſculatæ ſunt.* Et rurſus: *Orietur in diebus eius* *Pſal. 71.* *iuſtitia & abundantia pacis.* *Simile.* Quemadmodum corrupta penitus arboris radice non poſſunt rami pullulaſcere, & lætos fructus ſuo tempore ferre, ſi violata iuſti- *Simile.* tia fieri non poteſt, vt floreat pax, & fructus vberes producat. Vt cùm aliqua diuerſa, quæ ſub vna virtute continentur, non diſponuntur in proportione cuicunque parti debita, totus ordo labefactatur: vt licet in harmonia lyrica videre, vbi nerui niſi à manu pulſatoris æqoali proportione tangantur, ſonum reddũt diſſonum & confuſum diſſipato muſico concentu, ſic in humana ſocietate, vbi varia eſt hominum vita, varij mores, varia merita diuerſæ virtutes, diſtantia flagitia, niſi præmia & pœnæ æquali proportione diſtribuantur, magna in republica oritur diſſonantia, & totus politiæ ordo labefactatus, & corrumpitur. Vt ſonus ſit dulcis & temperatus, oportet vt interuallis coniunctus imparibus, ſed tamen pro rata proportione diſtinctis impulſu ipſius principis & gubernatoris efficiatur, qui nobiles & illuſtri laude celebratos cum obſcuris & plebeiis, ſapientia & virtute præſtantes cum inſipientibus, & ſcelerum maculis notatis temperans, tribuens vnicuique quod meretur, admirabilem efficit concentum. Hoc contemnebat Sedechias: quin potiùs viros illuſtres, quos ipſa virtus trahebat ad verum decus, deſpiciebat: eos autem, qui ſe voluptatum miniſtros præbuerant, atque Dei, hominúmque iura violauerant, fauore proſequebatur. Itaque iuſtitiam quæ eſt in principe fundamentum perpetuę commeodationis & famæ, cui ineſt maximus virtutis ſplendor, peruertebat.

d *Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam.*) Subaudi coronam. Quaſi dicat Deus: Deponam regiam coronam à Sedechia ob eius triplicem iniquitatem, nam iniquè egit aduerſus me, & aduerſus populum ſuum, & aduerſus Babyloniorum regem, violans illi fœdus iureiurando confirmatum. Quam ob cauſam eum penitus euertam.

e *Et hoc non factum eſt.*) Id eſt, ſed hoc non faciam, niſi cùm ex Babylonia venerit Nabuchodonoſor, qui aduerſus ipſum Sedechiam ſententiam feret, vt filij eius luce communi priuentur, & ipſe oculis orbetur, *4. Reg. vlt.* & per ſummum dedecus in Chaldæam adducatur: & ipſe Nabuchodonoſori tradam eum. quæ omnia ita euenerunt, vt liber quartus Regum capite vltimo teſtatur. Poteris hoc ita interpretari. Ego, ait Deus, auferam ſceptrum & coronam à populo Iudaico, vt nullum penitus habeat proprium regem, ſed hoc non erit niſi tempore Meſſiæ, cuius eſt iudicium, & illi regnum tradam, eritque verus rex, cuius regni non erit finis. Verba ſunt Dei patris, à quo Chriſtus quatenus homo fuit rex in eccleſia conſtituitur. Id prædixerat regius vates, inducens in pſalmo in hunc modum ipſum Chriſtum loquentem: *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper montem ſanctum eius.* Vbi per Sionem montem ſanctum eccleſia ſignificatur, quemadmodum multis alijs in locis diuinarum literarum. *Act. 4.* Intelligi autem pſalmum hunc de Chriſto, non de Dauide indicat diuus Lucas Actorum quarto: & diuus Paulus apud eundem Act. 13. & in epiſtola ad He- *Act.* bræos capite primo, & quinto, & diuus Ioannes in *Heb.* Apocalypſi capite 2. *Apoc.* Et licèt hi ſancti id ſilentio præterirent, veritas tameo ipſa per ſe loqueretur. Nam quî fieri poteſt, vt verba ipſa, quæ ſtatim ſequuntur, poſſint ad Dauidem referri, *Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & poſſeßionem tuam terminos terræ.* Quando dixit Deus Dauidi: *Ego hodie genui te?* Quando dedit ei in hæreditatem Gentes, & omnes terrarum oras in poſſeſſionem: Nunquam quidem. Chriſtus Deus noſter eſt ille, cui Gentes obediunt: de quo dixerat Iacob: *Ipſe erit expectatio Gentium.* Et *Gen. 49.* Deus Abrahamo: *Benedicentur in ſemine tuo omnes* *Gen. 22.* *Gentes.* Per quod ſemen Apoſtolus in epiſtola ad *Gala. 3.* Galatas Chriſtum ait ſignificari. Sin autem verba hæc ad Iſaac referre volueris, oſtende quo modo Gentes fuerint per Iſaac benedictæ. Cùm autem admirabilem hanc Dei promiſſionem in Iſaac impletam eſſe haud quaquam poſſis oſtendere, fatere fuiſſe Gentes in Chriſto, cuius typus fuit Iſaac, illuſtratas & benedictas. Reliquerunt enim vanas ſuorum rituum ſuperſtitiones, & peſtilentem commentitiorum Deorum cultum. Qui in errorum tenebris verſabantur, fuerunt diuino ſplendore illuſtrati, & Chriſtianam religionem veritatis ac puritatis pleniſſimam amplexari, fuerunt in diuina gratia conſtituti, vt vitam immortalem obtinerent, & ipſo Deo in æterna beatitudine fruerentur. Non eſt paſſus Deus eos diutiùs oberrare, & tenebris inextricabilibus cooperiri. Aperuit eorum oculos aliquando, & mortalibus errantibus viam immortalitatis oſtendit. Hæc fuit per Chriſtum Gentium benedictio. Id prædixit Eſaias, *Eſai. 49.* Cùm Deum patrem inducit cum Chriſto ita loquentem: *Dedi te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ.* Et rurſus. *Ecce teſtem populis meis dedi te, ducem ac præceptorem Gentibus: Ecce Gentes, quas neſciebas, vocabis & Gentes, quæ non cognouerunt te, ad* *Eſa. 55.* *te current.* Et rurſum: *Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos, & vide: omnes iſti congregati ſunt, venerunt* *Eſai. 60.* *tibi. Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi.* Ieremias in hunc *Iere. 16.* modum alloquitur Chriſtum: *Ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: Verè mendacium poſſederunt patres noſtri, vanitatem, quæ non profuit eis.* Id intelligens iuſtus ille, ac venerabilis ſenex Simeon, cùm dulciſſimum puerum Ieſum amplecteretur, voce ci- *Luc. 2.* gnea cecinit: *Nunc dimittis ſeruum tuum domine ſecundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum: lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Iſrael.* Vbi vides eſſe Chriſtum lumen ad reuelationem Gentium. Hic eſt ille, qui fuit à Deo patre *Pſal. 2.* conſtitutus rex ſuper Sionem montem ſanctum eius. Cui pater dedit omnem poteſtatem, & cuius eſt iudicium, vt hoc loco ait Ezechiel. Id vaticinatus fue- *Pſal. 71.* rat diuinus pſaltes, dicens: *Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis.* Intelligi autem verba hæc de Chriſto, noo autem de Dauide, aut Salomone, iodicant ea, quæ ſequuntur: *Et permanebit cum ſole, & ante lunam in generatione & generationem.* Acſi dicerent: Hic rex, de quo agitur hoc loco, tandiu permanebit in regno ſuo, tandiu eius ſanctiſſimũ numen mortales venerabuntur, quandiu ſol aſtrorũ princeps mundum luſtrauerit, lunáque radiis ſolis incenſa circulos ſuos confecerit. Nunquã regnũ eius finietur, ſed erit abſque dubio perpetuum, quod ipſa æternitas ſemper intuebitur. Id quod indicat Daniel ca. 7. & Michęas. *Dan. 7.*

Mich. 4. 4. & Angelus ſacratiſſimæ virgini dicens. *Regnabit in domo Iacob in æternum: & regni eius non erit finis.* Quî
Luc. 1. fieri poteſt, vt poſſint verba hæc ad Salomonem aut purum aliquem hominem referri? & multa alia: quæ ſunt in eodem pſalmo, quemadmodum ſunt illa: *Et dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.* Hoc eſt, ab Oceano Orientis vſque ad Oceanum Occidentis. Et illa: *Adorabunt eum*
Pſal. 71. *omnes reges, omnes Gentes ſeruient ei.* Et illa nonnulla quæ ibi ſunt literis mandata. Eſt igitur perſpicuum regem hunc, quem diuinus pſaltes prædixit iudicium & iuſtitiam à patre accepturum, vt mundum iudica-
Ioan. 5. ret, Chriſtum eſſe, qui ait apud Ioannem: *Pater non*
Matt. 28. *iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio.* Et apud Matthæum: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra.* De illo dixit cæleſtis pater hoc loco apud Ezechielem, non auferendam eſſe coronam à populo Iudaico, donec veniret Meſſias, cuius eſt iudicium, cui erat regnum traditurus. Similis huic fuit vaticinatio
Gen. 49 illa Iacob dicentis: *Non auferetur ſceptrum de Iuda & dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium.* Quæ verba interpretatio Chaldaica typis mandata iuſſu Leonis decimi pontificis maximi ita vertit: *Non auferetur habens principatum à domo Iuda, nec ſcriba à filijs filiorum eius, donec veniat Meſſias, cuius eſt regnum, & ei obedient populi.* Vbi vides per eum, qui mittendus erat, intelligi Chriſtum, quem Deus pater erat iuxta humanitatem regem conſtituturus.

f *Ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum.*) Id eſt, ad Ammonitas in opprobrijs verſatos, fuerunt enim ignominioſè victi & oppreſſi à Babylonijs: fuerunt eorum mœnia euerſa, ipſique ferro ac flamma conſumpti. Vel ad opprobrium, quo affecerunt Hebræos videntes eos ærumnis laceratos, ſummoque mœrore confectos.

g *Mucro mucro euagina te ad occidendum.*] Prædicit Ammonitarum interitum & excidium. Chaldæi euerterunt Iudæos, & poſteà Ammonitas.

1. Reg. 9. h *Cùm tibi viderentur vana.*) Hoc eſt, cùm tui vates tibi vana annunciarent. Ea, quæ Dei prophetæ prædicebant, mentis oculis intuebantur: quam ob cauſam
Pſalm. 1. appellabantur videntes, & prophetia viſio vocabatur.
Nahu. 1. Vt viſio Eſaiæ filij Amos. Et liber viſionis Nahum.
Iere. 14. At falſus propheta dicebatur videns vana, eiúſque vaticinium viſio mendax. De huiuſmodi vatibus ait Deus per Ieremiam: *Non ſum locutus viſionem mendacem, & diuinationem fraudulentam, & ſeductionem*
Oſe. 10. *cordis ſui prophetant.* Et per Oſeam: *Loquuntur verba vi-*
Eze. 13. *ſionis inutilis.* Et per Ezechielem: *Vident vana, & diuinant mendacium.* Et hoc loco: *Cùm tibi viderentur vana.*

i *Vt dareris ſuper colla vulneratorum impiorum.*] Falſi vates Ammonitarum prædixerant illis non eſſe eos à Babylonijs ſuperandos. Quam ob cauſam Ammonitæ cùm ſe ad bellum non pararent, capti fuerunt, & interfecti. Hoc vult hoc loco Ezechiel ſignificare, acſi diceret: Falſi veſtri prophetæ ô Ammonitæ vaticinati ſunt vobis falſa: ex quo effectum eſt, vt dareris colla & ceruices gladio impiorum vulnerantium, & ab immanibus Babylonijs occideremini. Sed quoniam hoc nondum euenerat, ſed erat euenturum, ſubdit Ezechiel: *Quorum veniet dies in tempore iniquitatis præfinita.* Hoc eſt, interficiemini vos ô Ammonitæ, ſed erit, cùm tempus, quod eſt à Deo præfinitum ad excidium veſtrum, venerit.

k *Reuertere ad vaginam tuam in locum, in quo creatus es.* Tu ô gladie Babyloniorum, poſt quam & Iudæos & Ammonitas interfeceris, redibis ad vaginam tuam, ad locum tuum reuerteris ad Babyloniam, vnde exiuiſti. Ibi te iudicabo, effundens ſuper te furorem meum. Et ita factum eſt: nam cùm Babylonij ſuperbia commoti, & cupiditatis ſtimulis exagitati Hebræos & Ammonitas immaniter occidiſſent, æquum erat, vt ipſi etiam crudeliter occiderentur. Ideò permiſit Deus: vt eſſent à Perſis & Medis ſuperati, & incredibilibus calamitatibus affecti, & immaniter occiſi, & eorum reliquiæ omnium rerum egeſtate atque exilio perpetuo multarentur. De hac Babyloniorum euerſione vaticinatus fuerat pſalmographus, ſed copioſiùs Eſaias & Ieremias, & hoc loco Ezechiel. Huius euerſionis hiſtoriam mandauit literis Herodotus Halicarnaſſæus libro primo, & Flauius Ioſephus Antiquitatum decimo, multi alij authores. Vide Dei arcana & iudicia, mundique viciſſitudines & varietates. Iudæi & Ammonitæ fuerunt per Babylonios ſuperati, Babylonij per Medos & Perſas, hi per Alexandrum, Alexander verò cùm magnam nominis celebritatem conſequeretur, & ad ſummum imperium per omnes honoris gradus efferretur, eámque obtineret potentiam, quam decepti mortales exiſtimarent eſſe omnium ſeculorum memoria duraturam, ruit ad interitum voluntarium. Aſſerunt enim nonnulli fuiſſe eum tanto dolore compreſſum, vt ſe ferro traijceret, & vita priuaret. Scio tamen Solinum capite quarto decimo dicere eum, qui alios ſuperauerat, fuiſſe à vino ſuperatum, & apud Babylonem morbo violentiæ extinctum. alios verò aſſerere eum fuiſſe ab Antipatro veneno infectum, & ſtatim acerbo dolore conſumptum, etiam ſi eius cuſtodes cauſam morbi intemperiem ebrietatis fuiſſe diſſeminarent. Hanc opinionem cũ alijs multis refert in eius vita Plutarchus. Itaque ille fuit victus, & miſere conſumptus, & eius regna diuiſa, & ciuitates ſeiunctæ, quæ dum imperare ſingulæ cuperent, imperium omnes amiſerunt. Hæ ſunt humanarum rerum commutationes. Cùm igitur hæc ita ſe habeant, non debemus falſæ hominum potentiæ, mundique opibus incertis, & in varietate ſitis confidere, ſed ad Chriſtum Deum noſtrum confugere, & omnem noſtram ſpem & cogitationem in eius infinita miſericordia collocare. Mundi proſperitas eſt ſerenitas hyemis, tranquillitas maris, ſtabilitas lunæ. Quemadmodum hæc vacillant, & ſtatim mutantur, ita opum, humanarúmque rerum ſtatus nullam habet firmitatem, nullam perpetuitatem, nullam conſtantiam. Et, vt ait Sapientia: *Tranſierunt omnia illa ſicut*
vmbra & tanquam nuntius præcurrens. Et Iob: *Homo fu-* Sap. 5.
git velut vmbra: & nunquam in eodem ſtatu permanet. Iob. 14.
Fit enim aliquando, vt cum exiſtimas te eſſe magnas diuitias & dignitates adeptum, & in honoris faſtigio eſſe conſtitutum, ſpolieris in inſtanti omnibus tuis ornamentis, & ex illa ſublimi mundi gloria præcipiteris. Nam ex eo loco, quem quietis & ſecuritatis pleniſſimum eſſe exiſtimabas, maximæ interdum calamitates, & turbulentiſſimæ procellæ ſubitò oriuntur. Quemadmodum in ora Dalmatiæ ſpecus eſt vaſto in præceps hiatu, ex quo, ſi in illum leue pondus deijcias quamuis die tranquillo, magna protinus, vt ait Plinius, oritur tempeſtas, ſic in vita humana cùm tranquillitas vigere videatur, ex leui quadam cauſa incredibiles moleſtiarum turbines, omnia turbantes repẽte excitantur. Eripiuntur voluptates, auſertur dignitas, deletur honor, omnes denique mundi opes & ornamenta in temporis puncto amittũtur. Eam ob cauſam narrat diuus Lucas oſtendiſſe diabolum Saluatori no- Luc. 4.
ſtro omnia regna mundi in momento tẽporis, vt mentis oculis intueremur eſſe mundi diuitias, & voluptates caducas, & in momento fluere, & euaneſcere, illud autem remanere, quod ſimus virtute, rectéque factis cõſecuti. Conſidera quemadmodum obſcurata ſit Babyloniorũ gloria & potentia, & quàm citò omnia illa ex lætitia & voluptate in lachrymas & mœrorẽ reciderint. Id volens oſtendere diuinus noſter vates prædicat

dicit hoc loco luctuoſam florentiſſimæ Babylonis excidium, eiusque incredibilem vaſtitatem.

l *Indignę furoris mei*) Hoc eſt, in magna mea ira.

m *Dabo te in manus hominum inſipientium, & fabricantium interitum.*) Id eſt, tradam te Perſis & Medis idolorum cultoribus, qui tibi perniciem machinabuntur,

n *Igni eris cibus.*) Hoc eſt, igne conſumeris, incendio flagrabis.

o *Sanguis tuus erit in medio terræ.*] Id eſt, effundetur per terram. Vel erit abſconditus intra terram. Acſi diceret vlciſcetur mortem tuam: non erit, qui de interitu tuo ſumat vltionem. Quemadmodum mater cùm vult, vt viri ſui interfecti cædem filius vlciſcatur, ei patris ſanguinem, eiúſque veſtes cruore contaminatas oſtendit, ſic cùm viri occiſi vltionem non vult, ſanguinem abſcondit. Eam ob cauſam ſanguinis occultatio impunitatem ſignificat, nullámque eſſe culpæ

Iob. 26. memoriam. Ita intelligunt nonnulli id, quod ait Iob. *Terra ne operias ſanguinem meum.*) Exiſtimo tamen voluiſſe Iob iis verbis ſignificare eſſe ſibi in optatis notam omnibus eſſe calamitatem ſuam, neminémque latere ſuum caſum.

p *Obliuioni traderis.*) Id eſt erit iniuria tua impunita. Non erit, qui cogitet calamitatem tuam, qui memoria repetat contumeliam in te iactam, vt eius pœnas velit ab aliquibus expetere. Vel ſic: Eris penitus euerſa: non eris ampliùs audita, nec laude vlla celebraberis. Id prædixerat ijs verbis Deus per Eſaiam: *Perdam*

Eſa. 14 / Prou. 10. *Babylonis nomen.* Et meritò quidem, nam vt ait Salomon in Prouerbiis, *Memoria iuſti cum laudibus, nomen autem impiorum putreſcet.*

r Nónne hæc eſt, quæ humilem ſubleuauit, & ſublimem humiliauit? *Septuaginta habent: οὐ τοιαύτη ἔσται: Hoc eſt, ipſa non erit ſimilis aut talis. Et poſteà ſequitur:* Humiliaſti excelſum, & ſubleuaſti humilem, *Quorum verborum hic eſt ſenſus: Hæc tua corona, ô Sedechia, hæc tua poteſtas longè diuerſa eſt à Meſſiæ corona. Ille namque æquitate vtetur, tu autem iniquitate: nam improbos ſolida & expreſſa bona contemnentes muneribus afficit, ſed caducis illis, & celeriter interituris, viros autem virtute præditos, iuſtitia & pietate præſtantes ſacibus calamitatum incendis, & ad interitum & vaſtitatem vocas. Deus autem contrà viri charitate muniti amplißima præmia pro virtute & charitate perpoſuit, in eos autem, quos morum corruptela à rectâ viuendi ratione abduxit: ſeuerus & vltor exiſtit. Pagninus* Hæc, quæ modò eſt, non erit: humilem ſubleuabo, & ſuperbum humiliabo, *Acſi dicat Deus: Hæc corona, qua* 4. Reg. 1.
nunc vteris ô Sedechia, non erit amplius tua: nam humilem Iac. 4.
Iechoniam, qui Ezechielis conſilio inſtructus ſe tradidit Babylonijs, honoribus afficiam, te autem qui ſuperbia elatus me 1. Pet 5.
ipſum contemnis, deprimam, & ex ſublimi regiæ dignitatis Eſa. 25.
gradu præcipitabo. Quæ omnia ita euenisse, eſt in quarto li- Sup. 16.
bro Regum memoriæ proditum. Deus enim, vt verbis Pſal. 17.
vtar Virginis ſacratiſſimæ, depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. *Et vt aiunt Apoſtoli*, ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. *Ideo ait Eſaias*: Humiliabit gloriam eius. *Vel vt poteſt verti ex Hebræo*: Deprimet & eijciet ſuperbiam elati. *Et ipſe Deus apud Ezechielem cap. 17.* Ego dominus, *inquit*, humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile. *Et Pſalmographus.* Quoniam tu populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis. *Solet enim Deus viros pios, animi humilitate & demißione inſignes, quantò magis afflicti & iacentes videntur, extollere, eos autem, qui ſe ob ſuperbiam efferunt in ſublime, deprimere aut præcipitare. Eos, qui ſe dimittunt, ad altum dignitatis gradum erigit Deus, eos verò, qui opinionibus inflati, ſibique præfidentes animos in excelſum ſuſtulerunt præcipites ad ima deturbat.*

a Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem. *Pro iniquitate eſt in Hebraico* עוה *auach, quæ dictio iniquitatem ſignificat & euerſionem: Primam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres cum ſeptuaginta: ſecundam Pagninus cum nonnullis aliis. Sunt qui vertant* diminutionem, *vt ſit ſenſus: Ego inquit Deus, diminuam regiam Hebræorum dignitatem vſque ad aduentum Meßiæ, qui erit quatenus homo in regia, ſummáque dignitate conſtitutus rerúmque maximarum gloria præſtantißimus.*

A R G V M E N T V M.

Deplorat Hebræorum perniciem, qui virtutum præſidio nudati, quas penitus abiecerant, tetra committebant flagitia, quorum exercitationem cum intolerabili petulantia tum etiam diuturna impunitate muniebant. Vituperat impiam falſorum vatum, ſceleratorúmque ſacerdotum doctrinam, & inexplebilem auaritiam, qui opibus circumfluentes ea maximè cupiebant, quibus abundabant, quoniam non eorum ſatiebatur cupiditatis ſitis. Inuehitur in principum tyrannidem, quorum fide & poteſtati omnium ſalus, vita, libertas, diuitiæ, domicilia erant credita ac commiſſa, quibus illis intemperanter abutebantur, Hieroſolymam vaſtantes, omnéque Iſraeliticæ nobilitatis patrimonium arripientes.

C A P V T XXII.

A ET factum eſt verbum domini ad me dicens. [a] Et tu fili hominis nonne iudicas ciuitatem ſanguinum, & oſtendis ei omnes abominationes ſuas? Et dices. Hæc dicit dominus Deus. [b] Ciuitas effundens ſanguinem in medio ſui, [c] vt veniat tempus eius, & quæ fecit idola contra ſemetipſam, vt pollueretur: In ſanguine tuo, qui à te effuſus eſt, deliquiſti, & in idolis tuis, quæ feciſti, polluta es. [d] Et appropinquare feciſti dies tuos, [e] & adduxiſti tempus annorum tuorum. Propterea dedi te opprobrium Gentibus, & irriſionem vniuerſis terris, quæ iuxta ſunt, & quæ procul à te. Triumphabunt de te, ſordida, [f] nobilis, grandis interitu. [g] Ecce principes Iſrael ſingulari in brachio ſuo fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem, [h] patrem & matrem contumeliis affecerunt in te. Aduenam calumniati ſunt in medio tui, pupillum, & viduam contriſtauerunt apud te. [n] Sanctuaria mea ſpreuiſtis, & ſabbata mea polluiſtis. [k] Viri [l] detractores fuerunt in te ad effundendum ſanguinem, [l] & ſuper montes comederunt in te, [m] ſcelus operati ſunt in medio tui. [n] Vere-
B cundiora patris diſcooperuerunt in te. Et vnuſquiſque in vxorem proximi ſui operatus eſt abominationem, & ſocer nurum ſuam polluit nefariè, frater ſororem ſuam filiam patris ſui oppreſſit in te. Munera effuderunt apud te ad effundendum ſanguinem: vſuram & ſuperabundantiam accepiſti, & auarè proximos tuos calumniabaris, [n] meique oblita es dicit Dominus Deus.

EXPLANATIO.

a *Et tu fili hominis nonne iudicas ciuitatem ſanguinum?*) Repetit ſæpe Exechiel Iudæorũ ſcelera, ne aliquis exiſtimaret eorum Deum aut crudelem eſſe in eorũ ſuppliciis, aut non potuiſſe eos ab hoſtiũ manu liberare. Nihil in eorum ore niſi fraus inueniebatur, nihil in eorum manibus niſi rapina, nihil in eorum corde niſi effrænatæ cupiditates, & impiæ cogitationes. Nihil erat tam teterum, tam neſarium, tam aſpernandum, quod non admitterent. Sitiebant ob impiam crudelitatem humanum ſanguinem, violabant Dei, hominumque leges, & ad id amentiæ & perfidiæ progreſſi ſunt, vt diuino numine contempto vana colerent ſimulacra, & idola prope infinita. Quã ob cauſam expulit eos Deus de ciuitate ſua: tradidit illos Babyloniis, ſummiſque calamitatibus oppreſſit, vt eos ad virtutem redoceret, & ad ſeipſum conuerteret, & vt eius iuſtitiæ & ſeueritatis apud cũctos mortales immortalia monuméta permanerent. Et quoniam Deus diuinum noſtrum vatem Ezechielem populo illi præfecerat, & ſpeculatorem [Sap 3.] conſtituerat, vt ipſe Deus ei capite tertio dixerat: *Speculatorem dedi te domui Iſrael*, ideo eum nunc alloquitur, vt ciuitatem crudelem, humanúmque ſanguinem paſſim effundentem iudicet & reprehendat, proponens Hebræis ante oculos impia eorum flagitia. Ait igitur Deus: Nonne tu Ezechiel iudicas Hieroſolymã immanem ciuitatem? Quaſi dicat: iudicas profectò. Accipitur hoc loco iudicare pro inſtruere, concionari, viam veritatis aperire, vocibus & ſcriptis docere, reuocare à vitiis, cohortari ad virtutem, vituperare homines flagitiis contaminatos, excitare iacentes, laudare virtute præſtantes. Hoc eſt ſpeculatoris officium, quod tam ardenter exercere debet, vt nõ ſolùm [Simile.] alios incendat, ſed ipſe ſit diuino quodam amore inflammatus. Vt enim faciliùs gemmis inſculpes, quæ voles, ſi terebra ferueat, ſic magis mouebit concionator, ſi exarſerit, & diuini numinis charitate flagrauerit. Hoc eſt præſulis munus non langueſcere, non tacere, ſed clamare, & ſubditis conſulere. Id volens [Eſa. 23.] Deus ſignificare dicebat Eſaiæ: *Pone ſpeculatorem, & quodcunque viderit, annunciet*: per quem ſpeculatorem [Eſai. 52.] ipſe Eſaias intelligitur: qui de eccleſiæ catholicæ felicitate vaticinans, aiebat: *Vox ſpeculatorum tuorum*: Subaudi audietur. Et ſubdit ſtatim: Leuauerunt vocem, ſimul laudabunt. Nam ſi præſules & primates populi flagitia ſilentio prætererint, pœnas mortis eius ipſi perſoluent quemadmodum Deus capite tertio dixit [Sup. 3.] Ezechieli. Huiuſmodi præſides vocat Eſaias canes [Eſai. 56.] mutos non valentes latrare. Eam ob cauſam diuus [1 Tim 3.] Paulus in epiſtola prima ad Timotheum: vbi epiſcopum & præſulem deſcribit, ait eum debere eſſe do[2. Tim 4.]ctorem. Et quoniam ipſe Timotheus epiſcopus erat, ita illum in epiſtola ſecunda cohortatur. *Prędica verbum, inſta opportunè importunè: argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Verùm Hieroſolymam appellat hoc loco Deus ciuitatem ſanguinum, quoniam multa in ea homicidia committebantur, & innocen[Eſai. 1.]tium ſanguis fundebatur. Id obiiciebat Deus He[Pſal. 50.]bræis per Eſaiam his verbis. *Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Eſt igitur ſanguis cædes inſontium. Ideo regius vates. *Libera me*, inquit, *de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ.* Sanguines appellat crudelitatem, & ſcelus illud quod in cædo Vriæ commiſerat, decernens, vt ille immaniter trucidaretur. Igitur ciuitas ſanguinum ea reſpublica eſt, in qua potentes trucidant infimos, vt ſuæ ſuperbiæ & crudelitati ſatisfaciant, & alienas [Simile.] diuitias diſſipent. Quæ reſpublica mortua potius appellari debet, quam viua. Vt enim corpus abſque anima mortuum dicitur, quòd nec neruis, nec membris vtatur, ſic ciuitas abſque lege quod nec iuſtitiã exerceat, nec virtutem, quæ ſunt hominum ſocietatis vincula, & præcipuæ reipublicæ partes. Capite 24. appel[Inf. 24. Nah.]lat etiam Deus Hieroſolymam ciuitatem ſanguinum. Hoc tropo Nahum propheta capite tertio vtitur in [Haba. 2.] Niniuem, & Habachuc in principes immanes.

b *Ciuitas effundens ſanguinem in medio ſui.*) Id eſt, hæc eſt ciuitas, quæ publicè interficit innocentes.

c *Vt veniat tempus eius.*) Subaudi euerſionis. Particula, *vt*, non eſt hoc loco cauſalis, ſed conſecutiua, eſt enim ſenſus: Hæc ciuitas eſt homicidiorum perpetratrix: ex quo efficietur, vt citò veniat eius vaſtitas & euerſio. Deus eam breui funditus euertet, & vim ac furorem hominum immanium, qui aliorum vitam ferro atq; inſidiis appetunt, infringet. Nõ igitur ideo Iudæi ſcelera admiſerunt, vt punirentur, quin potiùs ideo puniti ſunt, quia ſe ſceleribus contaminarunt.

d *Et appropinquare feciſti dies tuos.*) Id eſt, immanitate & ſceleribus tuis feciſti, vt acceleraret finis dierum tuorum. Ob tua flagitia feſtinauit tempus tuæ luctuoſæ euerſionis: id ait etiam ijs verbis regius vates: *Viri* [Pſal. 54.] *ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos.*) Excedunt enim è vita morte plerumque immatura.

e *Et adduxiſti tempus annorum tuorum.*) Repetitio eſt ſuperioris.

f *Sordida, nobilis, grandis interitu.*] Sordida vitiorum maculis, nobilis ob tẽpli magnificentiã & amplitudinem, & antiquorũ regum diuinorúmque vatũ celebritatem, grandis interitu, cui paratũ imminet magnum exitium, & luctuoſiſſima calamitas. Vel ſic: *Sordida nobilis*, hoc eſt, quæ anteà nobilis eras, & in omnium ore verſabaris, in qua vera Dei religio floreſcebat, & virtus redundabat, modò iaces in obſcuro vitiorum lapidibus cooperta. Fuit tibi ob tetra facinora tua honor ablatus, gloria obſcurata, claritas extincta, quam ob cauſam magnus tibi imminet interitus. Vel accipitur nobilis pro inſigni ſceleribus: quemadmodum apud Matthæum: *Habebat autem tunc vinctum inſignem,* [Mat. 27.] *qui dicebatur Barrabas.* Nomen hoc nobilis, vſurpatur à Latinis authoribus eloquentia præcellentibus pro inſigni in quacunque re etiam mala. Cicero in oratione quarta in Verrem, in qua eius tetra ac nefaria facinora commemorat. Accipite, inquit, nunc aliud eius facinus nobile. Et Titus Liuius. Nobilis ille clade Romana locus. Poteſt hic locus verti ex Hebræo: Sordibus nobilis, vel flagitiis inſignis.

g *Ecce principes Iſrael ſinguli in brachio ſuo.*) Id eſt, vnuſquiſque ex principibus tuis pro virili homicidia faciebat: periculum capitis innocentibus afferebat: & odium vſque ad ſanguinem excitabat. Eodem modo Eſaias Hieroſolymam alloquebatur: *Principes tui infi*[Eſai. 1.]*deles, ſocij furum.*

h *Patrem & matrem.*) Exponit eorũ crimina ſigillatim.

i *Sanctuaria mea ſpreuiſtis.*) Id eſt, templum meum violaſtis, in eo idola collocantes.

k *Viri detractores.*) Homines impij, qui alios maledictis vulnerabant, in odium & inuidiam arceſſebant, [Iere. 16.] vt eorum ſanguinem profunderent. Ita de Ieremia dicebant: *Iudicium mortis eſt viro huic.* Aliquãdo grauiùs offendunt animos auditorũ, qui aliena flagitia apertè narrant, quàm qui committunt. Et ſæpenumero accidit, vt qui alios maledicentia laceſſunt, ipſi grauioribus madeant vitiis. In Prouerbiis ait Salomon: *Re*[Prou. 4.]*moue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te.* [Rom. 1. Cor. 6.] Et diuus Paulus in epiſtola ad Roman. *Detractores Deo odibiles*, & in prima ad Corinthios, *Nec maledici, nec*

rapaces

rapaces regnum Dei poßidebunt.

Leu.18 l *Super montes comederunt.*] Quando idolis immolabant. Comedere in montibus Hebraiſmus eſt ſignificans idolorum cultum: quo vſus eſt etiam Ezechiel capite 18.

m *Scelus operati ſunt in medio tui.*) Hoc eſt, Quid plura? Omne flagitiorum genus publicè admiſerunt..

n *Verecundiora patris diſcooperuerunt in te.*] Hebraiſmus eſt ſignificans filiorum cum nouercis ſuis inceſtum. Id quod in Leuitico Deus iis verbis prohibuit: *Turpitudinem vxoris tuæ non diſcooperies.* Leu.18

o *Neque oblita es.*], Hoc eſt, in hæc flagitia incidiſti ô Hieroſolyma, quia mei oblita es. Aſpice quæ mala ex obliuione Dei procedant.

ANNOTATIONES ex Hebræo in Cap. XXII.

1 Viri detractores fuerunt in te. *Septuaginta habent ἄνδρες λῃσταί. Hoc eſt, viri latrones. Qui enim de aliorum vita detrahunt, eorum famam diripiunt, & latrones multò peſtilentiores iis, qui diuitias rapiunt: quò enim fama nobilior eſt opibus & diuitiis, eò pernicioſiores ſunt latrones famæ quàm pecuniæ. Nihil eſt velocius maledicto, & detractione nihil faciliùs emittitur, nihil latiùs diſsipatur: Nulla res eſt, quæ faciliùs direptioni committatur, quæ breuiùs amittatur, quàm gloria, qua detractor ſpoliat poßidentem. Quod de falſa mundi gloria intelligendum puto, quæ eſt temeraria, & inaniſsimus ſplendoris inſignibus collecta, & à ſapientibus omnibus repudiata. Vera enim gloria ſolida eſt & expreſſa, non adumbrata: ea eſt verus virtutis ſplendor, benefactorum comes, conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellenti virtute, quæ radices agit ac longius propagatur. In Hebraico pro detractoribus eſt* רכיל *racil, quæ dictio detractorem ſignificat, & mercatorem, & deceptorem, vnde id quod eſt apud Ieremiam.* Ambulantes fraudulenter, vt æs & ferrũ, *poteras verti.* Ambulantes in detractione aut in fraudibus, ſimiles ſunt æri & ferro: Ierem.6 *Hoc eſt impudentes ſunt, frontem habentes Chalybeam & ferream. Id etiam, quod ait Ezechiel cap.17.* In vrbe negotiorum poſuit *illam, verti poterat:* In ciuitate latronũ, vel detractorum. *Qua de re ea poteris videre, quæ ibi annotauimus.* Ezec.17

Ecce [a] comploſi manus meas ſuper auaritiam tuam, quam feciſti, & ſuper ſanguinem, qui
D effuſus eſt in medio tui. [b] Nunquid ſuſtinebit cor tuum, aut præualebunt manus tuæ in die-
bus, quos ego faciam tibi? Ego dominus locutus ſum, & faciam. Et diſpergam te in nationes,
& ventilabo te in terras, & deficere faciam immunditatem tuam à te, & [c] poſſidebo te in
conſpectu Gentium: & ſcies, quia ego dominus. Et factum eſt verbum domini ad me, dicens,
fili hominis [d] verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam[e], omnes iſti æs, & ſtannum, & ferrum, &
plumbum in medio fornacis, ſcoria argenti facti ſunt: [f] Propterea hæc dicit dominus Deus:
Eò quod verſi eſtis omnes in ſcoriam, propterea ecce ego congregabo vos in medio Ieruſa-
lem congregatione argenti, & æris, & ſtanni, & ferri, & plumbi in medio fornacis: vt ſuccẽ-
dam in ea ignẽ ad conflandum. Sic congregabo in furore meo, & in ira mea, [g] & requieſcam.
E Et conflabo vos: & congregabo vos: & ſuccendam vos in igne furoris mei: [h] & conflabimini
in medio eius. Vt conflatur argẽtum in medio fornacis, ſic eritis in medio eius. Et ſcietis quia
ego dominus, cùm effuderim indignationem meam ſuper vos.

a *Ecce comploſi manus meas ſuper auaritiam tuam.*] Loquitur Deus more humano, vt eum intelligamus. Sẽſus eſt: Ego inſtar hominis dolore affecti ob auaritiam tuam ô Iudæorum ſynagoga, & ob alia ſcelera tua per-
Num.24 cuſſi, & coniunxi manus. Cum Balaac rex Moab eſſet, mœrore preſſus ob verba Balaam, ait diuina ſcriptura, eum comploſis manibus fuiſſe aduerſus Balaam locutum. Vel ita: *Cõploſi manus meas ſuper auaritiam tuam,* hoc eſt, puniui te ob auaritiæ ſcelus. Diſpoſui manus meas ad vltionem auaritiæ tuæ.

b *Nunquid ſuſtinebit cor tuum?*] Nimirum ſupplicium quo ſum te affecturus. Quaſi dicat: non tãta erunt flagella, quibus te feriam, vt non poſſis ea ſuſtinere.

c *Et poßidebo te in conſpectu gentium.*] Hoc eſt, non tu ô Iudæorum ſynagoga me poſſidebis: non ero vt anteà hæreditas tua: quin potiùs ſcient Gentes te eſſe à me poſſeſſam, captiuã, & afflictam ob tetra facinora tua. Poteſt hoc in bonã accipi partem, vt ſit ſenſus: Poſtquam te in Chaldæam diſperſero, calamitatibus vlcerauero, & igne ærumnarum poliero, reducã te in patriam tuam, reuerteris Hieroſolymam, vbi mea eris, vt anteà: ibi te poſſidebo in Gentium conſpectu. Tanta eſt clementia mea, vt hæ procellæ tibi in tranquillitatem vertantur, & placata ira mea meam experiaris miſericordiam. Te affligo, vt abluaris ab immunditia tua, vt ſis hæreditas mea, & in priſtinam dignitatem reſtituaris. Eodem modo apud Eſaiam ait Deus: *Hæreditas mea Iſrael.* Ac ſi diceret: Auertam à te faciem meam ob ſcelera tua ô Iſraelitice popule: ſed cùm ad me conuerſus fueris, oculos tuos placatus ad te conuertam: non enim me peccantium interitus & pernicies, ſed adhibita correctione & pœnitentia, conuerſio & vita delectat. *Non enim volo mortem impii, ſed vt conuertatur, & viuat.* Sup.18

d *Verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam.*] Ex puro argẽto conuerſa eſt in immundam ſcoriam, eius fides conuerſa eſt in perfidiam, eius prudentia in dementiam, eius fortitudo in timorem, eius iuſtitia in iniquitatẽ, eius tẽperantia & perturbationum ſedatio in turbulentam appetituum immoderationẽ: appetitus tui lõgiùs euagantur effrænati & indomiti, ſiue fugiendo, nullo modo à ratione retinẽtur. Cùm fuiſſes populus meus electus, defeciſti à me & innumeris te vitiis cõtaminaſti. Id dixerat ei Deus his verbis per Eſaiam: Eſai.1 *Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis, plena iudicii. Iuſtitia habitauit in ea, nunc autem homicidæ: argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum mixtum eſt aqua.* Et rurſum idem Eſaias: *Plantaui vineam electam: & expectaui, vt faceret vuas, & fecit labruſcas.* Eſai.5

e *Omnes iſti æs, & ſtannum, & ferrum, & plumbum in medio fornacis,*] Æs propriè ſpecies eſt metalli rubro colore, ſimilitudinem quandã habentis auri cum aurum non ſit. Simba. Stannum etiam argentum imitatur, cùm nihil minus ſit quàm argentum. Tunc tetriores ſunt,

eùm ſe candidiores oſtendere pitiuntur. Totius enim
improbitatis nulla pernicioſior eſt quàm eorum, qui
cùm maximè fallunt, tum id agunt, vt viri virtute præ-
diti eſſe videantur. Et quamuis cùm laudantur ab ho-
minibus, exultent, eorum tamẽ voluptas fluit ſtatim,
Iob. 20 & euaneſcit. Id intelligens Sophar dicebat apud Iob:
Laus impiorum breuis eſt, & gaudium hypocritæ inſtar pun-
Eccle 8 *cti*. Et Salomon in Eccleſiaſtico: *Vidi impios ſepultos, qui*
etiam cùm adhuc viuerent, in loco ſancto erant, & lauda-
bantur in ciuitate quaſi iuſtorum operum. Sed & hoc vani-
Matt 6 *tas eſt*. Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæum, *Cùm*
Matt. 7 *ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes*. Et rurſos: *At-*
tendite à falſis prophetis: qui veniunt ad vos in veſtimentis
ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. De his ait A-
2. Timo. 3 poſtolus in epiſtola ſecunda ad Timotheum: *Speciem*
Similitudo *pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes.* Quem-
admodum qui ficto boue perdices aucupatur, non eſt
ille bos, ſed ſub ſpecie illius ſimplicis animalis auibus
illis inſidiatur, vt eas capiat, & occidat ſic qui ficta vir-
tute flagitia tegit, gloriam quærens humanam, non
eſt ille iuſtus, ſed ſub ſpecie iuſtitiæ aliis perniciem
machinatur, vt eorum diuitias poſſideat & nominis
celebritatem conſequatur. Et quamuis ex hypocritis
nonnulli opes ſuas relinquant eas in pauperes con-
ferendo, hoc tamen efficiunt, vt alias multò amplio-
Si ad tu'e res obtineant. Vt enim falco accipitrum velociſſimus
arripere cupiens ardeam auem volantem, de qua ait
Latinus poëta,

Atque altam ſupra volat ardea nubem, non ſtatim cùm
primùm eam videt, ad eam recto tendit volatu, ſed
potiùs primo curſu & anfractu videtur eam relinque-
re, & contemnere & ab ea fugere, & ſeparari, at ſecũ-
do volatu aut tertio ad eam admirabili tendit impe-
tu & incredibili velocitate, vt illam vnguibus rapiat
in aeris altitudine, ſic hypocritæ primo anfractu vi-
dentur aliquando mundi opes & dignitates relinque-
re & aſpernari, ſed hoc fingunt, vt eas aliiores aucupẽ-
tur cum illuſtriore nominis amplitudine & celſitate:
ſecundo enim aut tertio volatu mira celeritate & in-
duſtria eas arripere conãtur. Nihil eſt illis magis cor-
di, nihil magis in optatis, quàm ea conſequi, quæ deſ-
picere videntur: Id quod in nonnullis conſpeximus,
qui ad ea, quæ contemnere, & pro nihilo putare fin-
gebant, cupiditate incitati rapiebantur. Sed quoniam
ea cùm flagitioſi eſſent, conſequi nõ poſſent flagitia
ſua charitatis colore ornabãt, & æs vanitatis & maliniẽ
auro charitatis & virtutis cooperiebãt. Eſt enim cha-
ritas aurum ignitum, de quo ait Deus in Ioannis A-
Apo c. 3 pocalypſi: *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatũ*.
Hypocrita eſt falſum numiſma, æneum, ſed deauratũ,
virtutem fingens, cùm ſit vitio imbutus. Omnis homo
numiſma eſt, in quo imago Dei. Sed, vt ait diuus Hie-
ronymus, etſi ad imaginem & ſimilitudinem Dei con-
diti ſimus, ex vitio tamen noſtro perſonas nobis plu-
rimas induimus. Adami peccatum, vt ait Epiphanius,
imaginem Dei non perdidit, ſed contaminauit. Tetri
& nefarij homines Dei imaginem ſceleribus ſuis quã-
tum in ſe eſt, polluunt & contaminant. Et, vt ait in
Lamentis ſuis Ieremias: *denigrata eſt ſuper carbones fa-*
Thre. 4 *cies eorum.* Nihilominus tamen nummi Dei ſunt e-
ius imagine inſigniti. Quare reddendi ſunt Deo, quẽ-
admodum nummus Cæſaris Cæſari. Quærit Chriſtus
nummum ſuum, quærit Cæſar ſuum. Ille enim ait: *Red-*
Matt. 25. *dite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, quæ ſunt Dei, Deo.* At vult, vt
nummus ſuus ſit ex auro aut argento, non autem ex
ære & ſtanno. Cupit virtutem ſolidam & expreſſam,
non fictam & adulterinam: eos diligit, qui pietatem &
iuſtitiam diligunt & colunt, nõ qui harum rerum ver-
bis ſolùm viuntur. Hi ſunt, de quibus ait ſcriptura.
Eccl. 2 *Væ duplici corde, & labiis ſcelestis, & manibus malefacien-*
tibus: & peccatori terram ingredienti duabus viis. Dua-
bus viis terram ingreditur hypocrita, cùm aliud recõ-
Deu 22 dit in animo, aliud factis oſtendit: aliud eloquitur, a-
liud agit. De eo dicitur in Deuteronomio: *Non indue-*
ris veſtimento, quod ex lana linoque contextum eſt. Acſi di-
cat: quod ſubtilitatem malitiæ ligno deſignatæ coope-
riri: & ſimplicitatem innocentiæ lana ſignificatæ ex-
Matt. terius fingit. Quemadmodum fecit Herodes, qui Ma-
gis Orientalibus deuotionem in Chriſtum exterius de-
monſtrabat, ſed gladium acuens, nefariam cordis im-
manitatem colore virtutis depingebat. Huiuſmodi e-
rant Hieroſolymæ habitatores regnante Sedechia,
qui Dei lege gloriabantur, ſed eam ſeruare nolebant.
Vera virtus eſt æqualem ac parem verbis vitam agere,
atque ita viuere, vt verba conſonent factis. Sunt, qui
cùm iuſtitiam oppugnent, verbis conſequi volunt, vt
iuſti eſſe videantur. Vt C. Gracchus cùm largitiones
maximas feciſſet, & effudiſſet ærarium, verbis defen-
debat ærarium. Eodem modo Hebræi illi vocibus pro-
tegebant virtutem, factis vero eam de medio tollere
nitebantur. Eos hoc loco Deus non aurũ & argentum,
ſed æs & ſtannum appellat. Vocat eos etiam ferrum
ob cordis duritiem & contumaciam, & ob nimiam
ſcelerum ferruginem: plumbum ob effrænatam libi-
dinem, quoniam metallum hoc ad ignis calorem con-
feſtim liqueſcit: & ob graue peccatorum põdus. Nam
Zacharias peccatum talentum plumbi appellabat ob Zach 5
eius onus grauiſſimum. Vnde pſalmographus, *Iniqui-*
tates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue Pſal. 37
grauatæ ſunt ſuper me. Acſi diceret: Tanta vi, tam graui
onere flagitiorum opprimor, vt humeros tanto pon-
deri pares non habeam: ſed animus fractus & debili-
tatus penitus ſuccumbet, niſi diuina miſericordia ad-
iuuetur. Vnde Eſaias Iudæorum populum appellat Eſai. 1
grauem iniquitate. Cum his metallis comparat Deus
Hebræos Hieroſolymæ habitantes & vt eorum ſcele-
ra exaggeret, ait eos non ſolùm eſſe hæc vilia metalla,
ſed etiam ſcoriam argenti quæ eſt ſpurcitia illa, quæ
ex metallo inter coquendum veluti ſpuma quædam
egreditur, nulli vſui ſeruiens, nullam penitus habens
vtilitatem. Erant Hebræi illi nefarij, & ſcelerum ma-
culis inſignes, & miſit eos Deus in calamitatis forna-
cem, vt expugnarentur: ſed illi peiores euaſerunt. Erãt
vilia metalla, & remanſerunt inutiliſſimæ ſcoriæ. Eam
ob cauſam ait Deus. *Omnes iſti æs, ſtannum, & ferrum,*
& plumbum in medio fornacis, ſcoria argenti facti ſunt. Hac Eſai. 1
dicendi exornatione vtitur Deus per Eſaiam, dicens: Mal. 3
Excoquam ad purum ſcoriam tuam. Et per Malachiam: *Ip-*
ſe erit quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum: & ſede-
bit conflans, & emundabit argentum, &c. Deus eſt, vt ait
diuina ſcriptura, ignis conſumens, afflictio autem eſt
fornax. Mittit Deus homines aliquando in calami- Deut 4
tatis fornacem, vt eos mundus exploret, & cognoſ- Heb. 12
cat, ſintne aurum, an æs, an ſtannum, ſed nihil inter-
dum inuenit niſi ſcoriam, ſordes & immũditiam me-
talli. Id volens ſignificare Ezechiel, ait: *Et ſcoria argen-*
ti facti ſunt. Acſi diceret: Et inuenit Deus eos nihil e-
ſſe præter vilem ſcoriam, & inutilem metallorum ſpu-
mam.

f *Propterea ego congregabo vos in medio Ieruſalem con-*
gregatione argenti, &c.] Hoc eſt, quemadmodum ſolent
congregari argentum, & æs, & cætera metalla, vt in
ignis fornacem mittãtur, & ibi probentur, ſic ego vos
in hac ciuitate explorabo. Erit Hieroſolyma fornax
afflictionum, vbi eritis congregati, & obſeſſi à Baby-
loniis & infinitis ærumnis oppreſſi. Sufflabo flãmas
calamitatum, affligam vos fame, ſiti, peſte, clade, & a-
liis moleſtiis acerbiſſimis. Et quoniam cum ſcelera-
tis afflicti etiam fuerunt nonnulli iuſti, vt fuit capite
ſuperiore oſtenſum, ideo ait: *Congregatione argenti*, nã Sup. 11
viri pij argenti nomine ſignificantur. Accipitur ali-
quando argentum pro diuina lege, vt in pſalmo: *Elo-* Pſal. 11
quia

quia domini eloquia caſta, argentum igne examinatum: aliquado pro viro virtute prædito & eloquente, vt Prou.10 in Prouerbiis: *Argentum electum lingua iuſti* Hoc autem loco accipitur pro viro candido & innocente.

g *Et requieſcam.*] Inſtar hominis irati, qui poſtquam ſeruum iniquum flagellat, requieſcit. Loquitur Deus more humano. Quidam vertunt: *Et relinquam vos in fornace.* Quaſi dicat Deus: Permittam, vt diu duret calamitas veſtra.

h *Et conflabimini in medio eius.*) Hoc eſt, in medio Hieroſolymæ liquefieris. Comparat Hieroſolymam cum fornace ardente.

s Et poſſidebo te. *In Hebraico eſt venichalt bac. Verbum eſt nachal, quod ſignificat hæreditatem accipere, poſſidere: vt apud Zachariam*: Et poſſidebit dominus Iudam Zach.2 partem ſuam. *Et apud pſalmographũ*: Surge Deus, iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gen- Pſal.18 tibus. *Acſi diceret: Obſecro te domine Deus, vt ex alto cæli faſtigio deſcendas, & regendi negotium ſuſcipias: intueor enim mentis oculis eſſe ad te gentes omnes peruenturas, quæ priùs erant ob dæmonis tyrannidem oppreſſæ: tu eas poſſidebis, & erunt hæreditas tua. Hanc ſignificationem ſecuti Septuaginta interpretes tranſtulerunt*: καὶ κατακληρονομήσω, *Hoc eſt, & hæreditate poſſidebo. Quam etiam ſignificationem ſecutus eſt communis interpres. Pagninus vertit*: Et eris capiens hæreditatem in te. *Et in Theſauro ait R. Dauidem in libro radicum hunc locum ita etiam vertere: ubi ait hunc eſſe ſenſum illius: Olim ô ſynagoga, inquit Deus, fuiſti hæreditas mea, & populus meus: at cum te ſceleribus contaminaueris, non eris hæreditas mea, ſed tu non eris in me, ſed in te. Sed quoniam radix huius verbi poteſt eſſe chalal, quod ſignificat polluere, & prophanare, ſunt, qui hunc locum ita vertant*: Et pollueris vel prophanaberis in te inter Gentes. *Hoc verbo vſus eſt pſalmographus in loco illo*: Prophanaſti in terra ſanctuarium eius. *Vel vt poteſt verti ex Hebræo*: Polluiſti in terra diadema eius. *Acſi* Pſal.88 *diceret: Regnum Dauidis, eiuſque dignitatem penitus contempſiſti. Voluit igitur ſignificare Ezechiel fore, vt Iudæi in Babylonica captiuitate detenti ſe impijs Gentium ritibus, vaniſque ſuperſtitionibus coinquinarent. Thargum habet*: Et ſanctificabor in te. Vt ſit ſenſus: *Reuerteris ô popule Iudaice ex captiuitate Babylonica, & meipſum coles in Iudæa, vbi ego in te ſanctificatus. Hæc interpretatio etſi verbis differat à vulgata editione, ſenſu tamen coincidit cum illa.*

a Verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam. *Pro ſcoria* Eſai.1 *eſt in Hebraico* סיג *ſig, quæ dictio abſque dubio ſcoriam ſignificat, vt apud Eſaiam 1.* Excoquam ad purum ſcoriam Pſal.108 tuam. *Id quod eſt in pſalmo*: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, *verti poteſt ex Hebræo*: Scoriam reputaſti omnes peccatores terræ. *Septuaginta tamen ita hunc Ezechielis locum tranſtulerunt*: Facta eſt mihi domus Iſrael commiſta, ſeu in commiſtionem. *Vt ſit ſenſus, Populus Iſraeliticus eſt nunc quædam metallorum miſtura, non eſt purum argentum, ſed cum ſtanno, & plumbo, & ferro miſtum: at ego eum igne afflictionis purgabo, vt poſt captiuitatem remaneat argentum purum abſque vlla idolorum cultus miſtione. Hinc poteris colligere quam vtilis ſit calamitas. Hoc intelligens regius vates canebat*: Proba me Pſal.25 domine, & tenta me: vre renes meos, & cor meum. *Vbi pro tentare, eſt in Hebraico tarphah, quod verbum ex-* Pſal.25 *plorare ſignificat, more eorum qui igne experiuntur aurum & argentum, ſitne purum ab ſcoria. Per renes voluptates ſignificat, quòd libidinum ſedes in renibus eſſe perhibeatur: per cor occultas cogitationes, quòd earum officina & receptaculum cor ſit. Quaſi dicat: Seruiare domine, experire quis ſim: explo-* Simil'a. *raque non ſolùm opera mea, ſed animi cogitationes & conſilia. Fac periculum innocentiæ meæ: nam quemadmodum aurum & argentum igne perſpiciuntur, ſic in ærumnarum fornace corporis opera, & intima animi affectiones explorantur. Hoc aiebat pius Dauid non temeraria audacia, ſed cùm falſis criminibus vocaretur ad interitum, quòd necem Saulis regi molire tur, dominum appellabat, qui eſſet ſuæ cauſæ diſceptator, cui erat compertum eum nunquam violaſſe Saulem, quin potiùs hac in re animum ſe ſemper ab omni flagitio & ſcelere* 1.Reg.24 *alienum habuiſſe. Id quod poſteà fuit omnibus cognitum &* 1.Reg.26 *exploratum per id quod in ſpelunca Engaddi factum legimus, & in deſerto vbi haſtam & ſcyphum Saulis dormienti eripuit: & per rerum aduerſarum tolerantiam, & in virtute firmitudinem.*

Et factum eſt verbum domini ad me dicens: [a] Fili hominis dic ei: Tu es terra immunda, [b] A & non compluta in die furoris. [c] Coniuratio prophetarum in medio eius ſicut leo rugiens rapiénſque prædam, [d] animas deuorauerunt, opes & pretium acceperunt: viduas eius multiplicauerunt in medio illius. Sacerdotes [e] eius contempſerunt legem meam, & polluerunt ſanctuaria mea, [e] inter ſanctum & prophanum non habuerunt diſtantiam, & inter pollutum & mundum non intellexerunt. [f] Et à ſabbatis meis auerterunt oculos ſuos, & coinquinabar in medio eorum. [g] Principes eius in medio illius, quaſi lupi rapientes prædam ad effundẽdum Mich.3.4 ſanguinem, & ad perdendas animas, [h] & auarè ſectanda lucra. [i] Prophetæ autem eius liniebant Soph. eos abſque temperamento, videntes vana, & diuinantes eis mendacium dicentes: Hæc dicit dominus Deus, cum dominus non ſit locutus [k] Populi terræ calumniabantur calumniã, & rapiebãt violenter: egenum, & pauperem affligebãt, & aduenam opprimebãt calumnia B abſque iudicio. Et [l] quæſiui de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eam, & non inueni. [m] Et effudi ſuper eos indignationem meam, & in igne iræ meæ conſumpſi eos, [n] viam eorum in caput eorum reddidi: ait dominus Deus.

a *Fili hominis dic ei.*] Nimirum Hieroſolymæ.

b *Et non compluta.*] Hoc eſt, non irrigata pluuia tempore oportuno, quia flagitiis tuis dominum ad iracundiam prouocaſti. Quemadmodum terra nõ compluta infrugifera eſt & infœcunda, ita Hieroſolyma abſque pluuia diuinæ gratiæ arida erat & ſterilis. Poteris per hanc ſiccitatem defectum diuinæ doctrinæ intelligere: pluuia enim doctrinam ſignificat. Ita Eſa.60 intelligitur Eſaiæ: *Nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrem.* Vbi per nubes ſignificantur diuini vates & Chriſti Apoſtoli, de quibus rurſum ait Eſaias. *Qui ſunt* Eſai.60 *hi, qui vt nubes volant?* Vnde Moyſes inſtar nubis ter- Deut.32 ram irrigantis aiebat: *Creſcat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum.* Et Eccleſiaſticus cum Deo loquens has voces emittit: *Aqua ſapientiæ ſalutaris potabis eos.*

c *Coniuratio prophetarum.*] Scilicet falſorum. Septuaginta habent: *Cuius duces in medio eius quaſi leones rugientes.* Vt ſit ſenſus: Hieroſolymæ magnates ſunt immanes & raptores. Pſeudoprophetæ, & qui apud

Hieroſolymitanus potentia valebant, aduerſus veros prophetas conſpirarunt. Excitarunt aduerſus eos populum, illiſque perniciem machinantes eorum opes rapiebant. Non vitupero rei familiaris amplificationem nemini nocentem, ſed illud aſſero, non ferre naturam, vt aliorum ſpoliis noſtras facultates & diuitias augeamus.

d *Animas deuorauerunt.*] Accipitur anima pro vita. Quaſi dicat vitam illis ferro eripiebant. Sin autẽ accipiatur pro anima, tunc eſt ſenſus: Pſeudoprophetæ animas populi perdebant, eum ad necem diuinorum vatum incitantes.

e *Inter ſanctum & prophanum non habuerunt diſtantiã.*] Hoc eſt, inter Dei templum & alias ædes nullam fecerunt differentiam. Ita idolis in templo immolabãt quemadmodum in locis prophanis. Nihil intereſſe
Leui 11 putabant inter animalia munda & immonda, contra
Leui. 10 id quod Deus illis præceperat. Puteris per pollutum
Deut. 14 & mundum vitium & virtutem intelligere.

f *A ſabbatis meis auerterunt oculos.*] Nolentes ſabbati fractionem videre: non corripiebant eos, qui ſabbata violabant. Arguit ſacerdotum impietatem, qui ad humana aſpirantes, diuina non curabant: de quibus ait
Ierem. 2 Deus per Ieremiam: *Sacerdotes non dixerunt: vbi eſt dominus? & tenentes legem neſcierunt me.* Vel auertere oculos à ſabbatis, capitur pro diuini cultus contemptione.

Simile. g *Principes eius.*] Nempe Hieroſolymæ. Vt ex ſalutari medicina nihil proficiſcitur, niſi quod ad corporis ſanitatem & vtilitatem pertinet, quoniam eius cauſa eſt inſtituta, ſic à legibus, quas tulerit princeps, nihil debet exire, niſi quod ad reipublicæ commodum ſpectet, quoniam illius cauſa fuerunt inſtitutæ. Narrat Iudæorum principum legiſlatorum flagitia, qui leges iniquas ferebant, & populum ſpoliabant, iniuſtè ferẽtes ſententiam, & aliorum incommodo ſuum commodum amplificantes: ſi commodum dici poteſt, quod aliorum augetur iniuria. Eodem modo inuehitur in principes iniuſtos Michæas capite tertio: & Sopho-
Mich. 3 nias eodem capite. Etſi eos temeraria populi multi-
Soph. 3 tudo iudicat beatos, qui præſtant valetudine, viribus, forma, qui poſſident diuitias, honores, imperia, opes gloriam, tamen ſi fuerunt hi, qui hæc habent improbi, iniuſti, vitiis cooperti, hi erunt profectò non ſolùm infelices, ſed infeliciſſimi, non ſolùm miſeri, ſed miſerrimi. Huiuſmodi erant hi, quos hoc loco arguit propheta.

h *Et auarè ſectando lucra.*] Arguit auaritiam, quam diuus Paulus appellat idolorum ſeruitutem, & omniũ
Epheſ. 5 malorum radicem. Ex illa enim tanquam ex ſtirpe
Coloſ. 3 ceteræ flagitiorum peſtes oriuntur, quæ cordis occu-
1. Tim. 6 pant terram, & admirabilia illa virtutum ſemina no-
Eccl. 31 ſtris ingeniis innata adoleſcere non ſinunt. *Beatus vir*, inquit Eccleſiaſticus, *qui poſt aurum non abiit: nec ſperauit in pecunia & theſauris.* Omnia animantia manus habentia illis terram attingunt præter hominem, qui manus à terra habet eleuatas. Cùm enim bruta creata non ſint ad poſſidendum cœlum, ſed terram, decet
Simile. eam manibus terere & attingere: at homo ad Dei imaginem & ſimilitudinem creatus ad cœleſtem beatitudinem poſſidendam, non terit manibus terram, ſed pedibus eam conculcat. Voluit Deus vt ipſa noſtra cõpoſitio nos moneret, vt vellemus contemnere terram, & ad cœlum ſemper aſpirare. Eam ob cauſam cùm ceteros animantes natura abiecisſet ad paſtum, ſolum hominem erexit, eius manus abduxit à terra, & oculos ad cœli conſpectum quaſi ad proprium domicilium excitauit. Si conſiderare velimus quæ ſit in natura hominis excellentia & dignitas, quid differat à ceteris animantibus, & ad quid fuerit creatus, intelligemus quam turpe ſit duci auaritia, diuitias ardentius quam cetera omnia cupere, & pro rebus fluxis velle amittere æternas: Quemadmodum aquila fertur
in ſublime, ad terram autem non deſcendit niſi ad ne- Simile.
ceſſarium victum quærendum, capta autem præda ſtatim volat nec in ima terra detinetur: ſic nos debemus in cœlo animo verſari, & depoſita ſuperuacanea rerum humanarum ſolicitudine, Deum mẽtis oculis cõtemplari, & quieta ac trãquilla mẽte cõſiſtere. Ad terram non debemus deſcendere, niſi vt ea, quæ ſunt vitæ neceſſaria accipiamus: quibus obtentis, debemus ad ipſum Deum cogitatione volare, & animo confugere. Ad id nos hortatur D. Paulus iis verbis in epiſto-
la prima ad Timotheum: *Habentes alimenta, & quibus* 1. Ti. 6
tegamur his contenti ſimus: nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli. Salomon ille, qui antiquitatis memoriam ſapientia ſuperauit, fundens ad Deum precationes ſuas, has voces emiſit:
Tribue tantùm victus meo neceſſaria, ne fortè ſatiatus illi- Prou. 30
ciar ad negandum: Et rurſus: *Melius eſt parum cum timore*
domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles. Id quod his Prou. 15
verbis dixerat eius pater: *Melius eſt modicum iuſto, ſuper diuitias peccatorum multas.* Eam ob cauſam dixit Pſal. 36
Eccleſiaſticus: *Noli anxius eſſe in diuitiis iniuſtis: nõ enim*
proderunt tibi in die obductionis, & vindictæ. Paupertas, Eccle. 5
vt ait Chryſoſtomus in epiſtola ad Hebræos, eſt manuductrix in viam, quæ ducit ad cœlum. Et D. Auguſtinus in Pſalmum 76. Omnis inquit, philoſophiæ magiſtra nobis eſt inopia. Sed quid mirãdum, cum Gentium philoſophi idipſum conteſtentur? Plutarchus, Contemptus, inquit, diuitiarum eſt inſtrumentũ Philoſophiæ. Bias: Quis diues? qui nihil cupit. Quis pauper? auarus. Seneca: Breuiſſima ad diuitias per contemptum diuitiarum via eſt. Crates ille Thebanus, qui opibus affluebat, cum ſe Athenas ad philoſophandum tanquam ad bonarum artium mercaturam conferret, magnum dicitur auri pondus in mare conieciſſe, quoniam non putauit ſe poſſe ſimul & virtutes & diuitias poſſidere, & cùm illud ad altum gurgitem profunderet, dixiſſe aiunt: Abite peſſum malæ cupiditates, ego vos mergam, ne ipſe mergar à vobis. Melius feciſſet, ſi diuitias illas propter Deum inter pauperes diſtribuiſſet, nec ego in eo laudo perdere illas, ſed eas aſpernari. Felices illi, qui paucis contenti, opes ſuas propter Chriſtum inopibus largiuntur, & ad eas opes aſpirant, ex quibus credunt poſſe verum decus refloreſcere, veramque dignitatem redundare: qui poſſunt
dicere cum Apoſtolis. *Ecce nos reliquimus omnia, & ſe-* Matt. 19
cuti ſumus te. Horum animi cùm è vinculis corporum euolauerint, non ad æterna ſupplicia, & cæcas inferorum tenebras relegabuntur, ſed gaudio exultantes, ſedes illas cœleſtes, & ſplẽdidiſſimam domum conſequentur, vbi pulcherrimam diuini numinis, ceterarumque rerum ſcientiam obtinebunt, diuitiis nunquam interituris redundabunt, & Deo ipſo æuo ſempiterno fruentur. Auari homines contrà cupiditatis ſtimulis concitati, dabunt ſuorum flagitiorum pœnas: & qui poſthabita animi cura, & diuinarum rerum cõtemplatione omnes cogitationes ſuas conferunt ad fallaces diuitias conquirẽdas, totoque ſtudio in eã curam incumbunt, vt vitam aliis & opes per ſummum ſcelus eripiãt, in æternum torquebuntur. Et vt ait di-
uinus pſaltes: *Relinquent alienis diuitias ſuas, & ſepulchra* Pſal. 48
eorum domus illorum in æternum. Loca inferni, vbi impiorum animæ ſunt ſepultæ, vocat domum illorum in æternum. Erit illis ſeclosum iter à concilio cœlitum, excludentur à cœtu mentium beatarum, & æternis pœnis in inferno cruciabuntur. Huiuſmodi homines obiurgat hoc loco Ezechiel, eos præſertim qui inter ceteros principatum obtinebant, qui cum deberent in alios conferre beneficia, lucra auarè ſectabantur. Nullum eſt vitium tetrius auaritia & inſatiabili

copidi-

cupiditate, præſertim in ijs, qui rempoblicam gubernandam ſuſceperunt: habere enim quæſtui rempublicam non ſolùm non eſt laudabilè, ſed etiam crudele & nefarium.

i *Propheta autem eius liniebant eos abſque temperamento.*] Hoc eſt, falſi prophetæ decipiebant magnates Hieroſolymæ ſua falſa doctrioa. Metaphora eſt ſumpta ab ijs, qui parietes complanant luto abſqoe firmitate. Cum enim parietes pulchri videantur', excidit lotum, & remanent deformati. Eodem modo pſeudoprophetæ res proſperas promittentes fallebant magnates, & in erroribus ſuis confirmabaot, ſed ſtatim fraus eorom apparebat. Pro abſque temperamento, verti poteſt, *luto inſulſo*, ſeu luto abſque firmitate. Hac dicendi exornatiooe vſus eſt etiam ſuprà Exechiel capite 13.

Sup.13 k *Populi terræ calumniabantur calumniam.*] Hoc eſt, ſcelerati erant pleni fraudibus & dolis. Non erat io Iudæa iuſtitia in principibus, nec virtus in populo. Iam ionocentiæ, probitati, rectis ſtudiis nihil erat loci. Populus imitabatur regem. Et vt ait Eccleſiaſticus: *qualis eſt rector ciuitatis, tales habitantes in ea.* Inter popoli flagitia priùs numerat calumoiam, quæ eſt vexatio alicuius in litibus præcipuè per fraudem & ſubdolam ac ſubtilem rationem, aut rei alicuius malitioſa interpretatio ad aliquem decipiendum. Cùm Theatridas gladium cote acueret, interrogatus à quodam eſſet ne acutus, acutior, inquit, calumnia. Author eſt Plutarchus in primo apophthegmatum libro. In Leuitico ſunt hæc Dei verba: *Non facies calumniam proximo tuo.* Et quoniam impij virtutis ſplendorem extinguere, & iuſtorum pulchritudinem deformare cupiunt, aiebat Dauid: *Feci iudicium & iuſtitiam, non tradas me calumniantibus me.* Et Ioannes Baptiſta: *Neminem concutiatis, nec calumniam faciatis.*

Eccl.10 · Leui.10 · Pſal.18

l *Quæſiui de eis virum, qui interponeret ſepem.*] Id eſt, quæſiui aliqoos, qui ſe ponereot pro ſepe, ne ego totum agrum vaſtarem, ſed non erat, qui inſtauraret interruptionem', & poſſet ingreſſum ſeueritatis meæ cohibere. Acſi diceret: Quæſioi, qui me precibus ſuix placaret, ne euerterem Hieroſolymam, & oon iooeni. Vide Dei miſericordiam: Exigebat diuina iuſtitia, vt Hieroſolyma eſſet ob ſcelera ſua deleta: & ille quærebat aliqoem, qui eum pro eius ſalute obſecraret. Illud eſt boc loco aduertendum, virum inſtum pro aliquo orantem, & feruentes preces ad Deum fundentem ſepem eſſe & murum illius. Moyſi pro populo oranti dixit Deus: *Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos.* In libro Geneſis ſcriptum legimus apparuiſſe dominum Iacobo, cum remanſiſſet ſolus, & à familiæ frequentia ſe in ſolitudinem recepiſſet, & eum eo fuiſſe loctatum. Ex quo certamine effectum eſt, vt neruux fœmoris Iacobi emarceret, & ipſe dominus ei benediceret. Quid aliud lucta hæc Iacobi cum Deo ſignificat, quàm vehementem precantis feruorem, & piarum precationum vim, & admirabilem effectum? Doo brachia loctantis ſunt fletus & deuotio. Ideo ait Oſeas hunc Iacobum & fleuiſſe & rogaſſe. Soperauit autem Deum, quia vſqoe manè orauit, & in precationibus permanſit: In hac contentione exaruit femoris neruux, quia vi & feruore orationis extinguitur carnis appetitus, ant ſaltem ſedatur, & acquiritur benedictio, hoc eſt, diuina quædam conſolatio. Sed boc loco occurrit difficilis quædam quæſtio. Quomodo non inuenit Dèus virum iuſtum, qui oraret pro Hieroſolyma, ſi in ea erat Ieremias, & Baruch, & viri alij virtute inſignes, qui pro populo pias & ardentes ad domioum preces fundentes, dies ac noctes inter mœſtos gemitus, & amara ſuſpiria conſumebant? Et ſupra dixerat Deus cap. 1. ſe eſſe in clade Hieroſolymæ interfecturum iuſtum & impium. Huic obiectioni reſpondet Nicolaus Lyranous boc loco numerum ſingularem accipi pro plurali. Quæſiui de eis virum, pro quæſiui viros in nomero ſufficieote, propter quos parcerem ciuitati. Nam cùm Abraham quæreret, à domino vtrum parceret Sodomæ pro decem iuſtis, noo auſus eſt quærere ampliùs de numero minore. Eam ob cauſam ſubditur hoc loco: *non inueni:* ſubaudi viros in numero ſufficiente. Erant enim Hieroſolymæ flagitia multa, quemadmodum dixerat propheta in principio huius capitis: & fusè ſcriptum eſt quarto Regum, & ſecundo Paralipomenon. Hæc eſt reſponſio huios doctoris ſapientis quidem, qui in diuiois literis explanandis etſi oon fuerit verborum elegantia perpolitus, io eam tamen curam toto pectore incubuit, vt verum ſcripturæ intellectum explicaret. Paulus tameo Burgenſis homo etiam toto pectore incubuit, vt verum ſcripturæ intellectum explicaret. Paulus tamen Burgenſis bomo etiam doctus bac ſolutione minimè contentus aliam quærit. Ait enim hoc reuera de viro tantùm vno intelligi, vt litera ſooare videtur. Et quamuis tuoc eſſent Hieroſolymę nónnlli viri iuſti, qui Deum orarent pro populo, nullum tamen ex illis tanti meriti fuiſſe, vt per eius precationes Deus iratus placaretur. Alij quibns hoc loco Burgenſis non arridet, quòd videatur eximiæ Ieremiæ ſanctitati derogare, cuius merita ſunt in litteris diuinis perpetuis conſiguata monimentis, aiunt Deum iuſtos aliquos in ciuitate inueniſſe inſignes illos quidē, virtutibus & meritis præſtantes, ſed nullum, qui ſe poneret ſepem pro ea, quoniam erat ciuitas illa definitiua Dei ſententia delenda. Non igitur hoc loco defectum aiunt fuiſſe virtutum aut meritorum intercedentium, ſed eam ob cauſam neminem ſe murum cóſtituiſſe ad ciuitatem protegendam, quoniam ob eiux impia facinora decreuerat Deus eſſe illam euerſurum ſententia irrefragabili & definitiua. Eam ob cauſam allocutus eſt Deus üs verbis prophetam Ieremiam: *Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec aſſumas pro eis laudem & orationem, non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te.* Hæc verba mandauit Ieremias capiti ſeptimo, & vndecimo, & qoartodecimo. Capite autem quintodecimo ita facit Deum loquentem: *Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me non eſt anima mea ad populum iſtum.* Et apud noſtrum Ezechielem dixit euerſurum eſſe vrbem, etiam ſi Noe, Dauid, & Iob pro illa intercederent. Vaticinia commioatoria non ſemper adimplentur, quando non ſunt diffinitiua, vt patet in Niniuitis apud Ionam, & in morte Ezechiæ apud Eſaiam, & libro quarto Regum. At qoia hæc Dei ſententia hoc vaticinatio explicata de delenda Hieroſolyma non erat comminatoria tátum, ſed diffinitiua, ideo nullus inuentus eſt, qui eam protegeret. Harum opinioonm nullam audeo reiicere, omnes enim mihi placent. Quæ verior ſit, docti videtint: mihi quidem vltima veriſimilior videtur.

Luc.3 · Precatio iuſti ad Deum ualida. · Exo.3 · Gen.32 · Oſe 12 · Sup.22 · Gen.18 · 4 Reg. · 2.Para.I · Ierem.6 · Ierem.11. & 14. · Iere.15 · Sup.4 · Ioon 13 · Eſai.38 · 4.Reg.21 · 2.Pa.32

m *Et effudi.*] Pro effundam: præteritum pro futuro more prophetarum Seoſus eſt: eos ob ſcelera ſua grauiter puniam.

n *Viam eorum in caput eorum reddidi.*] Hoc eſt, vnum quenque affligam iuxta criminis eius magnitudinem. Pro qualitate & quantitate ſcelerum luet vnuſquiſque pœnas. Homines immanitate barbari, humano ſanguine cruenti, ingurgitati io flagitia, non ſolū occidentur corpore, ſed ſecluſi à concilio cœlitom ſempiternis cruciatibos afficientur. Vel ita: Pernicies, quā aliis machinabantur, in eorum caput redūdabit. Fortaſſe accipitur caput pro rege: & tuoc erit ſenſus: Sedechias mihi pœnas perſoluet non ſolum ſuorū, ſed etiam populi criminum. Eorū enim ſcelerū, quæ ſubditi exemplo impij regis cōmittunt, ipſe rex, qui fuit

Pſal. 18 eorum cauſa, reddet rationem. Eam cauſam aiebat
Dauid: *Ab alienis parce ſeruo tuo.* Hoc eſt, à peccatis alio-
rum, quæ meo malo exemplo fuerunt perpetrata. Pro
alienis eſt in Hebraico zedbim, quæ dictio ſuperbum
& ſuperbiam ſignificat. Quare hic poteſt eſſe huius lo-
ci ſenſus: A te domine mirandum in modum peto, vt
qui mihi tolerantiam ad calamitates æquo animo to-
lerandas dediſti, animi etiam ſubmiſſionem & humi-
litatem præſtes, vt me à deteſtabili & intoleranda ſu-
perbia eripias: nulla eſt enim capitalior peſtis impor-
tunitate ſuperba, nulla pernicioſior, nulla deteſtabi-
lior & immanior. Verùm quia dictio Hebraica alienũ
etiã ſignificat, meritò ſeptuaginta interpretes tranſtu-
lerunt: *Et alienis parce ſeruo tuo.* Quoniam qui exemplo
ſuo alios excitat ad peccandum, eorum ſanguinem
perſoluit. Eodem modo apud Ezechielem ait Deus præ-
ſuli ſcelera ſubditi non curantis: *Sanguinem eius de ma-*
Sup 3 *nu tua requiram.* De Hebraiſmo alibi fusè diſſeruimus.
1 Sacerdotes eius contempſerunt legem meam. *In*
Hebraico pro contempſerunt eſt חמסו *chamesu, à verbo*
חמסן *hamas, quòd ſignificat contemnere, & rapere, & lede-*
re. Vnde illud Prouerbiorum: Qui in me peccauerit, læ-
det animam ſuam, *poteſt etiam verti:* Qui in me pecca-
uerit, expoliauit animam ſuam. *Nam anima flagitiũ mor-*
tiferum committens manet bonis gratiæ, quæ verè ſunt bo-
na, ſpoliata. Eam ob cauſam poterat etiam locus hic Ezechielis
ita verti: Sacerdotes eius ſubripuerunt legem meam.
Acſi dicat Deus: Nefarij Hieroſolymæ ſacerdotes legẽ meam
Prou. 8 *populo nunciare & explanare noluerunt. Qui eã tenebantur*
populo exponere, illam non exponebant, eam dicebantur populo
furari. Vtinam hoc præſules illi eccleſiaſtici conſiderarent, &
iterum ac iterum memoria repeterent, vt furta ſua viderent,
& deteſtarentur: qui cùm Dei verbum ſubditis nunciare te-
neantur, populumque diuina inſtruere doctrina, nec per alios
efficiunt, quin potiùs dediti vẽtri, & ſomno in perpetua igno-
minia verſantur. Non loquor de illis, qui ſunt virtute & ſa-
pientia præditi, qui populum vita, doctrina, & pietate ad di-
uinum amorem, Chriſtique euangelij obſeruantiam excitare
contẽdunt, quorum multos ſcio eſſe in eccleſia. Illos ſolùm di-
co obiurgandos, qui turpi otio diffluunt, tetras ſibi maculas
inurunt, & populi ſibi crediti ſalutem contemnunt: Non dam-
no vacationem à laboribus aliquando, & honeſtam requiem.
Vt enim aues aſpicimus cum labore & induſtria nidos con-
ſtituere, eaſdem autem poſt fatigationem leuandi laboris ſui Simile.
cauſa paſſim ac liberè ſolutas opere volitare, ſic animi noſtri
magnis curis & laboribus defeſſi deſiderant interdum quieſ-
cere, & veluti laboribus vacui volitare, & honeſto ac pio
otio vti. Illud eſt otium deteſtandum quod alit delicias & fla-
gitia, & labor ille amplectendus qui famam parit immorta-
lem, qui ob Chriſti gloriam ſumitur, quo ea conficiuntur, quæ
vigent memoria omnium ſeculorum. Si quid feceris honeſtum
cum labore, labor abit, honeſtum manet, ſi quid turpe cum vo-
luptate, turpitudo manet, voluptas abit. In libro Geneſis ſcri- Gen. 2
ptum legimus: Tulit dominus Deus hominem, & poſuit
eum in paradiſo voluptatis vt operaretur, & cuſtodi-
ret illum. *Et Salomon in Prouerbiis,* egeſtatem, *inquit,* ope- Prou. 10
rata eſt manus remiſſa, manus autem fortium diuitias
parat. *Vnde diuus Paulus in prima ad Corinthios,* Labo-
ramus, *inquit,* operantes manibus noſtris. *Et in prima* 1. Cor. 4
ad Theſſalonicenſes: Memores enim facti eſtis fratres
laboris noſtri, & fatigationis, nocte ac die operantes. 1. Thes. 2
Et in ſecunda ad Corinthios: Inſtantia mea, quotidiana &
ſolicitudo omnium eccleſiarum. *Vtinam hanc diuini* 2. Cor. 11
præſulis Pauli ſolicitudinem præſules temporis aſpicerent.
Qui docet, *inquit ille in epiſtola ad Romanos,* in doctrina,
qui præeſt, in ſolicitudine. *Et paulò pòſt:* Solicitudine Rom. 12
non pigri, ſpiritu feruentes, domino ſeruientes: *Et in*
epiſtola ad Theſſalonicenſes: Fiduciam habuimus in Deo 1. Theſ. 2
noſtro loqui ad vos euangelium Dei in multa ſolici-
tudine. *Et quoniam hanc in annuncianda Dei lege ſolicitu-*
dinem contemnebant ſacerdotes & antiſtites Iudæorum, ait
hic Deus per Ezechielem, eos legem ſuam furatos eſſe, aut vt
vertit communis interpres, contempſiſſe.

ARGVMENTVM CAP. XXIII.

Inuehitur in Hieroſolymam & Samariam ſub nomine Obolæ & Obolibæ incontinentium ſororum, quæ neglecto pio Dei cultu, repudiata vera religione adhæſerint vana Gentiũ ſuperſtitioni, & falſos ac commentitios Deos coluerint. Oſtendit impudentiorem eſſe Hieroſolymæ impietatem & perfidiam, quam Samariæ. Deplorat nefariam Iudæorum viuendi rationem, lamentatur eorum perniciem ſibi ob ſcelera ſua conflatam, & de eorum luctuoſiſſima euerſione per Chaldæos vaticinatur.

CAPVT XXIII.

A ET factus eſt ſermo domini ad me, dicens, fili hominis [a] duæ mulieres filiæ matris v-
nius fuerunt, [b] & fornicatæ ſunt in Ægypto, in adoleſcentia ſua fornicatæ ſunt. Ibi
ſubacta ſunt vbera earum, & fractæ ſunt mammæ pubertatis earum, nomina autem
earum, [c] Obola maior, & Oholiba ſoror eius minor. Et [d] habui eas, & pepererunt fi-
lios & filias. Porrò earum nomina Samaria Ohola, & Ieruſalem Oholiba. Fornicata eſt igitur
ſuper me Ohola, [e] & inſaniuit in amatores ſuos, in Aſſyrios propinquãtes, veſtitos hyacintho:
principes & magiſtratus, [f] iuuenes, cupidinis vniuerſos, equites, aſcenſores equorũ, & dedit
fornicationes ſuas ſuper eos electos filios Aſſyriorũ vniuerſos, & in omnibus, in quos inſaniuit,
[2] & in immunditiis eorum polluta eſt. Inſuper [g] & fornicationes ſuas, quas habuerat in Ægy-
pto, non reliquit. Nã & illi dormierunt cũ ea in adoleſcentia ſua, & illi cõfregerunt vbera pu-
B bertatis eius & effuderunt fornicationem ſuam ſuper eã. Propterea tradidi eã in manus amato-
rum ſuorum, & in manus filiorum Aſſur, ſuper quorum inſaniuit libidine. Ipſi diſcooperuerũt Sup 16
ignominiam eius, filios, & filias eius tulerunt [h] & ipſam occiderunt gladio. [i] Et factæ ſunt fa-
moſæ mulieres, & [k] iudicia perpetrarunt in ea. [l] Quod cùm vidiſſet ſoror eius Oholiba, pluſ-
quã illa inſaniuit libidine, & fornicationem ſuã ſuper fornicationem ſororis ſuæ ad filios Aſ-
ſyriorum præbuit impudenter, ducibus & magiſtratibus ad ſe venientibus [i] indutis veſte va-
ria, equitibus qui vectabãtur equis, & adoleſcentibus forma cũctis egregia? Et vidi, quod pol-
luta eſſet via vna ambarum, & auxit fornicationes ſuas. [m] Cúmque vidiſſet viros depictos in
pariete, imagines Chaldæorum expreſſas coloribus, & accinctos balteis renes & thyaras tin-
ctas in capitibus eorum, formam ducum omnium, ſimilitudinem filiorũ Babylonis, terręque
Chaldæo-

Chaldæorum, in quo orti ſunt, inſaniuit ſuper eos concupiſcentia oculorum ſuorum, & miſit nuntios ad eam in Chaldæam: Cúmque veniſſet ad eam filij Babylonis ad cubile mammarum, polluerunt eam in ſtupris ſuis, & polluta eſt ab eis, ⁿ & ſaturata ⁺ eſt anima eius ab illis. Denudauit quoque fornicationes ſuas, & diſcooperuit ignominiam ſuam. ° Et receſſit anima mea ab ea, ſicut receſſerat anima mea à ſorore eius.

EXPLANATIO.

a *Duæ mulieres filiæ matris vnius.*) Hoc eſt, Hieroſolyma & Samaria, quę fuerunt ab vna matre Sarach progenitæ. Populus Hebræorum mortuo Salomone fuit in duas partes diuiſus: tribus Iuda & Beniamin obedierunt Roboam filio Salomonis, aliæ autem tribus ſecutæ ſunt Ieroboã. Et cùm tempore Saulis, & Dauidis, & Salomonis vnum eſſet regnum, tempore tamen Roboam propter verborum eius duritiẽ decem tribus ſe ab eo ſegregarunt, & adhæſerunt Ieroboã, vt literæ 3.Reg.12 diuinæ libro tertio Regum memoriæ prodiderunt. Et deinceps fuerunt duo regna diuiſa, vnũ erat duarũ tribuũ, quod appellatur regnũ Iuda, regnũ Ieruſalem, & duæ tribus, alterũ erat decẽ tribuũ, & appellabatur regnũ Samariæ, ſiue Iſrael ſiue Ephraim, ſiue decem tribus. Samaria cùm primum ſe tradidit Ieroboam, defecit à fide, & poſteà Hieroſolyma: & ita Iudæorũ populus varia gentiũ ſimulacra colebat, exceptis quibuſdam viris pietate præſtãtibus, in quibus diuinũ quoddam fidei lumẽ cæteris extinctis infælicibus illis temporibus mirabiliter eluxit. Hos nullæ tentationes potuerunt à virtute abducere, nec à fide remouere, nec ab honeſtatis curſu retardare. Hoc clarius elucebat Hieroſolymæ, propter Dei tẽplum diuino cultui dedicatum. Et quoniã obtinente Saule Iudæorum regnũ, illud vnum erat, quamuis ſe poſteà diuiſit in duo, ideo ait hoc loco diuinus vates duas has mulieres, hoc eſt, duo hæc regna nẽpe Samariæ & Iuda fuiſſe vnius matris filias & ſorores: pręſertim cũ omnes Iudæi fuiſſent ab vna matre, hoc eſt, à Sarach vxore Abrahami pro- Eſai. 51. geniti. Eam ob cauſam Iudæos alloquẽs Eſaias aiebat: *Attendite ad petram, vnde excisi eſtis: & ad cauernam laci, de qua præciſi eſtis. Attẽdite ad Abraham patrem veſtrum,* Ezec.16. *& ad Saram, quæ peperit vos.* Sed quoniã ſuprà Exechiel capite 16. Hieroſolymam per contemptum filiam appellauerat Cethææ, quæ fuerat idolorum cultrix, ideo fortaſſe hoc loco Hieroſolymã & Samariã filias huius matris appellat, hoc eſt, ſimulacrorũ cultrices, quæ impiæ matris flagitia imitabantur. Cum Iudæi gloriarentur ſe eſſe filios Abrahã, viri eximij, ſapientia & charitate pręſtãtis, cuius virtutes imitari nolebãt, vocat eos Deus filios Cethææ, cuius impias ſuperſtitiones ſeque- Simile. bãtur. Oſtendit illis Deus, veram nobilitatẽ nõ cõſiſtere in maiorũ celebritate, ſed in propria virtute, à qua illi erãt relicti. Vir nobilis virtutum ornamentis decoratus eſt, veluti cœlum ſerenum, pulchrum, ſyderũ varietate diſtinctũ. Et quemadmodũ dẽſæ terræque nubes ſplẽdida obſcurãt ſydera, ſic poſteri degeneres, & ſcelerum lapidibus contaminati maiorum ſplẽdorem, eorúmque inſignium virtutum claritatem extinguũt, ſuorúmque vitiorum tenebras illis offundunt: vt etiã ſi fuerint nobiles, certè veniãt in obliuionem. Satius eſt proprijs rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti. Non debent nobilium hi filij appellari qui in perpetua verſantur ignominia, ſed nefariorum, quorum viuendi rationem imitari contendunt. Vnuſquiſque eius dicitur filius, cuius ſequitur opera. Eã ob cauſam Chriſtus Deus noſter impios Iudæos apud Ioãnem fi- Ioan. 8. lios diaboli appellat. Et idem Ioannes de Chriſtianis Ioan. 1. ait: *Quotquot autem eum receperũt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Et hoc loco Exechiel idolorum cultores filios impiæ Cethææ meritò vocauit: *In Chriſto enim Ieſu,* vt ait diuus Paulus, *nec circumciſio aliquid valet, nec præputium, ſed noua creatura:* Significat Apoſtolus veram Gala. 5. apud Deum nobilitatem eſſe animæ renouatione per fidem charitate formatam, quæ non in ſtemmatibus maiorum, & generis amplitudine conſiſtit, ſed in nouitate vitæ, & in diuini numinis imitatione. Nos qui ex Gentibus originem ducimus, potius filij Abrahæ ſumus, cum illius fidem referamus, quã ij, qui ſe ortos ab illo putant, nec tamen domeſtico exemplo à ſcelere & impietate reuocantur. Cum enim in diuina cognatione omnia ſint à ſenſu corporis ad mẽtis dignitatem conferenda, nõ multũ refert cuius ſanguine procreemur, ſed cuius veſtigijs ingreſſi vitam inſtituamus. Ita hoc explanat Hieronymus Oſoris epiſcopus Algarbiorum digniſſimus in libro quem compoſuit de nobilitate Chriſtiana, vbi dulci & admirabili eloquentia ſua, veluti ſuaui quodam Orphei cithara veram Euridicem, hoc eſt, pulcherrimam philoſophiam ab obſcuris tenebris tanquam ab inferis reuocauit.

b *Et fornicatæ ſunt in Aegypto.*) Hoc eſt, idolorum cultui ſe tradiderunt, cum eſſent in Ægypto. Perſpicuum eſt in literis diuinis nomine fornicationis idololatriã ſignificari, vt ſæpe oſtendimus: animus enim à vero Deo per illam ſeparatur, & ad falſos deos conuertitur. Hic habes locum apertè oſtendentem fuiſſe multos ex Iudæis in Ægypto idolorum cultores. Non enim eis Exod 20. de Ægypto egredientibus lex idolorum cultum prohiberet, niſi ibi fuiſſent Gentium ſuperſtitiones imitati. In exodo dixit illis Deus: *Non facietis Deos argen-* Exod 23. *teos, nec Deos aureos facietis vobis.* Et iterum: *Non adora-* Leui. 19. *bis Deos eorum, nec coles eos, nec facies opera eorum.* Et in Leuitico: *Nolite conuerti ad idola, nec Deos conflatiles faciatis vobis. Ego dominus Deus veſter.* Eodem modo in Deuteronomio: Et multis alijs in locis. Deut 9.

c *Oholamaior, & Oholibaforor eius minor.*) Samariam vocat maiorem non natiuitate, ſed populi multitudine: comprehendebat enim decem tribus, Hieroſolyma vero duas. Samaria erat ciuitas quædam metropolis, à qua totum regnũ Samaria etiã vocabatur: quẽadmodum Hieroſolyma metropolis erat regni Iuda. Samariam appellat Deus Oholã, hoc eſt tabernaculum eius. Acſi dicat: Non eſt tabernaculum meũ, ſed ſuum, quoniam tẽplo meo relicto decẽ tribus coluerunt vitulos aureos, & templum Baal ædificauerunt. Hiero- 3.Reg.12. ſolymam verò appellat Oholibam hoc eſt tabernacu- 4.Reg.10. lum meum in ea: quoniam ibi erat templum diuino cultui dedicatum. At vtrumque regnum Deo vero contempto Deos commentitios venerabatur.

d *Habui eas, & pepererunt filios & filias.*) Hoc eſt, mihi quondam obtemperarunt, & varios virtutum fructus produxerunt.

e *Inſaniuit in amatores ſuos, in Aſſyrios propinquantes.*) Hoc eſt, Samaria deperijt Aſſyrios ſibi propinquos nõ tã loco quàm moribus, & turpi viuẽdi ratione: eorumque ſuperſtitiones impatiẽter adamãdo. Manahẽ 4.Reg.15 rex Samarię petiuit à rege Aſſyriorum, vt illũ in regno confirmaret: quã ob cauſam magnum illi tributũ ſol- 4.Reg.17 uebat. Et cõtra Dei præceptũ Iudæi inito fœdere cum Gentibus omnia eorum idola coluerũt. Et, vt ait pſalmographus: *Commiſti ſunt inter Gentes, & didicerunt* Pſal.105. *opera eorum, & ſeruierunt ſculptilibus eorum, & factum eſt illis in ſcandalum.* Quemadmodũ dulcis Iordanis flu- Simile. uius cum in Aſphaltiten in ſalubrem Palæſtinæ lacum

ingredltur, redditor inſuaois, & virtotem amittit, ſic qui eſt cũ ſceleratis amicitia coniunctus, & familiari-
Eccleſ. 7. tate copulatus, flagitioſus efficitur plerũque, eorũmq; vitiis cõtaminatoi, etiã ſi anteà io virtotẽ incubuiſſet. Meritò igitur dicebat Eccleſiaſticus: *Diſcede ab*
1. Cor. 5. *iniquo, & deficient mala abs te.* Et Apoſtolus in prima ad
Gala. 5. Corinthios, & in ea, quã ſcripſit ad Galathas: *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Num ſatis haboerunt Iudæi omnia ſcelera moliri quibus humanam læderẽt ſocietatem, oiſi etiam ſummi Dei religionem polluerent, & verum Dei cultum penitus violarent?

f *Iuuenes cupidinis.*) Hoc eſt, ad libidinem prouocantes.

g *Fornicationes, quas habuerunt in Aegypto non reliquit.*) Dolebant Iudæi in Ægypto lapides & ſerpẽtes, & idola propè infinita, quorũ cultum io terra promiſſionis etiã obſeruabãt. Ideo ſequitur: *Nam & illi dormierũt cũ ea in adoleſcẽtia ſua.* Hoc eſt, ipſi Ægyptij ſuis idololatriis Iudæorum nationem corruperunt in adoleſcẽtia ſua. Appellat Ezechiel adoleſcẽtiam ſynagogæ tẽpus illud, quo fuit in Ægypto ſub Pharaone. Poterit hoc ita explanari: Iudæorum ſynagoga in Ægypto non ſolùm Ægyptiorũ, ſed Aſſyriorũ coluit idola: nam illi, nimirum Aſſyrij, noo ſolùm nunc eam contaminant, ſed etiã in Ægypto eam ſuis ſuperſtitionibus corruperũt.

4. Reg. 17. h *Ipſam occiderunt gladio.*] Quando Aſſyrij Samariam penitus euerterunt.

i *Et facta ſunt famoſæ mulieres.*) Hoc eſt inſignes flagitiis. Verſabantor io dedecore & ignominia. Accipitur nomen hoc, famoſum, in malã partẽ, vt apud Plautum: Qui etiam me miſerum famoſum fecit flagitiis ſuis.

k *Iudicia perpetrarunt in ea.*) Aſſyrij tanquam diuinæ iuſtitiæ miniſtri eam variis, acerbiſque calamitatibus oppreſſerunt.

l *Quod cùm vidiſſet ſoror eius Oboliba.*) Cùm Hieroſolyma vidiſſet fuiſſe Samariam ob eius idololatriam meritò euerſam, non ſolũ ſe non recepit ad meliorem frugẽ, quin potiùs ſe in deteſtabiliora vitia ingurgita-
Ierem. 3. uit. Et facta eſt peior quàm Samaria. Vnde Ieremias: *Iuſtificauit*, inquit, *animam ſuam auerſatrix Iſrael comparatione præuaricatricis Iuda.* Vide 4. Regum 16. & 21.

4. Reg. 16. & 21. m *Cum vidiſſet viros depictos in pariete.* Solent enim multi bella, & inſignia virorum illuſtrium facta, imò etiam ipſos illuſtres viros depingere in tabolis, auleis, & ędium parietibus. Narrat Virgilius primo Æneidos Troianos cùm appellerent Carthaginem, ſe ſuáſque ærumnas, & varios caſus, & Græcorum victorias vidiſſe in parietibus depictas.

o *Et ſaturata eſt anima eius ab illis.*) Hieroſolyma cùm priùs Babylonios vnicè dilexiſſet, poſteà fuit ab illorum amicitia deſuncta; omnem fœderis memoriam perpetua diſcordia delendam cenſuit. Hinc colliges inter impios & flagitioſos homines amicitiam eſſe diu non poſſe: cum enim eam vtilitas aut voluptas inter eos conglutinet, ea commotata illam diſſoluit. Vt flos ſolſtitialis herbæ illius, quam ephemeram appellant, qoo die oritur marceſcit, & euaneſcit, & virente ſole penitus cõſumitur, ita multorum amicitia fluxa eſt, & adueniente quacunque moleſtia ſtatim areſcit, & omnino amittitur. Id quod Ariſtoteles etiam de ephemero animalculo prope Hypanim flouium narrat: cuius vita ſpatiom non excedit voius diei. Quemadmodum *Simile.* columbæ in domom dealbatam ſe vltrò conferunt, & candida tecta freqoentant, terra autem domicilia contemnunt, ſic infidi amici eorum amicitiam conciliãt, quorum opibus rebuſqoe proſperis iuuentur, inopes & abiectos pro nihilo ducant. Sed cũ moleſtia aliqua eorum fallit opioionem, amicitiam etiam diutiũ cõfeſtim abſcindũt. De amico fideli ait Salomõ in Prouer- *Prou. 17.* biis: *Omni tẽpore diligit, qui amicus eſt, & frater in anguſtiis comprobatur.* De infidis aotẽ ait: *Diuitiæ addũt amicos plurimos, à paupere autẽ & hi, quos habuit ſeparantur.* *Prou. 19.* Eſt igitur perſpicuum inter ſceleratos nõ permanere diu amicitiã. Sed quid dico? Imò nullo modo inter neſarios homines amicitia poteſt vnquam eſſe: ſi de vera amicitia loquamur. Nam virtus amicitiam gignit & continet: quam ſioe virtote, qua cõglutinatur, nullo pacto poſſe eſſe exiſtimo. Ea diuinarum humanarumque rerum oĩ beneuolentia & charitate conſenſio. Hanc viri ſapientes in expetendis docunt, aſſerentes nullam vim auri & argenti eſſe pluris æſtimandam. Ideo ait eccleſiaſticus: *Beatus qui inuenit amicum verum,*

o *Et receſſit anima mea ab ea.*) Verba ſunt Dei dicentis ſe à Hieroſolyma receſſiſſe, vt iam à Samaria receſſerat. Prius euerſa fuit Samaria ab Aſſyriis, & poſteà Hieroſolyma à Babylonis. Et quoniam hoc fuit ob Iudæorum ſcelera, ait Deus receſſiſſe animam eius à ciuitate illa ingrata. Eodẽ modo per Ieremiam: *Non eſt,* *Ieri. 15.* inqoit, *anima mea ad populum iſtum.* Acſi diceret: Quoniam Iudæi receſſeront à me, & diis falſis adhæſerunt, receſſit ab illis dilectio mea.

ANNOTATIONES ex Hebræo in Cap. XXIII.

a Iuuenes cupidinis.) *In Hebraico eſt*: Iuuenes. חמר *chemeach: quod nomen ſignificat deſiderium. Eam ob cauſam vertit Pagninus*: Iuuenes deſiderabiles: *Deriuatur à verbo* חמד *chamadh, quod ſignificat deſiderare, vt in Canticis*: Sub
Cant. 2. vmbra illius, quem deſiderauetam, ſedi. *Illud Geneſis:*
Gen. 27. Veſtibus Eſau valde bonis, quas apud ſe habebat domi induit eum: *poteſt etiam ita verti*: Veſtibus deſiderabilibus Eſau, &c. *nã in Hebraico eſt* חמודות *bachamudoth, ab hoc verbo chamadath, pro quo noſter interpres vertit*: valde bonas, *& rectè quidem: nam veſtes illæ dicuntur deſiderabiles, quæ valde bonæ & pretioſæ ſunt. Illud etiam Danielis*: Vir deſideriorum, *poterat verti*: Vir deſiderabilis es.
Dan. 9. *Hoc eſt bonus, & Deo gratus. Pro quo quidam vertunt*: Rerũ expetendarum cupidus es. *Et quoniam Ezechiel hoc loco elegantem Aſſyriorum ornatum & decorem deſcribit, quos Obola & Olibam ardenter amabant, poteris vertere*: Iuuenes elegantes, *ſeu* pulcbritudine ornati. *Solet enim apta membrorum compoſitio oculos mouere & oblectare. Septuaginta habent*: Iouenes ἐκλεκτοὺς *hoc eſt ſelectos. Id enim dicitur ſelectum, quod eſt cum iudicio inter alia electum: quemadmodum Romani iudices ſelectos eos appellabant, qui erant cum delectu & magna deliberatione ex ordine equeſtri electi, & in honore conſtituti. Vnde Cicero pro Cluentio, Iuratis, inquit, debent optimum quẽque in ſelectos iudices referre.*

2 In immunditiis eorum polluta eſt.) *Pagninus habet*: In cunctis idolis eorũ polluit ſe.) *Dictio Hebraica gillulim & ſordes ſignificat & idola. Septuaginta autem explicantes quid per hæc idola, & per has immunditias ſignificaretur, tranſtulerunt*: In omnibus deſideriis ſuis polluta eſt.

3 Induti veſte varia.) *Pro* veſte varia *eſt in Hebraico dictio vana nimirum* מכלול *miclol, quæ ſignificat vniuerſitatem, perfectionem, & venuſtatem, & pulchritudinem. Senſus eſt*: *Erãt quidem induti omni genere pulchrarum veſtium. Ita vertit hunc locum Pagninus. Poteſt verti*: Induti venoſtate & decore. *Septuaginta habent*: Ioduti ſpecioſis. *Illud* *Pſal. 49.* *pſalmi*: Ex Sion ſpecies decoris eius, Deus manifeſtè veniet, *poteſt ita transferri*: Ex Sione voiuerſitate decoris eius Deus reſplendebit. *Vt ſit ſenſus: Deus ex terra Sionis, in qua eſt vniuerſus decor, vbi reconditur omnis aliarum regionum pulchritudo, ducem ſuum emittet, qui vniuerſas orbis terrarum oras illuſtrabit. Id quod ita eueniſſe eſt omnibus cognitum & perſpectum. Nam Chriſtus Deus noſter ex Sione diſcipulos ſuos ad omnes mundi prouincias concionaturos miſit, qui nor-*

talium

ſalium animas veritatis ſplendore illuminarunt. Miſit Deus ex Sione lucem fidei, & ſplendiſſimam ſuæ ſapientiæ claritatem. Ex illo enim loco egreſſa eſt euangelij prædicatio, & Eſa. 2. *vt dixit Eſaias:* De Sion exibit lex, & verbum domini de Hieruſalem. *Vocat pſalmographus Sionem vniuerſitatem decoris ſeu perfectionem pulchritudinis, quia mentis oculis intuebatur fore, vt in ea regione crux reſplenderet, euangelium inciperet, noua legis ſacramenta conſtituerentur, & alia multa à Chriſto præclarè geſta micarent. Illic edita ſunt ſigna & miracula, illic fuit Chriſti prædicatio, mors, reditus ad vitam, aſcenſus in cœlum: illic inceperunt primitiæ noſtræ ſalutis, & nuntiata fuerunt arcana diuina, & alta redemptionis humanæ myſteria.*

4 Saturata eſt anima eius ab illis.) *Septuaginta habent:* Receſſit anima eius ab illis. *Quos ſequuntur Paguinus, Bricianus, & alij. Sed eadem eſt ſententia. Qui enim amicitiam diſſuit, & deponit, & ab eo, quem amore comprehendebat, animum diſtrahit, dicitur eſſe ſatur, & faſtidio plenum.*

Multiplicauit [a] enim fornicationes ſuas, tecordans dies adoleſcentiæ ſuæ quibus fornica-
ta eſt quorum in terra Ægypti: & [b] inſaniuit libidine ſuper concubitum eorum, quorum car-
D nes ſunt vt carnes aſinorum & ſicut fluxus eorum. [i] Et viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ, quã-
do ſubacta ſunt in Ægypto vbera tua, & confractæ ſunt mammæ pubertatis tuæ. Propterea
Oholiba, hæc dicit dominus Deus: [c] Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te de
quibus ſaturata eſt anima tua, & congregabo eos aduerſum te in circuitu, filios Babylonis, &
vniuerſos Chaldæos, nobiles, tyrãnóſque: & principes omnes, filios Aſſyriorum, iuuenes for-
ma egregia, duces & magiſtratus, vniuerſos principes principũ, & nominatos aſcẽſores equo-
rum. Et venient ſuper te inſtructi curru, & rota, & multitudo populorum lorica, & clypeo &
galea armabuntur contra te vndique [d] & dabo corã eis iudicium: [e] & iudicabunt te iudiciis
ſuis. [f] & ponam zelum meum in te, quem exercent tecum in furore: [g] naſum tuum, & aures
tuas præcident, & quæ remanſerint, gladio concident. Ipſi filios tuos & filias tuas capient, [h] &
nouiſſimum tuum deuorabitur igne. Et denudabunt te veſtimentis tuis, [i] tollent vaſa gloriæ
tuæ. [k] Et requieſcere faciam ſcelus tuum de te & fornicationem tuam [l] de terra Ægypti: nec
E leuabis oculos tuos ad eos, & Ægypti non recordaberis ampliùs. Quia hæc dicit Dominus
Deus: Ecce ego tradam te in manus eorum, quos odiſti, in manus, de quibus ſatiata eſt anima
tua, & agent tecũ in odio, & tollent omnes labores tuos, & dimittent te nudam & ignominia
plenam: & reuelabitur ignominia fornicationum tuarum, ſcelus tuum, & fornicationes tuæ.
Fecerunt hæc tibi, quia fornicata es poſt Gentes, inter quas polluta es in idolis earum. [m] In
via ſororis tuæ ambulaſti: & [n] dabo calicẽ eius in manu tua. Hæc dicit dominus Deus. [o] Cali-
cem ſororis tuæ bibes profundum & latum, eris in deriſum & in ſubſannationẽ, quæ eſt capa-
ciſſima. Ebrietate & dolore repleberis: calice mæroris & triſtitiæ calice ſororis tuæ Samariæ.
Et bibes illum [p] & epotabis vſque ad fæces, & fragmenta eius deuorabis, & vbera tua lacera-
bis, quia ego locutus ſum, ait dominus Deus. Propterea hæc dicit dominus Deus. Quia oblita
es mei, [q] & proieciſti me poſt corpus tuum, [r] tu quoque porta ſcelus tuum, & fornicationes
tuas. Et ait dominus ad me, dicens. Fili hominis [s] nunquid iudicas Oholam, & Oholibam, &
annuntias eis ſcelera earum? Quia adulteratæ ſunt, & [t] ſanguis in manibus earũ, & cum idolis
ſuis fornicatæ ſunt. Inſuper & filios ſuos, quos genuerunt mihi, obtulerunt eis ad deuorãdum.
Sed & hoc fecerunt mihi: [v] polluerunt ſanctuarium meũ in die illa, & ſabbata mea propha-
F nauerunt. Cúmque immolarent filios ſuos idolis ſuis, & ingrederentur ſanctuarium meum in
die illa, vt pollucrent illud: etiam hæc fecerunt in medio domus meæ: [x] Miſerunt ad viros ve-
nientes de longe ad quos nuntium miſerant. Itaque ecce venerunt: quibus te lauiſti, & cir-
G cunliniſti ſtibio oculos tuos: & ornata es mundo muliebri. Sediſti in lecto pulcherrimo: &
menſa ornata eſt ante: [y] thymiama meum, & vnguentum meum poſuiſti ſuper eum. [z] Et vox
multitudinis exultantis erat in ea, & in viris, qui de multitudine hominum adducebantur &
veniebant de deſerto, poſuerunt armillas in manibus eorũ, & coronas ſpecioſas in capitibus
eorum: Et dixi ei, quæ attrita eſt in adulteriis. Nũc fornicabitur in fornicatione ſua etiã hæc.
Et ingreſſi ſunt ad eam quaſi ad mulierem meretricem, ſic ingrediebantur ad Oholam & ad
Oholibam mulieres nefarias. [aa] Viri ergo iuſti ſunt: hi iudicabunt eas iudicio adulterarum &
iudicio effundẽtiũ ſanguinẽ: quia adulteræ ſunt, & ſanguis in manibus earũ: & cũ idolis ſuis
fornicatæ ſũt. Hæc enim dicit dominus Deus: [bb] Adduc ad eas multitudinẽ & [cc] trade eas in
tumultum & in rapinã, & lapidẽtur lapidibus populorum, & confodiãtur gladijs eorum, filios
& filias earum interficient & domos earum igne ſuccendent. Et auferam ſcelus de terra, [dd] &
diſcent omnes mulieres, ne faciant ſecundum ſcelus earum. [ee] Et dabunt ſcelus veſtrum ſu-
per vos, & peccata idolorum veſtrorum portabitis & ſcietis quia ego dominus Deus.

a *Multiplicauit enim fornicationes ſuas, recordans dies adoleſcentiæ ſuæ.*) Id eſt, auxit idololatrias ſuas memor temporis adoleſcentiæ ſuæ quãdo in Ægypto infinita idola colebat. Itaq; dictio, *recordãs*, refertur ad regnum Iuda: Poteſt ad Deum referri, vt ſit ſenſus, Cùm populus Hieroſolymæ in dies ſe ingurgitaret in vitia, & impia coleret idola eáque quotidie multiplicaret, meminit Deus eius temporis quo populus ille in Ægypto vana ſimulacra adorabat. Deus videtur obliuiſci flagitiorum noſtrorum cùm ea non punit, cùm autem nos calamitatibus exercet, videtur meminiſſe.

b *Inſaniuit libidine.*] Id eſt, adamauit Ægyptios omni ſuperſtitionum generi deditos: Vult ſignificare Ægyptiorum idololatriam ſummam fuiſſe, eiúſque inſatiabile Iudæorum deſideriũ, ſub libidinoſorum perſona.

c *Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos contra te.*) Præ-

dicit Hieroſolymæ euerſionẽ per Chaldæos, quos ipſa
fuerat amore perſecuta, & quorum ſuperſtitiones ele-
gerat Hieroſolyma poſt habito Dei amore dilexit
Babylonios, à quibus poſteà fuit deſtructa, & ſeiuncta,
& tãdem deuicta, & penitus deleta. Æquum eſt, vt ea
quæ Deo relicto ſummè diligimus, perniciem nobis
moliantur. Vide quid inter ſe differant amor Dei, &
Iaco. 4. amor mũdi, de quo ait diuus Iacobus Apoſtolus: *Ami-
citia huius mundi inimica eſt Deo.* quicunque voluerit eſſe
amicus ſeculi huius, inimicus Dei conſtituitur, Amor
Dei confert in nos vitam, amor mundi mortem. Ideo
Deut. 30. dicebat Deus in Deuteronomio: *Elige vitam, vt & tu
viuas, & ſemen tuum, & diligas dominum Deum tuum, vt-
que obedias voci illius, & illi adhæreas: ipſe enim eſt vita
tua,* qui Deum toto animo diligunt, eúmque ſummo
amore proſequuntur, immortalem vitæ coronam ob-
tinebunt, de qua ait Apoſtolus Iacobus: *Accipiet coro-
Iaco. 1. nam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.* Qui verò
mundum Deo pro nihilo habito amplectũtur, in æter-
1 Ioa. 2. nas pœnas mittentur. Ideo ait diuus Ioannes: *Nolite
diligere mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt: ſi quis diligit
Rom. 8. mundum, non eſt charitas patris in eo.* Et diuus Paulus: *Sci-
Deut. 6. mus quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bo-
num.* In Deuteronomio dicebat Deus: *Diliges dominum
Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota
Matt. 22. *fortitudine tua.* Et in Euãgelio ait Chriſtus hoc eſſe ma-
Matt. 12. ximum & primum mandatum. Cor eum non amabi-
Luc. 10. mus, qui nos amat, qui de ſeipſo ait: *Ego diligentes me di-
Prouer. 8. ligo: & qui mane vigilant ad me, inuenient me.* Et rurſum:
Iere. 31. *In charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miſerans.* De
Apoc. 1. quo ait diuus Ioannes: *Dilexit nos, & lauit nos à peccatis
noſtris in ſanguine ſuo?* Eum debemus diligere non ea
parte cordis, ſed ex toto corde, ipſe enim ait: *Præbe
Prou. 14. mihi fili mi, cor tuum.* Totum cor noſtrum poſtulat à no-
bis. Non vult vt cum eius amore mundi amorem co-
polemus: amor enim euertit amorem, corporalis ſpi-
Leui. 10 ritualem, terrenus cœleſtem. Filij Aaronis, quoniam
in thuribulis ignem alienum poſuerunt, fuerunt igne
combuſti. Ignis alienus in thuribulo eſt amor mundi
Simile. in corde. Si aues quærunt aërem, piſces aquam, ignis
terræ ignem elementarem, cuius locus eſt ſpacium
inter conuexum aëris & concauum lunæ, ſi omnia de-
nique quærunt ſuum locum & centrum, & illuc ten-
dunt, quare nos non quæremus Deum, qui eſt quies
noſtra, noſtrum centrum, & ſummum bonum? Si flu-
Eccleſ. 1. mina magno impetu tendunt in mare, quia, vt ait Sa-
lomon, exeunt è mari, cur nos non amabimus, non
aſpirabimus, non tendemus omni conatu amoris in
Deum, in illud immenſum mare bonitatis diuinæ, vn-
Geneſ 1. de procedimus: ipſe enim nos creauit ad imaginem
& ſimilitudinem ſuam? Si tenemur præcepta Dei ſer-
uare, quantò magis hoc, quod eſt maximum & pri-
mum, quod eſt præceptum charitatis, quę tenet in-
ter omnes virtutes principatum, cuius obiectum eſt
Deus, omnium obiectorum excellentiſſimum? Vt
ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagandum
canis, ſic, imò multò magis ad amandum Deum na-
tus eſt homo. Eſt enim Deus excellens illud præſtan-
tiſſimæ bonitatis numen, ſummum, & ſempiter-
num, perennis vitæ fons, vniuerſi conditor & opi-
fex, qui cùm ſapientiæ ſuæ opes hominibus commu-
nicare decreuiſſet, eos creauit immortali anima illu-
ſtratos, vt eum ipſum diligerent, eum contempla-
rentur, eius amore flagrarent, quo vita beatiſſimo
æuo ſempiterno fruerentur. Hic igitur eſt ad æternam
beatitudinem certiſſimus aditus, ſi Deum ardenter
amauerimus, ſi id effecerimus, cuius cauſa nos Deus
ſui ſanctiſſimi numinis ſimiles creauit, & naturam
rationis participem impertiuit. At ſi eo contempto
Babylonem vnicè dilexerimus, ſi mundi amore in-
cenſi ad inania & caduca aſpirauerimus, ea ipſa, in
quibus quietem & vitam inuenire putabimus: per-
turbationem nobis & interitum conflabunt. quem-
admodum Dei amor ſedat effrænatas appetitiones,
eáſque coërcet, & efficit, vt obtemperent rationi,
conſeruátque recta animi iudicia, ita hic aduerſarius
mundi amor, omnem animi ſtatum exagitat, incen-
dit, & perturbat. Et mundus ipſe amatores ſuos dila-
cerat, exulcerat, affligit. Intuere Iudæos illos Hie-
roſolymæ habitatores, eorúmque ſtatum alta mente
repete, & id, quod dico, in illis expletum apertiſſimè
cognoſces. Arſerunt amore erga Babylonios, & con-
tra Dei præceptum impias eorum ſuperſtitiones ſuſ-
ceperunt: dilexerunt eorum diuitias, contulerunt ſe
ad eorum amicitiam: & ipſi Babylonij eos vndique
oppugnarunt, & ad interitum crudeliſſimum voca-
uerunt. Ideo alloquens hoc loco Deus Iudæo-
rum populum ait: *Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos
contra te.*

d *Et dabo coram eis iudicium.* Id eſt permittam eis po-
teſtatem te ſuis legibus iudicandi, faciam eos mini-
ſtros iuſtitiæ meæ.

e *Et iudicabunt te iudiciis ſuis.*) Explanatio eſt ſupe-
rioris.

f *Et ponam zelum meum in te, quem exercent tecum furore.*)
Hoc eſt, oſtendam contra te iram meam, quam Chal-
dæi exercebunt, te grauiter punientes. Accipitur zelus *Num. 25.*
aliquando pro amore, vt in libro Numerorum: *Zelo
meo commotus eſt.* Et tertio libro Regum dicebat Elias. *3. Reg. 19.*
Zelo zelatus ſum pro domino. Quaſi diceret: Ardente
amore erga Deum flagro: crucior ob Dei amorem,
quod videam multos ab eo deficere. Eodem modo
Chriſtus apud pſalmographum: *Zelus domus tuę comedit* *Pſal. 68.*
me. Id enim expletum in Chriſto fuiſſe diuus Ioannes *Ioan. 2.*
teſtatur: Aliquando verò accipitur zelus pro ira & fu- *Eſa. 42.*
rore, vt apud Eſaiam: *Sicut vir prœliator ſuſcitabit zelum:* *Sopho. 1.*
Et apud Sophoniam: *In igne enim zeli deuorabitur omnis
terra.* Et apud diuum Paulum: *Dum ſit inter vos zelus &
contentio nónne carnales eſtis?* Et hoc loco apud Eze- *1. Cor. 3.*
chielem.

g *Naſum tuum, & aures tuas præcident.*] Deforma-
bunt te & membra tua mutilabunt. Poteris per na-
ſum, qui eminet in facie, medium obtinet locum,
regem intelligere: per aures verò, quibus diſcitur
ſcientia, ſacerdotes, de quibus ait Aggæus propheta: *Agg. 2.*
Interroga ſacerdotes legem. Et Malachias. *Labia ſacerdotis* *Mala. 2.*
cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius. Et no- *Sup. 7.*
ſter Ezechiel. *Non peribit lex à ſacerdote.*

h *Et nouiſſimum tuum deuorabitur igne.*) Id eſt, &
templum tuum, quod euerſis aliis ædificiis inte-
grum remanebit, tandem ruet, & incendio fla-
grabit.

i *Et tollent vaſa gloriæ tuæ.*] Hoc eſt vaſa templi. Vel
loquitur de mobilibus, & veſtibus pretioſis Iu-
dæorum.

k *Et requieſcere faciam ſcelus tuum.*) Tam acerbis ca-
lamitatibus te opprimam, vt nulla tibi idola colen-
di detur facultas. Ideo te ærumnis lacerabo, vt im-
pios Gentium ritus deteſteris, & ad me ipſum con-
uertaris. Vide afflictionis vtilitatem. Ideo aiebat re- *Pſal. 82.*
gius ac diuinus vates: *Imple facies eorum ignominia, &
quærent nomen tuum domine.* Acſi diceret: Permitte do-
mine eos in ærumnas incidere, & percipere luctus: af-
flige eos, & preme dolore, vt potentiam tuam ſen-
tientes diuinum numen tuum venerentur, nomén-
que tuum quærant, vt illud perpetua memoria, &
obſeruantia colant.

l *De terra Ægypti.*] Id eſt, quam didiciſti in Ægy-
pto.

m *In via ſororis tuæ ambulaſti.*) Id eſt ſecuta es ô Hie-
roſolyma flagitia Samariæ: turpem eius viuendi ra-
tionem amplexata es.

n *Dabo*

n *Dabo calicem eius in manu tua.*) Hoc eſt, eius calamitates ſubibis, cuius flagitia imitata es. Puniam te eadem pœna, qua puniui Samariam, quæ eam imitata in eadem vitia te ingorgitaſti. Verſabimini ô Hieroſolymæ cultores in eadem calamitate cum decem tribubus. Illæ fuerunt captæ, vos etiam capiemini, ſed decem tribus ab Aſſyriis, vos à Babylonis: Bibere calicem, eſt calamitatem ſuſtinere: perſpicuum eſt enim in literis diuinis nomine calicis afflictionem ſignificari. (Pſal. 10.) Ita in pſalmo: *Pluet ſuper peccatores laqueus ignis & ſulphur, & ſpiritus procellarum.* Et ſubdit: *Pars calicis eorum.* Acſi dicat: Hæc erit eorum calamitas: hæc erit portio, quæ in eos conferetur. Metaphora eſt ſumpta à vetere conuiuiorum conſuetudine, vbi præſes ſympoſij cuique ſuam portionem vini in calice impartiebat. Sed aduerte obſecro, & impiorum ſupplicia alta mente perpende. Dicens: *pluet*, ſignificat pœnarum multitudinem: Dicens: *laqueos*, oſtendit nullam eſſe ſpem declinandi ſupplicia, quæ à Deo exhibentur: contra Deum enim non eſt ſpes. Nominans ignem, ſulphur, & ventum procellarum, terribilem ſuppliciorum magnitudinem, & acerbitatem declarat. Et in (Pſal. 74.) alio pſalmo: *Calix*, inquit, *in manu domini, vini meri plenus miſto, & inclinabit ex hoc in illud: veruntamen fæx eius non eſt exinanita: bibent omnes peccatores terræ.* Acſi dicat: Habet Deus in manu ſua iuſtæ vltionis diſpenſationeem, quam improbis propinat. Vinum huius calicis ira Dei eſt: quod vinum dicitur merum abſque miſtione aquæ: & nihilominus dicitur miſtum, hoc eſt turbolentum & fæcis plenum, ad atrocitatem & amaritudinem pœnarum ſignificandam. Ex hoc calice potum propinat Deus omnibus impiis, quos ſimul damnat iudicio, ideo calicem hunc ex impio inclinat in impium, ſed fæx eius ſemper durat, cùm ex eo bibant (Iſai. 51.) omnes peccatores. Volens Eſaias acerbiſſimas Iſraelitici populi calamitates exprimere ait. *Conſurge Hieruſalem, quæ bibiſti de manu domini calicem iræ eius: vſque ad fundum calicis ſoporis bibiſti, & potaſti vſque ad fæces.* Primoribus labiis, hunc calicem guſtare eſt pœnam lenem ſuſcipere, illum autem vſque ad fundum, & fæces potare, eſt pœnas luere grauiſſimas, ſummiſque (Iere. 25.) doloribus cruciari. Ieremias inducit Deum ſibi in hunc modum loquentem: *Sume calicem vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis Gentibus, ad* (Thre. 5. Apoc. 14.) *quas ego mittam te.* Et in Threnis alloquens Idumæam, *Ad te quoque*, inquit, *perueniet calix.* Diuus Ioannes in Apocalypſi de pœnis loquens quas nefarius luet, has voces emiſit. *Hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero, in calice iræ ipſius.* Vinum furoris domini merum appellat, hoc eſt forte abſque aqua, & miſtum hoc eſt, fæculentum, & turbulentum, tropum immitans pſalmographi: Ex hoc calamitatum calice bibunt non ſolùm impij, ſed iuſti, quos Deus per varias ærumnarum angnſtias ad vitam ducit immortalem. Sed quid dico? Imò, ille, qui eſt ipſa iuſtitia, ipſa bonitas, ipſe Chriſtus Deus noſter afflictionis calicem bibit, vt doloribus ſuis animos noſtros expiaret. Quam ob cauſam ait diuus Bernardus: Super omnia reddet te amabilem mibi domine Ieſu calix, qoem bibiſti. Hic eſt calix, de quo ipſe dixit diuo (Ioan. 18.) Petro: *Calicem, quem dedit mihi pater, non vis bibam illum?* & Iacob ac Ioanni primatum affectantibus: (Mat. 20.) *Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum?* Hic eſt calix boni Ioſeph inuentus in ſacco Beniamin, quem Ioſeph incredibili complectebatur amore: quoniam illis, quos bonus Ieſu diligit, ſuum afflictionis cali- (Gen. 44. Simile.) cem propinat. quemadmodum magni piſces non in fluuiis dulcibus nutriuntur, ſed in aquis maris, ſic magni viri, excellenti virtute præditi, non ſalſis mondi voluptatibus, oblectantur, ſed amaris calamitatibus, quas propter Deum toleranter ferunt, nutriuntur. Et veluti glorioſum & illuſtre militi, arma & ſtemmata ſui principis portare, ſic nihil eſt homini præſtantius, nihil illuſtrius, nihil perpetuæ hominum memoriæ accommodatius, quàm eſſe Chriſti armis indotum, hoc eſt, calamitatibus effectum, & tolerantia munitum. Audi ſtrenuum illum ac diuinum militem Paulum aientem. *Ego ſtigmata Ieſu Chriſti in corpore meo porto.* (Gala. 6.) Imò omnes, vt verbis vtar eiuſdem Apoſtoli, *qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutiones patientur.* (2. Tim. 3.) Si eas paſſus eſt Chriſtus, quid mirum ſi illas eius membra patiantur? Has calamitates, & mortem ipſam propter Deum æquo animo toleratam appellat diuina ſcriptura calicem. Hic eſt calix, ad quem recipiendum ob Dei gloriam paratus erat regius vates, cùm ita canebat: *Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.* (Pſal. 115.) Explicans autem quis eſſet hic calix, ſubdit: *Pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius.* Habet Chriſtus calicem ſuum, habet etiam mundus ſuum: Chriſti calix potionem habet amaram, ſed ſalubrem, mundi verò cõtra aureus eſt foris, & intus voluptatis plenus, ſed peſtilens & mortifer, potionem habet ſenſibus dulcem, ſed animæ lethalem. Quemadmodum medi- (Simile.) cus amara quædam & inſuauia ægrotis propinat, vt noxius corporis humor expellatur, ſic Deus medicus cœleſtis volens ſceleribus noſtris mederi, porrigit nobis calamitatis & moleſtiæ calicem, vt ablatis ſceleribus inſtauremur, & ad priſtinam ſalutem reſtituamur. Mundi calix pulcher apparet, ſed plenus eſt veneno: oblectat oculos & guſtum, ſed perniciem animis infert, & interitum ſempiternum. Id voluit diuus Ioannes in Apocalypſi ſignificare, cùm literis mandauit ſe (Apo. 17.) mulierem quandam vidiſſe nomine Babylonem, per quam mundum intelligebant, auro ornatam & margaritis, habentem poculum aureum in manu ſua plenum abominatione & immunditia. Hunc calicem deteſtamur, non nos decipiat exteriore auro, & guſtus ſuauitate, quoniam intus mors eſt, ducens ad excidiũ ſempiternum. Calicem domini læti accipiamus, pœnas iuſtas, noſtris flagitiis debitas æquo animo luamus, quibus ſcelera noſtra expiemus. Hunc calamitatum & moleſtiarum calicem propinauit Deus Hieroſolymæ, vt eam à maleficiis abduceret, & ad ſeipſum conuerteret, dicens hoc loco: *Dabo calicem eius in manu tua.* Sed conſidera ſummam Dei miſericordiam, qui volens Hieroſolymam punire, priùs ei futuram annuntiauit calamitatem, vt præmeditatio futurorum malorum leniret eorum aduentum, ſunt enim omnia repentina grauiora, & prouiſio ac præparatio moleſtias extenuant & diluunt: ſubita maris procella plus terret nauigantes, quàm anteà præuiſa: & repentinus hoſtium aduentus magis ſæpenumerò perturbat quàm expectatus: & omnia denique mala improuiſa acerbiora videntur.

o *Calicem ſororis tuæ bibes profundum & latum.*] Magnitudinem pœnæ ſignificat intenſiuè, & extenſiuè. Sequitur: *Et eris in deriſum, & in ſubſannationem, quę eſt capaciſſima.* Hoc eſt, incides in maximam contemptionem opprobriorum omnium capaciſſimam: Poteſt dictio, & capaciſſima ad pateram ſiue calicem referri. Quam ob cauſam vertit Pagninus: *Magnus*, vt multùm capiat vini, poteſt ita verti locus hic: *Eris in deriſum & contemptum, quòd hic calix multæ ſit capacitatis.*

p *Et potabis vſque fæces:*) Innuit acerbiſſimam calamitatem. Et quemadmodum qui totum vinum bibit, videtur quodammodo vas ipſum deglutire, ſic tu totam ſuſtinens calamitatem, videberis ipſam deuorare. Id indicans ait: *Et fragmenta eius*, ſiue, *teſtas eius deuorabis.* Hoc, eris ſummè afflicta.

q *Proiecisti me poſt corpus tuum.*) Hoc eſt, auertiſti à me faciem tuam, & me ipſum fugiens ad mundum

coofugiſti. Verba ſunt Dei aduerſus Hieroſolymam.
Iere. 32. Eodem modo apud Ieremiam: *Elongauerunt ſe à me patres veſtri, & ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt.* Et paulò pòſt: *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ non valent aquas continere.* Et
Iere. 35. Eſai. 1. rurſum: *Verterunt ad me terga, & non facies:* Id lamentabatur Eſaias has flebiles voces emittens: *Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis: dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum.* Et quoniam Iudæi Deum ſuum eiecerunt, ideo eos eiecit Deus
Oſea. 9. per Oſeam prophetam: *Propter malitiam adinuentionum eorum de domo mea eiciam eos: non addam vt diligam illos.*

r *Tu quoque porta ſcelus tuum.*) Hoc eſt, tu etiam Hieroſolyma perſolues pœnas tuis flagitiis debitas. Cùm
Mich. 7. hoc cohæret id, quod eſt apud Michæam prophetam. *Iram domini portabo, quia peccaui ei.*

s *Nunquid iudicas Oholibam? & Oholibam?* Quaſi dicat iudicas: tu debes iudicium ſuorum ſcelerum illis nuntiare. Vel ſic: Noone abſque ſingulari iuſſu nuntiabis Iudæis eſſe ob ſcelera ſua iuſtè affligendos? Non proferes eorum interitur iudicium, niſi ego tibi hoc præcipiam?

t *Sanguis in manibus eorum.*) Hoc eſt, innocentes interficiunt.
Eſai. 1. Sic apud Eſaiam: *Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Vel loquitur de ſanguine animalium, quæ Iudæi idolis immolabant: non enim ſolùm bruta, ſed
Pſal. 105 filios etiam ſuos idolorum honorem interdum trucidabant. Ita enim ait pſalmographus: *Immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis: & effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaam.* Solebant Gentes ſanguine humano aras imbuere, nec ſolùm eæ, quæ erant barbaræ & incultæ, ſed illæ etiam, quæ erant literis & doctrina perpolitæ. Nam Græci ferè omnes, priuſquam bellum hoſtibus inferrent hominum cæde templa funeſtabant, & Romani interdum, etiam ſi minus frequenter, diis ſuis homines immolabant, quibus diuinum numen placari credebant. Quid dicam de natione Scythica ab omni humanitatis cultu relicta, & de aliis huiuſmodi nationibus ab omni doctrinæ cultu abhorrentibus, quæ nulla crudelitate ſatiabantur? Dæmonum enim impulſu exagitatæ Gentes illæ filios ſuos, quos ſingulari amore proſequebantur, in magnis ærumnis ſuis iugulabant. Hanc nefariam & funeſtam conſuetudinem ſecuti ſunt Iudæi, quam ob cauſam eis obiicit diuinus vates ſanguinem, in quo impij homines verſabantur, Qua de re alibi locuti ſumus.

4. Reg. 16. & 21. v *Polluerunt ſanctuarium meum.*] Id eſt, contaminauerunt templum meum, in eo idola collocantes. Hoc factum fuit præcipuè tempore Achaz, & Manaſſes.

x *Miſerunt ad viros venientes de longè.*] Deſcribit ſuperſtitionem & idolorum cultum Samariæ & Hieroſolymæ ſub nomine harum duarum mulierum, tanta libidine ardentium, vt non ſolùm homines præſentes ad libidinem excitarent, ſed abſentes quærerent, & ad eos etiam longè diſtantes nuntios mitterent, vt ad eas ingrederentur. In quorum aduentum ſe abluunt, & ornant, & oculos ſtibio fucant, & lectum pulcherrimum parant. Denique nihil omittunt, quo poſſint homines ad ſe turpiter allicere. Exaggerat diuinus vates Iudæorum idololatriam.

Exod. 30. y *Thimiama meum.*) Præcipiebat Deus in libro Exodi vt ipſi ſoli offerretur thymiama, at Iudæi illud idolis offerebant. Verba Dei ſunt hæc; *Sanctum ſanctorum erit vobis thimiama. Talem compoſitionem non facietis in vſus veſtros, quia ſanctum eſt domino.* Erat autem Thimiama compoſitio quædam odorifera, quæ in ignem coniecta ſuffitum & vaporationem efficiebat ſuauiſſimi odoris.

z *Et vox multitudinis exultantis erat in ea.*) Deſcribit hominum multitudinem, qui congregabantur ad laudes idolorum concinendas.

aa *Viri ergo iuſti ſunt: hi iudicabunt eas iudicio adulterarum.*) Hieroſolymam & Samariam comparat cum duabus mulieribus nuptis, viros contemnentibus, & infinitis ſe propè adulteris contaminantibus. Et quoniam fuerunt grauiter punitę earum more, quę adulteria & homicidia perpetrarunt, ideo ait viros earum iuſtos eſſe, qui eas grauiſſimis pœnis multarunt. Nominat propheta viros numero multitudinis, quoniam duarum mulierum fecerat mentionem, ſed vnus reuera erat earum vir, nimirum Deus, qui cùm eas anteà ardẽter amaret, & incredibilibus beneficiis afficeret, poſteà tamen eas magnis calamitatibus oppreſſit, & Aſſyriis ac Babyloniis capiendas & iugulandas tradidit ob earum ſuperſtitiones, & idololatrias, & cætera flagitia, quibus paſcebantur. Nec mirandum eſt, ſi Deum quem Ezechiel vnum eſſe ſciebat, numero 1 Ioa. 5. pluralì, appellauerit, quoniam eum eſſe credebat trinum in perſonis. *Tres ſunt*, inquit diuus Ioannes, *qui teſtimonium dant in cælo: pater, verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt.* In pſalmo 49. vbi nos Pſal. 49. habemus: *Deus deorum dominus locutus eſt*, eſt in Hebraico: el elohim iehouah diuer. quæ verba ita poſſunt rectiſſimè verti: *Deus, Deus, Deus, locutus eſt.* Dicens ter, *Deus*, oſtendit trium perſonarum diſtinctionem, ſed vt eſſentiæ vnitatem ſignificaret, dixit: *locus eſt*, non autem locuti ſunt. Diuus Antoninus quarta parte theologali titulo decimo aſſerit fuiſſe à Mercurio Triſmegiſto homine Ethnico hæc verba literis mandata. Monas genuit monadem, & in ſeipſo reflectit ardorem. Hoc eſt, vnus genuit vnum, pater ingenitus genuit filium vnigenitum: & Spiritus ſanctus procedit ab vtroque. Ardor reflexus ſiue amor ille à patre & filio procedens eſt abſque dubio Spiritus ſanctus. Fieri potuit, vt Ethnicus ille verba illa Exod. 7. non intelligeret, quoniam Ægypti ſapientes poſt- Exod. 8. quam virgæ ſuæ fuerunt à virga Moyſi deuoratæ in tertio ſigno defecerunt, hoc eſt, Gentium philoſophi admirabile Trinitatis ſanctiſſimæ myſterium ignorarunt: quemadmodum multis verbis aſſerit libro primo magiſter Sententiarum. Nihilominus tamen id, quod Triſmegiſtus dixit, Deo ita diſponente, qui aſinæ Balaam dedit loquelam, admirabile Trinitatis arcanum continere videtur. Perſona ſignificat Num. 22. in diuinis relationem vt rem ſubſiſtentem in natura diuina, cùm autem in diuinis ſint plures relationes reales, apertè concluditur plures eſſe res ſubſiſtentes in diuina natura: & hoc eſt, eſſe plures perſonas in diuinis. Id intelligens Ezechiel, Deum hoc loco numero multitudinis expreſſit, dicens: *Viri, &c.*

bb *Adduc ad eas multitudinem.*) Hoc eſt vaticinare me aduerſus eam magnum Chaldæorum exercitum eſſe adducturum, qui eas oppugnet, & funditus euertat. Sed dices: Quomodo Deus per exercitum Chaldæorum erat euerſurus decem tribus, ſiue Samariam per Oholam ſignificatam, ſi eam iam per Aſſyrios euerterat? Huic obiectioni reſpondendum eſt, multos ex decem tribubus ſe fugæ mandaſſe in vaſtatione Samariæ ſeque Hieroſolymam contuliſſe. Eſt enim perſpicuum multos confugiſſe ad regem Iuda, fuiſſeque in Iudæa ſeruatos. Et ita ex omnibus tribubus fuerunt Hebrei in Babyloniam adducti, & inde in Iudæam re- Luc. 2. uocati, etiam ſi plures fuerint ex tribu Iuda & Beniamin. Vnde legimus in Euangelico fuiſſe Hieroſolymæ Annam propbetiſſam filiam Phanuel de tribu Aſer, cum virgo Dei genitrix puerum Ieſum illuc ferret, vt ſiſteret eum domino.

cc *Et ita-*

cc *Et trades eam in tumultum & rapinam.*) Hoc eſt, vaticinaberis eſſe Hieroſolymam magno cum tumultu vaſtandam, & direptioni committendam.

dd *Et diſcentes omnes mulieres.*) Et aliæ nationes videntes Hieroſolymā ob flagitia ſua deletam, diſcent in virtutem incumbere, eiúſque ſcelera non imitari.

ee *Et dabunt ſcelus veſtrum ſuper eos.*) Hoc eſt, videntes cæteræ nationes ærumnas veſtras, eas veſtris maleficiis imputabunt: vos autem lueris eorum pœnas. Alloquitur diuinus vates Iudæos quorum luctuoſiſſimam calamitatem lamentabatur.

1 Et viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ. *Pro viſitaſti eſt in Hebraico:* ותפקדי *vatiphcedhi, à verbo* פקד *pacadh, quod ſignificat viſitare. Et hanc ſignificationem ſecutus eſt communis interpres: & ante eum ſeptuaginta, vt ſit ſenſus: Iterum rediſti ad ſcelera, quæ commiſeras in Ægypto, cùm adhuc eſſes in tenera ætate. Ad ea te flagitia retuliſti, quæ* Gen. 50. *longo temporis interuallo intermiſſa reuocaſti, in Geneſ. capite quinquageſimo, vbi nos habemus.* Poſt mortem meam Deus viſitabit vos, eſt verbum *hoc pacadh: & capite ter-* Exod. 3. *tio Exodi, vbi nos habemus:* Viſitans viſitaui vos. *Et multis aliis locis, vbi hanc retinet ſignificationem. Significat etiam verbum hoc præter alia recordari, & reſpicere. Eam ob cauſam Pagninus ita hunc transfert locum:* Et recordata es fœditatis adoleſcentiæ tuæ. *Ideo locus ille Geneſis paulò antè citatus ita poterat conuerti.* Poſtquam exceſſero è vita, Deus recordabitur veſtri. *Et illud Exodi.* Reſpiciens reſpiciam vos. *Id quod eſt apud Zachariam.* Viſitauit Do- Zach. 10. minus exercituum gregem ſuum, *vertit R. Dauid:* Recordatus eſt Dominus exercituum. *Et eodem modo paraphraſtes Chaldæus. Vnde illud Pſalmi:* Viſita vineam Pſal. 97. iſtam, *poteſt verti:* Recordare vineam hanc. *Populum Iſraeliticum comparat cum vinea. Qua ſimilitudine vititur etiam Eſaias capite quinto; & Chriſtus in euangelio:* Simili- Eſai. 5. ter *illud pſalmi:* Quid eſt homo quod memor es eius, Mat. 21. aut filius hominis quia viſitas eum? *poteſt in hunc modum* Marc. 12. *transferri:* Quid eſt homo, quòd memor ſis eius, aut filius hominis, quòd illum intuearis? *Acſi dicat diuinus* Luc 20. Pſal. 8. *vates: Conſiderans mihi domine, & incredibilem tuam erga nos beneficentiam memoria repetens illud mirabile in primis videtur, quòd hominem memoria teneas, & in illum oculos tui fauoris cōiicias. Cùm enim ſis omnium rerum dominus & effector, libertatis noſtræ cauſa ſuſcepturus es formam ſerui, & vt nobis immortalitatem largiaris noſtram mortalitatem es induturus. Quare tam beneficij admirabilitate ſtupefactus exclamo: Quid eſt homo, quòd eius à te non excidat memoria, aut filius hominis, quòd eum tam admirabili benignitate proſequaris?*

ARGVMENTVM.

Nomine ollæ liquefactæ ſignificatur Hieroſolymæ incendium Explicatur parabola de vxore Ezechielis, quæ exceſſerat è vita. Oſtenduntur Iudæorum ſcelera propter quæ pœnas debitas perſoluerunt.

CAPVT XXIIII.

A ET [a] factum eſt verbum Domini ad me, [b] in anno nono, in menſe decimo, decima die menſis, dicens, Fili hominis [c] ſcribe tibi nomen diei huius, [d] in qua confirmatus eſt rex Babylonis aduerſus Hieruſalem hodie. Et dices per prouerbium [e] ad domum irritatricem parabolam: & loqueris ad eos: Hæc dicit Dominus Deus. [f] Pone ollam,

B pone inquam, [g] Emitte in eam aquam: [h] congere fruſtra eius in eam omnem partem bonam, & fœmur, & armum, electa, & oſſibus plena. Pinguiſſimum pecus aſſume: [k] compone [i] quoque ſtrues oſſium ſub ea, [l] efferbuit coctio eius, & diſcocta ſunt oſſa illius in medio eius. Propterea hæc dicit Dominus Deus. [m] Væ ciuitati ſanguinum, ollę [n] cuius rubigo in ea eſt: & rubigo eius non exiuit de ea: [o] per partes & per partes ſuas eiice eam: non cecidit ſuper eam ſors: [p] ſanguis enim eius in medio eius eſt, [a] ſuper limpidiſſimam petram effudit illum: non effudit illum ſu-

C per terram, vt poſſit operiri puluere. Vt ſuperinducerem indignationem meam, & vindicta vl-

Nah. 3. ciſcerer, [q] dedi ſanguinem eius ſuper petram limpidiſſimā, ne operiretur. Propterea hęc dicit Dominus Deus. Væ ciuitati ſanguinum, [r] cuius ego grandem faciam pyram. Congere oſſa quæ

Habac. 2. igne ſuccendam, conſumentur carnes, & coquetur vniuerſa compoſitio, & [s] oſſa tabeſcent.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt verbum domini ad me in anno nono.* Quādo Ezechiel hæc literis mandauit, erat in Babylonia cum Iudæis, qui cum Iechonia illoc tranſmigrauerāt. Cùm autē Sedechias defeciſſet à Nabuchodonoſore, qui eum in regia dignitate cōſtituerat, parauit ipſe Nabuchodonoſor exercitum aduerſus illum: & obſedit Hieroſolymam, eámque euertit, & incendio conſumpſit. Hoc Hieroſolymæ excidium oſtendit nunc Ezechiel ſub ollæ liquefactę metaphora. Et deſcribit ac deſignat diem, quo Hieroſolyma obſeſſa fuit, cùm ipſe tunc in Chaldæa habitaret: vt Iudæi, qui cum eo erant, & alij intelligerent eum eſſe, verum prophetam, qui in Chaldæa exiſtens ea, quæ Hieroſolymæ fiebant, mentis oculis intuebatur. Diuini vates non ſolùm de futuris vaticinātur, ſed etiam de præteritis Gen. 1. quemadmodum Moyſes, qui mundi conſtitutionem deſcripſit. Et de præſentibus, quemadmodum hoc loco Ezechiel, qui ea, quæ alio loco longo interuallo diſtante fiebant, apertè oſtendebat, & diem deſignabat, dicens: Scitote hodie obſeſſam eſſe Hieroſolymam. At propriè vaticinatio eſt futurorum prędictio.

b *In anno nono.*) Subaudi, trāſmigrationis Iechoniæ, qui alio nomine appellabatur Ioachin, qui fuit annus etiam nonus regni Sedechiæ eius ſucceſſoris. Narrat diuina ſcriptura li. 4. Regum, & capite trigeſimo no- 4. Reg. ult. no Ieremiæ fuiſſe Hieroſolymam obſeſſam à Babylo- Iere. 39. niis anno nono regis Sedechiæ, mēſe decimo, qui fuit nonus à tranſmigratione, vt ait hoc loco Ezechiel, & duraſſe obſidionem vſque ad annum vndecimum, quo ciuitas fuit funditus deleta.

c *Scribe tibi nomen diei huius.* Vt hæc tua enuntiatio ſit perpetuis monimentis conſignata. Non ſolùm Ezechiel diem obſidionis deſignauit, ſed quotus eſſet, literis ac memoriæ prodidit.

d *In qua confirmatus eſt rex Babylonis.* Hoc eſt, quo die

ſe Nabuchodonoſor aduerſus Hieroſolymam robo-
rauit, eamque cœpit obſidere. Pagninus habet: *In qua*
appropinquauit rex Babel aduerſus Hieruſalem, ipſomet
die.

e *Ad domum irritatricem.*) Hoc eſt, ad Iudæorum po-
pulum, qui ob ſcelera ſua miſericordem Deum ad
iram prouocarunt.

f *Pone ollam.*] Nimirum, vt poni ſolet ad ignem, vt in
ea carnes excoquantur. Appellatur Hieroſolyma olla,
quia in eam conuenerunt Iudæi omnes, qui erant per
Iudæam diſperſi, vt in ea ſe poſſent à Babyloniis pro-
tegere. Vel quia in illa Deo ita diſponente fuerunt ca-
lamitatum igne inſtar carnium concocti, & diluti.

g *Et mitte in eam aquam.*) Per hanc aquam quam Eze-
chiel fudit in ollam illam, intelligebatur Babylonio-
rum exercitus, qui Hieroſolymam obſidebat. Prædi-
cens Eſaias aduentum Aſſyriorum in Iudæam, qui eam
Eſai. 8. præter Hieroſolymam vaſtarunt, has voces emiſit:
Dominus adducet ſuper eos aquas fluminis, fortes, & multas.
Explicans autem quid aquarum nomine intelligeret,
Apo. 7. ait: *Regem Aſſyriorum*, &c. Vbi aſpicis per aquas intel-
ligi populos, iuxta id, quod ait in Apocalypſi diuus
Ioannes: *Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt*, & ex conſequẽti
hanc aquam, de qua hic loquitur propheta, eſſe Baby-
loniorum populum Hieroſolymę bellum inſerentem.
Poteris nomine aquæ calamitatem, & pericula, & res
aduerſas intelligere: id enim ſæpe in literis diuinis per
aquas ſignificatur. Id volens innuere regius vates aie-
Pſal. 17. bat: *Miſit de ſummo, & accepit me & aſſumpſit me de aquis*
multis. Acſi diceret: Cùm ego eſſem maximè afflictus,
vndique oppugnatus, & in ſummum capitis periculũ
falſis criminibus adductus miſit Deus manum ſuam
de cœlo, & ex profundis ærumnarum gurgitibus, quæ
me propè obruerant, extraxit. Et alio in pſalmo: *Sal-*
Pſal. 68. *uum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad ani-*
mam meam. Et paulò pòſt. *Libera me ab his, qui oderunt*
me: & de profundis aquarum. Non me demergat tempeſtas a-
Pſal. 123. *quæ, nec abſorbeat me profundum.* Et in alio: *Cũ iraſceretur*
furor eorum nimis, forſitan aqua abſorbuiſſet nos: Torrentem
pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertranſiſſet anima noſtra
aquam intolerabilem. Hæ ſunt aquæ, de quibus in Canti-
Cant. 8. cis: *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.* His
aquis fuerunt Gedeonis milites explorati. Et quoniam
Iudi. 7. has calamitatum & tentationum aquas non poſſu-
mus abſque diuino auxilio firmiter tranſire, & ſecurè
penetrare, ait diuina ſcriptura Iacobum patriarcham
Gene. 32. Iordanis aquas baculo tranſiſſe, cùm moleſtiis ange-
retur, per quem baculum crux Chriſti ſignificatur, in
quo innixi poterimus ab afflictionum pelago liberari.
Exo. 15. Hic eſt baculus ille, quo amaræ àquę Mara ſunt in dul-
4 Reg. 2. cedinem conuerſæ. Eliſæus abſque pallio Eliæ Iorda-
nis aquas non tranſiuit: quia abſque Chriſti fauore ne-
mo poteſt à tentationum & moleſtiarum fluctibus e-
ripi, & profundas ac inundantes calamitatum aquas
Thren. 3. conſtanter penetrare. Id intelligens Ieremias, aiebat
in ſuis lamentis: *Inundauerunt aquæ ſuper caput meum:*
Dixi, perij: inuocaui nomen tuum domine de lacis nouiſſimis,
vocem meam audiſti. Lacus nouiſſimos appellat altiſſi-
mos dolorum gurgites, quibus erat penitus obruen-
dus, niſi eum dominus liberaret. Has aquas ſignificauit
hoc loco Ezechiel eſſe in ollam Hieroſolymæ mitten-
das. Hanc ollam collocauit Ezechiel inter oſſa, quæ e-
rant loco lignorum: fecitque ea, quæ ſunt huic capiti
mandata, vt per ea Hieroſolymæ obſidionem & cala-
mitatem, & luctuoſum denique excidium ſignifica-
ret.

h *Congere fruſta eius in eam.*) Hoc eſt, mitte Iudæorum
partes, & frequentiam in illam. Maiora fruſta erant
Iudæi nobiles, illuſtri aliqua laude celebrati, minora
verò erant ij, qui in ſilentio iacebant, obſcuro loco
nati, in nulla dignitate conſtituti. Carnes poſitæ in ol-
la erant indifferenter Iudæi, vrbis [illegible] vn-
dique oppugnati.

i *Omnem partem bonam fœmur & armum.*) Per fœmur,
quod dicitur à ferendo, quòd fœmora totum corpus
ferant, & pręcipuè ſuſtineant, intelligitur rex, qui de-
bet totius regni corpus & pondus ſuſtinere. Quam ob
cauſam appellatur Græcè Βασιλεὺς, baſis ſedes & fun-
damentum eſt λαοῦ populus: quaſi rex populum ſuſtẽ-
ret: quãtò enim ſublimius rex iuſtus & clemens collo-
catus eſt, tantò ampliùs laborum pondere grauatur.
Illud pſalmi, quod nos iuxta ſeptuaginta tranſlatio-
nem habemus: *Quoniam quæ tu perfeciſti, deſtruxerunt:* Pſal.
poteſt verti ex Hebræo. *Quoniam fundamenta euerterũt.*
Vbi per fundamenta pij principes, & iuſtitia præſtan-
tes intelliguntur. Quanquam R. Selomoh doctus in-
ter Iudæos intelligat ſacerdotes Deo ſeruientes, quos
ait eſſe mundi fundamenta, pondus omne ſuſtinentia.
Nec mirandum accidat alicui eſſe reges fœmora, &
baſes, ac fundamenta appellatos, cùm eos diuina ſcri-
ptura clypeos appellet, quòd in ſe ictus pro ſubdito-
rum ſalute recipiant, eorúmque virtuti & tutelæ ſit
regnum commendatum. Deplorans Dauid luctuoſum
Hebræorum interitum in montibus Gelboe, has la- 1 Reg. 1.
mentabiles voces emiſit: *Ibi abiectus eſt clypeus fortium:*
intelligens per clypeum regem Saulem. Id quod eſt a- Oſee 4.
pud Oſeam: *Dilexerant afferre ignominiam protectores*
eius: poteſt verti ex Hebræo: *Dilexerunt inferre igno-*
miniam clypei eius. Vt ſit ſenſus: Principes Iſrael qui
ſcuta ſunt populi, non ſolùm illum non tuebantur, ſed
etiam opprobriis afficiebant. Nomen enim mangen, Iud.
quod eſt in Hebraico, clypeum ſignificat, vt in lib.
Iudicum: *Clypeus & haſta ſi apparuerunt in quadraginta*
millibus Iſrael. Illud etiam pſalmi: *Quoniam dij forte ter-* Pſal. 48.
ra vehementer eleuati ſunt: transferri poteſt: Quoniam
principes, qui ſunt clypei terræ, vehementer erecti
ſunt. Vel, vt vertit diuus Hieronymus, *Dij terræ*
vehementer eleuati ſunt. Quibus verbis ſignificat diuus
ac regius vates fore, vt principes & reges eſſent ve-
ram dignitatem & amplitudinem conſecuturi, quo-
niam erant in Chriſto congregandi, qui eſt verus ille
Deus quem coluit Abraham: qui *exultauit, vt videret* Ioan. 8.
diem eius: vidit & gauiſus eſt. Aſpicis igitur reges cly-
peos appellari: quibus illud poteſt accommodari,
quod eſt primo Machabæorum libro mandatum: 1 Mac. 6.
Refulſit ſol in clypeos aureos, & reſplenduerunt montes ab
eis. Debet enim virtutum ſplendor in magnatibus
micare, vt vita, doctrina, & exemplo montes ter-
ræ illuſtrent, hoc eſt ſubditos terram colentes exci-
tent ad cœleſtia contemplanda, & ad deſiderium æ-
ternas beatorum ſedes poſſidendi. Rex igitur, qui
baſis populi, & fundamentum, & ſcutum vocatur,
per fœmur hoc loco intelligitur. Per armum autem,
hoc eſt, per humerum, intelliguntur nobiles & ma-
gnates. Per electa oſſibus plena, viri fortes & robuſti.
Per pecus pinguiſſimum diuites & opibus affluentes.
Omnes hi erant in olla, hoc eſt in vrbe concludendi,
& calamitatum igne diluendi, atque ſummo dolore
lacerandi.

k *Compone quoque ſtrues oſſium ſubea.*) Hoc eſt, loco li-
gnorum pones ſub olla magnam oſſium multitudinẽ,
quæ incenſa efficient, vt carnes intra ollam conco-
quantur. Per hæc oſſa intelliguntur cædes innocentiũ,
quos immanes Iudæi cruciatibus affectos ad interi-
tum vocauerant. Quod fuit in cauſa, vt Hieroſolyma
nomine ollæ ſignificata, ærumnarum igne torquere-
tur. Fortaſſe per hæc oſſa incenſa, quæ non facilè ab
igne conſumuntur, voluit propheta ſignificare eſſe
obſidionem Hieroſolymæ longo tempore duraturam.
Permanſit enim ab anno nono vſque ad vndecimum 4 Reg.
principatus. Sedechiæ. Sunt qui exiſtiment hæc oſſa
non eſſe extra ollam ſtruẽda lignorum loco, ſed intra
ollam:

ollam: vt ſit ſenſus: Pones in fundo ollæ oſſa, & partes duriores, quæ alias ſuſtentent. Acſi diceret Deus: Ita erunt diſpoſiti habitatores Hieroſolymæ, vt fortiores ſint fragilibus fulcimentum.

k *Et efferbuit coctio eius*)Præteritum pro futuro. Senſus eſt: Efferueſcat olla vehementer, & ebulliat: tam concitata ſit coctio vt non ſolùm carnes, ſed etiam dura oſſa concoquantur. Tantus enim erit calamitatis ignis, vt non ſolùm debiles & imbecilli, ſed fortes & robuſti ſint acerbiſſimis doloribus preſſi, ſummiſque ærumnis exagitati: quam ob cauſam efferuentes extra ollam exibunt. Nam multi fracto muro ſe in fugam *4.Re. vlt.* contulerūt: vt eſt quarto libro Regum memoriæ proditum: ſed fuerunt capti à Babyloniis variiſque pœnis *Iere 6.* cruciati. Ieremias etiam per ollam ſuccenſam ſignificauit ſuccendendam eſſe Hieroſolymam, & igne per Babylonios comburendam. Quam ob cauſam ait ſe faciem illius ollæ bullientis à facie Aquilonis vidiſſe.

l *Væ ciuitati ſanguinum:*] Explicat quodammodo parabolam. Olla eſt Hieroſolyma, aqua Babyloniorum obſidio, ignis calamitas, carnes & oſſa intra ollam Iudæi tam nobiles, quàm obſcuro loco nati, oſſa incenſa cædes innocentum, ob quas Hieroſolyma, hoc loco ciuitas ſanguinum vocatur: Eam ob cauſam illam al- *Mat 23.* loquens Chriſtus aiebat: Hieruſalem Hieruſalem, *Luc.13.* quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi *Mat.21.* ſunt. Hoc ſignificanit etiam in parabola de vinea agricolis locata, qui ſeruos Domini occiderunt, variiſque modis vulnerauerunt. Solent diuini vates vrbes, in quibus cædes innocentibus inferuntur, ſanguinum *Nahū 3.* ciuitates appellare: vt hoc loco Ezechiel, & paulò *Habac 2.* pòſt hoc eodem capite: & Nahum cap. 3. & Habacuch. 2.

m *Cuius rubigo in ea eſt, & rubigo eius non exiuit de ea.*) Hæc olla ænea plena eſt rubigine: nam nec aqua nec ignis eam purgarunt. Significat Hieroſolymæ malitiam & obſtinationem, in qua etiam afflicta permanſit. Ille dicitur rubigine affectus, qui eſt peccato con- *Simile.* taminatus. Quemadmodum gladius rubigine inquinatus abluitur cinere & oleo, ſic anima ſordibus peccatorum polluta mundatur cinere, hoc eſt memoria mortis, & pœnitētia, atque oleo miſericordiæ & elee- *Simile.* moſynarū. Et ita remanet anima perpolita, & ſplēdida. Quemadmodum ſunt nonnulli, qui cùm primum vident gladium rubigine aliqua affectum, illum ſtatim exacuunt & perpoliunt, alij ſemel in anno, alij nunquam, niſi ſint in extrema neceſſitate conſtituti, & tunc accidit ſæpe, vt non poſſint gladium è vagina educere: ex quo efficitur, vt enſis cum vagina in ſterquilinium mittatur, ſic ſunt nonnulli, qui cū animam intelligunt eſſe crimine aliquo contaminatam, confeſtim ſe conferunt ad expolitorem, vt eam excolant & perpurgent, hoc eſt ad confeſſarium, ad ſanctum pœnitentiæ ſacramentum, vbi anima expietur & perpoliatur. Præclarè illi quidem, qui illico ad confeſſionis lauacrum confugiunt. Alij ſemel in anno minus pij, Chriſtiani tamen. Alij nunquam, niſi forè cùm iam habent mortem viſceribus conceptam, tūc enim magis metu commoti quàm Chriſtiana pietate confeſſionem petunt, ſed accidit plerunque vt non poſſint de peccatis confiteri: tanta enim rubigine contaminatus eſt gladius, tantis ſordibus inquinata eſt anima, vt non poſſit educi è vagina, & oſtendi ſacerdoti: & ita abſque contritione, abſque confeſſione: abſque ſatisfactione, abſque eccleſiæ ſanctæ ſacramentis diſcedit è vita, & in ſterquilinium pœnarum ęternarum proiicietur, quoniā migrat ſceleribus polluta, à quibus ſe non abluit. *Lauamini*, inquit Eſaias, *mundi eſtote: auferte malum cogitationum veſtrarum.* *Eſai.1.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios: *Renouamini ſpiritu mentis veſtra.* *Ephe.4.* Et in ſecunda ad Corinthios: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus.* *2.Cor.7.*

n *Per partes & per partes ſuas eiice eam.*) Id eſt, oſtende eſſe carniū partes, quæ ſunt in olla, extra eam eiiciēdas abſque diſcrimine. Hoc eſt, annuntia occidendos eſſe habitatores Hieroſolymę, & extra muros ſine delectū proiiciendos: non enim cadet ſuper eorum cadauera ſors: ſed abſque ordine & conſideratione dignitatis eiicientur extra vrbem. Hoc ideo ait, quia in obſidione illa factæ ſunt magnę cædes & immanitates à Babyloniis: & intra vrbem ex Hebræis multi perierunt fame, multi peſte, multi gladio: & eorum cadauera ob nimium fœtorem extra vrbem per muros proiiciebantur.

o *Sanguis enim eius in medio eius eſt.*) Sēſus eſt. His calamitatibus opprimitur Hieroſolyma, quia plena eſt ſanguine prophetarum, & aliorum virorum pietate præſtantium, quos ad interitum publicè vocauit. Ideo ſubdit: *Super limpidiſſimam petram effudit illum.* Acſi diceret: Non effudit ſanguinem in locum occultum, ſed ſuper lapidem purum & lucentem, vt ab omnibus videretur. Explicat publicam Iudæorum immanitatem.

p *Dedi ſanguinem eius.*) Quoniam ipſa publicè aliorū ſanguinem fundebat, ideo ego permittam, vt Babylonij eius ſanguinem publicè etiam fundant. Ægyptij *Exod.1.* obruebant filios Hebræorum aquis fluminis: & po- *Exod.7.* ſteà aquæ illæ verſæ ſunt in ſanguinem: & bibebant *Exo.14.* Aegyptii ſanguinem, qui videbatur eſſe eorum in- *Sap.18.* fantium innocentium, quos illi in flumine ſuffocauerant. Sed quid dico? Imò iidem Aegyptii fuerunt maris rubri aquis obruti, & in profundum demerſi. Aquis peccarunt, aquis pœnas ſuorum ſcelerum luerunt.

q *Cuius ego grandem faciam pyram.*) Hoc eſt, quam ego magno incendio conſumam. Et eius habitatores concoquentur. Indicat acerbiſſimas Iudæorum ęrumnas.

r *Oſſa tabeſcent.*) Viri fortitudine pollentes labefactabuntur, & timore hoſtium peritus tabeſcent. Babylonij feri & immanes furore incitati ad Hebræorum cædem rapiebantur.

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XXIIII.

1 Compone quoque ſtrues oſſium ſub ea. *Pro componere* ſtrues *eſt in Hebraico vnum tantum verbum, nimirum,* דור *dur, quod ſignificat ſtruere ligna ad pyram, aut incendere rogum: vnde medhurah ſignificat pyram, vt paulò pòſt:* Grandem faciam pyram. *Vel, vt poteſt etiam verti,* crebreſcere faciam combuſtionem. *Et quoniam vita* *Eſai 38.* *conſumitur inſtar pyræ, ponitur hoc nomen dur pro tempore vitæ. Vnde verba illa Ezechiæ apud Eſaiam:* Generatio mea ablata eſt, *poſſunt verti:* Tempus vitæ meæ ablatum eſt. *Vel* peregrinatio mea finita eſt. *Septuaginta hunc Ezechielis locum ita transferunt:* Succende oſſa ſub eis. *Pagninus:* Incende oſſa ſub ea.

2 Super limpidiſſimam petram. *Pro* limpidiſsima, *eſt in Hebraico* צחיח *tſechiach: quod nomen ſignificat locum eleuatum & eminentem in petra. Eam ob cauſam vertit Pagninus* ſoper eminentem petram. *Septuaginta habent:* ἐπὶ λεωπετρίαν. *Hoc eſt ſuper leuiſſimam petram. Thargum habet:* Super leuitatem petræ nudæ. *Acſi dicat:* Super petram puram, *in qua nullus ſit puluis. Poteſt verti:* Super petram aridam, vbi emineat, & non poſsit occul-

tari. *Significat enim dictio hæc locum aridum: pro quo ſeptuaginta alibi tranſtulerunt* ſepulchrum: *Vnde illud pſalmi*: Similiter eos qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris, *poteſt transferri*: Similiter rebelles, qui habitant in locis aridis. *Quem locum diuus Hieronymus ita tranſtulit ex Hebræo*: Increduli autem habitauerunt in ſiccitatibus. *Vt ſit ſenſus: Viros iuſtitia munitos, & virtutum præſidio ſeptos abducit Deus à locis incultis & agreſtibus ad terras fertiles & amœnas, nefarij autem & Dei contemptores loca incolunt ſterilia & arida. Et licèt ij, qui ad id flagitij & furoris perducuntur, vt quicquid imperet effrænatus appetitus, quicquid ſuadeat inſatiabilis intemperantia, expetendum ducant, in florentibus ciuitatibus, atque in ſumma rerum omnium affluentia vitam ad extremam ſenectutem perducant, verum eſt tamen, eos vaſtas & incultas terras habitare, quoniam etiam in hominum cœtu ſoli ſunt. Quomodo non erunt ſoli, qui abſque temperantia ſunt ſine charitate, ab omni virtute penitus derelicti? Quemadmodum viri pij, honeſtate & charitate præſtantes: quocunque loco vitam degant, in cœlo commorantur, iuxta id quod aiebat Apoſtolus*: Conuerſatio noſtra in cœlis eſt. *ſic impij vitiis contaminati vbique miſeri ſunt, & tanquam relegati in ſterilem ſolitudinem, vitam degunt aridam & infructiferam. Omnes enim ſcelerati, & flagitiis dediti, quos leges exilio affici volunt, exules ſunt, etiam ſi ſolum non mutarunt.*

Pſal. 97. — Philip. 3.

D Pone[a] quoque eam ſuper prunas vacuam, vt incaleſcat, & liqueſiat æs eius, [b] & conſletur in medio eius inquinamentum eius, & conſumatur rubigo eius. [c] Multo [1] labore ſudatum eſt: & non exiuit de ea nimia rubigo eius, nec per ignem. Immunditia tua execrabilis, quia [d] mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis. Sed nec mundaberis prius, donec quieſcere faciam indignationem meam in te. Ego Dominus locutus ſum. [e] Veniet, & faciam, non tranſeam, nec parcam, nec placabor. Iuxta vias tuas, & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus. Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis [f] ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum tuorum in plaga, & non planges nec plorabis, nec fluent lachrymæ tuæ: Ingemiſce tacens, mortuorum luctum non facies. [g] Corona tua circumligata ſit tibi, [h] & calciamenta tua erunt in pedibus tuis, nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes. [i] Locutus ſum ergo ad populum manè, & mortua eſt vxor mea veſperi. Fecique
E manè ſicut præceperat mihi. Et dixit ad me populus. Quare nõ indicas nobis, quid iſta ſignificent, quæ tu facis? Et dixi ad eos: ſermo Domini factus eſt ad me, dicens: Loquere domui Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus.

a *Pone quoque eam ſuper prunas vacuam.*) Id eſt, dices eam eſſe ponendam vacuam ſuper prunas, vt ab igne abſumatur. Explicat Hieroſolymæ incendium. Non modò carnes & oſſa intra ollam lacerabuntur, ſed etiã ipſa mœnia incendio flagrabunt. Voluit Deus vti potentia ſua, & oſtendere vim ſeueritatis & iuſtitię contra magnitudinem ſcelerum Iudæorum.

b *Et conſletur in medio eius inquinamentum eius.*) Hoc eſt, & malitia eius erit in ea. Acſi dicat: In flagitiis ſuis peribit.

c *Multo labore ſudatum eſt.*] Loquitur Deus more humano, acſi diceret: Dedi operam, vt mundaretur Hieroſolyma: ſed ipſa noluit mundari. Eodem modo apud Eſaiam, *Laboraui*, inquit, *ſuſtinens*. Et rurſum: *In vacuũ laboraui ſine cauſa, & vanè fortitudinem meam conſumpſi.* Et apud Ieremiam: *Laboraui rogans & diſperdam eos ventilabro in portis terræ.* Vbi per portas terræ intelliguntur fines, & egreſſus atque limites terræ ſanctæ, vt ſit ſenſus: Laboraui, rogans eos, vt relictis flagitiis ad me confugerent: ſed quia mihi parere noluerunt, mittam eos in exilium extra terram promiſsionis. Poteris hoc de diuinis vatibus intelligere, vt ſit ſenſus: Toto pectore in ſtudium hoc incubuere diuini vates, vt Hieroſolymam à vitiis abducerent, & ad virtutem impellerent: ſed oleum & operam perdiderunt. Lege totum Ieremiam, & videbis eius conciones nihil Iudęis profuiſſe, quia nequitia & obſtinatione indurati prophetam contemnebant, cuius labores fruſtrà ſuſceptos, pios illos quidem, & ſanctos, vitio tribuebant, eumque ad odium, & interitum falſis criminibus vocabant. Nemo eos cohortabatur ad virtutem ardentiùs, nemo eorũ flagitia vituperabat aſperius, nemo viros virtute præſtantes laudabat ornatiùs, nemo in vanas nefariorum hominum ſuperſtitiones inuehebatur vehementiùs. Et pro iis laboribus in eum procellas excitabant. Quid dicam de diuino illo Eſaia, tanta eloquentia exculto, vt non ſolùm homines ſuæ ætatis, ſed antiquitatis memoriam vi admirabili dicendi ſuperauerit? Hic pro rectè factis, & conſtantibus diuinarum ſuarum concionum laboribus fuit à Iudæis neglectus, & ad interitum luctuoſiſſimum reſeruatus. Audi diuum Paulum in epiſtola ad Hebræos ita de viris iuſtis aientem: *Alij ludibria & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres: lapidati ſunt, ſecti ſunt, tenti ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Multi damnantur mundi iudicio, quos Dei iudicium laudabiles oſtendit. Suſanna à laſciuis ſenibus accuſata, damnata mundi iudicio, fuit per Danielem erepta. Daniel enim ſonat iudicium Dei, Multi mundi iudicio damnantur, qui Dei iudicio abſoluuntur. Sed quamuis impiorum gladius viris iuſtitiam & pietatem colentibus vitam eripuerit, eorum tamen laudes nulla vnquam obſcurabit oblinio: quin potiùs vigebunt memoria omnium ſeculorum. Cœlum primum mobile appellatum vehementi ſuo impulſu & incitata conuerſione alios globos æthereos coërcet, & rapit, atque efficit, vt ab Oriente ad Occidentem violenter, & per accidens moueantur. Nihilominus tamen hi inferiores cœli inuito primo mobili mouentur ſuapte natura proprio motu ab Occidente ad Orientem: ſic quamuis tempus ſuo diſcurſu omnia, quæ poſſunt labefactari, conſumat, ea rapiens, & ad occaſum adducens, tamen velit nolit rectè facta & admirabiles virtutes ſemper habent ſuum curſum & motum in ſphæra famæ immortalis, quæ veluti cœlum variis ſyderibus ornatum, pulchriſque luminibus diſtinctum de tempore ipſo triumphat, quoniam illam ipſa perpetuitas ſemper intuetur. Nec ſolum viri iuſti, qui ſeſe à contagione corporis integros caſtoſque ſeruarunt, totóſque ſeſe diuini numinis venerationi dediderunt, in hominum cœtu in hac vita celebrantur, ſed etiam, quod illuſtrius eſt, in cœlum peruolant vbi requieſcũt, in beatiſſimis ac ſplẽdidiſſimis

Eſai 1. — Eſai 49. — Iere. 15. — Heb. 11. — Luc. — Suſanna.

mis ſanctorum ſedibus, nullo dolore affecti, nulla deformitate maculati, ſed rerum ſuperarum contemplatione fruentes, & gloria immortali redundantes. Et tamen hi ſunt, qui dum in hoc mundo vitam agerent, non poterant nefarios homines à vitiis deterrere: Scribens diuus Paulus ad Galatas, aiebat illis: *Timeo vos, ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis.* Et Timotheo: *In hoc enim laboramus, & maledicimur.* Poteſt etiam locus hic ita explanari. Multo labore ſudauit Hieroſolyma. Hoc eſt, multis ſe flagitiis contaminauit. Nullus labor maior eſt impietate. Eos, qui animum à corporis contagio non ſeuocantes fuerunt ſummis cupiditatis ſtimulis cōcitati, & infinitis flagitiis cooperti, inducit liber Sapientiæ in hunc modum loquentes. *Laſſati ſumus in via iniquitatis: & perditionis, ambulauimus vias difficiles.* Alloquens Eſaias nefariam Babylonem ſceleribus imbutam, ait: *Sta cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laboraſti ab adoleſcentia tua.* Et Ieremias de Hebræis illis, qui erant ſcelerum nota inuſti, & in facinoribus impiis verſari, aiebat: *Vt inique agerent, laborauerunt.* Et regius vates verba faciens de anima flagitioſi hominis, quam ciuitatem nequitia & controuerſia plenam vocat. *Iniquitas*, inquit, *& labor in medio eius, & iniuſtitia.* Qui ſe vitiis dedunt, & teiras fraudes concipiunt, non poſſunt vitam tranquillè leniterque traducere: quin potiùs turbulentis animi permotionibus exagitati, ſemper inani ſolicitudine, aut affrænata cupiditate cruciantur. Et licèt videantur foris lætitia geſtientes, intus tamen dolore torquentur: nam aut audio & inuidia ad vltionem, aut violento auaritiæ impetu ad diuitias, aut incitata aduerſus rationem libidine ad peſtiferas voluptates rapiuntur. Ex quibus omnibus gignuntur pœnæ illæ interiores, quas poëtæ & philoſophi furias vocabant. Hinc voces Didonis apud Vergilium Æneidos quarto: *Heu furiis incenſa feror.* Et multa apud Euripidem in Oreſte. Id intelligens diuus Hieronymus, Quot,
» inquit, ſunt vitia, tot ſunt animi tormenta. Et di-
» uus Ambroſius: Impius ipſe ſibi pœna eſt, iuſtus glo-
» ria. Et diuus Bernardus: Nihil eſt in hac vita laborio-
» ſius, quàm de deſideriis terrenis æſtuare, & nihil quie-
» tius, quàm ſeculi huius nihil appetere. Hoc viri habent & ſanctitate & ſapientia inſignes. Sua quemque fraus, ſuus terror, ſuum ſcelus vexat, & exagitat: ſuæ conſcientiæ & peſtilentes cogitatus, eos qui aliquid impiè commiſerunt, veluti ardentes tædæ vrunt, terrent, & excruciant. Hæ ſunt canes illæ latrantes, de quibus ait Latinus poëta ſexto Æneidos.

Viſæque canes vlulare per vmbram.

Quid acerbius, quid plenius dolore & labore: quam memoria peccati? Contrà verò quid poteſt eſſe vel ad vitæ ſuauitatem dulcius, vel ad animi tranquillitatem comparandam accommodatius, quàm colere virtutem, amplecti Deum, ſuauiſſimo eius amore inflammari? Nec ſolùm ſcelera, priuſquam dimittantur, ſed etiam poſtquam ſunt per pœnitentiam dimiſſa, & acerbo fletu deleta, pœnam in animo relinquunt. Vt enim abſtracto à corpore telo non ſtatim ſanatur vulnus, ſic remiſſo peccato non ſtatim neceſſe eſt remitti pœnam peccati. Remittitur tamen in purgatorio: & tanta ac talis poteſt eſſe pœnitentia, vt etiam in hac vita remittatur. Quemadmodum non eſt idem abſtrahere telum, & vulneri mederi, ſic non eſt idem condonare peccatum, & pœnam illi debitam remittere. Duplex eſt pœna, prima debita culpæ, altera verò, qua homines afficiuntur, dum ſe peccaſſe recordantur. Et vtraque poteſt poſt peccatum in animo remanere. Cùm igitur vita ſcelerati ſit laborum pleniſſima, & non ſolùm ipſa culpa ſit labor, ſed etiam nutrix laboris, rectè dixit hoc loco Ezechiel, Hieroſolymam, quæ ſe vitiis contaminauerat, multo labore ſudaſſe. Poſſunt itaque verba hęc referri ad Deum, & ad Hieroſolymam: ſi ea referas ad Deum, ſignificant, illum laboraſſe in Iudæorum ſalute, ſi ad Hieroſolymam, ſignificant eam in vitiis ſuis exercendis laborem ſubiuiſſe, & peccando laboraſſe.

d *Mundare te volui, & non es mundata.*) Verba ſunt Dei ad ingratam & fœdifragam Hieroſolymam. Eodem modo Chriſtus in euangelio: *Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?* Sed dicet aliquis: Si Deus volebat Hieroſolymam expiare, quomodo illud non fecit? Quomodo non impleta eſt voluntas eius: cùm ipſe dicat apud Eſaiam. *Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas mea fiet.* Et dicat per pſalmographum: *Omnia, quæcunque voluit, fecit Deus?* Huic obiectioni facile reſpondebis, ſi dixeris, voluntatem Dei, quæ in ipſo eſt, quæ eſt ipſemet volens, ſemper habere effectum ſuum: non autem eam voluntatem quæ voluntas ſigni appellatur. Fieri quidem poteſt, vt aliquid fiat extra ordinem alicuius cauſæ particularis agentis, non autem extra ordinem cauſæ vniuerſalis, ſub qua omnes cauſæ particulares comprehenduntur: nam ſi accidat, vt cauſa aliqua particularis effectum ſuum non obtineat, hoc erit ob alicuius eiuſdem particularis impedimentum, quæ ſub ordine cauſę vniuerſalis neceſſariò contineatur. Cùm autem voluntas Dei ſit cauſa vniuerſalis omnium rerum, fieri non poteſt, vt ſuum effectum non conſequatur. Eam ob cauſam id, quod recedere videtur à diuina voluntate iuxta quendam ordinem relabitur in ipſam iuxta alterum: quemadmodum qui tetra facinora committit, ſeque à Deo abducit & ſeparat, & ſi ſecundum ordinem gratiæ recedit à voluntate diuina, tamen ſecundum ordinem iuſtitiæ incidit in eam cùm pœnas luit ſuis ſceleribus debitas & iuſtas. Volebat Deus mundare Hieroſolymam à delictis ſuis, imò vt verbis vtar Apoſtoli, *vult omnes homines ſaluos fieri*, ſed hoc, vt ait Damaſcenus, intelligitur de voluntate antecedente, non autem de voluntate conſequente. Quicunque iuſtus iudex vult omnem hominem viuere voluntate antecedente: ſed voluntate conſequente vult, vt homicida vita priuetur. Eodem modo vult Deus antecedenter, vt omnes gloriam immortalem conſequantur, at conſequenter vult, illud diuina iuſtitia exigente, quoſdam in cęcas tenebras relegari, vbi ob nefaria facinora ſua in æternum crucientur. Volebat voluntate antecedente mundare & conſeruare Hieroſolymam, ſed quia illa noluit, voluit voluntate conſequente eam vaſtare & euertere: Et hæc voluntas eius impleta eſt, quæ eſt propriè voluntas: Nam voluntas antecedens non eſt ſimpliciter voluntas, ſed ſecundum quid: & vt verbis vtar ſcholaſticis, potiùs dicitur velleitas, quàm ſimpliciter voluntas. Ex quibus concluditur, omne id, quod Deus ſimpliciter vult fieri, etiam ſi id, quod antecedenter vult, aliquando non fiat. Hæc Dei voluntas, quæ propriè voluntas eſt, appellatur voluntas beneplaciti, & voluntas conſequens, altera verò voluntas ſigni, & voluntas antecedens.

e *Veniet & faciam.*) In libris nonnullis eſt, *Venit*: vt ſubaudiatur calamitas tua. Et ſubditur: *Non tranſeam.* Hoc eſt, non deiiciat à ſententia mea: ſed implebo, quod dico. Verba ſunt Dei promittentis ſe eſſe Hieroſolymam euerſurum.

f *Ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum tuorum in plaga.*] Hæc eſt altera metaphora: cuius hic eſt ſenſus: Ecce ego auferam à te vxorem tuam chariſſimam interitu repentino, & tamen non plorabis.

Marginal notes: *Gala. 4.* — *1. Tim. 4.* — *Sapien. 5.* — *Eſa. 47.* — *Ierem. 9.* — *Pſal. 55.* — *Simile.* — *Simile.* — *Mat. 23.* — *Luc. 13.* — *Eſai. 46.* — *Pſal. 113.* — *Voluntas in Deo duplex.* — *1. Tim. 2.*

Solent homines oculos in rem dilectam conijcere: & Ezechiel, vt par erat, vxorem ſuam magno proſequebatur amore. *Viri*, inquit Apoſtolus in epiſtola ad Epheſ. 5. Epheſios: *diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam.* Et in epiſtola ad Coloſſenſes: Coloſ. 3. *diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas.* Et tamen præcepit illi Deus, ne mortem vxoris ſuę, quam ardenter in Deo amabat, lachrymis & lamentis proſequeretur. Simile. Quemadmodum ſanies vlceris intus latitans ægrotum magnopere angit, & exagitat: ſin autem exeat, & erumpat, mitigatur dolor, ſic mœror in corde incluſus vehementer affligit, ſed ſi per lachrymas & ſuſpiria fundatur, animum placat & lenit. Quo fit vt illi mirum in modum crucientur, quibus ſit erepta flendi & ſuſpirandi facultas. Exceſſit è vita chariſsima Ezechielis vxor, & fuit ei mors hæc grauis & acerba: & inſuper augebat illi dolorem non poſſe ſuum dolorem deplorare. Eſt in corde fons doloris, cuius aquæ niſi fluant per oculos obruunt cor ipſum, & cogitationem à languoribus auertere non ſinunt. Simile. Vt magnus frequenſque fumus ex nigro igne exhalans niſi habeat luculentum caminum, aut apertam ianuam, qua egrediatur foras, totam domum denigrat, ſic mœror ex igne calamitatum procedens, in cordis domo incluſus eam afficit nigredine, & atra bile corrumpit, niſi per os & oculos erumpat, & fiat ſuſpiriorum exhalatio, quæ ab imo pectore egrediatur. Non laudo muliebrem eiulatum, non gemitus lamentabiles, abiectos & ſeruiles: turpe enim viro eſt muliebriter lamentari, dolore omnino debilitari, & frangi: at deplorare mortuos, eos præſertim, quos in vita chariſsimos habueras, idque moderatè & honeſtè, non ſolùm non vitupero, ſed pium eſſe & laudabile exiſtimo. Oportet tamé non ita opprimi dolore, vt temperantia amittatur: ſed quod allatura eſt ipſa diuturnitas, quæ ſenſim progrediens dolorem extenuat & diluit, id nos præripere debemus conſilio, nec expectare temporis medicinam, quam conſequi ratione valemus. Notum eſt illud Anaxagoræ quem ferunt nuntiata filij morte dixiſſe: Sciebam me genuiſſe mortalem. Et illud Lacænæ illius clariſsimæ, quæ cùm filium, quem vnicè amabat, in prælio interſectum audiſſet. Idcirco, inquit, genueram, vt eſſet, qui pro patria non dubitaret mortem ſubire. Illud tamen velim tibi perſuadeas, nunquam mihi gratam fuiſſe illam Stoicorum opinioné, Sapientem nunquam moueri: nec miſericordia, nec dolore, nec ira concitari. Nam commotiones animi ratione, & conſilio, & prudentia oportet moderari, non autem radicitus euellere. Illud enim præclarum eſt, & in poteſtate noſtra cum diuino fauore ſitum, hoc autem fieri nec poteſt, nec ſi fieri potuiſſet expetendum eſſet, & in bonis connumerandum. Simile. Quemadmodum in mari non ea optatur tranquillitas, quæ eſt omnis venti expers omnino, ſed illa potiùs in qua perflat aura, qua fluctus mouentur, & nauis proſpero curſu impellitur, ſic in animo non eam debemus cupere quietem, quæ ſit languida, & ab omni ſenſu abhorrens, ſed temperatam commotionem, qua animus in vaſto mundi gurgite ad æternæ gloriæ portum tendat, & felicem vitæ curſum conficiat. Illa eximia ac præclara virtus, quæ procedit ab animo commoto amore Chriſti, & ſtudio æternæ beatitudinis conſequendæ incitato. Quare non ſunt audiendi, qui omnem animi commotionem penitus euellendam dicũt, qui aſſerunt neminem debere mortem alicuius deplorare. Quanquam enim Ezechiel necem vxoris ſuæ nullis lachrymis proſecutus eſt, hoc fuit particulari quadam ratione, quæ rarò inuenitur: communiter autem laudabile eſt pro iis, qui excedunt è vita, lachrymas fundere, & ſigna mœroris oſtendere. In libro Eccleſiaſtici ait ita diuina ſcriptura: *Mortuum lamentaris, quod ſit luce priuatus.* Eccle. Et rurſus *fili in mortuum produc* Eccle. 38. *lachrymas: & quaſi dira paſſus, incipe plorare.* Cùm Maria Magdalena mortem Lazari fratris eius deploraret, Ioan. 11. & alij cum ea lachrymas etiam funderent, tantùm abfuit, vt Chriſtus hoc reprehenderet, vt potiùs ipſe defleret: Ita enim ait diuus Ioannes: *Et lachrymatus eſt Ieſus: Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum.*

g *Corona tua circumligata ſit tibi.*) Hoc eſt, contine intus dolorem tuum: non illum ſignis exterioribus oſtendas. Solebant olim, qui rem aliquam ſibi charam amittebant, non ſolùm lachrymas fundere, ſed etiam capita pileis & coronis nudare. Quod erat doloris apertiſsimum ſignum. Id quod prohibet hoc loco Deus Ezechieli: Pro corona vertunt nonnulli *tiaram*, quæ erat capitis ornamentum, quo ſacerdotes vtebantur. Erat enim Ezechiel ſacerdos. Ieremias deplorans miſerum Iudæorum excidium, aiebat: Thre. 5. *Verſus eſt in luctum chorus noſter, cecidit corona de capite noſtro.* Poteris per coronam comam intelligere, nam antiqui in ſignum doloris capillos tondebant. Iob 1. Vnde Iob cum opes & filios amiſiſſet, ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adorauit. Volens Ieremias Iere. 48. ſummum Moabitarum mœrorem explicare, ait: *Omne caput caluitium, & omnis barba raſa erit.* Et per Amos Amos 8. prophetam annuntiat Deus iis verbis Iudæis ſuam luctuoſam calamitatem: *Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum, & inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium.* Huic expoſitioni fauet tranſlatio ſeptuaginta, qui pro corona habent *crines*. Et paulò pòſt, vbi nos habemus: *Coronas habebitis in capitibus veſtris*, habẽt illi: *Coma veſtra ſuper capita veſtra.*

h *Calceamenta tua erunt in pedibus tuis.*] Hoc eſt, non ambulabis nudis pedibus more lugentium & afflictorum. Qui quondam cùm angorem ſuum oſtendere 2. Re. 15. volebant, pedes nudabant. Dauid in magna calamitate verſatus, cùm fugeret Abſolonem, aſcendit cliuum oliuarum ſcandens, & flens, nudis pedibus incedens. Volens Deus vt Eſaias oſtenderet imminentem Iu- Eſai. 20. dæis calamitatem, dixit illi: *Calceamenta tua tolle de pedibus tuis.* Soliti etiam erant mœſti homines die funeris caput velare pannis tetris, & non comedere niſi cibos miſſos ab aliis, qui appellabantur cibi lugentiũ. Hoc etiam Ezechieli prohibet Deus, dicens: *Nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes.* Sed cur Deus præcipiebat ei, vt in die funeris vxoris ſuæ, quam ardente complectebatur amore, nec ploraret, nec ſigna aliqua mœroris oſtenderet? Nimirum vt Iudæi huius rei tam inſolitæ admirabilitate ſtupidi, ab eo cauſam quærerent tam portentoſæ & inſuetæ nouitatis, & ita intelligerent ſummam ſibi imminere calamitatem.

i *Locutus ſum ergo ad populum manè.*) Id eſt, manè prædixi populo vxorem meam eſſe illo die à vita migraturam, & ita euenit: nam veſpere eiuſdem diei mortua eſt.

s Multo labore ſudatum eſt. *Septuaginta habent.* Humiliabitur, *ſiue* affligetur rubigo eius. *Vt ſit ſenſus: Contundetur Hieroſolyma ob eius nequitiam. Solet enim Deus improbos coercere & affligere: ne ob diuturnam impunitatem teteriora ſcelera admittant. Pagninus habet:* Mendacia faciendo labore fecit ſeipſam. *Vt ſit ſenſus: Dedit Hieroſolyma operam mendaciis. Et ita R. Dauid hunc locum interpretatur. Dictio hæc auen, Hebraica mendacium ſignificat, & nihil, & iniquitatem, & afflictionem. Nihil eſt enim, quod magis animum affligat, quàm conſcientia malefactorum. Pro labore accipitur à pſalmographo dicente:* Si autem in potentatibus octoginta anni, & ampliùs eorum labor &

bor & dolor. *Aſi dicat: Anni vita noſtra ad ſummum ſunt octogintaa viris robuſtis, poſt quos quicquid eſt, labor eſt & moleſtia. Vel, vt aly interpretantur:* Tota vita noſtra non excidit ſpatium octogința annorum, *quorum præcipuum plenum eſt laboris & calamitatis. Quid eſt enim vita hominis, niſi quædam rota viuens laborum? Aly verba illa.* Ampliùs eorum labor & dolor, *ita exponunt,* Fortitudo eorum eſt nihil. *Dictio ſignificans amplius, ſignificat etiam præcipuum, & fortitudinem, & dictio ſignificans laborem ſignificat etiam nihil. Id quod fortius, & præcipuum, & magnificentius apparet in vita vanitas eſt, & nihil, non vita ſolida, ſed vita quædam vmbra & imago. Ideo aiebat*
38. *idem diuinus vates:* Vniuerſa vanitas omnis homo viuens: veruntamen in imagine pertranſit homo, ſed & fruſtrà conturbatur. *Non ſolùm hominem appellat vanum, ſed ipſam vanitatem: nec ait eum in ſubſtantia pertranſire,* ſed in imagine, *per quam intelligit inanem quandam vm-*
101 *bram rerum. Et alibi:* Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui. *Pro iniquitate accipitur*
3. *nomen hoc ab Habacuc propheta, cum ait:* Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ. *Aſi dicat: Aſpicio mentis oculis fore, vt propter iniquitatem tentoria inferni conturbentur, cum Chriſtus humanum genus morte ſua ex mortis faucibus liberauerit. Non deſunt tamen qui loco illo pro iniquitate vertunt,* nihilum, *vt ſit ſenſus: Quemadmodum Æthiopiæ tentoria Gedeonis fuerunt verſa & euerſa, ſic mentis oculis intueor futurum eſſe tempore Meſſiæ, cæleſtis Gedeonis: morte enim ſua cætus Gentium idolorum cultricium diſſipabuntur, & in nihilum redigentur. Ab hoc nomine deriuatur dictio teunah, qua vtitur hoc loco Ezechiel quæ ſignificat laborem, & mendacium: primam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres, ſecundam Pagninus.*

a Veni, & faciam. *Veni viſum ſcelera hominum & faciam, quod illis minitatus ſum. Verba ſunt Dei more humano loquentis. Eodem modo cum diuina ſcriptura impiam eorum temeritatem narraret, qui Babylonis turrim ædificabant, ait:* Deſcendit autem Dominus, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij Adam. *Docet nos Deus, ne temerè ſolo rumore fratres damnemus, niſi prius certi reddamur. Ideo ait capite decimooctauo Geneſis:* Deſcendam, & videbo: vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. *At in nonnullis codicibus eſt.* Venit, *in tertia perſona, vt ſit ſenſus: Venit Hieroſolymæ calamitas ſeu venit, quod Deus decreuit. Septuaginta habent.* Veniet, *de futuro. Et ſubditur:* Et faciam. *Quaſi dicat Deus: Veniet excidium Hieroſolymæ, quemadmodum dixi, & faciam, quod promitto. Pagninus habet:* Venit: quod decreuit, *nimirum Deus.* Gen. 11. Gen. 18.

Ecce [a] ego polluam ſanctuarium meum, [b] ſuperbiam imperij veſtri, [c] & deſiderabile oculorum veſtrorum, & [1] ſuper quo pauet anima veſtra, & filij veſtri, & filiæ veſtræ, [d] quas reliquiſtis, gladio cadent. Et facietis, ſicut feci: [e] ora amictu non velabitis, & cibos lugentium non comedetis: coronas habebitis in capitibus veſtris, & calceamenta in pedibus, & non plãgetis, nec flebitis, ſed tabeſcetis in iniquitatibus veſtris, & vnuſquiſque gemet ad fratrem ſuũ: eritque Ezechiel vobis in portentum. Iuxta omnia quæ fecit facietis, cùm venerit iſtud: & ſcietis, quia ego Dominus Deus. Et tu fili hominis ecce in die, qua tollam ab eis [g] fortitudinem eorum, & gaudium dignitatis, & deſiderium oculorum eorum, [1] ſuper quo requieſcunt animæ eorum, filios & filias eorum, in die illa [h] cùm venerit fugiens ad te, vt annuntiet tibi: in die inquam illa aperietur os tuum cum eo, qui fugit, & loqueris, & non ſilebis vltrà, eriſque eis in portentum, & ſcietis quia ego Dominus.

a *Ecce polluam ſanctuarium meum.*) Explicat parabolam, cuius hic eſt ſenſus: Quærentibus Iudæis, inquit diuinus vates, cur ego cõtra omnium morem hęc facerem, ita reſpondi. Quemadmodum Deus abſtulit à me vxorẽ meam quam ſingulari amore proſequebar, ita auferet à vobis templum Hieroſolymæ, & filios ac fratres, & cæteros quos ibi reliquiſtis, quibus eſtis admirabili amicitia deuincti. Et cũ inter Babylonios habitetis, nõ audebitis deplorare calamitatem veſtram, & Hieroſolymæ euerſionẽ, ne videamini ob Babyloniorum victoriam cõprimi dolore, eorúmque triumphum proſequi lamẽtis. Si enim vos intellexerint dolore angi ob eorum gaudiũ, torquebunt vos, & ad excidium crudeliſſimum vocabunt. Præterea tantus erit dolor veſter, cum audieritis cladem & ſtragem amicorum & conſanguineorũ veſtrorum, & patriæ veſtrę vaſtitatem & incendium, vt veluti ſtupidi & admirantes ob ſummam veſtram miſeriã & calamitatem nec flere poſſitis, nec ordinẽ ac conſuetudinem mœſtorũ ſeruare, cũ dolor veſter aliorum ſuperet dolorem, & ea vos ſolatia deficiant, quæ cæteris, qui poterant lugere in ærumnis ſuis non defuerunt. Verum illud eſt hoc loco aduertẽdum per ſanctuarium intelligi templum Salomonis, de quo Deus ait: *Ecce ego polluam ſanctuarium meum.* Hoc eſt, pollui permittam, ſinam enim Babylonios illud contaminare & euertere.

b *Superbiam imperij veſtri.*) Hoc eſt, templum, quo ſuperbè & arroganter gloriamini. Tanta erat Iudæorum inſolentia, vt non modò rebus humanis, ſed etiã diuinis intemperanter abuterentur, nõ ad Dei cultũ, ſed ad eorum ſuperbiam. Eam ob cauſam fuerunt victi, abiecti, & calamitoſi ita Deo permittente, *qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam*, vt eius Apoſtoli teſtantur. Et vt ait pſalmographus: *Quoniam tu populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis.* Solet enim Deus homines humiles ſubmiſsè de ſe ſentientes, extollere, inſolentiã autem ſuperborum ſeſe efferentium deprimere. Nam vt ait Eccleſiaſticus: *Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbus.* Et paulò pòſt: *Initium omnis peccati eſt ſuperbia.* Et Iob de diabolo loquens, ait: *Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.* Egreſſi latrunculi quidam de Syria captiuam duxerunt puellam Iſraeliticam, quã Naaman Syrię principi tradiderunt. Syria cuius Naaman princeps erat, ſonat elationem & ſuperbiam, cuius dæmon princeps eſt, qui dixit: *Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſſimo.* Naaman idem eſt quod pulcher, ſiue præparans motum. Talis fuit Lucifer, admirabili pulchritudine decoratus, ſed pręparans motum ſibi à cœli faſtigio ad inferni profunditatẽ, imò ipſe eſt, qui in hominum cordibus motus ſuperbiæ, & perturbationes arrogantiæ præparat. Latrones ſunt appetitus noſtri, qui puellam hoc eſt, animã noſtrã principi Syriæ tradunt, cum ſuperbia elati omnem nobis excellentiam ſumimus & arrogamus, & in domicilio & arce inſolentiæ collocati omnia contemnimus, nobiſque inferiora ducimus: atque ipſo Dei templo vanè & ſuperbè gloriamur. Tanta eſt mortalium ſuperbia, vt etiam opera alioquin bona deprauent, cum illis iactantiam, & populi tumuſculos quærant, eaque ob vanitatem

Iacob. 4. 1. Pet. 5. Pſal. 17. Eccle. 10. Iob. 41. 4. Reg. 5. Eſai. 14.

Simile. efficiant. Quemadmodum Athenienſes, vt illis obiecit Anachatſis philoſophus, non habebant nummos, niſi vt eos numerarent, ſic multi non aliam ob cauſam in virtutum actiones incumbunt, niſi vt eas arrogantet prædicent, & mundi gloriam aucupentur. Fumus initio ingens & denſus, ſurſum aſcendens facilè diſſipatur & amittitur: ſic gloria ſuperborum ſenſuú obſcuratur, & penitus euaneſcit. Id fatebantur impij pœnis

Sap. 5. æternis cruciati, quos liber Sapientię ita facit loquentes: *Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens.* Nos igitur cœleſtia expectemus, humana fluxa & fragilia contemnamus; ſi enim voluerimus altè conſiderare, & æternam beatitudinem contueri, nec nos dabimus ſermonibus vulgi, nec vanos hominum tumuſculos aucupabimur, nec in præmiis humanis locabimus ſpem rerum noſtrarum, ſed ad Deum ipſum aſpirabimus, qui ſemper eſt, quem nulla conficit, & conſumit vetuſtas, de quo

Pſal. 101. ait Dauid: *Tu autem permanebis, & omnes vt veſtimen-*

Hebr. 1. *tum veteraſcent: Et velut amictum mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Eam

Exod. 3. ob cauſam dicebat Dominus Moyſi. *Ego ſum, qui ſum, Sic dices filiis Iſrael: Qui eſt, me miſit ad vos.* Hoc eſt, qui ſemper fuit, qui eſt, qui ſemper erit, cuius ſempiternitas nullis finibus cóprehenditur, ille me miſit ad vos. Si nos humana mouent, quorum nulla eſt tanta vis, quæ tempore non debilitetur, & penitus conſumatur, ſi id quod non eſt ſtabile in vita, ſed ſubitò frangitur, & perit, aut ſaltem ſenſim defloreſcit, & vetuſtate extinguitur, nos excitat ad labores magnos ſubeundos, cur nos ad eos, imò ad multo maiores non mouebit, non excitabit ille, qui ſemper eſt, quem ipſa æternitas ſemper intuebitur, qui ſeipſum ſummo amore proſequentibus præmia largitur immortalia, eóſque in cœleſti beatitudine collocat & conſtituit, vbi eo in æternum fruamur? Relinquamus igitur ea, quæ ſunt caduca & mortalia, & ſtudio immortalitatis inflammati. Deum ipſum, ſempiternam illam pulchritudinem contemplemur, & amore ardentiſſimo amplectamur, ne Iudæos imitantes, coniiciamur in vincula Babyloniorum, qui lapidibus templi gloriantes, & in rebus etiam ſpiritualibus vanam mundi gloriam imperij ſui amiſerunt.

c *Deſiderabile oculorum veſtrorum.*) Hoc eſt, quod magnoperè diligitis. Idem repetit ſequẽtibus verbis, dicens: *Et ſuper quo pauet anima veſtra.* Solent enim amãtes timere, ne rei amatæ aliqua veniat calamitas.

d *Quas reliquiſtis,*) Nempe in Iudæa, cùm vos contuliſtis in Chaldæam.

e *Ora amictu non velabitis.*) Hæc ſuprà explicuimus.

f *Eritque Ezechiel vobis in portentum.*) Hoc eſt, in ſignum calamitatis, qua opprimemini: nam vt ille vxoris ſuæ interitum non deplorauit, ſic vos nec amicorum cædem, nec patriæ euerſionem flere poteritis, ſed afflicti & ærumnoſi in doloribus acerbiſſimis verſabimini.

g *Fortitudinem eorum.*) Templum, quod paulò ante appellauerat ſanctuarium, & gloriam imperij Iudæorum, & deſiderabile oculorum, ſuper quo pauebant, appellat modò fortitudinem Hebręorum, & gaudium dignitatis ſuæ, & deſiderium oculorum, & requiem animarum.

h *Cùm venerit fugiens ad te.*) Id eſt, cùm aliquis, qui euaſerit, fugerit, & venerit ad te, vt tibi Hieroſolymæ narret euerſionem. Poteſt totum hoc referri ad tempus Titi Veſpaſiani, qui Hieroſolymam vaſtauit, & funditus euertit: quoniam Iudæi Chriſtum Deum noſtrum, qui eos liberatum venerat, immaniter occiderunt. Eam ob cauſam ait hoc loco Ezechiel: *Væ ciuitati ſanguinum.* Hic ſanguis eſt cædes agni innocentiſſimi, de quo ſanguine aiebat Eſaias alloquens Iudæos: Esa. 1.

Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Ipſi enim dixerunt: Mat.

Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Et quoniam Chriſtus eſt petra illa, de qua ait Apoſtolus: *Petra au-* 1 Cor.

tem erat Chriſtus, ait hoc loco propheta fuiſſe hunc ſanguinem ſuper limpidiſſimam petram effuſum, hoc eſt, ſuper Chriſtum innocentiſſimum & puriſſimum, qui plenus & aſperſus ſanguine ſuorum vulnerum noſtra vulnera ſanauit. Hic eſt filius hominis: cuius vxor, hoc eſt, ſynagoga mortua eſt veſperi, hoc Gen. 49.

eſt in fine temporis: nam à Chriſto ad mundi finem vltima ætas eſt. Hi ſunt vltimi illi dies de quibus vaticinatus fuerat Iacob, cùm iam mortem in viſceribus conceptam teneret, dicens filiis ſuis: *Congregamini, vt* Esaie 2.

annuntiem, quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis. Et Eſaias, *Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons do-* Luc. 19.

mus Domini in vertice montium. Et quemadmodú Ezechiel Iudæis prædixit euerſionem Hieroſolymæ per Babylonios, ita eis Chriſtus prædixit vaſtitatem & incendium eius per Romanos. Quod ita abſque dubio euenit.

s Super quo pauet anima veſtra. *Septuaginta tranſtulerunt: Quibus parcunt animæ veſtræ. Hoc eſt, quibus nimium indulgetis. Pagninus habet Indulgẽtiam animæ. Quod idem eſt. Accipitur enim indulgentia pro molli permiſſione oppoſita ſeueritati, quæ indulgentia neruos allidit virtutis, & nimium oſtendit amorem.*

a Super quo requieſcunt animæ eorum. *Pro ſuper requieſcunt, eſt in Hebraico ſolùm vna dictio, nimirum* משא *maſſa, quæ ſignificat requiem, eleuationem, prophetiam, pondus, ſiue onus Eſa. 13.* Onus Babylonis, *Hoc eſt vaticinium nuntians futuram Babylonis calamitatem, Septuaginta verterunt:* Elationem animæ eorum: *quos Secutus eſt Pagninus, & alij. Significat Ezechiel templum, quod Iudæi diligebant, & quo magnopere oblectabantur. Solent enim homines, ad rem, quam amore complectuntur, animum extollere, in eamque mentis oculos conijcere, atque in illis conquieſcere. Verbum eſt* נשא *naſa, quod ſignificat extollere, recipere, condonare. Vtitur eo diuina ſcriptura capite quarto* Gen. 4.

Geneſis pro recipere: Cùm enim Cain iratus eſſet, & vultus eius concidiſſet, dixit Deus: Nónne ſi bene egeris, recipies? *Subaudi mercedem à Deo. Poteſt tamen locus ille ita verti:* Nónne ſi bene egeris, condonabit tibi Deus peccatum tuum? *Vel ſic:* Nónne ſi bene egeris, attolles vultum: *Thargum habet:* Nónne ſi benefeceris, remittentur tibi opera tua? ſin autem non benefeceris, ad diem iudicij peccatum tuum reſeruatur. *Sunt, qui ita vertant:* Nónne ſi bene egeris, exaltatio *ſeu* gloria erit Gen. 4.

tibi? *Acſi dicat: Fers animo iniquo eſſe te à fratre tuo ſuperatum, quòd ego eum maiore fauore proſequar, quàm te: ſed ſi in virtutum ſtudium incubueris, eris ad honorem euectus, vt ille, eris à me eodem fauore affectus, & in eadem gloria conſtitutus. Significat etiam verbum hoc quieſcere, & nomen ab eo deriuatum quietem: Et hanc ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres.*

ARGVMENTVM.

Vaticinatur de futura Ammonitarum, Moabitarum, Idumæorum, & Palæſtinorum vaſtitate & euerſione, qui cum opibus & potentia florerent, & diuturnam ſcelerum ſuorum impunitatem obtinerent, ſe lætitia extulerunt, videntes decem tribus è Samaria in Aſſyriam adductas, & in miſeram captiuitatem coniectas, & duas tribus tempore Iechoniæ partim Hieroſolymæ afflictas, partim in Babyloniam tranſlatas. Et poſtea Hebræorum calamitatibus inſultauerunt, intuentes Hieroſolymam à Babyloniis expugnatam, & templum contaminatum tempore Sedechiæ, quando vrbs fuit direptioni commiſſa, & penitus deleta, & templum incendio flagrauit, & Hebræi fuerũt partim immaniter occiſi, partim in miſerã captiuitatẽ abſtracti, & ſummis doloribus oppreſſi.

CAPVT XXV.

ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis, [a] pone faciem tuam contra fi-
A lios Ammon, & prophetabis de eis, & dices filiis Ammon, Audite verbum Domini
Dei. Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quòd dixiſti. [b] Euge euge ſuper ſanctuarium
meum, quia pollutum eſt, [c] ſuper terram Iſrael, quoniam deſolata eſt, & ſuper domum Iuda, quoniam ducti ſunt in captiuitatem, [1] idcirco ego [d] tradam te filiis orientalibus in hæreditatem [e] & collocabunt caulas ſuas in te, & ponent in te tentoria tua. Ipſi comedent fruges tuas, & ipſi bibent lac tuum. [f] Dabóque Rabba in habitaculum camelorum, & filios Am-
B mon in cubile pecorum, [g] & ſcietis, quia ego Dominus, quia hæc dicit Dominus Deus. Pro eo quòd plauſiſti manu, & percuſſiſti pede, & gauiſa es ex toto affectu ſuper terram Iſrael, idcirco ecce ego [h] extendam manum meam ſuper te & tradam te in direptionem Gentium, & interficiam te de populis, & perdam de terris, & conteram, & ſcietis, quia ego Dominus. Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quod dixerunt [i] Moab & Seir, [k] ecce ſicut omnes Gentes domus Iu-
C da, idcirco [l] ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus, de ciuitatibus inquam eius, & de finibus eius inclytas terræ: [m] Bethleſimoth, & Beelmeon, & Cariathaim [o] filiis Orientis cum filiis Ammon.

EXPLANATIO.

a *Pone faciem tuam contra filios Ammon.*) A ſecundo capite vſque ad hunc locum vaticinatus eſt Ezechiel contra Hebræos, pauca inferens de Gentibus: nunc aduerſus eas ſuam dirigit vaticinationem: in primis cõtra Ammonitas, qui cùm deberent dolore affici ob Iſraelitarum ærumnas, qui afflicti & oppreſſi, atque auxilio humano deſtituti in luctu & mœrore iacebãt, eóſque aliqua ſaltem ex parte angore & moleſtia le-
Gen. 19. uare deberent, quòd deſcenderent ab Ammone filio Loth conſanguineo Abraham, à quo Iudæi genus ſuũ
Gen. 12. ducunt, eorum calamitatibus inſultabant. Non ſolùm non opitulabantur illis, ſed ob eorum excidium efferebantur lætitia: Eam ob cauſam permiſit Deus, vt ipſi ærumnas acerbiſſimas inciderent, & in eiſdem calamitatibus verſarentur. Non enim debemus alio-
Iob. 31. rum aduerſitate lętari. Volens Iob innocentiam ſuam oſtendere, non vt virtutes ſuas prædicaret, aut iuſtitiam iactaret, ſed vt qui eum obiurgabant, in quo accuſabatur, culpa vacare cognoſcerent, aiebat: *Si gauiſus ſum ad ruinam eius, qui me oderat, & exultaui, quòd veniſſet in eum malum.* Vbi particula, ſi, ponitur pro non,
Pſal. 94. vt in pſalmo: *Quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.* Hoc eſt, iuraui, impios Hebræos non eſſe terram promiſſionis ingreſſuros, quam ipſorum quieti deſtinaueram. Et multis aliis in locis, vbi huic parti-
1. Re. 24. culæ, *ſi*, vis ineſt negandi. Cùm immanis Saul ne verbo
1. Re. 26. quidem violatus, à Dauide animum alienaſſet, illumque ad crudeliſſimum excidium vocauiſſet, tantum abfuit, vt pius Dauid iniurias grauiſſimas vlciſceretur, vt cùm illi bis eius occidendi facultas accidiſſet, noluerit eum tangere, quin potiùs eius vitam ſeruauit, & propriæ ſuæ præpoſuit. Et poſteà audito triſti cædis
2. Reg. 1. Saulis nuntio clementiſſimus ille, & illuſtriſſimus rex Dauid non ſolùm eius calamitati & excidio non in-
Prou. 17. ſultauit, ſed etiam dolore confectus vim lacrymarum profudit. In Prouerbiis ait ita Salomon: *Qui in ruina*
Prou. 24. *alterius lætatur, non erit impunitus.* Et rurſum: *Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum.* Et Eccleſiaſticus. *Non deſis plorantibus in conſola-* Eccleſ. 7.
tione, & cum lugentibus ambula. Et iterum. *Laqueo peribunt, qui oblectantur caſu iuſtorum: dolor autem conſumet* Eccl. 27.
eos, antequam moriantur. Et diuus Paulus in epiſtola ad
Romanos. *Benedicite perſequentibus vos: benedicite, & no-* Rom. 12.
lite maledicere: gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus. Sed quoniam Ammonitæ huic doctrinæ repugnantes Deum grauiter offenderunt, præcepit hoc loco dominus Ezechieli, vt contra eos poneret faciem ſuam: acſi diceret: Dirige aduerſus Ammonitas vultum tuum minacem, & vaticinare contra eos. Vocat eos filios Ammon, quemadmodum Vlyſſiponenſes appellamus filios Vlyſſiponis, ſiue Vlyſſeæ: ita enim Strabo libro tertio hanc celebrem ciuitatem vocat. Et Luſitanos vocamus filios Luſitaniæ. Ammon fuit quondam ciuitas Arabiæ, quæ poſteà, vt ait diuus Hieronymus in libro de nominibus Hebraicis, appellata fuit Philadelphia. Ab hac ciuitate denominata eſt tota illa prouincia Ammon: de qua hîc agit Ezechiel, cuius etiam ſuprà meminit capite vigeſimoprimo. Ad-
uerſus eam vaticinatus eſt etiam Ieremias capite qua- Iere. 49.
dragesimonono multis verbis. Et Amos capite primo
in hunc modum inducit Deum loquentem. *Super tri-* Amos. 1.
bus ſceleribus filiorum Ammon, & ſuper quatuor non conuertam eum. Acſi diceret: Ammonitæ luent pœnas ſuorum ſcelerum: euertam eos, quoniam nullum peccandi finem faciunt. Per tria & quatuor intelligit numerum ſeptenarium, qui apud Hebræos infinitam multitudinem ſignificat. Vt ſit ſenſus: Si ſemel, aut bis inciderent in flagitia, & iterum ac iterum ſe polluerent vitiis, & agerent pœnitentiam, ego illis omnia maleficia condonarem. Sed quoniam eorum delicta nullum habent terminum, nec ſolum ipſi nullam agunt pœnitentiam, ſed flagitia cumulant, & in dies augent, ſum ego de omnibus illis vltionem ſumpturus.

b *Euge euge.*) Interiectiones ſunt exultãtium & plaudẽtium, quibus Ammonitæ Iudæorum calamitati inſultabant, vidẽtes eorum templum à Babyloniis con-

taminatum, quod hîc quemadmodum àliis in locis appellatur ſanctuarium. Contaminarunt illud Gentes ingreſſu ſuo, & eius vaſa rapientes, & illud poſtremò penitus vaſtantes.

c *Et ſuper terram Iſrael.*) Hoc eſt ſuper decem tribus, alias autem duas appellat domum Iuda. Ammonitæ torquebantur inuidia, videntes res Iudæorum ſecundas & florentes. Et rectè illis congruebat nomen Ammon, quod præter alias ſignificationes ſonat populum mœroris: erant enim mœrore affecti ob aliorum felicitatem. Et videntes eos poſteà magnos luctus percipere, & in miſeriis incredibilibus verſari, lætitia geſtiebant. Magum eſt profectò inuidorum malum, qui alienis malis inſultant, alienis autem bonis cruciantur. Magna eſt eorum infelicitaa & miſeria, qua aliorū infelicitate & miſeria perfunduntur gaudio, felicitate verò & proſperitate infeliciter & aduerſe torquētur. Inuidus eſt ſepulchrum ſuiipſius, ipſe eſt ſuus hoſtis
Iob 5. & carnifex. Sed quid dico? Eſt ſui ipſius infernus De
Prou 14. co ait Iob: *Paruulum occidit inuidia.* Et Salomō in Pro-
Simile. uerbiis: *Putredo oſſium eſt inuidia.* Quemadmodum rubigo ferrum, ſic inuidia inuidum cōſumit. Torquētur inuidi felicitate ſuperioris, quoniā illi non æquantur:
Simile. inferioris: ne ſibi æquetur: paris, quia ſibi ęquatur. Di-
Simile. uus Baſilius, & poſt eum diuus Bernardus comparant inuidum cum vipera: vt enim illa concipit prolē, quę, vt aiunt, abrupto matris ventre naſcitur ipſam matrē occidens, ſic inuidus eam concipit inuidiam, quæ eum ipſum corrodit & lacerat, illiſque interitum machina-
Geneſ 3 tur. Inuidia eſt imago inferni, damnum abſque vllo commodo. Huius ſtimulis concitatus Cain occidit iuſtum Abelum fratrem ſuum. Et filij Iacobi innocentē Ioſephum, ſuum etiam fratrem inuidentia exagitati
Gene. 33. vendiderunt. Et perturbatus Saul fideli Dauidi vitam
1 Re 18. ferro eripere cupiebat, eum ad periculum capitis ar-
1. Re 17. ceſſens, qui vt eum ab hoſtibus liberaret mortis periculum in ſingulari certamine nō timuit, quin potiùs pro eius ſalute ſe in aſperam dimicationem, & fortiſſimi Goliæ, vaſta proceritate terribilis impetum obiecit. Et, vt eſt in libro Sapientiæ literis mandatum, *In-*
Sap. 2. *uidia Diaboli mors intrauit in orbem terrarum.* quid plura? Phariſęorum inuidia Chriſtum Deum noſtrum ad in-
Mat. 27. teritum crudeliſſimum falſis criminibus vocauit. Id
Marc. 15. quod etiam impius Pilatus intellexit, vt euangelica conteſtatur hiſtoria. Eſt enim huius ſeculi labes quædam & macula virtuti inuidere, velléque ipſum florē decoris labefactare, & boneſtatis ſplendorem extinguere. Si volueris legere hiſtorias, & annalium replicare memoriam, videbis apertiſſimè nullū fuiſſe hominem ingenio excellenti, doctrina exquiſita, fortitudine admirabili, animi magnitudine illuſtri, virtute præſtante, qui nō fuerit ab inuidis oppugnatus, & eorum telis ſæpenumero percuſſus. Hoc intelligens Pit-
Simile. tacus philoſophus aiebat, vt refert Stobæus, Tandiu mihi videbor felix, quandiu inuidioſus fuero. Quemadmodum iter faciētes per ſolē neceſſariò comitatur vmbra, ſic incedentibus per gloriā comes eſt inuidia. Nulla, inquit Valerius Maximus, tam modeſta felicitas eſt, quæ inuidiæ dētes vitare poſſit. Vnde cùm quidam virum doctum interrogaret, quomodo inuidos non haberet, ſi nihil, inquit ille, ex magnis rebus habueris, aut nihil feliciter geſſeris. Virtutis ſocia eſt in-
Simile. uidia, & viros præcellentes plerunque inſectatur, ſola miſeria non admittit inuidiam. Omnis inuidus etſi aliis in rebus ſit inuidioſo ſuperior, in hoc tamen quod inuidet, inferior eſt. Vt enim planeta inferior ſuperiorem obſcurat eclypſi, non autem contrà: ſic qui minus ſapientia, & fortitudine, & virtute valent, digniorum decus nituntur maculare, eorumque ſplendorem ex-
Iob. 6. tinguere. Ideo Iob, eum qui inuidentia diſcruciatur, paruulum appellat. Inuidus tam inutilis eſt ciuitati, quàm lolium tritico, ignauus bello. Inter omnes labores, quos vetuſtas tribuit Herculi, nullus fuit maior illo, quem ſubiuit aduerſus hydram. Erat hydra, vt antiqui ſcriptores fictis fabulis memoriæ prodiderunt, ſerpens multorum capitum in Lerna palude viuens, qui ob id inuictus dicebatur, quia pro vno capite exciſo multa ei capita continuò renaſcebantur. Quam ob cauſam aiebant eum magnos ſubiuiſſe labores, & terribilibus certaminibus obiectum fuiſſe, quia virtus magnas habet in hac vita ab impiis aduerſus ſeipſam contradictiones: accumulant namque omnes impij contra eam ſuarum detractionum aceruos, & in illam inuehuntur. Sed præcipua aduerſus virtutem contradictio eſt inuidia per hydram ſignificata, quæ ideo fingitur paluſtris, & è cœno ſordido pullulare, quòd non niſi in abiecto & polluto animo reperiatur. Non in terra fertili & feraci, ſed in paludibus, & aquis ſtagnantibus: hoc eſt non in cordibus nobilibus, & fructuoſis nutritur, ſed in ſordidis, impuris, vitiorúmque luto infectis. Et quoniam inuidus, ſi eum in vno conuincas, & rebus addicas neceſſariis, iterum inuidet, & ex victoria, quam de illo reportaſti, alia atque alia illi oritur inuidia, dixerunt veteres parum prodeſſe capita hydræ ſecare, cùm ei alia confeſtim orirentur. Eam ob cauſam aſſerebant, Herculem in nullo monſtro domando magis laboraſſe, quàm in hoc. Qui in virtutum ſtudium toto pectore incumbunt, non debēt cadere animo, cùm ſe viderint inuidorum pondere premi: premantur, ſed nō opprimantur: nō cedant oneri: ſed ſurgāt aduerſus illud inſtar palmæ, cui Plutarchus in octauo Sympoſiacorum, & Ariſtoteles in octauo Problematum, & Gellius in tertio Noctium Atticarū, eam vim & naturam tribuunt, vt oneribus impoſitis renitatur. Si Chriſtus verus ille Deus noſter contradictionem ſuſtinuit, & vt de illo dixit iuſtus Simeon, *po-* Luc. 2.
ſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum, & in ſignū, cui contradicetur: quid mirum, eos, qui illi adhærent, à mundo contradictiones ſubire? Sed debent recogitare, vt ait in epiſtola ad Hebręos diuus Paulus, eum, qui Heb. 12.
talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeipſum contradictionem: & iuſtorum calamitates ab impiorum inuidia ortas aditum aliquando ad gloriam & nominis celebritatem aperuiſſe. Niſi fuiſſet inuidia filiorum Iacob, non obtinerent Ioſeph Ægypti principatum. Inuidia fuit beſtia illa, & hydra paluſtris, de qua aiebat Iacob: *Fera peſſima deuorauit eum.* Sed quæ Gen. 37.
illi perniciem machinabatur, eiúſque lucem extinguere volebat, in cauſa fuit, vt ipſe conſequeretur nominis claritatem & amplitudinem, eſſetque in omniū ore cum illuſtri laude verſatus, & in magna dignitate conſtitutus. Cùm autem poſtęà eius fratres calamitatibus premerentur, aiebant inter ſe: Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum. Philo Platonicus in libro qui inſcribitur πολιτικὸς βίος, ait, id Gen. 42.
quod Gentium literæ ſub Herculis ænigmate ſignificarunt, fuiſſe re vera in Ioſepho adimpletum, & hydram illam in Lerna fuiſſe fratrum inuidentiam. Per Ioſephum etiam qui rectè factis aduerſus ſeipſum incitauit æmulationem, eos intelligendos cenſet, qui rerum publicarum tractant gubernacula, & in præclara virtutum facinora incumbunt, per fratres verò Ioſephi exiſtimat inuidos omnes ſignificari. Huiuſmodi fuerunt Ammonitæ, qui quoniam in Hebræos peccauerunt, eorum priſtinæ felicitati inuidentes & poſteà eorum ærumnis inſultantes, fuerunt calamitatibus oppreſſi, & incredibilibua doloribus lacerati.

d *Tradā te filiis orientalibus in hæreditatē.*] hoc eſt, Perſis & Media, qui ſunt ad Orientē reſpectu terræ Ammonitarum. Sunt, qui per filios Orientis intelligāt Chaldæos. Quod poteſt cum prima opinione cohærere nā Perſæ & Medi euerſa Babylone in Chaldęa habitarūt.

Ego

Cap. 21. Ego exiſtimo hos filios Orientis fuiſſe milites Nabuchodonoſoris, qui Ammonitas ſuperarunt, vt ſuprà explicuimus capite vigeſimoprimo. Etſi Iudęi fuerũt ob ſcelera ſua in captiuitatem adducti, erant tamen inter eos nonnulli, in quibus lumen fidei eluceſcebat iuſtitia inſignes, & in omni virtutum genere admirabiles. Quare impium fuit gaudere Ammonitas eorum calamitatibus. Et quamuis omnes illi Hebræi impij eſſent, non tamen Ammonitæ eos deberent odio habere, ſed ſcelera eorum: nec eorum ærumnis lætari ob inuidiam & maleuolentiam, ſed ob iuſtitiam & Dei gloriam. Sed quoniam iniquo animo illis inſultabant, fuerunt immanibus Babylonijs traditi, & in cæcas inferorum tenebras detruſi, indigni luce, quoniam lucis largitorem aſpernabantur.

e *Et collocabunt caulas ſuas in te.*) Hoc eſt pecorum habitacula.

f *Dabóque Rabbath in habitaculum camelorum.* Id eſt, ita vaſtabo regionem Ammonitarum, vt vbi erant vrbes inſignes, ſint foueæ & paſcua iumentorum. Eódem modo Eſaias de regione alia deuaſtanda dicebat:

Eſai. 34. *Erit cubile draconum, & paſcua ſtruthionum.* Rabbath ciuitas fuit Ammonitarum, & vt ait diuus Hieronymus, totius regni metropolis.

g *Et ſcietis quia ego dominus.*) Nimirum cùm iuſtitiam meam ſenſeritis. Tanta eſt Dei miſericordia, vt etiam ad hoſtes nominis ſui reſpiciat: non tantùm Deus eſt vnius nationis, ſed omnium. Ideo non ſolum eorum, qui ipſum colunt, curam gerit, ſed impiorum etiam, qui ab eo animum habent penitus alienatum. Eos punit, vt intelligant eum eſſe Deum, & ad illum conuertantur: eos coërcet, vt cognoſcentes diuinam iuſtitiam & potentiam ſe non efferant in ſublime, ſed timeant, & diuitijs, rebuſque proſperis, & ad voluntatem fluentibus non abutantur ad excidium miſerorum, ſed intelligant aliquando, & animo perſpiciant eſſe ſe mortales & caducos, ea lege natos, vt florentes eorum res poſſint marceſcere, & in luctum ac mœro-

Prou. 19. rem mutari. In Prouerbijs ait Salomon: *Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit, ſi autem corripueris ſapientem, intelliget ſapientiam.*

h *Extendam manum meam ſuper te.*] Hoc eſt, puniam te: Hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

i *Moab & Seir.*] Vaticinatur aduerſus Moabitas, & Idumęos. Moab eſt vrbs Arabię quę tempore diui Hieronymi, vt ipſe teſtatur, vocabatur Areopolis: dicta

Gen. 19. Moab ab vno ex filijs Loth appellata Moab, hoc eſt, à

Gen. 36. patre: filia enim Loth eum habuit à patre ſuo. Quod ijs verbis literæ diuinę memorię prodiderunt. *Conceperunt duæ filiæ Loth de patre ſuo, peperitque maior filium, & vocauit nomen eius Moab, ipſe eſt pater Moabitarum vſque in præſentem diem. Minor quoque peperit filium, & vocauit nomen eius Ammon, &c.* Ab vrbe Moab appellata eſt tota illa regio hoc nomine: Seir mons eſt in terra Edõ in qua habitauit Eſau in regione Gabalena: quæ, quia Eſau piloſus erat, appellata eſt Seir, hoc eſt piloſus. Eſai. 21.

Meminit Eſaias montis Seir in viſione Idumææ: & Mala. 1.

Malachias capite primo, & noſter Ezechiel capite trigeſimoquinto. Infr. 35.

k *Ecce ſicut omnes Gentes domus Iuda.*] Id eſt, derelictus eſt populus Iſraeliticus, ſicut populi idolorum cultores. Gloriari ſolebat populus Iudaicus eſſe ſe populum Dei, & ſibi ipſi tantum notum eſſe dominum, iuxta illud pſalmographi: *Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius.* Pſal. 75.

Sed videntes Moabitæ eum eſſe calamitatibus preſſum, & in ſeruitutem adductum, illum irridebant, exiſtimantes fortaſſe Deum nulla tangi cura rerum humanarum, nullum iuſtorum iniuſtorúmque habere delectum. Hac opinione erant imbuti nonnulli, qua nulla eſt deterior peſtis, nulla capitalior, delet enim fundamentum religionis, omniáque iura diuina & humana peruertit.

l *Ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus.*) Hoc eſt, aperiam muros & arces munitas ciuitatum Moab, vt in eas ingrediantur hoſtes eáſque capiant, & direptioni committant. Humerum appellat quemcunque locum fortem & munitum. Vel ſic: Ego puniam vrbes Moab, nam aperire humeros alicuius eſt eum flagellis grauiter vulnerare. Vel ſic: Ego infringam omne robur vrbium Moab, verba illa Dei apud Eſaiam: *Dorſa* Eſa. 45.

regum vertam, ita poſſunt verti: *Humeros regum aperiam.* Hoc eſt, reddam reges imbecillos, & auferam ab illis vires & fortitudinem. Quæ verba Septuaginta in hũc modum tranſtulerunt. *Fortitudinem regum confringam*: Hunc autem Ezechielis locum ita verterunt. *Ecce ego diſſoluam humerum Moab.* Hoc eſt, omne robur eius labefactabo, & confringam.

m *Bethleſimoth, & Beelmeon, & Carithaim.*) Ciuitates erant Moab inſignes, quibus Deus euerſionem minatur.

n *Filij Orientis cum filiis Ammon.* Conſtructio pendet à ſuperioribus. Dixerat ſe eſſe aperturum muros ciuitatum Moab, nunc eos explicat quibus erat illos aperturus, vt per illos introirent, & vrbes expugnarent. Hi erant filij Orientis, qui ingreſſi ſunt ciuitates Moabitarum cum filiis Ammon. Nam poſtquam milites Nabuchodonoſoris, qui per filios Orientis intelliguntur, victoriam reportarunt de Ammonitis, nonnullos ex ipſis captiuis ſecum duxerunt ad Moabitas expugnãdos. Vel cum filiis Ammon, hoc eſt, quemadmodum dixit tradendos eſſe filios Ammon. Poteſt totũ hoc ita verti ex Hebraico: *Idcirco ecce ego aperiam muros ciuitatum Moab, ciuitatum inquam, quæ ſunt in finibus, ſeu limitibus eius inclytæ, & nobiliores: quæ ſunt Bethleſimoth, & Beelmeon, & Cariathaim: & tradam eas filiis Orientis euntibus contra Moab, & contra filios Ammon.*

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XXV.

s Ecce ego tradam te filiis orientalibus. *Pro orientalibus eſt in Hebræo* קדם *cedem, quæ dictio ſignificat orientem: & quoniam Oriens appellatur mundi principium, accipitur pro principio: & quoniam principium rei eſt antiquius medio, & fine, accipitur etiam pro antiquitate. Capite*

Gen. 2. *ſecundo Geneſis vbi nos habemus:* Plantauerat autem Dominus Deus paradiſum voluptatis à principio, *eſt in Hebræo* plantauerat autem Dominus Deus paradiſum בעדן מקדם *bebeden micedem. Dictio bedem ſignificat voluptatem, & delicias: pro quo Symmachus tranſtulit* paradiſum florentem. *Cedem eſt dictio, de qua agimus, pro qua Aquila tranſtulit* ἀπὸ ἀρχῆς. *Hoc eſt, à principio: Symmachus vero* ἐν πρώτοις, *quod idem ferè eſt. Eodem modo paraphraſis Chaldaica:* Plantauit Dominus Deus hortum in loco voluptatis ab exordio. *Hos omnes ſecutus eſt noſter interpres, & rectè quidem. At ſeptuaginta verterunt* κατὰ ἀνατολὰς, *hoc eſt ad orientem: ita enim habent:* Et plantauit Dominus Deus paradiſum in Edem ad orientem. *Quos præter authores Græcos ſecutus eſt diuus Ambroſius in libro de paradiſo, cuius ad literam hæc ſunt verba: Legimus in Geneſi à Deo paradiſum eſſe plãtatum ſecundum orientem. Et diuus Hieronymus in quæſtionibus in Geneſim: Et plantauit Dominus Deus paradiſum in Edẽ contra Orientẽ. Eodẽ modo legit diuus Auguſtinus octauo de Geneſi ad literam. Qui legũt plantatũ fuiſſe paradiſum voluptatis à principio, non ita intelligunt à principio, vt cum*

Iere. 32. conſugiſti. Verba ſunt Dei aduerſus Hieroſolymam. Eodem modo apud Ieremiam: *Elongauerunt ſe à me patres veſtri, & ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt.* Et paulò pòſt: *Duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas,*

Iere. 32. *ciſternas diſſipatas, quæ non valent aquas continere.* Et

Eſa. 1. rurſum: *Verterunt ad me terga, & non facies:* Id lamentabatur Eſaias has flebiles voces emittens: *Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis: dereliquerunt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum.* Et quoniam Iudæi Deum ſuum eiecerunt, ideo eos eiecit Deus

Oſea. 9. per Oſeam prophetam: *Propter malitiam adinuentionum eorum de domo mea eiciam eos: non addam vt diligam illos.*

r *Tu quoque porta ſcelus tuum.*) Hoc eſt, tu etiam Hieroſolyma perſolues pœnas tuis flagitiis debitas. Cùm

Mich. 7. hoc cohæret id, quod eſt apud Michæam prophetam. *Iram domini portabo, quia peccaui ei.*

s *Nunquid iudicas Oholibam? & Oholibam?* Quaſi dicat iudicas: tu debes iudicium ſuorum ſcelerum illis nuntiare. Vel ſic: Nonne abſque ſingulari iuſſu nuntiabis Iudæis eſſe ob ſcelera ſua iuſtè affligendos? Non proferes eorum interitus iudicium, niſi ego tibi hoc præcipiam?

t *Sanguis in manibus eorum.*) Hoc eſt, innocentes inter-

Eſai. 1. ficiunt. Sic apud Eſaiam: *Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Vel loquitur de ſanguine animalium, quæ Iudæi idolis immolabant: non enim ſolùm bruta, ſed filios etiam ſuos idolorum honorem interdum tru-

Pſal 105 cidabant. Ita enim ait pſalmographus: *Immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis: & effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan.* Solebant Gentes ſanguine humano aras imbuere, nec ſolùm eæ, quæ erant barbaræ & incultæ, ſed illæ etiam, quæ erant literis & doctrina perpolitæ. Nam Græci ferè omnes, priuſquam bellum hoſtibus inferrent hominum cæde templa fœdabant, & Romani interdum, etiam ſi minus frequenter, diis ſuis homines immolabant, quibus diuinum numen placari credebant. Quid dicam de natione Scythica ab omni humanitatis cultu relicta, & de aliis huiuſmodi nationibus ab omni doctrinæ cultu abhorrentibus, quæ nulla crudelitate ſatiabantur? Dæmonum enim impulſu exagitatæ Gentes illæ filios ſuos, quos ſingulari amore proſequebantur, in magnis ærumnis ſuis iugulabant. Hanc nefariam & funeſtam conſuetudinem ſecuti ſunt Iudæi, quam ob cauſam eis obiicit diuinus vates ſanguinem, in quo impij homines verſabantur, Qua de re alibi locuti ſumus.

4 Reg. 16. & 21. v *Polluerunt ſanctuarium meum.*] Id eſt, contaminauerunt templum meum, in eo idola collocantes. Hoc factum fuit præcipuè tempore Achaz, & Manaſſes.

x *Miſerunt ad viros venientes de longè.*] Deſcribit ſuperſtitionem & idolorum cultum Samariæ & Hieroſolymæ ſub nomine harum duarum mulierum, tanta libidine ardentium, vt non ſolùm homines præſentes ad libidinem excitarent, ſed abſentes quærerent, & ad eos etiam longè diſtantes nuntios mitterent, vt ad eas ingrederentur. In quorum aduentum ſe abluunt, & ornant, & oculos ſtibio fucant, & lectum pulcherrimum parant. Denique nihil omittunt, quo poſſint homines ad ſe turpiter allicere. Exaggerat diuinus vates Iudæorum idololatriam.

Exod. 30. y *Thymiama meum.*) Præcipiebat Deus in libro Exodi vt ipſi ſoli offerretur thymiama, at Iudæi illud idolis offerebant. Verba Dei ſunt hæc; *Sanctum ſanctorum erit vobis thimiama. Talem compoſitionem non facietis in vſus veſtros, quia ſanctum eſt domino.* Erat autem Thimiama compoſitio quædam odorifera, quæ in ignem coniecta ſuffitum & vaporationem efficiebat ſuauiſſimi odoris.

z *Et vox multitudinis exultantis erat in ea.*) Deſcribit hominum multitudinem, qui congregabantur ad laudes idolorum concinendas.

aa *Viri ergo iuſti ſunt: hi iudicabunt eas iudicio adulterarum.*) Hieroſolymam & Samariam comparat cum duabus mulieribus nuptis, viros contemnentibus, & infinitis ſe propè adulteriis contaminantibus. Et quoniam fuerunt grauiter punitę earum more, quę adulteria & homicidia perpetrarunt, ideo ait viros earum iuſtos eſſe, qui eas grauiſſimis pœnis multarunt. Nominat propheta viros numero multitudinis, quoniam duarum mulierum fecerat mentionem, ſed vnus tantùm erat earum vir, nimirum Deus, qui cùm eas antea ardenter amaret, & incredibilibus beneficiis afficeret, poſteà tamen eas magnis calamitatibus oppreſſit, & Aſſyriis ac Babyloniis capiendas & iugulandas tradidit ob earum ſuperſtitiones, & idololatrias, & cætera flagitia, quibus paſcebantur. Nec mirandum eſt, ſi Deum quem Ezechiel vnum eſſe ſciebat, numero 1 Ioa. 5.
plurali, appellauerit, quoniam eum eſſe credebat trinum in perſonis. *Tres ſunt*, inquit diuus Ioannes, *qui teſtimonium dant in cælo: pater, verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt.* In pſalmo 49. vbi nos Pſal. 49.
habemus: *Deus deorum dominus locutus eſt*, eſt in Hebraico: el elohim iehouah dibber. Quæ verba ita poſſunt rectiſſimè verti: *Deus, Deus, Deus, locutus eſt.* Dicens ter, *Deus*, oſtendit trium perſonarum diſtinctionem, ſed vt eſſentiæ vnitatem ſignificaret, dixit: *locutus eſt*, non autem locuti ſunt. Diuus Antoninus quarta parte theologali titulo decimo aſſerit fuiſſe à Mercurio Triſmegiſto homine Ethnico hæc verba literis mandata. Monas genuit monadem, & in ſeipſo reflectit ardorem. Hoc eſt, vnus genuit vnum, pater ingenitus genuit filium vnigenitum: & Spiritus ſanctus procedit ab vtroque. Ardor reflexus ſiue amor ille à patre & filio procedens eſt abſque dubio Spiritus ſanctus. Fieri potuit, vt Ethnicus ille verba illa Exod. 7.
non intelligeret, quoniam Ægypti ſapientes poſt- Exod. 8.
quam virgæ ſuæ fuerunt à virga Moyſi deuoratæ in tertio ſigno defecerunt, hoc eſt, Gentium philoſophi admirabile Trinitatis ſanctiſſimæ myſterium ignorarunt: quemadmodum multis verbis aſſerit libro primo magiſter Sententiarum. Nihilominus tamen id, quod Triſmegiſtus dixit, Deo ita diſponente, qui aſinæ Balaam dedit loquelam, admirabile Trini- Num. 22.
tatis arcanum continere videtur. Perſona ſignificat in diuinis relationem vt rem ſubſiſtentem in natura diuina, cùm autem in diuinis ſint plures relationes reales, apertè concluditur plures eſſe res ſubſiſtentes in diuina natura: & hoc eſt, eſſe plures perſonas in diuinis. Id intelligens Ezechiel, Deum hoc loco numero multitudinis expreſſit, dicens: *Viri, &c.*

bb *Adduc ad eas multitudinem.*) Hoc eſt vaticinare me aduerſus eam magnum Chaldæorum exercitum eſſe adducturum, qui eas oppugnet, & funditus euertat. Sed dices: Quomodo Deus per exercitum Chaldæorum erat euerſurus decem tribus, ſiue Samariam per Oholam ſignificatam, ſi eam iam per Aſſyrios euerterat? Huic obiectioni reſpondendum eſt, multos ex decem tribubus ſe fugæ mandaſſe in vaſtatione Samariæ ſeque Hieroſolymam contuliſſe. Eſt enim perſpicuum multos confugiſſe ad regem Iuda, fuiſſeque in Iudæa ſeruatos. Et ita ex omnibus tribubus fuerunt Hebręi in Babyloniam adducti, & inde in Iudæam re- Luc. 2.
uocati, etiam ſi plures fuerint ex tribu Iuda & Beniamin. Vnde legimus in Euangelico fuiſſe Hieroſolymæ Annam propheteſſam filiam Phanuel de tribu Aſer, cum virgo Dei genitrix puerum Ieſum illuc ferret, vt ſiſteret eum domino.

cc Et tra-

ee *Et trades eam in tumultum & rapinam.*) Hoc eſt, vaticinaberis eſſe Hieroſolymam magno cum tumultu vaſtandam, & direptioni committendam.

dd *Et diſcent omnes mulieres.*) Et aliæ nationes videntes Hieroſolymã ob flagitia ſua deletam, diſcent in virtutem incumbere, eiuſque ſcelera non imitari.

ee *Et dabunt ſcelus veſtrum ſuper eos.*) Hoc eſt, videntes cæteræ nationes ærumnas veſtras, eas veſtris maleficiis imputabunt: vos autem luetis eorum pœnas. Alloquitur diuinus vates Iudæos quorum luctuoſiſſimam calamitatem lamentabatur.

1 Et viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ. *Pro viſitaſti eſt in Hebræo* ותפקדי *vattiphcedhi, à verbo* פקד *pacadh, quod ſignificat viſitare. Et hanc ſignificationem ſecutus eſt communis interpres: & ante eum ſeptuaginta, vt ſit ſenſus: Iterum rediſti ad ſcelera, quæ commiſeras in Ægypto, cùm adhuc eſſes in tenera ætate. Ad ea te flagitia retuliſti, quæ longo temporis interuallo intermiſſa reuocaſti, in Geneſi capite quinquageſimo, vbi nos habemus.* Poſt mortem meam Deus viſitabit vos, eſt verbum *hoc pacadh: & capite tertio Exodi, vbi nos habemus:* Viſitans viſitaui vos. *Et multis aliis locis, vbi hanc retinet ſignificationem. Significat etiam verbum hoc præter alia recordari, & reſpicere. Eam ob cauſam Pagninus ita hunc transfert locum:* Et recordata es fœditatis adoleſcentiæ tuæ. *Ideo locus ille Geneſis paulò antè citatus ita poterat conuerti.* Poſtquam exceſſero è vita, Deus recordabitur veſtri. *Et illud Exodi.* Reſpiciens reſpiciam vos. *Id quod eſt apud Zachariam.* Viſitauit Dominus exercituum gregem ſuum, *vertit R. Dauid:* Recordatus eſt Dominus exercituum. *Et eodem modo paraphraſtes Chaldæus. Vnde illud Pſalmi:* Viſita vineam iſtam, *poteſt verti:* Recordare vineam hanc. *Populum Iſraeliticum comparat cum vinea. Qua ſimilitudine vtitur etiam Eſaias capite quinto; & Chriſtus in euangelio:* Similiter *illud pſalmi:* Quid eſt homo quod memor es eius, aut filius hominis quia viſitas eum? *poteſt in hunc modum transferri:* Quid eſt homo, quòd memor ſis eius, aut filius hominis, quòd illum intuearis? *Ac ſi dicat diuinus vates: Conſideranti mihi domine, & incredibilem tuam erga nos beneficentiam memoria repetenti illud mirabile in primis videtur, quòd hominem memoria teneas, & in illum oculos tui fauoris coniicias. Cùm enim ſis omnium rerum dominus & effector, libertatis noſtræ cauſa ſuſcepturus es formam ſerui, & vt nobis immortalitatem largiaris noſtram mortalitatem es induturus. Quare tam beneficij admirabilitate ſtupefactus exclamo: Quid eſt homo, quòd eius à te non excidat memoria, aut filius hominis, quòd eum tam admirabili benignitate proſequaris?*

Gene. 50.

Exod. 3.

Zach. 10.

Pſal. 79.

Eſai. 5.

Mat. 21.

Marc. 12.

Luc. 20.

Pſal. 8.

ARGVMENTVM.

Nomine ollæ liquefactæ ſignificatur Hieroſolymæ incendium. Explicatur parabola de vxore Ezechielis, quæ exceſſerat è vita. Oſtenduntur Iudæorum ſcelera propter quæ pœnas debitas perſoluerunt.

CAPVT XXIIII.

A ET [a] factum eſt verbum Domini ad me, [b] in anno nono, in menſe decimo, decima die menſis, dicens, Fili hominis [c] ſcribe tibi nomen diei huius, [d] in qua confirmatus eſt rex Babylonis aduerſus Hieruſalem hodie. Et dices per prouerbium [e] ad domum irritatricem parabolam: & loqueris ad eos: Hæc dicit Dominus Deus. [f] Pone ollam,

B pone inquam, [g] Emitte in eam aquam: [h] congere fruſta eius in eam omnem partem bonam, & fœmur, & armum, electa, & oſſibus plena. Pinguiſſimum pecus aſſume: [k] compone [i] quoque ſtrues oſſium ſub ea, [l] efferbuit coctio eius, & diſcocta ſunt oſſa illius in medio eius. Propterea hæc dicit Dominus Deus. [m] Væ ciuitati ſanguinum, ollę [n] cuius rubigo in ea eſt: & rubigo eius non exiuit de ea: [o] per partes & per partes ſuas eiice eam: non cecidit ſuper eam ſors: [p] ſanguis enim eius in medio eius eſt, [a] ſuper limpidiſſimam petram effudit illum: non effudit illum ſu-

C per terram, vt poſſit operiri puluere. Vt ſuperinducerem indignationem meam, & vindicta vlciſcerer, [q] dedi ſanguinem eius ſuper petram limpidiſſimã, ne operiretur. Propterea hęc dicit

Nahũ. 3. Haba. 2. Dominus Deus. Væ ciuitati ſanguinum, [r] cuius ego grandem faciam pyram. Congere oſſa quæ igne ſuccendam, conſumentur carnes, & coquetur vniuerſa compoſitio, & [s] oſſa tabeſcent.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt verbum domini ad me in anno nono.* Quãdo Ezechiel hæc literis mandauit, erat in Babylonia cum Iudæis, qui cum Iechonia illuc tranſmigrauerãt. Cùm antè Sedechias defeciſſet à Nabuchodonoſore, qui eum in regia dignitate cõſtituerat, parauit ipſe Nabuchodonoſor exercitum aduerſus illum: & obſedit Hieroſolymam, eámque euertit, & incendio conſumpſit. Hoc Hieroſolymæ excidium oſtendit nunc Ezechiel ſub ollæ liquefactę metaphora. Et deſcribit ac deſignat diem, quo Hieroſolyma obſeſſa fuit, cùm ipſe tunc in Chaldæa habitaret: vt Iudæi, qui cum eo erant, & alij intelligerent eum eſſe, verum prophetam, qui in Chaldæa exiſtens ea, quæ Hieroſolymæ fiebant, mentis oculis intuebatur. Diuini vates non ſolùm de futuris vaticinãtur, ſed etiam de præteritis quemadmodum Moyſes, qui mundi conſtitutionem deſcripſit. Et de præſentibus, quemadmodum hoc loco Ezechiel, qui ea, quæ alio loco longo interuallo diſtante fiebant, apertè oſtendebat, & diem deſignabat, dicens: Scitote hodie obſeſſam eſſe Hieroſolymam. At propriè vaticinatio eſt futurorum prędictio.

Gene. 1.

b *In anno nono.*) Subaudi, trãſmigrationis Iechoniæ, qui alio nomine appellabatur Ioachin, qui fuit annus etiam nonus regni Sedechiæ eius ſucceſſoris. Narrat diuina ſcriptura li. 4. Regum, & capite trigeſimo nono Ieremiæ fuiſſe Hieroſolymam obſeſſam à Babyloniis anno nono regis Sedechiæ, mẽſe decimo, qui fuit nonus à tranſmigratione, vt ait hoc loco Ezechiel, & duraſſe obſidionem vſque ad annum vndecimum, quo ciuitas fuit funditus deleta.

4. Regu. vlt. Iere. 39.

c *Scribe tibi nomen diei huius.* Vt hæc tua enuntiatio ſit perpetuis monimentis conſignata. Non ſolùm Ezechiel diem obſidionis deſignauit, ſed quotus eſſet, literis ac memoriæ prodidit.

d *In qua confirmatus eſt rex Babylonis.* Hoc eſt, quo die

ſe Nabuchodonoſor aduerſus Hieroſolymam roborauit, eamque cœpit obſidere. Pagninus habet: *In qua appropinquauit rex Babel aduerſus Hieruſalem*, ipſomet die.

e *Ad domum irritatricem.*) Hoc eſt, ad Iudæorum populum, qui ob ſcelera ſua miſericordem Deum ad iram prouocauit.

f *Pone ollam.*) Nimirum, vt poni ſolet ad ignem, vt in ea carnes excoquantur. Appellatur Hieroſolyma olla, quia in eam conuenerunt Iudæi omnes, qui erant per Iudæam diſperſi, vt in ea ſe poſſent à Babylonijs protegere. Vel quia in illa Deo ita diſponente fuerunt calamitatum igne inſtar carnium concocti, & diluti.

g *Et mitte in eam aquam*) Per hanc aquam quam Ezechiel fudit in ollam illam, intelligebatur Babyloniorum exercitus, qui Hieruſolymam obſidebat. Prædicens Eſaias aduentum Aſſyriorum in Iudæam, qui eam
Eſai. 8. præter Hieroſolymam vaſtarunt, has voces emiſit: *Dominus adducet ſuper eos aquas fluminis, fortes, & multas.* Explicans autem quid aquarum nomine intelligeret,
Apo. 7. ait: *Regem Aſſyriorum*, &c. Vbi aſpicis per aquas intelligi populos, iuxta id, quod ait in Apocalypſi diuus Ioannes: *Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt*, & ex conſequẽti hanc aquam, de qua hic loquitur propheta, eſſe Babyloniorum populum Hieroſolymę bellum inferentem. Poteris nomine aquæ calamitatem, & pericula, & res aduerſas intelligere: id enim ſæpe in literis diuinis per aquas ſignificatur. Id volens innuere regius vates aie-
Pſal. 17. bat: *Miſit de ſummo, & accepit me & aſſumpſit me de aquis multis.* Ac ſi diceret: Cùm ego eſſem maximè afflictus, vndique oppugnatus, & in ſummum capitis periculũ falſis criminibus adductus miſit Deus manum ſuam de cœlo, & ex profundis ærumnarum gurgitibus, quæ me propè obruerant, extraxit. Et alio in pſalmo: *Sal-*
Pſal 68. *uum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad animam meam.* Et paulò pòſt. *Libera me ab his, qui oderunt me: & de profundis aquarum. Non me demergat tempeſtas a-*
Pſal. 123. *quæ, nec abſorbeat me profundum.* Et in alio: *Cùm iraſceretur furor eorum nimis, forſitan aqua abſorbuiſſet nos: Torrentem pertranſiuit anima noſtra, forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam intolerabilem.* Hæ ſunt aquæ, de quibus in Canti-
Cant. 8. cis: *Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.* his aquis fuerunt Gedeonis milites explorati. Et quoniam
Iudi. 7. has calamitatum & tentationum aquas non poſſumus abſque diuino auxilio fortiter tranſire, & ſecurè penetrare, ait diuina ſcriptura Iacobum patriarcham
Gene. 32. Iordanis aquas baculo tranſiſſe, cùm moleſtijs angeretur, per quem baculum crux Chriſti ſignificatur, in quo innixi poterimus ab afflictionum pelago liberari. hic eſt baculus ille, quo amaræ aquę Mara ſunt in dul-
Exo 15. 4 Reg. 2. cedinem conuerſæ. Eliſæus abſque pallio Eliæ Iordanis aquas non tranſiuit: quia abſque Chriſti fauore nemo poteſt à tentationum & moleſtiarum fluctibus eripi, & profundas ac inundantes calamitatum aquas
Threo. 3. conſtanter penetrare. Id intelligens Ieremias, aiebat in ſuis lamentis: *Inundauerunt aquæ ſuper caput meum: Dixi, perij: inuocaui nomen tuum domine de lacu nouiſſimo, vocem meam audiſti.* Lacus nouiſſimos appellat altiſſimos dolorum gurgites, quibus erat penitus obruendus, niſi eum dominus liberaret. has aquas ſignificauit hoc loco Ezechiel eſſe in ollam Hieroſolymæ mittendas. Hanc ollam collocauit Ezechiel inter oſſa, quæ erant loco lignorum: fecitque ea, quæ ſunt huic capiti mandata, vt per ea Hieroſolymæ obſidionem & calamitatem, & luctuoſum denique excidium ſignificaret.

h *Congere fruſta eius in eam.*) Hoc eſt, mitte Iudæorum partes, & frequentiam in illam. Maiora fruſta erant Iudæi nobiles, illuſtri aliqua laude celebrati, minora verò erant ij, qui in ſilentio iacebant, obſcuro loco nati, in nulla dignitate conſtituti. Carnes poſitæ in olla erant indifferenter Iudæi, vrbis mœnibus [illegible] dique oppugnati.

i *Omnem partem bonam fœmur, & armum.*) Per fœmur, quod dicitur à ferendo, quòd fœmora totum corpus ferant, & præcipuè ſuſtineant, intelligitur rex, qui debet totius regni corpus & pondus ſuſtinere. Quam ob cauſam appellatur Græcè Βασιλεὺς, baſis ſedes & fundamentum eſt λαοῦ populus: quaſi rex populum ſuſtẽtet: quãtò enim ſublimior rex iuſtus & clemens [illegible] catus eſt, tantò ampliùs laborum pondere grauatur. Illud pſalmi, quod nos iuxta ſeptuaginta tranſlatio-
nem habemus: *Quoniam quæ tu perfeciſti, deſtruxerunt* Pſal. 10.
poteſt verti ex hebræo. *Quoniam fundamenta euerterũt* Vbi per fundamenta pij principes, & iuſtitia præſtantes intelliguntur. Quanquam R. Selomo doctus inter Iudæos intelligat ſacerdotes Deo ſeruientes, quos ait eſſe mundi fundamenta, pondus omne ſuſtinentes. Nec mirandum accidat alicui eſſe reges fœmora, & baſes, ac fundamenta appellatos, cùm eos diuina ſcriptura clypeos appellet, quòd in ſe ictus pro ſubditorum ſalute recipiant, eorùmque virtuti & [illegible] ſit regnum commendatum. Deplorans Dauid [illegible] um
Hebræorum interitum in montibus Gelboe, la- 1 Reg 1.
mentabiles voces emiſit: *Ibi abiectus eſt clypeus* [illegible]: intelligens per clypeum regem Saulem. Id quod eſt a-
pud Oſeam: *Dilexerunt afferre ignominiam prot-* [illegible] Oſe 4.
ius: poteſt verti ex hebræo: *Dilexerunt* [illegible] *ignominiam clypei eius.* Vt ſit ſenſus: Principes Iſrael qui ſcuta ſunt populi, non ſolùm illum non tuebantur, ſed
etiam opprobrijs afficiebant Nomen enim magen, Iud. 5.
quod eſt in hebraico, clypeum ſignificat, vt in [illegible] Iudicum: *Clypeus & haſta ſi apparuerunt in quadraginta*
millibus Iſrael. Illud etiam pſalmi: *Quoniam dij fortes* Pſal. 46.
ræ vehementer eleuati ſunt: transferri poteſt: Quoniam principes, qui ſunt clypei terræ, vehementer erecti ſunt. Vel, vt vertit diuus Hieronymus, *Dij terræ vehementer eleuati ſunt.* Quibus verbis ſignificat diuus ac regius vates fore, vt principes & reges eſſent veram dignitatem & amplitudinem conſecuturi, quoniam erant in Chriſto congregandi, qui eſt verus ille
Deus quem coluit Abraham: qui *exultauit, vt videret* Ioan. 8.
diem eius: vidit & gauiſus eſt. Aſpicis igitur reges clypeos appellari: quibus illud poteſt accommodari,
quod eſt primo Machabæorum libro mandatum: 1. Mac. 6.
Refulſit ſol in clypeos aureos, & reſplenduerunt montes ab eis. Debet enim virtutum ſplendor in magnatibus micare, vt vita, doctrina, & exemplo montes terræ illuſtrent, hoc eſt ſubditos terram colentes excitent ad cœleſtia contemplanda, & ad deſiderium æternas beatorum ſedes poſſidendi. Rex igitur, qui baſis populi, & fundamentum, & ſcutum vocatur, per fœmur hoc loco intelligitur. Per armum autem, hoc eſt, per humerum, intelliguntur nobiles & magnates. Per electa oſſibus plena, viri fortes & robuſti. Per pecus pinguiſſimum diuites & opibus affluentes. Omnes hi erant in olla, hoc eſt in vrbe concludendi, & calamitatum igne diluendi, atque ſummo dolore lacerandi.

k *Compone quoque ſtrues oſſium ſub ea.*) Hoc eſt, loco lignorum pones ſub olla magnam oſſium multitudinẽ, quæ incenſa efficient, vt carnes intra ollam concoquantur. Per hæc oſſa intelliguntur cædes innocentũ, quos immanes Iudæi cruciatibus affectos ad interitum vocauerant. Quod fuit in cauſa, vt Hieroſolyma nomine ollæ ſignificata, ærumnarum igne torqueretur. Fortaſſe per hæc oſſa incenſa, quæ non facilè ab igne conſumuntur, voluit propheta ſignificare eſſe obſidionem Hieroſolymæ longo tempore duraturam.
Permanſit enim ab anno nono vſque ad vndecimum 4 Reg. 25.
principatus. Sedechiæ. Sunt qui exiſtiment hæc oſſa non eſſe extra ollam ſtruẽda lignorum loco, ſed intra ollam:

ollam:vt ſit ſenſus: Pones in fuodo ollæ oſſa,& partes duriores,quæ alias ſuſtenent. Acſi diceret Deus: Ita erunt diſpoſiti habitatores Hieroſolymæ, vt fortiores ſint fragilibus fulcimentum.

k *Et efferbuit coctio eius*)Præteritum pro futuro.Senſus eſt:Effernefcat olla vehementer, & ebulliat: tam concitata ſit coctio vt non ſolùm carnes, ſed etiam dura oſſa concoquantur. Tantus enim erit calamitatis ignis, vt non ſolùm debiles & imbecilli, ſed fortes & robuſti ſint acerbiſſimis doloribus preſſi, ſummiſque ærumnis exagitati: quam ob cauſam efferuentes extra ollam exibunt. Nam multi fracto muro ſe in fugam
4.Re. vlt. contulerũt: vt eſt quarto libro Regum memoriæ proditum: ſed fuerunt capti à Babyloniis variiſque pœnis
Iere.6. cruciati. Ieremias etiam per ollam ſuccenſam ſignificauit ſuccendendam eſſe Hieroſolymam, & igne per Babylonios comburendam. Quam ob cauſam ait ſe faciem illius ollæ bullientis à facie Aquilonis vidiſſe.

l *Væ ciuitati ſanguinum:*] Explicat quodammodo parabolam. Olla eſt Hieroſolyma, aqua Babyloniorum obſidio,ignis calamitas, carnes & oſſa intra ollam Iudæi tam nobiles,quàm obſcuro loco nati, oſſa incenſa cædes innocentum, ob quas Hieroſolyma, hoc loco ciuitas ſanguinum vocatur: Eam ob cauſam illam al-
Mat.23. loquens Chriſtus aiebat: Hieruſalem Hieruſalem,
Luc.13. quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi
Mat.21. ſunt.Hoc ſignificauit etiam in parabola de vinea agricolis locata,qui ſeruos Domini occiderunt, variiſque modis vulnerauerunt. Solent diuini vates vrbes, in quibus cædes innocentibus inferuntur, ſanguinum
Nahũ 3. ciuitates appellare: vt hoc loco Ezechiel, & paulò
Habac. 2. pòſt hoc eodem capite: & Nahum cap. 3. & Habacuch.2.

m *Cuius rubigo in ea eſt, & rubigo eius non exiuit de ea.*) Hæc olla ænea plena eſt rubigine: quam nec aqua nec ignis eam purgarunt. Significat Hieroſolymæ malitiam & obſtinationem, in qua etiam afflicta permanſit.Ille dicitur rubigine affectus, qui eſt peccato con-
Simile. taminatus. Quemadmodum gladius rubigine inquinatus abluitur cinere & oleo, ſic anima ſordibus peccatorum polluta mundatur cinere, hoc eſt memoria mortis,& pœnitẽtia, atque oleo miſericordiæ & eleemoſynarũ. Et ita remanet anima perpolita,& ſplẽdi-
Simile. da. Quemadmodum ſunt nonnulli, qui cùm primum vident gladium rubigine aliqua affectum, illum ſtatim exacuunt & perpoliunt, alij ſemel in anno, alij nunquam, niſi ſint in extrema neceſſitate conſtituti, & tunc accidit ſæpe, vt non poſſint gladium è vagina educere: ex quo efficitur, vt enſis cum vagina in ſterquilinium mittatur, ſic ſunt nonnulli, qui cũ animam intelligunt eſſe crimine aliquo contaminatam, confeſtim ſe conferunt ad expolitorem, vt eam excolant & perpurgent, hoc eſt ad confeſſarium, ad ſanctum pœnitentiæ ſacramentum, vbi anima expietur & perpolatur. Præclarè illi quidem, qui illico ad confeſſionis lauacrum confugiunt. Alij ſemel in anno minus pij, Chriſtiani tamen. Alij nunquam, niſi forè cùm iam habent mortem viſceribus conceptam, tũc enim magis metu commoti quàm Chriſtiana pietate confeſſionem petunt, ſed accidit plerunque vt non poſſint de peccatis confiteri: tanta enim rubigine contaminata eſt gladius, tantis ſordibus inquinata eſt anima, vt non poſſit educi è vagina, & oſtendi ſacerdoti: & ita abſque contritione, abſque confeſſione: abſque ſatisfactione, abſque eccleſiæ ſanctæ ſacramentis diſcedit è vita,& in ſterquilinium pœnarum ęternarum proiicitur, quoniã migrat ſceleribus polluta, à quibus ſe non abluit. *Lauamini*, inquit Eſaias, *mundi eſtote: auferte malum cogitationum veſtrarum*. Et diuus Paulus Eſai.1.
in epiſtola ad Epheſios: *Renouamini ſpiritu mentis ve-* Ephe.4.
ſtra. Et in ſecunda ad Corinthios: *Mundemus nos ab om-* 2.Cor.7.
ni inquinamento carnis & ſpiritus.

n *Per partes & per partes ſuas eiice eam.*) Id eſt, oſtende eſſe carniũ partes, quæ ſunt in olla, extra eam eiiciẽdas abſque diſcrimine. Hoc eſt, denuntia occidendos eſſe habitatores Hieroſolymę,& extra muros ſine delectu proiiciendos: non enim cadet ſuper eorum cadauera ſors: ſed abſque ordine & conſideratione dignitatis eiicientur extra vrbem. Hoc ideo ait, quia in obſidione illa factæ ſunt magnę cædes & immanitates à Babyloniis: & intra vrbem ex Hebræis multi perierunt fame, multi peſte, multi gladio: & eorum cadauera ob nimium fœtorem extra vrbem per muros proiiciebantur.

o *Sanguis enim eius in medio eius eſt.*) Sẽſus eſt. His calamitatibus opprimitur Hieroſolyma, quia plena eſt ſanguine prophetarum, & aliorum virorum pietate præſtantium, quos ad interitum publicè vocauit. Ideo ſubdit: *Super limpidiſſimam petram effudit illum*. Acſi diceret: Non effudit ſanguinem in locum occultum, ſed ſuper lapidem purum & lucentem, vt ab omnibus videretur. Explicat publicam Iudæorum immanitatem.

p *Dedi ſanguinem eius.*) Quoniam ipſa publicè aliorũ ſanguinem fundebat, ideo ego permittam, vt Babylonij eius ſanguinem publicè etiam fundant. Ægyptij Exod.1.
obruebant filios Hebræorum aquis fluminis: & po- Exod.7.
ſteà aquæ illæ verſæ ſunt in ſanguinem: & bibebant Exo.14.
Aegyptii ſanguinem, qui videbatur eſſe eorum in- Sap.18.
fantium innocentium, quos illi in flumine ſuffocauerant. Sed quid dico? Imò iidem Aegyptii fuerunt maris rubri aquis obruti,& in profundum demerſi. Aquis peccarunt, aquis pœnas ſuorum ſcelerum luerunt.

q *Cuius ego grandem faciam pyram.*) Hoc eſt, quam ego magno incendio conſumam. Et eius habitatores concoquentur. Indicat acerbiſſimas Iudæorum ęrumnas.

r *Oſſa tabeſcent.*) Viri fortitudine pollentes labefactabuntur, & timore hoſtium penitus tabeſcent. Babylonij feri & immanes furore incitati ad Hebræorum cædem rapiebantur.

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XXIIII.

s Compone quoque ſtrues oſſium ſub ea. *Pro componere* ſtrues *eſt in Hebraico vnum tantum verbum, nimirum*, דור *dur, quod ſignificat ſtruere ligna ad pyram, aut incendere rogum: vnde medhurah ſignificat pyram, vt paulò pòſt:* Grandem faciam pyram. *Vel, vt poteſt etiam verti*, crebreſcere faciam combuſtionem. *Et quoniam vita*
Eſai 38. *conſumitur inſtar pyræ, ponitur hoc nomen dur pro tempore vitæ. Vnde verba illa Ezechiæ apud Eſaiam:* Generatio mea ablata eſt, *poſſunt verti:* Tempus vitæ meæ ablatum eſt. *Vel* peregrinatio mea finita eſt. *Septuaginta hunc Ezechielis locum ita transferunt:* Succende oſſa ſub eis. *Pagninus:* Incende oſſa ſub ea.

a Super limpidiſſimam petram. *Pro limpidiſſima, eſt in Hebraico* צחיח *tſechiach: quod nomen ſignificat locum eleuatum & eminentem in petra. Eam ob cauſam vertit Pagninus* ſuper eminentem petram. *Septuaginta habent:* ἐπὶ λεωπετρίαν. *Hoc eſt ſuper leniſſimam petram. Thargum habet:* Super lenitatem petræ nudæ. *Acſi dicat: Super petram puram, in qua nullus ſit puluis. Poteſt verti:* Super petram aridam, vbi emineat, & non poſsit occul-

tari. *Significat enim dictio hæc locum aridum: pro quo ſeptuaginta alibi tranſtulerunt* ſepulchrum: *Vnde illud pſalmi*: Similiter eos qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris, *poteſt transferri*: Similiter rebelles, qui habitant in locis aridis. *Quem locum diuus Hieronymus ita tranſtulit ex Hebræo*: Increduli autem habitauerunt in ſiccitatibus. *Vt ſit ſenſus*: *Viros iuſtitia munitos, & virtutum præſidio ſeptos abducit Deus à locis incultis & agreſtibus ad terras fertiles & amœnas, nefarij autem & Dei contemptores loca incolunt ſterilia & arida. Et licèt ij, qui ad id flagitij & furoris perducuntur, vt quicquid imperet effrænatus appetitus, quicquid ſuadeat inſatiabilis intemperantia, expetendum ducant, in florentibus ciuitatibus, atque in ſumma rerum omnium affluentia vitam ad extremam ſenectutem perducant, verum eſt tamen, eos vaſtas & incultas terras habitare, quoniam etiam in hominum cœtu ſoli ſunt. Quomodo non erunt ſoli, qui abſque temperantia ſunt ſine charitate, ab omni virtute penitus derelicti? Quemadmodum viri pij, honeſtate & charitate præſtantes: quocunque loco vitam degant, in cœlo commorantur, iuxta id quod aiebat Apoſtolus*: Conuerſatio noſtra in cœlis eſt. *ſic impij vitiis contaminati vbique miſeri ſunt, & tanquam relegati in ſterilem ſolitudinem, vitam degunt aridam & infructiferam. Omnes enim ſcelerati, & flagitiis dediti, quos leges exilio affici volunt, exules ſunt, etiam ſi ſolum non mutarunt.*

Pſal. 97. — Philip.

D Pone[a] quoque eam ſuper prunas vacuam, vt incaleſcat, & liquefiat æs eius, [b] & conflelur in medio eius inquinamentum eius, & conſumatur rubigo eius. [c] Multo labore ſudatum eſt: & non exiuit de ea nimia rubigo eius, nec per ignem. Immunditia tua execrabilis, quia [d] mundare te volui, & non es mundata à ſordibus tuis. Sed nec mundaberis prius, donec quieſcere faciam indignationem meam in te. Ego Dominus locutus ſum. [e] Veniet, & faciam, non tranſeam, nec parcam, nec placabor. Iuxta vias tuas, & iuxta adinuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus. Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis [f] ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum tuorum in plaga, & non planges nec plorabis, nec fluent lachrymæ tuæ: Ingemiſce tacens, mortuorum luctum non facies. [g] Corona tua circumligata ſit tibi, [h] & calciamenta tua erunt in pedibus tuis, nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes. [i] Locutus ſum ergo ad populum manè, & mortua eſt vxor mea veſperi. Fecique
E manè ſicut præceperat mihi. Et dixit ad me populus. Quare nõ indicas nobis, quid iſta ſignificent, quæ tu facis? Et dixi ad eos: ſermo Domini factus eſt ad me, dicens: Loquere domui Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus.

a *Pone quoque eam ſuper prunas vacuam.*) Id eſt, dices eam eſſe ponendam vacuam ſuper prunas, vt ab igne abſumatur. Explicat Hieroſolymæ incendium. Non modò carnes & oſſa intra ollam lacerabuntur, ſed etiã ipſa mœnia incendio flagrabunt. Voluit Deus vti potentia ſua, & oſtendere vim ſeueritatis & iuſtitiæ contra magnitudinem ſcelerum Iudæorum.

b *Et conflelur in medio eius inquinamentum eius.*) Hoc eſt, & malitia eius erit in ea. Acſi dicat: In flagitiis ſuis peribit.

c *Multo labore ſudatum eſt.*] Loquitur Deus more humano, acſi diceret: Dedi operam, vt mundaretur Hieroſolyma: ſed ipſa noluit mundari. Eodem modo apud Eſaiam, *Laboraui*, inquit, *ſuſtinens*. Et rurſum: *In vacuũ laboraui ſine cauſa, & vanè fortitudinem meam conſumpſi.* Et apud Ieremiam: *Laboraui rogans & diſperdam eos ventilabro in portis terræ.* Vbi per portas terræ intelliguntur fines, & egreſſus atque limites terræ ſanctæ, vt ſit ſenſus: Laboraui, rogans eos, vt relictis flagitiis ad me confugerent: ſed quia mihi parere noluerunt, mittam eos in exilium extra terram promiſsionis. Poteris hoc de diuinis vatibus intelligere, vt ſit ſenſus: Toto pectore in ſtudium hoc incubuere diuini vates, vt Hieroſolymam à vitiis abducerent, & ad virtutem impellerent: ſed oleum & operam perdiderunt. Lege totum Ieremiam, & videbis eius conciones nihil Iudæis profuiſſe, quia nequitia & obſtinatione indurati prophetiam contemnebant, cuius labores fruſtrà ſuſceptos, pios illos quidem, & ſanctos, vitio tribuebant, eumque ad odium, & interitum falſis criminibus vocabant. Nemo eos cohortabatur ad virtutem ardentiùs, nemo eorũ flagitia vituperabat aſperius, nemo viros virtute præſtantes laudabat ornatiùs, nemo in vanas nefariorum hominum ſuperſtitiones inuehebatur vehementiùs. Et pro iis laboribus in eum procellas excitabant. Quid dicam de diuino illo Eſaia, tanta eloquentia exculto, vt non ſolùm homines ſuæ ætatis, ſed antiquitatis memoriam vi admirabili dicendi ſuperauerit? hic pro rectè factis, & conſtantibus diuinarum ſuarum concionum laboribus fuit à Iudæis neglectus, & ad interitum luctuoſiſſimum reſeruatus. Audi diuum Paulum in epiſtola ad Hebræos ita de viris ſanctis aientem: *Alij ludibria & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres: lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus.* Multi damnantur mundi iudicio, quos Dei iudicium laudabiles oſtendit. Suſanna à laſciuis ſenibus accuſata, damnata mundi iudicio, fuit per Danielem erepta. Daniel enim ſonat iudicium Dei. Multi mundi iudicio damnantur, qui Dei iudicio abſoluuntur. Sed quamuis impiorum gladius viris iuſtitiam & pietatem colentibus vitam eripuerit, eorum tamen laudes nulla vnquam obſcurabit obliuio: quin potiùs vigebunt memoria omnium ſeculorum. Cœlum primum mobile appellatum vehementi ſuo impulſu & incitata conuerſione alios globos æthereos coërcet, & rapit, atque efficit, vt ab Oriente ad Occidentem violenter, & per accidens moueantur. Nihilominus tamen hi inferiores cœli inuito primo mobili mouentur ſuapte natura proprio motu ab Occidente ad Orientem: ſic quamuis tempus ſuo diſcurſu omnia, quæ poſſunt labefactari, conſumat, ea rapiens, & ad occaſum adducens, tamen velit nolit rectè facta & admirabiles virtutes ſemper habent ſuum curſum & motum in ſphæra famæ immortalis, quæ veluti cœlum variis ſyderibus ornatum, pulchriſque luminibus diſtinctum de tempore ipſo triumphat, quoniam illam ipſa perpetuitas ſemper intuetur. Nec ſolùm viri iuſti, qui ſeſe à contagione corporis integros caſtoſque ſeruarunt, totóſque ſeſe diuini numinis venerationi dediderunt, in hominum cœtu in hac vita celebrantur, ſed etiam, quod illuſtrius eſt, in cœlum peruolant vbi requieſcũt, in beatiſſimis ac ſplẽdidiſſi-

Eſai 1. — Eſai 49. — Iere. 15. — Heb. 11. — Luc. — Somn. Scip.

mis

mis ſanctorum ſedibus, nullo dolore affecti, nulla deformitate maculati, ſed rerum ſuperarum contemplatione fruentes, & gloria immortali redundantes. Et tamen hi ſunt, qui dum in hoc mundo vitam agerent, non poterant nefarios homines à vitiis deterrere: (Gala. 4.) Scribens diuus Paulus ad Galatas, aiebat illis: *Timeo vos, ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis.* Et Timo- (1. Tim. 4.) theo: *In hoc enim laboramus, & maledicimur.* Poteſt etiam locus hic ita explanari. Multo labore ſudauit Hieroſolyma. Hoc eſt, multis ſe flagitiis contaminauit. Nullus labor maior eſt impietate. Eos, qui animum à corporis contagio non ſeuocantes fuerunt ſummis cupiditatis ſtimulis cócitati, & infinitis flagitiis cooperti, (Sapien. 5.) inducit liber Sapientiæ in hunc modum loquentes. *Laſſati ſumus in via iniquitatis: & perditionis, ambulauimus vias difficiles.* (Eſa 47.) Alloquens Eſaias nefariam Babylonem ſceleribus imbutam, ait: *Sta cum multitudine maleficiorum tuorum, in quibus laboraſti ab adoleſcentia tua.* Et Ieremias de Hebræis illis, qui erant ſcelerum nota (Iere. 9.) inuſti, & in facinoribus impiis verſati, aiebat: *Vt iniquè agerent, laborauerunt.* (Pſal. 55.) Et regius vates verba faciens de anima flagitioſi hominis, quam ciuitatem nequitia & controuerſia plenam vocat. *Iniquitas*, inquit, *& labor in medio eius, & iniuſtitia.* Qui ſe vitiis dedunt, & teetras fraudes concipiunt, non poſſunt vitam tranquillè leniterque traducere: quin potiùs turbulentis animi permotionibus exagitati, ſemper inani ſolicitudine, aut affrænata cupiditate cruciantur. Et licèt videantur foris lætitia geſtientes, intus tamen dolore torquentur: nam aut audio & inuidia ad vltionem, aut violento auaritiæ impetu ad diuitias, aut incitata aduerſus rationem libidine ad peſtiferas voluptates rapiuntur. Ex quibus omnibus gignuntur pœnæ illæ interiores, quas poëtæ & philoſophi furias vocabant. Hinc voces Didonis apud Vergilium Æneidos quarto: *Heu furiis incenſa feror.* Et multa apud Euripidem in Oreſte. Id intelligens diuus Hieronymus, Quot,
„ inquit, ſunt vitia, tot ſunt animi tormenta. Et di-
„ uus Ambroſius: Impius ipſe ſibi pœna eſt, iuſtus glo-
„ ria. Et diuus Bernardus: Nihil eſt in hac vita laborio-
„ ſius, quàm de deſideriis terrenis æſtuare, & nihil quie-
„ tius, quàm ſeculi huius nihil appetere. Hoc viri habent & ſanctitate & ſapientia inſignes. Sua quemque fraus, ſuus terror, ſuum ſcelus vexat, & exagitat: ſuæ conſcientiæ & peſtilentes cogitatus, eos qui aliquid impiè commiſerunt, veluti ardentes tædæ vrunt, terrent, & excruciant. Hæ ſunt canes illæ latrantes, de quibus ait Latinus poëta ſexto Æneidos.

Viſæque canes vlulare per vmbram.

Quid acerbius, quid plenius dolore & labore: quam memoria peccati? Contrà verò quid poteſt eſſe vel ad vitæ ſuauitatem dulcius, vel ad animi tranquillitatem comparandam accommodatius, quàm colere virtutem, amplecti Deum, ſuauiſſimo eius amore inflammari? Nec ſolùm ſcelera, priuſquam dimittantur, ſed etiam poſtquam ſunt per pœnitentiam dimiſſa, & a- (Simile.) cerbo fletu deleta, pœnam in animo relinquunt. Vt enim abſtracto à corpore telo non ſtatim ſanatur vulnus, ſic remiſſo peccato non ſtatim neceſſe eſt remitti pœnam peccati. Remittitur tamen in purgatorio: & tanta ac talis poteſt eſſe pœnitentia, vt etiam in hac (Simile.) vita remittatur. Quemadmodum non eſt idem abſtrahere telum, & vulneri mederi, ſic non eſt idem condonare peccatum, & pœnam illi debitam remittere. Duplex eſt pœna, prima debita culpæ, altera verò, qua homines afficiuntur, dum ſe peccaſſe recordantur. Et vtraque poteſt poſt peccatum in animo remanere. Cùm igitur vita ſcelerati ſit laborum pleniſſima, & non ſolùm ipſa culpa ſit labor, ſed etiam pœnæ laboris, rectè dixit hoc loco Ezechiel, Hieroſolymam, quæ ſe vitiis contaminauerat, multo labore ſudaſſe. Poſſunt itaque verba hæc referri ad Deum, & ad Hieroſolymam: ſi ea referas ad Deum, ſignificant, illum laboraſſe in Iudæorum ſalute, ſi ad Hieroſolymam, ſignificant eam in vitiis ſuis exercendis laborem ſubiiſſe, & peccando laboraſſe.

d *Mundare te volui, & non es mundata.*) Verba ſunt Dei ad ingratam & fœdifragam Hieroſolymam. Eo- (Mat. 23.) dem modo Chriſtus in euangelio: *Hieruſalem, Hieruſa-* (Luc. 13.) *lē, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas, & noluiſti?* Sed dicet aliquis: Si Deus volebat Hieroſolymam expiare, quomodo illud non fecit? Quomodo non impleta eſt volun- (Eſai. 46.) tas eius: cùm ipſe dicat apud Eſaiam: *Conſilium meum* (Pſa. 113.) *ſtabit, & omnis voluntas mea fiet.* Et dicat per pſalmographum: *Omnia, quæcunque voluit, fecit Deus?* Huic obiectioni facile reſpondebis, ſi dixeris, voluntatem (Voluntas in Deo duplex.) Dei, quæ in ipſo eſt, quæ eſt ipſemet volens, ſemper habere effectum ſuum: non autem eam voluntatem quæ voluntas ſigni appellatur. Fieri quidem poteſt, vt aliquid fiat extra ordinem alicuius cauſæ particularis agentis, non autem extra ordinem cauſæ vniuerſalis, ſub qua omnes cauſæ particulares comprehenduntur: nam ſi accidat, vt cauſa aliqua particularis effectum ſuum non obtineat, hoc erit ob alicuius cauſę particularis impedimentum, quæ ſub ordine cauſę vniuerſalis neceſſariò continеatur. Cùm autem voluntas Dei ſit cauſa vniuerſalis omnium rerum, fieri non poteſt, vt ſuum effectum non conſequatur. Eam ob cauſam id, quod recedere videtur à diuina voluntate iuxta quendam ordinem relabitur in ipſam iuxta alterum: quemadmodum qui tetra facinora committit, ſeque à Deo abducit & ſeparat, & ſi ſecundum ordinem gratiæ recedit à voluntate diuina, tamen ſecundum ordinem iuſtitiæ incidit in eam cùm pœnas luit ſuis ſceleribus debitas & iuſtas. Volebat Deus mundare Hieroſolymam à delictis ſuis, imò vt verbis vtar Apoſtoli, (1. Tim. 1.) *vult omnes homines ſaluos fieri*, ſed hoc, vt ait Damaſcenus, intelligitur de voluntate antecedente, non autem de voluntate conſequente. Quicunque iuſtus index vult omnem hominem viuere voluntate antecedente: ſed voluntate conſequente vult, vt homicida vita priuetur. Eodem modo vult Deus antecedenter, vt omnes gloriam immortalem conſequantur, at conſequenter vult, illud diuina iuſtitia exigente, quoſdam in cęcas tenebras relegari, vbi ob nefaria facinora ſua in æternum crucientur. Volebat voluntate antecedente mundare & conſeruare Hieroſolymam, ſed quia illa noluit, voluit voluntate conſequente eam vaſtare & euertere: Et hæc voluntas eius impleta eſt, quæ eſt propriè voluntas: Nam voluntas antecedens non eſt ſimpliciter voluntas, ſed ſecundum quid: & vt verbis vtar ſcholaſticis, potiùs dicitur velleitas, quàm ſimpliciter voluntas. Ex quibus concluditur, omne id, quod Deus ſimpliciter vult fieri, etiam ſi id, quod antecedenter vult, aliquando non fiat. Hæc Dei voluntas, quæ propriè voluntas eſt, appellatur voluntas beneplaciti, & voluntas conſequens, altera verò voluntas ſigni, & voluntas antecedens.

e *Veniet & faciam.*) In libris nonnullis eſt, *Venit:* vt ſubandiatur calamitas tua. Et ſubditur: *Non tranſeam.* Hoc eſt, non deiiciar à ſententia mea: ſed implebo, quod dico. Verba ſunt Dei promittentis ſe eſſe Hieroſolymam euerſurum.

f *Ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum tuorum in plaga.*] Hæc eſt altera metaphora: cuius hic eſt ſenſus: Ecce ego auferam à te vxorem tuam chariſſimam interitu repentino, & tamen non plorabis.

Solent homines oculos in rem dilectam conijcere: & Ezechiel, vt par erat, vxorem ſuam magno proſequebatur amore. *Viri*, Inquit Apoſtolus in epiſtola ad (Ephes 5.) Epheſios: *diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit eccleſiam.* Et in epiſtola ad Coloſſenſes: *diligite vxores* (Coloſ 3.) *veſtras, & nolite amari eſſe ad illas.* Et tamen præcepit illi Deus, ne mortem vxoris ſuę, quam ardenter in Deo amabat, lachrymis & lamentis proſequeretur. (Simile.) Quemadmodum ſanies vlceris intus latitans ægrotum magnopere angit, & exagitat: ſin autem exeat, & erumpat, mitigatur dolor, ſic mœror in corde incluſus vehementer affligit, ſed ſi per lachrymas & ſuſpiria fundatur, animum placat & lenit. Quo fit vt illi mirum in modum crucientur, quibus ſit erepta flendi & ſuſpirandi facultas. Exceſſit è vita chariſſima Ezechielis vxor, & fuit ei mors hæc grauis & acerba: & inſuper augebat illi dolorem non poſſe ſuum dolorem deplorare. Eſt in corde fons doloris, cuius aquæ niſi fluant per oculos obruunt cor ipſum, & cogitationem à languoribus auertere non ſinunt. (Simile.) Vt magnus frequenſque fumus e nigro igne exhalans niſi habeat luculentum caminum, aut apertam ianuam, qua egrediatur foras, totam domum denigrat, ſic mœror ex igne calamitatum procedens, in cordis domo incluſus eam afficit nigredine, & atra bile corrumpit, niſi per os & oculos erumpat, & fiat ſuſpiriorum exhalatio, quæ ab imo pectore egrediatur. Non laudo muliebrem eiulatum, non gemitus lamentabiles, abiectos & ſeruiles: turpe enim viro eſt muliebriter lamentari, dolore omnino debilitari, & frangi. at deplorare mortuos, eos præſertim, quos in vita chariſſimos habueras, idque moderatè & honeſtè, non ſolùm non vitupero, ſed pium eſſe & laudabile exiſtimo. Oportet tamē non ita opprimi dolore, vt temperantia amittatur: ſed quod allatura eſt ipſa diuturnitas, quæ ſenſim progrediens dolorem extenuat & diluit, id nos præripere debemus conſilio, nec expectare temporis medicinam, quam conſequi ratione valemus. Notum eſt illud Anaxagoræ quem ferunt nuntiata filij morte dixiſſe: Sciebam me genuiſſe mortalem. Et illud Lacænæ illius clariſſimæ, quæ cùm filium, quem vnicè amabat, in prælio interfectum audiſſet, Idcirco, inquit, genueram, vt eſſet, qui pro patria non dubitaret mortem ſubire. Illud tamen velim tibi perſuadeas, nunquam mihi gratam fuiſſe illam Stoicorum opinionē, Sapientem nunquam moueri: nec miſericordia; nec dolore, nec ira concitari. Nam commotiones animi ratione, & conſilio, & prudentia oportet moderari, non autem radicitus euellere. Illud enim præclarum eſt, & in poteſtate noſtra cum diuino fauore ſitum, hoc autem fieri nec poteſt, nec ſi fieri potuiſſet expetendum eſſet, & in bonis connumerandum. (Simile.) Quemadmodum in mari non ea optatur tranquillitas, quæ eſt omnis venti expers omnino, ſed illa potiùs in qua perflat aura, qua fluctus mouentur, & nauis proſpero curſu impellitur, ſic in animo non eam debemus cupere quietem, quæ ſit languida, & ab omni ſenſu abhorrens, ſed temperatam commotionem, qua animus in vaſto mundi gurgite ad æternæ gloriæ portum tendat, & felicem vitæ curſum conficiat. Illa eximia ac præclara virtus, quæ procedit ab animo commoto amore Chriſti, & ſtudio æternæ beatitudinis conſequendæ incitato. Quare non ſunt audiendi, qui omnem animi commotionem penitus euellendam dicūt, qui aſſerunt neminem debere mortem alicuius deplorare. Quanquam enim Ezechiel necem vxoris ſuæ nullis lachrymis proſecutus eſt, hoc fuit particulari quadam ratione, quæ rarò inuenitur: communiter autem laudabile eſt pro iis, qui excedunt è vita, lachrymas fundere, & ſigna mœroris oſtendere. In libro Eccleſiaſtici ait ita diuina ſcriptura: *Mortuum lamentaris, quod ſit luce priuatus.* Et rurſus *fili in mortuum produc* (Eccli 38.) *lachrymas: & quaſi dira paſſus, incipe plorare.* Cùm Maria Magdalena mortem Lazari fratris eius deploraret, (Ioan 11.) & alij cum ea lachrymas etiam funderent, tantùm abfuit, vt Chriſtus hoc reprehenderet, vt potiùs ipſe defleret: Ita enim ait diuus Ioannes: *Et lachrymatus eſt Ieſus: Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum.*

g *Corona tua circumligata ſit tibi.*) Hoc eſt, contine intus dolorem tuum: non illum ſignis exterioribus oſtendas. Solebant olim, qui rem aliquam ſibi charam amittebant, non ſolùm lachrymas fundere, ſed etiam capita pileis & coronis nudare. Quod erat doloris apertiſſimum ſignum. Id quod prohibet hoc loco Deus Ezechieli: Pro corona vertunt nonnulli *tiaram*, quæ erat capitis ornamentum, quo ſacerdotes vtebantur. Erat enim Ezechiel ſacerdos. Ieremias deplorans miſerum Iudæorum excidium, aiebat: *Verſus eſt* (Thren 5.) *in luctum chorus noſter, cecidit corona de capite noſtro.* Poteris per coronam comam intelligere, nam antiqui in (Iob 1.) ſignum doloris capillos tondebant. Vnde Iob cùm opes & filios amiſiſſet, ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adorauit. Volens Ieremias (Iere 48.) ſummum Moabitarum mœrorem explicare, ait: *Omne caput caluitium, & omnis barba raſa erit.* Et per Amos (Amos 8.) prophetam annuntiat Deus iis verbis Iudæis ſuam luctuoſam calamitatem: *Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in planctum, & inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium.* Huic expoſitioni fauet tranſlatio ſeptuaginta, qui pro corona habent *crines*. Et paulò pòſt, vbi nos habemus: *Coronas habebitis in capitibus veſtris*, habēt illi: *Coma veſtra ſuper capita veſtra.*

h *Calceamenta tua erunt in pedibus tuis.*] Hoc eſt, non ambulabis nudis pedibus more lugentium & afflictorum. Qui quondam cùm angorem ſuum oſtendere (2.Re.15.) volebant, pedes nudabant. Dauid in magna calamitate verſatus, cùm fugeret Abſolonem, aſcendit cliuum oliuarum ſcandens, & flens, nudis pedibus incedens. Volens Deus vt Eſaias oſtenderet imminentem Iu- (Eſai.20.) dæis calamitatem, dixit illi: *Calceamenta tua tolle de pedibus tuis.* Soliti etiam erant mœſti homines die funeris caput velare pannis terris, & non comedere niſi cibos miſſos ab alijs, qui appellabantur cibi lugentiū. Hoc etiam Ezechieli prohibet Deus, dicens: *Nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes.* Sed cur Deus præcipiebat ei, vt in die funeris vxoris ſuæ, quam ardente complectebatur amore, nec ploraret, nec ſigna aliqua mœroris oſtenderet? Nimirum vt Iudæi huius rei tam inſolitæ admirabilitate ſtupidi, ab eo cauſam quærerent tam portentoſæ & inſuetæ nouitatis, & ita intelligerent ſummam ſibi imminere calamitatem.

i *Locutus ſum ergo ad populum manè.*) Id eſt, manè prædixi populo vxorem meam eſſe illo die à vita migraturam, & ita euenit: nam veſpere eiuſdem diei mortua eſt.

r Multo labore ſudatum eſt. *Septuaginta habent.* Humiliabitur, *ſiue* affligetur rubigo eius. *Vt ſit ſenſus: Contundetur Hieroſolyma ob eius iniquitatem. Solet enim Deus improbos coercere & affligere: ne ob diuturnam impunitatem teteriora ſcelera admittant.* Pagninus habet: Mendacia faciendo labore fecit ſeipſam. *Vt ſit ſenſus: Dedit Hieroſolyma operam mendacijs. Et ita R. Dauid hunc locum interpretatur. Dictio hæc auen, Hebraica mendacium ſignificat, & nihil, & iniquitatem, & afflictionem. Nihil eſt enim, quod magis animum affligat, quàm conſcientia malefactorum. Pro labore accipitur à pſalmographo dicente:* Si autem in potentatibus octoginta anni, & ampliùs eorum labor &

bor & dolor. *Acſi dicat: Anni vita noſtra ad ſummum ſunt octoginta in viris robuſtis, poſt quos quicquid eſt, labor eſt & moleſtia. Vel, vt alij interpretantur:* Tota vita noſtra non excidit ſpatium octoginta annorum, *quorum præcipuum plenum eſt laboris & calamitatis. Quid eſt enim vita hæc ista, niſi quædam tota vinens laborum? Alij verba illa.* Ampliùs eorum labor & dolor, *ita exponunt*, Fortitudo eorum eſt nihil. *Dictio ſignificans amplius, ſignificat etiam præcipuum, & fortitudinem, & dictio ſignificans laborem ſignificat etiam nihil. Id quod fortius, & præcipuum, & magnificentius apparet in vita vanitas eſt, & nihil, non vita ſolida, ſed vita quædam umbra & imago. Ideo aiebat*
Pſal.38. *idem diuinus vates:* Vniuerſa vanitas omnis homo viuens: veruntamen in imagine pertranſit homo, ſed & fruſtrà conturbatur. *Non ſolùm hominem appellat vanum, ſed ipſam vanitatem: nec ait eum in ſubſtantia pertranſire,* ſed in imagine, *per quam intelligit inanem quandam vm-*
Pſal.101 *bram rerum. Et alibi:* Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui. *Pro iniquitate accipitur*
Abac.3. *nomen hoc ab Habacuc propheta, cum ait:* Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ. *Acſi dicat: Aſpicio mentis oculis fore, vt propter iniquitatem tentoria inferius conturbentur, cum Chriſtus humanum genus morte ſua ex mortis faucibus liberauerit. Non deſunt tamen qui loco illo pro iniquitate vertunt,* nihilum, *vt ſit ſenſus: Quemadmodum Æthiopiæ tentoria Gedeonis fuerunt trita & euerſa, ſic mentis oculis intueor futurum eſſe tempore Meſsiæ, cæleſtis Gedeonis: morte enim ſua cœtus Gentium idolorum cultricium diſsipabuntur, & in nihilum redigentur. Ab hoc nomine deriuatur dictio tennab, qua vtitur hoc loco Ezechiel quæ ſignificat laborem, & mendacium: primam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres, ſecundam Pagninus.*

a Veni, & faciam. *Veni viſum ſcelera hominum & faciam, quod illis minatus ſum. Verba ſunt Dei more humano loquentis. Eodem modo cum diuina ſcriptura impiam eorum temeritatem narraret, qui Babylonis turrim ædificabant, ait:* Deſcendit autem Dominus, vt videret ciuitatem & Gen.11.
turrim, quam ædificabant filij Adam. *Docet nos Deus, ne temerè ſolo rumore fratres damnemus, niſi prius certi reddamur. Ideo ait capite decimooctauo Geneſis:* Deſcendam, Gen.18.
& videbo: vtrum clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint. *At in nonnullis codicibus eſt.* Venit, *in tertia perſona, vt ſit ſenſus: Venit Hieroſolymæ calamitas: ſeu venit, quod Deus decreuit. Septuaginta habent.* Veniet, *de futuro. Et ſubditur:* Et faciam. *Quaſi dicat Deus: Veniet excidium Hieroſolymæ, quemadmodum dixi, & faciam, quod promitto. Pagninus habet:* Venit: quod decreuit, *nimirum Deus.*

Ecce[a] ego polluam ſanctuarium meum, [b] ſuperbiam imperij veſtri, [c] & deſiderabile oculorum veſtrorum, & [1] ſuper quo pauet anima veſtra, & filij veſtri, & filiæ veſtræ, [d] quas reliquiſtis, gladio cadent. Et facietis, ſicut fecit: [e] ora amictu non velabiris, & cibos lugentium non comedetis: coronas habebitis in capitibus veſtris, & calceamenta in pedibus, & non plãgetis, nec flebitis, ſed tabeſcetis in iniquitatibus veſtris, & vnuſquiſque gemet ad fratrem ſuũ. Eritque Ezechiel vobis in portentum. Iuxta omnia quæ fecit facietis, cùm venerit iſtud: & ſcietis, quia ego Dominus Deus. Et tu fili hominis ecce in die, qua tollam ab eis [g] fortitudinem eorum, & gaudium dignitatis, & deſiderium oculorum eorum, [a] ſuper quo requieſcunt animæ eorum, filios & filias eorum, in die illa [h] cùm venerit fugiens ad te, vt annuntiet tibi: in die inquam illa aperietur os tuum cum eo, qui fugit, & loqueris, & non ſilebis vltrà, eriſque eis in portentum, & ſcietis quia ego Dominus.

a *Ecce polluam ſanctuarium meum.*) Explicat parabolam, cuius hic eſt ſenſus: Quærentibus Iudæis, inquit diuinus vates, cur ego cõtra omnium morem hęc facerem, ita reſpondi. Quemadmodum Deus abſtulit à me vxorẽ meam quam ſingulari amore proſequebar, ita auferet à vobis templum Hieroſolymæ, & filios ac fratres, & cæteros quos ibi reliquiſtis, quibos eſtis admirabili amicitia deuincti. Et cũ inter Babylonios habitetis, nõ audebitis deplorare calamitatem veſtram, & Hieroſolymæ euerſionẽ, ne videamini ob Babyloniorum victoriam cõprimi dolore, eorũmque triumphum proſequi lamẽtis. Si enim vos intellexerint dolore angi ob eorum gaudiũ, torquebunt vos, & ad excidium crudeliſſimum vocabunt. Prætereà tantus erit dolor veſter, cum audieritis cladem & ſtragem amicorum & conſanguineorũ veſtrorum, & patriæ veſtrę vaſtitatem & incendium, vt veluti ſtupidi & admirantes ob ſummam veſtram miſeriã & calamitatem nec flere poſſitis, nec ordinẽ ac conſuetudinem mœſtorũ ſeruare, cũ dolor veſter aliorum ſuperet dolorem, & ea vos ſolaria deficiant, quæ cæteris, qui poterant lugere in ærumnis ſuis non defuerunt. Verum illud eſt hoc loco aduertẽdum per ſanctuarium intelligi templum Salomonis, de quo Deus ait: *Ecce ego polluam ſanctuarium meum.* Hoc eſt, pollui permittam, ſinam enim Babylonios illud contaminare & euertere.

b *Superbiam imperij veſtri.*) Hoc eſt, templum, quo ſuperbè & arroganter gloriamini. Tanta erat Iudæorum inſolentia, vt non modò rebus humanis, ſed etiã diuinis intemperanter abuterentur, nõ ad Dei cultũ, ſed ad eorum ſuperbiam. Eam ob cauſam fuerunt victi, abiecti, & calamitoſi ita Deo permittente, *qui ſu-* Iacob.4.
perbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam, vt eius Apo- 1.Pet.5.
ſtoli teſtantur. Et vt ait pſalmographus: *Quoniam tu* Pſal.17.
populum humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis. Solet enim Deus homines humiles ſubmiſſè de ſe ſentientes, extollere, inſolentiã autem ſuperbo- Eccle.10.
rum ſeſe efferentium deprimere. Nam vt ait Eccleſiaſticus: *Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbus.* Et Iob.41.
paulò pòſt: *Initium omnis peccati eſt ſuperbia.* Et Iob de 4 Reg.5.
diabolo loquens, ait: *Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.* Egreſſi latrunculi quidam de Syria captiuam duxerunt puellam Iſraeliticam, quã Naaman Syrię principi tradiderunt. Syria cuius Naaman princeps erat, ſonat elationem & ſuperbiam, cuius dæmon princeps Eſai.14.
eſt, qui dixit: *Aſcendam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero altiſſimo.* Naaman idem eſt quod pulcher, ſiue præparans motum. Talis fuit Lucifer, admirabili pulchritudine decoratus, ſed pręparans motum ſibi à cœli faſtigio ad inferni profunditatẽ, imò ipſe eſt, qui in hominum cordibus motus ſuperbiæ, & perturbationes arrogantiæ præparat. Latrones ſunt appetitus noſtri, qui puellam hoc eſt, animã noſtrã principi Syriæ tradunt, cum ſuperbia elati omnem nobis excellentiam ſumimus & arrogamus, & in domicilio & arce inſolentiæ collocari omnia contemnimus, nobiſque inferiora ducimus: atque ipſo Dei templo vanè & ſuperbè gloriamur. Tanta eſt mortalium ſuperbia, vt etiam opera alioquin bona deprauent, cum illis iactantiam, & populi rumuſculos quærant, eaque ob vanitatem

Simile. efficiant. Quemadmodum Athenienſes, vt illis obiecit Anacharſis philoſophus, non habebant nummos, niſi vt eos numerarent, ſic multi non aliam ob cauſam in virtutum actiones incumbunt, niſi vt eas arroganter prædicent, & mundi gloriam aucupentur. Fumus inſano ingens & denſus, ſurſum aſcendens facilè diſſipatur & amittitur: ſic gloria ſuperborum ſenſuũ obſcuratur, & penitus euaneſcit. Id fatebantur impij pœnis

Sap. 5. æternis cruciati, quos liber Sapientię ita facit loquentes: *Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens.* Nos igitur cœleſtia expectemus, humana fluxa & fragilia contemnamus: ſi enim voluerimus altè conſiderare, & æternam beatitudinem contueri, nec nos dabimus ſermonibus vulgi, nec vanos hominum rumuſculos aucupabimur, nec in præmijs humanis locabimus ſpem rerum noſtrarum, ſed ad Deum ipſum aſpirabimus, qui ſemper eſt, quem nulla conficit, & conſumit vetuſtas, de quo

Pſal. 101 ait Dauid: *Tu autem permanebis, & omnes vt veſtimen-*

Hebr. 1. *tum veteraſcent: Et velut amictum mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.* Eam

Exod. 3. ob cauſam dicebat Dominus Moyſi. *Ego ſum, qui ſum, Sic dices filijs Iſrael: Qui eſt, me miſit ad vos.* Hoc eſt, qui ſemper fuit, qui eſt, qui ſemper erit, cuius ſempiternitas nullis finibus cõprehenditur, ille me miſit ad vos. Si nos humana mouent, quorum nulla eſt tanta vis, quæ tempore non debilitetur, & penitus conſumatur, ſi id quod non eſt ſtabile in vita, ſed ſubitò frangitur, & perit, aut ſaltem ſenſim defloreſcit, & vetuſtate extinguitur, nos excitat ad labores magnos ſubeundos, cur nos ad eos, imò ad multo maiores non mouebit, non excitabit ille, qui ſemper eſt, quem ipſa æternitas ſemper intuebitur, qui ſeipſum ſummo amore proſequentibus præmia largitur immortalia, eóſque in cœleſti beatitudine collocat & conſtituit, vbi eo in æternum fruantur? Relinquamus igitur ea, quæ ſunt caduca & mortalia, & ſtudio immortalitatis inflammati, Deum ipſum, ſempiternam illam pulchritudinem contemplemur, & amore ardentiſſimo amplectamur, ne Iudæos imitantes, conijciamur in vincula Babyloniorum, qui lapidibus templi gloriantes, & in rebus etiam ſpiritualibus vanam mundi gloriam imperij ſui amiſerunt.

c *Deſiderabile oculorum veſtrorum.*) Hoc eſt, quod magnoperè diligitis. Idem repetit ſequẽtibus verbis, dicens: *Et ſuper quo pauet anima veſtra.* Solent enim amãtes timere, ne rei amatæ aliqua veniat calamitas.

d *Quas reliquiſtis.*) Nempe in Iudæa, cùm vos contuliſtis in Chaldæam.

e *Ora amictu non velabitis.*) Hæc ſuprà explicuimus.

f *Eritque Ezechiel vobis in portentum.*) Hoc eſt, in ſignum calamitatis, qua opprimemini: nam vt ille vxoris ſuæ interitum non deplorauit, ſic vos nec amicorum cædem, nec patriæ euerſionem flere poteritis, ſed afflicti & ærumnoſi in doloribus acerbiſſimis verſabimini.

g *Fortitudinem eorum.*) Templum, quod paulò ante appellauerat ſanctuarium, & gloriam imperij Iudæorum, & deſiderabile oculorum, ſuper quo pauebant, appellat modò fortitudinem Hebræorum, & gaudium dignitatis ſuæ, & deſiderium oculorum, & requiem animarum.

h *Cùm venerit fugiens ad te.*) Id eſt, cùm aliquis, qui euaſerit, fugerit, & venerit ad te, vt tibi Hieroſolymæ narret euerſionem. Poteſt totum hoc referri ad tempus Titi Veſpaſiani, qui Hieroſolymam vaſtauit, & funditus euertit: quoniam Iudæi Chriſtum Deum noſtrum, qui eos liberatum venerat, immaniter occiderunt. Eam ob cauſam ait hoc loco Ezechiel: *Væ ciuitati ſanguinum.* Hic ſanguis eſt cædes agni innocentiſſimi, de quo ſanguine aiebat Eſaias alloquens Iudæos:

Eſa. 1. *Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt.* Ipſi enim dixerunt:

Matt. *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Et quoniam Chriſtus eſt petra illa, de qua ait Apoſtolus: *Petra autem erat Chriſtus*, ait hoc loco propheta fuiſſe hunc ſanguinem ſuper limpidiſſimam petram effuſum, hoc eſt, ſuper Chriſtum innocentiſſimum & puriſſimum, qui plenus & aſperſus ſanguine ſuorum vulnerum noſtra vulnera ſanauit. Hic eſt filius hominis: cuius vxor, hoc eſt, ſynagoga mortua eſt veſperi, hoc

Gen. eſt in fine temporis: nam à Chriſto ad mundi finem vltima ætas eſt. Hi ſunt vltimi illi dies de quibus vaticinatus fuerat Iacob, cùm iam mortem in viſceribus conceptam teneret, dicens filiis ſuis: *Congregamini, vt*

Eſa. 2. *annunciem, quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis.* Et Eſaias, *Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons do-*

Luc. 19. *mus Domini in vertice montium.* Et quemadmodũ Ezechiel Iudæis prædixit euerſionem Hieroſolymæ per Babylonios, ita eis Chriſtus prædixit vaſtitatem & incendium eius per Romanos. Quod ita abſque dubio euenit.

s Super quo pauet anima veſtra. *Septuaginta tranſtulerunt: Quibus parcunt animæ veſtræ. Hoc eſt, quibus nimium indulgetis. Pagninus habet Indulgẽtiam animæ. Quod idem eſt. Accipitur enim indulgentia pro molli permiſſione oppoſita ſeueritati, quæ indulgentia neruos allidet virtutum, & nimium oſtendat amorem.*

a Super quo requieſcunt animæ eorum. *Pro ſuper requieſcunt, eſt in Hebraico ſolùm vna dictio, nomen* משא *maſſa, quæ ſignificat requiem, eleuationem, prophetiam, pondus, ſiue onus Eſai. 13.* Onus Babylonis, *Hoc eſt vaticinium nuntians futuram Babylonis calamitatem. Septuaginta verterunt:* Elationem animæ eorum, *quos ſecutus eſt Pagninus, & alij. Significat Ezechiel templum, quod Iudæi diligebant, & quo magnopere oblectabantur. Solent enim homines, ad rem, quam amore complectuntur, animum extollere, in eamque mentis oculos conijcere, atque in illa conquieſcere. Verbum eſt* נשא *naſa, quod ſignificat extollere,*

Gen. 4. *recipere, condonare. Vtitur eo diuina ſcriptura capite quarto Geneſis pro recipere: Cùm enim Cain iratus eſſet, & vultum eius concidiſſet, dixit Deus:* Nónne ſi bene egeris, recipies? *Subaudi mercedem à Deo. Poteſt tamen locus ille ita verti:* Nónne ſi bene egeris, condonabit tibi Deus peccatum tuum? *Vel ſic:* Nónne ſi bene egeris, attolles vultum: *Thargum habet:* Nónne ſi benefeceris, remittentur tibi opera tua? ſin autem non benefeceris, ad diem iudicij peccatum tuum reſeruatur. *Sunt, qui ita*

Gen. 4. *vertant:* Nónne ſi bene egeris, exaltatio *ſeu* gloria erit tibi? *Ac ſi dicat: Fers animo iniquo eſſe te à fratre tuo ſuperatum, quòd ego eum maiore fauore proſequar, quàm te: ſed ſi tu virtutum ſtudium incubueris, eris ad honorem euectus, vt ille, eris à me eodem fauore affectus, & in eadem gloria conſtitutus. Significat etiam verbum hoc quieſcere, & nomen ab eo deriuatum quietem: Et hanc ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres.*

Argu-

ARGVMENTVM.

Vaticinatur de futura Ammonitarum, Moabitarum, Idumæorum, & Palæſtinorum vaſtitate & euerſione, qui cum opibus & potentia florerent, & diuturnam ſcelerum ſuorum impunitatem obtinerent, ſe lætitia extulerant, videntes decem tribus è Samaria in Aſſyriam adductas, & in miſeram captiuitatem coniectas, & duas tribus tempore Iechoniæ partim Hieroſalymæ afflictas, partim in Babyloniam tranſlatas. Et poſtea Hebræorum calamitatibus inſultauerant, intuentes Hieroſolymam à Babyloniis expugnatam, & templum contaminatum tempore Sedechiæ, quando vrbs fuit direptioni commiſſa, & penitus deleta, & templum incendio flagrauit, & Hebræi fuerũt partim immaniter occiſi, partim in miſerã captiuitatẽ abſtracti, & ſummis doloribus oppreſſi.

CAPVT XXV.

ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens, fili hominis, [a] pone faciem tuam contra fi-
A lios Ammon, & prophetabis de eis, & dices filiis Ammon, Audite verbum Domini
Dei. Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quòd dixiſti. [b] Euge euge ſuper ſanctuarium
meum, quia pollutum eſt, [c] ſuper terram Iſrael, quoniam deſolata eſt, & ſuper domum Iuda, quoniam ducti ſunt in captiuitatem, [t] idcirco ego [d] tradam te filiis orientalibus in hæreditatem [e] & collocabunt caulas ſuas in te, & ponent in te tentoria tua. Ipſi comedent fruges tuas, & ipſi bibent lac tuum. [f] Dabóque Rabba in habitaculum camelorum, & filios Am-
B mon in cubile pecorum, [g] & ſcietis, quia ego Dominus, quia hæc dicit Dominus Deus. Pro eo quòd plauſiſti manu, & percuſſiſti pede, & gauiſa es ex toto affectu ſuper terram Iſrael, idcirco ecce ego [h] extendam manum meam ſuper te & tradam te in direptionem Gentium, & interficiam te de populis, & perdam de terris, & conteram, & ſcietis, quia ego Dominus. Hæc dicit Dominus Deus, Pro eo quod dixerunt [i] Moab & Seir, [k] ecce ſicut omnes Gentes domus Iu-
C da, idcirco [l] ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus, de ciuitatibus inquam eius, & de finibus eius inclytas terræ: [m] Bethleſimoth, & Beelmeon, & Cariathaim [n] filiis Orientis cum filiis Ammon.

EXPLANATIO.

a *Pone faciem tuam contra filios Ammon.*) A ſecundo capite vſque ad hunc locum vaticinatus eſt Ezechiel contra Hebræos, pauca inſerens de Gentibus: nunc aduerſus eas ſuam dirigit vaticinationem: in primis cõtra Ammonitas, qui cùm deberent dolore affici ob Iſraelitarum ærumnas, qui afflicti & oppreſſi, atque auxilio humano deſtituti in luctu & mœrore iacebãt, eóſque aliqua ſaltem ex parte angore & moleſtia le-
Gen. 19. uare deberent, quòd deſcenderent ab Ammone filio Loth conſanguinei Abraham, à quo Iudæi genus ſuũ
Gen. 12. ducunt, eorum calamitatibus inſultabant. Non ſolùm non opitulabantur illis, ſed ob eorum excidium efferebantur lætitia: Eam ob cauſam permiſit Deus, vt ipſi ærumnas acerbiſſimas inciderent, & in eiſdem calamitatibus verſarentur. Non enim debemus alio-
Iob. 31. rum aduerſitate lætari. Volens Iob innocentiam ſuam oſtendere, non vt virtutes ſuas prædicaret, aut iuſtitiam iactaret, ſed vt qui eum obiurgabant, in quo accuſabatur, culpa vacare cognoſcerent, aiebat: *Si gauiſus ſum ad ruinam eius, qui me oderat, & exultaui, quòd ve-
Pſal. 94. niſſet in eum malum.* Vbi particula, ſi, ponitur pro non, vt in pſalmo: *Quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.* Hoc eſt, iuraui, impios Hebræos non eſſe terram promiſſionis ingreſſuros, quam ipſorum quieti deſtinaueram. Et multis aliis in locis, vbi huic parti-
1. Re. 24. culæ, *ſi*, vis ineſt negandi. Cùm immanis Saul ne verbo
1. R. 16. quidem violatus, à Dauide animum alienaſſet, illúmque ad crudeliſſimum excidium vocauiſſet, tantum abfuit, vt pius Dauid iniurias grauiſſimas vlciſceretur, vt cùm illi bis eius occidendi facultas accidiſſet, noluerit eum tangere, quin potiùs eius vitam ſeruauit, & propriæ ſuæ præpoſuit. Et poſteà audito triſti cædis
2. Reg. 1. Saulis nuntio clementiſſimus ille, & illuſtriſſimus rex Dauid non ſolùm eius calamitati & excidio non in-
Prou. 17. ſultauit, ſed etiam dolore confectus vim lacrymarum profudit. In Prouerbiis ait ita Salomon: *Qui in ruina
Prou. 24. alterius lætatur, non erit impunitus.* Et rurſum: *Cùm ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum.* Et Eccleſiaſticus. *Non deſis plorantibus in conſola-* Eccleſ. 7.
tione, & cum lugentibus ambula. Et iterum. *Laqueo peribunt, qui oblectantur caſu iuſtorum: dolor autem conſumet* Eccl. 27.
eos, antequam moriantur. Et diuus Paulus in epiſtola ad
Romanos. *Benedicite perſequentibus vos: benedicite, & no-* Rom. 12.
lite maledicere: gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus. Sed quoniam Ammonitæ huic doctrinæ repugnantes Deum grauiter offenderunt, præcepit hoc loco dominus Ezechieli, vt contra eos poneret faciem ſuam: acſi diceret: Dirige aduerſus Ammonitas vultum tuum minacem, & vaticinare contra eos. Vocat eos filios Ammon, quemadmodum Vlyſipponenſes appellamus filios Vlyſipponis, ſiue Vlyſſeæ: ita enim Strabo libro tertio hanc celebrem ciuitatem vocat. Et Luſitanos vocamus filios Luſitaniæ. Ammon fuit quondam ciuitas Arabiæ, quæ poſteà, vt ait diuus Hieronymus in libro de nominibus Hebraicis, appellata fuit Philadelphia. Ab hac ciuitate denominata eſt tota illa prouincia Ammon: de qua hîc agit Ezechiel, cuius etiam ſuprà meminit capite vigeſimoprimo. Aduerſus eam vaticinatus eſt etiam Ieremias capite qua- Ieri. 49.
dragesimonono multis verbis. Et Amos capite primo in hunc modum inducit Deum loquentem. *Super tri-* Amos. 1.
bus ſceleribus filiorum Ammon, & ſuper quatuor non conuertam eum. Acſi diceret: Ammonitæ luent pœnas ſuorum ſcelerum: euertam eos, quoniam nullum peccandi finem faciunt. Per tria & quatuor intelligit numerum ſeptenarium, qui apud Hebræos infinitam multitudinem ſignificat. Vt ſit ſenſus: Si ſemel, aut bis inciderent in flagitia, & iterum ac iterum ſe polluerent vitiis, & agerent pœnitentiam, ego illis omnia maleficia condonarem. Sed quoniam eorum delicta nullum habent terminum, nec ſolum ipſi nullam agunt pœnitentiam, ſed flagitia cumulant, & in dies augent, ſum ego de omnibus illis vltionem ſumpturus.

b *Euge euge.*) Interiectiones ſunt exultãtium & plaudẽtium, quibus Ammonitæ Iudæorum calamitati inſultabant, vidẽtes eorum templum à Babyloniis con-

taminatum, quod hic quemadmodum àliis in locis appellatur ſanctuarium. Contaminarunt illud Gentes ingreſſu ſuo, & eius vaſa rapientes, & illud poſtremò penitus vaſtantes.

c *Et ſuper terram Iſrael*) Hoc eſt ſuper decem tribus, alias autem duas appellat domum Iuda. Ammonitæ torquebantur inuidia, videntes res Iudæorum ſecundas & florentes. Et rectè illis congruebat nomen Ammon, quod præter alias ſignificationes ſonat populum mœroris: erant enim mœrore affecti ob aliorum felicitatem. Et videntes eos poſteà magnos luctus percipere, & in miſeriis incredibilibus verſari, lætitia geſtiebant. Magnum eſt profectò inuidorum malum, qui alienis malis inſultant, alienis autem bonis cruciantur. Magna eſt eorum infelicitas & miſeria, qui aliorũ infelicitate & miſeria perfunduntur gaudio, felicitate verò & proſperitate infeliciter & aduerſe torquẽtur. Inuidus eſt ſepulchrum ſuiipſius, ipſe eſt ſuus hoſtis
Iob 5. & carnifex. Sed quid dico? Eſt ſui ipſius infernus. De
Prou 14. eo ait Iob: *Paruulum occidit inuidia.* Et Salomõ in Pro-
Simile. uerbiis: *Putredo oſſium eſt inuidia.* Quemadmodum rubigo ferrum, ſic inuidia inuidum cõſumit. Torquẽtur inuidi felicitate ſuperioris, quoniã illi non æquantur:
Simile. inferioris ne ſibi æquetur: paris, quia ſibi æquatur. Diuus Baſilius, & poſt eum diuus Bernardus comparant
Simile. inuidum cum vipera: vt enim illa concipit prolẽ, quæ, vt aiunt, abrupto matris ventre naſcitur ipſam matrẽ occidens, ſic inuidus eam concipit inuidiam, quæ eum ipſum corrodit & lacerat, illiſque interitum machinatur. Inuidia eſt imago inferni, damnum abſque vllo
Geneſ 3. commodo. Huius ſtimulis concitatus Cain occidit iuſtum Abelum fratrem ſuum. Et filij Iacobi innocentẽ Ioſephum, ſuum etiam fratrem inuidentia exagitati
Gene. 33. vendiderunt. Et perturbatus Saul fideli Dauidi vitam
1. Re 18. ferro eripere cupiebat, eum ad periculum capitis ar-
1. Re 17. ceſſens, qui vt eum ab hoſtibus liberaret mortis periculum in ſingulari certamine nõ timuit, quin potiùs pro eius ſalute ſe in aſperam dimicationem, & fortiſſimi Goliæ, vaſta proceritate terribilis impetum obiecit. Et, vt eſt in libro Sapientiæ literis mandatum, *In-*
Sap. 2. *uidia Diaboli mors intrauit in orbem terrarum.* quid plura? Phariſæorum inuidia Chriſtum Deum noſtrum ad in-
Mat 27. Marc. 15. teritum crudeliſſimum falſis criminibus vocauit. Id quod etiam impius Pilatus intellexit, vt euangelica conteſtatur hiſtoria. Eſt enim huius ſeculi labes quædam & macula virtuti inuidere, velléque ipſum florẽ decoris labefactare, & honeſtatis ſplendorem extinguere. Si volueris legere hiſtorias, & annalium replicare memoriam, videbis apertiſſimè nullũ fuiſſe hominem ingenio excellenti, doctrina exquiſita, fortitudine admirabili, animi magnitudine illuſtri, virtute præſtante, qui nõ fuerit ab inuidis oppugnatus, & eorum telis ſæpenumero percuſſus. Hoc intelligens Pit-
Simile. tacus philoſophus aiebat, vt refert Stobæus, Tandiu mihi videbor felix, quandiu inuidioſus fuero. Quemadmodum iter facientes per ſolẽ neceſſariò comitatur vmbra, ſic incedentibus per gloriã comes eſt inuidia. Nulla, inquit Valerius Maximus, tam modeſta felicitas eſt, quæ inuidiæ dẽtes vitare poſſit. Vnde cùm quidam virum doctum interrogaret, quomodo inuidos non haberet, ſi nihil, inquit ille, ex magnis rebus habueris, aut nihil feliciter geſſeris. Virtutis ſocia eſt in-
Simile. uidia, & viros præcellentes plerunque inſectatur, ſola miſeria non admittit inuidiam. Omnis inuidus etſi aliis in rebus ſit inuidioſo ſuperior, in hoc tamen quod inuidet, inferior eſt. Vt enim planeta inferior ſuperiorem obſcurat eclypſi, non autem contrà: ſic qui minus ſapientia, & fortitudine, & virtute valent, digniorum decus nituntur maculare, eorumque ſplendorem ex-
Iob. 6. tinguere. Ideo Iob, eum qui inuidentia diſcruciatur, paruulum appellat. Inuidus tam inutilis eſt ciuitati, quàm lolium tritico, ignauus bello. Inter omnes labores, quos vetuſtas tribuit Herculi, nullus fuit maior illo, quem ſubiuit aduerſus hydram. Erat hydra, vt antiqui ſcriptores fictis fabulis memoriæ prodiderunt, ſerpens multorum capitum in Lerna palude viuens, qui ob id inuictus dicebatur, quia pro vno capite exciſo multa ei capita continuò renaſcebantur. Quam ob cauſam aiebant eum magnos ſubiiſſe labores, & terribilibus certaminibus obiectum fuiſſe, quia virtus magnas habet in hac vita ab impiis aduerſus ſeipſam contradictiones: accumulant namque omnes impij contra eam ſuarum detractionum aceruos, & in illam inuehuntur. Sed præcipua aduerſus virtutem contradictio eſt inuidia per hydram ſignificata, quæ ideo fingitur paluſtris, & è cœno ſordido pullulare, quòd non niſi in abiecto & polluto animo reperiatur. Non in terra fertili & feraci, ſed in paludibus, & aquis ſtagnantibus: hoc eſt non in cordibus nobilibus, & fructuoſis nutritur, ſed in ſordidis, impuris, vitiorúmque luto infectis. Et quoniam inuidus, ſi eum in vno conuincas, & rebus addicas neceſſariis, iterum inuidet, & ex victoria, quam de illo reportaſti, alia atque alia illi oritur inuidia, dixerunt veteres parum prodeſſe capita hydræ ſecare, cùm ei alia confeſtim orirentur. Eam ob cauſam aſſerebant, Herculem in nullo monſtro domando magis laboraſſe, quàm in hoc. Qui in virtutum ſtudium toto pectore incumbunt, non debẽt cadere animo, cùm ſe viderint inuidorum pondere premi: premantur, ſed nõ opprimantur: nõ cedant oneri: ſed ſurgãt aduerſus illud inſtar palmæ, cui Plutarchus in octauo Sympoſiacorum, & Ariſtoteles in octauo Problematum, & Gellius in tertio Noctium Atticarũ, eam vim & naturam tribuunt, vt oneribus impoſita renitatur. Si Chriſtus verus ille Deus noſter contradictionem ſuſtinuit, & vt de illo dixit iuſtus Simeon, *po- Luc. 2.*
ſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum, & in ſignũ, cui contradicetur: quid mirum, eos, qui illi adhærent, à mundo contradictiones ſubire? Sed debent recogitare, vt ait in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus, eum, qui Heb. 12.
talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeipſum contradictionem: & iuſtorum calamitates ab impiorum inuidia ortas aditum aliquando ad gloriam & nominis celebritatem aperuiſſe. Niſi fuiſſet inuidia filiorum Iacob, non obtinerent Ioſeph Ægypti principatum. Inuidia fuit beſtia illa, & hydra paluſtris, de qua aiebat Iacob: *Fera peſſima deuorauit eum.* Sed quæ Gen. 37.
illi perniciem machinabatur, eiúſque lucem extinguere volebat, in cauſa fuit, vt ipſe conſequeretur nominis claritatem & amplitudinem, eſſetque in omniũ ore cum illuſtri laude verſatus, & in magna dignitate conſtitutus. Cùm autem poſteà eius fratres calamitatibus premerentur, aiebant inter ſe: Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrem noſtrum. Philo Platonicus in libro qui inſcribitur πολιτικός, ait, id Gen. 42.
quod Geotium literæ ſub Herculis ænigmate ſignificarunt, fuiſſe re vera in Ioſepho adimpletum, & hydram illam in Lerna fuiſſe fratrum inuidentiam. Per Ioſephum etiam qui rectè factis aduerſus ſeipſum incitauit æmulationem, eos intelligendos cenſet, qui rerum publicarum tractant gubernacula, & in præclara virtutum facinora incumbunt, per fratres verò Ioſephi exiſtimat inuidos omnes ſignificari. Huiuſmodi fuerunt Ammonitæ, qui quoniam in Hebræos peccauerunt, eorum priſtinæ felicitati inuidentes & poſteà eorum ærumnis inſultantes, fuerunt calamitatibus oppreſſi, & incredibilibus doloribus lacerati.

d *Tradã te filiis orientalibus in hæreditatẽ.*] hoc eſt, Perſis & Medis, qui ſunt ad Orientẽ reſpectu terræ Ammonitarum. Sunt, qui per filios Orientis intelligãt Chaldæos. Quod poteſt cum prima opinione cohærere nã Perſæ & Medi euerſa Babylone in Chaldæa habitarũt.

Ego

Iop. 21. Ego exiſtimo hos filios Orientis fuiſſe milites Nabuchodonoſoris, qui Ammonitas ſuperarunt, vt ſuprà explicuimus, capite vigeſimoprimo. Etſi Iudæis fuerũt ob ſcelera ſua in captiuitatem adducti, erant tamen inter eos nonnulli, in quibus lumen fidei eluceſcebat iuſtitia inſignes, & in omni virtutum genere admirabiles. Quare impium fuit gaudere Ammonitas eorum calamitatibus. Et quamuis omnes illi Hebræi impij eſſent, non tamen Ammonitæ eos deberent odio habere, ſed ſcelera eorum: nec eorum ærumnis lætari ob inuidiam & maleuolentiam, ſed ob iuſtitiam & Dei gloriam. Sed quoniam iniquo animo illis inſultabant, fuerunt immanibus Babyloniis traditi, & in cæcas inferorum tenebras detruſi, indigni luce, quoniam lucis largitorem aſpernabantur.

e *Et collocabunt caulas ſuas in te.*) Hoc eſt pecorum habitacula.

f *Daboque Rabbath in habitaculum camelorum.*) Id eſt, ita vaſtabo regionem Ammonitarum, vt vbi erant vrbes inſignes, ſint foueæ & paſcua iumentorum. Eòdem modo Eſaias de regione alia deuaſtanda dicebat:

Eſa. 34. *Erit cubile draconum, & paſcua ſtruthionum.* Rabbath ciuitas fuit Ammonitarum, & vt ait diuus Hieronymus, totius regni metropolis.

g *Et ſcietis quia ego dominus.*) Nimirum cùm iuſtitiam meam ſenſeritis. Tanta eſt Dei miſericordia, vt etiam ad hoſtes nominis ſui reſpiciat: non tantùm Deus eſt vnius nationis, ſed omnium. Ideo non ſolum eorum, qui ipſum colunt, curam gerit, ſed impiorum etiam, qui ab eo animum habent penitus alienatum. Eos punit, vt intelligant eum eſſe Deum, & ad illum conuertantur: eos coërcet, vt cognoſcentes diuinam iuſtitiam & potentiam ſe non efferant in ſublime, ſed timeant, & diuitiis, rebuſque proſperis, & ad voluntatem fluentibus non abutantur ad excidium ſuorum, ſed intelligant aliquando, & animo perſpiciant eſſe ſe mortales & caducos, ea lege natos, vt florentes eorum res poſſint marceſcere, & in luctum ac mœrorem mutari. In Prouerbiis ait Salomon: *Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit, ſi autem corripueris ſapientem, intelliget ſapientiam.*

Prou. 19.

h *Extendam manum meam ſuper te.*] Hoc eſt, puniam te: hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

i *Moab & Seir.*] Vaticinatur aduerſus Moabitas, & Idumæos. Moab eſt vrbs Arabiæ quæ tempore diui Hieronymi, vt ipſe teſtatur, vocabatur Areopolis: dicta

Gen. 19. Moab ab vno ex filiis Loth appellata Moab, hoc eſt, à

Gen. 36. patre. filia enim Loth eum habuit à patre ſuo. Quod iis verbis literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. *Conceperunt duæ filiæ Loth de patre ſuo, peperitque maior filium, & vocauit nomen eius Moab, ipſe eſt pater Moabitarum vſque in præſentem diem. Minor quoque peperit filium, & vocauit nomen eius Ammon, &c.* Ab vrbe Moab appellata eſt tota illa regio hoc nomine: Seir mons eſt in terra Edõ in qua habitauit Eſau in regione Gabalena. quæ, quia Eſau piloſus erat, appellata eſt Seir, hoc eſt piloſus. Meminit Eſaias montis Seir in viſione Idumææ: & Esai 21. Malachias capite primo, & noſter Ezechiel capite trigeſimoquinto. Mala 1. Infr. 35.

k *Ecce ſicut omnes Gentes domus Iuda.*] Id eſt, derelictus eſt populus Iſraeliticus, ſicut populi idolorum cultores. Gloriari ſolebat populus Iudaicos eſſe ſe populum Dei, & ſibi ipſi tantum notum eſſe dominum, iuxta illud pſalmographi: *Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius.* Sed videntes Moabitæ eum eſſe calamitatibus preſſum, & in ſeruitutem adductum, illum irridebant, exiſtimantes fortaſſe Deum nulla tangi cura rerum humanarum, nullum iuſtorum iniuſtorúmque habere delectum. Hac opinione erant imbuti nonnulli, qua nulla eſt deterior peſtis, nulla capitalior, delet enim fundamentum religionis, omniáque iura diuina & humana peruertit. Pſal. 75.

l *Ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus.*) Hoc eſt, aperiam muros & arces munitas ciuitatum Moab, vt in eas ingrediantur hoſtes eáſque capiant, & direptioni committant. Humerum appellat quemcunque locum fortem & munitum. Vel ſic: Ego puniam vrbes Moab, nam aperire humeros alicuius eſt eum flagellis grauiter vulnerare. Vel ſic: Ego infringam omne robur vrbium Moab, verba illa Dei apud Eſaiam: *Dorſa* Eſa 45. *regum vertam*, ita poſſunt verti: *Humeros regum aperiam.* Hoc eſt reddam reges imbecillos, & auferam ab illis vires & fortitudinem. Quæ verba Septuaginta in hũc modum tranſtulerunt. *Fortitudinem regum confringam:* Hunc autem Ezechielis locum ita verterunt. *Ecce ego diſſoluam humerum Moab.* Hoc eſt, omne robur eius labefactabo, & confringam.

m *Bethleſimoth, & Beelmeon, & Cariathaim.*) Ciuitates erant Moab inſignes, quibus Deus euerſionem minatur.

n *Filij Orientis cum filiis Ammon.* Conſtructio pendet à ſuperioribus. Dixerat ſe eſſe aperturum muros ciuitatum Moab, nunc eos explicat, quibus erat illos aperturus, vt per illos introirent, & vrbes expugnarent. Hi erant filij Orientis, qui ingreſſi ſunt ciuitates Moabitarum cum filiis Ammon Nam poſtquam milites Nabuchodonoſoris, qui per filios Orientis intelliguntur, victoriam reportarunt de Ammonitis, nonnullos ex ipſis captiuis ſecum duxerunt ad Moabitas expugnãdos. Vel cum filiis Ammon, hoc eſt, quemadmodum dixit tradendos eſſe filios Ammon. Poteſt totũ hoc ita verti ex Hebraico: *Idcirco ecce ego aperiam muros ciuitatum Moab, ciuitatum inquam, quæ ſunt in finibus, ſeu limitibus eius inclytæ, & nobiliores: quæ ſunt Bethleſimoth, & Beelmeon, & Cariathaim: & tradam eas filiis Orientis euntibus contra Moab, & contra filios Ammon.*

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XXV.

1 Ecce ego tradam te filiis orientalibus. *Pro orientalibus eſt in Hebraico* קדם *cedem, quæ dictio ſignificat orientem: & quoniam Oriens appellatur mundi principium, accipitur pro principio: & quoniam principium rei eſt antiquius medio, & fine, accipitur etiam pro antiquitate: Capite* Gen. 2. *ſecundo Geneſis vbi nos habemus:* Plantauerat autem Dominus Deus paradiſum voluptatis à principio, *eſt in Hebraico* plantauerat autem Dominus Deus paradiſum בעדנ מקדם *bebeden micedem. Dictio bedem ſignificat voluptatem, & delicias: pro quo Symmachus tranſtulit* paradiſum florentem. *Cedem eſt dictio, de qua agimus, pro qua Aquila tranſtulit ἀπὸ ἀρχῆς, Hoc eſt, à principio. Symmachus vero ἐν πρώτοις, quod idem ferè eſt. Eodem modo paraphraſis Chaldaica:* Plantauit Dominus Deus hortum in loco voluptatis ab exordio. *Hos omnes ſecutus eſt noſter interpres, & rectè quidem. At ſeptuaginta verterunt κατὰ ἀνατολάς, hoc eſt ad orientem: itae nim habent:* Et plantauit Dominus Deus paradiſum in Edem ad orientem. *Quos præter authores Græcos ſecutus eſt diuus Ambroſius in libro de paradiſo, cuius ad literam hæc ſunt verba: Legimus in Geneſi à Deo paradiſum eſſe plãtatum ſecundum orientem. Et diuus Hieronymus in quæſtionibus in Geneſim: Et plantauit Dominus Deus paradiſum in Edẽ contra Orientẽ. Eodẽ modo legit diuus Auguſtinus octauo de Geneſi ad literam. Qui legũt plantatũ fuiſſe paradiſum voluptatis à principio, non ita intelligunt à principio, vt eum*

plantatum fuiſſe credant ante cælum & terram, ſed à principio, hoc eſt, à tempore creationis mundi, quando Deo iubente terra herbam lignúque germinauit. Ita Rupertus abbas, & Hugo de ſancto Victore locum illum interpretantur. Eodem
Ioan 8. *modo apud Ioannem, vbi dominus de Diabolo loquens ait:* Ille homicida erat ab initio, *hoc eſt, à ſexto die, in quo homo per peccatum incidit in mortem, quam illi diabolus machinatus fuit. Aſſpicis igitur nomen hoc cedem Orientem ſignificare*
Gene.29. *& principium. Capite vigeſimonono Geneſis, vbi nos habemus:* Profectus ergo Iacob venit in terram Orientalem: *pro Orientali, eſt in Hebraico dictio hæc cedem: pro qua etiam ſeptuaginta tranſtulerunt Orientem: & ſimiliter paraphraſtes Chaldæus. In Hebraico ita eſt ſi verbum verbo reddere volueris:* Et erexit Iacob pedes ſuos, & abiit in terram filiorum Orientis. *Vbi per filios Orientis gentes illæ ſignificantur, quæ vltra Euphratem habitabant, & Meſopotamiam incolebant, quæ reſpectu Iudææ erant ad Orientem.*
Deut.33. *Accipitur nomen hoc cedem pro re antiqua capite trigeſimo tertio Deuteronomii, vbi ita ſcriptũ eſt:* De pomis fructuum *ſolis ac lunæ, de vertice antiquorũ montiũ. Vel vt poteſt ex Hebraico verti ad literam: de vertice montiũ antiquitatis. Quorũ verborum hic eſt ſenſus: Sit terra Ioſeph benedicta à Deo, plena excellẽtibus fructibus, qui ſolent produci & matureſcere beneficio caloris ſolis, & influxu lunæ, & fructibus prouenientibus in cacuminibus montium antiquorũ, vel montiũ Orientaliũ, ſeu reſpicientiũ ad Orientẽ, vel montiũ qui fuerũt à principio mũdi. Ab hoc nomine cedem deri-*
uatur nomen cidmath, quod ſignificat principiũ, Orientẽ, & contra. Capite ſecundo Geneſis vbi nos habemus Nomen Gen.2.
fluminis tertij Tigris: ipſe vadit contra Aſſyrios. *Pro* contra, *eſt in Hebraico cidmath. Eam ob cauſam paraphraſis* Chaldaica *habet:* Ipſe fluit ad orientem Aſſyriæ. *Et rurſus hoc flumen vt ait Strabo, fertur in partem Aſſyriæ, quæ ſpectat ad Orientem. Noſter autem interpres tranſtulit* Contra Aſſyrios: *ſecutus ſeptuaginta, qui eodem modo vertunt: & rectè quidem, quoniam propoſitum eſt dictionem hanc id etiam, vt diximus ſignificare. Appellatur autem fluuius hic Tigris, vt ait diuus Hieronymus de locis Hebraicis nullæ beſtia hoc nomine appellatæ admirabili pernicitate currentis: qui fluuius vt aſſerit Ioſephus, poſt multos circuitus influit in mare rubrum. Et quoniam dictio cedem, qua hoc loco vtitur Ezechiel ſignificat, vt dictum eſt, antiquitatem, poterat hic locus ita verti:* Ecce ego tradam te filiis antiquitatis, vel filiis antiquorum. *Hoc eſt, Chaldæis. nam ab illis* Gen.36.
ducebant Idumæi genus, & originem ſuam: Idumæi enim deſcendebant ab Eſau, Eſau ab Iſaac, Iſaac ab Abrahã, Abraham Gen.2.
verò à Chaldæis. Ergo à primo ad vltimum antiquitatem Gen.11.
ſuam ducebat à veteribus Chaldæis qui hoc loco antiqui appellantur. Filij autem antiquorum erant recentiores Chaldæi Gen.11.
à veteribus Chaldæis principium familiæ ſuæ aſſerentes, qui quidem veteres Chaldæi fuerũt maiores & antiqui Idumæorum. Septuaginta interpretes noluerunt dictionem mutare, ſed eandem intactam relinquentes verterunt: Ecce ego tradam vos filiis Cedem.

Et dabo [a] eam in hæreditatem, [b] vt non ſit vltrà memoria filiorum Ammon Gentibus. [c] Et in Moab faciam iudicia, & ſcient, quia ego dominus. Hæc dicit dominus Deus, [d] Pro eo quòd fecit Idumæa vltionem, vt ſe vindicaret de filiis Iuda, peccauitque delinquens, & vindictam expetiuit de eis, idcirco hæc dicit dominus Deus, [e] Extẽdam manum meam ſuper Idumæam, & auferam de ea hominem & iumentum, & faciam eam deſertam. [f] ab Auſtro, & qui ſunt in Dedam, gladio cadent. [g] Et dabo vltionem meam ſuper Idumæam per manum populi mei Iſrael, & facient in Edom iuxta iram meam & furorem meum: & ſcient vindictam meam, dicit dominus Deus: [h] Pro eo quòd fecerunt Palæſtini vindictam, & vlti ſe ſunt toto animo, interficientes & implentes inimicitias veteres, proptereà hæc dicit dominus Deus: [i] Ecce ego extendam manum meam ſuper Palæſtinos, & interficiam interfectores, [l] & perdam reliquias maritimæ regionis: faciámque in eis vltiones magnas: arguens in furore. [k] Et ſcient, quia ego dominus, [l] cum dedero vindictam meam ſuper eos.

a *Et dabo eam.* Subaudi Ammon ciuitatem, ſeu regionem. Totam illam regionem dedit Deus Babylonius.

b *Vt non ſit vltrà memoria filiorum Ammon in Gentibus.* Hoc eſt, vt nulla ſint inter gentes illuſtri laude celebrati: Euaneſcet & obſcurabitur eorum memoria. *Vi-*
Pſal 36. *di impium ſuperexaltatum,* ait diuinus Pſaltes, *& eleuatũ ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.* Et Salomon in Prouerbiis:
Prou. 10 *Memoria iuſtorum cum laudibus, & nomen impiorum putreſcet.* Scelerati homines, qui maleficiis paſcuntur, etſi exitus proſperos aliquando, & nominis celebritatem conſequantur, non diu tamen permanent in illo florente rerum ſtatu. Qui illos laudibus efferebãt, poſteà de illis penitus conticeſcunt. Nam illi gloriam illam falſam, poſitam non in virtute, ſed in populi temeritate amittunt in vita, aut ſaltem poſt vitam, quando in æternas miſerias præcipitantur. Non eſt igitur in falſa
Eſai 40. mundi gloria nitendum, quoniam, vt ait Eſaias, *Omnis*
Eccle. 14. *caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.* Et Eccleſiaſticus: *Omnis caro,* inquit, *ſicut fœnum veteraſcet, & ſicut folium fructificans in arbore viridi, alia generantur, & alia*
Pſal.48. *deiiciuntur.* Loquens Dauid de impio potente: & mundi fama celebrato, ait. *Cùm interierit, nõ ſumet omnia, nec deſcendet cum eo gloria eius.* Quod ait *non ſumet omnia,*
Hebraiſmus eſt pro quo nos dicimus: nihil ſumet. Et Eccleſiaſticus: *Memoriã ſuper bonum perdidit Deus & re-* Eccle. 10.
liquit memoriam humilium. Ideo aiebat Eſaias: *Auferetur* Eſa.16.
gloria Moab. Et rurſus: *Auferetur gloria Cedar.* Et poſteà Eſa.21.
inducit Deum iis verbis loquentem: *Ego glorioſos terræ* Eſai. 23.
humiliabo. Similiter Oſeas ita aduerſus impios Iudæos Oſee 4.
Deum hæc verba dixiſſe teſtatur: *Gloriam eorum in ignominiam commutabo.* Oportet nos Dei gloriam quærere, & , vt admonet Apoſtolus, omnia in gloriam eius facere, vt gloriam immortalem comparemus. Nã mũdi gloria fluxa eſt, & caduca, quoniam obruitur hominũ interitu, & obliuione poſteritatis extinguitur. Audi diuinum Paulum aientem: *Non efficiamur inanis gloriæ* Gal. 5.
cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Si gloriam cupis, inquit Chryſoſtomus, gloriam deſpice: & omnibus eris glorioſior. Et Hieronymus: Si verè laudabilis eſſe cupis, laudes hominum non requiras. Falſa gloria eſt veræ pœnæ procreatrix: & quamuis te dilatet, & magnum oculis populi efficiat, in ſummo tamen Seneca.
periculo conſtituit. Quemadmodum ſagittarius ſcopum magnum facilè attingit, à paruo autem aberrat, ſic Diabolus eum, qui ſe inani mundi gloria amplificat, ictu ſagittarum ſuarũ facilè percutit, ſubmiſſum autem & abiectum non item. Omnis inanis gloriæ cupidus inſipiens eſt, quoniam apud dæmonem inflatur,

vt eius transfigatur telo & ſagitta. Ideo ait in prouerbiis Salomon: *Neſcit: quòd ad vincula ſtultus trahatur, donec transfigat ſagitta iecur eius.* Vera gloria in virtute (Prou. 7) conſiſtit, quæ radices agit, ac longiùs propagatur: vana omnia celeriter decidunt, nec inane quicquam poteſt eſſe perpetuum. Ammonitæ & Moabitæ in omnium ore quondam cum gloria verſabantur, ſed ita ab illa deciderunt, vt non eſſet eorum memoria in gentibus, vt ait hoc loco Ezechiel. Sed dices: Nónne Ieremias poſtquam de Ammonitarum euerſione va- (Iere. 49) ticinatus eſt, ſubdidit: *Poſt hæc reuerti faciam fugientes & captiuos filiorum Ammon, ait dominus?* Subdit quidem. Imò poſtquam Moabitarum excidium prædixit, adiun- (Ierem. 48) xit: *Et conuertam captiuitatem Moab in nouiſſimis diebus, ait dominus.* Sed hæc non repugnant huic Ezechielis vaticinio; nam Ezechiel loquitur de vana mundi proſperitate & amplitudine, & in temeraria vulgi opinione conſtituta, quam Ammonitæ & Moabitæ amiſerunt, quæ vſque adeò euanuit, vt poſteà longo temporis ſpatio nulla eſſet eius memoria: Ieremias autem loquitur de vera nobilitate, in virtute collocata, quam erant in tempore gratiæ per Chriſti fidem conſecuturi. Multi enim ex regionibus illis per Apoſtolorum prædicationem fuerunt ad Chriſti fidem conuerſi, & repudiatis idolis ad numen ſanctiſſimum confugerũt. Ideo dixit Ieremias illud implendum eſſe in nouiſſimis diebus. Solẽt namque diuinæ literæ tempus Meſſiæ nouiſſimos dies appellare. Ita patriarcha Iacob, quo nemo tunc erat ſanctior, nemo ſapientia illuſtrior, nemo charitate feruentior, cùm ad exitum vitæ vocaretur, conuocatis filiis ſuis has voces emiſit *con-* (Gen. 49) *gregamini, vt annuntiem quæ ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis.* Et tunc myſteria Chriſti vẽturi illis altè prædixit. Hi ſunt dies, quos Apoſtolus in epiſtola prima (1. Cor. 10) ad Corinthios *fines ſeculorum* vocanit: & in epiſtola ad (Gala. 4) Galatas *temporis plenitudinem.*

c *In Moab faciam iudicia.*] Id eſt eos grauiter caſtigabo. Septuaginta habent: *In Moab faciam vltionem.*

d *Pro eo quòd fecit Idumæa vltionem.*] Idumæa appellatur etiam Edom, ſumpto nomine ab Eſau illius regio- (Gene. 25, Gene. 27) nis habitatore, qui vocabatur Edom, hoc eſt rufus, & terrenus. Et quoniam Iacob obtinuit primogenituram & benedictionem paternam, quam fratri ſuo Eſau maiori natu ſubripuit, fuit vexatus ab illo. Similiter Idumæi poſteri Eſau Iſraelitas à Iacob originem ducentes odio proſequebantur. Et in vltionem primogenituræ & benedictionis inſultarunt Hebræorum calamitatibus, eoſque oppugnarunt, & opprobriis affecerunt. Quam ob cauſam euertit Deus Idumæos: (Deu. 32) nam ipſe ait: *Mihi vindictam & ego retribuam.* Quem locum affert diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, di- (Ezech. 9, Rom. 2) cens, *Non voſmetipſos defendentes, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus.* Vbi participium, defendentes, nõ accipitur pro ſe protegere, vimque vi repellere, & bona ſua tutari, id enim cuique licet, dummodò bono fiat animo. Nã ipſe Apoſtolus dedit operam, vt ſe à Iudæorum con- (Act. 23) iuratione per milites tribuni tueretur. Vult enim natura eſſe conſeruatrix ſui, eſtque omni animantium generi à natura tributum, vt ſe, vitã, corpúſque tueãtur, declinéntque ea, quę eis nocitura videntur. Eſt que lex hæc non ſolùm ſcripta, ſed nata, quam non ſolùm didicimus, accepimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non modò docti, ſed facti, non ſolùm inſtituti, ſed imbuti ſumus: vt ſi vita noſtra in hoſtium incidat inſidias, ſi vim nobis inimici inferant, ſi nos ad excidium vocauerint, liceat nobis defendere nos ipſos cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quis non videt honeſtam eſſe rationẽ expediendæ ſalutis? Poteſt accidere aliquando, vt laudabilius ſit ſeipſum non protegere, iuxta id, quod dixit dominus: *Si quis te percuſſerit in vna maxilla, præbe ei & alteram,* (Matt. 5) & id quod ait Apoſtolus in prima ad Corinthios: *Quare non magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini?* (1. Cor. 6) Verum id quod ait Chriſtus de maxilla altera præbenda eſt animi præparatione præcipuè obſeruandum, vt cùm opus fuerit, non ſolùm maxillam, ſed corpus & vitam pro Dei fide & honore iniuriis, & opprobriis, & vulneribus, & gladiis, & flammis offeramus. Sed communiter vnicuique ſe protegendi datur facultas. Quare defendere loco illo apud diuum Paulum non ſignificat protegere, ſed vlciſci. Id quod oſtenditur ex ſequentibus: ſubditur enim: *ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam.* Vbi vides vindictam eſſe prohibitam, non autem defenſionem. Solent tamen literæ diuinæ verbum defendere pro vindicare & vlciſci aliquando vſurpare, vt in libro Iudith, vbi ſcriptum legimus iuraſſe Na- (Iudith 2) buchodonoſorem ſe eſſe defenſurum de regionibus his, à quibus nuntij ſui fuerant cum dedecore repulſi. Et loco illo apud Apoſtolum modò citato. Nec exiſtimes prohibitam eſſe omnem vltionem, ſed eam, quæ propria fit poteſtate, poteſt enim quis iure per publicam poteſtatem aduerſarium punire, vt iuſtitia exerceatur, & hominum ſocietas conſeruetur: dummodo abſit ira, & ſpiritus non iuſtitiæ, ſed vltionis. Ideo ait: *Sed date locum iræ.* Hoc eſt deponite iram, cum qua nihil rectè, nihil conſideratè fieri poteſt. Vel date locum iræ inferentis iniuriam. Vel relinquite locum iræ Dei, ipſe enim vltionem ſumet, qui ait: *Mihi vindictam & ego retribuam.* Sed quoniam Idumæi ſeipſos cum Babyloniis ad Iudæorum euerſionem & excidium coniũxerunt, & propria authoritate eos vlti ſunt, in eoſque ventos excitarunt, nulla iuſtitia moti, ſed odij & inuidiæ ſtimulis concitati, quoniam quæ vitia in aliis reprehendebant, in iis ipſis deprehendebantur, meritò fuerunt puniti, & ab iiſdem Iudæis ſuperati, & in ſummam ignominiam abducti. *Per quæ enim quis peccat,* vt dicitur in libro Sapientiæ, *per hæc & torquetur.* (Sap. 11)

e *Extendam manum meam in Idumæam.*] Hoc eſt, animaduertam grauiter in illam. Extendere Deum manum in aliquem eſt in eo facere iudicium: quia dicẽdi exornatione vſus eſt paulò antè cùm dixit: *In Moab faciam iudicia.*

f *Ab Auſtro, & qui ſunt in Dedan gladio cadent.*] In Hebraico pro Auſtro eſt Theman, quæ dictio Auſtrum ſignificat. Eſt etiam nomen cuiuſdam ciuitatis, Latinè Auſter appellatæ. Igitur Auſter & Dedam nomina ſunt vrbium inſignum Idumææ. Sunt, qui dicant non eſſe vrbes, ſed loca quædam ita vocata. Diuus Hieronymus ita ait, Theman regio eſt principum Edom in terra Gebalitica à Themam filio Eliphaz, filij Eſau ſortita vocabulum. Sed & vſque hodie eſt villa nomine Theman diſtans ab vrbe Petra quinque milibus, vbi Romanorum militum præſidium ſedet. Hæc ille in libro de locis Hebraicis. In libro autem de nominibus Hebraicis ait Theman ſonare Auſtrum.

g *Et dabo vltionem meam.*] Id eſt ſumam vltionem de Idumæis per manus Hebræorum. Solet enim Deus aliquando homines per homines punire. Vnde impiũ & immanem Aſſyriorum regem vocat virgam furoris ſui, quoniam eos ſceleratos caſtigabat. Vbi autem (Eſai 10) ſcripta victoria hæc, quam Iudæorũ populus obtinuit de Idumæis, non inuenio in ſacra ſcriptura, niſi ſit ea, de qua agitur libro primo Machabæorum capite (1. Mac. 5) quinto.

h *Pro eo quòd fecerunt Palæſtini vindictam.*] Prædicit Palæſtinorum excidium. Philiſtim fuit quædam ciuitas celebris, quæ poſteà amiſſo nomine tempore diui Hieronymi, vt ipſe teſtatur, vocabatur Aſcalon, à

qua tota regio denominata eſt Philiſtæa & Palæſtina, eiúſque habitatores Palæſtini, & Philiſtini: de quorum excidio vaticinatur hoc loco Ezechiel, quod eo paſſi ſunt, quòd de filiis Iſraelis vltionem ſumpſerant. Hi fuerunt antiqui Iudæorum hoſtes, qui cùm vidiſſent Babyloniorum exercitum aduerſus Hieroſolymam, adhæſerunt illis, vt omnes ſimul Iudæos oppugnarēt, & acerbis calamitatibus opprimerent.

i *Et perdam reliquias maritimæ regionis.*] Id eſt, Palæſtinæ, quæ ſita eſt ad mare mediterraneum. Vaticinans

Soph. 2 Sophonias de Palæſtinorum excidio ait: *Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum. Verbum domini ſuper vos Chanaan terra Philiſtinorum.* Quaſi dicat: Væ vobis, qui habitatis in ora maritima terræ ſanctæ, hoc eſt, in Palæſtina. Væ vobis qui eſtis gens vaſtatrix & perdita: latum eſt contra vos verbum domini Chananæi, quo indicat ſtatuiſſe perdere vos, & totam terram Chanaā euertere & deuaſtare. Vbi nos habemus: *gens perditorum*, poteſt verti ex Hebræo *gens Carethæorum*, ita enim appellabantur Palæſtini.

k *Et ſcient quia ego dominus.*] Per experientiam diuinæ iuſtitiæ.

l *Cùm dedero vindictam meam ſuper vos.*] Id eſt, cùm vos puniero, cùm mihi dederitis pœnas ſcelerum veſtrorum. Tunc enim apparet gloria Dei cùm de impiis ſumit vltionem. Eodem modo loquens Eſaias de ſce-

Eſai. 5 leratorum Iudæorum excidio, ait: *Exaltabitur autem*

Eſai. 5 *dominus ſolus in illa die.* Et rurſum: *Exaltabitur dominus exercituum in iudicio, & Deus ſanctus ſanctificabitur in iu-*

Pſal. 9 *ſtitia.* Et pſalmographus: *Cognoſcetur dominus iudicia faciens: in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.* Pro *cognoſcetur*, eſt in Græco, & in Hebraico *cognoſcitur*, ſed parum refert, dummodò intelligas falſam eſſe & impiam eorum opinionem, qui ſomniantes aiūt, Deum non curare res humanas, ſed ſinere mundum temerè ferri, impios impunè graſſari, innocentes affligi, & opprimi, nullámque eſſe Dei prouidentiam, nullum iudicium, cum appareat ſapienter intuentibus Deum mundi eſſe opificem & gubernatorem, & iuſtitiam ac potentiam ſuam in ſceleratorum hominum caſtigatione oſtendere: tunc enim cognoſcitur, cum iudicia facit. Tunc eum gētes miris laudibus efferunt, cùm impios ſuperbos deiectos vident, & publicorum maleficiorum ſuorum iuſtas pœnas perſoluere. Solent rum homines Deum iuſtum eſſe experimento cognoſcere, cùm eum vident confringentem vires & opes improborum ferocitate exultantium, eóſque calamitatibus inſignibus opprimentem. Nihil eſt, quod vulgi animos magis excitet ad diuinam religionem colendam, quàm vltio diuina, vbi Deus iuſtitiæ ſuæ manifeſta documenta conſtituit, bonos eripiens, iniquos

Pſal. 7 autem delens. Ideo ait Dauid. *Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum, Exurge domine Deus meus in præcepto quod mandaſti, & ſynagoga populorum circundabit te.* Acſi diceret: Oſtende domine iuſtitiam tuam, ne me ſinas tandiu impiorum hominum calamitatibus exerceri, & vndique oppugnari: extolle teipſum in ira contra hoſtes meos immanes. Tu iuſte Deus mundi gubernator, & rector fac, quod rerum publicarum gubernatoribus faciendum præcepiſti. vlciſcere impios bellum & interitum innocentibus publicè inferentes: ita populorum cœtus te toto ore laudabit, cum aperta tuæ ſeueritatis monimenta conſpexerit.

r Ecce ego extendam manum meam ſuper Palæſtinos, & interficiam interfectores. *Pro interfectoribus eſt in Hebraico* כרתים *Cerethim, à verbo carath, quod ſignificat præcidere, vaſtare, perdere, interficere. Vt apud Ezechielem* Ezec. 16
decimo ſexto: Non eſt præciſus vmbilicus tuus. *Vnde Cerethim ſignificat vaſtatores, præciſores, & interfectores. Et hanc vltimam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres, R. Dauid in libro radicum ait Cerethim ſiue Cerethæis eſſe familiam quandam, & nomen gentilitatis, ac magni generis apud Palæſtinos: poſſeque hunc locum ita verti:* Caſtigabo Palæſtinos, & occidam Cerethæos, qui ſunt apud eos nobiles, & magnæ atque illuſtris gentilitatis & familiæ. *Vbi communis verſio apud Sophoniam habet.* Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum: *habet litera Hebraica.* Væ qui habitatis ad tractum maris, gens Cerethæorum. *Quidam exiſtimant Cerethæos idem eſſe quod ſagittarios: nam ſecundo Regum octauo, vbi communis verſio habet:* Banaias autem filius Ioiadę erat ſuper Cerethi, & Phelethi: *habet paraphraſtis Chaldaica:* erat ſuper Soph. 2
ſagittarios, & fundibularios. *Sunt, qui arbitrentur fuiſſe* 2. Reg. 8
duas nobiles familias & cognationes, quæ ab aula Dauidis nunquam recedebant: Diuus Hieronymus duas aſſerit fuiſſe legiones, quarum vna ideo Cerethæorum vocabatur, quod homines interficeret & iugularet. Aquila, Symmachus, & Theodotio pro Cerethim ſiue Cerethæis vertunt interfectores. *Pagninus nomen ipſum non mutat: ita enim hunc Ezechielis locum vertit:* Succidere faciam Cerethęos. *At ſeptuaginta pro Cerethæis habent* Cretenſes. *Ita enim tranſtulerunt:* Et diſperdam Cretenſes. *Locum etiam Sophoniæ paulò antè citatum ita verterunt:* Væ qui habitatis funi- Soph. 2
culum maris aduenæ Cretenſium. *Hi Cretenſes ſunt hi, de quibus ait Epimenides, Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Quem locum citat diuus Paulus in epiſtola ad Titum. Etiam ſi non deſint, qui teſtimonium hoc ad* Tit. 1
Callimachum Cyrenæum referant, apud quem initium huius carminis inuenitur. Erant Cretenſes vafri & fallaces. Vnde ortum eſt tritum vetuſtate prouerbium. Cretiza cum Cretenſi. Quo vſus eſt Plutarchus in vita Alexandri, & in vita Pauli Aemilij. Creta eſt inſula in mari mediterraneo, quæ hodie appellatur Candia, celebris centum vrbium fama, quarum præcipuæ fuere Gnoſſus, Minois regia, & Strabonis coſmographi patria. Forcaſſe fuit apud Palæſtinos ciuitas aliqua vel regio appellata Creta, cuius habitatores appellarentur Cretenſes, de quibus iuxta editionem ſeptuaginta loquitur hoc loco Ezechiel: quemadmodum apud Scythas teſte Valerio Flacco oppidum eſt appellatum Creta. Sed in diuinis literis huiuſmodi vrbis mentionem factam non inuenio, nec talium Cretenſium: niſi fortaſſe ſint illi, de quibus ait in Actis diuus Lucas: Iu- Act. 2
dæi quoque, & proſelyti, Cretes, & Arabes, audiuimus eos loquentes noſtris linguis magnalia Dei. *Sed credibilius eſt Cretes illos eſſe inſulæ Cretæ habitatores, qui tempore Apoſtolorum negotia Hieroſolymæ gerebant.*

Argumen-

ARGVMENTVM.

Tyrum nobilem Phœniciæ ciuitatem, totius regni metropolim euertendam prædicit, quòd in Hieroſolymam deletam inſultauerit, & in Iudæos calamitoſos ærumnis acerbiſſimis oppreſſos inſolentes contumelias iecerit.

CAPVT XXVI.

A ET[a] factum eſt in vndecimo anno prima menſis, factus eſt ſermo domini ad me dicens: Fili hominis [b] pro eo quòd dixit Tyrus de Ieruſalem: Euge, [c] cōfractæ [1] ſunt portæ populorum: [d] conuerſa eſt ad me, [2] Implebor, deſerta eſt: proptereà hæc dicit dominus Deus: [e] Ecce ego ſuper te Tyre, & aſcendere faciam ad te gētes multas [f] ſicut aſcendit mare fluctuans. [g] Et diſſipabunt muros Tyri, & deſtruent turres eius. Et radam puluerem eius de ea, [h] & dabo [3] eam in limpidiſſimam petram: [i] ſiccatio ſagenarum erit in medio maris, quia ego locutus ſum, ait dominus Deus, & erit in direptionem Gentibus. [k] Filiæ quoque eius, quæ ſunt in agro, gladio interficientur, & ſcient, quia ego dominus: quoniam hæc dicit dominus Deus: [l] Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonoſor regem Babylonis ad Aquilonem, regem regum cum equis & curribus, & equitibus, & cœtu, populóque magno: Filias tuas, quæ ſunt in agro, gladio interficiet, & circundabit te munitionibus, [m] & B comportabit aggerem in gyro: & eleuabit contra te clypeum, [n] & vineas & arietes temperabit in muros tuos, & turres tuas deſtruet in armatura ſua. Inundatione equorum eius operiet te puluis eorum, à ſonitu equitum & rotarum, & curruum mouebuntur muri tui.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt in vndecimo anno.*] Subaudi tranſmi-
4 Reg. vlt. grationis Iechoniæ, quo anno captus eſt Sedechias, vt vltimo capite quarti libri Regum diuinæ literæ memoriæ prodiderunt. In fine capitis ſuperioris vaticinatus eſt Ezechiel aduerſus Palæſtinos: & quia Palæſtinæ ſuccedit Phœnicia, cuius metropolis & emporium erat Tyrus, aduerſus eam dirigit nunc vaticiniū ſuum. Vocata fuit quondam hęc vrbs Sarra, vt refert Aulus Gellius libro quattodecimo noctium Atticarum. Meminit eius Plinius libro quinto, capite decimonono iis verbis: Tyrus quondam inſula præ alto mari ſeptingentis paſſibus diuiſa, nunc verò Alexādri oppugnantis operibus continens. Huius vrbis fuit Colonia Carthago illa inſignis Romani imperij æmula, terrarum orbis auidiſſima, vt ait idem Plinius, & Ioſephus contra Apionem, & oſtendit iis verbis Virgilius: *vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni:*

Carthago. Italiam contra &c.

Fuiſſe Tyrum ab Alexandro Magno expugnatā aſ-
» ſerit Ioſephus libro Antiquitatum vndecimo, Nico-
» laus Damaſcenus, & Pomponius Mela libro primo de
» ſitu orbis, capite duodecimo vbi ait fuiſſe illam quondam inſulam in corde maris ſitam, ſed ab Alexandro propter expugnationem multis breui cōportatis aggeribus & in fretum iactis factam fuiſſe terram continentem: quod Plinius anteà dixerat, & Diodorus in vita Alexandri, vbi eam appellat dominam maris, & orbis emporium. Ioſephus libro primo contra Apionem aſſerit ſeruatas fuiſſe etiam ſuo tempore apud Tyrios epiſtolas multas Salomonis regis ad Hiramum Tyriorum regem, & Hirami ad Salomonem. Fuiſſe enim hos duos reges amicitia coniunctos literæ diui-
3 Reg. 5 næ libro tertio Regum teſtantur. Beroſus Chaldæus ait vrbem hanc à quodam, qui Tyrus vocabatur, conditam fuiſſe anno poſt diluuium 189. Ioſephus ait conſtructam fuiſſe ante templum Salomonis anno 240. Iuſtinus libro decimooctauo refert fuiſſe conditam à Sidoniis. Fuit hæc vrbs à Mauris exuſta, à Dominico
Ioſue. 19 Veneto capta, & à Soldano anno à virginis partu 1290. incendio tradita, & funditus euerſa. Huius ciuitatis meminit diuina ſcriptura libro Ioſue, capite decimononono dicens, *Reuertitur in Horma vſque ad ciuitatem* 3. Reg. 5
munitiſſimam Tyrum. Et libro tertio Regum capite quinto. Et apud Eſaiam capite 23. vbi eius euerſio præ- Eſai. 23
dicitur. Et apud Ieremiam 47. Et apud Amos 1. & mul- Ierem. 47 Amos. 1
tis aliis in locis.

b *Pro eo quod dixerit Tyrus de Ieruſalem: euge.*] Id eſt, quia Tyrij videntes Hieroſolymā euerſā, illi verbis inſolētis inſultarunt, lætitia geſtientes ob eius vaſtitatē.

c *Confractæ ſunt portæ populorū.*] Id eſt, euerſa eſt vrbs, quæ erant porta omniū gentium. Periphraſis eſt Hieroſolymæ, quæ ideo porta populorum dicebatur, quia ex omnibus terrarum oris multi ad eā conueniebant.
Id indicat diuus Lucas Actorum ſecundo, vbi ait fuiſſe Act. 2
ibi tempore Apoſtolorum, Parthos, & Medos & Elamitas, Meſopotamios, & Cappadoces, & qui incolebant Pontum & Aſiam, Phrygiam, & Pamphiliam, Ægyptios, Lybios, Romanos, Cretes, & Arabes. Ioſephus libro ſeptimo de bello Iudaico ait in euerſione Hieroſolymæ fuiſſe numerum captiuorum nonaginta & ſeptem millia, mortuorum verò vndecies centū millia, quorum multi Gentiles erant. Poteris per portas fortitudinem & robur intelligere, vt ſit ſenſus: Euerſa eſt vrbs, cuius fortitudinem homines admirabantur. Apud veteres enim in portis vrbium agitabantur iudicia, quam ob cauſam ait ſancta ſcriptura in li-
bro Deuteronomij: *Deferent ſigna virginitatis eius ad ſe-* Deu. 22
niores vrbis, qui in porta ſunt: Et in pſalmo: *Non confunde-* Pſal. 126
tur, cùm loquetur inimicis ſuis in porta. Acſi dicat: Non timebit vir iuſtus, cùm ei aduerſarij intenderint litem, nulla afficietur ignominia: cùm reſponderit accuſatoribus ſuis in iudicio, quod fieri ſolet in vrbis porta. Ibi erant iudices & ſatellites, & arma, & tormēta bel-
lica. Vnde dixit Deus Abrahamo: *Poſſidebit ſemen tuum* Gen. 22
portas inimicorum ſuorum. Volens Ieremias ſignificare Ier. 14
nullum eſſe Hieroſolymę robur, nullam fortitudinem, dixit: *Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt.* Ex quo effectum eſt, vt portæ pro fortitudine & potentia accipiantur. In hanc ſignificationem accipiuntur apud Matthæum, cùm Christus dixit: *Tu es Petrus, & ſuper hanc*
Petram ædificabo eccleſiam meam: & portæ inferi non præ- Matt. 16
ualebunt aduerſus eam. Fortitudo inferi, eius potentia,

vires,& arma ſunt tentationes dæmonum,immanitates tyrannorum,hæreticorum perfidiæ,& impiorum hominum fraudes & ſcelera: quæ omnia non poterũt Dei eccleſiam delere. Hoc enim Dei templum vigebit memoria omnium ſeculorum:nullo poterit incen-
Gene 6 dio amitti,nulla vi tempeſtatum obrui:nullis dæmonum machinis expugnari. Hæc eſt enim arca Noe,
Pſal.86 quæ nullis potuit diluuij fluctibus ſubmergi.Hæc eſt vera illa ſpecula de qua ait diuinus pſaltes: *Diligit dominus portas Sion,ſuper omnia tabernacula Iacob.* Hęc eſt turris illa Dauidis,quæ ædificata eſt cum propugnacu-
Cant 4 lis,vt dicitur in Canticis,ex qua mille clypei pendent,
2.Tim 3 & omnis fortium armatura. Hæc eſt domus illa Dei vt ait Apoſtolus, *columna & firmamentum veritatis,* quam diuus Ioannes in Apocalypſi appellat taberna-
Apoc 21 culum Dei cum hominibus.Hæc eſt vera Hieroſolyma inexpugnabilis,non terrena illa, quæ fuit in cineres conuerſa,ſed cœleſtis,quam ipſa perpetuitas ſem-
Apoc.21 per intuebitur:quam diuus Ioannes vidit deſcendentem de cœlo,à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo,admirabilibus ac pulcherrimis ornamentis magnificentiſſimè decoratam,& Deo munitam, De ea ait Eſaias, *Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, ſaluator ponetur in*
Eſai 26 *ea,murus & antemurale.* Et ipſe ſaluator ait apud Za-
Zach.2 chariam prophetam: *Ego ero eis murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Hæc eſt aduerſus quam inferorum portæ nunquam poterunt præualere.

d *Conuerſa eſt ad me,implebor, deſerta eſt.*] Verba ſunt Tyri dicentis:Conuerſa eſt ad me Hieroſolyma, tota eius opulentia & negotiatio ad me tranſibit. Ideo ea euerſa ero ego in magna dignitate conſtituta: implebor diuitiis & deliciis,abundabo mercibus:eius euacuatio erit mea impletio, eius vaſtitas erit mea celebritas,eius ignominia redundabit in meam gloriam. Illa deſerta eſt,ideo ego ero frequentiore mercatorum multitudine referta. Intuere mundi cõditionem & qualitatem:non ornat hos,quin ſpoliet illos:ſi quédam cumulat diuitiis,alium premit inopia,non poteſt impleri hic,quin euacuetur ille,nec vnus affluere diuitiis, quin alius opum ſuarum naufragium faciat.
Similit. Quemadmodum fieri non poteſt, vt ſol hemiſphærium noſtrum compleat ſplendore,quin alteri hemiſphærio tenebras obfundat,quo fit, vt cùm nobis dies eſt,illis ſit nox,qui è regione nobis, è contraria parte terræ ſtant contra noſtra veſtigia,quos antipodas vocamus:& è contrario:ſic non bis effulget dies proſperarum rerum,quin aliis atra calamitatũ nox tenebris obſcuret:quo fit,vt cùm quidam lucrantur, alij amittãt,cùm quidam lætitia efferuntur,alij mœrore com-
Simile. primantur. Vt in plauſtrorum rota non poſſunt quidã modioli impleri,quin alij euacuẽtur,ita in huius mũdi varietate ſi quidam opes & dignitates conſequuntur,alij eas amiſerunt,& ſine miſeria horum non poſſunt illi mundi amplitudinem comparare: ſine tenebris vnius non poteſt alter ſplendorem adipiſci. Ideo monet Salomon in Eccleſiaſte, vt creatoris memine-
Eccle 12 rimus, antequam tenebreſcat ſol & lumen, hoc eſt dum fluunt ſecundæ res,dum micat claritas proſperitatis,priuſquam veniat atra & triſtis rerum aduerſarum caligo. Nemo confidat ſemper ſibi illud ſtabile & firmum permanſurum,quod in aliis fluxum & fragile intuetur. O vanam mundi gloriam, incertam & fallacem,& tetris ignominiæ maculis deformatam,ad quam ſine alterius ruina nemo aſcendit! Nos igitur ad eas opes & dignitates aſpiremus,quæ abſque aliorum detrimento cõparare poſſimus,quas nec caſus eripit,nec inuidia labefactat,nec vetuſtas vlla cõſumit. Hæ à viro iuſto poſſidentur,de quo ait diuinus vates:
Pſal. 111 *Gloria & diuitiæ in domo eius, & iuſtitia eius manet in ſe-*
Pſal. 38 *culum ſeculi.* Et alibi: *Spera in Deo,& fac bonitatem, & inhabita terram,& paſceris diuitiis eius.* Ac ſi dicat: Si pietatem & virtutem colueris,velim tibi perſuadeas eſſe te vitam placidè & tranquillè traducturum,& magnis diuitiis abundaturum:non illis quæ trãſeunt, & fluunt, & tanquã floſculi decidunt,ſed quæ permanent,& animum verè diuitem faciunt,ex quibus vera nobilitas refloreſcit. His carebant Tyrij,& eam ob cauſam Iudæorum mœſtitia lætabantur,vt humanas diuitias augerent,& portum ſuum variis mercibus amplificarẽt.

e *Ecce ego ſuper te Tyre.*] Subaudi veniam, vt te euertam. Poteſt verti: *Ecce ego contra te.* Quaſi dicat Deus: Quoniam tu aliorum euerſione delectaris, ego te euertam. Conſidera quàm nefarium ſit aliena pernicie delectari. Qua de re diſſeruimus initio capitis ſuperioris.

f *Sicut aſcendit mare fluctuans.*] Id eſt, quemadmodum procelloſum mare extollit in aeſem fluctus ſuos turbulentos & innumerabiles,ſic ego efficiam,vt Babylonia aduerſus te mittat milites immanitate barbaros, & numero infinitos. Comparat Babyloniam cum mari ſæuo atque tempeſtuoſo,milites verò eius cum fluctibus inoumeris,vi ventorum concitatis.

g *Et diſſipabunt muros Tyri,& deſtruent turres eius.*] Euerterunt enim Babylonij mœnia omnia vrbis. Poteris per muros & turres magnates intelligere & ſuperbos,quemadmodum apud Eſaiam. *Super omnem turrim* Eſai.2
excelſam,& ſuper omnem murum munitum. Explicans autem ſeipſum ait. *Super omnem ſuperbum & excelſum.* Ita poteſt illud Ieremiæ in Lamentationibus explicari: *Cogitauit dominus diſſipare murum filiæ Sion.* Et id, quod Thren.2
ſequitur: *Luxit antemurale,& murus pariter diſſipatus eſt.* Vel vt poteſt etiam verti ex Hebræo: *Luxerunt propugnacula,& muri pariter euerſi ſunt.*

h *Et dabo eam in limpidiſſimam petram.*] Hoc eſt, non manebit in ea lapis ſuper lapidem: Ita eius ędificia delebo, vt ſolùm remaneat rupes, vbi vrbs ſita eſt: & nullum appareat priſtinæ ciuitatis veſtigium.

i *Siccatio ſagenarum erit in medio maris.*] Vbi nunc eſt Tyrus ciuitas frequentiſſima & florentiſſima, erit locus deſertus,vbi piſcatores retia expandant. Nonnulli codices ad marginem pro ſiccatione habent expanſionem.

k *Filiæ quoque eius,quæ ſunt in agro.*] Hoc eſt eius oppida,quæ ſunt in continente. Vrbs præcipua dicitur mater,villæ verò & oppida filiæ,vt primo capite Iudicum: *Manaſſes quoque non deleuit Bethſan, & Canath* Iudi.1
cum viculis ſuis. Vbi pro *viculis* eſt in Hebraico *cum filiabus ſuis.* Vbi Eſaias ait. *Sic erunt filiæ Moab in tranſcen-* Eſai.16
ſu Arnon, per filias Moab intelligit oppida & vicos. Eodem modo Ieremias: *Oculus meus deprædatus eſt animam* Thren.3
meam in cunctis filiabus vrbis meæ. Quaſi dicat: Oculi mei dolore affecerunt animam meam in omnibus oppidis regni Iuda euerſis & deuaſtatis: fleui amarè ob oppidorum Hieroſolymæ excidium. Quæ verba ita vertit paraphraſtes Chaldæus: *Fletus oculi mei aſcendit, vt noceat animæ meæ propter deſolationem regionis populi mei,& propter euerſionem filiarum Hieruſalem vrbis meæ.* Ezechiel etiam capit. 16. *Dabo te in animas odientium te* Ezec.16
filiarum Palæſtinarum: ſeu *filiarum Palæſtinæ.* Vbi vides filias oppida eſſe, & villas, & vicos, reſpectu ciuitatis metropolis. Accipitur etiam filia pro ipſa metropoli,ſi eam ad totam contuleris regionem,cuius ipſa metropolis pars eſt. Hinc efficitur vt Hieroſolyma appel- Thren.2
letur filia Hieruſalem,vt apud Ieremiam: *Mouerunt caput ſua ſuper filiam Hieruſalem.* Et apud Sophoniam: *Lætare & exulta in omni corde filia Hieruſalem.* Et apud Sopho.3
Zachariam: *Exulta ſatis filia Sion,iubila filia Hieruſalem.* Zach.9
Et apud pſalmographum. *Filia Babylonis miſera.* Et ali- Pſal.136
bi: *Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur* Pſal.45
omnes diuites plebis. Vbi in Hebraico eſt *filia Tyri,* ſimiliter in Græca tranſlatione. Voluit enim diuinus vates ſignificare fore,vt Tyrus idolorum cultrix, dona offerret

offerret Chriſto,&templa conderet diuino cultui dedicaſa, cùm ſe ad Chriſti fidem Apoſtolorum prædicatione conuerteret. Accipitur etiam filia pro tribu:vt apud Lucam : *Fuit in diebus Herodis regis Iudaæ* Luc. 1 *ſacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia: & vxor illius de filiabus Aaron*:hoc eſt,de tribu ſacerdotali. Hoc tamen loco apud Ezechielem accipitur filia pro oppidulo & vico.

l *Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonoſor.* Dixerat miſſurum Gentes aduerſus Tyrum : modò explicat, quæ eſſent Gentes illæ.

m *Et comportabit aggerem in gyro.*]Id eſt, circundabit vndique vallo,&coaceruatione lapidum & terræ. Id enim ſignificat agger.

n *Et vineas & arietes temperabit in muros ſuos.*] Hoc eſt,collocabit è regione ad muros tuos machinas bellicas,quibus te concutiat. Vinea eſt bellicum inſtrumentum,ex lignis compactum,crudis ac fortibus coriis exteriùs contectum. Aries tormentum eſt inſtar capitis arietis,quo hoſtes ſolent muros diruere.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. XXVI.

1 Confractæ ſont portæ populorum. *Septuaginta habent*: Contritæ ſunt: perierunt Gentes. *Iudæos vocat Gentes,quod Gentium idola colerent, eorumque ritibus & ſuperſtitionibus adhærerent. Ad id amentiæ & perfidiæ deuenerunt Iudæi,vt Deo ſuo vero vniuerſi conditore relicto, falſos & vanos Gentium Deos adorarent. Eodem modo E-* Eſa. 1 *ſaias*: Væ genti peccatrici,populo graui iniquitate,ſemini nequam,filiis ſceleratis,dereliquerũt dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael,abalienati ſunt retrorſum.

2 Implebor, deſerta eſt. *Septuaginta verterunt*: Quæ fuit plena,deſerta eſt. *Poterat hoc ita transferri*: Quæ fuit excilſa,euerſa eſt. *Pro* implebor,*eſt in Hebraico immaleah. Verbum eſt male,quod ſignificat implere,exundere, & perire.* Iob. 15 *Pro implere accipitur etiam à Iob ſcente*: Nunquid ſapiens reſpondebit,quaſi in ventum loquens,& implebit ardore ſtomachum ſuum? *Acſi dicat. Loqueturne ſapiens verba inania,& vento ſimilia? Stomachabiturne & implebit ſe furore? Quaſi dicat:nõ. Pro ardore ſeu furore poteſt verti ex Hebraico Eurus. Paraphraſis Chaldæa habet*: Et replebit tanquam vento Orientali ventrem ſuum? *Per ventrem ſiue ſtomachum intelligit animum,per ventum Orientalem vanas opiniones. R. Moyſeh ita vertit hunc locum*: Nunquid ſapiens reſpondebit ſociis ſuis verba ventoſa,& eius cogitationes erunt ventus & vanitas? *Et paulò poſt in eodem capite*: Antequam dies eius compleãtur,peribit. *Pro* peribit, *eſt in Hebraico idem verbum. Loquitur de homine ſceleribus imbuto,quem ait morte immatu-* Pſal. 54 *ra excedere è vita. Id quod dixit regius vates*: Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. *Mors immatura viro iuſto nunquam accidit:nam integritas vitæ ipſam adoleſcentiam in ſenectutem conuertit. Nec dicendus eſt aliquis parum vixiſſe,ſi vitam ad certam rationis normam direxit,& officiorum momenta perpendit. Poterat verſus ille Iob ita verti ex Hebraico*: Ante diem ſuum ſuccidetur. *Thargum vertit.* In die nõ ſuo implebitur ſepulchrum eius. *R. Abraham Peruſol*: In non die ſuo complebit impius diem ſuum:& implebit ſepulchrum ſuum. *Illic iacent à vermibus deuorati qui in hac vita homines deuorabãt: illic conuertuntur in terram, qui in hoc mundo terram rapiebant,& terræ pompis & diuitiis abundabant. Vox quãdiu* Simile. *profertur,quia multa ad eius articulationem concurrunt, vt dentes,lingua,guttur,palatum,labia,videtur quippiam magnum,exiſtens ſolidum, & admirabile: ac in domo teſtudine concamerata, vbi nihil præter ſonum quendam percipitur, ſtatim indicas id,quod magnum videbatur,nihil eſſe præter aerem quendam percuſſum,& inanem tonum. Eodem modo principes & magnates quandiu vitam degunt,quoniam multa conueniunt quæ eos augere & amplificare videntur, vt opes,potentia,dignitates,mundi gloria, & celebris nominis amplitudo videntur magni,ſtabiles,& permanentes:at poſiti in ſepulchro,in domicilio illo concauo,& veritatem oſtendente,confeſtim cognoſcis,& animo comprehendis eos,qui illuſtres videbantur,puluerem eſſe fœtidum, & parum quippiam venti. Vbi eſt manus eorum gloria? vbi eorum pulchritudo? vbi eorum pompa? Transierunt omnia illa ſicut vmbra,* Sap. 5 *& tanquam nuncius præcurrens. Nihil in vita ſemper floret:nemo eſt,quamuis ſit adoleſcens, cui ſit exploratum ſe ad veſperam eſſe victurum. Sed quamuis in terram conuertamur,& naturalia corpora eò abeant,vnde orta ſunt,tamẽ ea manent,quæ rectè factis obtinentur. Moriuntur viri iuſti,ſed non moritur eorum virtus,quoniam nec obliuione eorum, qui ſunt,nec reticentia poſterorum poteſt eſſe ſepulta. Breuis eſt vita & mortalis,ſed gloria,quæ vita bene acta comparatur, magna & ſempiterna. Exiguum nobis vitæ curriculum Deus dedit,immenſum gloriæ,cuius ſpe mortales ad immortalitatem excitantur. At homines nefarij,in lethali crimine migrãtes in die non ſuo implent ſepulchrum ſuum cadaueribus, & eorum animæ deſcendunt ad inferos,æternis cruciatibus torquendæ.*

3 Et dabo eam in limpidiſſimam petram. *Pagninus habet.* Et ponam eã,vt eſt ſummitãs petrę. *Brixianus*, daboeam in eminentem petram. *Paraphraſis Chaldaica*: Dabo eam ſuper lenitatem petræ nudæ. *Quæ omnia in idem recidunt. Vult diuinus vates ſignificare Tyri euerſionẽ.* Sup. 24 *Acſi dicat: Publicè punietur ciuitas hęc non ſub tecto occulto,ſed ſuper lapidẽ lenem & eminentem, vt ab omnibus videatur. Hac dicendi exornatione vſus eſt etiã capite vigeſimoquarto. Lapis accipitur aliquãdo pro eo,quod eſt totũ quod* Gen. 49 *lapis ſit corpus vnum iuxta ſententiã R. kimhi. Vnde effectum eſt, vt quod habet communis editio quadrageſimonono capite Geneſis.* Inde paſtor egreſſus eſt, lapis Iſrael, *vertant nõnulli*: Inde paſtor eſt lapidis Iſraelis. *Quaſi dicat Iacob, Filius meus Ioſeph diues,& pulcher, variis calamitatibus fuit preſſus à fratribus, & domina ſua,ſed ex omnibus illis eum eripuit Deus Iacob:obtinuit enim magnum in Ægypto principatum,& ipſe pauit totum Iſraelem:paſtor fuit totius lapidis,hoc eſt,totius corporis,ſeu omnis congregationis Iſraelis. Poteſt tamen locus ille ita explicari. Etſi Ioſeph fuit multis ac acerbis ærumnis expoſitus, ſemper tamen ſtabilis ac firmus permãſit:nullæ eum tentationes potuerunt de gradu conſtãtiæ deiicere. Quin potiùs ex voluntate Dei Iacob fuit paſtor & princeps totius Ægypti, ille qui ſemper fuit lapis immobilis Iſraelis,qui fuit firmamentum ſuſtentãs Iſraelitas, cuius firmitas & fortitudo lapidi firmo & valido cõparãtur. Sed quoniam præcedunt verba hæc.* Et diſſoluta ſunt vincula brachiorum & manuum Ioſeph per manus potẽtis Iacob, *hoc eſt,per manus Dei Iacob,qui potens eſt,& ſubditur ſtatim,* inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael, *poſſunt hæc verba ad Deum,de quo loquitur, referri: vt ſit ſenſus: Multa perpeſſus eſt Ioſeph,ſed protexit eum Deus Iacob,ex quo Iacob egredietur ſecundum carnẽ Meſſias qui erit paſtor lapis Iſraelis, qui Iſraelitas non ſolùm paſcet,ſed firmiter ſuſtentabit, qui verè credentes fideles doctrina,gratia,& virtutum dapibus oblectabit, & firmiter tuebitur. Ipſe eſt lapis ille, de quo dixerat* Eſai. 28 *cæleſtis pater apud Eſaiam*: Ecce ego mittã in fundamentis Sion lapidem,lapidem probatum, angularem pre- Pſal. 117 tioſum, *De eo prædixerat Dauid*: Lapidem,quẽ reproba-

uerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. *Quē locum diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, & D. Petrus in prima ſua epiſtola de Chriſto exponunt: imò ipſe Chriſtus de* 1. Pet. 2 *ſeipſo apud Matthaum, interpretatur. Accipitur etiam lapis* Mat. 21 *pro pondere. Ideo cap. 25. Deuteronomij pro eo quòd eſt in He-* Deu. 25 *braico:* Non habebis in ſacculo diuerſos lapides, *vertit communis interpres:* Non habebis in ſacculo diuerſa pō- Mich. 6 dera. *Illud etiam Michaa:* Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacelli lapides doli? *vertit ille & rectè quidē:* Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacelli pondera doloſa? *Accipitur etiam lapis pro re pertinaci & obſtinata: vnde cor lapideum apud Ezechielem capite vndecimo ſignificat animum impium & induratum. Hic autem petra limpidiſſima capitur pro publica punitione: idem enim eſt,* dabo eam in petram limpidiſſimam, *ac publicè iam euertam.* Sap. 11

Cùm ingreſſus fuerit portas tuas quaſi introitum vrbis diſſipatæ, vngulis equorum ſuorum conculeabit omnes plateas tuas, populum tuum gladio cædet,[a] & ſtatuę nobiles in terrā cor- D ruent. Vaſtabunt opes tuas, diripient negotiationes tuas, & deſtruent muros tuos, & domos tuas præclaras ſubuertent, & lapides tuos, & ligna tua, & puluerem tuum in medio ponent. [b] Et quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum, & ſonitus cithararum tuarum non audietur ampliùs. Et [c] dabo te in limpidiſſimam petram: ſiccatio ſagenarum eris: [d] nec ædificaberis vltrà, quia ego dominus locutus ſum, dicit dominus Deus de Tyro: Nunquid nō à ſonitu ruinæ tuæ, & gemitu interfectorum tuorum, cum occiſi fuerint, in medio tui [e] commouebuntur inſulæ, & deſcendent de ſedibus ſuis [f] omnes principes maris, [g] & auferent exuuias ſuas, & veſtimenta ſua varia abiicient, & induentur ſtupore? In terra ſedebunt, [h] & attoniti ſuper repentino caſu ſuo admirabuntur, & aſſumentes ſuper te lamentum, dicent tibi: Quomodo periſti, qui habitas in mari vrbs inclyta, quæ fuiſti fortis in mari cū habitatoribus tuis, quos formidabant vniuerſi? [i] Nunc ſtupebunt naues in die pauoris tui, & turbabuntur inſulæ in mari, [k] eò quod nullus egrediatur ex te: quia hæc dicit dominus Deus: Cùm dedero te vrbē deſolatā, ſicut ciuitates, quæ non habitantur, [l] & adduxero ſuper te abyſſum, & operue- E rint te aquæ multæ, [m] & detraxero te cum his, qui deſcendūt in lacum ad populum ſempiternum, [n] & collocauero in terra nouiſſima [o] ſicut ſolitudines veteres cum his, qui deducūtur in lacum: vt non habiteris. [p] Porrò cùm dedero gloriam in terra viuentium, [q] in nihilum redigā te, & non eris: & requiſita non inuenieris vltrà in ſempiternum, dicit dominus Deus.

a *Statuæ tuæ nobiles in terram corruent.*) Hoc eſt, idola tua aurea & argentea decident in terram. Poteris per has ſtatuas trophæa intelligere, & monimenta à victoribus erecta in ſignum victoriæ. Vnde Pompeius deuictis Hiſpaniis, vt narrat Salluſtius, vt trophæa in iugis Pyrenæi montis collocauit. Et Romæ ſolebant veteres trophæorum loco fornices ſiue arcus triumphales conſtruere, quorum nonnulli nunc extāt, vt eſt arcus Conſtantini imperatoris in radicibus montis Palatini verſus amphiteatrum, quod nunc appellatur Colloſſeum, erectus ob victoriam de Maxentio reportatam. Et arcus Seueri in radicibus Capitolij verſus Aquilonem & Zephyrum: & arcus Veſpaſiani in via ſacra, ob deiectam Hieroſolymam extructus. Et arcus Domitiani ad ſanctum Syluestrum, qui vulgò dicitur arcus Portugalliæ. Quos ego vidi Romæ, cùm ibi ordinis noſtri negotia gererem. Cùm Saul mirabilem de Amalechitis victoriam reportaret, ait diuina ſcriptura libro primo Regum eum ſibi fornicem triumphalem erexiſſe, etiam ſi aliqui interpretentur eum trophęum in loco victoriæ collocaſſe. Sunt, qui per has nobiles 1. Reg. 15 ſtatuas, excelſas turres intelligant, & munita propugnacula. Alij aiunt eſſe imagines virorum illuſtrium. Solebant enim antiqui ſimulachra ex lapide, aut ære, aut aliqua alia materia illis decernere, & in loco conſpicuo collocare, qui facto aliquo inſigni rēpublicam Simile. illuſtrabāt, vt nulla de illis obmuteſceret vetuſtas, & vt aliis adderent ſtimulum ad virtutum labores. Quemadmodum vt globus ferreus expandatur, vt ex eo fiat extenſa lamina, oportet illum in ignis fornacem mittere, & in dura incude poſteà contundere, & recudere, ſic non poteſt fama extendi & propagari, niſi ſit in honeſtorum laborum ignem coniecta, & calamitatum ictibus percuſſa. Etſi enim veteres illi cognoſcerent ſatis in ipſa conſcientia pulcherrimi facti fructum eſſe, tamen mortalibus immortalitatem illam non exiſtimabant eſſe contemnendam. Sed quoniam multi ad id idololatriæ perducti ſunt, vt ſtatuas colerent, illis ſummum honorem, & latriam venerationem ſoli Deo debitam tribuentes, prohibuit Deus, ne ſimulacra erigerent, ne idola venerarentur. Ait enim diuus Paulus eos mutaſſe gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Imò pium eſt & laudabile eas venerari: eas autem confringere, deteſtari, & delere impium eſt, & hæreticum & diabolicum. Qua de re copioſè diſſeruimus noſtris in Eſaiam commentariis, verba illa capitis ſexageſimiquinti explanantes. *Qui ponitis Fortunæ menſam.* Exod. 34 Num. Deu. 7 Rom. 1

b *Et quieſcere faciam multitudinem canticorū tuorū.*] Eodem modo Eſaias euerſionem prædicens Moabitarū, ait: *Auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis nō exultabit nec iubilabit.* Et Ieremias Deum in hunc modum inducit loquentē. *Quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Hieruſalem vocem gaudij, & vocem lætitiæ.*

c *Et dabo te in limpidiſſimam petram.*] Explicat vt ſuprà paulò antè.

d *Nec ædificaberis vltrà.*] Eſaias capite vigeſimoſecundo, vbi de Tyri vaſtatione & excidio vaticinatur, Eſai. 26 ita ait: *In obliuione eris ô Tyre ſeptuaginta annis, ſicut dies regis vnius. Poſt ſeptuaginta autem annos erit Tyro quaſi canticum meretricis.* Ac ſi dicat: Septuaginta annis eris Ierem. 7 euerſa ô Tyre, tot enim annos durabit captiuitas Babylonica, in qua erunt filij Iſraelis detenti, quorum calamitatibus tu inſultaſti. Sed finito hoc tempore in- Eſai. 23 ſtauraberis: dabiſque operam, vt ad te negotiatores alliciat, quemadmodum ſolet meretrix canticis ſuis ad ſe amatores excitare. Cùm autem Ezechiel dicat hoc loco non eſſe Tyrum vltrà ædificandam, non videntur prima fronte hæc duo vaticinia cohærere. Præterea quî fieri poteſt, vt verū ſit id, quod hîc ait Ezechiel, non eſſe Tyrum vltrà inſtaurandam, cùm conſtet eam poſt euerſionem à Nabuchodonoſore ſibi illatam inſtauratam fuiſſe, & ab Alexandro Magno iterum deletam, & poſteà ad priſtinam dignitatem reſtitutam? Nam quo tempore Chriſtus Deus noſter humanam

formam

formam induit, & terras luſtrauit, ac cum hominibus *Matt. 15. Marc. 3.* vixit, extabat Tyrus, vt ex multis locis Euangelij conſtat. Ait enim Matthæus. *Egreſſus inde Ieſus ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis*. Et Marcus: *Qui circa Tyrum & Sidonem audientes quæ faciebat, veniebant ad eum*. Huic obiectioni reſpondendum eſt, particulum *vltrà*, non ſignificare hoc loco in æternum, ſed longum tempus, quemadmodum multis alijs in locis, vt in explanatione quinti capitis ſuprà oſtendimus. Dicẽs Ezechiel non eſſe Tyrum vltrà ædificandam, intelligit hoc eſſe ſpatio ſeptuaginta annorum. Et ita non diſſentit ab Eſaia, imò vtriuſque oracula maximè cohærent. Poteris etiam dicere fuiſſe inſtauratam poſt ſeptuaginta annos iuxta Eſaiæ vaticinationem, ſed non eodem loco, nec eadem ſtructura & magnificentia iuxta Ezechielis oraculum. Fuerat priùs in mari ſita, poſteà in terra firma coniectis in mare innumeris aggeribus, priùs excelſis muris, fortibus propugnaculis, munitis arcibus, pulchris mœnibus conſtructa, & poſteà abiecto muro ſepta, & humilibus ædificiis inſtaurata.

e *Commouebuntur inſulæ*.) Id eſt, qui inſulas incolunt tuam euerſionem audientes terrebuntur. Metonymia eſt, ponitur enim locus pro locato.

f *Omnes principes maris*.) Hoc eſt, omnes inſularum dominatores. Vel omnes duces claſſium in alto nauigantes.

g *Auferent exuuias ſuas, & veſtimẽta ſua varia abiiciẽt*.) Deſcribit admirationem & ſtuporem, quo illi tenerentur, qui euerſionem Tyri audirent: & multò magis qui eam viderent, nam oculi augent dolorem, quia ea, quæ cæteri audiunt, aſpicere coguntur, nec ſinunt cogitationem ab ærumnis ſeparare. Exuuiæ ſunt veſtes, etiam ſi pro ſpoliis hoſti detractis propriè ſumantur. Veſtimenta varia ſunt ex multis licijs confecta, variiſque coloribus diſtincta, quæ polymitæ veſtes appellantur: qualis erat, qua induebatur Ioſeph. Huiuſmodi erat velum tabernaculi, & ſuperhumera-
Geneſ. 37. le ſacerdotis, & rationale, & veſtis ea, qua induta erat
Exod. 36. Hieroſolyma, iuxta id quod ſuprà dixit Ezechiel cap.
Exod. 28. ſextodecimo. Sciẽtes igitur principes maris excidium
Exod. 39. Tyri, ornamenta ſua abiiciebant: & admirati ac ſtu-
Sup. 26. pidi reddebantur. Id ſolent diuini vates literis mandare, cum volunt magnam alicuius ciuitatis vaſtitatem ſignificare. Ita Eſaias prædicens Babyloniis rui-
Eſai. 26. nam has voces conſignauit monimentis: *Corrui, cùm audirem, conturbatus ſum, cùm viderem, emarcuit cor meum: tenebræ obſtupefecerunt me*. Et Nahum de euerſione Ni-
Nahum 3. niuæ, *Omnis*, inquit, *qui viderit te, reſiliet à te, & dicet: Vaſtata eſt Niniue. Quis commouebit ſuper te caput, &c.* Verùm pro exuuiis, habent ſeptuaginta interpretes coronas.

h *Attoniti ſuper repentino caſu tuo admirabuntur*.] Solent enim repentina videri grauiora: nõ eſt enim dubium, quin omnia quæ mala exiſtimentur, ſint improuiſa acerbiora. Eam ob cauſam ſapienter cogitant, qui tẽporibus ſecundis caſus aduerſos reformidant: oportet enim, cum res ad voluntatem fluunt, meditari, quo pacto aduerſarum rerum moles declinetur, aut feratur. In humanis hiſtoriis ſcriptum legimus Imperatorem Adrianum annulum geſtaſſe, quem aiebat fuiſſe Druſij Germanici, in quo erant hæ literæ ſculptæ. Il-
„ lis grauior eſt Fortuna, quibus eſt repentina. Auguſti-
„ nus de ſingularitate clericorum: Vbicunque, inquit,
„ fuerit prouidentia, fruſtrantur vniuerſa contraria: vbi
„ autem prouidẽtia negligitur, omnia contraria domi-
„ nantur. Et Gregorius in homilia: Minus iacula feriũt,
„ quæ præuidentur, & tolerabiliùs mundi mala ſuſcipimus, ſi contra hæc prouidentiæ clypeo munimur. Et Seneca in Prouerbiis: Grauiùs nocet, quodcunque inexpertum accidit: melius eſt præcauere, quàm cauere. Et Scipio Maior dicere ſolebat turpe verbum eſſe: Non putaram. Ideo oportet conſilio vti, quod eſt veluti oculus futurorum: Nam vt ait Salomon in Pro- *Prou. 15.*
uerbiis: *Aſtutus omnia agit cum conſilio*: Et Eccleſiaſti- *Eccle. 23.*
cus: *Fili*, inquit, *ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pænitebis*. Et Moyſes: *Vtinam ſaperent, & intelligerent, & nouiſſima præuiderent*. *Deut. 32.*

n *Non ſtupebunt naues*.) Hoc eſt, nauigantes. Metonymia eſt.

k *Eo quòd nullus egrediatur ex te*.) Hoc eſt, quòd nullus mercator exeat ex portu tuo. Quidam vertunt: *Terrebuntur inſulæ, quæ ſunt in mari ab exitu tuo*, hoc eſt, ob exilium tuum, quod ciues tui captiui ducuntur.

l *Et adduxero ſuper te abyſſum*.) Hoc eſt, aquarum multitudinem, quæ te obruant, & penitus operiant. Erat Tyrus inſula: quam ob cauſam ait Deus adducturum ſe eſſe ſuper eam abyſſum aquarum: ſolent enim aliquando oppida maritima inſularum fluctuum maris inundatione ſubuerti. Sed per has aquas intelligit diuinus vates afflictiones: & nominans abyſſum innuit ſummam calamitatum magnitudinem. Volens regius vates deſcribere rerum aduerſarum anguſtias, & vim ærumnarum, atque calamitatum multitudinem, quibus penè fuerat demerſus. *Exaudiuit*, inquit, *preces* *Pſal. 39.*
meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis, vbi pro *lacu miſeriæ*, poteſt verti ex Hebræo, *ciſternæ ſtrepitus*. Quaſi dicat: Cùm eſſem periculis cinctus, eripuit me Deus de ciſterna calamitatum, in qua turbulentæ & impetuoſæ moleſtiarum aquæ vndique irruebant, & cum ingenti ſtrepitu decidebant, ac præ nimia agitatione reſonabant. Cùm autem aquarum nomine intelligantur ærumnæ, dolores, & cruciatus, par eſt, vt per abyſſum ſumma calamitatum magnitudo ſignificetur: abyſſus enim aquam ſignificat profundiſſimam. Id quod eſt in libro Geneſis ſcri-
ptum: *Tenebræ erant ſuper faciem abiſſi*, ſignificat eſſe *Gen. 1.*
aquarum vim & profunditatem tenebris coopertam. Et de Ægyptiis in mari rubro mirabiliter obrutis ait
diuina ſcriptura in Exodo: *Aybſſi operuerunt eos, deſ-* *Exod. 15.*
cenderunt in profundum quaſi lapis. Eſt igitur abyſſus aduerſitas acerbiſſima, periculis pleniſſima, & ferè intoleranda. In hanc ſignificationem accipitur à
regio vate in pſalmo dicente: *Abyſſus Abyſſum inuo-* *Pſal. 41.*
cat in voce cataractarum tuarum. Hoc eſt calamitas magna alteram ſecundam ducit non minus ingentem calamitatem, in voce nubium pluuiam vehementem effundentium. Vna afflictio alteram ſecum trahit, te domine pluente ſuper me calamitates: finis vnius eſt principium alterius. Infinita imbrium copia, & ingens aquarum procella me ferè obruunt & ſubmergunt. Et ſubdit ſtatim. *Omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierunt*. Acſi dicat: Eheu quare me tot premis ærumnis, refugium meum, & ſingularis ſpes mea? nam excelſa tua, hoc eſt tonitrua, & fulmina, & grandines, quæ te diſponente in aere fiunt, & fluctus aquarum in terræ fluuiis agitatarum, omnia denique aſpera & aduerſa plena moleſtiarum & dolorum ita decidunt ſuper me, vt nulla detur à miſeriis intermiſſio. Quod ait: *in voce cataractarum tuarum*, poteſt transferri *ad imitationem vocis cataractarum tuarum*. Sunt autem cataractæ ianuæ penſiles, & vaſa penſilia, vbi aquæ ſiſti ſolent, & vnde demittuntur pro hominum arbitrio. Imò ipſę aquæ ex alto cum impetu defluẽtes, & nubes in aquas reſolutæ, & ipſę etiam pluuiæ ex nubibus vehementer decidentes cataractæ appellantur, atque in hanc ſignificationem hoc loco accipiuntur, vt horribiles calamitates ſignificent. Sed quoniam in his ærumnis confugiebat ad diuinum numen, & in eius ſuauiſſima memoria conquieſcebat, fuit ab illis ereptus,
vt ipſe iis verbis in alio pſalmo teſtatur: *Quantas oſten-* *Pſal. 70.*

diſti mihi domine tribulationes multas & malas, & conuerſus viuificaſti me, & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me. Vbi etiam per abyſſos calamitatum profunditas & immenſitas ſignificantur.

m *Et detraxero te cum his, qui deſcendunt in lacum ad populum ſempiternum.*] Hoc eſt, cùm te interfecero. Poteſt verti: *Tunc detraham te cum deſcendentibus, &c.* Senſus eſt: Cùm te vaſtauero, & abyſſo calamitatum oppreſſero, tunc te deponam cum his, qui deſcendunt in ſepulchrum ad eos, qui ante multa ſecula à vita migrarunt. Accipi lacum pro fouea & ſepulchro indicat lo-

Pſal. 27. cus ille pſalmographi: *Deus meus ne ſileas à me, ne quando taceas à me: & aſſimilabor deſcendentibus in lacum.* Hoc eſt, ne ad precationes meas obſurdeſcas Deus meus: præbe mihi aures miſericordiæ tuæ, ne ſi mihi opem

Pſal. 87. non tuleris, ſimilis ſim illis, qui dimittuntur in ſepulchrum. Et illud: *Aeſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber.* Vel accipitur hîc ab Ezechiele lacus pro inferno:

Eſai. 14. in quam ſignificationem accipitur in loco illo Eſaiæ:

Zach. 9. *Veruntamen ad infernum detraheris, ad profundum laci.* Et à Zacharia: *Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua.* Chriſtum alloquitur, qui ſanguine ſuo mundum redemit, & patres detraxit è limbo, quem vocat carcerem ſiue lacum ſine aqua. Noſter etiam Ezechiel trigeſimoprimo infernum his verbis lacum appellat: *Traditi ſunt in*

Inf. 31. *mortem ad terram vltimam in medio filiorum hominum ad eos, qui deſcendunt in lacum.* Populum ſempiternum vocat Ezechiel eos, qui cæcas inferorum tenebras relegantur, vbi in æternum torquentur. Ibi cruciantur omnes, qui abſque gratia decedunt è vita, etiam ſi dum viuerent, in virtutum nonnullarum actiones incumberent. Nulla enim virtus abſque charitate perfecta eſt. quemadmodum ſol, lunam illuminat & ſtellas, ſic charitas illuſtrat, & perficit virtutes. Audi

Simile. Paulum Apoſtolum dicentem: *Si diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meũ,*

1. Cor. 13. *ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt.* Hæc autem charitas ſine gratia eſſe non poteſt, gratia autem cum peccato mortifero nunquam eſt, Quicunque ergo eſt funeſto delicto contaminatus, eſt charitate & gratia alienatus, & vinculo diaboli aſtrictus. & migrans hoc modo è vita, in mortem æternam, & pœnas ſemper duraturas relegatur, & in lacum inferorum proiicitur.

n *Et collocauero te in terra nouiſſima.*) Hoc eſt, in inferno. Eſt enim infernus locus pœnarum impiorum in medio terræ, ideo eum hîc vocat terram nouiſſimam: & capite trigeſimoprimo terram vltimam, quod eſt idem. Vide periphraſes inferni. Præterea appellatur in literis diuinis gehenna, terra obliuionis, vmbra mortis, abyſſus, puteus, interitus, lacus mortis. quidam pro terra nouiſſima vertunt inferiorem terræ: at ex

Inf. 31. Hebraico rectiùs verti poteſt: *in inferioribus terræ.*

Pſa. 62. quemadmodum in pſalmo: *Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ.* Ac ſi dicat diuinus vates: Hoſtes mei ſtuſtrà conati ſunt eripere mihi vitam, nequicquam machinati ſunt mihi perniciem, quoniam tu domine protexiſti me: ipſi autem ad inferos detrudentur. In Hebraico pro in vanum eſt leſoah, quod poteſt rectè verti: *in excidium*: vt ſit ſenſus. Inimici mei ad excidium quæſierunt vitam meam, ſed ego ereptus ſum, ipſi autem æternos ſuorum ſcelerum cruciatus in inferno perſoluent.

o *Sicut fortitudines veteres.*) Deſcendes ad inferos: & locus, vbi nunc ſita eſt vrbs, erit diu deſertus inſtar ſolitudinum antiquarum. Eodem modo dixit Deus per

Ierem. 25. Ieremiam, loquens de Iudæis, qui erant in Chaldæam captiui ducendi: *Ponam eos in ſtuporem & in ſibilum, & in ſolitudines ſempiternas.* Sempiternas vocat eas vaſtitates, quę durauerunt ſpatio annorum ſeptuaginta. nam tot annis durauit captiuitas Babylonica, quibus elapſis reuerſi ſunt Iudæi in terram ſuam, quæ erat in ſolitudinem redacta.

p *Porro cùm dedero gloriam in terra viuentium.*) Hoc eſt, cùm per vltionem, quam ſumpſero de te, oſtendero gloriam meam in mundo. Acſi dicat Deus: Ego te ô Tyre ciuitas opulenta euertam ob ſuperbiam & immanitatem tuam, & ob cætera flagitia, quibus es contaminata: & in hoc apparebit iuſtitia mea, & gloria mea, cùm oſtendero me eſſe iuſtum & potentem. Oſtendere autem Deum gloriam ſuam in hominum ſceleratorum punitione oſtendimus copioſè in fine capitis viceſimiquinti. Hunc medium mundi globum appellat propheta terram viuentium, ad differentiam inferni, qui vocatur terra mortuorum & obliuionis: vt in pſalmo: *Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis?* Appellari autem *Pſal. 87.* hanc terram, in qua viuimus, terram viuentium, indicat locus ille pſalmographi: *Propterea Deus deſtruet te* *Pſal.* *in finem: euellet te, & emigrabit te tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.* Quæ verba ita poſſunt ex Hebraico in Latinum conuerti. *Deus etiam perdet te in æternum, conſternabit te, & euellet te de domicilio tuo, & generationem tuam de terra viuentium, vt nulla tibi in vita poſteritas relinquatur.* Acſi dicat: Non ſolùm tu, ſed *Pſal. 26.* domus tua, & poſteri tui, omnes peribitis. Vbi vides terram viuentium eſſe terram hanc, in qua vitam degimus. In eandem ſignificationem accipitur ab eodem propheta in verſiculo illo: *Credo videre bona domini in terra viuentium*: cuius hic eſt ſenſus. Et ſi me video periculis expoſitum, & ab inimicis meis vndique oppugnatum, qui me ad cædem crudeliſſimam vocant, & hanc lucem mihi eripere conantur, tamen credo eſſe me viſurum in hoc mundo ea bona, quæ mihi promiſit Deus, nimirum regnum ſecurum, vitam tranquillam, & cæterorum bonorum abondantiam. Eſaias etiam volens Chriſti Ieſu mortem ſignificare, ait: *Abſciſſus eſt de terra viuentium.* Quare non eſt dubium, quin terra viuentium mundum hunc ſignificet. Sunt, qui hunc Ezechielis locum ita interpretantur. Ego te ô Tyre delebo cùm affecero gloria Hieroſoly- *Eſai. 53.* mam, eamque finita captiuitate Babylonica inſtauraueto, & ad priſtinam dignitatem reſtituero. Dixerat Deus euerſurum ſe eſſe Tyrum. Sed quoniam poterat quis interrogare, quando futura eſſet euerſio hęc reſpondit tunc fore, cum Hieroſolymam ſuam gloriam recuperaſſet. Tunc enim aiunt euerſam fuiſſe Tyrum, cùm Iudæi reuerſi ſunt ex Babylonica captiuitate in patriam ſuam. Et hoc modo accipitur terra viuentium pro ſola Iudæa, in qua tantum erat verus cultus, & ſacrificia Deo vero oblata: ibi erat fides & religio, & vera vita: quare terra viuentium vocabatur. Illi enim viuere dicuntur, qui fide, quæ per charitatem operatur, muniti, Deo ſeruiunt, eúmque *Gal. 5.* ſummè venerantur. Illi verò mortui ſunt, qui ſceleribus imbuti, maleficiis paſcuntur, & omnes, qui ſunt à fide alienati. Non enim viuunt, qui Deo grati non ſunt: atqui *ſine fide*, vt ait Apoſtolus, *impoſſibile eſt placere Deo.* Eorum enim quæ dicitur vita, mors eſt. Hæc terra viuentium eſt illa, de qua ait regius pſaltes: *Placebo domino in regione viuorum.* Appellabatur igitur Iudæa terra viuentium, & terra *Hebr. 11.* ſancta, quia ſolum fideles viuunt, & ibi fides erat. *Pſal. 114.* Vel quia viri iuſti, qui ibi vita migrauerant, reſurrexerunt cum Chriſto. Ita enim ait diuus Matthæus: *Matt. 27.* *Monumenta aperta ſunt: & multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt.* Et exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Fortaſsè id intuentes mentis oculis ſpiritu prophetico illuſtratis Iacob & Io-

ſeph

ſeph, illuſtres patriarchæ, qui in Ægypto deceſſerunt
Gen. 49. è vita, dederunt operam, dum viuerent, vt eorum oſſa
Gen. 50. ad terram promiſſionis afferrentur, vt ibi ſepulti cum
Chriſto ad vitam redirent. Sed tunc inſurgit difficilis
quædam quæſtio. Si Tyrus euerſa eſt, cùm Hieroſoly-
ma fuit per Iudæos à Chaldæa in Iudæam reuerſos in-
ſtaurata, quomodo verum erit id, quod hîc dixit Eze-
chiel, eam euertendam eſſe per Nabuchodonoſorem,
Dan. 5. ſi iam Nabuchodonoſor erat mortuus, eiúſque me-
Eſdr. 1. moria extincta? Nam vt literæ diuinæ teſtantur, Per-
ſæ & Medi Babylonem expugnauerunt, & vaſtaue-
runt, eiúſque regem vita priuarunt. Et tunc Cyrus
rex Perſarum Iudæos liberauit, & in patriam miſit, vt
Hieroſolymam inſtaurarent, & ad antiquam magni-
ficentiam reſtituerent. Huic obiectioni reſpondebis
facilè, ſi per Nabuchodonoſorem intelligas Cyrum,
qui rex fuit totius Babyloniæ: qui & Iudæos libera-
uit, & Tyrios deuicit: Nec eſt inconueniens, Cyrum
vocari Nabuchodonoſorem: nam conſuetudo eſt ſcri-
pturarum reges omnes Babylonios Nabuchodono-
ſores appellare. Eodem modo reges Palæſtinæ quon-
dam Abimelech appellabantur, vt aſſerit Lyppoma-
nus vir omni ſapientia & virtute præſtanti in Catena
ſua in Geneſim, explicans locum illum capitis vice-
Gen. 21. ſimiprimi: *Abiit Iſaac ad Abimelech regem Palæſtinorum.*
Abimelech, inquit ille, non perſonæ nomen eſt, ſed
regiæ dignitatis nomenclatura apud Palæſtinos: eſt
enim Abimelech idem quod pater meus rex. Huiuſ-
modi enim debent eſſe, qui populis præficiuntur, pa-
tres, & reges. Eodem modo reges Ægypti dicti ſunt
Pharaones, & poſteà Ptolomæi, & reges Perſarum
Arſacidæ, & Athenienſium Cecropidæ, & Romani
Imperatores Auguſti, & Cæſares. Sed quoniam non
inuenimus in hiſtoriis Cyrum euertiſſe Tyrum, cùm
Iudæos miſit in patriam ſuam: & multi ſcriptores ma-
gni & graues aſſerunt fuiſſe Tyrum ab Alexādro Ma-
gno deletam, per Nabuchodonoſorem intelligunt
Alexandrum. Nabuchodonoſor rex Chaldæorum ca-
pta Hieroſolyma templum incendit: quod vt ait Eu-
ſebius de temporibus, & Clemens in primo ſtromate
ab initio ædificationis ſuæ manſerat annis 442. Mor-
tuo Nabuchodonoſore obtinuit imperium Euilme-
rodach, cui ſucceſſit frater eius Balthaſar, qui vidit
ſcripturam in pariete mirabiliter oſtenſam, quam Da-
Dan. 5. niel interpretatus eſt, ſignificans imperium Chaldæo-
rum eſſe ad Perſas & Medos transferendum. Et ea-
dem nocte mortuus eſt Balthaſar: & Babylon capta
fuit. Et regnauerunt in Chaldæa Cyrus rex Perſarum,
& auunculus eius Darius rex Medorum: ſed poſteà
totum imperium fuit ad Cyrum redactum. Hic He-
bræorum captiuitate ſoluta eos miſit honorificè in Iu-
dæam: & fuit primus rex Perſarum, Medorũ, & Chal-
dæorum. Poſt eum conſecuti ſunt principatũ duo fra-
tres, qui Magi appellabantur: quibus ſucceſſit Da-
rius: poſt quem regnauerunt Xerxes, Artabanus, Ar-
taxerxes, Xerxes ſecundus, Sogdianus, Darius cogno-
mento Nothus, Artaxerxes ſecundus, Artaxerxes ter-
tius, Arſes, Darius Arſani filius, in quo fuit imperium
1. Mac. 1. Chaldæorum & Perſarum euerſum: fuit enim victus
ab Alexandro, qui Dario interfecto Babyloniam ob-
tinuit, & Tyrum expugnauit, & euertit: & de illa euer-
ſione loquitur hoc loco Ezechiel. Vide chronica Eu-
ſebij de temporibus, vbi hæc copioſiùs inuenies. Cùm
igitur à Cyro, à quo fuerunt Hebræi in priſtinam di-
gnitatem reſtituti, & gloria Hieroſolymæ inſtaurata
vſque ad Alexandrum Magnum, qui Tyrum deleuit,
quatuordecim reges regno Chaldææ præfuerint, &
inter Nabuchodonoſorem & Alexandrum, tot anni
interfuerint, in quibus Tyrus non fuit deleta, niſi
tempore Alexandri, videtur concludi hunc Nabucho-
donoſorem, de quo hic loquitur Ezechiel, Tyri euer-
ſorem eſſe Alexandrum Magnũ, qui Dario interfecto
imperium totius Chaldææ fuit magnificentiſſimè ade-
ptus, qui more aliorũ Babyloniæ regum fuit etiã Na-
buchodonoſor ab Ezechiele hoc capite meritò appel-
latus. Præterea omnibus illis veteres tribuebant no-
men Nabuchodonoſoris, qui per inſolentiã & imma-
nitatem viribus imperij abutebãtur. Talis fuit Alexã-
der Magnus, qui fratribus ſuis, & vxori patris ſui; &
Amintæ conſanguineo ſuo cædem immaniter intulit.
Inſuper amicum ſuum Parmenidem, & Philintã, & ve-
nerandũ ſenem Clitum patri ſuo multis de cauſis ami-
ciſſimum, & condiſcipulum ſuum Caliſthenẽ, & Atta-
lum, Eurilochum, Pauſaniam, multóſque alios Mace-
donæ principes, & viros ſapientes, animique magni-
tudine pręſtantes crudeliter occidit: & quos ne verbo
quidẽ violare deberet, ferro vita priuauit: quod ei ve-
lut Deo diuinum cultũ tribuere noluerunt. Quam ob
cauſam eum Paulus Oroſius magnum miſeriarũ gur-
gitem vocat, & totius Orientis atrociſſimum turbinẽ.
Et eadẽ ratione Ezechiel eum hoc capite Nabucho-
donoſorem appellauit. Sed dices: Qui fieri poteſt, vt
de euerſione Tyri per Alexandrum loquatur hic Eze-
chiel, cùm dixerit, hoc futurum eſſe, cum Deus daret
gloriam Iudææ? Quæ fuit gloria hæc? Reſpondendum
exiſtimo hanc Hieroſolymę gloriam fuiſſe, cùm idem
Alexander, qui vt libro primo Machabæorum ſcriptũ 1. Mac. 1.
legimus, obtinuit omnium munitiones, & interfecit
reges terrę, & obtinuit regiones Gentium, & Tyran-
nos, capta Tyro ingreſſus eſt Hieroſolymam, vbi Deo
victimas immolauit, & templi pontificem ſummis ho-
noribus proſecutus eſt, & Iudæorum religionẽ coluit,
& alia fecit in ornamentum & gloriam Hieroſolymæ
cedẽtia: quæ Ioſephus libro Antiquitatum vndecimo
capite octauo multis verbis deſcripſit, & tanquam ve-
riſſima perpetuis monimentis conſignauit: quorũ me-
minit Euſebius in Chronico de temporibus. Aſſerunt
nihilominus graues authores fuiſſe Tyrũ bis euerſam,
ſemel à Nabuchodonoſore, & iterum ab Alexandro.
Verum tota hæc euerſio, de qua hoc loco agit diuinus
noſter vates, poteſt ad vitia referri, acſi dicat Deus:
Ego te delebo ô Tyre, non quo ad ſubſtantiam, ſed
quò ad flagitia, & idolorum cultum: deſines eſſe, non
quò ad mœnia, ſed quò ad peccata. Peribis, nõ quò ad
perſonas, ſed quò ad impietates. Ita intelligitur locus
ille pſalmographi: *Increpaſti gentes, & periit impius, nomẽ* Pſal. 9.
eorum deleſti in æternum, & in ſeculum ſeculi. Increpauit
Deus Tyrios idolorum cultores per Apoſtolos ſuos: &
relicta vana idolorum ſuperſtitione fidẽ receperũt: &
animorum pulchritudinem, quã flagitiis deformaue-
rant, fidei, cæterarúmque virtutum ornamẽtis inſtau-
rarunt. Eã ob cauſam loquens hoc capite Deus de hac
ſcelerum euerſione, dixit eam futuram eſſe, cùm ipſe
in terra viuentium gloriam ſuam oſtenderet: hoc eſt,
cùm ad terras ex cœli faſtigio filium ſuum mitteret,
quem diuus Paulus ſplendorem gloriæ in epiſtola ad
Hebræos appellauit. Et hoc eſt, quod ait: *Cùm dedero* Heb. 1.
gloriam meam in terra viuentium.

q *In nihilum redigam te, & non eris.*) Poteſt hoc referri
ad ædificiorum euerſionem, vt ſit ſenſus: Delebo te ô
Tyre, & longo tempore non habitaberis. Sequitur: *Et
requiſita non inuenieris.* Ita dicitur in pſalmo: *Vidi impium* Pſal. 36.
*ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani: tranſiui, &
ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.* Et
in Apocalypſi: *Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas illa* Apoc. 18.
magna, & vltra iam non inuenietur. Vel, non eris
quò ad flagitia, & idolorum cultum, vt paulò antè
dicebam. Id autem quod ſequitur. *Vltrà in ſempiter-
num*: non æternitatem ſignificat, ſed longi tempo-
ris ſpatium, nimirum ſeptuaginta annorum, iux-
ta Eſaiæ vaticinium. Dictio Hebræa, pro qua no- Eſai. 23.
ſter interpres vertit *in ſempiternum*, ſignificat tem-

poris continuitatem vſque ad terminum præſcriptum
rei, de qua agitur. Vnde ſi attribuatur Deo, qui nullũ
habet præſcriptum terminum, quoniam ipſe eſt ſua
vita, & ſuum eſſe, & ſemper fuit, eſt, & erit, ſignificat
veram ſempiternitatem. Sed ſi attribuatur temporis
ſpatio, ſignificat totum ætatis interuallum vſque ad
rei, de qua agitur, præſcriptum finem. Sin autem at-
tribuatur homini viuenti, ſignificat eius vitæ curricu-
Ierem. 10 lum. De Deo ait Ieremias: *Ipſe eſt Deus viuens, & rex*
Dan 4. *ſempiternus*. Et Daniel: *Poteſtas tua poteſtas ſempiterna*. Et
Rom. 1. Diuus Paulus: *Sempiterna quoque eius virtus*. De ætate
ad ſpatium præfinitum intelligitur id, quod Deus dixit
Exod. 12. filiis Iſrael de feſto paſchali: *Habebitis hanc diem in mo-*
numentũ, & celebrabitis eam ſolemnem domino in generatio-
nibus veſtris cultu ſempiterno. Hoc eſt, vſque ad Meſſiam,
quouſque durabant veteris legis ſacrificia, & cere-
Exod 31. moniæ. Eodem modo de ſabbato: *Cuſtodiant filij Iſrael*
ſabbatum, & celebrent illud in generationibus ſuis: pactum
eſt ſempiternum inter me & filios Iſrael. Similiter illud
Num 28 Numerorum: *Hæc ſunt ſacrificia, quæ offerre debetis: agnos*
anniculos immaculatos duos quotidie in holocauſtum ſempi-
ternum. Tres ſunt ætates, in quas Hebræi mundum di-
uidebant, prima à principio mundi vſque ad exitum
filiorum Iſraelis de Ægypto, & legem Moyſi: altera à
lege ad Chriſtum: tertia à Chriſto vſque ad finem ſecu-
li. Et quoniam ſacrificia, & cæremoniæ, & iudicia, quæ
Deus illis conſtituit, duratura erant tota illa ætate ſe-
cunda vſque ad Meſſiam, ideo æterna vocabantur. Si-
gnificari vero æternum & ſempiternum vitæ huma-
1. Reg 62 næ ſpatium indicant verba illa Achis regis Get: *Erit*
mihi Dauid ſeruus ſempiternus. Hoc eſt, quandiu vixero.
Ita intelligunt nonnulli verſiculum illum regij vatis:
Pſal. 88. *Quoniam dixiſti: In æternum miſericordia ædificabitur*. Vt
ſit ſenſus: Tu domine promiſiſti Dauidi eſſe miſeri-
cordiam tuam cum illo duraturam, quandiu ipſe viue-
ret, hoc eſt, te illi vſque ad mortem regnum Iſraeliti-
Eſai. 23. cum, potentiam, diuitias, & opes daturum. Et quoniã
Eſaias prædixerat duraturam eſſe Tyri vaſtitatem ſpa-
tio annorum ſeptuaginta, quod eſt vitæ humanæ curri-
Pſal. 89. culum: iuxta illud pſalmi: *Dies annorum noſtrorum in ipſis*
ſeptuaginta anni. & toto illo ſpatio deſertam eſſe vrbem
illam, & non inueniendam, ideo ait hoc loco Ezechiel.
Et requiſita non inuenieris vltrà in æternum. Hoc eſt annis
ſeptuaginta, ſiue toto vitæ ſpatio vnius hominis, quod
Ierem. 25. idem eſt. Eodem modo vaticinans Ieremias de capti-
uitate Iudæorum in Chaldæa, vbi fuerunt ſeptuaginta
annis detenti, inducit Deum ita loquentem: *Interfi-*
ciam eos, & ponam eos in ſtuporem, & in ſibilum, & in ſo-
litudines ſempiternas. Sempiternas eas vocat, quæ annos
ſeptuaginta durarunt.

3 Et ſtatuæ tuæ nobiles in terram corruent.) *Pro ſta-*
tuis eſt in Hebræo: מצבות *matſeuoth, à verbo* נצב *natſab,* Gen. 28
quod ſignificat ſtare, ſtatuere, erigere: vt cap. 29. Geneſis: Vi-
dit ſcalam ſtantem ſuper terram, ſiue erectam. *Illud* 4. Reg. 17.
quarti Regum: Fecerunt ſibi ſtatuas: *poterat verti* Erexe-
runt ſibi ſtatuas. *Vbi Ieremias habet* Statue tibi ſpeculã,
pone tibi amaritudines, *pro ſtatue, eſt in Hebræo hoc no-*
ſtrum verbum: Eſtque horum verborũ ſenſus. Erige ſpeculam
ò Iſraelitice popule, pone te in excelſo quodam loco, vnde vias
omnes circumſpicias, & videbis te non virtutum, ſed vitio-
rum vias percurriſſe: aſpicies infinita ſcelera tua, intueberis
vias, quibus ambulaſti, impias, & ad infernum ducentes. Et
cùm hoc perſpexeris, pone tibi amaritudines in animo tuo, dole
flagitia tua, & dolore confectus ob tuas impietates, age pœni-
tentiam, & ad viam veritatis conuertere. Pro ſpecula eſt in
Hebræo tſiunim, pro quo quidam vertunt titulos, alij ſigna,
alij aceruos lapidũ. Pro amaritudinibus eſt in Hebræo: tam-
rurim, pro quo nonnulli vertunt lapides erectos, ſeu titulos.
Quibus verbis aiũt Deum velle populum Iudæorũ in captiui-
tatem Babylonicã euntem conſolari, ac ſi diceret: vias has, qui-
bus iter facis ductus in Chaldæã, ſigna titulis, & altis lapidũ
aceruis, vt cùm in patriam tuam redieris poſſis vias, quibus
trãſiiſti, facile cognoſcere: reuerteris enim Hieroſolymã, & in
dulcem patriam tuã longo interuallo intermiſſam reuiſeris.
Nec eſt inconueniens, dictionẽ pro qua noſter interpres poſuit,
amaritudines, *titulos erectos ſignificare, nam deriuatur à*
verbo marar, quod & amarum eſſe, & erigere ſignificat. Vnde
illud Oſeæ: ad iracundiam me prouocauit Ephraim in Oſe. 12.
amaritudinibus ſuis, *hoc eſt, in ſuis ſceleribus, quibus con-*
ſcientia amareſcit & torquetur: poteſt verti ex Hebræo: Ad
iram me prouocauit Ephraim in titulis, & ſtatuis ſuis.
Quaſi dicat Deus, Volebam ob pietatem meam decem tribus
magnis honoribus afficere, illiſque libertatẽ ac quietem largi-
ri: at ipſa me derelicto ſtatuas ac ſimulacra coluerunt, quibus me
ad iram prouocarunt. A verbo hoc נצב *deriuatur dictio* מצבה
quæ ſtatuam ſignificat, & titulum erectum in rei alicuius in-
ſignis memoriam, & permanſurum monimentum, vt quarti
Regum Ipſe diſſipauit excelſa, contriuit ſtatuas: *& capite* 4. Reg. 18.
trigeſimoquinto Geneſis: Hic eſt titulus monimenti Ra- Gen. 35.
chel. *Significat etiam ſtationem, vt primo Regum*. Egreſſa 1. Reg 13
eſt autem ſtatio Philiſthiim. *Eſt autem ſtatio locus, in quo*
milites conſederũt, qui præſidium dicitur, & capitur pro ipſis
militibus cum ſuo præfecto præſidentibus vniuerſo exercitu,
vel cuſtodia arcis, ſeu oppidi, ſeu principis. Quã ob cauſã ſta-
tiones ſignificant antesignanos, & præcipuos milites caſtra cu-
ſtodiẽtes. Ideo poterat verti locus hic Ezechielis. Et duces tui
nobiles, *ſeu præcipui tui milites* corruent in terrã. *Pro quo*
ſeptuaginta trãſtulerunt: καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς ἰσχύος σου ἐπὶ τὴν
γῆν κατάξει. *Hoc eſt, Et ſubſtãtiã fortitudinis tuæ in terrã de-*
ducet. Quaſi dicat Deus, Euerteris ò Tyre ciuitas celeberrima,
& exercitus hoſtiũ tuorum proſternet in terram robuſtiores &
fortiores milites tuos, qui ſunt tota ſubſtãtia fortitudinis tuæ.

A R G V M E N T V M.

Idem eſt argumentum huius capitis & ſuperioris, nimirum euerſio Tyri. Sed additur altera cauſa, quæ eſt ſuperbia ex nimia opum, rerúmque proſperarum affluentia proueniens. Eſt hoc caput ita apertum & clarum, vt nulla ferè indigeat explanatione, niſi in aliquorum nominum ſignificationibus.

C A P V T XXVII.

A ET factum eſt verbum domini ad me, dicens: [a] Tu ergo fili hominis aſſume ſuper Ty-
rum lamentum, & dices Tyro, [b] quæ habitat in introitu maris, [c] negotiationi po-
pulorum ad inſulas multas: Hæc dicit dominus Deus: [d] O Tyre, tu dixiſti: Perfecti
decoris ego ſum & [e] in corde maris ſita. Finitimi tui qui te ædificauerunt, impleue-
runt decorem tuum, [f] abietibus de Sanir extruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Ce-
drum de Lybano tulerunt, [g] vt facerent tibi malum: [h] quercus de Baſan dolauerunt in remos
B tuos: tranſtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, & prætoriola [i] de Inſulis Italiæ. Byſſus varia
de Ægypto texta eſt tibi in velum, vt poneretur in malo, hyacinthus & purpura de inſulis
Eliſa

Eliſa facta ſunt operimentum tuum.[l] Habitatores Sidonis & Aradij fuerunt remiges tui:[m] ſapientes tui Tyre facti ſunt gubernatores tui, [s] ſenes Byblij, & prudentes eius præbuerunt nautas ad miniſterium variæ ſupellectilis tuæ. Omnes naues maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ:[n] Perſæ, & Lydi, & Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores tui: clypeum & galeam ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. Filij Aradij cum exercitu ſuo ſuper muros tuos in circuitu, ſed & [o] Pygmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrum. Ipſi compleuerunt pulchritudinem tuam. [p] Carthaginenſes negotiatores tui. A multitudine cunctarum diuitiarum, argento, ferro, ſtanno, plumbóque repleuerunt nundinas tuas. [q] Græcia, & Thubal, & Moſoch ipſi inſtitores tui: Mancipia, & vaſa ærea adduxerunt populo tuo [r] de domo Thogorma: equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum
C tuum. [r] Filij Dedam negotiatores tui. Inſulæ multæ negotiatio manus tuæ. [s] Dẽtes eburneos & [t] hebeninos commutauerunt in pretio tuo. Syrus negotiator tuus. Propter multitudinem operum tuorum [v] guttam, [u] & purpuram, [x] & ſcutulata & byſſum, & ſericum, [y] chodchod propoſuerunt in mercatu tuo. Iuda & terra Iſrael, ipſi inſtitores tui: in frumento primo, balſamum, & mel, & oleum, & reſinam propoſuerunt in nundinis tuis.

EXPLANATIO.

a *Tu ergo fili hominis aſſume ſuper Tyrum lamẽtum.*) Præcipit Deus Ezechieli, vt Tyrum euertendam lamentetur. Vt eſt cœli proprium in orbem moueri, & ignis ſurſum aſcendere, & terræ in ima ſede veluti mundi centro conglobari, ita eſt in animo hominis inſitum misereri afflictorum, eorúmque calamitates deplorare, aut ſaltem dolere. Fera appellari poteſt & non homo, qui hominum ærumnis non mouetur. Agreſte eſt & immane non tangi mœrore eos, qui in aliorum gemitu, & ruina, & flebilibus querelis verſantur. Etſi
Iud. 12. Iſraelitæ fuerant à filiis Beniamin grauiter offenſi, tamen videntes eorum cladem, & luctuoſum excidium, omnes lamentabilibus vocibus plorauerunt. Audiens
2. Reg. 1. Dauid cædem Saulis hoſtis ſui acerrimi, & cladem populi Iudaici planxit amarè, & lachrymarũ affluentiam
1. Reg. 15. profudit. Hoc excidium intuens mentis oculis Samuel lamentis illud proſequebatur, vt ait iis verbis diuina ſcriptura: *Lugebat Samuel Saulem, quoniam dominum pœ-*
Eſai. 16. *nitebat quòd conſtituiſſet eum regem ſuper Iſrael.* Prædicens Eſaias Moabitarum excidium has voces plenas doloris emiſit: *Super hoc plorabo in fletu Iazer.* Et paulò pòſt:
Eſai. 21. *Super hoc venter meus ad Moab quaſi cithara ſonabit.* Et Babylonis euerſionem his verbis deplorauit: *Repleti ſunt lumbi mei dolore: anguſtia poſſedit me, ſicut anguſtia partu-*
Iere. 48. *rientis*: Et Ieremias: *Cor meum ad Moab quaſi tibia reſona-*
Iere. 9. *bit.* Et alio in loco: *Quis*, inquit, *dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei?* Eius lachrymarum abundantiam oſtendunt triſtes illæ lamentationes, quas ſedens, & amaro animo ſuſpirans compoſuit, ac mœſtiſſimus
Luc. 19. literis mandauit. Et Chriſtus Deus noſter videns euertendam ciuitatem fleuit ſuper illam. Eodẽ modo Ezechiel intuens animo futuram Tyri vaſtitatem, eã hoc capite lamentatur inquiens eſſe ſibi à Deo iuſſum ſumere lamentum ſuper illam. Sed vt planctus triſtior appareat, deſcribit huius ciuitatis nobilitatẽ, opulentiam, diuitias & celebritatem ex ſitu, & mœnium pulchritudine & magnificentia, & magnatum frequentia, & mercatorum varietate. Fuit enim hæc vrbs florentiſſima vt capite ſuperiore oſtendimus, & celebre totius orbis emporium. Sed quoniam pro hac proſperitate cuius memoriam Tyrij beneuolentia & pietate perpetua colere tenebantur, Deo nullo modo gratias agebant, quin potius immemores, & ingrati, & impij extiterunt, fuerunt meritò vi calamitatum oppreſſi & victi, & partim captiui, partim ferro trucidati: & ciuitas proſtrata, ac diruta, & funditus euerſa. Eam etiam ob cauſam connumerat diuinus vates eorum opes, rerúmque ſecundarum abundantiam, vt eorum appareat ingratitudo, & in eorum pœnis diuina iuſtitia oſtendatur.

b *Quæ habitas in introitu maris.*) Id eſt, quæ eſt inſula iuxta oſtia maris. Erat Tyrus cincta mari, ſed littori propinqua.

c *Negotiationis populum.*) Negotiationem populorũ eam vocat, quia ad eam vndique mercatores cõcurrebant.

d *O Tyre, tu dixiſti.*) Scilicet te iactando, & diuitias tuas tibi arroganter tribuendo. Crimen eſt bona ſua non Deo attribuere, ſed ſibi.

e *In corde maris ſita.*) Hoc eſt, intra mare. Ita intelligitur verſiculus ille pſalmographi: *Non timebimus, dum* Pſal. 45.
turbabitur terra, & transferẽtur montes in cor maris. Quaſi dicat: Nos diuino præſidio freti, vitam in animi ſecuritate & tranquillitate degemus, etiamſi terra terribilibus motibus tremat, & concutiatur, & montes intra mare proiiciat. Magnus Baſilius hæc verba dicta exiſtimat ſub omnium illorum perſona, qui fiducia roborati, & vinculis charitatis aſtricti Deo adhærent, propter quem nihil timent, nihil intolerandũ ducunt. At diuus Auguſtinus per terram intelligit Iudæam, quæ Chriſti prædicatione perturbata eſt, ac tandem adeò commota, vt montes, hoc eſt Apoſtoli transferentur inde in cor maris, hoc eſt, in corda gentilitatis, quę cum mari magno comparatur. Et licèt hæc Auguſtini expoſitio pia ſit, vera, & præclara, illa tamen Baſilij promititur magis ex litera, quæ per cor maris profundum maris intelligit. Ita illud intelligitur Euange-
lij: *Sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tri-* Matt. 12.
bus noctibus. Vbi cor terræ ſignificat intra terram, hoc eſt, foueam & ſepulchrum. Cor etiã accipitur aliquando pro opinione: vnde furari cor alicuius, eſt aliquid efficere eo inſcio, ídque non opinãte. Hebraiſmus eſt, quo vtitur diuina ſcriptura capite trigeſimoprimo
Geneſis, dicens: *Iacob furatus eſt cor Laban Syri*, quod fu- Geneſ. 31.
gam ſuam ei non indicaſſet. Pro quo noſter interpres tranſtulit: & rectè quidem: *Noluítque Iacob confiteri ſocero ſuo, quod fugeret.*

f *Abietibus de Sanir extruxerunt te.*] Loquitur cum Tyro, quaſi cum naui in medio maris. Sanir mons eſt abietum proceritate inſignium plenus, qui authore diuo Hieronymo appellatur etiam Samor: vnde afferebantur ligna abietina ad conſtruendas naues Tyri cum omnibus ſuis tranſtris & tabulatis.

g *Vt facerent tibi malum.*) Id eſt, nauis arborem, vbi vela expanduntur. Ex Libano monte Phœniciæ deducebantur ligna cedrina ad nauium malos. In hac Phœniciæ regione ſunt Tyrus & Sydon vrbes, & Carmelus & Libanus montes.

h *Quercus de Baſan.*) Baſan eſt regio trans Iordanem, vnde quercus proceritate inſignes deducebantur Tyrum ad remos conficiendos. De iis loquitur Eſaias capite ſecundò. Tranſtra ſunt remigum ſedilia in nauibus. Prætoriola verò ſunt cellaria nauium, & reconditoria, vbi victualia ſeruantur. Eſai. 2.

i *De inſulis Italiæ.*] Quæ ſunt Sicilia, & Corſica, & aliæ, ex quibus ligna pulchra deferebantur ad vrbem Tyriorum, ad prætoriola nauium conſtruenda, & ad naues ipſas ornandas.

Gen. 10. k *De inſulis Eliſa.*) Eliſa fuit filius Iauan, qui cum aliis fratribus ſuis inſulas coluit, vt in libro Geneſis memoriæ proditum eſt. Ab hoc Eliſa denominatæ ſunt nonnullæ inſulæ, quæ ſunt hæ, de quibus hic loquitur Ezechiel. Ionathas Chaldæus per Eliſam intelligit Italiam. Alij inſulas maris Ionij.

l *Habitatores Sidonis & Arady.*) Sidon vrbs eſt Phœniciæ, cuius paulò antè meminimus, Chananæorum terminus. Aradius eſt inſula in mari Phœnicio, cuius meminit Plinius libro 5. capite trigeſimo, & Strabo libro ſextodecimo.

m *Sapientes tui Tyre facti ſunt gubernatores tui.*] Effert laudibus Tyrum, quod viros eligeret ſapientes, à quibus gubernaretur. Verè ſapientes nihil admirantur, cùm accidit, nihil priuſquã accidat, non euenire poſſe arbitrantur. Non pendent ex inſipientium ſermone, nec extrinſecus ab imperita & temeraria multitudine aut bene aut malè viuendi ſuſpenſas habent rationes: ſed incumbunt in virtutum actiones, & quicquid homini accidere poſſit, præmeditantur, & priuſquam calamitas adueniat, eam declinant, aut ſaltem tolerantet & moderatè ferunt. Eam ob cauſam ſunt eligẽdi ſapientes ad rempublicam gubernandam, qui eam conſtruent, qui intercludant omnes ſeditionum vias, qui ſi eam viderint labefactari, valeant opem ferre patriæ, ſuccurrere communi omnium ſaluti, occidenti reipublicæ opitulari. Ei, cui reſpublica committitur, neceſſaria eſt ſapiẽtia, qua regat populum, leges ferat, puniat ſceleratos, fauore proſequatur viros virtute præditos, reuocet à vitiis, cohortetur ad virtutes. Tum ait Plato poſſe ciuitates appellari felices, cùm aut philoſophi regnant, aut reges philoſophãtur. Volẽs Moyſes gubernatores populi conſtituere, in hunc modum

Deut. 1. fuit Hebræos allocutus: *Date è vobis viros ſapientes, & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, & ponam eos vobis principes.* Sapiens Moyſes ſapientiam

3. Reg. 3. in principibus populi in primis optabat. Debet enim, qui alios regit, eos ſapientiã anteire. Hoc intelligens Salomon non diuitias à Deo poſtulauit, ſed ſapientiã. Id illi optauerat eius ſapiens pater, cùm ad Deum has

Pſal. 71. preces emiſit: *Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam*

Pſal. 2. *tuam filio regis.* Et in alio pſalmo: *Erudimini, qui iudicatis*

Oſea. 4. *terram.* Per Oſeam ait Deus: *Quoniam tu ſcientiam repulisti repellam ego te.* Cùm Salomon non ſolùm homines ſuæ ætatis, ſed antiquitatis etiam memoriam ſapientia

Sap. 6. ſuperaret, aiebat in libro illo Sapientiæ, quem viri & ſanctitate & eruditione præſtantes illi tribuerunt: *Si delectamini ſedibus & ſceptris o reges populi, diligite ſapientiam, vt in perpetuum regnetis: Diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis.* Et paulò pòſt: *Rex ſapiens ſtabilimentum populi eſt.* Et Eccleſiaſticus: *Rex*, inquit, *inſipiens*

Eccle. 10. *perdet populum ſuum.* Eam ob cauſam dicebat Deus per

Ierem. 3. Ieremiam: *Introducam vos in Sion, & dabo vobis paſtores, ſecundum cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina.* Intuere animo, quàm neceſſaria ſit ſapiẽtia rempublicã gubernantibus, cùm aſſerat ipſe Deus, eos ſibi placere,

Similis. qui populum ſcientia & doctrina paſcunt: Gubernator reipublicæ abſque ſcientia eſt nauis abſque clauo, & auis abſque pennis. Gubernandi dignitas magiſtratus appellatur à magiſtro, vt ait Varro, quoniam qui aliis præeſt, eorũ vitæ debet eſſe magiſter. Vnde diuus

Paulus in epiſtola ad Epheſios, *Deus*, inquit, *dedit quoſdam Apoſtolos, quoſdam autem prophetas: alios verò Euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores.* Paſtores & doctores ſimul copulat & connectit. Non ait: alios paſtores, alios doctores, ſed *alios paſtores & doctores*, ſignificantes debere illos præditos eſſe doctrina, qui rempublicam gubernandam ſuſceperunt. Id quod in epiſtola prima ad Timotheum, & in epiſtola ad Titum in epiſcopi deſcriptione apertiſſimè oſtendit. Apud Plutarchum ait ita Antiſthenes: Non ſolùm ſapientia præſtare eum par eſt, qui antecedit alios imperio, ſed religione etiam & pietate. Et Vegetius de arte militari: Nullus, inquit, eſt, quem oporteat vel plura, vel meliora ſcire, quam principem, cuius doctrina debet omnibus prodeſſe ſubiectis. Prometheus fuit ſapientia præſtanti: promithia enim idem eſt quod prudentia. Ideo fictis hiſtoriis dixerunt poetæ hunc fuiſſe hominum creatorem, quòd cùm ſapiens eſſet, hominum feritatem & imperitiam ad humanitatem & ſcientiam traduxerit: vt aſſerit Euſebius de temporibus. Non eos vocabant homines, qui inculti, indocti, ab omni eruditione alienati vitam degebant. Eum verò qui eos vagos & errantes ratione quadam compulit in vnum locum, docuit, inſtruxit, & mitei reddidit, hominum conditorem appellauere. Vide quantum principi erudito tribuerint. Sed debet princeps cum viris ſapientibus communicare, & ſermones conferre, ac philoſophis doctrina præſtantibus familiariter vti, vt ſcientiam conſequatur. Hinc natum eſt vetus illud Prouerbium: *Commercio ſapientum rex ſapit*: quod Zenodotus refert ex Aiace Locrenſi: & Plato tribuit Euripidi. Si princeps fuerit ſapientia munitus, non ſolùm dum vixerit, populum in tranquillitate & iuſtitia gubernabit, ſed etiam poſt eius mortem durabit aliquo tempore eius regendi ratio, & gubernandi inſtitutio. Vt enim ſol poſt occaſum ſuum non ſtatim lucem penitus abſcondit, quin potiùs claritatem quandam relinquit, quæ adueniante nocte ſenſim euaneſcit, donec terra caligine penitus obſcuratur: ſic princeps ſapientia ornatus, & virtutum præſidio ſeptus, etiam poſtquam excidit è vita, relinquit pacem & iuſtitiam, & admirabilem illam gubernandi rationem, quæ aliquandiu durat, donec ſenſim labefactatur, & adueniente alterius principis tyrannide penitus conſumitur. Quemadmodum triremis nõ ſolùm Simile.

Simile. mouetur, dum a remigibus vi brachiorum exagitatur, ſed etiam quieſcentibus illis ea currit, & vi prioris impetus aquas ſcindit & ſulcat, ſic reſpublica non modò eo rege viuente, qui eam ſapientia & iuſtitia illuſtrauit, & vi ſuæ virtutis ad ſummã amplitudinẽ perduxit, rectè gubernatur, ſed vbi ille migrat è vita, formam illã præclaram adminiſtrandi aliquo tẽporis ſpatio conſeruat. Non aliã ob cauſam veteres mathematici eruditione inſignes, dixerunt Iouem & Saturnum eſſe in cœlo coniunctos, nullo eos ſydere diuidẽte, niſi vt ſignificarẽt nõ debere potentiã à ſapientia ſeparari: per Iouem enim potentiam, per Saturnũ verò ſapientiam intelligebant. Illa reſpublica poterit dici beata, quam viri ſapientia præſtantes adminiſtrandam ſuſcipiunt. Talis eſſet Tyrus illa, quam hoc loco ait diuinus vates fuiſſe à ſapientibus gubernatam, niſi eorum ſapientia humana fuiſſet, & cum malitia coniuncta: de qua ait Apoſtolus: *Sapientia carnis inimica eſt Deo.*

Rom. 8. Vera ſapientia cœleſtis eſt, & cum virtute copulata, & vt verbis vtar Lactantij Firmiani libro primo de diuinis inſtitutionibus: Omnis ſapientia hominis in hoc vno conſiſtit, vt Deum cognoſcat, & colat. Cùm autem Tyri ſapientes à veri Dei cultu deuiarent, & ſceleribus imbuti, in idololatriis & erroribus intolerãdis verſarentur, perſpicuum eſt eorum ſapientiam fuiſſe potiùs ignorantiam. De huiuſmodi ſapientibus

dicitur

dicitur in libro Iob: *Apprehendit Deus ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipat.* (Iob 5) Et Eſaias. (Eſai.19) *Sapientes*, inquit, *conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens.* (Rom 8) *Prudentia carnis*, inquit Apoſtolus, *mors eſt.* (1.Cor 3) Et alibi: *Scriptum*, inquit, *eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientiũ, & prudentiam prudentium reprobabo.* (1.Cor 3) Et rurſus. *Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum.* Non eſt vera ſapientia ea, quæ eſt à fide, ſpe, & charitate ſeparata. Vnde Gentes illæ, quæ fide carebant, non fuerunt veram ſapientiam conſecutæ: ipſi enim philoſophi confuſionem ſuam aſpicientes id aliquando veritate coacti fatebantur. Nam Socrates, cui Apollinis oraculum primæ ſapientiæ tribuit: in Apologia planè aſſeruit eſſe mortales vera ſapientia deſtitutos, & ſe nihil ſcire niſi id ipſum. Et iudicatus fuit cæteris præſtare, quòd illi, quæ neſcirent, ſe ſcire putarent, ille ſe nihil ſcire, id vnum ſciret. Id quod etiam aſſeruit poſteà Carneades. Hinc fluxit Academicorum ſecta, qui nihil omnino aſſerebant: quoniam nullam eſſe ſapientiam exiſtimabant. Hoc ſignificare volentes antiqui dixerunt Mineruam, quam ſapientię deam finxerunt, virginem fuiſſe, à nullo homine tactam, vt à nullo cognitam eſſe veram ſapientiam oſtenderent. Quod ita reuera erat in iis qui erant à fide alienati. Democritus & Empedocles, & alij veteres philoſophi aiebant nihil verè percipi, nihil ſciri, anguſtos eſſe ſenſus, imbecillos animos, breuia curricula vitæ, in profundo veritatem eſſe demerſam, opinionibus omnia teneri, nihil ſolidæ veritati relinqui, omnia denique tenebris circunfuſa eſſe dixerunt. Arceſilas, qui altero nomine Arceſilaus appellatur: negabat eſſe quicquam, quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. Lælius apud Ciceronē aſſeruit à nemine fuiſſe poſſeſſam ſapientiam, quam Stoici interpretantur, vide quibus tenebris cooperiebãtur homines illi miſeri, qui veri Dei fide carebant. Chriſtus eſt ſapientiæ fons, & vt verbis vtar Eccleſiaſtici, (Eccl. 1) *fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis.* Cùm autem Gentiles hoc Dei verbum ignorauerint, apertè concluditur eos fontem ſapientiæ non cognouiſſe, & ex conſequenti non eſſe veram ſapientiam conſecutos. Et quoniam eam mortales inquirebant, non eſt paſſus Deus eos diutiùs oberrare, aperuit eorum oculos aliquando, & errantibus ac vagis viam adipiſcendæ immortalitatis aperuit. Miſit filium ſuum vnigenitum, doctorem cœleſtem, ducem virtutis, fontem ſapientiæ, cuius hauſtu ac potu poſſent homines diuinam philoſophiam comparare, conceptam viſceribus ſitim ſedare, ardoremque rerum humanarum reſtinguere illi ſunt vera inſtructi ſapientia, qui huic diuino parent præceptori, qui Chriſti Dei noſtri doctrinam ſequuntur, eũque pro viribus cum eius gratia imitantur. Chriſtiana philoſophia medetur animis, vanas ſollicitudines detrahit, impiis cupiditatibus liberat, noxios timores expellit. Hæc eſt vitæ mortalium dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quæ conſcientiæ tãquillitatem largitur, & mortis terrorem docet auferendum, & viam oſtendit ad beatitudinem ſempiternam comparandam. O mortalium philoſophia magiſtra, ô vera animorum cultura, quid ſine te eſſe potuiſſemus? Chriſte ſancte, ſplendor gloriæ, & figura ſubſtãtiæ eius, tu nobis hanc cœleſtem tradidiſti doctrinam, tu nos ad veram ſapientiam inuitaſti, tu vt nobis vitã (Hebr. 1) tribueres, mortem ſubire non dubitaſti, ſed te in crucis ara pro nobis hoſtiam conſtituiſti. Quare nulla erit memoria, nulla vis ingenij, nulla magnitudo obſeruantiæ, quæ tot tantiſque beneficiis poſſit vnquam reſpondere.

n *Perſæ, & Lydij, & Lybies.*] Perſæ regio eſt orientalis, deliciis abundans, quam Ptolemæus libro 5. deſcribit. Lydia regio eſt Aſiæ minoris Cræſo rege nobiliſſima, Phrygiæ vicina. Lybia eſt tertia pars orbis, quam Africam vocamus. Ex omnibus his oris conueniebant Tyrum milites ſtrenui, qui eam defenderent, & aduerſus eius hoſtes pugnarent.

o *Pygmæi.*] Hi erant homines paruæ ſtaturæ, qui vt Plinius ait lib. 7. cap. 2. ternos dodrantes non excedebant. Ariſtoteles ait eos in cauernis habitare. Verùm pro Pygmæis verterunt ſeptuaginta, *cuſtodes*. Symmachus, *Medos*: Aquila tamen tranſtulit *Pygmæos*.

p *Carthaginenſes negotiatores.*] Carthago fuit vrbs Africæ celeberrima, à Didone condita, à Scipione Æmiliano penitus euerſa.

q *Græcia, & Thubal, & Moſoch.*] Græcia Europæ regio eſt, omnium bonarum artium quondam mercatura, & Muſarum domicilium: nunc impiis Turcis ſubiecta. Thubal eſt Hiſpania, Moſoch Cappadocia, cuius metropolis appellabatur Mazaca: quæ poſteà ab Auguſto Cæſare fuit vocata Cæſaria. Inſulæ & regiones poſt diluuium obtinuerunt nomina à conditoribus & primis occupatoribus, vt in libro Geneſis ſcriptum (Gene. 10) legimus. Noe habuit tres filios, Sem, Cham, & Iaphet, (Gene 6) Iaphet habuit ſeptem filios, vrbium principes & con- (Gen. 10) ditores, Gomer, Magog, Madai, Iauan, Thubal, Moſoch, Thiram. Iauan coluit Ioniam & Græciam, Thubal Hiſpaniam, Moſoch Cappadociam: de quibus regionibus hic loquitur Ezechiel. Gomer habuit quẽdam filium nomine Thogormam. Iauan genuit Eliſam, Tharſim, Cittim, & Dodanim. Gomer occupauit Galathas, Thogorma Phryges & Troianos, Eliſa Ælios ſiue Italiam, Tharſis Ciliciam, Cittim Cyprios, Dodanim Rhodios. Filij Cham fuerunt Chus, Meſraim, Phut, Chanaam. Chus conſtituit Æthiopiam, Meſraim Ægyptum, Phut Africam, & Libiam, Chanaan populum Chananæorum. Chus habuit filium nomine Saba, vnde Sabæi: & alterum nomine Regma, vnde Regmæi populi in Arabia. Hic Regma habuit filium nomine Dadan, qui conſtituit veteres Idumæos, priuſquam Idumæi appellarentur. Chanaan genuit Sidonem, qui condidit vrbem eo nomine appellatam: & Aradium, qui Aradum inſulam coluit, & Hethæum, & Iebuſæum, & Amorrhæum, & alios, qui populum Chananęorum deſeminarunt. Sem habuit filios Ælam, vnde Ælamitæ, & Perſæ: Aſſur, vnde Aſſirij, Lud, vnde Lydij: Aran, vnde Aramæi. Aſpicis igitur per Thubal Hiſpanorum conſtitutorem Hiſpaniam ſignificari. Hic Thubal, vt ait Beroſus libro quinto deflorationis Chaldaicę, floruit tempore Nini filij Beli, & Celtiberos, qui nunc Hiſpani vocantur, legibus inſtruxit. D. Hieronymus & Euſebius aiunt eum fuiſſe primum Hiſpanorum regem. Quod etiam ex Hebræis concedit Ioſephus, quemadmodum ex Chaldæis Beroſus. Prima vrbs Hiſpaniæ, vt aiunt, appellata eſt Thubal ab ipſo conditore nomine deſumpto, quam viri docti eam dicunt eſſe, quæ nunc Setubal appellatur, in hac noſtra Luſitania ſita, ad Occidentem in littore pulcherrimo maris Oceani circundata muro admirabili, toto iaſpideo. Omnes eius lapides ſunt precioſi, & magna pars templorum & ædium eſt ex iaſpidibus conſtructa. Prope Setubalum eſt magna quædam ciuitas euerſa, & ſolo adęquata in pulchro illo & ſpatioſo littore, quam incolæ Troiam appellant, vbi hodie multa antiquitatis ſigna conſpiciuntur. Illic ego me contuli appetitu has ciuitates videndi, de quibus memoranda nonnulla audieram, quæ ibi oculis aſpexi. Sed licèt viri magni contendant, ciuitatem Thubalum à Thubal conditam eſſe hanc, de qua loquor, in noſtra Luſitania ſitam, non tamen me fugit eſſe nonnullos, qui teſtimonio quodam Pomponij Melæ perperam mea quidẽ ſententia intellecto eã in Bætica ſitam eſſe cõtendãt. Eſt autem Bætica pars quædam Hiſpaniæ in tres par-

tes diſtributæ, Terraconam, Luſitaniam, & Bæticam.

r *De domo Thogorma.*] Hoc eſt, de Phrygia quæ fuit poſteà à Troo rege vocata Troia. Vel à Thogorma Troia dicta fuit, & Teucria quæ hodie appellatur Turcia: nã Iudæi noſtri temporis pro Turcia Thogormam dicunt. Dicimus paulò antè Thogormam fuiſſe filium Gomer, & Phryges, ac Teucros conſtituiſſe.

s *Filij Dedan.*] Id eſt, Idumęi. Pro Dedan ſcribunt nõnulli *Dadan*, ſed idem eſt. Diximus ſuprà fuiſſe Dadan filium Regmæ & Idumæam coluiſſe. Hic condidit vrbem quandam in Idumæa, quam à nomine ſuo Dedan appellauit, cuius ſuprà meminit Ezechiel capite. 25.

t *Hebeninos.*] Hebenus eſt arbor in India & Æthiopia naſcens, quæ, vt ait Plinius libro duodecimo, capi. 4. dureſcit in lapidem.

u *Guttam.*] Lachryma eſt ab arbore quadam fluens in Libya, quæ deſtillans decidit in ſubiectam arenam, vbi in grumos inſtar thoris concreſcit. Eſt odorifera, & appellatur etiam ammoniacum, ſiue ammonica. De ea dicitur in pſalmo: *Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimentis tuis.* Vbi Baſilius ait guttam eſſe ſpeciem myrrhæ tenuiſſimam: ex hoc enim aromate contuſo omne quod erit liquidum in guttam ſeparatur, reliquum, quod reſtat craſſius appellatur myrrha. Dioſcorides aſſerit eam eſſe eximiam guttã, magnique pretij, quæ ex myrrhæ flore exprimitur. Eius meminit Eccleſiaſticus, dicens: *Quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris: & quaſi ſtorax, & galbanus, & vngula: & gutta.* Psal. 44 Eccl. 24

x *Scutulata, & byſſum.*] Scotulata ſunt veſtes habentes quoſdã orbes, quaſi ſcotulis diſtinctos, quales habet ſericũ Damaſcenũ. Sunt qui exiſtiment eſſe indumenta variis coloribus depicta. Byſſos genus eſt lini tenuiſſimi, ex quo delicatiſſimæ fiunt veſtes. Sunt qui duas has dictiones ita coniungant: polymitambyſſum,

y *Chodchod.*] Dictio eſt Hebraica quam interpretes ferè omnes ita reliquerunt, vt erat in Hebræo: Aiũt nõnulli ex Hebræis ſignificare pretioſas merces, alij exiſtimant eſſe carbunculum pretioſum lapidẽ: alij margaritam: quos ſecutus Pagninus vertit, *vniones*.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. XXVII.

1 De inſulis Italiæ. *In Hebraico eſt:* De inſulis כתים *Cittim. Paraphraſtes Chaldaus habet:* De inſulis Apuliæ. *Quod cum lectione communi maximè cohæret: eſt enim Apulia. Italia regio mari Adriatico conterminia inter Dauniam & Calabriam in regno Neapolis, Inſulæ Italiæ ſunt Sicilia, Corſica, & alia huiuſmodi, ſita in mari Mediterraneo, littoribus Italiæ propinquæ. Septuaginta habent,* ἀπὸ νήσων τῶν χεττιείμ. *Hoc eſt, de inſulis Chettiim. Pagninus:* De inſulis Chettim. *Sunt qui exiſtimẽt Cittim eſſe numeri pluralis: & ſignificare eos, qui incolunt inſulas maris Ionici & Græci. R. Dauid Kimhi aſſerit eſſe in numero ſingulari, etiam ſi formam habeat pluralem. Ex literis diuinis conſtat Cittim fuiſſe filium Iauan, Iauan autem fuiſſe filium Iapheth, Iapheth autem filium Noe. Habuit hic Iauan quatuor filios, quorum hæc ſunt nomina: Eliſas, Tharſis, Cittim, & Dodanim: vt in libro Geneſis litera diuinæ memoriæ prodiderunt: Et ab iis, vt ibi aſſerit diuina ſcriptura diuiſa ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis. Et quoniam ex his inſulis quædam eſt Cyprus, exiſtimant nonnulli eam eſſe Cittim. Quam ob cauſam per has inſulas, de quibus hic loquitur Ezechiel intelligunt Cyprum, & nonnullas paruas inſulas illi ſubiectas. Hoc accedit eſſe in Cypro vrbem quandam celebrem nomine Citium, patriam Zenonis philoſophi, cuius meminit Laertius, in eius vita: quam ob cauſam Zeno Citieus appellabatur. Hæ ſunt coniecturæ, quibus inducti nonnulli poſſunt exiſtimare Cittim eſſe Cyprum inſulã nobilem in Carpathio mari ſitam inter Syriam & Ciliciam: hodie Venetiis ſubiectam. At rectiùs eſt meo quidem iudicio, vt per Cittim Italia intelligatur: nam capite viceſimo quarto Numerorum eſt hoc idem nomẽ Cittim, per quod abſque dubio Italia intelligitur: & eam ob cauſam Latinus interpres pro illo Italiam vertit, dicens:* Venient in trieribus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntque Hebræos. *Verba ſunt Balaã, qui vbi vaticinatus fuit de Christi aduentu in mundum, vidit mentis oculis eum eſſe à Iudæis crucifigendum, & eam ob cauſam Iudæos à Romanis vaſtandos tempore Veſpaſiani, & venturum eſſe exercitum ab Italia, qui de Aſſyriis victoriam reportaret, & Hieroſolymam funditus euerteret. Et quoniam exercitus Romanorum vectus fuit nauibus vſque ad portum Iudææ, dixit Balaam:* Venient in trieribus de Italia. *Sunt enim trieres naues oblongæ, quas Latini à tribus remorum ordinibus trieres vocarunt. Vbi Septuaginta habent:* Et exibit de manu Italorum, & affligent Aſſur, & affligent Hebræos. *Paraphraſis Chaldaica Onceli ſic huius locum vertit:* Et naues venient à Romanis. *Thargum Hieroſolymitanum vertit:* Egredientur copiæ multę ex prouincia Italiæ vnà cum multis legionibus Romanorum. *Eſt etiam dictio hæc Cittim apud Danielem capite vndecimo, pro quo etiam noſter interpres Romanos tranſtulit, dicens:* Et venient ſuper eum trieres, & Romani. *Quem locum R. Abraham in commentariis de Romanis etiam interpretatur. Inuenitur quoque dictio hæc apud Ieremiam capite ſecundo dicentem,* Tranſite ad inſulas Cettim: *vbi in Hebraico eſt Cittim, non Cettim. Eodem modo apud Eſaiam capite 23.* De terra Cittiim reuelatum eſt eis, & paulò poſt: In Cittiim cõſurgens trans freta. *Omnibus in locis per Cittim intelligitur Italia. Quare rectè hoc loco tranſtulit noſter interpres.* De inſulis Italiæ, *Beroſus Chaldæus libro quinto deflorationum Chaldaica aſſerit Cittim regnaſſe apud Ianigenas, à quibus fuit Italus vocatus, Ianigenæ verò appellabantur hi, qui Italiam colebant à Iano antiquiſſimo rege denominati: à quo nomen deſumpſit Ianiculus mons trans Tyberim prope Romam & antiquum oppidum in eo ab eodem Iano conditum, Ianiculum vocatum. Hic Italus Cittim authore Fabio Pictore in libro de Aureo ſeculo regionem illam Italiam vocauit. Et ab eo fuit etiam vocata Cittim, cum anteà Oenotria à Iano vocaretur: quem cum Aramæi Ianum dicunt, vocant Græci Oenotrium. Duo igitur fuerunt Cittim, vnus filius Iauan, qui inſulam Cyprum coluit, qui fuit Nepos Iapheth filij Noe, alter poſteà appellatus Italus, qui in Italia obtinuit principatum: à quo regio illa denominata fuit Cittim, de qua loquitur hoc capite noſter Ezechiel. Scribitur autem Cittim cum litera, i, non autem cum litera, e, nam Cethim, quæ per, e, ſcribitur, vrbs eſt Macedoniæ, cuius meminit ſcriptura capite primo libri primi Machabæorum.* Gene. 10 Gen. 10 Numero 24. Dan. 11 Iere. 2 Iſa. 23 1. Mac. 1

2 Senes Biblij. *Biblina eſt Thraciæ regio vino excellenti quodã inſignis. Huius regionis ſenes & viri prudentes, terræ adminiſtratores præbuerunt nautas ad miniſteriũ nauiũ Tyri. Vel loquitur de Byblo vrbe Phœniciæ, quæ, vt ait Strabo 16. libro, ſita eſt in excelſo quodã loco non procul à mari. Eſt etiam quædam parua inſula maris Mediterranei vocata Byblus: cuius meminit Plinius libro quarto, capite duodecimo. Quidam vertunt:* Senes Gabal: *eſt enim Gabal regio quædã Paleſtinæ authore Stephano in Hebraico eſt,* Et ſenes. גבלי à *verbo* גבל *gabal, quod ſignificat terminare. Vnde illud Exodi:* Facies in rationali catenas ſibi inuicem cohærẽtes ex auro puriſſimo: *poteſt verti:* Facies in rationali catenas termini opere tortili ex auro puriſſimo. *Catenas terminis ſeu terminales vocat, quia erant in fine & termino pectoralis. Alij dicunt eas appellari catenas termini, quia erãt* Exod. 28

par os

parua, & terminatæ magnitudinis. Ab hoc verbo deriuatur gebelim, quæ dictio ſignificat dolatores lapidum ad terminū & menſuram, dicti à gebul, hoc eſt, à termino, quòd terminum in menſura lapidibus imponant. Ita intelligunt nonnulli id, quod 3.Reg 5 *eſt in tertio libro Regum capite quinto*: Porrò giblij præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domum. *Hoc eſt latomi periti & fabri ſollertes præparauerunt lapides & ligna ad conſtruendum templum Salomonis. Et hunc Ezechielis locum ita vertendum ducunt*: Senes & latomi prudentes inſtaurauerunt in te ruinas tuas. *Exiſtimo tamen & in tertio Regum, & hic apud Ezechielem Giblios accipi pro hominibus Gabal qui erant optimi artifices, & in nauibus efficiendis, ac ædibus fabricādis principatū tenebant.*

2 Dentes eburneos & hebeninos. *Pro hebeninis eſt in Hebraico* הובנים *hoobenim. Exiſtimant nonnulli eſſe genus ligni, de quo locuti ſumus in explanatione: R. Abraham ait eſſe beſtias quaſdam, ex quarum cornibus fiebant opera elaborata & ſubtilia. Alij arbitrantur eſſe pauones, inter quos eſt Ionathas Chaldæus, & Pagninus Lucenſis. Diuus Hieronymus, ait eſſe ligna nigra pretioſa.*

3 Gutta. *In Hebraico eſt:* נפך *nophec. Pagninus vertit* Iud.18 Carbunculum. *Eſt autem carbunculus lapis pretioſus, ſplēdidus: In Exodo præcepit Deus, vt in rationali ſacerdotis eſſent quatuor ordines gemmarum, in quorum primo eſſet ſardius, topazius, ſmaragdus, in ſecundo nophec, ſaphirus, iaſpis. Vbi pro nophec poſuit noſter interpres carbunculum. Et ita tranſtulerunt ſeptuaginta, & paraphraſtes Chaldæus, Quare hoc loco pro* gutta *poterat transferri*, carbunculus. *Et nōnulli codices habēt ad marginem gemmam pro gutta. Dictio hæc abſque dubio vtrunque ſignificat, & guttam, & gemmam. Quare rectè vertit interpres noſter. Quid autem ſit gutta, diximus in explanatione.*

4 Gratiæ & Mozel. *Pro Mozel eſt in Hebraico.* מאיזל *Meuzal, à verbo* אזל *azal, quod ſignificat abire, & tranſire, & proficiſci. Capite nono libri primi Regum, vbi editio vulgata habet*: Panis deficit in ciſtis noſtris, *pro defecit eſt in* 1.Reg 9 *Hebraico verbum hoc azal. Ideo poterat locus ille ita verti*: Panis abiit è vaſis noſtris. *Ac ſi diceret: Panem iam non habemus. Cap. 32. Deuteronomij pro azal vertit noſter inter-* Deu.32 *pres infirmari dicens.* Videbit quod infirmata ſit manus, & clauſi quoq; defecerunt reſiduique conſumpti ſunt. *Quæ verba poterant in hunc modum in Latinum conuerti*: Videbit abiiſſe fortitudinem, & nullos eſſe clauſos neminémque relictum eſſe, qui non ſit in captiuitatem ductus. *Per manum intelligitur fortitudo & robur, per clauſos ij, qui erant in arcibus concluſi, per relictos hi qui à pugna euaſerunt. Eſt igitur ſenſus, poſt quam Deus oppreſſerit populum, illumque hoſtibus tradiderit, miſerebitur eius, cùm eum aſpexerit fortitudine deſtitutum, & eius arces expugnatas, & vacuas habitatoribus, & eos, qui ſuperſtites euaſerint, eſſe in vincula coniectos. Libro primo Regum, vbi com-* 1.Reg 10 *munis verſio habet*, Sedebis iuxta lapidem, cui nomē eſt Ezel, *exiſtimant nonnulli dictionem Ezel eſſe ab hoc verbo azal, eſſeque illorum verborum ſenſum*: Sedebis prope lapidem tranſeuntis, *hoc eſt, qui indicat viam tranſeuntibus. Quidam vertunt*: Moraberis iuxta lapidem viæ, iudicem itineris, *quod idem eſt. Cùm igitur verbum hoc azal abire ſignificet & tranſire: poteſt hic locus Ezechielis ita verti*: Græcia abiens, ſiue inquieta, *ſiue* vagabunda. *Erant enim Græci negotiatores diuitiarum cupidi, quam ob cauſam huc atque illuc gradiebantur. Symmachus tranſtulit.* Græcia deferens, *vt ſubintelligas merces ad nundinas.*

ARGVMENTVM.

Vaticinatur aduerſus principem Tyri, qui cum in domicilio ſuperbiæ, & in ſede inſolentiæ collocatus omnia eximia ſibi attribueret, & arrogaret, incidit in ſummam abiectionem & calamitatem, & ciuitatem ſuam funditus euertit, inuitatus diuinus vates ad eius miſerias deplorandas. Et poſtea Sidonis euerſionem prædicit. Multa tamen dicit ſub nomine regis Tyri, quæ ad literam de diabolo, eiuſque ſuperbia & caſu intelliguntur.

CAPVT XXVIII.

ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis dic principi Tyri: Hæc dicit Dominus Deus: [a] Eò quod eleuatum eſt cor tuum, [b] & dixiſti: Deus ego ſum, [c] & in [1] cathedra Dei ſedi in corde maris [d] cùm ſis homo, & non Deus: [e] & dediſti cor tuū
A quaſi cor Dei. [f] Ecce ſapientior es tu Daniele: omne ſecretum non eſt abſconditum à te. [g] In ſapientia & prudentia tua feciſti tibi fortitudinem, & acquiſiſti aurum & argentum in theſauris tuis, in multitudine ſapientiæ tuæ, & in negotiatione tua [h] multiplicaſti tibi fortitudinem, & eleuatum eſt cor tuū in robore tuo. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Eo quod eleuatum eſt cor tuum, quaſi cor Dei, idcirco ecce ego [i] adducam ſuper te alienos, robuſtiſſimos gentium: & [k] nudabunt gladios ſuos ſuper pulchritudine ſapientiæ tuæ, & polluent decorem tuum: Interficient, & detrahent te, [l] & morieris interitu occiſorū in corde maris. [m] Nūquid dicens loqueris: Deus ego ſum coram interficientibus te, cùm ſis homo, & non Deus, in manu occidentium te? [n] Motte incitcunciſorum morieris, manu alienorum, quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis [o] leua plāctum ſuper regem Tyri, & dices ei: Hæc dicit Dominus Deus. [p] Tu [2] ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, perfectus decore, [q] in deliciis paradiſi Dei fuiſti. [r] Omnis lapis pretioſus operi-
B mentū tuum, ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolithus & onyx, & beryllus, ſapphyrus, & carbūculus, & ſmaragdus: Aurum opus decoris tui, [s] & foramina tua in die, qua conditus es, præparata ſunt. [t] Tu [3] cherub extentus, & protegens, [u] & poſui te in monte ſancto Dei. [x] In medio lapidum ignitorum ambulaſti, perfectus in viis tuis, à die conditionis tuæ donec inuenta eſt iniquitas in te. In multitudine negotiationis tuæ repleta ſunt interiora tua iniquitate, [y] & peccaſti, & eieci te de monte Dei, & perdidi te ô cherub, protegens de medio lapidum ignitorum.

EXPLANATIO.

a *Eo quòd eleuatum eſt cor tuum.*] Regis Tyrij ſuperbiā arguit, qui tanta ſe extulit inſolentia, vt Deum ſeipſum vocaret. Deteſtabilis eſt homo ſuperbus, & vt ait Eccleſiaſticus: *Odibilis coram Deo & hominibus eſt* Eccle.10 *ſuperbia.* Eam ob cauſam illam Deus opprimit: & vt ait diuus Iacobus Apoſtolus: *Superbis Deus reſiſtit, humili-* Iaco.4

Eccle. 7 *bus autem dat gratiam.* Ideo ait Eccleſiaſticus: *Humilia valde ſpiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij ignis*
Eccle. 10 *& vermis.* Et rurſus: *Quid ſuperbit terra & cinis?* Et Iob:
Iob 15 *Quid te eleuat cor tuum, & quaſi magna cogitans attonitos habes oculos?* Cùm Alexander Magnus ad id ſuperbiæ deueniſſet, vt ſolus vellet eſſe totius orbis imperator, & Dario dimidium regni ſui offerenti reſponderet, nec terram duos ſoles, nec Aſiam duos reges ferre poſſe, decreuit vt illum omnes Deum appellarent. At oſtendit ei Deus fragilitatem ſuam: nam cum in prælio vulnus ſagittæ acciperet in crure, multis occurrentibus, qui ei diuinitatem tribuebant, dixit: Vos vocatis me Deum, impatibilem, & immortalé, at hic ſanguis oſtendit me eſſe hominem, fragilem, & caducum. Id euenit principi Tyrio, qui cùm ſe efferret in ſublime, ſummamque ſibi poteſtaté vſurparet, tú cognouit ſe eſſe hominem cum fuit vulneratus, & varijs calamitatibus oppreſſus. Cecidit animo, amiſit vires, ruit præceps in ignominiam, & fuit deſperatione penitus labefactatus. Vt oſtrea & conchylia cum lu-
Simile. na creſcunt pariter, & decreſcunt, ſic inſipientes homines, qui à mundi pendent opinione nunc ſe ſuperbia extollunt, nunc penitus imbecillitate debilitãtur, cum inopinato accidentiũ rerum euentu ſeipſos mutantes. Nunc turgeſcunt, & intumeſcunt, ſeque magnos iactant: nunc animo fracti quacunque calamitate ſe abijciunt, & turpiter deprimunt, & paruos oſtendunt. At viri ſapientes ſemper idem ſunt: & contra omnes mundi ictus muniti nihil intolerandum putant, nihil à quo culpa abſit, in malis numerandum ducunt. Ea, quæ habent ſpeciem gloriæ, collecta, ex inaniſſimis ſplẽdoris inſignibus contemnunt, breuia, fugacia, caduca exiſtimant: verum decus in virtute, & diuini nominis imitatione collocant & conſtituunt. At cùm Tyri princeps à vana & temeraria diuitiarũ fiducia penderet, & in mundi potentia beatitudinem collocaret, ea mutata mutatus eſt, rempublicam ſuam funditus euertit, & ipſe languit animo, & cum mundi gloria vires & fortitudinem amiſit. Vide eius ſuperbiæ finem, & ad quàm miſerum caſum eum adduxerit eius arrogantia. Humilitas homines ſanctis angelis quodammodo efficit ſimiles, ſuperbia angelos in
Gen. 10 dæmones conuertit. Superbia turrem contra Deum
Exod. 14 erexit: ſed illam euertit ille, eaque ædificantium lin-
1 Reg. 17 guas confudit. Hæc obruit Pharaonem in mari rubro,
Eſth. 7 proſtrauit Goliam, ſuſpendit Aman, interfecit Senna-
1 Mac. 5 cheribum, euertit Antiochum, Nabuchodonoſorem
Dan. 4 fecit è regno, vt fœnum comederet, & cum beſtijs habitaret. Hæc denique regem Tyri ex alto dignitatis faſtigio in profundum ignominiæ barathrum præcipitauit. Non rueret fortaſſe Tyrus, ſi regem haberet prudentia munitum, humilitate prẽditũ, iuſtitia ornatum, cæteriſque virtutibus tanquam mœnibus ſeptũ,
Simile. quas ſubditi aſpicerent, & imitarentur. Quales enim in republica principes ſunt, tales ſolent eſſe & ciues. Vt anima in corpore omnibus membris motum tribuit & vitam, ſic optimi regis prouidẽtia omnibus regni ſui partibus adeſt, excitãs ad virtutem totã rempublicam, eamque tanquam præſens iuſtè gubernans.
Simile. Duabus rebus dicebat Solon contineri rempublicam præmio & pœna. Vt oportet viros virtute præſtantes præmijs afficere, ita flagitioſos pœna multare. Vt medici mẽbrum putrefactum ſæpenumero incidũt, ne alia mẽbra corrumpat, & labefactet: ſic oportet, ſi rẽpublicam ſaluã eſſe volumus, homines peſtilẽtes ex illa extirpare, ne corrupti integris, violati caſtis, impij iuſtis labem infringant. Sed nulla debet eſſe in principe temeraria feſtinatio, nulla inconſiderata celeritas,
Simile. ſed maturitas & prudentia. Vt enim Saturnus, qui ex aſtris errantibus ſummum obtinet locum, quamuis motu violento, & rapto celerrimè circum agatur, motu tamen proprio & ſecundũ naturã tardiſſimè mouetur, ſic princeps, & quicunque eſt in excelſa dignitate conſtitutus, quamuis cura & cogitatione debet omnia diligentiſſimè percurrere, vt poſſit omnibus conſulere & prouidere, debet tamen à præcipitatione lõgiſſimè abeſſe, & cum prudentia magna & deliberatione gubernare. Hoc ſignificare volẽtes veteres philoſophi bouem pingebant humano vultu præditum cum delphino ſuper caput, per delphinum velocitaté, per bouem tarditatem ſignificantes. In omnibus enim rebus conſilium priùs cũ deliberatione, deinde factũ cum celeritate, poſteà felices euẽtus ſpectantur. Sed regnante ſuperbia hæc omnia excluduntur, non enim admittit conſilium, non regitur ratione, expellit æquitatem. Quare in rebus ſecundis & ad voluntaté noſtram fluẽtibus ſuperbia magnopere cum omni inſolentia & arrogãtia fugienda eſt. Si hoc conſideraret, & imitari vellet Tyrius princeps, non ſe efferret in excelſum aërem, vnde miſerè in calamitatum mare decideret. Id quod Icaro eueniſſe veteres fictis fabulis memoriæ prodiderunt. Vnde ingenioſus poeta canit:

Dum petit infirmis nimium ſublimia pennis,
Icarus Icareas nomine fecit aquas.

Cum Phaethon patri ſuo in regno ſucceſſiſſet, illudque ob ſuperbiam & temeritatem perderet, finxerunt antiqui eſſe eum filium Solis, cui pater currum tradidiſſet, vt eius curſum cõficeret, eumque cum exceſſiſſet viam ſolis ruiſſe, totumque orbem incendio vaſtaſſe. Id accidit regi Tyri, qui ob inſipientiam ſuam regnum à maioribus ſuis partum & cõſeruatum, funditus euertit. Verum eſt id quod ait Eccleſiaſticus: *Rex* Eccle. 10
inſipiens perdet populum ſuum, & ciuitates habitabuntur per ſenſum prudentium. Et paulò pòſt: *Sedem ducum ſuperborum deſtruet Deus, & ſedere faciet mites pro eis.* Et Eſaias: Eſa. 14
Diſſipatione, inquit, *diſſipabitur terra, & direptione prædabitur, quia tranſgreſſi ſunt reges, mutauerunt ius, diſſipauerunt fœdus ſempiternum.*

b *Et dixiſti: Deus ego ſum.*] Non poterat maior ſuperbia & impudentia excogitari. Hoc vel ſecum cogitauit, vel ore protulit. Duo ſunt quæ Deus ſibi retinet, vltio & gloria: de primo ait Deus in libro Deuteronomij: *Mea eſt vltio, & ego retribuã eis in tempore.* Et Eccle-
ſiaſticus: *Qui vindicare vult, à Domino inueniet vindictã.* Deut. 32 Eccle. 28
Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: *Date locũ iræ:* Rom. 12
ſcriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Pſal. 93
Dominus. Eam ob cauſam Dominus Deus vltionum appellatur. De ſecundo autem ait Deus per Eſaiam: Eſa. 42
Gloriam meam alteri non dabo. Et Dauid primo Paralipo- & 48
menon: *Tua eſt Domine magnificentia, & potentia, &* 1 Par. 29
gloria. Quam ob cauſam eum in pſalmo regem gloriæ vocauit, cùm angelos Chriſtum in aſcenſu in cœlum comitantes in hunc modum facit loquentes. *Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portę æternales, & introibit rex gloriæ,* Vel, vt poteſt verti ex Hebræo: *At-* Pſal. 23
tollite portæ capita veſtra, & tollamini portæ, quæ ab æterno fuiſtis clauſæ, & ingredietur rex gloriæ. Vt ſit proſopopœia, figura in literis diuinis non infrequens. Qui igitur vltionem à contumelijs in ſe iactis ſumere vult, & gloriam ſibi de diuitijs, pulchritudine, ſcientia, & rebus geſtis vendicare, hic Dei officium vſurpat, & Deum ſeipſum appellat. Talis fuit princeps, de quo hic loquitur Ezechiel. Fortaſſe ob nimiam ſuperbiam volebat, vt ſibi diuinus cultus exhiberetur: quemadmodum Nabuchodonoſor apud Danielem Dan. 3
præcepit, vt omnes ſtatuam eius adorarent. Narrat Suetonius Tranquillus Iulium Cæſarem fuiſſe ad id arrogantiæ perductũ, vt ampliores honores humano faſtigio decerni ſibi pateretur, nimirum tẽpla, aras, ſimulacra iuxta Deos & è ſuo nomine mẽſis appellationẽ. Fuerunt etiam multi alij ex Romanis imperatoribus, qui diuinitatem ſibi per ſummã inſolentiam tri-

bui

bui voluerunt. Populus verò eos Deos appellabat, & ſummis honoribus venerabatur. Sed quid mirũ, cùm Iouem, Saturnum eius patrem, Martem, Venerem, Iunonẽ, Bacchum, & alios huiuſmodi maxima veneratione coluerint, diuina eſſe nomina aſſerentes, quorum acta eos non ſolùm mortales fuiſſe indicant, ſed mortalium omnium teterrimos, & cunctorum ſcelerum maculis notatiſſimos? Illi ipſi hoc fatentur, qui eos Deos prædicauerunt, & eorum res geſtas monimentis mandarunt. Iupiter rapuit, Ganymedem, corrupit Iunonem ſororem ſuam, quam & vxorem habuit, & ſororem: in Lædam, Alcmænã, Dianam, Maiã, Danaem, Anthiopiam ſtupra, & ſcelera portentoſa patrauit. Nulla erat turpis voluptas, cui non ſuccumberet. Inſuper patrem ſuum vulnerauit, & ea admiſit flagitia, quæ nullæ humanæ leges impunita reliquerunt. Quis erit tam agreſtis, & incultus, & ab omni intellectu alienatus, qui hæc audiens non ipſum vituperet, & morte multandum cenſeat? Et tamen tanta fuit hominum cæcitas, tanta inſania, vt eum, quem funeſtam terræ peſtem, & vitiorum voraginẽ eſſe crederent, pro ſummo Deo adorarent. Fatebantur Martis cum venere adulterium, & Vulcani contra vtrunque inſidias, & alios Deos fuiſſe à Vulcano ad ſtupri ſpectaculum vocatos, qui etiam ſcelere & maleficio paſcebantur, & nihilominus tantis tenebris erant miſeri homines circunfuſi, vt quos ea committere crederent, quæ erant peſtilentia & execranda, & ſuis legibus prohibita, & perpetuam ignominiam ſecum ferentia, illos eſſe Deos immortales cenſerent, ad eorum aras ſupplices accederẽt, eoſque numina ſanctiſſima vocarent. Et non ſolùm homines pro diis coluerunt, ſed, vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, *mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium.* Et paulò poſt, ait: *Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum.* Pro quo vertunt nonnulli in improbam mentem, aientes rectiorem eſſe hanc ſuam verſionem: Sed mihi magis placet tranſlatio noſtra. Mens enim, quæ dicitur ſpiritus, concupiſcit aduerſus carnem: & quamuis caro præualeat praua adiuta conſuetudine, non videtur tamen ſpiritus ipſe, qui eſt in homine quippiam ſupremum, fieri poſſe reprobus, cùm ſemper aſpiret ad bona, & mala deteſtetur. Senſus tamen reprobus dici poteſt, per quem intelligitur intellectus, vt diuus Bernardus in ſermone de intellectu & affectu ait. Ita accipitur in loco illo ſapientiæ: *Deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem.* Nec improbus ſenſus, ſed reprobus illic dicitur ab Apoſtolo: nam etſi quandiu quis in crimine lethali Dei permiſſione permaneat, ſenſum habeat improbum, quemadmodum diuus Petrus in trina negatione, non tamẽ ſtatim neceſſarium eſt reprobũ habere ſenſum, vel in ſenſum reprobũ tradi: quod non niſi obfirmatis in malitia ſua, & in ſceleribus obſtinatis conuenire videtur. Grauius enim eſt tradi in ſenſum reprobum, quàm in ſenſum improbum. Quare nõ illis aſſentior, qui vulgatam editionem ab eccleſia approbatam reprehendunt. Non damno verſiones, ex quibus fructus vberrimus colligitur, ſed omnibus illis eam anteponendam duco, quæ communis eſt, qua vtitur Romana eccleſia, quæ eſt in conciliis vniuerſalibus approbata. Huiuſmodi eſt ea, quæ habet: *Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum.* Nónne reprobum habebant intellectum, qui execrandarum impietatum authores tanquam ſanctitate pleniſſimos colebant, & in Deos referendos putabant? Nónne reproba erat in illis vis rationalis ſecundum inferiorem ſui portionem, cum ſe affectu corrupto, firmo cum carne fœdere coniungens, bruta animalia, & res inſenſibiles Deos eſſe iudicabat? Ait diuus Athanaſius in oratione, quam habuit aduerſus idola, non apud omnes eoſdem exiſtimari Deos, ſed quot eſſent gẽtes, tondem Deorum genera confingi. Nam crocodilus apud quoſdam, vt Deus colebatur, apud alios habebatur abominationi. Leo apud nonnullos habebatur loco Dei in ſumma venaratione, apud alios vt bellua immaniſſima, necabatur. Vt ij, qui Solem ob lippitudinem auerſantur, oculos aperire non audentes delectantur locis vmbroſis & obſcuris, & cùm ſolem non videant, circunferuntur per multa inuia, ſic qui verum Deum contemnunt ob animi caliginem, tenebris errorum reficiuntur, & verã illam ac diuinam lucem non conſiderantes, per multas opiniones falſas Deorũ incedunt. Hæc & multa alia pulchra, & lecto digniſſima Athanaſius Alexandrinus. Sed ſi inſanum gentilinorum Deorum cultum, & deplorandam deceptorum hominum cæcitatem copioſè videre volueris, lege Blondum libro primo de Roma triumphante: vbi præter alia refert ſolitos fuiſſe duces in prælio effigies animalium in galeis ſculptas ferre, & ea animalia, quorum imagines geſtaſſent, parta victoria in deos referre & adorare, Et ait, dixiſſe Heſiodum poetam, fuiſſe ſuo tempore in terris triginta Deorum milia, præter ea quæ poſteà culta fuerunt. Nam ligna & lapides, & æra, & infinitas res alias pro diis venerabantur. Sed illi erant omni ſuperbia & inſolentia elati, qui dum viuerent in terris, ſe Deos faciebant, ſibique diuinum cultum arrogabãt, cuiuſmodi fuit rex Tyri, cui hoc loco ait Ezechiel: *Et dixiſti: Deus ego ſum.*

Rom. 1 · Gala. 5 · Sapi. 9 · Luc. 22 · Simile.

c *In cathedra Dei ſedi in corde maris.*] Hoc eſt: quemadmodum Deus inhabitat lucem inacceſſibilem & ſecuram, ita ego locum tutum poſſideo: ille in loco cœleſti, ego in vrbe ſublimi. Nemo poteſt ad ciuitatem meam me inuito accedere, cùm ſit intra mare ſita, & vndique munita, tuta, & inexpugnabilis. Cor maris medium maris, ſeu intra mare ſignificat, vt oſtẽdimus ſuperiore capite.

d *Cùm ſis homo.*] Hoc eſt fragilis, imbecillus, caducus, miſeriis, laboribus, & calamitatibus obnoxius. Hoc explicuit Iob plane his verbis: *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſeriis, qui quaſi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet.* Vide quàm breuiter & apertè hominem deſcribat, omnemque eius imbecillitatem, & vitæ breuitatem complectatur. Et alibi: *Memento domine, quòd ſicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me.* Et pſalmographus, *Homo*, inquit, *vanitati ſimilis factus eſt.* Et rurſus, *Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui.* Et Salomon in Eccleſiaſte: *Cuncti dies hominis doloribus & ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mẽte requieſcit: & hoc nonne vanitas eſt?* Cùm quidam Philoſophus interrogaretur, quid eſſet hominis vita, mouit ſe ſubitò in orbem, & ſtatim diſparuit, ſignificans eſſe breuiſſimum circulum, non quietum, ſed perturbatum, & laboribus plenum. Volens Ioannes Damaſcenus hoc idem oſtendere: hac vtitur ſimilitudine ab Antonino in primam partem theologalem relata. Fugiens quidam à facie rhinocerotis ſæuiſſimi animalis, ne ab illo deuoraretur: incidit in quoddam profundum barathrum: & ruens, arbuſculam quandam manibus apprehendit, & in baſi lubrica & inſtabili pedes affixit. Reſpiciens verò vidit duos vermes, vnum album, alterum nigrum, radicem fruticis, quem apprehenderat, continuò corrodentes, & propè reſecantes. In imo autem barathri vidit draconem terribilem, ſpirantem ignem, apertis faucibus ipſum deglutire cupientem. Cùm autem oculos extolleret, exiguumque mellis in fruticis ramis aſpiceret, oblitus periculorum, quibus erat vndique cinctus, totum ſe voluptati dedit, mel illud exiguum ſuauiſſimè guſtans. Rhinoceros eſt mors, quæ hominem ſequitur, & ap-

Iob. 13 · Iob 10 · Pſal. 145 · Pſal. 101 · Eccle. 2

Ioan. 5 1. Ioan. 5 prehendere cupit, vorago eſt mundus malorum multitudine plenus, qui, vt ait diuus Ioannes, *totus in maligno poſitus eſt*: arbuſcula eſt vniuſcuiuſque vita, qui per dies & noctes tanquam per vermes albos & nigros corroditur, & conſumitur: baſis lubrica eſt corpus fragile & caducum: draco terribilis eſt infernus omnes deuorare deſiderans: dulcedo ramuſculi melliti eſt fallax mundi voluptas, qua deliniti mortales ſeducuntur, ne pericula, quibus ſunt expoſiti, intueantur. Et ita cùm voluptas vincat rationem, blandæque deliciæ, quæ celeriter defloreſcunt & conſumuntur, homines teneant impeditos, illique ſeipſos libentiſſimè tradant peſtiferis mundi oblectationibus & illecebris, non vident ſe eſſe è vita exceſſuros. Et hoc modo conſumpta arbuſculæ radice, corrupta, & euerſa baſe terrena in voraginem præcipitantur, & à leonis faucibus abſorbentur. Si volueris planè hominis miſeriam & fragilitatem intueri, lege ea, quæ literis mandauimus, verba illa ſecundi capitis huius diuini vatis explanantes: *Fili hominis ſta ſuper pedes tuos*, & cōmentaria noſtra in quadrageſimum caput Eſaiæ, vbi verba illa explicuimus: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.*

e *Et dediſti cor tuum, quaſi cor Dei.*] Hoc eſt, exiſtimaſti diuinum eſſe cor tuum, eique diuinam tribuiſti ſapientiam.

f *Ecce ſapientior es tu Daniele.*] Ironia eſt. Eodem modo poſtquam Adam funeſtas epulas comedit, ad quas Gene 3 eum Heua inuitauit, dixit Deus: *Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt ſciens bonum & malum.* Cum quondam tractabatur de eximia ſapientia, afferebatur in medium Daniel quaſi loco prouerbij: fuit enim admirabili ſapientia præditus, vt ex eius libro apertiſſimè conſtat. Poteſt hoc legi per interrogationem.

1 Cor 3 g *In ſapientia.*] Quæ erat apud Deum ſtultitia, quoniā Pſal 101 erat à virtute ſeiuncta. *Initium enim ſapientiæ timor domini.* Eſai 5 Sapientes huius ſeculi inſipientes ſunt: de illis ait Eſaias: *Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes.* Et Ieremias: *Sapientes ſunt, vt faciant mala, bene autem facere neſcierunt.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: *Prudentia carnis mors eſt, prudentia autem ſpiritus vita & pax. Quoniam ſapientia carnis* Rom. 8 *inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubiecta.* Vel vt poteſt verti ex Græco, *inimicitia eſt Deo*: Et ita vertit Eraſmus. Sed Origenes legit, *inimica eſt Deo*, quemadmodum eſt in editione vulgata. Eodem modo Theophylactus. Et ex Latinis Hieronymus & Auguſtinus. Quare eſt verſio noſtra communis hoc in loco, imò in omnibus tranſlationibus alijs præferenda, cùm ſit à cœtu omnium doctorum recepta, & ab eccleſia comprobata, & omnibus alijs grauior, conuenientior, & præſtantior.

h *Feciſti tibi fortitudinem.*] Hoc eſt, paraſti milites fortitudine præſtantes. Vel conſtruxiſti mœnia, & arces munitiſſimas, & fortiſſimas. Quidam vertunt: *Paraſti tibi diuitias.* Mundus enim fortitudinem in opibus conſtituit.

i *Adducam ſuper te alienos robuſtiſſimos gētium.*] Hoc eſt, Chaldeos, qui cæteris hominibus præſtant robore & fortitudine.

k *Nudabūt gladios ſuper pulchritudinem ſapiētiæ tuæ.*] Hoc eſt, ſuper Tyrum ciuitatem tuam, quam ſapientia tua pulchram feciſti, & varijs mœnibus & ornamentis decoraſti. Vel *ſuper te*, qui ſapientem te eſſe arbitraris. Ac ſi dicat: Perdent tuam pulchram ſapientiam.

l *Et morieris in interitu occiſorū in corde maris.*] Hoc eſt, morieris vulneribus confoſſus in vrbe tua, quæ eſt in medio maris ſita, quam tu inexpugnabilem putabas, & in qua fiduciam tuam figebas. Vel ſic: Vbi fueris hoſtium gladiis traiectus, proiicieris in cor maris, vbi ſepelieris. Mare erit frigidum & inquietum ſepulchrum tuum, vbi à piſcibus deuoraberis, in quorum ventre erit cadauer tuum miſerè ſepultum. Vide obſecro & ſuperbi regis infeliciſſimū finem: & alta mente conſidera, in quam miſeram calamitatem fuerit eius inſolens potentia conuerſa. Vidit vrbem ſuam euerſam, opes ſuas direptioni commiſſas, & ſeipſum inimicorum telis traiectum, qui eum in profundum maris gurgitem proiecerunt. Quid illi profuit potentia, quid ſapientia, quid opum abundantia? Meritò dixit Salomon: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* Et Eccle 1 rurſum: *Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi: Quid fruſtra deciperis? Moriuntur potentes, & omnes in inferno: Quid* Eccle 2 *nobis profuit ſuperbia, & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens.* Extulit ſe princeps Tyri in ſuperbiam, ſed eum dedit Deus paſtum piſcibus. Eodem Sap. 5 modo de Pharaone ait diuinus pſaltes cum Deo loquens: *Tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcam populis Æthiopum.* Et in alio pſalmo: *Deieciſti eos, dum alleuarentur. Quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubitò defecerunt? perierūt propter iniquitatem ſuam.* Et ſi impij valuerint Pſal. 73 potentia, omniumque affluentibus rerum copiis floruerint, tamen eorum exitus infelix fuit, fluxit eorum proſperitas, euanuit eorum memoria, obſcurata eſt eorum claritas & nominis amplitudo & ipſi fuerunt tandem in æternas pœnas præcipitati. Hanc eorum miſeriam expreſſit Eſaias, alloquens iis verbis Eſa. 14 Nabuchodonoſorem: *Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua, concidit cadauer tuum, ſubter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Quomodo cecidiſti de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris? Corruiſti in terram, qui vulnerabas gentes, &c.* Confert diuinus vates regem Babylonis cum Lucifero, qui ob ſuperbiam ſuam de dignitate, in qua fuerat conſtitutus, decidit in infernum.

m *Nunquid dicens loqueris: Deus ego ſum coram interficientibus te?*] Quaſi dicat: non. Tunc te eſſe hominem fateberis, cùm te ſummis ærumnis preſſum videris.

n *Morte incircumciſorum morieris.*] Hoc eſt mors tua erit infeliciſſima, non ſolùm temporalis, ſed æterna. Morieris, quemadmodum mori ſolent homines ſceleribus imbuti, qui fide carent, & à veri Dei cultu ſunt omnino alienati: Incircunciſos appellat Gentiles qui nec corpore, nec animo circuncidebantur. Incircuncisi etiam appellabantur Iudæi illi, qui etſi erant corporis circuncisione à Gentibus diſtincti, cor tamen non circuncidebant, nec malas cogitationes, & impia facinora reſecabant. In Deuteronomio ſunt hæc Dei verba literis mandata: *Circuncidite præputium cordis veſtri.* Et apud Deu. 10 Eſaiam: *Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis.* Et apud Ieremiam: *Vſquequo morabuntur in te* Eſa. 1 *cogitationes noxiæ?* Vnde diuus Stephanus in oratione, quam habuit apud Iudæos, *Dura*, inquit, *ceruice, &* Iere. 4 *incircuncisi cordibus & auribus vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis.* In libro Deuteronomij ſunt hæc verba literis conſignata: *Si mulierem pulchram poſt bellum videris* Actu 7 *hoſtibus captam volueris, qui eam ceperit, habere vxorem, introducet in domum ſuam: quæ radet cæſariem, & circuncidet vngues, & deponet veſtem, in qua capta eſt, &* Deu. 21 *flebit patrem & matrem menſe vno, & ſic erit illi vxor.* Mulier hæc anima noſtra eſt, pulchra Dei imagine decorata, quam victo mundo, & tenebrarum principe eiecto foras Chriſtus cœpit in prælio paſſionis ſuæ: Hæc ſi Chriſto cupit deſponſari, in eius domum, hoc eſt eccleſiam, debet per fidem introduci. Deinde pilos ſuperuacanearum & inutilium cogitationum eſt diligenter abraſura, & vngues, hoc eſt prauarum actionum ſordes circuncìſura. Sed

ra. Sed oportet depouere veſtem, hoc eſt veterem pec-
candi conſuetudinem relinquere, iuxta id, quod ait
Epheſ. 4. diuus Paulus: *Deponite vos ſecundum priſtinam conuerſa-
tionem hominem veterem, qui corrumpitur ſecundum deſide-
ria erroris. Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & in-
duite nouum hominem qui ſecundum Deum creatus eſt in iu-
ſtitia & ſanctitate veritatis.* Demum ob patris & matris
ſeparationem, quòd ſe à Dei, & eccleſiæ præceptis
aliquando ſeparauerit, vim lachrymarum profundat.
Anima hoc modo circuncisa erit per charitatem
Chriſto copulata. Ipſe etiam Chriſtus voluit octauo
Lucæ. 2. Simile. die circuncidi, quia nos erat ſuo ſanguine redem-
pturus. Ioſignis mercator nuodinis magnis cùm ab
alio etiam noto mercatore merces emit, non ſtatim
pretium omne perſoluit: ſed relicto ſigno, ſoluta par-
te aliqua pretij, cùm posteà fiunt nundinæ, reliquum
perſoluit. Hic mundus eſt emporium, ad quod venit
ex cœli faſtigio filius Dei cœleſtis ille mercator, vt ani-
mas noſtras emeret ſuo ſanguine: Octauo die patrem
eius diſperſit in noſtræ redemptionis ſignum, & pre-
rium, ſed posteà in crucis nundinis totum ipſum pro-
fudit, & in pretium emptionis noſtræ perſoluit. Ideo
1. Cor. 6. ait diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: *Empti
enim eſtis pretio magno.* Et diuus Petrus in prima ſua ca-
1. Pet. 1. nonica: *Non corruptibilibus auro & argento redempti eſtis de
vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo
ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati.* Hic
Ierem. 11. Simile. eſt agnus ille, qui dixerat per Ieremiam: *Ego quaſi agnus
manſuetus, qui portatur ad victimam.* Solent aliquando
periti medici, cùm ægrotus totius corporis torpedine
laborat, capitis venam ſcindere, vt ſanguinis effuſio
Coloſ. 1. poſſit corpus morbo illo leuare. Chriſtus eſt caput no-
ſtrum, vt ait diuus Paulus, nos autem mẽbra: ſcinditur
vena capitis, vt totum corpus ſanetur, patitur Chri-
ſtus, vt genus humanum redimatur. *Cùm venit plenitudo
Gala. 4. temporis,* ait Apoſtolus, *miſit Deus filium ſuum factum ex
muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret.*
Mortuo autem Chriſto, mortua eſt corporalis illa cir-
cunciſio, & Euangelio promulgato nõ ſolùm mortua
eſt, ſed mortifera: nam, vt ait diuus Paulus in epiſtola
Gala. 5. ad Galatas: *Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil prodeſt.*
Relictũ eſt nobis id, quod illa adumbrabat, nimirum
baptiſmus, & vera cordis ſuperfluitatum reſectio. Id
Ierem. 4. præuidens Ieremias, has voces emiſit: *Nouate vobis
nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas: circuncidimini domino,
& auferte præputia cordium veſtrorum.* Et rurſum: *Ecce
Iere. 19. dies venient, dicit dominus, & viſitabo ſuper omnem qui
circunciſum habet præputium:* Aſpicis igitur circunciſio-
nem Deo gratam ſpiritualem eſſe, rerũmque inuri-
lium & peſtilentium amputationem. Fuit circuncisio
corporalis neceſſaria ad ſalutem ante aduẽtum Chri-
ſti, at nunc peſtilens eſt, ſed nihilominus ab impiis &
pertinacibus Iudæis obſeruata, qui incirconciſi appel-
lantur, quòd non reſecent flagitia, impietatem, & per-
fidiam.

o *Lena planctum ſuper regem Tyri.*) Inuitatur propheta
ad regis Tyri mortem lugendam, eiuſque luctuoſam
perniciem deplorãdam. Pium eſt mortuos deplorare.
Gen. 23. Nam diuina oſtendit hiſtoria veniſſe Abraham in ci-
uitatem Arbeæ, vt vxorem ſuam Saram, quam ſingula-
Gen. 37. ri amore fuerat proſecutus, mortuam lugeret. Iſaac
matrem ſuam fleuit & Iacob ſciſſis veſtibus luxit Io-
Gen 50. ſeph filium ſuum, quem è vita migraſſe arbitrabatur.
Ipſe autem Ioſeph, cùm cognouit patrem ſuum Iacob
clauſiſſe ſuum diem, flens & deoſculans eum proru-
pit in lachrymas, pro quo factus fuit planctus ſeptua-
Num. 20. ginta diebus. Filij Iſraelis videntes Aaronem ex-
ceſſiſſe è vita, eum deplorarunt triginta diebus, &
Deut. 34. totidem Moyſem in Campeſtribus Moab. Dauid ille
quo nemo tunc ſapientior, nemo charitate illuſtrior,
nemo pietate præſtantior, nõ ſolùm mortem Ionathę,
quem ſingulari comprehenderat amore, ſed Saulis, 2. Reg. 1.
qui eum afflixerat, & ad excidium vocauerat, fuit la-
chrymis & lamentis proſecutus: & filium ſuum Ab- Ioan. 11.
ſalonem acerbiſſimo luctu defleuit. Martha etiam &
Maria Magdalena ſorores Lazari eius, mortem deplo-
rarunt. Et in actis Apoſtolorum: Euangelio coruſcan-
te fecerunt fratres Stephano protomartyri planctum Acto. 8.
magnum. Et Eccleſiaſticus ait: *Supra mortuum plora,
defecit enim lux eius.* Sed quia oportet calamitates tole- Eccle. 22.
ranter ferre, nihilque quod accidere poſſit, intole-
randum putare, monet ſtatim, ne nimis & abſque
temperantia lugeamus, dicens: *Modicum plora ſuper
mortuum, quoniam requieuit.* Memoriæ proditum eſt
diuum Ambroſium lachrymas continere non poſſe,
cum alicuius iuſti viri mortem audiebat, tum quòd
præceſſerat ad præmium, tum quòd ablata eſſet à fide-
libus talis columna. Nec repugnat hoc verbis illis diui
Pauli in prima ad Theſſalonicenſes epiſtola: *Non con-* 1. The 4.
*triſtemini de dormientibus, ſicut cæteri, qui ſpem non ha-
bent:* nam Apoſtolus eos reprehendit, qui deſperatio-
ne futuræ reſurrectionis eos, qui è vita migrabant,
intemperanter lugebant. Non prohibet amicorum
obitum deplorare, moderatè, & affectu pietatis, &
humanitatis intuitu, ſed deſperationem, & intempe-
rantiam reprehendit. Nos qui reditum ad vitam, &
animæ immortalitatem credimus, debemus abſorbe-
re dolores, quibus pro amicorum interitu angimur,
ne videamur argumentum infidelitatis præbere in ni-
mia lachrymarum effuſione. In epiſtola ad Paulam
ſuper obitu Bleſillæ ait ita diuus Hieronymus: Ignoſ-
ſcimus matris lachrymis, ſed modum requirimus in
dolore. Si parentem cogito, non reprehendo, quòd
plangis, ſi Chriſtianam & monacham, iſtis nomini-
bus mater excluditur. Recens vulnus eſt, & tactus iſte
quò blandior, non tam curat, quàm exaſperat: atta-
men quod tempore mitigandum eſt, cur ratione non
vincitur? Hæc ille. Illud eſt hoc loco aduertendum,
dixiſſe ſcripturam factum fuiſſe planctum ſuper Moy- Deut. 34.
ſe, non autem ſuper Ioſue eius ſucceſſore: Nam in
Moyſe, hoc eſt in lege vetere per Moyſem ſignificata
omnes ad inferos deſcendebant: in Ioſue vero, hoc
eſt in Euangelio, per illum deſignato, cùm fuit aper-
tus paradiſus, non deſcribitur planctus, quia iuſto-
rum animæ ad cœleſtem beatitudinem cœtu Ange-
lorum comitante ingrediuntur. Meritò flebant
antiqui, quia nondum de cœli faſtigio venerat Dei fi-
lius, qui fontem illum lachrymarum ſua reſurrectio-
ne ſiccaret: meritò lamentabantur, quia adhuc cœlum
clauſum erat, & inferorum portæ patebant: At modò
nos qui fide inſtructi, ſanctorum animas ſcimus ad
cœlum euolare, eorum mortem moderatè lugeamus,
& quod allatura eſt ipſa diuturnitas, quæ ſummos lu-
ctus vetuſtate delet, id nos præripere conſilio, & pru-
dentia debemus.

p *Tu ſignaculum ſimilitudinis.*] Eius dotes cõmemorat,
& laudibus extollit, vt miſerior appareat eius calami-
tas: nihil eſt enim infelicius, quàm fuiſſe felicem.
Horum verborum hic eſt ſenſus: Tu eras perfecta
imago, quam alij imitari deberent: tu eras omnibus
numeris abſolutum exemplar. Poterat hoc ita verti ex
Hebraico: *Tu eras ſigillum figuræ.* Et quoniam qui ſi-
gillum imprimit epiſtolæ, eam perficit & abſoluit, ac-
cipitur ſigillum pro re perfecta in quã debemus ocu-
los conijcere, vt ſimilem alteram faciamus. Quare po-
terat locus hic ita verti: *Tu eras perfecta figura, aut con-
ſummata imago ad imitandum propoſita.* Vel poteſt hoc
ita intelligi: & ſi omnes homines ſint ad Dei ima-
ginem & ſimilitudinem creati, tamen in te hoc Geneſ. 1.
expreſſiùs apparebat. Loquitur ad literam de rege

Tyri, ſed ita, vt etiam de primo Angelo, qui ſuperbia elatus à Deo receſſit, & fuit in æternum præcipitatus loquatur. [Eſai. 14.] Eodem modo Eſaias ſub ſpecie Nabuchodonoſoris loquitur de Luciferi caſu. Id intuens Cyrillus in Ioannem lib. 6. cap. 6. ait: Quid boni nõ habuit Lucifer, ſi ſignaculum Dei ſimilitudinis fuit? Propheta ſub typo & nomine regis Tyri, qui membrum erat Diaboli, de Diabolo dicit: *Tu ſignaculum, &c.* Hæc ille. Loquuntur aliquando diuini vates permiſſum de diabolo & reprobis, quoniam eius ſunt mẽbra. Diuus Gregorius in Moralibus, & habetur de pœniten. diſtinct. 2. principium exponit totum hoc de primo Angelo, quem vocat Beemoth, Luciferum, & cherub, dicens: Licet homo ad ſimilitudinem Dei creatus ſit, Angelo tamen quaſi maius aliquid tribuens, non eum ad ſimilitudinem Dei conditum, ſed ipſum ſignaculum ſimilitudinis Dei dicit, vt quò ſubtilior eſt natura, eò in illo ſimilitudo Dei credatur expreſſa.

q *In deliciis paradiſi Dei tu fuiſti.*] Hoc eſt, in magna rerum proſperarum abundantia. Omnia tibi ad voluntatem fluebant. Deſcribit regis Tyri proſperitatem, & deliciarum affluentiam, qui in aula gemmis coruſcante habitauerat, & Margaritis auro incluſis veſtes ſuas adornauerat. Vtitur propheta hyperbolica locutione, & fere tragica, ad deliciarum & opum regis Tyri explicandam magnitudinem. Eodẽ modo loquitur [Gen. 13.] diuina ſcriptura in libro Geneſis, cùm ait regionem circa Iordanem irrigari inſtar paradiſi Dei. Vel ſic: *In deliciis paradiſi Dei tu fuiſti*, hoc eſt, in ciuitate Tyria quam tu paradiſum Dei eſſe putabas, habitaſti tu, qui te Deum eſſe credebas. Aſſerebas te eſſe Deum, & ciuitatem tuam eſſe paradiſum tuum. Totum hoc refertur etiam ad primum Angelũ, qui in deliciis cœli fuit, ex quo ob ſuperbiam ſuam præceps ruit in infernum. Sed quoniam propheta mẽtionem facit paradiſi Dei, videtur regis Tyri proſperitatem ſub perſona Adam ſignificare, qui fuit in paradiſo Dei omnibus bonis affluens, ex quo ob peccatum eiectus eſt. Adam etſi non fuit natus in paradiſo, in eo tamen habitauit, quoniam fuit illuc à Deo tranſlatus, Tertullianus libro ſecundo aduerſus Marcionem ita ait: Nemo hominum in paradiſo Dei natus eſt, ne ipſe quidem Adam, tranſlatus potiùs illuc. Auguſtinus ſermone 16. in natali domini, primus, inquit, homo, quo cadente omnes cecidimus, cuius ruina eſt mortalitas noſtra, non eſt natus, ſed factus, patre nullo, nulla matre, ſed Deo operante. Hæc eſt hominis prima conditio eſt: ſecũda cũ Deus creauit fœminã de latere viri: tertia, qua natus eſt homo ex viro & fœmina: quarta conditio eſt Dei & hominis, qua natus eſt Chriſtus de fœmina ſine viro: Non eſſe autem creatum in paradiſo, ſed illuc tranſlatum, indicant hæc verba ſecundi capitis Geneſeos: *Tulit ergo dominus* [Gen. 2.] *Deus hominem, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum.*

r *Omnis lapis pretioſus operimentum tuum.*) Hoc eſt, eras lapidibus pretioſis ornatus. Et ſtatim ponit nouem gemmarum ſpecies, quoniam nouem ſunt chori Angelorum quibus ille primus & ſupremus apoſtata fertur ornatus, quoniam erat ſplendidior illis, & quodammodo ſuperior. Angeli vt ſimul facti ſunt lux facti ſunt, vt ait diuus Auguſtinus libro 11. de ciuitate Dei. Et æqualis felicitatis omnes ab initio creati ſunt, iuxta eiuſdem Auguſtini in eodem libro ſententiam, licet alij aliis ingenij acumine & ſubtilitate præcellerent, vt è Dionyſij ſententia conſtare videtur. Diſtinguit etiam hierarchias Angelorum, & in qualibet tres ordines diſtinguuntur ſecundum diuerſos actus officiorum. Lucifer autem eminens inter alios & illis veluti lapidibus pretioſis indutus appetiuit æqualitatem cum Deo dicens: [Eſai. 14.] *Ero ſimilis altiſſimo.* Fuit peccatum ſuperbiæ ſuæ in hoc, quòd ad conſequendam ſupernaturalem beatitudinem ſuam, quæ in plena Dei viſione conſiſtit, non ſe erexit in Deum tanquam in vltimam perfectionem, ex eius gratia deſiderans cum aliis ſanctis, ſed eam conſequi voluit virtute ſuæ naturæ: non ſine Deo in natura operante, ſed ſine Deo gratiam conferente. Et quia habere vltimam beatitudinem virtute ſuæ naturę omnino abſque gratia alicuius ſuperioris eſt proprium Dei, apertè oſtenditur, quò ad hoc concupiuiſſe Angelum Dei æqualitatem. Quo fit, vt quò ad hoc appeteret Deo non ſubiici, vt ſcilicet, eius gratia ſupra ſuæ naturæ virtutem indigeret.

s *Et foraminatua.*) Hoc eſt, ianuæ tuæ, vel veſtium inciſiones, quæ gemmis iungebantur. Vel per foramina intelligit foſſas auri, in quibus gemmę includebantur. Senſus eſt: Cum natus es, ſtatim tibi fuerunt omnia præparata, quæ ad regium ornatum & ſummam potentiam pertinere videbantur. Septuaginta habent: *Auro repleſti theſauros tuos, & horreatua in te.* Quidam verterunt: *Aurum opus tympanorum tuorum, & fiſtularum tuarũ eſt in te.* Per foramina fiſtulas intelligũt.

t *Tu cherub extentus, & protegens.*) Alludit ad cherubin, qui erant in templi ſanctuario expandentes alas, & arcam teſtamenti tegentes ſenſus eſt: quemadmodum cherub alas extendebat, & arcam tutabatur, ſic tu dilatabas potentiam tuam, propagabas longe nomen tuum, illius claritatem per multas regiones celebrando, & vrbem tuam ab hoſtium impetu defendendo. Alis tuæ potentiæ, & tuorum exercituum populum tuum fortiter protegebas. Comparat diuinus vates regem cum cherub arcam Dei tegente: nam iuſtus rex debet eccleſiam Dei ſuis alis protegere. At quemad- [3. Reg. 6.] modum Angelus apoſtata creatus ad protegendum ſubuertit inferiores, ſic impius rex cõſtitutus ad eccleſiæ defenſionem, eam opprimere conatur. Comparauit autem rex Tyri hoc loco cum cherub, non cum ſeraph, quia cherub ſignificat plenitudinẽ ſcientiæ, quæ inflat aliquando, ſeraph autem ſignificat feruorem charitatis, quæ ædificat. Ita Diabolus ob ſcientiam appellatur dæmon, dæmon enim græcè idem eſt quod ſcio, Plato in Cratilo ait dæmones ita à rerum prudentia dici: quem ſequitur Capella, & Lactantius Firmianus libro ſecũdo diuinarum inſtitutionum, & Chalcidius in Timæum Platonis, & diuus Auguſtinus libro nono de ciuitate Dei, vbi ait dæmonibus eſſe ſciẽtiam ſine charitate, ideo eſſe inflatos & ſuperbos. Idem, [1. Cor. 8.] quod ait diuus Paulus, *Scientia inflat*, interpretatur ille, quando eſt à charitate ſeiuncta, nam cum charitate ædificat, & fructus mirabiles producit.

v *Et poſui te in monte ſancto Dei.*) Vt cherub erat in tẽplo in monte Sione, ita tu in inſula Tyri, vbi te poſui & regem conſtitui. Quoniam Hyram rex Tyri fuit Salomoni multis de cauſis amiciſſimus, miſitque ad eum ligna cedrina & abiegna ad templi conſtructionem, [3. Reg. 5.] vt in libro Regum tertio ſcriptum legimus, & conferebat ſe Hieroſolymã, vbi pacificè & honorificè recipiebat, ideo putant nonnulli Deum ei hoc dixiſſe: *Et poſui te in monte ſancto Dei.* Sed hoc videtur longe periculoſum: rex enim hic, de quo agitur hoc loco, fuit multò pòſt Hyram. Poteris per montem ſanctum Dei cœlum intelligere, & cœleſtem Hieroſolymam, vbi Deus poſuit Angelum Luciferum: nam hoc, vt paulò ante oſtendimus, de illo etiam ſub ſpecie Tyri intelligitur. Hic eſt mons ille, de quo dicitur in pſalmo: *Quis aſcen-* [Pſal. 14.] *det in montem domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius?* Et [Pſal. 23.] rurſus. *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo?*

x *In medio lapidum ignitorum ambulaſti.* Id eſt, gemmis fulgentibus ornatus incedebas. Fortaſſe aula

regia

regia erat lapidibus pretioſis aliquibus in locis ſtructuræ decorata. Sunt, qui per lapides ignitos nō quaſcunque gemmas intelligant, ſed ſolùm carbunculos inſtar luminis micantes. Et in hac ſententia eſt Ionathas Chaldæus. Alij per gemmas viros intelligunt ingenio excellenti, & doctrina exquiſita, inter quos verſabatur rex Tyrius. Alij exiſtimant eſſe lapides pretioſos templi Hieroſolymæ, nam paulò ante regem cum 1. Reg. 6. & 3. templi cherub comparauit. Sunt, qui exiſtiment hos lapides non eſſe gemmas, ſed communes lapides templi, qui quoniam erant deaurati, igniti appellantur: ait enim ſcriptura nihil fuiſſe in templo, quod non tegeretur auro. Sed quoniam totum hoc de Lucifero etiā intelligitur, poteris per lapides ignitos Angelos intelligere, qui non ſolùm igniti, ſed ignis appellātur: iuxta Pſal. 103. id, quod ait pſalmographus, & refert in epiſtola ad Heb. 1. Hebręos diuus Paulus: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem.* Non ſolùm Angeli boni ſplendidi ſunt, ſed etiam in Angelis malis poſt lapſum dona naturæ ſplendida manſerunt, vt ait diuus Dionyſius capite quarto de diuinis nominibus.

y *Peccaſti, & eieci te de monte ſancto Dei.*) Si Angelus Gen. 3. peccauit in cœlo, & Adam in paradiſo, quis locus erit tutus in terra? Et ſi multi Angeli peccarūt, tamen cum Lucifero præcipuè loquitur Deus, quia ipſe fuit ſupremus inter omnes, ita enim ait diuus Gregorius in homilia de centum ouibus: Primus Angelus, qui peccauit, dum cūctis agminibus Angelorum prælatus eorum claritatem tranſcenderet, ex eorum comparatione clarior fuit. Et prætereà eius peccatum fuit aliis cauſa peccandi, non cogens eos, ſed quadam quaſi Apoc. 12. exhortatione inducens. Eam ob cauſam ait diuus Ioannes in Apocalypſi, draconem traxiſſe ſecum tertiam partem ſtellarum.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. XXVIII.

1 In cathedra Dei ſedi.) *In Hebraico eſt* ישבתי מושב אלהים *moxan elohim iaxanti. Verbū iaxan ſignificat ſedere, & habitare, vnde moxan ſignificat cathedrā & habitationē. Elohim ſignificat Deum, & fortē, & principes. Ideo poteſt locū hoc ita verti.* Habitaui in habitatione forti. *Hoc eſt, in inſula ſita in medio maris vndique munita, & arcibus ac propugnaculis cincta. Similiter illud:* Et in cathedra peſtileo-Pſalm. 1. tiæ non ſedit: *poteſt ita transferri:* In habitatione peſtilētiū nō habitauit. *In hāc ſignificationem accipitur à pſalmographo: vbi in hunc modum inducit Deum loquentem:* Hæc Pſal. 131. requies mea in ſeculum ſeculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. *Quibus verbis voluit Deus ſignificare ſe eſſe in eccleſia catholica perpetuum domicilium collocaturū. Dixerat anteà:* Elegit dominus Sion, elegit eam in habitationē ſibi. *Et ne aliquis exiſtimaret per Sionem intelligi Hieroſolymam illam terrēnam, quam ſcimus fuiſſe poſteà euerſam, & in cineres redactā, ſubdit ſtatim Dei verba, quibus ſignificat eſſe hoc de Sione perpetua, hoc eſt, de eccleſia catholica intelligēdū, quæ eſt ſemper duratura. Ciuitatem illam mentis oculis intuebatur diuinus vates, quam diuus Ioannes in Apocalypſi ait ſe vidiſſe de cœlo deſcendentem. Aſpicis igitur verbum hoc iaxan non ſolùm ſignificare ſedere, ſed etiam habitare. Hanc ſignificationem ſecuti ſeptuaginta verterunt:* κατοικίαν θεοῦ Apoc. 21. κατῴκησα. *Hoc eſt, habitationem Dei habitaui.*

2 Tu ſignaculum ſimilitudinis. *In Hebraico eſt:* אתה חותם תכנית *at abcothem thacenit. Dictio tha.cnith, ſiue vt alij habent thocnith, ſignificat ſummā, aut numerū aliorū numerorū: deriuatur enim à verbo taca, quod ſignificat numera-* Prou. 21. *re, & ponderare, & appēdere. Vt in Prouerbiis:* Appendit autem corda dominus. *Acſi dicat: Ille qui pōderat & expendit hominum corda Deus eſt. Vel qui numerat hominum* 1. Reg. 2. *cogitationes. Vnde verba illa cātici Annæ libro primo Regū mandata:* Deus ſcientiarum dominus eſt, & ipſi præparantur cogitationes: *ita poſſunt verti:* Deus ſcientiarum dominus eſt, ab ipſo numerantur cogitationes. *Vel,* ab ipſo ponderantur hominū opera & ſtudia. *Sed quoniam particula, lo, ſignificat ipſum, & eſt etiam negatiua, ſignificans non, ideo poſſunt ita verti verba illa:* Non ſunt numerata, opera eius: *Acſi dicat. Tot ſunt magnifica opera Dei, vt nullo modo poſſint præ multitudine numerari. Eam ob causā poterat hic locus Ezechielis ita verti:* Tu es ſignaculū ſummæ: ſeu numeri perfecti. *Hoc eſt, tu perficis totā ſummā, tu es totum ſigillum. R. Dauid in commentariis ita hunc locum interpretatur. Tu es plenus ſapientia: tu es ſigillum ſummæ & numeri omnium ſcientiarum, gloriæ & opum. Ionathas Chaldæus. Tu es ſimilis monetæ figuratæ, quæ directa eſt in ſapientia, & perfecta in pulchritudine ſua. Pagninus vertit:* Tu ſigillas ſummam. *Septuaginta:* Tu es ſignaculū ſimilitudi-Cant. 8. nis. *Ab hoc verbo eſt cothā pro ſignaculo, vt in Cāticis:* Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculū ſuper brachium tuum. *Quibus verbis ſponſus amorem erga ſponſam ſingularem ſignificat: acſi diceret:* Nec me ſeparis à *corde tuo, nec à manibus tuis. Quemadmodum annulus, quo litteræ ſigillantur, non remouetur à manu ſigillantis, ſic nec tu me ſepares à te. Quicquid cogitaueris corde & feceris manibus, ſit in me ipſum directum. Ideo ait ſponſa, vt eum in manu portet loco annuli ſigilli, quia ſolet ſcriptura rem dilectam nomine annuli in manu ſignificare. Apud Ieremiam ait Deus:* Si fuerit Iechonias filius Ioacim Iere. 22. regis Iuda annulus in manu dextera mea, inde euellam eum. *Quaſi dicat: Etſi mihi Iechonias ante fuerit dilectiſſimus, etſi eum fuerim admirabili amore proſecutus, & tanquam annulum ſignatorium pretioſiſſimum in manu mea dextera geſtauero, tamen ſi in mortifera ſcelera inciderit, ſi fraudes teterrimas commiſerit, illum proiiciam, & in Chaldeam traducam.*

3 Omnis lapis pretioſus operimentum tuum. *Septuaginta habent:* Omni lapide pretioſo indutus es. *Quod in idem recidit. In Hebraico eſt:* Omnis lapis pretioſus מסכתך *meſucathecа: à verbo maſac, quod ſignificat miſcere, vt in pſalmo:* Potum meum cum fletu miſcebam. *Ideo* Pſal. 101. *poterat hic locus ita verti:* Omnis lapis pretioſus miſtio tua. Vel omni lapide pretioſo miſtus es. *Poteſt eſſe à verbo ſuc, quod ſignificat ſepire, & circundare. Et tunc erit ſenſus: Septus eras, & redimitus lapidibus pretioſis. Brixillianus habet:* Omnis lapis pretioſus tabernaculum tuum. *Alij:* Lapis pretioſus vmbraculum tuum.

4 Tu cherob extentus, & protegens. *In Hebraico eſt:* את כרוב ממשח הסוכך *at cerub mimxach haſocec. Dictio cerub deriuatur à carab, & ſignificat figuram: & cherub, qui erat in ſacrario humanam habebat effigiem: ob cuius magnitudinem & dignitatem rex appellabatur cherub. Ita ait R. Dauid in libro radicum. Eam ob cauſam hoc in loco per cherub extentum regem magnum interpretatur. Dictio mimxach, pro qua noſter interpres vertit,* extentus, *deriuatur à verbo mixach, quod ſignificat vngere, vt in libro primo Regum:* Me miſit dominus, vt vngerem te in regem. *Id quod eſt apud Eſaiam capite 21.* 2. Reg. 19. Surgite principes, arripite clypeum: *poterat verti:* Eſai. 21. Surgite principes, vngite clypeum. *Acſi dicat: actum eſt de vita Baltaſſaris regis: eam ob cauſam vos magnates regem conſtituite, qui ſit populi clypeus. Diximus alibi in litteris diuinis regem clypeum appellari. Sunt qui exiſtiment vngere clypeum eſſe illo loco ſcuta oleo lenire, ne illa penetrent hoſtium gladij. Et ita explanant verba illa Dauidis ſecundo Libro Regum mandata:* Ibi abiectus eſt clypeus fortium, clypeus Saul quaſi 2. Reg. 1. non eſſet vnctus oleo. *Solebant enim veteres præſertim nobiles parmas & ſcuta inungere, vt inimicorum ictibus facilius reſiſterent. Quanquam per clypeum poſ-*

ſit illo loco intelligi Saul, vt ſit ſenſus: Illic occiſus eſt Saul, clypeus & defenſor populi, ac ſi non eſſet vnctus oleo, quo reges Iſraelis vngebãtur. A verbo hoc maxaoh deriuatur mexsiah, qui Græcè dicitur Chriſtus, Latinè vero vnctus: vt in pſalmo: Pſal. 2. Aduerſus dominũ, & aduerſus Chriſtũ eius. *In Hebræo eſt* aduerſus dominum, & aduerſus Meſſiam eius. *Eam ob cauſam poterat hic Ezechielis locus ita verti:* Tu cherub vnctus ſiue rex. *Rex enim vnctus vocabatur, quod eſſet oleo vnctionis delibutus, & quoniam vnctus idem eſt quod Chriſtus: Hinc effectum eſt, vt Dauid Regem Saulem Chriſtum vocaret, dicens:* 1. Reg. 24. Non faciam hãc rem domino meo Chriſto domini, hoc eſt *Sauli, qui fuit vnctus à domino. Et in pſalmo:* Pſa. 104. Nolite tãgere Chriſtos meos, hoc, *eſt reges ſiue ſacerdotes qui etiam vngebantur. Septuaginta interpretes ita hunc Ezechielis locum verterunt:* Præparatus eſt cum cherub vnctus oleo. *Thargum habet.* Tu rex vnctus ad regnum. *Pagninus:* Tu cherub magnus regens. *Poterat rectiſſimè verti.* Tu cherub vnctus vnguẽto pretioſo. *Dictio enim ſocec, pro qua communis editio habet:* protegens, *poteſt eſſe à verbo ſuc: quod etiam vngere ſignificat: vt apud Danielem:* Dan. 10. Nec vnguento vnctus ſum. *Hæc eſt opinio R. Ionah aſſerentis dictionem ſocec vnguentum optimum ſignificare.*

Et eleuatum eſt cor tuum in decore tuo.[a] Perdidiſti ſapientiam tuam in decore tuo,[b] in ter-
C ram proieci te, ante faciem Regum dedi te, vt cernerent te. In multitudine iniquitatũ tuarũ
& iniquitate negotiationis tuæ[c] polluiſti ſanctificationem tuam.[d] Producam ergo ignem de
medio tui, qui comedat te, &[e] dabo te in cinerem ſuper terram in conſpectu omnium viden-
tium te. Omnes qui viderint te in gentibus, obſtupeſcent ſuper te. Nihil factus es, & non eris
perpetuum. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis[f] pone faciem tuam contra
Sidonem, & prophetabis de ea, & dices: Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ad te Sidon, &
[g] glorificabor in medio tui. Et ſcient quia ego dominus, cum fecero in ea iudicia, & ſanctificatus
fuero in ea. Et immittam ei peſtilentiam & ſanguinem in plateis eius: & corruent interfecti in
medio eius gladio per circuitum, & ſcient, quia ego dominus.[h] Et non erit vltrà domui Iſrael
offendiculum amaritudinis, & ſpina dolorem inferens vndique per circuitum eorum, qui ad-
D uerſantur eis, & ſcient, quia ego dominus Deus. Hæc dicit dominus Deus. Quando congre-
gauero domum Iſrael de populis, in quibus diſperſi ſunt, ſanctificabor in eis coram gentibus:
& habitabunt in terra ſua, quam dedi ſeruo meo Iacob, & habitabunt in ea ſecuri. Et ædifica-
bunt domos, & plantabunt vineas, & habitabunt confidenter, cum fecero iudicia in omni-
bus, qui aduerſantur eis per circuitum, & ſcient, quia ego dominus Deus eorum.

a *Perdidiſti ſapiẽtiam tuam in decore tuo.*) Hoc eſt, elatus ob pulchritudinem tuam intumuiſti ſuperbia, quę tibi intellectum obſcurauit, & ignorantiæ tenebris circũfudit. Aſpicis hic omnes ſuperbos inſipientes eſſe. Nã Rom. 1. vt ait diuus Paulus: *Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt.* Vbi nomine cordis animus intelligitur, quia patre carneus factus, ſubſidet iis rebus, quæ ſenſu percipiuntur: qui ideo obſcuratus eſt, quia illi ſe à vero ſole auertentes, tenebras ipſas quęſierunt, quã Deo tribuere deberẽt. Vnde effectum eſt, vt quilibet ſectam inuenire & tueri conaretur, vt nominis ſibi celebritatem compararet. Sed quò ſe ad altiorem ſapientiam perueniſſe exiſtimabãt, eo denſioribus tenebris offundebantur. Eos alloquẽs Eſai. 5. Eſaias aiebat: *Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris.* Quẽadmodum Narciſſus tribuens ſibi eximiam pulchritudinis præſtantiam, vt eſt fictis hiſtoriis proditum memoriæ, vidénſque ſeipſum in fonte quodam, tam ardenti amore imaginis ſuæ conſpectæ captus eſt, vt cõtabeſceret, & in vanum florem conuerteretur: ſic vani philoſophi excellentem ſibi ſcientiam arrogantes, vidẽtes ſe in ſpeculo vanitatis, tam incredibili ſui amore flagrarunt, vt penitus euaneſcerent. Noluerũt oculos in Deum cõiicere, ſed terrã deorſum intueri voluerũt, non quæſiuerunt fontem vitæ & ſapientiæ, qui Deus eſt, ſed fontem mortis & ignorantiæ, & originem omnis peccati, quę eſt ſuperbia, vnde effectum eſt, vt qua- Rom. 1. ſi humana effigie deſtituti abirent in vanitatem, & vt ait Apoſtolus: *Euanuerunt in cogitationibus ſuis.*

b *In terram proieci te.*) Hoc eſt, penitus te abieci, & de- Thre. 2. cus tuum in ignominiam commutaui. Ita Ieremias in ſecunda lamẽtatione. *Proiecit de cœlo in terram inclytam Iſrael*, vel, vt poteſt verti ex Hebræo, *gloriam Iſraelis.* Apud Ciceronem detrahere aliquem de cœlo eſt obſcurare eius ſplendorem, & extinguere eius famam.

c *Polluiſti ſanctificationem tuam.*) Id eſt, contaminaſti virtutem tuam. Sunt, qui per ſanctificationem intelligant templum Salomonis, cui aiunt hoc loco aulam regis Tyri in ſtructurę magnificentia, auro, & ornamentis comparari. Vel ſic: *Maculaſti tu ô Lucifer ſanctitatem tuam.* Omnes enim Angeli in gratia creati ſunt, quam ob ſuperbiam multi amiſerunt.

d *Producam enim ignem de medio tui, qui comedat te.*) Alloquitur vrbem, cui ſui ciues excidium machinati ſunt. Labefactata æquitate, humanæ ſocietatis conciliatrice, amittitur pax, & ſuccedit diſcordia, malorum multorum inuentrix, & trãquillitatis expultrix, & totius reipublicæ pernicies. Hoc fuit à Tyriis ſtatis perſpectum & exploratum. Nam cùm eſſent inter ſe diſcordes, & in varias ſententias diſtracti, & odio incenſi, inuicem ſibi perniciem machinabantur. Hinc euenit, vt nonnulli ex illis ad Babylonios confugerent, eóſque ad euertendam Tyrum excitarent. Hoc odium appellat Ezechiel ignem de Tyria republica productum, qui eam combuſſit. Vel ad literam loquitur de igne, quo Tyrus flagrauit: fuit enim fortaſſe incendio abſumpta & combuſta.

e *Dabo te in cinerem ſuper terram.*) Non ſolùm igne flagrabis, vt maneas carbo, ſed tota in cinerem redigeris.

f *Pone faciem tuam contra Sidonem.*] Hoc eſt, vaticinare aduerſus eam. Eſt Sidon vrbs Phœniciæ, cuius ciues, vt aiunt, Tyrum condiderunt. Eſt igitur Tyrus colonia Sidonis, quemadmodum Carthago colonia Tyri. Ioſephus ait dictam eſſe Sidonem à Sichem filio Canahan, & ab Hebræis Sichem appellatam fuiſſe. Euſtathius tamen à Side Beli filia dictam putat Sidõnem.

g *Glorificabor in medio tui.*) Hoc eſt, in euerſione tua victor glorioſus apparebo. Tot vitiis eſt contaminata, vt homines me laudibus efferant, & potentiam meam pleno ore celebrent, cum te per Babylonios deleuero.

h *Et non erit vltrà domus Iſrael offendiculum amaritudinis.*) Poſtquam euerſa fuerit Sidon, manebunt Hebræi

bræi liberià calamitatibus, quibus à Sidoniis opprimebantur. Erant Sidonij acerrimi Hebræorum hoſtes, & in illos ſæpe ventos excitabant. Pomponius Mela libro primo, capite duodecimo vocat Sidonem opulentam, & maximam vrbium maritimarum.

i *Quando congregabo domum Iſrael.*) His verbis promiſit Deus congregaturum ſe eſſe Iſraelitas in Babylonica captiuitate detētos, eoſque in patriam ſuam reductu- [1. Eſd. 1.] rum. Quod ita euenit, cùm Cyrus facultatem illis dedit redeundi in terrã promiſſionis, & Hieroſolymam inſtaurandi. Sed hæc requies, quam Deus hîc promittit Iſraelitis, potius eſt ſpiritualis, quàm corporalis. Hieroſolyma eſt eccleſia, Babylon mundus idolorum plenus, à quo Chriſtus eos, qui eum credere voluerũt, abduxit, & in eccleſia collocauit, vbi poſſent in animi quiete & ſecuritate viuere reſtincto peſtilentium cupiditatum ardore. Verè Iſraelitæ ſunt veri Chriſtiani, tranquilli & quieti. Ad hanc tranquillitatem nos vo- [Mat. 11.] cat & inuitat Chriſtus Deus noſter apud Mattheum dicens: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris:* aduerte, nõ ait: *& inuenietis requiem* corporibus veſtris ſed *animabus*. Non nos Deus ad carnis delicias inuitat, ſed ad animi trãquillitatem, quæ non in regione mortis, non in falſis voluptatibus, non in peſtilentibus flagitiis, ſed in mundi contemptione, in vera virtute, & in Chriſti imitatione conſiſtit. Hoc intelligens diuus Auguſtinus in libro confeſſionum deceptos mortales in mundi peccatis requiem quærentes iis verbis alloquitur: „Non eſt requies, vbi quæritis eã: ſed ibi eſt, vbi „non quæritis. Vitam beatam quæritis in regione mor„tis: non eſt illic: quomodo enim beata vita, vbi nec „vita? Hæc ille. Vocat Chriſtus omnes laborantes ſub ſarcina peccatorum: nihil enim grauius pec- [Zach. 5.] cato. Vnde Zacharias propheta: *Ecce*, inquit, *talentum plumbi portabant, & ecce mulier vna ſedẽs in medio am-* [Pſal. 37.] *phoræ: & dixit: hæc eſt impietas.* Et Dauid: *iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meũ, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me.* Et paulò pòſt: *Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem.* Cognoſcens peccator pondus ſuorũ ſcelerum ita frangitur & debilitatur, vt tanto oneri penitus ſuccũbat, niſi ad diuinam confugiat miſericordiam & ad Chriſtum accedat, omnes ad requiẽ inuitat animarum. Sed qui in maxima ſui ignoratione verſantur, & errorum tenebris circunfundũtur, nec grauitatem maleficiorum ſentiũt, nec quantum abſint à Chriſtianæ philoſophię præſtantia cognoſcunt. Ideo Chriſtum non quærunt, portum diuinæ pietatis deſpiciũt, fontem ſuauitatis contemnunt, & amaros riuulos cõ- [Eſai. 13.] ſectantur. Quid aliud eſt mundus, quàm onus labo- [Eſai. 19.] rum & calamitatũ? *Onus Babylonis*, ait Eſaias, *onus Aegypti.* Solus Deus eſt qui à laboribus liberat, & veram [Pſal. 54.] tribuit quietem. Hoc intelligens Dauid canebat: *Iacta ſuper dominum curam tuam, & ipſe te enutriet.* Vel vt poteſt verti ex Hebræo: *Iacta ſuper dominum pondus tuum,* [1. Pet. 5.] *& ipſe te ſublenabit:* Et diuus Petrus: *Omnem*, inquit, *ſolicitudinem veſtram proiiciẽtes in Deum, quoniam ipſi eſt cura* [Phil. 4.] *de vobis.* Et diuus Paulus: *Dominus propè eſt, nihil ſoliciti ſitis.* Acſi dicat: Reiicite in illum omnia veſtra pondera, qui ait: *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Cum omnibus veſtris ſolicitudini- [Matt. 11.] bus, curis, oneribus, calamitatibus, & tentationibus confugite ad Chriſtum vos ipſos vocantem, eaque omnia, quæ grauia exiſtimatis, in ſinum diuinæ miſericordiæ reiicite. Ipſe vos moleſtiis leuabit, & tranquillitatem tribuet, vt nulla vos procellarum vis poſſit de ſpe abducere, nec de gradu firmitudinis vnquam depellere.

k *Cùm fecero iudicia.*) Hoc eſt, cùm caſtigauero. Hebraiſmus eſt & frequens in literis diuinis.

r Polluiſti ſanctificationem tuam.) *In Hebræo eſt.* Polluiſti. מקדשיך *micdaxeca, à verbo* קדש *cadax, quod ſignificat ſanctificare, vt in Exodo 19.* Omnis qui tetigerit al- [Exod. 29.] tare, ſanctificabitur. *Significat etiam præparare. Vnde id, quod eſt apud Micheam:* Si quis non dederit in ore ipſorũ quippiam, ſanctificãt ſuper eũ prœliũ, *poteſt verti:* Si quis [Mich. 3.] illis nõ dederit, quod petunt, pręparãt prælium aduerſus illum. *Non dare in ore alicuius Hebraiſmus eſt, vbi os accipitur pro verbo & petitione: & ſignificat totum hoc, negare alicui quod petit. Poteſt nihilominus verbum cadhax accipi illic pro ſanctificare, & rectè quidem. Nam ille dicitur ſanctificare prælium contra aliquem qui aſſerit iuſtum eſſe prælium illud,* ſanctũmque eſſe bellum impiis hoſti- [Iob. 15.] bus inferre. *Illud etiam, quod eſt primo capite Iob:* mittebat ad filios ſuos Iob, ſanctificabat illos: *poterat verti:* Mittebat Iob nuntium ad filios ſuos, & præparabat eos: *mittebat eos ad ſanctitatem.* Vel ſanctificabat eos, [Pſal. 19.] *hoc eſt ſuadebat illis abſtinentiam & cæteras virtutes. Hinc codhax ſanctitatem ſignificat, & ſanctificationem. Ita appellabatur locus, vbi erat arca domini, vt in pſalmo:* Mittat tibi auxilium de ſancto. *Hoc eſt de loco arcæ teſtamenti. Vbi Ionathas habet:* de domo ſanctuarij tui. *Et in alio pſalmo.* Voce mea ad dominum clamaui, & exau- [Pſalm. 3.] diuit me de monte ſancto ſuo. *Vel* de monte ſanctitatis ſuæ: *Hoc eſt, de monte Sione, vbi erat propiciatorium ſuper arcam fœderis, è quo Deus promiſerat, exauditurum ſe eſſe illos qui preces ad illum ardentes funderent. Aſſerit iis verbis Dauid in grauiſſimis calamitatibus ſuis ad ſanctum Dei templum erexiſſe ſupplices manus, Deũmque ei attentas aures ad preces ſuas adhibuiſſe, eũmque à periculis, quibus vndique erat expoſitus, liberaſſe. Vel per montem ſanctum Dei intelligit cœlum, quo oculos dirigebat ad Deum ipſum aſpirans: quemadmodum alibi dicebat:* Ad te leuaui oculos [Pſal. 122.] meos, qui habitas in cœlis. *Ab hoc verbo deriuatur nomen hoc micdax, quod ſignificat ſanctuarium, vel aulam* [Amos. 7.] *regiam. Apud Amos prophetam ſunt hæc Dei verba literis mandata:* In Bethel non adiicias vltrà vt prophetes, quia ſanctificatio regis eſt, & domus regni. *Vbi pro ſanctificatione poterat verti ſanctuarium regis. Ita appellabatur mons Bethel, quia illic erat vitulus aureus, quem impius rex Iſrael pro Deo adorabat. Quidam pro ſanctificatione ſiue ſanctuario regis aulam regis verterunt exiſtimantes eſſe illic ſitum regis Iraelis palatium. Eodem modo hunc locum Ezechielis interpretantur. Vbi enim nos habemus:* Pollniſti ſanctificationem tuam, *habent illi:* Pollniſti palatium tuum.

ARGVMENTVM.

Prædicit Pharaonis calamitatem, & Ægypti per Babylonios euerſionem Inducit Deumq́ pollicentem ſe poſt annos quadraginta, eſſe Ægyptum reſtituturum.

CAPVT XXIX.

IN anno [a] decimo, [b] decimo menſe, [c] duodecima die menſis, factum eſt verbũ domini ad me dicens: Fili hominis [d] pone faciem tuam contra Pharaonem regem Ægypti, & prophetabis de eo, & de Ægypto vniuerſa loquere, & dices: Hæc dicit Dominus Deus: [e] Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, [f] draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorũ, & dicis: [g] Meus eſt fluuius, & ego feci memetipsũ: [h] Et ponã frænũ in maxillis tuis.

[i] & conglutinabo piſces fluminum tuorũ ſquammis tuis. Et extraham te de medio fluminum tuorum: & vniuerſi piſces tui ſquammis tuis adhærebunt. [k] Et proijciam te in deſertum, & omnes piſces fluminis tui. Super faciem terræ cades: [l] non colligeris, nec congregaberis. [m] Beſtiis terræ, & volatilibus cœli dedi te ad deuorandum, & ſcient omnes habitatores Ægypti, quia ego dominus. [n] Pro eo quod fuiſti baculus arundineus domui Iſrael, quando apprehenderunt te manu, & confractus es, [o] & laceraſti omnem humerum eorum, & innitentibus eis ſuper te comminutus es, [a] & diſſolui omnes renes eorũ, propterea hæc dicit dominus Deus: [p] Ecce ego adducam ſuper te gladium meum, & interficiam de te hominem & iumentum. Et erit terra Ægypti in deſertum, & in ſolitudinem: & ſcient quia ego dominus. Pro eo quòd dixeris: [q] Fluuius meus eſt, & ego feci eum: idcirco ecce ego ad te, & ad flumina tua: Dabóque terram Ægypti in ſolitudinem gladio diſſipatam, [r] à turre Syenes vſque ad terminos Æthiopiæ. Non pertranſibit eam pes hominis, nec pes iumenti gradietur in ea: & non habitabitur quadraginta annis. Dabóque terram Ægypti deſertam in medio terrarum deſertarum, & ciuitates eius in medio vrbium ſubuerſarum: [ſ] & erunt deſolatæ quadraginta annis.

EXPLANATIO.

2. Reg. 5. a *In anno decimo.*) Subaudi tranſmigrationis Iechoniæ, & principatus Sedechiæ: tunc enim fuit Sedechias in regia dignitate cõſtitutus, cùm Iechonia fuit in Chaldæam tranſlatus. Sed occurrit quædam dubitatio. quõ fieri poteſt, vt hæc viſio facta fuerit anno decimo. cùm viſio, quæ præceſſit, tribus præcedentibus capitibus contenta facta fuerit anno vndecimo, vt ex principio capitis viceſimi ſexti apertiſſimè conſtat? præſertim cũ hæc viſio illius meminerit, vt perſpicuũ
Sup. 26. eſt caput hoc legenti. Huic quæſtioni reſpondendum eſt diuinas viſiones fuiſſe à prophetis in libris ſuis non ſemper diſpoſitas iuxta ordinem temporis, ſed aliquãdo ſecundum regionum connexionem. Priùs vidit Ezechiel viſionem hanc Ægyptiæ calamitatis, quam eam, quæ tribus præcedentibus capitibus mandata fuit, euerſionis Tyriorum, ſed ideo priùs conſignauit monimẽtis propheticam aduerſus Tyrum & Sidonem, quam aduerſus Ægyptum, quia hæ duæ vrbes Tyrus & Sidon propinquiores ſunt Hieroſolymæ, quàm Ægyptus, & acerbiores iniurias fecerant in Iudæos. Eſt enim diuini noſtri vatis propoſitum hoc libro vnera gentium vaticinari, à quibus Iudæi fuerant afflicti, & calamitatibus oppreſſi. Præterea etſi priùs diuinus vates mentis oculis aſpexerit Ægypti calamitatem & euerſionem, tamen prius erat Tyrus euertenda: quod hoc caput intuenti erit ſatis perſpectum, cum Babylonij fuerint in Ægypti vaſtatione pro Tyri labore remunerati. Quare poſt onus Tyri agitur de Ægypti excidio & vaſtitate.

b *Duodecimo menſe.*) Qui ab Hebræis appellatur Adar, à Latinis autem Februarius: nam primus menſis, qui ab Hebræis vocatur Niſan, eſt Martius apud Latinos.

c *Duodecima die menſis.*) quidam codices habent: *Vna*
Gen. 1. *die menſis.* Ita in libro Geneſis: *Factum eſt veſpere & ma-*
Mar. 16. *ne dies vnus.* hoc eſt primus. Et apud Marcum: *Valde*
Luc. 24. *mane vna ſabbatorum veniunt ad monimentum.* Et apud Lucam: *Vna autem ſabbati valde diluculo venerunt ad monumentum.* Hoc eſt prima die poſt ſabbatum. Vna ſabbati periphraſis eſt dominicæ.

d *Pone faciem tuam contra Pharaonem.*] Hoc eſt vaticinare contra regem Ægypti. Omnes Ægypti reges Pharaones vocabantur.

e *Ecce ego ad te.*] Hoc eſt, ecce ego contra te veniam.

f *Draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum.*) Draco aquatilis vocatur rex Ægypti in medio fluminis, velut cete magnum in medio maris. Nam Ægyptus Nilo fluuio magno rigatur: & cùm ſit aquarum inundatio, tota terra campeſtris ita regitur aquis, vt mare videatur. Ad hoc alludens propheta vocat Pharaonem draconem magnum fluminum, & ipſum Nilum flumina, quoniam ſeptem oſtiis mare mediterraneum ingreditur. Authores ſunt Plinius libro decimo, Solinus capite quadrageſimoquinto, Pomponius Mela libro primo capite nono. Dauid etiam Pharaonem draconem vocat ita canens: *Tu confregiſti capita draconum:* Pſal. 73.
dediſti eum eſcam populis Aethiopum. Quibus verbis Exo. 14.
miraculum maris Rubri, & Pharaonis excidium commemorat. Ad quod alludens Eſaias ita dominum Eſa. 51.
alloquitur: *Nunquid non tu percuſſiſti ſuperbum, vulneraſti draconem? Nunquid tu non ſiccaſti mare?* Draco hic Eſa. 27.
appellatur leuiathan, de quo ait Eſaias: *In die illa viſitabit dominus in gladio ſuo duro, & grandi & forti ſuper leuiathan ſerpentem veterem.* Per hunc draconem Ægypti regem, poteris diabolum intelligere, quem Chriſtus principem huius mundi appellauit. Cum Ægyptus tenebras ſignificet, impij autẽ ſint tenebræ, iuxta Ioan. 14.16.
id, quod ait diuus Paulus: *Eratis aliquando tenebræ*, aperte cõcluditur, principẽ Ægypti eſſe principẽ impiorũ. Epheſ. 5.
Cùm autem diabolus ſit Ægypti princeps, planè oſtẽditur eum habere ſuper impios principatum. Eam ob cauſam dæmones appellat diuus Paulus rectores tene- Epheſ. 6.
brarum, hoc eſt, principes impiorum: quos antea tenebras eſſe aſſeruerat. Id voluit Chriſtus ſignificare, cùm dæmonem principem mundi vocauit: nomine Ioan. 12.
enim mundi, impij ſignificantur: vt apud Ioannem: *Mundus eum non cognouit.* Et rurſus: *Vos non eſtis de hoc* Ioan. 1.
mundo, ſed ego elegi vos de mundo. Hic mundi princeps eſt Ioan. 15.
draco ille fluuiatilis, qui in aquis verſatur turbulentis & cœnoſis: à quibus, Ieremias his verbis homini ſua- Ierem. 2.
det, vt ſeparet ſeipſum: *Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam?* Contrà verò Chriſti aqua munda eſt & ſalubris, de qua ipſe ait apud Ezechielem: *Effun-* Ieſ. 36.
dam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini. Et apud Ioan. 4.
Ioannem: *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Ad huius aquæ affluentiam, nos inuitat per Eſaiam ipſe dominus dicens: *Omnes ſitientes* Eſa. 55.
venite ad aquas.

g *Meus eſt fluuius, & ego feci memetipſum.*) Vide intolerabilem Pharaonis ſuperbiam, qui non ſolùm ait ſe eſſe dominum Nili, ſed eſſe ſui ipſius factorem. Imita- Sup. 28.
batur regis Tyri ſuperbiam, qui ſe Deum vocabat, vt ſuperiore capite oſtenſum fuit. Vel ſignificat ſe ob prudentiam ſuam eſſe in ſumma dignitate conſtitutũ. 1. Cor. 4.
Omnia ſibi tribuit, nihil autem Deo, cum dicat diuus Paulus: *Quid habes quod non acceperis: ſi autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis?* Poteris per flumina totam Ægypti planiciem Nilo irrigatam intelligere. Id autem, quod ait: *Ego feci memetipſum*, poteſt ita verti: Ego feci eum *mihimetipſi.* Nam paulò pòſt ſubditur: *Pro eo quod dixeris: Fluuius meus eſt, & ego feci eum.*

h Et

h *Et ponam frænum in maxillis tuis.*) Te hominem effrænatum tibíque præſidétem coercebo, vt miſeriam tuam, rerumque humanarum varietatem cognoſcas. Vt equus coercetur fræno, ita tu eris conſtrictus calamitate, & in gyrum rationis ductus. Poteſt verti: *Ponam hamum in ore tuo, vt capiam, extraham è regno tuo, & premam acerbiſſimis ærumnis.* Eodem modo apud Eſaiá dixit Deus Aſſyriorum regi: *Ponam circulum in naribus tuis, & frænum in labiis tuis.* Eſa. 37.

i *Et conglutinabo piſces.*] Non modò te magna opprimam calamitate, ſed omnes alios teipſum imitantes. Quemadmodum extracto è fluuio magno aliquo piſce, extrahuntur ſimul cum eo alij minores ei adhærentes, ſic Ægyptij tibi amore & imitatióne deuincti, ſimul tecum euertentur: efficiam enim, vt impij tecum agglutinentur, quò vana tecum deleantur. Et ita factum eſt: nam tea, & eum ſequentes fuerunt à Babylonijs immaniter occiſi. Aſpicis hoc loco homines eſſe piſces in aquis mundi verſatos. Quid eſt mundus niſi mare tentationum fluctibus exagitatum, procellis moleſtiarum concitatum, ventris vanitatum concuſſum! Quis Euripus, quæ Syrtes, quæ Charybdis, quod promontorium bonæ ſpei tot, tantóſque fluctus habet, & tam varios ac procelloſos motus quam mundus? quis gurges tam vaſtus, quod fretum tam anguſtum, tot turbinibus concutitur, tot ventis commouetur, tam furentibus tempeſtatibus, tam denſis nimbis, tam ſæuis procellis horribili cum fragore coortis cócitatur? In hoc mari ſunt duo præcipui piſcatores, vnus eſt Chriſtus ſeruator noſter, alter dæmon immaniſſimus hoſtis. Chriſtus piſcatur homines, non vt illis mortem tribuat, ſed vitam, diabolus contrà. Quemadmodum piſces inuicem lacerantur, & quidam alios deglutiunt, ſic homines lites ſibi inuicem intendunt, & alij alios euertunt, & eorũ ſanguine ſatiantur. Aqua huius maris amara eſt: quo magis ex illa biberis, eò maiore ſiti cruciaberis. Huiuſmodi ſunt mundi opes, tecta magnifica, magiſtratus, & eæ, quibus decepti mortales aſtringũtur, peſtiferę voluptates: quæ omnia viri ſapientes nunquam in rebus magnopere expetédis eſſe duxerunt: quippè cùm aſpicerét, homines his abundantes ea tamen maximè deſiderare, quibus circunfluerent, & tum ardétiùs ſitim cupiditatis augeri, cũ plus ſe in amaras huius ſeculi aquas ingurgitarent. At Chriſti aqua ſitim extinguit, & cupiditatum ardorem ſedat: ipſe enim ait: *Omnis, qui bibit ex aqua mundi ſitiet iterum, qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum.* Chriſtus homines piſcatur, vt extractis illis ex aqua maris ſuauiſſimam gratiæ aquam impertiat. Sed Chriſtus piſcatur arundine hamatili, & paucos extrahit, dæmon autem impius piſcator retibus & ſagenis piſcium extrahit multitudinem, qui ſe illi ſponte tradunt, ab eóque capi patiuntur. O inſaniam inſignem, & deplorandam hominum cęcitatem! Piſcatur Chriſtus, vt conferat gratiam, & vitá tribuat æternam, & piſces eum fugiunt: piſcatur diabolus, vt occidat, & ad æternos cruciatos perducat, & piſces ad eũ cõfugiũt. Ambulãs diabolus iuxta mare ſeculi infinitá piſcium multitudiné venabatur, Ieſus autem ambulans iuxta mare Galilæę vidit duos fratres Simoné, qui vocabatur Petrus, & Andreá fratrem eius: & procedens vidit alios duos, Iacobum Zebedæi, & Ioanné eius. Qui omnes quatuor relictis retibus eum fuerunt ſecuti. Quatuor piſcatus eſt bonus Ieſus, cùm impius dæmon infinitos piſcaretur. Piſcatur enim diabolus hamo & plures prehédit, quàm Chriſtus: & cauſa eſt, quia eius eſca dulcior eſt humano appetitui, & gratior deprauatæ hominum voluntati. Eſca diaboli eſt falſa voluptas, opum abundantia, inanis mundi gloria, diuitiæ, magiſtratus, potentia, vanitas, & inſatiabilis dominandi cupiditas. His eſcis decepti piſces nõ ſentiũt

Simile. (margin)

Simile. (margin)

Ioan. 4. (margin)

Matth. 4. (margin)

hamum niſi poſtquam ſunt diabolo traditi, & in eius vincula miſerè coniecti. Grauiſſimus ille Plato, quem Panætius ſapientiſſimum, & Homerum philoſophorum vocabat, eſcam malorũ appellat voluptaté, quod ea videlicet homines capiantur, vt hamo piſces. Et Architas Tarentinus aſſerebat, vt refert in Senectutis libro Marcus Tullius, libidine dominante temperantiæ nullum omnino locum eſſe, nec in voluptatis regno virtutem poſſe cõſiſtere. At Chriſtus Deus noſter cœleſtis ille piſcator, qui vult animas noſtras in beatitudinem traducere ad cœleſtem immortalitaté obtinendam piſcatur aſpera eſca, & corrupto appetitui inſuaui, nimirũ ieiunio, precum crebritate, vigiliis, honeſtis laboribus, mũdi diſpiciétia, paupertate ſpiritus, piis lachrymis, ardentibus ſuſpiriis, humilitate & ſubmiſſione cordis, manſuetudine, pace, patientia, iuſtitia, rerum humanarũ tolerantia, aliiſque huiuſmodi rebus, quæ etſi amore diuino incenſis ſuaues ſunt, voluntati tamen carnis amicæ difficiles, & deprauato guſtui amaræ videntur. Diuus Bernardus comparat monaſteria ſtagnis aut viuariis, in quæ Deus conijcit piſces, quos extrahit ex mundi mari, vt ibi eos in tranquillitate animi cuſtodiat, gratia ſua nutriat ad gloriam. Diabolus iactu retis hoc vtitur artificio: quærit aquæ venã, qua vnuſquiſque currit: non enim omnes eodem modo aggreditur. nunc diuitiis tentat, illum voluptatibus, hunc ſuperbia, illum inuidentia, prout conſpicit vniuſcuiuſque propenſionem & affectum. Os retis largiſſimum eſt, & introitus apertiſſimus, ſed exitus difficilis, inſtar naſſæ, quo cùm ingreſſus fuerit piſcis, exire abſque magno labore nõ poteſt. Quemadmodum piſcator, cùm magnum aliquem piſcem capit, non ſtatim violenter aſtringit, ſed extendit filum piſcatorium, donec piſcis deuoret penitus hamum, ſibique machinetur perniciem, ne ſi confeſtim nimis coerceat, ſcindatur filum & ſeta, & ita piſcis aufugiat: ſic diabolus cùm peccatorũ hamo ſuo deuinctũ tenet, mortifero ſcelere conſtrictum, & illecebris voluptatũ alligatum, non illum ſtatim opprimit, & exaſperat, ne vehementer à dæmone irritatus & concitatus vincula abrupta euadat. Mulcet illum, eúmque permittit in aliquas virtutum actiones incumbere, vt paulatim hamo flagitij irretitus, ipſe ſibimet exitium pariat. Extendit itaque dæmon ſetam ſeu filum piſcatorium, non vt peccatorem dimittat, ſed vt ſecuriùs teneat. Herodi hamo ſuo apprehenſo permittebat, vt Ioannem Baptiſtam audiret, eiuſque conſilio nonnulla facta ad iuſtitiæ normam dirigeret, donec illum penitus horribilibus maleficiis occiſum in naſſam æternorum cruciatuum coniecit. Præſules & concionatores, & omnes denique piſcatores animarum cùm aliquem extraxerint è mundi flagitiis, non debent illum illico conſtringere, vt uno die perfectus euadat: abſcindet enim filum, & aufugiet tam ſubitas territus difficultates, ſed arundinem mediocriter extendentes, & hamatilem ſetam prudenter aliquando laxantes apprehendant animas eſca diuini amoris, eáſque ad littus eccleſiaſticæ doctrinæ diuino fauore adducant: piſcãtes cautè & ſapienter, hamum difficultatis humanitate tegentes, ne homines in principio perterriti, & deſperatione debilitati, experiri virtutis faſtigium nolint, quod ſe aſſequi poſſe diffidant: & ad ſolita ſcelera reuertantur, ſed aſſueſcant aſcendere paulatim, donec ad euangelicæ perfectionis verticem perueniant. Nihil eſt ſimul & inuentum & perfectum: nihil ſe vniuerſum profundit, nihil totum euolat repente, ſed omnia, quæ ſunt, paruis exordiis natura ipſa prætexit. Efficere Deus poteſt, vt aliquid ſit repenté omni ex parte perfectum, non tollo diuinam potentiam, ſed de iis rebus loquor, quæ ferè ſemper accidũt. Sed aduertant eccleſiaſtici præſules & concionatores ſe non eſſe

Simile. (margin)

Simile. (margin)

Luc. 6. (margin)

eſſe honorum, redditùum, opum piſcatores, ſed hominum animas quærere debent, non mundi diuitias. Id docuit Chriſtus dicens Petro: *Faciam vos fieri piſcatores hominum.* Hominum ait, *non redditùum.* Et potiùs curare debent, quæ pertinent ad ſpiritum, quàm quæ ad corpus. Tales fuerunt hi duo Apoſtoli Petrus & Andreas, quos Chriſtus elegit, vt per eos multos alios piſcaretur: Sed dices: Cur homines elegit tam obſcuro loco natos? Huic obiectioni ita reſpondet diuus Auguſtinus: Si rex electus eſſet, vt diceret; Dignitas mea electa eſt: Si diuites, diuitiæ meæ electæ ſunt: Si imperator, poteſtas, ſi orator, eloquentia: ſi philoſophus, ſapientia. Pauperibus dictum eſt: *Venite poſt me.* Quia enim vacui erant, multum erat in illis implendum, Ad hanc veritatem defendendam ſurrexerat diuus Paulus, ita in epiſtola prima ad Corinthios dicens: *Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, vt confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: ignobilia, & contemptibilia, & ea, quæ non ſunt, vt ea, quæ ſunt, deſtrueret.* Inter omnia, in quibus diuina ſapientia illuſtrius reſplenduit, vnum fuit, Apoſtolorum vocatio, vt per illos mundum expugnaret. Non arma quæſiuit, non machinas ſulphureas, non munitiones, nō bellica inſtrumenta, non corporis vires, nō opes, non potentiā, non generis nobilitatem & amplitudinem: ſed paucos piſcatores, eoſque inermes, inopes, obſcuro loco natos, abſque nominis ſplendore & claritate. Eos miſit, dicens illis: *Mitto vos ſicut agnos inter lupos.* Illi autem Deo fauente lupos in oues conuerterunt. Quemadmodum ex multis tranſeuntibus, magnoſque lapides impolitos prope viam videntibus, ſolus ſtatuarius & ſolers ædificandi magiſter lapides contemplatur, & animo perſpicit poſſe ex illis admirabiles cōfici colūnas, & cupit ſtatim artem ſuam exercere, & columnarum induſtria elaboratarum ſtructura ſuum oſtendere artificium, ſic ea multis iuxta mare Galilææ ambulantibus ſolus ille cœleſtis ſtatuarius, & admirabilis architectus Chriſtus Deus noſter, quem diuina ſcriptura libro ſapientiæ omnium artificem vocat, & diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos ciuitatis cœleſtis artificem & conditorem, duos illos impolitos lapides Simonem & Andreā intuitus, admirabiles eccleſiæ columnas conficiendas intellexit. Quid eſt hoc domine, nónne hi lapides iacent impoliti? Nónne ſunt pauperes piſcatores? Verùm eſt, inquit Chriſtus, ſed ego, qui nō ſolùm exteriora, ſed interiora cognoſco, in illis ea video me eſſe facturum, quæ alij videre non poſſunt. Et cupiens ſtatim cœleſtis ille architectus, qui è faſtigio cœli conſtructum eccleſiam venit in illis artem ſuam exercere diuinam, vocauit eos dicens. *Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum:* qui relictis omnibus eum fuerunt ſecuti, & piſces multos piſcati. Aſpicis igitur homines piſces eſſe, & regem piſcem magnum: qui ſi flagitioſus eſt, & ſcelerum maculis inquinatus, multos ſecum contaminat: qui ei adhærentes, illiuſque nequitiam imitantes cum eo ſimul euertuntur, & parem ſibi perniciem machinantur. Hoc illis Deus his verbis hoc loco minatur: *Conglutinabo piſces fluminum tuorum ſquamis tuis, &c.*

Matt. 4. — 1 Cor. 1. — Mat. 10. — Luc. 10. — Homil. — Sap. 7. — Heb. 11. — Matt. 4.

k *Et proiiciam te in deſertum.*) Alludit ad piſcium captoram, qui cùm extrahuntur è mari, proiiciuntur in terram, vbi moriuntur. Fortaſſe fuit prælium in deſerto aliquo, vbi Pharao occubuit. Ex Hebræo verti poteſt: *Deſeram te in deſerto.*

l *Non colligeris, nec congregaberis.*) Hoc eſt, non ſepelieris: inſepultum iacebit cadauer tuum, donec illud feræ & volucres deuorarent. Hebraiſmus eſt in diuinis literis non infrequens, accipi, colligi & congregari pro ſepeliri. Capite trigeſimoprimo Numerorū ſont hæc verba literis mandata: *Colligeris ad populum tuum.* Et capite 22. Libri quarti Regum. *Colligam te ad patres tuos, & colligeris ad ſepulchrum tuum in pace.* Hoc eſt ſepeliā te cum maioribus tuis, & deferent te ad ſepulchrum tuum. Hoc tropo vſus eſt Eſaias dicens. *Viri miſericordiæ colliguntur.* Hoc eſt, viri pietate præſtantes humo mandantur.

Num. 31. — 4. Re. 22. — Eſa. 57.

m *Beſtiis terræ.*) Hoc eſt, brutis animalibus. Vel per beſtias terræ intelligit Babylonios: crudeles, immanitate barbaros, ipſas feras feritate ſuperātes. Ita intelligitur locus ille pſalmographi: *Ne tradas beſtiis animas confitentium tibi.* Pro quo Chaldæa paraphraſis habet: *Ne tradas populis ſimilibus animalibus ſylueſtribus animas diſcentium legem tuam.* Vbi per beſtias hoſtes intelligit, nimirū Palæſtinos, aut Babylonios, qui Hebræis vim inferebant. Feha vertit: *Ne des feris animam turturis tuæ.* Hoc eſt, ne tradas hoſtibus populū tuum, qui pro canticis vtitur gemitibus, & teipſum aſſidua meditatione contemplatur. Hoc eſt enim turturis officium, gemere & meditari. Per aues etiam homines ſuperbi intelliguntur, qui inflati opinionibus, in magnis erroribus verſantur. His ſunt, de quibus ait Chriſtus: *Vulpes foueas habent & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet.* Cyrillus per vulpes & aues dæmones intelligit: vt ſit ſenſus: Cùm vulpes & volucres, hoc eſt, cùm dæmones manſionem in te habeant, qualiter Chriſtus in te requieſcet? Quidam per aues in aerem ſe efferentes elatos & iactabundos homines intelligunt, per vulpes verò hypocritas.

Pſal. — Matt. 8. — Luc. 9.

n *Pro eo quod fuiſti baculus arundineus domui Iſrael.*) Id eſt, quoniam tibi fidentes Iſraelitæ, & inani tua promiſſione tua fuerunt decepti, & ſpem ſuarum cogitationum grauiſſimæ calamitates fefellerunt. Promiſerat Pharao ſe Hebræis aduerſus Chaldæos opem laturum, ſed non ſtetit promiſſis. Baculus fuit in promiſſione, ſed arundineus in ſolutione: quam ob cauſam fuerunt Iudæi miſerè occiſi. Hoc permiſit Deus, quia illi Deo ipſo relicto & contempto ad Ægyptios confugerunt. Auxilium mundi abſque Deo baculus eſt, non ligneus & firmus, ſed arūdineus & fragilis, Cùm autem facilè confringatur, ſi ei fueris innixus, vulneraberis, & corrues. Id intelligens ait Ieremias: *Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à domino recedit cor eius.* Acſi diceret. Maledictus homo qui vero Deo relicto ad mundi præſidium confugit, quod eſt vanum & fallax, & denique baculus arundinis: Hic eſt baculus, de quo dicebat Chriſtus: *Nolite portare virgam* Acſi diceret. Nolite mundo fidere, ſed omnem veſtram fiduciā & ſpem in me figite ac locate. Ad id hortabatur Eſaias, dicens: *Speret in nomine domini, & innitatur ſuper Deum ſuum.* Vt baculus arundineus eſt vacuus, ſic mundi fiducia eſt inanis. Ideo præcipiebat Deus populo Iſraelitico per Eſaiam, ne ad Ægyptum confugeret, eiuſque illuc confugientis iis verbis denunciat excidium. *Væ qui deſcendunt in Ægyptum ad auxilium.* Et rurſus apud eundem Eſaiam aiebat Rabſaces: *Ecce cōfidis ſuper baculum arundineum confractum iſtum, ſuper Ægyptū: cui ſi innixus fuerit homo, intrabit in manum eius, & perforabit eam.* Non ſolùm Aegyptij non tulerunt opem Iudæis. ſed ipſis detrimentum intulerunt. Tale eſt humanum auxilium, ad quod mortales ſpreto Deo confugiunt. Nos verò virgæ diuinæ innitamur, quæ virgas Ægyptiorum deuorauit, & mare rubrum diuiſit: de qua dicitur in pſalmo: *Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.* Vbi per virgam & baculum diuina protectio intelligitur. Euthymius tamen grauis Pſalmorum interpres per virgam correctionem intelligit, per baculum verò ſuſtentationem.

Iere. 17. — Mat. 10. — Eſa. 50. — Eſa. 31. — Eſa. 36. — Eſa. 14. — Pſal. 22.

o *Lacerasti omnem humerum eorum.*) Hoc eſt, fregiſti eorum vires. Idem ſtatim repetit, cùm ait, *diſſoluiſti omnes renes eorum.* Humeri pro viribus accipiuntur, quemadmodum & renes. Videntes Iudæi Ægyptios victos à Chal-

Eze. 18. à Chaldæis, fuerunt perterriti, & timore confracti.

p *Ecce ego adducam ſuper te gladium.*) Cladem Ægyptiorum prædicit. Gladius in literis diuinis accipitur aliquando pro poteſtate, vt in Exodo dicebat Moyſes, *Erunt me gladio Pharaonis*. Pro quo ſeptuaginta habent: *De manu Pharaonis*. Accipitur etiam pro hoſtili indignatione, & cæde ab inimicis illata, vt apud Eſaiam, Eſai. 1. *Quòd ſi nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.* Aliquando pro acerbiſſimi doloris magnitudine, vt apud Lucam: Luc. 2. *Tuam ipſius animam pertranſibit gladius*. Aliquando pro verbo Dei: vt apud diuum Paulum in epiſtola ad Epheſios: Ephe. 6. *Sumentes gladium ſpiritus, quod eſt verbum.* Hic eſt gladius acutus, quem diuus Ioannes in Apocalypſi aſpexit exire de ore Chriſti Dei noſtri. Apo. 1. De eo intelligitur id, quod ait ſponſus in Canticis: Cant 3. *En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi.* Ephe. 2. Lectus eſt pax eccleſiæ. Salomon, qui ſonat pacificum, eſt Chriſtus pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, nóſque patri reconciliauit. Fortes, qui pacem cuſtodiunt, ſunt verè cõcionatores, qui ſunt ex fortiſſimis Iſraelis, hoc eſt, qui inter fideles præſtant animi fortitudine, qui dicuntur ſexaginta, hoc eſt multi, numero definito pro indefinito, gladius eſt verbũ Dei, bellum eſt perpetuũ certamen inter nos & hoſtes animarum, iuxta id quod ait Iob: Iob. 7. *Militia eſt vita hominis ſuper terram.* Vnde aiebat diuus Paulus in epiſtola prima ad Timotheum: 1. Tim. 1. *Hoc præceptum commendo tibi, vt milites in illis bonam militiam.* Ad bellum hoc indigemus verbo Dei, quod eſt gladius ille, de quo Chriſtus aiebat: *Non veni mittere pacem, ſed gladium.* Matt. 10. Hoc autem loco apud Ezechielem accipitur gladius pro clade, quam Babylonij erant Aegyptijs illaturi.

q *Fluuius meus eſt.*) Nilum intelligit, vt diximus paulò antè.

r *A turre Syenes vſque ad terminos Aethiopiæ.*) Hoc eſt, ab vno termino vſque ad alterum: à principio Aegypti vſque ad finẽ. Ac ſi dicat: Totam terram Aegypti vaſtabo. Syene eſt vrbs in confinibus Aegypti. Hæc ſunt verba Solini capite 45. Ditionis Aegyptiæ eſſe incipit à Syene, in qua fines Aethiopum Pomponius Mela connumerat Syenen inter præcipuas Aegypti ciuitates. Plinius libro ſecũdo ait eam eſſe ſupra Alexandriam quinque millibus ſtadiorum.

s *Erunt deſolata.*) Ex Hebraico verti poteſt: *Erunt ipſa deſolatio.*

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XXIX.

1 Draco magne. *In Hebraico eſt* התנים הגדול *hatanim hagadhol. Nomen tanim draconem ſignificat, & magnis piſcibus commune eſt, cuiuſmodi ſunt balena, orca, thrynus, & ſimiles, qui omnes nomine ceti intelliguntur. Vnde noſter interpres apud Eſaiam pro tanim cetum vertit, dicens:* Et occidet cetum, qui in mari eſt. Esai. 27. *Vbi Franciſcus Forrerius vir hac noſtra ætate eruditiſſimus, & concionator regius eximius pro ceto vertit draconem, per quem in commentarius diabolum intelligit & antichriſtum, per draconem verò animal intelligit marinum, non terrenum. Quare hoc Ezechielis loco per draconem piſcis magnus intelligitur: pro quo Pagninus vertit* cetum, *& alij nonnulli. Accipitur etiam hoc nomen tanim pro dracone terreno, vt capite 32. Deuteronomij.* Deut. 32. Fel draconum vinum eorum, & venenum aſpidum inſanabile. *Vel vt poteſt verti ex Hebræo:* Toxicum ſerpentium eſt vinum eorum, & virus aſpidum citò necans. *Quaſi dicat: Homines impij, & idolorum cultores vites ſunt peſtiferæ, producentes pro vino venenum, nefaria ſunt eorum opera, & impij eorum cogitatus. Pro hoc nomine tanim vertit etiam noſter interpres lamias apud Ieremiam, Threnorum quarto:* Tren. 4. Sed & lamiæ nudauerunt mammam. *Sunt autem lamiæ feræ quædam in intima Africa, muliebri facie, vt ait Diuus Chryſoſtomus, & uberibus pulchris, quæ homines alliciunt in fraudem, rapiúntque deuorant. Vnde pro veneficis illæ accipiuntur, quæ ſitiunt ſanguinem infantium, de quibus copioſè diſſerit Cælius Rhodiginus. Eſt igitur Ieremiæ ſenſus: Immanes feræ catulos ſuos alunt, ſola Hieroſolyma filios ſuos penitus relinquit.*

2 Et diſſoluiſti omnes renes eorũ. *In explanatione diximus diſſoluere renes, hoc loco eſſe vires infringere. At Pagninus vertit:* Et ſtare facies eis omnes renes. *Quorum verborum hic eſt ſenſus: Tu quidem confringeris, es enim baculus arundineus: & ita in cauſa erit, vt ſtent recti renes eorum. Quando in te innitebantur, curui erant, ſed remoto ſuſtentaculo ſtabunt recti. Huic interpretationi fauet paraphraſis Chaldaica ita habens:* Stare facies eos ſuper lumbos ſuos, vt vltrà tibi non nitantur. *Quidam codices ad marginem pro* diſſoluiſti *habent* firmabis. *Quod cum Pagnini & Ionathæ Chaldæi translatione cohæret. Harum verſionum varietas pendet ab Hebraico, vbi pro* diſſoluiſti *eſt* הצמדת *hamadhta: quod poteſt eſſe à verbo amadh, quod ſignificat ſtare, & ſtatuere, vt in pſalmo:* Stantes erant pedes noſtri in atrijs tuis Hieruſalem. Pſal. 121. *Vnde ammudh ſignificat fulcimentum & columnam, vt cap. 13. Exodi,* Exod. 13. Columna nubis. *Hanc opinionem ſecutus eſt paraphraſtes Chaldæus & Pagninus, & alij. Poteſt etiam eſſe à verbo maadh, quod ſignificat diſſoluere, & incuruare, vt in pſalmo:* Pſal. 68. Obſcurentur oculi eorum, ne videant & dorſum eorum ſemper incurua: *vel diſſolue: hoc eſt, adime eis domine iudicium, & vires nocendi: labefacta peruerſa eorum conſilia: diſſolue eorum dorſum, atque robur illis confringe, ne innocentes calumniatibus opprimant eíſque vim inferant, & per ſummum ſcelus ad excidium vocent. Deum obſecrat diuinus vates, vt impiorum intellectum tenebris circunfundat: non quòd ſcientia ex ſe mala ſit, ſed quòd flagitioſi & impij eam non habeant, niſi vt illa ad aliorum perniciem intemperanter abutantur. Non detrahit de ſapientibus, non in eos inuehitur diuinus pſaltes, qui ſcientiam cum virtute coniungunt, ſed ſceleratorum aſtutiam aliis perniciem machinantem deteſtatur. Non eorum habebat ingenium: qui viris verè ſapientibus notam ignorantiæ inurunt: qui non exiſtimant ſe efferre poſſe ſurſum, niſi alios deiiciant deorſum. Quam ob cauſam obliti Chriſtiani decori viros catholicos & doctos maledictis inceſſunt, reprehendunt, & maculant, volentes eorum famam extinguere, eorúmque nominis ſplendorem tenebris commentitiis obfuſcare.* Simile. *Vt qui ſtadium currit, currit & contendere debet pro viribus, vt ſuperior euadat, ſupplantare autem concertatorem, aut manu depellere non debet: ſic in ſtudio literarum debemus toto pectore incumbere, ſummáque ope niti, vt palmam conſequamur: at eos reprehendere, in eos inuehi, eos obiurgationibus inſectari, qui nobiſcum certant, & literis ſtrenuè operam nauant, inurbanum eſſe & nefarium ſemper duxi. Poteris hæc pſalmographi verba ita rectiſſimè meo quidem iudicio exponere, vt non ſint precationes, ſed vaticinia, quaſi dicat:* Obſcurabuntur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incuruabitur. *Hoc eſt, Auferetur illis verus intellectus ſacræ ſcripturæ: erunt Iudæi tenebris circunfuſi, non intelligent cæleſtia diuinarum literarum myſteria malitia obcæcati manentes ſub iugo ſeruitutis, & libertatem ſpiritus non recipientes, portabunt onera legis, quo fiet, vt eorum dorſum ſemper incuruetur, pondus ſuſtinentes legis veteris ſacrificiorum, & cæremoniarum, à quibus liberi eſſent, ſi Chriſtum recipere vo-*

luiſſent. Vbi vides verbum maadh inturuare & diſſoluere ſignificare. Et hanc deducendi rationem ſecutus eſt & rectè quidem noſter interpres, vertens: Et diſſoluiſti omnes renes eorum.

Et [a] diſpergam Ægyptios in nationes, & ventilabo eos in terras. Quia hæc dicit Dominus Deus poſt finem quadraginta annorum congregabo Ægyptum de populis, in quibus diſperſi fuerant, & reducam captiuitatem Ægypti, & [b] collocabo eos in terra Phathures, in terra natiuitatis ſuæ, in terra, de qua ſumpti ſunt, [c] & erunt ibi in regnum humile: Et inter cætera regna erit humillima, & non eleuabitur vltrà ſuper nationes, imminuam eos, ne imperent gentibus. [i] Nec erunt vltrà domui Iſrael in confidentia, docentes iniquitatem, vt fugiant, & ſequantur eos; & ſciēt, quia ego Dominus Deus. [d] Et factum eſt in viceſimo & ſeptimo anno, in primo, in vna menſis factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, Nabuchodo-

D noſor, rex Babylonis [e] ſeruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna aduerſus Tyrum. Omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus eſt, & merces non eſt reddita ei nec exercitui eius de Tyro, pro ſeruitute, qua ſeruiuit mihi aduerſus eam. Propterea hæc dicit Dominus Deus: [f] Ecce ego dabo Nabuchodonoſor regem Babylonis in terra Ægypti, [g] & accipiet multitudinem eius, & deprędabitur manubias eius, & diripiet ſpolia eius, & erit merces exercitui illius. [h] Et operi, pro quo ſeruiuit aduerſus eam, dedi ei terram Ægypti, pro eo quòd laborauerunt mihi, ait Dominus Deus. [i] In die illo pullulabit cornu domus Iſrael, & tibi dabo apertum os in medio eorum, & ſcient, quia ego Dominus.

a *Et diſperdam Ægyptios in nationes.*) Ad quas captiui ducērut. *Et ventilabo eos in terras.* Metaphora eſt ſumpta à paleis, quæ in area, cùm granum trituratur, à vēto in diuerſas partes proiiciuntur. Vbi aſpicis homines impios & vanos cum paleis comparari. De illis aiebat Baptiſta: *Ventilabrum in manu Domini, & permundabit aream ſuam: & congregabit triticum ſuum in horreum, paleas autem comburet igne inextinguibili.* (Matt 3. Luc. 3.)

b *Et collocabo eos in terra Phaturres.*] Phatures eſt in Ægypto. Aiunt nonnulli eſſe Ægypti metropolim. Diuus Hieronymus libro de locis Hebraicis ait regionem eſſe, in qua profugi Iudæi habitauerunt.

c *Et erunt ibi in regnum humile.*) Reſtituantur quidem in patriam, ſed non in priſtinam pompam & potentiam.

d *Et factū eſt in vigeſimoſeptimo anno.*) Subaudi, à Tyri euerſione, de qua Ezechiel ſuperioribus tribus capitibus vaticinatus eſt. (Sup. 26. 29. & 27.) Annectitur hæc viſio ſuperiori, quia in vtraque de eadem agitur re. Sunt, qui exiſtiment hos annos computari à Ieconiæ tranſmigratione. Sed tunc inſurgit hæc dubitatio. Anno vndecimo tranſmigrationis euerſa eſt Hieroſolyma, vt ex quarto libro Regum, & ex Ieremia apertiſſimè conſtat. (4 Rg ult. Iere. 39 & 52.) Et fuerunt Iudæi in vincula coniecti, in Chaldæam tranſlati, exceptis paucis, qui Hieroſolymæ manſerunt, quibus Nabuchodonoſor Godoliam præfecit. Septimo autem menſe irruerunt Iudæi in Godoliam, quo occiſo ad Ægyptum confugerunt. Quod ſcientes Babylonii parauerunt aduerſus Ægyptum, bellum, & totam eius terram deuaſtauerunt multò ante annum viceſimumſeptimum, quod factum fuit Ezechieli hoc verbū domini, de quo agit in pręſentia. Cū igitur ante annum viceſimum ſeptimum à prima trāſmigratione euerſa fuerit Ægyptus, non videtur fieri potuiſſe, vt anno viceſimoſeptimo fuerit Ezechiel de euerſione illa vaticinatus. At alte ſpectare ſi voluerimus, videbimus apertè fuiſſe hanc Aegypti vaſtationem ante annum viceſimumſeptimum factam, ſed Ezechielem hoc loco non illam vaticinari, ſed ſolùm cauſam reddere, cur Deus Ægyptum tradiderit Babylonijs, quia videlicet in euerſione Tyri laborarunt, & loco mercedis laborum ſuorum Aegyptū receperunt. Anno decimo fuit reuelata diuino vati clades & vaſtatio Aegypti, vt in principio capitis oſtēdimus. Hoc autem loco multò poſt cladem & excidium non prædicit factum: ſed narrat facti rationem. Ex quo fit, vt tres cauſæ huius euerſionis aſſignentur: prima Aegyptiorum ſuperbia & inſolentia, altera eorum fraus & perfidia, quia ſuaſerant Iudæis, vt relicto Deo ad ipſos confugerent, qui eos erant protecturi, quod minimè fecerunt: tertia, quia Deus volebat tradere Babylonijs Aegyptum, & præmium ob acceptum laborem in oppugnatione Tyri in illos conferre. Sunt tamen qui aſſerant hanc Aegypti euerſionem, de qua hic agitur, non eſſe eam, quæ facta fuit poſt cædem Godoliæ, ſed aliam multò poſt illam.

e *Seruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna.*) Nimirum in oppugnatione Tyri: qua in re mihi ſeruierunt: vbi milites præ frequenti galearum armatura calui reddebantur, cùm diu noctúque capita haberēt galeis cooperta: & humeri eorum eſſent detriti præ crebra ponderum & ſarcinarum magnitudine: baiulabant enim aggeres, & machinas bellicas ad muros concutiendos. Et cùm miniſtri mei eſſent, inquit Deus, ego enim eos miſi, non fuerunt præmio affecti. Aiunt nonnulli ideo Babylonios in illa Tyri expugnatione ſpolia non inueniſſe, quia Tyrij de ſalute deſperantes omnes diuitias ſuas partim in mare proiecerunt, partim igni tradiderunt: & ij qui ſe potuerunt in fugam conferre, eas ſecum aſportarunt. Eam ob cauſam Deus dedit terram Aegypti ſpoliandam Babylonijs. Ex quo infertur eos, qui ſunt mortiferis criminibus implicati, aliquid temporale mereri pro aliquibus virtutum actionibus, in quas aliquando incumbunt: ſed hoc nō ex condigno, vt ego mihi ſtatuo, ſed ex congruo, (vt verbis vtar ſcolaſticis.) Hinc colligitur non omnem actionem infidelis peccatum eſſe: poteſt enim infidelis bonum opus facere in genere moris, ſeu bonum morale, quemadmodum ſi parētes honore proſequatur, ſi inopibus ſubueniat, ſi innocentum cauſam ſuſcipiat. Quibus in rebus, & aliis huiuſmodi non peccat infidelitas enim, & quodcunque lethale flagitium etſi auferant bonum gratiæ, non tamen tollunt bonū naturæ, & morale, ad quod ſe extendit naturalis potētia. *Deus*, inquit Eccleſiaſticus, *ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui.* Et paulò poſt: *Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei dabitur illi.* At ſi infidelis bonum, quod facit, referat ad finem perfidiæ ſuæ, incidit abſque dubio in peccatum: nam actio recipit ſpeciem à termino ad quem: & boni moralis vel mali ratio ab agentis intētione: cùm autem agentis propoſitum ſit deprauatum,

deprauatus

depravatur etiam ipſa virtutis actio. Illud velim ſic exiſtimes me de virtute loqui imperfecta, cùm infidelium virtutis mentionē facio: virtus enim vera, & perfecta, & Deo grata abſque fide eſſe non poteſt, dicente Apoſtolo: *Sine fide impoßibile eſt placere Deo.* Heb. 11. Imò vera & perfecta virtus abſque charitate eſſe non poteſt: tunc enim habet abſolutum omnibus numeris nomē, cùm operatur bonum in ordine ad vltimū finem ſupernaturalem, ad quem perficit & ordinat hominem ſimpliciter: quod abſque charitate fieri non poteſt. Vnde diuus Auguſtinus virtutem ait eſſe ordinem amoris: quia vera virtute præditus Deū ſummo amore proſequitur, proximum autem ſicut ſeipſum diligit. 1. Ioan. 3. *At qui non diligit*, vt ait diuus Ioannes, *manet in morte*: cùm autem veris & perfectis virtutibus vita ſpiritualis perficiatur, apertè concluditur ſine charitatis dilectione eſſe illas non poſſe. Non eſt tamen negandum, poſſe homines, non ſolùm fideles mortifero ſcelere aſtrictos, ſed etiam infideles eſſe aliquibus moralibus virtutibus ornatos, & aliquid efficere, quod peccatum non ſit. Nec huic ſententiæ repugnat id, quod ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: Rom. 14. *Omne, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Nam verba illa hunc habent ſenſum: Omne id, quod eſt contra conſcientiam, peccatū eſt. Agebat Apoſtolus de ciborum ſumptione, & ait, eum, qui comedit id, quod impurum & prohibitum eſſe exiſtimat peccare; quoniā contra perſuaſionem & conſcientiam facit: id enim quod fit non ea fide, hoc eſt repugnante conſcientia, peccatum eſt. Hic eſt germanus huius loci intellectus. Hæc eſt ſententia diui Auguſtini libro tertio Hypognoſtici contra Pelagianos: & libro de ſpiritu & litera capite 28. & aliis in locis. Fuit hæc ſententia decreto ſanctæ Tridentinæ ſynodi ſeſſione ſexta confirmata, canone ſeptimo, cuius ad literam hæc ſunt verba: Si quis dixerit opera omnia, quæ ante iuſtificationem fiunt, quacunque ratione facta ſint verè eſſe peccata, vel odium Dei mereri, aut quantò vehementiùs quis nititur ſe diſponere ad gratiam, tantò eum grauius peccare, anathema ſit. Quare de hoc non eſt amplius dubitādum. Id autem quod Tit. 1. ait Apoſtolus in epiſtola ad Titum. *Inquinatis & infidelibus nihil eſt mundum*: Intelligitur de iis, quæ agunt ex ſua infidelitate, malâque intentione. Sin autem ea, quæ ex genere ſuo bona ſunt, faciant ſolo fine à natura eis præſcripto, ſunt abſque dubio moraliter bona. Et à fortiori, ſi ea dirigant ad Deum. Eam ob cauſam Deus, cùm nullum bonum relinquat irremuneratum, ea bona opera munere aliquo compenſat, vt conſtat ex hoc Ezechielis loco, vbi Deus ait tradidiſſe Ægyptum loco mercedis his, qui in euerſione Tyri ei ſeruierant.

f *Ecce ego dabo Nabuchodonoſor regem Babylonis.*) Aſſerunt nonnulli hunc Babylonis regem, qui Aegyptum expugnauit, fuiſſe Cambyſem filium Cyri. Aſſerit enim Herodotus hunc Cambyſem totam Aegyptum ad excidium & vaſtitatem vocaſſe, & omnia eius ſimulacra deleuiſſe. Nec eſt inconueniens appellari hoc loco Nabuchodonoſorem, nam vt alibi diximus, hæc erat omnium Babylonis regum nomenclatura.

g *Et accipiet multitudinem eius.*) Hoc eſt, accipiet ſibi promiſcuam plebem in ſeruitutem ſuam. Omnes erunt ſerui eius.

h *Et operi pro quo ſeruiuit aduerſus eam, dedi ei terram Aegypti.* Hoc eſt, pro opere, quo mihi miniſtrauit aduerſus Tyrum, dedi ei loco præmij terram Aegypti.

i *In die illa pullulabit cornu domus Iſrael.*] Hoc eſt cùm hæc euenerint, faciam, vt refloreſcat regnum Iſraelis, 1. Eſd. 1. & robur eius pulluleſcat: quia illum rex Cyrus inſtaurabit, & in priſtinam dignitatem reſtituet, & in illo florenti rerum ſtatu vigebit, cùm Cambyſes rex Cyri Aegyptum vaſtauerit. Sunt qui hoc ad tempus illud referāt, quo Iechonias in Babylonica captiuitate conſtitutus fuit à rege Babylonis magnis honoribus affectus, & in throno regio collocatus, vt diuina hiſtoria libro quarto Regum teſtatur. 4. Reg. vlt. Accipi autē cornu pro potentia, & robore, & regno, colligitur ex primo capite Zachariæ prophetæ, Zacha. 1. vbi agens de regnis, à quibus Hieroſolyma afflicta fuit, ait: *Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua.* Et paulò pòſt: *Hæc ſunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Iſrael, & Hieruſalem.* Et decem cornua regnatura Daniel propheta capite 7. ſe Dan. 7. vidiſſe teſtatur. Vnde illud Zachariæ apud Lucam: Luc. 1. *Et erexit cornu ſalutis nobis in domo Dauid pueri ſui.* Vbi per cornu regnum & potentia, & robur, & propugnaculum inexpugnabile intelligitur. Sed hæc Ezechielis verba ad Chriſti regnum referuntur. Expugnata Aegypto, euerſa mūdi idololatria, pullulabit, inquit, fortitudo credentium, qui ſunt Iſraelitæ ſecundum ſpiritum: Rom. 9. & Chriſti regnum fide, ſpe, & charitate, doctrina, miraculis, & virtutibus florebit. Similiq. Hanc exiſtimo eſſe veram huius loci intelligentiam. Erat enim Chriſtus omnium diuinorum vatum ſcopus. Et quemadmodum qui ſunt in denſas tenebras coniecti, ibique diu detenti, non poſſunt ſubitam ſolis lucem intueri, ſed oportet in ſublucido aere eos priùs verſari, alioquin erunt repentino obcæcati ſplendore, ſic mortales ſcelerum maculis contaminati, errorum caligine cooperti, & in ignorantiæ tenebris ſepulti, non poſſent in ſplendidiſſimam illam claritatem Chriſtum Deum noſtrum fidei oculos repentè coniicere, niſi priùs diuinorum vatum oracula veluti ſtellulæ quædam emicuiſſent, & aerem modo ſuo illuſtraſſent. Chriſtus ſol eſt, de quo ait per Malachiam Deus pater: Mala. 4. *Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ.* Ipſe eſt lux illa, de Ioan. 1. qua ait diuus Ioannes: *Ille erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Ioan. 8. De qua ait ipſemet Deus: *Ego ſum lux mundi.* Eum appellat diuus Heb. 1. Paulus *ſplendorem gloriæ, & figuram ſubſtantiæ eius.* Fuerunt itaque prophetæ ſapientia præſtantes, & vaticiniis ſuis aliquid lucis afferentes, quo homines erroribus obrutos, & in antiqua ignoratione verſatos, ad veram ſalutis claritatem intuendam præpararent. Vt igitur ſol præmittit luciferum, & ſtellas alias ad diem prænuntiandam, ſic Chriſtus patriarchas & prophetas præmiſit ad ſuum futurum aduentum in mundum oſtendendum, Lege vtrunque teſtamentum, & videbis apertè nouum teſtamentum fuiſſe in vetere incluſum. Id intelligens diuus Auguſtinus in libro de catechizandis rudibus ait nihil aliud eſſe vetus teſtamentum, quàm occultationem noui, & nouum nihil aliud, quā reſerationem veteris. Et explanans primum Ioannis caput aſſerit euangelium eſſe veritatem, quæ latebat in lege veteris teſtamenti: Ioan. 1. *lex* enim, ait diuus Ioannes, *per Moyſem data eſt, ſed gratia & veritas illius legis per Chriſtum in euangelio facta eſt.* Origenes in Matthæum ait teſtamentum vetus ſepulchrum fuiſſe, in quo erat clauſum euangelium, & velum quoddam, quo operiebatur euangelica veritas: Mat. 27. ſed in Chriſti morte velum templi ſciſſum fuiſſe, & aperta monumenta, & tunc fuiſſe reſeratam veritatem euangelicam, quæ ibi recondita latebat. Ideo dicebat Chriſtus Iudæis: Ioan. 5. *Scrutamini ſcripturas, quia ipſæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me.* Luc. 24. Et diuus Lucas, *Incipiens*, inquit, *Ieſus à Moyſe, & prophetis interpretabatur illis omnia, quæ de ipſo erant ſcripta.* Hoc dico, vt oſtendam prophetarum vaticinia eſſe de Chriſto intelligenda, & ex conſequenti eos in erroribus intolerabilibus verſari, qui vſque adeo ſeſe opinionibus Iudæorum addixerunt, vt nihil, aut certè parum ad Chriſtum referant, nihil doctum, nihil literale, nihil denique approbandum ducunt, niſi quod ex turbidis hebræorum fontibus hauſerint. Teſtimonia de Chriſto apertiſſima, noſtræque redemptionis

myſteria altiſſima contaminantia trahunt violĕter ad res geſtas Iudæorum, eáque de illis duntaxat interpretantur. Ego noo ſolùm fateor, ſed etiam profiteor, nunquam mihi horum hominum iudicium fuiſſe probatum: quin potius illud iudico deteſtabile, à Chriſtiani profeſſione alienum, & veræ religiooi veritatis ac pietatis pleniſſimè contrarium.

k *Et tibi dabo apertum os in medio eorum.*) Hoc eſt, dabo tibi loqoendi libertatem. Vel ſic, & melius meo quidem iudicio: Tunc faciam, vt vaticinium tuum ſit apertum inter verè Iſraelitas. Tunc intelligent completa fuiſſe oracula tua, & ſcient me eſſe Deum, de quo tu fuiſti mirabiliter vaticinatus.

l Nec erunt vltrà domui Iſrael in confidentia docentes iniquitatem. *Hoc eſt, Non fident poſthac Iſraelitæ Aegyptiis docentibus iniquitatem: Solebant enim Aegyptij docere Hebræos impium idolorum cultum. Vbi nos habemus* docentes, *eſt in Hebræo:* מזכיר *mazcir, à verbo zachar, quod ſignificat recordari, reminiſci, memorare, mentionem*
Pſal. 102. *facere, adolere, ſuffire, odorari. Vt in pſalmo:* Recordatus
Pſal. 19. eſt, quoniam puluis ſumus. *Et in alio pſalmo:* Memor ſit omnis ſacrificij tui. *Vel* olfaciat ſacrificium tuum. *Solebant enim Hebræi thus incendere in ſacrificiis, vt conſtat*
Leui. 2. *ex capite ſecundo Leuitici. Significat iis verbis populus, qui pro rege ſuo Dauide ad bellum difficile proficiſcente preces fundebat, ſe cupere, vt eius ſacrificium eſſet Deo gratiſſimum. Verba illa pincernarum magiſtri capiti quadrageſimo*
Gen. 41. *primo Geneſis mandata:* Confiteor peccatum meum, *poſſunt ita verti:* Commemoro peccatum meum, *vel recordor peccati mei: eſt enim ibi verbum hoc zachar. Ab hoc verbo deriuatur mazcir, pro quo noſter interpres vertit à commentariis, dicens cap. 8. lib. ſecundi Regum:* Porrò Ioſaphat 1. Reg.
filius Ahilud erat à commentariis. *Hoc eſt, qui res geſtas memorabiles mandabat literis, vt poſteritatis memoriæ vigerent. Vel qui negotia gerenda commemorabat. Aiunt nonnulli regem Dauidem conſtituiſſe miniſtrum quendam, qui ei ad memoriam reduceret eos, qui pro illo aliquid fecerant inſigne, vt rex illud munere & præmio compenſaret. Intuere admirabilem regis iuſtitiam & æquitatem, qui hominem iuſtum mercede conducebat, vt ſibi ſubditorum ſuorum præclara facinora in memoriam reuocaret, vt illa digno præmio remuneraret, & alios ſtudio eorundem benefactorum incenderet.* Esth.
Cùm rex Aſſuerus noctem quandam duxiſſet inſomnem, iuſſit ſibi afferri hiſtorias & annales, & cùm coram eo legerentur, inuenit illic ſe beneficium quoddam accepiſſe à Mardochæo, & ſtatim illud remunerauit. Qui igitur principi ſuadet, vt ſuorum benefacta dignis præmiis recompenſet, eique illos in memoriam redigit, qui pro eo labores ſubierunt, & in dimicationes & pericula ſe conijcere non dubitarunt, à commentariis vocatur deducto nomine à verbo zachar, quod cōmemorare, & in memoriam reducere ſignificat. Quare poteſt locus hic Ezechielis ita verti. Non erunt deinceps domui Iſrael in confidentiam, ei in memoriam redigentes iniquitatē. *Vel ita:* Non erunt poſthac domui Iſrael in confidentiam reducentem iniquitatem in memoriam. *Hoc eſt, in confidentiam, quæ ſit cauſa, vt Deus memor ſit illorum ſcelerum. Hebræi cùm deficiebant à Deo, freti Aegyptiorum promiſſis ad eos confugerent, à Deo puniebantur. Et eam ob cauſam tunc dicebantur venire in mentem Deo, quoniam eorum ſcelera reminiſcebatur, vt de illis pœnas debitas ſumeret, quia eo relicto in humano auxilio ſpem omnem ſuam figebant ac locabant.*

ARGVMENTVM.

Inuitat diuinus vates homines ad lacrymas & lamenta ob Ægyptiorum calamitatem, eorúmque vrbium per Chaldæos in ſtruoſiſſimam euerſionem, de qua fuerat capite ſuperiore vaticinatus.

CAPVT XXX.

A ET [a] factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis propheta, & dic: Hæc di-
cit Dominus Deus: [b] Vlulate, væ, væ diei, [c] quia iuxta eſt dies, & appropinquabit
dies Domini, [d] dies nubis [e] tempus gentium erit. [f] Et veniet gladius in Ægyptum, &
erit pauor in Æthiopia, cum ceciderint vulnerati in Ægypto, & ablata fuerit multi-
B tudo illius, [g] & deſtructa fundamenta eius. [h] Æthiopia, & Lybia, & Lydi, & omne reliquum
vulgus, & Chub, [i] & filij [i] terræ fœderis cum eis gladio cadēt. Hæc dicit Dominus Deus. [k] Et
corruent fulcientes Ægyptum, [l] & deſtruetur ſuperbia imperij eius, [m] à turre Syenes gladio
cadent in ea, ait Dominus Deus exercituum: & diſſipabuntur in medio terrarū deſolatarum
& vrbes eius [n] in medio ciuitatum deſertarum erunt. [o] Et ſcient quia ego Dominus, [p] cum
dedero ignem in Ægypto, & attriti fuerint omnes auxiliatores eius. In die illa [q] egredientur
nuntij à facie mea in trieribus ad cōterendam Æthiopiæ confidentiam, [r] & erit pauor in eis
C in die Ægypti: [s] quia abſque dubio veniet. Hæc dicit Dominus Deus, [t] Et ceſſare faciā mul-
titudinem Ægypti in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis. Ipſi, & populus eius cum eo
fortiſſimi gentium adducentur ad diſperdendam terram, & euaginabunt gladios ſuos ſuper
Ægyptum, & implebunt terram interfectis: [u] & faciam alueos fluminum aridos, & tradā ter-
ram in manus peſſimorum: & diſſipabo terram & plenitudinem eius in manus alienorū. Ego
Dominus locutus ſum. Hæc dicit Dominus Deus: [x] Et diſperdam ſimulacra, [y] & ceſſare faciā
D idola de Memphis [y] & dux de terra Ægypti non erit amplius: & dabo terrorem in terra Ægy-
Zach. 13. pti. [z] Et diſperdam terram Phathures, & dabo ignem in Taphnis, & faciam iudicia mea in
Alexandria: [aa] & effundam indignationem meam ſuper Peluſium robur Ægypti: & interfi-
ciam multitudinem Alexandriæ: & dabo ignem in Ægypto. [bb] Quaſi parturiens dolebit Pe-
luſium, & Alexandria erit diſſipata, & in Memphis anguſtiæ quotidianæ. [cc] Iuuenes Helio-
poleos, & Bubaſti gladio cadent: & ipſæ captiuæ ducentur. Et in Taphnis [dd] nigreſcet dies,
cùm contriuero ibi ſceptra Ægypti, & defecerit in ea ſuperbia potentiæ eius, [ee] ipſam nubes
operiet, filiæ autem eius in captiuitatem ducentur. Et iudicia faciam in Ægypto, & ſcient,
quia ego Dominus. [ff] Et factum eſt in vndecimo anno, in primo menſe, in ſeptima menſis, fa-
E ctum eſt verbum Domini ad me dicens: Fili hominis, [gg] brachium Pharaonis regis Ægypti

confregi, & ecce non eſt obuolutum, vt reſtitueretur ei ſanitas, vt ligaretur pannis, & faſcire-tur linteolis, & recepto robore poſſit tenere gladium. Propterea hæc dicit Dominus Deus: [hh] Ecce ego ad Pharaonem regem Ægypti, & comminuam eius brachium forte, ſed confractum, [ii] & deijciam gladium de manu eius. Et diſpergam Ægyptum in Gẽtibus, & ventilabo eos in terris. Et confortabo brachia regis Babylonis, [kk] daboque gladium meum in manu eius. Et confringam brachium Pharaonis, [ll] & gement gemitibus interfecti coram facie eius, & confortabo brachia regis Brbylonis, & brachia Pharaonis concident. Et ſcient, quia ego Dominus, cùm dedero gladium meum in manum regis Babylonis, [mm] & extenderit eum ſuper terram Ægypti, & diſpergam Ægyptum in nationes, & ventilabo illos in terras, & ſcient, quia ego Dominus.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt.*) Superiore capite prædixit Æegypti vaſtationẽ: nunc eã deplorat, tẽpus illud calamitoſum vocans, & infelicẽ diẽ, quo Ægyptus erat euertenda.

b *Vlulate.*) Nempe vos ô Ægyptij, & cæteri, quorum calamitatẽ prænontio. Hoc ideo illis dicebat, vt ærũnarum ſuarum timore perterriti à ſceleribus deſiſterent, & intimis ſuſpiriis, flebilibúſque lamentis dediti ad diuinum numen tanquam ad arcem muoitiſſimam confugerent. Ita fecerunt Niniuitæ, & fuerũt ab euerſione, quam Ionas propheta illis prædicebat, liberati: Solet namq; Deus homines afflictos, ſeipſum vocantes in lacbrymis & ſqualore iacentes, placidis oculis intueri: eſt enim, vt verbis vtar Apoſtoli, *pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra.* (2. Cor. 1.) Niſi Ionas liberè & intrepidè concionatos fuiſſet, illiſque ob flagitia ſua excidium nuntiaſſet, non eſſent à vitiis ſuis ad pœnitentiã conuerſi. Huiuſmodi debet eſſe euangelicus concionator, Eſaiæ, Ieremiæ, Ezechielis, Ionæ, Ioannis Baptiſtæ. & Apoſtolorũ imitator, quos diuinus amor, libertas ſpiritus, excellens promptaque virtus excitabant, vt pro veritate nuntianda nec exilium, nec cruciatus, nec mortem ipſam timerent, nihilque, quod ipſis propter Deum accidere poſſet, iotolerandum putatẽt. (Simile.) Quemadmodum Alexander Magnus prohibuit, ne quis illum pingeret præter vnum Apellem, cui in arte pictoria antiquorum ætas primas abſque controuerſia tribuit, ſic non decet Chriſtum Deum noſtrum à quolibet concionatore timido, indocto, adulatore prædicari, ſed à viris animi fortitudine præſtantibus, & ſapiẽtia ac virtute excellentibus, qui poſſint labentem & iacentem populum ad decus erigere, ab errore deducere, omnes in rerum cœleſtium amorẽ incendere, de arcanis redẽptionis noſtræ grauiter diſſerere, & quęcunque in animis hominum motum res & cauſa poſtulet, vel excitare, vel ſedare: qui denique iuxta diui Pauli doctrinam (2. Tim 4.) poſſint rectè arguere, obſecrare, increpare in omni patientia & doctrina. Diuus Ambroſius in ſermone de ieiunio, & habetur diſt. 35. ſexta die, ita ait: Qui Chriſtum annuntiat, ab omni vitiorum incentiuo præſtare ſe debet alienum: Et diuus Gregorius in homilia quadam: Cuius, inquit, vita deſpicitur, reſtat, vt eius prædicatio contemnatur.

c *Quia iuxta eſt dies.*) Id eſt, quia iam imminet tempus acerbiſſimæ veſtræ calamitatis. Hoc tempus appellat diem Domini, hoc eſt diuinæ vltionis, quoniam tunc Ægyptij Deorũ ſuorum flagitiorum pœnas dederũt.

d *Dies nubis.*) Hoc eſt. tempus triſte & nebuloſum, plenum mœrore & moleſtia. Idem ſignificare volens, (Infr 32.) ait capit. 32. *Solem nube tegam, & luna non dabit lumen ſuũ.* (Ioel 2.) Et Ioel: *Quia venit dies Domini, quia prope eſt dies tenebrarũ, & caliginis: dies nubis & turbinis.* Fortaſſe per nubem intelligit hoc loco Ezechiel Babyloniorũ exercitum, vt oſtendat, ſubitam procellam, quam meotis oculis intuebatur eſſe Ægyptios oppreſſuram & obruturam. (Simile.) Vt enim ex nube oritur aliquando repentina & ſæua tempeſtas, ſic ex Babyloniorum exercitu erat Ægyptiis proventura ſubita & horribilis vaſtatio. Eam ob cauſam Eſaias Aſſyriorum exercitum nubem leuẽ appellat, (Eſai 19.) nubem ob nimbos & procellas, leuem ob velocitatem & agilitatem: tam celeriter enim, & concitato impeto ad Aegypti cladem & excidiom properabant Aſſyrij, vt potius volare, quam ambulare viderentur. Erant Aegyptij læti, in voluptatibus verſari, & repentè fuerunt afflicti, & partim capti, partim occiſi. Intuere mundi varietatem & viciſſitudinem: poſt lætitiam & voluptatem ſequitur mœror, & calamitas: &, vt ait Salomon in Prouerbiis, *extrema gaudij luctus occupat.* (Prou. 14.) Si cœli aſtra nonnullam aliquando recipiunt mutatiooem, nam Sol & Luna, & planetæ patiuntur eclipſim, nónne ſumma erit dementia, terrena ſtabilia & fixa ducere? Verum eſt id, quod ait poeta quidã:

Sola manet virtus, labuntur cætera quæque.

Et Seneca: Momento mare euertitur, & eodem die vbi luſerunt nauigia, ſorbentur.

e *Tempus gentium erit.*) Hoc eſt, tẽpus Babyloniorum, qui tunc de Aegyptiis vltionẽ & ſupplicium ſument. Poteris per Gentes Aegyptios intelligere, vt ſit ſenſus: Tempus calamitatis Aegyptiorum erit. Huic expoſitioni fauet paraphraſis Chaldaica ita habens: *Tempus erit quo affligentur Gentes.*

f *Veniet gladius in Aegyptum.*) Hoc eſt, inferetur cędes Aegyptiis ab exercito Chaldæorum. Et timebunt Aethiopes videntes Aegyptios tempeſtate calamitatum iactatos, huc ac illuc impulſos, partim occiſos, partim in vincula coniectos: & munitas ac celebres eorum vrbes incendio commiſſas, & penitus conſumptas. Erant enim Aegyptij & Aethiopes vicini & fœderati.

g *Et deſtructa fundamẽta eius.*) Hoc eſt, munita militũ caſtra. Poteris per fundamenta vrbes intelligere: vel principes & magnates, quibus populi ſuſtentãtur: vnde rex Græcè dicitur βασιλεὺς, hoc eſt baſis & fundamentũ populi. Vel per fundamenta intelligit leges in quibus nititur omnis ciuitatum ſalus. Id quod dicitur in pſalmo. *Quoniam quæ perfeciſti, deſtruxerunt*: vertunt (Pſal. 10.) nonnulli ex Hebræo: *Quoniam fundamenta deſtruxerunt*, vel *diſſipata ſunt.* Vbi pro fundamentis intelligunt leges, iuxta Symmachi tranſlatiooẽ, qui ita hunc locum vertit: *Quoniam leges diſſipatæ ſunt.* Quẽ ſequitur diuus Hieronymus in verſiooe iuxta Hebraicam veritatem.

h *Aethiopia, & Libya, & Lydi.*) Aethiopia, eſt pars Africæ Aegypto finitima, torridæ zonæ ſubiecta Libya eſt altera pars Africæ, vbi habitaſſe aiunt Lybiam filiam Epaphi. Lydia prouincia eſt Aſiæ, Phrygiæ vicina. Sed hi Lydi, de quibus hic agitur, non ſunt ex Lydia, ſed ex Lyda vrbe Paleſtinæ Aegypto finitima. Chub eſt ciuitas Arabię. Sunt qui exiſtimẽt eſſe ipſam Arabiam, inter quos eſt Symmachus, qui pro Chub *Arabiam* vertit. Fortaſſe hi Chubi ſunt hi, quos Ptolomæus Cobios vocat.

i *Et filij terræ fœderis.*) Id eſt, omnes illarũ regionum

cultores, qui cũ Aegypto fœdus ferire voluerunt. Sũt, qui per terram fœderis intelligant Iudæã, quæ fecerat cum Deo fœdus, & per eius filios Iudæos, qui in legiſlatione fuerũt cũ domino fœderati. Fortaſſe ideo terra promiſſionis terra fœderis vocatur, quia fuit à Deo

Gene. 15 promiſſa Abrahamo, & ſemini eius in fœdere, quod iniit cum eo: cuius meminit ſcriptura Geneſis capite quinto decimo. Hoc ideo ait quia Iudæi, qui poſt cædem Godoliæ ſe in Ægyptum contulerunt, fuerunt à Chaldæis partim interfecti, partim vinculis ligati.

K *Et corruent fulcientes Aegyptum.*) Hoc eſt, peribunt qui opem tulerint Aegyptiis. Sed dices: Nónne erant laudibus efferendi, qui Aegyptiis, quibus erant fœdere coniuncti, opem tulerũt? Quis negabit debere homines opitulari miſeris, & calamitoſis, eorúmque ærũ-

Iob. 19. nas dolere? Iob enim ita ait: *Auris audiens beatificat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi, eò quòd liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non eſſet ad-*

2. Eſd. 1. Eſai. 22. Rom. 12. *iutor.* Et paulò pòſt: *Oculus fui cæco, pes fui claudo, &c.* Audiens Nehemias miſerabilem Hieroſolymæ ſtatum fleuit diebus multis, & tandem conſilium adhibuit, & auxilium opportunum. Et Eſaias aiebat: *Recedite, amarè flebo: nolite incumbere: vt conſolemini me ſuper vaſtitate filiæ populi mei.* Et Apoſtolus ſuadet flere cum flentibus & gaudere cum gaudentibus. Tunc enim innoteſcit mẽbrorum in corpore vno colligãtia, cùm vnius affectione reliqua alia afficiuntur, vt rerum proſperarum affluentia amici vnà cum illo afficiamur gaudio, eiúſque rerum aduerſarũ molẽ ſimul doleamus. Amicus enim, vt philoſophorum ſententia conſtare videtur, eſt alter idem: & amicitia eſt diuinarum humanarúmque rerum cum beneuolẽtia & charitate ſumma conſenſio. Hanc aſſerebant antiqui ſapientes eſſe rebus humanis anteponendam, nihilque eſſe tam naturæ aptum, tam conſentaneum ad res vel ſecundas vel aduerſas, nihil eſſe amabilius, nihil copulatius morum ſimilitudine bonorum. In quibus enim ſunt eadem ſtudia, eædem voluntates, in his efficitur, vt æquè

1. Cor. 13. quis altero ac ſeipſo delectetur. Sed cùm in amicitia fuerint aliqua poſtulata, quæ honeſta non ſint, oportet ipſi amicitiæ fidem & religionem præferre. Non enim lætitia efferri debemus, quotieſcunque amicus lætitia geſtit, nec quocunque mœrore ſuo angi dolore, ſed iuxta charitatis præſcriptum, quæ non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Si enim

Ier. 12. amici lætitia afficiuntur ob ſcelus aliquod perpetratũ, & iuxta id, quod ait Salomon in Prouerbiis, *lætantur, cùm malè fecerint*, potiùs dolẽdum nobis eſt eorum impium gaudium & ægrè ferenda eorum miſeria, quàm lætitia oſtendenda ob impia facinora. Verò eorum felicitati ſine Dei offenſione debemus congratulari, eorúmque calamitatibus ſubuenire. Quid plura? Hic noſter Ezechiel in hoc capite homines ad ærũnas Aegypti deplorandas inuitat. Quare non æquum videbatur, vt qui Aegyptiis oppreſſis opitulabãtur, ob id ipſum corruerent. Sed Deus potius reſpicit ad animum,

Gen. 4. quam ad opus. Cùm Cain Deo de fructibus terræ munera offerret, & Abel de gregibus ſuis, ait diuina ſcriptura reſpexiſſe *Deum ad Abel & ad munera eius, ad Cain autem & ad munera eius non reſpexiſſe.* Abel ſeipſum, & ſua Deo offerebat: priùs cor ſuum, quàm munera præbebat: ideo ait diuina ſcriptura Deum reſpexiſſe ad Abel, & ad munera eius, priùs reſpexit ad illum, quam ad munera, potiùs vult animum, quàm opus, etiam ſi vellit vtrunque. Ad munera Cain non reſpexit, quia malè diuidebat dans Deo aliquid ſuum, ſibi autem ſeipſum. Deo offerebat fruges, ſed cor ſuum ſibi ipſi re-

Prou. 23. ſeruabat: cùm dicat Deus: *Fili præbe mihi cor tuum.* Opitulari Aegyptiis calamitate oppreſſis ex ſe bonum opus videbatur, ſed illud deprauabant hi, qui illis opem ferebant, cùm nõ Dei honorem, nec bonum commune, ſed propriam quærerent vtilitatem, & Babyloniorum perniciem, & animo deprauato & obſtinato vellent Dei voluntati reſiſtere. Fieri poteſt, vt duo homines in idem opus tam diuerſo animo incumbant, vt vnus Deo ſit gratus, alter eum ad iracundiam prouocet. Coram Pharaone ediderunt mirabilia Moyſes & Exod. 7. Num. 16.

Aaron, qua in re fuerunt Deo grati, & malefici Aegyptiorum, qua in re fuerunt Deo inuiſi. Chore & Aarõ thus in thuribulis Deo obtulerunt: ſed non æqualis fuit eorum acceptio apud Deum: nam Aaron Deum placauit, Chore autem eum offendit & laceſſiuit. Grata erat durante lege veteri feſtorum obſeruatio: & tamen impiis Iudæis dicebat per Eſaiam Dominus: *Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea.* Luc. 21.

Vnde Dominus oblationẽ viduę duo minuta offerentis diuitũ muneribus antepoſuit: obtulit enim quicquid habebat, & quod præſtantius eſt obtulit ſeipſam. Qui autẽ munera offerebant Deo, ſeipſos autem mundo, non Dei honorem, & pietatem, ſed inanem mundi gloriam & populi rumuſculos quærẽtes, tantùm aberant à gloriæ merito, vt æternam pœnam mererentur. Huiuſmodi fortaſſe erant, qui Aegypto auxilium dederunt. Hoc innuens Ezechiel, ait *Fulcientes Aegyptum*: acſi dicat: Qui tenebras fulciunt, qui ſcelera ſuſtentant, qui mundi flagitia defendunt, æternam ſibi perniciem machinantur. Christus Aegyptum hoc eſt mundum vicit, eiúſque impietatem euertit: flagitioſi autem mundi ſcelera & vanitates renouant & fulciunt, & ciuitatem Iericho, quam Ioſue deleuerat, hoc eſt mundi nequitiã, quæ Ieſu Christi prædicatione corruerãt, inſtaurant, cũ ſit libro Ioſue mandatum: maledictum eſſe qui ſuſcitauerit & inſtaurauerit Iericho. Ioan. 16. Ioſue 6.

L *Et destruetur ſuperbia imperij eius.*) Hoc eſt, peribunt Aegypti opes, peribit eius res: & omnis eius imperij Sapien. 5. gloria & ſuperbia ſubitò euaneſcet. In libro Sapiẽtiæ inducuntur damnati has voces in inferno mittentes: *Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitiarũ iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens.* Cur igitur tantopere deſideratur, quod tã facilè amittimr? Etſi opum affluẽtia perpetuò duraret, deberemus tamẽ eas ratione ſtabili firmáque contẽnere, & in eapetendis nõ commorare. Quemadmodum luna non patitur eclipſim, niſi cũ plena eſt, Simile. ſic homo tum maximè ſolet obſcurari, cùm plenus diuitiis eſt, & mundi opibus abundat. Et quemadmodũ Simile. luna cùm plena eſt, lõgius diſtat à ſole, ſic multi ex iis, qui mundi opibus circumfluunt, ſolent ſe à Deo longiſſimè ſeparare. Et quanquam in illis virtutes aliquæ apparere videantur, obruuntur tamẽ ſolicitudinibus, & diuitiarum curis opprimuntur. Eam ob cauſam ſaluator noſter diuitias cum ſpinis comparauit: explicãs Matt. 13. Marc. 4. Luc. 8. enim, quid per ſpinas illas intelligeretur, in quas cecidit ſemen quod ſuffocatum ab illis fructum non tulit, dixit eſſe mũdi diuitias, quæ licet colore oblectẽt, opere tamen pungunt. De iis ait Eſaias *Orientur in domibus eius ſpinæ, & vrticæ.* Et diuus Auguſtinus, Diuitias, Eſai. 34. inquit, inueniſti, requiem perdidiſti. Vnde Crates ille Thebanus philoſophus inſignis nummorum ſacculum in mare proiecit, exiſtimans fieri non poſſe, vt ſimul & corporis diuitias poſſideret, & animi quietem: auferunt enim plerunque animi ſecuritatem, in qua nonnulli ex philoſophis beatitudinem conſtituerunt. Sunt tamen multi, qui eam ob cauſam aiunt ſe mundi opes ardenter cupere, vt in vita obtineant amplitudinem, & inter homines nominis celebritatem: in eos enim aiunt eſſe omnium oculos cõuerſos, qui diuites exiſtimantur. Sed cauſa hæc vana eſt, & inanis, & omni homine, præſertim Chriſtiano indigna: nõ enim veram amplitudinem diuitiæ pariunt, ſed virtutes. Qui Simile. virtutibus eſt ornat⁹, etſi pauper ſit, eſt tamẽ in honore con-

te conſtitutus. Vt enim gẽmæ, quamuis abiiciantur in lutum, fulgorem tamen & proprietatem non amittũt, ſic viri honeſtate præditi, quamuis iaceant in ſilentio, & à mundo contemnantur, non tamen ſplẽdorem, & verum decus in diuini numinis imitatione conſiſtens, amiſerunt. Qui virtute muniũtur, ſunt magni, quamuis eos mundus paruos exiſtimet: qui verò vitiis contaminantur, ſunt infimi, etiam ſi eos mundus in honorum vertice conſtituat. Nihil altius eſt, nihil ſublimius virtute: nihil depreſſius, nihil inferius vitio. Vbicũque eſt iuſtus, ibi eſt magnus, vbicũque impius, ibi exiguus.

Simile. Vt exigua ſtatua etiam ſi ſit in excelſo monte collocata, puſilla tamen eſt, coloſſus autẽ in ima valle magnitudinem ſuam non amittit, ſic homo nefarius & ſceleribus imbutus in ſublimi mundi honore, rerúmque proſperarum abundantia, puſillus eſt: contrà verò vir ſapientia & pietate præſtãs in ſua inopia & abiectione eſt abſque dubio magnus.

m *A turre Syenes.*] Capite ſuperiore de turre hac diſſeruimus.

n *In medio ciuitatum deſertarum.*] Hoc eſt, vrbes eius erunt de numero regionum vaſtatarum.

o *Et ſcient quia ego Dominus.*] Pharao in rebus proſperis & ad voluntatem fluentibus aiebat, vt in Exodo Exod. 5. narrat diuina hiſtoria: *Quis eſt Dominus? Neſcio Dominũ.* Exod. 8. & 9. & 10. Deum non cognoſcebat, à quo omnia facta ſunt, qui eſt totius orbis moderator & rector. At poſteà calamitatibus preſſus Moyſem & Aaronẽ rogabat, vt pro eo ad Deum funderent precationes. Mundi proſperitas & vitæ turpitudo eum ad id dementiæ perdocebant, vt Deum ipſum negaret, & creatorem ſuum non cognoſceret. Quæ poterat maior excogitari ſtultitia? Pſal. 13. De huiuſmodi ignorantibus ait diuinus pſaltes: *Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus.* Et licet Chryſoſtomus hoc de Saule dictum eſſe exiſtimet, quod relicto Deo conſuluerit Pythõniſſam: & Arnobius de illis hoc in- 1. Reg. 28. telligendum putet, qui Chriſtum ob carnis humilitatem, & formam ſerui, contempſerunt, & Deum eſſe negarunt, exiſtimo tamen diuinum vatem in genere hoc dixiſſe de omnibus his, qui vitioſitate deprauati, & ſtultitia ducti diuinam prouidentiam negarunt. Pro inſipiente eſt in Hebraico Nabal, quod nomen ſignificat non quemcunque inſipientem, ſed ſtultum malitioſum. Hic in cordis penetralibus ſtatuit non eſſe Deum, qui mortalia curaret. Huius peſtilentis opinionis omnia iura diuina & humana peruertentis originem eſſe exiſtimo opum affluẽtiam & morum corruptelam. Nam qui inflantur ob diuitiarum poſſeſſionem, qui paſcuntur furiis, qui inflammãtur libidinum facibus, qui torquentur inuidia, qui ob diuitias, & potentiam, & ſpem impunitatis alia huiuſmodi ſcelera concipiunt, quibus ſe coinquinãt & contaminant hi, ad id deueniunt inſaniæ, vt ſit ex eorum animis Dei cognitio & memoria deleta, & penitus euulſa. Sed cùm calamitatum opprimuntur anguſtiis, conuertuntur ad Deum aliquando, eum in tormentis cognoſcentes, quem in deliciis negauerunt, Ideò canebat diuinus pſaltes: *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Pſal. 8. Et Eſaias, *Cùm feceris*, inquit, Eſa. 26. *iudicia tua in terra, iuſtitiã diſcent habitatores orbis.* Et paulò pòſt: *Domine in anguſtia quæſierunt te.* Aſpice, quàm vtilis ſit afflictio quæ te excitat ad cognoſcendum & quærendum Deum, quem in proſperitate nec quærebas, nec cognoſcebas: quin potius in erroribus intolerabilibus verſabaris. Nec ſolùm impiis hominibus vtilitatem affert calamitas, ſed etiam piis. Ait enim Ioan. 16. Chriſtus Ieſus diſcipulis ſuis apud Ioannem: *Triſtitia veſtra conuertetur in gaudium.* Et diuus Paulus in epiſto- Rom. 5. la ad Romanos: *Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò ſpem, ſpes autem non confundit.* Intuere horum verborum emphaſim: non ſatis eſſe exiſtimauit dicere ſe calamitates æquo animo tolerare, & placatè, ac moderatè ferre, ſed quod præſtantius eſt, ſe illis gloriari. Docebant antiqui philoſophi & Gentium ſapientes eſſe ęrumnas toleranter ferendas, & quicquid mortalibus accidiſſet, non eſſe intolerabile putãdum, & caſus non ſolùm aduerſos, ſed funditus euerſos, quos nullo modo vitare poſſent, eſſe fortiter & ſapienter ſubeundos: at calamitatibus propter Deum gloriari, & ærumnarum procellis oblectari, & gaudio perfundi, hoc fuerat mortalibus inauditum, priuſquam Deus diceret: *Beati pauperes: beati, qui lugent: beati, qui perſecutionem patiuntur.* Matt. 5. Nónne glorioſum eſt, & illuſtre tollere crucem, & ſequi Chriſtum ducem & magiſtrum, colaphis cæſum, ſputis conſperſum, flagellis verberatum, haſta percuſſum, & vulneribus immaniter ſaucium, in cruce pendentem, & pro perſecutoribus exorantem? Eam ob cauſam gloriabatur Apoſtolus afflictionibus, ſciens afflictionem operari patientiam, patientiam probationem, probationem ſpem, ſpem autem non confundere. Gradatio eſt figura oratoribus non infrequens, quæ Græcè climax, Iac. 1. Latinè verò ſcala poterat appellari: Hanc diui Pauli ſententiam explicat his verbis diuus Iacobus: *Omne gaudium exiſtimate fratres mei, cùm in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur, patientia autem opus perfectum habeat.* Et paulò pòſt: *Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ quam repromiſit Deus diligentibus ſe.*

p *Cùm dedero ignem in Aegypto.*) Hoc eſt, cùm Aegyptum igne combuſſero. In hac Aegyptiorum vaſtatione eorum vrbes incendio flagrarunt. Vel accipitur ignis pro calamitate in communi.

q *Egredientur nuntij à facie mea.*) Hoc eſt, exibũt Chaldæi à finibus ſuis Aethiopiam oppugnaturi, quos ego mittam, ait Dominus. Ibunt autem vecti nauibus ad vaſtandos Aethiopes, qui in otio degent.

r *Erit pauor eis in die Aegypti.*) Id eſt, ita terrebuntur, quemadmodum Aegyptij tempore ſui excidij terrebantur. Vel erit pauor Aegyptiis in die ſuarum calamitatum.

s *Quia abſque dubio veniet.*) Subauditur, Aethiopiæ vaſtatio.

t *Et ceſſare faciam multitudinem Aegypti in manu Nabuchodonoſor.*) Hoc eſt, Aegyptus quæ populis & vrbibus frequens eſt, amittet frequentiam & celebritatẽ, quoniã Nabuchodonoſor omnia vaſtabit & perdet.

v *Et faciam alueos fluminum aridos.*) Tãta erit militum multitudo, vt bibant omnes aquas fluuiorum. Vel tãta fuerunt Aegyptiorum ſcelera, vt iratus Deus Nili alueos ſiccaret, quo poſſent Babylonij tranſire & terram omnẽ penetrare. Facile erat Deo ſiccare fluuios Aegypti: de illo ait diuinus pſaltes: *Tu ſiccaſti fluuios* Pſal. 73. *Ethan*: hoc eſt, fluuios fortes & rapidos, qualis erat Iordanis, quem Deus in tranſitu Hebræorum ſiccum fecit: Ethan enim fortitudinem ſignificat. Eam ob cauſam vertit diuus Hieronymus ex Hebræo: *Tu exiccaſti flumina fortia.* Chaldæus paraphraſtes per hæc flumina fortia intelligit Arnum & Iordanẽ. Symmachus vertit: *Fluuios antiquos*, hoc eſt celebres: alij *vehementes & rapidos*.

x *Diſperdam ſimulacra, & ceſſare faciam idola de Memphis.*) Euerſa Aegypto euertẽtur eius ſimulacra & idola. Memphis fuit vrbs pyramidibus celebris, & philoſophis inſignis, qui Memphitici vates appellabantur: fuit totius Aegypti metropolis, plena ſuperſtitionibus, & omnium vanitatum domicilium. Exiſtimant nonnulli eam eſſe, quæ hodie vocatur Dammiata: alii contendunt vocari nunc ò Cayro: alii Meſſer. Verum nomine Aegypti hoc loco mundus intelligitur, à quo

Chriſtus Deus noſter abſtulit idolorum cultum. Lo-
quês diuinus vates Zacharias de Meſſiæ aduêtu eum
facit in hunc modũ loquentẽ. *Diſperdã nomina idolorum
de terra, & non memorabuntur vltrà.* Eſaias: *Eleuabitur,*
inquit, *Dominus ſolus in die illa, & idola penitus contëren-*
tur. Et paulò pòſt: *In die illa proiiciet homo idola argẽti ſui*
& ſimulacra auri ſui. Et rurſus: *In die illa inclinabitur ho-*
mo ad factorem ſuum, & oculi eius ad ſanctum Iſrael reſpi-
cient, & nõ inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus eius,
& quæ operati ſunt digiti eius, non reſpicient lucos & delu-
Mich 5. *bra.* Michæas facit Deum in hunc modum loquẽtem,
Perire faciam ſculptilia tua, & ſtatuas tuas de medio tui:
& non adorabis vltra opera manuum tuarum. Quis non
videt ceſſaſſe ob euangelicam prædicationem Gen-
tium honores olim Ioui, & Saturno, cæteriſque diis
commentitiis & falſis exhibitos, & vanè conſecratos?
Vbi eſt cultus Iunonis, & Dianę, & Mercurij, & Mar-
tis, cæterorúmque portentorum veneratio? *Periit,* vt
Pſal 9 prædixerat pſalmographus, *memoria eorum cum ſonitu,*
Phil. 2. *& Dominus in æternum permanet.* Numen Ieſu vanas ſu-
perſtitiones deleuit: eſt enim *nomen ſuper omne nomen,*
vt verbis vtar Apoſtoli, *in quo flectitur omne genu cæle-*
ſtiũ, terreſtrium, & infernorum. Id prædixerat his verbis
Eſai. 45. Dominus per Eſaiam: *Mihi curuabitur omne genu.* No-
Sup. 6. ſter etiam Ezechiel Deum inducit has voces emittẽ-
tem: *Ecce ego inducam ſuper vos gladium, & diſperdam ex-*
celſa veſtra, & demoliar aras veſtras: & confringentur ſi-
mulacra veſtra. Et paulò pòſt: *Ceſſabunt idola veſtra, &*
conterentur delubra veſtra. Sed hic gladius ſpiritualis eſt,
Eſai 31. de quo dixerat Eſaias. *Cadet Aſſur in gladio non viri: &*
gladius non hominis vorabit eum. Gladius hic, quo Chri-
ſtus de mundo victoriam reportauit, verbum Dei eſt,
Pſal. 44. cuius meminit diuinus pſaltes, dicens: *Accingere gladio*
tuo ſuper fæmur tuum potentiſſime. Et diuus Paulus in e-
Epheſ 6. piſtola ad Epheſios. *Aſſumite gladium ſpiritus, quod eſt*
verbum Dei. Hoc gladio ita Chriſtus ſuperauit Aegyp-
tum, hoc eſt mundum, vt non ſolùm homines obſcu-
ri, & humili loco nati, ſed magnates illuſtri laude ce-
lebrati, & reges illuſtres, potentia valentes repudiatis
idolis ipſius iugo colla ſubmiſerint. Id vaticinatus
Eſai. 49. fuerat quondam his verbis Eſaias: *Reges videbunt, &*
conſurgent principes, & adorabunt propter Dominum. Et
Eſai. 60. rurſum: *Ambulabunt Gentes in lumine tuo, & reges in*
ſplendore ortus tui. Et quoniam per Memphiticam vr-
bem, quæ erat olim doctrinarum mercatura, ſeu po-
tiùs inſipientiæ Academia, mundi ſcientia intelligi-
1. Cor. 3. tur, quam Apoſtolus ait eſſe ſtultitiam apud Deum, ait
hoc loco Deus per Ezechielẽ eſſe ſe de Memphis ido-
la deleturum. Hoc prędixerat in hunc modum Eſaias:
Eſai. 9. *Peribit ſapientia à ſapientibus, & intellectus prudentium*
Eſai. 44. *abſcondetur.* Et rurſus: *Conuertens ſapientes retrorſum, &*
ſcientiam eorum ſtultam faciens. Vnde diuus Paulus in e-
piſtola prima ad Corinthios, *Scriptum eſt enim,* inquit:
1. Cor. 1. *Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam, prudentium*
reprobabo. Vbi ſapiens, vbi ſcriba, vbi inquiſitor huius
ſeculi? Nónne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius
mundi? Aſpicis igitur hoc Ezechielis vaticinium eſſe
nunc completum, eſſéque de idolorũ cultus per euan-
gelicam prædicationem ceſſatione intelligendum, &
de Gentium ad Chriſti fidem vocatione, iuxta id quod
prædixerat Eſaias ex perſona patris ad filium: *Dedi te*
Eſai. 49. *in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum ter-*
ræ. Ieremias etiam ita Chriſtum alloquitur: *Ad te Gen-*
Iere 16. *tes venient ab extremis terræ: & dicent: Verè mendacium*
poſſederunt patres noſtri, vanitatem, quæ non profuit eis. Hoc
Gen. 22. fuerat Abrahamo à cœleſti patre his verbis promiſ-
ſum: *Benedicentur in ſemine tuo omnes Gentes.* Quæ verba
Gala. 3. ita explanat in epiſtola ad Galatas Apoſtolus: Non di-
cit: in ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno: *&*
ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Hoc intelligens Iacob ip-
ſius Abrahami nepos ex filio, de Chriſto loquẽs dixit:

Ipſe erit expectatio Gentium. Vnde Simeon ille virtute Gen. 49.
& pietate prę́ſtanti puerum Ieſum brachiis tenens ip- Luc. 2.
ſum lumen ad reuelationem Gentium vocauit. Illum,
quem habebat in corde, & in ore, manibus amplexa-
batur, inſinuans tenendum eſſe Chriſtum non ſolùm
cogitationibus, & verbis, ſed etiam operibus & factis:
eúmque eſſe gentium ſalutem, qui iuxta id, quod hoc
loco prędixit Ezechiel, euertit ſimulacrorum cultum,
& ceſſare fecit idola de Memphis, cùm perdidit fal-
ſam, inanémque mundi ſapientiam, & eorum, quos 1. Cor. 1.
decepti mortales vocabant prudentes, qui inflati fal-
ſis opinionibus in erroribus verſabantur intoleran-
dis, prudentiam reprobauit.

y *Et dux de terra Aegypti non erit amplius.* Id eſt, per lõ-
gum tempus. Nõ amplius, & non vltrà, longum tem-
poris ſpatium ſignificant aliquando, non autem æter-
nitatem. Qua de re capite 26. diſſeruimus. Sup. 26.

z *Diſperdam terram phathures.*) Phathures regio eſt
Aegypti, vt capite ſuperiore diximus. Taphnis ſiue
Tanis, & Alexandria ciuitates ſunt Aegypti. A Tani
accepit nomen quoddam Nili oſtium, quod Taniticum
vocatur. Aiunt in hac ciuitate Moyſem miracula ſua
edidiſſe. Alexandria fuit ab Alexandro Macedone
condita, & ob fertilitatem & commoditatem eſt to-
tius Aegypti emporium. Dare ignem in Taphnis, eſt
ciuitatem illam incendio comburere, facere verò iu-
dicia in Alexandria, eſt in illam grauiter animaduer-
tere. Quando hæc vaticinabatur Ezechiel, nondum
erat Alexandria condita ab Alexandro: ſed dixit hoc
per anticipationem. Ita Vergilius:

Italiam fato profugus, Lauinaque venit, littora, &c.

Quando Aeneas acceſſit ad Latium, nondum li-
tora illa appelabantur Lauinia: ſed poſteà eo nomine
dicta ſunt à Lauinio, vrbe condita ab Aenea à nomi-
ne Lauiniæ vxoris ita appellata. Erat in Aegypto
quædam parua vrbs, appellata No, quam poſteà Ale-
xander auxit: ampliſſimis muris cinxit, & nobiliſſi-
mis mœnibus decorauit, & Alexãdriam vocari iuſſit.
De hac vrbe loquitur hoc loco Ezechiel, & eam ob
cauſam textus hebraicus non habet Alexãdriam, ſed
No, ita enim vocabatur tunc, quæ poſteà fuit Alexan-
dria vocata. Huius ciuitatis meminit Ieremias cap. 46. Iere. 46.
& Nahum tertio. Nah. 3.

aa *Effundam indignationem meam ſuper Peluſium, robur*
Aegypti. Hoc eſt euertam Peluſium, fortiſſimam Aegy-
ptiarum ciuitatum. Peluſium vrbs eſt Aegyti, à qua
vnum ex Nili oſtiis nomen accepit. Dicitur hæc ciui-
tas robur Aegyti, quia erat munitiſſima, & portum ha-
bebat amplum tutúmque, quam ob cauſam erat opi-
bus & mercibus florentiſſima.

bb *Quaſi parturiens dolebit Peluſium.*) Hoc eſt, ingen-
tibus doloribus premetur, quales ſolent eſſe mulie-
ris parturientis. Ex Hebraico poterat hoc ita verti:
Dolendo dolebit Sin. Peluſium enim appellabatur olim
Sin.

cc *Iuuenes Helio poleos & Bubaſti.*) Heliopolis ciuitas
erat Aegypti: idem eſt Heliopolis ac ciuitas ſolis: de Eſai. 19.
ea ait Eſaias: *Ciuitas ſolis vocabitur vna.* Huius ciui-
tatis erat ſacerdos Putiphar ſocer Ioſeph, vt libro Gen. 41.
Geneſis literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Buba-
ſtus fuit etiam Aegypti vrbs, vocata quondam Phi-
beſeth.

dd *Nigreſcet dies.*) Hoc eſt, nõ erit lux lætitiæ, ſed nox
& luctus mœroris. Omnia erunt dolorum tenebris
circunfuſa.

ee *Ipſum nubes operiet.*) Idem eſt diuerſis verbis. Quaſi
dicat: Erit ſummo mœrore compreſſa: nullus ap-
parebit ſolis ſplendor, qui tam atram calamita-
tum noctem depellat. Vt nubes obſcurat aerem, Simil.
& ſolem tegit, ſic calamitas animum obnubilat, &
gaudium tollit. Et non ſolùm ipſa Taphnis vaſta-

bitur,

bitur, ſed eius filiæ in captiuitatem ducentur: hoc eſt eius oppida & villæ euertentur, & habitatores in regiones hoſtium relegabuntur. Diximus alibi per verbis filias oppida illi ſubiecta, villas, & vicos ſignificari.

ff *Et factum eſt in vndecimo anno.*] Subaudi, transmigrationis Iechoniæ, quo tempore fuit captus Sedechias, vt librorum Regum diuina narrat hiſtoria.

gg *Brachium Pharaonis regis Aegypti confregi.*) Præteritum pro futuro more prophetarum. Senſus eſt: Ego conteram vires Pharaonis, & ita eum calamitatibus opprimam, eiúſque fortitudinem & ſuperbiam confringam, vt nunquam ſe poſſit ad priſtinam dignitatẽ reſtituere: vſque adeò eum deiiciam, vt nó poſſit amplius ſtatum ſuum inſtaurare. Metaphora eſt ſumpta à chirurgia: nam cùm brachium percuſſum nó ligatur pannis aut faſcus, nó poteſt ſanitatem recuperare. Ita Eſa. 1. Eſaias de animorum ægritudine, & ſcelerum Iudæorum vulneribus loquens, quæ volebat incurabilia eſſe oſtendere, aiebat: *Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non eſt circumligata, nec curata medicamine, nec fota oleo.* Fortaſſe loquitur hîc Ezechiel de calamitate, qua Ægyptij fuerant oppreſſi quarto anno regis Ioachin, quádo Pharao Necao cæſus eſt à Chaldæis, à quo vulnere curatus poſteà non fuit. Significari autem vires, & ſuperbiam nomine brachij, indicat locus ille pſalmo- Pſal. 9. graphi: *Contere brachium peccatoris & maligni: quæretur peccatum illius, & non inuenietur.* Acſi diceret: Infringe Domine vires & ſuperbiam flagitioſi, ſcelerum maculis notati: conſtitue quæſtionem de maleficiis eius, & ille non apparebit: ſed in tenebràs æternas relegabitur. Vel ita: *Quære Domine peccatum impij*, ad illud puniendum, & non inuenietur, qui ſit impius: perterriti enim nefarii homines vltione & pœnis aliorum reſipiſcent, & flagitiis relictis ad te ipſum conuertentur. Vel ita: Tanta eſt vis iudicii tui, vt ſi quæratur impius ad reddẽdam ſuorum peccatorum rationem, exterritus euaneſcat præ timore, haud ſecus atque tenebræ ad lucis ingreſſum, aut puluiſculus à facie procellæ: & ita conteretur brachium peccatoris & maligni. Illis conterit Deus aliquando brachia & vires, qui opibus, & gloria inani tumeſcunt, & ſuperbia inflantur: præſertim ſi ad illam potentiam & amplitudinem ex infimo loco venerunt. Multi enim nulla commendatione maiorum, ſed ficta beneuolentia & virtute, ad verticem dignitatum extolluntur: qui cùm in vita priuata affabilitatem, comitatem, & animi ſubmiſſionem animorum conciliatricem præ ſe ferrent, adepto tamen magiſtratu inſolentiam, auſteritatem, & ſuperbiam voluptatum irritatricem apertiſſimè oſtendunt. Huiuſmodi homines ſignificabant antiqui per crocodilum & ouum: eſt enim crocodilus incredibilis magnitudinis animal ex ouo quodam paruo productum, ſoli Aegypto, & iis regionibus, quæ Nilo alluuntur, cognitum, & hac in re admirabile, quòd nullum eſt animal, quod à tam exiguo principio in tantam excreſcat magnitudinem. Vt Bucephalus Ale- Simile. xandri Magni equus, cùm eſſet phaleris & ornamentis deſtitutus, equiſonem in tergum admittebat, inſtratus verò regio ornatu neminem præter vnũ Alexandrum recipiebat in ſedem, autore Plinio libro octauo: ſic multi inopia laborantes, & in abiecto ſtatu iacentes, quemuis ferunt, beneuolentiam ac obſeruantiam erga omnes fingunt, grauitatem, & ſingularem manſuetudinem vnicuique oſtendunt: intus Nerones, foris Catones. Multis ſimulationum inuolucris tegunt iram, odium, malitiam, & impietatem. At diuites facti, & in mundi honoribus conſtituti, omnes præter vnum illum deſpiciunt, cui ſunt ſubiecti lege principatus. Tunc detegunt occultam voluntatem, & multiplicem naturam, & ſuperbiam ac immanitatem, quam ſpecie ſubmiſſionis operuerant, apertiſſimè demonſtrant. Hos ita ſuperbia inflatos omnique maleficiorum genere inſtructos & imbutos, ſolet Deus opprimere ſępenumero: eos autem, qui eum colunt, & vera animi ſubmiſſione, pietate, tolerantia, & cæteris virtutibus tanquam mœnibus muniuntur, extollit in ſublime, etiam ſi apud homines abiecti & contempti videantur. Hi verum obtinent honorem, & admirabile decus, non qui generis amplitudine, opibus, & magiſtratibus florentes Deum relinquunt, ſed qui iuſtitia præſtantes ſeſe ab omni vitiorum labe puros ac integros ſeruauerunt, & humana ac caduca contemnentes ad cœleſtia ac immortalia aſpirarunt. De impiis, ſuperbia elatis ait diuinus pſaltes: *Deiecisti* Pſal. 72. *eos, dum alleuarentur.* Quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubitò defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam. *Velut ſomnium ſurgentium Domine in ciuitate* Pſal. 91. *tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges.* De piis autem & iuſtis canit: *Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus Libani multiplicabitur.* Et rurſus: *In memoria æterna erit iuſtus, ab* Pſal. 111. *auditione mala non timebit.*

hh *Ecce ego ad Pharaonem.*) Subaudi, veniam, vt eum puniam, Apoſiopeſis eſt, quæ à Cicerone dicitur reticentia. Quidam vertunt: *Ecce ego contra Pharaonem.*

ii *Et deiiciam gladium de manu eius.*) Ideſt, vincetur, & corruet in terram. Solent victores in ſingulari certamine, poſtquam aduerſarios ſuperant, & in terram proiiciunt, gladium de manu eorum deiicere.

kk *Daboque gladium meum in manum eius.*) Id eſt, dabo regi Babylonis robur, arma, & exercitus vt expugnet Aegyptum. Per eum tanquam iuſtitiæ meæ miniſtrũ feriam Aegyptios.

ll *Et gement gemitibus interfecti coram facie eius.*) Hoc eſt, clamabunt Ægyptij confoſſi vulneribus, more interfectorum, qui eiulant coram hoſte gladijs eiecti.

mm *Et extenderit eum ſuper terram Aegypti.*) Id eſt, cùm rex Babylonis cędem Aegyptiis intulerit, totamque Aegypti regionem vaſtauerit. Extendere gladium ſuper aliquem eſt illum occidere.

ANNOTATIONES EX
Hebræo in Cap. XXX.

t Et filij terræ fœderis. *Septuaginta habent:* ex filiis teſtamenti mei. *Quare Hebræi appellentur filij terræ fœderis, diximus in explanatione. Appellabantur etiam filij teſtamẽti Dei: quia vetus teſtamentum vſque ad Chriſti aduentum acceperant obſeruandum. Hæc eſt teſtamentorum natura, vt primum per ſecundum derogetur: eſt enim teſtamentum vltimæ voluntatis teſtimonium. Cùm autem euangelium ſit nouũ & ſecundum teſtamentum, quod Deus per diuinum ſuũ vatem Ieremiam promiſerat, apertè concluditur, primum ruptũ* Iere. 31. *& irritum eſſe, & abrogatũ. Hæc ſunt verba Ieremiæ.* Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum nouum, non iuxta pactũ, quod pepigi cum patribus veſtris, &c. *Hanc promiſſionẽ confirmauit Deus iis verbis apud Baruc:* Statuam illis te- Bar. 2. ſtamentum alterum ſempiternum. *Teſtamentum quippe* Exod. 24. *vetus fuit ſanguine vituli roboratũ, nouũ verò ſanguine Ie-* Heb. 9. *ſu Chriſti, Dei noſtri. Vide vtriuſq; differentiam. De hoc ſan-* Zach. 9. *guine fuerat quondã vaticinatus Zacharias, dirigens ita ad Chriſtũ ſermones ſuos:* Tu quoque in ſanguine teſtamẽ- Mat. 26. ti emiſiſti vinctos. *De quo ſanguine ait idem Chriſtus:* Hic eſt ſanguis meus noui & æterni teſtamenti, qui pro multis effundetur. *Cùm igitur nouũ audimus teſtamentum,*

intelligere debemus ceſſaſſe vetus. Eam ob cauſam Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos de Chriſto loquens has voces emiſit: Hunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quantò Heb 8. & melioris teſtamenti mediator eſt. Et rurſus: Vbi teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris, Heb. 9. teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt. Vnde nouum teſtamentum fuit morte Chriſti confirmatum. Ex quo ſequitur non eſſe nunc Iudæos filios teſtamenti Dei, quòd teſtamentum illud primum, quod ipſi quò ad cæremonias, iudicia, & ſacrificia obſeruant, fuit per ſecundum abrogatum. Illi nunc filij teſtamenti Dei appellantur, qui Chriſti fidem amplectuntur: de quibus ait diuus Ioannes: Quotquot autem Ioan 1. eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine eius.

a Egredientur nuntij à facie mea. Pro nuntiis eſt in Hebræo: מלאכים malacim, quæ dictio nuntios ſignificat, & Iob 1. angelos. Iob 1. Nuntius venit ad Iob. Et Geneſis 16. Cúmq; Gen. 16. inueniſſet eã angelus Domini. Et pſalmo 103. Qui facit Pſa. 103 angelos ſuos ſpiritus. Eodem vocabulo uſus eſt Nahum, N. h. 2. dicens: Non audietur vltrà vox nuntiorum tuorum. Vaticinabatur Aſſyriorum euerſionẽ, qui cùm eſſent ſuperbi, & opibus ac potentia florerent, volebant aliorum ciuitates ſibi ſubiicere, & ſolebant eas priùs nuntiis & præconibus terrere, vt illas minus ad ditionẽ ſuam inuitarent. Aſpicis igitur dictione hac & nuntium ſignificari, & angelum: angeli enim nuntij Dei ſunt, & vt verbis vtar Apoſtoli in epiſtola ad Hebræos. Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, ad mi- Hebr. 1. niſterium miſſi. Sed quoniam diuini vates à Deo mittuntur, malacim etiam appellãtur. Vnde cum populus Iſraeliticus peteret à rege Edom, vt liceret illis per terram ſuam tranſire: inter alia hæc ad illum retulerunt: Noſti, quomodo in Æ- Num. 20. gypto clamauerimus ad Dominum, & exaudierit nos miſeritque angelum, qui educeret nos de Aegypto. Per Angelum intelligebant Moyſem, quem Deus miſit, vt eos educeret, iiſque futura prædiceret. Ideo loco illo pro angelo poteſt verti propheta ſeu nuntius. Eodem modo ſecundi Pa- 2 Par. 36. ralipomenon capite trigeſimoſexto loquens diuina ſcriptura de Iudæorum perfidia & contumacia, ait: Illi ſubſannauerunt nuntios Dei. Vbi per Dei nuntios prophetæ abſque dubio intelliguntur. Ab hoc nomine malacim deriuatur melacah, quod ſignificat opus: ad hoc enim nuntij mittebantur, vt opus aliquod efficerent. In hanc ſignificationem accipitur capite 16. Leuitici. Omne opus non facietis. Pro hoc no- Leu. 16. mine vertunt nonnulli opus apud Ieremiam capite ſeptimo: vbi volens propheta magnum idololatriæ ſtudium indicare, quo populus Iudaicus tenebatur, ait: Filii colligunt ligna, Iere. 7. & patres ſuccendunt ignem, & mulieres conſpergunt adipem, vt faciant placentas opere cœli, vt libent Diis alienis. Vbi pro opere eſt hoc nomen in Hebraico. Placentas opere cœli appellat panes latos & rotundos ex farre & melle, cum ſtellulis quibuſdam depictis. Solebant enim Gentes falſis diis offerre dulciaria quædam, & liba tenuia & lata cruſtarum ſiu laganorum imaginem referentia ſtellulis ſigillata. Ideo huiuſmodi placentas ait eſſe opere cœli, hoc eſt rotundas & ſtellatas. Sunt tamen, qui exiſtiment hoc nomen malach hoc loco deriuari à verbo malac, quod ſignificat regnare, & ſignificare reginam: quam ob cauſam vertunt: Vt faciant placentas reginæ cœli, hoc eſt lunæ, quam Gentes cœli reginam eſſe exiſtimabant. Et ita trãſtulit noſter interpres. Tharghum vertit: Vt faciãt genera libi ſtellæ cœli. Septuaginta habent: Vt faciant placentas τῇ ϲτρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, hoc eſt, militiæ cœli. Vbi per cœli militiam ſeu exercitum omnia aſtra intelliguntur, quæ inſipientes homines vt diuina quædam numina colebant. Etſi omnes has verſiones recipiat locus ille, eatamen rectior videtur, quæ communior eſt, quæ eſt editionis vulgatæ. Cũ autẽ malacim angelos, & nuntios, & prophetas ſignificet, hoc Ezechielis loco pro nuntiis accipitur: quos Deus dixit à facie ſua egreſſuros: ita enim ait: Egredientur nuntii à facie mea. Sed videndum eſt, quid ſit in literis diuinis egredi, ſeu ire, aut fugere à facie Dei. Cùm Deus Ionæ Ionæ 1. præciperet, vt ſe Niniuem conferret ad concionandum, & Niniuitarum excidium prædicandum, ait diuina ſcriptura ſurrexiſſe Ionam, vt fugeret à facie Domini in Tharſis. Exiſtimant nonnulli fugere Ionam à facie Domini eſſe tendere velle in locum aliquem, vbi Deum non videret, vbi eius præſentiam declinaret. Facies Dei idem eſt quod eius præſentia: eſt autẽ Deus vbique per eſſentiam, potentiam, & præſentiam: vt cauſa in effectibus eius bonitatẽ participãtibus. Ideo Deus apud Eſaiam: Cœlum, inquit, ſedes mea eſt, & terra ſca- Eſaiæ 66. bellum pedum meorum. Et apud Ieremiam. Cœlum & Iere. 23. terram ego impleo. Ab hac Dei præſentia nemo fugere poteſt, teſte Dauide aiente: Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à fa- Pſa. 138. cie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero in infernum, ades. Eſt autem altera præſentiæ ratio, quæ dicitur ſpiritualis: quã ſolùm ſentiunt viri pietate & virtute præſtãtes. Hoc modo dicitur Deus illic præſẽs eſſe, vbi cognoſcitur & colitur. Et quia in ſola Iudæa tunc cognoſcebatur & colebatur Deus, iuxta illud pſalmographi: Notus Pſa. 75. in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius: Ideo per Dei præſentiã terra ſancta intelligitur, à qua Ionas fugere volebat, ne apud Niniuitas concionaretur. Exiſtimabat eſſe Niniuitas ad eius concionem conuertendos, & ideo non eſſe eorum ciuitatem delendam, quam ipſe delendam prædixiſſet, eumq; ob cauſam arguendum eſſe mendacio. Vel exiſtimabat eſſe Iſraelitas excæcandos à Deo, qui ad Prophetarum prædicationem conuerti nolebant. Ideo mandabat ſe fugæ, exiſtimans Deum ei, ſi extra Iudæam eſſet, prouinciam illã Niniuitarum non demandaturum: potiùs enim Hebræorũ, quàm Niniuitarum ſalutem cupiebat. Poteſt tamẽ locus hic multò aliter explanari. Fugere Ionam à facie domini idem eſt quod properare ad Niniuitas ob præceptum Domini, & fugere à Iudæa celebrem illam ciuitatem, ad quam mittebatur à Domino. Ita quemadmodum hoc apud Ezechielem egredi nuntios à facie Dei eſt properare Chaldæos ab Aegypto ad Aethiopiam, qui mittebantur à Deo, vt ex eius præcepto eã vaſtarent, ita fugere Ionam à facie Dei eſt celeriter tendere Niniuem, quo mittebatur à Deo, vt ex eius præcepto eam ad pœnitentiam excitaret. Sed quoniam nihil ei erat magis in optatis, quam Hebræorum ſalus, & exiſtimabat eos eſſe ad excidium, & vaſtitatem vocandos, ſi Niniuita ad Deum conuerterentur, dabat operam, vt velociter iret, Deiq; præceptum citò adimpleret, ne interim ſi moram faceret, Deus ſignum aliquod & miraculum oſtenderet, quo moti Niniuitæ ei fidem adhiberent, ſeq; à vitiis ſepararent: quod eſſet cauſa excidij Iudæorum. Ideo ſe mari commiſit, vt breuiùs munus ſibi demandatum perficeret. At miſericors Deus, qui eius nouerat propoſitum, dedit ei ſignum in mari: nam nautæ illi, qui eum in mare proiecerant, & à ceto deuorari conſpexerant, cùm ſe conferrent Niniuem, illic eum ſuperſtitem agnouerunt, & populo rẽ mirabiliter geſtam nuntiarunt. Ex quo effectũ eſt, vt miraculi fama percrebreſcente, & ad regem volitante, omnes illum audirent, eique tãquam à Deo miſſo obtemperarent. Id quod Ionas efficere mo- Ion 2. batur, ne ei Niniuitæ fidem adhiberent, vertit Deus in contrarium. Verum enim eſt id, quod ait Salomon in Prouerbiis: Non eſt ſapientia, non eſt prudentia, non eſt cõſilium Pro 21. contra Dominum. Fugiebat à facie Domini, hoc eſt, dabat operam vt breui munus ſuum obiret, & ideo mare traiiciebat, ne Deus in terra ederet aliquod miraculum, aſt Deus in mari edidit illud: & nauigatio, quam ipſe elegit, ne Niniuitæ ei fidem adhiberent, in cauſa fuit, vt ei aures attentè præberent, & ſummam fidem tribuerent. Eodem modo explanari poſſunt verba illa Geneſis: Egreſſus Cain à facie Domini Gen. 4. habitauit profugus in terra. Dixerat ei paulo antè Deus: Vagus & profugus eris ſuper terram: & pauciis interpoſitis ſequitur. Egreſſus Cain à facie Domini, hoc eſt, miſſus à Domino, vt breui eius adimpleret præceptum, in terra profugus habitauit. Fortaſſe ideo dicitur Cain egreſſus à facie Domini, quia Deus tum ei loquebatur in figura humana. Quia à diuinitate, quæ vbique eſt, nullus poteſt egredi, egreſſus eſt Cain à facie ſimilitudinis, vel creaturæ, in qua Deus illi loquebatur. Et eodem modo poſſumus dicere de Iona.

s Ceſſare faciam idola de Memphis. Septuaginta habent

bent: Ceſſare faciam magnates de Memphis. *Eos, qui opibus & potentia florentes honores ſoli Deo debitos ſibi aſſumunt & attribuunt, idola vocauere. Pro idolis eſt in Hebraico* אלילים *elilim, ab elil, quod nomen ſignificat vanum, inutile, nihil, & idolum. Vt Capite 26. Leuitici:* Non facietis vobis idola. *Idolorum enim vanitas eſt, imò nihil. Vnde* Leu. 26 *ait diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios:* Scimus, quia nihil eſt idolum in mundo. *Hoc eſt, nec Deus eſt, nec dignitatem habet, nec animam, nec aliquam potentiam. Hoc intelligens Eſaias aiebat:* Confundantur confuſione, qui confidunt in ſculptili, qui dicunt conflatili: Vos dij noſtri. 1. Cor. 8 Eſai. 42

A R G V M E N T V M.

Comparat felicitatem regis Ægypti cum felicitate Aſſyriorum regis, & ſimilem vtriuſque calamitatem & interitum prædicit. Explicat admirabili verborum maieſtate & amplitudine, ſtylo ferè tragico regis Aſſyriorum opes, potentiam, & celebritatem, vt eius lamentabile excidium calamitoſius appareat. Quo enim excelſius eſt, & magnificentius ædificium, eò maior eſt, & inſignior eius ruina. Oſtendit quanti æſtimanda ſit virtus, quæ nec eripi poteſt, nec naufragio amittitur, nec incendio abſumitur, nec vi procellarum euellitur, nec vlla temporum varietate labefactatur, qua qui præditi ſunt, ſoli poſſunt meritò diuites appellari. Mundi potentia obruitur fluctibus rerum aduerſarum, diuitiarum fama extinguitur poſteritatis obliuione, vires corporis vincuntur ferro, & debilitantur ætate, vrbes mœnibus fortiſſimis ſeptæ expugnantur ab hoſtibus, ſapientis animus mundi contemptione, rerum humanarum tolerantia, virtutum denique muro cinctus poteſt diuina gratia tanta firmitudine conſiſtere, vt quamuis oppugnetur, non vincatur.

C A P V T XXXI.

ET [a] factum eſt in anno vndecimo tertio menſe, vna menſis, factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis [b] dic Pharaoni regi Ægypti, & populo eius. [c] Cui
A ſimilis factus es in magnitudine tua: [d] Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano, [e] pulcher ramis, & [f] frondibus nemoroſus, excelſuſque altitudine: & inter condenſas frondes eleuatum eſt cacumen eius: [g] Aquæ nutrierunt illum, abyſſus exaltauit illum: [h] flumina eius manabant in circuitu radicum eius, & [i] riuos ſuos miſit ad vniuerſa ligna regionis. Propterea eleuata eſt altitudo eius ſuper omnia ligna regionis, & [i] multiplicata ſunt arbuſta eius, & eleuati ſunt rami eius præ aquis multis. Cúmque extendiſſet vmbram ſuam, [k] in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli: & ſub frondibus eius genuerunt omnes beſtiæ ſaltuum, & ſub vmbraculo illius habitabat cætus Gentium plurimarum. Eratque pulcherrimus in magnitudine ſua, & in dilatatione arbuſtorum ſuorum, erat enim radix illius iuxta aquas multas. [l] Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo Dei, [m] abietes non adæquauerunt ſummitatē eius & platani non fuerunt æquæ frondibus illius. [n] Omne lignum paradiſi Dei non eſt aſſimilatum
B illi pulchritudini eius. Quoniam ſpecioſum feci eum, & multis condenſiſque frondibus: & [o] æmulata ſunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiſo Dei.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt in anno vndecimo.*] Nimirum à tranſmigratione Iechoniæ: tertio menſe, qui ab Hebræis appellatur Siuam reſpondens noſtro Maio. Qua de re ea poteris videre, quæ de menſium ratione primo capite explicuimus. Dicitur autē Maius à maioribus authore Macrobio, quorum conſilio reſpublica gerebatur, quemadmodum Iunius à iunioribus, qui rempublicā armis defendebant.

b *Dic Pharaoni regi Ægypti.*] Nuncia Ægyptiorum regi, quomodo rex Aſſyriorum à ſua gloria ceciderit, cùm eſſet illo potentior & excelſior: Eos coniunge in vaticinatione, ſiquidem ſunt in tormento coniungendi. Et quoniam eadem eſt cauſa calamitatis amborum, nempe ſuperbia & iactantia, idem erit interitus vtriuſque: par culpa pari pœna punitur. Aiunt hunc 4. Reg. 19 Tob. 1 Eccl. 48 2. Mach. 7 37 regem Aſſyriorum fuiſſe Sennacheribum, cuius exercitus fuit mirabiliter occiſus, cùm Dei angelus in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia virorum nocte vna interfecit: & ipſi regi fuit à propriis filiis vita ferro erepta, vt literæ diuinæ conteſtantur. Alij exiſtimant non eſſe Sennacheribum, ſed alium, qui fuit à rege Babylonis in prælio ſuperatus, & miſerè occiſus. Imperium Aſſyriorum fuerat ſeparatum ab imperio Babyloniorum: ſed fuit poſteà coniunctum, & appellatum imperium Babylonicum.

c *Cui ſimilis factus es in magnitudine tua?*] Sēſus eſt: Tu ais eſſe te in celſitudine, & potentia & celebritate ſimilem Aſſyriorum regi: ât longè falleris opinione: ille enim omnibus his rebus te ſuperauit: fuit enim te ipſo potentior, ditior, & illuſtrior. Sed eſto: ſis illi ſimilis & æqualis. Nonne omnes eius voluptates & deliciæ in luctum & lachrymas reciderunt? Si ille fuit omnibus mundi ornamentis ſpoliatus & à propiis filiis immaniter occiſus, & eorum gladiis impiè traiectus, & ad ima tartara immiſſus: quomodo poteris tu euadere, & eandem calamitatem fugere? Erit tibi potentia tua ablata, nominis claritas extincta, ad ferrum ac flammam vocaberis, eris immaniter occiſus, & in cæcas & æternas tenebras tandem relegatus.

d *Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano.*] Oſtendit felicitatem regis Aſſyriorum, eumque comparat cum cedro altiſſima montis Libani. Eſt enim diuinæ ſcripturæ mos hominem potentem, florentem opibus, & diuitiis, & mundi gloria cum cedro Libani comparare. Ita in pſalmo: *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum* Pſal. 36 *ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat.* Etſi enim viri pij & iuſti grauiter premantur, impiis autem & nefariis omnia videantur fluere ad voluntatem, tamen viri virtute præditi exitus proſperos conſequuntur: illi verò qui ſunt flagitiis contaminati, ex illuſtri & florente rerum ſtatu in æternos cruciatus relegantur. Voce vna Dei cadunt impij iuxta id, quod ait pſalmographus: *Vox Domini confringentis cedros, &* Pſal. 28 *confringet Dominus cedros Libani: & comminuet eas tanquam vitulum Libani.* Vbi per cedros Libani potentes & ſuperbi huius mundi principes intelliguntur, qui fulmine Dei verbi percuſſi corruunt, & euaneſcunt inſtar vituli illius, quem ab Hebræis in Horeb fabricatum comminuit ac diſſipauit Deus per Moyſem. Exo. 32 Quam ob cauſam verba huius carminis ita conne-

ctunmt. Et comminuet eas arbores Libani, tanquam vitulum, qui fuit in puluerem redactus, vel, vt legit Euthymius: *Et comminuet eas tanquam vitulum Libanum.* Vt ſit ſenſus. Quemadmodum Deus confregit vitulum ab Hebræis conflatum in Horeb, ſic has cedros comminuet. Deinde poſitu punctu, legitur per ſe dictiu, *Libanum*, Quaſi dicat: Non ſolùm confringet & comminuet arbores Libani, ſed ipſum Libanum

Eſai. 2 totum. Eſaias etiam, *Dies*, inquit, *Domini ſuper omnes cedros Libani ſublimes & erectas.* Hoc eſt, ſuper principes & magnates. Et quoniam inter plantas nulla erat, quæ ſe in altitudine cedro Libani adæquaret, volens ſignificare diuina ſcriptura diſſeruiſſe Salomo-

3. Reg. 4 nem de plantarum omnium natura ab altiſſima arbore vſque ad infimam herbam, ait: *Diſputauit ſuper lignis à cedro, quæ eſt in Libano, vſque ad hyſſopum, quæ egreditur de pariete.* Quemadmodum cedrus Libani omnes alias arbores ſuperabat magnitudine, ita rex Aſſyriorum gloria, & diuitiis, & potentia omnes alios antcibat.

e *Pulcher ramis.*] Hoc eſt, foliis ornatus, ab eo tanquã à radice productis.

f *Frondibus nemoroſus.*] Hoc eſt, ſylua & frondiũ multitudine faciens vmbram. Quaſi dicat: multis principibus & magnatibus ſtipatus. Quemadmodum arbor ramorum magnitudine extenſa lucum occupat latũ, ita rex Aſſyriæ diuerſas prouincias & regiones obtinebat, & potentiam ſuam per orbem terrarum propagabat.

g *Aquæ nutrierunt illum, & abyſſus exaltauit illum.*) Abyſſus eſt aquarum altitudo & profunditas. Per aquas & abyſſum intelligit diuitias & potentiam. Hæ ſunt aquæ, quibus Aſſur irrigatus creuit, & mirum in modum dilatatus eſt. Hæ duæ res eum extulerunt, & ex ſublimitate in imam profunditatem præcipitarunt, nimirum opum abundantia & potentia. Solent enim hæc duo intellectum tenebris circunfundere, & errorum ac vitiorum caligine operire. Eã ob cauſam

Gen. 1 appellauit ea Ezechiel hoc loco aquas & abyſſum, ad abyſſum illam alludens, de qua in Geneſi ſcriptum legimus: *Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi.* Acſi diceret: Tenebræ tegebant immenſam aquarum profunditatem. Per tenebras re vera lucis priuatio & abſentia intelligitur: non dæmonum multitudo, vt quidam ineptè dixerunt: in quos diuus Baſilius, & diuus Ambroſius in illius loci explanatione grauiter inuehitur. Nihilominus tamen in ſenſu allegorico, cùm ſcripturæ verba ad ſpirituales & arcanas ſententias traducuntur, nomine abyſſi magna mundi potentia intelligitur, quam ſæpe ſuperbia ſequitur, qua intellectus obſcuratur. Hinc effectum eſt, vt locus quidam Proſephones, ſiue Proſerpinæ, in quo ſumma vis auri erat multis ſeculis congeſta, abyſſus, vt ait Suidas, vocaretur: Sed quid profuit Aſſyrio diuitiarum abyſſus, ſi quidem eas amiſit, & ex abyſſo diuitiarum ad abyſſum miſeriarum peruenit? Nonne aſpicimus quotidie multos, qui ex ſumma opulentia ad ſummam deſcendunt inopiam? Hoc intuens ingenioſus poeta cecinit:

Irus erat ſubitò, qui modò Crœſus erat. Fuit Crœſus Lydorum rex ditiſſimus, Irus autem mendicus quidam apud Ithacenſes, cuius meminit Homerus in Odiſſea. Poteris per abyſſum illam aquarum multitudinem tenebris coopertam in ſenſu myſtico Gentium

Apo. 17 multitudinem intelligere: Ita enim ait diuus Ioannes

Gen. 1 in Apocalypſi: *Aquæ, quas vidiſti populi ſunt, & gentes, & linguæ.* Sed hæ aquæ tenebris erant circunfuſæ abſentia ſolis. Secundo die fecit Deus firmamentum, & diuiſit aquas ab aquis: tertio die ſegregauit aquas ab arida: quarto fecit ſolem & aſtra. Sed adhuc aquæ non proferebant piſces. Quinto autem die cùm iam ſol appareret, aquæ fructum produxerunt. Priuſquam ſol ille ſempiternus in carne appareret, de quo ait per Malachiam pater cœleſtis: *Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ.* Gentes non ferebant charitatis fru- Mal. 4

ctum. Ante aduentum Chriſti Gentes abſque fide opinionibus inflatæ in erroribus intolerãdis verſabãtur. Et vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: *Sine fide impoſſibile eſt placere Deo.* Aquæ erant, ſed abſque piſ- Hebr. 11

cibus. Gentes erant, ſed abſque fide, nullum charitatis fructum ferentes. Terra ante ſolis apparitionem protulerat plantas, ſed non pecora, aqua nihil. Terra Iudææ, populus Iudaicus fructum protulerat, ſed non omnino perfectum: quia *lex* authore diuo Paulo, *nihil ad perfectum adduxit.* Habebant nonnulli ex Hebræis fidem, & veram colebant pietatem, ſed è vita migrantes cœlum ingredi non poterant, donec ſol ille eluxit, qui de ſe ait: *Ego ſum lux mundi.* Qui eſt via, Ioan. 8

veritas, & vita cuius ſanguis fuit clauis paradiſi: qui Ioan. 14

morte ſua viam nobis muniuit ad vitam immortalem conſequendam. Ergo ante ſempiterni ſolis apparitionem terra, hoc eſt Iudæa fructum aliquem producebat, ſed minus perfectum, aqua verò, hoc eſt, Gentilitas nullum. At poſt Chriſti aduentum & terra & a- Gen. 1

qua admirabiles fructus, omnibus numeris abſolutos protulerunt. Secundo creationis die factum fuit cœlum, ſed nondum apparebat ſol: ideo in die ſecundo non ait ſcriptura: Vidit Deus, quòd eſſet bonum. Quarto die apparuit ſol, quia quaternarius eſt primus numerus par, & perfectus: nam binarius propriè non eſt numerus, cùm careat medio vt alibi oſtendimus. Itaque dies quartus eſt optata illa temporis plenitudo, de qua ait Apoſtolus in epiſtola ad Galatas: Gal. 4

Cùm venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Cœlum ſecundo die ſine ſole, luna, & ſyderibus, eſt lex obſcura, de qua dixerat diuinus vates: *Tenebroſa aqua in nubibus aeris.* Nubes ſunt prophetæ & veteris teſtamenti ſcriptores, qui ob ſententiarum obſcuritatem dicun- Pſal. 17

tur pleni aqua tenebroſa. Hi ſunt illi, de quibus ait Eſaias: *Qui ſunt hi, qui vt nubes volant?* Venit dies quartus, venit temporis plenitudo, & apparuit ſol Chri- Eſa. 60

ſtus Deus noſter, qui legem explicuit, & illuſtrauit: apparuit luna, hoc eſt eccleſia, & ſtellæ, hoc eſt Apoſtoli, quibus dixit dominus. *Vos eſtis lux mundi.* De qui- Matt. 5

bus dixerat Daniel: *Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates.* Et quemadmodum Simile

ſol non diſſoluit cœlum, ſed perficit, ſic Chriſtus non venit ſolutum legem, ſed impletum. Hic dies quartus Matt. 5

eſt ille, de quo ait diuinus pſaltes: *Hæc dies quam fecit dominus, exultemus, & lætemur in ea.* Et de quo ait Chri- Pſal. 117 Ioan. 8

ſtus: *Abraham exultauit, vt videret diem meum, vidit, & gauiſus eſt.* Hoc die, fuit impia dæmonis tyrannis euerſa, mors extincta, via ad immortalitatem munita, & vera religio pietatis pleniſſima per omnes terrarum oras propagata. Apparuit ſol, apparuit benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri Dei: & aquæ tulerunt piſces, hoc eſt, Gentes fructus virtutum hubertimos Tit. 3

produxerunt. Tenebræ, quæ erant ſuper faciem abyſſi aduentu ſolis diſparuerunt, quia cæcitas Gentium & idolorum cultus, & impiæ mortalium ſuperſtitiones prædicatione Chriſti, & Apoſtolorum ceſſauerunt. Aquæ & aquarum abyſſi, hoc eſt Gentes & populi relictis nefariis falſorum Deorum vanitatibus amplexati ſunt veram Chriſti fidem, & calore ſolis incenſi, hoc eſt, diuino Chriſti amore inflammati, pro iniquitate & impietate iuſtitiam & pietatem coluerunt. Aſpicis igitur nomine aquarum populus intelligi, quibus erat Aſſyriorum rex nutritus, & irrigatus, vt ait hoc loco Ezechiel.

h *Flumina eius manabant.*] Hoc eſt, fluuij eius abyſſi

fluebant

fluebant circa radices. Vult ſignificare, tantam fuiſſe diuitiarum affluentiam regis Aſſyrij, tantam opum abondantiam & abyſſum, vt ex ea fluerent ad ſubditos diuitiæ: & aliæ arbores vbertate aquarum huius cedri irrigarētur. Regis opulentia ſubditos fouebat qui erant vſque adeò diuites & potentes, vt diceret Rabſaces quarto libro Regum, totam Hieroſolymam nō 4. Reg. 18 poſſe reſiſtere vni ex minimis ſatrapis Aſſyriorum regis.

i *Multiplicata ſunt arbuſta eius, & eleuati ſunt rami eius.*] Hoc eſt filij & nepotes eius.

k *In ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cœli.*] Hoc eſt, principes & magnates ei adhæſerunt pendētes ab illo, ſeque illi ſubijcientes. Et omnes beſtiæ ſaltuum, hoc eſt homines agreſtes & immanes, brutis comparati ei obtemperarunt: domuit enim gētes incultas & immanitate barbaras, & copiis abundantes, quæ ei tributum ſoluebant.

l *Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo Dei.*] Hyperbole eſt figura à Cicerone vocata ſuperlatio, ab aliis exceſſus, cum ſententia aliqua fidem excedit augendæ rei gratia: vt cùm dicimus eſſe aliquid niue candidius: Huiuſmodi videtur eſſe id quod ait Chriſtus: Mat. 19 *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum cœlorum.* Mat. 6 Et illud: *Non cognoſcat dextra tua, quid faciat ſiniſtra tua.* Acſi dicat: Tantùm abſit, vt aliis oſtentes eleemoſynam quam feceris, vt ne tu quidem illud ſcias, quod facis. Exaggerat verbis, quàm fugienda ſit in benefactis oſtentatio, & gloria inanis. Volentes exploratores à Moyſe miſſi magnitudinem vrbium terræ promiſſionis ſignificare, & earum murorum altitudinem, dixe-Deu. 1 runt: *Vrbes ſunt magnæ, & ad cælum vſque munitæ.* Hyperbolicè quidem quemadmodum hoc loco Ezechiel, qui volens ſignificare nullum fuiſſe regem ſimilem Aſſyrio, qui tot diuitiis, tantáque potentia floreret, ait nec Dei paradiſo fuiſſe cedros altiores Aſſyriorum rege. Poteris per paradiſum Dei magnum aliquem pomarium, amœnum, arborumque proceritate inſignem intelligere. Solet enim diuina ſcriptura ea, Pſal. 79 quæ magna ſunt Dei appellare, vt cùm dicit cedros Pſal. 35 Dei montes, viſiones Dei, &c. Paradiſus idem eſt quod Gen. 2 hortus. Vnde locum hunc ita vertit Pagninus: *Cedri non abſconderunt eam in horto Dei.* Hoc eſt non eam ramis cooperuerunt, quia illa erat excelſior illis in illo magno horto.

m *Abietes.*] Nec excelſæ abietes, nec ſublimes platani, nullæ denique plantæ ad huius cedri altitudinem aſcenderunt, nulli principes quamuis diuites & potentes ſe Aſſyriorum regi adæquarunt. Abies arbor eſt altiſſima rectiſſimaque, cuius pars inferior ſapinus vocatur, ſuperior verò ſuſterna authore Plinio libro ſextodecimo. Accipitur aliquando in diuinis literis pro magnatibus, & hominibus potentia, & rerū Eſa. 14 proſperarum abundātia florētibus: vt apud Eſaiam: *Abietes quoque lætatæ ſunt ſuper te.* Quibus verbis ſignificat lætitiam, qua efferebātur optimates interitu Na-Zach. 11 buchodonoſoris. Et apud Zachariam. *Vlula abies, quia cecidit cedrus.* Acſi diceret: Lamentamini, & vim lachrymarū profundite magiſtratus Hieroſolymæ quia ruit dignitas regia, & princeps veſter ex eminente dignitatis gradu præcipitatus eſt. Et hoc loco apud no-Ecclé. 24 ſtrum Ezechielem: *Abietes non adæquarunt ſummitatem eius.*] Platanus etiam eſt opaca, latè diffundens ramos, vmbræ ſolùm cauſa expetita. Gaudet maximè aquarū decurſibus: quam ob cauſam Eccleſiaſticus inducit ſapientiam in hunc mundum loquentem: *Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas.*

n *Omne lignum paradiſi Dei non eſt aſſimilatum illi.*]. Hoc eſt, nulla arbor in magno aliquo pomario inueniri potuit, quæ poſſet cum rege Aſſyriorum in pulchritudine comparari. Pagninus vertit. *Omnis arbor in horto Dei non fuit ſimilis ei in pulchritudine ſua.* Vbi per hortum Dei magnum, aliquod intelligit viridarium. Diuus Gregorius libro 32. Moralium per hunc regē Aſſyrium intelligit Angelum apoſtatam, reliquis angelis eminentiorem, & per cedros, abietes, & platanos virtutum cæleſtium agmina in ſummæ lætitiæ viriditate plantata, quæ quamuis excelſa ſint condita, Lucifero tamen nec prælata ſunt nec æquata: Hic ſpecioſus factus in multis condenſiſque frondibus eſſe dicitur, quia prælatum cæteris legionibus tanta illum ſpecies pulchriorem reddidit, quanta & ſuppoſita angelorum multitudo decorauit. Iſta arbor in paradiſo Dei tot quaſi condenſas frondes habuit, quot ſub ſe poſitas ſupernorum ſpirituum legiones attendit. Hæc ille grauiter quidem & ſapienter, qui ſub ſpecie Aſſyriorum principis diabolum intelligēdum ducit. Nos verò explanationem de rege Aſſyrio proſequamur.

o *Æmulata ſunt eum omnia ligna voluptatis.*] Id eſt, omnes reges & principes ei inuidebant: ſequitur enim inuidia eum, qui aut diuitiis, aut ingenio, aut rectè factis, aut gloria alios ſuperat. Cain per inuidiam occidit Abel, quia eius opera iuſta erant, & Deo grata: & de iis qui ſequuntur Cain ait Iudas in epiſtola ſua: Gen. 4 *Væ illis, qui in viam Cain abierūt.* Quemadmodum vm-Iud. bra ſequitur corpus, ſic inuidia virtutem. O tetram Simile. peſtem, & deplorandam hominum maculam qui de monumentis pulcherrimorum facinorum detrahūt, volentes obliuione ſempiterna pulchram eorum memoriam delere, qui falſis voluptatibus ſpretis in excellentium virtutum actiones toto pectore incumbunt, nulliſque laboribus perterriti ad res magnas, & magnopere expetendas aſpirant. Eorum vitam dicunt inuidi eſſe ſpoliandam ornamentis, quorum etiam mortem deberent perpetuis monimentis ornare. Id intuens Ioſephus in libro de bello Iudaico hāc ſententiam literis mandauit. Fieri nullo modo poteſt, vt in rectè factis effugias inuidiam. Quis enim vmbram effugiat inuidiæ niſi pariter & virtutem effugerit? Grauiter ille quidem & eleganter. Cohærēt enim gloria & inuidia, atque rem omnium pulcherrimam res turpiſſima comitatur. Sin autem dederis operam vt virtutis magnitudine opprimas inuidentiam, nunc eam videbis acriùs inuehi, & contentioſius intumeſcere. Quemadmodum ignis alta petit, ſic liuor in al-Simile. tum inſurgit, & excelſam virtutis gloriam ſuperare contendit. Etſi fortes & ſapientes viri non tam præmia ſequi ſoleant rectè factorum, quàm ipſa rectè facta, & gloriæ inanis tumuſculos contemnant, tamen mortalibus immortalitatem non eſſe exiſtimant contemnendam. Hanc inuidus vult labefactare, & per ſummum ſcel[9] penitus illis auferre, omnia in eos maledicta conferendo, & ventos excitando: ſimilis Diabolo, qui hominis gloriæ inuidens, ei voluit perniciem machinari. Ideo ait diuina ſcriptura in libro Sapientiæ: *Inuidia Diaboli mors introiuit in orbem terra-* Sap. 2 *rum.* Vſque adeo peſtilens eſt inuidiæ vitium, vt hortetur Salomon in Prouerbiis, *ne quis comedat cum homine inuido.* Et in libro Sapientiæ: *Nec cum inuidia*, inquit, *tabeſcente iter habebo, quoniam talis homo non erit par-* Prou. 23 *ticeps ſapientiæ.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Galatas: Sap. 6 *Non efficiamur inanis gloriæ cupidi inuicem prouocantes, in-* Gala. 5 *uicem inuidentes.* Quemadmodum ciconia veſcitur ſerpentibus venenatis, ſic inuidus paſcitur aliorum detrimentis. Vt noctua caligine oblectatur, lucem autē Simile. odit, ſic inuidus aliena lætatur calamitate, luce autem Simile. bonorum operum, & ſplendore recte factorum. O infelicem miſerorum hominum conditionem! Vt ferrum nutrit ferruginem, quæ ipſum corrumpit, ſic in-Simile. uidus concipit inuidiam, quæ ipſum conſumit. Inui-

dus aliorum errata cõſiderat, imò inquirit, vt ea narret & vituperet, rectè verò facta aliorum ſilẽtio prætérit, nec ea vult aſpicere, nec in lucem proferre, niſi vt detrahat de illis. Huc poteſt referri id, quod ait Aulus Gellius libro nono Noctium Atticarum, capite quarto, eſſe apud Albanos homines, qui nocte meliùs quàm die viderent. Aiebat Apollonius Tyaneus, vt refert Raphael Volaterranus, ſapienti maius periculum imminere ab inuido quàm vel nauiganti à tẽpeſtate, vel præliãti ab hoſtibus. Gubernator prudens poteſt è maris procellis tutus euadere: dux ſtrenuus poteſt hoſtium fortitudinem vincere: at maleuolorum inuidiam nequaquam poſſunt ſuperare. Vt
Simile. in Græcis artificibus aiunt eos aulædos eſſe, qui citharœdi fieri non potuerint, ſic multos aſpicimus, qui cùm nec ad ſcientiæ, nec ad fortitudinis, nec ad honeſtatis excellentem gloriam poſſint peruenire, cùm ſe tetris vitiorum maculis contaminent, fiunt detractores alienarum laudum, hoc eſt eorum munus, virorum memorabilium ſplendorem obfuſcare. Iuſimũ profectò officium, imò deteſtabile maleficium. Polypus piſcis eſt, qui non ſolùm piſces alios deuorat, ſed etiam propria brachia aliquando corrodit & comedit. Ita aſſerunt Ægyptij, quos ſequitur Plutarchus, Ælianus, & Alceus, qui ait. *Ipſum me comedo, vt polypus.* Quem verſum citat Athenæus, & refert Pierius Valerianus in libro de antiquis characteribus, etiam ſi me non fugiat Ariſtotelem & Plinium multò aliter ſentire. Quis eſt, qui & alios & ſeipſum lacerat, niſi inuidus, qui rectè aliorum facta reprehendit, & ſeipſum inuidia corrodit? Quot ſunt aliorum laudes, tot ſunt eius ſupplicia. Sed quid dico ſeipſum corrodere? imò ſeipſum occidit: ita enim ait Iob. *Paruulum occidit inuidia.* Huiuſmodi erant magnates illi & principes, qui regis Aſſyrij diuitiis, celebritate, & potentia torquetur. Hos ait hoc loco Ezechiel fuiſſe veluti arbores in paradiſo Dei inſitas, hoc eſt floruiſſe diuitiis & dignitatibus, fuiſſeque in magnis mundi honoribus cõſtitutos & nihilominus Aſſyriorum regi inuidiſſe, eumque fuiſſe æmulatos. Iob 5

ANNOTATIONES
ex Hebræo in cap. XXXI.

r Frondibus nemoroſus. *Septuaginta habent:* Denſus in vmbra. *Pagninus:* Ramis denſis inumbrans. *Quæ omnia in idem recidunt. In Hebræo eſt* חרש מצל *chorex metſal. Nomen chorex propriè ramum ſignificat, & aratrum. Vbi*
Eſa. 17 *Iſaias ait:* In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ ſicut aratra. *Pro aratris verti poteſt,* ſicut rami. *Vt ſit ſenſus: Quemadmodum Eu\[æ\]i & Amorrhæi venientibus ex Ægypto Hebræis relinquebant in ſylua ramos & ligna, quæ cadebant, ſeque fuga mandabant: ſic o Samaria aduenientibus Aſſyriis ciuitates tuas munitas relinques. Vertit autẽ interpres Latinus aratra, quoniam deriuatur di-*
Pſal. 128. *ctio hæc à verbo* חרש *charas, quod ſignificat arare & fabricare, vt in pſalmo.* Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores, prolongauerunt iniquitatem ſuam. *Quæ verba in hunc modũ vertit ex Hebræo diuus Hieronymus:* Super ceruicẽ meã arabãt arantes, prolõgauerũt ſulcum ſuum. *Et felix:* Supra dorſum meũ arauerunt arãtes, protraxerũt ſulcũ ſuum. *Vult ſignificare impoſuiſſe*
Matt. 11 *ſceleratos homines eius dorſo grauiſſimum pondus, & acerbiſſimas in illum cõtumelias ieciſſe, quibus eum dominus leuauerat. Ipſe enim ait:* Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. *Significare autẽ verbum hoc arare indicat apertè locus ille Oſeæ:* Araſtis im-
Oſe. 10 pietatem, iniquitatem meſſuiſtis. *Significat etiam ſilere,*
Pſal. 27 *& obſurdeſcere, vt in pſalmo.* Deus meus ne ſileas à me. *Vel, vt potiſſi verti:* Ne obſurdeſcas mihi. *Prophetica loquendi forma & conſuetudine tunc Deus dicitur reſpondere fundenti precationes, cùm exaudit, eique poſtulata concedit: tunc autem dicitur ſilere, cùm non exaudit, & orãtis voluntati reſiſtit, aut ei petita non largitur. Loqui Deum idem eſt* Pſal. 32 *quod facere:* Ipſe dixit, & facta ſunt: *tacere autẽ & ſilere eſt non facere. Videbatur Deus Dauidi ſilere, cùm permittebat affligi, & varijs calamitatibus torqueri, & exagitari. Ideo has pias & ardentes voces ad dominũ fundebat:* Ad te domine clamabo: Deus meus ne ſileas à me, ne aſſimiler Pſal. 143 deſcendentibus in lacum. Clamabo *dixit Hebræorum more, pro, clamo ingiter. Significat præterea verbum hoc cogitare, & machinari: Ideo Prouerbiorum illud.* Errant qui Prou. 14 operãtur malum: *vertit Pagninus:* Errãt cogitãtes malum. *Poteſt verti:* Fruſtrabuntur, qui malum machinãtur. *Ab hoc verbo deriuatur nomen charax, quod ſignificat artificem ab excogitando, quòd ſolers & ingenioſus artifex nihil faciat abſque cogitatione, & deliberatione, & conſilio. Vel à tacendo quòd alios faciat ſilere, & attonitos reddat atque ſtupefactos. Eam ob cauſam erat Patauij ſtatua Titi Liuij ſuper fores prætorij claudens os digitis ſuis, voluerunt enim magnes illius opifices ſignificare, tantam fuiſſe Liuij eloquentiã, vt alios redderet ſtupidos & admirantes, eiſque induceret ſilentium. Propriè tamen nomen hoc ſignificat fabrum lignarium: locus autem arborum & lignorum, ex quibus ille efficit opera ſua, dicitur chorxah. vnde chorex ſignificat arboris ramum, & ipſius rami frondes. & hanc ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres, dicens:* Frondibus nemoroſus.

ſ Riuos ſuos emiſit ad vniuerſa ligna regionis. *Pagninus habet,* ad vniuerſa ligna agri, *Dictio Hebræa & regionem ſignificat & campum. Senſus eſt: Vorago illa quæ nutriebat ſubditos, in omni Ægypti regione habitantes.*

A Propterea hæc dicit dominus Deus: Pro eo quòd ſublimitas eſt in altitudine, [a] & dedit ſummitatem ſuam virentem ac condenſam, & eleuatum eſt cor eius in altitudine ſua, [b] tradidi eũ in manibus fortiſſimi Gentium: [c] Faciẽs faciet ei [d] iuxta impietatem eius. Et eieci eum: [e] ſuccident eum alieni, & crudeliſſimi nationum. Et proiicient eum ſuper montes, & in cunctis cõuallibus corruent rami eius. Et confringentur arbuſta eius in vniuerſis rupibus terræ, & [f] recedent de vmbraculo eius omnes populi terræ, & relinquent eum. [g] In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cœli, & in ramis eius fuerunt vniuerſæ beſtiæ regionis. [h] Quam ob rem nõ eleuabũtur in altitudine ſua omnia ligna aquarum, nec ponẽt ſublimitatem ſuam inter nemoroſa, ac frondoſa nec ſtabunt in ſublimitate ſua omnia, quæ irrigantur aquis, quia omnes traditi
B ſunt in mortem [i] ad terrã vltimã, in medio filiorum hominum, ad eos, qui deſcẽdũt in lacum. Hæc dicit dominus Deus: In die quãdo deſcẽdit ad inferos, [k] induxi luctum, [l] operui [l] eum abyſſo, & prohibui flumina eius, & coercui aquas multas. [m] Contriſtatus eſt ſuper eum Libanus, [n] & omnia ligna agri concuſſa ſunt. [o] Attonitu ruinæ eius commoui gentes cùm deducerem

rem eum ad infernum cum iis, qui deſcendebant in lacum: [p] Et conſolata ſunt in terra infi-
ma omnia ligna voluptatis egregia ac præclara in Libano vniuerſa quæ irrigabantur aquis.
[q] Nam & ipſi eo deſcendent ad infernum ad interfectos gladio, [r] & brachium vniuſcuiuſque
ſedebit ſub vmbraculo eius in medio nationum eius. [s] Cui aſſimilatus ô inclite atque ſubli-
mis inter ligna voluptatis: [t] Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam. [u] In
medio incircunciſorum dormies, cum eis, qui interfecti ſunt gladio. [x] Ipſe eſt Pharao, & om-
nis multitudo eius, dicit dominus Deus.

a *Et dedit ſummitatem ſuam virentem ac condenſam.*] Id eſt, quia ſuperbia motus ſe extulit in ſublime, & poſuit faſtigium ſuum condenſum, & ſtipatum multitudine principum & magnatum.

b *Tradidi eum in manibus fortiſſimi Gentium.*] Hoc eſt, Nabuchodonoſori regi Chaldæorum. Quoniam ſe ſuperbia extulit, deieci ego illum ait dominus Vt potentiam Pharaonis cum Aſſyriorum celſitudine contulit, ita ſimile eius excidium eſſe dicit, Aſpiciant reges & principes ad exemplum hoc, & ſupplices ſe rationi ſubiiciant, ne à Deo deiiciãtur. Illud eſt hoc loco aduertendum quondam diuerſum fuiſſe imperium Chaldæorum ab imperio Aſſyriorum, vt antea (4. Reg. 18, 4. Reg. 15.) Metropolis Chaldæorum erat Babylon, metropolis verò Aſſyriorum Niniue. Decem tribus captæ fuerũt ab Aſſyriis, duæ verò nẽpe Iuda & Beniamin à Chaldæis. Sed incenſo odio inter hæc duo imperia bellum ſibi inuicem intulerunt, in quo victi fuerunt Aſſyrij, & fuit eorum imperium extinctum, & tota eorum terra Chaldæis ſubiecta, & res geſtæ Chaldæorum laudibus Aſſyriorum obſcuritatem attulerunt. Hinc factum eſt, vt Aſſyrij & Meſopotamij in Babyloniæ nomen, vt ait Iulius Solinus tranſierint. Babylon eſt vrbs præcipua Chaldææ, Babylonia verò tota regio à metropoli regni denominata.

c *Et faciens faciet ei.*] Nimirum quidquid voluerit. Hæc verborum geminatio eſt Hebræis familiaris & diuinis literis frequens.

d *Iuxta impietatem eius eieci eum.*) Ita dixit Deus regi (Sup. 28) Tyrio, *Peccaſti, & eieci te de monte*, vt capite 23. licet videre.

e *Et ſuccident eum alieni, & crudeliſſimi nationũ.*] Hoc eſt Babylonij immanitate inſignes. Dicens eueniſſe euerſionem Aſſyrio ob eius immanitatem, hortatur Babilonios ad miſericordiam.

f *Recedent de vmbraculo eius omnes populi terræ.*] Subaudi quibus imperabat. Populi ei ſubiecti videntes eum victum ſe ab illo ſeparabunt, eum contemnent relinquent Conſidera mundi varietatem.

g *In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cæli.*] Hoc eſt, mortuo rege magnates Chaldæorum poſſederunt Aſſyriam. Vel ſic: Super trunco huius arboris, poſtquam cecidit, & confracta fuit, ſederunt volucres: id eſt, ſuper regem Aſſyriorum occiſum, & humi proſtratum ſe cõſtituerunt magnates volatiliũ nomine ſignificati, & ſuper eius ramis ſe poſuerũt plebeij, & agreſtes homines, infimo loco nati, nomine beſtiarum intellecti. In eum, quẽ dum viueret, & floreret, ſummis laudibus celebrabãt, poſt ærumnas & luctuoſum obitum cõtumelias iaciebãt. Eum occiſum conculcabãt, & aſpernabãtur, ad quem anteà accedere non audebãt. Intuere obſecro rerum humanarum inconſtantiã & viciſſitudinem. Vel ſic: poſt huius arboris ruinã, poſt regis Aſſyrii, eiúſque exercitus interitũ cõuenerunt aues & feræ, vt eorum cadauera deuorarent. Hic fuit tam excelſi principis exitus: Hic fuit miſerabilis eius finis: fuit interfectus ab hoſtibus, eiuſq; cadauer inſepultum in campo iacuit, vbi fuit à volucribus, & (Ioann 2) beſtiis ſyluarum. Præclare quidem diuus Ioannes Apoſtolus: *Nolite*, inquit, *diligere mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt.* Et paulò pòſt: *Mundus tranſit, & concupiſcentia eius: qui autem facit voluntatem Dei manet in æternum.* Cùm Siſara princeps exercitus regis Iabin (Iud 4) fatigatus è prælio ſe in fugam conferret, ingreſſus eſt in tentorium Iaelis vxoris Cinæi, quæ eum vocauerat, vt ad ſeipſam cõfugeret. Hæc illum ſuſcepit benignè, & blanditiis delinitum lacte pauit, & pallio cooperuit. Quem feſſum de via, & quòd ad multum diem laboraſſet arctus ſomnus cõplexus eſt. Illa verò eum dormientem interfecit. Hæc Iael mundi tenet imaginem, qui nos ad voluptates, & opes, & potentiam inuitat, vt perniciem nobis & excidium machinetur. Magnus ille princeps Siſara, qui in oculis gentium verſabatur, in quem omnes coniiciebant oculos, fuit à fragili quadã muliere interfectus. Magnus ille Pharao (Exod. 14), qui potentia ſua terrarũ orbem perterrebat, fuit cum curribus, & equitibus, & innumerabili exercitu in mari rubro mirabiliter ſubmerſus. Rex Saul ad (1. Reg. 31.) tantam peruenit calamitatem, vt amitteret exercitum, & ipſe dolore compreſſus rueret ad interitum voluntarium. Abſalon, qui patris ſui regnum affectauerat (2. Reg. 18), copias innumerabiles parauerat, periit miſerè ex arbore ſuſpenſus. Et vt humanas attingam hiſtorias, Achæus rex Lidiæ in factione populari ſuſpenſus eſt ignominioſè, & ita viam finiuit. Polycrates Samiorum rex, cùm tota vita fuiſſet ditiſſimus, & rerũ proſperarum ac ad voluntatem fluẽtium perpetuum ſenſiſſet decurſum, fuit ad extremum ab hoſte comprehenſus: & in furcã erectus docuit cum Solone nihil in mũdo ex omni parte beatum. Valẽs Imperator frater Valẽtiniani prælio ſuperatus à Gothis in tugurio, quo ſpe ſalutis confugerat, ab eiſdem combuſtus eſt. Dies me deficeret, ſi vellem ærumnas & triſtes caſus principum, aliorumque clarorum virorum narrare, qui cùm eſſent ſummos honores conſecuti, exiſtimãtes ſe firma & illuſtria claritatis fundamẽta ieciſſe, & perpetuam poſteritatis memoriam cõparaſſe, ruerũt ad imam ignominiam, fuerunt ad ſummum dedecus præcipites deuoluti, & eos penitus ex hominũ memoria perpetua deleuit obliuio. Non eſt igitur cur mũdo fidamus, non eſt cur in eo ſpem noſtram collocemus. *Qui vtuntur hoc mundo*, inquit Apoſtolus, *tanquã nõ vtantur, præterit enim figura huius mundi.* (1. Cor 6)

h *Quamobrẽ non eleuabuntur in altitudine ſua.*) Hoc eſt, eam ob cauſam Aſſyrij magnis plantis iuxta fluuios aquarum comparati non reſtituentur in priſtinã potentiam & dignitatem: ſed morientur, & ad infernũ relegabuntur, Nõ eos opes ſuæ poterunt eripere, nec potentia & amplitudo à morte liberare.

t *Ad terram vltimam.*] Hoc eſt, ad infernum, qui eſt (Pſal. 62) in imo terræ. Ideo dicitur in pſalmo: *Introibunt in inferiora terræ.* Volẽs autem Ezechiel hoc explicare, ſubdit: *Ad eos qui deſcendunt in lacum.* De hoc lacu ait diuinus pſaltes (Pſal. 142.) *Non auertas faciem tuam à me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum.* Eodem modo dixit de rege Tyri (Sup. 26) diuinus noſter vates, aut potiùs Deus per illũ: *Cùm detraxero te cum his, qui deſcendunt in lacum ad populum ſempiternum, & collocauero te in terra nouiſſima.* Id quod illic appellauit terram nouiſſimam, appellat hic terram vltimam, & paulò pòſt, *terram infimam*. Et Eſaias (Eſai. 14) *infernum, & profundum laci.* Pro terræ vltima vertit hoc loco Pagninus, *terram inferiorem*, quod eſt idem.

x *Induxi luctum.*] Ob mortem regis Aſſyriorum in-

duxi amicis eius lachrymas & mœrorem. Pro *induxi*, vertunt nonnulli, *indixi*, ſed eadem manet ſententia. Diuus tamen Hieronymus & in textu, & in commentarijs legit, induxi.

l *Operui eum abyſſo.*] Hoc eſt multitudine pœnarum feci vt eum abyſſus inferni abſorberet. Vel operui eum diuitiarum affluentia per abyſſum ſignificata: vt ſit ſenſus: Quamuis opertus eſſet diuitiis, tamen ad infernum deſcendit, ſequitur enim ſtatim: *Et prohibui flumina eius.* Acſi diceret: Rigaui eum abyſſo diuitiarum: ſed poſteà prohibui, ne eum flumina rigarent, ne eum opes comitarentur. Omni opulentia priuaui illum. Diximus anteà per aquas & abyſſum opes & potentiam ſignificari: quas rex ſecum non aſportauit. Ait enim pſalmographus: *Cum interierit, non ſumet omnia, nec deſcendet cum eo gloria eius.* Pſal. 48

m *Contriſtatus eſt ſuper eum Libanus.*] Hoc eſt, mons ille feraciſſimus, vbi plantata fuerat hæc arbor excelſa, hæc cedrus ſublimis, affectus eſt mœrore ob eius exciſionem & ruinam. Senſus eſt: Aſſyria fuit dolore preſſa ob ſui regis excidium. Quidam codices habēt: *Contritus eſt ſuper eum Libanus.* Hoc eſt, dolore confractus eſt: ſed ſenſus idem eſt.

n *Et omnia ligna agri concuſſa ſunt.*] Hoc eſt, omnes populi videntes luctuoſum Aſſyrij occaſum fuerunt
Sup. 26 timore perterriti. Poteris per Libanum arbores montis illius intelligere, & per eas principes & magnates, per arbores verò agri homines plebeios nulla illuſtri laude celebratos. Aſſyrij enim exceptis paucis nonnullis ob cædem ſui regis communi dolore angebantur.

o *A ſonitu ruinæ eius commoui gentes.*] Eodem modo dictum eſt de Tyri rege: *A ſonitu ruinæ tuæ, & gemitu interfectorum tuorum, cùm occiſi fuerint, commouebuntur inſulæ.*

p *Et conſolata ſunt in terra infima omnia ligna voluptatis egregia.*] Id eſt, magnates illi, qui in hoc mundo fuerant veluti arbores Libani proceritate inſignes, qui delicijs affluentes, voluptatibus deliniti, gloria cæteris præſtantes, fuerant ab Aſſyrio rege afflicti, & tandem ob eorum ſcelera in ima tartara præcipitati, cùm ibi vidiſſent regem, à quo in vita fuerant oppreſſi, lætati ſunt: nam ſolatium eſt miſeris, vt quidam ait, ſocios habere pœnarum, præſertim eos, à quibus fuerant dolore affecti, & inſigni aliqua calamitate vexati. Eodem modo Eſaias capite quartodecimo, vbi Nabuchodonoſoris ad infernum deſcen-
Eſai. 14 ſum deſcribit, eos, qui in inferno torquebantur, quos ille vulnerauerat, facit in hunc modum loquentes & de eius excidio exultantes: *Et tu vulneratus es, ſicut & nos: noſtri ſimilis effectus es. Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua, concidit cadauer tuum ſubter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erūt vermes.* Illud eſt hoc loco aduertēdum in inferno nullam eſſe lætitiam, nec hos principes ſimpliciter ob Chaldæorum & Aſſyriorum regum excidium fuiſſe lætatos: ſed habuerunt ſe ad modum eorum, qui gaudio aliquo afficiuntur. Vel ideo ait propheta eos oblectatos fuiſſe, quia reſpe-
Eſai. 66 ctu cruciatuum regis eorum pœna exigua videbatur. At illi ſemper cruciantur. Ita enim ait Eſaias. *Vermis*
Mar. 9 *eorum non morietur: & ignis eorum non extinguetur.* Et apud diuum Marcum ait Chriſtus: *Bonum tibi eſt debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem: vbi vermis eorum*
Iob. 24 *non moritur, & ignis non extinguitur.* Iob pœnas damnatorum deſcribens. *Ad nimium calorem,* inquit, *tranſeat ab aquis niuium, & vſque ad infernos peccatum illius:*
Pſal. 48 Id intuens animo diuinus pſaltes, deſcribens miſerabilem impiorum exitum canebat. *Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos. & dominabuntur eorum iuſti in matutino: & auxilium eorum veteraſcet in inferno à gloria eorum.* Vbi impios in inferno cruciatos cum ouibus comparat, non ad animi manſuetudinem, & vitæ innocentiam, quam non habuerunt, ſed ad ignauam eorum imbecillitatem ſignificandam, qua nec effugere nec depellere ſupplicia vnquam potuerunt. Paſtor qui tales paſcit oues, crudeliſſimus eſt, nempe mors æterna, & ſupplicium, quod nunquam finietur.
Eſaias cap. 30 infernum, & damnatorum pœnas multis verbis deſcribit. Eſai. 30

q *Nam ipſi cum eo deſcendent ad infernum.*] Codices correcti habent, *deſcenderunt*, ſenſus eſt: Qui in inferno erant, gauiſi ſunt, quod omnes illuc deſcenderant, non ſolùm ipſi, ſed rex etiamſi temporibus diuerſis.

r *Et brachium vniuſcuiuſque ſedebit ſub vmbraculo eius.*] Id eſt, vnuſquiſque principum illorum in medio nationum, quæ erant in inferno, requieſcet ſub pœna regis Aſſyrij, quaſi ſub vmbraculo quodam. Videntes enim eius tormenta quodammodo exultabunt, quod eorum minora ſint. Metaphora eſt ſumpta ab iis, qui defeſſi de via, & ſolis feruore fatigati accedentes ad opacam arborem, ſub eius vmbra requieſcunt. Quidam ita vertunt: *Sed & ipſi deſcenderunt cum eo ad infernos, ad interfectos gladio, qui ſub vmbra brachij eius ſederunt in medio gentium.* Dilucidè profectò & diſtinctè.

s *Cui aſſimilatus es ô inclyte.*] Apoſtrophe eſt ad Pharaonem. In principio capitis direxit diuinus vates verba ſua ad Pharaonem regem Ægypti, qui ſe ſimilem in opibus, & potentia, & nominis celebritate regi Aſſyriorum faciebat: etiam ſi multò eſſet inferior illo, vt fuit ex capitis proceſſu perſpectum & exploratum. Sed etſi Ægyptius ſe vellet Aſſyrio comparare, non deberet tamen ſibi perpetuitatem promittere, cùm luctuoſiſſimum Aſſyrij exitum conſpiceret. Narrata igitur florente Aſſyriorum regis fœlicitate & miſerabili excidio, vt vnde digreſſa fuerat, rediret oratio, reuertitur ad Pharaonem, dicens: Cui te ſimilem feciſti ô rex illuſtris: Quæ eſt hæc tua verborum iactatio? Quid inflaris & intumeſcis? Tu certè calamitoſum habebis exitum, & cum rege Aſſyriorum ad infernum deſcendes, vbi in æternum cruciaberis. Et cui te ſimilem in vita feciſti, ſimilis eris in morte. Ne exiſtimes fieri non poſſe, vt calamitati ſuccumbas, acſi eſſes immortalis, ſemper fœlix: nam eris abſque dubio ærumnis oppreſſus, nihilque erit tam miſerum, & calamitoſum, quod in te cadere non videatur: & poſtremò ad cæcas inferorum tenebras, & æternas tartarorum pœnas relegaberis.

t *Et ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam.*] Id eſt, tu cū alijs principibus, qui tibi ſimiles, mundi voluptatibus ducebantur, æternis in inferno cruciatibus torqueberis. Ita ait diuus Ioannes in Apocalypſi. *Quantùm glorificauit ſe, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Vide loci damnatorum epitheta. Hoc capite appellatur terra vltima, inferus, abyſſus, terra infima lacus, infernus. Alijs autem locis appellatur fouea, gehenna, terra obliuionis, puteus interitus. Apoc. 18

u *In medio incircuncisorum.*] Hoc eſt, inter infideles, qui enim circuncisi erant, & in gratia migrabant, ad limbum patrum deſcendebāt, non ad locum impiorum. Durante lege vetere ſolùm circoncisi fideles vocabantur: at vera cordis circuncisio à veris Chriſtianis obſeruatur. De ea dixerat Deus: *Circumcidite præputium cordis veſtri.* Qua de re ea poteris videre, quæ ſuprà diximus capite 28. verba illa explanantes. *Morte incircuncisorum morieris.* Deu. 10 Sup. 28

x *Ipſe eſt Pharao, & omnis multitudo eius.*] Hoc eſt, hic eſt

hic eſt finis Pharaonis, hic eſt triſtis & ærumnoſus exitus illius, & multitudinis ac faſtus eius, in hac miſeria clauſit ſuum diem ille, qui opibus, & mundi gloria, magnos principes ſuperabat. In hoc conuerſa eſt eius ſuperbia & arrogantia, & diuitiarũ opulentia. Ita obſcuratus eſt eius ſplendor, ita extincta eſt eius claritas, ita labefactata eſt eius amplitudo. Conſidera quæſo mundi inconſtantiam: In hoc ſolùm eſt conſtans, quod nullam habet conſtantiam: eius ordo eſt non ſeruare ordinem, eius firmitudo nullam habere firmitudinem:
Eſai. 29. Eius opes & potentiam appellat meritò Eſaias puluerem tenuem, fauillam pertranſeuntem, ſomnium vi-
Sap. 5. ſionis nocturnæ. Et libro ſapientiæ vmbram, nuntium percurrentem, nauem fluctuoſas aquas velociter permeantem, cuius veſtigium, cùm præterierit, inuenire non poteſt, & auem aere peruolantem, cuius itineris ne ſignum quidem videtur, & ſagittam emiſſam, cuius tranſitus non apparet. Id intuens cecinit diuinus pſal-
Pſal. 39. tes: *Beatus vir, cuius eſt nomen domini ſpes eius, & non reſpexit in vanitates & inſanias falſas.* Inanem mundi gloriã, fallacem eius ſpem, & incertas diuitias appellauit vanitates & inſanias, & non quaſcunque, ſed inſanias falſas. Voluit illuſtriſſimus rex, & ſapientiſſimus propheta ſuadere mortalibus eſſe immortalitatem quærendam, & ad Deum ſumma cum fiducia confugiendum, fallacem verò mundi felicitatem non eſſe in bonis commemorandam, cùm vana ſit, & inſana, & mẽdax, & ab iis ſæpe poſſideatur, qui ſibi temere præfidunt, & ſcelerum maculis contaminantur, & cogitationes ſuas in res inanes abiiciunt, quæ eos ſæpenumero fefellerunt. Id intuens Eccleſiaſticus dixit: *Sub-*
Ecl. 40. *ſtantiæ impiorum ſicut flumius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt.* In Romanis hiſtoriis ſcriptum legimus fuiſſe tempore Octauiani Auguſti quẽdam inſignem pictorem, qui tabulam manu ſua depictam, & ſingulari induſtria elaboratam obtulit imperatori, in qua erant omnes illi principes depicti, qui illuſtri laude celebrati nomen ſuum immortalitati cõmendauerant, quorum res geſtæ fuerant annaliũ monimentis conſignatæ, & poſteritati propagatæ: inter quos in loco eminẽtiore erat idem Octauianus Imperator, tanquam eorum princeps, collocatus. In parte verò inferiore tabulæ erant omnes tyrãni immanitate notati, & ſcelerum maculis imbuti, quorum princeps erat Phalaris impius Siciliæ rex, tyrannorũ quondam altricis. Cùm autem Auguſtus oculos in tabulam ſibi dedicatam coniecíſſet, miris laudibus extulit eius picturam, non autem inuentionem. Dixit enim non eſſe æquum, vt Phalaris illic poneretur, tãquam tyrannorũ princeps, cùm ſapiẽtes viros proſecutus fuiſſet fauore & amore, inſipiẽtes verò minimè. Præterea nõ decere ſeipſum imperatorẽ adhuc viuentẽ principẽ conſtitui mortuorũ, qui ob res præclarè geſtas eã memoriã reliquiſſent, de qua nulla ętas conticeſceret: nam durãte vita nullus erat homo, quamuis in excelſo dignitatis gradu conſtitutus, qui non poſſet & à ſublimi mũdi gloria, & ab inſigni virtute præcipitari. Eã ob cauſã Solon Salaminius Athenienſium legiſlator Crœſo Lydorum regi ditiſſimo ingentes ei opes oſtentanti intrepidè dixit neminem eſſe felicem, dum viueret, cùm temporum varietati ſubiaceret: & tum demũ iudicari, beatúſne quis fuerit, cùm extremum vitæ diem morte confeciſſet. Cuius ſententiæ Crœſus quanquam tunc fuit irriſor, poſteà tamen meminit, cùm captus à Cyro ad vitæ exitũ vocaretur. Authores ſunt huius hiſtoriæ Herodorus libro primo, & Plutarchus in vita Solonis, & alij. Hanc Solonis ſententiam confirmauit Darius Perſarum rex, qui Alexandrum Macedonem contemnens bello eum aggreſſus eſt, de quo Alexander exiguis copiis victoriam reportauit. Ditiſſimus fuit Darius, & faſtu ac potentia mortales omnes ſuperabat:

ſed in tãtam incidit calamitatem & inopiam, & ignominiam, vt amitteret regnũ, & opes, & videret exercitum ſuum profligatũ, vxorẽ & filias ſuas captiuas, & eos, quos amore proſequebatur, interfectos. Et cùm eſſet vulneribus traiectus, & mortẽ in viſceribus haberet conceptam, petiit à Polyſtrato pauculum aquæ, quam cùm ſitiẽs ebibiſſet: Ad id inquit, ærumnarum perueni, vt tibi beneficium hoc, quod in me contuliſti, nullo poſſim præmio recompenſare. Quibus dictis efflauit animam, ſignificantibus interruptis ac moriẽtibus vocibus in quam infimam miſeriam ex alto dignitatis gradu incidiſſet. Author eſt Ioannes Monachus poſt quintum Curtium in vita Alexãdri. Multos ſilentio prætereo, qui cùm ingentibus opibus, & magna potentia floruiſſent, in grauiſſimas ærumnas ad extremũ inciderunt. Sed dices fortaſſe: Cur permittit Deus, vt impij tyranni aliquando diuitiis circunfluãt? Huic obiectioni reſpondit quondam Dionyſius tyrãnus in hũc modum, vt refert Euſebius libro de præpa-
tatione Euangelica octauo. Vt animabus, quæ ſagi- Simile.
nantur, ſolet copia cibi & potus offerri, non ad aliud quàm ad eorum perniciem, vt occidantur, & comedãtur, ſic mundus eos reficit & recreat aliquando, qui ſunt intolerandis vitiorum labibus contaminati, vt
eos interficiat, & deuoret. Vt arborũ rami nimia vber- Simile.
tate, & fructuũ pondere franguntur, ſic multis immoderata diuitiarum affluentia & proſperitas perniciem machinatur. Et quemadmodum ab excelſo potentiæ loco, à mundi gloriæ faſtigio, multi præcipites ad extremam ruerunt ignominiam, ita à virtutum vertice ad infima & execranda flagitia. Id voluit diuina ſcriptura in illa altiſſima ſcala ſignificare, quam vidit Ia-
cob, per quam quidam aſcendebant, quidam verò deſ- Gen. 28.
cendebant. Cecidit ex ſcala ille, qui aiebat: *Adhæſit pa-* Pſal. 118.
uimento anima mea. Qui anteà erat in cacumine conſtitutus, ruit in terram, vbi proſtratus pauimento adhærebat. Ideo ait diuus Paulus: *Qui ſtat, videat, ne cadat.*
Hoc homini illi euenit, qui deſcendebat à Hieruſa- 1. Cor 10
lem Iericho, & incidens in latrones, fuit omnibus Luca 10.
virtutum ornamẽtis ſpoliatus. Qui à virtute, à gratia, ab animi ſecuritate & quiete, à viſione pacis, qui denique à Hieroſolyma in peccatũ mortiferum, in mundi ſcelera, in peſtilentia flagitia, qui denique in Iericho deſcendit, & ab ſcalæ faſtigio ad pauimentum cecidit, in latrones incidit immaniſſimos, in impios cogitatus, in dæmonem, carnem, & mundum, crudeliſſimos animorum inimicos, qui in illum irruerunt, omnibuſque virtutum diuitiis ſpoliauerunt, grauiſſimiſque vulneribus ſaucium deformarunt: Vt autem intelligeremus
peccatũ ſummè Deo diſplicere, noluit Chriſtus homi- Luc. 10.
nem illum nominare: tantùm ait: *Homo quidam deſcen-* Luc. 16.
debat de Hieruſalem in Iericho. Eodem modo cùm Chriſtus hiſtoriam narraret de iuſto mẽdico & diuite epulone, dixit mendicum appellari Lazarum, nomen autem diuitis impij noluit exprimere: nominari non meretur, qui ſe vitiis contaminat. Diſcipulis ſuis di-
xit Chriſtus: *Nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.* Et Luc 10.
diuus Paulus in epiſtola ad Philippenſes, vbi audito- Phil. 4.
rum ſuorum meminit, ſubdit: *Quorum nomina ſunt* Pſal. 68.
in libro vitæ. De impiis verò ait pſalmographus: *Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.* Idem videtur eſſe iuſtorum & viuentium liber, qui non ſcribuntur cum iuſtis, etiam cum viuis non ſcri-
buntur: *iuſtus enim ex fide viuit*, Diuus tamen Hilarius Heb. 2.
exiſtimat in libro viuentium eos eſſe, qui omnia le-
gis præſcripta ſeruabant abſque Chriſti cogitatione, Rom 1.
iuxta id quod ait Apoſtolus in epiſtola ad Galatas: Gala. 3.
Quia qui fecerit ea viuet in illis, in libro autem iuſtorum eos ſcriptos eſſe quibus iuſtitia Chriſtus factus eſt. Itaque in libro viuentium ſcriptum eſſe, eſt iuxta eius ſententiam, prædeſtinatum eſſe ad vitam, eſſe au-

tem in libro iuſtorum ſcriptum, eſt eſſe iam per Chriſtum iuſtificatum. Et vt hic homo, qui deſcendit à Hieruſalem in Iericho, quem Deus ob eius flagitium noluit nominare, ruit ad dedecus & miſeriam, ita magni principes a mundi gloria ad infamiam interdum deſcendunt, & amiſſis opibus & honoribus ad cæcas illas & æternas tenebras relegantur, vbi perpetuis cruciatibus torquentur. Huiuſmodi fuit rex Aſſur, & rex Ægyptius, vt hoc loco diuinus noſter vates teſtatur. Hic eſt verus, & germanus meo quidem iudicio huius capitis ſenſus. Poteris nihilominus per regem Aſſyrium Luciferum intelligere principem apoſtatarum angelorum, qui ſuperbia elatus è cœlo cecidit in infernum, per regem verò Ægypti antichriſtum. Et tunc eſt ſenſus: Si Lucifer cecidit è cœlo in infernum, cùm eſſet angelus Dei, quomodo tu ô antichriſte non corrues, cùm ſis homo, ſi quidē es incredibili ſuperbia elatus.

r Operui eum abyſſo.) *In Hebraico eſt:* האבלתי *heeualti. Verbum eſt abal, quod ſignificat operire, & lugere. Eam ob cauſam verterũt ſeptuaginta interpretes:* Luxit eũ abyſſus. *Diximus in explanatione nomine aquarũ ſignificari populos, & ex conſequẽte nomine abyſſi multitudinem populorum. Eſt igitur ſenſus iuxta tranſlationem ſeptuaginta.* Multitudo & celebritas gentium, & populorum regi Aſſyrio ſubiectorum, & omnes denique qui eum viuum laudibus efferebant, mortuum deplorauerunt. *Quidam vertunt:* Operui ſuper eum abyſſum. *Vt ſit ſenſus, Pro eius nece operui luctu omnem populum ſuum. Huic interpretationi fauet Pagninus, qui tranſtulit.* Operire feci ſuper eum voraginem ſacco. *Solebat quondam populus pro obitu regis ſi ſaccis induere. Per voraginem aquarum profunditatem intelligit, hoc eſt, innumerabilem hominum multitudinem, qui fuerunt ob luctuoſum ſui regis interitum ſaccis in-*
Iaco. 1. *duti. Si hi pro corporis morte lachrymas fundebant, & ſaccis induti iacebant in ſqualore, nónne debemus pro animarum morte nos multò acerbiùs affligere? Peccatum, cum conſummatum fuerit, generat mortem. Sin autem homo mortuus per peccatum non reſurgit per gratiam, ſed in lethali migrat flagitio, moritur in æternum. Quæ eſt cauſa huius mortis? Pec-*
Sap. 16. *catum. Ita dicitur in libro Sapientiæ:* Homo per malitiam
Eze. 18. occidit animam ſuam. *Et Ezechiel,* Anima, *inquit,* quæ peccauerit, ipſa morietur. *Sed mors hæc, dum homo viuit, mori poteſt, & per Chriſti gratiam deleri. Ait enim Chriſtus:* Venit hora, & nunc eſt quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audient, viuent. *Et diuus Paulus in* Rom.
Epiſtola ad Romanos: Stipendia peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro. *At mors inferni æterna penitus eſt, à qua nemo eorum qui illic iacent, liberatur. De illa ait diuus Ioannes in Apocalypſi:* Apoc.
Infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis: *hæc eſt mors ſecunda, Cum autem ignis ille ſit æternus, vt ait Chriſtus Deus noſter: æterna eſt etiam illorum mors qui eo cruciantur. Ideo ait idem dominus.* Ibunt impij in ſuppli- Matt.
cium æternum, iuſti autem in vitam æternam. *Quam* Matt.
ob cauſam canit Eccleſia: In inferno nulla eſt redemptio.
Nec ſolum Chriſtiani: ſed nonnulli ex ethnicis hoc aſſerue- Matt.
runt, quorum vnus fuit Vergilius, qui poſtquam in ſexto Æneidos dixit facilem eſſe deſcenſum ad infernum, ſubdit.

Sed reuocare gradum ſuperáſque euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. *Plutarchus in libro de his, qui ſeriùs à Deo puniuntur, quendam aſſerentem inducit, homines teterrimos, ſcelerúmque maculis notatiſſimos poſt mortem in obſcurum quendam locum deſcendere qui referri nequit. Socrates apud Xenocratem ait impij animam in occultum ſub terrȩ locum migrare, & regionem illam auen catenis vndique vinciri. Mercurius Triſmegiſtus multis etiam verbis æternam mortem in inferno deſcribit. In hac ſententia fuit Orpheus Iamblicus, Plotinus, & ante hos duos admirabilis ille Plato, quem Aurelius Auguſtinus Chriſtianȩ veritati facit propinquiorem. Mercurij, & Platonis verba refert Cœlius Rhodiginus lib. 6. lectionum antiquarum. Et quamuis ethnici & fide & charitate carerent, ſéque in ſcelera nefanda ingurgitarent, multa tamen dixerunt vera & vtilia, quibus perpetuam ſibi famam compararunt. Vt ex vilioris* Simil.
pretioſum aurum aliquando producitur, ſic permittente Deo ex infideli homine bona aliquando procedit doctrina. Et vt aurum eligitur, & terra relinquitur: ſic nos ab iniquis doctrinam ſalutarem accipere debemus, ſi eam protulerint, deprauatos autem eorum mores deteſtari: nec ob eorum infidelitatem debemus elegantes eorum libros contemnere, & penitus repudiare, dummodo non ſint prohibiti, quin potiùs moderatè & cautè legere interdũ, ſi opus ſit. Vt ſi vigente ſolis æſtu iter Simil.
fecerimus: etiã ſi aliã ob cauſam illud faciamus, fiet naturatamẽ, vt coloremur, ſic ſi eorũ libros attẽtè legerimus, qui eloquẽtia & philoſophia præſtiterunt, etiã ſi non eam ob cauſam, ſentiemus tamen orationem noſtram eorũ elegãtia quaſi colorari.

A R G V M E N T V M.

Capite ſuperiore oſtendit multis verbis regis aſſyriorum opes, potẽtiam, celebritatem, quæ omnia ad extremum miſer ille princeps amiſit, nam omni humano præſidio nudatus, fuit ſummis calamitatibus oppreſſus, immaniter occiſus, & ruit præceps ad exitium ſempiternum. Et in fine capitis prædixit fore, vt ſimilibus ærumnis rex Ægypti vrgeretur. Nunc eius deiectionem & miſeriam verbis perſequitur, & flebilibus vocibus lamentatur. Sed priùs eius felicitatem deſcribit, vt infelicitatis exaggeret magnitudinem, nulla eſt enim maior moleſtia, quam ea quæ eſt cum præteritæ voluptatis recordatione ſociata. Nihil magis calamitoſum eſt, quam fuiſſe felicem graue eſt magnum aliquid amittere, quod vehementer diligebas, ſed facilis eſſet hæc iactura, niſi eſſet rei amiſſæ recordatio.

C A P V T XXXII.

A ET factũ [a] eſt duodecimo anno, in menſe duodecimo, in vna mẽſis: Factũ eſt verbum domini ad me dicẽs: Fili hominis [b] aſſume lamentũ ſuper Pharaonem regẽ Ægypti: & dices ad eum: [c] leoni gentium aſſimilatus es, & draconi, qui eſt in mari. [d] Et ventilabas [i] cornu in fluminibus tuis, [e] & cõturbabas aquas pedibus tuis, [f] & cõculcabas
Sup. 12 d. flumina earum. Propterea hæc dicit dominus Deus. [g] Expandam ſuper te rete meũ in multi
& 27 f. tudine populorum multorum, & extraham te in ſagena mea, & proiiciam te in terram. [h] Super
Eſa. 13 b. faciem agri abiiciam te, & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cœli, & ſaturabo de te
Ioel. 2 c. beſtias vniuerſæ terræ. Et dabo carnes tuas ſuper montes, [a] & implebo colles tuos ſanie tua.
Mat. 24 c. B [3] Et irrigabo terram fœtore ſanguinis tui ſuper [i] montes, & valles implebuntur ex te. [k] Et operiam, cum extinctus fueris, cœlos, [l] & nigreſcere faciam ſtellas eius: ſolem nube tegam, & luna non dabit lumen ſuum: Omnia luminaria cœli mœrere faciam ſuper te, [m] & dabo tenebras ſuper terram tuam, dicit dominus Deus. Cùm ceciderint vulnerati in medio terræ,

terræ, ait dominus Deus.[n] Et irritabo cor populorum multorum, cum induxero contritionem tuam in gentibus, ſuper terras quas neſcis, & ſtupeſcere faciã ſuper te populos multos. Et reges eorũ horrore nimio formidabũt ſuper te propter vniuerſas iniquitates, quas operatus es,[o] cum volare cœperit gladius meus ſuper facies eorũ, & obſtupeſcẽt repẽtè ſingulari pro anima ſua in die ruinæ tuæ: quia hæc dicit dominus Deus: Gladius regis Babylonis veniet tibi: in gladiis fortiũ deijciã multitudinem tuam. Inexpugnabiles omnes gentes hæ. Et vaſtabunt ſuperbiam Ægypti:[p] & diſſipabitur multitudo eius. Et perdã omnia iumẽta eius[q] quæ erant ſuper aquas plurimas,[r] & non[s] conturbabit eas pes hominis vltrà, nec vngula iumentorum turbabit eas.

EXPLANATIO.

a *Et factum eſt duodecimo anno.*) Subaudi tranſmigrationis Iechonię, menſe duodecimo, qui ab Hebræis appellabatur Adar, noſtro Februario reſpondens. Diximus enim primo capite primum apud Iudæos menſem appellari Niſan, qui eſt, Martius apud nos: Vna menſis, hoc eſt prima die Februarij, iuxta Hebræorum computationem fuit hoc anno mundi creatione 3348. anno autem ante aduentum Chriſti 614. ſed iuxta computationem Euſebij Cæſarienſis in libro de temporibus fuit anno à mundi conſtitutione 4612. Aſſerit enim contigiſſe Iechonię tranſmigrationem anno mundi 4600. hoc autem contigit anno duodecimo à tranſmigratione, obtinente Romæ regnum Tarquinio Priſco, olympiade 45.

b *Aſſume lamẽtũ ſuper Pharaonẽ.*) Quoniã fuit à ſumma mundi gloria ad ſummã miſeriã præcipitatus. Hortatur nos Deus ad miſericordiã quæ eſt iuxta Damaſceni ſententiã triſtitia in malis alienis. De illa ait Chriſtus: Matt. 5. *Beati miſericordes, quoniã ipſi miſericordiã conſequentur.* Et rurſus: *Euntes diſcite, quid eſt: miſericordiã volo, nõ ſacrificiũ.* Matt. 9.

c *Leoni gentium aſſimilatus es, & draconi, qui eſt in mari.*) Vt leo inter terrena bruta obtinet principatum in fortitudine, & crudelitate, & draco ſiue cetus inter aquatilia in magnitudine & potentia, ſic tu gentes omnes ſuperas potentia, immanitate, & nominis amplitudine. Prou. 30. *Leo*, vt ait Salomon in Prouerbijs, eſt *fortiſſimus beſtiarum.* Eam ob cauſam ſolet ſcriptura tyrannos leones appellare. Loquens Dauid de tyrannide Saulis, eúmque ſequentium, qui eum ipſum ad cædem cupidiſſime quærebant, ait: Pſal. 16 *Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prædam, & ſicut catulus leonis habitans in abditis.* Et rurſus: Pſal. 21. *ſalua me ab ore leonis & à cornibus vnicornium humilitatem meam.* Vbi leones & vnicornes appellantur homines potentes & feri, & immanitate barbari. Pſal. 33. Pſalmo 33. vbi editio vulgata habet: *Diuites eguerunt, & eſurierunt*: habet tranſlatio diui Hieronymi ex Hebraico: *Leones indiguerunt, & eſurierunt.* Ita appellat tyrannos & potentes, qui ſolent infirmiores opprimere. Eſai. 11. Eodem modo Eſaias: *Vitulus* inquit, *& leo, & ouis ſimul morabuntur.* Quibus verbis nihil aliud voluit diuinus vates ſignificare, quàm gentium indomitarum & immanium à tauris & leonibus non differentium ad pios & mites mores eorum, qui manſuetudine & pietate cum ouibus conferuntur, futuram conuerſionem. Loquebatur de admirabili Chriſti in mundum aduentu & de Gentium ad fidem vocatione, & tunc more prophetico eas, quæ feræ erant propter mores ferinos, prędixit relicta feritate eſſe ad religionem pietatis pleniſſimam conuertendas. Ita hunc locum interpretatur verè quidem & ſapienter Euſebius Cæſarienſis libro ſecundo de demonſtratione Euãgelica, cap. 41. & libro tertio, capite 2. Ieremias etiam Ierem. 2. volens Hebræorum excidium per crudelẽ Nabuchodonoſorem narrare, ait: *Percuſſit eos leo de ſylua.* Aſpicis igitur nomine leonis ſignificare hominem potentem & immanem. Sed volentes antiqui ſignificare debere potentiam cedere ſapientiæ, leonem pingebant caput noctuæ inclinantem, per noctuam Mineruæ dicatam ſapientiam ſignificantes, cui leo, hoc eſt, humana potentia ſe ſubijcere debet. Poteris per leonem rapacitatem intelligere, quæ eſt è republica proijcienda & expellenda. Id ſignificabat Pythagoricum illud præceptũ, animalia curuunguia non eſſe nutrienda. Id intelligit Aeſchilus, cum leonis catulum aſſeruit non eſſe in republica nutriendum, ſed ex ea ſeparandum. Intelligi autem per cetum ſiue draconẽ maris mundi principes & tyrannos, indicat locus ille Eſaię: *In die illa occidet dominus cetum, qui in mari eſt.* Eſai. 27. Et rurſus de Pharaonis interitu in mari rubro ait: *Nunquid non tu domine* Eſai. 51. *percuſſiſti ſuperbum, vulneraſti draconem? Nunquid non tu ſiccaſti mare?* Et pſalmographus: *Tu confregiſti, capita draconis.* Pſal. 73. Sup. 29. Et noſter Ezechiel cap. 29. eundẽ Pharaonem de quo loquitur in præſenti, draconem magnũ vocauit. Quemadmodum draco aquatilis ſiue cetus alios deuorat piſces, ſic Pharao homines minus potentes trucidabat, & eorum veteres, illibatáſque opes in profundiſſimum libidinum ſuarum gurgitem profundebat. Fortaſſe ideo Pharao comparatur cum leone terreno, & dracone marino, quia dominum terræ, & maris ſe eſſe exiſtimabat. Vel quia Ægypti regione dominabatur, quæ non ſolùm magnam obtinet terræ planitiem, ſed propter maximam Nili inundationem eſt aliquando ferè tota aquarum pleniſſima. Et quoniam hæc Ægypti inundatio incipit ſingulis annis menſe Iulio, intrante ſole leonis ſignum, tunc enim incipit creſcere Nilus & aquarum inundatio totam operire terram, ideo per caput leonis ſignificabant quondam Ægypti aquarum multitudinem.

d *Et ventilabas cornu in fluminibus tuis.*) Hoc eſt, in Ægypto aquis Nili redundante tuam fortitudinem & potentiam oſtendebas. Ventilare cornua eſt ſuperbiã, & potentiam, & ferociam oſtẽdere, & diuitias iactare. Metaphora à tauris deſumpta. Poteſt dictio hæc cornu, in ablatiuo eſſe, vt ſit ſenſus: Tu cornu tuo, hoc eſt, potentia tua alios vulnerabas, & longè proijciebas. Ita intelligitur illud pſalmographi: *In te inimicos noſtros* Pſalm. 43 *ventilabimus cornu.* Hoc eſt, ſi tu domine tuleris nobis opẽ, hoſtes noſtros ſuperabimus, & à nobis longè propellemus. Ventilabat Pharao ſuperbia ſua imbecillos homines, non cõſiderans ſe eſſe mortalẽ, nec aduertẽs eſſe Deum ſummũ iudicem, cui erat ſuorum factorum rationẽ redditurus. Non exiſtimabat ſe eſſe moriturũ, nec verſabat in deliberando animum, ſed quicquid illi veniebat in mentem, deprauato appetitui gratum, abſque deliberatione faciebat: A prima cogitatione ad opus nulla erat diſtantia, quoniã nulla intererat ratio, nulla deliberatio, nullũ conſilium: pro ratione ſuccedebat voluntas, pro deliberatione voluptas. Non intuebatur deliberandum eſſe diu, quicquid ſtatuendum ſit ſemel. Vita noſtra ſcala quędã eſt in excelſo loco cõ- Simile. ſtituta, cuius primus gradus cogitatio eſt, vltimus verò opus: in medio autẽ ſunt multi alij gradus cõſiderationis & deliberationis. Vt autem homo facilè caderet, ſi vellet à primo ad vltimũ abſque mediis peruenire: ſic

qui primam cogitationem ſtatim exequitur abſque deliberatione, quæ affert vtilem curam cogitandi, nec conſiderat, offendat necne Deum, aut proximum, nec aſpicit rerum humanarum exitum, & mundi varietatem, facilè ruit, & præceps in exitum cadit. Oportet deliberationem gradus priùs attingere, & per nos firmiter incidere vt in vltimo & altiſſimo gradu tranquilli maneamus. At ſuperbus hic Ægypti princeps ob conſiderationis defectum ruit in interitum miſerabilem, quem nunc noſter Ezechiel flebilibus vocibus deplorat.

e *Et conturbabas aquas.*] Hoc eſt, populos: diximus capite ſuperiore nomine aquarum populos ſignificari
Apoc. 17. iuxta illud Apocalypſis: *Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguæ.* Vel per aquarum conturbationem intelligitur turbulenta gubernandi ratio. Princeps debet populum paſcere pabulo pingui, & aquis claris & ſalutaribus. Aqua lucida & pura eſt vitæ modeſtia & tranquillitas, & pia ac catholica doctrina, iuxta illud
Eccl. 15. Eccleſiaſtici: *Aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum.* Hæc
Pſal. 22. eſt illa recreatrix aqua, de qua ait regius vates: *Super aquam refectionis educauit me.* At Pharao rex Ægypti omnia miſcebat & conturbabat, erat enim impius, & immanis, & diſcordiæ amantiſſimus. Poteris nomine clararum aquarum viros pios, virtute præditos, & ſapientia præſtantes intelligere, quos nefarius homo
Simile. conturbare contendit, opprimere, & longiùs propellere, ne eius ſcelera apertè videantur. Camelus, vt author eſt Plinius lib. 8. cap. 18. accedens ad puras & claras aquas, priùs eas conturbat, quàm bibat. Nam ſi tranquillæ & lucidæ extiterint, terretur camelus, videns in illis ſuam deformitatem & fœditatem. Aquæ lucidæ & quietæ ſpeculum ſunt, in quo reſplendent proſpicientium vultus. Eodem modo viri iuſti & ſapientes aquæ ſunt perſpicuæ, in quibus veluti in claro ſpeculo apparent non ſolùm virtutum imagines, & earum claritas & pulchritudo, ſed fœdæ ſceleratorum labes, & maculæ teterrimæ. Ideo impij homines & ſceleribus imbuti viros honeſtate conſpicuos, & doctrina excellentes affligere contendunt, in eóſque contumelias iaciunt, & ventos excitant, vt eos perturbẽt, & a conſpectu ſuo longè proiiciant, ne coram illis impia eorum flagitia apertè conſpiciantur. Efferunt ſe homines flagitioſi inſolenter, & potentia ſua ad aliorũ
Simile. perniciem abutuntur. Eſt memoriæ proditum pictorẽ quendam, qui malè pinxerat gallos gallinaceos, iuſſiſſe famulo, vt veros gallinaceos longè propelleret à tabula, ne facta comparatione eius deprehenderetur ignauia. Sic qui ſpecie honeſtatis flagitia cooperit, qui virtutis imaginem malè depingit: viros virtutibus inſignes procul abigere conatur, ne ex illorum collatione eius fictæ virtutes apertè cognoſcantur. Ex quo efficitur, vt homines impij vitam iuſtis conentur eripere, & eorum nomen ex hominum memoria funditus delere. Hæc eſt cauſa cur neſarij Iudæi Chriſtũ Deum noſtrum eos à maleficiis & ſceleribus deterrentem, & ad virtutem & ſincerum diuini numinis cultũ adhortantem iniuriis accerbiſſimis proſequerentur, nec ab impio illo furore deſiſterent, donec eum maximis cru-
Simile. ciatibus affectum, & grauiſſimis vulneribus confoſſum immaniſſimè interfecerunt. Vt cantharides venenoſi vermiculi inter triticum vberrimum & lætiſſimum naſcuntur, & inter roſas odoriferas, & maximè florentes, ſic impiorum inuidia in præclaris aliorum virtutibus verſatur, res pulcherrime geſtas illuſtrium virorũ cogitat, eos comitatur, qui virtute & ſapientia aliis præſtant, ex quibus vera gloria effloreſcit, & redundat. Hinc procedit detractio & maledictum: eſt enim inuidus vſque adeo corruptus, vt quò clariora
Eſai. 5. ſint iuſtorum facinora, eò magis ea deteſtetur. Illi accommodantur verba illa Eſaiæ: *Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.*

Hanc inuidiæ corruptionem innuit his verbis Salomon in prouerbiis: *Putredo oſſium eſt inuidia.* Vt veſtis putrefacta non recipit ablutionem, ſic anima corruptione inuidentiæ putrida non facilè abluitur. Quin potius quò ampliùs creſcit aliorum gloria, eò magis ipſa corrumpitur, & deprauatur. Nec ſolùm inferiores ſuperioribus inuident, ſed qui in excelſiore loco ſunt conſtituti, ſubditorum virtute aliquando cruciantur: quo fit, vt eos affligant, & conturbent, quemadmodum faciebat Pharao. Cui dicit Ezechiel. *Qui conturbas aquas.* Prou. 14. Simile.

f *Et conculcabas flumina eorum.*) Non ſolùm quaſcunque aquis pedibus conculcabas, & conturbabas, ſed aquarum flumina. Quidam codices habent: *Flumina* [illegible], hoc eſt, aliorum agros aquis affluentes. Fortaſſe hoc ait propter Pharaonici exercitus magnitudinem, qui omnes Ægypti aquas poterat tranſiens conculcare.

g *Expandam ſuper te rete meum.*) Ego, ait Deus, te capiam, & occidam. Metaphora eſt ſumpta à piſcatoribus retia in mare proiicientibus ad piſces capiendos & necandos. Rete ſuum appellat Deus regem Babylonis, quo miniſtro homines ſuperbos & impios euertebat. Hac dicendi exornatione vſus eſt ſupra Ezechiel capite duodecimo, & decimoſeptimo aduerſus Sedechiam vaticinans. Sup. 12. & 17.

h *Super faciem agri abiiciam te.*) Id eſt, poſtquam fueris interfectus, proiiciam cadauer tuum in terram, vbi erit auibus expoſitum, & beſtiis.

i *Montes & valles implebuntur ex te.*] Hoc eſt, cadaueribus exercitus tui. Tu morieris, & copiæ tuæ tecum euertentur.

k *Et operiam, cùm extinctus fueris, cælos, & nigreſcere faciam ſtellas.*) Hoc eſt, erit tempus illud ærumnoſum, doloribus & calamitatibus pleniſſimum. Nulla erit quies, nulla ſecuritas, nulla oblectatio, ſed terror, clades, & turbulentiſſima tempeſtas. Audientur ſuſpiria, gemitus, eiulatus, flebiles querelæ, & omnia mortem intentabunt. Tanta erit mœſtitia & miſeria veſtra, vt omnia vobis obſcura videantur. Nec ſol, nec reliqua aſtra vobis videbuntur fulgere, ſed obſcura eſſe abſque vlla claritate. Nox calamitatum veſtrarum omnem ſolis candorem diſſipabit. Solet diuina ſcriptura magnum timorem, & acerbas ærumnas ſolis, & lunæ & cæterorum ſyderum obſcuritate ſignificare. Volens Eſaias triſte Babyloniorum excidium deſcribere, ait: *Stellæ cæli, & ſplendor earum non extendent lumen ſuum obtenebratus eſt ſol in ortu ſuo, & luna non ſplendebit in lumine ſuo.* Et Iudæorum excidium prædicans, ita Deum loquentem facit: *Induam cælos tenebris, & ſaccum ponam operimentum eorum.* Eodem modo Ioel: *Sol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum.* Et noſter Ezechiel cap. 34. tempus ærumnis plenum vocat diem nubis & caliginis. Chriſtus Deus noſter in Euangelio: *Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumen ſuum, & ſtellæ cadent de cælo.* Latini etiam per tempora nubibus operta calamitatem ſignificant. Vnde ingenioſus poeta primo de Triſtibus: Eſa. 13. Eſa. 50. Ioel. 2. Ioel. 3. Matt. 24. Marc. 13. Luc. 21.

Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Verum ſunt, qui hæc diuinarũ literarũ loca de ſignis intelligãt diẽ iudicij præcedẽtibus, cùm Deus venturus eſt iudicatũ viuos & mortuos. Sol autẽ, & luna, & ſtellæ contra naturam ſuam obſcurabuntur, vt oſtendant eſſe aliquem à clementiſſimo Deo oſtẽdere rigorem in diſtrictiſſimo illo vltimo iudicio. Oſtendent igitur cœli mœrorem, quia Deus ille qui ſemper pius eſt & miſericors, cuius proprium eſt miſereri, tunc durè caſtigabit reprobos, & ad ſupplicia æterna abſq; vlla remiſſione relegabit, eo iuſtitiæ rigore vtẽs, quia blãda &

da & ſuaui clementia ſua, & ab antiqua pietate videbitur alienus. *1. Tim. 2.* Ille enim eſt, qui vult omnes homines ſaluos fieri qui eſt pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. *2. Cor. 1.* Sed tunc ſeueritatem iuſtitiæ exercebit, & diſtrictè iudicabit. Qui ſigna hæc ad myſticā intelligentiam traducunt, per ſolem intelligunt principes eccleſiaſticos, per lunam ſeculares, per ſtellas monachos, qui in religione tanquam in cœlo fixi alios debent virtutum ſplendore illuſtrare: qui tales eſſe debent, vt poſſint dicere cum Apoſtolo: *Phil. 3.* *Conuerſatio noſtra in cœlis eſt.* At tunc obſcuratur, & luna non ſplendet claritate, cùm principes & præſules, contempta iuſtitia & æquitate, & poſthabita religione, affectibus gubernantur, & gubernant, & iniquitate cōcitati falſis voluptatibus ducuntur. Stellæ de cœlo cadentes *Simile.* ſunt monachi illi, qui ſolitariam quietē, & monaſticam tranquillitatem relinquunt, & ad mundum reuertuntur. Vt enim piſces nonnulli marini aquam fluuiorum dulcem fugiunt, amara autem, & maris ſalſedine delectantur, ſic nonnulli tranquillam religionis obſeruantiam deſpiciunt, & turbulentas mundi tempeſtates eligunt, dulcedinem vitæ contemplatiuę faſtidiūt, *Simile.* & ad amaras mundi perturbationes decepti homines rapiuntur. Sed qui ſolitudinem & quietem colunt, & eorum, qui ad mundum redierunt, ſcient pericula, flagitia & calamitates, illis ſimiles ſunt, qui ex terra aliorum naufragium intuentur.

l *Nigreſcere faciam ſtellas.*) Hoc nunquam fuit, ſi vt littera ſonare videtur, intellexeris: ſed voluit ſignificare fore, vt omnia Ægyptiis triſtia & obſcura apparerent, etiam aſtra ſplendidiſſima.

m *Dabo tenebras ſuper terram tuam.*) Obſcurato ſole obſcuratur etiam terra. Sic vitioſo rege, & flagitiorum labibus corrupto, populus quoque ſceleribus contaminatur.

n *Et irritabo cor populorum multorum.*) Subaudi, contra te: cùm te afflictum captiuum duxero ad gentes tibi penitus ignotas. Vel ſic: Concitabo aduerſus populos multos, cùm calamitatem tuā perſpectam fecero nationibus illis, ad quas poſt cladem tuam confugeris.

o *Cùm volare cœperit gladius meus ſuper facies eorū.*) Hoc eſt, cùm gladius irę meę vibrare, & coruſcare cœperit ante facies eorum. Poteris per gladium Dei Nabuchodonoſorem intelligere, quo Deus impios occidebat. Eodem modo apud Eſaiam appellat Deus regem aſſyrium virgam furoris ſui. *Eſai. 10.* Impius Tamorlanus, qui attritis Turcis eorum imperatorem catenis vinctum, currui, quo vehebatur, adiunxerat, qui Armenos, Perſas, Ægyptios, Damaſcenos ſuperauerat, & infinitam hominum multitudinem immaniter interfecerat, dixit ſe eſſe flagellum Dei: & vt ait Palmerius Florentinus, quocumque eius tranſcenderat nomen, ſola fama, quaſi fuiſſet miſſus à Deo peccatorum vltor, terribilis imminebat. Sabellicus libro octauo exemplorum refert, eum roganti cuidam, cur nullis precibus flecteretur, toruo ac excandeſcenti aſpectu reſpondiſſe: An tu me hominem putas, & non potiùs Dei iram ad hominum perniciem in terris agentem? Idem aiunt dixiſſe Lupo epiſcopo Cretenſi Hunnorum regem crudeliſſimum. De huiuſmodi hominibus dixit Salomon in prouerbiis: *Prou. 27.* *Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?*

p *Et diſſipabitur multitudo eius.*) Nam Ægyptij partim fuerunt occiſi, partim capti, & in diuerſas partes diſperſi.

q *Quæ erant ſuper aquas plurimas.*] Id eſt, ſuper agris aquarum abundantibus.

r *Et non cōturbabit eas pes hominis vltrà.*) Id eſt, tāta erit Ægypti ſolitudo propter hominū excidiū, & iumentorum interitū, vt multo tēpore nec hominis, nec iumētī pedibus aquæ eius conturbentur. Vaſtationem Ægypti à rege Babylonis venturam his verbis prædicit.

ANNOTATIONES

ex Hebræo in Cap. XXXII.

1 Ventilabas cornu in fluminibus tuis.] *Eodem modo habent ſeptuaginta interpretes. Ex Hebraico poteſt rectè transferri.* Educebas per flumina tua, ſubaudi, aquas. *Pagninus vertit:* Educebas flumina tua. *Alij:* Laſciuiſti in fluminibus tuis. *Quæ omnia in idem coincidunt.*

2 Et implebo colles tuos ſanie tua.) *In Hebraico eſt.* ומלאתי הגאיות רמותך *Vmilethi hageaioth ramuthecha. Dictio ramuthecha poteſt eſſe à verbo* רום *rum, quod ſignificat* *Eſai. 14.* *extollere, vt apud Eſaiam:* Super aſtra Dei exaltabo ſolium meum. *Eſai. 2.* *Inde dictio rum ſignificat altitudinem, vt apud eundem prophetam.* Humiliabitur altitudo virorum. *Hoc eſt magnatum ſuperbia deiicietur. Et apud Habacuc:* Altitudo manus ſuas leuauit. *Haba. 3.* *Id eſt, ſeculi potentia in primordiis naſcentis eccleſiæ manus ſuas ô domine aduerſus diſcipulos tuos leuabit, eóſque variis moleſtiis afficiet. Quidam hoc referentes ad tranſitum Iudæorum per Iordanem aiunt voluiſſe hoc loco prophetam ſignificare, fluuij illius altitudinem manus ſuas ex parte ſuperiore extuliſſe, hoc eſt, aquas ſuas in tumulum eleuaſſe. Sed rectior eſt prior expoſitio, & diuini vatis propoſito congruentior. Cùm igitur verbum hoc ſignificet leuare, & efferre in ſublime, conſequens eſt, vt dictio ab eo deriuata altitudinem ſignificet & celſitatem. Quare poteſt hic Ezechielis locus ita verti:* Et implebo colles tuos altitudine tua, *hoc eſt, aceruo militum tuorum, vt capiatur altitudo pro cumulo cadauerum. Pro collibus poteris etiam vertere valles, colles enim reſpectu montium valles quodammodo appellantur. Vnde Pagninus habet:* Implebo valles celſitudine tua. *Poteris per Pharaonis celſitudinem & altitudinem duces & magnates Aegyptiorum intelligere, quibus ipſe gloriabatur. Hæc erat eius ſublimitas & altitudo ſubditos habere illuſtri loco natos fortitudine ac potentia inſignes. At omnes hi in prælio ceciderunt, & fuerunt valles & colles eorum cadaueribus pleni, poteſt deduci dictio hæc à verbo rahmah, quod ſignificat proiicere. Vnde quidam vertunt:* Implebo valles proiectionibus tuis, *hoc eſt militibus tuis in terram proiectis. R. Dauid in commentariis legit:* Implebo valles cadaueribus tuis. *Thargum:* Implebo valles cadaueribus exercituum tuorum. *Poteſt rectiſſimè deduci à nomine rimmath, quod ſignificat vermem & ſaniē: quam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres. Eſt enim ſanies ſanguis corruptus. Vnde ſeptuaginta tranſtulerunt:* Replebo valles ἀπὸ τοῦ αἵματός σου. *Hoc eſt, ſanguine tuo.*

3 Et irrigabo terram fœtore ſanguinis tui ſuper montes. *Pro fœtore eſt in Hebraico* צפתך *tſaphatecha, à verbo* צוף *quod ſignificat natare, & inundare, vt apud Ieremiam:* Inundauerunt, *ſiue* natauerunt aquæ ſuper caput meum. *Thre. 3.* *Quibus verbis ſummam calamitatem, qua premebatur, ſignificat. Vnde poterat locus hic verti:* Irrigabo terram natantem ſiue inundantem ſanguine tuo ſuper montes. *Vt ſit ſenſus: Terra tua Aegyptia, quæ aquis inundat, nunc inundabit ſanguine exercitus tui: ex quo tanta occidetur multitudo, vt interfectorum ſanguis montes excedat. Hyperbole eſt, à Cicerone appellata ſuperlatio, quæ vult ingentem Aegyptiorum cladem ſignificare. Hac ratione ductus vertit Pagninus:* Irrigare faciam terram tuam inundantem ſanguine tuo vſque ad montes. *Poteſt dictio hæc deduci à verbo tſaphah, quod ſignificat ſpeculari, & proſpicere. Eam ob cauſam R. Dauid ita hunc locum interpretatur:* Irrigari faciam terram ſpeculationis tuæ ſanguine tuo. *Acſi diceret Deus: Non ſolum profundas valles, ſed loca etiam excelſa, ex quibus tu longè diſtantia proſpiciebas, ſanguine tui exer-*

Sup. 3. *citus rigabo. Significare autem verbum hoc ſpeculari indicat Ezechiel Deum ita inducens loquentem.* Speculatorem dedi te. *Sophim autem ſpeculatores ſignificat, & homines contemplationi, & philoſophiæ deditos. Ideo verba illa primi Re-* 1. Reg. 1. *gum:* Fuit vir unus de Ramathaim Sophim, *poſſunt rectè verti.* Fuit vir quidam ab altera Ramatha, *nempe ab ea, quæ eſt ſpeculatorum. Duo erant oppida vocata Ramatha, in quorum altero habitabant diuini vates, & viri cœleſti philoſophiæ dediti, qui Sophim, hoc eſt, ſpeculatores dicebantur, vbi Elcana commorabatur. Ramathaim eſt in plurali: hoc eſt ex vna illarum ciuitatum, quarũ vtraque dicebatur Ramatha. Thargum habet:* De Ramatha de diſcipulis prophetarum. *Vt ſit ſenſus: Erat Elcana ab oppido Ramatha, & erat ex diſcipulis prophetarum, qui vocantur Sophim. Significat etiam verbum hoc operire: & quia immunditia ſolet tegi, accipitur pro immunditia, & ſtercore, & fœtore. Hac ratione ductus vertit, & rectè quidem noſter interpres:* Et irrigabo terram fœtore ſanguinis tui. *Pro quo ſeptuaginta verterunt.* Et irrigabitur terra ſtercoribus tuis.

4 Cùm volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum.) *Pro, cum volare cœperit, eſt in Hebræo:* בעופפי *Ver-* Eſai. 11. *bum* עיף *eſt* *vph, quod ſignificat volare, vt apud Eſaiam:* Et volabunt in humeros Philiſtum per [illegible] *Et Christi diſcipuli pleni ſpiritu ſancto* [illegible] *Palæſtinam, Syriam, Idumæam, & alia* [illegible] *in quibus ſanctum Ieſu Chriſti nomen ſ*[illegible] *que ſacrum Euangelium docebunt. Significat etiam* [illegible] *& coruſcare. Quamobrem vertit Pagninus.* Cum coruſcare fecero gladium meum ſuper facies eorum.

3 Et non conturbabit eas pes hominis vltrà.) *Pro* [illegible] *eſt in Hebræo* עד *quæ dictio hoc loco, & multis* [illegible] *temporis ſpatium ſignificat, non autem æternitatem. Qua de re capite 16. diſſeruimus. Eſt dictio hæc deriuata a verbo* עדד *anadh, quod ſignificat expoliare. Vnde verba illa pſalmi* [illegible] *phi:* Funes peccatorum circumplexi ſunt me, *poſſunt verti ex Hebræo.* Fones impiorum expoliauerunt me. *Per funes impiorum cateruas intelligit hominum immanium, qui ſcelere & maleficio paſcebantur, qui eum omnibus mundi opibus expoliauerant, eum cogentes vi domo propria rel*[illegible]*a ſe in ſolitudinem conferret. Thargum habet:* Cœtus nefariorum congregati ſunt aduerſos me. *Sunt, qui verſum illum in hunc modum explanent. Dolores, quibus me flagitioſi homines vrgent inſidias mihi parantes, & perniciem molientes, mihi tranquillitatem eripuerunt.*

Tunc [a] puriſſimas reddam aquas eorum, & flumina eorum quaſi oleum adducam ait Dominus Deus: cum dedero terram Ægypti deſolatam, [b] deſeretur autem terra à plenitudine ſua, quando percuſſero omnes habitatores eius, & ſcient, quia ego dominus. [c] Planctus eſt, & plangent eum, plangent eum filiæ Gentium, ſuper Ægyptum, & ſuper multitudinem eius plangent eum, ait dominus Deus. [d] Et factum eſt in duodecimo anno, in quintadecima menſis,

D factum eſt verbum domini ad me dicens: Fili hominis cane carmẽ lugubre ſuper multitudinem Ægypti, [e] & detrahe eam ipſam & filias Gentium robuſtarum ad terram vltimam, cum his qui deſcendunt in lacum. [f] Quo [f] pulchrior es, deſcende, & [g] dormi [g] cum incircuncisis. In medio interfectorum gladio cadent. [h] Gladius [i] datus eſt: & [i] attraxerũt eam, & omnes populos eius. Loquentur ei potentiſſimi robuſtorum de medio inferni, qui cum auxiliatoribus eius deſcen-

E derunt, & dormierunt incircuncisi interfectique gladio. [k] Ibi Aſſur, & omnis multitudo eius, in circuitu illius ſepulchra eorum: omnes interfecti, & qui ceciderunt gladio, quorum data ſunt ſepulchra in nouiſſimis laci. Et facta eſt multitudo eius per gyrum ſepulchri eius, vniuerſi interfecti cadentéſque gladio [l] qui dederant quondam formidinem ſuam in terra viuentium. [m] Ibi Aelem, & omnis multitudo eius per gyrum ſepulchri ſui: omnes hi interfecti, ruenteſque

F gladio, qui deſcenderunt incircuncisi ad terram vltimam, qui poſuerunt terrorem ſuum in terra viuentium, [n] & portauerunt ignominiam ſuam cum his qui deſcenderunt in lacum. In medio interfectorum [o] poſuerunt cubile eius in vniuerſis populis eius, in circuitu eius ſepulchrũ illius. Omnes hi incircuncisi, interfectique gladio, dederunt enim terrorem ſuum in terra viuentium, & portauerunt ignominiam ſuam cum his, qui deſcendunt in lacum, in medio interfectorum poſiti ſunt.

a *Tunc puriſſimas reddam aquas.*) Alij vertunt. *Tunc profundas reddam aquas eorum*, ſed eadem manet ſententia, ſolent enim aquæ altæ limpidæ eſſe, & tranquillæ.

b *Et deſeretur terra à plenitudine ſua.*) Id eſt, cùm terra Ægypti fuerit hominibus, & iumentis deſtituta.

c *Planctus eſt.*) Hoc eſt, hæc eſt lamentatio, cuius ſupra meminit, ad quam me dominus inuitauit. Eodem

Eſai. 22. modo apud Eſaiam: *Vocauit dominus Deus exercituum*

Amos 5. *in die illa ad fletum, & ad planctum.* Et Amos, *Ego*, inquit,

Sup. 9. *leuo ſuper vos planctum.* Supra etiam dixerat Deus Eze-

Sup. 18. chieli cap. 19. *Aſſume planctum ſuper principes Iſrael.* Et

Sup. 11. cap. 28. *Leua planctum ſuper regem Tyri.*

d *Et factum eſt in duodecimo anno.* Eodem anno & eodem menſe facta eſt hæc viſio cum ſuperiore, ſed non eodem die: præcedens enim facta fuit prima die menſis, hæc die quintadecima: præcedens nouilunio, hæc plenilunio. Lamentatur Ezechiel deſcenſum Ægyptiorum ad infernum.

e *Et detrahe eam ipſam, & filias gentium robuſtarum.*) Hoc eſt, vaticinare non ſolùm Ægyptiorum multitudinem, ſed filias gentium, hoc eſt, ciuitates aliarum regionum Ægypto vicinarum eſſe ad inferos proiiciendas, atque in tenebroſum pœnarum lacum relegandas. Infernum vocat terram vltimam, & lacum. Qua de re præcedente cap. diſſeruimus.

f *Quo pulchrior es deſcende.*) Pro deſcendes: imperatiuus pro indicatiuo futuro, more ſcripturę. Alloquitur Pharaonem, acſi dicat: Quantò es aliis affluentior delicijs & opibus, tantò duriùs in inferno torquẽberis. Quò quis blandiùs carnem nutrit, eamque blandius reficit illecebris, & corporis pulchritudinem animę pulchritudini anteponit: quò eſt potentior, & turpibus voluptatibus inquinatior, eò acerbioribus cruciatibus punitur iuxta illud Sapientiæ: *Iudicium duriſſimum in* Sap. 6. *his, qui præſunt fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia, potentes autem potenter tormenta patientur.* Et iuxta illud Apocalypſis: *Quantum glorificauit ſe, & in delicijs fuit, tantùm date illi tormentum & luctum.* Eſt enim coërcenda caro, & abſtinentia domanda, atque iuxta Pauli Apoſtoli ſententiam, cum vitiis & concupiſcen-

tiis

tiis crucifigenda. Vt enim equo ferocienti, & ſeſſori
Gala. 5 Simile. minimè obtemperanti pabulum ſubducitur, & pro
hordeo tribuitur ei palea, ſic carni noſtræ ſpiritui ad-
uerſatrici, & ob dapes, & delicias & epularum varie-
tates ratione rebellatrici ſubducenda eſt eſcarum co-
pia, & cibus ſobrius ſuppeditandus: vt ſedata & caſti-
gata anima ſeſſori ſuo libenter obediat. Audi diuum
Cor. 9 Paulum dicentem: *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem
redigo, ne cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar.* Do-
mato corpore, & in ſeruitutem redacto liberiùs in-
ſurgit ſpiritus ad obſequium Dei, ad diuina myſteria
contemplanda. Nam, vt ait idem Apoſtolus. *Licet is,*
2 Cor 4. *qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamen is, qui intus eſt*
Simile. *renouatur de die in diem.* Vt inimici in obſidione ſe de-
dunt hoſtibus, ſi illis alimenta auferantur, ita caro &
ſenſualitas hoſtes animæ ablatis epulis ſe tradunt ipſi
animæ, & ieiunio inutilia deſideria coercentur. His
cauſis adducta ſancta mater eccleſia Romana catho-
lica, ieiunia inſtituit à tẽpore Apoſtolorum nõ ſine e-
xemplo Ieſu Chriſti ſeruatoris noſtri, qui in deſerto
Matt 4 quadraginta diebus ieiunauit. Cùm autem ipſe dicat.
Luc. 4 *Si quis vult venire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat*
Matt 1 Mat 16 *crucem ſuam, & ſequatur me,* oportet nos ieiunare, vt il-
Mar. 8 lum ſequamur: *Si commortui ſumus,* inquit Apoſtolus in
Luc 9 ſecunda ad Timotheum, *conuiuemus: ſi ſuſtinebimus, cõ-*
2. Tim. 2 *regnabimus.* Et ſecunda ad Corinthios: *Sicut ſocij paſſio-*
2 Cor 1 *num eſtis, ſic eritis & conſolationis.* Et ad Romanos: *Si fi-*
Rom. 8 *lij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chri-*
ſti: ſi tamen compatimur, vt & conglorificemur. Nónne
aſpicis apertè opus eſſe compati cum Chriſto, vt cùm
illo glorificemur: Id intelligens diuus Ioannes Chry-
ſoſtomus ait: Si vis regnare cum Chriſto, patiaris cum
Chriſto. Noſtra in hac vita beatitudo in Chriſti imi-
tatione conſiſtit. Sed cum imitamur eos, Chriſtum
ipſum imitamur. Eam ob cauſam aiebat diuus Paulus
Cor. 15 in prima ad Corinthios: *Imitatores mei eſtote, ſicut &*
ego Chriſti. Sed diabolus, qui Chriſtum tentauit, vt frã-
Matt. 4. geret ieiunium, & comederet, videns nihil aduerſus
Chriſtum profeciſſe, ſe ad eius membra conuertit,
Chriſtianis ſuadens, vt ieiunio repudiato, epulis ſe
dedant, & corporis voluptatibus. Et his ſuggeſtioni-
bus & inſidiis magnam hominum multitudinẽ hac
noſtra ætate decepit, & omnino ſuperauit, quo con-
tempto ieiunio, defecerũt à fide, ſeque ad Lutheranos
contulerunt, qui à diabolo poſſeſſi ieiunia irridẽt, ali-
mentorum abſtinentiã ſubſannant, ſeſeque totos in
turpes voluptates ingurgitant. Tandem ſequuntur
magiſtrum ſuum Lutherum, hominem deditum ven-
tri, libidinum facibus incenſum, qui nocte quadã ob
nimiam comeſſationẽ & ebrietatem fuit morte ſubi-
ta correptus, & à dæmone ſuffocatus. Hic eſt præce-
ptor, quem hæretici noſtri temporis ſequuntur: qua-
lis magiſter, tales diſcipuli. Et cùm ſint ab eccleſia ca-
tholica ſeparati, & Satanæ ſynagogæ addicti, & lumi-
ne gratiæ deſtituti, ſe vocant euãgelicos, & Chriſti ſe-
ctatores: cùm tota eorum perfidia in hoc potiſſimum
conſiſtat, nempe in euertendo & conculcando Chri-
ſti euangelio, & ipſius eiuſque Apoſtolorum imita-
tione delenda. Vnde ieiunium vituperant, quod
Chriſtus obſeruauit, & miris laudibus extulit. Tanta
eſt ieiunij vis, vt interrogantibus diſcipulis quare nõ
potuiſſent dæmonium quoddam eiicere, reſponderit
Mar. 9 Ieſus vt aſſerit in euangelio diuus Marcus: *Hoc genus*
dæmoniorũ in nullo poteſt exire, niſi in oratione & ieiunio.
Sed quoniã ieiuniũ eiicit dæmonium, præcipit ipſum
dæmonium Lutheranis ieiunium penitus repudiare.
Nec ſolùm Chriſtus ieiunauit, & ieiuniũ laudauit, ſed
Mat. 6 etiã voluit eius modum docere, ne res tam eximia ob
inanẽ gloriã amitteretur. Eã ob cauſam ait: *Cùm ieiu-*
natis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Nihilominus ta-
men audent hæretici ieiunium irridere, & repudiare.
Nónne illud eſt euangelium Chriſti velle delere, e-
iúſque doctrinam extinguere? Quis non videt? Et ta-
mẽ tanta eſt eorum inſania, tam intolerabilis inſolẽ-
tia, tã deteſtanda ſuperbia, tã impudens obſtinatio, vt
ſe euangelij vindices eſſe, eccleſiæ catholicæ inſtau-
ratores iactent, & Chriſti ac Apoſtolorum imitatores
appellẽt. O inaudita dementia! ô cæcitas deploranda!
per diuinum vatem Ioelem ita ait Deus: *Conuertimini*
ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & fletu, & planctu. In Ioel. 2
libro Tobiæ ſunt hæc verba literis cõſignata: *Bona eſt* Tob. 12
oratio cum ieiunio, & eleemoſyna, magis quam theſauros au-
ri recondere. In libro Iudith: *Scitote quoniam exaudiet do-* Iud. 4
minus preces veſtras, ſi manentes permanſeritis in ieiuniis.
Diuinus pſaltes cecinit: *Genua mea infirmata ſunt à ie-* Pſal. 108.
iunio, & caro mea immutata eſt propter oleum. Et alibi: *Hu-*
miliabam in ieiunio animam meam. Et iterum: *Operui in*
ieiunio animam meam. Eſdras libro primo: *Prædicaui ie-*
iunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram domi- Pſal. 34
no Deo noſtro. Moyſes ieiunauit quadraginta dies, ſi- Pſal. 34
militer & Elias: quam ob cauſam ait diuus Hierony- Pſal 68 1. Eſd 8
mus eos apparuiſſe in monte cum Chriſto transfi- Deu. 19
gurato, qui quadraginta dies ieiunauerat. Ideo aie- 3 Reg. 16
bat diuus Paulus Apoſtolus in epiſtola prima ad Co- Matt 9
rinthios: *In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei* Mat. 17
miniſtros, in vigiliis, in ieiuniis. Quid poterunt ad tan-
tam nubem teſtimoniorum diuinorum hæretici reſ-
pondere? Quid contra hæc poterunt dicere illi, qui 2. Cor. 6
nomen Chriſtianum pro Lutheranico mutarunt? qui
Chriſtum pro Luthero reliquerunt? Abſtulerunt
ieiunium, deleuerunt abſtinentiam, tradiderunt ſe-
ſe totos epulis, & potibus, & voluptatibus, præ-
dicant libertatem carnalem, ſpiritus libertati ini-
micam, & audent ſe Chriſti cultores, veri Chriſtia-
niſmi reformatores appellare. O cultores Bacchi,
ô ſectæ Epicureæ inſtauratores! Creuiſtis liberta-
te ipſa Mahumetica liberiore accedente, & vultis
arcem ſanctæ eccleſiæ Romanæ munitiſſimam & tu-
tiſſimam expugnare, & Ieſu Chriſti, ac ſanctorum pa-
trum doctrinam penitus delere: ſed illud nunquam
poteritis efficere: eſt enim ſancta & vniuerſalis Ro-
mana eccleſia turris illa Dauidis, ex qua mille pen-
dent clypei, & omnis fortium armatura: de qua ait
Deus noſter: *Et portæ inferi non præualebunt aduerſus* Cant. 4
eam. Inferi portæ ſunt impiæ hæreſes veſtræ, quæ et- Mat. 16
ſi eccleſiam oppugnent, eam tamen nunquam expu-
gnabunt: imò Chriſtiani inuicti ſemper in vera fide
permanebunt. Stat enim firma Dei promiſſio illis fa-
cta: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad con-*
ſummationem ſeculi. Doleo Lutherani, & ægrè fero
veſtram ruinam, & ob excidium veſtrum vim lachry- Mat. 28
marum profundo: qui ex veritate in errorem excidi-
ſtis, ex eccleſia in Lutheraniſmum, ex fide in perfi-
diam, ex excelſo illuſtris gloriæ gradu fuiſtis ad ſum-
mam ignominiam præcipitati, ex qua eſtis in æternos
inferni cruciatus relegandi, niſi vos ad fidẽ conuerte-
ritis, & ad ſanctam, ac piam matrem eccleſiam confu-
geritis, quæ vos viſceribus miſericordiæ recipiet, ſi ad
eam volueritis ſupplices accedere. Sed dicetis fortaſ-
ſe eſſe in ſancta ſcriptura locum aliquem, qui faciat
aduerſus ieiuniũ: qua in re apertiſſimè fallimini. Nul-
lus eſt in diuinis literis talis locus, niſi vos illũ finga-
tis, aut deprauetis: ſenſus autẽ, quẽ depromitis ex illo,
falſus eſt, & impius, & toti ſcripturæ ſanctæ repugnãs.
Quare non eſt, cur talem ſenſum ſummis laudibus
efferatis, & aureum vocetis. Vt aurum extra templũ Simile.
non erat ſanctificatum, nam templum non ſanctifica-
bat aurum, quod extra ipſum erat, ſed quod erat in Matt. 23

ipſo, ſic ſenſus extra diuinam ſcripturam, licèt qui-
buſdam admirabilis videatur, ſanctus tamen non eſt,
nam ſancta ſcriptura non approbat ſenſum ipſi repu-
gnantem, qui extra illam eſt, ſed qui ipſa eſt, & cum
illa cohæret, non approbat ſenſum falſum, impium,
hæreticum, qualis veſter eſt: ſed verum, pium, catho-
licum, cuiuſmodi eſt ille, quem tenet ſancta mater ec-
cleſia Romana, quæ abſtinentiam à cibis, & vitiis lau-
dat, & aſſerit tantò vnumquemque maiorem pœnam
mereri, quantò magis fuerit deditus ventri, & turpi-
bus deliciis & illecebris. Quò enim quis maiorem
ſtudio corporis pulchritudinem affectauerit, cõtem-
ptis ornamentis animi, eò ad acerbiora tormenta de-
ſcendet, quemadmodum hoc loco ait Ezechiel. Sed de
ieiunio ea poteris videre, quæ cap. 16. diximus verba
illa explanantes: *Saturitas panis, & abundantia.*

g *Et dormi cum incircumciſis.*] Hoc eſt, cum ſceleratis,
qui corde ſunt incircũciſi, dormies: iacebis inter eos,
qui fuerunt gladio interfecti tu, & Ægyptij tecum.

h *Gladius datus eſt.*] Subaudi, à Deo regi Babylo-
nis: ei enim dedit Deus facultatem Ægyptios interfi-
ciendi.

i *Attraxerunt eam.*] Subaudi, Ægyptum. Senſus eſt:
Babylonij Ægyptios ad mortem adduxerunt.

k *Ibi Aſſur, & omnis multitudo eius.*) Hoc eſt, in in-
ferno eſt rex Aſſyrius, & ij, qui cum eo occiſi fuerunt.
Capite ſuperiore diximus fuiſſe hunc Aſſyrium à rege
Babylonis victum, & interfectũ ante Pharaonis euer-
ſionem, & magnam cum eo Aſſyriorum multitudi-
nem. Hos omnes, nempe regẽ, & eos, qui eius impie-
tatem ſecuti ſunt, ait hoc loco Ezechiel fuiſſe in no-
Luc. 16 uiſſimis laci, hoc eſt in inferno ſepultos. Hac dicendi
exornatione vſus eſt diuus Lucas, dicens. *Mortuus eſt
diues, & ſepultus eſt in inferno.*

l *In terra viuentium.*) Hoc eſt, in hoc mundi globo.
Terra viuentium eſt orbis terrarum, cui opponitur
terra mortuorum, quæ eſt infernus. Vel per terrã vi-
uentium intelligit Iudæam, in qua iuſti erant, qui viui
dicuntur. Impiorum quę dicitur vita, mors eſt. Omnis
illa terra, vbi viget verus Dei cultus, ſpes, fides, chari-
tas eſt terra viuentium: atqui in Iudæa hæc omnia vi-
gebant, ea igitur erat viuentium terra. In Iudæa erat
illuſtre nomen domini, & vt ait regius ac diuinus va-
Pſal. 75 tes: *Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius.*
4. Reg. 18 Fuiſſe autem Iudæam perterritam à Syriorum rege
& 19. indicat diuina ſcriptura quarto Regum, & ſecũdo Pa-
2 Par 32 ralipomenon, & cap. 36. & 37. Eſaiæ. Hæc eſt terra illa,
Eſai 36 de qua aiebat diuinus pſaltes: *Credo videre bona domini*
& 37 *in terra viuentium.* Erat tunc Dauid exul à Iudæa, Sau-
le vndique oppugnatus, & periculis incredibilibus
cinctus: ſed ſperabat fore, vt poſt lõgum exilium, &
graues calamitates Hieroſolymam rediret, vbi tem-
plum, & diuinum cultum, & arcam domini conſpice-
ret. Euthymius tamẽ cum aliis nonnullis in illius ver-
ſiculi explanatione per terram viuentium hunc mun-
dũ intelligunt, vt dicat Dauid: Cecidiſſem animo, niſi
credidiſſem fore, vt in hac vita regno meo potirer
mihi diuinit⁹ promiſſo, & bonis illis, quæ mihi domi-
nus pollicitus eſt viuenti. Vel per bona domini intel-
lige Chriſtum, quem Dauid ſperabat viſurum in terra
viuentium, hoc eſt, in eccleſia Dei: ipſe enim vt par eſt
credere, cum Chriſto reſurrexit, eumque vidit, & læ-
tatus eſt in die illo reſurrectionis, de quo die ipſe ce-
cinerat: *Hæc eſt dies quam fecit dominus, exultemus, & læ-*
Pſal 117 *temur in ea.* De qua dixit Chriſtus: *Abraham exultauit,*
Ioann 8 *vt videret diem meum, vidit, & gauiſus eſt.* Abraham e-
nim fuit vnus ex illis, vt credibile eſt, qui cum Chriſto
Mat. 27 ad vitam redierunt, de quibus ait diuus Matthæus:
Multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerunt: &
exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerunt
in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis.

m *Ibi Ælam.*] Hoc eſt rex Ælamitarum, qui gladio
interfecti ad inferos deſcenderunt. Diuus Hierony-
mus hoc loco ait Ælamitas eſſe Perſas. In libro autem
de locis Hebraicis ait Ælamitas ſic vocatos fuiſſe ab
Ælam filio Sem. Ioſephi Flauij libro antiquitatũ pri-
mo, capite 14. hæc ſunt verba: Sem verò tertio Noe
filio quinque fuerunt nati: Ælam ſiquidem Ælamitas,
qui Perſarum ſunt principes, dereliquit, &c. Plinius li.
6. capite 28. meminit Ælamitarum. Quid plura? Iere- Iere.
mias propheta horum Ælamitarum facit mentionem
capite 49. vbi eorum euerſionem prædicit. Hi ſunt
Ælamitæ, de quibus ait in Actis diuus Lucas: Parthi, Acta
& Medi, & Ælamitæ. Ait igitur nunc Ezechiel, Æla-
mitas in inferno iiſdem pœnis torqueri cum rege Aſ-
ſur. Nam omnes hi fuerunt in infernum relegati, quẽ
hoc loco appellat terram vltimam, & lacum. Qua de
re ſuprà diſſeruimus.

n *Et portauerunt ignominiam ſuam.*] Id eſt, ſecum aſ-
portarunt opera ſua ignominię plena. Ait enim diuus
Ioannes in Apocalypſi: *Opera enim illorum ſequuntur il-* Apoc.
los. Vel portauerunt ignominiam ſuam ſecum cum
his, qui deſcenderunt in lacum, hoc eſt, hi & alij qui ad
æternos cruciatus deſcenderunt, non ſolùm hic dum
viuerent, erant ignominia affecti, ſed in æternum e-
runt ignominioſi.

o *Poſuerunt cubile eius in vniuerſis populis eius.*] Hoc
eſt, dæmones poſuerunt infernale habitaculum. Ele
regis Ælamitarum inter vniuerſos populos, qui dum
viuerent, paruerũt ei. In circuitu eius erant ſepulchra
populi ſui.

1 Quò pulchrior es, *Poteſt verti ex Hebræo:* Quo magis
es deditus deliciis. *Verbum eſt naã, quod ſignificat pulchrũ
eſſe, & illecebris ac voluptatibus delinitum. Vnde verſus
ille pſalmographi:* Et communicabo cum electis eorum: Pſal. 140
poteſt ita verti: Et non comedam de voluptatibus eo-
rum. *Acſi diceret diuinus pſaltes: Velim nunquam delecta-
ri his deliciis, quibus impij homines paſcuntur. Vtinam ani-
mus meus nulla peſtifera voluptate delinitur, ſed aſſumo
propoſito repudiem, & contemnam, ad quæ ſcelerati homines
nefaria auiditate incenſi rapiuntur.*

2 Et dormi cum incircumciſis. *Pro* & dormi *eſt in He-
bræo:* ורה שכבה *à verbo ſacab, quod ſignificat dormire, vt
apud Iob 7.* Ecce nunc in puluere dormiam, & ſi manè Iob 7
me quæſieritis, non ſubſiſtam. *Hoc eſt, ecce mox in terra
dormiã, nã breui moriturus ſum: ſi autem me poſteà quæris,
vt in me in hoc mundo aliquod conferas beneficium, non me
inuenies, cùm iã diſceſſim à vita migraturus. Significat coæqua-
re, proſternere, & deiicere: vt ſecundo Reg. 8.* Percuſſit eſt 2. Reg. 8
Moab, & menſus eſt eos funiculo coadæquans terræ.
*Hoc eſt, Subiugauit Dauid Moabitas, & velut ad funiculũ,
& certam menſuram eos exegit, quos voluit interficere, &
quos mortuos in terram proſtrauit, & deiecit. Thargum ha-
bet:* Percuſſit Moabitas, & menſus eſt eos ſorte, pro-
iiciendo eos in terram. *Et quoniam verbum hoc ſignificat
proiicere, nomẽ mixcab ab eo deductum ſignificat vas, ex quo
proiicitur aqua ad manus abluendas, quod gutturnium ap-
pellatur, ſignificat etiã ſtratum, ſeu lectum. vnde id, quod eſt
capite decimoſeptimo libri ſecundi Regum:* Obtulerunt ei 2. Reg. 17
ſtratoria & tapetia, *poteſt verti:* Obtulerunt ei lectos &
tapetia. *Vel, vt alij volunt, gutturnia & crateres. Nomen
enim quo ibi vtitur ſcriptura nempe mixcab, ſtratorium, ſi-
gnificat, & lectum, & gutturnium: ab ſternendo, & proiicié-
do. Ideo poterat hic Ezechielis locus ita verti:* Et proiicie-
ris cum incircumciſis.

3 Gladius datus eſt. *Poteſt verti ex Hebræo:* Gladio da-
ta eſt. *Vt ſit ſenſus: Ægypti regio tradita eſt gladio Babylo-
niorum. Ita tranſtulit Pagninus cum multis aliis.*

Ibi

Ibi[a] Moſoch,& Thubal,& omnis multitudo eius: in circuitu eius ſepulchra illius omnes hi incircuncisi, interfectique,& cadentes gladio, quia dederũt formidinem ſuam in terra viuentium. [b] Et non dormient cum fortibus, cadentibuſque & incircuncisis, qui deſcenderũt
A ad infernum cum armis ſuis, & poſuerunt gladios ſuos ſub capitibus ſuis: & fuerunt iniquitates eorum in oſſibus eorum, quia terror fortium facti ſunt in terra viuentium. [c] Et tu ergo in medio incircunciſorum contereris, & dormies cum interfectis gladio. [d] Ibi Idumæa, & reges eius,& omnes duces eius, qui dati ſunt cum exercitu ſuo cum interfectis gladio, & qui cum incircuncisis dormierunt,& cum his qui deſcenderunt in lacum. [e] Ibi principes Aquilonis omnes, [f] & vniuerſi venatores, qui deducti ſunt cum interfectis, pauentes, & in ſua fortitudine confuſi, quia dormierunt incircuncisi cum interfectis gladio, & portauerunt confuſionem ſuam cum his, qui deſcendunt in lacum. [g] Vidit eos Pharao, & conſolatus
B eſt ſuper vniuerſa multitudine ſua, quæ interfecta eſt gladio, Pharao, & omnis exercitus eius, ait dominus Deus: [h] Quia dedit terrorem ſuum in terra viuentium, & dormiuit in medio incircunciſorum cum interfectis gladio, Pharao,& omnis multitudo eius, ait dominus Deus.

Eſai. 66 a *Ibi Moſoch,& Thubal.*] Moſoch eſt Cappadocia, Thubal eſt Hiſpania. Sunt qui per Thubal intelligũt Italiam, quoniam apud Eſaiam capite vltimo, in loco illo: *Tenẽtes ſagittam in Italiam*, pro Italia eſt in Hebraico Thubal, pro quo ſeptuaginta habent Thobel. Paulus Borgenſis explicãs hunc Ezechielis locum ait per Thubal Hiſpaniam ſignificari. Lyranus per Thubal intelligit Iberiam: quod in idem recidit: Iberia enim eſt Hiſpania. Sed quoniam duplex eſt Iberia, vna orĩetalis, altera occidentalis, orientalis eſt iuxta Pontũ inter Cholchida & Armeniam, occidentalis eſt Hiſpania. Non deeſt, qui aſſerat hoc loco Thubal Iberiam orientalem ſignificare. Fuit Thubal nepos Noe ex filio Iaphet, vt ait Hieronymus & Euſebius, qui condidit Hiſpaniam anno à diluuio centeſimo quadrageſimo, ante Troiam conditam annis ſeptem & triginta ſuper ſexcentos,& ante annum Chriſtianæ ſalutis an-
Sup. 27 nis quatuor & ſeptuaginta ſupra centum & duo millia, vt videre licet apud Euſebium,& Beroſum. De his duobus nominibus Moſoch & Thubal diſſeruimus capite 27.

b *Et non dormient cum fortibus.*] Id eſt, nõ ſepelientur cum incircũciſorum magnatibus, qui morte naturali non violenta exceſſerunt è vita, qui vt ſtrenui equites honorificè fuerunt ſepulti cum mundi pompa & gloria. Sed potius interficientur gladio, & iacebũt in campis inſepulti, feris,& volucribus expoſiti: & eorũ oſſa in vltionem,& ſupplicium ſuorum ſcelerum confringentur. Hoc ideo ait, quia ſolebant tunc, qui fuerant inuicti, cum armis ſepeliri, quibus anteà induti pugnauerant, vt oſtenderẽt nunquam ſe arma amiſiſſe in bello. Sed quoniam erant ſceleribus cõtaminati, ad infernum deſcendebant. Non ſolùm dum viuerent, iniqui erant, ſed poſt mortem in eorum oſſibus videbatur quodammodo eorum nequitia inhærere. Id fortaſſe ſignificant verba hæc: *Et fuerunt iniquitates eorum in oſſibus eorum.* Sunt nonnulli: qui proponunt flagitia in æternum committere,& quamuis moriãtur, nõ tamen moritur impium eorum deſiderium.
Pſal. 118 Contrà verò viri iuſti parati ſunt ad virtutum actiones in æternum: & licèt eis vita deſit, non deeſt tamẽ prompta voluntas. Eam ob cauſam dicebat regius vates: *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem.* Vel vt poteſt verti ex Hebræo: propter finem, vt ſit ſenſus: Ego conſiderans finem rerum, paraui domine cor meum, ad ſeruãdas leges tuas in æternum. Non tamen me fugit poſſe literam illam ita diſponi: Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas propter retributionẽ æternã.
Eſt autem retributio ęterna ipſe Deus, quo beati in cœlo fruuntur, qui eius præcepta in hac vita fideliter
ſeruarunt. Poteris per arma, cum quibus ait Ezechiel Rom. 6
impios ad infernum deſcendere, eorum mẽbra intelligere, de quibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Romanos: *Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo.* Quemadmodũ iuſtorum membra arma ſunt, quibus ipſi aduerſus hoſtes animæ pugnant, ita impiorum mẽbra arma ſunt, quibus & alios vulnerant,& traiiciunt, & animam ſuam occidunt. *Filij hominum*, inquit regius vates, *dentes eo-*
rum arma & ſagitta,& lingua eorum gladius acutus. Vnde Pſal. 56
diuus Gregorius in Moralibus li. nono, ca. 46. Arma, inquit, peccantium ſunt membra eorum, quibus peruerſa, quæ concipiunt, deſideria exequuntur.

c *Et tu ergo.*) Subauditur, Pharao. Alloquitur regem Ægypti, quem dicit eſſe confringendum inter impios, & ſepeliendum in inferno cum his, quibus vita fuit ferro erepta.

d *Ibi Idumæa.*] Hoc eſt in inferno erunt Idumæi. E- Gene. 25.
ſau filius Iſaac appellatus fuit Edom, à quo regio, quã coluit, appellata fuit Idumæa.

e *Ibi princeps Aquilonis.*) Hoc eſt, Babylonis. Erat enim
Babylon ad Aquilonẽ reſpectu Hieroſolymæ: quam- Iere. 1
obrem ſolent eã diuini vates per Aquilonem ſignifi- Sup. 1
care: vt Ieremias capite primo,& Ezechiel capite etiã primo, quemadmodum ibi explicuimus, verba illa explanantes: *Ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone.*

f *Et vniuerſi venatores.*] Hoc eſt, omnes tyranni. Ve-
natores enim oppreſſores ſunt animalium, eorũque Gene. 10
deceptores,& occiſores. Loquens diuina ſcriptura de Nemrod, ait: *Ipſe cœpit eſſe potens in terra: & erat robuſtus venator coram domino.* Ac ſi diceret. Nemrod primus omnium affectauit tyrannidem, & cœpit dominari genti ſuæ, fuitque tyrannus omnibus potentior, qui erant ſub cœlo. Id quod dicitur, coram Domino, Hebraiſmus eſt, acſi diceret ſub cœlo, ſeu ſub ſole. In Hebraico eſt, *in facie domini.* Quæ verba hunc poſſunt habere intellectum. Erat fortis oppreſſor contẽpto conſpectu Dei. Quaſi diceret: Non timebat Deum eius ſcelera videntem. Exaggerare volens ſcriptura tyrannidem & flagitia Nemrod, ait ea feciſſe in facie Dei. Vel in facie Dei, hoc eſt, ſimulans ſe eſſe Dei cultorem & Deum ante oculos habere. Vt enim ſubditi eum ferre poſſent, ſuadebat illis ſe eſſe à Deo miſſum,& ex eius decreto principatũ obtinere: exercebat tyrannidem,& populum opprimebat, fingẽs virtutem,& tegens ſub ea innumera maleficia. Non ta-

men me latet diuum Auguſtinum libro ſexto decimo
» de ciuitate Dei pro coram domino legere, contra do-
» minum: cuius ad literam hæc ſunt verba: Totam, ve-
» ramque in cælo viam molitur humilitas, ſurſum le-
uans cor ad dominum, non contra dominum, ſicut
dictus eſt gigas: Iſte venator contra dominum. Hoc
depromplit Auguſtinus ex translatione ſeptuaginta,
quæ habet: *Hic cœpit eſſe gigas ſuper terram, iſte erat gigas*
venator contra dominum. In Græco enim pro cõtra do-
minum eſt *ἐναντὶ κυρίου*. Et paulò pòſt *ἐναντίον κυρίου*. Di-
ctio *ἐναντίον* ſignificat contra, & coram. Vnde *ἐναντίος*
ſignificat cõtrarium, Quare vtroque modo poteſt ex
Græco in Latinum transferri. Sed rectiùs eſt meo qui-
dem iudicio vt transferatur coram domino, ſiue in
conſpectu domini, nam dictio *ἐναντι* propriè ſignifi-
cat, in conſpectu. Diuus Hieronymus ait venato-
rem in literis diuinis nunquam accipi in bonam par-
tem Iſmael & Eſau venatores fuerunt: quorum vnus
proſecutus eſt odio fratrem ſuum Iſaac, alter fratrem
Gene.32. ſuum Iacob. Volens diuinus vates ſignificare fuiſſe di-
uino fauore à periculis illis ereptũ, quę in illum nefa-
rij ac potẽtes homines machinari fuerãt, ait: *Liberauit*
Gala.4 *me de laqueo venantium.* Et rurſum: *Anima noſtra ſicut*
Gene.27 *paſſer erepta eſt de laqueo venãtium.* Hoſtium impiorum
Pſal.90 inſidias laqueos venãtium vocat. Talis erat Nemrod,
qui venator appellatur, quòd eſſet hominum oppreſ-
ſor, & extinctor, aut quòd eſſet animarum deceptor.

g *Vidit eos Pharao, & conſolatus eſt.* Aſpiciet Pharao
aliorum miſerias, & communis calamitas leuabit ei
quodammodo dolorem. Leuis eſt conſolatio ex alio-
rum moleſtiis, ſed efficit aliquo modo aliorum per-
peſſio, vt ea, quæ nobis accidunt, minora videãtur. Æ-
ſtimabat Pharao in inferno tormenta ſua leuiora, cũ
multis communicata. Impij in imo tartaro nullã ha-
bent conſolationem, ſed dicuntur quodammodo læ-
tari, cum alios vidẽt ſimilibus, aut grauioribus pœnis
torqueri. Qua de re ea poteris videre, quæ diximus
capite præcedente. Verùm præterita hæc, quibus vti-
tur propheta hoc loco, pro futuris accipiuntur more
prophetarum, nondum enim mortuus fuerat Pharao,
de quo loquitur in præſenti.

h *Quia dedit terrorem ſuum in terra viuentium.* Id eſt,
quia Pharao potentia ſua mortales in vita hac perter-
ruit. Quidam codices correcti habent ad marginem.
Quia dedi terrorẽ meum. Quaſi dicat Deus: Fiet hoc quia
ego tempore ſuo homines terrebo.

i Ibi Moſoch, & Thubal. *Symmachus & Theodotio ha-*
bent: Ibi cubile eorum. *Hoc eſt, infernus eſt impiorum cu-*
bile. Moſoch ſonat inſaniam, Thubal vniuerſam, vt ait hoc
loco diuus Hieronymus. Vniuerſa inſania habet in inferno
domicilium ſuum. Omnes qui ad infernum relegantur, inſani
ſunt, & viros pietate & ſapientia præſtantes ſtultos eſſe ar-
bitrantur. Impios in inferno cruciatos inducit liber Sapientiæ
in hunc modum loquentes: Nos inſenſati vitam illorum
æſtimabamus inſaniam. *Et paulò pòſt,* Pugnabit, *inquit,* Sap.5
orbis terrarum contra inſenſatos. *Vbi vides omnes im-*
pios inſanire. Hæc fuit ſententia Socratica, longèque ve-
riſſima, improbos omnes non ſolùm ſtultos eſſe, ſed dementes
& inſanos. Eam ob cauſam ſapientiam à virtute non ſepa-
rabat: quæ autem eſſet à virtute ſeiuncta, eam ignorantiam
eſſe aſſerebat. Non diſcrepabat à ſententia hac diuus Augu-
ſtinus, cùm veram philoſophiam eſſe diceret Deum ſummo
amore complecti, Et ſi quis ſit in illuſtri mundi gloria, & ſu-
blimi dignitate conſtitutus, tamen ſi eſt vitiis imbutus &
contaminatus, abiectus eſt, & inſanus: imò quò altiorem ob-
tinet dignitatem, eò maiore cauſa irridetur, ſi eſt flagitij co-
opertus. Vt citharœdus prodiens ornatus, pretioſa veſte in-
dutus, variis coloribus intexta, citharam ferens politiſſimã, Simile.
auro & ebore diſtinctã, ipſe præterea forma ſit præditus ele-
ganti, & appoſita ad decorem, & his rebus magnã populo ex-
pectationem commoueat, ſi ſubitò indicto ſilentio citharã ab-
ſurdiſſimè pulſet, & vocem emittat raucã, agreſtẽ, & ab-
ſurdam cum turpiſſima corporis actione, quò pretioſiùs orna-
tus ſit, & auidiùs expectatus, eò magis deriſus, & deſpectus
diſcedetur: ſic quantò quis in ſublimiore dignitate fuerit col-
locatus, & amplioribus bonis & mundi, & naturæ prædi-
tus, eò vehementiùs erit deriſus & contemptus, ſi publicam
republica cytharam inſipienter attigerit, & flagitia antea
occulta palam oſtenderit. Quo magis cæteris rebus erat cele-
bris & expectatus, eò maiore ratione ſubſannabitur, & in-
dignior cenſebitur.

ARGVMENTVM.

Hortatur populum, vt diuinorum vatum oraculis fidem habeat, oſtendens obiter, quid ſit & præſulis officium & ſubditi. Det operam, vt hominum voluntates à vitiis abducat, & ad virtutem impellat. Eos, qui animo ceciderant, & in conſilium ſuarum cogitationum deſperationem adhibuerant, erigit & ſpe diuinæ miſericordiæ corroborat atque confirmat, ne deſperatione oppreſſi, id experiri nolint, quod ſe aſſequi poſſe diffidãt, ſed ad Deum confugiant clementiſſimum patrem, animumque transferant ad ea, quibus ſecundæ res ornantur, aduerſæ adiuuantur. Narrat luctuoſum Hieroſolymæ excidium, quod antea prædixerat multis verbis flebilibus, & poſtremò impios ſuarum vaticinationum irriſores obiurgat.

CAPVT XXXIII.

ET factum eſt verbum domini ad me, dicens: [a] Fili hominis, loquere ad filios popu-
A li tui, & dices ad eos: [b] Terra, cum induxero ſuper eam gladium, [c] & tulerit popu-
lus terræ virum vnum de nouiſſimis ſuis, & conſtituerit eum ſuper ſe ſpeculatorẽ,
[d] & ille viderit gladium venientem ſuper terram, [e] & cecinerit buccina, & annun-
tiauerit populo, audiens autem quiſquis ille eſt, ſonitum buccinæ, & non obſeruauerit, vene-
ritque gladius, & tulerit eum, [f] ſanguis ipſius ſuper caput eius erit. Sonum buccinæ audiuit,
& non ſe obſeruauit: ſanguis eius in ipſo erit. Sin autem ſe cuſtodierit, animam ſuam ſalua-
bit. Quod ſi ſpeculator viderit gladium venientem, & non inſonuerit buccina, & populus
B ſe non cuſtodierit, [g] veneritque gladius, & tulerit de eis animam, [h] ille quidem in ini-
Sap.3.d. quitate ſua captus eſt, [i] ſanguinem autem eius de manu ſpeculatoris requiram. Et tu fili ho-
minis [k] ſpeculatorem dedi te domui Iſrael. Audiens ergo ex ore meo ſermonem, [l] annuntia-
bis eis ex me. Si me dicente ad impium: Impie morte morieris, non fueris locutus, [m] vt ſe
Sap.2.d. cuſtodiat impius à via ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de
manu tua requiram. Si autem annuntiante te ad impium, vt à viis ſuis conuertatur, non fue-
rit conuerſus à via ſua, ipſe in iniquitate ſua morietur, porrò tu animam tuam liberaſti. Tu
ergo fili hominis [n] dic ad domum Iſrael. Sic locuti eſtis dicentes: [o] Iniquitates noſtræ
& peccata noſtra ſuper nos ſunt, & in ipſis nos tabeſcimus, quomodo ergo viuere

pote-

Sup.18 g. poterimus? Dic ad eos, viuo ego dicit dominus Deus. p Nolo mortem impij, ſed vt conuertatur impius à via ſua, & viuat. Cõuertimini à viis veſtris peſſimis, q & quare moriemini domus Iſrael? Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui, r Iuſtitia iuſti non liberabit eũ, in quacũque die peccauerit, & impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua. Et iuſtus non poterit viuere in iuſtitia ſua, in quacunque die peccauerit. s Etiã ſi dixero iuſto, quòd vita viuet, & confiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem, omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate ſua, quam operatus eſt, in ipſa morietur.

EXPLANATIO.

a *Fili hominis, loquere ad filios populi tui.*] Hoc eſt, ad Hebræos. A primo capite vſque ad finem viceſimiquarti locutus eſt Ezechiel de Iudæis: à capite viceſimoquinto vſque ad finem triceſimi ſecundi de variis Gentium nationibus. Nunc ad Hebræos, vnde digreſſa fuerat oratio, reuertitur. Idem eſt, loquere ad filios populi tui, ac ad populum tuũ. Aduerte: Nõ ait Deus: Loquere ad populum meum, quoniam ei non ſeruiebat. Non erat dignus, qui populus Dei vocaretur, qui Deo parere nolebat. Eodem modo dixit Deus Moyſi in monte Sinai, cum filij Iſraelis vitulum aureum

Exod.32 coluiſſent: *Vade, deſcende, peccauit populus tuus, quem eduxiſti de terra Ægypti.* Non dixit populus meus, ſed, *tuus.* Vel ideo ait Ezechieli. *Loquere ad filios populi tui*, vt intelligant præſules ſe eſſe patres populi, quibus conuenit eum à vitiis reuocare, ad virtutem excitare, atque fontem illi veræ philoſophiæ aperire. Ideo ait diuus Bernardus: Solicitudo officium prælati eſt, nõ celſitudo. De Eliachim, quem conſtituit dominus lo-

Eſai.22 co Sobnæ præpoſiti ſcriptum legimus apud Eſaiam: *Erit quaſi pater habitantium in Ieruſalem.* Vnde abbas idem eſt quod pater.

b *Terra, cùm induxero ſuper eam gladium.* Solent ciuitates, quæ hoſtium metuunt aduentum, hominem aliquem in alta quadam ſpecula collocare, qui eam ob cauſam dicitur ſpeculator, vt inde poſſit longè proſpicere inimicorum exercitum, eiuſque aduentum ciuibus nunciare, vt ſe in vrbem recipiant, & aduerſus hoſtes muniant & præparẽt. Ab hoc more bellico ſumit Exechiel præſentem metaphoram à Deo ſibi nũtiatam, in qua inducit Deum in hunc modum loquẽtem. Cùm ego permiſero, vt veniat contra vrbem aliquam hoſtium exercitus, illa autem ciuitas elegerit ſpeculatorem, oportet ei credere. Nam ſi ſpeculator viderit inimicorum copias aduentantes, & nuntiauerit populo, populus autem ſe non ſeruauerit, & eã ob cauſam perierit, culpa huius interitus ſibi imputabitur, non autem ſpeculatori. Sin autem ſpeculator aduentum hoſtium ſilentio præterierit, & ob id aliquis fuerit captus & occiſus, ſpeculator reddet rationem huius excidii, illique culpa imputabitur & vitio tribuetur, qui cùm deberet clamare, ſubticuit. Peribit quidem populus, ſed de manu ſpeculatoris ſanguinẽ eius requiram. Non aliter euenit eccleſiaſtico ſpeculatori. Collatio eſt inter duos ſpeculatores, corporeum, & ſpiritualem. Præſul eſt ſpeculator, cuius munus eſt ſubditis nunciare exercitum, & inſidias, & potentiam, & imminentia prælia dæmonis, mundi, & carnis. Si populus præſuli fidem habuerit, ſeque aduerſus hoſtium tentationes munierit, & in virtutum actiones incubuerit, animæ ſalutem conſequetur, ſin autem illi nõ crediderit, quin potius eius monita cõtempſerit, ſeque vitiis contaminauerit: in æternas pœnas relegabitur, & tota culpa imputabitur ei ſe polluenti, non autem præſuli veritatem nuntianti. Obſcurant quidem quodammodo ſcelerati ſubditi præſulis nomen, & Chriſtianæ reipublicæ ſplendorẽ, dedecorantes & religionis authoritatem, & magiſtri. At ſi præſul vitam ad certam rationis normam dirigit, & officiorum momenta diligenter perpendit, ſi toto pectore contendit ſubditos à vitiis acriter reuocare, ad virtutem incendere, caſtigare improbos, præmiis afficere virtute præditos: ſi denique Chriſtum imitatur, ipſe inuiſus impiis, & nominis celebritatẽ in hac vita, & in altera æternam beatitudinem conſequetur: ipſi autem impij vtroque priuabuntur. At ſi præſul fuerit diuturno ſilentio vſus, & flagitia non reprehẽderit, nec populi ſalutem curauerit, peribunt quidem improbi, ſed eorum exitium præſuli tribuetur, qui eã ob cauſam meritò damnabitur. Eadem Metaphora ſpeculatoris vſus eſt etiã Ezechiel capite tertio. Erigant igitur mentes Chriſtiani præſules & concionatores, & hanc Dei ſententiam diligenter attendant. Sup.41. Apertè hoc loco ait Deus illis tacẽtibus imputari populi perniciem: eorum enim mun⁹ eſt populum à vitiis deterrere. Quam ob cauſam eos, qui tacent, vocat Eſaias canes mutos, non valentes latrare. Et in libro Eſai.56 Exod.28 Exodi ſcriptum legimus ſummum ſacerdotem ingredientẽ ſanctuarium, & ex eo egredientẽ tintinnabula ſonãtia habuiſſe, alioquin moriebatur. Eſaiæ illius tẽporis concionator dixit Deus: *Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorũ, & domui Iacob peccata eorum.* Nõ ſolùm debet loqui euangelicus concionator, ſed clamare, nec ſolùm clamare, & ſtatim tacere, ſed à clamore nõ deſiſtere. Ideo ait: *Clama, ne ceſſes.* Sed non contentus Deus his duntaxat verbis, adiecit: *Quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum.* Et diuus Paulus, imò Eſai.58 Deus per illum Timotheo ait: *Prædica verbum: inſta opportunè importunè. Argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Lauans Chriſtus pedes diſcipulis ſuis, 2 Tim.4. oſtendit debere magiſtros, & præſules, & concionatores ſubditorum immunditias abluere reprehenſionibus, & cæteris remediis ſalutaribus. Ideo dominus Ioann.13. diſcipulos ſuos, quos præſules & concionatores cõſtituit, cum ſale comparauit exulcerante, non cum melle deliniente. Væ concionatori, qui principum & magnatum gratiam aucupans, & populi laudes affectãs, loco reprehenſionũ vtitur adulationibus, & cùm loquẽdi libertatem oſtendit, tum magis adulatur. Cicuta herba eſt venenoſa teſte Plinio libro 25. capite 13. Mat.5 cuius ſucco Athenienſes iudicio capitis damnatis necem inferre ſolebãt. Sed vinum eſt promptum aduerſus eã remedium, nã eius venenum penit⁹ extinguit: at ſi cicutę parum vini admiſceas, reddetur venenum pernicioſius, & prorſus immedicabile, quòd vini calor & vis venenum citiùs deferat ad cor. Sic adulatio eſt vitæ Chriſtianæ venenum: ſed exhortandi, & reprehendendi libertas extinguit adulationem: at ſi nõnihil libertatis cum adulatione cõiungas, vt tum maximè blãdiaris, cùm maximè reprehẽdere videris, iã huiuſmodi adulatio immedicabilis eſt. Totius enim aſſentationis nulla eſt capitalior illa, qua vtũtur illi, qui ita blandiuntur, vt libertatis amantiſſimi eſſe videantur. Tunc impletur id, quod ait regius pſalmographus, *Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & ini-* Pſal.9.

[Prou. 27] *quàm benedicitur. At melius eſt*, vt ait Salomon in Prouerbiis, *à ſapiente corripi, quàm ſtultorum adulationibus decipi.* [Gala. 1] Et diuus ille Paulus admirabilis concionator, *An quæro*, inquit, *hominibus placere? ſi adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem.* [1. Theſ. 2] Et iterum: *Nec enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis.* Intueris igitur, quanta arguendi libertate debeat vti euangelicus concionator. [Simile.] Sed quemadmodum periti medici pharmacis amaris dulce aliquid admiſcent, vt eos, quorum ægrotationibus mederi cupiunt, alliciãt, ſic prudentes concionatores reprehenſionum acerbitatem debent ſuauitate quadam, ſi opus ſit moderari, & ex aſperitate & lenitate ſalutarem medicinã cõficere. Omnibus enim quæ fiunt, & dicũtur, adhibenda eſt modeſtia & temperantia, vt perturbationum ſedatio cernatur, & decorum cõſeruetur. Eſt enim in omni re cõſiderandum quid aptum ſit, & conſentaneum tẽpori, & perſonæ: tum quid in dictis actioneque deceat. [Simile.] Vt periti oratores in cauſis agendis non vtũtur ſemper eodem ſtatu, ſed, illud accommodant ad locum, tẽpus, & perſonas, prout controuerſiæ ac litis poſtulant qualitates, ſic prudentes concionatores, & præſules non ſemper aſperitate, nec ſemper lenitate vtuntur, ſed quid poſtulet ægritudo, & quam quiſque curationem recipere poſſit diligenter aſpiciunt. In primis autem opus eſt, vt cõcionaturi in ſtudium diuinarum literarum toto pectore incumbant: eſt enim verbum Dei lucerna, & *lux*, vt ait Salomõ in Prouerbiis, [Pro. 6] *vita verò via, & correptio, & caſtigatio.* Et vt ait diuus Paulus in ſecunda ad Timotheum, *Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, ad arguẽdum, ad corripiendum, & ad erudiendum in iuſtitia.* [2. Tim. 3.] Sunt nonnulli qui priuſquam diuinam ſcrutentur ſcripturam, volunt concionari, & in ventorum inanis gloriæ verba ſua proiiciunt: quo fit, vt nullam populo afferãt vtilitatem. [Simile.] Vt poma immatura, quæ vento decutiuntur, nec ſuauitatẽ habent, nec ſtomacho proſunt: ſed quæ ſunt matura, & manu collecta, hæc grata & ſuauia ſunt, ſic huiuſmodi cõciones, quæ humani fauoris gratia habentur, quæ ante tempus vi vẽti decidunt, nec dulcedinem habẽt ſpiritualem, nec vtilitatem mentibus afferunt: at quæ ſunt tempore opportuno ex ſacris literis collectæ, & ad Dei honorẽ diſpoſitæ, hæ laudabiles ſunt, & vtiles, & ſuaues, & ſalubres. Nec ſatis eſt diuinas perlegere literas, ſed oportet iuxta illas vitam degere, & poſteà cõcionari, & nõ ſemper tacere. [Eccle. 20] Nam, vt ait Eccleſiaſticus: *Sapientia abſcondita, & theſaurus occultus, quæ vtilitas in vtriſque?* Et Chriſtus Deus noſter: [Matt. 5] *Nõ accendunt lucernã, & ponũt eam ſub modio, ſed ſuper cãdelabrum, vt luceat omnibus, qui in domo ſunt.* Si ſacerdotibus Dianæ, quam Gentes abſque fide inter falſorum numinum vanitates numerarunt, tria tempora erant cõſtituta, vt ex antiquorum monimentis conſtare videmus, primum, in quo ſapiẽtiã diſcerent, & virtutes, alterum, in quo eas exercerẽt, tertium, in quo alios inſtruerent: quid faciendum cenſes euangelicis concionatoribus, qui debent eſſe admirabili ſapiẽtia præditi, inſigni vitæ puritate ornati, & in magna authoritate conſtituti? [Simile.] Vt lucerna vna alteram incendere non poteſt, ſi illa fuerit extincta: ſic præſul, aut concionator alios nõ inflãmabit amore diuino, ſi ille fuerit lumine eiuſdem amoris deſtitutus. Nõ tamẽ me fugit fieri poſſe, vt Deus per vnum flagitioſum præſulem aut cõcionatorẽ, ſi velit, peccatores conuertat. [Simile.] Nã vt herus per famulum iniquum bonã aliquãdo porrigit eleemoſynã, ſic Deus miniſterio ſcelerati hominis poteſt ad ſe impios allicere. Nihilominus tamẽ daturus eſt operã præſul, vt careat omni vitio, & tunc vitia vituperet. [3. Reg. 7] Forcipes, & emunctoria, quæ erãt in tẽplo Salomonis, quibus lãpades emungebãtur, ex auro erãt puriſſimo, vt diuinæ literæ memoriæ prodiderunt, ad ſignificãdam eorum puritatem, qui aliorum immundicias purgare & corrigere, eorumque ſcelera obiurgare tenẽtur. Eorum enim munus eſt ſpeculari, & reprehendere, & vigilanter prouidere, & lucernam in cãdelabro locare. [Simile.] Vt hominũ maledictis vulneratur, qui triticum abſcõdit, ne fame laborãtibus ſubueniat, laudibus verò effertur, qui vendit illud: ſic obiurgandus eſt præſul, qui non vult ſcientiam ſuam cum ſubditis communicare, nec illis horreum doctrinę aperire, ille verò laudibus extollendus, qui docet, concionatur, & ſpeculatoris munus exercet. Vnde Salomon in Prouerbiis: [Prou. 11] *Qui abſcondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem ſuper caput vendentium.* Hinc Ieremias: [Iere. 48] *Maledictus, qui prohibet gladium ſuum à ſanguine.* Hic eſt gladius, de quo ait pſalmographus: [Pſal. 48] *Gladius meus deuorabit carnes.* [Eſa. 6] Et quia Eſaias gladium prohibuerat à ſanguine, hoc eſt verbo Dei non reprehenderat peccata, dixit: *Væ mihi, quia tacui.* [Apoc. 22] Et diuus Ioannes in Apocalypſi: *Et qui audit, dicat: Veni.* At tacet præſul, dormit nauclerus, cùm periclitatur nauis: medicus, cùm graſſatur peſtilẽtia: ianitor, cùm deprædatur fur: ſpeculator, cùm hoſtium exercitus aduẽtat: vigil cùm ciuitas obſidetur. Id intuens Chryſoſtomus in epiſtolam ad Hebræos, Miror, inquit, ſi quem ex his, qui obtinent principatum, contigerit æternã beatitudinem comparare in tanta eorum deſidia, & in tot Dei aduerſum eos comminationibus. Dormiebant Petrus, Ioannes, & Iacobus, & ſoli Simoni dixit Deus. *Simon dormis?* Quare, niſi quia voluit innuere, quid inter ſomnum [Marc. 14] præſulis & ſubditorum intereſſet? Credo equidẽ innumerabiles eſſe in Dei eccleſia pontifices præſules, & cõcionatores, quibus ſpeculatorum nomen apptiſſimè cõuenit, qui curã habent ſubditorum, qui animos à corporum contagio ſeuocarunt, ſeque ad Chriſti imitationem contulerunt. Sed ego in eos duntaxat inuehor, qui non curant de officio & miniſterio, ſed de honoribus & redditibus, qui dediti voluptatibus vitã in ſilentio trãſeunt veluti pecora, quæ natura prona, ventrique obtemperantia finxit. Hi ſi hunc Ezechielis locum attentè legerent, & has terribiles Dei minas intelligerent, multò aliter fortaſſe vitæ ſuæ rationem inſtituerent. Sed de ſpeculatoris munere hactenus.

c *Et tulerit populus terræ virum vnum de nouiſſimis ſuis.*) Hoc eſt, & populus regionis illius elegerit ſpeculatorem quendam, etiam ſi ſit ex iis, qui ſunt infimo loco nati, debet tamen ei fidem adhibere. Per nouiſſimos intelligi plebeios homines, nulla illuſtri laudatione euectos. Eodem modo tenentur ſubditi præſuli obedire, etiam ſi ſit ſanguine obſcurus, nullaque generis nobilitate inſignis: vera enim nobilitas in virtutum amplitudine conſiſtit. Præſtat quidem virum nobili progenie eligere, ſi commodè fieri poteſt, quoniã virtus cum generis ſplendore copulata illuſtrior apparet & pretioſior, inſtar gemmæ in auro puriſſimo incluſæ. [Simile.] Sed vera claritas eſt eſſe clarũ virtutibus. Vt enim neceſſe eſt lancẽ in libra pondere impoſito deprimi, ſic hominẽ impoſita obediẽtiæ ſeruitute obedire, premi, & cedere maiori: Vel de nouiſſimis, hoc eſt de nobilioribus, & magnatibus, & conſularibus. Nouiſſimum ſignificat vltimum: qui autem in republica eſt ſanguine illuſtrior, & rerum geſtarum gloria præſtantior, vltimus eſt in aſcendendo. [Simile.] Quemadmodum in ſcala altiſſimus gradus vltimus dicitur & nouiſſimus, ſi aſcendas, ſic vir ille poteſt vltimus & nouiſſimus appellari in republica, qui eſt in altiſſimo nobilitatis gradu conſtitutus. Ita poteſt intelligi locus hic, nam ſpeculator hic refertur ad Ezechielem, qui erat ex genere regio, & ſacerdotali. Exiſtimo tamen per nouiſſimos homines, qui eligendi ſunt, intelligi humiles, qui ſe propter Deum abiiciunt,

eiunt, & infimos reputant: qui nec inanem aucopan-
tur rumorem, nec vmbras falſæ gloriæ conſectantur.
Hi debent in principatu, & dignitate conſtitui, & ſpe-
culatores eſſe, vt quantò ſe inferius per humilitatem
demittunt, tantò ſublimius per dignitatem erigantur.
Et in dignitate poſiti debent priſtinam humilitatem
Eccle. 32. ſeruare. *Rectorem*, inquit Eccleſiaſticus, *te poſuerunt,
noli extolli, eſto in illis, quaſi vnus ex ipſis.* Et Dominus
Matt. 10. Ieſus apud Matthæum. *Scitis, quia principes gentium do-
minantur illis, & qui maiores ſunt, poteſtatẽ exercent in eos.
Non ita erit inter vos: ſed quicunque voluerit inter vos
maior fieri, ſit veſter miniſter, & qui voluerit inter vos pri-
mus eſſe, erit veſter ſeruus: ſicut filius hominis non venit mi-
niſtrari, ſed miniſtrare.* Vnde diuus Paulus in epiſtola
Phil. 2. ad Philippenſes de Chriſto loquens, *Semetipſum*, in-
quit, *exinaniuit, formam ſerui accipiens.* Hinc effectum
eſt, vt ſummus Pontifex, cùm anteà eſſet Dominus,
agens priuatam perſonam, vbi eſt in ſumma illa digni-
tate conſtitutus, ſe ſeruum ſeruorum Dei appellat. In-
ſignis quidem titulus, & præclara antiſtitis Chriſtia-
ni nomenclatura. Pōtifex verè Chriſtianus eſt ſeruus
publicus: & quo primum die eligitur, ſuis deliciis de-
bet mori, vt aliorum vtilitatibus viuere incipiat: nec
Simil. eligi debet ſuperbus, ſed humilis. Vt nonnullæ aues
priùs quam euolent, ſéque erigant in ſublime caput
deprimunt, roſtróque terram attingunt, ſic animi
humilitatem, ſuique abiectionem oſtendere quis de-
bet priùs quàm ad excelſas euehatur dignitates.
d *Et ille viderit gladium venientem.*) Hoc eſt, hoſtium
exercitum aduerſus ciuitatem aduentantem.
e *Et cecinerit buccina.*) Hoc enim ſigno ſignificabant
ſpeculatores hoſtium aduentum, vt ſe ciues in vrbem
reciperent, & aduerſus inimicos pararent, & appella-
batur illud pulſare ſeu canere receptui. Sed hæc buc-
cina eſt verbum Dei, quo concionatores & præſules
Esai. 58. debent tonare. Apud Eſaiam ait Dominus: *Quaſi tuba
Oſe. 5. exalta vocem tuam.* Et apud Oſeam: *Clangite buccina in
Oſe. 8. Gabaa.* Et rurſum: *In gutture tuo ſit tuba.* In libro Ioſue
Ioſue. 6. ſcriptum legimus tuliſſe ſacerdotes buccinas, & clan-
xiſſe, & ad earum ſonitum corruiſſe muros Iericho.
Ciuitas hæc Iericho, quæ vt ibi ait diuina ſcriptura,
ob timorem filiorum Iſraelis clauſa erat, & munita,
myſticè ciuitas eſt diaboli, ciuitati Dei viuentis ſem-
per aduerſatrix. Huius ciuitatis muri, & turres, & pro-
pugnacula ſunt ſuperbia, auaritia, ira, & cætera flagi-
tia lethalia, quæ ad Euangelij prędicationem euertun-
tur. Sed non caret myſterio id, quod non ſolùm in li-
Hebr. 11. bro Ioſue, ſed etiam apud diuum Paulum in epiſtola
ad Hebręos memorię proditum eſt, muros Iericho cir-
cuitu ſeptem dierum corruiſſe. Septem diebus totum
tempus, quo ſpatio voluitur ſeptem dierum, intelli-
gitur: nam vſque ad finem mundi Chriſti Euange-
lium prædicabitur, & mundi corruet elatio, eiúſque
delebitur infidelitas. Primaſius epiſcopus Vticenſis
beati Auguſtini quondam diſcipulus locum illum di-
ui Pauli explanans per tubas concionatores intelligit,
per Ioſue, qui arcam circunducit, Chriſtum, qui ec-
cleſiam ſuam per hunc mundum gubernat: Arca enim
illa eccleſiæ imaginem gerebat.
f *Sanguis ipſius ſuper caput eius erit.*) Hoc eſt, ipſe erit ſui
interitus cauſa. Tota ei culpa imputabitur, Hebraiſ-
mus eſt in diuinis literis non infrequens. Aduerte:
vnuſquiſque ex officio ſuo iudicatur, præſul ſi mutus
fuerit, populus, ſi ei non obedierit, cum debeat præ-
ſul clamare, populus parere.
g *Veneritque gladius, & tulerit de eis animam.*) Hoc eſt,
aliquem hominem. Solet diuina ſcriptura hominem
appellare animam, quoniã cùm conſtet ex corpore &
anima, eſt anima excellentior corpore, eiuſque forma:
& vt ait libro ſecundo de anima Ariſtoteles capite
primo, ipſa eſt perfectio prima, primúſque actus cor-
poris naturalis. Et quamuis omnis forma intendat eſſe
perpetuum, quantùm poteſt, nulla tamen forma rei
corruptibilis perpetuitatem ſui aſſequitur præter ani-
mam rationis participem: non eſt enim materiæ cor-
poreæ omnino ſubiecta inſtar aliarum formarũ, quin
potius propriam habet operationem immaterialem, &
proportionata eſt ſuo fini, qui eſt æterna beatitudo.
Quam ob cauſam diuinæ literæ homines appellant
animas à parte præcipua, vt conſtat ex capite quarto-
decimo Geneſis, & ex capite 46. & Actorũ 28. & mul- Gen. 14.
tis aliis ex locis. Plato etiam in dialogo de natura ho- Gen. 46.
minis, qui Alcibiades primus inſcribitur ipſo Alci- Act. 28.
biade venuſtiore, ait apertè hominem eſſe animam ra-
tionis compotem, mentis participem, corpore vtentẽ.
Vt compos eſt rationis in ſeipſam circulo quodam ra-
tiocinationis reflectitur, vt mentis particeps, in diui-
num numen veluti riuulus in fontem ſuum refluit: vt
vtens corpore, in humana negotia gubernanda in-
cumbit. Intelligebat Plato abſolutum hominis mu-
nus eſſe, ſe priùs cognoſcere, deinde à natura ſua tan-
quam ab effectu ad primã cauſam ſe cõuertere, eiúſq;
alta myſteria aſtris ſplendidiora contemplari, cuius
lumine animus illuſtratus ipſum iuſtum, ipſum pul-
chrum, ipſum ſummum bonum cognoſceret, cuius ſe
amore inflammaret. Poſtremò quoniã ex corpore fra-
gili conſtabat, ſibi, aliiſque neceſſaria conſuleret, quo-
niam non ſolùm nobis, ſed aliis etiam nati ſumus.
h *Ille quidem in iniquitate ſua captus eſt.*) Omnis impius
captus eſt. Loquens diuus Auguſtinus de ſeipſo ado-
leſcente in libro octauo ſuarum confeſſionum, has vo-
ces emittit. Suſpirabam ad te Dominus grauatus non "
ferro alieno, ſed mea ferrea voluntate. Velle meum te- "
nebat inimicus, & inde catenam mihi fecerat, & con- "
ſtrinxerat me. Hæc ille: ex quibus colliges propriam "
voluntatem catenam eſſe noſtram. Sed quoniam de- "
cepti homines ſuaue eſſe exiſtimant ita viuere, vt ve-
lint, ideo cùm maximè conſtringuntur, tum ſe maxi-
mè liberos eſſe arbitrantur. Eſt enim carnis libertas
miſera captiuitas.
i *Sanguinem autem eius de manu ſpeculatoris requiram.*) Id
eſt, ipſe ſpeculator pœnas mihi dabit huius interitus,
quoniam eius cauſa fuit. Aſpicis hoc loco, iniquum
præſulem ſubditos occidere, cùm eorum excidij ſit
cauſa. Id intelligens diuus Auguſtinus ait: Paſtor malè
viuens homicida eſt. Requirere ſanguinem de manu
alicuius Hebraiſmus eſt, quo vſus eſt Ezechiel capite Sup. 3.
3. vbi de illo diſſeruimus.
k *Speculatorem dedi te.*) Explicat Deus metaphoram,
acſi dicat. Tu es ſpeculator ille, de quo loquor, quem
ego dedi populo Hebræorum. Quare oportet te ei ve-
ritatem nuntiare, illum autem tibi credere & obedire.
Hæc Dei verba ſuo etiam tertio capiti mandata, & Sup. 3.
ibi à nobis expoſita.
l *Annuntiabis eis ex me.*) Non ait: Ex te illis ventura
nuntiabis, ſed *ex me*: authoritate mea vteris, ſed mini- Pſal. 44.
ſterio tuo. Lingua tua ſit inſtrumentum, & veluti ca-
lamus, quo ego ſcribam. Huiuſmodi erat ille, qui di-
cebat: *Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.* Qui-
bus verbis oſtendit ea, quę dicebat, non eſſe à ſeipſo
excogitata, & compoſita, vt ait Chryſoſtomus, locum
illum exponens, ſed ea eſſe Dei, ſe autem eis linguam
accommodaſſe. Acſi diceret: Qui cõmouit cor meum
ad eructandum verbum bonum, vtitur lingua mea ad
proferendum ea, quæ animo ſuggeſſit, tanquam velo-
ciſſimus ſcriba, qui omnia in promptu habens vtitur
calamo ad ſcribendum. Id voluit Chriſtus ſuis diſcipu-
lis tribuere, quibus dixit: *Cum tradent vos, nolite cogitare
quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa ho-* Matt. 10.
ra, quid loquamini.
m *Vt ſe cuſtodiat impius à via ſua.*] Hoc eſt, ab impia
viuendi ratione.

n *Dic ad domum Iſrael.*) Hoc eſt, ad Iudæos qui nunc tecum ſunt in Chaldæa. Vel Hebræos in communi Iſraelis domum appellat.

o *Iniquitates noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt.*] Hoc dicebant nefarij homines, ſceleribus contaminati, & deſperatione oppreſſi. Acſi dicerent: Grauamur ponderibus flagitiorum noſtrorum: tot, tantáque ſunt ſcelera noſtra, vt ab illis liberari nequaquam poſſimus, quoniam ſunt penitus inexpiabilia. Et in ipſis nos tabeſcimus. Hoc eſt, nulla iam vulneribus noſtris proderit medicina. Sequitur: *Quomodo ergo viuere poterimus?* Hoc eſt, qui fieri poteſt, vt in hac vita habeamus vitam gratiæ, & in altera vitam gloriæ, cum ſimus teterrimi, & omnium ſcelerum maculis notatiſſimi? Hæc erant verba de diuina miſericordia deſperātium. Hæc eſt hæreſis Caina, quæ diuinæ pietati & miſericordiæ finem ponit & menſuram, cùm ea ſit infinita & im-
Mat. 27. menſa. In hac hæreſi fuit Iudas Scariot: qui conſiderās impiam proditionem, & deſperans de diuina pietate, laqueo ſe ſuſpendit. Magis peccauit deſperando de miſericordia Dei, quàm vendendo ipſum Deum. In hunc modum ait diuus Auguſtinus libro primo de ciuitate Dei, cap. 17. Iudæ factum meritò deteſtamur: eúmque veritas indicat, cùm ſe laqueo ſuſpendit, ſceleratæ illius traditionis auxiſſe pondus, quam expiaſſe commiſſum: quoniam de Dei miſericordia deſperādo exitiabiliter pœnitens, nullum ſibi ſalubris pœnitentiæ locum reliquit. Hæc ille, quæ ſunt in ſacros canones relata 23. quæſt. 5. Si non licet. Et Leo Papa, Sceleratior, inquit, omnibus ô Iuda, & infelicior extitiſti, quem non pœnitentia reuocauit ad Dominum, ſed deſperatio traxit ad laqueum. Simili inducti deſperatione dicebant Iudæi: *Iniquitates noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt:* Ideo deſperamus. Et quamuis in hoc errabant Iudæi illi, quòd de Dei clementia ſuperabant, in eo tamen verum dicebant, quòd affirmabant, ſuper ſeipſos eſſe flagitia ſua veluti pōdera grauiſſima. Nam cùm Dauid in Berſabæam & Vriam deteſtanda faci-
Pſal. 37. nora commiſiſſet, aiebat: *Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me.* Verba ſunt hominis peccata ſua cognoſcentis, ſed ſibi illa remitti ac condonari deprecantis. Multi tamen ſcelera ſua non vident: nec mirum, cùm ea ſuper caput habeant, non coram oculis: aliorum autem ſcelera intuentur, quia in ea oculos coniiciant.

p *Nolo mortem impij.*) Erigit Hebræos Ezechiel promiſſione miſericordiæ Dei, cohortās illos, vt animum recipiant, & ſpem conferant in diuinam pietatem. Etſi enim eſſent grauiſſimis ſceleribus irretiti, tamen intelligerent infinitis partibus eſſe maiorem diuinā clementiam, qua freti veniam ſuis flagitiis ſuppliciter poſtularent. Inducit igitur Deum miſericordiam ſuam promittentem peccatoribus, eóſque ſpe infinitatis ſuæ conſolantem, ſi ſe à maleficiis ſepararent, & ad ipſum conuerterent. Conſidera, & iterum atque iterum memoria repete infinitam Dei miſericordiam. Confugiamus ad illum, quem inueniemus maiore alacritate paratum ad nos recipiendum, quàm nos ipſos ad Deū amplexandum. Ipſe eſt, qui ſalutem noſtram deſiderat, qui pro nobis acerbiſſima tormenta ſubiuit, qui in crucis ara ſe conſtituit hoſtiam, vt ſuo ſanguine crimina noſtra expiaret. Ipſe eſt, vt verbis vtar diui Pauli, *qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Ipſe eſt, qui dixit Petro, dimittēdum eſſe proximo non ſolùm ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. Ipſe eſt, qui ouem perditam quæſiuit, & inuenit, & ſuis humeris aſportauit. Ipſe eſt, qui filium prodigum, qui omnia bona ſua turpiter diſſipauerat, benignè recepit. Ipſe eſt, pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. Accedamus ergo ad eum, & vt ait diuus Paulus, Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus. Impius Cain vbi iuſtū Abel per ſummum ſcelus interfecit, Dixit Deo: *Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Ieremias inducit impios ita loquentes, *Deſperauimus: poſt cogitationes noſtras ibimus, & vnuſquiſque prauitatem cordis ſui mali faciemus.* Et diuus Paulus aiebat: *Deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ.* Cōtrà verò Iob dicebat: *Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo.* Et Eſaias: *Domine miſerere noſtri, te enim expectauimus.* Et Dauid: *Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum, omnes qui ſperatis in Domino.* Et rurſus: *Beatus vir, cuius eſt nomē Domini ſpes eius.* Et Eccleſiaſticus. *Reſpicite filij nationes hominū, & ſcitote, quia nullus ſperauit in Domino, & derelictus eſt.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: *Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem.* Quis deſperaturus eſt de miſericordia illius Dei, qui ait: *Viuo ego: Nolo mortem impij: ſed vt conuertatur à via ſua, & viuat.* Viuo ego, eſt Dei affirmatio, & veluti iuramentum. Vel ſunt verba hæc Chriſti reſurgentis, quaſi dicat: Velit nolit Iudæus, viuo ego. Nolo mortem peccatoris, qui mori volui pro peccatoribus. Volo, vt fructuoſa ſit mors mea, vt viuant hi, pro quibus mortuus ſum. Hæc eadem ſententia fuit cap. 18. mandata, vbi eam explicuimus verba illa explanantes: *Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, ampliùs non recordabor.*

1. Tim. 2. · Matt. 18. · Luc. · Luc. · 2. Cor. 1. · Hebr. 4. · Gen. 4. · Ierem. · Ephe. 4. · Iob 13. · Eſai. 33. · Pſal. 30. · Pſal. 39. · Eccle. 2. · Hebr. 10. · Sup. 18.

q *Et quare moriemini?*) Hoc eſt, ſi ad me fueritis conuerſi: & in gratia permanſeritis, non incidetis in mortem æternam.

r *Iuſtitia iuſti non liberabit eum.*) Vt iuſto, ſi ad peccādum ſe addixerit, & in peccatum inciderit mortiferum, non prodeſt prior iuſtitia ad vitam æternam cōſequendam, ita impio pœnitenti & verè contrito anteacta peccata non imputantur, vt propter ea ad infernum in æternum cruciandus relegetur. Hæc omnia fuerunt capite decimooctauo explanata.

s *Etiam ſi dixero iuſto, quòd vita viuet.*) Subauditur, ſi permanſerit in ſua iuſtitia: tunc enim vitam obtinebit, hic per gratiam, poſteà per gloriam.

ANNOTATIONES ex Hebræo in Cap. XXXIII.

r Et tulerit populus terræ virum vnum de nouiſſimis ſuis. *In Hebræo pro* de nouiſſimis ſuis *eſt* מקציהם *mikkſehem: à verbo* קצה *catſah, quod ſignificat ſuccidere, & finem facere. Vnde nomen cetſeh ſignificat finem, extremitatem, vl-*
Hab. 2. *timum & nouiſſimum. Apud Habacuc, cap. 2. vbi communis editio habet:* Cogitaſti confuſionē domui tuæ, concidiſti populos multos, & peccauit anima tua. *Pro* cōcidiſti *eſt in Hebræo cetſoth, quæ dictio poteſt eſſe verbum & nomen. Noſter interpres trāſtulit:* concidiſti, *vt ſit verbum noſtrum catſath: & rectè quidem. Alij exiſtimant eſſe nomen. Ideò poteſt transferri;* Cogitaſti conſilium ad confuſionem domus tuæ, in finibus multorum populorum & peccaſti in animam tuam. *Acſi diceret propheta: Tu ô Nabuchodonoſor cepiſti conſilium, quod non ſolùm in regno tuo, ſed etiam in extremitatibus aliorū populorum, in omnibus terrarū oris in ignominiam domus tuæ redundauit. Nam propter illud electus fuiſti ab hominum cōſortio, & oſſa tua fuerunt deiecta à ſepulchro. Eam ob cauſam hoc Ezechielis loco pro* de nouiſſimis ſuis, *poteſt rectè verti:* ex finibus ſuis, vel ex terminis ſuæ regionis. *Vt ſit ſenſus: Si elegerit populus virum aliquem in ſpeculatorē de his, qui intra ſuos limites commorātur.* Vel de extremis ſuis: *hoc eſt, de his, qui in finibus habitant*

regionis. Vnde ſeptuaginta tranſtulerunt: Et tulerit populus terræ hominem vnum de ſuis. *Solent enim ſpeculæ in finibus prouinciæ conſtitui: & in illis ſpeculatores in eiſdem extremitatibus degentes collocari, quoniam hi terram melius cognoſcunt, & hoſtes vicinos maiore odio proſequuntur. Huiuſmodi eſſe debent præſules, qui ſubditos optimè cognoſcant, & hoſtium animæ acerrimi ſint hoſtes, & veritatẽ intrepidè, ſed cum modeſtia annuntient, & rempublicam prudenter gubernent, potius amari, quàm timeri cupientes. Nam ſi omnia voluerint timore, & aſperitate, & inſolentia menſurare & regere, ea facilè euertẽt. Vt aqua magni ac profundi lacus cùm natura ſua tranquilla ſit, vi tamen venti agitatur, & commouetur, ſic populus etſi ſua ſpõte mitis ſit & quietus, nimia tamẽ ſeueritate & aſperitate præſulis veluti violenta procella concitari ſolet, & perturbari. Ideo ait Salomon in Prouerbiis:* In hilaritate vultus regis vita, & clementia eius quaſi imber ſerotinus. *Et rurſus.* Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. *Et Chriſtus Deus noſter:* Qui maior eſt veſtrũ, erit miniſter veſter. *Ita tamen debet princeps & præſul miſericordiam & tranquillitatem colere, vt iuſtitiam non amittat. Ita enim ait Salomon:* Rex iuſtus eriget terram, vir auarus deſtruet illam. *Et liber Sapientiæ:* Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. *Oportet reipublicæ gubernatorem animum ad Deum erigere, eiuſque præcepta ſeruare, vt ſubditos ſuos rectè ac ſapienter regat. Ideo dicebat rex Dauid:* Et nunc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehendite diſciplinam, &c. *Quibus verbis principes & antiſtites exhortatur, vt reſipiſcant, ne veſano furore ſe illi opponãt, cuius potentiæ nemo poteſt reſiſtere, ſed potiùs eũ colant, eius mãdata obſeruent, & ſapienter expendant, quid faciant. Vbi nos habemus:* Apprehẽdite diſciplinã, *habet litera Hebraica* נשקו בר *Quæ verba poſſunt latinè verti:* Adorate filium, *ſiue* oſculamini filium. *Id quod dixit:* Seruite domino in timore, *intelligitur de Deo patre. Id quod ait:* Adorate ſeu oſculamini filium, *intelligitur de filio Meſsia: qui hoc ait eſt ſpiritus ſanctus, qui per os Dauidis loquebatur. Vbi vides ſacroſanctæ trinitatis expreſſum myſterium, illis latẽs, qui illud nolũt cõſiderare. Huic ſanctiſsimæ & indiuiduæ trinitati ſeruire, & parere debẽt principes, ſi volũt, vt eis ſeruiant, & pareãt ſubditi, & virtutum momenta perpẽdant. Nam vt ait Eccleſiaſticus:* Secundum iudicem populi, ſic & miniſtri eius, & qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes eam.

Simile. Prou. 16. Prou. 20. Matt. 23. Prou. 29. Sap. 1. Pſal. 2. Eccle. 10.

D Si autem [a] dixero impio: Morte morieris: & [b] egerit pœnitentiam à peccato ſuo, [c] feceritque iudicium, & iuſtitiam, [d] & pignus reſtituerit ille impius, rapinámque reddiderit, [e] in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniuſtum, vita viuet, & non morietur. Omnia peccata eius, quæ peccauit non imputabuntur ei: iudicium & iuſtitiam fecit, vita viuet. Et dixerunt filij populi tui: [f] Non eſt æqui ponderis via Domini, & ipſorum via iniuſta eſt. Cùm enim receſſerit iuſtus à iuſtitia ſua, feceritque iniquitates, morietur in eis. Et cùm receſſerit

Sup. 18. E impius ab impietate ſua, feceritque iudicium & iuſtitiam, viuet in eis. Et dicitis: Non eſt recta via Domini: Vnumquemque iuxta vias ſuas iudicabo de vobis domus Iſrael. [g] Et factum eſt in duodecimo anno, in decimo menſe, in quinta menſis transmigrationis noſtræ, venit ad me qui fugerat de Ieruſalem, dicens, vaſtata eſt ciuitas. [h] Manus autem Domini facta fuerat ad me veſpere, antequam veniret, qui fugerat: aperuitque os meum donec veniret ad me manè, & aperto ore meo non ſilui amplius. Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, [i] qui habitant in ruinoſis his ſuper humum Iſrael, loquentes aiunt. Vnus erat Abraham, & hæreditate poſſedit terram, nos autem multi ſumus, nobis data eſt terra in poſſeſſionem. Id-

F circo dices ad eos. Hæc dicit Dominus Deus. [k] Qui in ſanguine comeditis, [l] & oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras, [m] & ſanguinem funditis, nunquid terram hæreditate poſſidebitis? [n] Stetiſtis in gladiis veſtris, feciſtis abominationes, & vnuſquiſque vxorem proximi ſui polluit, & terram hæreditate poſſidebitis?

a *Si autem dixero impio: Morte morieris.*] Indicat hic locus apertè neminẽ debere de diuina miſericordia deſperare, etiam ſi ipſe Deus ei dicat eum eſſe damnandum in æternum. Meritò ait diuus Thomas primo ſententiarum, ſi reuelaretur alicui ſe eſſe reprobatum, & damnandum, non debere credere, ſed exiſtimare eſſe illud illuſionem diaboli ſub ſpecie Angeli lucis. Etſi ſciret à Deo eſſe talem reuelationem, tamen debere credere dictam eſſe ſub conditione, videlicet niſi pœnitentiam egerit, & ad Deum confugerit. Ait enim

Luc. 18. Dominus apud Lucam: *Non eſt voluntas patris, vt pereat vnus ex his puſillis.* Et hoc loco poſtquam dixit: *Nolo mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat,* ſubdit paulò poſt: *Si autem dixero impio: Morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato ſuo, vita viuet.*

b *Et egerit pœnitentiam à peccato ſuo.*) Pœnitentia, vt ait diuus Hieronymus, eſt ſecunda tabula poſt naufragiũ. Et habetur de pœni. diſt. 1. cap. Secunda. Prima tabula eſt baptiſmus, ſecunda pœnitentia: Hæc nos ducit ad portum ſalutis, delet enim omnem culpam, ſiue ſit venialis, ſiue mortifera. Et quoniam lethalia flagitia ex parte auerſionis à Deo habet connexionem, eam ob cauſam iuxta approbatam diui Thomæ ſententiam vnum ſine alio non dimittitur: at reſurgenti per pœnitentiam omnia dimittuntur. Et vt Chriſtus ait: *Gaudium eſt in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiã agente, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia.* Luc. 15.

Hæc eſt pœnitentia in Chriſti nomine prædicata, de qua ait ipſe Dominus: *Sic oportebat pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſsionem peccatorum in omnes Gentes.* De Luc. 24.

illa dicebat Petrus Apoſtolorum princeps: *Pœnitemini, & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra.* Et quamuis omnia peccata pœnitentia deleantur, non tamen dicendum eſt neceſſe eſſe eum, qui à lethali crimine per pœnitẽtiam reſurgit, in eodem gradu gratiæ & charitatis quam amiſerat, reſurgere: poteſt enim reſurgere in maiore, vel minore, vel æquali iuxta ipſius pœnitentis conatum. Communiter melior eſt innocẽtia, quàm pœnitentia, quemadmodum melior eſt veſtis integra, quàm diſſuta, & ſciſſa, etiam ſi cõmiſſuris quibuſdam reſarciatur. Sed tanta poteſt eſſe pœnitentia, tam ardens, & inſignis, & in tam excelſo charitatis gradu, vt ſit incorruptione & innocentia præſtantior. Vt veſtis cæſuræ ſi aureis funiculis, & pretioſis gemmis copulentur, pulchriorem reddunt veſtem ipſam, quàm ſi tota ſana fuiſſet, & integra: ſic fieri poteſt, vt tam acerbo animi dolore, tanto feruore, tanta vi lachryma- Act. 3. Simile.

rum, tanta gratia & charitate quis reſurgat, vt pulchrior reddatur, quàm ſi in crimen non incidiſſet. Sed de pœnitentia capite viceſimo fusè diſſeruimus.

c *Feceritque iudicium & iuſtitiam.*] Hoc eſt, honeſtè & iuſtè vixerit. Hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

d *Et pignus reſtituerit.*) Hoc explanatum fuit capite decimo octauo.

e *In mandatis vitæ ambulauerit.*) Id eſt, & in præceptis Dei ambulauerit, quæ ſunt media ad vitam æternam conſequendam. Ita enim ait Deus. *Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata.* (*Mat. 19.*) In lege etiam vetere cuſtodientibus Dei mandata vita promittebatur. (*Leu. 18.*) Capite decimooctauo Leuitici ſunt hæc verba literis mandata: *Cuſtodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo, viuet in eis.* Et quanquam ſint, qui dicant illud intelligi de vita duntaxat temporali, paraphraſtes tamen Chaldæus de æterna intelligit, ita vertens: *Quæ faciens homo viuet in eis vita ſempiterna.* (*Deut. 4.*) Deuteronomij capite quarto ait ita Deus. *Audi præcepta & iudicia, quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas.* (*Sup. 18. & 20.*) Et ſuprà apud noſtrum Ezechielem capite 18. (*Rom. 10.*) & capite 20. eadem eſt ſententia. Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, capite 10. ait ita: *Moyſes ſcripſit quoniam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viuet in ea:* quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit: *Ne dixeris in corde tuo.* &c. Vbi Apoſtolus innuit Moyſem in lege vetere de vita locutum fuiſſe corporis, quæ præcepta ſeruantibus promittebatur. Similiter in epiſtola ad Ga- (*Galat. 3.*) latas capite tertio idem aſſerit his verbis: *Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide viuit. lex autem non eſt ex fide, ſed qui fecerit ea, viuet in illis.* Hæc Apoſtolus: quibus oſtēdit promiſſam fuiſſe corporis vitam legis obſeruatoribus, non autem vitam animæ. Sed hoc intelligitur de iuſtitia, quæ ex lege erat, ſeparata, & excluſa fide. At ſi illi fidem habebant Meſſiæ venturi & ſpem ac charitatem, illa legis obſeruantia, & virtutum actionibus vitam æternam conſequebantur, & cœlorum ingreſſum poſt Chriſti mortem: viuentes, & bona opera in gratia efficientes vitam æternam merebantur, & cœlorum gloriam immortalem, quam fuerunt poſt Chriſti mortem conſecuti. Appellantur ergo hoc loco legis præcepta mandata vitæ, quia lex cuſtodientibus ea vitam pollicebatur. Pro mandatis vitæ poteris vertere, mandata viuentis: nam viri probi, qui viuentes appellātur, ſolent Dei præcepta ſeruare. impij enim mortui dicuntur. In mandatis viuentes ambulant. Quod iis verbis expreſſit regius vates: *Beati immaculati in via, qui ambulant in* (*Pſal. 118.*) *lege Domini.* Et rurſus: *Beati omnes, qui timent dominū, qui ambulant in viis eius.* De impiis verò dicit: *Neſcierunt, nec* (*Pſal. 127 Pſal. 81.*) *intellexerunt, in tenebris ambulant.* Ipſe verò Dauid non (*Pſal. 118.*) ſolum in via Dei ambulabat, ſed etiam currebat. *Viam,* inquit ille, *mandatorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor meum.* Et in canticis ait eccleſia. *Trahe me poſt te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Et diuus Paulus in (*1. Cor. 9.*) epiſtola prima ad Corinthios: *Sic currite, vt comprehendatis.* Et paulò pòſt: *Ego igitur ſic curro, non quaſi in incer-* (*2. Tim. 4.*) *tum.* Et in epiſtola ſecunda ad Timotheum: *Curſum con-* (*Hebr. 12.*) *ſummaui.* Et ad Hebræos. *Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem Ieſum.* Non igitur in via ſedere, ſed ambulare debemus, imò currere. Matri filiorum Zebedæi dicenti: *Dic, vt hi duo filij mei ſedeant, vnus ad dexteram, &* (*Matt. 20.*) *alter ad ſiniſtram tuam,* reſpondit Chriſtus: *Neſcitis, quid petatis:* ipſi namque per matrem petebant. Poteris per mandata vitæ præcepta Chriſti, qui vita eſt, intelligere: ipſe enim de ſe ait: *Ego ſum reſurrectio, & vita.* Et rur- (*Ioan. 11.*) ſus: *Ego ſum via, veritas, & vita.* Hæc eſt vita, de qua (*Ioan. 14.*) dicebat Moyſes populo Iudaico: *Erit vita tua quaſi* (*Deut. 28.*) *pendens ante te.* In monte enim Caluariæ coram Iudæis pependit Chriſtus Deus noſter: qui eſt vita illa, de qua hîc ait Ezechiel: *In mandatis vitæ ambulauerit.* Ambulare in mandatis, eſt mandata ſeruare. Hebraiſmus eſt, quo vtitur etiam Ezechiel, cap. 5. di- (*Sup. 5.*) cens: *In præceptis meis non ambulauerunt.* Tertio libro (*3. Reg.*) Regum dicebat Salomon. *Sit cor noſtrum perfectum cum Domino Deo noſtro, vt ambulemus in decretis eius.* Explicans autem quid eſſet ambulare in decretis eius, ſubdit: *& cuſtodiamus eius.* Vbi particula, &, ponitur pro, id eſt. Accipitur etiam ambulare pro viuere & conuerſari, vt apud diuum Paulum: Sic vt in die honeſtè ambulemus. Pro ſequi & imitari. 3. Re- (*Rom.*) gum, cap. 15. *Ambulauit in via patris ſui.* Et ſecun- (*3. Reg. 2. Par.*) do Paralipomenon, capite 17. *Ambulauit in viis Dauid patris ſui.* (*Gala.*) Et apud diuum Paulum in epiſtola ad Galatas: *Spiritu ambulate, & deſideria carnis ne perficeritis.*

f *Non eſt æqui ponderis via Domini.*) Hoc eſt, iniquè agit Dominus. Hoc dicebant impij. Si malitia humana detrahit de bonitate diuina, quid mirum, ſi viros pietate & ſapientia pręſtantes voce vulneret, & maledictis proſequatur.

g *Et factum eſt.*) Narrat excidium Hieroſolymæ, de quo anteà fuerat vaticinatus.

h *Manus autem Domini facta fuerat ad me.*] Hoc eſt, fueram afflictus ſpiritu prophetico. Diximus alibi accipi aliquando manum pro vaticinatione, & ſpiritu prophetico. Explicans autem quando hoc fuerat, ait fuiſſe veſpere, pridie quàm nuntius veniret: quod tempus apud Iudæos eſt principium diei, qui diem incipiunt à noctis crepuſculo.

i *Qui habitant in ruinoſis his.*) Hoc eſt, Hieroſolymæ, quæ poſt euerſionem à Babyloniis manſit plena ruinis. In his ruinis vrbis reliquit Nabuzardam quoſdam pauperes, qui terrā colerent: at conſtat ex Ie- (*Ierem. vlt.*) remia, & quarto Regum. Alij ſe mandarunt fugæ, (*4. Reg. vlt.*) & in agros contulerunt. Alij ſe in ſpeluncis occultarunt. Aduerſus hos omnes vaticinatur modò Ezechiel. Nam cùm audiſſent populi gemitum, & flebiles querelas, verſarenturque in vrbis ruinis, & aliorum direptionibus, deberent dolere, & vehementer angi, atque ob admiſſa flagitia lacerari: ipſi lætitia efferebantur, quòd exiſtimarent ſe eſſe totam promiſſionis terram poſſeſſuros. Sed multò aliter illis euenit: nam mortuo Godolia contulerunt ſe in Ægyptum, vbi eos Babylonij immaniter occiderunt.

k *Qui in ſanguine comeditis.*) Exprobrat illis comedere carnem cum ſanguine, quod tunc erat lege prohibitum, vt patet ex capite 19. Leuitici. (*Leu. 19.*) Vel vult ſignificare eos inter comedendum de fundendo ſanguine proximi tractare.

l *Et oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras.*) Hoc eſt, oculos conicitis in idola veſtra, ea ſumma veneratione colentes. Solet diuina ſcriptura idola appellare immunditias, & abominationes. Fortaſſe per immunditias libidinem intelligit, & vitia turpia, quibus ſe Iudæi contaminabant. Leuare oculos in rem aliquam eſt eam diligere, & venerari, & ſuſpicere: vt in pſalmo: (*Pſal. 120.*) *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi.* (*Pſal. 122.*) Et rurſus: *Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis.* (*Eſa. 51.*) Et apud Eſaiam: *Leuate in cælum oculos veſtros.*

m *Et ſanguinem funditis.*] Subaudi, innocentum. Vel quorumcunque nullo iuſtitiæ ordine ſeruato.

n *Stetiſtis in gladiis veſtris.*) Nimirum ad effundēdum ſanguinem innocentum: Notat habitum paratorum ad occidendum: appellat eos ſanguinolētos & homicidas. Stare in gladio eſt non ſolùm ſemel occidiſſe, ſed inſtructum eſſe & paratum ad occidendum ſæpe, & arte militari ſibi comparare victum, & tandem crudelem eſſe, & ſanguinis diffuſorem. Idem etiam ſignificat viuere in gladio: qua dicendi exornatione

vſus

vſus eſt Iſaac, cùm filio ſuo Eſau benedixit. Benedixerat patriarcha ille filio ſuo Iacob ſecundo genito: & *Gen. 27.* quia Eſau primogenitus calamitatem ſuam deplorauit, dixit illi: *Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies.* Quæ verba arcanam continent ſententiam, & excelſum myſterium. Eſau primogenitus populus eſt Iudaicus, quem Deus filium ſuum primogenitum vocauit, vt ex *Exod. 4.* capite quarto Exodi conſtat apertiſſimè. Iacob verò ſecundo genitus populus eſt Gentilicius, qui Chriſti fidem recepit, quem Chriſtus genuit ſanguine ſuo: de *Ioan. 1.* quo ait diuus Ioannes: *Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, qui non ex ſanguinibus, nec ex voluptate carnis, ſed ex Deo nati ſunt.* Hi ſunt filij ſecundogeniti, Deo placentes: Iudæi autem infideles primogeniò, Deo odibiles, de quibus ipſe ait per *Eſai. 1.* Eſaiam: *Filios enutriui, & exaltaui: ipſi autem ſpreuerunt me.* Fuit populus Iudaicus adumbratus in Caino, Iſmaele, Eſau, primogenitis: Gentilicius verò in Abel, Iſaac, & Iacob, ſecundogenitis. Eam ob cauſam in ge- *Matt. 1.* nealogia ſaluatoris, nec apud Matthæum, nec apud *Luc. 3.* Lucam vllum ex iis primogenitis ingreſſum fuiſſe reperies. Reprobantur quidem, quoniam populum Iudaicum in perfidia ſua manentem adumbrabant, quem Deus meritò reprobauit. Quid igitur voluit diuina *Gen. 27.* ſcriptura in Geneſi ſignificare, dicens: Eſau audita benedictione Iacob cum eiulatu magno fleuiſſe, niſi innuere impiam Iudæorum ſynagogam ingemiſcere, quòd ſe videat à Deo derelictam, Eccleſiam autem Catholicam benedictam & electam? Porrò Deus per libros diuinorum vatum, & Chriſtianorum prędicationem quotidie dicit Iudęorum ſynagogæ, ſe filio ſecundo, hoc eſt, Gentium populo benedixiſſe, in eúmque omnem excellentiam & amplitudinem contuliſſe, fidémque ſuam per vniuerſas Gentium oras fama celebraſſe. Primogenita, & benedictio, & ea, quæ dolet Eſau fuiſſe ſibi ſublata & Iacob conceſſa ſunt, fides, ſpes, charitas & cæteræ virtutes, & nominis claritas, & honorum amplitudo: in quibus omnibus aſpicit planè ſynagoga eſſe ſibi Chriſti Eccleſiam antepoſitam. Et quemadmodum pater filio ærumnas ſuas deploranti aliquid impertiuit benedictionis, ita Deus derelictæ ſynagogæ rorem aëris, & terrę pinguedinẽ tribuit, non eam omnino in mundi opibus deſtituens. Sed ait illi: *Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies.* Nam populus Iudaicus diuinorum vatum ſanguinem fudit, & viros omnes, qui ſingulari pietate, & eximia ſapientia alios anteibant, ad perniciem & vaſtitatem vocauit. Quid plura? ipſum ſuum Meſſiam, verum Deum, qui humanitate aſſumpta illum veritatem docuit, viámque ad æternam beatitudinem conſequendam aperuit, qui è cœli faſtigio deſcendens cum eo contulit ſermones ſuos, vt illum qui in caligine verſabatur, diuino lumine luſtraret, & ad gloriam immortalem tandem perduceret, impius populus ad omnem immanitatem paratus, flagellauit, percuſſit, vulneribus traiecit, & cruci duris clauis affixit. Et ſanctos eius diſcipulos, quos ne voce quidem lædere deberet, cùm in eum magna conferrent beneficia, ingratus populus trucidare conabatur. Et nunc omnia Iudæorum odia in Chriſtum, eiúſque pios ſectatores crudeliter ardent: &, vt de illis vaticinatus eſt Iſaac, *in gladio viuunt,* *Gen. 27.* hoc eſt, in odio & impietate: ſed fratri ſuo minori, hoc eſt, populo Gentium ſeruiunt. nam nec regem habent Hebræum, nec patriam ſuam colunt, nec tem- *Gen. 21.* plũ poſſident, nec legis ſacrificia exercent. Errat Agar in ſolitudine, errat ſynagoga exul à patria: neſcit viam, ignorat Chriſtum, qui de ſe ait: *Ego ſum via.* Vitam *Ioan. 14.* agunt Iudæi infelicem, omni dedecore & ignominia plenam, per totum orbem terrarum diſperſi, contẽpti, calamitoſi, & execrabiles. Qui autem ex illis ad Chriſtum conuertuntur, in honore & celebritate verſantur. Et quorum Iudæi illi, qui tẽpore Ezechielis manſerant Hieroſolymæ, crudeles erant, & ſanguinolenti, ait illis hoc loco diuinus vates: *Stetiſtis in gladiis veſtris.* Sunt qui exiſtiment ſtare in gladiis eſſe enſes manu portare ad occidendum: vt ſit ſenſus: Quemadmodum alij baculos portant, vt ſe ſuper eos ſuſtentent, ita vos gladios, vt illis alios interficiatis. Accipitur aliquando gladius pro ira, & indignatione, & hoſtili potentia: vt apud Eſaiam: *Si me ad iracundiam prouocaue-* *Eſai. 1.* *ritis, gladius deuorabit vos.* Vnde gladium ſanguine inebriare eſt occidere: vt apud eundem Eſaiam. *Inebria-* *Eſai. 34.* *tus eſt in cœlo gladius meus.* Acſi dicat Dominus: In cœlo decreui interficere Idumæos. In præſenti tamen gladius pro enſe accipitur ſanguinem immaniter effundente.

s Oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras.) *Septuaginta pro immunditiis tranſtulerunt,* abominationes. *Pagninus* idola. *Solent enim idola in literis diuinis immunditiæ appellari, & abominationes.*

Hæc dices ad eos: Sic dicit Dominus Deus: [a] Viuo ego, quia qui in ruinoſis habitant, gladio cadent: & qui in agro eſt, beſtiis tradetur ad deuorandum, qui autem in præſidiis & ſpeluncis ſunt, peſte morientur. Et dabo terram in ſolitudinem, & in deſertum, & deficiet ſuperba fortitudo eius, [b] & deſolabuntur mõtes Iſrael, eò quòd nullus ſit, qui per eos tranſeat. Et ſciẽt, quia ego Dominus, cùm dedero terram eorum deſolatam, & deſertam propter vniuerſas abominationes ſuas, quas operati ſunt. [c] Et tu fili hominis fili populi tui, qui loquuntur de te iuxta mu-
G tos, & in oſtiis domorum, & dicunt vnus ad alterum, vir ad proximũ ſuum loquentes: Venite, & audiamus, quis ſit ſermo egrediens à Domino. Et veniunt ad te, [d] quaſi ſi ingrediatur populus, & ſedent coram te populus meus, [e] & audiunt ſermones tuos, & non faciunt eos, quia in canticum oris ſui vertũt illos, & auaritiam ſuam ſequitur cor eorum. [f] Et es [1] eis quaſi carmen muſicum, quod ſuaui, dulcique ſono canitur, & audient verba tua, & non facient ea. [g] Et cùm venerit, quod prædictum eſt, ecce enim venit, tunc ſcient, quòd prophetes fuerit inter eos.

a *Viuo ego.*] Hoc eſt, id quod dico abſque dubio veniet. Eſt veluti quædã forma iurãdi: acſi dicat Deus: Quam verum eſt me viuere, tam verum erit, eos emittendos eſſe. Et ita reuera impletum fuit. Nam qui in ruinis Hieroſolymæ habitabant, & qui ſe in agros contulerant, & qui ſe in ſpeluncas, & locus abſtruſos receperant, omnes periere, & fuerẽ miſerabilem exitum conſecuti. Quidam mortui ſunt hoſtium gladiò, quidam beſtiarum dentibus, quidam fame & peſte.

b *Et deſolabuntur montes Iſrael.*) Hoc ideo ait quia terra promiſſionis montoſa erat. Vel per montes homi- *Pſal. 96.* nes intelligit ſuperbia elatos, vt in pſalmo. *Montes ſicut* *Eſai. 64.* *cera fluxerunt à facie Domini.* *Haba. 3.* Et apud Eſaiam: *A facie tua montes defluent.* Et apud Habacuc: *Aſpexit, & diſſoluit Gentes, & contriti ſunt montes ſeculi.* Per montes ſeculi, ſiue *æternos*, vt vertunt alij, intelliguntur reges ſuperbi, qui multis ſeculis regnauerant.

c *Et tu fili hominis.*) Locutus fuerat de Iudæis, qui

capto Sedechia, & tranſlato in Chaldæam remanſerant Hieroſolymæ: nunc ad eos reuertitur, qui ſecum erant in Babylonia, eiúſque verba irridebant. Monebat eos diuinus vates, deterrens eos à vitiis, & exhortans ad virtutes, atque illis prædicens futura: ſed illi hæc omnia in cantilenas deriſorias traducebant. Eum audiebant, ſed ſubſannabant. Oſtendebant velle dictis eius obedire: & ad illum ſe conferebant: ſe poſteà iuxta muros ad ſolem in hyeme, & inter priuatos parietes, ſeu ad ianuas domorum in æſtate de illo detrahebant, eúmque opprobriis vulnerabant, contra Domini ſententiam dicentis. *Maledictus, qui clam percuſſerit proximum ſuum.* Ideo aiebat Dauid: *Detrahentem ſecretò proximo ſuo, hunc perſequebar.* Et Iob: *Cùm ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi.*

Deu. 27. Pſal. 100. Iob. 19.

d *Quaſi ſi ingrediatur populus.*) Hoc eſt, ad te veniunt cateruatim. Septuaginta habent: *Veniunt ad te, quomodo populus congregari ſolet.*

e *Et audiunt ſermones tuos.*) Curioſitate adducti, fingentes ſe velle illos ſeruare: ſed eos complere nequaquam volunt. *Beati qui audiunt verbum Dei,* inquit Dominus, *& cuſtodiunt illud.* Beati qui memores ſunt mandatorum eius, ſed vt faciant ea. *Verba enim vitæ æternæ habet.*

Luc. 11. Pſal. 107. Ioan. 6.

f *Et es eis quaſi carmen muſicum.*) Audiunt te voluptatis cauſa: ſed doctrinam tuam minimè ſequuntur. quemadmodum nonnulli oblectantur muſica, & muſicos aliquorum fortitudinem, & res geſtas, ac facta præclara canentes libēter audiunt: ſed virtutes, quas illi laudibus efferunt, & cantu celebrant, imitari non curāt, ſic filij Iſraelis oblectationis & recreationis ſolummodò cauſa te audiunt, conſilia autem tua penitus contemnunt. Huiuſmodi ſunt, qui nunc concionatores audiunt vt eorum mulceantur artificio, eloquētia, & doctrina: non autem vt iuxta eam rationem dirigāt viuendi. Vt apes multa percurrentes, ſolùm floribus delectantur, & illos decerpunt, alia relinquunt: ſic hi auditores totam concionem audientes nihil volunt niſi flores, & pulchrè dicta. Hęc tantùm curāt, ſolidam autem doctrinā contemnunt, & iuxta eam viuere penitus ſpernunt. Adulationes quærunt & fabulas, vilem veritatem faſtidiunt. Id prævidens diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timotheum, aiebat. *Erit tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt: ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros prurientes auribus, ad fabulas autem conuertentur.* In Actis Apoſtolorum ſcriptum legimus Athenienſes ad nihil aliud vacaſſe, quàm vt aliquid noui dicerent, aut audirent. Sed non propterea concionatores relicturi ſunt munus concionādi, nam etſi nonnulli ſunt auditores curioſi, vani, & impij ſunt tamen multi graues, docti, & pij, qui animi vtilitatem quærunt. Et quamuis omnes abirent præter vnum, ei tamen eſſet veritas nuntianda. Notum eſt illud Antimachi clari poetæ dictum, qui, vt refert Cicero de claris Oratoribus, cùm conuocatis auditoribus legeret eis volumen ſuum, cúmque loquentem omnes præter Platonem reliquiſſent: Legam, inquit, nihilominus, Plato enim mihi vnus inſtar eſt omnium.

Simile. 2 Tim. 4. Act. 17.

g *Et cùm venerit.*) Hoc eſt, aiunt impij te non eſſe verum prophetā: ſed cùm venerit id quod tu prædixiſti, quod quidem iam venit, ſcient te eſſe diuinum vatem.

ſ Et es eis quaſi carmen muſicum.) *Septuaginta habent.* Et es eis quaſi vox pſalterij. *Thargum habet:* Es quidem illis quaſi canticum organorum. *Verti poteſt:* Et es illis veluti canticum amorum ſiue amatorium. *In Hebræo enim eſt agauim, à verbo agab, quod ſignificat amare: vt apud Ieremiam capite quarto.* Contempſerunt te amatores tui. *Et apud noſtrum Ezechielem, cap. 23.* Tradidi eam in manus filiorum Aſſur, ſuper quorum inſaniuit libidine. *Inſanire libidine Aſſyriorum, eſt amare eorum ritus, & eorum idolorum cultum vehementer diligere, & amplecti. Significat illis verbis dominus, ſe ideo Samariam, hoc eſt, decem tribus Aſſyriis tradidiſſe, quoniam ingratus ille Iudæorum populus Deo vero contempto commentitios Aſſyriorum Deos coluit, & impias eorum ſuperſtitiones deperiit, ardentérque, & impatienter corruptus eorum mores amauit.*

Iere. 4. Eze. 23.

ARGVMENTVM.

Inuehitur in paſtores, qui grege neglecto ſeipſos paſcunt voluptatibus & deliciis: & vt verbis vtar diui Pauli, quæ ſua ſunt, quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Inducit Deum promittentem ſe eſſe oues ſuas in ouili eccleſiæ congregaturum. Vaticinatur de magni illius paſtoris in mundum aduentu, hoc eſt, de Chriſto Deo noſtro, qui deſcendit è cœlis, humanamque induit formam, vt oues errantes diuino lumine luſtraret, & coadunaret, & vberrimis paſcuis gratiæ, rerúmque diuinarum contemplatione, atque aquis cœleſtium donorum, ſanctarúmque literarum reficeret, & ad cœleſtem beatitudinem perduceret, vbi admirabilibus, immortalibúſque oblectationibus, paſcerentur.

CAPVT XXXIIII.

A ET factum eſt verbum domini ad me dicens, [a] Fili hominis [1] propheta de paſtoribus Iſrael: propheta, & dices paſtoribus: Hęc dicit dominus Deus: [b] Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebāt ſemetipſos: nónne greges à paſtoribus paſcuntur? [c] Lac comedebatis, & lanis operiemini: [d] & quod craſſum erat, occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit non conſolidaſtis, & quod ægrotum non ſanaſtis: quod confractum eſt non alligaſtis, & quod abiectum eſt non reduxiſtis, & quod perierat, non quæſiſtis, [e] ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. [f] Et diſperſæ ſunt oues meæ, eò quòd
B non eſſet paſtor, & factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri, & diſperſæ ſunt. [g] Errauerunt greges mei in cunctis montibus, & in vniuerſo colle excelſo, [h] & ſuper omnem faciem terræ diſperſi ſunt greges mei, [i] & non erat qui requireret, non erat, inquam, qui requireret. Proptereà paſtores audite verbum domini. Viuo ego, dicit dominus Deus, quia pro eò quòd facti ſunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuorationem omnium beſtiarum agri, eò quòd non eſſet paſtor, nec enim quæſierunt paſtores mei gregem meum, ſed paſcebant paſtores ſemetipſos, & greges meos non paſcebant, proptereà paſtores audite verbum domini. Hæc dicit dominus Deus. [k] Ecce ego ipſe ſuper paſtores, [l] requiram gregem meum de manu eorum, &
C ceſſare faciam, [m] vt vltrà non paſcant gregem meum, nec paſcāt ampliùs paſtores ſemetipſos, & liberabo gregem meum de ore eorum, [n] & non erit vltrà eis in eſcam. Quia hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ipſe [o] requiram oues meas, & viſitabo eas. Sicut viſitat paſtor gregem

ſuum

ſuum in die, quando fuerit in medio ouium ſuarum diſſipatarum, ſic viſitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis, in quibus diſperſæ fuerunt in die nubis & caliginis.

EXPLANATIO.

a *Fili hominis propheta de paſtoribus Iſrael.* Hoc eſt, aduerſus Hebræorum præſules, & magnates quibus gubernandi populi cura commiſſa eſt. Sed omnia hæc ad Chriſtianos etiam illos antiſtites & principes referri poſſunt, qui non ſuos, ſed ſeipſos tantùm curare contendunt.

b *Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſeipſos.* Subauditur, neglectis ouibus. Senſus eſt: Aeternum illis exeidium annuntio, qui cùm principatum obtineāt, ſe illecebris tradunt, & ſceleribus contaminant: ſaluti autem animarum nolunt conſulere. (Num. 17.) Intelligens Moyſes quàm neceſſaria eſſet paſtoris cura & diligentia, aiebat: *Prouideat dominus, Deus ſpirituum, omnis carnis hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc, vt poſſit exire, & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere, ne ſit populus domini ſicut oues abſque paſtore.* Et alibi dicebat Hebræis (Deut. 1.): *Date ex vobis viros ſapientes, & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponam eos vobis principes.* De iniquis autem ait Deus per Oſeam (Oſe. 8.): *Ipſi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui.* Hoc eſt non approbaui. Et per Zachariam (Zac. 11.): *Ego ſuſcitabo paſtorem, qui derelictum non cuſtodiet, & qui diſperſa non quæret.* Et paulò pòſt: *ô paſtor & idolum derelinquens gregem.* Permittit aliquando Deus ob hominum peccata, vt paſtores eligantur, qui ſubditis perniciem machinentur. Tales paſtores idola ſunt foris imaginem præſulum oſtendentia, intus vana. Qui oculos habent, & non vident, aures, & non audiunt, qui flagitia publica diſſimulant, qui veritatem audire nolunt, nonne idola meritò vocantur? *Deus*, inquit Iob (Iob 34.), *regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.* Ideo dicebat Deus per Eſaiā (Eſa. 3.): *Dabo pueros principes eorū effœminati dominabuntur eis.* Et paulò pòſt: *Vos depaſti eſtis vineā meam, & rapina pauperis in domo veſtra.* Et per regium ac diuinum vatem (Pſal. 52.): *Qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis.* Multi enim principes & præſules ſtimulis auaritiæ & cupiditatis concitati populum per ſummum ſcelus ſpoliant, & lacerant, eiuſque diuitias inexplebili deſiderio deuorant, & in altum ſuorum flagitiorum profundunt. Huiuſmodi principes & paſtores mundi honores quærunt & diuitias, non autem ſolicitudinem & laborē. At paſtor ille cæleſtis, Chriſtus Deus noſter titulū dignitatis regiæ in cruce habuit non in menſa: in laboribus non in deliciis. Et de ſeipſo ait (Ioan. 10.): *Ego ſum paſtor bonus, bonus paſtor animā ſuā ponit pro ouibus ſuis.* Ea cognomina ſumit, quibus homines amore ad ſe alliciat. Ipſe eſt, qui omnia paſcit: pauit populum Iſraeliticū quadraginta annis in deſerto: (Exo. 10. Exo. 34. Deut. 9. 3. Reg. 16.) Pauit Moyſem & Eliā cibo inuiſibli quadraginta dies & quadraginta noctes ieiunantes: paſcit naturalibus eſcis cuncta animantia: fideles ſuos pane gratiæ, & excellentibus ſacramentorum epulis admirabiliter reficit, & recreat. Vocans Deus ſe paſtorem, ſuam erga nos charitatem & ſolicitudinem oſtendit. De eo ait (Pſal. 22.) Dauid: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco paſcuæ ibi me collocauit.* Et rurſus (Pſal. 26.), *dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo?* Et ipſe paſtor ait ore Zachariæ (Zach. 2.) prophetæ: *Ego ero murus igneus in circuitu eorum.* Et ore Eſaiæ (Eſa. 46.): *Etiamſi mater obliuiſcatur infantis ſui, ego tamen non obliuiſcar tui.* Et Petro quem vniuerſalem eccleſiæ paſtorem conſtituit (Ioan. 21.), dixit: *paſce oues meas.* Non dixit paſce te ipſum, ſed *oues*: nec dixit: occide illas, ſed *paſce* eas: Non ſuperbiam, faſtum, & inſolentiam, ſed ſolicitudinem, curam, & vigilantiam illi commēdauit. Et idem Petrus aliis paſtoribus dicebat (1. Pet. 5.): *Paſcite, qui in vobis eſt, gregem Dei.* Docens diuus Paulus tribuentium, & præſulū munus, ait (Rom. 12.): *Qui tribuit, in ſimplicitate: qui præeſt, in ſolicitudine.* Et curam ſuam oſtendens connumeratis laboribus ſuis ait (2. Cor. 11.): *Præter illa, quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium eccleſiarum.* Qui in functione præfecturæ ſolicitudinem præſtat, reliquos numeros ſuæ dignitatis facilè explebit. Sed hæc ſolicitudo erga oues debet eſſe, vt illas ſpirituali cibo, & corporeo alimento paſcat, nō erga mundi honores & vanitates. Sunt enim nonnulli, qui eam, quam eccleſiæ debent ſolicitudinem, ſeculo tradiderunt, vanam nominis celebritatem quærentes, ſuum ſanguinem, non Ieſu Chriſti illuſtrare conantes. Hinc effectum eſt, Deo ita permittente, vt ſubditi aduerſus præſules ſæpenumero inſurrexerint & contra excelſas eccleſiæ dignitates oſtenderint rebellionem, quoniam ipſi præſules eccleſiarum ſolicitudinem reliquerunt. Vltionem diuinam eſſe arbitror, & iuſtum Dei iudicium, ita peccatis exigentibus, vt ſubditi à præſulum obedientia deficiant, quod præſules à ſolicitudine eos paſcendi defecerint. Antiqui philoſophi principem & præſulem cum ſole comparabant, quem appellabant theon, hoc eſt, currentem, vt ſignificarent debere illum omnia animo percurrere, eſſeque ei ſolicitudinem, & curam, & vigilantiam ſummè neceſſariam. Eam ob cauſam ei ſceptrum rectum abſque foliis tribuebant, vt innuerent iuſtitiam debere eſſe rectam & affectionibus deſtitutam. Vt autem firmitudinem eius in æquitate & iuſtitia oſtenderent. Martem, per quem principem ſignificabant, indutum tunica adamantina pinxerunt. Vt autem ipſum principem veritatis cultorem eſſe debere indicarent, principis ſtatuam collocauerunt in quodam Ægypti ædificio, vbi erat rex Simandius ſepultus, & habebat ſtatua illa principis veritatem ex collo pendentem tanquam pretioſum monile, in quod ipſe oculos habebat cōiectos. Author eſt Diodorus Siculus libro 2. Bibliothecæ. Nolebant veteres illi, vt princeps aſpiceret affectus corruptos, adulationes, & vanitates, ſed vt in veritate oculos figeret, qua adductus gubernaret, vt ſe non paſceret deliciis, & traderet voluptatibus, ſed ſubditorum ſaluti conſuleret, & pro illis curas, & labores ſubiret. In vita Alexandri Magni, quam Ioannes Monachus literis mandauit, proditum eſt memoriæ Alexandrum has voces emiſiſſe. Seruile eſt dedere ſe voluptatibus, laboribus autem ſe exercere, res eſt principibus digna. Si hoc Gentes abſque fide animo perſpiciebant, quam rationem Deo reddent fideles, ſi illud intueri noluerint: quibus Deus dicit: *Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcunt ſeipſos?* Si ſeculi principes ſaluti populi conſulere tenentur, quanto magis paſtores eccleſiaſtici & religioſi, qui ſunt aureæ monetæ ingentis pretii in eccleſia Chriſti? Oportet eos nihil intra ſe habere vilis pretii, nullam alienæ materiæ mixtionem recipere, nullum raucum ſonum plumbi edere, nihil adulterinum intrinſecus admittere. Et quoniā ſunt virtutis pictores præcipui, à quibus ſubditi artem pingendæ virtutis diſcunt, vt ait in Apologetico Gregorius Nazianzenus, ſumma ope nitendum eſt, ne inueniantur pulchræ virtutis peſſimi pictores, vel certè ne aliis pictoribus, qui eam debent in ſeipſis depingere, imaginis eius peſſima præbeant

exemplaria. Pulchram autem depingent virtutem, ſi
in eius actiones toto pectore incubuerint, & eccleſiæ
Heb.13. ſolicitudinem præſtiterint. Audiant diuum Paulũ di-
1.Tim.3. centem: *Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim
peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris.*
Act.20. Et alibi: *Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe.* Et rur-
ſum: *Attendite vobis, & vniuerſo gregi, in quo vos ſpiritus
ſanctus poſuit epiſcopos, regere eccleſiam Dei, quam acquiſiuit
ſanguine ſuo.*

c *Lac comedebatis, & lanis operiebamini.*) Nomine la-
ctis intelligit opes, nomine lanæ veſtium varietatem.
Ionathas Chaldæus habet: *Comeditis, & abſumitis ſubdi-
torum diuitias.*

d *Quod craſſum erat occidebatis.*) Hoc eſt, diuitibus
mortẽ inferebatis, vt eorũ diuitias acciperetis. Arguit
paſtores impios, quod pietatis momenta, rependere
noluiſſent. Eſt enim eorum munus mederi ægrotis, in-
firmos cõſolidare, fractos alligare, abiectos reducere,
perditos quærere, & leniter ac iuſtè gubernare. Ideo
1.Theſ.5. ait Apoſtolus: *Corripite inquietos, conſolamini puſillani-
mes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes.* Paſtos ille
Mat.18. cœleſtis, Chriſtus Deus noſter relictis nonagintanouẽ
Luc.15. ouibus in deſerto venit eam, quæ errauerat, quæſitũ,
eamque inuentam aſportauit in humeris. Nonaginta
nouẽ oues ſunt angeli electi, ouis, quæ perierat, genus
humanũ, deſertũ cœlum eſt à nobis ſeparatũ, aduẽtus
ad quærendam ouem perditam eſt Chriſti incarnatio,
ouis impoſitio in humeros eſt generis humani in pro-
prio corpore redemptio, reuerſio ad deſertum eſt re-
ditus Chriſti ad vitam, eiuſque in cœlum admirabilis
aſcenſus. Felices illi paſtores, qui quærunt oues perdi-
tas, imponunt ſuis humeris, earum ſaluti conſulunt, &
munus Chriſtiani paſtoris exercent. At væ illis, de qui-
bus hoc loco loquitur Ezechiel, quibus per Ieremiam
Iere.23. ait Deus: *Væ paſtoribus, qui diſperdunt, & dilacerant gre-
gem paſcuæ meæ.* Ait diuus Gregorius tot mortibus præ-
latos dignos eſſe, quot ad ſubditos ſuos perditionis
exempla tranſmittunt. Debet paſtor primo panem ha-
bere in pera, hoc eſt, ſacram ſcripturam in cognitio-
Mala.2. ne, iuxta id quod ait Deus per Malachiam: *Labia ſacer-
dotis cuſtodiunt ſcientiam,* Et per Oſeam. *Quoniã tu ſcien-
Oſe.4. tiam repuliſti, repellam ego te, ne ſacerdotio fungaris mihi.*
1.Tim.3. Vnde diuus paulus in Epiſtola prima ad Timotheum
Tit.1. præſulem ait debere eſſe doctorẽ, & ad Titum. *Opor-
tet,* inquit, *continentem eſſe, amplectentem eum, qui ſecun-
dum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, vt potens ſit exhorta-
ri in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt arguere.* Se-
1.Tim.5. cundo debet habere baculum ad delinquentium cor-
2.Tim.4. rectionem. Ideo ait Apoſtolus: *Peccantes coram omni-
bus argue, vt & cæteri timorem habeant.* Et rurſum: *Ar-
gue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina.* Oportet
enim infundere vinum & oleum, more cœleſtis Sa-
maritani, vt correctio & pietas, iuſticia & miſericor-
dia, ſeueritas & clementia copulentur. Et quoniam
præſules paſtores vocantur, in quatuor illos inſignes
paſtores oculos coniiciant, vt eos imitentur, de qui-
bus loquitur diuina ſcriptura, eos ſummis laudibus
Gen.4. efferẽs. Primus eſt Abel iuſtus quem liber Geneſis aſ-
ſerit fuiſſe ouium paſtorem. Abel idem eſt, quod lu-
gens, debent enim paſtores populi ſcelera deplorare.
Ioel 2. Id exercebant illi, de quibus ait Ioel: *Inter veſtibulum
& altare plorabunt ſacerdotes miniſtri domini, & dicent:
Ierem.9. Parce domine, parce populo tuo.* Id intelligens Ieremias
aiebat: *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem
lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi
Gen.31. mei.* Alter paſtor eſt Iacob, qui de ſeipſo dicebat: *Die
Ioan.17. noctúque æſtu vrgebar, & gelu: fugiebátque ſomnus ab ocu-
lis meis.* Et Chriſtus cœleſtis paſtor apud Ioãnem patrẽ
cœleſtem alloquens: *Quos* (inquit) *dediſti mihi, ego
cuſtodiui, & nemo ex eis periit, niſi filius perditionis.* Ter-
1.Re.17. tius paſtor eſt Dauid, qui de ſe ait: *Paſcebam patris mei
gregem, & veniebat leo, vel vrſus, & tollebat arietem de
medio gregis, & perſequebar eos, & percutiebam, eruebamque
prædam de ore eorum, & ſuffocabam, interficiebamque illos.*
Oportet ſe bonos paſtores leoni illi opponere, de
quo ait diuus Petrus in prima ſua canonica: *Aduerſa- 1.P
rius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens
quem deuoret.* Quartus eſt Moyſes, qui oues Ietro paſ-
cebat. Hic pro populo ad dominum ardentes preces
fundens aiebat: *Quieſcat domine ira tua, & iſto placabilis
ſuper ira populi tui.* Debent enim præſules pro ouibus
ſuis Deum orare, eaſque ex Ægypto auferre, & in ter-
ram promiſſionis dirigere, hoc eſt ex mundi flagitiis
auertere, & ad cœleſtis patriæ deſiderium exhortari.
Tenetur bonus paſtor communẽ vtilitatem ſuæ pro-
priæ anteponere. Vt contemnendus eſt, qui in naui-
gando ſe mauult incolumem ſeruare, quàm nauim, ſic
eum vituperandum exiſtimo, qui in reipublicæ diſcri-
mine ſuum proprium commodum tẽporale commu-
ni animarum ſaluti anteponit. At præter hos quatuor
paſtores, de quorum laudibus nulla vnquam ætas con-
ticeſcet, quorum res geſtæ ſunt diuinis literis conſi-
gnatæ ad memoriam poſteritatis ſempiternam, opor-
tet principes & præſules verè Chriſtianos paſtorem
illum cœleſtem imitari, Chriſtum Deũ noſtrũ, qui de
ſe ſeipſo ait: *Ego ſum paſtor bonus.* Ille pro nobis ſangui- Ioan.10.
nem fundere, & crucis mortem ſubire non dubitauit.
Ideo humanam naturã aſſumpſit immenſus ille Deus,
mundi conditor & conſeruator, vt oues in tenebris
inextricabilibus errantes, ad veritatis ſplendorem ad-
duceret, viamque illis muniret ad gloriam immorta-
lem conſequendam. Illum expectauerant patres anti-
qui, de eius aduentu vaticinati fuerant diuini vates,
aſſerentes fore, vt diuinus hic paſtor veniret, cuius
ſanguine mundi maculæ abluerentur, & iniquitates
expiarentur: cuius numine prædicebant eſſe infinitam
hominum multitudinem ex impia idolorum ſuperſti-
tione ſeuocandam, & ad veram Dei fidem & religio-
nem conuertendam. Huius paſtoris veſtigia ſequun-
tur præſules illi, qui pro terrenis quærunt cœleſtia: pro
fluxis æterna, pro exiguis magna, & pro animarum ſa-
lute corporis vitam, ſi opus ſit, periculis exponunt:
quorum multi in Dei eccleſia fuerunt, ſunt, & futuri
ſunt. Et licet nonnulli aliquando reperiantur præſu-
les, & principes immanes, & impij, qui ſcelere paſcun-
tur & maleficio, & viros opprimũt iuſtos & pios, eoſq;
vocant ad cædem & vaſtitatem, non eſt tamẽ cur ani-
mo cadamus, & ſcandalo aſſumpto aduerſus Deum a-
liquid cogitemus. Etſi enim impios tyraunos interdũ
regnare permittit, illiſque pro ſua ſingulari pietate
diuturnam ſæpe concedit impunitatem, non tamẽ fla-
gitia impunita relinquit: quin potius ea differt æternis
cruciatibus punienda. Solet etiam ex impiorum malis
magna bona colligere. Vt qui pulchram aurificis offi- Senis
cinam, pretioſis monilibus ornatam ingreditur, non
debet ægre ferre fornacẽ, & carbones, quos ibi videt,
quoniam ad annulos illos & inaures, & cætera auri
monilia & ornamenta conficienda opus eſt igne, &
carbonibus. ſic qui in Dei eccleſia, vbi ſunt infiniti viri
ſapientia inſignes, pietate conſpicui, charitate feruen-
tes, omni virtutum genere præſtantes, aliquos vident
indoctos, fallaces, nefarios, tyrannos, & impios, nõ de-
bet occaſionem ſumere ruinæ, quia non eſſent marty-
res, niſi eſſent tyranni. Non permitteret Deus malos,
niſi poſſet ex illis bonum aliquod elicere. Capite deci-
mooctauo libri vndecimi de ciuitate Dei ait diuus
Auguſtinus: Nec Deus vllum, non dico angelorum, "
ſed vel hominum crearet, quem malum futurum eſſe "
præſciſſet, niſi pariter noſſet, quibus bonorum vſibus "
accommodaret: atque ita ordinem ſeculorum tan- "
quam pulcherrimum carmen etiam ex quibuſdam "
quaſi aotithetis honeſtaret. Hæc Aurelius Augu- "

ſtinus ibi. Et multis aliis in locis iniquos ait vtiles ideo eſſe quia viros pios exercent ad virtutam patiétiæ, & ad honeſtatis conſtantiam: cum afflictio maximè conducat ad immortalitatis coronam obtinendam. (Tob. 3.) Vnde aiebat apud Tobiã Sara cum Deo loquẽs: *Hoc habet pro certo omnis, qui colit te, quòd vita eius, ſi in probatione fuerit, coronabitur, ſi autem in tribulatione fuerit: liberabitur.* (Pſal 33.) Et Dauid: *Iuxta eſt dominus his qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit.* (2.Co. 12.) Et diuus Paulus, *Placeo mihi in infirmitatibus meis, in cõtumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs pro Chriſto.* Sed infelices illi, qui affligẽtes iuſtos ſeipſos crudeliter affligũt, & alios calamitatibus lacerantes æternum ſibi ipſis conflant excidium. Infelices paſtores, qui cùm ouium ſaluti conſulere teneantur, quod craſſum eſt, occidũt, Dei gregem non paſcunt, & ſeipſos in vitia ingurgitant: in quo hoc loco inuehitur Ezechiel.

e *Sed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia.*) Hoc eſt aſperè, inſolenter, & ſuperbè illis dominabamini, & vt paucis dicam, tyrannidem exercebatis in eos. (Eccle. 3.) Per Eccleſiaſticum ait Deus: *In manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloria diligeris. Quantò maior es humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies gratiam.* (Eccle. 32.) Et rurſum. *Rectorem te poſuerunt, noli extolli, eſto in illis quaſi vnus ex ipſis.* (Tit. 1.) Et diuus Paulus in epiſtola ad Titum, *Oportet*, inquit, *epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem: non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem.* (Simile.) Quemadmodum æſtate cùm vehemẽtius tonuerit, quàm fulſerit, ſignum eſt ventorum, vt Plinius ait, ſic qui in aliorum peccata vehementer inuehitur, & clamores queribundos attollit, cùm ipſe non perinde vitæ puritate micuerit, facilè oſtendit animum habere auſteritatis potius, & ambitionis, ac vanitatis vento tumentem, quàm colentem iuſtitiæ, & Chriſtianæ pietatis. Barjona ſonat filium columbæ, & talis debet eſſe, qui alios ſuſcipit gubernandos. (Mat 16.) Quorſum enim Chriſtus Deus noſter promittens Petro ſummum põtificatum, ei dixit: *Beatus es Simon Barjona*, niſi vt oſtenderet debere eccleſiaſticum paſtorem columbæ habere manſuetudinem & ſimplicitatem: Sed quoniam oportet aliquando auſteritate, & grauiter punire: & obiurgationes nonnunquam incidunt neceſſariæ, in quibus neceſſe eſt vti acerbiore contentione verborum, & acriore reprehenſionis & ſupplicij ſeueritate, ſed ita vt procul abſit ira & intemperantia, ait Gregorius Nazianzenus in libro de Ieremiæ dictis, difficile eſſe ſcire regere ſeipſum,
» ſcire autem regere alios difficilius. Et in Apologetico,
» Reuera, inquit, mihi videtur ars artium, & diſci-
» plina diſciplinarum hominem regere, vel imbuere,
» qui eſt inter omnes animantes maximè & moribus varius, & voluntate diuerſus. (Simile.) Vt in corporibus multæ inueniuntur diſſimilitudines, alios enim aſpicimus celeritate inſtructos ad curſum, alios viribus ad palæſtram, quoſdam facie nigro colore affectos: quoſdam albo, alios formæ grauitate præditos eſſe, alios venuſtate, ſic in animis exiſtunt diuerſæ propenſiones, & infinitæ varietates. Quas omnes debet cognoſcere, qui rempublicam gubernandam ſuſcipit. Videant igitur electores, ne rempublicam amentibus & ſceleratis committãt. (4 Reg. 5.) Latrunculi Syriæ ceperunt puellam Iſraeliticam, eámque Naaman Syro lepra contaminato tradiderunt. Eodem modo faciunt nõnulli electores, impiè quidem illi, & nefariè, qui religionem eripiunt virginem pulcherrimam, quam leproſo cuidam, flagitioſo, inerti, indocto, vitiis imbuto gubernandam committunt, vt ipſe eis ſuorum vitiorum impunitatem largiatur, & cùm erga eos ſit indulgentiſſimus, ſit aduerſus alios aſperrimus, imperãs illis cũ auſteritate.

f *Et diſperſa ſunt oues meæ.* Eſt enim hoc magnum periculum: nam lupus in oues ſimul congregatas non audet impetum facere, at ſi diſpergantur, in eas ſtatim inuehitur.

g *Errauerunt greges mei in cunctis mõtibus.* Alludit ad loca excelſa, vbi ſolebant Iudæi idola conſtituere, & ibi ea colere.

h *Super omnem faciem terræ.* Hoc eſt, terrena ſectabantur, non cœleſtia. (Coloſſ. 3.) At in epiſtola ad Colloſſenſes ait Apoſtolus: *Quæ ſurſum ſunt, quærite, vbi Chriſtus eſt, in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.* Si altè ſpectare voluerimus, & æternas beatorum ſedes contueri, & ſupera ac cæleſtia gaudia cogitare, omnia terrena contemnemus, & exigua ac fragilia reputabimus.

i *Et nõ erat qui requireret.*] Nec rex, nec princeps, nec ſacerdos, nullus denique erat, qui errantem populum ad vitam Dei reuocaret, quoniam hi extra viam ſyluas vitiorum peragrabant. Omnes tam nobiles, & illuſtri loco nati, quàm obſcuri, & plebeij erant ſceleribus imbuti. (Eſai. 1.) Hoc intelligens Eſaias dicebat: *A planta pedis vſque ad caput non erat in eo ſanitas.* Hoc eſt, ab agricola vſque ad principem, ab infimo vſque ad ſupremum, omnes erant flagitiorum labibus infecti. Verba hæc repetit Ezechiel ad tanti mali magnitudinem exaggerandam.

k *Ecce ego ipſe ſuper paſtores.*) Subitò veniam, vt in eos grauiter animaduertam.

l *Requiram gregem meum de manu eorum.*) Id eſt, petam ab illis rationem excidii populi mei, eiuſque detrimentum illis imputabo.

m *Vt vltrà non paſcant gregem meum.*) Auferam ab eis oues meas, quas opprimunt & perdunt. Hoc fuit impletum tempore Chriſti, cùm ipſe electos ſuos liberauit à ſcribis & phariſæis, qui populum oneribus grauibus opprimebant, vt apud Matthæum, & Lucam licet videre. (Matt. 23. Luc. 11.) Ab hac legis ſeruitute, & onerũ impoſitione liberati ſunt fideles per euangelicam libertatem, vt copioſè oſtendit Apoſtolus in epiſtola ad Galatas. (Gala 4. & 5.) At oportet, quid ſit libertas hæc intelligere: ne eam malè intellectam in ſcelerum occaſionem ſumamus. Ita enim ait diuus Apoſtolus: *Vos in libertatem vocati eſtis fratres, tantùm ne libertatem in occaſionem detis carni, ſed per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem.* (Gala. 5.) In epiſtola ad Romanos ait ita Apoſtolus: *Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati, & mortis.* (Rom. 8.) Et in ſecunda ad Corinthios: *Vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas.* (2. Cor. 3.) Sed ad Romanos: *Liberati*, inquit, *à peccato ſerui facti eſtis iuſtitiæ.* (Rom. 6.) A duplici damnatione, in quam incurrimus per Adam, nimirum peccati & mortis, liberati ſumus per Chriſtum. Eam ob cauſam ſanctus Apoſtolus eius legem, appellat legem ſpiritus contra peccatum, & legem vitæ contra mortem, dicens: *Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis.* (Rom. 8.) Vnde libertas noſtra ſpiritualis eſt, non carnalis.

n *Et non erit vltrà eis in eſcam.*) Id eſt, non amplius poſthac impii paſtores gregem meum deuorabunt.

o *Requiram oues meas, & viſitabo eas.* Eodem modo apud Eſaiam: *Sicut paſtor gregem ſuum paſcet: in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit: fœtas ipſe portabit.* (Eſai. 40.) Et apud Zachariam: *Viſitabit Dominus exercituum domum ſuam, domum Iuda.* (Zach. 10.)

p *In die nubis & caliginis.*] Hoc eſt tempore calamitatis. Qua de re ea poteris videre, quæ capite 32. diximus verba illa explanantes. *Et operiam cælos.* (Infr. 32.)

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XXXIIII.

1 Propheta de paſtoribus Iſrael. *Septuaginta habent:* Propheta ſuper paſtores Iſrael. *Et ita etiam habet Pagninus. Pro, de, eſt in Hebraico* על *quæ particula ſignificat ſuper, iuxta, de, contra, ad, apud, propter. Gen. primo capite:* Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi, *Et pſal. 136.* Super flumina Babylonis illic ſedimus & fleuimus. *Hoc eſt, iuxta Tigrim & Euphratem. Et Numerorum capite quartodecimo:* Murmurauerunt contrà Moyſem contra Aaron. *Ideo poterat hoc Ezechielis locus ita verti:* Vaticinare cõtra paſtores Iſrael. *Pro paſtoribus eſt in Hebraico* רעי *à verbo* רעה *rahah, quod ſignificat paſcere, cogitare, affligere, cõfringere, conterere, amare, cõiungere. In hoc eodem capite ait Deus per Ezechielem:* Paſcam eam in montibus Iſrael: *Loquẽs Michæas de rege Aſſyriorum ait:* Suſcitabimus ſuper eũ ſeptem paſtores, & octo primates hominos, & paſcẽt terram Aſſur in gladio, & terram Nemrod in lanceis ſuis. *Per ſeptem & octo numeros definitos intelligit numerũ indefinitum, & per paſtores principes Medorum, & Perſarum, qui terram Aſſur, & terram Nemrod, hoc eſt Aſſyriam & Babyloniã deuaſtarunt, & armis percuſſerunt. Vbi in verſione vulgata eſt:* Et paſcent terram, *eſt in Hebræo hoc noſtrum verbum rahah: adeo poterat locus ille ita verti.* Et cõterent, ſeu confringent terram. *Vel* vi armorum coniungent terram Aſſur & terram Nemrod: *hoc eſt, ex duobus regnis Aſſyriorum & Babyloniorum regnum vnum efficient. Id quod reuera effectũ eſt. Vel paſcent regiones illas armis ſuis. Id eſt, eas violẽter gubernabunt. Omnes has explanationes recipit locus ille, quia verbũ rahah illic poſitum omnes has habet ſignificationes. Capite 22. ait Ieremias:* Omnes paſtores tuos paſcet ventus. *Hoc eſt, omnes tui principes & præſules res friuolas & vanas molientur, oblectabuntur vẽto vanitatis, & veluti chamæleontes aere paſcentur. Poteſt tamen locus ille ita transferri:* Omnes paſtores tuos conteret ventus. *Pro quo Thargum habet:* Omnes gubernatores tui diſpergentur in omnem ventum. *Ac ſi diceret: Reges Aſſyriæ & Aegypti perinde conterentur, ac ſi eos ventus validus in varias partes expuliſſet. Vel ſic.* Omnes paſtores tui cogitabunt ventum: *vel diligent ventum. Significat enim verbum hoc cogitare, & diligere. Vnde* רע *reagh ſignificat cogitationem, & amicum, vt in pſalmo:* Intellexiſti cogitationes meas de longe. *Quibus verbis vult diuinus pſaltes Dei prouidentiam & cognitionẽ ſignificare, cui nõ ſolùm facta, ſed etiam cogitata notiſſima ſint, Ideo ait:* De lõgè domine, *hoc eſt de cælo intellexiſti meas cogitationes, cũ ego in terra ſim. Vel de longè hoc eſt, priuſquã ego rem cogitẽ, iam tu ſcis, quid ego ſim cogitaturus. Vel à longè, hoc eſt, cùm adhuc ſis longè ab opere: cognoſcis enim cogitationes noſtras, dum adhuc res ſunt in potentia, priuſquam exeant in actum. Id verò, quod eſt in eodem pſalmo paulò poſt:* Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui Deus: *verti poteſt:* Mihi autẽ valde pretioſę ſunt cogitationes tuæ Deus. *Eſt enim idem nomen reah, quod vt diximus, & amicum ſignificat, & cogitationem. Eſt autem ſenſus: Mihi domine eximia & præclara videntur conſilia tua. Sed quoniam dictio ſignificans pretioſum ſignificat etiam rarum, poteſt locus ille ita verti:* Mihi autem domine raræ fuerunt cogitationes tuæ. *Hoc eſt, rarò intelligo cogitationes tuas, ex conſiliis tuis pauca cognoſco. Vnde id, quod eſt capite tertio libri Regum primi mandatum:* Sermo Domini erat pretioſus in diebus illis, *poterat verti:* Rarus erat ſermo Dei in tẽpore illo. *Rarò enim tunc Deus Prophetis loquebatur. In Eccleſiaſte, vbi vulgata editio habet:* Et ecce vniuerſa vanitas, & afflictio ſpiritus, *pro afflictione eſt rehuth, ab eodem verbo noſtro rahah. Quare in hunc modum verti poteſt locus ille.* Et ecce omnia vanitas, & cogitatio ſpiritus. *Vel & paſtus ſpiritus, vt ſpiritus pro vẽto accipiatur, quemadmodum multis in locis diuinarum literarum. Et tunc erit ſenſus Poſtquam omnia, quæ in mundo ſunt, in animo verſaui, eaq. caduca eſſe, & fragilia perſpexi, facta ſumma omnium harum rerum, intellexi omnes eſſe vanas, & inanes, & cibum venti: & homines, qui his rebus paſcuntur, & oblectantur, ventum ipſum bibere, & comedere dixi, eoſque cum chamæleontibus, qui aere ſuſtentãtur, comparaui. At paraphraſtes Chaldæus ſpiritus ſi actionem ſeu contritionem vertit, quod coincidit cum vulgata editione: In pſal. 36. vbi nos habemus:* Spera in Deo, & fac bonitatem, & inhabita terram, & paſceris in diuitiis eius. *Pro paſceris eſt hoc idem verbum, & pro diuitiis eius eſt in Hebraico fide, ſeu veritate. Voluerunt ſignificare ſeptuaginta, fidem & veritatem magnas eſſe diuitias. Nonnulli vertunt:* Paſce fidem, *vt ſit ſenſus: Ne te torqueat flagitioſorum hominũ proſperitas, quoniam mundi opes tanquam floſculi decidunt, euaneſcunt, & conſumuntur. Incumbe in virtutum actiones, fige ſpem tuam in Deo, & nutri teipſum fide & veritate: comede hæc, quæ animum alunt ad æternitatem. Vel doce veritatem, & fidei doctrinam. Qui alios inſtruit, eos paſcit, iuxta id quod ait Deus apud Ieremiam:* Dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. *Ab hoc verbo rahah deriuatur dictio hæc rohe, qua in præſenti vtitur Ezechiel, dicens:* Propheta de paſtoribus Iſrael.

2 Et cum puriſſimam aquam biberetis. *Pro puriſſima eſt in Hebraico* משקע *mixeagh, quod nomen profunditatẽ ſignificat, à verbo xacah, quod ſignificat profundum eſſe, & ſubmergere. Eam ob cauſam verti poterat hic locus: Et cùm profunditatem aquæ biberetis, hoc eſt, aquam profundam & multam. Sed quoniam aqua nimis alta non facilè turbatur, rectè vertit interpres noſter pro aqua profundiſſima aquam puriſſimam. Eodem modo capite 32. pro eo quod multi vertunt ex Hebraico:* In profundum deſcendere faciam aquas eorum, *clarius vertit noſter interpres:* Puriſſimas reddam aquas eorum.

Marg.: Gen. 1. — Pſal. 136 — Num. 14. — Mich. 5. — Iere. 22. — Pſal. 138. — 1. Reg. 3. — Eccleſ. 1. — Pſal. 36. — Iere. 3. — Ezec. 32.

* E reducam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram ſuam: & paſcam eas in montibus Iſrael, in riuis, & in cunctis ſedibus terræ. In paſcuis vberrimis paſcam eas, & in montibus excelſis Iſrael erunt paſcua earum, ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcentur ſuper montes Iſrael. Ego paſcã oues meas & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Quod perierat requiram, & quod abiectum erat, reducam, & quod confractum fuerat alligabo, & quod infirmũ fuerat conſolidabo, & quod pingue & forte cuſtodiam. & paſcam illas in iudicio. Vos autẽ greges mei, hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego iudico inter pecus & pecus arietũ & hircorũ. Nónne ſatis vobis erat paſcua bona depaſci? Inſuper & reliquias paſcuarũ veſtrarum cõculcaſtis pedibus veſtris: & cum puriſſimam aquã biberitis reliquam pedibus veſtris turbaſtis. Et oues meæ his, quæ conculcata fuerant pedibus veſtris paſcebantur, & quæ pedes veſtri turbauerant, hæc bibebant. Propterea hæc dicit

dominus

dominus meus ad vos. Ecce ego ipſe iudico inter pecus pingue,& macilentum,pro eo quòd lateribus & humeris impingebatis, & cornibus veſtris ventilabatis omnia infirma pecora,donec diſpergerentur foras. Saluabo gregem meum, & non erit vltrà in rapinam,& iudicabo inter pecus,& pecus. Et [a] ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum,qui paſcat eas ſeruum meum Da-

Ioan. 1.5. uid,ipſe paſcet eas,& ipſe erit eis in paſtorem. Ego autem dominus ero eis in Deum,&ſeruus

Ioh. 10 b. meus Dauid [b] princeps in medio eorum. Ego dominus locutus ſum. [c] Et faciam cum eis pa-

Eſa. 40.c. Dan. 9.g. ctum pacis: [d] & ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra,& qui habitant in deſerto ſecuri dormient in ſaltibus. [e] Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem:& deducam imbrem in tempore ſuo, [f] & pluuiæ benedictionis erunt. Et dabit lignum agri fructum ſuum,& terra

G dabit germẽ ſuum,& erũt in terra ſua abſque timore,& ſcient,quia ego dominus, [g] cùm contriuero catenas iugi eorum, & eruero eos [h] de manu imperantium ſibi,& non erunt vltrà in rapinam in Gentibus, nec beſtiæ terræ deuorabunt eos: ſed habitabunt confidenter abſque vllo terrore. [i] Et ſuſcitabo eis [a] germen nominatum : [k] & non erunt vltrà imminuti fame in

Ioh 10.b. terra,neque portabunt vltrà opprobrium Gentium. Et ſcient quia ego dominus Deus eorum cum eis,& ipſi populus meus domus Iſrael,ait dominus Deus. [m] Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis, [n] & ego dominus Deus veſter dicit Dominus Deus.

a *Et educam eas de populis & congregabo eas.*] Per populos regiones intelligit Chaldeorum. Sed quis non videt intelligi hoc præcipuè de Chriſto Deo noſtro,qui eos, qui diſperſi erant,& vanis,ac variis Gentium ſuperſtitionibus addictis,ad veram Hieroſolymam, hoc eſt,ad eccleſiam catholicam duxit, vbi eos congregauit: vt impio idolorum cultu relicto religionem veritatis pleniſſimam amplecterentur? Qua de re non ſolùm alibi apud hunc noſtrum Ezechielem, ſed etiam in noſtris in Eſaiam commentariis fusè diſſeruimus, verba illa vndecimi capitis explanantes: *A Vbetros, & ab Aethiopia*, & verba illa capitis vigeſimiſeptimi: *Et erit in die illa clangetur in tuba magna.*

b *In montibus Iſrael in riuis, & in cunctis ſedibus terræ.*) Hoc eſt in montibus, vallibus aqua fluminũ irriguis, & in omni denique loco fertili & herboſo. Explicans autem ſeipſum,ait: *In paſcuis vberrimis paſcam eas.* Felices illi,qui ſe Deo committũt, & tam diligenti paſtori cuſtodiendos & paſcendos tradunt. Audi vnum ex

Pſal. 22. illis aientem: *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco paſcuæ ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit.* Locũ paſcuæ vocat vberrimum contemplationis rerum diuinarum paſtum,quo mentes admirabili voluptate afficiuntur: aquam verò refectionis gratiam Spiritus ſancti,& amœna diuinarum literarum flumina. Ex his rebus tantum roboris animis inſtorum accedit, vt nullis calamitatum fulminibus terreantur, nullis ſceleratorum oppugnationibus debilitentur.

Simile. c *Quod perierat requiram.*) Quemadmodum paſtor ouem perditam requirens ſolet in locum excelſum aſcendere,vt inde ad eam clamet, ita Chriſtus genus humanum requirens in excelſam crucem in monte Caluariæ defixam aſcendit, vt nos ad ſeipſum clamore magno vocaret. Et quamuis impij Iudæi Chriſti voces contemnunt, quod ipſe iam iis verbis dixerat per

Prou. 1. Salomonem: *Vocaui, & renuiſtis, extẽdi manum meam, & non fuit qui aſpiceret:* eius tamen voces emiſſas è cruce audiunt electi, veluti oues ſibilum ſui paſtoris atten-

Zach. 10. dentes. Ipſe enim dixerat per Zachariam prophetam: *Sibilabo eis, & congregabo illos, quia redemi eos.* Sibilat Chriſtus, ſibilat etiam diabolus. Vis ſcire cuius paſtoris ſis ouis, intuere cuius ſibilum ſequaris.

d *Quod confractũ fuerat alligabo.*] De eo dixerat Eſaias:

Eſai 42. Matt. 12. *Calamum quaſſatum non conteret.* Quem locum diuus Matthæus de Chriſto interpretatur. Per calamũ quaſſatum homines intelligit imbecillos, & fragiles in fide, quos Chriſtus roborauit, congregauit, & vinxit.

e *Quod infirmum fuerat, conſolidabo.*) Præſulis & concionatoris munus eſt vulnera curare, non exulcerare, morbis mederi, non eos efficere. De Chriſto dixerat Eſaias. *Verè dolores noſtros ipſe tulit, & languores noſtros ipſe portauit.* Quem locum diuus Matthæus & diuus Petrus de Chriſto interpretantur. Sed Matthæus de corporis languoribus, quibus ipſe mirabiliter medebatur, Petrus autem de animi ægritudinibus hoc eſt, de peccatis, quibus genus humanum liberauit. Et vterque rectiſſimè, & literaliter: nam vnus atque idem ſcripturæ locus duos poteſt habere ſenſus literales. Eſai 53. Matt. 8. 1. Pet. 2.

f *Quod pingue & forte cuſtodiam*) Ne ſcilicet ægrotet. Ægros curabo, vt reſtituãtur in priſtinam ſanitatem: robuſtos autem ac valentes præſeruabo, ne incidat in morbum. Pro *cuſtodiam*, verti poteſt, *exterminabo*, ſiue diſperdam. Et tunc erit ſenſus: Pingues & potentes qui opprimunt imbecillos, in viros innocentes contumelias iaciunt, caſtigabo. Id voluit diuina ſcriptura in Exodo ſignificare: cum dixit eſſe bouem cornupetam lapidibus obruendum. Quid per bouem cornu percutientem niſi homo immanis intelligitur, qui alios vexat, & ad excidium vocat? Aſpicis hic totum præſulis munus numeris ſuis abſolutum. Debet enim bonos remunerare, malos verò punire, vitia euellere, Exod. 21. & virtutes plantare. Vnde Ieremiæ dixit Deus: *Conſtitui te hodie ſuper gẽtes, & ſuper regna, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, & edifices, & plantes.* Sed ad hoc opus eſt habere præſulem, amorem charitatis in animo, laborem in negotiis, fortitudinem in periculis, conſilium in prouidendo, induſtriam in agendo, conſtantiam in perſeuerando. Ierem. 1.

g *Et paſcam illas in iudicio.*) Hoc eſt ſapienter, ſciens quid cuique conueniat. Vel in iudicio, id eſt, in rectitudine, & æqualitate, dans vnicuique quod ſuum eſt. In hoc conſiſtit iuſticia, quæ eſt omnium moralium domina ac regina virtutum.

h *Vos autem greges mei.*) Increpatis iniquis principibus increpat modò ſubditos iniquos, qui cùm lautè & ſplendide vitam agant, volunt alios opprimere, & inter eos diſcordiam ſeminare. Ideo ait: *Ecce ego iudico inter pecus, & pecus*, hoc eſt, inter bonos & malos. Id explicare volens ſubdit: & inter arietem & hircum: Per arietem ſubditum bonum intelligit, per hircum malum: per aquas pedibus conculcatas pacem perturbatam. Poteſt hoc hæreticis accommodari, qui cùm legant ſacram ſcripturam, quæ aqua pura & lucida eam turbant, & conculcant, & perperam interpretantur. Et ita decipiunt multos quibus familiariter vtuntur. Quam ob cauſam oportet eos ſummopere vitare. *Hæreticum hominem*, inquit diuus Paulus in epiſtola ad Titum: *poſt vnam, & ſecundam correptionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt, qui eiuſmodi eſt, & delinquit, cùm ſit proprio iudicio condemnatus.* Et diuus Ioannes in epiſtola Tit. 3. ſua ſecunda. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non* 2. Ioan. 1

afferт, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Etſi hæretici velint ſanctitatem oſtentare, non eſt illis Mat. 7. habenda fides. Ideo dicebat Christus: *Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoſcetis eos.* Citant quidem diuinas ſcripturas, ſed deprauatè: Simile. ad hæreſes confirmandas locos afferunt ſacrarum literarũ, ſed qui illud minimè dicant. Vt qui regis imaginem ex auro, & gemmis pretioſis à ſolerte artifice fabricatam diſſoluunt, & transferunt aurum illud & gemmas in carnis imaginem, quam ex eadem materia conficiunt, aiunt imaginem illam ſuam carnis eſſe regis imaginem, quoniam idem eſt aurum, & iidem pretioſi lapilli: ſic hæretici imaginem fidei diſſoluunt, & ex iiſdem ſacræ ſcripturæ authoritatibus perperam ac falsò expoſitis imaginem perfidiæ conficiunt, & ornant: & aiunt illam eſſe fidei & veritatis imaginem, quoniam eſt ex iiſdem locis ſanctarum ſcripturarum constructa. Et hoc modo imbecillos & fragiles homines ſæpenumerò fallunt, ſuadentes illis turpem illam canis figuram, hoc eſt, peſtiferam ſuam hæreſim eſſe pulchram regis, hoc eſt, expreſſam veritatis imaginem. Hac ſimilitudine vtitur Irenæus libro aduerſus Valentinum primo.

i *Pro eo quod lateribus & humeris.*] Metaphora ſũpta à bouibus pinguibus & robuſtis, qui imbecillos & macilentos impellunt, & lateribus, humeris, ac cornibus eos percutiunt.

k *Et ſuſcitabo ſuper eos paſtorem vnum, qui paſcat eas, ſeruum meum Dauid.*] Verba ſunt Dei patris verum paſtorem Chriſtum promittentis. Cùm Moyſes ad exitum vitæ vocaretur, populo Iſraelitico benedixit. Et poſtquam multa de Chriſti protulit aduentu, has voces Deut. 33. emiſit: *Habitabit Iſrael confidenter ſolus, oculus Iacob in terra frumenti & vini, cœlique caligabunt rore.* Iſraelem, qui vocatur Iacob, oculum appellat, per oppoſitionẽ, non corporis oculum, ſed aquæ, hoc eſt fontem à quo deductus eſt populus Iſraeliticus velut fluuius à fonte. Oculus fuit & vena aquarum multarum, à qua deriuatus eſt populus, qui Iacob etiam appellatur. Hunc Iſraeliticum populum, hos Hebræos à Iacob genus ſuum ducentes dixi loco illo Moyſes eſſe tempore Chriſti cum animi ſecuritate in eccleſia catholica habitatores. Eccleſiam autem vocat terram frumenti & vini, hoc eſt, in qua futurus erat Chriſtus in ſancto Euchariſtiæ ſacramento ſub ſpeciebus frumenti & vini. Vel per vinum & frumentum intelligit abundantiam donorum cœleſtium, quod aliis verbis idem ſignificantibus repetit dicens: *Cœlique caligabunt rore:* Hoc eſt, ex cœlis diſtillabuntur pluuiæ eccleſiam fœcundantes: erit eccleſia irrigata affluentia gratiæ, & diuinorum bonorum. Hæc eſt terra illa fertiliſſima, de qua dixit pſalmographus: *In loco paſcuæ ibi me collo-* Psal. 22. *cauit, ſuper aquam refectionis educauit me.* Per Iſraelitas hi intelliguntur, qui erant fidẽ Chriſti recepturi, qui ſunt Iſraelitæ ſecundum ſpiritum, ſiue ſint ex Hebræis, ſiue ex Gentibus. Qui autem ſunt infideles, hi etiam ſi ſint Iſraelitæ ſecundum carnem, non autem ſunt ſecundum diuinam promiſſionem. In epiſtola ad Rom. 9. Romanos ait ita diuus Paulus: *Non enim omnes qui ex circumciſione ſunt Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, nec qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filij. Sed Iſaac vocabitur tibi ſemen.* Id eſt, non qui filij carnis hi filii Dei ſunt, ſed qui filii ſunt 1. Cor 10. promiſſionis, æſtimantur in ſemine. Et in epiſtola prima ad Corinthios: *Videte,* inquit, *Iſraelem ſecundum carnem:* innuens alterum eſſe ſecundum ſpiritum. De hoc Iſrael ſecundum ſpiritum vaticinatus eſt loco illo Deuteronomii Moyſes, prædicens illum eſſe in eccleſia Dei fidenter habitaturum. Id aſſerit poſteà Iere- Iere. 23. mias ita dicens: *Ecce dies venient, dicit dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex, & ſapiens erit, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter. Et hoc eſt nomen, quod vocabunt eum: Dominus iuſtus noſter.* Vbi in editione vulgata eſt *Dominus,* eſt in Hebraico *Iehouah,* quod nomen ex omnium & Hebræorum & Chriſtianorum ſententia tantùm de vero Deo dicitur: & illi ſoli tribuitur. Indicat apertè Ieremias his verbis Meſſiam eſſe verum Deum, in cuius aduentu erant Iſraelitæ cum animi fiducia & tranquillitate in eccleſia commoraturi, & æternam ſalutem conſecuturi, ipſumque futurum eſſe paſtorem, & regem, & verum Dauidem, & ſuper Dauidis thronum ſeſſurum. Illum autem locum intelligunt de Chriſto omnes, tam Iudæi quàm Chriſtiani, ſed variant in tempore. Idem reperit Ieremias trigeſimotertio, dicens: *Ecce dies veniunt, dicit* Iere 33. *Dominus, & ſuſcitabo verbum bonum quod locutus ſum ad domum Iſrael, & ad domum Iuda in diebus illis: & in tempore illo germinare faciam Dauid germen iuſtitiæ, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda & Iſrael habitabit confidenter: & hoc eſt nomen, quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter.* Vel vt alii vertunt, *Deus iuſtitia noſtra.* Chriſtus enim eſt ille, qui iuſtificat nos, de quo ait diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: *Qui factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.* 1. Cor 1. Hic eſt ſupremus rex, cœleſtis Dauid, ex eius ſemine ſecundum carnem, de quo dixerat Eſaias: *Super ſolium Dauid ſedebit, & ſuper regnum eius.* Esa. 9. Ideo dixit Gabriel angelus ſacratiſſimæ virgini: *Vocabis nomen eius Ieſum: hic erit magnus, & filius altiſſimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Luc 1. Et quia Chriſtus proceſſit ex genere Dauidis, fuitque paſtor, & rex quemadmodum Dauid, & multis in rebus fuit adumbratus in Dauide, ideo Ezechiel hoc loco appellat eum Dauidem, imo Deus pater per illum dicens: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas, ſeruum meum Dauid.* Et rurſus capite 37. *Et ſeruus meus Dauid rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnium eorum.* Infr. 37. Eam ob cauſam Ieremias duobus locis paulò antè citatis eum vocat Dauidem, regem & paſtorem, quemadmodum Ezechiel. Eſſe autem Chriſtum paſtorem à parte cœleſti miſſum indicat Eſaias iis verbis: *Ecce Deus veſter, ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominabitur: ecce merces eius cum eo, & opus illius coram illo. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit.* Esa. 40. Intuere quàm dilucidè aſſerat Chriſti diuinitatem & humanitatem: apertè eum vocat Deum & Dominum, & paſtorẽ humeris ſuis oues portantẽ. Poſtquam Michæas cap. 5. locutus eſt de vtraque Chriſti natiuitate temporali & æterna ſubdit: *Stabit, & paſcet in fortitudine Domini.* Mich 5. Hoc eſt, perpetuo regnabit in eccleſia paſcens oues ſuas magna fortitudine, efficienſque per ſe, & per Apoſtolos ſuos clariſſima miracula. Ideo Dauid in perſona eccleſiæ canebat: *Nos autem populus eius, & oues paſcuæ eius.* Psal. 78. Oues ſunt Chriſtiani & fideles omnes paſtoris illius, qui de ſe ait: *Ego ſum paſtor bonus: & cognoſco oues meas.* Ioan. 10. Aſpicis non eſſe nouum nomen hoc paſtoris, quo ſe Chriſtus cognominauit, ſed tributum ei fuiſſe à prophetis: neceſſe nomen, quo nos terreret, ſed quo nos ad amorem excitaret. Ipſe enim ait per Oſeam: *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis:* Osee 11. Hunc paſtorem imitabatur ille, qui omnibus dicebat: *Cupidè volebamus tradere vobis non ſolùm euangelium Dei, ſed etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis.* 1. Thess. 2. Vocans ſe Chriſtus paſtorem oſtendit quanta cura nos paſcat, & quanto nos labore redemerit, vt ex remedii qualitate periculi noſtri magnitudinem cogitemus. Cùm duplex ſit paſtus,

ſtus,alter animæ,alter corporis, multò magis ſe Chriſtus ſolicitum oſtendebat erga oues ſuas in paſtu animæ, quàm corporis;nam præ fame ſpicas vellebant aliquando,& calamitatibus premebantur, at in paſtu animæ ſummam curam habuit:concionabatur,docebat,arguebat,conſolabatur. At hodie à multis ille vocatur præſtantior paſtor, cui maior eſt cura corporum quam animarum:famem panis permiſit Chriſtus diſcipulis ſuis,non autem famem doctrinæ:eſt enim verus animarum paſtor. Quapropter diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos Ieſum Chriſtum appellat
Hebr. 13. magnum paſtorem. Ei aſſentiẽs Petrus Apoſtolorum
1 Pet. 2. princeps in prima ſua canonica. *Conuerſi*, inquit, *eſtis nunc ad paſtorem, & epiſcopum animarum veſtrarum*. Id prædixit hoc loco Ezechiel inducens promittentem Deum patrem ſe eſſe ſuſcitaturum paſtorem, vnum
Oſe 3. ſeruum ſuum Dauidem. Et Oſeas dicens. *Poſt hæc reuertentur filij Iſrael, & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid regem ſuum.* Pro quo habet trãſlatio Chaldaica: *Poſt hæc reuertentur filij Iſraelis, & quærent cultum Dei ſui, & obedient Meſſiæ, filio Dauidis, regi ſuo.* Perſpicuum eſt, nec Ezechielem nec Ieremiam, nec Oſeam,nec alios prophetas illius memoriæ de Dauide patre Salomonis locutos fuiſſe, cùm eum venturum prædicebant, quoniam iam exceſſerat è vita, & inter eos & illum longum annorum interuallum interfluxerat. Sed intelligebantur vaticinia illa de cœleſti Dauide, cuius ille terrenus eximia pietate præſtante geſſerat
1.Re. 17. imaginem. Quemadmodum Dauid baculo & quinq; lapidibus vicit Goliam,ſic Chriſtus cruce,& quinque vulneribus mundum ſuperauit. Ipſe enim de ſe ait: *Confidite: ego vici mundum*: Tanta eſt eius fortitudo,vt
Ioan. 16. manus eius in cruce vulneribus confoſſę,& duris clauis traiectæ mundum vincerent, & dæmonis tyrannidem depellerent. Manus enim illæ Dei ſunt, quæ mundum condiderunt:quoniam Chriſtus Deus eſt & homo,duas in eo naturas cognoſcimus, vnam autem perſonam,vnum ſuppoſitum,vnam hypoſtaſim. Perſona ſuper hypoſtaſim non addit niſi determinatã naturam nempe rationalem,& in Chriſto nõ eſt alia hypoſtaſis præter hypoſtaſim verbi. Quam ob cauſam in conſilio Epheſino aſſertum & decretum fuit factam fuiſſe vnionem in hypoſtaſi aut ſuppoſito, quẽadmodum in concilio Chalcedonenſi factam fuiſſe in perſona. Et ita verè aſſerimus manus illas, quæ in cruce affixæ fuerunt eas eſſe, quæ cœlũ formarunt, quoniã, harum manuum ſuppoſitum & perſona eſt Deus. Videbatur ille, qui erat inuiſibilis, tangebatur ille, qui erat intangibilis, moriebatur ille, qui erat immortalis. Et brachiis extenſis pulſabat citharam cœleſtis ille Dauid,& dęmon vincebatur. Hic eſt ille Dauid,qui
4.Reg.16. pro ouium ſalute mortuus eſt, qui nos ſuo corpore ſacratiſſimo, & ſuo ſanguine pretioſiſſimo recreat & reficit,qui nos paſcit ſua gratia,& bonorum abundãtia: de quo ait hoc loco Deus pater per Ezechielem: *Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum,qui paſcat eas ſeruum meum Dauid.*

b *Seruum meum.*) Pater cœleſtis Chriſtum vocat ſeruum ſuum ratione humanitatis aſſumptæ, ſecundum quam minor eſt patre, iuxta id quod ipſe ait: *Pater maior me eſt*. At ſecundum diuinitatem æqualis eſt patri.
Ioan. 14. Ipſe enim ait: *Ego & pater vnum ſumus*. Dicens vnum, ſignificat vnitatem naturæ & ſubſtantię, dicens *ſumus*, diſtinctionem perſonarũ. Vnde diuus Paulus in epi-
Phil. 2. ſtola ad Philippenſes *Hoc*, inquit, *ſentite in vobis, quod in Chriſto Ieſu, qui cùm in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo.* Ac ſi diceret: Ita efficiamini erga vos, quomodo ſibi effectus fuit Chriſtus, qui noſtram quærens vtilitatem abiecit ſemetipſum. Nam cùm in eadem eſſet cum patre ſubſtantia Deo patri æqualis & conſubſtantialis, cum poſſet hanc æqualitatem & conſubſtantialitatẽ ſine rapina & iniuria ſibi tribuere, noluit eam apud homines imperioſè vendicare: quin potius ſeipſum exinaniuit, aſſumens hominis naturam, planè inſtar hominum, ac verus homo factus eſt perinde ac vnus quiuis ex hominibus, quo ad naturam attinet, non autem quo ad vitium cõtractum. Et quoniam Dei filius formam ſerui accepit, & vt ipſe ait, *nõ venit miniſtrari, ſed miniſtrare*, & quia Deo patri obediuit, *factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis*, ideo à patre appellatur ſeruus hoc loco, Infr. 37.
& capite 37. *Et ſeruus meus Dauid rex ſuper eos.* Et apud Eſa.41.
Eſaiam: *Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, electus meus: cõplacuit ſibi in illo anima mea.* Quem locum diuus Mat- Matt. 12.
thæus de Chriſto interpretatur.

c *Princeps in medio eorum.*) Quaſi centrum, à quo ductæ ad circumferentiã lineæ omnes ſunt æquales. Vult ſignificare Chriſtum iudicem eſſe rectum, apud quem non eſt acceptio perſonarum. Id quod aſſerit his verbis in Deuteronomio diuina ſcriptura: *Deus perſonam* Deut 10.
non recipit, nec munera. Et Iob: *Deus*, inquit, *nõ accipit per-* Iob.34.
ſonam principum, nec cognouit tyrannum. Hanc ſententiã affert diuus Petrus capite decimo Actorum, & diuus
Paulus capite ſecundo epiſtolæ ad Romanos. Qui in Act.10.
medio eſt, omnibus vult ęqualiter conſulere, quod eſt Rom.2.
Chriſtiani principis & præſulis munus. Volentes veteres Aegyptij regem ſignificare, turrem pingebant à ſerpente in orbem circundatam & redimitam. Turris illa tutiſſima eſt regis præſentia & voluntas, quæ in medio circuli, in medio regni, in medio rerũ debet eſſe, vt omnes eum videant, participent, ament, & ad eũ neceſſaria referant, & ab eo videantur, amentur, & iuſtè iudicentur. Serpens ille tenẽs principem in medio populus eſt prudens, qui eum eligit præſulẽ, & rectorem, qui medium teneat, & colat æquitatem: prudens enim cum ſerpẽte comparatur, iuxta ſaluatoris illud:
Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Plato libro quinto legum Mat. 10.
vrbem ſuæ reipublicæ metropolim, principis domicilium in medio regionis dicebat eſſe conſtituendam. In
libro Geneſis ita ſcriptum legimus: *Habitabat autem* Gen. 23.
Ephron in medio filiorum Heth. Et rectè in medio eorum habitabat, qui inter eos principatum obtinebat, Qua de re fusè diſſeruimus capite duodecimo, verba illa
explanantes: *in medio domus exaſperantis.* Ioan.14.

d *Et ſa iam cum eis pactum pacis.*) Ipſe enim dixit. Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.

e *Et ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra.*] Qui totum hoc intelligunt de reditu Hebræorum ex Babylonia, per paſtorem intelligunt Zorobabelem, & per oues, Iudæos: & per beſtias peſſimas, intelligunt ad literam feras, quę erant in terra promiſſionis ob eius ſolitudinem. Nos autem qui totũ hoc præcipuè intelligimus de Chriſto, exiſtimamus paſtorẽ eſſe Chriſtum, oues fideles, beſtias autem peſſimas eſſe vitia nefaria, & homines impios, ſcelerúmque labibus infectos, ac dęmones generis humani inimicos, iuxta illud pſalmogra-
phi: *Ne tradas beſtiis animas confitentium tibi.* Pſal. 73.

f *Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem.*) Hoc eſt, ponam infideles meos intra eccleſiam meam, vbi erunt fœlices. Accipitur benedictio pro felicitate & fœcunditate: & collis pro eccleſia in excelſo loco ſita.

g *Et pluuiæ benedictionis erunt.*] Hoc eſt, erunt pluuiæ fertilitatis & fœcunditatis. Non ſolùm non nocebunt fructibus, ſed proderunt. Erit tempus illud fœlix, & affluens doctrinis. Accipitur pluuia pro
doctrina, vt in Deuteronomio: *Concreſcat in pluuiam* Deut.32.
doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum. Nam quemad-

Simile. modum pluuia agros rigat, & fœcũdat, & ſegetes educat, atque confirmat: & plantas lætiſſimorum fructuũ copia exornat, ſic Chriſtiana doctrina pios homines irrigat, eorúmque animos alit ad æternitatẽ, vberrimóſque virtutũ fructus producit. Hanc tribuit Deus populo ſuo tempore opportuno copioſam & abundãtem, iuxta id quod ait regius vates: *Pſal. 67.* *Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ.* pluuiam volũtariam appellat doctrinam deſideratam & tempeſtiuã: hæreditatẽ verò Dei vocat populum Chriſtianum, quem Deus tanquam agrum hæreditarium excolendum ſuſcepit: quem cùm eſſet anteà ſterilis, doctrinæ ſuæ imbribus irrigauit, & fructiferum reddidit.

h *Cùm contriuero catenas iugi eorum.* Chriſtus contriuit graue diaboli iugum, quod erat hominum ceruicibus impoſitum, & loco eius iugum nobis impoſuit ſuaue. *Eſai. 9.* Id prædixerat his verbis Eſaias: *Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrũ exactoris eius ſuperaſti.* Acſi diceret: Cum veneris ô domine Ieſu, & aſſumpta humanitate viam ad gloriam immortalem munieris, eripies homines à graui dæmonis iugo, quo ipſe dæmon eorum colla deprimit, & à virga, qua eos percutit, & à ſceptro, quo imperat: & diaboli denique tyrannidem delebis. Sed heu, quam multi hodie Chriſti iugum repellunt, ſéque Satanæ iugo ſubmittunt! Eſt quidem dæmonis iugum aſperum, & graue: & intollerandum, Chriſti verò leue, ſuaue, & amplectendũ: inuitat diabolus mortales ad pondus ſui iugi, & currunt libenter: inuitat eos Chriſtus ad ſui iugi ſuauitatem, & renuunt. *Matt. 11.* *Venite ad me*, inquit clementiſſimus dominus, *omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenietis requiem animabus veſtris: iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue.* Per *Iere 6.* Ieremiam ait ita Deus: *Ambulate in via bona, & inuenietis refrigerium animabus veſtris.* Et dixerunt: *Non ambulabimus.* Impiĳ homines diuinum iugum aiunt durum eſſe, & laboribus plenum: at Chriſtus, qui eſt ipſa veritas, illud leue, & ſuaue eſſe aſſeueranter affir- *1. Ioan. 5.* mat. Et diuus Ioannes in prima epiſtola ſua, *Mandata*, inquit, *Dei grauia non ſunt, quoniam omne, quod natum eſt ex Deo, vincit mundum.* Et diuinus pſaltes: *Pſal. 93.* *Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborẽ in præcepto?* Acſi dicat: Tu qui fingis Dei præcepta dura eſſe & intollerabilia, nónne ſedes in flagitiis? Sedes quidem, Dei iugum graue ſpellas, in eius præceptis fingis labores, non quòd hoc ita ſit, ſed quòd tu ſis in ſede iniquitatis collocatus, ex qua ſurgere non vis. Dum lignum viride eſt, poteſt eſſe graue iugum ex illo factum, ſed lõgum tempus reddit lignum ſiccum & leue. Priuſquã Dei filius ſuper ſe iugum ferret, poterat illud graue eſſe, ſed poſtquam illud Chriſtus collo ſuo impoſuit, atque triginta & tres annos portauit, effectum eſt ſiccum & leue. Poterat Chriſtus legem ſuam cum lapide cõparare, aut ligno, aut aliqua huiuſmodi re, ſed ideo voluit eam cum iugo comparare, quia iugum niſi à duobus portari non poteſt: vt ſignificaret Dei ſeruum non eſſe ſolum, cùm pondus aliquod aut laboris, aut calamitatis, propter Chriſtum ferret toleranter, eiuſq; iugum portaret: ipſe enim Chriſtus illud ex altera parte tollit, & ſeruo ſuo vires ſuppeditat. Et ita Dei ſeruus labores vitæ, ærumnas mundi, & grauia humanarum moleſtiarum pondera valet ſuſtinere, & cum ſocietate Chriſti ea inuenit ſuauia, & adiumenta quædã, *Simile.* atque veluti alas quibus volat in ſublime vſque ad cœlum. Vt enim currus etſi grauis ſit, efficit tamen vt boues onus aliàs intolerandum ferant, ſic Chriſti iugum, quamuis iugum ſit, efficit tamen, vt Dei ſeruus vitæ onera ſuſtineat, & ferat & ſe extollat in excelſum, tendens ad Chriſtum in curru Eliæ: eiuſque alta myſteria ſole ipſo lucidiora lætus ac tutus contemplatur. *Simile.* Vt pennæ quamuis ſuum habeant pondus, tamen corpus auis oneroſum ferunt in ſublime, ſic Dei iugum, licèt naturæ per peccatum corruptæ graue videatur, tamen hominem ſuapte natura grauem extollit in excelſum, & volare facit vſque ad cœlorum altitudinem. Tam ſuaue eſt Chriſti iugum, vt qui illud collo ſuo imponit, admirabiles voluptates percipiat, & incredibilibus animæ oblectationibus perfundatur. Iugum eſt, fateor equidem: ſed ſuaue: pondus eſt, ſed leue: Non omnino Chriſtus nobis ſubtrahit iugũ, & onus, non nobis laborem penitus aufert, ſed cõmutat. Pro aſpero mundi iugo tribuit ſuaue, & pro graui onere, leue, vt in hac vita animæ tribuat quietem, & in altera gloriam ſempiternam. Graue onus eſt iniquitas ſedens ſuper talentum plumbi, quo ille premebatur, qui aiebat: *Zach. 5.* *iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meũ, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me.* *Pſal. 37.* Sed Deus tunc nos onerat, cum à peccati pondere exonerat: onerat beneficio, cum exonerat peccato. Onera noſtra ſuper ſe portauit, vt nos mundi leuaret impedimentis. Ideo canebat diuinus pſaltes: *Pſal. 54.* *Iacta ſuper dominum curam tuã, vel*, vt poteſt verti ex Hebræo, *pondus tuũ, & ipſe te enutriet*, ſeu vt aliĳ vertunt, *ſubleuabit.* Quid plura? Ipſe Chriſtus nos vocat laborantes, & pondere preſſos, vt nos laboribus leuet & oneribus: *Matt. 11.* O immenſam Chriſti clementiam, ô infinitam Dei noſtri pietatem! Quis nõ admirabitur tam ſingularem erga nos amorẽ, tam admirabilem charitatis abundantiam? Si cadimus, erigit nos: ſi torpemus, excitat: ſi dormimus, exuſcitat: ſi erramus, ducit ad viam: ſi laboramus, clamat & vocat nos, vt pro labore requiem nobis largiatur: ſi vinculis vitiorum detinemur, catenas iugi dæmonis conterit & confringit. Quid igitur retribuemus domino, pro omnibus, quæ retribuit nobis? Ipſe eſt, qui à nobis iugum ſatanæ repellit, qui ait hoc loco per Ezechielem: *Pſal. 115.* *Cùm contriuero catenas iugi eorum, &c.*

h *De manu imperantium ſibi.*) Hoc eſt, de poteſtate diaboli, mundi, & carnis, & ipſius peccati. *Ioan. 8.* *Qui facit peccatum*, inquit ipſa veritas, *ſeruus eſt peccati.* Hanc ſententiam explicuit diuus Paulus in epiſtola ad Romanos *Rom. 6* capite ſexto, & diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda *2. Pet. 2.* capite ſecundo. Vel de manu imperantium, hoc eſt, de Chaldæorum ſeruitute. Nam totum hoc poteſt referri ad reductionem populi Iſraelitici à Chaldæa in terram promiſſionis, nec nos inficiamur illud, ſed apertè fatemur: Verùm arbitramur eſſe totum hoc ad Chriſti tempus referendum, quando Gentes receperunt fidẽ, & cum Iudæis credẽtibus fuerunt in eccleſia vna cõgregatæ. Id voluit diuinus vates in primis prædicere, hoc fuit eius præcipuum propoſitum & inſtitutum, & hanc exiſtimo eſſe literalem & germanam huius loci intelligentiam.

i *Et ſuſcitabo eis germen nominatũ.*) Hoc eſt, mittam ad eos Chriſtũ. Verba ſunt Dei patris. Eum, quem paulò antè appellauit Dauidẽ, appellat modò germen nominatum. Eodem modo apud Ieremiam: *Iere. 23.* *Suſcitabo Dauid germen iuſtum.* Et apud Eſaiam: *Eſai. 4.* *In die illa erit germen domini in magnificentia & gloria.* Acſi dicat: Tempore humanæ redemptionis celebrabitur Chriſti nomen, & verus ac purus Dei cultus omnibus terrarum finibus propagabitur, & dæmonis tyrannis euertetur. Apud Zachariam prophetã, vbi Chriſtus appellatur Oriens *Zach. 6.* pro Oriente poterat verti germẽ: vtrumq; enim eadẽ dictio hebraica ſignificat. Accipitur igitur germẽ domini pro Chriſto vero Deo, & vero homine, quẽ ideo hoc loco Ezechiel appellat germen nominatũ, qui eſt celebratus ſermone omniũ nationũ, & ille quẽ diuini vates nominarunt & nũtiarunt: de cuius nomine prædixerat regius pſaltes: *Pſal. 8.* *Domine dominus noſter, quã admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra!* Acſi diceret: Quã

celebris

celebris eſt tui nominis amplitudo, quę omnes Gẽtiũ
oras peragrauit! Famam huius germinis nomioari ce-
lebrauit ipſe Deus omnibus terrarũ finibus per Apo-
Pſal. 18. ſtolos ſuos, de quibus dixerat idem diuinus vates: *In
omnem terrã exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba
Luc. vlt. eorum* Et Chriſtus Deus noſter apud Lucam: *Sic oporte-
bat Chriſtũ pati, & reſurgere à mortuis, & prædicari in no-
mine eius pœnitantiam, & remiſſionem peccatorum in omnes
Gentes.* Vides igitur eſſe Chriſtum non in vna tantùm
natione, ſed in omnibos Gentibos, omnium linguis
& literis nominatum & celebratum. Quidam aiunt,
huuc quem Eaechiel vocat germen nomioatum, eſſe
Zorobabelem, ſed nos credimus Ezechielem hoc loco
de Chriſto vaticinari, & hoc præcipuè intendere, etiã
ſi minus præcipuè de Zorobabele & reditu Hebræo-
rom à captiuitate vaticinetur.

k *Et non erunt vltrà imminuti fame in terra.* Hoc eſt, non
deerit vuquam io Eccleſia Catholica vera doctrina:
non erit fames verbi Dei. Qui hoc intelliguot ſolùm
de reditu Iudæorom in terram ſuam, per famem ad li-
teram intelligũt penuriam ciborum corporeorum, &
aunonæ caritatem, quam aiunt uon fuiſſe in Iudæa
poſt Hebræorum regreſſum ad illam, ſed fuiſſe ſem-
per magnam terræ fertilitatem, & alimẽtosum abun-
dantiam, At neſcio quomodo ſe poterunt à dubiis ex-
Eſd. 4. plicare, cum conſtet ex libro primo Eſdræ, cap. 4. & 5.
& 5. & ex primo Machabæorum Iudæos poſteà famem ſu-
1. Mac. 1. ſtinuiſſe. Niſi dicaut hanc abondantiam frugum & ci-
borum promiſſam fuiſſe iuſtis, nou impiis. Sed tunc
quomodo probabuot omnes illos, qui in agrorum ſte-
rilitate abundabant ſrumeoro, iuſtos eſſe, omues ve-
rò, qui fame laborabant, impios? Non ſe poteruor fa-
cilè eripere, niſi fortè dicaut promiſiſſe Deum hãc ci-
borum affluentiam ſtatim poſt reditum, uoo autem
perpetuò.

l *Et ſcient, quia ego dominus Deus eorũ cũ eis.*] Ipſe enim
ait apud Matthæum: *Ecce ego vobiſcum ſum cunctis die-
Matt. 28. bus vſque ad conſummationem ſeculi.*

m *Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis.*
Hæc litera eſt ita diſponenda. Vos autem ô homioes
eſtis greges mei, greges paſcuæ meæ. Locutus fuerat
Deus de ouibus, & ne aliquis exiſtamaret eſſe hoc ad
literam de pecoribus intelligendum, explicat nũc ſe-
ipſum dicens ſe per oues & greges homines intelli-
gere, non autem pecora. Exponit Deus metaphoram,
qua vſus fuerat. Vel ſic: Vos ô greges mei, ô Chriſtia-
ni, qui meis ſacramentis paſcimini, & mihi adhære-
tis, digni eſtis, qui homines vocemini. Iofideles, & ne-
farij feræ ſunt non homines: vos aotem qui cœlum a-
ſpicitis, qui ratione vtimini, qui turpes voluptates,
falſos mundi hoores, incertas, & fallaces diuitias, &
alia hoiuſmodi, quæ mortales flagitiis cooperti ardẽ-
ter amant, contemnitis, & parua ducitis, atque ad bo-
na immortalia aſpiratis, homines eſtis: illi autem, qui
ſolùm terram intuentur, & corporis illecebris ducun-
Eccle. 12. tur, bruta potiùs quàm homines appellantur. In Ec-
cleſiaſte ait ita Salomoo: *Deũ time, & mandata eius ſer-
ua: hoc eſt omnis homo.* Vnde qui nec Deum timet, nec
Ephes. 4. eius ſeruat præcepta, homo dici non meretur, Licèt
enim veterem induat hominem, qui corrumpitur ſe-
cundum deſideria erroris, tameo quia nou renouatur
ſpiritu mentis, nec induit nouum hominem, qui ſecũ-
dum Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate verita-
Pſal. 48. tis, bellua potiùs quàm homo poteſt appellari. *Homo
cum in honore eſſet,* inquit diuinus vates, *non intellexit, cõ-
paratus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.*
1. Cor 15. Vnde ait Apoſtolus in epiſtola prima ad Corinthios:
*Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœle-
ſtis. Qualis terrenus, tales terreni, & qualis cœleſtis, tales cœ-
leſtes.* Igitur ſicut portauimus imagiõe terreni, porte- Coloſ. 3.
mus & imaginem cœleſtis. Et ad Coloſſenſes: *Expoliã-
tes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouum.*
Hoc intuens diuus Auguſtinus ait ſermone 18. in Ioã-
nem: Homo ſi viuit ſecundum carnẽ, pecoribus con-
iungitur, ſi ſecundum ſpiritum, angelis ſociatur. Cùm
Deus ſtatuiſſet ex omnibus animantibus ſolùm ho-
minem facere rationis participem & cœli cultorem,
eum ad cœli contemplationem erexit, vt illud aſpice-
ret, quò erat migraturos, ſi eo munere fungeretur, co-
lus coleodi efficiendique cauſa eum Deus ſui præſtan-
tiſſimi numinis ſimilẽ efficiebat. Eſt hoc animal pro-
uidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, & tantæ ex-
cellentiæ & dignitatis, vt ſi ſeipſum vellet conſidera-
re, Deum perpetuò ſummè diligeret, à quo tantam ac-
cepetit præſtantiam. Et ſi homo ſit ex terra, oõ tamen
vt iocola & habitator, ſed vt ſpectator rerum ſupera-
rom & cœleſtium, quarum ſpectaculum nulli alij ge-
neri conoenit animantiũ. Sed nefarij ac flagitioſi ho-
mines ſuæ dignitatis obliti diffluunt voluptate virtu-
ti ioimica, quæ boni natoram faciliter imuãdo adul-
terat, eámque omni honeſtati anteponunt. Quare ſe
hominis abdicant dignitate & amplitudine, & bruto-
rum animalium, quorum mores ſequuntur, nomine
appellantur. Hinc procedunt prodinones, inimicitiæ,
& diſcordiæ hominum dignitati & præſtantiæ ma-
ximè inimicæ: homo enim dicitur ab homonoeo,
ὁμονόω quod ſignificat conſentio & concordo, vnde
homonous idem eſt quod concors & conſentaneus, &
homonia concordia. Eſt enim homo natus ad concor-
diam & amorem. Marcus Varro hominẽ deriuari ait
ab homo, ſed prior etymologia videtur rectior, eiuſ-
que dignitati congruentior.

n *Et ego dominus Deus veſter.* Cùm Deum habeamus, &
ille ſit noſter, quid præter illum deſideramus? Id in-
telligens regius vates aiebat: *Quid mihi eſt in cœlo, & à* Pſal. 72.
te quid volui ſuper terram? Acſi diceret: Deſiderent alij,
quod voluerint, ego certè domine Deus te ipſum de-
ſidero, tui amore inflammor: nec in cœlo, nec in terra
aliquid volo præter te ipſum. Ad te aſpiro, te ample-
ctor, te contemplor: tu es ſpes mea, fortitudo mea, re-
fugium meum, opes meæ, & denique omne meum
bonum.

t. Et faciam cum eis pactum pacis. *Pro pacto pacis ha-
bent ſeptuaginta διαθήκην εἰρήνης: Hoc eſt teſtamentum pacis.
Promiſit Deus hoc loco nouum teſtamentum, quod eſt pacis
pleniſſimum. Naſcente Chriſto nouoque teſtamento incipiente
cecinerunt angeli:* Gloria in excelſis Deo, & in terra pax Luc. 2.
hominibus bonæ volũtatis: *Vel vt poteſt verti ex Græco:* Exod. 19.
E riu terra pax hominibus bona voluntas. *At vetus te-
ſtamentum datum fuit in monte Sinai ſonantibus tonitruis,
& micantibus fulguribus. Quæ omnia terrorem incutiebant:
cùm angelorum cantica pacem & amorem ſignificarent. Eam
ob cauſam hoc loco legem euangelicam vocat Ezechiel teſta-
mentum pacis.*

a Germen nominatum. *Septuaginta habent plantam pa-
cis. Hoc eſt, Chriſtum qui arbor eſt vitæ, & planta produ-
cens pacem. Pagninus vertit:* Plantationem in oomen:
Alij, plantam celebri nomine. *Quod in idem concidit.
Id eſt, Chriſtum, qui ſuis pariet nomen, nam ab eodem Chri-
ſto Chriſtiani vocabuntur. Planta ſignificat Deum factum
hominem. Pro germine eſt in Hebraico* מטע *mattagh, à ver-
bo natah, quod ſignificat plantare: vt in pſalmo:* Manus tua Pſal 43.
Gẽtes diſperdidit, & plantaſti eos. *Hoc eſt: potẽtia tua do-
mine euertit Gentes barbaras & incultas, quæ Paleſtinam in-
colebant, & earum loco plantaſti Iſraelitas.*

ARGVMENTVM.

Prædicit Idumæorum euerſionem, quod populum domini afflixerint. Idem eſt argumentum cum eo, quod capite viceſimo quinto tractauit, poſtquam aduerſus Ammanitas & Moabitas vaticinatus eſt.

CAPVT XXXV.

A ET factus eſt ſermo domini ad me dicens. Fili hominis [a] pone faciem tuam aduerſus
montem Seir, & prophetabis de eo, & dices illi. Hæc dicit Dominus Deus. [b] Ecce
ego ad te mons Seir, & extendam manum meam ſuper te, & dabo te deſolatum, ac
deſertum. Vrbes tuas demoliar, & tu deſertus eris, & ſcies quia ego Dominus. [c] Eò
quòd fueris inimicus ſempiternus, & concluſeris filios Iſrael in manus gladij in tempore affli-
B ctionis eorum, [d] in tempore iniquitatis extremæ: propterea viuo ego, dicit Dominus Deus,
[e] quoniam ſanguini tradam te, & ſanguis te perſequetur, & cùm ſanguinẽ oderis, ſanguis per-
ſequetur te. Et dabo montem Seir deſolatum, atque deſertum, & [f] auferam de eo euntem &
redeuntem. Et implebo montes eius occiſorum: in collibus tuis, & in vallibus tuis, atque in
torrentibus interfecti gladio cadent. In ſolitudines ſempiternas tradam te, [1] & ciuitates tuæ
non habitabũtur, & ſcietis, quia ego Dominus Deus. [g] Eò quòd dixeris: Duæ gentes, & duæ
C terræ meæ erũt, & hæreditate poſſidebo eas, [h] cũ Dominus eſſet ibi, propterea viuo ego, dicit
Dominus Deus quia faciam iuxta iram tuam, & ſecundum zelum tuum, quem feciſti odio
habens eos, & notus efficiar per eos, [i] cum te iudicauero. Et ſcies quia ego Dominus audiui
vniuerſa opprobria tua, quæ locutus eſt de montibus Iſrael, dicens: [k] Deſerti nobis ad deuo-
randum dati ſunt. [l] Et inſurrexiſtis ſuper me ore veſtro, [2] & derogaſtis aduerſum me verba
D veſtra: Ego audiui: Hæc dicit Dominus Deus: [m] Lætante vniuerſa terra in ſolitudinem te re-
digam. Sicuti gauiſus es ſuper hæreditatem domus Iſrael, eò quòd fuerit diſſipata, ſic faciam
tibi, diſſipatus eris mons Seir, & Idumæa omnis: & ſcies quia ego Dominus Deus.

EXPLANATIO.

a *Pone faciem tuam aduerſus montem Seir.*] Seir mons eſt in terra Edõ, in qua habitauit Eſau, in regione Gabalena. Et quoniam Eſau piloſus erat, & hiſpidus, vocata eſt regio illa Seir, quæ ſonat piloſum. Oram illam coluerat prius Chorrhæus, quem Chodorlaomor vita
Gen. 14. priuauit. Huius montis Seir meminit liber Geneſis, &
Deut. 2. Deuteronomij. Et Eſaias in viſione Idmææ, & Mala-
Eſai. 21. chias capite primo, & noſter Ezechiel capite viceſi-
Mal. 1. moquinto & Ioſephus libro ſecũdo antiquitatum ca-
Sup. 25. pite primo: vbi ait Eſau habitaſſe in Seir, & regionem à ſeipſo appellaſſe: cùm autem ille Edom vocaretur, fuiſſe regionem illam Edom etiam & Idumæam vocatam. Et quoniam Idumæi ab Abraham genus ducentes incenſi odio perpetuo in Iſraelitas eos iniuriis conati ſunt opprimere, qui ab Abraham etiam deſcẽdebant, fuerunt iuſtè oppreſſi ab ipſis Iſraelitis tẽpore Machabæorum, & tãdem ob flagitia ſua meritò euer-
2 Mac. 2. ſi. Et de eorum euerſione vaticinatur hoc loco Ezechiel. Cùm in fine capitis ſuperioris locutus fuiſſet de regno Chriſti & de eccleſia catholica: atque de verorum Iſraelitarum nobilitate, quos ibi Deus gregẽ vocauit ſuũ, hoc eſt, de Chriſtianorũ dignitate & amplitudine, & de ſaluatoris noſtri mirabili in mundum aduentu, per quem erant credentes vitam conſecuturi: nunc agit de euerſione impiorum, quos mentis oculis proſpiciebat nõ eſſe Chriſtum recepturos. Et ſub nomine Edom aduerſus eos vaticinatur. Edom idem eſt quod terrenos, terreni verò ſunt, qui cœlo cõtempto intuentur terram duntaxat, & neglecta virtute, vitiis contaminantur.

b *Ecce ego ad te.*] Hoc eſt, ecce ego aduerſus te venturus ſum. Poteſt verti: Ecce ego contra te. Hoc explicãs ſubdit: Extendam manum meam ſuper te. Hoc eſt, te grauiter puniturus ſum. Euerſurus ſum te. Hebraiſmus eſt vſitatiſſimus in literis diuinis, de quo alibi locuti ſumus: De hac euerſione Idumææ vaticinatus eſt in hunc modum Abdias capite vnico: *Perdam ſapientes*
Abd. 1. *de Idumæa, & prudentiam de monte Eſau.* Et paulò poſt. *Propter interfectionem & propter iniquitatẽ in fratrẽ tuum Iacob operiet te confuſio, & peribis in æternũ.* De ea vaticinatus eſt Eſaias, cap. 34. & Ieremias 49. Eſai. 34. Iere. 49.

c *Eò quòd fueris inimicus ſempiternus.* Ego te euertam ait Deus, propterea quòd odio perpetuo fueris proſecutus populum Iſraelis, eiúſque ſanguinem manu armata effuderis, cum illi calamitatibus premerentur acerbiſſimis. Hoc ideo ait, quia Idumæi in bello aduerſus Hebræos Babyloniis adhæſerunt, illis opem ferentes. In libro Geneſis ſcriptum legimus Eſau primoge- Gen.
nitum Iſaac, odio habuiſſe Iacob propter benedictionem ſibi ereptam, dixiſſéque in corde ſuo. *Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrẽ meum.* Hoc odiũ fuit in poſteris Eſau aduerſus poſteritatem Iacob perpetuò confirmatum. Cùm nihil ſit peſtilentius odio, nihil magis hominum naturæ repugnans, tamen nihil magis durat, nihil eſt diuturnius & permanentius. Volẽs illud è cordibus hominum eradicare Deus, aiebat
Diligite inimicos veſtros, benefacite iis, qui oderunt vos, & Mat. 5
orate pro perſequentibus vos. Et diuus Paulus in epiſtola Ephe. 4.
ad Epheſios. *Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram.* Et
diuus Ioannes in prima ſua canonica: *Qui odit fratrem* 1. Ioan.
ſuum homicida eſt. Et paulò pòſt: *Chariſſimi diligamus nos inuicem: qui non diligit, non nouit Deum.* Odia noſtra in
ſcelera ardere debent, non in perſonas: *Qui diligitis* Pſal.
Dominum, inquit regius vates, *odite malum.* Et alibi: *Iniquitatem odio habui, & abominatus ſum.*

d *In tẽpore iniquitatis extremæ.*) Hoc eſt, cũ Deus ſummam eorum iniquitatem puniret. Acſi diceret: In tẽpore punitionis maximorum ſcelerũ. Vel capitur iniquitas pro pœna: vt ſit ſenſus: Tũc tu ô Edõ Hebræos occidebas, cùm ipſi ſumma pœna afficerentur. Homines ſummè afflictos & calamitoſos affligebas. Vel in tẽpore quo illi ſuorũ peccatorum pœnas perſoluebãt. Tũc dicitur iniquitas extrema cũ Deus punitionẽ amplius nõ differt. Vel tempore ſummæ iniquitatis tuæ. Summum fuit Idumæorum ſcelus populum Dei vndique oppugnare, cùm ille à Babyloniis opprimeretur.

tur. Pagninus vertit: In tempore quo propter iniquitatem eorum venit finis: Hoc eſt, quando tota Hieroſolyma ob Iudæorum ſcelera fuit euerſa, & incenſa, & ſolo adæquata.

e *Quoniam ſanguini tradam te, & ſanguis te perſequetur.*) Hoc eſt, ego te tradam hominibus ſanguinolentis, homicidis, & crudelibus, qui te trucident, & ferro vitam eripiant. Sequitur: Et cùm ſanguinem oderis, ſanguis te perſequetur. Hoc eſt, tu homines illos occiſores odio habebis, illi autem te interficient. Vel ita: Ego te ô Idumæa tradam Hebræis, qui tibi inferant cædem: tu eos odio proſequeris, cùm ſint conſanguinei tui, illi verò te ad ferrum & flammam vocabunt. Ideo Iudæos vocat ſanguinem Idumæorum, quia vterique ab Abraham per Iſaac originem ducebāt, Iudæi per progeniem Iacob, Idumæi per progeniē Eſau, filios Iſaac
Gene.25. & Rebeccæ. Quidam pro, cùm, vertunt niſi: vt ſit ſenſus: Niſi ſanguinem oderis, niſi ab hominum cæde te abſtinueris, tu ipſe gladio peribis.

f *Auferam de eo euntem & redeuntem.*) Non ſolùm non habebit habitatorem mōs ille, ſed nec erit, qui per illum iter faciat. Erit penitus deſertus.

g *Eò quòd dixeris duæ gētes, & duæ terræ mea erunt.*) Per duas gentes, & duas terras intelligebant Idumæi Iudæam cum duabus tribubus, & Samariam cum decem tribubus. Exiſtimabāt enim ſe eſſe cū Babylonis totā terram Hebræorum vaſtaturos, eamq́ue poſſeſſuros. Vel per duas gentes & duas terras intelliguntur duæ regiones, nimirū Iudæa & Idumæa, quas Idumæi dicebant ſuas futuras eſſe. Volebant Iudæos affligere, & occidere, atque eorum terram poſſidere: at poſteà fuerunt ab ipſis Iudæis ſuperati & interfecti. Vide quibus odiis hi conſanguinei inuicem ardebant. Omnes procedebant ab vno principio, nēpe Iſaac, ſed quam-
Simile. uis eſſent ſanguine coniuncti, erant tamen voluntatibus diſtracti. Vt ex eadem materia prima elementa contrarias habent qualitates, ſic fratres ex eodem patre progeniti, & conſanguinei ex eadem ſtirpe producti ſecum diſcordant, ardentibúſque inter ſe odiis aliquando diſſident, & tanta eſt inter eos, quanta maximè poteſt eſſe morum ſtudiorúmque diſtantia. Fit enim, & neſcio quomodo, vt qui, cum de vita, opibus, & honoribus aliquis contenderit, cuius ex inſidiis euaſe-
Ioan.15. rit, hunc ſemper oderit, nulla conſideratione eius, qui ait: *Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.*

h *Cùm dominus eſſet ibi.*) Hoc eſt, cùm Deus in Iudæa coleretur. Vel ſic: Hoc tu dicebas audiente Deo, qui ibi erat, vbi tu verba hæc emittebas, Deus enim vbique eſt, & omnia videt, & audit.

i *Cùm te iudicauero.*) Hoc eſt cùm te puniero, & opes tuas hoſtibus tuis tradidero. Homines ſcelerati, qui auiditate incenſi ad mundi opes aſpirant, nulla re magis torquentur, quàm earum amiſſione: hanc exiſtimant ſummam eſſe calamitatem. At viri ſapientia & charitate pręſtantes non opum direptione, non tectorum exciſione, non oppidorum vaſtitate ita mouētur, vt de gradu honeſtatis & conſtantiæ deiiciantur. In
Iob.1. harum rerum amiſſione dicunt cum Iob: *Dominus dedit, dominus abſtulit: ſicut domino placuit, ita factum eſt: Sit nomen domini benedictum:* Eam ob cauſam non tam earum facultatem & copiam expetendam putant, quàm in vtendo rationem, & in carendo patientiam. Et quamuis diuitea ſint, magis in illis virtus eluceſcit,

quàm opum abundantia. Vt obſcuratur luce ſolis lu- Simile.
men lucernę, ſic rerum corporearum ęſtimatio virtutis ſplendore euaneſcit, & quaſi tenebris obfuſcatur. Sed quoniam Idumæi auaritiæ ſtimulis agitabantur, nihilque erat illis magis in optatis quàm diuitiarum affluētia, ideo illis Deus earum amiſſionem minatur. Abſtulit eas Deus ab illis, quoniam eis intemperāter abutebantur. Etſi enim diuitiæ ex ſe malæ non ſint, ſunt tamen periculoſæ, & eam ob cauſam non eſt illis cor tradendum. Ideo aiebat Eccleſiaſticus: *Multos per-* Eccle.8.
didit aurum & argētum. Et Chriſtus Deus noſter: *Nemo* Matt.6.
poteſt duobus dominis ſeruire: nō poteſtis ſeruire Deo & Mā- Pſal.61.
monæ. Et Dauid: *Diuitię ſi affluant, nolite cor apponere.* Acſi dicat. Si mundi opes obtinueritis, nolite eas ardenter diligere, non illis adiiciatis animum: poſſidete, ſi volueritis diuitias, ſed non illis ſeruiatis, ſeruate cor Deo: erga diuitias autem perinde affecti ſitis, acſi nihil poſſideatis. Tranſit enim breui imago caducarum rerum inanis & adumbrata. Quam ob cauſam ſunt pro nihilo putandę: Deus autem, qui ſemper eſt, ſumma charitate diligendus.

k *Deſerti.*) Subaudi, ſunt mōtes Iudæę. Tanta eras ô Idumęa ſuperbia elata, vt diceres, iam montes Iſraelis euerſos eſſe, & deſertos, tibique traditos ad deuotandum. Hoc aiebant Idumęi aſſerentes non poſſe Deum Hebræos in Iudæam reducere, nec ex Babylonica captiuitate in priſtinam libertatem reuocare.

l *Et inſurrexiſtis ſuper me ore veſtro.*) Id eſt, lęſiſtis me verbis blaſphemię, quę in meam iniuriam redundabant. Id explicat aliis verbis ſubdens: *Et derogaſtis aduerſum me.* Derogabant Idumæi aduerſum Dei legem, & populum: & ait Deus iniurias in populum ſuum iactas, ſibi ipſi illatas eſſe. Ideo dicebat Chriſtus Saulo Chriſtianos opprimere, & de medio tollere conanti:
Saule Saule, quid me perſequeris? Et diſcipulis ſuis. *Qui* Act.9.
vos ſpernit, me ſpernit. Luc.10.

m *Lætante vniuerſa terra.*) Subaudi, ob euerſionē tuā. Poteris per vniuerſam terram eam intelligere, quam ipſi Idumæi vaſtare conabantur, nempe Idumæam: vt ſit ſenſus: Cùm tota Idumææ regio gaudio exultauerit, & Idumæi fuerint per Cyrum ad patriā ſuam, priſtinamq́; dignitatem reſtituti, tunc eris tu ô Idumæa euerſa, & in ſolitudinem redacta. Quemadmodū ob Hebræorum ærumnas efferebaris lætitia, ita illi tuas ærumnas videntes, diuinamque iuſtitiam contēplantes gaudio perfundentur. Simile quippiam ait Deus
per Eſaiam. *Ecce ſerui mei comedent & vos eſurietis: ecce* Eſai.65.
ſerui mei bibent, & vos ſitietis, ecce ſerui mei lætabuntur & vos confundemini. Sed quoniam per Iſraelitas fideles, per Idumæos verò infideles ſignificantur, poſſunt verba hæc ad tempus gratiæ referri: quando viri iuſti videntes deletam eſſe impiorum idololatriam, & Gentes ad Chriſti fidem religionémque conuerti mirabiliter lætabantur. Cùm impij relicto idolorum cultu adhęrent veritati, perire dicuntur, & euerti, non quo ad perſonas, ſed quo ad impietates. Perit eorum perfidia & infidelitas, pereunt eorum ſcelera & flagitia. Lætatur igitur eccleſia ob Idumææ hoc eſt, ob idololatriæ euerſionem. Id effecit omnipotens ille ſaluator noſter ſuas vires explicans, omnia illuſtrans, tam quæ
oculis apparent, quàm quę oculos ſubterfugiunt. Ipſe Hebr.1.
eſt lumen de lumine, ſplendor glorię, & figura ſubſtātię eius verus Deus, qui omnia continet & coercet, nihil deſertum à ſua potentia relinquens.

ANNOTATIONES EX
Hebræo in Cap. XXXV.

t Et ciuitates tuæ non habitabuntur: *Pro non habitabuntur eſt in Hebræo:* לאתושבנה *lotheſchbnah. Verbum eſt* ישב *quod ſignificat habitare. Quare rectè tranſtulit interpres noſter. Septuaginta etiam & nonnulli alij eodem modo*

tranſtulerunt. Sed quoniam verbũ hoc ſignificat etiam reuerti & reuocare, non deſunt, qui hunc locum ita vertant: Et vrbes tuæ non reuertentur: nimirum ad dignitatem & amplitudinem ſuam: Ac ſi dicat: Nunquam ciuitates tuæ ad priſti-
Nabū. 2. *nam celebritatem reuocabuntur. Significat etiam reddere, vt apud Nahum prophetam:* Reddidit dominus ſuperbiam Iacob, ſicut ſuperbiã Iſrael. *Vbi ſuperbia accipitur in bonam partem pro gloria & amplitudine. Poterat locus ille ita verti: Reuocabit dominus magnificentiam & dignitatem Iacob iuxta maieſtatẽ Iſraelis. Vbi Iacob & Iſrael pro eodem accipiũtur: vt ſit ſenſus: Reſtituet dominus populum Iudaicũ in priſtinum illum ſuum ſplendorem, quem ei Sennacheribus obſcurauit: Sed quoniã verbũ hoc ſignificat etiã quieſcere vertunt nõnulli in hũc modũ. Quieſcere fecit dominus gloriã Iacob, iuxta gloriã quam quondã habuerant filij Iſraelis. Et per gloriam Hebræorũ intelligunt Hieroſolymã: quæ quamuis in aduentu Sennacheribi fuit conturbata, & magna ex parte deſtituta fortitudine, fuit tamẽ erepta, & ad priſtinam quietem reſtituta, & exercitus Sẽnacherib ab angelo mirabiliter n[illegible] quadam oppreſſus. Ionathas habet: Redire fecit dominus [illegible]dinem ſuã ad Iacob. Illud etiã pſalmographi.* Vt inhabitẽ in Pſal.
domo domini in longitudinem dierũ: *verti poteſt: Vt requieſcam in domo domini tempore longiſſimo. Ab hoc verbo deducitur dictio mixbab, quæ ſignificat auerſionẽ & quietem ſiue ocium. Vnde illud Prouerbiorum.* Auerſio paruulorũ Prou. 1
interficiet eos: *verti poteſt:* Otium ſtultorum perdet il- Eccle.
los: *Nam vt ait Eccleſiaſticus:* Multam malitiam docuit otioſitas. *Alit enim delicias, & omne flagitiorum genus.*
2 Et derogatis aduerſum me. verba veſtra ego audiui. *Poſſunt hæc ita diſponi: & derogatis aduerſum me verba veſtra. & poſt comma ſubditur: ego audiui. Pro derogare in Hebraico verbũ athar, quod ſignificat loqui, efflagitare, verba dura multiplicare. Hac ratione ductus vertit Pagninus Et multiplicaſtis aduerſum me verba veſtra: ego audiui. At Septuaginta verba veſtra connectunt cũ verbo audiui, ita vertentes: Et vociferati eſtis cõtra me: verba veſtra ego audiui.*

ARGVMENTVM.

Promiſit Deus Iſraelitis ſe eſſe eos è Gentibus, & Babyloniorum captiuitate liberaturum. Miſericors eſt enim, & non patitur fragilitatem hominum ſupra vires affligi & tentari, quin potius poſt tempeſtatem tranquillitatem largitur. Indicat Hebræorum calamitatum cauſam eſſe eorum impietatem & perfidiam, beneficia verò in illos collata eſſe diuinæ miſericordiæ tribuẽda. Prædicitur Chriſti Dei noſtri in mundum aduentus, & cordium hominum inſtauratio.

CAPVT XXXVI.

A TV autem filij hominis [a] propheta ſuper montes Iſrael, & dices: [b] Montes Iſrael audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus: [c] Eò quòd dixerit inimicus de vobis:
Sop. 6. Euge altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis: propterea vaticinare, & dic: Hæc dicit Dominus Deus: [1] Pro eo quòd deſolati eſtis, & conculcati per circuitum, [d] & facti in hæreditatem reliquis Gentibus, [e] & aſcendiſtis ſuper labium linguæ, & opprobrium populi, propterea montes Iſrael audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montibus & collibus, torrentibus, vallibuſque, & deſertis, parietinis, & vrbibus derelictis, quæ depopulatæ ſunt, & ſubſannatæ à reliquis Gẽtibus per circuitum. Propterea hæc dicit Dominus Deus: [f] quoniam in igne zeli mei locutus ſum de reliquis gentibus, & de Idu-
B mæa vniuerſa: [g] quæ dederunt terram meam ſibi in hæreditatem cum gladio & toto corde, & ex animo, [h] & eiecerunt eam, vt vaſtarent: idcirco vaticinare ſuper humum Iſrael, & dices montibus & collibus, iugis & vallibus. Hæc dicit Dominus Deus. [i] Ecce ego in zelo meo, & in furore meo locutus ſum. Eò quòd confuſionem gentium ſuſtinueritis, idcirco hæc dicit Dominus Deus. [k] Ego leuaui manum meam, vt gentes, quæ in circuitu veſtro ſunt, ipſæ confuſionem ſuam portent. [l] Vos autem montes Iſrael ramos veſtros germinetis, & fructum veſtrum afferatis populo meo Iſrael, [m] prope [n] enim eſt, vt veniat. [a] Quia ecce ego ad vos, & cõuertar ad vos, & arabimini, & accipietis ſementem. [o] Et multiplicabo in vobis homines, om-
C nemque domum Iſrael, [p] & habitabuntur ciuitates, & ruinoſa inſtaurabuntur. [q] Et replebo vos hominibus & iumentis, & multiplicabuntur, & creſcent.

EXPLANATIO.

a *Propheta ſuper montes Iſrael.*) Hoc eſt, vaticinare de inſtauratione montium terræ promiſſionis. Superiore capite locutus eſt monti Seir, per quem ſignificauit Idumæam: nunc montibus Iſraelis, per quos totam Iudæam, quæ montoſa eſt, abſque dubio intelligit. Synecdoche eſt, figura frequentiſſima, cùm pars accipi-
Gen. 6. tur pro toto: vt in Geneſi: *Omnis caro corruperat viam ſuam.* Accipitur caro pro toto homine.

b *Montes Iſrael audite verbum domini.*) Res alloquitur inſenſibiles, quoniam homines eum audire nolebãt.
Eſai. 1. Eodem modo Eſaias: *Audite cæli, auribus percipe terra.* Vel eſt metonymia, ſeu transformatio, cùm continẽs pro eo quod continetur, vſurpatur: vt apud Eſaiam:
Eſai. 23. *Vlulate naues maris.* Hoc eſt, lamentamini, qui in nauibus nauigatis. Et apud Lucam: *Ieruſalem Ieruſalem, quæ*
Luc 13. Matt 23. *occidis prophetas.* Vrbs ipſa non occidebat diuinos va-
Sup 35. tes, ſed Iudæi eam colentes. Et noſter Ezechiel capite ſuperiore. *Ecce ego ad te mons Seir.* Hoc eſt, ego vos caſtigabo Idumæi, qui habitatis in monte Seir.

c *Eò quòd dixerit inimicus de vobis, euge.*) Hoc eſt, quoniam Idumæi hoſtes veſtri calamitate veſtra delectati dixerũt lætantes eſſe vos ab illis poſſidẽdos. Videntes Idumæi Iſraelitarum ærumnas, Hieroſolymę euerſionem per Chaldæos, & totius terræ promiſſionis vaſtitatem, fuerunt incredibili voluptate affecti: & exiſtimarunt totam regionem illam eſſe in ditionem ſuam redigendam, vt capite ſuperiore oſtenſum fuit. Eam ob cauſam aiebant: Euge: altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis. Ac ſi diceret: Haha, montes Iſraelis poſſidebimus tanquam hæreditatem in nos collatam: qui alti ſunt non hominum artificio, ſed Dei voluntate, qui eos à mundi principio excelſos cõſtituit. Ideo poterat verti locus hic: Euge, excelſa loca à ſeculo nobis ſunt data in hæreditatem. Vel ideo montes Iudææ vocabãt Idumæi altitudines ſempiternas, vt eos in perpetuũ duraturos, vel ſuos ſemper futuros eſſe ſignificarent. Poteris per hos montes martyres intelligere, tempore Diocletiani, & aliorum

tyrannorum

tyrannorum, quãdo Chriſtiani fuerunt calamitatibus preſſi, & varijs tormẽtorum generibus cruciati: eiuſque paſſim infideles periculum capitis afferebãt, & aduerſus illos odiũ vſque ad ſanguinẽ excitabãt. Tunc fuerunt multæ Chriſtianorum eccleſiæ proſcriptæ, direptioni commiſſæ, multæ funditus vaſtatæ. Et mõtes Iſraelis, hoc eſt verè Chriſtiani excelſo animo, & virtutum magnitudine cumulati fuerũt ab Idumæis, hoc eſt, à terrenis hominibus, terram tantùm intuentibus immaniter afflicti. Edom enim terrenum ſignificat. Hos montes, quorum nomine eccleſiæ magnates, & viri Apoſtolici, & Chriſti martyres intelliguntur, conſolatur hoc loco noſter Ezechiel, promittẽs illis quietem & proſperitatem, & neceſſariarum rerũ affluentiam tempore Conſtãtini imperatoris. Qui ad Chriſtum confugiunt, & ſi ſe videant magnis calamitatum fluctibus exagitari, & inimicorum ſuorum telis transfigi, non debẽt tamẽ cadere animis quoniam Deus qui eos affligi permittit, eorum prælium & certamẽ intuetur, & eos cum opus fuerit, liberabit. Vult enim eos per varias calamitatum anguſtias ad vitam perducere immortalẽ, quare oportet eas æquo animo tolerare. Ita enim faciebãt, qui mõtes hoc loco appellantur. Appellari viros iuſtos & ſapiẽtes mõtes, eſt in diuinis literis ſatis vſitatum: vt in pſalmo: *Suſcipiant montes pacem populo, & colles iuſtitiam.* Nã quẽadmodum *Simile.* ſol prius mõtes illuſtrat, à quibus poſteà ſuſcepti luminis ſplendor reſilit in valles, ſic Deus viros charitate excellentes illuminat, vt ipſi ſapientiæ lumẽ ad alios fundãt. Dicuntur autẽ hoc loco mõtes ſiue altitudines ſempiternæ, non quòd fuerint ab æterno, ſed quod ab æterno fuerint ad hoc præordinati a Deo, vt per eos ipſe Deus alios illuminaret. Id cecinit his verbis regius vates, *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.* Ea ſe non poterant emicare ſapiẽtiæ & charitatis ſplendore, eúmq; in alios diffundere, niſi eos Deus *Pſal. 75* priùs illuminaret. Id ingenuè fatebatur diuus Paulus dicens: *Non ſumus ſufficiẽtes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis: ſed omnis noſtra ſufficientia ex Deo eſt.* Et rurſus, *2. Cor. 3* *Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere, ipſe eluxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei.* *2. Cor. 4.* Et alibi: *Non ego autem, ſed gratia Dei mecum.* Verùm in *1. Cor. 15* pſalmo illo, pro à montibus æternis, vertit diuus Hieronymus: à montibus captiuitatis. Et Symmachus, à montibus prædæ: quod idem ferè eſt. Acſi dicat pſalmographus: Tu Deus mundum illuminaſti per viros excelſos & præcellentes, qui etſi eſſent ſpiritu liberi, corpore tamen à tyrannis captiui detinebãtur. Præda erãt infidelibus, qui eos coniiciebant in vincula, & varijs quotidie cruciatibus torquebant. Per captiuitatẽ Hebræorum ſub Babyloniorũ poteſtate ſignificabatur Chriſtianorum afflictio ſub poteſtate Romanorum, quæ à Nerone vſq; ad Cõſtãtinũ durauit. De hac *Pſal. 36* afflictione dixerat regius vates: *Gladium euaginauerũt peccatores, intenderunt arcum ſuũ vt decipiant pauperẽ & inopẽ, vt trucident rectos corde.* Et quoniã Roma erat caput imperij, & in ea habitabat impius Nero, & alij tyrãni, qui Apoſtolos, & viros apoſtolicos affligebãt, vocauit eã diuus Petrus in prima epiſtola ſua Babylonẽ, vbi veri Iſraelitæ, hoc eſt Chriſtiani veluti in Ba- *1. Pet. 5* bylonica captiuitate angebãtur. At imperante Maximo Cõſtãtino, & ad Chriſti fidem cõuerſo facta fuit in tota eccleſia admirabilis trãquillitas: & vrbs inclyta Roma, quę ab infidelibus imperatoribus poſſeſſa fuerat, fuit donata eccleſiæ & à ſummis põtificibus gubernata, & in ſumma dignitate cõſtituta. Id vaticinatus fuit hoc loco Ezechiel promittens eccleſiæ Romanæ proſperitatẽ. In vrbe Roma cõſtituit diuus Petrus cathedrã ſuã Deo ita præcipiẽte, & eccleſiã hãc Romanã rexit idẽ Petrus Apoſtolorum princeps, eiuſque ſucceſſores ſũmi põtifices: in qua, vt aſſerit in epiſtola 162. diuus Auguſtinus, Apoſtolicæ cathedrę ſemper viguit principatus. Nam cùm aliæ eccleſiæ, quibus Apoſtoli præfuerunt, defecerint à fide, ſola Romana eccleſia, ſãcta, & apoſtolica, mater noſtra, ob Chriſti gratiã à tramite Apoſtolicæ prædicationis nũquã declinauit: ſed in norma illa, quã ab exordio fidei Chriſtianæ ab Apoſtolis accepit ſẽper illibata permãſit. Eã ob cauſam Romanæ eccleſiæ fides ſẽper habita eſt fides catholica. vſque adeo, vt Gratianus imperator, quo gubernãte floruit diuus Hieronymus, præceperit ne quis de fide diſputaret, ſed omnes eã religionẽ retinerent, quã vertex Apoſtolorum Petrus initio tradidiſſet, ac tunc Damaſus ſummus põtifex, epiſcopus Romanus cuſtodiret. Et nõ ſolùm hoc fuit tũc præceptũ, & mãdatum eccleſiaſticæ hiſtoriæ, & perpetuis cõſignatum monimẽtis, ſed etiã edictum ipſum Gratiani eſt in codicem imperatoris Iuſtiniani relatum ca. 1. de ſumma trinitate & fide catholica. Quẽadmodum in *Simile.* grano eſt virtualiter, vt ita loquar, herba, folia, ſpica, & fructus. ſic in his verbis, credo quicquid credit ſancta Romana eccleſia, continetur totum euãgeliũ, cũcta concilia, vniuerſalia, & omnis denique ſacra ſcriptura. In ſancto Chalcedonenſi concilio legimus acclamatũ fuiſſe. Omnes ita credimus: Papa Leo ſic credit anathema ei, qui partit, & ei, qui diuidit. Et iterũ. Petrus per Leonẽ ita locutus eſt, Apoſtoli ita docuerunt: piè, & verè Leo docuit. Omnes ita credimus: ſicut Leo, ita credimus. Aſpicis eccleſiæ Romanæ excellẽtiã, in quã Apoſtoli ſancti doctrinam cũ ſanguine ſuo profuderunt: cui euãgelium Petrus & Paulus ſanguine ſuo ſignatũ reliquerunt: in qua ſedit beatus Petrus, & eius ſucceſſores. Fuiſſe autẽ beatũ Petrum eccleſiæ caput, eſſeque Romanum pontificem Petri ſucceſſorem, & totius eccleſiæ paſtorem aſſerunt omnes doctores catholici quotquot hac de re ſententiã ſuam monimentis conteſtatam reliquerunt. Cyrillus patriarcha Alexandrinus in libro Theſauri ita ait: Sicut Chriſtus accepit à patre ſceptrum eccleſiæ gẽtiũ dux ex Iſrael, egrediens ſuper omnẽ principatum & poteſtatẽ, ſuper omne quodcunq; eſt, vt ei cũcta curuentur, ſic & Petro, & eius ſucceſſoribus pleniſſimè cõmiſit, & nulli alij Apoſtolorũ quàm Petro, Chriſtus quod ſuum eſt plenũ, ſed ipſi ſoli dedit. Et rurſus: Petro omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipſi domino Ieſu obediũt. Chryſoſtomus explanãs verba illa Chriſti apud Matthæum: *Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam:* Deus, inquit, *Mat. 16* concedere ſolus poteſt peccatorum remiſſionẽ, & vt futura eccleſia tot, tãtiſque fluctibus impetu erumpentibus immobilis permaneat, cuius paſtor & caput piſcator homo, atque ignobilis, terrarum orbe reluctante adamantis naturam firmitate ſuperet: hæc, inquam, omnia, quæ ſolius Dei ſunt, ſe pollicetur daturum. Et infra. Hunc Petrum vniuerſo terrarum orbi Chriſtus præpoſuit. Theophilactus etiam explicans verba illa apud Lucam: Et tu aliquando cõuerſus cõfirma fratres tuos: beatum Petrũ principem Apoſto- *Luc. 22* lorum vocat, & omnium principatũ, atque orbis præfecturã ait recepiſſe. Diuus Ambroſius enarrãs locum illum diui Pauli in epiſtola prima ad Timotheum: *Vt ſcias, quemadmodum oporteat te in domo Dei conuerſari, quæ* *1. Tim. 3* *eſt eccleſia Dei viui.* Cùm, inquit, totus mundus Dei ſit, eccleſia tamen domus eius dicitur, cuius hodie rector eſt Damaſus: Diuus Hieronymus in epiſtola ad Papam Damaſum, & habetur vigeſima quarta quæſt. 1. Quoniam vetus. Ego inquit, nullum primũ niſi Chriſtũ ſequẽs beatitudini tuæ, id eſt, cathedræ Petri communionem cõſortior: ſuper illam petram ædificatam eccleſiã ſcio. Et paulò pòſt: Quicũque tecũ nõ colligit, ſpargit, hoc eſt, qui Chriſti nõ eſt, antichriſti eſt. Diuus Gregorius libro 4. regiſtri. epiſtola 32. Cunctis, inquit,

euangelium ſcientibus liquet, quòd voce dominica ſancto, & omnium Apoſtolorum principi Petro Apoſtolo totius eccleſiæ cura cõmiſſa eſt: ipſi quippe dicitum *Petre amas me? Paſce oues meas.* Ipſi dicitur: *ecce Satanas expetiuit cribrare vos ſicut triticum: & ego pro te rogaui, vt nõ deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos.* Ipſi dicitur. *Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo eccleſiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Et tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcũq; ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcũque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis.* Ecce claues regni cœleſtis accepit: poteſtas ei ligandi & ſoluendi tribuitur: cura ei totius eccleſiæ, & principatus committitur. Diuus Bernardus Romanum põtificẽ appellat totius eccleſiæ caput, & vicarium Ieſu Chriſti. Et in epiſtola prima ad Eugenium papã: Locus, inquit, in quo ſtas, terra ſancta eſt: locus Petri eſt locus principis Apoſtolorum, vbi ſteterunt pedes eius. Locus illius eſt, quẽ cõſtituit dominus dominum domus ſuę, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ. In Cõſtãtiẽſi concilio dãnatus eſt eorum error, qui aiebãt Romanã eccleſiã nõ eſſe inter alias eccleſias ſupremã. In cõcilio Florẽtino ſub Eugenio quarto ſunt hæc verba literis mandata: Diffinimus ſanctã Apoſtolicã ſedem, & Romanũ pontificẽ in vniuerſum orbẽ tenere primatum, & ipſum Romanum pontificẽ ſucceſſorẽ eſſe beati Petri principis Apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, totiuſque eccleſiæ caput: & omnium Chriſtianorum patrẽ ac dominum exiſtere: & ipſi in beato Petro paſcendi, regẽdi, & gubernãdi vniuerſam eccleſiã à domino noſtro Ieſu Chriſto plenã poteſtatẽ traditã eſſe, quemadmodum etiam in geſtis œcumenicorum conciliorum, & in ſacris canonibus cõtinetur. Vbi aſpicis hãc veritatẽ nõ eſſe nouã, ſed antiquã, à ſanctis patribus & catholicis doctoribus aſſertam, multis ſacris cõciliis œcumenicis, & eccleſiæ vniuerſalis decretis & canonibus cõfirmatã. Id quod modò multis in locis ſacro ſãcti generalis concilij Tridentini aſſertum fuit, vt in ſeſſione quartadecima de caſuum reſeruatione, capite 7. & ſeſſione vigeſimaquinta, capite vigeſimoprimo in principio, & in decreto de indulgẽtis, & aliis in locis. Dies me deficeret, ſi conciliorum omnium decreta, ſacrorum canonum cõſtitutiones, doctorum eccleſiaſticorum, tã veterum quàm recẽtium ſententias veritatẽ hãc aſſerentes vellem recenſere. At hæretici noſtri temporis, cùm extra eccleſiã ſint, & eã ob cauſam eam euertere toto pectore cõtendãt, magnopere nituntur ſummum ex ea tollere põtificẽ, & ad vnum illum expugnãdum totas ſuas diabolicas machinas cõuertunt. Exiſtimãt enim deleto põtifice maximo eccleſiam ipſam cõſiſtere nõ poſſe, & ſublato capite corpus ſtatim ruere, & perire. Eam ob cauſam ſtudẽt, vt quem Chriſti vicarium, Petri ſucceſſorẽ, eccleſiæ caput eſſe perſpiciunt cuius miniſterio in eccleſia vnitas ſpiritus in vinculo pacis retinetũr, omnibus reddãt exoſum & inuiſum. De eo iniuſtè detrahunt, in eum iaciunt cõtumelias, illum denique in odium & inuidiã falſis criminibus vocãt. Vt qui vult rẽpublicã euertere, & in ea ſeditionem cõcitare, principem petit in primis, illum famoſis libellis proſcindens, & ex illuſtris dignitatis gradu præcipitare contendẽs: ſic hæretici volentes eccleſiã perturbare, & extinguere, in eius caput ſub Chriſto capite, hoc eſt, in põtificem maximum inuehuntur, eius dignitatẽ & principatum auferre, ſplẽdorem extinguere, & omnia denique ornamẽta eius delere cõtendunt. At longè opinione falluntur. Quò enim fortiùs eccleſiam Romanã labefactare voluerint, eò magis illam Deo permittente illuſtrabunt. Et quẽadmodum hæretici in primis ſummum põtificem volunt deiicere, ſic catholici eum in primis tueri debent. Vt ſolertes & periti pictores ante omnia caput effigiãt, nec in alia membra priùs deſtinant lineas, & artem dirigunt ac manum, quàm imaginis faſtigium abſoluãt, ſic qui aduerſus impias Lutheri hæreſes ſcribere voluerint, & excellẽtem eccleſiæ imaginem depingere, à capite debent exordium ſumere, hoc eſt, à ſummi põtificis authoritate & principatu, & perfecto capite, abſoluto opere hoc de põtificis maximi dignitate, tũc ad reliqua mẽbra delinienda progrediãtur. Arx, quam contra nos conſtruxerunt, eſt negare ſummi põtificis authoritatem: hæc eſt turris, ad quã præcipuè confugiunt: ſed ea victa & expugnata omnes hæreticorum aduerſus catholicã fidẽ machinas ruere neceſſe eſt. Et quoniã eccleſia eſt, vt ait Apoſtolus, columna, & firmamẽtum veritatis, ſemper firma permanebit. Hęc eccleſia etſi in principio ſub crudelibus & impiis imperatoribus calamitates ſuſtinuit, fuit tamen poſtrà tranquillitatem cõſecuta. Id cecinerat regius vates, vaticinãs tempus fore, cùm Deus fideles ſuos ab imperatorum infidelium tyrannide liberaret, ita dicens: *Benedixiſti domine, terram tuam, auertiſti captiuitatem Iacob.* Vbi præterita pro futuris more prophetico ponuntur. Ac ſi diceret: Eccleſiam tuã domine cœleſtibus bonis afficies, eãq; ab infidelium tyrannide liberabis. Poteſt benedictio hæc de ea felicitate intelligi, quã pater cœleſtis mundo impertiuit, vnigenam filium ſuum mittens è cœlo: de qua ita ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus, *Benedictus Deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto.* At Ezechiel de illa loquitur hoc loco, quã eccleſia tempore diui Sylueſtri pontificis maximi, imperium obtinente Conſtantino, fuit mirabiliter adepta præter infidelium ſpem: Dixerat enim de Chriſtianis afflictis infidelis populus. Euge, altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis.

d *Facti in hæreditatem reliquis gentibus.*) Diuerſæ nationes poſſederunt terram Iſraelis poſt Hebræorum excidium & captiuitatem. Vnde aiebat Matthias ſecundo capite libri ſecundi Machabæorum de Iudæa loquens, *Quæ gens non hæreditauit regnum eius? & quæ non obtinuit ſpolia eius?*

e *Aſcendiſtis ſuper labium linguæ.*] Hoc eſt, traducti eſtis in fabulã. Populus in vos paſſim concit opprobria, eſtis omnibus in deriſionem, & prouerbium: iuxta illud pſalmi. *Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio & deriſio iis, qui in circuitu noſtro ſunt.*

f *Quoniam in igne zeli mei locutus ſum de reliquis gẽtibus, & de Idumea vniuerſa.*] Hoc eſt, quoniã cum ira & affectu iuſtitiæ & ſeueritatis meæ locutus ſum contra gentes, præſertim contra Idumeam. Loqui in igne zeli hebraiſmus eſt, pro effundere verba cum ſtomacho & ira. Loquitur Deus more humano, ſignificans his verbis tempus fore, vt commotus ille Gẽtium infidelium immanitatibus & flagitiis, eas ferro, peſte, ac flamma cõſumeret: earumque reliquias exilio & egeſtate mulctaret. Ita per Sophoniam prophetam, *Effundam, inquit, Deus indignationem meam, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra.*

g *Qui dederunt terram meam ſibi in hæreditatem cum gladio.*] Id eſt, qui dicebant datam ſibi eſſe in hæreditatẽ Iudæam, quam gladiis oppugnauerant. At pro gladio eſt in nonnullis libris correctis: cum gaudio: & ita eſt in Hebraico. Et ſequitur, Toto corde, & ex animo. Vt ſit ſenſus. Hoc fecerunt exultantes, lætitia animi affecti: cùm nihil illis eſſet magis in optatis.

h *Et eiecerunt eam, vt vaſtarent.*] Id eſt, eiecerunt terræ habitatores, vt eam redderent deſertam. Pro vaſtarent, poteſt verti: in prædam, vt ſit ſenſus: Eiecerunt habitatores, vt terram direptioni committerent.

i *Ecce ego zelo meo.*] Id eſt, indignatus. Eodem modo etiam ſi diuerſis verbis dicitur de Deo in pſalmo. *Tũc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos.*

Solet

Solet diuina ſcriptura Deum inducere humano ali-
quando more loquentem, & operantem, vt eum in-
telligamus.
k *Ego leuaui manum meam in Gentes.*]Hoc eſt, ego in-
raui eſſe me gentes puniturum: ipſæ abſque dubio,
quæ circa Iudæam ſunt, ignominiam ſuam ferent: &
ſuorum ſcelerum mihi pœnas perſoluent. Leuare ma-
num pro iurare hebraiſmus eſt. Huiuſmodi erat quō-
Gene.14 dam geſtus iurantium, & ſtatuta appoſita ad aliquid
magnum promittēdum. In libro Geneſis ſcriptum le-
gimus dixiſſe Abraham: *Leuo manum meam ad dominum*
Ezec.20 *Deum*: hoc eſt, eleuata manu iuro domino. Eodem mo-
do accipi poteſt apud Ezechielem capite vigeſimo, v-
bi Deus ait: *Et leuaui manum meam pro ſtirpe domus Ia-
cob.* Eſt etiam leuare manum dare operam, vt in pſal-
mo: *Leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi*, ali-
Pſal.118 quando idem eſt quod miſericordiam poſtulare, ſi-
gnumque deuotionis oſtendere, vt in pſalmo: *In nomi-*
Pſal.62 *ne tuo leuabo manus meas*: Et apud Eſaiam: *Cùm extēderitis
manus veſtras, &c.* Et apud Ieremiam: *Leua ad Deum ma-
nus tuas.* Eſt etiam manum leuare vehementer percu-
Eſai.1 tere, vt in pſalmo: *Leua manus tuas in ſuperbias eorū.* Hoc
Iere.1 autem Ezechielis loco leuare manum idem eſt quod
Pſa.73 promittere: poteſt nihilominus accipi pro caſtiga-
re: vt ſit ſenſus: Ego, inquit Deus, in Gentes, quæ in
circuitu terræ promiſſionis habitant, grauiter ani-
maduertebam.
l *Vos autem montes Iſrael ramos veſtros germinetis.*]Mon-
tes terræ promiſſionis inſigniores ſunt quindecim, Ia-
phia, Libanus, Bahalgad, Hermon maior, Hermō mi-
nor, Thraconi mōtes, Galaad, Habarim, Ferreus mōs,
Seir, Ephraim montana, Somron, Gelboe montes, A-
chrabitenæ montes. Thabor, quinque montes in cir-
cuitu Hieroſolymæ: de quibus Hieronymus in locis
Hebraicis, & poſt eum Zeiglerus in ſua Palæſtina.
Hos montes alloquitur in præſenti Deus, ac ſi dicat:
Efficiam, vt qui vos vaſtarūt, & in circuitu veſtro ſunt,
luant ſuorum flagitiorum pœnas, vos autem mon-
tes terræ promiſſionis, qui nunc eſtis inculti, produ-
catis arbores, & ramos frondoſos, fructumque lætum
feratis populo Iſraelitico à Babylonica captiuitate re-
uerſo. Hoc ideo ait quia tempore obſidionis fuerant
montes Iſraelis vaſtati, & arbores cæſæ. At nunc eis
proſperitatem promittit, & fructuum abūdātiam. Id
Pſal 82 cecinerat his verbis regius vates: *Etenim dominus dabit
benignitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum.* Qui ma-
ioribus calamitatibus fuerant oppreſſi, vberiorē fru-
ctum produxerunt. Nam vt ait apud Ioannem Chri-
Ioan.12 ſtus Deus noſter: *Niſi granum frumenti cadens in terram
mortuum fuerit ipſum ſolum manet, ſi autem mortuum fuerit
multum fructum affert.* Et in libro Exodi ſcriptum legi-
Exod 1 mus, tantò magis creuiſſe filios Iſraelis, quātò magis
opprimebantur. Loquitur hoc loco Ezechiel de tem-
pore reuerſionis Iudæam, quando arbores, & cæteræ
plātæ Deo ita volente plus ſolito fructiferæ fuerunt.
Id prædixerat iis verbis diuinus pſaltes. *Viſitaſti terram,
& inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eam.* Sed pſalm⁹
hic etſi de Hebræorum reductione à Babylonica cap- Pſal 64
tiuitate intelligatur, vt aſſerunt Origenes, & Euſebius
Cæſarienſis, præcipuè tamen de Chriſti eccleſia intel-
ligitur, & de iis, quos Deus à captiuitate peccati, ab
idololatriis & impiis Gentium ſuperſtitionibus in vnū
corpus adduxit & congregauit ad vnam fidem, ad vnā
eccleſiam, cuius caput Chriſtus eſt. Non nego poſſe de Ephe.5
ea benignitate intelligi, qua vſus eſt Deus erga Iſrae- Coloſ.1
litas, cùm illis à Chaldæa reuerſis omnia neceſſaria
ſuppeditauit: ſed hoc aſſeuerantes affirmo debere in
primis ad Chriſti myſteria referri, & ad eius eccleſiā
ex Gentibus & Iudæis congregatam plenam ſacramē-
torū fructibus, & cœleſtium donorum abundantia.
Hæc eſt fertilitas, de qua loquebatur Dauid, & de qua
vaticinatur hoc loco Ezechiel.
m *Prope eſt enim, vt veniat,*] Nimirum à Babylonica
captiuitate in patriam ſuam. Conſolatur populum Iſ-
raeliticum in Chaldæa detentum. Vel ſic: Futurum eſt,
ait Deus, vt citò ad me veniat populus Hebræorum.
Ideo cor ad vos ô montes reducam, quia ſunt citò ad
me cōuertendi. Vel ſic. *Propè eſt vt veniat id*, quod pro-
mitto: non enim tardabit. Vel propè eſt, vt veniat
Chriſtus, quem ego miſſurus ſum, vt vos congreget, &
vobis viam muniat ad cœleſtem Hieroſolymam, at-
que ad æternam ducat beatitudinem, vbi eo in æter-
num fruamini.
n *Quia ecce ego ad vos.*]Subaudi venturus ſum, vt om- Agg.2
nia vobis neceſſaria ſuppeditē. Qua de re multa præ- Zach.4
dixit Aggæus ca.2. Zacharias ca.4.& 6. Malachias ca. & 6.
3 vbi ea poteris videre. Malac.3
o *Et multiplicabo in vobis homines.*]Homines vocat eos,
qui ad rationis normam vitam dirigunt: qui peſtilen-
tibus deliciis repudiatis virtutem amplectuntur, qui
canent, ne quid indecorè effœminatéue faciant: tum
in omnibus & deliberationibus & factis ne quid im-
piè moliantur, aut cogitent. Nec enim figura corporis
humani, nec ratio excellens hominum naturæ ſignifi-
cat natum eſſe hominē, vt corporis voluptatibus frue-
retur, ſed vt res ederet præclarè geſtas, & in honeſta-
tis actiones toto pectore incumberet, & tandem glo-
riam ſempiternam obtineret.
p *Et habitabuntur ciuitates.*]Hoc in libris Eſdræ imple-
tum oſtenditur.
q *Et replebo vos hominibus & iumentis.*]Hoc eſt, miti-
bus, & immanibus, iuſtis, & iniuſtis. Efficiam, vt qui
fuerant tyranni & crudeles, depoſita tyrannide &
crudelitate cum impiis & manſuetis in eccleſia viuāt.
Id vaticinatus fuerat his verbis Eſaias. *Habitabit lupus* Eſai. 11
*cum agno, & pardus cum hædo accubabit. Vitulus, leo, & o-
uis ſimul morabuntur.* Solet ſacra ſcriptura homines ali-
quando cum brutis comparare.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. XXXVI.

1 Pro quòd deſolati eſtis, & conculcati per circuitū,
*Septuaginta habent: Pro eo quod inhonorati eſtis vos ab iis,
qui ſunt in circuitu veſtro. Pagninus: Pro eo quod deſolaue-
runt & abſorbuerunt vos vndique. Quæ omnia in idē coin-
cidunt. Pro deſolati eſtis, eſt in Hebræo:* שמות *xammoth, à
verbo xamam, quod ſignificat deſolare, perire, & euertere: vt*
Thre.5 *5. capite Threnorum:* Propter montem Sion, qui diſpe-
riit. *Vel vt alij vertunt, qui deſolatus eſt. Id verò quod ait*
Iob.16 *Iob*: In nihilum redacti ſunt omnes artus mei, *poteſt
verti ex Hebræo: Deſolaſti òmnem congregationem membro-
rum meorum. Ac ſi diceret*: omnia membra mea vulnera-
ſti. *Eſt enim idem verbum. Significat etiam obſtupeſcere, &
conturbari, vt apud eundem Iob:* Attendite me, & obſtu- Iob.21
peſcite. *Vnde id, quod eſt in pſalmo:* In me turbatum eſt Pſal.142.
cor meum, *verti poteſt: Intra me obſtupuit cor meum. Ide-
tiam, quod eſt apud Eſaiam:* Et aporiatus eſt, quia nō eſt, Eſai.53
qui occurrat: *pro aporiatus, eſt in Hebræo hoc idem ver-
bum. Quare poterat verti locus ille: Et obſtupuit, quia non e-
rat, qui occurreret. Ex hîs omnibus colligitur poſſe hunc Eze-
chielis locum ita vertit. Eò quòd in nihilū redacti eſtis. Vel,
quòd præ nimio dolore obſtupuiſtis.*
a Propè enim eſt, vt veniat. *Ex Hebraico poteſt verti;*

Appropinquauerunt enim, vt veniant, Subaudi, ad me. Acſi dicat Deus: Dederunt ſigna futuræ reſipiſcentiæ: oſtenderunt ſe pœnitentiam velle agere, & ad me confugere. Prope eſt, in Hebraico eſt קרבו *cerebu, à verbo caran, quod ſignificat appropinquare, vt apud Eſaiam:* Recede à me: non appropinques mihi. *Et in pſalmo: Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas, ſignificat etiam dimicare, & pugnare, vnde cerau ſignificat bellum, vt in pſalmo:* Diſſipa gentes quæ bella volunt. *Vnde id quod modo citabam ex pſalmo: Dum appropiant ſuper me nocentes, &c. vt legit Auguſtinus, dum appropinquant ſuper me nocentes, poteſt rectè transferri ex Hebræo: Dum dimicant aduerſus me impij. Significat præterea verbum hoc offerre, vt capite tertio Numerorum:* Mortui ſunt enim Nadab, & Abio, cùm offerrent ignem alienum, *ſignificat poſtremo adhærere, vt in pſalmo:* Mihi adhærere Deo bonum eſt. *Vel mihi bonum eſt offerre me ipſum Deo. Vnde locus hic Ezechielis poterat rectè conuerti ex Hebræo: Obtulerunt enim ſe, vt veniant.*

Eſai.65 Pſal.26 Pſal.69 Num.3 Pſal.72

Et [a] habitare vos faciam ſicut à principio, [b] boniſque donabo maioribus, quam habuiſtis ab initio, & ſcietis, quia ego Dominus, [i] Et adducam ſuper vos homines populum meum Iſrael, [c] & hæreditate poſſidebunt te. Et eris eis in hæreditatem [d] & nõ addes vltrà, vt abſque eis
A ſis. Hæc dicit Dominus Deus. Pro eò quòd dicunt de vobis. [e] Deuoratrix hominum es, & ſuffocans gentem tuam, propterea homines non comedes ampliùs, & [f] gentem tuam non necabis vltrà, ait Dominus Deus. Nec auditam faciam in te ampliùs confuſionem Gentium, & opprobrium populorum nequaquã portabis, & gentem tuã nõ amittes amplius, ait Dominus Deus. Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, [g] domus Iſrael habitauerũt in humo ſua, & polluerunt eam in viis ſuis, & in ſtudiis ſuis. [h] Iuxta immunditiam menſtruatæ facta eſt via eorum coram me, & effudi indignationem meam ſuper eos, pro ſanguine, quem fuderunt ſuper terram. Et in idolis ſuis polluerunt eam, & diſperſi eos in Gentes, & ventilati ſunt in
B terras, iuxta vias eorum, & adinuentiones eorum iudicaui eos. [k] Et ingreſſi ſunt ad gentes, ad quas introierunt, [l] & polluerunt nomen ſanctum meum, cùm diceretur de eis: Populus Domini iſte eſt, & de terra eius egreſſi ſunt. [m] Et peperci nomini ſancto meo, quod polluerat domus Iſrael in gentes ad quas ingreſſi ſunt. Idcirco dices domui Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus: Non propter vos ego faciam domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meũ, quod polluiſtis
Sup.11.d. in Gentibus, ad quas intraſtis. [n] Et ſanctificabo nomen meum magnum, quod pollutũ eſt inter Gentes, quod polluiſtis in medio earum, vt ſciant Gentes quia ego Dominus, dicit Dominus exercituum, [o] cùm ſanctificatus fuero in vobis coram eis. Tollã quippe vos de vniuerſis
C terris, & adducam vos in terram veſtrã. [p] Et effundam ſuper aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris & [q] ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos. [r] Et dabo
Sup.11.d. vobis cor nouum & ſpiritum nouum ponam in medio veſtri: [s] Et auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum ponam in medio veſtri.

a *Et habitare vos faciam ſicut à principio,*] Scilicet quãdo repleti eratis habitatoribus Hebræis. Quidam vertunt: Habitare faciam vos iuxta antiquitates veſtras. Hoc eſt, vt antea.

b *Boniſque donabo maioribus, quàm habuiſtis ab initio.*] Hoc eſt, maiora beneficia in vos conferam poſt reditum à captiuitate quam anteà. Hic oritur difficilis quædam quæſtio: quando Deus Hebræis hanc felicitatem largitus eſt ante Babylonicam captiuitatem. Hebræi viros habuerunt omni ſanctitate, ſapiẽtia, & animi fortitudine præſtantes, & prætereà fuerunt ditiſſimi, præſertim tempore Dauidis, & Salomonis, tot opibus repleti, tanta diuitiarum abundantia cumulati, tot victoriis de hoſtibus reportatis inſignes, tã ampla ſumptuoſorum ædificiorum magnificentia muniti, in tã eximia dignitate & amplitudine conſtituti, vt nullus eſſet populus cum illis comparandus. At poſt reditum à Chaldæa in egeſtate & inopia vitam tradocebant, ſobditi Perſis & Medis, afflicti & calamitoſi. Et quamuis templũ inſtaurarent, tamen tantùm aberat à prioris templi magnificentia & præſtantia, vt ſenes qui illuſtre Salomonis templum aſpexerant, eiuſque ſumptuoſitatis, pulchritudinis, amplitudinis, & præſtantiæ recordabantur, cùm ſecundi templi paupertatem aſpicerent, lamentarentur, & non poſſent lachrymas tenere: vt libro primo Eſdræ literæ diuinæ memoriæ
Eſd.3. prodiderunt. Id quod etiam Ioſephus vndecimo Antiquitatum libro literis mandauit. Quæ eſt igitur maior hæc felicitas, quam illis hoc loco Deus tempore ſecundi templi promiſit? Auget huius quæſtionis dif-
Agg.2 ficultatem id, quod ait Aggæus propheta capite ſecũdo: qui cùm reuerſus eſſet cum Hebræis ſuis ex Babylonica captiuitate, & quadam die viſeret templũ, quod Hieroſolymæ inſtaurabatur, afflatus ſpiritu prophetico has voces emiſit: *Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, plusquam primæ, dicit dominus exercituum.* Quid eſt in quo maior hæc ſecundi templi gloria conſiſtit? Nõ quidem in diuitiis, non in templi magnitudine & maieſtate, non in cæremoniis, non in ſacerdotum ſanctitate, non in diuinorum vatum oraculis & vaticinationibus: nam omnia hæc multò illuſtriora in primo tẽplo fuerunt. Quæ eſt igitur hæc gloria ſecundi templi, & quod eſt hoc præſtãtius bonum, de quo loquebatur Aggæus, & agit hoc loco Ezechiel? Credo abſque dubio Ezechielem hîc, & Aggæum illic de admirabili Chriſti præſentia in terra locutos fuiſſe. Videbãt mẽtis oculis per ſpiritum propheticum tempus fore, cùm Deus factus homo in terra promiſſionis, intra mœnia Hieroſolymæ, in ſecundo illo Iudæorum templo ſeſe videndum mortalibus præberet, ipſos Hebræos alloqueretur, cum illis cõiunctiſſimè verſaretur, illis prædicaret, & viam ad æternam beatitudinem conſequẽdam muniret. Illic docuit Chriſtus veritatem, & cœleſtem doctrinam, ingentia miracula edidit, euãgelium prædicauit, & ex ea regione euangelium exiuit. Id futurũ eſſe prædixerat iis verbis Eſaias: *De Sion exibit lex, & verbum domini Ieruſalem.* Vbi per legem & verbum Eſai.2 Luc.2 Gala.4 Bar.2
domini intelligitur abſque dubio euangelium. Nã vetus teſtamentum exiuit à monte Sinai, nouum autem à mõte Sione, de quo prædixerat Baruc inducens Deũ in hunc modum aientem. *Et ſtatuam illis teſtamentum alterum ſempiternum.* In vetere teſtamento promittebat

tebat Moyſes obſeruantibus illud bona terræ fluxa &
cadoca, in oouo autem promittit Deus bona cœli im-
mortalia & ſempiterna. Hęc eſt lex gratiæ, hoc eſt euá-
gelium, hoc eſt booum nuntium, hoc eſt teſtameutú
Iere.31 illud, de quo locutus fuerat Deus per Ieremiam: *Ecce
dies venient, dicit Dominus: & feram domui Iſrael, & do-
Eſai.55 mui Iuda teſtamentum nouum.* Et per Eſaiam: *Inclinate au-
rem veſtram, & venite ad me, audite, & viuet anima ve-
ſtra, & feriam vobiſcum pactum ſempiternum.* Apparuit
Chriſtus verus Deus, & verus homo. & vt verbis v-
1.Tim.3 tar diui Pauli, *apparuit benignitas & humanitas ſalua-
toris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed
ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit per lauacrum
regenerationis Spiritus ſancti, quem effudit in nos abundè
per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtificati gra-
tia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ.* Hæc
fuit gloria Hieroſolymæ, hæc fuit illuſtrior illa digni-
tas, & illud præſtantius booum, quod Deus ſecundo
templo promiſit. Quid poterat glorioſius eſſe, quam
videre Deum verum humaoitate aſſumpta, eumque
audire, & amplecti? Quod poterat in hac vita maius
bonum excogitari? Quid poterat eſſe ad animæ ſuaui-
tatem iucundius? ad veram vtilitatem accommoda-
tius? ad gloriam æternam conſequendam præſtátius?
Hæc ſunt illuſtria illa, quæ de Hieroſolyma vaticina-
Pſal.87 ti ſunt prophetæ, iuxta id quod ait regius vates: *Glo-
rioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.* In ea viſus eſt Deus, &
euangelium illud docuit, quo apoſtoli Gentes barba-
ras & agreſtes, & idolorum cultrices ab impura ſi-
mulacrorum ſuperſtitione ad caſtiſſimum diuini nu-
minis cultum, pleniſſimamque veritatis religionem
traduxerunt, & ſanctiſſimum Ieſu Chriſti oomen per
totum orbem terrarum celebrarunt. Id intellexit
Aggæus loco citato abſque vlla dubitatiooe. Sed vt
hoc perſpicuum euadat, eius verba expendamus. Lo-
quens propheta Zorobabelo, & Ieſu filio Ioſeph, &
reliquis Hebræis ſecundi templi ædificium intuen-
tibus, has voces emiſit: *Quis in vobis eſt relictus, qui vi-
dit domum iſtam in gloria ſua prima? Et quid vos videtis
hanc nunc? Nunquid non ita eſt, quaſi non ſit in oculis veſtris?*
Acſi diceret: Quis ex vobis reliquus eſt, qui viderit
Agg.2 primum templum in magnificentia ſua, videns nunc
templum hoc ſecundum, nonne intelligit planè non
eſſe hoc cum illo comparandum: Et paulò pòſt, vbi
eos conſolatus eſt ob Chriſti aduentum ita ait: *Hæc di-
cit dominus exercituum: Adhuc vnum modicum eſt, & ego
commouebo cœlum, & terram, & mare, & arida, & mouebo
omnes gentes.* Acſi diceret: Poſt tempus aliquod, & illud
breue reſpectu annorum à mundi creatiooe, ego ve-
niam, & mouebo totum orbem terrarum: magnus erit
motus non ſolùm inter Iudæos, ſed etiam inter Gentes
circa fidem & religiooem. Et ſubdit ſtatim: *Et veniet
deſideratus cunctis gentibus: & implebo domum iſtam glo-
ria dicit Dominus exercituum. Meum eſt argentum & meũ
eſt aurum: magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ pluſquã
primæ.* Hæc diuinus vates. Nonne vides, quam apertè
prædixerit mirabilem Dei in terram aduentum: &
ideo ſecundum templum glorioſius eſſe primo, quia
ipſe Deus erat illud ingreſſurus, & in eo prædicatu-
rus: Quare inquit præſtantius fore ſecundum tem-
plum, quàm primum, niſi quia ad illud veniet deſide-
ratus cunctis gentibus, illudque gloria implebit ob
præſentiam ſuam? In ſancto euangelio ſcriptum legi-
mus fuiſſe Chriſtum Deum noſtrum io templo præ-
Luc.2 ſentatum. Ibi coocionatus eſt, & edidit miracula, quã
ob cauſam illud ingenti gloria decorauit. Cùm au-
tem templum illud ſecundum ſit euerſum: & fundi-
tus deletum, apertiſſimè oſtenditur veniſſe Meſſiam,
qui iuxta diuini vatis oraculum erat ad templum il-
lud venturus. Si Deus promiſit per Aggæum pro-
phetam venturum eſſe Meſſiam ad illud templum, dũ

extaret, templum autem eſt ſolo adæquatum, nec eſt
tale templum, nec lapis ſuper lapidem, quæ inſania
eſt Meſſiam venturum expectare? Ad quod templum
ſecundum venturus eſt, ſi corruit, ſi eſt funditus dele-
tum, ſi nec talis templi reperitur veſtigium? Nec poſ-
ſunt dicere Iudæi ſe habituros eſſe templum aliud ad
quod Chriſtus veniat: nam Aggæus eorum propheta
de eo ipſo templo locutus eſt, quod tunc Hieroſoly-
mæ conſtruebatur, & non de alio, vt eius verba planè
teſtantur. Imò apertè dixit, nullum aliud futurum
eſſe: conuiciens enim oculos in templum ipſum, dixit:
Magna, ſiue vt ex Hebræo rectè verti poterat, maior
gloria domus iſtius nouiſſimæ, quàm primæ. Aſſeruit
propheta templum illud oouiſſimum eſſe & vlti-
mum, vltra quod nullum aliud illis futurum eſſet.
Id quod hodie impletum aſpicimus. Vbi enim Iu-
dæi templum habent, vbi immolent ſacrificia? Nuſ-
quam quidem. Nullam habent fidem, nullum ſacrifi-
cium, nullum regem, nullum ſacerdotem, nullum té-
plum. Sed qui ex illis veram Chriſti fidem receperút,
eiuſque adhæſerunt cõſiliis, ſunt beatitudinem cœ-
leſtem, ſummumque bonum cooſecuti. Et quoniã di-
uini vates mentis oculis intuebantur vnigenitum
Dei filium hanc ad illos felicitatem allaturum, qui in
eorum ciuitate & templo erat videndus, & cum il-
lis locuturus, & in regione illa verſaturus, promiſe-
runt illis ea parte Dei bona hæc, de quibus hic, &
aliis locis loquitur Ezechiel. Sed dices: Nonne Eze-
chiel hoc loco loquebatur de Iudæorum reditu à Ba-
bylonica captiuitate? Loquebatur quidem: ſed de ea
liberatione ſe transfert ad liberationem captiuitatis
ſpiritualis, & ad redemptiooem generis humani per
Chriſtum more aliorum prophetarum. Dauid in
pſalmo 71. loquens de Salomone terreno, transfert Pſal.71
ſermonem ſuum ad Salomooem cœleſtem, hoc eſt, ad
Chriſtum Ieſum: Nã dicens priùs: *Deus iudicium tuum
regi da, & iuſtitiam tuam filio regis, ſubdit paulò poſt: Perma-
nebit cũ ſole & ante lunam in generatione & generationem.*
Quę verba Salomoni nullo modo poſſunt conuenire,
ſed Chriſto, regi pacifico, cuius Salomõ imaginem ge-
rebat: quemadmodum nec illa, quæ paulò pòſt ſequũ-
tur: *Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ, omnes gen-
tes magnificabunt eum.* Nam hoc multis retrò antè Gene.15
ſeculis Deus promiſerat Abrahamo eſſe in Chriſto
Domino noſtro adimplendum, dicens: *In ſemine tuo
benedicentur omnes gentes terræ.* Quod explanans diuus Gala.3
Paulus in epiſtola ad Galatas, *Non dicit*, inquit, *& ſe-
minibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui
eſt Chriſtus.* Oſtendit Apoſtolus ſignificare verba
illa omnes nationes Deo patri per Chriſtum recon-
ciliandas eſſe, omneſque eſſe gloriam immortalem cõ-
ſecuturos, qui ſe illi commiſerint, eius verba cuſtodie-
rint, & in fide formata perſeuerauerint. Eodem mo-
do volens Eſaias loqui de Chriſto, incipit ſermonem
à Cyro temporario liberatore, ſed conuertit ad cœ-
leſtem voces ſuas: cùm enim capite 45. diceret: *Hæc* Eſai.45
dicit dominus Chriſto meo Cyro. Et poſteà multa de eo,
qui capta Babylone Iudæos miſit in terram promiſ-
ſionis, diſſereret, ſubiunxit: *Verè tu es Deus abſconditus:
Deus Iſrael ſaluator.* Quæ verba de Chriſto apertiſſimè
intelliguntur. Appellatur Deus abſconditus, quia di-
uinitas in humanitate deliteſcebat, & fortitudo in
fragilitate abſcondebatur. Ita dixerat Habacuc pro- Haba.3
pheta, *Ibi abſcondita eſt fortitudo eius.* Et ipſe de ſe Mat.13
ait apud Matthæum: *Simile eſt regnum cœlorum the-* Luc.17
ſauro abſcondito in agro. Ipſe enim eſt regnum cœlo-
rum, qui de ſe ait. *Regnum Dei intra vos eſt.* Aſpi-
cis igitur morem eſſe diuinorum vatum ſermonem
ſuum ex rebus corporis ad ſpirituales transferre, &
à reductione à captiuitate Babylonis ad liberatio-
nem animæ ex peccati captiuitate verba ſua tradu-

cere, quod erat præcipuum eorum inſtitutum: erat enim Chriſtus ſcopus omnium prophetarum.

c *Et hæreditate poſſidebunt te.*] Id eſt, viri probi te firmiter poſſidebunt.

d *Et non addes vltrà, vt abſque eis ſis.*] Aſpicis hoc non referri ad tempus Zorobabelis, & Eſdræ, ſed eſſe ad Chriſti tempus referendum. Etſi de reditu agat à captiuitate Babylonis, tamen multa inſerit, quæ ſoli eccleſiæ Chriſti conueniunt, & liberationi à ſeruitute peccati. Non eſt igitur dicendum terram illam Iudææ poſt Hebræorum reditum non fuiſſe vnquam vaſtatam, & à Iudæis deſtitutam, cùm ſciamus luce meridiana clarius fuiſſe poſteà vaſtatam à Romanis, & Iudæos partim interfectos, partim captiuos & per orbem terrarum diſperſos, & Hieroſolymam incendio traditam, & in cinerem conuerſam. Sed intelliguntur hæc de ſancta Chriſti eccleſia, aduerſus quam *portæ inferi non præualebunt*: quæ in perpetuum durabit. Mat.16

e *Deuoratrix hominum es.*] Hoc dicebant Iudææ inimici eius, quòd multi Iudæi in ea fuiſſent à Babyloniis interfecti, multi peſte & fame mortui, multi in captiuitatem ducti. Præterea ipſi Iudæi inter ſe ſæpe dimicabant, & ſeipſos occidebant: & turbulentis illis diſſidiis conuellebatur animorum ſtatus, & ipſi diſſidentes vita priuabantur.

f *Gentem tuam non necabis vltrà.*] Hoc eſt, longo tempore. Qua de re alibi diſſeruimus.

g *Domus Iſrael habitauerunt in domo ſua, & polluerunt eã in vijs ſuis.*] Oſtendit fuiſſe filios Iſraelis è terra ſua ob ſcandes ſuas expulſos. Senſus eſt. Hebræi dum colerẽt patriam ſuam, eam vitiis ſuis polluerunt, ac ſeipſos ſceleribus contaminarunt. Quare in eos grauiter animaduerti. Accipitur via pro viuendi ratione: vt in pſalmo, *Et in via peccatorum non ſtetit.* Pſal.1

h *Iuxta immunditiam menſtruatæ*] Immunditia, & pannus menſtruatæ, hoc eſt, mulieris menſes ſuos habentis ſignificat in literis diuinis animi impuritatem & contaminationem. Ita apud Eſaiã dicebant Iudæi: *Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ.* Eſa.64

i *Iuxta vias eorum, & adinuentiones eorum iudicaui eos.*] Id eſt, iuxta eorum ſcelera illos puniui. Alibi diximus in ſancta ſcriptura peccata appellari hominum adinuentiones, vt in pſalmo: *Ibunt in adinuentionibus ſuis.* Pſal.80 Eſa.58

k *Et ingreſſi ſunt ad Gentes, ad quas introierunt.*] Id eſt, Gentium, ad quas ducti ſunt, ſuperſtitionibus adhæſerunt.

l *Et polluerunt nomen ſanctum meum*] Hoc eſt, in cauſa fuerunt, vt nomen inter Gentes blaſphemaretur. Videntes enim Gentes eorum maleficia dicebant: Qualis eſt Deus ille, qui talem populum habet, tam flagitioſum, tot ſceleribus contaminatum? Si ſanctus eſſet, non eſſent illi impij: ſi potens eſſet, non permiſiſſet eos de terra depelli. Aſpicis hoc loco impios homines nomini Dei, quantum in ſe eſt, maculam inurere. Eſt quidem nomen Dei ea ſe ſanctum, & impollutum, at illud polluunt impij. Ita per Eſaiam ait Deus: *Ablatus eſt populus meus gratis: dominatores eius iniquè agunt, dicit Dominus: & iugiter tota die nomẽ meum blaſphematur.* Illum locum citat Apoſtolus in epiſtola ad Romanos. Cum Dauid Berſabææ ſtuprum, & viri eius mortem intuliſſet, illeque peccata ſua agnoſceret, & ſibi remitti ac condonari deprecaretur, dixit ei Nathan vir omni ſapientia & pietate præſtanti: *Quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen Domini, propter hoc verbum, filius, qui natus eſt tibi, morte morietur.* Vbi aſpicis Dauidem ob peccata ſua dediſſe hoſtibus Domini eum blaſphemãdi occaſionem. Dicebant enim Deum Iudæorum conſtituiſſe regem iniuſtum, qui ſe vitio contaminaſſet, & innocentem Vriam ad certum capitis periculum miſiſſet. Hunc locum ita vertit Ionathas Chaldæus: *Aperiendo aperuiſti os inimicorum Domini in hoc negotio.* Acſi diceret: Dediſti cauſam impiis hominibus contra ipſum loquendi, qui te in regia conſtituit dignitate. Eſa.52 Rom.2 2.Reg.12

m *Et peperci nomini ſancto meo.*] Hebraiſmus eſt, acſi diceret Deus: Nolui, vt nomen meum irrideretur, & fama mea apud Gentes obſcuraretur. Qui alicui rei parcit, non vult eam irrideri, aut extingui. Senſus eſt: Ideo populum à ſeruitute Babylonica liberabo, & in priſtinam dignitatem reducam, vt videant Gentes potentiam meam. Beneficia in Hebræos collata non eorum meritis attribuuntur, ſed diuinæ miſericordiæ. Eam ob cauſam ſubdit Deus. Non propter vos ego faciam domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum. Id intelligens Dauid aiebat: *Propter nomen tuum Domine propitiaberis peccato meo, multum eſt enim.* Nos etiam in calamitatibus noſtris debemus ad Dominum confugere, & ab eo liberationem & victoriam petentes, non gloriæ noſtræ cauſa, ſed ne eius ſanctiſſimum nomen ludibrio ſit impiis. Eodem modo idem Dauid, *Non nobis*, inquit, *Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam: propter miſericordiam tuam nequando dicãt Gẽtes, vbi eſt Deus eorum?* Et ipſe Dominus per Eſaiam. *Propter me*, inquit, *ego faciam, vt non blaſphemer, & gloriã meam alteri non dabo.* Verùm ſeptuaginta interpretes hunc Ezechielis locum ita vertunt: Et peperci eis propter nomen ſanctum meum. Pſal.24 Pſal.113 Eſa.48

n *Et ſanctificabo nomen meum.*] Hoc eſt, ſanctum & admirabile illud oſtendam. Vel ſic: Efficiam, vt fama mea in omni orbe terrarum celebretur. Ita intelligitur id, quod Chriſtus docuit petendum: Sanctificetur nomen tuum. In qua petitione hæc occurrit dubitatio: Cùm id petamus, quod deeſt, ſit autem nomen Dei ſanctum, cur petimus, vt ſanctificetur? Huic obiectioni reſpondendum exiſtimo Dei nomen ſanctum in ſe eſſe, nos autem petere, vt nobis ſanctificetur, quo alij opera noſtra videntes Deum ſummis laudibus efferant: iuxta illud ſaluatoris noſtri: *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* Et iuxta illud diui Petri in prima ſua canonica: *Ex operibus vos conſiderantes glorificent Deum in die viſitationis.* Vel petimus, vt nomen Dei, quod in ſe ſanctum & magnum eſt, ita ab omnibus cognoſcatur. *Nam licet fuerit notus in Iudæa Dominus, & in Iſraele magnum nomen eius*, in aliis tamen regionibus non colebatur, nec cognoſcebatur: Et ob euangelij prædicationem Dei nomen fama celebratur illuſtri, & regionibus abſtruſis innoteſcit, & in illis colitur, & laudibus effertur. Et hoc eſt ſanctificari Dei nomen. Petimus itaque, vt Dei nomen, quod in ſe eſt omni prædicatione digniſſimum, vbique terrarum celebretur, & diligatur, eique omnes homines cultum adhibeant, & honorem. Mat.6 Luc.11 Mat.5 1.Pet.2 Pſal.75

o *Cùm ſanctificatus fuero in vobis coram eis.*] Hoc eſt, cùm vos coram illis me ſanctum eſſe oſtenderitis: oſtendetis autem hoc, cùm eorum ſuperſtitionibus & vitiis repudiatis incubueritis in virtutum actione, inuocaueritis me ipſum, me verum Deum adorãdum eſſe aſſerueritis, mihi ſeruieritis, & ſummis laudibus extuleritis. Tunc ego vos eripiam à miſera ſeruitute, & oſtendam potentiam meam, & intelligent Gentes me eſſe verum & potentem Deum.

p *Et effundam ſuper vos aquam mundam, & emundabimini.*] Dixerat Deus Iudæis paulò antè ſe eſſe eos ablaturum de Gentibus, & congregaturum de vniuerſis terris, & adducturum in Iudæam: id quod effectum fuit tempore Cyri, vt conſtat ex primo capite libri primi Eſdræ, quemadmodum vaticinatus

fuerat

Eſai. 44. & 45. fuerat Eſaias capite 44. & 45. & alij diuini vates. Nunc promitrit illis, daturum ſe eis eſſe aquam mundam qua ab immunditiis abluerentur. Multi ex Iudæis intelligunt hoc de tempore Meſſiæ, dicentes hanc aquã eam eſſe, de qua agit capite 47. per quam bonorũ intelligunt affluentiam. Rectè illi quidem, niſi in hoc errarent, quòd Meſſiam, qui iam venit, venturum eſſe expectarent. Si hoc de Chriſti tempore aſſerunt etiam Iudæi, quis erit Chriſtianus, qui illud neget ad Chriſtum referendum? Quis non videt hæc de eccleſia præcipue intelligi, in qua Deus fideles coadunauit & à dæmonis tyrannide eripuit? Eccleſia eſt Sion, mons fidei & virtutum, de quo ait Chriſtus Deus noſter, de Deo patre loquens: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius prædicans præceptum eius. De eccleſia id intelligitur, quod ait diuinus pſaltes: *Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi.* Et Eſaias: *Reſpice Sion ſolennitatem ciuitatis noſtræ, oculi tui videbunt Ieruſalem, habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam trãſferri poterit.* Super eccleſiam effudit Deus aquam mundam, vt ab omnibus peccatis mundaremur. Nam ſi hoc ſolùm de reditu Hebræorum à Babylonica ſeruitute intellexeris, dic obſecro, quando Deus illis aquam mundam effudit, qui per aquam intelligis lympham materialem? Quæ eſt hæc aqua munda, quæ ſcelerum labes abluebat, & animas expiabat? Hæc aqua abſque dubio eſt diuina gratia, & ſpiritualium bonorum abundantia, quæ de ſaluatore Ieſu Chriſto per ſacramenta tanquam per fontes dimanat, & totam eccleſiam rigat: De ea dixerat Eſaias: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris.* Non ait: Haurietis aquam, ſed aquas, nec de fonte, ſed de fontibus, vt gratiæ magnitudinem, & donorum ſpiritualium multitudinem ſignificaret. In fonte eſt aqua, at in pharmacopolæ officina sũt diuerſa aquarum ſalutarium genera: ita in eccleſia, quæ eſt diuini medici officina, & myropolium cœleſte, ſunt multa ſacramenta, multa dona, varia gratiarum genera, cœleſtis doctrina, diuinæ inſpirationes, admirabilis ſalutarium medicamentorum abundantia: quæ omnia aquarum nomine ſignificãtur. Ad has ſalutares aquas nos inuitat alibi idem Eſaias dicens: *Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite.* Hæ ſunt aquæ, quæ eccleſiam Dei perpetuis gaudiis afficiunt: quæ vt eſt Canticorum literis proditum, impetu currunt de Libano. De quibus ait regius vates: *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Et rurſum: Super aquam refectionis educauit me.* Et Zacharias de tempore Meſſiæ loquens: *In die illa,* inquit, *erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem in ablutionẽ peccatoris, & menſtruatæ.* Et Ioel. *Per omnes riuos Iuda ibũt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentẽ ſpinarum.* Riui Iuda ſunt eccleſiæ ſacramenta, aquas gratiæ conferẽtia: domus autem Domini, vbi in principio congregati ſunt fideles, eſt Hieroſolyma, vnde fons cœleſtis doctrinæ manauit, quæ orbem terrarum adimpleuit. Et quoniam gratia, vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, *non eſt ex operibus.* alioquin gratia iam nõ eſſet gratia ait Chriſtus in Apocalypſi Ioannis: *Ego ſitiẽti dabo de fonte aquæ viuæ gratis.* Huius aquæ imaginẽ gerebat illa, quã virgo Rebecca ſeruo Abrahami, eiúſque camelis impertiuit. Quoniam futurum erat, vt diuina Rebecca, glorioſa Dei genitrix virgo eſſet gratiæ diſpenſatrix, eamque non ſolũ iuſtis, ſed peccatoribus ad ipſam confugientibus impetraret. Hæc eſt aqua, de qua ait Chriſtus Samaritanæ: *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum: ſed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam.* Quemadmodum auceps auiculam capit, qua vitiur ad alias capiendas, eámque aliarum auium vocatricem & inuitatricem iuxta fontem aliquem in vinculum coniectam collocat, vt aliis illuc conuenientibus impleat ſuum rete: ſic Dominus Ieſus mulierem illam Samaritanam veluti turturem quandam voluit aucupari iuxta fontem Iacob, vt illa eſſet multorum volucrum inuitatrix, qui exeuntes è ciuitate ad Chriſtum conuenerunt, quos illi in admirabili reti fidei recepit, vt ex illo aucupio ad vitam ęternam perduceret. Aquam illam potauerunt, de qua ait hoc loco Deus per Ezechielem: *Effundam ſuper vos aquam mundam, & emundabimini.* De qua agit etiam capite 47. Infr. 47.

q *Et ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos.*) Qui ea actu, & affectu à vobis proiicietis, vt illis derelictis mihi ſeruiatis. *Nemo enim poteſt duobus Dominis ſeruire,* vt ait apud Matthæum Chriſtus Deus noſter: Cùm Pharao permitteret Hebræis, vt Deo in Ægypto victimas immolarent, reſpondit Moyſes: Non poteſt ita fieri: abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Deo noſtro? Fieri non poteſt, vt Pharaoni, hoc eſt, diabolo, & Deo ſimul ſeruiamus. In templo Dagonis non potuit eius ſimulacrum cum arca Dei erectum eſſe, & colli: Et Elias illis, qui & Deo vero, & Baali Deo commentitio ſeruire gloriabantur: *Vſquequo,* inquit, *claudicatis in duas partes? Si Dominus eſt Deus, ſequimini eum, ſi autem Baal, ſequimini illum.* Id explicans diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Corinthios. *Quę,* inquit, *participatio iuſtitiæ cum iniquitate? Quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ conuentio Chriſti ad Belial?*

Matt. 6. Exod. 8. 1. Reg. 5. 3. Re. 18. 2. Cor. 6.

r *Et dabo vobis cor nouum & ſpiritum nouum.*) Id eſt, dabo vobis animi puritatem, & vim illam, per quam nihil niſi rectum, iuſtum, & pium expetitur. Huius diuinæ reformationis eò magis participes efficimur, quo magis ſpiritus noſter ad imaginẽ Dei renouatur. Hanc reformationem, & cordis nouitatẽ, & ſpiritus inſtaurationem petebat à Deo Dauid, dicens: *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectũ innoua in viſceribus meis.* Cor poſtulauit mundum, nam de immundo exeunt ea, quæ hominem contaminant, qualia ſunt, *cogitationes malæ, homicidia, adulteria, furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ. Hæc ſunt,* inquit Deus, *quæ coinquinant hominem.* Hæc ſunt quæ mentis oculos tenebris offundunt, ne Deum aſpiciant. *Beati verò illi, qui ſunt mundi corde,* quoniam ipſi Deum videbunt. Beati qui ſpiritu nouo, induti homine nouo Deum eos innouantem amplectuntur. Vnde diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios, *Renouamini,* inquit, *ſpiritu mentis veſtræ.* Hoc promiſerat Deus his verbis per Zachariam: *Effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ precum.* Cùm Deus cæremonias & ſacrificia legis veteris antiquaret, & nouam ferret legem, opus erat noua hominibus corda creare. Id intelligens regius vates canebat: *Cantate Domino canticum nouum, cantate Domino omnis terra.* Et Eſaias, *Noua ego annuntio.* Et rurſus ita Deum loquentem inducit: *Creo cœlos nouos, & terram nouam.* Vbi per cœlos nouos intelligit Apoſtolos, & viros iuſtos: per terram verò nouam eccleſiam catholicam in qua eſſent corda noua & ſpiritus noui, qui in nouitate animorum noua Deo cantica emitterent. Ideo ait in Apocalypſi beatus Ioannes. *Vidi cœlum nouum, & terram nouam.* Et paulò pòſt. *Vidi ſanctam ciuitatem Ieruſalem nouam, deſcendentem de cœlo.* Et iterum: *Et dixit, qui ſedebat in throno: Ecce noua facio omnia.* Et apud eundem Ioannem ait Chriſtus. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* Etſi mandatum de proximi dilectione fuerit antiquum, & in lege vetere ſcriptum, nam Chriſtus apud Matthæum illud ait eſſe ſecundum de primis legis præceptis, hoc tamen loco illud nouum ap-

Pſal. 50. Matt. 15. Matt. 5. Epheſ. 4. Zach. 12. Pſal. 95. Eſai. 42. Eſai. 65. Apoc. 21. Ioan. 13. Matt. 22.

Pſal. 2. Pſal. 131. Eſai. 33. Eſai. 12. Eſai. 55. Cant. 4. Pſal. 45. Pſal. 22. Zach. 13. Ioel. 3. Rom. 11. Apoc. 21. Gen. 24. Ioan. 4.

Matt. 5. pellat, quia erat ab eo innouatum & inſtauratũ, quoniam fuerat per phariſæorum traditiones ferè deletum. Addiderant enim præcepto de charitate: & odio habebis inimicum tuom: quæ verba io lege nuſquam inueniuntur. Dicitur etiam præceptum nouum, quòd in nouo teſtamento frequentius inueniatur. Cùm lex de cæremoniis & ſacrificiis frequentiſſimè faciat mẽtionem, ratò meminit huius præcepti: at Euangelium Chriſti illud vbique prædicat, & inculcat. Præterea ideo dicitur nouum, quia quemadmodũ quod nouum eſt propinquum eſt principio ſuo, ſic charitas nos Deo rerum omnium principio vnit, & propinquos reddit. Poſtremò nouum appellatur charitatis præceptum, quòd noo poſſit perfectè niſi nouo ſpiritu adimpleri. Rom. 5. Nam charitas Dei teſte diuo Pau lo ad Romanos, *diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.* Spiritus ſanctus corda noſtra innouat, diffundẽs in ea charitatem, non ſolùm erga Deum, ſed erga proximum. Et licèt charitas & dona Dei propria ſint totius trioitatis, tamen ſpiritui ſancto tribuuntur, quòd ſola diuina voluntate donentur, per cuius modum ſpiritus ſanctus à patre & filio ſpiratur. Et inter alia præcipiis quadam ratione illi charitas aſcribitur, quòd per illum, qui charitas eſt patris & filij ſtatuit nos Deus ſecum, & inter oos inuicem charitate coniunge. Ideo ait Apoſtulus dari nobis charitatem Dei per ſpiritum ſanctum qui datur nobis. Non quòd ſpiritus ſanctus ſecundum ſubſtantiam illabatur nobis, & in nobis inſit ſecundum ſuam oaturam, ſed datur nobis in effectu ſuo, nimirum per charitatem, quam inſundit in corda noſtra: qua charitate & Deum diligimus & proximum. Ideo diuus Auguſtinus hanc charitatem eam dicit eſſe, non qua diligit nos Deus, quæ eſt eius eſſentia diuina, ſed qua in nobis inhęrente ipſum Deum amamos, quæ quidem effectus eſt, & impreſſio in nobis diuinæ bonitatis. De vtraque charitate intelligitur id, quod ait Chriſtus Deus noſter: Qui diligetur à patre meo. Et de vtraque ait Origines hunc locum diui Pauli iotelligi: de ea quæ prima cauſa eſt noſtræ 1. Ioan. 4. ſalutis, quæ eſt illa, qua nos diligit Deus. Diuino enim fauore præuenimur, oõ quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos. Sed hæc charitas Dei in corda ooſtra diffunditur: quemadmodum dicimus diffundi cauſam per effectus, & principis magnificentiam, quæ in ipſo eſt, dicimus in ciues per beneficis diffundi. De hac igitur charitate locum illum Apoſtoli interpretatur, & de ea etiam, qua nos ipſum Deum ſummo proſequimor amore, & proximum ſicut nos ipſos diligimus. Et quoniam hæc charitas, qua proximum amplectimur, non eſt niſi in corde nouo, ideo eius præceptum nouum vocatur, præſertim cùm Simile. Deus illud innouauerit. Quemadmodum qui feudum habet tantum in vita ſua, ſibi à patre ſuo relictum, ita vt dominium penes concedentem ramaneat, innouat illud, & oouum conficit contractum, & ita dicitur habere nouum feudum, non qood ſit nouum, ſed ob nouum pactum, & feudi innouationem: ſic cùm præceptum de proximi charitate datum à Deo in lege vetere eſſet oblioione poſteritatis ferè deletum & extinctum, & veluti feudum in vltima vita quaſi penitus finiretur, innouauit & inſtaurauit illud Chriſtus Deus noſter: quam ob cauſam nouum ab illo meritò appellatur. Dedit nobis Dominus præceptum hoc denuo, vt illud vicinius intueotes, & ſuum eſſe contemplantes, obligationem ſeruandi illud in memoriam redigeremus. Et qooniam ad illud implendum nouo corde indigebamus, promiſit hoc loco, ſe illud nobis Sup. 18. eſſe daturum. Hoc idem dixit ſuprà cap. 18. vbi ea poteris videre, quæ ibi expoſuimus.

a *Et auferam cor lapideum.*) Indicat legem gratiæ, Chriſti ſanguine confirmatam, quæ duriſſima hominum immanium & indomitorum corda emolliuit, & mitia fecit. Annotauit hoc Tertullianus, & rectè quidem Chriſti ſanguinem ea corda domuiſſe, & mollia reddidiſſe, quæ terribilis Romanorum potentia ſeruire & domare nunquam potuit. Corda hominum lapidea, dura, & in ſceleribus obſtinata, nullam piæ & ſalubris doctrinæ impreſſionem admittentia, fuerunt in carnea conuerſa, docilia, & mollia, & ad diuinam doctrinam accipiendam accommodata. Diuus Gregorius libro decimo Moralium hunc explicans locum ait: Cor lapideum tollit Deus, cùm à nobis ſuperbiæ duritiam ſubtrahit: & cor carneum tribuit, cùm eandem duritiam ad ſenſum reducit. Cùm cor noſtrum ſit id, quod à nobis Deus præcipue exigit, ſumma ope niti decet illius duritiam & prauitatem vitare. *Abominabile Domino*, ait Salomon, *eſt cor prauum.* Prou. 11. Et Ieremias: *Laua à malitia cor tuum.* Vnde Ierem. 4. ait Apoſtolus in epiſtola ſecunda ad Theſſalonicenſes: 2. Theſ. 3. *Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei & patientia Chriſti.* Idem dixit Ezechiel capite vndecimo, vbi de cordis duritia late diſſeruimus.

b Et adducam ſuper vos homines, populum meum Iſrael.) *Hoc eſt: Super vos ò montes Iudææ adducam homines, nimirum populum meum Iſrael, qui modò in Babylonica captiuitate detinetur. Efficiam, vt vos incolant Iudæi, qui modò à vobis abſunt. Septuaginta ita tranſtulerunt:* καὶ γεννήσω ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους ἀντὶ τοῦ λαοῦ μου Ἰσραήλ. *Hoc eſt, & generabo ſuper vos homines pro populo meo Iſrael. Ac ſi dicat Deus: Ego ô eccleſia mea pro populo Iſraelitico quondam fideli generabo tibi Apoſtolos, & viros Apoſtolicos, & magnam fidelium Chriſtianorum infinitatem: Id teſtatur iis verbis regius vates.* Pſal. 44. Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. *Hi ex indoctis piſcatoribus facti ſunt principes totius orbis terrarum, non ſolùm dum vitam agerent tantummodo, vt Iulius Cæſar, & Octauianus Auguſtus: ſed etiam per mille quingentos annos talem obtinent principatum, vt etiam ſummi imperatores & illuſtriſſimi mundi monarchæ ante eorum oſſa venerabundi procumbant, optantes vel veſtigia pedum eorum exoſculari. Horum tanta eſt authoritas & maieſtas, vt qui eos audit, ipſum Deum audiat, qui eos ſpernit, ipſum Deum ſpernat.* Luc. 10. *Patres fuerunt patriarchæ & prophetæ, quorum loco nati fuerunt Apoſtoli, qui orbis terrarum principatu potirentur: & viri alij ſapientia inſignes, virtute præcellentes, charitate præſtantes: qui omnes mundi nationes ſancta religione imbuerunt, & admirabile Ieſu Chriſti nomen vbique celebrarunt. Hos genuit Chriſtus ſanguine ſuo: & hæc eſt admirabilis illa generatio, de qua ait Eſaias:* Generationem eius quis enarrabit? Eſa. 53. *Ac ſi diceret: Quis poterit conſequi oratione magnam illam ſpiritualem, & infinitam hominum prolem, quos Chriſtus eſt ſuo ſanguine geniturus? Id explicans diuus Ioannes ait:* Quotquot au- Ioan. 1. tem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus, nec ex volũtate carnis, nec ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. *Non ait Euangeliſta fuiſſe beneficium hoc conceſſum magnatibus, & in ſolos principes collatum, ſed in omnes, quicunque in Chriſtum crediderunt: Intuere Dei noſtri bonitatem.* Non eſt apud eum acceptio perſona- Deut. 10. rum. *vt 10. Deuteronomij, & ſecundo Paralipomenon. 19.* 2. Par. 19. *& ſecundo epiſtola ad Romanos, & multis alijs in locis literæ diuinæ conteſtantur.* Rom. 2. *Deus eſt omnium, cõmunis omnibus,* Gal. 2. qui vult omnes homines ſaluos fieri. 1. Tim. 2. *Quotquot autem eum receperunt, ſiue ſint Iudæi, ſiue Gentes, ſiue reges, ſiue coloni, ſiue diuites, ſiue pauperes, ſiue mares, ſiue fœminæ, ſiue ſenes, ſiue adoleſcentes. Neminem reiecit, neminem contempſit, omnibus in eum credentibus dedit poteſtatem filios Dei fieri. Quod poterat maius erga homines beneficium excogitari? Quid nobis poterat eſſe glorioſius, quid illuſtrius? Quæ poterit tanta ingenij vbertas exiſtere, quæ tanta dicendi copia, quod tam eminens atque incredibile genus orationis, quo quiſquam*

poßit ſingularem hanc Dei noſtri erga nos charitatem non dicam cõplecti dicendo, ſed recenſere numerando? quid eſt eſſe filios Dei niſi eſſe Chriſti ſanguine ſpiritualiter genitos: ipſius Dei hæredes? Si enim filij, & hæredes ait Apoſtolus. Hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti. *Hæc eſt generatio, de qua hoc loco ait Deus per Ezechielem iuxta ſeptuaginta interpretum tranſlationem: Et generabo ſuper vos homines propopulo meo Iſrael.*

Et faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis & operemini. [a] Et habitabitis in terra, quam dedi patribus veſtris: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum. Et ſaluabo vos ex vniuerſis inquinamentis veſtris, [b] & vocabo frumentum [c] & multiplicabo illud, & nõ imponam vobis famem. Et multiplicabo fructum ligni & genimina agri,
Rom. 6. vt non portetis vltrà opprobrium famis in Gentibus. Et recordabimini viarum veſtrarum peſ-
G ſimarum, ſtudiorúmque non bonorum: [1] & diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ, & ſcelera veſtra: [d] Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus, notum ſit vobis. Confundimini, & erubeſcite ſuper viis veſtris domus Iſrael. Hæc dicit Dominus Deus: In die qua mundauero vos ex omnibus iniquitatibus veſtris, & inhabitari fecero vrbes, [e] & inſtaurauero ruinoſa, & terra deſerta fuerit exculta, quæ quondã erat deſolata [f] in oculis omnis viatoris, dicent. [g] Terra illa inculta facta eſt vt hortus voluptatis, [h] & ciuitates deſertæ & deſtitutæ, ac ſuffoſſæ, munitæ ſederunt. Et ſcient Gentes, quæcunque derelictæ fuerint in circuitu veſtro, quia ego Dominus ędificaui diſſipata, plantauique inculta: ego Dominus locutus ſim & fecerim. Hæc dicit Dominus Deus: [i] Adhuc in hoc inuenient me domus Iſrael, vt faciam eis: [k] Multiplicabo eos ſicut gregem hominum vt gregem ſanctum, [l] vt gregem Ieruſalem in ſolemnitatibus eius. Sic erunt ciuitates deſertæ, plenæ gregibus hominum: & ſcient, quia ego Dominus,

a *Et habitabitis in terra, quã dedi patribus veſtris.*) Diuus
Auguſtinus libro tertio de doctrina Chriſtiana, capi-
te 34. hunc enarrans locum, ait: Non carnaliter, ſicut
carnalis Iſrael, ſed ſpiritualiter, ſicut ſpiritualis Iſrael
debemus accipere, Eccleſia quippe ſine macula & ru-
ga ex omnibus gentibus cõgregata, atque in æternum
regnatura cum Chriſto, ipſa eſt terra beatorum, terra
viuentium. Ipſa eſt intelligenda patribus data, quando
eis certa, & immutabili Dei voluntate promiſſa eſt:
quoniam ipſa promiſſionis vel prædeſtinationis fir-
mitate iam data eſt, quæ danda ſuo tempore, à patri-
bus credita eſt. Hæc ille: quibus per terram promiſ-
ſionis patriam intelligit cœleſtem, & eccleſiam trium-
phantem. Sed quoniam in eccleſiam illam triumphan-
tem nemo ingreditur, niſi fuerit huius eccleſiæ mili-
tantis membrum, & ciuis huius, qui in gratia migrãt,
1. Tit. 3. in illam transferuntur, per hanc terram, quam Deus
hoc loco promiſit, eccleſia hæc catholica abſque du-
Pſal 47. bio ſignificatur: quæ eſt domus *Dei, columna & firma-*
Eſai. 6. *mentum veritatis.* Hæc eſt ciuitas regis, vinea electa,
Apoc. 21. noua Hieroſolyma, ciuitas Dei, & terra promiſſa.
Pſal. 45. b *Et dabo frumentum.*) Hoc eſt, ad iuſſum meum, ad
vnam vocé meam veniet magna frumenti copia. Red-
dam terram fertiliſſimam: & fame non laborabitis.
Non ſolùm loquitur de cibis corporis, ſed de alimen-
torum animæ abundantia. Acſi dicat: Ego vobis gra-
tiam tribuam, & ſacramenta, & verbi Dei conciona-
tores: quæ omnia frumenti ſiue cibi nomine ſignifi-
cantur. Verus animi cibus ſpiritualis eſt, & vera fames
Luc. 5. eſt rerum ſpiritualium penuria. Hac fame laborabat
filius ille prodigus, qui in ſe reuerſus dixit: *Quanti mer-*
cenarij in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic
fame pereo? Comparatione ſtatus illius præſentis, in quo
erat, & præteriti, quem admiſerat, excitatus eſt ad pœ-
nitentiam. Vidit famem pręſentem, & meminit abun-
dantiæ præteritæ, & in ſuſpirium erupit. Et ſi peccator
ſe videat omni humanarum opum copia affluentem,
tamen cognoſcit ſe veris diuitiis carere: nam torque-
tur animo, & nec ſatiatur, nec eius ſitis vnquam ex-
pletur. Quid habet, qui Deum non habet? Quid poſſi-
det, qui ſeipſum non poſſidet? Id intelligens diuus Au-
guſtinus aiebat: Omnis copia, quæ Deus meus non
Simile. eſt, egeſtas mihi eſt. Omnia appetunt in centro ſuo
conquieſcere: ideo ignis ſurſum tendit, lapis autem
deorſum: Eodem modo anima noſtra in Deo quieſce-
re deſiderat tanquam in centro ſuo. Eam ob cauſam
ait Aurelius Auguſtinus: Creaſti nos domine ad te,
ideo inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in
te. Hinc efficitur, vt mundi diuitiæ & proſperarum re-
rum abundantia, honores, & dignitates nequaquam
poſſint animam ſatiare, cùm centrum non ſint, vbi Simile.
illa quieſcit. Et vt lapis etſi auro ornetur, & in arcula
pretioſa includatur, non tamen propenſionem amit-
tit, quam habet ad centrum & proprium locum, vbi
eſt eius quies: ſic anima noſtra quamuis magnis mun-
di opibus & dignitatibus affluamus, non tamen tran-
quilla omnino & ſatiata eſt, donec in cœlo conquieſ-
cat in Deo, illoque in æternum fruatur. Sentit qui-
dem ob gratiæ aſſiſtentiam modum quendam quietis
& ſuauitatis, ſed perfectam quietem & ſuauitatem
in cœlo tantum conſequitur. At impij homines nul-
lam habent effigiem quietis, nec ſaturitatis. Imagines
& vmbras rerum comedunt peccatores, ideo non re-
plentur. Id intelligens aiebat Salomon: *Iuſtus comedit* Prou. 13.
& replet animam ſuam, venter autem impiorum inſatura-
bilis eſt. Et Eſaias: *declinabit ad dexteram, & eſuriet.* Et Eſai 9.
Oſeas: *Comedent, & non ſaturabuntur.* Et Amos, aut po- Oſee 4.
tiùs, Deus per illũ: *Emittam famem in terram, non famem* Amos. 8.
panis, nec ſitim aquæ, ſed audiendi verbum domini. Hanc fa-
mem permittit Deus aliquando ob hominum ſcelera
nefanda, permittens vt impij præſules rempublicam
gubernandam ſuſcipiant, qui nec concionantur, nec
concionatores admittunt, ſed ſcientiam repellunt, &
veram animorum eſcam abſcondunt. De huiuſmodi
paſtoribus ait Salomon in Prouerbiis: *Qui abſcõdit fru-* Prou. 11.
menta maledicitur in populo. Cùm hæc fames in terra vi-
guiſſet, venit diuinus ille concionator Chriſtus Deus
noſter qui eam abſtulit, & frumẽti ſaturitatem tribuit.
c *Et multiplicabo fructum ligni, & genimina agri.*) Hoc
eſt, arbores, lætiſſimorum fructuũ copiis exornabo, &
terrã frugiferam reddã. Poteris per lignũ hoc lignum
vitæ intelligere, & per agrum eccleſiã, cuius admirabi-
lis & vberrimus fructus viros Chriſtiana pietate præ-
ſtantes reficit & recreat. Nam, vt ait in prouerbiis Sa- Prou. 3.
lomon, de ſapientia patris, quæ Chriſtus eſt, loquens,
lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eam. Et rurſus, *Fru-* Prou. 11.
ctus iuſti lignum vitæ. Poteris per lignum virum iuſtum
intelligere: de quo ait regius vates: *Erit tanquam li-*

gnum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Vir enim iuſtitia præſtans inſtar arboris fœcundæ pulchros virtutis fructus, illóſque tempeſtiuos producit.

c *Et recordabimini viarum veſtrarũ peſſimarum.*] Impiam veſtram priſtinam viuendi rationem in memoriam redigetis, vt eius pœnitentiam agatis, eámque deteſtemini.
Ierem. 2. Ideo ait Ieremias. *Vide vias tuas in conualle: ſcito quid feceris:* Acſi dicat: Adhuc veſtigia tua apparent in valle, quibus terram attingebas, cùm ibas ad idola colenda, intuere ea, conſidera peccata tua, vt illa exe-
Deut. 9. creris, téque illorum pœniteat. Et in Deuteronomio ſcriptum legimus: *Memento, & ne obliuiſcaris, quomodo ad iracundiam prouocaueris dominum Deum tuum.* Ideo prçterita vitia ſunt in memoriam reuocanda, vt ea de-
Philip. 3. ploremus, non vt ex illorum cogitatione voluptatem capiamus. Audi diuum Paulum dicẽtem: *Quæ quidem retro ſunt obliuiſcens, ad ea vero, quæ ſunt priora, extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu.* Aſpicis igitur debere nos peccatorum præteritorum & recordari, & obliuiſci: recordari, ob acquirendum dolorem, obliuiſci ob fugiendam voluptatem. Multa ſunt enim, quorum vtile eſt obliuiſci. Ferunt floruiſſe apud Græcos virum quendam nomine Themiſtoclem, incredibili quadam animi atque ingenij magnitudine, cui cùm Simonides artem memoriæ polliceretur, obliuionis, inquit, mallem: nam memini eorum, quæ nolo: obliuiſci non poſſum, quæ volo. Meminit huius apophthegmatis Cicero libro 2. de Oratore, & 4. de finibus. Et Plutarchus libro 5. apophthegmatum. Sed quoniam neceſſe eſt de peccatis confiteri, & ſanctum pœnitentiæ ſacramentum frequentare, neceſſe eſt reuocare in memoriam delicta, vt debitam illorum confeſſionem faciamus. Vt qui incidit in flumen, non
Simile. obruitur, quandiu aqua non accedit ad os, quoniam reſpirare poteſt, & non ſubmergi: ſin autem aqua attigerit, & adimpleuerit os, ſtatim obruitur, & moritur: ſic qui incidit in peccati gurgitem, adhuc ſpem habet vitæ, ſi os non habet impeditum, ſi paratus eſt de ſceleribus debitè confiteri: ſin autem tanta eſt culparum aqua, vt ei ſuper os aſcendat, quo flagitia ſua ſilentio prætereat, nolens de illis confiteri, obruitur miſer, & ad ima tartarorum deſcendit. Eam ob cauſam dicebat
Pſal. 68. regius vates: *Non me demergat tempeſtas aquę, nec abſorbeat me profundum, nec vrgeat ſuper me puteus os ſuum.*
Exod. 14. *Aquis maris obruti ſunt Aegyptij*, non Iudæi: Iudæus enim ſignificat confitentem, Ægyptius turbatum. Ille eripitur, qui ad veram confugit confeſſionem, ille perit, qui obſtinatione turbatus, peccatorum ſuorum confeſſionem contemnit.

d *Non propter vos ego faciam.*] Hoc eſt, non ex operibus iuſtis quæ feceritis, ſed meam intuens miſericordiam vos liberabo. Hoc ita eueniſſe teſtatur his ver-
Tit. 3. bis in epiſtola ad Titum Diuus Paulus: *Apparuit benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, &c.*

e *Et inſtaurauero ruinoſa.*) Hoc eſt, hoc faciam, cùm ciuitates terræ promiſſionis, quæ modò euerſæ ſunt, fuerint inſtauratæ, & deleta ac diruta ædificia in priſtinam amplitudinem reſtituta: Liberabo vos à Babylonica ſeruitute: & eruot mœnia veſtra magnificentiſſimè inſtaurata. Per hæc mœnia homines ſignificantur, quaſi dicat Deos, homines anteà vitiis contaminati, infidelitate corrupti, inſipientia cæci, omnibus flagitiorum maculis notati, qui per peccatum ceciderant, & fuerant funditus euerſi, erunt diuino fauore erecti, mundati, illuminati, & in Chriſtiana nobilitate conſtituti.

f *In oculis omnis viatoris.*) Hoc eſt, coram oculis omnium tranſeuntium. Poteris per viatores homines intelligere. Ait enim in epiſtola ad Hebræos Apoſto- Hebr. 13.
lus: *Non habemus hîc manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus.* Et de patribus antiquis ait in eadem epi- Hebr. 11.
ſtola: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus: ſed à longè eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram. Qui enim hoc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere, &c. Et in ſecunda ad Corinthios: *Dum ſumus* (inquit) *in corpore, peregrinamur à domino.*

g *Terra illa inculta facta eſt vt hortus voluptatis.*) Hoc eſt, terra promiſſionis, quæ nunc inculta eſt, & deſerta, quòd fuerint ex ea Hæbræi in Chaldæam abducti, poſt eorum reditum à captiuitate, erit culta & frugifera inſtar horti amœniſſimi, & viridarij pulcherrimi.
Idem prædixerat his verbis Eſaias: *Conſolabitur dominus* Eſa. 51.
Sion, & conſolabitur omnes ruinas eius: & ponet deſertum eius quaſi delicias & ſolitudinem eius quaſi hortum domini. Poſſunt hæc referri, & rectè quidem ad Gentilitatem, quæ cùm ante gratiam inculta fuiſſet, & deſerta abſque fide & charitate, fuit poſteà per Euangelij prædicationem culta & fructifera, & ob fidem, & ſacramentorum receptionem vberrimos virtutum fructus mirabiliter tulit.

h *Et ciuitates deſertæ.*) Subaudi, ab habitatoribus deſtitutæ ab alimentis, ſuffoſſæ, hoc eſt, euerſę ab inimicis, muros funditus delentibus. Hæ ciuitates reſtaurabuntur, & munitę colentur.

i *Adhuc in hoc inuenient me domus Iſrael, vt faciam eis.*) Quærent me verè Iſraelitæ, & inueniant ab eis, quibus ea faciam, quæ ſequuntur.

k *Multiplicabo eos ſicut gregem hominum.*) Hoc eſt, non erit grex pecorum, ſed hominum. Erunt viri iuſti, ratione vtentes, qui ea officia exercebunt, quorum cauſa eos mũdi creator ſui diuini numinis ſimiles effecit, & naturam rationis compotem impertiuit. Comparat ſe Chriſtus cum paſtore, & fideles ſuos cum ouibus, non brutis, ſed intellectus participibus. Id quod apud diuum Ioannem capite decimo multis verbis expli- Ioan. 10.
cuit. Qua de re capite trigeſimoquarto ſuprà diſſe- Supra 34.
ruimus.

l *Vt gregem Hieruſalem in ſolemnitatibus eius.*) Hoc eſt, numerus hominum excedet numerum ouium, quæ in feſtiuitatibus conueniunt Hieroſolymam, vt ibi immolentur, & comedantur. Diebus ſolennibus erat Hieroſolymæ magna pecorum multitudo, præſertim tribus ſolennitatibus, quibus Iudæi tenebantur venire ad templum: de quibus loquitur in diuina ſcriptura capite 23. Exodi: & alijs in Exod. 23.
locis.

a Et diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ.) *In Hebræo pro & diſplicebunt eſt* ונקטתם *vnecotthem, à verbo* קוט, *quod ſignificat abominari. Ideo ſeptuaginta tranſtulerunt: Et abominationes habebimini ante faciem veſtram in iniquitatibus veſtris. Significat etiam excidere & interficere. Ideo vertit Pagninus: Et quod ſucciſione digni eſſetis, iudicabitis in conſpectu veſtro propter iniquitates veſtras. Acſi diceret:* Videntes ſcelera veſtra coram oculis veſtris, iudicabitis vos dignos eſſe morte. *Significat etiam litigare, vt in pſalmo:* Quadraginta annis litigaui Pſal. 94.
cum generatione hac. *Pro quo ſeptuaginta verterunt: Quadraginta annis offenſus fui generationi illi. Et alij: Quadraginta annis proximus fui generationi huic. Signifi-* Pſal. 138.
cat etiam diſplicere & tabeſcere, vt in pſalmo: Super inimicos tuos tabeſcebam. *Vel inimici tui mihi diſplicebant. Vel aduerſus inimicos tuos litigabam. Vnde poterat locus hic Ezechielis verti: Et tabeſcetis intra vos ſuper iniquitates veſtras. Vel litigabitis intra vos aduerſus flagitia veſtra.*

Argu-

ARGVMENTVM.

Capite ſuperiore promiſit Deus ſe eſſe reducturum filios Iſraelis à Babylonica captiuitate in terram promiſſionis,& Hieroſolymam iuſtis oraturum, vbi per Babylonicam captiuitatem mundum intelligit & peccatum, per Hieroſolymam verò eccleſiam catholicam,& gratiam, quæ in hac vita non eſt niſi in eccleſia. Hoc autem capite pollicetur Deus idem ſub alia dicendi forma: nam impios homines ſcelerum labibus infectos oſſa arida appellat, quibus campus, hoc eſt, mundus, quem ſupra ſignificauerat nomine Babylonis, plenus erat. Sed illa erecturum, & ſuſcitatorum pollicetur, Hieroſolymamque reducturum. Quia in te voluit oſtendere fore vt peccatores ab infidelitate & impia ſuperſtitione eriperet, terrísque illorum maculas, & ſcelerum labes ſuo ſanguine expiaret, eoſque in eccleſia ſua conſtitueret. Itaque capite hoc aſtruitur fides promiſſioni præcedenti, ducto argumento à corporum reſurrectione, vt a re certiſſima. Oſtenditur decem tribuum cum duabus ſocietas: & Chriſti in mundum prædicitur aduentus, quem diuinus vates regem, & paſtorem vnum, eúmque æternum vocat.

CAPVT XXXVII.

A Acta [a] eſt ſuper me manus domini, [b] & eduxit me in ſpiritu domini, [c] & dimiſit me in medio campi, qui erat plenus oſſibus, [d] & circunduxit me per ea in gyro. [e] Erãt autem multa valde ſuper faciem campi, ſiccáque vehementer. [f] Et dixit ad me: Vaticinare de oſſibus iſtis, & dices eis, [g] Oſſa arida audite verbum domini. Hæc dicit dominus Deus oſſibus his. Ecce ego intromittã in vos ſpiritum, & viuetis, & dabo ſuper vos neruos, & ſuccreſcere faciam ſuper vos carnes, & ſuperextendam in vobis cutem, & dabo vobis ſpiritum, & viuetis, & ſcietis, quia ego dominus. Et prophetaui, ſicut præceperat mihi. [h] Factus eſt autem ſonitus prophetante me, [i] & ecce commotio. Et acceſſerunt oſſa ad oſſa vnum quodque ad iuncturam ſuam. Et vidi, & ecce ſuper ea nerui, & carnes aſcenderunt, & extenta eſt in eis cutis deſuper, & ſpiritum non habebant. Et dixit ad me. Vati-
B cinare ad ſpiritum, vaticinare fili hominis, & dices ad ſpiritum. Hæc dicit dominus Deus: [k] A quatuor [l] ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcãt. Et prophetaui, ſicut præceperat mihi. Et ingreſſus eſt in ea ſpiritus, [l] & reuixerunt, ſteteruntque ſuper pedes ſuos, exercitus grandis nimis valde. Et dixit ad me, Fili hominis oſſa hæc vniuerſa, domus Iſrael eſt: [o] Ipſi dicunt: aruerunt oſſa noſtra, & periit ſpes noſtra, & abſciſſi ſumus. Propterea vaticinare, & dices ad eos: Hæc dicit dominus Deus. [p] Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris populus meus, & inducã vos in terram Iſrael. Et ſcietis, quia ego dominus cùm aperuero ſepulchra veſtra, & eduxero vos de tumulis veſtris popule meus, & dedero ſpiritum meum in vobis, & vixeritis. [q] Et requieſcere vos faciam ſuper humũ veſtram, [r] & ſcietis, quia ego dominus locutus ſum, & feci ait dominus Deus. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Et tu fili hominis [s] ſume tibi lignum vnum, & ſcribe ſuper illud Iudæ, & filio-
C rum Iſrael & ſociorum eius, & tolle lignum alterum, & ſcribe ſuper illud: [t] Ioſeph lignum Ephraim, & cunctæ domus Iſrael ſociorúmque eius. Et adiunge illa vnum ad alterum tibi in lignum vnum, [u] & erunt in vnionem in manu tua. Cùm autem dixerunt ad te filij populi tui loquentes: Nónne indicas nobis, quid in his tibi velis? Loqueris ad eos. Hæc dicit dominus Deus. [x] Ecce ego aſſumã lignum Ioſeph, quod eſt in manu Ephraim, & tribus Iſrael, quæ ſunt ei adiunctæ, & dabo eas pariter cum ligno Iuda, & faciam eas in lignum vnum, & erunt vnum in manu eius: Erunt autem ligna, ſuper quæ ſcripſeris in manu tua in oculis eorum, & dices ad eos. Hæc dicit dominus Deus. Ecce ego aſſumam filios Iſrael de medio nationum, ad quas abierunt, & congregabo eos vndique, adducam ad humum ſuam.

EXPLANATIO.

a *Facta eſt ſuper me manus domini.*] Hoc eſt, venit in me ſpiritus prophetiæ, afflatus ſum ſpiritu prophetico.
Sup. 1. Hebraiſmus eſt, quo etiam eſt vſus capite primo, &
& 3. tertio quibus in locis manus pro ſpiritu vaticinandi
Sup. 11. accipitur, pro quo dixit capite vndecimo: *Irruit in me Spiritus domini.* Fortaſſe per manum domini intelligit Dei filium: qui manus domini eam ob cauſam appellatur, quia per ipſum omnia facta ſunt. Ob eam cau-
Ioan. 1. ſam brachium domini appellatur ab Eſaia dicente: *Pa-*
Eſai. 52. *rauit dominus brachium ſuum in oculis omnium gentium.* Acſi diceret: Mittet de cœlis pater æternum filium ſuum vnigenitum, & videbunt homines eum, per
Eſai 53. quem omnia facta ſunt. Et rurſum: *Quis credidit auditui noſtro, & brachium domini cui reuelatum eſt*: Quaſi dicat: Quis noſtris verbis fidem habebit: & qui ſunt illi, quibus innoteſcet Chriſtum illum, qui pro humano genere ſummos cruciatus perpeſſurus eſt, eſſe rerum omnium conditorem & moderatorem? Vel ſic: Facta eſt ſuper me manus domini, & duxit me, &c. Hoc eſt, videbar mihi aſportari manu effigiei cuiuſdam Deum repræſentantis, & in campum duci, &c.

b *Et eduxit me in ſpiritu domini.*] Refertur hoc ad manum, vt ſit ſenſus: Eduxit me manus domini in ſpiritu domini: Vel refertur ad dominum: acſi diceret: Afflatus ſum ſpiritu domini, qui dominus eduxit me, &c. Particula illa domini poteſt verti per nominandi caſum, vt dicat diuinus vates: Et eduxit me in ſpiritu dominus. Senſus eſt: Non corporaliter ductus ſum de loco ad locum, ſed totum hoc per ſpiritum imaginariè mihi oſtenſum eſt: videbar enim mihi egredi ad quendam campum, & in ſpiritu vidi Dei manum, qui me ducebat.

c *Et dimiſit me in medio campi, qui erat plenus oſſibus.*) Ænigmatice deſcribit Iudæorum liberationem, eoſque meritò cum oſſibus aridis confert: nam vt oſſa arida per ſe animum recipere, & ad vitam redire nequaquam poſſunt, ſed neceſſe eſt, vt diuino fauore

adiuuentur: ſic Hebræi in Babylonica ſeruitute conſtituti, nec ad patriam reuerti per ſe poterant, nec à miſera captiuitate liberari, niſi eos Deus mirabiliter eriperet. Cùm autem per captiuitatem peccatum intelligatur, & qui captiui erant oſſibus aridis comparentur, non eſt dubium, quin per oſſa arida peccatores intelligantur. Et meritò quidem, fieri enim non poteſt, vt impij per ſe ex viribus propriis iuſtificentur. Cùm autem à peccati morte redeunt ad vitam iuſtitiæ, hoc Dei miſericordiæ tribuitur, qui gratiam ſuam largitur peccatori. Opera noſtra ex ſe bona in lethali flagitio facta, gratiam, qua iuſtificamur, cùm ex impiis efficimur iuſti, non meremur ex condigno. Id quidem eſt quod aiunt catholici doctores opera noſtra nõ mereri primam iuſtificationem. Si enim gratia eſt, iam nõ ex operibus: alioquin, vt verbis vtar diui Pauli, gratia iam

Rom. 11. non eſt gratia. Et alibi: *Non ex operibus*, inquit, *iuſtitiæ,*
Tit. 3. *quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit*. Eſt tamen neceſſe, vt huiuſmodi iuſtificationi cõcurrat motus liberi arbitrij. Ideo ait diuus Auguſtinus: Qui creauit te ſine te, non ſaluabit te ſine te. Nõ enim fit hæc iuſtificatio abſque bono opere, & motu voluntatis diuinam gratiam acceptantis. Verùm bona opera primam iuſtificationem præcedentia, etſi iuſtificationem ipſam non mereantur, ſunt tamen diuinæ miſericordiæ prouocantia, & hominem ad ipſam recipiendam diſponentia. At poſt iuſtificationem cũ gratia gratum faciente de condigno meremur incumbẽtes in bona opera, & virtutũ actiones, ſed meriti noſtri fundamentum eſt in diuina miſericordia collocatũ.

Simile. Vt annulus cupreus precioſiſſimo adamante ornatus ſummi valoris eſt, non ob cuprum, ſed ob gẽmam inæſtimabilem, cupro ipſi incluſam: ſic bona opera noſtra in gratia vitam æternam merentur, non quòd noſtra ſint, quia ſic vt cuprum ſunt parui pretij, ſed quia fiunt in gratia, & inſignita ſunt tanquam ineſtimabili adamante merito mortis & paſſionis Chriſti, cui per gratiam adhæremus: qui nobis ob miſericordiam ſuã bona opera in gratia facientibus vitam æternam pro-

Matt. 2. miſit. Eam ob cauſam in Euangelio vita æterna merces iuſtorum appellatur, quòd eam bonis ſuis operibus mereantur. Vnde diuus Paulus in epiſtola ſua ſecunda ad Timotheum connumeratis laboribus ſuis

2. Tim. 4. ſubdit: *In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex: non ſolùm autem mihi, ſed & iis, qui diligunt aduentum eius*. Præmium ſuorum operum, hoc eſt, vitam æternam appellat coronã iuſtitiæ, quòd eam meruerit: & Deum eſſe eam ei daturum dicit, quod iuſtus ſit iudex. Illud eſt aduertendum, non dixiſſe, quam dabit mihi dominus, ſed quam reddet mihi dominus: reddere enim eſt dare, quod de-

Rom. 13. betur. Vnde in epiſtola ad Romanos, *Reddite*, inquit, *omnibus debita*. Volens Chriſtus hanc oſtendere verita-

Matt. 16. tem ait apud Matthæum: *Filius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum Angelis ſuis, & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius*. Attende: Non ait dabit, ſed reddet. Et rurſum loquens de eorum præmio, qui bene in vinea, hoc eſt, in eccleſia laborarunt, *Voca*, inquit, *operarios: & redde illis mercedem*. Merces eſt id, quod debetur

Matt. 20 ex merito. Aſpicis igitur exigi opera ad æternam ſalutem, per quæ illam conſequimur, non ex ipſorum operum in ſe dignitate, ſed ex illis cum fide, ſpe, & charitate coniunctis, per quæ ex Dei miſericordia ita nobiſcum paciſcentis vitam æternam dicimur mereri. Quamuis enim quis fidem habeat, ſi tamen eſt peccato mortifero aſtrictus, non prodeſt ei fides ad æternam ſalutem conſequendam. *Fides*, qua vitam æter-

Gal. 5. nam meremur, ea eſt, *quæ*, vt ait Apoſtolus, *per charita-*

1. Cor. 13. *tem operatur*. Nam ipſe ait: *Si habuero omnem fidem, ita*

Iacob. 2. *vt, montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum*. Hoc quidem eſt, quod ait diuus Iacobus

Apoſtolus in canonica ſua: *Videtis quòd ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fide tantùm*. Loquitur de ſecunda iuſtificatione, de qua ait diuus Ioannes in Apocalypſi: *Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc: ſanctus ſanctificetur adhuc*. Apoc. Ex operibus enim, adiuncta gratia, meremur ſalutem, & iuſti nominamur. Nec repugnat hæc Iacobi ſententia diui Pauli doctrinæ, qui in epiſtola ad Ro- Rom. manos ait *hominem non iuſtificari ex operibus*. Ibi enim loquitur Apoſtolus de prima iuſtificatione, quando peccator ex impio fit iuſtus per Dei gratiam. Iacobus autem loquitur de ſecunda iuſtificatione, de qua loquitur Ioannes in Apocalypſi. Apoc. Diuus Paulus errorem Iudæorum refellit, qui ſe meritis bonorum operum gratiam Euangelicam arbitrabantur obtinuiſſe, aſſerentes non eſſe ad Euangelium recipiendos Gentiles, qui fuerant idolorum cultores, & in opera legis veteris non incubuerãt: Apoſtolos autem docet non iuſtificari hominum ex operibus fidem & primam iuſtificationem præcedentibus, ſed ex Dei gratia. Sed quoniam erant nonnulli, qui ex hac Pauli doctrina perperam intellecta bona opera contemnebant & ſolam fidem ad vitam æternam conſequendam ſatis eſſe affirmabant, voluit illis diuus Iacobus veritatem illius do- Iacob. ctrinæ beati Pauli oſtendere, aſſerens hoc de prima intelligi iuſtificatione, non autem de ſecunda: nam poſt primam iuſtificationem quis bona opera reliquit, ſeque ſceleribus contaminauerit, amittet gratiam manente fide, *quæ ſine operibus mortua eſt*. Aſpicis igitur horum duorum Apoſtolorum ſententias inter ſe non repugnare, quin potius maximè cohærere: & impios non mereri ex condigno primam iuſtificationẽ, etiam ſi poſtquam ſunt in gratia conſtituti, bonis ſuis operibus vitam æternam mereantur. At noſtri tẽporis hæretici non fuerunt meriti vocabulum aſſerentes nullum eſſe meritũ, & vocabulum hoc delendum penitus eſſe, & bona opera noſtra in gratia nihil mereri, imò peccata eſſe. Quod quidem mirandum non eſt. Cùm enim illi ſint à fide ſeparati, & ab eccleſia excluſi, cum cæci ſint, ſeque vitiis contaminauerint, & Sathanæ dediderint, & vt verbis vtar Apoſtoli, *cũ tradiderit illos* Rom. 1. *Deus in reprobum ſenſum, quid mirum* eſt eos dicere nullũ eſſe meritũ, cùm ipſi nihil boni mereantur? Meritum vocabulum eſt ſanctorũ doctorum, Hieronymi, Auguſtini, Ambroſii, Gregorii, & reliquorum patrum, qui vitæ ſanctitate, & miraculorum euidentia fuerũt præcellentes, & ingenii acumine, ac doctrinæ & ſapientiæ celebritate præſtantes: Pleni ſunt libri doctorum theologorum, tam veterum, quàm recẽtium dictione hac, plena eſt præſens ſchola, plena eſt antiquorũ vetuſtas, quorum ſcripta ad memoriam immortalem conſecrantur. Res ipſa per ſe loquitur, infinitis lucet exẽplia, clarior eſt luce meridiana. Nihilominus tamen audent Lutherani aſſerere vocem hanc nunquam fuiſſe in eccleſia auditam, nec inter doctores vſitatam, nec in ſacris bibliis reperiri. O errorem intolerabilẽ & figmentum impudens!! Numerarem doctorum ſanctorum loca, niſi eſſent innumerabilia. Paſſim vocabulum hoc in catholicorum patrum tam Latinorum, quàm Græcorum libris inuenitur. Quin imò ipſa ſacra Eccl. 16. ſcriptura hoc vtitur vocabulo, nimirum capite Eccleſiaſtici ſextodecimo, quod eam ob cauſam annotandũ duxi. Ita enim eſt loco illo ſcriptum: *Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum*. Sed cur in tam manifeſto Lutheranorum errore refutando tempus conſumo? Vt autem eò vnde deducta eſt, reuertatur oratio: cùm plerique Iudæorum, qui in Babylonica captiuitate detinebantur, eſſent flagitiis conſtricti: meritò eos, imò peccatores omnes nefarios, mortiferis labibus pollutos vocat noſter Ezechiel oſſa arida, quæ per ſe ad vitam ſine diuino fauore non poſſunt redire, quemadmodum diuinus va-

tes

vates canebat: *Spiritus vadens & non rediens.* Acſi diceret: Per ſe quidem poteſt homo lethale flagitium *Pſal. 77* committere, & à Deo recedere: verùm per ſe ipſum niſi adiutus ſpeciali Dei auxilio ad Deum redire non poteſt. Eſt enim gratia qualitas, quæ per ſe vadit, ſed per ſe non redit. Vnde noſter Ezechiel capite ſecundo, *Sup. 2* *Ingreſſus eſt*, inquit, *in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſuprà pedes meos.* *Cant. 1* Et Canticorum 1. *Trahe me poſt te.* *Thre. 5* Et Ieremias in Lamentationibus: *Conuerte nos domine ad te, & conuertemur.* *1. Cor. 15.* Et diuus Paulus: *Gratia Dei ſum, id, quod ſum.* *Ioan. 6* Et Chriſtus Deus noſter: *Nemo venit ad me, niſi pater meus traxerit eum.* Et quoniam per campum intelligit hoc loco Ezechiel Babylonem, per Babylonē autem mundum, qui vt ait diuus Ioannes, *1. Ioan. 5.* *totus in maligno poſitus eſt*, apertè concluditur per campum plenum oſſibus mortuorum mundum plenum peccatoribus ſignificari.

d *Et circunduxit me per ea in gyro.*] Vt ſcilicet ea pleniùs viderem. Noluit Deus, vt otioſus eſſem, ſed vt ambularem, non inter oſſa angendo, ſed in eorum circuitu, ne eorum tactu contaminaret. Licebat illi oſſa videre, & in eorum circuitu ambulare, ſed non tangere illa, & ſe ipſum ex eorum tactu polluere. Erat enim *Leui. 11* *Nume. 19* lege prohibitum tangere cadauera. Ita licet viro iuſto & ſapienti alloqui impios & ſceleratos, eóſque à vitiis deterrere, & ad virtutem e hortari, ſed illi familiariter vti non licet, ne eorum flagitiis coinquinetus. Id intelligens Moyſes dicebat: *Recedite à tabernaculis hominum impiorum: nolite tāgere, quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum.* *Simile.* Quemadmodum qui è terra naufragium alicuius intuetur, poteſt illum tabula vel ligno, vel fune, aliquo modo iuuare, ſed non ita ſe debet inuoluere cum illo, vt obruātur ambo, ſic qui iuſtitia & ſapientia præſtat, debet teterrimis hominibus ſcelerum maculis notatis, in vitiorum gurgite laborantibus opem ferre verbis, conſiliis, & exemplis, illiſque aliquibus modis ne penitus ſubmergantur opitulari, ſed ita caute ſapienter, ne eorum maleficiis contaminetur.

e *Erant autem multa ſuper faciem campi, ſiccaque vehementer.*] Hoc eſt, erant hæc oſſa multa, & inhumata. & ob tēporis vetuſtatē aridiſſima: Vult ſignificare multos eſſe peccatores ſummè vitioſos, & lōga temporis *Simile.* diuturnitate flagitiis contaminatos. Vt enim oſſa quò ſunt aridiora, eò magis indicant longè abeſſe à vita, ita peccatores quantò ſicciores vocantur, tantò longiùs à gratia, quæ eſt animæ vita, abeſſe intelliguntur.

f *Dixit à me.*] Nimirum dominus, vel angelus, qui me ducebat.

g *Oſſa arida audite verbum Domini.*] Volebat Deus illis vitam tribuere: ſed vt viuerent, opus erat verbum domini audire. Eſt enim perſpicuum magnā vim habere verbum Dei ad conuertendos ad Chriſtum peccatores. Diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos, *Hebr. 4* *& viuus eſt*, inquit, *ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipite.* Dei verbum gladio vtrinque ſcindenti comparatur. *Eſai. 49* Eſaias inducit Chriſtum ita loquentem: *Poſuit os meum quaſi gladium acutum.* Hic eſt gladius, de quo ait Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: *Et gladius* *Epheſ. 6* *ſpiritus, quod eſt verbum Dei.* Poteſt tamen locus ille diui Pauli ad Hebræos de Chriſto intelligi, qui verbum Dei eſt, de quo ait diuus Ioannes: In principio *Ioann. 1* erat verbum: etiam ſi non deſint, qui de verbo illo intelligant, de quo ait Chriſtus: *Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.* Si magnifacimus, & veneramur *Luc. 11* ſanctorum veſtes, quoniam eorum corpora tetigerūt, & meritò quidem, quantò magis venerari debemus verba illa: quæ ex ore Chriſti prodierunt, quæ ex eius corde exierunt, quibus ipſi ſancti ſanctitatem compararunt? O verba Chriſti diuina, ô reliquias ſanctas, tam pretioſas, & tam parui æſtimatas? Concione vna diui Petri *tria millia hominum in Chriſto crediderunt.* *Act. 2* Vide admirabilem Dei verbi vim & virtutem. Eam ob cauſam conuocantes Apoſtoli diſcipulorum multitudinem, vt narrat in Actis diuus Lucas, *Act. 6* has voces emiſerunt: *Non eſt æquum nos relinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis.* Et ſi menſæ illæ erant pauperum & viduarum, tamē opus prædicationis verbi Dei illis prætulerunt.

h *Factus eſt autem ſonitus.*] Id eſt, cœperunt peccatores ſcelera ſua deteſtari.

i *Et ecce commotio.*] Hoc eſt, attritio quædam. Sed adhuc vitam non habebant, quia ſcelerum deteſtatio & attritio eſſe poſſunt abſque contritione, & ex conſequente abſque gratia. Fieri enim poteſt, vt quis flagitia deteſtetur, & attritus ſit, cùm tamē exiſtat in mortifero peccato, quod tamen tollitur per veram contritionem. Vera autem contritio tria exigit, vt verbis vtar ſcholaſticis, quæ ſunt diſplicentia de commiſſis peccatis ſupra omne odibile, propoſitum vitandi peccati ſupra omne vitabile, & propoſitum cōfitendi ſeu ſatisfaciendi, ſi homo confeſſus non eſt. Poſſunt referri verba hæc literaliter ad ipſa oſſa, quando ſe coniunxerunt. Sunt qui commotionem hanc referendam dicant ad Babyloniorum conturbationem à Perſis & Medis excitatam, quando Babylonem expugnarunt, & Iudæos in patriam ſuam liberos miſerunt. Et ita oſſa coniuncta ſunt quodlibet ad iuncturam ſuam, quia vnuſquiſque tribui & familiæ ſuæ adhærebat. Et hoc modo fuerunt reuerſi in Iudæam, & in priſtina ſua dignitate conſtituti.

k *A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos.*] Iudæi, qui oſſibus aridis, & hominibus interfectis comparantur, captiui erant in omni regione Chaldææ, quidam ad plagam Orientalem, quidam ad Occidentalem: hi ad Meridiem, alij ad Septentrionem. Ideo inuocat propheta Spiritum ſanctum, qui ad eos veniat excitādos à quatuor ventis, hoc eſt, à quatuor mundi plagis, in quibus exulabant, eiſque vires tribuat, & animum, & audaciam. Erant enim adeò debilitati, & fracti, deterriti, vt non putarent ſe poſſe ad Iudæam redire, etiam ſi eis Cyrus copiam faceret redeundi. Quam ob cauſam id non audebant experiri, quod nullo modo obtinere poſſe credebant. At cum ad eos venit ſpiritus, animum receperunt quo ſe retulerunt in patriam, vbi vrbem & templum inſtaurarunt. Sed per hanc Iudæorum in patriam reductionem vti diximus, & per hæc oſſa ad vitam reuocata impiorum iuſtificatio intelligitur, & humani generis per Chriſtum redemptio. Eā ob cauſam inuocat diuinus vates Spiritum ſanctum, qui veniat à quatuor vētis, hoc eſt, vndique, qui vbique eſt, & Chriſtianos qui quatuor orbis partibus in ſina eccleſia catholica, in vnitate vnius fidei in ſpiritu Dei congreget, & coadunet. Diuus Ambroſius libro 3. de Spiritu ſancto explicans hunc locum per hunc ſpiritum intelligit Spiritum ſanctum. Per aduentum ſpiritus à quatuor vētis voluit fortaſſe diuinus vates ſignificare eum occultò venire, eiuſq; aduentum nonnullis in rebus cum venti *Ioan. 3* qualitatibus quodammodo cōferre. Eodē modo Chriſtus apud Ioannem, *Spiritus*, inquit, *vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quo vadat.* Licet enim apud Ioannem loco illo per ſpiritum intelligatur ventus, vt multi interpretantur, tamen omnes aūt vſum fuiſſe Chriſtum quadam ſimilitudine ob nominis, & multarum rerum conuenientiam, *Simile.* quemadmodum hic apud Ezechielē. Vt enim vētus liberè fertur impetu ſuo, nullis humanis legibus cōſtrictus, ſed vbique ſpirat in aere, in terra, & in mari, penetrans

aliquando viſcera terræ, ſic Spiritus ſanctus in operationibus ſuis liber eſt. nemo eum cogere, nemo retinere poteſt. *Eius miſeretur, quem vult proſequi fauore, quẽ*
[Rom. 9] *verò vult, indurat: poteſt ex vaſi iræ facere vas miſericordiæ, & ex vili luto magnum & pretioſum vas, & abiecta materia opus inſigne.* Dauidem paſtorem euexit in regiam dignitatem eique ſpiritum vaticinandi impertiuit.
[1. Reg. 16] [Mat. 4] Petrum piſcatorem Apoſtolum conſtituit, & principem Apoſtolorum: Matthæum ex publicano fecit e-
[Mat. 16] [Mat. 9] uangeliſtam: Paulum ex perſecutore doctorem Gen-
[Act. 9] tium, & vas electionis. Et quemadmodum ventus etſi inuiſibilis magna tamen efficit, nam deiicit turres, arbores euellit, & ſaxa rupium ſcindit, ſic Spiritus ſanctus eos, qui ſuperbia elati illuſtri ſunt dignitate conſtituti, deiicit aliquando, vt fragilitatem ſuam, mundi varietatem, & diuini numinis potentiam agnoſcant.
[Dan. 4] Id quod Nabuchodonoſori, & Antiocho, & multis
[Mach. 9] aliis eueniſſe diuinæ literæ conteſtantur. Poteſt arbores ſteriles, hoc eſt, impios peccatores radicitus euellere, iuxta illud pſalmographi: *Propterea Deus deſtruet te*
[Pſal. 5] *in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.* Poteſt etiam ſaxea & durea hominum conuertere, & ad pœnitentiam adducere
[Luc. 23] quemadmodum fecit latroni peccatori, & Za-
[Luc. 7] chæo. Præterea vt ventus ſuper omnia transfundit, ſic
[Luc. 19] Spiritus ſanctus omnia implet, iuxta id quod eſt libro
[Sap. 1] Sapientiæ mandatum. *Spiritus domini repleuit orbem ter-*
[Dan. 3] *rarum.* Tribus pueris affuit in ignis fornace. Danieli in
[Dan. 6] lacu leonum, Moyſi in deſerto, Ionæ in ventre ceti, Pe-
[Exod. 3] [Ionæ 2] tro in carcere, Paulo in profundo maris. Omnia ſcit,
[Act. 12] omnia penetrat, & vt verbis vtar Apoſtoli in epiſto-
[1. Cor. 2] la prima ad Corinthios: *Spiritus omnia ſcrutatur etiã pro-*
[1. Cor. 2] [2. Par. vl.] *funda Dei.* Deinde vt ventus interdum tranquillus, &
[Act. 9] ſuauis eſt, interdum violentus & fortis: ſic Spiritus ſanctus quoſdam ſuauitate & tranquillitate reficit, vt Petrum & Ioannem, quoſdam vero impetu diiicit & proſternit, vt Manaſſem regem, & Saulum Tharſenſem. Impius Manaſſes cùm ſe vidit regno ſuo priuatum, & in Babylonicam captiuitatem coniectum, Deũ cognouit, & ad illum ſupplex confugit. Saulus autem proſtratus, captus viſu, oculos aperuit, & pro eo, quem odio proſequebatur, acerbiſſimos cruciatus tulit, ſe hoſtium telis intrepide millies obiecit, & tandem mortem ipſam alacri & erecto animo ſubiuit. Demum vt venti vocem audimus, cùm ignoremus, vnde veniat, aut quò vadat, quoniam non eſt nobis perſpectus & exploratus definitus locus eleuationis eius, nec defectionis: ſic vocem internam Spiritus ſancti audimus aliquando, & intelligimus nos ab eo doceri, rapi, & abſorberi, ſed neſcimus, quomodo animam noſtram ingrediatur, qui vbique eſt, aut quomodo inde recedat. Eas ob cauſas exiſtimo dixiſſe noſtrum vatem: *A quatuor ventis veni Spiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos.*

Et ingreſſus eſt in ea Spiritus.] Hoc eſt introiuit in ea ſpiritus vitalis, & vixerunt. Vel per ſpiritum intelligi gratiam ſpiritus ſancti: quaſi dicat: impertiuit illis Deus gratiam, & vixerunt, cum antea eſſent per peccatum mortua, ideò oſſa arida mortuorum. Impij ſceleribus contaminati mortui dicuntur: cum autem diuino fauore peccata relinquunt, & gratiam conſequuntur, viui nominantur. *Homo*, inquit in libro Sa-
[Sap. 16] pientiæ diuina ſcriptura, *occidit* quidem *per malitiam animam ſuam.* Ex quo colligis impium hominem eſſe ſui ipſius homicidam. Diuus Iacobus in epiſtola ſua
[Iac. 1] canonica. *Peccatum*, inquit, *cum conſummatum fuerit, generat mortem.* Acſi dicat: Peccatum tunc eſt mortiferum & mortem gignit, cùm plene fuerit deliberatum, cùm voluntas impiæ concupiſcentiæ perfectè conſenſerit, ſiue in actum exeat exteriorem, ſiue non.

De eo dixit ſuprà Ezechiel: *Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur.* Ex quibus verbis probatur vitam impij eſſe [Ezec. 18]
mortem. Vnde ait Salomon in Eccleſiaſte: *Vidi impios ſepultos, qui etiam cum adhuc viuerent, in loco ſancto erant,* [Eccle. 8]
& laudabantur in ciuitate quaſi iuſtorum operum. Hoc eſt horribile quoddam monſtrum eſſe animam mortuam in corpore viuo. Qui fieri poteſt, vt viui ſint, qui ſunt in vitiorum tumulo ſepulti? Quãdo Deus in lege præcepit, ne quis hominem mortuum attingeret, volebat in primis prohibere, ne quis impiis hominibus fami- [Num. 19]
liariter vteretur; qui enim ſunt flagitiis inquinati, mortui vocantur. Exiſtimamus ſæpe nos in homines reſpicere, cum homines non ſint, ſed hominum ſepulchra. In hominibus non homines videmus, ſed cadauera. Intuemur quaſdam ſtatuas viuas, quò ad ſenſum, mortuas quò ad animam. Intuemur oſſa arida in campo, hoc eſt, in mundo conſtituta. Sed beati qui audiunt verbum Dei, vt à vitiis reſurgant. *Venit hora*, in-
quit apud Ioannem Chriſtus, *& nunc eſt, quando mortui* [Ioan. 5]
audient vocem filij Dei, & qui audierunt, viuent. Quemadmodum fulmen enſem attingens, vaginam foris integram relinquit, ferrum autem intus terit, ſic lethale flagitium corpus viuum foris relinquit, animã autem intus occidit, ſeparans ab illa gratiam, quæ eſt animæ vita.

1 *Et vixerunt.*] Redierunt oſſa ad vitam, voluit diuinus vates his verbis reſurrectionem mortuorum ſignificare: & eſt perſpicua quædam de reditu ad vitam vaticinatio. Quoniam capite ſuperiore oſtendit inenarrabilia vitæ æternæ bona, voluit hic oſtendere reſurrectionem, & viros iuſtos in corpore & anima ſuſcitatos bona illa eſſe obtenturos. De hoc reditu ad
vitam ait Daniel: *Multi ex iis, qui dormiunt in terræ pul-* [Dan. 12]
uere, reſurgent: iſti in vitam æternam, & iſti in opprobrium, vt videãt ſemper. Seu vt alij vertunt ex Hebræo: & iſti in opprobrium, & confuſionem æternam. Quod autẽ ait: Multi ex iis, qui dormiunt, vult ſignificare omnes mortuos, quos, quoniam multi ſunt, multos appellat. Hunc locum explanare videtur Chriſtus Deus noſter
dicens apud Ioannem: *Venit hora, in qua omnes, qui in* [Ioan. 5]
monumentis ſunt, audient vocẽ filij Dei, & procedẽt, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in
reſurrectionem iudicij. Hæc eſt Danielis paraphraſis. E- [Eſai. 26]
ſaias etiam: *Viuent*, inquit, *mortui tui, interfecti mei reſur-*
gent. Ioel inducit Chriſtum in hunc modum loquentẽ: [Ioel. 3]
Conſurgãt, & aſcendant gentes in vallem Ioſaphat, quia ibi
ſedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. Et Iob: *Credo,* [Iob. 19]
quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum ſaluatorem meum. Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. D. Pau-
lus in epiſtola prima ad Corinthios toto quintodeci- [1. Cor. 15]
mo capite probat carnis reſurrectionem: & concludẽs ait: *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur: oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Hoc aſſerit in epiſtola ad Rom. ca. 8. & prima ad Theſſalonicenſes capite 4. & aliis in locis. Sed cum diuus Paulus dicat reſurrectionem futuram eſſe in momento, *in ictu oculi*, quærendum videtur, cur hoc loco dicat Ezechiel, neruos & carnes aſcendiſſe, & cutem deſuper extenſam eſſe, & poſteà ait, ſpiritum fuiſſe ingreſſum in oſſa, illiſque vitam tribuiſſe. Quæ omnia videntur innuere reſurrectionem fore ſucceſſiuè. Huic obiectioni reſpondendum puto, omnia hæc, quæ narrat Ezechiel, ſimul facta fuiſſe, ſed non ſimul potuiſſe à diuino propheta explicari. Non intelligas tamen per momentum illud inſtans ſignificari partium expers, in quo

aiunt

aiunt philoſophi nihil fieri, ſed tempus breuiſſimum: inſtans enim oon eſt tempus, imò nec parx temporis, vt aſſerit Ariſtoteles quartoPhyſicorom cap.11.ſed id, quo tempore partes connectuntur:quod authore Ariſtotele libro Phyſicorom cap.3.inuiſibile eſt, ita vt nihil eo moueatur. De boc igitur inſtanti non loquitur Apoſtolus,ſed de parua temporis mora, in qua erit collectio cinerum & mortuorum reſurrectio: immenſa eſt enim Dei virtus, quæ in tam breui tempore tem tam admirabilem operabitur. Hunc Ezechielis locũ exponit D. Ambroſius de reſurrectione mortuorum in libro de fide reſurrectionis,& Tertulianus in libro de reſurrectione carnis.

m *Steteruntque ſuper pedes ſuos.*]Hoc eſt, ſurrexerunt, & erecti ſteterunt.Sed quoniam ducto argumento à mortuorum reſurrectione,explicat diuinus vates impiorum iuſtificationem, dicendum eſt homines illos poſt reditum ad vitam gratiæ ſuper pedes ſuos , hoc eſt,ſuper affectiones ſuas ſtetiſſe , ſub quibus cùm eſ-
Sap.2 ſent ſceleribus aſtricti,iacebant,Quid autem ſit ſtare ſuper pedes explanat : *Fili hominis ſta ſuper pedes tuos.*

n *Oſſa hæc vniuerſa domus Iſrael eſt.*]Hoc eſt,per hæc oſſa populusIſraeliticus ſignificatur.Nam cùm tibi oſteodam eſſe me reſuſcitaturum mortuos omnes, quid mirum poſſe me Hebræis opem ferre, eoſque qui tanquam mortui in regionibus Chaldææ veluti in ſepulchris detinentur, ad patriam ſuam reuocare?

o *Ipſi dicunt:aruerunt oſſa noſtra.*] Ita Iudæis infringitur audacia,& langueſcit induſtria , dicant euanuiſſe omnem fortitudinem ſoam,& eam ob cauſam nullam habere ſpem in patriam redeundi. Explicantes autem qood dixerant,ſubiungunt:Et periit ſpes noſtra :Repetitio eſt ſuperioris ſub aliis verbis apertiorib. Se-
Simile. quitur: Et abſciſſi ſumus.Subaudi à patria noſtra. Acſi dicerent : Vt fieri non poteſt , vt ramus ab arbore
Simile. penitus abſciſſus illi poſteà coningatur, & inſeratur, ſic fieri oon poreſt , vt nos à Iudæa ſeparati ad illam reuertamor. Et vt arbor deſtituitur ſpe ſua.ſi euellantor radices eius : ita cum nos ſimus à priſtina noſtra dignitate radicitus euulſi,quomodo poterimus ad il-
Iob.19 lam vnquam reſtitui?Ita aiebat Iob : *Retro, & quaſi euulſæ arboris abſtulit ſpem meã.* Nõ deſperabat de ſalute animæ , & de diuina miſericordia:ſed tanta erat eius calamitas,vt diffideret redire poſſe ad priſtinam proſperitatem. At multi ad id impietatis perueniunt , vt deſperent poſſe veniam conſequi ſuorum ſcelerum,& morti corporis propinqui, nullum ſpirituale admittunt remedium,nullam animæ medicinam. Id quod in vita leue eſſe & facile,illis diabolus ſuadebat : in morte grauiſſimum eſſe & prorſus inexpiabile illis
Simile. perſuadet. Vt arboris truncus in gurgite fluuij natãs à quouis homine facilè attrahitur adunco inſtrumento à medio aquarum ad littus : at vbi terram attingit, non poſſunt illud quatuor homines mouere:ſic peccatum dum viuit homo,vſq; adeo videtur leue,vt facilè illud admittat:at mortis tempore cùm iam homo eſt terræ propinquus, tunc apparet ita graue , vt non valens peccator tantum onus ferre , cogitet de tanta ponderis magoitudine,& tali cogitationi deſperationem penitus adhibeat. Duplici tentatione aggreditur diabolus hominem:voa eſt facilitatis in admiſſione,altera difficultatis in deſperatione· Vita noſtra fluuius eſt,mors littus,truncus arboris peccatum. Quandiu peccator ſpem figit in Deo,non eſt de ſalute eius deſperandum:ſed ſi ipſe de diuina miſericordia penitus deſperet,incurabilis eſt. Talis erat ille, de quo aiebat Michæas propheta:*Super hoc plangam,& vlulabo , quia*
Mich.1 *deſperata eſt plaga eius.*

p *Ecce ego aperiam tumulos veſtros,& educam vos de ſepulchris v ſtris.* Tumulos & ſepulchra vocat carceres Chaldææ , & loca vbi filij Iſraelis captiui detinebantur :captiuitas enim mors dicitur ciuilis. Senſus eſt:Ego vos liberabo à Babylonica ſeruitute. Ego mundum eripiam à captiuitate peccati. Nulla eſt maior ſeruitus quam ſeruire peccatis. *Qui facit peccatum,*inquit Dominus,*ſeruus eſt peccati.* Cootrà nulla maior li- Ioan. 8.
bertas,quam ſeruire Deo :*ſeruire Deo regnare eſt. Qui ſpiritu Dei ducitur,liber eſt.* Nam vt ait diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Corinthios:*Vbi ſpiritus Domini ,ibi* 2.Cor.3
libertas. Eam ob cauſam in epiſtola ad Galatas: *Non ſumus ancillæ filij,ſed liberæ,qua libertate Chriſtus nos liberauit.* Hæc eſt cauſa,cur euangelium Chriſti lex perfe- Gala.4
ctæ libertatis appellatur:ita enim ait Iacobus Apoſto- Iaco.1
lus:*Qui autem perſpexerit in lege perfectæ libertatis , & permanſerit in ea,non auditor obliuioſus factus,ſed factor operis,hic beatus in facto ſuo erit.* Hæc Apoſtolus. Qui mente purgata non ſolum exterioribus,ſed interioribus oculis euangelium penetrat,in eius fertur authorem,eius erga ſe cognoſcit charitatem,& ſuo erga eũ inflammatur amore , hic liber eſt, & ſpiritu libertatis fretus clamat,abba pater. Sed hac libertate hæretici intemperanter abutuntur. Prædicaot carnis libertatem,cùm Chriſtiana libertas ſpiritualis ſit. Creſcuot
Mahumetica & Epicurea libertate accedente,eiuſque Rom.
ſacerdotes repudiato voto caſtitatis ſub titulo cõiugij ſe ingurgitant in perpetuum concubinatum & ſacrilegium. Appellant matrimonia ea, quæ ſunt impuriſſima & obſtinatiſſima meretricia:& dicunt libertatem Chriſtianam eſſe nemini obedire,ſed carnis volu- 1.Pet.2
ptate duci.O cæca pectora!ô intellectus cimmeriis tenebris atriores!Audite obſecro hæretici diuum Petrum Apoſtolorum principem in prima epiſtola ſua veſtram impiam opinionem hoc modo refutantem: *Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Dominum,ſiue regi quaſi præcellenti,ſiue ducibus tanquã à Deo miſſis , ad vindictam malefactorum,laudem verò bonorum:quia ſic eſt voluntas Dei,vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam:quaſi liberi,& non quaſi velamen habentes malitiæ libertatem:ſed ſicut ſerui Dei.* Hæc princeps Apoſtolorũ.Quid poterat dici clarius ?Quid poterat ô infelices Lutherani veſtrã hæreſim damnare apertius? Veſtrum abuſum tollit,quem prætextu libertatis Chriſtianæ prætẽditis. Liberi ſunt verè Chriſtiani à iugo legis veteris,à peccatis , à tyrannide dæmonis, à ſeruitute Babylonis. His oon debent ſeruire, ſi voluot Chriſtiana vti libertate. Sed parendum eſt magiſtratibus abſque euangelij contumelia,& *redden-* Matt.22
da ſunt,quæ ſunt Cæſaris,Cæſari,quæ ſunt Dei,Deo : crucifi- Gala 5
genda eſt caro cum vitiis & concupiſcentiis , neganda eſt Mat.16
propria voluntas,& ferenda crux propria,& ita à pec- Luc 9
cato liberi IeſumChriſtum ſequeotes vitam æternam conſequamur. Hæc eſt Chriſtiana libertas, non ea, qua hæreti glorientur , quæ eſt illis ſuorum flagitiorum velamen,& vana impiorum ſcelerum excuſatio. Vocant libertatem cæci homines diffluere illecebris, & turpibus voluptatibus euertere templa Deo, eiuſque ſanctis à principio eccleſiæ vſque ad hãc noſtram memoriam dedicata,eripere ſacramenta à Chriſto inſtituta , turbare ordinem eccleſiæ,ſupplantare veterum patrum diſciplinam , antiquitatis authoritatem conuellere , extinguere religionem, pietatem, timorem,honeſtatem, pudorem , & virtutem denique de medio tollere,& penitus delere.Hæc eſt eorum libertas quam prædicant impij Lutherani qui ex diametro repugnant Chriſtianæ liberati, quam Deus hoc loco apud Ezechielem promiſit. Illud eſt hoc loco aduertendum, impios omnes eſſe io ſcelerum tumolis ſepultos. Sed poteſt eos Deus à peccatis abducere, eiſque gratiam ſuam impertire : Ipſe enim ait :Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſe- Ioan.11
pulchris veſtris. Qui Lazarum fœtentem eduxit de

ſepulchro,& ad vitam reuocauerit, poterit, ſi voluerit, impium conuertere,& ad ſeipſum adducere. Sed attende: Apud Matthæum comparat dominus impios homines cum ſepulchris dealbatis oſſibus mortuorũ plenis,hic autem dicit ſe eſſe eos ablaturum de ſepulchris. Cùm igitur impij ſint ſepulchra, & dicat Deus ſe eſſe illos educturum de ſepulchris: nónne vides eũ dicere ſe eſſe impios homines à ſeipſis educturum? Vult dicere Deus. Ego liberabo vos à vobis. Vtinam Deus me à meipſo eripiat, Eripe me à me Chriſte ſancte, eripe me ab intimis inimicis meis,qui ſunt mei proprij appetitus, mea propria voluntas, mea vana deſideria. Libera me ab acerrimo meo inimico, hoc eſt,à meipſo,educ me à tumulo mei ipſius, vt à me ipſo liberatus,ad te ipſum confugiam. Iaceo in me ipſo tanquam in ſepulchro, expecto vocem tuam illam dulciſſimam,miſericordiæque pleniſſimam: Hector exi foras. Vbicunque ſum,meum habeo mecum inimicum:quocunque eo,illum mecum fero,nimirum corpus meum,quod mihi non licet occidere. Sed exclamo cum Apoſtolo: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* De corpore loquitur Apoſtolus, non quatenus ſedes eſt,& organum naturale animæ, ſed qua ratione obnoxium eſt corruptioni,nam corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam. Triſmegiſtus ille Hermes Ægyptius,cuius eruditionem antiquitas admirabatur,in ſeptimo Pymandri de corpore loquens,quod veſtem animæ appellat, hæc verba literis mandauit: In primis oportet veſtem, quam circumfers exuere, indumentum inſcitiæ, prauitatis fundamentum, corruptionis vinculum, velamen opacum, viuam mortem,ſenſitiuum cadauer,ſepulchrum circum conuertibile, domeſticum denique furem: qui dum blanditur,odit,dum odit,inuidet.Huiuſmodi eſt,quo circum tegeris, vmbraculum inimicum. Ad ſeipſum te deorſum raptat ne fortè conſpiciens veritatis decorem, ac proximum bonum huius oderis prauitatem, néve huius inſidias,quas in te aſſiduè machinatur,aliquando præſentias. Hæc ille. Vide quæ nomina imponat corpori Ægyptius ille, cuius admirabilem doctrinam priſci omnes magnis laudibus extulerunt. Intuere quam apertè corpus appellet ſepulchrum. Hinc eueniſſe arbitror,vt Græci corpus appellent ſoma,ſepulchrum verò ſima: intuentes corpus noſtrum ſepulchrum eſſe σῶμα enim quaſi σῆμα quòd anima ſit in corpore quaſi ſepulta. Sed quoniam homo caro dicitur & corpus per ſynecdochem: vt pars accipiatur pro toto,vocatur homo ipſe ſepulchrum.Ex quo cõcluditur promiſiſſe Deum hoc Ezechielis loco eſſe à nobis ipſis erepturum,cùm ait, educam vos de ſepulchris noſtris.

Mat.23 (margin, beside "tende: Apud Matthæum…")
Sap.7 (margin, beside "ſedes eſt,& organum…")

q *Et requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram.*] Qui nunc in aliena laboratis. Dabo vobis tranquillitatem & pacem in Sione. Pollicetur Deus pacem illam ecIoan.14 cleſiæ ſuæ,de qua poſtea dixit: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: Non quomodo mundus dat, ego do vobis.* Pollicetur Deus viris iuſtis proſperitatem & quietem,quam illis impertit. Et quamuis eos acerbis calamitatibus aliquando exerceat, non tamen eos vult perdere,ſed illuſtrare. Vt aurum in aquam coniectum non amittit colorem,nec pretium, in ignem verò immiſſum purius redditur,& ſplendidius: ſic vir iuſtus & ſapiens in aqua proſperitatis non amittit virtutem nec ſplendorem,in igne verò calamitatis redditur illuſtrior,& præſtantior, habet enim cum auro ſimilitudinem. Impius autem ſimilis eſt luto,quod in aqua diſſoluitur,in igne induratur: nam rebus ſecundis & ad voluntatem fluentibus ducitur voluptatibus & illecebris, & opinione inflatus verſatur in erroribus: cùm verò reflauerit,ſi ſe ærũnis videt oppreſſũ indureſcit: & ab omni tolerãtia relictus in ſceleribus obſtinatur.

Simile. (margin, beside "non amittit colorem…")

r *Et ſcietis quia ego dominus locutus ſum, & feci.*] Cum quæ dico,videritis completa,tunc ſcietis vera eſſe ea, quæ nunc vobis per Ezechielem pollicentur.

s *Et factus eſt ſermo domini ad me,dicens.*] Narrat diuina hiſtoria libro tertio Regum omnes duodecim tribus Iſraelis coniunctas fuiſſe ſub vno rege Salomone,ſed poſt eius obitum obtinente regnum filio eius Roboam,fuiſſe decem tribus diuiſas à duabus,& ſecutas fuiſſe Ieroboam. Itaque duæ tribus nimirũ Iuda & Beniamin cum magna parte ſacerdotum & leuitarum adhæſerunt Roboam filio Salomonis,qui regnauit in Iuda & Hieruſalem, & appellatus eſt principatus eius regnum Iuda: decem autem tribus cum parte ſacerdotum & leuitarum adhæſerunt Ieroboam cuius principatus appellatus eſt regnum Iſraelis. Et quoniã Ieroboam erat de tribu Ephraim, Ephraim autem fuerat filius Ioſeph,& hi,qui eum ſequebantur,habitabãt in Samaria, appellabantur hæ decem tribus Ephraim, & Ioſeph,& Samaria. Decem tribus fuerunt raptæ ab Aſſyriis,duæ verò à Babyloniis: nam etſi poſteà regnum Aſſyriorum & Babyloniorum vnum fuit,& ſub vno principe,tunc tamen duo erant regna diuiſa, Aſſyria & Babylonia. Cùm autem Ezechiel eſſet in Babylonia captiuus,vidit mentis oculis per ſpiritum prophetiæ fore,vt multi ex decem tribubus adhærerent duabus,& ita omnes duodecim tribus in Iudæa cõiungerentur,eſſentque coadunatæ in vnum populum, vt anteà tempore Salomonis. Illud eſt certiſſimum pleróſque Iudæos ex decem tribubus nunquam rediiſſe Hieroſolymam: captiui enim & poſiti inter gẽtes idolorum cultrices,ipſi etiam idola coluerunt,& legem Moyſi penitus repudiarunt, exceptis paucis in quibus fides & virtus eluceſcebant. Sed illi,qui redierunt Hieroſolymam, fuerunt cum aliis Hebræis duarum tribuum coniuncti,& omnes fuerunt in vnum corpus redacti. Hoc voluit Ezechiel hoc loco ſignificare ſub figura duorum lignorum in vnum coniunctorum. 3.Reg.12

t *Sume tibi lignum vnum.*] Hoc eſt,accipe duo ligna & ſcribe in vno nomen tribus Iuda cum Hebræis illis,qui illi adhæſerunt,nimirum cum illis, qui ſunt ex tribu Beniamin, & ſacerdotibus ex tribu Leui, & in altero ligno ſcribe nomen decem tribuum, quæ ſecutæ ſunt Ieroboam, qui fuit ex tribu Ephraim filij Ioſeph,& adiunge duo hæc ligna, ita vt ex duobus vnũ efficiatur. Et explica tuis Hebræis ita eſſe duo regna nimirum Iudææ & Samariæ inter ſe coniũgenda poſt babylonicam captiuitatem, & ex duobus populis vnũ eſſe efficiendum: Solebãt aliquando diuini vates ſigno aliquo ſenſibili futura prædicere, vt vehementius populum mouerent, quemadmodũ fecit hic Ezechiel: Sup.4. & capite quinto, quando aſſumptione gladii acuti pilo radentis vaſtationem populi ſignificauit: & capite Sup.12 duodecimo, quando vaſa aſportauit tranſmigrationis, vt futuram regis Sedechiæ captiuitatem oſtenderet: & multis aliis in locis. Similiter Eſaias cap. 20. Eſai.20 apparens *nudus coram* populo futuram Ægyptiorũ nuditatem & captiuitatem vaticinatus eſt. Et Ieremias Iere.27 cap.27. imponens collo ſuo vincula & catenas, ſignificauit eſſe regem Iuda, & reges alios à Nabuchodonoſore expugnandos, & in vincula coniiciendos. Verũ per hæc duo ligna intelligunt nonnulli duo ſceptra lignea, eſt enim ſceptrum ſymbolum regni. Huic interpretationi fauet translatio ſeptuaginta pro lignis virgas conuertens,ſceptrum enim aliquãdo virga appellatur, iuxta illud pſalmographi: *Virga directionis, virga regni tui.* Psal.44 Alij pro lignis tabellas interpretantur, quibus Ezechiel erat & nomina duarum, & decẽ tribuum ſcripturus. Sed per hanc duorum populorum vnionem intelligebat propheta eſſe duos populos nimirum Iudæorum & Gentium ad vnum Chriſtũ per fidem conuenturos, & ex iis duobus populis eſſe vnã

ecclesiam

Ephes. 2 eccleſiam conſtituendam per eundem Chriſtum. Id intelligens diuus Paulus has voces emiſit. *Ipſe eſt pax noſtra qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in carne ſua, legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in ſemetipſum in vno nouo homine faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem.* Hæc ille. Duo itaq; populi inter ſe diſcrepantes Iudaicus & Gentilicius in vnam fidem, in vnã eccleſiã, in vnã Chriſtianã religionem conuenerũt. At multò plures ex Gentilitate, quæ ſterilis erat, quàm ex fertili Iudaiſmo ſe ad Chriſtũ contulerunt, & vanas ſuperſtitiones repudiarunt. Id prædixerat iis verbis
Eſa. 54 Eſaias: *Lauda ſterilis, quæ non paris, decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas, quoniam multi filij deſertæ, magis quàm eius, quæ habebat virum, dicit dominus.* Hanc duorum populorum in vna eccleſia congregationem & vnionem ſub figura Iuda & Iſrael prædixit his verbis Oſeas;
Oſe. 1 *Congregabuntur filij Iſrael, & filij Iuda pariter, & ponent ſibimet caput vnum.* Acſi diceret: Congregabuntur fideles, tã ex Iudæis, quã ex Gentibus, & recipiẽt Chriſtũ, qui erit eorũ Deus, princeps, & dominus. Hoc etiã vaticinatus fuit Zacharias in hũc modum ſub figura au-
Zach. 4 rei candelabri: *Vidi, & ecce candelabrum aureum totũ, & lãpas eius ſuper caput ipſius: & ſeptem lucernæ eius ſuper illud, & ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput ipſius, & duæ oliuæ ſuper illud, vna à dextris lampadis, & vna à ſiniſtris eius.* Candelabrum aureum humanitatẽ Chriſti ſaluatoris noſtri ſignificabat ab omni macula peccati penitus alienam. Lampas ſuper caput eius diuinitatem carni coniunctam oſtendebat: ſeptem lucernæ cum infuſoriis imaginem ſeptem donorum ſpiritus ſancti gerebant, quæ Eſaias connumerat, & ſuper Eſai. 11
dominum Ieſum requieuiſſe oſtendit. *Oliua à dextris Iſraeliticum populum, oliua à ſiniſtris Gentilicium adumbrabat.* Hi duo populi erant Chriſtum recepturi, & in eccleſia catholica coadunandi. Eam ob cauſam in fine capitis adiecit: *Hi ſunt duo filij olei ſplendoris, qui aſſi-* Zach. 4
ſtunt dominatori vniuerſæ terræ. Hoc ipſum poſteà clariùs ſignificauit, dicens: *Erit dominus rex ſuper vniuerſam terram: In die illa erit dominus vnus, & erit nomen eius vnum.* Acſi diceret: Propagabitur eccleſia ex Gẽtibus & Iudæis congregata, cuius rex erit Ieſus Chriſtus. Ille coletur in tempore illo, & in omni eccleſia nomen eius inuocabitur. Vnus erit Chriſtus, vnum baptiſma, vna fides, vna eccleſia: & ex duobus lignis anteà diuiſis efficietur vnum, hoc eſt ex duobus populis efficietur vna congregatio.

t *Ioſeph lignum Ephraim.*] Ioſeph ſignificat decem tribus, quæ lignum Ephraim dicuntur, qui diuiſo regno vt diximus, Ieroboam qui erat de tribu Ephraim filij Ioſeph imperauit Iſraeli, hoc eſt, decem tribubus.

v *Et erunt vnum in manu eius.*] Id eſt, in manu Dei. Poteſt verti ex Hebræo. Et erunt vnum in manu mea. Vt dicat Deus: ego ero rex horum duorum populorum, vterque erit in manu mea, ſed ita, vt ex duobus populis fit vna eccleſia.

x *Ecce ego aſſumam filios Iſrael de medio nationum.*] Explicat quod dixerat. Senſus eſt: Ego liberabo filios Iſraelis à Babylonica captiuitate, & credentes omnes in vna congregabo eccleſia catholica.

ANNOTATIONES ex Hebræo in Cap. XXXVII.

1 A Quatuor ventis veni ſpiritus. *In Hebraico pro vẽtis & pro ſpiritu idem eſt nomen, nẽpe,* רוח *ruach Similiter in tranſlatione ſeptuaginta* πνεῦμα. *Vnde verſio Latina Complutenſis deſumpta ex Græca habet.* A quatuor ſpiritib. veni ſpiritus. *Dictio hæc ruach ſignificat ſpiritum, & quia ventus ſpiritus etiã dicit, ſignificat ventũ. Vnde id, quod eſt primo ca-*
Gen. 1 *pite Geneſis:* Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas, intelligũt nõnulli *de vento magno, qui ſufflabat ad ſulcandas aquas: appellatur autem Dei, quia ſolet ſcriptura, ea quę magna ſunt, Dei appellare, vel ideo dicitur ſpiritus Dei, quia fuit miſſus à Deo. Sed ego exiſtimo ſpiritũ Dei loco illo nõ accipi pro vento, imo nec tunc eſſe ventũ, ventus enim fit ex terra exhalationib. cũ aeris motione. at tunc nondum erat aer, quoniam nondũ erat cœlũ, nec ignis, eſt enim aer, inter cœlũ & terram: aut inter terram & ignem. Præterea nec tunc erant exhalationes terræ, cùm terra eſſet inanis & vacua, & tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi. Quare arbitror locum illum intelligi de ſpiritu ſancto, qui vt ait diuus Hieronymus, incubabat ſuper aquas, fouens illas inſtar volucris oua calore animantis. Idem ait Magnus Baſilius referens Syri cuiuſdã ſententiam aientis ſpiritum ſanctum vitalem fœcunditatem aquarum naturę præbuiſſe, incubantis auis effigie vim vitalem imprimentis in ea, quæ ab ipſa fouentur Et aſſerit probatum eſſe maioribus intelligi locum illum de ſancto Dei ſpiritu. Diuus etiam Ambroſius enarrans locum illum, ait: Etſi aliqui pro aere accipiant, aliqui pro ſpiritu, quem ſpiramus, nos tamen cum ſanctorum & fidelium ſententia congruentes ſpiritum ſanctum accipimus, vt in conſtitutione mundi operatio trinitatis eluceat. Hæc ille quib. oſtendit non ſolùm ex ſua, ſed ex antiquorum patrum ſententia per ſpiritum Dei ſpiritum ſanctum ſignificari. Exiſtimo tamen ſpiritum pro vento capite primo*
Eccleſiaſtes, vbi ait Salomon: Luſtrans vniuerſa in circui- Eccle. 1
tu pergit ſpiritus, & in circulos reuertitur. *Quaſi dicat: Circuit, & pergit ventus, & in ſuos orbes reuertitur, vt iterum ſufflet.* Spiritus labiorum *ſignificat verba, quòd ex ore cum ſpiritu egrediantur: vt apud Eſaiam:* Spiritu labio- Eſai. 11
rum ſuorum interficiet impium. *Aliquando ſpiritus ſignificat iram, vt apud Zachariam.* Qui egrediũtur in terrã Aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meum in terra Aquilonis: *Et in Prouerbiis,* Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus. *Hoc eſt omnẽ furorem ſuũ effundit ſtatim* Prou. 29
inſipiens. Quidam exiſtimant ſpiritum accipi pro voluntate & deſiderio. Et quamuis multa ſignificet, hoc tamen Ezechielis loco in prima parte capitur pro mundi plagis, oriente, occidẽte, aquilone, & meridie, in ſecunda verò pro ſpiritu vitali. Vnde poterat hic locus ita verti: A quatuor mundi plagis veni vitalis ſpiritus.

Et ſaluos eos faciã de vniuerſis ſedibus ſuis. *Septuaginta habent:* Et eruã eos ex omnibus iniquitatibus ſuis. *Peccata impiorũ ſunt ſedes, in quibus illi ſedent. Humanũ eſt incidere in peccatum, & lineas trãſilire, ſed in peccatis ſedere & perſeuerare, hoc eſt penitus intolerãdum & diabolicũ. Ei, qui ſe ab errato reuocare molitur, facilè ignoſcitur, ſi ad Deũ ſupplex confugit: at obſtinatus, quod in Dei præcepto fingit laborem, & nõ vult recedere à peccato, quomodo veniã cõſequetur? Eum alloquitur ita pſalmographus:* Nunquid adhæret
tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborẽ in præcepto? Pſal. 93
Quaſi dicat: tu quod ais te non eſſe Dei præcepta ſeruaturum, quòd nimis difficilia ſint, nonne ſedes in peccatis? Sedes quidem, Peccata tua & ſcelera tua ſunt ſedes tuæ.

a Et faciam eos in gentẽ vnã in terra, in montibus Iſrael, & rex vnus erit omnibus imperans. Et non erunt vltrà duæ gẽtes, nec diuidẽtur amplius in duo regna. Nec polluentur vltrà idolis ſuis, & abominationibus & cunctis iniquitatibus ſuis, & ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedi-

bus ſuis, in quibus peccauerunt: & emũdabo eos, & erũt mihi populus, & ego ero eis Deus, [b] & ſeruus meus Dauid rex ſuper eos & [c] paſtor vnus erit omnium eorum. [d] In iudiciis meis ambulabunt, & mandata mea cuſtodient, & facient ea. Et habitabunt ſuper terram, quam dedi ſeruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres veſtri, & habitabunt ſuper eam ipſi, & filij eorũ, [e] filij filiorum eorum vſque in ſempiternum. [f] Dauid ſeruus meus princeps eorum in perpetuum. [g] Et percutiam illis fœdus pacis, pactum ſempiternum erit eis. [h] Et fundabo eos & multiplicabo, [i] & dabo [i] ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. [k] Et erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipſi erunt mihi populus. Et ſcient Gentes [l] quia ego dominus ſanctificator Iſrael, cùm fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

a *Et faciam eos in gentem vnam in terra, in montibus Iſrael, & rex vnus erit.* Soph. 3 Cum hac vaticinatione conuenit id, quod ait Sophonias: *Lætare, & exulta in omni corde filia Hieruſalem: abſtulit dominus iudicium tuũ, auertit inimicos tuos: rex Iſrael dominus in medio tui, non timebis malum vltrà.* Et Zacharias. *Exulta ſatis filia Sion, iubila filia* Zach. 9 *Hieruſalem, ecce rex tuus veniet tibi iuſtus, & ſaluator, ipſe pauper, &c.* Hic eſt rex, quem diuini vates prædixerunt eſſe homines in variis mundi partibus diſperſos in vnam eccleſiam congregaturum, quemadmodum Eſai. 11 hic Ezechiel, & paulò antè oſtendimus. Et Eſaias: *Congregabit filios Iſrael, & diſperſos Iuda colliget à quatuor partibus terræ.* Non id ſilentio tranſiuit Ieremias, ſed Ierem. 32 ita inducit Meſſiam loquentem, *Congregabo eos de vniuerſis terris, & reducam ad locum iſtum, habitabunt confidenter.* Pſal. 146 Et diuinus pſaltes. *Ædificans Hieruſalem dominus: diſperſiones Iſraelis congregabit.* Hic dominus eſt rex ille, Matt. 2 de quo hoc loco ait Ezechiel: *Et rex vnus erit omnibus imperans.* Hic eſt de quo dicebant Magi Orientales: *Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum?* Non dicunt: Vbi eſt rex Iudæorum, ſed *qui natus eſt rex:* priuſquã enim naſceretur, rex erat, & iam natus eſt rex. De eo dixit angelus Luc. 1 virgini ſanctiſſimæ Mariæ, *Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Et Nathanael Ioann. 1 apud Ioannem Chriſtum alloquens: *Rabbi,* inquit, *tu es filius Dei: tu es rex Iſrael.* Multi ſunt in republica Chriſtiana reges & dominatores, ſed vnus eſt omnium rex regum, & dominus dominantium, cui alij parere debent, quem colere & ſequi tenentur. Tunc enim reges, & principes, & præſules rectè munere ſuo fungentur, & nomen ſuum commendabunt immortalitati, cùm Chriſto paruerint, ei per charitatem adhæſerint, & in rectæ iuſtitiæ ac virtutum actiones incubuerint. Felix appellabitur regnum, quod tales obtinuerit gubernatores, calamitoſum verò quod fuerit à tyrannis gubernatũ. Vt homo oculis priuatus manet Simile. in tenebris, ita reſpublica orbata iuſtis & ſapientibus rectoribus circunfunditur caligine. Eſt enim gubernator oculus reipublicæ quemadmodum oculus exercitus. Eã ob cauſam Demas inſignis orator, cum videret migraſſe Alexandrum Magnum è vita, exercitum Macedonum cùm Cyclope comparauit.

b *Et ſeruus meus Dauid rex ſuper eos.*] Verba ſunt patris cœleſtis, qui Chriſtum filium ſuum vnigenitum Ioan. 14 verum Deũ, & verũ hominem ſeruum ſuũ vocat ob aſſumptã humanitatem, ſecundum quam minor eſt pa- Ioan. 20 tre, cùm ſecundum diuinitatem æqualis ſit illi. Eodem Sup. 34 modo ſuprà dixit cap. 34. *Suſcitabo ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas, ſeruum meum Dauid.* Dauidem vocat Ioan. 30 Chriſtum, hoc eſt, manu fortem, cuius alter Dauid imaginem gerebat. Vbi hic ait: & ſeruus meus Dauid, dictio, Dauid, poteſt eſſe in recto, vt ſit ſenſus. Meſſias ſeruus meus, qui erit verus Dauid, qui Goliã, hoc eſt mundum ſuperabit. Vel in gignendi caſu: vt ſit ſenſus, Seruus meus, Dauidis filius ſecundum carnẽ. Eodem modo Deus pater per Ieremiam, *Seruient,* inquit, *domino Deo ſuo, & Dauid regi ſuo, quem ſuſcitabo eis.* Hunc regem expectabãt Iudæi, qui erat illis magna bona largiturũ. Erant autem hæc bona ſpiritualia & cœleſtia, Sed dices. Cur igitur audientes natũ eſſe regem turbati ſunt? Cùm enim reges Magi interrogarent, vbi *eſſet, qui natus erat rex Iudæorum, ait euangeliſta turbatũ* Matt. 2 *eſſe regem Herodem & totam Hieroſolymam cum illo:* Turbari Herodem alienigenam non videtur mirũ, qui tyrannicè principatum obtinebat: ſed turbari Iudæos ortu ſui regis, quem ipſi expectabant, hoc mirandũ quidem videtur. Sed turbabat eos eorum impietas: & vt Sap. 5 ait Sapientia: *Excæcauit eos malitia eorũ.* Si virtute præditi eſſent, regẽ ſuum, iuſtũ, quẽ expectauerant antiqui patres, de quo vaticinati fuerãt vates diuini, cuius aduẽtu erãt homines à vitiorũ tenebris eripiẽdi, & fidei, atq; gratiæ lumine mirabiliter illuſtrãdi, venire gauderent. Vt bonus villic[9] cùm vberrimos fructus videt labore ſuo productos, cupit venire dominũ vt ſuſcepti laboris vtilitatẽ aſpiciat, vt eũ afficiat præmio: & miles ſtrenuus poſt præliũ & victoriã præſentiã regis deſiderat, vt ſudores ſuos, & vulnera, & animi corporiſq; fortitudinẽ remuneratione cõpẽſet: ſic qui villicationẽ ſibi traditã à Deo fideliter geſſit, & aduerſus mundũ, diabolum, & carnẽ fortiter dimicauit, atq; de illis illuſtrẽ victoriã indefeſſa virtute fuit conſecutus, cupit ad præmiũ & palmã ſuã Chriſtũ venire. Contrà verò quod mũdi voluptatib. & peſtilentib. illecebris deliniti, & cupiditatis ſtimulis cõcitati virtutẽ contẽnũt, & à vitiis ſuperãtur, cùm pœnã formidẽt, & conſcientiæ furiis exagitẽtur, Chriſtũ nequaquã venire deſiderant. Hæc eſt cauſa, cur Iudæi nato Chriſto turbati ſunt, quia timebãt domini ac regis præſentiã, quem iuſtũ eſſe iudicem credebãt. Reus non vult videre iudicem, nec proditor principẽ, nec perfidus cognitorem. Iudæi euerterãt villã, tradiderant ſe hoſtibus, omnia bona dilapidauerant: ob eam cauſam audito nuntio de regis ſui aduentu cœperunt turbari.

c *Et paſtor vnus omnium.*] Ipſe ait apud Ioannem: *Fiet* Ioan. 10 *vnum ouile, & vnus paſtor.* Hic eſt paſtor ille de quo dicebat Deus pater per Zachariã: *Percutiam paſtorem, &* Zach. 13 *diſpergẽtur oues.* Quem locũ Chriſtus Deus noſter apud Matth de ſeipſo interpretatur. Hic eſt paſtor, quod o- Mat. 26 uẽ errãtẽ quæſiuit, & ſuis humeris impoſuit. Qui *languores noſtros tulit, & labores noſtros portauit,* vt ait Eſai. Nã vt Luc. 15 ait idẽ propheta eodẽ capite: *Omnes nos quaſi oues errauim[9], vnuſquiſque in viã ſuã declinauit, & poſuit domin[9] in* Eſai. 53 *eo iniquitatẽ omniũ noſtrũ.* Qua de re diſſeruimus cap. 34.

d *In iudiciis meis ambulabũt.* Hoc eſt, legẽ meã cuſtodiẽt.

e *Et filij filiorum eorum in ſempiternum.*] Non igitur intelligitur hoc de terra Iudææ, ex qua pulſi fuerunt Iudæi, & nunc à Turcis poſſidetur. Sed intelligitur de eccleſia catholica, quæ nunquam delebitur, in qua fideles in perpetuum habitabunt.

f *Et Dauid ſeruus meus princeps eorũ in perpetuũ.*] Id qui- Luc. 1 dem eſt, quod dicebat Gabriel angelus Dei genitrici Ioan. 12 Mariæ. *Et regni eius non erit finis:* Sẽper enim Chriſtus in Pſal. 109 eccleſia ſua regnabit. Vnde dicebat turba apud Ioannem: *Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternum.* Et pſalmographus: *Tu es ſacerdos in æternum.* Pſal. 8

g *Percutiam illis fœdus pacis:*] Id prædixerat iis verbis Ioan. David: *Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem ſuam.* Et ipſe dominus, *Pacem,* inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Christi euangelium fœdus eſt pacis totum ſpirãs amorẽ, pacem,

cem,& charitatem. Et quoniam Euangelium ſemper
eſt duraturum,ſequitur:Pactum ſempiternum erit eis.
Luc. 1. Hunc locum ita ſeptuaginta tranſtulerunt: Et ponam
eis teſtamẽtum pacis: teſtamentum ſempiternum erit
eis. Quibus verbis apertè indicant eſſe hoc ad nouum
teſtamentum referendum,quod eſt pace pleniſſimum,
Naſcente Chriſto cœlites pacem nuntiauerunt, &
hanc optatiſſimam pacem poſteà Chriſti diſcipuli in
toto terrarum orbe prædicarunt: de quibus prædixe-
Eſai 52. rat Eſaias: *Quam ſpecioſi pedes Euangelizantium pacem,*
Rom. 10. *Euangelizãtium bona.* Quem locum diuus Paulus in epi-
ſtola ad Romanos de Apoſtolis interpretatur, & Euã-
gelicis concionatoribus. Loquebatur illic Eſaias de
Hebræorum liberatione à Babylonica captiuitate, &
diuinus Paulus explicans præcipuum prophetæ pro-
poſitum,de captiuitate à peccato & redemptione per
Chriſtum & Apoſtolorũ prædicatione illud explanat.
Docet Apoſtolus prophetarum inſtitutum fuiſſe in
primis Chriſti myſteria prædicare, & de corporis li-
beratione ad iuſtificationem animæ ſe transferre. Alta
redemptionis humanæ arcana verborum tegũt inuo-
lucris, & nomine Babylonis mundum, nomine verò
Hieruſolymæ eccleſiam ſignificant: quemadmodum
hoc capite Ezechielem feciſſe intuemur. Quare non
eos audiendos eſſe exiſtimo, qui cùm glorientur no-
mine Chriſtiano, hebraizant cum Hebræis, repunt
humi,nihil altius à terra cõſurgunt,omnia diuinorum
vatum oracula de ereptione ſeruitutis Babylonicæ lo-
quentia ad illam tantummodò corporis reductionem
ad Iudæam referenda eſſe aſſeuerant:& alia huiuſmo-
di quæ Apoſtoli ad Arcanis, & aliis redemptionis hu-
manæ per Chriſtum myſteriis interpretantur,ipſi lite-
ram ſequentes,non autem literæ ſpiritum,ea ſolùm ad
Iudæorum res geſtas aſſeuerãter affirmant pertinere.
h *Et fundabo eos.*) Hoc eſt,ſtatuam eos in terra firma,
vbi habebunt ſolidum fundamentum. Ponam eos in
terra promiſſionis, vbi vrbem habebunt munitam, &
in locis firmis fundatam. Hæc eſt catholica eccleſia
fundata ſuper Chriſtum. Chriſtus eſt primũ illud fun-
damentum, de quo ait D. Paulus in epiſtola prima ad
1. Cor. 3. Corinthios: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præ-
ter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.* Ipſe eſt ſan-
ctorum fundamentum, de quo ait idem Apoſtolus in
Epheſ. 2. epiſtola ad Epheſios: *Eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici
Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum &
prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto.* Illud
eſt certiſſimum eſſe eccleſiam ſuper Petrum ædifica-
Matt. 16. tam, iuxta illud Chriſti Dei noſtri: *Tu es Petrus,& ſu-
per hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.* Ita illum locum
Hieronymus, Auguſtinus,Gregorius,& omnes docto-
res catholici interpretantur,quorũ multos citat Ioan-
nes Eckius in libro qui inſcribitur Enchiridion loco-
rum communium aduerſus Lutherum: & in libro ſuo
primo de primatu Petri. Et Albertus Pighius libro ſuæ
hierarchiæ eccleſiaſticæ, ambo viri doctiſſimi & opti-
mi. Et ſanctus ille epiſcopus Ioannes Roffenſis Angli-
cus, aut potiùs Angelicus, qui pro vera fide Chriſti
incredibiles tulit cruciatus, & animo recto & inuicto
mortem ſubire non dubitauit, ab impio & hæretico
tyrãno ſibi iniuſtè illatam, hanc veritatem in libro ſuo
aureo aduerſus articulos Lutheri apertiſſimè oſtendit.
Itaque omnes orthodoxi patres tam Græci quam La-
tini omnibus ab initio eccleſię ſeculis,ex omnibus ter-
ræ cardinibus, per petram intelligunt Petrum, ſuper
quem ædificatam eſſe eccleſiam Chriſti omnes nõ ſolũ
fatentur, ſed profitentur. Sed Petrus eſt ſecũdum fun-
damentum,Chriſtus autem primum. Itaque eccleſia
eſt fundata ſuper Petrum, Petrus autẽ ſuper Chriſtum,
& ita primum eccleſiæ fundamentum Chriſtus eſt. Id
quidem eſt, quod dicitur hoc loco: Et fundabo eos:
Illud eſt hoc loco aduertendum eos eſſe fundatos, qui
fide muniti ſunt, qui iuſtitiam colunt & pietatem,qui
ſanctæ eccleſiæ Romanæ catholicæ obediunt, qui
Chriſtum eiuſdem eccleſiæ conſtitutorem ſequuntur:
contra verò eos, qui Babylonem colunt, qui Luthe-
ranicam perfidiam tenent, qui ſe vitiis contaminant,
fundamento nullo modo eſſe. Quî fieri poteſt, vt fun-
damentum habeant,qui ſunt eiecti ab eccleſia Chriſto
fundata,qui deficiunt à fide, qui ruunt vento tentatio-
nis,qui ſeruiunt Nabuchodonoſori,hoc eſt,diabolo in
Babyloniæ regno, hoc eſt, in Lutheranica congrega-
tione,in hæreticorum confuſione, in ſpirituali capti-
uitate? Omnes impiorũ turres parua procella euertit.
Eam ob cauſam ait Chriſtus apud Matthæum: *Omnis,* Matt 7.
*qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro
ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſuper petram, & deſ-
cendit pluuia, & ventorum flumina, & flauerunt venti,&
irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat
ſuper terram. Et omnis, qui audit verba mea hęc, & non
facit ea, ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam
ſuper arenam, & deſcendit pluuia, & flauerunt venti, &
irruerunt in domum illam, & cecidit.* Id animi ocu-
lis præuidens Eſaias, dicebat: *Memento iſtud, & fun-* Eſai. 46.
damini. Et rurſum. *In iuſtitia fundaberis.* Aſſidicat: Ve- Eſai. 54.
ra virtus eſt firmum fundamentum. Non poteſt eſſe
autem vera, & perfecta virtus abſque fide. Ea autem,
quæ vera eſt, & perfecta, ſolidum fundamentum eſt.
Hæc eſt,quæ radices agit,atque etiam propagatur:cæ-
tera omnia, mundi opes,deliciæ,voluptates,honores,
& alia huiuſmodi, ad quę plerique cupiditate incenſi
aſpirant, tanquam floſculi decidunt, & incerta ſunt
non in hominum poteſtate ſita, ſed in mundi varie-
tate collocata.
i *Et dabo ſanctificationem meam in medio eorum in perpe-
tuum.*) Hoc eſt, ſemper erit in eccleſia mea ſanctitas:
ſemper erunt aliqui, qui ſint virtutibus ſepti,vitæque
ſanctimonia ornati. Poteſt hoc referri ad ſanctum
Euchariſtiæ ſacramentum. De eo dixerat pſalmogra-
phus: *Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors, & mi-* Pſal. 110.
ſerator dominus, eſcam dedit timentibus ſe. Memor erit Mala. 1.
in ſeculum teſtamenti ſui. Et Malachias: *Ab ortu ſolis
vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus: & in
omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio
munda.*
k *Et erit tabernaculum meum in eis.*) Hoc eſt, erit habi-
tatio mea in manibus eorum, priùs per gratiam poſtea
per gloriam. Per tabernaculum etiam intelligitur ec-
cleſia, cuius imaginem gerebat legis veteris taberna-
colum. Eam ob cauſam Eſaias eccleſiam appellauit Eſai. 33.
tabernaculum,quod nequaquam transferri poteſt. Et Pſal. 42.
regius vates: *Fluminis*, inquit, *impetus lætificat ciuita-
tem Dei.* Hoc eſt donorum & gratiarum influxus eccle-
ſiam catholicam, in qua verus Dei cultus viget, tutam
reddit, & ſpirituali gaudio afficit, atque perpetua
lætitia exhilarat. Et volens idem aliis verbis oſtende-
re, ait: *Sanctificauit tabernaculum ſuum altiſſimus*, per
tabernaculum eccleſiam catholicam ſignificans. Non
me fugit, non deeſſe, qui per flumen hoc intelligant Ioſue 3.
Iordanem, cuius impetum aiunt lætificaſſe ciuitatem
Dei, hoc eſt populum Iudaicum, cùm ad eius tranſi-
tum illius aquæ conſtiterunt. Sed tunc dicendum erat,
Fluminis diuiſio, & aquarum ſtatio, non autem, flu-
minis impetus. Oblectentur ſuo Iordane Iudæi, ego
namque aliud flumen exiſtimo illud eſſe, quod ciuita-
tem Dei gaudio afficit, cum Baſilio Magno, & Aure-
lio Auguſtino, & aliis huiuſmodi patribus, qui præ-
ſtantibus ingeniis,admirabili ſanctimonia, eximia ſa-
pientia exculti per flumen hoc intelligunt ſpiritum
ſanctum, per fidem & virtutes influentem in pectora
credentium, vnde fluũt admirabiles illæ aquæ, de qui-
bus ait Chriſtus: *Qui credit in me*, ſicut dicit ſcriptura,
flumina de ventre eius fluẽt aquæ viuæ. Et ſubiungit Euã-

gelista. Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credẽtes in eum. Hic ſpiritus eſt inexhaoſta bonorum omnium copia: & comparatur flumini placidiſſimo inter amœnas aripas & virentia preta, impetu delectabili, & dulci aquarum ſonitu, ciuitatem ingredienti, & admirabili influentia irriganti. Ciuitatis autem Dei eccleſia eſt, de qua ait diuus Ioannes in Apo-
Apoc. 21. Mon. 16. calypſi: *Vidi ciuitatem ſanctam Ieruſalem nouam, deſcendentem de cœlo: à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo*. Hæc eſt ciuitas Dei, & tabernaculum admirabile, quòd ſignificauit altiſſimus, aduerſus quod nec portę inferi præualebunt. Ex Hebraico vertunt nonnulli verſum illum pſalmographi: Sanctuarium tabernaculorum altiſſimi. Sed illud noſtram non euertit expoſitionem, imò eam confirmat: eſt enim Dei eccleſia ſanctuarium omnium tabernaculorum, hoc eſt omnium particularium eccleſiarum, quarum nulla poteſt eſſe tabernaculum altiſſimi, niſi fuerit in vnitate catholicæ eccleſiæ ſanctificata, quæ eſt vniuerſale Dei tabernaculum: de quo ille ait hic per Ezechielem: Et erit tabernaculum meum in eis. Poteris per tabernaculum Chriſtum intelligere, de quo ait diuus Ioannes in Apocalypſi: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus*. Videtur diuus Ioannes ad hunc Ezechielis locum alludere, illúmque de Chriſto explanare. Appellatur Chriſtus tabernaculum quod *in eo*
Coloſ. 2. Prou. 8. *inhabitet*, vt ait diuus Paulus ad Coloſſenſes ſcribens, *omnis plenitudo diuinitatis*. Et bene ait, cum hominibus eſſe, nam ipſe Chriſtus de ſeipſo ait in Prouerbiis Salomonis. *Delicię meæ ſunt eſſe cum filijs hominum*. Cùm autem Deus pater promittat tabernaculum ſuum fore ſemper cum hominibus, & per tabernaculum Chriſtus intelligatur, aperte concluditur, Chriſtum in perpetuum eſſe in eccleſia ſua futurum. Id
Matt. 28. quod ait ipſemet Chriſtus apud Matthæum, *ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationam ſæculi*.

l *Ego dominus ſanctificator Iſrael.*) Duplex eſt Iſrael, alter ſecundum carnem, alter ſecundum ſpiritum, Iſtael ſecundum carnem eſt Iudęorum populus, Iſrael ſecundum ſpiritum eſt concio fideliũm, ſiue ex Iudæis ſint, ſiue ex Gentibus, dummodo Chriſtum ſe-
Eſai. 8. quantur. Eorum Deus dicitur ſanctificatio. Id quidem eſt, quod volebat ſignificare Eſaias capite primo, cum Deum ſanctum Iſraelis vocauit, hoc eſt ſanctificatorem omnium eorum, qui fidem & iuſtitiam colebant. Et hæc erat Dei periphraſis, qua diuini vates vtebantur.

r Et dabo ſanctificationem meam in medio eorum.) *Pro ſanctificatione mea eſt in Hebraico:* מקדשי *miqddaxi, à verbo cadhax, quod ſignificat ſanctificare. Vnde id, quod paulò pòſt ſequitur: Ego dominus ſanctificator Iſrael, poteſt verti: Ego dominus ſanctifico Iſraelem. Ab hoc verbo deriuatur codhex, quæ dictio ſignificat ſanctitatem vt ca-*
Exod. 3. *pite tertio Exodi*. Locus in quo ſtas, terra ſanctitatis eſt. *Pro quo noſter interpres tranſtulit, terra ſancta eſt.*
Pſal. 19. *Et pſalmo* 10. Mittat tibi auſilium de ſanctitate, *pro quo noſter interpres vertit: Mittat tibi auxilium de ſancto, hoc eſt de tabernaculo, & vbi tunc arca fœderis quieſcebat. Nam Thargum habet, de domo ſanctuarij. Vel de ſancto, hoc eſt de cœlo. Ac ſi populus qui pro rege ad bellum difficile proficiſcente vota faciebat, ita diceret. Intueatur Deus periculum tuum è ſancto ſuo, téque ſaluum & triumphantem à bello reducat. Dictio autem hæc miqddax ſignificat ſanctuarium, & templum Deo ſacratum, vt capite* 15.
Exod. 15. Exodi: Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo quod operatus es domine: ſanctuarium tuum domine, quod firmauerunt manus tuæ. *Quibus verbis vaticinatus eſt Moyſes, eſſe Hieroſolymæ templum à Deo conſtituendum, quod appellat ſanctuarium. Hac ratione ducti nonnulli aiunt, Deum hoc Ezechielis loco promiſiſſe Hebræis in Babylonis vincula coniectis, eſſe illis templum Hieroſolymæ inſtauraturum, quod hîc ſignificationem ſuam, ſeu ſanctuarium ſuum vocat. Sed negare non poſſunt per templum illud eccleſiam ſignificari. Ego exiſtimo per hanc Dei ſignificationem intelligi ſeptem eccleſiæ ſacramenta gratiam conferentia ex opere operato, quæ Chriſtus Deus noſter inſtituit in perpetuum duratura. Huic interpretationi fauet tranſlatio ſeptuaginta ita habens: Et ponam ſancta mea in medio eorum in perpetuum. Sancta ſunt ſacramenta, quibus ſanctificamur, quæ in medium fidelium dicuntur eſſe, vt omnes ea communicent. Id quidem eſt, quod dicimus in ſymbolo: ſanctorum communionem: eſt enim ſanctorum communio ſacramentorum participatio. Fateor equidem eccleſiam ipſam eſſe ſanctorum hoc eſt fidelium omnium communionem & ſocietatem. In primitiua enim eccleſia omnes fideles ſancti appellabantur, etiam ſi minus ſanctè atque integrè viuerent: ſatis erat ad hoc, vt ſancti dicerentur, nomen dare Chriſto eiúſque eccleſiæ aſcriptos eſſe. Eſt enim eccleſia congregatio fidelium, & corpus vnum ex multis membris compactum cuius caput Chriſtus. In epiſtola ad Romanos ait ita diuus Paulus.*
Sicut in vno corpore multa membra habemus, omnia Rom. 12.
autem membra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra. *Et in epiſtola prima ad Corinthios:* Sicut corpus vnum eſt, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cùm ſint multa, vnum tamen corpus ſunt, ita & Chriſtus. *Et ad Epheſios:* Creſcamus 1. Co. 12.
in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam ſubminiſtrationis. *Et rurſus:* Chriſtus ca- Epheſ. 5.
put eſt eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. *Vides igitur eccleſiam communionem eſſe fidelium ſub vno capite Chriſto. Sed fit hæc communicatio per eccleſiæ ſacramenta, quæ vocantur ſancta, quorum eſt in eccleſia ſocietas quædam & communio, iuxta id, quod ait in epiſtola prima ad Corin-* 1. Co. 10.
thios Apoſtolus: Vnus panis, & vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane participamus. *Hæc eccleſiæ ſacramenta, quæ ſunt ſigna quædam, quibus Chriſtiani ab infidelibus diſcernuntur, & ſigna ſacræ rei, nimirum inuiſibilis gratiæ, quæ in elemento viſibili confertur, & efficacia: quę ipſam continent gratiam, eiúſque cauſa ſunt, atque id, quod ſignant efficiunt, & ſigna, quibus præteritorum admonemur, & præſentium, & futurorum, hæc, inquam, ſunt ea, quæ hoc loco Deus ore Ezechielis ſe fidelibus ſuis daturum promiſit. Quæ ſunt numero ſeptenario comprehenſa, qui numerus eſt ſpiritui ſancto familiaris.* Dona ſpiritus ſancti
ſeptem ab Eſaia recenſentur. In Apocalypſi ait diuus Ioannes Eſai. 11. Apoc. 5.
vidiſſe agnum ſtantem tanquam occiſum habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei. *Et in eodem loco ſeptem ſigillis ait fuiſſe veteris teſtamenti paginam ſignatam, quam agnus, qui habet* cla- Apoc. 8.
uem Dauid, qui aperit, & nemo claudit, reſerauit. *Et rurſum:* Septem Angeli, qui habebant ſeptem tubas, præparauerunt, vt tuba canerent. *Et alio eiuſdem Apo-* Apoc. 1.
calypſis loco: Hæc dicit, qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem candelabrorum aureorum. Septem ſunt panes, *quibus dominus turbas pauit apud Matthæum.* Septem ſunt oculi *apud* Matt. Zach.
Zachariam ſuper vnum lapidem. Et ſeptem lucernæ tabernaculi ſuper vnum candelabrum. Et ſeptem denique fuerunt lotiones Naaman in Iordane. Quibus omnibus fuerunt ſeptem ſacramenta adumbrata, de quibus hîc loquitur Ezechiel. Zach. 4. 4. Reg. 5.

Argumen-

ARGVMENTVM.

Prædicit aduentum Gog & Magog in terram promiſſionis, & eorum cladem & coerſionem. Hoc eſt penultimum Ezechielis vaticinium, quod his duobus capitibus ſequentibus continetur: vltimum verò eſt de imagine templi inſtaurandi quod incipit à capite quadrageſimo, & durat vſque ad finem libri. Cùm toto hoc opere Ezechiel vaticinatus fuiſſet de Chriſti regno & gratia, nunc quaſi per oppoſitionem voluit de Antichriſti regno & tyrannide tractare.

CAPVT XXXVIII.

ET factus eſt ſermo domini ad me, dicens. Fili hominis [a] pone faciem tuam contra Gog, & terram Magog, [b] principem capitis Moſoch, & Thubal, & vaticinare de eo, & dices ad eum. Hæc dicit dominus Deus: Ecce ego ad te Gog principem capitis Moſoch, & Thubal. [c] Et circumagam te: & ponam frænum in maxillis tuis. [d] & adducam te, & omnem exercitum tuum, equos, & equites [e] veſtitos loricis vniuerſos, multitudinem magnam, haſtam & clypeum arripientium, & gladium. [f] Perſæ, Æthiopes, & Libyes cum eis, omnes ſcutati & galeati. Gomer, & vniuerſa agmina eius, domus Theogorma latera aquilonis, & totũ robur eius, populíque multi tecum. [g] Præpara & inſtrue te, & omnem multitudinem tuam, quæ coaceruata eſt ad te, [h] & eſto eis præceptum: [i] Poſt dies multos viſitaberis, [k] in nouiſſimo annorum [s] venies ad terram, quæ reuerſa eſt à gladio, [l] & congregata eſt de populis multis ad montes Iſrael, qui fuerunt deſerti iugiter. [m] Hæc de populis educta eſt, & habitabunt in ea confidenter vniuerſi. [n] Aſcendens autem quaſi [s] tempeſtas venies, & quaſi nubes, vt operias terram tu, & omnia agmina tua, & populi tui tecum. Hæc dicit dominus Deus. In die illa [o] aſcendent ſermones ſuper cor tuum, & cogitabis cogitationem peſſimam, [p] & dices. Aſcendam ad terram abſque muro. Veniam ad quieſcentes, habitantéſque ſecurè, hi omnes habitant ſine muro, vectes & portæ non ſunt eis. [q] Vt diripias & inuadas prædam, [r] & inſeras manum tuam ſuper [s] eos, qui deſerti fuerant, & poſtea reſtituti, & ſuper populum, qui eſt congregatus ex gentibus, qui poſſidere cœpit, & eſſe habitator vmbilici terræ.

EXPLANATIO.

a *Pone faciem tuam contra Gog, & terram Magog.*] Hoc eſt, vaticinare aduerſus Gog, & Magog. Superiore capite prædixit diuinus vates fore vt Iudæi, qui in Babylonica detinebantur captiuitate, ad patriam redirent, & Hieroſolymam colerent, vbi ab vno rege in perpetuum gubernarentur. Quo oraculo voluit ſignificare eſſe fideles omnes in vna eccleſia congregandos, & ab vno Chriſto in perpetuum regendos. Et quoniam intuebatur mentis oculis futuros eſſe multos tyrannos, & Hęreticos, & alios impios & immanes homines, qui eccleſiam Chriſti affligerent & Chriſtianos variis calamitatibus opprimerent, inuehitur nunc in illos, quos nomine Gog & Magog ſignificauit. Et quia præcipuus eccleſiæ, perſecutor, & acerrimus hoſtis futurus eſt Antichriſtus, ideò aduerſus eum his duobus capitibus præcipuè vaticinatur. Antichriſtus appellatur Gog, populus autem, qui eum ſecuturus eſt, Magog: nam in ſacris literis, & in ſanctorum doctorum libris Gog & Magog Antichriſtum eiúſque membra deſignant. Gog idem eſt quod tectum, authore diuo Hieronymo, quoniam Antichriſtus erit diaboli tegumentum ſpecie humana. Erit quidem homo, ſed quoniam in eo diabolus habitabit, tectum & domus diaboli vocatur. Magog verò idem eſt quod à Gog, nam apud Hebræos litera m, eſt præpoſitio, à vel ab. Ideo per Magog gentes impiæ intelliguntur, à Gog, hoc eſt, ab Antichriſto deceptæ. Ex filiis Iaphet fuit quidam appellatus Magog, vt in libro Geneſis diuina teſtatur

Gen. 10. ſcriptura, qui Magogas à ſe nominatos inſtituit: vt aſſerit Flauius Ioſephus, libro 1. Antiquitatum capite 11. Vbi etiam ait hoc, Magogas eos eſſe, quos Græci Scythas appellarunt. Hac ratione ducti exiſtimant nonnulli ex Hebræis Gog & Magog gentes eſſe quaſdam è Scythia, quæ venerunt aduerſus Iudæos, & oppugnarunt Hieroſolymam, ſed poſtea perierunt. Ex Latinis quidam putant Gog & Magog non eſſe determinatas gentes, ſed omnes eccleſię catholicæ perſecutores: ita vt per Gog intelligantur tyranni & hæreſiarchæ, per Magog verò eorum ſatellites & ſectatores. Sed quoniam magni authores aſſerunt has gentes Scythicas eſſe, & Turcæ, teſte Pomponio Mela, referente Hermolao Barbaro, ſunt populi Scythici, à quibus orti ſunt, qui hodie Turci dicuntur, & latiſſimè imperitant, & Chriſtianos immaniter affligunt, fortaſſis hi ſunt, de quibus hoc loco agit Ezechiel, quorum tyrannidem prædicit, & tandem eorum interitum & perniciẽ vaticinatur. Spero enim fore, vt citò eorum ruat imperiũ, & ipſi de medio deleantur. Diuus Ambroſius libro 5. de fide ait hunc Gog, Gothum eſſe. Et diuus Iſidorus in etymologiarum libro Gothos ait fuiſſe denominatos à Magog filio Iaphet. Quam ob cauſam non deſunt, qui dicant has gentes Gog & Magog Gothos eſſe, qui Dei eccleſiam grauiter vexarunt: ſed poſtea omnes perierũt. Paulus Oroſius, Eutropius, Blondus, Leonardus Aretinus, & multi alij ſcriptores narrant Gothos immanes populos fuiſſe, & ſubiugaſſe Italiam, Galliam, Hiſpaniam, & magnam partẽ Africæ, & Aſiæ. Hi Romam orbis caput, bonarum diſciplinarum mercaturam, & antiquitatum monimentis ornatam euerterunt, & vrbes alias celebres mœnibus altiſſimis munitas ſolo adęquarunt. Voluerunt (vt aiunt nonnulli) antiqua omnia delere, & alterum mundum conſtituere, ne præteritorum ſæculorum vllum maneret veſtigium, ſed omnis vetuſtatis memoria extingueretur, vt ipſi ſolum eſſent per vniuerſum orbem celebrari, tanquam noui mundi conditores. Sed omnes fuerunt conſumpti, & cunctæ eorum contentiones ad magnam mundi gloriam floreſcentes corruerunt. Petrus Appianus in libro de mundi deſcriptione ait Magog eſſe ciuitatem Aſiæ regionis Cyrrheſticæ. Plinius libro quinto hiſtoriæ naturalis, capite 2. Cœleſyria (inquit) habet Bambycem, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris verò Magog. Ibi prodigioſa, &c. At Ioãnes Annius Viterbiẽſis in cõmentariis in Beroſum

hæc vltima Plinij verba legit in hūc modum: Syris verò Magog ibi. Hoc eſt patria Magog. Et paulò pòſt ait idem Plinius, in eadem regione eſſe vrbem Cyrrhum à qua denominata eſt Cyrrheſtica prouincia. Quod conuenit cum Petro Appiano. Strabo etiam libro quartodecimo meminit Magogorum, & multi alij authores. Sunt, qui dicant, Gog & Magog eſſe Getas & Maſſagetas, quorum opinionem diuus Auguſtinus libro 20. de Ciuit. Dei reprobauit capite vndecimo. Et quoniam Gog ſignificat tectum, Magog verò detectum, exiſtimant nonnulli per Gog intelligi hypocritas, qui Dei eccleſiam occultè odio proſequuntur, per Magog verò homines apertè impios ex omnium ſcelerum colluuione natos, non ſolùm à virtute, ſed etiam à ſimulatione virtutis alienos. Ego etſi nullam harum

Apoc. 20. improbo opinionum, exiſtimo tamen per Gog & Magog intelligi præcipuè Antichriſtum, eiúſque ſectatores tempore illius, poſſe tamen hoc ad omnia eius membra omni tempore accommodari. Nam diuus Ioannes in Apocalypſi loquens de Antichriſto meminit Gog & Magog, quaſi Gog ſit Antichriſtus, Magog verò populus ab eo ſeductus. Membra præcipua Antichriſti ſunt hæretici, vt quondam Arrius, nunc autem Lutherus, homo ad omnia ſcelera paratus, nulla dignitate conſpicuus, ſolùm erroribus notus, procella patriæ, turbo ac tempeſtas pacis & veræ doctrinæ, & eccleſiæ catholicæ acerrimus hoſtis. Et omnes qui illius impiis hæreſibus adhærent, eáſque augent, & amplificant, vt Caluinus, & alij hæretici, qui fide deſtituti, omniúmque virtutum ornamentis nudati in ſumma ignominia verſantur. Hi omnes ac impij Turci hoſtes eccleſiæ crudeliſſimi ſunt abſque dubio membra Antichriſti, aduerſus quos hoc loco vaticinatur Ezechiel.

b *Principem capitis Moſoch, & Thubal.*) Hoc eſt, vaticinare contra Antichriſtum, qui erit princeps principis Cappadociæ & Hiſpaniæ, Rex Cappadociæ, & rex Hiſpaniæ Antichriſto ſubiicientur. Nomine capitis intelligitur rex, nomine Moſoch Cappadocia, nomine Thubal Hiſpania, vt ait Flauius Ioſephus lib. Antiquitatum primo, & nos ſupra oſtendimus, cap. 27. Poteſt hoc rectè ad Turcorum principem referri, qui modo eſt princeps capitis Moſoch & Thubal, accipitur autem caput non pro rege, ſed pro ciuitate præcipua ſedis imperatoriæ, hoc eſt pro Conſtantinopoli vrbe floreniſſima, quo ſe tranſtulit imperator Conſtantinus Maximus, poſtquam ſe ad Chriſti fidem conuertit, Romámque eccleſiæ, ſummiſque pontificibus donauit. Ciuitas illa Conſtantinopolis, quæ antea Bizantium vocabatur, à Conſtantino aucta & denominata, fuit quondam caput imperij, cui Moſoch & Thubal, hoc eſt Cappadocia in Oriente, & Hiſpania in Occidente ſubiectæ erant. Nunc non ſine graui orbis Chriſtiani iactura crudeliſſimi Turcorum tyrāni paret imperio. Impius Turcorum Imperator eius ciuitatis eſt princeps, quæ olim imperij Chriſtianorum fuit caput. Nam Ammutates impius Turcorum rex, qui vaſtauit Illyricos & Vngaros, Peloponeſſum vicepit, & murum Iſthmi Corinthiaci deiecit, Albámque Vngariæ anno à Chriſto nato 1439. cinxit obſidione, filio Mahumeto regnum reliquit, acerrimo Chriſtianorum inimico. Hic Bulgariam & Ruſciam ſibi ſubiecit, Nigropontum in deditionem accepit, Moldauiam & Vvalachiam euertit, & Conſtantinopolim expugnauit, quam modo poſſident gentes Turciciæ nominis Chriſtiani inimicæ, aduerſus quas intelligi poteſt Ezechielis vaticinium. Sed nos primam de Antichriſto expoſitionem ſequamur, qui eſt Turcorum, & aliorum impiorum caput.

c *Et circumagam te, & ponam frænum in maxillis tuis.*) Hoc eſt, te coërcebo, ne facias, niſi quod ego promitto. Eodem modo apud Eſaiam dixit Deus impio Sennacheribo. Ponā circulum in naribus tuis, & frænum in labiis tuis. Et apud Ezech. noſtrum, ca. 29. dixi Pharaoni: *Ponam frænum in maxillis tuis.* Tanta erit Antichriſti impietas & immanitas, tot erunt eius flagitia, vt ſi ei daretur nocendi ad libitum facultas, totum orbem terrarum penitus deleret & vaſtaret. Metaphora eſt ſumpta ab equo, quem ſtrenuus aſſeſſor domat fræno, & in gyrum ducit & coërcet. Eſai. 3 Sap 19.

d *Et educam te & omnem exercitum tuum.*) Hoc eſt, permittam, vt venias cū magno exercitu ad affligendos & probandos Chriſtianos. Volēs Antichriſtus populum Chriſtianorum opprimere, gentes congregabit, & in ordinem rediget, & harum gentium ordinata multitudo appellatur exercitus. Non enim dicitur exercitus multitudo militum, niſi ſint diſpoſiti & ordinati. Ordo eſt digeſtio, & in ſuo loco rei cuiuſque collocatio. Tanta eſt ordinis vis, vt etiam qui ordinem conantur euertere, illud abſque ordine non valeant efficere. Vt lapides, lateres, ligna, tegulæ, hęc omnia confusè miſta, & inordinatim coniecta non efficiunt domum: cùm verò ordinantur & diſponuntur, tunc fit domus, ſic homines inordinati, vt Socratis vtar ſimilitudine apud Xenophontem, non efficiunt exercitum, cùm verò ordine diſponuntur, efficiunt. Hoc intelligens Antichriſtus ad eccleſiaſticum ordinem oppugnandum copias ducet ordinatas. Sed eius ordo erit confuſio. Simile.

e *Veſtitos loricis vniuerſos.*) Poterat ita verti ex Hebr. Induros omni armorum genere à pedibus ad capita.

f *Perſæ, Æthiopes.*) Deſcribit exercitum Antichriſti, cui omnes hæ gentes parebunt. Per Perſas intelligit Orientales, per Æthiopes meridionales, per Libyes Occidentales, per Gomer, & Thogorma Septētrionales. Ex omnibus his orbis plagis inſurgent multi aduerſus Chriſtum. Ipſe enim lapis eſt ſignum, cui contradicetur. Id intuens Eſaias de Chriſto loquens dicebat. *Erit vobis in ſanctificationem: in lapidem autem offenſionis & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael.* Ad quæ verba alludit Apoſtolus in epiſtola 1. ad Corinthios, dicens: *Offenderunt in lapidem offenſionis.* Et iuſtus iſte Simeon apud Lucam: *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem mortuorum in Iſrael, & in ſignum cui contradicetur.* Verum per Gomer intelligunt nonnulli Galatas, per Thogorma Phryges: alij verò Germanos. Eſai. 8. 1. Cor. 1 Luc. 2.

g *Præpara & inſtrue te.*) Hoc eſt mea permiſſione te aduerſus fideles inſtrues & præparabis.

h *Et eſto eis in præceptum.*) Id eſt, tu exercitui tuo imperabis, ille autem tibi parebit.

i *Poſt dies multos viſitaberis.*) Tu ô Antichriſte affliges fideles, ſed punieris grauiſſimè. Viſitare in literis diuinis punire aliquando ſignificat: vt in pſalmo: *Viſitabo in virga iniquitates eorum.* Et tertio decimo Eſaię capite. *Viſitabo ſuper orbis mala, & contra impios iniquitatem eorum.* Pſal. 88. Eſa. 13.

k *In nouiſſimo annorum venies ad terram quæ euerſa eſt à gladio.*) Hoc eſt in fine mundi venies aduerſus eccleſiam, quæ liberata à tyrannorum gladio, ab impiorum cædibus & calamitatibus in pace & ſecuritate quieſcet.

l *Et congregata eſt de populis multis.*) Nam multi ex omnibus mundi plagis in vnam eccleſiam conuenerunt, in qua ſont coadunati. Sequitur: Ad montes Iſrael. Hæc verba duos poſſunt ſenſus recipere. Primus eſt: Venies ad eccleſiam ex multis gentibus collectā, montibúſque Iſraelis, hoc eſt patriarchis inſitā & prophetis. Hoc ideo ait, quoniam populus Gentilitius fidem recepit, quā habuerant antiqui patres: & vt ait in epiſtola ad Rom. diuus Paulus, *cum oleaſter eſſet, inſertus eſt fractis ramis oliuæ.* Cōparauit Apoſtolus populū Iſraëliticum cum oliua, Ieremiā ſecutus, qui illum oliuam. Rom. 11 Iere. 11

vberem.

vberem, pulchram & fructiferam vocans: populum autem Gentilium cum oleaſtro, qui nihil habuit dulcedinis ex oliua germana, niſi poſtquam in eius radicem fuit inſitus, hoc eſt in fidem patriarcharum, & virorum veteris teſtamenti, fide & virtute præſtantium, & in eorum locum aſſumptis. Id intuens diuinus pſaltes (Pſal. 44.) ita alloquitur eccleſiam. *Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij*, Fides quam habuerunt ſancti veteris teſtamenti, & quam nos habemus, eadem eſt, ſed illi credebant in Chriſtum venturum, nos autem in eum quem veniſſe aſſeueramus. Eam ob cauſam ait hoc loco Ezechiel, eſſe eccleſiam congregatam de populis multis ad mõtes Iſtaelis, hoc eſt, ad patres antiquos fide illuſtres, virtute præditos, & ſapientia inſignes. Hic eſt primus huius loci ſenſus: ſecundus eſt hic. Venies ad eccleſiam ex variis hominum generibus congregatam, & præcipuè venies ad montes Iſrael, hoc eſt, ad terram ſanctam, quæ fuit ſæpe vaſtata, & ibi in Chriſtianis impietatem tuam exercebis.

m *Hæc de populis educta eſt.*) Id eſt, hæc eccleſia Chriſti fuit de Gentibus vocata, & de earum ſuperſtitionibus abducta. Vel ſic: Hæc terra Iſraelis eruetur à poteſtate populorum infidelium, priuſquam veniat Antichriſtus, & à Chriſtianis ſecurè poſſidebitur. Sed in fine mundi ab Antichriſto oppugnabitur.

n *Aſcendens autem.*) Nimirum tu ô Gog, ô Antichriſte. Comparat eum cum tempeſtate ob ferocia verba, & comminationes, quibus homines terrebit: & nubi ob falſam doctrinam, qua homines decipiet, & occæcabit. Vel per tempeſtatem intelligitur crudelitas, per nubem voluptas. Nam ad Chriſti fidem euertendam quoſdam calamitatibus vexabit, quoſdam verò illecebris & deliciis alliciet.

o *Aſcendent ſermones ſuper cor tuum.*]Hoc eſt, verſabis in animo tuo cogitationes: inibis tecum conſilium de affligenda eccleſia. Deus ille permittet eccleſiam oppugnare. Aſcendere cogitationes in cor alicuius, eſt paraphraſis Hebræa pro cogitare. Ita apud Lucam. (Luc. 14. & ad 12.) *Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra?* (Simile.) Si hi cogitatus impij ſunt, ſtatim ſunt interficiendi. Vt Pharao non dimiſit Iſraelitas, donec primogeniti occiſi ſunt, ſic ſi volumus, vt nos dimittat dæmon, oportet nefarios occidere cogitatus, qui primum in corde gignuntur.

p *Et dices: Aſcendam ad terram abſque muro.*) Hoc eſt ad eccleſiam, quæ tunc erit omni ferè humano auxilio deſtituta. Acſi dicat: Capiam terram acſi eſſet oppidum abſque muro & defenſione. Vide Antichriſti ſuperbiam. Murus vniuſcuiuſque eccleſiæ particularis eſt diligens præſul, iuſtus & ſapiens, qui debet eccleſiam ſuam ſeruare, illamque loco vectis & portæ cuſtodire.

q *Vt diripias ſpolia, & inuadas prædam.*] Spoliabit enim eccleſias, & affliget viros eccleſiaſticos. Idem faciunt tyranni, qui ſunt membra Antichriſti: virorum piorum diuitias diripiunt, ſed perniciem machinantur ſibi, aliis autem, quos affligunt, & quorum opes committunt direptioni, coronam tolerantiæ neſcientes conficiunt. (Simile.) Vt qui verſatur in theatro aut circo, vbi exagitatur taurus, ſi ſolers eſt, venienti tauro, atque in illum inuehẽti relinquit pallium in cornibus, ipſe verò ſe vertit in fugam: & hoc modo ſaluus euadit: ſic viri iuſti pietatem & charitatem colentes in mundi agonibus & certaminibus relinquunt tyranni diuitias humanas, ipſi autem incolumes ad Chriſtum confugiunt, dicentes cum Apoſtolo: (Phil. 3.) *Propter Chriſtum omnia detrimentum fecimus & arbitramur vt ſtercora*, vt Chriſtum *lucrifaciamus.* Veræ tamen Chriſtianorum diuitiæ, quibus eos Antichriſtus conabitur ſpoliare, ſunt fides, ſpes, charitas, & cæteræ virtutes. Fortaſſe per ſpolia ipſos homines intelligit, qui Antichriſto adhærentes, eius præda & ſpolium dicuntur. Nam apud Eſaiam ait Deus Pater: (Eſai. 53.) *Diſpertiam ei plurimos:* Hoc eſt dabo filio meo ſeruos multos: Et ſubiungit ſtatim: Et fortium diuidet ſpolia. Spolia fortium eos appellat, qui dæmoni ſeruiebãt, & mundo, & carni, quos Chriſtus ab hoſtibus animæ ereptos diſtribuit. *Nam quoſdam*, vt ait in epiſtola ad Epheſios beatus Paulus, (Ephe. 4.) *dedit Apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem paſtores & doctores.* De iis ſpoliis ait Chriſtus apud Lucam: (Luc. 11.) *Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet: ſi autem fortior illo ſuperueniens vicerit eum: vniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet.* Sed quoniam hoc poteſt ad literam de Turcis intelligi, vt diximus, & ad illos totum hoc rectè referendum putamus, ideo per hęc ſpolia opes intelligimus humanas, quas gentes Turcicæ nobis diripuerunt. Et hac in re apertè vidimus eſſe hoc vaticinium adimpletum. Nam oculis noſtris aſpicimus, non ſine acerbo animi dolore eccleſiæ terras, & Chriſtianorum diuitias eſſe hodie à Turcis poſſeſſas, eóſque populo Chriſtiano magnas clades & ſtrages intuliſſe. Exigunt hoc peccata noſtra, quibus Deus infenſus nos ad infidelibus veluti ſuæ iuſtitiæ miniſtris torqueri permittit. Sed euertentur tamen aduerſarij noſtri, vt euerſi fuerunt Ægyptij, Babylonij. Macedones, Pharao, Sennacheribus, Nabucbodonoſor, & alij huiuſmodi tyranni, qui Dei populum afflixerunt, & magnis calamitatibus lacerarunt.

r *Et inferas manum tuam ſuper eis, qui deſerti fuerant, & poſtea reſtituti.*]Hoc eſt, dabis operam ô Antichriſte, vt Chriſtianos ſummis premas calamitatibus: qui Chriſtiani deſerti ſunt & ſpoliati à terra ſancta, ſed poſtea reſtituentur, & totam Palæſtinam à Turcis captam expugnabunt, & ſecurè poſſidebunt. Colligitur ex hoc diuini vatis oraculo, Chriſtianos expugnaturos eſſe Iudæam, eámque ab impiis infidelibus erepturos, à quibus nunc tyrannice poſſidetur: & ibi incipiendam eſſe primam Antichriſti perſecutionem, in fine mundi. Sed quoniam verba hęc poſſunt fortaſſe alium ſenſum recipere, nóſque de futuris incerti ſumus, altero modo literam hanc interpretabimur, pio lectori electionem committentes. Conaberis ô Antichriſte Chriſtianos ſummo vrgere mœrore, & ad æternum vocare exitiũ: qui ex Gentilitate quondã ſterili ad eccleſiam Chriſti repudiato idolorum cultu venerunt. Hæc Gentilitas eſt ſterilis illa, de qua cecinit regius vates. (Pſal. 112.) *Qui habitare fecit ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Et Eſaias: (Eſai. 54.) *Lauda ſterilis, quæ non paris, decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas: quoniam multi filij deſertæ, magis quam eius, quæ habebat virum.* Quem locum diuus Paulus de Chriſti eccleſia ex Gentibus congregata in epiſtola ad Galatas interpretatur. (Galat. 4.) Deſerta dicebatur Gentium congregatio, quæ ſeruiens idolis nullos producebat virtutum fructus: vbi autem adhæſit Chriſto, quem Iudæorum ſynagoga repudiauit, facta eſt multorum filiorum mater. Aſpicias igitur, eos qui deſerti fuerãt, & poſtea ſunt reſtituri, Gentiles eſſe, qui ad eccleſiam conuenerunt. Id explicare volens diuinus vates ſubdidit: *Et ſuper populum, qui eſt congregatus ex Gentibus.* Vbi particula, &, accipitur pro id eſt.

s *Qui poßidere cæpit, & eſſe habitator vmbilici terræ.*] Hoc eſt, qui populus poſſeſſionibus colendis operam dedit, cœpitque habitare in terra promiſſionis. Vmbilicus terræ eſt periphraſis Iudææ, quæ eſt in medio terræ conſtituta, veluti vmbilicus in medio corporis. Id intuens Dauid de Chriſto loquens, (Pſal. 73.) *Operatus eſt, inquit ſalutem in medio terræ.* Antiqui coſmographi diuiſerunt terrã habitabilẽ in ſeptẽ ſpacia, quę climata vocarunt, & Hieroſolyma eſt in quarto climate ſita. Ex quo concluditur, eã rectè mediũ & vmbilicũ terræ ap-

pellari. Ibi operatus eſt Chriſtus ſalutem, ibi prędicauit, docuit, & miracula edidit, & ibi pro nobis mortuus eſt. Et inde exierunt primi Chriſtiani, qui per urbem terrarum ſanctum Chriſti Euangeliũ nuntiarunt.

ANNOTATIONES *ex Hebræo in Cap.* XXXVIII.

1 Venies ad terram, quæ reuerſa eſt à gladio.) *Pro, qua reuerſa eſt, eſt in Hebraico* משׁבבת *mexobebeth, à verbo* שׁוב*, quod ſignificat auertere, eripere, quieſcere, conterere. Ex hac ſignificationum varietate fluxit interpretum varietas. Noſter tranſlator vertit. Quæ reuerſa eſt, Pagninus: Ad terram contritam gladio. R. Dauid: Ad terram ereptam à gladio. Pagninus reſpexit ad terræ vaſtationem & calamitatem. R. Dauid ad eius liberationem. Poteſt verti: Ad terram, quæ*

Pſal. 48. *quieuit à gladio. Significare autem verbum hoc aduertere indicat locus ille pſalmographi: Auertiſti captiuitatem Iacob. Qui poterat rectè verti:* Eripuiſti captiuitaté Iacub. *Hoc eſt, liberaſti à captiuitate Babylonica Hebræos. Sed cum in illo pſalmo multa dicantur, quæ hiſtoria de reditu à Chaldæa non conueniant, ſed humanæ redemptioni, interpretantur illum viri doctiſſimi de liberatione à tyrannide diaboli, & peccati*

Pſal 115. *ſeruitute. Illud etiam pſalmographi :* Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi, poteſt transferri : *Quieſce anima mea in tranquillitate tua, quia dominus reddidit tibi. Acſi dicat: Cum antea ob admiſſa ſcelera non eſſes tua, ſed corporis, cui obtemperabas: corporis voluptate oblectabaris: eius quærebas requiem, ei te ſubiecerat: at nunc delectare gaudio ſpirituali, oblectare gaudio tuo, quoniam iam es tua, quoniam dominus reddidit te ipſam tibi liberans te à peccato, quieſce igitur in requie tua: ſeu conuertere in requiem tuam.*

2 Quaſi tempeſtas venies.) *In Hebraico eſt.* כשׁאה *caxeath venies. Dictio eſt deriuata à verbo xoah, quod ſignificat deſolare, vaſtare, ſonare, impetum facere. Vnde Pagninus vertit. Veluti multitudo aquarum. Alij transferunt. Tanquam inundatio aquarum repentè venientium cum impetu. Poteſt verti. Venies tanquam deſolatio, aut vaſtatio. Significat hoc nomen idem quod xaon, pro quo Latinus interpres vertit aliquando miſeriam, vt in pſalmo 30.* Eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. *Quod poteſt* Pſal. 39.
transferri: Eduxit me de lacu ſtrepitus, ſeu ſonitus, ſeu inundationis. Hoc eſt, extraxit me de ciſterna, in quam aquæ inundantes & vehementes cum impetu magno deſcendebant. Acſi diceret: Eripuit me Deus à plurimis & vehementiſſimis calamitatibus, quę vi dolorum & moleſtiarum me obruebant. Deſcribit impetum & magnitudinem ærumnarum, quibus eſſet penitus ſubmerſus, niſi eum Deus mirabiliter liberaſſet.

D Saba [a] & Dedan, [1] & negotiatores Tharſis, & omnes leones eius dicent tibi: Nunquid ad
ſumenda ſpolia tu venis: Ecce ad diripiendam prædam congregaſti multitudinem tuam, vt
tollas argentum & aurum, & auferas ſupellectilem atque ſubſtantiam, [b] & diripias manubias
infinitas. Propterea vaticinare fili hominis, & dices ad Gog: Hæc dicit dominus Deus: Nunquid
non in die illo, [c] cum habitauerit populus meus Iſrael confidenter, ſcies? Et venies de loco
tuo à lateribus aquilonis, tu, & populi tui tecum: aſcenſores equorum vniuerſi, cœtus magnus,
E & exercitus vehemens. [d] Et aſcendes ſuper populum meum Iſrael, quaſi nubes, vt operias terram.
[e] In nouiſſimis diebus eris, [f] & adducam te ſuper terram meam, [g] vt ſciant gentes meæ, [h]
cum ſanctificatus fuero in te, in oculis eorum ô Gog. Hæc dicit dominus Deus: Tu ergo ille
es, de quo locutus ſum in diebus antiquis [i] in manu ſeruorum meorum prophetarum Iſrael,
qui prophetauerunt in diebus illorum temporum vt adducerem te ſuper eos. [k] Et erit in die Luc. 21.
F illa, in die aduentus Gog ſuper terram Iſrael, ait dominus Deus: Aſcendet indignatio mea in
furore meo, & in zelo meo. In igne iræ meæ locutus ſum, quia in die illa erit commotio magna
ſuper terram Iſrael: & [l] commouebuntur à facie mea piſces maris, & volucres cœli, & beſtiæ
agri & omne reptile, quod mouetur ſuper humum, cunctique homines, qui ſunt ſuper faciem
terræ: [m] Et ſubuertentur montes, & cadent ſepes, & omnis murus corruet in terram. [n] Et conuocabo
aduerſus eum in cunctis montibus meis gladium, ait dominus Deus. [o] Gladius vnius
cuiuſque in fratrem ſuum dirigetur. Et iudicabo eum peſte, & ſanguine, & imbre vehementi
G & lapidibus immenſis. Ignem & ſulphur pluam ſuper eum, & ſuper exercitum eius, & ſuper
populos multos, qui ſunt cum eo. [p] Et magnificabor & ſanctificabor, & notus ero in oculis
multarum gentium: & ſcient quia ego ſum dominus.

a *Saba & Dedan, & negotiatores Tharſis.*) Populi ſunt, qui Antichriſtu adhærebunt, & multi alij, qui ob vires & immanitatem leones hoc loco appellantur.

b *Et diripias manubias infinitas.*) Manubiæ dicuntur, quæ manu capiuntur ab hoſtibus. Deſcribit auaritiam & cupiditatem Antichriſti, & omnium, qui Euangelij veritatem, & eccleſiam catholicam oppugnant. Poteris per manubias animas intelligere fidelium, Chriſti victoriis congregatas, quæ ſe ſunt Antichriſtu tradituræ.

c *Cum habitauerit populus meus Iſrael confidenter.*) Hoc eſt, cùm populus Chriſtianus, qui eſt Iſrael ſecundum ſpiritum, recuperata terra promiſſionis, vitam degerit ſecure, & terram illam tutò coluerit, tunc veniet Antichriſtus à lateribus aquilonis: hoc eſt à plaga ſeptentrionali per quam fortaſſe intelligit Babylonem quæ eſt ad aquilonem reſpectu Hieruſolymæ, iuxta id quod ait Ieremias: Ab aquilone pandetur omne malum. Poteris per latera aquilonis Scythiam intelligere, quæ reſpectu terræ ſanctę eſt ad ſeptentrionem, vnde venerunt Turci, qui ſunt membra Antichriſti.

d *Et aſcendes ſuper populum meum Iſrael, quaſi nubes.*) Id eſt, venies ſubitò contra eccleſiam quaſi nubes atra, quę ſurgit inſperatò, ex qua ſtatim magna oritur procella totam terram operiens & vaſtans. Omnia metu implebis, & terroribus, & calamitatibus. *Erit enim* Matt. 24.
tunc talis tribulatio, qualis non fuit ab initio mundi vſque modò, nec fiet.

e *In nouiſſimis diebus eris,*) Hoc eſt non venies modò, ſed prope finem mundi in vltimis temporibus.

f *Et adducam te ſuper terram meam.*) Id eſt, permittam te venire contra terram promiſſionis. Terram illam appellat Deus ſuam ſingulari quadam ratione: quia ibi natus eſt, ibi myſteria redemptionis humanæ confecit. Ibi fuit eius mors, reditus ad vitam, & aſcenſus in cœlum. Eam ob cauſam etſi eius ſit omnis terra

Pſal. 23. iuxta id, quod ait diuus pſaltes: *Dominus eſt terra & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi, qui habitant in ea,* terram tamen promiſſionis ſuam appellat. Ideo lo-

Eſai. 8. quens Eſaias cum Chriſto de illa dicit: *Erit extenſio alarum eius implens latitudinem terræ tuæ ô Emanuel.* Sed quæres fortaſſe, cur Deus permiſſurus ſit venturum eſſe Antichriſtum, qui tot calamitatibus Chriſtianos affligat. Noli hæc ſcrutari, nec rationem conſiliorum

Rom. 11. Dei, quæ ad te non attinet, curioſè intueri. Et vt verbis vtar Apoſtoli, *Noli altum ſapere, ſed time.* Verùm Deus ideo mala permittit, vt ex illis eliciat bona. Antichriſtus affliget iuſtos, ſed dabit illis Deus gratiam

Simile. & patientiam, quibus plus mereantur. Conficere monile pretioſum & elaboratum induſtria ex auro excellenti non eſt mirum, ſed ex vili plumbo efficere purum aurum, hoc eſt abſque dubio mirabile. Ex auro quilibet artifex conficiet monile, ſed ex infimo cupro pretioſum aurum educere & aureum monile conflare, emblemate pictum, & mirabiliter elaboratum, eſt alchimia cœleſtis. Ita ex bono bonum facere bonum eſt, ſed humanum, at ex vitio depromere virtutem, hoc eſt diuinum. Homines ex auro virtutum efficiunt monilia meritorum, ſed artifex ille, qui ex ſcelerum plumbo extrahit virtutum aurum, Deus ille ex impiorum ſceleribus aduerſus iuſtos admiſſis ipſorum iuſtorum elicit gloriam & vtilitatem, imò ex culpa noſtra elicit commodum noſtrum; nam largitor nobis contritionem, & fauore ſuo agimus pœnitentiam. Incidunt homines in peccata, & ille miſericordiam ſuam oſtendit, pœnitentibus flagitia remittens, & iuſtitiam ſuam, deiiciens in æternas pœnas obſtinatos. Ex noſtris malis ingētia bona depromit. Ideo ait Auguſtinus: Deus adeo bonus eſt, vt nō permitteret malum, niſi præuidiſſet poſt inde aliquod elicere bonum. Permittet vt Antichriſtus variis tormentis vexet viros pietate & charitate præſtantes, vt eorum firmitudo clariùs eluceſcat, & eorum gloria magnificen-

Matt. 5. tius illuſtretur. *Beati,* inquit dominus, *qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœ-*

1. Cor. 4. *lorum.* Vnde diuus Paulus, *perſecutionem,* inquit, *pati-*

2. Cor. 4. *mur, & ſuſtinemus.* Et rurſum. *Id quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.*

g *Vt ſciant gentes me.* Hoc eſt, vt ſciant fideles me eſſe Deum iuſtum & potentem, cum te interfecero. Tunc Deus iuſtitiam & potentiam ſuam declarat, cum aſperam alicuius impij tyrannidem euertit, illúmque ad pœnam & cruciatum rapit.

h *Cùm ſanctificatus fuero in te.*) Id eſt, cùm me ſanctum oſtendero te occidendo, & exercitum tuum tecum ad æternum excidium relegando. Tu ô Antichriſte, ô hoſtis immanis tanquam leo furore incitatus ad Chriſtianorum meorum cædem rapieris. Sed ego ex tuo ore ac faucibus fideles illos meos eripiam, qui voluerint in fide permanere, téque inſigni ſupplicio coercebo, & illuſtria iuſtitiæ meæ documenta conſtituam: qua in re ſanctus ac potens apparebo: vt fuerint in fide & charitate conſtantes, gaudio afficiantur, & ad colendum diuinum numen ardentiùs excitentur. Aſpicis hoc loco celebriorem eſſe apud homines domini gloriam cum impios homines, omnibus ſceleribus coopertos punit, & ingentibus opprimit calamitatibus. Cùm Deus impium Pharaonem obruit in ma- *Exo. 14.*
ri, adhibuerunt ei Iſraelitæ cultus & honores, agentes ei gratias, eiúſque ſanctiſſimum nomen hoc carmine *Exod. 15.*
celebrantes: *Cantemus domino, glorioſe enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare.* Ideo aiunt Deum fuiſſe glorioſè magnificatum, quia impium tyrannum deiecit in mare. Eccleſiaſticus etiam Deum in hunc modum alloquitur. *Glorifica manum, & brachium dex-* *Eccl. 35.*
trum: excita furorem, & effunde iram: aufer aduerſarium, & afflige inimicum. Et de ipſius Antichriſti ſupplicio ait pſalmographus. *Cognoſcetur dominus iudicia faciens,* *Pſal. 9.*
in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.

i *In manu ſeruorum meorum prophetarum Iſrael.*) Hebraiſmus eſt, id eſt, per ſeruos meos diuinos vates: Multis enim in locis vaticinati ſunt de Antichriſto: *Pſa. 9.*
Dauid pſalmo nono, & multis aliis. Daniel capite ſe- *Da. 7. 8. 9.*
ptimo, octauo, nono, Eſaias, Ieremias, & alij variis in *Nu. 24.*
locis. Libro Numerorum capite 24. vbi noſtra verſio habet: *Tolletur propter Agog rex eius, & auferetur regnum illius,* habet tranſlatio ſeptuaginta: *Exibit homo ex ſemine eius, & dominabitur gentibus multis, & exaltabitur Pſoch regnum eius.* Quæ verba diuus Hieronymus de Antichriſto interpretatur. Et pro Pſoch legit ille Gog. Ita fortaſſe erat in eius codice.

k *Et erit in die illa*) Prædicit Deus ſe eſſe grauiter puniturum Antichriſtum.

l *Commouebuntur à facie mea piſces maris, & volucres cœli.*) Vtitur ea orationis exornatione, quam rhetores Græci ὑπερβολὴν, Latini ſuperlationem vocant. Ea vtuntur aliquando diuini vates ad vim & impetum iræ diuinę oſtendendum & exaggerandum. Ad hunc mo- *Pſal. 17.*
dum ait Dauid: *Commota eſt, & contremuit terra, & fun-* *Eſai. 13.*
damenta montium conturbata ſunt, quoniam iratus eſt eis. Et Eſaias ita Deum loquentem inducit: *Cœlum turbabo, & mouebitur terra de loco ſuo propter indignationem domini exercituum.* Poteris per piſces maris homines intelligere, mundi negotiis irretitos, & peſtilentibus voluptatibus deditos: per volucres cœli vanos, & ſuperbia elatos: per beſtias agri voraces, & ventri obedientes: per reptilia cupidos, & auaritiæ ſeruos. Et quia ſolent diuini vates interpretari ea, quæ obſcuris verbis proponunt, & ea, quæ ſunt explicatu difficilia, verbis aliis apertis explanant, ſubdit ſtatim. Cunctique homines qui ſunt ſuper faciem terræ: innuens ſe per hæc animalia rationis expertia homines ſignificare maculis ſcelerum contaminatos, qui non homines appellari merentur, ſed feræ. Nec eſt mirum nomine brutorum homines intelligi, nam in Actis Apoſtolorum fuit vas *Act. 10.*
brutorum animalium diuo Petro oſtenſum, per quæ *Matt. 3.*
homines ſignificabantur. Et in euangelio Iudæi geni- *Luc. 3.*
mina appellantur viperarum.

m *Et ſubuertentur montes, & cadent ſepes, & omnis murus corruet.* Per montes intelliguntur magnates: & eloquentes, quos Antichriſtus decipiet, per ſepes & muros concionatores elati, & præſules vani, qui gloriantur ſe eſſe eccleſiæ defenſores, & mundi ſcientia & eloquētia ornatos. Multi ex his relinquēt Chriſtum, & Antichriſto adhærebunt. Superbi eloquentes tradent ſe Antichriſto, ſed humiles in charitate fundati, in fide & virtute permanebunt. Vt æs plus tinnit quàm au- *Simile.*
rum, & longiùs auditur, cùm tamen aurum multò ſit præſtantius: ſic eloquentia coniuncta longius ſonat quam humilitas cum charitate copulata, cùm tamen huiuſmodi humilitas multò ſit illuſtrior & præſtantior. *Scientia,* inquit Apoſtolus, *inflat, charitas ædificat.* Et rurſum: *Si linguis hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens.* Concionator ſuperbia elatus tinnitu ſuo longiùs ſonat, ſed humilis Chriſtianus maioris eſt pretij.

n *Et commorabo aduerſum eum in cunctis montibus meis gladium.*) Hoc eſt in terra Iſraelis quę magna ex parte montoſa eſt, aduerſus Antichriſtum, eiuſque ſectatores ſupplicia excitabo. Verba ſunt Dei, ſeueritatem iuſtitię ſuę declarantis aduerſus impios, eóſque ad internecionem redacturum eſſe promittentis. Conabitur Antichriſtus eccleſiam Dei euertere, & ad excidiũ & vaſtitatem vocare: ſed illum impia flagitia, cędeſq; terras anhelantem, & infinitam hominum multitudinem opprimentem conteret Deus, illum ſummis vrgebit calamitatibus, & ad ęternos inferorum cruciatus tandem relegabit. Peſtis, quam aliis machinabitur, in eius caput redundabit: iuxta id quod dixit Eſaias:
Eſa. 33. *Væ qui prædaris, nonne ipſe prædaberis?* Et Dauid: *Lacum*
Pſalm. 7. *aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit. Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcendet.* Nihil ſceleris, nihil fraudis prętermittet Antichriſtus, vt homines ſeducat, & à veritate auertat, atque in homines pios ſummam exercebit tyrannidem & immanitatem. Inſano furore, & cæco impetu debacchabitur, ſed ipſe miſer peribit, & ſuorum flagitiorum pœnas dabit, & impietas, quæ illum ad aliorum exacuet perniciem, eum perdet, & ad cędem, ignominiam, & æternum exitium adducet.

o *Gladius vniuſcuiuſque.*] Mortuo Antichriſto pugnabunt eius ſectatores contra ſeipſos, mutuis ſe vulneribus interficientes. Prętereà puniet eos Deus peſte ſæuiente, & procella horribili: & mittet in illos fulgura, & ſulphur, & ita ſuorum ſcęlerum iuſtas pœnas perſoluent.

p *Et magnificabor & ſanctificabor.*) Hoc eſt, tunc oſtendam eſſe me magnum & ſanctum cum me viderint homines piorum & impiorum habere rationem, & impium immaniſſimi tyranni furorem terribili ſupplicio coercere. Interficiam Antichriſtum, eumque cum ſectatoribus ſuis in barathrum obſcurarum tenebrarum proiiciam, vbi omnes illi æternis cruciatibus torquebuntur. Loquens diuus Paulus de Antichriſto in epiſtola ſecunda ad Theſſalonicenſes ait nõ
2. Theſ. 2. venturum eſſe diem vltimi iudicij, priuſquam veniat Antichriſtus, cuius ad literam hęc ſunt verba: *Quoniam niſi venerit diſceſſio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, aduerſatur, & extollitur ſuper omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei ſedeat, oſtendens ſe tanquam ſit Deus.* Beatus Gregorius in Moralibus locum illum Geneſis: *Fiat Dan coluber in via,*
Gen. 49. de Antichriſto interpretatur: aitque nõnullorum ſententiam eſſe Antichriſtum eſſe de tribu Dan proceſſurum. Hanc ſententiam ſequitur in quarta parte theologali diuus Antoninus, aſſerens Antichriſtum futurum eſſe de tribu Dan. Ideo diuum Ioannem in Apocalypſi, vbi agit de numero ſignatorum, de quibus di-
Apoc. 7. xerat angelus: *Nolite nocere terræ, & mari, nec arboribus, quo aduſque ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum,* numeratis tribubus Iſraelis, de tribu Dan nullam feciſſe mentionem. Ait etiam ibi diuus Antonius, Antichriſtum ædificaturum eſſe Hieroſolymæ quoddam templum in quo ponet ſolium ſuum aſſerens ſe eſſe Deum & Meſſiam in lege promiſſum: & attracturum eſſe ad ſe homines terrore tormentorum, promiſſione diuitiarum & voluptatum, & operatione falſorum miraculorum: Et duraturam eſſe prædicationem eius tribus annis cùm dimidio, iuxta id quod ait. Daniel
Dan. 12. Apo. 12. capite duodecimo, & Apocalypſis duodecimo. Vincentius in Speculo hiſtoriali ita ait: Antichriſtus circa finem mundi naſcetur in Babylonia ex viro & muliere, ſed concepto & animatu, vt ait magiſter in hiſtoria ſcholaſtica, deſcendet diabolus in vterum matris ad implendum illum omni malitia, vtens eo vt vaſe ſuo. Hæc ille ſi angelus bonus detur ei ad cuſtodiam, vt aliis hominibus datur à Deo iuxta beatum Thomam in prima parte ſententiarum, poſtquam tamen incœperit vti malitia, nullum effectum cuſtodiæ in eo obſtinato exercebit. Hic Antichriſtus, vt ait Vincentius, cùm venerit Hieroſolymam, circuncidetur, & illum Iudæi vt Meſſiam recipient, & venerabuntur. Id ſignificauit illis Chriſtus dicens apud Ioan-
Ioan 5. nem 5. *Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me, ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis.* Ait diuus Gregorius, & habetur de Conſecratione, diſtin. tertia capite. Perueniit, præcepturum eſſe Antichriſtum, vt dies ſabbati, & dies dominica ab omni opere cuſtodiatur: dies ſabbati propter Iudæos, dies dominica, propter ſeipſum, affirmabit enim ſe eſſe poſt mortem die dominica ad vitam rediturum. De illo ait ita A-
2. The. 2. poſtolus in epiſtola ad Theſſalonicenſes ſecunda. *Tũc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtratione aduentus ſui eum, cuius eſt aduentus ſecundum operationem Satanæ in omni virtute, & ſignis & prodigiis.* Vbi accipitur virtus pro vi & potentia diaboli, qua Antichriſtus ſigna magna efficiet, quibus multos perdet. Et quemadmodum leo proſpi-
Simile. cit ex inſidiis, ſi qua ſe offerat præda, ſic ille nihil aliud dies noctéſque machinabitur, quam quomodo homines decipiat, ſeque poſſit illorum ſanguine ſatiare. Poſtremò tamen ipſe ſpiritu oris Chriſti interficietur. Id prædixit iis verbis Daniel: *Sine manu conteretur.* Et
Dani. 7. Eſa. 11. Zac. 11. Eſaias: *Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium.* Zacharias propheta vocat *Antichriſtum paſtorem ſtultum & idolum.* Quæ maior poteſt eſſe ſtultitia, quàm ſeipſum & alios perdere? Quam ob cauſam eum Apoſtolus fi-
2. The. 2. lium vocat perditionis. Et quis poteſt verius appellari idolum, quàm ille, quem cæci & impij homines colent vt Deum, & diuino cultu venerabuntur? Eum euangeliſtæ vocant abominationem, & deſolationem: & in diuerſis ſacræ ſcripturæ locis appellatur percuſſor, perſecutor, beſtia, iniquus, aduerſarius, fur, pſeudo propheta, immundus, impius, fraudulentus, inimicus ſemen peſſimum, fera ſingularis, & hoc loco apud noſtrum, Ezechielem Gog, eiuſque ſectatores Magog.

s Negotiatores Tharſis. *Septuaginta tranſtulerunt* ἔμποροι καρχηδόνιοι. *Hoc eſt, mercatores Carthaginenſes. Quidam vertunt: Mercatores maris. Dictio Tharſis ſignificat mare, & Carthaginem, & alia, de quibus ſuprà diſſeruimus in annotationibus in primum caput, verba illa exponentes: Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris.*

Argu-

ARGVMENTVM.

Vaticinatur aduerſus Gog & Magog, qui eos, qui fuerint in fide Chriſti conſtantes, tolerantia rerum humanarum muniti, & virtutibus denique omnibus veluti mœnibus ſepti oppugnabũt, ſed non expugnabũt quoniam viri iuſti eligent de ciuitate imò de vita potiùs, quam de veritate dimoueri. Deſcribit acerbiſſimum impiorum interitum qui honeſtate contempta ſe corporis voluptatibus tradunt, Dei hominumque iura peruertunt, & in cæcas tenebras tandem proiciuntur. Idem ferè eſt huius capitis ac ſuperioris argumentum.

CAPVT XXXIX.

TV autem fili hominis [a] vaticinare aduerſum Gog, & dices, Hæc dicit dominus Deus,
[b] Ecce ego ſuper te Gog [c] principem capitis Moſoch & Thubal. [d] Et circumagam
A te & ſeducam te, & [e] aſcendere te faciam de lateribus aquilonis, & adducam te ſuper montes Iſrael, [f] Et percutiam arcum tuum in manu ſiniſtra tua, & ſagittas tuas
de manu dextera tua eiiciam. Super montes Iſrael cades tu, & omnia tua, & populi tui, qui
ſunt tecum. [g] Feris auibus, omnique volatili cœli, & beſtiis terræ dedi te ad deuorandum.
Super faciem agri cades, quia ego locutus ſum ait Dominus Deus. [a] Et immittam ignem in
Magog, & in iis, qui habitant in inſulis confidenter, & ſcient quia ego Dominus. [h] Et nomen
ſanctum meum notum faciam in medio populi mei Iſrael: & non polluam nomen ſanctum
meum ampliùs, & ſcient gentes, [i] quia ego Dominus ſanctus Iſrael. [k] Ecce venit, & factum
eſt, ait Dominus Deus. Hæc eſt dies de qua locutus ſum. [l] Et egredientur habitatores de ciuitatibus Iſrael, & ſuccendent, & comburent arma, clypeum & haſtas, arcum & ſagittas, &
baculos manuum, & contos, & ſuccendent ea igni ſeptem annis. Et non portabunt ligna de
B regionibus, nec ſuccident de ſaltibus, quoniam arma ſuccendent igni, [m] & deprædabuntur
eos, quibus prædæ fuerant, & diripient vaſtatores ſuos, ait Dominus Deus. Et erit in die illa,
[n] dabo, 3 Gog locum nominatum ſepulchrum in Iſrael, vallem viatorum ad orientem maris,
quæ obſtupeſcere faciet prætereuntes. Et ſepelient ibi Gog, & omnem multitudinem eius, &
[o] vocabitur vallis multitudinis Gog. Et ſepelient eos domus Iſrael, vt mundent terram ſeptem menſibus, Sepeliet autem omnis populus terræ [q] & erit eis nominata dies, in qua glorificatus ſum, ait Dominus Deus. Et viros iugiter conſtituent luſtrantes terram, qui ſepeliant, &
requirant eos qui remanſerant ſuper faciem terræ, vt emundarent eam: poſt menſes autem
ſeptem quærere incipient. Et circuibunt peragrantes terram: cúmque viderint eos homines
ſtatuent iuxta illud titulum, donec ſepeliant illud [r] pollinctores in valle multitudinis Gog.
[s] Nomen autem ciuitatis Amona, & mundabunt terram. Tu ergo fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, dic omni volucri & vniuerſis auibus, cunctiſque beſtiis agri: [u] Conuenite, properare, concurrite vndique ad victimam meam quam ego immolo vobis victimam grandem
C ſuper montes Iſrael, [x] vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem. Carnes fortium comedetis, & ſanguinem principum terræ biberis, arietum, & agnorum, & hircorum, taurorumque,
& altilium, & pinguium omnium. Et comedetis adipem in ſaturitatem, & bibetis ſanguinem
in ebrietatem, de victima quam ego immolaui vobis: & ſaturabimini ſuper menſam meam de
equo equite forti, & de vniuerſis viris bellatoribus ait Dominus Deus.

EXPLANATIO.

a *Vaticinare aduerſus Gog.* Quid intelligatur per Gog & Magog, diximus capite ſuperiore, vbi etſi multas attulimus expoſitiones, eam tamen præcipuè ſecuti ſumus, quæ videtur litteræ accommodatior, & diuini vatis propoſito conuenientior, vt per Gog Antichriſtum, per Magog eius ſectatores intelligeremus: etiã ſi fateamur poſſe per Gog & Magog principem Turcarum ſignificari, & tyrannos alios, ac hæreſiarchas cum ſequacibus ſuis, qui omnes ſunt Antichriſti mẽbra. Eorum animi caligine flagitiorum obducti diuinæ iuſtitiæ ſeueritatem non intuentur, cuius cõtemplatione ſolent homines à ſceleribus deterreri, & ad virtutem excitari.

b *Ecce ego ſuper te.*) Subaudi, venturus ſum, vt te perdam. Hebraiſmus eſt in diuinis literis nõ infrequens.

c *Principem capitis Moſoch.*) Hoc fuit explicatum capite ſuperiore.

d *Circum agam te & educam te.*) Id eſt, coercebo te in gyro fræno ſeueritatis meæ, & educam te de terra aquilonis. Permittam, vt de aquilone ad oppugnãdum eccleſiam educaris. Ita noſtra hac memoria permiſit Deus oppugnari eccleſiam ſuam à Luthero, Munſtero, Caluino, & aliis huiuſmodi peſtibus, qui cum nihil aliud molirentur, quam extinguere veritatem, ſe tamen veritatis eſſe aſſertores iactabundi gloriabantur.

Vt in pharmacopolæ officina & myropolio inter alia vaſa ſunt nonnulla notata literis medicamentum aliquod ſalutare illic incluſum ſignificantibus, cum tamen nihil præter toxicum contineant, & remedium aduerſus venenum præ ſe ferẽtia, ſunt plena veneno: ſic hæretici, ſapientes falſi fingunt ſe eſſe virtute præditos, & ſapientia ornatos, cùm ſint nefariis ſceleribus imbuti, & peſtilentibus hæreſibus contaminati, & omni vera ſapientia deſtituti. Et vt verbis vtar diui Pauli, *repleti ſunt omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, inuidia, homicidio, contentione, & dolo.* Itaque non docent virtutes, ſed vitia. Et quamuis virtutes docerent, nihil hoc prodeſſet illis, cum id quod verbis docerent, operibus, deſtruerent. Vt ſaltandi magiſter nõ poteſt commodè diſcipulos ſuos verbis inſtruere, niſi ipſe ludũ ſaltatorum ingrediatur, & ſaliat ac tripudiet: ſic qui ſe magiſtros venditant virtutum, debẽt eas exercere, & operibus inſtruere, eáque actu efficere quæ verbis alios docent. Exeant ad cir-

Simile.

Rom. 1.

Simile.

cum, exerceant tripudium virtutum, & ita plus operibus proficient vna die, quam verbis multis annis, ſi facta diſcrepant à verbis. Oleum perdunt & operam plerunque, qui honeſtatem in ore continent duntaxat, in corde verò & manibus impia flagitia. In huiuſmodi magiſtros inuehitur Apoſtolus iis verbis in epiſtola
Rom. 2. ad Romanos: *Qui alium doces, teipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœ-*
Matt. 15. Esai. 29. *charis.* Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæum: *Hypocritæ bene prophetauit de vobis Eſaias, dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum lõgè eſt à me.* Huiuſmodi ſunt hæretici, quos Deus permiſit, vt ab Aquilone, hoc eſt, à Germania, vbi natus eſt Lutherus, venirent, vt affligerent eccleſiam. Illis verba hæc Dei per Ezechielem conueniunt, etiam ſi propriè, vt dixi ad Antichriſtum referantur, cui Deus ait. *Educam te, vt ſubaudiatur, de terra aquilonari.* Vel Educam te in gyrum, cohibens tuam deprauatam voluntatem duritia freni, ne indomitæ tuæ cupiditates, & effrænatæ libidines longius dilatentur, ſed ſeueritate diuinæ iuſtitiæ contrahantur. Paucis enim annis regnabis, quoniam ego te interficiam, & telam tuorum ſcelerum, & vitæ tuæ concidam. Quidam codices habent pro educam te, ſeducam te. Ac ſi dicat Deus: Permittam, vt ſeducaris. Ad id enim furoris & inſaniæ perducetur Antichriſtus, vt Deum contemnat, & pro nihilo putet, & perpetuam ſibi fœlicitatem polliceatur. Nullã exiſtimabit tantam eſſe alicuius potentiam, quæ illum valeat de ſuo florente ſtatu dimouere. Id intelligens pſalmo-
Pſalm. 9. graphus ita de illo vaticinatus eſt: *Non eſt Deus in conſpectu eius, inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore. Auferuntur iudicia tua à facie eius, omnium inimicorum ſuorum dominabitur.* Dixit enim in corde ſuo: *Non mouebor à generatione in generationem, ſine malo* Hæc vltima verba, ſine malo ſuſpenſa manent, niſi illis adiungas verbum, ero, vt ſit eclypſis, figura in diuinis literis frequens. Quaſi dicat Antichriſtus. Tanta firmitudine & perpetuitate roboratus ſum, vt nihil me poſſit dimouere: ſemper ero ſine malo, hoc eſt, ſine dolore & calamita-
Eſai. 48. te. O cæcum hominis furorem, ô caliginem ſtupendam! Cùm omnia corporea ſint fluxa & caduca, & homo ſit bulla, *& omnis caro fœnum,* audebit Antichriſtus ſe æternum appellare, & perpetuam ſibi vitæ proſperitatem polliceri.

e *Aſcendere te faciam de lateribus aquilonis, & adducam te ſuper montes Iſrael.*) Hoc eſt, venies à regione ſeptentrionali ad Iudæam, quæ montibus abundat. Poteris per montes Iſraelis viros intelligere fide inſignes, virtutúmque altitudine præſtantes. Nihil eſt enim excelſius virtute, nihil illuſtrius & ſublimius. Neſciunt plerique mortales, quantam celſitatem virtus habeat, nomen virtutis tantùm viurpant, quid ipſa valeat, ignorant. Virtus in horribili procella tranquilla eſt, in tenebris lucet, pulſa loco non dimouetur, quãtò humilior videtur, tantò altior apparet. Nihil tam altum natura conſtituit, quod poſſit cum eius altitudine comparari. Hęc eſt, quã ſolam Stoici ſatis eſſe dicebant ad bene beatéque viuendum. Sed illi vmbram quandam virtutis videbant, ipſam autem veram virtutem non intuebãtur. Nam nõ eſt vera virtus, vt ait Auguſtinus libro quarto de ciuitate Dei, niſi quæ ad eum finé tendit vbi eſt bonũ hominis, quo melius non eſt. Sed virtutis altitudinem illi non aſpiciunt, quorum cogitatio eſt in terram prona, humique defixa, de quibus ait di-
Pſal. 16. uinus pſaltes: *Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram.* Seneca ſolo lumine naturali, aut Chriſtianorũ cõſortio, aut vtróque illuſtratus ait epiſtola 88. Virtus extollit hominem, & ſuper aſtra mortales collocat. Et tragœdia nona: Nunquam Stygias fertur ad vmbras inclyta virtus. Et Salluſtius in procemio de bello Catilinario. Quæ homines arant, nauigant, ædificant, virtuti omnia patent. Et Virgilius libro Æneidos ſexto: Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus. Tanta eſt virtutis altitudo, vt non ſolum Chriſtiani eam lumine fidei & doctrinæ aſpiciant, ſed etiam nonnulli ex infidelibus & indoctis eam quodammodo intueantur. Hæc eſt quæ hominem etiam in vita mortali fert in cœlum, eius animum à rerum caducarum cogitatione abducens, & ad altiſſimam rerum diuinarum transferens contemplationem. Vndę diuus Paulus
aiebat: *Conuerſatio noſtra in cœlis eſt.* Sed virtus hæc, de Phil. 4.
qua loquor, quæ hominem rapit in cœlum, eſt cum illa charitate coniuncta, quæ vt verbis vtar Auguſtini, eſt rectiſſimi animi affectio, qua diligitur Deus propter ſe, & proximus propter Deum. Hæc eſt virtus, ad quam debemus aſpirare, & in cuius actiones debemus incũbere. Danda opera eſt, vt appetitus pareant rationi, eámque nec ob cæcum impetum præcurrant, nec ob ignauiam deſerant, ſintque ab omni turbulenta animi perturbatione alieni, ex quo eluceat animi tranquillitas & moderatio.

f *Et percutiam arcum tuum in manu ſiniſtra tua.*) Hoc eſt, omnem potentiam tuam labefactabo, & penitus euertam. Poteris per arcum & ſagittas dolos Antichriſti intelligere. Solent ſagittarij arcum manu ſiniſtra tenere, ſagittas verò dextera. Si vero illis arcum auferas & ſagittas, omnem illis aufers poteſtatem. Impij autem, quorum cogitationes nihil niſi peſtem aliis & perniciem moliuntur, cum ſagittariis comparantur. Ideo ait in pſalmo regius vates: Quoniam
ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſa- Pſal. 16.
gittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in occulto rectos corde. Sed ab omnibus his ſagittis ſumus Dei armis liberandi, & ſcuto fidei protegendi. Id intelligens diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios, *Propterea:* in-
quit, *accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die* Ephe. 6.
malo. Diem malum vocat tempus calamitatum & tentationum. Et paulò pòſt: *In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.*

g *Feris auibus.*) Mortuo Antichriſto, eiuſque populo, manebunt cadauera inſepulta, ſed in ventribus ferarum & auium ſepelientur. Intuere Dei iudicia, & mundi viciſſitudines & varietates. Ille, qui potens erat, & magna ſatellitum caterua comitatus, qui mundum terrebat, & quaſi œſtro, impetu ſcelerum abſque vllo metu ad omnia maleficia incitabatur, corruit ignominioſe, & fuit à Deo interfectus, & eius cadauer factum eſt auium & ferarum alimentum O mirabilem, & breui tam celerem & tam variam mundi commutationem! Cùm ſe viderit in illuſtri dignitate, vt mundi fert opinio, conſtitutum, omnem virtutem conabitur extinguere, & Chriſtianæ religionis ſplendorem maculare: & reipublicæ ac ſibi ipſi perniciem machinabitur. Nec mirum, cùm ad rempublicam gubernandam ingreſſurus ſit abſque conſilio: cum enim futurus ſit omni ſapientia deſtitutus, conſequens eſt,
vt conſilio etiam deſtituatur. In Prouerbiis ait ita Sa- Prou. 15.
lomon: *Qui agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia.*
Vt dux qui pręlium difficilè abſque armis ingreditur, Ibidem.
facilè corruit: ſic qui abſque conſilio rempublicam gubernandam capeſſit, facilè ſeipſum perdit, & in dedecus perpetuum incurrit. Poteris per beſtias dæmo-
nes intelligere, de quibus dicitur in pſalmo: *Ne tradas* Pſal. 73.
beſtiis, animas confitentes tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiſcaris in finem. Similiter per volucres, de quibus
ait Chriſtus in euangelio, *Aliud ſemen cecidit ſecus* Luc. 8.
viam, & conculcatum eſt, & volucres cœli comederunt illud. Vbi per volucres dæmones ſignificantur, quos di-
uina ſcriptura in pſalmo *populos Æthiopum vocat:* hoc Pſal. 73.
eſt coruos, & cæteras aues nigredine affectas, ita dicens: *Tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcam po-*

pulis *Aethiopum.* Quibus verbis voloit ſignificare impios Ægyptios in mari rubro obrutos dęmonũ fuiſſe prædam & paſtum. Cibus diaboli peccator eſt, iuxta
Gen. 3. id quod ei dixit Deus: *Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.* Eſt enim perſpicuum, in literis diuinis nomine terræ impios ſignificari. Hos dicitur diabolus deuorare, cum illis perſuadet, vt ſe vitiis lethalibus contami-
Pet. 5. neot: iuxta id quod ait diuus Petrus: *Aduerſarius veſter diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærẽs quem deuoret.*

g *Et immittam ignem in Magog, & in iis qui habitant in inſulis confidenter.*] Hoc eſt, Ego immittam fulmina in populum Antichriſto adhærentem, & in omnes illos, qui cùm ſint variis periculis expoſiti, & maris mundi fluctibus exagitati, degont tamen in ſtulta quadam ſecuritate, fidociam ſuam in Antichriſto figẽtes. Quẽadmodom per continentem & terram firmam intelligũtur iuſti, ita per inſulas, & inſularũ cultores intelligũtur impij & ſcelerati. Ita intelligitur locus ille pſal-
Pſal. 96. mographi: *Dominus regnauit, exultet terra, lætentur inſulæ*
Rom. 4. *multæ. Acſi diceret:* Chriſtus delebit diaboli tyrãnidem: *mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, & regnat in orbe terrarum,* & occiſurus eſt Antichriſtum: eã ob cauſam gaudio exultent non ſolum iuſti, ſed peccatores: Mittet enim igné aduerſus Magog nouiſſimis temporibus, priúſquã è cælo deſcendat ad iudicia exercenda. De eo igne loquitur
Pſal. 96. eodem pſalmo propheta, dicens: *Ignis ante ipſum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.* Per hunc ignem intelligũtur fulmina, quibus Antichriſtus perterrebitur, & interficietor: vel vis & poteſtas, qua Chriſtus in Antichriſtum, eiuſque ſectatores vtetur.

h *Et nomen ſanctum meum notum faciam in medio populi mei Iſrael.* Subaudi, cum impios puniero. Ideo pſalmo-
Pſalm. 9. graphus. *Cognoſcetur dominus iudicia faciens.* Quod autem ſequitur. Et non polluam nomen ſanctum meum amplius, hunc habet ſenſum. Non permittam, vt homines ampliùs de me detraham, quòd Antichriſtum non puniam. Eius blaſphemias coercebo, eúmque ignominioſe interfectum ad pœnas æternas relegabo.

i *Quia ego Dominus ſanctus Iſrael.*) Id eſt, ſanctificans
Eſa. 1. Iſraelem. Ita Eſaias. *Blaſphemauerunt ſanctum Iſrael.* id
Eſa. 47. eſt eum, qui ſanctificat Iſraelem. Et rurſus. Redẽptor noſter dominus exercituũ· nomen eius ſanctus Iſrael·

k *Ecce venit & factum eſt.*) Præterita pro futuris. Senſus eſt: Id quod futurum vaticinor, ita certum eſt, acſi iam veniſſet, & factum eſſet.

l *Et egredientur habitatores de ciuitatibus Iſrael, & comburent arma.* Hoc eſt, mortuo Antichriſto, eiuſque exercitu interfecto, egredientur verè Chriſtiani habitatores ciuitatum eccleſiæ, & accipient hoſtium mortuorum clypeos, haſtas, arcus, & cætera arma, eaque igne comburent. Tanta autem erit armorũ copia, vt multo temporis ſpatio non ſit illis neceſſe ligna ſuccidere ad comburendum: ea enim pro lignis ſufficient. Quod autem ait: Succendent ea igni ſeptem annis, ponitur tempus certum pro incerto. Eſt enim numerus ſeptenarius Hebræis familiaris propter diem ſeptimum,
Eſai. 4. quem obſeruant. Volens Eſaias ſignificare, tam admirabilem futuram eſſe Hieroſolymæ virorom paucitatem ob cladem Iudæorum, vt multæ *viduæ apprehenderent virum vnum, quem* via poſſent inuenire, dixit:
Eſai. 30. *Apprehendent ſeptem mulieres virum vnum.* Vbi ſeptem mulieres pro multis ponuntur. Et rurſus. *Lux ſolis erit*
Iere. 15. *ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum.* Explicans Ieremias Hieroſolymæ calamitatem & Hebræorum interitum, *Infirmata eſt,* inquit, *quæ peperit ſeptem.* Acſi diceret: Oppreſſa eſt Hieroſolyma mater multorum virorum, qui in prælio corruerunt: Mulier cùm filiis augetur dicitur corroborari, cùm autem eos amiſit, infirmari. Id
Gene. 4. quod eſt in Geneſi: *Omnis, qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur,* hunc habet ſenſum. Qui Caio interfecerit, multiplici pœna multabitur, & perfectè punietur. Non quòd ſepties puniatur, cùm nec bis Deus iudicet idem, ſed perfecte caſtigabitur, Quemadmodum dici- Pſal. 11.
tur in pſalmo: *Argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum.* in oratione Annæ, que fuit capiti ſecundo libri 1. Reg. 2.
primi Regum mandata, vbi communis verſio habet. *Sterilis peperit ſeptem.* Vbi aſpicis accipi numerum definitum pro indefinito. Eodem modo arbitror intelligi Pro. 24.
Prouerbiorom illud: *Septies in die cadit iuſtus.* Et illud euangelij: *Quoties peccabit in me frater meus, & dimittam* Mat. 18.
ei? vſque ſepties? Quibus Petri verbis reſpondit Chriſtus. *Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties.* Acſi diceret: Non ſolùm ſæpe dimittes pœnitenti, ſed quoties peccauerit. Nec obſtat id, quod Deus dixit per Amos prophetam: *Super tribus ſceleribus Damaſci, &* Amos. 1.
ſuper quatuor non conuertam, ſiue, vt poteſt verti ex Hebræo, non parcam ei. Acſi diceret: Quoniam Damaſcus ter & quater, hoc eſt ſepties incidit in ſcelera, quoniã ſæpe flagitia committit, non ea illi condonabo, nam apud Matthæum agit de pœnitente, apud Amos autem de peccatore obſtinato nullum faciente finem peccandi. Huiuſmodi erat Siria, cuius caput erat Damaſcus, de qua loco illo Deus per ſuum diuinum vatem loquebatur. Sed tanta eſt Dei miſericordia, vt ſi bene aduertas, verbis illis, quibus Syris ſupplicium minabatur, eos voluit excitare ad pœnitentiam, vt illis ad ſeipſum conuerſis flagitia condonaret. Sed vt eò, vnde digreſſa eſt, redeat oratio, his verbis vult Ezechiel ſignificare, poſt Antichriſti interitum fore multis diebus in eccleſia tam mirabilem pacem, vt arma comburantur. Et licet hoc poſſit rectè de pace corporis intelligi, ego tamen exiſtimo eſſe potius ad pacem ſpiritus referendum. Eodem modo Eſaias vo- Eſai. 2.
lens ſignificare fore, vt tempore Meſſiæ magna eſſet ſpiritualis tranquilitas, ait, *cõflandos eſſe gladios in vomeres, & lanceas in falces.* Et pſalmographus: *Venite,* Pſal. 45
& videte opera domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram, auferens bella vſque ad finem terræ: Arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta comburet igne. Quibus verbis dulciſſimam illam animi pacem prædixit, quam hominibus attulit Chriſtus, quæ ab illis ſolùm cognoſcitur, qui iuſtitiam colunt & pietatem, & Chriſtianam religionem amplectuntur. Arma dæmonis, mundi & carnis, ſunt tentationes, doli: ſpes diuitiarum, & honorum, & peſtilentiom voluptatum, quibus animæ hoſtes nos vndique oppugnare contẽdunt. At illa debemus illo diuini amoris igne comburere, de quo ait dominus apud Lucam: *Ignem veni mittere in terram, &* Luc. 12.
quid volo, niſi vt accendatur? Hanc eſſe exiſtimo germanam huius loci interpretationem. Antiqui Iudæi huius loci Ezechielis explanatione aſſeruerunt ſe eſſe calamitoſos, & variis acerbiſque ærumnis opreſſos, & hãc ſuam calamitatem eſſe mille annos duraturam ab euerſione Hieroſolymæ per Titum, illis autem finitis venturum eſſe Meſſiam, qui eos eriperet à Gog & Magog, & ad priſtinam felicitatem reuocaret. At vanam eſſe & commentitiam hanc eorum ſpem, & falſam interpretationem, clarius eſt luce meridiana, cùm ſit apertiſſimum ab illa Hieroſolymæ euerſione ad hanc vſque ætatem mille quadringentos nonaginta & quatuor annos interfluxiſſe. Currit enim nunc annus à virginis partu milleſimus quingenteſimus ſexageſimus ſeptimus. Hieroſolyma autem fuit euerſa anno domini ſeptuageſimo tertio iuxta Euſebij ſententiam de temporibus, & cæterorum, qui Romanorum geſta cum annorum memoria literis mandarunt. Eam ob cauſam alij hoc corrigere volentes, dixerunt hos mille annos numerandos eſſe, non à Tito imperatore, ſed ab Hadriano, qui idolum in loco templi Hieroſolymæ collocauit. Sed hoc eſt planè falſum, cùm ſit perſpicuum abſque dubio

Hadrianum migraſſe è vita anno centeſimo quadra-
geſimo à Chriſti natali die, vt aſſerit Euſebius de
temporibus, & conſtat ex hiſtoriis, & certiſſima anna-
lium computatione. Ex quo concludimr, ab eius inte-
rim vſque ad noſtra tempora præteriiſſe annos mille
quadringentos viginti ſeptem, & conſequenter va-
num eſſe, & planè commentitium id, quod Hebræi
veteres de ereptione ſua à Gog, & Magog per Meſ-
ſiam ſuum, quem miſeri expectant, prædixerunt. In-
telligitur ergo per Gog Antichriſtus, quem Chriſtus
interficiet, & per Magog populus deceptus, Anti-
chriſti ſectator. Sed inſurgit hinc non parua difficul-
tas. Nam nonnulli doctores catholici aiunt poſt Anti-
chriſti interitum, poſt eius perſecutionem, quam di-
cunt eſſe tres annos cum dimidio duraturam, vſque
ad quadraginta quinque dies futurum eſſe diem vlti-
mi iudicij: hos autem quadraginta quinque dies dan-
dos eſſe à Deo, vt illi qui fuerant ab Antichriſto dece-
pti, locum habeant, & tempus pœnitendi. Et hoc col-
Dan. 12. ligunt ex dictis Danielis prophetæ capite duodeci-
mo. Cùm autem hic dicat Ezechiel futuros eſſe poſt
mortem Antichriſti annos ſeptem eximiæ pacis &
quietis, & per ſeptem multi intelligantur, videtur
eſſe inter hos duos locos repugnantia. At dicendum
exiſtimo in vtroque loco poni numerum certum pro
incerto. Nam ſi apertè ex ſcriptura conſtaret, futu-
ros eſſe præcisè & determinatè quadraginta quinque
dies ab Antichriſti morte vſque ad diem iudicij, ſci-
rent homines diem illum poſt Antichriſti mortem,
imò incipiente eius perſecutione, quæ duratura eſt
tres annos cum dimidio: atqui hoc repugnat verbis
Mat. 24 Chriſti dicentis: *De die autem illo & hora nemo ſit, nec an-
geli cœlorum niſi ſolus pater.* Imo veniet dies ille in ſpe-
ratus & repentinus, vt Dominus loco illo aſſeruit. hoc
1.The.5. etiam aſſerit diuus Paulus in prima ad Theſſalonicen-
ſes, dicens: *Dies domini ſicut fur in nocte ita veniet. Cùm e-
nim dixerint: Pax & ſecuritas, tunc repentinus eis ſuper-
ueniet interitus.* Ego exiſtimo locum illum Danielis eſſe
explicatu difficilimũ, nec ex eo colligi apertè id, quod
nonnulli dicunt de illis quadraginta quinque diebus
ab Antichriſti morte vſque ad vltimi iudicij diem: Nõ
enim ſequitur, poſt Antichriſti obitum erunt quadra-
ginta quinque dies, ergo non plures, ſed ſtatim imme-
diatè ſequetur vniuerſale iudicium. Præterea non cõ-
ſtat, ſint ne dies illi naturales, an annuales inſtar illo-
rum, de quibus Deus dixerat noſtro Ezechieli capite
Sup.4. quarto: *Diem pro anno dedi tibi.* Forſaſſe accipitur dies
pro menſe, aut pro hebdomada. Sed quoniam hæc de
quibus vaticinatur diuinus vates futura ſunt, & obſ-
curè ab eo dicuntur, & de huiuſmodi rebus incerti ſu-
mus, nihil audeo temere affirmare: præſertim cum eo-
Dan 12. dem capite duodecimo, vbi Daniel agit de his diebus,
dicat, *clauſos eſſe eius ſermones & ſignatos vſque ad præfi-
nitum tempus.* Illud velim tibi perſuadeas me exiſtima-
re, ſi aliquid poſſum conſequi coniecturis, mundum
poſt Antichriſti interitum eſſe nonnullos annos du-
raturum, ſed incertum nobis eſſe tempus illud, futu-
rámque eſſe poſt tempeſtatem quietem, & poſt bel-
lum pacem, de qua exiſtimo Ezechielem locutum
fuiſſe hoc loco. Verum per habitatores ciuitatis Iſrae-
lis, quos hic ait Ezechiel, egreſſuros eſſe, & inimico-
rum arma igni tradituros, poteris ſanctos intelligere
habitatores manſionum cœleſtium, de quibus ait
Ioan.14 Chriſtus: *In domo patris mei mãſiones multæ ſunt* Hi egre-
dientur cum Chriſto Deo noſtro ad impiorum arma
comburenda: quia venient cum eo in die iudicij ad
iudicanda ſceleratorum flagitia. Diuina autem ſen-
tentia, quam ſancti approbabunt, deiicientur impij
cum armis, hoc eſt, cum fraudibus & ſceleribus ſuis in
ignem inextinguibilem, vbi ſemper ardebunt, pœnas
maleficiorum ſuorum iuſtas illas quidem luentes, ac
ſine ſpe vlla gloriæ ſeipſos cruciantes. De ſanctis eſt in
libro Sapientiæ literis mandatum: *Iudicabunt nationes,* Sap.3.
*& dominabantur populis, & regnabit dominus illorum in
æternum.* Et Chriſtus in euangelio diſcipulos ſuos allo- Mat.19.
quens, *Vos,* inquit, *qui ſecuti eſtis me, in regeneratione, cum
ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos
ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael.* De Sup.32.
impiis vero dictum fuit ſuprà cap. 32. *Deſcenderunt ad
infernum cum armis ſuis.*

m *Et deprædabuntur eos quibus prædæ fuerant.*) Hoc eſt,
ſpoliabunt eos, à quibus fuerant ſpoliati. Vult ſignifi-
care propheta magnam impiorum cædem & calami-
tatem, piorum verò admirabilem victoriam.

n *Dabo Gog, locum nominatum, ſepulchrum in Iſrael val-
lem viatorum.*] Ego ait Deus, dabo ipſi Gog pro ſepul-
chro in terra Iſraelis vallem, qua viatores eunt ad ma-
re verſus orientem. Ibi iacebit Gog, cum ſectatoribus
ſuis, vbi tantus erit fœtor cadauerum, vt prætereũtes
obſtupeſcant, & nares obturent. Aduerte. Ille, qui ex-
celſos montes ſibi aſſumebat, in infima valle mortuus
iacebit, vbi ob nimium fœtorem ſepelietur. Mor-
tuo Alexandro Magno, dixit quidam philoſophus, vt
refert in quarta parte theologali diuus Antoninꝰ: Hic
qui terram heri totam conculcabat, hodie ab ea con-
culcatur. Heri poſſidebat eam, hodie poſſidetur ab il-
la: heri non ſufficiebat ei totus mundus, nunc ſuffi-
ciunt ei quatuor vlnæ terræ. Eodem modo Antichri-
ſtus cui totus orbis terrarum paruus videbitur, in val-
le ima ignominioſe ſepelietur prope mare. Hoc mare
non eſt Oceanum, nec Mediterraneũ, ſed mare mor-
tuum, quod eſt ad partem Orientalem Iudææ. Poteris
per vallem viatorũ vbi ſepelietur Antichriſtus infer-
num intelligere, vbi impij ſepeliuntur. Ibi iacet diues
ille, de quo ait Chriſtus apud Lucam, *Mortuus eſt diues,* Luc.16.
& ſepultus eſt in infernum. Appellatur autem infernus
vallis viatorum, quia ad eum illi eunt, qui via illa lata
incedunt, de qua ait dominus Ieſus: *Lata porta & ſpa-* Matt.7.
*tioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt, qui in-
trant per eam.* Dicitur autem vallis hæc ad orientem
maris, quia ex eo oritur amaritudo, & in eo eſt fons a-
mariſſimus dolorum.

o *Et vocabitur vallis multitudinis Gog.*) Septuaginta
habent: Et vocabitur tunc cœmeterium Gog.

p *Et ſepelient eos domus Iſrael.*] Hoc eſt, Chriſtiani ſepe-
lient Antichriſtum, & exercitum eius. Sed dices:
Nónne paulò antè dixerat per hũc prophetam Deus:
Feris, auibus, omnique volatili, & beſtiis terræ dedi te
ad deuorandum: ſuper faciem agri cades? Dixit qui-
dem. ſignificans his verbis fore, vt Antichriſti, eiuſque
ſectatorum cadauera inſepulta iacerent in campo, &
eſcæ fierent volucrum & ferarum. Sed id non repu-
gnat huic loco, vbi ait eſſe Antichriſtum à Chriſtianis
ſepeliendum. Nam cadauera Antichriſti eiuſque ſe-
quacium primo iacebunt in terra inſepulta, vbi ab a-
uibus & beſtiis magna ex parte deuorabuntur: & ita
intelligitur id, quod paulo antè dictum fuit. Sed poſtea
ob nimium cadauerum fœtorem ſepelient ea Chri-
ſtiani, non ob eorum honorem, ſed ne aër tot corpo-
rum corruptorum fœtore corrumpatur: & ita intelli-
gitur id, quod modò ait diuinus vates. Poteſt hoc ita
intelligi *domus Iſrael*, hoc eſt, populus Chriſtianus ſe-
peliet Antichriſtum, hoc eſt, eius memoriam extin-
guet, eiuſque errores & ſcelera quaſi fœtores in obli-
uionis ſepulchra proiiciet. Delebitur eius nomen, &
celebrabitur fama iuſtorum, iuxta id quod ait Salomõ
in Prouerbiis: *Memoria iuſti cum laudibus, & nomen im-* Pro.10.
piorum putreſcet.

q *Et erit eis nominata dies.*) Id eſt, celebrabunt fideles
diem illum, quo ego ſum Antichriſtum interfecturus.
Vel erit illis dies illa nominata, hoc eſt, nomen illis
pariet & famam. Et tanta erit impiorum clades, vt vi-
ri iuſti

iuſti conſtituant homines qui terram luſtrent, & mundent, cadauera ſepelientes, ne ob eorum corruptionem aër corrumpatur.

t *Poſt menſes autem ſeptē.*) Septem menſibus ſepeliēt cadauera, quæ inuenerint: illis autem finitis finem facient quærendi. Poteris hoc ita intelligere: Viri docti & pij, verè Chriſtiani dabunt operam vt nihil remaneat hæreſum, quod nō ſepeliatur cū hæreſiarcha, hoc eſt, cum Antichriſto: & ita terra eccleſiæ mūda manebit. Sin antē poſtea oſſa aliqua, hoc eſt, Hæreticæ prauitatis duritiē, & ſcelera obſtinata inuenerint, ea annotabunt, vt ſepeliant, & igne comburant. Poteris per *(Simile.)* hæc vacua oſſa hypocriſim intelligere. Vt os plenum medulla eſt vtilis eſca, & optimum alimentum, at abſque medulla cibus eſt canis: ſic cæremoniæ exteriores cum virtute coniunctæ & ſpecies honeſtatis refertæ medulla & ſubſtantia religionis epulæ ſunt excellētes & ſalutares: at exteriorum apparentia abſque virtute cibus eſt dæmonis, qui non virtutis ſubſtantia, ſed vitio ſub ſpecie virtutis delectatur. Nō comedit cœlum ſed terram: iuxta id quod ei dixit Deus. *Terram comedes* *(Gene.3.)* *cunctis diebus vitæ tuæ.* Has exteriores ſuperficies, hæc oſſa virtute vacua, ſepelient viri iuſti, dantes operam, vt vera virtus ſplendeſcat, hypocriſis verò extinguatur. Nec eſt mirum, miniſtros Satanæ transfigurare ſe in miniſtros iuſtitiæ, cùm ipſe Satanas, vt verbis vtar *(1.Co.11.)* Apoſtoli, transfigurer ſe in angelum lucis.

a *Pollinctores.*) Id eſt, funerum accuratores, & cadauera ſepelientes.

t *Nomen autem ciuitatis Amona.*) Amona idē eſt quod multitudo. Ita vocabitur ciuitas prope vallem interfectorum ob cadauerum multitudinem. Septuaginta pro Amona habent *πολυάνδριον* hoc eſt, cœmeterium, vel multitudo hominum ſepultorum. Sunt qui ciuitatem hanc, Hieroſolymam eſſe contendant.

v *Conuenite, properate.* Cōuocat aues & feras ad deuorandum hoſtium cadauera. Eodem modo Eſaias: *Om-* *(Eſai.56.)* *nes beſtiæ agri venite ad deuorandum.* Similiter Ieremias: *(Iere.12.)* *Congregamini omnes beſtiæ agri, properate ad deuorandum.*

x *Vt comedatis carnes, & bibatis ſanguinem.* Priuſquam enim cadauera ſepeliantur, erunt nōnullis diebus inſepulta in terra quò aues & beſtiæ congregabūtur ad deuorandū illa. Vocat igitur diuinus vates bruta animalia, vt cadauera comedāt, eorūque ſanguinē bibāt. Poteris per carnē & ſanguinē homines intelligere vētri deditos, cupiditatū ſeruos & libidinū ſtimulis concitatos: de quibus ait in epiſtola prima ad Corinthios diuus Paulus: *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt.*

y *Arietum, agnorum, hircorum, taurorúmque, & altilium,* *(1 Cor.15.)* *& pinguium omnium.* Per hæc omnia ſignificātur ſceleratorum hominum diuerſitates, qui Antichriſto adhærebunt, & cum eo interficiētur. Sed quoniam poſtquam propheta hæc animalia nominauit, ſubdidit: *Et pinguium omnium,* quibus verbis ſignificat, non de iis omnibus loqui, ſed de illis ſolùm quæ pinguia ſunt, & viribus præſtantia, nec deeſt, qui dicat, per hęc pinguia animalia eos intelligi, qui cū potentia valeant, & in alios dominentur, ſunt ſceleribus conſtricti: & in flagitiis cū ignominia verſari. Sunt enim nonnulli, qui etſi dum vitā agerent priuatam, iuſti viderētur, cū tamē in dignitatibus conſtituuntur, & publicā induunt perſonam, nullam oſtendunt virtutem, nullum ſplendorem: imò potentia fiunt deteriores. Pauci ſunt quibus velle & poſſe ſimul non afferant detrimentum. Multos vidimus in aduerſitate fulgere, quos in rerum proſperarum abundātia aſpeximus obſcurati. Vt *(Eccle.7.)* gemmæ quædam ſunt in obſcuro ſplendidiores quam in luce: ſic nonnulli in vita quieta latitantes: probitatis claritatem oſtēdebāt, qui poſtea ad magiſtratus, & gubernandę reipublicæ munus euecti, vitia occulta præ ſe ferunt, & in dedecore & ignominia verſantur. Dum erant priuati, & abſconditi, lucebant, ſed exeuntes in lucem, & ad rempublicam miniſtrandam accedentes, lucem amiſerunt. Huiuſmodi futuri ſunt multi ex his, qui Antichriſto adhærebunt, qui vbi ab eo fuerint in dignitatibus cōſtituti, & honores ac magiſtratus geſſerint, impietates ſuas peſtilentes, quas anteà quodammodo operuerāt, declarabunt. Ad id perducētur ſceleris, vt Deū ipſum deſpiciant, & pro nihilo putent iuxta id quod ait in Prouerbiis Salomō: *Im-* *(Prou.18.)* *pius cū in profundū venerit peccatorū contemnit, ſed ſequitur eū ignominia & opprobriū.* De talibus ait pſalmographus: *(Pſal 63.)* *Iniuſti autē diſperibunt, ſimul reliquiæ impiorum interibunt.* Et Eccleſiaſticus: *Vindicta carnis impij ignis & vermis,* *(Eccle.7.)*

ANNOTATIONES EX Hebræo in Cap. XXXIX.

1 Circum agam te, & educam te. *In Hebraico eſt:* וש־בבתיך וששאתיך *veſchobabtica veſchiſchethica. Primum verbum eſt ſchauan, quod ſignificat circum agere, conterere, & in ſcintillas redigere. Vnde ſchebib ſignificat ſcintillam, fragmentum, & contritionem, & araneæ telam. Id quod eſt apud Oſeam in capite octauo.* In araneatum telas erit vi- *(Oſe.8.)* tulus Samariæ, *poteſt verti: In fragmenta ſeu ſcintillas redigetur vitulus Samariæ. Acſi diceret: Confringendus eſt ab Aſſyriis vitulus, quem decem tribus Deo vero relicto coluerunt. Ergo pro* circum agam te *hoc loco poterat verti: Conte-* *(3.Re.12.)* *ram te, ſiue confringam te, ſiue in fruſta aut ſcintillas redigam te. Septuaginta trāſtulerunt συνάξω σε, Id eſt, congregabo te. Acſi dicat Deus: Ego permittam vt exercitum tuum congreges, & pares. Secundum verbum eſt ſchaſchah, quod ſignificat ſuccedere, adducere, euertere, ſeducere, & ſextare, hoc eſt, ſextam partem detrahere. Vnde dictio ſcheſch ab hoc verbo deriuata ſignificat ſex. Eam ob cauſam verti poterat locus hic: Et ſuccidam, ſiue euertam te. Vel, & ducam te quemadmodum tranſtulit noſter interpres, ſeptuaginta interpretes ſecuti. Vel permittam vt ſeducaris. Cui interpretationi fauet paraphraſis Chaldaica habens, Errare faciam te. Vel. Et relinquam ſextam partem ex te. Et ita vertit Pagninus. Quaſi dicat quinque partes populi tui interficiam, ſextam autem intactam reſeruabo. Vel, Et ſex plagis afficiam te. Has plagas connumerauit capite præcedente, cùm dixit:* Et iudicabo eum peſte, & ſanguine, & imbre vehementi, & lapidibus immenſis, & igne, & ſulphure. *Perpende hanc vltimam interpretationem, & fortaſſe tibi non diſplicebit: placuit enim nonnullis viris doctis. Ea, quæ literis mando, priuſquam proferantur in lucem amicis oſtendo viris doctis & limato iudicio præditis. Vt enim pictor ſo-* *(Simile.)* *lers & prudens tabulas à ſe pictas, & induſtria elaboratas aliis porrigit conſiderandas: vt ſi quid in illis deprehenderint erratum, emendetur, illéque ſecum, & cum aliis quid in illis reprehenſibile ſit, exquirit: ſic amicorum ſapientum conſilio per multa nobis facienda, & omittenda, & corrigenda ſunt.*

2 Et immittam ignem in Magog, & in iis qui habitāt in inſulis confidenter. *Septuaginta habent, Et mittam ignē in Magog, & habitabunt inſulæ in pace. Ciuitates ſeditionibus commotæ, & ſceleratorum procellis exagitatæ inſulæ ap-* *(Eſai.20.)* *pellantur. Ea ratione ductus Eſaias Hieroſolymam vt impiorum oppugnatam & concuſſam inſulam his verbis vocauit:* Et dicet habitator inſulæ huius: *Inſulæ etiam pro Gentibus flagitiorū ſtimulis concitatis accipiuntur, vt apud eundē Eſaiam:* Taceant ad me inſulæ. *Hoc eſt animum recipiāt,* *(Eſai.41.)* *& in rerum aduerſarum mole viribus roborentur, atque tranquillo, ac forti animo me expectent. Hactenus eccede-*

rant animo, & vitiis ſe tradiderant, nunc recipiãt nouas vires, & ad me conuertantur. Volens autem diuinus vates indicare, quid per inſulas intelligeret, ſubiunxit: Et Gentes mutent fortitudinem ſuam. *Vbi particula, &, accipitur pro, id eſt. Tacere inſulas ad Deum, & Gentes mutare fortitudinem ſuam, idem eſt. Mutare autem fortitudinem Hebraiſmus eſt ſignificans accipere nouas vires quemadmodum tacere ad* Eſai. 30 *Deum. Vnde idẽ propheta, In ſilentio, inquit, & ſpe erit fortitudo tua. Et diuinus pſaltes:* Pſal. 30. Tace domino, *pro quo noſter interpres habet:* Subditus eſto domino. *Vtroque enim modo verti poteſt. Accipi autẽ inſulas pro Gentibus indicat apertè* Eſai. 42. *locus Eſaiæ capite quadrageſimo ſecundo. Nam vbi communis editio habet:* Legem eius inſulæ expectabunt, *habent* Mat. 12. *ſeptuaginta interpretes: gentes ſperabunt. Quam verſionem diuus Matthæus capite ſui euangelij duodecimo ſecutus eſt. Poterat igitur trãsferri locus hic Ezechielis:* Mittam ignem in Magog, & habitabuntur vrbes in pace. *Vel, & Gentes, quæ fuerant ab Antichriſto exagitatæ, eo mortuo in tranquillitate vitam degent.*

3 Dabo Gog locum nominatum ſepulchrum in Iſrael. *Pro loco eſt in Hebraico: מקום mecom, à verbo קום, quod ſignificat ſtare, & ſtabile eſſe. Secũdo capite Ioſue, vbi* Ioſue 2. *nos habemus:* Non remanſit in nobis ſpiritus, *pro remãſit eſt in Hebraico verbum hoc. Ideo poterat verti locus ille: Nõ ſtetit in nobis ſpiritus. Nã cũ homo metu perterretur, ca-* 1. Re. 17. *dit eius ſpiritus, & concidit cor eius. Id ſignificant verba illa Dauidis primo libro Regum mandata,* Non concidat cor cuiuſquam in eo. *Cùm autem eſt intrepidus, nullo timore cõmotus, dicitur ſtare. Vnde apud Latinos ſtare animo, eſt eſſe fortitudine roboratum, & nullo modo deſpondere. Ita Cicero in epiſtola quadam ad Atticum, Stamus, inquit, animis. Et ſtare pro durare & permanere ſæpenumero vſurpat, vt libro Officiorum ſecundo: Vtinã reſpublica ſtetiſſet, quo cœperat ſtatu.* Eſai. 46. *Capite quadrageſimo ſexto, inducit Eſaias Deum in hunc modum loquentem:* Conſiliũ meum ſtabit, & voluntas mea fiet. *Vbi pro,* ſtabit, *eſt verbum hoc* יקום. *Ac ſi dicat Deus: Permanens erit & ſtabit conſilium meum, & quicquid voluero, fiet. Significat etiam verbum hoc ſurgere, vt in pſalmo* Pſal. 11. *vndecimo.* Nunc exurgam dicit dominus. *Et pſalmo pri-* Pſalm. 1. *mo:* Ideo non reſurgunt impij in iudicio. *Et ſi omnes reſurrecturi ſunt, iuxta id quod ait diuus Paulus in epiſtola ſe-* 1. Cor. 6. *cunda ad Corinthios:* Omnes quidẽ reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, *tamẽ impij non dicuntur reſurgere quia non ſunt ad vitam æternã reſurrecturi, quæ eſt reſurrectio iuſtorũ, de qua loquitur illic pſalmographus. Cũ reſurrectio ſit reditus ad vitam, vita autẽ damnatorum mors potiùs dicatur quã vita, rectè dicit diuus pſaltes impios nõ eſſe reſurrecturos. Sed quoniam verbũ hoc quod pro reſurgere ponitur, ſtare etiam ſignificat, vti diximus, poteſt locus ille hunc habere intellectum: Quanquam mortales omnes ſint ad vitã reuocandi, cùm Chriſtus de cœli faſtigio ad vniuerſale iudicium exercendum venerit, tamẽ, nefarij homines, qui ſe impiè tradiderunt ſceleribus, & vitiorũ ſuorum conſtituerunt monumenta, & in lethali flagitio è vita migrarunt, non poterunt in iudicio conſiſtere, aut ſtare: ſed cauſa cadent, & ſeparati à cœtu iuſtorum, in barathrum æternarũ pœnarũ præcipitabuntur. Apud Marcũ Tullium, & graues illos authores, qui nobis fontes aperuerunt eloquentiæ, & linguã illuſtrarunt Latinam, ille dicitur cadere cauſa, qui litem amittit, aduerſus quẽ iudex ſententiam fert. A verbo hoc* קום *deriuatur nomẽ mecom quod ſtationem ſeu locũ ſignificat: vt apud Iob:* Nec vltra intuebitur eum locus ſuus. Iob. 20. *Vbi* locus *accipitur pro oppido, ſeu congregatione, in qua habitabat. Et pſalmo centeſimo tertio:* In omni loco dominationis eius benedic anima mea dominum. Pſal. 103. *Et ratione ductus interpres noſter vertit ita hunc Ezechielis locum:* Dabo Gog locum nominatum. *Pro nominato eſt in Hebraico ſchã, quæ ſignificat ibi, & illic, vt in pſalmo:* Super flumina Babylonis, illic ſedimus, & fleuimus. Pſalm. *Pro illic eſt in Hebraico hæc eadẽ dictio. Significat etiam illuc, Vt apud Iob.* Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. *Vbi per vterũ matris intelligit ſepulchrũ & terrã quæ eſt omniũ mater. Id intuẽs Salomõ dicebat in Eccleſiaſte.* Omnia pergunt ad vnũ locũ: de terra facta ſunt & in terra pariter reuertũtur. *Narrat Titus Liuius libro primo ab vrbe cõdita, filios Tarquinij Delphos profectos & interrogãtibus, quis eorũ eſſet Romæ principatũ obtenturus, dictũ eſſe, eum regnaturum, qui priùs matrẽ oſculatus eſſet. Cùm autẽ illi currerẽt vt matrẽ oſcularentur, Iunius Brutus, qui aderat, & reſponſum audierat, prolapſum ſe finxit, & terram oſculatus eſt, eam eſſe matrem ſuam intelligens. Idque factum eius rei euentum comprobauit. Nam cum eiuſdem Bruti opera Tarquinius expulſus eſſet ob eius ſuperbiam & cætera flagitia, fuit ipſe Brutus primus cõſul creatus: Oſculatus eſt enim primũ matrem ſuam, hoc eſt, terram, quam Iob vterũ matris ſuæ appellauit, dicẽs.* Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. *Et pro illuc eſt in Hebraico dictio ſchã. Vides igitur dictionẽ hanc ſignificare illic, & ibi: Eam ob cauſam Pagninus ita vertit hunc Ezechielis locum. Dabo ipſi Gog locum ſepulchri ibi in Iſrael. Sed quoniam hæc particula, ſchã, deriuatur à dictione, ſchẽ, quæ ſignificat nomẽ, ideo ponitur renominata quã ſignificationẽ ſecutus, eſt, & rectè quidẽ, noſter interpres.*

---

a Et ponam gloriam meam in gentibus, & videbunt omnes gentes iudicium meum, quod fecerim, b & manum meam quam poſuerim ſuper eos: c & ſcient domus Iſrael, quia ego Dominus Deus eorum à die illa, & deinceps: Et ſcient gentes, quoniam in iniquitate ſua capta ſit domus Iſrael, eò quòd dereliquerint me, d & abſconderim faciem meam ab eis, & tradiderim eos in manus hoſtium, & ceciderint in gladio vniuerſi. Iuxta immunditiam eorum & ſcelus feci eis, & abſcondi faciem meam ab illis. Propterea hæc dicit Dominus Deus: e Nunc reducam captiuitatem Iacob, & miſerebor omnis domus Iacob, & miſerebor omnis domus Iſrael. f Et aſſumam zelum pro nomine ſancto meo, g & portabunt cõfuſionem ſuam, & omnem præuaricationẽ, qua præuaricati ſunt in me cũ habitauerint in terra ſua cõfidẽter neminem formidantes, h & reduxero eos de populis & congregauero de terris inimicorum ſuorum, & ſanctificatus fuero in eis in oculis gentium plurimarum. Et ſcient, quia ego Dominus Deus eorum, i eò quòd tranſtulerim eos in nationes, & cõgregauerim eos ſuper terram ſuam, Sap 12. ca & non dereliquerim quenquam ex eis ibi. Et non abſcondam vltrà faciem meam ab eis, eò quòd effuderim ſpiritum meum ſuper omnem domum Iſrael, ait Dominus Deus.

a *Et ponam gloriam meam in gentibus.)* Hoc eſt, ob iuſtitiæ meæ ſeueritatem in flagitioſos nomen meum gentes celebrabunt, quod aſperrimam Antichriſti tyrannidem funditus euerterim. & videbunt, quemadmodum eos punierim. Ponere ſuper aliquem manum, eſt illum ſupplicio afficere. Hebraiſmus eſt in literis diuinis creberrimus, de quo alibi diſſeruimus.

b *Et manum meam quam poſuerim ſuper eos.)* Hoc eſt,

c *Et ſcient gentes, quoniam in iniquitate ſua capta ſit domus Iſrael*

Mat.24. *mus Iſrael.* Id eſt, erit hominibus perſpectum & cognitum fuiſſe populum fidelem merito afflictum. Nam tunc *abundabit iniquitas*, vt ait Dominus Ieſus, *& refrigeſcet charitas multorum.* 2.Ti.4. Vnde ait diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timotheum: *Erit tempus, cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.* Cùm autem multa futura ſint flagitia, punientur fideles, & diuina permiſſione oppugnabit eos Antichriſtus: acerbis eos premet calamitatibus, & fraudibus peſtilentibus ſeducet: Cum autem mortuus fuerit tyrannus, confugient ad Deum, intelligentes iuſtas ſe ſuorum ſcelerum pœnas dediſſe. Poteris per domum Iſraelis intelligere Iudæos, & tunc erit ſenſus: Cognoſcent Gentes fuiſſe meritò Hieroſolymam à Romanis captam & euerſam, & Iudæos interfectos, & afflictos, & vſque ad Antichriſti interitum diuerſis principibus ſubiectos, quia Chriſtum verum Deum & hominem, qui ideo humanam induit formam, vt eos, qui in caligine verſabantur, diuino lumine luſtrar[et], & falſis criminibus ad interitum vocarunt, & vulneribus ſauciatum immaniter occiderunt. Sed in fine mundi poſt Antichriſti cædem omnes Iudæi ad veram Chriſti fidem conuertentur, & in vna eccleſia cum aliis catholicis congregabuntur.

d *Et abſconderim faciem meam ab eis.*) Oſtendere faciem alicui, eſt illum proſequi fauore, abſcondere verò faciem ab eo, eſt illi non fauere, nõ ſe ei propitium oſtendere. Eam ob cauſam iis verbis diuinus pſaltes Pſal.79. Deum alloquebatur: *Deus virtutum conuerte nos, & oſtẽde faciem tuam, & ſalui erimus.* Acſi diceret: Quouſque eris nobis iratus domine Deus exercituum? Iam quæſo nos reduc tecum in gratiam, proſequere nos fauore tuo, & ſalutem conſequemur. Cant.2. Et in Canticis: *Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis.* Oſtendens Deus Moyſi futuram populi Iudaici rebellionẽ Deut.32. dixit. *Irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo: & iraſcetur furor meus contra eum in die illo, & derelinquam eum & abſcondam faciem meam ab eo, & erit in deuorationẽ.* Et apud Eſaiam: Eſai.54. *In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te.* Et rurſum idem propheta impios Eſai.59. Iudæos alloquens aiebat: *Peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis.* Hoc eſt, ſcelera veſtra Deum aduerſos vos irritarunt, ea fuerũt in cauſa, vt ipſe à vobis auerteret faciem illam ſuam rerum veſtrarum quondam fautricem. Effecerunt flagitia veſtra, vt Deum illum, quem antea propitium & fautorem habuiſtis, modò infeſtum & iratum ſentiatis. Et iterum ipſos Iudæos in Babylonica ſeruitute detẽtos ita inducit cum Deo loquentes: Eſai.64. *Abſcondiſti faciem tuam à nobis; & alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ.* Pſal.118. Et Dauid: *Faciem tuam*, inquit, *illumina ſuper ſeruum tuum.* Pſalm.4. Et alibi: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine.* Acſi diceret: Vultu tuo domine ſplendidiſſimus nos aſpexiſti: alacritate & iucunditate faciei tuæ, tuum erga nos fauorem indicaſti: ex quo effectum eſt, vt nobis omnia florerent, & ingentibus bonis circunflueremu[s].

e *Nunc reducam captiuitatem Iacob.*) Mortuo Antichriſto manebunt fideles liberi ab eius tyrannide, & aſpera captiuitate. Poteſt hoc referri ad Iudæos, qui videntes mortuum Antichriſtum, quem Meſſiam ſuũ eſſe crediderant, & ſeipſos deceptos, & in erroribus intolerandis verſatos, conuertentur ad Chriſtum, in quem antea credere nolebant. Id quidem eſt quod nunc ait: *Reducam nimirum ad me captiuitatem Iacob*, hoc eſt, infideles Iudæos, qui captiui à dæmone detinebantur. Tunc videbunt impletum id quod ait diuus Rom 10. Paulus in epiſtola ad Romanos: *Cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.* Ex parte dicit, quia nõ omnes Iſraelitæ cæci fuerunt, ſed magna eorum pars, quæ fuit multò maior, quàm reliquiarum, quę fidem ſuſceperunt. Huius cæcitatis non eſt dicendum fuiſſe Deum cauſam effectricem, cum ſit *diues*, vt verbis vtar Apoſtoli, *in omnes, qui inuocant illum: & diues in miſericordia.* Rom 10. Ephe 2. Eſai.6. Id autem quod eſt apud Eſaiam, *Excæca cor populi huius*, hunc habet ſenſum: Annuntia tu ò Eſaia excæcandum eſſe cor populi Iudaici. Non quòd Deus populum obcæcaret, ſed vt obcæcaretur permiſit, non dans illis gratiam, quia illi eam non ſolùm nullo modo merebantur, ſed nec eam petebant, nec volebant: Imò Chriſtus alloquens Hieroſolymam aiebat: Mat.23. *Quoties volui congregare filios tuos: & noluiſti?* Nec dicit diuus Paulus: Cæcitas ex parte contigit in Iſrael, vt plenitudo Gentium intraret: quaſi non poſſent Gentes intrare, niſi Iudæi obcæcarentur: *ſed donec plenitudo Gentium intraret.* Non igitur eos Deus obcæcau[it], ſed eorum inuidia, & malitia & pertinacia eos tenebris cooperuerũt: Deus enim eſt Ioan.1. *lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*: qui Gẽtes antea cæcas vero fidei lumine illuſtrauit. Et quia Iudęorum cæcitas accepta occaſione viam muniuit, qua Gentes ingrederentur, duratura eſt donec Gentium plenitudo recipiat fidem, & tunc finita cæcitate, mortuo Antichriſto, ingredientur omnes Hebræi, & erit tunc vnum ouile, & vnus paſtor. Id prædixerat regius vates ita canens: Ioan 10. Pſal.20. *Cogitauerunt conſilia, quæ non potuerunt ſtabilire: Quoniam pones eos dorſum: in reliquiis tuis præparabit vultum eorum.* Hæc Iudæorum conſilia fuerunt velle Chriſti famam extinguere, eiuſque ſplendorem maculare: quę eos fefellerunt: nam quantò magis eius famam voluerunt ſepelire, tantò eam ſplendidiùs illuſtrarunt. Eos poſuit Deus dorſum, permittens vt caderent retro: ſed in reliquiis, hoc eſt, in Enoc & Elia, tempore Antichriſti *præparabit vultum illorum*, eos illuminando, & ad veram fidem conuertendo. Et tunc implebitur id, quod dixit Eſaias: Eſai.59. *Et veniet Sion redemptor, & eis, qui redeunt ab iniquitate in Iacob*, vel vt vertit diuus Paulus: Rom 11. *Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob.* Tunc enim plenitudo Gentium introibit, & [o]mnis Iſrael ſaluus erit, & reducetur in libertatem captiuitas Iacob. Iudæi, Gentiles, & Mahumeti, recipient Chriſti fidem, Diuus Auguſtinus, diuus Hieronymus, & infiniti prope doctores aiunt circa finem mundi venturos eſſe Eliam & Enoch, & conuerſuros eſſe Iudęos ad Chriſti fidem. De Elia enim ait Deus per Malachiam: Mala.4. *Ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.*

f *Et aſſumam zelum pro nomine ſancto meo.*) Id eſt, proſequar Iudęorum populum amore, vt antea ſolebam, & hoc non propter eorum merita, ſed propter nomen ſanctum meum.

g *Et portabunt confuſionem ſuam.*] Quando in memoriam reduxerint, ſe de Chriſto detraxiſſe, eumque iniuriis affeciſſe, & ad cędem crudeliſſimam vocaſſe.

b *Et reduxero eos de populis.*) Hoc eſt, de Gentium erroribus & idololatriis. Acſi dicat: Mortuo Antichriſto Chriſtiani illi, qui fuerant inter fidei hoſtes captiui, liberabuntur, & ad terras ſuas reducentur.

i *Eò quòd effuderim ſpiritum meum ſuper omnem domum Iſrael.*) Id eſt, eccleſię meæ fauebo, nam in illam conferam gratiam & ſpiritum meum. Hic eſt ſpiritus ille, de quo dixit Deus per Ioelem prophetam: Ioel 2. *Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem.* Totum hoc ab illo loco: *Nunc reducam captiuitatem Iacob*, vſque ad finem huius capitis, vbi agitur de reductione à captiuitate, poteſt intelligi de reditu à captiuitate Babyloni-

ca, in qua Iudæi, cum hæc Ezechiel literis mandaret, detinebantur. Locutus fuerat primò de liberatione ab illa ſeruitute, poſtea ſe transtulit ad liberationem ſpiritualem à peccato, & ad redemptionem per Chriſtũ in primo aduentu, vnde ſe contulit ad Antichriſti tyrannidem, & ad liberationem ab ea per Chriſtũ prope finem mundi, & ad pacem & tranquillitatem, & vnitatem eccleſiæ poſt mortem Antichriſti: nunc redit ad id, vnde digreſſus eſt, nimirum ad liberationem Hebræorum à Babylonica ſeruitute, quam Deus illis hoc loco promiſit.

s Eò quòd effuderim ſpiritum meum ſuper omnem domum Iſrael. *In explanatione, per hunc ſpiritum diximus ſignificari Spiritus ſancti gratiam. Poteſt nihilominus per illum intelligi ira Dei, quam ipſe aduerſus Iudæos oſtendit, puniens eos iuxta eorum ſcelera. Hanc expoſitionem ſauet Septuaginta interpretum tranſlatio, quæ pro ſpiritu habet* θυμὸν, *hoc eſt furorem pro qua in Hebræa eſt dictio* רוח *ruach, quæ ſpiritum ſignificat, vt apud Eſaiam cap. 32.* Donec effundatur ſuper nos ſpiritus de excelſo. *Et furorem, vt apud Zachariam:* Requieſcere fecerunt ſpiritum meum in terra aquilonis. Eſai. 32. Zach. 6.

ARGVMENTVM.

Oſtenditur diuino vati Dei templi & ciuitatis, hoc eſt eccleſiæ militantis per Chriſtum inſtitutio & eccleſiæ triumphantis glorioſa & mirabilis amplitudo, vbi beati pulcherrimis ornamentis mauriti, & cœleſtibus inexplicabilibuſque gaudiis magnificentiſſime cumulati Deum ipſum intuentur, & ſempiterna diuini numinis contemplatione oblectantur. Intuetur Ezechiel mentis oculis diuino lumine illuſtratæ menſuram longitudinis, latitudinis & altitudinis portarum, thalamorum feneſtrarum, veſtibulorum cubiculorum, graduum, & totius denique ædificii quod verbis deſcribit difficillimis explicatu. Qui erat ſpiritu prophetico afflatus, qui animi aciem perporgatam in rerum omnium dominum & moderatorem intendebat, alta hæc myſteria ſola ipſo ſplendidiora penetrabat. Nos verò qui humi repimus, & in tam eximium rerum excelſarum ſplendorem extollere intellectum non valemus, dabimus operam, vt literam in apertam ſententiam exponamus, illis ſaltem aperiens fores, qui in arcana interiora penetrare voluerint. Non aſperiemus hæc, illis ſublimiora conſequi contendant, par enim eſſe exiſtimo, omnes vmnas experiri, qui tas magnas, & magno opere expetendas concupierunt.

CAPVT XL.

A IN [a] vigeſimo quinto anno tranſmigrationis noſtræ, in exordio anni, decima menſis, quartodecimo anno poſtquam percuſſa eſt ciuitas, in ipſa hac die [b] facta eſt ſuper me manus Domini, & [c] adduxit me illuc [d] in viſionibus Dei. Adduxit me in terram Iſrael, & [e] dimiſit me ſuper montem excelſum nimis, [f] ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum: & introduxit me illuc. Et ecce vir, cuius erat ſpecies, quaſi ſpecies æris, [g] & funiculus lineus in manu eius, & calamus menſuræ in manu eius. [h] Stabat autem in porta, & locutus eſt ad me idem vir: Fili hominis, [i] vide oculis tuis, & auribus tuis audi, [k] & pone cor tuum in omnia, quæ ego oſtendam tibi, [l] quia vt oſtendantur tibi, adductus es huc. Annuntia omnia, quæ tu vides domui Iſrael.

EXPLANATIO.

a *In vigeſimo quinto anno.*) Cùm Hebræi eſſent in Babylonica captiuitate detenti, eorumque langueſceret induſtria, & vires confringerentur: non exiſtimabant fieri poſſe, vt ad patriam aliquando redirent, & templum ac ciuitatem ſuam inſtaurarent. At voluit eos Deus ſpe reſtitutionis ſuæ per Ezechielem reficere & roborare. Eam ob cauſam oſtendit ei templi Hieroſolymæ, eiuſdémque vrbis inſtaurationem, præcipiens illi, vt nuntiaret Hebræis viſionem hanc, qua intelligerent, eſſe ſeipſos ad patriam ſuam reuocandos, & in priſtinam dignitatem reſtituendos. Vt autem huius vaticinationis memoria non deleretur obliuione poſteritatis, mandauit eam literis diuinus vates, vt eſſet perpetuis conteſtata monimentis. Nuntiabat illis ventura, hortans eos ne exilio & calamitate, & rerum aduerſarum fluctibus vſque adeò commouerentur, vt ærumnis ſuis adhiberent de diuina pietate deſperationem. Quin potius eos excitabat, vt ad Deum confugerent, in quo ſpem ſuam collocarant: nam ipſe ſciebat fore, vt ad terram promiſſionis gaudio exultantes redirent: quoniam ſpiritu prophetico viderat templi & ciuitatis reædificationem: quam à principio huius capitis vſque ad finem libri multis verbis deſcribit. Ita euenit, vt ipſe prædixit. Nam ſub Zorobabele, & Ieſu filio Ioſedech, & Nehemia, fuerunt Iſraelitæ ad patriam cum gaudio & honore reuocati, & templum ac vrbem collapſam reſtituerunt, vt in libris

1 Eſd. 1. 2 3 4. Eſdræ literæ diuinæ teſtantur. Sed vaticinans Ezechiel de templo Hieroſolymæ ædificando rapitur ſpiritu, & à templo materiali ad templum ſpirituale ſe transfert, & de eccleſia catholica, de hoc admirabili templo, quod mentis oculis intuebatur conſtruedũ à Chriſto, vaticinatur. Templum enim hoc, quod ſpiritu prophetico vidit, de quo præcipue tractat in hac viſione: multò ſublimius eſt & magnificentius templo ſub ſecundo illo Zorobabele ædificato: imo ipſo primo templo à ditiſſimo & illuſtriſſimo rege Salomone ſumptuoſiſſimè condito multo illuſtrius & præſtantius. Et ciuitas hæc, quam ædificandam perſpexerit, per quam etiam eccleſia ſignificatur, multò eſt amplior & capacior, & celebrior ciuitate illa, quam Nehemias & Zorobabel inſtaurauerunt. Præterea templum illud ſecundũ reædificatũ fuit in loco, vbi prius fuerat, vt conſtat ex libro primo Eſdræ, capite tertio: 1. Eſd. 3.
atqui primom templũ fuerat in vrbe ædificatum, vt patet ex tertio, & quarto Regum: ergo ſecundũ fuit in 3. Reg. 6.
eadem vrbe cõditum à Nehemia, & cæteris Hebræis. 4. Re. 24.
At templum hoc, de quo hic loquitur Ezechiel, non erat in ciuitate, imo longo interuallo diſtabat ab illa: quoniam inter templum & ciuitatem erat pars quædam portionis ſacerdotum, & tota portio leuitarum, Eze. 48.
vt capite vltimo huius viſionis licet videre. Et multa Eze. 47.
alia dicit de aquis è templo egredientibus, & in mare mortuum intrantibus, de arboribus fœcundiſſimis, quæ ſingulis menſibus vberrimos fructus ferebant, & de multis aliis, quæ in ſecundi templi inſtauratione nunquã fuerunt, nec erũt in æternũ in populo Iudæorum. Quare in errore aperto verſantur qui aiunt omnia hæc eſſe ad reditum Iudæorũ ex Babylonica captiuitate in patriã referẽda, & ad vrbis Hieroſolymæ, ac

templi

templi lapidei inſtaurationem tantummodò accommodanda, & ad nihil aliud Ezechielem reſpexiſſe. Quis non videt hęc omnia, & multa alia, quæ hîc fuerunt prædicta, quę diuinos vates conſpexit fore in huius ſui templi & vrbis cõſtructione, nec in primo, nec in ſecundo tẽplo, nec in ciuitate Hieruſolyma terrena vnquam fuiſſe. Referuntur quidem ad eccleſiam catholicam, & ad hominum generis redemptionem per Chriſtum, vt ipſo adiuuante in huius viſionis progreſſu oſtendemus. Erat enim præcipuum diuini vatis inſtitutum, de templo illo vaticinari, quod Chriſtus erat conſtructurus, & de ciuitate illa pietatis & religionis pleniſſima, hoc eſt, de eccleſia catholica, quam ſaluator noſter verus Deus & verus homo mirabiliter cõſtituit, tanta firmitudine & fortitudine roboratam, vt nullus vnquam nec tyrãnorum, nec hæreticorum machinis poſſit euerti. Ea enim eſt illa, de qua dixit ipſe
Mat.16. dominus: *Portæ inferi nõ præualebunt aduerſus eam.* Calx, qua fuit hæc domus coagmentata & aſtricta, non materialis eſt, ſed ſpiritualis, ſanguine ipſius Chriſti conglutinata, vt homines cœleſti patri reconciliaret, & duos populos diuiſos Gentium & Hebræorum in hac vna domo coniungeret, ſibique per fidem & charitatem copularet. Ideo ait diuus Paulus in epiſtola ad
Ephe. 2. Epheſios: *Vos qui aliquando eratis longè facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens: inimicitias in carne ſua.* Medius paries, quem Chriſtus diruit morte ſua, qui & Gentes & Iudæos diuidebat, & vtroſque à Deo ſeparabat, peccatum erat, & hominum flagitia, & odia inter Gentes & Iudæos: quæ omnia idem Apoſtolus ſtatim appellat inimicitias, & ea duobus populis domum vnam conſtituit. Hæc eſt domus illa, de qua ait apoſtolus in epiſtola prima ad Timothæũ:
1.Ti. 3. *Vt ſcias, quomodo oporteat te in domo Dei conuerſari, quæ eſt eccleſia Dei viui, columna, & firmamentũ veritatis.* Et in 1. ad Co-
1.Cor. 6. rinthios, *Templum*, inquit, *Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* Et in ſecunda: *Vos eſtis templum Dei viui.* Hoc templum hanc eccleſiam catholicam cõſumauit Chriſtus, cum
Ioã. 19. pendens in cruce vulneribus ſauciatus, volens ſpiritũ emittere dixit: *Conſummatum eſt.* Et quoniam eccleſia catholica non ſolùm templum vocatur in diuinis literis, ſed ciuitas, eã ob cauſam agit in hac viſione Ezechiel de templi, & ciuitatis, hoc eſt, de eccleſiæ per Chriſtum conſtructione. Eccleſia enim eſt ciuitas il-
Pſal.45. la, de qua ait regius vates. *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Ac ſi diceret. Donorum cœleſtium & gratiarum affluentia eccleſiam Chriſti gaudio perfundit. Vocatur eccleſia, aurora, mater, ſpõſa, columba, amica, electa, fons Iſraelis, cœlum, regina, vinea electa, regnum Dei, ſolium Dauidis, domus Iacob, Sion, Hieroſolyma, domus Dei, columna & firmamentum veritatis, mons ſanctitatis, tabernaculum, templum, ciuitas Dei: & aliis nominibus eius dignitatem explicantibus. Sed ex omnibus his elegit Ezechiel hæc duo, nempe templum & ciuitatem, quibus ipſe, imò Deus per ipſum eam ſignificauit. Et quoniam diuini vates
Pſal. 2. prædixerunt Meſſiam eſſe regem, vt Dauid pſalmo 2.
Zacha. 9. Zacharias capite nono, Sophonias capite tertio, Eze-
Sophon. 3. chiel capite trigeſimo ſeptimo, & multi alij idipſum
Eze.37. conteſtantes: huius autem regis munus erat ædificare templum & ciuitatem: agit modo Ezechiel de hac ædificatione ſibi à Deo oſtenſa in ſpiritu: fuit enim hæc viſio intellectualis & imaginaria. De ædificatione hac fuerat Dauid in hunc modum vaticinatus: *Ædificans*
Pſa. 146 *Hieruſalem dominus diſperſiones Iſraelis congregabit.* Non loquitur diuinus Pſaltes præcipue de mœnium terrenæ vrbis conſtructione, ſed de ædificatione eccleſiæ, diuinis ſacramentis tanquam firmiſſimis muris &
Zach.6. propugnaculis munitæ. Zacharias de Meſſia loquens, *Ecce*, inquit, *vir, oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit templum Domino.* De hoc Oriente ait alter Zacharias Ioannis Baptiſtæ pater: *Viſitauit nos Oriens* Luc.1.
ex alto, illuminare iis, qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent. Sed pro Oriente eſt apud Zachariam dictio Tſema, quæ germen etiam ſignificat: cuius nomine Chriſtus quoque ſignificatur, vt apud Eſaiam: *In die illa erat germen Domini in magnificentia & gloria.* Et apud Iere- Iere.23.
miam: *Suſcitabo Dauid germen iuſtum, & regnabit rex & ſapiens erit.* Quę verba nõ de Dauide, qui mortuus erat, ſed de Chriſto, qui erat venturus, intelliguntur. Huius ædificationis meminit etiam Eſaias cùm Deum pa- Eſai.45.
trem ita inducit de filio ſuo loquentem: *Ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem meam dimittet non pretio, nec muneribus.* Ac ſi diceret: Ipſe meam conſtituet eccleſiam, & homines à dæmone captiuos eripiet, non auro & argento, ſed verbo, & pretioſo ſanguine ſuo: & veram propagabit religionem toto terrarũ orbe, & eos, qui erant variis ritibus & ſuperſtitionibus obſtricti, & per diuerſas regiones diſperſi, in vna eccleſia congregabit. Hæc eſt Hieroſolyma ſpiritualis, in qua regnat Chriſtus & regnabit in æternũ, quæ conſtructa eſt viuis ex lapidibus, hoc eſt fidelibus Chriſtianis Deũ colentibus, veramque fidem eius amplexantibus. Per Nathan illum prophetam ſapientia inſigni, & virtute præſtanti, quem effert laudibus diuina ſcriptura allocutus eſt Deus Dauidem in hunc modum: *Suſ-* 2.Reg.7.
citabo ſemen tuum poſt te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius: ipſe ædificabit domum nomini meo, & ſtabiliam thronum regni eius vſque in ſempiternum, Ego ero ei in patrem & ipſe erit mihi in filium. Quem locum diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos de Chriſto inter- Hebr 1.
pretatur. Incœpit propheta loqui de Salomone caduco, terrenæ Hieruſolymæ rege, ſed raptus in ſpiritu transfert ſermonem ad Salomon æternum eccleſiæ catholicæ regem, more aliorum prophetarum. Id enim, quod præcipuè verbis illis Spiritus ſanctus intendit, fuit promittere Chriſtum, qui eſſet eccleſiam ædificaturus. Si perpendere volueris, inuenies nonnulla in illo vaticinio, quæ non Salomoni, ſed Chriſto conueniunt. Qui enim fieri poteſt, vt ei verba illa accommodentur: *Stabiliam thronum regni eius in ſempiternum*, cùm videamus clarius luce meridiana thronum eius defeciſſe, & fuiſſe Hieroſolymam penitus euerſam & terram illam Iudææ eſſe ab infidelibus occupatam? Sed dicuntur illa de Salomone, quatenus erat Chriſti figura: & eam ob cauſam ſunt præcipuè de Chriſto intelligenda, qui templum perpetuum, hoc eſt, eccleſiam ædificauit & erexit nunquam interituram. Illud Salomonium templum, quia manufactum eſt, manu cecidit, eccleſia verò, quia diuino ſpiritu ædificata eſt, nunquam peribit: eſt enim ædificium diuinum, quod nulla humana vis auertet, nulla vetuſtas conſumet, nulla poſteritatis obliuio delebit. Hoc eſt ædificium, de quo vaticinatus eſt hoc capite cum ſequentibus Ezechiel. Hic eſt ſenſus literalis huius viſionis, hic eſt eius germanus intellectus, non autem ille, qui prima facie videtur vocibus ſignificari, ſed quem præcipuè diuinus vates intelligit, & ſpiritus ſanctus intendit. Et quoniam duplex eſt eccleſia, altera militans in terra, altera triumphans in cœlo, loquens diuinus vates de militante transfert ſe interdum ad triumphantem, quoniam omnes, qui ad triumphantem aſcendunt, ciues fuerunt militantis. Cum autem ad ſublimem illam, quæ triumphat in gloria, & ad excelſam myſteriorum eius contemplationem ingreditur, illum quaſi quidam æſtus ſpiritus procul arripit à terra, atque in altum à conſpectu pene omnium tollit. Hinc efficitur, vt nobis viſio hæc obſcuriſſima videatur. Et quoniam ego nunquam tantum mihi tribui, & arrogaui, vt ſperarem eſſe me huic obſcuritati lucem aliquam allaturum, eiúſ-

que difficultas me deterrebat, & ab iis commentariis ſcribendis retardabat, cogitaui ſæpe de illis dimittendis. Sed ingredienti mihi conſiderandum fuit, quid agere deberem: nunc quidem iam quocunque ferar, danda nimirum vela ſunt. Vtinam aura ſecunda, & diuinæ ſapientiæ flatu nauigationem conficiam: vtinã diuinus ſpiritus animum meum afflet, vt poſſim diuini vatis mentem explicare, eiuſque cæleſtis philoſophiæ fontes aperire. Sed iam ad literæ explanationem accedamus.

a *In vigeſimo quinto anno tranſmigrationis noſtræ.* Obtinente Iudæorum regnũ Ioachin, qui fuit etiam Iechonias appellatus, capta fuit Hieroſolyma à Chaldæis, & multi Iudæorum fuerunt cum rege ſuo in Chaldæam tranſlati. Poſt Iechoniam fuit Sedechias in regiam dignitatem euectus: ſed anno ſui principatus vndecimo fuit oppugnatus à Chaldæis & captus, & acerbiſſimis calamitatibus oppreſſus: & tota Hieroſolyma vaſtata, & funditus euerſa: & Iudæi in vincula coniecti, ac in Chaldæam ignominioſe adducti. Et hæc propriè appellatur captiuitas Babylonica, cùm ea quæ fuit ſub Iechonia trãſmigratio appelletur. Ait igitur nũc Ezechiel, qui cũ Iechonia tranſmigrauerat, fuiſſe ſibi oſtẽſam à Deo viſionem hãc anno vigeſimoquinto à trãſmigratione, & quartodecimo à captiuitate, quando ciuitas ſub Sedechia vaſtata fuit. Idem annus, qui fuit vndecimus à tranſmigratione Iechoniæ, in quo euerſa fuit ciuitas. Si autem iungas quatuordecim cũ vndecim, inuenies vigintiquinque: tot enim interfluxerunt inter tranſmigrationem Iechoniæ, & viſionem hanc. Vnde conſtat fuiſſe annum quartumdecimum à ciuitatis euerſione, vigeſimum quintum à trãſmigratione Iechoniæ. Fuit autem eius tranſmigratio anno vigeſimoquinto à lege inuenta, & à iobileo: nam liber legis inuentus fuit anno iobilei. Cùm autem Ezechiel inciperet vaticinari anno quinto à tranſmigratione, vt ipſe capite primo aſſeruit, rectè ſequitur, fuiſſe annum illum trigeſimum ab eo tempore, quo liber legis regnante Ioſia fuit à ſummo Pontifice repertus, vt in explanatione primi capitis oſtendimus. Atqui à prima viſione vſque ad hanc fluxerunt viginti anni, & à tranſmigratione ad illam vigintiquinque. Ergo viſio hæc facta fuit anno quinquageſimo ab inuenta lege, & ex conſequente à iobileo. Cùm autem iobileus eſſet anno quinquageſimo, aperte concluditur, fuiſſe viſionem hanc oſtenſam Ezechieli anno iobilei, quando omnia ſunt libera. Æquum enim erat, vt in iobileo, in anno libertatis oſtenderetur hæc viſio de Chriſti in mundum aduentu, & eccleſiæ conſtitutione, & redemptione humana, quando vnigenitus Dei filius homines à peccato, & à dæmonis tyrannide & ab Agar ancilla in ſeruitute generante, & cum filiis ſuis ſeruiente eripuit, & in eccleſia catholica, quæ eſt ſuperna Hieruſalem, non terrena reſpiciens vt ſynagoga, ſed quæ furſum ſunt, quærens, quæ libera eſt & mater noſtra, collocauit. Quam ob cauſam ait Apoſtolus: *Itaque fratres non ſumus ancillæ filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit.* Hæc eſt libertas, de qua ait idem Apoſtolus: *Vbi ſpiritus domini, ibi libertas.* Et diuus Iacobus Apoſtolus euangelium vocat legem libertatis. Sed hæc libertas ſpiritualis eſt, non carnalis, qualis eſt illa, quam prædicant Lutherani, & cæteri hæretici, carni obedientes: quorum libertas eſt impia ſeruitus, quoniam ſeruiunt dæmoni, mundo, & carni. Et prætextu euangelicæ libertatis carnalem prædicant libertatem, & omnem doctrinam euangelicam, omnẽmque eccleſiaſticam diſciplinam euertere contendunt. Qua de re alibi diſſeruimus. Vera libertas eſt non ſeruire peccatis, & repudiatis veteris legis cæremoniis, & Gentium ſuperſtitionibus, euangelij ſequi puritatem. Hanc libertatem attulit in mundum Chriſtus Deus noſter, hæc eſt libertas & perpetuus iobileus, cuius figura fuit iobileus ille antiquis in lege cõſtitutus: in quo Ezechiel vidit eccleſię per Chriſtum conſtitutionem, & libertatem euangelicam, & cætera, quæ huic vltimę parti ſuarum viſionum mandauit. Præterea non deſunt, qui aſſerant, fuiſſe viſionem hãc Ezechieli oſtẽſam menſe ſeptimo, die expiationis, qui decimus erat, & celebris apud Hebręos, vt eſt in libro Leuitici literis mandatum. Nec obſtat dicere Ezechielem hoc loco, fuiſſe hoc in exordio anni. Etſi enim annus apud Hebræos incipiebat à prima die menſis primi, tamen annus iobilei incipiebat à decima die menſis ſeptimi. Vnde in Leuitico dicebat Deus, *Clãges buccina menſe ſeptimo, decima die menſis, propitiationis tẽpore, in vniuerſa terra veſtra, ſanctificabiſque annũ quinquageſimum.* Cùm igitur viſio hæc facta fuerit in principio anni iobilei, atqui principium anni iobilei inciperet die decimo, qui erat dies expiationis & celebritatis, apertè concluditur, factam fuiſſe viſionem hanc in die expiationis & celebritatis. Et pulchrè quidẽ nam viſio hæc agit de eccleſiæ catholicæ ædificatione, in qua eſt vera peccatorum expiatio, & perennis ſanctorum celebritas. Eodem modo apparitio angeli facta Zachariæ, in qua fuit exordium redemptionis humanæ denuntiatum, fuit die expiationis, vt validiſſimis rationibus Paulus Burgẽſis in additione ad caput primum diui Lucæ probauit. Triplex erat annus apud Iudæos, nimirum vſualis, legitimus, & emergens: Vſualis incipiebat à Ianuario, & eo vtebantur in contractibus: legitimus incipiebat primo die lunæ propinquioris æquinoctio vernali, & eo vtebantur in ſolennitatibus, emergens incipiebat prima die iobilei, quæ erat decima dies menſis ſeptimi, aut aliquo die celebri & memorabili ob factum aliquod egregiũ & inſigne. Et de hoc tertio anno loquitur in pręſenti Ezechiel, qui fuit quartuſdecimus à ciuitate percuſſa: quia à trãſmigratione Babylonis fuerũt, teſte diuo Matthæo, quatuordecim generationes vſque ad Chriſtum, quando promiſſa eſt reſtitutio, & vera ſpiritualis Hieroſolymæ inſtauratio.

b *Facta eſt ſuper me manus domini.* Hoc eſt, afflatus ſum diuino ſpiritu. Vidi intellectuali & imaginaria viſione per ſpiritum propheticum ea, quæ ſequuntur. Fortaſſe videbatur ſibi aſportari manu cuiuſdam effigiei Deum repræſentantis. Pagninus vertit: Fuit ſuper me prophetia Domini. Alij transferunt: Facta eſt vis diuina ſuper me. Hebraiſmus eſt, quo vſus fuit Ezechiel capite primo, & tertio, & trigeſimoſeptimo.

c *Et adduxit me illuc.*) Adduxit me manus domini in terram Iudæę. Nihil pręceſſit in litera, id quod referatur hoc aduerbium, *illuc*. Sed volens oſtendere eſſe ad terram promiſſionis referendum, ſubdit: *Adduxit me in terram Iſrael.* Prolepſis eſt figura, cùm quę ſequi debent, præponuntur: vt in pſalmo, *Fundamenta eius in montibus ſanctis: diligit dominus portas Siõ ſuper omnia tabernacula Iacob.* Et ſuprà capite primo: *Et factũ eſt, &c.*

d *In viſionibus Dei.*) Id eſt, in viſionibus egregiis & diuinis. Ea quæ magna ſunt, & eximia, Dei appellantur: vt ciuitas Dei, cedrus Dei. Et tota hęc viſio vna ſit vſque ad finem libri, tamen voluit propheta vti numero plurali, quia longa eſt, & multa complectẽs. Tu autem perpende eius maieſtatem, & amplitudinem. Qui eam videt, propheta Dei eſt, qui eam oſtendit, eſt Deus, locus, in quo oſtenditur, eſt terra ſancta, quò propheta raptus fuit, qui eum illuc duxit, eſt dominus aut manus domini, id quod videtur, eſt humani generis redemptio. Quis tanta rerum celſitudine non mouebitur?

e *Et dimiſit me ſuper montem excelſum nimis.*) Hic eſt mons Sion, quem nimis excelſum vocat ob rei dignitatem, ſublimẽmque myſteriorum ibi effectorum celſitu-

[Margin notes: 4. Reg. 24. · 4. Reg. 24. · Sup. 1. · Gala. 4. · 2. Co. 3. · Iacob 1. · Leu. 16. · Leu. 16. · Leu. 25. · Luc. 1. · Matth. 1. · Sup. 1. & 37. · Pſal. 86. · Sup. 1.]

ſitudinem. Erat diuus vates corpore in Babylonia, ſpiritu verò, & viſione prophetica in Iudæa, quæ longo inter ſe interuallo diſtabant. Duplex fuit huius viſionis locus, vnus ſubiectiuè, hoc eſt Babylonia, alter obiectiuè, hoc eſt Iudæa. Et in vtroque erat Ezechiel eodem tempore, ſed diuerſo modo.

g *Super quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum.*] Non vidit oculis corporis ædificium aliquod realiter, ſed mentis oculis imaginem quandam ædificij conſpexit. eam ob cauſam ait: *Super quem erat quaſi ædificium.* Poteſt etiam particola, *quaſi*, referri ad verbum ciuitatis, vt ſit ſenſus: Super montem illum excelſum vidi mentis oculis ædificium, quaſi ciuitatis vergentis ad auſtrum. Hoc ædificium templum eſt: ſed quoniā tēplum hoc erat cinctum muris, munitum domibus, atriis, portis, & mœnibus, ideo ob eius amplitudinem & magnificentiam cum ciuitate comparatur. Et quoniā mōs ille erat altior ex parte aquilonari, ideo dicitur ædificium hoc eſſe inſtar ciuitatis vergētis ad auſtrum, quia ex parte auſtri erat aliquantulum demiſſum: Sunt qui dicāt duo hic vidiſſe prophetam, nimirum templum & ciuitatem, qui per ædificium intelligunt templum, per ciuitatem verò vergentē ad auſtrum nouā Hieroſolymā, de qua loquitur Ezechiel in fine viſionis. At prior expoſitio eſt planior, & literæ accommodatior, non enim ait: ſuper quem erat quaſi ædificium & ciuitas: ſed *ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis.* Vidit quidem ciuitatem, ſed modò de illa non loquitur: loquetur autem poſtea. Nunc deſcribit templum illud magnificum cum vrbe cōparatum, quod etiam dicitur ſuo modo Hieruſalem De eo
Pſal. 121 ait ita pſalmographus: *Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum.* Aduerte. Non ait: Hieruſalem quæ ædificata eſt ciuitas, ſed *vt ciuitas:* quemadmodum hoc loco Ezechiel non ait: vidiſſe ædificium ciuitatis, ſed *quaſi ædificium ciuitatis.* Verba illa Dauidis: *Cuius participatio eſt in idipſum,* hunc habent ſenſum: Ædificatio eius eſt omnibus numeris abſoluta, nam participatio ſuorum ciuium eſt ſibi ipſis cōiuncta, & vna fide adonata. Primum huius ciuitatis
1. Cor. 3 fundamentum eſt Chriſtus, de quo ait Apoſtolus in prima ad Corinthios: *Fundamentum aliud nemo poteſt*
1. Cor. 3 *ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.* Et quia Deus hanc ædificauit eccleſiam, ait eodem loco Apoſtolus. *Dei ædificatio eſtis.* Et paulò poſt: *Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.*

h *Ecce vir, cuius erat ſpecies, quaſi ſpecies æris.* Hic erat filius Dei, Chriſtus Deus noſter, verus Deus & verus homo. Hic eſt, qui prophetam ex Babylonia ad montem illum excelſum adduxit: hic eſt, quem antea Ezechiel vocauerat manum domini, quia ipſe eſt, per
Ioan. 1 quē Deus fecit omnia: omnia per ipſum facta ſunt & ſine ipſo factū eſt nihil: quare manus Dei meritò appellatur. Ipſe eſt, quem modò vocat virum ob aſſumptā humanitatē, quemadmodū vocatur multis locis diuinarum ſcripturarum. Eſaias inducit Deum patrem ita
Eſai. 26 loquentem: *Voco ab oriente auium, & à terra longinqua virum voluntatis meæ.* Intelligi autem verba hæc præcipuè de Chriſto indicant ea, quæ ſequuntur. *Propè feci,* aut vt poteſt verti ex Hebræo, *propè faciam iuſtitiam meam, non elongabitur: & ſalus mea non morabitur.* Eum, quem appellauerat virum, appellat iuſtitiam & ſalutem ſuam. Et Ieremias de Chriſti incarnatione lo-
Iere. 31 quens: *Creauit,* inquit, *dominus nouum ſuper terram: fœmina circumdabit virum.* Hoc eſt, virgo ſacratiſſima in vtero ſuo circundedit Chriſtum, virum perfectum, qui
Zach. 6 ab inſtanti conceptionis ſuæ fuit virtute & ſcientia
Act. 2 plenus. Et Zacharias: *Ecce vir, Oriens nomen eius.* Et diuus Petrus in actis Apoſtolorum: *Ieſum Nazarenum virum approbatum à Deo.* Incidens diuus Ambroſius in hunc locum lib. 5. de fide ait: Vt erat, quia typus ſuſcipiēdi corporis declarabatur. Apparet autem Chriſtus colore æreo, quia æs forte eſt, & longiſſimè ſonat. Eſt enim Chriſtus fortis, & verba eius longè ſonuerunt, in omnibus terrarū oris fuerūt audita, per apoſtolos ſuos nuntiata: de quibus cecinerat regius vates: *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorū.* Pſal. 18
Nulla eſt regio tā barbara & remota ad quam nō peruenerit aliquando aliqua de Chriſto notitia. Præterea æs funditur igne, eiuſque calore liqueſcit, quando ex eo ſtatua aliqua conflatur: & Chriſtus Deus noſter fuit igne diuini ſui amoris perfuſus, & ardente charitate inflammatus. Eas ob cauſas exiſtimo ſerpentem illum Nume. 21
in ligno erectum, in quem ægroti oculos coniiciebant, vt conſequerentur ſanitatem, æneum fuiſſe, quia Chriſti crucifixi imaginem gerebat, ad quem mentis aciem extollere, quem fidei oculis intueri, ad quem denique confugere debemus. Ita enim dixit ipſa veritas: *Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in illum non pereat, ſed* Ioan. 3
habeat vitam æternam. Cum autem ſerpens ille eſſet ex ære, par erat, vt ille, qui in ſerpente adumbrabatur, ſpeciem haberet æris duri & candentis, vt in duritie oſtenderetur eius firmitudo & fortitudo, in ſonitu eius euangelium longè diuulgatum, in colore ignito eius ardentiſſima charitas.

i *Et funiculus lineus in manu eius.*] Septuaginta pro funiculo lineo habent *funiculum ædificatorum:* quod idem eſt. Eodem modo Zacharias: *Ecce,* inquit, *vir, & in* Zach. 2
manu eius funiculus menſorum. Et dixi: Quo vadis? Et dixit mihi: vt metiar Hieruſalem. Hic vir apud Ezechielem hoc loco manu vna habebat funiculum lineum, quo vtuntur cæmentarij ad diſponendos recto ordine lapides, altera calamum, hoc eſt amoſſim ſiue regulam architectoriam ad ipſos lapides menſurandos. Nam admirabilis eccleſiæ ordo eſt inſignis quædam ſtructura tanquam ad regulam facta, & ad lineam reſpōdens. His duobus inſtrumentis & menſuris, funiculo lineo, & virga menſoria vtuntur architecti in ædificiis conſtruendis. Apparet Chriſtus Deus noſter in habitu architecti, quia ipſe eſt, qui mundum condidit, & qui venturus erat, quemadmodum venit, ad conſtituendam eccleſiam nouam Hieroſolymam: & ad nouum hoc & admirabile templum ædificādum. Et quia iuſtus eſt, imò ipſa iuſtitia, in manibus habet menſuras, tribuens vnicuique iuxta opera ſua, apud quē non Rom. 2
eſt acceptio perſonarum, vt aſſerit multis in locis diuina ſcriptura. ipſe omnium merita diſcutit & mēſurat. Funiculo lineo menſurare poterat res magnæ longitudinis, vt atria, veſtibula, & mœnium circuitum: virga Act. 10
verò lignea ſeu cannea res minores, vt muri craſſitudinem, portarum aditus, & alia huiuſmodi. Omne vitæ noſtræ ædificium debet eſſe ad normā & funiculū Chriſti directum, ſi volumus ne ruat, & euertatur. Verùm per regulam ſiue amuſſim & funiculum architectorium cum perpēdiculo intelligitur euāgelij prædicatio, quæ debet eſſe in manibus, hoc eſt in operibus: per manus enim opera ſignificantur. Id quod iuxta verſionē ſeptuaginta citatū ab Apoſtolo in epiſtola ad Romanos ait pſalmographus: *In omnem terram exiuit ſonus eorum,* poteſt verti ex Hebræo: In omnē terram Pſal. 18
exiuit norma eorum, ſiue amuſſis, ſiue funiculus, & di- Rom. 16
rectorium. Quod iuxta diui Pauli ſententiam de euāgelica prædicatione intelligitur. Eſt enim euangelicus concionator architectus, eiúſque conciones ſunt regulæ honeſtè viuendi, & eius vita debet eſſe ad certum verborum eius perpendiculum directa. Vnde egregius ille concionator Paulus aiebat: *Vt ſapiens ar-* 1. Cor. 3
chitectus fundamētum poſui. Apparet itaque Chriſtus vt architectus, & vt iuſtus iudex cum virga menſuratoria non duas virgas habet, ſed vnam, ad omnes æqualiter iuxta eorum merita menſurandos. Vtinā omnes,

quibus eſt regendi cura demandata, hunc diuinum architectum & iudicem imitarentur. At ſunt nonnulli, qui eorum, aduerſus quos odio flagrant, res geſtas magnas & illuſtres parua quadam arundine metiuntur, volentes eorum gloriam minuere, & extenuare, & ſi poſſent penitus extinguere: eorum autem res, paruas illas quidem, & minimè laudabiles, quos amore proſequuntur, longa virga mẽſuraria metiuntur, eos laudibus efferentes, & nimiis ſtudiis celebrãtes. Duas habent virgas, vnam odij & inuidiæ, alteram deprauati amoris & affectionis. Itaque menſurant res non virga iuſtitiæ rectæ, ſed affectus corrupti. Non de illis loquor, qui iuſtitiam colunt & pietatem, quorum multos eſſe non ignoro, ſed de iis, qui pro norma non habent rationem, ſed voluntatem: qui dicunt. *Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.*

K *Stabat autem in porta.*] Subaudi, muri exterioris. I-
Ioan. 14 deo Chriſtus ſtabat ad portam, quia per ipſum habemus acceſſum ad patrem. ipſe enim ait apud Ioannem: *Nemo venit ad patrem niſi per me.* Fieri non poteſt, vt quis ad hoc admirabile eccleſiæ ædificium ingrediatur, niſi per Chriſtum: Vel ideo ſtabat in porta, quia quondam iudicium in porta vrbis fiebat: ibi exercebatur iudicis officium. Qua in re voluit oſtendere Chriſtus eum eſſe iudicem viuorum & mortuorum. Apud Hebræos appellabatur iudex arguẽs in porta, quia ibi
Pſal. 29 ſolebat arguere delinquentes. Ita intelligitur illud E-
Amos. 5 ſaiæ: *Arguentem in porta ſupplantabant.* Hoc eſt homines ſcelerati iuſtum iudicem opprimebant. Et illud Amos: *Odio habuerunt corripientem in porta.*

l *Vide oculis tuis, & auribus tuis audi.*] Non erat illic Ezechiel corpore, ſed animo: ideo hoc de oculis & au-
Luc. 8 ribus non corporis intelligitur, ſed mentis. Præcipit
Ap. c. 2. Deus diuino vati, vt animo diligenter perpendat vi-
& 3. ſionẽ hanc: inſinuans eſſe magni ponderis, quæ magnã requirit attentionem. De iis auribus ait Chriſtus in euãgelio: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Similiter Ioannes in Apocalypſi. *Qui huiuſmodi aures & oculos non habent, idola appellari poſſunt,* licet corporis oculis lynceis
Pſal. 113 & auribus ceruinis ſurrectis ſint inſtructi. De iis ait pſalmographus: *Oculos habent & non videbũt, aures habẽt, & non audiẽt.* Vnde Zacharias. *O paſtor,* inquit, *ô idolũ.* Sũt nõnulli, qui nõ propriis oculis vident, ſed alienis: ita enim ſunt ducti affectibus, vt credãt non quod vidẽt, ſed quod alij ſe audiuiſſe teſtẽtur: cùm dicat prouerbiũ. Pluris eſt oculat⁹ teſtis vn⁹, quã auriti decẽ. Vnde oculata fides tertio Inſtitutionũ Iuſtiniani de gradibus cognationũ, tum dicitur, cũ res ſubiicitur oculis. Zac.

m *Et pone cor tuum in omnibus quæ ego oſtendã tibi.*] Hoc eſt, cogita, & memoria repete ea, quæ tibi ſunt oſtẽſurus. Non ſolum Deus Ezechieli præcepit, vt hæc videret, & audiret, ſed vt ea cogitationi mandaret, & in animo verſaret, & in memoriæ theſauro reponeret.

n *Quia vt oſtendantur tibi adductus es huc.*] Attulit Deus Ezechielem in ſpiritu ad montem Sionem, vt oſtenderet illi ædificium eccleſiæ catholicæ, quod erat conſtructurus, vt ipſe viſionẽ hanc intelligeret, & aliis nũtiaret. Ideo ait illi Deus: *Annuntia omnia, quæ tu vides, domui Iſrael:* hoc eſt fidelibus, qui Iſraelis nomine ſignificantur. Ideo Deus hominibus ſcientiam impertit, vt illi & ſibi proſint, & aliis. Quid prodeſt lucerna ſub modio? Vt tabula etiam ſi ſit à Michaele Angelo mirabiliter picta, & accuratè elaborata, inutilis tamen erit, Simile.
ſi fuerit tenebris cooperta, indiget enim luce, vt poſſit conſpici, & cõſpicientibus vtilitatẽ afferre: nam in obſcura domo recondita nullum præ ſe fert artificiũ, nullum ſplendorem, nullam vtilitatem: ſic ſciẽtia etiã ſi ex ſe ſit admirabilis & fructuoſa, nullam tamẽ affert admirationem, nullum fructum, niſi ſit aliis communicata, & luce participationis perſpecta. Ideo ait Eccleſiaſticus: *Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas vtriſque?* Contrà verò de viris doctrina præſtan- Eccle. 20
tibus, & alios eruditione ſua inſtruentibus ait Daniel: *Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti, &* Dan. 12
qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Non ſolùm ſibi ſapientes eſſe debent velle, qui ſunt inſtructi ſcientia, ſed aliis. Ad Architam ita ſcribebat Plato: Non ſibi ſoli ſe natum homo meminerit, ſed patriæ, ſed ſuis, vt perexigua pars illi relinquatur.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. XL.

1 IN exordio anni. *Septuaginta habẽt ἐν τῷ πρώτῳ μηνί. Hoc eſt in primo menſe. Si primus erat menſis, apertè colligitur principium eſſe anni. Sed hic primus menſis nõ erat anni legitimi, ſed anni iobilei, qui annus incipiebat menſe ſeptimo, die decima menſis, qua eſt dies expiationis, vt oſtendimus in explanatione. Pro exordio eſt in Hebræo:* בראש *be-rox. qua dictio principium ſignificat, & exordium, vt in Pſalmo:* Principium verborum tuorum veritas. *Acſi diceret: A principio, à mundi conſtitutione ſemper verba tua fuerunt veritate pleniſſima. Significat etiam caput, & ſummitatem, & principem. Pro capite accipitur ca. 3. Gen.* Inimicitias po-
Pſal. 118 nam inter te & mulierem, & ſemen tuum, ſemen illi⁹, & ipſa conteret caput tuum. *Septuaginta habent:* Ipſe tuum conteret caput, *Chriſtum intelligentes virginis filium, qui dæmonis opera euertit, hominesq. ab eius tyrannide liberauit. Huc alludẽs Apoſtolus Romanis dicebat:* Deus au-
Rom. 16 tem pacis conterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter. *Ex Hebræo poteſt verti:* Et inter fructum tuum & fructum illius, & ipſe cõfringet caput tuum. *Paraphraſis Chaldaica habet,* Inimicitiam ponam inter te & inter mulierẽ, & inter filium tuum, & filium eius. Ipſe obſeruabit tibi, quod feciſti ei à principio, & tu obſeruabis ei in finem. *At editio vulgata refert hoc ad virginem Mariam, ita vertens.* Et ipſa conteret caput tuum. *Et rectè quidem: ipſa enim eſt cæleſtis Iudith, quæ caput impij Olophernis præcidit, quoniam eum peperit, qui hanc de dæmone victoriã reportauit. Capite 2. Geneſis, vbi nos habemus.* Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum, qui inde diuidebatur in quatuor capita. *Pro capitibus eſt in Hebræo nomen hoc rox. Ea enim, quæ ab vno diuiduntur, appellantur capita, quia vnumquodque caput ſibi ipſe efficitur. Ideo habet paraphraſis Chaldaica:* Erat in quatuor capita fluminum. *Septuaginta verò tranſtulerũt:* Diuiditur in quatuor principia. *Sed quoniam dictio hæc ſignificat præcipuum, poteſt verti locus ille: Qui inde diuiditur in quatuor flumina præcipua. R. Ionah vertit: In quatuor flumina magna. Eam ob cauſam verti poterat hic Ezechielis locus.* In præcipuo anno. *Hoc eſt in anno iobilei, qui apud Hebræos inter omnes alios annos principatum obtinebat. Et appellabatur annus emergens.*

a Et ecce vir, cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris. *Septuaginta habent:* Et ecce vir, & viſio eius erat quaſi viſio æris ſplendẽtis. *Et præclarè quidem, nam de eo ait diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos:* Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius. *Vbi Cyrillus per ſplendorem gloriæ coæternitatem ait ſignificari. Photius per hanc paternæ gloriæ refulgentiam ſignificari ait filium à patre procedentem. Neotoſum putat participium ὤν eſt enim in Græco: Qui eius ſplendor gloriæ: eius enim nomen filij eſſe exiſtimat ſicut & patris. Loquens enim Deus Moyſi dixit illi: ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. Id eſt, ego ſum ens. Pro quo vertit noſter interpres: Ego ſum, qui ſum. Cæterum pro æris eſt in Hebræo:* נחשת *nechoseth,* Hebr. 1

choreth, quod nomen æs ſignificat, & chalybem: pro quo apud Ieremiam trāſtulit etiam æs noſter interpres, dicens: Ambulantes fraudulenter, vt æs & ferrum vniuerſi corrupti ſunt. *Vbi nonnulli pro ære chalybem tranſtulerunt. Solent fabri ferrarij chalybem cum ferro miſcere, vt gladiorum acies acutiſſimæ ſint: & ſplendidiſſima, & celerrimè ſecent. Eſt igitur Ieremiæ ſenſus. Quemadmodum chalybs cum ferro copulatur in armorum conflatione: ſic homines nefarij, ex fraudibus compoſitis mutua inter ſe familiaritate coniunguntur, vt aliis perniciem machinentur.*

Iere.6

[a] Et ecce murus forinſecus in circuitu domus vndique, [b] & in manu viri calamus menſuræ
A ſex cubitorum & palmo: [c] & menſus eſt latitudinem ędificij calamo vno, altitudinem quoque
calamo vno. [d] Et venit ad portam, quæ reſpiciebat viam orientalem, [e] & aſcendit per gradus
eius: [f] & menſus eſt limen portæ calamo vno in latitudinem, id eſt limē vnū calamo vno in latitudine. [g] Et thalamū vno calamo in longum, & vno calamo in latū: [h] & inter thalamos quinque cubitos, [i] & limen portæ iuxta veſtibulum portæ intrinſecus, calamo vno. [k] Et menſus eſt
veſtibulum portæ octo cubitorum, & frontem eius duobus cubitis. [l] Veſtibulum autem portæ
erat intrinſecus. [m] Porro thalami portæ ad viā orientalem tres hinc, & tres inde, menſura vna
trium, & menſura vna frōtium ex vtraq; parte. [n] Et mēſus eſt latitudinem luminis portæ decē
cubitorum, & longitudinem portæ tredecim cubitorum. [o] Et marginē ante thalamos cubiti
vnius, & cubitus vnus finis vtrinque, thalami autem ſex cubitorum erāt hinc & inde. Et menſus eſt portā à recto thalami vſque ad tectum eius, latitudinem vigintiquinque cubitorū: [p] oſtium contra oſtium. Et fecit frontes per ſexaginta cubitos, & ad frōtē atrium portæ vndique
per circumitum. [q] Et ante faciē portæ, quæ pertingebat vſque ad faciē veſtibuli portæ interioris quinquaginta cubitos. [r] Et feneſtras obliquas in thalamis, & in frontibus eorum, quæ erant intra portā vndique per circumitū: [s] ſimiliter autē erant & in veſtibulis feneſtræ per gyrū
intrinſecus: [t] & ante frontem pictura palmarum cælata. [u] Et eduxit me ad atrium exterius, [y] &
ecce gazophylacia, & pauimentū ſtratum lapide in atrio per circumitum: triginta gazophylacia in circumitu pauimenti. [y] Et pauimentū in fronte portarum ſecundum longitudinē portarum erat inferius. Et menſus eſt latitudinem à facie portæ inferioris vſque ad frontē atrij interioris extrinſecus, centum cubitos ad orientem, & ad aquilonem. [z] Portā quoque, quæ reſpiciebat viā aquilonis atrij exterioris menſus eſt tam in longitudine, quàm in latitudine. [aa] Et
thalamos eius tres hinc, & tres inde & frontem eius, & veſtibulum eius [bb] ſecundum menſurā
portæ prioris: [cc] quinquaginta cubitorum longitudinem eius, & latitudinem vigintiquinque
cubitorum. Feneſtræ autem eius, & veſtibulum & [dd] ſculpturæ ſecundum menſurā portæ, quæ
B reſpiciebat ad orientem, [ee] & ſeptē graduum erat aſcenſus eius, & veſtibulū ante eā. [ff] Et porta atrij interioris cōtra portā aquilonis, & orientalem, & [gg] menſus eſt à porta vſq; ad portam
centum cubitos. [hh] Eduxit me ad viam auſtralem: & ecce porta, quæ reſpiciebat ad auſtrum,
& mēſus eſt frontem eius, & veſtibulum eius [ii] iuxta menſuras ſuperiores. Et feneſtras eius &
veſtibula in circuitu ſicut feneſtras cæteras: quinquaginta cubitorum longitudine & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et in gradibus ſeptē aſcendebatur ad eā: & veſtibulum ante
fores eius, [kk] & cœlatæ palmæ erant, vna hinc, & altera inde in fronte eius. [ll] Et porta atrij interioris [mm] in via auſtrali, & menſus eſt à porta vſque ad portā in via auſtrali centum cubitos.
Et introduxit me in atrium interius ad portam auſtralem: & menſus eſt portā iuxta menſuras
ſuperiores. [nn] Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulum eius eiſdem menſuris, & feneſtras eius, & veſtibulum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, & latitudinis vigintiquinque cubitos. Et veſtibulum per gyrum longitudine vigintiquinque cubitorum, &
latitudine quinque cubitorum. Et veſtibulum eius ad atrium exterius: & palmas eius in frōte: [oo] & octo gradus erāt quibus aſcendebatur per eam. Et introduxit me in atriū interius per
viam orientalem, & menſus eſt portam ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamū eius, & frontem eius, [pp] & veſtibulum eius ſicut ſuprà: & feneſtras eius & veſtibula in circuitu longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinque cubitorum, & veſtibulū eius, id eſt,
atrij exterioris: & palmæ cælatæ in fronte eius hinc & inde, & in octo gradibus aſcēſus eius. Et
C introduxit me ad portā, quæ reſpiciebat ad aquilonem: & menſus eſt ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulum eius, & feneſtras eius per circuitum
longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinque cubitorum. [qq] Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atrium exterius: cælatura palmarum in fronte eius hinc & inde: &
in octo gradibus aſcenſus eius. Et per ſingula gazophylacia oſtium in frōtibus portarum. [rr] Ibi
lauabāt holocauſtum. Et in veſtibulo portæ duæ menſæ hinc, & duæ menſæ inde, [ss] vt immoletur ſuper eas holocauſtum, [tt] & pro peccato, & pro delicto. [uu] Et ad latus exterius, quod aſcendit ad oſtium portæ, quæ pergit ad aquilonem, duæ menſæ: & ad latus alterum ante veſtibulum portæ duæ menſæ: Quatuor menſæ hinc, & quatuor menſæ inde, per latera portæ
octo menſæ erant, ſuper quas immolabant. Quatuor autum menſæ ad holocauſtum [xx] de lapidibus quadris extructæ: longitudine cubiti vnius & dimidij, & altitudine cubiti vnius ſuper quas ponent vaſa, [yy] in quibus immolatur holocauſtum & victima, & labia earū palmi vnius reflexa intrinſecus per circuitū, ſuper mēſas autem carnes oblationis. Et extra portā in-

›teriorem [zz] gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ reſpiciẽtis ad
aquilonẽ,& facies eorum cõtra viam auſtralem,vna ex latere portæ oriẽtalis,quæ reſpiciebat
ad viam aquilonis. Et dixit ad me. Hoc eſt gazophylacium, quod reſpicit viam meridianam,
ſacerdotũ erit,qui excubant in cuſtodijs templi. Porrò gazophilacium,quod reſpicit ad viam
aquilonis,ſacerdotum erit,qui excubant ad miniſteriũ altaris. [aaa] Iſti ſunt filij Sadoch,qui ac-
cedunt de filijs Leui ad dominũ,vt miniſtrent ei. [bbb] Et menſus eſt atrium longitudine centũ
cubitorũ,& latitudine centum cubitorum,per quadrum:& altare ante faciem templi. Et in-
troduxit me in veſtibulũ tẽpli,& menſus eſt veſtibulum quinque cubitis hinc & quinque cu-
bitis inde,& latitudinem,portæ trium cubitorum hinc,& trium cubitorũ inde. [ccc] Lõgitudi-
nem autem veſtibuli viginti cubitorum,&latitudinem vndecim cubitorum [ddd] & octo gradi-
bus aſcendebatur ad eum. [eee] Et columnæ erant in frontibus,vna hinc,& altera inde.

a *Ecce muros forinſecus in circuitu domus vndiq;.*] Locũ illum,vbi cõditum erat totũ ędificium, appellat Ezechiel domum :quæ domus cincta erat muro vndique per circuitum. Volẽ antẽ propheta totum hoc ędificiũ deſcribere,incipit à muro forinſeco , vt ad intrinſecũ tẽpli perueniat. Nã naturalis cognitio incipit ab extrinſeco,nimirum à ſenſu : ſenſus enim portæ ſunt intellectus,nã vt ait Ariſtoteles,priùs ſentimus , quã intelligamus:imò,vt ipſe ait li.3.de anima ca. 3. exiſtimatio non poteſt eſſe abſque imaginatione,nec imaginatio abſque ſenſu : eſt enim ſenſus oſtium ad imaginationẽ,& exiſtimationẽ.&intelligentiã.Hinc fit vt ſenſu videamus Dei creaturas , ex quarum cognitione ad creatoris cognitionẽ poſſimus peruenire,&eius bonitatẽ & ſapiẽtiã oculis intellectus intueri. Id ait his ver-
Rom.1 bis in epiſtola ad Romanos diuus Paulus. *Inuiſibilia Dei à creatura mundi,per ea,quæ facta ſunt,intellecta conſpiciuntur.* acſi diceret:Per Dei effectus,reſque ab eo creatas, ſenſibus expoſitas intelliguntur eius inuiſibilia à creatura mundi hoc eſt à conſtitutione mundi,ex quo cõditus eſt mundus. Vel à creatura mundi,hoc eſt ab homine,qui inter omnes creaturas, quæ ſenſu percipiũtur, primum ſemper locum obtinuit. Vel à creatura mũdi,hoc eſt ex mũdi creaturis. Ea enim eſt rerũ à Deo creatarum pulchritudo,&diſpoſitio,vt nemo ſit tanta barbarie & immanitate affectus,qui earum excellentẽ ordinẽ & admirabilẽ ſpeciem ſentiẽs nõ poſſit eximiũ earum effectorẽ cõtẽplari:& à ſenſu exteriore ad interiorem intelligentiã diuinæ ſapientiæ,& potentiæ , & bonitatis perduci. Diuus Auguſtinus lib.8 de Ciuitate Dei ca.9. & 11.incidẽs in hunc Apoſtoli locum ad dubitationẽ tollendã legit:à conſtitutione mundi. Plato in Timæo vnum eſſe principem & originẽ rerũ ſenſit & docuit cuius maieſtatem tantã eſſe aſſeruit , vt nec poſſet lingua explicari,nec animo comprehẽdi Ex rebus enim creatis ad rerum omnium effectoris aſcendit cognitionem Marcus Tullius li.1.de natura deorum, Deus,inquit,eſt aliquis,qui regit, qui gubernat , qui curſum aſtrorum qui mutationes temporum , rerum viciſſitudines,ordineſq;cõſeruat. Et in ſecundo, Quid, inquit poteſt eſſe tã apertum,támq; perſpicuum , cùm cœlum ſuſpeximus , cœleſtiaque contemplati ſumus, quã eſſe aliquod numen præſtãtiſſimæ mẽtis,quo hæc regantur? Et noſter Lactantius, Nemo,inquit,tã rudis vnquã fuit,tãq; feris moribus,quin oculos ſuos in cœlum tollens, aliquã Dei prouidentiã intelligat ex ipſa rerum magnitudine,motu, diſpoſitione,cõſtãtia,vtilitate,&pulchritudine. Hæc ille, Sed illud velim tibi perſuadeas,Deum nõ ita cognoſci per creaturas,vt nobis per illas ſecundum naturã & eſſentiã ſuã innoteſcat,
Sen. de. ſed ſecundũ potentiã , qua eſt rerum cõditor & effector. Vt enim videntes ſolis effectus, nõ ſtatim intelligimus eius ſubſtantiã,quod attinet ad metaphyſicum, nec eiꝰ quãtitatem,quod attinet ad aſtrologum, ſed ex eius affectibus cognoſcimus eum eſſe cauſam & effectorẽ lucidum,calidum,& ſiccũ:ſic videntes Dei creaturas nõ ſtatim per illas intelligimus eius ſubſtantiã & naturã,ſed ex illis intelligimus eum eſſe primã causã, bonum,potentẽ,ſapientẽ,&huius vniuerſitatis moderatorẽ. Vnde Auguſtinus li.6.de Trinitate in creaturis apparere ait Dei veſtigiũ. Vt enim greſſus animalis in Simile.
terra expreſſus eius oſtẽdit diſtinctionẽ,viſo enim veſtigio intelligis eſſe equũ , ſed nõ cognoſcis ex veſtigio eſſe equũ pulchrum,aut rufum,aut nigrũ : ſic Deus ex creaturis cognoſcitur,ſed cõfuſa notitia:viſis enim rebꝰ creatis tãquã Dei veſtigiis ducimur in creatoris cognitionẽ,ſed nõ ita diſtinctè, vt eius naturã cõprehendamus. Aſpicis igitur ſenſum viſus iuxta diui Pauli ſẽtentiã principium eſſe cognitionis diuinæ . Quod etiã verum eſt in ſenſu audiendi. Nã ipſe Apoſtolus in eadẽ epiſtola. *Quomodo,*inquit,*credent ei , quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicãte?* Et paulò pòſt: Rom 10
Ergo fides ex auditu. Poteſt quidem Deus inſpirare cognitionẽ ſui abſq; corporis auribus , fidémq, ſine exteriore auditu:ait enim Dionyſius fuiſſe quoſdã Gentiles ſolo angelorum miniſterio ad Chriſti fidem cõuerſos. Sed de illa nõ loquor, ſed de ea,de qua loquitur Apoſtolus,quæ eſt ex auditu:quia eo modo cõmuniter adducti ſunt homines ad fidem auditus enim ad fidẽ diſpoſitiuè inducit,Deus autẽ eã tribuit. Cùm igitur totũ hoc ædificium eccleſiã ſignificet & adumbret,eccleſia autẽ ſit collectio habentium Dei cognitionẽ & fidem, quæ eſt in primis neceſſaria, cũ ſine fide authore diuo Paulo impoſſibile ſit placere Deo,fides autẽ ſit ex auditu , auditus verò ab exteriore, ideo diuinus noſter va- Hebr 11
tes ab exteriore voluit incipere tanquam à principio.

b *Et in manu viri calamus menſura ſex cubitorum,& palmo.* Quia dixerat ſupra,habuiſſe virum in manu mẽſuræ calamum hoc eſt cannã menſoriã & nõ expreſſerat quãtitatem menſuræ, ideo nunc eã voluit exprimere, Erat,inquit,calamus ille menſurãdi ſex cubitorum & palmi. Quidã exiſtimãt habere virgã illã menſoriã ſex cubitos,& palmum vnum:quidã verò , & rectiùs meo quidem iudicio,ſex tãtùm cubitos,ſed hos cubitos nõ eſſe prophanos & vulgares,ſed ſacros, qui palmo vno maiores erãt prophanis. Diuus Ioannes in Apocalypſi, Apoc 21.
vbi viſionem nouæ ciuitatis deſcribit,ita ait: *Et qui loquebatur mecum,habebat menſuram arundineam auream.* Hoc eſt menſurã auri,ſimilem arundini menſoriæ. Per aurum intelligitur diuina ſapientia,&per menſuram auream inſtitia ſapientiæ diuinæ. Erat igitur calamus hic aureus iuxta diui Ioannis ſententiam , & habebat ſex cubitos , quorum vnuſquiſque excedebat palmo vno cubitum vulgarẽ, iuxta id,quod hoc loco ait Ezechiel. Perſpicuum eſt libros Exodi,Leuitici,Numerorum,& Deuteronomij legentibus apud Hebræos menſuras ſanctuarij maiores eſſe alijs communibus. Cubitus vulgaris continebat quinque palmos , cubitus verò ſanctuarij ſex. Accipitur autem palmus pro quantitate quatuor digitorum,quæ Luſitane dicitur *mã trauesſa.* Et quoniam cubitus ſacer continebat cubitum prophanum palmum vnum, ait Ezechiel, hunc calamum menſoriũ,quẽ vir manu tenebat eſſe ſex cubitorum,ex illis cubitis, quorum quilibet habet cubitum vulgarẽ cum palmo, hoc eſt ſex palmos. In Hebraico enim eſt: *In manu viri calamus menſura ſex cubitorum in cubito & pal-*

palmo. Acſi diceret: Loquor de cubito, qui præter vlnam communem continet vnom palmum. Hoc oſtēditue aperte capite quadrageſimotertio, ibi hæc ſunt verba: *Iſte autem menſura altaris in cubito veriſſimo, qui habet cubitum & palmum.* Veriſſimum cobitum eum vocat, quo vtebantur io templo ſacerdotes. Maior enim erat menſura templi, quàm ſeculi, quia largius menſuraturi ſumus, & largituri Deo quàm mundo, & diuinarum rerum vſibus, quàm humanarum: nam ipſe Deus eſt bonorum omnium largitor. Et eccleſiæ ſuæ menſura vera eſt & plena: ſed hæc plenitudo in eccleſia triumphante ſupereffluens eſt, Mundi menſura deficiens eſt & fallax: at gloriæ ſempiternæ menſura pleniſſima eſt, & veriſſima. Pee ſex palmos cuiúſque cubiti, & per ſex cubitos cuiúſqoe calami, quo vir hic metiebatur, intelligitur Christi ſapientia & iuſtitia, qoi omnia cognoſcit & menſurat Numero enim ſenario omnia creata ſignificantur: quoniam ſpatio ſex Gen. 1. & 2. dierom Deus mundum creauit. Illud eſt etiam ſciendum calamum illum ſacrum habuiſſe cubitos diſtinctos quibuſdam ſignis & notulis, qoemadmodum in vlnis noſtris menſoriis & medietates, & quartæ deſignantur.

c *Et menſus eſt latitudinem ædificij calamo vno, altitudinem quoque calamo vno.*) Loquebatur de muro exteriore totum ædificium cingente, & de viro habente calamum, qoo erat totum ædificium menſuraturus. Nunc ait virum illum menſuraſſe ædificium illud calamo vno in latitudine, & calamo vno in altitudine. Sed hæc prima facie noo videntur poſſe cum ſequentibus cohærere. Quî enim fieri poteſt, vt totius ædificij latitudo vnius ſit calami ſex cobitos continentis, cùm hic murus exterior quatuor habeat latera æqualia, quorum vnum quodque habet quiogentos calamos in exteriore ſuperficie? Hac ratione ducti aiont nonnulli intelligi hoc non de campi latitudine, ſed de muri ſpiſſitudine & denſitate: vt ſit ſenſus: Menſurauit craſſitudinem muri illius, & erat ſex cubitorum, ſimiliter & altitudinem. Sed cùm diuini vatis inſtitutom ſit ædificium deſcribere rectè diſpoſitum, non ſit autem rectè diſpoſitus murus, cuius craſſitudo æqualis eſt altitudini, dicunt alij per hoc ędificium, quod priùs fuit menſuratum, iotelligi domunculam quandam, quæ erat ſupra portam muri exterioris ad vigilum excubias deputata, quæ intra parietes ſpatium habebat ſex cubitorum, & tot etiam in latitudiue. Ego exiſtimo per ædificium hoc intelligi totum ædificium cum muris, atriis, thalamis, & templo, & totam denique hanc machinam, quā his capitibus deſcribit Ezechiel. Per latitudinem autem intelligo totam magnam planiciem, in qua erat ſitum ædificium, per altitudinem verò mororum & parietum celſitatem. Exiſtimóq; nihil aliud voluiſſe his verbis diuinum vatem ſignificare, niſi totum hoc magnum ædificium fuiſſe vno calamo menſuratum, non quod vnius tantum calami eſſet tam igens machina, ſed quod tota menſuratio non diuerſis calamis facta fuerit, ſed illo ſolo, quem vir menſurator manu tenebat. Acſi diceret Ezechiel: Non habebat vir ille multos calamos: vnum tantum habebat, qoo totum ædificiom tam in latitudine, quàm in altitudine menſus. Hæc eſt clara & germana huius loci intelligentia. Vult ſignificare propheta Christum eſſe
Iob 17. iuſtum iodicem, apud quem non eſt acceptio perſona-
Rom. 2. rum, vt decimo Deuteronomij, & decimonono ſecun-
Act. 10 di Paralipomenon, & aliis in locis diuinæ literæ teſtantur. Rectus iudex, qui meritorum momenta perpendit, & munus ſuum ad rectam iuſtitiæ in æqualitate conſiſtentis normam dirigit, vnam tantum virgam habet, rectam illam, bona ac mala metientem. Duabus enim rebus reſpublica continetur, præmio & pœna. Id voluit io Prou. 20. Salomon iis verbis ſignificare: *Pondus & pōdus, & menſura, & menſura, vtrūque abominabile eſt apud Deum.* Acſi diceret: Eos deteſtatur Deus, qoi diuerſis vtuntur ponderibus & menſuris, qui idem factū in inimico vituperant, in amico laudibus efferunt: qui non voluntatem ſuam iuxta leges, quin potius leges ipſas iuxta ſuam voluntatem metiuntur. Vt enim cymbaliſtæ vſque adeo variè cymbala pulſaot, vt in defunctorum obitu, tempore luctus plorare videantur, diebus autem feſtis, vel publicis ludis ridere, & lætitia exultare: ſic iniuſti & affectibus ducti iudices, qui non ratione & æquitate, ſed voluntate & appetitu reguntur, leges ad libitom interpretantur. Adducont eas ad deprauatam affectionem ſuam, illáſque ita vertunt, & euertunt, vt modo videantur lugere, modò lætitia geſtire & tripudiare. Duos homines idem delictum pariter committentes, ſéque pari culpa implicantes vno ac eodem textu impariter iudicant: quē amplectuntur amicitia, aut à qoo munera acceperunt, liberè abſoluunt, & virga affectionis menſurant, alterum autem, quem tali non proſequuntur affectu, grauiter damnāt. Cùm lex deberet eſſe regula recta, ad quam mores dirigentur, efficiunt illi ex ea regulam Lesbiam, quæ ad eorum mores dirigatur. Erat quidem regula Lesbia plumbea, & applicabatur lapidibus, cùm ei lapides applicari deberent: ad quam alludit Ariſtoteles quinto Moraliū. Vt araneæ ex floribus ſalutaribos conficiunt venenū, ſic nōnulli iudices & iuriſperiti ex legibus iuſtis conflant & ſibi & aliis perniciem. Leges conditæ ſunt ad lites dirimendas, illi autem ex illis occaſionem ſumunt lites propagandi remedium controuerſiarom in earundē venenum conuertunt. Leges iubēt ſeruari æqualitatem, illi autem eas peruertentes depromunt ex illis inæqualitatis ſententias. Huiuſmodi iudices duos habent calamos, duas menſoras: vna metiuntur diuites, altera metiuntur pauperes, vna magnos, altera paruos, vna amicos, altera inimicos. Hos alloquitur Leu. 19.
Deus in Leuitico dicens: *Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura.* Ipſe Deus omnia in menſura, & oumero, & pondere diſpoſuit, vt eſt libro Sapien. cap. 11. mandatum. Et apud Eſaiam ait: *Ponam in pondere iudicium, & iuſtitiam in menſura.* Non ait: Eſai. 28
io ponderibus, ſed *in pondere*: nec in menſuris, ſed *in menſura.* Duas habet menſuras iudex, qui reſpicit ad munera. Nullum eſt in iudice vitium tetrius cupiditate & auaritia: habere enim quæſtui rempublicam ſceleratum eſt & nefarium. Cùm perſpicuum ſit, corrumpi homines admiratione diuitiarum, nihilque eſſe tam ſanctum, quod non violent amore pecuniæ, nihil tam munitum, quod non oppugnent, ſumma ope niti decet, ne capiantur diuitiarum cupiditate: ne, & ſe, & rēpublicam euertant. Scitom eſt illud Pontij Samnitis, qui aiebat ſe velle tunc natum eſſe, quando Romani munera accipere cœpiſſeot, non enim paſſus eſſet diutiùs eos imperare. Iotelligebat vir ſapiens, vix poſſe rempublicam ſtare, cùm iudices & gubernatores accipiunt munera. In Deut. 16. ait ita Deus: *Non accipies perſonam, nec munera, quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum.* Et Salomon in Prou. cap. 17. *Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij.* Et Eſa. 5. *Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo.* Hinc oritur inæqualitas, quæ eſt murmuris & ſeditionis ſeminarium, & expellitur æqoalitas pacis & tranquillitatis altrix, & amittitur menſura recta, quæ hic ab Ezechiele calamos appellatur: quo Christus ædificium menſurat. Et quoniam in eccleſia diuerſa munera ſunt, & varia merita, ideo in eo ædificio diuerſæ ſont quantitates, & variæ magnitudines: ſed omnia hæc vno calamo, hoc eſt magna menſurantur æqualitate, vt iuxta cuiuſque opera præ-

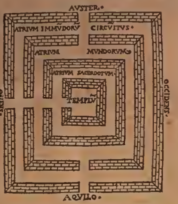
Rom. 2 Ioan. 14 mia aut ſupplicia tribuantur. Nam vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, *Deus reddet vnicuique ſecundum opera ſua.* & apud diuum Ioannem ait Dominus: *In domo patris mei manſiones multæ ſunt.* Quibus verbis indicat æternæ gloriæ differentiam. Sicut enim alia eſt claritas ſolis, vt ait Apoſtolus in prima ad Corinthios, 1. Cor. 15 alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum: *ſtella etiam à ſtella differt in claritate: ſic & reſurrectio mortuorum:* Sed quemadmodum ſtellæ in cœlo ſunt collocatæ, ſic ſancti ſunt in firmamento immortalitatis & æternitatis conſtituti. Mat. 20 Vna quippe eſt electorum omnium in cœlo beatitudo quo ad obiectum, ſed non æqualiter ab omnibus participata: quoniam ſicut diuerſa ſunt iuſtorum merita, ſic diuerſa ſunt gloriæ dona. Vnus eſt denarius omnibus, vna merces pro vineæ laboribus, vna eſt vita æterna, quam omnes habent, vnus Deus, quo omnes fruuntur: ſed alij maiorem gloriam, alij minorem iuxta vniuſcuiuſque merita participabunt. Et hæc eſt vera æqualitas præmia cum meritis æqualiter menſurare. Simile. Sol cum obiectum ædificij parietem illuſtrat, per omnes illius partis ianuas ingreditur, eas implens claritate: ſed cum inæqualis magnitudinis ſint, per magnas multum ingreditur ſplendoris, per paruas verò parum. Et dicimus verè, ſolẽ æqualiter ianuas illas implere: non quòd æqualis ſit ſplendoris magnitudo per paruam, & per magnam introeuntis, ſed quòd æqualis ſit vniuſcuiuſque ianuæ magnitudini & capacitati. Sic ille eſt iuſtus iudex, non qui omnes eodem modo metitur, & paria præmia imparibus meritis tribuit, & æqua dona inter inæquales diſtribuit, talis enim æqualitas inæqualitas eſt, ſed qui præmia largitur iuxta meritorum magnitudinem & portionem qui leges obſeruat quibus propoſita ſunt ſupplicia vitiis, præmia virtutibus. Talis iudex Deo placebit, & inter homines celebritatem comparabit: fundamentum enim perpetuæ commendationis & gloriæ eſt iuſtitia, cui ineſt ſũmus virtutis ſplendor, quam viri ſapientes omnium dominam & reginam virtutem appellarunt. Illud eſt hoc loco aduertendum, non penetraſſe Ezechielẽ huius magnifici ædificij interiora, niſi poſtquam eius menſuram & figuram cognouit. Menſuratio & figura ad geometriam abſque dubio pertinent. Nam obſtruſa arcana, & magna eccleſiæ ſanctæ myſteria & ſacramenta nõ ille rectè penetrabit, qui fuerit impurus, ſcelerumque maculis cõtaminatus, ſed ille qui fuerit virtute præditus, & ſapientia ornatus. Simile. Vt enim geometria mediũ docet & extrema, mediũ, vt illud amplexemur, extrema vt ea fugiamus: ſic Chriſtiana philoſophia de virtute diſſerit, & de virtute in medio conſiſtente vt eã ſequamur, de vitio cum extremis coniuncto, vt illud deteſtemur. Ex quo efficitur, vt abſque virtute in mediocritate ſita, quæ per geometriam ſignificatur, nemo poſſit ad ſapiẽtiæ perfectionem peruenire. Id forraſſe intellexit Plato, cum in foribus academiæ ſuæ ſcripſit: Nemo huc ingrediatur expers geometriæ.

d *Et venit ad portam, quæ reſpiciebat viam orientalem.*) Dixerat paulò antè, virum hunc, qui calamum menſuræ manu tenebat, in porta ſtetiſſe: nunc ait eum veniſſe ad portam. Si erat in porta, quomodo poſtea venit ad illam? Huic obiectioni poſſumus reſpondere, priùs fuiſſe in porta ex parte exteriore, poſtea verò venit ad partem eiuſdem portæ interiorẽ: erat enim murus, in quo erat porta, latus, & ex vna parte craſſitudinis venit ad alteram. Accipitur autem hic porta, non pro foribus, ſed pro oſtio, & muri apertura. Vel antea locutus fuit propheta de porta primi muri totum ædificium ambiẽtis, nũc verò de porta ſecũdi muri, quę ad orientem reſpiciebat. Hac porta orientali ingreditur ſol ille iuſtitiæ, de quo ait Zacharias propheta: Zach. 3 & 6 *Ecce vir, Oriens nomen eius. Et ſubter eum orietur, ædificabit templum domino.* Vbi paraphraſtes Chaldæus pro Oriente ve[...] Meſſiam. De quo dixit alter Zacharias: *Viſitauit nos Oriens ex alto, illuminare his, qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis:* Poſſumus per hanc portam rationem naturalem intelligere, qua Deus intellectum noſtrum lumine illuſtrat, de Pſal. quo ait regius vates: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* Vel porta hæc lumine Orientis illuſtrata fides eſt, quæ eſt porta & principium ſalutis: nam *ſine fide*, authore diuo Paulo, *impoſſibile eſt placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit.* Hebr. Et opinionem hanc tangit quædam gloſſa de Pœniten. diſtin. ſecunda. capitu. Cùm ſanctam, in verbo ad portam. Neceſſaria eſt nobis naturalis ratio, ſed non ſatis eſt. Ratio & fides ſunt veluti duæ ſtellæ, arctica, & antarctica, quibus nauiæ gubernantur. Vt enim qui ex noſtra hac Luſitania ad Indiam tendunt orientalem: immenſum mare nauigantes, vſque ad lineam æquinoctialem oculos coniiciunt in polum arcticum, vbi eſt ſtella illa ſeptentrionalis, qua reguntur: at tranſacta linea, ſtellam illam ſeptentrionalem amittunt, & ab eius conſpectu penitus diſcedunt, atque alteram ſtellam nimirum auſtralem in polo antarctico intuentur, qua deinceps gubernantur ſic in hac vita incœpturi ſumus nauigationẽ noſtram ducti ſtella rationis, & ad illam actiones noſtras directuri. Sed ſi volumus ad cœlorum Indiam peruenire, opus eſt nauigationi noſtræ, hãc rationis humanæ nauigationem relinquere, & firmã fidei ſtellam intueri, illáque nauigare, & iuxta eam opera noſtra, vitæque curſum conficere, & ab eius regula nõ declinare. Cùm enim ſe obtulerint res illæ, quæ humanam rationem tranſcendunt, & noſtri iudicij limites excedunt, quales ſunt eæ, quæ Chriſtianam religionem, eccleſiæ catholicæ ſacramenta, redemptionis humanæ myſteria, & alta cœleſtiaq; arcana concernunt, opus eſt non ad rationis humanæ ſtellam, ſed ad certiſſimum fidei ſydus intueri, eáque gubernari. Gentes à fide alienæ ideo ad cœlorum portum accedere non poſſunt, quin potius in mundi mari obruuntur, quia vnam tantùm habent ſtellam, nimirum naturalem rationem, Iudæi vero in perfidia ſua obſtinati vtraque ſunt ſtella deſtituti: non enim ſolùm carent fide, ſed etiam ob impia ſcelera, & peſtilẽtem obſtinationem ipſa quoque naturali ratione videntur relicti. Ideo aiebat diuus Paulus in prima ad Corinthios. 1. Cor. 1 *Prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam, ipſis autem vocatis Iudæis atque Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam.* Eſt igitur porta hæc orientalis aut ratio in rebus humanis, aut fides in diuinis. Poterit per portam hanc timorem intelligere, à quo incipit ſapientia, iuxta illud pſalmographi: Pſal. 110 Prou. 9 Eccle. 1 *Initium ſapientiæ timor domini.* Quod eſt etiam à Salomone in Prouerbiis, & ab Eccleſiaſtico vſurpatum. Hic timor incipit intellectum illuſtrare eorum, qui ſe humiliant, animum dimittunt, & ad Deum ſupplices accedunt. Pſal. 118 Id voluit Dauid verbis illis ſignificare: *Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.* Vel, vt poteſt verti ex Hebræo: Porta ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat humilibus. Id quod alibi appellat initium ſapientiæ, vocat hìc portam diuinorum ſermonum. Non ſolùm qui intimam penetrat ſapientiam, & perfectam obtinet charitatem, illuminatur, ſed etiam oſtium ſapientiæ rerum diuinarum, hoc eſt, timor Domini mẽtem lumine aliquo illuſtrat, vt percipiat, quid ſit fugiendum, quid ſequendum. Ideo hæc porta appellatur orientalis, qua Oriens ipſe, hoc eſt, Chriſtus homines ad perfectam charitatem perducit. Timor quaſi locum parat charitati, & vt ait diuus Auguſtinus in expoſitione epiſtolæ pri-

mæ

ſtæ diui Ioannis, cùm cœperit charitas habitare, pellitur timor, qui ei præparauerat locum: ad cuius rei explanationem hac vtitur ſimilitudine. Sicut videmus per ſetam introduci linum, quando aliquid ſuitor ſeta priùs intrat, ſed niſi exeat, non ſuccedit linum: ſic timor primò occupat mentem, non autem ibi remanet, quia ideo intrauit, vt introduceret charitatem. Ideo ait diuus Ioannes in prima ſua epiſtola: *Perfecta charitas foras mittit timorem.* (1 Ioan. 4.) Vt ad conſtruendam templi lapidei teſtitudinem fit priùs artificium quoddam ligneum, quod ſimplex fornicis appellatur: ſed conſummato ædificio totum illud ſimplex in terram proiicitur, quippe quod ſolùm ad perficiendum templum ſeruiebat ſic ad perfectæ charitatis constructionem erigitur timor: ſed perfecta iam charitate decidit timor ille tanquam artificium tabulatum, & remanet pulchrum magnificúmque charitatis ædificium. Non laudo timorem illum, qui oritur ex amore ſui, & diffidentia Dei. de eo enim ait dominus: *Nolite timere puſillus grex.* Et rurſum: *Non turbetur cor veſtrum, nec formidet.* Eum laudo timorem, de quo ait Deus: *Dominum Deum tuum timebis.* Et Ioſue: *Timete Deum, & ſeruite ei corde perfecto.* Et pſalmographus: *Firmamentum eſt dominus timentibus eum.* Et Malach. *Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ.* Et Chriſtus Deus noſter: *Timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam.* In via Dei, inquit diuus Gregorius 2. Moraliũ, à timore incipitur, vt ad fortitudinẽ veniatur. Et quoniam timor hic Chriſtum intuetur, dicitur hæc porta ad Orientem reſpicere. Sed vt melius hæc porta & tota hæc machina intelligatur, facturum me eſſe operæ pretium exiſtimaui, ſi figuram hanc totius ædificij delinearem.

Luc. 12. Ioan. 14. Deut. 6. Ioſue 24. Pſal. 24. Mat. 10.



Ædificium hoc ſitum erat in ſpatio quadrato, cuius vnum latus reſpiciebat rectè ad orientem: & hoc erat anterius: oppoſitum verò ad Occidentem: & hoc erat poſterius: alia duo etiam oppoſita, vnum ad ſeptentrionem, alterum ad meridiem. Habebat ædificium hoc tres muros, vnum exteriorem totum ædificiũ cingentem, alterum medium, tertium interiorem. Iuxta vnumquodque erat atrium, in intimo autem erat tẽplum conſtructum. Atrium intimum inter templum & murum intimum appellatur atrium ſacerdotum, ſeu atrium interius. Atrium inter murum intimum & medium appellatur exterius reſpectu interioris, ſiue atrium mundorum. Atrium inter medium & exteriorem murum appellator locus vulgi, ſeu atrium immundorum: quoniam illuc poterant etiam Gentiles introire ad Deum colendum, vt ex tertio libro Regum, & ex euangelio Ioannis conſtare videtur (3 Reg. 8. Ioan. 12.) ſunt qui exiſtiment intimum atrium eſſe ſacerdotum, quod erat altius, & templo propinquius, medium eſſe virorum, illud autem, quod erat inter primum & ſecundum murum eſſe atrium fœminarum. Sed nos primã ſequemur denominationem. Primus murus in quadrum diſpoſitus, totum ambiens ædificium latera habebat æqualia, quorum vnumquodque habebat quingentos calamos in longitudine, in exteriore ſuperficie. Cùm autem quilibet calamus ſex cubitos contineret, vt antea diximus, apertè oſtẽditur, vnumquodque latus tria millia cubitorum continere: & ex conſequente totum ædificium habere in circuitu duodecim millia cubitorum: nam quater tria millia efficiunt duodecim millia. Murus medius minor erat, interior autem minimus. In primo muro erant tres portæ, vna ad Orientem, altera ad aquilonem, tertia ad auſtrum. Similiter in ſecundo, & in tertio. Itaque in his tribus muris nouem erant portæ, tres ad Orientem ſeipſas directè reſpicientes, totidem eodem modo ad aquilonem, & totidem ſimiliter ad meridiem. Portæ muri exterioris nullam habebant porticum; portæ verò ſecũdi & tertij muri porticus habebant in qualitate ſimiles, in quantitate æquales, in hoc tantummodò differentes, quòd ſecundi muri porticus ſeptem habebat gradus, tertij verò octo. Et porticus muri ſecundi erant ab interiore parte muri ſui, porticus verò muri tertii erant ab exteriore. Præterea illud eſt intelligendum ex vulgi loco aſcenſum eſſe ſeptem graduum ad atrium mundorum, ab atrio autem mundorum ad atrium ſacerdotum aſcenſum eſſe octo graduum, & ab atrio ſacerdotum ad templum ſimiliter octo graduum aſcenſum. Ex quo colligitur, eſſe templum in loco quodam excelſo conſtitutum. Excelſa eſt enim Dei eccleſia, omnibuſque conſpicua, nã vt Dominus ait: *Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem*

poſita. Hic eſt mons ille: de quo ait diuus Ioannes in Apocalypſi c. 21. *Suſtulit me angelus in ſpiritu in montem magnum & altum, & oſtendit mihi ciuitatem ſanctam Ieruſalem.* Diximus enim in huius capitis exordio totum hoc ædificium quaſi ciuitatem, & Ieruſalem appellari. Eſt ædificium hoc quadrangulare in quadro æquilatero ſitum: de quo ait in Apocalypſi c. 12. diuus Ioannes: *Ciuitas in quadro poſita eſt, & longitudo eius tanta, quanta latitudo.* Voluit ſpiritus ſanctus hîc apud Ezechielem, & illic apud Ioannem ſignificare perpetuam eccleſiæ catholicæ firmitudinẽ ac conſtanitam. Nam corpus quadratum quocunque vertatur, ſemper manet fixum. Quam ob cauſam Ariſtoteles libro 1. Moralium Nicomachiorum aduerſus eos diſputans, qui hominis felicitatem in bonis externis, incertis, & in caſu ſitis collocabant, ait non eſſe fœlicem eum, qui inſtar chameleonis ad ſpeciem rerũ, quibus admouetur, mutat colorem, ſed qui virtute & conſtantia munitus, quadratus eſt. Libro etiam Rhetoricorũ tertio huius prouerbij mentionem facit. Quẽadmodum enim figura quadrata, in quãcunque partẽ voluatur, ſui ſimilis eſt. ſic vir virtute & ſapientia præſtanti animum tenet immobilem: nec florenti rerum ſtatu, nec aduerſarum rerum procella propoſitũ mutat, & à virtute detorquet: nec eſt quicquam, quod illũ de fortitudinis & conſtantiæ gradu deiiciat. Et quoniam Gentiles aiebant Mercurium deum eſſe veritatis, eum ſuper lapidem quadratum pingebant, ſignificantes veritatem eſſe firmam, ſibique cohærere, mendacium verò tanquam inſtabile ſuper globum mobilem, nuſquam firmiter conſiſtentem. Si conſtantiam ipſam in virtute vndique perfectam & abſolutam oculis cerneremus, admiraremur abſque dubio eius pulchritudinem & præſtantiam, ipſeque mirabiles erga nos ſui ipſius amores excitaret. Cùm autem tanta ſit eccleſiæ catholicæ veritas, & firmitudo ac conſtantia, vt ne inferorum quidem portæ poſſint aduerſus eam præualere, non eſt mirũ, ſi quadrata deſcribatur. Præterea in architectura nihil eſt ipſa quadratura pretioſius & antiquius. Cùm autem Ezechielis propoſitum fuerit pulcherrimum deſcribere ædificium, quod eccleſiæ pulcherrimæ gereret imaginem, oportebat eam quadratam delineare. Rurſus per quadraturam hanc voluit Deus quatuor euangeliſtarum, & quatuor virtutum cardinalium adumbrare quadraturam: inſinuare quatuor mundi partes, ex quibus erant multi ad eccleſiam venturi. Per murum templum hoc vndique cingentem intelligitur Deus: de quo dixerat Eſai. 26. de eccleſia loquens: *Vrbs fortitudinis noſtræ Siõ, ſaluator ponetur in ea murus & antemurale.* Appellat eam Sion, hoc eſt, ſpeculam, quoniam ex ea cœleſtia contemplamur. Huius eccleſiæ murus Deus eſt, eam vndique protegens & circundans Hoc iis verbis prædixit Zac. cap. 2. *Ego ero ei, ait dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Et Pſalmiſta 124. & 126. *Dominus in circuitu populi ſui, ex hoc nunc, & vſque in ſeculum.* Et alibi: *Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.* Vbi vides Deum eſſe eccleſiæ murum, & gloriam, & cuſtodem. Hanc eccleſiæ dignitatem & amplitudinem intuens mentis oculis idem diuinus vates concinebat: *Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.* Hic eſt murus ille, de quo ait diuus Ioannes in Apocalypſi capite 21. vbi eccleſiæ militantis ciuitatem deſcribit, etiamſi nonnulla interdum miſceat ad eccleſiam triumphantem pertinentia. *Et habebat ciuitas hæc murũ magnũ & altũ.* Sed dices fortaſſe. Quî fieri poteſt, vt hi duo loci Ezechielis & Ioannis cohæreant, cùm Ioannes vnum tantùm murũ deſcribat, Ezechiel autem tres? Huic obiectioni eſt in promptu reſponſio. Nam cùm per murũ eccleſię Deus intelligatur, Deus autem vnus ſit, apertè concluditur, ſcripſiſſe meritò diuum Ioannem vnicum murum. At cùm in diuinis tres ſint diſtinctæ perſonæ, poſuit Ezechiel tres muros. Diuus Ioannes reſpexit ad vnitatem eſſentiæ, diuus Ezechiel ad diſtinctionem perſonarum. Eſt enim Deus vnus in ſubſtantia, trinus autem in perſonis. Aſpicis igitur miram eſſe conſonantiam inter ea, quæ inter ſe repugnantia videbantur. Poſſumus etiam huic obiectioni ita reſpondere. Diuus Ioannes capite illo loquitur de eccleſia militante, ſed quatenus eſt ad eccleſiam triumphantem transferenda: quam ob cauſam multa connectit & coniungit ad eccleſiam ipſam triumphantem concernentia: Ezechiel autem hoc capite de eccleſia militante in ſe, etiam ſi poſtea in fine viſionis nonnulla dicat, quæ poſſunt ad triumphãtem referri. Ideo dicimus diuum Ioannem vnicum murum vidiſſe, quia ciuitas triumphans diuina tantùm eget protectione: Ezechielem verò tres, quia eccleſia militans triplici indiget præſidio, diuino, angelico, humano per præſules & principes. Habebat præterea diuerſas portas ad diuerſas mundi plagas reſpicientes, quia de diuerſis mundi regionibus erant multi ad templum hoc ingreſſuri, qui repudiatis ſuperſtitionibus ſanctæ religioni adhæſerunt, & verum Dei cultum toto orbe terrarum amplexati ſunt. Hoc intuens Dauid eccleſiam ipſam ob Chriſti victoriam adeptam, & dæmonis tyrannidem expulſam inducit hoc modo gaudio exultantem. *Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultationis: quoniam Dominus excelſus, terribilis, rex magnus ſuper omnem terram. Subiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris.* Et Eſaias capite 35. *Ambulabunt*, inquit, *qui deliberati fuerint, & redempti à Domino: conuertentur, & venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper capita eorum.* Et rurſus alloquens eccleſiam primitiuam, *Leua*, inquit, *in circuitu oculos tuos, & vide, omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. Filij tui de longè veniẽt, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Tunc videbis, & affluęs, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.* Acſi diceret: Reſpice ô eccleſia primitiua ad omnes terrarum oras, & intueberis ingredientem per portas tuas innumerabilem gentium multitudinem. Omnes ad te repudiato idolorum cultu conuenient, non vno loco, ſed vna fide. Fideles tui non ſolùm à terris propinquis, ſed etiam ab vltimis totius globi terrarum regionibus venient: quos tu ad te properantes intueberis, & oblectatione perfuſa exultabis, & præ admirabili gaudio erit cor tuum propagatum, cùm hominum multitudo cum magno mari collata, Gentiúmque fortitudine inſignium varietas ad te cõfugerint, miraculorũque fulgura coruſcauerint. Chriſtus quoque apud Lucam, *Venient*, inquit, *ab oriente & occidente, & aquilone, & auſtro, & accumbent in regno Dei.* His igitur prænotatis ad literę expoſitionem accedamus.

e *Et aſcendit per gradus eius.* Nimirum portæ orientalis ſecundi muri, ad quam venit de porta orientali primi muri, quem exteriorem vocamus. Sunt qui dicant gradus hos eſſe in porta hac orientali muri ſecundi in eiuſdem muri ſpiſſitudine diſpoſitos. Alij dicunt eſſe vltra portam. Ego exiſtimo eſſe ante portam. Nã poſtquam per eos ductor Ezechielis aſcendit, mẽſus eſt limen portæ. Si autem eſſent vel in muri latitudine, vel vltra portam, diceret Ezechiel: Mẽſus eſt limen portæ, & aſcendit per gradus, At non ita ait, ſed: *Aſcendit per gradus eius*, & poſtea ſubdit: *Et menſus eſt limen portæ.* Cùm igitur priùs introeunti occurrerint gradus, quàm limen portæ, apertè oſtenditur, eſſe illos ante portam. Non eſt ſilentio prætereundum per varios gradus eſſe ad ſacrarium, hoc eſt, ad cœlum aſcenſionem. Hi ſunt gradus virtutum & meritorum.

Nemo

Simile.

Pſal. 16.

Mat. 16.

Eſai

Pſal. 46 a

Nemo enim repentè fit ſummus. Nihil ſe vniuerſum
profundit, & totum ſubitò euolat, ſed quę ſunt &
aguntur, ex paruis principiis procedunt, & ſuis pro-
greſſionibus augentur. Hæ progreſſiones appellantur
gradus ab Ezechiele. De illis ait pſalmographus,
Pſal. 83. *Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde
ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarum, in loco, quem poſuit.
Etenim benedictionem dabit legiſlator: ibunt de virtute in
virtutem, videbitur Deus deorum in Sion.* Ex his verbis
colliges eſſe mundum hunc vallem lachrymarum, cœ-
lum verò eſſe montis excelſi cacumen, quo per virtu-
tum gradus, & Chriſtianæ philoſophiæ progreſſiones
illi perueniunt, qui meritò felices appellantur: Lo-
Iob 31. quens Iob de vitæ ſuæ libro aiebat: *Per ſingulos gradus
meos pronuntiabo illum, & quaſi principi offeram eum.*
Ea, quæ perfectionem conſequuntur, non ſtatim ad
verticem illius perueniunt, ſed per incrementa me-
ſimilitudo. ritorum illuc extollunt. Vt terra, vbi ſemen ſparſum
recipit, primùm ideo occatum cohibet, deinde dif-
fundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatem, quæ
nixa fibris ſtirpium paulatim creſcit, erigitur cala-
mus geniculatus ſtipulis ipſum ambientibus, & fun-
dit frugem ſpicæ ordine ſtructam, aduerſus auicula-
rum morſus ariſtis munitam, donec fructus ad matu-
ritatem perducitur: ſic vita Chriſtiana à virtute ad
virtutem progreditur, donec veniat ad culmen.
Quidam incipiunt, alij proficiunt, alij verò faſtigium
Mar. 4. obtinent. Hos nimirum gradus Dominus apud Mar-
cum ſub meſſis nomine his verbis deſcribit: *Sic eſt re-
gnum Dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in ter-
ram, & dormiat: & exurgat nocte & die, & ſemen germi-
net, & increſcat, dum neſcit ille.* Vltrò enim terra fru-
ctificat primùm herbam, deinde ſpicam, deinde ple-
num frumentum in ſpica. Cùm deſideria bona conci-
pimus, ſpargitur ſemen in terram, cùm in virtutum
actiones incumbimus, herba ſumus, cùm in earum
firmitudine mentem omnem figimus & locamus, &
Chriſtianæ philoſophiæ comparamus perfectionem,
iam plenam frugem in ſpica proferimus. Verùm quot
ſint gradus huius portæ non explicat hoc loco Eze-
chiel. Aiunt nonnulli ſeptem eſſe: quorum ſententiæ
ego libenter aſſentior, ductus tranſlatione ſeptuagin-
ta interpretum ita dicente: Et ingreſſus eſt in ſeptem
gradibus portam reſpicientem ad orientem. Explicans
diuus Gregorius hunc locum ait. In virtutum noſtra-
rum gradibus Chriſtus aſcendere dicitur, quia tantò
nobis ipſe ſublimior oſtenditur, quantò noſter ani-
mus à rebus infimis ſeparatur. Et ſunt hæc eius verba
in ſacros canones relata, de Pœni. diſtin. 2. cap. Cùm
ſanctam.

f *Et menſus eſt limen portæ calamo vno.*) Duorum limi-
num fit mentio cap. hoc, nempe huius, quod erat in
oſtio muri ſecundi ex parte orientis, & illius, quod
erat in eadem porta ex parte occidentis verſus paui-
mentum. Vtrunque habebat calamum vnum, hoc eſt,
ſex cubitos in latitudine, quia eandem latitudinem
habebat muri ſpiſſitudo. Erat autem limen aliquantu-
lum à terra erectum.

g *Et thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in
latum.*] Hoc eſt, quemlibet ſex thalamorum. Hi thala-
mi erant cubicula quædam, ſiue domunculæ ad vſus
templi deſtinatæ. Erantque nonnullæ illarum iuxta
portas: quia ſignificant manſiones præſulum, & con-
cionatorum, qui eos, qui ad portam, hoc eſt, fidem,
ſeu ad pœnitentiam accedunt, leniter & beneuolè ſuſ-
cipiunt. Vel eam ob cauſam erant hæ manſiones iuxta
Ioan. 14. oſtium, quia illi acquieſcendum eſt, in eo manendum,
Ioan. 10. qui de ſeipſo ait: *Ego ſum oſtium.* Et rurſus: *Ego ſum via,
veritas, & vita.*

h *Et inter thalamos quinque cubitos.*) Subaudi menſus
eſt. Inter primum & ſecundum thalamum ſpatium
erat ſiue veſtibulum quinque cubitorum: inter ſecun-
dum autem & tertium thalamum alterum veſtibulum
eiuſdem menſuræ.

i *Et limen portæ iuxta veſtibulum portæ intrinſecus ca-
lamo vno.*) Limen portæ, quod antea fuit menſura-
tum, erat in porta muri medij, ex parte exteriore ver-
ſus orientem: limen verò, quod hîc menſuratur, erat
in eadem porta ex parte interiore verſus occidentem.
Erant autem hæc duo limina eiuſdem menſuræ, nimi-
rum vnius calami, vt ſuprà dictum eſt. Limina ſolent
vulgo ſtatui in ingreſſu foris, hoc autem limen erat in-
ternum: quam ob cauſam additur hîc particula hæc,
intrinſecus, quòd eſſet præter conſuetudinem. Ad-
uerte. Non ſolùm huius ædificij calamus, & cubitus,
erat, vt antea diximus, à vulgi menſuris differentes,
ſed etiam limen à mundi conſuetudine diſcrepabat.
Debemus enim non mundi mores ſequi, ſed diuinam
voluntatem. Eam ob cauſam fuit Acham filius Char-
mi obrutus lapidibus iuſſu Ioſue, quia regulam au- Ioſue 7.
ream Iericho contra ipſius Ioſue præceptum ſurri-
puit. Ioſue Chriſti figuram gerebat, Iericho mundi:
regula Iericho ſignificabat mundi regulam, eiúſque
impiam conſuetudinem, quam viri Chriſtiani ex
Chriſti præcepto ſub mortis æterna pœna declinare
tenentur. Id intelligens diuus Paulus in epiſtola ad
Romanos aiebat: *Nolite conformari huic ſeculo, ſed re-* Rom. 12.
formamini in nouitate ſenſus veſtri. Dicens: *huic ſeculo,*
indicat alterum eſſe ſeculum, cui debemus conforma-
ri. Conformamur autem huic ſeculo, cùm eius vo-
luptates, illecebras, diuitias, & impiam viuendi ratio-
nem ſequimur, cùm vitiis contaminantur, mundique
vanitatibus amore defigimur. Contra verò tum re-
formamur in nouitate ſenſus, cùm ad Chriſtum con-
fugimus, cùm contemnimus voluptates: cum omnem
vitæ curſum in Dei obſequio, in labore corporis, at-
que in animi contentione conficimus cùm nihil in vi-
ta expetendum ducimus, niſi quod eſt honeſtum, &
cum vera dignitate coniunctum. Demum tunc mun-
do conformamur, cùm eius res fallaces & nefariæ ve-
luti æneum ſigillum in cordibus noſtris, quæ earum
dulcedine inſtar ceræ molleſcunt, imprimuntur, in
ſuam nos vanitatem transformantes, vt eas, quocun-
que nos ducant, ſequamur. Tunc verò reformamur
in nouitate ſenſus, cùm Chriſtum induimus, eiúſque
amorem habemus in animis impreſſum, & iuxta
eiuſdem Apoſtoli ſententiam: *Sicut portauimus imagi-* 1. Co. 15.
nem terreni, portemus imaginem cœleſtis. Et cùm depo-
nimus ſecundum priſtinam conuerſationem veterem Epheſ. 4.
hominem, qui corrumpitur, & renouamur ſpiritu
mentis noſtræ.

k *Et menſus eſt veſtibulum portæ octo cubitorum.*) Supra
portam erat ex parte interiore porticus quædam, ha-
bens quoddam ſpatium, quod appellatur hoc loco ve-
ſtibulum portæ. Menſurauit murum, & primum
limen exterius, deinde thalamos, nam menſuratio vno
omnes menſurabantur, cùm omnes eſſent eiuſdem
menſuræ & quantitatis: poſtea menſurauit veſtibula
quinque cubitorum, quæ erant inter thalamos: dein-
de ſecundum limen, quod erat ex parte interiore: po-
ſtremò veſtibulum octo cubitorum, quod erat ſpa-
tium porticus, ſiue, vt dicunt nonnulli, ipſa porticus.
Eſt autem porticus locus amplus tecto incluſus ad re-
pentinos imbres, & feruentis ſolis æſtus declinan-
dos: & vmbræ ac deambulationis gratia ædificatus.
Aſpicis igitur menſuratam eſſe totam porticus latitu-
dinem pręter ſpatium illud duorum cubitorum,
quod erat inter ſecundum hunc murum & primum
thalamum. Diſtulerat autem illud menſurare vſque
adhuc, quòd eſſet minor huius porticus pars. Nunc
redit ad illud menſurandum, vocans illud frontem,
dicens: *Et frontem eius duobus cubitis.* Spatium illud

ideo vocatur frons, quia per illud videbatur frõs porticus verſus orientem conſtituta. In qualibet porticu duæ erant frontes. Sunt qui per has frontes intelligant duas columnas rotundas muro ſdhærentes, quarum vna erat ad dextram, altera ad ſiniſtram: quæ erectæ erant vltra totum portæ ædificium: & habebat quælibet earum duos cubitos in diametri craſſitudine. Sed quoniam in iis frontibus erant feneſtræ obliquæ ad illuſtrãda eius interiora, vt poſtea videbimus, non videtur fieri poſſe, vt in tam paruo circulo, cuius diameter duorum duntaxat eſſet cubitorum, eſſet interior concauitas, & cochleæ & feneſtræ. Quare rectiùs illi meo quidem tudicio ſentiunt, qui exiſtimant has duas frontes duas eſſe turres, portam ex vtraque parte munientes & ornantes: in quarum turrium ſummitatibus erant pomella, ſuper quæ erant rami palmarum cælati. In his turribus erant intùs aſcenſus per ſurſum cochleam: quarum turrium murus cochleã circundans habebat duos cubitos craſſitudinis ex vtraque parte. Quidam per frontem, de qua hîc loquitur propheta, intelligunt frontiſpicium: alij paraſtades, quas Vnruuius antas vocat: hoc eſt, lapides vtrumque latus portæ munientes. Erãt quidem in porta turres illæ, quæ frontes appellantur, ſed longè diuerſæ ab iis frontibus, de quibus modò loquitur Ezechiel: nam hîc non loquitur de frontibus portæ, ſed de ſpatiis illis, quæ erant inter ſecundum murum & primum thalamum, quæ frontes appellantur. Illud eſt hoc loco aduertendum: ideo veſtibulum hoc eſſe octo cubitorum, quia octauum diem, hoc eſt, domini reſurrectionem adumbrabat, & reditus Chriſti ad vitam imagi-
Rom. 4. nem gerebat. Ille enim *reſurrexit*, vt ait Apoſtolus, *propter iuſtificationem noſtram.* Per hoc veſtibulum ducimur ad ſancta ſanctorum, hoc eſt, æternam beatitudinem: ſi tamen per frontem duobus cubitis menſuratam tranſierimus. Frons hæc dilectio eſt, duo cubiti
Matt. 22. ſunt amor Dei, & amor proximi. *Duo mandata ſunt, in quibus*, vt ait ipſa veritas, *vniuerſa lex pendet & prophetæ: diligere Deum ſuper omnia & proximum ſicut ſeipſum.* Vnde ait diuus Paulus in epiſtola prima ad Timotheum: *Finis præcepti eſt charitas.* Eſt enim charitas plenitudo legis, & totius diuinæ ſcripturæ ſcopus. Amore ſociata eſt creatori ſuo creatura rationis compos: & vinculum dilectionis ligat vtróſque in idipſum tantò feliciùs, quantò fortius. Sed vt indiuiſa ſocietas, & mirabilis concordia vtrobique perfecta haberetur, geminatus eſt nexus in charitate Dei & proximi: vt per charitatem Dei omnes vni adhærerent, per charitatem proximi omnes vnum fierent: vt quod de illo vno quiſque in ſemetipſo caperet, pleniùs per charitatem proximi in altero poſſideret, & bonum omnium fieret totum ſingulorum. Hi duo nexus ſunt
Eſai 6 duæ partes forcipis apud Eſaiam, quibus prunis comprehenditur: & duo cubitus, de quibus hoc loco agit Ezechiel.

l *Veſtibulum autem portæ erat intrinſecus.*) Solent veſtibula eſſe citra portam, hoc autem erat intra. Nam in templo Dei conſuetudo mundi poſiti in maligno non
1. Ioan 5. admittitur. Qua de re paulò antè diſſerui. Eſt autem veſtibulum locus ante ædium ianuam inter ædes ipſas & viam relictus. Vnde Plautus in Moſt. Viden veſtibulum ante ædes.

m *Porrò thalami portæ ad viam orientalem tres hinc, & tres inde.* Quoniam vnius tantum thalami meminerat, ne aliquis exiſtimaret, vnum tantùm eſſe in qualiber porticu, explicat nunc, eſſe in porticu illa, quæ erat ad viam orientalem, tres ex vno latere, & tres ex altero. A porta muri ſecundi vſque ad portam muri tertij erat quædam via, quæ infra medium veſtibulum appellatur, quoniam per medium illud veſtibulum tranſgrediebatur. Et ex vna parte illius viæ erat quoddam latus illius porticus, quæ illic erat, ex altera verò alterum: & in vtroque erant tres thalami, & duo veſtibula quinque cubitorum: inter thalamos etiam vnum veſtibulum octo cubitorum, & frons illa duorum cubitorum, quæ erat inter primum thalamum & murum. Et ne quis exiſtimaret hos thalamos inæquales eſſe, explicat eſſe eiuſdem dimenſionis: ſimiliter frontes. Diximus enim ſuprà in latere vno vnam eſſe frontem, in altero verò alteram, quæ ambæ eandem habebant quantitatem. Hæ frontes non erãt portæ, ſed ſpatia inter murum & primum thalamum: Sunt qui exiſtiment eſſe frontes thalamorum. ſed nos noſtram ſequimur expoſitionem.

n *Et menſus eſt latitudinem liminis portæ decem cubitorum.*] Suprà menſus eſt ſpiſſitidinem liminis, procedendo ab oriente ad occidentem, nunc verò metitur latitudinem ab aquilone ad meridiem. Erat autem hæc latitudo decem cubitorum: altitudo verò quę hîc appellatur longitudo tredecim cubitorum. Numero denario decem præceptorum decalogi additur ternarius numerus, quia ille legis perficit mandata, qui fide viua in ſanctiſſimã credit Trinitatem. Qui autem huiuſmodi eſt, inter homines obtinet verum honorem, iuxta id quod ait Pſalmographus 118. & 111. *Tunc non* Matt. 19.
confundar, cùm perſpexero in omnibus mandatis tuis. Et rurſus: *Beatus vir, qui timet dominum, in mandatis eius vo-* Iſaa.
let nimis: gloria & diuitiæ in domo eius. Apud Deum autem obtinet gloriã immortalem iuxta illud: *Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Et illud: *Scio quia mandatum eius vita æterna eſt.*

o *Et marginem ante thalamos.*) Ante domunculas illas, quæ hoc capite thalami appellantur, erat ſedile quoddam, quod vocatur margo hoc loco. Habebat autem cubitum vnum in altitudine, & cubitum vnum in latitudine. Per thalamum, vbi habitabant, qui ad portam accedentes recipiebant, ſignificatur charitas, per ſedile ante eos fides quæ charitatem antecedit, poteſt enim eſſe fides in hac vita abſque charitate, charitas autem abſque fide non item. Poſſe quidem eſſe fidem abſque charitate, indicat diuus Paulus in epiſtola ad 1. Corint. 13. dicens: *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum.* Nõ poſſe autem eſſe charitatem abſque fide in hac vita, oſtendit idem Apoſtolus, dicens in epiſtola ad Hebr. 11. *Sine fide impoſſibile placere Deo.* Eam ob cauſam thalami multorum ſunt cubitorum, ſedile autem vnius, quia charitas non ſolùm Deum, ſed proximos omnes complectitur, fides autem vna eſt, ne in ſchiſmata & ſectas diuidatur: vnde magnitudinẽ arcæ Noë vnus cubitus includit. Et quoniam & Deum & Gen. 6.
proximum debemus amplecti charitate, ideo ex vtraque parte ſunt thalami conſtituti: & quia charitas in vtroque teſtamento præcipitur.

p *Oſtium contra oſtium.*) Hoc eſt, erat porta è regione portæ: ſibi portæ mutuò reſpondebant. Poteſt hoc intelligi de portis murorum. Nam in latere orientali tres erant portæ, vna vnoquoque, quæ omnes directè ſibi inuicem reſpondebant, totidem ſimiliter in latere aquilonari, & totidem in auſtrali. Vel poteſt intelligi de portis thalamorum: nam eorum portę, quæ erant ex vno latere porticus, erant directè verſus portas thalamorum ex altero latere. Hęc videtur rectior expoſitio, quoniam de thalamis loquebatur, non de muris.

q *Et fecit frontes per ſexaginta cubitos.*) Hoc eſt, menſurauit frontes, quæ erant ſexaginta cubitorum. Numerus ſenarius pertinet ad mundi creationem, qui ſex diebus conditus eſt: denarius verò propter decalogum ad perfectionem: vt per ſingulos dies decades ſingulæ ſupputentur, & à creaturarum contemplatione ad perfectam Dei contemplationem veniamus.

mus. Ea enim, qoæ Deus ſex diebus creauit, homines mooent, vt vim diuinam admirentur: Deúmque ipſum rerum omnium effectorem cognoſcant, eiúſque amore ioflammati ad ipſum rapiantur.

r *Et feneſtras obliquas in thalamis.*] Aiunt nonnulli, has feneſtras ideo vocari obliquas, quia erant exterius ſtrictæ, intus verò latæ: ita enim fieri ſolent communiter feneſtræ: vt domus poſſint magnam claritatem recipere. De Salomooe ait diuina ſcriptura libr. Regum tertio. *Fecit in templo feneſtras obliquas.* Nam illi, quibos lumen ſapentiæ conceditur, templi penetralia replent, & qui ſplendorem diuinæ contemplationis percipiunt, moa animum dilatant, & ad maiora recipienda ſe præparant. Ego nihilominus eaiſtimo, has feneſtras obliquas contrario modo dici, nempe quia erant foris latæ, iotus verò ſtrictæ, vt parum exterioris claritatis reciperent. Ideo dicebantur obliquæ quia non erant inſtar aliarum feneſtrarum conſtructæ. Nam templum illud Salomonis & ſimiliter domus hæ, quę hîc vocantur thalami, diuino ſplendore, magis quàm corporeo lumine illuſtrabantur. Et ſi vtrúmque lumen bonum ſit, & interius per conſcientiam, & exterius per exemplum, tamen multo illuſtrius & præſtantius eſt interius, quàm exterius. *Omnis gloria filiæ regis*, inquit regius Pſal. 45 *ab intus: in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.* Acſi diceret: Omnis animæ decor & pulchritodo, & omnes eius voluptates ſunt intus in ipſa anima conſtitutæ: eius gloria & ornamenta ſuot præclaræ virtutes. At ita interiore ornatu delectatur, vt eaterioren etiam curet, & exquirat. Vult aureas fimbrias hominum conſpectui obiectas, & exemplorum bonorum varietatem in operibus exterioribus apparentem. Aſpicis igitur boo um eſſe vtrumque ſplendorem, ſed illum loogè præſtare, qui intus in rectè factorum conſcientia in-

2. Cor. 1. Simile. oenitur. Id iotelligens diuus Paulus aiebat: *Hæc eſt gloria noſtra teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Vt pyrum & nucis nocleum comedimus, putamina autem & operimenta in terram deiicimus: ſic virtute oblectamur, ſpeciem autem virtutis à virtute ſeparatam contemninus. Virtus eſt veluti ſubſtantia, exterior verò ſuperficies oculis expoſita veluti accidens. Sed vt ſuperficies nucleum cuſtodit, ſic exteriora virtutem conſeruant. Bonæ cæremoniæ ad honeſtatem & Dei cultum pertinentes non ſunt per ſe religionis ſubſtantia, ſed ſunt ipſius ſubſtantiæ ornatrices & conſeruatrices: & veluti folia qoædam, quæ cedũt io fructuum pulchritudinem & cuſtodiam. Hoc de ſuperficie illa exteriore intelligendum duco, quæ ęſt cum interiore virtute coniuncta: nam qui terra ſcelera alba virtutum ſpecie cooperit, ſimulans ſanctitatem, non religioſus eſt, ſed hypocrita, cygno ſimilis, qui plumas

Simile. candidas habet, carnes autem oigras: foris albus, in-

Leui. 11. tus niger. Eam cauſam lex vetus eſum cygni prohi-

Mar. 15. bebat. Et quamuis hypocrita ieiuniis & precibus ſei-

Matt. 27. pſum cruciet: nullam tamen conſequitur veram ſalutem. Eſt latro ille, qui à ſiniſtris cum Domino pependit: & Simon Cyrenæus crucem ferens alienam: quoniam inanis gloriæ auiditate incenſus ea facit,

Simile. quæ non diligit. Vt arundo foris pulchra intus vana lanuginem pro fructu producit: ſic hypocrita ſpecie exteriore virtutis ornatus foris, intus autem à vera virtute penitus alienus pro ſolido gloriæ fructo rumuſculos producit, inanes illos quidem, & vento vn-

Simile. dique agitatos. Vnde ait in libr. Sapientiæ c. ſcriptura diuina: *Spes impij quaſi lanugo.* Quemadmodum nonnulli mercatores pelles tantum veodunt vulpium & martium, eorda autem & interiora eorum animalium non curant: ſic hypocritæ eateriora tantum hominibus vendunt, de interioribos non tractant. Pelliooes ſunt, & pelles venduot, quibus diuitias, honores, dignitates lucrantur: mercatura eſt ſurda, ſed vtilis, quæ tota in pellibus verſatur: cùm Deus præcipiat in lege, vt pellis animalis illi immolati ex- Leui. 7. trahatur. Sed væ miſeris illis, qui neſciunt, quid ob tale lucrum amittant: amittuot cœlum pro terra, animam pro corpore, Deum pro muodo. Pretium, quod ex hac negotiatione hypocritæ conſequuotur, pœna eſt ęterna, & cæcarum tenebrarum vorago: imò in hac vita cruciantur, & quotidianis cruciatibus æternos ſibi emunt cruciatus. Non obtinebunt gloriam, oec Deum beatitudine intuebuotur: Ideo ait Iob: *Non* Iob. 13. *veniet in conſpectu eius omnis hypocrita.* Illi ſolùm Deum videbunt, qui fuerint animi puritate præditi. Vnde ait Chriſtus Deus ooſter: *Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt.* Quomodo Deum videbunt, qui ſeipſos non vident? Ea cæcitate laborant impij hypocritæ, vt ſibi libenter aſſententur: vt nec fœdiſſimas labes ſuas, & tetras maculas aſpiciant, nec quàm loogè abſint à pietatis excellentia, & iuſtitiæ præſtantia cognoſcant. Quam ob cauſam rarò ad Deum conuertentur. Cum enim ſe eſſe Chriſtianæ religionis diſciplina inſtructos confingant, effugiant ſpiritum ſanctum, abſque quo conuerti non poſſunt. In libro Sapientiæ c. 1. ſunt hæc verba literis mandata: *Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum.* Eam ob cauſam Chriſtus væ, & æternam hypocritis annuntiat damnationem. Apud Matthæum 23. *Væ*, inqoit, *vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes, propter quod amplius accipietis iudicium.* Hi oullam habent intus io conſcientia ſplendorem, totam lucem ab exteriore aucupantur. At viri Euangelica pietate ioſignes, & Chriſtiana pietate præſtantes interna claritate gloriantur. Ideo feneſtras conficiunt obliquas, quibus ab eateriore parum luminis iotroeat, quoniam diuino lumine oblectantur. Cæterum per has feneſtras ſignificantur præſules, & concionatores, per quos debet ſolis diuini claritas ad populum introire. Ideo hæ feneſtræ obliquæ ſunt & anguſtę, vt per eas poſſit ſplendor ingredi, oon latro. Sed quoniã per hos thalamos, per has domunculas & manſiones, præſules & concionatores ſignificari diximus, per earom feneſtras illorum ſenſus intelligimus: qoi obliqoi, hoc eſt, à falſa mundi opinione abhorrere debent, ne impiam ſceleratorum cõſuetudinem imitantes, dicant cum illis: *Aſcendit mors per feneſtras noſtras:* ita enim eos facit Ieremias c. 9. loqueotes.

s *Similiter autem erant & in veſtibulis feneſtrę.*) Per veſtibula hæc intelliguntur porticus, hoc eſt, ſpatio tecto cooperta.

t *Et ante frontes pictura palmarum calata.*) In ſuperiore parte frontium muri, quæ erant in lateribus portæ hinc & inde, erant palmæ ad ornatum & pulchritudinem ſculptæ: Nomine palmæ ſignificatur corona victoriæ, quæ templum Dei ingredientibus promittitur, ſi legitimè pugnauerint: *non coronabitur*, inquit Apoſtolus, *niſi qui legitimè certauerit.* Sed duplex eſt corona, vna in hac vita, altera in futura: corona huius vitæ poteſt amitti & euaneſcere, corona gloriæ eſt 2. Tim. 2. ſempiterna. Ideo non ait Ezechiel eſſe illic palmas verè & re ipſa, ſed palmarum imaginem & cęlatoram: qooniam huius mundi res fluxæ ſunt, & veluti imagines & figurę, corona aotem glorię in cœlo immortalis eſt, quam beatus Petrus appellat immarceſ- 1. Pet. 5. ſibilem: beatus Paulus incorruptam: beatus Iacobus 1. Cor 9. Iaco. 1. coronam vitæ: & pſalmographus coronam de lapide Pſal. 20. pretioſo. Ideo ait Ezechiel has frontes excelſas eſſe palmis veluti coroois redimitas, quoniam viri magni, qui rerum cœleſtiom auiditate inflammati ad Deum aſpirant, de mondo, dæmone, & carne mirabilem victoriam reportant. *In reliquo repoſita eſt illis corona iuſtitię, quam reddet illis dominus in illa die iuſtus iudex.* 2. Tim. 4.

v *Et eduxit me ad atrium exterius.*) Id eſt, vir, qui me docebat, introduxit me ad ſecũdum atrium, quod, vt diximus, appellatur exterius reſpectu interioris, in quo ſitum erat templum. Primum atrium erat inter primum & ſecundum murum: de quo atrio hucuſque locuti ſumus, quod appellabatur locus vulgi, ſeu atrium immundorum. Ab hoc primo atrio eductus eſt Ezechiel ad ſecundum, quod appellabatur exterius, ſeu atrium mundorum, de quo nunc loquitur, quod erat inter murum ſecundum & tertium procedendo ad templum. Hoc ſecundum atrium erat altius primo, quod erat immundorum, & inferius vltimo, quod erat ſacerdotum. Hoc autem ſacerdotum atrium erat aliis altius, & templo propinquius. Nam ſacerdotes ſunt in excelſa dignitate conſtituti & debent eſſe Deo propinqui per charitatem, & animi puritatem, & cæteras virtutes. De illis ait Dominus: *Sacerdotes, qui accedunt ad Dominum, ſanctificentur, ne percutiam eos.* Et pſalmographus 131. *Sacerdotes tui induantur iuſtitia.* Et Eſaias cap. 52. *Mundamini qui fertis vaſa Domini.* Exod. 19.

x *Et ecce gazophylacia.*) In hoc ſecundo atrio erant triginta gazophylacia. Sunt autem gazophylacia recondituria diuitiarum. Fortaſſe erant illic poſita, vt in ea poſſent, qui vellent, eleemoſynas conijcere, vel vt in illis templi theſauri reconderentur. Eccleſiam introeuntibus gazophylacia exponuntur ſpiritualium diuitiarum plena: de quibus eſt in Prouerb. cap. 13. literis mandatum: *Redemptio animæ viri diuitiæ ſunt.* Hoc eſt anima viri redimitur opibus ſuis, quæ ſunt veræ virtutes. Septuaginta pro gazophylaciis habent thalamos. Aquila habet cellaria. Symmachus exedras. Sunt qui dicant habitationes eſſe leuitarum, qui templo ſeruiebant. Alij aſſerunt in illis gazophilacijs ſolitos eſſe miniſtros templi occidere animalia, quæ erant Deo immolanda.

y *Et pauimentum ſtratum lapide.*) Pauimentum hoc erat in atrio ſecundo inter portam orientalem ſecundi muri, & portam orientalem muri tertij, qui erat interior, & templo propinquior. In hoc pauimento erant triginta gazophylacia, quindecim in latere auſtrali, quindecim in aquilonari.

z *Portam verò quæ reſpiciebat viam aquilonis.*] Deſcribitur porta aquilonis, quæ erat portæ orientali ſimilis.

aa *Et thalamos eius tres hinc, & tres inde.*) Subaudi, menſus eſt. Ex vno latere portæ aquilonaris erant tres thalami, ex altero, alij tres. Vtraque pars eſt vtrumque teſtamentum: & litera & ſpiritus, quæ omnia ſanctiſſimæ Trinitatis myſterium docent.

bb *Secundum menſuram portæ prioris.*) Portam priorem appellat portam orientalem, de qua prius locutus eſt.

cc *Quinquaginta cubitorum longitudinem eius.*) Accipitur longitudo pro altitudine.

dd *Et ſculpturæ.*) Subaudi, palmarum. Dixerat enim antea, eſſe in frontium capitibus picturam palmarum cælatam. Septuaginta pro ſculpturis habent palmas.

ee *Et ſeptem graduum erat aſcenſus eius.*) Hinc, apparet, à vulgi loco ad atrium mundorum aſcenſum eſſe ſeptem graduum. Nam per ſeptem dona ſpiritus ſancti, de quibus agit capite 11. Eſaias, poſſumus ad excelſam rerum diuinarum contemplationem aſcendere. Præterea portam ſalutis ingredientibus non dum eſt animi quies & ſecuritas, niſi ſeptem gradus virtutum tranſeant: quarum tres theologales dicuntur, quatuor verò cardinales.

ff *Et porta atrij interioris contra portam aquilonis, & orientalem.*) Hoc eſt portæ atrij interioris erant è regione aliarum portarum. Tres muri erant in hoc ædificio, & in quolibet erant tres portæ, vna ad orientem, altera ad aquilonem, alia ad meridiem: & ita erant diſpoſitæ, vt qui eſſent in exteriore, viderent alias duas, & portam templi. Templum enim tres habebat portas, murorum portis reſpondentes. Itaque in parte orientali quatuor erant directæ portæ, tres murorum, & vna templi. Similiter in parte auſtrali, & ſeptentrionali. In parte verò occidentali nulla erat porta, quia ibi erat ſacrarium, quò nemo ingrediebatur, niſi ſummus ſacerdos: & ſacrarium hoc, quod ſanctum ſanctorum vocatur, non habebat introitum niſi per templum. Eam ob cauſam templum hoc multas portas habebat, vt ad illud ex variis partibus introirent: quia futurum erat, vt in eccleſiam catholicam hoc templo ſignificatam multi ex diuerſis orbis terrarum oris ingrederentur. Portarum varietas introeuntium varietatem ſignificat. Hæ ſunt portæ de quibus dixerat regius vates: *Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.* Acſi diceret. Chariores habet Deus portas eccleſiæ, quàm habuerit vnquam vniuerſam ſynagogam. Quis eſt tam ab omni intellectu alienus, qui credat hoc de portis terrenæ Hieroſolymæ præcipuè intelligi, quas ſcimus fuiſſe traditas igni, & in cineres ac fauillas conuerſas? De portis ſpiritualis Hieroſolymæ loquebatur propheta, de quibus iterum cecinit: *Introite portas eius in confeſſione, atria eius in hymnis confitemini illi.* His portis ingrediuntur nonnulli ab oriente venientes qui tepidi erant & laſſi, & alij ab aquilone frigidi, alij à meridie feruentes. Propterea alij veniebant ab ſtatu vitæ florente per orientem ſignificato, alij de auſtro procelloſo, & mundi aduerſitate, ſeculum fugientes, alij ab alto aquilone, hoc eſt, à mundi ſuperbia, de qua ait Ieremias: *Ab aquilone pandetur omne malum.* Nam, vt ait Eccleſiaſticus: *Initium omnis peccati eſt ſuperbia.* Ea relicta, & vana mundi pompa repudiata multos ad Chriſti eccleſiam veniſſe cognouimus. Ex parte occidentis non erat in hoc templo porta vlla, quoniam ex occidente, ex morte æterna per occaſum ſignificata nemo venit ad Chriſtum: poſt mortem corporis nullus eſt locus reuertendi. Ideo ait Apoſtolus: *Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei.* Et Chriſtus Deus noſter apud Ioannem: *Operamini dum dies eſt, veniet nox, quando iam nullus poterit operari.* Promerendi tempus in hac duntaxat vita eſt.

Pſal. 86. Pſal. 99. Ierem. 1. Eccl. 10. Galat. 6. Ioan. 9.

gg *Et menſus eſt à porta vſque ad portam centum cubitos.*] Hæc erat pauimenti longitudo in duas portas aquilonares muri ſecundi & tertij.

hh *Et adduxit me ad viam auſtralem.*) Verti poterat: Inde me duxit per viam meridiei.

ii *Iuxta menſuras ſuperiores.*) Id eſt, hæc porta auſtralis cum poſtibus ſuis eiuſdem erat magnitudinis cum porta priùs deſcripta.

kk *Et cælatæ palmæ erant.*] Erant frontes palmis in ſummitate ſculptis ornatæ & veluti coronis victoriæ redimitæ, quemadmodum de aliis frontibus diximus. Aduerte. Palma vna erat ad dextram, & altera ad ſiniſtram, quia & illi à Deo coronantur, qui in proſperitate habent temperantiam & moderationem, & illi, qui in aduerſitate patientia ſe muniunt, rerúmque humanarum tolerantia. Per dextram florens ſtatus intelligitur, & mundi felicitas, per ſiniſtram verò aduerſitas & calamitas. Palma verò victoribus datur. Ideo eam Salomon in templo pingere præcepit. Sed oportet fortiter laborare, & contendere. Iob cap. 14. & 7. comparat hominem cum milite dicens: *Cunctis diebus, quibus nunc milito.* Et alibi: *Militia eſt vita hominis ſuper terram.* Et comparat eum cum mercenario, dicens: *Sicut dies mercenarij dies eius.* Vult ſignificare, debere hominem cautè viuere veluti inter perpetuos 2. Par. 3.

petuos inimicos inſtar militis in bello, & fortiter dimicare: & altera ex parte debere ignauiã repellere, & labores ſubire inſtar mercenarij tota die laborantis. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare, cum dixit, eos qui tẽplum Hieroſolymæ, & mœnia ciuitatis inſtau- 1.Eſd.4 rabant, manu vna feciſſe opus, & altera tenuiſſe gladium. Armati ædificabant pugnantes & laborantes. Et Dominus nõ reddit denarium niſi iis, qui in vinea Mat.20 laborauerunt. Denarius autem eſt merces æterna, eſt palma victoriæ, & corona vitæ, quam repromiſit Deus Diligentibus ſe: quæ hoc loco apud Ezechielem per Iaco.1 palmam ſignificatur.

ll *Et porta atrij interioris in via auſtrali.*] Hoc eſt, porta tertij muri, qua erat ingreſſus ad atrium interius per viam reſpicientem ad auſtrum.

mm *In via auſtrali centum cubitos.*] Hæc erat pauimenti longitudo à porta ad portam, in porta auſtrali. Tria pauimenta menſurauit, orientale, aquilonare, & auſtrale.

nn *Thalamum eius & frontem eius.*] Id eſt, thalamos eius & frontes ſeu poſtes eius.

oo *Et octo gradus erant quibus aſcendebatur per eam.*] Ex atrio primo ſiue immondorum aſcendebatur ad atriũ ſecundum ſiue mundorum per ſeptem gradus: ab atrio verò ſecundo ad atrium tertium ſiue ſacerdotum per octo.

pp *Et veſtibulum eius, id eſt, atrij exterioris, & palmæ cælata*] Poterat hoc ita verti. Et veſtibulum eius erat in atrio exteriore, & quædam palmæ in poſtibus, &c.

qq *Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atrium exterius, & cælatura, &c.*] Poterat hoc ita verti: Et frontes eius erant in atrio exteriore, palmæque in ipſis frontibus ex vtroque latere.

rr *Et ibi lauabant holocauſtum.*] Vnumquódque gazophylacium habebat oſtium verſus pauimentum, quod erat in frontibus portarum. Et in oſtiis horum gazophylaciorum abluebãt miniſtri templi carnes immolandas, quæ erant penitus comburendæ: quæ hîc vocantur holocauſtum: holocauſtum idem eſt quod totum crematum. Qui ſe Deo offerunt in holocauſtum, debent animum expiare, & conſcientiam piis lachrymis abluere. Eſt enim animus fractus, atque ob criminis admiſſi conſcientiam iuſto mœrore, & lachrymarum abundantia deiectus, ſacrificium Deo gratiſſimum. Ita enim ait Dauid: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies.* Pſa.50 Si magnifacimus aquas florum aut herbarum, quia abluunt oculos, aut medentur nonnullis vulneribus, cur non magnifacimus lacrymas, quæ abluunt animæ ſordes, eiuſque vlcera curant? Hic liquor eſt omni balſamo pretioſior, vtilior, & ſalutarior. Id voluit ſignificare Salomon, cum mare fuſile, & luteres in templo conſtituit. Per mare fuſile & æneum, in quo lauabantur ſacerdotes Deo ſacrificium oblaturi, ſignificabatur vera peccatorum confeſſio cum lachrymis cõiun- 3.Reg.7 cta, qua ſacerdotes nouæ legis ad altare accedentes debent conſcientiæ maculas expiare. Luteres autem, in quibus carnes in altari holocauſtorum offerendæ abluebantur, lachrymæ ſunt contritionis, quibus debent verè Chriſtiani labes ſuas delere, vt ſanctum fiat Domino ſacrificium, & ad fontem Siloe, hoc eſt ad ve- Ioann.9 ram ſcelerum confeſſionem, ad ſanctum pœnitentiæ ſacramentum confugere, vt cæcitatem, & flagitiorum tenebras detergant. Omnes fluuij non poſſunt pœnam vnam extinguere purgatorij & piæ contritionis lachrymæ ignem illum extinguunt. Vt cùm domus aliqua incendio flagrat, qui eam volunt à flammis e- Simile. ripere, ad aquas confugiunt: ſic nos videntes animas noſtras flammis impiarum cupiditatum flagrantes, ſumus ſtatim ad lacrymas recurſuri, quibus incendium extinguamus. Vt in pelui poſitus nummus à certo quodam loco non cernitur, at ſi vas illud fuerit impletum Simile. aqua, ſtatim videtur nummus à longè intuentibus: ſic anima noſtra in vaſis fictilibus, intra nos ipſos nummus hic admirabilis imagine Dei inſignitus non videtur à nobis, quo fit, vt nos ipſos ignoremus: at tanta poteſt eſſe piarum lachrymarum copia, vt ipſam animã noſtram intueamur, eiúſque peſtilentes labes emundemus. Quatuor ſunt piarum lachrymarum formæ: prima eſt earum, quæ ob peccata propria funduntur: de quibus dixit Dauid: *Lauabo per ſingulas noctes lectum meũ,* Pſal.5 *lachrymis meis ſtratum meum rigabo.* Secunda eſt ob aliena flagitia, iuxta illud eiuſdem diuini vatis: *Exitus a-* Pſal.118 *quarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam.* Acſi diceret: Ideo oculos meos in lachrymarum fontes conuerti, quia intueor mortales legem tuam contemnere, ſeque ſceleribus cõtaminare. Hac ratione ductus aiebat Ieremias. *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum: & plorabo die* Ieſu.9 *ac nocte interfectos filiæ populi mei?* Acſi diceret: Vtinam caput meum eſſet fons perennis, & oculi mei venæ lachrymarum: vtinam caput meum eſſet in aquas conuerſum, quę per oculos tanquam per canales perpetuò manarent, vt ita poſſem ſcelera populi mei debita lachrymarum abundantia deplorare. Tertia lachrymarum ſpecies eſt, cùm pro longo huius vitæ incolatu, & memoria exilij à patria cœleſti diffunduntur, iuxta illud: *Super flumina Babylonis illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.* Et illud: *Quando ve-* Pſal.136 *niam, & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ* Pſal.41 *meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: vbi eſt Deus tuus?* Quarta eſt pro acerbiſſimorum cruciatuũ, & innocentiſſimæ mortis Ieſu Chriſti memoria. Eam Thren.2 animo intuens Ieremias, vimque lachrymarum pro- 3.Reg.18 fundens, aiebat: *Defecerunt præ lachrymis oculi mei, conturbata ſunt viſcera mea.* Hæ quatuor lachrymarum formæ ſunt quatuor illæ hydriæ, quas aquis impletas iuſſit Elias effundi ſuper holocauſtum, quod fuit gratum Deo, & igne cœleſti mirabiliter denotatum. Nec caret myſterio fuiſſe ignem cum his aquis copulatum: ita enim debet Nilus cum Aetna coniungi, vt piarum lachrymarum affluentiam fundamus, & ardenti diuini amoris incendio flagremus. Eſt in Gallia fons quidam frigidiſſimus, qui, vt teſtatur Baptiſta Fulgoſus, Simile. cum aquis aliquando flammas ignis diffundit: ſic vir verè Chriſtianus cum piis lachrymis debet diuinæ charitatis flammas connectere, & beato illo ac admirabili incendio flagrare. Aqua lachrymarum eſt veluti mare rubrum, vbi Pharao, hoc eſt, impius appetitus Exod.14 cum vitiorum exercitu obruitur, & flagitiorum capita confringuntur, iuxta illud: *Contribulaſti capita draco-* Pſal.73 *num in aquis.* Nec ſolùm lachrymæ obruunt flagitia, ſed etiam cordis terram irrigant, & frugiferã reddũt. Gene.2 Eſt enim lachrymarum abundantia fons ille paradiſi irrigans vniuerſæ terræ ſuperficiem, & conſitum Eccl.24 hortum, de quo aiebat Eccleſiaſticus: *Rigabo hortum* Ioan.9 *plantationis.* Eſt etiam natatorium Siloe, vbi oculi animorum abluuntur. Felix ille, qui piis lachrymis offunditur, quoniam in æterna beatitudine oblectabitur. Nam, vt ait regius vates, *Qui ſeminant in lachrymis, in* Pſal.125 *exultatione metent.* O beata ſemina, quæ pro fructu æ- Matt.5 ternam producunt voluptatem! Vnde Chriſtus Deus Ioan.11 noſter, *Beati,* inquit, *qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur.* Ipſe Dominus ſuper Lazarum plorauit mortuum, Luc.19 & videns ciuitatem fleuit ſuper illam. Dauid luxit Abſalonem, Chriſtus populum Iudaicum: fleuit mundi ſcelera, petens à patre cœleſti eorum remiſſionem: & vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos, *cum clamore valido & lachrymis offerens exauditus eſt pro ſua* Hebr.5 *reuerentia.* Audiamus diuum Bernardum iis verbis fal-

ſam noſtram lætitiam obiurgantem: Chriſtus compatitur,& plorat, homo patitur,& ridebit? Et alibi: Deliciæ angelorum ſunt lachrymæ noſtræ,& delectabiles lachrymæ pœnitentis. Et iterum: Fœlices lachrymæ,quas benignæ manus conditoris abſtergunt, & beati oculi,qui in talibus liquefieri elegerunt. Diuus Hieronymus ita inquit: O lacbryma humilis tua eſt potentia,tuum regnum, tribunal iudicis non vereris: amicorum tuorum accuſatoribus ſilentium imponis. Non eſt qui te accedere vetet: ſi ſola intrauetis,vacua non redibis. magis crucias diabolum, quàm pœna infernalis. Quid plura? vincis inuincibilem, ligas omnipotentem, inclinas filium virginis. Et diuus Gregorius: Regnum cœlorum rapi vult noſtris fletibus, quod noſtris meritis non debetur. Et Caſſiodorus in
Simile. pſalmo: Fletus eſt cibus animarum, corroboratio ſenſuum; abſolutio peccatorum, refectio mentium, lauacrum culparũ. Hæc ille. Vt gelu dureſcit in vaſe quodam incluſum, ſed ſi igne agitatur, liqueſcit & per vaſis egreditur foramina, ſic peccati frigiditas vertitur
Pſal. 147. in duritiem: at ſi diuini amoris igni admoueatur, liqueſcit gelata illa frigiditas & in lachrymas reſoluta diffunditur per oculos. Quærendus eſt hic ignis, vt diſfluant lachrymæ,& peccata deleantur. *Emittet enim illum Deus,& liquefaciet ea, flabit Spiritus eius, & fluent aquæ.* Lugeamus igitur, & affluentiam lachrymarum fundamus: atque in atrio interiore, in intimo conſcientiæ noſtræ holocauſtum, hoc eſt, nos ipſos Deo dicatos perennibus lachrymis, lauemus eos in ſpiritu imitante, de quibus hic ait Ezechiel: *& ibi lauabant holocauſtum.*

ſſ *Vt immoletur ſuper eas holocauſtum.*] Occidebatur animal,& caro eius lauabatur & cremabatur, & ita oblata Deo vocabatur holocauſtum, hoc eſt, ſacrificiũ totum combuſtum. Etſi hoc ſacrificij genus antiquatum eſt, remanſit tamen, id, quod ſignificabatur per illud. Caro noſtra eſt diuini amoris igne comburenda, & tota Deo immolanda. Si enim eam effrænatam, ſibique præſidentem exultare & nutriri reliquerimus, abiiciet moderationem & continentiam, & animum
Gen 3 perturbabit, & ad perniciẽ ſempiternã adducet. Hæc
Gen 39. eſt Heua nos ad pomum prohibitum inuitans. Hæc
Iud. 4 eſt Ægyptia Puthipharis vxor Ioſephum ad falſas vo-
Iud. 16 luptates volens allicere. Hæc eſt Iahel Siſaram ficto amore ſeducẽs, ſed verè occidens. Hæc eſt Dalila, quæ Samſonem in ſinum ſuum blandè excepit, eique capillos amputauit, tradidique Philiſtæis hoſtibus ſuis, qui illum oculis priuarunt, & ad ignominiam tradu-
Mar 6 xerunt. Hæc eſt puella ſaltatrix, quæ Ioannis caput pe-
Ioan. 8 tiuit. Hæc eſt ancilla oſtiaria, ad cuius vocem Chriſtũ negamus. Eam debemus coercere & caſtigare iuxta id, quod ait Apoſtolus in 1. ad Corinth. cap. 9. *Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo.* Et ad Romanos:
Rom. 12 *Obſecro vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum.* Hoſtia occidebatur, & Apoſtolus monet vt carnem mortificemus, vt ſit hoſtia viuens, vt ſit victima viua. Si victima eſt, occiſa eſt: ſi occiſa, quomodo viua? Qui fieri poteſt, vt mortua & viua eodem tempore ſit? Vult ſignificare Apoſtolus, ita nos debere carnẽ mortificare, vt ſit mortua peccato, viua autem gratiæ, mortua concupiſcẽtiæ, viua verò virtuti. Imò viua eſſe non poterit, niſi
Rom 8 hoc modo fuerit mortua. Ait enim Apoſtolus. *Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: ſin autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.* Viuere ſecundum carnem eſt eius imperio ſubeſſe, eius legibus obtemperare, eius deſideriis duci. Ideo ait poſtea in eadem e-
Rom. 13 piſtola Apoſtolus: *Curam carnis ne feceritis in deſideriis.*
Coloſ. 3 Et Coloſ. cap. 3. *Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſu-*
Gala 5
per terram. Et ad Gal. *Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis.*

tt *Et pro peccato, & pro delicto.*] Peccatum eſt in commiſſione, delictum verò in omiſſione. Vel per peccatum intelligitur culpa venialis, per delictum verò flagitium mortiferum.

vv *Et ad latus exterius, quod aſcẽdit ad oſtium portæ, quæ pergit ad aquilonem.*] Ex his verbis colligitur, huius ædificij locum altiorem eſſe ex parte aquilonari: quod ſuprà aſſeruimus, verba illa explanantes: Quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum.

xx *De lapidibus quadris extructa.*] Non rotundis, qui non ſunt ad ædificium apti: ſphærica enim in puncto ſe tangunt: Lapides quadrati ex omni latere firmiter manent, lapidem angularem imitantes, qui factus eſt in caput anguli, de quo ait Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: *Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei ſuperædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum & prophetarum ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto, in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit.* Pſal. 117 Epheſ.

yy *In quibus immolatur holocauſtum, & victima.*] Holocauſtum erat totum crematum, victima nõ cremabatur tota: ſacrificium comprehendit vtrumque.

zz *Gazophylacia cantorum in atrio interiore.*] Quatuor gazophylacia erant in intimo atrio, duo cantorum, duo verò ſacerdotum. Sacerdotes immolabant Deo victimas, & cantores inter immolandum canebant Deum laudibus efferentes. Ea ſacrificia ſunt Deo grata, quæ ſponte & cum gaudio fiunt. Id intelligens regius vates canebat: *Voluntariè ſacrificabo tibi: & confitebor nomini tuo Domine, quod bonum eſt.* Vbi confiteri accipitur pro laudare. Sũt, qui exiſtimẽt in iis duobus gazophylaciis ſolitos eſſe habitare ſacerdotes per hebdomadas ſucceſſiuè, qui templo miniſtrabant, & in aliis duobus ſimiliter cantores. Quidam exiſtimãt, nec ſacerdotes nec leuitas in his gazophylaciis commorari ſolitos, ſed ſeruari in illis inſtrumenta, ſacerdotũ miniſterio neceſſaria, qualia ſunt, thuribula, gladij ad occidendum victimas, phialæ, & alia huiuſmodi pro ſacerdotibus: pro cantoribus verò citharæ, tympana, cymbala, & alia huiuſmodi.

aaa *Iſti ſunt filij Sadoch.*] Tertio libro Regum fuit memoriæ proditum, fuiſſe Abiatharum de ſummo ſacerdotio deiectum, & Sadochum à Salomone eius loco conſtitutum. Et ita reductum fuit ſummum ſa- 1. Reg. 2
cerdotium ad progeniem Eleazari Aaronis filij. Huius Sadochi erant filij, qui huic templo ſeruiebant. Sadoch idem eſt quod iuſtus & iuſtificans, per quem Pſal. 10
Chriſtus ſignificatur de quo dicitur in pſalmo: *Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit, æquitatem vidit vultus e-* 1 Cor 1
ius. Et diuus Paulus in 1. ad Cor. cap. 1. *Factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.* Hu- Ioan. 1
ius ſunt filij omnes verè Chriſtiani, de quibus ait diuus Ioannes: *Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis ſed ex Deo nati ſunt.*

bbb *Et menſus eſt atrium longitudine centum cubitorum.*] Loquitur de atrio interiore, quod erat in medio totius ædificij, in quo atrio ſitum erat templum. Erat autem atrium hoc quadratum, tam latum, quàm longum.

ccc *Longitudinem autem veſtibuli viginti cubitorum.*] Incipit deſcribere templum, in quo erat veſtibulum ſãctum, & ſancta ſanctorum. In veſtibulo ſunt catechumeni, in ſancto baptizati, in ſanctis ſanctorum charitate præditi, ſapientia ornati, virtutum omnium mœnibus muniti, qui diuinarum rerum contemplationi dediti, corpore habitãt in terra, animo verò in cœlo, in carne humana degentes vitam cœleſtem, ac diuinæ boni-

bonitatis effigiem in ſuis moribus ac factis adumbrãtes. Huius ſanctuarij ſiue ſancti ſanctorum porta anguſta eſt, pauci per eam ingrediuntur. De ea ait regius vates: *Hæc porta Domini, iuſti intrabunt per eam.* Et Chri-
Pſal. 117 Matt. 8 Luc. 13 ſtus Deus noſter apud Matthæum: *Intrate per anguſtam portam:* & apud Lucam: *Contendite intrare per anguſtam portam.*

ddd *Et octo gradibus aſcendebatur ad eam.*] Subaudi, interiorem portam. Hi octo gradus ſunt octo illæ beatitudines, de quibus ait Chriſtus: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipſi poſsidebunt terram. Beati qui lugẽt, quoniam ipſi conſolabuntur:* & cæteræ quæ in euangelio diui Matthæi recitantur: quod euangelium canitur in feſto omniũ ſanctorum. Celebrat eccleſia eorum memoriam, qui animum à corporis contagio ſeuocarunt, ſeque ad Chri-
Apoc. 7 ſti imitationem contulerunt. Epiſtula Apocalypſis illi feſto deſtinata narrat multos eſſe beatos in gloria cœleſti, euangelium explicat vias, quibus ſe ad gloriã illam ſempiternam contulerunt, & gradus, quibus illuc aſcenderunt, & cœleſtem illam beatitudinem cõpararunt. Eſt euangelium illud ſumma quædam graduum paradiſi, & veluti itinerarium quoddam, docẽs vias ad æternitatem ducentes. De iis viis dicitur in
Pſal. 24 pſalmo: *vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas*
Exod. 14 *edoce me.* Mare rubrum in exitu Iſraelitarum de Ægy-
Pſal. 135 pto fuit in vias varias diuiſum. Ita enim ait diuinus vates: *Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones aquarum.* Nõ dixit, in diuiſionem, ſed *in diuiſiones*, vt multas fuiſſe vias oſtenderet. Fluuius autem Iordanis vnam ſolùm habuit, quando ad ingreſſum Hebræorum fuit retror-
Ioſue. 4 ſum mirabiliter conuerſum. Nam volentibus ab Æ-
Pſal. 113 gypto, à mundi caligine, à flagitiis & ſceleribus exire, viæ multæ oſtenduntur: terram autem promiſſionis, hoc eſt, cœleſtem patriam ingredientibus vna patet via, nimirum diſcedere in gratia gratum faciente: ad quam viæ aliæ diriguntur: & per hanc portam illi ad æternam ingrediuntur beatitudinem, qui ex hac vita in charitate migrant, vel ſtatim, vel ſi non ſunt omnino purgati, poſtquam in purgatorio permundantur. Vocantur autem hi octo gradus beatitudines, quòd ad certam illam tendant beatitudinem, in qua cœtus mentium beatarum Deo in æternum fruuntur. Quæ ſunt ad finem aliquem ordinata, debent habere ſimilitudinem aliquam & proportionem cum illo fine, cũ autem nos ſimus ordinati ad æternam beatitudinem, oportet habere cum ea aliquam ſimilitudinem & proportionem. Eſt autẽ hæc ſimilitudo & proportio ſeruare beatitudinea diſpoſitiuas & præparatiuas ad obtinendã beatitudinẽ vltimã & finitiuã. Beatitudines autem ſunt paupertas ſpiritus, mãſuetudo, lachrymæ, deſiderium iuſtitiæ, miſericordia, mũditia cordis, pax,
Simile. patientia. Vt ſi quis in papiro delineatum ædificium magnificæ aulæ portaret manu, interrogãti quid manu teneret, poſſet rectè reſpõdere, ſumptuoſam aulã: non quòd reipſa manu teneret lapides, ligna, calcẽ, & magnam clauorum vim, ſed quod graphidem ædificij & linearum ductum, & ipſum denique ædificium illic deſcriptum geſtaret: ſic paupertas, manſuetudo, miſericordia, & cæteræ huiuſmodi virtutes hic connumeratæ dicuntur beatitudines, non quòd re vera ſint ipſa æterna beatitudo, ſed quòd ſint imago quædam & deſcriptio, quam debet intueri & imitari, qui cœleſtem aulam conſequi, ſibique quodãmodo ædificare voluerit: & quòd qui his virtutibus eſt præditus, & in corpore humano vitam cœleſtem imitatur, gerat imaginem beatorum, quare ipſe beatus etiam appellatur. Has octo beatitudines appellat hoc loco Ezechiel octo gradus, dicens: *Et octo gradibus aſcendebatur ad eam.*

eee *Et columnæ erant in frontibus.*] Frontes hoc loco appellãtur duæ partes parietis, quæ ex vtraq; parte oſtij exiſtebant. In vno latere oſtij erat vna, in altero altera: quẽadmodum in templo Salomonis, vt tertio Regum literæ diuinæ teſtãtur. Per has duas columnas ſignificãtur principes ſeculares Chriſtianam rempublicã in temporalibus gubernãtes, & præſules eccleſiaſtici eãdem in ſpiritualibus regentes. In epiſtola ad Galatas Galat. 2
Petrus & Ioannes columnæ vocantur. Imò ipſe Chriſtus Apoſtolos omnes & viros Apoſtolicos, principes & præſules columnas vocat in pſalmo, dicens: *Liquefacta eſt terra, & omnes, qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius.* Pſal. 74
Acſi diceret: Cùm mundus eſſet veluti antiqua domus minitãs ruinam, & propè ruitura, ego eam fulciui colũnis, hoc eſt Chriſtianis principibus & præſulibus confirmaui. De iis columnis ait Salomõ in Prou. 10. *Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem.* Hæc ſapiẽtia Chriſtus eſt, qui domum, hoc eſt catholicã eccleſiam ædificauit, de qua tota hac viſione loquitur Ezechiel. Et columnis ſeptem, id eſt multis principibus catholicis & prælatis ſapientibus eam muniuit. Frequens enim eſt, & in diuinis literis viſitatum, numero ſeptenario intelligi indeterminatã multitudinem, vt alibi oſtendimus. Volens Deus oſtendere apud Salomonem multos futuros eſſe, numero vtitur ſeptenario: volens autem ſignificare, non ſolùm de eccleſiaſticis loqui, ſed etiam de ſecularibus, apud Ezechielem duos nominauit duabus columnis ſignificatos. Vt homo ex duabus partibus conſtat, corpo- Simile.
re & anima, ſic reſpublica Chriſtiana duobus regiminibus gubernatur, nimirum ſpirituali, quod animæ reſpondet, & temporali, quod corpus ſpectat. Et vt anima & corpus tam intimam habent inter ſe coniunctionem, vt nec anima velit corpus deſerere, nec corpus ab ea ſeparari: ſic hæ duæ gubernationes mutuam debent inter ſe, ſummámque habere concordiam & amicitiam. Quemadmodum ea, quæ ex India aſportantur Orientali, magnifacimus, quòd deferantur ex Simile.
regione remotiſſima, ſic principes terræ ſpiritualem principatum & veram religionem, quam filius Dei attulit ex cœlo in terram, quapropter humanam naturam aſſumpſit, debent pluris quàm terrena, imò ſummo pretio æſtimare: nam ea, quæ ex oris remotis adducuntur, parua ſunt & caduca, ea autem, quæ de cœlo venerunt, magna ſunt, & perpetua. Quare debent duæ templi columnæ muna, maximaque inter ſe cõſuetudine & charitate coadunari. Hæ ſunt duæ illæ columnæ, de quibus eſt in Canticis literis mandatũ: Cant. 3
Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureum media charitate conſtrauit. Hoc eſt, verus Salomõ, rex pacificus, Chriſtus Deus noſter eccleſiam conſtituit de lignis cedrorum Libani, hoc eſt de Chriſtianis odoriferis, vbi columnas, id eſt principes & antiſtites collocauit argenteos, ob vitæ puritatem & doctrinæ ſplendorem: cuius eccleſiæ pauimentum eſt aureum propter charitatem, & tectum purpureum ob Chriſti ſanguinem: & medium ſiue intimum eius diuino circundatum amore. Quemadmodum operimentum tentorij, ſiue cœlum lecti eos tegit, qui in lecto ſunt, ſic & Chriſti ſanguis eos, qui in eccleſia commorantur. At principes illi, & antiſtites, qui diuina lege contempta ſe turpibus dedunt voluptatibus, qui non ſolũ nocẽt, quòd ipſi deprauãtur, ſed quod alios deprauent, peccato & exemplo lædentes, non merentur appellari colũnæ: ſed qui appetitus ſuos domuerint, & de mundo, carne, & dæmone victoriã reportauerint. Ita enim ait apud Ioannem in Apocalypſi Deus noſter: Apoc. 7
Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei. Hæ ſunt columnæ de quibus loquitur hic Ezechiel.

ANNOTATIO.

1 Et feneſtras obliquas in thalamis. *Pro obliquis eſt in Hebraico:* אטמות *atumoth à verbo* אטם *atam, quod ſignificat claudere & obturare, vt in pſalmo:* Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas. *Ea ratione ducti vertunt quidam:* Feneſtras clauſas. *Pagninus retulit nomen hoc ad portas, non autem ad feneſtras, cùm in Hebraico ad feneſtras referri videatur, non autem ad portas. Et in Theſauro meidens in hunc locum ad feneſtras illud refert: & exponit feneſtras clauſas, id eſt anguſtas forinſecus. Septuaginta vertunt:* Et feneſtra abſcondita ſuper theim. *Domunculas illas, quas noſter interpres vocat thalamos, appellant illi theim. Symmachus habet:* Et feneſtras toxicas. *Fortaſſe ideo eas toxicas vocat, quia inſtar ferri ſagittæ toxico tincta ex parte interiore erant ſtricta, ex parte verò exteriore lata. Ea enim, quæ in templo hoc deſcribuntur, ſunt ab vſu populari abhorrentia, & à mundi opinione diſcrepantia.*

Pſal. 57

2 Et labia earum palmæ vnius, reflexa intrinſecus per circuitum. *Diuus Hieronymus ait labia hæc eſſe coronas menſarum margines ipſas ambientes. Vgo cardinalis ait eſſe erecturas eminentes ſuper qualibet menſarum in menſæ extremitatibus per orbem. Quæ duæ ſententiæ in idem coincidunt: In Hebraico pro labiis eſt* שפתים *xephattaim, à verbo xaphath, quod ſignificat diſponere. Exiſtimant Hebræi xephattaim eſſe vncinos: nam Tharghum ita hunc locum tranſtulit.* Et vncini egrediebantur menſura vnius quatuor digitorum, fixi in columnis in domo immolantium infra porticum. *Hæc verba explanans R. Dauid in commentariis ait fuiſſe vncinos ferreos in columnis, & parietibus defixos, vt in illis miniſtri templi animalia immolãda ſuſpenderent ad ea excorianda. Hac ratione ductus vertit Pagninus.* Et vncini ferrei ad ſuſpendendum catnem menſuræ quatuor digitorum: præparati intrinſecus circum circa. *Hoc nomine vſus eſt in Pſal. 67. regius vates, pro quo ſeptuaginta interpretes tranſtulerũt cleros, hoc eſt ſortes:* Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Hæreditates appellantur ſortes. *Dormire inter medias ſortes, ſiue inter medios cleros, eſt habitare, vbi nulla eſt ſecuritas, nimirum in terminis & limitibus duarum hæreditatum, ſiue regionum inter ſe diſſidentium. Eſt ergo ſenſus. Si habitaueritis vos ò præſules iuxta inimicos inter veſtram & eorum hæreditatẽ, non in aulis veſtris pigri & otioſi, dediti ventri & ſomno, ac ſi nullum ſit periculum, ſed tanquam peruigiles, & ad quemuis hoſtis rumorem poſſitis excitari, pulchra & decorata erit eccleſia vobis commiſſa: erit inſtar columbæ candidæ pennas deargentatas, & dorſum fuluo auro ſimile habentis. Huic expoſitioni fauet tranſlatio D. Hieronymi ita ex Hebraico vertentis:* Si dormieritis inter medios terminos penna columbæ deargentata, & poſteriora dorſi eius in virore auri. *Quod in pſalmo vocauit terminos, vocat hic apud Ezechielem labia, ſeu fines & terminos menſarum, ſeu coronas menſas ipſas circundantes, & vndique ambientes. Qui vocabulum hoc aiunt ſignificare vncinos, aſſerunt etiam tripodes, & ollas, & locum, vbi ſunt ollæ, ſignificare. Ambiguè hunc eſſe verum huius Pſalmi intellectum. Et ſi nunc tam ſordidi & atri ſitis, quam hi, qui inter fuliginoſas ollas, & tripodes, & vncinos iacent, eritis tamen poſtea nitidi, & tanto candore affecti, vt poſſitis cum columba comparari, quæ pulchra eſt, & alas habet argenteas, corporiſque pennas auro fuluo ſimiles, & excellente colore affectas. Etſi nunc in luctu & gemitu verſemini, & acerbis calamitatibus premamini, tamen polliceor vobis fore tempus, quo ſitis gaudio perfuſi, & in veſtrum decus reſtituti ac in priſtinam dignitatem reuocati. Poteſt locus ille ita verti:* Si dormiatis inter media labia, &c. *Et tunc erit ſenſus: Si cum de vobis homines impij detraxerint, cum nomen veſtrum maledictis violauerint, & ſplendorem veſtrum maculare voluerint, inter eorum labia ſecurè quieueritis, nullam de illis vltionem ſumentes, ſed eorum contumelias æquo animo tolerantes, eritis abſque dubio albis columbis ſimiles, quæ ſunt pulchro eximioque colore inſtar auri & argenti affectæ, & admirabili pulchritudine decoratæ. Quò magis famam veſtram voluerint ſuis verbis obſcurare, eò ampliùs veſtra patientia, virtutis conſtantia, & erecti animi firmitudo eam illuſtrabunt. Nihil enim magis conducit, ad præclaræ famæ amplitudinem glorioſius augendam, quàm ſceleratorum hominum iniuria. Virorum enim iuſtitiam & pietatem colentium dignitas flagitioſorum hominum contumeliis magnificentiſſimè illuſtratur. Vero huius vita gloria non conſiſtit in vocibus malè iudicantium, nec in temeraria & inconſiderata multitudinis opinione impiorum facinorum plerumque laudatrice. ſolida res eſt, & expreſſa, non adumbrata: ea eſt ſplendor virtutum, conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene de excellenti virtute ſentientium. Et ita nomen hoc xephattaim, & illic apud Dauidem, & hic apud Ezechielem eandem habet ſignificationem, labia in vtroque loco ſignificans. ſed ita vt labium æquiuocum ſit, non vniuocum.*

ARGVMENTVM.

Ingreditur diuinus vates in templum, & ædificandæ eccleſiæ catholicæ admirabilem perſpicit diſpoſitionem. Introduxerat eum vir ille, qui calamum menſorium, & funiculum lineum manu tenebat, in atria illius ædificij atria, vt ea, quæ templum cingebant, aſpiceret. Nunc eum in templum ipſum introducit, vt poſſit eximia illius myſteria penetrare, & ſanctæ eccleſiæ Romanæ ordinem, pulchritudinem, hierarchiam, & ſacramenta mentis oculis intueri.

CAPVT XLI.

ET [a] introduxit me in templum, & [b] menſus eſt frontes ſex cubitos latitudinis hinc, & ſex cubitos latitudinis inde. [c] latitudinem tabernaculi. Et latitudo portæ decem cubitorum erat: & [d] latera portæ, quinq; cubitis hinc, & quinque cubitis inde: [e] & menſus eſt longitudinem eius quadraginta cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum. [f] Et ingreſſus intrinſecus menſus eſt in fronte portæ duos cubitos, & portã ſex cubitorũ, & latitudinem portæ ſeptem cubitorum. [g] Et menſus eſt longitudinẽ eius viginti cubitorum, & latitudinẽ viginti cubitorum ante faciẽ templi. Et dixit ad me: Hoc eſt ſanctũ ſanctorum. [h] Et menſus eſt parietẽ domus ſex cubitorum, & latitudinem lateris quatuor cubitorum

rum vndique per circuitum domus. Latera autem ad latus bis triginta : i & erant eminentia,
quæ ingrederentur per parietem domus in lateribus per circuitum, & continerent, & non
attingerent parietem templi. k Et platea erat in rotundum, aſcendens ſurſum per cochleam,
& in cœnaculum templi deferebat per gyrum. l Idcirco latius erat templum ſuperioribus,
& ſic de inferioribus aſcendebatur in ſuperiora, & in medium. Et vidi in domo altitudinem
B per circuitum, fundata latera ad menſuram calami ſex cubitorum ſpacio, & latitudinem per
parietem lateris forinſecus quinque cubitorum, & erat interior domus in lateribus domus.
m Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum in circuitu domus vndique. Et oſtiũ
lateris ad orationem : oſtium vnum ad viam aquilonis, & oſtium vnum ad viam auſtralem:
& latitudinem loci ad orationem quinque cubitorum in circuitu. n Et ædificium, quod e-
rat ſeparatum, verſumque ad viam reſpicientem ad mare latitudinis ſeptuaginta cubito-
rum, paries autem ædificij quinque cubitorum latitudinis per circuitum, o & longitudo eius
nonaginta cubitorum. Et menſus eſt domum longitudinis centum cubitorum, & quod ſe-
paratum erat ædificium, & parietes eius longitudinis centum cubitorum. p Latitudo autem
ante faciem domus, & eius quod erat ſeparatum contra orientem centum cubitorum. q Et
menſus eſt longitudinem ædificij contra faciem eius, quod erat ſeparatum ad dorſum, r ethe-
cas ex vtraque parte centum cubitorum, ſ & templum interius, & veſtibulum atrij limina &
C feneſtras obliquas, & etechas in circuitu per tres partes contra vniuſcuiuſque limen, t ſtra-
tumque ligno per gyrum in circuitu, terra autem vſque ad feneſtras, & feneſtræ clauſæ ſuper
oſtia. v Et vſque ad domum interiorem, & forinſecus, per omnem parietem in circuitu in-
trinſecus, & forinſecus, ad mẽſuram. x Et fabrefacti Cherubim & palmæ: & palma inter Che-
rub & Cherub. Duáſque facies habebat Cherub, faciem hominis iuxta palmam ex hac par-
te, & faciem leonis iuxta palmam ex alia parte expreſſam, per omnem domum in circuitu de
terra vſque ad ſuperiorem partem Cherubim: & palmæ cælatæ erant in pariete templi. y Li-
men quadrangulum, & facies ſanctuarij aſpectus contra aſpectum. Altaris lignei trium cubi-
torum altitudo, & longitudo eius duorum cubitorum & anguli eius, & longitudo eius, & pa-
rietes eius lignei. Et locutus eſt ad me, z Hæc eſt menſa coram domino. aa Et duo oſtia erant
in templo, & in ſanctuario : & in duobus oſtiis ex vtraque parte bina erant oſtiola, quæ in ſe
inuicem plicabantur. Bina enim oſtia erant ex vtraque parte oſtiorum. Et cœlata erant in ip-
D ſis oſtiis templi cherubim, & ſculptura palmarum, ſicut in parietibus quoque expreſſa erant.
Quamobrem & groſſiora erant ligna in veſtibuli fronte forinſecus, bb ſuper quæ feneſtræ o-
bliquæ, & ſimilitudo palmarum hinc ac inde in humerulis veſtibuli cc ſecundum latera do-
mus, latitudinemque parietum.

EXPLANATIO.

a *Et introduxit me in templum.*] Viri ſapientia præſtantes, qui philoſophiæ fontes voluerunt aperire, & res cognitu digniſſimas ab obliuione hominum atque ſilentio vindicare, tres eſſe mundos aſſeruerunt: & has ſuas aſſertiones literis mandarunt. Primum mundum alios excelſitate, dignitate, & amplitudine facilè vincentem appellarunt ſupramundanum, angelicũ, & intellectualem: qui à nemine ſatis pro dignitate laudibus effertur : quoniam eſt ſupremum illud mentium beatarum domiciliũ, quæ Deo ſempiterno æuo fruuntur. Tanta eſt gloria refertum, vt eius admiratione quadam veluti perculſus diuus Paulus has voces emiſerit: *Sicut ſcriptum eſt: Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus his, qui diligunt illum.* (1.Cor.2.) Mundum ſecundum appellarunt cœleſtem, qui nouem orbibus ſeu globis conſtat: quorum vnus primum mobile appellatur, & extimus cœleſtis, qui reliquos omnes complectitur. Tertium & poſtremum appellarunt ſublunarem, quatuor elementis conſtantem, quorum infimum eſt terra immobilis, in quam ferũtur omnia ſuo motu pondera, quæ ima ſede ſemper hæret, complexa medium totius vniuerſitatis locum. In hoc mundo propoſuit Deus hominem, qui etiam mundus appellatur, ſed mundus paruus, qui à Græcis dicitur μικρόκοσμος, & in euangelio omnis creatura nuncupatur : quia rerum omnium creatarum communicationem reipſa complectitur. (Mar. vlt. In omnib.) quẽadmodum magni reges, cum vrbẽ aliquã mœnibus inſignem olim cõdebãt, ſoliciti erãt ſtatuam ſuã in ea collocare, vt vrbe abſoluta imaginẽ ſuã omnes aſpicerẽt: ſic ſummus ille Deus totius mundi effector, & moderator, constructa mundi machina, poſtremum omnium hominem in medio illius tanquã imaginem ſuam conſtituit: hac enim in re homo ſuperat cœlos admirabili conuerſione & celeritate cõcitatos: & micãtibus aſtris diſtinctos, quòd non illos, ſed eum ſciamus eſſe ad Dei imaginem & ſimilitudinem procreatum: & in hoc tertio mundo, quẽ incolimus, vt primum cõſequatur, conſtitutum. Hic tertius mũdus in quo mortales vitã degunt, plenus eſt tenebrarum: primus plenus lucis: medius ex luce & tenebris temperatus. Hic per aquas ſignificatur fluxas & inſtabiles, ille per ignem ſplendidiſſimum, & immortalem, medius hoc cœlum mediã obtinens naturam per ignem & aquam : quã ob cauſam ab Hebræis vocatur xamaiim: eſt enim xamaiim ex, ex, quod ſignificat ignem, & maiim, quod ſignificat aquas, compoſitum, vt nonnulli ex Hebræis arbitrantur. Horum trium mundorum imaginẽ gerebat antiquum illud tabernaculũ à Moyſe mirabiliter conſtructum: & poſtea templum illud magnificum à Salomone ædificatum. (Exod.25. 3.Reg.6) Erat enim tabernaculum quemadmodum & templum in tres partes diuiſum, quarũ ſingulæ ſingulos, quos dixi, mũdos repræſentabãt. Prima pars, quæ atrium nuncupatur, vbi

homines ambulabant non ſolum mundi, ſed immundi, non ſolùm ſacri, ſed etiã prophani, vbi animalia Deo oblata occidebãtur, erat huiuſmodi ſublunaris expreſſum ſimulacrum. Hic enim boni cõmorantur, & mali, eſtque perpetua ortus & interitus viciſſitudo. Pars illa tabernaculi ſecunda, quæ dicebatur ſancta, tota auri micãs ſplendore, cãdelabroque ſeptem lucernis diſtincto illuminata, cœlum repræſentabat, quod ſeptẽ planetis per ſeptem lucernas ſignificatis illuſtratur. Pars illa intima, quæ erat ſacratior, vocata ſancta ſanctorum, vbi erat propitiatoriũ, & Cherubim alas ſuas expandentes, & ſeipſos ſpectantes, imago erat mundi illius angelici, ſupremi, & ſempiterni, vbi ſancti requieſcunt diuina viſione ſummè oblectati, bonorum copia repleti, & pulcherrimis gloriæ immortalis ornamentis magnificentiſſimè muniti. Illa enim Dei ciuitas ſempiterna eſt tabernaculum illud, quod, vt verbis vtar Apoſtoli in epiſtola ad Hebræos, *fixit Deus, & non homo.* Nam in ſancta ſanctorũ ſemel in anno ſolus pontifex cum ſanguine introibat: quoniam futurum erat, *vt Chriſtus Ieſus aſſiſtens pontifex futurorum bonorum per amplius & perfectius tabernaculum, per proprium ſanguinẽ introiſſet ſemel in ſancta ſanctorum æterna redemptione inuenta.* Aſpicis igitur per tres tabernaculi partes, tres mundos ſignificari, hunc quem homines & bruta incolunt, cœleſtem, in quo micantes planetæ coruſcant, & ſupercœleſtem, beatiſſimum ſanctorum domiciliũ. Et quoniã ſanctum ſanctorum æternã adũbrabat beatitudinem, ad quam ante Ieſu Chriſti mortem nemo aſcendebat, erat velo tectum, quod fuit illo moriente ſciſſum: vt intelligeremus eſſe nobis per Chriſti ſãguinem & crucem ad ſupercœleſtem patriam, & cœlitum conſortium viam reſeratam. Ideo crux Chriſti duo ligna habebat coniuncta, vnum rectum, tendens ſurſum, alterum tranſuerſum, vt intelligeremus naturam humanam per lignum tranuerſum ſignificatam ſociatam eſſe angelicæ naturæ per lignum ſurſum erectum intellectæ: & merito crucis & mortis innocentiſſimi agni fuiſſe homines angelorum conſortium in æterno tabernaculo conſecutos. Sciſſio veli indicauit patere deinceps nobis aditum ad patriam, ad gloriam ſanctorum, ad cœtum mentium beatarum, vnde ob primi parentis peccatum eramus à principio ſecluſi. Et licet hi tres mundi ſint diſtincti inter ſe, poſſunt tamẽ vnus mundus appellari, quòd ab vno principio, & ad eundem finem omnes referantur: & vno quodam concentu inter ſe temperentur. Quod in vno eſt, in alio etiam quodammodo inuenitur: eſt apud nos ignis, eſt in cœlo Sol, eſt in æterna beatitudine perfecta & ſumma charitas. Elementaris ignis vrit, cœleſtis illuminat, ſupercœleſtis amore ſuauiſſimo & beatiſſimo inflammat. Hi tres mundi non ſolùm in tabernaculo Moyſi, & in templo Salomonio, ſed in hoc etiam admirabili Ezechielis templo fuerunt adumbrati. Et præter eos alius eſt mundus nimirum eccleſia Catholica, in qua hi tres quodammodo continentur: nam in ea eſt vita & mors mundi ſublunaris, eſt claritas & obſcuritas mundi cœleſtis, eſt charitas mundi ſupracœleſtis, quæ hîc incipit, ſed ibi eſt omnibus numeris abſoluta. In eccleſia eſt fides illa, quæ eſt iuxta diui Pauli ſententiam *ſubſtantia rerum ſperandarum argumentum non apparentium.* Dicitur autem ſubſtantia, quòd per fidem ſubſiſtant in nobis etiam modò ſperanda, quæ in futuro per experientiam ſubſiſtent. Id intelligens Chryſoſtomus in expoſitione in epiſtola ad Hebræos ait: Fides in anima noſtra facit ſubſiſtere ea, quæ non videntur. Itaque in eccleſia ea dicuntur ſuo modo eſſe, quæ in æterna ſunt beatitudine. Et licèt ibi non ſit fides cum beatitudine, quoniam fides in ſui ratione habet imperfectionem, quæ eſt ex parte ſubiecti, vt ſcilicet credens non videat id, quod credit, beatitudo autem ex ſui ratione habet perfectionẽ ex parte ſubiecti, vt ſcilicet beatus videat id, quo beatificatur, eſt tamen in beatitudine id, quod credimus, etiam ſi ibi fides non ſit, nec quo ad actum, nec quo ad habitum. Imò iuxta diui Thomæ ſententiam fieri nequaquam poteſt, vt eadem fides numero maneat in patria: itáque non ſolùm manet, ſed nec manere poteſt. Non tamen me fugit Durandum ſubtilibus & ingenioſis argumentis oſtendere velle, poſſe in beatitudine fidem quo ad habitum manere: ſed diui Thomæ ſentẽtiam ſemper amplectandam duxi ob eius rationem, & admirabilem doctrinam, & ſapientiam, & ſanctitatem. Cùm autem per hoc Ezechielis templum tres mundi ſignificentur, hi autem mundi in eccleſia intelligantur, rectè aſſerunt, qui per templum hoc eccleſiam intelligendam dicunt: quam Deus voluit diuino noſtro vati in hoc admirabili ædificio demonſtrare. Duo alia ædificia nempe tabernaculum Moyſaicum, & templum Salomonium eccleſiam etiam adũbrabant, ſed templũ præcipuè: nã per tabernaculum propriùs legis veteris ſtatus ſignificabatur, per templum verò ſtatus eccleſiæ. Eam ob cauſam ad tabernaculi conſtructionem ſolùm Hebræi conuenerunt, ad ædificationem verò templi non ſolùm Iudæi, ſed Gentiles, vt diuina commemorat ſcriptura. Ideo tabernaculum erat mutabile, templùm verò firmum & immobile. Et quamuis hoc ita ſit, vt toto templo ſignificetur eccleſia, tamen propriè per ſancta ſanctorum ſignificatur æterna beatitudo, & eccleſia triumphans. Vt enim nemo poterat ingredi ad ſancta ſanctorum niſi per templum, ſic nemo ad gloriam peruenit immortalem & eccleſiam triumphantem, niſi per eccleſiam militantem. Qui ſunt extra hoc ædificium, ſunt extra eccleſiam: qui in illo ſunt, in ea morantur: ſed qui magis accedunt ad ſancta ſanctorum, maiore flagrant charitate. Quidam ingrediuntur, quidam proficiunt, quidam longiùs procedunt, perfectionem euãgelicam obtinentes, & in cœlis conuerſantes: dicentes cum Apoſtolo: *Conuerſatio noſtra in cœlis eſt.* Hoc templum ingreditur nũc Ezechiel cum ductore ſuo, ipſius templi architecto, & menſuratore, hoc eſt cum Chriſto quem magnoperè obſecro & precor, vt me ipſum ducat, verámque mihi eius intelligentiam oſtendat.

b *Et menſus eſt frontes.*) Frontes hoc loco appellat ſuperficies exteriores parietum ex vtraque parte oſtij exiſtentium, quòd ad portam accedentibus è fronte ac è regione apparerent. Superficies autẽ interiores non appellantur frontes, quòd ingredi volentes laterent. Habebãt verò hæ frontes ſex cubitos latitudinis ex vtraque parte. Sex diebus conditus eſt mundus: quã ob cauſam per numerum ſenarium creaturarum creatio intelligitur, ex qua ad creatoris conſiderationem poſſumus peruenire, ex rerum creatarum ordine, pulchritudine & conſtantia cognoſcẽtes effectorem. Ideo ſex cubiti erant latitudinis in frontibus templi, quæ ſe tẽplum ipſum ingredientibus offerebant.

c *Latitudinem tabernaculi.*) Hoc eſt, menſus eſt totam templi latitudinem. Accipitur tabernaculum pro tẽplo. Porticus templi habebat viginti cubitos longitudinis, & vndecim latitudinis, corpus templi appellatum ſanctum habebat quadraginta cubitos longitudinis, & viginti latitudinis: ſanctum ſanctorum habebat viginti cubitos longitudinis, & totidem latitudinis. Lõgitudo autem ſancti, & ſancti ſanctorum erat ab oriente ad occidentem, latitudo vero ab aquilone ad auſtrum. Sed in porticu diuerſo modo: nã eius longitudo erat ab aquilone ad auſtrum, latitudo verò ab oriente ad occidentẽ. Igitur lõgitudo porticus & latitudo ſancti, & latitudo ſancti ſanctorũ eandẽ habebant menſu-

Exod. 25 Exod. 26 3 Reg. 6 — Exo. 25 Heb. 9 — Heb. 9 — Exo. 38 — Matt. 27 Mar. 15 Luc. 23 — Heb. 11 — 3 Reg. 5 — Philip. 3 — Gen. 1

menſuram, nimirum cubitos viginti. Itaque ſemper templum ſiue in porticu, ſiue in ſancto, ſiue in ſanctoſanctorum habet viginti cubitos ab aquilone ad auſtrum: Nunc menſuratur ea pars templi, quæ appellatur ſancta, quæ erat tēpli corpus: & primùm mēſuratur eius latitudo: & ait diuinus vates, duas eius frontes habere latitudine duodecim cubitos, nam vnaquæque ſex cubitos habebat: & ait hāc eſſe tabernaculi hoc eſt templi latitudinem. Et ſubdit ſtatim: *Et latitudo portæ duodecim cubitorum erat.* Erat in medio porta decem cubitorum in latitudine, quæ ex vtroque latere frontem vnam habebat longitudinis ſex cubitorum: cùm autem duæ eſſent frontes longitudinem efficiebant duodecim cubitorum. Sed hæc non videntur prima fronte cohærere: nam ſi porta in medio parietis tranſuerſi decem erat cubitorum, & duæ eius frontes duodecim cubitos habebant, rectè ſequitur totam templi latitudinem eſſe viginti duorum cubitorum: decem enim cubiti portæ cum duodecim frontium efficiunt vigintiduos: at nos dicimus totam eius latitudinem viginti duntaxat eſſe cubitorum. Sed diligenter intuentibus nulla hic apparet contrarietas: nam porta hoc loco non pro muri apertura accipitur, ſed pro foribus, & valuis ligneis, quæ aperturam ipſam claudebant: quæ valuæ latiores erant ipſa oſtij apertura. Duæ valuæ portam in medio claudebant, quarum vtraque quinque habebat cubitos, & ex conſequenti ambæ decem cubitos efficiebant, cum tamen apertura ipſa octo tantùm eſſet cubitorum. Iuxta valuarum cardines erant duæ erecturæ extra aperturam, quarum vnaquæque vnum cubitum habebat. Et ita licet valuæ, cum clauſæ erant, decem haberent cubitos latitudinis, porta tamen octo duntaxat habebat, quia duæ erecturæ duos cubitos occupabāt. Cùm ergo porta eſſet octo cubitorum, & ex vtraque eius parte ſex eſſent cubiti, apertè oſtenditur, totam templi latitudinem viginti eſſe cubitorum, vt ſtatim aſſerit propheta.

d *Et latera portæ.*] Poteſt verti ex Hebræo: Et humeri
Exod. 39. portæ. Et rectè quidem: nam humeri ad opera refe-
Pſal. 118. runtur, propter quæ per portam fit ad vitam ingreſſus. In veſte pontificis ſuperhumerale cum rationali conſtringebatur, vt rationi opera copularentur: & poſſet dicere vir eccleſiaſticus: *A mandatis tuis intellexi.*

e *Et menſus eſt eius longitudinem quadraginta cubitorum)*
Act. 14. Hoc intelligitur de parte illa templi quæ appellabatur
Exod. 24. ſancta, quæ erat quadraginta cubitorum in longitudi-
3. Reg. 19. ne ab oriente ad occidentem, & ab ingreſſu vſque ad
Num. 14. ſanctuarium, quia *per multas calamitates oportet nos in-*
Deut. 29. *troire in regnum Dei.* Numerus quadragenarius afflictiones plerúmque deſignat. Vnde Moyſes & Elias quadraginta dies ieiunant: & filij Iſraelis quadraginta annis in ſolitudine affliguntur.

f *Et ingreſſus intrinſecus.*) Hoc eſt, in ſancta ſanctorum.

g *Et menſus eſt longitudinem eius viginti cubitorum, & altitudinem viginti cubitorum.*) Hæc pars templi erat æquilatera, tota vndique quadrata & æqualis, & omnibus numeris abſoluta: cùm aliæ duæ partes inæquales eſſent, nempe porticus & ſancta. Vt autem hæc perfectè intelligantur, conducere arbitror, eorum ortum à fronte repetere. Hieroſolymæ templum non fuit à Dauide ſanguinis effuſore conditum, ſed à Salomone pacis amantiſſimo: quia futurum erat, vt rex cœleſtis verus Salomon, hoc eſt verè pacificus, Chri-
3. Reg. 5. ſtus Deus noſter, quem Eſaias principem pacis vo-
67. Eſai. 9. cat, & diuus Paulus pacem noſtram non alieno ſan-
Epheſ. 2. guine diffuſo, ſed proprio ædificaret eccleſiam, cuius locus erat in pace futurus, iuxta id, quod cecinerat regius vates: *Et factus eſt in pace locus eius.* Hic eſt clementiſſimus ille Deus noſter Chriſtus Ieſus, qui non Pſal. 75.
ſolùm humanum ſanguinem non ſitiuit, ſed etiam ne Luc. 22.
homines perirent, ipſe ſanguineas guttas ſudauit, & ſanguinem ſuum fundi permiſit: eóque perfuſus, vul- Coloſſ. 1.
neribus confoſſus migrauit è vita pacificans, vt ait Apoſtolus, per ſanguinem crucis, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cœlo ſunt. Hic eſt verus Salomon, hic eſt verè pacificus, hic eſt noſter verus architectus, eccleſiæ catholicæ ædificator. Et quemadmodum Salomoni pater Dauid neceſſaria parauit ad templi ſtructurā, ſic pater Chriſto, Chriſtus autem nobis: Et quemadmodum conſummato templo, & fundente Salomone preces, ignis deſcendit de cœlo: vt in libro ſecundo Paralipomenon literæ diuinæ teſtantur: & ſacerdotes ſonitum tubis eleuabant: ſic conſtructa eccleſia, poſt- Ioan. 19.
quam Chriſtus dixit: *Conſummatum eſt*: & in cœlo ro- Ioan. 14.
gauit patrem iuxta id, quod ipſe dixerat apud Ioan- Act. 2.
nem: *Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis*: deſcendit ignis ſuper diſcipulos, & apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquam ignis, ſeditque ſuper ſingulos eorum: & repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto. Et ſonitu tubarum concionum ſuarum mundum repleuerunt. Quod per Salomonium templum, id etiam per hoc Ezechielicum ſignificabatur. In vtroque media illa pars, quæ vocabatur ſancta, longa erat, & ſtricta. Quis inæqualitatem hanc non lamentabitur? Quis hoc contemplans poterit lachrymas continere? Quis non ingemiſcet, & ab intimo pectore ſuſpiria non educet, videns eſſe huius templi longitudinem duplo maiorem eius latitudine. Indicat enim inæqualitas hæc, nihil eſſe in hac vita, quod animum ſatiet & impleat, eique quietem & ſecuritatem penitus tribuat. Omnia ſunt plena dolore, ægritudine, calamitate, & anxia quadam expectatione. Et vt verbis vtar diui Pauli in epiſtola ad Romanos cap. 8. *Omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc*: non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei ſpectantes, redemptionem corporis noſtri. Admonemur hac templi diſparitate, non eſſe hîc conſummatam pacem, non perfectum gaudium, non ſtabiles honores, non permanentes diuitias, non firmas iucunditates. Quæ firma poteſt eſſe lætitia, cùm dies & noctes cogitandum ſit iamiam eſſe moriendum: & propter caſus incertos imminere mortem quotidie, & propter breuitatem vitæ nunquam longè poſſe abeſſe? Non quòd vir iuſtus morte perterreatur: illis enim mors terribilis eſt, quorum cum vita extinguitur nomen, non illis, quorum laus emori non poteſt ſed cum ſimus incerti, ſimus nec ne in libro vitæ conſcripti, & peccata noſtra memoria ſæpenumero repetamus, ideo timemus, & in communibus moleſtiis verſamur. Vera ſecuritas & perpetua tranquillitas æternæ beatitudini reſeruantur. Hîc anxiam videmus inæqualitatem: nam hic paupertate laborat, ille diuitiis affluit: hic ſitit, ille ebrius eſt: hic lætitia geſtit, ille ærumnis opprimitur. Quidam naſcuntur, quidam moriuntur: quidam rident, quidam copiam fundunt lachrymarum. Sed omnes obnoxij ſunt miſeriis & calamitatibus, & omnes interdum moleſtiis lacerantur: & omnia tandem conſumuntur. Nihil eſt opere aut manu fictum, quod aliquando non conficiat & conſumat aut caſus, aut vetuſtas. Ideo longum eſt templum, quia hîc longanimitate indigemus, & rerum humanarum tolerantia: & ideo eſt anguſtum, quia ærumnarum angimur anguſtiis. Sed ideo fortis eſt murus & validus, quia etſi impij & hæretici eccleſiam velint impietate & perfidia ſua euertere, nunquam illud tamen poterunt efficere. Licèt zizania ſimul creſcant cum tritico vſque ad meſſem, triticum tamen ſolùm infertur in horreum Dei, zizania verò traduntur igni. Et ideo altum eſt

ædificium, quia excelſa ſunt eccleſiæ myſteria & ſacramenta. Erat autem ſanctum à ſancto ſanctorum diuiſum, quia eccleſia militans per ſanctum intellecta in terra eſt, triomphans verò per ſanctum ſanctorum ſignificata ſuper cœlos. Ad eam ſuſpiramus ex
Hebr. 11. hoc exilio, à longè eam aſpicientes & ſalutantes, & cōfitentes, eſſe nos peregrinos & hoſpites ſuper terram. Id intuens diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Corinthios aiebat. *In hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram, quæ de cœlo eſt, ſuperindui cupientes, ſi tamen veſtiti, & non nudi inueniamur. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati.* Et paulò pòſt: *Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino: per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem.* Quemadmodum niſi amoto velo in templo Salomonis, & reſerato oſtio in templo Ezechielis, nemo poterat ſanctum ſanctorum penetrare: ſic nemo ingreditur in æternam beatitudinem, niſi amoto corpore, in quo dum viuimus, ſumus à cœleſti patria ſecluſi. Eam ob cauſam dice-
Philip. 1. bat Apoſtolus: *Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto.* Etſi
Philip. 3 erat cum Chriſto, quoniam vt ipſe ait: *cuius conuerſatio erat in cœlis*, tamen exulabat, & in corpore exiſtens peregrinabatur. Illic quando diſſoluto carnis vinculo Deum viderimus, erimus verè præſentes, quoniam diuina viſione oblectabimur, & Deo ipſo fruemur. Illic viuemus, hic morimur: noſtra enim quæ dicitur vita, mors eſt: hi viuunt, qui è corporum vinculis
Pſal. 136. tanquam è carcere euolauerunt. *Hic ſuper flumina Babylonis ſedemus, & flemus, cogitantes ſuper cœleſtem montem Sionem, cùmque memoria repetentes.* Et euntes imus, & flemus, mittentes ſemina noſtra: illic verò introibimus in potentias Domini, exultantes gaudio:
Pſal. 125. *& portantes manipulos noſtros*, perpetuum alleluia can-
Pſal. 70. tabimus. Hîc ſumus in templo, in quo longitudo ſuperat latitudinem, illic erimus in ſancto ſanctorum vbique quadrato, vbi tanta eſt latitudo, quanta longitudo. Hîc ſunt odia, & diuiſiones propter charitatis defectum, illic ſumma pax, ſumma concordia ob charitatis eximiæ abundantiam. O felix patria, ô votis omnibus optanda ciuitas, omni ex parte quadrata, omnino perfecta, vbi nulla eſt inæqualitas, nulla iniuſtitia, nullum ſcelus, nullus dolor, nulla nox, nullum denique malum. Quid poteſt excogitari glorioſius, quàm in ſancto illo ſanctorum ſupercœleſti habitare, ſummum illum cœli moderatorem omnia nutu gubernantem intueri, illam ſempiternam pulchritudinem aſpicere, eiuſque inæſtimabili gloria ſemper cumulari? Sed illud eſt lachrymarum abundantia deplorandum, templum quod ſanctum dicitur, quadraginta cubitis protendi, ſanctum verò ſanctorum viginti ſolùm, quoniam his monemur menſuris, multos eſſe in eccleſia militante, qui non erunt ad triumphantem: nam iuxta Dei noſtri ſententiam:
Matt. 22. *Multi ſunt vocati, pauci verò electi.* Quam ob cauſam
Matt. 13. eccleſia catholica cum ſagena miſſa in mare comparatur, promiſcuam hominum multitudinem continente: quam cùm impleta eſſet, educentes, & ſecus littus ſedentes elegerunt bonos in vaſa, malos autem foras miſerunt. Erat in ſanctis ſanctorum propitia-
1. Ioan. 2. torium: quia futurum erat, vt filius Dei humanitate aſſumpta aduocatus noſter eſſet in gloria æterna. Vnde ait diuus Ioannes in prima ſua epiſtola: *Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris*: non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi. Propitiatorium illud Chriſtum adumbrabat, quem iuxta diui
Rom. 3. Pauli ſententiam, propoſuit *Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius.* Cherubim adumbrantes propitiatorium, ſeque mutuo reſpicientes, ſumma & altiſſima Chriſti myſteria ſignificabant, & admirabilem ipſorum myſteriorum conſonantiam. Loquebatur autem Deus de medio eorum, & reſponſa dabat, & in illis ſedebat. Ad quod alludit iis verbis regius vates: *Dominus regnauit, iraſcantur populi: qui ſedes ſuper* Exod. 25.
Cherubim, moueatur terra. Cherub idem eſt quod 3. Reg. 6.
ſcientiæ plenitudo: & quia Deus omnem ſuperat ſcien- Pſal. 98.
tiam, ſuper plenitudinem ſcientiæ dicitur ſedere: & ex oraculo, vbi erant Cherubim dare reſponſa, quia Deus ex ſcientiæ plenitudine reſpondebat. Ipſe enim omnia ſcit, omnia videt, omnia cognoſcit: ipſe eſt ipſa ſapientia, quæ omnia nutu ſuo gubernat & moderatur. Ipſe eſt quem in ſancto ſanctorum viſuros nos eſſe ſperamus, in æterna illa beatitudine omnibus numeris abſoluta, per hoc ſanctum ſanctorum ſignificata, vbi eſt perfecta quadratura, vbi longitudo & latitudo eandem habent menſuram: de qua ait hoc loco Ezechiel: *Et menſus eſt longitudinem eius viginti cubitorum, & latitudinem viginti cubitorum.* Poteris hoc ita explanare, vt per propitiatorium in medio duorum Cherubim ipſum propitiatorium contemplantium, & mutuò ſe reſpicientium intelligas Chriſtum in medio duorum teſtamentorum, quæ de Chriſto loquuntur, & ambo ſummo concentu cohærent: vetus eſt figura noui, nouum explicatio veteris. Per Eliam, qui pugnaturus eſt cum Antichriſto, ſignificatur nouum teſtamentum: per Moyſen, qui legem tulit, vetus. Igitur propitiatorium in medio duorum Cherubim, eſt Chriſtus in medio Moyſi & Eliæ transfiguratus. Cæterum eadem menſura fuit ſancti ſanctorum tabernaculi Moyſi, & templi Salomonis, vt in libro Exodi 25. & in tertio Regum literæ diuinæ Matt. 17.
memoriæ prodiderunt.

h *Et menſus eſt parietem domus.*) Subaudi, in ſpiſſitudine.

Et latitudinem lateris quatuor cubitorum vndique per circuitum domus.) Hoc eſt, menſus eſt latitudinem ſingulorum ſedilium. Erant in templo triginta tria ſedilia ex parte auſtrali, & alia triginta tria ex parte aquilonari iuxta murum templi: & vnumquódque habebat quatuor cubitos in latitudine. In his ſedilibus ſeu cathedris ſedebant ſacerdotes in choro. Longitudo templi diſpoſita erat ab oriente ad occidentem: & erant hæc ſedilia veluti ſtalla, quæ ſunt in choris monachorum: & vocantur hoc loco latera, quæ erant ita diſpoſita. In ſanctis ſanctorum ex parte aquilonis erāt decem latera ſiue ſedilia: extra ſancta ſanctorum in anteriore parte templi iuxta murum ex parte etiam aquilonari erant viginti latera: iuxta murum frontis orientalis erant tria. Et eodem penitus modo erant diſpoſita alia trigintatria verſus auſtrum. Ab oſtio templi vſque ad latera iuxta murum aquilonis erant ſex cubiti: templum habebat in longitudine quadraginta, & ſanctum ſanctorum viginti. Cùm igitur ex vtrâque parte eſſent triginta ſedilia, & quælibet pars ſexaginta cubitos haberet, apertè ſequitur vnúmquódque ſedile duos occupare cubitos. In longitudine erāt ſexaginta ſedilia, triginta ex vna parte, & triginta ex altera: ſex autem ſedilia erant in latitudine, ſcilicet à porta ad parietem aquilonis tria, & ab eadem porta ad parietem auſtri alia tria, quia quælibet illarum partium habebat ſex cubitos, & vnumquódque ſedile duos, & ita erant ſex ſedilia in ſpatio duodecim cubitorum. Aut erant in hoc pariete & in altero, qui erat inter ſanctum & ſanctum ſanctorum, hæc ſex ſedilia. Quod autem ait Ezechiel, vnumquódque ſedile quatuor cubitos occupare, id intelligendum eſt à parte anteriore in poſteriorem: in altitudine verò vnumquódque ſex cubitos occupabat: at à dextera parte in ſiniſtram duos tantum. Ita hunc locum exponit Vgo cardinalis vir doctiſſimus. Richardus de ſancto Victore vir etiam eruditiſſimus ait hæc latera eſſe deambulatoria quædam. Lyranus verò non minore ſapien-

tia

tia exceltus ait eſſe appendicia, lateribus tēpli exterius adhærentia. Alij pro lateribus vertūt thalamos, dicūt eſſe domunculas prope templum ex parte exteriore. Hę ſunt ſententiæ virorum doctorum hunc locum explanantium, variæ illæ quidem, ſed nulla earum abſque ratione & ſundamento. Et licet quælibet harum defendi poſſit, prima tamen videtur conuenientior, & expeditior. Nec obſtat id, quod aiunt eius improbatores, nēpe in ſancto ſanctorum templi Salomonis non fuiſſe ſedilia, quoniam nemo illuc ingrediebatur niſi ſummus ſacerdos ſemel in anno: & eam ob cauſam in ſancto ſanctorum huius templi Ezechielis non debere eſſe ſedilia, & ex conſequenti non eſſe aptam Vgonis ſententiam, qui ibi viginti ſedilia collocauit, decem ex vna parte, decem verò ex altera. Hæc, inquam, obiectio non obſtat, imò ſatis fragilis eſt: multa enim in hoc Ezechielis templo deſcribuntur, quæ in templo Salomonis nunquam fuerunt. In templo Salomonico non erat æquum eſſe ſedilia, in Ezechielico autem erat. Nam ſacrarium ſiue ſanctum ſanctorum templi Salomonis imaginem gerebat æternæ beatitudinis ante mortem Chriſti: quam ob cauſam tegebatur velo, & nemo illuc ingrediebatur præter ſummum pontificem ipſius Chriſti imaginem gerentem, vt aſſerit in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus. Hebr. 9
At ſanctum ſanctorum huius templi Ezechielis figura erat eccleſiæ triumphantis poſt Chriſti mortem: poſtquam ſciſſum eſt velum, & cœlum ob crucem Chriſti reſeratum: poſtquam Chriſtus dixit latroni: *Hodie mecum eris in paradiſo*: & innumerabilis ſanctorum multitudo fuit gloriam ſempiternam conſecuta. Matt. 27 Mar. 15 Luc. 23.
Quod verò obiiciunt, tot ſedilia non poſſe in templo locari: quoniam occuparent totum illud ex vtráque muri parte, & ita nullus eſſet ingreſſus in templum ex parte aquilonari, nec ex auſtrali: & ex conſequente duo oſtia templi, quorum vnum erat ad aquilonem, alterum ad auſtrum, inutilia eſſent: id parum habet vigoris: nam fieri potuit, vt ſedile illud, quod erat iuxta oſtium ex parte aquilonari, ſciſſum eſſet à porta vſque ad templum, vt introire volentibus præberet ingreſſum, & nihilominus nomen ſedilis non amitteret: & ſimiliter de eo, quod erat in parte auſtrali. Illud eſt hoc loco aduertendum, hæc latera eſſe bis triginta tria: quia futurum erat, vt ſpiritualem purgationem haberemus. In Leuitico ſcriptum eſt, debere mulierem poſt partus hebdomadam explere triginta tres dies, vt veniret ad templi purificationem. Leui. 12. Luc. 2.
Sed hoc erat in primo ortu, nimirum naturali, cùm autem nos indigeamus ſecunda natiuitate, nempe ſpirituali regeneratione, indigemus bis triginta diebus, vt ad templum ſempiternum, ad immortale gloriæ domicilium ingrediamur. Oportet magnam animi puritatem acquirere, nec ſolùm abhorrere à maleficio exteriore, ſed etiam mentem & cogitationem integram & puram ſeruare, & Chriſto adhærere,
Simile. vt vita noſtra ſit laudabilis & perfecta: quæ tanto erit purior, quanto erit Deo propinquior. Vt in rebus naturalibus ſunt cauſæ & effectus: ſic in ſpiritualibus. Et quemadmodum in naturalibus quantò effectus propinquior eſt cauſæ, eique ſimilior, tantò eſt perfectior, vt in ignis calore videmus, qui igni proximus efficaciſſimus eſt, quantò autem ſe magis distrahit & elongat ab igne, tantò magis ex vi ſua amittit: ſic in ſpiritualibus tantò vita Chriſtiana eſt nobilior & præſtantior, quanto magis ad Chriſtum accedit, eſtque eius imitatione propinquior. Cum autem ab eo non diſcedit, imò illum amplectitur, & cum eo ardentiſſima charitate connectitur, tunc dicitur ſuis numeris abſoluta. Et quoniam charitatis officium eſt nos cum Chriſto vnire & coniungere iuxta id,
1. Ioan. 4. quod ait diuus Ioannes: *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*: & iuxta id quod ait diuus Paulus: 1. Cor.
Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt. Et alibi: *Super omnia* Coloſ. 3.
autem charitatem habete, & quod eſt vinculum perfectionis: & quia per hāc noſtrā cum Chriſto cōiunctionem perfectionem obtinemus, ſumma ope niti decet, hanc quærere, & retinere charitatem, vt vita noſtra Chriſtum ſequatur & imitetur, & effectus ſit cauſæ proximus & ſimillimus, vt eximiam regenerationis puritatem conſequamur. Et ita non ſolùm naturæ puritatem triginta trium dierum obtinebimus, ſed etiam bis triginta tribus diebus, hoc eſt perfecta puritate ornati templum ſuper cœleſtis beatitudinis ſummo gaudio exultantes penetrabimus.

i *Et erat eminentia.*] Hoc eſt quædam ligna exibant ex parte templi & eminebant foras, quæ ingrediebantur ipſa ſedilia, vt ea ſuſtentarent per circuitum, ne ipſa ſedilia attingerent parietem. Sedilia illa, quæ erant iuxta murum orientalem, quorum tria erant ex vno latere portæ, tria verò ex altero, diſtabant à pariete cubito vno, vt poſſent palmæ cælatæ videri: alia verò ſedilia, quæ erant in lateribus templi parum diſtabant à pariete: quoniam palmæ cælatæ erant ſuper illa.

k *Et platea erat in rotundum.*) Platea vocatur ſpatium quoddam rotundum, vbi erat turris rotunda intus vacua cum gradibus, quibus aſcendebatur in orbem per cochleam ab inferiore manſione templi ad ſecundum & tertium cœnaculum. Ideo platea hæc, quæ ad ſupremam habitationem præbebat viam, rotunda erat perfectiſſima, capaciſſima, & pulcherrima. Talis eſt virtus, per quam ad æternam aſcendimus beatitudinem. Ideo elementa à Deo creata rotunda ſunt, ſimiliter ſol, luna & globi illi ætherei, monimenta diuinitatis perpetua. Et ea, quæ ſingulari proſequimur amore, cum rotunda oculi pupilla comparamus. Hæc cochlea, per quam aſcendebatur ad ſupremam manſionem arcta erat, quia *arcta eſt via, quæ ducit ad vi-* Matth. 7.
tam, Chriſtus Deus noſter, *& pauci ſunt, qui inueniunt eam.* Hæc via anguſta eſt pœnitentia & corporis caſtigatio, & afflictio propter Deum æquo animo tolera- Luc. 5.
ta. Ad hanc vocat nos Chriſtus Deus noſter, qui de ſeipſo ait. *Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam*: Et rurſum: *Niſi pœnitentiam*, inquit, *habuerit-* Luc. 13.
tis, omnes ſimiliter peribitis. Et diuus Ioannes Baptiſta:
Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum. Matth. 3.
Si Chriſtus verus Deus noſter ieiunauit, ſi orauit, ſi iniurias pertulit, ſi calamitatum anguſtiis vndique afflictus, & vulneribus traiectus mortem acerbiſſimam tolerauit, quare nos voluptatibus ducemur, deliciis diffluemus, & labores honeſtos repudiabimus? Properat quidam rex ad prælium vndique ar- Simile.
matus, ducens exercitum militum omnibus armis indutorum: erigitur ſignum militare, expanduntur vexilla & regia ſtemmata, duces bellica armatura muniti cohortes adhortantur. Sed ſi videres eſſe in exercitu homines aliquos dearmatos, illecebris delinitos, qui pro thoracibus & loricis lenia ſerica induerent, pro galeis pileos bombycinos, & pro gladiis flabella portarent, eos inſanos cenſeres, moneréſque, ne coram rege ita apparerent induti, quin potius ſe armis induerent, vt decet ſtrenuos milites ſui ducis & regis imitatores. Eodem modo cum Chriſtus laboribus, & doloribus, & tormentis, & patientia ſe induerit, & ſignum crucis erigat, procedántque armati Apoſtoli & martyres, & cęteri, qui Chriſtum regem ſuum ſequuntur, quare nos relictis armis delicias amplectemur, & cōtemptis laboribus Chriſtiano dignis ad falſas mundi voluptates auiditate incenſi aſpirabimus? Mutemus veſtimenta, & armis pœnitentiæ muniamur. Hæc ſunt arma illa reſplendentia, de quibus ait diuus Pau- Rom. 13.
lus in epiſtola ad Romanos: *Induamur arma lucis.* Et 2. Cor. 6.
in ſecunda ad Corinthios: *Per arma iuſtitiæ à dextris* 2. Cor. 10.

& à ſiniſtris. Et rurſum: *Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum.* Et ad Epheſios 6. *Induite vos armaturam Dei.* Exeuntes de Ægypto oportet, vt armati incedamus ſi volumus veram promiſſionis terram penetrare. Id volens ſignificare diuina ſcriptura in libro Exodi cap. 13. ait: *Armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Ægypti.* Induere hanc armaturam idem eſt quod agere pœnitentiam, & per arctam viam, anguſtam cochleam ad vltimum & ſupremum cœnaculum, hoc eſt ad æternam beatitudinem peruenire.

k *Idcirco latius erat templum in ſuperioribus.*) Hoc refertur ad id, quod dixerat de lateribus. Nam cùm latera ſiue ſedilia eſſent in parte inferiore templi iuxta parietes, bonámque templi partem occuparent, conſequens eſt, vt templum maius ſpatium haberet ſurſum, quam deorſum. Vel ideo ait latius eſſe templum in ſuperioribus, quia parietes multò erant latiores infra quàm ſuprà: & quantò magis aſcendebant ſurſum, tantò erant anguſtiores, quantò autem magis ſe ſtringebant ſurſum ſe erigentes, tantò latius vacuum efficiebant. Nam templum viuum firmum debet habere fundamentum: & plus habere ſolidi, quàm oſtentationis. Et quemadmodum murus ille, quantò altiùs erigebatur, tãtò debilior apparebat: ſic viri iuſti quantò excelſiùs ad cœlum virtutibus extolluntur, tantò fragiliores & inutiliores à mundo cenſentur. — Simile.

l *Et vidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera, &c.*) Exprimit laterum ſiue ſedilium altitudinem. Senſus eſt: Vidi in templo altitudinem laterum per circuitum, quorum laterum ſiue ſedilium vnumquódque habebat ſex cubitos in altitudine: eránt que hæc latera fundata in trabibus, quæ ex parietibus exibant, vt ſedilia ſuſtentarent. Et habebant hæ trabes fundamentales intra parietes quinque cubitos extra ipſa latera.

Erat interior domus in lateribus domus.) Hoc eſt, & eodem modo ſe habebat ſanctum ſanctorum circa hæc ſedilia.

m *Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum.*] Id eſt, latitudo omnium ſpatiorum, quæ erat inter gazophylacia ſiue exedras erat viginti cubitorum.

Et oſtium lateris ad orationem.] In vtróque latere templi erat oſtium, quo poſſent ingredi ad preces ad dominum fundendas. Accipitur hîc latus pro parte aquilonari: & auſtrali. Per aquilonem ſignificatur calamitas, per meridiem proſperitas, vt intelligamus debere nos orare & in mœrore & in lætitia: in ærumnarum anguſtiis, & in rerum proſperarum affluentia: in vtróque ſtatu, & calamitoſo & florente. Eſt enim deprecatio portus tutus, ad quem in omni procella debemus confugere. In illa inueniemus quietem, & animi oblectationem, & per eam effectum noſtri pij deſiderij conſequemur: præſertim ſi fuerit cum humilitate,
Iud 6. & animi ſubmiſſione coniuncta. In libro Iudith ita ſcriptum legimus: *Humilium & manſuetorum domine ſemper tibi placuit deprecatio.* Regius vates: *Subditus*,
Pſal 36. *inquit, eſto domino, & ora eum.* Et rurſum: *Re-*
Pſal 101. *ſpexit in orationem humilium.* Eccleſiaſticus: *Oratio hu-*
Eccl. 35. *miliantis ſe nubes penetrabit, & donec propinquet, non diſcedet, donec altiſſimus aſpiciat.* Hoc intelligens Daniel
Dan 9. has voces emittebat: *Propter temetipſum inclina Deus meus aurem tuam, & audi. Nec enim in iuſtificationibus*
Luc. 18. *noſtris proſternimus preces ante faciem tuã, ſed in miſerationibus tuis multis.* Deus, ipſe, qui nullius in ſe ſuperari viribus poteſt, humilis publicani precibus fuit victus. Atqui ſuperbia elati preces ad Deum fundunt, cum nec ſeipſos cognoſcant, nec velint à ſceleribus deſiſtere, non merentur exaudiri. Ideo huiuſmodi hominibus aiebat Deus per Eſaiam capite 1. *Cùm extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis, & cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam.* Idem Eſaias 59. *Peccata, inquit, veſtra abſcondiderunt faciem eius à vobis.* Et Ieremias. *Nos iniquè egimus, ad iracundiam prouocauimus, ideirco tu inexorabilis es.* Contrà verò — Thren.
viris iuſtitiam & pietatem colentibus dicebat apud Ioannem Chriſtus Deus noſter. *Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis.* Et apud Lucam 11. *Petite, & dabitur vobis, quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis.* — Ioan. 15.
At ſi Deus non ſtatim ſuis poſtulata concedat, illud eſt, vt ea pluris æſtiment adepta: vel quia illis quæ petunt, nullam afferunt vtilitatem. Nam vt præclarè ait diuus Auguſtinus: Sæpe Deus multos non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad ſalutem. Et alibi: Non eſt tam miſerum non adipiſci quod velis, quàm adipiſci velle, quod non oporteat. Id intelligens Menedemus philoſophus, vt narrat Raphael Volaterranus iuueni dicenti: Magna res eſt aſſequi quod optes, reſpondit. Multum magis eſt optare quod deceat. Effectum precationum noſtrarum obtinebimus abſque dubio, ſi id quod fuerit Deo gratum, noſtræque animæ vtile & ſalutare à Deo cum humilitate, & feruore, & conſtantia petierimus. Et quoniam oratio, vt ait Damaſcenus, eſt aſcenſus intellectus in Deum, & per intellectum vtráque vis intelligitur apprehenſiua & motiua, oportet, eum qui vult precibus à Deo petita impetrare, cognoſcere defectus ſuos, & Dei potentiam, miſericordiámque intelligere, & ad illum cum deſiderio, ſpe, & vero corde confugere. Moyſes precibus pugnans contra Amalech manus habebat ad Deum leuatas. Et Ieremias ait: *Leuemus corda noſtra cum manibus ad Dominum.* Et quemadmodum ad preces Eliæ deſcendit ignis de cœlo, ſic nobis pias precationes fundentibus veniet ignis diuini amoris, qui corda noſtra incendat, & ſtudio immortalitatis inflammet. — Exod. 17. Thren. 3. 4. Reg. 1.
Et vt verbis vtar beati Cypriani in epiſtola prima ad Cornelium: incumbamus gemitibus aſſiduis, & deprecationibus crebris: hæc ſunt enim nobis arma cœleſtia, quæ ſtare & perſeuerare firmiter faciunt: hæc ſunt munimenta ſpiritualia, & tela diuina, quæ protegunt. Illud eſt hoc loco aduertendum in templo hoc oſtia eſſe ad orationem: & templum Salomonis domum orationis vocatum fuiſſe: Ipſe Salomon confecto templo has voces in eo emiſit, quæ ſunt libro Regum tertio mandata: *Audi Domine hymnum & orationem, quam ſeruus tuus orat coram te hodie, vt ſint oculi tui aperti ſuper domum hanc nocte ac die: ſuper domum, de qua dixiſti: Erit nomen meum ibi, vt exaudias orationem, quam orat in loco iſto ad te ſeruus tuus, vt exaudias deprecationem ſerui tui, & populi tui Iſrael, quodcunque orauerint in loco iſto.* Hæc ibi. — Lib. 3 Reg. 8.
Credimus abſque dubio Deum vbique eſſe per eſſentiam, præſentiam, & potentiam ſicut cauſam in effectibus eius bonitatem participantibus. Vult tamen eſſe templa precibus & diuino cultui deſtinata. In Deuteronomio ita ait. *Non poteris immolare phaſe in qualibet vrbium tuarum, ſed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, vt inhabitet nomen eius ibi.* Daniel cùm eſſet in Babylonica captiuitate detentus, & non poſſet templum adire Hieroſolymæ, illic dirigebat oculos, fundens preces facie ad templum verſa. — Deut. Daniel
Et multi etiam exules ad templum verſa facie orantes exaudiebantur. Poteris ne oſtendere locum in Iudæa, cui tale ſit conceſſum priuilegium? Minimè quidem. In templo dabat Deus olim reſponſa, & ibi Angelus apparuit Zachariæ. De templo eiecit Chriſtus Deus noſter ementes & vendentes, vocans templum domum patris ſui, cùm tamen ſciret totum vniuerſum domum patris ſui eſſe. Ingreſſus enim templum dixit: Scriptum eſt. *Domus mea, domus orationis vocabitur: vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.* At poſt- — 3. Reg. 8. 3. Reg. Luc. 1. Matt. 21. Marc. 11. Luc. 19. Ioan. 2.

poſtquam Iudæi eumdem Chriſtum ſeruatorem noſtrum falſis criminibus ad cædem vocarunt, & vulneribus traiectum cruci affixerunt, fuit templum illud euerſum. Et eius euerſione appropinquante auditæ ſunt Angelorum voces dicentium: Recedamus ex iis ædibus. Et ne me hoc fingere exiſtimes, lege Ioſephum libro de Bello Iudaico ſeptimo, capite decimoſeptimo. Egeſippum libro quinto capite 44. Euſebium libro de Hiſtoria eccleſiaſtica ſeptimo, capite tertio, qui omnes hoc memoriæ prodiderunt. Sed quando templum illud euerſum eſt, multæ iam erant eccleſiæ Chriſtianorum, quæ fuerunt tempore Apoſtolorum ædificatæ: vbi fideles, quæ ad religionem & Chriſti fidem pertinerent, docerentur, Deum orarent, & ſanctiſſimum Domini corpus ſumerent. Sed quoniam in iis eccleſiis nonnulli ex Corinthiis diſcordiam excitabant & cibum ſumebant, reprehendit eos Apoſto-
Cor. 11 lus in epiſtola prima ad eos miſſa, capite vndecimo dicens: *Conuenientibus vobis in eccleſiam audio ſciſſuras eſſe inter vos.* Et paulò pòſt: *Nunquid non domus habetis ad manducandum, & bibendum? An eccleſiam Dei contemnitis?* Et ipſe Apoſtolus docet ibi, quemadmodum & viri & fœminæ in eccleſiis debeant orare. Et capit. 14. ita: *Mulieres in eccleſiis taceant: non enim permittitur eis loqui.* Nonne vides apertiſſimè iam tunc eccleſias fuiſſe? In Actis capite 14. Apoſtolorum ſcriptum legimus Paulum & Barnabā per ſingulas eccleſias presbiteros conſtituiſſe. Lege hiſtoriam eccleſiaſticam Euſebij, & videbis multas fuiſſe eccleſias à Chriſtianis tempore Apoſtolorum, & poſt eorum obitum ædificatas: quarum nonnullas impij tyranni in odium Chriſti aliquando euertebant. Libro ſeptimo memoriæ prodidit voluiſſe Chriſtianos eccleſiam conſtruere in quodam loco ruris anguſti, vbi rupes quædam ſpatium, quantum eccleſiæ ſatis eſſet, denegabat: ſed precibus cuiuſdam fidelis viri iuſti, nomine Gregorij fuiſſe rupem mirabiliter motam, & aliò tranſlatam, quantum ſpatij ad condendam quęrebatur eccleſiam. Diuus Hieronymus in commentariis in epiſtolam ad Galatas ait diuum Ioannem Apoſtolum, cùm ad exitum vitæ vocaretur, iuſſiſſe ſe ferri in eccleſiam: & in vita ſanctæ Paulæ ait eam oculis propriis domum aſpexiſſe Cornelij, cuius meminit diuus Lucas in Act. cap. 10. quæ facta fuerat eccleſia. Diuus Auguſtinus multis locis eos laudibus effert, qui eccleſias erigunt præſertim libro vigeſimo contra Fauſtum, & libro vigeſimoſecundo de Ciuitate Dei. Maximus ille Conſtantinus imperator, vbi Chriſti fidem recepit, & gentilica ſuperſtitione repudiata veram religionem dilatare contendit, Romæ in monte Cælio magnificam Lateranenſem eccleſiam, ſaluatoris appellatam conſtruxit, quam diuus Sylueſter ſummus pontifex conſecrauit. Ædificauit etiam eccleſiam diui Petri Apoſtolorum principis in Vaticano, & eccleſiam diui Pauli in via Oſtienſi, & alias aliis in locis, quas omnes magnificis ornauit muneribus, magniſque prouentibus dotauit. Narrat Nicephorus Calliſtus libro ſeptimo ſuæ eccleſiaſticæ hiſtoriæ, capit. 49 eum tria maxima templa Conſtantinopoli ſeruatori Chriſto conſtructa dedicaſſe. Et multa alia diuerſis in locis, quorum meminit lib. 8. cap. 4. Tanta fuit illius principis pietas, tanta fidelium illius memoriæ religio, vt fuerint Romæ illo tempore pluſquam tria millia templa Deo & diuis conſecrata, vt refert Andreas Fuluius in libro ſuo de Antiquitate Romana. Vide epiſtolam diui Pauli, & Acta Apoſtolorum, lege hiſtorias fide dignas tam antiquas quam recentes: erue memoriam non ſolùm ex ſermone hominum huius ætatis, ſed etiam ex annalium vetuſtate. Reuolue graues authores tamen eos, qui cum nunem vitæ curſum confecerunt, quàm eos, qui ſe à corporis contagione ſeuocantes, & in carne humana vitam cœleſtem ſequentes, diuinæ bonitatis effigiem in ſuis moribus adumbrarunt, & videbis vſque dubio fuiſſe ſemper in eccleſia Chriſti à tempore Apoſtolorum vſque ad hanc noſtram memoriam ſacras ædes in Dei diuorúmque honorem conſtitutas, quæ templa & eccleſiæ appellantur: in quibus fideles orant, adorant Deum in ſpiritu & veritate audiunt ſanctum miſſæ ſacrificium: vbi verbum Dei prædicatur, & ſacramenta miniſtrantur. Hoc fuit ſemper in eccleſia catholica, & modò eſt, & ſemper erit. Hoc eſt certum, & clarius luce meridiana. Et tamen audent Lutherani, Caluiniſtæ, Bucceriſtæ, & cęteri hæretici noſtri temporis hanc apertiſſimam veritatem negare. Et aiunt ſacras ædes & eccleſias Deo dedicatas mera eſſe figmenta, imò eas contaminant, & ſpiritu ſatanico concitati funditus euertunt. Impletum videmus apud illos id, quod dixit ipſa veritas: *Ecce relinquetur vobis domus veſtra* Matt. 23.
deſerta. Ea delere conantur, quæ ſancti Dei Apoſtoli conſtituerunt, quæ pia, vtilia, ſalutaria, & ſancta cenſuit antiquitas, quę eccleſia catholica ſemper tenuit, & conſenſus populi Chriſtiani, Deo ita volente, per tot ſecula comprobauit. Volunt turbare ordinem eccleſiæ, extinguere veterum diſciplinam, conuellere omnem omnium temporum authoritatem. Diripiunt eccleſias, vaſtant monaſteria, expellunt monachos, contaminant virgines, conculcant religionem, contemnunt legum ſeueritatem, conantur auferre iudicia, ne quid ſit illis in tāta impietate & atrocitate metuendum, & totam denique Chriſti eccleſiam contendunt ad interitum & vaſtitatem vocare. Quid viſum fuit vnquam indignius ſub ſole? O homines inſipientes, qui vt Lutherum ſequeremini hominem natum ad ſeditionem, impium & factioſum, qui ſe ſcelerum miniſtrum prębuit, Dei hominúmque iura violauit, & patriam ſuam euertit, veram religionem reliquiſtis, pro fide perfidiam amplectentes, & vos ipſos amplissimo Chriſtianorum nomine ſpoliantes. Vocet Matt. 21.
Deus templum domum ſuam, & domum orationis, conſtituerunt Apoſtoli eccleſias ad orandum, ſeruauit hoc eccleſia à ſui principio vſque adhuc abſque vlla intermiſſione, vos autem eccleſias euertetis, & precationes eccleſiæ atque horas canonicas irridetis, & pro nihilo putatis. Quid voluit diuina ſcriptura in libro Iosue 6.
Ioſue ſignificare, quando memoriæ prodit, corruiſſe muros Iericho, cùm ſacerdotes ſeptem buccinis clangentes vrbem ſepties circuirent, niſi forte vt diaboli machinę ſeptem horarum canonicarum buccinis corruerent! Septem fuerunt buccinæ clangentes: & Da- Psal. 118.
uid: *Septies*, inquit, *in die laudem dixi tibi.* Diuus Cyprianus in expoſitione orationis Dominicæ aſſerit horas canonicas fuiſſe etiam in vetere teſtamento obſeruatas. Vide quanta ſit earum antiquitas. Diuus Hieronymus in epiſtola ad Demetriadem de virginitate ſeruanda, & in epithaphio diuæ Paulæ horarum canonicarum mentionem facit. Similiter & Chryſoſtomus homilia quinquageſimanona, & Baſilius de inſtitutione vitæ religioſorum, & innumeri alij patres, quos longum eſſet recenſere. Hanc piam & antiquam eccleſiæ conſuetudinem ſacris canonibus roboratam, ſanctis conciliis confirmatam, quam illi mirabiliter & inuiolabiliter ſeruarunt, qui ob admirabilem doctrinam, & vitæ ſanctitatem in nomē ſuum immortalitati commendarunt, & pro Chriſti fide impij ferri crudelitatē erecto animo ſubierunt, contemnunt hæretici noſtri temporis, qui eccleſias, & earum precationes non ſolùm irrident, ſed etiam damnāt, & impetu diabolico funditus delent. Cùm Chriſtiani quondam, imperium obtinente Aurelio Alexandro homine infideli, publicum quendam locum occupaſſent, ibique eccleſiam condidiſſent, vbi funderent

precationes, contrà autem caupones quidam Gentiles antè ſuum eſſe locum illum contenderent, imperator Gentilis audita controuerſia reſpondit, quomodo eſſet, ſatiùs eſſe in eo loco Deum coli, quàm cauponatitas exerceri. Refert hiſtoriam hanc Baptiſta Fulgoſus. Homo à Chriſti fide alienus, ſolùm lumine naturali illuſtratus templa à Chriſtianis condita conſeruabat, & Lutherani, qui ſe Chriſtianos iactant, templa diruunt, & vbi olim ſanctæ miſſæ ſacrificium celebrari ſolebat, & alta humanæ redemptionis myſteria tractabantur, ibi nunc meretricia, & nefandæ turpitudines à Lutheranis exercentur! O ſcelus inauditum! ô flagitium deteſtabile! ô impudentiam omni lachrymarum abundantia deplorandam! Quis non videt, eſſe hos hæreticos omnibus tyrannis Gentilibus immaniores & tetriores? Quis non intuetur eorum caitium, & non dolet æternam eorum damnationem? Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, vt plorem die ac nocte eorum perniciem, qui à vera Chriſti fide defecerunt, fraudes inexpiabiles concipiunt, in vitia ſe ingurgitant, & cùm nihil minus habeant quam fidem, fideles ſe eſſe iactant, & fide gloriantur, cùm repudiauerint fidem, ſeque ex Chriſtianæ nobilitatis altiſſimo gradu præcipitauerint? Subſannant eccleſias, & preces canonicas, cùm dicat hoc loco Ezechiel eſſe in templo à Deo ſibi demonſtrato, quod eccleſiæ catholicæ imaginem gerebat, oſtia ad orationes, & ſedilia ad diuinas laudes Deo decantandas.

n *Et ædificium, quod erat ſeparatum.*] Exiſtimant nonnulli per ædificium hoc intelligi quædam templi appendicia, per ſeparatum verò ipſum templum, quod ob eius excellentiam ſeparatum dicant. Sed quî fieri poteſt, vt ædificium ſeparatum accipiatur pro templo cum appendiciis, cùm templum ſit viginti cubitorum in latitudine, vt antea dixit propheta, hîc autem aſſerat, templum hoc ſeparatum ſeptuaginta habere cubitos in latitudine? Huic obiectioni non poterunt reſpondere, niſi fortaſſe dicant, hæc appendicia quinquaginta cubitos latitudinis occupare. Sed nulla videtur proportio totum templum viginti ſolum cubitos latitudinis habere, appendicia verò quinquaginta. Accedit ad hoc, quòd paries templi habebat in latitudine ſex cubitos, quemadmodum antea dixerat: *Et menſus eſt parietem domus ſex cubitorum:* paries autem huius ædificij erat latitudinis quinque cubitorum. Præterea templum erat verſus orientem, hoc autem ædificium verſus occidentem: ita enim ait propheta: Et ædificium, quod erat ſeparatum verſúmque ad viam reſpicientem ad mare. Hoc autem mare eſt Mediterraneum, quod reſpectu Hieroſolymæ eſt ad occidentem. Quare exiſtimo ædificium hoc ſitum fuiſſe circa templum, ſed ab eo ſeiunctum, eſſeque habitationem ſacerdotum. Et quia à templo decem cubitis, vt aiunt, diſtabat, appellatur ædificium ſeparatum.

o *Et longitudo eius nonaginta cubitorum.*) Hæc eſt longitudo ædificij ſeparati. Sed videtur propheta ſtatim ſibi ipſi repugnare: nam ſubdit: Et menſus eſt domus longitudinem centum cubitorum. Sed eius longitudo nonaginta duntaxat erat cubitorum, quomodo aſſerit confeſtim eſſe centum cubitorum? Huic obiectioni reſpondendum exiſtimo, ædificium nonaginta longitudinis cubitos habuiſſe non comprehenſa parietum ſpiſſitudine: ſed quoniam duo erant parietes alter in fronte, alter in fine, & vnuquódque quinque cubitos in ſpiſſitudine occupabat, apertè colligitur, totum hoc ædificium centum eſſe cubitorum in longitudine, ſi parietes comprehendantur qui ambo decem cubitos occupabant. Itaque foris eſt centum cubitorum, intus verò nonaginta. Sunt qui exiſtiment, per domum hoc loco intelligi templum, quod in longitudine centum cubitos habebant. Nam murus claudens porticum templi verſum atrium interius habet ſpiſſitudinem ſex cubitorum, latitudo porticus erat vndecim cubitorum, murus frontis, quæ diuidebat porticum à templo, habebat ſex cubitos in ſpiſſitudine, inter murum frontis & latera ſeu ſedilia, quæ erant iuxta murum frontis, erat vnus cubitus, illa latera habebant quatuor cubitos ab oriente in occidentem, ab illis lateribus vſque ad ſancta ſanctorum habebat vacuum templi quadraginta cubitos, murus diuidens ſancta ſanctorum ab interiore parte templi habebat ſex cubitos ſpiſſitudinis, ſancta ſanctorum habebat in longitudine viginti cubitos, murus claudens templum verſus occidētem habebat ſpiſſitudinem ſex cubitorum. Si hos omnes cubitos iunxeris, inuenies centum in longitudine, quemadmodum ait litera. Hęc erat totius templi lōgitudo. Habebat etiam ædificium ſeparatum eandem longitudinem: ſequitur enim: Et quod ſeparatum erat ædificium, & parietes eius longitudinis centum cubitorum. Erat hoc ædificium ita amplum, quia in eo habitabant ſacerdotes.

p *Longitudo autem ante faciem domus, & eius quod erat ſeparatum.*) Latitudo hæc erat quędam platea ſiue area, in quam ſacerdotes conuenirent.

p *Et menſus eſt longitudinem ædificij contra faciem eius.*) Menſura duo ædificia, nempe aquilonare & auſtrale, inter quæ erat ædificium ſeparatum ad dorſum, hoc eſt partem templi occidentalem.

r *Hethecas ex vtraque parte.*] Hethecæ occupabant totam ædificij longitudinem: & menſuratis illis, totum ædificium manebat menſuratum. Hethecæ ſiue ethecæ erāt deambulatoria quædam, ſiue ſolaria prominentia ex alto extra ædificium. Aiunt nonnulli eſſe pilarios parietibus inſertos ad corroboranda ædificia. Alij aſſerunt eſſe thalamos, ſeu cubicula. Quidam vertunt manſiunculas. Omnia Chriſtus menſurat, ſiue magna, ſiue parua.

a *Et templum interius.*) Hoc eſt, ſanctum ſanctorum.

r *Stratumque ligno per gyrum in circuitu.*) Hoc eſt totum templum erat lignis cedrinis cruſtatum. Parietes templi erant à terra vſque ad feneſtras cooperti ligneis tabulis, vt cœlaturæ & picturæ melius apparerent, & diuturniùs durarent. Et non ſolùm erat hoc operimentum vſque ad feneſtras, ſed etiam vſque ad tectum. Et ipſæ feneſtræ erant cedro tectæ. Itáque omnes templi parietes erant cedro tecti, quemadmodum in templo Salomonis.

v *Vſque ad domum interiorem.*) Hæc coopertura erat in templo, & in ſanctis ſanctorum, etátque in proportione æquali intus & foris, nam in gloria æterna præmia iuxta merita dabūtur. Ita enim ait Chriſtus. Apud Matt. c. 16. *Filius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum Angelis ſuis: & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius.* Quod de illis intelligendum eſt, qui vſque ad lucem & vſum liberi arbitrij perueniunt. Nam prima gratia quæ ante rationis vſum in baptiſmo in infantulos confertur, eique gloria reſpondens non eſt operum remuneratio, ſed effectus diuinæ pietatis, & mortis ac paſſionis Chriſti. De adultis loquitur Dominus, cùm ait, ſe illis iuxta eorum opera redditurum. De illis ait Eccleſ. cap. 16. *Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operum ſuorum.* Et Pſalmographus 27. *Da illis ſecundum opera eorum, & ſecundum nequitiā adinuentionum ipſorum tribue illis.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos 2. de Deo loquens: *Qui reddet*, inquit, *vnicuique ſecundum opera eius.* Id prædixit iis verbis Dauid: *Iudicabit orbem terrarum in* Pſal. 9. *æquitate.* Hæc eſt menſura & proportio intus & foris, de qua agit Ezechiel: nihil enim in hoc templo eſt abſque menſura & ratione.

x *Et fabrefacti cherubim palmæ.*) Hoc eſt, in tabulis cedrinis parietes templi cooperientibus erant ſculpti cherubim & palmæ, ita vt eſſet palma inter cherub & cherub: & vnuſquiſque cherub duas facies habebat, alteram hominis, alteram leonis, ſed vtrâque ad palmam reſpiciebat. Quæ eſſent imagines hę, quæ appellabantur cherubim, alibi oſtẽdimus. Cherub idem eſt quod quaſi plures, per quem ſignificatur princeps, in quo virtutes omnes, quæ ſunt per ſubditos diſperſæ, debent recondi & copulari. Debet etiam eſſe quaſi plures, quia debet omnibus conſulere, & de omnium ſalute cogitare. Vt in ſolo capite ſunt oculi, vt omnia videant, & nõ in membro alio: ſic ſoli principi & præſuli, & Dominum obtinenti conuenit, omnium vitam inquirere & cognoſcere, omnia videre, omnibus conſulere, eſſe pro omnibus vehementer ſolicitum, & omnia denique, quæ ad rectam ſuæ reipublicæ gubernationẽ pertinent, circunſpicere, & mentis oculis colluſtrare. Quid aliud eſt: vnumquéque cherub duas habere facies, vnam hominis ſerenam & lenem, alteram leonis iratam & truculentam, niſi debere principem viris iuſtis ſe benignum oſtẽdere & ſuauem, ſceleratis vero ſeuerum & terribilem? Quibuſdam debet humanitatem oſtendere, quibuſdam terrorem incutere: illis debet fauere, hos autem punire. Sed ſiue præmio ſubditos afficiat, ſiue pœna, ſemper coniecturus eſt oculos in palmam, hoc eſt in præmium victoriæ, quod diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timotheum appellat *coronam iuſtitiæ*, & diuus Iacobus *coronam vitæ*, & diuus Petrus *immarceſſibilem gloriæ coronam*. Hæc eſt retributio illa, de qua dicebat regius vates: *Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem*: ſeu vt poteſt verti ex Hebræo: *propter æternam retributionem.* In hac æterna retributione in primis numerandus eſt Deus: quo in patria cœleſti illi fruũtur in æternum, qui in corporibus humanis vitam cœleſtem imitati ſunt. Abrahamo dixit Deus: *Ego merces tua magna nimis.* Hæc eſt merces illa de qua dicebat Chriſtus diſcipulis ſuis, *Merces veſtra copioſa eſt in cœlo.* In hoc præmio debent principes figere oculos, nihilque habere antiquius quam intelligere, quid velit Deus, quid iubeat, vt ad normam voluntatis diuinæ omnia ſua conſilia, omnes cogitationes, omnia opera & verba, omnes denique vitæ ſuę rationes dirigant, & officij ſui momenta perpendant. Vt numero diſcernimus plures à paucioribus, & menſura maius à minore, & ſtatera ac bilance graue à leui: ſic iudicio integro iuſtum ab iniuſto diſcernimus & iudicamus. Sin autem principis iudicium vel ob amorem, vel ob odium, vel ob perturbationem aliquam fuerit corruptum, iam tunc non oculos coniicit in palmam, ſed in terram: inter illos connumerandos, de quibus ait pſalmographus: *Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram.* Vt enim aqua quantò eſt purior, & quanto minus habet terrenæ miſtionis, tantò eſt ſalubrior, & humanæ naturæ accommodatior: ſic ille eſt muneri publico, & reipublicæ gubernationi conuenientior & aptior, qui minus permiſtus eſt, qui in rebus ad iuſtitiam pertinentibus non terræ affectione ducitur, nec perſonam recipit, ſed rectam iuſtitiæ puritatem intuetur. Eſt enim iuſti principis cognoſcere ſe gerere perſonam ciuitatis, debereque eius pulchritudinem & dignitatem ſuſtinere, reſiſtere temeritati multitudinis, bonos præmio afficere, iniquos caſtigare, ſuccurrere ſaluti cõmuni, intercludere ſeditionum vias vt nec diuitibus obſit inuidia, nec pauperes circumueniantur. Poteris hoc loco per palmam ſemper virentem, nullos vnquam æſtus reformidantem virum virtute & conſtantia præditum intelligere, de quo dicitur in Pſalmo: *Iuſtus vt palma florebit.* Hæc eſt arbor illa: de qua ait pſalmographus: *Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo.* Eam ob cauſam virtutis conſtantia per palmam ſignificatur, quia incorruptibilis ferè eſt, & pondere non flectitur, & nunquam illi decidunt folia, niſi vi tollantur. Etſi enim laurus & oliua, & nonnullæ aliæ huiuſmodi plantæ perennem habeant foliorum viriditatem, tamen non ita retinent folia, quin aliis ſuccreſcẽtibus priora decutiant. Videmus ex illis folia quædam interdum cadere, ex palma verò nunquam. Huic perenni immobilitati virtutis firmitudo cum gratia coniuncta comparatur. Hæc in ſolo templo, hoc eſt in ſola eccleſia Chriſti inuenitur: qui verò illa præditus eſt, palma dicitur ob virtutis firmitudinem: & cherub duas habens facies, vnam animalis ratione vtentis, alteram leonis fortitudine pręſtantis, quoniam prouidentia vtitur: & fortitudinis præſtantia, pręditus eſt forti prouidentia, & prouida fortitudine. Sed quoniã virtus à vitiorum tentatione oppugnatur, ſed nihilominus vincit, pingebant antiqui draconem pectus leonis mordentem, quem tamen ipſe leo vnguibus lacerabat: vt ſignificarent impiam cupiditatem & tentationem in animum fortitudine pollentem inuehi, & impetum facere, ſed ab ipſo ſuperari, & mirabiliter exſcindi. Et quoniam palma multis durat ſeculis, accipitur aliquando pro longa temporis diuturnitate. Hinc effectum eſt, vt Quintius Græcus author aſperum quendam locum & excelſum, ac ſuperatu difficilem poſuerit: in cuius vertice palma conſurgeret, cuius in faſtigio virtus inſideret. Per montis aſperitatem varios labores ſignificat, per palmam vero temporis longinquitatem. Non enim exiſtimabat fieri naturaliter poſſe: vt quiſpiam ad perfectam aliquam virtutem perueniret, niſi per labores, quos diu toleraſſet. Omnia enim præclara ardua ſunt, & rara, & difficilia: nec quicquam difficilius quam inuenire, quod ſit omni ex parte repentè in ſuo genere abſolutum. Quam ob cauſam poteris hoc loco nomine palmæ diuturnitatem intelligere, in quam viri ſapientes vtráque facie & hominis & leonis, hoc eſt vtróque tempore & pacis & belli debent oculos coniicere, exiſtimantes neminem repente ad ſummum virtutis cacumen peruenire: ſed oportere diu laborare, vt Chriſtianæ philoſophiæ perfectio comparetur: & ad gloriam ſempiternam tandem perueniatur.

y *Limen quadrangulum, & facies aſpectus ſanctuarij contra aſpectum.*) Hoc eſt, poſtes templi erãt quadrati, quales etiam erant poſtes ſanctuarij: erat enim aſpectus ſicut aſpectus: id eſt poſtis ſanctuarij poſti templi reſpondebat.

z *Hæc menſa coram domino.*] Hæc menſa eſt contemplatio rerum diuinarum, quæ eſt ſaluberrima & ſuauiſſima animarũ eſca. In hac mẽſa reficiuntur ij, qui ſe Deo tradunt, & pabulo ſpiritualis dulcedinis recreãtur, animúmque alunt ad æternitatem. De illa aiebat regius Pſaltes: *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me.* Hoc paſtu recreatus vir iuſtus nullis calamitatum fulminibus perturbatur, nullis ſceleratorum oppugnationibus opprimitur. Eſt enim menſa hæc doctrina euangelica, de qua ait Salomon in Prouerbiis: *Sapientia propoſuit menſam ſuam.* Acſi dicat: Dei filius, qui eſt ſapientia patris, propoſuit euangelicam doctrinam veluti menſam cœleſtium epularum, ad quas homines inuitauit. De hoc conuiuio vaticinatus fuerat his verbis Eſaias: *Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium.* Per montem hunc ſignificatur eccleſia, quæ celſitudine ſua mons altiſſimus appellatur: per conuiuium doctrina euangelica, quo ſaluberrimo alimento mentes ad immortalitatem aluntur. His diuinis dapibus, & ſuauiſſimis poculis refecti viri pij nul-

Marginal notes: *ſimile.* — 2. Tim. 4 — Iac. 1. — 1 Pet. 5. — Pſal. 118. — Gen. 15. — Pſal. 19. *ſimile.* — Pſal. 1. — Pſal. 1. — Pſal. 22. — Prou 9. — Eſai. 25.

lis incommodis de tranquillitate animi, & gradu
conſtantiæ deiiciuntur. Nullæ humanæ epulæ, nullæ
delicatæ exquiſitæque dapes ſunt vllo modo cum
ſuauiſſimis Christi verbis, eiúſque euangelio ſacra-
tiſſimo comparendæ. Hoc ſanctiſſimum euangelium
Mat.22. eſt prandium illud, ad quod cœleſtis pater mortales
inuitauit, dicens: *Dicite inuitatis: Ecce prandium meum
paraui: tauri mei, & altilia occiſa ſunt: & omnia parata:
venite ad nuptias.* Hæc eſt cœna illa magna, de qua ait
apud Lucam Chriſtus Deus noſter: *Homo quidam fe-
cit cœnam magnam, & vocauit multos, qui cœperunt ſe
Luc.14. excuſare.* Magna eſt, quia Dei eſt. *Magna opera Do-
Pſal.110. mini,* ait Dauid, *exquiſita in omnes voluntates eius.* Cœ-
na mundi parua eſt, Dei verò magna. At nos pro par-
nis magna relinquimus, pro mundi cœna Chriſti
cœnam contemnimus: eximios & ſalutares Dei ci-
bos repudiamus, & falſas ac peſtiferas mundi dapes
exquirimus. Inuitat nos mundus ad epulas corrupti-
biles & venenoſas, & accurrimus: inuitat nos Chri-
ſtus ad eſcas cœleſtes & immortales, & non moue-
Eſai 50. mur. *Vocaui,* inquit ipſe per Eſaiam, *& non erat qui au-
Prou.1. diret.* Et per Salomonem: *Vocaui, & renuiſtis: extendi
manum meam, & non fuit qui aſpiceret.* Et apud Mat-
thæum: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis,
& ego reficiam vos.* Sed cœperunt ſe excuſare. Primus
Matt.22. dixit: *Villam emi, & neceſſe habeo exire, & videre illam.*
Alter dixit: *Iuga boum emi quinque, & eo probare illa.* Alius
dixit. *Vxorem duxi.* Et omnes voce domini damnati
ſunt. Sed dices: Quid: nonne hæc licita ſunt? Quia vn-
quam damnauit emere villam, emere boues, &
vxorem ducere? Si igitur hæc abſque peccato fieri
poſſunt, quare Chriſtus eos damnat, qui ea fecerunt?
Huic obiectioni reſpondendum puto, non ideo eos
damnatos fuiſſe, quia hæc fecerunt, ſed quia ea vſque
adeo vehementer amarunt, vt pro illis Chriſtum relin-
querent. Non ideo æternum merentur exitium, quod
hæc poſſiderent, ſed quod ea Chriſto anteponerent.
Non illis præcipiebat Chriſtus, vt illa relinquerent,
ſed ne propter illa Deum relinquerent, non vt ſe cum
illis non coniungerent, ſed vt ſeipſos à corrupta affe-
ctione diſiungerent, & à deprauato amore ſepararent.
Gen.12. Id voluit Deus ſignificare, quando Abrahamo dixit:
*Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo pa-
tris tui.* Amandus eſt pater, amanda eſt patria, aman-
da vxor, amanda cognatio, ſed amore ſancto & ordina-
to. At ſi hic amor nec puritatē habet, nec ordinem: ſi
Dei amorē excludit, & totū amātem rapit & abſorbet,
& à Deo alienat, impius eſt, & perniciem parit ſempi-
ternā. Sed aduerte, & quid primus eorū, qui ſe excuſa-
rūt, reſponderit, perpende. Emi, inquit, villam, & ne-
ceſſe habeo exire, & videre illā. O cæcum hominem!
ô inſipientiam deplorandā! Dic obſecro, ſi villā nō vi-
deras, quomodo eā emebas? Volo, inquit, videre illam.
Adhuc eam nō viderat, & iam tāti faciebat, vt pro illa
relinqueret cœnā domini. Non videmus mundū, non
eius dolos cōſideramus, nullam veram in eo quietem
aſpicimus, & tamen illum emimus, pro illo Deum
contēnimus, & pro nihilo putamus. Neceſſe habeo
exire, & videre illam: Quæ eſt hæc neceſſitas? Quis te
cogit? Vnde vis exire, & quid vis videre? Egredieris à
Eſai 46. ratione, à iudicio, à veritate, & tandem à te ipſo. Vide
quid dicat Deus per Eſai. cap. 46. *Præuaricatores redite
ad cor.* Præcipit Deus, vt redeas. & tu vis exire. Vis vi-
dere mundū, ſi te ipſum vidiſſes mundum videre non
cuperes. Vis aſpicere res breues, fluxas, fugaces,
incertas & in caſu ſitas: vis intueri dolos, men-
dacia, ſuperbiam, auaritiam, & cætera huius mundi, ad
quæ cæci mortales ſtimulis cupiditatis exagitati ar-
denter aſpirant. Hæc ſunt, quæ incredibiles ſui in
te amores excitarunt, cùm re ipſa turpia ſint, vana, &
fallacia, & citò peritura. Et pro illis honeſtatem re-
linquis, decus, & virtutem, qua nihil eſt in vita pul-
chrius, nihil firmius, nihil præſtantius, nihil diutur-
nius. Nihil eſt tam tetrum, nihil tam aſpernādum, ni-
hil homine tam indignū quàm repudiare virtutem,
& relinquere rationem: eſt enim ratio quæ hominem
ſeparat à bruto, quæ eſt domina & regina, quæ con-
nexa per ſe, & progreſſa longius fit perfecta virtus:
hæc in animæ republica imperare debet, appeti-
tus obedire: hæc debet concupiſcentias vincere, ira-
cundiam cohibere, turbationes ſedare, vt in homine
reſplendeat conſtantia & moderatio. Si hanc ſeque-
reris, nō pro rebus mundi Chriſtum relinqueres, non
velles videre mūdum, qui, vt ait diuus Ioannes, *totus* 1.Ioan.5.
in maligno poſitus eſt. Mundus hic mare eſt in quod
omnia flumina vanitatū ingrediūtur, quo cōueniunt
aquæ deliciarum, imbecillitatum, fallaciarum, men-
daciorum, ſuperbiæ, auaritiæ, inuidiæ, & cæterarum
huiuſmodi peſtium. Imò ſepulchrum eſt peccato-
rum. Peccauerunt in paradiſo primi parentes noſtri,
& per peccatum mortem incurrerunt: dixerat enim
Deus: *Quocunque die ex eo comederitis, morte morie-* Gen.3.
mini. Comederunt, & mortui ſunt & fuerunt in hunc
mundum tanquam in ſepulchrum deiecti. Tu igi-
tur, qui corporis ſepulchrum exhorreſcis, cur flagi-
tioſorum ſepulchrum ardenti amore proſequeris?
O rem Chriſtiano homine indignam! Sed videte ho-
minis vanitatem. Emi, inquit, villam. Emiſti eam pre-
tio animæ. In villa empta, inquit Auguſtinus, domina-
tio notatur. Volebat alius præeſſe, qui ſibi non præ-
erat, volebat aliis imperare, qui ſibi non imperabat,
qui non refrenabat appetitum, non ſpernebat volup-
tates, non coercebat vanitatem, non cæteras animi
labes repellebat. Quomodo alios teneret, qui ſeipſum
non tenebat? Sed volebat primus videri, & inani qua- Simile.
dam gloria oblectari. Vt ignauo & imbecillo equiti
prælium ingredienti, pretioſis armis induto, non ſo-
lùm nihil prodeſt galea auro fulgens & gemmis, ac
pulchrarum pennarum criſta decorata, ſed etiam ob-
eſt, quoniam hoſtium multitudo in eum vehemen-
tius irruit, & impetum facit, ſic homini vano, & inani
gloria ducto nihil prodeſt mundi dignitas & domina-
tio, quin potius detrimentum illi affert & incommo-
dum, quoniam illum plerique vocibus vulnerant, &
irrident: & hoſtes etiam animæ vehementius lædunt.
Nos verò mundum relinquamus, eius vanitatem de-
teſtemur, eius ambitionem vt peſtem fugiamus: & ad
menſam Domini, ad euangelicam doctrinam prope-
remus, cuius imaginem gerebat menſa hæc, quam vi-
dit Ezechiel in templo ſibi oſtenſo conſtitutam. Il-
lud eſt hoc loco aduertendum, menſam hanc habere
in altitudine tres cubitos, quia in ea non reficiuntur,
niſi qui fidem habuerint trinitatis: in longitudine
duos cubitos, quia in duobus mandatis vniuerſa lex
pendet & prophetæ, in amore Dei, & proximi. Non
dicitur autem hoc loco habere latitudinem, quia Matt.22.
ſummè lata eſt, iuxta id quod ait pſalm. 118. *Latum man-* Pſal.118.
datum tuum nimis. Huius menſæ cibi integri ſunt &
ſalutares, quos euangelici concionatores debent po-
pulo proponere. At tantum eſt auditorum faſtidium,
vt nolint has epulas guſtare: quin potius floſculis de- Simile.
lectantur, & lepôre ac ſuauitate quadam dictorum
alliciuntur. Vt apes fructus, ſolidáſque eſcas contem-
nunt, flores autem carpunt, & delibant: ſic multi ex
auditoribus grauem concionum doctrinam faſti-
diunt, loco autem aliquo oblectantur, non ſubſtātiam
ſequuntur & ſalubritatem, ſed pigmentum, & oble-
ctationem: flores quærunt, non ſolidum cibum. Pote-
rit per hanc menſam ſacrum eccleſiæ altare intellige-
re, vbi eſt ſanctum euchariſtiæ ſacramētum, quod no-
bis Chriſtus reliquit, vt ſuam erga nos admirabilem
charitatem oſtenderet: & vt nos hoc cœleſti cibo

recre-

recreati, nouas vires aduerſus animæ hoſtes reciperemus. Non communi aliquo, & vſitato cibi genere, ſed ſui ſanctiſſimi corporis, ſuique pretioſiſſimi ſanguinis alimento nos mirabiliter reficere in hoc ſancto ſacramento curauit. *Quis loquetur potentias Domini, auditas* Pſal. 105. *faciet omnes laudes eius?* Quis vnquam proprio ſenſu ductus talia cogitaret? Ille qui vita eſt, vt nos viueremus, ſuo proprio corpore & ſanguine ſibi voluit vnire & coniungere: ipſe enim ait: Ioan. 6. *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus: qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* In hoc admirabili ſacramento ſimul vt ad materiam acceſſerit forma, fit, vt Chryſoſtomus ait, tranſmutatio, vel vt ait Theophylactus, tranſelementatio, vel, vt in magno & ſacro Lateranenſi concilio definitum eſt, fit tranſſubſtantiatio panis & vini in corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nec obſtat eſſe ſacerdotes aliquos ſacramentum hoc conficientes inquinatos ſceleribus, quoniam, vt præclarè ait diuus Auguſtinus, non in merito conſecrantis, ſed in verbo perficitur creatoris, & in virtute ſpiritus ſancti. Cõſecrat ſacerdos non virtute propria, ſed vt Dei miniſter: poteſt autem quis miniſter Dei eſſe, etiam ſi iuſtus non ſit. Vt Simile. eleemoſyna fructum non amittit, quam Dominus largitur iniqui ſerui miniſterium: ſic ſacramentum etſi per iniuſtum miniſtretur ſacerdotem, non tamen amittit Simile. virtutem ſuam. quemadmodum per lapideum canalem tranſit aqua ad areolas, plurimam hortis afferens vtilitatem, cùm in ipſo lapideo canali nihil generet: ſic ſpiritualis virtus ſacramenti admirabilem fructum in recipientibus producit, cùm tamen ſacerdotibus, ſi impij ſunt, non proſit. Siue igitur per ſacerdotes flagitiis contaminatos, ſiue iuſtos, veràmque pietatem colentes ſanctum eucharistiæ ſacramentum conficiatur, idem eſt, quoniam non virtute hominum, Simile. ſed Dei conſecratur. Vt medici ægrotatio non impedit medicinæ virtutem: ſic nec ſacerdotis flagitium ſacramenti effectum. Hoc eſt diuinum pabulum, hæc eſt cœleſtis refectio, hæc eſt eſca illa, quam in memoriam mirabilium ſuorum nobis Dominus reliquit, de qua ait diuinus ac regius vates: *Memoriam fecit mirabi-* Pſal. 116. *lium ſuorum miſericors & miſerator Dominus: eſcam dedit timentibus ſe.* Accedamus ſupplices ad has epulas diuinas, ad hanc admirabilem menſam, de qua ait hoc loco Ezechiel: Hæc eſt menſa coram domino.

aa *Et duo oſtia erant in templo, & in ſanctuario.*) Hoc eſt, in pariete diuidente templum à porticu erant duo oſtia, & alia duo in pariete diuidente templum à ſancto ſanctorum. In fonte templi erat porta vna, qua patebat ingreſſus in templum, altera in ſacrario ſeu ſanctuario, ſeu ſancto ſanctorum, qua ad illud patebat ingreſſus. Sed quodlibet oſtium duas habebat valuas inuicem copulatas, quarũ vnaquæque habebat oſtiolum, quod poterat claudi, & aperiri ſine alio. Et quemadmodum porta habebat duas valuas ſiue fores in introitu, ſic etiam eas habebat in fine ex parte exteriore. Vult Deus hoc loco ſignificare magnum eſſe in hoc templo theſaurum, quòd tot foribus clauderur. Theſaurus hic eſt cœleſtium diuitiarum copia in eccleſia catholica repoſitarum. Hic eſt theſaurus fidei, ſpei, & charitatis: & præterea meritorum Chriſti & ſanctorum. Merita paſſionis & mortis Domini noſtri Ieſu Chriſti, ac ſacratiſſimæ virginis Mariæ, & aliorum diuorum, qui fuerunt propter Deum afflicti, & qui propter eum calamitates ſuas æquo animo tulerũt, in quibus patiebatur ipſe Chriſtus, & patitur modò, & vſque in finem ſeculi patietur, multò ſunt abũdantiora, quàm omnia mundi flagitia, pro quibus ſola vna gutta ſui ſanguinis ſatisfacere potuiſſet. Hæc meritorum Chriſti & ſanctorum eius, hoc eſt capitis & corporis ſuperabundantia eſt theſaurus ille inexhauſtus eccleſiæ, cuius diſpenſatio cùm ad epiſcopos, tum ad ſummum pontificem præcipue pertinet, qui totius eccleſiæ ſub Chriſto capite caput eſt, cui Chriſtus ipſe peculiariter claues regni cœlorum commiſit, dicens: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo* Mat. 16. *eccleſiam meam: & portæ inferi nõ præualebunt aduerſus eam. Et tibi dabo claues regni cœlorum: & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum in cœlis, & quodcúnque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum in cœlis.* Nulli apoſtolorum hoc dixit Deus niſi Petro: quemadmodum illi ſoli dixit: *Paſce agnos meos, paſce oues meas.* Ioan. 21 Quibus verbis Petri, eiúſque ſucceſſorum primatus oſtẽditur. Et ſi apoſtoli ligandi & ſoluendi, & gregem Chriſti paſcendi poteſtatem habebant, quibus Deus dixit: Ioan. 20. *Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis,* tamen ſoli Petro dictum fuit: *Tibi dabo claues regni cœlorum: Et paſce oues meas,* tanquam præcipuo, & Chriſti vicario, & principi apoſtolorum. Et, quoniam ſummus pontifex, Chriſti vicarius, ſucceſſor beati Petri claues habet ligandi, & abſoluendi, poteſt indulgentias ex Chriſti theſauro concedere. Hac ratione pœnitus non ſolùm à culpa, ſed etiam ab omni pœna, vel ab eius parte abſoluitur. Aſpicis igitur eſſe in eccleſia ſuperabundantiam meritorum Chriſti & ſanctorum, ex quibus quatenus ſatisfactoria ſunt, pendet & conſtat indulgentiarum theſaurus. De huius theſauri diſpenſatione dicebat a- 1. Cor. 4. poſtolus Paulus: *Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, diſpenſatores myſteriorum Dei.* Et iterum: *Diſpenſatio* 1. Cor 9. *mihi credita eſt.* Et rurſus: *Cui donaſtis aliquid, & ego: nam* 2. Cor. 2. *ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos in perſona Chriſti.* Omne opus bonum in charitate factum meritorium eſt, & ſatisfactorium: meritorium, qua ratione bonum eſt, factum in gratia, ſatisfactorium quatenus pœnale. Et licèt quatenus meritorium non excedat perſonam merentis, quod nullus, Chriſtum ſemper excipio, poſſit alteri vitam æternam mereri, ſaltem de cõdigno: quatenus tamen ſatisfactorium eſt, etiam de condigno eam excedit. Et ita merita Chriſti pœnalia, & ſacratiſſimæ Dei genitricis Mariæ, & aliorum ſanctorum manent in eccleſia per ſummum pontificem diſpenſabilia. Vnde pontifex maximus concedit indulgentias. Et licèt hæretici noſtri temporis indulgentias irrideant, eſt tamen cum tota eccleſia catholica firmiter tenendum, eas eſſe vtiles, & animæ ſalutares, & à ſummis pontificibus meritò & verè concedi. Aduerſus hunc hæreticorum errorem de irridendis indulgentiis diſſeruit Ioannes Roffenſis vir eximia eruditione & Chriſtiana pietate præditus ab articulo decimoſeptimo vſque ad viceſimum ſeptimũ, vbi grauiter & euidenter Lutheri impietatem refutat & conuincit. Et poſt illum Martinus Ledeſmius præceptor meus doctiſſimus, non minore pietate & eruditione excultus, in ſua ſecunda quarti quæſtione vigeſimaſeptima. Et ante illũ innumeri doctores ſcholaſtici in quarto ſententiarum, diſtinctione 20. & decretorum doctores in cap. Indulgentiæ, de pœni. & remi. lib. 6. & aliis in locis. Et poſt eos ſacroſancta ſynodus Tridentina ſeſſione 25. decreuit poteſtatem conferendi indulgentias à Chriſto eccleſiæ conceſſam eſſe, atque huiuſmodi poteſtate diuinitus ſibi tradita antiquiſſimis etiam temporibus illam vſam fuiſſe, eſſéque indulgentiarum vſum Chriſtiano populo maximè ſalutarem, & ſacrorum conciliorum authoritate probatum, & in eccleſia retinendum. Factum fuit hoc decretum ad refutandam hæreticorum perfidiam, & veritatem oſtendendam, non autem quòd aliquis catholicus de hoc dubitaret. Omnes Chriſtiani doctores indulgentias amplectuntur, & apertiſſimè probant eſſe in eccleſia theſaurum meritorum Chriſti,

& ſanctorum eius. Hic eſt theſaurus, quem hoc loco Ezechiel fore in eccleſia ſignificauit, cùm templi portam ex vtraque parte clauſam eſſe oſtendit, quatuor foribus concluſam. In ſancto ſanctorum, per quod ſupercœleſtis patria intelligitur, clauſum eſſe eodẽ modò oſtium dixit, vt magnum ibi eſſe theſaurum ſignificaret, nempe æternam beatitudinem, diuinam viſionem, & fruitionem Dei: vbi illi, quibus fuit minima cum corpore contagio, qui è vita in gratia migrarunt, requieſcunt, admirabilibus diuinis cumulati.

bb *Super quæ feneſtræ obliqua.*) Id eſt arctæ ex parte interna.

cc *Secundum latera domus.*) Latera hoc loco appellantur muri claudentes porticum templi ab oriente in occidentem. Hi muri continuabantur muris templi longitudinem claudentibus.

ANNOTATIONES ex Hebræo in

CAPVT XLI.

1 Latera autem latus ad latus bis triginta tria. *In nonnullis codicibus eſt:* bis triginta trium, *nimirum pedum. Particula*, bis, *non eſt in tranſlatione ſeptuaginta interpretum, nec Pagnini. In Hebraico eſt* פעמים *pehamim, quæ dictio idem eſt quod bis, vt capite* Numerorum 20. Et percuſſit petram virga ſua bis. *Significat etiam pedes, & manus. Nam in Pſalmo 57. vbi communis editio habet:* Lauabit manus ſuas in ſanguine peccatoris: *pro manibus eſt hoc idem nomen: pro quo diuus Hieronymus vertit ex* Hebræo, pedes, *dicens:* Pedes ſuos lauabit in ſanguine impij. *Quem ſequitur eo loco Pagninus. Vt ſit ſenſus: Facta ſtrage impiorum, vir iuſtus victor, per ſanguinem eorum gradietur, abluens in illo pedes ſuos. Et in Pſalmo 73. vbi nos habemus:* Leua manus tuas in ſuperbias eorum in finem, *Pro manibus vertit vterque* pedes, *tum ſeptuaginta in vtróque loco tranſtulerunt*, χεῖρας, *hoc eſt manus. Cùm autem nomen* פעם *ſignificet bis, & pedem & manum, vertit diuus Hieronymus bis triginta trium: & Pagninus:* Trium & triginta pedum. *Poteſt etiam verti:* Triginta trium manuum, ſiue palmorum. *Sed quoniam dictio hæc deriuatur à verbo paham, quod ſignificat terrere, & conterere, vt apud Danielem: Vidit* Nabuchodonoſor ſomnium, & conterritus eſt ſpiritus eius, poteſt verti *locus ille Pſalmi 73.* Leua terrores tuos, vel malleos tuos in ſuperbias eorum. *Acſi diceret: contere domine, & calamitatibus eos opprime, qui templum ſanctum tuum immaniter euerterunt. Verùm pro lateribus in Hebraico eſt hoc nomen tſelágh, quod propriè coſtam ſignificat, vt capite ſecundo Geneſis capite ſecundo.* Tulit vnam de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea. *Et ædificauit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam in mulierem. Et quia coſtæ ſunt in vtróque latere animalis, appellatur cuiuslibet rei latus hoc nomine. Et quia trabes domus ſunt veluti eius coſtæ, transfertur nomen hoc ad trabes ſignificandas. Ideo poteſt hic Ezechielis locus ita verti: Erant autem trabes, trabes ſuper trabem trium & triginta pedum, parietem templi ingredientes.*

Dan. 2.

2 Et duo oſtia erat in templo. *Pro oſtiis eſt in Hebraico* דלתות *delathoth. Dictio hæc abſque dubio oſtium ſignificat, vt in Pſalmo:* Pone, domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circũſtantiæ labiis meis. *Labia indigent oſtiis, quòd inſtar oſtiorum debeant frequenter claudi, & rarò aperiri. Vnde Iob:* Portas vultus eius quis aperiet? *Vbi per portas vultus ſiue faciei labia intelligit. Obſecrabat Deum regius vates, vt linguam ſuam coerceret, ne quid vnquam loqueretur, niſi quod in ipſius Dei gloriam aut in veram hominum vtilitatem redundaret. Nam, vt ipſe alio loco ait:* Vir linguoſus non dirigetur in terra. *Et Salomon in Prou. cap.* 10. In multiloquio non deerit peccatum: *qui autem moderatur labia ſua prudentiſſimus eſt. Ideo diuus Iacobus in canonica ſua*, Sit, *inquit*, omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. *Et rurſum:* Si quis autem putat ſe religioſum eſſe, non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius vana eſt religio. *Homo non cuſtodiens os ſuum eſt vas abſque operculo, de quo dicitur in libro Numerorum:* Vas non habens operculum, nec ligaturam deſuper, immundum erit. *Eſt etiam equus abſque fræno, & nauis abſque gubernaculo. Lingua iniuſti & ſcelerati non ſolùm præſentibus nocet, ſed etiam abſentibus: quam ob cauſam gladio comparatur & ſagitta: gladio quidem, quòd eos, qui propè ſunt vulneret & occidat, ſagitta verò, quòd remotos & longè diſtantes tranſfigat.* Exacuerunt, *ait Pſalmographus*, vt gladium linguas ſuas. *Et iterum:* Lingua eorum gladius acutus. *Et Iere. cap. 9.* extenderunt linguam ſuam arcum mendacij. *Et paulò pòſt:* Sagitta vulnerans lingua eorum. *Omnis linguæ immoderatio ex cordis immoderatione procedit. Quemadmodum mota tota radice mouentur etiam folia: ſic perturbato corde, perturbatur etiam lingua. Ea autem immoderata generat mortem, quemadmodum moderata vitam. Eam ob cauſam ait Salomon in Prou. cap. 18.* Mors & vita in manibus linguæ. *Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæum capite 12.* Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. *Pittacus Amaſidis regis miſit è victima linguam vt membrum peſſimum, & idem optimum. Antipater apud Plutarchum cùm quidam mentionem feciſſet de Demade ſenio confecto, ſed craſſo & loquace, velut, inquit, ex immolata victima venter tantùm & lingua ſupereſt. Hoc ideo dicebat, quia tunc immolantes Græci abſque fide animalia ſuis falſis diis, linguam tamen eorum tanquam prophanum membrum non immolabant. Non adhibebant ſacris ſuis linguam, quia ſciebant multa ſcelera committi, etiam ſi non ignorarent, eam plurimum vtilitatis mortalibus afferre. Vnde ortum eſt prouerbium: Lingua quò vadis? Erectum ciuitatem, eandem denuo ſubuerſura. Refertur à Suida, Zenodoto, & Diogeniano. Cùm autem os hominis ſit porta quædam, homo autem iuxta diui Pauli ſententiam ſit templum Dei, oportet habere duo oſtia in ore, quibus aperturam cuſtodiat, firmiterque obſerat & claudat, ne linguæ moderata theſaurus à furibus rapiatur. Id intelligens Ezechiel ait:* Et duo oſtia erant in templo, &c.

Pſal. 40. Iob 41. Pſal. 139. Iac. 1. Iac. 3. Pſa. 63. Pſal. 56. Simile. 1 Cor. 3. 2 Cor. 6.

ARGVMENTVM.

Capite ſuperiore deſcripſit templum in tres partes diuiſum, porticum, ſanctum, & ſanctum ſanctorum. Nunc loquitur de Gazophylaciis, & de duobus ædificiis, quæ ſita erant extra templum, ab eius muris decem cubitos diſtantia.

CAPVT

CAPVT XLII.

ET [a] eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad aquilonem, [b] & introduxit me in gazophylacium, quod erat contra ſeparatum ædificium, & contra ædem vergentem ad aquilonem [c] in facie longitudinis centum cubitos oſtij aquilonis, & latitudinis quinquaginta cubitos [d] contra vigenti cubitos atrij interioris, & contra pauimẽtum ſtratum lapide atrij exterioris, vbi erat porticus iuncta porticui triplici. Et ante gazophylacia [e] deambulatio decem cubitorum latitudinis, ad interiora reſpiciens viæ cubiti vnius. [f] Et oſtia eorum ad aquilonem, vbi erãt gazophylacia in ſuperioribus humiliora, quia ſupportabant porticus quæ ex illis eminebant de inferioribus, & de mediis ædificij. Triſtega enim erant, & nõ habebant columnas, ſicut erant columnæ atriorum. Propterea eminebant de inferioribus, & de mediis à terra cubitis quinquaginta. [g] Et peribolus exterior ſecũdum gazophylacia, quæ erant in via atrij exteriori ante gazophylacia. Longitudo eius quinquaginta cubitorum, quia longitudo erat gazophylaciorum atrij exterioris quinquaginta cubitorum, [h] & longitudo ante faciem templi centum cubitorum. Et erat ſubter gazophylacia hæc introitus ab oriente ingredientium in ea de atrio exteriore in latitudine periboli atrij,

A quod erat contra viam orientalem in faciem ædificij ſeparati. [i] Et erant ante ædificium gazophylacia, & via ante faciem eorum iuxta ſimilitudinem gazophylaciorum, quæ erãt in via aquilonis. Secundum longitudinem eorum ſic & latitudo eorum, & omnis introitus eorum, & ſimilitudines, & oſtia eorum ſecundum oſtia gazophylaciorũ, quæ erant in via [k] reſpiciente ad auſtrum. [l] Oſtium in capite viæ, quæ via erat ante veſtibulum ſeparatum per viam oriẽtalem ingredientibus. [m] Et dixit ad me: [n] Gazophylacia aquilonis & gazophylacia auſtri, quæ ſunt ante ædificium ſeparatum, hæc ſunt gazophylacia ſancta, [o] in quibus veſcuntur ſacerdotes, qui appropinquant ad Dominum in ſancta ſanctorum. [p] Ibi ponent ſancta ſanctorum, & oblationem [q] pro peccato, & pro delicto: locus enim ſanctus eſt. [r] Cùm autem ingreſſi fuerint ſacerdotes, non egredientur de ſanctis in atrium exterius: & ibi reponent veſtimenta ſua, in quibus miniſtrant, quia ſancta ſunt: veſtienturque veſtimentis aliis, & ſic procedent ad populum. [s] Cúmque compleſſet menſuras domus interioris, eduxit me per viam portæ, quæ reſpiciebat ad viam orientalem: [t] & menſus eſt eam vndique per circuitum. [u] Menſus eſt autem contra ventum orientalem calamo menſuræ quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitũ. Et menſus eſt contra ventũ aquilonis quingentos calamos in calamo menſuræ per gyrum. Et ad ventum auſtralem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et ad ventum occidentalem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ.

B [x] Per quatuor ventos mẽſus eſt murum eius vndique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum & latitudinem quingentorum cubitorum [y] diuidentem inter ſanctuarium & vulgi locum.

EXPLANATIO.

[a] *Et eduxit me in atrium exterius.*) Capite quadrageſimo diximus totum hoc ædificium triplici muro eſſe vndique cinctum, eſſe autem atrium, quod immundorum appellabatur inter primum & ſecundum murum, alterum autem, quod appellabatur mundorum ſiue exterius reſpectu interioris inter ſecundum & tertium murum: intra tertium verò murum & templum eſſe atrium interius, ſeu ſacerdotum. Ex atrio primo eductus eſt propheta à ductore ſuo ad ſecundum, & tertium, & ad templum, & ſanctum ſanctorum, quia ab exterioribus eſt ad interiora progreſſus, & à cognitione creaturarũ ad creatoris cognitionem. Ita enim ait Iob c. 12. *Interroga iumenta, & docebunt te: & volatilia cæli, & indicabunt tibi: loquere terræ, & reſpondebit tibi: & narrabunt piſces maris.* Qui verò templum intimum ingrediuntur, & diuina charitate & ſapientia replentur, dicunt cum apoſtolo: *Reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginem transformamur, à claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu.* Talis fuit diuinus noſter vates, qui ab exterioribus ad intima penetrauit. Et egreſſus ex templo ad atrium interius, vt videret perfectiùs ea, quæ antea viderat: modo ex atrio interiore educitur à ductore

2. Cor. 3.

ſuo ad atrium exterius, quod erat mundorum per viam aquilonarem, & per portam reſpicientem ad aquilonem, quæ erat in muro interiore. Per tres muros: tria atria, tres portas in quolibet muro, tres partes templi, tres hominum gradus intelliguntur, incipientium, proficientium, & perfectorum. Ait igitur Ezechiel: Eduxit me, nimirum qui me docebat, & templum menſurabat, in atrium exterius. Iam diu[i]nus vates hoc atrium aſpexerat, priuſquam ad interiora ingrederetur, ſed tunc non habuit perfectam, omnibúſque numeris abſolutam cognitionem. At poſtquam templum, & ſanctum ſanctorum vidit, & alta Dei myſteria mentis oculis diuino lumine luſtrata perſpexit, & intima penetrauit: redit ad exteriora, vt ea expeditiùs & abſolutius intueatur. Illi perfectè creaturarum naturas contemplantur, qui ſe creatoris contemplationi dediderunt, eiúſque deſiderio & amore flagrant. Oſtendit Deus Ezechieli atrium exterius, & omnia vſque incluſiuè ad ſancta ſanctorum: nunc illum ad exteriora ducit, vt ea perfectè contempletur. Sapientia enim non eſt in principio tota & abſoluta docenda: ſed ſenſim progrediendum eſt, & ad priùs oſtenſa interdum reuertendum. Oportet enim

ea in animo verſare, & iterum ac iterum memoria repetere. Poſtquam regius vates fuit diuino amore incenſus, & alta Dei arcana animo perſpexit, redibat ad contemplationem globorum cœleſtium, & intuens ſolem, lunam, & reliqua aſtra diuini numinis perpetua monimenta, contemplabatur ſingularem Dei erga homines amorem, qui illis tam eximia opera
Pſal. 8. condidiſſet: & memoria tanti effectoris aiebat: *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum, lunam, & ſtellas, quæ tu creaſti. Quid eſt homo, quod memor es eius, &c.* Et in fine pſalmi diuino quodam amore abſorptus has voces emittebat: *Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.* Intuere quemadmodum à creatoris contemplatione ad creaturas contemplandas reuertitur, vt ab illis ad illum redeat, cuius amore flagraret. Cùm animus ſe à corporis obſequio ſeiungit, voluptatémque veluti peſtiferam labem honeſtatis reſpuit, ſéque Dei amore incendit, ſtrum cœlum, terram, mare, rerúmque omnium naturam intuetur, eáque vnde generata, quò recurrant quando, & quomodo peritura, quid fluxum & mortale quid ſtabile & æternum cõtemplatur, in hoc conſpectu, & cogitatione, & rerum magnificentia, Deus immortalis, quanto gaudio afficitur, quanta firmitudine delicias mundi perituras contemnit, & ea, quæ inſipientes mortales expetenda exiſtimant, pro nihilo putat, & ad cœleſtia & immortalia ardenti charitate inflammatus rapitur.

b *Et introduxit me in gazophylacium.*) Hoc eſt, ex atrio illo exteriore eduxit me ad gazophylacium. Duo erant gazophylacia, de quibus modò agit, iuncta duabus porticibus interioribus, aquilonari & auſtrali. Nunc autem loquitur de auſtrali: ſed quod de vno dicit, de altero vult intelligi.

c *In facie longitudinis centum cubitos oſtij aquilonis.* Hoc eſt, in fine illius ſpatij, quod habebat in longitudine centum cubitos, quæ longitudo erat ante oſtium templi aquilonare. Vel ſic: Porta aquilonaris reſpiciebat faciem huius ędificij centum cubitos habentis in longitudine, & quinquaginta in latitudine. Porta hac egrediebantur ad locum prophanum: nam ſpiritualis perfectio publicam vtilitatem ſpectat, & ad homi-
Deut 6. num ſalutem intuetur. Ita enim ait Deus: *Diliges proxi-*
Matt 22. *mum tuum ſicut teipſum:* Et iterum: *Hoc eſt præceptum*
Ioan 15. *meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.* Moyſes cum
Exo 32. eſſet in monte cum Deo, audita populi defectione,
Mat 26 contemplationem reliquit, & ad ſuccurrendum po-
Mat. 14
1 Theſ. 4. pulo perrexit. Et Dominus Ieſus cùm in horto preces funderet ad patrem, ſurrexit ab oratione, & venit ad diſcipulos ſuos, exhortans eos, vt vigilarent, & orarẽt. Et diuus Paulus in epiſtola prima ad Theſſalonicenſes: *De charitate fraternitatis*, inquit, *non neceſſe habemus vobis ſcribere: ipſi enim vos à Deo didiciſtis, vt diligatis inuicem.*

d *Contra viginti cubitos atrij interioris.*) Senſus eſt: è regione ſpatij viginti cubitorum atrij interioris, & è regione pauimenti atrii exterioris erat quædam porticus ante porticum, quarum vtráque triplex appellabatur, quòd triplicem haberet manſionem. Cæterùm pro porticu vertunt quidam exedram, alij cameram, alij gazophylacium vel cellulam. Aiuntque vnam eſſe poſt alteram, eſſéque tres cellularum gradus: & ideo appellari triplicem cellulam, quòd tres eſſent ordines earum. Erant hæ cellulæ coram atrii exterioris pauimento lapidibus ſtrato, ne pedes aut luto hyemis, aut
Pſal 121. puluere ęſtatis contaminarentur. Pedes ſunt affectiones noſtræ, de quibus ait diuinus Pſaltes: *Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Ieruſalem.* Eius enim amor, & deſiderium, & affectio in cœleſti Hieroſolyma verſabãtur. Hos pedes, has affectiones abluere oportet, ne ſcelere aliquo polluantur. Sin autem eas inquinaueri-

mus, ſumus ſtatim ad diuinum lauacrum properaturi, vt ita æternam beatitudinem conſequamur. In libro Geneſis ſcriptum legimus Abrahamum angelis in ho- Gen. 18.
minum viatorum ſpecie hoſpitio acceptis dixiſſe: *Lauentur pedes veſtri, & requieſcite ſub arbore: ponamque buccellam panis, vt confortetur cor veſtrum, & poſtea tranſibitis.* Qui in fide eccleſiæ quaſi in patriarchæ fidelis hoſpitio vt peregrinus in hoc mundo recipitur, ſi cum angelis cupit tranſire, & in æternas gloriæ ſedes feliciter volare, ſtudeat lauare pedes piarum lachrymarum aquis, & ad ſpiritualem Siloem, ad ſacramenti confeſſionis fontem, ad hoc admirabile pœnitentiæ lauacrum accedere, vt flagitiorum maculas poſſit abluere. Partem enim cum Chriſto non habebit, vt ipſe Petro dixit, qui ab ipſo lotus non fuerit. Ipſe, vt Ioan. 13.
ait in Apocalypſi diuus Ioannes, *dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Et huius ſanguinis Apoc. 1.
merita currunt per ſanctum pœnitentiæ ſacramentum, & per alia ſacramenta: & oportet accedere ad illa: non enim nobis proderunt medicamenta, niſi ea languoribus applicemus. Cum autem peccator lotus fuerit, ad crucem confugiat, & ſub ipſa arbore requieſcat, in qua ſpem ſuam collocet & conſtituat. Et ita aſſumpta cœleſtis panis buccella, viuo ac diuino pabulo refectus, viatico ſalutari munitus tranſibit lætus ex hoc mundo ad patrem. Eam ob cauſam Chriſtus Deus noſter pedes diſcipulorum lauit, & poſtea ſanctum illis euchariſtiæ ſacramentum tribuit.

e *Deambulatio decem cubitorum latitudinis.*] Dixerat eſſe gazophylacia contra pauimentum lapidibus ſtratum: & ne aliquis exiſtimaret, nihil eſſe intermedium, ait nunc eſſe inter gazophylacia deambulationem decem cubitorum latitudinis ad interiora reſpicientem verſus viam, quæ erat cubiti vnius in latitudine. Aduerte. Erat quædam latitudo in hoc ædificio, ſed ad viam arctam in ſanctuarium tendentem reſpiciebat: intuebatur ſtrictam viam, cubitum vnum latitudinis habentem. Hæc latitudo eſt vita principum & magnatum, qui purpura induuntur & ſerico, & epulis delicatis & exquiſitis paſcuntur. Hi in fide eccleſiæ Romanæ vitam degentes æternam conſequentur beatitudinem, ſi eius viam aſpexerint, ſi ad arctam viam, quæ ducit ad vitam, aſpirauerint, ſi Dei præce- Ioan. 15.
pta cuſtodierint & à vita in gratia exceſſerint. Sed perpende. Non ait: Reſpiciens ad viam cubiti vnius, ſed reſpiciens ad interiora viæ cubiti vnius. Semper enim vir Chriſtianus debet interiora intueri, ne ſi retro aſpiciat, in ſtatuam ſalis inſtar vxoris Loth conuertatur. Vnde apoſtolus in epiſtola ad Philippenſes.
Quæ quidem, inquit, *retro ſunt obliuiſcens, ad ea verò, quæ* Matt 7.
ſunt priora, extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad Gen 19.
brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Et licet Luc 17.
Philip. 3.
principes ſplendidè induantur, & comedant, non tamen eorum vita latitudo vocatur, quòd ſit ſecura & trãquilla abſque labore & moleſtia, ſed ob eorũ opes, dominatum, ædium regiarum magnificentiam, & ob eorum amplitudinem & maieſtatem. Sunt tamen hæc omnia laborum & dolorum pleniſſima. Scitum eſt illud regis Dionyſii à Cicerone in quinta Tuſculana traditum, qui Damocli eum feliciſſimum vocanti, eiúſque beatitudinem experiri cupienti, eam tribuit ad tempus. Iuſſit enim illum in ſtrato aureo collocari, textili ſtragulo ſumptuoſis emblematis picto, tum ad menſam præſtanti pulchritudine pueros delectos præcepit conſiſtere, ad ſeruiendi illi promptos ac paratos. Aderant preſioſa vnguenta, cremabantur odoriferi paſtili, menſæ delicatiſſimis dapibus replebantur. Sed in hac regia pompa conſtitutus Damocles, beatúmque ſe exiſtimans, vidit fulgentem gladium, quem rex Dionyſius è lacunari ſeta equina appenſum

penſum iuſſerat demitti, vt eius capiti immineret. Et tanto fuit metu perterritus, vt nec in elegantes miniſtratores oculos coniiceret, nec ad exquiſitas epulas manum porrigeret: quin potius regem obteſtabatur, vt ei permitteret diſcedere: erat enim iam ei breui illo tempore ſatis perſpectum & exploratum, eſſe regiam dignitatem periculis obnoxiam, moleſtiis expoſitam, & laboribus ac anxietatibus vndique cinctam.

f *Et oſtia eorum.*] Hoc eſt, oſtia gazophylaciorũ erãt verſus auſtralem partem: & ſuper his gazophylaciis erant etiam alia gazophylacia habentia arctiores parietes. Tres erant ordines gazophylaciorum, quædã erant infima, quædam media, quædam ſuprema: & quantò ſuperius aſcendebant, tantò erant humiliora ex parte exteriore. Nam paries primæ manſionis erat craſſior pariete manſionis ſecundæ, paries autem manſionis ſecunde craſſior pariete manſionis tertiæ: & ita ſuprema gazophylacia parietem habebant anguſtiorem. Erat hic paries ex parte interiore ad perpendiculum rectus: ſed ex parte exteriore erat ſurſum anguſtior, & retractior. Quam ob cauſam ſuprema gazophylacia humiliora & arctiora erant ex parte exteriore. At ex parte interiore æqualia erant, ſi parietes erant æquales ad perpendiculum directi, vel capaciora, ſi parietes ex parte interiore ſurſum aſcendentes ſe etiam aſtringebant. Præterea in gazophylaciis infimis & mediis erant porticus eminentes ex ædificio, quæ illud craſſius efficiebant: quod in ſuprema manſione non erat. Hoc vult propheta ſignificare, dicens: quia ſupportabant porticus, quę ex illis eminebant de inferioribus, & de mediis ædificij. Sequitur: Triſtega enim erant. Id eſt tres habebant manſiones, infimam, mediam, & ſuperam. Ea autem gazophylacia, quæ in ſummo erant. Nam in eccleſia Chriſti quantò quis altior eſt dignitate & amplitudine, tantò debet eſſe ſubmiſſior humilitate & animi abiectione. Id docuit Chriſtus Deus noſter, qui aduocato paruulo dixit diſ-
Mat. 18. cipulis ſuis de dignitate contendentibus: *Quicunque ſe humiliauerit ſicut paruulus hic, hic eſt maior in regno cælo-*
Luc. 19. *rum.* Et iterum: *Quicunque voluerit inter vos maior fieri,*
Mat 20. *ſit veſter miniſter.* Et rurſum: *Qui ſe humiliat, exaltabitur.*
Mat. 24 Et de ipſo Chriſto ait ita diuus Paulus: *Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen.* *Quanto maior es*, inquit Eccleſ. c. 3. *humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.* Et diuus Petrus in prima epiſtola ſua: *Humiliamini ſub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis.* Granũ frumenti in terram deiectum cæſpites frangit, & deorſum tendit: & quò profundiùs deſcen-
Simile. dit eius radix, eò excelſius eius culmus crebris geniculis interfectus ſurſum erigitur. Naturæ propoſitum ex eſt ſemine illo fructum producere, illudque ſurſum extollere: vt autem hoc faciat, opus eſt, vt radix profundiùs defigatur: cùm verò ſurſom extollitur, ſolem quærit, abſque quo non vegetatur. Eodem modo qui altiùs volunt efferri, in Dei contemplationem rapi, & veram dignitatem adipiſci, debent per animi humilitatem deſcendere, imbecillitatem ſuam intueri, ſéque omni honore penitus indignos iudicare. Et ita erigentur, ſolem iuſtitiæ quęrentes, in eóque totam ſpem ſuam, totam curam & cogitationem collocantes. Ariſtoteles, qui cæteris philoſophis, excipio ſemper Platonem, eruditione præſtitit, hominem definiens ait eſſe, animal rationis particeps, mortale. Has duas differentias formæ procreatrices poſuit in definitione, vocans eum motu obnoxium non ſolùm vt à diis ſuis commentitiis ſepararet, ſed vt illum ſuæ fragilitatis admoneret. Si ſe extolleret aſpiciens ſe compotem rationis, & bonorum immortalium capacem, ſtatim ſe intueretur eſſe caducum & mortalem, quò ſuperbiam deponeret, & imbecillitatem ſuam perſpiceret. Hac conſideratione ducti magni viri, in ſublimi dignitate conſtituti, & mentis opibus muniti, profundam humilitatem amplectuntur. Id ſignificare volens diuinus noſter vates ait ſupera gazophylacia humiliora eſſe inferioribus, quia viri iuſti, qui ſunt gazophylacia & theſauri gazarum Dei, quantò ſuperiorem obtinent locum, tãtò humiliores ſunt. Vt enim vaſa, cum replentur liquore, aërem expel- Simile
lunt, ſic qui in virtute proficiunt, deiiciunt vanitatem, omneque ſuperbiæ genus deteſtantur. Contrà verò quemadmodum vaſa, cùm euacuantur liquore, implentur aëre: ſic multi deſtituti virtute implentur ſuperbia. De ea ait Eccleſiaſticus: *Initium omnis peccati* Eccl. 16
eſt ſuperbia. Hæc de cœlo præcipitauit Luciferum: hæc Eſai. 14.
de paradiſo eiecit Adam. Hæc hæreſes inuenit, & hæ- Geneſ. 3.
reticos efficit, & ſeparat ab eccleſia. Lucifer voluit eſſe ſimilis altiſſimo: Adam & Heua voluerunt eſſe ſicut dij ſcientes bonum & malum, hęretici volunt eſſe ſuper magnos eccleſiæ epiſcopos ac paſtores, ſuper omnes doctores, ſuper ſummum pontificem Chriſti vicarium, ſuper concilia œcumenica. Talis fuit Lotherus ordinis deſertor, ſuæ religionis apoſtata, homo libidini traditus, comeſſationibus & ebrietatibus deditus, impius, & ſeditioſus, qui peſtilentibus hæreſibus ſuis veluti incantamentis quibuſdam quam plurimos infatuauit, quorum nonnulli in illam Circen incidentes hauſto venenato poculo libertatis carnalis, verſi ſunt in bruta ipſa peſtilenti Circe peſtilentiora.

g *Et peribolus exterior.*) Deſcribit murum ædificium aquilonare claudentem: Deriuatur peribolus à verbo periballo Græco, quod ſignificat cingere & amplecti. Hic igitur murus, qui porticum ædificij aquilonaris circundabat, habebat quinquaginta cubitos longitudinis. Ex quo ſequitur habere ipſam porticum eòſdem ſeptuaginta cubitos in longitudine. Et eandem longitudinem habebant decem illa gazophylacia, quæ cum porticu aquilonari muri ſecundi cohærebant.

h *Et longitudo ante faciem templi centum cubitorum.*) Hoc eſt longitudo huius ædificij aquilonaris erat ante faciem templi, id eſt iuxta longitudinem templi. Eandem etiam erat menſura ædificii auſtralis.

i *Et erant ante ædificium gazophylacia.*) Pręter templum erant in hoc ambitu tria ædificia ſimilia, vnum appellabatur ſeparatum, alterum aquilonare, aliud auſtrale. Et habebant hæc tria ædificia ſua gazophylacia ſimilia & æqualia. Ait verò nunc. *Et erant ante ædificium*, nimirum ſeparatum, *gazophylacia: eratque via ante oſtia eorum inſtar gazophylaciorum viæ aquilonis.* Ac ſi diceret: Gazophylacia ædificii ſeparati erant ſimillima gazophylaciis aquilonaris ædificii: & eandem ſimilitudinem habebant gazophylacia ædificii auſtralis.

k *Reſpicientis ad auſtrum.*) Quidam codices habent: Reſpiciente ad Notum: ſed pro eodem accipitur.

l *Oſtium in capite viæ.*) Id eſt, ſecundum oſtia gazophylaciorum, quæ ſpectabant ad meridiem, erat oſtiũ initio viæ, quæ erat ante veſtibulum ſeparatum: vel vt poteſt verti ex Hebræo: *qua erat ante parietem elegantem verſus orientem cùm homines ingrediebantur templum.* Hęc gazophylacia auſtralia habebant oſtium verſum ad orientem. Appellatur autem hic paries elegans, quòd eſſet aptiſſimus, & conſtaret lapidibus cęſis. Recte tamen tranſtulit interpres noſter, quia idem nomen ſignificat parietem, ſepem, & veſtibulum. Erat autem veſtibulum hoc pulchrius aliis, quam ob cauſam dicitur ſeparatum.

m *Et dixit ad me.*) Subauditur, ductor meus, ædi-

ficij menſurator.

n *Gazophylacia aquilonis.*) Deſcripſit gazophylacia: nunc oſtendit eorum vſum.

o *In quibus veſcuntur ſacerdotes.*) ibi comedebant ſacerdotes oblationes, quæ offerebantur in templo.

p *Ibi ponent ſancta ſanctorum.*) Hoc eſt, in his gazophylaciis ponent ſacerdotes carnes immolatas Deo.
Deut.12. Victimas Deo oblatas appellat ſancta ſanctorum: vel
Deut.14. vt poteſt verti ex Hebræo, ſanctitates ſanctitatum. Huiuſmodi oblationes erant in loco ſancto comedendæ iuxta legis decretum.

q *Pro peccato & pro delicto.*) per peccatum intelligitur culpa venialis, per delictum mortifera. Vel per peccatum intelligitur flagitium per commiſſionem, per delictum flagitium per omiſſionem. Fortaſſe per peccata intelliguntur ſcelera ex induſtria perpetrata, per delicta verò ea, quæ ſunt ignoranter admiſſa: de quibus ait Pſalmographus 18. *Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo.*

r *Cùmque ingreſſi fuerint ſacerdotes.*) Cùm ſacerdotes veſtibus ſanctis induti diuino cultui dedicatis ingreſſi fuerint hæc gazophylacia, non inde cum illis exibunt ad populum. Exuent veſtes ſanctas, eaſque in gazophylaciis deponent: & aliis induti ad populum accedent. Vult hoc loco Dominus ſignificare, non eſſe rudi populo alta Dei myſteria manifeſtanda. Qui non poſſunt templi abdita penetrare, nec ſublimia diuinæ ſapientię arcana intelligere, lacte facili ſimplicis cuiuſdam doctrinæ nutriendi ſunt, non ſolido excelſorum myſteriorum cibo. Id intelligens di-
1.Cor.3. uus Paulus aiebat Corinthiis: *Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: nondum enim poteratis.* Non ſunt paſſim quilibet ad ſublimium arcanorum interpretationem admittendi. Id dixerat his verbis Eſai. cap. 24. & 28. *Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi* Et rurſum: *Quem docebit Dominus ſcientiam, & quem faciet intelligere auditum? Ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus* Paruulis ac lactentibus non ſolùm non prodeſt ſolidus cibus, ſed etiam ſuffocat eos, & occidit, integræ ętatis hominibus conuenit. Incipientes non confeſtim cogendi ſunt, vt in eximiam diuinorum myſteriorum claritatem mentis aciem imbecillam intendant: ne forte ingenti ſplendore offenſi oculos in terram conijciant, cœleſtem doctrinam intueri nolentes. Sed aſſueſcant imaginē veritatis ſimplicis intueri, & ita animum purgantes aditum ſenſim aperiant ad alta ac fulgentia myſteria contemplanda. Qui ſunt ſceleribus aſtricti, & peſtilentibus flagitiorum labibus contaminati, cœleſtem ac ſublimem doctrinam contemnunt, & pro nihilo putant:
Matth.7. Eam ob cauſam dicebat Chriſtus Deus noſter: *Nolite dare ſanctum canibus, nec mittatis margaritas veſtras ante porcos.* Et ſapientes Hebræorum præcipiebant, ne quis niſi ætate matura primum caput Geneſis, & Cantica canticorum, & primam ac vltimam Ezechielis viſionem attingeret, quoniam hæc difficillima erant intellectu, & excelſa Dei arcana continebant. Nec ſolùm fideles, ſed ij etiam, qui fuerunt expertes fidei, ſolo naturæ & humanæ philoſophiæ lumine illuſtrati intellexerunt, non debere alta Dei arcana omnibus differenter explicari. Imò non eſſe myſteria cenſebāt, quę non eſſent occulta. Hinc effectum eſt, vt in templis ſuis Sphinges depingerent occulta enigmata proponentes. Qua in re occulta eſſe Dei myſteria ſignificabant, quæ ſolùm illi poſſent contemplari, qui demiſſo lacte, cœleſti alerentur ambroſia. Eam ob cauſam magnus ille Pythagoras illuſtri ſapientiæ laude celebratus factus eſt magiſter ſilentij, nec arcana, de quibus inter paucos diſſerebat, mandare literis voluit, quibuſdam exceptis, quę cùm ad vitę exitum vocaretur, morientibus vocibus filiæ ſuæ Damæ commendauit. Hoc eius inſtitutum ij ſecuti ſunt, qui fuerunt Pythagorici vocati. Illud Læſis ab Hipparcho violatum queritur: in illud denique iuratos Ammonij diſcipulos Plotinum & Herennium teſtatur Porphyrius. Id quod eleganter oſtendit Beſſarion in opere ſuo pro defenſione Platonis. Epictetus philoſophus aiebat: Ne loquaris multùm inter ineruditos de ſpeculationibus, ſed fac aliquid ex ipſis ſpeculationibus: veluti in conuiuio ne dicas, quo pacto oporteat comedere, ſed comede, vt oportet. Et alibi multis verbis prohibet difficilia arcana rudi populo oſtentare. Sed ex noſtris diuus Paulus Corinthiis im- 1.Cor.3.
perfectis ſolidum cibum negauit, quod Dionyſio Areopagitæ, aliiſque excellenti ingenio & doctrina viris concedebat: de quibus ipſe aiebat: *Sapientiam lo-* 1.Cor.2.
quimur inter perfectos. Et ipſe Dionyſius diſcipulus eius inſtitutum eſſe ait eccleſiæ firmiter obſeruatum, ne ſecretiora dogmata apertis literis, ſed voce tantùm iis, qui ritè eſſent initiati, communicarentur. Id volens diuina ſcriptura oſtendere hoc loco, ait ſacerdotes veſtas ſacras domi abſcondere, ne illas populus tractaret, & contemneret.

s *Cumque compleſſet menſuras domus interiores.* Expletis menſuris interiorum, transfert ſe ad exteriora menſuranda. Loquitur nunc propheta de menſura muri primi totum ædificium ambientis. Et ait: Eduxit me, nimirum ductor meus, per viam portæ, quæ reſpiciebat ad viam orientalem, quæ eſt prima porta huius ædificij, illis ſe primo offerens in primo muro, qui ex orientali parte ad templum procedunt. Tres, vti diximus, erant in quolibet muro portæ: cùm autem tres eſſent muri, nouem erant portæ, tres ad orientem, tres ad aquilonem, tres ad auſtrum. Cùm autem omnes hæ portæ apertæ eſſent, ita ſe inuicē reſpiciebant, vt qui eſſet in prima, videret ſecundam & tertiam portam templi, atque ipſum templum: nam templum tres habebat portas murorum portis reſpōdentes. Duodecim igitur erant portæ quæ ad ipſum templum ingrediendum aditum præbebant, nouem in muris, & tres in ipſo templo: præter portas thalamorum, cellularum, & reliquarum ædium. Hæ duodecim portæ præcipuæ duodecim apoſtolorum imaginem gerebant: per ipſorum enim fidem, & vitam, & prædicationem ingreſſi ſunt homines in eccleſiam Chriſti. Hi ſunt duodecim Chriſti diſcipuli præcipui, & duodecim illæ portæ ſpiritualis Hieroſolymæ in terra militantis, de quibus ait in Apocalypſi ca. 21. diuus Ioannes: *Et habebat*, nimirum eccleſia, *murum magnum & altum habentem portas duodecim, & angelos duodecim.* Murum habet eccleſia catholica ingentem & excelſum, quia ad cœlum tendit, & omnes infidelium congregationes ſuperat dignitatis altitudine, & virtutum celſitate: & omnia eius dogmata ſublimia ſunt, & ad cœlum reſpicientia. Duodecim habet portas, quia duodecim fuerunt tribus Iſraal, genus ſuum ducentes à duodecim patriarchis figuram duodecim apoſtolorum gerentibus. Erant in his duodecim portis angeli duodecim Apoſtolorum coadiutores ad electos in ſanctam ciuitatem inducendos. Pro angelis legunt nonnulli angulos: ſed malè, cùm in Græco ſit ἀγγέλους. Et paulò pòſt, Et duodecim, inquit, portę duodecim margaritę ſunt. Margaritas & vniones vocat apoſtolos ob eximiam illorum clarita- Exod.15.
tem, & admirabilem virtutum ſplendorem. Adum- Exod.28.
bratus etiam fuit numerus hic duodecim apoſtolo- Num.33.
rum in duodecim prophetis & in duodecim fontibus aquarum in Helim repertis, vbi erant & palmæ ſeptuaginta alios ſeptuaginta Chriſti diſcipulos adumbrantes. Et in duodecim lapidibus pretioſis rationa-

lis

lis ſacerdotis. In duodecim exploratoribus terræ promiſſionis. 1.Reg.18. In duodecim lapidibus altaris, quod Elias Ioſue.4. diuino amore inflammatus conſtruxit. Pſal.113. In duodecim viris, quos elegit Ioſue, vt duodecim lapides ex Iordane fluuio in terram promiſſionis aſportarẽt, alioſque duodecim ex terra ferrẽt ad fluuium, cùm Iordanem ſe retrorſum conuertentem Hebræi mirabiliter tranſierunt. Ioſue elegit duodecim viros, qui non ſolum nomine, ſed etiam facto fuit Ieſu Christi figura, qui duodecim diſcipulos elegit, quemadmodũ ipſe eis dicebat: *Nonne ego vos duodecim elegi?* Et iterum: Ioan.6. Ioan.15. *Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos.* Hi duodecim Apoſtoli eiecerunt duodecim lapides Iordanis in terram promiſſionis, & duodecim lapides terræ promiſſionis in Iordanem: quia ex hoc mundo, qui fluuius eſt perpetuò fluens, & ad mare mortis tendẽs, res aliquas prophanas in ſacras tranſtulerunt: terrenas in cœleſtes, & humanas in diuinas commutarunt: contra verò res ſacras, cœleſtes, & diuinas, ad prophanas, terrenas, & humanas attulerunt: vt terræ cœlique conſortium in lege gratiæ factum eſſe oſtenderent: quando mortuo Moyſe, mortua ſynagoga bonus Ieſus virus Iſraelitas ad terram promiſſam, hoc eſt ad beatitudinem duceret immortalem. Elegit Ioſue duodecim, qui eorum gererent imaginem, de quibus ait diuus Lucas: Luc.6. *Elegit Ieſus duodecim, quos apoſtolos nominauit.* Fuerunt autem duodecim apoſtoli in duodecim pueris Dauidis adũbrati, qui fortiter occubuerunt in prælio, ſed Dauid victoriam reportauit. 2.Reg.2. Nam etſi duodecim apoſtoli mortui ſunt aduerſus mundi dolos pro Chriſti veritate certantes, vicit tamen Chriſtus Apoſtolorum Dominus, & per ipſos de mundo glorioſe triumphauit. Simile. Vt in mondo naturali per duodecim ſigna Zodiaci ſol conficit curſum ſuum admirabili ordine & celeritate: ſic in mundo ſpirituali Chriſtus ſol iuſtitiæ per duodecim apoſtolos deducitur, qui eius fidem prædicauerunt, & ſanctum nomen eius per cunctas nationes celebrarunt: & per eos ipſe aſperrimam dæmonis tyrannidem euertit: & expulſis tenebris ingẽte ſplendore mundum illuſtrauit. Eſt autem Zodiacus circulus in ſphæra cœleſti duodecim continens ſigna, dictus à nomine Græco Zoi, quod ſignificat vitam & ſubſtantiam: quoniam à vero ſole iuſtitiæ vitam habemus, & per illum ſubſiſtimus: & vt ait diuus Paulus Act.17. in Actis apoſtolorum, *In ipſo*, nimirum Deo, *viuimus, mouemur, & ſumus*: Simile. Vt dies artificialis fuit in duodecim horas diſtributus: ſic oportebat, vt dies gratiæ, & tempus locis euangelicæ duodecim haberet apoſtolos, qui cœleſtis luminis claritatem per omnes orbis regiones propagarent, & falſorum deorum cultum delerent. Et ne mundus apoſtolorum victoriam humanis viribus tribueret, eos elegit Deus, qui eſſent in mundo pauperes, inſipientes, & abiecti. Hoc quidẽ 1.Cor.1. eſt, quod ait apoſtolus: *Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, vt ea, quæ ſunt deſtrueret.* Accedit ad hoc, quod ea, ad quæ mittebantur apoſtoli, cœleſtia erant, non terrena: quam ob cauſam oportebat, miſſos ad illa ad cœlum aſpirare, non autem ad terram. Cùm autem pauperes ſpiritu in cœlum libentiùs & frequentiùs mentis oculos coniiciant, quã ij, qui ad mundi diuitias ſoliditate incenſi rapiuntur, apertè oſtenditur, fuiſſe pauperes conuenienter miſſos ad euangelium prædicandum, non autem eos, qui diuitiis affluebant. Præterea quomodo erant paupertatem prædicaturi, qui mundi opibus abondabãt? Non ſatis eſt intelligere vtilem eſſe virtutem & ſalutarem, eámque verbis elegantibus, & rationibus ſubtilibus, & ſententiis ſcripturarum ſuadere, ſi ille, qui eam vocibus prædicat, ab ea factis abhortet. Melius eam prædicat, qui eam ſeruat, quam qui eam ſeruandam eſſe oſtendit, ſi illa præditus non eſt. Simile. Vt oues non herbã euomentes paſtoribus vtiliter oſtendunt, quantùm comederint: ſed cibum intus coquentes, & lactis copiam, ac lanam molliorem & ponderoſiorem producentes, & pinguedinem demonſtrantes: his enim rebus optimum eſſe ſuum apertè oſtendunt: ſic concionatores non euomentes verba, & ſpeculationes ſubtiles oſtentantes, populo fructuoſe penitus oſtendunt, præclarum eſſe virtutum paſtum, & ſalutarem, & amplectendum, ſed intus virtutem coquentes & obſeruantes, cùm in ipſius virtutis actiones incumbunt, cùm lacte miſericordię affluunt, & velleribus charitatis & ſe, & alios induunt, tunc planè oſtendũt, quãtum in Chriſti lege profecerint, & quantum alij in ea debeant proficere: & ita auditorum animos factis potiùs, quam verbis ad virtutem incitant & impellunt, nec ſolùm eam amplectendam eſſe populo ſuadent, ſed perſuadent. Vtilia ſunt verba, ſed opera vtiliora. Timotheum hortabatur diuus Paulus ad 2.Tim.4. concionandũ, ſed dicebat illi: *Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac euangeliſtæ.* Et poſt quam Titum ad Tit.2. munus concionandi excitauit, ait illi: Matt.5. *In omnibus te ipſum præbe exemplum bonorum operum.* Et Chriſtus Deus noſter: *Qui fecerit, inquit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum.* Cùm igitur apoſtoli eſſent paupertatem ſpiritus prædicaturi, decebat eos pauperes ſpiritu eſſe. Sed hæc eorum paupertas mundum ſuperauit. Dedit illis Deus poteſtatem ſuper naturã, vt illam curarent, ſuper dæmones, vt eos expellerent, ſuper elementa, vt ipſa immutarent, ſuper mortem, vt eam coercerent, & mortuos ad vitam reducerent, ſuper angelos, vt ſanctum corpus Domini conſecrarent. Simile. Miſit Chriſtus apoſtolos ſuos quaſi ignis ſcintillas ſuas: vt ſicut ignis in ſcintillis ſuis aſpicitur, ſic in eorum miraculis, & virtutibus, & ſapientia, diuina potentia agnoſceretur. Piſcatores erant, ſed animas piſcabantur. De illis dixerat Deus per Ieremiam: Iere.16. *Ecce ego mitto piſcatores multos, dicit Dominus, & piſcabuntur eos.* Ideo illis Chriſtus aiebat: Matt.4. *Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum.* Hi innumerabilem hominum multitudinem adduxerunt ad eccleſiam: quare portæ eccleſiæ dicuntur: & cùm ſint duodecim, per duodecim præcipuas huius ædificij oſtenſi Ezechieli portas meritò ſignificantur.

t *Et menſus eſt eam.*) Subaudi domum, de qua dixerat: Cúmque compleſſet menſuras domus interioris. Per domum intelligit totum ædificium, quod iam fuerat ex parte interiore menſuratum, vt viſum eſt, nunc verò menſuratur ex parte exteriore.

v *Menſus eſt contra ventum orientalem.*) Totum hoc ędificium erat muro circundatum: qui nunc menſuratur. Hic murus erat quadratus, habens ex parte orientis in longitudine quingentos calamos, totidẽ ex parte occidentis, ęqualiter ex parte aquilonis, & auſtri: vt hoc loco ait propheta: Quatuor præcipui venti pro quatuor præcipuis orbis plagis accipiuntur. Calamus, vt capite quadrageſimo oſtendimus, continet ſex cubitos, atqui quælibet ex quatuor muri quadrati partibus complectitur quingentos calamos, ergo complectitur tria millia cubitorum: ſi enim quingẽtos ſexies numeraueris, inuenies tres mille. Cùm autem ſint quatuor partes muri, apertè relinquitur concluſum, totum ædificium in toto ſuo ambitu duodecim millia cubitorum continere: quater enim tria millia duodecim millia conficiunt. Tot enim ſunt ſignati ex vnaquaque tribu Iſraelis. Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati, ex tribu Rubem duodecim millia ſignati, & ſic de cæteris tribubus à diuo Ioanne in Apocalypſi c.7. nominatos.

x *Per quatuor ventos menſus eſt murum.*) Recapitulatio eſt eorum, quæ dixerat: & eſt ſenſus: Ex omnibus

quatuor partibus menſus eſt, murum exteriorem totum ædificium cingentem: & quodlibet quadrum habebat quingentos calamos menſuræ in longitudine. Et quia ędificium erat ex omni parte quadratum, ſubdit: *Longitudinem quingentorum, & latitudinem quingentorum.* Particula, *cubitorum*, quæ eſt in nonnullis codicibus, delenda eſt, quoniam non eſt in Hebraico, nec in Græco, nec in tranſlatione Pagnini, nec aliorum. Et diuus Hieronymus aſſerit non eſſe hîc ponendam: imò loco cubitorum, debet eſſe, calamorum. Et ita habent nonnulli codices correcti.

y *Diuidentem inter ſanctuarium & vulgi locum.* Id eſt, qui murus exterior diuidebat ædificium ſanctum à loco prophano. Cingebat murus hic totum ædificium, quod hic ſanctuarium ſiue ſanctum appellatur. Locus vulgi hoc loco non accipitur pro atrio primo inter primum & ſecundum murum, ſed pro loco prophano extra ædificium. Murus hic qui nunc inuentus eſt habere duodecim millia cubitorum in circuitu, erat primus, ſed fuit poſtremo menſuratus. Multi enim

Mat. 10. ſunt & *nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi.* Poſtquam diuinus vates penetrauit ſacrarium, reuerſus eſt ad exteriorem murum, vt eius mēſuram perfectè contemplaretur. Oportet enim ad rerum exterarum ſciētiam vtiliter & ſalubriter comparandam, accedere priùs ad Dei ſacrarium, & mētis aciem perpurgatam ad Deum tollere, diuinique nominis amore inflammari. Nam qui fuerit impurus, flagitiorum maculis contaminatus, ſcelerúmque vinculis aſtrictus, erit vera & ſalutari ſcientia deſtitutus. Eſt enim libro Sapientiæ cap. 1.

Pſal. 118. mandatum: *In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis.* Et Dauid cecinerat: *A mandatis tuis intellexi.* Et quamuis homo in nonnullas virtutum actiones incumbat, tamen ſi vel ſolo vno peccato mortifero aſtringitur, ad alta myſteria intuenda non facilè ſurgit. Vt auis etſi pedem

Simile. vnum ſolutum habeat, & alas expandat, ſi tamen vel ſolo vno pede ligata eſt, tota eſt ligata, vt volare non poſſit: ſic homo licèt ad eleemoſynam largiendam, & ad preces fundendas, & ad alia nonnulla bona facienda liber eſſe videatur, totus tamen ligatus eſt, & penitus aſtrictus, ſi ſolo vno ſcelere lethali ligatur, eiuſque vinculo aſtringitur. Poteſt quidem multa ex ſe bona operari, ſed ei ad vitam æternam non proficientia, vt illis eam mereatur, cùm ſit in peccato mortifero, & dæmonis funibus ligatus. Oportet ſolutionem quærere, eaque impetrata alas pandere, & per contemplationem, & amorem diuinum euolare in ſublime. Vera ſapientia eſt cum virtute coniuncta: ſi verò abſque virtute eſt, ſcientia mundi vocatur, &

vt ait Apoſtolus, *ſtultitia eſt apud Deum.* Nihil eſt homine tetro, ſceletúmque labibus coinquinato inſanius, nihil eo mentis tenebris circunfuſo ſtultius, nihil illo impiæ cupiditatis ſtimulis cōcitato dementius, etiamſi mundi ſcientia ſit magnopere inſtructus. Quî fieri poteſt, vt ſapiens ſit, qui ſeipſum perdit, qui neſcit veram quærere ſalutem, nec hoc puſillum temporis vitæ, quod illi datum eſt, placidè & tranquillè tradocere: ſed ſemper turbulentis animi commotionibus agitatur, & aut inani formidine, aut peſtilenti ſolicitudine, aut effrænata cupiditate torquetur? Vnde ait diuus Ambroſius in epiſtola quadam: Vbi ſapientia, vbi virtus animi, ibi conſtantia & fortitudo? Et Lactantius Firmianus libro primo diuinarum inſtitutionum: Omnis ſapientia hominis in hoc vno eſt, vt Deum cognoſcat, & colat. Sapiens eſt ille, qui non à populi temerarij pendet iudicio, ſed in ſe omnia ſua poſita eſſe docet, humanoſque caſus virtute inferiores eſſe exiſtimat: Notum eſt illud Biantis Prienenſis inſignis philoſophi, qui cùm ſe fugæ mandaret cum ciuibus ſuis capta patria, cæterique rerum pretioſarum ſarcinulis onuſti diſcederent, admonitos à quodam vt idem ipſe faceret. Ego verò, inquit, facio: nam omnia bona mea mecum porto. In hac ſententia erat Antiſthenes, qui aiebat, vt refert Laërtiùs, ea paranda eſſe bona, quæ facto naufragio cum Domino natarent. Sed hi non erant verè ſapientes, cùm eſſent fide deſtituti: & licèt multa dicerent digna cognitu, & ſapientiam laudibus efferrent, non tamen veram ſapientiam mentis oculis intuebantur: ſi enim eius forma oculis cerneretur, mirabiles ſui amores excitaret. Et multos arbitror ad eam peruenturos eſſe, niſi arbitrarentur ſe ad eam iam perueniſſe. Nos demus operam, vt ad eam perueniamus: contemnamus humana, aſpiremus ad diuina, vt ſummum illud bonum, ad quod creati ſumus, poſſimus adipiſci. Vt autem rerum conditarum ſalutarem obtineamus ſcientiam, accedamus priùs ſupplices ad Dei ſacrarium, ad propitiatorium, ad Chriſtianorum noſtrum verum Deum, qui eſt propitiatio noſtra: eum ardenter amemus, ad eum confugiamus, eum ſuauiter amplectamur, & immortalitatis amore inflammemur.

1. Cor. 3.

1. Ioan. 2. & 4.

ANNOTATIONES ex Hebræo in

CAPVT XLII.

1 Et eduxit me in atrium exterius per viam ducentem ad aquilonem. *Septuaginta habent*: Et eduxit me in atrium exterius ad orientem, contra portam, quæ eſt ad aquilonem. *Aduerte. Qui eum ducebat, oriens eſt, eumque ducebat ad orientem. Semper Chriſtus nos ducit*

Mich. 5. *ad ſeipſum. Ipſe eſt dux, & oriens. De eo dixit Michæas*

Matt. 2. *alloquens Bethlehem.* Ex te enim exibit dux, qui regat

Zach. 6. populum meum Iſrael. *Et Zacharias propheta*: Ecce

Luc. 1. vir, Oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit templum Domino; *Et alter Zacharias*: Viſitauit nos Oriens ex alto. *Per viam aquilonis calamitas ſignificatur. Aſpicis igitur, Chriſtum nos ad ſeipſum ducere, etiam quando nos incidere ſinit in ærumnas, & permittit, vt mœroribus premamur. Vult enim, vt cùm nos moleſtiis viderimus laceratos, & ærumnarum fluctibus concuſſos, & moleſtiarum copiis vndique obſeſſos, & confugiamus ad ipſum tanquam ad verum protectorem: ipſum inuocemus, in cuius miſericordia omnem ſpem noſtram, omnem curam & cogitationem conſtituamus. Ipſe enim ait*: Inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. *Nos igitur ingraueſcente rerum aduerſarum mole non debilitemur, & frangamur, exiſtimantes eſſe nos à Deo penitus derelictos, ſed ſpes cum deſperatione confligat, eamque potenter ſuperet, & ad Deum ſe erigat, ad orientem reſpiciat, qui nos ducit ad orientem, hoc eſt ad Chriſtum, qui nos ducit ad ſeipſum per viam aquilonis, hoc eſt per varias & acerbas calamitates. Ipſe enim viros pietatem & iuſtitiam colentes per ærumnarum anguſtias ad ſe ducit aliquando, vt illis gloriam immortalem largiatur.* Pſal. 49.

2 Porticus iuncta porticui triplici. *Pagninus habet*: Cubiculum, contra faciem cubiculi in tertiis cubiculis, inferiori, medio & ſuperiore. *Pro porticu, ſeu vt Pagninus vertit*, cubiculo, *eſt in Hebraico* אתיק *attic, quæ dictio præter alias ſignificationes angulum ſignificat. Eam ob cauſam Thargum habet*: Angulus ante angulum.

Dei-

Deriuatur à verbo נתק *nathac, quod ſignificat diſſipare & euellere: vt apud Iob 17.* Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt torquentes cor meum. *Acſi diceret: Cùm dulces meæ cogitationes eſſent in corde meo infixæ, & vis calamitatum eas euelleret, ipſæ dum euellerentur, cor meum etiam euellebant. Felix ille, à quo non poſſunt piæ cogitationes conuelli, niſi ipſum cor, in quo illæ infixæ ſunt conuellatur. Poteſt etiam ex Hebræo verti ita locus ille:* Cogitationes meæ eradicatæ ſunt poſſeſſiones ſiue hæreditates cordis mei. *Iarax enim, à quo dictio hæc deriuatur, torquere ſignificat & poßidere, & hæreditare: ex quo efficitur, vt pro eo quod noſter interpres dixit: torquentes cor meum, poßis transferri: poſſeßiones ſiue hæreditates cordis mei. Cogitationes rerum diuinarum, quibus eius animus oblectabatur, & in quibus diu verſatus fuerat, appellat cordis ſui poſſeßiones, & veluti patrimonium & ſubſtantiam.*

3 Et peribolus exterior ſecundum gazophylacia. *Peribolus eſt ambitus & lorica murorum, pro quo in Hebraico eſt* גדר *gadher: pro quo Pagninus vertit* parietem. *Verbum Hebraicum gadhar ſignificat ſepire, circundare, & parietem conſtruere. Vnde nomen hoc ſepem ſignificat, & parietem, & clauſuram, & maceriam, vt in Prouerb. 24.* Et maceria lapidum deſtructa erat. *Igitur peribolus hoc loco paries erat & clauſtrum. Septuaginta tamen tranſtulerunt φλιὰ quod nomen limen ſignificat ſeu poſtem. Et paulò pòſt pro peribolo habent τὸ φῶς, quod nomen lucem ſignificat & lumen: quoniam huius ſancti ædificij paries eſt diuinæ gratiæ lumen: & ipſe gratiæ largitor, qui eſt lumen de lumine, ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius:* Et lux illa vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: *quæ de ſe ait:* Ego ſum lux mundi.

Heb.1. Ioan.1. Ioan.8.

4 Et omnes introitus eorum, & ſimilitudines. *Pro ſimilitudinibus eſt in Hebraico dictio* משפט *mixppat, à verbo* שפט *quod ſignificat iudicare: vt apud Eſai. quinquageſimonono.* Non eſt, qui iudicet verè, *vel vt quidam ex Hebraico vertendum ait:* Non eſt qui ſe iudicet in veritate. *Vnde nomen mixppat ſignificat iudicium: vt capite decimooctauo Deuteronomij:* Hoc erit iudicium ſacerdotum à populo, & ab his, qui offerunt victimas. *Significat etiam ius, legem, menſuram, normam, diſpoſitionem, ſimilitudinem. Ideo poterat locus ille Deuteronomij verti:* Hoc erit ius ſacerdotum, vt capiant à populo: & ab immolantibus victimas armum & ventriculum. *Quaſi dicat: Hoc poterunt ſacerdotes capere à populo iure ſuo. Id quod eſt apud Ieremiam* 10. Corripe me Domine, veruntamen in iudicio, & non in furore: *verti poteſt:* Caſtiga me Domine, veruntamen in menſura, non autem in furore. *Pro iudicio enim eſt in Hebraico hoc idem nomen. Acſi dicat. Cognoſco Domine me acerbißima ſupplicia mereri ſed tu non pro meritis, ſed iuxta miſericordiam tuam me punias: placatè & moderatè in me animaduerte: Id etiam quod eſt in pſalmo 11.* Diſponit ſermones ſuos in iudicio: *verti poterat:* Diſponit verba ſua in menſura. *Vel perpendit verba ſua ad normam. Vel menſurat verba ſua iuxta legem. Vel metitur impenſas ſuas in menſura. Acſi dicat: menſurat expenſas ſuas iuxta id quod habet: ſecundum facultates ſuas ita facit ſumptus.* Diſponit ſubſtantiam ſuam in menſura, *vel in ſimilitudine quo ad qualitatem, & in æqualitate ad quantitatem. Cùm autem dictio hæc tot habeat ſignificationes, poteſt hic Ezechielis locus variè transferri. Pagninus habet:* Et omnes exitus eorum, & ſecundum modos eorum. *Alij pro ſimilitudinibus transferunt ſymmetrias. Poteſt verti.* Omnes introitus eorum erant iuxta menſuras, & iuxta oſtia eorum, quæ erant in via reſpiciente ad auſtrum. *Comparat gazophylacia, quæ erant ad orientem in ingreßibus ſuis cum gazophylacijs, quæ erant ad meridiem. Eandem enim habebant menſuram, ſiue ſimilitudinem, ſiue ſymmetriam, ſiue diſpoſitionem: & eadem oſtia. Itaque magna erat in his gazophylacijs æqualitas: quia in eccleſia debet eſſe recta iuſtitia, quæ in æqualitate conſiſtit.*

A R G V M E N T V M.

Vidit gloriam Dei in templum ingredientem, terrámque luſtrantem. Perfidiam Iſraelitarum commemorat, quia repudiato veri Dei cultu, Gentium idola coluerunt. Reuocat eos ad pœnitentiam: & ritum ſacrificandi deſcribit.

CAPVT XXXIX.

A E[a]T duxit me ad portam, quæ reſpiciebat ad viam orientalem.[b] Et ecce gloria Dei Iſ-
rael ingrediebatur per viam orientalem: [c] & vox erat ei, quaſi vox aquarum multa-
Sup.9.4. rum: [d] & terra ſplendebat à maieſtate eius. [e] Et vidi viſionem ſecundum ſpeciem,
quam videram, quando venit, vt diſperderet ciuitatem, & ſpecies ſecundum aſpe-
Sup.1.4. ctum quem videram[f] iuxta fluuium Chobar. [g] Et cecidi ſuper faciem meam. [h] Et maieſtas
Domini ingreſſa eſt templum per viam portæ, quæ reſpiciebat ad Orientem. [i] Et eleuauit
me ſpiritus, [k] & introduxit me in atrium interius. [l] & ecce repleta erat gloria Domini do-
mus. [m] Et audiui loquentem ad me de domo, & vir ſtabat iuxta me. Et dixit ad me, fili homi-
ni, [n] locus ſolij mei, & locus veſtigiorum pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Iſ-
rael in æternum. [o] Et non polluent vltrà domus Iſrael nomen ſanctum meum, ipſi & reges eo-
rum [p] in fornicationibus ſuis, & [q] in ruinis regum ſuorum, & in excelſis. [r] Qui fabricati ſunt
limen ſuum iuxta limen meum, & poſtes ſuos iuxta poſtes meos: & murus erat inter me &
eos: & polluerunt nomen ſanctum meum in abominationibus, quas fecerunt: [s] propter quod
conſumpſi eos in ira mea.

E X P L A N A T I O.

a *Et duxit me ad portam.*) Tribus ſuperioribus capitibus mandauit diuinus noſter vates literis ædificij menſuras, ordinem & ſtructuram. Nunc narrat vidiſſe quippiam illuſtriſſimum & ampliſſimum, quod Dei gloriam repræſentabat, in idem ædificium per viam ingrediens orientalem. Hanc Dei gloriam vidit ca-

pite primo, & nono, & decimo in viſione quatuor animalium, de qua illis capitibus diſſeruimus. Capite 10. in ſignum incendij Hieroſolymæ dixit ſe vidiſſe virum è medio rotarum & animalium prunas accipientem, quibus erat vrbs à Babylonijs penitus comburenda. Et paulò pòſt ait gloriam Domini ſtetiſſe in introitu domus Domini orientalis: & in fine capitis vndecimi eam ait abſceſſiſſe de medio ciuitatis. Voluit Deus viſione illa ſignificare ſubtractionem protectionis ſuæ à templo illo Hieroſolymę terrenę, quod erat ob Hebræorum ſcelera igni tradendum. Gloria illa Dei, quæ ex illo templo egreſſa eſt per portam orientalem, in hoc templum ingreditur modò per eandem portam: templum enim hoc diuerſum erat, vt diximus ab illo. Exiuit in euerſione templi veteris, & rediuit in ædificatione templi noui. Egreſſa eſt à ſynagoga, & ingreſſa eſt in eccleſiam: egreſſa eſt cum cæremoniarum vetuſtate, & ingreſſa eſt cum ſpiritus nouitate. Diſceſſit à perfidis Iudæis, cum vetera tranſierunt, & illuſtrauit fideles Chriſtianos, cùm noua facta ſunt omnia. Per quam portam egreſſa eſt, per eandem
Pſal. 50. rediuit. Quare nemo debet de diuina miſericordia deſperare. Si abs te ablata eſt Dei gratia: confuge ad ipſum Deum, vim lachrymarum pœnitentiæ profunde: dic cum propheta: *Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me.* Nullum locum prætermittas ad diuinam clementiam excitandam. Cognoſce labes & maculas tuas ex ſe inexpiabiles, deinde deteſtare illas, tum præterea ſpem omnem illas delendi in diuina pietate conſtitue, & ad ſanctum confeſſionis ſacramentum accede, & ita gratiam, quam amiſeras, conſequeris: & gloria Domini, quæ abs te abſceſſerat, redibit. Sed oportet animam expiare: nam cum gratia ſit purum balſamum, purum etiam vas requirit. Et quia huiuſmodi erat Ezechiel, nullis mortiferis vitiorum labibus infectus, ſed animæ puritate decoratus, virtutúmque præſidio munitus, duxit illum vir ille, qui templum menſurabat, ad portam, quæ reſpiciebat ad viam orientalem, hoc eſt, quæ erat verſus orientem, vbi Dei gloriam mentis oculis aſpiceret. Hæc Dei gloria Chriſtus eſt, de quo dixerat Eſai. 40. *Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro ſalutare Dei noſtri.* Nam cum iuxta Salomo-
Prou. 12. nis ſententiam *filius ſapiens ſit gloria patris*, quantò magis filius Dei, qui eſt ipſa ſapientia, erit gloria Dei?

b *Et ecce gloria Dei Iſrael ingrediebatur.*) Id eſt præclara quædam effigies, quæ Deum repræſentabat. Gloria Dei, quæ diſceſſerat, reuertitur: nam Chriſtus mortuus eſt, ſed reſurrexit. Diſceſſit per migrationem à vita, reuertitur per reditum ad vitam. Exiit per portam Hieroſolymæ, & vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos, cap. 13. *vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, & extra portam paſſus eſt:* at ædificat nouam ciuitatem nouam Hieroſolymam, cõſtruit nouum templum, inſtituit catholicam eccleſiam, ad quam ingreditur, in qua permanet, ex qua nunquam exibit: iuxta id quod ipſe ait: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſ-*
Matt. 28. *que ad conſummationem ſeculi.* Non ait: *Ero vobiſcum*, vt cum Lucifero in cœlo, cum Adam in paradiſo, cum Moyſe in ſynagoga: cum his enim etſi fuit, non fuit tamen vſque ad conſummationem ſeculi. At humanitate aſſumpta cum eccleſia ſua erit perpetuò. Vt enim id quod aſſumpſit, nunquam dimiſit: nunquam enim diuinitas dimiſit corpus, nec animam, etiamſi anima fuerit à corpore ſeparata, ita nunquam eccle-
1 Cor. 12. ſiam ſuam dimittet, quæ eſt corpus, cuius ipſe teſte a-
Ephe. 4. poſtolo caput eſt. Eam ob cauſam voluit vocari Ema-
Eſai. 4. nuel, hoc eſt nobiſcum Deus, quia ſemper nobiſcum erit. Non ſolùm ipſe ſemper durabit, ſed etiam nomen eius, cuius ſignificatio & veritas nunquam peribit. Ideo ait Ezechiel gloriam Dei in templum hoc ſibi oſtenſum introiſſe, ſed non ait inde exiuiſſe, & eccleſiam ſuam repudiaſſe.

c *Et vox erat ei quaſi vox aquarum multarum.*) Hoc eſt, ſonora erat valde, veluti cùm aquæ multæ cum impetu illidunt rupibus. Vult ſignificare diuinæ potentiæ magnitudinem. Capite etiam primo dixerat: *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei.* Videbantur enim Ezechiel animalia volare, aliſque ſonitum magnum efficere. Hæc Dei vox ſignificabat vocem illam euangelicam, quæ in vniuerſo orbe terrarum intonuit: cum Chriſtus priùs per ſemetipſum, deinde per apoſtolos ſuos euangelium prædicauit. De ea vaticinatus eſt in Pſal. 18.
hunc modum regius vates: *In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Et iterum: *Vox* Rom. 10.
Domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit, Dominus ſuper aquas multas. Hæ aquæ multæ, in quibus audita Pſal. 28.
fuit doctrina cœleſtis, ſunt populi multi, iuxta id, quod ait diuus Ioannes in Apocalypſi cap. 17 *Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt, & Gentes, & linguæ.* Intonuit enim Chriſtus, quem Deum maieſtatis vocat hoc loco propheta, & habuit eius vox tantam vim, vt dæmonia eijceret, mortuos ad vitam reduceret, dura hominum corda ad fidem conuerteret, & veritatem magnificis miraculis confirmaret. Eam ob cauſam ſubdit regius pſaltes 28. Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia. Hæc vox ſuper aquas multas eas ex amaritudine idololatriæ ad ſuauitatem veri Dei cultus cõuertit. Hęc in deſerto Mara conuertit aquas amaras in dulces: aquæ enim populi ſunt, & gentes. Hę ſunt aquę, quę de petra ortę ſunt: *Petra autem erat Chriſtus*, Exo. 15.
qui verbo & ſanguine ſuo infinitam genuit homi- Exod. 16.
num multitudinem, de quibus ait diuus Ioannes: *De-* 1 Cor. 10.
dit eis poteſtatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine Ioann. 1.
eius, qui non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt. Hę ſunt aquę, de quibus ait Eſai. 32. *Beati qui ſeminant ſuper aquas.* Hoc eſt, qui verbum Dei gentibus prędicant, eiúſque doctrinam populo annuntiant. Super has aquas Deus maieſtatis in- 3 Re. 6.
tonuit, cùm gentes conuocauit ad fidem, ad ſolennem 3. Reg. 8.
panægyrim, ad tranſlationem arcæ fœderis, hoc eſt, ad triumphalem ingreſſum eccleſię Dei in tabernaculum Domini, quod eſt cœlum. De hac Dei voce cecinerat diuinus pſaltes 45. *Conturbatæ ſunt gentes, &* Pſal. 45.
inclinata ſunt regna, dedit vocem ſuam, mota eſt terra. Vniuerſæ enim nationes obſtupuerunt, & ſuccubuerunt, cùm intonuit vox euãgelij, & Apoſtoli Chriſti fidem vbique prędicauerunt. Tunc ſuccubuerunt principes, & humiliata ſunt regna, & mundus fuit ſeparatus: non machinis pilas ſulphureas iaculantibus, non armis humanis & bellicis munitionibus. Hęc enim hominum ſunt barbarorum & immanium: nihil propugnatori noſtro talibus opus erat. Simplici voce ſua mundi tyrannos proſtrauit. *Arma*, inquit Apoſtolus, *militiæ noſtræ non carnalia ſunt,* 2. Cor. 10.
ſed potentia Dei. Hęc Dei vox erat quaſi vox aquarum multarum, quia aquę multę, hoc eſt populi multi eundem Chriſtum conſona voce laudibus extulerunt. Huic interpretationi fauet ſeptuaginta tranſlatio ita habens: Vox quaſi geminantium multorum. Si diuinas literas diligenter perſpexeris, & vtriuſque teſtamenti volueris memoriam replicare, videbis in Dei apparitionibus ſonitum eius audiri. Deſcendente Deo in montem Sinai ſonitus buccinę Exo. 19.
paulatim creſcebat. Et cunctus populus videbat vo- Exo. 20.
ces, & lampades & ſonitum tubę. *Dum complerentur* Act. 2.
dies pentecoſtes: erant omnes diſcipuli pariter in eodem loco, & factus eſt repentè de cœlo ſonus tanquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant ſedentes. Et hoc loco apud Ezechielem: *Et vox*

erat

erat ei, quaſi vox aquarum multarum.

d *Et terra ſplendebat à maieſtate eius.*] Hoc eſt tanta erat eius lux, vt totam terram illuſtraret. Videbantur animalia illa prophetæ tanto ſonitu tonare, tantaqoe claritate fulgere, vt terra ipſa reſonare, & micare videretur. Gerebat hic ſplendoc imaginem ſplendoris illius, quo fulgebant iuſti tanquam ſcintillæ in arundinero diſcurrente, euangelicámque doctrinam mundo nunciantes. Edebant eoim admiranda facinoca, omnem naturæ vim longè ſuperaotia. Sap.3 Homines nullis literis humanis inſtructi magnos mundi philoſophos vincebant: pauci nomero nationes multitudine innumerabiles, locis infinitas, oris diſiunctas: homines humili loco nati magnos terræ principes, in illuſtri mūdi gloria & dignitate conſtitutos. Omnes orbis terrarum regiones ſe voci euangelicæ vltrò ſubmiſerunt, & miraculorum fulgoribns coruſcarunt. Hoc intuens animo regius vates canebat: *Venite, & videte opera domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram.* Cùm homines eſſent errorum tenebris circunfuſi, viderunt lucem euangelicam, qua terra reſplenduit. De illa vaticinatus eſt iis verbis Eſaias: Eſai.9 *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis.* Et alibi cum admirabilem illam viſionem domini ſuper ſolinm ſedentis, per qnem Chriſtum intelligebat, Eſai.6 vt ex duo Ioanne colligitur, literis Ioan.12 mandaret, dixit: *Plena eſt omnis terra gloria eius.* Et Ezechiel hoc loco: *Et terra ſplendebat à maieſtate eius.* Ac ſi diceret: Tota terra ſplendore Chriſti illuſtrabatur. Ioan.1 Imò Chriſtus *erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Poteris per terram homines intelligere, qui cùm abſque fide Chriſti eſſent tenebræ, fuerunt eius fide illominari, & io lucem coouerſi. Id intelligens Apoſtolus aiebat in epiſto- Epheſ.5 la ad Epheſios: Ephe.6 *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Et qooniam diabolos princeps eſt impiorum, appellatur ab eodem Apoſtolo rector tenebrarum.

e *Et vidi viſionem ſecundum ſpeciem, quam videram, quando veni vt diſperderet.*] Hoc eſt, vidi viſionem ſimilem viſioni illi, quam vidi, quando vir indutus lineis venit, vt diſperderet Hieroſolymam. Viſio illa incipit à capite octauo, & protenditur vſque ad finem vndecimi: nam capite octaoo oſtenditur cauſa euerſionis Hieroſolymæ, nono deſcribitur ipſa euerſio, decimo & vndecimo oſtenditur diſceſſio gloriæ domini à templo & ciuitate. Nonnulli vertunt: Quando veni, vt diſperderem ciuitatem: hoc eſt, vt eam euertendam prædicerem. Pro qoo ſeptuaginta verterunt: Quando iogrediebar, vt vngerem ciuitatem. Loquitur de deſignatione tau, de qua capite oono fusè diſſeruimus. Vel loquitur de vnctione & reſperſione ſanguinis occiſorum in ciuitatis euerſione.

f *Iuxta fluuium Chobar.*] Id eſt, & erat ſimilis viſioni: quam vidi ioxta fluuium Chobar, quam primo capite deſcripſi. Chobar, fluuins eſt Babylonis, & vt ait dious Hieronymus pondus ſignificat, Babel verò confuſionem, per quam mundus ſignificatur. Qui Babylonis ciues ſunt, & cultores pondere peccati premontur: qui verò ibi peregrinaotur, & in cœleſtem patriam oculos coniicioot, oon ſub pondere ſunt, ſed ioxta pondus: nam etſi labantur aliquando, citò tamen reſurgunt: & videntes ſe ab obſeroatione diuinæ legis declinare, peccatum ſuom confeſtim deplorant, ad confeſſionem confugiunt, & illud ſibi remitti ac condonari deprecantor. Eam ob cauſam non ait Ezechiel: Cum eſſem in fluuio, vel ſub fluuio ponderis, ſed iuxta fluuium Chobar. Præterea quid grauius fluuio Babylonis? Quid grauius mundi flumi- Pſal.136 nibus, de quibus dicitur in pſalmo: *Super flumina Babylonis, illic ſedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.* Si ſuper flumina ſedentes lugent, vel iuxta flumina, vt poteſt verti ex Hebræo, quid eſt illis faciendum, qui ſub flumina demerſi iacent? Hebræi in Babyloniam adducti verſabantur in luctu, & perpetuis lamentis, & prædulcis patriæ deſiderio ex oculis ſuis ſuper fluminum aquas vim aquarum profundebant, vt flumina illa tributum lachrymarum ſuarum ad mare deferrent. Omnia, quæ in mundo ſunt, flumina ſunt, omnia fluunt & prætereunt, & ad mare mortis percurrunt: & vt ait diuus Paulus in prima ad Corinthios: *Præterit figura huius mundi.* Nos etiam exules 1.Cor.7 à Sione illa, de qua ait regius vates: *Te decet hymnus Deus in Sion*, pio animi affectu, æternæque ciuitatis Pſal.64 deſiderio ſuper flumina Babylonis ſedentes ingentem lachrymarum multitudinem fundamus. Non in flumina præcipitemor, non illis obruamur, ſed ſedeamus ſuper illa, ſeu iuxta illa, & lugentes, cœleſtem Sionem in memoria verſemur. O ſancta Sion, vbi totum ſtat, & nihil fluit, vbi omnia ſunt immortalia & æterna! Quis nos in Babyloniam deiecit, vt ſuper eius flumina vitam noſtram lachrymarum pane ſuſtentemus? Iuxta hæc flumina erat Ezechiel, cùm viſionem aſpexit animalium, ad quam ſe retulit hoc loco, iuxta fluuium Chobar. Chobar ſignificat etiam fortitudinem & potentiam, & quaſi frumētum. Fluuius eſt in terra Chaldæorum, quem nonnulli aiunt eſſe Euphratem, alij Aborram, de qoo Ptolemæus & Strabo.

g *Et cecidi ſuper faciem meam.*) Non valens ferre tam eximium diuinæ maieſtatis ſplendorem. Sed non retrorſum cadit, ſed ſuper faciem ſuam, vt videat quò cadat. Vel ideo cecidit ſuper faciem ſuam, vt Deum, quē in effigie illa glorioſa iotelligebat, adoraret. Vel quia iuſtus quantò amplius de Deo intelligit, tantò profundius ſe humiliat & abiicit.

h *Et maieſtas domini ingreſſa eſt templum per viam portæ quæ reſpiciebat.*] Sup 10. & 11. Quemadmodum priùs egreſſa eſt per portam orientalem, ſic nunc per eandem portam ingreditur.

i *Et leuauit me Spiritus.*) Ceciderat ſuper faciem ſuā, & indigebat ſubleuante: qui autem eum ſubleuauit, ſpiritus fuit. Per ſpiritum intelligit Spiritum ſanctum: vel hunc virum, qui eum ducebat, & ædificium menſurabat: qui erat Chriſtus, vt cap.40. oſtendimus. Qui Ioann.12 cadit, indiget Chriſto rectore. Ipſe enim ait: *Sine me nihil poteſtis facere.* Sed quia diuinus vates ceciderat per humilitatem, fuit à Deo ſurſum erectus. *Nam qui ſe humiliat, exaltabitur.* Luc.14

k *Et introduxit me in atrium interius.*] Vt me faceret intueri gloriam domioi, quæ illuc fuerat ingreſſa. Ducit nos Chriſtus ad interiora, vt dediti ſpiritui mentem reuocemus à ſenſibus, cogitationem à mundi cōſuetudine ſeparemus, & centrum noſtrum in nobis ipſis, hoc eſt Deum intra cor noſtrum inquiramus. Vt diuinum lumen infundatur animæ noſtræ, oportet vt ipſa vt luna ad ſolem ſempiternum conuertatur, & propriè mens ſublimis fiat: mens autem propriè ſublimis fiet ſi diuinam mentem quæſierit centrum ſui, ſenſuum autem deceptiones reliquerit. Si Deum quæſierit, pulchritudinem ipſam quæret, ſi Deum inuenerit, ipſam inueniet ſapientiam, ſi Deum habuerit, ipſam ſecum habebit ſempiternam bonitatem. Recurrat ad fontem vitæ, & habebit vitam. Sed oportet relinquere quodammodo corpus, & in atrium interius introduci. Hæc eſt vera philoſophia etiam ex mente Platonis ſolutio animæ à corpore, & conuerſio quædam ad interiora illa, quæ vera ſunt, immortalia, & diuina: vt refert Alcinous in libro de doctrina Platonis.

l *Et ecce repleta erat gloria domini domus.*] Totum illud ædificium erat gloria domini illuſtratum. Hæc domus eſt eccleſia catholica: de qua ait Apoſtolus: *Vt ſcias, quomodo oporteat te in domo Dei conuerſari, quæ eſt eccleſia Dei viui, columna & firmamentum veritatis.* (1. Tim. 3.) Hoc templum ſumus nos, iuxta id qood ait diuus Paulus: *Vos eſtis templum Dei viui.* (2 Cor 6) De hac Dei gloria eccleſiam adimplente dixerat regius ac diuinus vates: *Benedictum nomen maieſtatis eius in æternum: & replebitur maieſtatis eius omnis terra.* (Pſal. 71) Cum ſcilicet Chriſtus apparuerit in carne, & per ſe ac Apoſtolos ſuos cunctas nationes ad veri Dei cultum perduxerit. Erat templom hoc repletum gloria domini: quia ſolus Dominus nos replet. Mundi omnia occupare animum noſtrum poſſont, replere autem non poſſunt. Vnde etſi homo mundi diuitiis, rerúmque omnium affluentibus copiis abundet: nunquam tamen illis erit impletus & quietus, donec io Chriſto ſatietur, & quieſcat. Id ſentiens Dauid aiebat: *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua.* (Pſal. 16) Acſi diceret: Cùm te domine fruar, cùm oumen tuum ſanctiſſimum intuear, tunc omnibus gaudiis implebor, tunc verè ſatiabor, tunc ero omnibus boois cumulatus, & in dulciſſima & inexplicabili diuinitatis viſione conquieſcam. Mundi voluptates & opes fallaces ſunt finitæ, & celeriter ioteritura, ideo animam immortalem, bonorum infinitorum capacem ſatiare & implere nequaquam poſſunt. At hoc intelligere illi nolunt, qui tenebras luci anteponunt, & inanibus bonorum ſimulacris deluſi vera & diuina bona deſpiciunt, & propter veræ pulchritudinis ignorantiam illi vanam ei ſpeciem præferunt, corporeas formas fluxas & caducas admirantur, atque ardente amore proſequuntur. Sed aduerte. Ædificato hoc templo, de quo agit Ezechiel, apparuit gloria domini repleos totum ædificium, quemadmodum completum tabernaculum Moyſi fuit fuit repletom gloria domini. Ita enim ait diuina ſcriptura in Exodo: *Operuit nubes tabernaculum, & gloria domini impleuit illud.* (Exo. 40) Hoc ideo factum eſſe exiſtimo, vt oſtenderet diuina ſcriptura omnia Moyſi & verba & facta intus quidem gloria Dei plena eſſe, exteriùs verò nube adoperta: De qua nube ibidem ſubiungitor: *Non poterat Moyſes ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maieſtate Dei coruſcante.* Erat tabernaculum illud eccleſiæ figura, quæ erat gloria Dei illuſtranda. Sed erat hoc myſterium nube coopertum, & in lege gratiæ reuelandum. Sed ideo hoc Iudæi hodie non intelligunt, quia cum in ſpiritu legis eximius ſit fulgor & ſplēdor, in litera verò magna caligo & obſcuritas, non ferunt eorum lippiētes oculi legis claritatem, nec penetrant eius caliginē. Chriſtiani verò, quorom oculis verum lomen effulſit, (2. Cor. 3) vt reuelata facie gloriam Dei ſpeculari poſſint, in legis litera ſpiritum inueſtigare conentur.

m *Et audiui loquentem ad me de domo.*) Sed oon dicit, quid audierit. Fortaſſe ſoit ſermo ille vſque adeo admirabilis, vt humanum ſuperaret intellectum: & ideo illum propheta non recenſet, vt eius iodicet amplitudinem & admirabilitatem. Nonnulla ſunt, quæ maioribus laudibus efferimus, ſi ea ſilentio tranſeamus, qoam ſi laudemus, eorum magnitudinem magis exprimimus, cùm non exprimentes, quoniam eā inexplicabilem oſtendimus, quàm ſi eam explicaremus. Qua de re ea poteris videre, quæ diximus in noſtris in Eſaiam commētariis, verba illa capitis ſexti explanantes: *Seraphin ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, ſex alæ alteri. Duabus velabant faciem eius, &c.* (Eſai. 6) Ezechiel erat in atrio interiore, Deus autem loquebatur illi de domo, ſed eius verba ſilentio prætetit: ea ſolùm exprimit, quæ ei dixit ductor eius, qui illi templum illud oſtendebat, qui cum eo tunc erat io atrio. Vel ille, qui locutus eſt prophetæ de domo, erat ipſe eius ductor, qui com eo erat in atrio: & loquebatur de domo, non quod eſſet intus domi: ſed quod ſermo eios eſſet de illius domus ſtructura, menſuris, ordine, & myſteriis. Acſi diceret: Audiui loquentem mihi virum, qui mecum erat, & tractabat de iis, quæ ad domum illam attinereot. Volens autem Ezechiel hoc clarius ſignificare, ſubdit: Et vir, qui ſtabat iuxta me, dixit mihi, &c.

n *Locus ſolij mei, & locus veſtigiorum pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Iſrael in æternum.*] Id eſt templum hoc, eſt locus throni mei, & hîc habito in æternum. Hæc ſunt verba viri illius, qui Ezechielem ducebat, quæ planè oſtendunt eum eſſe Deum: nec mirum, cùm ille Chriſtus eſſet, qui verus Deus eſt. Diximus per templum hoc eccleſiam ſignificari. Hic eſt locus ſolij Dei, de quo cecinit diuinus vates: *Factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.* (Pſal 75) Et iterum: *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* (Pſal. 25) Vbi diuus Auguſtinus per haoc domum eccleſiam Dei intelligit, cuius decorem io viris iuſtis ait eſſe. Hæc domus eſt vbi Chriſtus eſt & erit ſemper, de qua hic ait: *Vbi habito in æternum*: de qua ait diuus Ioannes in Apocalypſi: *Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis.* (Apoc. 21) Noo iotelligi hoc de terrena Hieroſolyma, nemo eſt, qui non videat, niſi ſit tenebris penitus coopertus, cùm de ea dixerit ipſe Chriſtus: *Relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Et iterum: *Surgite, eamus hinc*: & ſciamus eam fuiſſe à Romanis euerſam, & incendio commiſſam, & in cineres redactam, & totam illam regionem nunc à Turcis poſſeſſam. (Mat 23, Ioan. 14) Quod autem ait hoc loco Deus ſe habitare in medio filiorum Iſraelis, intelligitur de Chriſtianis: hi enim ſunt verè Iſraelitę ſecundum ſpiritum, vt alibi oſtendimus.

o *Et non pollueni vltrà.*) Polloere nomen Dei hoc loco, eſt illud idolis tribuere, & verum cultum ſoli Deo debitum ad falſorum Deorum vanitates transferre.

p *In fornicationibus ſuis.*) Hoc eſt, in ſuis idololatriis. Sequitur. *Et in ruinis Regum ſuorum, & in excelſis.* Hoc eſt, in peccatis regum, quæ fuerunt eis caoſa ruinæ: & in locis ſublimibus, vbi idola collocabant, & ſuperſtitiones ſuas exercebant.

q *Qui fabricati ſunt limen ſuum iuxta limen meum.*] Hoc eſt, qui iuxta templum meum domus ſuas ædificabāt, polluentes locum ſanctum. Vel ſic: Coluerunt idola, & limen ſuom, hoc eſt limen idolorum ioxta limen templi poſoerunt: Manaſſes enim in atriis templi collocauerat idola, vt libro quarto Regum licet videre. (4 Reg. 21) Et ſuprà dixit Ezechiel capite octauo, idolum zeli in templo eſſe. (Sup. 8) Vel ſic, & melius meo quidem iudicio. Qui cū iuxta templum meum habitarent, poſteſqoe ſuos haberent ioxta poſtes meos, & murus dūtaxat aulas ſuas à templo meo diuideret, mei tamen obliuiſcebantur: & oomen meum polluentes veram fidem repudiabāt. Eos Hieroſolymæ reges reprehendit, qui fuerunt idolorum cultores: non quòd iuxta templum habitarent, ſed quòd cùm iuxta illud habitareot, illud non intuebantur, quin potius falſis diis aras conſtituebant, quibus victimas immolabant. Hinc colliges cæteris paribus grauiùs peccare monachum, qui in monaſterio crimen admittit, quàm laicum in ſeculo. Etſi ſint nonnulli monachi tetris maculis contaminati, non ideo tameo vituperanda eſt religio, in qua viri iuſti pietatem & charitatem colentes vitam degunt, qui non in præmiis humanis ſpem poſuerunt rerum ſuarum, ſed Deo ſe in holocauſtum obtulerunt, & mundi opes & vanitates pro nihilo putaruor. Vt frugifer & amœnus hortus plantis vtilibus & ſalutaribus conſitus, non (Simil.)

ideo

ideo eſt repudiandus & excidendus, quòd in illo vrtica quædam inter ſalutaria olera oriatur: ſic nec damnanda eſt religio, ſi inter viros ſapientia & virtute præſtantes quidam inueniatur voluptatibus deditus, aut ambitione contaminatus. In aula magnifica & ſumptuoſa eſt aliquando regula quædam fracta, aut pinna deiecta, & nihilominus ædificium non relinquitur, nec ideo vituperatur, quin potius ob eius amplitudinem & magnificentiam laudibus effertur: ſic in monachali religione, quamuis quidam ſit fractus, & vitiis imbutus, ipſa tamen Dei aula eſt eximia & admirabilis, nec debet ob imbricem confractam relinqui, ſed corrigatur imbrex, aut alia loco eius ponatur, & ob eius virtutes & morum puritatem laudetur. In aula illa glorioſa collegij Christi fractæ ſunt duæ tegulæ deliciares, nimirum Petrus Chriſtum negando, & Iudas eum vendendo: at Petrus correctus eſt, Iudas autem cecidit penitus, ſed pro hac regula fuit alia collata, nempe Matt. c. 26. vt in Actis Apoſtolorum refert diuus Lucas. Mar. 14 *Excidit vnus, & fuit loco eius conſtitutus alius.* Nec quia Act. 1 Iudas fuit impius, debet Chriſti collegium vituperari, ſimiliter nec paradiſus terrenus, quòd in eo fuerit arbor ſcientiæ boni & mali, cuius pomo Dei præceptum violarunt primi noſtri parentes: erat enim in illo arbor vitæ, & ipſe amœnus erat & admirabilis, conſitus plantis ſalutaribus, & pulchris, & excellentibus.

Simile.

r *Propter quod conſumpſi eos.*] Nempe in obſidione & euerſione Hieroſolymæ per Babylonios: vbi Iudæi fuerunt partim interfecti, partim captiui in Babyloniam abducti, vbi fuerunt calamitatibus oppreſſi. Gen. 2

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. XLIII.

1 Et in ruinis regum ſuorum. *Non contaminabitur nomen meum, ait Deus, in peccatis Hebræorum: & regum ipſorum, Eorum peccata ruinas appellat. In Hebræo pro ruinis eſt* פגר *pighre, à verbo* פגר *quod ſignificat ruere, defatigari, & laſſum eſſe: vt primo Regum 20. Subſtiterant enim ducenti, qui laſſi tranſire non poterant torrentem Beſor. Inde deriuatur nomen hoc pegher, quod laſſitudinem ſignificat & ruinam: quam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres. Significat etiam hoc nomen cadauer, vt apud Eſaiam:* Quaſi cadauer putridum. *Et Numerorum quartodecimo:* Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. *Hac ratione ducti Pagninus & Brixianus vertunt:* In cadaueribus regum ſuorū. *Videtur alludere diuinus vates ad reges Amon & Manaſſem, qui fuerant iuxta templum ſepulti in hortis ſuis: & cadaueribus ſuis ſacra polluerunt: Quicquid enim tunc attingebat cadauer, pollutum manere ducebatur iuxta legis cæremonias, vt conſtat ex Leuitico & Deuteronomio. Poteris per ruinas intelligere cædes, quas principes & magnates Iudæorū inferebant innocentibus. Huic interpretationi fauet verſio ſeptuaginta, ita habens:* Non contaminabit vltrà domus Iſraelis nomen meum ſanctum, *ipſi & duces eorum in fornicatione ſua, & in homicidiis ducum ſuorum. Pro in ruinis vertunt ἐν τοῖς φοναῖς, hoc eſt, in homicidiis.*

Eſai 14

4 Reg. 21
2. Par. 33
Leui. 11
Deut. 14

[a] Nunc ergo repellant procul fornicationem ſuam, & ruinas regum ſuorum à me, & habita-
bo in medio eorum ſemper. Tu autem fili hominis, [b] oſtende domui Iſrael templum, & con-
fundantur ab iniquitatibus ſuis, [c] & metiantur fabricā. Et erubeſcant, ex omnibus, quæ fece-
A runt, figuram domus, & fabricæ eius exitus & introitus, & omnem deſcriptionem eius, [d] & vni-
uerſa præcepta eius, cunctúmque ordinem eius [e], & omnes leges eius oſtende eis. Et ſcribes in
oculis eorum, vt cuſtodiant omnes deſcriptiones eius, & præcepta illius [f] & faciāt ea. [g] Iſta eſt
lex domus, in ſummitate montis omnes fines eius, in circuitu ſanctum ſanctorum eſt, hæc eſt
ergo lex domus. Iſtæ autem menſuræ altaris in cubito veriſſimo, qui habebat cubitum, & pal-
mū, [h] in ſinu eius erat cubitus, & cubitus in latitudine: & definitio eius vſque ad labium eius,
[i] & in circuitu palmus vnus. [k] Hæc quoque erat foſſa altaris: & de ſinu terræ vſque ad crepidi-
nem nouiſſimā duo cubiti, & latitudo cubiti vnius. Et à crepidine minore vſque ad crepidinē
maiorem quatuor cubiti, & latitudo cubiti vnius, [l] ipſe autem ariel quatuor cubitorum: & ab
ariel vſque ad ſurſum cornua quatuor. [m] Et ariel duodecim cubitorū in longitudine per duo-
B decim cubitos latitudinis: quadrangulum æquis lateribus. Et crepido quatuordecim cubito-
rum longitudinis per quatuordecim cubitos latitudinis in quatuor angulis eius, & corona in
circuitu eius dimidij cubiti, [n] & ſinus eius vnius cubiti per circuitum, [o] gradus autē eius ver-
ſus ad orientem. [p] Et dixit ad me, fili hominis hæc dicit Dominus Deus: Hi ſunt ritus altaris,
in quacúnque die fuerit fabricatum, vt offeratur ſuper illud holocauſtum, & effundatur ſan-
guis. Et dabis ſacerdotibus & leuitis, [q] qui ſunt de ſemine Sadoc, qui accedunt ad me, ait Do-
minus Deus: [r] vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato. [s] Et aſſumens de ſanguine e-
ius pones ſuper quatuor cornua eius & ſuper quatuor angulos crepidinis: & ſuper corona in
circuitu: & mundabis illud, & expiabis. Et tolles vitulum, qui oblatus fuerit pro peccato, [t] &
[t] combures eum in ſeparato loco domus extra ſanctuarium. Et in die ſecunda offeres hircum
C caprarum immaculatum pro peccato, & expiabunt altare, ſicut expiauerunt in vitulo. Cúm-
que compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, & arietem de grege
immaculatum. Et offeres eos in conſpectu Domini: [u] & mittent ſacerdotes ſuper eos ſal, & of-
ferent eos in holocauſtum Domino. [x] Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie, &
vitulum de armento, & arietem, de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabūt
altare, & mundabunt illud: [y] & implebunt manum eius. Expletis autem ſeptem diebus in die
octaua & vltra facient ſacerdotes ſuper altare holocauſta veſtra, [z] & quæ pro pace offerunt. Et
placatus ero vobis, ait Dominus Deus.

a *Nunc ergo repellant procul.*) Intuere Dei miſericordiam, qui eos, qui eo relicto idola coluerunt, & fraudes teterrimas conceperant, vocat ad pœnitentiam, vt illis peccata omnia condonet, & vitam æternam largiatur. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare libro ſecundo Paralipomenon, dicens: *Pius & clemens eſt dominus veſter: & non auertet faciem ſuam à vobis, ſi reuerſi fueritis ad eum.* Et per hunc noſtrum Ezechielem dixit Deus capite decimooctauo. *Nolo mortem morientis: dicit Dominus Deus, reuertimini, & viuite.*

b *Oſtende domui Iſrael templum, & confundantur ab iniquitatibus ſuis.*] Senſus eſt: Oſtende Hebræis templum hoc, quod tibi oſtendo, illúdque eis deſcribe, vt animo perſpiciant, & memoria repetant, fuiſſe Salomonium templum ob eorum ſcelera deletum, méque, quẽ illi ob vana idola reliquerunt, eum eſſe, qui illis poſſem templum hoc, quod tibi oſtendo, largiri. Hoc facies, vt illi viſo hoc templo à te deſcripto intelligant, ſua flagitia in cauſa eſſe, vt tam magnifico & ſumptuoſo templo ſint deſtituti. Non erit paruum huius ædificij præmium, intelligere Iudæos ſcelera ſua, & flagrare huius templi videndi deſiderio: vt ad hoc animum purgent, & eccleſiæ Chriſti amplitudinem & maieſtatem cognoſcant & colant.

c *Et metiantur fabricam.*) Vt eius magnitudo, & amplitudo, & magnificentia ſint illis perſpectæ & exploratæ. Sed hoc potius referendum eſſe exiſtimo ad eccleſiam, vt ſit ſenſus: Dent operam, vt templi futuri per hoc intellecti ſignificationem animo percipiant: ſtudeant illuſtria eccleſiæ catholicæ myſteria contemplari: quæ mentis oculis intuebuntur, ſi animos ſuos expiauerint: ſi enim peccati vetuſtatem exuerint, huius noui templi intelligent te prædicente, rationem. Vt ipſi nouum ſint templum, oportet *veterem hominem ſpoliare cum actibus ſuis, & induere nouum* iuxta diui Pauli ſententiam. Non intelligent huius templi arcana, non poterunt fabricam eius metiri, nec animo diuina eccleſiæ ſacramenta cõplecti, ſi in ſua perfidia perſeuerauerint, & mortiferis impiorum facinorum labibus fuerint omnino corrupti, & deprauati. Coloſſ. 3. Epheſ. 4.

d *Et vniuerſa præcepta eius.*) Hoc eſt, quid debeant facere, & quando, & quomodo ſint victimas immolaturi. Sæpe tempore fit, vt quod plerúmque honeſtum haberi ſoleat, inueniatur non eſſe honeſtum. Eſt enim conſiderandum in omni re quid aptum ſit, & conſentaneum tempori & perſonæ, tum quid id dictis factíſque dedeceat. Cùm Timantes immolatam Iphigeniã depingeret, & triſtem expreſſiſſet Calchantem, mœſtiorem Vlyſſem, mœſtiſſimum Menelaum, & oporteret triſtiorem eſſe eius patrem Agamemnonem, videns non poſſe ſummum illum luctum penicillo imitari, caput mœſtiſſimi patris Agamemnoni velo obtexit. Non enim dicebat eſſe in tabula aliquem, quem luctu & dolore pater mortuæ Iphigeniæ non ſuperaret. Et ſi tabula illa magna eſſet induſtria elaborata in oſtenſione luctus Græcorum, tamen vitium eſſe exiſtimauit inſignis pictor Timantes, pingere amicos ſummo ſqualore affectos maximóque dolore laceratos, vbi patrem non poſſet triſtiorem depingere. Si id quod alioquin artificium & ingenium pictura præ ſe fert, vitium eſt ob temporis ac loci circunſtantiam, quanto magis in vita, in moribus & factis? Si pictor quod deceat quærit, ſi quid tempora petant, quid perſonis dignum ſit, conſiderat, quid faciendum eſt homini in rebus faciendis, in quibus debet decorum ſeruare, & delectum perquirere? ex quibus eius pendet vita aut mors, gloria aut infamia? Per vniuerſa præcepta intelliguntur hoc loco rerum faciendarum circunſtantiæ, & modus, & diſcretio, quam diuus Bernardus in Cantica aurigam virtutum vocat: vbi etiam ait: Tolle diſcretionem, & virtus vitium erit.

e *Et omnes leges eius.*) Id eſt, omnia eius ſtatuta. Nõnulli per leges templi intelligunt eius deſcriptiones: alij eius cæremonias.

f *Et faciant ea.*) Ideo illis templum diuinum cultum, præcepta & circunſtantias, & ſtatuta, & cæremonias oſtendes, vt hæc omnia opere adimpleant. Finis moralis philoſophiæ potiùs eſt facere, quàm ſcire. Quid tibi prodeſt definitionem virtutis percipere, ſi ipſam non habeas virtutem? *Non in ſermone regnum Dei eſt,* inquit Apoſtolus, *ſed in virtute.* Et Ariſtoteles, Non de virtute, inquit, ſcire ſat eſt, ſed enitendum eſt, ipſam habere. His, qui in virtutis actiones incubuerint, dicet dominus: *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quia opera miſericordiæ impleuiſtis.* Non diceret: Percipite regnum, quia ſcientia fuiſtis inſtructi, ſed quia in bonis operibus fuiſtis verſati. Ideo non ait: Diſcite, dum venio, ſed *negotiamini, dum venio.* Bona eſt ſcientia, ſed debet eſſe cum virtute copulata. Vt malum limeum ſolum non comeditur, ſed cum perdice, aut alio eiuſmodi cibo: ſic ſcientia per ſe ſola abſque virtute eſca eſt inutilis, at cum virtute miſta magnam affert vtilitatem, & virtutem reddit ſuauiorem & illuſtriorem. Negotia, ad quæ nos Deus inuitat, dicens. Negotiamini, dum venio, opera ſunt honeſta, & actiones virtutum. Contemplatio actio etiam eſt, ſed mentis & intellectus. Quædam ſunt animæ, quædam corporis actiones, & ad vtraſque nos dominus inuitat. Ex his duobus generibus actionum reſultant duæ vitæ, actiua & contemplatiua, ex quarum miſtione efficitur & conflatur mirabilis quædam compoſitio, vita quædam euangelica, & Chriſtiana ac ſublimis philoſophia. Ad has duas vitas nos hortatur dominus, dicens. *Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris.* Per lumborum præcinctionem, & præparationem ad labores intelligitur vita actiua, per lumen verò intellectus, & lucernas ardentes vita contemplatiua. quæ duæ vitæ nomine Liæ & Rachelis ſignificantur. Lia enim idem eſt quod labor, Rachel vero idem eſt, quod videns Deum. Tertia vita ab iis duabus diſtincta & ſeparata, quæ eſt poſita in delicijs, & voluptatibus, & flagitiis, non hominis eſt, ſed bruti. Non enim dicendus eſt homo, qui ducitur appetitu, qui eſt verecundiæ expers, qui diffluit illecebris, qui perturbationibus animi ſuccumbit, qui virtutem ſpernit, & vitium ſectatur, qui cùm animum habet, quo nihil eſt in vita præſtantius, nihil excelſius, ſic ſe abiicit & proſternit, vt nihil inter ſe ac inter quadrupedem aliquem putet intereſſe. 1 Cor. 4. Matt. 25. Luc. 19. Simile. Luc. 12.

g *Iſta eſt domus ſummitate montis.*] Hoc eſt, hæc eſt deſcriptio huius ædificij ſuper monte fundati, vt viſum fuit capite quadrageſimo. Hoc ædificium ſuper montem ſitum eſt, eccleſia catholica ſuper Chriſtum ædificata, quæ ædificium, & templum, & ciuitas appellatur. De ea ait apud Matth. cap. 5. dominus: *Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.* Mons eſt Chriſtus, de quo ait Dan. ca. 2. *Lapis, qui percuſſit ſtatuam, factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram.* Eũ appellat Eſaias cap. 2. *montem præparatum domus domini in vertice montium.* Similiter & Mich. cap. 4. ad quem confluent omnes gentes. Hic eſt primum & præcipuum huius ciuitatis fundamentum, de quo ait Apoſtolus: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, niſi id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus:* Ait igitur Deus Ezechieli: Hæc eſt deſcriptio, lex, & ratio huius ædificij, quod tibi in vertice montis ſitum oſtendo, vt totum ſit ſacroſanctum, nam omnes fines eius in circuitu ſunt ſanctæ, imò ſancta ſanctorum. Tanta

ſu-

ſanctitate eſt hoc templum refertum, vt totum cum ſuis terminis ſit ſanctum ſanctorum. In tabernaculo [Exod 26] Moyſi, & in templo Salomonis illa duntaxat pars ſan- [3. Reg. 6] cta ſanctorum vocabatur, in qua erat arca & propitiatorium, at in hoc templo nulla eſt pars quæ non poſſit ſanctum ſanctorum appellari. Intuere huius templi ſanctitatem & excellentiam. Poteris per templum hoc virginem ſacratiſſimam Dei genitricem intelligere, totam ſanctam, totam pulchram, totam immaculatam, cui dixit in Canticis ſponſus: *Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* [Cant. 4] Hæc eſt templum domini, ſacrarium ſpiritus ſancti, ædificium illud celeberrimum, de quo ſuprà dixerat Ezechiel: *Dimiſit me ſuper montem excelſum nimis, ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis.* [Sap. 4.] Cùm ciuitates omnes ſoluerent tributum, magna eſſet libertas, & eximium priuilegium, eſſe vnam, quæ illud nunquam redderet, ſed eſſet libera, & ab illo penitus immunis. Eſſet hoc profectò ſignum magnę nobilitatis, & amplitudinis, & gloriæ, præſertim ſi hac lege condita eſſet, vt eſſet in perpetuum libera. Omne genus humanum eſt ſoluendo tributo obnoxium: eſt autem tributum hoc peccatum, in quo omnes generantur. Adæ præuaricatio non ſolum illi nocuit, ſed propagini, nec ſolùm ſibi acceptam à Deo ſanctitatem & iuſtitiam perdidit, ſed etiam nobis. Et inquinatus ille per inobedientiæ peccatum, mortem & peccatum in omne genus humanum transfudit, dicente Apoſtolo: *Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, &* [Rom 5.] *per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt.* Hoc Adæ peccatum, quod origine vnum eſt, & propagatione, non imitatione tráſfuſum omnibus, ineſt vnicuique proprium, per meritum vnius mediatoris domini noſtri Ieſu Chriſti, qui [1. Cor. 1] nos Deo reconciliauit in ſanguine ſuo, factus nobis iuſtitia, ſanctificatio, & redemptio, tollitur in baptiſmi [Gala. 3] ſacramento, vbi Chriſtum induimus, iuxta id quod ait Apoſtolus: *Quicunque baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* [Pſal. 50] Et quoniam omnes in peccato originali cõcipiuntur, dicebat diuinus pſaltes: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.* Et diuus [Ephes. 2] Paulus: *Eramus natura filij iræ.* At admirabilis virgo Maria Dei genitrix tributum hoc nunquam tulit. Fuit hoc ſingulare quoddam priuilegium, quod ei conceſſit ſummus rex, quoniam fuit genita, vt Deum ipſum generaret, & creata à Deo in tempore, vt eum, [Ioan. 1] qui eſt abſque tempore conciperet. Ideo fuit abſque peccato concepta, quia eum erat conceptura, qui hominum peccata deleret: de quo dicebat ſanctificatus Baptiſta: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Hæc eſt immaculata Dei genitrix, hæc eſt ciuitas illa immunitate ornata, quæ tale tributum pendere non agnouit: de qua ita veluti ſtupefactus diuinus pſaltes [Pſal. 86] canebat: *Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.* Et iterum: [Pſal. 84.] *Benedixiſti domine terram tuam, auertiſti captiuitatem Iacob.* Peccatum originale vocat captiuitatem Iacob. Hæc eſt terra illa ſacerdotalis, quæ nullo erat obnoxia tributo. Eſt in Gen. 47. diuinis literis mandatum totam terram Ægypti tributariam fuiſſe Pharaoni pręter terram ſacerdotalem. Ita permiſit Deus, vt terris aliis tributo obnoxiis, ſola ſacerdotalis terra li- [Pſal. 109] bera eſſet omnino, Chriſtus eſt æternus ille ſacerdos, [Hebr. 7] de quo ait Dauid: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech:* virgo autem ſanctiſſima Dei genitrix eſt eius terra, quæ fructum tulit ipſum dominum æternum ſacerdotem, qui admirabilia rerum ſanctiſſimarum myſteria nobis aperuit, & fidem ac veram religionem per omnes terrarum regiones lõgè latéque propagauit, noſtráque ſcelera ſacrificio ſui corporis ſacratiſſimi, & effuſione ſui ſanguinis pretioſiſſimi expiauit, vt nos ad gloriam perduceret ſempiternam. Huius ſacerdotis terra eſt illa, quæ nullum vnquam penitus habuit peccatum, nec originale, nec actuale. [Eccl. 51] De illa ait Eccleſiaſticus: *Liberaſti me domine ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ*, fuit enim ab omni culpa præſeruata: Hæc eſt virga egreſſa de radice Ieſſe, de qua flos ille aſcendit, qui ait: *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Ad hunc Eſaiæ locum [Eſai. 11] alludens diuus Ambroſius, loquens de virgine Ma- [Cant. 2] ria, ait: Hæc eſt virga, in qua nec nodus originalis, nec cortex venialis culpæ fuit. Et glorioſus martyr Cyprianus: O virgo iuſta & omni iuſtitia pleniſſima, cuius conceptio ſingularis. Et beatus Hilarius: O virgo benedicta ſuper omnes fœminas, quæ angelos vincis puritate, quæ omnes ſanctos ſuperas pietate. In ſacro concilio Tridentino in quinta ſeſſione, vbi dicitur & aſſeritur omnes eſſe in peccato originali conceptos, in fine decreti ſunt hæc verba literis mandata: Declarat tamen hæc ipſa ſancta ſynodus, non eſſe ſuæ intentionis comprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, beatam & immaculatam virginem Mariam, Dei genitricem. Hæc ibi. Hæc ſacratiſſima ſemper virgo eſt quaſi ædificium ciuitatis ſupra montem ſitæ, hoc eſt ſupra genealogiam fundatæ patriarcharum & regum, & prophetarum, & cæterorum, quos numerat diuus Mat. cap. 1. dicens: *Liber generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij Abraham: Abraham genuit Iſaac, Iſaac autem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iudam &c.* De quibus omnibus orta eſt ſacroſancta virgo Maria, de qua natus eſt Ieſus qui vocatur Chriſtus. Ex multis lapidibus, & corbibus terræ efficitur mons: & ex multis patriarchis, & regibus, & prophetis, & aliis fit genealogia. Tota huius generis congeries mons eſt admodum excelſus, ſuper quem eſt glorioſa Dei genitrix, illos omnes, à quibus originem ducit longè ſuperans altitudine, puritate, ſanctitate, gloria, & excellentia. Quare ab Ezechiele meritò appellatur domus Dei, tota ſancta, imò tota ſancta ſanctorum in ſummitate montis conſtituta. Heua duxit tenebras, Maria lucem: Heua mortem, Maria vitam: Heua culpam, Maria gratiam. In Maria fuit inſtauratum, quod in Heua fuerat amiſſum. Qua in re voluit Deus ſapientiam ſuam oſtendere. [Simile.] Si aurifex cõflauit & effecit vas quoddam pulchrũ, ingentique induſtria elaboratum, cenſetur ingenioſus artifex. Sed ſi fracto eo, aliud fecerit ex eadem materia, ea eodem auro multò elegantius & illuſtrius: tunc illum ſolertiſſimum artificem dicimus: ſummiſque laudibus efferimus. [Gen. 2] Sapientiſſimus ille opifex, ille aurifex cœleſtis in mundi principio vas conflauit pulchrum & eximium, nimirum Heuam: ſed vas hoc concuſſione tentationis ſerpentis fuit vſque adeo ruptum & attritum ob ſcelus perpetratum, vt ne vnam quidem gratiæ guttam caperet. At diuinus cælator & anaglyptes ex eadem maſſa, ex eadem carne humana, ex ipſius Heuæ progenie fecit vas aliud multò excellentius & præſtantius abſque vlla comparatione, nempe virginem ſacratiſſimã Mariam, vas diuinum & admirabile, vas vitæ, plenum gratia & ſanctitate, per quod genus inſtaurauit humanum. De ea ait Eccleſiaſticus: *vas admirabile opus excelſi.* [Eccl. 43] Ex quo colligimus ſummam eſſe huius cœleſtis artificis ſapientiam, qui virginem ſacratiſſimam cõdidit, vt ex illa ipſe naſceretur, qui peccata deleret, & hominibus errantibus viam æternæ beatitudinis conſequẽdæ aperiret. Poteris literam hanc ita diſponere, iſta eſt lex domus, In ſummitate montis omnes fines eius in circuitu ſanctum ſanctorum eſt. Acſi diceret, Hæc eſt ratio huius ædificij. Omnes eius termini erunt in mõtis faſtigio: & ſanctum ſanctorum erit intus ſitum in circuitu. Et hoc dices filiis Iſraelis, vt intelligant ad huius ædificij exemplar conſtruendum eſſe futurum

ædificium. Tale ædificium filij Iſraelis nunquam confecerunt, nam ſecundum templum fuit multò minus: imò ipſum templum Salomonium ad hoc templi magnificentiam non acceſſit. Sed confecit illud Chriſtus Deus noſter, diuinus architectus, qui illud Ezechieli oſtendebat. Quemadmodum Deus oſtendit Moyſi exemplar tabernaculi, quod erat in lege illa vetere cōficiendum, ita oſtendit Ezechieli templum admirabile eccleſiæ catholicæ, quod ipſe Deus erat in lege noua conſtructurus. Exod. 25

g *Iſtæ ſunt menſuræ altaris.*) Deſcripto templo deſcribit altare holocauſti, quod erat in templo: cuius altaris menſura erat cubiti veriſſimi habentis palmum ſuprà cubitum vulgarem. Duplex erat cubitus, vnus prophanus, alter ſacer, quo vtebantur ſacerdotes in templo: & hic erat maior prophano, illúmq; palmo vno excedebat. Qua de re capite quadrageſimo diſſeruimus.

h *In ſinu eius erat cubitus.*) Nimirum altaris. Sinum appellat fundamētum, quod erat eleuatum ſuper terram, & huius eleuationis menſura erat cubiti vnius. Appellabatur ſinus, quia curuitatem habebat: & quia quemadmodum ſinus, quæ in eo ponuntur, recipit, ita hæc baſis ea, quæ ſuper illa ſita erant. Hoc altare incipiebat à terra: & pars illa prima, quæ ſinus dicebatur, erat altitudinis cubiti vnius. Super eam erat altera pars, quæ appellatur crepido minor: eſt autem crepido cuiuſque rei extremitas. Erat autem hæc crepido altitudinis duorum cubitorum. Super crepidinem hanc erat altera crepido altitudinis quatuor cubitorum, crepido maior appellata. Super eam erat altare, quod appellatur ariel, aſcendens ſurſum quatuor cubitorum. Aliæ partes erant veluti baſes huius altaris, in cuius ſuperficie ſuperiore cremabatur holocauſtum. Et hoc altare terminabatur in quadā erectura, ſurſum eleuata, quæ appellatur labium, & erat vnius palmi. Et in quolibet altaris angulo erat cornu vnum. His prælibatis accedamus ad literæ explanationem. In ſinu eius erat cubitus. Hoc eſt altaris baſis eleuabatur à terra ſurſum, eratque eleuationis altitudo cubiti vnius. Sequitur: Et cubitus in latitudine. Id eſt hoc fundamentum erat latius crepidine cubitum vnum: erat enim crepido anguſtior fundamento: & quo magis eleuabatur hoc opus, eò erat arctius, inſtar pyræ. Nam cū per altare hoc intelligatur mens noſtra, in qua debet eſſe perpetuus ignis diuinæ charitatis, in quo nos ipſos Deo immolemus in perpetuum holocauſtum, anima autem noſtra quantò altiùs tēdit, tantò ſe magis vnit, eum quærens, qui eſt ipſa vnitas, ideo hoc altare, quātò excelſius extollitur, tantò ſe magis vnit & aſtringit. Et quemadmodum ignis ſurſum tendens, quærens ſuum centrum & locum, ſe aſtringit, & pyramidalem efficit figurā, ſic anima noſtra ſurſum ſe efferens, quærens Deum centrum ſuum, ſe vnit & coadunat: & veluti ignis creatus quærit ignem illum increatum, de quo ait Diuus Paulus, & fuerat in Deuteronomio literis mandatum: *Deus noſter ignis conſumens eſt.* Huius altaris menſuræ ſunt ornamenta virtutum, quæ accipiuntur in cubito veriſſimo, hoc eſt in fide catholica, per quam omnium virtutum opera quodāmodo menſurantur, ſine qua fide teſte Apoſtolo impoſſibile eſt placere Deo.

S mile. Deut. 4 Heb. 12 Heb. 11

i *Et definitio eius vſque ad labium.*) Id eſt, hoc altare incipiebat à pauimento, & ſurſum aſcendens ſe aſtringebat, & terminabatur eius altitudo in labio altaris, quod labium erat vnius palmi: & ſuperiorem ſuperficiem vndique cingebat.

k *Hæc quoque erat foſſa altaris.*) Hoc eſt, in ſuperficie ſuperiore altaris erat quædam foſſa, vbi cremabatur holocauſtum. Eſſe autem foſſam hanc in altitudine altaris, non autem in terra, indicat tranſlatio ſeptuaginta habens: Altaris altitudo. Quantò anima noſtra ſe altiùs ad Deum extolerit, tantò profundiorem humilitatis foſſam habebit in ſeipſa. Eſt enim foſſa hæc in altari, humilitas in anima, & propriæ fragilitatis cognitio, quæ hominem Deo gratum facit, ſicut ſuperbia infeſtum. Ideo ait Eccleſiaſticus: *Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia.* Eccl. 10

l *Ipſe autem ariel.*) Ariel ſonat lucem Dei, ſeu leonem Dei, ſiue leonem fortem. Capite 29. Eſaiæ accipitur pro ciuitate Hieroſolyma, vbi erat altare holocauſti, hîc autem accipitur pro ipſo altari. Vocatur autem altare holocauſti ariel, quia veluti fortis leo carnes conſumit, ita altare hoc victimas & holocauſta, poteris per altare hoc in terra fixo, & ſurſum erecto crucem ſanctam intelligere vbi pro nobis immolatus eſt Chriſtus, ſe hoſtiam deuouens ac conſtituens. Hoc eſt ſummum noſtrum holocauſtum, quod igne diuini amoris flagrauit. In lignis combuſta eſt vnica phœnix flāmis ſuæ charitatis incenſa. Quando diſcipulis ſuis pedes lauit, & in vltima cœna admirabile euchariſtiæ ſacramentum inſtituit, & apud eos ſermonem illum habuit amoris plenißimum quem diuus Ioannes copioſe literis mādauit, quid aliud faciebat diuina illa phœnix, quàm alas mouere, ignísque ardentes flammas erigere, quibus erat in crucis ara cremanda? Illic mortuus eſt dator vitæ, vt morte ſua mortem occideret: illic pependit ipſa vita, vt nobis tribueret vitam: de qua fuerat in libro Deuteronomij prædictum: *Erit vita tua pendens ante te.* Illic ſummus ſacerdos expirauit, vt vbi terminabatur eius labor, inciperet noſtra requies. Quid voluit diuina ſcriptura in libro Ioſue ſignificare, dicens, homicidam poſt mortem ſummi pontificis abſolutum ad patriam propriam redire, niſi fore, vt genus humanum, quod ſibi ob peccatum intulerat mortem, poſt Chriſti ſummi ſacerdotis mortem à ſcelerum vinculis abſolutum ad paradiſi poſſeſſionem perueniret? Crux illa ſacratiſſima eſt arbor vitæ: eſt ſcala Iacob, quæ cœlos attingebat, cui dominus erat affixus, per quam ad regnum cœleſte poſſumus aſcendere. Hæc eſt virga Aaronis, quæ mare diuiſit, & viam oſtendit ad veram patriam promiſſionis, quæ traducto Dei populo Ægyptios ſubuertit. Hæc eſt cithara Dauidis, quæ dæmones effugabat. Hæc eſt clauis illa paradiſi, quæ cœlum aperuit. Nam cum antea clauſum eſſet, fuit ita diuinitus per crucem reſeratum, vt diceret diuus Stephanus: *Video cœlos apertos.* Id intelligens eximius ille vates Eſaias intuens mentis oculis innocentiſſimum magnum Dominum Ieſum eſſe ſuper humerum crucem baiulaturum, inducit patrem cœleſtem has voces emittentem: *Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius, & aperiet, & nō erit qui claudat.* Hæc domus regis Dauidis eſt gloria cœleſtis, aula regis ſempiterni: clauis, qua aperitur, crux Chriſti eſt, quam pius Ieſus, verus Iſaac per cliuum montis Moriæ, ad locum tendens Caluariæ ſuis humeris aſportauit. Illa fuit in montis vertice conſtituta, & Chriſti corpore ſacrata & glorioſa: ibique remanſit erecta tanquam ſingulare trophæum, & clariſſimum diuinæ pietatis monumentum. In ea oblatus eſt filius Dei, quia ipſe voluit. Illa eſt altare cœleſtis holocauſti, quod fuit adumbratū in altari hoc, de quo hic loquitur Ezechiel. Altare hoc quatuor cornua habebat, & crux alia ſimiliter quatuor: quorum duo tranſuerſa etſi viderentur manus Chriſti tenere, ab ipſis tamen manibus tenebantur. Ita enim ait Habacuc: *Et cornua in manibus eius.* Ipſe ſuſtentabat crucem, in qua pro nobis immolabatur. Appellatur hoc altare ariel, & ipſa crux ariel fuit, hoc eſt leo fortis, quia ipſa vicit mundum. Ea aduerſus hoſtes iam animæ, quā corporis munimur. Ea eſt ſignum noſtrarum ſpiritualium

Eſai. 29 Ioann. 13 Deut. 28 Ioſue. 20 Gen. 2 Gen. 28 Exo. 14 1. Reg. 16 Apoc. 7 Eſai. 22 Gen. 22 Matt. 27 Mar. 15 Luc. 23 Ioan. 19 Eſai. 53

tualium & temporalium victoriarum. Ea eſt fortitudo noſtra: ea eſt Chriſtianæ dignitatis pulcherrimum ornamẽtum, noſtræque ſalutis firmiſſimum præſidium.
4.Reg.6 Cùm filij prophetarum prope Iordanem cæderent ligna ſecuribus, exiluit ferrum ſecuris, & merſum eſt in flumine: ſed Eliſæus lignum ſecoris accepit, & miſit in flumen, & ferrum merſum ſtatim ſupernatauit: & receperunt illud filij prophetarum. Non póterat erui per ſe, venit Eliſæus, & accepto ligno illud eruit. Nonne aſpicis crucis myſterium? Erat mundi durities in profundo errorum ſubmerſa, iacebat grauis natura noſtra peccato corrupta in ignorantiæ profunditate: hærebat genus humanum in imo fluuij pondere peccati grauatum propter lignum, in quo peccauit Adam, propter primorum parentum tranſgreſſionem, & propter infinitatem ſcelerum: venit cœleſtis Eliſæus Chriſtus Deus noſter, & per lignum crucis erexit ferrum, extulit hominum genus, quod ſimile duro & graui ferro in errorum profundo iacebat. Ita Tertullianus, & poſt illum Cyrillus figuram hanc interpretantur.

m *Et ariel duodecim cubitorum.* Erat hoc altare quadratum æquis lateribus. Locus cremationis, qui erat in ſuperiore ſuperficie, erat duodecim cubitorum, ſed tota ſuperficies erat quatuordecim: pars autem ſuperficiei circuens locum cremationis appellatur corona, quòd inſtar coronæ caput altaris redimeret: eráque dimidij cubiti craſſitudo eius. Diximus per altare hoc intelligi mentem noſtram, quæ debet eſſe quadrata, hoc eſt conſtans ac firma in virtute. Per duodecim cubitos in loco cremationis intelligitur inſtructio duodecim apoſtolorum: & per quatuordecim cubitos in tota ſuperficie quatuordecim articuli fidei. Et per coronam intelligitur victoria, quam anima de hoſtibus ſuis reportat, eorum tentationibus reſiſtens: & præmium, quo afficitur à Deo eius certaminis inſpectore. In hoc altari debemus propriam comburere voluntatem igne illo, de quo ait Chriſtus:
Luc.12. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt accendatur?* In huius animæ foſſa eſt magna cogitationum
Simile. multitudo, quæ vix poſſunt cohiberi. Vt enim fluuius aquarum rapidus & vehemens magna cum difficultate detinetur & impeditur: ſic fluuius cogitationum à fonte cordis manantium vix poteſt coerceri, ne aliqua fluat ex parte: nam obturata vna exit per alteram. Atſi vir eſt animi fortitudine munitus, impetum inutilium cogitationum continet & coercet, & ita ariel, hoc eſt leo fortis eius animus vocatur. In hoc altari pro vitulo debemus immolare ſuperbiæ tumorem, pro ariete iram ſerueſcentem extinguere, pro hirco ſenſualitatis motum exurere, pro columbis & turturibus, cunctas cordis vanitates concidere. Hæ ſunt veræ victimæ igne charitatis exuſtæ, & gladio
Gen.22. obedientiæ occiſæ. Præcepit Deus Abrahamo, vt filiũ ſuum Iſaac immolaret, ille autem eum occidere volens occidit arietẽ, Iſaac incolumi permanente. Iſaac gaudium & riſum ſignificat. Vult Deus, vt carnis voluptates occidamus, eáſque tanquam filios immolemus. Cùm autem gaudia & oblectationes ſacrificamus Deo, non illa amittimus, nam amittentes gaudia corporis, inuenimus gaudia ſpiritus: iugulamus arietem falſæ voluptatis, & inuenimus Iſaac diuinæ conſolationis. Aſpicis igitur per hoc altare holocauſti animam noſtram ſignificari, in qua debet eſſe charitatis ignis, vbi nos ipſos immolemus: & ſignificari ſanctam Chriſti crucem, in qua ipſe ſe obtulit in holocauſtum, & diuinum ſacrificium. Foſſa altaris eſt humilitas Chriſti, quæ magnoperè apparuit in cruce: vel eſt humilitas in anima verè Chriſtiani: vel eſt cogitationum receptaculum.

n *Et ſinus eius vnius cubiti.* Id eſt, fundamentum altaris erat vnius cubiti ſuper terram, per quatuor latera.

o *Gradus autem eius verſi ad orientem.* Ita vt qui aſcenderent ad immolandum, haberent oculos aduerſus templum: Aduerte. Non explicat, quot ſint gradus quibus aſcenditur ad holocauſtum. Nam ad Chriſtum crucifixum variè tendunt homines, vt ſe cum illo crucifigant, alij per plures gradus, alij per pauciores. Ideo graduum numerus relinquitur incertus: vt etſi ad altiores aſcendamus, ſemper tamen in inferioribus nos eſſe exiſtimemus eam vſque iuxta prophetæ ſententiam de virtute in Psal.84.
virtutem, donec *videatur Deus in Sion.* Hoc eſt in æterna fœlicitate.

p *Et dixit ad me.* Egit de altari ſacrificij, nunc agit de ritibus ſacrificandi. Sequitur: Hi ſunt ritus altaris. Id eſt, hæ ſunt obſeruationes circa altare hoc cuſtodiendæ.

q *Qui ſunt de ſemine Sadoc.* Sadoc idem eſt quod iuſtus: ſacerdos fuit in lege vetere, de quo ſupra locuti ſumus, cap.40.

r *Vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato.* Idem dixerat etiam his verbis dominus in Leuitico: *Immolabit vitulum coram Domino: & offerent filij Aaronis ſacerdotis ſanguinem eius fundentes per altaris circuitum.* Hic vitulus pro populi peccato oblatus Chriſti imaginem gerebat: de quo dixerat Eſai. cap. 53. *Oblatus eſt, quia ipſe voluit.* Ad illum locum Leuitici 1. videtur alludere regius vates, quando in Pſalmo 39. inducit Chriſtum cum patre in hunc modum loquentem: *Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerunt: tunc dixi: Ecce venio: In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam, Deus meus volui.* Agebatur de ſacrificio: & quoniam liber Leuiticus plenus eſt ſacrificiorum cœleſtia ſacramenta ſpirantium, per caput libri intelligitur principium Leuitici, & ipſum primum caput, vbi tractatur de vitulo pro mundi peccato immolando. Statim in libri frontiſpicio agitur de Chriſto pro hominum ſceleribus ſacrificando.

s *Et aſſumens de ſanguine eius pones ſuper quatuor cornua eius.* Hoc eſt accipiens de ſanguine vituli immolati pones illud ſuper quatuor cornua altaris. Hic eſt ſanguis Chriſti, qui quatuor crucis cornua tinxit, & quatuor mundi partes liberauit, & à dæmonis tyrannide redemit. *Non corruptibilibus auro & argento,* in-
quit apoſtolorum princeps, *redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine* 1.Pet.1.
quaſi agni immaculati Chriſti & incontaminati. Et diuus Paulus in prima ad Corinthios: *Empti enim eſtis pretio magno.* Et diuus Ioannes in prima epiſtola ſua: *Sanguis Ieſu Chriſti filij Dei emundat nos ab omni peccato.* Hic Chriſti ſanguis quatuor altaris cornua decorans, quatuórque orbis terrarum oras eripiens, fuit per duodecim apoſtolos prædicatus, qui ſunt duodecim cubiti huius altaris in longitudine, & in latitudine: quoniam mundum vniuerſum in longitudine & latitudine peragrarunt: & vt diuinus cecinerat vates, *In om-*
nem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ ver- Psal.18.
ba eorum. Verùm vbi editio noſtra habet: Et aſſumens de ſanguine eius, & pones, &c. habent ſeptuaginta: Et aſſument de ſanguine eius, nempe ſacerdotes, & ponent. Eam ob cauſam poteſt hoc ita explanari: Aſſumens de ſanguine eius pones ſuper quatuor cornua eius, hoc eſt aſſumendum à ſacerdotibus dices: & ab illis ſuper quatuor cornua altaris ponendum. Vel ideo hoc ſanguine vngebatur altare, vt intelligeremus, debere nos animam noſtram vngere memoria ſanguinis Ieſu Chriſti per piam & deuotam medita-

rionem & compaſſionem,& ad ipſam animam meritũ ſanguinis, paſſionis, & mortis redemptoris noſtri per ſancta ſacramenta applicare.

t *Et combures illum in ſeparato loco domus extra ſanctuarium.* Hoc eſt, non comburetur hic vitulus domi, ſed in loco ſeparato à domo extra ſanctuarium. Eodem modo in libro Leuit. 16. & Num. capite 19. præcepiſſe Deum legimus, vitulum pro peccato immolatum extra caſtra aſportari. Hæc loca interpretans de Chriſto diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos cap. 13. *Quorum animalium*, inquit, *infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pontificem, horum corpora cremabantur extra caſtra. Propter quod & Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra improperium eius portantes*: Hæc ille. Idem voluit ipſe Chriſtus Iudæis ſignificare, quando

Mat. 21. narrauit illis parabolam de patre familias, qui vineam plantauerat, miſitque filium ſuum ad colonos, qui eum apprehenſum eiecerunt extra vineam, & occiderunt. Fuit enim à ciuitate Hieroſolyma deiectus, & in monte Caluariæ crucifixus, vbi diuini amoris incendio flagrans, fuit vitulus cœleſtis in crucis altari pro nobis immolatus. Sed & vnuſquiſque noſtrum vitulus eſſe debet totus immolatus in cruce pœnitentiæ, extra ciuitatem mundi extra caſtra vanitatum & deliciarum, extra inanes hominum opiniones, & dimicationes, & cupiditates. Ad hoc nos hortatur apoſtolus in epiſtola ad Rom. capite 12. dicens: *Obſecro vos fratres per miſericordiam Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem: ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum.* Rationabile obſequium appellat humanum ſacrificium, cùm homo ſeipſum immolat Deo, ei ſeruiens & obtemperans. Græcè enim eſt, latriam logicin. Hoc eſt non carnale ſacrificium vitulorum mortuorum, & animalium irrationabilium, quemadmodum Iudæi olim offerebant, ſed rationale & ſpirituale nouæ in Chriſto vitæ ſacrificium: ſacrificate vos ipſos viuentes & rationales. Id appellat hoſtiam viuentem, & obſequium rationale. Acſi diceret: Non eſt neceſſe, vt occidatis vos ipſos, eſt enim omnibus anima in cuſtodia corporis retinenda, nec iniuſſu Dei eius creatore ex hac vita diſcedendum, & vincula carceris frangenda, ne munus aſſignatum à Deo defugiſſe videamini: ſed occidite impios appetitus, & concupiſcentias deprauatas, contemnite voluptates, coercete vanas cogitationes, offerte Deo animam & cor veſtrum, & ita mortui quo ad carnem, & viui quo ad ſpiritum, eritis viuum & rationale holocauſtum. Hoc autem obſecrabat Romanos diuus Paulus dicens: *Obſecro vos fratres*, quibus verbis fraternam eius charitatem, & profundam animi ſubmiſſionem oſtendebat. Et ne aliquis exiſtimaret ſatis eſſe præbere Deo voluntatem, non autem corpus, incipit à corporibus, indicans non ſatis eſſe Deum colere intus per voluntatem, ſed oportere corpora etiam illi immolare per bonorum operum ſacrificia, per pœnitentiam & carnis mortificationem. Quibus verbis obiter oſtendit antiquata eſſe & finita legis ſacrificia animalium mortuorum quæ vmbra fuerant Chriſti occidendi, qui morte ſua erat mortem occiſurus, nunc verò mortuo iam Chriſto, & eccleſia conſtituta, & humana redemptione celebrata, ceſſaſſe iam vetera ſacrificia, quoniam apparente veritate neceſſe eſt vmbras & figuras diſparere. Oportere autem rationabile obſequium, & ſacrificium, hoc eſt nos ipſos Deo immolare. Ita hunc diui Pauli locum Origenes, & Photius, & alij nonnulli exponunt. Poteris nihilominus per obſequium rationabile illud intelligere, quod eſt ad rationis normam directum, & rationabiliter factum. Ita illud interpretatur Auguſtinus libro decimo de ciuitate Dei: & diuus Hieronymus in ſcholiis: & Theophylactus in commentariis in illum locum: & poſt eos diuus Thomas. Nam non ſatis eſt bonum opus efficere, niſi illud prudenter & rationabiliter efficias, & perſonæ, temporis, ac loci ordinem & circunſtantias obſerues, iuxta id quod ait in prima ad Cor. 4. apoſtolus: *Omnia honeſtè, & ſecundum ordinem fiant in vobis.* Hoc eſt decenter & ordinatè, & cum debitis circunſtantiis.

v *Et mittent ſacerdotes ſuper eos ſal.* In Leuitico cap. 2. ſunt hæc verba literis mandata: *Quicquid obtuleris ſacrificij ſale condies.* Et apud Marcum 9. ait Dominus *Omnis enim igne ſalietur: & omnis victima ſale ſalietur.* Et paulò poſt: *Habete in vobis ſalem.* Per ſalem ſapientia intelligitur, & prudentia. Debemus nos Deo in holocauſtum offerre & perpetuum ſacrificium, ſed ſapienter & prudenter, vt paulò ante dicebam, iuxta id quod citabam ex apoſtolo: *Rationabile ſit obſequium veſtrum.* Omnes virtutum actiones debent eſſe cum prudentia coniunctæ. Conquerentibus ciuibus Ieri- Rom. 12.
cho, & apud prophetam Eliſæum ſterilitatem aquarum regionis illis lamentantibus dixit diuinus vates: *Afferte mihi vas nouum, & mittite in illud ſalem.* Et ſale illo aquas reddidit dulces. Aquæ illæ ſteriles ſunt 4. Reg. 2.
quædam Moyſaicæ ſanctiones, quarum ſuperficies, ſi literam tantùm ſpectes, nihil habere videtur, quod legentem ædificet: nihil, quod illum oblectet. At ſi cùm ad lectionem acceſſeris, cor nouum attuleris, ſale ſapientiæ refertum, in litera occidente ſpiritum inuenies viuificantem: & id quod ſterile tibi & amarum videbatur, in ſuauitatem & dulcedinem conuertetur. Videbis enim verba illa ſpirare diuina nouæ legis ſacramenta, & bonorum, quæ erant ventura, imaginem geſſiſſe.

x *Septem diebus facies hircum.* Hoc eſt, ſacrificabis hircum. Sequitur: Et vitulum de armento. Ex Hebraico poteſt verti. Et vitulum filium bouis. Sequitur: Et arietem de pecoribus immaculatos. Dictio, immaculatos, refertur ad hircum & vitulum & arietem. Vitulus eſt corpus propriũ, hircus portio ſenſitiua, aries ratio, quæ ductrix eſt operum animæ, ſicut ouium ductor eſt aries. Omnia hæc debemus Deo immolare ſeptem diebus, hoc eſt toto vitæ ſpatio: numerus enim ſeptenarius totum tempus pœnitentiæ deſignat. Hi ſunt ſeptem dies, quibus ad ſpiritualem circũciſionem peruenitur. Et quibus ſeptem illis donis ſpiritus ſancti ab Eſai. cap. vndecimo numeratis ornati, perueniemus ad diem octauum, ad reſurrectionem vitæ, ad montem æternæ hæreditatis: de quo dicitur in libro Exod. capite 15. *Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es Domine.* Ibi requieſcent, qui hic tempore ſeptenario ſeipſos Deo obtulerint & immolauerint, & vt ait Chriſtus apud Matthæum capite 13. *Tunc fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum.*

y *Et implebunt manum eius.* Nimirum altaris. Vt manu capimus oblata, ita altare capiebat ea, quæ in eo immolanda ponebantur. Vel ſic: Filij Iſraelis implebunt manum ſacerdotis immolantis. Nam populus animalia ſacerdoti miniſtrabat. Vel ſic: Sacerdotes implebunt manum ſuam carnibus ſacrificiorum. In nonnullis enim codicibus pro implebunt manum eius, eſt ad marginem: implebunt manum ſuam. Et ſeptuaginta habent. Et implebunt manus eorum, ſiue ſuas.

x *Et quæ pro pace offerunt.* Precantes vt pacem obtineant. Vel gratias agentes pro pace obtenta. Ex Hebraico verti poteſt: pacificas hoſtias veſtras. Solebant quondam veteres, cùm pacem & tranquillitatem conſequebantur, hoſtias Deo offerre, quæ dicebantur

paci-

pacificæ, ad animi gratitudinem pro tam eximio beneficio oſtendendam. De iis oſtiis pacificis loquitur diuina ſcriptura capite vigeſimoquatto, & trigeſimoſecundo Exodi. Et capite tertio, & ſeptimo Leuitici. Et capite trigeſimoquinto libro ſecundi Paralipomenon: Et aliis in locis.

ANNOTATIO.

t Et combures eum in ſeparato loco domus. *Pro in ſeparato loco eſt in Hebræco vnica dictio cum præpoſitione, nempe* במפקד *be miph cadh, à verbo pacadh, quod ſignificat viſitare, vt in pſalmo 79.* Viſita vineam iſtam. *Significat etiam præcipere, Eſaiæ capite 13.* Dominus exercituum præcipit militiæ belli. *Significat etiam recenſere. Ideo poterat verti locus ille Eſaiæ:* Dominus exercituum recenſet exercitum bellicum. *Et conſtituere, vt in libro Numerorum 1.* Conſtitues eos ſuper tabernaculum. *Eam ob cauſam locus ille Iob. c. 10.* Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum, *poteſt transferri.* Præceptum tuum, vel conſtitutio tua cuſtodiuit ſpiritum meum. *Idem enim vocabulum ſignificat viſitationem, præceptum, & conſtitutionem. Illud quoque Ezechielis* Appro-
Sop 3. pinquauerunt viſitationes vrbis, *verti poteſt:* Approquauerunt conſtitui ſuper vrbem. *Illud etiam pſalmographi 18. Iuſtitia Domini recta, transferri poteſt:* Conſtitutiones Domini rectæ. *Quare locus hic Ezechielis poteſt ita conuerti: Et combures eum ex præcepto, vel conſtitutione domus, extra ſanctuarium iuxta templi conſtitutionem. Ita enim erat ſtatutum, vt ſacerdotes animalia hæc extra ſanctuarium comburerent. Hac ratione ductus Paguinus transtulit: Et comburet eum comburens ſecundum præceptum domus extra ſanctuarium. Nihilominus tamen dictio hæc locum ſeparatum ſignificat. Vnde ſeptuaginta habent. Et comburet in loco ſeparato domus extra ſancta. Quos hoc loco ſecutus eſt Latinus noſter interpres. Et meritò quidem: actiones enim virtutum non in loco publico ad hominum laudem & populi rumuſculos aucupandum fieri debent, ſed in loco*
Matt.6. *ſeparato, iuxta id quod ait Dominus:* Attendite, ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videmini ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum. *Et paulò pòſt:* Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. *Et paulò pòſt:* Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuum: & clauſo oſtio ora patrem tuum in abſcondito. *Non prohibet Deus fieri bona opera publicè quando oportet, oportet autem ſæpe: ſed nec intentio ſic ob gloriam inanem, ad vanam hominum opinionem quærendam: ſed ad Deum ipſum diriga-*
1.Co.10. *tur. Ideo ait apoſtolus:* Siue manducatis ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. *Vt ho-*
Simile. *mo cooperit domi ſupellectilia, ne inquinentur, ſic cooperire debet bona opera, quæ agit, ne corrumpantur. Mirum eſt profectò, ſed lugendum quidem, habere hominem domi ſuæ veſtes in apodyterio tectas, parmam tectam laneo operimento, gladium opertum vagina, ſagittas pharetra: & ſic de cæteris, ſolùm autem virtutem ſi quam habet, detectam. Omnia vult habere cooperta, præter bona opera, in quæ aliquando incumbit, quæ vult omnibus diuulgari. Quo fit, vt pro illis à Deo* Matt 6.
non recipiat beatitudinis præmium. Ipſe enim ait: Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam, *nimirum inanem hominum laudem. Vt autem virtutum actiones meritoriæ ſint apud Deum, debent ad ipſum dirigi, & vanos populi rumuſculos vitare. Ideo ait Deus hoc Ezechielis loco, vt ſacrificia noſtra fiant in loco ſeparato.*

a Expiabunt altare. *In Hebræco eſt pro expiabūt* יכפרו *iecapperu, à verbo chaphar, quod ſignificat linire bitumine vt Geneſis 6.* Bitumine linies *intrinſecus &* extrinſecus: *Significat etiam placare, & expiare. Id quod habet communis editio in Exod. 30.* Et deprecabitur Aaron ſuper cornua altaris ſemel per annum in ſanguine, quod oblatum eſt pro peccato: *reddi poterat Latine in hunc modum.* Expiabit Aaron, cum poſuerit ſanguinem oblitum pro peccato ſuper cornua altaris ſemel in anno. *Summus enim ſacerdos Chriſtus Deus noſter ſcelera noſtra expiauit, cùm ſanguinem ſuum oblatum pro mundi peccatis ſuper cornua crucis profudit. A verbo hoc deriuatur nomen caphreth, quod placationem ſignificat. vt in pſalmo 48.* Frater non redimet homo, & non dabit Deo placationem ſuam. *Acſi dicat: Multi erunt tanta imbuti impietate, vt nolint Chriſti ſanguine liberari: & hi à nemine vnquam liberabuntur: nam ſi Chriſtus, qui ob aſſumptam humanitatem frater noſter eſt, verus homo, & verus Deus, eos non eſt redempturus ex parte ipſorum, qui fieri poteſt, vt purus homo aliquis eos poſſit redimere? Nemo igitur eſt, qui perfidos, & impios in ſua impietate manentes eripiat, nemo qui aliquid pro illis tribuat Deo, quo illum placare poſſit. Poſſunt hæc verba ita ex Hebræo transferri.* Fratrem redimendi redimere non poteſt aliquis, nec dare Deo pro vita eius redemptionem, *vt ſit ſenſus:* Nemo *ſperet ſe diuitiarum magnitudine comparaturum alicui, quem amore proſequatur, huius vitæ perpetuitatem: non eſt, qui aliquem poſſit à morte liberare, nec pretium redemptionis eius Deo perſoluere: cum Deus ad vitam alicui dilatandam nullis opibus moueatur. Cùm igitur verbum hoc bitumine linire ſignificet, & placare, & expiare: hæc autem vltima ſignificatio cùm ſit huic loco congruentior, meritò eam ſecutus eſt noſter interpres.*

ARGVMENTVM.

Oſtendit diuinus vates, quæ templi porta ſit clauſa. Iubetur populi flagitia reprehendere. Explicat qui ſint ad templi miniſteriam admittendi, qui verò reprobandi. Deſcribit ſacerdotum officium; qui tanta debent eſſe animi puritate & magnitudine muniti tam firmo rerum humanarum tolerantia roborati, tam validis virtutum mœnibus vndique ſepti, vt nullis tentationum oppugnationibus vincantur, nullis hoſtium machinis expugnentur.

CAPVT XLIIII.

A E[a]T conuertit me ad viam portæ ſanctuarij exterioris, quæ reſpiciebat ad oriētem: & erat clauſa. Et dixit Dominus ad me: [b] Porta hæc clauſa erit & non aperietur: & vir non tranſibit per eam, quoniam Dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam: [d] eritque clauſa principi. [e] Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panem coram Domino. [a] Per viam portæ veſtibuli ingredietur, & per viam eius egredietur. Et adduxit me per viā portæ aquilonis in conſpectu Domus: & vidi: [c] & ecce impleuit gloria domini domum domini

[f] Et cecidi in faciem meam, & dixit ad me Dominus, Fili hominis [h] pone cor tuum, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi omnia, quæ ego loquor ad te [i] de vniuerſis cærimoniis domus domini, & de cunctis legibus eius. [k] Et pones cor tuum in viis templi, per omnes exitus ſanctuarij: & dices ad exaſperantem me domum Iſrael. Hæc dicit dominus Deus, [l] Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael, eò quod inducitis filios alienos incircunciſos corde, [m] & incircunciſos carne, vt ſint in ſanctuario meo, & polluant domum meam: [n] & offertis panes meos adipem & ſanguinem, & diſſoluiſtis pactum meum in omnibus ſceleribus veſtris: & non ſeruaſtis præcepta ſanctuarij mei: [o] & poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in ſanctuario meo vobis metipſis. Hæc dicit Dominus Deus, [p] Omnis alienigena incircunciſus corde, & incircunciſus carne non ingredietur ſanctuarium meum, omnis filius alienus, qui eſt in medio filiorum Iſrael.

EXPLANATIO.

a *Et conuertit me.* Nimirum ductor meus. Locutus fuit de templo, & de altari holocauſti: nunc loquitur de eius oblationibus. Templum & atrium intra tertiũ murum, quod erat intimum, in quo erat ipſum templum: totum hoc appellabatur ſanctuarium: ſed templum dicebatur ſanctuarium interius, atrium verò ſanctuarium exterius, quia erat extra templum. Ait igitur ſe fuiſſe cõuerſum ad viam portæ orientalis atrij interioris, quod atrium appellabatur ſanctuarium exterius: quæ quidem porta clauſa erat.

b *Porta hæc clauſa erit & non aperietur.* Capite ſuperiore dictum fuit, ingreſſum fuiſſe Dominum per portam hanc. Et quoniam gloria domini per eam introierat, nemo poterat ingredi per illam. Oportebat eſſe portam illam magno affectam honore, & ingenti veneratione, quæ tanta dignitate & excellentia erat ornata, vt Deus dignaretur per illam introire. Et licèt porta hæc omnibus eſſet clauſa, poterat tamen princeps ingredi per eam, & in ea ſedere: ideo ait: Eritque clauſa principi. Acſi dicat: Erit clauſa ad vſum principis: omnibus aliis clauſa erit, præter quam ipſi: ille enim eam clauſam habebit. Sed quis nõ videt portam hãc in domo Dei perpetuò clauſam, per quam ſolus Deus ingreſſus & egreſſus eſt, eſſe ſacratiſſimam Dei genitricem Mariam, perpetua virginitate præditam, in cuius vtero virgineo Deus humanam carnem ex puriſſimis eius ſanguinibus aſſumpſit, per quam egreſſus eſt Chriſtus naſcens in mundo, illa in virginitate ſua permanente? D. Hieron. explicans hunc locũ per hãc portã ſemper clauſam, hanc ſacratiſſimam ſemper virginem Mariam intelligit. In eadem ſententia eſt diuus Ioannes Chryſoſtomus in homilia de Ioanne Baptiſta: & beatus Ambroſius epiſtola 8. & ſanctus Cyprianus de ſymbolo apoſtolorum: & diuus Auguſtnius tomo decimo ſermone ſecundo natiuitatis domini, & ſermone quartodecimo eiuſdem feſti: & Damaſcenus libro quarto, capite quintodecimo: & Euſebius Emiſſenus de natiuitate domini homilia prima: & multi alij doctores. Eſt igitur hæc porta abſque dubio Dei genitrix virgo, ex qua natus eſt Ieſus, qui ſe hominibus oſtendit, & communicauit, & cum illis conuerſatus eſt. Ita de illo prædixerat Baruc capite 3. propheta. *Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum. Hic adinuenit omnem viam diſciplinæ, & tradidit illam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt.* Hæc ille: Porta hæc clauſa, per quam ille egreſſus eſt, Maria eſt ſemper virgo, princeps autem hic, qui per eam ingreſſus & egreſſus eſt, ipſe Chriſtus eſt Deus noſter, quem Eſai. 9. principem pacis appellat: & diuus Ioannes in Apocalypſi principem regum terræ. [Apoc. 1.] Hæc eſt porta illa orientalis, in quam ingreſſus eſt oriens ille, de quo dixerat Zacharias ca. 6. propheta: *Ecce vir: Oriens nomen eius:* per quam egreſſa eſt lux [Ioan. 8.] illa, qui de ſe ait: *Ego ſum lux mundi.* In arca Noe quædam ianua, qua ingrederetur lux, quæ ſplenderet, non autem aqua, quæ obrueret. [Gen. 6.] Hæc arca imago fuit eccleſiæ catholicæ iuxta Origenis ſententiam, quem hac in re ſecutus eſt diuus Hieronymoa, & viri alij ſapientia præſtantes. Ianua huius arcæ virgo eſt Dei genitrix, per quam in eccleſiam ingreditur claritas gratiæ, qua ſalui ſumus, ſed non aquæ culpæ, qua ſubmergamur. Hanc habet naturam vitrea feneſtra ob materiam tranſlucidam, vt lucem recipiat, non autem aquã nec puluerem: ob *διαφανίας* capax eſt claritatis, ob ſoliditatem impenetrabilis, & aquarum expultrix. Et quemadmodum ſol per vitream ingreditur, & egreditur ſine ipſius vitri corruptione, ſic ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter in ſacratiſſimo virginis vtero fuit admirabiliter conceptus, & ex ea natus abſque ipſius virginis fractione: manſit enim virgo in partu, & poſt partum quemadmodum ante partum. Hæc eſt, de qua dixerat Eſai. 7. *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: hoc eſt nobiſcum Deus.* Hæc porta clauſa eſt in æternum ſecundum virginitatem, ſed aperta ſecundum charitatem: illa eſt enim, per cuius merita & interceſſionem viri iuſti æternum gloriæ templum ingrediuntur. De ea cecinit diuinus pſaltes 117. *Hæc porta domini, iuſti intrabunt per eam:* hoc eſt per eius meritum & interceſſionem. Hæc eſt porta in qua factum eſt matrimonium inter Booz & Ruth cap. 4. hoc eſt inter Chriſtum & Eccleſiam. Iuxta hanc portam ſedens Dauid audiuit ſaluum eſſe exercitum ſuum, & mortuum hoſtem ſuum Abſalonem. [2. Re. 18.] Eam ob cauſam Ieremias cap. 7. has voces emiſit: *Sta in porta domus domini.* Hæc eſt porta, cui appropinquans filius Dei mortuum ſuſcitauit. [Luc. 7.] Nam ideo genus humanum, quod per peccatum mortuum erat, ad vitam redit, quia filius Dei humanam aſſumpſit naturam, *ex vtero virginis tanquam ſponſus de thalamo ſuo proceſſit, & exultauit vt gigas ad currendam viam: à ſummo cælo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummum eius:* [Pſal. 18.] Hæc eſt porta, de qua ait diuus Ioannes in Apocalypſi capite 4. *Vidi, & ecce oſtium apertum in cælo.* Aperta eſt porta hæc per charitatem, vt eius precibus & meritis nos intromitteret ad cœlum: ſed clauſa per virgioitatem, vt eſſet omni puritate prædita, & ab omni corruptione penitus reſeruata. Si Habacuc in lacum leonum deferens Danieli prandium ingreſſus & egreſſus eſt non apertis oſtiis, ſed clauſis, [Dan. 13.] quomodo beatiſſima Dei genitrix non poſſet ſaluis clauſtris pudoris concipere & parere, cùm eius filius fit ipſe Deus, factus homo? Natus eſt ſol de ſtella, ſol qui occaſum neſcit, ſtella, quæ ſemper rutilat & micat. Quemadmodum ſydus radium profert abſque ſui corruptione, ſic beata Maria filium peperit abſque virginalis pudicitiæ amiſſione. Vt aduenıente nocte multa ſydera apparent in cœlo ab oriente ad occaſum recedentia.

dentia, ſed parno lumine rutilantia, in aurora verò ſole aduentante apparet ſtella fulgentiſſima, quæ Lucifer, & ſtella matutina, & ſydus auroræ ſolem præcedens appellatur: ſic poſt peccatum Adæ adueniente nocte culpæ aſtra multa apparuernot: otmirum Abel, Enoch, Noe, Abraham, & cæteri patriarchæ & prophetæ, ſed omnia hæc aſtra paruo gratiæ lumine micabant. At temporis plenitudine aduentante, quoecar pater filium ſuum miſſurus vt mundum vniuerſum diuino ſplendore illuſtraret, ſolem illum iuſtitiæ Chriſtum Deom noſtrũ, apparuit virgo ſacratiſſima, ſtella matutina, pulcherrima, auro illa fulgentiſſima, quæ attulit diuinum ſolem, quæ noctis diſpulit tenebras, & admirabilẽ lucẽ gratiæ ſecum aſportauit. Hæc eſt mater & virgo, quæ verbum peperit intacta, aurora illa, de qua eſt in Canticis literis mandatum: *Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſurgens?* Extulit eam Deus, qnia ipſa ſe humiliauerat: iuxta id quod ipſa cecinit: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles.* Virgo Luc. 1 eſt & humilis. Audis virginem, audis humilem. Si non potes virginitatem humilis imitari, imirare humilitatem virginis: nec dubites de eius virginitate, qui de eius humilitate non dubitas. Rubus eſt ardens, ſed ſeip- Exod. 4 Simile. ſum non comburens. Vt verbum abſque corruptione cordis concipitur, & procedit, quin potius cordis corruptio perfecti verbi conceptionem non paritur: ſic Chriſtus, qui verbum eſt patris, de quo ait diuus Ioannes capite 1. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum*: ſine matris corruptione conceptus, & in lucem editus fuit. Cùm caro ita fuerit à verbo aſſumpta, vt eſſet caro verbi Dei, æquum erat, vt abſque matris corruptione cooiperetur. Vnde in quodam Epheſini concilij ſermone legitur. Quæ parit carnem puram, à virginitate ceſſat: ſed quia natum eſt in carne verbum, Deus cuſtodiuit virginitatem, ſeipſum oſtendens per hoc verbum: nec enim noſtrum verbum cùm patitur, corrumpit mentem, nec Deus verbum, ſubſtantialem patrem eligens, peremit virginitatem. Et diuus Auguſtinus, Fas, inquit, non erat, vt per eius aduentum violaretur integritas, qui veneeat ſanatum corrupta. Ait Innocentius tertius vir omni ſapientia & nobilitate præſtanti, pontifex maximus, & refert diuus Antoninus quarta parte theologali, fuiſſe quondam Romæ templum paci dedicatum, quod Gentes illæ à fide alienatæ æternum eſſe exiſtimabant, quòd dixiſſet Apollo fore, vt nunquam rueret, niſi cùm virgo quædam pareret inuiolata virginitate permanente. Cùm autem illæ hoc fieri poſſe non credeeent, ædificium illud templum perpetuitatis appallarunt. At nocte illa, qua Chriſtus natus eſt, corruit templum illud, & fuit funditus eoerſum, quia ſcilicet virgo Dei genitrix filium tunc peperit permanens intacta. Refert etiam eodem loco diuus Antoninus citans diuum Thomam, in ſepulchro cuiuſdam Gentilis, qui ante aduentum Chriſti migrauerat è vita, fuiſſe ſub capite defuncti inuentam laminam, in qua erant hæc verba literis exarata. Chriſtus naſcetur de virgine Maria, & credo in eum: O ſol iterum me videbis Conſtantini & Hyrenæ temporibus. Et ita euenit: nam imperium obtinente Conſtantino quodam filio Hyrenæ, qui multos poſt annos à Conſtantino Maximo imperauit, fuit ſepulchrum illud reſeratum, & lamina hæc reperta. In pſalmo 109. vbi nos habemus iuxta verſionem ſeptuaginta. *Ex vtero ante luciferum genui te*: poteſt eſſe, ſi verba verbis ex Hebraico Matt. 22. in Latinum ſermonem reddideris: *Ab vtero auroræ* Matt. 12. *tibi ros generationis tuæ.* Loquitur cœleſtis pater cum Luc. 10. filio ſuo vnigenito Chriſto Deo noſtro, vt ipſe Chriſtus apud Euãgeliſtas teſtatur: & diuus Paulus in epiſtola ad Hebr. 1. & in prima ad Corinth. 15. Et diuus Petrus in Actis Apoſtolorũ cap. 2. Ait igitur filio: *Ab vtero aurora*, hoc eſt à ventre virginis ſanctiſſimæ tibi ô Chriſte eſt corpus generatum. Vt enim terræ vapor Simile. vi ſolis fertur in ſublime, atque ibi ſub aurora concretus conuertitur in rorem, qui decidens terram reddit fertilem & lætam: ſic puriſſimus ſangnis virginis glorioſæ Mariæ virtute ſpiritus ſancti vterum influens ſine vlla virilis ſeminis commiſſione concreuit in corpore domini noſtri Ieſu Chriſti, qui editus in lucem terram gaudio affecit, & generi humano ſpiritualem fœcũditatem tribuit, vt vberes virtutum fructus produceret. Id mentis oculis intuens Eſaias cap. 45. Chriſti conceptum, & ortum ex vtero virgineo cum rore iis verbis comparauit: *Rorate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra, & germinet ſaluatorem.* Aſpicis igitur Chriſtum Deum noſtrum puritatis amatorem ex puriſſima virgine natum fuiſſe. Ille, qui potuit ad diſcipulos ingredi, ab illiſque egredi ianuis clauſis, vt ſacrum teſtatur euangelium, potuit ex virginis vtero exire pura virginitate permanente. Etſi- Ioan. 20. cèt euangelium ſilentio pertranſeat, eſt tamẽ piè credendum illum priùs matri, quàm diſcipulis apparuiſſe, ad eámque fuiſſe foribus clauſis ingreſſum. Sol cùm primùm oritur, apparet in monte altiore, eundémque radiis illuſtrat, poſtea aliis locis claritatem ſuam oſtendit: ita ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter, ex cuius ſplẽdore procedit alius ſplendor, de quo ait per diuinum ſuum vatem cœleſtis pater. *Vobis timentibus nomen* Mal. 4. *meum orietur ſol iuſtitiæ: in reſurrectione ſua*: priùs apparuit ſacratiſſimæ virgini Mariæ, quam affecit gaudio inenarrabili, montémque illum illuſtrauit, omnes alios montes celſitudine, virtute & charitate vincentẽ, ipſoſque angelos puritate ſuperantem. Ea eſt mons ille ſublimis, ex quo iuxta Danielis cap. 2. oraculum abſciſſus eſt lapis ſine manibus, qui vniuerſum orbem terrarum adimpleuit: quoniam ex ea genitus eſt Chriſtus abſque virili opere, ſed ſpiritus ſancti virtute, qui eſt lapis ille, *quem reprobauerunt ædificantes, qui factus* Pſal. 117. *eſt in caput anguli*, qui ideo dicitur totam terram ad- Mat. 21. impleuiſſe, quia fuit eius ſanctiſſimum nomen per cunctas nationes fama celebratum. Cùm igitur ſanctiſſima Dei genitrix virgo ſit ob eximiam ſanctitatem mons omnium altiſſimus, illi priùs ſol iuſtitiæ ſummus & ſempiternus in die reditus ſui ad vitã pulcherrimus apparuit, & poſtea multis aliis, quemadmodum diuinæ literæ conteſtantur. Et vt verbis vtar 1. Mac. 6. diuinæ ſcripturæ, *refulſit ſol in clypeos aureos & æreos, & reſplenduerunt montes ab eis.* Sed priùs Oriens illuſtrauit portam hanc orientalem clauſam in æternum: hoc eſt Mariam ſemper virginem, de qua hoc loco loquitur Ezechiel. Poteris per hanc portam clauſam ante Chriſti aduentum ſacram intelligere ſcripturam, quam Eſai. cap. 29. libro ſignatam vocat: ſed eam Chriſtus reſerauit, vt diuus Ioannes in Apocalypſi capite quinto multis verbis teſtatur. Ipſe eſt enim agnus ille qui librum ſeptem ſigillis ſignatum, quem nemo aperire poterat, aperuit: de quo aiebant duo diſcipuli. *Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas?* De eo ait eodem capite 24. diuus Lucas: *Tunc aperuit illis ſenſum*, nempe diſcipulis ſuis, vt intelligerent ſcripturas. Præterea poteris per portam hãc intelligere cœli ianuam vſque ad Chriſtum clauſam, quam ipſe Chriſtus clàue crucis ſuæ aperuit, quam ob cauſam dixit in Actis cap. 7. diuus Stephanus: Video cœlos apertos. Et de diuo Petro ait in iiſdem Actis c. 10. diuus Lucas: Vidit cœlum apertum, & deſcendens vas quoddam velut linteum magnum. Et quamuis locus hic Ezechielis omnes has interpretationes recipiat, exiſtimo, tamen illarum primam præſtantiorem eſſe, aliáſque non

eſſe cum ea conferendas: continent enim ſententiam pietatis pleniſſimam, & diuini vatis inſtituto congruentiſſimam, & quam plurimis ſanctorum patrum teſtimoniis confirmatam. Voluit abſque dubio diuinus vates per hanc portam perpetuò clauſam Dei genitricis Mariæ virginitatem perpetuam prædicere, eamque monumentis nunquam interituris conſignare.

c *Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panem coram domino.* Princeps poterit in templo comedere partem ſuam ſacrificij & oblationis, quam hic diuinus vates intelligit per panem: ſiue ſit panis, ſiue quis alius cibus. Ita intelligitur locus ille Leuitici cap. 21. *Sacerdotes ſancti erunt Deo ſuo, & non polluent nomen eius, incenſum enim domini, & panes Dei ſui offerunt.* Sed quoniam per hunc principem Chriſtus intelligitur, poteris per panem hunc euangelicam intelligere doctrinam, quam ipſe Chriſtus comedit, & aliis tradidit comedendam, docens alios, & id, quod docebat, efficiens. Ad huius panis conuiuium nos inuitat ipſe dominus dicens: *Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos: & miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere inuitatis vt venirent.* At ſi nos ad eam accedere recuſamus, ille ad nos venit dicens in Apocalypſi apud Ioannem

Luc. 14. c. 3. *Ecce ſto ad oſtium, & pulſo, ſi quis aperuerit mihi, intrabo ad illum, & cœnabo cum eo.* Intuere obſecro Dei noſtri bonitatem: inuitat nos ad ſe, cùm autem eius cœnam contemnimus, ipſe nos quærit, & cordis noſtri fores pulſat vt nobiſcum cœnet: Ipſe autem ſecum fert dulces epulas: & excellentes dapes. O admirabilem Dei noſtri pietatem, ô ſingularem ſaluatoris noſtri clementiam! De hoc admirabili cõuiuio ea poteris videre quæ capite quadrageſimo primo diximus, verba illa explanantes:

Sup. 41. *Hæc eſt menſa coram domino.*

d *Per viam veſtibuli portæ ingredietur, & per viam eius egredietur.* Quicúnque in templum ingrediebantur per vnam portam, debebant egredi per aliam, præter principem, qui vna & eadem porta ingrediebatur, & egrediebatur. Qua de re infrà diſſeremus cap. 46. Chriſtus ingreditur in templum, vt eos illac ducat qui per ſe introire non poſſunt: & egreditur ad quærendos alios, quos illuc etiam adducat. Eodem modo

Gen. 28. per ſcalam Iacob angeli aſcendebant & deſcendebãt: aſcendebant ad ducendos quoſdam, deſcendebant ad quærendos alios.

e *Et ecce impleuit gloria domini domum domini.* Hoc eſt, res illa admirabilis, fulgentiſſima & illuſtriſſima, quæ Dei gloriam repræſentabat, impleuerat totum templùm. Voluit ſignificare fore, vt Chriſti ſplendor totam eccleſiam illuſtraret. Tempore ſynagogæ fuit aliqua oſtenſio gloriæ domini, ſed adueniente Chriſto omnis illa gloria diſparuit: non quòd eſſet in nihilum redacta, ſed quia tanta fuit Chriſti claritas, vt comparatione eius illa alia non appareret. Quemadmodum adueniente claro & ſplendido ſole lux ſtellarum non apparet: ſic adueniente Chriſto, & coruſcante

Simile. euangelio, ceſſauit legis veteris ſplendor. Cùm enim accedit perfectum, deſtruitur quod eſt imperfectum.

f *Et cecidi in faciem meam.* Nempe ex humilitate & animi demiſſione: non enim ſe dignum eſſe exiſtimabat, qui tantam gloriam intueretur. Vel cecidit perterritus viſa tanta maieſtate. Semper cadit in faciem ſuam, nunquam retrorſum. Qua de re alibi diſſeruimus.

g *Et dixit ad me dominus.* Pro domino eſt in Hebraico iehouah, nomen Dei tetragrammatum, quod ſoli conuenit Deo. Deum vocat virum illum, qui templum illud conſtruxit, illúdque oſtendebat: nec mirum, cùm vir ille Chriſtus eſſet, vt capite quadrageſimo copioſe oſtendimus.

h *Pone cor tuum, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi.* Priuſquam ei dicat, vt videat, & audiat, eum hortatur, vt cor apponat: parum enim prodeſſet videre & audire, niſi cor apponeret. Cor apponere, eſt oculus mentis aperire, eiuſque aures præbere, diligenter aduertere, & animum ad harum rerum contemplationem cum bona intentione dirigere. Ideò Chriſtus ait: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Aures animi, & cordis Luc. 8. oculos quærebat, ſine quibus parum prodeſt oculos & aures corporis habere. Impij Iudæi Chriſtum videbant, & audiebant, ſed quia non apponebant cor ad illum, minimè conuerſi ſunt: quin potius nefandas ei intulerunt manus eúmque in diſcrimen capitis impiè vocarunt.

i *De vniuerſis ceremoniis domus domini, & de cunctis legibus eius.* Non ſolùm volo, vt cæremonias intelligas & ſerues, ſed quod maius eſt, leges bene viuendi, quæ ſunt diuina præcepta. Perfectio eſt præcepta Dei, & bonas cæremonias cuſtodire: ſed contemnere præcepta & euangelica conſilia, totam autem religionem velle conſtituere in cęremonias, impium eſt, & hominũ parũ conſideratè cogitantium, ipſaque religione intẽ- Simile. peranter abutentium. Vt virga recta in manu iudicis ſignum eſt iuſtitiæ rectæ: ſic rectæ cæremoniæ ſigna ſunt rectæ religionis: & quemadmodum vituperandus eſt iudex, qui cùm ſit iniuſtus, totam dignitatem ſuam in rectitudine virgæ conſtituit, ferẽs manu virgam rectam, intus autem conſcientiam obliquam: ſic ille improbandus eſt, qui cæremóniarum ſpecie gloriatur, ab earum rectitudine non diſcedens, in illiſque totam religionis ſubſtantiam ponens, cùm tamen intus ſit ſceleribus inquinatus, omnique religione deſtitutus. Hu- Matt. 23. iuſmodi homines vocat Chriſtus ſepulchra dealbata, quæ foris apparent hominibus ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia, quoniam hi nullam veræ religionis, germanæque iuſtitiæ ſolidam expreſſamque ſubſtantiam tenent, vmbra ſolùm & ſignis quibuſdam exterioribus vtuntur. Tota eorum vita nihil aliud eſt, quàm externa dealbatio, in- Simile. tus autem tetra ac fœda vitioſitas. Oportet virtutem colere, & verãm religionem cuſtodire, & præter id vti vtilibus, & honeſtis, & pulchris cæremoniis. Vt enim arboris cortex, etſi fructum non proferat, illum tamen ornat & ſuſtentat: ſic cæremoniæ, licèt non in illis ſubſtantia conſiſtat religionis, eam tamen decorant & Simile. conſeruant. Quam ob cauſam qui religionem profitemur, non debemus cærimonias aſpernari. Vt mali perſici exterius comedimus, interiorem verò nucleum duro cortice coopertum foras proiicimus: ſic laici noſtra comedunt, exteriora verò non curant: quia nec ea vident, nec intelligunt, ſed cæremoniis noſtris rectè diſpoſitis ædificantur. Nos verò etſi vtrúnque colere debeamus, interius tamen pluris æſtimemus: quoniam etſi dura mali perſici nux foris proiiciatur, illa tamen præſtantior eſt & excellẽrior carnoſo pomo, quoniam ſemen eſt vnde procedit planta, quæ perſica mala producit. Cùm enim arbor caduca ſit, produxit ex ſe ſemẽ, ex quo arborem generet ſui ſimilem, vt quæ ſe non poteſt perpetuò ſeruare in indiuiduo, ſe ſaltem cõſeruet in ſpecie. Et hoc modo ita efficiente natura ſui perpetuitatem promittit. Ex quo ſit efficitur, vt ſi quis ſemen aliquod integrum comedat, non illud dentibus terens, nunquam illud digerat in ſtomacho: non vult enim natura, vt ſemen illud integrum digerat, quod ipſa ad perpetuitatem ſpeciei produxit.

k *Et pones cor tuum in vias templi.* Id eſt, omnes vias templi, quas tibi oſtendi, conſidera, in animo verſa, & memoria repete, quoniam eccleſiæ ſpirant ſacramenta. Fortaſſe ponere cor in viis templi eſt obſer-

vare

nare', ne aliquis per hæreſim egrediatur ab eccleſia: nene hæreticus aliquis ſe inter catholicos intromittat, vt eos corrumpat dogmate aliquo peſtilente. Vel eſt diligenter attendere, ne indigni ad ſacerdotium admittantur. Id autem ad præſules pertinet eccleſiaſticos. Vel ſic: Intuere omnes vias templi per omnes exitus illius, & videbis multos Gentiles à fide alienos, & ſceleribus imbutos ingredi in loca ſancta, in quæ nõ licet niſi ſacerdotibus introire. Reprehendit Deus Iudæos, quòd cum Gentilibus haberent communicationem: contra id quod illis præceperat in lege, vt conſtat ex 34. capite Exodi: & ad quòd eos intimum templi ſui admiſiſſent, cùm ingredi non poſſent niſi in primum atrium. Hanc exiſtimo eſſe germanam huius loci interpretationem. 1.Reg.3

l *Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra.*] Id eſt, hactenus ô Iſraelitæ nefanda ſcelera perpetraſtis, cum alienigenas introduxeritis in templum, qui illud irriderent, & permittentibus vobis idolis ſuis polluerunt, ibique deteſtanda flagitia committerent. Nolite amplius vos ipſos vitiis cõtaminare: ceſſate à criminibus, nolite materiam præparare incendio futuro. Sunt enim, qui ſcelera cumulant ſceleribus propter ſpem impunitatis, quæ eſt maxima illecebra peccandi. Eam ob cauſam quos ipſa virtus in officio retinere non poteſt, ij magnitudine pœnæ à ſcelere ſeparari debent. Nihil periculoſius impunitate, quoniam ad deteriora inuitat. Ideo aiebat Eccleſiaſticus: *Non adducas peccatum ſuper*
Eccl.5 *peccatum, & ne dicas. Miſeratio Dei magna eſt.* Et Eſaias: *Væ*
Eſa.5 *qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quaſi vinculum plauſtri peccatum.*

m *Incircuncisos corde, & incircuncisos carne.*] Aſpicis hic apertè duplicem eſſe circuncisionem alteram corporis, alteram animi.

n *Et offertis panes meos.*] Loquitur de panibus propoſitionis: quos ſacerdotes in templo offerebant: De illis ait ita Deus in Exodo: *Pones ſuper menſam panes propoſi-*
Exod.25 *tionis in conſpectu meo ſemper.* Vel per panes intelligit omne oblationum genus ſiue carnes eſſent, ſiue panes, ſiue fructus. Solet enim diuina ſcriptura nomine panis cibos omnes ſignificare, vt alibi oſtendimus. Non eò Deus reprehendit Hebræos ſacerdotes, quòd ei offerrent panes, ſed quòd illos in mortifero peccato offerrent. Polluentes Dei templum, in illudque admittentes Gentes à fide alienas, atque diuina iura violantes Deo ex more panes offerebant. Eodem modo non prohibet Deus Chriſtianis ſacerdotibus ſacrum facere, & miſſam celebrare, cùm ei ſit ſacrificium hoc gratiſſimum: ſed illis prohibet ne ad altare accedant cum mortiferi criminis conſcientia. Ideo ait Apoſto-
1.Cor.11. lus: *Quicumque manducauerit panem, & biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & ſanguinis domini.* Si Deus legis veteris ſacerdotes reprehendit, quod contaminati nefario ſcelere panem propoſitionis offerebant, qui erat vmbra quædam ſancti euchariſtię ſacramenti, quantò maiore reprehenſione digni erunt nouæ legis ſacerdotes, ſi flagitiis peſtilẽtibus aſtricti miſſam celebrauerint, & ſacramentum corporis & ſanguinis domini noſtri Ieſu Chriſti confecerint? Non enim panem propoſitionis offerunt, ſed panem viuũ, qui de cœlo deſcendit: non vmbram, ſed veritatem, non falſam imaginem cibi, ſed eum, qui ait: *Caro mea* Ioan.6 *verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus.* Facta autem conſecratione remanet in ſacramento hoc forma ſubſtantialis panis, ſed in corpus Chriſti conuertitur: fitque admirabilis tranſubſtantiatio: & ſub qualibet parte hoſtiæ conſecratæ eſt totus Chriſtus verus Deus & verus homo. Hoc ſanctiſſimum ſacramentum, quatenus in eo Chriſti paſſio repræſentatur, qua ſe, vt ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus, *obtulit hoſtiam Deo,* rationem habet ſacrificij, & verũ eſt ſacrificium, quatenus verò traditur gratia inuiſibilis, habet rationem ſacramenti, & verum eſt ſacramentum: ad quod nec ſacerdotes, nec laici cum conſcientia lethalis flagitij accedere debent. Epheſ.5

o *Et poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in ſanctuario meo vobiſmetipſis.*] Hoc eſt, conſtituiſtis cuſtodes & miniſtros obſeruationum mearum in templo, homines gentiles ob vtilitatem veſtram. Non aduertitis ſintne mundi an immundi, dummodo vobis ſeruiant, & ad commodum veſtrum reſpiciant. Anteponebãt propriam vtilitatem Dei obſequio & honori, vt valerent: cùm dicat Salomon in Prouerbiis. *Fili honora dominum, & valebis.* Aliud exiſtimabant eſſe commodum, aliud virtutem, exiſtimantes poſſe commodum eſſe abſque virtute: qua in re grauiter errabant. Peruertunt mortales ea, quæ ſunt fundamẽta naturæ, cùm vtilitatem ab honeſtate ſeiungunt. Qui enim fieri poteſt, vt ſit vtile, quod perniciem ſecum affert ſempiternam? Quod honeſtum eſt, id certè vtile: quod autem honeſtum non eſt, id vtile vt ſit, effici non poteſt aduerſante & repugnante natura. Sed ex vtilibus, illud eſt præſtantius, quod eſt communius. Vnde in libro Machabæorum ſecundo, capite quarto ſcriptum legimus: *Communem vtilitatem apud te vniuerſæ multitudinis conſidera.* Vel ſic. Poſuiſtis in templo homines, qui viderent vtrum mea præcepta cuſtodirentur, vobis metipſis hoc eſt ob vtilitatem veſtram, vt ex illis, qui præcepta mea non ſeruarent, pecunias extraheretis. Prou.7 2 Ma.2

p *Omnis filius alienus.*] Hoc eſt idolorum cultor.

ANNOTATIONES
ex Hebræo in Cap. XLIIII.

s Eritque clauſa principi: princeps ipſe ſedebit in ea.
Mich.5 *Septuaginta habent:* Et erit clauſa, quia dux hic ſedebit in ea. *Hic eſt dux ille, de quo ait Michæas propheta:* Ex te enim exibit dux, qui regat populum meum Iſrael. Pagninus *habet:* Eritque clauſa principis, principis erit, ille manebit in ea. *Acſi diceret, Porta hæc ſemper clauſa erit illius principis, qui verè eſt princeps, & ipſe*
Matt.28 *nouem menſes in eius ſacratiſſimo vtero manebit. De principe illo loquitur, qui de ſe ait:* Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra. *Huius principis imaginem gerebat Dauid, cui dixit Deus, vt eſt in primo Paralipomenon ſcriptum:* Tu paſces populum meum Iſrael, & tu eris princeps ſuper eum, *Hunc, qui habet æternum principatum appellat diuus Petrus Principem regum terræ, & Ezechiel principem principum: hoc eſt nomine & re principatum habentem. Thargum ita vertit hoc locum.* Eritque clauſa, erit principis, princeps ipſe ſedebit in ea. *Poterat rectè transferri:* eritque clauſa principum, ipſeque ſedebit in ea: *In Hebraeo pro principe eſt* נשיא *naſi à verbo* נשא *naſa, quod ſignificat extollere, & eleuare, quod princeps in ſublime efferatur, & ſuper alios eleuetur. In libro Geneſis ſcriptum legimus, dixiſſe filios Heth Abrahamo: Princeps Dei es apud nos vbi pro principe eſt nomen hoc. Volentes enim magnum principem appellare, principem Dei appellant: ea enim quæ Dei ſunt, magna quippe ſunt. Et quoniam proprium eſt principis parcere ſubiectis*

veniam ſuppliciter petentibus, ſignificat verbum hoc parcere, & condonare, & propitium eſſe. Significat etiam recipere: & ita accipitur capite quarto Geneſis: vbi Deus dixit Caino dolore preſſo, quòd Deus ad Abelum fratrem ſuum, & ad munera eius reſpexiſſet: Nonne ſi bene egeris, recipies? *Subaudi, mercedem à Deo. Vbi pro* recipies *eſt in Hebraico verbum hoc naſa. Quam ob cauſam verti poterat locus ille:* Nonne ſi bene egeris, erit parcere? *Ac ſi dicat. Si pœnitentiam egeris, & in virtutum actiones incubueris, parcet tibi Deus, condonabit tibi peccatum tuum, eritque tibi propitius. Tharghum habet:* Nonne ſi rectè feceris, remittentur tibi opera tua? Sin antem non benefeceris, ad diem iudicij peccatum tuum reſeruatur. *Illud etiam, quod ait apud Oſeam Deus:* Non addam vltrà miſereri domui Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum: *poterat verti:* Non addam vltrà miſereri domus Iſraelis, ſed in vniuerſum eos à facie mea tollam. *Pro obliuiſcar enim eſt in Hebraico verbum, quod poteſt eſſe naſa, vel naxá, naxa ſignificat obliuiſci, naſa præter alia ſignificat tollere, & extollere. Loquebatur Deus illic de decem tribubus Iſraelis, quæ fuerant capta ab Aſſyriis, & à Samaria abducta: ad quam præter paucos nunquam redierunt. Sed quoniam verbum hoc noſtrum naſa parcere ſignificat, vertit Ionathas Chaldæus:* Non addam vltrà miſereri Iſraelitarum, ſed ſi conuerſi fuerint, parcendo parcam eis: *Poterat verti:* Non miſerebor amplius Iſraelitarum, ſed eleuabo ſuper eos inimicos, *Qui ſcilicet illos affligant, & in perpetua ſeruitute contineant. Ab hoc verbo Naſa deriuatur nomen ſeath, quod ſignificat excellentiam, honorem, & dignitatem. Id quod nos habemus in Geneſi:* Prior in donis, maior in imperio, *vertit Pagninus:* Excellentia, dignitas, & excellentia fortis. *Qui locus poterat verti:* Excellentia dignitatis, excellentia fortitudinis. *Per excellentiam dignitatis intelligitur ſacerdotium, per excellentiam fortitudinis regnum. Eſt igitur ſenſus: Tibi ô Ruben debebatur ſacerdotium & regnum, cùm ſis primogenitus, ſed quia inſtar aquæ celeriter labentis fluxiſti, non coercens libidinem, neutrum conſequeris. Et ita factum eſt: nam ex Ruben primogenito, nec ſacerdotes deſcenderunt, nec reges: quin potius ſacerdotium fuit translatum ad Leui, & regnum ad Iudam. Et quoniam primogenitus, qui donis his priuabatur, dicebatur priuari primogenitura, vertit Onchelus paraphraſtes Chaldæus locum illum in hunc modum:* To accepturus eras partes tres, primogenituram ſcilicet, & ſacerdotium, & regnum: ſed quia ſecutus es voluntatem tuam ſicut aqua effuſa, non proficies, hoc accipies portionem ſuperexcreſcentem. *Hæc paraphraſtes, qui reſpexit potius ad ſenſum, quàm ad verba. Hunc eundem ſenſum ſequitur diuus Hieronymus in quæſtionibus ſuper Geneſim. Diuus Ambroſius de benedictionibus patriarcharum per Ruben primogenitum, qui quoniam patrem ſuum affecit iniuriis, priuatus fuit regno & ſacerdotio, intelligit populum Iudaicum, quem Deus vocabat filium ſuum primogenitum, qui quoniam Deum vulnerauit, in eum contumelias iecit, eumque cruci affixit, fuit deiectus, & ab eo regnũ & ſacerdotium meritò ablatum. Eodem modo Bucherius & Iſidorus per Ruben populum Iudaicum interpretantur. Deriuatur etiam ab hoc verbo nomen naſi, quod principem ſignificat, & rem excelſam, principatum ſuper alias obtinentem, quò vſus eſt hoc loco Ezechiel.*

Oſe.1

Gen 49

Esa. 4

---

[a] Sed & leuitæ, qui longè receſſerunt à me in errore filiorum Iſrael, [1] & errauerunt à me poſt idola ſua, [b] & portauerunt iniquitatem ſuam, erãt in ſanctuario meo æditui, & ianitores portarum domus, & miniſtri domus. [c] Ipſi mactabunt holocauſta & victimas populi, & ipſi ſtabunt in conſpectu eorum, vt miniſtrent eis. Pro eo quod miniſtrauerunt illis in conſpectu idolorum ſuorum, & facti ſunt domui Iſrael in offendiculum iniquitatis. [d] Idcirco leuaui manum meam ſuper eos, ait dominus Deus, & portauerunt iniquitatem ſuam. Et non appropinquabunt ad me, vt ſacerdotio fungantur mihi, nec accedent ad omne ſanctuarium meum iuxta ſancta ſanctorum: ſed portabunt confuſionem ſuam, & ſcelera ſua, quæ fecerunt Et dabo eos ianitores domus in omni miniſterio eius, & in vniuerſis, quæ fient in ea. [e] Sacerdotes autem & leuitæ filij Sadoc, qui cuſtodierunt cæremonias ſanctuarij mei, cum errarent filij Iſrael à me, [f] ipſi accedent ad me, vt miniſtrent mihi: & ſtabunt in conſpectu meo, vt offerant mihi adipem & ſanguinem, ait dominus meus. Ipſi ingredientur ſanctuarium meum, & ipſi accedent ad menſam meam, vt miniſtrent mihi, & cuſtodiant cæremonias. Cùmque ingredientur portas atrij interioris, [g] veſtibus lineis induentur, nec aſcendet ſuper eos quicquam laneum quando miniſtrant in portis atrij interioris, & intrinſecus. [h] Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum [i], & fœminalia linea erunt in lumbis eorum, [k] & [a] nõ accingentur in ſudore.

a *Sed & leuitæ qui longè receſſerunt à me.*] Omnes ſacerdotes erant leuitæ, hoc eſt de tribu Leui, ſed non omnes leuitæ aucti erant ſacerdotio. Nunc loquitur de leuitis ſacerdotibus, qui cùm populus incideret in idololatriam, etiam corruerunt, & idola coluerunt. Eam ob cauſam ait Deus, eos ampliùs non eſſe ſacerdotio functuros, ſed futuros eſſe cuſtodes & ianitores: non enim merebantur munus ſacerdotale exercere, ſed officia infima, qualia erant cuſtodum & ianitorum. Debent enim ſacerdotes indui iuſtitia, & puritate, iuxta id quod ait ſcriptura: *Sacerdotes tui induantur iuſtitia.* Et illud: *Mundamini, qui fertis vaſa domini.* At hi ſacerdotes legem Dei neglexerant, ſeque vitiis contaminauerant: de quibus dixerat Deus per Ezechielem cap. 22. *Sacerdotes eius contempſerunt legem meã, & polluerunt ſanctuaria mea: inter ſanctum & prophanum non habuerunt diſtantiam.*

Pſal. 131.

Eſa. 52

Sup. 22.

b *Et portauerunt iniquitatem ſuam.*) Hoc eſt fuerunt ob flagitia ſua puniti. Portare iniquitatem eſt luere pœnas ſceleris. Hebraiſmus eſt in diuinis literis ſatis frequens.

c *Ipſi mactabant holocauſta & victimas populi.*) Hi ſacerdotes ſceleribus imbuti, quando populus à me defecit, & vana coluit idola, miniſtrabant ei ſacrificantes falſis diis holocauſta & victimas, quas populus dæmoniis offerebat. Non ſolùm populi idololatriam non vituperarunt, ſed illi adhæſerunt. Quidam codices habent: Mactabont, Et tunc erit ſenſus: Non exercebunt munus orandi, & ſacrificandi, ſed ſolùm occidendi victimas, quod eſt inter omnia infimum.

d *Idcirco leuaui manum meam ſuper eos.*] Hoc eſt, eam ob cauſam eos grauiter puniui. De hoc Hebraiſmo

 Sap. 48

braiſmo alibi diſſeruimus.

c *Sacerdotes autem leuitæ filij Sadoc.* Sadoc idē eſt quod iuſtus: & re vera fuit Sadoc nomine & factis. Hic fuit in ſummo ſacerdotio conſtitutus abiecto Abiathare, cum regnum obtineret Salomon, vt licet videre tertio libro Regum. Aſpicis hoc loco in templo Ezechielis reprobatos fuiſſe ſacerdotes filios Leui, & approbatos filios Sadoc: quoniam futurum erat, vt in eccleſia catholica reprobatis legis veteris ſacerdotibus, eligerentur ſacerdotes euangelici filij Sadoc, hoc eſt filij Chriſti, qui fuit verus Sadoc, verus iuſtus, cuius ille antiquus imaginem gerebat. Hic eſt iuſtus ille de
Zach. 9 quo dixit Zacharias propheta: *Ecce rex tuus venit tibi iuſtus & ſaluator.* Fuit enim Chriſtus rex & ſacerdos: quam ob cauſam fuit in Melchiſedech rege Salem & ſacerdote altiſſimi adumbratus. De quo cecinit diui-
Pſal. 109 nus pſaltes: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec.* Sacerdoris officium eſt diuinis ſanctæ religionis myſteriis, rerúmque ſalutarium ſcientia homines inſtruere, eorúmque ſcelera ſacrificio expiare, ac Deum pro illis pias fundere precationes. Regis autem officium eſt rempublicā rectè gubernare, eámque iuſtitia & pace conſeruare, & ab hoſtibus tueri. Hæc munera in ſolo Chriſto perfecta, & omnibus numeris abſoluta reperiuntur. Hoc intuens diuus Paulus in epi-
Heb. 7 ſtola ad Hebræos hunc pſalmographi locum de Chriſto interpretatur. Huius diuini ſacerdotis filij appellantur verè Chriſtiani, iuxta id quod ait diuus Ioan-
Ioan. 1 nes: *Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* In morte Heli & Abiatharis, & conſtitutione Samuelis & Sadoc voluit Deus oſtendere antiquandum eſſe & penitus finiendum legis veteris ſacerdotium, & euangelicum conſtituendum: quod eodem modo de regno fuit in reprobatione Saulis, & electione Dauidis adumbratum. Cùm enim mutaretur teſtamentum, oportebat mutari ſacerdotium, vt iam non eſſet ſacerdotium temporale, ſed æternum. Id ſignifi-
Pſal. 109. care volens diuina ſcriptura ait, Chriſti ſacerdotium fuiſſe iuramento confirmatum, vt indicaret æternum fore: dicens in pſalmo: *Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec.* Aaronis autem ſacerdotium, quoniam erat commutandum, non fuit iureiurando conſtitutum.

f *Ipſi accedent ad menſam meam.*] Hæc eſt menſa illa, de qua dictum fuit capite quadrageſimo primo: *Hæc eſt menſa coram domino.*

g *Veſtibus lineis induentur.*) Signum, vt definiunt philoſophi, eſt quod aliud ſenſui, aliud intellectui repræſentat. Veſtis illa ſacerdotalis repræſentabat ſenſui eſſe lineam & candidam, ſed intellectus iudicabat eam animi candorem ſignificare. Eodem modo Chriſtiani ſacerdotes in eccleſiis lineis veſtibus ſuperinduuntur, animi puritatem, quę in ſacerdotibus requiritur ſigni-
ficantibus. *Et quoniam Chriſtianus populus eſt*, vt ait diuus 1 Pet. 2
Petrus, *genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis*, oportet Chriſtianos omnes veſtibus candidis indui, expoliantes, iuxta diui Pauli ſentētiam, *veterem hominem cum actibus ſuis, & induētes nouum.* Au-
diamus eundem Apoſtolum dicentem. *Induimini do-* Coloſſ. 3
minum Ieſum Chriſtum. Et alibi. *Induite vos ſicut electi Dei,* Rom 6.
ſancti, & dilecti viſcera miſericordiæ, humilitatem, mode- Coloſſ 3
ſtiam, patientiam. Id dixerat iis verbis Eſaias: *Induere ve-*
ſtimentis glorię suæ Ieruſalem. Vt in cœleſtem patriam in- Eſa. 25
grediamur, iis veſtibus albis indui debemus. Viginti
quatuor ſeniores, quos vidit diuus Ioannes in cœlo in Apoc. 1
thronis ſedentes, erant veſtimentis albis circumamicti: & illi ſimiliter, qui ſtabant ante thronum in conſ- Apo. 9
pectu agni, qui palmas manu tenentes diuinum numē Sap 3
pleno ore laudabant.

h *Vitta linea.*] Id eſt mitræ, ſiue tiaræ. Per has vittas albas habendas in capite ſignificatur candor ſapientię in intellectu, vel gratiarum corona iuxta diuum Hieronymum. Vnde dicitur in libro 5. Sap. *Iuſti accipiēt diadema ſpeciei de manu domini.*

i *Et fœminalia linea.*] Per quæ ſignificatur continentiæ virtus. Hæc tria, nempe veſtes lineæ, vittæ lineæ, & fœminalia linea, iuſſa ſunt fieri ſacerdotibus, vt conſtat ex cap. 28. libri Exodi.

k *Et non accingentur in ſudore.*] Id eſt, non accingentur adeò arctè & ſtrictè, vt grauentur labore & ſudore. Vel ſic: accingant ſe ſacerdotes, ſed non cùm ſudauerint: ne veſtes ſacerdotales coinquinētur ſudore. Volebat Deus, vt veſtes illæ, quibus animi puritas ſignificabatur, puræ eſſent, & ab omni macula ſeruatæ.

ANNOTATIO.

1 Errauerunt à me poſt idola. *Septuaginta habent*: Cùm erraret Iſrael à me poſt cogitationes ſuas. *Ita pro poſt idola tranſtulerunt*: ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων. *Turpes & manes cogitationes idola eſſe aſſeuerarunt.*

a Non accingentur in ſudore. *Pro in ſudore eſt in Hebraico* ביזע *baiezach. Nomen iezach ſudorem ſignificat, & laborem: vt Geneſis tertio.* In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. *Acſi dicat in labore magno: ſolet enim vultus ſudorem emittere in magno aliquo labore. Eſt igitur ſenſus: Non erunt nimis arctæ ſacerdotum veſtes, ne cum labore accingātur. Huic interpretationi fauet verſio ſeptuaginta, ita habens* ἐνεζώσονται βίᾳ. *Hoc eſt, non accingentur violenter, ſeu cum violentia. Quidam exiſtimabant verba hæc eſſe in hunc modum intelligenda: Non ſe accingant ſacerdotes in locis, vbi præcipuè ſudor ſolet erumpere, veluti in axillis, & pudendis. Ionathas Chaldæus habet: Non accingent ſe ſuper lumbos ſuos, ſed ſuper cor ſuum. Acſi diceret: Media illa corporis parte ſe accingent, vbi cor humanum ſitum eſt. Paguinus vertit: Non accingent ſe ſacerdotes, ſed nō poſtquam ſudor eruperit, ne veſtes ſacerdotales coinquinentur.*

[a] Cùmque egredientur atrium exterius ad populum, exuent ſe veſtimentis ſuis, in quibus miniſtrauerant, & reponent ea in gazophylacio ſanctuarij, & veſtient ſe veſtimentis aliis, [b] & non ſanctificabunt populum in veſtibus ſuis. [c] Caput autem ſuum non radent, nec comā nutrient, ſed tondentes attondent capita ſua. [d] Et vinum non bibet omnis ſacerdos, quando ingreſſurus eſt atrium interius. [e] Et viduam & repudiatam non accipient vxores, ſed virgines de ſemine domus Iſrael. Sed & viduam, quæ fuerit vidua à ſacerdote, accipient: & populum meū docebunt quid ſit inter ſanctum & pollutum: & inter mundum & immundum oſtendent eis. [f] Et cū fuerit controuerſia, ſtabunt in iudiciis meis, & iudicabūt. Leges meas & præcepta mea in omnibus ſolennitatibus meis cuſtodient, [g] & ſabbata mea ſanctificabunt. [h] Et ad mortuum

hominem non ingredientur, ne polluantur, [i] niſi ad patrem & matrem, filium & filiam, fratrē & ſororem, quæ alterum virum non habuerit: in quibus contaminabūtur: [k] Et poſt quam fuerit emundatus, ſeptem dies numerabuntur ei, & in die introitus ſui in ſanctuarium ad atrium interius, vt miniſtrent mihi in ſanctuario, offeret pro peccato ſuo ait dominus Deus. [l] Non erit
Deut. 18 Nu. 18 autem eis hæreditas, ego hæreditas eorum: & poſſeſſionem non dabitis eis in Iſrael: ego enim poſſeſſio eorum. [m] Victimam & pro peccato, & pro delicto ipſi comedent, [n] & omne votum in Iſrael ipſorum erit. [o] Et primitiua omnium primogenitorum, & omnia libamenta ex omni-
Exod. 22 bus, quæ offeruntur, ſacerdorum erūt. Et primitiua ciborum veſtrorum dabitis ſacerdoti, [p] vt reponat benedictionem domui ſuæ. [q] Omne morticinum & captum à beſtia de auibus, & de
Leui. 22 pecoribus, non comedent ſacerdores.

a *Cùm egredientur atrium exterius.*) Subaúdi, ex atrio interiore. Totum hoc fuit ſuprà expoſitum, cap. qua-
Sup. 42. drageſimo ſecundo.

b *Non ſanctificabunt populum in veſtibus ſuis.*] Id eſt nō exibunt in veſtibus ſacerdoralibus ad benedicendum populo, ſed in veſtibus communibus.

c *Caput autem ſuum non radent nec comam nutrient.*) Hoc eſt, habebunt capillos, ſed tonſos & mutilatos. Non erunt compti capilli, nec madentes cincinnorum fimbriæ. Id autem, quod eſt capite octauo Numerorum ſcriptum, vbi Deus præcepit ſacerdotibus radere pilos, intelligitur de pilis corporis, non autem de pilis
1. Tim 6 capitis. Per capillos capitis intelliguntur opes. Vult Deus ſignificare, poſſe ſacerdotes habere neceſſaria, ſed non ſuperflua. Opus eſt ſuperuacanea reſecare. Audiant diuum Paulum dicentem: *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli.* In libro 18. Numerorum ſunt hæc verba literis mandata, quæ Deus dixit ſacerdotibus: *In terra eorum nihil poſſidebitis: nec habebitis partem inter eos: ego pars & hæreditas tua in medio filiorum Iſraël:* Et paulò pòſt: *Nihil aliud poſſidebunt, decimarum oblatione contenti, quas in vſus eorum & neceſſaria ſeparaui.* Et in hoc eodem capite apud noſtrum Ezechielem: *Non erit autem eis hæreditas: ego hæreditas eorum.* Non nego poſſe ſacerdotes Chriſtianos diuitias habere, ſed ita eas habere debent, vt ſolùm neceſſaria ſumant: cætera debent inter pauperes, & Chriſtianæ pietatis atque religionis opera diſtribuere. Hoc eſt enim præſulum officium, vt & ſpiritualiter & corporaliter ouibus prouideant. Sed væ illis, qui clauem arculæ theſauri nemini audent tradere, ſed in brachio portant, claues autem animarum aliis ſacerdotibus committunt indoctis & flagitioſis. Non tamen me fugit, multos eſſe ſacerdotes & antiſtites in eccleſia catholica, præcipuè in noſtra hac Luſitania, qui mundi vanitatibus neglectis veram colunt pietatem, diuini cultus amatores, viſceribus miſericordiæ erga pauperes induti, religionum patroni, humilitate conſpicui, ſapientia inſignes, ſancto fidei zelo ardentes, & diuina charitate flagrantes.

d *Vinum non bibet omnis ſacerdos, quando ingreſſurus eſt in atrium interius.*) Hoc habetur Leuitici capite decimo. Si tanta ſobrietas & abſtinentia requirebatur in ſacerdotibus legis veteris, quantò maior requiretur in ſacerdotibus nouæ legis, vbi maior eſt puritas & excellentia?

e *Et viduam & repudiatam.*] Id eſt non ducent vxorem, niſi virginem. Hoc habetur capite vigeſimo primo Leuitici. Sacerdotes nouæ legis non accipient ſynagogam, quæ à Chriſto receſſit, & fuit ab illo repudiata.

f *Et cùm fuerit controuerſia, ſtabunt in iudiciis meis.*) Sa-
Agg. 2 cerdotes ſententiam ferebant de rebus ad legem Dei
Mala. 2 pertinentibus. Vnde ait Aggæus propheta: *Interroga ſacerdotes legem.* Et Malachias: *Labia ſacerdotis cuſtodiant ſcientiam.* Cùm inter Iudæos erat aliqua controuerſia, veniebant ad ſummum ſacerdotem, qui vocatis aliis ſacerdotibus diſſenſionem dirimebat. Illud autem quod ille iudicabat, firmiter tenebatur. In libro Deu-
teronomij ſunt hæc verba literis teſtata: *Si difficile &* Deut. 17
ambiguum apud te iudiciū eſſe perſpexeris, inter ſanguinē & ſanguinem, cauſam & cauſam, lepram, & lepram, & iudicium inter portas tuas videris iudicium variare, ſurge, & aſcende ad locum, quem elegerit dominus Deus tuus: veniſque ad ſacerdotes Leuitici generis, & iudicem, qui fuerit illo tempore, quæréſque ab eis, qui iudicabunt tibi iudicij veritatem. Et facies, quod dixerint, qui præſunt loco, quem elegerit dominus, & docuerint te iuxta legem eius: ſequeriſque ſententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, nec ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat domino Deo ſuo, ex decreto iudicis moriatur homo ille: Hæc ibi. Aſpicis apertè in ſynagoga non omnes cauſas, ſed difficiliores fuiſſe ad ſummum ſacerdotem relatas, & ſupremum illud iudicium ſenatum ſacerdotum habuiſſe, ſed vnum eſſe ſummum iudicem, nimirum ſummum ſacerdotem, qui authoritate ſua ſententiam ferebat: à quo nulla penitus erat appellatio. Nam alioquin nulla eſſet in republica illa pax, nulla tranquillitas, nulla firmitudo, nulla concordia. Ex quo ſequeretur, vt citò rueret, & in ſe diuiſa ſubitò
deſolaretur: nam iuxta Dei noſtri ſententiam: *Omne* Mat. 12 Luc. 11
regnum in ſe diuiſum deſolabitur. Neceſſe fuit ad illius reipublicæ conſeruationem eſſe vnum caput, vnum iudicem ſupremum, vnum ſummum pontificem, qui difficiles cauſas iudicaret, à quo nemo poſſet appellare. Si Deus ſynagogæ prouidit, tribuens ei vnum pontificem maximum, qui vltimam ferret ſententiam, ne tota corrueret reſpublica illa, quî fieri poterat, vt eccleſiæ non prouideret, quam ſuo ſanguine acquiſiuit, quam admirabili amore proſequitur, pro qua vitam in crucis ara profudit? Thronus ille antiquus cathedræ Apoſtolicæ imaginem gerebat, & ſupremus ille ſacerdos & iudex ſummum noſtrum pontificem adūbrabat vniuerſalem totius eccleſiæ paſtorem & magiſtrum, ad quem pertinet controuerſias de fide & reli-
gione componere & definire. Si nauis abſque naucle- Similia:
ro gubernari non poteſt, ſi humanum corpus abſque Mat 4
capite non exiſtit, ſi ouile abſque paſtore direptioni & 6
committitur, ſi ciuitas abſque gubernatore euertitur, Ephes. 1 Coloſſ
& ad excidium & vaſtitatem vocatur, quî fieri po- Ioan. 1
teſt, vt eccleſia catholica ſit, naucleto, capite, paſtore, Mat 5
& gubernatore deſtituta: cùm ſit nauis, & corpus, & ouile, & ciuitas ſuper montem ſita, vt literæ diuinæ teſtantur? Eſt igitur confitendum & profitendum, Romanum pontificem, qui re vera eſt immediatus Chriſti vicarius, & Petri Apoſtolorum principis ſucceſſor, & totius eccleſiæ caput, habere ſupremam in Dei eccleſia poteſtatem & authoritatem ad ipſumque eſſe maiores & difficiliores cauſas deferendas, vt ipſe eas definiat, & quæſtiones dirimat, & abſoluat. Hoc aſſerit apertè Anacletus epiſtola prima de oppreſſione epiſcoporum.

epiſcoporum. Tertia autem epiſtola de triatchis & primatibus hæc verba literis mandauit: Sacroſancta Romana & Apoſtolica eccleſia non ab Apoſtolis, ſed ab ipſo domino ſaluatore noſtro primatum obtinuit, & eminentiam poreſtatis ſuper vniuerſas eccleſias, ac totum Chriſtiani populi gregem aſſecuta eſt. Euariſtus, Ad ſedem, inquit, Apoſtolicam tanquam ad caput ſunt dubia referenda. Idem aſſerunt Sixtus primus & Eleutherius ad eccleſias ſcribentes Gallicanas. Pius primus in epiſtola ad omnes eccleſias, Victor in epiſtola ad Theophilum, Zepherinus in epiſtola ad epiſcopos Sicilianos, Marcellus in epiſtola ad epiſcopos Antiochiæ: Euſebius ad epiſcopos Campaniæ & Tuſciæ, Melchiades ad Hiſpaniarum epiſcopos, Iulius primus ad epiſcopos orientales. Sed ne aliquis dicere poſſit me in ſummorum pontificum authoritatem ipſos ſummos pontifices citare, referam nonnullas antiquorum doctorum authoritates. Idem tenet Irenæus libro tertio aduerſus hæreſes capite tertio, Hieronymus in epiſtola ad Damaſum, Auguſtinns contra epiſtolam Manichæi capite quarto, & in epiſtola 162. ad Glorium & Eleuſinum: & in Ioannem tractatu quinquageſimoſexto. Cyprianus in epiſtola prima ad Cornelium: & tractatu de ſimplicitate prælarorum. Ambroſius in libro de exceſſu fratris ſui capite ſeptimo, & ſermone quadrageſimoſeptimo, de fide Petri. Cyrillus in Theſauro à diuo Thoma citatus. Et alij propè infiniti. Sed ne hæretici dicânt, me hoc authoritatibus hominum ſingularium probare, qui in errores incidere potuerint, concilia & totius vniuerſalis eccleſiæ ſanctiones citabo. Capite decimooctauo concilij Niceni ſunt hæc verba literis mandata: Omnes epiſcopi in cauſis grauioribus liberè Apoſtolicam appellent ſedem, atque ad eam quaſi ad matrem confugiant, cuius diſpoſitioni omnes maiores eccleſiaſticas cauſas antiqua Apoſtolorum authoritas reſeruauit. In concilio Chalcedonenſi: Veneramur ſecundum ſcripturas & canonum definitionem ſanctiſſimum antiquæ Romanæ epiſcopum primum eſſe & maximum epiſcoporum. Et infra. Si quis epiſcopus prædicatur infamis, liberam habeat ſententiam appellandi ad beatiſſimum epiſcopum antiquæ Romæ, quia habemus Petrum petram refugij, & ipſi ſoli libera poteſtate loco Dei ſit ius diſcernendi ſecundum claues à domino ſibi datas, & omnia ab eo definita teneantur tanquam à vicario Apoſtolici thtoni. Aliud huius veritatis teſtimonium extat in quinta ſynodo generali apud Conſtantinopolim celebrata in ſententia contra Anthymum. Aliud in ſexta ſynodo generali, actione quarta. Aliud in concilio Lugdunenſi ſub Gregorio. Aliud in concilio Lugdunenſi ſub Innocentio quarto. Aliud in concilio Florentino, cuius ad literam hæc ſunt verba: Definimus ſanctam Apoſtolicam ſedem, & Romanum pontificem in vniuerſum orbem tenere primatum, & ipſum pontificem Romanum ſucceſſorem eſſe beati Petri principis Apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, totiúſque eccleſiæ caput, & omnium Chriſtianorum patrem & doctorem exiſtere, & ipſi in beato Petro paſcendi & gubernandi vniuerſam eccleſiam à domino noſtro Ieſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe, ſicut in geſtis œcumenicorum conciliorum continetur. Hæc in concilio Florentino. Multa alia concilia, multa ſanctorum patrum decreta, multas doctorum catholicorum authoritates, multas ſacrorum canonum ſanctiones allegarem, niſi breuitati ſtuderem. Hoc eſt certiſſimum, & de fide, & in hac fide vixerunt & mortui ſunt Apoſtoli Chriſti, & ſancti martyres: & confeſſores, & virgines, & omnes denique Chriſtiani catholici, quorum multi nomina ſua ob eximiam eruditionem, & ſingularem ſapientiam, & admirabilem virtutem æternitati commendarunt. Quare improbandi ſunt Caluiniſtæ, Oecolampadiſtæ, Zuingluiſtæ, Bucceriſtæ, Lutheraniſtæ, & cæteri huiuſmodi peſtes, hæretici deteſtabiles, ab impio Luthero principium ducentes, qui inutilibus & inualidis argumentis in dæmonis officina conflatis ſummum pontificem ex eccleſia delere conantur, vt ablato capite totum ruat corpus, & eccleſia ſanguine Chriſti ædificata penitus euertatur. Matt 16
Hoc moliuntur, hoc efficere contendunt, ſed nunquam tam impij deſiderij effectum conſequentur. Deus enim eccleſiam ſuam conſeruabit, pro qua ſanguinem ſuum fudit: aduerſus quam, vt ipſe ait, nullæ inferorum portæ præualebunt. Poſſem facillimo negotio hæreticorum argumenta labefactare, & diluere, & facerem quidem, niſi eſſent vſque adeò inepta, ridicula, falſa, & ſibi ipſi repugnantia, vt ipſa per ſe diluerentur. Quare ſuperuacaneum eſſe exiſtimo in illis diluendis conterere tempus. Præſertim cùm aduerſus ea ſcripſerint hac noſtra memoria multi viri catholici, admirabili ſapientia prædiri: qui omnes hæreticorum calumnias & impietates doctiſſimè & apertiſſimè refutarunt, inter quos tres viri noſtri Luſitani zelum fidei, ingenij acumen, eruditionis præſtantiam oſtenderunt, qui modò viuunt, & ſcribunt, nempè dominus Gaſpar Caſalius epiſcopus Lirienſis, dominus Ioannes Soarius epiſcopus Conimbricenſis, ambo antiſtites digniſſimi & Reuerendiſſimi, & Didacus à Paiua Andradius magni nominis & celebritatis vir. Et quoniam hi & multi alij aduerſus Lutherum multa literis mandarunt, ſatis eſſe duxi oſtendere Lutheranis hæc loca, vt hac teſtimoniorum nube perterriti, ſuam aſpiciant confuſionem, qui Lutherum ſequuntur hominem impium & arrogantem, qui ſe toti oppoſuit eccleſiæ, qui viros ſanctitate & ſapientia præſtantes contempſit, qui veritatem clariſſimam calumniatus eſt, qui defunctorum innocentiæ non pepercit, qui odio æſtuans, iracundia ardens fertur præceps in contumeliam: quem leuitas ſeditioſum, perfidia hæreticum reddidit: quem cæca & dominandi, & nomen inter impios conſequendi cupiditas ad reipublicæ perniciem exagitauit, qui vniuerſam Dei eccleſiam deſiderauit ad excidium & vaſtitatem vocare. Hi, & qui eum ſequuntur, iudicium ſacerdotum præſertim ſummi pontificis aſpernantur: cùm dicat hoc loco Deus per Ezechielem: *Cùm fuerit controuerſia, ſtabunt in iudicijs meis, & iudicabunt, &c.*

g *Et ſabbata mea ſanctificabunt.*) Non ait: Et ſabbata veſtra, ſed, & ſabbata mea ſanctificabunt. Loquitur de legis nouæ feſtiuitatibus: de legis autem veteris feſtiuitatibus ait apud Eſaiam: *Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea.* Non erant durante Eſai. 1
lege feſta illa mala, ſed erant ceſſatura enuntiato euangelio, eáque Deo moleſta ob Iudæorum impietatem. Atſi hodie in noſtris feſtis non Dei honorem, ſed noſtram quæſierimus voluptatem, & vanam lætitiam, ſolennitates ipſas, quod in nobis eſt, maculabimus, deóque vſque adeò odibiles reddemus, vt dicat nobis: *Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea.* Ad eas poteſt referri id, quod ait in lamētis Ieremias. *Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius.* Tunc hoſtes animæ, hoc eſt dæmones ſabbata noſtra Luc. 2
ſubſanant, cum nos in illis non Deo iuſto, ſed noſtro appetitui deprauato paremus. In huiuſmodi feſtiuitatibus amittimus puerum Ieſum, & pro lætitia miſeriam comparamus. Qui in feſtiuitatibus tempus terunt in choreis & tripudijs, & ludis alijs, diémque in vanis ſuis gaudijs conſumunt, vt parum remaneat Simile.
ad miſſæ ſacrificium, & ad concionem euangelicam

audiendam, pulpam & muſculum vorant, & in appetitus ſuos conſumunt, oſſa autem cultui diuino relinquunt. Vt qui amicum inuitat ad prandium, debet cibos ad inuitati guſtum præparare, non ad ſuum: nam ſi conuiua dulcibus dapibus delectetur, ipſe verò eas cōficiat acres & falſas, quia illas ita appetit, manet ipſe ſatisfactus, amicus verò illæpidus, nullum conuiuij ſentiens guſtum, nullam ſuauitatem: ſic in diuorum feſtis, in quibus Deum veluti ad prandium inuitamus, opus eſt, eas eſcas conficiamus, quæ illi ſint gratæ, non autem vano noſtro appetitûi iucundæ: nam ſi illum ludis ad mundi illecebras & impietates excitantibus, quibus noſter oblectatur appetitus, honorare voluerimus, manebit ille eſuriens, nos autem ſaturi. Faciunt homines in diuorum feſtis tripudia, thyaſos, ſaltatriculas humeris vectas, pungunt & feriunt tauros in circo, vt ſtimulis incitati irritentur ad curſum, & ad occidendos homines exagitentur. Denique eos faciunt ludos, ea exhibent ſpectacula, quibus ipſi oculos reficiunt, ſed quibus Deus minimè delectatur. Quantò melius eſſet dies feſtos in cultu diuino, eleemoſynis, precationibus, & aliis huiuſmodi operibus piis tranſigere, quàm in ludis Chriſtiano populo indecentibus? Non damno populi ſpectacula etiam ad corporis oculos recreandos pertinentia, dummodò ſint honeſta & moderata: ſed ea velim à principibus & præſulibus Chriſtianis prohiberi, quæ vanam & impiam ſapiunt Gentilitatem à vero Dei cultu abhorrentia, & turpes illecebras incitantia.

h *Et ad mortuum hominem non ingredietur.*) Intuere quanta in veteris legis ſacerdotibus puritas requireretur: vt intelligas quanto maiorē eam debeant habere nouæ legis ſacerdotes, qui non ſolùm debent ab omni maleficio abſtinere, ſed etiam mentem ipſam, & omnem animi agitationem puram integrámque ſeruare. Per mortuos eos intellige, qui ſunt ſceleribus aſtricti, qui ob mortiferum peccatum mortui appellantur. Mat 8 De his ait Dominus: *Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.* Præcipit Deus ſacerdotibus ne mortuos tangant, hoc eſt ne impiorum hominum vtantur familiaritate. Simile. Vt enim molaris dens vnus corruptus alios contactu corrumpit: ſic nefarius homo impietate ſua alios inficit & perdit. Id intelligens diuinus vates aiebat: Pſal 1 *Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit: & in cathedra peſtilentiæ non ſedit.* Et diuus Paulus in prima ad Corinthios: 1. Cor 5 *Modicum fermentum totam maſſam corrumpit.* Et Chriſtus Deus noſter: Luc 12 *Cauete à fermento phariſæorum.* Et alibi: Mat 7 *Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.*

i *Niſi ad patrem & matrem.*) Videtur locus hic repugnare loco illi Leuitici: Leui. 21 *Ad omnem mortuum non ingredietur omnino: ſuper patre quoque ſuo & matre non contaminabitur.* At nulla eſt inter hæc duo loca repugnantia, nam Leuiticus loquitur de ſummo ſacerdote, Ezechiel autem hic de ſacerdotibus.

k *Et poſtquam fuerit emundatus.*) Id eſt, ſi ſacerdos ſe mortui contactu polluerit, aqua expirationis ſe mundabit, vt eſt libro Numerorū mandatum. Nu 8 *Et ſeptem diebus non poterit ingredi ſanctuarium, quibus tranſactis ingredietur.*

l *Non erit autem eis hæreditas, ego hæreditas eorum.*) Id eſt, ſacerdotes non habebunt hæreditatem, nam ego, inquit Deus, ero eis hæreditas. Hoc eſt oblatis mihi ſuſtentabuntur. Omnes tribus Iſraelis habebant in terra promiſſionis poſſeſſiones & hæreditates præter tribum Leui, quæ erat tribus ſacerdotum. Qua de re vide Deuteronomium. 18. & Numeros 18. & diuū Paulum in prima ad Corinthios. Nam qui altari ſeruiebant, eo ſeipſos ſuſtentabant. Poterant nihilominus ſacerdotes loca quædam poſſidere ad habitandum, & pecora alenda, vt videre licet in libro Ioſue, & apud hunc noſtrum Ezechielem capite vltimo, non autem hæreditatem more aliarum tribuum. Ioſue 21 Infrà 4

m *Victimam & pro peccato & pro delicto comedent.*) Nimirum ſacerdotes. Ita præceperat Deus libro Numerorum capite decimooctauo, & Deuteronomij decimooctauo. Per Oſeam etiā ait Deus loquens de ſacerdotibus: Oſe. 4 *Peccata populi mei comedent.* Acſi dicat: Sacerdotes comedent victimas oblatas pro peccato à populo meo. Solet diuina ſcriptura hoſtiam oblatam pro peccato peccatum vocare. Ita intelligitur id, quod ait 2. Cor diuus Paulus: *Eum, qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.* Quaſi dicat: Deus pater filium ſuum vnigenitum, qui peccatum non fecerat, fecit pro nobis ſacrificium pro peccato, vt nos per ipſum iuſti eſſemus. Et in Epiſtola ad Romanos: Rom. 8 *Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis.* Damnauit Deus peccatum de peccato, ſiue per peccatum, hoc eſt per Chriſtum, qui ſe hoſtiam conſtituit pro peccato. Primaſius tamen epiſcopus Vticenſis ita hunc locum interpretatur. De carne, quæ in nobis antea ſeruiebat peccato, vicit peccatum non peccando, quemadmodum ſiquis de barbaris vincat barbaros. Vel ſic: de peccato Iudæorum, qui occiderūt Dominum, peccatum diaboli, quo hominem implicuerat, condemnauit: ſicut ad Hebræos ſcriptum eſt: *Vt per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium.* Heb 2 Et rectè mors peccatum dicitur, quam de peccato conſtat eſſe generatam. Hæc ille.

n *Et omne votum in Iſrael ipſorū erit.*] Id eſt, omne quod ex voto obtulerint filii Iſraelis, erit ſacerdotum. Ita dictum fuerat libro Numerorum. Nu. 18

o *Et primitiua omnium primogenitorum.*] Id eſt omnia primitiua, quæ ſunt primogenita.

p *Vt reponat benedictionem domui ſuæ.*] Hoc eſt, vt ſacerdos his donis domum ſuam impleat: Benedictio in diuinis literis idem aliquādo eſt quod donum. Nam primo Regum ſcriptum legimus, periiſſe Dauidem à 1. Reg. 25 Nabalo per nuntios ſuos, vt mitteret ei benedictionē. Significat etiā ſufficientiam rerum: & eſt ſenſus: Omnes hæ oblationes erunt ſacerdotum, vt habeāt domi Eſa. 73 neceſſaria familiæ ſuæ.

q *Omne morticinium.*] Hoc etiam habetur capite 14. Deut. & 17. atque 22. Leuitici. Morticinium dicitur id, quod eſt ſuffocatum, vel morbo extinctum abſque ſanguinis effuſione. Eos repellit Deus, qui in ſanguine ſuo, hoc eſt peccato ſuo mortui ſunt, & qui à beſtiis, hoc eſt à dæmonibus capiuntur: de quibus beſtiis id poteſt intelligi, quod dicitur in pſalmo: *Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi.*

ANNOTATIO.

1 Non erit autem eis hæreditas: ego hæreditas eorum. *In nonnullis codicibus particula,* non, *notata eſt obelo, tanquam non ſit de textu, ſed addita aliunde, eamque ob cauſam iugulandam eſſe cenſent, & delendam. In Hebraico certè talis particula non eſt, nec in translatione Complutenſi, quæ ita habet:* Erit autem eis hæreditas, ego hæreditas eorum. *Vt ſit ſenſus: Hæreditatem quidem habebunt ſacerdotes, ſed hæreditas hæc non erit terrena, ſed diuina: ego enim ſum hæreditas eorum. Huic interpretationi fauet tranſlatio ſeptuaginta ita habens:* Et erit eis

eis hæreditas ego Dominus: ego Dominus hæreditas eorum, *& Pagnini ita vertentis*: Erit ſacerdotium eis in hæreditatem: ego hæreditas eorum. *Vbi vides eum non poſuiſſe particulam, non. Sed etſi addatur hæc particula, non poſſunt tamen verba hæc ad eandem reduci intelligentiam: vt ſit ſenſus: Non erit ſacerdotibus hæreditas terræ inſtar aliarũ tribuum, ſed Dominus oblationes illis ſuppeditans, eis pro hæreditate ſufficiet.*

ARGVMENTVM.

Agit de diuiſione terræ poſſidendæ, ab ea diuerſa, quæ facta fuit tempore Ioſue: nam ex tota terra promiſſionis quatuor portiones ſeparantur, quarum prima deputatur templo & ſacerdotibus, altera leuitis, tertia ciuitati, quarta principatum obtinenti. Exhortatur principes vt ſtudeant clauum regni firmiter tenere, & in magnis etiam fluctibus gubernacula reipublicæ rectè tractare, ne opinionibus inflati in erroribus intolerandis verſentur, ad idque inducantur ſuperbiæ vt iura diuina & humana peruertant, propter eam, quam multi ſibi opinionis errore fingunt dignitatem. Nihil enim debet principibus magis eſſe in optatis, nihil antiquius, nihil præſtabilius, quàm Deum ardenti amore amplecti, rectam iuſtitiam colere, & ad certam eius normam omnes ſuas actiones dirigere.

CAPVT LXV.

C[a]Vmque cœperitis terram diuidere ſortitò ſeparate primitias domino, ſanctificatum
de terra, longitudine vigintiquinque millia, & latitudine decem millia: ſanctificatũ
erit in omni termino eius per circuitum. [b] Et erit omni ex parte ſanctificatum quin-
gentos per quingentos quadrifariam per circuitum, [c] & quinquaginta cubitis in ſu-
burbana eius per gyrum. [d] Et à menſura iſta menſurabis longitudinem viginti quinque mil-
lium, & latitudinem decem millium, [e] & in ipſo erit templum, ſanctúmque ſanctorum. San-
ctificatum de terra erit ſacerdotibus miniſtris ſanctuatij, qui accedunt ad miniſterium domi-
ni. Et erit eis locus in domos, & in ſanctuarium ſanctitatis. Vigintiquinque autem millia lon-
gitudinis, & decem millia latitudinis erunt leuitis, qui miniſtrant domui. Ipſi poſſidebunt vi-
ginti gazophylacia. [f] Et poſſeſſionem ciuitatis dabitis quinque millia latitudinis, & longitu-
dinis vigintiquinque millia ſecundum ſeparationem ſanctuatij omni domui Iſrael. [g] Principi
B quoque hinc & inde in ſeparationem ſanctuarij, & in poſſeſſionem ciuitatis contra faciem ſe-
parationis ſanctuarij, & contra faciem poſſeſſionis vrbis, [h] à latere maris vſque ad mare, & à
latere orientis vſque ad orientem: longitudinem autem iuxta vnam quamque partem à ter-
mino occidentali vſque ad terminum orientalem. De terra erit ei poſſeſſio in Iſrael: & non de-
populabuntur vltrà principes populum meum, ſed terram dabunt domui Iſrael ſecundũ tri-
bus eorum. Hæc dicit Dominus Deus. [i] Sufficiat vobis principes Iſrael: iniquitatem & rapi-
nas intermittite, & iudicium & iuſtitiam facite, ſeparate cõfinia veſtra à populo meo, ait Do-
Exo. 30. b minus Deus. [k] Statera iuſta, & ephi iuſtum, & batus iuſtus erit vobis. Ephi & batus æqualia,
Leui. 19. c. & vnius menſuræ erunt, vt capiat decimam partem cori batus, & decimam partem cori ephi:
Nu. 3. g. iuxta menſuram cori erit æqua libratio eorum. [l] Siclus autem viginti obolos habet, porrò vi-
ginti ſicli, & vigintiquinque ſicli, & quindecim ſicli mnam faciunt.

EXPLANATIO.

a *Cumque cœperitis terram diuidere ſortitò.* Ita vt quilibet habeat ſuam ſortem & partem, ſeparabitis portionem domino, éritque ſancta. Hoc eſt ſeparabitis terram ſacerdotibus Domino ſeruientibus, quæ erit ſancta. Portionem ſacerdotum appellat primitias Domino, & quippiam ſanctificatum, quoniam ſacerdotes erant cultui diuino dedicati. Explicans autem Deus quantitatem terræ ſacerdotum ait, debere habere in longitudine vigintiquinque millia calamorum: in latitudine autem decem millia.

b *Et erit omni ex parte ſanctificatum quingentos per quingentos.* Hoc eſt, ex hac ſacerdotum terra accipietur ſpatium quoddam quadratum pro templo ædificando, & habebit quodlibet latus huius ſpatij quingentos calamos. Hæc erit quantitas muri exterioris

Ezec. 10. totum ædificium cingentis. Cùm calamus vnus contineat ſex cubitos, & quodlibet quadrum quingentos occupet calamos, apertè oſtenditur quodlibet quadrum tria millia cubitorum occupare. Cùm autem quater tria millia efficiant duodecim millia, neceſſariò concluditur, totum hoc ædificium duodecim millia cubitorum in exteriore ſuperficie occupare. Qua de re cap. 40. diſſeruimus. Id autem quod ait fore ſpatium hoc ex omni parte ſanctificatum, indicat templi reuerentiam, & ſacerdotum ſanctitatem: de quibus dicitur in Exodo cap. 19. *Sacerdotes, qui accedunt ad dominum, ſanctificentur:* De templo autem dicitur in pſalmo 16. *Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate.*

c *Et quinquaginta cubitos in ſuburbana eius.*] Id eſt, & erit extra ædificium hoc ſuburbium quoddam cingens totum illud, in quo ſuburbio nulla erit domus, nulla arbor, ſed erit veluti circus quidam in templi reuerentiam: qui circuitus habebit in latitudine cubitos quinquaginta per gyrum. Per hunc enim numerum ſignificatur ſpiritualis libertas, & priuilegia eorum, qui templo Dei ſeruiunt, iobileus enim quinquagenario numero deputatur, vt conſtat ex libro Leuit. capite 25. & Numerorum capite trigeſimoſexto: Pro ſuburbano habent ſeptuaginta ſpatium: hoc eſt atrium lacuum.

d *Et à menſura iſta.*] Hoc eſt, prope hanc terram menſuratam, dedicatam ſacerdotibus, alia pro Leuiticis portio menſurabitur habens in longitudine viginti mille calamos, & in latitudine decem milia.

e *Et in ipſa erit templum.*] Id eſt in ſpatio menſurato

pro ſacerdotibus ædificabitur templum. Aſpicis ſacer-
dotes, qui de templo edebant, debere iuxta templum
Num. 18. habitare. Quod perpende pro præſulum reſidentia.
In libro etiam Numerorum dicebat Deus ſacerdoti-
bus & Leuitis: *Excubate in cuſtodia ſanctuarij.* Vt iani-
tor, cui claudendi & recludēdi demandata eſt cura, ad
ianuam debet aſſiſtere, & nauis gubernator ad clauum
ſedere: ſic præſul in eccleſia ſua abſque dubio debet
Ioan. 18. reſidere, & oues ſuas præſentia, doctrina, & vitę exem-
plo paſcere. Quis non videt hæc munera præſentiam
requirere perſonalem? Si bonus paſtor tenetur vitam
ſuam pro ouibus ſuis ponere, quî fieri poteſt, vt ob
lucrum ſuum aut voluptatem, aut ob metum tempo-
ralis cuiuſdam periculi poſſit ab eccleſia ſua diſcede-
re, & oues ſuas in periculo relinquere? Petro dixit
Ioan. 20. Deus: *Paſce oues meas.* Non dixit: Deuora eas, eſto Do-
minus earum, tonde illas: ſed *paſce eas.* Vbi vides præ-
lati eccleſiaſtici munus eſſe paſcere & operari. Id vo-
Luc 10. luit Dominus ſignificare, cùm mittens diſcipulos ſuos
concionatum non dixit: *Meſſis quidem multa*, præſu-
les autem pauci: ſed *operarij autem pauci.* Operarios
nos vocat, non Dominos otioſos. Vnde diuus Paulus
1. Tim. 3. in epiſtola ad Timotheum. *Qui*, inquit, *epiſcopatum de-
ſiderat, bonum opus deſiderat:* Non dicit bonam digni-
tatem, bonas diuitias, bonas delicias, bonos reditus,
ſed *bonum opus*, ſeu laborem. Et in 1. ad Theſſaloni-
cenſes: *Rogamus vos fratres, vt noueritis eos, qui laborant
inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos, vt
habeatis illos abundantiùs in charitate propter opus illo-
rum.* Et in ſecunda ad eoſdem: *Si quis non vult operari,
nec manducet.* Vide quemadmodum opus & labo-
1. Theſ. 5. rem præſulum commendet. In ſecundo Geneſis
cap. ſcriptum legimus adduxiſſe Deum animalia ad
Adam, vt videret quid vocaret ea. Si Deus volebat, vt
Adam animalia cognoſceret, quòd eſſet præpoſitus
illis, quid reſpondebunt paſtores, qui oues ſibi com-
miſſas nec vident, nec cognoſcunt, nec curant? Aſpi-
cis igitur apertè neceſſariam eſſe corporalem reſiden-
tiam paſtoribus ad laborem officij exercendum. In
concilio Lateranenſi ſancitum eſt, nec eccleſiaſticum
miniſterium committatur, niſi ei, qui reſidere in lo-
co, & curam eccleſiæ per ſeipſum valeat exercere.
Quam ob cauſam arctiſſimè ibi inhibetur, ne quis
duas parœcias: quibus per ſe reſidere non poſſit, valeat
retinere, nec fructus earum percipere. Quando diuus
Paulus in epiſtola prima ad Timotheum 3. dixit præ-
ſulem vnam ſolam vxorem poſſe habere, quibus ver-
bis prohibet bigamum ordinari, inhibet etiam eum
plures vſurpare eccleſias. Ita locum illum diuus Am-
broſius in libro de dignitate ſacerdotali interpretatur.
At nunc quot ſunt, qui plures habent eccleſias, plura
1. Reg. 2. beneficia incompatibilia? Filij Heli ſacerdotis rapina
paſcebantur: nam cùm aliquis victimam immolaret,
veniebat puer, dum carnes coquerentur, & mittebat
fuſcinulam tridentem in ollam aut lebetem, & quic-
quid extollebat fuſcinula, capiebat ſibi ſacerdos. Ex
quo efficiebatur, vt multi moleſtia affecti à ſacrifi-
ciis domini deſiſterent. Eodem modo nunc nonnulli
ſacerdotes multa beneficia incompatibilia fuſcinula
& harpagine multorum dentium ſeu vncinorum ca-
piunt, & illa omnia connectunt: & falſa narratione ad
ſummum pontificem relata, ea comedunt & poſſident
ad redditus & diuitias reſpicientes, animas autem ſub-
Simile. ditorum parum curantes. Vt impiæ mulieres, quæ vt
pariunt, infantulos exponunt, & vt aiunt vulgò for-
tunæ committunt, vt alieno lacte nutriantur, aut per-
eant; debent graui ſupplicio puniri: ſic præſules, qui
vt liberiùs ſe dedant voluptatibus, eccleſias ſuas aliis
committunt curandas, vt aliena alantur doctrina, aut
penitus deſtituantur, grauiſſimum crimen incurrunt,
cuius debitas pœnas domino perſoluent: iis enim ali-
quando magnas eccleſias committunt, qui imperiti Simile.
ſunt, & indigni. Vt qui primo muſicam fidium diſcunt,
lyras nonnullas perdunt & obterunt, ſic non ſine po-
puli detrimento eccleſias curandas accipiunt, qui ad
tam graue miniſterium indocti accedunt & ignari.
Quare eccleſiaſtici præſules reſidere debent, & eccle-
ſias ſuas iuſtè & ſapienter regere. Multa ſunt concilia,
quæ hoc præcipiunt, multa ſummorum pontificum
decreta, quæ ideo non connumero, quia penè ſunt in-
numerabilia. Sed ſi volueris ſanctorum doctorum au-
thoritates videre hanc veritatem apertè conteſtantes,
lege Auguſtinum in libro de paſto. Gregorium Na-
zianzenum in oratione de ſtatu epiſcopali, Hierony-
mum in epiſtola ſecunda ad Oceanum, Ambroſium &
Gregorium in paſtoralibus, Chryſoſtomum in libris de
ſacerdotio. Bernardū ſermone ſeptuageſimoſeptimo
in Cantica. Poſt quos omnes fuit hoc etiam decretum
in ſancto concilio Tridentino ſeſſione 6. in decreto de
reformatione: & ſeſſione 23. in decreto etiam de refor-
matione.

f *Et poſſeſſionem ciuitatis dabitis.* Hoc eſt, ſeparabitis
terræ portionem ciuitati condendæ, ipſiúſque mini-
ſtris & ſenioribus. Habebit autem hæc portio quin-
que millia calamorum in latitudine, & vigintiquin-
que millia in longitudine: quæ longitudo erit æqua-
lis longitudini terræ ſacerdotum. Ideo ait: Secundum
ſeparationem ſanctuarij. Acſi diceret: quemadmodum
in portione ſe[illegible] ſacerdotibus, in qua debet eſſe
ſanctuarium. Vel ſecundum ſeparationem ſanctua-
rij, hoc eſt è regione portionis ſacerdotum & leuita-
rum.

g *Principi quoque hinc & inde in ſeparationem ſanctua-
rij.* Id eſt, dabitis, etiam principi portionem & ter-
ram ex vtraque parte ſanctuarij, ita vt ſeparetur à
ſanctuario: ſitque iuxta portionem ſacerdotum templo
ſeruientium, & iuxta portionem ciuitatis. Habebit-
que hæc principis portio duo latera, vnum ad orien-
tem, alterum ad occidentem ita diſpoſita, vt portio-
nes ſacerdotum & leuitarum cum templo & vrbe ſint
in medio conſtitutæ. Oſtendit hic locus debere prin-
cipes ſacerdotibus, rebúſque eccleſiaſticis fauere, eaſ-
que vndique protegere & ſeruare, & legi Dei obedi-
re. Ideo illis præcipiebat Deus, vt deſcriptum ſibi Deut. 17.
haberent Deuteronomium legis.

h *A latere maris vſque ad mare.* Hoc eſt à parte oc-
cidentali porrigetur ad occidentem. Hoc mare eſt me-
diterraneum, quod ad occidentem reſpectu Hieroſo-
lymæ. Vult ſignificare tantam eſſe latitudinem por-
tionis principis verſus orientem & verſus occiden-
tem, quāta eſt latitudo trium aliarum portionum. Pro
à latere maris vſque ad mare tranſtulit Pagninus ab
angulo occidentali vſque ad occidentem.

i *Sufficiat vobis.* Subauditur portio veſtra. Exhorta-
tur principes Iſraelis: acſi dicat illis: Nolite iniuriam
ſubditis inferre, eorúmque diuitias ſubripere, & in
gurgitem vanitatis profundere. Eò enim adducuntur
nonnulli principes, vt eos iuſtitiæ capiat obliuio, cùm
fuerint facibus cupiditatis incitati: vos autem date
operam, ne quicquam inferatis domum præter me-
moriam nominis ſempiternam. Veſtra iuſtitia & ſa-
pientia regnum illuſtrate, & ad ſummam amplitudinē
perducite. De regibus auaris & iniuſtis dixerat antea:
Principes eius in medio illius quaſi lupi rapientes prædam: Ez. 22.
*ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, &
auarè ſectando lucra.* Alcamenes cuidam percontanti
quo pacto quis regnum optimè ſeruare poſſet, Si lu-
crum, inquit, non magnifecerit. Et Ageſilaus dicebat,
principis eſſe, non deliciis, ſed temperantia & forti-
tudine priuatis hominibus antecellere. Et quoniam
principum eſt iuſtè ac rectè iudicare, ait illis Deus:
iudicium & iuſtitiam facite. Hoc eſt, ad iuſtitiæ nor-

mam

mam omnia dirigite. Idem eſt quærere iudicium, vt a-
pud Eſai. capit. 1. *Quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo.* Ac-
cipitur aliquando iudicium pro damnatione, vt in te-
ſtimonio illo Chriſti apud Ioannem capite 5. *Procedent*
qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò mala e-
gerint, in reſurrectionem iudicij. Aliquando pro punitio-
ne, vt in Exodo 7. vbi ait Deus: *Educam exercitum &*
populum meum, filios Iſrael de terra Ægypti per iudicia
maxima: hoc eſt puniendo maximè Ægyptios. Vbi ſe-
ptuaginta interpretes tranſtulerunt: cum vltione. Signi-
ficat etiam iudicium ipſum officium ſeu adminiſtra-
tionem iuris, præſertim cùm connectitur cum iuſti-
tia, vnde facere iudicium & iuſtitiam eſt rectè & iux-
ta verum & æquum ius iudicare: quomodo accipitur
hoc loco, & libro ſecundo Regum, 8. *Faciebat Dauid*
iudicium & iuſtitiam omni populo: & aliis in locis.
Illud eſt hoc loco aduertendum, in hac diuiſione prius
factam eſſe mentionem ſacerdotum, quàm principis:
quoniam in eccleſia Chriſti in ſpiritualibus reges ſub-
iiciuntur ſacerdotibus, illis peccata ſua confitentes:
& ab illis abſolutionem eorum, & alia Chriſti ſacra-
menta recipientes, eoſque magnoperè venerantes.
Habent quidem reges terræ vinculi poteſtatem: poſ-
ſunt enim homines nefarios in carcerem coniicere,
eoſque ab illis abſoluere: & quæ confecerint in terra,
erunt rata in cœlo, & à Deo confirmata. Ita enim illis
Ioan. 20. dixit Deus: *Quorum remiſeritis peccata, remittentur eis,*
Matt. 16. *& quorum retinueritis, retenta ſunt.* Vide quid Chriſtus
dixerit diuo Petro: *Quodcùmque ligaueris ſuper terram,*
Matt. 18. *erit ligatum & in cœlis, & quodcunque ſolueris ſuper ter-*
ram, erit ſolutum in cœlis. Quæ verba poſtea apoſtolis
dixit apud Matthæum. In 3. Libro de ſacerdotio ait ita
Chryſoſtomus: Sacerdotium quidem tanto eſt regno
excellentius, quantum ſpiritus & carnis interuallum
eſſe poteſt. Ambroſius in lib. de dignitate ſacerdotali
hæc verba ſcripta reliquit: Si regum fulgori compa-
res ſacerdotem, & principum diademati, longè erit
inferior rex, quàm ſi plumbi metallum cum auri com-
pares fulgore: quippe cùm videas regum colla &
principum ſubmitti genibus ſacerdotum: & exoſcu-
latis eorum dextris orationibus eorum credunt ſe
communiri. Aſpicis igitur altiores eſſe ſacerdotes re-
gibus & principibus in rebus animam concernenti-
bus. At in rebus prophanis reges non ſubiiciuntur ſa-
cerdotibus. Nec verum eſt, quod dicere poſſunt non-
nulli, fuiſſe Hebræorum reges à ſacerdotibus electos,
quales fuerunt Saul & Dauid: nam neuter eorum fuit
à ſacerdote aliquo electus & in regia dignitate con-
ſtitutus, ſed à Deo, etiamſi electio illa fuerit à ſacer-
dotè publicè oſtenſa, ſi fortaſſe Samuel erat ſacerdos.
Fuit quidem electio illa à Deo, ſed vnctio fuit à Sa-
muele ex Dei præcepto miniſterialiter celebrata, vt
libro primo Regum diuinæ literæ teſtantur: vbi ad
literam hæc ſunt verba: Tulit Samuel lenticulam olei,
& effudit ſuper caput Saulis, & deoſculatus eſt eum,
1. Reg. 10 & ait: *Ecce vnxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in*
principem. Et paulò pòſt oſtenſo Saule dixit Samuel
populo: *Certè videtis quem elegit Dominus.* Dauid etiam
1. Reg. 16 à Deo fuit electus, non a Samuele. Et licèt hi duo re-
ges fuiſſent electi à Samuele, non inde ſequitur, fuiſſe
eos electos à ſacerdote: nam Samuel propheta fuit, &
vir omni ſapientia & iuſtitia præſtanti, ſacerdos autē,
vt mea fert opinio, non fuit: tametſi multi eum fuiſſe
ſacerdotem arbitrentur. Lege vtrúnque teſtamētum,
nuſquam inuenies eum fuiſſe ſacerdotem. Imò diuus
Auguſtinus libro quæſtionum veteris & noui teſta-
menti, quæſtione 46. eos aſſerit in errore verſari, qui
dicunt eum auctum ſacerdotio fuiſſe. Quam ſenten-
tiam Ioannes Arboreus in ſua Theoſophia non ſo-
lùm ſequitur, ſed grauiter defendit. Et quamuis ſacer-
dos fuerit Samuel, nunquam tamen inuenies ei Saulē

aut Dauidem in temporalibus paruiſſe: nec vllum He-
bræorum regem quo ad ea fuiſſe ſubditum ſacerdoti-
bus, quatenus ſacerdotes erant: etiamſi Samueli & a-
liis, quatenus iuſti, & ſapientes erant, & Dei nuntij
parêre tenerentur in rebus iuſtis à Deo præceptis. At
hoc non erat ſacerdotibus obtemperare, ſed Deo. Ha-
bent enim reges in temporalibus ſuperiorem nemi-
nem, etiam ſi in ſpiritualibus ſacerdotibus ſubiician-
tur. Quam ob cauſam hoc loco ſacerdotes illis præpo-
nūtur. Et quoniam diſtincta ſunt munera ſacerdotum,
& eorum, qui rempublicam in temporalibus gerunt
gubernandam, ideo hoc loco diſtinguuntur eorum
portiones. Moyſes primus Hebræorum princeps lu- Exod. 28.
mine diuinæ gratiæ illuſtratus Aaroni ſacerdoti ſpi-
rituali demandauit, ſibi temporalia gubernanda re-
liquit. Romulus primus Romanorum rex naturali
ſplendore illuminatus inſtituit ſacra quædam, quę cō-
ficerentur à ſacerdotibus, eos in iis, quæ ad religio-
nem concernebant, præficiens, ſibi autem regni gu-
bernaculum reliquit: exiſtimans difficillimum eſſe re-
gno ſimul & ſacerdotio ſatisfacere. Authores ſunt
Marcus Varro, Dioniſius Halicarnaſſeus, Anto-
nius Sabellicus, Blondus Forliuienſis, & alij. Sacerdo-
tis munus eſt religione, & rerum diuinarum doctrina
populum imbuere, eius peccata ſacramentis expiare,
& pro illo ad Deum pias crebráſque precationes fun-
dere. Regis autem munus eſt iuſtitiam ſeruare, eorum,
qui ſe in ipſius tutelam tradiderint, ſalutem & pacem
tueri, & tandem viros laude dignos præmio afficere,
impios verò iuxta ſcelerum quantitatem & qualita-
tem punire. Quemadmodum cùm brachij, quod vul- Simile.
nere habebas traiectum, adeptus es ſanitatem: aut fe-
brem ob nimiam ciborum abundantiam vigentem
expuliſti, fuiſtique ad priſtinam dignitatem reſtitutus,
apertis ſignis oſtendiſti, robuſtam ac fortem te habe-
re naturam, ſiquidem cùm eſſet ab ægritudine oppu-
gnata, expugnata tamen non fuit, ſed te ad priſtinum
reduxit vigorem: ſic etſi multos videas delinquentes
ex iuſtitia puniri, & vita priuari, ſuorúmque flagitio-
rum pœnas debitas variè perſoluere, debet tamen in-
telligere, validum eſſe, & vigore ac fortitudine robo-
ratum corpus reipublicæ, quoniam vitiis reſiſtit, ac
maleficia, quæ ſunt peſſima ægritudinum genera ex-
pellit, & ſceleratos animaduertit, coercens eos iuſti-
tiæ rigore & ſeueritate. Hoc tum fit, cùm princeps re-
ctè gubernat, cùm bonis fauet, noxios autem caſtigat,
cùm fert opem patriæ, ſuccurrit communi ſaluti, in-
tercludit omnes ſeditionum vias: quo fit, vt & ſacer-
dotes & ciuitatem tueatur. Eam ob cauſam eius por-
tio tres alias portiones, nempe ſacerdotum, leuitarum,
& vrbis ex vtráque parte continet in medio. Sed quo-
niam non eas rectè tuebitur, ſi cupiditatis diuitiarum
ſtimulis agitatus aliena diripuerit, præcipit ei Deus
hoc loco, vt ſit portione ſua contentus, dicens: Suffi-
ciat vobis principes Iſrael.

k *Statera iuſta, & ephi iuſtum, & beatus iuſtus erit vo-*
bis.] Statera inſtrumentum eſt, quo res ponderatur:
Ephi eſt menſura aridorum: batus menſura liquido-
rum. Omnia hæc debent eſſe iuſta & æqualia. Nam, vt Prou. 11.
ait in Prouerbiis Salomon, *Statera doloſa abominatio eſt* Prou. 20.
apud Deum. Et iterum: *Pondus, & pondus, menſura &* Leu. 18.
menſura, vtrúmque abominabile eſt apud Deum. In libro
Leuitici ſunt hæc verba literis mandata. *Nolite facere*
iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura:
ſtatera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquúſque
ſextarius. Etſi hæc de ponderibus & menſuris intelli-
gantur ad literam, tamen exiſtimo eſſe pręcipuè ad iu-
ſtitiam & æquitatem, & animi iudicium referenda.
Oportet iuſtitiam, quæ in æqualitate conſiſtit, ſerua-
re, & res omnes iuſta ſtatera metiri. Qui fluxa pro
æternis eligant, apud quos maioris ponderis ſunt in-

ceſta & caduca, quàm certa & immortalia, falſam habent iudicij bilancem, & mendaces ſunt in ponderibus ſuis. Diuitiæ, magiſtratus, mundi honores & voluptates, & cætera huiuſmodi, quæ decepti mortales magnifaciunt, in Salomonis mortalium ſapientiſſimi ſtatera nullius ſunt ponderis, nullius pretij, vana ſunt, & ipſa vanitas. Vnde ipſe ait: *Vanitas vanitatum: & omnia vanitas.* Id dixerat antea iis verbis eius pater in Pſalmo ſexageſimoprimo: *Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum.* Vbi Euthymius per ſtateras intelligit iudicia, dicens: Corrupta eſt in mortalibus iudicij ſedes, quoniam eligunt inſtabilia pro ſtabilibus, & mala pro bonis. Verùm ex Hebraico poſſunt hæc ita transferri. Certè vani filij hominis, mendaces filij viri, in ſtateras ſi aſcendant, ipſi pariter leuiores erunt vanitate. Per filios hominis conſuetudine linguæ Hebrææ homines intelligit obſcuros, & infimo loco natos, per filios autē viri viros nobiles & illuſtri laude celebratos. Et ita eſt ſenſus: Tanta eſt mortalium vanitas, vt non ſolùm ignobiles & plebeij, ſed etiam clari & in hominum celebritate verſati ſunt, vſque adeo futiles & leues, vt ſi omnes in vnū collecti cum ipſa vanitate ponantur in bilance, præponderet vanitas ipſa, & illi tanquam leuiores ſurſum efferantur.

Eccl. 1.

l *Siclus autem.* Agit de iuſto pondere pecuniæ. Qua de re vide capite 30. Exodi, & 27. Leuitici, & 3. Num.

ANNOTATIONES ex Hebræo in

CAPVT XLV.

s Separate confinia veſtra. *In Hebraico eſt Separate* גרשתכם *geruxothecem: à verbo* גרש *garax, quod ſignificat proijcere, & eijcere: vt Exodi 34.* Ego ipſe eijciam ante faciem tuam Amorrhæum. *Vnde eius deriuatiuum ſignificat confinium, & limitem, quod fit in fine proiectum à re ipſa. Quam ſignificationem ſecutus eſt, & rectè quidem noſter interpres. Significat etiam tributum, quod fit ſuper populum proiectum. Quam ſignificationem ſequitur Rabi Dauid ita hunc locum vertens:* Separate tributa veſtra populo meo. *Et Pagninus:* Auferte angarias veſtras à populo meo. *Et Brixianus:* Separate exactiones veſtras à populo meo. *Alij vertunt:* Separate proiecta veſtra: *hoc eſt immiſſa tributa, quę in populum proiicitis. A verbo hoc deriuatur etiam nomen gerex, quod fructum ſignificat, qui virtute ſolis & lunæ germinat & matureſcit eiusq́ue ſolis, quod cum ſol & luna foras eiiciant. Benedicens Moyſes terræ Ioſeph, dixit:* De benedictione domini terra eius, de pomis cœli, & rore, atque abyſſo ſubiacente de pomis fructuum ſolis & lunæ. *Ac ſi diceret: Benedicta ſit à domino terra Ioſeph ob delicias cœli, ob rorem delicatiſſimum, quo ſuperne irrigabitur, & ob abyſſum, hoc eſt ob fontes aquarum è terra ſcaturientium & erumpentium: & ob fructus optimos, qui ſolent ibi produci, & ad maturitatem peruenire beneficio caloris ſolis, & humiditate lunæ. Huiuſmodi fructus fert terra, quæ eſt à parte orientis verſus meridiem, non quæ ad radices montis eſt verſus ſeptentrionem, quæ ſolem habet tranſuerſum. Vbi fructus tardius producuntur, & difficilius matureſcunt.*

Deut. 33.

a Siclus autem viginti obolos habet. *Pro ſiclo eſt in Hebraico xecel, à verbo xacal, quod ſignificat ponderare. Nomen eſt nummi antiquiſſimi: de quo dicitur in Geneſi cap. 23.* Terra, quam poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet. *Continebat ſiclus viginti obolos, vt conſtat ex hoc loco, & ex capite trigeſimo Exodi. Sed hoc intelligitur iuxta virorum doctorum ſententiam de ſiclo templi: nam ſiclus, quo in templo vtebantur ſacerdotes, conſentiente Ioſepho quatuor habebat drachmas, quarum qualibet quinque obolos continebat. Siclus autem vulgaris, & prophanus duas tantùm habebat drachmas, & ex conſequente decem obolos.*

[a] Et hæ ſunt primitiæ, quas tolletis, [b] ſextam partem ephi de coro frumenti, & ſextā partē ephi de coro hordei. Menſura quoque olei batus olei decima pars cori eſt, quia decem bati implent corum. Et arietem vnum de grege ducentorum de his, quæ nutriuit Iſrael [c] in ſacrificium & in holocauſtum, & in pacifica, ad expiandum pro eis, ait Dominus Deus. Omnis populus terrę tenebitur primitiis his [d] principi in Iſrael. [e] Et ſuper principem erunt holocauſta, & ſacrificium, & libamina [f] in ſolennitatibus, & in calendis, & in ſabbatis, in vniuerſis ſolennitatibus domus Iſrael. Ipſe faciet pro peccato ſacrificium & holocauſtum, & pacifica ad expiandum pro domo Iſrael. Hæc dicit Dominus Deus, [g] In primo menſe, [h] vna menſis [i] ſumes vitulum de armento immaculatum, & expiabis ſanctuarium. [k] Et tollet ſacerdos de ſanguine, quod erit pro peccato, & pones in poſtibus domus, & in quatuor angulis crepidinis altaris, & in poſtibus portæ atrij interioris. Et ſic facies in ſeptima menſis [l] pro vnoquóque, [ſ] qui ignorauit, & errore deceptus eſt, & expiabis pro domo. [m] In primo menſe, quartadecima die menſis erit vobis paſchæ ſolennitas, ſeptem diebus azyma comedentur. [n] Et faciet princeps in die illa pro ſe, & pro vniuerſo populo terræ vitulum pro peccato. Et in ſeptem dierum ſolennitate faciet holocauſtum Domino [o] ſeptem vitulos, & ſeptem arietes immaculatos ſeptem diebus, & pro peccato hircum caprarum. [p] Et ſacrificium ephi per vitulum, & ephi per arietem faciet, [q] & olei hin per ſingula ephi, [r] Septimo menſe, quintadecima die menſis in ſolennitate faciet, ſicut ſuprà dicta ſunt per ſeptem dies, tam pro peccato quam pro holocauſto, & in ſacrificio, & in oleo.

a *Et hæ ſunt primitiæ.* In libro Deuteronomij præceperat Deus dari primitias: hoc autem loco explicat earum quantitatem. In libro Leuit. cap. 12. & in libro Numerorum præceptum erat à Deo literis mandatum, vt filij primogeniti expletis diebus purgationis deferrentur ad templum, vbi domino pro illis offerretur agnus anniculus, & pullus columbæ, ſeu turtur, aut ſaltem par turturum, aut pullorum columbarum,

abus,

ab iis, qui ob inopiam agnum offerre non poterant. Quam ob cauſam ſacratiſſima virgo Dei genitrix ob
Luc. 2. paupertatem ſuam non agnum obtulit, ſed par turturum, aut duos pullos columbarum. Sed quid dico? imo agnum illum obtulit immaculatum, de quo aiebat ſan-
Ioan. 1. ctificatus Baptiſta: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Hebræi Dei filios primogenitos offerebant, veluti primitias fructuum ſuorum: nos intentiones noſtras, quæ in nobis ſunt primo genitæ, illi offeramus. Priuſquam aggrediamur opus aliquod, tribua-
Simile. mus Deo intentionem & voluntatem, & poſtea opus ipſum. Sunt quidem nonnulli, qui in bonis operibus intentionem ſeparent à Deo, eam illi præripiunt, & mundo dedunt, Deum ipſum non curant, ſed hominibus ſolum placere deſiderant. Quam ob cauſam in virtutis actione non ad ipſam virtutem reſpiciunt, ſed ad eius ſpeciem, ſimiles pictoribus, qui ad imaginum colores & vmbras potiùs attendunt, quam ad ſubſtantiam, & cum interiora contemnant, in exprimendis exterioribus omnes ingenij vires profundunt: & quantò magis intuentium oculos decipiunt, tantò excellentiores iudicantur. Vult Deus vt primogenita, hoc eſt cogitationes & intentiones ei offeramus, & cum illis agnum, id eſt manſuetudinem, & pullum columbæ, aut turturem, hoc eſt veram animi contritionem & puritaté, quoniam hæc volatilia vtuntur gemitu pro cantu, & puritatem quandam referunt. Non vult Deus offerri ſibi canes latrantes, hoc eſt homines, qui alios lædant conuiciis & maledictis, nec leones rugientes & crudeles, nec lupos rapaces, nec ſues in libidinis volutabro iacentes, nec talpas, quæ cecitate affectæ intra terram commorantur. Non vult offerri ſibi vitia, nec homines illis implicatos, ab eis deſiſtere nolentes. Virtute oblectatur, & animi candore, & viros virtute præditos diligit, qui non ſolùm ei opera, ſed operum primitias, & primogenita offerre conentur: qui eum animo quærunt, qui ad illum ſeipſos extollunt, qui totam illi intentionem tribuunt, & in eo meditantur. Ideo aiebat Eccleſiaſticus cap. 6. *Cogitatum tuum habe in præceptis Dei.* Et Deus per Salomonem in prouerbiis capite 23. *Præbe fili mi cor tuum*
Simile. *mihi.* Heliotropium herba eſt ſolaris, ſic dicta, quod ſe circumagat cum ſole: eius ortum mané ſpectat, eiuſque curſum ſequitur ad illum ſolia vertens: at radicem nunquam mutat: ſemper eam habet in terra defixam: ſic multi ſolem iuſtitiæ Chriſtum Deum noſtrum ſequi videntur, ſed ſoliis & apparentiis, cùm radicem, hoc eſt intentionem habeant intra terram, vbi eſt eorum theſaurus, iuxta id, quod ait dominus:
Matt. 6. *Vbi eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuum.* Cor habent in terra fixum, & intentionem in rebus terrenis & caducis locatam. Hi etſi Deo opera videantur tribuere, operum tamen primitias illi nequaquam tribuunt: foliis eum quærunt, animo autem adhærent terræ, & radicem deorſum immittunt. Sedent, & non ambulant, qui ſceleribus aſtringuntur. Ita enim ait pſalmiſta 118. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.*
Prou. 26. Horum animus non Deum quærit, quin potius, vt ver-
Simile. bis vtar Salomonis, *Cor iniqui inquirit mala.* Contra verò vt vapores graues virtute ſolis extolluntur à terra, quærentes ipſum ſolem, ſéque condenſantes in nubes lucidas volitant poſt illum: ſic multi ex terra, ex affectibus terrenis exurgunt, & Chriſtum quærentes fiunt nubes illæ fulgidæ, de quibus aiebat Eſaias cap. 60. *Qui ſunt hi, qui vt nubes volant?* Itaque vt heliotropium & vapor ſolem quærunt, ſed varié, nam harum rerum altera non eleuatur à terra, altera eleuatur: ſic multi Deum quærunt, quorum quidam nõ extollunt cor ad Deum, nec ad illum dirigunt intentionem, alij verò totos ſe illi tradunt, à terra ſurſum eleuati. Hi non ſolùm exterius, ſed interius Deo largiuntur, non ſolùm opus, ſed intentionem, non ſolùm fructum, ſed primitias.

b *Sextam partem ephi de coro frumenti.*] Ephi continent tres modios, corus verò triginta: batus eandem continet menſuram, quam ephi: ſed ephi eſt aridorum, batus verò liquidorum.

c *In ſacrificium, & in holocauſtum, & in pacifica.*] Holocauſtum erat totum combuſtum, pacificum erat oblatio, cuius vna pars cremabatur, altera erat ſacerdotis, alia verò offerentis: quæ pro pace fiebat: ſacrificium omnes oblationes Deo factas in vniuerſum comprehendebat: & virtutes etiam quaſcunque amplectebatur.

d *Princeps Iſraeli.*] Princeps Iſraelis hoc loco accipitur pro ſummo ſacerdote, & eſt ſenſus. Has primitias tenebitur omnis populus in principem ſacerdotum *Apoc. 1.*
conferre. Sunt, qui per principem hoc loco eum intelligant, quem Eſaia c. 9. principem pacis appellat: & diuus Ioannes principem regum terræ. qui vt in titulo crucis oſtenditur, rex eſt Iudæorum, hoc eſt confitentium & credentium: qui de ſe ait in libro pſalmorum 2. *Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius.*

e *Et ſuper principes erunt holocauſta, & ſacrificium, & libamina.*] Hoc eſt, ſummi pontificis principis ſacerdotum intereſt offerre Deo ſacrificia. Vel, vt alij dicunt, facere ſumptus & impenſas in ſacris faciendis. Libamina erant oblationes rerum liquidarum. Sed quoniam vt modò dicebamus, per principem intelligunt nonnulli Chriſtum, hoc etiam poteſt ad illum referri. Ipſe, qui ſe pro nobis holocauſtum conſtituit: quoniam legis veteris holocauſta per ſe Deo non placebant. Ipſe enim ait in pſalmo 39. conferens cum patre ſermonem: *Sacrificium & oblationem noluiſti, aures autem perfeciſti mihi: holocauſtum & pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi: Ecce venio.*

f *In ſolennitatibus.*] Hoc eſt, in paſchate, Pentecoſte, & ſcenophegia. In calendis, hoc eſt in nouiluniis: in ſabbatis, hoc eſt in omnibus diebus feſtis, quæ ob inſigne aliquod factum celebrabantur, ſiue ſint ſabbata, ſiue quælibet alia feſta. In his ſolennitatibus magni ſumptus in vſum ſacrificiorum erogabantur à principe ſacerdotum, quam ob cauſam ei tribuebantur primitiæ.

g *In primo menſe.*] Nimirum Martio, qui à Iudæis Niſan appellabatur. Qua de re capite primo diſſeruimus.

h *Vna menſis.*] Id eſt prima die menſis. Ita vna ſabbati, id eſt prima die ſabbati, quæ eſt dies dominica: Ita intelligitur illud Lucæ cap. 24. *Vna ſabbati valde diluculo venerunt ad monumentum.* Hoc eſt, die dominica fulgente aurora.

i *Sumes vitulum de armento immaculatum.*] Alloquitur ſacerdotem, qui erat templum expiaturus ſanguine vituli, qui non eſſet domi nutritus, ſed in grege & armento, nullámque corporis haberet maculam. Vide, quanta mundities in hoc vitulo requiratur. Significant hoc loco literæ diuinæ puritatem, quæ in ſacrificiis Deo oblatis requiritur. Sed ſi eas altiùs ſpecta- *Simile.*
re volueris, ſublimiorem inuenies intelligentiam. Vt enim odoriferum trifolium primo viſu delectat, & ſuauem aliquem ex ſe mittit odorem, ſed quantò magis manibus teritur, tantò ſuauiùs fragrat, & maiorem odorem reddit: ſic diuina verba etſi in aperto orationis argumento, & in ſententia, quæ primò apparet, ſuauitatem quandam ſpirant, ſi ea tamen attentiùs tractaueris, & aditum aperueris ad alta myſteria contemplanda, multò admirabiliorem & ſuauiorem odoris fragrantiam emittent. Tractemus igitur, & manibus teramus verba hæc, & reconditam ſententiam ſcrutemur. Vitulus hic pro peccato oblatus, cuius

ſanguis erat labes noſtras expiaturus, Chriſtus eſt verus Deus noſter, cuius meminit diuina ſcriptura primo capite Leuitici dicens: *Immolabitque vitulum coram domino, vt offerant filij Aaron ſacerdotis ſanguinem eius, fundentes per altaris circuitum.* Et dixerat antea: *Maſculum immaculatum afferet ad placandum ſibi dominum.* Ideo dicitur immaculatus, quia iuxta Eſaiæ capite 57. vaticinium, *Iniquitatem non fecit, nec fuit dolus in ore eius.* Quem locum diuus Petrus in prima epiſtola ſua de Chriſto interpretatur. Et ad
1.Pet.2. hoc alludens diuus Ioannes in prima etiam epiſtola
1. Ioan 2. ait: *Scitis, quia ille apparuit, vt peccata noſtra tolleret, & peccatum in eo non eſt.* Eam etiam ob cauſam dicitur de armento, quia nullo fuit peccati iugo preſſus. Vel de armento dicitur, quia fuit de grege patriarcharum, quem diuus Mat. cap. 1. vocat filium Dauidis, filium Abraham. Hic eſt vitulus ſaginatus lacte ſacerdotiſſimæ virginis pro filij prodigi ſalute occiſus, opprobrijs affectus, & cruci tandem crudeliter affixus. De eo loquitur apud Luc. c. 15. ipſe Chriſtus in parabola illa, in qua ita patrem inducit loquentem: *Adducite vitulum ſaginatum: & occidite, & manducemus, & epulemur.* Ipſe Deus pater ait apud Eſai. capite 53. *Propter ſcelus populi mei percuſsi eum.* Et de illo ait apoſtolus in epiſtola ad Romanos capite 8. *Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum.* Ideo ait: *Occidite, & manducemus, & epulemur.* O cibum diuinum, ô epulas cœleſtes! Huius vituli carne paſcimur, eius ſanguinem ſumimus: & conuiuium hoc quotidie ce-
Ioan 6. lebratur. Ipſe diuinus vitulus de ſe ait: *Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo.* O admirabile euchariſtiæ ſacramentum, ô panem viuum, ô epulas cœleſtes, ô ſuaues ac diuinas delicias noſtras, & verè diuinum nutrimentum! *Adducite,* inquit, *pater, vitulum ſaginatum: &*
Leu. 15. *occidite, & manducemus.* Ipſe Deus, qui ſalutem peccatoris eſuriebat, in eius conuerſione dicitur manducare & epulari. Conuertere igitur ô peccator ad Deum tuum, vt ſaltem Deum ipſum saties. & ſalute tua eius deſiderium expleas. Nonne audis vocem eius, Quid facis? Cur in peccato permanes? Cur non redis ad patrem? O dementes nos ipſos! Intelligimus Dei bonitatem, perſpicimus & exploramus eius clementiam, & auditis eius verbis pietate pleniſſimis adhuc moramur? Adhuc non currimus ad illum? Eamus ô fratres chariſſimi, feſtinemus & properemus, & tanquam filij prodigi ad Dei miſericordiam, ad patris clementiam ſupplices confugiamus. Quid quærimus in mundo, qui nos ad perdendum quærit? Spectat nos Deus, imò vocat, vt nobis vitam tribuat, nos verò fugimus ab illo: vocat nos mundus, vt interficiat, & ad illum confugimus. Quærimus vitam
Simile. in domo mortis, & lætitia in valle miſeriæ. O ignorantiam noſtram, ô cæcitatem deplorandam! Vt ſanguis ſagitta veneno infecta corruptus confugit ad cor, ab eo remedium quærens: ſed cum primum cor attingit, gignit interitum, & quærens vitam, inuenit mortem: ſic qui calamitatibus preſſi ad mundum confugiunt, in eo remedium quærentes, inueniunt mortem, vbi vitam inuenire putabant. Vitam in mortis domicilio quærunt, & exiſtimantes ſe eſſe medecinam inuenturos, æternam ſibi perniciem machinantur. Nos verò confugiamus ad eum, qui ait:
Ioan. 2. *Ego ſum reſurrectio & vita,* curramus ad fontem remedij, properemus ad Chriſtum, qui nos in crucis ara expectat, vbi ſe pro nobis hoſtiam conſtituit, vt morte ſua nos à morte noſtra liberaret. Vitulus in monte Caluariæ occiſus occidit mortem, vt nos in cœleſti monte diuinæ viſionis, in domicilio beatorum ſempiterno poſſemus viuere & quieſcere, támque placidiſſimam & bonorum omnium pleniſſimam traducere. De huius vituli cæde loquitur hoc loco Ezechiel.

k *Et tollet ſacerdos de ſanguine quod erit pro peccato, & ponet in poſtibus, &c.* Hoc eſt accipiet, ſacerdos ex ſanguine vituli pro peccato immolati, & aſperget illo poſtes templi, & quatuor angulos extremæ oræ altaris, & poſtes portæ atrij illius, in quo ſitum eſt templum. Hic eſt ſanguis agni paſchalis, qui in poſtibus & ſuperliminaribus domorum poſitus filios Iſraelis eripuit in Ægypto. Hic eſt ſanguis Chriſti Exod. 12. Heb. 9.
Dei noſtri, per quem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta, cuius imaginem gerebat ſanguis agni paſchalis, & vituli immaculati, & ſanguis ille, quo fuit aſperſum tabernaculum. Nam vt ait in epiſtola ad Hebr. c. 9. diuus Paulus, *Omnia pene* Exod. 24.
ſecundum legem in ſanguine mundabantur, & ſine ſangui- Hebr. 9.
nis effuſione non fiebat remiſsio, quia futurum erat, vt Chriſti ſanguis nos à maculis noſtris expiaret, & ſcelera omnia deleret. Id intuens diuus Ioannes has voces emi- Apoc. 1.
ſit: *Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo.* Et quoniam hoc non fuit in vna duntaxat orbis terrarum parte, ſed in omnibus quatuor mundi plagis, dixit hoc loco Ezechiel, eſſe ſanguinem hunc in quatuor angulis crepidinis altaris ponendum.

l *Pro vno quoque, qui ignorauit.* Sæpe enim ob errorem, in quo verſamur, incidimus in flagitia. Id intuens diuinus pſaltes 18. canebat: *Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo.* Et alibi: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris,* Nemo eſt enim, qui poſſit errata omnia perſpicere, qui in tantis tenebris nihil offendat, quem ſcelus aliquod ſpecie virtutis non aliquando decipiat. Fraudibus vtitur diabolus, vt ait Apoſtolus, *transfigu-* 2. Cor. 11.
rat ſe in angelum lucis.

m *In primo menſe, quartadecima die menſis.* Loquitur de paſchæ oblationibus: incipiebat enim paſcha quartadecima die lunæ, vt hoc loco, & in libro Exod. cap. 12. literæ diuinæ teſtantur. Et quoniam in hoc feſto comedebatur agnus, appellabatur agnus ille etiam paſcha, qui Chriſtum adumbrabat. Ideo ait diuus Paulus in epiſtola 1. ad Cor. *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.* Imò panis azymus, qui comedebatur in ſolennitate illa, paſcha quoque vocabatur. Sed propriè paſcha erat ſolennitas illa à Deo in exitu Iſraelis conſtituta, quando angelus tranſiens occidebat Ægyptiorum primogenitos, relinquens Hebræos incolumes: & quando Hebræi ipſi tranſierunt. Quam ob cauſam feſtum illud vocatum eſt paſcha, quod idem eſt quod tranſitus. Cùm autem ex Ægypto, ex hoc mundo tranſimus ad veram promiſſionis patriam, paſcha celebramus. Ideo cùm in die feſto reſurrectionis dominicæ alij alijs inuicem bonum paſcha precantur, neſcientes fortaſſe quid dicant, bonum ex hac vita tranſitum, bonam denique mortem ſibi mutuò precantur. Cum paſcha idem ſit, quod phaſe, phaſe autem tranſitum ſignificet, tranſitus autem ſit mors, apertè oſtenditur, paſcha bonum ſibi inuicem precantes bonam ſibi mortem precari. Et rectè quidem: nam quę poteſt eſſe ſolennior feſtiuitas, quam à pœna temporali ad gloriam proficiſci ſempiternam? *Pretioſa,* inquit propheta, *in conſpectu Domini* Pſal. 115.
mors ſanctorum eius. Et beatus Ioannes in Apocalypſi capite 14. *Beati mortui, qui in Domino moriuntur.* Aſpicis igitur paſcha tranſitum ſignificare. Ad hanc ſigni- Ioan. 13.
ficationem alludit diuus Ioannes dicens: *Ante diem feſtum paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem, cum dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.* In verbo, *tranſiret,* innuit paſcha tranſitum ſignificare: in quo tranſitu erat agnus innocens Chriſtus Deus noſter ad pa-

trem tranſiturus. Celabrabatur enim Iudæorum paſcha, & occidebatur agnus paſchalis, quo tempore paſſus eſt Chriſtus. Sed dices fortaſſe: Qui fieri poteſt, vt Euangelia cohæreant, cùm dicat Matthæus, cap. 26. Chriſtum manducaſſe prima die azymorum, hoc eſt prima die ſolennitatis paſchæ, Ioa. c. 13. autem aſſerit fuiſſe id ante diem feſtum paſchæ? Huius quæſtionis facilis eſt reſponſio. Hebræi incipiebant ſolennitates ſuas ſtatim poſt primas veſperas: cum autem anno illo ſolennitas paſchæ incideret in diem Veneris, incœpit feſtum die Iouis poſt veſperas. Et quoniam eo tempore nempe nocte diei Iouis quando jam ſolennitas incœperat, agnus paſchalis manducabatur, ait Matthæus, Chriſtum die feſto paſchæ agnum manducaſſe. Scripſit enim Hebraicè, reſpexitque ad Hebræorum morem. At diuus Ioannes qui Græcè ſcripſit, & ad Græcorum & Latinorum reſpexit conſuetudinem, qui diem incipiunt poſt mediam noctem, dixit hoc fuiſſe ante feſtum paſchæ, qui dies feſtus erat dies Veneris. Licèt enim feſtum inciperet poſt primas veſperas feriæ quintæ, tamen à die ſequēte denominabatur. Ita enim eſt in libro Exo. 12. de agni paſchalis immolatione memoriæ proditum: *Erit agnus abſque macula, maſculus, anniculus, immolabitque vniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperam*, aut vt alij vertunt: *inter veſperas*, nimirum primas & ſecūdas. Vbi paraphraſtes Chaldæus habet: *Inter duos ſoles*, ſeu inter duo lumina: hoc eſt inter occaſum ſolis, & principium noctis. Cùm ſol occidit, abſceditque à noſtro orizonte dicitur occaſus ſolis, ſed adhuc remanet in aere claritas quædam ſolis, donec incubat nox atra, & tunc occidit lumen. Vnde ſpatium illud poſt occaſum ſolis ante occaſum luminis & claritatis dicitur ſpatium inter duos ſoles ſeu inter duo lumina: & ita ait occidendum eſſe agnum inter occaſum ſolis, & principium noctis, quo tempore iuxta Euangeliſtas Chriſtus paſcha manducauit. Paraphraſis tamen Chaldaica Complutenſis, qua ego vtor, non habet inter duos ſoles, ſed ad veſperam, cum editione vulgata. Itaque Matthæus & Ioannes idem dicunt, ſed diuerſis verbis: ambo cohærent & congruunt: ambo aiunt Chriſtum cum diſcipulis ſuis paſcha comediſſe die Iouis veſpere iam facto: quod tempus dies feſtus iam vocabatur, & prima dies azymorum iuxta Hebræos, & ante diem feſtum paſchæ iuxta Græcos & Latinos. Et quoniam non ſolum ſolennitas ipſa, & agnus paſchalis vocabatur paſcha, ſed etiam panis azymus, & quicquid manducabatur in ſolennitate illa, ait diuus Ioan. 18. *Iudæos feria ſexta non introiſſe in prætorium, ne contaminarentur, ſed manducarent paſcha.* Vbi per paſcha, quicquid tunc manducabatur intelligitur. Non me fugit, alios aliter hunc nodum ſoluiſſe: ſed hanc exiſtimo eſſe germanam & veram huius loci ſolutionem & explanationem. Nec eſt dicendum vllam eſſe inter Matthæum & Ioannem repugnantiam: id enim quod literis mandarunt, ambo viderunt: præſentes enim fuerunt vltimæ cœnæ, & teſtes oculati ea, quæ de cœna illa ſcribunt, propriis oculis aſpexerunt. Diuus Lucas, cap. 1. ea quæ ab Apoſtolis accepit, ſicut tradiderunt ei, qui ab initio ipſi viderunt, & miniſtri fuerūt ſermonis, literis mandauit, vt ipſe in Euāgelii ſui exordio teſtatur. Marcus verò, quæ à Petro didicerat, rogatus à diſcipulis ſcripſit. Authores ſunt Clemens in ſexto diſpoſitionum libro apud Euſebium libro 2. eccleſiaſticæ hiſtoriæ, cap. 15. Et Papias apud eundem eodem libro & capite: & libro. 3. capite vltimo. Et Origenes libro 1. commentariorum in Matthæum, eodem Euſebio referente libro 6. cap. 18. Et Euſebius ipſe lib. 3. capite 4. Hieronymus de viribus illuſtribus in vita diui Marci. Irenæus lib. 3. aduerſus hæreſes, cap. 1. & alii propè infiniti. Itaque licèt Lucas & Marcus audita referant dirigente eos ſpiritu ſancto, Matthæus tamen & Ioannes ea perpetuis conſignarunt monumentis, quæ ſuis oculis conſpexerunt.

n *Et faciet princeps.*) Id eſt, & offeret princeps. Sequitur: In die illa: hoc eſt quartadecima die menſis.

o *Septem vitulos & ſeptem arietes.*) Hi erant immolandi ſingulis diebus ſpatio ſeptem dierum: Hi ſunt martyres, qui vitulum illum ſecuti ſunt, qui pro nobis oblatus eſt, & arietem illum, quem Abraham immolauit. Voluerunt enim pro Chriſto mortem commutare, vt tali morte immortalitatem conſequerentur. Rapiebantur martyres ad ſupplicium, & eorū animæ à vinculis corporum euolantes in æternas manſiones domus Dei ingrediebantur, gratia illuſtratæ, virtutúmque ornamentis munitæ. Gen. 22. Leui. 5.

p *Et ſacrificium ephi per vitulum.*) Id eſt, toties offeret epham, quot erunt vituli & arietes: quot autem ephas obtulerit, tot offeret menſuras olei. Ephi, vt diximus, ſeu epha menſura erat aridorum: hic autem accipitur pro ſimilæ menſura: eſt autem ſimila tritici farina pura & delicata.

q *Et olei hin.*) Hin, menſura erat illius temporis & vt nonnulli putant, tertia pars bati.

r *Septimo menſe.*) Id eſt, in feſto tabernaculorum fiēt oblationes, quemadmodum in feſto paſchę. Quis autem ſit menſis ſeptimus, diximus capite primo.

ANNOTATIO.

t Pro vno quoque qui ignorauit, & errore deceptus eſt. *Pro ignorauit eſt in Hebraico xob beh quod ſignificat errare, vt cap. 6 Iob: Si quid forte ignoraui, inſtruite me. Significat etiam diſcedere, vt in pſa. 118.* Spreuiſti omnes diſcedentes à iudiciis tuis. *Quod poterat verti: Conculcaſti omnes errantes à conſtitutionibus tuis. Significat quoque delectari, vt Prouerbiorum quinto:* In amore eius delectare iugiter. *Pro quo nonnulli vertunt, In amore eius errabis iugiter. Nimia enim occupatio in vxoris hominem ſeparat à diuino cultu, rerúmque cœleſtium contemplatione. Ab hoc verbo deriuatur xegboth, quod nomen errores ſignificat, & delicta ignoranter admiſſa, vt in pſa.18.* Delicta quis intelligit? *Seu vt alij vertunt:* Ignorantias quis intelligit? *Alterum nomen ab hoc verbo deductum eſt xiggaion, quod eſt in titulo Pſalmi ſeptimi, pro quo editio vulgata habet pſalmum, dicens:* Pſalmus Dauid, quem cantauit domino, &c. *Et rectè quidem, nam tranſlatio ſeptuaginta habet ita. ψαλμὸς τῷ δαβίδ. Pro xiggaion habet pſalmum: Pro quo diuus Hieronymus tranſtulit ignorationem: quomodo etiam tranſtulerat Symmachus & Aquila teſte Reuclino. Et rectè quidem, compoſuit enim Dauid Pſal. 118. hunc aduerſus Saulem, aſſerens ſe neſcire quicquam omnino, quo aduerſus ſe incitatum regis furorem mereretur. Hoc nomine in plurali vſus eſt Habacuc, dicens: Oratio c. 3. Hab. pro ignorantiis. Acſi diceret: Hæc eſt oratio, quam habuit Habacuc ad Deum, ne ſuis popularibus imputaret ignorantias, nec eos in Babylonica captiuitate penitus relinqueret. Sed quoniam eius primitiuum delectari ſignificat, vertunt nonnulli inſcriptionem pſalmi illius. Oblectatio ſiue iucunditas Dauidis: fuit enim iucundus pſalmus hic, & gaudio plenus. Alij dicunt eſſe nomen cantus ita ab inſtrumento muſico appellati. Alij cantatum fuiſſe hunc pſalmum ad numeros cuiuſdam vulgaris cantilenæ, cuius initium erat xig-*

gaon. Ex omnibus his expoſitionibus ea mihi valde arridet, quæ per ſeggaon ignorantiam intelligit, tum ipſius nominis ratione, quòd verbum ſagah ignorare ſignificet, tum quòd pulchrè conſonet argumento pſalmi, quo Dauid negat ſe agnoſcere peccatum ſibi à Saule obiectum. Cùm igitur verbum hoc varias habeat ſignificationes, variè transferri poteſt locus hic Ezechielis. Pro eo enim, quod vulgata editio habet: Pro vnoquoque qui ignorauit, verti poteſt: Pro vnoquoque diſcedente, nempe à via Dei. Vel pro vnoquoque delinquente. Vel pro vnoquoque ſibi complacente. Vel pro vnoquoque ſe vanè delectante.

ARGVMENTVM.

Agit de ſacrificiis ſabbatorum & calendarum, & de principis oblatione. Docet quibus templi portis ingredi oporteat & egredi: & quæ principis dona durent ad annum duntaxat remiſſionis, quæ verò perpetuitatem promittant, vigeántque memoria omnium ſeculorum. Loquitur de ſacerdotum officio & de nonnullis nouæ legis ſacramentis, quæ immenſus ille Deus mundi conditor ac conſeruator inſtituit, vt ſuam erga nos admirabilem charitatem ſignificaret.

CAPVT XLVI.

A HÆc dicit Dominus Deus: [a] Porta atrij interioris, quæ reſpicit ad orientem erit
clauſa ſex diebus: in quibus opus fit: die autem ſabbati aperietur: [b] ſed & in die ca-
lendarum aperietur: & intrabit princeps per viam veſtibuli portæ de foris, & ſtabit
in limine portæ: [c] & facient ſacerdotes holocauſtum eius, & pacifica eius, [d] & ado-
rabit ſuper limen portæ, & egredietur, porta autem non claudetur vſque ad veſpe-
ram. Et adorabit populus terræ, [e] ad oſtium portæ illius in ſabbatis & in calendis coram Do-
mino. Holocauſtum autem hoc offeret princeps Domino, in die ſabbati [f] ſex agnos immacu-
latos, & arietem immaculatum. [g] Et ſacrificium ephi per arietem, [h] in agnis autem ſacrifi-
B cium, quod dederit manus eius: & olei hin per ſingula ephi. In die autem calendarum vitu-
lum de armento immaculatum, & [i] ſex agni, & arietes immaculati erunt. [k] Et ephi per vitu-
lum, ephi quoque per arietem faciet ſacrificium, de agnis autem [l] ſicut inuenerit manus eius:
& oleo hin per ſingula ephi. [m] Cùmque ingreſſurus eſt princeps, per viam veſtibuli portæ in-
grediatur, & per eandem viam exeat. [n] Et cùm intrabit populus terræ in conſpectu Domini
in ſolēnitatibus: qui ingreditur per portam aquilonis, vt adoret, egrediatur per viam portæ
meridianæ. Porrò qui ingreditur per viam portę meridianæ, egrediatur per viam portæ aqui-
lonis, [o] non reuertetur per viam portæ, per quam ingreſſus eſt: ſed è regione illius egredietur.
[p] Princeps autem in medio eorum erit, cum ingredientibus ingredietur, & cum egredienti-
bus egredietur. [q] Et in nundinis & ſolennitatibus erit ſacrificium ephi per vitulum, & ephi
C per arietem: in agnis autem erit ſacrificium, ſicut inuenerit manus eius, & olei hin per ſingula
ephi. Cùm autem [r] fecerit princeps [s] ſpontaneum holocauſtum, aut pacifica voluntaria Do-
mino, [t] aperietur ei porta quæ reſpicit ad orientem, & faciet holocauſtum ſuum, & pacifica
ſua, ſicut fieri ſolet in die ſabbati: egredietur, [t] claudetúrque porta, poſtquam exierit. Et a-
gnum eiuſdem anni immaculatum faciet holocauſtum quotidie Domino, ſemper manè fa-
ciet illud. Et faciet ſacrificium ſuper eo [u] cata manè manè ſextam partem ephi, & de oleo
tertiam partem hin, vt miſceatur ſimilæ, ſacrificium Domino legitimum, iuge atque perpe-
tuum, [x] faciet agnum & ſacrificium, & oleum cata manè manè holocauſtum ſempiternum.

EXPLANATIO.

a *Porta atrij interioris.*] Loquitur de porta orientali muri tertij, quæ erat atrij ſacerdotum, vbi templum erat ædificatum, quæ porta clauſa erat ſex diebus laboris, ſeptimo autem die, quando ſabbatum erat & requies, aperiebatur, & ſimiliter calendarum die, hoc eſt die primo menſis, qui apud Hebræos feſtus erat. Deſcribit loca, quæ adeunda erant pro ratione dierum feſtorum. Hæc orientalis porta, ſex diebus clauſa, ſed ſabbato aperienda, eſt diuina ſcriptura, quæ reſpicit ad orientem, hoc eſt ad Chriſtum: de quo ait Zach. c. 6. *Oriens eſt nomen eius.* Dicitur autem reſpicere ad Chriſtum, quia de eo loquitur: ille eſt eius ſcopus. Ipſe enim ait apud Ioan. ca. 5. *Scrutamini ſcripturas, quia ipſæ ſunt, quæ teſtimonium perhibent de me.* Fuit autem clauſa porta hæc ſex diebus laboris, de quibus dixit Deus: Exod. 24. *Sex diebus operaberis*, hoc eſt toto legis tempore. Erat enim lex illa laboris plena, de qua ita ait in Actis diuus Petrus, ca. 15. *Quid tentatis Deum, imponere iugum ſuper ceruices diſcipulorum, quod nec patres noſtri, nec nos portare potuimus?* Fuit autem aperta ſabbato, hoc eſt tempore gratiæ, & quietis animarum, cùm Chriſtus dixit, Mat. 11. *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris.* De diuina ſcriptura ante aduentum Chriſti dixit Dauid: pſa. 17. *Tenebroſa aqua in nubibus aeris.* Nubes prophetæ ſunt, & diuinarum literarum ſcriptores, de quibus ait Eſaias ca. 60. *Qui ſunt hi, qui vt nubes volant?* Aqua tenebroſa eſt doctrina obſcura, quæ erat in his nubibus tenebris cooperta. Nulla enim mentis acies tam perſpicax eſſe poterat, quæ per ſe Deum in diuina ſcriptura latentem perciperet, ſublimia eius arcana penetrando. Id voluit ipſe Deus ſignificare, cùm veniens ad Moyſen legem laturus, montem Horebum nube cooperuit denſa, & Moyſi faciem obtexit velo, & Salomonium templum obſcura nebula impleuit: & arcam

fœderis

Exod 10. fœderis velo iuſſit cooperire. At Chriſtus Dei filius,
Exo 14. ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, ipſas diui-
2. Cor 3. nas literas explicauit. Qua de re alibi diſſeruimus. Po-
3. Reg 5 teris per hanc portam intelligere paradiſi ianuam quę
Exod. 40. toto tempore legis veteris fuit clauſa, & poſt Chri-
Hebr. 1. ſti mortem aperta: ipſe enim dixit latroni: Hodie
Luc. 23. mecum eris in paradiſo. Hæc cœlorum porta aperta
fuit ſabbato, hoc eſt tempore gratiæ: & in neomenia,
in feſto calendarum, quod erat in nouilunio. Tem-
pus gratiæ feſtum eſt, & noua luna, quando omnia
innouata ſunt: de quo tempore dixerat regius ac di-
Pſal. 75. uinus vates: *Cantate domino canticum nouum, cantate*
domino omnis terra. Feſtiuitates enim legis antiquæ
tempus gratiæ adumbrabant. Ideo ait in epiſtola ad
Coloſſ. 2. Coloſſenſes diuus Paulus: *Nemo vos iudicet in cibo, aut*
potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum,
quæ ſunt vmbra futurorum. Hæc cœli porta nobis etiam,
dum in terris vitam degimus, clauſa eſt: quod explica-
re volens Ezechiel ait: *Erit clauſa ſex diebus, in quibus fit.*
Tempus vitæ noſtræ tempus laboris appellatur. *Ho-*
mo enim, vt dicitur in libro Iob, *naſcitur ad laborem*: ſed
Iob 5. aperitur porta hæc iuſtis in morte, qui ea æternam
ingrediuntur beatitudinem. Hæc eſt porta illa, de qua
ait diuinus pſaltes: *Hæc eſt porta Domini, iuſti intrabunt*
Pſal. 117. *per eam.* Et quoniam ſempiterna requies appellatur
ſabbatiſmus iuxta id, quod ait diuus Paulus in epiſto-
Hebr. 4. la ad Hebræos, ideo ait Ezechiel eam ſabbato aperiri,
& ſolennitate neomeniæ, quando viri ſancti è corpo-
rum vinculis euolantes nouam vitam ingrediuntur,
vbi æuo ſempiterno in cœleſti patria oblectantur.
Mundus hic eſt veluti venter quidam naturæ, in quo
ſumus, quam diu hîc vitam degimus: quo autem die
migramus à vita naſcimur, & tunc viuere incipimus:
vnde mors ſanctorum natale eorum dicitur. Duo
ſunt vteri, alter matris, alter naturæ: egredientes
ab vtero matris ingredimur vterum naturæ, & ex-
euntes ab vtero naturæ, atque in lucem editi, vitam
veram adipiſcimur, quam nec caſus poteſt eripere,
nec inuidia labefactare, nec vetuſtas vlla conſumere.
Qui enim in gratia moriuntur, aut ſtatim conſe-
quuntur æternam beatitudinem, ſi purgati diſce-
dunt, aut in purgatorium relegantur, donec purgati
ad gloriam transferuntur immortalem. Poteris per
portam hanc rerum diuinarum contemplationem
intelligere, quæ nobis clauſa eſt, quãdo diebus labo-
ris, hoc eſt exterioribus occupationibus detinemur:
præſertim ſi hi labores ſunt opera ſeruilia, hoc eſt
peccata: his enim occupati à cœleſtium myſterio-
rum contemplatione impedimur, & ab arcanis diui-
narum intelligendis retardamur. Sin autem quieſci-
mus, & ſcelera relinquimus, aperitur nobis porta cœ-
leſtis philoſophiæ, & diuinæ ſapientiæ, qua præcep-
trice poſſumus alta myſteria contemplari, & in tran-
quillitate vitam traducere, cupiditatum ardore re-
ſtincto: affert enim diuinarum rerum contemplatio
pacem animo, eúmque ſuauitate reficit, & concor-
dia quadam placat & lenit. Et in hac tranquillitate
incenditur animus igne illo charitatis, de quo dice-
Pſal 38. bat diuinus pſaltes: *In meditatione mea exardeſcet ignis.*
Et vt ait diuus Paulus in ſecunda ad Corinthios, *Re-*
uelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginẽ
transformamur à claritate in claritatem: tanquam à Domini
ſpiritu. Hæc eſt admirabilis illa requies, ad quã aſpira-
Pſal 54. bat Dauid, dicens: Quis dabit mihi pennas ſicut co-
lumbæ, & volabo, & requieſcam? Ideo ait Ezechiel,
portam hanc ſabbato aperiri, cùm ad mentis quie-
tem accedimus, & exterioribus, quæ diſtrahunt, re-
lictis, interiorem animi ſecuritatem quærimus, qua
Deum inuenire poſſimus, & in eius ſuauitate con-
quieſcamus. Hic eſt admirabilis ſabbatiſmus, & pręe-
clara neomenia, cùm anima diuinæ contemplationi

dedita alitur ad æternitatem cœleſtem, & nouitate vitæ, nouilunio puritatis à ſole iuſtitiæ illuſtratur. Alioquin qui ſceleribus imbutus, & vitiis obſtina-tus ad hanc acceſſerit contemplationem, perniciem ſibi fortè comparabit: eſt enim in libro 19. Exodi lite-ris mandatum eſſe lapidibus interficiendam beſtiam, quæ montem tetigerit, per quem contemplatio-nis altitudo ſignificatur. Et in 25. Prouerbiis ait Salomon: *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, obruetur à glo-ria.*

b *Sed & in die calendarum aperietur.*) Primus dies men-ſis erat dies calendarum, & appellabatur neomenia, hoc eſt nouilunium: nam apud Hebræos ſemper men-ſis incipiebat à nouilunio: erátque dies ille ſolenois. De quo dicitur in pſal. 80. *Buccinate in neomenia tuba, in inſigni die ſolennitatis veſtræ.*

c *Et facient ſacerdotes holocauſtum eius.*) Hoc eſt, offe-rent ſacerdotes holocauſtum principis. Princeps il-lud ſacerdotibus offerebat, illi autem Deo.

d *Adorabit ſuper limen portæ.*) Id eſt, princeps incur-uabit ſe apud limen portæ adorando Deum.

e *Ad oſtium portæ illius.*) Id eſt, ad ingreſſum illius portæ orientalis.

f *Sex agnos immaculatos.*) Hoc eſt integros & mun-dos abſque labe, & corporis defectu. Locutus fuerat de ſacrificio principis: nunc explicat numerum & puritatem immolandorum. Pro ſex diebus laboris offeret ſex agnos immaculatos. Inſinuat omnia prin-cipis opera immaculata eſſe debere, & Deo oblata: Offeret etiam arietem qui oues ducit, hoc eſt intel-lectum, iuxta id, quod ait Apoſtolus in ſecunda ad Corinth. 10. *In captiuitatem redigentes intellectum in ob-ſequium Chriſti.* Poſtea ait, offerendum eſſe vitulum de armento, hoc eſt domandum eſſe appetitum, & con-tinentiæ fræno coercendum: vt iuxta Apoſtoli ſen-tentiam: *Stigmata Domini Ieſu in corpore noſtro portemus.* Galat. 6.
Ipſe enim in ſecunda ad Corinthios 4. *Semper,* inquit, *mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circumferen-tes, vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris.* Et iungenda eſt ſimila, quę eſt pura & exquiſita farina, hoc eſt oratio, quę eſt animi refectio, cui addendum eſt oleum miſericordiæ erga pauperes. Et ita manet abſolutum principis ſacrificium, ſi fuerit cum oleo clementiæ & miſericordię conditum, & decoratum: Nihil eſt tam regium, tam illuſtre, quàm miſereri af-flictorum, opem ferre ſupplicibus, excitare iacentes, occidentibus opitulari: contrà verò nihil tam abie-ctum, quàm ad ſummum principatum acerbitatem & immanitatem adiungere. Nihil eſt in in principe lau-dabilius placabilitate & clementia: quam tum ap-probandam dicimus, cum adhibetur ſeueritas, ita iu-ſtitia exigente, ſine qua adminiſtrari reſpublica non poteſt.

g *Et ſacrificium ephi per arietem.*] Hoc eſt, cum quoli-bet ariete deferet epham ſimilæ: quot fuerint arietes, tot erunt ephę farinę puriſſimę.

h *In agnis autem ſacrificium, quod dederit manus eius &c.*] Sẽſus eſt: Cùm obtulerit agnos, offeret tot ephas quot manus eius dare potuerit iuxta eius arbitrium & facultatem. Quot autem ephas farinæ obtulerit, tot hin olei offeret. Epha ſeu ephi & hin, vt diximus, men-ſurę erant illius temporis.

i *Sex agni & arietes.*] In margine eſt, & aries: & ita ha-bent nonnulli codices correcti. Paulò ante loquens de ſabbati holocauſto dixerat: Sex agnos immacula-tos, & arietem immaculatum. Eodem modo erat id calendis: ſed offerebatur præter hęc omnia vitulus de armento immaculatus.

k *Et ephi per vitulum, ephi quoque per arietem.*) Hoc eſt cùm obtulerit vitulum, offeret etiam mẽſuram ephę, & ſimiliter cùm obtulerit arietem. Quot fuerint vi-

tuli & arietes, tot erunt ephæ.

l *Sicut inuenerit manus eius.*] Hoc eſt, pro eius facultate & arbitrio.

m *Cumque ingreſſurus eſt princeps.*] Explicat per quas portas templi ingredi, egredique oporteat.

n *Cùm intrabit populus terræ in conſpectu Domini in ſolennitatibus.*) Tres erant ſolennitates præcipuæ, nempe paſcha, ſcenophegia, & pentecoſte: quas hîc intelligit: de quibus agitur ca. 23. Leuit.

o *Non reuertetur per viam portæ, per quam ingreſſus eſt.*) Qui eadem porta redit, qua ingreſſus eſt retro aſpicit, & rei illi, ad quam acceſſerat, terga vertit. Præcipiebat Deus, vt qui templum adibat, & vſque ad portam ſancti ſanctorum accedebat, per aliam egrederetur portam, ne propitiatorio terga verteret cùm exiret. Sunt nonnulli, qui calamitatum anguſtiis preſſi ad Deum confugiunt, pias ad illum fundentes precationes, & ad Chriſtum Deum noſtrum, quem Deus pro- Rom. 3. poſuit propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, vt 1. Ioan. 2. ait diuus Paulus, *qui eſt propitiatio pro peccatis noſtris,* vt ait diuus Ioannes, ſupplices accedunt, eiuſque diuinam miſericordiam vocibus lamentabilibus implorant. At remedio impetrato Deum ipſum relinquunt, & ab eo declinantes præbent terga fugæ: & cùm deberent beneficij memoriam colere obſeruan- Simile. tia perpetua, illius penitus obliuiſcuntur. Vt qui aqua indigent, ſe conferunt in fontem, oculos in eum dirigentes, ſed hauſta aqua, & plena hydria reuertuntur, fontique terga vertunt: ſic multi periculis cincti, & ærumnis vndique oppugnati ad fontem miſericordiæ confugiunt: ſed aqua remedij impetrata, fontem illum aquæ viuæ contemnunt qui ait apud Ierem. 2. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ.* Cùm verſarentur in gemitu & calamitate, abſtraxerunt ſe à peccato, fecerunt pia vota Deo, & ad virtutum montem feſtinarunt: ſed erepti à periculo reſpexerunt retro, & ad priſtina ſcelera redierunt. Deberent quidem vltrà proce- Gen. 19. dere, & retro non aſpicere. Id voluit Deus ſignificare Luc. 9. præcipiens egredientibus à Sodomorum ciuitate ne retro reſpicerent: & mittentibus manum ad aratrum, ne oculos leuarent poſt terga. Id intuens diuus Philip. 3. Paulus in epiſtola ad Philippenſes aiebat: *Quæ quidem retro ſunt, obliuiſcens, ad ea verò, quæ ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vo-* Pſal 83. *cationis Dei in Chriſto Ieſu.* Oportet igitur ſeruare perpetuam in recta viuendi ratione conſtantiam, & vt verbis vtar regij vatis, ire de virtute in virtutem, donec videatur Deus in Sion. Sed quoniam ob humanam fragilitatem non poſſumus ſemper Deum contemplari, & opus eſt contemplationem & orationem interdum intermittere, & corporis neceſſaria quærere, præcipit Deus, vt ita hoc fiat, ne illis terga vertamus. Id volens diuinus noſter vates oſtendere, ait iuſſiſſe Deum, ne qui ad templum per portam auſtralem ingrederentur, per eandem redirent, ſed per aquilonarem, & è conuerſo.

Simile. p *Princeps autem in medio eorum erit.*) Princeps in medio debet eſſe omnibus conſulens, vt cor in medio corporis, vt ſol in medio planetarum, vt centrum in medio ſphæræ, vt ſignum in medio ſcopi.

q *Vt in nundinis.*) Hoc eſt in diebus feſtis. Poteris per nundinas mercaturam & negotiationem ſpiritualem intelligere: de qua illud intelligitur apud Lucam: Luc. 19. *Negotiamini, dum venio.*

r *Spontaneum holocauſtum.* Ideo holocauſtum hoc dicitur ſpontaneum, quia ad illud faciendum nullo iure tenebatur. Vel omne ſacrificium dicitur ſpontaneum, quia ſponte fieri debet, non coactè: Ideo aie- Pſal. 53. bat Dauid: *Voluntariè ſacrificabo tibi Domine.* Et Chri- Mat. 13. ſtus Deus noſter: *Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro: quem qui inuenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa, quæ habet, & emit agrum illum.* Optimum eſt pro Chriſto comparando, teipſum relinquere, & vendere omnia, quæ habes, ſed quoniam hoc debet eſſe, libenter apponuntur hæc verba *Et præ gaudio illius.* Eodem modo Eſa. c. 12. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris.* Eſai. 12.

ſ *Aperietur ei porta, quæ reſpicit ad orientem.*) Hoc eſt, porta orientalis, quæ ſex diebus laboris erat clauſa, aperietur, cùm princeps fecerit holocauſtum ſpontaneum, aut pacifica voluntaria, quemadmodum ſolet in die ſabbati aperire. Itaque etiam in profeſtis & diebus laboris erit feſtum, cum princeps holocauſtum voluntarium immolauerit. Permittebat Deus tot feſta, vt ipſe laudaretur, & homines requiem ſuis laboribus interponerent. Optimi ſunt honeſti labores, ſed omnia debent ratione quadam omnium motionum moderatrice temperari: nam nimij & continui labores obſunt magis quàm proſunt. Eſt interdum laboribus miſcenda quies, illiſque interponenda honeſta quædam oblectatio. Nam ſi nimis lætitia denegetur naturæ, in nullâque humanitatis iucunditate verſetur homo, nequaquam labores poterit ferre, ſed illis penitus obruetur. Non conſiſtit beata vita in ludo & ioco, ſed in virtutum actionibus: at quoniam perpetuum laborem ferre non poſſumus, ceſſatione opus eſt aliquando. Non eſt tibi quidem viuendum, vt ludas, hoc enim ſtultum eſt & puerile, ſed ludere aliquando honeſtè, vt ſerias res gerere poſſis, fuit ſemper ſapientium virorum ſententia conceſſum. Hoc aſſeruit grauis ille Anacharſis, quem hac in re citat & ſequitur Ariſtoteles in decimo ethicorum. Hæc eſt diui Auguſtini ſententia in ſecundo de muſica, quem ſequitur diuus Thomas in ſecunda ſecundæ quæſtione 168. Arundo non creſcit abſque nodis: erigitur ſurſum geniculatim, & in nodo tantiſper quieſcit: & po- Simile. ſtea iterum ſurgit, & ſurſum tendit. Genicula illa & internodia ſunt veluti quietes, & à laboribus ceſſationes. Naſcitur ex radice calamus, diffunditque herbeſcentem viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſurſum creſcit, culmóque geniculato ſurſum erigitur, & creſcens efficit nodum, in quo quieſcit, deinde iterū ſurgit, & laborat. Eodem modo nos oportet dare ope- a. Max. ram virtuti, & illud eum labore ad veram laudem directum iter diligere: ſed vt illud tolerare poſſimus, debemus internodia quædam efficere, in quibus à laboribus interdum ceſſemus, & ſeruato decore quieſcamus. Sed ſumus ſtatim aſcenſuri, & reuerſuri ad laborem, ne ſi fuerimus turpi otio dediti, vincat voluptas rationem, & falſis delitiis, quæ celeriter decidunt, & deflorеſcunt, capiamur. Vt inculta terra gignit tribulos & ſentes, ſic homo otioſus impias gignit cogita- Simile. tiones, & ſcelera nefaria producit. Vult Deus, ne vitam deſidia & inutili ſilentio tranſeamus, veluti pecora, quæ natura terræ prona ventrique obedientia finxit. In labore, dixit Deus Adamo, *comedes omnibus* Gen. 3. *diebus vitæ tuæ.* Et in libro Iob ſcriptum legimus, *Ho-* Iob. 5. *mo naſcitur ad laborem.* Et diuus Paulus: *Si quis,* in- 2. Theſ. quit, *non vult operari, non manducet.* Et diuus Hieronymus: Nullus labor durus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria æternitatis acquiritur. Et Pittachus apud Raphaëlem Volaterranum: Totius honeſti dux, & fundamentum continentiæ labor in primis eſt. Et Heſiodus apud Stobæum: Per labores virtus incedit. Et Plato: Breues virtutis labores æterna voluptas ſequitur. Quo fit vt viri ſapientes laborent, etiam cùm à labore ceſſare videntur. Notum eſt illud Scipionis Aphricani, nunquam ſe minus otioſum eſſe, quàm cùm otioſus, nec minus ſolum, quàm cùm ſolus eſſet. Sed quoniam relaxare animum poſſumus, dummodò caueamus intemperantiam, & meminerimus verecundi, dedit Deus ſabbata &

alia

alia feſta, quibus eum laudibus efferremus, & poſſemus cultui diuino vacare, atque laboribus noſtris honeſtam quietem & lætitiam interponere.

e *Claudeturque porta.* Hoc erat in holocauſto ſpontaneo & pacificis: tunc enim claudebatur porta, cum primùm princeps exibat. In ſabbatis verò & calendis non claudebatur porta vſque ad veſperas.

v *Cata manè.* Hoc eſt, iuxta manè. Acſi dicat: Singulis diebus manè. Loquitur de ſacrificio, quod quotidie tempore auroræ fiebat. Eſt enim tempus hoc precibus & ſacrificiis aptum. Cùm rex Dauid eſſet ab hominum cœtu ſeparatus ob regis Saulis inſidias, & ab eo in deſertas & incultas ſolitudines pulſus, vbi pietatem alebat in diuino lumine contemplando, aiebat: *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.* Et alibi.
Pſal. 62.

Pſal. 5. *Quoniam ad te orabo Domine manè, exaudies vocem meam.* Et ſubdit ſtatim: *Manè aſtabo tibi, & videbo.* Acſi dicat. Tempore matutino aſſiſtam ſupplex miſericordiæ tuæ, & erectis in cælum oculis intuebor, dum mihi calamitatibus preſſo opem tuleris. Et iterum: Manè oratio mea præueniet te.

x *Faciet agnum.* Hoc eſt, offeret agnum. Eodem modo facere bouem eſt illum immolare, aut parare ad immolandum: quo tropo vtitur ſacra ſcriptura tertio Regum 18. Vnde Macrobius Aurelius libro tertio Saturnalium enarrans illud Vergilij: *Cùm faciam vitula, &c.* hæc verba literis mandauit: Vitula dixit pro vitulatione, quod nomen eſſe ſacrificij ob lætitiam facti ſuperius expreſſimus. *Cùm faciam vitulo,* id eſt cùm faciam rem diuinam non oue, non capra, ſed vitula. Tanquam dicat: Cùm vitulam pro frugibus ſacrificauero.
Pſal. 87. 3. Reg. 18.

ANNOTATIONES ex Hebræo in

CAPVT XLVI.

t Cùm autem fecerit princeps ſpontaneum holocauſtum. *Septuaginta pro ſpontaneo habent ὁμολογίαν, hoc eſt confeſſionem. Tunc enim princeps holocauſtum Deo offert, cùm ad pœnitentiæ ſacramentum à Deo inſtitutum accedens de peccatis ſuis verè confitetur, & demiſſo ac contrito animo ſolutionem quærit à ſacerdote: eſt enim animus deiectus, ac ob ſceleris admiſſi conſcientiam debito dolore confractus, illudque confitens, gratum ſacrificium. Itanamque ait diuinus vates:* Sacrificium Deo ſpiritus
Pſal. 50. contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies *Fuiſſe autem pœnitentiæ ſacramentum à Chriſto inſtitutum, iudicant apertè hæc ipſius verba ad*
Mat. 16. *Petrum directa:* Tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. *Tum ad alios apoſtolos:* Amen
Mat. 18. dico vobis, quæcunque alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo: & quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlo. *Et poſt reſurrectio-*
Ioan. *nem ad eoſdem:* Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittentur eis: & quorum retinueritis, retenta ſunt. *Vult Deus animorum ægritudinibus mederi, & iis peccatores conferre ſalutem, ſed in ea conferenda ſacerdotis vtitur miniſterio, vt ille veluti ſpiritualis medicus adhibeat medicinam. Sed oportet ægrum eius vulnus oſtendere, qui eſt à Chriſto medicus conſtitutus. Qui enim fieri poteſt, vt medicus vulneri medeatur, quod ægrotus o-*
Similia. *ſtendere erubeſcit, & iudicare non vult? Vt qui intus habet ſuperabundantes bilis, aut phlegmatis peſtiferos humores ſtomacho grauiter nocentes, ſi vomuerit, leuabitur ægritudine: ſic qui tetra flagitia concepit, & ſcelera mortifera admiſit, oportet ea euomere, & ſui ipſius accuſatorem exiſtere, ſi voluerit ſanitatem obtinere: ſin autem de illis confiteri noluerit, intus vrgebitur & peſtilente criminum humore ſuffocabitur. Quare neceſſe eſt, ſacramentum hoc pœnitentiæ adire, & de propriis peccatis confiteri. Hoc enim erit holocauſtum Deo gratiſſimum. Vnde ſeptuaginta pro ſpontaneo holocauſto verterunt confeſſionem holocauſtum. Verùm in Hebraico pro ſpontaneo eſt nedhabah, à verbo nadhab, quod ſignificat ſponte aliquid elargiri aut offerre: vt in Exodo.* Ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas. *In Hebraico totum hoc, qui offert vltroneus, eſt vnum verbum, nempe nadhab. Et poterat locus ille ita etiam Latinè reddi:* Ab omni homine, cuius cor ſponte offert oblationem, eam accipietis. *Inde deriuatur nomen nadhib, quod ſignificat rem ſpontaneam, & liberalem, & principem ita à liberalitate*

appellatum. Hoc nomine vtitur Eſaias capite trigeſimoſecundo: vbi communis editio habet: Princeps verò ea, quæ digna ſunt principe, cogitabit: & ipſe ſuper duces ſtabit. *Quæ verba poterant in hunc modum verti ex Hebræo:* Liberalis autem liberalia cogitat, & ob liberalia facta ad magnam dignitatem euehitur. *Id quod dicitur in pſal-* Pſal. 50.
mo: Spiritu principali confirma me, *verti poteſt:* Spiritu liberali, ſeu ſpontaneo confirma me. *Spiritum ſpontaneum vocat vim illã ſpiritus ſancti, qua animus noſter munitus ſe à voluptatibus ſponte abducit, perturbationes liber coercet, & Dei voluntatem promptus lætuſque amplectitur. Quòd ſi legamus ſpiritu liberali ſeu munifico, idem ſenſus manebit: ſiquidem vis illa efficit, vt ſe animus noſter liberè Deo tribuat. At ſi communem verſionem ſequamur, quam ſequi debemus, quoniam omnibus aliis meritò anteponitur, per ſpiritum principalem debemus ſpiritum ſanctum intelligere, qui eam ob cauſam dicitur ſpiritus principalis ſiue regius, qui animum, in quo habitat, regit, eſtque eius princeps, & dux, & protector, & liberator, Diuus Hieronymus vertit: Spiritu potenti: Felix: Spiritu munifico. Quæ omnia in eandem concidunt ſententiam. Qui enim vere princeps eſt, fortis debet eſſe, & munificus, & ſubditos ſuos tueri, & amplificare, & ad eximiam amplitudinem perducere. Vbi nos habemus in libro Iob. c. 15.* Abſtulit quaſi ventus deſiderium meum, pro deſiderio meo *eſt in Hebraico hoc idem nomen: ideo verti poterat locus ille:* Abſtulit quaſi ventus præcipuũ meum, ſiue principem meum *hoc eſt animam, quæ in me præcipua eſt. Et quoniam non ei abſtulerat ventus animam quo ad ſubſtantiam, ſed quo ad deſiderium, ideo interpres noſter pro anima, ſiue principe ſiue præcipua, rectè tranſtulit deſiderium. Sed quoniam nomen hoc principatum etiam ſignificat, poterat quoque verti locus ille.* Rapuit quaſi ventus principatum meum. *Acſi diceret: Quemadmodum ventus paleas facile rapit, & ſtipulas longe propellit, ſic Deus omnes meas diuitias, & potentiam, & honores, quibus apud homines valebam, repentè à me abſtulit: quæ omnia Deo ita volente penitus euanuerunt. Ita enim paraphraſis Chaldaica locum illum interpretatur. Id etiam quod in pſalmographo 67.* pluuiam voluntariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ: *poterat quoque verti:* pluuiam liberalem copioſam diſtillabis Domine hæreditati tuæ. *Hæreditatem Dei vocat Hebræorum populum, quem Deus tanquam agrum hæreditarium ſumpſerat excolendum, ſuaque miſeris ordiæ imbribus copioſis irrigandum. Poteris per pluuiam voluntariam eam intelligere, quæ eſt tempeſtiua: & ab hominibus deſiderata. Vel dicitur voluntaria, quoniam eam Deus voluntariè tribuit: vel munifica, quoniam illam ex magnificentia ſua largitur: vel quia copioſa eſt. Hæc pluuia copioſa eſt cæleſtis doctrina, qua Deus irrigat vere Iſraelitas, hoc eſt fideles Chriſtianos. Eſt enim catholicus populus hæreditas illa, de qua dicebat Deus pater filio ſuo vnigenito:* Poſtula à me, Pſal. 2.
& dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſio-

nem tuam terminos terræ. *Sed hæc pluuia cæleſtis, hæc euangelica doctrina in torrentes exereſcens caſtra hoſtium euertit, hæreditatem verò Dei ſalubriter irrigat & fœcundat. Cùm autem dictio nedhanah, qua hic vtitur Ezechiel, omnia hæc habeat ſignificata, poteſt hic Ezechielis locus variè transferri. Noſter interpres habet :* Cùm autem fecerit princeps ſpontaneom holocaoſtum. *Septuaginta :* Si autem fecerit princeps confeſſiooem holocauſtum. *Pagninus ſequitur communem editionem. Poterit locus his ita rectè transferri.* Porrò cum princeps liberale fecerit holocauſtum. *Acſi dicat :* Non ſolùm ſabbatis *& calendis aperietur principis orientalis porta, ſed etiam diebus profeſtis, ſi in illis munificum Domino obtulerit ſacrificium.*

a Semper mane faciet illod, & ſacrificium faciet ſuper eo cata manè manè. *Loquitur de ſacrificio quodam, quod erat quotidie non veſpere, ſed manè faciendum, illúdque appellat agnum immaculatum : & poſtea faciendum eſſe ait ex ſimila, quæ eſt farina tritici puriſſima. Ego exiſtimo diuinum vatem reſpexiſſe hoc loco ad ſanctum eucharistiæ ſacramentum, quod mentis oculis diuino lumine luſtratis intuebatur eſſe tempore gratiæ in eccliſia futurum. Et quia in eo Chriſtus realiter continetur, appellat illud agnum immaculatum, de quo dixerat E-*
Eſai.53. *ſaias c.53.* Oblatus eſt, qoia ipſe voluit, & non aperuit os ſuum : ſicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet. *Et diuus*
Ioan 5. *Ioannes Baptiſta :* Ecce agnus Dei, ecce qui tollit pec-
Apoc.5. cata mundi. *Et diuus Ioannes euangeliſta in Apocalypſi:* Et vidi : & ecce in medio throni & quatuor aoimalium & in medio ſeniorum agnum ſtaotem tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omoem terram. *Et quoniam materia huius ſacramenti eſt panis, ait eſſe ex ſimila conficiendum. Et quoniam ſanctum miſſæ ſacrificium manè celebratur, non veſpere, ait eſſe ſemper manè faciendum. Agnus paſchalis & manna fuerunt duæ huius altiſſimi ſacramenti figuræ, de quibus nunc Ezechiel mentionem agit, alludens per agnum immaculatum ad agnum paſchalem, & per ſimilam ad manna. Huic interpretationi fauet verſio, cui diuus Hieronymus adiecit commentaria, quæ ita habet :* Et ſacrificiom ſiue manua faciet ſuper eo manè. *Verbum hoc manna addidit diuus Hieronymus meo quidem iudicio ex Symmachi editione, quæ quidem hoc loco mirabilis eſt : & myſterium redemptionis humanæ per Chriſtum Ieſum, qui in hoſtia conſecrata continetur,* Exo.16.
mirabiliter explanat. Erat quidem manna panis ille, quo Nu.11.
fuerunt filij Iſraelis in deſerto nutriti, de quo eccinit re- Pſal.77.
gius ac diuinus vates : Pluit illis manna ad manducandum : panem cœli dedit eis, panem angelorum manducanit homo. *Cæleſtis autem panis, quem nos man-* Ioan 6
ducamus Chriſtus eſt, de ſeipſo dicens : Ego ſom panis viuus, qui de cœlo deſceodi : ſi quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum : & panis quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita. *Solitus eſt Deus nos iis rebus à pernicie liberare, quibus incidimus in perniciem. A ligno ſcientiæ boni & mali ortum eſt peccatum, & à ligno crucis gratiæ reſtitutio : vt qui in ligno vincebat in ligno quoque vinceretur, Aquis diluuij* Gen.2.
mundus periit, aquis baptiſmi inſtauratus fuit dicente & 3.
Domino : Niſi quis reoatus fuerit ex aqua, & ſpiritu Gen.7.
ſancto, oon poteſt introire in regnum Dei. *Somnus* Ioan.3.
fuit Ioſeph venditus & abiectus, ſomniis fuit in excelſa Gen.37.
dignitate conſtitutus. Per cibum ingreſſa eſt mors dicente Gen.41.
Domino : Quocunque die comederis ex eo, morte Gen.2.
morieris : *per cibum ingreditur vita, dicente ipſa vita:* & 3.
Qui manducat me, & ipſe vioet propter me. Hic Ioan 6.
eſt panis qoi de cœlo deſcendit : qui manducat hunc panem, viuet in æternum. *De hoc pane cæleſti, de hoc diuino ſacramento loquitur in præſenti Ezechiel dicens :* Et manna faciet ſuper eo. *Septuaginta pro manna habent θυσίας quæ dictio hoſtiam ſignificat : quoniam in hoſtia conſecrata iam non eſt panis, ſed Chriſti corpus : panis enim in corpus ſubſtantialiter conuertitur : ipſe enim Chriſtus ait :* Hoc eſt corpus meum. *Vbi autem Chriſti corpus eſt, ibi eſt eius ſanguis, eius anima, eius diuinitas itaque* Mat.26.
hoſtia conſecrata totus Chriſtus eſt verus Deus & ve- Mar.14.
rus homo : ſimiliter & in calice, ſed ſub accidentibus ſi- Luc.22.
ne ſubiecto exiſtentibus abſconditus. Id intuens ſpiritu 1 Cor.11.
propheticæ Eſaias has voces emiſit : Verè tu es Deus ab- Eſa.45.
ſconditus : *Et noſter Ezechiel :* Sempet manè faciet illud, &c.

Hæc dicit Dominus Deus : [a] Si dederit princeps donum alicui de filiis ſuis, hæreditas eius filiorum ſuorum erit : poſſidebunt eam hæreditariè. Si autem dederit legatum de hæreditate ſua vni ſeruorum ſuorum, erit illius vſque ad annum remiſſionis, & reuertetur ad principem : hæreditas autem eius filiis eius erit. [b] Et non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam & de poſſeſſione eorum : ſed de poſſeſſione ſua hæreditatem dabit filiis ſuis, vt non diſpergatur populus meus vnuſquiſque à poſſeſſione ſua. [c] Et introducit me per ingreſſum, qui erat ex latere portæ in gazophylacia ſanctuarij ad ſacerdotes, quæ reſpiciebant ad aquilonem, & erat ibi locus vergens ad occidentem. Et dixit ad me. [d] Iſte eſt locus, vbi coquent ſacerdotes [e] pro peccato, & pro delicto, vbi coquent ſacrificium, [f] vt non offerant in atrio exteriore, & ſanctificetur populus. [g] Et eduxit me in atrium exterius, & circunduxit me per quatuor angulos atrij, & ecce atriolum erat in angulo atrij, atriola ſingula per angulos atrij. In quatuor angulis atriola diſpoſita : quadraginta cubitorum per longum & triginta per latum [h] menſuræ vnius quatuor erant. Et paries per circuitum ambiens quatuor atriola, & culinæ fabricatæ erant [i] ſubter porticus per gyrum. Et duxit ad me, Hæc eſt domus culinarum, in qua coquent miniſtri domus Domini victimas populi.

a *Si dederit princeps donum alicui de filiis ſuis.* Locutus eſt de principe, nunc de eius hæredibus loquitur. Senſus eſt : Si princeps aliquid in filios ſoos cootolerit, ipſi illud habebunt in perpetuum : ea portio ſemper eorum erit in perpetuam hæreditatem. Sin autem dederit aliquid ſeruis, illud habebunt ſerui vſque ad tempus, nimirum vſque ad annum remiſſioois, hoc eſt vſqoe ad annum iobilei, qui erat anno quinquageſimo, io quo omnia ad priorem Dominum reuertebantur, vt conſtat ex Leuitico. Poteſt hoc referri ad anoum ſeptimum, qui appellabatur anoos remiſſioois, vt conſtat eſt libro Deuteronomii. Itaque filii habebunt firmam proprietatem, ſerui aotē vſum duntaxat vel fructum pro tēpore. Nam vt ait apud Ioan. c. 8 Chriſtus Deus noſter : *Seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum.* Filij Dei fuot illi, de quibus ait diuus

dinus Ioannes: *Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem, filios Dei fieri.* *Matt. 6.* Impij verò ſerui vocantur nequam, & ſerui peccati: iuxta illud euangelicum: *Serue nequam omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me & cap.* *Ioan. 8.* & illud: *Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Id intelligens diuus Paulus aiebat in epiſtola ad Galatas: *Gala. 4.* *Quoniam autem eſtis filij Dei miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem abba pater.* Itaque iam non eſt ſeruus, ſed filius, quòd ſi filius, & hæres per Deum. Eſt autem hæc hæreditas gloria æterna, quam iuſti obtinēt, qui filij Dei ſunt: impiis autem dantur ad tempus bona temporalia, quæ illis in morte auferuntur, quoniam ſunt ſerui. Quare mundi diuitiæ non ſunt verè in bonis connumerandæ, quoniam nullam habent firmitudinem, nullam perpetuitatem: & ab impiis hominibus ſæpenumero poſſidentur.

b *Et non accipiet princeps de hæreditate populi, &c.*) Per hæreditatem bona immobilia intelliguntur, per poſſeſſionem verò mobilia. Aſpicis non eſſe principem Dominum ſubſtantię populi. Imò debet ſubditos defendere & protegere veluti iuſtitia quædam animata, & lex viua. Et ita debet conſeruare populum, vt videatur potiùs populus à principe nutriri, quàm princeps à populo ſuſtentari. Aduerte obſecro. In toto hoc capite Ezechiel agit de principe, ſed nunquam eum adulatur, imò enim monet, & ex Dei parte præcipit, ne quid accipiat violenter ex populi hæreditate & poſſeſſione. Principem ad virtutem hortatur, non autem illi blanditur. At multorum hominum videbis ſcripta principum ſuæ ætatis laudibus referta, etiam ſi videant eorum voluntatem ſolutam, *Simile.* virtutem verò alligatam. Eſt quidem virtus principum laudanda: nam vt aqua humore ſuo arborem educit atque confirmat, & facit adoleſcere, & fructus vberes producere: ſic laus auget & alit aliquando virtutem, eámque pulchriorem & ſublimiorem reddit. Hac ſimilitudine vſus eſt Pindarus, à qua deptomptum eſt tritum illud & antiquum prouerbium: Virtus laudata creſcit. Aut fortaſſe fuit ſimilitudo à prouerbio deducta. Poſſumus itaque principum rectè facta laudibus efferre, & perpetuis conſignare monimētis, nō autē omnes eorū actiones ſiue pias, ſiue impias indifferenter & ſine delectu admirari, & adulari, & laudibus extollere. Hoc enim eorum eſt proprium, qui ficto amore principum fauorem & gratiam captare & aucupari concupiſcunt. Quin potius illi, quorū intereſt eos monere, non debent neceſſariā veritatem ſilentio tranſire, ſeruato tamen illis honore & decoro, ſed eorum ſcelera, ſi in ea inciderint, leniter, ſed grauiter & ſapienter reprehendere. Alexādrum Magnum ſcriptum legimus eieciſſe ab aula ſua quendam philoſophū, cuius familiaritate vſus diu fuerat, quòd eum nunquam reprehendiſſet. Interrogatus enim à philoſopho, cur eum dimitteret, & à cōſuetudine ſua longius propelleret. Quia, inquit, aut errores & defectus meos intelligis, aut non intelligis: ſi eos non intelligis, es inſipiens, ſi autem intelligis, adulator, qui me nunquam totum admonuiſti. Ideo familiaritati tuæ nuntium remitto, quia eius conſuetudinem repudio, qui aut ignorantia laborat, aut adulationibus vtitur. Oportet magnos principes ſapientibus illis familiariter vti, qui illis veritatem dicant. Vides igitur opus eſſe ſapientibus labentem principem ad decus excitare, errantem ab errore deducere, eius flagitia reprehendere, ei denique ſuadere optimum eſſe portum pereunti mutationem conſilij, & impij pro- *Simile.* poſiti reuocationem. Sed hoc agant moderatè ſimiles legibus, quæ hortantur, reprehendunt, prohibent, & præcipiunt, ductæ non iracundia, ſed æquitate, non impetu, ſed moderatione. Interrogatus Antiſthenes philoſophus, cur magnates voce ſuppreſſa reprehenderet, & non queribunda, reſpondit veſpas tridem ſonum haud magnum alis excitare, aculeum tamen acerrimum habere. Diuus Paulus in epiſtola 6. ad Galatas ita ait: *Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis.* Si quilibet homo incidens in flagitia eſt leniter & modeſtè reprehendendus, quantò magis princeps, qui eſt in ſublimi dignitate conſtitutus? Aſpicis hoc loco iuſtum ac ſapientem Ezechielem de principe loqui, ſed nec illi aſſentari, nec in eum irruere, & contumeliam iacere. Monet illum, & Dei nomine pręcipit, ne ſubditos ſpoliet, cùm non ſit opum populi Dominus, ſed eius rector & conſeruator, cuius eſt cōmoda ſuorum defendere, non diuellere, omnes eadem æquitate continere, gerere perſonam regni, ſuſtinere decus, ſeruare leges, iura deſcribere, & omniū gubernationem fidei ſuæ commiſſam meminiſſe. Debentur principi tributa, quibus poſſit ſuſtentari, dignitatem ſuam tueri, regnum in pace & iuſtitia regere, & aduerſus hoſtes protegere & conſeruare. Ideo ait diuus Paulus: *Reddite omnibus debita: cui tributum tributum,* *Rom. 13.* *cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem.* Vbi perpende, non dixiſſe apoſtolum. Date tributa, ſed reddite, inſinuans non eſſe tributum donationem gratis datam, ſed opus iuſtitiæ principi debitum. Id dixerat antea iis verbis Chriſtus Deus noſter: *Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo.* At *Matt. 22.* non licet principi ſubditorum diuitias diripere, acſi eſſet earum Dominus. Vt Sol illuminat Lunam, quæ *Simile.* abſque illo nullam emitteret claritatem, quoniam omnem lucem ſuam accipit à Sole: ſic princeps fauore ſuo ſubditum illuſtrat, qui abſque principis beneuolentia in obſcuritate iaceret, nulloque ſplendore micaret. Videmus enim in eum omnium oculos eſſe coniectos, quem princeps proſequitur fauore, eúmque in hominum celebritate verſari, quem princeps laudibus extollit. Solet enim populus principem imitari. Quo fit, vt ſi princeps iuſtus ſit & pius, populus iuſtitiam colat & pietatem, ſin autem iniuſtus & impius, populus plerumque ſe ſceleribus imbuat & contaminet. Nunquam ſubditi ſe tot flagitiis inquinarēt, niſi eſſent ad morum corruptelam exempla ſceleratorum principum incitati.

c *Et introduxit me per ingreſſum.*) Nimirum ductor meus.

d *Iſte eſt locus vbi coquent ſacerdotes.*) Non vult Deus ſacrificia cruda, virtutes crudas, veritates crudas. Vult vt omnia hæc in aqua modeſtiæ, ſale prudentiæ, & igne charitatis concoquantur.

e *Pro delicto & pro peccato.*) Hoc eſt, pro ſcelere de induſtria perpetrato, & pro peccato ignoranter admiſſo. Huic interpretationi fauet tranſlatio ſeptuaginta habens: Pro delicto, & pro ignorantia. Quidam per delictum intelligunt crimen omiſſionis, per peccatum verò crimen commiſſionis.

f *Vt non efferant in atrium exterius, & ſanctificetur populus.* Codices correcti habent: Vt non efferant in atrium exterius. Senſus eſt: Sacerdotes coquent intus ſacrificia, ne exuntes foras populum attingant, qui contactu ſacerdotum ſanctis veſtibus indutorum ſanctus cenſebitur. Vult Deus ſignificare non eſſe impuris hominibus alta Dei arcana oſtendenda. Qua de re capite 42. diſſeruimus.

g *Et eduxit me in atrium exterius.* Hoc atrium erat inter ſecundum murum & tertium, quod exterius appellatur reſpectu interioris, quod erat intra murum tertium: vt ſuprà oſtendimus cap. 40.

h *Menſuræ vnius quatuor erant.* Id eſt, vnumquodque illorum quatuor atriolorum ſeu gazophylaciorum vnius atque eiuſdem erat menſuræ. Longitudo

vnius aliorum etiam erat longitudo, ſimiliter & latitudo.

i *Subter porticus per gyrum.*) Per Porticus intelligit foramioa,& ſtructuras quaſdam apertas in parte muri ſuperiore,vbi imponebantur ollæ:ſub quibus erant alia foramioa ad ignem ſubiiciendum. Per has colinas,vbi victimę miniſtrabantur, intelliguntur oratoria, vbi ſacerdotes debent Deo ſeipſos offerre, & dona pro hominom peccatis, *quoniam pontifex ex hominibus aſſumptus*, vt ait Apoſtolus, *pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis.*

ANNOTATIO.

1 Vſque ad annum remiſſionis. *Pro remiſſionis eſt in Hebraico:* דרור *deror, quæ dictio & remiſſionem ſignificat, & libertatem: vt in Leuitico cap.25.* Sanctificabis annum quinquageſimum, & vocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ tuæ. *Vbi pro remiſſionem poteris vertere* libertatem. *Vnde hirundo apud Hebræos hoc nomine appellatur, quòd liberè in hominũ domiciliis ædificet. In anno libertatis omnes viri ſapientes, virtutumque ornamentis exculti, qui nunc ſceleratorum principatui ſubiiciuntur, veram libertatem conſequentur. Hoc erit tempore illo vltimo, quo mortui ad vitam reuocabuntur, & Chriſtus venerit ad iudicium exercendum. Tunc multi ex illis, qui nunc ſunt ad ſublimem euecti dignitatem, & in hominum celebritate verſantur, in ſempiternam ignominiam, & acerbiſſima tormenta deiicientur: contrà verò multi, qui modò ſunt ſerui, abiecti, inopes, & nulla denique mundi gloria inſignes, obtinebunt tunc gloriam immortalem: & qui iuſtitiam in terra coluerunt, & charitate flagrarunt, æternam in cælis amplitudinem conſequentur. Cùm Chriſtus de ſignis vniuerſalis iu-*
Luc. 21. *dicij apud diſcipulos ſuos diſſeruiſſet, addidit:* His autem fieri incipientibus reſpicite, & leuate capita veſtra, quoniam appropinquat redemptio veſtra. *Non eſt redemptio, niſi præcedat captiuitas, cùm autem aduentante mundi fine appropinquet iuſtorum redemptio, apertè concluditur, eos antea captiuos fuiſſe: & conſequenter vitam hanc eſſe eorum captiuitatem. Id animo perſpiciens diuinus vates canebat:* Conuertere Domine captiuitatem noſtram, Pſal. 125.
ſicut torrens in auſtro. *Tunc erit iubilæus iuſtorum, & annus remiſſionis atque vera libertatis. Pro anno remiſſionis vertit Pagninus annum libertatis.*

2 In quatuor angulis atrij atriola diſpoſita. *Pro diſpoſita eſt in Hebraico:* קטרות *ceturoth, à verbo catar, quod ſignificat ſuffire, adolere, diſponere, & ligare. Quare poterat etiam verti locus hic: In quatuor angulis atrij erant atriola ligata: & ita tranſtulit Pagninus. Acſi diceret: Erant atriola coniuncta & inter ſe colligata in quatuor angulis atrij. Significare autem verbum hoc ligare indicat locus ille Geneſis cap.38.* In ipſa effuſione infantium vnus protulit manum, in qua obſtetrix ligauit coccinum. *Significare autem ſuffire ſeu ſacrificare indicat locus ille Eſaiæ cap. 56.* Qui ſacrificauerunt ſuper montes, & ſuper colles, &c. *Et illud quarti Regum 18.* Vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum. *Ideo quidam vertunt atriola fumoſa. Hoc eſt atriola, in quibus fumus ſacrificiorum apparebat. Poteſt verti:* Atriola ſuffimentorum: ſeu ſacrificiorum.

ARGVMENTVM.

Intuetur aquas è templo fluentes doctrinam euangelicam, & apoſtolorum conciones ſignificantes, quæ omnes terrarum oras irrigarunt, & mortalium animos ad æternitatem aluerunt. His aquis irrigati mortales immortales fructus ferunt. Abſoluitur hoc capite diuiſio terræ Iſraeliticæ, quæ fuit capite quadrageſimoquinto inchoata.

CAPVT XLVII.

A ET [a] conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ egrediebantur ſubter limen domus ad orientem, facies enim domus reſpiciebat ad orientem: aquæ autem deſcendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris. [b] Et eduxit me per viam portæ aquilonis. Et conuertit me ad viam foras portam exteriorem, viam quæ reſpiciebat ad orientem: & ecce aquæ redundantes à latere dextro. [c] Cum egrederetur vir ad orientem, qui habebat funiculum in manu ſua, [d] & menſus eſt mille cubitos, & [1] traduxit me per aquam vſque ad talos. Rurſumque mẽſus eſt mille, & traduxit me per aquam vſque ad genua: & menſus eſt mille, & traduxit me per aquam vſque ad renes. [e] Et menſus eſt mille torrentem, quem non potui pertranſire, quoniam intumuerãt aquæ profundi torrentis, qui non poteſt
B tranſuadari. Et dixit ad me: [f] Certè vidiſti fili hominis. Et eduxit me, & conuertit ad ripam torrentis. Cúmque me conuertiſſem, [g] ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraque parte. Et ait ad me. [h] Aquæ iſtæ, [2] quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, [i] & deſcendunt ad plana deſerti, intrabunt mare: & exibunt, & ſanabuntur aquæ: [k] Et omnis anima viuens, quæ ſerpit, quocunque venerit torrens, viuet: & erunt piſces multi ſatis, poſtquam venerint illuc aquæ iſtæ [l] ſanabuntur, & viuent omnia, ad quæ venerit torrens. [m] Et ſtabunt ſuper illa piſcatores, [n] ab Engaddi vſque ad Engallim ſiccatio ſagenarum erit, plurimæ ſpecies erunt piſcium eius, ſicut piſces maris magni multitudinis nimiæ.

EXPLANATIO.

a *Et conuertit me.* Nimirum ductor meus. Quaſi dicat: Vir ille, qui mihi ædificium oſtendebat conuertit me ab atrio exteriore, vbi erat domus culinarum, in quibus victimæ coquebantur, ad portam templi, ex

qua

qua egrediebantur aquæ veluti fontis ſcaturientis. Fluebant quidem hæ aquæ ex limine & oſtio ſancti ſanctorum, & declinabant ad latus dextrum per partem meridionalem: egredientibus enim è templo manebat latus eius dextrum ad meridiem. Aquæ verò fluebant ad orientem, nam porta præcipua templi, vt diximus, erat ad orientem. Fluebant autem aquæ per templum, & per eius porticum, vnde veniebant ad atrium exterius, ſemper verſus orientem, quo fons templi vergebat. Hic fluuius è limine ſanctuarij ſcaturiens, & fluens longiſſimè, eſt doctrina euangelica per totum orbem diffuſa, quæ omnes nationes ad veri Dei cultum reuocauit. De illa ait Eccleſiaſticus cap. 15. *Aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum.* Et regius vates: *Super aquam refectionis educauit me, animam meam conuertit.* Pſal. 22. Et Ioel propheta cap. 3. *Et erit in die illa: ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iudæ ibunt aquæ, & fons de domo Domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum.* Aſpicis quàm apertè Ioel de hoc fonte locutus ſit, qui erat è templo Domini fluxurus: & de eius aquis, quibus erant homines rigandi, & ad vitam beatam alendi. De illis ita ait Zach. 3. *In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ.* Hæ aquæ ſunt conciones euangelicæ, & cœleſtis Chriſti doctrina, & perenne atque amœnum diuinarum literarum flumen. Manabat autem ab oſtio & limine ſanctuarij, quia exordium habuit à Chriſto ſaluatore noſtro, qui eſt limen & porta ſanctuarij, hoc eſt oſtium cœli, & via, & veritas, & vita. Ipſe Ioan. 14. Ioan. 10. de ſe ait: *Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur.* Tu verò mentis oculis intuere excellentem ordinem, pulchrámque diuinæ diſpenſationis diſpoſitionem. Deſcripſit diuinus vates templum: nunc verò mirabilem fluuium ab illo manantem: quoniam futurum erat, vt conſtitueretur eccleſia Chriſti, & inde viuificæ ſalutaréſque aquæ euangelicæ doctrinæ, & baptiſmi, & gratiæ à Chriſto productæ per eam deriuarentur, & fluerent. Sed non exeunt è templo niſi porta ad orientem reſpiciente, nec fluunt per tem- Luc 1. plum latere ſiniſtro, ſed dextro, quia ad Chriſtum tendunt, qui eſt oriens cœleſtis, quia viſitauit nos oriens ex alto, & vitia deteſtantur per ſiniſtram ſignificata, virtutes autem quærunt, quæ per dextram intelliguntur.

b *Et duxit me per viam portæ aquilonis.*] Eductus eſt propheta ad orientem, ſed per aquilonem: quoniam ad ſplendorem virtutum, & diuinarum rerum contemplationem ſolet Deus ſuos adducere per afflictiones & calamitates nomine aquilonis ſignificatas.

c *Cùm egrederetur vir.*] Quis ſit vir hic diximus capite 40.

d *Et menſus eſt mille cubitos.*] Nempe huius riui in longitudinem, vbi aquæ altitudo tam parua erat, vt talos non excederet, at poſtea profunda erat, deinde profundior, & tandem profundiſſima: non enim poterat vadari. Hæc eſt diuina ſcriptura, quæ nonnullis in locis eſt adeò aperta, & perſpicua, vt quilibet eam poſſit vado tranſire, aliis autem difficilis eſt, aliis difficilior, aliis verò difficillima: tantæ profunditatis, vt per ſe nemo eam poſſit pedibus traiicere, niſi ſit diuino adiutus fauore, & cœleſti quodam lumine illuſtratus. Quarto libro Regum 4 eſt proditum memoriæ, aſcendiſſe Eliam in cœlum, & pallium ſuum diſcipulo ſuo Eliſæo reliquiſſe: quo ipſe Eliſæus profundas Iordanis aquas pertranſiuit. Abſque pallio illo fieri non poterat, vt aquæ traiicerentur pedibus, at pallio munitus potuit eas Eliſæus ſiccis pedibus tranſuadare. Elias idem eſt quod Deus Dominus. Qui eſt Deus Dominus, verus Deus, & verus homo, niſi Chriſtus redemptor noſter? Hic aſcendens in cœlum pallium ſuum diſcipulis ſuis reliquit, quo poſſent ſacram ſcripturam intelligere, eiúſque profundas aquas penetrare. Hoc pallium eſt cœleſtis ſapientia cum diuina gratia coniuncta: eſt charitas illa, de qua ait diuus Petrus: *Charitas operit* 1. Pet 4. *multitudinem peccatorum.* Vide quam admirabile ſit pallium hoc, quod ſcelerum regit multitudinem. Hæc eſt veſtis illa, de qua ait Chriſtus: *Amice, quomodo huc* Matt. 22. *intraſti non habens veſtem nuptialem?* O diuinum tegumentum, ô veſtes glorioſas! De iis dixerat Eſaias cap. 52. *Induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem.* Et quoniam qui præditus eſt charitate, eſt Deo ipſo indutus, ait D. Paulus in epiſt. ad Rom. cap. 13. *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum.* Cum igitur diuinarum literarum fluuius ſit multis in locis profundiſſimus, ego autem non poſſim præ ingenti imbecillitate tranſire, te precor, ſumme Deus, vt tuæ gratiæ & ſapientiæ pallium mihi porrigas, quo valeam Iordanis aquas ſecurus traiicere, & alta tui numinis arcana penetrare: Fluuius ille Iordanis, & hic, quem vidit Ezechiel ab oſtio templi manantem, etſi re ipſa duo eſſe videantur, ſententia tamen & vero intellectu idem ſunt. Illud eſt hoc loco aduertendum, Ezechielem eò altiorem fluuium hunc inueniſſe, quò amplius illum menſuraret: quantò enim plus euangelium legimus, tanto plura in eo, & altiora myſteria intelligimus. In eo refugium & conſolationem, & fortitudinem & ſapientiam inuenimus, & arma, quibus valeamus dæmonem, eiuſque ſatellites ſuperare. Eſt enim euangelium torrens ille, ex quo Dauid quinque limpidiſſimos lapi- 1. Re. 17. des eduxit, vt ſuperbum Goliam interficeret: quorum vnum blaſphemum occidit, & Philiſtæos ſuperauit. Lapides torrentis ſunt authoritates ſanctæ ſcripturæ, Golias eſt dæmon, Philiſtæi ſunt hæretici dæmonis miniſtri. Exiuit flumen hoc à Sione, iuxta id quod vaticinatus fuerat Eſaias cap. 2. *De Sione exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem:* ibi enim incœpit euangelium prædicari: ſed poſtea fuit per totam Palæſtinam, & regiones circumiacentes diuulgatum, & tandem propagatum in omnibus terrarum finibus, vt iam non diceretur notus in ſola Iudæa Deus, & in Iſraele Pſal. 75. magnum nomen eius: ſed eius nominis cognitio ſic omnes gentium oras peragraret, vt non ſolum homines manſueti, & ſcientia exculti, ſed etiam barbari & immanes relicta feritate, & repudiato idolorum cultu Chriſtum eſſe crederent totius orbis effectorem & moderatorem, & ſanguine ſuo mundum redemiſſe, hominúmque ſcelera expiaſſe. De fluuio hoc ait per Eſaiam cap. 43. & 44. Deus: *Ponam in deſerto viam, & in inuio flumina.* Et rurſum: *Effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpem tuam.* Et noſter Ezechiel toto capite de fluuio hoc vaticinatur. Dicens autem eum progreſſu creuiſſe, fuiſſéque profundiorem, voluit fidei & euangelii incrementa indicare.

e *Et menſus eſt mille torrentem.*) Id eſt, menſurauit torrentem illum cubitis mille: quem non potuit vadare, quia ita creuerant aquæ, vt niſi natando tranſuadari non poſſet. Innuit magnam diuinarum literarum profunditatem.

f *Certe vidiſti.*) Monet prophetam, vt ea, quæ vidit, alta mente cogitet, & diligenter memoria repetat, quòd ſint myſteriis pleniſſima. Senſus eſt: Porrò aſpexiſti, quemadmodum fons egrediens ex oſtio ſanctuarii creuerit in fluuium magnum & impermeabilem, in dies profundiorem. Et perpende myſterium hoc.

g *Ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraque parte.*

Significat amœnitatem & fertilitatem, & vberrimorum fructuum abundantiam, quæ erat ex euangelica doctrina producenda. Per ligna homines ſignificantur, per eorum poma virtutum fructus. Comparari (Pſal. 95. Matt. 3.) homines arboribus indicat locus ille pſalmographi: *Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum à facie Domini, quia venit:* Et illud euangelij: *Securis ad radicem arboris poſita eſt: omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.*

h *Aquæ iſtæ quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis.* Hoc eſt hæ aquæ, quæ ex oſtio ſanctuarij egredientes fluunt verſus orientem, ſuóque curſu vehementi trahunt arenas, erigúntque tumulos earum in alueo ſuo, & deſcendunt ad planitiem ſolitudinis, ingredientur mare mortuum, & exibunt ab eo, cuius maris aquæ huius fluminis ingreſſu ſanabuntur. Eius ingreſſu, quæ prius erant amara, dulceſcent, & quæ prius mortua erant, reuocabuntur ad vitam: medetur enim euangeliū publicanis, meretricibus, & peccatoribus. Sabulum ſignificat arenam: & quoniā Iordanis fluuius ſolet tumulos arenæ efficere intelligunt per tumulos ſabuli Iordanem: vt ſit ſenſus: Aquæ hæ, quæ fluunt ad Iordanem, poſtea in mare mortuum introibunt: Mare mortuum eſt quidam lacus Iudææ dictus Aſphaltites, in quo nullus eſt piſcis: imò nihil in eo viuum reperitur: vnde mortuum vocatur. Præterea nihil in eo mergitur, & obruitur, ſed omnia natant, & in aquæ apparent (Similia.) ſuperficie. quam ob cauſam illi comparantur, qui nullum abſcondunt ſecretum, ſed omnia reſerant, & in lucem produnt. Eſt lacus hic magnus: nullis fluctibus agitatus: quam ob rem cum illo conferuntur, qui in tranquillitate vitam degunt, nullis calamitatibus preſſi, nullis ærumnarū fluctibus concitati. De eo vide Ariſtotelem libro ſecundo Meteorologiorum, capite tertio, Plinium libro quinto, Iuſtinum libro trigeſimonono, Solinum capite quadrageſimooctauo, Cornelium Tacitum, & alios. Iordanis fluuius ingreditur in hoc mare mortuum, & ſuauitatem ſuam amittit, quemadmodum Hypanis fluuius Scythiæ, qui miram habet dulcedinem, donec miſceatur ei exiguus fons, quem Herodotus vocat Exampeum, qui ſua amaritudine totum Hypanim corrumpit. Dixit autem Ezechiel fore, vt fluuius hic egrediens de templo ingrederetur in mare mortuum, illudq́ue dulce redderet & viuum, & ab illo egrederetur. Idem euenire cernitur Rhodano, qui fertur per Lemanum ſiue Loſannum lacum, exitque ab eo fluens verſus Lugdunum nobilem vrbem, totiúſque Galliæ celebre emporium, vbi ego eum vidi: & inde in mare mediterraneum erumpit. Sunt, qui dicant voluiſſe Ezechielem ſignificare, hunc fluuium in Iordanem intraturum, & ita in mare mortuum. Alij aiunt voluiſſe illum innuere ingreſſurum eſſe fluuium hunc per ſe in mare mortuum abſque ingreſſu in Iordanem, & ita aquas maris ſanaturum. Sed neutrum videtur prima facie cum veritate cohærere: nam nec per ſe, nec per Iordanem talis fluuius ingreſſus eſt vnquam mare illud, nec illius maris mortui aquæ vnquam ſanatæ fuerunt, quin potius Iordanis aquas inficiunt. Imò nec erit vnquam templum aliquod Hieroſolymæ, à quo talis fluuius egrediatur: cum aſſerat Aggæus propheta, nullum iam fu- (Agg. 2.) turum eſſe templum Iudæorum, & illud quod conditum fuit ab Hebræis poſt reditum à Babylonica captiuitate, fuiſſe vltimum & nouiſſimum. Ex quo conſtat, totum huius loci ſenſum eſſe ſpiritualem, & hunc ſpiritum eſſe verum & literalem intellectum. Ille enim eſt literalis & germanus ſenſus, quem ſpiritus ſanctus præcipuè intendit exprimere ſiue ſit vulgaris, & in aperta orationis ſuperficie eluceſcat, ſiue in interiorē & arcanā ſententiā traducatur. Quare per fluuiū hūc è templo fluentem, baptiſmum, & alia ſacramenta, & gratiam, & Chriſti euangelium in ſenſu hiſtorico & literali intelligimus, & per mare mortuum peccatorem mortiferis ſceleribus inquinatum. Et ſi infidelis ſit omni flagitiorum genere contaminatus, & ob crimina peſtilentia mortuus, tamen ſi fuerit aquis baptiſmi ablutus, & euangelica doctrina irrigatus, recipiet ſalutē & vitam, & virtutum fructus feret vberrimos & lætiſſimos. Qui antea vitiorum erat vorago, lacus fœtidus, & mare mortuum & amarum, vbi nihil erat vitæ, nihil gratiæ, nihil veræ dulcedinis, in fluuium ſuauem, & ſalutarem, & amœnum, & piſcibus abundantem conuertetur. Qui turbulentis & concitatis animi perturbationibus agitabatur, ſéque ſcelerum miniſtrum præbebat, & errorum tenebris coopertus lucem pro nihilo putabat, recepta fide & charitate vitam placidè & tranquillè traducet, in virtutum actione incumbet, & diuinæ gratiæ radiis illuminatus tanquam in ſpeculo puro poterit imaginem veritatis intueri, & cœleſtia myſteria aſtris ſplendidiora contemplari. Hæc admirabilis mutatio illi proueniet ex aquis manantibus ab oſtio ſancti ſanctorum, hoc eſt à Chriſto porta cœli per ſanctum ſanctorum ſignificati. Eſt enim perſpicuum per ſanctum ſanctorum intelligi cœlum, vt multis verbis oſtendit in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus. (Heb. 9.) Has aquas, hæc diuina ſacramenta vidit Ezechiel fluere per latus dextrum, hoc eſt per Ieſu Chriſti crucifixi vulnus lanceæ, qua fuit eius dextrum latus percuſſum. Nam ex Chriſti latere, vt diuus teſtatur Auguſtinus, eccleſiæ ſacramenta fluxerunt. Vel ideo ait, has aquas per latus dextrum fluxiſſe, quia ad eos perueniunt, qui in die iudicij ad dexteram ponentur, iuxta id quod dicitur in euangelio. (Matt. 25.) *Statuet oues quidem à dextris ſuis, hædos autem à ſiniſtris.* Exiſtimo tamen, diuinum vatem ad dextrum Chriſti latus reſpexiſſe. Ad has cœleſtes aquas nos ipſe Dominus apud Ioannem iis verbis inuitat: (Ioan. 7.) *Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.* Hic eſt, qui dixerat apud Eſaiam cap. 55. *Omnes ſitientes venite ad aquas.* Et ipſe Eſaias cap. 12. ſpiritu prophetico afflatus aiebat: *Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris.* Erat in eius corde fons gratiæ & miſericordiæ, qui per quinque fontes, hoc eſt per quinque vulnera erumpebat. Quid aliud ſunt illa quinque vulnera, quàm admirabiles fontes miſericordiæ? Præſertim vulnus lateris, ex quo exiuit ſanguis & aqua, vt ſanguine redimeremur, aqua lauaremur. O fontem ſingularem aquam & ſanguinem manantē, ô aquas ſalutares ex tali fonte fluētes! ô diuina (Ioan. 19.) eccleſiæ ſacramenta ex latere Chriſti dextro egredientia, & totum vniuerſum orbem terrarum rigāna! De iis aquis dixit Zacharias propheta cap. 14. *Et erit in die illa: exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem, medium earum ad mare orientale, & medium earum ad mare nouiſſimum.* Ac ſi diceret: Tempore gratiæ egredientur Hieroſolyma aquæ præſtantes vitam bibentibus, quæ aquæ ſunt conciones euangelicæ, Chriſti doctrina, & ipſum Chriſti euangelium, & eccleſiæ ſacramenta, quæ omnia, quia multa ſunt, non aqua, ſed aquæ appellantur, quæ totum orbem habitabilem alluent, ab Oriente ad Occidentem. Id prædixerat his verbis Eſaias cap. 11. *Repleta eſt terra ſcientia Domini ſicut aquæ maris operientis.* Acſi diceret: Tempore euangelij replebitur terra ſcientia Domini: erit enim cognitio Chriſtiani nominis extenſa, veluti aqua maris omnia tegens.

i *Et deſcendunt ad plana deſerti.*) Per hunc deſertum intelligunt nonnulli planitiem, vbi erat mare Tyberiadis: & aiunt fluuium hunc partim influxiſſe in mare illud Tyberiadis, partim in mare mortuum, & deinde in mare mediterraneum ad Occidentem. Huic opinioni fauet Hebræorum ſententia: aſſerunt enim fluuium hunc fuiſſe in duas partes diuiſum, quarum

vna fluebat verſus Orientem, altera verſus Occidentem. Nos diuiſionem hãc amplectimur, ſed eam multò aliter explanamus. Per hos duos omnes ſub vno principio intelligimus eccleſiam orientalem, & eccleſiam occidentalem, ſub vno paſtore, ſub vno ſummo pontifice vniuerſali rectore & magiſtro. Et quanuis duæ ſint eccleſiæ loco & ſitu, fide tamen, & religione, & ſacramentis, vna eccleſia catholica, cuius vniuer-
Ioan. 10. ſalis paſtor eſt pontifex maximus, iuxta id quod ore ſuo Dominus dixit: *Erit vnum ouile, & vnus paſtor.*

k *Et omnis anima viuens quæ ſerpit.*) Hoc eſt, omne viuens, quod ſine pedibus mouetur, habebit vitam, ſi fuerit hac aqua nutritum. Per viuentia, quæ abſque pedum miniſterio mouentur, piſces intelligit: quod ſtatim explicat, dicens: Et erunt piſces multi ſatis, poſtquam venerint illuc aquæ iſtæ. Lacus amarus, vt diximus, homo eſt infidelis, qui ante baptiſmum mare mortuum eſt abſque piſcibus: hoc eſt abſque virtutum fructibus. At poſt baptiſmum & Euangelium receptum eius opera nomine piſcium ſignificata erũt viua: ipſéque erit virtutum ornamentis excultus, & ab omni ſuperſtitione ſeuocatus. Poteris per piſces homines intelligere in lacu, hoc eſt in mundo habitantes.

l *Et ſanabuntur, & viuent omnia, ad quæ venerit torrens.*) At multi ſanari nolunt, de quibus ait Deus per Ieremiam cap. 51. *Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata.*

m *Et ſtabunt ſuper illa piſcatores.*] Vt ſcilicet capiant piſces. Hi ſunt euangelici concionatores, quibus dictum eſt: *Faciam vos fieri piſcatores hominum.* De his dixerat Deus per Ier. cap. 16. *Ecce ego mittam piſcatores multos, & piſcabuntur eos.* Matt. 4.

n *Ab Engaddi vſque ad Engalim.*) Id eſt, iuxta lacum illum ſiccabuntur retia piſcatorum à termino vno vſque ad alterum. Engaddi eſt vbi lacus finitur, Engalim verò vbi lacus incipit. Loci ſunt iuxta mare mortuum ex diui Hieronymi ſententia, alter in principio, alter in fine.

ANNOTATIONES ex Hebræo in

CAPVT XLVII.

s Et traduxit me per aquam vſque ad talos. *Pro vſque ad talos eſt in Hebræo,* מים אפסים *apheſaim. Dictio hæc terminos ſignificat & fines vt in pſalmo 2.* Dabo tibi gentes in hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. *Qua ratione ducti vertunt nonnulli:* Et tranſire me fecit per aquas terminorum, *ſeu* extremorum. *Ac ſi diceret. Traduxit me per aquas, quæ plantas pedis non excedebant: quæ quidem plantæ termini ſunt, & extrema corporis humani. Paraphraſis Chaldaica habet:* Tranſire me fecit per aquas talorum. *Hoc eſt, quæ ad talos duntaxat pertingebant. Septuaginta pro* aqua vſque ad talos *tranſtulerunt,* ὕδωρ ἀφαίρέσεως. *Pro quo diuus Hieronymus vertit* aquam remiſſionis. *Fluuium hunc vocant aquam remiſſionis: quia imaginem gerebat baptiſmi, in quo*
Gala. 3. *peccata omnia remittuntur: & baptizatus Chriſtum induit. Ita enim ait Apoſtolus:* Quicunque in Chriſto Ieſu baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. *Et quoniam niſi quis induerit*
Ioan. 3. *Chriſtum, non poterit anima ſalutem obtinere, ait Chriſtus Deus noſter:* Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei. *Quæ verba de baptiſmo, & de aqua vera & naturali, quæ eſt de neceſſitate baptiſmi, intelliguntur: vt apertè indicat ſanctum concilium Tridentinum, ſeſſione ſeptima, canone ſecundo de baptiſmo: vbi ſub anathemate prohibet, ne quis verba illa Domini noſtri Ieſu Chriſti ad metaphoram aliquam detorqueat. Et licèt diuus Hieronymus rectè verterit, nam nomen hoc remiſſionem ſignificat, & vindicationem, & libertatem, verti tamen poterat locus hic:* Aqua ſeparationis. *Et ita habet tranſlatio Complutenſis. Sed eadem eſt ſententia, quoniam per baptiſmum, vbi peccata omnia remittuntur, ſeparãtur homines à paganiſmo, & à peccato, & in Chriſti populum aſcribuntur, & gratiam recipiunt. Fortaſſe id intelligitur per aquas vſque ad talos ſeu per aquas talorum: nam aqua baptiſmi ab infima fomitis infectione, & ab originali peccato emundat. Tales ſunt oſſa iuxta calcaneum exuberantia.* Gen 37.
Vnde veſtis talaris ea dicitur, quæ ad talos vſque deſcendit, qualis erat Ioſeph, de qua ſcriptum legimus: Nudauerunt eum tunica talari. *Eam ob cauſam per talos terrenæ ſordes ſignificantur, quæ baptiſmo abluuntur. Et quamuis per gratiam, quæ in baptiſmate confertur, reatus originalis peccati remittitur, & totum id tollitur, quod veram & propriam peccati rationem habet, manet tamen in baptizatis concupiſcẽtia & fomes, quæ vt verbis vtar ſacroſanctæ ſynodi Tridentinæ, in ſeſſione quinta, in decreto de peccato originali, cùm ad agonem relicta ſit, nocere non conſentientibus, & viriliter per Chriſti Ieſu gratiam repugnantibus non valet: quinimo qui legitimè certauerit, coronabitur.*

a Aquæ iſtæ quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcendunt ad plana deſerti. *Septuaginta habent, Et aqua hæc, quæ egreditur in Galilæam, quæ eſt ad orientẽ, & quæ deſcendit in Arabiã. Vbi vides eos per tumulos ſabuli intelligere Galilæam, & per plana deſerti Arabiã.*

C [a] In littoribus autem eius, & in paluſtribus non ſanabuntur, quia in ſalinas dabuntur. Et ſuper torrentem orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum: [b] non de-
Gen. 48. fluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius: per ſingulos menſes afferet primitiua, [c] quia aquæ eius de ſanctuario egredientur: [d] & [e] erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam. Hæc dicit Dominus Deus: [e] Hic eſt terminus, in quo poſſidebitis terram [f] in duode-
Pſal. 2. cim tribus Iſrael: quia Ioſeph duplicem funiculum habet. Poſſidebitis autem eam ſinguli æquè vt frater ſuus. [g] Super quam leuaui manum meam, vt darem patribus veſtris, & cadet terra hæc vobis in poſſeſſionem.

a *In littoribus autem eius, & in paluſtribus.*) Hoc eſt, in locis cœnoſis, & paluſtribus propè hunc locum non ſanabuntur aquæ ab amaritudine, ſed ad ſalem reſeruabuntur. Loquitur de reprobis, quos cœnoſos vocat & paludoſos, qui nullis ſalutaribus aquis, nulla euangelica doctrina volunt dulceſcere & ſanari, ſed in dies inſolentiores & peſtilentiores redduntur. Nulla aliorum facta illis grata ſunt: maledictis & vocibus querelarum plenis viros iuſtos & iniuſtos Simile.
nullo habito diſcrimine violant: aliorúmque vitam reprehendentes, ſuam haudquaquam curant. His dicebat Salomon in Prouerbiis cap. 4. *Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul à te.* Et diuus Paulus in prima ad Corinth. 6. *Nec maledici*, inquit,

nec rapaces regnum Dei poſſidebunt. Vt gallina dum roſtri ictu domus pauimentum ſordibus inquinatum ſcrutatur, eſcam quærens, ſi adamantem, aut ſmaragdum, aut gemmam aliam pretioſam reperit, reiicit, & contemnit: ſin autem inuenit vermiculum, aut vile milij granum, illud læta eligit, & accipit. ſic detractor vitas aliorum inquirit & inueſtigat, ſi eorum præclara facta reperit, ſilentio pertranſit, reiicit, contemnit, ſin autem inuenit flagitium aliquod, aut erratum quanuis leue ei inquirenti occurrit, illud accipit geſtiens, vt eius autorem vocibus vulneret, & lædat. Vita maledicorum eſt in aliorum vitas conferre maledicta, obiicere errantibus crimina, pergere in conuicia, inurere illis ignominiæ notam, eorum ſplendorem maculis aſpergere. Nulla in eorum ore eſt dulcedo, nulla ſuauitas, ſed inſtar maris mortui ſalcedine & amaritudine pleni vitam in aliorum vituperatione traducunt. Hæc ſunt immundæ limoſæque paludes, quarum aquæ non dulceſcunt. Et quoniam hi impij & maledici homines finem infeliciſſimum habere ſolent, dicuntur reſeruari ad ſalis condimentum, vt nos miſerum eorum exitium intuentes ſale prudentiæ con-

Gene. 19. diamur. Eam etiam ob cauſam arbitror fuiſſe vxorem Loth non in lignum aut lapidem, ſed in ſalem conuerſam. Vnde ait Salomon in Prouerbiis: capit. 19. & 21. *Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit.* Erudiunt enim multos infeliciſſimi ſceleratorum caſus, eorúmque miſerabilia exempla. Proſunt nobis flagitioſi homines, quia nos condiunt exemplorum ſale, & quia nos calamitatibus oppugnant, & exercent ad patientiam. Eam ob cauſam reliquit Deus ſemper infideles aliquos in terra promiſſionis, vt Dei populum exercerent, nobiſque tentationes eadem ratione relinquit, vt in virtute & patientia exerceremur, poſſimúſque dicere cum Apoſtolo: *Gloriamur in tribula-*

Rom. 5. *tionibus.*

b *Non defluet folium ex eo.*) Viros iuſtitia & Chriſtiana religione præſtantes cum arboribus comparat fœcundis iuxta dulces ſalutarium aquarum fluuios ſatis pulcherrimos fructus, & illos quidem tempeſtiuos ferentibus, virentibus omni tempore, nullóſque æſtus formidantibus. Nam qui iuſtitiam colunt & pietatem, & charitatis flagrant ſtudio, aquiſque diuinarum literarum irrigantur, hi admirabiles virtutum fructus producunt, ex quibus vera gloria effloreſcit. Et quæcunque eis accidunt, illi vertunt in bonum: quo nihil eſt illis antiquius, nihil magis in optatis. Cùm enim ſint ea mente, quam veritas & ratio præſcribit, omnia humana moderatè & placatè ferunt, animum ad ea transferentes, quibus ſecundæ res ornantur, aduerſæ adiuuantur. Speciem gloriæ deſpiciunt collectum ex vanis ſplendoris inſignibus, mundi opes breues, fugaces, & caducas exiſtimant, verum decus in virtute, Chriſtiana religione, & diuini numinis imitatione conſiſtere abſque dubio credunt. Id voluit pſalmographus verbis illis oſtendere, quibus virum beatum deſcribit, pſal. 1. *Erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius non defluet.* Et ſubdit ſtatim: *Et omnia quæcunque faciet, proſperabuntur,* Acſi dicat: Et fructus edit, qui non pereunt, quoniam illi omnia vertuntur in vtilitatem, ſiue proſperis rebus, & ad voluntatem fluentibus vtatur, ſiue rerum aduerſarum ictibus oppugnetur. Id quod diuus Paulus in epiſtola ad Romanos 8. his verbis aſſeruit: *Scimus, quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis, qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti.* Sed hoc impij homines non ſolùm non intelligunt, ſed ne ſuſpicantur quidem. Viris piis & iuſtis diuitiæ ſunt inſtrumenta miſericordiæ, inopia autem & egeſtas cauſa humilitatis: bona valetudo vires illis ſuppeditat ad ferendos labores, ægrotatio verò miſeriam illis miniſtrat patientiæ. In dignitate excelſa conſtituti ſunt felices, quoniam iuſtitiam exercent in æquabilitate conſiſtentem, abiecti verò, & ſceleratorum tyrannide preſſi, beati, *quoniam perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam:* Vt calor naturalis in eo, qui Matt. 5. Simile. rectè valet, habétque ſanam & robuſtam complexionem, omnia concoquit alimenta, in bonúmque digerit ſanguinem: ſic qui Deum diligit, eiúſque amore inflammatur, quicquid accidit, bene vertit, & ita digerit, vt ei cooperetur in bonum. Id autem quod ait Dauid de ligno plantato ſecus decurſus aquarum, ait etiam Ieremias cap. 17.

c *Quia aquæ eius de ſanctuario egredientur.*) Hoc eſt, ideo arbores erunt fructuoſæ, quia de ſanctuario hoc eſt de cœlo venient ad eas aquæ gratiæ, quibus irrigabuntur. *Omne datum optimum*, ait diuus Iacobus, Iacob. 1 *& omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum.* Et diuus Paulus, *Quid*, inquit, *habes, quod* 1. Cor. 4. *non acceperis?* Omnes homines arbores ſunt, ſed quidam aquis gratiæ rigantur, quidam verò ſteriles ſunt, nullis aquis cœleſtibus irrigati: quoniam nec illi eas quærunt, nec illis digni ſunt. Sed nec ideo dicendum eſt, non eſſe in illis imaginem Dei quòd Dei gratiam Simile. non habeant. Vt enim cùm aurum funditur, & cuditur moneta, non manet in auro ferrum formæ, ſed eius character, & inſignia impreſſa: ſic anima noſtra à Deo creata non manet idem Deus per gratiam, ſed eius imago. Si cymbalum funditur, non manet in eo Simile. argilla typi ſiue formæ, eiúſque ſubſtantia, ſed literarum characteres, qui erant in ipſa forma ſculpti: eodem modo in cuiuſlibet hominis anima licet ſit imago Dei, non tamen neceſſe eſt, vt ſit per gratiam ipſe Deus. Nec eſt anima hominis ex ſubſtantia Dei facta: nam ſubſtantia Dei eſt prorſus incommutabilis, anima autem hominis commutabilis. Non ait diuina ſcriptura: Fecit Deus hominem de ſubſtantia ſua, ſed ad imaginem & ſimilitudinem ſuam. Qua de re vide Auguſtinum libro ſeptimo de Geneſi ad literã, Chryſoſtomum in explanatione cap. 2. Geneſis, Tertulli- Geneſ. 1. anum aduerſus Martionem, Ioannem Arboreum libro primo ſuæ Theoſophiæ. Qui omnes, & alij infiniti aſſerunt non eſſe animam noſtram ex ſubſtantia Dei factam, vt Carpocrates impiè aſſerebat, nec neceſſe eſſe, in ea Deum per gratiam exiſtere, quòd in ea ſit imago quædam ipſius.

d *Et erunt fructus eius in cibum, & folia eius in medicinam.*) Fructus virorum iuſtorum ſunt virtutes, folia verò ſunt cæremoniæ. Non ſolum virtutes proſunt, ſed etiam bonæ cæremoniæ cum virtutibus coniunctæ. Virtutes ſunt cibi animi excellentes, quibus homo alitur ad æternitatem, cæremoniæ autem ſunt fo- Simile. lia conferentia ſalutarem medicinam. Et quemadmodum folia licèt non ferant fructus, eos tamen ſuſtentant, & arborem ornant; ſic licèt in cæremoniis non ſit per ſe religionis ſubſtantia, conducunt tamen ad religionis ſubſtãtiam conſeruandam, & ad pulchrum vitæ Chriſtianæ ornamentum. Arundines in vineis Simile. ſeu ligna vites ſuſtentantia non fuerunt viuæ, ſed ſuſtinent: ſepes in agro arboribus conſito non nutrit plantas, ſed ſeruat: ſic cæremoniæ rectè inſtitutæ non ſunt ipſæ quidem per ſe ipſa religio, ſed ad eam ornandam & conſeruandam mirum in modum conducunt. Diuus Dionyſius capite primo de Cœleſti hierarchia ait, diuina manifeſtari hominibus ſub aliquibus ſimilitudinibus ſe ſenſui obiicientibus, animum ad intellectiua eleuantibus. Cùm autem cæremoniæ ſe offerant oculis, mouent quidem animos, & homines excitant ad Dei obſequium, quod non ſolùm interioribus actibus, ſed etiam exterioribus profitentur. At ſi cæremoniæ fuerint à charitate ſeiunctæ,

tegentes ſcelera ſpecie ſanctitatis, ad hoc factæ, vt virtutem ſimulent, & flagitia cooperiant, & homines decipiant, non modò non proſunt ad vitam immortalem habentibus illas, ſed interitum illis æternum machinantur. Huiuſmodi erat phariſæorum iuſtitia, in oſtentatione conſiſtens, non in propoſiti rectitudine: folia tantùm habebat & exteriores apparentias, ſed nullum pietatis fructum, nullam interiorem puritatem, nullam germanam virtutem. Id intuens dominus dixit diſcipulis ſuis: *Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plusquam ſcribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Mat 5 Nomen tantùm virtutis vſurpabant, qui quod ipſa valeret, neſciebant. Vtinam non eſſent hodie multi, qui iuſtitia phariſaica gloriarentur. Olim induebantur homines vili fuſtanico thorace, cum limbis & fimbriis manicarum ſericis & bombycinis pretioſis foris apparentibus. Intus latebat vile, foris apparebat pretioſum. Hæc antiqua induméti conſuetudo mutata eſt apud nonnullos ea corpore ad animam. Intentiones impiæ fimbriis exterioritatibúſque virtutum ornantur, & corda fuſtanica ſceleribus imbuta bombycinis ſignis, & eximiæ ſanctitatis fuco extrinſecus muniuntur. Folia pulchra habent, ſed nullum fructum. Ideo dicebat dominus: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.* Excidetur eius vita, eius lætitia non ſolùm corporis, ſed animæ: ſeparabitur infelix arbor à cœtu beatorum, & in ignem relegabitur æternum. Eſt enim hypocrita arbor, ſecus viam foliis ornata, fructu autem deſtituta, quæ areſcet in æternum. Id volens Chriſtus ſignificare, videns ficulneam ſecus viam venit ad eam, & nihil
Mat. 21. Mar. 11 in ea inueniens præter folia, ait illi: *Nunquam ex te fructus naſcatur in æternum.* Et areſacta eſt continuò ficulnea. Huiuſmodi folia viriditatem habent, non vtilitatem. Quare ab his arboribus, de quibus hoc loco agit Ezechiel, penitus diſcrepabant, quæ fructum habebát in cibum, & folia in medicinam: erant enim iuxta fluuium gratiæ, & euangelicæ doctrinæ ſatæ & Chriſti aquis irrigatæ, quibus floreſcentes amœniſſima folia, & vberrimos fructus producebant. De harum aquarum fluuio arboribus fructiferis & ſalutaribus ex vtraque parte circundato ait ita diuus Ioannes in Apoc. 22. *Et oſtendit mihi fluuium aquæ viuæ, ſplendidum tanquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei & agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem gentium.* Lignum poſuit pro lignis ſeu arboribus, vtens ſingulari pro plurali, more ſcripturarum. Vult ſignificare eſſe fluuium illum arboribus fœcundiſſimis ornatum & amœnum, quæ perpetuò lætiſſimos fructus ferebant: & frondibus vmbriferis & ſalutaribus ad vitam animarum conducentibus tegebantur, Ezechiel ait fluuium hunc egredi à ſanctuario: Ioannes autem à ſede Dei: quod re ipſa idem eſt:
Heb 9 per ſanctuarium enim, vt ex diuo Paulo deprompſi-
Esa 66 mus in epiſtola ad Hebræos, cœlum intelligitur, quod
Matt 6 ſedes Dei dicitur, iuxta id quod ipſe per Eſaiam iis verbis teſtatur: *cælum ſedes mea eſt*, & nos in oratione dominica: *Pater noſter qui es in cælis.* Chriſtianos, qui exuperante donorum Dei effuſione, & euangelij fluuio aluntur, de quo ait Dauid pſal. 45. *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei:* appellat Ezechiel arbores pomiferas perpetuò virentes, Ioannes autem arbores viuas ſeu vitæ, edentes duodecim fructus per ſingulos menſes, atque ſeipſos duodecim Apoſtolorum doctrina, & vita gratiæ recreantes. Ex vtraque parte, hinc & inde sũt arbores fluuio cœleſti irrigatæ, quia ex vtroque populo Iudaico & Gentilicio multi fidem & baptiſmum receperunt, & flumine donorum cœleſtium ſuſtentantur. Ex his duobus populis, qui antea diſſidebant, conflauit Chriſtus eccleſiam ſuam, eos in vna fide & charitate, & in vno populo Chriſtiano coniungens. Hoc intuens diuus Paulus in epiſtola ad Eph. 2. de Chriſto loquens, veritatem hanc literis in hunc modum mandauit: *Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in carne ſua, legẽ mandatorum decretis euacuans, vt duos conderet in ſemetipſo in vnum nouum hominem, faciens pacem vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo.* Aſpicis igitur Gentium & Iudæorum inimicitias fuiſſe ſolutas per Chriſtum, & ex duobus populis diuerſorum rituum & cultuum fuiſſe vnum Chriſtianum populum conflatum. Quam ob cauſam ait diuinus noſter vates eſſe fluuium euãgelij ex vtraque parte arboribus fructiferis cinctum, hoc eſt ex Gentibus & Iudæis fidem recipientibus, quos Chriſtus traxit ad veram dignitatem. Nam qui in illum non credunt, in perpetua ignominia & dedecore voluntantur.

e *Hic eſt terminus, in quo poſſidebitis terram.* Cap. 45. incœpit propheta diuidere terram Iſraeliticam, & interpoſitis quibuſdam incidentibus diuiſionem illã intermiſit, ad quam nunc perficiendam reuertitur. Et priuſquam terram diuidat per ſortes, diſtinguit eius terminos ex omni parte, orientali, occidentali, aquilonali & meridiana.

f *In duodecim tribubus Iſrael.*) Iacob habuit duodecim filios, ex quibus fuerunt duodecim tribus productæ. Sed tribus Leui, quæ erat ſacerdotalis, non connumeratur inter tribus, quia non habebat ſortem & hæreditatem more aliarum tribuum: ſed templo ſeruiebat, quam ob cauſam populus ei alimenta ſuppeditabat. Habebat quidem portionem ſuam, ſed ab aliis longè diuerſam, vt cap. 48. oſtendimus. Nihilominus tamen præter hanc tribum ſunt duodecim aliæ tribus, quoniam duo filij Ioſeph, Manaſſes & Ephraim duas tribus conſtituerunt. Id voluit Ezech. ſignificare, dicẽs: *Quia Ioſeph duplicem funiculum habet:* hoc eſt duplicẽ hæreditatem & portionem: nam diuiſio terræ fiebat Gen. 48
funiculis per agros à menſoribus extentis. Hoc explicat clariùs Paraphraſtes Chaldæus ita habens: Ioſeph recipiet duas partes: Ephraim vnam & Manaſſes alteram. Fuiſſe autem terram funiculis diuiſam indicat locus ille pſalmogr. 77. *Eiecit à facie eorum gẽtes, & ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis.*

g *Super quam leuaui manum meam, vt darem patribus veſtris.*) Hoc eſt, quam patribus veſtris promiſi. Leuare manum meam Hebraiſmus eſt pro promittere, de quo alibi diſſeruimus. Promiſiſſe autem terram illam Hebræis indicant diuinæ literæ cap. 15. Geneſ. & 24. & 26. & cap. 11. epiſt. Pauli ad Hebr. & multis aliis in locis, ad quæ alludit locus hic.

ANNOTATIO.

1 Et erunt fructus eius in cibum *in Hebræo pro ad medicinam, eſt litrupha: à verbo ruph, quod ſignificat conterere. Vnde nomen hoc contritionem ſignificat. Quare poterat verti locus hic:* Et folia eius ad contritionem. *Quod magnopere cohæret cum editione vulgata: eſt enim contritio ſalutaris animæ medicina. Poteris per contritionem intelligere vulnus, ſeu aliquam corporis fracturam: & tunc erit ſẽſus, & folia eius prodeunt ad vulnus ſanandū.* Ideò vertit

Pagninus: Et ſolium eeius ad fractionem ſanandam vtile. *Accipi autem contritionem pro vulnere indicat locus ille Ierem.* 8. Et ſaoabant contritiones filiæ populi mei.

[a] Hic eſt autem terminus terræ: ad plagam ſeptentrionalem, [b] à mari magno via Hethalõ venientibus Sadada, Emath, Berotha, Sabarim, quæ eſt inter medium Damaſci, & confinium Emath, domus Thichon, quæ eſt iuxta terminum Auran. Et erit terminus à mari vſque ad atriũ Enon terminus Damaſci, & ab aquilone ad aquilonem terminus Emath, plaga ſeptentrionalis. Porrò plaga orientalis [c] de medio Auran, & de medio Damaſci, & de medio Galaad, & de medio terræ Iſrael, Iordanis [d] diſterminans ad mare orientale, metiemini plagam orientalem. [e] Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades: & torrens [f] vſque ad mare magnum: & hæc eſt plaga ad meridiem auſtralis. [g] Et plaga maris, mare magnum à confinio per directum, donec venias Emath: hæc eſt plaga maris. Et diuidetis terram iſtam vobis per tribus Iſrael: [h] & mittetis eam in hæreditatem vobis, & aduenis qui acceſſerint ad vos, qui genuerint filios in medio veſtrum: & erunt vobis ſicut indigenæ inter filios Iſrael, vobiſcum diuidẽt poſſeſſionem in medio tribuum Iſrael. [i] In tribu autem quacunq; fuerit aduena, ibi dabitis poſſeſſionem illi, ait dominus Deus.

a *Hic eſt autem terminus terræ.*] Diuiſio terrę promiſſionis in tribus locis ſacræ ſcripturæ deſcribitur: primò à Moyſe io lib. Numer. cap. 34. ſecundò à Ioſue libro ſuo, cap. 15. tertiò hoc loco. Illud eſt ſciendum, diuiſionem banc ab Ezechiele factam æqualem eſſe, & ab aliis diuerſam: oam licèt poſt reditum à ſeruitute Babylonica plerique Iudæi eſſent ex tribu Iuda, & Beniamin, & Leui: nam aliæ tribus, qoæ captiuæ abductæ fuerant ab Aſſyriis, nunquam redierunt, præter paucos earum, qui antea ad munitiſſimam Hieroſolymam confugerant, & nonnullos qui poſtea ab Aſſyria fugernnt, tamen inter omnes tribus ęqualiter hîc diſtribuuntur portiones.

b *A mari magno via Hethalon venientibus Sadada.*) Hoc eſt, à mari Mediterraneo pergentibus per viam Ethalon in Sadada, Emath, &c. Nomina ſunt oppidorum ſuorum in confinio terræ Iſraeliticæ ex parte aquilonari, Diuus Hieronymus ait Emath eſſe ciuitatem illam, quæ poſtea dicta fuit Epiphania.

c *De medio Auran, & de medio Damaſci.*] Id eſt, de confinio inter Auran & Damaſcum. Aci diceret. Terminus orientalis eſt per confinium horum locorum.

d *Diſterminans ad mare orientale.*) Hoc eſt, ad mare mortuum: de quo paolò antè diſſeruimus: quod eſt ad orientem reſpectu Hieroſolymæ, cùm mare mediterraneum ſit ad occidentem.

e *Plaga autem auſtralis.*) Nunc diuidit terminum, qoi eſt ad meridiem, à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades: hoc eſt vſque ad Cades, vbi fuernnt aquæ contradictionis, vt eſt libro Numerorum mandatum.
Nu. 20 Tbamar teſte diuo Hieronymo vrbs eſt in ſolitudine, quæ poſtea fuit Palmira nuncupata. Cades locus erat in deſerto, vbi exceſſit è vita Maria ſoror Moyſis: Et ait diuus Hieronymus in libro de locis Hebraicis monſtrari ibi ſuo tempore Mariæ ſepulchrum. Ibi Moyſes rupe percuſſa aquam dedit populo ſitienti, ſed ad illam peccauit. Nam cum filij Iſraelis ſiti laborarent, verſi in ſeditionem has voces adoerſus Moyſem & Aaronem emiſerunt. *Quare nos de Aegypto eduxiſtis*
Nu. 20 *in locum hunc peſſimum, qui ſeri non poteſt, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec mala granata, inſuper & aquam non habet ad bibendum? Moyſes autem & Aaron dimiſſa multitudine ingreſſi in tabernaculum fœderis corruerũt proni in terram, ad dominum iis verbis clamantes: Audi domine Deus huius populi clamorem, & aperi eis theſaurum tuum, fontem aquæ viuæ, vt extincta ſiti à maledictis deſiſtant. Et apparuit gloria domini ſuper eos, locutúſque eſt dominus Moyſi, dicens: Tolle virgam, & congrega populum tu, & Aaron frater tuus, & loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas. Cùmque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & iumenta eius. Tulit igitur Moyſes virgam, quæ erat in conſpectu domini, ſicut præceperat ei, congregata multitudine ante petrã, dixitque eis. Audite rebelles & increduli: Nũ de petra hac vobis aquam poterimus eiicere? Cũq; eleuaſſet Moyſes manum, percutiẽs virga bis ſilicẽ, egreſſæ ſunt aquæ copioſiſſimæ, quibus poſſent & homines & iumenta ſitim ſedare & extinguere. Dixitq; dominus ad Moyſem & Aaronem: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filijs Iſraelis, nõ introducetis hos populos in terram, quam dabo eis.* Hæc eſt aqoa contradictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſraelu cõtra dominum, & ſanctificatus eſt in eis. Sed de hiſtoria hactenus. De iis aquis cecinit regius pſal. 77. *Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abyſſo multa.* Et paulò pòſt: *Percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt.* Et alibi: *Conuertit petram in ſtagna aquarum, & rupes in fontes aquarum.* Qoæſtio eſt, qua in re peccauerit Moyſes. Quidã aiunt illum eo io crimẽ incidiſſe, quòd hæſitauerit, poſſet ne aqua manare ex rupe illa. Huic opinioni aſtipulator diuus Auguſtinus li. 16. contra Fauſtum Manichæũ, vbi ait: Arguitur Moyſes voce diuina, qoòd eius fides ad aquam de petra eliciendam titubauerit, qood ei cnm peccato Petri poteſt eſſe cõmune, qui in mediis fluctibus ſimile fidei defectu titubauerit. Et explanans verba illa pſal. 105. *Et vexatus eſt Moyſes propter eos, qui exacerbauerunt ſpiritum eius, & diſtinxit in labiis ſuis*: Quid eſt, inquit, diſtinxit? Quaſi illud noo poſſet Deus facere, qui tanta iam fecerat, vt aqua de petra proflueret. Dubitanter enim petram virga percuſſit: ideo boc miraculum diſtinxit à cæteris, in quibus noo dubitauerat. Hæc ille: quibus ait Moyſem de verbis Dei dubitaſſe. Alij putãt non dubitaſſe Moyſem de verbis Dei, ſed exiſtimaſſe, non eſſe eum daturum aquam populo tam duro & indomito, non quòd non poſſet, ſed quòd ingrati & ſcelerati homines noo mererentur tale miraculum videre. Inter quos eſt Lyranus, qui locum illum Numerorum explanans ait. Licèt non dubitauerit de potentia Dei, quin poſſet illud, dubitauit tamen de effectu, ne impediretur propter malitiam populi. Vides duas opiniones vnã exiſtimantium Moſem dubitaſſe de Dei potentia, alteram credentium eũ non de Dei potẽtia dubitaſſe, ſed de miraculi effectu ob populi maleficia. Eſt alia opinio arbitrãtiũ nec Moyſem nec Aaronẽ dubitaſſe de miraculo, aut eius effectu, peccaſſe tamen, non quod aliqua in re dubitauerint, ſed quod Dei præcepto non paruerint. Præceperat enim illis Deus, vt petræ corã populo loquerentur, quæ aquarũ affluẽtiã ſtatim produceret, ex ſolo verbo abſque virgę percuſſione: vt eſſet hoc nouũ quod-

quoddam miraculum & clariſſimum diuinæ potentiæ ſignum: non enim adhuc ſimile factum fuerat. At illi nō ſunt locuti cum petra, ſed eā Moyſes bis virga percuſſit. Qua in re Deo non obtemperarunt, eámque ob cauſam in crimen inciderunt. Non enim videtur veriſimile, Moyſem non credidiſſe Domino, & de verbis eius dubitaſſe. Nec obſtat id, quod illis dixit ſtatim Deus: Quia non credidiſtis mihi, &c. nam credere accipitur pro obedire, vt in pſalmo 118. *Quia mādatis tuis credidi*, & multis aliis in locis diuinarum literarum. Hæc eſt tertia & vltima opinio, quæ eſt ſatis probabilis & veriſimilis. At ex iis tribus nullam exiſtimo eſſe contemnendam: ſed quæ verior ſit ingenuè fateor me ignorare: quam ob cauſam nihil audeo aſſerere. Illud ſcio, fuiſſe hoc in Cades, de quo loco ait Ezechiel hoc loco: Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades.

f *Vſque ad mare magnum.*) Hoc eſt, mediterraneum: ad differentiam maris mortui, & maris Galilææ.

g *Et plaga maris.*) Id eſt plaga occidentalis, quoniam mare eſt ad occidentem reſpectu Hieroſolymæ.

h *Et mittetis eam in hæreditatem vobis & aduenis.*] Per aduenas intelligit proſelytos, qui ex Gentilitate ad Iudaiſmum conuertebantur. Hi priuſquam fidem recepiſſent, appellabantur hoſpites & aduenæ, recepta verò fide vocabantur Iudæi, licèt non ex genere, ex lege tamen. Tota hæc terra Iſraelitica, de qua hic loquitur Ezechiel, eccleſiam Chriſti adumbrabat, quæ erat à Gentibus & Iudæis poſſidenda. Eam ob cauſam ait forte in hæreditatem Iudæis & Gentibus, qui ab Hebræis aduenæ vocabātur. Et quoniam Epheſij 2. Chriſti fidem receperant, licèt Gentiles eſſent iam, tamen non exteri in eccleſia, ſed ciues ſimul cum Iudæis in Chriſtum credentibus dicebantur. Quam ob cauſam illis ita ait diuus Paulus: *Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto.* Sunt quidem omnes, dum in hoc ſeculo vitam degunt, hoſpites & peregrini, ſi vita hęc fluxa cum æterna comparetur. Mundus enim hic carcer eſt & exilium electorum, propria autem patria in cœlo eſt, cuius deſiderio tenentur: ad quam ex hac lacrymarum valle ſuſpitiis ab imo pectore eductis, & lamentabilibus vocibus aſpirant. At ſi Gentilitatem idololatriæ deditam cum Chriſtiana religione veritatis pleniſſima conferre volueris, inuenies abſque dubio, eos qui ex infidelitate ad Chriſti fidem conuertuntur, eſſe reuera eccleſiæ militantis ciues, & domeſticos Dei, iuxta diui Pauli ſententiam, atque ſpe eccleſiam triumphantem poſſidere, à qua quidem re ipſa ſeparati peregrinantur. Id intuentes animo antiqui patres fide & ſapientia præſtantes terram repromiſſionis pro nihilo putabāt, ad cœleſtem autem patriam, veram promiſſionis terrā deſiderio & amore incenſi rapiebantur. Expectabant enim ciuitatē æternis fundamentis munitā, cuius artificem & conditorē Deum eſſe credebant. De iis ait in hunc modum in epiſtola ad Hebr. 11. diuus Paulus: *Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpicientes & ſalutantes, & confitentes quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram.* Ad hoc alludens diuinus pſaltes has flebiles voces ad Deum emittebat: *Exaudi orationem meam, domine, & deprecationem meam, auribus percipe lachrymas meas: Ne ſileas, quoniam aduena ſum ego apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei.* Quam ſententiam repetit libro primo Paralipomenon. Vnde beatus Petrus in epiſtola ſua prima, *Petrus*, inquit, *Apoſtolus Ieſu Chriſti electis aduenis diſperſionis Ponti, &c.* Et rurſus: *Chariſſimi obſecro vos tanquam aduenas & peregrinos.* Viri enim pietate inſignes in terra vt hoſpites & peregrini ætatem traducunt, & ex hac vita ita diſcedunt tanquam ex hoſpitio, non tanquam ex domo, intelligentes commorandi illis Deum diuerſorium dediſſe, non habitandi domicilium, eſſe autem in cœlo permanentem ſempiternámque ciuitatem conſtitutam. Nunquam enim tanta in hac vita conati fuiſſent, quæ ad æternitatis memoriam pertinerent, niſi mentis oculis ęternitatem ad ſe attinere perſpexiſſent. Quis enim perpetuos ſummóſque labores ſuſciperet, ſi exiſtimaret fore, vt eius gloria iiſdem finibus, quibus vita eſſet vnquam terminanda? At ſapientium animus ita ſe erigit, & immortalitatem proſpicit, vt certiſſimè credat, cùm exceſſerit è vita, tum denique victurum eſſe, & gloriam immortalem conſecuturum. Aſpicis igitur viros fide & charitate præſtantes in hac vita diuerſa ratione peregrinantes eſſe, & ciues: & ex conſequente loca diuinarum literarum, quæ inter ſe diſtare & diſcrepare videbantur, quæ eos aliquando aduenas & peregrinos appellant, aliquando ciues & domeſticos, non ſolùm non repugnare, ſed etiam ſummo inter ſe conſenſo cohærere. Pſal.38 1.Par 29. 1.Pet.2

i *In tribu autem quacunque fuerit aduena.*) Nolebat Dominus proſelytos habere per ſe portionem & tribum ſeparatam, ſed ſimul cū Hebræis in tribu, in qua reperti eſſent, habitare, vt nulla inter Gentium & Iudæorum populum eſſet diuiſio, cùm vtrique eandem profiterentur fidem & religionem. Ipſe enim Dominus ait apud Ieremiam 29. *Ego ſcio cogitationes, quas ego cogito ſuper vos, ait Dominus, cogitationes pacis, & non afflictionis.* Et per Eſaiam 57. *Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longè eſt, & qui propè eſt.* Vnde diuus Paulus ad Eph. 2. *Veniens euangelizauit pacem vobis, qui longè fuiſtis, & pacem his qui propè: quoniam per ipſum acceſſum habemus ambo in vno ſpiritu ad patrem.*

ANNOTATIO.

1 Et torrens vſque ad mare magnum. *Pro torrente eſt in Hebraico* נחלה *nachalah: quæ dictio torrentem abſque dubio ſignificat, vt in pſalmo 123.* Torrentem pertranſiuit anima noſtra. *Seu vt poteſt etiam verti ex Hebræo:* Torrens pertranſiuit ſuper animam noſtram. *Significat etiam hæreditatem, vt in pſalmo 5.* Et enim hæreditas mea præclara eſt mihi. *Hæc eſt hæreditas, quam pater dedit filio ſuo, domino noſtro, à qua dæmonem impium tyrannum depulit, quam ſibi, patrique vindicauit. Significat præterea exercitum. Vnde id, quod eſt in pſalm.* Torrentes iniquitatis conturbauerunt me, *vertitur à nonnullis:* Exercitus iniquorum conturbauerunt me. *Hinc deriuatur dictio necheloth, qua vtitur pſalmographus in titulo quinti pſalmi: pro qua diuus Hieronymus in tranſlatione ſua ſecundum Hebraicam veritatem vertit hæreditates dicens, Victori pro hæreditatib. pſal. Dauid. Septuaginta autem tranſtulerunt:* ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης, *pro quo editio vulgata habet:* Pro ea, quæ hæreditatem conſequitur. *Atſi diligenter aduerteris, in idem ferè concidunt hæ duæ verſiones. Refertur enim titulus hic ad eccleſiam, quæ per Ieſum Chriſtum ſaluatorem noſtrum hæreditatem conſequitur, non ſolum gratiæ in hac vita, ſed etiam glorię in altera: nam vt verbis vtar diui Pauli:* Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filij Dei: *ſi autem filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti. Idem autem ſignificatur iis verbis.* Pro hæreditatibus, *nimirum quas eccleſia Chriſti conſequitur, Vel pro Chriſtianis, qui ſunt Dei hæreditates. Felix præter hæc ait, poſſe verti:* Pro congregationib. Rom.8.

Vel ſuper torrentes. Et rectè quidem: dedicatur enim pſalmus hic victori, hoc eſt Chriſto pro hominum congregationibus Deum patrem in cruce oranti, ac de acerbiſsimis dolorum calamitatúmque torrentibus bibenti. Ipſe enim eſt ille, de quo ait regius vates: De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Pſal. 109.
Verbo bibendi pœnarum & afflictionum perpeſsio ſignificatur: nomine verò viæ vita hæc caduca intelligitur. Volens igitur ſignificare diuinus pſaltes fore, vt Chriſtus dolores perferret acerbiſsimos, inauditiſque calamitatibus premeretur, illum prædixit è torrente potaturum: non ex quibuſcunque aquis, ſed ex turbidis & concitatis: quales ſunt aquæ torrentis tempore ſæuientis procellæ: vt his verbis vim & magnitudinem dolorum, contumeliarum, & tormentorum exprimeret, & denique turbulentas afflictionum aquas, quas ille erat pro nobis exhauſturus. Sed quoniam non vnus tantum fuit Chriſti dolor, ſed multi ac varij, ideò Dauid pſalmo quinto, Chriſtum vndique afflictum inducit ad Deum patrem pro nobis preces fundentem, hanc fixit inſcriptionem. Victori ſuper torrentibus, pſalm. 5. Dauid. Nonnulli ex Hebræis aiunt, nomen hoc nechiloth nomen fuiſſe muſici cuiuſdam inſtrumenti olim inſignis, nunc etiam ſibi ipſis ignoti. Qui ex hoc nihil habent præter coniecturam. Et quoniam nechil apud eos ſibilum apum ſignificat, conijciunt ita dictum eſſe inſtrumentum hoc ab apum ſono, quem imitabatur. Per victorem verò intelligunt cantorum & citharœdorum magiſtrum: vt ſit ſenſus: Carmen hoc Dauidis traditum fuit præfecto citharœdorum, vt ad inſtrumentum nechiloth decantaretur. Alij Hebræi vertunt: Victori ſuper exercitus, pſalmus Dauid. Et per exercitus intelligunt apum copias ſuſurrantes, quarum ſonum inſtrumentum hoc muſicum imitabatur. Alij ex iiſdem per exercitus intelligunt Iſraelitarum copias aduerſus Gentium exercitum pugnantes, pro quibus huius carminis cantor preces ad Dominum fundebat. Hæ ſunt tres Iudæorum opiniones, quæ præter id quòd repunt humi, nihilque habent ſublime, nihil myſterij, ſolum ducuntur coniecturis, probabilibus illis quidem, parum efficacibus tamen, vt craſſum abiectúmque Iudæorum ingenium in diuinarum literarum interpretatione poſsis cognoſcere. Paraphraſis Chaldaica excelſiùs ſe erexit: & ad Meſsiam reſpiciens pro hæreditatibus ſeu torrentibus, ſeu congregationibus tranſtulit: Super choros: vt ſit ſenſus: Carmen hoc dedicatur Chriſto, qui mundi victor ſedet ad dexteram patris ſuper omnes angelorũ choros. Etſi explanatores in tam varias ſententias diſtrahantur: ea tamen, quam ſeptuaginta interpretes ſignificarũt, quam ſequitur noſtra communis tranſlatio: quam editionem vulgatam appellant, mihi videtur præſtantior, & ad pſalmi propoſitum accommodatior. Ita enim habet: In finem pro ea, quæ hæreditatem conſequitur pſalmus Dauid. Cuius hic eſt ſenſus. Hic pſalmus inſpiratus Dauidi dedicatur & dirigitur in finem, hoc eſt ad Chriſtum, qui finis eſt, quò tendere debent omnes noſtri cogitatus, ſermones, & actiones. Et canit pro eccleſia catholica, quæ ſalutis hæreditatem conſequitur, quoniam in Rom. 10
eum credit, qui eſt finis. Hic eſt ille, de quo ait diuus Paulus: Finis legis Chriſtus eſt ad iuſtitiam omni credenti. Cùm enim finis cuiuſcunque bonæ legis ſit bonos facere ciues, bonitas autem apud Deum ſit ſupernaturalis, quam opera legis veteris per ſe præſtare non poterant, fuit Chriſtus proprius illius legis finis, qui in ea prænunciatus & figuratus futurus erat author ipſius bonitatis & iuſtitiæ. Ideò ait Apoſtolus Chriſtum eſſe finem legis ad iuſtitiam, hoc eſt ad conſecutionem veræ iuſtitiæ, eſſéque ipſius legis perfectionem. Vnde ait ipſe dominus: Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. Et diuus Paulus ad Rom. 8. Quod impoſſibile erat legi, &c. Deus filium Mat. 5
ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati de peccato damnauit peccatum, vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Et ad Gal. 3. Lex pædagogus noſter fuit. Eſt igitur Chriſtus finis legis, hoc eſt conſummatio ac perfectio: quia lex & prophetæ vſque ad Ioannem. Chriſtus autem ita legem Mat. 11
pro omnibus credituris adimpleuit, vt iam nemini ad iuſtificationem lege vetere opus ſit. Cùm ergo Chriſtus ſit legis conſummatio, & ad illum omnia in lege ferantur ſitque finis quò omnia noſtra tendere debent, meritò ſeptuaginta interpretes in hoc pſalmo, & in multis aliis præfixerunt hunc titulum εἰς τὸ τέλος, hoc eſt in finem. Et hic addiderunt. Pro ea, quæ hæreditatem conſequitur: quæ eſt eccleſiæ periphraſis. Et rectè quidem: nam verbum hoc nachal, à quo dictio hæc deriuatur, abſque dubio hæreditatem conſequi ſignificat. Quare poterat locus hic Ezechielis verti: Et hæreditas vſque ad mare magnum.

ARGVMENTVM.

Deſcripta terræ ſanctæ diuiſione ſuperiore capite eiuſque terminis deſignatis in quatuor orbis partibus præcipitiis, deſcribit nunc omnium tribuum ſortes, tribuens vnicuique ſuam partem & portionem. Et ita vltimam manum ſuis viſionibus imponit.

CAPVT XLVIII.

ET [a] hæc nomina tribuum [a] à finibus aquilonis [b] iuxta viam Hethalon pergentibus Emath, atrium Enan terminus Damaſci ab aquilone iuxta viam Emath: [c] & erit ei plaga orientalis mare, Dan vna. Et à termino Dan plaga orientali vſque ad plagã maris. Aſer vna: & ſuper terminum: Aſer [d] à plaga orientali vſque ad plagam maris, Nephtali vna. Et ſuper terminum Nephtali, à plaga orientali vſque ad plagam maris, Manaſſe vna. Et ſuper terminum Manaſſe, à plaga orientali vſque ad plagam maris, Ephraim vna, Et ſuper terminum Ephraim à plaga orientali vſque ad plagam maris. Ruben vna: Et ſuper terminũ Ruben à plaga orientali vſque ad plagam maris, Iuda vna, Et ſuper terminum Iuda, à Plaga orientali vſque ad plagam maris erunt primitiæ, quas ſeparabitis vigintiquinque millibus calamis latitudinis & lõgitudinis, ſicuti ſingulæ partes à plaga orientali vſque ad plagã maris: & erit ſanctuarium in medio eius. [e] Primitiæ, quas ſeparabitis Domino: longitudo vigintiquinque millibus, & latitudo decem millibus. Hæ autem erunt primitiæ ſanctuarij ſacerdotum: ad aquilonẽ longitudinis vigintiquinque millia, & ad mare latitudinis decem millia: ſed & ad orientem latitudinis decem millia, & ad meridiem vigintiquinque millia, & erit ſanctuarium domini in medio eius. Sacerdotibus ſanctuarium erit [f] de filiis Sadoc, qui cuſtodierunt cæremonias meas, & non errauerunt, cum errarent filij Iſrael, ſicut errauerunt & leuitæ. [g] Et erunt primitiæ de primitiuis terræ ſanctum ſanctorum iuxta terminum leuitarum.

Expla-

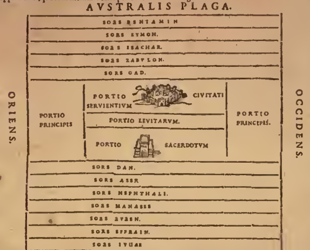
EXPLANATIO.

a *Et hæc nomina tribuum.*) Hoc eſt, hæc ſunt nomina tribuum Iſraelis, quę ſunt hæreditatem in terra ſancta accepturæ. Prima eſt tribus Dan, ſecunda Aſer, tertia Nephtalim, quarta Manaſſes, quinta Ephraim, ſexta Ruben, ſeptima Iuda, octaua Beniamin, nono Simeon, decima Iſſachar, vndecima Zabulon, duodecima Gad. Inter eas non numeratur tribus Leui, quia erat ſacerdotalis, de qua cap. 45. & 47. diſſeruimus. Diuiſio terræ facta inter has tribus habebat longitudinem ab oriente ad occidentem, & latitudinem ab aquilone ad meridiem. Diuidit terram inter ſeptem tribus: deinde loquitur de primitiis ſacerdotum & leuitarum, & deſcribit templum, & vrbem, & principis portionem: poſtea reuertitur ad tribus, & numerat eas quinque quas omiſerat. Incipit autem à tribu Dan cuius portio & terra erat in extremo à parte aquilonis. Per ęqualitatem portionum tribuum, intelligit iuſtitiam & æqualitatē, quæ in eccleſia Chriſti eſſe debet apud principes & iudices. De ea dicitur in libr. Sapient. 1. *Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram.* Interrogatus rex Ageſilaus vtra eſt præſtantior iuſtitia an fortitudo, nulla, inquit, fortitudinis eſt vtilitas, niſi adſit inſtitia: imò ſi iuſti omnes eſſemus, nequaquam indigeremus fortitudine. Cùm autem non omnes ſint iuſti, & varia ſint hominum merita, agit hoc loco propheta de numeris calamorum, per quos intelligit meritorū vniuſcuiuſque quantitatem, quam gubernatores omnes ſunt cōſideraturi, vt ius ſuum vnicuique tribuant.

b *Iuxta viam Hethalon pergentibus Emath.*] Hethalon & Emath oppida ſunt, quorum meminit ca. ſuperiore.

c *Et erit et plaga orientalis mare. Dan vna.*) Id eſt plaga ſortium, de quibus loqui incipio, incipit ab oriente, & erit mare: hoc eſt, terminabitur in mari mediterraneo, per quod occidens deſignatur: erat enim mare ad occidentem reſpectu Hieroſolymæ. Nam ita erāt omnes ſortes diſpoſitæ, vt in longitudine ab oriēte in occidentem extenderentur: prima autem ſors erit tribus Dan, quæ eſt in vltima procedendo à templo ad aquilonem. Omnium horum verborum hæc eſt paraphraſis. Hæc ſunt nomina tribuum, quæ ſunt hæreditatem capturæ: In extrema parte ad aquilonem ad latus viæ, qua venitur ab Hethalon vſque ad Emath & iuxta atrium Euan, & terminum Damaſci ad partem mundi aquilonarem in confinio Emath, incipiendo à limite orientali, & procedendo ad limitem occidentalem qui terminatur in mari mediterraneo: eſt portio tribus Dan.

d *Erunt primitiæ quas ſeparabitis.*] Id eſt, ex vna parte erunt portiones ſeptem tribuum, ex altera portiones quinque tribuum: in medio autem ſeparabitis portionem quandam inter ſeptem tribus & quinque quæ portio ſit potioris terræ: quā ob cauſam nomine primitiarum intelligitur: quæ deputabitur ſacerdotibus, & leuitis, & ciuitati, & principi. Hæc autem portio nomine primitiarum ſignificata habebit vigintiquinque mille calamos in latitudine: in longitudine verò æqualis erit terræ aliarum portionum. De hac quantitate diſſeruimus capite quadrageſimoquinto. Vt autem hoc apertius intelligeretur, opus eſſe duxi hanc delineare figuram.



d *A plaga orientali vſque ad plagam maris.*) Hoc eſt, ab oriente vſque ad occidentem. Sequitur: Et erit ſanctuarium in medio eius. Id eſt erit templum in medio terræ ſacerdotum.

e *Primitias quas ſeparabitis Domino.*) Repetit partem poſſeſſionis ſacerdotum: & ait hanc ſacerdotum portionem habere in longitudine ab oriente ad occidentem vigintiquinque mille calamos, & in latitudine decem mille. Et eodem modo ſe habet portio leuitarum: occupat enim alios vigintiquinque mille calamos in longitudine, & alios decem mille in latitudine: portio verò ciuitatis habet in longitudine eoſdem vigintiquinque mille calamos, & in latitudine quinque mille. Inde fit, vt hæ tres portiones efficiant, vnum quadratum, quod in longitudine habet vigintiquinque mille calamos, totidem autem in latitudine: nam decem mille ſacerdotum, & decem mille leuitarum, cum quinque mille ciuitatis efficiunt viginti quinque mille. Sed hæ tres partes, nempe ſacerdotum, leuitarum & vrbis habent ex vtraque parte portionē principis, ex oriente, & ex occidente. Quo fit, vt hæ quatuor partes ſimul iunctæ efficiant vnam

portionem,quæ à meridie ad aquilonem occupet viginτiquinque mille calamos, ſed ab oriente ad occideutem multò plures,oempe 101,quot habet quælibet portio cuiuſcuuque tribus: vt licet in figura & deſcriptione videre. Quid autem ſit calamus,diximus capite 40.

f *De filiis Sadoc.*)Huius Sadoc meminit ſuprà,cap.43. Sadoc ſignificat iuſtum, & rectè illi conueniebat hoc nomen,cùm eſſet ſummus ſacerdos,qui debet eſſe iuſtitia munitus. Per hunc Sadôc Chriſtus ſignificatur ſummus ſacerdos: per cuius filios intelliguntur noui teſtameuti ſacerdotes. De hoc ſacerdote ait Zach. ca. 3.6. *Oſtendit mihi dominus Ieſum ſacerdotem magnum.* Et rurſus. *Ecce vir,Oriens nomen eius: & ædificauit templum Domino: & erit ſacerdos ſuper ſolio ſuo.* Hinc vox illa diui Pauli in epiſtola ad Hebræos: *Habentes Ieſum pontificem magnum,qui penetrauit cælos,teneamus ſpei noſtræ confeſſionem.*

g *Et erunt primitiæ de primitiis terræ.*]Id eſt,ex portionibus præcipuis terræ ſanctæ erit ſacerdotib. præcipua. Dabitur illis terra melior & ſalubrior, in cuius meditullio erit templum, quod hîc ſanctum ſanctorú appellatur. Iu codicibus correctus eſt. Et erunt eis: nimirum ſacerdotibus.

ANNOTATIONES ex Hebræo in Cap. XLVIII. & vltimum.

1 A Finibus aquilonis iuxta viam Hethalou. *Tranſlatio ſeptuaginta habet ἀπὸ τῆς ἀρχῆς. Hoc eſt, à principio. Magna inter has duas tranſlationes videtur eſſe repugnantia: nã vna aſſerit eſſe hoc à finibus aquilonis, altera à principio. Sed ſi rectè perpenderis, videbis nullam inter eas eſſe diſtantiam, nullam contrarietatem, ſed ſummum conſenſum, & maximam concordiam. Dictio Hebraica* קצה *catſeh, qua hic vtitur Ezechiel, extremitatem ſignificat: at tam extremum eſt principium, quàm finis. Eadem via eſt proficiſcentibus Roma Florẽtiam, ac proficiſcentibus Florentia Romã. Id autẽ, quod in via hac ratio vna eſt principium, ratione altera finis eſt. Id quod eſt in Exodo ſcriptum.* Poſuit eos, nimirũ cherubinos, ex vtraque parte propitiatorij, cherub vnum in ſummitate vnius partis, & cherub alterum in ſummitate partis alterius: *poterat etiã verti:* Poſuit eos in duabus extremitatibus propitiatorij, cherub vnum iuvna extremitate, alterum iu altera. *Pro ſummitate enim eſt in Hebraico dictio hæc catſeh Ea etiam vtitur Habacuch ca. 2. pro qua Latinus interpres vertit:* concidiſti. *Ita enim habet:* Cogitaſti confuſionẽ domui tuæ, concidiſti populos multos. *Et rectè quidẽ: eſt enim dictio hæc deriuata à verbo catſab, quod ſignificat concidere, ſuccidere, & diripere. Illo autem loco Habacuh prophetæ poteſt eſſe & verbum, & nomen. Alloquitur diuinus vates Nabuchodonoſorem, in quem iis verbis inuehitur, acſi diceret: Conſilium cepiſti ô iniquiſſime tyranne, quod cadet in confuſionem familia tua, de trucidandis populis multis. Vbi Ionathas Chaldæus habet.* Diripuiſti populos multos. *Sed quoniam poteſt eſſe nomen, poterat rectè quidem locus ille ita verti: Conſilium iniſti confuſionis plenũ domus tuæ in extremitatibus populorum multorum. Acſi diceret: Impia cogitaſti, & perniicioſa domui tuæ, quoniam eam ſpolijs aliarum regionum implere cupiuiſti: quã ob causã perueniet ignominia tua vſque ad orbis terrarum fines, ſeu extremitates. Conſilium immane cogitaſti, & optimi conſilij fontes aperire noluiſti.*

2 Sacerdotibus ſanctuarium erit de filiis Sadoc. *Pro ſanctuario eſt in Hebraico: hamecuddad, à verbo cadhax quod ſignificat ſanctificare & præparare. Vnde dictio hæc mecuddax ſanctuarium ſignificat: quam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres. Significat etiam ſanctificatum. Cùm autem apud Hebræos adiectiuum ſingularis numeri pro plurali aliquando ponatur, verterunt ſeptuaginta ἡγιασμένοις, hoc eſt ſacerdotibus ſanctificatis. Et ita etiam vertit Pagninus: vt ſit ſenſus, Hæc portio erit ſacerdotibus ſanctificatis, à filiis Sadoc genus ſuum ducentibus. Hoc verbo vtitur diuina ſcriptura lib. 1. Reg. ca. 16. vbi Samuel ait:* Sãctificamini, & venite mecum, vt immolem. Sanctificauit ergo Iſai, & filios eius, & vocauit eos ad ſacrificium. *Sed quoniam verbum hoc non ſolum ſanctificare ſignificat, ſed etiam præparare, poterat etiam verti locus ille: Præparate vos, & venite mecum ad prandium victimæ: præparauit igitur Iſai, & filios eius, illoſque ad victimæ epulas inuitauit. Quare locus hic Ezechielis verti ita poterat: Sacerdotibus ex filiis Sadoc erit parata, nempe portio hæc. Noſter autem interpres tranſtulit ſanctuarium, per quod intelligit templum, in medio portionis ſacerdotum ex filijs Sadoc ædificatum, quod erat ipſis ſacerdotibus commiſſum.*

[a] Sed & leuitis ſimiliter iuxta fines ſacerdotũ vigintiquinque millia lõgitudinis, & latitudinis decẽ millia. Omnis longitudo vigintiquinque millium, & latitudo decem millium. Et nõ venundabunt ex eo, nec mutabunt, nec transferentur primitiæ terræ, quia ſanctificatæ ſunt Domino. [b] Quinque millia autẽ quæ ſuperſunt in latitudine per vigintiquinq; millia, [c] prophana erũt vrbis in habitaculũ, & in ſuburbana [d] & erit ciuitas in medio eius. [e] Et hæ mẽſuræ eius: [f] ad plagã ſeptentrionalẽ quingenta & quatuor millia: & ad plagam meridianã quingenta & quatuor millia, & ad plagã orientalem quingenta, & quatuor millia, & ad plagã occidẽntalem quingenta & quatuor millia. Erunt autem ſuburbana ciuitatis ad aquilonẽ ducẽta quinquaginta & ad meridiẽ ducenta quinquaginta, & ad orientẽ ducenta quinquaginta, [g] & ad mare ducenta quinquaginta. Quod autem reliquum fuerit in longitudine ſecundũ primitias ſanctuarij decem millia in orientem & decẽ millia in occidentem erunt ſicut primitiæ ſanctuarij, [h] & erunt fruges eius in panes his, qui ſeruiunt ciuitati. [i] Seruientes autẽ ciuitati operabũtur ex omnibus tribubus Iſrael. [k] Omnes primitiæ vigintiquinque milliũ, per vigintiquinq; millia in quadrũ, ſeparabuntur in primitias ſanctuarij, & in poſſeſſionẽ ciuitatis. [l] Quod autẽ reliquũ fuerit, principis erit ex omni parte primitiarũ ſanctuarij, & poſſeſſionis ciuitatis è regione vigintiquinq; milliũ primitiarũ vſque ad terminum orientalẽ: [m] ſed & à mari è regione vigintiquinque milliũ vſque ad terminum maris, ſimiliter in partibus principis erit. Et erunt primitiæ ſanctuarij, & ſanctuarium tẽpli medio eius. [n] De poſſeſſione autẽ leuitarũ, & de poſſeſſione ciuitatis in medio partiũ principis erit: inter terminũ Iuda, & inter terminũ Beniamin, & ad

prin-

ptincipem pertinebit.[o] Et reliquis tribubus à plaga Orientali vſque ad plagam Occidentalē [p] Beniamin vna. Et contra terram Benjamin à plaga orientali vſque ad plagam Occidentalem Simeon vna. Et ſuper terminum Simeonis à plaga Orientali vſque ad plagam Occidentalem Iſſachar vna. Et ſuper terminū Iſſachar à plaga Orientali vſque ad plagam Occidentalem Zabulon vna. Et ſuper terminum Zabulū à plaga Orientali vſque ad plagam maris Gad vna[q]. Et ſuper terminum Gad ad plagam auſtri in meridiem: & erit ſimilis de Thamar vſque ad aquas contradictionis in Cades[r] hęreditas cōtra mare magnum. Hæc eſt terra, quam mittetis in ſortem tribubus Iſrael, & hæ partitiones earum, ait Dominus Deus.[s] Et hi egreſſus ciuitatis. A plaga ſeptentrionali quingentos & quatuor millia menſurabis. Et portæ ciuitatis omnibus Iſrael: portæ tres à ſeptentrione, porta Ruben vna, porta Iuda vna, [t] porta Leui vna. Et ad plagam Orientalem quingentos & quatuor millia: & portæ tres, porta Ioſeph vna: porta Benjamin vna, porta Dan vna. Et ad plagam meridianam quingentos & quatuor millia metieris, & portæ tres, porta Simeonis vna, porta Iſſachar vna, porta Zabulon vna. Et ad plagam Occidentalem quingentos & quatuor millia, & portæ eorum tres, porta Gad vna, porta Aſſer vna, porta Nephtali vna per circuitum decem & octo millia. [v] Et nomen ciuitatis ex illa die Dominus ibidem.

a *Sed & leuitis ſimiliter iuxta fines ſacerdotum viginti quinque millia.* Subaudi erunt, deſcribit leuitarum portionem, ſacerdotum finibus vicinam: quam nec ſacerdotibus, nec leuitis vendere, aut commutare licebat, cum eſſet Domino dedicata. Hinc deſumpta ſunt decreta rerum eccleſiæ, præſertim immobilium alienationem prohibentia. Illud eſt hoc loco aduertendum, præcipuam terrę partem dari ſacerdotibus & leuitis: quoniam qui Deo ſeruiūt, ad eūmq; precationes pro populo fundunt, docent, concionantur, & ſacramenta miniſtrant, alendi ſunt & ſuſtentandi, & honore magno afficiendi. Id intelligens diuus Paulus aiebat in prima ad Timoth. 5. *Qui bene præſunt presbyteri, publici honore digni habeantur: maximè qui laborant verbo &*
Deu.25. *doctrina:* Dicit enim ſcriptura: *Non alligabis os bouis triturantis, Dignus eſt operarius mercede ſua.* Et in 1. ad Corint. 9. *Quis militat ſuis ſtipendiis vnquā? Quis plantauit vineā, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregē, & de lacte gregis nō*
Deut. 25. *manducat? Nūquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex*
Mat 10. *hæc non dicit? Non alligabis os bouis trituranti.* Et Chriſtus
Luc. 10. Deus noſter in euangelio, *Dignus eſt*, inquit, *operarius mercede ſua.* Aſpicis quanti debeat euangelicus cōcionator æſtimari. Sed debet ille auditores cohortari ad virtutem ardenter, à vitiis reuocare acriter, & quod in ſe fuerit, ad lachrymas commouere. Vt Marcus Antonius populum Romanum potuit dicendo tenere, &
Simile. hominum cœtus ad lachrymas excitare, cum illis Cæſaris beneficia in eos collata reduceret in memoriam, eiuſque veſtem oſtenderet ſanguine plenam: quo ita eos commouit, vt homicidas, qui Cæſari vitam ferro eripuerant, è ciuitate pellerent, longiuſque proiicerēt: ſic concionator det operam, vt auditores moueat ad fletum, narrans illis beneficia à Chriſto accepta, illiſque acerbiſſima eius tormenta oſtendens, quemadmodum pro illis fuerit vulneratus, ſpina corona circundatus, cruci crudeliter affixus, vbi pro illis innocens agnus ſanguinem fudit, & doloribus preſſus, vulneribus traiectus expirauit. Quibus rebus conetur perſuadere populo, vt longius expellat non Caſſium & Brutum Cæſaris interfectores, ſed ſcelera & flagitia. Noſtra enim peccata Chriſtum occiderunt: quoniam pro ipſis mortuus eſt: dicente Eſai 53. *Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras: attritus eſt propter ſcelera noſtra.* Et paulò pòſt inducit idem propheta Deum patrem ita dicentem: Propter ſcelus populi mei percuſſi eum. Vnde diuus Paulus in epiſtola ad Rom. 4. *Traditus eſt*, inquit, *propter delicta noſtra.* Et in prima ad Corinth. 15. *Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundū ſcripturas.*

b *Quinque millia autem, quæ ſuperſunt in latitudine per viginti quinque millia.* Tota illa portio ſacerdotum, leuitarum, & ciuitatis habebat in latitudine viginti quinque millia calamorum. Sacerdotum portio habebat decem millia, leuitarum alia decem millia, ciuitatis quinque millia. Ait igitur: Numeratis portionibus ſacerdotum & leuitarum, ex tota portione, quæ habet viginti quinque millia in latitudine, ſuperſunt quinque millia. Quæ efficiunt in latitudinem portionis ciuitatis per viginti quinque millia longitudinis.

c *Prophana erunt vrbis.* Portio ciuitatis in tres partes erat diſtributa, nempe in ciuitatem, & in eius ſuburbana: & in agros, quæ omnes ideo dicuntur prophanę, quia erant laicorum vſibus deputatæ: non quod eſſent immundæ, ſed quod in illis quilibet poſſet habitare. Nomen, pro quo Latinus interpres tranſtulit ſuburbana, ſignificat propriè locum planum, arboribus, ædificiiſque vacuum. Latinè dicitur circus, Luſitanè verò reſſio.

d *Et erat ciuitas in medio eius.* Hoc eſt, in medio huius portionis, quæ eſt inter portionem leuitarum, & portionem Benjamin.

e *Hæ menſura eius.* Subaudi ciuitatis.

f *Ad plagam ſeptentrionalem quingenta & quatuor millia.* Hoc eſt, limes aquilonaris huius vrbis habebit calamos quatuor mille & quingentos: totidem limes auſtralis, & ſimiliter de aliis limitibus nempe orientali & occidentali. Itaque tota vrbs occupabit in ambitu decem, & octo mille calamos, & ex conſequente centum & octo mille cubitos: quilibet enim calamus, vt c. 40. diximus, ſex cubitos cōtinebat. Erat ciuitas hæc quadrata æquis lateribus, continens in quolibet latere quatuor mille & quingentos calamos. Cùm autem tota illa portio, in qua ſita erat ciuitas, haberet in latitudine quinque mille calamos, apertè oſtenditur, vrbem ipſam non implere totam portionem: ſupererant enim quingenti calami, nempe ducenti & quinquaginta ex vna parte ciuitatis, quæ erat ad aquilonē, & alij ducenti & quinquaginta ex altera parte, quæ erat ad meridiem. Et hæc duo ſpatia appellabātur ſuburbana, de quibus ſtatim ſubdit. Erunt autem ſuburbana ciuitatis ad aquilonem ducenti quinquaginta, & ad meridiem ducenti quinquaginta, & ad alias partes nimirum oriētis & occidētis totidē. Sed finitis his ducentis & quinquaginta ex parte Orientis, & Occidentis, incipiebant agri miniſtrorum ciuitatis. Hinc colliges quantò ſit maius ſuburbanum ciuitatis templi ſuburbano: nam ſuburbanum ciuitatis continebat ex qualibet parte ſeu quadro ducentos & quinquaginta calamos, templi verò ſuburbanum quinquaginta tantum cubitos, vt ſuprà oſtendimus capite quadrageſimo. Eſt autem ciuitas hæc vna & quadrata, quoniam in eccleſia debet eſſe vnitas animorum, cum ſit vnitas in fide & ſacramentis. Vnde ait apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: *Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma.* Per quadraturam verò intelligitur perfectio, quæ

debet eſſe inter fideles, quoniam in architectura ſapientes artifices primas ſemper quadraturæ tribuerunt. Per quatuor etiam latera æqualia quatuor euangelia ſignificantur, & quatuor mundi partes, ex quibus erant multi ad eccleſiam venturi, & euangelium recepturi: & quatuor illæ virtutes, quæ cardinales dicuntur. Quæ quatuor quanquam inter ſe colligata atque implicata ſunt, tamen ex ſingulis certa officiorum genera oriuntur. In has quatuor virtutes magni philoſophi honeſti naturam vimque diuiſerunt. Prima eſt prudentia, in qua ineſt veri indagatio: & inuentio, altera iuſtitia, qua ſocietas hominum inter ſeipſos, & contractuum firmitudo continetur: tertia fortitudo pro veritate pugnatrix, quæ in rerum externarum deſpicientia, & in rebus magnis & arduis, pleniſque laborum & periculorum gerendis perſpicitur: quarta temperantia, quæ in ornatu vitæ & modeſtia, & animi cômotionum ſedatione conſiſtit. Hi ſunt quatuor fontes, ex quibus ſapientes cæteras morales virtutes manare teſtantur.

g *Et ad mare.* Hoc eſt, ad occidentem: quoniam, vt diximus, mare Mediterraneum ad Occidentem eſt reſpectu Hieroſolymæ. Tota ciuitas cum ſuburbanis ab aquilone ad meridiem habebat in latitudine, vt diximus, quinque mille calamos, & totidem à parte Orientis, & Occidentis. Sed cùm portio illa ciuitatis haberet in longitudine viginti quinque mille calamos, manebât viginti mille, decem mille ex oriente: & alij decem mille ex Occidente. Hæc autem duo ſpatia erant deſtinata iis, qui ſeruirent ciuitati. Et quoniã hæ duæ partes erant è regione terræ leuitarum & ſacerdotum, quam appellat primitias ſanctuarij, ideò ait: Quod autem reliquum fuerit in longitudine ſecundum primitias ſanctuarii decem millia ad orientem, & decem millia ad Occidentem.

h *Et erunt fruges eius.* Id eſt, fruges huius terræ iis deputabuntur, qui ſunt muros vrbis inſtauraturi, eiúſque ruinas reſarturi. Deſcribit ciuitatem quandã perfectam, omnibus numeris abſolutam. Per hanc ciuitatem Eccleſia catholica ſignificatur, de qua cecinit regius vates: *Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.* (Pſal. 86.) Quid poterat eſſe ei glorioſius, quàm eſſe non vano hominum artificio, ſed Dei ſapientia conſtructam, ab eo gubernatam, eius ſacramentis munitam, habere ipſius Dei cognitionem, & fidem, & charitatem, & cæteras virtutes? Nihil illi poterat eſſe præſtantius, nihil commodatius hominum memoriæ ſempiternæ. Eius optimates nimirum apoſtoli mundum luſtrarunt, & gentes impias à vana & peſtilente ſuperſtitione ad caſtiſſimum diuini numinis cultum pleniſſimámque veritatis religionem traduxerunt. Hi fuerunt huiuſce ciuitatis fundamenta iacta ſuper Chriſtum præcipuũ fundamentum, qui virtutum montes appellantur: de quibus dixit regius pſaltes: *Fundamenta eius in montibus ſanctis.* (Pſal. 86. Simile.) Vt excelſi ac magnifici templi teſtudo eſt ſuper columnas firmata, columnæ autem ſuper baſes, baſes verò ſuper petram: ſic vita Chriſtiana debet eſſe ſuper virtutes fundata, virtutes autem ſuper bonas intentiones, bonæ autem intentiones ſuper illam petram, (1. Cor. 10.) de qua ait apoſtolus, *Petra autem erat Chriſtus.* Itaque Chriſtus eſt præcipuum & primum huius ciuitatis fundamentum: & de quo ait diuus Paulus: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.* (1. Cor. 3.) Non negat tamen eſſe alia fundamenta, nimirum apoſtolos, quorum princeps (Mat. 16.) fuit beatus Petrus, de quo dixit Chriſtus. *Super hanc Petram ædificabo eccleſiam meam.* (Eſai. 26. Eſai. 26. Eſai. 62.) De hac eccleſia, de hac ciuitate dixit Eſaias: *Vrbs fortitudinis noſtræ, ſaluator ponetur in ea murus & antemurale.* Et rurſum: *Ecce ſaluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus eius côram illo: & vocabunt eos populus ſanctus, redemptus à Domino, tu autem vocaberis ciuitas quæſita, & non derelicta.* Et iterem capite 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & ædificabitur ciuitas Domino.* De ea ait in Apoc. c. 21. diuus Ioãnes: *Vidi ciuitatem ſanctam Hieruſalem nouam, deſcendentem de cœlo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo.* Sed ciuitas hæc, quam vidit diuus Ioannes etſi eccleſia ſit, non tamen loco illo ab apoſtolo deſcribitur vt militans in exilio, ſed vt triumphans in patria: & poteſt de vtraque intelligi, quoniam nonnulla ibi dicuntur, quæ poſſunt vtrique accommodari. Dicitur autem eccleſia deſcendere de cœlo non locali motu, ſed emanatione: *quia omne datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum.* (Iac. 1.) Ezechiel etiam hoc loco de eccleſia militante præcipuè loquens nonnulla obiter miſcet, quæ ad eccleſiam triumphantem referuntur. Sed ſtatim redit ad militantem in terra, de qua loqui erat præcipuum eius inſtitutum. Eam appellat ciuitatem, de qua cecinerat regius pſaltes: *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* (Pſal. 45.) De ea ait Chriſtus Deus noſter: *Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.* (Mat. 5.) Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: *Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Hieruſalem cœleſtem & multorum millium angelorum frequentiam.* Explicans autem quid per hanc admirabilem ciuitatem intelligeret, ſubdit, *Eccleſiam primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis.* Eccleſiam catholicam vocat montem Sionem quoniam ſublimis eſt, & Deum in ſublimitate contemplatur: Sion enim ſpeculam ſonat. Vocat etiam illam ciuitatem Hieroſolymam cœleſtem: quoniam in ea pax viget ſpiritus, Hieruſalem enim idem eſt quod viſio pacis: & dicitur cœleſtis, quoniam à cœlo deſcendit: & à Deo eſt conſtituta, eiúſque ſapientia gubernata. Hæc eſt eccleſia apoſtolorum, & aliorum qui primò Chriſti fidem receperunt, quos diuus Paulus appellat primitiuos, quorum nomina ait in cœlo ſcripta eſſe: dicente Domino illis: *Gaudete, quod nomina veſtra ſcripta sũt in cælis.* (Hebr.) Nec mireris, ſi eccleſia quæ fuit per templum intellecta, per ciuitatem etiam intelligatur: nam cum in eccleſia duplex ſit principatus, & duplex poteſtas, altera ad ſpiritualia pertinens, altera ad temporalia, ſpiritualis deſignatur propriè per templum, temporalis verò per ciuitatem & terræ diuiſionem: etiamſi hæc aliquando miſceantur: nam vtrumque eſt à Deo, & ſub eccleſia continetur.

i *Seruientes autem ciuitati.* Hoc eſt, aſſumentur ex omnibus tribubus apti homines, qui ſeruiant ciuitati. Vult ſignificare nullum eſſe hominem nec infimo loco natum, nec in illuſtri dignitate conſtitutum, nec egeſtate laborantem, nec diuitiis affluentem, qui ſe debeat ab eccleſiæ miniſterio excuſare. Hæc ſeruitus honor eſt, & ſeruire Deo regnare.

k *Omnes primitiæ viginti quinque millium.* Epilogus eſt menſuræ ſpatij continentis portionem ſacerdotum, leuitarum, & vrbis. Quæ portio ſimul iuncta, vt diximus, eſt viginti quinque millium calamorum in quadro.

l *Quod autem reliquum fuerit, principis erit.* Deſcribit principis portionem, quæ in latitudine viginti quinq; millia calamorum continebat, quemadmodum ſpatium trium portionum, de quibus modò loquebatur. Nam principis portio tam ex parte orientis, quàm occidentis has tres portiones æqualiter cingebat. Ait igitur: Quod reliquum fuerit tam ad orientem, quàm ad occidẽtem ex parte primitiarum ſanctuarij, hoc eſt ex parte portionum ſacerdotum, leuitarum, & ciuitatis, erit principis: vt in figura licet videre. Extenditur autem portio principis à latere orientali harum trium portionum vſque ad terminum oriẽtalem totius terræ Iſraeliticæ: & à parte occidentali vſque ad mare mediterraneum. Datur autem ei hæc portio, vt iuſtitiam exerceat, & regnum protegat & tueatur. Vt autem hoc efficiat eſt eos puniturus, qui ſe ſceleribus con-

contaminauerint, & in republica violanda tetra facinora conceperint: eos verò præmiis affecturus, qui virtutem coluerint, in eáque veram dignitatem collocauerint. Et quia hoc abſque ſapientia efficere non poterit, ait diuina ſcriptura in libro Sapientiæ capite 6. *Diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis.*

m *A mari vſque ad terminum maris.* Hoc eſt à latere Occidentali vſque ad littus maris, vbi terra ſancta terminatur.

n *De poſſeſſione autem leuitarum.*] Poſſeſſio principis, in cuius medio eſt portio ſacerdotum & leuitarum, & vrbis, erit inter tribum Iuda, & tribum Benjamin. Terminabitur portio principis ex parte aquilonis ad ſortem Iuda, & ex parte auſtri ſortem Benjamin, Et eodẽ modo terminantur tres dictæ portiones.

o *Et reliquis tribubus.* Locutus fuit de portione ſeptem tribuum, poſtea de portionibus ſacerdotum, leuitarũ, vrbis, & principis, nunc redit ad quinque tribus, quæ reſtabant: & loquitur prius de tribu Benjamin, cuius portio erat proxima portioni ciuitatis: ſecunda portio eſt Simeonis, tertia Iſſachar, quarta Zabulon, quinta Gad.

p *Benjamin vna.* Subanditur, erit portio, ſiue poſſeſſio.

q *Et ſuper terminum Gad ad plagam auſtri.* Poſt terminum terræ Gad erit finis terræ promiſſionis pro parte meridionali de Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades, vbi terra Iſraelitica finitur. Illud eſt hoc loco aduertendum, Gad ſignificare tẽtationem, Thamar vero palmam vnde ciuitatas illa quondã nomine Thamar fuit poſtea Palmira, authore diuo Hieronymo ob palmarum multitudinem vocata. Sumus enim è tentatione deuicta ad palmam victoriæ venturi: & ex palma ad aquas contradictionis tranſituri vſque ad Cades, quod ſignificat ſanctitatem. Debemus enim vincere tentationes, & victoriæ præmium de animæ hoſtibus reportantes non ſumus tradituri nos ipſos deſidiæ & ſecordiæ, exiſtimantes eſſe nos iam perpetuam ſecuritatem conſecutos: tendimus enim à Thamar vſque ad
Iac 1. Gad, hoc eſt à victoria vnius tentationis ad alteram tentationem, & ad aquas contradictionis, vt cum aliis tentationibus pugnemus. *Sed beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.* Quare oportet poſt victoriam metuere & vigilare, & verba illa ſancti Iob cap. 7. & 14. memoria repetere: *Militia eſt vita hominis*
2. Tim. 1. *ſuper terram.* Et illa: *Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea.* Hoc intelligens diuus Paulus Thimotheum ſuum ita alloquebatur. *Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, ſecundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam.* Et in ſecunda ad Corinth. 10. *In carne*, inquit, *ambulantes non ſecundum carnem militamus, nam arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum.* Aſpicis igitur vitam noſtram bellum eſſe perpetuum, & poſt victoriam aquas nobis offerri nouarum tentationum, quas ſumus ſupe-
Exod. 15. raturi, vt Cades, hoc eſt ſanctitatem conſequamur.
Exod 15. Eodem modo filij Iſraelis poſt victoriam de Ægy-
Exod. 12 ptiis mirabiliter reportatam venerunt ad Mara, quæ
Num 6. ex amaritudine nomen accepit: ſed poſt Mara vene-
Rom 5. runt in Elim, vbi erant duodecim fontes dulcium aquarum, & ſeptuaginta palmæ. Nos igitur ne terreamur, ſi poſt victoriam in tentationis amaritudinem incidamus, quoniam vetum paſcha facientes azyma cum amaritudinibus comedebant: & tentatio parit proba-
Num. 33. tionem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. Nam poſt Mara perueniemus ad palmas victoriæ, & ad optatam animi refectionem, & dulcium aquarum ſuauitatem. *Profectíque de Elim, caſtrametati ſunt ad mare:* Quod certè mirabile videtur, cum enim mare rubrũ tranſiſſent, & aquas Mara & Elim, quomodo iterum iuxta mare tabernacula fixerunt? Sed permiſit illud ita Deus, vt intelligeremus, etiam poſt dulcem animæ refectionem, & ſuaues triumphorum epolas apparere nobis mare aliquando, & præterita diſcrimina nobis ante oculos obuerſari.

r *Hæreditas contra mare magnum.* Hoc eſt, & portio tribus Gad propagatur vſque ad mare mediterraneũ, quod reſpectu maris mortui, & maris Galilææ magnũ appellatur.

s *Et hi egreſſus ciuitatis.* Id eſt, & hæ ſunt portæ vrbis. Deſcribitur ciuitas, quæ erat ædificanda in quadrato æquilatero, cuius latera erant verſus quatuor præcipuas mundi partes diſponenda. Quodlibet latus occupabat longitudinem quatuor millium quingentorum calamorum, & tres portas à tribus familiis ſeu tribubus denominatas. Cùm autem latera eſſent quatuor, apertè oſtenditur, portas eſſe duodecim, tres ad aquilonem, tres ad orientem, tres ad meridiem, tres ad occidentem. Quia futurum erat, vt conſtitueretur eccleſia, ad quam ex omnibus quatuor mundi partibus multi venirent: iuxta id, quod eſt apud diuũ Lu-
cam 13. *Et venient ab oriente & occidente, ab aquilone &* Pſal. 86.
auſtro. Id intuens mente Dauid aiebat: *Memor ero Raab, & Babylonis, ſcientium me. Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthyopum, hi fuerunt illic.* Per Raab intelligitur Ægyptus ab Ægypto rege fratre Danai ita denominata, vt ait Manethon Ægyptius in libro de regibus Aſſyriorum: per Babylonem vrbs illa celebris, quam Semiramis incredibili magnitudine extruxit, vt ait Archilochoa in libro de temporibus: quæ euerſa fuit per Cyrum & Darium, qui annis duobus ſimul regnarunt, deinde ſolus Cyrus, vt aſſerit Metaſthenes Perſa in libro de iudicio temporum. Per alienigenas poſſunt intelligi cultores Italiæ: fuit enim regio illa poſſeſſa in principio à gente Phænicia & Saga ſub Iano, vt ait Portius Cato in Originibus: & poſtea eam coluerunt Græci, & Arcades alienigenæ, vt ait Myrſilus Lesbius in libro de origine Italiæ. Poſſunt etiam per alienigenas intelligi Philiſtæi, quoniam ſic eos Hebræi vocare ſolebant. Eſt igitur loci illius ſenſus: Intra eccleſiam meam, inquit Deus, non ſolum gẽtem vnam concludam, ſed multas, & varias: memor enim ero Ægyptiorum & Babylonicorum, quos afferam ad eccleſiam meam, qui me ſcient, cùm me antea non cognouiſſent. Et non ſolùm hi, ſed etiam Palæſtini, & Tyrij, & Æthiopes, hi in eccleſia mea inuenientur, quam ex omnibus gentibus, & populis, & linguis congregabo. Vnde Eſai cap 60. primitiuam eccleſiam in hunc modum alloquitur: *Leua in circuitu oculos tuos, & vide: Omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. Filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent: tunc videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium venerit tibi.* Quibus verbis hominum multitudinem, quos ad eccleſiam concurſuros eſſe mentis oculis intuebatur, prædixit. Per has duodecim portas duodecim intelliguntur apoſtoli, quorum doctrina multi ingreſſi ſunt in eccleſiam. Et quoniam apoſtoli trinitatis ſanctiſſimæ myſterium nuntiabant, ideo tres portæ in vno quoque latere conſtituuntur. Fortaſſe ideo in quolibet latere tria erant oſtia, quia tres habitabilis orbis partes Africa, Aſia, Europa, erant ad eccleſiam venturæ. Eam ob cauſam aiunt nonnulli dixiſſe Ieremiam capite 22. *Terra terra terra audi verbum Dei.* Ter terram ideo exiſtimãt nominaſſe, vt Africam, Aſiam, Europam ſignificaret. Sciebat enim ſpiritu prophetiæ fore, vt omnibus ex his partibus multi fidẽ reciperent, quos Deus præſciebat eſſe virtutẽ amplexuros. Nihilominus tamen Dei præſcientia nõ tollit liberum arbitrium, vt alibi oſtendimus. Qua de re ea poteris videre, quæ grauiter & eleganter literis mã-

dauit in libro ſuo de libero arbitrio Ioannes Sepulneda, qui ſapientia ſua & admirabili dicendi copia Cordubam patriam ſuam illuſtrem ad ſummam amplitudinem perduxit.

t *Portalem vna.* Leui faciebat tribum, ſed non fortè: ideo portam habebat in ciuitate ſuo nomine vocatã, etiamſi in terræ diſtributione portionem inſtar aliarũ tribuum non habuerit: Ioſeph autem fecit duas tribus quoad portiones & partitiones, ſed vna tantùm quoad iura ciuitatis ideo duas ſortes habuit, vnã verò portã.

v *Et nomen ciuitatis ex illa die: Dominus ibidem.* Hoc eſt, Et ciuitas hæc, quam ſpiritu prophetico futuram eſſe perſpicio vocabitur ex die, qua fuerit cõſtituta: Dominus ibidem. In ea nãque erit Dominus in perpetuũ non ſolùm per eſſentiam, potentiam, & præſentiam, ſed etiam per particulatem ſuorum beneficiorum influentiam, & fidei, ſpei, atque charitatis abundantiam. In hac ciuitate, in hac eccleſia catholica eſt Deus, & erit vſque ad mundi finem: ipſe enim ait: *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.* (Matt. 18.) Secure igitur cum Dauide poſſumus concinere. *In Deo faciemus virtutem: & ipſe ad nihilum rediget inimicos noſtros.* (Pſal. 59.) De Iudæorum ſynagoga dixit Dominus apud Matt. c. 23. *Relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Et apud Ioan. c. 14 *Surgite, eamus hinc.* At eccleſiæ ſuæ perpetuam promiſit præſentiam, perpetuum præſidium: quam ob cauſam Emanuel, hoc eſt nobiſcum Deus appellatur. (Eſai 7.) Nobiſcum eſt vt Chriſtus, hoc eſt vt Deus & homo in admirabili euchariſtię ſacramento, vbi erit omnibus diebus vſque ad mundi conſummationem, in illa munda oblatione, de qua ipſe dixerat per diuinum vatem Malachiam: c. 1. *In omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum eſt nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum.* Hunc Malachiæ locum intelligunt & interpretantur de ſancto euchariſtiæ ſacramento Irenæus libro quarto contra Valentinum: Iuſtinus martyr in dialogo cum Triphone: Cyprianus libro contra Iudæos, capite 16 Euſebius Cæſarienſis libro primo euangelicæ demonſtrationis, capite ſexto & vltimo: Hieronymus in eundem Malachiam: Auguſtinus libro 10. de ciuitate Dei capite 35. & libro decimo nono cap. 23. Chryſoſtomus tomo ſexto pſegmate ſecundo contra Iudæos: Theodoretus in commentariis in Malachiam, Damaſcenus libro quarto de orthodoxa fide, capite 14. R. Samuel capite 50. Nec mireris ſi Iudæus hic R. Samuel locum illum de ſancto euchariſtiæ ſacramento exponat, nam R. Moyſes Hardarſan in pſalmum 136. R. Simeon in libro qui inſcribitur inueſtigatio ſecretorum, & R. Barachias in commentariis in Eccleſiaſten, & R. Ionathas in libro collectionum, qui omnes fuerunt Iudæi & ante aduentum Chriſti cogitationes ſuas literis mandarunt, aſſeuerunt apertiſſimè fore, vt tempore Meſſiæ eſſet ſacramentum quoddam admirabile, in quo panis & vinum in corpus & ſanguinem Meſſiæ transmutarentur. Et quoniam in hoc ſanctiſſimo ſacramento eſt Chriſtus verus homo & verus Deus noſter, & hoc excellentiſſimum ſacramentum ſemper erit in eccleſia, ait hoc loco Ezechiel. Et nomen ciuitatis ex illa die: Dominus ibidem. Et etiam nobiſcum vt caput noſtrũ influens in membra inſtinctu & inſpiratione. Eſt enim eccleſia corpus, cuius caput Chriſtus eſt, nos autem membra: vt diuus Paulus multis in locis teſtatur. Nobiſcum eſt vt pater: vt præceptor, vt conſolator. Nobiſcum eſt præſidio, & ſpiritu ſuo. Ipſe eccleſiæ ſuæ ſpiritus ſancti aſſiſtentiam promiſit, dicens: *Ego rogabo patrem: & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum.* (Ephe. 1. & 4 & 5 Coloſſ 1. Ioan. 14.) Magna profectò conſolatio, & admirabilis Dei noſtri clementia, qui eccleſiæ ſuæ promiſit nunquam eſſe eam derelicturum. Id intuens mentis oculis diuinus ille vates Eſaias, cap. 56. cui ipſe Deus arcana ſua reſerabat, eccleſiam ipſam alloquens has voces emiſit: *Eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui: non vocaberis vltrà derelicta, & terra tua non vocabitur amplius deſolata.* Id aſſerebat Chriſtus diſcipulis ſuis dicens: *Non vos relinquam orphanos.* (Ioan. 14.) Qui fieri poteſt, vt miſericors pater filios ſuos desereret, quos ſanguine ſuo pro illis in crucis ara profuſo genuit, vt illis nec ſuam vitam tribueret, morte ſua eos ad immortalitatem, & pœna ſua eos ad gloriam ſempiternam perduceret, & ex mundi colluuio ereptos in angelorum ſocietate, in cœtu beatorum collocaret? Quapropter memoriam tanti beneficij colamus perpetua beneuolentia, & admirabili obſeruantia: nunquã huius diuinæ pietatis memoria in nobis moriatur, quin potius omnis ſit nobis ætas ad immenſa diuini numinis erga nos beneficia prædicanda atque recolenda. (Ephe. 2 Cant. 2. Cant. 3.) Ipſe nobis celebrem ciuitatem conſtituit, in qua eſſemus ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, fundati ſuper fundamentum apoſtolorum & prophetarum, quæ ciuitas eſt ſancta mater eccleſia, eius dilecta ſponſa & columba: pro qua ipſe vt nos redimeret, eius amore inflammatus vitam profundere non recuſauit: cuius amoris memoriam poſteritas alet, ipſaque æternitas ſemper intuebitur. Nos igitur tanti redemptoris amore incenſi ad ipſum aſpiremus, & cordis deſideria erigamus. Auertamur à rebus mortalibus & fluxis, ad bona autem immortalia & ſempiterna conuertamur. (Simile.) Luna cùm decreſcit, cõuertit ſui arcus aperturam ad terram deorſum, tergum autem verſus cœlum ſurſum: & ita tendit in defectum & decurſum, amittens ſenſim lumen ſuum, donec ſit ſilens, & lumine penitus priuata: contrà verò cùm creſcit, conuertit aperturam ſui arcus ad cœlum ſurſum, dorſum autem deorſum verſus terram: & ita paulatim progreditur creſcendo, donec tota eſt plena, & ſplendido lumine illuſtrata. Sic anima cùm deficit in perfectione ſpirituali, & tendit in decurſum, vertit oſtium & aperturam ſui deſiderij ad mundum, & amore ducta rerum caducarum terram quærit, auertens ſe à bono incommutabili ad res commutabiles. Et quandiu ita tendit in defectum, amittit Chriſtianæ dignitatis ſplendorem, donec manet non ſolùm priuata lumine gratię, ſed etiam cæca in intellectu, & penitus obſcura, dẽſiſque tenebris cooperta. *Neſcierunt,* ait diuinus pſaltes, *nec intellexerunt, in tenebris ambulant.* (Pſal. 81.) Et diuus Paulus: *Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.* (Rom. 1.) Et rurſum: *Non ambuletis, ſicut Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habentes intellectum.* At cùm anima creſcit in vita ſpirituali, vertit tergum mundo, fugit eius vanitates, illecebras, delicias, & fallacias, & ſui arcus apertionem conuertit ad Deum, & ita progreditur proficiens, recipiẽs in dies claritatem, donec repletur non ſolùm lumine gratiæ, ſed gloriæ. Itaque quanto occupatiorem aliquem videris in deſideriis terræ, & in negotiis rerum caducarum & inutilium, tantò magis eum deficere intellige in Chriſtiana perfectione: contrà verò quantò feruentiùs eum videris ad cœleſtia aſpirare, tantò ampliùs eum proficere cognoſce. Quare nos vt proficiamus, vt gratiæ ſplendore illuſtremur, erigamus ſurſum verſus Deum aperturas cordium noſtrorum, mittamus ad eum deſideria noſtra, vitam illam æternam appetamus, qua nulla eſt beatior, nulla præſtantior, nulla bonis omnibus affluentior. Si voluerimus altè ſpectare, & vitã illã immortalem mentis oculis contueri, nec ſermonibus vulgi dabimus nos ipſos, nec in præmiis humanis ſpem ponemus rerum noſtrarum: ſed Deum ardentiſſimè diligemus, & ipſe Dei amor, quo flagrauerimus, nos ducet ad verã dignitatem. Et ita ibimus, vt verbis vtar diuini vatis, *de virtute in virtutem, donec videatur Deus in Sion:* donec eo in ciuitate permanente fruamur. Sed ciuitatem illam ſempiternam non obtinebimus,

nisi

niſi huius ciuitatis fuerimus ciues, de qua loquitur in præſenti Ezechiel. Hæc eſt eccleſia catholica, hæc eſt ſancta Dei ciuitas in terra, hæc eſt vera Hieroſolyma, hæc eſt fidelium congregatio, quam noſter diuinus vates viſu intellectus diuina luce illuſtrari perſpexit, & capite hoc deſcripſit: in qua ipſe Deus habitat, & vſque ad mundi conſummationem ſemper habitabit: nam nomen ciuitas ex illa die, Dominus ibidem.

ANNOTATIO.

1 Et nomen ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem. *Pro domino eſt in Hebraico: יהוה Iehouah, nomen dei tetragrāmaton, quod Hebræi vocant ineffabile: non enim illud proferre audent, ſed ſcriptum inuenientes loco eius proferunt adonai, aut Elohim. Apud Hebræos verbum hauah ſignificat eſſe: & eſt deductum ab hoc nomine Iehouah, quod animi dei eſſentiā ſuo modo ſignificare. Deus enim eſt qui eſt, & qui non ſolum eſt, ſed eſt ſuum eſſe: eſſe enim non eſt accidens in Deo, ſed ſubſiſtens veritas: nec eſt aliud eſſentia in Deo, quam ſuum eſſe, ſua nanque eſſentia eſt ſuum eſſe. Nam quicquid habet eſſe, & non eſt ſuum eſſe, eſt ens per participationem, & non per eſſentiam: cùm autem Deus ſit non per participationem, ſed per eſſentiam, ſitque ens, imò primum ens, à quo omnia entia procedunt, apertè concluditur, eum eſſe ſuum eſſe. Fieri non poteſt, vt aliquid ſit ſua eſſentia, quin ſit ſuum eſſe: atqui Deus eſt ſua eſſentia, eſt igitur ſuum eſſe. Si enim non eſſet ſuum eſſe, non eſſet ens per eſſentiam: quo nihil poſſet dici abſurdius, nihil indignius. Hebræi antiqui, qui Chriſtum præceſſerunt, aſſeruerunt in ſcriptis ſuis, quæ poſteritati cōmendarunt, contineri hoc nomine myſterium ſacroſanctæ Trinitatis: conſtat enim quatuor ex literis, nempe י iod, quæ ſignificat principiū, ה he, quæ ſignificat eſſe, ו vau, quæ ſignificat nexum & amorem, & ה in fine: per iod intelligitur pater, qui eſt principium abſque principio, per he, filius, per quem omnia, quæ facta ſunt eſſe cœperunt, per vau, coniunctionem copulatiuam, intelligitur Spiritus ſanctus, qui eſt amor & nexus vtriuſque, qui à patre filioque procedit. Geminatur, he, propter duplicem naturam, quæ eſt in Chriſto per primum ה natura diuina intelligitur, per ה poſtremum natura humana. Et appellabant Hebræi illi veteres hoc nomen expoſitum, quia illud per hoc nomen exponebant אבבןורוחקדש: Hoc eſt pater, filius, & Spiritus ſanctus. Explanantes autem hoc clarius aiebant, hanc eſſe nominis Iehou h explicationem: Pater Deus eſt, filius Deus eſt, Spiritus ſanctus Deus eſt, trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate. Totum hoc explicabant quadraginta literis, ex quibus vnum quippiam conficiebant, quod admirabile vocabant. Et hoc eſt nomen quadraginta literarum apud antiquos Iudæos celeberrimum quod exponebat nomen Iehouah ineffabile: Pſal. 8. de quo dixerat regius vates:* Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra, *Nam vbi nos habemus* Domine, *eſt in Hebraico Iehouah, quod nomen nulli vnquam creaturæ, ſed ſoli Deo tributum eſt: vbi nos autem habemus Dominus noſter, eſt adonai, quod Deo ſolet tribui & hominibus. Voluit diuinus vates his duobus nominibus duas in Chriſto naturas ſignificare diuinam & humanam, quarum myſterium, vt oſtendimus in nomine Iehouah continetur cum ſacroſancta Trinitatis myſterio. Hæc autem ſcriptura nominis Dei יהוה dicebatur vrim & thummim, hoc eſt illuminationes & perfectiones, quod ex huius trinitatis intellectu mens illuminetur & perficiatur. Et quoniā cap. 28. Exodi, vbi nos habemus:* Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatem, *pro doctrinam & veritatem eſt in Hebraico vrim & thummim, aiunt nonnulli viri docti eſſe in rationali illo Aaronis ſcriptum nomen hoc Iehouah, quæ ſcriptura dicebatur Vrim & thummim. Et quoniam nomen hoc יהוה quatuor tantùm literas habet, venerabantur antiqui numerum quaternarium: ex quo effectum eſt, vt multi per ipſum ſoliti eſſent iurare. Vnde Macrobius in ſomnium Scipionis. Quaternarium, inquit, Pythagorici adeò quaſi ad perfectionem animæ venerantur, vt ex eo iuſiurandi religionem ſibi fecerint, eſt enim perſpicuum Pythagoricos habuiſſe aliquam legis Moyſi cognitionem. Et quoniam antiqui Gentiū poetæ audierant, in lege illa Deum appellari Iehouah, finxerūt Deum quendam ſuum, quem vocarunt Iouem, deductum à Iehouah, quam decepti erroris opinione mortales Saturni filium eſſe, & inter deos principatum obtinere arbitrabantur. Sed ille quem Iouem Gentes appellabant, principium habuit & finem: noſter autem Iehouah nec principium habuit, nec finem habebit: ille enim ſolus eſt, qui habet eſſe omnino perfectū. Nulla res habens aliquid extra ſeipſum eſt omnino perfecta, atqui noſtrum eſſe habet aliquid extra ſeipſum, non eſt igitur noſtrum eſſe omnino perfectum. Huius ratiocinationis aſſumptio perſpicua eſt, cùm videamus apertè, deeſſe nobis aliquid ex noſtro eſſe, quod iam præterit & fluxit, & quod adhuc futurum eſt. Cùm autem diuinum eſſe ſimul totum ſit, cuius nihil præterit, cui nihil addendum, ſit perfectiſſimum eſt, numeriſque omnibus abſolutiſſimum. Omnia humana quæ iuſta ſunt & pulchra cum dei iuſtitia & pulchritudine comparata nec iuſta ſunt, nec pulchra, imò nec ſunt, quoniam per participationem ſunt. Omnia iuſta Deum eſſe iuſtiſſimum teſtantur, pulchra pulcherrimum excelſa altiſſimum, dulcia dulciſſimū fortia fortiſſimum, bona optimum, integra integerrimum. Ipſe eſt veluti vox quædam naturæ, quoniam eum omnia creata ſuo modo loquūtur, & laudibus efferunt. Ipſe eſt verus Deus, verus Iehouah, totius vniuerſi conditor & conſeruator, qui in ciuitate ſua, de qua hic agit Ezechiel, hoc eſt in eccleſia hęc militante habitat, quæ appellatur Dominus ibidem. Sed quoniam ciuitas hæc à diuo noſtro vate quadrata deſcribitur, admirabili quadam æqualitate diſpoſita, ideo per eam cœleſtem illam ciuitatem poſſumus intelligere, in qua nulla eſt nequitia, nulla calamitas, in qua illi requieſcunt, qui ſe hic à corporis contagio ſeuocarunt totoſque ſeſe ad Chriſti imitationem contulerunt. In eam aperuerunt ſibi aditum omnes illi: qui pręſtantibus ingenijs in vita humana diuina ſtudia coluerunt, & omnes denique hi, qui fide muniti, & ſpe roborati ex hac vita in charitate migrarunt. Illic nullo dolore preſſi, nullis tenebris circumfuſi, nulla deformitate maculati, ſed cœleſti gaudio affecti, admirabili ſplendore illuſtrati eximia pulchritudine muniti ſūmum illum cœli terræque gubernatorem aſpiciunt, ſempiternā pulchritudinem intuentur, & inauditorum bonorum affluentia cumulati diuino numine fruūtur. Omnia, quæ in ſeculo hoc videmus, caduca ſunt & mobilia, non tam in noſtris conſilijs poſita, Deo ita permittente, quàm in mundi temeritate: quorū non tam facultatem vnquam & copiam viri ſapientes putarunt expetendam, quàm in vtendo rationem, & in carendo patientiam. Omnia fluūt & pereunt, & nos cum illis: medioq; ſpatio frangimur & corruimus, & priùs in ipſo curſu obruimur, quam portū conſpiciamus. Mors nos in curſu à tergo inſequens nec opinantes aſſequitur, & à lateribus aliquando, atque à fronte inuadit. Vt vaſa fictilia æque ſunt obnoxia periculo, ſiue ſint noua, ſiue diuturna, ſic homines æqualiter ſunt mortales, & interitus periculis expoſiti, ſiue ſint adoleſcentes, & in ætate florente, ſiue ſint ſenes, & ætate progreſſi. Si in figulinam ingreſſus videris menſam fictilibus vaſis refertam, quibuſdā recentibus, quibuſdā verò antiquis, alijs magnis, alijs autem paruis, & à figulo quæſieris, quod ex illis eſt priùs frangendum: illud reſpondere poterit, quod priùs ceciderit in terram: ita ex hominibus ille priùs excedet è vita, non qui fuerit antiquior, ſed qui priùs fuerit delapſus in terram, qui ſepulchrum prius tetigerit. Quid aliud eſt ſeculum hoc, quàm figulina quædam, nos autem quid aliud ſumus, quam vaſa quædā fictilia? Id intuens regius vates aiebat:* Tanquam vas figuli confringens eos. *Et Eſaias 30.* Comminuentur ſicut conteritur lagena figuli. *Et diuus Paulus in 2. ad*

Pſal. 2. Cor. 4. Habemus theſaurum hunc in vaſis fictilibus. *Et diuus Ioan. in Apoc. 2.* Tanquam vas figuli confringen-
ɓ me'o. tur. *Vt qui faciunt iter, de ſolis occaſu aliquando non cogitant: & eos nox opprimit incautos: ſic mors multos aggreditur de illa minime cogitantes. At in æterna ciuitate nulla mors eſt, nullus interitus, nullus dolor, ſed vita, immortalitas, &*
Bonilo. *gaudium. Quemadmodum in vaſe hederæ, vt aiunt, aqua retinetur, vinum verò effunditur, & ſenſim elabitur: ſic in hac vita permanet dolor, amittitur gaudium: qui locus quietis & tranquillitatis plenus eſſe videtur, in eo turbulentæ calamitatum procellæ interdum exiſtunt. Felices illi, qui mundi fugiunt familiaritatem, qui falſas eius contemnunt voluptates, qui incertas ac fluxas non amplectuntur diuitias, ne cum ipſis pereuntibus pereant, & à deceptrice Babylone decipiantur. Beati, qui vas hoc hederæ, qui mundum hunc reliquerũt, & ad cæleſtem illam patriam incenſi charitate rapiuntur. Ibi nulla eſt triſtitia, nulla moleſtia ſed ſumma ſecuritas, cæleſtiúmque voluptatum abundantia. Illa eſt ciuitas ſuperna, quæ nec caſu eripitur, nec ruina labefactatur, nec vetuſtate vlla conſumitur.* Hîc non habemus ciuitatem manentem, ſed futuram inquirimus: *quam deſcribit diuus Ioannes in Apoc. c. 21. in qua, vt verbis illius vtar,* abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis ſanctorum: & mors vltrà non erit, nec luctus, nec clamor, nec dolor erit vltrà. *Eius murum ait ex iaſpide eſſe, vt firmitatem ſignificet in eccleſia triumphantem nunquam marceſcentem, ipſam verò ciuitatem mundum ſimile vitro mundo, vt inſinuet, tantùmmodo ea eſſe diuinæ cognitionis ſplendorem, tam admirabilibus diuinæ claritatis radijs micare, vt aurum puriſſimum inſtar lucidiſſimi vitri meritò appelletur. O ciuitatem cæleſtem, quam præparauit Deus diligentibus ſe! ô patriam tutam, pulchram, tranquillam, abſque varietate & mutatione, vbi nullus eſt aduerſarius oppugnãs, nullus timor torquens, ſed eximia pax, & perfectus ac perpetuus amor. Ibi dies eſt æternus, ibi Deus cernitur facie ad faciem: & hoc vitæ cibo, his præcellentibus dapibus animo abſque vllo defectu ſatiatur. O vitam felicem, ô regnum verè beatum, ô Hieroſolymam ſupercæleſtem, quis mihi cõcederet, vt ad te è corporis vinculis ſolutus euolarem, & angelorum ſociatus choris Deo meo ſuaues perenneſque hymnos concinerem de canticis Sionis. Nam in hoc exilio, vbi*
Pſal. 136. *teneor deſiderio tui, vbi ſedeo ſuper flumina Babylonis, ob tui recordationem vim lachrymarum profundes, vbi ipſa flumina exitus aquarum, quas deducunt oculi mei, tanquam meorum deſideriorum tributum ferunt ad mare interitus, quò mundi omnia tendunt, qui fieri poteſt, vt hymnos tantæ gloriæ cæ-*
Pſal. 136. *leſtis?* Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Si oblitus fuero tui Ieruſalem *ſuperna*, obliuiſcatur, & dediſcat pſallere dextera mea: adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui. *Has*
Pſal. 41. *recordatus ſum, effundens in me animam meam: illam deſiderij dolorisque magnitudine contractam quodammodo dilato, ſperans fore, vt tu me Deus refugiũ meum ab hoc triſti exilio ad patriam dulciſſimam aliquando reuoces. Cùm doloris acerbitate angor, hæc vna conſolatio animum meum debilitatum ſuauiſſima tui nominis recordatione ſuſtentat. Quam ob cauſam cum regio diuinoque vate has voces emitto:* Memor ero tui de terra Iordanis & Hermonij à monte modico. *Vtinam mihi in hac lachrymarum valle tui nominis memoria nunquam excidat ex animo, ſed ſemper mihi antè mentis oculos bonitas tua verſetur. Vtinam pectus meum ſit oratorium quoddam, vbi tu Chriſto ſancto ſis perpetuò ſculptus, & aurea imago tua ſit in cereo altari cordis mei collocata, vt te ſemper intuear, te ardenter amem, te ipſo delecter, & tanta ſit amoris tui & flamma, vt me transformet in te à claritate in claritatem. Vtinam optatus ille dies mihi eluceſcat, quo mihi aditus pateat ad æternum cælitum domicilium: vt in iuſtitia appaream in conſpectu tuo, & ſatier, cùm apparuerit gloria tua: vt admirabilibus voluptatibus cumulatus non iam per ænigmata, ſed facie ad faciem vultum tuum pulcherrimum intuear, & in iucundiſſima ſuauiſſimaque tui ſanctiſſimi numinis viſione requieſcam. Ex hac vita diſcedam tanquam ex hoſpitio, non tanquam è domo: commorandi enim nobis Domine diuerſorium, nõ habitandi locum dediſti. O ſplendidum diem, cùm ex hoc miſerabili exilio diſcedam, cùm ad illud mĩtium beatarum concilium, ſi me Deus ob miſericordiam ſuam illuc perduxerit, ad illam ſanctorum ciuitatem, eccleſiamque triumphantem proficiſcar, niſi optatum iter mea peccata præpediant. Ibi Deum ipſum aſpiciam, eoſque videbo, qui humana contemnentes diuinæ charitatis ſtudio flagrauerunt, & ad cæleſtia atque diuina ardenter aſpirarũt. Ne me deſeras Deus meus, refugium meum, ſpes mea: ne me vnquam in manibus appetitus mei derelinquas. Fac me quærere te ipſum, quærenti te mihi nihil aliud pro te occurrat. Vtinam te inueniam, teque in patria cæleſti perfruar in æternum, cum his, qui præſentem vultum tuum cernunt, illudque ſummum & incircunſcriptum lumen intuentur, illamque incolunt ciuitatem, cuius tu Deus ſanctiſſime conditor es, & habitator, de qua ait hoc loco diuinus tuus vates, & nomen ciuitatis ex illa die: Dominus ibidem.* Habetis à me candidi lectores in profundum Ezechielem commentaria, mea quidem ſententia, exigua nec ingenio & doctrina perpolita, nec tanti vatis maieſtati reſpondentia. Sed cùm in omni genere officij pluris facienda ſit animi voluntas, quàm muneris magnitudo, in eam ſententiam facilè adducor, vt credam, eſſe vos mihi veniam daturos, quoniam etſi eruditioni veſtræ minimè ſatisfecero, dedi tamen operam, omnémque meam curam & cogitationem eò contuli, vt illi ſatisfacerem: atque vt mearum literarum fructum aliquem non omnino contemnendum afferrem, omni ſtudio, & animi impetu eſſe mihi enitendum exiſtimaui.

LAVS DEO.

INDEX
RERVM ET VERBORVM NOTABILIVM, QVÆ IN COMMENTARIIS HECT. PINTI SVPER EZECHIELEM CONTINENTVR.

A

ABel quæ munera Deo obtulit, qualiter illi accepta fuerunt. 16.b
Abelæ vrbis obſidio quid ſignificat. 115.a
Abietes, pro magnatibus & rerum abundantia florentibus. 243.a
Abimelech, nomen dignitatis apud Paleſtinos, non perſonæ. 213.a
Abnegatio ſui. 21.a
Abominationes, idola in ſeriptoris. 161.b
Abraham cum vernaculis quatuor potentes Reges vicit. 3.a
Abſalon capillis ſuſpenſus quid ſignificat. 56.b
Abſalonem ſequi quid eſt. 20.b
Abyſſus quid. 242.a
Achates vnde dicitur, & quid ſignificat. 22.b
Actæonis fabula explicatur. 110.b
Actionum genus duplex, & quid ex iis reſultat. 352.b.
Adamus quo die & menſe creatus. 3.a
Adamantis durities quanta 31.b. genera quot. 40.b. & quid deſignat. ibidem
Adonis quis, & eius ſimulachrum. 77.a.78.a
Aduentus Chriſti duo. 87.a
Adulatio mentes facilè corrumpit. 105.b
Adulator, eius officium ac finis. 105.a.b. & quæ mala affert. ibidem
Ægyptus vnde denominata. 393.b
Ægypti euerſio ab Ezechiele prædicta. 232.a. & eius cauſæ.b
in Ægypto mori quid eſt. 43.a
Ælamitæ qui, & vnde ſic dicti. 254.b
Æs propriè quid. 181.b
Ætates tres, in quas Hebræi mundum diuidebant. 214.a
Æthiopum lætitia in cognitione myſterij redemptionis humanæ, quanta. 21.a
Afflictio per nubem ſignificata. 25.b
Afflictio quam vtilitatem affert. 237.a. tolerantet eſt ferenda.b
Afflictio vehit hominem ad cogitationem Dei. 115.a.b
Afflictio & calamitas per calicem denotatę. 191.a.b
Agar, ſynagoga Iudæorum. 128.b
Aggeres quid in ſcriptura ſignificant. 50.a
Agnus Paſchalis quando & qualiter manducabatur. 373.a
Alæ quatuor animalium Ezechielis quid deſignabant. 13.b.14.a
Alæ, quibus volare debemus, quæ. 23.a
Alexander magnus qua morte obijt. 378.b
Alexandria à quo condita. 238.b
Altare holocauſti cur Ariel dictum apud Ezech. 354.b. crucis Chriſti figura ibidem, mentem noſtram denotat ibidem. & 355.a
Amedeus Sabaudius pauperes loco canum alebat. 70.b.71.a
Amicitia quid. 236.a
Amicitia inter impios diuturna eſſe non poteſt. 188.b
Amicus in aduerſitatibus diſcernitur. 62.b
Ammon, & Ammonitæ. 201.b.202.a.205.a
Amona ciuitas vbi, & vnde dicta. 307.a
Ammoniacum quid. 218.a
Amor Dei, & amor mundi, in quo differunt. 190.a
Amoris diuini vis quanta. 16.b.17.a.50.b
Amorrhæus, diabolum repreſentat. 124.b
Angeli nuncij Dei. 240.a
Angeli omnes æqualis fœlicitatis ab initio creati 224.a
Angelorum ordines, & hierarchiæ quot. 10.b. 224.a
Anima ſine gratia mortua. 111.a
Anima qualiter circumcidi debet. 222.b.223.a
Anima Deo deuota mulieri parturiæ, cuius mentio fit in Apocalypſi, ſimilis eſt. 20.a
Anima noſtra in Deo tanquam in centro quieſcere deſiderat. 285.b
Anima noſtra viridi ſmaragdo ſimilis. 94.b
Anima quas alas debet habere. 14.a
Anima pro vita in literis diuinis. 40.b

Animam in manu ferre quid. ibidem
Animæ immortalitas etiam à Philoſophis infidelibus aſſerta. 111.a.b
Animæ pulchritudo, & decor omnis intus eſt. 323.a
Animarum è corporibus exeuntium viæ duæ. 112.a
Animalia quatuor ab Ezechiele viſa quæ, & eorum expoſitio. 10.a.b. & ſeqq. cur oculis plena. 20.a
Animalium immundorum eſus cur in lege prohibitus. 6.a
Annus quo menſe ab Orientalib. incipiebatur. 2.b. item ab Hebræis. ibidem
Annus triplex apud Iudæos. 312.a
Annus Iubilęi. 378.a. remiſſionis. b. & 380.a
Annus viſitationis quis. 78.a
Anti-chriſtus per Gog deſignatus. 297.a. 298.a. ſpoliabit Eccleſias, & affliget viros Eccleſiaſticos. 299.a. veniet ante diem vltimi iudicij. 302.a. venerabitur vt Meſſias à Iudæis. b. vbi ſepelietur. 306. b. & quid de cadaueribos eius ſequacium fiet. ibidem & 307.a.b.
poſt Antichriſti interitum, quot annos mundus duraturus eſt. 306.a
Apoſtoli, per duodecim portas templi adumbrati 344. b. per duodecim Iordanis lapides, & per duodecim pueros Dauidis. 345.a.
Apoſtoli, cœli gloriam Dei enarrantes. 198.b
Apoſtoli qualiter mundum illuminarunt. 277.a
Appetitus noſter deprauatus per Abſalonem figuratus. 20.b
Aqua gratiam deſignat. 87.b infuſionem Spiritus ſancti. 123.a. ſapientiam legis ibidem. & 125.b
Aqua munda, quam Deus promiſit Iudæis, quæ. 283.a.
Aqua lucida & pura, vitæ tranquilitas, & Catholica doctrina. 250.a
Aquæ, populos deſignāt. 194.a. 250.a. 348.b. ærumnas & dolores. 211.b. diuitias ac potentiam. 242.a gentium multitudinem. ibidem.
Aquę manātes ab oſtio ſanctuarij, concionet Euangelicæ. 381.a
Aquarum nomine calamitas in ſcriptura deſignatur. 8.a
in Aquis & iuxta aquas myſteria magna oſtenſa. 4.b. 5.a.
Aquila quis vere appellari poteſt. 12.b
Aquilæ proprietas & conuenientia cum Chriſto. 91.a
Aquilæ nomine quid in ſcripturis intelligitur. 139.a
Aquilo qualis ventus, 7.a.b. pro Babylonia accipitur. 7.b. 8.a
Aradius, inſula maris Phœnicij. 216.a
Arbor ſuper montem plantata, crux Chriſti. 144.b eiuſque flores ac fructus. ibidem
Arbores homines deſignant. 122.b
Arcus in nubibus quid ſignificat. 8.a. 15.b
Arcus & ſagittæ, doli Antichriſti. 304.b
Arcus triumphales pro trophæis regi ſoliti. 210.a
Argentum qualiter accipitur in ſcriptura. 182.b 183.a
Ariel quid ſignificat. 354.b
Armillæ, bona opera. 126.a
Armus ſiue humerus, quid ſignificat. 194.b. 203.b
Aromata, virtutes. 142.b
Athenienſes ad quid vacabant. 262.b
Atria templi Salomonis quot. 74.b. & vbi ſita. 79.b
Auari in æternum cruciabuntur. 184.b
Auaritia qualiter ab antiquis deſcripta. 70.a
Auaritia malorum omnium radix. 184.a
Auaritia, & immanitas erga pauperes arguitur. 135.b
Aures pro ſacerdotibus. 190.b
Auriga quis, & eius officium. 22.a

B

Baal, idolorum nomen vniuerſale. 75.a
Babylon, mundus in maligno & in confuſione totus poſitus. 103.b. 127.a
Babylon Ægypti à quibus condita. 173. b. & qui eius meminerunt. ibidem
Babylonis deſcriptio. 142.a
Babylonia, quæ regio, & vnde dicta. 103.b
Baculus arundineus, auxilium mundi abſque Deo 230.b.
Baptiſmus per aquas olim figuratus. 5.a. ſacramentorum oſtium ibidem. peccata delet, & animam gratiæ ornamentis decorat. ibidem
Baſan, regio trans Iordanem. 216.a
Beatitudo vera in quo conſiſtit. 21.b
Beatitudines quot, & quænam ſunt. 317.a
Bel, Belus, ſeu Baal, pro Deo cultus. 975.a
Beneficiorum incompatibilium pluralitas arguitur. 368.a
Benjamin vnde & cur ſic dictus. 95.a
Biblina regio quæ, & vbi ſita. 218.b
Bonitas Dei electro comparata. 10.a
Bos mortis, & laboris hieroglyphicum. 91.a
Buccina concionatorum quæ. 259.a
Burs, quid ſonat. 6.a
Byſſus quid. 218.b

C

CAducæi ratio & interpretatio. 4.b
Caina hæreſis quæ. 260.a
Caini munera cur Deo accepta non fuerunt. 16.b
Caiphas licet prophetarit, cur nō tamen propheta. 2.b.
Calamitas per obſcuritatem ac tenebras deſignata. 250.b. per ignem, vide, ignis.
Calanus gymnoſophiſta, & eius pręclarum factum. 100.b. 101.a
Calix quid in ſcripturis ſignificat. 191.a
Calix duplex, Dei, & mundi. 191.b
Caluitium mœroris ſignum. 69.b
Camelus quid, & qualiter per foramen acus introire poteſt. 135.a
Capilli, ſuperuacanea, ſiue ſuperfluitates. 55.b
Capilli Ezechielis raſi, & in tres partes diſtributi, ad quid deſignandum. 54.a.b. 55.a
Capilli Abſalonis quid ſignificant. 56.b
Caput pro Rege. 185.b
Captiuitas duplex. 3.a
Captiuitas Babylonica quæ propriè & quando contigit. 312.a
Captiuitas Babylonica ſub Nabochudonozore quid ſignificat. 11.a
Carbunculus quid, & eius proprietas. 73.b. 92.b
Caro coercenda & domanda. 251.b. 253.a
qualiter mortificanda. 326.a
Carthago Tyriorum colonia. 207.a
Caſtigatio Dei, breuis. 151.b

Cataractæ,

Cataracte, quid, & earum interpretatio. 211.a
Cedri Libani, quos in diuina ſcriptura deſignant. 241.b
Ceremoniarum vtilitas quanta. 384.b
Cetheræ quæ, & quid repreſentat. 124.b.132.a
Chaldæorum Reges. 212.a
Chanaan, mundi typus. 124.b. quid ſignificat.b
Charitas per Chryſolitum deſignata. 89.b. per aurum. 126.a.b
Per thalamum. 322.b. abſque fide nihil poteſt. ibid.
Charitas, cur præceptum nouum dicitur. 184.a
Charitas illuſtrat & perficit virtutes. 212.a
Charitas mutua inter Chriſtianos eſſe debet. 19.a
Cherubim, & eorum ſimilitudo qualis. 90.a.b
Cherubim, in templi ſanctuario. 224.b
Cherubim propitiatorium contemplantia quid ſignificant. 332.b.337.a
Chobar fluuius quis & vbi. 4.b
Chryſolitus quid. 21.b
vnde dicitur, & quid deſignat. 89.b.98.a
Chriſtiani facies quatuor animalium Ezech. imitari debent qualiter. 12.a. item rotas 19.a. funambulo comparati. 19.b
Chriſtus cur in hominis ſimilitudine apparere voluit. 24.a. b. cur ſe filium hominis appellat. 27.b. Agnus eſt immaculatus. 80.a. finis legis 21.b
Chriſtus cur pedes celeres habere dicitur. 13.a. per ſerpentem æneum figuratus. 13.b. auis eſt cæleſtis. 14.a. ignis conſumens. 17.a.b
Chriſtus Rex ſuper Eccleſiam à patre conſtitutus. 144.a.177.a.b. ex progenie Dauid ſecũdum carnem ibidem. lapis præciſos de monte. 145.a. arbor vmbra ſua protegens omnes ibidem. à patre exaltatus qualiter. ibidem
Chriſtus lumen ad reuelationem gentium. 177.b
Rex quem prædixit pſaltes iudicium & iuſtitiam à patre accepturum. 178.a
Chriſtus per feſta & ſacrificia veteris legis figuratus 163.a. b. per Iſaac & Ionam. 163.b
Chriſtus ſeruus 271.a. b. iudex rectus, apud quem nulla acceptio perſonarũm. 271.b. contriuit diaboli iugum. 272.a
Chriſtus per quatuor Ezechielis animalia deſignatus. 11.a.b.15.b.17.b 90.b.91.a. Rex eſt & ſacerdos. 11.b.12.a.363. eius alæ quæ.
Chriſtus ſe varijs rebus in Euangelio comparat. 122.a.b
Chriſtus vir lineis indutus, & ſapphirina zona præcinctus. 83.b.86.b. eſt pax noſtra. 87.b
Chriſtus omnium diuinorum vatum ſcopus. 233.b paſtor cæleſtis. 265.a.b.268.a.b.270.b. à duplici damnatione nos liberauit. 267.b
Chriſtus Hieroſolymam ingrediens qualiter exceptus eſt. 102.b
Chriſtus eſt fundamentum primum Eccleſiæ. 295.a.352.b.392.a. caput eius. 296.b
Chriſtus ex Gentibus & Iudęis Eccleſiam vnam conſtituit. 311.a. b. colore æreo Ezechiel apparuit, cur. 313.a. in habitu architecti.b
Chriſtus eſt qui homines in varijs mundi partibus diſperſos in vnam Eccleſiam congregaturus erat. 294.a. à Iudæis expectabatur, & tamen ab eis receptus non eſt, quare. 294.b
Chriſtus, vitulus pro peccato oblatus 372.a. agnus paſchalis.b
Chriſtus, iudex rectus, qui meritorum momenta perpendit. 317.a
Chriſtus, finis legis. 388.b

Chriſtus in Eccleſia militante habitat. 395.b
Cidaris quid. 176.a
Ciconiæ proprietates. 82.a. imago ſuper regum ſceptris ad quid.b
Circes homines ut animalia mutantis fabula interpretatur. 118.b
Circumciſio corporalis neceſſaria ante aduentum Chriſti. 223.a
Circumciſio ſpiritualis Deo grata. ibidem
Cittim quæ regio, & vnde ſic dicta. 218.a.b
Ciuitas Dei, Eccleſia. 296.a
Clementia Regib. & principibus neceſſaria. 156.a.b
Clypeus quid in ſcriptura ſignificat. 194.b. 215.b
Cæli noui, Apoſtoli. 183.b
Cœlos apertos videre, qualiter intelligi debet. 5.a.b
Cognitio naturalis vnde incipit. 316.a
Cognitio ſui commendatur. 15.a.b.28.b
Columnæ templi, quoſnam deſignant. 327.a
Concionator architectus, eiuſque conciones regulæ honeſtæ viuendi. 315.b
Concionatores Euangelici debent ſurgere & ſtare qualiter 29.a. à quo mitti. 30.b. & quod eorum officium ibidem. 33.a. 34.a.37.b. rotis ſimiles ſunt. 39.a
Concionatores clamare, & ſcelera reprehendere debent. 123.124.a. cum ſale comparantur, quare 123.a. cum tubis. 123.b
Concionatores quanti debent æſtimari. 391.a
quanta arguendi libertate vti. 257.b.258.a
Concionatorum nomina. 257.b.269.a.b
Concluſio pro catena & carcere. 71.b
Concordia inter fideles quanta eſſe debet. 89.a
Concupiſcentia in baptizatis remanet. 383.b
Confeſſio peccatorum quid, & quam fructifera. 100.b
Confeſſio, abſolutionem obtinet. 148.a
Conſcientia hominis malefici, liber ſcriptus intus & foris. 35.b
Conſiliarijs iniquis non eſt adhærendũ. 155.b.156.a
Conſtantia quid eſt. 14.b
Conſtantini Magni pietas, quanta. 355.a
Conſtantinopolis vnde dicta. 298.a. à Turcis expugnata. ibidem
Contemplatio per alas deſignata. 14.a
Continentia ab hæreticis repudiata. 69.b.70.a
Contractio quid. 68.a
Contritio vera quænam requirit. 289.b
Contritio an delet peccatum, & qualiter. 150.b
Cor pro medio. 165.a. pro voluntate. ibidem
Cor noſtrum fornaci ſimile. 63.b
Cor hominis, primarium. 93.b. ferraria officina. 94.b.
Cor carneum, ideſt pium & docile, lapideoque opponitur. 98.b
Cor durum, quodnam eſt. 99.a
adamanti comparatum. 51.b
Cor peccatoris longe eſt à Deo. 48.a.b
Cornu ventilare quid eſt. 245.b
Corona duplex. 325.b
Corona pro conuentu circumſtantiũm. 67.b
Corpora, ſunt tumuli ac ſepulchra animarum, 291.a
à Creaturis per ea quę facta ſunt, inuiſibilia Dei intellecta conſpiciuntur, qualiter. 316.a
Cretenſes qui & quales. 206.b
Crudelitas deteſtanda. 156.a.b
Crux, arbor nobiliſſima. 144.b. per virgam Moyſi figurata. 146.b

Crux Chriſti nos Angelis coniunxit qualiter. 330.
Crucis Chriſti laus & encomium. 354.b
Cryſtallus quid, & eius ſignificatio. 25.a
Cupiditatibus imperare, quanta ſapientia. 36.a

D

DÆdali ſtatuæ ſeipſas mouentes. 6. b. labyrinthus. 15.b
Dæmon nomine Naas intellectus, quare. 104.b
Dæmones, populi Æthiopum in ſcriptura dicti. 304.b
Dauid à Saule afflictus, nunquam oppreſſionibus eius ſuccubuit. 3.a.b
Deblatba, deſertum, vbi. 64.b
Dedan vrbs, à quo condita. 217.b.218.a
Defendere, pro vindicare & vlciſci in ſcripturis. 205.b
Deprecatio tutus portus in omni procella. 334.a
Detractio vnde procedit. 250.a
Detractio, & maledicentia, Deo odibiles. 180. b. 181. a
Deus qualiter à Moyſe & alijs Sanctis viſus in hac vita. 126.b.127.a
Deus quando plorare & ingemiſcere dicitur. 147.a.b
Deus fons vitæ, & primum bonum. 132.b
Deus an aliquando homines decipiat. 117. a. b. & qualiter hoc debet intelligi. ibid. & 118.a
Deus qualiter per creaturas cognoſcitur. 316.a.b
Deus, vnde Græcè Θεὸς appellatur. 76.b
Dei eſſe dicuntur in Scripturis ea quæ magna. 25. b
Deum habentes ductorem, quàm fœlices. 106.a
Deo quot modis ſumus. 90.a
Dexteræ nomine ea ſignificata apud antiquos, quæ magnopere dilecta. 95.a
Diabolus per draconem Ægypti Regem deſignatus. 228. b. homines piſcatur, qualiter, quantos. 229.a
Diabolus quando nos grauiùs tentat. 49.b
Diſcordia, quam graue malum. 65.b
Diſcretio, virtutum auriga. 352.a.b
Diuinandi genera varia apud Gentes. 175.a
Diuitiæ quibus graues ſunt. 20.b
Diuitiæ pauperibus in vita erogandæ ſunt, non in morte. 135.b.148.b
Diuitiæ pro Deo relinquendæ. 61.b
Diuitiæ lieni comparatæ. 70. a. eneruant virtutes. 70.b. poſſideri debent, non poſſidere. ibid. pauperibus diſtribui debent. 71. a
Diuitiæ ex ſe non malæ, ſed tamen periculoſæ. 275.a
Diuitiæ cum ſpinis comparatæ, cur. 236.b
Diuitiæ mundi fallaces & inanes. 28.b
Diuitiarum affluentia quàm periculoſa. 134. b. 135. a
Diuitijs cur impij plerumque circumfluunt. 247.b
Doctrina per pluuiam deſignata. 183.a.b
Doctrina Euangelica, fluuius è limine ſanctuarij fluens. 381.a
Draco, nomen piſcibus magnis commune. 231.a
Draco magnus, aquatilis, Rex Ægypti. 228. a. diabolus. 228.b
Draco maris nonnunquam mundi Principes & tyrannos ſignificat. 249.b
Draco ſeptem capitum, diabolus. 20.a
Draco acutiſſimus cur iuxta Mineruam pingebatur. 20.a
Draco multorum oculorum, qui vellus aureum cuſtodiebatur quis. 44.b
Durities obſtinatio Iudæorum quanta. 40.a
Durities cordis hominum reprehenditur. 30.b.31.a

E

ECcleſia quid eſt. 296.b
Eccleſia, mundus. 330.a.b. per tabernaculum, & templum deſignata. ibid.
Eccleſia, Dei templum, arca Noe, turris Dauid, vera Hieroſolyma. 208.a
Eccleſia vna ex Iudæis & Gentibus conſtituta. 293. a.311.a. ciuitas ſupra montem poſita. 352.b
Eccleſia de Gentibus vocata, & de earum ſuperſtitionibus educta. 299.a.b
Eccleſia ab hæreticis Luthero, Caluino, & alijs afflicta. 303.b.304.a
Eccleſia, ciuitas vna & quadrata. 391.b.392.a. qualiter fundata. 392.a
Eccleſias, mons Sion. 168. 177.283. 392. b. terra viuentium. 285.a. ager. b. tabernaculum. 295.b. ciuitas Dei. 296.a.311.a
Eccleſia Catholica vna, & eius varia nomina. 97.a.b
Eccleſia Romana primatum tenet ſuper omnes Eccleſias. 365.a.b
Eccleſiæ varia nomina. 311.a. b
Eccleſiæ Catholicæ firmitudo ac conſtantia. 310.a. dignitas & amplitudo. ibid. & b
Eccleſiæ Romanæ excellentia & auctoritas. 277.a. 278.a
Eccleſiæ Chriſtianorum iam multæ, cùm templum à Veſpaſiano euerſum eſt. 335.a
Eccleſiarum antiquitas quanta. 335.a.b
Eccleſias conſtruere Deo, quam pium. 335.a.b.
Electrum quid, & eius ſpeciei interpretatio. 9.a. 10.a.17.a.b
Eleemoſynæ augent diuitias. 135. b. in vita faciendæ, non in morte. ibid. 148.b
Eliſa quis, & inſulæ ab eo denominatæ. 216.a
Elyſij campi vbi. 111.b
Elohim, vnde deriuatur, & quid ſignificat. 84.a.b
Emiſſarij qui dicuntur. 71.a
Equus ex Meduſæ ſanguine natus. 56.b
Eſau, populi Iudaici typus. 263.a
Euangeliſtæ quatuor, per animalia Ezechielis deſignati. 10. b. per quatuor flumina paradiſi. ibid. per quatuor elementa. 11.a
Euangelium cur veteri lege præſtantius. 27.a
Euangelium, torrens de quo Dauid quinque lapides tulit. 381.b
Euangelium Chriſti, menſa, ſeu epulæ exquiſitiſſimæ. 337.b. 338.a.b
Euangelium Chriſti, fœdus ſeu pactum ſempiternum. 292.b.293.a
Euangelium per funiculum & regulam menſuratoriam ſignificatum. 313.b
Euchariſtiæ ſacramentum. 54. a. 338. b. 339. a. per agnum & manna figuratum. 378. a. eſt oblatio illa munda, de qua Malachias. 394.a.59
Ezechiel captiuus in Chaldæam ductus. 1.a. 3.a.4.a. vbi vidit ea quæ ſcriptis mandauit, & quæ anno. 1.b. roboratus à Deo, interpretatur. 6.a

F

FAcies Dei, quid, 240.b. & ab ea fugere ſeu egredi qui dicuntur. ibid.
Faciem oſtendere alicui, vel abſcondere, quid. 309.a
Fama bona vnguento odorifero ſimilis. 56. b. 57. a

Famoſi

Famoſi oomen in malam parrem acceptum. 188. a
Femur vnde dicitur, & quid ſigoificat. 194.b
Feneſtræ obliquæ in templo, quid denntant. 323. a
Feſti dies qualiter celebrari debent. 365. b. 366.a
Ficus noo ferens fructum cur ariditate à Deo percuſſa. 147.a
Fides quid. 127.b
Fides, porta & principium ſalutis. 318.b
Fides, qua vitam æternam meremur, quæ. 288. a
Fides cur ſobſtantia dicitur à ſancto Panlo. 330. a. b
Fides ſeruanda etiam inter boſtes. 143. a. à Rnmanis tanqoam oumen colebatnr. b
Fidei acceptiones variæ in ſcripturis. 143.a b
Filia Hieruſalem, ipſa Hieruſolyma. 208.b
Filiæ, pro oppidis, villis, & vicis. ibid.
Filij plerumque ex imitatione & ſimilitudine appellantur in ſcriptura. 124.b
Filij an puniuntor pro flagitijs partum. 150.a
Filij Dei, de quibus dicitur, qoò d acceperunt filias bomioum in vxores, quioam. 119. b. 120. a
Filiorum propriorum immolatio. 128. a. 166. a. ad placandos Deos. 167.a
Filinrum dentes ex vua acerba à patribus comeſta obſtupeſcere, quid. 147.a
Finis, Chriſtus, ad quem tendere debent omnes actiones ooſtræ. 388.b
Firmamentum quid. 25. a. & eius ſignificatio. ibid.
Flumina Babyloois quid ſignificaot. 349.a
Flumina quatuor paradiſi quid denotant. 10.b
Fluuios è limine ſanctuarij fluens, quid ſignificat. 381.a.382. a. b
Fluuij Ethan, ſeu fortes, qui. 237.b
Fornicatio, pro receſſione à Deo, & idolorum cultu. 127. a. 187.b
Frontes porticum templi, quæ. 322. a. 327.a
Fulmina, pro pœnis & erumnis in ſcriptura. 8.a.b
Fuodamenta quid in diuinis litteris ſignificant. 235. b
Fundamenta Eccleſiæ, quinam. 295.a.352.b
Fundati qui dieuntur. 295.a.b
Funes impiorum qui. 252.b
Funiculus lineus qoid. 315.b
Furiarum nomine quid apud Poëtas ſignificatum. 169. b

G

GAd quid ſignificat. 393.a
Gazophylacia qoid, & qoare in templo poſita. 324.a
Gazophylaciorum ordines. 343.a
Gedeonis victoria de Madianitis. 3.a
Gentilicius populus in Abel, Iſaac, & Iacob, adombratus. 263. a
Gentilitas, antea, arbor ſterilis ac infructifera. 120. a. b. 122. b. 146. a. ounc pulcberrima & florens. 146.
Gerion cur cum triplici corpore & ſex oculis fictus. 20.a
Germen, Chriſtus. 272.b
Gladios qualiter in diuinis litteris accipitur. 231.a
Gladius, ſceleratorum exercitus. 571.a
Gladius, verbom Dei. 22.a.41.a
Gladius Dei qois. 251.b

Tomus ſecundus.

Gladium vna manu tenere, & altera in opus incumbere, quid. 22. a
in Gladio ſtare, quid eſt. 262.b
Gloria huius vitæ in quo conſiſtit. 328.b
Gloria vera qoæ, & in qoo à ficta differt. 16.b
Gloria Dei apparet, cùm de impijs ſumit vltionem. 206.a
Gloria ſecundi templi in quo maior quàm primi. 280.b
Gloria mundi falſa & inanis idenqne vitanda. 204. a.b.208.a
Gog & Magog quinam. 297.a.b.298.a
Gomer quoſnam denotat in ſcriptnra. 298.b
Gradus per quos ad cœlum aſcenditur quinam, & quot. 320.b.321.a.327.a
Græcia, quæ regio. 217.b
Gratia, ſpiritus nomine ſignificata in ſcripturis. 290.a
Gratia cur lege præſtantior. 27.a
Gulæ vitium quod, & quantum. 133.a.b
Gutta quid. 218.a.b

H

HÆretici qoaliter & quando vitandi. 269. b. 270. a
Hæretici ex ſcriptura conflant varia idolorum monſtra. 69.b.70.a
Hæretici Nabuzardæ principi coquorum ſimiles. 54. b
Hebenus arbor vbi naſcitur. 218.a
Hedera virens, & ſtatim euaneſceos, quid ſigoificat. 28.a
Heliopolis Ægypti ciuitas. 238.b
Hieroſolyma, ſaltius appellata cur. 170.a
Hieroſolyma in medio terræ qoaliter. 299.b
Hieroſolyma, ollę comparata, cur. 194.a.195.a. porta populorum dicta, vnde. 207.b
Hieroſolyma, in medio gentium cur dicta. 55.b
Hieroſolymæ per Babylonios obſidio quantum durauit. 50.a.b
Hieroſolymæ euerſio per Titum & Veſpaſianum. 52.a.b.53.a
Hin, menſuræ genus, qoale. 52.a
Homo vnde dicitur. 273.b
Homo, quam fragilis & caducus. 221.a
Homo cur ad ſimilitudinem Dei creatus. 24.a
Homiois ſimilitudo in Chriſto qualiter. 24.a.b
Hominis filius quis apod Hebræos dicitur. 27.b. 31. a
Hominis quanta fragilitas ac imbecillitas. 28. a. b. 31. a
Homines tanqnam nummi, in quibus eſt Dei imago. 182. a
Homines, arboribus ſimiles. 61.b.384.b
Homines, animæ in ſcriptura appellati, cur. 259.a. b
Homines cur manus habeot ad cælum eleuatas. 184. a
Homines dici non merentur, niſi qui nouum hominem indount. 273.a.b
Homines iuſti, arbores inuerſæ. 141.a
Humiles, in dignitatibus præferendi. 258.b.259.a
Humiles Deus exaltare ſolet. 179.b
Humilitas vera quæ. 82.a
Humilitas intellectum illuminat ad intelligendas ſcripturas. 34.b.35.a
Humilitatis laus & commendatio. 153. a. 145.b
Hyacinthus quid, & eius ſignificatio. 92.b.120.a
Hypocriſis quid. 16.b
Hypocritæ argnuntur. 323.a.b

Hypocritæ, arbores, folijs quidem ornatæ, ſed fructibus deſtitutæ. 385.a
Hypocritæ, monetarij falſi. 75.b
Hypocritæ per Gog intellecti. 298.a
Hyram Rex Tyri Salomoni amiciſſimus. 224.b

I

IAcob, an fuit mentitus, cùm ſe primogenitum Eſau dixit. 117.a.b
Iacob, populi gentilicij typus. 263.a
Iacobi lucta cum Deo quid ſignificat. 185.a
Ianus cur cum duplici vultu fictus. 20.a
Iapheth quid ſignificat. 128.a.b
Icari fabula explicatur. 210.b
Idola ad Euangelicam prædicationem diſperdita & contrita. 238.a
Idola, ſordes & immunditiæ ab Hebræis vocata. 154.a. ſcelera & flagitia. 61.a
Idolorum aræ in montibus excelſis & ſub lignis frondoſis conſtrui ſolitæ. 127.a.148.a.167.a
Idololatriæ quatuor genera. 77.a.b
Idumæa vnde dicta. 205.a
Idumæi cur Iſraelitas odio proſequebantur. 205.a
Ieconias captiuus in Chaldæam ductus. 1.a
Iehouah quid ſignificat. 395.a.b
Ieiunia cur in Eccleſia inſtituta. 133.b. 134.a. & à quo tempore. ibid. à Gentibus etiam laudata. 134.a.b
Ieſonias impiorum princeps. 76.a
Ignis, amor, ſeu charitas. 87.b. diſcordia & ira. ibidem. concupiſcentia carnis. 121.a. dolor & calamitas. 8.a.b.121.a.b.158.b. inuidia. 159.a
Ignis pro Deo cultus apud Chaldæos. 167.a
Igneæ linguæ cur Diſcipulis apparuerunt. 17.a
Imagines maſculinæ quæ. 128.a
Impij brutis & feris comparati, cur. 33.b
Impij in inferno cruciati cum ouibus comparati, cur. 246.b
Impiorum nomina non expreſſa. 247.b. mors æterna. 248.b
Impiorum familiaritas & conuerſatio fugienda. 6.a.b
de Impiorum pœnis & calamitatibus an gaudere licitum. 171.b. & an ijs inſultare. 172.a
Incircumciſi, qui. 222.b.246.b
Inconſtantia hominum arguitur. 15.a
Indignatio Dei breuis, miſericordia verò durat. 151.a
Indulgentiarum conceſſio, & vtilitas. 339.b
Infernus quid in diuinis litteris. 212.a
Infideles beſtiæ vocati in ſcriptura. 59.a
Infidelium actiones quæ & qualiter bonæ eſſe poſſunt. 232.b
Ingratitudo, ventus vrens. 158.a
Iniquitas pro pœna. 274.b
Iniquitas extrema quæ. ibid.
Intentio per oculum deſignata. 101.b. per amphoram. ibid.
Inuidia, quale malum. 202.a. per hydram deſignata. 202.b. & per ignem, & quæ mala gignat. 159.a
Inuidiæ vitium quàm peſtilens. 243.b
Inuidiæ corruptio, quanta, & vnde procedit. 250.a.b
Inundationes maris quid ſignificant. 51.b
Ioannes Baptiſta in vincula coniectus ab Herode. 3.b
Ionas ſub vmbra hederæ quid deſignat. 28.a
Ionas, qui tertia die egreſſus eſt de ventre ceti, Chriſti typus. 163.b
Ionam à facie Dei fugere, quid. 240.b
Ioſeph in vinculis retentus. 3.b
Ioſias Rex Iudeæ. 1.a. idola confregit. 61.a
Iſaac faſcem lignorum humeris ferens, Chriſti typus. 163.b
Iſrael duplex, carnalis & ſpiritualis. 296.a
Italiæ inſulæ quæ. 216.a.218.a
Iudæorum obſtinatio & pertinacia. 130. reprobatio. 145.146.a
Iudæorum cæcitas quamdiu duratura eſt. 309.a
Iudaicus populus in Caino, Iſmaele, Eſau adumbratus. 263.a
Iudex impios caſtigans per ceruum deſignatus. 118.b
Iudices cupiditate & auaritia vacui eſſe debent. 317.b
Iudicium qualiter accipitur in litteris diuinis. 369.a
Iudicij vltimi dies non veniet, priuſquam Antichriſtus venerit. 302.a
Iugum dæmonis quale, & in quo à iugo Chriſti differt. 272.a.b
Iumenta pro hominibus ſceleratis & immanibus. 118.a.b
Iumentis homo qualiter ſimilis factus eſt. 159.b
Iupiter, vir ſceleratus, & tamen pro Deo cultus. 221.a
Iurantium geſtus & ſtatura qualis olim. 279.a
Iuſti inter impios ferè ſemper morantur 6.a. ignis ſunt & lampades radiantes. 17.b. cur incidunt in calamitates. 18.a. per rotas deſignati. 18.b.20.a
Iuſti adamanti ſimiles. 3.b.4.a
Iuſti & ſapientes per montes deſignati in ſcriptura. 277.a
Iuſti etiam inter calamitates ſuas gaudio afficiuntur, quare. 51.a
Iuſti cur aliquando ſimul cum impijs pereunt. 170.b.171.b
Iuſtorum regio quæ. 48.a
Iuſtorum liber quis. 247.b. vita æterna, 248.b
Iuſtificatio, an per opera legis. 162.a.b
Iuſtificatio, pro lege diuina. 128.a.130.a.b
Iuſtificatio impiorum per oſſium aridorum viuificationem deſignata. 289.b
Iuſtitia quid, & quantæ in Republica vtilitatis. 576.b.177.a
Iuſtitia ad pacem conſeruandam neceſſaria. 4.a.b
Iuſtitia Dei non contemnenda. 58.b
Iuſtitia Phariſæorum qualis erat. 385.a
Iuſtitia & religione præſtantes viti cum arboribus iuxta pulchros aquarum fluuios plantatis comparati. 384.a

L

LAbyrinthus Dædali quid ſignificat. 15.b
Labor in capite bouis ſignificatus. 90.b
Labor, pro flagitijs & iniquitate. 197.a
Labor nullus durus, quo æterna vita acquiritur. 376.b
Lachrymæ & diſplicentia criminum requiruntur in peccatoris conuerſione. 169.a
Lachrymæ peccatorum remiſſionem impetrant. 64.b
Lachrymarum abundantia ſacrificium Deo gratiſſimum. 315.a
Lachrimarũ piarum formæ ſeu ſpecies quot. 325.b
Lacus pro fouea & ſepulchro. 212.a. pro inferno. ibid.
Lamiæ quæ, & cur pro veneficis accipiuntur. 231.a

Lapides igniti, qui. 224.b.225.a
Laquei venantium, hoſtium impiorum inſidiæ. 256.a
Lateres quomodo conficiuntur, & quid ſignificant. 47.a
Lauinium vrbs vnde ſic dicta. 238.b
Leonis nomen quis verè vſurpare poteſt. 12. a. & qualiter Chriſto conuenit. 11.a
Leonem in Republ. non alendum, quid ſignificat. 118.b
Leones, tyranni & potentes in ſcriptura dicti, cur. 249.a.
Leonum ſimulacra cur in portis ædium ſacrarum ſtatuebantur. 44.a
Lex vetus, vmbra myſteriorum Chriſti. 63.b
Lex vetus, figura nouæ. 128.b. qualiter à Iudæis ablata. 119.a.b
Lex ſpiritus vitæ quæ. 267.a
Legis diuinæ liber Ioſiæ tempore inuentus. 1.a
Leges ad quid conditę ſunt. 317.b
Libanus quid in ſcriptura. 140.a
Liber Scripturæ ſacræ in plures libros particulares diſtinctus. 38.a
Liber generationis Chriſti quis. ibid.
Liber vitæ quis. 85.a
Liber inuolutus ab Ezechiele viſus, & comeſtus, quid. 34.b. & cur ſcriptus intus & foris. 35.b.36.b
Liberum arbitrium aſſeritur aduerſus Lutherum. 152.a.b.153.a
Lignum viride & aridum quos deſignat. 170.b
Liberi, qui Deo ſeruiunt. 291.b
Libertas Chriſtiana quæ. ibid.
Lignum pro idolo. 122.a. pro cruce. ibid. pro arbore. b. pro gentilibus. ibid.
Ligna, Reges, & Principes. 243.b.246.a.b
Lingua coercenda. 340.a.b. qualiter. ibid.
Linguarum confuſio in conſtructione turris Babel. 103.b
Lothi vxor cur in ſtatuam ſalis verſa. 14.b
Luciferi caſus. 224.a
Luctus in morte num licitus, & qualis eſſe debet. 223.a.b
Luctus ſeptem dierum, in Scriptura frequens, quid deſignat. 42.b
Lumborum præcinctio quid deſignat. 352.b
Lybia, quæ & Africa, tertia pars orbis. 217. b. pars Africæ. 235.b
Lyda vrbs. 235.b
Lydia Aſiæ regio. 217.a.235.b

M

MAgog, quinam. 297.a.b.298.a
Mala cur Deus permittit. 301.a
Maledici, & detractores, odibiles Deo. 180.b.181.a. latronibus perniciosiores. 181.a
Manaſſes Rex legem diuinam extinguere curauit. 1. a. in vincula Babyloniorum coniectus ſcelera ſua cognouit, & à Domino fuit exauditus. 67.b
Mandata ſeruantibus vita promiſſa. 262.a
Manna, Euchariſtiæ figura. 163.b.378.a.b.
Manſuetudo in paſtoribus requiritur. 267.a
Mantica à tergo, quid. 15.a
Manubiæ vnde dictæ. 300.a
Manus Domini quæ. 287.a
Multipliciter in Scripturis accipitur. 72.b.73.a
Manum leuare quid ſignificat. 161.b.164.a.165.a pro iurare, vnde. 279.a. pro, percutere. ibid.
Manum ponere ſeu extendere ſuper aliquem, quid ſignificat. 308.a
Manu ad manum plaudere, quid. 174.a.b
Manus, opera ſignificant in Scripturis. 13.b
Manus Chriſti, quæ mundum cōdiderunt, in cruce affixæ. 275.a
Manus Dei, calamitas & vindicta. 171.a.b
Manus diſſoluere quid eſt. 69.a
Marcus Regulus fidem hoſti datam fallere noluit. 143.b
Maria Virgo, nullum vnquam habuit peccatum. 355.a.b. per portam clauſam adumbrata. 358.a.b. 359.a.b
Mariæ ſororis Moyſi ſepulchrum vbi. 386.a
Maris & mundi comparatio. 43.b
Mars cum tunica adamantina pictus quare. 265.b
Maxilla altera præbenda, qualiter accipi debeat. 205.b
Medium in rebus omnibus eſt ſeruandum. 101.a
Medulla cedri quid. 140.b.141.a.b
Mel cur in ſacrificiis antiquis offerri prohibitum. 105.b
Melchiſedech, Chriſti typus. 83.b
Memphis vrbs Ægypti. 237. b. mundi ſcientiam deſignat. 238.a
Menſa coram Domino, quid. 337. b. & eius cibi. 338.a b
Menſes qualiter à Iudæis numerātur. 2. b. & eorum nomina. 3.a
Menſura aurea, iuſtitia ſapientiæ diuinæ. 316.b
Mercurius cur cum caduceo depictus. 4.a.b
de Meritis diſputatio, aduerſus hæreticos. 288 a.b
Meſſias verus Deus, in cuius aduentu erant Iſraelitæ ſaluandi. 270.b
Meſſias verus quas diuitias attulit. 52.a.b. & qualis à Iudæis expectatur. ibid.
Meſſiam hodie expectare venturum quanta inſania. 281.a.b
Minerua quid apud veteres ſignificabat. 20.a. & cur virgo ficta. 37.a
Mirica quid, & vbi naſcitur. 61.a
Miſericordia per oleum deſignata. 115.b
Miſericordia Dei quanta. 8. b. 32. a.b.136.b.137.a. 203.a. per iridem deſignata. 25. b. ponti ſimilis. 58. b
de Miſericordia diuina non eſt deſperandum. 148 a
Moab, & Moabitæ. 203.a.b.205.a
Moloch, eius ſtatua, & ſacrificia. 128.a
Mons excelſus, Eccleſia. 144.b. Caluariæ mons, in quo plantata arbor crucis. ibid.
Mons perditionis ſeu offenſionis quis. 83.a
Montes, quoſnam ſignificant in ſcriptura. 277.a
Montes terræ promiſſionis inſigniores quinam, & quot. 279.a
Mors triplex. 112.b
Mortis Chriſti memoria quid in animis efficit. 60.b
Mortes duæ, præter naturalem. 148.a
Morticinum quid. 52.a.366.b
Mortuos lugere ac deplorare pium. 223.a.b
Moſoch, pro Cappadocia. 217.b.255.a.298.a
Moyſes an incidit in crimen, hæſitando, non poſſet aqua manare ex rupe. 386.b
Munitiones quid ſunt. 47.a
Mundus quo menſe à Deo conditus. 2.b. & quo reparatus. ibid.
Mundus quid eſt, & eius machina. 9.b. à quo conditus. 26.a
Mundus mari ſimilis. 43.b.229 a
Mundus hic Babylon. 103.b. veluti calculorum ludus. 104.a
Mundus, onus laborum & calamitatum. 127.a
Mundus, carcer & exilium electorum. 387.a

Mundus,libro literis exarato comparatus. 9.a
Mundus peccatorum ſepulchrum. 338.b
Mundus an diu duraturus poſt Antichriſti interitum. 306.a
Mundus triplex. 329.a
Mundus paruus,homo. 329.a
Mundus in quo homines degunt, plenus eſt miſeriis. 329.b
Mundus muliebris quid eſt. 325.a
Mundi principia quæ & quot. 4.b
Mundi conditio & qualitas quæ. 208.a
Mundi inconſtantia quanta. 247.a
Mundi gloria cum leuibus plumis comparata. 139.b
Mundi rerum ſtatus inſtabilis & inconſtans. 378.b
Mundo non fidendum,nec iis quæ in eo ſunt, quare. 145.b
Mundo conformari quid eſt. 321.b
Myrrha,continentiam ſignificat. 342.b

N

NAbuchodonoſor per aquilam deſignatus. 139.a.b
Naſus pro Rege. 190.b
Naturæ duæ in Chriſto. 73.a
Nobilis, qualiter à Latinis auctoribus vſurpatur. 180.b
Nobilitas vera quæ cenſenda. 187. b. in quo conſiſtit. 258.b
Noctua Mineruæ dicata ſapientiæ ſymbolum. 149.h
Noctuæ eſus in lege prohibitus,cur. 301. b
Nomen Dei ex ſe ſanctum,ſed illud polluunt impii, qualiter. 282.a
Nomina iuſtorum ſcripta. 147. b. impiorum verò non expreſſa,cur. ibid.
Nubes afflictionem deſignat in ſcriptura.25. b. 26.a
Nubes in atrio templi, Dei præſentiam deſignabat. 88.a
Nubis dies quis in Scriptura. 235.a.b
Nubes,Prophetæ, & veteris Teſtamenti Scriptores.242.b. Apoſtoli. 283.a.b
Numerus definitus pro indefinito frequens in ſcriptura. 305.a.b
Nuncii Dei qui. 240.a

O

OBlatio munda,de qua Malachias, quid ſignificat. 394.a
Obſequium rationale quid ſignificat. 356.a
Oculi pro gratia & fauore diuino quandoque accipiuntur. 72.b
Oculorum præſtantia in corpore. 19.b. vtilitas ac neceſſitas myſtica. ibid.& 20.a
Oculos leuare in rem aliquam,quid eſt. 162.b
Oculos cæci cum luto linuit Chriſtus, vt eum illuminaret. 20.a
Offendiculum quid apud Ezechielem. 45.a
Obula & Oholiba quid ſignificant. 187.b
Oleum in templo offerri ſolitum,ad quid. 128.a
Oleum lætitiæ, gratia diuina. 115. b. miſericordia. ibid.
Oliueti mons. 99.b
Olla ſuccenſa,afflictio. 8.a
Opera legis veteris non iuſtificabant. 362.a
Opera in gratia facta qualiter vitam æternam acquirunt. 162.b
Opera bona nos rapiunt & eleuant in cœlum. 73.b
Opera noſtra qualiter bona. 388.a
Opera bona qualiter & vbi exercenda. 357.a
Opera bona quid merentur. 352.a
Opera mortua quæ. 152.a
Oſſium ſtrues quid in Ezechiele ſignificat. 194.b
Oſſium aridorum viuificatio,quid ſignificat.288.a. 289.a.291.a
Otium,virtutes extinguit. 135. a. omnem malitiam docet. 138.b
Oues,Chriſtiani & fideles. 270.b

P

PActa veteris teſtamenti qualiter æterna dici poſſunt. 338.a
Paleſtina vnde dicta. 206. a.& vbi ſita. ibid.
Panis nomen quid in ſcriptura ſignificat. 361.a
Panis per conſecrationem conuertitur in corpus Chriſti. 361.b
Panis,Verbum Dei. 53.a.b. corpus Chriſti. 53.b
Panis cæleſtis,qui & Chriſtus,per manna figuratus. 378.b
Papyrus arbor naſcitur,& ad quid vtilis. 302.b
Parabola quid eſt.100.a. quotuplex, & quam frequens in ſcripturis. ibid.
Paradiſus Dei quid. 243.a
Paries,pro peccati duritia. 109.a
Parietem perfodere quid eſt. 75.a.b
Parietem linire. 309.a
in Parietibus ædium quænam præcipuè depingi ſolita. 188.a
Paſcha quid propriè, & qualiter apud Hebræos celebrabatur. 372.b
Paſcuæ locus, quid. 369.a
Paſtor,oues paſcere debet, non ſeipſum. 265.a.b. manſuetudine vti. 267.a
Paſtorum munus quod. 266.a.369.b
Pauperes loco canum alendi. 71.a
Paupertas, manu ductrix in viam cæli. 184.b
Pax magna tempore Meſſiæ qualis. 305.b
Pax inter fideles quæ & qualis eſſe debet. 98.a
Paxillus quid,& vnde conficitur. 120. b.121.a
Pedes,affectus ſignificant. 116.a.342.a
Pedes noſtri quales eſſe debent. 13. a. & qui ſunt. 13.b.
Pedes Concionatorum. ibid.
Pedes æneos habere quid eſt. ibid.
Pedes in dolore & luctu nudati ſoliti. 198.b
Peccator per Saulem aduerſus Dauid exercitum mouentem deſignatus. 151.a
Peccatores per Samaritanos & Sodomæos deſignati. 137.a
Peccatum quid detrimenti affert. 121. a. cur vitandum ac deteſtandum eſt. ibid.
per Peccatum à Chriſto damnatum qualiter intelligi debet. 366.b
Peccatum, mortem generat. 147. b. & quando. 290.a
Peccatum pro peccati pœna. 67.a
Peccatum ſenis indignius quàm iuuenis. 113.a
Peccatum originale qualiter vnicuique ineſt. 353.a in baptiſmo deletur. 5.a
Peccati grauitas quanta. 257.a
Peccato mortui, qualiter ad vitam redeunt.289.a. b.290.a.b
pro Peccato vnius quomodo alter puniatur.150.a.b
Peccata, idola noſtra ſunt. 61.a
Peccata noſtra ligna.66.b.hoſtes noſtri. ibid.
Peccata,arma ſunt quibus ipſi peccatores pereunt. 373.a

Peccata

Peccata plumbo comparata. 182.b
Peccata alia aliis grauiora. 88.b.85.a
Peluſium vrbs Ægypti. 238.b
Perſonarum in Trinitate diſtinctio. 24.a.b.192.b
Petrus Apoſtolorum princeps in vrbe Roma ſedem conſtituit. 277.a.b. claues regni cæleſtis accepit 278.a. eſt ſecundum fundamentum Eccleſiæ. 295.a
Pharao licet per hominum ventura prænunciarit, non tamen Propheta, cur. 2.a.
Philiſtim, & Philiſtæa regio. 205.b.206.a
Piſces, homines in aquis mundi verſantes. 229.a.b. qualiter à diabolo piſcantur, & qualiter à Chriſto ibid.
Piſces maris, homines mundi negotiis irretiti. 301.b
Placenta in capitibus ſacerdotum quid. 53.b.54.a
Placentæ opere cœli quæ. 240.a
Planctus quid. 252.a
Platanus, qualis arbor, & vbi maximè creſcit. 245.a
Platea rotunda, quæ ad ſecundum & tertium templi cœnaculum viam præbebat, quæ. 355.b
Pluuia, pro doctrina in diuinis libris. 470.a
Poderis veſtis quæ. 79.a
Pœnæ acceptio quotuplex. 150.a
Pœnitentia vt eſt ſacramentum à Chriſto inſtituta, vt virtus aut virtutis actus etiam à natura præcepta. 169.b
Pœnitentia vbique à Deo commendatur. 169.a
Pœnitentia mortuos per peccatum viuificat. 155.b
Pœnitentia, ſecunda tabula poſt naufragium. 261.a. quando innocentia præſtantior eſſe poteſt. b
Pœnitentia, via anguſta & arcta, quæ ducit ad cœlum. 333.b
Pœnitentiæ ſacramentum à Deo inſtitutum. 377.a
Polymita veſtis quæ. 126.a
Pontifex vnus ſummus eſſe debet, à quo nemo poſſit appellare. 364.a
Porta Orientalis quid ſignificat in Scriptura. 318.a.b
Porta Orientalis templi, ſex diebus clauſa, ſed ſabbato aperienda, quid adumbrat. 374.a.b.375.a
Porta cœlorum quando & qualiter nobis aperta. 375.a
Porta clauſa, Virgo mater Dei. 358.a.b.359.a.b
Portæ pro fortitudine & potentia. 207.b
Portæ inferi quæ. 207.b.208.a
Partes templi quot, & earum interpretatio. 324.b 344.b
in Portis vrbium exercebantur olim iudicia. 314.a
Poteſtas, quibus nominibus appellatur in Scripturis. 67.b
Præceptum nouum quod. 284.a
Præcepta Iudæis data, qualiter non bona. 165.b
Præcepta alia cæremonialia, alia iudicialia, & alia moralia. 166.a
Prælati Eccleſiaſtici munus quodnam. 368.a
Præſentiæ Dei ratio qualis, & an quis ab ea fugere poteſt. 240.b
Præſul omnis qualiter in medio ſuorum eſſe debet. 4.a
Præſules per leonem deſignati. 44.a
Præſules ſpeculatoribus ſimilis. 191.a
Præſules in Eccleſiis ſuis reſidere debent. 368.a
Præſulum officium quod. 22.a.180.a. munus. 257.a. b.269.a.b
Precationum piarum effectus qualis. 354.b
Preces iuſti ad Deum validæ. 185.a
Primitię fructuum Deo debitæ. 370.a.b.372.a
Primogenita Dei offerre, quid myſticè. 371.a
Principes qualiter ſe gerere debent in adminiſtratione ſua. 337.a
Principum rectè facta laudari debent. 379.a
Prometheus cur homines creaſſe fingitur. 59.b
Prophetæ de quibus rebus vaticinantur. 195.a
Prophetæ ſigno aliquo ſenſibili futura prædicere ſoliti. 292.a
Prophetiſſæ falſæ retibus comparatæ. 112.b
Prophetia quid, & cur viſio appellata. 2.a
Propitiatorium quid & eius ſignificatio. 332.a.b
Proſelytus quis propriè. 115.a
Pulchritudo corporis quid, & quam periculoſa. 126.b.
Puluis pigmentarius qualis, & quid ſignificat. 142.a
Pygmæi qui. 227.b

Q

QVadrageſimale ieiunium quàm antiquum. 133.b.134.a
Quies interdum laboribus miſcenda eſt. 376.a
Quies animi quam ſuauis & gratioſa. 65.b

R

RAmatha, oppidum in quo diuini vates habitabant. 252.a
Reblatha, quid ſignificat. 64.b
Regis figura apud Ægyptos qualis. 271.b
Regis, femora. 194.b. clypei. ibid. 225.b
Renes, pro voluptatibus in diuinis litteris. 185.a
Reſurrectio quid eſt, & qui nam reſurgere dicuntur. 308.a.b
Reſurrectio mortuorum qualiter fiet. 290.b
Rete, Babyloniorum exercitus. 103.a
Retributio æterna quæ. 255.a.b
Rotæ animalium Ezechielis quid ſignificant. 18.b. 19.a.
Rubigine affecti qui dicuntur. 195.a

S

SAbbatum Iudæorum in diem dominicum mutatum. 193.b
Sabbati obſeruatio cur præcepta. 162.b. 163. adueniente Euangelio ceſſauit. 163.a
Sacerdotis officium quod. ibid. 369.a
Sacerdotes alendi, ſuſtentandi, ac honore afficiendi. 391.a
Sacerdotes Chriſtiani num diuitias habere debent, & qualiter. 364.a
Sacerdotes antiquæ legis de quibus rebus iudicabant. 364.a.b.
in Sacerdotibus quanta puritas requiritur. 366.a
Sacerdotium regno excellentius. 369.a
Sacramentum licet per iniuſtum miniſtretur ſacerdotem, non tamen amittit virtutem ſuam. 339.a
Sacrificia veteris legis cur adueniente Chriſto ceſſatunt. 163.a.b
Sacrificio Deo grata quæ, & qualia eſſe debent. 325.a.326.b
Sococh ſummus ſacerdos. 363.a. 390.à Chriſti typus. ibid.
Sal vnde conficitur, & eius proprietates. 123. concionatores ſignificat. ibid.
Sal ſapientiæ ac prudentiæ ſymbolum. 356.b
Salomon, Chriſti typus. 331.a
Saltus quid in ſcriptura ſignificat. 170.a
Samaria quot annis idololatriæ dedita. 50.b
Samaria naui mercibus onuſtæ comparata. 176.b
Sanctificare & Sanctificatio quid eſt. 226.a.b.227.b

Sanctum pro templo. 59.b
Sanctorum communio quid. 296.b
Sanguis quid in diuinis litteris ſignificat. 44.b.45.a. 180.a
Sanguis, pro peccato. 125.a
Sanguis Chriſti, paradiſi clauis. 162.a
Sanguis vituli quatuor altaris cornua decorãs, quid ſignificat. 355.b
Sanguinis occultatio, impunitas. 179.a
Sanguinem requirere quid in ſcripturis. 44.b
Sanguine humano imbui ſolitæ aræ gentilium. 192.a
Sanguines quid in ſcriptura ſignificant. 85.a. 180.a
Sanguinum ciuitas quæ. 180.a.b
Sanir mons, qui & Samor. 215.b
Sapphirus quid. 25.b.83.b. & eius ſignificatio. 24.a
Sapientes ad Rempublicam gubernandam eligendi. 216.a.b
Sapientia Regibus & Magiſtratibus neceſſaria. 216.a.b
Sapientia vera in quo ſita, & qualiter obtineri poteſt. 37.a.b.217.a
Saül qualiter duobus annis tantum regnaſſe legitur in lib. 1. Reg. cum Paulus aſſerat in Actis eum ad quadrageſimum ſui regni annum vixiſſe. 2.a
Saül Dauidem perſequens, peccatoris typus. 151.a
Scala Iacob quid ſignificat. 21.a
Scientia cum virtute copulata eſſe debet. 161.a
Scientia abſcondi non debet, ſed communicari. 314.b
Scientia mundi per Memphiticam vrbem deſignata. 238.a
Scorpio quid, & qui ei ſimiles. 33.b.34.a
Scutulata, veſtium genus, quale. 218.b
Securis pro Dei ira, & iuſta eius vltione. 79.a
Sedechias Rex à Babyloniis captus, oculis priuatus. 1.a.b. quid deſignat. 19. b. quis erat, vbi natus, & vnde ortus. 140.b. ſeipſum & totum regnum perturbat. 141.b
Sedere, quotupliciter capitur in ſcriptura. 72.a.b conſuetudinem & familiaritatem ſignificat. b.a
Seir mons vbi. 274.a
in Semine Abrahæ gentes omnes benedicẽdæ qualiter intelligi debent. 281.b
Sennacheribi exercitus ab Angelo mirabiliter occiſus. 241.a
Senſus, portæ ſunt intellectus. 316.a
in Senſuum nouitate reformari, quid. 321.b
Septenarius numerus ex quibus componitur, & eius myſterium ac perfectio. 42.43.a
Serpens æneus in deſerto exaltatus quid præfigurabat. 13.b.146.b
Seruire Deo, libertas magna. 291.b
Siccitas, pro doctrinæ diuinę defectu. 183.a
Sidon vrbs Phœniciæ, cuius incolæ Tyrum ediderunt. 216.a.226.b
Silari fluuij natura admirabilis. 32.a
Sionis mons, Eccleſia. 168.b.177.a.283.a
Smaragdus quid, & eius ſignificatio. 25.b
Specula quid. 43.b
Speculatores vnde dicuntur, & quinam ſunt. 43.b
Speculatorum munus. 257.a.b.258.a. officium, quid 180.a
Spelta quid, & quotuplex. 51.b
Spes noſtra in mundo collocata, qualis. 28.a
Spiritus à quatuor ventis ſpirans, quis. 289. b. 290.a
Spiritus nouus quis. 283.a
Spiritus vitæ in rotis animalium Ezechielis, quis. 21.b
Spiritus ſanctus omnia implet, & vbi vult ſpirat. 290.a. in quibus habitat. 42.a.b.
Spiritus Dei ſuper aquas, quomodo intelligi debet. 4.b.5.a.293.a
Spiritus renouatio quid eſt, & qualiter acquiritur. 98.b
Splendor in nube, miſericordia Dei. 8.b
Spolia quid in litteris diuinis ſignificant. 299.a.b
Stare ſuper pedes quid ſignificat. 29.a.b
Stater quid, & quot vncias continet. 52.a
Statuæ nobiles quid apud Ezech. ſignificant. 210.a
Stellæ de cœlo cadentes, quoſnam deſignant. 251.a
Stola quid eſt. 88.a
Superbi reprehenduntur. 132.b.133.a. infœlices ſunt, miſeroſque exitus tandem conſequuntur. 145.b
Superbia origo omnium criminum, & quantopere fugienda. 132.b.133.a.186.a
Superbia arguitur. 199.b.280.a.219.a b.220.a
Superhumerale Rationali copulatum quid ſignificat. 43.b
Syene vrbs vbi ſita. 231.b
Synagoga lexna vocata, cur. 155.a.

T

Tabernaculum, Eccleſiæ figura. 295.b
Tabernaculi antiqui deſcriptio. 329.b.330.a. ſignificatio. ibid.
Tanis, & Taniticum Nili oſtium. 238.b
Templum, locus Domini dicebatur, quare. 42.a
Templum, cur non fuit à Dauide, ſed à Salomone conditum. 332.a.b
Tenebræ ſuper faciẽ abyſſi quid ſignificẽt. 242.a.b.
Tentatio, qua nos aggreditur diabolus, duplex. 291.a
Tentationibus variis oppugnantur, qui ad cælum tendunt. 49.a.b
Tetnarij numeri perfectio. 42.b
Terra qualiter ab antiquis Coſmographis diuiſa. 299.b.
Terra, & omnia quæ in ea ſunt, nihil niſi modicum. 43.a.47.a
Terra nouiſſima quæ. 212.a
Terra viuentium quæ. 254.a. in qua tantum eſt verus Dei cultus. 212.b
Terræ promiſſionis diuiſio qualis. 386.a
Teſtamentum nouum à Deo promiſſum. 128.b.129.a. morte Chriſti confirmatum. 129.a
Teſtamento nouo vetus abrogatum. 139.a
in Teſtamento veteri quæ bona promittebantur, & in nouo quæ. 280.b.281.a
Thamar quid ſignificat. 393.a
Thau littera quid ſignificat apud Hebræos. 80.b. quid moraliter. 81.a. & quinam ea ſignantur. 81.b
Tharſis quæ, & vbi ſita. 21.b. quid ſignificat. ibid.
Theman, quid, & vbi. 205.b
Themiſtoclis præclare dictum de memoria, & obliuione. 286 a
Theſaurus Eccleſiæ quis, & ad quos diſpẽſatio eius pertinet. 339.a.b
per Thegorma, quinam deſignantur. 298.b
Thobal, Hiſpanorum conſtitutor. 217.b. pro ipſa Hiſpania. ibid. & 255. & 298.a. pro Italia. 255.a
Thus, orationis ſuauitas. 142.b
Thymiama in altari offerri ſolitum, ad quid. 128.a 192.a
Timor ſapientiæ initium, & veluti porta. 318.b
Tophet locus vbi, & eius ſignificatio. 228.a
Torques circa collum, abſtinentia. 126.a
è Torrente potare, quid ſignificat. 388.a

Torrentes, quos deſignant. 62.b
Tranſtra quæ. 216.a
Tribus Iſraelis quot, & earum nomina. 386.a
Trinitatis vnitas in Deo aſſeritur. 192.b
Trinitatis myſterium Iudæi non credunt in libris ſuis contineri, cur. 24.b
Trophæa ob victorias erigi ſolita. 210.a
Tubæ argenteæ, concionatorum ſymbolum. 125.b
Turci per Gog & Magog deſignati. 297.b
Tyrus ab Alexandro primum euerſa. 207.a.215.a. a quo condita, & quando deleta penitus. 207.a
Tyri vaſtatio, & excidium ab Ezechiele prædictum. 210.b.211.a. quando contigit. 215.a.b

V

Vas quotupliciter in ſcripturis capitur. 78.b. 79.a.82.b.83.a
Vaſa interitus quæ. 79.a.81.a
Vaticinium verum qualiter diſcerni poteſt. 2.a
Velleris aurei interpretatio. 44.b
Venatores pro tyrannis & oppreſſoribus. 255.b
Verbum mundi opifex. 26.a
Verbum Dei quàm dulce alimentum. 37.a. illuminat, & in viam cælorum dirigit 38.a. ab anima comedendum qualiter. 38.b. gladius eſt diuinus. 41.a. panis. 53.a
Verbum Dei audire, peccatoribus opus eſt, vt viuificentur. 289.a
Veritas duplex, & quænam. 154.b
Veſpaſianus & Titus de Iudæis triumpharunt. 53.a
Veſtibulum quid, & eius interpretatio. 322.a
Veſtimenta varia, quæ. 211.a
Veſtis linea ſacerdotis, candor & puritas. 79.b.363.b. caro Chriſti ibid.
Viæ peccatorum, quæ & quales. 66.a. 119.a.168.b
Vinea Dei electa quę. 120.a
Vinum calicis, quid in ſcriptura. 191.a
Virga pro ſceptro. 68.a. pro fuſte quo Dominus ſeruos flagellat. ibid. & b
Virga, iuſtitiæ ſymbolum. 4.b
Virtus, laudari debet. 379.a
Virtus vera quæ. 110.a
Virtus perfecta monti comparata. 14.b
Virtus cōſtans & firma cum lauro comparata. 143.a
Virtutis altitudo quanta. 304.a.b
Virtute fulgentes viri adamanti comparantur. 3.b
Virtutes non in loco publico, ſed ſeparato exerceri debent. 357.a
Virtutes noſtræ quales eſſe debent. 16.a
Virtutum habitus per alas deſignati. 13.b
Viſiones falſorum vatum mendaces & vanæ. 178.a
Viſionibus reficere ſolet Deus illos, qui ad eum aſpirant. 3.b
Viſitare, punire, in ſcriptura. 66.b
Viſitatio pro punitione & calamitate. 78.a.b.82.a
Vita triplex. 111.a
Vita vera quænam dici debet. 2.a
Vita humana quid, & quàm breuis. 199.a.221.a
Vita ſolitaria diuinę philoſophię aptior quam actiua. 45.a
Vita noſtra bellum perpetuum. 393.a. hoſpitium & peregrinatio. 387.a.b.396.a.b
Vitæ duæ, nomine Liæ & Rachelis ſignificatæ. 351.b
Vittæ lineæ mitræ quid denotant. 363.b
Vitulus pro populi peccato oblatus, imago Chriſti. 355.b.356.a.372.b
Vituli nomen qualiter Chriſto conuenit. 11.b
in Viuendi ratione conſtantia perpetua eſt ſeruanda. 376.a
Vltio quænam prohibitas, & quæ non. 205.b
Vmbilicus non præciſus quid ſignificat. 124.b
Volatilia cæli, magnates & principes. 245.a
Volucres, quos in Scriptura denotant. 230.b
Voluntas in Deo duplex. 151.b
Voluntas Dei qualiter interdum nō impletur. 197.b
Vox tonitrui in rota quid ſignificat. 39.a.b
Vſura prohibita. 149.a.b

Z

Zea, leguminis genus. 51.b
Zelus pro amore. 190.b
Zeli idolum. 74.a.75.a
Zona ſummi ſacerdotis quæ & qualis. 83.b
Zona aurea dignitatem ſacerdotalem & regiam ſignificat. 83.b

FINIS.

G18239